

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS TRIGESIMUS

Cet ouvrage, par les corrections et les additions considérables qui y ont été opérées, est devenu la propriété des Éditeurs, qui se réservent tous leurs droits. Toute contrefaçon ou imitation, quelle que soit la forme sous laquelle elle se présente, sera poursuivie rigoureusement, conformément aux lois.

Hoc in opere tam multa sunt aut correcta aut addita, ut id suum Editores reddiderint et, quidquid suorum jurium sit, sibi vindicent. Itaque, si quis idem aut furto ediderit aut quoquo modo erit imitatus, in crimine erit et de injuria postulabitur.

HEEAL
B.

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES

ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS TRIGESIMUS

1481-1512

BARRI-DUCIS

EX TYPIS CELESTINORUM — BERTRAND

6, VIA DICTA BANQUE, 66

PARISIIS

APUD BLOUËT ET BARRAL, BIBLIOPOLAS

30, VIA DICTA CASSELLE, 6

M D CC LXXII

PR

145

1507

1864

1865

SUMMARIUM

TOMI XXX

- MCDLXXVI. 1, 2. Cardinalis Melphitensis in Germaniam missus ad conciliandos imperatoris et regis Hungariæ animos. 3-13. Interprete rege Gallo fœdus initum et pactiones sancite inter principes ad Turcas pellendos ex Italia. 14, 15. Grassantibus Turcis in Calabriam instruitur sumptu Pontificio classis. 16, 17. Balva cardinalis Ecclesiasticæ potestati traditus : legatio Caroli Provincia comitis ad Pontificem. 18-23. Promulgata in Turcas sacra militia. 24. Exortæ in Germania turbæ. 25, 26. Mahometes repentina morte sublatus. 27. Ibletus Fliscus aggressus disturbare Pontificiam classem anathemate plectitur. 28, 29. Classis sacra prece a Pontifice lustratur, et Hydruntum obsidione pressum recipitur. 30. Ferdinandi Siciliæ regis ad Sixtum de hac victoria laureatæ litteræ. 31-34. Concilium de bello in Turcicum ipsum imperium inferendo, Ferdinandi culpa, non Sixti, inane efficitur. 36, 37. Confirmantur a Pontifice concordiæ leges initæ inter Castellæ et Portugalliæ reges de terris et insulis recenter detectis. 38. Lusitani ad regnum Manicongi perveniunt. 39. Alfonsi Lusitaniæ regis mors et laudes. 40, 41. Ethiopum legatio ad Sixtum. 42, 43. Martyres Marrochitani in sanctorum Albo repositi.
- MCDLXXVII. 1-9. Ferdinandi Neapolitani copiæ a Malatesta profligate, et de hac victoria litteræ Sixti ad imperatorem. 10. Boberti Malatestæ mors a Pontifice deleta. 11, 12. Ferdinando pacem flagitanti annuit Pontifex, qui templum B. Virginii in pacis monumentum erigit. 13-15. Initæ et promulgatæ leges pacis Italiæ. 16. Balva cardinalis carcere liberatus : pax Ludovicum inter et Maximilianum. 17-21. Sixtus armorum fœdus jungit cum Ferdinando in Venetos, quos frustra ab obsidione Ferrariensi desistere hortatur. 22. Monitus dux Mediolanensis ne Ecclesiasticæ immunitati noceat. 23-28. Andreas Graianensis, schisma molitus, ad potestatem secularem confugit, ne ad subsellia Apostolica traducatur. 29. Sixti studium erga regem Poloniæ bello implicitum adversus infideles. 30-34. Turcarum in Transylvaniam irruptio et clades, unde ad Hungarum Sixti litteræ gratulatoriæ. 35. Dissidia inter imperatorem et Hungarum rei Christianæ nociva. 36, 37. Zizimus Bajazethis frater ad Christianos profugit et in Galliam perducitur. 38-41. Postremum Granatense bellum et Mauriciæ res inclinatæ. 42-44. Eduardus Angliæ rex a Pontifice congratulatus, et mystico munere ornatus. 45. Calix a Gallo rege Ecclesiæ Lateranensi oblatus. 46. Horrenda pestis Galliam invadit. 47-54. B. Bonaventura sanctorum Catalogo adscriptus.
- MCDLXXVIII. 1-5. Venetis pacem repudiantibus indicitur bellum a fœderatis principibus Italis. 6, 7. Pontifex a rege Neapolitano, Venetus a Renato Lotharingiæ duce copias auxilias expostulat. 8-17. Diploma Apostolicum quo anathema Venetis intentatum notum fit aliis principibus. 18-21. Veneti hoc edicto perculti provocant a Pontifice ad futurum Concilium : hujus appellationis iniquitas et inanitas. 22-24. Cavet Pontifex ne Veneti sibi socios adseiscant. 25-27. Senis gravissimæ factiones ortæ. 28-33. S. Francisci Paulani opera Ludovicus Gallie rex pie vitam claudit. 34, 35. Succedit Ludovico Carolus ad quem mittuntur a Pontifice consolatoriæ litteræ. 36-40. Sixtus vigilat tum immunitati et discipline Ecclesiasticæ servandæ, tum motibus civilibus in Gallia et Hispania comprimendis. 41, 42. Eduardi regis Angliæ obitus et Richardi ducis in nepotem sævitia. 43, 44. Granatenses ab Hispanis victi. 45-48. Mahumetica superstitio et Judaica perfidia in Hispania repressa. 49-51. Justa severitas Catholicorum principum ipsis invidiam parit, de qua a Sixto vindicantur. 52-56. Litigantibus inter se imperatore et Hungaro, Turcæ in Bessarariam irrumpunt et hæretici in Bohemia tumultuantur. 57. Kio-viam instaurare Polonus meditatatur. 58. B. Leopoldus clarus miraculis. 59, 60. B. Simon

Lipincensis et Hugo archiepiscopus Pisanus sanctitate illustres, 61. Cardinalis Estoteville mors et laudes, 92. Cardinalitius senatus auctus, 63. Regina Cyprî in clientelam Pontificiam recepta, 64. Controversia de Immaculata Conceptione,

MCDLXXXIV

1-6. Ecclesie immunitates in Portugallia, et jura regis in Scotia Sixtus tuetur, 7-9. Pontificium studium in Ungaro et Austriaco conciliandis, 10, 11. Inter Maximilianum et Belgas de Philippi educatione certatum, 12-18. Italia intestinis bellis cruentata, 19, 20. Fessi principes de pace agunt, 21, 22. Sixtus animi dolore et podagra extinguitur, 23-27. Sixtus munificus in Urbem, suorum amantior, in cogenda pecunia solertior, in conjungenda Moscovia cum Ecclesia Romana ardentissimus, 28. Admittitur in conclave cardinalis Ascanius, 29-39. Conditae a cardinalibus leges tum ad sua jura protegenda, tum ad res Ecclesiasticas moderandas, quibus obstrictus sit futurus Pontifex, 40-44. Innocentii III electio, patria et genus, 45. Sacri ritus in electione servati, 46-48. Antequam coronetur, Innocentius plures scribit litteras officiorum refertas ad diversos principes, 49-59. Ritus in coronando Pontifice adhibiti, 60-63. Innocentii littere tum Encyclicae ad omnes principes, tum private ad regem Hungarum, ut arma in Turcas convertant, 64-68. Walachia vastata, Rhodus discrimini exposita, et Sicilia periclitata, 69-71. Siciliam et littora regni Neapolitani praesidiis muniri jubet Pontifex, 72, 73. Bajazethus monitus per Rhodiorum magistrum de federe inter principes into dexteram S. Joannis Baptiste in signum pacifici animi ad eum mittit, 74-76. Fascinariorum flagitia, 77, 78. S. Casimiri Poloniae regis obitus, 79. Joannes e Ducla minorita celebris miraculis, 80, 81. Feneratores et Marhami in Hispania coerciti, 82. Congi regnum et Guinea adscripta regi Lusitano,

MCDLXXXV.

1-5. Moniti ab Innocentio principes ut Bajazetho in Italiam irrupenti celeriter se opponant, 6-8. Chiensium patrocinium suscipit Innocentius, Rhodiorum equitum fidem et fortitudinem extollit et pacandis civilibus bellis incumbit, 9-11. Bellum Bavariense sedatum, Austriacum vero magis accensum, 12. Zizimus Pontifici in custodiam commissus, 13-15. Turcarum per Walachiam grassationes in Polonorum ope reprimuntur, 16. Moscovita in Livoniam incurrit, 17. Lacticia tempore Quadragesimae Hungaris permissa, 48, 49. Augustinus pseudoepiscopus Sanctariensis haereseos Hussitarum instaurator, 20. Vetitus usus candentis ferri ad probationem, 21-25. Marhami libertatis asserendae specie seditionem excitant, in qua Petrus Arbuesius martyr occumbit, 26. Ecclesiasticis moribus perpoliendis navata opera a rege Ferdinando, 27-32. Bellum Granatense magno ardore gestum, et aurum subsidiarium abunde collectum, 33-35. Africana expeditio suscepta a Lusitanis, 36, 37. Delata Innocentio obsequia Galli regis qui monetur ne quidquam innovet cum Ecclesiae damno, 38-42. Ferdinandus Neapolitanus Ecclesiae juribus intensus, 43-45. Italia bello concussa, 46-51. Concitos in Scotia tumultus compescere nititur Pontifex, et ad Leodienses internumtum mittit qui pacem procreet, 52, 53. Henricus Richmundiae comes tyrannidem Richardi Angliae regis evertit, et in ejus locum sufficitur, 54-60. De Leopoldo sanctis adscribendo actum et Diploma de cultu ipsi exhibendo promulgatum, 61. Canonizatio B. Catharinae Suecae ad aliud tempus remissa, 62. Orta lis inter parochos et Mendicantes, et confirmata ab Innocentio Sixti praedecessoris sententia decretoria,

MCDLXXXVI.

1-5. Quibus de causis bellum Ferdinando Neapolitano interre coactus fuerit significat Innocentius qui Renato Lotharingiae ducem sibi socium adnectere nititur, 6. Gallorum rex spondet Renato in Ferdinandum auxilia, 7. Pontificius exercitus in Apuliam irrupit, 8-16. Dolis Ferdinandi adductus Pontifex ad pacem praepropere sancendam, 17-20. Promulgata pax solemnî ritu, sed mox a Ferdinando violata, 21-23. Ob hanc indecoram pacem Pontifex calumniis et periculis gravissimis exponitur, 24-29. Trepidatur ne rex Ungarus, Ferdinandi gener, in Picenum irrumpat; unde ad ipsum Pontificis litterae, 30-32. Turcae Fanum tentant, sed virtute Stephani Corsi propulsantur, 33, 34. Ab Innocentio compressi sicarii, privatorum factiones abolitae, et turcae Italiae sedatae, 35, 36. Florentini de immunitate Ecclesiastica et Veneti de jure Pontificio aliquid detrahere conantur, 37-39. Hungari regis indigna postulatio, et atrox animus, 40. Vetita in Hungaria singularia certamina, 41. Fredericus imperator ab Ungaro lacessitur, 42-44. Maximilianus, imperatoris filius, creatur rex Romanorum, 45. De Valentiniensi et Diensi comitatibus lis orta, 46-48. Controversia de jure successionis in Anglia a Pontifice dirempta, 49, 50. Missa sacra munera ad principes, 51-53. Bellum Mauricum a cardinali Mendoza promotum et ab Hispanis feliciter gestum, 54, 55. In terris Maurorum ditioni creptis propagata pietas a Ferdinando, in cujus gratiam Pontifex suspendit leges vectigalium prohibitivas, 56. E Canariis insulis ad America continentem prolata religio, 57. Saeculares magistratus affectant cognoscere causas de haeresi, 58. Hussitica haeresis corroborata ab episcopo transfuga cui poenitenti ignoscit Pontifex, 59, 60. Miraculum insigne S. Barbarae ope editum, 61. E Walachia pulsae Turcarum copia, 62. Florentina synodus a Niphone patriarcha Ruthenis commendata, 63-65. Turcae in Christianos grassati maxima demum strage delentur, 66-68. Ethiopes ad veram fidem adducti, et mancipia Christiana vendi vetita Mauris, 69. *Caput Tormentosum* vocari ceptum *Caput Bonae-Spûs*,

- MCDLXXXVII.** 1-5. Turcis imminuentibus, Innocentius fedus init cum Venetis, quos et Hungaros cum imperatore conciliat. 6, 7. Perditi homines, praesertim Bucolinus, Turcas in Italiam adducere lentant. 8. Italarum varia dissidia. 9-12. Inter Pontificem et Neapolitanum regem recrudescit discordia. 13-15. Victoriae insignes a Ferdinando de Mauris reportatae. 16. Marrham ex Hispania profugi Urbem inficiunt. 17, 18. Joanna, quae sibi nomen reginae Castellae arrogabat, e septis monasterii, jussu Pontificis egredi vetita. 19-21. Instigantibus Ferdinando et Elizabetha, Innocentius disciplinam monasticam in Gallacia instaurat. 22, 23. Monasterium S. Mariae de Zebreiro e ruinis excitatum. 24, 25. Grassantur Hussite in Bohemia: Waldenses in Ebredunensi diocesi repullulant. 26-33. Mandata a Pontifice data de miraculis et virtutibus Margaritae Scotiae reginae inquirendis. 34. Carola Cypri regina Romae obit.
- MCDLXXXVIII.** 1, 2. Maximilianus Belgarum captivus libertati restituitur. 3, 4. Jacobum Scotiae regem a suis jure casum pronuntiant regni ordines, qui in ejus locum filium natu majorem sufficiunt. 5, 6. Episcopus Varadiensis, calumniam passus, in S. Francisci Ordinem se confert. 7. Innocentius disciplinae Ecclesiae invigilat. 8. Ordinum Equestrium summus magistratus translatus ad reges. 9, 10. Turcarum terra marique conatus infausti: Zizimus Pontificiae tutelae commissus; indulgentiae fidelibus propositae. 11. Per Apostolicum nuntium in Turcas concitat Pontifex Germaniae principes. 12-16. De Usuncassani morte et liberis necnon de quibusdam Persarum usibus oratoris Venetorum relatio. 17. Cyprus in Venetorum ditonem cedit. 18. Septentrionalium Ecclesiarum curam gerit Innocentius. 19, 20. Varii in ditone Ecclesiastica tumultus. 21, 22. Instauratur Pii II Constitutio in violatores Ecclesiasticae immunitatis.
- MCDLXXXIX.** 1-4. Obstante licet Bajazeth, Zizimus Romam perductus et in conspectum Pontificis admissus. 5-9. Gravis inter Pontificem et regem Neapolitanum discordia. 10-14. Inertante et subsidia praebente Innocentio, ingentes in Granatensi regno progressus effecti a Christianis. 15. Tartari a Podolia depulsi. 16-18. Dissidia Suedos inter et Danos orta pacantur a Pontifice. 19-22. Auctus cardinalium senatus. 23. In sacra aede Lauretana plurimae coelestes virtutes recensentur.
- MCDXC.** 1-4. Bajazethes praeter spem conciliatus Bledio principi oratorem ad Pontificem mittit. 5, 6. Bajazethis munera suspecta Pontifici, quem monet Maximilianus de consiliis Turcicis. 7-9. Mutata rerum facie, bellica consilia abjiciuntur. 10, 11. Matthiae Hungari mors et elogium. 12, 13. Wladislaus a majori parte electus solemniter sacrorum Hungariae rex. 14, 15. Hungaria bellis civilibus et Turcarum incursumbus vexatur. 16-21. Ferdinandi res prospere gestae in Granatensi regno. 22. Calumniae in Innocentium sparse vindicantur. 23. Sodalitium *c. Misericordia* nuncupatum instituitur. 24. Lusitani debebant sacerdotes ad Congitanos.
- MCDXCI.** 1-5. Excisum Hispania Maurorum imperium. 6-9. Praecones Evangelici magno gaudio et fructu a Congitanis recepti. 10. Spes fidei amplificanda inter Jalophos ad irritum cadit. 11, 12. Hungaria interno externoque bello dilaniata. 13, 14. De armis in Bajazethum vertendus actum. 15, 16. Inter Maximilianum et Gallorum regem orta discordia. 17. Innocentii Constitutiones pro libertate Ecclesiastica tuenda. 18. Jacobi Mamanni pius obitus et miracula.
- MCDXCII.** 1-5. Ob restitutum Christo Granatense regnum ingens tum in Hispania, tum Romae letitia. 6. Ecclesia Granatensis metropolitanam dignitatem resumit. 7. Res Christiana regni Maurici excidio mirifice augetur. 8, 9. Judaei ab Hispania ejecti: detestabile scelus ab ipsis in Germania patratum. 10-13. Inter Pontificem et regem Ferdinandum constituta pax. 14-17. Titulus crucis Romae inventus: ferrum lanceae et alia sacra ipsana oblata Pontifici a Bajazeth. 18, 19. Propulsati Turcae ab Abae-Graecae montibus. 20. Fedus a Maximiliano initum cum Anglo in Gallos. 21-25. Mors Innocentii: consilia de successore eligendo agitata. 26-29. Corrupti auro cardinales corruptum moribus Pontificem delignant, Rodericum Borgiam, qui Alexandri Sixti nomen sibi assumit. 30, 31. Alexander nepotem cardinalem creat, spreto sacramento, spurio confert episcopatum. 32. Beatrix defraudata spe matrimonium ineundi cum Wladislao. 33, 34. Laurentii Medicei et Gerardi cardinalis pius obitus: Ardicinus cardinalis Camaldulensium institutum amplectitur. 35. Libertas Ecclesiastica obtrita in Belgio. 36. Ferdinandus Hispanus insidii appetitur. 37-40. Patfactus a Columbo novus orbis.
- MCDXCIII.** 1-4. Hungari primum victores, mox a Turcis victi et discordiis civilibus impliciti. 5-8. Urso legato provincia datur Hussitarum haeresim extinguendi, principes inter se reconciliandi et bellum in Turcas parandi. 9. Caesarea ditio a Turcis vastata. 10-13. Friderici imperatoris mors et laudes. 14. Granata metropoleos jure exornata. 15, 16. Secunda Columbi in novum orbem navigatio et colonorum introductio. 17. Lusitani ob contempta Columbi consilia illi invident. 18-22. Jura Occidui orbis trans Oceanum regibus Castellae ab Alexandro asserta. 23. Quibus causis permotus fuerit Columbus ad indagandum novum orbem. 24-26. Missi a Pontifice sacerdotes amplissimis ornati privilegiis, et indulgentiae propositae aurum subsidiarium conferentibus. 27-30. Exertant Galliae regem ad Italicam expeditionem proceres Neapolitani, Florentini, necnon Pontifex ipse. 31, 32. Neapolis et Hispaniae reges pericula sibi imminentia omni modo removeere nituntur. 33, 34. Turpissima quorundam cardinalium pro-

motio. 35. Religiosae vite formam a B. Francisco Paulano conditam approbat Alexander. 36-38. Picus Mirandulanus eruditionis gloria clarus, pia mentis et animi demissione clarior.

MCDXCIV. 1-4. Mortuo Ferdinando Neapolitano, ejus filius regni investituram accepit ab Alexandro, qui legatum decernit ut ipsi coronam imponat. 5. Neapolim veniens legatus honorificentissime recipitur. 6-14. Ritus investiturae, inunctionis et coronationis novi regis. 15-19. Monetur rex Gallus tum per legatum Apostolicum, tum per Ferdinandum Hispanum, ut intermittat Italicam expeditionem, sed potius in Turcas arma vertat. 20-30. Caroli adventus in Italiam et ingressus pacificus in Urbem. 31. De novi orbis imperio certatum inter Lusitanum et Hispanum. 32-35. Novae insulae detectae ab Hispanis qui Barbaros scelerum foeditate asperant. 36-39. Jus expugnandae Africae datum Hispanis, reservato Lusitaniae Phutensi regno. 40. 41. Hungarorum in Turcas excursio felix: militia S. Georgii confirmata. 42. S. Bernardini Feltrensis corpus reperitur corruptionis immune.

MCDXCV. 1-3. Immorante Romae Carolo, his mota de Alexandri Pontificatu. 4. Carolus Alexandro ut Christi vicario obsequium praestet. 5-11. Neapolitani populi et arces se dedunt Carolo qui victoriae fructu ignaviter se defraudat. 12. Zizimi mors. 13-16. Causae multiplices odii in Galliae regem, et foedus armorum inter principes in eum sancitum, instigante imprimis Pontifice. 17-19. Ferdinandus et Elizabetha specie Turcicae expeditionis incitantur ad depellendos Gallos de regno Neapolitano. 20-22. Carolus Neapoli recedere coactus Romae a legato recipitur, et magnam animi moderationem ostendit. 23-27. Iter faciens per fines Florentinorum rex Gallus magnum timorem incutit. 28-32. Praelio cruento Itali castris propulsati, sed mox a Pontifice ad spem reducuntur. 33. Pactiones inter Gallos et Venetos utrinque spratae. 34-38. Gallorum res laefactatae in regno Neapolitano tum principum ignavia, tum horrenda lue venerea. 39-41. Maximiliani imperatoris sanctio in blasphemos. 43. Insigne divini amoris prodigium in pia virguncula. 43. Thomas eximius concionator tertii Ordinis S. Francisci sanctitate floret. 44-46. Joannis regis Lusitani et Alphonsi Neapolitani obitus. 47-49. Ximinius Toletanus rerum gestarum magnitudine clarissimus.

MCDXCVI. 1, 2. Foedus armorum Romae promulgatum adversus regem Carolum. 3-5. Carvajal cardinalis legatus ad Caesarem, et intentatae Carolo regi censurae. 6. Ritus a Caesare observandi cum ferrea corona redimitur. 7-9. Maximilian in Italiam adventus, et turpis ex Italia discessus. 10-15. Gallicus exercitus federatis Italorum armis et censuris Ecclesiasticis pressus dissolvitur. 16, 17. Virginius Ursinus censuris defixus ob non servatam Sedi Apostolicae fidem. 18, 19. Pontificius exercitus ab Ursino profligatur. 20. Consilia pacis dissipata. 21-23. Decretum Concilii Florentini circa Ecclesiarum unionem Constantino Georgiae regi transmissum. 24. Suecis pugnaturis adversus Moscovitas schismaticos propositae indulgentiae. 25. Rex Hispaniae Catholicus cognominatur. 26, 27. Judaei ab Emmanuele rege ejecti Lusitania. 28, 29. Commendat Pontifex Lusitani regis consilia de Africana expeditione conficienda. 30. Indiarum imperium comparare statuunt Lusitani. 31-36. De permittendo conjugio religiosi equitibus actum. 37. Confirmatur ab Alexandro equester Ordo S. Michaelis. 38-40. Decretum quo cardinalibus recentere creatis, licet pileus eis non sit traditus, jus confertur exercendi officia cardinalitia. 41. Savonarola concionum habendarum munere interdictus.

MCDXCVII. 1, 2. Ecclesiae res, Pontificio exercitu fuso, laefactatae mox in melius commutantur sub Consalvo duce qui rosa aurea donatur. 3-8. Ex spurii funesto casu meroere confectus Alexander agitat consilia de disciplina Ecclesiastica restituenda, et id muneris mandat cardinali Senensi. 9-14. Caesar Borgia creatus legatus ad conlerenda Friderico Neapolitano regia jura et insignia. 15-19. Ad Sedem Apostolicam vocatus Savonarola judicium diffugit. 20-27. Suam docendi et agendi rationem Savonarola defendere nititur. 28. Plures theologi adversus Hieronymum scribunt. 29. Ab impostore Anglia turbata. 30. Academia Parisiensis propugnatrix doctrinae quae tenet B. Virginem in Conceptione sua a lae esse immunem. 31, 32. Infausta Polonorum expeditio in Bajazethem. 33. Lusitano regi conceditur a Pontifice jus in terras Barbaris ereptas in Africa. 34. Joannes Hispaniae princeps in ipso aetatis flore extinctus. 35. Ximinius restituenda disciplinae Ecclesiasticae vacat. 36, 37. Classis Lusitana duce Vasco Gamma missa in Indias.

MCDXCVIII. 1-3. Caroli VIII mors miseranda. 4-6. Ludovicus ejus successor obtinet a sancta Sede ut summum cum Joanna Valesia conjugium declaratur irritum. 7-9. Florentini a Pisavis caesi: Veneti ex Camaldulo divinitus propulsati. 10-19. Savonarola ab adversariis suppliciis affectus. 20, 21. Alexandrum principes hortantur ne sui officii sit immemor. 22. Marrhani quadraginta haeresim publice Romae ejurant. 23, 24. Regna Hispaniae in Austriacam stirpem translata: Synodus Toletana congregata; magicae artes ab Academia Parisiensi damnatae. 25-35. Pie-kardorum errores exponuntur et refelluntur. 36-38. Polonus Germanos sollicitat ad bellum, non sine laude, sed sine fructu. 39. Turcarum ingens multitudo frigore perit. 40. Columbi in novum orbem varia itinera. 41-46. Per vastissimos Africae flexus Gamma ad Indiam applicat, cujus situs et incolarum mores accurate describuntur.

- MCXCIX. 1-4. Conversio Granatensium, et inter eos viri principis. 5-9. Turcarum in Italiam excursionses et Naupactum Venetis ereptum. 10, 11. Grimanus praefectus a Venetis accusatur, et a filio suo cardinali defenditur. 12-14. Germani ab Helvetiis fusi, et dira fames inde secuta. 15-20. Galliae rex ducatum Mediolanensem ambit et assequitur. 21. Genuenses in Gallorum ditionem se conferunt. 22-24. Bellum Riariis illatum a Gallis et Alexandro ipso, qui paratum sibi venenum effugit. 25-29. Diploma Apostolicum de Jubilaeo. 30. Sacerdotibus Ecclesiae Pragensis amplissima datur potestas reconciliandi Hussitas haereticos. 31. Marsilius Ficinus pie moritur. 32. Ob Indiam patefactam celebrati a Lusitanis triumphi.
- MD. 1. Jubilaei anni celebritas. 2-4. Alexander in vite discrimen adductus. 5, 6. Regum oratores splendida polliceantur, sed vana. 7-9. Diplomata Apostolica tum de bello Turcis inferendo, tum de decimis etiam a cardinalibus solvendis. 10. Ritus servandi in cruce signatis lustrandis. 11, 12. Methone et Corone a Turcis expugnatae. 13-16. A Pontifice principes sollicitati ut arma in Turcas jungant; preces solennes ad hoc indictae, et eleemosynae in stipendia militum conversae. 17. Pisaurius nonnihil cursum victoriarum Barbaricarum continet. 18. Reges quae sua sunt querunt, non cladem Turcarum. 19. Tartari et Moscovitae magna strage deleti. 20, 21. Missi ab Alexandro ad Germanos et Hungaros legati, ut occasione Jubilaei congerant aurum in sumptus sacrae expeditionis erogandum. 22. Ex stipe collata a Venetis instructae quindecim triremes; cardinalis Borgiae misera mors. 23-27. Ludovicus Sfortia et cardinalis Ascanius ejus frater in diversis certaminibus adversus Gallos primum virores, mox victi in vincula conjiciuntur. 28-30. Inter Gallos et Anglos novi foederis pactiones. 31. Caroli V natalia. 32-37. Ferdinandus et Isabella in subjectione et conversione Maurorum de re Christiana optime meriti. 38-44. Quam foedissime a demonibus delusi fuerint Hispaniola incolae. 45-51. Patefacta a Lusitanis Brasilia. 52-55. In India Capralis in portum Calecutii appellit; Septentrionales oras lustrat Corteregalis. 56, 57. Variæ cardinalium ad reges Transalpinos legationes. 58. In Italia Lucia sanctimonialis stigmatibus insignita. 59. Crucis signa in Germania vestibus divinitus impressa. 60-73. Waldensium in Bohemia repullulantium sophismata ab Henrico Institoris refelluntur.
- MDI. 1-4. Ungarus sacro in Turcas foederi accedit; Pontifex singulas expeditionis partes exponit, tum per litteras legato, tum oratione in cardinalium senatu. 5-8. Gallum inter Germanumque contracta affinitas, et Hispaniae reges ad sacram militiam sollicitati. 9-14. Cruces e caelo lapsae in Germanorum vestes. 15-17. Non in Turcas, sed in Italos cruce signati arma vertunt. 18-22. Alexandri edictum in Columnenses qui se Pontifici subjiciunt. 23. Novo decreto commendatur Ordo Minimorum. 24-35. Diploma Apostolicum quo confirmatur novus sanctimonialium Ordo a Joanna Valesia conditus. 36. Auctoritate Apostolica vetitum ne ulli libri de fide tractantes, nisi permittente episcopo, typis mandentur. 37-39. Dirimitur controversia de Ruthenorum Baptismate, quo fit ut bella inter Moschum et Lithuanum orta residant. 40, 41. Ecclesiae Wilnensis Tartarorum incursionibus vexatae permittitur vim vi repellere. 42-45. In Insubria et Bohemia refranantur diabolicis superstitionibus dediti. 46. Columba sanctimonialis sola Eucharistia sustentata. 47. Regulae quibus vera miracula discerni possint a falsis. 48, 49. In Moravia et Gallia prodigia diabolica. 50, 51. Galliae rex exercitum suum una cum copiis Pontificiis immittit in regnum Neapolitanum. 52-72. Judiciaria sententia qua Fredericus in sacro purpuratorum patrum senatu spoliatur jure regni Neapolitani. 73, 74. Neapolis a Gallis occupata. 75. Remissum Ludovico Gallo vectigal pendit solitum a rege Neapolitano. 76-78. Grassantibus undique Turcis, triennales decumas pro expeditionis sumptibus Lusitano regi Alexander attribuit. 79, 80. Pia regum Hispaniae studia pro restituendo Christi cultu in regno Granatensi: Petri Martyris in Aegyptum legatio. 81-83. Classis Christiana vel in apparatu tardior, vel in discessu festinantior. 84. Turcae ab Hungaris fusi: Lithuaniae dux ad sceptrum Polonicum vocatur. 85-88. Americi Vesputii in Americam navigatio. 89-91. Reperti in Indiis Christiani.
- MDII. 1-6. Indicae regiones in ditionem Lusitanorum reductae. 7-9. Maxima Hispanorum in lustrando orbe novo gloria. 10-14. Caesaris Borgiae crudelia et impia facinora. 15, 16. Ob incertos limites orta inter Gallum et Hispanum dissidia; Ferdinandus onere veniendi ad Sedem Apostolicam pro fidei sacramento nuncupando levatur. 17-22. Datum occasionem deturbandi imperii Turcici amittunt Christiani, licet a Pontifice stimulati. 23, 24. Germaniam pestis et seditio depascunt. 25. Sacra Biblia instar Hexaplorum Origenis a Ximeno edita. 26. Constitutio adversus eos qui laedunt agentes negotia in Curia Romana.
- MDIII. 1. Sublatus e vivis Alexander cum regnum spurio condere pararet. 2. Empta pax iniquis conditionibus a Venetis. 3, 4. Hispanorum res in Apulia inclinatae, et Germanicis auxiliis restituta. 5-7. Gallorum casus adversi. 8, 9. Caesaris Borgiae saevitia in Ursinos. 10-12. Borgiae felicitatis ostenta momento dissipata, et per mortem Alexandri in adversos casus delapsa. 13-15. Pius III creatur Pontifex, et fere statim moritur. 16-19. Pii III mors bonis acerba et flebilis.
1. Hic incipit tomus VIII edit. Romanae. 2-9. Cardinales conclave ingressi ferunt leges quasdam

quibus Pontificem novum devincire intendunt. 10-12. Julii II electio et litteræ Encyclicæ. 13. Pacem inter principes instaurare nititur Pontifex. 14-19. Gallicus exercitus non minus dissensionibus intestinis quam Hispanis viribus attritus e regno Neapolitano discedit. 20. Julius initio sui Pontificatus multis difficultatibus implicatus. 21, 22. Immunitates regibus Hispanis confirmatæ, et dispensationes matrimoniales nato regis Anglorum concessæ a Sancta Sede. 23. Legato commissa cura sedandi lites ortas inter Comitatus Venusini incolas et finitimos populos. 24. Francofurti insignes conventus celebrati : miracula ad reliquias trium Virginum edita. 25. Petri Ambussonii cardinalis obitus et laudes. 26. Christi fides a Lusitanis in India propagatur. 27-33. Maximi labores suscepti a primis Americæ colonis.

- MDIV. 1-8. A Julio admonitus dux Venetus ut erepta Ecclesie Romanæ restituat. 9-13. Æmiliam contra fas Cæsari Borgia traditam recuperare studet Julius. 14, 15. Hispanus Gallusque de triennialibus induciis rogantur, ut junctis armis cogant Venetos ad restituenda male parta. 16-18. Decernit Julius ut lis de regno Neapolitano ad ipsum referatur. 19, 20. Contempto Pontifice, Gallus male paciscitur cum Hispanis. 21, 22. Ferdinandus in Pontificem arroganter se gerit : fallaces Hispanorum induciæ. 23-26. Pacis inter Bavaros interpretem agit Julius. 27-31. In Bohemia tumultus ab hæreticis excitati et strages editæ. 32. Pontificium auxilium in Turcas postulatum. 33-35. Egregia regum Angliæ pietatis monumenta et exempla : præcisi abusus qui ex immunitate Ecclesiastica orti fuerant. 36, 37. Julius consanguineorum affectibus nimis indulget magno Ecclesie detrimento. 38. Hispaniæ reges ad Africanam expeditionem conficiendam hortatur Pontifex. 39. Columbus magnis ornatus honoribus. 40. Philippus Austriacus dotali jure Hispaniæ regna corripit : Fridericus Neapolitanus in Gallico exilio moritur. 41. Præclarum regis Lusitani studium in fide propaganda apud Congenses. 42-45. Lusitanorum in India victoria.
- MDV. 1. Veneti nonnulla restituunt Julio, alia retinent. 2, 3. Summa Pontifici officia præstare æmulantur principes Christiani. 4, 5. Lusitani ad arma capessenda in Barbaros Africæ sollicitantur, propositis a Pontifice sacris præmiis. 6-8. Militiam sacram *Christi* nuncupatam pluribus sanctionibus decorat Pontifex. 9-12. Ludovicus XII divinitus sanatus, et per legatum ad sacram expeditionem promovendam incitatus. 13-15. Pax inter Hispanum et Gallum sancita, positis quibusdam conditionibus. 16, 17. Susceptam a Ferdinando expeditionem Africanam prosequi hortatur Pontifex. 18-20. Julius censuras intentat perduellibus ferentibus arma in Cæsarem. 21, 22. Nova sacramenti formula electis Treverensibus imposita. 23. S. Annæ caput oppido Durensi adjudicatum. 24-29. Opera cardinalis Gurensis composita pax inter Danum et Lubecenses. 30-34. Helenæ Moscovitæ Rhutenorum erroribus implicatæ nubit Alexander Poloniae rex, et quidem suo damno. 35-39. In Tartaros expeditionem conficere meditatatur Polonus. 40. Pro immunitate Ecclesiastica, in Hungaria labefactata, laborat Pontifex. 41-44. Auctum cardinalium collegium. 45. Raymundi cardinalis Gurensis obitus et elogium. 46-48. Margarita virgo Ravennatensis sanctitate illustris. 49-55. Sprete Mahumetanorum minæ et multa in India a Lusitanis præclare gesta.
- MDVI. 1-5. Julii II Constitutio Apostolica in Simoniacos. 6. Rhodii equites insulam Rhodum defendere jussi. 7-10. Lusitani Evangelio apud Æthiopas et Indos propagando navant operam. 11, 12. Lusitanus rex sollicitat Pontificem de pace inter principes Christianos sancienda et de sepulchro Dominico recuperando, in cujus rei gratiam rosa aurea donatur. 13-15. De sacra in Syriam expeditione agitata consilia, promovente cardinale Ximeno. 16, 17. Fœdus initum inter Philippum Austriacum et regem Anglum. 18. Judæorum Neophytorum editæ strages Olissipone. 19. Expeditio Julii contra Bentivolos et Balionos et protectio ex Urbe. 20-22. Quo ritu excipiendus Pontifex ab episcopo loci. 23-27. Recuperatæ urbes captæ, et intentatæ in Bentivolios censure. 28-32. Bononia a tyrannide Bentivolorum liberata. 33. Flaminie civitates a Venetis occupatæ repetuntur : Saonenses damnis afficiuntur a Genuensibus. 34. Gallici ordines sponsalia Claudiæ cum Carolo V abruptum, unde origo Mediolanensis belli inter Germanos et Gallos. 35-37. Contentiones inter Philippum Austriacum et Ferdinandum Hispanum. 38, 39. Alexandri regis Poloniae mors et elogium. 40. Basiliæ ducis Moscoviæ obitus. 41. Francofordiensis Academia instituta. 42, 43. B. Bennonis gloria prodigiorum coruscantis causa apud sanctam Sedem a Saxonibus propugnata. 44. Christi sindon culta Camberiaci et illustrata miraculis. 45. Instaurandæ basilicæ Vaticanæ jacta a Julio fundamenta : regula decem beneplacitorum confirmata. 46-48. Coloniae in Americam ductæ.
- MDVII. 1-5. Julii ex Bononia discessus et in Urbem triumphalis ingressus. 6, 7. Sedati motus Genuenses et Liguria in Gallicam provinciam redacta. 8-10. Pacem inter Gallum et imperatorem redintegrare nititur Pontifex. 11, 12. Lusitanus rex, occasione sumpta de Turcico imperio a Persarum armis et sectis labefactato, bellum sacrum promovet. 13-20. Socotora insula et alia Orientis regiones Christo a Lusitanis restitutæ, et exinde magna per Urbem letitiæ significationes. 21, 22. Pontificis litteræ ad principes Christianos de iucunda inter ipsos concordia, et viribus in Turcas conjungendis. 23. In America ampliatum imperium Christianum. 24. Auctum cardinalium collegium. 25. Felix obitus S. Francisci Paulani. 26-28. Sacra ædicula Lauretana miraculis illustrata, et indulgentiis decorata. 29. Leges militiæ S. Jacobi instaurata. 30. Blasphemus impostor in Germania.

- MDVII.** 1-8. Germano, Gallo et Venetis inter se conciliandis totus est Julius, et profitetur se cum regibus bellicos labores in Turcas suscepturum. 9-12. Solemnnes gratiarum actiones pro Indicis Lusitanorum victoriis. 13, 14. De Castello regno orta disceptatio; Ungarus et Polonus ob ingruentia bella excensati de non missis ad Pontificem legatis; Ismael Persarum rex prophetam agit. 15-18. Pickardorum errores. 19, 20. Tartari et Moschi a Polonis lusi. 21-29. Bentivoli Bononiam tentant. 24, 25. Cardinalium plurium obitus, et novorum creatio. 26. Sixtus Robureus creatus eques Rhodius. 27, 28. Infestata Liguria a Saracenis; Carolus Sabaudie dux ense sacro donatus. 29. Sanctio contra raptores honorum ad naufragos pertinentium. 30-32. Paralytica sanata in aede Lauretana.
- MDIX.** 1-4. Conspirant cum Pontifice reges in Venetos. 5-9. Moniti Veneti ut Ecclesiasticas urbes restituant. 10-12. Initio certaminis Veneti victores, mox deleti, caelo in eos pugnante. 13-15. Veneti et Bentivoli male ad Concilium taturum provocant. 16-18. Restituta a Venetis urbes. 19. Placato Pontifice, Veneta virtus reflorescit. 20, 21. Simultas exorta inter Julium et Gallorum regem. 22. Exorta apud Helvetios heresis. 23-28. Oranum, duce Ximeno, Afris ereptum. 29. Sopita lis inter Ferdinandum et Maximilianum reges. 30, 31. Lusitanorum in Indiam expeditio ingens et prospera. 32, 33. Gratulatoria littere imperatricis Ethiopum ad regem Lusitanum. 34. Concussa terre motu Constantinopolis. 35. Henrici VII Angliae regis obitus et elogium; late leges adversus provocantes ad singulare certamen.
- MDX.** 1-6. Paactiones inter Pontificem et Venetum inite. 7-11. Ritus servati in absolute censurarum, et celebrata Venetiis publica letitia. 12. Caesar et Gallus aegre ferunt pacem Venetis datam. 13-15. Dissidii inter Pontificem et ducem Ferrariensem cause. 16, 17. Divinitus edita futurorum bellorum presagia. 18, 19. Quinque cardinales a Julio deficiunt. 20. Turonenses caetus in quibus agitantur subdole propositiones auctoritati Apostolicae hostiles. 21. Damnata a Ferdinando Hispano schismatica molimina. 22, 23. Galli cum Bentivolis tentant Bononiam. 24-28. Neapolitani regni jura a Gallo ad Hispanum transmissa. 29. Judaei e regno Neapolitano ejecti. 30-33. Bugia, Tripolis et aliae arces ab Hispanis captae. 34-36. Urbs et insula Goa ab Albuquerque recuperatae. 37. Missi sacerdotes ad Congense regnum. 38, 39. Prussia et Livonia infestata a Moschis et Tartaris; Poloni ab omnibus derelicti cum Turca ineunt pacem. 40, 41. Eucharistia transfossa a Judaeis, divinitus integra remanet; unde Judaei a Marchia Brandeburgensi depulsi.
- MDXI.** 1-6. Maximiliani et quorundam cardinalium argutiae pro celebrando in Julium conciliabulo. 7, 8. Falsitatis et impudentiae convicti schismatici. 9-13. Indictio Lateranensis Concilii. 14-22. Contendant inepte schismatici jus vocandae Synodi ad se devolutum, et inchoant Pisanum conciliabulum. 23-29. Seditiosos in sua contumacia perstantes ab impio conatu revocare nititur Pontifex. 30, 31. Angeli anachorite litterae objurgatoriae tum ad Carvajalum, tum ad Gallorum regem. 32-36. Judiciaria actio contra cardinales rebelles qui exauctorantur. 37-41. Decreta conciliabuli Pisani a Cajetano refutata. 42, 43. Pisis Mediolanum lactiosi se conferunt. 44-46. Potitur Mirandula Pontifex. 47. Cardinalium creatio. 48, 49. Exercitus pro recuperanda Ferraria a Julio comparatur. 50. Mediolanensis senatus censuris percussus. 51-53. In conventibus Mantuanis de pace inter principes agitur. 54, 55. Hieronymus Emilianus a Germanis in carcere retentus, et B. Virginis ope liberatus. 56, 57. Proditii Galli a Gurensi. 58, 59. Bononia a Gallis occupata. 60, 61. Alidosius cardinalis a duce Urbini trucidatus. 62. Joannes Mediceus instructus mandatis pro Bononia et Ferraria recuperandis. 63-67. In Gallum regem caeteri principes federati. 68, 69. Prona ad jugum subeundum Africa. 70. Malaca capta a Lusitanis. 71. Goa oppugnata ab Indis. 72-75. In America Cuba insula explorata.
- MDXII.** 1, 2. Negant schismatici liberum Romae Concilium celebrari posse; a Cesare mitti legatos postulant. 3, 4. Cardinalis Sedunensis legatus Apostolicus ad imperatorem et ad Helvetios. 5-7. Gallorum victoriis elati schismatici Pontificem contumacia impudenter accusant. 8-19. Inanes schismaticorum argutiae a Cajetano in suis Commentariis confutatae. 20, 21. Immane praedium ad Ravennam commissum. 22-24. Angustiis pressus Julius pacem a Gallo propositam admittere cogitur. 25-37. In Pontificem furunt schismatici. 28, 29. Post aliquot prorogationes, indicitur Concilium ad tertium Maii diem. 30, 31. Veteribus corruptelis e curia Romana sublevandis datur opera. 32-34. Quaesita et responsa circa ritus in Concilio servandos. 35-38. Pontificis ad Lateranensem Basilicam sollemnis protectio, et inceptum Concilium. 39-41. Pontificis et Egidii Viterbiensis orationes quibus aperiuntur causae indictionis Concilii. 42, 43. Prima sessio; imperata praesulibus modestia. 44, 45. Habita a Spalatensi archiepiscopo oratio de expeditione in Turcas decernenda. 46, 47. Secunda sessio; Angliae et Hispaniae reges se profitentur Pontifici et Concilio conjunctissimos. 48-51. Pisani conciliabuli gesta reseissa; praesulibus non accessuris ad Concilium obiecte peme. 52, 53. Inter secundam et tertiam sessionem, multa regna adherent Concilio. 54-58. Galli ab Insubria pulsati in odium schismatis. 59, 60. Cardinalis Mediceus ex hostium manibus ereptus. 61, 62. Medicei Florentiae restituti. 63-68. Ludovico rege anathemate percusso, ruit undique in Italia Gallica potestas omnium Italarum plausu. 69, 70. Plurimum Italicarum urbium ora-

tores fidem Julio addeunt. 74-76. Ferrariae dux a Pontifice veniam precatur, sed iussus Ferrariam restituere fugit. 77-81. Rex Navarra, socius Galliae regis, regno pulsus. 82-85. Oratores regum Daniae et Scotiae profitentur se Pontifici et Concilio adherere. 86-89. Conventus tum Treviris, tum Coloniae ab imperatore congregati, in quibus poenae in ebrios statuuntur, et cardinales perduelles damnantur. 90, 91. Gurgensis purpura donatus; foedus inter Pontificem et principes, exceptis Venetis et Gallis initum; de praeda Italica inter victores certatur. 92-95. Sessio tertiae Acta: imperatoris nomine Gurgensis Concilio Lateranensi adheret. 96-99. Gallia sacris interdicta; praesulum non concurrentium ad Concilium inertia insignis. 100-102. Veneti Concilio se jungunt; de abroganda Pragmatica Sanctione actum. 103. Quarta sessio: Marcelli ad Julium oratio parenetica. 104. Tartarorum Praecopiensium in Poloniam irruptio, et parva de eis victoria. 105-107. Turcicorum imperium gravissimis seditionibus exagitur. 108-118. In Indis et Congensi regno Christiana res divina ope et Lusitanorum virtute aucta. 119. Antonii Laurerii Minoritae nobile facinus.

ANNALES ECCLESIASTICI.

SIXTI IV ANNUS II. — CHRISTI 1484.

1. *Card. Melphetensis in Germaniam missus ad conciliandos imperatoris et regis Hungariæ animos.* — Anno post Christum natum millesimo quadringentesimo octogesimo primo, Indictione XIV, affulit universo Christiano orbi felicem rerum conversionem repentinus interitus Mahometis II, hostis Christi cultorum acerbissimi, qui Rhodios iterum bello petere decreverat; ea namque insula ab imminente pernicie liberata est, atque Hydruntum pulsus Turcis fuit receptum: de quibus acturi, quæ ordine temporum gesta sunt, tum ex Jacobi Maffei Volaterrani Diariis, tum ex Pontificiis litteris ejusque temporis historicis afferemus. Cum in Germania ordinum imperii solemnes conventus celebrandi essent ad conficiendam contra Turcicas grassationes expeditionem, ac Fridericus Cæsar et Matthias Hungarus ob id in concordiam redigendi essent, decretum est in sacro purpuratorum senatu, ut cardinali Melphetensi, qui postea, accepto Innocentii VIII nomine, Sixto in Pontificatu successit, ea provincia daretur, quod idem Volaterranus ¹ suis ita Monumentis consignat: « Senatus hodiernus habitus die Veneris XIX Januarii peperit nobis legatum ad Germanos. Designatus est cardinalis Melphetensis. Legationis causa, quæ affertur in vulgus, est ea potissimum, ut Fredericum Cæsarem et regem Hungarorum Matthiam, multos jam annos invicem contententes, simul conciliet: eo autem maturius credunt profecturum, ut Concilio Germanorum Pontificis nomine intersit, quod apud Norimbergam, Germaniæ nobile oppidum, indietum est ad secundam diem venturæ Quadragesimæ celebrandum ». Et infra: « Joannes

Baptista ei est nomen, Genua oriundus ». Addit ipsum proximo mense legationem deposuisse, atque subrogatum Ursinum Theanensem episcopum in ejus locum esse.

2. Fudere plura contra Turcas verba inania Germani imperatore Frederico, cui non modo imperii Christiani defendendi Mahometanice invadendi deerat animus, sed ne quidem hæreditarias provincias a Turcicis irruptionibus tutari poterat: cum vero barbari retundendi specie expeditionem confecisset, et post Mahometis II mortem amplissima recuperandæ ditionis amissæ affulgeret occasio, non cum Matthia junxit arma in Turcas, sed veteri occupandæ Hungariæ ambitione percitus, regnum Hungaricum evastavit, atque ita Matthiam a persequendo Bajazete Mahometis successore, ac redintegranda in pluribus provinciis religionis majestate revocavit, ut Nauclerus Germanus auctor ejus temporis observat, sic inquit ¹: « Matthias Hungarorum rex eidem, nimirum Bajazeti, maximum bellum indixit, et prorsus illum ex Danubii finibus ejecisset, nisi Frederici imperatoris exercitus ductor Pannoniam igni et ferro, ac depopulationibus vastare cœpisset. Verumtamen Stephanus Valachiæ episcopus, acceptis a Matthia rege copiis, hunc Valachia, id est, Mysia superiori vi et armis expoliavit ». At de Mahometis morte repentina, deque Bajazete successore inferius: nunc institutam de bellico apparatu ad frangendos superstitis adhuc tyranni impetus narrationem repetamus.

3. *Interprete rege Gallo fœdus initum et pactiones sancite inter principes ad Turcas pellendos*

¹ Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. l. II.

¹ Naucl. vol. 2. cap. 50.

ex Italia. — Celebrati fuere Romæ a Sixto Pontifice una cum regum ac principum oratoribus conventus sollemnes, ut universi ad sustentandam labantem Christianam rempublicam consurgerent, factumque est, Ludovico XI Francorum rege urgente, ut ad sacrum bellum gerendum in Turcas, eosque Italia pellendos fœdus sanxerint, sumptuumque bellicorum onera ad suppeditanda militi stipendia contlandamque classem inter se partiti fuerint: qua de re extant in Ms. Codice Vallicellano ¹ publicæ tabulæ tunc confectæ, ex quibus historiae veritas potius haurienda est, quam ex iis scriptoribus, qui ex sparsa rerum gestarum fama, vel ex narrationibus aliorum haud ita exploratis historias suas texere consueverunt.

4. « Contractus obligationis, contributionis et taxationis triennalis potentatum contra Turcum.

« In nomine Domini Amen. Anno Incarnationis Dominicæ MCDXXXI. Indictione XIV, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et domini domini Sixti divina providentia papæ IV anno X. Pateat omnibus evidenter præsens publicum instrumentum inspecturis, qualiter cum proxima superiori Æstate, dum Turci Christianæ religionis et orthodoxæ fidei, ac profitentium eam atrocissimi hostes insulam Rhodi arcta obsidione tenerent, et in Apulia Hydruntinam civitatem cum miserabili incolarum illius clade et horrenda crudelitate occupassent, prætatus sanctissimus dominus noster, qui cum serenissimo Ferdinando rege Siciliæ illustri et nonnullis aliis Italiæ potentatibus pro insulæ defensione et Hydruntinæ civitatis recuperatione possibilis remedia ex tempore adhibuit, et pro sedandis et submovendis non sine labore grandi per sanctitatem suam potentatum Italiæ dissensionibus, in quibus plurimum Turci confidebant, inter eosdem potentatus trenguas et suffereñtias ad certum tunc tempus expressum indixit; proinde attendens rempublicam Christianorum, Turcis jam Italiam calcantibus, quod antea inaaditum fuerat, in longe majori periculo constitutam fore, quam unquam retroactis temporibus fuisset, et ejus defensionem etiam Romanorum imperatori, ac universis Catholicis regibus et potentatibus fidelium incumbere; ex parte Domini nostri Jesu Christi, cujus vices gerit in terris, eosdem imperatorem, reges, principes et potentatus Christianorum ubilibet existentes, tam intra quam extra Italiam, per legatos, nuntios et litteras cum instantia requisivit, ut per eorum oratores instructos cum opportunis mandatis in alma Urbe coram sanctitate sua certo et determinato tempore convenirent ad consultandum, deliberandum et concludendum cum eadem sanctitate, et reveren-

dissimis in Christo Patribus sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus super hujusmodi imminenti gravissimo fidei periculo, et Christianæ religionis defensione: convenerint quoque ad hanc dietam oratores habentes ad infrascripta plenum et sufficiens mandatum per illorum authenticas litteras et instrumenta per eos exhibita, et penes sanctissimum dominum nostrum et cameram Apostolicam existentia, et in diversis ac repetitis conventionibus et tractatibus super defensione prædicta habitis inter eos, ut dixerunt, quamplurima salubria, et utilia ac pernecessaria ad defensionem eandem remedia proposita, discussa et mature examinata fuerint, et præsertim salubre consilium prædicti Christianissimi Francorum regis consulentis et suadentis, quod præfato sanctissimo domino nostro, utpote capiti Christianæ religionis et fidei universæ Christianorum, imperator, reges, principes et alii potentatus debeant seipsos eorumque amplissimas vires ad profugandos fidei hostes propugnatores adjungere et unire, et ad hoc faciendum juxta suarum virium facultates se suæ sanctitati obligare, et unam sanctissimam unionem animorum et virium eorundem cum sua sanctitate inire.

5. « Quod non immerito fuit a sanctissimo domino nostro et reverendissimis dominis cardinalibus et oratoribus præfatis collaudatum, cum nihil consultius, nihil salubrius, et ad expellendos a finibus Christianorum Redemptoris nostri immanissimos hostes efficacius, quam ut ii, qui militiæ Christianæ stipendiis sunt stricti, quique unum Deum colunt, unam fidem, unum profitentur Baptisma, eidem omnipotenti Deo, ejusque vicario tanquam capiti adhaereant, confirmentur, uniantur, omnes sicut vir unus eadem mente unoque consilio in id ipsum conveniant, ut quorum unum est mysticum Christi corpus, unus ad bene operandum et expugnandum communes hostes sit animus, et sicut una fides, una etiam sit pietas actionum. Idcirco præfatus sanctissimus dominus noster, ad quem ut Jesu Christi vicarium hujusmodi orthodoxæ fidei et Evangelicæ veritatis illiusque cultorum, quorum pater est, defensio principaliter pertinet: quique dum adventus prædictorum oratorum ultra quam rei magnitudo et imminens periculum exigeret, differre videretur, cum prædicto serenissimo rege Ferdinando defensionis hujusmodi intendere sub certis tunc expressis modo et forma convenit, et deinde triennales inducias inter universos imperatorem, reges et alios dissidentes per totum orbem constitutos noviter indixit; hos continuatos labores ad effectum deducere cupiens, suadente præsertim hoc, ut præfertur, Christianissimo Francorum rege, qui inter alios Catholicos reges et principes spontaneus ad hoc opus adjutor et cooperato accedit, et tantæ expeditionis molem amplecti,

¹ Ms. Val. sign. lit. B. num. 49. p. 212.

et eum suo potentissimo exercitu prædecessorum suorum regum Francorum sequendo vestigia, hostis ejusdem infestissimi atroces injurias ulcisci tota mente affectat, eum præfatis reverendissimis dominis S. R. E. cardinalibus in consistorio suo secreto congregatis vice et nomine Romanæ Ecclesiæ, et oratores præfati agentes omnia et singula infrascripta vice et nomine eorum potentatum, a quibus respective ad dictam dietam missi sunt, volentes consulta, discussa, examinata, tractata et conclusa inter eos ad optatum finem perducere, eorum nobis notariis et testibus infrascriptis devenerunt ad hujusmodi sanctam et unanimem ac laudabilem convenientem concordiam, ac animorum et virium cujuslibet eorundem regum, principum et potentatum cum præfato sanctissimo domino nostro, Romana Ecclesia, et Sede Apostolica illiusque potentia et viribus unionem solemnem stipulatione interveniente vallatam, per quam voluerunt quod præfatus sanctissimus dominus noster, ut caput Christianæ religionis et fidei, hujusmodi sanctissimæ unionis ad hujusmodi fidei confessionem caput, ductor et director existeret, et una cum collegio præfatorum reverendissimorum S. R. E. cardinalium pro ejusdem fidei defensione et hostium profligatione viginti quinque triremes instruere et armare annis singulis teneatur, serenissimo rege Ferdinando prædicto quadraginta triremes secundum conventionem inter eundem et ipsum regem alias unitam instruente et armante, ac aliis potentatibus Italiæ summas et quantitates infrascriptas juxta taxas eis per sanctissimum dominum nostrum alias proinde moderatas modo et forma in presentibus capitulis expressa solventibus, et eum per præfatum sanctissimum dominum nostrum et alios incorporatos seu incorporandos fuerit deliberatum, quod serenissimus dominus rex Hungariæ contra Turcum bellum gerat, eadem sanctitas quinquaginta millia florenorum auri de camera et rex Ferdinandus prædictus centum millia, et alii potentatus taxam eis convenientem prædicto regi Hungariæ dare et solvere teneantur, modo et forma per præfatum sanctissimum nostrum ac incorporatos prædictos statuendis et ordinandis.

6. « Item voluerunt, quod præfatus Christianissimus Francorum rex cum sua potentia ex nunc præfato sanctissimo domino, Romanæ Ecclesiæ et Sedi Apostolicæ illiusque potentia et viribus ad ejusdem fidei defensionem unitus sit, et in unione hujusmodi, ut una ex principalioribus ejusdem sanctissimæ unionis, eo laudante initæ, columnis interveniat, et pro ejusdem fidei defensione, ac illius persecutoris exterminatione, eam quantitatem dumtaxat, ad quam rex ipse seipsum in pecunia vel in classe taxabit anno quolibet, similiter statutis tempo-

ribus ad pernecessarium opus defensionis hujusmodi persolvere debeat; sperantes quod rex ipse more suorum prædecessorum Christianissimorum Francorum regum, qui pro fide præfata, et Apostolica Sede se, et sua exponere sæpenumero non formidarunt, se ipsum tali solutionis onere prægravabit, quale recognoscat rei magnitudinem exigere, et suæ regis celsitudini in tanta Catholicæ fidei necessitate convenire.

7. « Item similiter voluerunt, quod singuli alii potentatus prædicti, pro quibus oratores præfati respective, ut præfertur, intervenerunt, ex nunc cum omni eorum potentia sanctissimæ dominæ nostræ Romanæ Ecclesiæ et Sedi Apostolicæ præfatis censeantur uniti, et in hujusmodi sanctissimæ, et apud Deum meritoria, ac commendabili animorum et virium unione, ad fidei præfatæ defensionem ordinata, recepti et incorporati, ut præfatæ unionis honorabilia et principalia membra, teneantur ad opus defensionis et expugnationis persecutorum fidei memoratæ solvere annis singulis summas et quantitates infrascriptas, juxta taxas per præfatum sanctissimum dominum nostrum alias provide moderatas.

8. « Item voluerunt, quod serenissimus imperator, et omnes singuli alii Catholici reges, principes et potentatus Christianorum, eujuscumque status, gradus et conditionis existant, et quacumque Ecclesiastica vel mundana dignitate præfulgeant, possint seipsum et eorum vires et potentiam in fidei favorem præfato sanctissimo domino nostro unire, et adjungere, prout pro eorum zelo fidei et religionis indubitanter eos facturos esse speratur: debeantque super hoc per præfatum sanctissimum dominum nostrum sollicitare, et eis, de quibus sanctitati suæ videbitur, mediis induci ad intrandum et se incorporandum hujusmodi unioni, et contribuendum pro eorum virili ad fidei memoratæ defensionem.

9. « Item quod omnes et singuli incorporati, et quos incorporari contingat in unione et sanctissimæ concordia præfata debeant quantitates, ad quas taxæ eorum ascendunt, promptas et paratas tenere quolibet anno, et dum desuper requisiti per præfatum sanctissimum dominum nostrum fuerint, illas in aliquo loco certo et tuto deponere ad opus ipsum pernecessarium defensionis fidei, et non in alios usus exponendas juxta declarationem præfatorum sanctissimi domini nostri, et collegii reverendissimorum dominorum cardinalium, ac potentatum unioni hujusmodi incorporatorum, et deinde incorporandorum in locis et causis, quæ expositione hujusmodi, et subventionem celerius indigere, et majori periculo subijci videbuntur; nec in hujusmodi taxis, et quantitatibus possint aut debeant computari illæ quantitates, quas unus

potentatum prædictorum virtute particularium confederationum earundem persolvere teneretur, et solveret etiam in defensionem ejus, cui solveret ab infidelibus memoratis.

10. « Item quod præfata sanctissima unio et concordia ad hostium fidei exterminationem duret et durare debeat per triennium, a die stipulationis presentis contractus computanda et et ultra, ad sanctissimi domini nostri, et regum, ac potentatum unioni hujusmodi incorporatorum, et deinceps incorporandorum, vel majoris partis ipsorum beneplacitum.

11. « Item voluerunt et convenerunt, quod omnes et singuli reges, principes et potentatus, qui in hac unione, ut præfertur, incorporati sunt et uniti, ad majoris roboris firmitatem teneantur et debeant, omni excusatione semota, ultramontani videlicet infra tres, citramontani vero infra unum menses in forma de jure valida omnia et singula in presenti sanctissimæ unionis et concordie fidelium in Turcos Instrumento contenta ratificare : et idem Christianissimus rex Francorum infra trimestre taxam suam declarare, et per publica desuper confecta Instrumenta, aut litteras authenticas cum insertione tenoris presentis Instrumenti de ratificatione et taxatione hujusmodi præfatum sanctissimum nostrum, vel reverendissimum cardinalem Sabinensem, Sedis Apostolicæ legatum, nomine et vice suæ sanctitatis certificare, qui ut ejusdem unionis caput hujusmodi ratificationes et taxationes ad singulorum ejusdem unionis membrorum, et potentatum notitiam deducere non postponet.

12. « Item voluerunt et convenerunt, quod omnia et singula præmissa bona fide efficaciter adimplere debeant sub pœna mille marcarum argenti per illos, qui non adimplerent, eo ipso incurrenda, medietate videlicet ad opus hujusmodi defensionis et expugnationis præfate, et reliqua aliis adimplentibus applicanda : quam pœnam sanctissimus dominus noster, et singulorum potentatum oratores præfati dare et solvere promiserunt toties quoties fuerit contractum, volentes quod pœna hujusmodi commissa exacta, vel non exacta nihilominus præmissa omnia in sua firmitate remaneant, et observentur. Pro quibus omnibus adimplendis et observandis, ac jam dicta pœna præfatus sanctissimus dominus noster se, et omnia bona Romanæ Ecclesiæ, oratores vero præfati eorum potentatus prædictos, et cujusque illorum bona presentia et futura solemniter invicem respective obligarunt, etc.

13. « Quantitates autem, quas solvere tenentur potentatus prædicti taxati præfate sanctissimæ unioni incorporati sunt infrascriptæ, videlicet : serenissimus rex Ferdinandus quadraginta triremes, et serenissimo regi Hungariæ, ut præfertur, centum millia ducatorum : dux

Mediolani triginta millia ducatorum : Jannenses quinque triremes annis singulis dicto durante triennio, Florentini viginti millia ducatorum : dux Ferrariæ quatuor triremes : Senenses quatuor triremes : Lucenses unam triremem : marchio Mantuanus et Montisferrati unam triremem : Bononienses duas triremes ». Contulerunt¹ etiam se in illius sacri belli societatem Alfonsus rex Lusitaniæ, quem egregie instructam classem submisisse visuri sumus, quæ tamen tardius re jam confecta Neapolim appulit : ac Ferdinandus rex Aragonum, qui viginti octo naves majoris alvei, minoris vero alias duodecim comparavit², sed de eo iterum inferius. Nunc reliqua, quæ sub anni initio gesta sint, prosequamur.

14. *Grassantibus Turcis in Calabria, instruitur sumptu Pontificio classis.* — Dum Italia, exceptis Venetis, qui antea deserti a cæteris Christianis pacem a Mahomete II redemerant, bellum parabat in Turcas, ii in finitimos Hydruntino agros factis excursionibus omnia vastabant, tantusque Calabros terror invaserat³, ut ex Italia in Hispanias, abjectis omnibus fortunis vitæ servandæ cupiditate, aufugerent : qui vero ceperant arma Turcici furoris formidine pavidi, abjectis in prælio armis, vitam ignave orarent, mox a Barbaris immaniter contrucidabantur : quam ob causam Julius Aquaviva, cum a copiarum parte desertus fuisset, una cum aliis a Turcis cæsus perit, de quo agit Volaterranus⁴, meminitque Joannes Albinus, et fugam, ut vitæ consuleret, capere defreclasse narrat ; atque ex nostris mille quingentos cecidisse, neque incruentam fuisse victoriam Turcis, qui paulo post Alfonsi adventum non tam temere discurrere ausi sunt, compositis tamen ordinibus, quo prædæ spes trahebat, irrupere, omni calamitatum genere Christianis insultantes.

15. Dum late ferrum flammisque circumferabant Turcæ, instruebantur classes Genuæ et Anconæ Pontificio sumptu ad infringendos Turcicos conatus, cui cardinalem Genuensem die vigesima Februarii cum amplissima legati Apostolici potestate præfectum narrat Jacobus Volaterranus⁵ : qui etiam tradit Julianum Robureum cardinalem in Galliis legatum adeo naviter ad elicienda auxilia incubuisse, ut Gallus subsidiariam auri vim in belli Turcici sumptus suppeditandam decreverit ; de illius enim oratoribus in sacro senatu auditis hæc prodit : « Prima Dominica Quadragesimæ, quæ venit ad xi mensis Martii », et infra, « vocati a Pontifice Gallorum oratores die Mercurii xiv Martii in secreto senatu auditi sunt. Obtulerunt in subsidium belli adversus Turcos aureorum trecenta millia, ducenta videlicet a clericali po-

¹ Jacob. Volat. l. III. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ² Id. ib. — ³ Jo. Albin. de bello Hydrunt. — ⁴ Volat. ubi sup. — ⁵ Jacob. Volat. l. II. Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

testale exigenda, cætera a sæculari, sub conditionibus tamen, quæ mihi adhuc penitus sunt ignotæ. Postulaverant et alia a Pontifice et senatu ad consequendam pacem cum Burgundo ».

16. *Balva cardinalis Ecclesiasticæ potestati traditus; legatio Caroli Provinciæ comitis ad Pontificem.* — Impetravit etiam idem Julianus legatus, ut cardinalis Balva, quem postulatum de læsæ majestatis crimine vidimus, conjectumque in carcerem, Ecclesiasticæ potestati traderetur. Consultum itaque a legato Pontificem, exeunte Januario, narrat prædictus Volaterranus, quis ordo judicarius in ea causa constituendus esset: « XXX Januarii delectus Patrum nonnullorum apud Neapolitanum, (nempe cardinalem), est habitus, actum est de cardinali Andegavensi, qui annos circiter duodecim a rege Francorum Ludovico carceri fuerat mancipatus ob suspicionem læsæ majestatis, qui videlicet cum Carolo Burgundorum principe in necem suam machinatus esset. Nunc vero studio Apostolici legati Juliani cardinalis S. Petri ad Vincula est custodia educatus, et ipsi legato a rege judicandus traditus: sed legatus absque decreto Pontificis et senatus judicium ejusmodi sumendum non pulavit, ideo a Pontifice dicitur peliisse quid agendum ».

17. Subdit auctor de oratoribus ad Pontificem missis a Carolo Andegavensi, comite Provinciæ, qui patrii Renati regis Siciliæ controversa jura ad se devoluta contendebat: « Quarta Dominica Quadragesimæ, quæ evenit kalendis Aprilis oratores Caroli Andegavensis Provinciæ comitis, qui se regem Siciliæ nominat, mortuo Renato patruo suo, cujus relictus est hæres, urbem ingressi sunt. Ii dies aliquot Narniæ restiterunt, eo quod Pontifici et Patribus non placeret ingredi eos tamquam regios oratores: qui titulus suspicionem daturus videbatur Ferdinando Aragonensi; tempora vero minime pati, ut suspicionibus novis auferentur mala præsentia ».

18. *Promulgata in Turcas sacra militia.* — Operam navabat egregiam Sixtus ne bellum accenderetur, annoque superiori triennales omnibus Christi fidelibus inducias imperarat, ne Christianum imperium opprimeretur a Turcis, atque octavo Aprilis hujus anni die sacrosolemnes cætus in Basilica Vaticana celebravit, atque inter divina mysteria, quæ augustiori pompa peracta sunt, Encyclicas datas ad omnes Christi fideles litteras legi jussit, quibus per baptismalia sacra, perque fuscum a Christo in cruce cruorem sollicitati sunt, ut pacta inter se sequestra pace junctis animis armisque in ferocientem communem hostem prosilirent, qua de re memorabili hæc Jacobus Volaterranus scriptis mandavit:

19. « MCDLXXXI, V id. Aprilis, qui dies

Dominicus est, de Passione nuncupatus, itum est de more a Patribus ad rem divinam: quæ quidem acta fuit in Basilica principis Apostolorum: sacris autem est operatus Baptista cardinalis S. Cæciliæ, Melfitensis nuncupatus. Infra divine rei solemnia jussit Pontifex in throno sedens circumstantibus ad subsellia cardinalibus, præsulibus, oratoribus, et totius curiæ, ac Romani populi et cleri proceribus, recitari a latere suo Diplomata, quæ de Patrum consensu edita erant. Eorum series admodum longa fuit, sed hæc, quæ sequuntur, exposuit: Primo Ecclesiæ nascentis initia, et felices ejus per tempora longa successus in eadem postea decremента delapsus est. Hostium deinde Christi nominis victorias et triumphos, et ruinas nostras et elades enumerat. Ac nunc tandem positus ante oculos periculis et discriminibus, in quibus adducta est Christiana respublica, monstratisque ingentissimis apparalibus Turcorum regis adversus Christianos omnes, novissime contra Italiam, in quam proxima Estate, ejus imperator, bassam vocavit, magna classe trajecit, et Hydruntinam civitatem occupavit: hortatur, admonet et obsecrat reges, principes et potentatus omnes fidei orthodoxæ, ut qui bello laborant, pacem inter se agant: qui si minus ratione aliqua pacem agere vel nolunt, vel non possunt, inducias saltem per triennium paciscantur in proximis kal. Junii incipiendum: convertantque quaque eorum arma in bellum Turcorum, quilibet juxta vires suas: qui si ipsimet ire in bellum nequeant, suo nomine et sumptu alium mittant, vel tantum pecuniæ ministrent, quantum ipsi toto triennio essent exposituri. Recipit idem Pontifex in suam et Romanæ Sedis protectionem omnes euntes vel mittentes in bellum durante toto triennio, et toto semestri secuturo, postquam a bello redierint domum, promittens se defensurum statum omnem illorum adversus quoscumque interim offendentes. Proponit cælestia præmia, monita Dei, sua, et obsecrationes recipienti: negligentem vero æternam damnationem et maledictionem suam enuntiat. Quia vero Diplomata ipsa passim habentur, non insistam in his pluribus verbis. Recitavit ea altiori voce a Pontificis latere, ut dixi, amplissimus pater Franciscus diaconus S. Eustachii cardinalis Senensis, primum inter diaconos cardinales locum tenens, non quidem in sacra veste constitutus, ut alias ipse idem sedente Paulo II in æde capitolina in simili fere cerimonia, sed in quotidiana senatoria, quam capam vocant. Is nepos fuit Pii II Pontificis maximi, Pontificatus sui anno II ad cardinalatum evectus ». Quæ pervulgata erant Volaterrani temporibus, nunc velustate et oblivione sepulta sunt magna ex parte, nec Regestum Pontificium hujus anni reperimus; Encyclicæ tamen litteræ, de quibus memorat, exant in Ms.

Codice ¹ Tabularii Vaticani, necnon in alio ² Vallicellana nostra bibliotheca nobis a cardinale Baronio una cum aliis insignibus monumentis relicto, ex quo pauca hæc ad illustrandam historiam decerpimus :

20. Ad futuram rei memoriam.

« Nos, qui dum Turci insulam Rhodi superiore anno aëta obsidione tenerent, et eodem tempore Hydruntinam civitatem occupassent, quamplurima possibile nobis auxilia pro insulae liberatione et Hydruntinae civitatis earundem recuperatione terra marique adhibuimus ; et cum civitas ipsa Hydruntina recuperari non potuisset, prout nec adhuc potuit, licet insula prædicta ab hujusmodi obsidione fuerit liberata, universos Italiae potentatus pacare, et ut invicem pacifice viventes contra eosdem Turcos arma sumerent, et ad illorum ex Italia expulsionem vacarent, efficacem operam adhibere curavimus, sperantes ipsorum potentatum facultates et vires ad id sufficere. Cum autem nuper intellexerimus eosdem Turcos maximam classem parare, et omnibus aliis curis omissis, ad insulae prædictæ, Italiae, et Pannoniæ, et Austriæ occupationem, et fidei Catholice omnimodam conculationem omnes suos divertissent cogitatus, et aperte cognoscamus ipsius sævissimi hostis vires adeo auctas esse, et in immensum crevisse, ut omnibus Christianis principibus merito formidandæ videantur, neque eas posse cohiberi, nisi a pluribus et diversis locis distraherentur, atque Italiam, Germaniam, Hungariam imprimis ut hostibus viciniores in manifesto periculo versari, quæ profecto si singulariter et separatim invaderentur, tantis viribus sufficientes esse non possent, more pii patris pro filiorum salute semper anxii atque solliciti de consilio venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium », et infra, « per triennium a die kal. mensis Junii proxime sequentis inchoandum treugas, inducias, seu belli moram, quas tenore presentium auctoritate omnipotentis Dei, et pro defensione et securitate Dominici gregis, quem Salvator noster pascendum, tuendum atque curandum nobis commisit, indicimus : » tum nonnullis interjectis subjicit : « Pro libertate igitur, pro liberis, pro patria, pro ipsa vita, pro religione et fide Christiana, pro salute æterna sumantur arma, cum talis imminet necessitatis articulus, a quo se valeat legitime nullus excusare, et in hostes, antequam interius penetrant, forti animo proficiscantur : seque et suos ulciscantur a tantis fœdissimi hujus hostis injuriis, atque imminentem sibi suorumque cervicibus gladium avertant.

21. « Non impossibilia vel nimis ardua eis injungimus, aut minus utilia : necessitas ipsa

utilitatem arguit, cum nisi defensionem se accingant, manus dare et in servitutem venire, atque ea pati, quæ victoribus libuerint, sit necesse : quæ quidem qualia sint, aliorum exempla nos docent : imperator Constantinopolitanus, dum regia urbs expugnatur, prælio cadens etiam mortuus capite truncatur : Græcorum proceres atque omnis nobilitas, depositis armis trucidantur : Rasciæ despotis in potestatem redactis eruti sunt oculi : Trapezuntinorum imperator contra datam fidem occiditur : rex Bosniæ in fidem susceptus inter vina maectatur. Verum est quod ille ait : *Regnum non capit duos.*

22. « Nolint igitur sperare Christiani principes et populi, ut libertatem victore Turco retinere possint : nolint multum in suis fictis blanditiis et falsis pollicitationibus contidere. Quem ex devictis regulis vel cum toleranda conditione servatum videmus ? Cui fidem unquam servavit Turcus ? Abjiciant hanc falsam et inanem spem Christiani proceres, et in Deo solum, atque in eorum dextris salutem reponant : si enim viriliter pugnaverint, non solum propria defendent, sed ab aliis jam deperdita recuperabunt : sin vero, quod Deus avertat, in solita negligentia atque desidia perseveraverint, seipsos et rempublicam Christianam perdent. Quid enim Christianis deest, quod ad victoriam consequendam desiderari possint ? eis viri fortes, equi, arma, pecuniæ, commeatus abunde suppetunt ; adsit tantum voluntas pugnandi, adsit et vera religio, et ad Deum redemptorem nostrum, a cujus viis declinavimus, humilis et devota conversio : adsit et Petri quæ nunquam deficiet fides, Pauli constantia, zelus Phinees et Mathathææ, ac fortissimi Machabæi animus, et certa proculdubio de cælo premititur ac indubitata victoria ; præcedet enim angelus Domini exercitum ejus, et unicæ crucis ac Jesu Christi in ea pendentis vexillum, quod humiliter intuentes, et defixis in sublime oculis, victoriam sperantes de cælo : exurget omnipotens et misericors Deus, et miseris eorum, quos plasmavit, regeneravit, redemit, exurget, et dissipabuntur inimici ejus, et fugient qui oderunt eum a facie ejus.

23. « Et ut principes ipsi, et alii Christi fideles sic per nos vice Dei moniti et requisiti contra eosdem Turcos arma sumere, et Christianæ religionis et fidei defensionem vacare eo liberius ac securius possint, quo intelligetur illas, quæ vigerunt, et vigent inter eos dissensiones guerrarum et offensionum quarumlibet suspiciones fore sublatas, eisque licere per seipsos militare, et eos atque illorum stipendiis militantes extra territoriorum suorum fines absque ulla suspitione, ad eorundem Turcorum expugnationem progredi, et mittere, et ad id pecunias erogare, classemque instruere et parere, universos et singulos Christianorum principes, et potentatus Ecclesiasticos vel sæculares, et

¹ Ms. perg. arch. Vat. in script. lib. br v. seu Bull. div. p. 244. Bull. 158. — ² Ms. Vall. bibl. sign. num. 19. p. 298. et to. II. ter. ter. ex Fieher. edition. p. 162.

omnes Christi fideles, cujuseunque præeminentiæ ac potestatis existant, etiam imperiali, pontificali, regali, reginali, ducali, vel alia quæcumque dignitate Ecclesiastica vel mundana fungentes, ac in terris Christianorum temporale dominium quomodolibet obtinentes, qui per supradicti triennii tempus per seipsos, vel eis legitime impeditis per eorum capitaneos seu duces, pro sua virili et cum notabili parte suæ potentiæ ibunt vel mittent, ut præfertur, exponant, aut alias secundum eorum facultates in tam sanctam et pernecessariam expeditionem per singulos dicti triennii annos erogabunt, a die arrepti itineris, vel quam pecuniam hujusmodi pro primo anno erogaverint, et quoad in his perseveraverint, ac deinde post ipsorum videlicet reditum, vel auxilii cessationem ad sex menses cum eorum statu, civitatibus, terris, dominiis, subditis, territoriis, ac bonis omnibus, sicut ea nunc tenent et possident, sub beatorum Petri et Pauli, et Romanæ Ecclesiæ protectione recipimus atque nostra : » imperatæ sunt a Sixto præterea triennales induciæ, atque anathematis pœna eas violaturis intentata. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXI, VI id. Aprilis, Pontificatus nostri anno x. »

24. *Exortæ in Germania turbæ.* — Obortum erant in Germania non levis motus, quorum causa describitur in Ms. Tabularii Vaticani ¹, nimirum Fridericum Palatinum Rheni Philippum ex fratre Ludovico nepotem, ad quem septemviratus jus spectabat, filium sibi adplasse, ac debitam illi dignitatem in se derivasse, ipsique ea in re cæteros principes ecclesiarum assensisse : at Fridericum imperatorem obluetatum : ad sedandam vero controversiam, ne bellum pareret, Sixtus proximo a promulgato superiori Diplomate die Philippum Palatinum monuit ², ut imperatas Christianis principibus inducias religiose servaret.

« Dilecto filio nobili viro Philippo comiti Palatino Rheni, sacri Romani imperii principi electori.

« Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Animadvertentes Christianorum principum discordias truculento hosti ad communem perniciem viam in dies magis aperire, volentesque pro pastoralis officio nostro his tot incommodis et periculis obviare ne in deterius serpent, postquam eo jam deductæ sunt res nostræ ut minime curandum sit, cum perfidissimus et vigilantissimus hostis apparatus maximum adversus Italiam, Germaniam et Rhodum indefesso studio, ut ex pluribus locis compertum habemus, instruat, triennales inter omnes Christianos principes et potentatus inducias indiximus : ad defensionem Catholicæ

fidei paterna charitate omnes hortati sumus : venientes aut mittentes ad tam piam et necessariam expeditionem sub nostra et Apostolica Sedis protectione suscepimus : eis bella aut impedimenta quomodolibet inferentes sub spiritualis et temporalis gladii pœna, ut abstineant commonuimus, prout in litteris nostris desuper confectis, quas et in tuis, et reliquorum omnium principum et potentatum Christianorum regnis, provinciis et dominiis publicari mandavimus, latius continetur. Volentes igitur litteras ipsas plenum sortiri effectum, et debitæ omnino executioni demandari, nobilitatem tuam in Domino hortamur, et per religionem, quam profiteris, per passionem Salvatoris nostri, quam ut nos ab æterna morte redimeret subire dignatus est, per tot fideles populos, qui in terrorem ducti servitutem præsidium tuum implorant, per miseram stragem, quæ tot præclaris civitatibus, tot nationibus imminet nisi quamprimum occurratur, per gloriam et splendorem Christiani nominis, quod a spurcissimis hostibus totum conculcatur nisi nosmetipsos excitaverimus, te obtestamur, et Apostolica auctoritate tibi mandamus, ut litterarum ipsarum tenorem et continentiam in omnibus, et per omnia serves, et cum effectu adimpleas, sicuti pro Catholico animo tuo te facturum confidimus, ne in extremo judicio apud tribunal Dei reus sis effusi Christiani sanguinis, qui e manibus tuis requiratur; alioquin contra obedientes et contumaces ita urgente communi periculo et necessitate, ad executionem contentorum in litteris ipsis procedemus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XII Aprilis anno MCDLXXXI, Pontificatus nostri anno x. »

25. *Mahometes repentina morte sublatus.* — Non suffecissent hæc Pontificia ad frændos Turcicos impetus, liberandamque ab eorum tyrannide Italiam adhibita studia, nisi divina providentia Mahometem II crudelissimum Christianorum hostem repentina morte sustulisset. Contigit ejus obitus tertia die mensis Maii sanctæ Crucis Inventioni sacra, ut hostem crucis virtute crucis triumphatricis extinctum constaret, inquit Bosius, at secunda Junii die illius famam increbuisse Romæ ex litteris Nicolai Crucei Veneti apud Constantinopolim oratoris tradit Jacobus Matheus Volaterranus ¹ : « Litterarum, inquit, summa hæc erat, regem obiisse tertio die mensis Maii, duabus ferme horis ante solis occasum, cum prope Constantinopolim esset in castris ». Addit Stephanus Infissura ², Pontificem de Mahometis morte certiore factum solemnes supplicationes decrevisse, instructoque agmine religioso die quarta, quinta et sexta Junii in suburbanis S. Petri una cum cardina-

¹ Ms. Vat. arch. — ² Ext. ejus lit. to. II. rer. Ger. edit. Freher,

¹ Jac. Volat. l. II. Ms. arch. Vat. sig. num. 11 et alii. — ² Steph. Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111.

libus de depulsa effera peste Deo gratias egisse, quod Raphael Volaterranus ¹ his verbis confirmat: « Hydrunt capto, in quo bello per triennium gesto flos omnis Italiae absumptus est, benigne nobiscum egit Dei providentia, auctore inter hæc de medio sublato, ad cuius nuntium mortis Sixtus Pontifex, qui jam de fuga in Galliam, et alma Urbe beatis Apostolis, qui eam tuerentur, relinquenda, cogitaverat, cum Patribus ac plebe Deo gratias agens tabernas claudi, justitium ac triduale sacrum iudici iubet ». Interemptum veneno nonnullos suspicatos refert Nauclerus, qui tyranni immanissimi præcipuas res gestas perstringit ². Ipsum interiisse in procinctu expeditionis Syriacæ (potius Italicæ quamvis Syriacam fingeret) trigesimo secundo anno regni refert Turcogræca historiae auctor ³, additque eo imperante novem patriarchas sedisse Constantinopoli: « Regnavit, inquit, iste Mechemeta triginta duos annos, quo regnante fuere patriarchæ hi, quorum nomina subjicimus: I. Gennadius scholarius ille doctissimus: II. Isidorus a confessionibus: III. Josephus Cusas, cui barbam præcidi Sultanus jussit: IV. Marcus Xylocarabes: V. Simeon Trapezuntinus, sub quo initium Pesceseii in Ecclesiam introductum est: VI. Dionysius metropolita Philippopoleos: VII. Iterum Simeon Trapezuntinus: VIII. Raphael Servius Charazii auctor: IX. Maximus vir doctissimus, in cuius patriarchatu Sultanum mortuum esse diximus ». Ex iis quatuor primos liberis suffragiis electos a clero vidimus, comprimente Deo effrenatam tyranni ferociam, adeo ut Christianos frequentare Ecclesias, et patriarcham sibi præficere permiserit, quorum primus Gennadius Catholicus Græcos a veteribus erroribus abducere, Romanæque conjungere Ecclesiæ studuit (1, rogatusque a Mahomete ipso Christianæ fidei mysteria, ut suo loco vidimus, illi exposuit, potitaque esset Constantinopolitana Ecclesia sua libertate, ni schismatici Mahometem corrupissent ⁴ muneribus, ut præficiendi deiciendique patriarchæ, prout ab impiis major auri vis illi offerretur, potestatem sibi arrogaret: quæ infanda servitus ad successores hæcenus propagata est: porro Mahometem Christiana matre natum Mahumetica deliramenta floccificasse tradunt ⁵, atque de Christiana religione plura perecontatum, ad quem Pii II de sacrorum illius mysteriorum veritate extant litteræ ⁶, quin etiam paulo ante mortem a Maximo patriarcha sacri symboli

interpretationem poposcisse addit Turcogræca historia (ni forte ascribat Maximo, quod de Gennadio constat) pluresque libros de rebus fidei nostræ e Græca in Arabicam linguam traductos perlegisse, sed vitiorum dulcedine corruptum in Mahumeticæ impietatis ceno hæsisse, quamquam religionis Christianæ mysteria suspiciebat: quem etiam prodigio, quo Ecclesiasticarum censurarum in nefarios Christianos vis divinitus patebat, vehementer percussum narrat.

26. « Summa, inquit, rerum sacrarum ad virum eruditum Maximum relata, totius Ecclesiæ status pacalus cernebatur, omnibus dissidiis e medio sublatis. Pascebat is populum Dei erudiendo, et ad pietatem animos informando, docens ex suggesto patriarchali, templisque aliis verbum Dei liberrime, nemine impediente, singulis Dominicis et festis diebus concionans. Erat disciplinis philosophicis perpolitus, et proflente quadam orationis copia supra quam quisquam alius illis temporibus præditus. Ac tantum pererebuit fama eruditionis ipsius et sapientiæ, ut ad aures etiam Agareni regis pervenerit. Accitum itaque rogavit, ut scriberet explicationem sancti symboli fidei Christianæ, sibi que daret. Paruit hic Commentario cum omni libertate e sacra theologorum disciplina optime sapientissimeque confecto, sicut res ipsa in multis loquitur, atque sultano obtulit: quem librum per omnia bene in Arabicam linguam conversum ipse diligenter legit, clementer accipiens et reverenter. Ad id faciendum cum ab aliquot palatii sui aulicis juvenibus (Christianæ enim adhuc ibi religionis nonnulli erant) adductus, tum in primis a filio Amerutzæ, qui par erat in utriusque linguæ facultate, Græcæ et Arabicæ, impulsus. Multos hic vir rogatu et jussu regis nostrorum librorum in Turcicam transtulit linguam, omnia quidem Acta, et Tabulas publicas, Codices imperatorios, alia utilia nonnulla etiam religionis nostræ: non cessabat enim seiscitari sultanus, identidem aliquid cognoscere, et certior fieri de fide Christiana studens. At nihil ad salutem profecit, non enim Deus in stolidi corde locum habet. Inter alia, quæ interrogans discebat, etiam de anathemate seu excommunicatione audivit, videlicet quicumque a Pontificibus et sacerdotibus Christianis justa de causa ob peccatum aut scelus e sacro cœtu expellatur, hunc talem humatum non dissolvi in terram, sed manere corpus ejus indissolutum et integrum in terra, conspicique sepulchro talis hominis aperto, cadaver instar tympani inflatum, et nigrum, nullo membro amisso, ne ipso quidem capillo. Rursus si ve-

¹ Raphael Volat. l. VII. — ² Nanel. vol. II. gen. 50. — ³ Turcogr. l. II. — ⁴ Turcogr. auct. eod. l. II. — ⁵ Bizar. l. IX. — ⁶ An. 1464. num. 46.

(1) Quæ narratur de orthodoxia Gennadii Scholarii, et de re Christiana sub eo patriarcha restituta, profecto commentitia sunt, cum Gennadio Scholario nemo esset in Catholicos Romanos infestior, quæ de re satis superque disputatum est a nobis alio in loco. Ex his lectores intelligent Gennadium illum qui Latinis favit, quique ob admissa eorum dogmata e patriarchatu extorris exulæ Romam coactus fuit, alterum fuisse a Gennadio Scholario, quem in Latinos animum Ecclesiam Constantinopolitanam ab illis avulsam rexisse compertum est.

niam precibus et invocatione Numinis divini ei impellent, dissolutionem cadaveris in cinerem fieri. Accivil his auditis patriarcham, ut ejus rei sibi ab eo fides fieret : qui veniens, audita sultani postulatione, se planum ei facturum promisit, ubi primum aliquis succurreret anathematis oneri immortuus. Reverso in domicilium suum patriarcha, cogitatione et dispicientia, si quis præteritis temporibus ea mole pressus obiisset, suscepta, Patribus in mentem venit mulieris ejusdam libidinosæ, quæ de quodam patriarcha hunc ipsi consuevisse famam sparserat, cui famæ a nemine fuerat habita fides : is vero, improbitate cognita, anathemati illam quodam die festo subjecerat. Quæ mulier, cum longo ante tempore e vivis excessisset, patriarcha existimans eam, qui tantum virum infamasset, adhuc anathemate constrictam teneri, sepulchrum ejus aperiendum curavit. Tunc illa, o miraculum Dei ! in eo statu, quo deposita reperta fuit, tumida lurgidaque tantum, et nigra, nondum etiam crinibus de capite amissis. Re ad sultanum allata, misit is ad contemplandam illam certos homines, qui contemplati admiratione obstupuerunt : cadavere deinde in area posito, hanc sigillo regio muniverunt : diem dixerunt qua die ad videndum revertentur. Reversis rem divinam patriarcha fecit, recitata precatone, qua crimen illius aboleretur, quam ut sancte nec sine lachrymis recitavit : en miraculum, articuli manuum pedumque disjungi, vincula solvi, ita ut ab adstantibus etiam ossium crepitus audiretur. Reposito cadavere et rursus obsignato, ejus tantum nexus omnes dissoluti fuerunt, obsignatam arcam, quæ id continebat, in sacello patriarchico deposuerunt. Post triduum reversis regiis ministris, arcaque resignata et aperta, apparuit corpus illud jam dissolutum, de quo nihil restans nisi cinis, homines in admirationem adduxit : abeunt ad regem, quæ suis oculis viderint renuntiant. Admirari ille, stupescere religionem Christianorum, veram et admirandam confiteri ». Hæc Turcogræcæ historiæ auctor, ejus rei fides sit penes auctorem (1). Non absimile vero prodigium de Lusitano milite, qui censuris constrictus obierat, ejusque corpus terram eiciebat, ex Indiarum Annalibus inferius afferemus.

27. *Ibletus Fliscus aggressus disturbare Pontificiam classem anathemate plectitur.* — De secuta porro inter Turcas intestina dissensione post Mahometis mortem consentiunt universi historici, et Volaterranus ex Veneti oratoris

litteris confirmat, ac Jannissaros absente apud Trapezum Bajazethæ, ne Zizimus imperium corripere, Bajazethis loco, Isacio bassa præcipuo auctore, illius filium, donec Constantino-polim reversus esset, ad solium extulisse. Sublato itaque tyranno, et Turcis inter se digladiantibus, de recuperando Hydrunto urgeri magis coapta sunt consilia, antequam novus tyrannus subsidiariam suis classem submitteret. Missus porro superiori anno Genuam cardinalis Sabellus, legatus Apostolicæ Sedis, honorificeque exceptus a civibus obtinuerat ¹ unam et viginti triremes sumptu Pontificio instruendas, tres vero aliæ Anconæ parabantur ; nec leves in ædificanda et ornanda eadem classe, ejus imperium summum Paulo Fregoso cardinali et archiepiscopo Genuensi delatum est, intercessere difficultates : Ibletus enim Fliscus, sive Turcicis stipendiis conductus, sive vesano livore incitatus, illum apparatus disturbare annisus, ac Genuam prodicione adortus, submissos a Pontifice ad classem comæatus suorum opera intercepti, clientes suos a sacra militia abduxit, piraticam adversus Lusitanos, qui Rhodo obsessæ arma et annonam inferebant, exercuit, quamvis ejus satelles Montenegro a Lusitanis egregie superatus sit : ipsum ergo Christiani nominis proditorem Sixtus perenlit anathemate, alque omnibus honoribus exiit ² :

« Ad futuram rei memoriam.

« Novit universus orbis quanto cum desiderio, et nostræ mentis affectu ac studio, vigilantia et sollicitudine pro defensione populi Christiani, hoc præsertim tempore, quo furor hostium crucis, et acrius solito in sanguine Christiano debacchatur, pacem inter principes Christianos, et maxime Italiæ potentatus, in qua, quod sine lachrymis referre non possumus, jam hostes memorati dominium occuparunt, conciliare conati fuerimus, ut exinde collectis viribus, tantis periculis imminentibus obviare liceret ; ad quod tam præclarum tamque salutarum opus peragendum, cum civitatem Jannensem, quæ ingenti navium copîa, hominum ad rem maritimam exercitatissimorum multitudine, et cæterarum rerum, quæ ad hujusmodi negotium feliciter peragendum conducere videbantur, opportunitate abundat, in primis pacare, et seditiones, quæ in ea vigere consueverunt vel tollere, vel saltem ad tempus sedare, opportunum

¹ Steph. Infiss. l. v. et Bizar. l. XIX. -- ² Sixt. IV. lib. Ball. LXII. p. 225.

(1) Ex Malassi Turcogræcia narrat hic annalista prodigium de homine, ejus cadaver, eo quod anathemate damnatus obiisset, fœde adeo intumuerat, ut Mahometi Turcarum principi ad spectaculum invitato horrorem, et erga sacra Christianorum reverentiam incusserit. Id genus cadaverum *ερρουσίδιου* Græci appellant, eamque familiarem esse pœnam eorum, qui anathemate iniusti decedunt, testatur Allatius in Epistola ad Zacchiam apud Bollandistas in historia patriarcharum Græcorum ante tomum 1 Augusti pag. 201. An vera illi narrent, nec affirmare audent Bollandiste, nec abnuere ; sed quemadmodum interdum id accidere potuisse admittunt, ita pariter, et sæpe contingere negant, planeque oppositam tuerentur opinionem iis qui apud Græcos schismaticos veram potestatem anathematis intelligendi pernicie hoc argumento probant.

factu fore existimavissemus, dilectum filium nostrum Joannem Baptistam S. Viti in Macello diaconum cardinalem, quem alias in arduis Romanæ Ecclesiæ rebus prudenter fortiterque versatum noveramus, de fratrum nostrorum consilio legatum de latere ad ipsam civitatem Januensem pro paranda classe contra Turcos, qui, ut omnibus notum est, civitatem Hydruntinam occupaverant, prout occupant de presenti, transmisimus, eidemque cardinali inter alia injunximus, ut litteris vel nuntiis propriis seu alias, prout sibi melius videretur, potentatus Italiæ predictos, et maxime dictæ civitatis disensionum et perturbationum auctores ad pacem intra se habendam, vel discordiarum hujusmodi intermissionibus faciendam pro tanta fidei Christianæ necessitate exhortaretur, easque sub excommunicationis et interdicti sententiis, censuris et pœnis Ecclesiasticis etiam formidabilibus moneret, ut ab armis et controversiis hujusmodi desisterent: quibus per præfatum cardinalem diligenter peractis, iniquitatis filius Ibletus de Flisco, clericus Januensis, et tum noster et Apostolicæ Sedis notarius, qui nonnulla castra in locis Januæ circumvicinis detinet, præmissarum exhortationis et monitionis non ignarus, spiritu tentationis elatus, exhortatione, monitionibus, ac censuris et pœnis hujusmodi spreto, tam sanctum opus atque necessarium omnimode perturbare conatus, semel noctis tempore cum quingentis fere hominibus armatis diversis generibus armorum, appositis scalis ad mœnia dictæ civitatis, et perforatis mœnibus ejusdem, ipsam hostiliter ingressus fuit cum ingenti perturbatione ipsius legati, et apparatus dictæ classis, et nihilominus interim semper retinuit apud se publicum piratam vocatum Montenegro, qui non solum alios deprædatus fuit, verum etiam cum nos certam quantitatem grani pro expeditione dictæ classis ad dictam civitatem Januensem mitteremus, sub fide et salvo conductu dicti Ibleti, de grano hujusmodi secure transportando; attamen præfatus Ibletus animo et intentione disturbandi dictam classem, contra suum salvum conductum hujusmodi perfidiose veniendo, granum prædictum per piratam memoratum surripi fecit, illudque in suum usum convertit, et licet requisitus pluries restituere promiserit, tamen id facere recusavit, prout recusat de presenti, in contemptum et vilipendium Sedis, et grave præjudicium classis prædictarum, necnon pejora malis accumulando ad impediendam dictam classem remos, et arma, ac homines sub ejus jurisdictione constitutos, qui pretio ad negotium ipsius classis conducti fuerant, ne obligationi, qua astricti erant, satisfacerent, et in classem se conferrent, multipliciter impedivit. Porro cum duæ naves *caravelle* nuncupatæ, ut dicitur, ex regno Portugalliæ venirent armatæ pro præ-

stando subsidio insulæ Rhodi, qua tunc obsidione Turcorum eingeatur, dictus Montenegro gente ipsius Ibleti ipsiusque favore suffultus, animo illas expugnandi et capiendi eas hostiliter invasit, verum sicut Deo placuit, per virtutem Portugalensium virorum fortium ipse Montenegro pirata vulneratus unam ex triremibus suis amisit. Insuper cum nos per breve propter tantum facinus dicto cardinali legato mandavissimus, ut ipsum Ibletum excommunicatum publice declararet, prout etiam declaravit, Ibletus ipse, contemptis clavibus et censuris hujusmodi, non solum a divinis abstinere contempsit, verum etiam ne sibi subditi et subjecti abstinerent prohibuit. De quibus omnibus partim ex processibus rite et solemniter per dictum cardinalem agitatis, et ut depositione fidei plurimorum testium ac facti evidentiæ notorie nobis constat, prout et præfatus cardinalis in consistorio secreto coram nobis et fratribus nostris de præmissis relationem fecit fidelem. Nos igitur attendentes, quod præfatus Ibletus classem hujusmodi, imo negotium fidei, defensionem populi Christiani, expugnationem infidelium, salutem Italiæ, et commune bonum Christianitatis, quantum in eo fuit, impedivit, et prosequens quasi stipendiatus ab eis favorem Turcorum hostium nominis Christiani, etiam quantum in eo fuit, procuravit, quodque nobis ad culpam potius quam ad elementiam ascribi posset si tam graves excessus et enormia facinora conniventibus oculis transiremus; ex præmissis et ex certis aliis causis nobis notis, quas hic pro expressis haberi volumus, sanctæ et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus Sancti nomine invocato, de fratrum prædictorum consilio pariter et assensu, præfatum Ibletum tanquam rebellem mandatorum Apostolicorum, et contemptorem clavium, ac perturbatorem defensionis Christianorum, et fautorem infidelium, necnon excommunicatum, et pro tali publice denuntiatum, ordine et privilegio clericali, ac protonotariatus officio, honore, insigniis, necnon prærogativis quibuscumque, ac omni Ecclesiastica et mundana dignitate, necnon feudis et bonis, quæ tam a Romana quam aliis Ecclesiis et monasteriis obtinet, et infra « sententialiter privamus, et tanquam membrum putridum ab Ecclesia separamus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXI, IV non. Julii, Pontificatus nostri anno X ».

28. *Classis sacra prece a Pontifice lustratur, et Hydruntum obsidione pressum recipitur.* — Repressa sunt impia Ibleti molimina a Genuensibus, siquidem tradit Jacobus Volaterranus ¹ in Diariis suis, exeunte Junio Pontificiam classem,

¹ Volat. l. II, in Ms. arch. Vat. sign. num. 411. Aug. Just. l. v et alii.

quæ Genuæ comparata fuerat, per Tyberis alveum ad Urbem appulisse, additque solemniter sacra prece, ut feliciter in hostem contenderet, lustratam : « Ad ultimam, inquit, mensis Junii, quæ fuit dies sabbati, in quo Commemoratio Apostoli Pauli celebratur, cum nuntiatum jam esset classem per Tyberim adventare, movit se Pontifex sub ortum solis ex Vaticano, Patribus aliquibus comitantibus, et ad ejusdem Apostoli Basilicam est profectus ». Et infra : « Peracta divina re, benedixit Pontifex ex ceremonialibus libris vexilla duo, quæ eodem die solemniter pompa data fuere cardinali Genuensi legato classis ». Nonnullis interpositis verbis, ritum ita describit : « Pontifex ad illum se convertens ait : Venerabilis frater, superioribus mensibus benignitate Apostolicæ Sedis, et meritis tuis exigentibus, cum et rectum Apostolicæ Sedi esse arbitraremur, te tit. S. Anastasiæ presbyterum cardinalem creavimus, sperantes dignitatem hanc tuam orthodoxæ fidei et Sedi Apostolicæ profuturam, et quæ tibi pro illius honore etiam commode esset injungenda prompto et indefesso animo esses impleturus, etiam cum capitis tui certo discrimine ; evenit ut paulo post hostes fidei nostræ Turci in Italiam trajicientes Hydruntum civitatem Apuliæ occuparent, quod sine suspiriis referre vix possumus, nunc etiam occupant : eam ob rem nos paratam classem decrevimus, atque illi hominem præficere cupientes, qui sanctum opus consilio regere, auctoritate sustinere, laboreque exequi sciret et posset, occurristi tu oculis mentis nostræ, qui inter cæteros tui ordinis duram hanc, nec minus necessariam provinciam obedienter subiturus esses. Itaque de consilio et assensu hujus sacri Apostolici senatus, legatum te classis Apostolicæ designavimus. Venisti nunc, Deo duce, paratam classem tecum adduxisti, fidelibus et strenuis viris instructam, eam ante oculos habemus, præfectos uniuscujusque triremis et intuemur et noscimus, spem eam victoriæ præferentes, quam et nos auspiciati animo sumus, et tu ipse ante alios tanta vultus alacritate polliceris. Horlamur te, frater et fili, ita te geras, ut ex legalione hac tua ii proveniant fructus, quos in mente concepimus, et proculdubio, Domino etiam adjuvante, speramus : Dominum Jesum Christum redemptorem nostrum, ejus causam agis, propitium tibi esse confide : nos et senatum nostrum nullo vel loco vel tempore defuturos tibi persuadeas. Magno animo rem aggredere, et in Domino Deo nostro spem pone, qui non sine Petri naviculam mergi, nec fideliter in vinea sua operantes vel deseret vel mercede fraudabit. Accede ad nos, fili, cape annulum dignitatis, et de manibus nostris phrygiata ad sanctum opus vexilla prompto animo et obviis manibus apprehende. His præcedentibus, constanter disperse eos ante

faciem tuam, et ut stipulam siccam persequere, ac victoriam ad sanctam Sedem hanc reportare : manet te cerle de crudeli et impio hoste insignis triumphus. Illis dictis, annuloque et vexillis legato traditis, præfectis omnibus ad osculum pedis admissis, cruceque in eorum pectore fixa, dimissus senatus est, Pontifex cum Patribus et frequentibus prælatis, et enjuscumque dignitatis et ordinis hominibus, qui visendi studio frequentes venerant, ad vicinum sanctæ Basilicæ flumen, ubi ad ripam triremes consistebant, devenit, allatus lecticariorum humeris, triremes singulas ex ipso littore perlustrans, singulasque benedixit ».

29. Pluribus interjectis, addit Raphael Volaterranus classem Alfonsi regis Lusitaniæ vigesima octava Augusti die per anem Tyberim in Urbem venisse, ut nimirum Pontificia prece sacraretur, in Turcos vela factura. Urgebatur vero tum acerrime terra marique Hydrunti obsidio : et quidem mari ab Alfonso duce Calabriae plures hostium naves captas refert Stephanus Infissura¹, præliumque illud navale pluribus describit Joannes Albinus², additque præda Italica fuisse onustas, atque navem præforiam, qua Admetes bassa vehebatur, singulari prodigio e nostrorum manibus evasisse. Commissæ etiam fuere terra plures pugnæ, et cuniculis et impressionibus oppugnati Turcæ, neque illi minus audacter missilibus ollisque sulphure oppletis flammis evomentibus submovere nostros, ac mœnia intrepide lueri annitebantur ; et ubi plurimum periculi ostendebatur, ibi vi majori obsistebant : cumque in omnes urbis partes impetus factus esset, superataque ascensu mœnia, neque ob subjectam fossam in urbem miles posset penetrare, plures e nostris telorum tempestate discerpi sunt, et datum receptui signum ; conquesti³ vero sunt Ligures primum pugnæ ineundæ ordinem ipsis non fuisse datum. Demum Barbari novarum impressionum metu concussi, cum auxiliorum expectatione languerent, ac Selimus eunuchus, qui Ablonem Macedoniae portum maritimamque oram præsidio tuebatur, dum Cerauniis populis quos Christiana classis premebat, suppelias ferre nitentur, inito cum Illyriis certamine ad Saxa Acroceraunia fugatus captusque esset, et Mahumetem imperatorem obiisse, nec submitti Bajazethe auxilia accepissent, animo consternati incolumitatem pacti Hydruntum dederunt. Comportarant jam sua in naves, cum visæ sunt in iis puellulæ Appulæ barbarico cultu indutæ, quas secum abducebant, quare ad justam indignationem abducti Christiani in illos, ut in fœdifragos impetum fecissent, eosque gladio concidissent, nisi Alfonsus ipsos vitæ servasset,

¹ Steph. Infiss. Ms. Vat. sign. num. 111. — ² Jo. Albin. de bello Hydrunt. — ³ Jo. Albin. de bello Hydrunt. Volat. ubi sup. Jo. Alb. ubi sup.

quibus postea in bellis Italicis usus est : pars Pontifici ut belli socio in praedam cessit.

30. *Ferdinandi Siciliae regis ad Sixtum de hac victoria laureatae litterae.* — Receptum porro Hydruntum est decimo Septembris die, ut Jacobus Maffei Volaterranus suis consignat Monumentis ¹, ac laureatas Ferdinandi regis ad Sixtum datas litteras adducit : « Hodie, inquit, x Septembris, recuperatum est Hydruntum ab exercitu regio et Aysti. Vidi ego litteras regias Ferdinandi ad Pontificem, eam victoriam nuntiantis.

« Sanctissimo et beatissimo domino nostro papae.

« Sanctissime et beatissime pater et domine, post humilem et filialem commendationem, et pedum oscula beatorum. Illuxit tandem dies illa, quam diutissime vehementissimeque optavimus. Receptum est Hydruntum decima mensis hujus die ejusque hora fere tertia, et quidem cum summo sanctitalis vestrae meoque honore, incredibilique utriusque gloria : dederunt enim id nobis hostes cum jam tueri id diutius non possent, possideturque ab Alfonso primogenito meo, hostibus ipsis cedentibus, recipientibusque sese in triremes, quas veriti ne quid per militum nostrorum impetum frucidationis acciperent, paulo ante hoc ipso proposito in mare deduxerant. Gaudeo itaque ego, incedoque adeo omnibus letitiis, ut iis praene occupatus ne scribere quidem ad sanctitatem vestram possim, ut par esset, latius ; lamem scribam mox etiam latissime, remque omnem quo gesta est ordine referam. Laetiliarum autem harum causa est illa potissimum quod post illud idem oppidum receptum regnum meum, Italiaeque, et universus orbis Christianus a praesentissimo periculo videntur jam liberati, videlicet vestrae sanctitati perinde ac mihi ipsi jure censeo, quod simul nomen suo uno hoc beneficio reddiderit jam aeternum : simul apud Deum immortalem sit gratiam consecutura, quae et sit perpetua et in hac et in altera vita voluptati. Dat. Baroli xi Septembris MCDLXXXI. Ejusdem sanctitalis vestrae devotissimus filius Ferdinandus rex Siciliae ».

31. *Consilium de bello in Turcicum ipsum imperium inferendo, Ferdinandi culpa, non Sixti inane efficitur.* — In eo bello absumpta in servitute adducta ad viginti quinque Christianorum millia testatur Joannes Albinus ², ac Ferdinandum ad sumptus in rem militarem faciendos non modo decimas e sacerdotiis coegisse, verum Pontificio permissu vasa quoque sacra et donaria contulasse tradunt, regemque Matthiam Hungariae duo delectorum equitum millia Turcicis praehis assueta subsidio misisse ³. Interea idem Matthias, cui Ferdinandus foedere centum

millia aureorum dare obstrictus erat, ad distrahendas vires Turcicas in provincias Hungariae finitimas incurrebat, cumque Valachiam superiorem Stephano Valachiae episcopo dure recuperasse diximus, pluresque alias retulisset victorias, nisi Fridericus imperator illum bello petiisset ; addit Naucerus alias provincias e Mahumetica servitute ad Christianum imperium redactas : « Nicolaus Macedoniae olim dux mortuo Mahumeto statim amissam ditionem cum ingenti Turcarum caede recuperavit, nec dissimilia egit Joannes Cernovichius ». Interre quoque Turcico imperio arma capto Hydrunto mediatum Alfonso ducem Calabriae refert Joannes Albinus, cum maxima populorum pars militesque omnes Byzantium provolassent : ubi Mahometis morte cognita inter fratres certamen exarsit ; sed cardinalem Ligurem, nimirum Paulum Fregosum, qui Pontificiae classi praerat, liberatae Italiae contentum gloria, Sixti mandato viginti triremes Ligusticas ad ostia Tyberina reduxisse : tum inique perstringit Pontificem abjectas ideo urgendae in Turcam victoriae curas, quod concepta bello Etrusco in Ferdinandum odia nondum posuisset. Sed ad rei veritatem collocandam in luce, et aspersam inique Sixto labem eluendam dignissima fide Monumenta producemus, atque in primis repetenda altius est rerum gestarum memoria, ut Ferdinandus Sedi Apostolicae injurias pro accepto illius beneficio Neapolitana corona intulerit, inilo cum Florentinis foedere omnia ad suam dignitatem Pontificiumque dedecus retulerit, non servatis confectis cum Romana Ecclesia pactionibus : Turcarum tyranno invadendi regni Neapolitani occasionem dederit, missa illi Genuensi et Pontificia classe subsidiaria adeo socios spreverit, ut amona laborantibus comeatum aurumve modicum suppeditare turpissime recusaverit, nec permiserit ab iis primam impressionem in Hydruntum fieri : quibus exulcerati Ligures bellicos labores suscipere dedignati sunt ad amplificandum illius imperium, qui egentibus cibaribus illa crudeliter et avaro subduxisset.

Cum itaque ad Romana littora applicuissent, et Ferdinandus rex misso oratore Sixtum deprecaretur, ut classem contra Turcas dimitteret, et illi saevientem epidemiam, inopiam comeatuum, lapsum opportunum sulcandi maris tempus, hyememque ingruentem praetexerent ; Sixtus vero ad faciendos bellicos sumptus argenteam suppellectilem et sacra vasa conflare, nec non thysaram distinctam gemmis oppignere paratus esset, re demum infecta ob adversam tempestatem, detrectantibus Liguribus novae expeditionis labores suscipere, Ferdinandi regis consilia fracta sunt, ut refert Jacobus Volaterranus, qui habitas ea de re concertationes accurate describit : « Capto Hydrunto, Pontificia classis abcessit : Ferdinandus qui Velonam,

¹ Volat. l. III. Ms. arch. Vat. sign. eod. num. — ² Alb. de bello Hydrunt. — ³ Boufin. 4. dec. 6. Ms. Vallic. sign. lit. B. num. 49 p. 212. Naucel. vol. 2. gen. 50.

olim Apolloniam, Turcis eripere meditabatur, Anellum oratorem misit, qui a Pontifice flagitaret, ut eam redire ad bellum juberet. Excusavit legatus Paulus Fregosus tit. S. Anastasiæ presbyter cardinalis navicularios lue laborare : tum inopia rerum, ut quadraginta quinque millia aureorum classi reficiendæ non sufficerent ; cumque remissius ageret Julianus Stella Genuensis, postulata venia, ita apud Pontificem peroravit :

32. « Ut primum in conspectum Hydrunti appulit classis tua, expositis in terra nonnullis nostris, regio filio imperatori exercitus operam et studium nostrum obtulimus. Quam amanter illi sint habili sciunt ipsi, et nos non utique ignoramus : tamen officii et fidei nostræ memores mille et quingentos sagittarios in terram exposuimus, a quibus tali artificio sagittæ in hostes emittebantur, ut quicumque partem aliquam corporis e muris proferret illico transfixus cadebat : tantusque inde timor a nostris Turcos invaserat, ut non modo erumpere, ut consueverant, sed ne ostendere quidem se aliquo in loco postea ausi sint. Atque hoc non modo velim existimes, quod toti orbi notum cupio, nisi hæc tua classis illuc accessisset, Hydruntum hoc anno nequaquam in ditiones regis rediisset : id fatentur ingenue, qui veritati, non gratiæ serviunt. Tibi ante alios debet rex, pater sancte, et Christiana respublica, quod Genuenses tuos illuc miseris. Dicant quod velint alii, loco moveri suo veritas non debet, nec potest civitas abscondi supra montem posita : futura tempora de his iudicium dabunt : sed nunc missa hæc facio. Audientes præterea imperatorum ipsum instructis aciebus muros aggredi, et omni conatu hostem invadere, ut, si daret Deus, urbe tunc potiretur, ad eum accessimus, rogavimus primas partes ut nobis concederet, qui ejus generis belli non eramus ignari, et quibus quotidie erant cum nostris certamina : accedebat agilitas nostrorum hominum, qui in montibus et scopulis nati et educati ita muros ut scalas ascendunt. Pollicebamur ei, pater sancte, certam victoriam, et annuisset præcudubio Deus nobis, et petitionibus nostris, si ille annuisset : sed quod invideret gloriæ tuæ et nostræ, vel avaritia ductus, quod in urbis direptione primæ essent suæ, non nostræ copiæ, negavit id velle, causatus nonnulla parvi momenti admodum : sed voluit Deus, quod in intimis affectibus doluimus et dolemus, quod in contrarium cuncta reciderent. Initum a suis prælium est ad muros, et magno impetu concursum : tormenta a nostris pluribus in locis emissa uno momento, et vires omnes exercitus in unum adductæ, valide hostes conatus omnis exercitus sustinentes, et ipsi ex superioribus tormenta emittunt tanto impetu et frequentia, ut nostris pedem referre necessarium fuerit, ac tanta cædes in nostros

edita est, in eos præcipue, qui primas partes sumpserunt, ut miserabile sit non vidisse modo, sed referre etiam, et audire », et infra : « Sub conditionibus tandem paulo post cladem acceptam recuperata urbecula est, ut audisti et opinor, x Septembris mensis ; singuli cum singulis vestibus, et signata pecunia abire permixti sunt : cætera in potestatem ducis pervenire. Instrumenta bellica multa et mira ; tormenta, que bombardas dicimus, capta septingenta ibi inventa sunt, res certe æstimationis maximæ, sed quid ad Genuenses tuos relatum, quid classi tuæ concessum, pater sancte, nihil, per immortalem Deum, ne sagittæ quidem ullæ, de nobis vel potius de te habita ratio, cui præcipue, ut dixi, habendæ sunt gratiæ ». Aliisque interjectis :

« Sed posterum hoc accipe, beatissime Pontifex, idque vel malignitati, vel avaritiæ adscribe, ut videtur. Laborabat classis tua annona, qua tamen non in dies, sed in horas subministrari debeat a nostris, petivimus dari nobis ab imperatore mutuos aureos ducentos in paucos admodum dies, ut quousque adveheretur annona, pecunia nobis consuleremus ; illud id non posse dixit. O impietatem omni tempore referendam ! salutem sibi, patriæ et liberis, ac toti regno, ne dicam Italiæ, et Christiano orbi exhibebamus cum vitæ discrimine, et nobis unius vel duorum dierum panis negatus est. Vide quid spei in cæteris ponendum erat. Considera ergo, quo in eum animo simus omnes, et si cui sit, vel esse possit redeundi desiderium. In calamitate et rerum suarum discrimine positus nos despexit, quid nunc agendum putamus, cui jam fortuna arripet, et Apulia tota etiam ? Tandem devictis hostibus triumphum Romano more apud Neapolitanos suos parari sibi intelligo. Refert Anellus orator commoda Christianis, et incommoda hostibus plurima provenire posse, si redeamus : non video ego jam urgente Hyeme quæ possint commoda nostris aut hostibus incommoda provenire. Instat Octobris mensis jam dies tertius, parari necessaria paucis diebus non possunt ». Et infra : « Dicit (nempe Anellus Ferdinandi orator) Velonæ expugnationem facilem fore : ego difficilem puto, et dierum multorum ejus opus existimo. Mitto faciles portus qui opportuno tempore anni occupari non possint : sed arcis in montibus positæ, natura loci, et humana ope munitæ, quis hoc anni tempore sibi victoriam tam facile polliceri potest ? Hydruntum solum sit nobis exemplo, quod in terra, qua positum vix sexto mense, quo obsideri cœptum est, in regiam potestatem devenit.

33. « His omnibus nequaquam obstantibus, instabat orator de reditu cum Pontifice : initis illius conditionibus urgens, ferocia ejus verba magnifica magis quam vera non debere sanctum opus impedire, et in hac præsentis occasione

omitti damnosum esse toti orbi Christiano, et ignominiosum valde : raro autem uno in sæculo videri tot classes adeo instructas in bellum adversus Turcas : Adest enim hæc tua, pater sancte, triremibus quinque et viginti : a Genuensibus naves quatuor magnæ : ab Hispanorum rege Ferdinando naves itidem magnæ octo et viginti, ac duodecim alia navigia, quæ caravellas appellant : Lusitanorum vero rege ejusdem generis navigia quatuor viginti, quæ tu, beatissime pater, superioribus diebus propriis oculis supra Tyberim annem perspexisti. Sunt et regis mei naves decem magnæ, triremes triginta, et alia diversi generis navigia decem. Quis unquam nostris temporibus tot simul vel audivit, vel vidit? quis negat hanc occasionem rei bene gerendæ omitti non debere? Propterea nescio, quæ magis tumultuarie dicta, quam vere. Cerse, pater sancte, dolebimus aliquando sivisse hæc per negligentiam labi et plorabimus plenis oculis, nec proderit pœnitentia ulla.

34. Sed clementissimus Pontifex cum videret sibi undique esse angustias, nec tamen vellet verbo suo aliquem contristari, ad oratorem conversus : Vera proculdubio recenses, Anelle : spei plurimum ponendum esse in tam valida classe quis neget? ac raro tot et tantos conatus vident tempora nostra, quamvis opportunæ navigationis tempus nostris, ne dicam vestris cunctationibus lapsus sit : sed quod ex conventis, dilecte fili, nos urges, nonnihil miramur ; memores enim sumus ad quæ tenemur ex fœdere, quæ nihilominus cuncta a nobis impleta sunt hactenus : ac voluisset Deus ita nobis servata promissa per alios fuissent, torle præsentis disputatione opus non fuisset, quandoquidem Turci trajicere in Italiam ausi non essent : sed hæc in præsentia missa faciamus. Fidei nostræ, ut diximus, sumus admodum memores, et cumulate satis omnibus satisfacimus : sed ex parte alia, Anelle, impossibilium, ut est in civili lege, nulla est obligatio. Audisti quas difficultates præfecti classis cum legato suo proponunt : nam de cæteris videat Dominus Deus, cordium scrutator et renum. Anni tempus ejusmodi est, ut omnes videtis, pauci admodum dies idonei ad navigationem : accedit pestilentiæ morbus fere inevitabilis, et præcipue navigantibus, qui non habent, quo possint divertere. His duabus difficultatibus, nisi Deus mederi non potest. Mitto pecuniam necessariam, aureorum videlicet quadraginta millium, cujus etiam quid minimum in nostra potestate non est : exhaustum est ararium nostrum, vectigalia hujus Sedis fere cuncta pignori data, et Ecclesiæ fideles tili ita emuncti tributis imperatis, ut sæpenumero illis jam compatiamur. Attamen si mederi potest primis difficultatibus, pecuniam subministrabit de celo Deus, qui nunquam non deseruit fideliter pro sua causa operantes. Est adhuc nobis

mithra Pontificia, est etiam argenti reliquum, quo nostra quotidiana utimur mensa : in opus Dei sanctum cuncta conlabimus, damascenam mithram gestabimus, si auream gemmatamque non habebimus, quæ minus etiam pondere nos gravabit : vitro utemur, si aurea pocula in Dei ministerium erunt conversa : fictilibus cœnare non dedignabimur, quod Pontifices Romani multi, et sanctissimi patres turpe non putarunt. Respiciat nos postea de excelso suo sancto Pater omnipotens, et vicarium suum non sinet inhonoratum in terris, quem tam fideliter communi Christianorum causæ subvenisse conspexerit, et ut potestate supremum esse voluit, ita ornamentis etiam super cunctos excellere faciat ; circumdabit colla nostra torque pretiosissimi honoris, gloriæ capiti nostro imponetur diadema, quod non conlabitur ab igne, et pluviali vestiemur, quod non comedetur a tineâ. Itaque, dilecte fili, Apostolicæ Sedis legatæ, et Pontificiæ classis præfecti, precamur vos et oramus, per viscera matris Domini rogamus, ut nostras et regias preces audientes utriusque pium desiderium impleatis : aderit nobis Deus, qui medicam manum super ægrotantes imponet, non sinet quemquam deinceps tangi pestilentia, et fidelibus commilitonibus suis mare tranquillum faciet, et Autumnum in Æstatem convertet : nobis erit cura pecuniæ, ne quid ad belli nervos deficiat. Si quid autem, quod non credimus, acceptum utrinque injuriarum esset, id totum Deo condonetis, qui pro nobis pepereit crucifixoribus suis, et Ecclesia sancta communis mater jubet pro inimicis et persequentibus exorare. Benedicat vos Deus, et corda vestra molliat, et in verba oris nostri humiliet. His dictis, cum quievisset Pontifex, legatus et præfecti veniam peccati, responderunt impossibile esse mutare sententiam, quandoquidem eis impossibilia mandarentur ; sancta tamen suæ beatitudinis verba, et monita ad intima ipsorum corda penetrasse, quæ nullo unquam tempore oblivioni mandarent : sicque assurrexerunt omnes, et consessus dimissus est ». At de his hactenus.

35. *Confirmantur a Pontifice concordia leges initæ inter Castellæ et Portugalliæ reges de terris et insulis recenter detectis.* — Ita contracta sunt consilia conficiendæ in Turcas expeditionis, dumque Christiana religio in Græcia sensim aboletur ob schismaticorum scelera, ea auctore divino Numine apud incognitas incultasque gentes propagata est ; subactæque ¹ a Ferdinando Castellæ rege plures Canariæ insulæ, ac Barbari ad humanitatem Christique cultum ducti fuere. Cum autem Lusitani etiam earum insularum imperium sibi vendicarent, ne ex dissensione bellum oriretur, easdem insulas

¹ Sop. I. XXVIII. num. 39. Marinus I. XIX.

eum Ferdinando et Elizabetha partitus est Alfonsus rex his legibus, ut numquam a Ferdinando ejusve heredibus de Azoribus insulis, nec de Guinea, sive Æthiopia Occidua, nec Phutensi regno ad Lusitanicum imperium a Saracenorum tyrannide revocato his Lusitanis inferretur, qua de re publicata Acta his concepta verbis sunt edita ¹ :

36. « Voluerunt præfati rex et regina Castellæ, Aragoniæ et Siciliae, et illis placuit, ut ista pax sit firma et stabilis, et semper duratura; promiserunt ex nunc et in futurum, quod nec per se nec per alium secreta seu publice, nec per suos heredes et successores turbabunt, molestabunt, aut inquietabunt de facto, vel de jure in judicio, vel extra judicium dominos regem, et principem Portugalliæ, nec reges, qui in futurum in dicto regno Portugalliæ regnabunt, nec sua regna super possessione, et quasi-possessione, in qua sunt, in omnibus commerciis, terris, et permutationibus sine resignatis Guineæ cum suis mineris sive aurifodinis, et quibuscumque aliis insulis, littoribus seu castris maris, terris detectis seu detegendis, inventis insulis de Matera, de Portu sancto, et insula deserta, et omnibus insulis dictis de los Aquores, id est, accipitrum, et in sylvis florum, et etiam in insulis de Capoverder, id est, Promontorio-Viridi, et insulis quas nunc invenit, et quibuscumque insulis quæ deinceps inveniuntur aut acquiruntur ab insulis de Canaria ultra et circa in conspectu Guineæ, ita quod quidquid est inventum, vel inveniatur, et acquiratur ultra in dictis terminis, id quod est inventum et detectum remaneat dictis regi et principi de Portugallia, et suis regnis, exceptis duntaxat insulis Canaria, Lanzarota, Palma, Forteventura, la Gomera, Holihero, Hagratiõsa, Hagram, Canaria, Canarise, et omnibus aliis insulis de Canaria acquisitis aut acquirendis, quæ remanent regnis Castellæ, et ita non turbabunt, nec molestabunt, nec inquietabunt quascumque personas, quoad dicta mercimonia, et contratas Guineæ, ac dictas terras, et littora, aut contratas inventas, et inveniendas nomine, aut potentia, et manu dictorum dominorum regis, et principis Portugalliæ », nonnullisque in eam sententiam adjectis de Phutensis regni jure additum est :

37. « Præterea rex et regina Castellæ et Legionis promiserunt et concesserunt modo supradicto pro se et successoribus, ut se non intromittant ad inquirendum et intendendum aliquo modo in conquesta regni de Fez, sicuti se non intromiserunt reges antecessores sui præteriti Castellæ; imo libenter dicti domini rex et principes Portugalliæ, et sua regna, et sui successores poterunt prosequi dictam conque-

stam, etc ». Confirmatæ fuere a Sixto auctoritate Apostolica hæc pactiones, necnon jura a Martino V, Eugenio IV, Nicolao V concessa Henrico principi, atque Eduardo et Alfonso regibus, instaurata fuere amplissimo Diplomate, hac loci et temporis nota consignato : « Datum Romæ apud S. Petrum anno MCDLXXXI, XI kal. Julii, Pontificatus nostri anno X ».

38. *Lusitani ad regnum Manicongi perveniunt.* — Non destititæ ceptis egregiis Lusitani, ac novas in dies incognitas oras, quæ Evangelicæ legis expertes erant, patefecerunt; Alfonsus enim, eo nomine V, Fernando Gomesio munus imposuit, ut ab ultimo detecto portu quingentas oræ maritimæ Orientem Meridieque pertinentis leucas lustraret: itaque ita nautæ Lusitani longius præterveeti ad Manicongi regnum pervenerunt. Navigationes Raphael Volaterranus ex cardinalis Ulyssiponensis ¹ ore exceptas historiæ mandavit his verbis: « Visum, inquit, mihi ea loca commemorare, quæ Lusitanorum inclyti reges in Hesperio mari ad Æthiopas Hesperios pertinentia postremo in Indico reperta adsecuti sunt, quemadmodum mihi pater amplissimus cardinalis Ulyssiponensis, qui regibus familiarissimus fuit, retulit scriptoque tradidit ». Interjectis nonnullis de Fortunatis insulis, et aliis Capitis-Viridis, necnon littore Æthiopiæ Occiduae invento subjicit: « Postremo vasto in pelago navigantes configere civitatem, quam Manigongum nominant, vallo pro mœnibus circumdatam, quæ viros ad centum millia procreat. Huic rex præsidet, qui advenientes Lusitanos comiter invitavit: septemque atris ex eo loco viris donavit, qui sese coram honoris gratia sponte interemere, quorum capita deinde cæsa jussu regis, respicientibus Lusitanis, oppidani depasti sunt. Vescentem regem magna ministrorum mulierumque tum eantium atque saltantium multitudo circumstibat, spectaculo etiam multis millibus convenientibus. Mos etiam illis extinctum regem ebariores una omnes ministros morte sibi conscita consequi, putantes hoc amoris et meriti gratiam. Has igitur omnes Gymnæ terras appellant, quod nudi forte ex magna temporis parte in eis agant ». Ab urbe principe, cui Genne nomen est, Guineæ nomen potius deductum vult Maffei ² qui de Alfonsi V in patefaciendis Africae Meridionalibus regionibus prosperis successibus hæc refert ³: « Alfonsus V, ut primum regni potens fuit (nam Eduardus pater ei mature decesserat, fuitque sub tutoribus ad septimum usque decimum ætatis annum) quanquam finitimis et domesticis implicatus bellis, eandem tamen laudem acerrime incubuit, perque strenuos duces et gubernatores ab Lænamonte ad Asinarium (quod recen-

¹ Ext. apud Sixt. l. LX, p. 30.

¹ Jo. Barros dec. 1. Asia l. II, Raphael Volat. l. XII. — ² Maffei hist. rer. Ind. l. I.

tiores Viride-Caput vocarunt) atque inde usque ad D. Catharinae promontorium is locus est ultra æquatorem gradus partesve duas, et semis, hoc est, leucas circiter duas et quadraginta crucis trophaeum et arma Lusitanica profulit. Multae etiam insulae per idem tempus inventae, quas commemorare hoc loco non est operae pretium, et commercia variis cum nationibus instituta, sed cum Æthiopicis præcipue Occiduis, quam regionem hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab urbe celeberrima Genue, ad quam ingenti fluvio Zanage impositum loci opportunitate illecti, olim negotiatores undique confluebant: patet autem Guinea latissime, et quanquam zonæ mediæ ferme subjecta flagrantissimo sole torretur, non tamen ideo (ut falso prisca putarunt) ab incolis est deserta, quinimo plurimos numerat populos, e quibus maritimi pisces, mediterranei, partim lacertis et immundis animalibus, partim, ubi cælum favit, nonnullis frugibus et lacte vescuntur, mutantque subinde loca non per vicos, aut oppida, sed per familias ubique dispersi: eaque familiæ sæpe inter se propter inopiam de aquatione et pastione decertant: infelix genus hominum, ac servituti natum, et cum aliis nominibus, tum unius veri Dei præsertim ignorantia miserandum ».

39. *Alphonsi Lusitaniæ regis mors et laudes.* — Obiit porro hoc anno Alphonsus Lusitaniæ rex virtutibus principe dignis ornatissimus, quem ad submitendas in Turcas victrices classes paratissimum vidimus, de quo hæc habet Jacobus Volaterranus: « Mortuus est Alphonsus ætatis suæ anno quinquagesimo secundo, die xxviii Augusti apud Sintram, oppidum Flixponensis diocesis, eo ipso die, quo classis sua per amnem Tyberim trahebatur ». Præter navalem exercitum, de quo paulo ante memoravimus, etiam aliquas naves ad ferendam Rhodiis opem misit, quas due triremes Ibleti Flisci oppugnaverunt; sed non impune latum facinus, altera enim capta, altera in fugam versa¹. Summæ illi datur laudi auxisse rem Christianam in occidua Æthiopia, cui Guineæ nomen inditum, ut referunt² auctores, qui de regione illa tunc recens detecta scripsere. Proxerisse etiam ipsum litterarum studia ferunt, inque regiis ædibus insignem bibliothecam condidisse, denique in redimendis captivis tanta liberalitatis laude floruisse, ut redemptoris captivorum eognomen retulerit. Perlata ejus mortis fama Lusitana classis, quæ ex viginti tribus navibus in Italiae subsidium præfecto Garsia Elborensi antistite regio sanguine procreato conflata erat, Lusitaniam repetiit, novi regis mandata acceptura. Successit in paternum regnum Joannes virtu-

tum ornamentis excultissimus, de quo hæc tradit Jacobus Volaterranus¹: « Successit ei, (nimirum Alfonso,) Joannes major natu filius novem et viginti annos natus, quinto post patris obitum die, in ipsa Ulyssiponensi urbe communi suorum lætitiæ sceptræ et insignia regni suscipiens ».

40. *Æthiopicum legatio ad Sixtum.* — Amplificatam admodum sub Joannis II regis auspiciis rem Christianam in Æthiopia Occidua, necnon inventam pixidem nauticam ad sulcandum certo duce Oceanum narrat Maffei², additque Jacobo Cani virtute superiores metas Alfonsi regis auspiciis superatas fuisse, penetratamque ad ingens lumen, cui Zaires nomen est, quod e Nili fontibus originem trahit, munitumque Evangelio latius circumferendo apud Æthiopas iter. Cæterum antequam circumducta Africa ad Orientales Æthiopas sive Abyssinos pervenirent Lusitani, excepta est hoc anno Romæ a Sixto Æthiopicum legatio pro instauranda vetere cum Romana Ecclesia conjunctione, ut refert in Diariis Volaterranus:

41. « Indiæ regis », ita loquitur auctor veteri more eorum, qui Præstojannem in India collocabant, « oratores per hos dies urbem ingressi sunt habitu et pallio toti orbi ob novitatem conspicuo. Eis comes erat Joannes Baptista Imolensis magna paulo ante apud Pontificem et comitem auctoritate, nunc nulla. Illos ego non ab eorum rege destinatos audio, sed ab ipsius secretario viro primario regni illius, cui desiderium est fœdus et amicitiam inire cum Pontifice, et ritibus Latinorum Christianorum: at veri Christiani tamen sunt quibus rex ille imperitat, quem nos Prestojannem vulgo dicimus, sed eorum ritus a nostris admodum differunt. Id fuit præcipuum petitionum suarum, ut cum eis Latine legis et lingue episcopus mitteretur, qui et sacra nostra illis ostenderet, et Christianam doctrinam in eorum terris seminaret, non inventus est, qui se illis voluerit credere: tamen religiose admoniti sunt Pontificis nomine: illis quoque spes data petitionum suarum. Quousque autem Romæ fuerunt, Pontificis liberalitate sunt aliti, et donati muneribus quibusdam: actis quoque publicis honorati; pluries etiam per interpretem ab eodem pie et amanter auditi ».

42. *Martyres Marrochitani in sanctorum Albo repositi.* — Hoc anno Sixtus sanctorum martyrum cultum honoremque decrevit Minoritis quinque, qui anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo, Honorii III anno iv, XVII kal. Februarii, Marrochii a tyranno Mahometano, quem Evangelii luce collustrare annitebantur, trucidati fuerant³, pluribusque editis miraculis post mortem effulserant: quorum sacra pignora

¹ Volat. l. II. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ² Joan. Barros in Asia dec. l. I. II. Ant. Vasconcel. in Alfons. V.

¹ Volat. l. III. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ² Maff. l. I. — ³ Sur. to. 1. die XVI Januar. Bollan. to. II. XVI Jan.

Conimbricam delata, magnaue religione culta a fidelibus, qui eorum precibus ingentia beneficia retulerunt. Insigne illud est, quod decimo quinto ante anno apud Joannem Bollandum ex Marco Ulyssiponensi narratur : « Anno MCDLXXVI, XVI Januarii, cum esset Conimbricensis episcopus in sanctorum sacello, confluit eo vis ingens hominum ad vota solvenda, erantque complures seminudi. Sciscitatur episcopus, quæ quemque causa ad vota et illum supplicandi ritum impulisset : alii se hernia, alii surditate, aliave infirmitate, simul ac se ejusmodi peregrinationis voto obstrinxerant, liberatos prædicabant. Adstabat episcopi nepos annos undecim natus, ita molesta conflictatus hernia, ut negarent medici arte ulla curari posse. Hunc jubet antistes in sacrarium secedere, positisque vestibus caeterorum ritu nudum supplicare martyribus. Paruit adolescens : ipse quoque cum adstantibus preces dedit episcopus. Dum ergo nudus, fixis humi genibus, manu cereum gestans, precatur sanctos, mira res ! ita sanus continuo evasit, ac si nihil unquam passus esset adversi : antistes gaudio exiliens, et qui spectare vellent sinit testes miraculi fieri, et Deo sanctisque martyribus gratias egit ». Referantur plura alia miracula eorundem sanctorum martyrum precibus a Deo patrata, quibus permolus Sixtus hanc sanctionem ¹ edidit :

43. « Sixtus episcopus, servus servorum Dei, universis fratribus Ordinis Minorum, dilectis filiis ubicumque morantibus seu moraturis, salutem et Apostolicam benedictionem.

¹ Ext. autograph. in archiv. S. Mariæ de Araceli.

« Cum alias animo revolveremus merita beatorum Berardi, Petri, Othonis, Accursii et Adjuti, qui ex Ordine fratrum Minorum, sub quo et nos coaluimus, fuerunt, qui post multa tormenta sub rege Marochiorum, pro Christo mortem subierunt, et martyrii palmam gloriose promerentes plurimis miraculis in ipsa morte et post claruerunt, ex quo incensus B. Antonius de Padua ex Ordine Canonicorum Regularium, in quo tunc erat, ad Ordinem ipsum fratrum Minorum se legitur transtulisse, concessimus ex auctoritate Apostolica et benignitate vivæ vocis oraculo, ut Fratres prædicti Ordinis Minorum possint publice et solemniter celebrare in suis Ecclesiis missam et horarum officium de supra memoratis sanctis martyribus. Verum cum frequenter adversarius humani generis nitatur bona et sancta opera perturbare, ne tam divinum et pium opus possit aliquis in posterum impedire, tenore præsentium, ex certa nostra scientia auctoritate Apostolica concedimus, quod prædicti fratres Minores ubique solemniter et publice officium plurimorum Martyrum pro ipsis Berardo, Petro, Accursio, Adjuto et Othone, sub officio duplici majore, ac etiam XVI Januarii, qua die ab hoc sæculo per martyrium decesserunt, ac cum sana et serena conscientia dicere ac celebrare possint, inhibentes præfata Apostolica auctoritate, ne quis huic nostræ concessioni audeat se opponere, non obstantibus in confrarium facientibus quibuscumque etc. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die VII Augusti, anno Domini MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno X ».

SIXTI IV ANNUS 12. — CHRISTI 1482.

1. *Ferdinandi Neapolitani copiarum a Malatesta profugatarum ; et de hac victoria litterarum Sixti ad imperatorem.* — Anno excurrentis sæculi octagesimo secundo, Indictione decima quinta, Sixtum Pontificem Urbemque ipsam, ac totam fere Romanæ Ecclesiæ ditionem in summas angustias adduxere Ferdinandus rex Neapolitanus beneficiorum ab Apostolica Sede, cujus vectigalis erat, acceptorum immemor, ejusque filius

Alphonusus Calabriae dux occasione dissensionis Venetos inter et Herculem Ferrariæ ducem ob Rhodiginum agrum orta : Ferdinandus enim Herculi genero, cui Elionoram filiam matrimonio junxerat, laturus suppetias, præmisit Alphonsum filium quatuor millibus militum succinctum, quem Sixtus (qui animadversa Ferdinandi in Sedem Apostolicam perfidia fœdus cum Venetis pepigerat) aditu in Pontificiam

ditionem prohibuit: tum ut ducem Ferrariensem Ecclesiastici imperii beneficiarium, qui contra Sedem Apostolicam Florentinis antea subsidio adfuerat, justa poena percelleret. Offenderunt quoque Pontificem retenta ab Ferdinando Turcarum cohortes, quae Hydrunto capto in nostrorum potestatem venerant, ut eas adversus Christi cultores immitteret, novumque ab ipso cum Florentinis Romanae Ecclesiae hostibus saucitum fedus: nec modo vectigal eidem Ecclesiae debitum non pensum, sed Pontificium etiam in regno Neapolitano jus labefactatum.

2. Mollire iustas Sixti iras velle prae se tulit Ferdinandus, missisque suis et foederatorum, videlicet Mediolanensium, Florentinorum ac Ferrariensium oratoribus, pacem cum ea conciliare, vel ipsum a Venetorum societate dimovere nisus est, illos vero diu apud Pontificem moratos refert Jacobus Maffeus Volaterranus¹: cumque nihil proficere potuissent, communi consilio eadem die et hora rebus desperatis Urbe abiisse. Verum regios administratos eam causam obtendisse, ut culpae omnis invidia in Pontificem verteretur, inde colligitur, quod jam ante Ferdinandus in Sixtum conjurasset, jamque superiori mense Columnenses omnes, exceptis iis, qui Praenestinam toparchiam tenebant, ac Sabellae stirpis proceres subornatos in suas partes perduellionemque pellexisset, narrat idem auctor: « Hoc, inquit, tempore, nimirum mense Aprili), Columnenses omnes praeter eos, qui Praeneste dominantur, et Sabelli communi consilio, relictis Pontificiis partibus, qui cum Venetis sentiebant, Neapolitano regi adhaeserunt, cui Mediolanenses, Florentini, Ferrarienses juncti sunt foedere, ac paulo post intra Marinum oppidum Urbi propinquum, et alia ditionis suae loca regionum praesidium receperunt: post etiam ducem Calabrorum Alfonsum intra suum dominatum vocaverunt. Defectio haec initio celabatur, et propterea a plerisque non credita, tamen nonnulli ex Patribus dissidium formidantes, quod maximi incendii timentum esse videbant, Marinum et Genavianum quoque se contulerunt, ut Columnenses a sententia dimoverent, et Pontifici reconciliarent, tandem semper infectis rebus Romam redierunt », paucisque interjectis, haec habet ad diem secundam Junii.

3. « Comes (nempe Hieronymus et Ursini, quorum magna nunc est auctoritas et potestas, de Columnensibus et Sabellis in senatu conqueruntur, vereri se dicunt ne malum omne a capitibus eorum proveniat, Sabellum et Columnensem cardinales in senatu presentes verbis designantes, hi autem vel pertinacia, vel innocentia moti magno animo se purgare conantur, gentilium suorum errorem potius reprehendentes, quam illos excusantes: et contra illi culpam

omnem in eos rejiciunt; sicque magnis contentionibus senatus protrahitur quasi ad ultimam dici horam. Tandem novo exemplo placuit Pontifici ad evitandum majus malum, quod imminere videbatur, ut duo ii cardinales quasi obsides in Pontificia potestate remanerent, et cum his etiam Marianus Sabelli germanus frater: quamvis vulgatum fuerit ad id eos etiam se obtulisse ».

4. Addit recurrente sacro instituta a Christo Eucharistiae die, qui in quintam Junii eo anno incidit, Calabriae ducem Alfonsum in ditionem Columnensium urbi propinquam venisse, atque in clivo Marini oppidi, qui Romam spectat, castra posuisse: tum duodecima Junii ad veteres aquaeductus duxisse exercitum, sed Romanis obviam venientibus, recessisse. Haec fuere in eadem die in Sedem Apostolicam officia, a qua sceptrum indignus acceperat, et contra Turcicam tyrannidem lectus fuerat. Tum adulto Junio Nicolaus Vitellius Tiferensium pluribus ante annis in exilium pulsus, cohortium praesidio munitus, facta cum suae factionis hominibus conjuratione, Tifernum occupavit, arciumque custodes ad prodicionem auro pellexit. Hunc novum metum federatos de industria excitasse, refert Jacobus Volaterranus, ne Venetae copiae Pontificiis jungerentur: sed praeter expectationem contrarium accidisse, evastato enim Tifernate agro, Robertum Malatestam, Sigismundum Ariminensis filium militia clarum, et Tolentinatem duces in Urbem excitos, ut Romanam rem in periculum a Calabro adductam tuerentur. Medio Julio aliquot Pontificiarum urbium defectiones secute sunt: Beneventum enim in Ferdinandi partes concessit: expugnata etiam Lavinia: Romanus ager excursionibus hostilibus vastatus; tum mari interclusi sunt iis commeatus, immissa ad Ostiam septemdecim triremium et navium duarum classe a Ferdinando rege, Joannes² Galeatius Mediolanensium dux ac Florentini hosti se conjunxerunt, ac fideles aditu ad Sedem Apostolicam prohibuere: qui cum anathemate jure percelli possent ex edicto, quod sacra Cœnae Dominica die recurrente, promulgari consuevit, Pontifex tamen illos paternis monitis blande ad saniora suscipienda consilia pellicere maluit³: tum Gallorum regem oravit³, ut regiam auctoritatem apud Mediolanensem ad dandos aditus liberos adhiberet, cui demum x Decembris de re impetrata acta gratiae.

5. At Genuenses in hoc bello Pontificiam fidem secuti ad reprimendas Ferdinandi maritimas excursiones classem adornare constituerunt, quorum libertatis dignitatisque assertorem se futurum Sixtus hisce litteris pollicitus est⁴: « Nos una cum inclyto Venetiarum do-

¹ Volat. l. III. Ms. a. ch. Vat. sign. num. 49 et 111.

² Step. Inoss. — ³ Bern. Corius hist. Medio⁴, par. 6. — ⁴ Sixt. lib. brev. p. 80.

minio vobis nequaquam defuturi sumus juxta fœderis nostri conventiones ; quin omnibus viribus nostris conservationi libertatis vestræ consulamus , futurum enim confidimus, Deo auxiliante, ut et virtute vestra et mutuo presidio nihil hostite timere possitis, atque ea de causa commendamus eam demonstrationem instruendæ classis , quam scribitis. Dat. die xxvii Octobris mcdlxxxii, Pontificatus nostri anno xii ».

Cæterum insultante portis Urbis Calabro, Roma militibus completa est, atque ad Lateranensem Basilicam castra defixa sunt, eamque sacræ ab illis ades prophanarentur, ac super capsas sacris reliquiis refertas luderetur, cœlestis iræ signa in eosdem ostensa refert Stephanus Infissura ² : « Tertiadecima, inquit, die Julii, in die Dominica, hora missarum, non fuit passus Deus omnipotens, beatusque Joannes Baptista, et Evangelista, ac Apostoli protectores Urbis Petrus et Paulus, et alii sancti, quorum corpora in Ecclesia Lateranensi requiescunt, scelera et vitam militarem agitari in dicta Ecclesia Lateranensi, voluitque Deus omnipotens ostendere se cuncta videre : nam dicta hora signum cœlestis ostendit, ortusque fuit ventus repentinus, et aer turbatus est valde, et adeo impetuosa tempestas orta est, ut vix dici possit : arbores quidem vinearum concussæ ad terram usque ac inclinatæ sunt : demum ignis quidam exortus est apud tentoria existentia apud S. Joannem et portam Asinariam, arsitque tentoria omnia, et loca militum una cum eorum bonis et equis, et aliquos ex his ibi infirmos existentes, extenditque se dictus ignis de loco ad locum usque ad illos, qui in Merulana via et prope Ecclesiam S. Matthæi morabantur, tantumque incommodum illis attulit, ut communi omnium existimatione, ad sex millia ducatorum et ultra damnum ascendisse fertur de eo quod æstinari poterat. Eadem hora, Terracina civitas ab hominibus regis Ferdinandi capta est, excepta arce ». At hæc quoque paulo post, præfecto corrupto auro, in hostis potestatem redacta fuit.

6. Inclinatis Pontificiis rebus, Veneti ad Ferdinandum bello distrahendum classem navigiorum centum, impositis octingentis equitibus Illyricis, præfecto Jordano, in littoreas Aprutii et Apuliæ oras immisere, factaque excursionem, et mira eorum velocitate longis spatiis emensis obviam quæque ferro et flammis vastarunt : tum portum S. Viti, Piscariæ arcem, nonnullaque alia loca occuparunt. Exercitum etiam terrestrem subsidiarium, cui Robertus Malatesta præerat, ad Pontificem misere, qui sacro assumptæ Virgini die Urbem ingressus est. Paucis post diebus facta ex Urbe eruptio, atque insignis victoria de hoste reportata, de qua hæc tradit Jacobus Volaterranus ¹ : « Con-

gressus copiarum Ecclesiæ et Calabri die xxi Augusti mensis, campo, quem mortuum dicunt, ad B. Petri Basilicam pertinente, prope Velitras oppidum, in quo profligatus est Calabri exercitus, ipse fugam arripuit, plerique ex suis capti Romam post duos dies ducti sunt. Emicuit in eo bello Roberti Malatestæ ducis exercitus virtus, quem dicunt opera imperatoris et militis strenue usum esse : pugnatum acriter ab hora xvi diei usque ad xxiii. Marinum oppidum Columnensium, et nonnulla alia oppida a Columnensibus et Calabro Pontifici se dedunt, seque ad Ecclesiæ partes convertunt ». Describit fusius hæc victoriam Stephanus Infissura ², ac singulas circumstantias accurate recenset obsolete ac minus terso stylo, ex quo præcipua capita repetemus.

7. Refert ergo decima quinta die Augusti egressum Urbe Ecclesiasticum exercitum cum auxiliari Veneto egregie instructum, duce Roberto Ariminensi, ad propulsandum hostem, qui in Velitrensi agrò insederat, atque in loco munito arte ac natura, cui S. Petri in forma nomen est, castra fixerat, dispositis ingentibus tormentis bellicis ad submovendos Pontificios : habita vero colloquia fuisse inter Alfonsum ducem Calabriae et Robertum de universali pugna conserenda, condietamque diem fuisse, sed cum Jacobus de Comitibus cum novis copiis suppetias Roberto laturus accessisset, Alfonsum animo consternatum in munitiorem locum se subduxisse, quem Pontificii insecuti sunt : dispositis vero ab hoste tormentis bellicis, plures ferreis globis misere disceptos fuisse.

8. Adductus erat in extremum discrimen Ecclesiasticus exercitus, cum Cælum tulit opem, addit enim auctor crebro imbre effuso pulverem tormentarium mædefactum adhibitum ab hostibus ignem concipere non potuisse, atque ita Pontificios milites in castra inimica irrupisse, atque tum Alfonsum veritum ne ab iis circumfunderetur, fuga Terracinam versus se proripuisse, cum suis dedisset imperia, ut prælii molem sustinerent. Tenuit pugna horas sex : direpta sunt a victore omnia illius impedimenta, et capta tormenta bellica : ingens deditiorum numerus fuit, qui in vincula abducti fuere : ejus victoriae fama Romam perlata vigesima secunda Augusti die, festi ignes publice accensi sunt, et actæ Deo gratiæ, ac postridie castrum Marini deditionem fecit.

9. De hac victoria Pontifex Fridericum imperatorem certiores fecit ³, ut ipse inique petitus bello fuisset a Ferdinando, demumque vim vi reputisset : tum divini Numinis atlato testimonio professus est, nihil se antiquius quam pacem habuisse, ac lacessitum invi-

¹ Volater. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111 et aliud Ms. arch. Vat. sign. eod. num. Surt. I. xx. — ³ Lib. brev. an. 12. p. 1.

¹ Sixt. lib. brev. p. 79. — ² Infiss. ubi sup.

tumque imperasse arma nullam aliam ob causam, nisi ut dignitatem Sedis Apostolicæ tueretur.

« Imperatori.

« Novit Deus, qui est cordium omnium scrutator, nihil nos magis appetiisse, quam pacem, quam Christianorum omnium unitatem, quo fidelium populorum salutem perpetuo consuleretur. Ad hoc studia nostra, curas, cogitatus, facultates libenter contulimus: et, si quando aliquorum injuria ab hoc sanctissimo opere nos retraxit, lacertosque coegit arma suscipere, inviti quidem, nec nisi pro conservando Apostolicæ Sedis honore ea suscepimus, pro qua et facultates et vitam ipsam effundere debemus, si officio pastoralis, prout decet, velimus satisfacere. Erant in Ferdinandum regem ea ex nobis beneficia, is amor, ea charitas, ipsius autem erga nos et Romanam Ecclesiam ea obligatio tum promissionis, tum investituræ, ut præsidium potius ab eo sperare, quam injuriam timere deberemus. Quid enim nos bello invadi conveniebat, si Veneti ad mutuam statuum defensionem nobiscum conjuncti cum Ferrariensi principe de finibus contendebant, quibus nullum subministravimus subsidium? Verum cum nihilominus res in suspensionem belli verteretur, ne vis in nos tentaretur, atque ideo ad propulsandam vim comparatus a nobis esset exercitus, neminem quidem offensurus, nisi prius lacesseretur, invasit nos de improvviso rex, misso cum magna militum manu primogenito, recepti in protectionem rebelles nostri, eorum oppida, quæ Urbi imminerent, et ad excursions in agrum Romanum faciendas accommodata essent, adversus nos munita, sollicitati ad defectionem populi Romani magistratus, castra ante Urbem posita, prædæ quotidie abactæ, Tifernum, Terracinaque insignes Romanæ Ecclesiæ civitates interceptæ, littora nostra numerosa classe assidue infestata, et (quod damnabilis est) Turcorum gens immanissima, communis Christiani nominis hostis, a cujus feritate regem ipsum superiore anno sumptibus nostris liberavimus, contra nos armata.

« Toleravimus hæc, quousque placuit Altissimo justitiam nostram omnibus notam facere, qui sperantes in se non deserit, qui fluctuantem olim Petri naviculam perire non patitur, et Ecclesiam suam sanctam opprimere conantes erroris sui admonet. Siquidem collectis tandem in unum tum nostris tum aliorum præsiidiis, qui eximia sunt in Apostolicam Sedem pietate, collatisque cum hoste signis, tantus fuit militibus nostris pugnandi ardor, tanta animorum alacritas, et invicta ducum virtus, ut uno prælio fusus fugatusque sit hostilis exercitus, captique fere omnes exercitus principes cum vexillis et magna militum multitudine, sicuti ex inserto

ideo tibi significare volumus, non ut existimes electione gloriæ ex re bene gesta nos moveri, inviti enim ad hoc descendimus, et Deus is ignoscat, qui effundendi sanguinis Christiani causam dederunt, verum ut intelligas causa nostræ justitiam, quam divina majestas auxilio suo prosequi dignata est, a qua insignem hanc victoriam, et liberationem Ecclesiæ a persequen- tibus eam recognoscimus, persuadeasque tibi nos ad unitatem Christianorum principum, et ad salutem Dominici gregis adversus communem fidei hostem ex præseo desiderio nostro ita esse intentos, ut nihil sit, quod magis exoptemus, hortantes majestatem suam, ut ad hoc sanctissimum et necessarium opus, quod diu desideravimus, non solum promptum sese velit exhibere, sed etiam nobis et Apostolicæ Sedi, cujus protector existis, adesse adversus ejus inimicos et rebelles, qui in causa sunt, ne tam salutaris provincia ad optatum finem perducatur. Dat. Romæ, etc. xxv Augusti MCDLXXXII, Pontificatus nostri anno XII ».

Conceptas¹ iisdem ferme verbis litteras ad alios Christiani orbis reges ac principes dedit, ad illustrandam suæ causæ aequitatem Sixtus.

At contra Ferdinandus Neapolitanus variis facis et conquisitis coloribus perfidiam suam subornare nitabatur, missisque oratoribus insurrabat Lusitano regi justis de causis Pontifici illatum bellum, ejus dolos confutavit Sixtus, missis ad episcopum Elborensem, qui superiori anno Pontificio rogatu Lusitanam classem ad pellendos Italia Turcas adduxerat, litteris².

10. *Roberti Malatestæ mors a Pontifice defleta.* — Quod vero attinet ad Robertum Malatestam, quo duce hostis profligatus fuerat, ejus laureæ brevi in funereas cupressos versæ, illæque triumphales laudes in titulum sepulchri abierunt: cum enim reversus Romanam magnificentissime a Sixto fuisset exceptus cultusque, paulo post castrensi labore, et æstu pugnae correptus febre obiit, cujus funeri ingentem a Pontifice honorem habitum refert Stephanus Infissura³, et equestrem statuum marmoream ejus sepulchro impositam, cui subjectam hanc inscriptionem refert Sabellius⁴: « Veni, vidi, vici, lauream Pontifici retuli, mors secundis rebus invidit; » quæ in⁵ funereis insignibus exarata fuerat. Ornat ipsum Jacobus Maffæus Volaterranus⁶ hoc elogio: « Id nemini, inquit, dubium esse potest, quin terrorem maximum a cervicibus nostris depulerit: instabat quotidie Calaber portis Urbis, et tanquam novus Hannibal pluries et Romanos et curiales non parum formidare cogeral ». Cum ita Robertus meritis præmiis defuisset, Sixtus ejus filios illegitimo thoro procreatos justorum natalium dignitate

¹ Reg. in eand. Ep. — ² Ib. p. 115. — ³ Infiss. Ms. Vat. sign. num. 111. — ⁴ Sabell. Enn. 10. l. VII. — ⁵ Ms. arch. Vat. sign. a. 1. 1. — ⁶ Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 19. c. 1. 1.

ornavit¹, atque Venetis et Ariminensibus conceptum ex ejusdem morte dolorem significavit. Contulisse Sixtum illi morituro Extremæ Uctiœnis sacramentum, atque una cum cardinalibus defuncto funebria sacra peregrisse, narrat (1) vetus civis Romani Ms.². Mirum autem est, quod de alterius viri insignis Roberti affinis morte observat his verbis Volaterranus³: « Eodem die, quo Romæ Robertus, Fredericus quoque Feretrans dux Urbinas Ferrariæ moritur, hic socer, ille gener, ambo ut locis diversis, ita inimicorum exercituum imperatores ».

11. *Ferdinando pacem flagitanti annuit Pontifex, qui templum B. Virginis in pacis monumentum erigit.* — E bellicis laboribus brevi pacis fructus collecti fuere, victus enim Ferdinandus, occupatisque a Veneto pluribus maritimis arcibus, timebat ne pro demeritis regno deturbaretur a Sixto, Gallusque in veterum jurium recuperandorum spem vocaretur; officiis itaque mox demulcere statuit, quem armis opprimere non potuerat. Missum ab eo Anellum oratorem ad Pontificem, qui puram chartam detulerit, in qua Pontifex ipse quas vellet leges præscriberet, refert dictum vetus Romani civis Ms.⁴ concordiam a pacis percipido facillime immeritis elicit, de qua hæc enarrat Stephanus Infissura: « Inde ad paucos dies facta fuit pax inter Ecclesiam et præfatum regem; et Columnenses reducti sunt in gratiam cum certis pactis et capitulis inter alia, quod terræ hinc inde restituerentur acceptæ, et quod cardinales, qui carcerati erant dimitterentur, et terra Terracina cum ejus arce rediit ad Ecclesiam, et Marinum cum reliquis ad Columnenses cardinales ». De Terracinensibus ac Beneventanis ad Pontificium obsequium reductis extant Apostolicæ litteræ die VII Januarii proximi anni exaratæ, quibus perduellionis crimine absoluti⁵ sunt. Pergit auctor: « Tamen qui carcerati erant non fuerunt dimissi, et incontinenti vigesimo septimo Septembris dux Calabriae venit ad Urbem dimissis captivis, permansitque in palatio papæ per aliquos dies ». Accessit postea regum Hispanorum legatio, cujus princeps erat Gerundensis episcopus, qui die XVI Octobris Urbem ingressus⁶ est; significabat autem Hispanus⁷ impacatæ se

Italiae sortis misereri, cupereque omnes mutuo amicitiae nexu ad infringendas vires Turcicas constringere.

12. Victus igitur est sua sponte precibus et officiis Sixtus, qui vi et armis vinci non potuerat, atque trophæum reportatæ victoriae B. Virginis posuit, nempe templum, cui pacis nomen inditum est, excitavit, in quo imaginem Deiparæ miraculis claram collocavit.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum nuper, suffragante divina gratia majorem et sanioerem partem principum et dominorum Italiae, inter quos magnum dissidium cruentaque bella vigeant, ad mutuam concordiam et pacis desiderium per intercessionem ejusdem excellentissimæ Virginis, et opem Altissimi ad nostras, preces assidue propitiantis cum magna fere totius Italiae lætitia et consolatione perduxissemus, et reliquos adducere cogitarem, ante quamdam imaginem beatæ Virginis, quæ nonnullis miraculis de novo coruscare cœperat, et a fidelibus frequentabatur, essemus adorantes et genibus flexis constituti, inspirante (ut pie credimus) divina gratia, nobis visum fuit incongruum, quod imago ipsa in quodam parvo tabernaculo consisteret, prout tunc ad parietem ejusdem Ecclesiæ extabat. Itaque in eodem loco templum ad honorem Altissimi et beatæ Virginis ædificandum statuimus, illudque ad perpetuam tam grandis muneris nobis, non humano consilio, sed divina providentia magna in parte concessi, sub celebri forma miroque ædificio fabricari fecimus, ac ipsum in honorem Virginis prælibatæ nostris sumptibus a fundamentis erectum Deo dicavimus, et in memoriam hujus pacis et concordiae templum pacis nuncupari voluimus, sperantes quod per hæc et alia quamplura præclara templa, et pia loca, quæ in alma Urbe et extra a fundamentis, propriis expensis nostris, et quidem magnis, fundari et iustaurari facimus, et vita nobis comite, cum aliis bonis operibus omnino perseverare intendimus, Italia ipsa dulcedine pacis fructur, et in ea lætabitur, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXIII, XVII kal. Octobris, Pontificatus nostri anno XIII ». Sequentem nimirum; verum ne eadem repeteremus, Diploma superius hic inseruimus.

13. *Initæ et promulgatæ leges pacis Italianæ.* — Pacis vero beneficio Italos omnes potiri voluit, qui ad id fœdus admitti vellent, professus nullum animo altius quam pacis Italianæ

¹ Sixt. ubi sup. — ² Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. Sabellic. Ea. 10. l. vi. — ⁴ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ⁵ Sixt. hb. brev. an. 42. p. 300. — ⁶ Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. — ⁷ Suril. l. xx. c. 43.

(1) Vetus illud Ms. Romani civis, quod in Codice Vaticanæ bibliothecæ nactum se annalista hic scribit, idem esse opus censeo, quod Cl. Muratorius paucis ab hinc annis vulgavit Ber. Ital. to. III part. III. Muratorius in Præfatione operis illius ignorare se profitetur an Raynaldus lucubrationem illam noverit. Ex his tamen que nactum se hic, et num. 16. scribit in historia quadam manuscripta civis cujusdam Romani, que totidem verbis in opere a Muratorio vulgato recurrent, intelligimus hoc ipsum opus Raynaldum non latuisse. Ex ea vero lucubratione constat Robertum Armanensem die XI Septembris vita excessisse, morienti adstisse Sixtum, qui Extremæ Uctiœnis sacramentum laboranti in mortis agone ministravit, tum et funeri interfuisse, non quidem illi quo defuncto statim parentatum fuit, sed alteri majore pompa die XXV Septembris repetito, quo in funere majoribus litteris picta epigraphes legebatur: « Veni, vidi, et vici. Vici in Sixto bello, mori in Sixto agone, interfui in Sixto funere, et in Sixto parentatum habui. »

desiderium infixum animo suo harere, qua de re Ferdinandum ipsum, et Isabellam Hispaniarum regem, ac reginam fecit certiores¹, rogavitque ut leges, quae interpretibus ipsorum oratoribus compositae fuerant, servandas curarent, Sedisque Apostolicae dignitatem commendalam haberent: « Reliquum est, inquit, ut postquam pium hoc institutum vestrum procuranda pacis ab omnibus summa cum gloria commendatum est, veluti a Catholicis et religiosissimis regibus protectum, ita etiam omni studio, omni conatu efficiatis, ut conditiones paci ipsi appositae, et per partes acceptatae in omnibus observentur, quemadmodum et oratores ipsi vestri nomine vestro in se receperunt, et vos facturos non dubitamus, praecipue cum persuadeamus vobis honorem Sedis Apostolicae vobis fore commendatissimum: cujus rei non obscura argumenta et antea saepe ostendistis, et in futurum quoque semper, ut speramus, ostendetis: aliter enim nihil aliud esset, quam immortalem laudem vestram, quam ex hoc consecuti estis, labefactare, non sine magna honoris nostri, et S. R. E. diminutione, rerumque non modo Italicarum, sed etiam totius Christianae religionis perturbatione, sicuti pro singulari prudentia vestra facile considerare potestis. Dat. Romae die XXI Decembris MCLXXXII, anno XII ».

14. Recenset² Jacobus Volaterranus praecipuas illius concordiae pactiones, quarum formulam, recurrente natalitio Domini, e sacro suggestu promulgari jussam ait: tum addit reconciliandi Nicolai Vitellii Tifernatis provinciam suscepisse Hispanos oratores: Columnensium causam permissam arbitrio Pontificio: Calabriae ducem illatae a se Christi vicario injuria veniam petiisse, atque ense solemniter sacro donatum, quae ex Ms. ³ Codice Tabularii Vaticani repetimus: « Profesto Nativitatis Domini Salvatoris, jussit Pontifex recitari ex pulpito pacis nuper inite conditiones. Pacis conditiones non omnes, sed quae memoria retineri potuerunt, haec sunt. Pax perpetua. Ita est foedus dictum in annos viginti: ab armis discessus repentinus. Venetis honorificus locus servatus, si et ipsi foedus ingredi voluerint, et triginta dies ad id concessi. Totidem dies potentatibus caeteris dati in idem foedus venire volentibus. Ratae ac firmae sint Apostolicae provisiones hactenus factae, faciendae vero nullo modo aut colore impugnandae. Defensio Ferrariae. Stipendium Hieronymo comiti in annos tres quadraginta aureorum millia pro rata ab unoquoque potentatuum. Equites numer... etc. Pedites numero... equitum stipendium pro rata. Defensio mutua. Sublata in praesenti bello restituenda. Ante omnia Nicolai Vitellii Tifernatis, oratoribus regis Hispaniae potestas omnis tributa ad menses

quatuor. Columnensium et Sabellorum status omnis potestati et arbitrio solius Pontificis. Dimissus cardinalis Columnensis et Sabellus. Item cardinali Mantuano legato in omnes federatorum copias imperium tributum ».

15. Quod ad Tifernum pertinet; illud in Pontificiam potestatem revocatum memorat Bartholomaeus Platina⁴ a Juliano cardinale filio S. Petri ad Vincula, cujus gesta in Umbriae legatione recenset in Vita Ms. Sixti IV, ut magna seditione fluctuantem provinciam in officio contineret. Tuderti enim principe Gabriele Gattellano Guelphae factionis caeso, Jordanus Ursinus, et comes Pitiliani eo concurrere, ut Canalem cum Gibellinis pellerent, et caedibus ac rapinis misera urbs foedata est; quos tumultus adjuncto sibi Julio Camertinorum domino sedavit Julianus, ac seditiosos dispulit. Inde Spoletum, quod Ursinae potius factioni quam Pontifici parebat, profectus, instructo exercitu eam urbem sub ejusdem Pontificis imperium redegit, quamvis, dum militum licentiam in civium domos ad praedas agendas irruentium comprimere nitetur, periclitatus sit. Inde in Tifernum movens, illud e Nicolai Vitellii tyrannide vindicavit: « In itinere », inquit Platina, « multae civitates gratulabundae ob victoriam adeptam obviam factae munera, et quidem praeciosa, ei obtulere, quae Julianus, non superbia motus, sed quod virum Ecclesiarum minime deceret vel constanter rejecit, vel ad pios usus transtulit, utpote ad templa eoenobiacque restituenda ».

16. *Balco card. carcere liberatus: pax Ludovicum inter et Maximilianum.* — Reversum ante ex Gallicana legatione iv Januarii die hujus anni Julianum, et secum Balyam cardinalem, qui lot annis jussu Ludovici regis in carcere proditionis reus fuerat reservatus, adduxisse refert Ms. Diarium Romanum⁵. Quod vero ad praecipuum illius legationis caput attinet, nimirum de Ludovico et Maximiliano in concordiam revocandis, ita demum pactum foedus tradunt⁶, ut Margarita Maximiliani filia cum Burgundiae Carolesii, Atrebatii, Barri, et aliis nonnullis dotalibus principatibus Carolo sceptri Gallici haeredi desponderetur⁷: at de his postea. Nunc ad res Italicas redimus.

17. *Sirtus armorum foedus jungit cum Ferdinando in Venetis, quos frustra ab obsidione Ferrariensi desistere hortatur.* — Cultum magnis honoribus Alfonso Calabrum dum amicitiam praese ferret, qui armatus antea contusus fuerat, vixque a Janissaris suis a morte ereptus, refert Volaterranus: « Dominico die infra Octavam Nativitatis extra ordinem celebrata sunt sacra in Pontificia aula consueta. Pontifex et Patres interfuere. Calabro inter primos Patrum

¹ Plat. Ms. Vat. in Vit. SIXT. IV. — ² Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ³ Lib. expedit. SIXT. IV. Gagum in Lud. — ⁴ Sabellie. Em. 10. lib. VI.

¹ Lib. brev. an. 12. p. 291. — ² Volat. ubi sup. — ³ Id. ib.

datum est locus, et honore eodem, quo regis filius habitus. Tradidit illi Pontifex eusem proxima Natali die benedictum, precedentibus paternis et sanctissimis monitis, recitatisque ex libris ceremonialibus nonnullis, et aliis, quae sua sanctitas ad idem ministerium scripserat. Dux sacra dona recipiens, praeteritorum errorum suppliciter petita venia, promittens deinceps obedientiam Ecclesiae et Pontifici rediit ad cubicula sua, ense manu gestans, medius inter duos Patrum, qui in ordine postremi sunt, cunctis aliis de more precedentibus, ac longa post eum praetorum, tum procerum turba: xxx Decembris Ferrariam versus iter cepit, ut sororio suo paternam fidem secuto opem ferat, Venetorum obsidione laboranti: nongentos equites secum duxisse fertur ».

Confirmat haec postrema Stephanus Infissura¹, qui addit Pontificem a foedere Veneto discessisse, armorumque societatem cum Ferdinando Neapolitano inivisse: « Ipse, (nimirum Calabriae dux), una cum Virgineo et aliis Ursinis cum bona gratia a papa discessit xxx Decembris, et Ferrariam profectus est, facta confederatione inter papam et regem contra Venetos ». Inconstantis ingenii rem leviter perpendentis notatur Sixtus, qui cum hoste Neapolitano sibi extremum indentante exitium adversus tederatum Venetum, ejus ope impendentem perniciem averterat, conspiravit; sed altius momenta rerum penetrando, illum Ecclesiae dignitatem, juris aequitatem, Dei gloriam asseruisse constabit. Jam Veneti Hereulem, Ferraria terra et aquis obsidione cincta², in extremum discrimen adduxerant³, cum Sixtus, qui illum castigatum, non perditum voluerat⁴, Veneta arma ab illius perniciem revocare tentavit: tum legatum cardinalem subsidiariis succinctum copiis submisit, qua de re ducem ipsum Ferrariensem, quem in gratiam receperat, fecit⁵ certiore.

« Duci Ferrariae.

« Et nobilitati tuae, quam paterna gratia benevole prosequimur, et civitati nostrae Ferrariensi bella, devastationes ac novissimam obsidionem ab hostibus tuis illatam molesto animo perferimus, et sicut, pacatis jam aliis Italiae potentatibus, et nobis sanctae pacis vinculo unitis de necessariis tibi auxiliis providere cogitavimus, ita etiam dilectum filium nobilem virum Joannem Mocenigo ducem Venetiarum per litteras nostras hortati sumus, ut ob nostram et Sedis Apostolicae reverentiam, ejus loca laedantur et impugnantur, ab armis desistat, pacem ipsam nobiscum, restitutis hinc inde ablatiis, amplectatur, neve tibi, ac sanctae Romanae Ecclesiae de caetero infestus sit in quo desideramus ejus prudentiam justitiae et honestati

acquiescere. Ut autem interim salubrius et firmioribus praesidiis tibi consulatur, dilectum filium nostrum F. S. Mariae novae diaconum cardinalem, legatum nostrum, ad partes istas duximus destinandum, ut te et populos nostros praesentia sua consolari, ac spiritualibus et temporalibus favoribus, sicuti rei necessitas exegerit, promptius juvare, et reintegrationi status tui intendere possit, etc. Dat. Romae die xii Decembris MDLXXXII, anno XII ».

18. Hortatus est etiam Sixtus Ferrarienses¹, ut Venetum fortiter propulsarent: tum Bononienses² ad ferendas obsessis suppelias excitavit, qua de re etiam ad Joannem Bentivolium extant litterae³: dumque Pontificius et Neapolitanus exercitus instruebantur, Jacobum Trivultium Mediolanensis ducis copiarum praefectum rogavit⁴, ut Bondenum interea ab hostium vi tueretur. Narrat Sabellicus⁵ Sixtum conatum precibus Venetos ab eo bello revocare, quod eo auctore indictum esset: quae autem causa Sixti animum mutaverit, difficile dictu ait. Sed ea ex hortativis ad Venetos, ut arma ponerent, nec insignem urbem Pontificii imperii occuparent, litteris⁶ constabit, quibus significatum est consulendum Italiae saluti, quae bello intestino premebatur, quo plura ditionis Ecclesiasticae loca amissa, Romam obsidione cinctam, mari hostili classe obsesso comiteatus fuisse interclusos, Florentinos et Insubres aditus ad Sedem Apostolicam obsepsisse: interea periculosissimum schisma condari a seditiosis, Turcas in imperii Christiani excidium allici, ad quae sedanda mala nil fore utilius, nil Veneti nominis gloria dignius, quam si Ferrariam, ad Pontificiam ditionem spectantem, oppugnare desiderarent, communique foederi accederent.

19. « Duci Venetiarum.

« Dilecte fili, etc. Ut primum ad apicem summi Apostolatus, divina ita disponente clementia, meritis licet insufficientibus, fuimus execti, nihil praestabilius duximus, quam omni cura, ingenio et industria procurare ea quae pacis essent, tum quod nihil magis officio nostro convenire arbitrabamur, qui regis pacifici vicem gereremus: tum quod republicae Christianae a crudelissimis barbaris violenter impetite, maximisque et diuturnis cladibus afflictae, nihil salutaris videbamus. Hoc incensi studio non solum Italiam, accersitis ad nos saepius potentatum oratoribus, ad mutuam animorum conjunctionem excitavimus, sed et Transalpinos principes, et remotissimas nationes, missis ad id legatis et nuntiis nostris, monuimus, et iterum atque iterum sumus obtestati, quod si aliquando aliquorum injuria nos impulit, ut praeter institutum nostrum arma

¹ Ms. arch. Vatic. sign. num. 111. — ² Sixt. lib. brev. an. 12. p. 246. — ³ Sabel. Enead. 10. l. VII. — ⁴ Sixt. in monit. ad Venet. — ⁵ Lib. brev. p. 246.

¹ Lib. brev. p. 116. — ² Ib. p. 144. — ³ Pag. 248. — ⁴ Pag. 279. — ⁵ Sabel. Enead. 10. l. VII. — ⁶ Lib. brev. an. 12. p. 239.

sumeremus, non nisi inviti, et laessiti, ubi spiritalia non profecissent, id fecimus, et pro libertatis Ecclesiasticae conservatione, pro qua, si opus sit, vitam effundere debemus: atque hoc quidem eo consilio gestum est, ut rebus bello compositis pax optata sequeretur, quam semper animo nostro proposuimus, intimo affectu concupivimus. Cum autem præter ejusmodi desiderium nostrum superioribus mensibus Italia, illa cooperante humana pacis inimico, in periculosum et grave bellum inciderit, eoque processerit furor bellicus, ut nos quoque immerito causa tua laessiti, pluribus damnis et incommodis affecti fuerimus, plerasque civitates nostras et oppida amiserimus, Urbem Romanam obsidione circumclam viderimus, agrum fere omnem depopulatum, cives adversus nos ad seditionem instigatos, littora nostra infesta classe exagitata, interclusam commeatibus civitatem, prohibitos transitu eos, qui Romam ex omni orbis terrarum natione accedere consueverunt, quo Romana curia dissolveretur, interceptos tam venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, quam aliorum oratorum Ecclesiasticos preventus, domicellos plerosque nostros aperta rebellionem hostilia omnia in nos perpetrare, Ferrariam insignem Ecclesiae civitatem in manifesto periculo constitutam, universam Italiam intestino inter se bello conflagentem: atque hæc omnia charissimi in Christo filii nostri Ferdinandus et Elizabeth sapientissimi ac pietissimi Castellæ reges considerantes, animoque metuentes, quam luctuosæ rebus Christianis, quam perniciosæ Apostolicæ Sedi, quam periculosæ fidei Catholicæ essent hujusmodi perturbationes, maxime propter schisma, quod in Ecclesia Dei a nonnullis jam procurabatur, pro zelo ducti universalis concordie miserint ad nos humiliter pro pace supplicatum: idem et venerabiles ipsi fratres nostri, idem populus Romanus, idem aliæ Ecclesiæ, civitates, idem reliqui Italiæ potentatus summis precibus postulaverint rogaverintque, duximus eorum honestissimo desiderio annuendum, præcipue cum ad prisicum institutum, et naturam nostram parandæ conservandæque pacis hoc accedat, atque in ea inciderimus tempora, in quibus nihil magis expetendum, nihil magis necessarium sit, quam Italiam inter se consentientem habere, ab armis discedere, capta hinc inde restituere, odia et simultates deponere, in mutua tranquillitate conquiescere, si vere Christiani esse volumus, si libertatem, si fortunas nostras, si Dei cultum et religionem, qua nihil nobis charius esse debet, adversus immanissimam Turcorum gentem excidio Italiæ imminentem tueri et protegere desideramus.

20. Quamobrem cum persuademus vobis, et te et inclutam rempublicam tuam ab hoc communi bono non abhorrerere, quippe quæ omni tempore pacem dilexerit, et omnes dis-

cordiarum causas de medio tollere stadaerit, hortamur te paterno affectu, ut postquam reliqui omnes in mutua quiete nobiscum conjungi cupiunt et postulant, velis et tu ad hanc sanctam et optabilem unitatem accedere, ab armis discedere, capta restituere, res Ferrarienses omittere, neque amplius bello et obsidione civitatem illam nostram urgere; quod profecto non solum summa sapientia tua dignum erit, qui considerare potes, quo in discrimine Italia omnis versetur, sed tibi ita erit honorificum et gloriosum, ut immortalem laudem apud omnes consequatur: si quidem offerimus nos excellentiæ tuæ in justitia prompte et expedite non defuturos, si quid habes, quod de duce illo conqueraris. Dat. die XI Decembris MCDLXXXII, Pontificatus nostri anno XII ».

21. Flectere Venetos non potuit Sixtus, ut cepto desisterent, quos proximo anno, intentatis Ecclesiasticis pœnis, obsidionem Ferrariensem solvere jussit, omniaque Italica arma in hoc bellum incubuisse proximo anno visuri sumus: neque enim Mediolanensis et Mantuanus duces æquo animo ferre potuerunt Ferrariensem spoliari principatu, ne Venetus potentia auctior in ipsos postea consurgeret: sua porro culpa suisque in Sedem Apostolicam demeritis Hercules Ferrariensis tantum sibi conflaverat periculum, ut duci Mediolanensi Pontifex significavit¹ hisce verbis: « Quod attinet ad res Ferrarienses; sane neque tuo neque aliorum subsidio indigerent, si princeps ille paternis nostris exhortationibus et monitis auscultasset, otio et quiete sua Italia frueretur, quod omni cura et studio semper procuravimus, neque nos bellum, quod immerito nobis illatum est, laessiti propulsare coacti fuissetus. Datum Romæ die XXVII Octobris MCDLXXXII, anno XII ».

22. *Monitus dux Mediolanensis ne Ecclesiasticæ immunitati noccat.* — Eidem porro Joanni Galeatio Mariæ duci Mediolanensi Sixtus paternæ benevolentiae signa explicuit: significavit non ob præteritam cum hoste conjunctionem ipsi infensum, culpam illius senatoribus adscribere; monuit denique ne Ecclesiasticos cardinalium census invaderet.

« Duci Mediolani.

« Quid illi ita de te male meriti sunt, aut quid commiserunt, ut preventibus Ecclesiarum et beneficiorum suorum privarentur: membra nostra sunt, et sine capitis læsione offendi non possunt, proinde nobilitas, tua si sibi adiutorem Deum conservare vult, si Sedem Apostolicam sibi propitiam optat, debito pietatis officio matrem suam Romanam Ecclesiam recognoscat, quæ filii sui salutis non minori studio semper intendit, et ut devoti animi sui indicia præ se ferat illam hortatur, ac monemus, et in verbo

¹ SIXT. lib. brev. an. 12. p. 133.

Salvatoris dicentis : *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo* ; ex paterno officio et zelo salutis suæ mandamus, ut liberos redditus beneficiorum Ecclesiasticorum hujusmodi ad dominos suos pervenire patiat, etc. Dat. Romæ die vii Novembris mcdlxxxii, Pontificatus nostri anno xii ». Paruit Mediolanensis Sixto, et cum ipso fœdus redintegavit.

23. *Andreas Craianensis, schisma molitus, ad potestatem sæcularem confugit, ne ad subsellia Apostolica traducatur.* — Quod autem antea querentem Pontificem audivimus, nonnullos schismatis conflandi nefaria agitare consilia ; præterimus fuisse hoc tempore in Germania nequissimum novatorem pseudodominicanum Andream nomine, archiepiscopum Craianensem ac Friderici imperatoris legatum, qui quod dignitatem cardinalitiam non adeptus esset, ira furens adversus majestatem Pontificiam conjuravit, ac Basileæ conciliabulum, ut factionis socios sibi ascisceret, cogere annisus est, de quo hæc tradit Jacobus Volaterranus¹ : « Hoc tempore, (nempe Junio ineunte), vulgatum est Romæ quemadmodum Andreas archipræsul Craianensis pro cardinali in Basilea se gerit, ibique Concilium inchoat contra Pontificem. Dicitur Fridericus imperator secreto illi assistere, Basileenses illi aperte favere, ut frequens ibi Concilium congregetur, non tam Pontificis odio, quam propria utilitate ». Agitabant nimirum Basileenses avaritiæ stimulis, scilicet conficiendi plurimi auri spe, si episcoporum solemnes cœtus in ea urbe celebrarentur : aspersisse autem Andream Pontifici et sacerdotali ordini graves calumnias, simulato revocandæ in Ecclesiam primævæ sanctitatis studio, memorat Stephanus Infissura², eumque postea cum Romam accessisset, conjectum in vincula, atque dignitate archiepiscopali exutum.

24. Eo prorupit improbissimi hominis impudentia, ut Pontificem in jus vocare apud Concilium ausus sit. Missam vero ad Cæsarem legationem addit auctor, ne cavillis impostorum subornari se pateretur, docereturque Pontificiam majestatem nullum in terris judicem agnoscere, indicendorum Conciliorum jus ad eam spectare, neque ulla valitura, quæ illius auctoritate non fulcianur. Perfunctus est³ eo munere episcopus Suessanus.

25. Monitus de iis imperator, atque adversus nova molientium susurros præmunitus, amplis-

simis litteris omni officiorum genere refertis Sedis Apostolicæ supremam auctoritatem dignitatemque professus est, pollicitus se novatorem Craianensem nulla interposita mora coerciturum, quæ litteræ in publico cardinalium senatu magna omnium commendatione perlectæ : eundem vero Sixtus hortatus est, ut egregia cœpta ad exitum perduceret.

« Imperatori.

« Quoniam opinioni omnium atunde satisficisti, dignissimamque operam navasti, jure ipso ingentes tibi, quod certe facimus, habendæ sunt gratiæ. Reliquum est, fili charissime, ut eodem, quo cœpisti, animo auctoritatem, dignitatem et honorem sanctæ Sedis semper protegas et tuearis, præsens vero negotium ita prosequaris, ut desideratus effectus subsequatur, et scelestus ille, (nimirum archiepiscopus Craianensis,) pœnas suæ temeritatis et audaciæ luat, ne tanta petra scandali in Ecclesia Dei cum perturbatione et seductione fidelium populorum diutius maneat : ex hoc enim augebitur in dies magis emulus benivolentiæ et charitatis, quam ex tuis pluribus meritis præfata Sedes erga te gerit, et ab universo orbe uberius commendaberis, ac denique apud ipsum Deum æternum præmium consequeris. Dat. Romæ xxix Decembris mcdlxxxii, Pontificatus nostri anno xii ».

26. Emissus e carcere, Friderici imperatoris rogatu, fuerat Andreas, cum Cæsarei oratoris partes egisset revocassetque errores, ac rursum postea de recta rationis via deflectens plura in Sedis Apostolicæ dignitatem evomuit, ac novos motus apud Basileenses excitavit : de quo Sixtus apud Albertum Saxonicæ stirpis principem, Ecclesiæ Moguntinæ administratorem, xix Septembris die est conquestus⁴, addiditque illum ob scelera necis reum fuisse, ex Apostolica autem mansuetudine vita donatum, meritas tamen illi pœnas, cum de Pontificia dignitate obloqui pergat, non defuturas. Damnavit porro eundem novatorem Pontifex² schismatis et hæreseos, et comiti Thierstenb munus imposuit, ut Basileam se conferret, judiciariaque illum acerbitate coerceret. Perfecta fuere sedulo mandata Pontificia, ad calcem enim rerum hoc anno gestarum hæc in suis Diariis habet Volaterranus³ : « Post hos dies nuntiata Craianensis captivitas apud Basileam, Germaniæ civitatem : captum fuisse dicunt in senatu civilis, Cæsaris mandato et Pontifice pelente (†) ».

¹ Volat. Ms. arch. Vat. sig. num. 49 et 111. — ² Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Ibid.

⁴ Lib. brev. an. 12. p. 58. — ² Ib. p. 238. — ³ Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111.

(†) Adnotare hic juvat ad rectum chronologicum ordinem dirigendum ea quæ de Andrea isto indictoque ab illo Concilio narrat anonymus Misnensis in Chronico inter scriptores rerum Germanicarum Menkenii to. II. col. 370 : « Quidam frater Ordinis Prædicatorum assertus episcopus transtulit se Basileam, orditurus telam, quam perfecturus non esset. Nitebatur enim adunare Concilium generale contra dominum Apostolicum, sed nemo ei accessit, neque consensit, et sequenti anno fuit captus et æternis carceribus addictus ». Quæ hæc affirmat scriptor de carcere episcopi in annum sequentem transferenda, accipienda sunt de secundo illo carcere jussu Cæsaris, quem Volaterranus pariter verbis illis apud annalistam recitatis sequenti anno contigisse satis indicat.

27. Egit Sixtus ¹, proximo incunte anno, Friderico imperatori ejusque filio Maximiliano gratias de navato pio et religioso studio in capiendi novatore : cum se in vincula coniectum Pontificioque satellitio tradendum expavesceret, ut justas hæreticorum pœnas lueret, ad declinandam Ecclesiasticam severitatem a Pontificio ad imperiale tribunal provocavit, subornavitque Basileenses, ut ipsius clientelam susciperent ; licet itaque eum Pontifex internuntio Apostolico dedi, pluribus imperatorem, ducem Austriae, ducem Sabaudiae litteris contenderit ², extracta tamen res est, cum de iudice idoneo orta lis esset. Porro episcopus Snessanus internuntius Basileenses, qui obstabant, ne ex eorum urbe ad Pontificia subsellia abduceretur, interdicto Ecclesiastico perculit, ac Sixtus hisee litteris Fredericum convicit ³, ut ad Sedem Apostolicam illius causæ cognitio spectaret.

28. « Imperatori.

« Majestas tua nos faciles ad brachii invocationem in litteris suis appellat ita, ut ea de causa plura mala reipublicæ Christianæ evenisse commemoret Cæsarea majestas tua : id tantum respondimus, quod si majestas tua, semota omni affectione animi, mature cogitare voluerit, quam urgenti necessitate compellenti, utpote cum de summa rerum extremaque majestatis Apostolicæ eversione ageretur, justa arma, propulsandæ injuriæ gratia, moveri fecerimus, cum præsertim nobis sublata spes esset defensionis majestatis tuæ, quæ alias raro aut nunquam beatæ memoriæ prædecessoribus nostris per claræ itidem memoriæ prædecessores majestatis tuæ deesse consuevit, unde advocatiæ defensionisque, ac cæterorum ornamentorum præconia clarissima sacro Romano imperio concessa fuere, re ipsa cognoscere poterit de nobis mirandum non esse, sed potius esse unde merito hujus sacrosanctæ Sedis boni et æqui semper cupidæ vexatoribus ac perturbatoribus quivis justus æstimator succensere possit et debeat : cum enim pontificale fastigium, et imperialis dignitas a Deo ita disposita et ordinata sint, ut mutuis hinc inde officiis Deo ipso auctore conglutinentur, de tua sapientia et religione confisi nunquam adduci potuissemus ad credendum majestatem tuam de causa ad solam sanctam Apostolicam Sedem, quæ potestate a Deo tributa spiritualis omnium mater est et magistra, et nulli omnino alteri hominum pertinente se impedituram fuisse, cum, ut ait in Decretis Nicolaus prædecessor noster, imperiali iudicio non possint jura Ecclesiastica dissolvi, et idem : Imperium, inquit, vestrum reipublicæ quotidianis administrationibus debet esse contentum, non usurpare, quæ sacer-

dotibus Domini solum convenient ; et præsertim cum a nobis, et hæc sancta Sede nihil unquam prætermissum fuerit quominus, quantum cum Deo licuit, imperialem majestatem tuam omni gratia et spirituali et temporali prosequeremur, etc. Dat. Romæ die ultima Aprilis MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno XIII ». Hæc licet variis annis distincta duximus conjungenda, ne eadem repetere cogeremur. Cæterum hunc novatorem merita affectum pœna urgente Sixto male periisse refert Stephanus Infissura ⁴ : nunc ad alia orationem traducimus.

29. *Sixti studium erga regem Poloniae bello implicitum adversus infideles.* — Implicito difficili et diuturno cum infidelibus et Tartaris bello Casimiro III, Poloniae rege, Christi vicarius sacro crucis symbolo fideles distingui jussit, præmiisque indulgentiarum arma in hostem expedituros stipemve in bellicos sumptus collatos affectit : qua de re extant ad regem ipsum datæ litteræ. Graves controversias habuisse Casimirum cum Joanne Moschoviæ duce, qui Novogrodo magno oppido politus, Lituaniam omnem Russiamque sibi subicere affectabat, ac late protulerat Occidentem versus imperium suum, ut refert Cromerus ⁵, additque eundem principatum amplissimum Tartarici vectigalem imperii trans Rha sive Volgam obtinuisse, atque, incitante uxore Græca Palæologina stirpe sata, jugum Tartaricum a se depulisse, de quo superius dictum est. Non Polonum modo petierat bello Moschovita, verum cruciferos etiam equites, inque Livoniam infestas excursiones fecerat : ad quas prohibendas Sixtus Stephanum archiepiscopum Rigensem ejusdem equestris Ordinis legati Apostolici auctoritate ornavit ⁶, ut Christi cultores fœdere in communem hostem jungeret, exortasque inter eos controversias sedaret.

30. *Turcarum in Transilvaniam irruptio et clades, unde ad Ungarum Sixti litteræ gratulatoriæ.* — Hoc anno ⁷ centum Turcarum millia a Bajazethe eorum principe immissa in Transilvaniam irruerunt : qui tamen a Stephano Bathoro, Pauli Knes præcipua virtute, deleti sunt, de qua insigni victoria hæc tradit Cromerus ⁸ : « Per id tempus Autumni, Turcarum centum millia cum quinque ducibus, quos ipsi bassas vocant, deductis secum Transalpinorum auxiliis, Transilvaniam ingressa, ad Sabinoviam sive Cibinium urbem castra posuere. Præsenserant eorum adventum Hungari, et ad defendenda sua tripartito cum totidem ducibus accurrerant. Forte in unum agmen, cui Stephanus Bathorus præerat, Turcæ incidere : Stephanus ubi se in arcto positum pugnam detrectare, et cum reliquis duobus suorum agminibus conjungere se non posse animadvertit, facit

¹ Lib. brev. p. 300, 313. — ² Ibid. p. 470. — ³ Sixt. lib. brev. an. 13. inter lit. mens. April.

⁴ Steph. Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. — ⁵ Crom. l. XXIX. — ⁶ Lib. Bull. LXX. p. 412. — ⁷ Sixt. lib. brev. an. 12. p. 209. Bonfin. dec. 3. l. VI. Crom. l. XXIX et alii. — ⁸ Id. ib.

tamen eos certiores de necessitate dimicandi sibi objecta, et militibus suis voluntario iurejurando sese obstringentibus, quod morituri potius quam fugituri essent, arma expedit. Committitur acre prælium tribus ferme horis; jamque Hungari prægravante Turcarum multitudine referre pedem cæperant, et agre eos sistebat Bathorus obstans pariter et objurgans, et recentis iurisjurandi admonens, cum ecce duo reliqua agmina, in quibus erant aulici regii, et Rascii, citato cursu invecta in lafos hostium impetum fecerunt. At illi re improvisa consternati aliquandiu tamen conversis equis resisterunt; ad extremum vero conturbati et impulsivi fugam fecerunt.

31. « Ibi tunc magna fugientium strages edita, neminem enim præter quinquaginta insigniores captivos Hungari vivum servabant; nec tamen incruenta cessit eis victoria: cecidere multi fortes viri, in quibus nobiles, in primis Paulus Knes, quo nomine Slavi ducem et sacerdotem appellant, et Laxitius Rascius ductores agminum, quorum opera maxime victoriam illam tam præclaram, et omni ævo memorabilem Bathorus, quanquam et ipse saucius, Matthiæ retulit; ille enim gravi pedum dolore impeditus in Hungaria decumbebat ».

32. Commissum prope Synderoviam prælium narrat Bonfinius¹, et cæsa in acie Barbarorum tria millia ait. Certiorem fecit Pontificem medio Septembris de præclaro triumpho de Turcis deportato Matthias rex, cujus gloriam militari Pauli Knesii virtuti adscripsit, de quo Sixtus ingenti affectus gaudio hisce litteris² gratulatus, sollicitavit eundem ut pernicioso bello, quod cum Frederico imperatore victor gerebat, finem imponeret, ut conjuncti Germani Hungaricique exercitus occupatas a Barbaris provincias recuperarent.

« Charissimo in Christo filio Matthiæ Hungariæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster. Grata fuerunt nobis admodum litteræ tuæ majestatis datæ ad xv Septembris diem, quibus significas recentem victoriam sub Paulo Knesio copiarum tuarum præfecto cum tanta eorum strage et interneccione partam. Sane, charissime fili, cum ob virtutem et magnitudinem animi tui multa ex te præclara quotidie audire possemus, nihil est tamen, quod nos magis delectet, quam ea de te significari, quæ adversus impurissimam Turcorum gentem et strenue et feliciter gesseris: neque enim quidquam est, in quo tua laus illustrior aut diuturnior esse possit, quam benemereri de Christiana religione: quod sicut hætenus cum immortalis gloria tua præstitisti, ita hortamur, ut in futurum non intermittas studium, et curam omnem in hoc colloces,

pulcherrimamque hanc provinciam toto pectore complectaris, qua nulla rebus tuis commodior, universis fidelibus salutarior, apud Deum majoris meriti, apud homines celebrioris famæ esse potest; speramus enim divinam pietatem sicut te pluribus victoriis ex immanissimo hoste partibus insignem reddidit, ita etiam concessuram, ut, longe majori clade a te afflictus laudem, quam præclaram ex hoc tibi peperisti, multo illustriorem efficiat.

33. « Quæ autem per inclusam litteris tuis eedulam nobis significasti de obsidione oppidi Hamburg, et qualem te erga imperiales copias, aliaque sacri Romani imperii principum præsidia exhibueris, gratoria profecto ea nobis fuissent, si pacis spem aliquam potius, quam mutui belli manifestum periculum intellexissemus, prout erat, et est desiderii nostri pro nostra erga vos charitate et publico fidelium commodo. Quid enim rebus Christianis, hoc tempore præsertim, perniciosius esse potest, quam duos potentissimos exercitus intestino inter se bello decertare, viresque, quas adversus communem hostem locis istis imminentem effundere æquius erat, inter se cum magna Christiani sanguinis effusione, quod Deus avertat, absumere ?

34. « Quare etsi omni studio, et cura, et litteris, et munitis, et legatis elaboraverimus, ut discordiæ istæ inter vos componerentur, parumque vigiliæ et conatus nostri, ut videmus, ita cooperante humani generis inimico, perfeccerint, tamen non desistemus iterum et hortari, et monere, et obtestari, ut rejecta penitus omni simultate, amputatisque dissensionibus omnibus, mutua pax inter vos constituatur, vel si id fieri ad præsens non possit, induciæ aliquæ ad longum tempus indicantur, quibus mediantibus ad pacem tandem valeat perveniri: quod non solum nobis et republicæ Christianæ salutare erit, quandoquidem conjunctis viribus poterit immanissimus hostis facilius debellari, sed etiam ita gloriosum, ut nihil futurum sit, quod ad æternam hanc laudem vestram possit comparari. Datum Romæ die xx Novembris MCDLXXII, Pontificatus nostri anno XII ».

35. *Dissidia inter imperatorem et Ungarum rei Christianæ nociva.* — Agit pluribus Bonfinius¹ de ejusmodi bello, subditque Matthiam Hamburgum, Austriæ munitissimum propugnaculum, eripuisse Friderico, atque in Viennensem agrum, ubi imperator ipse morabatur, excurrisse: tum sequenti anno Præechum expugnasse: cujus belli causam hanc increbuisse ait Cromerus²; quod Matthias Hungaricam coronam, quam Bernardus archiepiscopus Strigoniensis una cum thesauro regio in Germaniam asportarat, repeteret; maxima autem ex hoc bello damna rei Christianæ evenere, cum,

¹ Bonfin. dec. 4. l. vi. — ² Lib. brev. au. 72. p. 209.

¹ Bonfin. dec. 4. l. vi. — ² Crom. l. xxix.

Matthia superiori anno victoriam in Turcicas provincias proferente, Fridericus Hungariam populatus a cæptis eum, ut supra indicavimus, revocavit¹, hoc vero anno, Austriam populantibus Hungaris, Turcæ Pannoniam penetrarint, harumque occasione turbarum Risanum Christiano imperio a Bajazete ereptum fuerit.

36. *Zizimus, Bajazethis frater, ad Christianos profugit et in Galliam perducitur.* — Gerendæ autem in Turcam rei præclara affulgebat occasio. Zizimus enim Bajazethis frater, Asia minori cruento prælio ejectus, in Ægyptum profugerat, ac dein inilo cum Ciliciæ rege fœdere, Asiaque frustra tentata, cum a Bajazete urgeretur, e Cilicia navi conscensa, Rhodum se receperat², ut Christianorum principum arma ad paternum imperium recuperandum sibi compararet; pollicitus eorundem Christianorum principum amicitiam semper se culturum, si eorum ope saltem regni partem reciperet: causam vero suam hoc argumento fulciebat, quod ipse ex patre imperium jam adeptus, frater vero ex patre privatam tum vitam agente genitus esset. Porro Bajazete promissis minisque instante ut sibi Zizimus dederetur, visum est eum in Gallias avehendum, qua de re factus certior Pontifex Rhodiorum consilium collaudavit hæc litteris³:

37. « Magistro et conventui Rhodi.

« Dilecte fili, etc. Accepimus litteras vestras datas xxx die Augusti proxime elapsi, quibus significatis, Zizimum germanum Turci natu minorem, quem alias sub fide et salvo conductu vestro in insulam istam, sicuti tunc ad nos versipisistis, receperatis, discessisse nuper, et in Gallias navigasse. Laudamus in primis diligentiam vestram in his perscribendis, quæ magni sunt momenti, et causam Christianæ reipublicæ etiam concernunt, placetque nobis, quod ex insula ipsa cum integra fide vestra recesserit. In Gallias autem comperiet regem Christianissimum, quem speramus pro singulari sua sapientia, et in orthodoxam fidem zelo aliquod salubre consilium sumpturum: nos vero ad omnia, quæ boni pastoris officii sunt, semper prompti reperiemur. Dat. Romæ die ix Novembris mcdlxxxii, Pontificatus nostri anno xii ». Proximo anno Sixtus⁴ Ludovicum Gallorum regem, ut eum exciperet est adhortatus, cum ipsum plures variis illecti præmiis rapere pertentarent.

« Regi Franciæ.

« Charissime, etc. Est in manibus et custodia dilecti filii magistri Rhodi hospitalis Jerosolymitani, sicuti majestas tua scit, frater germanus magni Turchi, Christiani nominis inimicissimi, quem magister ipse pro majori securitate et custodiæ hujusmodi cautela duci facit ad partes tui regni, ut ibi in castris dicti hospitalis

maneat et asservetur; verum quoniam intelleximus esse aliquos, qui perverso spiritu ducti student omnibus viis ipsum germanum Turci e manibus dicti magistri eripere, et in alienam potestatem tradere, nos considerantes quanti momenti res ipsa sit, et quantum scandaliurbationisve religioni Christianæ possit afferre, si ii tales voto suo potirentur, cum non bono zelo ducantur, sed solum quærant zizanias et confusiones disseminare, duximus ad celsitudinem tuam scribendum, hortantes et omni affectu requirentes, ut tanquam rex Christianissimus velis magistrum præfatum, et illos quos ad hujusmodi custodiam depulabit, suscipere commendatos, ac permittere, imo etiam favere, ut ipsum germanum Turci in loca tuæ ditionis ducere, et intromittere in castris et domibus ejusdem hospitalis inibi custodire et retinere libere valeant; id enim conducet honori et utilitati ipsius Christianæ religionis, et nobis erit vehementer acceptum: tua vero majestas plurimum commendationis reportabit. Dat. Romæ die xxviii Junii, mcdlxxxii, anno xii ». Perductus ita est in Gallias Zizimus. Institit⁵ vehementer Matthias Hungariæ rex, ut sibi Zizimus crederetur; victoriam enim ejus ope certam de Turcis, quos in varias distraheret factiones, se consecuturum sperabat. Ut vero fuerit ille demum Innocentio VIII traditus, et amissa discindendi Turcici imperii occasio, suo loco dicetur. Addimus nunc ex Jacobo Bosio⁶ Zizimi patruum Amuratis Turcarum olim imperatoris filium, Christiana lege et Latinis excultum litteris, qui tum in Hungarica aula agebat, Christianos principes sollicitasse, ut ipsum Turcico restituerent imperio, legitimo enim se thoro procreatum, Mahometem vero Bajazethis et Zizimi parentem, adulterino sanguine natum esse. At de Zizimo rursus inferius: nunc quod ad Mahometanos Granatenses attinet procurrat oratio.

38. *Postremum Granatense bellum, et Mauricæ res inclinatæ.* — Hoc anno injecta⁷ est fax postremi Granatensis belli, quo demum Granata, Maurorum in Occidente regia, aliquot post annis arsit, Mahumeticæque superstitionis sordibus Hispania expiata est. Memorabile certe est, quod Jacobi regis oratores in Viennensi Concilio Clementi V de Granata retulere, in ea tum ducenta millia capita reperiri, neque ex iis quingenta esse, quæ gente Maurica sata essent, nec avos, aut patrem matremve Christianos nacta essent, Christianæ legis desertores ad quinquaginta millia in ea versari, mancipiorumque Christianorum numerum ad triginta millia, et eo amplius. Indignum itaque erat tandiu regnum illud Mauricum stare, in quod

¹ Sabel. Enead. 10. l. viii. Bontin. ubi sup. — ² Sabel. En. 10. l. viii. — ³ Lib. boev. an. 42. p. 193. — ⁴ Sixt. IV. brev. p. 642.

⁵ Sabel. Enead. 10. l. vi. — ⁶ Bos. p. 2. l. xiii. — ⁷ Surt. Annal. to. iv. l. xx. c. 42.

veluti in sentinam nostri apostate confluebant. Commendavit Ferdinandum et Elisabeth Aragoniæ et Castellæ reges ipsos de tam felici bello hoc anno cœpto orator Romanus in panegyrica oratione septimo post anno Romæ habita, cum ob partam de Granatensibus apud Bacam insignem victoriam, de qua agetur suo loco, solemnis supplicatio decreta esset, necnon de excisis ex Hispania vitis, deque militari disciplina adeo bene morata, ul cruce signatorum militum castra religiosorum conventus videntur, quos celebrat his verbis ¹ :

39. « Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra : cujus sententiæ non immemores Christianissimi principes Ferdinandus V rex et Elizabeth regina Hispaniarum illustrissimi, inter alias virtutes quas sibi peculiariter elegerunt, fidei et religionis munus præ cæteris amplexi sunt ». Et infra : « Hispaniam mille olim bacchantem criminibus sua religione excelsa purgarunt, blasphemia et perjurium, vulgaria quondam Hispanorum crimina, sole justitiæ et religionis Ferdinandi et Elizabeth adventante, ab universa provincia defecerunt : furta, rapinæ, violentiæ, scorta, lenocinia, sortium et taxillorum publica spectacula ab Hispania, quibus abundabat plurimum, fugata sunt. Hæresis iterum crucifigentium Christum circumcissione et sabbato castigata et punita est, ac reliqua crimina indifferenter meritis exactissime pœnas luunt, adeo ut exemplo et imitatione religionis principum, educatus Hispanus exercitus non exercitum videre modo militum, verum potius quasi religiosorum conventum inspicere gloria Dei magna sit. Armavit fide et religione exercitum suum Catholicus Ferdinandus, quo hostilia omnia facile superavit, nempe, ut dicam, armatis contra inermes est usus. Fides profecto in sacris litteris armatura, scutum et galea prædicatur, unde illud est Apostoli : *Induite vos armaturam fidei*, et alibi : *Galeam fidei assumite*, et Ephesiorum vi inquit Apostolus : *In omnibus sumentes scutum fidei*, et I Petri v : *Cui resistite fortes in fide*. Hic igitur felicissimis fidei armis insignitus Hispanus exercitus, tanquam fortis armatus custodiens atrium suum, et in pace sunt omnia quæ possidet, et injuste possessa per paganos his armis carentes facile victoria de cælo præstita superavit. Anno igitur salutis Dominicæ LXXXII supra millesimum quadringentesimum, tyrannis ac criminibus ab Hispania pulsus, adversus Mauros Granatenses Bæticæ insignem partem a septingentis et ultra annis cum magna ignominia Crucifixi occupantes, Christianissimi principes Ferdinandus et Elizabeth tum religionis augendæ, tum avitæ possessionis recuperandæ gratia, expeditionem felicissimam movere cœperunt ».

40. Expugnatam ab eorum ducibus improvise impetu, admotis nimirum antequam fulgeret aurora scalis, vigesima septima Februarii die, Alhamam arcem munitissimam, cæsosque Saracenos, refert Surita ¹, provolassequè mox Albohacenum Granatæ regem tribus equitum, et quinquaginta peditum millibus ad obruendos nostros, antequam subsidiariæ ad illos copie accurrerent, succinctum; sed Christiano exercitu veniente, obsidionem solvere coactum, variasque in Bæticam excursions, ac iterum novas in Alhamæ mœnia hostiles impressiones infelici exitu egisse : Ferdinandum vero ad urgendam victoriam conscripto novo exercitu mense Julio castra Loxæ admovisse, sed a Barbaris non levi accepta clade propulsatum : quocirca ad reficiendas vires tantique belli sustinendam molem Apostolica præsidia imploravit a Sixto Pontifice : qui hoc Diplomate ² Christi fideles ad religiosam profitendam militiam, et Ferdinandi signa sequenda, atque ad conferenda pecuniaria subsidia propositis indulgentiarum præmiis pellexit.

41. « Ad futuram rei memoriam.

« Auctoritate Dei omnipotentis, cujus vices quamvis immeriti gerimus in terris, hortamur, requirimus et monemus universos Christi fideles, præsertim nationis prædictæ Hispaniæ, ut eisdem regi et reginæ ad expugnationem Saracenorum prædictorum, et acquisitionem dicti regni Granatæ, ac fidei præfate exaltationem cum bonis et personis suis pro sua possibilitate viriliter et indesinenter assistant, et illius exemplo, qui pro nobis mortem non abnuvit, tollant in cordibus suis crucem suam, et illi ex eisdem fidelibus, qui ad hoc idonei sunt, dictos regem et reginam, ino verius Salvatorem nostrum præfatum sequantur, et pro illius nominis gloria, et Saracenorum prædictorum fidei hostium expugnatione, mortis periculo se exponere non formident, memores verbi ejus, qui dixit : *Qui vult venire post me abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* : pariter et confidentes in eo, qui dixit : *Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi*; et qui una nocte per Angelum suum centum octuaginta quinque millia hominum ex exercitu Sennacherib interemit : et qui alias Ecclesiam suam in magnis periculis non dereliquit, nec permisit inimicos ejus eorum impunitate gloriari, pro illius nominis gloria, et eorundem Saracenorum expugnatione mortis periculis se exponere juxta ipsorum regis et reginæ ordinationem non formident, recepturi exinde præmia felicitatis æternæ, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MCDLXXXII, IV id. Augusti, Pontificatus nostri anno XII ».

Cælestis gloriæ spe confirmati fideles intre-

¹ Ext. typis cusa inter orationes ad Pontifices habitas.

¹ Sur. to. IV. l. XX. c. 42. — ² Lib. LXXII. Bull. p. 3.

pido animo partim cruce signata militia se addixere ¹, partim tanta suppeditarunt Ferdinando nummaria subsidia, ut plures deinde victoriae de Mauris reportatae sint: ceterum Granatensibus a tinitimis ob agrestes grassationes gravibus affectis incommodis, Mauricæ res inclinaverunt, expugnandaque deinde Granata iter paratum est: de quibus admonitum a Ferdinando ² Sixtum facilem se in redintegrando cum rege Neapolitano foedere præbuisse antea indicatum est.

42. *Eduardus Angliæ rex a Pontifice congratulatus et mystico munere ornatus.* — Ardenter enim cupiebat, ut Christiani omnes mutuo amicitiae nexu conjuncti essent ad arma adversus Dominicæ crucis hostes sumenda, id quod diserte professus est aliis litteris ad Eduardum Anglorum regem datis, in quibus etiam eundem ob partem de Scotis victoriam Richardi fratris ducis Glocestriæ opera triumphantem cohortatus est ³, ut concordiam cum Scoto instaurare vellet.

43. « Regi Angliæ.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Perlegimus nuper litteras tuas datas Londini VIII kal. Septembris, quibus majestas tua nobis significat de rebus paulo antea per dilectum filium fratrem suum Richardum ducem Glocestriæ in Scotia gestis, in quibus illud jucundum nobis fuit, quod dux ipse, ac victor exercitus, cum caedes, rapinas, incendia, aliaque hostilia edere potuissent, ut scribis, ab iis tamen sibi mirifice temperantes supplicibus hostibus pepercerunt. Sane, charissime fili, licet magna gloria ex potentia bellicaque virtute majestatis tuæ evenire soleat, multa tamen majora ex clementia adversusque hostes ostensa pietate assecuta est. Quod autem ipsa majestas tua, uti scribit, ad foedus cum Scotis ineundum pacemque servandam, dummodo ab illis expetatur, paratissima sis, ipsam majestatem tuam valde laudamus, et ei magnopere gratulamur, eamque hortamur in Domino, ut in hac perseveret optima atque digna Christiano principe voluntate: Quod si, uti confidimus, factura est, et sibi ipsi liberisque, ac posteris suis firmiter imperium diuturniusque efficiet, et plurimum quoque conducet reipublicæ Christianæ. Nos autem, etsi improbitate impietateque hostium ad tuendum nostra, et propulsandum injuriam bello, prohdolor! implicamur, quæ res a natura, a moribus nostris alienissima est, nihil tamen magis optamus, quam universalem pacem fieri inter omnes ubilibet principes, ac populos Christianos, qua oblata tandem aliquando, sicuti fore speramus, rei bene gerendæ idonea occasione, tot terras recuperare de manibus infidelium, tot

Christianos de misera servitute liberare, ac ipsam denique Catholicam fidem ad pristinos usque limites propagare possimus. Dat. Romæ die VIII Novembr. MCDLXXXII, Pontificat. nostri an. XII ».

44. Ornavit eundem regem Sixtus mystico munere, nimirum ense et galero, veteri more et instituto, recurrente Natalitiorum Domini festo die, sacratis a Pontifice, quibus significat Sixtus conceptam de eo spem, ut Ecclesiam regio studio patrocinioque protecturus esset, atque in hostes fidei ense fulminaturus. Quod sacrum donum cum Anglus Londini in aede S. Pauli, recurrente celeberrimo in Anglia festo S. Georgii, honorifice pieque accepisset, iterum illum Pontifex ad provehendam rem Christianam excitavit ¹. Ex his constat quanto cum studio veteres Angliæ reges Sedem Apostolicam prosequi consueverint, quantoque recentiores Anglici sceptri hæredes post hausta hæreseos venena, dispendio regiae dignitatis, quin etiam et vitæ, a majorum virtute pietateque deflexerint.

45. *Calix a Gallo rege Ecclesiæ Lateranensi oblatus.* — Transmisit hoc anno ad Pontificem Ludovicus Francorum rex ingentis pretii calicem in Lateranensi aede collocandum, futurumque usui in divinis mysteriis, de quo Sixtus ipsi gratias his verbis egit ²: « Accepimus lætissimo animo calicem, quem tua celsitudo ad Basilicam S. Joannis Lateranensis de Urbe nuper misit, qui ei Ecclesiæ magna cum solemnitate dedicatus est, et ingenti lætitia oranium receptus ad perpetuum nominis tui decus et ornamentum, ex quo religio et pia mens tua multis ante argumentis cognita et perspecta multum adaucta est, et præsertim a nobis laudata, etc. Dat. Romæ die XVI Septembris MCDLXXXII, anno XII ». Erogati præterea fuere ab eodem rege mille nummi aurei pro ornanda S. Petri Basilica, tum reficienda alia aede in Monte Aureo sita, S. Petro sacra, ubi cruci affixus fuit. Ceterum gravi morbo contracto Ludovicus diu elanguit, ac sanctorum piorumque suffragia anxie ad recuperandam valetudinem expetivit; de cujus obitu proximo anno agetur.

46. *Horrenda pestis Galliam invadit.* — Præterea Gallias hoc anno acerba insolitaque incessit pestis, ex qua ægri furore perciti efferatique sibi necem consciscabant, refert Belcairus ³ his verbis: « Pestis tota fere Gallia grassata est, quæ non multum ab illa Atheniensium, cujus meminit Thucydides, diversa videri potest, non ex fame, qua laboraverat superiori anno, sed ex aeris intemperie manasse illud indicio est, quod opulenti juxta atque inopes, nobiles pariter et ignobiles, viri ac feminae ea lue corripiebantur. Incendebat cerebrum phrenesis ardens, miserisque furorem rabiosum invehebat; alii trucu-

¹ Surt. Annal. lo. IV. l. XX. c. 43. — ² Id. c. 44. — ³ Sixt. lib. brev. an. 12. p. 7.

¹ Lib. brev. an. 12. p. 7. — ² Ib. p. 53. — ³ Belc. l. IV. c. 16.

lentos clamores, alii miserabiles ejulatus edebant, alii canum more horrendum quiddam ac terrificum ululabant, in thuvios alii, alii in puteos, alii se ex tectis præcipites dabant. Eo morbo periere Bituricensis, Narbonensis, Lemovicensis pontifices, Carolus Gaucurtius Lutetiæ prætor, Joannes Bolengerius Parisiensis senatus princeps », et infra, « aliique fere innumerales ».

47. *B. Bonaventura sanctorum Catalogo descriptus.* — Decrevit¹ solemnè ritu hoc anno Sixtus sanctorum cultum B. Bonaventuræ episcopo cardinali, et insigni Ecclesiæ doctori, de quo antea a nobis in Concilii Lugdunensis historia mentio honorifica facta est. Singulos ritus in ea religiosa celebritate servatos describit accurate Jacobus Volaterranus, qui consentiunt iis, quæ a nobis alibi in consecranda alicujus viri sancti memoria allata fuerunt: « Die, inquit, Mercurii post festa Paschalia, qui fuit decimus ejusdem mensis, nempe Aprilis, vocati sunt Patres in publicum senatum, qui coactus fuit in anteriori majori aula Pontificia. Relatum est in eo de mortis et vitæ sanctimonia viri et patris beatissimi Bonaventuræ, quem inter sanctorum cœtum plures reges, nationes et populi referendum esse summis precibus a Pontifice et sacro Patrum senatu efflagitabant. Orationem vero habuit de ea re clarissimus jureconsultus et senatorius advocatus Octavianus, quæ etsi propter strepitum frequentissimi senatus audiri vix potuit, mirificè tamen commendata fuit ab iis, qui illam audierunt. Paucis cum respondisset Pontifex, commisit prælatis omnibus in Romana curia existentibus, ut et ipsi de meritis beati patris edocti in primo senatu ea tantum causa cogendo sententiam dicerent. Die igitur Veneris, qui secutus est, fuit enim duodecima mensis Aprilis, vocati in consilium fuere non cardinales modo, sed episcopi omnes, abbates et iudices rotæ palatinæ, religionum quarundam prælati et procuratores earundem generales. Consilii locus fuit major aula supra primam palatii portam, quæ in S. Petri aream spectat. In senatu iterum oravit Octavianus, quem dixi, et quia priori senatu a paucis fuerat per strepitum auditus, eandem, ut audio, orationem recitavit eum summa attentione et commendatione. Rogati postmodum episcopi et cæteri sententiam dicere, cardinalibus silentibus, præsulum quisque, prout loco præerat, ita sententiam dixit. Censuit major pars Bonaventuram referendum esse inter sanctos, quos colit Ecclesia, quandoquidem ea non posset errare; credere enim Pontificem diligentissime beati viri merita et miracula perscrutatum esse, et per se ipsum, et per eos cardinales, quos ad id multo ante tempore delegisset. Fuere ex prælatis nonnulli, qui eorum

sententiam ad Pontificis judicium retulerunt: nonnulli etiam, qui sub conditione censebant inter sanctos referendum, videlicet si vera essent, quæ ab oratore Octaviano de meritis et miraculis recitata fuerant. Tandem communi voto ventum in causæ sententiam, quæ fuit, ut proximo die juxta consuetudinem ceremonia fieret, quæ in canonizandis servari consuevit. Itaque mandatum a clericis ceremoniarum, ut ad eam diem cuncta parata essent.

48. « Die vero Dominico mane, hora qua consuevit agi divina res, convenere cardinales et prælati omnes in Pontificia aula, magistratus quoque omnes tam urbani quam curiales, et proceres oratores, et nobiles: in Ecclesia autem convenerat ingens multitudo utriusque sexus præ studio rem novam et religiosam videndi. Erant in Ecclesiæ medio recta tabulata supra staturam hominis unde ceremonia ab omnibus circumstantibus facile videri potest, ac sine impedimento operari. Disposita quoque ibi erant subsellia omnia cardinalium et episcoporum, aliorumque prælatorum et primatum tam clericalis quam secularis potestatis. Ante vero omnia sedes Pontificis digniori loco supereminerebat, humilior tantum aliquantulum quam altare super quo divina res erat agenda. Ascensus in ea tabulata erat satis arctus, et per gradus, nec patebat nisi cardinalibus, episcopis et prælatis, ac magistratibus in curia et in Urbe degentibus; oratoribus etiam, proceribus, et nobilibus, et viris dignitate aliqua præditis. Pontifex, omnibus ita dispositis, e cubiculo movit eum pluviali et mitra, præcedentibus cardinalibus episcopis et prælatis in veste sacra: in supplicatione autem ipse sub umbraculo, et tam ipse quam cardinales et prælati cereum manu gestabant, ut operantes instruerent: qui quidem ordo talis est, videlicet:

49. « Pontifex exit de cubiculo suo cardinalibus, prælatis et officialibus suis curiæ processionaliter cum cruce, ceroferariis et thure: omnes vero vestiti paramentis albis sibi convenientibus. Pontifici existenti in anticamera dantur duo magni cerei albi ponderis librarum decem pro quolibet, quos duo nobiles portant, prout Pontifex mandat: cardinalibus quoque dantur cerei albi librarum quatuor, aliis vero prælatis, oratoribus, baronibus et magnis nobilibus duarum librarum cerei communis: servientibus armorum, et aliis minoribus: officialibus, item capellanis, scutiferis, cantoribus mediæ libræ, cæteris vero, ut placuit. Septem præterea facule pro processione libræ unius pro qualibet de cera communi, septem aliæ albæ duarum librarum pro quolibet altari, duæ similes pro credentia, septem præterea intortitia magna pro elevatione corporis Christi sex librarum pro quolibet. Tum papa descendit in Basilicam processionaliter cum baldachino: in

¹ Volat. Ms. a ch. Vat. sign. num. 111.

porticu ei obviam ierunt religiosi Urbis, et clerus ipsius Ecclesie S. Petri. Papa autem intra Ecclesiam ascendit paleum, et facta oratione ante altare, ut moris est, ascendit sedem eminentem in sinistro cornu altaris sitam, ibique accipit reverentiam a cardinalibus et praelatis paratis. Facta reverentia, ponitur alia sedes ante altare, ita ut papa verlat renes ad altare, et ibi sedet, et facit sermonem, referens quae gesta sunt, et vitam ac miracula canonizandi summarie, et in fine hortatur omnes, ut orent Deum ne permittat errare Ecclesiam suam in hoc negotio, ipse quoque identidem dicit se oraturum. Descendit, deinde tollitur sedes, et propterea genuflectit ante altare super faldistorio, et cantantur Litaniae a cardinalibus, in quibus fit nulla mentio de sancto canonizando. Illis finitis diaconus a dextris dicit alta voce versus ad populum : *Orate ; et omnes secrete prolixius orant.* Tunc diaconus a sinistris dicit eodem tenore : *Levate ; et omnes surgunt.* Papa elevatis manibus stans sine mitra incipit hymnum : *Veni, creator Spiritus*, deinde genuflectit : cantores prosequuntur. Finito primo versu papa surgit, et eum mithra vadit ad sedem eminentem, et detracta mithra expectat finem hymni. Quo completo, cantores cantant versus : *Emitte spiritum tuum*, etc. Resp. *Et renovabis faciem terrae* : et Pontifex : *Oremus, Deus, qui corda fidelium, etc. per Christum Dominum nostrum, etc.*

50. « His peractis procurator canonizationis petit instanter a Pontifice pronuntiari et canonizari beatum Bonaventuram his verbis videlicet :

« Beatissime pater, scriptum est prima Epist. Joannis cap. 3. quod *tres sunt, qui testimonium perhibent in caelo : Pater, Verbum et Spiritus sanctus*, et hi tres testimonium dederunt, quod B. Bonaventura de Balneo Regio, quondam Ordinis fratrum Minorum generalis, ac postmodum S. R. E. cardinalis, et episcopus Albanensis, veniat canonizandus, ut patet per processus commissione sanctitatis vestrae auctoritate Apostolica super inde confectos. Ego frater Petrus de Rodolphis de Vilgevano praedicti Ordinis Minorum in alma curia vestra procurator, meo et procuratorio Ordinis praedicti nominibus serenissimi Romanorum imperatoris, et Christianissimi Francorum regis, aliorumque regum, ducum, et principum, marchionum, et magnificarum communitatum spiritualium, et temporalium dominorum quorumcumque, qui sanctitatis vestrae, et reverendissimorum cardinalium collegio super canonizatione praedicti B. Bonaventurae saepius scripserunt, et ex parte sanctissimae Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, qui, ut praefatum est, de ipsius gloria testificati fuerunt, instanter, instantius, et instantissime requiro supplicem, et adstringo sanctitatem vestram, non de gratia, sed de debito, ac justitia,

quatenus nunc de praesenti ad canonizationem B. Bonaventurae, secundum quod in publicis consistoriis decretum fuit, ne beatus suo fraudetur honore, procedere debeatis, ad orthodoxae fidei et sanctae Ecclesiae exaltationem : et ad laudem omnipotentis Dei, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen ». Cum is perorasset, et Sixtus una cum caeteris flexis genibus precatus esset, ne Deus Ecclesiam in ea re labi errore pateretur, demum B. Bonaventuram, consultiis cardinalibus et praesulibus in Romana curia tum agentibus, sanctorum numero ascripsit hoc ritu descripto in promulgato Diplomate ¹ :

51. « Ad perpetuum rei memoriam.

« Exaltet pontificem caetus beatorum, et sacra doctorum concio, qui fulgent in caelo tanquam stellae in perpetuas aeternitates, quos inter sanctus Bonaventura, tanquam novum sidus ex hac lachrymarum valle ad caelestem, quae sursum est, Hierusalem, vocante eum Domino, migrare promeruit. Nos autem, qui disponente Altissimo ad culmen Apostolatus evecti Christiani gregis curam gerimus, quem pro debito pastoralis officii jucundo sanctorum collegio conformare, ut debemus, intensis desideriis affectamus, Ecclesiae militanti, pro cuius aedificatione et incremento ipsum Bonaventuram in Catalogum sanctorum referendum duximus, laud incongrue dicere possumus : *Exulta hodie et lauda, habitatio Syon, id est, Christiana religio*, in qua tanquam in monte Syon per veram fidem habitat verus Deus, quoniam magnus in medio tui sanctus, quippe in medio Ecclesiae aperuit os ejus, et implevit eum Dominus spiritu sapientiae et intellectus, et stolam gloriae induit eum, et coronavit ad portas paradisi, in qua una cum Angelis gloria et felicitate laetatur. Laetemur itaque et exultemus, quia caelestis illa curia ex nobis habet, cui sit cura de nobis, qui suis nos protegat meritis, quos informavit exemplis, illuminavit doctrinis et miraculis confirmavit, quem Deus dedit cunctis populis in gloriam et honorem, cuius memoria in benedictione est. Ea namque de divinis rebus scriptum est, ut in eo Spiritus sanctus locutus videatur : ita pie, religiose et sancte vixit, ut scriptis vita congrueret, et quod scribebat doceret exemplo, in quo morum virtus, et signorum claritas ita comperta est, ut congruentibus maximis meritis ac miraculis verae sanctitatis testimonium a militante Ecclesia debeatur eidem, nam cum in flore virente juventutis, humanis abjectis illecebris, divino se addixisset servitio, religionem B. Francisci, quae per ardua tendit, ingressus, tantum sedula lectione et assidua oratione profecit, ut cum sapiente merito dicere posset : *Optavi et datus est mihi sensus*. Illuminatus enim ab eo, qui illuminat omnem sen-

¹ Ext. in Bull. in SIXTI IV. Const. 21.

sum, qui lux, via, veritas est et vita, paucorum annorum spatio incredibilem est scientiam consecutus, nec talentum sibi a Domino creditum sudario alligavit, aut terræ infodit, sed ut sapientissimus dispensator in communem utilitatem convertit. In celebri enim Parisiensi gymnasio cathedram rexit, ubi abscondita Scripturarum euucleans non solum viva voce profuit multis, sed etiam plurima librorum optimorum tum in sacris litteris, tum in majoribus scientiis monumenta reliquit, quæ essent omni tempore postremis profutura. Magnus doctrina, non minor humilitate et vitæ meritis, quem Alexander de Ales doctor clarissimus, cui se in disciplina sanctus Bonaventura tradiderat, tantæ innocentie ac columbinæ simplicilatis expertus est esse, ut dicere solitus fuerit sibi videri, quod in eo Adam nunquam peccasset. Magnus etiam in Ordine fratrum Minorum, cui unus post B. Franciscum plurimum profuit : ad ejus enim gubernacula vocatus, et generalis minister Domino inspirante creatus, talem se suis præbuit subditis, ut in illo Dominicum illud verbum videretur impletum : *Qui major est vestrum, sit minister vester*. Nam sapientia et morum integritate major prælationis officium cum tanta exereuit charitate, quod sponte humilis nunc doctrina, nunc monitionibus, nunc exhortatione fraterna, nunc etiam corporali servitio satagebat, ut bonus Christi miles, inferioribus ministrare, nec solum quæ ab ipso B. Francisco pie et sancte fuerant instituta diligentissime custodivit, sed multa etiam adiuvata, quæ crescente fratrum numero necessaria videbantur, adjecit. Ordinem quoque ipsum in provincias custodiasque divisit.

52. « Magnus etiam in dignitate in Romana fuit Ecclesia, increbescente enim fama innocentie, doctrinæ ac prudentiæ ejus, a felicis recordationis Gregorio papa X prædecessore nostro ad cardinalatus est vocatus honorem, ut ejus opera in maximis et difficillimis rebus, quæ temporibus illis inciderant, uteretur, in quem Gregorius ipse ob ingentia viri merita novo est usus exemplo, statim enim illi Albanensem commisit Ecclesiam, quæ nonnisi vetustioribus cardinalibus solet committi. Non fellit expectationem summi Pontificis, ac sacri senatus optimus ac Deo amicissimus vir, sed in Concilio Lugdunensi præsidens, omniaque ad Dei laudem dirigens, sedatis discordiis difficultatibusque sublatis, ipsi Ecclesiæ maximo usui fuit et ornamento, quibus rebus aperte cognoscitur, quod statuit illi Dominus testamentum pacis, et principem fecit eum, ut sit illi sacerdotii dignitas in æternum, quem inanis gloria non inflavit, non divitiæ sinistrorsum egerunt, sed in fide lenitateque perseverans pius in Deum, in pauperes misericors, justus in omnes, ita hoc corruptibile corpus exuil, ut

eum Apostolo dicere posset : *Bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiæ*. Qui etsi ex sola perseverantia poterat sanctus credi, juxta illud : *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ*, subsequuta sunt tamen post vitam multa miracula, quæ certum ejus sanctitatis probent indicium, et nos ad ipsius venerationem inducant, quod Deus meritis precedentibus venerandum ostendat, ipse enim Deus omnipotens, ut suæ virtutis potentiam manifestet, et nostræ salutis causam pandat, fideles electos suos, quos coronat in cælis, sæpe etiam honorat in mundo, ad eorum memoriam signa faciens et prodigia, quo hæretica pravitas confundatur, et fides orthodoxa servetur.

53. « Agimus igitur ipsi Deo quantum possumus gratias, quod nos dignos duxerit, per quos hæc canonizatio celebraretur, quæ licet divinis litterarum monumentis extantibus, coruscantibusque miraculis jam pridem potuerit rite fieri, nunquam tamen antehac vel a principibus vel ab aliis tanta diligentia fuit petita, sicuti nostro tempore charissimi in Christo filii nostri Fredericus Romanorum imperator semper augustus, Ludovicus Francorum Christianissimus, Ferdinandus Siciiliæ, Matthias Hungariæ reges illustres, dilecti quoque filii nobiles viri Alphonsus Calabriae, Joannes Mocenico Venetiarum, Joannes Galeaz Mediolani, et Joannes Bourbon duces insignes, præterea civitates Florentinorum, Senensium, Lugdunensium, Perusinorum, et quod tale jubar tulit, Balneoregium tanto studio tantaque perseverantia petierunt a nobis, ut durum et impium putarem eis in re tam pia resistere, quam etiam Dei monitu petere videbantur. Accesserunt assidue venerabilis fratris nostri Juliani episcopi Sabinensis ipsius Ordinis protectoris, dilectorum quoque filiorum Francisci Samsonis generalis ministri, et Petri de Rodulphis procuratoris dicti Ordinis sacrae theologiæ professoris preces, qui nomine generalis eorum capituli id tanquam justum et debitum reposebant. Legeramus studiosissime sancti hujus divina scripta, quibus, postquam per ætatem aliquid sapere licuit, semper fuimus delectati : audiveramus quoque ab antiquioribus religionis præfatae fratribus, et gravibus quidem viris quod et ipsi a majoribus natu acceperant, de sanctimonia vitæ ejus : constantem famam esse sciebamur de multis maximisque miraculis, nec erat propterea apud nos dubium quin in triumphanti Ecclesia triumpharet in cælo et venerationem mereretur in terris. Sed memores nos eundem Minorum Ordinem ex voto ingressos, in quo divina assistente gratia in sacris litteris et religiosis moribus utcumque profecimus, eademque ministeriatus officia exercuimus, atque inde ad cardinalatus dignitatem, ita ut per consimiles gradus ad Pontifi-

eatus culmen sublevatos nos fuisse, disponente Domino, cognoscamus, per quos ipse Bonaventura sanctus ad triumphantis Ecclesiae immarcescibilem gloriam evectus est, ne ad id videremur potius affectione propria, quam debita devotione moveri, eam adhibuimus diligentiam ac gravitatem, quam rei magnitudo poscebat. Commisimus enim tribus ex venerabilibus fratribus nostris sanctae Romanae Ecclesiae cardinalibus, ut de veritate miraculorum mandarent inquiri, cumque unus ex eis inchoato processu, ut Deo placuit, ab hac luce migrasset, alium in locum defuncti subrogavimus cardinalem, quo etiam decedente, alium substituimus. Cum jam processus ipse pæne perfectus esset, et hi qui delegati erant fidelissime retulissent, tamen quia non videbatur in procedendo tanta quanta requiritur observata solemnitas, illum reiterari jussimus. Demum cum ex uberiori relatione et fide dignorum testium super hoc receptione compertum fuisset, multa et magna a Deo per ipsum sanctum miracula fieri, quæ in conspectu multitudinis cernebantur, nos, ne Spiritui sancto resistere videremur, qui per os prophetæ laudare Deum in sanctis suis jubet, in consistorio nostro secreto, hujus rei causa habito, eorundem venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium vota super hujusmodi canonizatione sumus scrutati: cumque omnium una eademque fuisset sententia, videlicet ut in sanctorum numero referri deberet, consistorium publicum deinde habuimus, in quo magna multitudine astante, et in triduum orationes jejuniaque indiximus, ut Deus omnipotens nobis quod factum optimum in hac re esset ostendere dignaretur, nec pateretur Ecclesiam suam militantem errare, quæ se triumphanti conformare studet. Triduo deinde elapso, omnes, qui in Romana curia erant, praelatos jussimus convenire, qui ad unum interrogati quid faciendum videretur, in eandem sententiam convenerunt, beatumque Bonaventuram canonizandum censuerunt.

34. « Nos ergo Dei nutum et voluntatem sequentes, attendentesque iustum ac debitum esse, ut quos Deus honorat in caelis, venerationis officio laudemus et glorificemus in terris, cum ipse potius laudetur et glorificetur in illis, qui est laudabilis et gloriosus in sæcula, hunc diem canonizationis ipsius sancti Bonaventuræ in medio Basilicæ principis Apostolorum de Urbe, quo maxima omnis generis Ordinisque multitudo confluerat, celebrandum statuimus, hi reliquis omnibus legitime peractis, Ordinis

Minorum procurator in medio stans dictum illud B. Joannis Apostoli clara voce proponens, videlicet: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo Pater, Verbum, et Spiritus sanctus*, probavit etiam habito super præmissis processu ipsas beatissimæ Trinitatis personas testimonium, quod B. Bonaventura in cælo sit, præstitisse, Patrem videlicet in miraculorum potentia, Filium in doctrina et sapientia, et Spiritum sanctum in vitæ ipsius bonitate: et propterea non solum nominibus omnium, qui hanc ipsam canonizationem fieri supplicarunt, sed etiam ex parte individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, ut ipsum Bonaventuram sanctum pronuntiare dignaremur, instanter, instantius et instantissime requisivit. Confidentes igitur quod in hac canonizatione non permittat nos Deus errare, qui omnia in ea quomodolibet requisita etiam superabundanter observari fecimus et observavimus, de eorundem fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium omniumque praelatorum in Romana curia existentium unanimi consensu et maturo consilio, de omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, beatæ memoriæ Bonaventuram Balneoregiensem, sacræ theologiæ professorem, ex gremio sacri Ordinis Minorum, et ex officio generalatus in episcopum cardinalem assumptum, sanctum esse ac aliorum sanctorum Dei Catalogo ascribendum, adjiciendum ac aggregandum fore: ac fideliter firmiterque teneri debere decernimus, ipsumque sanctorum Confessorum Pontificum et Doctorum, quos sancta Dei veneratur Ecclesia, consortio solemniter in præsentiarum ascribimus aggregamusque per præsentem: statuentes etiam et mandantes venerabilibus fratribus nostris patriarchis, archiepiscopis, episcopis ac dilectis filiis dictorum ac patriarchalium metropolitano- rum et cathedralium Ecclesiarum capitulis, et quorumvis Ordinum tam mendicantium quam non mendicantium professoribus, necnon quibuscumque Ecclesiasticis personis, ut festum ipsius S. Bonaventuræ secunda Dominica mensis Julii singulis annis solemniter et devote celebrent: divinum officium veluti pro uno Confessore Pontifice et Doctore tam publice quam privatim contigerit persolventes, etc. » Proposuit nonnulla indulgentiarum præmia iis, qui sacras illius reliquias pie venerarentur. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXII, XVIII kal. Maii, Pontificatus nostri anno XII ».

SIXTI IV ANNUS 13. — CHRISTI 1483.

1. *Venetis pacem repudiantibus indicitur bellum a fœderatis principibus Italis.* — Italicis turbis inquietus exilit excurrentis sæculi annus octuagesimus tertius, Indictione prima, quo, cum sacræ in Turcas expeditionis conjungendarumque cum cæteris principibus virium desiderio flagraret Sixtus, Venetos vero nec prece nec promissis ab oppugnanda Ferrara, Romanæ Ecclesiæ vectigali, posset divellere, judiciario ordine in eos agere constituit. De quibus acturi subjiciemus primum Apostolicas ad Fridericum III imperatorem missas litteras, quibus Pontifex exposuit¹, quanto studio pacem inter principes Italos conciliasset, precesque addidit, ut Joannem Mocenicum, Venetæ reipublicæ principem, a suscepto opprimendæ Ferrariæ consilio revocaret.

2. « Imperatori.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Ut nihil omitteretur, quod ad communem omnium quietem pertineret, pacem cum Italicis potentatibus constituimus, in quo Deo immortalis gratias agimus, quod prisco desiderio nostro est satisfactum; inter enim multiplices Pontificatus curas, in quibus animus noster assidue versatur, illa semper præcipua fuit, ut sublatis de medio discordiarum omnium fomitibus inter Catholicos principes mutuam benevolentiam pararemus, ea maxime ratione, quod ita postulare videbatur rerum Christianarum necessitas: de qua quidem sanctissima re, et apud te, et alios principes nuntiis et litteris sæpius nos egisse meminimus. Si autem unquam menti nostræ is ardor fuit, profecto nunc potissimum est, ut communi fidelium populorum periculo, quod ab immanissimis Turcorum gentibus imminere videmus, possit occurrere. Quæ res effecit, ut injuriarum omnium obliti publicæ causæ condonaremus, si quid offensionis a quoquam lacesciti suscepimus, privata nostra publicis commodis postponentes, quo pacem hanc, hanc salutarem omnibus unitatem toto pectore, totis

charitatis visceribus complecteremur, cum magna populorum omnium lætitia, qui ex diuturnis laboribus et incommodis, quæ bello impliciti haecenus passi sunt, respirare cœperunt.

« Unum solum, charissime fili, superest, quod ad perticiendam ex omni parte Italicæ tranquillitatis unitatem valde est necessarium, accessio videlicet dilecti filii nobilis viri Joannis Mocenici ducis Venetiarum, et inclytæ illius reipublicæ, qui nisi ab armis discedat, Ferrariamque nobilem et insignem Romanæ Ecclesiæ civitatem, aliaque finitima loca oppugnare desinat, non potest Italicæ quies solido fundamento consistere, cum necesse sit ad ferendum obsessis subsidium armis iterum Italiam exagitare, et oppressos bello protegere, et sic nunquam intestinis discordiis, et Christiani sanguinis effusioni finis erit. Hortati tamen sumus ducentem ipsum, ut ab hujusmodi impugnationibus abstineat, reliquæ totius Italicæ consilium et unitatem sequatur, nolit solus a tam communi et salutari bono dissentire, sicuti per exemplum his inclusum videre poteris. Hortamur etiam majestatem tuam, ut ad eum aut scribat aut mittat, studeatque omni ratione ad pacem eum traducere, et suadere ut arma deponat, ab impugnatione rerum alienarum abstineat, nobiscum et cum reliquis Italicæ potentatibus hanc optabilem et necessariam pacem complectatur, aliter alia provisione opus esset, cum nemo Catholicus princeps pati debeat tantam Italicæ perturbationem et discordiam, in præjudicium totius Christianæ religionis. Dat. Romæ die x Januarii, MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ».

3. Sunt ea de re ad ducem Saxonie litteræ¹, quibus edoctus est, ut jam antea arctissimum a Sixto fœdus cum Venetis initum fuisset pro Italicæ pace agenda: sed cum a Venetis bellum Ferrariensi duci illatum fuisset, et cæteri principes Itali subsidio illi accessissent, eaque de causa Ferdinandus atroci bello Ecclesiasticam ditionem invasisset, neque ad refundendam illius

¹ Lib. brev. an. 12. p. 301.¹ Pag. 362.

vim idonea a Venetis auxilia submissa essent, atque interea Ferraria Sedis Apostolicæ fiducia-ria urbs a Venetis in discrimen extremum con-jiceretur, adhibitam omnem operam fuisse, ut permulcerentur Veneti, atque arma in religionis Christianæ hostem converterent, conceptumque animo pacis ab omnibus fidelibus colenda pium ardorem explicuit ¹ :

« Duci Saxoniae.

« Dilecte filii, etc. Scripsimus superioribus diebus ad nobilitatem tuam causas, quibus moti eramus ad novam cum Italiæ potentatibus ligam ineundum : sed quoniam breve nostrum, sicut ex relatione dilecti filii nostri Francisci cardinalis Senensis didicimus, adhuc perlatum non erat, iterum ea paucis repelemus. Nos antea cum Venetis pro pace Italiæ conservanda, quam semper desideravimus et procuravimus, et pro mutua statuum defensione confederationem feceramus : verum cum Veneti ipsi duci Ferrariensi bellum intulissent, et ea de causa Ferdinandus rex contra nos arma movisset, cæterique Italiæ principes contra Venetos auxilio Ferrariensi duci venirent, occupatis nonnullis civitatibus et oppidis nostris, neque auxilia a Venetis, ad quæ ex forma capitulorum, siculi ex copia hic inclusa videbis, obligabantur, præstarentur nobis, civitasque nostra Ferrariensis ab ipsis oppugnaretur, coacti fuimus in tot difficultatibus novam cum ipsis Italiæ potentatibus inire ligam, et quod semper desideravimus, pacem cum omnibus amplecti, supplicantibus nobis de hoc regibus Castellæ, qui dedita opera oratores pro hujusmodi pace ad nos miserant sacroque collegio, et omnibus fere civitatibus Italiæ, cum aperte videremus ex hujusmodi Venetorum confederatione contrarium subsequutum effectum, et perturbationem inde potius exortam, quam pacem et quietem partam, in qua nova liga etiam Venetis ipsis locum reservavimus, eosque hortati sumus, et continue hortamur, ut ommissa obsidione civitatis Ferrariensis, quæ nostræ, et S. R. E. jurisdictionis est, pacem ipsam una cum reliquis ingrediantur ad universalem Italiæ quietem, cui nos totis studiis incumbimus, accedant, neve soli in causa sint, quin ex omni parte Italiæ constituatur, sicuti ex exemplo litterarum nostrarum ad ipsos Venetos, quod tibi his inclusum mittimus videre poteris : volumus hæc repetere, ut cognoscat nobilitas tua nos studio pacis, et quietis hujusmodi ad ineundum ligam motos, et ut unanimi consensu, et communibus viribus contra infideles hostes decerni aliquid posset, simul ut habeas quid respondeas his qui nostris actionibus refragari, et consilia nostra ad quietem universalem spectantia carpere, et in pejorem vertere partem non cessant. Dat. Romæ die ii Februarii

MDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ». Eademque litterarum ¹ conscripta formula suum pacis amplectendæ flagrans studium in luce et oculis Galliæ, Castellæ et Aragoniæ, Lusitaniæ, Hungariæ, Poloniæ, Daniæ, Scotiæ regum, necnon Burgundiæ, Britanniæ, Lotharingiæ ducum, archiducum Austriæ, et imperii septemvirum, qui mutuo juncti erant hædere, constituit, iterumque eosdem principes Martio ineunte fecit certiores ², ut Venetos de pace postulassel, quam ab ipsis repudiatam esse conquestus est, in litteris ad episcopum Constantiensem scriptis ³.

4. Cum nil preces profuissent, Ferdinandum regem Neapolitanum, Joannem Galeatum Mariam ducem Mediolani, Florentinos, Fridericum marchionem Mantuanum, Herculem Ferrariensem ducem ad propulsandam vim Venetam, quæ iis omnibus terrorem afferebat, sibi hædere junxit, interprete Francisco S. Mariæ Novæ diacono cardinale, socialiaque cum iis conventa, assentiente cardinalium senatu, edito Diplomate firmavit, in quo rem gestam ita promulgavit ⁴ : « Comparuerunt statuto tempore ad dietam coram legato dilecti filii nobiles viri Alfonsus dux Calabriae nomine prædicti regis (nimirum Ferdinandi), et Ludovicus Sforzia locumtenens ducis Mediolanensis, ac Laurentius de Medicis tunc orator Florentinorum, prædictus dux Ferrariensis (nempe Hercules), ac marchio Mantuanus, ac post habita super his, quæ ad consequendam dietæ civitatis Ferrariensis defensionem, et volivam Italiæ perpetuam pacem plurima colloquia, tandem nominibus, quibus interveniebant in dieta die undecima proxime præteriti mensis Maii quamplurima utilia et salubria ad præmissum effectum per nos, et regem, ac Mediolanensem ducem, et Florentinos, ipsosque Ferrariensem ducem, et marchionem Mantuanum fieri debere ordinarunt, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXXXIII, pridie kal. Maii, Pontificatus nostri anno XII ».

5. Venetos igitur armis compressurus Pontifex, præmisso Francisco cardinale Gonzaga, cui quod fuisset honorifice exceptus decima Januarii die gratulatus est ⁵, pollicitusque ⁶ Ferrariensibus, se ipsis ope non defuturum, Alfonsum Ferdinandi regis Neapolitani filium, Calabriae ducem, suum in exercitu vicarium designavit ⁷, ac duci Mediolani fœderato, ob impensum in tuenda Ferraria aurum subsidiarium, permisit, ut nova Insubribus vectigalia imponeret ⁸. Interea pars Venetæ classis a Pontificiis capta est, acceptisque Sixtus ea de re a cardinale Gonzaga Apostolicæ Sedis legato laureatis litteris, ac divino Numini pro collato beneficio gratias actis, hæc ei rescripsit ⁹ : « Redditæ sunt nobis litteræ tuæ datæ Ferrariæ xxiv Martii. Intelleximus ex

¹ Reg. post eamd. Ep. — ² Ib. p. 393. — ³ Ib. p. 168. — ⁴ Lib. Bull. civ. p. 31. — ⁵ Pag. 312. — ⁶ Pag. 313. — ⁷ Pag. 287. — ⁸ Pag. 397. — ⁹ Ib. p. 159.

illis partem classis hostium captam a nostris esse, quod nobis gaudio fuit, speramusque pro justitia nostræ causæ lætiora in dies nos audituros, etc. Dat. Romæ die 1 Aprilis MCDLXXXIII, anno XII ».

6. *Pontifex a rege Neapolitano, Venetus a Renato Lotharingæ duce copias auxilias expostulat.* — De eadem victoria memorat in Apostolicis litteris mox datis ad Ferdinandum regem Neapolitanum, cui significavit ¹, quibus auxiliis exercitus Pontificius ad victoriosa signa provehenda indigeret, eamque ob causam exemplum litterarum cardinalis legati ad eum se transmittere : tum Deum hominesque obtestatus est, si quid adversi accideret, culpam regi ipsi, qui suis partibus deesset, ascribendam.

« Regi Ferdinando.

« Charissime in Christo filii noster, etc. Credimus majestatem tuam intellexisse partem nuperime a nostris victoriam, et confidimus te considerare, quo præsidio exercitus noster indigeat ad prosequendam hanc gloriosam et necessariam provinciam, ut postquam Deus viam justitiæ nostræ aperit, nolimus nobis ipsis deesse in tanta occasione rei bene gerendæ, aliter loco perficiendæ victoriæ tanta possent subsequi infortunia, si negligentes nos præstiterimus, ut eum vellemus postea reparare, nequaquam possemus, ut autem clarius intelligat majestas tua quid opus sit, mittimus ad te his inclusum exemplum litterarum legati nostri cardinalis Mantuani, quibus facile cognosces quid expediat, et quam propere id fieri conveniat. Quare hortamur te, et rogamus et obtestamur eo animi affectu, quo magis possumus, et protestamur coram Deo et hominibus, si quid sinistri eveniat, quod Deus ipse pro sua clementia avertat, non culpa nostra id eventurum, omnes id majestati tuæ imputabunt ». Et infra : « Si compertum hoc prius habuissemus, certe hanc provinciam nunquam fuisset ingressi, quia apertissimam videmus Italiæ ruinam, nisi quamprimum copias tuas mittas, etc. Dat. Romæ die XVII Martii MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ».

7. Parte atia Veneti, consurgente in eos universa Italia, Transalpina auxilia accersiverunt, ac Renatum ducem Lotharingæ, Renati olim regis Neapolitani ex filia nepotem, in spem aviti regni evocarunt, cum plures jam arces in Apulia expugnatae essent, ingentesque motus excitandi viderentur : venientem transitu prohibuit archidux Austriae Ferdinando fœdere junctus, cui Sixtus grates egit ². Penetravit ³ tamen in Venetam ditionem dux, sed exiguis succinctus copiis, ducentis nimirum equitibus ac pedibus mille, neque conceptam suæ bellicæ peritiæ expectationem sustinuit, atque a Ludo-

vico rege Caroli filii tutor relictus in Gallias redire compulsus est. Extracto Ferrariensi bello, habitum est Cremonæ Concilium de eo sedando, pacandaque Italia, ac decretum Venetos anathemate percussendos, ni bello absisterent ; quod deinde in cardinalium senatu a Sixto confirmatum est, de quo hæc tradit Jacobus Volaterranus ¹ : « In privato senatu diei ultimi Aprilis confirmata fuere litteris Apostolicis plumbeo signo quæ paulo ante decreta fuerant in Concilio Cremonensi : Diplomata a Patribus scripta propriis manibus referuntur ; Veneti tamen cardinales S. Mariæ in Porticu et S. Angeli aggre impetraverunt ad subscriptionem non cogi. Adducta in exemplum Pii tempora, quibus in decreto contra Andegavenses bello Galli cardinales videlicet, Rothomagensis et Avinionensis ad subscribendum non sunt coacti : XXIV Maii extra ordinem vocati sunt in consistorium Patres, et actum est de publicandis censuris contra Venetos propter obsidionem Ferrariæ ».

8. *Diploma Apostolicum, quo anathema Venetis intentatum, notum fit aliis principibus.* — His sancitis Diploma de ea re confectum, conceptumque hæc verborum formula promulgatum est ² :

« Sixtus, etc. ad futuram rei memoriam.

« Ad bonorum tutelam, et malorum perniciem et vindictam, justitia cœlitus emanavit, ut qui virtutis amore ad ea, quæ sua non sunt, manus extendere non formidant, saltem pœnæ formidine arceantur. Dudum siquidem dum ad apicem summi Apostolatus fuimus, divina disponente clementia, meritis licet insufficientibus, assumpti, mente revolventes calamitates, quas Christi fideles pertulerant causantibus guerris et dissensionibus eorundem, et quod Dominus noster Jesus Christus Dei filius, cujus vices gerimus in terris, post peractum inter homines nostræ redemptionis salutiferum cursum, cum ex hoc mundo ad Patrem ascensurus esset, pretiosum suis discipulis, et perpetuo observandum jocale reliquerat in discessu, pacem videlicet, qua nihil dulcius nihilque desiderabilius est. Ejus saluberrimo exemplo edocti, ad pacem et concordiam procurandam inter universos Christianæ religionis professores, omnes nostros convertimus cogitatus. Et hoc incensi studio, non solum Italiam, accersitis ad nos sapius illius potentatum oratoribus, ad mutuam animorum conjunctionem excitavimus, sed etiam Transalpinos principes et remotissimas nationes, missis ad id legatis et nuntiis nostris, monuimus, et tandem pro instanti temporis necessitate omnes Christianorum principes, et potentatus ac universos Christi fideles Ecclesiasticos et sæculares, cujuscumque præmi-

¹ Pag. 459. — ² Lib. brev. an. 11. p. 397. — ³ Sabel. Euv. 10. l. VII. Brut

¹ Volat. diar. Ms. arch. Vat. l. IV. sign. num. 141. — ² Ext. 10 arch. typis cusæ Romæ ann. 1607. sign. lit. C. 111. num. 43.

nentia et dignitatis existerent, per alias nostras litteras monuimus, et mandavimus eisdem, ut mutuam inter se charitatem, et pacem ac concordiam, vel saltem per triennium, infra quod adhuc sumus, treugas, inducias seu belli moram, quas per easdem litteras auctoritate omnipotentis Dei pro defensione et securitate Dominici gregis, quem Salvator noster pascedum, tuendum atque curandum nobis commiserat, indiximus, et per universos Christianos servari volumus, observarent, arma deponerent, et privatarum injuriarum obliti, Christi redemptoris nostri injurias, offensiones et opprobria ulciscerentur, ac in infideles, qui Christianorum omnium sanguinem sitiebant, et Evangelicam legem delere conabantur, arma sumerent. Et ut id liberiori facere possent, eos cum eorum statu, civitatibus, terris, dominiis, subditis, territoriis, ac bonis omnibus, sicut ea tunc tenebant et possidebant, sub beatorum Petri et Pauli Apostolorum, ac Romani Pontificis protectione recepimus atque nostra; ita ut eis per se ipsos, vel alios qui mandabantur ad nos, implentibus, plena securitate et quiete gauderent.

9. « Omnibus quoque, cujuscumque status et conditionis existerent, ac quaecumque dignitate præfulgerent, auctoritate Dei omnipotentis districte præcipiendo mandavimus, ne durante dicto triennio quovis quæsito colore, directe vel indirecte, palam vel occulte quemquam ex eisdem principibus aut personis prædictis offenderent, aut offendentibus præstarent auxilium, consilium vel favorem, seu ut civitates, terre et loca uni principi subjecta ab illius, cui suberant, obedientia quomodolibet se subtraherent, vel ab aliis subtraherentur, aut alias illa obtinentes in illorum regimine perturbarentur, seu quod in eis aliquid innovaretur, procurarent: affirmavimus quoque quod nos contra omnes et singulos, quos arma sumere, et indictas per nos auctoritate Dei omnipotentis inducias hujusmodi violare, ac nostris inhibitionibus et mandatis prædictis contravenire contingeret, per censuras Ecclesiasticas et alia juris remedia, quavis appellatione remota, usque ad satisfactionem condignam omnino procederemus, eosque persequi, et ad eorum persecutionem alios inducere non cessaremus, ut illos, in quorum præjudicium aliquid foret attentatum, pro posse indemnes conservaremus, non secus quam si talia contra nos, et Sedem Apostolicam, ac loca ditioni dictæ Sedis subjecta attentata forent, prout in eisdem litteris plenius continetur, et quanquam jure optimo possemus nonnullos subditos nostros, qui contra nos graviter deliquerant punire, tamen, ne ulla pacis turbandæ occasio daretur, omnium injuriarum oblivisci, et illis parere maluimus. Denique hæc omnia pro pace ordinaveramus, sed inimico humani generis et salore

zizaniæ procurante, dilecti filii nobilis vir Joannes Mocenico dux, ac consilium et commune Venetiarum, quibus nulla gerendi belli occasio antea data fuerat, propugnacula quedam erigendo, primi contra mandata nostra prædicta venire, et pacem in Italia turbare ceperunt: et cum dilectus filius nobilis vir Hercules dux Ferrariensis propugnacula hujusmodi intra Ferrariensis territorii fines ad quintum ferme milliare constructa fuisse conquereretur, nos qui adduci non poteramus ad credendum eosdem Venetos, quos nostrarum rerum, atque honoris nostri, et sanctæ Sedis Apostolicæ defensores, non offensores reputabamus, præmissa in nostrum contemptum, et pœnarum Apostolicarum elusionem fecisse, eos ad removendum propugnacula prædicta enixe hortati fuimus. Qui intra suos fines et terminos illa constituisset, et Ferrariensem ducem præfatum pacta a majoribus suis servata violare et servare nolle responderunt, nobisque suaserunt nulla ratione in bellum, aut in Ferrariam occupandam, sed in fines suos, et jura tutelanda animum habere: quamobrem cum propter ipsorum propugnaculorum constructionem innovatum fuisse diffiteri non posset, quamvis ad censurarum et pœnarum in litteris nostris præfatis contentarum promulgationem procedere potuissemus, et ut id per nos fieret pro parte ejusdem ducis Ferrariensis cum instantia requisiti fuisset; tamen cupientes hujusmodi discordias paterna charitate sopire et ignem extinguere, non augere, exhortati fuimus ipsum ducem Ferrariensem ad pactorum, sæculi majores sui fecerant observationem, qui eadem illa se observaturum Venetis præfatis obtulisse rescripsit. Et cum ipsi Veneti non eo modo ducem ipsum Ferrariensem eis obtulisse nobis significassent, ne quid ad compositionem inter eos faciendam deesset, misimus eisdem Venetis verborum formam in scriptis, quam ipse dux Ferrariensis observasse, et observare velle nobis scripserat, quod ab eisdem Venetis denegabatur, et ob id ipsius ducis Ferrariensis, et potentatum Italiæ, cum quibus confœderatus erat, oratores ad nos et Sedem Apostolicam destinati promissionem hujusmodi sub eorundem verborum formula in consistorio nostro se facturos obtulerunt, litterasque eorundem potentatum Italiæ, et ducis Ferrariensis confœderatorum attulerunt, qui ad nos sacrumque collegium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium omnes hujusmodi controversias referunt, pollicentes, quidquid a nobis decisum super his fuisset, ducem ipsum Ferrariensem expleturum.

10. « Veneti vero sapientius a nobis rogati, ut idem facerent, quod sane omni ratione facere debuissent, facere noluerunt, affirmantes se in rebus Ferrariensibus nullum recognoscere superiorem: quod tametsi contra honestatem, contra jura, et sanctorum Patrum decreta in

nostrum contemptum. ac nostræ auctoritatis et jurisdictionis diminutionem plane esset; quia tamen ipsi Veneti inde nullum bellum, sed concordiam sequi nobis persuadebant, toleravimus, atque eos, quantum potuimus, hortari non cessavimus ad benevolentiam reintegrandam cum duce ipso Ferrariensi, ad quam ipse dux se offerebat.

11. « Et ut nihil omitteremus, quod eorundem honori et quieti Italiæ expediret, nolimus ad censuras et executionem litterarum prædictarum progredi, quoniam concordie, et belli minime faciendi Veneti præfati nobis spem certam dabant: in qua cum essemus, et eosdem Venetos ad mittendum nobis jura sua in præmissis hortaremur, contra eundem ducem Ferrariæ, contra justitiam, contra nos, quos bellum abhorrere sciebant, contra Romanam Ecclesiam, ejus juris civitas Ferrariensis existit, nobis penitus insciis, aperto Marte impia arma moverunt, dilectus vero filius nobilis vir Alfonsus, dux Calabriae, dilectæ in Christo filiae nobilis mulieris Elionoræ ducissæ Ferrariensis frater, pro liberatione cognati, sororis et filiorum eorundem ab ipsorum Venetorum oppressione ad territorium Ferrariense cum suis gentibus et armigeris se transferre volens, a nobis transitum petiit per terras præfate Ecclesiæ. Poteramus ei ad propulsandam injuriam, per eosdem Venetos eidem duci Ferrariensi illatam, proficiscenti jure optimo per urbes agrosque nostros transitum dare; non fecimus tamen, imo transitum ei penitus denegavimus, quia dilectus filius Franciscus Diedus civis Venetiarum orator, ad nos et Sedem prædictam destinatus, eorundem Venetorum nomine, nobis persuasit concordiam cito proventuram inter eos, quodque ipsi Veneti præmissa contra eundem ducem Ferrariensem attentaverunt, ut ducem ipsum Ferrariensem facilius ad concordiam adducerent, non ut bellum excitarent, ac Italicam quietem et pacem perturbarent; sed compositio aliqua secuta non fuit: imo subito Veneti præfati per eorum terrestrem exercitum, et navalem classem cœptum per eos bellum contra civitatem Ferrariensem, et illius ducem præfatos acerrime prosequi, pleraque oppida ipsius ducis expugnare, et multa ferro et igni usque ad mœnia ejusdem civitatis depopulari, conflagrare, ac denique civitatem eandem obsideri fecerunt, nosque pro eo, quia Venetis favere dicebamus, in nostris civitatibus, terris et locis gravia et intolerabilia damna, etiam occupationes civitatum et terrarum nostrarum pertulimus, nec tamen unquam cessavimus omni nobis possibili via eosdem Venetos et alios Italiæ potentatus ad communem intelligentiam, pacem et mutuam charitatem pro posse inducere, et exquirere media, per quæ pax concludi posset: nec quanto magis Venetos præfatos omnia eorum studia omnemque con-

tum non, ut a principio dicebant, ob suorum finium conservationem, sed ad Ferrariam et reliqua loca domini ejusdem Herculis ducis diripienda, conferre manifeste videbamus tanto plus reliquos potentatus ad optatam per nos universalem Italiæ pacem inducere, et ejusdem pacis conclusionem accelerare conabamur.

12. « Cumque tandem, Deo auxiliante, reliquos Italiæ potentatus ad convenientia media pacis hujusmodi induxissemus, Venetis præfatis, de quibus sperabamus quoties vellemus, prout sæpius per eorum oratorem præfatum obtulerant, pro communi Italiæ et reipublicæ Christianæ bono, ut de filiis obsequentibus decernere posse, ita ut quando cæteris Italiæ potentatibus pacem ipsam societatemque conficiendam persuasissemus, videremur sic omnia consecuti, ut ad eandem ipsam præclarissimam rem conficiendam nihil nobis relinqueretur difficultatis nihilque negotii, ut media honesta pacis hujusmodi amplecterentur, persuadere nequivimus, processimusque tandem ad ejusdem pacis conclusionem, locum relinquentes eisdem Venetis, ut, si vellent, possent pacem ipsam honestis conditionibus amplecti, eisque scripsimus paterna charitate causas non minus justas quam necessarias, quæ nos pro totius Italiæ reipublicæ Christianæ incolumitate ad pacem componendam impellebant, hortantes eos, ut eandem susceperent, et a bello abstinere, ac occupata restituerent, obtulimusque eis omnem illorum et ducis Ferrariensis controversiam, justitia mediante, sopire: ipsi vero responsivas litteras dederunt longe aliter scriptas, quam legere speraremus, Ferrariense bellum variis fucantes coloribus, quæ ideo nos molestia doloreque summo affecerunt, quia mentem animumque eorum a pace ac societate, quam publicam in Italia conficere statueramus, alienum esse, eosque vehementer id abhorrere significarunt.

13. « Et quanquam statuisse bellum prosequi velle sic aperte nobis scripsissent, decrevimus eos adhuc aliis nostris litteris ad pacem amplectendam, bellumque Ferrariense deserendum invitare, assumptos per eos colores in id negando confutare, eosque paterna, ut semper seimus, charitate monuimus, ut accuratius ad ea omnia, quæ scribebamus, animum ex religione converterent, nec eos dominandi libido e ratione deduceret: nam etsi victoriam in manibus haberent, ut eorum ad nos litteris affirmabant, eo major honor et laus eis foret, si communem pacem, omnibus aliis postpositis, amplecterentur, contra vero, si bellum prosequerentur, uti decrevisse statuisseque affirmabant, eos scire debere, se bellum gerere cum Christo Jesu Deo nostro, et ejus sancta Ecclesia, pro ejus honore et defensione Ferrariæ rebus omnibus divinis et humanis adesse curaremus, gererentque bellum etiam cum reliquis Italiæ

potentatibus, qui Ecclesiam Dei et Italiam ipsam per eosdem labefactare non sinerent, haberentque quoque causam injustam et bellum illicitum, nos vero e contra justitiam foveremus, et cum totam Italiam contra se accensam provocassent, nisi a tanto facinore desisterent et occupata restituerent, prout eis persuadebamus, essent Christianis omnibus derisui pariter et odio; omnes enim eos alienarum rerum occupatores, non suarum defensores vere dicerent. Suadebamus præterea eis, ut memores essent, Luciferum perfectionem, sublimitatem, dignitatem ac excellentiam super omnes angelos ante lapsum habuisse, et cum superbia elatus voluisse exaltari, humiliatum ac depressum fuisse usque in profundum abyssi, et ut in mente haberent verbum Salvatoris nostri: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare*; quodque in die Cœnæ Domini omnes, qui civitatem nostram Ferrariensem prædictam occupare niterentur, per nos ac prædecessores nostros Romanos Pontifices excommunicati et anathematizati fuerant. Suadebamus etiam eis, ne jaetabunde dicerent victoriam in manibus habere, nam hanc dabat adimebatque solus Deus immortalis, cujus causa agebatur: ex quo facile fieri posse videbatur, ut et ipsi, qui vicisse asserebant, brevi tempore amisisse viderentur, et quantum progressi ultra forent, tanto regredi cogerentur.

14. « Denique hortati fuimus eos, et requisivimus, ac monuimus in Domino, ut cogitationes istas inanes deponerent, cupiditates effrenas compescerent, arma revocarent, Ferrariam dimitterent, castella per eos capta restituerent, quod suum est possidendum cuique tranquille relinquerent, et pacem Italiæ amplecterentur, sicque rei suæ totiusque Italiæ quieti consulereut, alioquin non dissimularemus amplius spiritualibus et temporalibus armis procedere contra eos, uti nobis expediens videretur, et justitia suaderet, quia ista eorum dominandi libido inhumana nimium, et a Christiana religione aliena ferenda non erat, nosque pacem publicam in Italia vigere omnino volebamus, ut simul bellorum injurias caveremus, simul quieti restitueremus omnes, et reipublicæ Christianæ unitis viribus contra immanissimos hostes consuleremus. Veneti vero præfati in eorum proposito perseverantes nostris persuasionibus hujusmodi annuere nullatenus voluerunt, et immemores, quod sancta Romana Ecclesia eos semper dilexit ut filios, ac multis privilegiis et gratiis insignivit, coeptum per eos bellum contra Ferrariam, imo contra nos et præfatam Ecclesiam, cujus nomen in omni provincia, in qua Apostolicæ prædicationis sonus exivit, celeberrimum habetur, adeo ut etiam barbaris gentibus sit terrori, prosequi non cessarunt nec cessant.

15. « Nos igitur, præmissis omnibus debila

meditatione pensatis, non valentes ulterius eorundem ducis, consilii et communis Venetiarum ausus hujusmodi, et tam manifestum Ecclesiæ præfatae, ac totius Italiæ præjudicium sub dissimulatione transire, ac inhærentes vestigiis felicis recordationis Clementis papæ V prædecessoris nostri, qui contra eosdem Venetos pro eo, quia præfatam Romanam Ecclesiam possessione civitatis prædictæ Ferrariensis spoliaverant, et civitatem ipsam occupaverant atque occupabant, excommunicationis, interdicti et anathematis, ac æternæ maledictionis, necnon privationis et inhabilitationis Ecclesiasticas sententias, censuras et pœnas apud Avinionem in Cœna Domini promulgavit, et brachium sæculare invocavit, eorum bona omnia capientibus in prædam concessit, ac voluit eos fieri servos capientium eosdem, prout in ejusdem prædecessoris litteris plenius continetur, licet absque alia monitione et ulteriori dilatione juste possimus animadvertere in eosdem Venetos, qui Italicam pacem violare, et Ferrariam nostram invadere contra priores et in Cœna Domini publicatas alias nostras litteras prædictas præsumperunt, et repetitis litteris nostris moniti et requisiti, ut desistant, id facere aperte denegarunt et denegant, bellumque ipsum prout ex decreto ac statuto prosequendum esse scripserunt, prosequuntur; nihilominus volentes de solita Sedis Apostolicæ benignitatis affectu adhuc experiri, si aliqua in eis scintilla devotionis et obedientiæ remanserit, et eos, ut oves errantes, ad ovile humilitatis humeris reportare ac summi Dei exemplo in benigniorem partem inclinare, habita super his cum præfatis fratribus nostris deliberatione matura, de illorum consilio præfatam Joannem Mocenicum ducem et tam rogatorum, quam generalis nuncupati consilii consiliarios, ac commune Venetiorum universaliter, et singulariter singulos eorundem consiliorum et communis cives, ac qui exercitus eorum contra civitatem præfatam Ferrariensem, imo contra nos et præfatam Ecclesiam providitores existunt, et quorum nomina et cognomina, ac designationes opportunas pro expressis habemus, cives Venetiarum, necnon qui ejusdem exercitus ductor et capitaneus fuit et est, Robertum de S. Severino, omnesque et singulos, qui in locis ditionis dicti Hærculis ducis aliquod gerunt officium, seu immorantur nomine eorundem Venetorum, et quoscumque alios, qui eisdem duci, consiliariis et communi ad hujusmodi belli prosecutionem præstant quomodolibet auxilium, consilium vel favorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, eorumque complices et adhærentes existunt, cujuscumque status, gradus, ordinis et præminentiæ sint, ac quacumque dignitate et auctoritate præfulgeant, præfata auctoritate hortamur in Domino, requirimus et monemus, ac ipsis, et cuilibet eorum

per hæc Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus infra quindecim dies post afflictionem presentium in valvis Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe immediate sequentes, quorum quinque pro primo, quinque pro secundo, et reliquos quinque pro ultimo et peremptorio termino, canonica monitione præmissa, eis et cuilibet eorum assignamus, dux, consiliarii, commune, providitores, capitaneus et alii, qui pro eis in dictis locis immorantur; a belli hujusmodi ulteriore prosecutione, et omni hostili incursum in locis ditionis dicti Herculis desistant, occupata per eos dicti ducis castra, terras et loca quæcumque cum suis juribus et pertinentiis, et quæcumque alia bona et jura, quæ dictum Herulem ducem, et loca sue ditionis contingere quomodolibet dignoscuntur, præfato Herculi duci plene et integre restituant, ac revocatis exinde et exclusis eorum gentibus et armigeris, ac cunctis, per quos infestantur et detinentur, ea omnia dimittant et dimitti faciant vacua et libera et penitus expedita, ita ut Hercules dux præfatus, quocumque eorundem Venetorum impedimento sublato, comitatum, districtum, castra et loca ipsa possidere valeat libere, pacifice et quiete, prout facere solitus erat ante propugnaculorum erectionem prædictam, nullam super illis vel eorum aliquo, præfato Herculi duci molestiam seu violentiam illaturi deinceps: consultores vero, auxiliares, adhærentes, complices et sequaces a præstatione auxilii, consilii vel favoris hujusmodi omnino cessent.

16. « Et si dux, consiliarii, commune, providitores, capitaneus, immorantes, consultores monitioni et mandato nostris hujusmodi infra dictos quindecim dies non paruerint cum effectu, in eodem Joannem Mocenigo ducem rogatorum, et generalis consilii consiliarios, ac alias singulares personas communis præfati Venetiarum, necnon providitores, capitaneum, immorantes, fautores, consultores, adhærentes, complices et sequaces, ac quemlibet eorum qui sic non paruerint, aut ut non pareatur sen pareri differatur consuluerint, suaserint, fecerint, dixerint vel procuraverint, seu alias qualitercumque in hoc culpabiles fuerint directe vel indirecte, facite vel expresse, ex nunc prout ex tunc, de eorundem fratrum consilio, majoris excommunicationis sententiam promulgamus, et eos illam incurrere volumus eo ipso, a qua præterquam in mortis articulo constituti, ab alio quam Romano Pontifice, etiam prætextu cujuslibet facultatis cuiuscumque pro tempore desuper concessæ, nequeant absolutionis beneficium obtinere, ita ut si quem eorum, tanquam in tali articulo constitutum, absolvi contingat, qui postmodum convaluerit, in eandem excommunicationis sententiam reincidat ipso facto, nisi post convalescentiam monitioni et mandato nostris

prædictis paruerit cum effectu: et si moniti et excommunicati præfati dictam excommunicationis sententiam per alios tres dies dictos quindecim dies immediate sequentes animo, quod absit, sustinuerint indurato, sententiam ipsam aggravamus, et ex nunc prout ex tunc Venetiarum, Paduanam, Veronensem, Vicentinam, Brixinensem, Tarvisinensem, Pergamensem, reliquasque a Venetis præfatis terras et possessas civitates, terras, castra et loca quæcumque citra et ultra mare, ac in maritimis insulis consistentia, et generaliter loca quæcumque, etiam ab eisdem Venetis non possessa, ad quæ aliquem eorundem excommunicatorum declinare contigerit, quandiu in illis permanserit, et triduo post recessum ejusdem, ac, quæ in illis sunt, Ecclesias, et monasteria, ac religiosa et pia loca quæcumque, de eorundem fratrum consilio, præfata auctoritate Ecclesiastico subicimus interdico: ita ut illo durante in illis, etiam prætextu cujusvis etiam Apostolici indulti, personis, ordinibus vel locis concessi, præterquam in casibus a jure permissis, ut etiam in illis alias quam clausis januis, ac excommunicatis et interdictis exclusis, nequeant missæ et alia divina officia celebrari. Si vero moniti excommunicati et interdicti præfati per alios tres dies dictos ultimos tres dies immediate sequentes ad eorum reverti, occupata restituere, et a bello desistere, ac nostris monitioni et mandatis prædictis obtemperare distulerint, et in sua voluerint cordis duritia, et perversa obstinatione permanere, eos et quemlibet eorum reaggravationis, anathematizationis, et æternæ maledictionis, ac perpetuæ damnationis cum Dathan et Abiron, quos vivos terra absorbit, mucrone ligamus et irretitos esse decernimus ipso facto, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXIII, X kal. Junii, Pontific. nostri an. XII ».

17. Transmisit ¹ judicarium hoc edictum in Venetos Sixtus ad Fridericum imperatorem, ad reges Galliæ, Hispaniæ, Pannoniæ, Angliæ et Lusitaniæ, ad septenviros Germaniæ, aliosque principes, ut illud promulgandum in sua ditione curarent: tum eos adhortatus ² est, ne præsidio Romanæ Ecclesiæ deessent, conquestus ³ gravissime Venetos, cardinales et præsules suæ nationis a Romana curia revocasse, quo argumento extant hæc ad Maximilianum archiducem Austria missæ litteræ:

« Maximiliano.

« Dilecte fili, salutem, etc. Intellexisse debet nobilitas tua, quo studio, quibus persuasionibus institerimus apud Venetos, ut nobiscum et cum reliquis Italiæ potentatibus consentire vellent in mutuam pacem ob publicam Christiani nominis utilitatem, vellentque de-

¹ Lib. brev. an. 12. p. 397. — ² Ib. p. 617, 620, 622, 623.

³ Sup. p. 617.

sistere ab iniqua civitatis nostræ Ferrariensis oppugnatione : qua in re eum nihil profecerimus, sed tumida et superba ab eis responsa acceperimus, ut, quod animo conceperunt, non solum Ferrariam, sed etiam alias Italiæ partes occuparent, devenimus ad ea remedia, ad quæ felicis recordationis Clemens prædecessor noster in eo ipso casu adversus Venetos devenit, ut intelligas non incipere nunc immoderatam Ferrariæ subjugandæ Venetorum libidinem. Itaque de consilio venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, Bullam censurarum adversus Venetos ipsos edidimus, quam ad nobilitatem tuam mittimus hortantes, ut per omnia dominii tui loca publicari et observari eam facias, nisi enim tantæ audaciæ et superbiæ occurratur, verendum est, ne ex Ferrariâ ad cæteras Italiæ civitates, et demum ex Italia ad Transalpinas nationes virus hoc serpat; neque solum temporatiter Ecclesiam offendere non verentur, sed etiam spiritualiter, quandoquidem gravi edicto omnes eorum cardinales, prælatos, cæterosque Ecclesiasticos ditionis suæ homines ex Romana curia ad se revocarunt, insurgentes adversus Dominum et adversus Christum ejus. Erit igitur officii tui, qui de Ecclesia Dei tamquam Catholicus princeps bene meritus es, ambitiosæ huic dominandi cupiditati resistere, repellere fictas eorum oblocutiones, adesse sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ totis viribus tuis et præsidio, sicuti sane confidimus, quod non solum tibi immortalē apud omnes gloriam, sed etiam apud Deum meritum allaturum est. Dat. Romæ die xiii Junii mcdlxxxiii, Pontificatus nostri anno xii ».

18. *Veneti hoc edicto percussi provocant a Pontifice ad futurum Concilium : hujus appellationis iniquitas et inanitas.* — Moniti porro officii Veneti, abjecta censurarum religionē aliarumque pœnarum acerbitate cæpto non destiterunt, sed a Pontifice ad Concilium Œcumenicum provocarunt: quo acerrimo telo plures principes usos alias vidimus ad defugiendam Ecclesiasticam severitatem, ad quos coercendos ausus, cum flexu iniquorum temporum magis ingravescerent, Sedisque Apostolicæ majestas obsolescere videretur, Pius II in conventu Mantuano tantum facinus ausuros anathemate jam ante percusserat: ejus vestigia sectatus Sixtus, accepto de ejusmodi Venetorum appellatione nuntio, edito Diplomate¹ demonstravit Apostolicam Sedem et in ea sedentem universis Conciliis auctoritate antecellere.

« Sixtus episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Cum superiori anno Veneti nostrum Ferrariense territorium hostiliter invasissent, et a

nobis, ut desisterent, moniti et instantissime sæpius requisiti, se id non belli gerendi, sed pacis habendæ causa, et pro jurium suorum conservatione agere affirmarent, ac bellum continue acrius prosequerentur, et adeo ultra processissent, ut de Ferrariensis civitatis occupatione in brevi dubitaretur; ne tam longa mora nostra qui in illorum verbis confidebamus, Romanæ Ecclesiæ damnosa foret, ipsique eorum voti compotes fierent, Ferrariensi civitati prædictæ, ne occuparetur ab eis, occurrere etiam cum gentibus nostris armigeris, et alias, prout fas et possibile fuit, ac tenebamur, curavimus, et universali in Italia pace inter aliquos illius potentatus per nos composita, eisdem Venetis, ut a bello prædicto Ferrariensi desisterent, et pacem ipsam, quam nos ut inestimabile bonum fidei Catholicæ ardenti desiderio ad effectum deducere curaveramus, amplecterentur, conditionibus eorum et statui, et potentatui convenientibus, repelitis nuntiis et litteris persuadere, et eos saluberrimis paternis monitis ab eorum belli proposito ad tramitem rectitudinis revocare ardentius non cessavimus. Cumque, expectatis pluribus mensibus, nostris persuasionibus obtemperare nullatenus velle, et bellum ipsum Ferrariense contra nos et Romanam Ecclesiam omnino prosequi decrevisse responderent, ne quid omitteremus de iis quæ nostro incumbunt officio, eosdem Venetos, quos ob invasum Ferrariense territorium prolatas in id facientes, nominatim in cæna Domini, per nos et prædecessores nostros Romanos Pontifices Ecclesiasticas censuras et pœnas incurrisse notorie constabat, ut jure optimo facere potuissemus, censuras ipsas incurrisse minime declaravimus, sed ut mitius ageremus cum eisdem, nostris patentibus litteris eos, ut a bello prædicto tam injusto desisterent, et occupata restituerent denuo monuimus et requisivimus, Ecclesiasticas, quas facti qualitas exigebat, sententias, censuras et pœnas proferentes in eos, si nostris, ut debebant, tam sanctis tamque justis non obtemperarent mandatis.

19. « Ipsi vero, quanto mitius processimus contra eos, tanto magis excedere non formidarunt, nam non solum monitionibus et mandatis prædictis obtemperare, aut præfixi eis ad id termini prorogationem petere, et de parendo spem dare non curarunt; imo spiritu rebellionis assumpto, accersitis in eorum ducali palatio nonnullis prælatibus Ecclesiasticis tunc Venetiis commorantibus, coram eis, ut honestis personis a monitionibus et mandatis hujusmodi nostris ad tribunal omnipotentis Dei, et ad id, quod de proximo celebrari debere temere affirmare non erubuerunt, futurum generale Concilium appellare, et ut appellatione ipsa per eosdem prælatos reciperetur, laudaretur, et admitteretur, ac tandem ad nostram deduce-

¹ Ext. in diet. lib. typis uso Romæ an. 1607. sign. lit. C. 114. num. 43.

relur notitiam procurare, et Christi fidelibus clero et populo eujuslibet civitatum, terrarum et locorum eorum ditioni obtemperantium, quod prætextu appellationis hujusmodi monitionibus et mandatis nostris obtemperare non tenerentur, nihilque contra eos, hujusmodi prætextu eorum appellatione pendente, posse aut debere innovari persuadere, et eorum animas hujusmodi falsis persuasionibus illaqueare non formidarunt, in hujus sanctæ Sedis Apostolicæ auctoritatis contemptum, perniciosum exemplum et scandalum plurimorum. A quibus omnibus Veneti prædicti profecto, ut credimus, abstinuissent, si considerassent attente eam, quæ apud nos in B. Petro a Domino nobis concessa ligandi atque solvendi juxta meritorum exigentiam plenitudo residet potestatis, qua non extollimur ad superbiam, sed ad providentiam excitamur: et illius exemplo, qui omnes salvat et neminem vult perire, libentius utimur ad solvendum quam ligandum; et voluissent diligentius intueri qua facta nostra prosequi perfectione velimus, quodque eos, ut peculiare Romanæ Ecclesiæ filios semper gessimus in visceribus charitatis, et gratiis ac favoribus prosequi non cessavimus.

20. « Nos igitur, qui disponente Domino, qui nos unxit oleo latitiæ præ consortibus nostris, in eo sumus officio constituti, ut singularum animarum saluti consulere, justitiam colere et iniquitatem odire debeamus, attendentes quod de minoribus ad majores judices dumtaxat appellare legalis permittit auctoritas, et propterea inhibet ab imperiali, et præfato prætorio judicio appellari, et quod non homo, sed is dumtaxat, qui solo verbo fecit cælum et terram, Apostolicam Sedem, et in ea sedentem prætulit universis etiam Conciliis, quæ ab ea robur accepisse sanctorum Patrum decreta testantur, et etiam Gelasius papa contra Acacium Fausto legato scribens, dum ait: « Ipsi sunt canones, « qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus « Sedis examen voluere deferri, ab ipsa autem « nunquam appellari debere, et ipsam de tota « Ecclesia judicare; de ipsius autem judicio « nunquam judicari senserunt ». Et dum scribit ad Orientales episcopos dicens: « Sedem prædictam, nulla Synodo præcedente, solvendi quos « Synodus inique damnaverit, et damnandi quos « oportuit, nulla existente Synodo, habuisse facultatem ». Testantur etiam quamplurimorum antiquorum Conciliorum Epistolæ, in quibus verba illa apponuntur: « Salva in omnibus Apostolicæ « Sedis auctoritate »; et quod de iis et quamplurimis aliis juribus, et canonibus, ac auctoritatibus piæ memoriæ Pius papa II, prædecessor noster, dudum de fratrum suorum S. R. E. cardinalium, et prælatorum, ac jurisperitorum tunc Romanam curiam sequentium consilio, in conventu Mantuano auctoritate Apostolica in

perpetuum valitura Constitutione: omnes qualitercunque appellantes a Romano Pontifice canonum transgressores, et illos ex eis, qui ad non indictum nec congregatum Concilium appellare præsumerent, aliud caput in Ecclesiæ Dei, ac imaginarium majus et sublimius tribunal contingentes contra Apostolum dicentem: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod Christus instituit*, hujus sanctæ Sedis primatum negare, Ecclesiæ unitatem dividere, non unum solum privilegium eidem Ecclesiæ adimere, sed præcipuam et principalem dictæ Sedis auctoritatem, quam et vox Christi, et majorum traditio, et canonum fulcit auctoritas, penitus subvertere non verentur, præ cæteris detestabiliores esse, et eorum appellationes hujusmodi quacumque occasione interponerentur non solum irritas et inanes, sed fraudulentas et sacrilegas et hæreticas esse declaravit; ac statuit nulli, eujuscumque status, ordinis vel conditionis existeret, licere deinceps pro quacumque causa a Sede Apostolica, præsertim sub hoc prætextu nominis futuri Concilii, appellare, aut hujus appellatione uti et inniti, sub excommunicationis lætæ sententiæ pœna, a qua a nemine absolvi possit, præterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo constitutus: et voluit omnes adhærentes appellationibus eisdem, procuratores quoque, syndicos et alios quoslibet alio nomine appellantes simili sententiæ subjacere: notarios vero, et scribentes, dictantes, et testificantes in eis, aut consilium præstantes vel favorem, ultra anathematis pœnam, perpetua notari infamia, et advocacionis, procuracionis et notariatus officiis fore privatos; et si in hujusmodi excommunicationis sententiæ per annum persistenter, tanquam de hæresi et schismate suspectos ab omnibus haberi et reputari, et contra eos ut tales juxta canonum præcepta procedi, prout in eadem Constitutione latius continetur.

21. « Ex quibus manifeste infertur, quod hujusmodi eorundem Venetorum appellatio, ex eo quia a Romano Pontifice non appellatur, est ipso facto nulla: et quia ad fictum et imaginarium Concilium interposita fuit, sacrilega et abhorrenda extitit, et ut ad tribunal omnipotentis Dei interposita per eos sustineri non potest, nisi alterum de duobus affirmant, videlicet vel Omnipotentem ipsum B. Petro Apostolorum principi, et per eum ejus successoribus omnimodam potestatem in terris non tradidisse, et aliquid de ea retinuisse, vel quod a vicario ad eum, cujus vices gerit, cujusque unum et idem est tribunal, valeat appellari, quorum primum hæreticum, aliud vero a sacris canonibus alienum esse nemo ambiget. Et non minus considerantes, quod si Veneti præfati non appellassent, sed concessa gratis a Romano Pontifice via nos supplicandi, aut in integrum restitutionem a nobis pretendi usi fuissent, nihilominus ex

sex causis in eorum praetensa appellatione praedicta deductis, quae si recte procederetur ad unum reducuntur, videlicet quod ob pacta eis non servata a duce Ferrariensi nobis consentientibus bellum ei indixerunt, et quaesita in eo bello, utpote licito ad eos pertinent exaudiri nullatenus deberent, cum causae ipsae a facti veritate, et juris dispositione sint penitus alienae: nam ut ex nostrarum litterarum, per quas moniti fuere, lectura evidenter apparet, dux ipse Ferrariensis pacta servare et nostrae ordinationi desuper parere saepius obtulit, et ad bellum ipsum penitus nobis insciis deventum exiit, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXIII, id. Julii, Pontificatus nostri anno XII ».

22. *Caret Pontifex ne Veneti sibi socios adisciant.* — Obfirmati contra haec imperia Veneti, missis in Gallias et Hispanias oratoribus, reges adversus Sixtum meritare perenturunt¹, ut ad regiam auctoritatem confirmandam Pontificiam eliderent, provocationique ab Sede Apostolica ad Concilium assentirentur: sed eorum conatus non profuere: imo Ludovicus Francorum rex eam a Sixto in Venetos sententiam in solenni hominum frequentia promulgari jussit: quo nomine plurimas illi Pontifex per Apostolicas litteras gratias egit², perque sanctissimum virum Franciscum Paulanum sacri Minorum Ordinis conditorem, cui etiam provinciam dedit³, ut regem hortaretur, ne venientem ad se Venetum oratorem audiret, donec Pontificii et foederatorum principum oratores ad aulam regiam pervenissent.

« Fratri Francisco de Paula.

« Dilecte fili, salutem, etc. Agimus majestati regiae gratias, quod Bullam censurarum contra Venetos editam tam benigne in regnis suis publicari mandavit, super quo etiam volumus, ut tu nostro nomine, quando cum illius majestate eris, fidem facias, et gratias illi agas, eamque hortaris, ut si orator Venetorum, qui istuc venturus dicitur, justificationes nostras mendacis et oblocutionibus refellere velit, ne audiat, aut fides ei adhibeatur, vel saltem nulla capiatur deliberatio, donec nostri et confoederatorum nostrorum oratores, quos missuri propediem sumus, istuc perveniant, qui etiam justitiam nostram aperient, et majestatem regiam plenius informabunt: constitutiones vero tuas confirmabimus, et de hoc bono sis animo. Prosequere modo, et Deum pro incolumitate ejusdem regis ora, sicut nos hic fieri facimus, et ad venerabilem fratrem archiepiscopum Turonensem scripsimus, ut per totum Franciae regnum idem fieri faciat. Dat. Romae die XVI Augusti MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ».

¹ Lib. brev. an. 12. p. 739, et an. 13. p. 2. — ² Lib. brev. an. 12. p. 738. — ³ Ib. p. 739.

23. Hispaniarum etiam reges praemonuit¹ Sixtus, ut adversariorum obtreccionibus aures clauderent, tum apud plures principes de illata Romanae Ecclesiae vi atque injuria gravissimas querelas fudit²: Nemo est, inquit, qui non cognoscat illos, (id est Venetos,) miserabili libidine trahi ad occupandum Italiae dominatum, et injusta nefariaque arma movisse contra Ferrariam Romanae Ecclesiae civitatem propria auctoritate, spreto omnino judicio, quod illis offerebatur ad dicendum si quid esset differentiae inter eos, et ducem ipsum Ferrariae: quae quoniam ita aperta sunt, ut nulla possint tergiversatione celari, superfluum est nos in hoc esse longiores. Dat. xxv Octobris anno MCDLXXXIII ». Haec Sixtus³: cum Veneti non modo Ferrariam oppugnarent, verum immissa classe Gallipolim aliasque arces in regno Neapolitano in potestatem suam redegissent, junctisque⁴ sibi foedere Genuensibus etiam adversus Insubrem majora molirentur: ad quorum infringendos conatus de comparanda omnium foederatorum sumptibus ingenti classe actum est⁵.

24. Instructam aliam habebat Ferdinandus rex Neapolitanus classem, trirēmium quinquaginta, cui Fredericum filium praefecerat: is vero cum Anconitanum portum insedisset; atque Venetis metum attulisset, ne ex ea statione infestiora omnia Venetis redderet, ille in Dalmatiae oras irrupit, ac Lyssam insulam ferro populatus est et igni: sed cum, illo procul agente, ditio Pontificia Apuliaeque hostium excursionibus maritimis pateret, Sixtus Ferdinandum monuit⁶, ut classem e Dalmatia ad Picensi et Apuliae oras tuendas revocaret; Mediolanensem urisit⁷, ut in Insubria Venetos adoriretur: Panormitanos etiam adhortatus est, ut eosdem mari oppugnarent⁸; denique Venetorum mercatorum bona praedae exposuit⁹. Inter quae hostilia agitata sunt plura de pace concilianda colloquia, pioque componendae pacis desiderio permotus accessit ad Sixtum Antibarensis archiepiscopus, ac mense Novembri ad Venetos dimissus¹⁰, ut paci redintegrandae operam navaret: quem, exeunte hoc anno, Pontifex ad studium omne in perficienda concordiae reconciliatione collocandum adhortatus¹¹ est, ut vero Sixtus¹² sat tolerabiles et honestas pacis leges a Venetis oblatas aspernatus sit, foederatorum spe fultus; foederati autem, eo inconsulto, ingratas ac turpes ipsi sanxerint, proximo anno dicitur: sed a Ferrariensi bello ad Senesium civiles tumultus digredimur.

25. *Senis gravissimae factiones ortae.* — Nul-

¹ Lib. brev. an. 13. p. 2. — ² Lib. brev. an. 12. p. 756, et lib. brev. an. 13. mens. Octob. — ³ Sabellic. Ennead. 10. l. VII. — ⁴ Lib. brev. an. 12. p. 678. — ⁵ Ib. 461 et p. 1. — ⁶ Sabellic. Enn. 10. l. VII. — ⁷ SIXT. lib. brev. an. 12. p. 683. — ⁸ Ibid. p. 678 et 511. — ⁹ Pag. 592. — ¹⁰ Pag. 652. — ¹¹ SIXT. lib. brev. an. 13. mens. Novemb. — ¹² Ib. 30 Decemb.

lius principis subditi imperio, Senenses urbis principatum et honorum lascies singuli exambiebant; hinc inter æmulos accensæ iræ; et factiones libertatis imperiique cupidos in terram servitutis genus, quo misera urbs partim suis orbata civibus in exilium pulsis, partim aliorum sanguine fœdata est, conjecerunt. Decretum ad concordiam Senis restituendam cardinalem tituli S. Cæciliæ refert Jacobus Maffæus Volaterranus ¹: « Ad diem, inquit, xiv, (nempe Februarii hujus anni,) legatus ad comprimendos Senenses motus designatur cardinalis Melphitensis ». Confugisse eos ad Pontificem, ac præulem ab eo mitti flagitasse, qui Pontificio nomine discordias compesceret, ensesque strictos a miserorum cervicibus averteret, narrat Sixtus in litteris ad eundem cardinalem datis ² die sexta Martii.

26. Profectus Senas legatus ardentem odiis populum mitigare non potuit, concitataque seditione in ejus conspectu nonnulli cives contrucidati sunt; ex quo magno dolore affectus abscessit. At Pontifex tollendi mali cupidus legatum redire Senas jussit: nec abnuvit ille, modo cruori parceretur, quare Sixtus paternis litteris ³ Senenses monuit, ne sævirent in proximo præsentem legato, qui urbis statum compositurus esset.

27. « Senensibus.

« Discessit legatus justo percitus dolore, cum videret neque exhortationibus, neque precibus, neque protestationibus ullum apud vos locum esse: tamen tanta est charitas nostra erga populum Senensem, et libertatis et quietis illius conservandæ desiderium, ut, iis non obstantibus, legato statim mandaverimus ad vos reverteretur, qui nullum laborem recusans mandatis nostris obtemperare perseveravit, modo promitteretis in nullum civem amplius sævire, aut pati ut sæviretur, ut dignitati Apostolicæ Sedis consuleretur, quæ legatos hujusmodi tanquam pacis angelos non ad crudelitatem, sed conservationem civium et concordiam mittere solet. Rescripsistis autem ipsi, non posse vos hoc promittere, ut qui popularem tumultum continere posse diffidatis, si quid plebei furoris excitaretur: quod certe nobis summo dolori fuit, considerantes imminentem civitati illi calamitatem et ruinam, nisi prudentia et sapientia vestra occurratur, quos hortamur ut conservationi vestræ diligenter invigilantes velit procurare ea, quæ pacis sunt, non quæ majora discordiæ alimenta præbere possunt. Si cautionem præstiteritis legato, ne in aliquos sæviatur, libere reverteretur ea perfecturus, quæ feliciter et pacifice incepit. Si vero animus vobis est effundendi civilem sanguinem, non patitur Apo-

stolicæ Sedis dignitas, ut tanquam speculatores et inspectores cædis cujusquam legatos mittat, erimusque apud Deum et homines excusati per nos non stetisse, quin omnia malis vestris adhibuerimus remedia, etc. Dat. Romæ die xi Aprilis MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xii ».

Hactenus de rebus Italicis.

28. *S. Francisci Paulani opera Ludovicus Galliarum rex pie vitam claudit.* — Nunc ad S. Franciscum Paulanum Italiæ lumen, a quo digressa est narratio redeamus. Efflorescebat hoc tempore ejus sanctitatis gloria, nec modo Calabriam omnem, in qua novæ religiosæ familiæ fundamenta jecerat, verum et Gallias ingentium ab eo editorum miraculorum fama pervaserat, qua Ludovicus Francorum rex, qui diuturno ingravescenteque morbo languebat horrebatur metu mortis, recreatus erectusque in spem recuperandæ cœlesti ope valetudinis, Pontificem interpretem adhibuit, ut virum sanctum in Gallias alliceret. Sixti igitur hortatu et imperio longinquum iter sanctus senex hoc anno ingressus est. Gallias sanctimoniam suam radiis collustraturus, novoque religioso Ordine decoraturus: quem a Ludovico rege nixto genibus et venerabundo exceptum, refert Philippus Comineus ¹, de cujus ad regem accessu eidem viro sancto Pontifex gratulatus est ² ipsumque adhortatus, ut pro impetranda illi a divino Numine sanitate preces funderet.

« Francisco de Paula.

« Dilecte fili, salutem, etc. Intelleximus te pervenisse incolumem ad regiam majestatem, quod nobis summopere placet: et quoniam vehementer desideramus, ut ejus serenitas eum fructum, quem speravit, de tuo illuc adventu sentiat, volumus ac tibi in virtute sanctæ obedientiæ strictissime præcipiendo mandamus, ut omni cura, studio et diligentia intendas ad recuperationem incolumitatis majestatis suæ, et nihil in hoc prætermittas Deum rogando, et omnia alia remedia adhibendo, quæ ad prosperam illius valetudinem pertinere quoquo modo possint, non obstantibus quibuscumque persuasionibus, quæ tibi forsitan ab aliis factæ essent in contrarium. Nos quoque non desinimus ad ipsum Deum crebras preces effundere, ut celsitudinem suam, mediantibus orationibus tuis, in bona dispositione et incolumitate conservet, quam nos pro nostra in eum benevolentia maxime optamus. Dat. Romæ die ii Junii MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xii ».

29. Non hæc modo Sixtus sancto seni dedit mandata, sed etiam anathematis terrore objecto illum ad orandum Deum pro Gallo rege obstrinxit, de quibus Gallum valetudinis cupidissimum, exaratis eodem die litteris ³, fecit certiorum:

¹ Volat. Diar. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. — ² Lib. brev. an. 12. p. 406. — ³ Ibid. p. 476.

¹ Comte, l. vi. c. 9. — ² Lib. brev. an. 12. p. 394. — ³ Ibid. p. 394.

« Regi Franciæ.

« Charissime in Christo fili noster. Quoniam celsitudinis tuæ incolumitatem et felicem statum semper optavimus et optamus, mandamus dilecto filio Francisco de Paula, quem ad te venire jussimus per duo Brevia allegata, in altero in virtute sanctæ obedientiæ, in altero sub excommunicationis pœna, ut omni cura, studio et diligentia Deum orare non desinat pro bona dispositione et optimo statu celsitudinis tuæ non obstantibus quibuscunque persuasionibus, quæ torsan ei in contrarium ab aliis factæ essent. Itaque poterit majestas tua alterum ex ipsis Brevibus, quod sibi magis videbitur, ipsi fratri Francisco reddere. Nos quoque non omitimus ipsi Deo supplicare, ut celsitudinem tuam in ea, quam desiderat, valetudine et felici regimine conservet, et manuteneat, etiam si aliud per nos contra hoc tibi faciendum videbitur ».

30. Concrediderat animam viro sanctissimo Ludovicus rex, atque universos illi conscientiæ sinus expandebat, querunturque Galli politici, injecta nimia religione, a S. Francisco Hispanis artibus subornato comitatum Russinonensem Aragoniæ restituisse ¹. Restituit quoque Romanæ Ecclesiæ Diensem et Valentinensem comitatus, atque in Hieronymum comitem Riarium nepotem Pontificium transfundendos decrevit, quæ de re actæ illi a Sixto ² gratiæ.

31. Cum etiam Ludovicus rex nonnulla vota nuncupasset, quæ facile complere non poterat, ea Sixtus in alia pia opera commutavit, quare a Ludovico ad ornandas Urbis Ecclesias nonnulla sacra munera transmissa fuere, ob quæ a Sixto commendatus est ³.

« Regi Franciæ.

« Charissime in Christo fili noster. Gratissimæ fuerunt nobis tuæ majestatis litteræ, quibus gratias agit nobis de votorum suorum commutatione, et tuæ devotionis fervorem magnopere laudamus, quia jam ea, in quæ vota commutavimus, diligenter et cumulate fueris executus, missis quingentis scutis ad Basilicam principis Apostolorum de Urbe pro illius tectorum et Ecclesiæ reparatione, et totidem in supplementum fabricæ B. Petri in Monte Aureo, quæ per dilectum filium nostrum Philippum tit. SS. Joannis et Pauli presbyterum cardinalem Matiseonensem fecimus tuo nomine præsentari, eidemque ordinavimus, ut curet ipsam pecuniam quam utilissime expendi : conspicuum quoque et liberalissima devotione tua dignum calicis aurei donum, per te nuper ad sacrosanctam Lateranensem Ecclesiam missum, tanto libentius vidimus, quanto cognoscimus non solum tuam devotionem mirifice in dies augeri, sed continuis tuæ erga Deum et sanctos pien-

tissima liberalitatis exemplis cæteros ad divinum excitari cultum, et majorem devotionem accendi, ex quo tanto majoris id tibi apud Deum meriti est, et apud mortales laudis et honoris. Dat. Romæ die v Martii, MDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ».

32. Nonnullis etiam conscientiæ aculeis lancinatum ipsum fuisse Ecclesiasticarum decumarum causa, ostendunt Pontificiæ litteræ datæ tum ad eundem regem ¹, qui ea de re Sixtum consultaverat; tum ad S. Franciscum ², quem eos motus concitare vetuit. Proximo mense eundem sanctum virum ursit, ut regiam valetudinem a Deo posceret, deque constitutis ab eo pro sancienda sodaliti sui religiosa disciplina legibus confirmandis spem auxit. Præterea obtinendæ a Deo Ludovico regi sanitatis desiderio incensus Pontifex, piisque ejus votis obsecutus, sacras ad eundem reliquias misit die festo principum Apostolorum, quas religiose a rege cultas refert Jacobus Volaterranus ³; haud tamen restitutum valetudini. De iisdem meminit Comineus, atque inter alia transmissum ⁴ linteam eucharisticum, in quo olim S. Petrus inter divina mysteria Christi corpus reponere consueverat, idque postea Romam revectum.

33. Licet vero ad sanctorum virorum repetitas preces optata sanitas arcano Dei consilio regi reddita non sit, animæ tamen ejus saluti summo emolumento extitit consuetudo operaque B. Francisci, adeo ut qui ad mortis mentionem inhorrescere consueverat, denuntiationem illius constantissime exceperit, et sacris omnibus, quæ ad animam expiandam spectabant, rite procuratis, editaque pietatis insigni significatione, sanus mente, et libera locutione animam Deo reddidit die sabbati, uti expetierat Deiparæ, cujus cultui addictissimus fuerat, sacro, in ejusque templo, Cleriaci a se magnificentissime constructo, sepeliri voluit. Peracta Romæ sacra a Pontifice et cardinalibus pro rege Francorum XIII Septembris refert Volaterranus ⁵.

34. *Succedit Ludovico Carolus ad quem mittuntur a Pontifice consolatoriæ litteræ.* — Successit Ludovico Carolus filius ejus nominis Octavus, quem ante obitum inunctum regemque salutatum videre optaverat ⁶: sed cum allatum Rhemense simpulum est, jam animam agebat. Tyrannidis illum pterique insimulant, e quibus Belcairus ⁷ observat novi carceris auctorem eo maceratum fuisse: « Ferreas, inquit, suppliciorum ligneasque areulas hominis, et non nihil amplius capaces extruendas curaverat, quarum architectus, aut certe inventor Virdu-

¹ Arnold. Perionus l. 1. — ² Lib. brev. an. 13. 1 Decemb. — ³ Lib. brev. an. 22. p. 404.

¹ Lib. brev. an. 12. p. 660. — ² Ib. p. 661. — ³ Volater. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. — ⁴ Comm. l. vi. c. 10. Belcair. dec. 1. l. iv. num. 23. — ⁵ Volat. l. v. Ms. arch. Vat. sig. num. 49 et 111. — ⁶ Paul. Emul. in Lud. X. — ⁷ Belcair. dec. 1. l. iv. num. 17.

nensis Pontifex, Perilli exemplo in primam conjectus continuos quatuordecim annos ibidem exegit ». At sub mortem errores suos agnovisse, atque hisce monitis Carolum filium successorem informasse narrat idem auctor : « Illis, (nimirum aulicis), non nimis largiendo, et ab istis, (nempe plebeis), non nimis exigendo te pariter omnibus æquum præstabis : æquitate regna crescunt atque confirmantur, tyrannica imperia cito dilabuntur ac ruunt : regem ex bono et æquo imperantem non solum sui, ut communem parentem, amant, colunt, venerantur, sed finitimi quoque sibi asciscere cupiunt, seque sponte subdunt; tyrannum ut communem hostem, etsi metu interdum dissimulant, omnes pariter execrantur. Scio me et hic graviter deliquisse, atque ingentem in bella pecuniam præter jus et æquum sæpenumero, et non consultis tribus ordinibus paterna licentia indixisse : verum si me superstitem aliquot adhuc menses Deus optimus maximus conservabit, huic malo etiam mederi, tributaque ex equitum stipendiis metiri, atque utraque veteri more exæquare : ne quidquam amplius exigatur destinavi, idque me facturum recipio, ac coram te omnibusque quotquot hic adsunt, persancte profiteor. Liberorum autem est parentum virtutes æmulari, peccata sempiterna oblivione sepelire, ut finitimorum, Maximiliani vero in primis, quo cum mihi continua prope bella fuerunt, amicitia fruaris ». Laudat¹ eum idem Belcirus, quod Christiana constantia Bajazetis legatos, qui ingentia munera deferebant, modo fratrem Zizimum diligenti custodia observaret, repulerit : « Turcicam legationem, inquit, in provinciam Narboneensem appulsam haud ultra progredi, sed Gallia statim excedere animo vere Christiano jussit, atque inauditam dimisit, nihil sibi cum immani tyranno, Christiani nominis acerrimo hoste, commune habendum ratus, quem utinam deinceps cæteri Galliarum reges imitati fuissent, nec ipsa communicatione barbaros mores imitari, aut posteris suis imitandos proponere didicissent ».

35. De Ludovici morte certior factus Sixtus maximo ex eo se dolore affectum esse Delphino significavit²; æquo tamen animo ferenda quæcumque divino fierent consilio : tum Pontificia pollicitus studia e sacro purpuratorum senatu legatum in Gallias mittendum decretum fuisse addidit, necnon præceptis salubribus ad sectandas virtutes regias erudit : « Delphino.

« Dilecte fili, salutem, etc. Auditus est a nobis claræ memoriæ genitoris tui Ludovici Christianissimi regis obitus magno dolore, quod cognoscimus quantum in eo jacturæ fecerit respublica Christiana, et nos præcipue, qui singulariter illum diligebamus, et ex ejus præ-

claris virtutibus magnum Apostolica Sedes ornamentum suscipiebat, quæ tali orbata præsidio non potest nisi cum lachrymis tanti principis mortem prosequi : verum ut cogitationes nostras ad Deum erigamus, a quo omnia procedunt, neque possumus neque velle debemus ab illius voluntate dissentire, qui nos in hunc mundum deduxit, ut aliquando ab eo revocaret; quamobrem oportet nos moderato animo ferre quæcumque divinæ majestati placuerint, præsertim cum apertissime habeamus in quo merito possumus ægritudinem animi nostri consolari, quam ex illius obitu suscepimus. Mortuus est gloriosissimus princeps pater tuus ea laude, his rebus gestis, ea religione, ea pietate, ut de illius felicitate potius nobis sit lætandum, quam de morte contristandum : non enim solum tuos progenitores factis illustribus æquavit, sed etiam longe superavit, ita ut in vita hæc nihil potuerit habere præstantius, in morte autem, ut accepimus, ita migravit ad creatorem suum, ut nihil fieri potuerit religiosius, quæ potius hortari omnes debent ad admirandum præclara illius vestigia, quam ad dolendum quod a nobis sit sublatus. Et ut ex latere nostro eam tibi consolationem afferamus, quam possumus, cum te in filium nostrum jamdiu suscepimus, ex patris tui commendatione, qui vivens protectioni nostræ te dedit, persuadeas tibi nos omnia promptissimo studio facturos, quæ spectent ad quietem, stabilimentum regni tui, ita ut patris officia in nobis desiderare non possis. Jam ex sacro collegio legatum aliquem designabimus ad te profecturum cum opportuna facultate, qui nostro nomine omnia peragat, quæ ad commodum, honorem et conservationem tuam et regnorum tuorum pertinere quoquo modo possunt, et si quid aliud supererit faciendum, non deerimus necessario præsidio, ut facile perspicere possis remansisse in filio, quam in patre habuimus dilectionem. Superest autem, ut te hortemur et amanter moneamus, ut Deum ante omnia timeas, religionem colas, Apostolicam Sedem præcipuo cultu venereris, ab oppressoribus eam tuearis, illius mandata reverenter suscipias et exequaris : quod si facias, ut speramus, res tuæ semper prosperabuntur, et a vestigiis majorum tuorum, qui ex hoc Christianissimum nomen consecuti sunt, non degenerabis. Dat. Romæ die xi Septemb. MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xiii ».

36. *Sixtus vigilat tum immunitati Ecclesiastica servanda, tum motibus civilibus in Gallia et Hispania comprimendis.* — Turbida fuisse ejus regni initia tradunt auctores¹, ac plures in querelas ob imposita a patre onera solvisse ora, quæ metus ante compresserat. Principes etiam, cum decimum tertium tantum ætatis suæ annum

¹ Belcirus, dec. 1. l. iv. num. 23. — ² Lib. brev. an. 13. p. 2.

¹ Paul. Emil. in Car. VIII, et alii.

Carolus ageret, rerumque usu parum exercitus, de regni procuratione capessenda inter sese confunderunt. Ad quos motus sedandos Sixtus octavo Octobris die Carolo significavit¹ legari in Gallias Joannem tit. S. Susannæ presbyterum cardinalem, qui paulo post episcopus Albanensis renuntiatus est eodemque argumento datis litteris² Britannia, Borbonii, Aureliani duces et Engolismæ comitem ad promovendos pios legatos conatus est adhortatus.

Obsoleverat porro in Gallia viliis temporum Ecclesiastica disciplina : nam et præsules, abbates ac sacerdotes licentiæ fræna laxaverant, venatus libibusque vacabant, imo et clericalem abjiciebant cultum vel deformabant : de sacerdotiis orta controversia ad profana tribunalia provocabant ; nec deerant, qui perperam de Apostolicæ Sedis in conferendis sacerdotiis et dignitatibus auctoritati detrudere non verebantur : aliæque irreperant corruptelæ : ad quas tollendas, Ecclesiasticæque dignitatis splendorem restituendum Sixtus cardinalem legatum amplissima auctoritate hoc Diplomate munivit³ : « Venerabili fratri Joanni episcopo Albanensi ad regnum Franciæ, et universas Galliarum partes Apostolicæ Sedis legato. » Fraternitati tuæ per Apostolica scripta committimus et mandamus quatenus solum Deum præ oculis habens omnia et singula præmissa, quæ reformationis et correctionis ministerio, prout clare patet, indigere noscuntur secundum Deum, et canonicas sanctiones corrigere, reformare et emendare auctoritate nostra procures, monendo omnes et singulos tam archiepiscopos quam episcopos, et alios prælatos, ac Ecclesiasticos et laicos prædictos, exemptos et non exemptos, in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub excommunicationis, suspensionis et interdicti, ac etiam suarum dignitatum et beneficiorum quorumlibet, quæ obtinent, privationis et aliis formidabilioribus, de quibus tibi expediens videbitur, sententiis, censuris et pœnis, ut de cætero a præmissis omnibus et singulis debeant abstinere ac secundum canonicas sanctiones tam in habitu, quam in eorum vita et moribus vivere, fugiendo venationes et occupationes, deferendo in Ecclesiis et locis publicis roquetos, et mantellum, sive cloacam, prout prælatos deceat, devitando breves vestes cum corvectis, quæ habitus sunt laicorum, non incedendo cum roquetis discooperitis in præsentia superiorum suorum, et cardinalium prædictorum, causas eorum in foro sæculari non tractando, de sede prædicta, et membris non obloquendo, nec de Sedis Apostolicæ potestate judicando neque confirmationes electionum ad cathedrales, vel metropolitanas Ecclesias, ac monasteria, et alias dignitates electi-

vas hujusmodi contra reservationes Apostolicas reservando, et alia, quæ juxta sacrorum canonum instituta ad honorem Dei et ordinis clericalis augmentum, animarum salutem, et bonum exemplum Christi fidelium necessaria, seu quomodolibet opportuna tibi videbuntur, gerendo, statuendo, faciendo, disponendo, et exequendo », et infra, « plenam, liberam et omnimodam, auctoritate Apostolica tenore præsentium, tibi concedimus facultatem, etc. » Addita sunt amplissima mandata, ut obnitentes contra censuris pelleret, regiaque vi implorata coecerec. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXIII, VI id. Octobris, Pontificatus nostri anno XIII ».

37. Ejusdem legati mittendi alia suberat causa, exstinguendorum⁴ nimirum Gallos inter et Hispanos dissidiorum, instaurandique veteris fœderis, quo ea regna olim juncta fuerant. Geminam earum dissensionum occasionem attingit Elias Antoninus Nebrissensis⁵ : nimirum Ludovicum XI regem, cum moreretur, testamento jussisse Russinonis et Ceretaniæ comitatus a Joanne Aragonensium rege acceptos illius hæredibus restitui, fidemque publicam solvisse missis litteris ad arcium præfectos, ut earum possessionem in eos, quos Ferdinandus designasset, transferrent, non tamen a Gallis paritum extincto Ludovico, sed consultum Carolum : a Ferdinando vero et Isabella postulatam de fœdere, respondisse sibi non constare quo jure possideret, atque an e possessione sibi cedendum foret, missurumque legum jurisque peritos, qui causam omnem cum Hispanis jureconsultis disceptarent dirimerentque : at Hispanum extrahi rem non ferentem, exercitum in Russinonem immisisse : parte alia ad Navarram occupandam signa extulisse, ac Tutelam nonnullasque arces firmissimo præsidio munivisse⁶. Obierat enim ante Ludovicum Gallorum regem Franciscus Phoebus illius nepos, rex Navarræ, in ipso adolescentiæ flore non sine suspitione veneni, cui Catharina soror successerat, nupserratque Joanni Lebrefensium principis filio : quod ægerrime terebant Ferdinandus et Isabella, qui illam Joanni primogenito jungi optaverant, ut regnum illud Castellæ adjungerent : temperarunt tamen postea ab hoc bello Hispani reges, qui vires in Granalense regnum effuderunt⁷ studio et hortatu Pontificis, qui Joannem cardinalem Albanensem non modo in Gallias, sed etiam in Castellæ et Legionis regna legavit⁸, hoc alio ad eum dato Diplomate, ut emergentia dissidia comprimeret.

38. « Fraternitati, inquit, tuæ principes tam spirituales quam temporales cujuscumque di-

¹ Lib. brev. an. 13. mens. O. ab. Volat. l. v. — ² Reg. post canol. Ep. — ³ Lib. Bull. xxv. p. 313.

⁴ Sixt. reg. l. legati-n. p. 297. — ⁵ Nebrissen. l. III. c. 1 et 2. — ⁶ Id. c. 2. et Marian. l. xxiv. c. 22, et l. xxv. c. 3 et 5. — ⁷ Nebris. sup. c. 2. — ⁸ Nebris. l. III. c. 3. — ⁹ Sixt. reg. l. legati. 297.

gnitalis et excellentiæ, ac communitates, et singulares personas tuæ legationis hujusmodi, si opus fuerit, et ut præmissa perfectius subsequi valeant, ad pacem invicem et mutuam charitatem inducendi, ac omnia quæ propterea tibi necessaria videbuntur, nostro et præfatæ Ecclesiæ (nimirum Romanæ) nomine promittendi, nosque et Ecclesiam præfatam obligandi, securitates opportunas præstandi, et quæ propterea firmata et conclusa fuerint sub censuris et pœnis Ecclesiasticis observari mandandi, ac omnia et singula alia, quæ in præmissis necessaria erunt, seu quomodolibet opportuna, juxta traditam tibi a Domino prudentiam faciendi, ordiuandi et exequendi eadem auctoritate concedimus facultatem. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ, VIII id. Octobris MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XIII.

39. Licet amplissimis hisce imperiis a Sixto legatus fullus esset, tum ad quosvis sedandos motus, tum ad Ecclesiasticam disciplinam suo restituendam nitenti, novæ tamen turbæ excitatæ in Galliis a quibusdam Ecclesiasticis cœlibus, in quibus decreti sunt nonnulli præsules, qui ordinis sacerdotalis clientelam gererent, Ecclesiæque Gallicanæ mores perpoliendos, et corruptelas et abolendas curarent: in quo licet pietatis aliqua affulgeret species, altius tamen rem penetranti Pontifici indignum visum est, alios tuendæ Ecclesiasticæ immunitati vel disciplinæ præfici in Galliis, cum id munus ad Sedem Apostolicam spectaret; atque ideo ducem Borbonii, cui regni procurationem a Ludovico moriente commendatam refert Comineus ¹, rogavit ² ne quid novari permetteret, neque enim Gallicano clero Pontificiam curam defuturam:

« Duci Borbonii.

« Intelligimus electos esse nonnullos prælatos in defensores et reformatores Ecclesiæ Gallicanæ: quod cum sit absurdum, et sacris canonibus bonæque consuetudini repugnans, possitque ea res motus et perturbationes excitare, et pessimo exemplo esse, hortamur nobilitatem tuam, ut suam in hoc pietatem, quemadmodum in aliis fecit et factura esse videtur, erga hanc Sedem ostendere velit, et huic rei, et incœpto maxime improbando obviare, ne locum habeat: ad nos enim spectat, si quid Ecclesiæ Gallicanæ deest, providere, qui et possemus, et volumus opportune procurare, et agere, quæ necessaria ad illius defensionem essent, etc. Dat. Romæ die XXIV Decembris MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XIII ».

40. Præterea ³ cum Diensem et Valentinensem comitatus Ludoviens, ut religionis aculeos ex animo suo removeret, Sixto, ut paulo ante meminimus, restituisset, Delphinates senatus con-

sulto eos principalis ad Gallicam coronam contra fas reduxerunt: quos cum censuris posset Sixtus juste perecellere, clementia tamen usus ducem Borbonium rogavit, ut Romanæ Ecclesiæ sua jura assereret:

« Duci Borbonii.

« Hortamur nobilitatem tuam, ut pro solita tua et prædecessorum ad nos et Ecclesiam devotione, et pro justitiæ debito, omnem tibi possibilem operam adhibere procures per nostrorum officialium et castellanorum ad sua solita officia restitutionem, nec permittas tam gravem injuriam nobis et præfatæ Ecclesiæ illatam in regno Franciæ, cujus reges et incolæ hujus sanctæ Sedis, et sedentis in ea cultores et fautores semper fuere, impunitam transire; distulimus usque modo publicare quibus censuris Ecclesiasticis qui talia fecerint, et eis ad id auxilium, consilium vel favorem directe vel indirecte, facile vel expresse præstiterunt, eorumque descendentes usque in tertiam generationem, ac loca domini eorum censuris et pœnis Ecclesiasticis irretiti sunt juxta Apostolicas Constitutiones, non dubitantes regem ipsum, re hac intellecta, eos, qui talia perpetrarunt, condigna animadversione puniuntur in aliorum exemplum, et missurum ad Apostolicam Sedem a censuris prædictis, injuncta eis penitentia, absolvendos. Alioquin expediens foret pro juris dictæ Ecclesiæ tuitione ad opportuna a jure et constitutionibus prædictis data remedia recurrere contra eos, qui talia fecerunt, et alios, qui cum possint, illa negligant emendare: quod tandem faciemus, quanquam non libenter, sed necessitate compulsus, ne nos præfatæ Ecclesiæ sponsæ nostræ jura negligere videamur, qui alios in sua justitia confovemus. Dat. Romæ die I Decembris MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XIII ».

41. *Eduardi regis Angliæ obitus et Richardi ducis in nepotem savitia.* — Eodem anno quo Gallus et Navarræus reges obiit, vita functus ⁴ est Angliæ rex Eduardus V, Walliæ principe ac Richardo filii impuberibus superstilibus relictis, quos fratri suo Richardo duci Glocestriæ testamento commendasse tradunt. Qua de re factus certior Pontifex morientem defuncti regis matrem hisce litteris solatus est ⁵: « Non est, inquit, usque adeo ingemiscendum, ut vel omnipotentis Dei voluntati resistere, vel humanæ conditionis immemores esse videamur; quod divinæ clementiæ placet, id grave videri non debet. Acquiesce igitur æquo animo, et acerbiter doloris prudentia et ratione que in te magna est moderare: nos autem cum le propter virtutem et laudatissimam vitam tuam paterna charitate prosequimur, studebimus nihil paterni officii prætermittere, sed ad omnia,

¹ Comin. l. v. c. 41. — ² Lib. brev. an. 12, XXIV Decemb. — Lib. brev. an. 13, I Decemb.

³ Polyd. Virg. l. XXIV. in fine Philip. Comin. l. VI, c. 9. Belet. dec. l. I, IV. num. 19 et alii. — ⁴ Lib. brev. an. 12, p. 541.

quæ cum Deo pro honore et commodo tuo, ac tuorum, et præsertim superstitis nepotis tui Eduardi, fieri poterunt, semper prompti et bene dispositi reperiemur. Dat. Romæ die xv Maii MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xii ».

42. Cumulatum est paulo post Eduardi funus filiorum cruentis funeribus; Richardus enim dux cui Pontifex, nondum cognita ejus sævitia, de susceptis regni gubernaculis, donec pupillus rex adolevisset, inenite Julio gratulatus erat¹⁾ postquam nepoti, ut regi justo, fidem addidit, eum ac fratrem, quos in suam variis artibus potestatem redegerat, interfecit; utque flagitium aliquo furore coloraret, non in vulgus solum, verum e sacro suggestu per nefarium ecclesiam promulgari jussit Eduardi fratris demortui filios non justis nuptiis procreatos, de quibus Cominius²⁾, Polydorus Virgilius³⁾ et Thomas Morus⁴⁾ agunt. Tot scelerum auctorem Richardo fuisse ait Belcairus⁵⁾ episcopum Basensium, qui cum viginti ante annis ab Eduardo in carcere tenuis fuisset, ea, quo magno pretio redimere se coactus fuerat, ulciscendi cupidine commentus est: Eduardum adolescentem virginis cujusdam amore captum eam clandestino matrimonio se teste sibi junxisse, eaque deinde potitum contempsisse, induxisseque aliam uxorem, ex qua prolem susceperat. Addit Belcairus eundem facinorosum episcopum filium habuisse, cui Richardus in paterni sceleris premium alteram exhaeredatarum regiarum virginum conjugem sponderit: « Verum, inquit, impiis pœnas fere semper divina providentia reservat: qui modo regias virgines ambebat, et augustius sua sorte matrimonium sibi despondebat, paucis post mensibus captivus Lutetiam deductus, atque in carcerem defusus pudore, mœnore, fame consumptus est ». Et vero Tyrannus ab Henrico, qui in Britannico exilio degebat, Gallorum ope, regno vitæque privatus fuerit, suo loco dicitur. Nunc ad Hispanicas res narrationem convertimus.

43. *Granatenses ab Hispanis victi.* — Perverserat in ipsa Granatensis regni penetralia Castellanus victor exercitus, atque Alhamam superiori anno impetu ceperat, quam Maurorum rex vehementissime oppugnavit⁶⁾: sed Henricus de Methyma Asindica, qui diu ante eum marchione Gaditano, a quo parca fuerat Alhama, inimicitias gesserat, religionem vindictæ prætulit, et contractis rapinam copiis ad ferendas remulo suppeditas provolvit, junctusque illi acerrimo lædere hostem strenue retudit. Tum Mauro iterum Alhamæ obsidionem repetente, magno apparatu in Barbaros bellum instauratum est, cui duo cardinales Petrus Mendoza

et Jacobus Furtatus interfuere¹⁾: ac licet plures Alhamam evertendam censerint, decretum tamen fuit non esse deserendam, sed ad eam tutandam vicinas expugnandas arces. Ut vero expiata sint Saracenicæ templa, et Christo consecrata, necnon suæ pietatis monumenta in iis regina Elisabetha reliquerit, describit Nebrissensis²⁾: « Eranl, inquit, in ea urbe tria Maurorum fana, mesquitas illi vocant; quas ex profano ritu expiatas cardinalis Hispanus, regis et reginæ jussu, Christianæ religioni dedicavit: primam Dominicæ Incarnationis nomine, alteram divi Jacobi Hispanorum patroni, tertiam Michaelis archangeli: has regina vasis aureis argenteisque vestibus, et aulæis, libris, cymbalis, tintinnabulis, et omnibus, quæ ad cultum divinum necessaria sunt, adornavit. Ipsa quoque religionis ardore commota suis digitis textilia quædam velamina laboravit, quæ adhuc in templo illo prima manuum suarum monumenta extant ».

44. Vastatus deinde est a Ferdinando rege Granatensis ager: tum maritima classe instructa, Mauritaniam infestata obsessaque littora, ne ex Africa auxilia ab hoste peterentur. Quibus de rebus Pontifex factus certior hisce litteris Ferdinandum et Elisabetham³⁾ ad urgendam proferendamque victoriam incitavit.

« Regibus Hispaniæ.

« Accepimus litteras vestras, quibus nobis significatis partem de Mauris hostibus victoriam, quæ nobis magnæ lætitiæ et jucunditati fuit: jussimus litteras ipsas in consistorio recitari, ut omnes hujus gaudii participes faceremus, egimusque Deo gratias, cujus ductu et auspicio eam victoriam estis consecuti, quam hortamur, ut magno et invicto animo prosequamini: confidimus enim Deum ipsum, pro cujus etiam honore id agitis, pio vestro incepto faulurum: felicem vobis hujus belli exitum de sui nominis contemptoribus et inimicis daturum. Datum Romæ die vii Junii MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xii ». Consensere Pontificiis votis felices exitus, deque excisis Maurorum in Hispania reliquiis dicitur postea.

45. *Mahumetica superstitione et Judaica perfidia in Hispania repressæ.* — Addimus nunc Ferdinandum magna laude imperasse, ne Mahometis nomen a Saracenis ex furrium fastigio inelamaretur, ac Viennensis Concilii ea in remandatum perfecisse: Babylonium vero sultanum, cujus viribus opibusque distans Granatense regnum stetit, a Saracenis fuisse adversus Christianos incitatum et questum gravissime apud Pontificem, cujus iras Sixtus suis litteris lenire conatus est⁴⁾, illique Christianos commendavit.

¹⁾ Lib. brev. an. 12. p. 653. — ²⁾ Comin. l. vi. c. 9. — ³⁾ Polyd. Virg. Inst. l. xlv. — ⁴⁾ Thomas Morus. — ⁵⁾ Belcairus, dec. l. l. iv. num. 19. — ⁶⁾ Elius Ant. Nebr. de reb. Hisp. dec. l. l. i. c. 2, 3, 4, 5.

¹⁾ Elius Ant. Nebr. de reb. Hisp. dec. l. l. i. c. 5. — ²⁾ Id. ib. — ³⁾ Id. c. 7. — ⁴⁾ Lib. brev. p. 472.

« Magno soldano Babylonie.

« Magne et potens domine. Acceptis litteris tuis super meschitarum demolitione, quam fieri a charissimo in Christo filio nostro Ferdinando Aragonum rege in suis regnis asserebas, scripsimus ad illum opportune, ut si vera essent quæ ad nos scripseras, debitis remediis prohiberemus. Invenimus falso ad te rumore delata esse omnia, nam neque meschitarum ulla demolita est, et tui omnes in illis regionibus Saraceni existentes in sua pace et quiete vivunt, nulla injuria, nulla molestia lacessiti. Verum est quod, cum illi præter antiquos ritus turres et summitates quasdam meschitis ipsis valde eminentiores, quas ipsi comas vocant, construxissent, et in altiori illarum parte Mahumetem alta et humana voce invocarent, religiosus ille rex non injuria prohibuit id quod præter morem in populo Christiano non sine scandalo fieret. Itaque ejusmodi comas æquari meschitis, et dictam invocationem non nisi cum voce tubæ corneæ juxta vetus institutum fieri jussit: quod si recte meritis minime te commovere debet cum ob causas prædictas, tum quia pari vice et tu ipse in Ecclesiis nostris, quæ subditione tua sunt, et campanilia et campanarum sonum prohibes. Hortamur te, ut æquo animo feras, quod nullo contemptu, nulla tuorum jactura factum est. Noli malorum hominum mendacia, et eorum præsertim, qui dissidium et similtates optant apud te quam ratione, et æquitate, et tua modestia prævalere; nostros vero religiosos et Christianos omnes, qui in terris tuis moram faciunt, tibi enixe commendamus, gratissimum habitari quidquid commodi et officii eisdem præstiteris. Datum Romæ die viii Aprilis MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ».

46. Nec modo Mahumetica superstitione coercita est, sed Judaica etiam repressa peritiam a Castellæ et Aragoniæ regibus: plures enim reperti¹ sunt qui cum sacris Christianis initiati fuissent, clam veterem superstitionem repentes sabbatarios ritus, cæterasque Judaicas ceremonias observabant, noctuque synagogam ingrediebantur: cumque eorum numerus adeo excrevisset, ut religioni ab iis magnum discrimen impenderet, piis viris re cum Gonsalvo Mendozio et Hispalensi archiepiscopo et S. R. E. cardinale communicata, eam detulere ad reges, ac Pontificem Romanum, cujus imperio constituta sunt sacra tribunalia in eos, qui in flagitio obdurescerent; iis vero, qui peritiam damnerent, venia proposita: ut vero acerbe de sonibus sumptum sit supplicium, ac resipiscen-
tibus venia data fuerit, ita describit Marinæus².

47. « Revelavit tempus, vel potius justitia Dei Catholicis principibus Marrhanos in tenebris

noctis et occulto delinquentes, nec impune diutius peccare permisit, quorum maleficiis et erroribus Catholici principes obviantes consilio cardinalis, quem supra memoravimus, primum sacerdotibus et viris religiosis in omnibus civitatibus et populis jusserunt, ut omnes, qui nuper ad religionem Christianam conversi fuissent, tum concionibus publicis, tum privatis sermonibus diligenter admonerent, instruerent in omnibus Ecclesiæ sacramentis, et in Catholica fide retinerent et confirmarent. Deinde vero cum hoc parum vel nihil profuisse cognovissent, hanc ob causam Romam legatos miserunt ad summum Pontificem, qui cum causam legationis audivisset, admiratus novam hæresim, et molestissime ferens dedecus et ignominiam, quam Christi cultoribus impium hominum genus inferebat, litteras suas bullatas, et Apostolico sigillo signatas ad principes Catholicos destinavit, quibus in eos inquisitionem fieri diligenter et animadverti jubebat, qui Christianæ religioni fideique Catholice quocumque modo detraherent aut detraxissent. Rex igitur et regina litteris acceptis, auctoritate jussuque Pontificis, inquisitoribus, quos ad hanc rem exquirendam ex omnibus sacerdotibus regnorum suorum moribus et doctrina probatissimos delegerant, hunc ordinem et hanc legem statuerunt, ut in omnibus ceterioris et ulterioris Hispaniæ civitatibus et populis litteras suas et edicta publicarent Pontificio jure composita, quibus publicatis et inspectis, omnes, qui crimen hæreticæ pravitatis incurrissent, infra certum temporis spatium suos errores inquisitoribus, qui patres appellantur, confidenter revelarent, veniam suppliciter deprecantes, Ecclesiæ reconciliari, scelerum, quibus Christi nomen abnegassent, injunctas sibi pœnitentias agerent. Ad quod judicium, priusquam terminus temporis concessus præteriret, hominum millia circiter septemdecim utriusque sexus convenerunt: quibus Ecclesia, quæ fons est misericordiæ magnæque pietatis, contenta, pœnitentiis unicuique pro qualitate criminis impositis, vitam, qua fortasse digni non erant, clementer indulgit. Multi autem, qui litteris et edicto parere noluerunt in sua hæresi perseverantes, habita probatorum testium relatione, capti fuerunt et tormentis affecti sua crimina confitentes in ignem coniecti, vitam cum morte commutarunt: quorum alii sua crimina flebant, Christum recognoscentes: alii pertinaces in erroribus, Mosis nomen invocabant, quorum paucis annis utriusque sexus millia duo combusta fuerunt. Multis præterea, quos delictorum suorum penituit, quamvis graviter peccavissent, concessum est, ut in carcere pœnitentiis agentes vitam finirent. Aliis quoque, qui morte liberati carcereque soluti fuerunt, hoc pœnæ genus datum est, ut scilicet infames essent et privati officiis, auro et

¹ Lucius Marin. Sic. de reb. Hisp. l. XIX. c. 22. — ² Id. ib.

omni genere, serici, duabus crucibus coloris ignei signarentur, quorum alteram in pectore, alteram a tergo super exteriorem vestem, quae viderentur ab omnibus, gestarent, et ipsi cognoscerentur.

48. « Animadversum est etiam in mortuos, quos in vita deliquisse constabat, quorum ossa, quae plurima fuere, publicatis bonis, filiisque privatis honoribus et officiis, e sepulturis extracta publice cremata fuerunt. Ille justitiae genus homines quamplurimi de stirpe Judaici suorum criminum conscii pertimescentes, patria sua domoque relicta et multis magnisque rebus, ex Catholicorum principum regnis aufugerunt: multi siquidem in Portugalliam, multi in Navarram, alii in Italiam, alii in Galliam, alii in alias regiones, ubi se tutos fore putabant, migraverunt, quorum res et bona, tam mobilia quam stantia, Catholici principes in bello, quod adversus Mauros et Barbaros alios gerebant; distribuenda censuere, quarum rerum omnium summa fuit ingens: in Bœtica namque provincia dumtaxat eorum, qui cum filiis et uxoribus fugerant, inanium et vacuarum domuum milia quinque reperta fuere. Et quoniam, ut supra diximus, Judæorum consuetudo nuper ad Christianam religionem conversis perniciose videbatur, propterea quod occasionem peccandi sine dubio præbebat, Catholici principes Judæos omnes a regnorum suorum finibus in perpetuum depulerunt et exterminarunt: qui cum per edictum moniti neque vendere suas domos, neque secum transferre pecunias possent, eorum nonnulli deprehensi fuere, qui nummos in asinorum elitellis et auribus deferebant ».

49. *Iusta severitas Catholicorum principum ipsis invidiam parit, de qua a Sixto vindicantur.* — Ea in plectendis apostatis neophytis Judaici generis acerbitas summam apud pios laudem, apud nonnullos vero invidiam Elisabethæ reginæ Castellæ peperit; sparsus enim rumor est, non ad vindicandam læsi Numinis injuriam, sed ad cogendum aurum prædamque cumulandam adhibitam illam judiciorum severitatem: eumque eadem regina se ambigere significasset, ne apud Pontificem ea suspicione aspergeretur, Sixtus eam hisce litteris ambiguitatem omnem ex ejus animo depulit¹, collaudavitque ejus pietatem: monuit tamen, ne immunitatem ordinis Ecclesiastici labefactari, neve imperia Apostolica administratorum fraude impietateque eludi pateretur.

50. « Reginæ Castellæ.

« Quantum attinet ad negotium neophytorum », et infra: « conati semper fuimus, inserti illorum insanie, tam pestifero morbo opportuna remedia adhibere ». Et infra: « Nunc vero, perspecta optima ac perpensa voluntate

tua, gratissimum nobis est, quod in illis regnis tuis in vindicanda divine majestatis offensa tanto studio ac devotione desiderio nostro satisfacias. Equidem, filia charissima, cum multis regis virtutibus personam tuam divino munere insignitam cognoscamus, nullam tamen magis quam istam in Deum religionem, ac in fide orthodoxa affectum, atque constantiam tuam commendaverimus; proinde sanctum istud propositum tuum in Domino probantes ac benedicentes serenitatem tuam attente hortamur atque oramus, ne tanta labe diutius per illa regna serpat simili studio huic negotio intendas, et juxta provisiones nostras desuper editas et edendas, in quibus favor tuus præcipuus requiritur, causam Dei amplectaris, cui ulla in re alia magis placere non potes. Quod autem dubitare videris nos forsitan existimare, quod in perditos illos, qui Christianum nomen ementili Christum blasphemant et Judaica perfidia cruciligunt, quin ad sanitatem redigi nequeant, tam severe animadvertere cures, ambitione potius et honorum temporalium cupiditate, quam zelo fidei et Catholicæ veritatis, vel Dei timore certo scias, ne ullam quidem apud nos ejus rei fuisse suspensionem, etc. Datum Romæ die xxv Februarii mcdlxxxiii, Pontificatus nostri anno xii ».

51. Quod vero queritur Sixtus nulla novata in Castilla, et ab administris regis falcem in messem alienam immissam: id propterea dictum videtur, quod si emendandorum sacerdotum ac religiosorum virorum auctoritatem sibi arrogarent, cum id munus ad Pontificem et episcopos spectaret. Navatam autem a Ferdinando et Elizabetha operam sauciendæ religiosorum disciplinæ memorat¹ Marinæus dum ait: « Cum vidissent religiosos omnium Ordinum, et præcipue Minores et Prædicatores alios honestius et præcepta suæ religionis observantes, alios liberius ac dissolutius viventes, nec ordini suæ professionis, nec superioribus obsequentes, omnes qui claustrales dicuntur et libere vagabantur, ad observantiæ normam et honestiorem vitam compulere. Etiam sacras virgines, quas moniales appellant, quæ licentius vagari consueverant, a virorum qui suspecti videbantur consuetudine, secrelo colloquio et monasteriorum suorum exitu prohibere. Præterea juvenibus adolescentulis aliis cunctis, et qui litterarum studiis et bonis artibus operam dabant, usum longarum sericarum vestium, promissorumque capillorum, quibus nonnulli maxime studebant, ademerunt. His rebus et a studiosis colebantur, et a virtutibus alienis timebantur. Prohibuerunt et ludos aleæ præcipue atque chartarum, ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur: sunt enim ludi,

¹ L. b. brev. n. 12, p. 380.

¹ Lucius Marin. Sicul. l. XIX, de reb. Hisp.

de quibus alibi plene scripsimus, persimiles meretricibus, quæ voluptate quadam non solum vulgares homines et insipientes, sed etiam nobiles equites virosque primarios fallunt, litteratos sacerdotes atque pontifices ». De egregiis aliis horum regum gestis dicitur suis locis; nunc ad res Boreales digredimur.

52. *Litigantibus inter se imperatore et Hungaro, Turcæ in Bessarabiam irruunt et hæretici in Bohemia tumultuantur.* — Invasit ¹ Septentrionem gravissima pestis, eamque calamitatem Bohemicae seditiones ac funebre bellum inter imperatorem et Hungarum gestum auxere. Affectarat nimirum Hungaricam coronam Fredericus, atque ingentes regno clades, et sibi curas et ignominiam peperit; laecessitus enim Matthias, bellica laude viribusque præstantior, illum Austriaca dilione exuere constituit, intermissa Turcica expeditione, a qua inlempesive revocatus a Frederico fuerat, potiusque ² anno superiori Hamburgo magnis molitionibus bellum ursit, quo territus Fredericus, in bello pacem, et in pace bellum querere assuetus, Pontificium oratorem ad Matthiam misit, ut eum de fœdere postularet: quo nuntio recreatus Sixtus, atque in spem conficiendæ, pacatis Christianorum bellis, insignis in Turcæ expeditionis, exaratis ineunte anno litteris, Fredericum ad provehenda pacis consilia incitavit ³: « Cum nuper audiamus serenitatem tuam mississe venerabilem fratrem Alfonsum episcopum Forliviensem oratorem ad illustrem Hungariæ regem pro pace tractanda, gavisum admodum sumus Deumque oramus, ut illa confici possit, quo auctore, et episcopi ipsius prudentia accedente, speramus pacem ipsam esse secuturam; nos etiam, et ut concordibus animis et unitis viribus aliquid contra ipsos hostes Turcos Christiano nomine dignum posset decerni, pacem fecimus, et publicavimus, prout ex capitulis, quæ ad tuam celsitudinem alligata transmiltimus, videre poteris. Dat. Romæ die x Januarii MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno XII ».

53. Non fuit conciliata pax, quandoquidem Matthias, cum bello superior esset, victoria

cursum tenere statuit, et Pruectum, arcem Austriae munifissimam, crebris impressionibus, quamvis multo cruore fuso, in suam potestatem redegit hoc anno, ac deinde Viennæ maximum terrorem intulit. Ex quo bello Bajazetes, intentus in omnes occasiones amplificandi imperii, ad novas res excitatus est, et Bohemi hæretici concitandi in Catholicos magnas turbas occasionem sumpserunt, ex quibus Catholica res admodum depressa est, eo procedente hæreticorum furore, ut cum primum in Pontificem ⁴ et cardinales conceptum animis virus effudissent, in Wladislaum Poloniae primogenitum, et Bohemiæ regem probra jaclarent, ac demum senatum Catholicum et viros religiosos contrucidarint: de quibus Cromerus ⁵ hæc historie mandavit: « Nec Bohemia interim, et Praga præsertim, a domesticis motibus quietata fuit, schismaticis et profligatis sacerdotibus, atque concionatoribus in absentes episcopos, cardinales, et Pontificem maximum, mox in præsentem monachos et magistratus urbanos, ac in regem denique populum concitantibus: nec profuit indulgentia et patientia regis, ac ne coercitio quidem seditiosorum, quo minus probra et contumeliæ in eum jaclarentur, ac de vita is quoque Pragæ et apud Culinos montes, quo secesserat, periclitaretur. Senatus quidem veteris et novæ Pragæ a furenti multitudine contrucidatus est, et monasteria direpta (1) ». Agit de iis fusiùs Matthias Pannoniæ regem, cui jam ante ab Apostolica Sede Bohemia, ut eam hæretica superstitione expiaret, attributa fuerat, ac post gesta varia prælia cum Wladislao rege Bohemiæ convenerat ⁶, ut Moraviam, Silesiam, et Lusaciam Hungarus teneret, rogavit ⁷ ut hæreticos Catholicorum sanguine perfusus edomaret.

54. « Regi Hungariæ.

« Innotuisse credimus majestati tuæ, quod nuper etiam nobis tristi nuntio relatam est, hæreticos scilicet civitatis Pragensis, proxime facto tumultu, insurrexisse contra Catholicos nostros, et rabiem suam crudeliter exercentes, eos, quotquot in prætoriis, in sacris

¹ Cromer. l. XXIX. — ² Bonfin. rer. Hung. dec. 4. l. VI. — ³ Lib. brev. an. 12. p. 303.

⁴ Bonfin. dec. 4. l. VI. — ⁵ Crom. l. XXIX. — ⁶ Dabr. hist. Bohem. l. XXXI. — ⁷ Id. ib. — ⁸ Lib. brev. an. 13. IV Decemb.

(1) De vexatione hæc Bohemica Hussitarum peculiaris tradit eorum temporum auctor Misnensis in Chronico vulgato a Menkeno *Rer. German. to. II. col. 371*, quem præstat exscribere: « Eodem anno MCDLXXXIII, feria IV, Wenzeslai (die XXIV Septembris) Pragenses expulerunt omnes religiosos tam mendicantes quam non mendicantes, et captivaverunt omnes Catholicos, quorum aliquot occiderunt, reliquos etiam de civitate expulerunt. Audivi ego a quodam lectore Ordinis Prædicatorum, qui dixit se audivisse a quodam fratre Ordinis sui, qui cum aliis tunc fuit expulsus, quod originem haberet ista seditio occasione fratrum Minorum, qui nominant se *de observantia*. Nam isti fratres habentes conventum in Praga, per concessionem regis Bohemæ, qui fuit Catholicus, filius scilicet regis Poloniae, fundaverant sibi novum conventum. In isto conventu fuit quidam frater Ordinis, natione Bohemus, qui in sermonibus popularibus, certo tempore, sicut moris est illis, valde exarabaverat annos Hussitarum. Nam publice proclamando condemnavit eos, cum ipsi valde excederent Catholicos et numero et audaciâ ac potentia. Illic accessit, ut supra dictus frater retulit, abusus privilegii a Sixto concessi mendicantibus, quod dicti mendicantes, eos qui sibi confessi fuissent, et in forma Ecclesiæ absoluti, quos Ecclesiarum rectores nolent communicare vel iungere, ipsi publice communicare et iungere possent. Unde sacerdotes Hussitarum commoverunt seditonem istam, in qua, ut dictum est, omnes Catholicos fuerunt expulsi, qui a tempore supradicti regis valde fuerant adacti. Destruerunt etiam tunc Hussitæ prædictum conventum Minorum *de observantia* usque ad solum, et multa horrenda commiserunt in imagines crucifixi et alias ». MANSI.

adibus, in privatis denique domibus inventi sunt, varie trucidasse. Quæ res, sicuti enormis in conspectu Dei et hominum extitit, ita nos, quibus curæ est semper causa Catholicæ fidei, affectit incredibili dolore. Timentes itaque plurimum nisi statim de remediis opportunis provideatur, ne longius serpat hic morbus, ac majorem in partibus illis producat infectionem, majestati tuæ scribendum duximus, non quia putemus necessarium esse verbis excitare te, qui semper malleus infidelium et hæreticorum fuisti, et cui regnum illud Bohemiæ existens etiam tuæ majestati subjectum conservare ac defendere ab hujusmodi oppressionibus expedit, sed pro debito nostri pastoralis officii non omit-tendum omnino censuimus te, charissime fili, hortari, sicut per præsentis affectuose facimus, ut saluti Catholicorum hoc tempore velis consulere et opem ferre, ne ab impiis hæreticis tam tæde lanientur; omne enim malum nascens facile opprimitur, inveteratum sit plerumque robustius: facile tamen erit, si manum tuam, semper a Christo juxari solitam, apposueris, priusquam magis abundet sanies, et hæc sanentur vulnera: faciet majestas tua sanctum ac pium opus dignum laude apud homines, ac meritis perpetuis apud Altissimum. Nos quæcumque in hac causa intelligemus fore pro conservatione fidelium et oppressionem hæreticæ pravitatis accommoda, modo reddamur de statu ipsius rei certiores, non omittemus efficere. Scripsimus de hoc etiam venerabili episcopo Civitatis-Castelli, nuntio et oratori nostro, eique commisimus ut cum eadem tua majestate latius nomine nostro loquatur. Dat. Romæ die iv Decembris MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xii ».

55. Accendere etiam pio studio Casimirum Poloniæ regem ejusque filium Wladislaum regem Bohemiæ nisus est Sixtus ad asserendam in Bohemia religionem, cui etiam significavit non modo Hungariæ regem, verum etiam Fredericum imperatorem, finitimosque principes sollicitatos ad exoriens malum comprimendum, subditque: « Credimus non defuturum huic negotio quemquam pro virili parte, cum et etiam de communi re omnium Catholicorum agatur, majestati tuæ non propterea scribimus, quia putemus in eadem causa necessarium esse te Christianissimum regem excitare verbis; præsertim cum et ibi habeas pignus charissimum, ad quod juvandum satis majestatem tuam excitat paterna charitas, verum has breves dedimus, ut scires causam hanc nobis esse vehementer cordi, et nihilominus te, sicut facimus, hortamur ad provisiones et remedia necessaria adhibenda, ne isthæc hæreticorum oppressio atque injuria magis contra Catholicos invalescant, etc. Dat. Romæ die iv Decembris MCDLXXXIII, Pontificatus nostri anno xii ». Missæ eodem argumento ad internuntium litteræ, ut impera-

lorem accenderet in hæreticos, concitatique¹ præcipue in arma sacra Sigismundus archidux Austriae, Albertus, Georgius, Fridericus, Otho Bavariæ, Ernestus, et Albertus Saxoniæ duces, ac Brandenburgensis marchio, necnon episcopi Ratisponensis, Palaviensis, Bambergensis, Herbipolensis adversus hæreticos Pragenses, quorum immanitatem ita deplorat: « Indigne quidem illa veluti tormenta nostri cordis audivimus: patrilios scilicet in prætoriiis apprehensos, et ex fenestris præcipitados, religiosos viros trucidatos esse, in Ecclesiis direpta sacra, domos Christianorum tam privatas quam publicas cruore ac cæde respersas ».

56. Instructas etiam Wladislaum regi Bohemiæ, Poloni primogenito, sævas insidias a Pragensi-bus, ac feliciter discussas luisse refert Dubra-vius², nec tamen Polonus, non Germanus, non Hungarus, ut erant a Pontifice sollicitati in hæreticos ipsos consurrexerunt; sed Catholica post-habita causa, exitialia inter se bella gesserunt, de quibus anno sequenti. Porro fusi Catholici sanguinis crimen hæreticis condonatum scribit Cromerus³, interpretibus concordiæ Georgii Podiebratii filiis, qui præcipui seditionum auc-tores erant adeo, ut proditores et conjurati, cum raperentur ad supplicium, conspectis Henrico et Blucone Podiebratii ad regium latus, exclamarint⁴: « Vide, o rex, quam caute agas, qui discipulos proditoris punis, magistros autem honoras ». Fluctuavit deinde Bohemia aliquot annis suorumque sanguine maduit, quarum barbarum principes erant nonnulli impii sacer-dotes⁵, qui calicis usum ab omnibus usurpan-dum, et Concilii Basileensis conventa violari contendebant. Ut vero Lutherus sopitum ignem accenderit, suo loco dicetur: nunc reliqua persequamur.

57. *Kioviæ instaurare Polonus meditatur.*— Inter superiores principum Septentrionalium motus Kioviæ, in Russia urbem insignem, pro-ditione captam Moscovitæ ac Tartari populati erant; ad quam instaurandam validisque muni-tionibus firmandam, ut posthac barbaricos im-petus reprimeret, vires convertere decrevisset, Casimirus a Sixto Apostolica præsidia flagitavit: qui indulgentiarum præmia iis, qui pro sacra in infideles expeditione conficienda stipem erogarent, impertiit⁶, ac pia regis Poloniæ studia ex-posuit.

« Sixtus, etc. Charissimus in Christo filius noster Casimirus rex Poloniæ illustris provide considerans, quod proximis annis Turci una cum Tartaris ejusdem perditionis alumnis quam-dam dicti regis civitatem satis amplam et popu-losam in partibus Russiæ consistentem, nomine Kioviæ, dolo et fraude, prout ipsorum pessima

¹ Reg. post eam d. Ep. — ² Dubr. l. XXXI. — ³ Crom. l. XXIX. — ⁴ Dubr. l. XXXI. — ⁵ Id. ib. — ⁶ Lib. Bull. xci. p. 104.

conditio solet, crudeliter invaserunt, diriperunt et incendio consumpserunt, multis ex Christianis interfectis, necatis et excruciatis, liberis utriusque sexus stupratis, et in miseram captivitatem abductis, templis profanatis, et episcopo dictæ civitatis et sacerdotibus partim una cum aliis oppressis et in miserabilem captivitatem abductis, bonis omnibus denudatis: ac cupidus rex præfatus, ejus pietate singulari episcopus et alii captivi complures redempti fuere, civitatem ipsam restaurare, et ne de cætero similia contingant, obviare, exercitum et alia bello necessaria pro tantæ rei expeditione parare intendit, ejus pium ac sanctum desiderium plurimum in Domino commendantes, ejus conatus salutaris, quantum cum Deo possumus, confovere æquum necessariumque existimamus ». Subdit deinde ut opem ad sacrum bellum collaturis indulgentias proposuerit, etc. « Dat. Romæ apud S. Petrum an. MCDLXXXIII, kal. Martii, Pontificatus nostri anno XII ». Non ita in bellum sacrum vires opesque contulere Poloni, quin proximo anno Bessarabia a Turcis vastata fuerit.

58. *B. Leopoldus clarus miraculis.* — Efflorescat in Austria B. Leopoldi olim Austriæ ducis gloria ob res mirabiles ejus precibus a Deo patratas, de quibus cum Fridericus imperator ad Pontificem retulisset, de consecranda illius memoria actum est, ac demum anno proximo ea de re decretum editum, de quo Fridericus hisce litteris certior factus est ¹: « Quod sæpe per litteras et oratores majestas tua petiit de canonizatione beati Leopoldi decretum tandem est, et vota venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium in consistorio secreto recepta sunt, declaratumque per nos ipsis fratribus nostris assentientibus, ipsum beatum Leopoldum fore canonizandum, etc. Dat. Romæ die XIV Februarii MCDLXXXIII, Pontific. nostri an. XII ». Decretos postea ab Innocentio VIII eidem B. Leopoldo olim duci sanctorum honores, suo loco dicetur ².

59. *B. Simon Lipnicensis et Hugo archiepiscopus Pisanus sanctitate illustres.* — Migravit hoc anno in Polonia magna sanctitatis opinione Simon Lipnicensis Minorita, de quo miraculorum gloria conspicuo hæc memoria tradidit Cromerus ³: « Insignis fuit Simon Lipnicensis, ecclesiasticæ disertus Bernardiniani sodalitiæ ad meridianam portam Cracoviæ degentis, homo plebeius quidem et obscuro loco natus, sed probitate et sanctimonia vitæ clarus, ita ut ægroti complures ad sepulchrum præstanti sanitati restituti esse memorentur ». Hunc claruisse post mortem ingentibus miraculis confirmat Michovias ⁴, quæ Wadingus Annalium suorum Monumentis mandavit.

60. Illustrem etiam sanctitatis fama Hugo nem Pisanum archiepiscopum hoc anno obiisse testatur Raphael Volaterranus ¹ his verbis: « Ornavit eam cathedram post Jusium Ego præsul sanctissimus. Hic ex Agnani vicini castris nobili Saladinorum familia, quamvis Volaterranus simul et Paduanus esse canonicus, ob vitæ modestiam ac juris Pontificii scientiam promotus, varios labores ac arumnas ab infestis civibus ob Ecclesiæ libertatem et res conservandas est passus: quæ omnia patientia superando ad senectutem sine querela pervenit. Decessit anno MCDLXXXIII, inhumatus diebus X, a populoque adoratus ob visa ex eo prodigia: deinde conditus in ejus urbis Basilica fuit ».

61. *Cardinalis Estotevillæ mors et laudes.* — Obiere hoc etiam anno præstantes aliquot cardinales, inter quos fuit cardinalis Estotevilla, ejus nomen relicta Romæ ab eo augusta monumenta posteris transmittunt, de quo hæc scribit Jacobus Maffens Volaterranus ²: « Camerarium, defuncto Latino Ursino, adeptus est, canobria multa quibus præfuit, præcipue extra Italiam, ornavit et ampliavit, et sacris vestibus decoravit. Romæ testimonium perhibent Basilica B. Mariæ Majoris cultu præcipuo et religione semper a se habita, et templum Augustinien-sium paulo ante obitum a fundamentis instauratum ». Consecuti sunt eum mense Septembri presbyteri cardinales Auxias fil. S. Sabinæ, ac Ferricus Cluniacus fil. S. Vitalis, qui repente intereluso spiritu interiit; vigesimo secundo autem Octobris Franciscus Gonzaga diaconus cardinalis S. Mariæ Novæ, Bononiæ legatus ³.

62. *Cardinalitius senatus auctus.* — Suffecit autem proximo mense Sixtus in eorum locum quinque viros insignes, de quibus hæc tradit idem Jacobus Volaterranus ⁴: « Ad XV Novembris vocavit Pontifex extra ordinem patres in senatum, in quem ex Hadriana Mole per murum ad Pontificem pervenientem Sabellus et Columna venere a collega cardinale S. Georgii deducti ad Pontificis gratiam recepti: quo in senatu vel creati vel publicati fuere quinque cardinales, Joannes archiepiscopus Consanus ex comitibus Romanis proceribus, pater fere octogenarius; episcopus Turonensis, natione Gallus, ex Ordine Minorum, vir sanctitate clarus, tunc absens; Joannes episcopus Gerundensis, orator regis Hispaniæ, vir senio confectus, sed auctoritatis maximæ, et virtutis magnæ, et curialis antiquus; Joannes Jacobus episcopus Parmensis, vir medioeri litteratura, maxima humanitate et dexteritate præditus; Baptista protonotarius ex Ursina familia, vir summæ industriæ, et peritia legum admodum clarus ».

Quod ad Turonensem archiepiscopum atti-

¹ Lib. brev. an. 14. XIV Febr. — ² Nacl. vol. 2. gener. 50. — ³ Cromer. ubi sup. — ⁴ Michov. l. IV. c. 73. Wadding. in Annal. to. VII. an. 1482. num. 11.

¹ Raphael Volat. Georg. l. V. — ² Volat. Ms. arch. Vat. ig. num. 49 et 111. — ³ Id. ib. — ⁴ Lib. brev. an. 13. mens. Octob.

net, quem sanctitatis opinione claruisse retulit Volaterranus; is erat Elias vicecomitem de Bourdeille nobilissima stirpe satus, qui mortalibus humanis rebus valere iussis, Franciscanis institutis mores excoluerat, et theologicæ scientiæ laude florens de Pontificia auctoritate, deque abraganda Pragmatica Sanctione elucubrationes edidit, Nicolai V imperio Petragoricensem primum episcopatum suscepit, deinde ad Turonensem tractus archiepiscopatum, a Sixto presbyter cardinalis tit. S. Lucie in Silice renuntiatus, oblato sibi dignitatis insigni nullum lætitiæ signum edidit; proximo vero anno e mortali vita migravit, ac miraculis post mortem effulsisse refertur, de quibus Joannem e Planis episcopum Petragoricensem Acta publica instrui curasse anno mxxxvi, ut illius memoria consecraretur, refert Lucas Wadinghus ¹.

63. *Regina Cypri in clientelam Pontificiam recepta.* — Addit superioribus Jacobus Maffens Volaterranus: « XXIII Novembris, regina Cypri Carola, cum a Pontifice per interpretem audiretur, non ignobiliore nec inferiori sede sedebat Pontificis sella; quod ab aliquibus probatum non fuit ». Plura de ea narrat Raphael Volaterranus ², ut regno ad Venetos translato confugerit ad Sixtum, deinde ad sultanum Ægyptium, iterumque ad Sixtum Pontificem, cujus liberalitate vitam reliquam sustentarit, viro Ludovico in solitudine Ripaliensi agente.

64. *Controversia de Immaculata Conceptione.* — Agitabatur hoc tempore gravis inter theologos controversia de beate virginis Immaculata Conceptione, cum eam assererent alii atque in sacris suggestibus celebrarent, alii non immunem labe originali conceptam, sed divino mox beneficio ab ea macula liberatam contenderent pertinacissimis animis ³, adeo ut alterius opinionis sectatores de hæresi criminarentur, et peccato lethali eos, qui Immaculata Conceptionis festum celebrarent, sacrasque de ea con-

ciones audirent, devinciri effutirent, eaque de re libros ederent, quos Sixtus intentata anathematis pœna compressit, cumque in ea controversia nulla ab Ecclesia decretoria fidei sententia lata fuisset, ad sedandas ejusmodi turbas eandem anathematis pœnam imposuit iis, qui perstringerent hæreseos crimine eos qui labe originali immunem fuisse Deiparam negarent.

« Sixtus, etc. Assertiones prædicatorum eorumdem et aliorum quorumlibet, qui affirmare præsumerent eos, qui crederent aut tenerent, eandem Dei genitricem ab originali peccati macula in sua conceptione præservatam fuisse, propterea alicujus hæresis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut hujusmodi Officium Conceptionis celebrantes, seu hujusmodi sermones audientes, alicujus peccati reatum incurere, utpote falsas, et erroneas, et a veritate penitus alienas, editosque desuper libros id continentes quoad hoc auctoritate Apostolica tenore præsentium reprobamus et damnamus, ac motu, scientia et auctoritate prædictis statuimus et ordinavimus, quod prædicatores verbi Dei, et quicumque alii cujuscumque status, gradus aut ordinis, ac conditionis fuerint, qui de cætero ausu temerario præsumperint in eorum sermonibus ad populum, seu alias quomodolibet affirmare hujusmodi, sic per nos improbatas et damnatas assertiones veras esse, aut dictos libros pro veris legere, tenere vel habere, postquam de præsentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant, a qua ab alio quam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, nequeant absolutionis beneficium obtinere. Item motu, scientia et auctoritate similibus simili pœnæ ac censuræ subjicientes eos, qui ausi fuerint asserere contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, hæresis crimen, vel peccatum incurere mortale, cum nondum sit a Romana Ecclesia et Apostolica Sede decisum, non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mcdlxxxiii, non. Septembris, Pontificatus nostri anno xiii ».

¹ Waddin. in *Annal.* t. vii. ann. 1483. num. 33. et in *catal. Scriptor.* Ord. Min. Petr. Boismorin. in ejus *Vit. Petr. Fuz.* in *Gall. purpur.* — ² Volat. l. ix. — ³ Ext. ejus lit. in *Append.* t. iv. *Council.* p. 1. pag. 744.

SIXTI IV ANNUS ULTIMUS. — CHRISTI 1484.

1. *Ecclesie immunitates in Portugallia, et jura regis in Scotia Sixtus tuetur.* — Anno Virgineo partu millesimo quadragintesimo octuagesimo quarto, secunda Indictione, Sixtus IV egregia Pontificii in tuenda Ecclesiastica libertate conciliandaque principum ac populorum concordia studii documenta edidit. Novatum in Lusitania fuerat adversus jura Pontificia, ac præter intermissam solutionem annui vectigalis, quod Lusitani reges, ut Sedis Apostolicæ beneficiarii, pendere debent, decretum erat, ne quis Apostolicæ Sedis litteras atque imperia, nisi prius facta a regii sigilli præfecto potestate, exciperet, ac plura alia immunitati Ecclesiasticæ adversantia fiebant: quibus ut occurreret Pontifex, Joannem regem superiori anno litteris Apostolicis revocare a cæptis amissus erat¹; cumque nondum sublatum id vitium esset, gravissimis iterum sententiis eundem regem edicta Ecclesiasticæ libertati contraria rescindere, annumque censum solvere jussit, tendentique contra Apostolicam severitatem intentavit²:

2. « Regi Portugalliæ.

« Ut saluti tuæ consulas et honori, et nos ac Ecclesiam de violationis Ecclesiasticæ libertatis tolerantia non parum notatos a lingua libera detractrice, et Dominum nostrum Jesum Christum, per quem reges regnant et domini dominantur, et quem hactenus ejus, quam fundavit, Ecclesiæ suæ libertatem violando coram te provocasti, tibi reddas propitium, serenitatem tuam regiam requirimus, monemus et hortamur in Domino, et in remissionem injungimus peccatorum per Apostolica tibi scripta mandantes, ut in te ipsum aciem tuæ considerationis reflectens, sic tuos actus dijudices, ut ab aliis non debeas judicari, et memor sis conditionis tuæ, ac novissima juxta verbum sapientis attendens, quod scandalum in Ecclesia parit, quod nobis detractionem de tolerantia general, quod in perniciem tuæ salutis vertitur, et alios corrumpit exemplo, corrigens per te ipsum, et

statulum prædictum, si quod sit, felicis recordationis Honorii papæ III prædecessoris nostri, et imperialibus desuper editis parendo sanctionibus, de capitularibus statutis tui regni deleri facias, et ab omni Ecclesiasticæ libertatis violatione prorsus abstineas, ac mandes et facias tibi subditos abstinere, teque, ut Catholicum regem deest, justum et gravem exhibens omni creatura, ac præfate Ecclesiæ, a qua regie dignitatis culmen accepisti, cuique annum censum debes a memorata libertatis Ecclesiasticæ violatione prorsus abstineas, nec permittas illam per alios ullatenus violari.

3. « Sin autem, quod non credimus, nec famæ tuæ nec honori consuleres, nec mandatis nostris et monitionibus obedires, quantumcumque molestum nobis existeret te in aliquo molestare, tanto amplius contra te moveremur, et manum curarem Apostolicam aggravare, quanto serenitatem tuam sinceriori diligimus in Domino charitate, et quos amamus severius arguere intendimus, et durius castigare: nec poteris quantumcumque potentia ante faciem (non dicimus nostram) sed Dei, cujus licet immeriti vices gerimus in terris, divina ac æternæ repugnare omnipotentia majestatis. Facias igitur, fili charissime, de necessitate virtutem, et nostris, imo illius, cujus vices gerimus, et per quem vivis et regnas, studeas obtemperare mandatis, sicque Altissimum tibi reddas propitium, et nos tibi constituas nostris justis obtemperando mandatis in tuis opportunitatibus debiles. Sciturus pro certo quod, nisi mandatum nostrum curaveris publice adimplere, et de impedimento nobis infra duos menses a præsentatione præsentium tibi facta reddere certiores, non differemus ulterius, quin officii nostri debilum exequamur, procedendo contra te tanquam contra violatorem Ecclesiasticæ libertatis. Dat. Romæ die v Februarii MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno XII ».

4. Graviter etiam questus est de eodem rege, mulctatum fuisse exilio ab eo episcopum Silvensem, quod ad regium arbitrium nutumque

¹ Lib. brev. an. 12. p. 571. — ² Lib. brev. an. 13. v Febr.

dignitate episcopali se abdicare abutisset : ob quod facinus illum penas in Viennensi Concilio decretas contraxisse pronuntiavit ¹. Prodebant Ecclesiastici ordinis dignitatem nonnulli præsules, acceptorum a Sede Apostolica beneficiorum immemores, inter quos Joannes episcopus Conimbricensis, cum ad archiepiscopatum Bracharensem translatus Pontificis et sacri senatus sententia fuisset, nondum Diplomate nec pallio receptis, se archiepiscopali muneri ingressit, occupavit vectigalia, et cum administris regiis ad Ecclesiasticam immunitatem opprimendam conspiravit : de quibus factus certior Sixtus illi diem dixit ², qua sententia de abrogata ei dignitate ab eadem Apostolica Sede esset ferenda.

5. « Joanni episcopo olim Conimbricensi.

« Venerabilis frater. Sæpenumero et a multis viris gravibus et fidelibus nobis exlitis relatum, quod tu, quem revoluto jam anno et ultra a vinculo, quo Ecclesiam Conimbricensi, cui tunc præeras, tenebaris, de fratrum nostrorum consilio, et Apostolicæ potestatis plenitudine absolventes, ad Ecclesiam Bracharensem tunc vacantem transtulimus, præficiendo te eidem Bracharensi Ecclesiæ in archiepiscopum et pastorem, minus quæ honori tuo expedirent attendens, litteris super tua translatione hujusmodi minime expeditis, imo plumbeo per nos a jam confectis propter tua demerita remoto, regimini et administrationi ejusdem Bracharensis Ecclesiæ propria temeritate te ingressisti, et illius mensæ archiepiscopalis fructus perccepisti, ac te archiepiscopum Bracharensem, archiepiscopali pallio non obtento, nominare, ac ad ea, quæ pallio non obtento lacere non poteras, manum extendere de facto præsumpsisti, et quod deterius est, sæculari potestati illarum partium, et illius ministris, quæ eis visa fuere in præjudicium Ecclesiasticæ libertatis, auxilium, consilium et favorem præstare non erubuisti, quæ omnia non sine grandi animi molestia intelleximus. Et quanquam præmissa notoria esse asserantur, propter quæ, tuis exigentibus demeritis, a jure privatus es ipsa Ecclesia cæterisque beneficiis ; non tamen, ut via regia et exemplo Salvatoris nostri incedamus, tenore præsentium te requiramus et monemus, ut infra tres menses post receptionem præsentium coram nobis personaliter compareas ad videndum te declarari privatum, et allegandum causas, quare ad prædicta procedi non debeat, intendentes termino prædicto effluxo, teque non comparente, juxta sanctorum Patrum decreta te punire, prout justitia suadet. Datum Romæ die vi Februarii mcdlxxxiv, Pontificatus nostri anno xii ».

6. Ut vero Ecclesiasticum jus ab rege in Lusitania labefactari passus non est Sixtus, ita

nec regia jura ab Ecclesiasticis in Scotia infringi permisit, ediditque Jacobi regis rogatu decretum ³, quo præsules justis illius imperiis parere jussit.

« Jacobo regi Scotorum.

« Litteras majestatis tuæ accepimus, et dilectum filium Robertum Belma oratorem tuum pro paterna et singulari nostræ erga te benevolentia benigne audivimus, qui omnia per celsitudinem tuam sibi commissa prudenter accurateque exposuit. Quantum spectat ad Bullam illam, quod prælati et proceres regni obedientes sint coronæ tuæ, concessimus eam in ampla forma, ita ut tuo in hoc desiderio plene satisfactum existimemus, sicuti ex ejus tenore latius videbis. Circa vero esum carnium, quem tibi ex rationibus adductis cupis concedi, contentamur, et ita majestati tuæ, præsentium tenore, Apostolica auctoritate indulgemus, ut de consilio confessoris possis diebus, quibus esus hujusmodi ab Ecclesia est prohibitus, libere et licite, ac sine alicujus Ecclesiasticæ censure incursu vel conscientia, quoad vixeris, carnibus et lacticiis vesci, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, etc. Dat. Rom. die v Maii mcdlxxxiii, Pontificatus nostri anno xii ».

7. *Pontificium studium in Ungaro et Austriaco conciliandis.* — Urgebat inter hæc magno rei Christianæ damno bellum Matthias Hungariæ rex adversus Fridericum imperatorem, dumque victoricia signa latius circumferebat in Austria, finitimas Turcico limiti provincias suas barbarico furori relinquebat expositas : quos, ut in concordiam adduceret ⁴ Christi vicarius nullas Apostolici muneris partes prætermiserat : sed odiorum pertinacia omnia studia respuerat, cum imperator sua recuperare niteretur, Hungarus vero ad eum obterendum vires omnes intenderet : hoc vero anno Apostolicus intermissus ⁵ episcopus plurima de pace colloquia fecit. Perrexit etiam in Pannoniam, ut refert Bonfinius ⁶, Joannes cardinalis Aragonius, quem ad provehenda pacis concilia multum operam contulisse dubium non est. Denique Pontifex Matthiam victorem nomine totius Ecclesiæ obsecravit, ut pacem Frederico daret.

8. « Regi Hungariæ.

« Quam vehementi semper desiderio cupierimus pro bono reipublicæ Christianæ, partiumque illarum Germaniæ et regni tui Hungariæ quibus maxime afficimur, inter charissimum in Christo filium nostrum Fredericum imperatorem, et majestatem tuam, vestraque dominia sublatis discordiis pacem et tranquillitatem esse tam majestas imperialis, quam tua plene cognovisse potuerunt : nunquam enim litteris, nuntiis et oratoribus nostris utrumque vestrum hortari,

¹ Lib. brev. an. 13, vi Maii. — ² Ib. inter lit. Martii. — ³ Id. inter lit. Febr. — ⁴ Bonfin. de. 4. l. vi et alii. Brev. an. 13, x Martii.

¹ Reg. post eam, Ep. — ² Eod. lib. brev. an. 13, vi Febr.

admonere et rogare cessavimus, ut pacem amplecti velletis, misimusque illuc propterea etiam S. R. E. cardinales legatos nostros, nec quidquam omisimus faciendum, quod ad hujusmodi rem conducere arbitraremur. Verum cum videamus, humani generis hostis prevalente malitia, in longum nimis hujusmodi rem pertrahi, cruciamur animo continue, nec quidquam dulce aut jucundum nobis esse potest, considerantibus inter vos potentissimos principes, vestraque dominia, Christianitatis propugnacula, tam diutina bella discordiasque vigere: dolemus rempublicam Christianam nostram tam gravissimo detrimento ex bellis vestris affici. Compatimur subditis vestris, qui tot caedes, rapinas, incendia et caetera bellorum mala patiuntur. Deum rogare non desistimus, ut vos ad pacem concordiamque reducat pro sua pietate, et requirimus ac per viscera Domini nostri Jesu Christi rogamus, ut se paci accommodare velit: et si quid superest impedimenti, illud causa et contemplatione nostra et hujus sanctae Sedis removeat. Petimus hoc a majestate tua in munus singulare: petit hoc universa Christianitas, et sancta mater Ecclesia. Noli hoc nobis denegare, quod unicam consolationis nostrae culmen futurum est: si unquam nos, et hanc sanctam Sedem tibi obligare cupis, amplectere hoc tempore sine ulteriori dilatione pacem cum imperiali majestate. Habes illic venerabilem fratrem episcopum Castellani oratorem nostrum, qui imperiali majestati et tuae affectissimus est, et per cujus manus non nisi optime et cum laude pax fieri potest: faciet majestas tua rem universae Christianitati acceptissimam, Deo gratissimam et nobis eam dabit animi consolationem et quietem, quam super omnia desideravimus et optamus. Dat. Romae die x Martii MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno xii ».

9. Poscebat res Catholica, ut pax Germanum inter Hungarumque fieret non modo ut arma verterentur adversus Turcas, sed ut etiam expeditio sacra ad Pragenses, fuso Catholicorum sanguine infectos, puniendos conficeretur: ad quam ducendam episcopus Castellanus intermitius incumbere jussus¹ est. Atfulgebat² etiam spes, Friderico et Matthia conciliatis, eorum auctoritate Venetos, quorum dominatus amplificatio vis erat invisae, ad officium pacemque conficiendam coactum iri: sed Matthias Pontificis precibus non assensit, atque in expugnandis Austriae arcibus arma exercuit, interque alias Cornaburgum asperrimo bello sub imperium suum redegit finitimisque Vienna oppidis potitus castra apud Viennam posuit, quam ab eo subactam, in eaque ipsum demum extinctum visuri sumus³. Interea evanescere con-

silia de expeditione in Pragenses conficienda, Turcaeque in Hungariam incurrerunt, de quibus inferius agetur, atque Achileiam et Nestoralbam ad Istri ostia sitas barbaricae adjunxerunt¹ tyrannidi, tanta celeritate confecto bello, ut cum Matthias delectus novos imperasset, antequam Varadinum exercitus Stephani Valachiae principis, Hungaricae regiae clientis, rogatu conscriptus, perveniret, jam de Achileia et Nestoralba actum fristis nuntius perveniret. Cum vero Matthias incumbere in sacrum bellum, et castra ad recuperandas eas urbes movere debuisset, signa reflecti in Austriam jussit, iisque copiis Fridericum imperatorem attrivit. Neque Hungariae modo fiduciae terras, sed ejusdem Friderici etiam provincias vastabat Turca, septem enim barbarorum equitum millia per Corvatiam in Carinthiam et Carniolam excurrerunt: sed cum praeda inde ingenti onusti incederent, ac decem captivorum millia abducerent, contractis raptim Christianorum copiis a despota Lupo Garaii, et Matthiae bano, comite Berardino caeterisque provinciae regulis, caesi sunt amissaque omnia recuperata: in quo bello Berardini Frangepanis virtus admodum enituit. Neque ea clade deteriti sunt Turcae, quin novas in Christianos irruptiones, aucta ex Matthiae et Friderici dissensionibus audacia, moliti sunt.

10. *Inter Maximilianum et Belgas de Philippici educatione certatum.* — Implicitis aequae ac Fredericus erat bello Maximilianus illius filius Belgarum Burgundorumque princeps, qui a ferendis parenti suppitiis distractus erat: potiri ille Belgicarum rerum ambiebat, ac Philippici filii principatus materno jure partos moderari. At contra Belgae Philippici principis aulae procuracionem educationemque sibi arrogabant, ac superiori² anno Margaritam ipsius filiam Gallico Delphino, fremente Maximiliano, desponderant, adduxerantque in Gallias, tum Gandavi Philippum tenebant; cum vero leges poscerent, ut filius in patria esset potestate, illiusque educandi cura ad Maximilianum spectaret, controversiae sedandae studio Pontifex universos Belgii ordines Apostolicis litteris³ inlectere ad aequitatem enisus est, ut filium patri alendum permitterent.

11. « Tribus statibus Flandriae.

« Dilecti filii, etc. Audiveramus jam diu inter dilectum filium nobilem virum Maximilianum Austriae et Burgundiae ducem et vos aliquas esse discordias et similtates, pro quibus sedandis haecenus distulimus, quod sperabamus ducem, ipsum et vos pro prudentia et probitate, quas semper in illo et vobis cognovimus, absque alicujus medio et exhortatione invicem reconciliaturos et ad unionem redituros; co-

¹ Inter lit. mens. Jul. — ² Inter lit. mens. Febr. — ³ Bonif. dec. 4. l. vi.

¹ Bonif. dec. 1. l. vi. — ² Philipp. Comin. l. vi. c. 9. — ³ Lib. brev. an. 13. inter lit. mens. Jul.

gnito postmodum id factum adhuc non esse, et vos natum duces ipsius, invito patre et rennente, retinere, asserereque illum apud vos debere educari, existimavimus ad paterni amoris nostri erga vos officium pertinere, ut partes nostras pro utriusque vestrum pacis et quietis bono interponeremus, et quoniam discordiæ ipsæ præcipue super alendo puero, duces ipsius nato, verti videntur, inde ordiemur, et ibi commorabimur, ut hæc, si fieri possit, dissensionis amputata causa, facilius cætera resecentur. Non possumus cogitare quoniam pacto juste aut honeste filium, recusante patre, retinere valeatis. Natura et nobiscum genita ratio exposcit ut pater in educandis liberis omnibus præferatur. Quis enim aut ad amorem aut ad curam erga illos propensior esse potest? Quis divino et humano jure patribus liberorum regimen et alendi studium præ cæteris omnibus non tribuat? Quæ major esse charitas, quod vinculum charitatis arctius reperiri potest? Jam illud quis non videt ducem illum singulari sapientia, magnanimitate et probitate præditum non modo patrem, sed optimum præstantissimumque patrem et esse et censi. Non potest nisi ægre ferre et indignari pater filium a se eripi, et tanquam ablegatum apud alios delineri, et nos nulla ratione adduci possumus, ut credamus id vobis licere fieri, et si ulla subesset causa, non potest tamen non esse multo minor ea, quam natura et pietas præscribit. Itaque studiosi pacis et quietis omnium vestrum paterno affectu hortamur, monemus et requirimus pro nostra erga vos charitate, proque item vestra erga nos et hanc sanctam Sedem Apostolicam observantia, velitis duci præfato natum restituere, et illi alendum tradere, ut omnis inter illum et vos scandalorum, quæ oriri ex eo forsitan possent, amputetur materia, et ea, quæ inter vos jure debetur, unionis et pacis amœnitas conservetur, in quo nobis commodorum vestrorum studiosis rem facietis gratissimam, et vos vestræ quieti et honori consulatis. Dat. Romæ die ix Julii MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno xiii ».

12. *Italia intestinis bellis cruentata.* — Cruentata¹ est inter hæc variis in provinciis suorum indigenarum sanguine Italia, neque enim modo ad Ferrariæ mœnia, sed etiam in Bergomensis, Brixienis et Veronensis agris, in maritima Apulie et Calabriae ora, tum in Urbe² concitatae seditiones, ac demum ad Pallianum, Cavium, nonnullaque alia oppida bellicus fragor ob Columnensium Ursinorumque dissidia intonuit, utque a postremo ducamus initium, describunt fuscus Stephanus Infissura³ et alii vetustorum Diariorum auctores, excitatos Romæ exeunte

Maio ingentes motus, in quibus Columnensium aedes sociorumque ab Ursinis expugnatae excisæque sunt jussu Pontificio, captusque vi Laurentius Columna protonotarius, adductusque in Pontificium conspectum, ad quem jussus non venerat, deinde in carcerem inclusus, ac demum ultima Junii, ut perduellionis reus, cum aliquot sociis capitali supplicio affectus est. Mota deinde castra in Columnensium oppida, et Cavium iis, duce comite Hieronymo Riario, ereptum, de qua victoria eidem nepoti Sixtus est gratulatus¹, quod eam sanguine et rapinis non fœdasset.

13. « Comiti Hieronymo.

« Dilecte fili, magna cum animi jucunditate audivimus nobilitatem tuam oppido Cavensi potitum esse, quod fuit virtuti tuæ conveniens, et ab omnibus summopere commendatum, neque tantum delectat victoria ipsa summa cum gloria et laude tua parva, quantum elementia, qua usus es in medio cursu victoriæ, nam cum oppidum ipsum nobis rebelle et contumax obsidione cinctum esset, ita omnium undique tormentorum vi et frequentia, ita angustiis circumseptum, ut nullam amplius salutem oppidani superesse viderent, quin omnia ferro et igni, ac militari licentiæ jam exposita essent, tantam habuisti mansuetudinis tuæ rationem, ut ad gratiam et misericordiam omnes receperis, incensos iratosque militum animos continueris, pulcherrimam judicaveris eam victoriam esse, quæ sine cæde, rapinis et hostili sanguine haberi possit, in quo quidem plurimum animo nostro satisfecisti, qui non desideramus populorum desolationem, sed ut vivant, et convertantur ad gremium S. R. E. matris suæ, quam injuste offenderunt, etc. Dat. Romæ die xxviii Julii MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno xiii ».

14. Expugnata² etiam plures Columnensium arces in agro Romano, et Pallianum cinctum obsidione, quæ postea ob Pontificis obitus famam, castris amissis, soluta est, cujus belli causa ex Bruto, cæteroqui Sixto parum æquo, petenda visa est, cum Stephanus Infissura maledicendi libidine percitus in his narrandis Sixtum turpiter traducat proscindatque. Narrat itaque Brutus³ superiori bello, quod Ferdinandum Pontifici intulisse vidimus, Taliacotium ademptum Ursinis fuisse, quod Pontificias partes propugnarent, transfusumque in Columnenses, quos a fide Pontificia ad Neapolitanum contra fas descivisse, ac Romam in magnum discrimen adduxisse diximus supra: deleta autem ingenti prælio Alphonso Calabro, iectum fœdus Pontificia indulgentia iis legibus, ut capta utrinque pari fide restituerentur: at Columnenses partium scelere Taliacotium pertinacissime retinuisse,

¹ Sabel. Ennead. 10. l. vii. Brut. hist. Flor. l. viii et alii. —

² Steph. Infiss. Diarium Ms. arch. Vat. sig. num. 114. — ³ Id. ib. et aliud Diar. sign. eod. num. Jacobus Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 39 et 114. et Raph. Volat. antropol. l. xvii. in Sixt.

¹ Sixt. l. xiii. brev. mens. Jul. — ² Jic. Mas. ubi sup. — ³ Brut. l. viii. hist. Flor.

commotum itaque Pontificem in tanta sui contemplatione leges tuendas armis censuisse. Pari etiam æquifatis tuendique juris Pontificii studio bellum gessit cum Venetis, nilque intentatum reliquit, ut honorificas sacrosanctæ majestati leges ferret; ac propterea legatum ab eo ad Venetum principem ac senatum cardinalem Ussiponensem xix Martii die refert manuscriptum Diarium vetus¹, confirmantque Jacobus Maphæus Volaterranus², et Joannes Burchardus³. Is erat Georgius tit. SS. Marcellini et Petri presbyter cardinalis, theologicæ scientiæ laude clarissimus, qui summa ad componendas discordias potestate instructus est hoc Diplomate⁴:

15. « Te tanquam pacis angelum nostro et Ecclesiæ Romanæ nominibus ad pacificandam Italiam Apostolicæ Sedis legatum de latere nostro, de fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, comitante pacis angelo, provide duximus destinandum, indubitabili ratione tenentes, quod inspirante pacifico regum Rege, qui pacem jure hæreditario transiturus de mundo ad patrem suis reliquit discipulis, in discessu semina discordiarum quæcumque mota submovere, et salutaris concordiæ et inestimabile pacis bonum perducere modis omnibus satages, tibi que propterea inter potentatus invicem dissidentes, ac illis adhærentes, complices et sequaces eorundem de et super quibuscumque discordiis, differentiis atque guerris vigentibus, et quæ esse possunt inter eos ac quibuscumque juribus, actionibus, occasionibus seu modis quomodoecumque et qualitercumque nostro et dictæ Ecclesiæ nomine tractandi et componendi, ac indicendi sub spe pacis treguas et inducias quaslibet temporales », et infra, « plenam et liberam præsentium tenore concedimus facultatem, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum an. Incarnationis Dominicæ MCDLXXXIV, IV kal. Aprilis, Pontificat. nostri anno XIII ». Extant eodem argumento datæ ad duces Venetorum hortatoriæ ad pacem litteræ⁵.

16. Decreta porro hæc legatio fuit, cum Joannes Mocenicus, Venetæ reipublicæ princeps, censurarum laqueis irretitus ea religione solvi flagitaret, controversiamque de Ferrariensis agri limite, tum de Roberto Sauseverinate, et Guidone Rubeo Parmensi in pristinis juribus principatus restituendis Pontificio arbitrio se permissurum significasset: quam causam Ferdinando et Elisabethæ Castellæ et Aragoniæ regibus Pontifex exposuit⁶, cum pacis interpretes se fore essent polliciti:

« Regibus Hispaniæ.

« Cum ex insperato res se obtulerit, visum

est nobis, et venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus eam amplecti, et non permittere tantam occasionem conficiendæ pacis, quam nos semper desideravimus, maxime cum Veneti ipsi libere omnia in pectore nostro remittere velle scribant; non enim honestum nobis fuisset, si tantam liberalitatem et reverentiam fuisset aspernati, præcipue ubi speramus secuturum esse tantum commoditatis et boni toti Italiæ, et per consequens universæ reipublicæ Christianæ. Itaque legatum creavimus, qui statim versus partes illas proficiscetur, recepturus nomine nostro in manibus suis omnia loca in præsentî bello capta juxta eorum oblationes, et alia facere curabit, quæ expedire videbuntur huic sanctissimo operi ad optatum effectum deducendo. Dat. Romæ die xxiii Martii MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno XIII ».

17. Delusum se spe et expectatione pacis fuisse questus est⁷ Sixtus, Venetosque pronos se ad concordiam fallaci specie præbuisse, ut tutius instruendo bellico apparatus vacarent: cumque reges gravate accepissent Lusitanum cardinalem ad inveniendâ concordiæ colloquia adhibitum, cum ipsi facilius rem ad optatum exitum se adducturos præfiderent, Sixtus hæc iis rescripsit:

« Regi Hispaniæ.

« Exposuit nobis dilectus filius noster cardinalis Gerundensis, majestatem tuam admirari et dolere quod pacem, de qua superioribus diebus cum Venetis actum est, non per manus tuas, sed per dilectum filium nostrum cardinalem Ussiponensem tractari voluerimus, et multa in hanc sententiam locutus est, quæ non parum animi tui dolorem præ se ferebant. Non est, charissime fili, quod ex hoc ulla afficiaris molestia, si enim rei necessitatem consideraveris, intelliges aliter fieri non potuisse; seis enim quantum honori tuo semper tribuerimus, prout tributuri semper sumus ». Pergit narrare Venetos controversiam Pontificio arbitrio permittendam præ se tulisse, ac omnia Ecclesiæ erepta restitutos spondisse, ad quæ recipienda missum prædictum cardinalem Ussiponensem, sed vana specie expectationem delussisse, tum addit: « Quomodo res successerit, credimus majestatem tuam ex litteris cardinalis Gerundensis jam cognovisse. Veneti sicut occulta fraude illa tentarunt, ut commodius et liberius præparamentis futuri belli, quod in animo habebant, vacare possent, ita rem ex die in diem dolose protrahentes, cum fere singula eis concessissemus quæ postulassent et quæ concedi non debebant: cupidi enim Italiæ quietis eorum petitionibus satisfacere studebamus, ne quam detrectandæ pacis occasionem haberent. Cum crederemus esse conclusum, actua-

¹ Ms. diar. arch. Vat. sign. num. 111. — ² Jac. Volat. Ms. arch. Vat. sig. num. 49 et 111. — ³ Jo. Burch. Ms. arch. Vat. sig. num. 37. — ⁴ Reg. l. legation. p. 327. — ⁵ Lib. brev. an. 43. XXIII Martii. — ⁶ Ib. XXIII Martii.

⁷ Sixt. lib. brev. mens. Jul.

tandem depositionem impudenter facere negaverunt, quam per litteras suas pollicili erant, et ob quam præcipue legatum miseramus. Ita apertam eorum fraudem animadvertentes revocavimus ad nos Ussiponensem, ne frustra diutius illie tempus converteret, non sine magna honoris nostri, et confederatorum nostrorum diminutione. Habes nunc rei seriem, et intelligis quo ordine sit processum: noli dubitare magnam auctoritatis hæ rationem a nobis haberi, etc. Dat. Romæ die xv Julii mcdlxxxiv, Pontificatus nostri anno xiii ». Flagitabant continentibus votis Castellæ reges Italicam pacem, cum ipsi Granatensis belli molem versarent, optarentque piorum arma in infideles verti; ad quorum promovenda pia consilia Sixtus bellum sacrum in Mauros obituris criminum veniam proposuit: « Indulgentias, inquit, sanctæ cruciæ contra Mauros ad supplicationem majestatum vestrarum concessimus ».

18. Non admisisse porro Sixtum tolerabiles pacis cum Venetis leges memorat Jacobus Maffæus Volaterranus¹ ex dictis Pontificiis paulo post afferendis, quas legato Apostolico Cæsenaë agenti obtulerant; sed dum sui juris tenax Sixtus plura posceret, paucioribus contentus esse coactus est, cujus ignominiaë dolorem illi mortem accersivisse creditum fuit: Ferdinandus enim rex Neapolitanus, cujus consilio Sixtus bellum susceperat in Venetos, et reliqui socii principes Pontificiam causam prodiderunt, suisque commodis inservientes, Ecclesiastico nomini parum detulere. Urgebat etiam eos imminentium extracti belli malorum timor: nam Ferdinandus, Venetis Galliopoli, Nerito, Re-calisca et aliis locis in Calabriaë ora potitis², novos motus in regno metuebat, ne veteres in eo factiones recrudescerent, extantque Ferdinandi litteræ hoc anno datæ ad cardinalem Fregosium Genuæ principem, quibus illum rogat, ut arma adversus Venetos Italiaë imperium affectantes conjungat.

19. *Fessi principes de pace agunt.* — At Veneti continuis Mediolanensis ducis in Brixienti et Veronensi agris excursionibus vexabantur³: tum apud Ferrariam non parvam cladem, pluribus captis cæsisque, acceperant, impendebatque metus, ne Matthias Pannoniaë rex, qui duci Ferrariensi affinitate erat junctus, et quem Sixtus ad inferendum ipsis bellum incitabat⁴, quasi Veneti totius Italiaë dominatum affectarent, repente exercitus in eos immitteret. Ludovicus vero Sfortia, qui Mediolanensis rei administrationem capessiverat, curarum expers non erat, ne Ludovicus Aurelianus ad avita jura repetenda e Galliis revocaretur⁵, neve Bona ducissa novos motus excitaret, quo filio principatus

habena restituerentur. Inconsulto itaque summo Pontifice, qui plura cum Venetis irritò exitu colloquia de pace agitarat, apud Balneolum, Brixientis agri oppidum, inter socios principes ac Venetos fœdus sancitum est¹, de quo Marcus Antonius Sabellicus horum, ut ipse testatur, inspector hæc prodidit²:

20. « Concedit Ferdinandi animus ubi recepta vidit suis finibus (nempe in Calabria) Veneta arma mox alia atque alia appetendo plusquam sibi tutum esset invalescere, nec jam inde destitit, priusquam id incendium latius serperet, de pace cogitare; quæ non multo post secuta est: enimvero Aragonius dux cum centum viginti turmis equitum post Severinatem in apertum egressus apud Balneolum, ubi superiore anno fecit castra, Severinas, cui tres circiter et nonaginta aderant equitum turmaë, peditumque ingens numerus ad Zenonem medium inter Brixiam cœdedit, et hostium castra, atque hic demum de pace actum: de qua cum adhuc ageretur, Venetus circa Ferrariam parum prospere dimicavit; quadringenti circiter capti sunt, multi etiam interfecti; etalque jam pax ad exitum propemodum perducta, cum ex Verona Brixiam contuli me Veneta castra visurus. Erant tunc in his legati Nicolaus Pisaurius et Lucas Pisanus, a quibus perhumane acceptus, cum per otium omnia lustrassem, facta est mihi copia ex illorum auctoritate ad hostes sub publica fide penetrandi. Hic cum ad Alfonsi tabernaculum pervenissem, observata sunt mihi principum fere omnium et populorum Italiaë signa ante vestibulum fixa: quæ res demonstrare visa est quantam belli molem Veneti jam biennio et amplius pertulissent: nec ita multo post pax sancita est anno humanæ salutis mcdlxxxiii (mcdlxxxiv) ». Deest unus apex, hujus enim sæculi octuagesimo quarto pacem firmatam constat ex dictis dicendisque: « In pace sancienda hæc sunt conditionibus adscripta, ut Venetus Galliopolim, et oppida in Calabria bello capta Ferdinando restitueret, ut præsidia ex circumpadanis locis educeret, et quæ Ferrariensi bello occupasset; ipsi Rhodigianam, Polesinum haberent Asulam, et quidquid in Brixiano agro aut Bergemati hostis cepisset, reciperent. Fuit ea pax, ut Veneto honesta, ita universæ civitati pergrata ».

21. *Sixtus animi dolore et podagra extinguitur.* — Meminere de eadem pace historici³, quorum nonnulli Sixtum carpunt⁴ lethiferum ex ea traxisse dolorem quod, ardente Italia bello, consanguineos suos in supremo gradu collocare non potuisset, cujus calumniaë labem detergit Raphael Volaterranus, veramque con-

¹ Volat. ubi sup. — ² An. 13. xviii Febr. — ³ Sabel. Ennead. J. vii. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Ext. ea de re ad Matth. It. brev. an. 13. x Martii.

¹ Lib. brev. an. 13. xiii Jul. — ² Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 10 et 111. Sabellic. Ennead. 10. l. vii. in fin. Brut. hist. Flor. J. viii et alii. Sabellic. ubi sup. — ³ Raph. Volat. l. iv. Brut. hist. Flor. J. iii. — ⁴ Id. ib.

cepti doloris causam demonstrat, non quod honestandi suos prærepta foret occasio, sed quod, cum juris Pontificii vindex esset acerrimus, detractum Ecclesiæ juri et honori dederet, atque ita ingravescente, quo jam laborabat, morbo arthritico confectum obiisse: « Rem, inquit ¹, Romanam Sedisque Apostolicæ dignitatem ita tuebatur, ut non facile cuiquam quamvis maximo pessumdari pateretur: quod cum in cæteris supradictis, tum in ultimo ostendit bello pro Hercule Estensi cum pacem a sociis præter ejus voluntatem et consensum fieri conspiceret, ex animi, uti putatur, dolore, podagra insuper aggravante, qua in ultimis annis maxime laborabat, in quintum diem expiravit, qui fuit pridie idus Augusti, anno salutis MCDLXXXIV, Pontificatus XII ». Nimirum absoluto ineuntis decimi quarti die quartæ, sedit enim annis tredecim diebus tribus, cum ex Paulo Benedicto, Nicolao ² et Bartholomæo Platina ³ creatum Pontificem nona Augusti, anno MCDLXXI, viderimus. De tempore obitus consensit Joannes Burchardus ⁴ ceremoniarum magister in suis Diariis: « Obitus, inquit, ea Sixti papæ IV, feria v, XII mensis Augusti, inter horam quartam noctis vel circa (1) ».

His addemus Jacobum Maffæum Volaterranum ⁵, qui causam accersitæ mortis a Raphaele Volaterrano designatam accuratius describit: neque enim pacis odio, quam summis studiis consecratum semper vidimus, sed sprete in illius formulis sacrosanctæ majestatis dolore nimio morbum auxit: « Moritur, inquit, Nystus IV Pontifex maximus die Jovis, quo celebratur solemnitas B. Claræ, inter quartam et quintam horam noctis, cum paucis ante diebus languisset. Post vespertas, (nempe diei Mercurii XI Augusti die), cum jam conclusa esset pax in

Longobardia apud Bagnolum, ita enim illi vice est nomen, agri Brixienensis venientes legatos, fœderis Italici pacem nuntiaturus, intronitti jussit, atque in novis superioribus cubiculis eos audivit: quibus auditis, indoluit non pacis nuntio, ut diebant maledici et illius gloriæ æmuli, sed iniquis pacis conditionibus intellectis, atque in hæc verba prorupit: Bellum gessimus periculosum et grave, ut parva victoria, honorificam pacem cum securitate Romanæ Sedis et honore nostri hujus fœderis consequeremur: et cum jam, ut scitis, volente Deo, esset in manibus, condiciones pacis adferlis (venia vestra sit dictum) victis quoque, quam victoribus convenientiores. Obtulerunt Veneti alias legato nostro Apostolico, ac Cæsena agenti multo æquiores, tam nobis quam vestris principibus utiliores: honor dabatur huic Sedi, qui nunc adimitur: capta bello hinc inde oppida nostræ fidei mandabantur: obsides nobilitatis illius primates ad nos mittebantur, expectaturi judicium nostrum: de Peninsula Ferrariensi nulla fiebat tunc mentio: horum aliquid non adfertis modo, sed contra ignominia et dedecoris pacem nuntiatis plenam confusionum et opprobriorum, et quæ plus mali quam boni cum tempore sit paritura. Eam, dilecti in Christo filii, commendare aut probare non possumus. Legati videntes sanctum senem præsentem affligi et languores ejus incrementa suscipere, linguam quoque loquendo hebetiorem fieri, conabantur bonis verbis illum solari, medicis etiam adjuvantibus: et iidem consilium abeundi capientes dixerunt se alias ad ejus beatitudinem quietiorem, ut sperabant, reversuros, supplicantes nihilominus placeret benignitali suæ paci jam dictæ benedictionem suam adjicere, quandoquidem eorum potentatus nihil ab illa diversum petitura essent, Pontifex mota paululum manu, vel paci, vel illis jam a se abeuntibus benedixit. Cubicularii vero senem labore et dolore confectum in lectulo collocarunt, et quibus possunt medicaments et pio et

¹ Raph. Volat. l. XXII. — ² Paul. Bened. Nicol. Ms. arch. Vat. sig. num. 110. — ³ Bar. Plat. Ms. arch. Vat. — ⁴ Jo. Burch. Ms. arch. Vat. sig. num. 37. — ⁵ Jac. Volat. Ms. arch. Vat. sig. num. 49 et 111.

(1) Agit hic annalista de obitu Sixti IV, quem anno, mense, et die in Annalibus designato interiisse plane constat. Hunc Pontificem vituperant multi, pauci laudant; sed nec laudatoribus nec detractoribus plurimum deferendum ex eo constat, quod cum tota omnino Italia, atque ipsa demum Roma divisa esset in partes, quarum uni favebat Sixtus, alteri adversabatur, scriptores quique, pro studio factionis suæ de Pontifice loquebantur. Plerisque tamen invidiosior fuit, quod bellum plus æquo amasse videretur, et nepotum suorum ambitionem nimis fovit. Vicissim autem benignitate et clementia plurimum valuit. Liberalitate in pauperes præsertim fuit insigni, ex qua factum est, ut quæ prædecessorum suorum plerisque vitio data sunt ab auctoribus, immoderatam scilicet cogendarum divitiarum cupiditatem, nemo illi exprobrant. Indolem, vitam et virtutes hujus Pontificis nemo melius pingit ac Philippus Bergomas Augustinianus, quem lectores adeant.

Litteras, quales tunc monachum decebat, excoluit diligenter. Quid profecerit, demonstrant vulgata ab ipso opera, quorum catalogum diligenter texit Ludovicus Jacob a S. Carolo Burgundocarmelita in Bibliotheca Pontificia, sicut et tria ex illis operibus potissima commemorat Sanctus in Vitis ducum Venetorum, qui scripsisse Sixtum perhibet librum *de sanguine Christi*, alterum *de futuris contingentibus* et tertium *de Conceptione B. Virginis*.

Sub eo Pontifice Christianæ disciplinæ rigorem plurimum elanguisse ex iis colligo, quæ idem Pontifex permisit Jacobo Scotorum regi litteris hic in Annalibus num. 6. recitatis, tum pariter ex iis, quæ Castellanus episcopus in Germania A. S. L. ex Apostolica indulgentia concessit, quæ singula enarrat chronista Misnensis: scribit enim inter cætera ab eodem legato dispensatum *in cibo Quadragesimali in Quadragesima, et aliis jejunii diebus, mutando in lactinia*. Quibus verbis intelligimus lactiniorum in Quadragesima usum non recepta ab antiquo consuetudine obtinuisse, sed ex indulgentia Pontificis concessum invaluisse.

Justis solemnibus defuncto Pontifice exactis, cardinales die XXV Augusti in conclave ad electionem novi Pontificis concessuros Guillelmus de Perretus totius Ecclesiæ nomine pro concione allocutus est, rogans ut optimum Pontificem flagitanti Ecclesiæ darent, qui clerum in veterem sanctitatem relingeret, qui litteras a clero exultantes reduceret, pristinam auctoritatem cardinalibus apud externos vindicaret. Hanc orationem ex Ms. Codice dedit Martene Anecd. to. I. col. 1757. Nec frustra ille admonuit; nam cardinales brevi in optimum Pontificem Innocentium VIII conveniunt: qua de re in Annalibus.

amanti ministerio illum consolantur, et adjuvant : sed ea nocte, et die Jovis sequenti semper in horas auctus est languor, et dolor adeo, ut adveniente hora, quam dixi, spiritum Creatori suo reddiderit, nullis non modo ambagibus obversantibus, sed multa certe quiete. Communicaverat quadriuo ante per manus Cerviensis episcopi, acta prius per eum divina re. Iterum hoc etiam die, sed paulo ante obitum, cum adhuc essent integri sensus, a præsulis Palatinis Deo et B. Virgini ejus est anima commendata. Mortuum minores pœnitentiarii laverunt, et veste sacra ex eorum munere ornaverunt, et in feretro collocantes spectandum publice statuerunt ».

22. Sepultus est in sacello Vaticanæ Basilicæ, quod vivus extruxerat, ejusque sepulchrum visitur hodie ornatum hoc Epitaphio : « Sixto IV Pontifici maximo ex Ordine Minorum, doctrina et magnitudine animi omnis memoriæ principi : Turcis Italia submotis, auctoritate Sedis aucta, Urbe instaurata, templis, ponte, foro, viis, bibliotheca in Vaticano publicata, Jubilæo celebrato, Liguria servitute liberata, cum modice ac plano solo condi se mandavisset, Julianus cardinalis patruo bene merenti, majore pietate quam impensa faciendum curavit. Obiit idibus sextilis hora ab occasu quinta anno Christi MCDLXXXIV, vixit annos LXXX, dies XXII, horas XII ». Emblemate hoc sacro in Pontificio sigillo uti erat solitus : AUXILIUM MEUM A DOMINO, QUI FECIT CÆLUM ET TERRAM.

23. *Sixtus munificus in Urbem, suorum amantior, in cogenda pecunia solertior, in conjungenda Moscovia cum Ecclesia Romana ardentissimus.* — Plura de insignibus ejus operum molitionibus referunt auctores, atque inter alios Bartholomæus Platina¹ hæc tradit : « Xystus, recepto honorifice Marco Barbo S. Marci presbytero cardinale e Pannonia redeunte, ut pacem inter Pannoniæ Poloniæque reges de regno Bohemiæ contententes componeret, ad Urbem Romam exoraandam omnino conversus, pontem, jam pridem disjectum, quemque Romani cives merito ruptum vocabant, magna cura et impensa a fundamentis ex Tyburtino lapide restituit, ad utilitatem populi Romani peregrinæque multitudinis ad jubileum venturæ, suoque de nomine Xystum merito appellari voluit. Aggressus sane opus, ut cernere licet, principe dignum, quod certe nulli Pontificum antea contigit unquam. Hoc ideo potissimum ac eo factum existimo, ne peregrini euntium ac redeuntium multitudine obruti perirent, quemadmodum Nicolai V tempore, ut diximus, in Adriani ponte contigit. Præterea vero utilitati Urbanæ consulens, ductus aquæ virginis pæne amissæ elimatos prius perpetuo fornice a monte

Quirinali ad Trivii fontem sua impensa perduxit ». Et infra : « Divina quoque templa exornare aggressus, D. Petri in Vaticano Basilicam repurgatam prius marmoreis et vitreis fenestris templo accommodatis dilucidior reddidit, appendicem quoque miræ profunditatis et altitudinis ad sinistram ejusdem templi, quæ non longe ab obelisco ducit, ne paries ille a reliquo corpore parumper sejunctus ponderi aliquando cederet. Sternit et latera Constantinianæ Basilicæ, repurgata prius et in meliorem formam redacta. Aedificatur præterea apud sanctos Apostolos sua impensa fornix major, quam tribunam vocant, mire fastigiatus ad templi caput ducitur tanta cum arte, ut nulla Basilica Romæ pro magnitudine futura sit augustior, si quod Julianus nepos mente concepit, et jam inchoavit, tandem perficiet ». Nonnullis interjectis : « Portum e regione Ostiæ ultra Tyberim a Claudio inchoatum, a Trajano perfectum, repurgare instiluit, ac navigiorum, ut antea fuit, capacem reddere, opus sane regium et Pontificio nomine dignum. Hospitale item Sancti Spiritus, sepulchrum potius ob situm et incommoditatem loci, pauperum et agrotantium hospitium restitueret adorsus, magna jecit fundamenta, tum ad ornatum Urbis, tum vel maxime ad peregrinorum et agrotantium commoditatem. Magna quoque impensa Assisii S. Francisci ædes illas egregias et multorum fratrum capaces jam collabentes ob rimosos parietes et fundamenta subsidentia, restituit, ducta ingenti appendice, quæ totum cœnobium sustineret ». Hactenus Bartholomæus Platina, cujus Commentarium, ne cætera Sixti gesta recenseret, mors abruptit.

24. Scripsit reliquas ejusdem Pontificis res gestas Raphael Volaterranus¹, qui simulandi nescius nonnullos ejusdem Pontificis nævos prerstringit, tum ejusdem virtutes in luce collocat. Suorum in primis ipsum fuisse amantissimum, nimisque in eos indulgentem, quorum causa magnam sibi creavit invidiam. Petrum Riarium Franciscani Ordinis cardinalitia dignitate donavit, juvenem luxui deditissimum, ubi ex mendicitate emersit, quique tabidus voluptate decessit : Hieronymum autem Forilivii Foricornelique principem creasse, virum sæviorem ingenio, non sine rei Ecclesiasticæ damno. Tum de cardinalibus ab eo renuntiatis subdit : « Xystus post hos fratrum sororumque filios exulit, neque enim alter propinquis fecundior fuit : inter quos Julianum S. Petri ad Vincula cardinalem ejusque fratrem Joannem Urbis præfectum, Soræque ac Senogalliæ principem fecit : deinde Christophorum et Dominicum de Ruvere fratres, patria Taurinenses, ex successione in Patrum etiam collegium cooptavit, ab his enim, et nomen olim familiæ sumpserat, et plura vitæ

¹ Plat. Ms. arch. Vat.

¹ Volater. in antropol.

commoda : præter autem supradictos, et alios diversis temporibus creavit Joannem Columnensem, et Joannem Baptistam Sabellum, quos, postea quam suspectos haberet, post consistorium die quadam in molem Hadriani coniecit, unde post annum incolomes dimisit. Præterea Georgium Ulyssiponensem, Stephanum Nardinum Mediolanensem præsules, Raphaelem Savonensem Hieronymi comitis supradicti ex sorore nepotem ætate annorum xvii, Ascanium Mariam ducis Francisci filium qui ambo nunc, et gratia et auctoritate pars maxima senatus sunt». Donatum hoc anno sacra purpura Ascanium refert Jacobus Volaterranus ¹ sic inquit : «Ascanius Maria Sfortia Vicecomes, Joannis Galeatii ducis avunculus, hodie Mercurii, decima septima Martii, in secreto senatu cardinalis designatus est viginti Patrum, qui senatui interfuere, concordantibus suffragiis». Confirmat hæc Joannes Burchardus ², atque Ascanium renuntiatum diaconum, et Ecclesiam S. Viti in Macello illius curæ commendatam ait. Pergit Raphael Volaterranus : «Postremo Joannem Jacobum, patria Mediolanensem, Parmensem præsulem, cubicularium suum, quem servitio tantum acceptum ex humili loco promovit».

25. Interjectis nonnullis de bellis a Sixto gestis in Nicolaum Vitellium Tifernatem, in Laurentium Medicum Florentinum, in Ferdinandum regem Neapolitanum, in Columnenses, queritur, illum viam industriæ præclusisse, muneribus Romanæ curiæ turpissime auro divenditis, non suo sed administratorum vitio : «Cum, inquit, tot tumultibus absumpta pecunia indigeret, nova collegia primus excogitavit, quæ liceretur. Dato itaque negotio Sinolpho protonotario e castro Oeterio, viro solerti, breviatores minoris præsidentiae instituit, quondam a Pio creatos, deinde a Paulo successores sublato, quorum loca quingentis : postea, sollicitatores, quorum trecentis venire, deinde adstipulatores, certos, sine quibus nullæ possent contici tabulæ : sed hi per successorem antiquati : postremo Apostolici fisci novem notarios, quibus emolumenta unius assignavit, quia antea cunctis præerat ; is fuit ætate nostra Gerardus Maffeus Volaterranus, qui ob egregium bonitatis ac prudentiæ nomen ei muneri gratuito a Ludovico patriarcha, ac camerario delegatum fuerat, ac Gasparem Blondum successorem habuerat : atque hoc modo curiæ Romanæ libertas in compedes quasi conjecta, ut nulla industriæ via sperari possit. Verum hæc seu necessitati, seu verius proximis ac ministris tribuenda, nam eo Pontificum nullus nec animo munificentior, nec in dando hilarior, nec in promovendis hominibus promptior repertus

fuit ; miseros enim atque a Turcis ejectos principes, Bosnæ Cyprique reginas, præterea Andream Paleologum Peloponesi, et Leonardum Toceum Epiri despotos aluit ; Saxonie ducem, Christiernum Daciae, deinde Moesiæ, novissime Ferdinandum Siciliae reges Apostolorum limina salutatum venientes, magnificentissimis sumptibus excepit. In operibus publicis æque maximus Urbem a situ ac cæno vindicavit, viis primum munitis, porticibus quoque ejectis, quæ vias occupabant, vicorumque magistris ac censoribus institutis. Tempora insuper vetustate obsita omnia restituit : xenodochium S. Spiritus pulcherrimis ædificiis ampliavit ; templum pacis de novo constituit, ubi canonicos regulares a Basilica Lateranensi ejectos reposuit, pontem Aurelium penitus collapsum suo nomine refecit, ædes in Vaticano Pontificias refecit, prætorianis excubitoribus, magistratibus, muneraque obeuntibus loca commoda assignavit, cum prius præter dignitatem in cellis fere penuariis situ squallentibus habitarent : Romam denique ex lutea lateritiam, sicut olim Augustus ex lateritia marmoream reliquit : annum jubileum ad xxv reduxit primusque celebravit».

26. Addimus cæteris elogiis Sixtum de Moscovia ad Romanæ Ecclesiæ obsequium revocanda egisse ¹, ac Joannem Basilium ducem proposuisse ab eo, ut Christi vicario, regium vel imperiale nomen : cui adversari visus est Casimirus rex Poloniæ, cum de Russia cum Moscovita quem Novogardiam magnam mense Nov. anni mcdlxxvii Poloniæ eripuisse tradunt Moscovitici Commentarii ² : Sixtus vero Polono rescripsit se illius consulturum juribus, nec eo inconsulto Moscovitam totius Russiae regem imperatoremve se dicturum. Non perfecta est ³ ea Moscoviticæ Ecclesiæ cum Romana conjunctio, quæ ad augendas Christianas vires, Mahumeticamque superstitionem obsterendam admodum erat necessaria : Moscovitas autem olim Romanæ Ecclesiæ paruisse vidimus, deque redintegrando Ecclesiarum fœdere cum Clemente VII egisse inferius dicemus. Porro Joannem Basilium regium titulum sibi arrogasse narrat Sigismundus Liber toparcha ⁴ in Commentariis Moscoviticis, quos dum Maximiliani Cæsaris in Moscovia legationem agebat, conscripsit : «A tempore, inquit, Ruricki usque ad hunc præsentem principem non alio titulo usi sunt principes illi, quam magnorum ducum, aut Wolodimeriæ, aut Moscoviæ, aut Novogardiæ, etc. præter Joannem Basilii qui se dominum totius Russiae, et magnum ducem Wolodimeriæ, etc. appellat. Hic vero Basilius, Joannes sibi vendicat et titulum, et nomen regium in hunc modum : Magnus dominus Basilius Dei

¹ Jac. Maph. Volat. Ms. arch. Vat. sign. num. 49 et 111. —

² Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 37.

¹ Sixt. lib. brev. an. 13. vii Febr. — ² Sigism. lib. Comment. rei. Mosch. p. 74. — ³ Sixt. ubi sup. — ⁴ Sigism. lib. p. 15.

gratia rex et dominus totius Russiae, et magnus dux Wolodimeriae, Moscoviae, Novogardiae, Plescoviae, Smolenskae, Tuveriae, Jugariae, Bulgariae, etc. Dominus et magnus dux Novogardiae terrae interioris et Czernigoviae, Rezaniae, Obdoriæ, Condiviæ, etc. »

27. Addit auctor eundem Moscovitam Album Regem appellari, et causam a proceribus seiscitatum, non aliam comperisse, quam quod albis tegumentis utebatur, ut Persam propter rubea capitis tegumenta Kisilpassa, id est, rubrum caput vocant. Licet vero is regio titulo utatur in litteris ad Romanum Pontificem, imperatorem, Sueciæ et Daniæ reges, magistrum Prussiae, necnon ad Turcam datis; a nemine tamen, nisi forte a Livonibus, regem appellari. Tum de insigni Christiano emblemate titulis inscribi solito meminit: « Titulis, inquit, antiquitus tribus circulis triangulo inclusis uti solebant, quorum primus in supremo circulo hisce verbis continebatur: Deus noster Trinitas, quæ fuit ante omnia sæcula Pater, et Filius et Spiritus sanctus; non tamen tres dii, sed unus Deus in substantia. In tertio titulus magni ducis Moscoviæ, quo se regem ac dominum totius Russiae Orientalis et Meridionalis fatebatur ». Haecenus de Sixti IV Pontificatu, nunc de ejus successore agendum est.

28. *Admittitur in conclave cardinalis Ascanius.*—Peractis demortuo Pontifici novem dierum spatio funebribus sacris, cum purpurati Patres conclave ingrederentur, suffragia de novo Pontifice renuntiando laturi, revocatum est in dubium, an Ascanius Sfortia cardinalium senatui antea adscriptus, in quo sacer ritus de aperiendo ore nondum perfectus fuerat, suffragium conferre ad creandum novum Pontificem posset, tandemque Patrum sententia decretum est posse, petito ex veteribus exemplo, ejus nos in Urbano V meminimus¹; in illius enim creatione Androinus abbas Cluniacensis, cui os nondum clausum apertumque velere instituto fuerat, una cum cæteris sententiam tulit.

29. *Condita a cardinalibus leges tum ad sua jura protegenda, tum ad res Ecclesiasticas moderandas, quibus obstrictus sit Pontifex.*—At antequam rogarentur de novi Pontificis creatione sententiæ, cardinales nonnullas leges partim ad sua agenda commoda, partim ad rem Ecclesiasticam temperandam condidere, quibus novum Pontificem constrictum voluere, quamvis jam ante ab Innocentio VI sancitum viderimus² nulla humana arte Pontificiam auctoritatem contrahi posse, neque cardinales, Romana Ecclesia suo viduata pastore, ulla alia potestate quam ad dandum orbi antistitem pollere.

Quæ vero leges inventæ sint a cardinalibus refert accuratissime prædictus Joannes Burchar-

duus, Argentinensis clericus³, sacris ceremoniis præfectus, in manuscripto Codice Tabularii Vaticani, quarum priores scriptæ fuere ad dignitatis cardinalitiæ augendam amplitudinem, in primis nimirum, ut centum aurei menstrui ex Pontificio arario suppeditarentur cardinalibus, qui annua quatuor millia aureorum ex sacerdotiorum vectigalibus non haberent: ut libertas omnis in consiliis dandis permitteretur: ut in nullum judiciarius ordo institueretur, nisi consentientibus tribus cardinalibus ex quolibet ordine singulis detectis, neque in eum ferretur sententia, nisi ex Constitutione Silvestri: immunitas pendendi vectigalis sancita: omnium sacerdotiorum in Ecclesiis, quibus præsumt, conferendorum jus datum. Constitutum etiam censuras cuiquam cardinali non incussum iri, nisi juris canonici leges ita sanxerint: quæ omnia singuli cardinales, si ad Pontificatum eveherentur, sacramento confirmarunt.

« Tenor capitulorum prædictorum.

« In primis de camera Apostolicæ proventibus dare et solvere, seu dari et solvi facere centum florenos auri de camera omni mense cuilibet cardinali non habenti integre de proventibus Ecclesiasticis quatuor millia florenorum annuatim, quousque ei provisum sit de dicta summa in redditibus; et cardinales omnes habentes quæcumque beneficia Ecclesiastica, etiam incompatibilia in titulum vel commendam, manutenebo, et defendam in perceptione eorumdem. Item, ut mihi ab eisdem cardinalibus libera proveniant consilia, non apponam, nec per quempiam apponi permittam manum in persona, vel bonis alicujus ex eis, nec aliquid in eorum statu et provisione mutabo quæcumque ratione, causa vel auctoritate, vel occasione, sine expresso consilio et consensu duarum partium dominorum cardinalium, nec aliquo modo procedam, aut procedi mandabo, vel permittam contra aliquem ex eis, nisi assistentibus et consentientibus tribus cardinalibus, uno videlicet ex quolibet ordine eorum, per ipsos cardinales aut majorem partem eorum ad id deputandis: nec damnabo aliquem ex eis, nisi convictum numero testium expresse ex Constitutione Silvestri papæ facta in synodo, quæ incipit: *Præsul non damnabatur*, servaboque eos liberos et exemptos ex omni datio et gabella, prout tempore felicis recordationis Nicolai V et Sixti Romanorum Pontificum prædecessorum nostrorum factum fuit, nec eis Ecclesiis, monasteriis, et aliis beneficiis Ecclesiasticis per eos pro tempore obtentis ullum decimæ, subsidii, aut alterius nominis quocumque nomine nuncupat gravamen quæcumque ratione vel causa imponam, vel ab iisdem cardinalibus pro Ecclesiis, monasteriis, quibus eos præfici, et beneficiis

¹ Sigismund, lib. p. 43. — ² Annal. tom. XVI. an. Chr. 1353. num. 29.

³ Jo. Burch. Ms. arch. Vat. sig. num. 37. p. 75.

quibuslibet Ecclesiis, de quibus eis pro tempore provideri in titulum vel commendam continget, sub annuatorum seu mediorum fructuum minorum servitorum, seu alio quocumque nomine penitus exigam, aut ab eis sponte offerentibus et solventibus recipi seu exigi faciam, vel permittam quoquomodo directe vel indirecte, privilegiaque eorum omni et singula illata, qualiacumque sint, conservabo: et si aliqua obligationes in camera Apostolica ratione prædictarum annatarum reperiantur, eas in totum aboleri faciam et cassari.

« Item cum cardinales S. R. E. assidue assistant summo Pontifici, et proinde debeant specialibus prærogativis et privilegiis gaudere, ex nunc concedo ipsis cardinalibus plenariam et liberam dispositionem omnium et singulorum monasteriorum, prioratum, præpositurarum, dignitatum, personatum, administrationum et officiorum, canonicatum et præbendarum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum cum cura et sine ad collationem, provisionem, præsentationem, electionem, confirmationem eorumdem ratione Ecclesiarum, et titulorum cardinalium, et etiam Ecclesiarum, monasteriorum, prioratum, dignitatum, personatum, administrationum et officiorum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum, quibus præsent, et quæ obtinent, eosque præesse, et pro tempore obtinere continget in titulum vel commendam ». Et infra :

« Item quod omnes et singuli cardinales in electione mea præsentés, quos pro tempore, et qui pro tempore fuerint, quacumque de causa a Romana curia se absentare contigerit ad Ecclesias suas, vel quæcumque loca, etiam remota, et extra Italiam cum licentia mea vel verbo vel in scriptis, gaudeant omnibus et singulis privilegiis consuetis, ac si præsentés existèrent, in omnibus et per omnia plenissime absque alia interpretatione vel tergiversatione. Item omnes et singulas absolvendi, dispensandi, et alia faciendi facultates, privilegia, concessiones et indulta, quæ a felicis recordationis Sixto papa IV et quocumque alio prædecessore meo in favorem cardinalium eorumdem in genere vel in specie quomodolibet hætenus emanarunt, approbabo et confirmabo ». Et infra : « Præterea cum periculosum sit, quod ii, qui summo Pontifici in executione pastoralis officii frequenter assistunt, ne in aliquo casu excommunicationis, interdicti vel suspensionis sententiam incurrant, statuo, decerno et declaro, quod cardinales præfati, etsi contingat eos aliquibus constitutionibus, ordinationibus, sententiis, præceptis, mandatis, quæ a prædecessoribus meis hætenus emanassent, aut in futurum emanarent in genere vel in specie, in quibus etiam de ipsorum cardinalium personis expressa mentio fieret directe vel indirecte, tacite vel expresse, palam

aut occulte, de cætero quomodolibet contravenire, censuras et pœnas Ecclesiasticas, aut alia in talia facientes in eisdem Constitutionibus et ordinationibus, sententiis, præceptis et mandatis forsitan fulminatîs, etiam per litteras, quæ leguntur in Cœna Domini, minime incurrant, nisi solum dumtaxat pro huiusmodi contraventione ex aliqua Constitutione in corpore juris inserta constaret, quod talis pœna in eosdem cardinales specialiter sit indicta, et non alias, nec alio modo. Et non fulminabo aliquas censuras adversus aliquem vel aliquos cardinales, nisi de consensu duarum partium eorumdem, et tunc tantum in casibus expressis in iure, etc. »

30. Edite etiam fuere aliæ leges, quæ ad rei Christianæ amplificationem defensionemque pertinebant, quibus hic titulus præfixus est :

« Tenor aliorum capitulorum, ut supra statulorum.

« Nos omnes et singuli S. R. E. cardinales suprascripti pro bono et felici regimine, atque modo ratione status universalis Ecclesiæ juramus atque vovemus Deo omnipotenti, SS. Apostolis Petro et Paulo, et omnibus sanctis Ecclesiæ suæ sancte promittimus, quod si aliquis ex nobis electus fuerit in papam, post celebrationem de se factam statim jurabit et vovebit pure, simpliciter et bona fide servare, et servare facere, ac cum effectu adimplere omnia et singula capitula infrascripta, necnon infra tres dies post coronationem suam dare tres Bullas ejusdem tenoris secundum capitula infrascripta ad perpetuam rei memoriam, habentes vim decretalis et constitutionis perpetuæ, inviolabiliter observandæ cum decreto irritante, si quidquam secus factum fuerit, vel in aliquo contravenire, vel dispensare, nisi prout infra in singulis capitulis exprimetur, et hoc cum consilio et assensu majoris partis dominorum cardinalium, easque Bullas præfatas tenere, et conservare apud se debeant tres cardinales cujuslibet ordinis priores ad petitionem sacri collegii, nulli unquam eas assignare sine omnium cardinalium expresso consensu.

31. « In primis jurabit et promittet, quod adveniente casu necessitatis subveniendi fidelibus Christianis ad eorum defensionem contra perfidos Turcas, idem sanctissimus dominus noster Pontifex omnes aluminis, seu apud Tolpham redditus, causa talis subventionis, exponet ad usum subventionis præfatæ; qui si ad summam quinquaginta millia ducatorum non attingent, idem Pontifex tantum de aliis redditibus Ecclesiæ Romanæ dabit, et exponet usque ad dictam summam, in qua tamen computari debent provisiones nobilium profugorum, et expulsorum ab infidelibus, quæ tamen octo millia excedere non debeant, ita ut nunquam de dictis aluminis redditibus dispensari, aut aliter, et in alios usus exponi possit sub pœna intermissio-

ris, et anathematis et sacrilegii; quodque reditus predicti per clericos cameræ Apostolicæ et sacri collegii insimul scribantur et computentur, et computa eorum videantur, deputandusque depositarius teneatur predictas pecunias exponere de mandato communi clericorum cameræ collegii secundum determinationem summi Pontificis et trium cardinalium priorum de quolibet ordine: et in tali casu cardinales de ipsorum pecuniis offerunt dare et solvere pro tali auxilio decem millia ducatorum solvendorum pro quolibet secundum ratam, et proportionem reddituum suorum quorumcumque. Cum vero Deus concesserit generalem expeditionem validam et sufficientem concursu sanioris partis potentatum, principum et populorum Christianorum ad offensionem ipsorum perfidorum Turcarum fidei ultra aluminis redditus offert bona fide et corde puro ducatos centum millia modo quo supra: omnes insuper Ecclesiarum decimas, prout videbitur expedire, indulgentias omnes, nempe auri vim ex iis redigendam, vigesimas et trigesimas, et alias quascumque impositiones, quæ utiles, necessariae et supportabiles videantur, cardinalesque ipsi xx millia ducatorum causa expeditionis generalis sponte offerunt, promittentes efficaciter pro rata, ut supra, realiter et cum effectu solvere. Item quod curiam Romanam in capite et membris reformabit immediate post tres menses post suam coronationem secundum consilium majoris partis dominorum cardinalium, et deinde continuabit usque ad plenam satisfactionem.

« Item quod dictam curiam non educet de Urbe Romana, nec transferet de loco in locum, de provincia in provinciam, et de patria in patriam, intra Italiam quidem sine consensu et consilio majoris partis cardinalium, extra vero Italiam sine consensu duarum partium, de quo quidem consensu debeat constare per subscriptionem eorum, ut evitentur scandala et pericula omnia.

« Item quod cum primum commode fieri posse videbitur, Concilium generale celebrabit, aut celebrari faciet solemnitè secundum formam antiquorum Conciliorum in loco tuto et commodo, prout ei justum videbitur, et consultum fuerit per majorem partem cardinalium ad concitandos principes Christianos ad defensionem fidei, et generalem contra infideles expeditionem, et ad reformandum universam Ecclesiam circa vitam et mores tam respectu clericorum sæcularium et regularium, quam religiosorum militantium, et tam respectu principum quam communitatum, et super eo, quod pertinebit ad iudicium et provisionem Romanæ Ecclesiæ.

« Item quod non creabit nec assumet aliquem cardinalem etiam precibus quorumcum-

que imperatoris, regum, ducum et principum, nisi excedat trigesimum annum, sitque doctor vel in sacra pagina, vel in altero iurium, vel ad minus quoad filios et nepotes regum, sit competentis litteraturæ, et id de consilio duarum partium cardinalium. De parentela et consanguinitate sua non plures quam unum dumtaxat qualificatum, ut supra, promovebit, nec unquam excedet numerum viginti quatuor cardinalium ubicumque et quodcumque et undecumque consistentium, et aliter vel alio modo creati post mortem Pontificis, etiamsi interim exeruerint officium, sint inhabiles in electione Pontificis active et passive, nec in posterum habeantur pro cardinalibus: non creabit unquam aliquem, nisi prius reeducatur collegium ad minorem numerum viginti quatuor, et eum non excedant, ut predictum est, ipsosque creandos subito publicabit, nec eos tenebit secreto; inque creatione eorum convocabit dominos cardinales, omnesque, qui commode venire poterunt existentes in Italia, Bononia vel Florentia: citra quoque exquisitio dominorum cardinalium fiet consistorialiter, et non auriculariter, et hoc intelligatur in creatione cardinalium tantum.

32. « Item quod nullam provisionem sive permutationem faciet de Ecclesiis cathedralibus, abbatibus, prioratibus, magistratibus, aut aliis quibuscumque in camera Apostolica taxatis et non taxatis, etiam sub titulo commendæ, administrationis, vel alio quocumque titulo sive modo, nisi consistorialiter, et interveniente consensu saltem majoris partis cardinalium, præterquam de iis, quæ conferet dominis cardinalibus, et præterquam de abbatibus, quæ non excedunt valorem ducentorum ducatorum, et nihil ultra taxam recipiat. Item quod nullam facultatem præsentandi aut nominandi ad Ecclesias cathedrales et monasteria concedet principibus sæcularibus, aut prælatis Ecclesiasticis cujuscumque conditionis, status aut qualitatis existant, sive imperialis, regalis, ducalis, archiepiscopalis, episcopalis, vel cujuscumque alterius præeminentiæ, nisi de expresso consilio et assensu majoris partis cardinalium.

33. « Item quod nullam Bullam unquam expediri permittet, seu alicui concedet, per quam se astringat principibus vel alicui ipsorum, aut eos certificet, quod nullas Ecclesias cathedrales et monasteria conferet nisi de ipsorum beneplacito aut voluntate. Item quod non deponet aut privabit aliquem ad petitionem alicujus principis, nisi juridice se instruat, vel crimina sint notoria, et in Romana curia, partibus hinc inde auditis, plenarie comprobata, nec eosdem prælatos invitos transferet, nisi ex eisdem causis, et propter illa crimina notoria, propter quæ venirent deponendi: et si ex aliqua necessitate secundum constitutiones canonicas dandus fuerit alicui archiepiscopo, episcopo,

abbati coadjutor, non dabit nisi in forma juris, omni penitus successione remota.

34. « Item quod bona cardinalium et religiosorum, aliorumque prælatorum, necnon omnium cardinalium, seu curtsanorum in Romana curia decedentium nullo modo occupabit vel occupari faciet quacumque ratione vel causa, sed permittet, juxta juris dispositionem vel consuetudinem, et concessam facultatem, et privilegia, ac voluntatem decedentium, ut iidem decedentes de bonis ad eos quomodocumque pertinentibus, prout eis placuerit, disponant, liceatque eis absque alia legitima obtenta condere testamentum libere et explicitè, non obstante Bulla alias super hoc in favorem cruciatæ edita; aliis religiosis vero non cardinalibus, qui propriam facultatem a se abdicaverunt tantummodo exceptis, quorum bona devolvi permittet ad illum vel illos, ad quem, vel ad quos pertinent de jure, consuetudine, vel privilegio, nec de proventibus et juribus capelli cardinalium decedentium aliquid occupabit, vel occupari faciet aut permittet, imo volet ut sit liberum eisdem cardinalibus, etiam religiosis, de iisdem proventibus et juribus testari, et disponere, ac facere, prout eis videbitur, et si eos intestatos decedere contingat, permittet quod jura et proventus hujusmodi eisdem decedentibus debita transeant ad hæredes eorumdem, ad quos de jure vel de consuetudine spectant, sublatis controversiis omnibus et abusibus quibuscumque.

35. « Item quod nullam infeudationem de regnis, civitatibus, terris et castris insignibus, etiam de rebus, quæ consueverunt infeudari, seu alienationem sub quocumque titulo etiam vicariatus, pignoris, emphiteosis, vel alterius contractus faciet in quacumque personam Ecclesiasticam, vel sæcularem, aut communitatem de rebus et juribus, et bonis spectantibus ad patrimonium Ecclesiæ, aut ad diminutionem vel remissionem census terrarum Ecclesiæ faciet, nisi deliberatione prius habita consistoriali, et consentientibus duabus partibus cardinalium cum eorumdem subscriptionibus: et ita eodem modo de noviter acquisitis in Tuscia, Marchia et Romandiola.

36. « Item quod nulli regi, duci, principi, domino aut communitati non subditæ sibi movebit guerram, aut cum eis ligam faciet ad inferendum alicui guerram sine expresso consensu duarum partium reverendissimorum dominorum cardinalium.

37. « Item quod feudatarios regnorum, et alios vicarios, quos de novo investiet, capitaneos, gubernatores, castellanos, omnesque alios et singulos officiales hujusmodi de Urbe Romana faciet jurare in eorum institutione obedientiam et fidelitatem Romanæ Ecclesiæ, videlicet sibi et successoribus. Faciet insuper jurare

supradictos feudatarios, et officiales, cæterosque in hoc capitulo nominatos, quod Sede vacante ad mandatum ipsorum dominorum cardinalium civitates, terras, loca, arces, fortalitia et castra Ecclesiæ Romanæ immediate tradent cœtui ipsorum cardinalium, et expedient libere sine ulla contradictione: et de hoc dabunt cautionem et fidejussionem sufficientem.

38. « Item quod arces S. Angeli, Civitatis Vetus, Tyburis, Spoleti et Cæsene non concedet alicui de parentela sua nec prælato nec sæculari; sed aliis prælatis, et Ecclesiasticis personis illisque non in longum tempus duorum annorum, nisi de consilio duarum partium cardinalium aliter fieri videatur, neque faciet eundem castellanum et gubernatorem alicujus civitatis, gubernatoresque civitatum majoris importantiæ, utpote Spoleti, et aliarum civitatum similium, erunt prælati et Ecclesiasticæ personæ, nec capitaneatum generalem Ecclesiæ nepoti, nec alicui consanguineo suo concedet.

39. « Item quod super omnibus et singulis supradictis et dependentibus ex eis, et aliis, in quibus consilium dominorum cardinalium requiratur, promotionibus ad prælaturas dumtaxat exceptis, nullam Bullam unquam expediri consentiet, in qua insit clausula, videlicet: *De consilio fratrum nostrorum*; nisi prius realiter et cum effectu consistorialiter vota fratrum super contentis in ea sint exquisita, et major pars consenserit, et hoc subscriptione trium cardinalium ex quolibet ordine, constet, etc ».

INNOCENTIUS VIII.

40. *Innocentii VIII electio, patria et gens.* — His conventis, cum cardinales numero viginti quinque vota explicuissent, undecim suffragiis ornatum cardinalem S. Marci ferunt, virum præstanti pietate, qui religionem Pontificatui prætulit, ul refert Infissura¹, verum mutatis animis, omnium consentientibus² suffragiis, Joannes Baptista Cybo, patria Genuensis, presbyter cardinalis tit. S. Cæciliæ, idemque episcopus Amalphantus, IV kal. Septembris Pontifex renuntiatus est, et Innocentii VIII nomen accepit. Addit Infissura³: « Rite et recte et absque aliqua calumnia creatus fuit, et bonus in se fuit, et semper justitiam in proposito habuit, et nisi fuisset impeditus a suis æmulis et inimicis, cerfe ostendisset qualitatem animi sui erga Ecclesiam. Sed ejus æmuli et inimici, qui volebant in eorum iniquo proposito perseverare, semper detraxerunt sanctitati suæ et litteris et voce ». Mox illi cardinales superiorum in conefavi confectarum pactionum Tabulas sacramento confirmandas exhibuere⁴: neque

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 114. — ² Leonell. concord. epis-c. in orat. apud Masson. — ³ Steph. Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 114. — ⁴ Id. ib. Volat. l. xxii et alii.

ipse abnuil, a quo jurisjurandi nuncupati formulam conceptam hisce verbis refert Burchardus ¹:

41. «Ego Innocentius electus et assumptus in summum Pontificem premissa omnia et singula promitto, voveo et juro observare et adimplere in omnibus et per omnia pure, simpliciter, et bona fide, realiter et cum effectu sub poena perjurii et anathematis, a quibus nec me ipsum absolvam, nec absolutionem alicui committam. Ita me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia ». Nonnulla ex iis, ut vidimus, quæ pollicitus sacramento est, spectabant ad relinendam imperii Ecclesiastici majestatem, alia ad tuendam religionem, veluti de sacro in Turcas decernendo bello, restituendoque non modo inferiori, verum etiam celsiori, atque adeo cardinalitio et pontificali ordine in primævum sanctitalis nitorem. Alia vero ab Innocentio promissa ad cardinalium commodum detorta erant, quæ cum contra fas conventa essent, in aliquibus infringendis religione se minime teneri putavit, uli videbimus: nonnulla autem tenuit, quamobrem cardinales amplissima bona Ecclesiastica, necnon munera publica tum in Urbe, tum extra Urbem inter sese partitos queritur Stephanus Infissura.

42. Nec solum cardinales leges novo Pontifici dicere conspirarant, verum etiam magistratus Urbis idem pro Romanis perlentarunt, quorum delusas spes refert idem Infissura: «Ego met, inquit, vidi in palatio conservatorum certa capitula, et promissiones factas per præfatum Innocentium in manibus conservatorum, intra quæ erat verbum hujus tenoris vel substantiæ: Promitto et juro ego Innocentius papa Octavus in præsentia omnium dictorum cardinalium, me daturum et concessurum civibus Romanis omnia officia et beneficia Urbis, prioratus, abbatias et alia; et non consentire neque auctoritatem præstare alicui alteri personæ, ut promissa officia seu beneficia alteri contribuantur, nisi solum et dumtaxat ipsis solis civibus Romanis idoneis. Et quod plus est, de promissis promisit facere unam Bullam plumbatam, et subscriptam ab omnibus cardinalibus ». Et infra: «Tandem Bullam bis incisam dedit conservatoribus cum hac diminutione videlicet, quod reservabat sibi potestatem concedendi abbatias Urbis ad suum placitum. Item moveri fecit filiis Romanorum, per quæ verba intelligebat conferre alia beneficia etiam non civibus, dummodo acceptarentur pro civibus, et sic facta est fraus legi. Item in ea Bulla voluit habere pro civibus seipsum, et futuros Pontifices, et omnes cardinales ita, quod dicti cardinales eligerentur ad talia officia, et isto modo executus est promissionem dictæ gratiæ ».

At non jure conqueritur fraudem ita factam ab Innocentio legi, sed animadvertere debuit auctor non eam legem fuisse, sed corruptelam inductam ad Pontificiam potestatem labefactandam, temerariumque hominum audaciam vel eludendam arte, vel potius Apostolica constantia infringendam: quandoquidem nec regibus, nec Cæsaribus, multo minus Urbanis magistratibus licet Ecclesiæ gubernacula accepturo summo Pontifici leges de conferendis sacerdotiis imponere. Numquid enim Ecclesiasticum ordinem, ac Pontificatum Romæ intulit Romanus civis? quinimo, ut Græci, Hebræi vel Romani apud Deum discrimen nullum est, ita illius vices in terris gerens, omnium gentium abscisso respectu, dignis quibuslibet sacerdotia conferre potest. Ita Clemens VI Alfonsi Castellæ et Legionis regis iniquas de extero nomine ad Cauriensem episcopatum evecto querelas refregit ¹: «Numquid, fili charissime, Apostoli Domini, quorum doctrina fulget Ecclesia, et Christiana fides incrementa suscepit, imo in quibus jacta sunt fidei fundamenta, et quorum sunt episcopi successores, extra proprias nationes et gentes, provincias alias atque in regna in sortem prædicationis disponente Domino non susceperunt? Numquid B. Jacobus, per quem Hispaniis Evangelicæ veritatis lumen resplenduit, et sacri Baptismatis involuit sacramentum, in Hispaniis ortus est? Quid igitur mirum si Romanus Pontifex ad exequendum ministerium servitutis injunctæ illius, ejus vices gerit in terris, et apud quem non est Judæi Græcique distinctio, neque acceptio personarum, instructus exemplo personarum idoneas elegit, et quanquam alienigenas vacantium Ecclesiarum regimini præficit, deputatque pastores ad Dominici gregis curam ». Hactenus de conventis et legibus partim æquis, partim iniquis, quibus cardinales, et Romani novum Pontificem astrictum esse contulerunt. Nunc aliqua de ejus primordiis adjungemus ex Leonello episcopo Concordiensi in funebri oratione ², qua Innocentium coram cardinalibus laudavit.

43. «Patria, inquit, ortus Genua, Ligurum metropoli, terra marique potentissima ». Et infra: «Familia Cyborum vetusta nobilitate, apud Neapolitanos quoque sub Thomacellorum cognomine insigni, ex qua et Romanus Pontifex Bonifacius ejus nominis Nonus, et cardinales, et episcopi complures prodire: parentibus honestissimis; ex bonis enim, ut Plato ait, boni nascuntur, et bona arbor, ut Servator noster affirmat, bonos fructus producit. Aaron siquidem pater equestris ordinis vir probatissimus, et in regenda Neapoli, et in prætura Urbana,

¹ Burchard. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. p. 144.

¹ Annal. to. XVI. an. Chr. 1348. num. 14. Epist. secr. CCCXXV. an. 7. Clem. — ² Ext. apud Masson. in Innoc. VIII.

quem nunc senatum appellant, administranda mirifice claruit. Liberalibus, cum primò per aetatem fuit, a parentibus traditus disciplinis, ad eruditionem magis quam ostentationem profecit. Initiatus Ecclesiasticis sacris Romam veniens in clientelam Philippi cardinalis Bononiensis, Nicolai V. primæ Sedis antistitis germani, se contulit, qui ejus virtuti tantum tribuit, ut ipsius fidei ac diligentiae proprii corporis ac rerum suarum curam crediderit, et per omnes eum gradus ad episcopatum usque provexerit. Quo in statu tantum omnium suavissimis moribus benevolentiam sibi conciliavit, ut assumptus ad supremam cathedram Xystus, ejus nomine IV, quem prius ob ejus ingenii amœnitatem, dexteritatem atque modestiam majorem in modum dilexerat, in domesticum et datarium, quod est, ut nostis, non parvæ existimationis officium, ascivit: in quo ita se industrium, fidum, vigilantem et integrum gessit, ut crescente in dies magis magisque ipsius apud Sixtum gratia, et auctoritate, non solum ex Savonensi Ecclesia ad Melphitensem translatus, verum etiam secundis cardinalium comitiis in amplissimum ordinem vestrum summo omnium consensu, nec minori gratulatione fuerit cooptatus ».

44. Paucis interjectis addit, ut in cardinalatu gradibus virtutis ad Pontificatum ascenderit: « Vidistis quam crebro, quod est optimi senatoris, in senatum ventitabat, quam graves, quam liberas, quam opportunas de rebus magnis et arduis sententias dicebat. Aderat assiduis publicis solemnitatibus rei divinæ, et præter suam quam promptissime obibat, aliorum quoque desidientium vicem hilariter et devota mente supplebat. Alebat præterea vir ditissimæ paupertatis multam honestamque familiam tanta moderatione, ut in recta privatae domus gubernatione, juxta scitam divi Apostoli traductionem, optimum se universali Ecclesiæ rectorem futurum demonstravit. Præbuit tamen prius majus de se specimen probitatis; demandatam siquidem turbulentissima pestilentiae tempestate legationem Romanam, Sixto Pontifice maximo cum tota curia Urbem Romam deserente, sancte, integre ac etiam pacatissime administravit. Senensem quoque difficillimis temporibus tanta prudentia et magnitudine animi gessit, ut ex ea splendidissimam laudem reportarit. Designatus est deinde in Germaniam legatus, cum in cunctis ad Ecclesiæ dignitatem prosperitatemque spectantibus se obsequentissimum, omni labore proposito, summo Pontifici exhiberet: sed visum est postea Sixto per inferiorem minore incommodo rem peragi posse ». Subdit Leonellus meritis ascendisse Pontificatum: at orator panegyricorum errore illius naevos prætermittit, juveniles etiam maculas eluere lacrymis ita potuit, ut sanctissimum munus caste susceperet.

45. *Sacri ritus in electione servati.* — Deuntiatam populo novi Pontificis creationem a Francisco Piccolominæo cardinale Senensi, servatosque de more sacros ritus accuratissime ita describit Burchardus¹, de quo supra memoravi: « Reverendissimus dominus cardinalis Senensis » et infra, « voce potenti exclamavit: Annuntio vobis gaudium magnum: Papam habemus. Reverendissimus dominus cardinalis Melphitensis electus est in summum Pontificem, et elegit sibi nomen Innocentius VIII. His dictis, omnis populus acclamavit ». Nonnullis interjectis subdit: « Cum essemus ante portam aulae conclavis, quidam ex subdiaconis Apostolicis accepit crucem, et eam portavit ante altare majus Basilicæ S. Petri. Electus Pontifex genuflexus in faldistorio aliquantulum oravit, tum detecto capite stans incæpit in cantu: *Te Deum laudamus*, et cantores sunt usque ad finem prosequuti. Incepto carmine, positus fuit electus ad sedendum super altari prædicto, et accesserunt singuli cardinales, primo vicecancellarius, deinde alii omnes, et osculati sunt pedem, manum et os electi cum consueta reverentia: deinde plures alii pedem sunt osculati. Quo facto et hymno finito, electus descendit de altari, et stans versus ad illud, dixit versiculum: *Emitte spiritum tuum, et creabuntur.* r. *Et renovabis faciem terræ. Oremus. Deus qui corda fidelium sancti Spiritus illustratione docuisti, da nobis in eodem spiritu recta sapere, et de ejus semper consolatione gaudere. Per Christum, etc.* Cantores autem dixerunt: *Benedicamus Domino.* r. *Deo gratias* ». Et infra: « His diebus electus sedit in sede particulari, quæ interim parata est, in qua præcedentibus cruce et cardinalibus portatus est ad patatium ».

46. *Antequam coronetur, Innocentius plures scribit litteras officiorum refertus ad diversos principes.* — Peracta² hac die vigesima nona Augusti refert manuscripti Tabularii Vaticani auctor, qui ceremoniis consuetis se interfuisse ait. Postridie ejus diei Innocentius de inito a se Pontificatu certiore fecit Paulum cardinalem Fulgosium, qui Genuensem rempublicam, dignitate abire jussu³ anno superiori Baptista Fulgosio nepote suo, qui acerbioribus imperiis sævoque et arroganti ingenio Genuenses exasperarat, urbemque Cæsari subicere meditatum accusatus fuerat, administrabat, obtuleratque, Romana Ecclesia suo Pontifice orbata, cardinalium senatui auxiliarem classem, aliaque subsidia bellica ob tumultus, qui suborti fuerant: de quo egregio studio commendavit eum Pontifex, atque Apostolica officia Genuensibus, cum posceret occasio, est pollicitus⁴:

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104, p. 144. — ² Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Beul. hist. Flor. l. VIII. Bizar. Genuen. hist. l. XV. Aug. Just. hist. Gen. l. V. Follet. l. XI. — ⁴ Lib. 1. brev. p. 1.

Cardinali Januensi.

Dilecte fili noster, salutem, etc. Sublato nuper, sicut Deo placuit, e medio felicis recordationis Sixti IV prædecessore nostro, fuerunt allatae litterae circumspectionis tuae, quibus sacro cardinalium collegio pro Apostolica Sede tunc vacante, et nave, et omnia, quae pro ea posses, offerebas. Fecisti rem plurima laude et commendatione dignam, et quae aequè omnibus grata fuit. Cum vero paulo post nos, meritis licet imparibus, divina favente clementia, ad apicem summi Apostolatus fuerimus evocati, volumus id tibi significare, ut qui non dubitamus te pro ea, qua nos semper prosecutus es, benevolentia voluptatem et consolationem esse capturum, ut scias nos omnia, quae pro tuis et istius nostrae patriae amantissimae commodis agere possumus, libenter (quantum cum Deo licuerit) esse facturos. Dat. Romae die ultima Augusti MCDLXXXIV, ante coronationem ».

47. Consignatae sunt eodem die aliae ad Genuenses litterae paterni amoris et benevolentiae significationibus refertae¹. Cepisse inter alios de Innocentii Pontificatu ingentem lætificationem visus est Ferdinandus Neapolitanus rex, cum Innocentius adolescens inter Alfonsi regis familiares² fuisset, ac Ferdinandi opera Amalphitensi episcopatu donatus³ fuisset, vicissimque illum Innocentius ante Pontificatum amore et observantia, ut suae dignitatis auctorem maximum, complectebatur, quem amorem cum dignitate auctum eidem rescripsit⁴:

« Regi Ferdinando.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Non erat nobis dubium, quin majestas tua plurima jucunditate afficeretur ob nostram ad apicem summi Apostolatus assumptionem. Præcesserunt jamdiu permulta et magna benevolentiae tuae in nos argumenta, quibus judicare facile possumus gratam majestati tuae merito esse debere omnem nostrae dignitatis accessionem, quod litterae ipsae tuae plenae intimi affectus, plenae amoris aperte declarant, et orator tuus Anellus Archamonus vivo sermone testatus est. Gratulationem tuam istam acceptissimam habemus, quae profecto ex animo benevolentis et optime constituto proficiscitur. Amavimus te semper in minoribus agentes benevolentia non vulgari, quod unice quoque a te amari sentiebamus, idque plurimus in rebus cognovimus; nunc autem persuadeas tibi eum dignitate quoque auctam esse benevolentiam: ita ut sperare possis a nobis omnia paterna officia, quae cum Deo præstari poterunt: quandoquidem et nos confidimus te talem nobis et huic sanctae Sedi exhibiturum more Catholici regis, qualem te semper præstitisti, ut de promptitudine animi

tui, fide, dilectione et observantia maximam sinus voluptatem suscepturi. Dat. Romae die in Septembris MCDLXXXIV, ante coronationem ».

48. Non usus est ea gratia, qua pollebat apud Innocentium, Ferdinandus, sed ea abuti voluit, indeque exercenda in suos tyrannidis, infringendi juris Ecclesiastici, avertendi vectigalis Romanae Ecclesiae pendi soliti occasionem sumpsit, quasi Romanus Pontifex injustarum ejus voluntatum mancipium esse debuisset: quare postea Innocentius ad eum redigendum ad officium arma sumere, et cum Gallis de Ferdinando deturbando e solio consilia agitare coactus est, non defuisse autem illi in justis rebus, atque hoc ipso anno de instruendo bellico apparatu ad illius regnum a Turcica irruptione vindicandum agitasse postea videbimus. Caterum Innocentius antequam insignie Pontificium acciperet, plures officiorum plenas litteras dedit ad alios etiam principes, ad Laurentium Mediceum¹ Florentinum, tum ad Mediolani ducem², quae hae temporis nota consignatae sunt: « Dat. Romae die xi Septembris, ante coronationem ».

49. *Ritus in coronando Pontifice adhibiti.* —

Postridie ejus diei impositam illi solemniter thyraram Pontificiam memorat oculatus testis manuscripti Vaticani auctor³, qui etiam tradit factionum, quae Urbem extremo Sixti Pontificatu et interpontificii tempore seditionibus vexarant, principes Urbe jussos excedere, ne celebritas aliquo tumultu disturbaretur: ritus vero in ea servatos caerimoniarum magister accurate describit⁴, non discrepantes ab iis, quos Baronius⁵ ex Centio Camerario in Caelestino III recenset, et nos in Bonifacio VIII ex Jacobo cardinale repetimus⁶:

« Dominica xii Septembris MCDLXXXIV. Quamprimum papa fuit, extra capellam S. Georgii imposui parvum manipulum stuppae in summitate cannæ, et genu flexi, cannam ipsam dextera manu erectam tenens, quam socius meus accendit, me interim ad Pontificem verso, et alta voce dicente: Pater sancte, sic transit gloria mundi. Idem factum est, et dixi secundo cum essemus ante... eum papa venisset extra navem Vaticani prædictam, et esset circa medium altare majus transversalis Ecclesiae, occurrerunt ei tres juniores presbyteri cardinales videlicet de Comitibus, Gerundensis, Parmensis, qui detectis capitibus, papæ reverentiam fecerunt, osculantes eum primo in ore, deinde in pectore juxta crucem pallii, incipiente cardinale de Comitibus, et aliis duobus idem post ipsum facientibus: qui omnes, Pontifice hoc modo recepto, ipsum usque ad altare majus associarunt, immediale

¹ Lib. I. brev. p. 2. — ² Riph. Volat. I. XXII. — ³ Brut. hist. Flor. I. VIII. — ⁴ Lib. I. brev. p. 6.

¹ Inn. Reg. p. 8. — ² Ib. p. 9. — ³ Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ⁴ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 27. p. 229. — ⁵ Bar. Annal. to. XIII. an. 1191. num. 2 et seq. — ⁶ To. XIV. an. 1295. num. 2 et seq.

ante cardinales diaconos incedentes. Papa ante majus altare constituto, redierunt ad sua loca domini tres presbyteri cardinales, et papa, deposita mithra, et in altari posita, fecit reverentiam, deinde confessionem ordine consueto dixit. Facta confessione, papa non ascendit ad altare, sed ad sedem in plano sibi paratam inter eminentem et altare juxta infimum gradum solii, ubi ad altare versus sedit mithram in capite tenens, quam recepit facta confessione, antequam de loco confessionis recederet, et cum ea ante conspectum crucis prædictæ in altari fecit reverentiam. Papa sic in dicta sede sedente, accesserunt ante eum tres primi episcopi cardinales, videlicet vicecancellarius episcopus Portuensis collegii decanus, Neapolitanus episcopus Sabinensis, S. Marci episcopus Prænestinus, omnibus prælatis ac aliis in suis locis remanentibus. Hi tres ante Pontificem inter sedem præfatam et altare, juxta tamen infimum gradum altaris, ad ipsum Pontificem versi se locarunt: quisque eorum capellanum suum de mithra sibi servientem post se habens. Omnes etiam alii cardinales, videlicet episcopi et presbyteri ad dexteram, diaconi vero ad sinistram papæ accesserunt, inter solium et altare stantes, capellanos suos de mithra eis servientes post se habentes.

50. « Omnibus sic stantibus, depositis a papa ac omnibus mithris, surrexit Pontifex et cardinales, S. Marci tertius et ultimus ex prædictis tribus stans in medio ante dictum gradum altaris, facie ad Pontificem versa, ad dexteram suam habens vicecancellarium et ad sinistram habens Neapolitanum cardinalem, qui quasi sibi ipsis facies vertebant sicuti assistentes episcopi in consecrationibus episcoporum stare solent, magis tamen ad Pontificem tendentes, dixit hanc orationem, nullum versiculum præmittens, neque *Domine vobiscum*, absolute incepit dicens in tono orationum solemnium festivitatum consueto: **OREMUS.** *Deus, qui adesse non dedignaris ubicumque devota mente invocaris, adesto, quæsumus, invocationibus nostris, et huic famulo tuo Innocentio, quem ad culmen Apostolicum commune iudicium tuæ plebis elegit, ubertatem supernæ benedictionis infunde, ut sentiat se tuo munere ad hunc apicem pervenisse: per Christum Dominum nostrum.* Cardinales responderunt. *Amen.* Ego tenui librum præfato cardinali orationem dicenti, stans ad ejus sinistram; lecta oratione prædicta per illustrissimum dominum S. Marci, Neapolitanus, papa et alii omnes, ut prius, stabant sine mithris manentibus, et ipse Neapolitanus, me librum juxta ejus sinistram tenente, similiter absolute incipiens dixit in tono prædicto. **OREMUS.** *Deus, qui Apostolum tuum Petrum inter cæteros coapostolos primatum tenere voluisti, eique universæ Christianitatis molem superimposuisti, respice propitius, quæsumus, hunc famu-*

lum tuum Innocentium, quem ex humili cathedra violenter sublatum in nomen ejusdem Apostolorum principis locum sublimamus, ut sicut profectibus tantæ dignitatis augetur, ita virtutum meritis cumuletur, quatenus Ecclesiæ universitatis omnis te adjuvante ferat, et a te, qui es beatitudo tuorum, meritam vicem recipiat: qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia, etc. cantores responderunt. *Amen.* Interim cum orationes præfatæ dicerentur, dominus Ego Bencius loco prioris sui subdiaconorum posuit pallium Pontifici imponendum super altare, et illud ibidem aptavit more consueto.

51. « Finitis orationibus supradictis, amota fuit sedes papæ in plano, ut supradictum est, posita, et omnes cardinales demptis assistentibus ad sua loca sunt reversi. Papa vero cum bireto sine mithra accessit ad inferiorem gradum altaris: quo ibidem constituto, domini Senensis et S. Georgii seniores diaconi cardinales ascenderunt ad altare, et pallium recipientes, illud Senensis ad dexteram, et S. Georgii ad sinistram papæ coram eo elevatum tenuerunt, quod Senensis prior diaconorum solus in ambas manus apertum recipiens papæ illud imposuit dicens: *Accipe pallium, plenitudinem scilicet pontificalis officii ad honorem omnipotentis Dei, gloriosæ virginis Mariæ ejus genitricis, BB. Apostolorum Petri et Pauli, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ.* ». El infra: « Cantores incepserunt introitum pro missa, et *Kyrie eleison*, papa ascendit ad altare, et illud detecto capite in medio osculatus est. Deinde et librum Evangeliorum per subdiaconum more solito sibi oblatum. Tum idem imposuit incensum priore diaconorum cardinalium Evangelium dicturo naviculam ministrante, et incensavit altare: deinde per eundem priorem incensatus fuit ibidem ipse papa in cornu epistolæ cum mithra stans. Quo incensato non accepit diaconos assistentes ad osculum, ut moris est; sed ascendit ad sedem eminentem: ubi cardinales et prælatos paratos omnes ad reverentiam venientes accepit, cardinales ad pedis et manus osculum.

52. « Facta reverentia, surgit Pontifex deposita mithra, et cum assistentibus tantum cardinalibus dicit introitum, et *Kyrie eleison*, cantoribus interim continuo *Kyrie eleison* decantantibus. Missa dicta est de octava Nativitatis B. Mariæ Virginis. Dictis per Pontificem *Kyrie eleison*, cessarunt cantores, et papa dixit: *Gloria in excelsis Deo*; quod cum suis assistentibus complexit more solito. Tum in dicta sede dixit aliam orationem etiam alta voce dicens: *Deus qui corda fidelium*: ea completa interim, quod cantores responderent: *Amen.* Dixit secreto aliam per se stans, ut prius videlicet: *Adesto supplicationibus, omnipotens Deus, et quod humilitatis nostræ gerendum est ministerio,*

tuæ virtutis impleatur effectus, per Christum, etc.

53. — Finitis, ut supra, orationibus præfatis, papa sedit in sede eminenti prædicta, imposita sibi mithra, et prior diaconorum cardinalium, videlicet cardinalis Senensis, ferulam in manu accipiens et portans, sequentibus ipsum subdiaconis, auditoribus, secretariis, ut supra dictum est, indutus descendit ad portam castelli, ubi in plano ibidem inter altare, et portam fecit duas lineas ab altare ad portam, ad dexteram, et sinistram, in qualibet linea de quolibet ex dictis tribus ordinibus officiales collocans: primus versus ad altare subdiaconos: tum auditores et secretarios, ita quod de linea ad lineam sibi invicem facies vertant. Quibus sic ordinatis, et omnibus detectis capitibus existentibus, cardinalis Senensis stans et ipse capite detecto medius inter primos duos subdiaconos ad altare versus dixit alta voce quasi legendo: *Exaudi, Christe*. Responderunt auditores, et secretarii simili voce quasi dicendo suo ordine stantes: *Domino nostro Innocentio a Deo decreto summo Pontifici et universali papæ vita*: quod tertio dictum est per cardinalem præfatum, et toties ab aliis prædictis responsum. Deinde cardinalis Senensis dixit responsorium: *Salvator mundi*; responderunt alii prædicti: *Tu illum adjuva*; quod similiter tertio per priorem prædictum dictum est, et toties per illum responsum subjunxit. Post hæc prior: *S. Michael*; et responderunt: *Tu illum adjuva*; et id semel per priorem est dictum, et semel per illos responsum, sicque laudes continuatæ prout infra: *S. Gabriel, S. Raphael, S. Joannes Baptista, S. Petre, S. Paulo, S. Andrea, S. Stephane, S. Laurenti, S. Leo, S. Gregori, S. Nicolæ, S. Benedicte, S. Basili, S. Saba, S. Agnes, S. Cæcilia, S. Lucia*. Deinde dixit idem prior eadem voce: *Kyrie eleison*; et illi responderunt: *Kyrie eleison*. Subjunctus prior: *Kyrie eleison*, et illi responderunt: *Christe eleison*. Tandem omnes, et prior, et etiam alii prædicti insimul eadem voce dixerunt: *Kyrie eleison*. Laudibus sic expletis, quæ dum dicerentur, papa sedit in solio suo, et cardinales ac prælati in suis locis cum mithris sedebant.

54. « Prior deinde et alii prædicti redierunt ad loca sua: videlicet prior ad cornu Epistolæ altaris in scabello suo sedit, alii in terra; et subdiaconus in loco solito dixit Epistolam, et post eum alius Græcam, et continuata est missa, ordine consueto papa celebrante nihil penitus immutato. Qua finita, papa in altari sine mithra dedit benedictionem et non indulgentiam. Data in altari benedictione, papa relicto pallio, ac omnibus aliis paramentis reassumpsit mithram pretiosam, chirothecas, et anulum Pontificalem, et alios annulos, et accessit sella portatus sub baldachino ad suggestum in loco benedictionis præparatum, præcedentibus omnibus

ipsum cardinalibus, prælatis, et aliis paratis in suis paramentis seu habitibus, prout missæ interfuerunt, processionaliter, sine tamen luminaribus et incenso. Papa in suggesto constituto sedit in sede eminenti ibidem parata, ubi expectato, quoad populus ab Ecclesia exiret et in platea congregaretur extra per cardinalem S. Georgii. Interea cardinalis Senensis prior prædictus imposuit papæ regnum, nobis circumstantibus acclamantibus: *Kyrie eleison*; alta voce semel tantum: papa sic coronato idem Senensis renuntiavit populo plenarias indulgentias concessas verbis Latinis: et post eum cardinalis S. Georgii verbis vulgaribus ».

55. Describit idem auctor fuso stylo pompam, quam Lateranensis Ecclesiæ possessionem proximo a suscepta imperii thyræ temporis intervallo initurus novus Pontifex duxit; ex quo nonnullos præcipuos ritus describemus, qui illis consentiunt, quæ in xiv tomo ex carmine Jacobi cardinalis S. Georgii ad Velum-Aureum attulimus: « Cum papa pervenisset prope castrum S. Angeli, se firmavit, et Judæi, qui ad inferiores merulas in angulo dicti castrum versus plateam se cum ornatu et lege sua receperant, obtulerant papæ legem adorandam et honorandam verbis Hebraicis in hanc ferme sententiam papam acclamantes: *Beatissime pater. Nos viri Hebræi nomine synagogæ nostræ supplicamus sanctitati vestræ, ut legem Mosaicam, ab omnipotenti Deo in monte Sinai pastori nostro traditam nobis confirmare et approbare dignemini, quemadmodum alii summi Pontifices sanctitatis vestræ prædecessores illam confirmarunt, et approbarunt. Quibus respondit Pontifex: Commendamus legem; vestram autem observantiam et intellectum condemnamus, quia quem venturum dicitis, Ecclesia docet et prædicat venisse Dominum nostrum Jesum Christum* ». Et infra: « Pervento ad altare majus, (nempe Basilicæ Lateranensis) papa descendit de sede, quam soldati irrupentes, et lacerantes sibi vendicarunt, et gemflexus in faldistorio deposito regno oravit.

56. « Facta oratione, accepta mithra ascendit ad sedem eminentem marmoream a tribuno solito paratam, ubi prior et canonici Lateranenses papam sedere fecerunt, quod facere videbantur, quo sic sedente, cardinales omnes elevarunt vocem dicentes: *Suscitat de pulvere egenum, et de stereore erigit pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat*. Quo facto, Pontifex accepit de gremio domini Falconis thesaurarii sui tres pugillatas quaternorum et denariorum minorum successive, et inter populum projecit: *Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do*. Accepit deinde priorem et canonicos præfatos tantum, et non alios, ad pedes osculandum, et non alios beneficiatos. Stans deposita mithra prope cru-

cem suam, quæ per subdiaconum more solito coram eo refinebatur, populo solemniter benedixit dicens : *Sit nomen Domini*, etc. Erat autem ordinatum, quod papa ad Lateranum pervento per scalam suam, quæ ibi parata erat, de equo descenderet, et priores canonici Lateranenses qui processionaliter ibidem aderant, cum superpeliciis et almuceis ipsum reciperent, et in sede marmorea stercoreacia nuncupata collocarent, ut jacere potius quam sedere videretur, ac deinde cardinales ipsum elevarent dicentes : *Sicut de pulvere*, etc. *Argentum et aurum*, etc. Tum prior prædictus crucem, quam manu gestabat, cardinali Mediolanensi archipresbytero Lateranensi, si interesset, alioquin priori diaconorum cardinalium offerret, qui eam Pontifici porrigeret osculandam, et inde eam ipsi priori restitueret.

57. « Post hæc prior ipse et canonici dicunt : *Eecce sacerdos magnus*, etc. Benedictione per Pontificem, ut supra, data, ascendit per Basilicam prædictam ad palatium Lateranense, et cum pervenisset ad primam aulam magnam, quæ aula Concilii nuncupatur, positum fuit faldistorium ante gradus lapidis, super quatuor columnas positi, qui mensura Christi dicitur, ubi papa sedit renibus ad dictum lapidem versis.

58. « Interim reverendissimus dominus cardinalis Novariensis subprior presbyterorum », et infra », ad Pontificem versus fecit laudem alta voce, quasi legendo dicens : *Exaudi Christe*; illis respondentibus : *Domino nostro Innocentio*, etc. tot vicibus et eo ordine, ac de verbo ad verbum voce et tono, prout prior decanorum supradictus in dicta Basilica S. Petri fecerat. Laudibus finitis, papa ductus est ad portam capellæ S. Silvestri, juxta quam positæ sunt duæ sedes porphyreæ nudæ, ad quarum primam a dextris portæ positam papa sedit, quasi jaceret, quo sic sedente, prior Lateranensis prædictus dedit papæ ferulam in manu in signum regiminis et correctionis, et claves ipsius Basilicæ et Lateranensis palatii in significationem potestatis claudendi et aperiendi, ligandi et solvendi. Pontifex, receptis, ut supra, ferula et clavibus, surrexit de sede præfata, et accessit ad aliam a sinistris dictæ portæ, in qua similiter sedit quasi jaceret, sicque sedens ferulam et claves priori præfato restituit. Qui prior deinde Pontifici adhuc, ut præfertur, sedenti supra planetam cinxit zonam de serico rubeo cum bursa purpurea illi appendente, in qua erant duodecim lapides pretiosi modici valoris cum undecim sigillis, et muscho : licet antiqui libri ponant prædicta fieri debere per priorem Basilicæ S. Laurentii, quæ sancta sanctorum dicitur : tamen quia illa hodie, et Lateranensis Basilica idem sunt, et illa nullum priorem habet, præfata fiunt per priorem Lateranensem. Papa sedens amictus, ut

præfertur, accepit de gremio domini Falconis de Sinibaldis protonotarii thesaurarii sui tres pugillatos carlenorum, et alterius monetæ argenteæ, quas populo projecit, dicens : *Dispersit, dedit pauperibus*, etc.

59. « Surgens deinde papa adhuc cinctus ductus fuit ad Basilicam S. Laurentii sancta sanctorum appellatam, in qua coram altari genuflexus sine mithra oravit in faldistorio. Finita oratione, voluit offerre super altare, et nullus de suis cubiculariis pecunias secum habentibus aderat, neque thesaurarius. Mutuavi Pontifici florenos Rhenenses duos, et unum ducatum : plures mecum non habui, quos Pontifex posuit super altare. Rediit Pontifex ad capellam S. Silvestri, in qua deposita sibi mithra, zona, pallio, planeta, annulis et chirotecis, accepto pluviali et mithra, ac annulis reassumptis sedit in sede eminenti ibidem in medio capellæ sibi parata versus ad ostium illius : quo sic sedente accesserunt singuli cardinales mithras ante se in manibus portantes, et post eos eodem modo omnes prælati parati : quibus singulariter coram papa constitutis, papa presbyterium dedit singulo cardinali duos ducatos et duos carlenos, et cuilibet præfato ducatum unum et unum carlenum ; totidem etiam dabat cuilibet ex aliis officialibus, subdiaconis, auditoribus, clericis cameræ, auditoribus rotæ, acolythis, etc. quos papa prius recipiebat de gremio præfati thesaurarii sui. Cardinales recepto presbyterio osculabantur manum papæ capite inclinato stantes, prælati vero genuflexi osculabantur pedem papæ post subdiaconos inter auditores, quia magna conculcatio fuit. Accessi et ego ad Pontificem, qui mihi dedit ducatum unum et carlenum unum. Dato presbyterio papa sic paratus ascendit ad palatium Lateranense ». Cæterum ipsum Pontificio sigillo sententiam hanc insculpi voluisse : *Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me, et miserere mei*; ostendunt ipsius Diplomata ¹.

60. *Innocentii litteræ tum Encyclicæ ad omnes principes, tum privatæ ad regem Hungarum, ut arma in Turcas convertant.* — Salutatus est ² novus Pontifex ab Alfonso duce Calabriae, a Ferrariensi bello reverso, die vigesima Octobris, quem honorificentissime exceptum refert Ms. Vaticani auctor ³. Admonitus ⁴ autem est a Ferdinando, qui post Mahometis II mortem Macedoniae littora infestarat ⁵, Bajazethem maximam instruere classem, ut Italiam invaderet : quomobrem Innocentius Encyclicis litteris ⁶ principes omnes ad conferenda in communem hostem subsidia, ne imparatos aggressus ipsos opprimeret, perque obtritatos Italos ad cæterarum gentium eversionem prosiliret : ipsosque eam

¹ Ext. lib. Bul. VI. p. 308, etc. — ² Ms. arch. Vat. sig. num. 114. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Sabel. dec. 10. l. VII. — ⁶ Jan. lib. brev. an. 1. p. 59.

ob causam oratores suos amplissimis fretos mandatis ad Sedem Apostolicam mittere jussit¹ :

61. Dilecte fili, etc. Ex inclusis his litterarum exemplis tam charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Siciliae regis illustris quam magni Rhodianorum magistri, quod nuntium exitiale ex aliis quoque pluribus locis accepimus, videre poterit nobilitas tua, quam magnum ab immanissimis Turcis periculum modo adversus Christianos, praesertim Italos, imminet, quodque insatiabilis sit illorum Barbarorum perpetuo in sanguinem fidelium nostrorum sitis : cui rei si non per illos, in quorum facultate est providere, statim occurratur, paulo post periculum erit, ne insanabile vulnus istud fiat. Censemus igitur, ut quanto celerius fieri possit, ex quo de re communi totius Christianitatis agitur, etiam communiter hoc negotium suscipiatur, et mox remedia quaeque opportuna adhibeantur : quod facere nobis quanto majore studio poterimus in animo est pro officio pastoralis, et cura Christiani gregis nobis injuncta, paratique sumus pro executione sancti ipsius operis nihil, quod per nos fieri possit, omittere. Scripsimus hoc eodem tenore ad reliquos Christianos potentatus ac principes, hortando eos in Domino, ut unusquisque pro virili parte esse hujus propositi velit, una consulere, et ad effectum rei denique procedere, ita quod rabies hujus immanissimi Turci confundatur et comprimatur. Tempus est enim, dilecte fili, ut non moremur diutius, ne idem hostis adveniens incautos et imparatos nos opprimat, quod ideo dicimus per praesentes nobilitati tuae, hortantes ipsam enixius, et requirentes in Domino, ut, quod facere continuo Christianum principem decet, salutis scilicet populorum, et fidei rebus insistere, nunc maxime necessario tempore eadem faciat, disponatque se alacriter una cum aliis ad sanctum istud opus strenue prosequendum. Quocirca ut melius ac citius possit hoc fieri, et necessaria abs te quoque subsidia simul conferantur, oratores ad nos dedita opera mittas cum pleno et sufficienti mandato, oratoribus proxime ad nos venturis tuo nomine specialiter ac plene committas, ut sine ulteriori dilatione concludere super praemissis valeant, et conclusa firmare, ne tu in praesenti necessitate minus circa rem fidei tervens, vel erga sanctam hanc Sedem obsequens videare, quam hactenus fueris. Interim quoque nobilitas tua studium omne velit adjungere, ut quantum in se est, sublatis quibuscumque privatis odiis et discordiis, populi inter se pace fruantur, quo liberius et unitius praemissa exequi omnes pariter valeamus. Dat. Romae die XXI Novembris MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno I . .

62. Praeter has Encyclicas ad universos principes missas litteras, aliis eodem die exaratis Matthiam Hungariae regem sollicitavit, ut omissio bello Austriaco, victricia in Turcas signa converteret ad distrahendas eorum vires : pergeretque agere fortissimum defensorem Christiani imperii, religionisque athletam invictissimum.

« Regi Hungariae.

« Charissime in Christo fili, salutem, etc. Posteaquam, Altissimo ita disponente, ad Pontificale fastigium, licet meritis minus sufficientes, ascendimus, pro veteri institutione nostra, zelo ac religione, paterno denique quod nobis praecipue nunc incumbit officio, nihil magis animo nostro insidet, nihil magis inhaeret cordi, nihilque aliud potius dies noctesque nobiscum cogitamus, quam ut pro Catholicae fidei et reipublicae Christianae salute, juxta sanctae memoriae praedecessorum nostrorum instituta, opitulante glorioso Deo, nefarium hoc et jampridem ab omnibus deploratum, jamjamque cervicibus nostris, quod sine cordis amaritudine exprimere non possumus, imminens excidii et servitutis Christianorum periculum, a saevissimis fidei communi hostibus totperannos maximis Christianorum cladibus intentatum excutere valeamus. Id autem ut assequi possimus, quantum in hoc Pontificatus nostri primordio licet, nihil intentatum relinquimus, nec in futurum relinquemus unquam, quominus haec ignominia et labes a Christiana republica deleatur. Pii hujus propositi ac desiderii nostri ardentissimi, quo etiam in minoribus constituti per omnes aetatis nostrae gradus imbuti fuimus semper, locupletissimi testes nobis esse possunt cum plures alii, tum praecipue ac maxime excellentiae tuae oratores plerique, cum quibus Christianorum praeteritas calamitates, et nisi mature occurreretur, impendentia pericula, quasi id tibi peculiariter pertineret, saepenumero dellevimus ; ita enim et opinio quaedam nostra jampridem inveterata, et rerum usus experientiaeque ipsa quodammodo edocti, existimavimus, semper inclytum Hungariae regnum, quasi obicem quemdam murumque, ut ita loquamur, a divina providentia ad crudelissimorum hostium impetus cum ipsorum caedibus et clade retardandos reprimendosque fuisse dispositum. Quod cum ita esse omni tempore usu ipso probatum sit, maxime, te principe ac rege illi praesidente, rerum omnium magistra experientia ipsa nos docuit : nam cum exemplo clarissimae ac singularis memoriae parentis tui, tum etiam praecleara animi tui indole, ac zelo fidei concitatus, statim a regni tui primordio bellum pro regno, patria et universa fide Christiana, partim contra fidei hostes haereticos, partim contra infideles magno animo susceptum usque ad haec tempora cum hostium calamitate, summaque cum gloria tua, et inclyti Hungariae regni existimatione gessisti adeo, ut

¹ Innoc. hb. brev. p. 63. et Bez. po⁷ eand. Ep.

quoecumque terrarum Christianæ reipublicæ nomen pervagetur, te quoque pro ejus salute tanquam invictum pugilem et excubasse contra, et in præsentī excubare omnes intelligant.

63. « Quapropter te quia semper in minoribus et corde et animo gessimus, in præsentiarum pro pastoralis officii nostri debito facere non potuimus, quominus paternam hanc nostram benevolentiam erga te, hujusque sanctæ Sedis, tibi sæpe alias perspectam, et cognitam per litteras hujuscemodi significarem excellentiæ tuæ : quam hortamur, rogamus, et per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi obsecramus, et obtestamur in Domino, ut quod ab ineunte ætate cum summa et immortalī laude in persequendis hostibus, et tutanda religione hactenus fecit excellentiæ tuæ, nunc cum et gloria et rebus gestis, ac existimatione, ætatisque maturioris accessione universæ Christianæ reipublicæ judicio floreat, in religioso ac sancto proposito suo majore, quam unquam antea, desiderio perseveret, plurisque facere velit periclitantis fidei Catholice causam, quam quascumque alias a nequissimo ipsius fidei hoste conditiones forsā oblatas; quanquam enim et invictum animi tui robur, et constantia singularis, fideique tuendæ, quo semper flagrasti ardor, ac prudentia excellentiæ tuæ nobis jam pridem perspecta sint; tamen propter ea, quæ de expugnationibus quorundam Valachiæ super Danubium, nova allata proxime fuerunt, et quæ idem Rhodiani scribunt se a Turco litteras recepisse, quibus expresse affirmat, se iturum in expeditionem, non tamen ad eorum damna, et charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex Siciliæ de illius apparatu, qui sit apud Apolloniam significat, atque idem Ragusæ affirmant, cogimur etiam in tuto timere atque prospicere, ne peritissimi hostes re ipsa, id quod omnes jam pridem sciunt, experti excellentiam scilicet tuam ad eorum impetus reprimendos plurimum omnium posse, consuetis artibus et innata calliditate aliquid moliri conentur, quod sanctum istud propositum tuum aliqua ex parte retardari per ipsorum falsas pollicitationes valeat. Confidas autem in Domino et Altissimi dextera, quod quemadmodum ante hoc tempus felix successus ex spurcissimorum hostium clade excellentiam tuam apud omnes nationes claram fecit et gloriosam, ita in posterum omni felicitate auctam clariorem gloriosiorumque efficiet. Nos autem pro fidei orthodoxæ, quod videmus, periculo, et officii nostri pastoralis ratione una cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus interea dabimus omnem operam, ut Italia, ac finitimarum provinciarum primum, deinde cæterorum potentatuum rebus in tranquilliore statu dispositis, ante omnia de ratione fidei Catholice tutandæ ac defendendæ aliqua opportuna media,

favente incœptis nostris glorioso Deo, inveniri possint : quod ut assequi possimus, quantum erit in nobis, nunquam deerimus. Datum Romæ die XXI Novembr. MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

64. *Valachia vastata, Rhodus discrimini exposita et Sicilia periclitata.* — Quod spectat ad Turcicas in Valachiam ac Moldaviam irruptiones, subactasque bello urbes, de quibus memorat Pontifex, refert Michovias¹, Bajazethem, dum voluptatibus indulgebat, a suis excitatum exercitum duxisse in Bessarabiam, et Kiliam Bialogrodumque urbes expugnasse : additque Cromerus², Stephanum palatinum imparem viribus ad aspera montibus silvisque obsita loca se subduxisse, omnemque regionem late hoc et proximo anno evastatam, cujus belli causas affert Turcogreecæ historiæ auctor, nimirum illas antea a Stephano Turcis elades Bajazethem ulcisci voluisse³ : « Altero, inquit, anno imperii in Moldovalachiam copias sultanus duxit : cepit oppida Ciliam, Asprocastrum, et alia : inde quidquid virorum fœminarumque cepit in urbem traduxit. Causa hujus expeditionis erat, quod superior Moldaviæ princeps sultano Mechmetæ bellum fecerat, in quo victoria potitus magnum Turcarum numerum deleverat. Hinc causa accepta Bajazetes ab urbe contra eum movit, hujusmodique maleficia regioni intulit ». Sed ad Pannoniæ regem redeamus, quem Bonfinius⁴ ait, jam ante cum Turca inducias, nulla socii Mysiæ inferioris dynastiæ mentione facta, pepigisse; rogatumque ut Achileiæ, vulgo Chelie dictæ, et Nestoralbæ obsidione pressis opem ferret, comparasse exercitum, sed ita lente, ut antequam Varadinum versus castra moverentur de Achileia et Nestoralba jam actum nuntiatum sit. Non ille ultra progressus est, ut amissas urbes ex Mahumetica tyrannide erutas Christiano restitueret imperio, sed majori in consortem Christianæ fidei, quam Turcam ardens odio, bellum Austriacum, quod ob Turcicam irruptionem intermittere, motis Cornamburgo castris, noluit, majori molitione ursit, nec Pontificiæ preces superioribus fusæ litteris illum ad recuperanda amissa permovere potuerunt; quinimo in Vienne impetus vertit : quod bellum describit pluribus Bonfinius.

65. At Stephanus Valachiæ princeps fide et clientela regiæ Hungaricæ destitutus, cum furentes Turcas solus refundere non posset, ad Casimirum Poloniæ regem confugit⁵, illique clientelarem fidem addixit, ut Polonicis armis principatum recuperaret, de quo proximo anno dicitur. Quamvis vero Turcas ex agris dispulerit, Kiliam tamen et Bialogrodum recuperare nunquam potuit, quibus urbibus Bajazethem

¹ Michov. l. IV, c. 73. — ² Crom. l. XXIX. — ³ Turcog. l. I, l. — ⁴ Bonfin. dec. 4, l. VI. — ⁵ Crom. l. XXIX.

etiam tum potitum scribit Michovias¹. Significante porro hanc Moldavicam cladem Sedi Apostolicæ principe Rhodiorum equitum, admonenteque præter terrestrem exercitum, etiam validissimam classem a Bajazete instrui, rescripsit Innocentius incumbere se ad decernendam in sævum hostem sacram expeditionem : interea consuluit Rhodio, ut adversus Turcicos dolos ingentibus præsiidiis se communiaret, neque enim fidendum hosti, qui Christiano errore expleri non posset; dum enim hos armis opprimebat, alios circumvenire dolo nitebatur, Rhodiorumque equitum, a quibus Zizimus frater in custodia tenebatur in Galliis, magistrum variis lenociniis sibi devincire conabatur, ne a Zizimo Christianorum principum subsidiis imperio everteretur.

66. « Magistro Rhodi.

« Dilecte fili, salutem, etc. Grave ac molestum nuntium nobis tulerunt eæ litteræ, quas nuper de victoria contra Moldavos habita per inumanissimum Turchum, et de novissimis illius apparatibus abs te missas vidimus, quæ vera esse credimus, quoniam ex aliis tam charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Siciliae, etc. regis, quam plurimorum ex eadem modo simili nuntiata percepimus, nec dubitamus quin idem tyrannus superbia victoriae hujus inflatus majora concipiat animo, crudelitatemque paternam apud immanes illas ferasque gentes velit æquare : solliciti propterea sumus vehementer, totisque diebus angimur cogitantes, quo pacto conatibus rabidi canis ipsius possimus obsistere. Scripsimus, iis statim auditis nuntiis, ad Italiae et Christianorum cæteros principes, monentes eos quam grave periculum immineat, quamque celeriter opus sit huic malo, antequam fiat robustius, providere, communiter hortati denique sumus unumquemque, ut oratores mittere cum plenis mandatis velint, cum quibus de summa totius negotii possit concludi, et ab ipsius sultani impetu salvari Christiana respublica. Speramus eorum quemlibet pro virili parte non defuturum tam sancto negotio, quod ideo significandum duximus tibi, ut intelligas rem fidei, et Christianorum salutem, sicut debet, nobis maxime esse cordi, denique ut te paterne moneamus diligenter cavere vicini serpentis insidias, qui licet muneribus, litteris ac nuntiis assidue blandiatur tibi, et sui domini aliquando patrem, aliquando amicum te appellet, tamen nulla alia de causa fidem sibi in parvis hujusmodi quærit adstruere, nisi ut cum operæ pretium sit, cum mercede magna fallat. Potes cognoscere quanta sit ejusdem summi rabies adversus Christianos, cum vix uno confecto bello adeo sit in sanguinem fidelium nostrorum debacchatus : aliud quoque majus

festinet parare, nec credas vicinitatem istius insulae, religionisque hujus aspectum parva illi esse incitamenta : quare te cogilet omnibus, quibus possit, modis decipere, improvisumque opprimere, idcirco prudenter feceris, si vacaris circa defensionem istius insulae, civitatem istam Rhodi bene munieris, et insuper omne studium adhibueris, ne sub amicitiae et blanditiarum specie incautus opprimare. Dat. Romæ die xxx Novembris MCDLXXXIV, Pontificalus nostri anno 1 ».

67. Invasit etiam Turcicus terror Siciliae insulam, cujus imperium tenebat Ferdinandus Aragonum et Castellæ rex, quem de tanto discrimine certiore fecit Innocentius¹ : politum Asia et Græcia barbarum jam vires in Siciliam atque Italiam effundere meditari : elatum reportata ex Hungaris, quibus Achileiam et Nestoralbam, uti ante diximus, eripuerat, victoria magis insolescere, neque Ecclesiasticas vires tantæ Mahometanorum potentiae pares esse posse, nisi arma reges sociarint : urgeri porro a Mauris Bajazetem ad invadendam Siciliam, duce, milite armisque imparatam.

« Regibus Hispaniæ.

« Charissimi in Christo filii nostri, salutem, etc. Ex harum exemplis, quæ his inclusa mittimus, intelligent majestates vestrae, quo in periculo sit res Christiana, nisi celeriter et opportune magnis Turcorum apparatibus occurratur. Nulla hactenus forsasse Christianorum principum animos retardare potuerunt, quod immanissimus hostis cum remotis nationibus bellum gerebat, quod militem classi et terrestri exercitui non ita idoneum habebat, quod ex regno Hungariæ magnum fere quotannis illi vulnus intligebatur, quæ omnia faciebant, ut illius impetus minus fortasse, quam æquum erat, æstimaretur, sperareturque futurum aliquando, ut truculentissimi hostis temeritas publico Christianorum bello reprimeretur, ne majoribus auctus viribus majora in dies auderet ; at longe aliter evenisse videmus. Occupatis, immanissimus hostis, Asiae, et Græciæ civitatibus, quæ nobis adversus eum antea propugnacula fuerant, Christianisque inter se dissidentibus, et alienam calamitatem non curantibus, jam propiora invadere meditatur, Italiam, Siciliamque animo versat : huc omnes illius tendunt cogitatus apparatusque : robustiorem, quam nunquam habuerit, exercitum possidet, scientia rei militaris et longo bellandi usu peritissimum. Accedit, quod parva nuper adversus Hungaros victoria majores illi animos præstat ad omnia quæque aggrediendum. Itaque, filii, non est par temporum cum hoste conditio quæ prius ; quotidie labitur Christiana religio, quotidie augetur illius potentia : videmus periculum appropinquare, et ex diuturno somno non excitamur :

¹ Michov. sup. c. 73.

¹ Innoc. lib. brev. an. 1. p. 61.

Deum testamur in his Pontificatus nostri primordiis, ad quem, meritis licet insufficientibus, placuit divinæ pietati nos provehere, nihil aliud nos dies noctesque cogitare, quam quomodo immanissimo barbarorum furori in tempore resistatur. Hæc nos perpetuo angit sollicitudo, hæc cura assidue nobis insidet : sed quam opem præstare possit in tanto rerum discrimine Apostolica Sedes, quæ vix littora terrarum suarum communi huic periculo exposita tutari potest, credimus unumquemque considerare. Opus est Christianorum principum præsidio et consilio : ad omnes scribimus, imminetia pericula proponimus, nisi quam primum subveniatur, de Catholica fide actum esse edocemus.

68. « Verum ad vos præcipue visum est orationem nostram convertere, quibus a natura insitum est pro gloria Dei adversus infideles fortiter pugnare : classe et armis virisque admodum præstatis : et monere vos debet plurimum nobilissima Siciliæ insula manifestis periculis exposita, qua si barbarus hostis (quod Deus avertat) potiatur, quid de reliquis regnis vestris futurum sit, considerate : hanc illum invadere statuisset ex pluribus locis compertum habemus. Ducitur ea opportunitate, quod insulam intelligit armis machinisque nudatam, pecuniis exhaustam, civitates et loca maritima sine munitionibus incustodita : deinde, ea in potestatem redacta, videt facilitorem sibi futuram esse Italiæ oppugnationem. Rogamus vos, charissimi filii, ut hæc diligenter consideretis : non loquimur temere : habet ad hæc sollicitatores Mauros, qui æquo animo pati non possunt majestates vestras eorum gentem bello persequi ». Bellica adversus Mauros Granatenses Ferdinandus facinora pluribus describit Mariana ¹. « Advertite ad insulam illam animum : cogitate quanti momenti sit et vobis et Italiæ. Curate, ut quamprimum opportuna loca munitur, arma subministrentur, præsidia disponantur, educite classem, quam maxime potestis, numerosam, qua Dei gratia plurimum valetis, ex qua fiet, ut nedum damna inferre, sed ne quidem progredi audebit : non est amplius cunctandum : potuimus hactenus impune desides esse, quod periculum longius erat, non poterimus amplius, eum hostem in foribus habeamus : ad radicem securis posita est, incauti opprimemur, nisi in tempore nosmet excitaverimus. Ul id faciatis, filii, non solum immortalis gloria, quæ vos animo excelsos, ætate florentes, imperio potentissimos secutura est, debet vos monere, sed rerum vestrarum salus, et necessitas ipsa, quæ, ut videtis, eo jam in loco est, ut evitari non possit. Super his venerabilis frater Angelus episcopus Suessanus nuntius et orator noster erit cum majestatibus vestris, quem placeat benigne audire, et juxta

rei necessitatem, quæ, ut videtis, major esse non posset, expeditionem ordinare. Datum Romæ die XXI Novembris MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

69. *Siciliam et littora regni Neapolitani præsidiiis muniti jubet Pontifex.* — Neque his contentus Innocentius cardinalem Toletanum, qui summa in Castellana aula gratia pollebat, cujusque consiliis Christiana res in Hispania amplificabatur, dare operam jussit ¹, ut ad infringendos Turcarum conatus Hispanus rex Siciliæ insulam fortissimis præsidiiis munitet :

« Cardinali Toletano.

« Difficile est præparationis hujus novæ consilium posse discernere, quoniam Turci in suis rebus callidissimi sunt, et simulare adeo norunt, ut sæpius unam in partem minantes, in alteram feriant. improvisosque semper adorianur, quos quærunt opprimere : sed parare hæc ipsum maxime dubitamus contra Italiam, quod et illi perpetuo magis infensa extitit, et magis est ad petendum vicina. Præterea sunt ejus quoque naturæ Turci, ut semel victos non cessent lacessere, quos vero fuisse senserint aliquando victores, non sinant quiescere. Transitum istum Italiæ, quem pater ille perfidus olim fecit, hic filius forsitan tentare conabitur ; ut æquasse palernam apud inmanes illas gentes videatur audaciam : quæ res quanto illi potissime animato et armato facilius esset, tanto magis remedio celeriori præsentique indiget, ne per socordiam aut ignaviam majora illi commoda occasionesque malefaciendi præstentur.

70. « Scripsimus ad Italiæ Christianorumque cæteros principes, hortantes eos, ut commune Christianitatis opus ac defensionem velint unanimi voto suscipere, et suis ad nos venturis oratoribus pro conclusione desuper necessaria faciendâ mandata tradere : speramus unumquemque tam sancto ac necessario negotio pro viribus non defuturum. Monuimus insuper præfatum charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum, ut, quod facere ad ipsum pertinet, regnum scilicet illud tutari Turcis oppositum diligenter efficiat ; ad retardandos enim ipsius impii canis rabidos impetus nulla major est ratio, quam si senserit Christianos communiter et privatim ad se tuendos paratos esse, remque fortiter ac prudenter obsistendo gerere. Sed cum de partibus totius Italiæ non inferior nec ignobilior sit Siciliæ insula, quam si forte idem Turcus, sicuti ad explorandum quæque sollicitus est, sciens esse præsidiiis et armis nudatam invaderet, sedemque ibi ad maria instanda percommoam classe firmaret, illinc non sine magno totius Christianitatis labore posset expelli ; circumspæctionem tuam hortamur in Domino, ut cum charissimis istis in Christo

¹ Mar. hist. rer. l. XXV.

¹ Innoc. lib. brev. an. l. p. 56.

illis nostris regibus serius loqui debeat, magnitudinemque periculi hujus exponens, instanter hortetur et moneat nomine nostro, ut considerare ista maturius velint, et quanto citius fieri possit, circa provisionem Siciliae ipsius incumbere, huic denique majori incendio praecavendo, antequam propius fiat, diligenter occurrant: unum enim quodque malum nascens facile opprimitur, inveteratum vero fit pterumque robustius: non erit certe minor regibus ipsis laus et gloria per defensionem Siciliae secunda maria portusque tot Christianorum salvos reddere, quam quod nunc laboribus tantis conantur, Baticorum scilicet bellum conticere, in quo quidem, licet suorum praedecessorum gloriam excesserint, ad ea loca penetrantes, quae multi ipsorum principum inspicere prius licuerit, tamen tanto ferventiores in fidei rebus athletae videbuntur, si illud bellum prosequentes, huic quoque majori, ut decet, prospexerint; non enim sine diminutione aestimationis ipsorum regum fieret, si in uno loco acquirentes alibi perderent; debilitatem namque ipsius insulae Siciliae, et facilem ad eam aditum non sine causa veremur. Quare in exponendis praemissis efficaciterque suadendis abs te fieri diligentiam exactam requirimus. Nos quod ad negotium fidei et defensionem Christianorum bene gerendam pertinet, parati erimus semper totis viribus nostris efficere. Datum Romae die xx Novembris MCDLXXXIV, Pontificat. nostri an. 1 ».

71. Insequenti die incitavit¹ similiter Neapolitanum regem, a quo de Turcarum in Apolloniae portu aliisque oris maritimo apparatu edoctus fuerat, ut eo majori contentione ad tuendum regnum, communiendasque arces litorneas incumberet, nec facilem in Italiam aditum Barbaris patere posse, si necessaria ad comprimendos eorum impetus pararentur: « Non diffidimus, quod si eadem apud omnes circa rem fidei sollicitudo fuerit, quae esse debet, quin ab ipsius Turci conalibus republica Christiana et Italia defendi possint: id quoque per praesentes dicimus majestati tuae, quam licet non dubitemus pro sua singulari prudentia considerare, contra quos potissimum haec Turcus paret, et nihil omittere, quod ad defensionem istius regni pertineat, tamen quia majestatem tuam praecipuo cordis affectu prosequimur,

quam paterne monemus, ut tanto magis necessariis provisionibus invigilet, quanto regnum istud ipsius hostis invasionibus et periculis expositum est: non erit illi tam facilis ad Italiam petendam aditus, si senserit majestatem tuam, quae illi opposita est, opportunis in locis praemunitam esse, ac praesidia debita parasse: quod et nobis in locis nostris maritimis facere convenit, ut nihil omittamus, quod ad propulsandum immanissimi hostis impetum possit pertinere. Dat. Romae die XXI Novembris MCDLXXXIV, Pontificatus nostri anno 1 ».

72. *Bajazethes, monitus per Rhodiorum magistrum de foedere inter principes inito, dexteram S. Joannis Baptistae in signum pacifici animi ad eum mittit.* — Dum ita de instruendo bellico apparatu urgebantur consilia, tentatum est an Bajazethes definiri, atque a bello retardari posset: Innocentius namque ac Ferdinandus Neapolitanus rex Petrum Ambussonium Rhodiorum equitum supremum magistrum, non minus prudentiae laude, quam rei militaris gloria praestantem rogarunt, ut suam apud illum ea in re auctoritatem adhiberet: qui jam ante misso oratore, Turcicae linguae peritissimo, Bajazethem monuerat, Christianos principes in eum armorum foedere conjunctum iri, atque illius fratrem Zizimum vi et armis in imperium Turcicum invecturos, si cuiquam Christiano principi bellum inferret: tum professus erat, sancitas antea cum ipso concordiae leges violari, si classem ex Hellesponto educeret. Quibus auditis, Bajazethes damnavit belli consilia, ne Christianos reges ad opponendum sibi Zizimum aemulum imperii incitaret, ac Petro ipsi significavit, se ejus precibus adductum bellum intermisisse, quin etiam ornare illum muneribus constituit, cumque nullum dignius haberet quam dexteram S. Joannis Baptistae (†), qua Christus Baptismo ablutus fuerat, quamque Mahometes Turcarum princeps ex sacrario Constantinopolitanae Basilicae in thesaurum regium intulerat, ipsam dono eidem equitum magistro misit. Institutum deinde de veritate sacri pignoris examen fuit, ac majorum traditione fideque dignissimorum testimonio veritas comprobata atque illustrata est, cujus historiam Guillelmus, Caturcensis eques, Latino sermone conscripsit, quae paucis delibanda visa est.

73. Narrat ilaque sacrosanctam illam manum in templo Constantinopolitano S. Joanni

¹ Innoc. lib. brev. an. 1. p. 39.

1 Manus dexteræ S. Joannis Baptistae Melitensibus equitibus a Bajazete Turcarum imperatore dono date sinceritatem plures defenderunt, sed omnium novissimus P. Sebastianus Pauli Lucensis, Congregationis nostrae decus eximium, in Adnotatione ad tomum II Codicis Melitensis pag. 354. questionem illam excussit, et pro Melitensibus decedit. Rem ille totam concitit probans Rufini Hist. Eccles. lib. 2. cap. 28 auctoritate, sacra Joannis Baptistae ipsana, ita quidem ab ethnicis Palaestinis exustas fuisse, ut aliquae tamen portiones superfuissent intactae. Id vero de Praecursoris manu affirmandum esse indicat vetus traditio a Theodoro Diaphnota, decimi seculi scriptore, asserta. Porro scriptor ille testatur aetate sua, nempe sub Constantino et Romano imperatoribus, sacram illam Praecursoris manum Antiochia, quo illam transferri jusserat Justinianus, Constantinopolim reductam fuisse. Ibi vero facili negotio servari potuit usque ad ea tempora, quibus urbs Graecis cepta transivit ad Turcas, qui dein ad Bajazethem usque sibi retinendam illam censuerunt. Haec omnia amplissima conditione ornat et fulcit P. Pauli, cujus labor id obtinuit, ut decus illud quod Melitensibus equitibus invidissent eruditi, nunc faciliores concedant, vel saltem permittant.

sacro a Justiniano imperatore ædificato annis quingentis, et eo amplius asservatam cultamque fuisse, a Græcis autem scriptoribus necnon traditione confirmari, S. Lucam evangelistam, S. Joannis Baptiste reliquiarum cupidum, illam ex reliquo corpore avulsisse, quod Sebastie inter Hely et Abdiam a discipulis sepulchro conditum fuerat, deinde Antiochiam transtulisse : habitam autem a Christi fidelibus magna in veneratione, ingentiaque ad illam patrata miracula, atque in primis draconem immanem, cui puella Christiana devoranda objecta fuerat, particula digiti præcursoris in os injecta, repente extinctum corruisse : consuevisse etiam sacram manum singulis annis ostendi a patriarcha, ac, si fœcundus annus futurus esset, exporrectam videri : si vero sterilis, in pugnum contractam : quo miraculo Christiana religio in iis oris confirmata effloruit. Ejus vero fama permotus Constantinus II Orientis imperator, sacrique pignoris habendi cupidus, Jobi diaconi Antiocheni astu et opera, Constantinopolim deferendum curavit, atque in monasterio S. Joannis solenni pompa collocavit : cujus translationis festivitas in ea Ecclesia annis singulis celebrabatur. Postitus demum Mahometes II Constantinopoli, arcano Numinis consilio eandem S. Joannis Baptiste manum, tum aliqua Dominicæ passionis instrumenta, nimirum spongiam, arundinem, et ferrum lanceæ ex eodem templo una cum sacris aliis reliquiis et ornamentis in regium thesaurum afferri jussit. Et vero ferrum lanceæ Bajazethes Innocentio VIII transmiserit, suo loco dicitur : nunc reliqua hujus anni prosequamur.

74. *Fascinatorum flagitia.* — Non modo palam Christiana religio a Turcis oppugnata est, sed etiam dæmonum insidiis a magis, quorum ingens numerus pullularat in Germania, fedaque adeo erant illorum opera, ut ad eorum mentionem animus perhorrescat : ac licet incredibilia videantur, tamen Innocentii testimonio fiunt perspicua : hisque similia jam ante sæpius detecta, atque animadversum in tantorum flagitiorum patratores vidimus : ad quæ exseindenda Pontifex fidei censores amplissima auctoritate, quam nonnulli labefactare nisi erant, fulcivit ¹ :

« Ad futuram rei memoriam.

« Nuper ad nostrum, non sine ingenti molestia, pervenit auditum, quod in nonnullis partibus Alemanniæ superioris, necnon in Maguntina, Coloniensi, Trevirensi, Salzburgensi et Bremensi provinciis, civitatibus, ferris, locis et diocesisbus quamplures utriusque sexus personæ, propriæ salutis immemores, et a fide Catholica deviantes, eum dæmonibus incubis et succubis abuli, ac suis incantationibus, carmi-

nilus et conjurationibus, aliisque nefandis superstitiis et sortilegiis, excessibus, criminibus et delictis, multorum partus, animalium fetus, terræ fruges, vinearum uvas, et arborum fructus, necnon homines, mulieres, jumenta, pecora, pecudes, et alia diversorum generum animalia, vineas quoque, pomaria, prata, pascua, blada, frumenta, et alia terræ legumina perire, suffocari et exlingui facere et procurare, ipsaque homines, mulieres, jumenta, pecora, pecudes et animalia diris tam intrinsecis quam extrinsecis doloribus et tormentis afficere et exercuciare, ac eosdem homines, ne gignere, et mulieres, ne viris actus conjugales reddere valeant, impedire ; fidem præterea ipsam, quam in sacri susceptione Baptismi susceperunt, ore sacrilego abnegare, aliaque quamplurima nefanda, excessus et crimina, instigante humani generis inimico, committere et perpetrare non verentur, in animarum suarum periculum, divinæ majestatis offensam, ac perniciosum exemplum, et scandalum plurimorum, etc. » Data imperia Henrico Institori et Jacobo Sprengero, ut Germaniam ab ea peste vindicarent. Addit Innocentius Henricum Institoris Ordinis Prædicatorum in superiori Alemannia sacre fidei censorem, necnon Jacobum Sprenger in Rhenanis provinciis, dum adversus ejusmodi pestilentes homines judicariam severitatem adhibebant, a nonnullis fuisse impeditos eo colore et fœco, quod loca expressis nominibus non designarentur, in quibus ea auctoritate judiciaria valerent : Pontifex vero, ut suo munere defungi pergerent edixit, atque episcopo Argentinensi dedit mandata, ut omnes, qui peragendæ in magos censure obsisterent, nullo discrimine auctoritate Apostolica reprimeret, subdens : « Ne labes hæreticæ pravitatis, aliorumque excessuum hujusmodi in perniciem aliorum innocentium sua venena diffundat. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXIV, IV non. Decembris, Pontificatus nostri anno 1 ». Exercere Henricus Institor ac Jacobus Sprengerus magno pietatis ardore censuram fidei, ac doctrinæ eximia monumenta reliquere.

75. Nec vana narrari a Pontifice de incubis et succubis dæmonibus magos fœda illusione contaminantibus, demonstrant quæ biennio proxime evoluta in Scotia contigisse scribit Hector Boetius ² hisce verbis : « Anno Christianæ salutis sexto supra octogesimum millesimum et quadringentesimum, navigantibus e Phœtea æstuario negotiationis causa in Flandriam tanta ventorum oborta est vis, ut velis, malo, armamentisque ruptis, navique fœde inter tumentes undas jactata, certissimam mortem cuncti expectarent, navicularius tantam atque insolitam aeris inclementiam eo tempore demiratus su-

¹ Lib. Bull. to. I. an. 1. sign. num. 1918. p. 167.

² Boet. hist. Scotor. l. VIII.

berat enim solstitium. Estivum cum id non sideri, sed malorum daemonum, qui hominibus semper sunt intesti, insidiis magnis tribueret, clamoribus reddita est vox ex ima navi mulieris se misere incusantis, quod incubo demoni humana subestitigie, quocum per multos anteactos annos habuisset consuetudinem, jam tum fuisset commixta, et ab eo subacta: mari ergo celerius se tradendam, ut ipsa perente, quæ tanti mali imminentis causam præstulisset, cæteri Dei benignitate permanerent incolumes. Accedens ad lachrymantem feminam, iubente naviculario, sacerdos, ejus atque cæterorum saluti consulendi causa, crimen jam palam latentem, horrendum scelus, vehementer alto e pectore suspiriis indicibus penitentem facti, pie est hortatus, ne sibi deesset, cui certo cognosceret Numinis favorem adesse: crimina lachrymis ac animi penitudine deleri: tantam miserentis Dei clementiam esse erga mortales, ut alius vel in malorum profundum lapsos resipiscentes nonnunquam ad majorem longe, quam unquam antea habuissent, gratiam recipiat. Media pii sacerdotis adhortatione cum multis suspiriis albida mulier admissum facinus deploraret, cunctis visa est atra nubes e navis sentina prosiliisse ingentique sono, flamma, fumo, atque fetore sese dejecisse in mare. Sedatum est inde cælum, pacatumque mare, et negotiatores cum navi, cunctis suis rebus salvis, in optatum portum abiere.

76. « Haud multis annis, quam hæc facta fuerant, in Gareothia regione vico quatuordecim vix passuum millibus ab Aberdonia, adolescens multa formositate coram Aberdonensi antistite questus est palam, sese a damone succuba, ut dicunt, gratissima omnium, quæ vidisset, forma, multos ante menses infestatum, eandem ocellusis foribus noctu ad se ingredi, blanditiis in sui amplexus compellere, dubia luce abire sine strepitu; pane nullo se posse modo, cum pluries id tentasset, a tanta ac tam turpi vesania liberari. Jubet continuo optimus episcopus adolescentem alio se conferre, et ut Christiana religione magis laudatis jeuniis et orationibus plus solito accommodaret animum, fore ut piis operibus intento victus cacodæmon tandem terga esset daturus. Evenit adolescenti salubre consilium religiose exequo paucos post dies, uti venerandus antistes erat profatus, idem pane sub tempus accidit, et aliud band dissimile miraculum, malo damone illudente mortalibus, haud relicendum. In Marrea regione, uti ex iis qui fedissimam rem conspexerant accepimus, puella natalibus altis, forma conspicua, complurium nobilium aversata connubium, in infandam cum cacodæmone incidit consuetudinem: quæ cum uterum tumidum ferret, parentum rigore coacta edere stupratorem, adolescentem mira pulchritudine frequentius, se-

cum noctu, interdum nonnunquam convenisse: unde venisset quove abiisset nescire se respondit. Parentes tametsi filię parum crederent, accuratius rem advertentes consilio quis esset, qui gnatæ expugnasset pudicitiam explorandi, cognito post tertio die indice ancilla stupratorem adesse, reclusis foribus, accenso tædarum ingenti numero cubiculum ingressi, horrendum monstrum figura supra humanam existimationem terribili in filię amplexibus sunt conspicati. Cucurrere ocius complures ad fœdum acciti spectaculum, inter eos sacerdos probatæ vitæ, sacre discipline haud ignarus, cæteris aut trepide abeuntibus, aut pavore terræ illisis, cum Christi Apostoli Joannis Evangelii initium recitare orsus ad eum locum, *Verbum caro factum est*, perduxisset, malus dæmon horrendo sublato clamore, cubiculi tectum secum asportans, omni suppellectili incensa, abiit. Fœmina periculo servata post triduum enixa est monstrum undequaue fœdum aspectu, quale nusquam antea ut ferunt inter nostrates visum. Id obstetrices, ne servatum in contumeliam esset familie, accensa ingenti pyra citissime concremarunt. Hæc de incubis nostris diebus conspecta placuit paucis historiæ inserere, (et si plura similiaque haud sine multorum admiratione prioribus sæculis evenisse accepimus) ut legentes dignoscerent haud prorsus esse fictitia, quæ de malorum daemonum cum hominibus consuetudine feruntur. Ab impurissimis illis impudicitie monstris ad puritatis nitidum sidus digrediamur.

77. *S. Casimiri, Poloniae regis, obitus.* — Hoc anno¹ Vilnæ in Lusitania S. Casimirus Casimiri regis Poloniae et Elisabethæ filię Alberti Cæsaris Hungariæ et Bohemiæ regis filius, ac Joannis Alberti, Alexandri et Sigismundi postea regum, et Friderici S. Lucie in septem solis diaconi cardinalis frater, in cælum abiit, cum spreis nefariis hortatibus mori quam fœdari maluisset: cujus vitam sanctissimam et gloriosissimam mortem consecutis celestibus miraculis clarissimam describit hisee verbis Zacharias Ferrerius Gardensis episcopus², in Polonia et Lithuania legatus Apostolicus: « Animo adeo erat desponsata virginitas, ut carnales nuptiæ sive a parentibus, sive ab amicis ei nusquam persuaderi potuerint, nec caro, nec sanguis, nec blanditiæ, nec titillationes ullæ venereæ inficere, aut ab arrepto pudicitie instituto dimovere aliquando valere: virginem enim ad finem usque vixisse, virginemque postremum diem clausisse omnes et a cubiculo et a secretis ejus viri maximi et optimi, quorum adhuc nonnulli supersunt, quibusve intus et in cute agnita illius conversatio fuerat, asseverant et attestantur:

¹ Michov. l. IV, c. 73. Crom. l. XXIX. Zachar. Ferrer. Gard. epis. — ² Apud Gallon. Ms. Vall. bibl. sig. L. p. 160.

quod cum ex pluribus evidentibus argumentis satis superque liqueat, ex eo potissimum, quod potius mori elegit quam fœdari manifestissime comperit habemus : eum enim medio florentissima juvenutis in morbum quemdam chronicum incidisset, cui medela alia nulla occurrere posse, quam puellari concubili medici judicabant, illiusque parentes necessariique plurimi, ut virginem speciosissimam, quam e multis delegerant, una in lecto cubare, et pro servanda vita in amplexus et copulam ire permitteret enixissime suaderent, rogarent, efflagitarent, ille sapientissime ut semper solebat respondit, se temporalem hanc et momentaneam vitam malle amittere, quam æterna et immarcescibili in cœlo carere; objurgabatque eos omnes, quod rem sibi suggerere illicitam non erubescerent: cumque adhuc ut florida juvenutis, vitæ ac salutis consuleret magis ac magis adhortarentur, et importunis etiam precibus obtestarentur domestici, respondit ille salutem vitamque aliam nescire, quam Christum Dominum, cum quo ut esset, cupiebat dissolvi¹, et ad quem jam se ex valetudine brevi profecturum esse perspiciebat: quod et ita factum est. Nam ingravescente morbo, cum naturali robore desititui cepisset, Ecclesiasticis sacramentis veluti spiritualibus quibusdam contra aereas potestates et tenebrarum harum rectores munus armis, inter assiduas orationes et sancta colloquia, adstantibus sacerdotibus et viris religiosis, animam illam candidissimam et Christo amabilem, ut prædixerat, perendie carnis vinculo solutam omnipotenti Deo reddidit.

78. « Obiit autem apud Velliam sive Vilnam, Lituaniæ seu Litalianæ primariam civitatem, in Grodno oppido, anno a Virgineo et salutifero parlæ MDLXXXIV, die IV Martii, illucescente aurora, annoque ultimo Sixti IV Pontificis maximi. Vixit annos viginti tres, menses sex, sepultusque est collacrymantibus eunctis apud arcem, ubi sedes pontificia Vilnensis sita est in divi Stanislai martyris ac pontificis æde sub sacello almæ genitricis Mariæ, cui et mentem omnem, et pudicissimum corpus addiderat. Erat autem pius adolescens et famulus Dei Casimirus medioeris staturæ, cæsariem mustellini vel subnigri coloris habens, subnigris oculis, et naso æquali, ac temperati ruboris, facie eleganti, formosa et venerabili, ut qualis intrinsecus esset ex ipsa effigie existimari posset: aspectu profecto pulcher, sed longe pulchrior religione divina, utpote moribus ornatus angelicis, ejus mentem atque regium pectus nihil fœdi, nihil turpis, nihil obsceni unquam tetigerat, quo post ejus obitum luculenter ostensum est. Nam omnipotens auctor, ut indicaret quanta meritorum celsitudine virtutumque sublimitate apud se

Casimirus magnus extiterit, mox ex ejus sepulchro tot tantaque signa ac miracula patefacere dignatus est, in diesque magis ostendit, ut hæsitare nemo debeat, quin æterna cum Christo felicitate in cælo fruatur: hi enim, qui sine spe humani auxilii morbis incurabilibus gravissimisque valetudinibus laborant, surdi, muti, claudi, aridi cæcique, ut primum ejus mausoleo se devoverint, auditum, loquelam, incessum, visum, pristinamque incolumitatem recuperant, quodque longe admirabilius, ac pæne incredibile est, reviviscunt mortui, aliaque quotidie obstupescenda fiunt miracula, etc. » Cum eorum fama late increbuisset, Zacharias Ferrerius episcopus Gardiensis, in Polonia, Lithuania et Moseovia legatus Apostolicus, de iis inquirere jussus, Ecclesiasticum Officium, quo illius memoria recoleretur, instituit, ac postea Leo X eum solemniter in sanctorum albo collocavit. Si vero Michovias¹ ad superiorem annum B. Casimiri obitum retulisse videatur, id ideo contigit, quia annos ab Incarnatione Verbi numerat, Cromerus vero ad presentem annum ejus obitum refert, dum ait Casimirum intra vertentem annum post Simonis Lipnicensis miraculis celebris mortem obiisse. Ex dictis emendes errorem, qui in Notis Baronianis ad Martyrologium Romanum ad IV Martii irrepsit, dum anno MDLXXXIX obiisse dicitur.

79. *Joannes e Ducla Minoritæ celebris miraculis.* — Obiit hoc anno Leopoli in Russiâ acerrimus hæreticorum et schismaticorum impugnator Joannes e Ducla, B. Joannis Capistranensis discipulus, qui S. Bernardini Franciscanæ disciplinæ instauratoris instituta in Poloniam invexit, et quamvis eccitate percussus, in errorum lamen tenebris jacens meliori luce collustrare non desistit. Ipsum ingentibus post mortem miraculis coruscasse, refert Lucas Wadingus², ob quorum splendorem Sigismundus Poloniae rex professus regnum Polonicum Barbaris cinctum sanctorum tutelarium patrocinio stare, a Paulo V primum, tum ab Urbano VIII expulsi³, ut Joannem ipsum e Ducla in sanctorum numerum referret.

80. *Fœneratores et Marrhani in Hispania coerciti.* — Navala hoc anno est ab Innocentio opera, ut fœneratores et Marrhani⁴ in Judaicam superstitionem relapsi in Hispania coercerentur, ac sanctio nefaria, qua fœneratoria fraus in Aragoniæ regno permittēbatur, sublata⁵ est ab Innocentio.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Non sine grandi displicentia nuper accepimus, quod vix credere possumus, in Aragonum regno vigere Constitutionem, per quam usurarii puniri prohibentur, et quod deterius existii,

¹ Philop. 1.

¹ Michov. l. IV, c. 71. — ² Wading. in Annal. Muort. to. VII, an. 1484, num. 25. — ³ Ext. in ejus lit. num. 31, 32. — ⁴ Innoc. VIII. lib. 8. 20. num. 1909, p. 49. — ⁵ Pag. 40.

charissimum in Christo filium Ferdinandum dicti regni regem circa regni sui initia juramento promississe per se vel alium, publice vel occulte, directe vel indirecte, non impetrare vel impetrari facere commissionem vel rescriptum aliquod, vel aliam quamvis provisionem a Romano Pontifice pro tempore existente, nec ab altero iudice Ecclesiastico, vel persona Ecclesiastica, per quem seu quos posset fieri inquisitione, aut procedi contra aliquam personam dicti regni de et super crimine usurae, et impetratis seu aliter obtentis non uti, nec uti facere; quinimo si quid horum teneret, vel ad suas manus et posse suum perveniret, illas vel illud restituere deputatis dicti regni, et non facere aut fieri permittere seu procurare, quod inquisitiones fierent, vel jam inceptae ad finem deducerentur per iudices aut commissarios, vel alios quoslibet super crimine usurae contra personas dicti regni, aut aliquam earum, et non jubere nec procurare sibi dari, vel etiamsi libere sibi daretur, non recipere, nec per aliquem aut aliquos suo nomine, vel ad utilitatem suam recipi facere pecuniam, aut aliam quamlibet rem quocumque quasito colore ex emolumentis et obventionibus, quae ex causa dictorum processuum et sententiarum super dicto crimine usurae factorum, datorum et dandorum, aut alicujus eorum aut eorum pervenirent, vel pervenire possent, et directe vel indirecte non impetrare aut impetrari facere relaxationem aut absolutionem hujusmodi juramenti, statuisseque propterea de voluntate curiae, quod simile juramentum tenerent praestare sui successoribus, et omnes locumtenentes generales, et primogeniti dicti regni, priusquam possent uti aliqua jurisdictione, prout in scriptura authentica desuper confecta plenius dicitur contineri.

81. « Cum autem praemissa cedant in divinae majestatis offensam et proximi lacionem, ipseque rex per illa contra divina et humana jura approbasse quodammodo videatur usurariam pravitatem, nec facile excusari valeat ab incursum censurarum, quas Viennense Concilium protulit in prohibentes per eorum statuta repetitionem usurarum; nos, qui salutem quaerimus singulorum, et ob favorem purae devotionis et fidei, quam rex ipse ad nos et Romanam gerit Ecclesiam, regem ipsum sincero corde diligimus, et gerimus in visceribus charitatis, motu proprio, non ad ejusdem regis, vel alterius pro eo nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa scientia, auctoritate Apostolica tenore praesentium decernimus, et declaramus regem praefatum, (nimirum Ferdinandum, et quoscumque alios ad praestiti per eos contra bonos mores juramenti praedicti observantiam minime obligari; imo regem ipsum ad extirpandum de praedicto, et aliis regnis suis usurariam pravitatem oppor-

unos debere praestare favores, quod usurarii puniantur, et citra animae suae praedictum abstinere non posse a praestando opem et operam efficaces, ut ejusmodi conditionis homines Deo et mundo exosi suorum condignas perferant poenas delictorum, ut et ipsi debita pena puniti, et alii eorum exemplo a similibus studeant in posterum abstinere, et ne quidquam scrupuli ejusdem regis, et aliorum conscientiae in iis remaneat, legem ipsam seu forum, tanquam bonis moribus et divinis praecipis sacrisque canonibus contrariam, eisdem motu, scientia et auctoritate abrogamus cassantes, et cassamus, annullamus et damnamus, ac regem ipsum, et omnes regnicolas, necnon magistratus et officiales suos, qui contra illam legem et forum senserunt, aut processerunt, ab ejusdem juramenti observatione, quatenus rex praefatus vel illi dubitarent se illo ligari, et a censuris praefati Viennensis Concilii se ob praestitum per eos juramentum praedictum illas incurrisse, absolvimus, et praefato regi in virtute sanctae obedientiae praecipimus, ut circa eorumdem usurariorum punitionem eas, quas praestare tenetur, suae sollicitudinis partes interponere merito non omittat, ita ut dici possit rex ipse suam purgasse negligentiam; necnon regnicolis ipsis, ut eidem regi in hoc nulla parte resistent, aut eum ab hujusmodi proposito retrahere tentent sub penis Concilii memorati. Et nihilominus venerabili fratri Angelo episcopo Suessano, ad praedictum Aragonum et alia Hispaniarum regna nostro et Apostolicae Sedis nuntio, oratori et commissario, et dilectis filiis Caesaraugustano, et Oscensi, et Tarraconensi officialibus committimus et mandamus, quatenus ipse episcopus, quandiu in regnis et dominiis dicti regis proseguendo sibi factas commissiones permanserit, per se, vel alium seu alios, et finita ipsius episcopi commissione, ipsi officiales praefati, vel duo aut unus eorum contra hujusmodi locis ejusdem degentes per accusationem, denuntiationem, et etiam ex eorum mero officio instituendam inquisitionem procedant, et compertos punibiles, prout juris fuerit, punire, et condemnationes, quas tulerint, exequi procurent, ea qua decet diligentia utentes in praemissis, etc. » multas pecuniarias in bellicos sumptus partim contra Granatenses Mauros, partim contra Turcas et alios fidei hostes derivandas decernit. « Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae mcdlxxxiv, kal. Octobris, Pontificatus nostri anno 1 ».

82. *Congi regnum et Guinea adscripta regi Lusitano.* — Inventum hoc anno¹ est sub Joannis regis Lusitaniae auspiciis a Jacobo Cano regiae classis praefecto Congi regnum amplissimum, in quo religionem Christianam feliciter

¹ Osor. l. III. et Mall. l. I. I.

propagatam, excisumque idolorum cultum inferius visuri sumus. Narrat vero accurate Osorius quanta prudentia Canus, cum in fauces altissimi luminis pervenisset, conjecerit nullis gentibus illius ripas incoli, proventusque viderit. Ethiopas, quos humaniter ad se pellexerit, munerisque transmiserit ad regem, et quatuor nobiles adolescentes in Lusitaniam advexerit, ut Lusitanica lingua et Christianis sacris erudirentur, ut pro Evangelio Congitanis infe-

rendo munere interpretum fungerentur. Propagato ita in dies latius Lusitano imperio, Innocentius regiis permotus precibus confirmavit jura in Guineam, et Saracenorum et caeterorum infidelium loca, quae subiecti contingeret Lusitano regi a Nicolao V, Callisto III et Sixto IV concessa. Ascripta est Pontificio Diplomati haec loci et temporis nota: « Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXIV, pridie idus Sept. Pontific., nostri anno I ».

INNOCENTII VIII ANNUS I. — CHRISTI 1485.

1. *Moniti ab Innocentio principes ut Bajazetho in Italiam irrumpenti celeriter se opponant.* — Incunte anno humanae salutis millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, Indictione tertia, Innocentius conceptas jam una cum Pontificatu salutares de retundenda Turcica tyrannide curas intendit: ferebat enim rumor ingenitam haberi a Bajazetho militum delectum, classemque instrui et ornari in portibus Macedoniae, ex qua in Italiam priore concussa bello summa vi invehiturus esset. Favebat Barbarorum audaciae Christianorum mutuis sese bellis petentium furor: quamobrem Pontifex universos principes ad tuendam Christi causam excitaturus imminentis discriminis admonitos hortatus est, ut sacrum armorum foedus sancirent, communesque sumptus ad sustentandum militem suppeditarent, cujus eximium studium non praeterit silentio Panvinus¹: « Pacis, inquit, atque otii studiosissimus, (nimirum Innocentius,) omnes Christianos principes frequentibus nuntiis hortabatur, ut mutuis dissensionibus et bellis compositis, foederibus juncti, Turcarum vires, toto jam terrarum orbe formidabiles, retunderent ».

2. Testes sunt illius pii laboris litterae incunte Februario ad Ferdinandum regem Neapolitanum datae², quibus significat se crebris Orientalium nuntiis de formidando Bajazethis maritimo apparatu permotum cardinalium et oratorum principum caelus habuisse, communique consilio decretum, comparandam trire-

mium sexaginta et viginti navium majoris alvei classem ad tutanda Italiae littora arcendumque hostem, ne quem portum vel munitum locum occuparet: tum de sumptuum, qui a singulis foederatis principibus Italis conferendi erant aequa et rata portione certiore fecit, suoque exemplo, utpote qui non aurum modo, sed cruorem pro tam justa causa alacriter profurus esset, ad contrahenda undique valida in Barbarum auxilia sollicitavit.

« 3. Regi Ferdinando.

« Classem constare oportet ex sexaginta triremibus et viginti navibus onerariis ad defensionem tantum, non autem ad offensionem, nam majore numero opus esset: quingenti vero aurei pro singulis triremibus, mille autem pro singulis navibus singulo mense necessarii sunt: qui pro quatuor mensibus summam conficiunt ducentorum millium aureorum. Adduntur deinde viginti millia pro viginti corporibus triremium comparandis, cum ex sexaginta, quas necessarias duximus, nonnisi quadraginta in promptu sint: itaque erit omnis summa ducentorum et viginti millium ducatorum. Quomodo autem hujusmodi impensa proportionaliter inter omnes dividenda sit, nullum alium ordinem melius et clarius servari posse judicatum est, quam eum, qui in Cremonensi diela est servatus, ita ut qui ad impensam octingentorum equorum illie taxati sumus, reducenda ad calculum mantenendae hujus classis quadraginta millium ducatorum summam subituri simus: majestas tua pro mille et quingentis equis septuaginta

¹ Onuphr. Panvin. in Innoc. VIII. — ² Lab. t. brev. p. 14.

quinque millia ducatorum, idem dux Mediolanensis, Florentini pro sexcentis triginta millia, sicuti latius et distinctius ab eodem oratore tuo intelliges. Hortamur igitur te per viscera misericordiae Dei nostri, ut portionem ipsam te tangentem exponere quam primum non differas, si te et reliquos Italiae potentatus salvos esse velis: idem ceteris scribimus. Non est tale onus, quod pro communi salute ab unoquoque vestrum facile fieri non possit: nos etsi Pontificatum facultatibus fere omnibus destitutum, et maximis debitis gravatum invenimus, tamen, considerata rei necessitate, etiamsi omnia nostra ari alieno subicere deberemus, partem nostram in promptu habebimus, neque proprio sanguini et vitae parcemus, si opus erit. Dat. Romae die II Februarii MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno I ».

4. Admoniti etiam alii Italiae principes¹ federati, ut decreta in Romanis conveniis auxilia aurumque subsidiarium conferrent, nempe Hercules dux Ferrariae octo millia ducalium aureorum, totidem Senenses, marchio Mantuanus sex millia, Montisferratensis duo millia, Lucenses totidem, Plumbini regulus mille in classariorum stipendia suppeditare iussi. Imperata pariter aliis sociis erant nummaria subsidia, e quibus Florentini impositum triginta sex millium aureorum repraesentandorum onus excutere annisi, inanes praetextuere causas, exhaustam nimirum arario in Genuensi bello rempublicam; quibus Innocentius impendentia graviora pericula proposuit²: sedandum aequitate illud bellum, adhibendos concordiae interpretes amicos communes, eorumque arbitrio, ac potestati controversiam permittendam: non jam de exiguo limite ignobilique oppido, sed de totius Italiae salute, de religione agi: pares enim casus, ni mature Barbari propulsentur, cum aliis Italis ipsos subituros: « Potens est, inquit, respublica vestra hoc onus perferre pro gloria Dei, pro Christiano nomine, pro conservatione rerum vestrarum, etiamsi alieno bello occupati sitis, quanquam nihil praetermittitur, quin dissensiones eae de medio tollantur; ad quod celerius faciendum opportunum iudicamus, ut vos Petrasanctam, et Januenses Sarzanam deponant apud quos conventum erit inter partes: quo facto, caetera erunt ad inveniendam concordiam faciliora: ad hoc hortamur ex latere vestro promptos velitis vos reddere, etc. Dat. Romae die XXIII Februarii MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno I ».

¹ Ib. Ep. XLVI. et post eand. Ep. — ² Ib. p. 132.

5. Agunt de ea inter Florentinos et Ligures de limitibus controversia ac bello historici³: ad quod sedandum Pontifex ducem Mediolani interpretem admovit⁴, ut universae Italiae vires ad communis hostis impetus propellendos jungerentur. Direptam autem tradunt proximo inenite anno controversiam illam iis pactionibus, ut Petrasancta Florentino imperio adiceretur, Serezanellum vero Genuensibus restitueretur, quanquam mox violato foedere lis recruduit⁵. Intendebatur etiam ulteriori Siciliae ejusdem Turcici apparatus militaris terror: quare Innocentius Ferdinandum Siciliae, Aragoniae et Castellae regem admonuit⁶, ut validam classem ad Siciliam contra barbaricas grassationes irruptionesque communiendam mitteret: ac Toletanum cardinalem gratia et auctoritate, ut dixi, pollentem in Hispania, ut regem ad id permooveret, sollicitavit⁷. Dum autem ita caeteros principes ad tutanda sua provocaret, Pontificiae orae muniendae non defuit, deditque⁸ mandata Baptistae Ursino Apostolicae Sedis legato, ut Anconam Picenaeque littora praesidiis fortissimis instrueret ad barbaricam vim comprimendam: tum Asculanos et Firmanos in pristinam concordiam revocaret⁹.

6. *Chiensium patrocinium suscipit Innocentius, Rhodiorum equitum fidem et fortitudinem extollit, et pacandis civilibus bellis incumbit.* — Interea lacessiti crebris Turcarum grassationibus minisque Chienses auxilia ab Innocentio postularunt, qui cum ad defendendam Italiam adversus imminentes Dei hostes incumbere cogerebatur, indoluit ferendae ope se parem non esse, praesertim arario ob contracta nomina exhausto: se tamen non defuturum rei Christianae pollicitus est¹⁰, et cum primum posset opitulaturum: egit autem apud Rhodiorum equitum principem, ut, Chiensium suscepto patrocinio, Bajazethem, cum quo foedus erat pactus¹¹, ab iis grassationibus sua auctoritate revocaret.

Adhibuit Rhodius ipse suam auctoritatem, ut Chii Turcicis vexationibus liberarentur, idque illius precibus datum refert Jacobus Bosius¹²: cujus beneficii memores ei vas ingens argenteum politissimo artis lenocinio elaboratum misere, in quo sculptae erant haec voces: DOMINORUM CHII REVERENDISSIMO PETRO DAUBUSSON MAGISTRO RHODI DE SE OPTIME MERITO DONUM (1). Caeterum agitabat ille, ob partam jam ante de Maho-

³ Aug. Just. l. v. Bizar. l. xv. Foliel. l. xi. — ⁴ Innoc. l. i. brev. p. 131. — ⁵ M. lib. II. brev. p. 111. — ⁶ Lib. I. brev. p. 111. — ⁷ Ibid. — ⁸ Ib. p. 105 et 163. — ⁹ Lib. II. brev. p. 27. — ¹⁰ Lib. I. p. 168. — ¹¹ Bosius hist. equit. Jerosol. l. XIV. — ¹² Bos. p. 2. l. XIV.

(1) Controversia illa Chiensium cum Turcis a summo magistro Rhodiensium equitum, non quidem hoc anno, at sequenti 1486, composita fuit. Franciscus quidam Medicus, piraticam per maria illa exercens, navigia quaedam Turcarum depraedatus fuerat, cujus rei invidia ab amulis onerabatur apud Turcarum imperatorem Chienses, utpote quod ejus insulae civis Medicus haberetur, eodanque praedam suam comportasse credebatur. Bajazetes, aures praebens faciles delatoribus, Chiensibus nuntiam induxit. Illi contra reclamare, nec se praedam receptasse, nec civem suum esse Medicum asserentes. Res iudicio Petri Daubusson Rhodiorum equitum magistri, volente

mete II victoriam, et cohibitam superiori anno Bajazethis II classem, ne ex Hellespontico freto in excidium Italiae erumperet, clarissimus, consilia de distrahendis viribus Turcarum, ne ceptam ante Italicam expeditionem instaurarent: de quibus, misso Guillelmo Caturenci equite oratorum principe, Innocentium certior fecit. Exceptus ille honorifice in cardinalium consistorio orationem ¹ elegantem habuit, qua Pontificem ad Christianos in arma pro delenda Mahumetica superstitione concitandos sollicitavit, commissaque feliciter a Rhodiis cum Turcis post captam Constantinopolim praelia commemoravit, ad Narangiam nimirum in insula Lango fusos fidei hostes, Antimachiae obsidione depulsos, insulam Simiarum eorum assultibus liberatam, defensam Tilon, Turcicas naves saepius captas mersasve, Aegyptios Rhodo propulsatos, Mahometis II exercitum maritimum propugnaculis maxima strage dejectum, obsessas anno superiori Hellesponti angustias, fractosque de Italia invadenda conatus descripsit. Addidit Achmetem bassam Hydrunti expugnatorem e vivis sublatum, ejus mors pluribus salutem pepererit. Denique commendata Innocentio Rhodo, quae patrem ejus genuisset amoremque servaret, obedientiam detulit. Admisit officia haec Pontifex, datis ad Rhodium litteris ²; Guillelmum oratorem commendavit: meditata de Bajazethe novis bellis implicando, ne Italicam expeditionem cogitaret, consilia extulit.

7. « Magistro et conventui Rhodi.

« Venerunt ad nos », et infra, « oratores vestri ad Sedem Apostolicam destinati, qui plenam et debitam eidem Sedi obedientiam vestro et religionis nomine praestiterunt, multaque, et accurate, et eleganter retulerunt de singulari vestra erga sacrosanctum hoc Romanum solium, et sedentem in eo devotione et fide: quod etsi novum non fuit, utpote qui cognoscimus bonum zelum et sinceritatem animi vestri, jucundissimum tamen extitit tale quid de vobis audire. Enarrarant oratores ipsi eleganti tersaque oratione egregia facinora insignis vestrae religionis, praecipue vero recentem victoriam de Turcis habitam, et opportunum remedium ad cohibendos ipsorum Turcorum conatus, qui classem in Apulos pridem extruxisse feruntur. Haec quidem, ut laude digna sunt, ita omnibus placuerunt, vobisque plurimum commendationis et gloriae attulerunt; nos vero ante alios mirifice sumus oblectati, et propterea nostra erga vos dilectio propensior quodammodo est effecta. Reliquum est hortari vos, ut pro innata virtute animi, et praecipua in orthodoxam fidem affectione, velitis

quod digne ceptum est, viriliter prosequi; et rempublicam Christianam, hoc est, Dei et creatoris nostri causam, toto animo, toto studio et toto favore amplecti, cum de nulla alia re gloriosius sit benemereri. Nos autem, et praefatam Sedem semper vobis benignos propitiosque in omnibus quae cum Deo poterimus sentietis. Dat. Romae die XXII Aprilis MCDLXXXV. Pontificatus nostri anno I ».

8. Non modo Rhodios hoc anno ritu solemini Innocentio, ut Christi vicario, obedientiam detulisse: verum etiam Angliae ¹, Galliae ² et Daniae ³ reges, Mediolani ⁴ et Britanniae ⁵ duces, Bertholdum Moguntinum, Joannem Treverensem archiepiscopos ⁶ imperii electores, necnon Genuenses ⁷ ad eam praestandam amplissimos oratores decrevisse ex Regesto Pontificio constat: cum iis vero egisse Innocentium de pacandis bellis civilibus refert Panvinus ⁸: « Cum singulis, inquit, principum Christianorum et rerum publicarum oratoribus, qui ad eum plurimi honoris causa veniebant, de pace communique concordia diligenter agebat, cum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultum intermitteri, urbes diripi, virgines incestari: haec et hujusmodi saepe repetebat ». Arcetissimo nimirum caedere conjungi fideles cupiebat, ut sacra crucis Dominicae signa in religionis hostes attolli et circumferri possent, ut jam ante indicatum est.

9. *Bellum Bavariense sedatum, Austriacum vero magis accensum.* — Obstabant vero bella, quae praecipue inter Matthiam Hungariae regem et Fridericum imperatorem, tum inter Albertum Brandeburgensem et Othonem Bavarum erant oborta, quorum arma si in Turcas juncta fuissent, amplissima illis regna eripi potuissent. Cum autem Georgius utriusque Bavariae dux, se pacis inter eos interpretem futurum exhiberet, pia illius studia laudavit Innocentius, et ut strenuam ceptis daret operam est adhortatus ⁹:

« Georgio inferioris superiorisque Bavariae duci.

« Dilecte fili, salutem, etc. Quoniam ex fructu, teste Salvatore nostro, agnoscitur arbor, de zelo divini honoris et animarum salutis, quem assidue geris, et de tua erga Sedem Apostolicam reverentia in Domino spem concepimus ex iis, quae nuper cum non mediocri venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium aedificatione, nostrique cordis gaudio ingenti a nobis requisisti, ut vere, qualem tuis litteris polliceris nobis, appellare te sanctae hujus Sedis et nostrum obedientissimum filium non immerito

¹ Lib. I. brev. p. 95. — ² Ib. p. 174. — ³ Ib. p. 219. — ⁴ Ib. p. 207. — ⁵ Pag. 215. — ⁶ Pag. 170. — ⁷ Pag. 173. — ⁸ Ounphr. Panvin. in Innoc. VIII. — ⁹ Innoc. I. II. brev. p. 6.

¹ Bosius p. 2. l. XIV. — ² Innoc. I. I. brev. p. 163.

possimus, ea ratione cum adverterimus te in plerisque licet magnis, quoniam Dei honorem concernunt, eorum tamen quae proponuntur comparatione multum exiguis, pro viribus curare diversis modis animas pereuntium de manu Sathana eripere, sitque nobis compertum multa et naturalia et temporalia bona, quibus te ad laudem et gloriam nominis sui ditavit Altissimus, te accommodatissimum esse, in cujus manu reposita sit magna spes pacis et concordiae inter charissimos in Christo filios nostros Fredericum Romanorum imperatorem semper Augustum, et Matthiam Hungariae regem illustrum, ac inter dilectos filios nobiles viros Albertum marchionem Brandenburgensem, et Othoneum Bavariae ducem, cum propter sanguinis propinquitatem, qua nobilitas tua hos omnes diversis generis gradibus attingit, tum ex situ et regione dominiorum tuorum, tum vero ex omni rerum ingenti copia, et maximis thesauris, quibus omnibus tecum et cum patribus tuis benedixit, ac iterum tecum et cum posteris tuis, ut speramus, benedictet Omnipotens.

10. « Lati sumus magnopere visis petitionibus tuis, ac ex tuae in Deum fidei et affectus sinceritate majora concipientes in turbine tantarum rerum pastorale onus, ad quod immeriti, Domino disponente, vocati sumus, ob tuae devotionis fiduciam sensimus maxime sublevari: speramus enim si tu, quemadmodum credimus fore ut cupias, et ad id te in Domino, quantum possumus, adhortamur, volueris partes utrasque ad concordiam et pacem hortari, quibus rationibus facile poteris, ostenderisque eos in tanto periculo patriae illius et reipublicae Christianae debere in suis controversiis Apostolicae Sedis iudicium, aut amicorum arbitrium non omnino contemnere, ipsisque in discordiam perseverantibus parti aequiori adhaerendum te pollicitus fueris, non fore quemquam expectaturum, ut te contrariae parti cum auctoritate Apostolicae Sedis et iustitiae favore, pro bono Christianae pacis conjungas. Quantum autem exinde bonum, et patriae illi, et soli Ecclesiae Dei, cujus de universali pace tractanda ex hoc principio ordinur, proventum sperare possimus, sanguis Christianus a paucis annis ab illis, et ab aliis principibus Christianis in Germania, Francia et aliis partibus, maximeque a Turcis effusus, et qui effundi paulo post, nisi Dominus providerit, formidatur, satis docere posset, nisi plurima alia omnibus nota bona inde proventura, et mala evitanda conspicerentur. Aggredere igitur, dilectissime fili, aggredere paterno sive mandato, sive monitu, sive hortatu, sive etiam precibus, Christianae pacis initia; non enim dedignamur pro tam sancto opere preces etiam filii fundere, pro quo non possumus corporeis oculis, quales cuperemus, Domino lachrymas offerre. Memento, fili, effusi sanguinis, et Salva-

toris nostri primum, et deinde tot miserabilium personarum, ejusdem pretioso sanguine redemptarum; prospice aut potius aspice imminuentem undique Christianis cervicibus fidei hostem crudelissimum et pariter potentissimum, teque magnum a Domino preparatum obicem tantis malis opponere; nec de successu timeas, Dominus enim erit tecum, et nostra tibi, toto corde benedicens, et semper felicia quoque precans, aderit auctoritas, vice illius, cui confidimus fore ut strenue ac feliciter milites; juvabimus enim te quibus rebus poterimus. Tantum aggredere cum Dei benedictione sanctorumque omnium et nostra divinum hoc mediatoris et pacifici officium, quod tibi ex multa fiducia in vim obedientiae Deo auctore imponimus feliciter adimplendum, ut ad majora ac fortiora Dei munere brachium extendere, et gloriam tuam augere possis. Datum Romae die xxviii Septembris mcdlxxxv, Pontificatus nostri anno i ».

11. Sedatum quidem bellum Bavaricum est, Austriacum vero magis accensum, quippe Vienna a Matthia Pannoniae rege, qui, ut perniciosum hoc bellum cum Friderico gereret, pepigerat¹ cum Turca inducias, post sex mensium arelissimam obsidionem, ingravescente annona, ad deditionem compulsus² est, quam Matthias pridie festi Corporis Christi pompa triumphali ingressus ad Neapolim, vulgo Neustal nuncupatum, debellandum exercitum immisit. Ita universa paene Austria exutus Fridericus, quem Hungariam affectasse vidimus, per Germaniam oberans, dolorem amissi aviti principatus se lenire nitabatur, atque in hospitiorum muris haec verba exarasse ferunt: *Rerum irrecuperabilium oblivio summa felicitas*. Et vero Maximilianus post Matthiae mortem Viennam recuperavit, dicitur inferius. Praesignatam autem fuisse Matthiae mortem instabilemque felicitatem, refert Bonfinius³, cum eodem die, quo de Vienna subacta triumphum egit, maximus terrae exilerit motus. Melius consulisset ipse et gloriae suae, et Hungariae saluti, si adversus Turcas arma, uti facturum se jaclabat, vertisset; sed dum Germanico bello se implicat, Turcae Valachiam, in quam supremum tenebat imperium, exalarunt: unde vaxvodam Polono se addixisse visuri sumus. Petierat vero superiori anno Zizimum, ut memoravi, Bajazetis fratrem, sibi tradi⁴, ut cum illi opponeret, ac regiam Othomannicam civilibus bellis implicaret, ex quibus res Christiana assurgere corroborarique posset. Eundem etiam a Rhodio principe poposcerant Ferdinandus⁵ Castellae, Aragoniae et Siciliae insulae rex, tum alter Ferdinandus⁶ Neapolitanus, qui exaratis iv Junii die litteris, easdem preces repeliit, ut eo sibi conjuncto inferret Bajazeti bellum Turcas-

¹ Thurot. — ² Bonfin. dec. 4. l. vi. Naueh. vol. 2. gen. 50. l. xxvi. — ³ Bonfin. ubi sup. Paul. Lang. Chro. Gätz. et alii. — ⁴ Bosius p. 2. l. xiii. — ⁵ Id. ib. — ⁶ Est. apud Bos. l. xiv.

que dissidio confunderet : poposcit etiam eundem Ægypti sultanus ¹, cum enim Bajazetes Caramano bellum indixisset, metuebat, subacta Caramannia, in se Turcicos impetus versum iri.

12. *Zizimus Pontifici in custodiam commissus.* — Petierat etiam eundem Innocentius ², ut instruendæ expeditioni adjungeretur. Quibus regum postulatis pulsatus Rhodiorum equitum magister, adhibito suorum maturo consilio, soldano Ægyptio respondit, sibi integrum non esse Zizimum illi tradere, cum Pontifex Romanus, Christianorum omnium supremus princeps, illum sibi dedi jussisset, nec sine ejus assensu quidquam a se decerni posse : Christianos vero reges singulos hortatus est, ut sociali fœderi a Pontifice sanciendo accederent, quippe secum ipse reputabat imbecilles esse vel Pontificis vel Ferdinandi Neapolitani, et aliorum singulorum principum vires ad Turcicum evertendum imperium, atque ideo omnium jungendas vires, qua de re arcana cum eodem Pontifice consilia agitavit ³, sensitque Zizimum nulli dedendum principi, neque ex Galliis evocandum, antequam communi principum decreto cruce signata expeditio conficeretur, ne quam Bajazethes suspitionem conciperet, irritoque exacerbatus conatu pactum cum Rhodiis fœdus infringeret, Christianasque provincias magnis calamitatibus afficeret. Optabat porro Innocentius socialem illam expeditionem confici, instabatque ut sibi Zizimus traderetur, usque optatis poliretur, ducem Borbonium auctoritate in aula Gallica florentissimum ursit ⁴, ut ille sibi dederetur, quo veluti idoneo instrumento ad magnas res pro Christiana religione gerendas usus esset : « Hortamur, inquit, nobilitatem tuam, et quanto possumus studio per Redemptoris nostri sanctissimam passionem requirimus, ut pro religione animi tui, et pro communi omnium salute nostraque contemplatione nobis aliquo modo permittere, aut quantum in te erit, pati ut idem Turci frater ad alias quam nostras manus non deveniat : nam si in nostra fuerit potestate, modum et viam adinvenimus, quibus illo tanquam instrumento ad res magnas pro religione Christiana et Dei laude gerendas uti possimus. Itaque omni conatu ad id intendat nobilitas tua : nullam enim rem aut laudabiliorem aut utiliore communi salutî, et magis meritoriam apud Deum facere hoc tempore potes. Dat. Romæ die vii Decembris MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno ii ».

13. *Turcarum per Valachiam grassationes Polonorum ope reprimuntur.* — Gessisse morem Gallos Rhodiosque equites Innocentio, tradito ⁵ illi Zizimo, nec tamen ob novas inter Christianos commotas dissensiones, quæ Pontificem

ipsum exercere, sacrum decerni in Bajazetem bellum potuisse suo loco dicitur. Interea ob Christianorum in suscipiendo pro Numine pio bello segnitiam, et sevum in lauriendo mutuo errore ardorem furoremque, Turca maximum et firmissimum collegit exercitum quem effudit ⁶ in Valachiam adversus Carabogdan principem, eaque expeditione Chilium, vastatis late agris, captum refert Bosius : deinde conjunctis Tartaris Montcastrum ad ditionem certis pactionibus adactum, mox tamen violata fide direptas fortunas, cives in servitutem abductos, eorumque coloniam deductam Constantinopolim.

14. Meminere de Turcica per Valachiam grassatione Michovias ² et Cromerus ³, adduntque Stephanum Valachia Palatinum, Turcarum imparem potentia, tutioribus et munitioribus locis se continuisse, Casimirique regis Polonia opem implorasse, pollicitum se in auctoritate ejus futurum. Polonus itaque cum perpenderet Turcas, subacta Valachia, iter sibi ad Poloniam invadendam munituros, ac satius fore socios sibi jungere Valachos in Turcas, quam conjunctos Turcis hostes experiri, tum magnæ gloriæ amplificationisque Polonicæ rei versum iri, si Valachus, qui antea Turcas, Tartaros, Hungarosque vicerat, et Polonico parere imperio recusarat, se illi sponte pro asserendo contra Turcas principatu subdidisset, exercitum in expeditionem ad illum in ditionem suam restituendum duxit, solemnique ritu in clientelam suscepit, ut refert Cromerus ³ pluribus verbis, quem avidus lector consulat.

15. Addit auctor Casimirum tria millia lectissimorum equitum auxiliaria illi adjunxisse, quibus palantes et populabundos Turcas Stephanus coercuerit, variis etiam tumultuariis præliis attriverit, cum Valachi, leviori armatura uti soliti, procurrebant in Turcas, ab iisque petiti mox se reciperent ad Polonicum agmen extremum, a quo graviore armatura instructo Turcicus equitatus reprimebatur, agrisque cessit. Interea Casimirus ingentem cruce signatam expeditionem adversus Turcas Tartarosque conficere meditatus Innocentium proximo anno decreta amplissima legatione oravit, ut Christi fideles ad dandum sacrae militiæ nomen mittendaque subsidia pro tuendo Christiano imperio, quod Turcæ effrænato præcipitique furore evertere nitentur, permoveret, cum pro certo haberetur, Turcas per calcatos Polonos ad aliarum finitimarum gentium excidium irrupturos esse, de quo inferius agetur.

16. *Moscovita in Livoniam excurrit.* — Neque a Turcis et Tartaris modo, verum a schismaticis vexata est Catholica respublica, Joannes enim Basilius Moscovitarum dux in Livoniam incur-

¹ Exl. apud Bos. l. XIV. — ² Ibid. — ³ Id. ib. — ⁴ Lib. II. brev. p. 75. — ⁵ Bos. p. 2. l. XIV.

¹ Bos. p. 2. l. XIV. — ² Michov, l. IV. c. 61. — ³ Crom. l. XXIX. — ⁴ Id. ib.

rit; lateque ad Tarbatensem usque principatum electa vastitas ac prædæ aversæ fuerunt: de quibus certior factus Innocentius ducem ipsum increpuit¹, pessimam gratiam ab eo Romana Ecclesiæ referri, cum ob traditam sibi Sophiam Palæologam conjugem futurum se Apostolica Sedi obstrictum et amicum spondidisset.

« Joanni principi Moscoviæ.

« Dilecte fili, salutem, etc. Non sine admiratione et molestia intelleximus quosdam ex tuis provinciis inquietos homines sive jussu tuo, sive temere et insolenter, ut plerumque fit, provinciam nostram Livoniæ ingressos, illamque ad Tarbatensem usque ditionem pluribus in locis depopulatos esse, nec adhuc illos quiescere audimus, sed quotidie magis ac magis conari circa illius provinciæ depopulationem, non sine nostra et Ecclesiæ Romanæ summa ignominia. Et cum ad nos tum ob fidem Christi, tum etiam quia nobis immediate subjicitur, tutela ejus provinciæ pertineat, non possumus profecto non agerrime ferre hujusmodi insolentias, maxime cum cogitamus eas inferri ab eo principe, a quo nos et Romana Sedes plurimum gratificationis et humanitatis expectare videbamur: et ne Romanorum Pontificum in te et tua cumulata beneficia exprobrare tibi videamur, unum tamen commemorabimus, quod tuæ nobilitati felicis recordationis Sixtus IV prædecessor nosler perhumaniter exhibuit, quando ejus causa illi te cum tuis omnibus facultatibus obtulisti, et futurum obnoxium perpetuo devinxisti. Non sunt hæc promissa tua, non nostra et Ecclesiæ Romanæ in te beneficia: si pietatis prædecessoris nostri in te, et promissionis tuæ in eum tam cito oblivisceris, quid deinceps te facturum putas nos arbitrari? Proinde cogita quantum sit alienum ab humanitate nos ledere sine causa, et quam inhumanum principi fidem promissionemque tallere. Sed dices fortasse tuorum insolentia, non tua causa id esse factum: profecto nisi crederemus hoc ipsum, non possemus tibi non multum succensere, providereque remediis opportunioribus ut provincia nostra Livoniæ tutior esset. Verum quoniam non possumus non arbitrari, te obnoxium Romanæ Ecclesiæ hujusmodi insolentias nobiscum pariter, qui illi præsumus, ferre moleste, atque pro tua virili illis obsistere et maxime obviare, ideo hor-tamur te per pignus fidei tuæ, ut velis, non modo tu desistere ab iis vexationibus, verum etiam subditis et vassallis tuis, ut desistant omnino interdiceret et prohibere, ne deinceps provincia nostra Livoniæ de te vel tuis apud nos jure conqueri possit: quod plane nobis et collegio nostro gratissimum erit, et in futurum aliquando, si desistes, et tibi, et tuis propensiores

esse poterimus. Dat. Romæ die XXI Maii MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno I. » tuii consilia cum proceribus de suscipiendo in Moscovitam bello sacro Joannes Dania, Norvegiæ et Sueciæ rex², quem ad gloriosum id facinus Innocentius ab Upsalensi archiepiscopo excitari jussit³.

17. *Lacticinia tempore Quadragesimæ Ungariis permessa.* — Gerebat tum in Germania, Hungaria, Bohemia aliisque finitimis provinciis episcopus Tifernas legationis Apostolicæ munus, ipsi jam ante a Sixto IV impositum, permiseratque ad sedandos religionis stimulos nonnullis populis, apud quos lacticiniorum usus diebus ab Ecclesia velitis inolesebat, ut iis vesci possent, modo Sedis Apostolicæ auctoritas accederet: cum vero ea indulgentia adeo generalis ab Ecclesiasticis institutis abhorreret, ita illa ab Innocentio temperata est⁴, ut proximo quinquennio elapso, irrita prorsus esset.

18. *Augustinus pseudoepiscopus Sanctuariensis hæreseos Hussitarum instaurator.* — In Bohemia recruduerat Hussitarum hæresis superioreque anno magnæ eruentisque Catholicorum strages editæ fuerant: quorum majorum auctor exfiterat Augustinus, olim episcopus Sanctuariensis, natione Italus, qui inanis gloriolæ titillatione commotus sepultos jam Constantiensis et Basileensis Conciliorum auctoritate errores instaurarat: cumque ementita se potestate instructum jactaret, necnon a Romana Ecclesia sacris pontificalibus initiatum, tum plures Bohemos sacerdotio insignivisset, sectam amplissimam conflarat, ac rudes populos hypocrisis pompa allectos erroneis opinionibus irretierat. Qui postea cum tot scelerum conscientia agitaretur, ad sanio-rem mentem designati episcopi Pataviensis consiliiis revocari visus est. Qua de re factus certior Pontifex elementia usus veniam est pollicitus, modo ex Bohemia, ne eam ulterius inficere pergeret, excessurus esset: eo enim ad Romanæ Ecclesiæ castra traducto, subornatos populos facilius Catholicam veritatem amplexuros, cum ducem ac signiferum factionis suæ dogmatumque impiorum assertorem amisissent: proinde Pataviensi præsuli dedit mandata⁵, ut illum omni studio ad Ecclesiæ gremium allicere niteretur.

19. « Electo Pataviensi.

« Intelleximus, quæ nuper venerabili fratri et dilecto filio nostris Marco episcopo Prænestino S. Marci, et Francisco S. Eustachii Senensi cardinalibus seriose scripsisti super negotio illius filii iniquitatis Augustini, olim episcopi Sanctuariensis. Laudamus prudentiam tuam et pietatem, reverentiam ac observantiam, quibus hanc sanctam Sedem in hac re prosequi videris: plurimum commendamus, et in primis proba-

¹ Lib. I. brev. p. 132.

² Lib. I. brev. p. 122. — ³ Ibid. — ⁴ Lib. II. brev. p. 127. — ⁵ Lib. I. brev. p. 164.

mus, quod litteras et nuntios ejusdem olim episcopi admiseris, et eis prudenter responderis. Placeat, ut in tractatu secum perseveres, forte quod Deus, qui Paulum ex Saulo fecit, nunc tetigit cor illius, et ab ejus oculis erroris sui squammas misericorditer removebit. Magna sunt, ut nosti, quae hic vir in Ecclesia Dei mala perpetravit: plus valuit hic fovendo haereses solo anno, quam duo generalia Concilia et multi Romani Pontifices per multa saecula ad ejusmodi incendia extinguendum. Hussitas pæne eliminatos suis machinationibus instauravit, consulendo, hortando, monendo sua eminenti auctoritate in damnata opinione confirmavit, et (quod perniciosius est) multos in sacris ordinibus profanando Bohemiae Ecclesiam mirabiliter afflixit. Non possumus non vehementer dolere, cum illatam miserabilibus Catholicis anno superiori eadem memoria repetimus; potest tamen Deus, ut dicit Scriptura, ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, ut medelam ferat inde hostis unde læserat. Censemus publicæ utilitati expedire, ut hic homo ex regno illo extrahatur, nam per eum hæreticorum consilia et machinationes cognosci poterunt, et si aliud nihil erit, non erit parum ducem et assertorem dogmatum suorum illis abstulisse. Multum enim indoctum vulgus movet, et quod episcopus est, et quod Malus, et a Romana Ecclesia consecratus a nobis exivit: non putant idiotæ, et qui magistrum auribus suis prurientem nacti sunt ab hujusmodi homine quidquam afferri posse non verum: qui cum illum ad orthodoxos defecisse videbunt, ad percipiendam veritatem magis reddentur idonei, et saltem duce privati plurimum ex consueta ferocia dimittent; quare devotionem tuam monemus atque hortamur in Domino, ut Augustinum præfatum omni studio ad te allicias, et si ad te venerit, benigne suscipias, etc. Dat. Romæ die xxii Januarii mcdlxxxv, Pontificatus nostri anno i ».

20. *Vetitus usus candentis ferri ad probationem.* — Pullulabant in reliqua Germania nonnullæ aliæ haereses artesque magicæ, ad quas excindendas, cum censores fidei constituti essent, Innocentius monuit archiducem Austriae¹, ut eos sua auctoritate fulciret: tum adversus magicarum superstitionum reos daret operam, ne candentis ferri illæso contactu innocentiam probare niterentur, cum reprobum esset illud probationis genus, quo fontes dæmonum opera ex severitate judicium evolare, et insontes opprimi possent; sed ut legum Pontificiarum et Cesarearum ordo in eos servaretur.

« Archiduci Austriae.

« Dilecte fili, salutem, etc. Ex fide dignis relatibus accepimus, et re etiam ipsa compertum habemus quantus et quam fervens sit zelus tuus

erga fidem orthodoxam, illiusque sumendam protectionem adversus hæreticorum et maleficorum sectam, in quo vere ostendis te esse principem Catholicum, et Deum timentem, quod de te semper omnino opinati sumus; unde nobilitatem tuam plurimum commendamus hortantes paterno affectu, ut in bono opere et sancto instituto animosius in dies perseveres, sicuti te facturum non dubitamus. Cum autem officium inquisitionis in hac re sit valde opportunum, eandem tuam nobilitatem pari modo hortamur, ut inquisitoribus per Sedem Apostolicam, vel ex ejus commissione deputatis aut deputandis omni auxilio et favore assistas, et tamquam archidux, alios quoque inducas et excites ad favorem similiter suum præstandum; maxime vero contra reprimendos maleficos utriusque sexus, ne aliquo pacto ad iudicium candentis ferri admittantur, prout jure cautum habetur, sed juxta sanctorum canonum instituta et leges imperiales pro qualitate scelerum debitis pœnis afficiantur. Datum Romæ die xvii Junii, mcdlxxxv, Pontificatus nostri anno i ».

21. *Marrhani libertatis asserendæ specie seditionem excitant, in qua Petrus Arbuesius martyr occumbit.* — Inter cæteros principes explicuere in Hispania eximium tuendæ pietatis incorruptæque religionis asserendæ studium Ferdinandus et Elisabetha reges, quorum opera hæreson sentes evulsæ, superstitionesque excisæ: tum severitas animadversionis in neophytos in Judaicam superstitionem relapsos Toleti adhibita est¹. Cum autem nonnulli impiis opinionibus irrefiti in gratiam cum Ecclesia redire cuperent, sed palam damnare errorem erubescerent, cum nobilitate conspicui essent, assensit Innocentius, ut clam id præstarent, præsentibus tamen rege ac regina, ut eo metu frænati pristinos errores non repeterent.

« Inquisitoribus hæreticæ pravitatis in regno Hispaniæ.

« Dilecte fili, salutem, etc. Accepimus esse nonnullos in regno isto hæreticos, non tamen publicos, qui libenter ad Catholicæ fidei gremium redirent, si hæreticæ eorum pravitatis abjuratio secretae admitteretur, cum sint viri satis honorabiles et non parvæ existimationis. Itaque desiderantes eunctorum animas omnipotenti Deo lucrifacere, vobis per præsentem committimus et facultatem desuper concedimus, ut ejusmodi conditionis hæreticos, qui nunc istie reperiuntur, vel in posterum reperientur ad occultam et secretam abjuratorem admittere, et ad Catholicæ fidei veritatem et reconciliationem reducere valeatis: ita tamen, quod abjuratio ipsa fiat præsentibus et audientibus charissimis in Christo filiis nostris rege et regina Castellæ, Legionis et Aragonum illustribus, ne

¹ Lib. 1. brev. p. 201.

¹ Marian. l. xxv. c. 7.

illi si forsitan, quod absit, in pristinum errorem reinciderent, penam relapsorum possint aliquo pretextu subterfugere, etc. Non obstantibus, etc. Dat. Roma apud S. Petrum die xv Julii mcdlxxxv, Pontificatus nostri anno 1. Constitutum porro fuerat in Hispania sacrum censurae fidei tribunal ad Marthanicæ hæresis, qua opibus etiam et dignitatibus profanis, et Ecclesiasticis conspicui non pauci infecti erant, infandas propagines late pufullantes exciendendas, cujus metu adeo inborruere impii, ut in Aragoniæ regno seditionem concitatam maxime a neophytis ex superstitione et stirpe Judaica ad Christi cultum adjunctis referat Surita¹, addatque non defuisse viros primarios, qui his se conjunxerint, contenderintque iudici novas leges contra Aragoniam libertatem, cum non modo hæreseos rei exuerentur bonis, sed ne quidem festium contra reos nomina producerentur, tantam enim acerbitatem ab antiquis abhorreere institutis, regnoque exitium allaturam querebantur.

22. Post varias concertationes Aragoniæ libertatis asserendæ specie Ferdinandum ordinum regni conventus oratorum opera rogarunt, ut proscriptionis bonorum inflictam hæreticis penam abrogaret: quod ut facilius eblaudirentur neophyti Judaici generis, corrogata pecunia, tum Romana, tum regiæ curæ administratos corrumpere pertendarunt, sperabant enim fore, ut multa bonorum abolita, deinde censura sacra consenesceret: cumque jam plures magnates in suas partes traduxissent, qui ab sæviore inquisitorum imperio iudici servitutem, publicamque libertatem labefactatum iri verebantur, audacia et furore perciti in fidei censorum capita conjurarunt, iis enim sublatis, neminem id munus suscepturum præfidebant. Struxerunt itaque vitæ eorum, qui de religione quæstiones habere ceperant, insidias: cumque eos designatis locis opprimere non potuissent, Petrum Arbuesium fidei censorem Apostolicum, dum ad nocturnas preces in Ecclesiam progressus ante aram nixis genibus orabat, decima quinta Septembris die vulneribus confodere, nec inter lethales ictus aliæ ab ipso expressæ voces, quam laudes et grates actæ Christo, qui illum pro fide mori vellet; diffugientibus autem sacrilegis sicariis, clerus, qui sacras laudes Deipare occinebat, Arbuesium in suo volutatum cruore, piisque preces intercessis vocibus repentem extulerunt. Vixit biduo integro, totoque eo spatio nihil præter divinas laudes locutus. Quo atroci casu commoti Cæsaraugustani mox arma sumpserunt quasi extrema immineret clades, ac nisi Allonsus eorum archiepiscopus inveltus equo per vicos provolans furentem plebem colibuisse, neophyti fontes insontesve crudeliter cæsi fuissent sine ullo iudiciario

ordine: eo autem mox instituto, de sævissimis interfectoibus sumpta sunt iusta supplicia. Id porro mirum accidit, ut cum martyris corpus sepulchro ritu Ecclesiastico redderetur, ejus cruor ab impiis solo sparsus fervere visus sit: qua de re publicas Tabulas tunc confectas refert Surita¹, quarum præcipua pars decerpenda visa est, cum auctorum de tempore cadis, et rei veritate controversias omnes dirimant².

« 23. In Dei nomine. Amen.

« Noverint universi quod anno a Nativitate Domini mcdlxxxv, die videlicet intitulata xvii mensis Septembris apud civitatem Cæsaraugustæ in sede (id est Ecclesia principe) ejusdem civitatis Cæsaraugustanæ inter altare et chorum dictæ sedis, ubi reverendus magister Petrus Arbues, alias Epila, quondam sacre theologiæ professor, inquisitor quondam sanctæ fidei a sancta Sede Apostolica specialiter deputatus fuerat, vulneratus ceciderit ex ictibus et vulneribus sibi decimo quinto die prædictorum mensis et anni hora matutinarum illatis; de quibus vulneribus die præsentis decima septima ab hac luce transmigravit, et obdormivit in Domino: in quo loco ex dictis vulneribus effunderat sanguinem », et infra, « tam dicta decima quinta die quam decima sexta et præsentis die prædictorum mensis et anni, dictus locus, ubi dictus sanguis fuerat effusus, fuit per quamplurimas et diversas personas Ecclesiasticas et laicas visus, perspectus et valde bene recognitus, qualiter vix poterat cognosci, quod esset signum sanguinis, et si aliquid videbatur de dicto sanguine erat quasi nihil, et deperdito quasi in totum colore dicti sanguinis, et erat adeo desiccatum, quod erat impossibile cum aliqua papyro aut panno lini, neque lanæ, nec alia quavis re aliquid ex dicto sanguine accipi: et sic de prædictis multi et diversi Christi fideles fidem et relationem faciebant et fecerunt publice. Et quia tunc dicta decima septima die, Domino Deo altissimo disponente, ut major memoria de dicto reverendo patre domino magistro Petro de Arbues alias Epila inquisitore sanctæ fidei haberetur, qui pro exaltatione sanctæ fidei, et pro extirpatione hæreticæ pravitalis, fama publice referente per totam dictam civitatem, mortem passus est, sanguis in dicto loco ante chorum dictæ sedis, ubi effusus fuerat, revererat, et effluebat tanquam si de recenti sparsus fuisset, ubi totus populus velociter currebat ad accipiendum ex dicto sanguine, quidam cum papyro, et alii cum panno lini, et aliis diversis modis, et erat tam magna velocitas et decursus gentium ad levandum prædicta, et accipiendum ex dicto sanguine quod vix homo poterat intergentes, nisi cum magna vi, et cum magno exer-

¹ Surit. to. iv. Annal. l. xx. c. 63. et Moran. l. xxv. c. 8.

² Surit. to. iv. Annal. l. xx. c. 63. Marian. l. xxv. c. 8 et alii. — ³ Lct. in arch. Eccl. Cæsaraug.

citio accedere et intrare ad dictum locum, et ad dictum sanguinem, tali modo, quod apud omnem populum communiter illud pro evidentissimo miraculo reputabatur.

24. « Ideo cum prædicta evidentissime viderentur esse in exaltationem sanctæ fidei Christianæ, et in honorem et gloriam fidelium Christianorum, defensionem fidei Christianæ, et confusionem persecutorum illius, et aliorum hominum malorum, et quia memoria est labilis, ut de prædictis in futurum de tam magno et maximo actu perpetuo memoria habeatur, reverendus magister Martinus Garcia sacræ theologiæ professor, dictæ sedis Cæsaraugustanæ canonicus, tanquam procurator multum venerabilis capituli canonicorum dictæ sedis requisivit per me notarium et testes infrascriptos fieri ocularem inspectionem, et recognoscere dictum sanguinem, et de prædictis facere publicum Instrumentum, etc. »

Ebullit iterum sacer ille cruor, quem innumera Cæsaraugustanorum multitudo variis panibus exterserat, decimo quinto, ex quo effusus fuerat, die, ut alia publica documenta testantur suis concepta verbis, atque anno millesimo quadringentesimo octogesimo quinto, die vigesima nona Septembris consignata.

25. Hoc prodigio orthodoxa fides adversus Marrhanos corroborata est; tanquam enim abfuit¹, ut sacrum tribunal habendarum de religione quæstionum eversum fuerit caede Arbuesii, ut multo magis ea firmatum sit, atque in neophytos, qui in Judaicas superstitiones relapsi erant, quorum in Hispania exereverat immanis multitudo, acriter fuerit animadversum, fideique Catholicæ censoribus præsidii causa datum fuerit, ut in arce, cui Algiaturia nomen est, habitarent. Cæterum vertente anno Cæsaraugustani funebres honores Petro Arbuesio celeberrimo ritu quasi consecrato martyri persolverunt, ac deinde excurrentis sæculi anno nonagesimo communi voto lampadem sepulchro appendere, ejusque veluti aliorum sanctorum martyrum Cæsaraugustanorum numero additi memoriam coluere, flexuque temporis ob editas ejus precibus cælestes virtutes Paulum III, Caroli V rogatu, decrevisse, ut anniversaria ejusdem martyris memoria ritu solemniter celebraretur, ut tradit Joannes Mariana², quem emendes ex allatis publicis Monumentis, dum Petri martyrium in sequentem annum refert, atque effervescentis cruoris miraculum ludibria fuisse oculorum suspicatur.

26. *Ecclesiasticis moribus perpoliendis navata opera a rege Ferdinando.* — Cæterum non modo de excindendis hæresibus, verum perpoliendis etiam Ecclesiasticorum moribus, atque Ecclesiasticæ disciplinæ in pristinum statum resti-

tuenda a Ferdinando et Elisabeth regibus navata est opera: Innocentium enim Pontificem excitaverunt, ut sacerdotum vitia libidinesque Apostolica falce amputaret, qui licet juventutem iisdem vitiis contaminasset, utpote quem nothos palam susceptos Ecclesiasticis opibus auxisse ferunt: tamen illius, ejus vices gerebat, memor, Encyclicis litteris Hispaniarum archiepiscopos communicato cum suffraganeis consilio clericorum vitiis castigandis, ac disciplinæ ex canonicis institutis sancientiæ operam navasse jussit¹, ac si defuissent officio, Pontificiam severitatem intentavit: « Hortamur fraternitatem tuam, ut clerum tuum et alias religiosas personas, quæ tuæ curæ subsunt, commonefacias et reformes, et ita agas, ut ab his absterneant; et quæ sacri canones præcipiunt in habitu, moribus et vita servent, et se emendent: hoc idem et his suffraganeis præcipere poteris circa correctionem, reformationem et emendationem cleri sui, et aliarum regularium personarum quæ subsunt eorum curæ, ut in tota tua provincia nulli cuiquam justa querela detur de immoderata et dissoluta eorum vita; nam si id, quod tuo potissimum incumbit officio, negligeres aut postponeres facere, cogemur ex injuncta nobis universali cura huic reformationi manum apponere, quod tibi et aliis ad honorem non cederet, quandoquidem, ut diximus, et regia majestas, et regnicolæ id eflagitare a nobis non cessant; sed confidimus te pro tua prudentia et probitate opportune desuper provisurum: quod ut facias, iterum atque iterum hortamur et monemus. Dat. Romæ apud S. Petrum die XI Julii MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno I ».

27. *Bellum Granatense magno ardore gestum, et aurum subsidiarium abunde collectum.* — Emicuit præterea Ferdinandi et Elisabeth regum pietas in circumferenda amplificandaque Christiana religione, gerendoque adversus Granatenses Mauros bella ad impiam superstitionem in Hispania delendam: quos pios conatus licet antea adhibuissent, hoc tamen anno majori contentione ursere. Accenderat primam belli Maurici, quo Granatense regnum conflagravit, sordibusque Mahumeticis expurgatum est, facem Maurorum rex Hali Abenhasan bellicis artibus exercitus, novarumque rerum cupidus, violatis induciis, captaque quadriennio ante Zahata, omnibusque Christianis incredibili sævitia trucidatis. Versa autem res est contrario, quam Maurus putarat, exitu, quippe ea perfidia et crudelitas totius Maurici generis excidio vindicata² est virtute Ferdinandi regis.

28. Petiisse illum jam a Sixto IV impetrasseque auxiliaria subsidia ad tuendam contra Barbaros religionem, refert Aelius Antonius

¹ Lib. I. brev. et p. 218. et Reg. post eamd. Ep. — ² Aelius Ant. Nebriss. dec. 2. l. 1. Lucius Marinus l. XX. Marian. l. XXV. c. 1 et alii.

¹ Sup. c. 65. Marian. ubi sup. — ² Marian. l. XXV. c. 8.

Nebrissensis ¹ his verbis : « Ad supplendos hos sumptus missa est a Pontifice summo cum senatus Apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium Ecclesiasticorum classes, ut in redditibus onerandis ex justitia distributiva nemini fieret injuria. Ex Ecclesie quoque thesauro Bullas mittit, quae cruciferis in Christianorum hostes euntibus concedi solent ea lege, ut stipes ex fidelibus emendicatae non alia in re, quam in ipso bello cum hostibus gerendo, insumerentur ». Hac liberalitate Apostolica sustentatum in Mauros bellum fuerat : cum vero Innocentius, in eunte Pontificatu, Sixti de decumis Diplomata abrogasset, Ferdinandus decumanum jus sibi prorogari ab Innocentio flagitavit, cui humaniter assensit.

29. « Nos, inquit, attendentes quam sit dignum, et quam laudabile, ac Deo immortaliter acceptum, et omnibus Christi fidelibus commune bonum hujusmodi sanctissimum opus, ac propterea volentes regem et reginam, quoad possumus, prout semper ab intimis desideravimus, in eorum sancto proposito, et ejusmodi communi bono omnibus viis atque remediis opportunis conservare, et nedum de nostris et sanctae Romanae Ecclesiae facultatibus, sed etiam proprium, si necesse fuerit, sanguinem effundendo juvare, exemplo illius, qui pro salute gregis Domini mortem subire non abnuil, et cujus auxilio non dubitamus provinciam hujusmodi felicissimum exitum, prout jam optima principia indicant, consecuturam, et tandem regem et reginam praefatas, ac Christi cultores, de hujusmodi spurcissimis Saracenis, qui tot opprobria fidei nostrae et Christianae religioni continue inferre non cessant triumphaturos, et propterea aequum et rationale censentes, ut et alii Christi fideles, et praesertim Ecclesiasticae et religiosae personae regnorum, insularum, terrarum, locorum atque dominiorum eisdem regi et reginae subjectorum, de quorum gloria, laude, honore, commodo et utilitate perpetuis in primis agitur, huic sanctissimo operi animo subveniant, prout eos pro sua in fidem Christianam maxima devotione et religione, etiam libenter intenta rei necessitate, quae non dilationem, non moram, sed maximam celeritatem exigit, facturos non dubitamus, matura super hoc deliberatione praehabita cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus, unam veram et integram decimam, nempe vectigalium Ecclesiasticorum, in omnibus regnis, insulis, terris, locis atque dominiis praedictis eisdem regi et reginae mediate vel immediate subjectis », et infra, « pro uno integro anno », et infra, « in praemissum fidei opus tam commune, tam sanctum, tamque pernecessarium, videlicet contra ipsos Granatae

Saracenos per regem et reginam praefatos, et non in alios usus omnino convertendum de fratrum praedictorum consilio, auctoritate Apostolica, tenore praesentium imponimus, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXV, VII kal. Septembris, Pontificatus nostri anno 1 ».

30. De propositis sacris indulgentiis iis, qui darent subsidiariam stipem proficiendis in rem militarem sumptibus, extant etiam litterae ad Ferdinandum et Elisabetham missae ¹ :

« Regibus Hispaniae.

« Venit ad nos dilectus filius Franciscus de Rojas », et infra, « quod de restitutione cruciatæ per sanctae memoriae Sixtum praedecessorem nostrum vobis concessae supplicavit, considerantes rei magnitudinem, quam invicelo animo cum summa gloria vestra aggressi estis, et periculum quod imminet, nisi hoc salutare et gloriosum opus prosequeremini (nempe contra Granatenses) contenti factus desiderii vestris, et ita cruciatam ipsam cum omnibus facultatibus et in ea contentis clausulis in eum statum, in quo erat antequam revocationes ullae a nobis emanarent, ad annum, et deinde ad beneplacitum nostrum restituimus ita, ut publicari et executioni demandari in omnibus et per omnia possit, perinde ac si revocationes, quae in primordiis Pontificatus ab omnibus summis Pontificibus circa hujusmodi facultates fieri consueverunt, a nobis non emanassent, ut intelligatis nos magnificere majestates vestras, et sincero animi affectu eas diligere, etc. » Addit, tertiam obventionum partem pecuniarum ex indulgentiis redigendarum concedere non posse, quam ad tuendam Italiam classemque in Turcas instruendam derivare decreverit. « Dat. Romae die XXX Januarii MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno 1 ». Gestum vero hoc anno maximo apparatu bellum Mauricum narrat Aelius Antonius Nebrissensis ², atque Instratum exercitum crucis symbolo insignitum Cordubae fuisse idibus Aprilis, in eamque urbem ex universa Hispania celeberrimos concursus factos rege ac regina praesentibus. Cum vero certarent in iis ornatis- sime conventibus proceres luxu magnificentia, opumque ostentatione, Ferdinandus et Elisabeth ad divini Numinis gloriam omnia referentes adhibere studia ut illae opes non in epulis viliorumque irritamentis, sed in milite necessariis ad oblerendos Mauros instruendo, parandisque armis collocarentur, quod ipsos exemplo suo egregie perfecisse refert idem auctor :

31. « Exercitu inquit, in unum locum congregato, in tanta procerum totius Hispaniae celebritate majus clamorem erat de ostentandis opibus et potentia in corporis cultu et sumptu quoti-

¹ Nebrisse. dec. 2, l. 1, c. 1.

² Lib. 1. brev. p. 108. — ² Nebriss. l. IV. c. 1. Marian. l. XXVI. c. 6.

diano, in culina et penu, omnium generum epulis undecumque petitis, ut convivium sumptuosiora pararent, quam de armorum cura, quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agigaret, quis cursu pedestri reliquis præstaret. Rex et regina per honestos et religiosos viros procerum principes rogarunt atque obtestati sunt, ut ab eiusmodi inordinatis sumptibus temperarent, potiusque intra modum, et parcius, quam sumptuariæ permittunt leges, se gererent, ne eos, qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumpere. Hoc principes ipsi faciunt in primis uno aut duobus ferculis in cœna contenti, hoc reliqui proceres imitantur, aut si affluentius convivium exercere volebant, luxuriæ suæ pudebat plures adhibere testes. Mirum dictu! omnes certatim frugalitati operam dare, modestius mensas struere, minores abacos apponere, exoletorum numerum minorem mensæ adhibere, eorum qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos aut tres, ut nullum, reductus ».

32. Subdit auctor e tentato frustra Montis-Frigidi castro in Coinum et Cartimam versum cruce signatum exercitum; Benamaxicum in fidem receptum¹, quod postea, cum rebellasset, expugnatum diruptumque est, primores oppidani octo supra centum patibulis affixi, reliqua multitudo ex omni ætate et sexu sub hasta divendita, addictaque in servitute. Non movit finitimos ea calamitas, sed Gomeritanorum, qui ex Africa tuendæ Mahometicæ sectæ furore trajecerant in Hispanias, suppeliis confirmati² in perfidia obduruere: nostros per murorum ruinas Coinum ingressos, cæsis Petro Alarconio et Tellio Aquilario, oppido submovere: postea tamen subacti³ fuerunt: æquatam itaque est solo Coinum. Mox Cartima ad deditionem compulsa, præsidioque cruce signato communita⁴. Ad Arundam deinde incubuit belli sacri moles, itinerum angustiis occupatis: ita continuis oppugnationibus fessa urbs X kal. Junii deditionem fecit. Invasit vero finitimos cruce signatorum terror, ut Casarabonela ac Marbella ad mare sitæ illis similiter se dederint. Granatenses metu pariter percussi, Albohaceno dejecto, ad solium extulere Muleum Abohardillem, qui fratris Albohaceni cruore mox purpuram finxit. Medio Æstatis ardore nostri bello temperavere: Septembri ineunte, excursions factæ: nostri tamen duce Cabræ comite ab hoste oppressi, sed ea ignominia majori Barbarorum clade deleta⁵, geminæ enim arces, et oppida ad IX kal. Octobris Christianis adjuncta⁶ sunt imperio, Ferdinandique regis nomen Mauricæ genti ingentem pavorem iniecit. Ut vero hæ victoriæ

aliis victoriis cumulata fuerint, proximo anno dicitur.

33. *Africana expeditio suscepta a Lusitanis.* — Dum ita Mauri in Bætica contrebantur a Ferdinando et Elisabetha Castellæ regibus, Joannes rex Lusitaniæ, qui Phlutensis regni debellandi gloriam Lusitanis reservatam regibus sibi asserere nitentur, necnon incognita Africæ regna Atlantico Oceano pertusa crebris expeditionibus maritimis lustrari curabat, sedatis intestinis regni motibus, cruce signatum exercitum in Africam pro restituendo illi Christiano cultu, ac infidelibus luce Evangelica illustrandis ducere meditatus ab Innocentio VIII subjectum Diploma¹ promeruit, quo amplissima indulgentiarum præmia iis proponuntur, qui vel arma in fidei hostes gererent, vel operam in castris cruce signatis navarent, vel stipem in militarem apparatus conferrent.

34. « Innocentius, etc. ad futuram rei memoriam.

« Charissimus in Christo filius noster Joannes Portugalliæ modernus rex illustris, aliorum regum prædictorum successorum vestigia volens imitari, nec minus Christianæ religionis studiosus defensor et zelator, quam ipsi progenitores fuerint, cum maximo animi fervore omnino decrevit, gratia sibi assistente divina, provinciam per ipsos progenitores jam cœptam prosequi, nec desistere, donec rem ad optatum finem perduxerit, etiam proprium sanguinem suum effundendo, et se personaliter in Africam transferendo: quod jam forsitan facere tentavisset, nisi seditiones ac dissensiones, et alia quamplurima discrimina, quæ humani generis hoste procurante in ipso regno Portugalliæ post susceptum per ipsum dominium vigerunt, id prohibuissent: unde nos attendentes quam sit dignum atque laudabile, ac immortalis Deo acceptum, ac omnibus Christi fidelibus commune bonum hujusmodi sanctissimum opus, quodque ad ipsius Africæ expugnationem, et tantam fidei præfatæ exaltationem dicti regis non suppetunt facultates, sed expedit tam ab ipsa Portugallia, quæ fortissima et devotissima existit, quam ab aliis fidelium nationibus propugnatores, et bellatores, aliaque auxilia exquirere, ut rex præfatus, favente Altissimo, pium et laudabile propositum hujusmodi ad effectum perducere valeat, Christi fidelium eorundem invocato auxilio, quantum in nobis est, operari volentes, auctoritate omnipotentis Dei, cujus vices quamvis immeriti, tenemus in terris, universos Christi fideles, præsertim nationis ejusdem regni Portugalliæ, hortamur, requirimus et monemus, ut eidem regi ad expugnationem ipsius Africæ, et illius acquisitionem ac fidei præfatæ exaltationem cum bonis et personis

¹ Nebriss. l. iv. c. 4. Marian. l. xxvi. c. 2. — ² Ibid. c. 3. — ³ Sur. l. xx. c. 62. Marian. l. xxv. c. 6. — ⁴ Ibid. — ⁵ Sur. l. ii. c. 60. Marian. l. xxv. c. 7. — ⁶ Id. ib.

¹ Bullar. l. xvi. p. 214.

suis pro eorum possibilitate viriliter et indesinenter assistant, et illius exemplo, qui pro salute gregis Domini mortem non abnuit, tollant in cordibus suis crucem suam, et illi ex eisdem fidelibus qui ad hoc idonei sunt, eundem regem, imo verius Salvatorem nostrum praefatum sequantur, et pro illius nominis gloria, et infidelium praedictorum fidei hostium propugnatione, mortis periculo se exponere non formident: memores verbi ejus, qui dixit; *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*; pariter et confidentes in eo, qui dicit Ecclesiae: *Ego vobiscum sum usque in consummationem saeculi*; et qui una nocte per angelum suum centum et octuaginta quinque millia hominum ex exercitu Sennacherib interemit, et qui alias Ecclesiam suam in magnis periculis non dereliquit, neque permisit inimicos ejus de eorum impietate gloriari, recepturi exinde praemium felicitatis aeternae.

35. « Et ut fideles ipsi eidem regi in prosecutione tam sancti operis eo propitius assistere, et sibi possibilis auxilia exhibere studeant, quo exinde majora animarum suarum commoda cognoverint adipisci, ut eis pro tam salubri bono portas paradisi ad perennem gloriam cum sanctis Apostolis et gloriosis martyribus reversari, universis fidelibus eisdem, qui ad bellandum contra eosdem infideles pro consecutione dictae Africae in ejusdem regis exercitu in personis propriis se contulerint, et per tempus, quod thesaurarii proventum hujus sanctae expeditionis, qui pro tempore fuerint deputati, ordinauerint, in illo permanserint, confisi de ipsius omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate, ac Verbi ejus, qui est via, veritas et vita, ac nobis qui in persona ejusdem beati Petri, ejus pari auctoritate, meritis licet imparibus, successores sumus, dixit: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis*; et etiam de potestatis plenitudine nobis caelitus tradita, plenariam omnium peccatorum suorum remissionem et indulgentiam, qualis per praedecessores nostros dari consuevit proficiscentibus in subsidium Terrae Sanctae, et qualis in anno jubileo per eosdem praedecessores concessa fuit, concedimus pariter et donamus, ac eorumdem omnium, quos in hanc sanctam expeditionem proficisci contigerit, animas sanctorum angelorum consortio in caelestibus, et aeterna felicitate permansuras perpetuo decernimus collocandas, ita ut, si forsitan designato tempore non expleto, ipsorum aliquos, postquam iter pro prosecutione tam sancti operis arri-

puerint, ex hac luce migrare contingat, indulgentiam hujusmodi omnino consequantur ». Interjectis nonnullis de iis, qui suo sumptu milites in sacra militia sustentarint, vel pro opum tenuitate vel amplitudine stipem ob sumptus bellicos contulerint, ac sacra exomologesi noxas expiaverint, Lusitanos ad mutuam animorum concordiam, ut omnium arma in hostes fidei jungantur, hortatur subdens: « Ut expeditio hujusmodi tanto majorem fructum reddere possit, quanto in dictis regno et dominiis omnes dissensiones cessaverint, ac pax et concordia vigebit, universos Christi fideles regni et dominiorum praedictorum incolas et habitatores, dominos, duces, principes, comites et barones, ac cujuscumque praevinentiae, dignitatis et excellentiae fuerint, per viscera misericordiae Domini nostri Jesu Christi, et per acerbissimam ejus passionem, quam immaculatus et innocens agnus, ut nos miseros peccatores ab aeterna morte redimeret, dignatus est pati, per iudicium extremum, in quo ante ejus tribunal constituti quisque secundum opera sua mercedem suscipiet, per spem vitae aeternae, quam re-promisit Deus diligentibus se, harum serie enixe monemus atque requirimus, eis in virtute sanctae obedientiae districtae praecipiendo mandantes, ut mutuam inter se charitatem, ac pacem, et concordiam, vel saltem tempore, quo expeditio praedicta durabit, treguas, inducias, seu belli moram, quas tenore praesentium auctoritate omnipotentis Dei, et pro securitate hujus sanctae et laudabilis expeditionis indicimus, ac per universa regnum et dominia praedicta inter incolas et habitatores illorum servari volumus, et observent, arma deponant, et privatarum injuriarum ac offensionum obliti, Christi Redemptoris nostri, injurias, offensiones et opprobria ulciscantur in hostes, qui Christianorum omnium sanguinem sitiunt, et Evangelicam lectionem delere conantur, arma sumant, nec dicta expeditione durante quovis quæsito colore directe vel indirecte, palam et occulte se ostendant, aut offendentes praestent auxilium, consilium vel favorem: nos enim omnes et singulos, quos arma sumere, et indictas per nos auctoritate omnipotentis Dei inducias hujusmodi violare, et nostris mandato, monitioni et requisitioni contravenire contingeret, excommunicationis sententiam, a qua non nisi a nobis vel successoribus nostris Romanis Pontificibus canonice intransibus, praeter quam in mortis articulo constituti, et debita satisfactione praemissa absolvi possint, incurrere volumus, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno MCDLXXXV, XII kal. Martii, Pontificatus nostri anno II (1).

(1) Mirum est parum alio diligentiae in re chronologica adhibuisse analitiam, ut Diploma istud in gratiam Joannis Lusitaniae regis datum anno huic tribuerit, contra perspicuas temporis notas, quibus consignatur. Datum est enim « die XII kal. Martii anno MCDLXXXV, Pontificatus anno II ». Pontificatus Innocentii annus secundus cum die illa Februarii nonnisi sequenti anno MCDLXXXVI conjungitur, quo tempore, stylo veteri, annus MCDLXXXV adhuc agebatur. Ex hac vero temporis adscriptione intelligimus hunc entium eidem anni ratione

36. *Delata Innocentio obsequia Galli regis, qui monetur ne quidquam innovet cum Ecclesiarum damno.* — Hactenus de Africanis et Lusitanis rebus: nunc ad Gallicas digredimur. Tenebat tum Francorum sceptrum Carolus VIII, qui cum Joannem Balvum episcopum cardinalem Albanensem, quem diu a Ludovico XI, ob proditiōnis consilia cum Burgundo agitata, fuisse assertivum custodiis vidimus, aliosque amplissimos oratores ad deferenda Innocentio veluti Christi in ferris vicario obsequia misisset, Pontifex etiam ad ornandum regis virtutibus animum, sectanda præclara majorum suorum exempla, studioque hæreditario complectendam Romanam Ecclesiam hortatus est¹: iis enim officiis et divinam gratiam, et secundos rerum successus ipsum promeriturum: « Venerabilis, inquit, frater noster Joannes episcopus Albanensis cardinalis, Andegavensis, et nobilis vir comes Delphinus reliquique oratores tui qui ad præstandum obedientiam nobis a majestate tua missi sunt, summa cum omnium commendatione munus per te eis demandatum adimpleverint; in quo non solum tua celsitudo magnis laudibus decorata est, quod vetustissimam progenitorum suorum religionem et inatam erga Apostolicam Sedem pietatem confirmavit, sed etiam quod tales viros miserit prudentia et integritate insignes qui tibi ornamento et usui possunt esse omnibus in rebus; ii affectum animi nostri erga majestatem tuam aperte potuerunt cognoscere, quam amamus singulari benevolentia, cui feliciter et prospere omnia evenire optamus, quod facile succedat, si Deum ante omnia timueris, si mandata illius observaveris religionem et justitiam toto pectore amplectendo, si Apostolicam Sedem pio cultu fueris prosecutus, et illius auctoritatem et dignitatem conservaveris et profexeris, ex quo majores tui nobilissimum illud nomen Christianissimæ domui tuæ intulerunt, ab Apostolica ipsa Sede in memoriam meritorum suorum acceptum. Persuademus nobis non solum te benefacta et observantiam in Romanam Ecclesiam majorum tuorum æquaturum, sed et superaturum, etc. Dat. Romæ die xviii Aprilis mcdlxxxv, Pontific. nostri anno i ».

37. Questus est apud eundem regem Innocentius² in Provincia, quæ recentem Francorum imperio adjuncta fuerat, jus Ecclesiasticum infringi a magistratibus, qui suis commodis variis artibus tuendæ regis auctoritatis specie inserviebant, eumque adhortatus est, ut cor-

ruptelas hujusmodi exscinderet: « Ecclesiæ, inquit, Ecclesiasticarumve personarum, præsertim episcoporum, atque S. R. E. cardinalium illa in patria provisorum cardinalium nulla ulterius dicatur esse consideratio, ita quod nisi eorum calliditati obvietur, futurum sit, ut apud eos libertas Ecclesiastica omnino confundatur, et nostra atque Sedis Apostolicæ auctoritas non mediocriter lædatur: ex quo etiam a nostri pastoralis officii debito excitati ulterius hæc dissimulare non valemus. Verumtamen quia indubie credimus præmissa tuam majestatem latere, decrevimus eandem his nostris litteris facere certiore, ut pro sui nominis gloria, suorum progenitorum vestigia sectando, huic tam perhorrendo abusui indilate et cum effectu occurrere velit, aut saltem patienter ferat, si hujusmodi abusus et illorum fautores juxta decreta sanctorum Patrum compesci mandaverimus. Dat. Romæ die xviii Junii mcdlxxxv, Pontificatus nostri anno i ».

Cum etiam celeberrimi cætus cleri Gallicani ad kalend. Augusti Parisiis indicti essent, atque non de causa levi suspicaretur Innocentius, in iis Pontificiæ in conferendis sacerdotiis auctoritati detractum iri, plures enim abolitam a Ludovico XI Pragmaticam Sanctionem instaurari cupiebant, Carolum monuit¹, ne acceptam a majoribus defensæ Sedis Apostolicæ, assertique juris Ecclesiastici gloriam aliqua labe lædari, nec improbis insidiantium Ecclesiæ majestati politicorum consiliis se irretiri pateretur.

« Carolo Francorum regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Intelleximus indictum esse quemdam prælatorum et aliorum Ecclesiasticorum conventum, qui ex omnibus provinciis regni tui ad kal. Augustas proxime futuras in civitate Parisiensi congregari debent ob nonnulla tractanda, quæ tendunt in diminutionem auctoritatis hujus sanctæ Sedis, quæ apud majestatem tuam, et omnes Christianos principes magno in honore et veneratione semper habita fuit. Dolemus, charissime fili, in tenera tua ætate, et in primordiis regni tui ea persuaderi tibi, quæ aliena sunt a sanctissimis progenitorum tuorum vestigiis, qui ob bene merita erga Apostolicam Sedem magnam gloriam apud omnes nationes consecuti sunt; non enim illi veriti sunt copias, facultates et sanguinem proprium pro conservanda S. R. E. auctoritate effundere, cum nihil pulchrius duxissent, quam bene mereri de vicario Jesus Christi: neque eos

¹ Lib. i. brev. p. 161. — ² Ib. p. 201.

¹ Lib. i. brev. p. 133.

ac Sixtus IV uti consuevisse, ut stylum veterem et novum in Epistolis consignandis indiscriminatim adhiberet. Hic enim, sicut et in litteris relatis inferius num. 15 veterem tenet. Superius vero in litteris num. 18 recitatis, novum præfert. Ita pariter et Sixto IV usitatum. Litteræ relatae in Annalibus A. mcdlxxxiii. 2. stylo novo aptantur; litteræ vero de quibus ad A. mcdlxxxvii. 1. veterem consignantur. Hæc chronologi animadversione dignissima censeo. Ex his vero alteram annaliste sphalma corrigas, cum hic num. 53 alias exhibeat litteras ad regem Angliæ, quæ ad sequentem annum referendæ sunt.

fefellit tam praeclarum et laudabile propositum. Auxit illis Deus felicitatem et gloriam, et pulcherrimo imperio, quantum nunc inelyta tua domus possidet, decoravit. A Sede quoque Apostolica magnam et privilegiorum et Christianissimi nominis gratitudinem receperunt, in memoriam pie et magnanime factorum erga se, quod contra cernere licuit in iis, qui a solita devotione deficientes aliquid attentare conati sunt in praedictum Pontificiae majestatis, qui deserti a suis magna parte regni spoliati in merore et infelicitate vitam finierunt. Hortamur te, ut eorum imiteris exempla, qui benefaciendo et Romanis Pontificibus obsequendo, et praesenti vitae et futurae digne et praeclare sibi consuluerunt; non autem illorum, qui perversis ducti consiliis, et sibi et aliis perniciosi esse voluerunt: habes enim ante oculos exempla domestica: singularis amor, quo te prosequimur, hortatur nos ut libere et amanter te alloquamur, veluti charissimum filium, cujus felicitatem non solum augeri, sed etiam perpetuo conservari desideramus. Cave profecto, si te ipsum et salutem tuam amas, ne patiaris conventus istos fieri in detrimentum sanctae Apostolicae Sedis, neque aliud statui aut decerni, quod pertineat ad auctoritatem Romanae Ecclesiae, nobis inconsultis: rescinde omnino et dissipa malas hujusmodi hominum prave sentientium voluntates, qui te in offensam Dei nisi obviam ieris, facile possent inducere: petant a nobis, si quid volunt, et honesta eis non denegabimus: non est tam dura, tam inexorabilis Apostolica Sedes, quae recurrentibus ad se cum humilitate filiis satisfacere non consueverit in his, quae cum Deo et honore licet concedere. Rogamus diligenter animum ad hoc advertas, charissime fili: agitur non minus de re Apostolicae Sedis quam de te, si divina majestas ad indignationem fuerit provocata: non enim praesenti gloriae tuae tantum consules, si majorum tuorum exempla imitatus Romanae Ecclesiae auctoritatem conservaveris et auxeris, sed etiam aeternae saluti tuae prospicies; et tantam apud omnes commendationem reportabis, ut merito te Christianissimum illud nomen decere possint agnoscere. Super his autem responsum a te expectamus. Dat. Romae die xxv Julii mcdlxxxv, Pontificatus nostri anno 1 ».

38. *Ferdinandus Neapolitanus Ecclesiae juri- bus infensus.* — Praebuit se Innocentius Ecclesiastici juris assertorem vindicemque justitiae, ut refert Ms. Vaticani auctor¹, adeo ut in Ferdinandum regem Neapolitanum Pontificium jus proferentem, inque suos tyrannidem exercentem bellum susceperit: cujus exordia inde erupisse tradunt², Alfonso nimirum Calabriae

ducem Ferrariensi perfunctum bello potentiam opesque metiri justitia abnuentem, « in quo nec luxuria crudelitati obstabat, neque crudelitas luxuriae », ut ait Mariana³, cum sapius sudores pauperum impune suxisset, procerum divitias vi ac dolo invadere meditatam⁴, cumque ex Aquilano agro croci ferace ingentes opes se cummulaturum speraret, comitem Montorii, officii causa ad se venientem cum uxore, circumventum calumniis Neapolim rapi vincitum jussisse⁵. Percrebuit mox rumor illum capitali sententia damnatum, quem verum Ms. Vaticani auctor⁶ putavit, qui subdit: « Propter quod omnis populus Aquilanae civitatis turbatus insurrexit contra regem, vocavitque Ecclesiam dominam, misitque ad Pontificem nostrum, ut dominium caperet, rogavitque eum, ut si ad dictum locum mitti contigerit gentes aliquas, non nisi Columenses mitteret: et ita factum fuit ».

39. Accusant nonnulli Innocentium suscepti Aquilanorum patrocinii adversus Ferdinandum in cujus ipse aula fuisset educatus: sed illi parum Pontificialis officii religionem majestatemque se attendisse ostendunt; numquid enim propterea nefaria in clientes Romanae Ecclesiae agitari latrocinia, et jura Pontificia conculcari a Ferdinando pati debuit? praesertim cum adeo efferatus referatur⁷, ut inde collegerit crudelitatis invidiam hanc, ipsum omnes regni proceres ad solennes Neapolitanos caelus convocasse, ut redactos in suam potestatem contrucidaret; quo metu ii perentisi accedere detrectarunt, ut dictus Intissura refert: « Convocavit, inquit, omnes dominos regni sui, vocavitque illos ut venirent ad dictum locum, a quibus nullam obedientiam habuit ex eo quia, ut dicebatur, intendebat eos omnes, cum haberet in suo dominio, decapitare, ex quo omnes domini regni sui insurrexerunt contra eum, vocaveruntque Ecclesiam, et imploraverunt auxilium Venetorum, et obtulerunt dictas terras Ecclesiae et Romano Pontifici, uti erant prius cum solutione census consueti, minantes, quod si papa eos non adjuvaret, seu promissis non attenderet, sese aliis daturus: et fuerunt omnes principes et domini, exceptis tribus, videlicet comite Fundorum, duce Melphi, qui fuit nepos Pii, et principe Tarenti, qui servant fidelitatem regi ipsi ». Addit auctor Pontificem saepius cardinalium senatum ad expedienda in re ancipiti optima consilia convocasse: ex quo non cupiditate alieni imperii illectum, sed ductum officii justitiaeque religione constat. Ut vero suscepti pro insontibus a tyranni potentia vindicandis consilii, tutandoque jure Pontificio belli aequitatem omnibus perspicuam faceret, publica Diplomata edidit, in quibus singulae causae

¹ Inn. I. II. brev. p. 57. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ² Volat. antropol. I. XXV.

³ Marian. I. XXV. c. 7. — ⁴ Comin. I. VII. c. 1. — ⁵ Sar. I. XX. c. 66. Bent. I. VIII. Sabell. Enead. 10. I. VIII. — ⁶ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Panvin. in Innoc. VIII. — ⁷ Ms. Vat. ubi sup.

descriptæ fuere, eaque ad Ferdinandum et Elisabethæ insulæ Siciliæ, Aragoniæ et Castellæ reges transmisit, de quibus in litteris mense Novembri datis ad cardinalem Toletanum meminit ¹: « Copiam, inquit, Bullæ per nos editæ ad eas majestates transmittimus, ut aperte videant legitimas et necessarias causas, quæ ad hoc nos induxerunt ». Carolum etiam VIII Francorum regem, quem insignes studii in Ecclesiam eximii notas ostendisse vidimus, ad tutandas contra Ferdinandum Ecclesiæ partes sollicitavit, præfectumque Meldensem mense Novembri rogavit ², ut causæ Pontificiæ in bello Neapolitano æquitatem Carolo exponeret.

40. Desierat ³ nimirum Ferdinandus, qui ob impuros natales regio apice erat indignus, inque parto vi et injuria regno parenti successerat, pendere nummarium vectigal, quod Gallicæ stirpis reges inferre Romanæ Ecclesiæ arario consueverant, ac splendide fiduciaria officia se exhibuisse putabat, si phaleratum equum obtulisset. Immunitatem etiam sacerdotalis ordinis turpiter labefactabat: tum clientes Ecclesiæ sæva tyrannide, ut antea dictum est, premebat: ob quas causas suscepto bello Innocentius Roberto ⁴ Sanseverinati Pontificii exercitus militare imperium detulit, ac præmissis Prospero et Fabricio Columnensibus, Aquilam in Romanæ Ecclesiæ potestatem accepit, ut testatur Ms. Vatieani auctor hisce verbis ⁵: « Die XVI Octobris civitas Aquilæ cum omni suo comitatu erexit vexillum Ecclesiæ, et ita fertur fecisse multas terras et castra regni prædicti, et dux Olveti fertur venisse ad obedientiam papæ, et dixisse se nolle habere, et recognoscere alium in dominum nisi papam ». Plures etiam alii proceres, excusso Ferdinandi jugo, in Pontificiam clientelam se contulere, quos excepit Innocentius, ipsosque sacramenti fidei Ferdinando præstitæ religione imperioque illius solvit: qua de re extant datæ ad principem Bissiniani litteræ ⁶.

41. At Ferdinandus cum proceres in se conjuratos vidisset, quorum signiferum fuisse Antonellum Salernitanum principem memorant ⁷, ad removendam a se invidiam ex comitis Montorii iniquis vinculis in se concitatam, illum uxoremque liberos dimisit, quibus Aquilam redeuntibus Pontifex datis XVI Novembris litteris gratulatus est ⁸:

« Comiti et comitissæ Montorii.

« Dilecti filii, salutem, etc. Non mediocriter doluimus de incommodis et jacturis, quas passi fuistis superioribus mensibus, quas vitare potuissetis, si paternis nostris monitis obtemperavissetis, admonentes ne aliquam fidem duci Calabriae adhiberetis; nuper autem eum intel-

lexerimus nobilitates vestram in patriam rediisse incolumes et liberos evasisse, lætati plurimum sumus, vobisque gratulamur præsertim, quod vos bona civium istorum, (nempe Aquilanorum), qui nobis et S. R. E. adhæserunt gratia exceptos audiverimus, quod, ut nostis, semper procuravimus; dileximus enim vos semper paterno amore, etc. Dat. Romæ die XVI Novembris MCDLXXXV, Pontificatus nostri an. 1 ». Placato ob liberatos hosce insontes populorum odio, Ferdinandus conjuratos proceres delinivit, dissociatosque deinde insigni perfidia oppressit ¹, utque Pontificem intestino bello implicaret, Virginium Ursinum, quantumvis innocentiùs illum continere in officio amplissimis pollicitationibus anniteretur, in suas partes pellexit, militarisque imperii summam illi obtulit: abductæ ab hoc ingentes Romanorum prædæ fuerunt, atque excursiones ad portas Urbis factæ. Navatam autem tum a Juliano Robureo cardinale, postea Pontifice, una cum cardinalibus Sabello et Columna diligentem operam ad propulsandos perduelles, narrat Stephanus Infissura ²: « Quintadecima, inquit, die dieti mensis, (nimirum Decembris), multi armati tentaverunt eapere portam populi, sed vigiles, qui ibi erant defenderunt. De nostris custodibus unus tantum in facie ibi vulneratus fuit, et illa et aliis noctibus cardinalis S. Petri ad Vincula, et aliquando Sabellus, et cardinalis Columna personaliter armati cum satellitibus portas omnes Urbis, et muros, et eustodes ibi existentes visitaverunt simul et munierunt ».

42. Delusus Virginium Ursinus opprimendæ Urbis spe, dolo ac fraude Romanos in Innocentium et cardinales illi addictissimos concitare aggressus est; spargere enim schedulas curavit, quibus Pontificem legitime creatum non fuisse jactabat, nonnullosque cardinales sacram purpuram sine jure circumferre: tum ad creandum alium Pontificem factiosis opem promittebat. Quod attinet ad ipsum Julianum cardinalem S. Petri, in illius belli ardore ad deturbandum regno Neapolitano Ferdinandum omnem navasse operam, ut Renatus dux Lotharingiæ, Renati senioris regis Neapolitani ex Joannis filii nata pronepos, ad solium hæreditarium evocaretur, narrat Comineus ³: illum autem tardius ad tantam expeditionem conficiendam se comparasse dicitur inferius. Cingebatur interea undique periculis Pontifex, quippe hostes Nomentano ponte occupato, impositoque ei agmine præsiario, circum mœnia grassabantur: ad quas excursiones prohibendas vigesimo ⁴ octavo Decembris die Robertus Sanseverinas eduxit exercitum, hostemque occupato ponte depulit,

¹ Lib. II. brev. p. 50. — ² Ib. p. 57. — ³ Panvin. in Jan. VIII. — ⁴ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Raph. Vol. I. VI et I. XXII. — ⁵ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ⁶ Lib. II. brev. p. 69. — ⁷ Raph. Volat. I. VI. — ⁸ Lib. II. brev. p. 49.

¹ Marian. I. XXV. c. 7. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Panvin. in Jan. VIII. — ² Ms. arch. Vat. ubi sup. — ³ Comin. I. VII. c. I. — ⁴ Ms. arch. Vat. ubi sup. Panvin. in Innoc. VIII.

deditionisque vindicandi filii sauciati causa con-
trucidari iussit.

43. *Italia bello concussa.* — Sparsæ hujus
belli faces universam Italiam inflammarunt,
nam Ferdinandus rex Florentinorum Laurentii
Medicei opes, tum Sfortiæ ducis Mediolanensis
auxilia sibi adsevit¹: Pontifex vero non Venetos
modo, verum et Genuenses sibi fœdere conjun-
xit, pactionum interprete Lazaro Auria, quas
a se servatum iri, datis ad magistratus hœc
litteris, pollicitus est²:

« Cardinali et duci, ac officio balliæ civitatis
Januæ.

« Dilecti filii, salutem, etc. Cum pro nostra
in patriam charitate et boni pastoris officio, tum
pro eo amore, quo semper vos prosecuti sumus,
ea cum ista civitate fœdera iuvimus, quæ
non solum honesta, sed etiam necessaria sumus
arbitrati, ad quod præstantissimi viri dilecti
filii Lazari oratoris vestri multum profuit aucto-
ritas, quo potissimum medio hœc negotium ad
exitum peroptatum ductum fuisse gaudemus,
et ut de nostra voluntate nunc clarius certiores
fieri possitis, harum litterarum vigore vobis
constanter affirmamus quantum ad nos spectat,
et ex latere nostro fœdera inter nos iuta serva-
turos esse, ac in fide data diligenter persevera-
turos: hortamur vos, ut idem erga nos præstare
velitis, et id efficiatis, quod civitati isti decorum
et utile, vobis autem gloriosum et honorificum
erit, etc. ». Preces addit, ut quatuor triremes,
quarum duæ sunt Pontificiæ, instructas mittant.
« Dat. Romæ die XXIX Novembris MCDLXXXV, Pon-
tificatus nostri anno II.

44. Habita porro fuit a Genuensi oratore in-
signis oratio, in qua cum de suscepto Pontificatu
gratulatus esset, Genuensis nationis elogium
amplissimis verbis celebravit. Comparata³ est
proximo anno in Genuensi portu classis ad Re-
natum ducem Lotharingiæ, de quo paulo ante
memoravi, cum Gallico exercitu in Neapolitanum
regnum transportandum, quare Ferdinandus
maximis curis torqueri cœpit. Caterum in
iis Italicis tumultibus, cum populi fluctuarent,
quas potissimum partes sequerentur, Senenses,
de suæ libertatis asserendæ solliciti, cum pluri-
mis officiis suum in Ecclesiam studium, de quo
non immerito Innocentius ambigebat, deprom-
pserunt, Pontificem, quem hostes in invidiam
suscepti opprimendæ Italicæ libertatis consilii
vœbant, pertentarent quo tandem animo in
Senensem rem affectus esset: quos Innocentius
paterno ipsos studio se complecti certiores fecit,
inque pristina dignitate tutaturum: tum horta-
tus⁴ est, ut in fide Romanæ Ecclesiæ permane-
rent.

45. Hœc anno Veneti, cum diutinum bellum

cum Hercule Atestino duce Ferrariæ gessissent,
atque a Sixto censuris percussi essent, quod
urbem Pontificiæ ditionis adorirentur, quan-
tumvis justo bello Atestinum petiissent, illi de-
mum jura Sedis Apostolicæ reveriti, cœptis des-
titere, atque in gratiam Ecclesiæ ab Innocentio
restituti fuere:

« Ad futuram rei memoriam.

« Dudum felicis recollectionis Sixtus papa IV
prædecessor noster dilectos filios nobilem virum
Joannem Moenigo ducem, et cives Venetiarum,
qui civitatem nostram Ferrariensem tunc aëta
obsidione premebant, ut ab obsidione hujus-
modi desisterent, diversimode et postremo per
quasdam suas litteras monuit et requisivit, ac
in eos, si prædictis, eorumque fautores, consul-
tores et adherentes in Venetiarum, et aliis tunc
expressis civitatibus, terris et locis eorum di-
tioni subjectis degentes, et Ecclesiasticas perso-
nas et sæculares, si nonnullis aliis tunc expres-
sis monitionibus, requisitionibus et mandatis
ejusdem prædecessoris circa præmissa, infra
certos eis ad id præfixos terminos, non parent,
excommunicationis, suspensionis, privationis et
inhabilitatis, et interdicti, ac æternæ maledi-
ctionis, aliasque tunc expressas formidabiles
Ecclesiasticas sententias, censuras et pœnas pro-
mulgavit, prout in eisdem litteris plenius con-
tinetur. Cum autem postmodum, licet longe
post decursos terminos prædictos, dux et Veneti
præfati ab obsidione prædicta circa ipsius præ-
decessoris obitum cessaverint, ac post nostram
ad summi Apostolatus apicem assumptionem
per nonnullos sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardina-
les, origine Venetos, pro censurarum earumdem
sublatione humiliter supplicari fecerint, et nobis
respondentibus nos propter Pontificatus nostri
novitatem velle desuper aliquantulum cogitare,
nuper iterato eorumdem cardinalium eorum
nomine supplicationem nostramque responsio-
nem commemorantes, nobis per eorum litteras
summa cum humilitate et instantia supplicave-
rint pro summotione censurarum et pœnarum
earumdem; nos hujusmodi supplicationibus
inclinati, pii patris et boni pastoris vices implere
volentes, ducem, cives, fautores, consultores,
adherentes, ac omnes et singulos alios Eccle-
siasticos et sæculares, quotquot sint; et qua-
cumque Ecclesiastica etiam patriarchali et mun-
dana dignitate præfulgeant, quorum omnium
nomina et cognomina, dignitates conditiones-
que haberi volumus pro expressis, prolatis per
easdem litteras, aut aliis quibuslibet præmissorum
occasione Ecclesiasticis sententiis, censuris
et pœnis auctoritate Apostolica præsentium le-
nore absolvimus et totaliter liberamus, etc. Dat.
Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Do-
minicæ MCDLXXXIV, pridie kal. Martii, Pontifica-
tus nostri anno I ».

46. *Concitas in Scotia tumultus compescere*

¹ Id. ib. et Brutus l. VIII. — ² Lib. II. Joëv. p. 54. Aug. Just. l. V. — ³ Comm. l. VII. c. I. — ⁴ Lib. II. Joëv. p. 49.

nititur Pontifex, et ad Leodienses internuntium mittit quæ pacem procuret. — In Scotia cum ingentes tumultus concitati essent, regnique ordines in regem conjurationes varias fecissent, Innocentius ad publicam pacem restituendam has leges tulit¹:

« Venerabili fratri Jacobo episcopo Imolensi, ad charissimum in Christo filium nostrum Jacobum Scotorum regem illustrem illiusque regnum, provincias, villas, civitates et dominia nostro et Apostolicæ Sedis cum plenaria potestate legato de latere, commissario et oratori, salutem.

« Illius, qui pacis est auctor et per quem reges regnant, vices, meritis licet insufficientibus, gerentes in terris, illa, quæ ad pacem et obedientiam sunt præcipue inter Catholicos reges et subditos supremis desideriis amplectimur, et paterna charitate, ut perpetuo persistent, favorabiliter prosequimur, ac illis Apostolici muniminis robur efficaciter et libenter apponimus; turbatores vero pacis et obedientiæ, cujus possessione nil suavius, nihilque dulcius esse potest, ne impium eorum propositum nimium invalescat, sed ab illo si non virtutis amore, metu tamen pœnæ retrahantur Ecclesiastico mucrone percellimus, ut etiam cæteri, eorum exemplo perterriti, a perniciosis acibus abstineant, et ad inobedientiam in suos principes non audeant prosilire, sed et si in aliqua parte orbis terrarum pacem et obedientiam vigere, ac turbationum et dissidiorum fomenta evelli desideremus, id profecto in regno Scotiæ eo ferventius fore exoptamus, quo reges illius et etiam regnicolæ, postquam ubera sanctæ matris Ecclesiæ sugere incæperunt, in ipsius obedientiæ constantia firmiter perseverarunt, nec a Catholice fidei rectitudine aliquo tempore deviarunt.

« Sane dudum, dum in minoribus constituti essemus, et etiam postquam divina favente clementia ad apicem summi Apostolatus assumpti fuimus, probata experientia cognovimus, modernas provisiones Ecclesiarum etiam cathedralium dicti regni non cum ea quiete et concordia processisse, prout antiquis temporibus processerant, admirantes unde ista ita Ecclesiæ et regno damnosa provenire possent: nam sic ad Ecclesias ipsas promoli et promovendi, vel alii pro eis, cum in Romana curia præsentibus sunt, asserunt charissimum in Christo filium nostrum Jacobum Scotorum regem illustrem cujuslibet eorum promotionem affectare, ac sibi favores suos impendere; cum id impossibile sit, et quandoque contrarium experientia edocuit, et perquirentes more boni patris, qui filiorum discordias omni studio extirpare desiderat, ac periti medici, qui, ut infirmitati con-

gruentem medelam adhibere possit, infirmitatis originem et qualitatem perquirat, reperimus per relationem fide dignorum, quod ea occasione præcipue eveniunt, quod nonnulli regnicolæ in regem et statum ejus cervicem erigere non erubuerunt, ac etiam ex multis inter regnicolæ initis conspirationibus et confederationibus, ex quibus bella, seditiones, turbationes, homicidia, agrorum depopulationes, hominum captivitates, et alia mala innumera exorta fuere, et non solum Ecclesia laniatur, Dei cultus diminuitur et contemnitur, sed justitia non ministratur, totumque regnum depauperatur et destruitur, de quibus summe et ex intimis, et non absque magna nostræ mentis amaritudine condolimus, et præcipue, quod in tantum regem, ac nobilissimæ et antiquissimæ familiæ regie domus Scotorum, quæ plura tempora, etiam ante Christi adventum, ibidem dominata est, talia hoc tempore a quibusdam subditis suis perpetrata existunt: nihilominus intelleximus, quod operante divina clementia, præmissa omnia quasi sedata sunt bonitate regis, qui a Deo, et piissima matre Maria semper virgine a tot malis liberationem recognoscens, more veri Christiani ac sua innata benignitate, præfatis offensionibus suis indulgit, ac libere et sponte tales illatas injurias condonavit et remisit, ac de illis oblitus est; atque ita tales offensores amore et affectione prosequatur, ac si nunquam talia contra ipsum perpetrata fuissent, illius vestigia imitatus, qui etiam pro suis persecutoribus exoravit: quam remissionem plurimum in Domino commendamus, illamque approbamus, et paterna charitate amplectimur, obsecrantes per viscera misericordie Domini nostri Jesu Christi regem ipsum, ac regni prælatos et principes, ac alios omnes regnicolas, quocumque nomine nuncupatos, pacem et concordiam amplecti et observare, ac a discordiis et dissidiis, quæ mala omnia parturiunt, totis conatibus abstinere studeant, ac laudabiles et suavissimos fructus, quos parturit concordie et obedientie dulcedo, suis animis gustent; quod si gustaverint, nunquam ad dissidia prosilient.

« Et quia Romanus Pontifex totius gregis Dominici pastor universalis de regibus et principibus legitimis diebus ex debito pastoralis officii specialem curam habere, ac auctoritatem Apostolicam pro eis penitus exercere, et maxime pro dicto rege et ejus stirpe, quæ Christo redemptori nostro, et Sedi Apostolicæ semper fidelissima fuit, ut eo facilius rex ipse suo regno subvenire, illiusque universali Ecclesiæ, sicut solitus est, ac ex celsitudine regia tenetur, valeat, et ejus in dicto regno legitimi successores pro tempore similiter valeant, et ut Dei cultus manuteneatur et augetur, animarum periculis obvietur, et bonum totius regni reparetur et procuretur, necnon conspirationibus, confede-

¹ Lib. Bull. an. 1. to. II. p. 148. sign. rec. num. 1902.

rationibus aliisque præmissis opportune providetur et obviatur, motu proprio, et ex certa scientia, non ad ipsius regis, vel alterius pro eo desuper oblatae petitionis instantiam, sed ex nostra mere et libera voluntate, ac de fratrum nostrorum consilio et assensu unanimi sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, hortamur in Christo et rogamus præfatum Jacobum regem Scotorum illustrem filium charissimum per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi, ut tales concessas indulgentias more regio ratas habeat atque gratas, nunquam contraveniat aliquo quæsito colore vel causa.

47. « Hortamur etiam et monemus omnes et singulos Ecclesiasticos et prælatos etiam archiepiscopali, episcopali, abbatiali, vel alia quacumque præfulgeant dignitate, sive regulares, sive sæculares, exemptos et non exemptos, cujuscumque gradus, duces, comites, barones, nobiles, dominos, quocumque nomine nuncupatos, cives, burgeses, universitates quascumque, et universaliter omnes et singulos subditos et regnicolas, ut sub dicti regis obedientia et fidelitate, ac successorum suorum legitimorum juxta dictum Apostoli: *Regibus obedite*: maneant, nunquamque contraveniant aliquo quæsito colore, vel causa, ac, ut ex fidelitatis debito tenentur, fideliter perseverent, et quod se, ut homines et veri fideles emendent, et non perseverent, ut dæmones, sed ab omni conspiratione, ac confœderatione, et inobedientia in statum regium penitus desistant, ita quod quemadmodum rex Scotorum hominum, et non terræ, ut alii specialiter nominantur, ita per subditorum veram obedientiam et fidelitatem in veritate et in facto eorum rex præfulgeat, et sit, quodque tales perseverando in malis non velint hoc tempore nomen infidelitatis adipisci, cum eorum majores, et ipsi semper fuerint fidelissimi, et ita fuisse benemerito gloriantur.

48. « Præterea de fratrum prædictorum consilio et assensu constituimus et ordinamus, ne quis regnicola ex prædictis audeat in posterum contra regem, vel ejus statum verbo aut facto rebellionem quovis tempore facere, vel tractare, vel aliquid contra inferre, vel inferri facere, vel manus in personam ipsius regis, vel suorum familiarium, aut ejus successorum legitimorum in regno mittere per se, vel per quoscumque alios etiam extraneos, vel contrafacientes quoquo modo manutenere et adjuvare, vel se eis associare, aut cum eis publice vel occulte participare, vel ipsos aut eorum bona ad dictorum malignantium utilitatem receptare, vel eis panem, vina, cervisiam, blada, carnes, pisces, vel alia ad victum facientia, aut equos, homines, currus, arma quæcumque, navigia, pecunias, merces, vel alias res quascumque, que ad ipsorum commodum cedant, eis quoquo-

modo concedere, vel quod alii concedant permittere, non audeat nec præsumat, imo debeat prohibere juxta posse, nec in prædictis vel aliquo prædictorum et infrascriptorum præsentium auxilium, consilium vel favorem, facite vel expresse, directe vel indirecte, quodque aliqui ex regnicolis nullas conspirationes, confœderationes vel conventiones inter se ipsos, vel cum aliis extra regnum, cum sint omni jure prohibita, et in animarum suarum periculum, ac Dei, et regie majestatis offensam, et scandalum plurimorum fiant, nec exercitus, vel conventicula facere, vel arma assumere, nisi de mandato regis expresso: nos enim tales conjurationes, confœderationes, conspirationes et pacta facta et faciendas, facta et facienda ex quibuscumque coloribus et causis, pœnis, quibuscumque juramentis et vinculis roboratas et roborata ex nunc, prout ex tunc, dissolvimus, irritamus et annullamus, et ita esse nullas et nulla ipso jure decernimus, declaramus et definimus. Et ne aliquis regnicola ex prædictis, spretis dictis nostris exhortationibus, monitionibus, constitutionibus ac ordinationibus audeat aliquo tempore contravenire in prædictis, vel aliquo prædictorum, aut aliquid contra ea vel eorum aliquod temerarie attentare vel innovare, sed timore pœnarum abstineat et retrahatur, quicumque de prædictis in aliquo prædictorum contraverit, omnibus infrascriptis ipso jure subjaceat pœnis, nam si sit civitas aliqua, villa vel burgus, aut aliqua alia universitas, vel collegium, quocumque nomine nuncupatum fuerit, ipso jure Ecclesiastico supponimus interdico cum omnibus locis sibi subditis vel adherentibus; et nihilominus privetur ipso jure et ipso facto omnibus libertatibus, privilegiis, immunitatibus realibus et personalibus sub quacumque verborum forma concessis a Sede Apostolica, vel regali celsitudine, vel aliis quibuscumque, et ipsius subditos et obligatos ipso jure solutos esse decernimus, et ex nunc, prout ex tunc, absolvimus et liberamus ab hujusmodi fidelitatis, obligationibus et juramentis; principales vero factiosi in dicta universitate, vel universitatibus, et eorum descendentes infrascriptis subjaceant pœnis. Si archiepiscopus, episcopus, abbas, vel quivis alius Ecclesiasticus regularis vel sæcularis, exemptus et non exemptus, sit jure excommunicatus, et a regimine et administratione Ecclesiæ suæ seu monasterii remotus et privatus: dux, comes, baro, vel quivis dominus, vel privatus, vel quivis alius regnicola, illius villas, loca, et dominia similiter Ecclesiastico supponimus interdico strictissime observando. Et nihilominus ducatu, comitatu, baronia, quovis dominio et bonis ipso facto et ipso jure privetur, et sine aliqua alia declaratione privatus existat, et in sententiam excommunicationis ipso facto in-

cidat. Cæterum statuimus et ordinamus, quod si aliquis ita innodatus in mortis articulo a dicta fuerit sententia absolutus, licet super hoc sit satis de jure provisum, ne autem aliquis prætextu juris ignorantiae se valeat excusare, volumus et declaramus, quod taliter absolutus, nisi, postquam ad convalescentiam pervenerit, de injuriis et aliis illatis damnis ipsi regi, vel aliis pro ejus regia majestate intervenientibus, restitutionem et satisfactionem fecerit, in eandem excommunicationis sententiam ipso facto incidat: communionem cum tali contrafaciente, et participationem quamlibet omnibus Christi fidelibus ex nunc, prout ex tunc, sub simili excommunicationis pœna interdicimus, et omnino prohibemus, ita quod nullus eisdem pactis, confœderationibus, consiliis, favoribus, vel quovis alio modo eis assistere seu assistentibus consilium vel favorem dare præsumat: et qui contrafecerit ipsum infamem et inhabilem perpetuo esse et remanere decernimus, ita quod non possit condere testamentum, vel aliquam aliam ultimam voluntatem, nec aliquis valeat ei ex testamento, vel ab intestato, neque ipse aliis quovis modo succedere: insuper nullus ei teneatur, vel cogatur in aliquo negotio, vel causa, sed ipse aliis respondere, nullusque ei in aliquibus negotiis patrocinetur, vel possit procurare, neque ipse ad patrocinandum aliis admittatur, nec ad deponendum testimonium quovis negotio contra aliquos, vel ad alios legitimos actus; sed alii bene contra eum admittantur.

49. « Volumus etiam et decernimus, quod si tabellio fuerit, vel alius, cui de jure vel alias daretur fides, nullo modo ei de cætero vel ejus scripturis credatur, sed cum auctore suo damnato damnatæ reputentur; si vero iudex fuerit, nulla causa ad ejus auditorium deferatur, neque sententiæ ejus valeant vel processus, et si aliqua privilegia, immunitates, libertates reales et personales, sub quacunque forma verborum vel quævis alia habeat, vel tenere noscatur, ex nunc, prout ex tunc, ipso jure privetur: et si in feudum, vel emphiteosim, vel aliquo quocumque titulo aliqua dominia, terras, vel quæcumque alia bona habeat, vel beneficia, aut officia, seu dignitates Ecclesiasticas vel mundanas sub quocumque nomine nuncupatas oblineat, ipso jure sit eis penitus privatus, possintque ex tunc ipsa dignitates, officia, et beneficia tanquam per privationem hujusmodi vacantia, a te seu quocumque alio ad id potestatem habente, libere et licite impetrari, et ipse et sui descendentes usque ad tertium gradum inclusive ad omnes dignitates, administrationes, officia et beneficia Ecclesiastica vel mundana, sub quovis nomine habita, et habenda, ipso jure reddantur inhabiles, et priventur, concedentes liberam facultatem et po-

testatem illis, ad quos dicta feuda, et alia bona prædicta quovis jure pertinent, propria auctoritate, ac sine aliqua alia auctoritate et solemnitate capiendi, et de eis disponendi, secundum quod eis melius magis expediens videbitur faciendum, et si infra terminum unius mensis, a die declarati delicti inchoandum, de dictis bonis seu rebus non disposuerit ille, cui pertinent, de illis pro illa vice tantum amplius disponere possit, sed reserventur dispositioni superioris laici, si Ecclesiasticus fuerit, dispositioni Apostolicæ Sedis.

50. « Et nihilominus a dictis pœnis tales ita involuti et puniti, præterquam a Rom. Pont. non possint absolvi nec liberari, nec aliququaliter ab aliquo alio cum eis dispensari, et quidquid contra prædicta vel aliqua prædictorum attentabitur, ipso jure nullius sint roboris vel momenti, et careant omnino robore firmitatis. Demum quia prædictis delictis condigna pœna reperiri non potest, bona mobilia ipsorum delinquentium occupantibus, fidelibus dumtaxat, ex nunc, prout ex tunc, concedimus pleno jure: immobilia vero eorum superioribus eodem jure confiscamus, personas vero ipsorum capientibus damus in perpetuam servitutem, fiant eorum domus desertæ, et non sint qui habitent in eis: dentur cuncta eorum ædificia in ruinam, et ut perpetuam eorum delinquentium notam infamiæ ædificiorum perpetua ruina testetur, nullo umquam tempore reparentur. Obedientes vero et fideles regię coronæ, etsi obedientia talis et fidelitas ad cumulum bonorum temporalium, gloriæque aternæ meritum eis valeant, nos tamen auctoritate Dei omnipotentis, cujus vices gerimus in terris, benedicimus, et nos, et hanc Sedem offerimus eis fore liberales et gratiosos.

51. « Porro cum nos pro pace regis et regni archiepiscoporum, episcoporum, et aliorum Ecclesiasticorum, ducum, baronum, aliorumque regnicolarum prædictorum præmissa omnia fecerimus, statuerimus et ordinaverimus, et has nostras præsentis litteras desuper concesserimus, de fraternitatis tuæ probitate, integritate, prudentia et bonitate aliisque virtutum meritis, quibus personam tuam Altissimus illustravit, gratiarum muneribus plurimum in Domino confidentes, firmam spem fiduciamque tenentes, quod tu a Deo tibi concessa industria eisdem regi et regno illiusque archiepiscopis, episcopis, ducibus, baronibus, aliisque regnicolis prædictis valde perutilis eris, et etiam fructuosus, matura deliberatione cum eisdem fratribus præhabita, fraternitatem eandem de fratrum eorundem consilio unanimi ad dictum Jacobum regem illustrem, illiusque regni provincias, civitates, villas et dominia pro pace et quiete regis et regnicolarum prædictorum, nostrum et Apostolicæ Sedis commissarium et oratorem cum

plena potestate legati de latere praesentialiter duximus destinandum. Et ut in praemissis per te exsequendis, dirigendis et sedandis negotiis optima adsit facultas tibi per te, vel alium, seu alios praemissa omnia et singula, prout superius enarrantur, ac litteras huiusmodi, ne de ipsorum aliquo valeat aliquis ignorantiam allegare, in aliqua, quam malueris, cathedrali Ecclesia dicti regni auctoritate Apostolica vice nostra publicandi, intimandi, insinuandi et notificandi, necnon penas praedictas, et earum quamlibet, prout melius in Domino expediens fraternitati tuae videbitur, mutandi, moderandi, augendi et corrigendi, ac in quibuscumque articulis praemissis aliter statuendi et ordinandi, deformata reformandi, indirecta dirigendi, et nihilominus contradictores quoslibet et rebelles per praedictas et alias censuras, et penas Ecclesiasticas, et quaecumque alia juris et justitiae remedia dicta auctoritate compellendi, omniaque alia in praemissis, et circa ea necessaria, seu quomodolibet opportuna faciendi et exequendi, quibuslibet privilegiis, indultis, exemptionibus, et litteris Apostolicis generalibus, vel specialibus, sub quacumque verborum forma, vel expressione concessis, quae nulla cuiuscumque dignitatis, status, gradus, praeminentiae vel ordinis existant, in hac parte volumus suffragari, caeterisque contrariis nequaquam obstantibus, plenam et liberam auctoritate Apostolica tenore praesentium concedimus facultatem pariter et auctoritatem. Nos enim ex nunc, prout ex tunc, omnes et singulas sententias, censuras et penas, quas rite tuleris in contradictores quoslibet, et rebelles, necnon quaecumque omnia et singula, quae per te in praemissis, et circa, et ab eorum quolibet, et alias ultra facultatem tibi concessam, super quibus tibi plenarie committimus vices nostras, fieri et exequi contingeret, ratas et rata, atque gratas et grata habebimus, ac faciemus ex eorundem fratrum unanimi assensu, ac si consistorialiter factae et factae forent, Deo propitio auctore, inviolabiliter observari, non obstantibus Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis necnon privilegiis, indultis, concessionibus et litteris tam regi quam archiepiscopis, episcopis, praelatis, ducibus, baronibus, dominis, communitatibus, universitatibus, et aliis personis per Sedem Apostolicam, vel alias sub quibusvis formis et expressionibus verborum, etiam motu et scientia similibus hactenus concessis, et in posterum concedendis, quae etiam eis, quoad hoc, prout supra, in aliquo nolumus suffragari, caeterisque contrariis quibuscumque, aut si regi, archiepiscopis, episcopis, praelatis, ducibus, baronibus, dominis temporalibus, communitatibus, universitatibus, aliisque regnicolis praedictis, vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint

per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem: et insuper ex nunc irritum decernimus et inane, si secus super iis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXV, non. Augusti, Pontificalus nostri anno 1 ».

In Germania inferiori gravissimi tumultus hoc tempore fuere conceitati, cum Ludovicus episcopus Leodiensis ab adversariis, quorum odia contraxerat, caesus fuisset, atque civilis inde dissensio conflata esset, in qua sceleris auctores contrucidati fuere: serpenteque latius belli incendio, gravissima calamitas provinciae impendebat, cum Innocentius Leodiensis Ecclesiae et clientum populorum misertus internummum decrevit Philippum praepositum Argentinensem, nobilissima Clivensium ducum pro sapia salum, ut ad dissidentes inter se conciliandos incumbere.

« Dilecto filio magistro Philippo ex ducibus Clivensibus, praeposito Ecclesiae Argentinensis, nolario nostro, et ad dominia et dioecesim Leodiensem ac dominia nobilium ducum Clivensium Sedis Apostolicae nuntio et commissario, salutem, etc.

« Sicul jam dudum nobis inoluit post obitum bonae memoriae Ludovici episcopi Leodiensis, qui a nonnullis iniquitatis filiis et perditionis alumnis inhumaniter interfectus erat in civitate et diocesi Leodiensi, occasione obitus dicti episcopi, necnon nonnullorum ex eis postmodum sicut iustitia divina permisit, suis exigentibus demeritis, interfectorum quamplurima damna, homicidia, sacrilegia, excessus, et depopulationes Ecclesiarum, ac Ecclesiasticorum locorum prophanationes, devastationes et ruinae, ac totius illius patriae destructio, prohi dolor! secuta fuerunt, nec adhuc cessarunt; quinimo continue magis et magis invalescunt, etiam tot annis vixerunt, ut, nisi de ceteri remedio provideatur, sit brevi de majoribus periculis et scandalis, et totali desolatione Leodiensis Ecclesiae verisimiliter formidandum, quae omnia cum in divinae majestatis offensam, Ecclesiasticae libertatis praerudicium, et auctoritatis Apostolicae contemptum, ac perniciosum exemplum et scandalum plurimorum tendant, non possumus ulterius sub dissimulatione praeterire, nec absque maxima animi amaritudine reminisci. Et cum ad nos super iis spectet providere, et cognoscamus te pluribus respectibus nobis notis, et praesertim ob tui praecleari generis nobilitatem, ac in partibus illis potentiam, et quia etiam utriusque partium necessitudine conjunctus existis, ad providendum in praemissis admodum aptum et idoneum, ad te direximus oculos nostrae mentis, etc. ». Amplissimis internummum mandatis instruit Pontifex, ut dissiden-

libus inducias imperet, de pace colloquia ineat, censuris adversantes compescat, dirimat lites, jura pristina Ecclesiae restituat, ac si opus sit, Pontificio nomine Maximiliani archiducis Austriae opem imploret. « Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXVII, pridie kalend. Julii, Pontificatus nostri anno III ».

52. *Henricus Richemundiae comes tyrannidem Richardi Angliae regis evertit, et in ejus locum sufficitur.* — Hoc anno Henricus, Richemundiae comes, in Britannia minori exul, nullis fretus opibus, ingentis flagitii commissi a Richardo rege, a quo fratris filios interfectos fuisse vidimus odio, occulteque¹ matris et vitrici propinquis excitus, accepto a Galliarum rege auxiliari exercitu exiguo, in Walliam trajecit, concurrentibus ad eum Anglis : quem in litus ascensione facta cruce in arena digito effinxisse tradunt², libatoque illi pio osculo, Davidica illa verba repeliisse : *Discerne, Deus, causam meam*. Commissa autem cum Richardo pugna, illum divino humanoque patrocinio destitutum vicit, ferroque confecit regia corona redimitum, quippe cum victoriam ad hostem inclinare videret, ea ambitione aestuavit³, ut corona cinctus occumberet; ita qui eam nepotum sanguine linxerat, etiam suo miser eruentavit. Victorem vero universa Anglia tyrannide liberata regem salutavit. Partem hanc victoriam XI kalendas Septembris anni sequentis refert Polydorus Virgilius⁴, additque⁵ illum omnibus hostibus, qui dierum quadraginta flexu in fidem ejus ac potestatem venirent, perepisse regio Diplomate; quo promulgato, plures proceres Richardi partes antea secuti mox ipsi adhæserint. Verum hujusmodi rerum Anglicarum conversionem hoc anno contigisse patet ex litteris⁶ Pontificiis proximo ad Henricum datis, quibus illum Innocentius explicita in hostes clementiae laude decoravit, atque episcopum Dunelmensem, qui pro Richardo legationis munere functus fuerat, commendavit.

53. « Regi Angliae.

« Ex litteris tuae majestatis nuper accepimus, te eos, qui fidem adversario tuo, quamdiu regnum istud tuum Angliae occupaverat, servaverint, ejusque partes secuti fuerint, modo resipiscant tandem, atque ab errore desistant, non solum odio aut indignatione non prosequi, verum etiam velle, et de eorum erga te fidelitate confidere, et ipsos tibi etiam charos habere. Delectamur, charissime fili, non modo aliorum fide dignorum testimonio, qui tuas apud nos laudes praedicant, sed tuis etiam litteris intelligere, quam sis facilis in parcendo, pius atque misericors : id enim majestatem tuam maxime

debet, sapientissimo rege dicente : *Misericordia et veritas custodivit regem, et roboratur clementia thronus ejus.*

« Subjungis etiam te venerabilem fratrem Joannem Dunelmensem episcopum, qui aliquantulo tempore praefati adversarii tui fidelis (ut esse solet iis qui de se confidunt) precator oratorque fuit, gratia ac favoribus prosequi. Tuam magnopere celsitudinem collaudamus : est enim ille, ut verbis tuis utamur, doctrinae vir vitaeque, quantum accepimus, integerrimae, et cujus fama hic, scimus, et in Anglia, ita credimus, celeberrima est, etc. Dat. Romae apud S. Petrum die XXIX Martii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno II ».

54. *De Leopoldo sanctis adscribendo actum, et Diploma de cultu ipsi exhibendo promulgatum.* — Hoc anno ineunte, die Epiphaniae sacro, solemni ritu consecrata est ab Innocentio memoria Leopoldi, ob relicta sanctitatis exempla Pii nuncupati, olim Marchionis Austriae, qui in caelum migraverat anno Christianae salutis MCCCXI, de quo in sanctorum numerum referendo jam ante Pontifices sacram actionem, intermuntis ea de causa in Germaniam missis, instituerant, quae a Sixto IV repetita promotaque est opera cardinalis S. Marci, cui in Pannonias legato vitam Leopoldi, mores ac miracula inspicendi disentiendique provincia data est. Adhibiti demum Rodericus Portuensis episcopus S. R. E. vicecancellarius, Marcus episcopus Praenestinus, Franciscus S. Eustachii diaconus, ut B. Leopoldi gesta dictaque testium in disquisitionem vocarent : quo sacro judiciario ordine servato, Innocentius de more cardinalium, episcoporum ac praesulum coetus perecelebres vergente superiori anno coegerat, ut ab iis consilium exquireret, an Leopoldo sanctorum honores decernendi viderentur : habitaque propterea est oratio a Francisco Palavo causarum consistorialium actore ex publicis Aetis coram praedictis cardinalibus, qui religiosae actioni praefecti fuerant, productis decerpta, in qua celebratae laudes divinae majestatis, quae Leopoldum inter saeculi, conjugis et liberorum curas tantis gratiae et sanctitatis ornamentis cumulasset¹ : « Alios, inquit, ad beatam vitam liberius evexit solitudo, atque ab humanis negotiis separatio, remotaque vita, et a saeculi curis penitus expedita : unum hunc, inter paucissimos mortales, humanis implicitum rebus humana contempsisse, et inter ipsarum humanarum rerum impedimenta semper divinis inhæsisse constat : rarum profecto et memorabile sanctitatis exemplum, qui dum in coetu vixerit, humanarum minime curarum expers, inter divina adeo sit ver-

¹ Comin. l. v. c. ult. Volat. l. III. p. 78. Polyd. Virgil. l. XXV. Sunt. l. XX. c. 64. Harps. hist. Eccl. Angl. sect. 13. c. 7. Marian. l. XXV. c. 17. — ² Harps. ubi sup. 1486. 1 kal. Sept. — ³ Volat. ubi sup. — ⁴ Polyd. Virg. l. XXV. in fine. — ⁵ Id. l. XXVI. — ⁶ Lib. II. brev. p. 170.

¹ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Burchard. in Diar. Ms. arch. Vat. sign. num. 320. Franc. Patavin. in ejus oratione. Jo. Franc. de Papuns. Baron. in not. ad Martyrolog. xv Novembr. Sur. tom. VI et alii.

satus, quod non nisi arbitrandum sit ipsum celestem gloriam consecutum: et cum hic maxime status, ea vitæ conditio distrahere soleat, in eo potissimum sanctitas quæsitæ et inventa sit: nam etsi plurimum sit dignum laude, tamen perdifficile majores nostri indicant, in magna videlicet peccandi licentia juste vixisse. Accedit et rei uxoriæ et liberorum cura, quod quidem, ut cum Apostolo dicam, a cœlestium cogitatione maxime dividit ».

55. Suscepit ex conjugè Agnetæ imperatoris filia virtutibus non dispare duodeviginti filios, quos veluti divinæ liberalitatis pignora dilexit, educavitque in cultu divino adeo, ut neque inter infantia ludibria adolescentiæve faces ulla impudicitia scintilla inarserit: « Illic », inquit idem Franciscus, « ab infantia non se deliciis aut voluptatibus, quibus ætas illa permaxime irretiri solet, neque iis quæ omnes faciunt pueri se accommodavit, aut aliqua ex parte corrupit inter regios luxus opesque innumeras; ab omnibus enim hujusmodi se abdicavit, et quod jam Dei nutu fas est credi, inter tot rerum omnium delicias sobrium, continentem, abstemium, et in carne quodammodo viventem præter carnem cerneret, et eo usque, ut qui illius temporis res gestas et hujus incorrupti viri vitam conscribunt, qui quidem plurimi sunt dignissimi scriptores, unum hunc pleno commendant ore, admirantur, extollunt, solumque adolescentem dicunt earum rerum expertem, quas fert adolescentia. Illic non equi, non canes præcipuum fuere studium sed divina eloquia, veræque fidei cultus assiduus, cognitioque studiosissima placere: sæpius enim sacros Codices intentum erat videre, nec a divinarum rerum contemplatione seu operatione vacuum invenire facile fuisset. Genitore vita functo, regni habenis hæreditario jure susceptis, populos natura feroces ea moderatione animi gubernavit, ut eis non præesse, sed prodesse curaret, et se rectorem et exemplum ad bene beateque vivendum subditis præberet, quippe qui non eorum opibus (ut nonnullis regnantium mos erat) inhiaret, sed populum sibi a Deo commissum recte, quiete, sancte ac æqua lance conservare studeret, horumque animas una cum sua innocias, mundas et Deo gratas reddere, bonos propositis præmiis meliores efficere, summisque honoribus afficere gauderet. In jure erga fontes administrando ita se habuit, ut nunquam misericordiæ fuerit immemor, juxta illud: *Nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat*; ita ut scelera coerceret, a tormentis aut cæde semper abstineret, ut verus imitator Salvatoris haberetur ».

56. Cum ille una cum uxore Deiparæ templum, in quo divino cultui daretur opera, ponere meditare, deque loco ambigeret, divino miraculo accidit, ut ventus flammeolum Agnetis capite sublato procul in remota loca defulerit,

ac nono post anno, cum relaxandi animi gratia deambularet, super frutice in ripa Danubii illæsum illibatamque repererit, ubi veluti volente Deo nobile et opulentum templum octavo a Vienna lapide Claustriburgum nuncupatum condidit, ubi canonicos sæculares præesse sacris voluit; sed cum segnius pietati vacarent, in locum eorum alios e B. Augustini disciplina vitæ sanctimonia præditos substituit. Interjectis pluribus de fide dignissimis Monumentis, quæ de sanctitate Leopoldi scripta exstant, miraculorum, quæ ipsius precibus a divino Numine edita sunt, prolixum numerum affert; in veteribus quidem Monumentis hæc exstant:

« Mulier quædam Charinthia immundo vexata spiritu Leopoldi ope liberatur. Puer mutus novem annis ex Herzogemburgra vocalis fit. Alius captus manibus et pedibus convaluit. Presbyter Herbipolensis cæcus relictis tenebris diem vidit. Virgo icta fulmine revixit. Altera lapillo obcæcata, Leopoldi tumulo porrectis precibus, recuperat visum. Puer chiragra laborans et officio manuum penitus carens ejusdem ope salutem recipit. Sic et mulier podagra uno pede, et alter duobus ejusdem ope liberi fiunt. Eques quidam gutture tumefacto ossibus crescentibus ita ejus miraculo liberatur, ut sine cicatrice, vel alio signo liber factus fuerit. Alia mulier ære alieno gravis, cum a creditoribus vehementissime urgeretur, destituta solvendi spe Leopoldi tumulum adiit, ibique non sine magno dolore ingemuit numini se commendans. Audita fuerunt preces, et vox auribus quiescentis intonuit, ut domum repeteret, et serinium aperiret, quo inventura erat satisfactionis debiti tædulas, quod ubi inveni, domos creditorum, qui et Christiani et Judæi erant petiit, ut chartas obligationis redderent, qui responderunt se dedisse cuidam vestibis cælestinis induto, et qui debita solverit, tunc statim exhilarata mulier apertissime intellexit Leopoldum fuisse, a quo mortales plurima miraculorum beneficia assidue accipiunt ».

57. Addidit Franciscus Patavus plura alia miracula fuisse consignata publicis litteris, quæ incendio cum monasterio Novumburgensi conflagrarint. Ad alia vero recentiora ob fidem, ob gravitatem, ob constantiam, ob concordiam testium, quæ accurate diligenterque discussa fuerant, et ab hominibus gravitate et integritate conspicuis comprobata, digressus est. Fuere illa centum et nonaginta cardinali S. Marci, tum in Germania legato, exposita testibusque confirmata: quorum præclariora percurrit, quibus varia insanabilium morborum genera, implorata B. Leopoldi ope, divina vi depulsa fuerunt adeo, ut paralytici contractique membrorum usum, cæci visum, surdi auditum, muti vocem, debiles robur, disruciati doloribus valetudinem, vincti catenis libertatem, naufragi

portum, leprosi ambustique carnis nitorem, parturientes deplorata levamen, epileptici moribundi vitam receperint; tum subjungit:

58. « Sed quid de morituris dicam, quando etiam defuncti vita raro mirabilique Dei optimi maximi experimento positus Leopoldi volis restituntur? »

« Elizabeth LXXXI testis super XIX articulo, quo quaeritur quid de Leopoldi miraculis noscatur, se vidisse affirmat, puerum super altare positum ante monumentum Leopoldi, ubi aderat magnus gentium tumultus, nigrum, et omnium judicio exsanguem exanimemque, et precibus porrectis a nonnullis numini, vivum vidisse; hoc et alii sex ejusdem loci indigenae addentes eum vidisse dum puteo extraheretur nigrum, ut supra, et in Ecclesia, etsi diversis verbis eadem tamen sententia, confirmarunt, testes in hoc deposuerunt omni exceptione majores. Puer alius trimus Wolfgangus nomine ejusdem loci in flumen lapsus, ubi aderant molenae, perquisitus inventus est semotus a loco, unde ceciderat, quantum bis emissa valido arcu sagitta spatii complet, nullo vivacitatis in eo apparente signo. Mater versa ad Leopoldum benemerita nuncupalis volis restitutum puerum ad primam vitam conspexit. Historia haec non caret testibus, nam et pueri parens Fredericus super dicto articulo se vidisse testatur, et interfuisse dum rueret, multis et clericis et laicis videntibus, prout supra, et haec anno millesimo quadringentesimo septuagesimo, Septembri mense. Sic et alii duo super circumstantiis et interrogatoriis legitime responderunt. Puer pro mortuo habitus cum ad sepulchrum B. Leopoldi delatus esset subito miraculo vitam recepit. Hoc Barbara quinquaginta annos nata foemina gravis testatur. Alius puer trimus Fredericus nomine cum in putrem decidisset, ac per horam prope mediam mansisset sub aquis, eductus e puteo frigidus et niger, nullumque indicium vite toto corpore praese ferens, tandem effusus a matre precibus ad omnipotentem Deum beatumque Leopoldum, pristinae saluti restitutus est. Bouverser uxor Joannis, et allera uxor Laurentii Saltzburgensis dioecesis hoc fuisse et vidisse testantur ».

59. Addita alia infantium, qui vel aquis suffocati, vel in utero materno extincti ejectione, ad vitam precibus sancti viri revocati caelesti virtute fuerunt, Monumenta: ob quae consistorialis patrouis, Friderici imperatoris et Maximiliani ejus filii, qui genus ex Leopoldo ducebant, neonon Matthiae regis Pannoniae aliorumque principum Germanorum nomine, ab Innocentio flagitavit, ut Leopoldo sanctorum honor cultusque decerneretur. Habitam autem hanc orationem superiori anno XII kal. Decembris consignat Surius¹, qui eam tomo VI inserit, additque

editum fuisse alium librum de miraculis, et consecrata memoria S. Leopoldi a Joanne Francisco de Patavinis. Rogatis autem a Pontifice cardinalium, episcoporum aliorumque praesulum sententiis, sancitum est Leopoldum in sanctorum ordinem ritu solemniter adscribendum.

60. Promulgatum itaque ab Innocentio est insigne Diploma¹ de sanctorum honoribus B. Leopoldo duci, qui ob singularem in Romanum Pontificem observantiam peculiaris sancti Petri filius dici erat solitus ab Innocentio II, decretis, deque miraculis illius precibus divinitus editis, cujus Diplomatis extremam tantum partem subjicimus, cum typis sit excusum:

« Innocentius, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Inter alia saluberrima sanctitalis exempla divina misericordia sidus quoddam mundo fulgere dedit beatum Leopoldum Austriae principem, *pium marchionem* cognomento appellatum, innocentiae, sapientiae et justitiae vestimentis, quibus vestiri Ecclesiam praediximus, decorum bonitate, mansuetudine atque clementia conspicuum, simplicitate, continentia et magnificentia praeclarum, cujus integritas vitae, sanctimonia, humilitas, pietas, fides adeo apud Christi fideles invaluerunt, ut una omnium Christianorum voce pro sancto haecenus celebratus fuerit; Christianae religionis cultum et ejus liberalitatem nonnulla monasteria, et quidem celeberrima, ab eo cum amplissimis censibus constructa, alia etiam magno sumptu illustrata abunde testantur. Ille princeps optimus sacerdos et viros religiosos admodum coluit, summosque Pontifices tanta veneratione prosecutus fuit, ut ab Innocentio II Romano Pontifice praedecessore nostro peculiaris S. Petri filius appellaretur, et Apostolica commendatione, atque ea plenaria, quam vulgo dicunt, absolute dignus ab eodem Innocentio etiam mortuus judicatus fuerit. Ille vir Dei in summis opibus educatus, in magna peccandi licentia constitutus, conjugalibus curis implicatus, principatus regimine impeditus, sedulo tamen pietatis et misericordiae munera subibat, lassos roborans, vacillantes confirmans, oppressos sublevans, inopes fovens, inter curas domus, inter conjugales anxietates, inter affectus pignorum, inter multiplices principatus sollicitudines, inter studia tot laborum immaculatum sese ab hoc saeculo custodivit, et temporalia tractando aeterna disposuit: quadraginta annis principatum Austriae regens, et quod majus est, illis praecipue temporibus, quibus propter Henricorum patris et filii mutuas concertationes, et postea propter Henrici IV cum Lothario acerrimas contentiones, in Germania bellis, incendiis

¹ Sur. to. VI. 15.

¹ EXT. in Boll. in Innoc. VIII. Const. 19. EXT. apud Bellar. l. III. de offic. principis Christiani.

et agrorum vastationibus tumultuatum est. Summa cum justitia, humilitate et tranquillitate cuncta administravit, aliis eade et sanguine mactentibus : creditam sibi Austriae provinciam in diuturna pace continuit, quibus ex meritis aeternae retributionis et pacis praemia a Deo Optimo Maximo, qui centuplicato favore munera hominum pensat, est consecutus. Praetendunt nunc hujus saeculi amatores ad peccata excusanda conjugales, familiares, civiles, seu regalis solii molestias, saeculi illecebras aut tentationes : Leopoldi exemplo divina eos providentia circumscripsit, excusationes omnes circumvenit, aditum humanae tergiversationis conclusit, et quasi araneorum telas commenta humanae fragilitatis disruptit : a Deo creati et redempti Deum debitis honoribus non colimus, et quod ex intimis referimus, illum non tantum negligimus, sed blasphemamus saepenumero. Adhibita sunt praecipua, divinae et humanae legis praecipua obtemperare tergiversamur : addita sunt caelestis praemia gloriae, indicta poenarum diversa genera, censura correctionis inventa, ab illis faciem quasi rebelles avertimus : sanctorum varia exempla ante oculos nostros proposita, ipsa quoque imitari contumaciter recusamus, imbecillitatem nostram, saeculi sollicitudines, cum de salute nostra agitur, causamur, Leopoldi nobilis principis conjugati, ac multorum filiorum ac subditorum cura irretiti, clarissimo exemplo admonemur, ut omni excusatione semola per haec temporalia ita caute ambulemus, ita sancte nos exerceamus, ut aeterna non amittamus, allecti spe momentanea hujus prosperitatis, perpetuitate gloriae caelestis non fraudemur, sed mundi molestias, illecebras aut dignitates contemnendo, ad caelestem patriam totis viribus contendamus. Hujus beati Leopoldi sanctimoniam Deus omnipotens innumerabilibus miraculis ad ejus invocationem editis comprobavit. Miraculis profecto, quae tum in facti substantia, tum et ordine vim et potestatem totius naturae excesserunt. Quis enim non miretur cum audiat per Dei misericordiam, implorato Leopoldi auxilio, paralyticos, arthriticos, febricitantem, podagra laborantem pristinae valetudini illico restitutos ? quis non magnalia Dei in hoc sancto agnoscat, cum videat intercessionibus ejus claudos recte ambulasse, apostematibus mortiferis infectos liberos, in carceribus constitutum pedicis manicisque vinculum per foramen, unde impossibilis hominis exitus erat, eductum evasisse, in variis vitae periculis positos illaesos servatos esse ? Quis non tota mente obstupescat, et Deo Optimo Maximoque praemia manifesta dicat, cum liquido deprehendat meritis ac precibus hujus sancti viri mortuos suscitatos, mutos loquendi facultatem adeptos, caecos illuminatos, surdis auditum restitutum esse ? maxima sunt haec sanctitatis et divinae approba-

tionis signa, humanam expectationem ac spem excedentia, et tamen clarissimis documentis comprobata sunt. Quinimo ab anno Christi millesimo centesimo trigesimo sexto, quo Leopoldus vita functus ex terris ad caelestem Jerusalem transivit, in nostra usque tempora et praesentem diem magis atque magis manifesta mira de illo per omnibus hominum, in Austria praecipue et per omnem Danubii ripam, devotio caelitus infunditur : incredibile dictu quanta cum veneratione ejus corpus, quod in monasterio semper virginis et matris Dei Mariae ab eo condito in loco, quod novum Claustroburgum appellatur, Pataviensis dioceseos, sepultum est, a Christi fidelibus visitetur, quibus volis celebretur pia ejus memoria. Memoratu difficile esset quot et quantis tabellis et imaginibus illi dicatis exornetur, quanta luminarium copia perlustratur. Procumbit supplex ante tumulum languentium et rogantium turba, opem Leopoldi implorans, nec expectatione irrita discedit. Hujus veneratione et permulorum populorum salute Rodolphus Austriae dux impulsus est, ut Innocentio VI huic S. Sedi ea tempestate praesidenti, supplicaret, quatenus Leopoldum sanctorum Catalogo adscribere dignaretur, qui re perspecta quam sapientissime de vita, et miraculis, ac fama ejusdem Leopoldi ex more instituloque majorum cum consilio sacri senatus inquisitionem tunc archiepiscopo Pragensi et aliis collegis delegavit. Verum, cum ea de re agi coeptum esset, morte Innocentii, surgentibusque inter Australes et Pannonios diversis turbinibus, immensisque procellis in Ecclesia Dei exortis, usque ad tempora Pauli II praedecessoris nostri inquisitio intermissa est. Charissimo autem in Christo filio Friderico Romanorum imperatore augusto, praelatis et principibus Germaniae apud eundem Paulum multis precibus tam sancti viri canonizationem absolvi petentibus, tribus sanctae Romanae Ecclesiae cardinalibus de fratrum suorum consilio demandatum est a Pontifice praefato, ut solemnem inquisitionem ea de re adhiberent, et processus consuetos tum per se, tum per subdelegatos facerent, quod magna ex parte confectum erat, cum evocato ad Dominum Paulo sanctae memoriae Sixtus IV praedecessor noster in hac sancta Sede divina providentia constitutus est. Iterandas ergo preces, et vehementius agendum apud Sixtum imperator, praelati ac principes praedicti duxerunt, ut tam sanctum opus canonizationis coepae perficeret. Is ut certiori fide, quae de miraculis et vita Leopoldi asserebantur, perciperet, venerabili fratri nostro Marco episcopo Praenestiniensi, tunc tit. S. Marci presbytero cardinali, et in Germania legato, ut praemissa perennetaretur injunxit, qui locupletissimam de illis omnibus relationem, per publica Acta, et legitimos processus eidem attulit. Dehinc processibus et Acti-

publicis magna cum diligentia per venerabiles episcopum Portuensem Marcum prædictum, Prænestinensem illo tempore episcopum assumptum, ac Franciscum S. Eustachii, diaconum cardinalem commissarios discussis, privata primo relatione eidem Sixto facta, postmodum in sacro senatu referente prædicto venerabili fratre episcopo Portuensi, dilucide re examinata, et ex illorum sententia canonizatione conclusa, sicut Domino placuit, Sixto vita functo, nobis, qui eidem in onere et honore per divinam misericordiam, licet indigni, successimus, reservatum est, ut supremam manum tam sanctæ approbationi apponeremus. Consilio itaque habito rursus venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium in publica concione omnia, prout gesta erant, Leopoldique vitam, miracula et reliqua merita per advocatum consistorialem proponi curavimus. Demum vocatis omnibus, qui in Romana curia degunt, prælatis, in frequenti eorum consessu, assistentibus nobis eisdem venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, singulorum vota prælatorum scrutati sumus, quibus Spiritus sancti gratia cooperante manibus pedibusque, ut aiunt, in eam sententiam devenientibus, quod Leopoldus merito sanctus a nobis canonizandus esset; hunc in locum et publicum suggestum hac ipsa die conscendere decernimus, ut opitulante Domino, votis precibusque fidelium adjuvantibus, ipsum Leopoldum sanctum definiremus, et pro sancto venerari debere ab universis et singulis Christianis mandarem, sicque hodie sermone per nos habito, re divina peracta, et reliquis solemnitatibus adhibitis, ad hanc sanctissimam canonizationem procedendum duximus. Cum autem verbo sapientiæ Dominus affirmet homini, qui eum laudaverit et dilexerit Deum qui fecit illum, quod in medio populi sui exaltabitur, in plenitudine sancta admirabitur, in multitudine electorum habebit laudem, et inter benedictos benedicetur; mirumque in modum Leopoldus in medio populorum exaltatus sit, plenitudine cælestis gratiæ admirabilis refulgeat, restat, ut nostra approbatione inter electos et sanctos Dei laudetur, inter benedictos benedicatur, quæ illi abunde impartiemur, si eum inter sanctos Ecclesiæ annumerandum, pro sancto venerandum, atque publicis et solemnibus supplicationibus votisque in missarum celebrationibus, aliisque divinis officiis invocandum Apostolica auctoritate judicaverimus. Ad laudem æterni Dei individuae Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ad fidei Catholicæ robur et ornamentum, ad religionis Christianæ cultum augendum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et nostra, de venerabilium fratrum nostrorum consilio statuimus, definimus et pronuntiamus sanctum Leopoldum Austria

marelionem sanctorum Catalogo adscribendum, et publica veneratione pro sancto observandum, sicut et nos illum in presentiarum manifesta voce sanctorum Catalogo annectimus, ac confessorum numero adjungimus, publice sanctum definimus, profitemur et veneramur, statuentes festum ejusdem die XVII kal. Decembris debere celebrari, et ipso festo ejus sepulchrum, quod in prædicto monasterio existit, visitantibus, et pro mantentione dicti monasterii manus porrigentibus adjunctrices, septem annos et totidem quadragenas indulgentiæ in forma Ecclesiæ misericorditer perpetuis temporibus concedimus. Nulli ergo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXV, Pontificatus nostri an. 1 ».

Actum est proximo anno de sacris B. Leopoldi reliquiis in locum honorificentiorum transferendis, atque ab Innocentio postulata potestas, quam hoc Diplomate concessit¹:

« Præposito et conventui monasterii claustrum Nuemburgensis Ordinis S. Augustini, Pataviensis diocesis.

« Dilecti filii, salutem, etc. Desideratis, ut accepimus, corpus S. Leopoldi, in sanctorum numerum in primordio assumptionis nostræ per nos relati, ad honorabiliorem locum pro vestra et populi devotione transferre, cui desiderio, utpote pio et laudabili, paterne annuentes, supplicationibusque vestro nomine nobis porrectis inclinati, tenore presentium licentiam vobis Apostolica auctoritate concedimus, ut corpus ipsum e loco, ubi nunc est, exhumare, et ad principalem Ecclesiam, seu alium vestri monasterii decentiorem locum transferre, adhibitis solemnitatibus et cerimoniis requisitis, libere et licite valeatis, etc. Dat. Romæ die IX Martii MCDLXVI, Pontificatus nostri anno II ».

Hactenus de B. Leopoldo, cujus gloria flexu temporum magis propagata est.

61. *Canonizatio B. Catharinæ Suecæ ad aliud tempus remissa.* — Efflorescebat quoque tum in Sueciâ B. Catharinæ, filiæ S. Birgittæ, sanctitatis fama, ac plures illius precibus cælestes virtutes editæ circumferebantur: quibus permoti Jacobus archiepiscopus Upsalensis, aliique Sueciæ antifistites una eum Joanne Daniæ, Norvegiæ et Sueciæ rege ab Innocentio postularunt, ut ipsam sanctis Virginibus annumeraret: at Innocentius extrahendam in aliud tempus religiosam eam actionem, summaque consilii maturitate expendendam archiepiscopo Upsalensi rescripsit²: tum eum hortari jussit, Joannem regem Daniæ ut Joannem Basilium Moscoviæ ducem Sueciam infestantem bello peteret.

« Jacobo episcopo Upsalensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Accepi-

¹ Lib. II. brev. p. 236. — ² Lib. I. brev. p. 122.

mus litteras tuas, et aliorum super canonizatione B. Catherinae, natæ S. Birgittæ, de Suecia, quam et regia majestas, et prælati regnorum Daciae, Sueciae et Norvegiae fieri cuperent. Satisfaceremus libenter tam pio desiderio regis ipsius et aliorum, nisi nos respectus alterius nuper factæ canonizationis de sancto Leopoldo teneret. Nam cum res hæc magni sit momenti, non nisi rarissime fieri consuevit: aliter tantum mysterium, quantum illud est, vilesceret. Præterea variis in his nostri Pontificatus primordiis curis et negotiis impedimur: unde fit, ut pro nunc commode intendere hujusmodi canonizationi non valeamus; tempore procedente, et data meliori occasione, studebimus quantum cum Deo licebit præfato regi et nationibus istis satisfacere. Interim hortaberis nostro nomine regiam majestatem, et alios, ut consilium per eos initum de pugnando contra Ruthenos et infideles pro Dei gloria, et Christi fidelium defensione magno animo prosequantur, nam et ab ipso Deo præmium poterunt expectare, et magnam apud omnes commendationem. Præterea etiam nobis et aliis meliorem dabit occasionem ad complacendum ei de canonizatione ipsa. Hanc nostram bonam dispositionem, et paternam admonitionem poteris et ipsi regi, et cæteris notam facere. Dat. Romæ die XI Februarii MCDLXXXV, Pontificatus nostri anno I ».

62. *Orta lis inter parochos et Mendicantes, et confirmata ab Innocentio Sixti prædecessoris sententia decretoria.* — Hoc anno cum veteres inter parochos, et religiosos Ordines recrudescent discordiæ de sepulturis et sacramentorum administratione, Innocentius sancita a Sixto confirmavit¹.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Dudum felicis recordationis Sixtus papa IV prædecessor noster, cum intellexisset ab oratoribus per clerum nationis Germaniæ ad ipsum prædecessorem destinatis, quæ inter eos, et Mendicantium Ordinum professores controversia foret super solutione decimarum, a qua Mendicantes præfati se penitus dicebant fore exemptos, et delatione corporum decedentium

ad eorum parochiales Ecclesias pro ultimo, ut vulgo dicitur, vale, priusquam ad Ecclesias Mendicantium tumultanda deferantur, et super Eucharistiæ ac Extremæ-Uctionis sacramentis, quæ Mendicantes ipsi ministrare dicebant illis, quorum confessiones audivissent, dum et quoties parochialium Ecclesiarum rectores illa propterea ministrare denegarent eisdem, idem prædecessor nonnullis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus commisit, ut quæ oratores præfati, ac dictorum Ordinum in Romana curia procuratores super præmissis ad jurium eorumdem hinc inde corroboracionem allegare volebant, diligenter audirent, eaque eidem prædecessori referrent. Cumque cardinales præfati, ejusdem prædecessoris parendo mandatis, omnia quæ hinc inde allegabantur iteratis vicibus intellexissent, et intellecta eidem prædecessori fideliter retulissent, idem prædecessor volens his controversiis finem imponere, vivæ vocis oraculo præsentibus omnibus, et procuratoribus præfatis declaravit: Mendicantes præfatos quoad decimas prædictas remanere in eo statu, in quo tempore prædecessorum suorum Romanorum Pontificum fuerant, et contentos esse debere eo jure, quod in hujusmodi decimis habuerant: in sepulturis vero, et ultimo vale consuetudinem ubi illa vigeret stare et observari debere, videlicet, quod corpora ad parochiales Ecclesias deferrentur, et alia consueta servarentur; ita tamen, quod spoliatio corporum, extorsiones et pacta illicita et jure reprobata, ob quæ super hoc discordia orta esse dicebatur, penitus cessarent sub excommunicationis lætæ sententiæ pœna: quoad vero administrationem sacramentorum prædictorum voluit, quod rectores parochialium Ecclesiarum illa ministrare negantes easdem excommunicationis sententiam et pœnam incurrerent, quam de jure incurrerant Mendicantes præfati illa ministrantes in casibus eis non permissis, sicque voluit et mandavit perpetuo de cætero observari, etc ». Confirmata hæc ab Innocentio fuere, necnon conventa, quæ Hamburgenses magistratus inter clerum ac religiosos viros pacis studio sanxerant. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXV, IV non. Martii, Pontificatus nostri anno I ».

¹ Inn. VIII. Bull. an. 1. to. 1. sign. recent. num. 1948. p. 266.

INNOCENTII VIII ANNUS 2. - CHRISTI 1486.

1. *Quibus de causis bellum Ferdinando Neapolitano inferre coactus fuerit significat Innocentius, qui Renatum Lotharingæ ducem sibi socium adiectere nititur.* — Ardente circa Urbem bello excurrentis sæculi octogesimo sexto anno, Indictione quarta, Innocentius cum se periculis cinetum Virginii Ursini perduellione assiduisque grassationibus videret, non expectato auxiliari Gallorum exercitu, pacem Italiæ reposuit, confectis cum Ferdinando rege Neapolitano æquis pactionibus; si quæ tamen justæ cum infido principe promissa violaturo, oppressuroque Romanæ Ecclesiæ fœderatos, mox atque sævire posset, fieri potuerunt. Promota ea concordia fuit a Ferdinando Siciliæ ulterioris, et Aragoniæ et Castellæ rege, metuente ne Gallis ad Neapolitanum solium evocatis, adjungendi aliquando Aragonio Neapolitani regni spes evanesceret; tum ne novis iis rerum conversionibus veteres de Sicilia insula, Apulo sceptrum conjungenda, controversiæ reviviscerent. Motus itaque commodo tum privatiæ rei, tum etiam publicæ, ne scilicet intestino hoc ardente bello susceptum ab eo Mauricum consenesceret, vel ne Bajazethes Turcarum princeps Italianam Christianis laniatam armis exhaustamque viribus tumultuario impetu invaderet, Ovetensem episcopum et Franciscum e Royas oratores misit, pollicitus se Tendillæ comitem legaturum, rerum gerendarum peritia insignem, ad componendas omnes lites, quæ Pontificem inter et Neapolitanum regem intercedebant. Excepit eos honorifice Innocentius responditque¹ Ferdinando et Elizabeth, se necessitate ductum arma regno Neapolitano injecisse, ut ex publicis edictis a Joanne Balva cardinale Andegavensi transmissis constabat, nec pacis æquas rationes unquam rejecturum.

2. « Regibus Hispaniarum.

« Laudamus in primis piam mentem vestram et bonam dispositionem erga nos et sanctam Apostolicam Sedem. De causis vero

et rationibus, quæ nos ad suscipiendum hoc bellum necessario impulerunt, majestates vestræ ex exemplo Bullæ, de consilio et assensu venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium editæ, per cardinalem Andegavensem transmissis, edoceri potuerunt, quæ tales et tantæ sunt, ut mirum cuiquam videri non debeat, si ad id descendimus. Consilia et exhortationes vestræ ad pacem placent nobis, nihil enim magis desideramus, quam pacem et quietem Christianorum omnium: quod si Neapolitanus rex, quod ad se spectat et facere debet egerit, non inveniet nos ab æquitate alienos, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum die x Februarii MDLXXXVI, Pontificatus nostri anno II ».

3. Roganti etiam duei Britannia Pontificem, ut pacem cum Ferdinando Neapolitano redintegraret, exposuit, Ferdinandum nullis Apostolicis monitis ad æquitatem flecti potuisse, regni proceres ob sævam ejus tyrannidem in tantam desperationem venisse, ut nisi ab Apostolica Sede excepti fuissent, ad Turcarum tyrannum defectionem molituri essent. Ex quo non impetu, sed justitiæ et religionis causa susceptum in Ferdinandum bellum constat: « Spreto, inquit¹, monitis nostris, in pertinacia perseverans ad eam desperationem barones suos adduxit, ut ad nos suppliciter confugientes, se externa atque etiam infidelium auxilia petituros ostenderint, si a nobis denegata fuissent ». Nonnullis interjectis de illius immanitate in persequenda Romana Ecclesia, subjicit: « Ut cætera omittamus, ut Urbem hanc magis affligeret, subditos ac stipendiarios nostros sibi copulavit, quibus ministris, et Urbem incendere, cives trucidare, domos diripere, in corpora libera sævire posset. Dat. ult. Februarii MDLXXXVI ».

4. Coactum fuisse Innocentium ad suscipiendum Neapolitanorum patrocinium adversus Ferdinandum, cum ob immanem illius tyrannidem in desperationem adducti proceres defe-

¹ Lib. II. brev. p. 178.

¹ Lib. II. brev. p. 268.

etionem, ut dicebamus, ad Bajazethem Turcarum imperatorem agitent, iterum confirmat Innocentius in Diplomate ¹, quo Thomam episcopum Cerviensem internuntium amplissima auctoritate ad sedandos concitatos motus instruit: atque inter alia mandata dedit ², ut cum plures præsules, sui immemores officii, Ferdinando adversus Pontificias partes adhæsissent, eorum vectigalia Ecclesiastica interceperet in iis terris, quarum reguli nomen Pontificium tuerentur. Tum duobus cardinalibus provinciam imposuit ³, ut clientum adversus Ferdinandum querulas criminationes exciperent, levandisque oneribus acerbioribus idonea remedia adhiberent. Tum exercitum Ecclesiasticum comparatum misit ad Turcas exsecensione in littus prohibendos, atque ad auxiliares Helvetiorum Germanorumque copias conscribendas, Simonem Tassinum clericum Ferrariensem Apostolicæ Sedis notarium in Germaniam decrevit.

5. Significavit præterea Innocentius Fridrico imperatori, uti necessitate ad capiendam in Neapolitanum regem arma adactus fuisset; uti Virginus Ursinus ab eo subornatus omnia circa Urbem loca cædibus ac rapinis misceret; uti dux Mediolanensis ac Florentini in Ecclesiam junxissent arma; uti denique Christi fideles ad lustranda Apostolorum limina confluentes spoliarentur: ad quas propulsandas injurias, Fridericum, ut laboranti Ecclesiæ opem ferret, est adhortatus ⁴. Conceptæ sunt iisdem ferme verbis ad septemviro imperii principes, tum ad antislites Germaniæ, necnon ad Helvetios federatosque populos, quorum exstat catalogus ⁵, tum ad Renatum ducem Lotharingiæ. Hunc vero, cum amplissima jura ad Neapolitanum regnum obtineret, (quippe qui ex Jolanta filia Joannis olim ducis Calabriæ, quem cum Ferdinando bellum grave vidimus Renato seniori regi Neapolitano Joannis parenli, genus referret,) ad avitum solium evehere in animum induxit ⁶, ratus nimirum Italiam stante Ferdinando nunquam pacatam futuram, cum ille assidua bella sereret: atque adeo ad publicam Italiæ restituendam pacem illum regno evertendum censuit, deditque Tarvisino episcopo mandata ⁷, ut Venetum ducem, ac senatum de foedere postulari: « Dabis, inquit, operam quam conjunctissimam nobis istam rempublicam reddere, ut una mente et animo perennem Italiæ pacem comparemus, quæ certe haberi non potest, incolumi rege Ferdinando, qui discordiarum sator bellique Italici nutritor habetur ». Et infra: « De beneficiis per intrusos occupatis fac prudentia tua solita ita agas, ut Ecclesiasticæ libertatis jura salva sint, quandoquidem nulla res nos

magis offendant, quam hæc a qua conscientia nostra summopere oneratur. Dat. Rom. apud S. Petrum die xii Februar. mcdlxxxvi, Pontific. nostri an. ii ».

6. *Gallorum rex spondet Renato in Ferdinandum auxilia.* — Poscebat etiam Innocentius ¹ Transalpina auxilia ad prohibendas hostiles grassationes, quas Stephanus Infissura et alius Ms. Vaticani auctor ² in suis Diariis fusius describunt: paratumque se exhibuit ad suscipiendam Ecclesiæ clientelam Carolus VIII Francorum rex, pollicitus expeditionem a Renato duce Lotharingiæ conticiendam se promoturum: qua de re Innocentius eidem Carolo grates egit ³. Missos porro fuisse a Carolo rege ad Pontificem amplissimos oratores narrat Stephanus Infissura ⁴, eosque cum per Florentiam iter agerent, Laurentium Medicum, qui Florentinos in Ferdinandi Neapolitani partes traduxerat, increpuit, quod adversus Ecclesiam Romanam Ferdinandi regis Alfonsi nothi filii suasu arma vertisset. Virginium etiam Ursinum apud eos gesta in Pontificem excusare conatum esse: cumque ad Urbem accederent, hostes in eos impetum facientes fortiter propulsasse, pluresque ex iis vietos Romam perduxisse. At dum varia agitantur cum Gallis consilia, summa vi tum ab hoste in ditione Ecclesiastica præcipueque in agro Romano, tum a Pontifice in Neapolitano regno bellum urgebatur, graves ab Ursinis, veteris cum Romana Ecclesia conjunctionis et officii oblitis, injurias Ecclesiæ repositas conqueritur Pontifex ⁵. Ad repellendam itaque Ursinorum vim Innocentius cum exercitu egregie instructo Robertum e S. Severino immittere decrevit, ac Viterbienses cum eo arma conjungere jussit ⁶, Appulosque sollicitavit, ut impigre libertatem nomenque Pontificium tuerentur.

7. *Pontificis exercitus in Apuliam irrumpit.* — Strenue adversus Ferdinandum rem gerebat vir nobilis Petrus Guevarra, quem suas copias cum Joanne Robureo, qui in exercitu Pontificio militare gerebat imperium, atque ad foederatos principes tuendos in Apuliam irruperat, conjungere, victoriamque in trepidantem hostem urgere jussit Innocentius ⁷, ac parte alia comes Montorii et Aquilani finitimas urbes, quæ Ferdinando parebant, acri bello petiere; sed cum ad civitatem ducalem admotis castris, facta hostium eruptione, eadem acceperant, graves inter Aquilanos tumultus facti sunt, cum Montorii comes Ferdinandi pollicitationibus victus in regias partes inclinaret. Quo tempore Ferdinandus Gallica arma veritus, cum aperto bello succubiturum se timeret, ad fictæ pacis ludibria confugit, adhibuitque inter alios Fundo-

¹ Lib. sign. num. 1909. p. 144. — ² Ib. p. 121. — ³ Ib. p. 191. — ⁴ Lib. II. brev. p. 152. — ⁵ Reg. post eamd. Ep. — ⁶ Ibid. p. 241. — ⁷ Ib. p. 180.

¹ Lib. II. brev. p. 240. — ² Steph. Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Alterius Ms. auct. sign. eod. num. — ³ Eod. I. II. brev. p. 240. — ⁴ Steph. Infiss. ubi sup. — ⁵ Lib. sign. num. 1909. P. secret. p. 209. — ⁶ Pag. 317. — ⁷ Innoc. p. 239.

rum comitem sermonum administrum apud Innocentium : qui, cum Ferdinandi artes dolosque non perciperet, respondit paratum se ad amplectendam pacem, modo illius leges honestae fuissent, atque Ecclesiae dignitati foederatorumque saluti consuleretur : « Nobilitatem tuam summopere in Domino commendamus, qua ab officio Christiani hominis et principis non discedit, qua si hominem illum suum ad nos mittet, ut scribit, audiemus libentissime ; et si quas pacis condiciones pro sancta Apostolica Sede honestas alleret, testatum apud omnes faciemus, nihil magis cordi nobis esse, quam communem pacem atque tranquillitatem reipublicae Christianae, ut communi ieto foedere, atque unanimi voto contra infideles expeditionem sanctissimam indicere valeamus, quam rem maxime optamus et cordi habemus. Dat. Romae apud S. Petrum die XVI Aprilis MCDLXXXVI, Pontificalus nostri anno II ». Profusa etiam in Ecclesiam studia pollicenti Fundano actae gratia.

8. *Dolis Ferdinandi adductus Pontifer ad pacem praepropere sancientiam.* — Facta autem subdole a Ferdinando pacis mentio erat, neque clandestinis in Pontificem insidiis grassari desinebat : tentata est² proditione Terracina, sed palefactae insidiae discussae diligentia fuerunt : sparsit etiam rumore de pacta pace, ut Irepidus incautosque opprimeret, suisve partibus irreliret. Quos ut frangeret dolos Innocentius, mense Junii foederatos Neapolitanos principes publicis litteris³ admonuit, ne hosti fiderent, facta quidem inter copiarum adversarum duces de pace colloquia, sed ea, cum honesta concordiae ratio nulla esset proposita, dissoluta fuisse, publicamque justitiam armis se tutaturum est pollicitus⁴. Extant quoque aliae ad Aprutinos datae litterae, quibus eos cohortatur, ut Romanae Ecclesiae hostes forti animo insectarentur⁵. Circumferendi praeterea vexilli Romanae Ecclesiae data⁶ potestas est Altamurae principi : « Licentiam, inquit, tibi concedimus et impartimur, ut illud nempe vexillum Ecclesiae deferre, et incedere cum insignibus et solemnitatibus consuetis, tanquam magnus regni Siciliae comes tabulus, sicut ante hoc bellum facere et incedere poteras ». Cui etiam Bisiniani, Salerni et Therami principibus significavit⁷, socialia cum Francorum rege et duce Lotharingiae promovisse consilia : miserat vero ad Renatum Jacobum Andream, qui a secretis sibi erat, a quo vicissim et a Gallo oratores mense Maio exceperat⁸, de quibus memorat Stephanus Infissura⁹, pactumque cum iis armorum fedus indicat, ac Pontificem de redigendo ad officium Gallicis armis Virginio Ursino, a quo bello insidiisque pelebatur, spes concepissee. Tum addit

eadem die, nimirum Maii penultima, detectam fuisse proditionem, quam Julius Ursinus cum duce Calabriae conflatat, de eo in castra Pontificia noctu inducendo subornatis excubitoribus, ut exercitum opprimeret, indeque ad diripiendam Romam excurreret : « Intendebat, inquit, ad Urbem Romam dictus dux Calabriae cum gentibus praedictis venire, ibique totam Urbem depradari ». Illum vero antea praeficio fusum vix capitis discrimini se subduxisse, meminit Brutus¹ : cumque ad Montepolitianum aufugisset, a Laurentio Mediceo recreatum, omnibusque necessariis ad redintegrandum bellum instructum.

9. Incunte Julio instaurata sunt pacis colloquia, cum Ferdinandus rex quaecumque exposcere Innocentius posset, effuse offerret, ut ea arte ab impendenti exitio se eximeret, orlasque ob eam causam in sacro senatu ingentes contentiones memorat Infissura² : « Prima, inquit, hebdomada Julii, die Veneris, factum fuit consistorium in palatio S. Petri, ubi fuerunt omnes cardinales, et ibi palam omnibus cardinales Senensis, Vicecancellarius, Sabellus et nonnulli alii petierunt a summo Pontifice pacem : quod deberet facere pacem cum rege Neapolitano et cum inimicis suis, et offerebant regem Ferdinandum velle concedere Ecclesiae civitatem Aquilae et totum Aprutium cum omnibus baronibus et dominis, qui vocaverunt Ecclesiam, et insuper se daturum tributum Ecclesiae consuetum, et illud, quod tenebatur dare in tempore praeterito, cum aliqualis temporis dilatione se soluturum, et multi cardinales etiam affirmabant. Tunc crevit se Abalii (Balva) cardinalis Francigena, et dixit contrarium, videlicet pacem non posse fieri cum honore Ecclesiae, ex quo tota Francia seu Gallia fiterat commota cum duce Rheni, ut venirent et magnae super hoc expensae et praeparamenta facta erant, et quod non videbatur conveniens quod Ecclesia tam ipsum ducem et regem Franciae cum reliqua Gallia, quam etiam barones et dominos, qui sese Ecclesiae sponte dederunt, illuderentur pro tali re consequenda : allegabatque magnam in hoc Ecclesiam fecisse impensam, quod si talem pacem fecissent, certe nihil acquisivissent, sed potius bona et pecunias suas perdidissent. Contra quem insurrexerunt praefatus dominus vicecancellarius et cardinalis Senensis, etc. »

10. Non contemnenda erat cardinalis Balvae opinio : cum Ferdinandus splendidae illas pollicitationes, post sedatam imminentem Gallicam tempestatem, violaturus esset, principesque foederatos clientes Ecclesiae oppressurus. Extractum ilaque coeptum de concilianda pace collo-

¹ Innoc. Ep. CCXLIU. — ² Ead. pag. — ³ Pag. 415. — ⁴ Ibid. — ⁵ Pag. 368. — ⁶ Pag. 378. — ⁷ Pag. 284. — ⁸ Lib. II. brev. p. 387. — ⁹ Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

¹ Brutus hist. Florent. l. VIII. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sign. n. m. 111.

quium, iterumque Innocentius cum Galli et Lotharingi oratoribus Julio mense de expeditione Neapolitana conficienda egit¹, idque Carolo regi significavit, adjecta hac commotione: « Celsitudo tua, quam hortamur, solitam pietatem et observantiam erga sanctam Apostolicam Sedem servet, et suorum, ut facit, progenitorum vestigia etiam in hac parte imitetur, ut tibi omnia, Deo favente, prospera cedant ».

11. Pererebuisse iisdem diebus Carolum regem pollicitem Pontifici subsidiarium exercitum, vimque auri ingentem in sumptus bellicos, narrat Infissura²: « Fertur, inquit, ad papam fuisse transmissas litteras regis Franciæ, quibus continebatur, præfatum regem in auxilium Ecclesiæ præparasse ducem Rheni pugnaturum cum dicto rege Ferdinando, ac dedisse, et se missurum 10,000 scutos Franciæ, item centum lanceas more antiquo, quarum unaquæque dicitur habere quinque milites, vel homines, et ultra quatuor millia peditum Sovevenses³, et alios, et illos obtulit se suis expensis daturum usque ad finitam guerram, hoc videlicet intellecto, quod dominus papa nullo modo pacem cum dicto rege faceret, alioquin protestabatur de expensa facta jam et fienda contra ipsum Pontificem et totam Ecclesiam: quæ litteræ ab aliquibus simulatæ creditæ sunt, et factæ hic Romæ a cardinali Abalii, qui solus voluntatem cardinalis S. Petri ad Vincula sustentare conatur. Sed futurus hæc indicabilis eventus ». Vera hæc fuisse docet Philippus Cominæus⁴.

12. Porro de Juliano cardinale ait, illum Genuæ classem instruxisse, ut opem Pontifici oppresso afferret, ac tum maxime expectatum illius adventum, cum pax, uti mox dicitur, inter Innocentium et Ferdinandum toties agitata firmata est. Extant vero plures ad eum datæ a Pontifice litteræ⁵, quibus laudatur strenuæ navatæ operæ in comparanda Genuensi classe, eximioque Genuensium in Ecclesiam studio. De instructa in Genuensi portu classe ad Renatum ducem Lotharingiæ cum exercitu in Neapolitanum regnum trajiciendum meminit Philippus Cominæus⁶, traditque Carolum Francorum regem ad Neapolitanum regnum aspirasse, idque ad se jure hæreditario spectare contendisse, cum Ludovicus parens a Renato seniore Sicilia rege hæres institutus fuisset, ac propterea de comparando Renato Neapolitano regno colloquia prorogata fuisse, demumque Renatum, cum ad regiam Gallicam se contulisset, post diutinas moras elicituisse auxilia, de quibus memorat Stephanus Infissura; eumque bellico apparatu facto Lugdunum contenderet, de pace Pontificem inter ac Ferdinandum redintegrata nuntium acce-

pisce, atque ita Gallorum in Neapolitanum regnum expeditionem fuisse dissolutam.

13. Pactam autem pacem undecima Augusti die non sine maximis difficultatibus et controversiis, ac modo ferme compositam, modo disturbatam, ac demum prorogato in plurimam noctem colloquio, concordia formulas compositas⁷, cardinale⁸ S. Angeli, qui in Pontificio exercitu Apostolici legatus de latere fuerat, ac sæpius ad hostium castra, in Monte-Rotundo posita, ut cum Calabro iniret colloquia, comearat, necnon cardinale Aseanio, et Jacobo Trivultio, qui Mediolanensium copiarum militare imperium gerebat, interpretibus: proximo autem die promulgatam pacem, ac singulas pactiones commemorat Stephanus Infissura: « XII, inquit, Augusti dictum est in Urbe pacem fuisse compositam, ac infrascriptis capitulis conclusam, videlicet: Quod rex Ferdinandus respondeat censum debitum Ecclesiæ pro consueto. Quod barones, qui Ecclesiæ se dederunt, respondeant censum Ecclesiæ, et quod id quod solvunt Ecclesiæ computetur de eo, quod solvere tenebatur rex quando... regnum possidebat; et quod deinceps dicti barones recognoscant papam et Ecclesiam immediate. Item quod de abbacia Montis Casini, et de ejus terris et castris disponantur per Pontificis voluntatem.

14. « Item quod episcopatus et beneficia regni Neapolitani distribuantur per papam. Item civitas Aquilæ stet in libertate sua: si vult esse papæ, sit: alioquin si vult esse regis, sit regis: et quod dux Renatus et Francigenæ volentes venire contra regem non possint impediri a subditis Ecclesiæ, imo papa et ejus terræ possint dare eis passum et vectigalia. Item quod Virginus Ursinus veniat ad misericordiam papæ cum pedibus nudis et corrigia in gula, et capite nudo genutlexus petat veniam amore Dei a summo Pontifice. Item quod cardinalis Ursinus, et ceteri Ursini stent et subjaceant arbitrio Pontificis, utrum et quantum pœnam mereantur. Item quod terræ captæ hinc inde et eorum restitutio reposita est in pectore regis Hispaniæ ».

15. Consentunt ceteri historici⁹, qui paucioribus verbis has pactiones perstringunt, aiuntque nonnulli¹⁰ hanc pacem necessariam magis quam decoram fuisse: observatque Infissura¹¹ illius leges ex cardinalium senatus consilio sancitas discussasve non fuisse, adeo ut nec primis a confirmata pace diebus illis patefactæ fuerint, ex quo complures valde indignati sint: « Decima quarta, inquit, die ejusdem mensis, cardinales omnes accesserunt ad palatium

¹ Lib. II. brev. p. 453, 458. — ² Infiss. ubi sup. — ³ Id est, Helvetios. — ⁴ Comin. I. VII. c. 4. — ⁵ Lib. II. brev. p. 374, 376, 382. — ⁶ Comin. I. VII. c. 1.

⁷ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ⁸ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. et aliud Ms. sign. cod. num. Brut. I. VIII. Comm. I. VII. c. 4. Sur. lib. an. XX. c. 66. Marian. I. XXV. c. 7 et alii. — ⁹ Vol. I. XXII. Brut. I. VIII. Sur. I. XX. c. 66. Marian. I. XXV. c. 7. Pauvio. in Ion. VIII. — ¹⁰ Id. ib. — ¹¹ Infiss. ubi sup.

orto jam sole causa faciendi commemorationem et annualia Sixti, et audiendi missam una cum Pontifice : cum intrassent ad papam causa perscrutandi et sciendi conditiones pacis, diu ibi permanentes, nihil egerunt, quia (ut fertur) nullum verbum habuerunt a Pontifice, nisi quod pax composita erat ; propter quod multi cardinales irati et inflati ex dicto loco exiverunt, ideoque illa die cærimonie paratæ pro Sixto celebratæ minime fuerunt ».

16. Ex quibus his patet Innocentium putasse eas cardinalibus ingratas futuras : quas quidem dolo et arte Laurentii Medices exortas fuisse tradit Brutus ¹, nempe illum confinxisse litteras nomine Roberti Sanseverinatis, qui Ecclesiastico exercitui cum imperio præerat, quasi is prode hosti Pontificem meditaretur, quæ cum in Pontificias manus eodem dolo venissent, ipsum variis suspitionibus suffundi, angique cœpisse adeo ut pacis consilia clam, cardinalibus ac principibus fœderatis inconsultis, iniverit moxque abrogato Sanseverinati, militari imperio illum a se dimiserit ². Equidem honestæ pacis leges externa specie, re autem vera non nisi ludibria ; quare Infissura iis recensitis subjicit : « Sed de his conditionibus pacis nihil aliud visum fuit, nisi quod Ursini steterunt in domibus eorum, et dominus Robertus recessit, et pax ut sequitur ».

17. *Promulgata par. solemnî ritu, sed mox a Ferdinando violata.* — Promulgatam eam pacem solemnî ritu fuisse, interjectis aliquot diebus, memorat Burchardus ³ in Diariis suis : « Feria, inquit, tercia, xii Septembris, anniversarium coronationis sanctissimi domini nostri Innocentii papæ VIII, dies Pontificatus sui anno iii ». Et infra : « Finita missa, antequam papa daret benedictionem, reverendus in Christo pater dominus Laurentii episcopus Araguriensis pluviali rubeo indutus cum milhra simplici osculatus est genu, et non petita benedictione ascendit ad pulpitum, et paucis seu brevibus verbis publicavit pacem inter sanctissimum dominum nostrum papam, et Ferdinandum Siciliæ etc. regem et alios. Erat autem ordinalum quod capitula pacis deberet legisse, tamen quia dux Januensis illa nondum ratificaverat, fuit mutata sententia et capitulorum lectio omissa ». Cæterum addit Stephanus Infissura mox eam pacem violatam ab Ursinis, factasque hostiles excursions : « Quamvis, inquit, de pace prædicta habita esset fides per os Pontificis, qui dixit pluries conservatoribus et aliis pacem præfatam fuisse compositam, et licentiatus esset dominus Robertus de S. Severino cum gentibus suis, non propterea destiterunt Ursinæ gentes depredari et grassari in gentes Columnensium, et dominus

Prosper Columna incitatus primo vicissitudinem reddidit prædictis Ursinis ». Missus est Tybur pervigilio S. Bartholomæi Paulus internuntius, instructus mandatis Pontificiis ad dirimenda ea certamina, sed quantumvis confectæ pacis verba nuncuparet, Pontificiumque Diploma ostentaret, ab Ursinæ factionis mililibus contrucidatus est, nudusque abjectus.

18. Violata deinde longe atrocius pax est a Ferdinando rege Neapolitano : quippe cum Gallicam expeditionem, cujus terrore quascumque pacis leges a Pontifice imperandas exambiverat, discussam solo pacis rumore accepisset, tum Gallos nonnisi invidiam sumptuumque damna ex instructo bellico apparatu retulisse, solutus metu, sævire decrevit in omnes qui in patrocinium Apostolicum se contulerant : ac primum Aquilanos, nil tale metuentes oppressit, cæso archidiacono, qui eos in Innocentii fide et clientela continuerat.

19. « Mense Septembris », inquit Infissura ⁴, « tumultus maximus factus est in civitate Aquilana, ubi tandem archidiaconus, qui pro papa et libertate Aquilana erat, fuit interfectus, intra vitque comes Montorii cum gentibus regis, et Ecclesiastici aut cæsi aut expulsi fuerunt ». Vertit ⁵ deinde Ferdinandus iras in proceres, qui illum sacramenti religione ab exercenda crudelitate revocatum iri putarunt (nam prudentiores voluntarium exilium crudeli letho prætulere).

20. Nil profuit Innocentio pacis vades accepisse ⁶ Ferdinandum regem Hispaniarum, Ludovicum Sfortiam ducem Mediolanensium, vel Laurentium Medicum, vindictæ enim furore ardentem continere non potuerunt. Accusant ob id crimen Ferdinandum Neapolitanum Hispani ⁷, illum indigne in Ferdinandum Hispaniarum regem se gessisse, cujus maxime gratia et auctoritate natus solium confirmarat ; missum enim ab eo fuisse Eucum Mendozam Tendilla comitem ad conciliandum Pontifici Neapolitanum. Detulisse autem plurimum Innocentium Hispaniarum regum auctoritati in ea conficienda pace, tum ex allatis ad Ferdinandum et Elisabetham Castellæ reges tum ex hac litterarum ⁸ particula constat : « De rege Neapolitano id tantum scribimus, quod aliquam consilii adinvenire viam, et eum modum tenere studeamus, ut cognoscat quanto affectu majestates vestras prosequamur, et quo erga vos animo simus ».

21. *Ob hanc indecoram pacem Pontifex calumniis et periculis gravissimis exponitur.* — Dum ita abscisso vadium respectu Neapolitanus fœderis religionem obterebat, Innocentius missis internuntiis illum de servanda fide postulavit,

¹ Brut. sup. l. VIII. — ² Id. ib. — ³ Burchard. Ms. arch. Vat. p. 315.

⁴ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 141, et alius Ms. sign. eod. num. — ⁵ Comin. l. VII. c. 1. — ⁶ Volater. l. XXII. Pavin. in Inn. VIII. — ⁷ Surt. l. XX. c. 66. Marian. l. XXV. c. 7. — ⁸ Lab. II. brev. p. 172.

sed irrito successu, ut narrat Raphael Volaterranus ¹: « Pacem, inquit, fecit his conditionibus, ut Pontifici census debitus penderetur, et rebelles servarentur incolumes, rege Hispania, Ludovico Stortia ac Laurentio Medice vadibus acceptis, quorum neutrum Ferdinandus cum minime præstaret, missus Petrus Vincentinus camera auditor audacissimus una simul cum Jacobo Volaterrano secretario Apostolico, ac ocuticulario vir prudente ad res repetendas, re infecta revertit ». Ob hanc Ferdinandi peritiam turpem, indecoram pacem cum eo initam creditum est, atque a pluribus Innocentius, quem antea principibus scripsisse, incolumi Ferdinando rege, pacem stare non posse vidimus, in invidiam mollis et limidi animi, abjectique clientum ad eum transfugientium patrocini, tyrannique savitiæ expositorum adductus est: quem Stephanus Intissura, cæteroqui ejus aliorumque Pontificum navos acerrima censura percellere solitus, ita excusat ²: « Quamvis multi multa dixerint de papa Innocentio, quod dictam pacem fecerat in aliquod dedecus Ecclesie, attamen revera in aliquo accusari, aut aliter reprehendi non potest, imo laudandus est ab omnibus, eo quod ad instar Domini nostri Jesu Christi, qui voluit in persona sua acerrimas pati injurias pro salute populi sui, fecit. Nam posito, quod dicta pax fuerit cum detrimento Ecclesie, et suo vilipendio, voluit tamen ipse citius Ecclesiam Dei, cujus ipse caput est, injuriam pati, quam videre mortem et exterminium populi sui, idque bonum, quod ex eo secutum est, ostendit, nam incontinenti in Urbe abundantia omnium rerum, et justitia, quæ tandem exulaverat, rediit ».

22. Nec Gallus Lotharingusve de eo jure queri potuere, cum longiores moras in comparando exercitu auxiliari traxerint. Renatumque a cardinale S. Petri et Genuensi classe diu frustra expectatum fuisse ex Cominao ³ significaverimus, cum nimirum regii assentatores eam expeditionem retardarent, dum insurrebant Carolo, non Renato, sed ipsi regnum Neapolitanum legibus debitum, testaturque idem Cominaus jam tum proceres Neapolitanos attritos a Ferdinando, et Innocentium diutina expectatione fatigatos.

23. Et quidem Infissura et alius Ms. Vaticani auctor, testes oculati, qui singulis diebus eo bello gesta in Commentarios retulerunt accuratissime, tradunt ⁴ Innocentium maximis periculis fuisse circumfusum, excurrente circum ad Urbis mania hoste, ita ut vigesima Januarii die, cum palatini milites ad grassatores propulsandos erupissent, ingentes tumultus facti, omniaque terrore completa sint, sparsa fallaci

fama, Pontificem a Virginio Ursino prodicione obruncatum, et cardinales S. Petri et Andegavensis concitatissimis equis fugam corripuisse ex Urbe, quæ præterea sicariis exulibus completa erat, milesque armatus licentiæ freno laxabat adeo, ut nupte juvenulæ noctu vi raptæ fuerint: ex quibus facinoribus maxima invidia est conflata Innocentio, quamvis æqui amantissimo: parabantur etiam clandestinæ insidiæ, consiliaque de prodenda ac diripienda Urbe agilabantur.

24. *Trepidatur ne rex Ungarus, Ferdinandi gener, in Picenum irrumpat; unde ad ipsum Pontificis litteræ.* — Præterea non leve discrimen aderat Gallorum adventu non tam hæc mala tollenda, quam augenda, quippe Matthias Hungariæ rex Ferdinandi gener sollicitabatur, ut Pontifici bellum inferret, ne illum regno pelleret, pertinuitque Innocentius, ne ille in Picenum irrumperet: atque ideo provinciæ præsidi dedit mandata ⁵ mense Aprili, ut Anconam adversus Hungaricos impetus milite communiret: quæ imperia, suspicione crebrescente, postea repetita ⁶. Neque inanem fuisse metum confirmat Bonfinius ⁷, qui Anconitanos ad Pannoniæ regem defectionem molitos, Pontificiæque diligentia coercitos indicat.

25. Et quidem Matthiam Hungariæ regem Ferdinandi regis Neapolitani, cujus filiam uxorem duxerat, adversus Pontificem partes suscepisse, docent Apostolicæ litteræ ⁸: quippe affinitatis tuendæ gratia in id crimen se abripi passus est, ut a Pontificia in Ferdinandum sententia, quam latam putabat, provocare ausus sit, quasi aliquod tribunal Pontificio augustius dari possit. At Christi vicarius amantissimis litteris Matthiam certiore fecit nullo edicto Ferdinandum adhuc percussum fuisse: sed cum Ferdinandus regni proceres acerbiorè jugo premeret, tantas exarsisse utrinque iras, ut mutuo de Turcis in Italiam evocandis minæ intentatæ fuerint: atque ideo a Pontifice arreptam justissime regni clientelam, provocationem vero iniqûe factam docuit, et clientum causas jure cognosci posse, ac si quid novaret, censuras Matthiæ intentavit.

« Charissimo in Christo filio Matthiæ Hungariæ regi illustri, salutem, etc.

« Scribis nobis te Breve nostrum cum certis processibus contra charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Siciliæ regem illustrem, socerum tuum, recepisse, et illorum intellectu tenore, necessitate compulsus publice appellationem quondam tuo nomine contentis in eis interponi fecisse, quam nobis in publicam formam destinare curasti, humiliter postulans, ut si quid in hac appellatione contra nos

¹ Volt. I. XXII. — ² Intiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Comm. I. VII. c. 1. — ⁴ Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

⁵ Lab. II. brev. p. 317. — ⁶ Ib. p. 350. — ⁷ Bonfin. dec. 4. l. VIII. — ⁸ Innoc. VII. sign. num. 1909. ser. 210.

egisse videris, id affinitatis necessitudini adscriberemus, et hoc idem continebant litterarum ad sacrum collegium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, quos rogas, ut nobis suadeant, quod potius communi paci utilitatisque et commodo publico, quam dissensionis intenderemus. Ex quibus deprehendimus majestatem tuam eorum quæ gesta sunt plenam notitiam non habere: nullus enim per nos habitus est processus contra regem præfatum usque modo, sed dumtaxat, quia conquerentibus iteratis vicibus ejusdem regni proceribus apud felicis recordationis Sixtum papam IV prædecessorem nostrum, et successive apud nos de novorum onerum eis et universis dicti regni incolis per ipsum regem facta impositione, et aliis gravaminibus, quæ eis a rege ipso inferri asseriebant, rex ipse sapius monitus ab eodem prædecessore, et a nobis, qui eundem regem, utpote peculiarem Romanæ Ecclesiæ filium, semper dileximus et diligimus, paterna in Domino charitate, quod a novorum per eum indicatorum onerum hujusmodi exactione, ab aliisque gravaminibus desisteret, et illorum impositionem revocaret, id facere procrastinando differabat, et exortæ exinde inter eum et proceres prædictos controversiæ quotidie invalescere cernebantur, jamque rex ipse ad aliquorum ex eisdem proceribus personalem detentionem processerat. Recurrentibus postremo proceribus ipsis ad nos, dicti regni directum dominium habentes, et asserentibus, quod nisi occurreremus, cogebantur adversus ejusdem regis saviliam se externis munire præsiidiis; nos autem ne, cum simus omnibus, præsertim temporali dominio præfate Ecclesiæ subditis, in administranda justitia debitores, videremur toties repetitas eorum querelas negligere, causas omnes, quas ipsi proceres contra regem, et rex contra eos habebant, et monere vellent, nonnullis ex cardinalibus præfatis audiendis, et nobis in consistorio referendas commissimus: et interim ne rex, proceres, aut ipsi regem, externis præsertim infidelium præsiidiis, ut minabantur, opprimerent, neve exinde præfate Ecclesiæ et fidei Catholicæ detrimenta aliqua provenirent, decrevimus, juris necessitate compulsi, ad fines regni ejusdem custodiendos, et utriusque partis ab oppressionibus indebitis tutelam intrare regnum ipsum nostrarum armigerarum gentium præsidium introducere, idque tibi ejusdem regis genero, et universis aliis regibus, principibus et potentatibus nostris litteris significare curavimus, et per illas tibi et illis inhibere, ne cuiquam eorum dissidentium subditorum nostrorum præsidia aliqua sine nostra licentia ministrare præsumeretis.

« Hæc sunt, quæ usque modo fecimus in præmissis, pro quo tibi aut regi præfato, seu alleri non credimus ullius querelæ causam

ullam penitus præstitisse, nec dissensiones, sed pacem ac commune bonum dissidentium eorumdem procurasse. Qua igitur de causa tu, qui ignorare non debes utriusque juris censura caveri nemini, etiam vere gravato per sententiam, vel alias a Romano Pontifice, qui in terris superiorem non habet, licere in vocem appellationis prorumpere, et ab eo etiam ut male informato ad eum bene informandum appellare; sed dumtaxat pro illati gravaminis summotione humiliter supplicare, aut adversus gravamen ipsum in integrum restitutionem petere, a contentis in nostris litteris prædictis duxeris appellandum, profecto non intelligimus, credimusque tenorem litterarum nostrarum prædictarum tibi fideliter relatam non fore: ac te hortamur, ut cogites te non minori fidei et devotionis præfate Ecclesiæ, et Sedis Apostolicæ, quæ tuis exigentibus meritis singulari semper benevolentia et charitate prosequi curavit, quam socero tuo præfato affinitatis vinculo obligari, nec nobis inter subditos nostros dissidentes cognoscere, et indicare volentes, ut debemus, affinitatis præmissæ, aut quovis alio respectu te opponas: nam si secus ageres, nobis conquerendi de te, et contra te ad opportuna remedia procedendi, quod non libenter faceremus, occasionem præstares. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXVI, kal. Martii, Pontificatus nostri anno II ».

26. Cum vero Matthias plures æmulos atque adversarios ob pelitam armis Austriam in se concitasset, ejusmodi dissidii occasione fama ab iis sparsa est, ipsum ob Ferdinandi susceptas partes censuris devinctum fuisse, adeo ut ejusdem Matthiæ orator graviter ea de re questus fuerit, atque etiam addiderit pro tuendo Ferdinando vitam opesque a Matthia profusum iri: pariterque expostulavit Moldaviæ, quæ Hungarici regni vœtigalis erat, provincia susceptam a Polono rege clientelam. At Innocentius paterno studio Matthiam regem admonuit¹, Pontificia judicia summa æquitate exerceri, ac merito in Ferdinandum arma conversa fuisse, debuisseque eum potius consilia optima Ferdinando suggerere, ut juri staret, cum novis quotidie flagitiis vœtera cumlaret.

27. « Charissimo in Christo filio nostro Matthiæ Hungariæ et Bohemiæ regi illustri.

« Hortamur in primis majestatem tuam, charissime fili, quoties aliquid de nobis vel Apostolica Sede ad eam perfertur, quod indignum vel minus rationabile videatur, sive per eos qui tuæ gloriæ invident, sive per vulgus ignavum perferatur, graviore judicio illud examinare velit, et priusquam in sententiam veniat, quanto consilio et maturitate omnia quæ hinc

¹ Lib. sign. num. 1909. P. secret. p. 133.

exerunt, digesta egrediantur considerare: ita namque si feceris, et animus tuus turbationes indignas non subibit et Apostolici culminis sublimitatem majori, ut Catholicum principem decet, reverentia prosequeris: deinde vero (quod magno desiderio optamus) ita gloriam tuam et acquisitum gloriosissimi principis nomen conservabis, ut solius invidiæ locus amulis et detractoribus tuis relinquatur, nam cum ea, quæ per nos tanta mentis tuæ inflammatione decreta esse significas, neque unquam cogitata extiterint, judicare nunc poteris, an sine causa et absque ratione tu fueris iratus, et nobis, qui tuam majestatem inter Christianos reges præcipuo semper amore prosecuti fuimus et prosequimur de præsentibus, merito succensueris. Nos enim ut tuam majestatem, sicut reliquos principes, et præcipue dicto regi Ferdinando confederatos, præveniremus, ipsaque majestas tua quot quantæque rationabiles et necessaria causæ nos contra ipsum regem cogent, intelligeret, litteras Apostolicas, quas contra ipsum de consilio venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium decreveramus, simul cum aliis litteris nostris in forma brevis, ne tu vel alii dicto regi subsidia præstarent, requirenti ipsi oratori tuo, quemadmodum et aliis, dari fecimus, mandantes eidem, ut illas ad te quantocius deferri curaret, quamvis tu simul cum cæteris principibus Christianis cognosceretis nos rite et juste in cunctis procedere: quas quidem litteras nostras, sicut nec cæteri fecerunt, opus non fuerat ut extra consilium tuum manifestares, cum nihil præter justitiam et honesti requisitionem in se continerent. Quod si ex hujusmodi litterarum publicatione aut amuli tui contra te gloriantur, aut quidquam murmuris, et ut verbis dicti oratoris tui utamur, mussitationis ac censurarum suspitionis apud subditos tuos ortum fuerit, certe jam non nobis, sed consilio tuo id merito attribuere debueras, qui ea non tantum universo regno tuo, sed remotis finitimisque nota facere voluisti, quæ nos ad tuam super nostris processibus instructionem tuæ majestati transmitti demandavimus, sperantes quod tu pro tua sapientia et consueta devotione, postquam intelligeres ipsos processus nostros omni ex parte justissimos, quod salvo honore nostro salvaque conscientia secus facere non poteramus, tu quanto majori amore regem ipsum Ferdinandum complectereris, tanto majori studio ipsum, cum sit immediatus subditus et vasallus noster et Apostolicæ Sedis, ad obedientiam nobis et debitam justitiam subeundam induceres: ita namque, et utilitati dicti regis, et ei, quam debes, erga hanc sanctam Sedem devotioni rectius consuisses, quam illum ex tuis promissis subsidiis duriorum in sua pertinacia conservando: attento maxime, quod nos semper parati fuimus, et

hodie essemus, quando id debita eum humilitate et convenientibus mediis postularent, pro nostro curæ pastoralis officio, omne justitiæ et pietatis genus erga ipsum impendere.

28. « Cum autem (quod dolenter referimus) rex ipse diversis exquisitis modis mansuetudinem Apostolicæ Sedis in dies magis irritare, et novis injuriis afflicere baculo arundineo innixus, et nos qui eum semper dileximus, et quantum ex nobis est, diligere in Domino cupimus, provocare non cesset, cogimur quod, uti diximus, justitia ac etiam maximis totius religionis Christianæ periculis cogentibus, cœpinus prosequi, et adjutore Deo, qui Ecclesiam sanctam suam nunquam derelinquet, nisi rex ipse aliter respiscat, ad debitum finem perducere.

29. « Quantum vero ad negotium Moldaviæ attinet: referentes ad eum, quem nos adversus eos, qui de subditis nostris se intromittent, et illos contra nos erigunt concepimus, justo dolori tuæ majestatis compatimur: verum quia per oratores præfati regis Poloniæ, qui his diebus, sicut et cæteri Christiani reges et principes, fecerunt debitam reverentiam, et obedientiam nobis præstiterunt, nec dum mentio aliqua facta est, aliud in presentiarum respondere non possumus, nisi quod gratum habemus rem illam intellexisse, et si apud nos movebitur, sic justitiam tuam quemadmodum et in aliis negotiis majoribus etiam non requisiti hactenus fecimus, fovebimus, quod tua majestas intelliget a nobis non diligi modo, sed etiam vehementer amari, in qua sententia tanto nos firmiter persistemus, quanto majestatem tuam erga hanc sanctam Sedem, adversus quam nemini Christiano quavis ex causa fœdere seu vinculo insurgere licet, devotionem experiemur. Dat. Romæ apud S. Petrum an. etc. MCDLXXXVI, VIII id. Junii, Pontificatus nostri anno II. » Augerant tormidinem Piceni motus intestini, quippe Æsium in discrimen a proditoribus adductum est, atque Asculani et Firmiani inter se dissidia aluere: ad quos tumultus sedandos provinciæ præses incumbere jussum est¹.

30. *Turcæ Fanum tentant, sed virtute Stephani Corsi propulsantur.* — Ferdinandus etiam insulæ Siciliæ rex, quantumvis Innocentius causæ Ecclesiasticæ æquitatem illi exponeret², inculcarique a cardinale³ Toletano et Bernardino⁴ Carvajale internuntio Apostolico juberet, pati non poterat Neapolitanum regnum a stirpe Aragonia ad Gallicam traduci, atque ideo Tendillæ comitem Innocentium, nisi firmata prius cum Neapolitano pace, adire vetuerat⁵; quamobrem illum Florentiæ substituisse tradunt⁶. Licet vero Gallicæ vires in Pontificis

¹ Lib. II, lxxv. p. 116. — ² Ib. p. 178, 127. — ³ Ib. p. 238. — ⁴ Ead. pag. — ⁵ Steph. Inuss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ⁶ Sur. I. XX, c. 66.

opem consurgerent, eas tamen Maximilianus, qui Belgii urbes ptures repelebat, distracturus ¹ erat, adeo ut justus impenderet terror, ne belli Neapolitani faces trans Alpes delatae Christianum imperium incenderent. Et quidem Turcas belli hujus occasione sumpsisse ad maritimam ditionem Pontificiam invadendam trajecto Adriatico mari audaciam, ostendunt Pontificiae ad Picensi praesidem datae litterae ² :

31. « Post scripta, inquit, intelleximus ex ultimis litteris tuis praeter alia nonnullas Turcorum fustas in isto mari Adriatico apparuisse, quare operam dabis, ut omnes terrae ac loca maritima intenta sint studiosissime ad circumspectandum undique, si quod Turcorum navigium se ostendet, quo proptere quisque vicinis signo aliquo manifestet, ut omnes in tempore convenire possint ad subveniendum ubi opus erit. Datum Romae apud S. Petrum die xii Junii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno ii ». Excessionem in terram variis in locis fecere Turcae, praedasque egere : quinetiam tentarunt Fanum, sed feliciter virtute Stephani Corsi propulsati fuere : cui de re praclare gesta Innocentius gratulatus est :

32. « Stephano Corso comestabili nostro.

« Intelleximus ex plurimorum verbis ac litteris diligentiam tuam in custodienda civitate nostra Fani aliisque circumvicinis locis, et in repellendis Turcis, qui regionem istam infestabant : laudamus summopere prudentiam et diligentiam tuam. Dat. xxv Maii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno ii ».

Turcas porro in Picenum vocatos ab impio Auximano tyranno indicat Stephanus Infissura ³, sic : « Interea quidam, inquit, Bucolinus privatus civis de Osma in Piceno contra Ecclesiam insurrexit, subtraxitque dictam civitatem Osmi Ecclesiae, et ipsam fortificavit fossatis et muris, et quosdam cives decapilavit, et aliquos exulare jussit, fuitque dictum in urbe intelligentiam habuisse cum Turco, qui promisit ei per totum mensem Maii MCDLXXXVII mittere in ejus auxilium multa millia Turcarum, quos nunquam misit, sed tantum est, quod cardinalis S. Petri ad Vincula, protonotarius Angeli cum multis millibus militum Ecclesiae in obsidione dicti loci diu steterunt ». Ex quibus omnibus perspicuum fit jure confectam fuisse pacem necessariam, ut referunt auctores ⁴ ; quod vero Ferdinandus, violata turpiter fide, deluserit Pontificem, illum suis posteris ingentes calamitates intulisse, filiumque ejus Alfonsum solio eversum a Carolo VIII visuri sumus.

33. *Ab Innocentio compressi sicarii, privatorum factiones abolitae, et turbae Italicae sedatae.* — Caeterum, sine Neapolitano bello imposito, Inno-

centium studia ad revocandas pacis artes, restituendas leges, comprimendamque sicariorum ac reliquorum improborum hominum licentiam convertisse, inter alios ¹ prodit Stephanus Infissura ², accurata, quamvis impolita et minus tersa oratione : « Ipse, inquit, jam Innocentius circa civitatem Romanam, et ejus salutem incumbens in continenti Bullas Pii, Pauli et Sixti de brigis et inimicitis, ac de homicidiis et malefactoribus loquentes excitavit, misitque bis et ter proclamatum per Urbem, ut homicidae et facinorosi homines ab Urbe recederent, imposuitque poenam pecuniariam gravissimam : et ultra illam, anathematis baronibus, qui in eorum locis et castris proximis per quinquaginta miliaria Romae vel terris Ecclesiae retineant ». Addit ³ Innocentium singulari laude tollendis privatorum hominum inimicitis operam navasse, sublataque ita mala, quae ex iis pullulare consueverant : « Ipse etiam, inquit, Pontifex interea pacem inter cives componere conatus est, nam factis paceris omne genus poenarum induxit contra inimicatos, qui in praetatos compromissum de pace fienda non facerent : aptavitque etiam ipsemet multa negotia, et inter alia brigam Stephani Margani, Prosperi et domini Georgii de S. Cruce, et Philippi Francisci, qui sunt de primatibus Urbis, ad pacem certo modo reduxit, propter quod fuit Sanctitas sua summopere laudata potissime cum justitia ipsa per suam Sanctitatem promissa in principio assumptionis ad Pontificatum, et per dictas guerras disturbata, et in Urbe, et extra observata fuit ». Quibus consentanea tradit Panvinus ⁴ : subdit denique Infissura, cum nonnullae adhuc vigerent lites inter Columnenses et Ursinos, Pontificio studio compositas fuisse, veteresque possessiones singulis restitutas.

34. Intendit etiam Apostolicas curas ad sedandas reliquas Italicas turbas, atque hujus anni mense Januario Laurus Auria Genuensium, Guidantonius Vesputius Florentinorum nomine, apud subsellia Pontificia concordiam pacti, veteres de limitibus controversias diremere ⁵. Verum Florentini promissis mox visi sunt discedere, atque Serzanellam, uti conceptis verbis publicisque Monumentis pacti erant, restituere Genuensibus distulerunt : quos cunctantes Innocentius suis ursit litteris ⁶, ut fidem pacemque colerent. Extant eodem argumento litterae ad Guidantonium Vespucium datae ⁷, ut promissa a Florentinis ipso sermonum administro complenda curet, et causas non restituenda Serzanellae non aequas praetexti queritur. Rupisse denique mense Aprili Florentinos pacem, ac Serzanellam reddere detrectasse fra-

¹ Crantz. Saxo. l. xii. — ² Lib. ii. brev. p. 446. — ³ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ⁴ Volat. l. xxii. Panv. in Inn. VIII et alii.

¹ Volat. l. xxii. Panv. in Inn. VIII. — ² Steph. Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Id. ib. Panv. in Innoc. VIII. — ⁴ Panv. in Innoc. VIII. — ⁵ Aug. Just. l. vii. Bazar. l. xv. Fol. l. xi et alii. — ⁶ Lib. ii. brev. p. 486. — ⁷ Ead. pag.

dunt¹. Cæterum grave bellum proximo anno consurrexit, sub cuius demum mole Genuensis respublica succubuit, quam inito inter omnes Italiae principes federe exclusam memorat Brutus², averso nempe abalienatoque recentè a Genuensibus Innocentii animo, cuius rei varias causas afferunt³ scriptores.

35. *Florentini de immunitate Ecclesiastica, et Veneti de jure Pontificis aliquid detrahere conantur.* — Eodem anno cum Florentini magistratus temere clero nova vectigalia imperarent, Innocentius eos litteris increpuit⁴, addiditque: « Pro pastorali, inquit, officio nostro, et paterna charitate, qua vos prosequenti fuimus semper, et in presentiarum in Domino prosequimur, rogamus, et per viscera misericordiae Jesu Christi obtestamur in Domino, ut ejus intuitu ab hujusmodi exactione desistere velitis: quod si, ut de religione ac pietate vestra omnino confidimus, feceritis, nobis supra quam dici potest gratissimum erit: si vero, quod nullo modo adduci possumus ut credamus, paternæ admonitiones nostræ locum non habuerint, juxta sanctorum Patrum et Pontificum qui nos præcesserunt decreta et sanctiones, pro religionis ac libertatis Ecclesiasticæ conservando jure opportune consulere necessario cogemur. Dat. Romæ die xiv Junii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno ii ».

36. Cum detraherent etiam juri Pontificio Veneti, dum episcopum, cardinalitia insignem dignitate præfectum, Ecclesiæ Patavinæ nollent in possessionem admittere, poscerentque importune, ut alteri, quem commendabant Patavini, episcopatus gubernacula conferret, ipsos ad officii religionem excitavit, hisce⁵ monitis internumtio datis (1):

« Joanni Sacco de Ancona, cubiculario et notario nostro.

« Ex litteris tuis nuperrime redditis compertum habemus nihil in re Ecclesiæ Paduanæ actum esse: miramur profecto ducem hunc inelytum et senatum neque Brevibus neque litteris ullis nostris flecti potuisse. Petunt, ut scribis, alium in Ecclesiam Patavinam, jam in sponsam cardinali dicatam, promoveri; nosti, ut attestantur sacri canones, hujusmodi matrimonii spiritualis vinculum, quod est inter episcopum et Ecclesiam, fortioribus innixum viribus quam carnale, non nisi divino judicio dissolvi posse ». Et infra: « Dicunt se filios Ecclesiæ

obsequentissimos et observantissimos esse: advertant ne, dum pro alio instare nituntur ordinationi nostræ, imo illius, cui data est omnis potestas in celo et in terra, cuius vices, licet immeriti, gerimus, resistere velle videantur. Meminerint illud Gregorii, sacerdotes Christi regum, et principum, omniumque fidelium patres et magistros censerì, indignumque fore, si filius patrem, discipulus magistrum, et a quo credit non solum in terra, sed etiam in cælis ligari posse et solvi, subjugare conetur: ut enim sacris canonibus cautum est, Deus, quæ ab Ecclesia disponenda sunt, non ad sæculi potestates, quas Ecclesiæ suæ sacerdotibus voluit esse subjectas, sed ad sacerdotes pertinere voluit. Caveant ne contra eum pugnare dicantur, a quo propriam consecuti sunt potestatem. Scriptum est: *Per me reges regnant, et potentes decernunt justitiam*. Hæc commemorasse volumus, veluti hujus inelyti senatus famæ ac sui gloriosissimi nominis studiosissimi zelatores: absit enim, ut in eos aliquam inobedienciæ maculam impingere velimus: sed nostrum esse duximus, ne ab eorum amulis mordeantur, eos cautiores reddere ». Et infra: « Non eos pæniteat obedienciæ suæ, quæ melior est quam victimæ, incedant de virtute in virtutem, hoc enim pacto a mortalibus Deum videri posse juxta prophetam concessum est, etc. Datum Romæ die iv Maii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno ii ».

37. *Ungari regis indigna postulatio et atrocæ animus.* — Aberrant sæpe a recto æquitatis tramite principum voluntates, Apostolicæque constantia infringendæ sunt, dum importunis precibus assentationibusque delinuti Ecclesias amplissimas veluti prophana munera indignis deferri postulant. Ea imbutus corruptela Matthias Hungariæ rex ab Innocentio contendit, ut puerum vix egressum infantia, Hippolytum scilicet Hereulis Atestini ducis Ferrariæ filium, ad Strigoniensem archiepiscopatum efferret: quod cum indignum esset, Pontifex ab ea mente Matthiam abduxit, hortatusque est², ut virum meritis insignem, qui Ecclesiæ Hungariæ virtutum exemplo cæteris præluceret, ac promovendæ animarum salutis idoneum designaret. Destitit Matthias rex indignas urgere preces. Ut vero Hippolytus Atestinus auctus ætate cardinalitia purpura donatus fuerit, dicitur interi-

38. Lauserat porro graviter Matthias jus Ec-

¹ Aug. Just. Bizar. Foliet. ubi sup. — ² Brut. hist. l. viii. — ³ Aug. Justinian. l. v. — ⁴ Lib. ii, brev. p. 444. — ⁵ Lib. viii, brev. p. 348.

¹ Lib. ii, brev. p. 407.

(1) Occasione novæ promotionis ad vacuam Patavinam Ecclesiam dissidia quadam Venetos inter et Pontificem nata sunt, de quibus annalista hic sermonem instituit. Verum licet in præsentem annum extracta illa sunt, ut ex litteris Pontificis satis constat: præcedenti tamen anno corperunt; quorum originem hanc assignat Naugerius hist. Venet. ad annum MCDLXXXVI. Patavina Ecclesia pastore suo viduata, de altero sufficiens cogitantes Veneti, pro Petro Barozzi Bellunensi episcopo ad Pontificem scripserunt. Sed commendata jam Ecclesiæ administratione Michaeli cardinali, Veronensi episcopo, Pontifex rogantes Venetos repulit. Nihil tamen sectus remuente Veneto senatu cardinalem admittere, tandem cardinali seu sponte seu coacte cedente, quod Ecclesiæ illius proventus assequi per Venetos non liceret, Bellunenensis assumptus fuit. Hæc Naugerius.

clesiasticum, coniecto in vincula Petro archiepiscopo Colocensi, quem Bonfinius ait¹ fuisse virum « libero acrique ingenio, et animo pro asserenda saepe veritate et utilitate publica usque adeo vehementi ac intrepido, ut formidolosam regis iracundiam quandoque non expaverit »; addit etiam litterarum studiis clarum, quibus in Italia operam dedisset. Cum itaque indignum esset tantum metropolitam teneri in vinculis, Innocentius Matthiam monuit², ut eum in libertatem revocaret, et si ab eo laesus esset, magnitudinem animi, quam toties egregiis clementiae exemplis ostenderat, explicaret: vel si laesae majestatis reum severitati legum subijci vellet, illius causam ad Apostolicum tribunal rejiceret, eum nefas esset apud laicum judicem archiepiscopum judicio postulari.

« Regi Hungariae.

« Quoniam mora temporis non parva haec in re jam intercessit, et archiepiscopus ipse carcere detinetur, cum nonnulla honoris Apostolicæ Sedis, nostrique ac tui sugillatione, et Dei offensione, duximus esse officii nostri has litteras majestati tuae scribere, quam hortamur, rogamus et per viscera misericordiae Domini Jesu Christi obtestamur in Domino, ut eundem archiepiscopum pristinae libertati ad paternas preces nostras restituere velit, cum praesertim jam cessare potuerit omnis de illo homine concepta suspicio, ut si (quod absit) aliquid contra majestatem tuam molitus fuisset, ita sit et Dei auxilio sapientia tua praemunita, ut nihil tibi detrimenti afferre possit amplius homo miser et imbecillis, quem clementia tua regia ex carceris squallore cum summa, ut saepe in aliis, sua laude experta est, liberaverit. Ea in re majestas tua rem Deo placitam, nobis ac venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus, supra quam dici possit, gratissimam faciet, si vero ipse archiepiscopus aliquid contra personam tuam, ac statum inclutorum regnorum tuorum machinatus fuisset, si ita opus fuerit, pro majori causae cognitione ipsum archiepiscopum usque ad nos etiam sub fideis custodibus evocari faciemus, tale adhibituri temperamentum, quod celsitudini tuae satisfaciat, et archiepiscopus, si qua demerita commiserit, penas luet. Dat. Romae apud S. Petrum die vi Martii mcdlxxxvi, Pontificatus nostri anno ii ».

39. Obduruit ad Pontificias preces Matthias, ad quem emolliendum reducendumque ad officii religionem postea ab Innocentio Angelum hortatum episcopum, internuntium Apostolicum, missum testatur Bonfinius³, demum vero Petrum fuisse carcere sexto post anno, urgente legato Apostolico, liberatum a Joanne Corvino, fremente licet regina Beatrice, qua instigante, in

custodiam fuerat traditus⁴, ob correptum exercitum in Hungaros tyrannidis regem, assentatorum lenocinia, non aspera et veracia monita excipere volentem. Eundemque praesulem Bonfinius hoc exornat⁵ elogio: « Primus hic erat principis secretarius, qui solus dicendi libertate apud eum omnia libere loquebatur, damnabat insolentia palam tributa, quae ter quaterve quotannis ob ingentia diversaque bella a rege imponebantur, quas dicas appellant, quibus non modo domesticatum, sed viritum aureum quisque nummum pendere cogebatur: id vulgo, et apud principem saepius improbavit, praeter linguae libertatem, qua maximi quandoque viri se tangi sentiebant. Factiosa quaedam accessit amulatio hujus gratia inter principes exorta, qua regius animus offendebatur, quamvis enim alioquin diligeret et observaret. Commotus tandem rex aut coercendae libertatis gratia, aut uti dilectissimi exemplo amici caeterorum audaciam procerum deterreret, hunc praeter sacrosanctam metropolitae dignitatem in carcerem sane conjecit, sed honestissime per arces regias asservatus annos sex circiter linguae suae penas luit ».

40. *Vetita in Hungaris singularia certamina.*

— Porro hoc anno celebratos a Matthia rege solennes conventus Budae ad temperandam optimis institutis Hungariam, atque in iis saluberrimas leges latas, narrat Bonfinius⁶. Ad intercipienda in primis litigantium subterfugia, tollendamque litium aeternitatem, decretum, ut eae certo temporis et prorogationum numero definirentur. Vetita etiam monomachia, cum barbarico more, deficientibus testimoniorum probationibus, singulari certamine causa definiri solet. Reliquas sanctiones prosequitur Bonfinius, atque haec humanitatis exempla a Matthia edita, quibus mirificam omnium fidem sibi comparabat, commemorat: « Non solum, inquit, proceres nobilesve milites officii gratia, sed gregarios quoque visitavit. In castris aegrorum eharitate conturbemia lustravit, saepe languentes propria manu pavit, jenlaculaque porrexit, hortabatur ad convalescendum, increpitabat pusillanimes et desperatos consolabatur, saepe in acie vulnera obligavit ».

41. *Fredericus imperator ab Hungaro lacesitur.* — Cum is ulteriorem quoque Austriam sibi subicere meditaretur, conventu Iglaviae in Moravia acto, amicitiam cum Wladislao Bohemiae rege confirmavit. Tum in Austriacum verlit impetus, ac triplice Hungarorum, Bohemorum, Rascianorumque succinctus exercitu, Frederico imperatori plures munitissimas urbes ademit⁷. Lavam nimirum, Rbecz, Egburgum, Novam Civitatem, quae unius anni flexu continuam oppugnationem sustinuit. In Styriam etiam eruptione

¹ Bonfin. dec. 4. l. v. in fin. — ² Lib. II. brev. p. 321. — ³ Bonfin. dec. 4. l. VIII.

⁴ Bonfin. dec. 4. l. IX. — ⁵ Ibid. l. VI. — ⁶ Ibid. l. VII. — ⁷ Id. ib. Abraham Bakschay in Chron. Ungar.

taeta, vicina oppidula subegit; denique ut Germanicas vires magis distraheret, cum Carolo VIII Francorum rege, Maximiliani ducis Burgundiae Frederici filii hoste, armorum foedus sancivit, ut simul in Belgio a Gallis, in Austria ab Hungaris Austriacus vexaretur; atque ita Christiana respublica in perniciem suam ruebat, cum longe melius et Pannoniae saluti suoque honori Matthias consulisset, si Pontificiis monitis obsecutus, redintegrata cum Germano concordia arma adversus Turcas vertisset, cum post varias procellas bellicas demum Hungaria a Turcis et Austriacis terro flammaque divisa fuerit 1.

42. — *Maximilianus, imperatoris filius, creatur rex Romanorum.* — Dum vero in Germaniam proferre victorias Hungarus annitebatur, Germani ineunte anno, habitis Francofurti comitiis, ad confirmandum labantem pene Austriacam potentiam, superfluo Casare, ejus filium Maximilianum regem Romanorum creaverunt, de quo haec refert Burchardus 2 in Diariis caeremonialibus: « Die xvi mensis Februarii praeteriti, serenissimus et invictissimus princeps Fredericus Romanorum imperator semper Augustus obtinuit ab electoribus sex imperii, videlicet reverendissimis dominis Maguntino, Coloniensi et Treverensi archiepiscopis, comite Palatino, duce Saxoniae et marchione de Brandenburg, rege Bohemiae, ut dicitur, non vocato et absente, in oppido Francofordieasi eligi in Romanorum regem illustrissimum principem Maximilianum archiducem Austriae, etc. filium suum, cujus orator tunc in Urbe Romana erat: qui audita domini sui promotione voluit aliorum regum oratores in Urbe assistentes praecedere, sed illi non permiserunt. Fuit res in consistorio proposita et agitata: tandem conclusum fuit quod deberet expectari quousque mitteretur ad Pontificem, et peteretur Maximilianum pro electo et rege haberi ad instar Caroli IV, cujus litterae cum pendenti imperiali sigillo fuerunt adductae ad instar Clem. de jurei, et tunc daretur locus petitis ». Illis consentiunt reliqui scriptores 3, inter quos Trithemius principum electorum nomina recenset: « Electus est, inquit, annum aetatis xxviii: electores autem fuerunt Bertholdus archiepiscopus Moguntinus, Joannes

archiepiscopus Trevirensis, Hermannus archiepiscopus Coloniensis, Philippus comes Palatinus Rheni et dux Bavariae, Ernestus dux Saxoniae, et Albertus marchio Brandenburgensis ».

43. Absuit ab his comitiis Wladislaus rex Bohemiae, Polonus genere, cum ille regi Hungaro foedere junctus esset, tradiditque Bonifinius 4 Frederici avaritiam, qui Bohemos adversus Hungarum stipendio non conduxerit, nec Wladislaum sibi devinxerit, cum Bohemicis armis fultus nunquam Austria pulsus fuisset. Caeterum Wladislaum regem Bohemiae, misso ad Innocentium oratore, gravissime conquestum, se ad comitia Francofurtensia pro creando rege Romanorum Maximiliano vocatum non fuisse, tradit Burchardus 5, additque contendisse ab Innocentio, ut principibus scriberet, ne illum septemviratus jure defraudarent. Descripsit 6 metro Francofurtensium comitiorum celebritatem egregio carmine Quintus Emilianus, qui de divinis mysteriis post creatum Caesarem solemnium pompa peractis haec recinuit:

Non hic tantorum placatur sanguine fuso:
Non positus holocausta sacris altibus ardent,
sed qui panis erat verum sit corpus, et unda
Fit sanguis, Christusque pius offertur ad aras.

44. Ubi porro fama de Maximiliano ad Germanicum regnum execto pererebuit, Innocentius ingenti laetitia affectus festivas ad eum litteras misit 7. Gratulatus etiam est Frederico imperatori, eique de ipsius oratore haec rescripsit 8: « De nostra optima erga te voluntate nonnulla referet aperietque serenitati tuae, nos magnopere laetari, audientes a nonnullis te regno in personam nati tui nobis dilectissimi cessisse, quod nobis gratissimum fuit audire ». Ita cessit Fredericus Germanico regno, ut tamen, dum superstes fuit, illius administrationem gesserit; ad imperialia vero insignia corripienda Maximilianum varias in Italiam expeditiones tentasse visurum sumus. Paulo autem post significavit Bertholdus archiepiscopus Moguntinus Pontifici, quo tandem ordine sceptrum Germanicum Maximiliano decretum fuisset, cui Innocentius de navata in ea re opera gratias egit 9, quibus litteris prima Aprilis dies ita adscripta est: « Dat. Romae apud S. Petrum die 1 Aprilis mcdlxxxvi, Pontifi-

1 Burchar. in Diar. cerem. Ms. arch. Vat. p. 189. — 2 Trithem. in Chron. Spandem. Nauclet. vol. 2. gen. 50. Langius in Chron. Michov. l. iv. c. 53. Ciom. l. xxix. Serrar. Mogunt. rer. l. v. in Bertholdo et alii.

3 Bouch. dec. 3. l. vii. — 4 Burchar. in Diar. Ms. arch. Vat. p. 673. — 5 Emil. in Encomiast. Feder. et Maximil. to. ii. rer. Germ. ex editione Freber. — 6 Lib. tit. brev. p. 237. — 7 Ead. p. 237. — 8 Ib. p. 282.

1 Nihil grave in Germania passum fuisse Austriacum principem hoc anno, quanquam undique hostilibus armis petebatur, docet chronista Misnensis Menkeni ad hunc annum scribens: « Plurima civitates Galliarum Belgii scilicet existente Maximiliano in Frankfordia, defeecerunt ab ipso, quas tamen rediens recepit, capitis truncatione auctoribus defectionis inuictis ». Scripsit iste hoc anno Chronicon suum claudit. De comitiis vero Frankfordiensibus haec ille ibidem adducit: « Circa Conversionem S. Pauli iterum nam praecedenti anno eodem Januario mense eo pariter convenisse imperii principes scripserat, convenerunt principes ad Frankfordiam cum filio suo Frederico Maximiliano duce Burgundiae ipse Fredericus aderat, et tractatum est de electione novi regis Romanorum. Et post consilia habita, tandem 75. ante Adalberto Marchione Brandenburgense », consensus est in Maximilianum imperatoris libum, « Burgundiae et Austriae ducem qui statim coronam regni Frankfordiae, et post, Aquisgranensem percepit ». Hanc Aquisgranensem coronam assumptam ab eo die 19 Aprilis, quae tunc Dominicalis erat, constat ex publicis ea de re Tabulis recitatis a Frebero *Rer. Germ. to. iii.*

catu8 nostri anno n ». Lapsis aliquot diebus redimitus est die nona Aprilis Maximilianus Aquisgrani Germanica corona solemnî ritu, qui in publicis Monumentis ¹ tunc editis describitur in historia Germanica ex editione Freheri, quem lector cupidus consulat; sufficit nobis sacramenti ab eo tunc nuncupati formulam, et pauca alia decerpere, hæc enim referunt Acta: « Ductus est rex ad altare per archiepiscopos Moguntinensem et Trevirenses: ibi ponens ambas manus super altare, fecit hanc professionem in vulgari: Profiteor, et promitto coram Deo et angelis ejus amodo et deinceps legem et justitiam pacemque sanctæ Dei Ecclesiæ servare, populoque mihi subjecto prodesse, et justitiam facere, et conservare jura regni, salvo condigno divinæ misericordiæ respectu, sicut eum consilio principum et fidelium regni atque meorum melius invenire potero. Sanctissimo Romano Pontifici et Ecclesiæ Romanæ cæterisque Pontificibus et Ecclesiis Dei condignum et canonicum honorem volo exhibere. Ea etiam, quæ ab imperatoribus et regibus Ecclesiis seu Ecclesiasticis personis collata sunt et erogata, inviolabiliter ipsis conservabo, et faciam conservari: abbatibus et ordinibus vasallis regni honorem congruum volo portare, et exhibere, Domino nostro Jesu Christo mihi præstante auxilium, fortitudinem et decorem.

« Qua professione facta, ductus est rex per dominos archiepiscopos Moguntinensem et Trevirenses ad solium summum, seu sedem regiam, quæ est superius super altum monasterium ante altare Apostolorum Simonis et Judæ, clero cantante responsorium istud: *Desiderium animæ ejus tribuisti ei, Domine, et volutate labiorum ejus non fraudasti eum.* Versus: *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.* Et dominus archiepiscopus Coloniensis sequebatur eum cum suis ministris regem cum cæteris principibus, ponentes eum ad eandem sedem regiam S. Caroli lapideam. Ibi dominus Coloniensis dixit: Ita relinè amodo locum regium, quem non jure hæreditario, neque paterna successione, sed principum seu electorum in regno Germaniæ tibi noscas delegatum, maxime per auctoritatem Dei omnipotentis, et traditionem nostram præsentem, et omnium episcoporum, cæterorumque servorum Dei: et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem prospicis, tanto ei potius in locis congruis honorem impendere memineris, quateus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio conservet, et in regno æterno secum regnare faciat Jesus Christus Dominus noster Rex regum, et Dominus dominantium, qui cum Deo Patre, et Spiritu sancto vivit et

regnat Deus, etc. » Commendat Nauclerus ¹ Maximilianum hoc elogio: « Fuit vir summa virtute, rei militaris scientia insignis, in quo relicebat justitiæ fervor, ac zelus singularis, benignitas atque elementia cum vitæ ac morum observantia: quibus regiis virtutibus ornatus ex regia domo nulla ex parte majorum suorum laudibus inferior evasit ». Primam illum legem de pace publica colenda tulisse idem auctor refert ², ne quis scilicet jus ferro, sed legibus disceptaret, pacisque violatoribus Cæsaream iram ultionemque intentasse, eaque asserendæ majestatis Cæsareæ occasione Suevos fœdus inter sese pepigisse, ad quod præpotentes etiam principes accesserint. At Galliæ Pannoniæque reges Maximiliani æmuli ægre tulere ipsum ad Cæsareum fastigium fuisse exelsum scribitque Krantzius ³ ei a Francis litteras aculeatas remissas, quibus ipsum hoc scommate pupugere, se regem Romanorum jaclare, cum Romæ nihil potestatis aut opum haberet. Maximilianum vero ad repetendas amissas Belgii urbes exercitum comparasse, pluresque, nimirum S. Audomari Fanum, Morinum, Atrebatum aliasque arces in suam potestatem redeigisse: de quibus etiam meminit Cominæus ⁴.

45. Oborta etiam in Galliis tum intestina bella ⁵, quod proceres nonnulli iniquo animo paterentur regni gubernacula ab Anna Caroli amita teneri: Ludovicus vero Aurelianensis regiæ procurationem sibi arrogaret, jungeretque cum Maximiliano arma ⁶: captum porro in pugna Britannica Ludovicum, ac Maximilianum inter et Carolum redintegratam ⁷ pacem postea videbimus. Ad asserenda porro Ecclesiæ Romanæ jura hoc anno Innocentius repetiit a Carolo rege Valentiniensem et Diensem comitatus, quos a Ludovico XI ejus parente Pio II restitutos vidimus, ac dein post Ludovici obitum injuria occupati fuerant: cui cum respondisset Carolus controversiam ex æquo et bono constitutis arbitris diremptum iri, institit Innocentius ⁸, ut viros probitate conspicuos ad cognoscendum causam designaret. Extracta ea lis est, iique comitatus postea ab Alexandro VI, qui ad magnas opes et amplissimos principatus nothos filios exhere, atque Gallum regem sibi devincire annitebatur, abalienati fuerunt a ditione Pontificia.

46. *De Valentiniensi et Diensi comitatibus litorata. Controversia de jure successionis in Angliâ a Pontifice dirempta.* — Hoc anno Innocentius ad sedanda exitiosa Anglorum bella, quæ ob veteres controversias de sceptri Anglici successione inter Lecestriensem et Eboracensem regias stirpes jamdiu exarserant, Lecestriensi familia

¹ Ext. to. III. rer. Germanic. ex editione Freheri p. 27.

¹ Navel. vol. 2. gen. 50. — ² Id. ib. — ³ Crantz. Saxo. I. XIII. c. 2. — ⁴ Com. I. VII. c. 3. — ⁵ Crantz. ubi sup. Masson. in Car. VIII. — ⁶ Crantz. ubi sup. — ⁷ Comin. sup. c. 3. — ⁸ Lib. brev. p. 157.

regnandi jura asseruit, atque inter Henricum et Elizabetham Eboracensem initum conjugium, solutis contrariis legibus, confirmavit, præcepitque Anglis¹ Apostolico pro imperio, ne unquam posthac de successionis juribus novas lites, quæ tantum cruoris fuderant, movere auderent.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Romanus Pontifex, in quo potestatis plenitudo consistit, inter curas multiplices, quibus rerum negotiorumque varietatibus continue premitur, ad ea ex debito pastoralis officii sibi commissi sollicite intendere debet, per quæ inter Catholicos principes eorumque vasallos, et subditos pacis et quietis, quo, adjuvante Domino, conservetur amœnitas, et quæ iis contraria sunt ac scandala producent per suæ vigilantie studium radicitus extirpentur, prout, personarum, locorum, temporum qualitate pensata, id in Domino conspicit salubriter expedire. Nuper pro parte charissimi in Christo filii nostri Henrici VII Angliæ regis illustris, et dilectæ in Christo filia nobilis mulieris Elizabeth, claræ memoriæ Eduardi IV dicti regni olim regis primogenitæ, nobis exposito, quod ipsi ad submovendum contentiones, quæ de regno ipso fuerant inter eorum prædecessores de Lancastræ, de qua ipse rex Henricus, et Eboracensis inclytis domibus et familiis dicti regni, de qua Elizabeth, præfati originem trahebant, quarum occasione in regno ipso gravia scandala retroactis temporibus exorta fuerant, desiderabant invicem matrimonium contrahere, sed qui quarto et quarto consanguinitatis, et forsan affinitatis gradibus invicem conjuncti erant, eorum desiderium hujusmodi in ea parte adimplere non poterant, dispensatione Apostolica desuper non obtenta. Nos tunc cupientes perpetuæ tranquillitati, paci et quieti dicti regni, quemadmodum decet pium et communem patrem et pastorem omnium Christianorum, providere, ac discordiis, quæ in eo regno diu inter descendentes ex domibus prædictis cum maximo ipsius regni detrimento viguerunt, finem imponere, illudque futuris dissensionibus occurrendo pacatum et quietum perpetuis temporibus reddere, ac Christiani sanguinis effusionem evitare, cum eisdem Henrico rege et Elizabeth, ut hujusmodi consanguinitatis et forsan affinitatis impedimentis non obstantibus, matrimonium inter se contrahere, et in eo postquam contractum fuerit, remanere libere et licite possent, per alias nostras litteras gratiose dispensavimus, suscipiendam ex hujusmodi matrimonio prolem legitimam nuntiando.

47. « Cum, sicut accepimus, Henricus rex, quanquam non modo jure belli, ac notorio, et indubitato proximo successionis titulo, verum

etiam omnium prælatorum, procerum, magnatum, nobilium, totiusque ejusdem regni Angliæ plebis electione et voto, necnon decreto, statuto, et ordinatione ipsius Angliæ regni trium statuum in ipsorum conventu, parlamento nuncupato, propter hoc publice et generaliter celebrato, jus ipsius regni Angliæ ad ipsum Henricum VII Angliæ regem, suosque hæredes suo ex corpore procreandos indubitanter et de jure pertineret, eidemque delatum foret: ad omnes tamen discordias et dissensiones, quæ olim inter illustres Lancastræ et Eboracensem domos prædictas viguerat, tollendas, atque in perpetuum abolendas, ac pro firma et perpetua pace in eodem regno observanda, ad præcipuam et specialem ipsorum trium statuum dicti regni requisitionem assenserit eandem Elizabeth principissam, immortalis famæ regis Eduardi præfati primogenitam et veram hæredem, ducere habereque in uxorem, dummodo primitus a nobis opportuna dispensatio super impedimentis prædictis obtineretur: nos, qui una cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus omnia et singula supradicta paterna charitate considerantes, non solum super matrimonio hujusmodi inter Henricum regem et Elizabeth principissam prælatos, ut præfertur, contrahendo ex causis supradictis per dictas nostras litteras dispensavimus, sed etiam prolem suscipiendam ex eo ad succedendum eisdem regi et Elizabeth legitimam nuntiavimus, prout in eisdem ipsius dispensationis litteris plenius continetur, motu proprio non ad Henrici regis aut Elizabeth prædictorum, aut alterius pro eis nobis super hoc oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, et ex certa nostra scientia hujusmodi dispensationem, necnon matrimonium vigore illius contrahendum, seu cujusvis alterius dispensationis desuper a Sede Apostolica, vel illius pœnitentiaria, aut legatis, sive nuntiis ad id facultatem ab eadem Sede habentibus forsan obtenta pro tempore contractum, quorum quidem nostrarum litterarum, et aliarum prædictarum dispensationum tenores præsentibus, ac si de verbo ad verbum insererentur, haberi volumus pro expressis, legitimamque liberorum successionem, et etiam declarationem, pronuntiationem, et decretum parlamenti tam super titulo ipsius Henrici regis, quam super successione liberorum ac hæredum suorum, necnon omnia alia et singula præmissa auctoritate Apostolica præsentium tenore confirmamus et approbamus, ac robur perpetuæ et inviolabilis veræ firmitatis oblinere eadem auctoritate pronuntiamus, decernimus atque declaramus, supplemusque omnes et singulos defectus tam juris quam facti, si qui forsan intervenerunt in eisdem, aut aliquo præmissorum, monemusque et requirimus motu, scien-

¹ Lib. seg. num. 1966, P. secret. p. 113.

tia et auctoritate prædictis omnes et singulos dicti regni incolas, et ejusdem Henrici regis subditos, cujuscumque gradus, status seu conditionis existant, etiamsi ducali vel majori dignitate præfulgeant, eisque et cuilibet eorum distincte præcipiendo inhibemus, ne ipsi aut aliquis eorum novos tumultus occasione juris succedendi hujusmodi, vel quocumque, vel quovis quæsito colore, aut quacumque alia causa in eodem regno per se vel aliam seu alios movere, seu moveri facere, dispensationi, declarationi et decreto hujusmodi, aut paci tranquillitative ipsius Angliæ regni contraveniendo, quovis modo præsumant, sub excommunicationis et majoris anathematis pœna, quam omnes et singuli hujusmodi tumultus novos excitantes vel excitari facientes, atque pacem et regni præfati tranquillitatem posthac nequiter deturbantes, aut prædictis contravenientes, ex nunc prout ex tunc, et ex tunc prout ex nunc, cujuscumque, ut præfertur, dignitatis, status, gradus seu conditionis existant, etiam si ducali aut majori præfulgeant dignitate, eo ipso incurrant, eosque incurrere, et illius vinculo innodatos et involutos ipso facto esse eisdem motu, scientia et auctoritate volumus, statuimus, decernimus atque declaramus, a quo quidem excommunicationis et anathematis vinculo ab alio quam a Sede Apostolica præfata, aut cui ipsa Sedes id specialiter et specificè commiserit, præterquam in mortis articulo constituti, nequeant absolutio- nis beneficium obtinere. Et si, quod Deus avertat, contingat ipsam Elizabeth, prole ex dicto Henrico rege non suscepta, vel suscepta non tamen tunc supervivente, decedere ante ipsum regem, eo casu prolem ex ipso rege Henrico, et alia quacumque ejus legitima uxore ab eo superinducenda, in omni jure hæreditario regni hujusmodi juxta antedictum ipsius parlamenti decretum, et hujusmodi nostram illius approbationem et confirmationem super hujusmodi decreto, et aliis prædictis, ut præmittitur, factam, succedere debere similibus motu, scientia et auctoritate etiam decernimus et declaramus. Et ne in hujusmodi eventum quispiam probris præfata successione hujusmodi quovis colore impedire, aut ad impediendum novos tumultus in eodem regno per se vel alios excitare aut excitari facere vel procurare præsumat, sub præfatis censuris et pœnis, quas omnes et singuli novos tumultus, ut præfertur, ex quacumque causa in contrarium excitantes, aut excitari facientes, eo ipso incurrant, et a quibus ab alio quam Sede prædicta, et cui Sedes ipsa id specialiter commiserit, absolvi nequeant, præterquam in mortis articulo constituti. Pari motu, scientia et auctoritate prohibemus, et quocumque tam principes externos, quam dicti regni incolas præstantes opem et succursum eidem Henrico regi, ejusque descendenti- bus in

eodem regno successoribus Angliæ regibus contra eorum rebelles, aut aliqua contra præmissa quovis pacto molientes eisdem motu, scientia et auctoritate benedicimus, et illis quos sic faciendo in tam justa causa decedere contingeret plenariam omnium suorum peccatorum indulgentiam et remissionem largimur.

48. « Et nihilominus universis et singulis episcopis, monasteriorum abbatibus, metropolitans, et aliarum cathedralium et collegiatarum decanis, archidiaconis, canonicis, parochialium et aliarum Ecclesiarum rectoribus, sive vicariis perpetuis, prioratuum et domorum cujusvis etiam Mendicantium Ordinum prioribus et guardianis, et quibuscumque aliis Ecclesiasticis personis exemptis, et non exemptis similibus motu, scientia, et auctoritate sub interdicti ingressus Ecclesiæ in episcopos et superiores, ac excommunicationis late sententiæ pœna in inferiores ab eis eo ipso per eos, si non paruerint, incurrenda, mandamus, quatenus ipsi et quilibet eorum, cum pro parte præfati Henrici regis hæredum, et successorum suorum hujusmodi, quotiescumque fuerint desuper requisiti, contravenientes hujusmodi, et novos tumultus excitantes in Ecclesiis suis, et aliis locis publicis inter missarum et aliorum divinarum officiorum solemniam, necnon aliis temporalibus congruis, toties quoties requisiti fuerint, excommunicatos et anathematizatos esse, et hujusmodi sententias et censuras incurrisse publice nuntient, faciantque ab aliis nuntiari, et ab omnibus arctius evitari, ac legitimis super his habendis servatis processibus, censuras et pœnas hujusmodi iteratis vicibus aggravent contradictores, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXVI, VI kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno II ». Paruere Angli Romano Pontifici, atque ex hoc matrimonio Henricus VIII susceptus est, qui postea sævæ libidinis furia agitatus Anglos a Romanæ Ecclesiæ obsequio divulsit, ut suo loco dicetur.

49. *Missæ sacra munera ad principes.* — Vexata quoque fuerat Scotia civili bello, ejus dirimendi cupidus Innocentius Carolum Francorum regem sollicitavit ¹, ut regiam auctoritatem, qua plurimum poterat apud regem Scotiæ, ad conciliandum cum eo fratrem Alexandrum, olim Albanæ principem, adhiberet. Transmiserat ² ad eundem regem Carolum paulo ante candelas religiosa precatione beatissimæ Virginis purificatæ festo die sacratas; ad Scotum vero rosam auream recurrente prima Quadragesimæ Dominica vetere ritu similiter sacratam, ejus mystici numeris significationes arcanas hisce litteris aperuit ³:

¹ Lib. II. brev. p. 301. — ² Ib. p. 250. — ³ Ib. p. 274 et 301.

« Regi Scotorum.

« Suscipe, charissime fili, rosam hanc le-
tissimo corde, monumentum et pignus nostrae
in te paternae benevolentiae, in qua non numeris
astimanda est quantitas, sed altioris significa-
tionis qualitas interpretanda, nec te auri fulgor,
sed contemplatio divinae significationis teneat :
sancta enim Ecclesia hoc donum per manus
summi Pontificis ordinavit ad declarandam
laetitia et gaudium ex humani generis libera-
tione susceptum : rosa enim ipsa corpori glorio-
sissimo Jesu Christi, qui nos pretioso sanguine
suo redemit, comparata est ; illos enim ille om-
nium est florum, et aspectu jucundior, et odoris
suavitate fragrantior. Penetret igitur in tuos
sensus divinus odor, ut eo repletus generosita-
tem animi tui, et Catholicam mentem in dies
magis expleres et augeas, deque ipsa republica
Christiana sanctaque Apostolica Sede benemereri
studeas. Dat. Romae apud S. Petrum die xii Mar-
tii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno ii ».
Data est Imolensi Pontificio internuntio provin-
cia, ut eam Scotiae regi sua manu porrigeret :
« Tanquam », inquit ¹ Innocentius, « nostri
amoris in eum, et suae virtutis eximiae pignus ».
Ornati etiam sacris muneribus alii nonnulli
principes ab eodem Pontifice fuerunt, inen-
culas enim cereas caelestis agni typo impressas,
devotasque sacra prece ad ducem Britanniae ob
eximium illius in Sedem Apostolicam studium
transmisit ², pollicitus alias etiam erogaturum,
gesturumque morem ejus pietati, si Britonibus
proceribus plures elargiri vellet.

50. Eodem pio dono affectus ³ Ferdinandum
ulterioris Siciliae, Aragoniae et Castellae regem,
utque in Salvatoris memoriae recurrente primo
a Resurrectione Dominica sabbato sacrari so-
leant, significavit. Decorata est iisdem sacris
muneribus Elisabetha regina ejus uxor, ad
quam conceptae iisdem ferme verbis extant
datae litterae ⁴. Miserant vero antea iidem reges
ad Innocentium Neapolitani belli sumptu exhaus-
tum, liberalis observantiae ergo, decem aureo-
rum millia, de quibus actae gratiae a Pontifice
ipso ⁵, tum addita adhortatio, ut Mauricam gen-
tem superstitioni Mahumeticae deditam exseim-
derent, qua excisa, caeteris principibus ad Turci-
cum evertendum imperium arma conjungere
possent : « Occurrit nunc vos hortari, ut bellum
contra Mauros susceptum magno, ut facitis,
animo prosequamini, quod cum juste et pro
Dei gloria geratis, non potestis nisi felicem
illius exitum sperare, quem Deus ipse, cujus
causa agitur, et dedit hactenus et dabit. Nos
quoque quoad poterimus, tam pio vestro incepto
non deerimus : ex quo speramus cum vestra
immortali laude et gloria multa Christiano no-

mini bona proventura, debellatis enim Mauris,
et ad divinum cultum gente illa redacta, floren-
tes vires vestras contra Christiani nominis hos-
tem Turcum convenire poteritis, et cum caeteris
Christianis principibus una bellum capessenti-
bus, nobis in primis juvantibus, et Deo duce,
victoriam ex truculento illo hoste reportare :
quod utinam cito liceat, etc. Dat. Romae apud
S. Petrum die xii Februarii MCDLXXXVI, Pontifi-
catus nostri anno ii ».

51. *Bellum Mauricum a cardinali Mendoza promotum et ab Hispanis feliciter gestum.* — In-
cendebat tum Ferdinandum et Elisabetham ad
Mauricos triumphos Hurtadus Mendoza Hispaniarum primas, idemque cardinalis, quem In-
nocentius ¹ de praclaris illius consiliis et faci-
noribus, quibus cardinalitiam purpuram deco-
rabat, commendavit, pollicitus Apostolica se
ope illis non defuturum : « Quid dicemus de
illustribus regibus istis, quae laude eos prose-
quemur ? certe magna commendatione digni
sunt pro sincero animo et Catholica mente,
quam omnibus in rebus ad dignitatem et hono-
rem nostrum, et hujus sanctae Sedis pertinen-
tibus ostendunt. Non minor laus eos sequitur pro
iis, quae contra Mauros in Dei laudem gerunt, a
quibus brevi Deo duce speramus eos victoriam
summa cum gloria reportaturos, et Christianae
reipublicae, quod eorum invicta virtus polliceri
videtur, multum profuturos. Nos vero eis non
deerimus, in iis quae poterimus, pro tam pio
prosequendo incepto et ad exitum perducendo,
neque ullo tempore cessabimus paterna illis
officia procurare. Datum Romae apud S. Petrum
die vii Februarii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri
anno ii ». Addixerat vero sese Ferdinandus et
Elisabetha provehendae divinae gloriae asseren-
daeque religioni, ac veluti sidera caeteris regi-
bus iter ad gloriam et immortalitatem monstra-
bant, tum ad coeptum opus de excindendis
Marrhanis haereticis, Maurisque ex Hispania
pellendis perficiendum alacriter incumbabant :
quibus Pontificiam opem implorantibus Inno-
centius non defuit : data enim Apostolica Diplo-
mata ² eorum oratori fuerunt, tum de vocatis
ad crucis Dominicae signa fidelibus, tum de
constitutis sacris tribunalibus ; de quibus Apo-
stolicis litteris facti sunt certiores.

52. De sacra in haereticos censura postea
dicebatur : quod vero ad Mauricum bellum atti-
net, non fefellit Pontificem concepta spes ; cum
enim Hispani sacro crucis symbolo insigniti
pro religione pugnaturi in Mauros erupissent,
gloriosissimas de iis victorias retulere ³ : favi-
l autem nostris Maurorum discordia, quippe
Abobardilles et Boabdilles de regno invicem
disceptabant illudque disciderant ut Granata

¹ Lib. II. brev. p. 305. — ² Ib. p. 315. — ³ Ib. p. 309. —
⁴ Ib. post Ep. — ⁵ Ib. p. 172.

¹ Lib. II. brev. p. 172. — ² Ib. p. 194. — ³ Surt. I. xv. c. 68.
Marian. I. xxv. c. 9.

quidem, Almeria et Malaea Bohardilli concessa essent: reliqua ditione Maurica Boabdiles potiretur. Versus est primus in Loxam, quae se Boabdili dederat, impetus, quamque magnis animis propugnavit rex barbarus, factisque eruptionibus nostros ad pugnam lacessivit: sed a Christianis divina ope retusus est, contortae in Maurica propugnacula aeneae machinae latam muris stragem dedere, adeo ut Boabdilles rex, facta prius cum Ferdinando pactione, Loxam dediderit, seque ad illius pedes victus projecerit. Cujus victoriae fama late increbuit, deque ea mox Elisabeth regina laureatas litteras ad Tendillae comitem misit Pontifici perlerendas: quas cum accepisset Innocentius ingenti delibutus gaudio comiti, quem Florentiae substituisse diximus, statim rescripsit¹, publica a se laetitiae signa de Mauris domitis editum iri.

53. Actas solemnibus ritu ab Innocentio divino Numini gratias de concessa Ferdinando Loxensi victoria, refert Burchardus² in rituum Diariis: « Dominica, inquit, ix Julii, Romae in Ecclesia S. Jacobi de Galicia R. D. P. Petrus episcopus Ussellensis celebravit missam solemnem de octava Visitationis B. Mariae Virginis propter victoriam, quam habuit illustrissimus dominus Ferdinandus rex Hispaniae contra regem Granatae infidelem. Post orationem diei dixit orationem pro rege, etc. » De persolutis Deo ob Loxensem victoriam laudibus quarto post die Innocentius ipse Elisabetham reginam fecit³ certiorum, ipsamque ad inclinatam Maurorum res prosterendas incendit:

« Reginae Hispaniae.

« Cum in ea re majestates vestras summo studio elaborasse certo sciamus zelo et ardore Catholicæ fidei, non possumus vos non maxime commendare, ac præcipua laude dignos judicare, quod tam bene mereri de fide Christiana studeatis. Hortamur idem in posterum faciatis, et Deo adjuvante, perfidam illam barbarorum gentem exstirpare nitamini, de qua gloriosam victoriam merito sperare potestis et debetis. Nos vero hoc felici nuntio contineri non potuimus, quin publice hujusmodi victoriam celebraremus in commendationem majestatum vestrarum, et quo studio possemus laudem vestram prosequeremur: speramus sæpius hoc nos facturos præbita materia a serenitatibus vestris, quæ hujusmodi victorias continuando, famam et gloriam apud omne Christianorum genus sibi irrogabunt. Datum Romae, etc. die xiii Julii MCDLXXXVI, Pontificatus nostri anno II ».

54. *In terris Maurorum ditioni ereptis propagata pietas a Ferdinando, in cujus gratiam Pontifex suspendit leges vectigalium prohibitas.* —

Cæterum Ferdinandus rex, imposito Loxæ crucesignatorum præsidio, iisque præfecto Alvaro Luna, ad illorum arcem situ munitissimam, e qua in Granatam prospectus patet, quam Barbari dextrum regni et urbis oculum appellabant, castra posuit⁴, cum timore perterriti Barbari supplices mox deditionem octava die Junii fecerunt: pronaque tum fuere ad victorem finitima Loxæ et Alamae oppida, nimirum Zagra, Galare, Zagadixim ac Balnea, quibus Ferdinandus potitus crucesignata castra ad Mochinum oppidum arte et natura ad excipiendos propulsandosque hostiles impetus instructum et apparatusissimum, quod Granatensis regni clypeum Mauri vocabant, metatus est, cum itinera Christianis intercluderet, ne ad Granatensem agrum evastandum excurrerent. At licet nullis humanis viribus ea arx expugnari posse crederetur, omnia tamen militi Christiano triumphalia crucis signa præferenti pervia fuere: atque ita decima septima Junii die militari fœdere Mochinum in nostrorum potestatem venit: eodemque victoriae impetu Colomera et Mons-Frigidus Ferdinandi pariter imperium accepit, effusæque deinde in Granatensem agrum copiae cladem barbaris longe lateque intulerunt. Interea confinebat se intra Granatae mœnia hostis ad sexaginta millia accinctus, ac pugnae conserenda in asperrimis angustiis loci occasionem quærebat: demumque in postremam nostrorum aciem incurrit Mauricus equitatus, initoque tumultuario certamine propulsatus est, vicini vero agri igni ferroque vastati fuerunt: quod sacrum bellum quinquaginta dies tenuit: attritisque ita Mauris, Ferdinandus ad instaurandas vires, reficiendumque militem, fortissimis in arcibus impositis præsidii, Cordubam reversus est.

55. Hi Maurici triumphus a Ferdinando Canariarum insularum, quas fidei Christianæ hostes occuparant, expugnatione, propagatæque pietatis gloria cumulati fuerunt: in oppidis enim et urbibus e Maurica tyrannide ereptis, necnon in Canariis insulis excitari Ecclesias, condi monasteria, abbatias institui, ac vectigalibus locupletari curavit, flagitavitque una cum Elisabetha regina ab Innocentio, ut viros morum nitore, doctrinae splendore, religionis preferendæ sacro ardore insignes iis Ecclesiis præficeret: ob quæ præclara facinora Pontifex utrumque eximio elogio exornavit Apostolico Diplomate, quo ipsos et successores jure patronatus in Granatensis regni, Canariarum insularum, aliorumque locorum, quæ infidelibus eriperentur, constitulis constituendisve Ecclesiis affectis, ornavitque hoc encomio:

« Charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex et charissima in Christo filia nostra

¹ Eod. l. II, brev. p. 439. — ² Burchard, in Diar. Ms. arch. Vat. p. 506. — ³ Lib. II, brev. p. 460.

⁴ Str. I, xx, c. 58, Marian. I, xxv, c. 9.

Elisabeth regina Castellæ et Legionis illustres, inter alios Christianorum reges et reginas, summi rerum opificis et conditoris, cunctorumque bonorum auctoris, et omnipotentis gratia amplissimorum regnorum de fusissimo imperio, et aliarum diversarum provinciarum dominio subditorum obedientia, devotione et observantia facultatem quoque omnium, quæ summis regibus necessaria fore noscuntur, affluentia et ubertate, aetate florida, et animo ad omnia præclara facinora parato, in consilii prudentia, et in administranda justitia constantia, et multarum præclarissimarum rerum ab eis gestarum gloria, et in re militari peritia, fortitudine et audacia decorati, ut tantorum bonorum auctori gratias referrent, et aliquid præclarum ad ejusdem omnipotentis Dei honorem et imperii Christianorum propagationem aggrederentur, non solum ceptum opus expugnationis infidelium insularum Canariæ prosequi et continuare curarunt, sed etiam regnum Granatæ ante eorum oculos consistens prosapia regum Hispaniarum debitum de spurcissimis Saracenis Christi nominis hostibus detentum superioribus annis expugnare, et eorum ditioni subicere, ac in locis ab eisdem Saracenis acquisitis et acquirendis Ecclesias erigi, eisque certam partem decimarum ac fructuum, reddituum et proventuum Ecclesiasticorum dictorum locorum applicari, et eis dotari facere decreverunt, et non in propria, sed ejusdem omnipotentis Dei fortitudine et providentia confidentes epius ipsum omni ex parte difficillimum prosequendo, illius civitates, castra, oppida, et alia loca plurima, fere tertiam ejusdem regni Granatæ partem, uti accepimus, constituentia, divina favente clementia, eorumque ditioni subjugaverunt, et tam in regno Granatæ, quam insulis prædictis prosperitatis votivis successibus subjugare non cessant in dies, etc. Datum Romæ apud S. Petrum an. MCDLXXXVI, idibus Decembris, Pontificatus nostri an. III. Fulcivit quoque aliis subsidiis eosdem reges Innocentius, ut etiam in Aragonensi regno subsidiarium aurum libere cogere Ferdinandus posset, cum vetusta lege prohibitum esset, ne rex inconsultis regni ordinibus nova vectigalia populis imperaret, Innocentius eam legem ob præsentem necessitatem Apostolica auctoritate ita temperavit¹:

« Ad futuram rei memoriam.

« Sicut recepimus, inter alias constitutiones, ordinationes, leges et jura regni Aragonum, quas ipsi foros vocant, est constitutio et ordinatio, foris seu lex per reges dicti regni, qui fuerunt hactenus, et per barones aliosque principes et primates, civitates, et universitates ejusdem regni facta et approbata, ac juramento et excom-

municationis et interdicti sententiis pœnisque roborata, qua cavetur quod rex pro tempore existens in præfatis regnis non possit vectigal, impositionem, exactionem, aut subsidium, vel gabellam, vel, ut ipsi loquuntur, sisam imponere in dictorum regnorum regnicolis et subditis absque curiæ generalis, hoc est regni convocatione et congregatione atque consensu, et charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex Castellæ illustris in sua ad regnum Aragonum promotione promiserit, et juramento ac sub pœnis supradictis ad observationem dicti tori et constitutionis se obligaverit, contingereque posset talis necessitas, quod sine sise et vectigalis impositione paci et tranquillitati illius regni consulere non posset, essetque difficillimum et laboriosissimum totius curiæ et regni expectare et habere consensum, nos qui illius vices gerimus in terris, qui est Rex regum et Dominus dominantium, ac regis et regni prædictorum specialem curam gerimus, attendentes quod pro Christiani nominis propagatione atrox adversus Mauros bellum assidue gerat, ac propterea regi et reginæ prædictis, ne propterea detrimenta perferant, ac communi utilitati dicti regni providere volentes motu proprio, non ad ipsius regis, vel cujusvis alterius nobis super hoc oblata petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate et certa scientia, ac de plenitudine potestatis præsentium tenore indulgemus, quod cum talis evidens necessitas regi vel reginæ supervenerit, cui necessitati juxta suum et eorum, quos pro rebus prædicti et aliorum regnorum suæ ditioni subjectorum in suos pro tempore assumpserit consiliarios, judicium et consilium mederi, ac commodius succurri, quam per sise impositionem nequiret, quod liceat præfato regi et omnibus, qui simile juramentum præstiterunt, sise, adjuvamenta, subsidia, et onera quæcumque rationabilia et honesta indicere regnicolis prædictis, et indicta exigi facere ab eisdem, ut hujusmodi maximis regni necessitatibus occurrat, et quod sic indico et exigi faciendo nullum perjurii reatum, et illa exigentes, et ad id favorem, assensum, consiliumque præstantes nullam exinde pœnam incurrant. Volumus tamen quod quotiescumque eam sise, impositionem, exactionem, aut subsidium hujusmodi imponere toti regno contigerit, cum majoris partis dicti regni consensu illam imponere teneatur, ita tamen quod major pars regni non ex majori parte eorum, qui in curia fuerint congregati, nec ex numerositate particulari votorum numero, nec ex pluralitate brachiorum curiæ, sed ex vera majoritate partium et vassallorum dicti regni censeatur; quod si generalis sise imponenda non videbitur, indulgemus, ut in casu necessitatis prædictæ possit ipse rex illis civitatibus, universitatibus, locis et hominibus sise imponere, quæ civitates,

¹ To. III. sign. lxxviii. num. 1093. p. 121.

universitates, loca et homines illam acceptare voluerint, et ad impositionem illius suum præstiterint assensum, proque conscientie regis et aliorum, qui ad id præstarent consilium, assensum, auxilium vel favorem, serenitate et puritate, eundem regem Aragonum, et quoscumque alios primates regni, universitates, loca, homines, ad dictæ constitutionis observationem juramento, excommunicationis sententia, interdicti pœna, et quavis alia obligatione adstrictos, in hujusmodi necessitatis eventibus ab ejusdem juramenti observatione, excommunicatione, interdicto et aliis pœnis et censuris absolvimus, illud et illas eis remittimus, et volumus eos ad juramentum, interdictum et forum obstruendum non teneri, non obstantibus præmissis constitutionibus et ordinationibus Apostolicis etc. » Adjecta est sanctionum Aragonicarum an. mcccvm editarum in solemnibus regni comitiis series, quibus vis præscripto Pontificio adempta est. « Dat. Romæ apud S. Petrum an. Incarnationis Dominicæ mcdlxxxvi, VI kal. Februarii, Pontifici nostri anno iii (1) ».

56. *E Canariis insulis ad Americæ continentem prolata religio.* — Partes reliquas duas regni Granatensis partes, excisa Maurica tyrannide, a Ferdinando et Elisabetha, necnon ex Canariis insulis ad alias novi orbis insulas, atque in ipsum postea vastissimum continentem incognitum, ubi novi episcopatus innumeraeque Ecclesie a successoribus conditæ fuerunt, imperium Christianum protulisse visuri sumus. Ille vero amplificati divini cultus trophæa Ferdinandus eximia in persequendis hæreticis diligentia cumulavit. Is antea sacra tribunalia ab Innocentio, uti meminimus, ad exercendam fidei censuram excitari obtinuerat : utque reos clementia ad deponendos errores magis pelliceret, iis qui certo temporis intervallo eos damnassent, constitutam de publicandis reorum bonis pœnam remisit : qua illecebra multi delinuti ex hæreseos corno emergere, seseque in Ecclesie estra receperunt. Iis tamen postea Ecclesiastici plures, eorum fortunas affectantes, litem intendere, consultusque a Ferdinando Innocentius silentium Ecclesiasticis imponendum sanxit¹.

57. *Sæculares magistratus affectant cognoscere causas de hæresi.* — Confirmata est hoc anno sanctione Apostolica censorum fidei auctoritas, quam magistratus laici infringere moliebantur, latas enim ab illis sententias exequi detrectabant, ni prius judiciaria acta excussissent, atque ita vis sacri iudicii obsolesebat. Edixit² itaque

Christi vicarius ad tollendam eam corruptelam, ut ejusmodi magistratus percellerentur anathemate, nisi sex dierum intervallo inquisitorum decreta exequerentur.

« Venerabili fratri nostro episcopo Brixensi, et dilecto filio inquisitori in partibus Lombardie.

« Dilectus filius frater Antonius de Brixia, Ordinis Prædicatorum, in partibus Lombardie inquisitor hæreticæ pravitatis, una cum venerabili fratre episcopo Brixensi, seu ejus vicario generali, sicuti nobis nuper fecit exponi contra nonnullos utriusque sexus hæreticos, ut accepimus, quos culpabiles, ut hæreticos impœnitentes, repertos, pœna debita juris puniendos condemnavit, ac officiales civitatis Brixensis, ut injunctam executionem adimplerent requisivit, qui officiales justitiam ministrare, et dictas sententias exequi, nisi prius processus per episcopum et inquisitorem agitados non viderent, in non parvum orthodoxæ fidei scandalum recusarunt. At cum hujusmodi crimen hæresis sit mere Ecclesiasticum, et delicta nullo pacto impunita remanere debeant, tenore præsentium vobis committimus atque mandamus, ut, si est ita, eisdem officialibus sæcularibus civitatis Brixensis sub excommunicationis pœna et aliis censuris Ecclesiasticis præcipiatis atque mandetis, ut infra sex dies, postquam legitime fuerint requisiti, sine aliqua dictorum processuum per vos agitatorum visione, sententias per vos latas contra hujusmodi hæreticos prompte exequantur, appellatione remota : quam excommunicationis pœnam ipso facto volumus et tenore præsentium declaramus incurrisse, si quod mandatum fuerit intra dictum sex dierum spatium, cessante legitimo impedimento, cum effectu non impleverint, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annato piscatoris die xxx Septembris mcdlxxxvi, Pontificatus nostri anno iii ».

58. *Hussitica hæresis corroborata ab episcopo transfuga, cui pœnitenti ignoscit Pontifex.* — In Bohemia recruduerat vetus Hussitarum hæresis flagitio et opera Augustini Luciani olim episcopi Sanctuariensis, qui ad ipsos jamdiu defecerat, innumeraque perpetrarat mala, quem promissa venia in Ecclesie gremium revocare annitebatur Innocentius : superiori enim anno Pataviensem episcopum ad tam pium opus incumbere jussit, censueratque illum ex Bohemia educendum, ut miseris hæreseos tenebris involutis magister errorum adimeretur : cumque videretur nonnullis tot scelerum reum, ut qui sepultam nefariam sectam ab inferis revocaverat, venia non donandum, iterum mense Martio hujus anni, eidem episcopo Pataviensi ita res-

¹ Lib. II. brev. p. 484. — ² Bull. in Innoc. VIII de Const. 10. et in Append. direct. in Innoc. VIII.

(1) Quam anno superiori stabilivimus chronologiæ Pontificiæ lex jubet litteras hic ab annalista recitatas ad annum sequentem revocari. Datae sunt enim illæ VI kal. Februarii anno Pontificatus III, Christi mcdlxxxvi, nempe ex veteri stylo, novo vero mcdlxxxvii, quo annum Pontificatus tertium eo mense Innocentius agebat.

pondit Pontifex¹: « Cum dilectus filius noster Joannes tit. S. Praxedis presbyter cardinalis Mediolanensis illum ad eor reversum, et ad gremium præfate matris Ecclesiæ redire cupientem nobis significaverit, non possumus more pii patris calamitati suæ misericorditer non compati ». Denique cum Casimirus Poloniae et Wladislaus Bohemiae reges, qui Hussiticam hæresim in Bohemia penitus excindi exoptabant, ad simplices et ineruditos ab errorum devio abducendos Augustini episcopi publicam damnatæ hæreseos professionem magnum momentum allaturam arbitrabantur, contenderent ut in gratiam cum Ecclesia restitueretur, Pontifex archiepiscopatus Pragæ administratori partes dedit², ut illum, damnata rite hæresi, donaret venia ea lege, ut ad Sedem Apostolicam se conferret. Exincta deinde sensim est Hussitarum hæresis, donec Lutherus eam hydram pluribus horrentem capitibus in Christianorum exitum suscitavit.

59. *Miraculum insigne S. Barbaræ ope editum.* — Insigne miraculum hoc anno editum Cracoviæ narrat Langius³ meritis B. Barbaræ, cui feriendus carnificis ferro reus se commendat: « Anno, inquit, Domini MCDLXXXVI, cum essem Cracoviæ, metropoli Poloniae, litterarum vacans studio, consulatus quatuor vigiles viros robustos, et ejusdem concives urbis, quia noctu furem deprehensum accepta mercede abire permiserant, decollari fecit in foro, primo, tertio, et quarto viriliter spiculator decollatis, secundum in ordine lædere nequivit, sed levi ictu tactum parumper sauciavit, meritis enim divæ Barbaræ se in ipsa hora, ut post retulit, devoverat: et ita ejus patrocinio mortis discrimen evasit, et diu supervixit, et huic quidem spectaculo cruento curiosus spectator interfui ».

60. Flagitavit hoc anno Casimirus Poloniae rex opem a Christi vicario adversus Turcas et Tartaros, qui Lithuaniam et Russiam infestis excursionibus vexarant, misitque oratores amplissimos, qui novo Pontifici obedientiam deferrent: justisque precibus flexus Innocentius sacrum in Barbaros bellum indixit⁴. Nec modo Polonos, Lithuanos, Mazovios, Russos, verum etiam Prussos, Livones, Germanos, Bohemos, proposita noxarum venia, immortalitatisque spe, cohortatus est, ut sacram militiam professi Casimirum regem pro tuendo nomine Christiano, ac religione amplificanda in sanctissima illa expeditione sequerentur.

« Ad futuram rei memoriam.

« Ut præfatus rex (nempe Casimirus) se, regnum et dominia sua, imo rempublicam Christianam a perfidis Turcis et Tartaris, favente Altissimo, defendere possit, Christi fidelium con-

vocato auxilio, auctoritate omnipotentis Dei, ejus vires gerimus immeriti in terris, hortamur, requirimus et monemus universos Christi fideles, præsertim ejusdem Poloniae, ducatus Lithuaniae, terrarum Prussiae, Massoviae, Russiae, Livoniae totiusque Germaniae, et regni Bohemiae, ut eidem regi ad hujusmodi publicam defensionem, ac fidei nostræ exaltationem cum bonis et personis suis pro sua possibilitate viriliter et indesinenter assistant, et illius exemplo, qui pro nobis mortem non abnuit, tollant in cordibus suis crucem suam, et illi ex eisdem fidelibus, qui ad hoc idonei sunt dictum regem, imo verius Salvatorem nostrum sequantur, et pro illius nominis gloria, ac Turcorum, Tartarorum et infidelium prædictorum fidei hostium depressione, mortis periculo se exponere non formident, memores verbi ejus, qui dixit: *Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me etc.* ». Ne vero Polonus alio quovis bello distrahatur a sacra expeditione conficienda, reges ac principes Polonico imperio finitimos, vel illi obnoxios proceres obsecrat per fusum Christi cruorem, pro animarum salute, per extremi judicii, in quo omnium causa dicenda est, terrorem; per æternæ felicitatis spem, ne ipsum clam palamve bello petant dum adversus fidei hostes arma vertet, quamvis cum illo simultates gerant: clientes autem Polonici imperii, ut inter sese pacem conficiant, obtestatur. Denique Apostolica auctoritate inducias imperat atque anathemate percillit, qui decretum hoc violaverint, subdit enim: « Nos enim omnes et singulos, quos arma sumere, dictumque regem in expeditione per se aut per suos contra Turcos et Tartaros prædictos cum notabiliore exercitus sui parte existente, et indictas per nos auctoritate omnipotentis Dei inducias hujusmodi violare, et nostris mandato, monitioni et requisitioni contravenire contigerit, excommunicationis sententiam, a qua non nisi a nobis vel successoribus nostris Romanis Pontificibus canonice intransibilibus, præterquam in mortis articulo constituti, et debita satisfactione præmissa, absolvi possint, incurrere volumus eo ipso, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MCDLXXXVI, III non. Julii, Pontificatus nostri anno II ».

61. *E Valachia pulsæ Turcarum copiæ.* — Abduxere varii casus Casimirum regem, ne universalem cruce signatorum expeditionem in Turcas conficeret, pollicitus siquidem fuerat Stephano Valachiae dynastæ, dum Poloniæ clientelæ se subjecerat¹ superiori anno, e Turcarum manibus illius principatum vindicaturum; sed licet Valachia Turcas pepulerit, haud tamen Kiliam et Bialogrodum restituit: « Excessere », inquit Cromerus², « Turcæ Valachia; Kiliam

¹ Lib. II. brev. p. 251. — ² Ib. p. 438. — ³ Langius in Chron. Citiæ. — ⁴ Lib. XVIII. Bull. p. 8. et in lit. sign. num. 1909, p. 298.

¹ Meliov. I. IV. c. 61. — ² Crom. I. XXIX.

tamen et Bialogrodum præsidiis firmarunt, tractumque illum maritimum, quem Bessarabiam vocant, in potestatem suam redactum in hanc usque diem obtinent ». Ad has porro arces Turcis eripiendas Joannem Albertum Casimiri regis filium fortissimorum militum exercitum duxisse, verum excitata ipsum inter et Valachos rixa, bellum infeliciter gessisse suo loco dicitur. Caterum Tartaros qui Russiam ac Lithuaniam crebris irruptionibus vexabant, ab eodem Joanne Alberto, quem exercitui Casimirus præfecerat, superatos fuisse, narrat Michovias¹.

62. *Florentina Synodus a Niphone patriarcha Ruthenis commendata.* — In Lithuania et Russia præsules Poloni Catholici non raro alios Ruthenorum præsules schismaticos vexabant, ut eos ad sinum Romanæ Ecclesiæ traducerent²; quare Josephus metropolita Kyovensium Niphonem patriarcham Constantinopolitanum consuluit, quid de Florentino Concilio sentiendum esset. At Nipho Catholicum dogma complexus eundem metropolitam docuit, Florentinam Synodum sanctam et Oecumenicam extitisse, atque in ea Orientalem Ecclesiam Latinæ fuisse conjunctam communi præsulum consensu; sed minoris ordinis sacerdotes in eos consurrexisse, conjunctionemque dissolvisse, atque ob id Græcos a Latinis spreto in Turcarum servitutem addictos fuisse: hortatusque est Ruthenos, ut Latinis, servato ritu Græco, adhererent.

« Nipho, Dei miseratione archiepiscopus Constantinopolitanus, novæ Romæ œcumenicus patriarcha, piissimo et Deo dilecto Josepho fratri et conservo metropolitæ Kyovensium et totius Russiæ, salutem, etc.

« Accepimus litteras dilectionis tuæ scriptas humilitati nostræ, quibus significas Romanorum Ecclesiæ episcopos Ruthenos et Lithuanos vobis molestos esse, vosque compellere ad unitatem Ecclesiasticam Florentiæ decretam, unde metuis ingentia pericula, amissionem privilegiorum et libertatis, quæ illo tempore, quando unio decreta est, a regibus Poloniæ vobis concessa sunt. Postulas itaque a nobis auxilium, et ad vestrum potentissimum regem commendatorias; desideras insuper scire de hac Synodo, quomodo fuerit transacta, ut possis reddere rationem omnibus persequentibus, et compellentibus ad unionem. Scias igitur eam Synodum legitime fuisse congregatam, et magnifice totius orbis lætitia et consensu comprobata, idque præ-

sentibus illustri imperatore nostro Joanne Palæologo, et sanctissimo patriarcha Constantinopoleos beatæ memoriæ Josepho, non ita pridem ante nos sedente, et vicariis seu legatis fratrum nostrorum patriarcharum, archiepiscoporum et principum Orientalem Ecclesiam representantium, præsentem quoque episcopo Romano una cum suis. Caterum cum nonnulli gentis nostræ, qui domi remanserant, nolissent decretam amplecti unionem, forte ex odio in Latinos, ideo apud nos confusio et nullus ordo, quando oves nobis concredita imperium et arbitrium in nos sibi usurpant, quorum perviciaci resistere non possumus. At quis scit si non ideo divinæ iracundiæ furor in nos desævrit, et in dies desævire non intermittit, quod sanctam unitatem respueverimus? ut præteream, quod subsidia Latinorum non tantum amiserimus, sed etiam eos offenderimus: quamobrem neque mirari oportet, si etiam vobis sunt difficiles, quamvis non injustam excusationem habeas, dum, inscio patriarcha Constantinopolitano, quidquam tibi licere dicis. Nos certe quanquam maxime cuperemus, nihil facere possumus eorum, quæ nobis expediunt. Ergo illi minime de nobis conquerantur, sed potius calamitatibus nostris compatiens, Deum nobis propitium reddant, ut a tyrannica servitute liberati denuo uniamur, divina favente clementia. Tu vero ne nimium reluctaveris, sed amice cum Latinis versare, nam et nostris sacerdotibus nos utique injunximus, ut una cum iisdem Latinis, servato tamen Ecclesiæ Orientalis ritu, simul orent et congregentur: sed ritus patrios observa: namque non prius majores nostri in unionem Florentinam consenserunt, quam privilegia nostra fuissent confirmata. Scripsimus principibus et antistitibus Ruthenis ac Lithuanis nostri ritus, ut tibi in omnibus ad nutum sint. Anno septies millesimo, (nempe a creatione orbis), die v Aprilis, Indictione vi. » (1).

63. *Turcæ in Christianos grassati, maxima demum strage delentur.* — Quod ad tyrannum Constantinopolitanum attinet¹, proferebat latius Turcicum imperium, potius enim Bajazethes superiori anno Valachiæ parte, hoc anno Caraniam, olim Ciliciam dictam, invasit: qua oppressa, signa in Cætheum Ægypti sullanum extulit, cum is Zizimi uxorem et filios sultanicæ commissos custodiae prodere defrectaret. Cum vero ingentes apparatus bellici terra marique a Bajazethe fierent, Rhodiorum equitum magister Rhodum contra Turcicas insidias com-

¹ Mich. sup. c. 61. — ² Ext. in Annal. Ruthen. Leonis Crense archiman. Vilnensis. Ext. apud Leonem Mamonic. lib. defens. Eccl. unionis.

¹ Bosius p. 2. l. XIV. Bizar. hist. rer. Persic. l. X et alii.

(1) Supputationes chronologicæ vel minus callens vel minus curans annalista in anachronismos incidit plane ingentes. Epistola hæc Niphonis consignatur anno mundano Græcorum 7000, Indictione vi. Indictio hæc a Septembri anni 1492 cepta apud Græcos ad Septembrem usque 1493 perseveravit. Eo vero anno civilis Græcorum Æra, ab exordio mundi dicta, supputabat annum 7000. Quare chronici hi characteres cum Aprili mense conjuncti expriment annum 1493, Indictione xi signatum, quo proinde anno collocanda Epistola hæc fuerat. Ex hac vero erimus Niphonem qui anno 1482 ad patriarchale solium accitus fuit, dein a Bajazete Turcarum imperatore amotum, tum iterum assumptum, Græcorum patriarchatum eo anno adhuc tenuisse.

munivit ¹, atque Innocentium admonuit, ut conjunctis mutuo fœdere Christianis regibus Zizimo ad obtinendam Othomannicam potentiam uteretur, neque idoneam occasionem amitti pateretur.

64. Hoc anno a Mahometanis diabolico spiritu furentibus in Christianos Circassios et Caspiorum montium accolas sævissima persecutio concitata est: donec alii populi prudentiores, sumptis armis, divinoque implorato auxilio, Barbaros Christiano madentes sanguine ad interuicium deleverunt; ut narrat in suo Itinerario Joseph Barbarus ²: « Montis radices aqua alluit, ubi Derbentum est positum litus, illico ante, et valde parum terræ est et arctum: hoc ad sexaginta millia ad equitandum aliquo modo conveniens ibi. Dein a tergo sese ad sinistram vertendo mons rotatur, et conscendi idem potest, qui more antiquo Caspii nomen obtinuit: ad quem etiam monachi Ordinis S. Francisci habitant, et sacerdos quidam Latinus noster. Populi, qui loca illa inhabitant Caitacchi vocantur, ut dictum supra est, idioma diverso ab aliis utuntur, atque multi eorum sunt Christiani, quorum aliqui ritum Græcum in sacris administrandis, Armenium aliqui, Latinum reliqui Catholicumve morem observant. Ad mare ab illo ipso latere alia quædam civitas est, quæ Caspia appellatur, a qua Caspium primum nominari mare cepit ». Et infra: « Non extra propositum esse visum est (cum de Caspio monte ejusdemque circum incolis quædam diximus) referre hic historiam quamdam, quam recens a monacho quodam Ordinis S. Dominici, nomine Vincentio, audivi, qui missus certi expediendi negotii causa illuc erat, atque decem spatio mensium discesserat, ad religionem enim nostram pertinere quodammodo puto. Monachus hic ergo dicebat, e soldani olim regione certam Mahometanorum sectam prodiisse ingentem, religionis zelum spirantium, mortemque Christianorum silientium, atque hos quanto plus itineris confecerunt, in tanto semper majorem numerum et multitudinem crevisse. Facinorosi isti homines iter suum Caspium versus mare direxerunt, Sammacumque advenerunt, ac Derbentum postea, atque illuc Dumenum discesserunt, et ex his armis destituti plerique erant: ad flumen quoddam vocabulo Tereh sese posuerunt: id in Tezechii provincia est, ac circum Caspius mons, ad quem plurimi Christiani incolunt. Ibi tunc, ubi aliquibus in locis Christianos subolfecerunt, nullo habito sexus ætatisve respectu, feminas, mares, juvenes, senes invicem omnes trucidarunt. Post hæc in Gogi Magogique regionem nebulones illi excurrerunt, quas itidem Christiani incolunt, verum ritibus in sacris faciendis Græcis utuntur, atque cum his haud modo alio, om-

nibus occisis, peregerunt. Dein Circassiam versus iverunt, et Chipiche Charbatumque, quarum utraque eis magnum posita mare est, abierunt absque ratione eadem cum illarum incolis Christianis quoque processerunt, usquedum Didarcossan Cremuchumque pervenerunt: ubi armata incolarum obviam manu est, tanta cum illorum confusione et strage, ut vix viginti et centum superstites evaserint, e regioneque profugerint ». Atque hinc perspicitur quam male Christiani circum ibi degentes habeantur; atque accidisse id quidem MCDLXXXVI Christi anno ait.

65. Interjectis nonnullis, addit de Christianorum in iis oris reliquiis, Georgianos Christum colere, tum in Armenia majori Catholicos reperiri: « Majori in Armenia, inquit, trium procul dierum itinere (in reditu nimirum ex Georgia) castellum Loreum reperimus ab eodem quatuor rursus dierum itinere mons Noë distat, is in quo primum remittente diluvio quiescisse arcam dicunt. Hic mons altissimus est, planitiemque habet spatiosam, duorumque dierum iter complectitur, et Veris assiduo Æstatisque temporibus nivibus coopertus est. Ante hunc mons alius parvus nivibus itidem onustus reperitur: duorum dein dierum itinere procul castellum est quoddam vocabulo Cagri, et hoc circum Armenii incolunt, qui Catholici sunt, duoque monasteria habent, primarium quorum alengiam vocant: in eodemque monachos quinquaginta regulam D. Benedicti observantes alunt: missam illi modo nostro in lingua sua canunt, præposito post meum Venitias reditum carebant, et ex his tum unus venit, qui Venetiis ante hæc ad D. Pauli et Joannis in monasteriis vixit, idque propterea ut domi me meæ conveniret, isque a me commendatus serenissimo senatui nostro summoque Pontifici fuit, quo in præposito jam defuncti fratris sui locum sufficeretur ».

66. *Æthiopes ad veram fidem adducti, et mancipia Christiana vendi vetita Mauris.* — Hoc anno cum valde propagaretur apud Occiduos Æthiopas Christiana religio, ac nominis Lusitani apud barbaras eas nationes, superstitionibus gentilium irrefitas, fama increbresceret, Benii rex mitti ad se Evangelii præcones poposcit ¹: an pietate, an vero privati commodi illecebra duceretur, in dubium revocatum est, visumque dolo religionem simulasse, ut ex Christiana societate finitimis majorem sui terrorem injiceret, etenim idolorum cultui addictus erat. Cum autem ex legatis Benii regni de rebus Africae et illius regibus varia quærentur, retulere, ut refert Joannes Barrosius ², regem florentissimum, nomine Ogane, in interiori Africa imperare, ejus regnum amplissimum ad Caput Bonæ Spei excurreret, a quo plures beneficiarii

¹ Barros ubi sup. — ² Joseph. Barbar. Itinerar.

¹ Barros. dec. 1. Asia l. III. c. 3. — ² Id. c. 4.

regnandi jura reges peterent, quibus inter insignia regia crucem auream, ut rem sanctitate augustissimam mittere solebat; tum etiam aliam crucem oratori, qui precarium insigne regium postulaturus accesserat, dari consueam, ut religiose collo aptaretur. Addit auctor anno millesimo quingentesimo quadragesimo, se Benii regis oratorem septuagenarium in Lusitania aula vidisse, qui hujusmodi crucem collo pendentem præferbat.

67. His vero de Æthiopum imperatore, quem sæpius a Romanis Pontificibus, maximeque ab Eugenio IV ad conjunctionem cum Romana Ecclesia redintegrandam sollicitatum vidimus, auditis, Joannes Lusitaniæ rex mira cupiditate est incensus, ut oras, in quibus imperabat, pervestigaret: juncta enim cum eo amicitia armorumve societate in spem circumferendæ latius Christianæ religionis adducebatur, nam et gentes veteribus superstitionibus involutas ad Christum adjuncum iri, vel etiam Mahometicam pestem facilius depellendam; eamque ob causam duos internuntios ad pervestigandas Orientalem Æthiopiam Indiamque misit, de quibus hæc tradit Osorius¹: « Joannes, (nempe ejus nominis II rex Lusitaniæ,) cum de presbytero Joanne nulla percepisset, existimavit sibi vel ad nominis decus, vel ad religionis fructum, vel ad Indiæ pervestigandæ facilitatem nihil optatius cadere posse, quam cum hoc Christiano principe fœdere conjungi: idcirco variis temporibus homines Arabicæ linguæ peritissimos magnis præmiis invitavit, ut eas regiones perlustrarent. Inter hos exiit quidam nomine Alfonsus Paiva, et alter cui nomen erat Joannes Petreius: ii profecti e Lusitania anno salutis mclxxxvi Ægyptum mercatorum habitu peragrarunt, atque inde Adenam pervenerunt. Ibi cum intellexissent in ea Æthiopiæ parte, quæ sub Ægypto est, esse summum quemdam principem Christianum, cujus imperium esset latissimum, et cui nulli principes obtemperarent, suspicali sunt illum eundem esse, cujus cognoscendi gratia missi a Joanne fuerant, sed eos Indiæ nomen interturbabat; missi namque fuerant, ut Christianum Indiæ imperatorem, nomine presbyterum Joannem, convenirent. At nec imperium, neque nomen, neque sacerdotii dignitas in Æthiopiæ regem conveniebat. Cum

igitur inter se quid optimum esset deliberarent, visum est, ut Joannes Petreius in Indiam navigaret, et videret, num qua mentio in oris illis Presbyteri Joannis existeret: Paiva in Ægypto Thebis Petrejum præstolaretur. At verum fuerat Christianum quemdam principem nominis ejusdem, secta Nestorianum, in mediterraneis Indiæ locis amplissimum imperium tenuisse, qui tamen fuerat Scytharum armis oppressus, et regnum illius occupatum, cujus jam nomen erat oblivione sepultum, Christiani tamen non pauci in locis illis resederant, Nestorii tæbe contaminati ».

68. Idem etiam rex Lusitaniæ, pietate conspicuus, sanctissimam legem edidit¹, ne Æthiopes, qui sacro baptismo lustrati essent, Mauris venderentur: quippe Lusitani in Congensi regno et Guinea plura mancipia emebant, quæ postea distrahebant Mauris, cum maximum ex eo commercio quæstum facerent: neque eos movebat religio, adeo avaritia pietatem omnem extinxerat: siquidem miseri tunc Christiana leviter tincti in Maurorum redacti potestatem Christum deserere, et Mahometem colere cogebantur: tantusque horum erat numerus, ut ad mille singulis annis ascenderet. Cum vero religionem nefario quæstui Lusitanus prætulisset, mox aurifodinas divina liberalitas illi aperuit, ex quibus longe majora lucra, quam ex mancipiorum distractione fuerunt.

69. *Caput Tormentosum vocari captum Caput Bonæ-Spei.* — Non prætermittemus etiam rem de Joanne rege memoratu dignam; is enim cum illud ingens Africae promontorium, quod versus polum Antarcticum in Oceanum excurrit, a Bartholomæo Diazio, qui illud circumflexerat, Tormentosum vocatum ob ingentes procellas, quæ in eo furentium ventorum imperio sæviunt, accepisset, in maximarum rerum spem excitatus, veluti divino afflatu, quæ eventura erant, præsagens, Caput Bonæ-Spei appellandum decrevit²: neque enim conceptæ fefellerent spes, quandoquidem Lusitani post superalium illud promontorium et Indicum et Brasilianum imperia sibi peperere, et (quod majus est) religionem veri Numinis, pulso dæmonum cultu, in amplissima regna diffundere, de quibus suis locis agetur.

¹ Barros, sup. c. 3. — ² Ib. c. 1.

¹ Osor. l. IX.

INNOCENTII VIII ANNUS 3. — CHRISTI 1487.

1. *Turcis imminentibus, Innocentius fœdus inît cum Venetis, quos et Hungaros cum imperatore conciliat.* — Anno post Christum natum millesimo quadringentesimo octogesimo septimo, Indictione quinta, pactum antea inter Marcum Barbadicum ducem Venetorum, et Romanam Ecclesiam fœdus ab Augustino Barbadico ejus fratre, ducalis fastigii successore,¹ cum Innocentio, Turcici apparatus, impiorumque et improbissimorum hominum Bajazethem in Italiæ excidium evocantium formidine, instauratum est, de quo hæc refert Stephanus Infissura²: « Facta fuit confœderatio inter Ecclesiam et Venetos cum quibusdam capitulis, ut tenerentur Veneti præbere auxilium Ecclesiæ quando opus esset ». Promulgatum illud solemni ritu fuisse hisce verbis meminit Joannes Burchardus³ ineunte Februario, ac solemni ritu actas Deo gratias: « Feria v, prima mensis Februarii MCDLXXXVII, per Urbem tubis resonantibus proclamata est confœderatio inter summum Pontificem, et dominos Venetiarum, et eorum coherentes, subditos, etc. ad xxv annos, et deinde quandiu partibus placebit ».

2. Impliciti tum erant bello Veneti⁴ cum Sigismundo archiduce Austriæ, deque finibus certabant duorum procerum occasione, quorum alter Venetæ reipublicæ, alter Sigismundi cliens erat, quique commissa rixa belli faces late circumtuleraut, in quo Fridericum Sanserverinatem bellicis artibus clarissimum ducem, de quo superiori anno meminimus, ad flumen Athesim, facta Tridentinorum eruptione, cum Veneto exercitu cæsum occubuisse ferunt, de quo bello meminit Stephanus Infissura⁵ sic inquit: « Eodem tempore, (nempe mense Junio anni MCDLXXXVII,) fertur ducem Austriæ cum multis Theutonicis venisse, et insurrexisse contra Venetos in partibus Tridenti et Veronæ, et

excurrens usque in Veronam, et magno cum impetu nonnulla loca Venetorum fortissima magna cum strage cepisse ac tenere, bellumque maximum inter eos esse ». Describit fusius illius belli causas, resque in eo gestas Marcus Antonius Coccius Sabellicus⁶.

3. At Pontifex sedandi ejusmodi belli, ne latius serperet, cupidus, Tarvisinum episcopum legatum designavit, vicissimque Fridericus III imperator oratorem Venetias legavit, quibus administris idibus Novembris pax confecta est, delectique arbitri fuere, qui de limitibus cognoscereut, ac duo castra controversa Innocentii tidesi permissa fuerunt, ut Conradus Wengerus⁷ conscripto proximo anno libello, et Sabellicus⁸ accurate describunt. Coniuncta porro est tum a Pontifice tum a Cæsare mutua opera ad Christianorum bella civilia componenda, cum facti a Bajazethe Turcarum tyranno bellici apparatus Occidentem æque et Orientem terrore percellerent. Celebratos propterea solemnes a Friderico ordinum imperii conventus ita narrat Paulus Langius⁹: « Eodem anno », quo nimirum circa Athesim bellum gestum est, « Fredericus imperator conventum magnum principum habuit Nurembergæ pro auxilio contra Turcas, in quo de unione ac pace principum multa tractata fuere, et ultimate, ut omnia bella inducias haberent, conclusum ». Consentit Naclerus¹⁰, sed decreto saluberrimo obtemperatum non fuisse addit, tanto furore infelices Christiani inflammati erant.

4. Interea Innocentius cum Turcicam tyrannidem ingravescere, ac modo crebras in Germaniam excursiones agi, modo Italiæ littora infestari, sævaque de excindendo imperio Christiano urgeri consilia doleret, expeditionem adversus Turcas indixit, cuius conficiendæ Friderico imperatori provinciam dedit: tum sacerdotiorum decumas pro faciendis in rem militarem sumptibus clero imperavit hac de causa¹¹:

¹ Petrus Justinian. Baph. Volat. l. iv. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 414. et aliud Ms. sign. eod. num. — ³ Burchar. Ms. arch. Vat. p. 609. — ⁴ Infiss. ubi sup. to. II. rer. Germ. ex bibl. Marq. Freher. Baph. Volat. l. iv. Nacl. vol. 2. gen. 50. Paul. Lang. in Chron. Calz. Brut. l. viii. Sabel. Ann. 10. l. viii et alii. — ⁵ Infiss. ubi sup.

⁶ Sabellicus ubi sup. — ⁷ Wenger. ubi sup. — ⁸ Sabellicus ubi sup. — ⁹ Paul. Lang. in Chron. Citiz. — ¹⁰ Nacl. ubi sup. — ¹¹ Lib. viii. sign. num. 1909. P. secr. p. 538.

« Cum charissimus in Christo filius noster Fridericus Romanorum imperator semper Augustus, inter alios Catholicos principes huic nostro desiderio spontaneus adiutor et cooperator accedat, qui etsi tantæ expeditionis molem in se uno suscipere, et hostis infestissimi atrocis injurias cum suo disponendo quamprimum Christianissimo exercitu ulcisci tota mente affectet, tamen propter temporis condiciones et varietates, ubi unanimes cuncti Christicolæ adversus crucis æmulos deberent arma convertere, nequit hoc intimum suæ mentis desiderium adimplere, ac cum ipsius adiutorio, ejus causa agitur, et iis atque aliis aliorum Catholicorum regum, principum et populorum fidelium freti præsiidiis opus defensionis fidei hujusmodi continuare non cessabimus, deputavimusque jam ad id omnes Romanæ Ecclesiæ redditus, vix tenui parte pro nostræ familiæ sustentatione retenta, et præter illos portionem, quam venerabiles fratres nostri sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales de eorum Ecclesiasticis proventibus longe majorem, quam decimam, sponte obtulerunt, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXVII, XII kal. Maii, Pontificatus nostri anno III ».

5. Implicite erat exitiali bello Fridericus adversus Hungaros, ingentiaque auxilia ex Germania accersere annitebatur, ut Austriam sibi a Matthia rege ereptam recuperaret: sed infelici exitu conserta pugna, et regulis ad defectionem temere sollicitatis. Demum ne graviora in se traheret exitia, cum eodem Hungariæ rege acto ad oppidum, cui S. Hippolyti nomen est, conventu, inducias pepigit, ut referunt scriptores Hungari¹. Quod vero ad Turcicos terrores attinet, non sine causa illis repletus fuit Christianus orbis; nam in primis, quantumvis sævissimus tyrannus nostros pacis illecebra demulceret, fidendum non erat, ac licet bellum in sultanum Ægyptium, qui Zizimo auxiliarem exercitum præbuerat, decerneret, metuebant tamen Christiani, ne illi litem fœdere dirimerent, armaque jungerent ad tuendos maxime Granatenses Mauros, quos Ferdinandus rex oppugnabat atterebatque, atque ideo trepidatum, ait Surita², ne Bajazethes insulam Sici-liæ invaderet.

6. *Perditi homines præsertim Bucolinus, Turcas in Italiam adducere tentant.* — Præterea maximus Pontificem timor incessit, ne in Picenum irrumperet, indeque ad convellendum Christiani imperii caput irrueret: Bucolinus enim perditissimus homo, inita cum Turcis societate, Auximum occupaverat, auxiliaque ab iis valida Maio appetente præstolabatur³: spondebat⁴ autem

hosti religionis, se nuius semestris flexu universum Picenum Othomannico subactorum imperio, si Turcarum decem millia ipsi mitterentur, atque ex ea provincia facile ad universam Italiam in Bajazethis potestatem redigendam exercitus effundi posse; neque eam diu Turcicos laturam impetus, cum in varios principatus discissa esset. Procursum est magno ardore ad coorientis incendii primas faces extinguendas, et Julianus cardinalis S. Petri Pontificio exercitu Auximum cinxit, submitit etiam duce Jacobo Trivultio mille equites subsidiarios Ludovicus Sfortia: Joannes quoque Balva cardinalis Gallicæ militiæ florem eo adduxit. Datam quippe illi fuisse legationem Picenam, ac decretum in exercitu Pontificio imperium adversus Bucolinum, ostendit Pontificium Diploma¹ kal. Julii hujus anni consignatum.

7. Facta etiam est eidem legato potestas² æquandi solo Auximi postquam expugnatum esset, illiusque agri inter milites dividendi, pretiove distrahendi ad efferatam perduellium, qui damna intoleranda Ecclesiæ intulerant, plectendam pertinaciam. Ad comparanda vero in hostem subsidia nummaria pro suppeditandis militi stipendiis noxarum veniam stipem collaturis pro fide contra Turcas, qui in Apolloniæ portu classem instruebant, tuenda proposuit Innocentius, ac de ea re in Dania, Suecia et Norwegia vulgata sunt Diplomata³, quibus eorumdem Turcarum grassationes descriptæ sunt, hisque verbis consignata: « Dat. Romæ apud S. Petrum anno, etc. MCDLXXXVIII, VIII idus Aprilis, Pont. nostri anno III ». Cæterum quamvis omni oppugnationum genere Auximum peteretur, perfidus tamen Bucolinus spe Turcei auxilii nostrorum impressiones summa audacia cludebat. Cum autem increbresceret fama maximos Apolloniæ apparatus a Turcis fieri, ad artes confugiendum fuit. Itaque Laurentius Medicus Florentinorum princeps, misso Gentili episcopo Aretino, Bucolino, suasionibus ac promissis auctor fuit, ut ille, acceptis septem aureorum millibus, ut refert Stephanus Infissura⁴, Auximum Romanæ Ecclesiæ militari pactione restitueret, discederetque a Turcarum fœdere: quibus delinitus illecebris tyrannus ad Laurentium Florentiam perrexit, ubi laute habitus est, a Mediolanensi vero duce accitus, cum se flagitio famam peperisse putaret, eo contendit, ubi justo scelerum contra spes suas præmio, nimirum suspendio affectus⁵ est. De hoc impio Christiani nominis proditore questus erat Innocentius ad Petrum Aubussonium Rhodiorum equitum magistrum decima tertia Martii die scribens⁶, factam cum Turca conjurationem interceptis perduellium litteris fuisse detectam, rogantique

¹ Boufin, dec. 4. l. VIII. Abrah. Baskay in Chron. Ung. hoc. an. et alii. — ² Surit. Annal. l. XX. c. 79. — ³ Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. hoc. an. Vialard. in Vit. Innoc. VIII. — ⁴ Vialard. in Vita Innoc. VIII. Sabel. En. 10. l. VIII.

¹ Lib. sign. num. 1909. P. secr. p. 527. — ² Ib. p. 530. — ³ Lib. Bull. XXV. p. 262. — ⁴ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ⁵ Vialard. ubi sup. — ⁶ Bosius p. 2. l. XIV.

Rhodio, ut Apostolica studia ad jungendos fœdere Europeos reges ac decernendam communibus consiliis viribusque sacram expeditionem intenderet, ne tam præclara occasio inferende Zizimi opera insignis alicujus Turcico imperio cladis consensesceret, respondit, strenuam se jam ante ad id navasse operam, diligentioreque in posterum daturum, cum Bajazethes jam in Ecclesiastico solo bellum accenderet, jussitque illum florentissimos arte militari equites ad se mittere, quorum peritia ad reprimendos tyranni impetus debilitandasque vires uleretur.

8. *Italorum varia dissidia.* — Interea distractis mutuis dissensionibus Christianis principibus, gerenda rei sprete est occasio, nam præter Sigismundi Austriaci, et Venetorum circa Alpes Rhoeticas bella Pontificia Cæsareaque opera dirempta, in Italia Florentini in Genuenses, Belgæ in Gallos incurrere, novaque Pontificem inter ac Ferdinandum regem Neapolitanum dissidorum semina repullularunt. Et quidem in Etruriæ Liguriæque limite cruentam commissam pugnam, partaque a Laurentio Mediceo victoria de Genuensibus, et Serezanam in Florentinorum potestatem redactam, referunt Stephani Infissura¹ Diaria, cui reliqui historici² consentiunt. Quo casu consternata Genua, quæ antea Pauli cardinalis Fregosii, ejusdemque ducis auctoritatem erealis decem magistralibus eliserat, in Joannis Galealii ducis Mediolanensis potestatem redacta est Pauli Fregosii factione, quem nimis ambitionis invidiæque in Ligusticum nomen perstringunt auctores³: factos vero ob Genuensium rerum inclinationem in Mediolanenses, Romæ xii Julii festos ignes ab Ascanio cardinale Sforlia refert Ms. Vaticanus auctor⁴, quanquam aut diu post Genuenses Mediolanense jugum, ut dicitur, excussere. In Corsica etiam excitati fuere motus⁵, moxque a Genuensibus compressi.

9. *Inter Pontificem et Neapolitanum regem recrudescit discordia.* — Quod vero ad recrudescentes inter Pontificem regemque Neapolitanum discordias atlinet, exortas illas ob violatas a Ferdinando confectas superiori anno fœderis pactiones refert Stephanus Infissura⁶, describuntque accurate Surita⁷ et Vitæ Innocentii auctor, ut Ferdinandus insigni perfidia proceres Romanæ Ecclesiæ in superiori bello fœderatos ad convivia et choreas excitos interceperit, sævitiamque suam expleverit. Audita sceleris fama, Innocentius Ferdinandum paternis litteris monuit⁸, ne quid gravius adversus proceres iracundiæ impetu præter fas statueret: « Majes-

tatem tuam monemus, ut quemadmodum decet in procedendo contra illos supersedeas; rei enim gravitas et pondus omnino exigere et postulare videntur, ut re bene matureque intellecta, ei finis gravissimus imponatur, quod ut commodum fieri possit, propediem nuntium nostrum hac causa tantum ad te mitemus, interim, ut dictum est, omnino supersedeas, quia hoc mentis intentionisque nostræ est. Dat. Rom. apud S. Petrum sub annulo piscatoris die vii Julii MCDLXXXVII, Pontificatus nostri anno iii ».

10. Projecerat¹ jam Ferdinandus procerum, quos prodicione ceperat, truncos artus in mare; ne tamen populorum odia, ac Pontificis severitatem in se concilaret, inferri illis quotidie cibos fingeat: cum Innocentius factæ carnificinæ inscius decrevit² internuntium Petrum episcopum Cæsenam, ut proceres, quos judicum potestati fuisse permisos arbitrabatur, in libertatem vindicaret: acta omnia judiciaria contra eos edita rescinderet: tum regios magistratus ad cepta revocanda intentatis gravioribus penis adigeret.

« Venerabili fratri Petro episcopo Cæsensensi ad regnum Siciliae citra pharum, nostro et Apostolicæ Sedis nuntio et oratori, salutem, etc.

« Cum nos te, qui causarum curiæ cameræ Apostolicæ generalis auditor existis, ad charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum, Siciliae regem illustrem, nostrum et Apostolicæ Sedis nuntium et oratorem pro nonnullis nostris et Romanæ Ecclesiæ negotiis de fratrum nostrorum consilio provide duxerimus destinandum, et inter alia committendum, quod nostro nomine regem ipsum cum instantia moneas et requiras, ut ex certis rationabilibus causis in tibi facta commissione expressis ab ulteriori processu et inquisitione excessuum quorumcumque commissorum, ut asseritur, per barones dicti regni de suo aul suorum in dicto regno officialium mandato detentos desistat, et per suos officiales quoscumque ordinarios et delegatos desisti faciat atque mandet, ac omnium excessuum hujusmodi cognitionem et punitionem nobis, et cui nos id committendum duxerimus, dimittat, nos ne si forsitan rex ipse monitioni et requisitioni hujusmodi annuere, et quod eorumdem baronum errata, si qua sint, in loco et coram judice non suspecto examinentur, cognoscantur et terminentur, ut nostro, et ejusdem regis, ac eorum, qui pro eo de pacis secum initæ superiori anno, et contentorum in illa præsertim securitate baronum concernentium expromissores extiterunt, honori et justitiæ debito expedire pulamus, consentire recusaret, fraternitati tuæ pro justitiæ debito, ne barones ipsi indebite opprimantur, providendi justitiæ mediante desit opportuna potestas, providere vo-

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 411. et aliud Ms. Ital. sign. eod. num. — ² Brut. l. viii. Aug. Justin. l. v. Bizar. l. xv. Fol. l. xi et alii. Corius par. vii. — ³ Bizar. sup. l. xv. — ⁴ Ms. arch. Vat. sign. num. 411. — ⁵ Bizar. Aug. Just. Fol. ubi sup. — ⁶ Infiss. ubi sup. Vialar. in Vita Inn. VIII. — ⁷ Sur. l. xx. c. 66. — ⁸ Lib. Bull. Ext. apud Bzovium p. 288.

¹ Sur. l. xx. c. 66. — ² Lib. sign. num. 1909. p. 581.

lentes, ac institutorum forsitan contra eosdem barones processuum tenores, et illorum statum contentorumque in illis excessum et criminum gravitatem, necnon quas ipsi barones incurrisse propterea prætenduntur pœnas præsentibus pro expressis habentes fraternitati tuæ, dum et quoties expedire cognoveris, regi præfato, et quibusvis iudicibus quovis nomine nuncupatis, qui aliquam jurisdictionem in eosdem barones, ordinariam vel delegatam haberent, vel habere prætenderentur, etiamsi ad inquisitionem descendissent, contra eos, et super institutis per eos processibus et criminibus contentis in eis, quæ barones ipsi perpetrasse quomodocumque, etiam post pacem prædictam usque ad conclusionem, et etiam sententiam, quæ in rem iudicatam transivisse prætenderentur, inclusive processum foret, supersedeant, et ultra procedere aut sententias ipsas exequi non attentent sub censuris, pœnis pecuniariis, ac aliis formidabilioribus, de quibus tibi videbitur, eo ipso, si non paruerint, incutiendis, nostro nomine inhibendi et prohibendi, censurasque ipsas toties quoties expedire putabis iteratis vicibus aggravandi facultatem et potestatem omnimodam Apostolica auctoritate concedimus per præsentis, decernentes regem ipsum, et quoscumque alios, qui inhibitioni tuæ, imo nostræ huiusmodi non paruerint, censuras et pœnas ipsas eo ipso incurrere, ac irritum et inane si secus super iis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter confingerit attentari, non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXVII, IX kal. Augusti, Pontificatus nostri anno III ».

II. Negarat etiam Ferdinandus rex pendere annum vectigal Ecclesiæ, cujus exigendi provincia internuntio tradita est. At quam indigne a tyranno habitus sit internuntius Apostolicus, narrat hisce verbis Stephanus Infissura¹: « Vigesimo quinto », nimirum Augusti, « reversus fuit episcopus Cæsenatensis, quem papa miserat ad regem Ferdinandum, et aiunt respondisse Pontifici ex parte regis hoc modo, videlicet primo, quod nunquam potuit alloqui regem in domo sua, et cum captasset dictus episcopus occasionem loquendi quadam die, qua paraverat ire venatum, posuit se juxta certum ostium unde dictus rex exiturus erat, quod cum scivit rex jussit eum venire; et cum venisset dictus ambasciator, dixit se brevibus verbis tria dicturum ex parte Pontificis, et cum data esset ei dicendi facultas, ait primo qualiter sanctissimus dominus noster pecebat ab eo censum promissum, et conventum in capitulis pacis, et quod mirabatur, quod de eo non satisfacisset in tempore statuto. Cui respondit debitum esse se

debere respondere censum Ecclesiæ: quod verbum cum pluries repetisset, ait se non habere pecuniam, imo se exposuisse pro Ecclesia tot pecunias, quod non esset inconveniens si papa per quatuor annos futuros dictum censum remitteret, et ita jussit referri Pontifici. Demum exposuit dictus episcopus qualiter papa cum tota curia mirabatur, quod ipse, qui est dominus temporalis, haberet conferre beneficia in regno suo, et quod illa, quæ papa contulisset, non acceptasset, et quod de cætero abstineret. Ad quod respondit homines sui regni esse sibi benenotos, et Pontifici et curiæ ignotos, et propterea se velle dare beneficia illis, quos cognoscebat esse dignos: et quod papa neque curia poterit illos melius quam ipse cognoscere, et ideo intendebat illos eligere, et quod contentabatur, quod postea papa illos taliter Ecclesiasticos confirmaret. Deinde dixit: Veni ad aliud; et episcopus dixit, quod papa mirabatur, quod contra promissa et capitula cepisset barones regni, qui sub fide ipsius Pontificis remanserunt, et quod deberet illos relaxare. At ille in continenti ait, quod cardinales de Columna et de Sabelis fecerunt, aut facere tentaverunt prodimentum Sixto prædecessori suo, Sixtus fecit ipsos capere carceratos, et castigavit eos, et quando sibi placuit, eos postea dimisit, seque velle ita facere, castigare dictos barones, qui fecerant prodimentum, deinde quando sibi placuerit, eos dimittere; et in continenti processit ante episcopum prædictum non expectato alio, mandavitque sonari cornu, fugitque ante oculos dicti episcopi, et ad dictam venationem contulit se, ibi eo dimisso, putans Deum non posse sibi plus nocere ».

12. Indigno adeo responso perculsum Innocentium tradit Vialardus¹ in ejus rebus gestis de bello in Ferdinandum decernendo, et Gallis Apostolicæ majestatis acerrimis vindictis in Neapolitanum regnum evocandis agitasse consilia: additque Panvinus², illum judiciario ordine abrogasse Ferdinando regium jus: « Haud », inquit, « ita multo post », reversum nimirum internuntium Apostolicum, « regem ob non solutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris concitatus, Neapolitano regno privavit: Gallus enim id ad se ex legitima successione et hereditate pertinere affirmabat ». Everti haud poterat Ferdinandus rex, ni forte totius Italiæ, imo et rei Christianæ ruinam secum traheret; non enim periculum aberat, ne qui religioni vindictam præferre consueverat, Turcam exciret; quem etiam Mauris Granatensibus clam tulisse suppetias narrat Vitæ Innocentii scriptor³, ut scilicet Ferdinandus Hispaniarum rex, qui se vadem præstiterat,

¹ Infiss. in Ms. Innoc. VIII. Auctor ubi sup. Panvin. in eod.

¹ Vialard. in Vita Innoc. VIII. — ² Panvin. in Innoc. VIII. — ³ Vitæ Innoc. VIII.

eo distractus bello, jura Pontificia armis lueri prætermitteret: neque Carolus Francorum rex tam cito expedire arma poterat, quem a Maximiliano Belgii et Burgundiarum principe, Cæsareque designato cladem accepisse memorat Itisura¹: « Die, inquit, xvii Augusti nova dicta sunt in Urbe », et infra, « quod Maximilianus Franciæ regis gentes superavit mirum in modum ». Attrita vero jam erant superiori bello Ecclesiasticæ vires, principibusque Neapolitanis fœderatis obruncatis, Aquilæque oppressa, pari atque antea terrore bellico Ferdinandum Innocentius adoriri non poterat. Censuit itaque ultionem de fœdifrago in aliud tempus differendam, quam Neapolitani exules, qui ad Gallicam aulam translugerant, nimirum Salerni princeps et Bisiniani reguli cæsi a Ferdinando filii, urgere non destiterunt².

13. *Victoria insignis a Ferdinando de Mauris reportata.* — Quod ad Ferdinandum regem Hispaniarum attinet, illum Mauricum bellum indicium pro fide amplificanda ab Innocentio ursisse, comparato exercitu duodecim millium equitum, et quadraginta millium peditum, qui sacro crucis symbolo insigniti sanguinem pro Christo fudere paratissimi ad expiandam Mahumeticæ superstitionis sordibus Hispaniam læti provolabant, referunt scriptores³, extantque Innocentii litteræ⁴ de administrando feliciter bello Maurico, quibus indulgentiarum præmia sacram militiam in Dei hostes professuris proposita tuere hæc de causa: « Cum, sicut evidentia rei demonstrat, præfati rex et regina continue omni conatu ad expeditionem hujusmodi intendant, jamque favente Altissimo non parvam dicti regni partem, loca etiam munilissima, non sine tamen magna Christiani sanguinis effusione suæ ditioni subjecerint, nec ab incepto desistere intendant, donec opus ipsum ad optatum finem perduxerint, progenitorum suorum vestigia seculi, qui quamplurima regna et dominia per Saracenos et alios infideles detenta ab eorum manibus eriperunt, et ad Christianam fidem reduxerunt, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum, etc. MCDLXXXVII, IV kal. Martii, Pontificatus nostri anno III ».

14. Tradunt historici⁵ in hoc bello sacro crucis stemmate insignitos milites non jam militari licentia incolas, qua pergerent, oppressisse: sed excitasse ad religionem, adeo ut pueri, feminae, senes illis obvii occurrerent, felicesque de hostibus fidei triumphos precarentur: de quo sacro bello hæc narrat Joannes Mariana⁶: « Cordubæ deliberatione suscepta de belli Maurici ratione, cum sententiæ variarent, aliis Bastam, aliis Guidixium petendas primo confirmantibus, Malacam rex censuit auxiliis,

quæ ex Africa transmillebantur, haud invalida excipiendis idoneam angusto mari brevique trajectu: consilio tamen occultato, Corduba proficiscitur ad septimum idus Aprilis. Sequebantur equitum duodecim millia, peditum quadraginta ». Et infra: « Quacumque iverant viri, pueri, mulieres undique ex agris effusi, in vota ac preces conversi, illos reipublicæ columnem, vindices Christianæ religionis imperiique vocare, in eorum dextris communem salutem ac libertatem esse repositam: laustum iter felixque: maturam ex hostibus victoriam comprecari vota que suscipere: invitare pro se quisque, ut quibus opus haberent abs se potissimum sumerent: modestia certare milites, nihil morari, nec ab signis discedere majori animo alacritateque postquam regis consilium cognovere, quo vellet ducere, aiunt ipsius auspiciis ductuque nullum periculum aut laborem recusaturos profiterentur. Motis castris, Velis, quod oppidum prope Malacam situm est, primo impugnare constituunt ».

15. Positis ad Malacam cruce signatis castris, Abolardilles Granatensis rex Rodonum ducem suum cum copiis ad propugnandam Malacam submisit⁷, ac deinde ipse viginti millibus peditum equitumque mille succinctus subsecutus est, nullo majori exercitu adversus Boabdillem æmulum relicto: at cum nostri in eum erupissent, dissipatis mox castris, Granatam aufugit, qui a suis contemptus excipi non potuit, Boabdille communi jam consensu Granatensium rerum polito, Casura jam tum erat in Ferdinandi potestatem Malaca, cum Gomeritarum, qui ex Africa antea trajecterant, dux arcem occupavit, strenueque diu cruce signatorum sustinuit impetum, donec Malacenses salutem pacti vii Augusti se dederunt, arcisque presidarii fame perdomiti sunt, atque in servitutem addicti. Clarissima fuit ea victoria, cum e Tunelano, Tripolitano, Plutensi et Tremiseno regnis auxilia ad Granatam confluere⁸ in Malacensem portum, ac Barbari solerent, ad Mahumeticam superstitionem in Hispania asserendam, ex universa Africa corrogatam stipem eo transmittere. Percrebuisse Romæ decima Octobris die Malacitani triumpho famam, publicoque edicto festos excitatos, campanarumque læta classica tota Urbe personuisse refert Ms. Vaticanus auctor⁹: die vero proximo Innocentium ad Ecclesiam S. Mariæ de Populo nuncupatam perrexisse, ac divinam rem ritu solemniori, ad agendas nimirum Deo de amplificato Christiano imperio grales, celebrasse: tum tertia Februarii die sequentis anni testes victoriæ transmissos a Ferdinando rege centum Mauros ferrea vinctos catena simili cultu indutos Urbem ingressos, dieque insequenti dono fraditos Pontifici, qui eosdem

¹ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Grantz, Saxo, l. XIII, c. 7. — ² Comin, l. VII, c. 3. — ³ Surit, l. XX, c. 70. Marian, l. XXV, c. 10 et alii. — ⁴ Lib. Sign. num. 1909, p. 503. — ⁵ Surit, l. XX, c. 70. Marian, l. XXV, c. 10. — ⁶ Id. ibi.

⁷ Surit, ubi sup. — ⁸ Sur, l. XX, c. 71. — ⁹ Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

partim cardinalibus, partim Romanis proceribus distribuerit. Cumularunt Malacitanæ victoriæ gloriam Ossuna et Mija captæ; tum de fidei Christianæ defectoribus qui ad Mauros transfugerant, sumpta supplicia.

16. *Marrani ex Hispania profugi Urbem inficiunt.* — Aufugerant jam ante Malaciam plures neophyti in Judaicam superstitionem relapsi, ut censorum fidei severitatem eluderent, quos incendio absumptos fuisse refert Surita¹. Ob id vero Ferdinandi regis in perfidos odium plurimi Hispanum solum vertere atque in varias regiones longinquas se contulere², ex quibus nonnulli etiam Romam Christianæ religionis arcem, sedemque fidei inficere non perhorruerunt: in quos promulgatum ab Innocentio fuisse edictum, et duos cardinales, qui de iis inquirerent, designatos refert Stephanus Infissura³: « Dicto, inquit, mense », nimirum Julio, « dominus noster Innocentius traxit unam Bullam contra quosdam Hispanos Judæos vel hæreticos, vulgariter dictos Marranos lingua Hispanica, ubi electi fuerunt duo cardinales vicecancellarius et Balva ad inquirendum contra eos, et dictum fuit regem Hispaniæ insecutum fuisse eos, et plusquam duo millia combussisse in Valentia et Hispania, ideoque huc ad Urbem venisse, et in Ecclesia Dei cepisse multa officia, prout vidi aliquos protonotarios, scriptores, famisseros, et similia officia habentes, contra quos papa non multum ferenter, uti res ipsa postularet, processit ». Haud falsæ sunt hæ querelæ, quippe profani homines, Judaica lepra infecti, sacerdotium et episcopatum artis genus ad cumulandas opes gradumque ad honores rati, simulata religione, sacerdotalibus et episcopalibus sacris insigniri exambierunt, pro jurata castimonia vagis scortationibus contaminatissimi adeo, ut Pontificia regiæ magistrum episcopatu insignem, ejusque spurium curiæ officialem, necnon monasticæ disciplinæ professores Christianæ fidei desertæ convictos visurissimus. Hujus autem Marranicæ pestis exordium hoc fuisse memorat Raphael Volaterranus⁴: « Vincentio Ordinis Prædicatorum, qui postea inter sanctos relatus fuit », et infra, « impulsore, Joannes ipse », nimirum rex Castellæ, « Judæos omnes relictis bonis ex Hispania discedere jussit, nisi qui Christiani fieri mallerent. Bona igitur pars, metu amittendæ rei, sacro fonte averti, clam vero paternis legibus invigilantes, pessimum genus hominum evasere: hi sunt, quos Marranos hodie vulgus appellat ».

17. *Joanna, quæ sibi nomen reginæ Castellæ arroyabat, e septis monasterii jussu Pontificis egredi vetita.* — Pullulabant in Castella ingenium bellorum semina, quæ Innocentii dili-

gentia præfocata fuere: Joanna enim, quæ se Castellani sceptri hæredem a patre Henrico rege fuisse institutam contendebat, e monasterio, in quo religiosam vitam erat professa, erumpere molita est, cujus jura Lusitani tuebantur. At Innocentius, cum ex civili bello graviora in rem Christianam damna redundatura, atque a Mauris arma Ferdinandi regis Aragonum et Elisabethæ ejus uxoris reginæ Castellæ distrabenda forent, intentato anathemate, præsubilibus ac proceribus præcepit¹ ne Joannæ studerent, quam in septis monasterii contineri jussit.

18. Ad futuram rei memoriam.

« Cum, sicut nuper accepimus, nonnulli iniquitatis filii prædictam pacem perturbare cupientes, Joannæ, nempe Henrici regis controversæ filia ac hæredi, ut dimisso religionis assumpto habitu prædicto, monasterium exeat et ad sæculum revertatur, emissamque per eam professionem prædictam tam solemniter confictis coloribus metus et protestationum quas desuper contra priorem assertionem prædictam veniendo fecisse affirmet, dictorum regnorum reginam se nominet, ac faciat et velit ab aliis nominari, persuadere, et ut eam ad id alliciant, reginæ nomine evocare et nominari non vereantur. Quorum crebris et continuatis persuasionibus hujusmodi præfata Joanna nonnumquam instantia devinci, et sive ut suadentibus ipsis complacere, et quæ dicunt et in mente ejus imprimere nituntur, credere videatur, seu alias assumptum velum nigrum, cum quo Christo Jesu, qui speciosus est præ filiis hominum, tam patenter et publice desponsata et Domino consecrata extitit tam intra quam extra monasterium, in quo degebat, dimittere, et se reginam dictorum regnorum, ut suadebant, nominari facere et nominare comperta extitit, in animarum Joannæ et persuadentium prædictorum periculum, perniciosumque exemplum et scandalum plurimorum. Nos igitur, qui inter prædictos reges, (scilicet Lusitanum et Castellanicum), Catholicæ fidei in partibus illis invictos propugnatores, divina cooperante clementia, initam et firmatam pacem prædictam vigere et conservari perpetuis futuris temporibus intensis desideramus affectibus ad fidei Catholicæ incrementum, pro ejus exaltatione unus in Granatæ regnum, et alius, Catholicorum regum progenitorum more, cum subdilis in Africæ partibus transfretando, cum infidelibus manus conserere, et fidem ipsam dilatare indefesso studio procurant, ne, si forte inter reges ipsos exortæ jam controversiæ prædictæ suscitari contingeret, reges ipsi a caplis per eos respective impugnationibus infidelium, et salutifero opere desistere, et infidelibus ipsis acquisita jam loca eorum per præfatos reges

¹ Surit, sup. c. 71. — ² Vidal, in Vita Innoc. VIII. — ³ Infiss., Ms. arch. Vat. sign. num. 111, et ex eo Vidal. — ⁴ Volat. Geograph. lib. II.

¹ Lib. sign. num. 1909, P. secret. p. 373.

recuperandi, et præterea illa etiam, quæ fideles incolunt, illis propinqua hostiliter invadendi, depopulandi, et cum magna Christianorum caede et jactura eorum spurcissima sectæ subjiçendi occasio et commoditas præbeatur: motu proprio, non ad Ferdinandi regis et Elizabeth reginæ prædictorum, aut alterius pro eis nobis super hoc oblata petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione emissam a prædicta Joanna tam solemnem professionem prædictam, et prout illam concernunt omnia et singula in dictis Instrumentis contenta, ac inde secuta quæcumque auctoritate Apostolica, si et in quantum legitime facta sunt, confirmamus et approbamus, ac præsentis scripti patrocinio communitus, supplemusque omnes et singulos defectus, si qui forsitan circa hujusmodi actus solemnitates intervenerunt, ac eidem Joannæ, ne contra dictam tam solemnem per eam emissam professionem ad sæculum remeando de facto venire, neve monasterium monialium S. Areni dicti Ordinis, ad quod postremo se transtulit, etiam ad modicum tempus aliter quam ex causis, propter quas Ordinem prædictum professis monialibus dicti Ordinis regularia instituta id permittant, exire, illis cessantibus in illo reversura, aut intra vel extra suum monasterium assumptum dictæ religionis velum et habitum dimittere, et se reginam nominare, aut ab aliis nominari facere permittere. Ac universis et singulis Christi fidelibus cujuscumque status, gradus, ordinis aut conditionis existant, et quacumque Ecclesiastica etiam episcopali, archiepiscopali et cardinalatus, vel mundana etiam regali ac reginali dignitate præfulgeant, ne quovis quæsito colore publice vel occulte, directe vel indirecte, per se vel alium seu alios eidem Joannæ, quod monasterium et Ordinem prædictum exeat, et ad sæculum revertatur, et se pro sæculari gerat, emissamque per eam professionem impugnet, persuadere, et ad ea auxilium, consilium vel favorem quomodolibet præstare, aut eam reginam nominare, et nominari facere verbo vel scripto quoquo modo præsumant, sub interdicti, ingressus Ecclesiæ, ac suspensionis a divinis, Ecclesiarumque suarum regiminibus, si episcopi et superiores, et si inferiores, ab eis, etiam militiarum et Ordinum quorumcumque exemptorum et non exemptorum religiosi fuerint Ecclesiastici et sæculares excommunicationis late sententiæ, necnon privationis Ecclesiarum, monasteriorum, prioratum, præceptoriarum, dignitatum, personatum, administrationum, vel officiorum», et infra, «sententiis, censuris et penis incurrendis, a quibus non nisi in mortis articulo constituti et debita satisfactione præmissa, absolvi possint, motu et auctoritate prædictis districtius inhibemus, etc.». Adjecta sunt publica Monumenta xv Novembris anno

MCDLXXX confecta de votis a Joanna nuncupatis, quibus etiam sacri ritus tum servati describuntur. «Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXVII, X kal. Julii, Pontificatus nostri anno III».

19. *Instigantibus Ferdinando et Elizabetha, Innocentius disciplinam monasticam in Gallæcia instaurat.* — Nec modo in Mauros Ferdinandus et Elisabetha vel in hæreticos severitatem legum exercere; verum in antiquum ac florentem statum monasticam disciplinam, quæ in pluribus Gallæcia monasteriis collapsa erat, redintegrari curarunt, atque Innocentio etiam auctores fuere, ut restituendæ illius provinciam nonnullis præsulibus daret, quod munus Abulensi, Cordubensi, Segobiensi et Legionensi episcopis injunctum est¹:

«Venerabilibus fratribus Abulensi, Cordubensi, Segobiensi et Legionensi episcopis, salutem, etc.

«Fraternali vestræ per Apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus vos tres, aut duo, vel unus vestrum ad omnia et singula monasteria et religiosa loca prædicta personaliter accedentes, et solum Deum ac salutem animarum præ oculis habentes, illas in capitibus et membris ac spiritalibus et temporalibus auctoritate nostra visitetis, et quæ in eis correctione, reformatione, punitione et emendatione indigere cognoveritis, eadem auctoritate corrigatis, reformetis, puniatis et emendetis, quodque de cætero perpetuis futuris temporibus in eis vigere debeat suorum Ordinum observantia regularis, et illi iidem prorsus laudabiles ritus et mores in illorum regimine, cura et directione monachorum ministrorumque, ac in eis præsidendum deputatione et constitutione penitus et omnino observentur, qui observari soliti sunt in monasteriis et prioralibus eorum Ordinum in Castellæ et Legionis regnis, vel aliis proximis locis consistentium, reformationum nuncupatorum, in quibus viget regularis observantia Ordinum eorundem, vel aliorum, eadem auctoritate statuatis et ordinetis, etc.». Instruit eosdem episcopos amplissimis aliis mandatis ad collapsam disciplinam monasticam in Gallæcia instaurandam. «Dat. Romæ apud S. Petrum anno, etc. MCDLXXXVII, III id. Decembris, Pontificatus nostri anno IV».

20. Animadverlerant quoque iidem reges a laicis plurimum sacerdotiorum vectigalia occupata, ac sordidos sacerdotes, quos corozos vocabant, flagitii conscios ab iis intrudi, ut tanquam inania simulachra dignitatum nomina sine re præferrent; quam corruptelam ut excinderet Pontifex, hæc dedit mandata²:

«Venerabilibus fratribus Toletano et Hispa-

¹ Bullar. lib. XXX, pag. 219. — ² Lib. Bullar. XXVIII, pag. 313.

lensi archiepiscopis, ac Abulensi et Civitatensi episcopis, salutem, etc.

« Nos, ad quos ex pastoralis officii debito pertinet, ne beneficia Ecclesiastica sine canonica institutione cum periculo animarum definiantur, eorumque bona depereant, alienentur, et indebite occupentur, ac in profanos usus convertantur, providere, et fraudibus viam præcludere, omnes et singulas excommunicationis, anathematis, privationis, inhabilitationis, aliasque sententias, censuras et pœnas prædictas innovantes et approbantes, confidentes quoque tam abusivam corruptelam ex regno prædicto Gallaciæ diligentia vestra radicibus extirpari, instantibus etiam super hoc rege et regina præfatis, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel tres, aut duo, vel unus vestrum per vos, vel alium, seu alios de præmissis, (nempe sacerdotiorum vectigalibus indigne occupatis a laicis, et miseris sacerdotibus flagitii sociis,) omnibus et singulis summarie, simpliciter et de pleno, absque strepitu et figura iudicii, sola facti veritate inspecta, auctoritate nostra, vos diligenter informetis, et si per informationem eandem ita esse reperiatis, omnes et singulos de beneficiis hujusmodi taliter provisos dictis beneficiis fuisse et esse privatos, eosque ac laicos prædictos et alios quoscumque, qui in præmissis intervenerint et dictas pœnas et censuras incurrisse constiterit, cujuscumque Ecclesiasticæ vel mundanæ dignitatis, status, gradus vel conditionis fuerint, sententias, censuras et pœnas prædictas eadem auctoritate incurrisse declaretis, ipsosque sic provisos ab ipsorum beneficiorum detentionibus realiter amoveatis: nos enim si privationem, declarationem et amotionem hujusmodi per vos vigore præsentium fieri contigerit, ut præfertur, et ut in præmissis melius et facilius juxta exigentiam hujusmodi beneficiorum providere possitis, vobis et cuilibet vestrum, ac deputandis a vobis vel altero vestrum de beneficiis hujusmodi quæcumque, quantacumque et qualiacumque cum cura et sine cura, etiamsi præstimonia seu præstimoniales portiones, aut quævis alia beneficia, ac cujuscumque taxæ seu annui valoris illarum fructus, redditus et proventus fuerint, etiam si de jure patronatus laicorum, vel Ecclesiasticorum, aut Ecclesiasticorum et laicorum simul fuerint, personis idoneis etiam quæcumque, quotcumque et qualiacumque beneficia Ecclesiastica obtinentibus et spectantibus, hac vice dumtaxat, providendi, et, si vobis videbitur, eorum aliqua, etiamsi parochiales Ecclesiæ, vel etiam perpetuæ vicariæ, aut præstimonia seu præstimoniales portiones, aut simplicia beneficia fuerint invicem, aut alterum alteri perpetuo vel ad tempus uniendi, annectendi et incorporandi, ita tamen quod fructus, redditus et proventus uniendi beneficii viginti quatuor

libras Turonenses parvas secundum communem estimationem valoris annui non excedant, unitaque et annexa et incorporata, quorum fructus, redditus et proventus per se pingues fuerint, demembrandi et separandi, ac etiam ex fructibus sic demembratorum beneficiorum, vel eorum parte, alia beneficia Ecclesiastica cum cura vel sine cura de novo erigendi, creandi et instituendi, partem quoque decimarum, et possessionum beneficiorum prædictorum Ecclesiarum, in quibus constituta fuerint fabricæ, juxta illarum necessitates perpetuo vel ad tempus applicandi vel appropriandi, ac oconomos fabricarum instituendi, statuta quoque et ordinationes pro directione et conservatione Ecclesiarum regni prædicti Gallaciæ, et divini inibi cultus augmento, rationalia et honesta, ac sacris canonibus non contraria, condendi, ac de feudis, locationibus, concessionibus hujusmodi cognoscendi, necnon contra Ecclesiasticas religiosas et singulares personas, ac quoslibet alios contradictores et rebelles, et bonorum hujusmodi occupatores et detentores cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, præeminentiæ, nobilitatis vel conditionis fuerint, super præmissis per censuras Ecclesiasticas, et alia juris opportuna remedia, cum censurarum prædictarum aggravatione et reagravatione, appellatione remota, procedendi, brachium quoque sæculare, quoties expedierit, invocandi.

21. « Quod ut vobis, cum opus fuerit, præstetur, eosdem regem et reginam, ac alios duces, comites, marchiones, barones eorum locatentes, et officiales eorumdem regnorum pro sua in hanc sanctam Sedem Apostolicam reverentia et devotione, ac justitiæ debito, et tam bono et laudabili opere enixe rogamus, et plurimum hortamur in Domino, necnon quoscumque tam Ecclesiasticos quam sæculares sententiis, censuris et pœnis prædictis innodatos, si hoc humiliter petierint, ab illis absolvendi, injunctis inde eis et cuilibet eorum sub virtute per eos præstandi juramenti, quod deinceps talia non committent, nec ea committentibus præstabunt auxilium, consilium vel favorem, pro modo culpæ penitentia salutari, et aliis que de jure fuerint injungenda, ac cum eis super irregularitate, si quam eisdem sententiis, censuris, et pœnis, vel earum aliqua ligati missas et alia divina officia, non tamen in contemptum clavium, celebrando, seu illis se immiscendo contraxerint, dispensandi, omnem quoque inhabilitatis et infamiæ maculam sive notam per eos præmissorum occasione contractam abolendi, ac cum eis, postquam hujusmodi beneficia illorumque prædia et bona libere dimiserint, super fructibus per eos inde male perceptis in pecunia numerata, vel alias componendi, quam quidem compositionem eisdem regi et reginæ in expeditione regni Granatæ, et non in alios usus om-

nino convertendi liberaliter et gratiose donamus; tertiam tamen partem dictæ compositionis cameræ Apostolicæ reservando, quam districte præcipiendo mandamus cameræ Apostolicæ in illis regnis collectori aut collectoribus realiter et cum effectu consignari, omniaque alia et singula in præmissis et circa ea necessaria quomolibet exequendi, et opportuna faciendi, gerendi, exequendi et disponendi, plenam, liberam et omnimodam tenore earundem præsentium concedimus facultatem, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum an. MCDLXXXVII, VIII kal. Octobris, Pontificatus nostri anno IV ».

22. *Monasterium S. Mariæ de Zebrero e ruinis excitatum.* — Cum Gallæciam, suscepta Compostellana peregrinatione, perlustrarent Ferdinandus et Elisabetha reges, ad monasterium, cui B. Mariæ de Zebrero nomen erat, in quo insignis miraculi monumenta servabantur, pervenire; nam dum inter sacra de veritate Eucharistiæ sacramenti anceps hærebat sacerdos, vini species in sanguinem versæ fuerunt, cujus miraculi memoriam suis litteris recolat Innocentius¹:

23. « Innocentius, etc. Abulensi et Legionensi episcopis, salutem, etc.

« Exposuit nobis nuper dilectus filius nobilis vir Enecus Lopez de Mendoza, comes de Tendilla, pro parte charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi regis, et charissimæ in Christo filiæ nostræ Elizabethæ reginæ Castellæ et Legionis illustris, orator ad nos destinatus eorumdem regis et reginæ nominibus, quod cum olim quampluribus annis effluxis quidam presbyter in Ecclesia monasterii beatæ Mariæ del Zebrero unum per priorem solita gubernari Ordinis S. Benedicti Lucensis diocesis missam celebrasset, et post consecrationem corporis Domini nostri Jesu Christi an ex vino in calice consecrato verus sanguis Christi conficeretur dubitasset, idem Dominus noster Jesus Christus, volens dubietatem huiusmodi ab ejus corde evellere, et veritatem hujus sacratissimi Sacramenti magis patefacere, subito in dicto calice miraculose verus sanguis oculis corporeis visibilis apparuit, ejusque pars ex dicto calice in corporalibus super altare existentibus effusus est, atque idem sanguis ita visibilis mansit, et hodie pro reliquiis reservatus conspicitur, ut sanguis hominis vel hœdi recenter effusus, coagulatus tamen videatur; cumque rex et regina prælati ad S. Jacobum in Compostella anno proxime elapso pergerent, et dictum monasterium, quod in via publica euntibus ad dictum sanctum Jacobum existit, visitarent, et sanguinem prædictum miraculosum viderent, maxima devotione accensi, juxta dictum monasterium unum solemne hospitale pro pauperibus et peregrinis ad dictum S. Jaco-

bum peregrinantibus ædificari seu reædificari facere proposuerunt, illudque magnis sumptibus et expensis suis perficere et dotare intendunt, et magno affectu desiderant, ut in dicto monasterio, in quo raro monachi seu presbyteri sæculares, qui divinum officium et horas canonicas celebrent, commorantur, quodque destructum et dissipatum existit, cultus divinus augmentetur, illudque informetur, et in eo divinus cultus accrescat, etc. » Propositæ ab Innocentio sacræ indulgentiæ iis, qui ad ornandam eandem sacram adem stipem conferrent. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno MCDLXXXVII, V kal. Septembris, Pontificatus nostri anno III ».

24. *Grassantur Hussitæ in Bohemia: Valdenses in Ebredunensi diocesi repullulant.* — Hærebant adhuc in Bohemia Hussitarum sectæ reliquiæ adeo, ut insignes etiam Ecclesias ii occuparent, neque Catholicis sacerdotibus earum administrationem permitterent, de quo apud Sedem Apostolicam querelæ allatæ¹. Relatum etiam Pontifici est a Joanne Haslesteino, Wladislai regis Bohemiæ oratore, qui ad Sedem Apostolicam pro deferenda illi de more regio obedientia accesserat, plures hæreticos et schismaticos in Pragensi diocesi prope opidum Cadense, cujus dominatum tenebat, grassari, ac suis erroribus implicare Catholicos annili: multos etiam ex iis, agnitis erroribus, facile ad gremium Catholicæ Ecclesiæ redituros, si qui auctoritate ad ipsos expiandos pollerent, inopia aulem ac longinquitate itineris, ne ad Sedem Apostolicam accedant, deterreri: quorum misertus Innocentius Cadensem sacerdotem ad hæreticos et schismaticos damnantes errores eidem conciliandos Ecclesiæ auctoritate instruxit: quam etiam abbati monasterii S. Egedii tribuit, ut ex Pontificio Diplomate² patet.

25. In Ebredunensi pariter archiepiscopatu veteres Waldensium hæreticorum libra repullularunt: ad quas excindendas, cum de more censor fidei decretus esset, hæretici in ipsum sumptis armis consurrexere, ejusdemque famulum contrucidarunt: qua indignitate permotus Innocentius Gallos, Sabaudos ac Germanos, in quorum limitibus impietas delixa hærebat, ad hæreticos delendos expedire arma jussit³, et gravibus penis hæreticorum fautores perculit: tum Albertum de Capitaneis archidiaconum Cremonensem amplissimis instructum mandatis decrevit, ut religiosam crucis militiam ad Waldenses excindendos promulgaret, ac principes et episcopos in eosdem concitaret, quibus litteris hæc temporis nota adjecla est: « Datum Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXXVII, V kalend. Maii, Pontificatus nostri anno III ».

¹ Lib. Bull. XXX, p. 132.

² Lib. Bull. XXVII, p. 71. — ³ Lib. sign. num. 1909, P. secr. p. 342.

26. *Mandata a Pontifice data de miraculis et virtutibus Margaritæ Scotiæ reginæ inquirendis.* — In Scotia regina Margareta sanctitatis fama et miraculorum gloria adeo effloruit, ut Scoti poposcerint ab Innocentio ut eam in cœlitum ordinem adscriberet, quorum precibus permotus Pontifex de gestis ejus rebusve admirandis, ac testium dictis publicas in Tabulas referendis nonnullis præsulibus mandata dedit¹:

« Venerabilibus fratribus archiepiscopo S. Andreae et episcopo Glasguensi, ac dilectis filiis electo Aberdonensi, necnon abbati monasterii Sanctæ-Crucis S. Andreae diocesis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum, sicut pro parte charissimi in Christo filii nostri Jacobi Scotorum regis illustris nobis nuper oblata petitio continebat, claræ memoriæ Margarita quondam regina Scotiæ, dum in humanis ageret, pie vixerit in hoc sæculo, viam salutis docendo verbis pariter et exemplis, cumque præsentis vitæ cursum feliciter consummasset, Altissimus eam nullis miraculis illius meritis et intercessione, ut pia fidelium devotio inconcusse credit, operando decoraverit, quo tit, ut innumera multitudo Christi fidelium regni Scotiæ illius animam inter beatissimos spiritus receptam, et merito collocatam fore firmiter dicant, prædicent et affirmant, ac illius nomen et memoriam pura fidei sinceritate venerentur, eamque aliorum sanctorum et sanctarum Dei cœtui ab Altissimo aggregatam illorum catalogo in militanti Ecclesia merito etiam aggregari debere arbitrentur: quare pro parte præfati regis et universorum fere prælatorum et procerum dicti regni ejusdem reginæ meritis et miraculis hujusmodi, ac mira multitudinis fidelium eorundem sollicitudine impulsorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut eandem reginam, concurrentibus ad id requisitis, vitæ sanctimonia, meritis et miraculis, juxta ritum et consuetudinem Romanæ Ecclesiæ sanctorum cœtui, numero et catalogo de fratrum nostrorum consilio aggregare, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignemur.

« Nos igitur, cum non deceat apud homines eam ignotam relinquere, quam merita sanctam ostendunt et miracula, de præmissis certam notitiam non habentes, ac volentes in certis festinos, et lentos in dubiis inveniri, regis, prælatorum et procerum prædictorum in hac parte supplicationibus inclinati, discretionis vestræ, de qua in his et aliis speciatem in Domino fiduciam obtinemus, auctoritate Apostolica, tenore præsentium committimus et mandamus, quatenus vel tres, seu duo vestrum de præmissis et aliis requisitis juxta Romanæ Ecclesiæ ritum et consuetudinem in sanctorum canonizatione ge-

neralem fieri solitam diligentiam, et pro rei magnitudine accuratam inquisitionem in tanto fidei Catholicæ negotio adhibeatis, si in regno prædicto fueritis, alioquin per vos auctoritate nostra ad hoc specialiter deputando procuratorem, et super articulis per eundem procuratorem coram vobis producendis faciatis auctoritate nostra prædicta, ea omnia et singula, quæ inveneritis manu fidelium et publicorum notariorum, ad id per vos assumendorum, in scripta fideliter redigi et annotari facere dicta auctoritate nostra curetis, ac nobis vestris sigillis clausa et sigillata remittatis et referatis, ut habita vestra relatione fidei ad requisitam et solitam specialem sanctimonie vitæ dictæ reginæ miraculorum, quibus regina ipsa in vita et post mortem claruisse universus fere populus ipsius regni lenet, credit et affirmat, aliorumque necessariorum ad canonizationem hujusmodi, de fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio procedere, et ejusdem canonizationis negotium, prout Altissimus inspiraverit, et fuerit faciendum prosequi libere et licite valeamus.

27. « Interrogatoria, super quibus personæ fide dignæ, et omni exceptione majores per vos auctoritate nostra recipi et examinari debent, sunt infrascripta, videlicet: An claræ memoriæ Margarita olim regina Scotiæ fuerit Christiana, fidelis, Catholica, irreprehensibilis vitæ verbo, re, et facto, et an pro tali et ut talis fuerit habita, tenta, nominata et reputata. An ipsa regina fuerit de legitimo matrimonio procreata, et pro tali et ut talis habita, tenta, nominata et reputata. An secundum ordinationes et instituta sanctæ matris Ecclesiæ baptizata et confirmata, ac etiam toto tempore, quo in humanis egit, maximæ honestatis extiterit. An laudabilis vitæ sanctitate ac doctrina, optimisque moribus polens extiterit, et pro tali et ut talis habita, tenta, nominata et reputata.

28. « An assidue in orationibus erga Deum et sanctos ejus vacaverit, et sanctæ meditationis extiterit. An eadem Margarita regina fuerit virgo, vel pro virgine, seu saltem continente habita, tenta et reputata. An ipsa Margarita regina dum vixit alia bona fecerit, et sic interrogentur quæ bona fecit, et si ejus facultates in cibos pauperum Christi erogaverit. An assiduis temporibus confiteretur sacerdoti, et cui sacerdoti, et an sacramentum Eucharistiæ cum maxima devotione assumeret, ac missas et alia divina officia devotissime audiret, divinumque officium continuo diceret, et illud dicere nullatenus intermitteret, et an continuo divinis officiis interesset. An infirmis et miserabilibus personis in eorum necessitatibus subveniret, et alia opera misericordie exerceret, quas vestes, seu quos pannos induebat et qualiter, et quibus pannis induta ibat.

29. « An esset nimium loquax vel parca, et

¹ Lib. sign. num. 1969, P. secr. p. 515.

rara in loquendo, et an verba otiosa ex proposito unquam locuta fuerit: an in ejus infirmitatibus et tribulationibus, quas tempore ejus vite passa fuit, patiens fuerit, et illas libenti animo sustinuerit. An importunos sustinuerit, et murmurantibus sibi injurias remisit et pepercerit. An petentibus auxilium et consilium praeberet. An unquam populo sibi commisso verbum Dei praedicaret, vel saltem ad bene agendum, et Dei praecepta servandum hortaretur, eisque praeciperet et mandaret, et alia faceret, quae ad ipsam tanquam reginam spectabant et pertinebant.

30. « An unquam de aliqua re inhonesta, turpi vel non permessa fuerit diffamata. An adversantes et invicem odiosos ac inimicos ad veram pacem et veram concordiam reduxerit, vel saltem reducere quaesiverit. An eadem Margarita toto tempore, quo in humanis egit et usque ad ejus obitum virtuose et laudabiliter, et absque fama alienius notae sive maculae vixerit, et vitam laudabilem duxerit. An tempore ejus obitus fuerit pro optima aut bona muliere tenta, nominata et reputata. An ante ejus obitum aut post eadem Margarita fuerit de aliquo crimine vel vitio, aut aliquibus operibus diffamata: et si sic, interrogentur de quo, sen de quibus, ubi, quoties et quando. An eadem Margarita regina tempore, quo vivebat, signa miraculosa fecerit, et si sic, interrogentur, quae et quibus personis illa signa, suis promerentibus meritis, Deus ostenderit.

31. « An post ejus obitum eadem Margarita regina aliqua miracula, aut signa miraculosa fecerit, aut potius omnipotens Deus in personas dictae Margaritae devote se recommendantes miracula et res miraculosas operata est, et a quanto tempore citra, et si sic, interrogentur de miraculis et miraculosis rebus. An eadem Margarita regina post ejus obitum continuo et ab omnibus praesertim incolis loci, in quo corpus ejus requiescit, et aliis districtualibus et conviciis ejusdem pro optima vel bona muliere et laudabilis vitae habita, tenta, nominata et reputata fuerit.

32. « An eadem Margarita regina a nonnullis annis citra pro sancta vel pro beata habita,

tenta, nominata et reputata fuerit. An etiam quamplurimae et innumerabiles personae ad locum, ubi et in quo eadem Margarita sepulta est, tanquam ad sanctam et in Altissimi gratia existentem pro obtinendis gratiis continuo vadant, et ad eam tanquam ad sanctam vel beatam preces porrectae et orationes dictae fuerint, et hodie porrigantur et dicantur, et alia signa extrinseca facta fuerint et fiant, quae veros et indubitatos sanctos facere licet et est permissum. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXVII, IV non. Junii, Pontificatus nostri anno III ». Ad Sedem Apostolicam venerat archiepiscopus S. Andreae, et Jacobi III Scotorum regis nomine obsequia Pontifici, ut novo Christi in terris vicario, dimisse praestaret: quem Innocentius novo honore auxilii, quippe qui illum primatum totius Scotiae ac legalum natum ejusdem Sedis Apostolicae creavit ¹.

33. Affectit etiam Innocentius ea prerogativa Scotiae reges regiaeque familiae principes, ut, si ad loca sacris interdicta accederent, divinis mysteriis interesse possent, atque ea trium miliarium intervallo solemniter celebrari sublatis censuris permisit ².

34. *Carola Cypri regina Romae obit.* — Hoc anno Carola Cypri regina, quam ab Aegypto sultano pulsam regno vidimus, diu Romae beneficentia Romanorum Pontificum sustentata obiit, ut refert Burchardus hisce verbis ³: « Die Lunae XVI Julii, hora XII vel circa, Romae in burgo S. Petri in domo suae solite residentiae obiit illustrissima domina Carola Cypri regina, et ejus corpus eodem die circa horam XII associatum fuit per praelatos ac familias sanctissimi domini nostri et reverendissimorum dominorum cardinalium ex domo praefata usque ad Basilicam S. Petri, in qua non longe a capella S. Andreae et Gregorii in Vaticano sepulturae traditum, etc. » Reliquisse illam testamento jura Cypri regni Sabaudiae duci, quibus aucti ejus tituli fuere, referunt scriptores ⁴ (1).

¹ Lib. Bull. XXIV, p. 25. — ² Lib. sign. num. 1909. P. secret. p. 332. — ³ Burchard. Ms. Vatic. in diar. — ⁴ Steph. Lisinian. in hist. Cypri. Wandeburch. in Sabaud. hist.

1 Carola regina Cypri obitum anno hinc recte consignat annalista, qui pariter et mensem et diem accurate definit. Fratrem habuit Jacobum cui regnum Cypri soldanus Aegypti contulerat, exclusa Carola ex legitimo concubitu nata, cum Jacobus ex illegitimo prodisset. Praeter hanc Carolam altera fuit etiam Carola ex regio Lusitanorum sanguine prognata, filia spuria Jacobi regis, quam post patris obitum conjurati cum filio Ferdinandi regis Siciliae matrimonio copularunt, eo consilio ut vidua regis Jacobi Catharina Cornaria, ac nato ex ea filio aucto, regnum in manus Ferdinandi recideret. Quid dem Carole hinc novae nuptiae acciderit ignorare me profiteor. Sed haec monuisse juvit, ne nonnumquam similitudo ambages lectoribus ingerat. Ad Carolam vero Jacobi regis sororem quod attinet, recepissem se illam Romam sub Sixto IV Pontifice rerum ab eo gestarum scriptor anonymus testatur. Sed non item cum regno spes omnes ejus recuperandi abiecit: nam post Jacobi obitum quem ejus femina malis artibus quiddam adscribit: nullum non movit apud Soldanum Aegypti Venetosque lapidem, ut illo potiretur: et eodem etiam superbite Jacobo per allegatos suos Mahometum Turcarum imperatorem sollicitavit, ut sibi armis adisteret. Undique tamen spe destituta, tandem Romae inani reginae titulo et furo contenta requievit.

INNOCENTII VIII ANNUS 4. — CHRISTI 1488.

1. *Maximilianus Belgarum captivus libertati restituitur.* — Agebatur annus Christianæ salutis millesimus quadringentesimus octogesimus octavus, Indictione sexta, cum ingentes in Belgio populares tumultus facti fuerunt, quos cum Maximilianus armis compescere niteretur, repente a furente plebe Brugensi circumfusus, fugientibus suis oppressisque, ineunte Februario in custodiam traditus est, vitam lacrymis deprecatus : quibus visis, hostes regiae majestatis misericordia emolli lachrymas pariter continere non potuerunt, adeo ut etiam polliciti sint suo sanguini, ne quid mali pateretur, pro ipso non parsuros. Exasperasse illum in se Belgarum animos ferunt, cum ad reficiendum ærarium, continuis exhaustum bellis, graviora vectigalia imposuisset, ut Clarentiæ comitis filium, seu verum seu e mentium, auxilia implorantem ¹, depulso Henrico VII Francis fœdere juncto, ad Anglicum solium efferret ². Adigere autem eum Belgas meditato tradunt ³, ut principatus Belgici ab administratione discederet, eamque in Philippum filium transfunderet, quem ipsi ad arbitrium suum regerent.

2. Percussus inopino casu Fridericus imperator mox episcopum Wormatiensem in Brabantiam misit, ut Philippum nepotem asservaret, ne in perduellium potestatem veniret : tum Germaniæ principes ad arma pro liberando Romanorum rege accendit. Pontifex etiam Belgas admonuit ⁴, ut Maximilianum dimitterent, ac ni ad officium redirent, anathemate ab archiepiscopo Coloniensi jussit percelli : Ferdinandus etiam et Elisabetha Hispaniarum reges, qui cum Maximiliano de jungenda affinitate jam colloquia fecerant, oratores in Belgium misere ⁵, qui illum educi ex custodia deposcerent : præterea socii regis calamitate moti classem in Cantabrico littore instruxerunt. Non cessere

Pontificiis Cæsareisque aut Hispanorum regum precibus Belgæ : imo nonnulli de Maximiliano dedendo hosti Francorum regi agitarunt ¹ consilia. Denique tertio post mense, cum Fridericus imperator Gandavenses seditionis auctores magnis cladibus attrivisset ², Albertusque superioris Saxoniae dux, veniendi cum Brugensibus in colloquium specie, munilissimum oppidum, cui Dam nomen est, quo necessarii in urbem inferebantur mari comiteatus, intercepisset, atque Hispanica classis ingrueret, multis affecti calamitatibus Brugenses ad pacem inclinarunt, quæ Philippo Ravenstenio et comite Nassoviæ administris firmata est, ac Maximilianus, ubi juratus spondit omnibus veniam se daturum, liberatus est. Describit metro Quintus Æmilianus ³, ut a Brugensibus dimissus Maximilianus in patris castra perrexerit, veniaque Brugenses donarit. Nec modo intestino bello, sed etiam externo Belgium laborasse refert Krantzius ⁴, ac Francos duce Philippo de Ehordis late excurrisse, Morinoque voluntate civium, quos præsidiariorum nimia licentia offenderat, potitum, Duaco autem et Insula propulsatum ⁵.

3. *Jacobum Scotiæ regem a suis jure cæsum pronuntiant regi ordines, qui in ejus locum filium natu majorem sufficunt.* — Gravius civilis belli discrimen eodem tempore passa est Scotia proceribus Jacobum regem solio evertere, evehereque ad illud filium ejus impuberem annitentibus. Tanti mali hæ causæ fuere. Jacobus eo nomine III spretis nobilibus ministeria aulica gerenda aliis tradebat, seque totum libandis voluptatibus dedebat : luxuriæ accessit ira et crudelitas; eos enim, qui defectionem ab eo superioribus annis contlarant, extinguendi inivit consilia, quæ præsentientes proceres consurrexere ex desperatione in arma, comparatisque copiis sceptri heredem, quem suo regebant arbitrio, sibi præfecere, ac Jacobo denuntiarunt, ut sceptrum, quod indignis manibus tractabat,

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Paul. Langius in Chron. Citizen. Trithem. in Chron. Pont. hoc an. Crantz. Saxo. l. XII. Sur. l. xxx. c. 78. Marian. l. xxv. c. 12. — ² Crantz. sup. l. XII. — ³ Trithem. ubi sup. — ⁴ Crantz. sup. c. 11. — ⁵ Sur. l. xx. c. 78. et Marian. sup. 12.

¹ Crantz. sup. c. 11. — ² Trithem. ubi sup. — ³ Emil. in Onomastic. to. II. rer. Germ. in edition. Freher. — ⁴ Crantz. c. 13. — ⁵ Id. c. 7.

Jacobo filio cederet. His perterritus rex oratores suos misit ad Francorum et Anglorum reges, ut ad comprimendos rebelles regiam auctoritatem interponerent, submitterentque auxilia: iam enim nefarii exempli perniciem in aliorum principum capita derivari posse, futuramque ludibrio regum majestatem, ni conjuratorum audacia comprimeretur. Innocentium etiam Romanum Pontificem communem omnium parentem vindicemque scelerum exoravit, ut suo Sedisque Apostolicæ summo jure legatum decerneret, qui arma ex rebellium manibus eriperet, eosque ad officium redire juberet; ejus votis morem gessisse Pontificem testatur Polydorus Virgilius, misisseque Adrianum Castellanensem episcopum, virum pluribus animi scientiæque ornamentis conspicuum, postea ab Alexandro VI sacro purpuratorum collegio aggregatum.

4. At dum ille maximis itineribus ad componendas discordias Scoticas proficiscebatur, proceres regem ad pugnam coegerunt, fisisque regis copiis, ipsum in acie captum interemerunt, quem aetatis annum tum egisse scribunt quintum et trigesimum, regni autem vigesimum octavum. Biduo ab internuntij Apostolici in Angliam adventu, nuntiatum est Jacobum regem a suis cæsum. Victoribus Scoticarum rerum potitis, indictoque conventu, omnium ordinum regni decreto declaratum est, Jacobum regem jure interfectum; communi tamen consensu ejus filius major natu annorum circiter sexdecim in sede regia locatus fuit; qui paternæ calamitatis exemplo territus tanta animi moderatione ac prudentia est usus, ut brevi tranquilla pace universum regnum potiretur.

5. *Episcopus Varadiensis calumniam passus in S. Francisci Ordinem se confert.* — In Hungaria Joannes episcopus Varadiensis regiæ procurator apud Pontificem in crimen hæreseos vocalus est, quod Hussitas in Bohemia foveret, atque ideo Innocentius¹ Anglo episcopo Orleano, in Hungaria internuntio Apostolico, dedit imperia, ut de imposito crimine inquireret. Cæterum meræ calumniæ in Joannem temere sparsæ fuerunt ab invidis: is enim pietate clarus, humanæ felicitatis ludibriorum pertæsus, quantum in procuratione procuranda regiæ Hungariæ principem locum apud Matthiam regem obtinebat, perfunctus omnibus honoribus, quibus irretiri poterat, prudentia, liberalitate, eloquentia peritiamque apud reges apud quos legationes maximas obierat, apprime charus, opibus ac divitiis adeo affluens ut Matthiæ beneficentia centum aureorum millia præter villas et oppida possideret, nuntium mortalibus rebus remittere meditatus a Romano Pontifice abdicandi se episcopatu potestatem petiit, ut testatur Innocentius in litteris² ad dictum Orleanum

episcopum, Apostolicum internuntium, mense Augusto datis: « Pro parte, inquit, venerabilis fratris nostri Joannis episcopi Varadiensis nobis nuper fuit expositum, quod ipse zelo devotionis accensus aliquam ex probatis religionibus ingredi, et in illa professionem emittere regularem desiderat, si ad id Sedis Apostolicæ licentia et assensus accederet, etc. » Quibus litteris adjecta est hæc temporis nota: « Dat. Rom. xxvi Augusti mcdlxxxviii, Pontificatus nostri anno iv ». Assensit³ piis illius votis Innocentius, atque ad internuntium scripsit, ut ipsum religiosæ familiæ se addicere permitteret.

6. Obstitit Matthias rex, cum ipsius operam carere nollet: itaque post illius mortem, Vladislauumque Hungariæ corona redimitum, demum religiosa eundem episcopum sua desideria ad exitum perduxisse, deque contemplativa æque atque activa vita triumphare studuisse, testatur Bonfinius⁴, hancque ejus sapientissimam orationem refert: « En stultam mortalium sapientiam, en irritos hominum labores, en perquam vanum subtilissimumque finem! quid ex his tandem sperare licebat præter maximum Pontificatum? alius enim evelli non poteram. Quid demum consecuti sumus præter catenatos labores, perpetuamque procellam et æternam spiritus afflictionem? Valeant hæc omnia, quæ me mei ipsius immemorem effecere, quæ me terrestribus infodere miseris, quæ me ad divini Numinis vultum nunquam suspicere permiserunt. Humanis ipse rebus ultro renuntio, me ab omni misera vindico conditione, et divini Numinis dexteritate iter illud inibo, quo me, ni fallor, ab omni mortalitate jam asseram. Cuncta recensui voluptatum agmina, ambitionis omnia munera prægustavi, formidolosa divitiarum fomenta possedi, clientium salutationes, antambulorum turbas, familiarum multitudinem non ignoravi, neque popularis aura, nec gratia principum, nec plausus populorum, nec congratulationes amicorum, nec cultus assiduus domi forisque servatus mihi defuit: quid tandem solidæ utilitatis ex his legere licuit, nempe nihil, præter mentis detrimentum, defectum interitumve animi, et assiduam spiritus afflictionem. Cedamus igitur terrestri patriæ, et momentaneis his rebus ultro renuntiemus, ne, dum mortalium amore rapimur, mortem quoque perpetuam nobis comparemus. Sat lusum et insanitum est, sat in ridiculoso errore versatum, sat corpori denique sit indultum, nunc animæ, nunc immortalitatis habenda ratio, ne animantium more vivere videamur. Postquam in hoc assiduo bello mortalium nemo fere tuto vivere potest, nisi ad munilissimas arces effugiat, editiora loca petamus, et ex humili genere nati vilam quæramus illustriorem: nec ab re qui-

¹ Lib. Bull. 37. p. 237. — ² Innoc. VIII lit. com. an. 1488. L. III. p. 463.

³ Ead. Ep. — ⁴ Bonfin. dec. 14. l. x.

dem nobis factum erit, si Christum optimum maximum Servatorem nostrum imitati, quanto huic vano sæculo clariores viximus, tanto delitescemus obscurius, uti cumulas vanæ hie nostræ gloriæ pœnas exolvamus, et discat exemplo quisque nostro non in rebus momentaneis et fluxis, sed stabilibus et æternis spem solidam esse collocandam. Ex humilibus exorti parentibus in pristinam humilitatem quod reliquum est vitæ redigamus, ne cum hac æfate plus sapere debeamus, in obstinata vitæ miseria et cæcitate persistendo gravius desipere videamur. Proinde nos a quotidianis naufragiis et fortunæ potestate tandem asseramus. Servatoris nostri humilitatem imitemur, et crucem subeamus, ut dum fragilem hanc vitam contempserimus, perpetuam nobis comparemus: si quot labores in servitio mortalium principum toleravimus, tot in divino officio pertulissemus, jam vere beati possemus existimari: quare vanitati omni cedamus, et salubre Dei quæramus obsequium». Ita episcopali aulicoque munereposito Joannes Olmucium se contulit in S. Francisci sodalitiū, templum in Sanctorum Omnium honorem condidit magnificeque ditavit: tum sacras vestes auro gemmisque onustas non Waradiensi modo et Budensi, verum aliis Ecclesiis largitus est. Tantum vero Hungaris ac Bohemis sui desiderium insigni hac abdicatione reliquisse addit Bonfinius, ut pientissimo quisque parente ac patrono officiosissimo se orbatum reputaret.

7. *Innocentius disciplinæ Ecclesiasticæ invigilat.* — Aberat ab hoc præclaro religionis exemplo parochus Ecclesiæ S. Albini Gallus Joannes e Ferieres nomine, qui concessam ab Innocentio ducendæ uxoris potestatem sibi sacerdotalibus sacris initiato publice in Ecclesiis promulgandam curavit, eaque calumnia Sedis Apostolicæ majestatem non levi infamiæ macula aspersit. Quem ab archiepiscopo Rothomagensi comprimi jussit Innocentius¹, vetuitque talia cum Ecclesiæ universæ offensione divulgari. Censoribus etiam fidei in Catalonia qui pro salute animarum excubabant, mandata dedit², ut in hæreticum, qui Quadragesimali tempore carnibus vesci deprehensus erat, neque inter divina mysteria, dum ostendebatur populo Eucharistia, caput more Catholicorum aperuerat, legum severitatem adhiberent: et Lusitaniæ archiepiscopus et episcopus erudiendo doctrina Christiana populo, et sacramentis imbuendo, tum exercendæ in sacerdotum mores censura, lustrandisque dioceseon Ecclesiis in iis locis, quæ Ordinum equestrium ditioni essent obnoxia, operam strenuam navare jussit³, cum in iis divinus adeo cultus obsolesceret, ut veteris

gentilitatis prope caligine mersi earum partium Christiani viderentur, equitesque S. Jacobi e Spatha privilegiis nefarie abuterentur, spernerent episcoporum auctoritatem, et clericis suis licentiæ habenas effunderent.

8. *Ordinum Equestrium summus magistratus translatus ad reges.* — Inflicta est equestribus Ordinibus, quorum splendor in Hispaniis admodum obsoleverat, cum opum amplitudine abuterentur, vehementior plaga, supremo eorum magistratu cum amplissimis vectigalibus a Pontifice in reges translato, qua de re hæc refert Joannes Mariana¹: « Garsia Padillia Calatravæ magistro », et infra, « extincto, multisque una ambientibus, Ferdinandus rex, concedente Innocentio Pontifice, eum honorem, paresque opes utendas, fruendas, administrandas stabili possessione suscepit: quod exemplum ad alios militum Ordines manavit, effecitque ut aucta regum potentia eorum militum auctoritas evanesceret, cum præmia virtuti dari solita emeritæ militiæ viris, rebus conversis, aulæ affectis plurimum cedant. At tumultus in comitiis vigeant, regique ærarii tenuitas erat supplenda recte, nisi omnia mala exempla ex bonis initiis derivarent; verum hæc reipublicæ vulnera sanare quis possit? in tanta assentatorum frequentia prætermittere satius arbitror, tametsi quis æquo animo feret opes majorum pietate concessas ad profligandos Christiani nominis hostes, effundi nullo certe exiguo reipublicæ fructu quantum iis terræ marisque parari potuit? » Excusant plures hoc factum, nempe ingenti rerum mole pressum Ferdinandum fuisse, assiduisque sumptibus bellicis in delenda Maurica impietate exhaustum. Instauratum² vero hoc anno ab eo bellum in Bohardilem regem, ac Veram, Murgim, Veles album rubrumque, tum alia oppida Christiano adjunxisse imperio, necnon Almeriæ et Bastæ agros vastasse, refert Mariana. Quæ victoriæ coram Innocentio in celeberrimis cœtibus ab oratore Ecclesiastico³ celebratæ fuerunt. Ad hos sustentandos exercitus abradebant a subditis decumas amplissimaque vectigalia Granatenses reges, quorum jura Ferdinandus rex Castellæ sibi ascivit, ut in Mauros stipendia militi persolveret, quæ Pontificia auctoritate ab Innocentio confirmata⁴ fuerunt.

9. *Turcarum terra marique conatus infasti: Zizimus Pontificiæ tutelæ commissus: indulgentiæ fidelibus propositæ.* — Distinebat⁵ Ferdinandum gravis cura ne Bajazethes Turcarum imperator formidandum bellicum apparatus, quem in sultanum Egyptium instruere ferebatur, in Siciliam verteret, classemque propterea ornari omnibus necessariis jussit. Nec vane

¹ Lib. III. lit. comm. an. 1488. p. 167. — ² lb. p. 31. — ³ lb. p. 25.

⁴ Marian. l. XXV. c. 13. Sur. l. XX. c. 81. — ⁵ Sur. l. XX. Annal. c. 65 et 66. Marian. l. XXV. c. 65. — ³ Ext. typis cusa oratio. — ² Lib. LXXI. Bull. p. 250. — ⁵ Sur. c. 79. et Marian. c. 13.

conceptus metus : pars enim Turcicae classis in Melitem insulam exsensione facta praedas abegit, favitque divina bonitas nomini Christiano, ne Barbarus eam insulam in suam redigeret potestatem, ex qua Siciliae Italiaeque servitutis frenum injecturus erat : quare cum discessissent Turcae, ad illius portum, admodum navalibus accommodum, arce valida communiendum opera collocata est. Porro hujus anni appetente Vere, centum millia Turcarum in Ciliciam progressa, imposita mari apparatusissima classe, referunt scriptores ¹. Nec minores militum delectus habuerat Caibeus sultanus Memphiticus, atque ex Ciliciae portis quinquaginta equitum millia effudit, occurrentemque sibi Turcarum equitatum, qui ad quinquaginta millia etiam ascendebat, inter Amanum montem et sinum Issicum eodem loco, quo olim Alexander magnus cum Dario conflixerat, cruentam pugnam medio Augusto conseruit, quae totum diem pertinacissimis animis tenuit, adeo ut triginta vel eo amplius Turcarum equitum millia caesa fuerint, reliqua fuga dissipata; mamaluchorum autem ad octo millia desiderata, inter quos ille, penes quem militare imperium erat, occubuit. Parta de eo exercitu victoria Aegyptius in reliquos signa convertit, qui timore perterriti sese fugae mandarunt.

Nec minus infeliciter cessit parti classis Turcicae, quae ad Syriae oram evastandam vela fecerat, cum procellis enim ventisque luclata scopulis allisa fluctibusque mersa est. Ita formidabilis ille Bajazethis apparatus periit. De tantis autem casibus per exploratores edoctus Petrus Aubussonius Rhodiorum equitum magister, exaratis quarta Septembris die litteris, significavit Pontifici, ut Zizimi causa bellum inter Bajazethem et Caibeum accensum esset, missisque Rhodum ab ambobus oratores fuissent, adjectis amplissimis pollicitationibus, ut in suas partes eum pellicerent, in neutram tamen inclinare praese tulisse, quo discordiae inter Barbaros auferrentur. Paucis interjectis diebus, Aomates bassa classe Turcica Rhodium mare sulcans Aubussonium variis officiorum generi-

bus est prosecutus, ac mox sultanus Aegyptius eidem Rhodio principi significavit, legatum ad Pontificem Romanum regemque Neapolitanum se missurum, ut Occidentales principes ad Zizimum, Turcico restituendum imperio permoveret; de quibus Aubussonius Pontificem die nono Septembris fecit certiore. Antea vero decima Junii die missus a Matthia Pannoniae rege, qui cum Friderico imperatore inducias pepigerat, orator amplissimis fretus mandatis, quibus Rhodiorum equitum magister cum eo non secus, quam cum rege ipso pacisci poterat, expetiit ¹, ut Zizimus Matthiae ipsi traderetur, cum exercitum in expeditionem adversus Bajazethem educere, atque in Europa adoriri pararet, dum illum in Asia Aegyptius atterebat, spemque haud dubiam victoriae affulsisse, cum plures Turcarum proceres Zizimi partium studiosi varias coitiones cum Hungaris fecissent. Adducta re in consilium equestre, censebant nonnulli permittendum Zizimum Matthiae regi, qui Turcas sine mora bello petere posset; at cum Pontifex summa vi anniteretur, ut sibi traderetur, visum est morem ipsi gerendum, cum praesertim sperarent Rhodi Pontificia auctoritate decretum in Bajazethem bellum majori impetu apparatuque gestum iri. Ita inscius futurorum eventuum Rhodiorum equitum princeps Zizimum Pontificiae potestati permisit, assentientemque Gallorum rege, proximo anno in Italiam duci jussit (1).

10. Interea Innocentius ², ut Christi fideles ad sacrum in fidei hostes bellum suscipiendum accenderet, propositis publicis edictis Turcarum grassationes assiduas exposuit, ut juncti Tartaris Poloniam continuis excursionibus infestarent, ut Casimirus rex querebatur, necnon instructa classe maxima, Siciliam, Melitam, Picenum, aliaque Italiae loca diriperent, pluresque fideles in servitutem abducerent. Indixit propterea religiosam militiam Pontifex, atque ad alliciendos Anglos Hibernosque, ut in communem salutem subsidiariam pecuniam conferrent, proposita a se indulgentiarum praemia, ac datam deligendi sacerdotis ad noxas sacra exomologesi expiandas facultatem iis, qui quatuor

¹ Sop. sup. c. 79. Bosius p. 2. l. XIV. Bizar. hist. rer. Pers. l. X. Sabell. Ennead. 10. l. VIII et alii.

² Bos. sup. lib. — ² Lib. Bull. XL p. 308.

(1) In secundo volumine Codicis diplomatici Melitensis documenta quaedam vulgata sunt quae res, hic ab annalista confuse et indigeste traditas, melius ordinant et illustrant. Ex litteris in Additione ejus voluminis num. 42. vulgatis constat Rhodios equites libem suam jam inde ab exordio hujus anni obligasse Pontifici, ut Zizimi sub ejus tutela in arce quadam ditionis Pontificiae servaretur. Quibus ita compositis, Carolus Galliarum rex apud equites Rhodios institit, quo Zizimi Hungariae regi petenti traderetur; negavit equitum illorum magister juris esse sui principem concedere, quem Pontificis nomine tenebat. Datae sunt ejus litterae XXVII Februarii anni M^o DLXXXVII, veteri, ut arbitror, stylo, nova vero MDLXXXVIII. Ejusdem anni Martio mense Matthias Hungariae rex litteras destinavit ad Rhodios, quas magistro Paulo de Beothiaz ablegato suo deferendas commisit, dedi sibi Zizimum postulans. Junio mense Paulus Rhodum pervenit; at statim remissus fuit a magistro equitum ad Matthiam, cum responso per litteras diei XXV Junii, ferente Zizimum Pontifici obligatum aliis oppugnandum non esse. Secundum haec, die XV Augusti, accidit pugna inter Sultannum Carraram et Bajazethem, prospera illi, haec aversa. Secuta post haec legatio utriusque, Sultani nempe et Bajazethi ad Rhodios, quos pro se ambo fautores rogabant, qua de re certior factus est Pontifex per litteras magistri Rhodiorum die IV Septembris. Aliis demum litteris post dies quinque, nempe IX Septembris, Pontificem certiore fecit de legatione ad Pontificem et ad regem Ferdinandum a Sultano Carraram destinata, ac transmissa in causa Zizimi Soldani. Hactenus historia belli Turcici hujus anni, ex qua erroris arguitur annalista, qui deliberatum fert inter equites utrum Zizimi Hungaro posecuti traderetur.

aureos, tresve, vel duos, aut unum, vel leviorum stipem, a quæstoribus Apostolicis designandam, pro bellico in Turcas sumptu erogarent, promulgavit.

11. *Per Apostolicum nuntium in Turcas concitat Pontifex Germaniæ principes.* — Data præterea est provincia Angelo Hortano episcopo, et internuntio Apostolico, ut Bohemos, Hungaros, Polonos Germanosque ad sacrum in Turcas gerendum bellum concitaret, ut ex hoc Diplomate patebit ¹:

« Venerabili fratri Angelo episcopo Hortano, ad nonnulla Germaniæ, Hungariæ, Poloniæ et Bohemiæ ac alias illis adjacentes partes atque regna nostro et Sedis Apostolicæ cum plena potestate legati de latere nuntio et oratori, salutem, etc.

« Cum sicut, pro dolor! oculi cunctorum Christi fidelium possunt luce clarius intueri, immanissimus Turcorum princeps, qui adversus Dominicam crucem, in qua salvati et redempti sumus, Sathanae vexillum reprobo ausu et vasta temeritate erexerit, effundendi Christiani sanguinis ardore nimio æstuans, quamplurima et innumerabilium fidelium millia eruentissima strage affligerit, et maximam etiam partem in prædam et miserabilem turpemque servitutem redegerit, nefandoque suo subjugarit imperio, ac omnem sexum, nulla usus humanitate, qui omni fera crudelior est, sævissime oppresserit, ac suos ferales ausus continuans in dictarum partium regnis et dominiis, necnon proximis et finitimis locis atrocissimas incursionis peregerit, ex quibus et multis aliis victoriis, Christianis in domibus torpentibus, oblectis, in tanta superbiæ et arrogantiae flamma elatus est, ut terra marique reliquas fidelium regiones invadere, debellare, sibi que, si posset, quod reliquum Christiani nominis existit, nefando suo subjugare anhelet imperio, in maximam divinæ majestatis offensam, nostramque et Catholicorum regum et principum, aliorumque fidelium ignominiam, dedecus et jacturam, et quod molestissimum nobis est, nec aliter quam cum animi dolore referre possumus, tam occasione dominiorum et terrarum, quæ reges, duces et principes in illis partibus existentes mutuo armis alter ab altero occupasse dicuntur, quarum occasione, ni celeriter occurratur, gravissima bellorum incendia exoriri formidantur, nec facile spes instaurandi exercitus illis in oris pro reprimendis ipsorum nefandorum Turchorum copiis polliceri potest, nisi prius discordiæ ac guerrarum turbines inter eosdem reges, duces et principes vigentes pacatæ et sedatæ, ipsique ad pacis et quietis dulcedinem reducti fuerint, nos qui etiam revolvimus animo, non sine ampliori cordis mœrore, quot

patriarchales, metropolitanae, cathedrales, atque insignes Ecclesiæ pæne innumeræ, ac utriusque sexus regularium personarum monasteria, conobia, et pia loca profanata ac deformi ruinæ subjecta illorum ornamenta, cruces et calices aliaque divinis deputata ministeriis contata et destructa, et, quod lamentabilius est, sanctorum venerandæ reliquiæ conculcatæ, et innumeri sexus utriusque fideles ad damnatam Mahometicam sectam sub dura servitute recipiendam fuisse compulsos, et nisi per Catholicos principes tantæ temeritati tantoque furori celeriter occurratur, majora semper detrimenta videntur verisimiliter propediem futura, cum ad hujusmodi necessitates explicandum, regesque, principes, potestates, communitates et dominia hortandum, requirendum et monendum, ut semotis quibusvis dissidiis huic sancto operi vacent, ac se ad reprimendum ipsius perfidæ Turchorum gentis elatos conatus accingant, personaliter progredi non valeamus, te quem experientia in magnis experti sumus, et quem probitate, fidelitate, scientia, necnon gravitate et consilii maturitate, aliisque plurimis virtutum donis invenimus insignitum, pro laude omnipotentis Dei et Sedis Apostolicæ, ac nostro honore, necnon communis Christiani populi salute, ad hujusmodi præsentis necessitates, et quas et majores in foribus prope futuras, nisi protinus obvietur, cernimus, ad præfatas illarumque reges, duces, et principes, ac adherentes, eorumque regna et dominia tanquam pacis angelum et concordie cum plena potestate legati de latere nuntium et oratorem transmittimus, etc. ». Instruit illum amplissima auctoritate, ut regum ac principum dissidia componat, imperetve inter eos inducias, ac fœdere in communem hostem conjungat. « Dal. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXXXVIIII, kal. Sept., Pontific. nostri an. IV ».

12. *De Usumcassani morte et liberis, necnon de quibusdam Persarum usibus oratoris Venetorum relatio.* — Concitare adversus Turcas annitebatur Usumcassanum Persidis regem Josephus Barbarus ¹ Venetorum orator, qui in Persica aula agebat: at ille, cum adversus Othomanum ilurum se promulgasset, ac triginta millia equitum sub signis coegisset, non in Turcas, sed in Georgianos Christi cultores impetus convertit, provinciamque late ferro flammaque pervagatus, retenta Zitili urbe, ac reliqua restituta provincia, imperataque auri pensione cum Pancratio Gurguraque regibus Christianis pacem redintegravit. Deturbatus vero conficienda ab Usumcassano in Turcas expeditionis spe Venetus orator redire in Italiam decrevit; inque ipso itineris procinctu Usumcassani obitus, crudelissimaque inter filios dissidia contingere.

¹ Lib. Bull. xxxvii. p. 232.

¹ Barbar. in Itiner.

13. « Necessum, inquit, fuit Taurin reverti, id quod anno MCDLXXXVIII accidit. Eo cum pervenissem, Assambejum habentem male agrotantemque lethali ter reperi : is nocte Epiphania festum sequente obiit. Quatuor cum post se reliquisset, unum e secunda, tres vero e prima conjuge filios, ea ipsa adhuc nocte tres uterini fratres quartum non uterinum strangulari curarunt juvenem viginti et duos annos natum, atque ita inter se tres ipsi in partes hereditatem paternam diviserunt. Dein frater medius occidi majorem quoque jussit, ipse cum prius in possessionem sese honorum ipsius intrusisset, quam eandem ad præsens usque tempus retinet ».

14. Interjectis pluribus de exantlatis in reditu laboribus, hæc de Mahometanorum in consecranda umbratica sanctimonia deliramentis affert ¹ : « Facturus operæ pretium videor, si enumeratis jam omnibus ad iter pertinentibus rebus, quædam etiam de superstitionibus quarundam gentium, tum de religionis simulatione, tum de mala, cui juncti perpetuo in locis illis sunt, Christianorum societate commemorem. Igitur cum in itinere Sammachum versus essem, ad hospitale quoddam diverti, in quo sepultura sub camera quadam lapidea erat, et hanc penes vir quidam barba et capillis longis nudus, excepto quod parum cum pelle quadam ante et post tergum coopertus erat, in terra sedebat. Salutavi eum, quidque boni faceret rogavi : respondit mihi se patrem suum custodire. Tum ego : Quis, inquit, pater est tuus? At ille : Pater, ait, meus est qui proximo vult bene suo, qualis olim revera fuit is, qui hoc conditus monumento est ; atque ulterius dixit : Ego per triginta annos integros socium habui illum conjunctissimum, volo autem ut vivum olim assiduo, sic defunctum etiam sequi, adeo ut, cum vita quoque defungar, in hoc ipso loco sepeliar; satis profecto mundum hunc intuitus sum, jam mecum ipse ad mortem sic usque perseverare constitui.

15. « Aliud quoddam Tauris in die memoracionum mortis vidi. In cœmiterio quodam sedebat unus apud monumentum quoddam, ejus volucres complures ori insidebant, atque inter has præcipue corvi cornicesque erant, et cum cadaver esse mortuum putarem, rogavi unum ex his, qui mecum ibi aderant, quid hoc esset, respondebat hominem sanctum vivum esse, cui in universa hac provincia similis reperiri non possit. Et ultra : Vides, inquit, hæc aves, die

aliqua pastum eo advolant, et cum ex illis aliquam compellat, continuo adest, sanctus enim est. Et subjunxi : Ultra propius accedamus, ut videre melius possimus. Accessimus autem propius ad unius fere jactum lapidis, et vidimus patellas aliquot ciborum apud eundem positas, aves autem supra vultum ejus ad capiendam escam volabant, ille vero manu arcebat aliquas, interdum aliquibus cibi aliquid porrigebat. Atque de his rebus omnibus plurima mihi miraculosa juxta intellectum suum fingeant, quæ profecto omnia illi, qui parum tantum sanioris judicii intellectusve sit, non nisi stulta nugatoriaque esse videantur ».

16. Additis nonnullis de ritibus, quibus mortuorum prosequuntur inferias, insignis impostoris, qui malis artibus sanctitatis nomen comparaverat, quique divina vi sine ullo cibo se sustentari fingebat, ridiculam hanc enarrat historiam : « Mahometanus quidam sanctus erat, qui nudus bestiarum instar incedebat assiduo, de rebus apud illos ad religionem pertinentibus prædicans concionansque, et hic cum magna ubique sanctitatis in opinione esset, concursusque ad eundem creberrimi vulgi fierent, nondum tamen ea, in qua a populo habebatur, estimatione contentus, in muro semetipsum conclusurum, et quadraginta dies ibi absque cibo et potu sanum integrumque mansurum, dixit. Ergo facinus id tam audax cum aggrediretur, lateres adferri coctos ex iisdemque cameram rotundam extrui, et eidem se includi jussit : cumque post quadraginta dierum exitum sanus integerque ex eadem egrederetur, omnes qui aderant mortales summam ob id in admirationem stuporemque adducti erant. Verum unus ex illis cautior quam reliqui, eo ipso in loco carnis aliquantulum subolfecerat, et cum ulterius quæreret, fraudem una cum cibo detexit. Hæc res cum ad domini usque aures pertigisset, Cadilacharo eundem tradidit, custoditus etiam fuit discipulorum illius quidam, qui sine quæstione et tormentis confessus est, murum se ab una ad alteram usque partem clausisse, ac proinde immisisse canalem, per eundemque nocturno tempore jusculum, victualiumque alia infudisse, atque sic revelato cognitoque dolo, ambo illi duo mori jussi sunt ».

17. *Cyprum in Venetorum ditionem cedit.* — Hoc anno ¹ Cyprum Veneto adjunctam imperio referunt, concedente Venetias Catharina Cornelia regina, quam a Veneta republica in filiam cooptatam diximus (1). Hanc vero Cypriarum re-

¹ Jos. Barb. Hiner. in Pers.

¹ Sabell. Ennead. 10. l. v. Petr. Just. Bosius p. 2. l. xiv.

(1) Translatio ista regni Cyprum ad Venetos ad exordium sequentis anni promovenda est. Scribit enim Nangerius, qui tunc rerum Venetarum historiam mandabat litteris, die XXVI Februarii quæ tunc in feriam v dierum bacchanalium inciderat, laborum militare Venetum ritu solemniter consecratum summo Cypriacarum copiarum imperatori palam traditum fuisse; quo indicio in Venetorum dominium et tutelam transisse regnum censebatur. Hæc vero omnes temporis notæ annum MCDLXXXIX expriment; quare auctores illos qui cum anno MCDLXXXVIII rem componunt, stylium veterem secutos constat.

rum conversionem peperit celebratissimus toto orbe ille Bajazethis bellicus apparatus, quem Orienti Occidentique terrorem intulisse memoravimus: cum enim foemina imbellis in tanto discrimine Cyprum sceptrum, quo par erat, robore non defensione crederetur contra potentissimum hostem, si in eam insulam arma verteret, Veneti Georgium Cornelium ejusdem fratrem submittere, qui ipsi suggereret, ut ex imminenti periculo in tutum locum sese reciperet, Venetaeque reipublicae regnum, cujus administrationem post Jacobi Lusini regis mortem etiam tum gesserat, tuendum permetteret. Assensit illa fraternis consiliis, ac sine ullo insularum motu Cypro excessit: Franciscus vero Privolus valida classe ad Turcas, quibus appellendi in Cyprum potestas negata fuerat, si vi quid molirentur, propulsandos invectus, regni Cyprii habenas regendas accepit. Ut vero magnificentissime bucentauro pannis ostro auroque intertextis instrato Cyprum regina excepta, adductaque Venetias fuerit, describit Sabellicus¹, additque ejus fratrem publica equestri donatum dignitate, hujusque filium adolescentem postea ab Alexandro VI cardinalitia purpura ornatum. Praeterea tradit idem auctor eodem anno Dorotheam reginam Daniae sepulchrum Dominicum lustraturam Venetias accessisse, magnisque affectam honoribus: cujus meminit Burchardus², aitque Romam xxv Aprilis ingressam ob Orientalia bella ab Innocentio voli religione solutam.

18. *Septentrionalium Ecclesiarum curam gerit Innocentius.* — Cum porro inter Joannem Daniae regem ac principes graviora essent nata dissidia, Pontifex Simonem episcopum Revaliensem ad ea sedanda auctoritate instruxit³:

« Venerabili fratri Simoni, episcopo Rovaliensi, etc.

« Cum nobis et Romanae Ecclesiae tam pro fidei Catholicae, quam Ordinis B. Mariae Theutonico-romani Jerosolymitan. terrarumque, ac locorum, in quibus Ordo ipse viget, a Ruthenis et aliis schismaticis terris et locis praedictis finitimis defensione et manutentione nonnulla ardua incumbant negotia, cum consilio, praesidio et favore charissimi in Christo filii nostri Joannis Daciae regis illustris, aliorumque fidelium regnorum et dominiorum suorum ac praelatorum et principum per regna et dominia praedicta Prussiam, Livoniam, Lituaniam, Suetiam, Norvegiam, civitates, oppidaque stagnalia et loca circumvicina consistentia peragenda, expediaturque omnia cum eisdem rege, praelatis, et principibus, quorum opera in iis plurimum necessaria fore noscuntur, pertractare; nos qui ante omnia Dei honorem, fidei Catholicae defensionem et exaltationem, ac communem totius populi Chri-

sliani salutem et quietem concernentia supremis desideramus affectibus, cum per nos ipsos ad praemissa peragenda progredi non valeamus, Salvatoris exemplo per alium hoc implendum fore censes, te pro laude omnipotentis Dei et Sedis Apostolicae ac nostro honore, necnon terrarum et locorum dicti Ordinis ab ipsis schismaticis defensione, ac communi Christiani populi salute ad hujusmodi necessitates declarandas ad praefatum regem, praelatos, principes, ac regna, dominia, necnon Prussiam, Livoniam, Lituaniam, Suetiam, Norvegiam, civitates, oppidaque stagnalia, et loca circumvicina hujusmodi nostrum et dictae Sedis nuntium et oratorem cum plena potestate legati de latere destinamus. Tu igitur onus hoc pro Dei honore, et nostra ac Sedis praedictae reverentia prompta devotione suscipiens, juxta exquisitam tibi a Domino datam prudentiam, rebus in discrimine positis providere, et opportune consulere, ac facere et exequi non differas quae necessaria fore et expedire cognoveris. Nos autem ut fructus, quos inde futuros expectamus, quantocius eveniant, tibi omnes et singulas differentias tam inter reges et principes praefatos ac adherentes hinc inde, quam quosvis alios, quacumque Ecclesiastica vel mundana dignitate praefulgeant, subortas, et quae forte suboriri poterunt audiendi, illasque sedandi et quietandi; necnon quosvis pacis tractatus, et confederationes inter eosdem regem et principes ac adherentes ineundi, et, si opportunum tibi visum fuerit, treugas ad tempus vel tempora, de quo vel quibus inter se concordaverint, indicendi, ac hujusmodi pacem, si ad ullam tua accurata sollicitudine induci poterunt, vel treugas ipsas, etiam cum censurarum aggravatione observari faciendi, et mandandi, et tam eosdem quam omnes et singulos Catholicos principes et populos, ut adversus eosdem Ruthenos et schismaticos pro defensione fidei, pro salute patriae, ac propria et aliorum Christianorum tuitione se ardentem opponant, eorumque conatus reprobus reprimere studeant, exercendique omnia alia et singula circa necessaria quomodolibet opportuna faciendi, statuendi et ordinandi plenam et liberam harum serie facultatem, licentiam pariter et potestatem concedimus et elargimur, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXVIII, XII kal. Junii, Pontificatus nostri anno IV ». Mandata etiam dedit Innocentius eidem episcopo Revaliensi¹, ut Casimirum Poloniae regem et cruciferos Prussiae equites se conciliaret, ac foedere ad Moscovitarum propulsandos impetus conjungeret.

19. *Varii in ditione Ecclesiastica tumultus.* — Injecti sunt² hoc anno ditioni Ecclesiasticae va-

¹ Sabell. ib. — ² Burchard. Ms. arch. Vat. in Diariis p. 825. — ³ To. IV. sign. rec. num. 1904. p. 93.

¹ To. IV. sign. rec. num. 1904. p. 91. — ² Infess. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. et Sabell. Ennead. 10. l. VIII.

rii tumultus, ac septima quidem Aprilis die Hieronymus Riarius comes, Forolivii princeps, de quo sapius ante meminimus, cum improbe imperaret, domestica conjuratione oppressus est, cujus excusso jugo Forolivium se in libertatem asserere, redireque ad Pontificium dominatum, implorata Innocentii ope, studuit: sed Catharina cæsi conjux, Galeatii Vicecomilis filia, cum arcem, si eam adire permilleretur, dedituram pollicita esset, ipsam ingressa urbem adeo acri bello vexavit, ut Mediolanensibus fulta auxiliis et liberos et principatum recuperarit, deque Pontificiis ducibus, qui Foroliviensibus opem laturo procurrerant, supplicium sumpserit: quam injuriam dissimulatam ab Innocentio refert Stephanus Infissura ¹, ne bello se cum Mediolanensi duce implicaret. Pari calamitate æque ac Hieronymus involutus est Galeottus Malatesta Faventiæ regulus: in cubiculo enim secunda Junii die obruncatus est, moxque viduæ filiaë auxiliium daturus provolvit Joannes Bentivolus, Bononiensium ferme princeps, magnamque discrimen adiisset, ne a Faventinis opprimeretur, nisi Laurentii Medicei ope liberatus fuisset.

20. Porro Bononiam sibi subjecit Bentivolus, qui partium adversarum studiosos partim ferro, partim exilio mulctavit ². In Reatino agro Pontificii fines a Ferdinando rege Neapolitano temere violati ³: limes etiam Campaniæ tentatus a duce Calabriaë, Brachii Perusio politici fuere ejectis æmulis: eumque Innocentius cardinalem Senensem legatum de latere decrevisset, ea tantum lege ipsum admiscere, ut exules in patriam non reducerentur. Recrudescens etiam veteribus odiis inter Guelphos et Gibellinos, editæ strages, Tudertum, Fulginium, et plura Piceni loca a Pontificio imperio deficere visa sunt. Accusant nonnulli Innocentium mollioris animi, qui proceres in urbibus nimium superbe sese efferre, et quemque in patriam suam tyrannidem affectare permiserit. Ut vero depressus sit eorum fastus ab Innocentii ipsius successoribus, dicetur inferius.

21. *Instauratur Pii II Constitutio in violatores Ecclesiasticæ immunitatis.* — Addimus nunc illum ad tuendam Ecclesiastici ordinis dignitatem, quam nonnulli clericali immunitate abusi fœdabant sceleribus, Pii II sanctionem adversum eos instaurasse subjecto Diplomate ⁴:

« Innocentius, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Licet ea, quæ pro alienatione improborum et perniciosorum hominum eorumque excessibus puniendis Catholicorum regum instantium per Apostolicam Sedem statuta et ordinata sunt, plenam obtineant firmitatem, nos tamen illis

interdum Apostolici muniminis robur adjicimus, ut eo firmitus illibata persistent et observentur, quo magis nostro presidio communita fuerint. Dudum siquidem a felicis recordationis Pio papa II prædecessore nostro emanarunt litteræ sequentis tenoris:

« Pius episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

« Romanum decet Pontificem providere, ut ii qui clericalem decorem suis flagitiis deturpare non meluunt, clericali privilegio minime fruantur, ne quod in favorem bonorum inductum est, improbis delinquendi licentiam subministret, ipsisque in protectionem in excessibus tribuatur. Sane pro parte charissimi in Christo filii nostri Joannis Aragonum regis illustris nuper coram nobis propositum fuit, quod licet ipse zelo justitiæ fervens improbos et perniciosos homines, qui sine publica et privata jactura tolerari non possunt, de suis regnis eliminare, et eorum excessus punire, ac super omnia justitiam in eisdem regnis vigere summo anhelet desiderio, tamen quia nonnulli clerici, a quibus Dei timor et mundanus honor abscessit, de Ecclesiasticæ disciplinæ elementia nimium confidentes varia enormia crimina quotidie perpetrant, qui licet clericali sint caractere insigniti, tamen revera actibus et operibus laicalem vitam ducunt, et in suis delictis deprehensi, se privilegio clericali defendere et justitiam sæcularem eludere conantur, unde improborum scelera remanent impunita, clericorum status decoloratur, ac ipsius regis justum desiderium ipsaque justitia non mediocriter impeditur; quare pro parte dicti regis asserentis, quod in partibus illis homines ad arma, etiam levibus sumptis occasionibus, valde proni sunt et propensi, et propterea eorum audacia et excessus fræno justitiæ arcenda et comprimenda existant, nobis fuit humiliter supplicatum, ut pro eorumdem regnorum et dominiorum suorum quiete ac statu tranquillo super his opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur considerantes quod clerici per decentiam habitus extrinseci morum intrinsecam honestatem ostendere debent, non indignum esse arbitrantur viam, quam sibi hujusmodi homines ad impune delinquendum per id privilegium sub spe Ecclesiasticæ clementiæ quæsiverunt opportunis remediis amputare, felicis recordationis Honorii III et Clementis V prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum vestigiis inhærentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, auctoritate Apostolica, et ex certa scientia tenore præsentium statuimus et ordinamus, quod singuli clerici conjugali carnificum seu tabernariorum, et alia vilia officia personaliter exercentes, negotiationibus illicitis et vilibus officiis clericali proposito minime congruentibus insistentes, ac etiam alii, qui a meretricibus, qua-

¹ Infiss. ubi sup. — ² Id. ib. — ³ Id. ib. — ⁴ Id. ib. Panniv. in Innoc. VIII.

rum publice venalis est turpitudine, qui lenones seu ganci appellantur, detestabilem et nefarium quæstum percipiunt, necnon taxillorum illicita conventicula, ex quibus flagitia, perjuria et multa alia nefaria crimina oriuntur, sic inverecunde sectantur, quod ex illo atearum et taxillorum damnato usu victum aut lucra turpiter et inverecunde conquirunt, ludentibusque ipsis tabulas, taxillos, domos, hortos, aut alia loca in civitatibus, villis vel castris, aut eorum suburbiiis vel alibi in divina majestatis offensam commodant, locant, sive alias quovis modo concedunt : si tertio moniti ab hujusmodi insolentiis et enormitatibus infra convenientem per locorum ordinarios eis statuendum terminum non respuerint, ac vitam suam emendare distulerint, privilegium clericale in criminalibus causis in personis eorum eo ipso amittant, illudque eis, quoad declinandum seu evadendum judicium sæculare, in nullo penitus suffragetur, nec possint per curiam Ecclesiasticam defendi; quodque alii clerici conjugati, aut alias non beneficiati cujuscumque status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint, qui habitum et tonsuram clericalem non deferunt, si tertio moniti habitum hujusmodi, vestes videlicet usque sub genu profensas, ac rasuram pro latitudine seu forma plumbi, quo litteræ Apostolicæ plumbari consueverunt et præsentibus appensum existit, patentem in capite deferre noluerint, seu post monitionem prædictam deferre neglexerint, per judicem sæcularem capi, inquiri, distringi, et impune privari valeant, donec et quousque eidem judicis sæculari per curiam Ecclesiasticam, ne de clerico tali capto aut retento se intromittant, inhibitorium fuerit, seu curia prædicta clericum sic captum repetiverit ab eodem : judex tamen Ecclesiasticus, si clericum sic captum aut convictum post monitionem prædictam non solutum in habitu et tonsura præfatis incedere viderit, eundem captum repelere aut judicis sæculari præfato inhibere nullatenus teneatur, dispositionem tamen et voluntatem nostram hujusmodi ad decretum ad clericos, qui beneficia Ecclesiastica obtinent, volumus non extendi, sed illorum crimina et excessus ordinariis locorum secundum canonicas sanctiones remitti volumus puniendos, non obstantibus quibusvis Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac in provincialibus et synodalibus Conciliis editis, cæterisque contrariis quibuscumque; et insuper eadem auctoritate statuimus, quod hujusmodi monitiones contra delinquentes hujusmodi, in cathedralibus et metropolitanis per locorum ordinarios, vel

eorum vicarios, in collegiatis vero et parochialibus, seu aliis interioribus Ecclesiis, per illarum prælatos, rectores seu vicarios per edictum vel alias verbatim diebus festivis, cum ad illos populi multitudo ad audiendum divina convenit, fieri habeat, et quoad effectum prædictum dumtaxat nullius alterius specialioris seu particularis monitionis adminiculum requiratur. Per hoc autem eidem privilegio quoad alios, qui Ecclesiastici fuerint, et ipsam militiam honeste et efficaciter prosequuntur, non intendimus in aliquo derogare. Nulli ergo, etc. Dat. Macoreti, Senensis diocesis, anno Incarnationis Dominicæ MCDLXIII, nonis Maii, Pontificatus nostri anno II.

22. « Et deinde, sicut exhibita nobis nuper pro parte charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Castellæ, Legionis et Aragonum regis illustris petitio continebat, ipse pro majori litterarum prædictarum firmitudine et observantia desiderat illas per nos approbari et confirmari, quare pro parte dicti Ferdinandi regis nobis fuit humiliter supplicatum ut litteras prædictas approbare, confirmare et innovare, aliasque opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur attendentes quod litteræ prædictæ tanquam ad malorum punitionem concessæ observari debent, hujusmodi supplicationibus regis inclinati litteras prædictas ac omnia et singula in eis contenta auctoritate Apostolica tenore præsentium approbamus et confirmamus ac innovamus, illasque perpetuo observari debere decernimus, et nihilominus venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Toletano, et Palentino ac Astoricensi episcopis, vel eorum officialibus per hæc Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi vel duo, aut unus eorum per se vel alium seu alios prædecessoris hujusmodi et præsentis litteras, ubi, quando et quoties pro parte dicti Ferdinandi et pro tempore existentis Castellæ et Legionis et Aragoniæ regis fuerint requisiti, publicantes illas ac omnia et singula in eisdem contenta inviolabiliter observari faciant. Contradictores etc. » Indicare bellum non minus vitis quam hostibus nisi fuerint Ferdinandus rex et Elisabetha regina; ac magno studii ardore, clero pristinum decus restituere, in monastico Ordine sanctitatis illibatam florem tueri, hæreticos excindere, et Dei gloriam latius proferre contenderunt : de quorum laudibus creberrima mentio sequentibus annis recurret, etc. « Dat. Romæ apud S. Petrum an. MCDLXXXVIIII, Vid. Novembris, Pontificatus nostri anno V ».

INNOCENTII VIII ANNUS 5. — CHRISTI 1489.

1. *Obstante licet Bajazethæ, Zizimus Romanam perductus, et in conspectum Pontificis admissus.*

— Ineunte anno a virgineo partu octogesimo nono supra millesimum quadragesimum, Indictione septima, fractus in Asia a Mamalucis Bajazethes, metuens ne sibi Zizimi fratris causa bellum inferretur, oratorem legavit ad Carolum Francorum regem, ut eundem imperii annulum Zizimum in Gallis a Rhodiis equitibus custoditum refineret, ejus beneficii eblandi gratia pollicitus est omnes sacras reliquias a Mahomete II parente suo, Constantino- poli, inque aliis Europæ et Asiæ urbibus re- per- tas se daturum: navaturum præterea operam, ut ex Ægyptiorum manibus Terram Sanctam vindicaret, ipsamque ei traditurum: postremo ingentem pecuniæ vim pro alendo fratre quotannis suppeditaturum. Extant de hujusmodi postu- latis Gallo regi a Turca propositis publica Mo- numenta¹: quibus consentanea Guillelmus

Jalinus, qui Petro Borbonii duci a secretis erat, memoria posteritati- que prodidit¹. At sera Tur- cicus orator hæc mandata tulit, jam enim Car- olus rex assiduis Innocentii VIII, qui Bajazethis bello adoriundi Græciæque Christiano resti- tuendæ imperio agitabat consilia, precibus vic- tus, Zizimum, quem nunquam regio conspectu dignatus fuerat, Apostolicis internuntiis perdu- cendum Romam commiserat (1).

2. Exceptum vero magna pompa Romæ, ob- viam prodeuntibus Pontificis et cardinalium familiis, referunt scriptores²: ex quibus Ste- phanus Infissura de Caitei, Ægyptiorum Baby- loniorumque sultani oratore, qui ad commo- vendos in Bajazethem Christianos reges, belli- caque cum Pontifice conferenda in communem hostem consilia accesserat, hæc observat: « Venit, inquit, ei obviam ambasciator magni soldani Babylonici, qui propter istam causam

¹ Apud Ciaccon. in Innoc. VIII.

¹ Jalin. in hist. Carol. VIII. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. Vialard. in Vita Innoc. VIII. Bosius p. 2. l. XIV et alii.

(1) Nunc tandem opportuna sese offert occasio ut de Zizimi diffusius agamus, liberemusque a calumnia Rhodios equites, qui de prodita tuitionis fide Zizimi præstita, aliisque erga illum per injuriam gestis accusantur. Ac principio quidem, emendandus est error annalistæ qui barbarum hunc principem a rege Gallorum hoc anno concessum Pontifici narrat. Quanquam enim Zizimi tunc in Galliis agebat, arbitrio tamen et dispositione Rhodiorum equitum suberat: ejus rei indicium est quod rogatus ab Hungaro Carolus Galliarum rex, ut de tradendo sibi Zizimi interessorem se apud Rhodios constitueret, Gallis ea de re litteras dedit ad Rhodios, rogans ut exora- biles se Hungaro præberent; negantique equitum magistro acquievit. Discere hæc omnia licet ex litteris magni Rhodiorum magistri ad Carolum regem Galliarum, vulgatis in Codice Melitensi to. II in Addit. num. 43. Ipse pariter Innocentius in Bulla legenda ibidem to. II, num. 138, accepisse se non quidem a rege Galliarum, sed a Rhodios equitibus eundem principem præstiturum: *De loco in quo detine- latur ad Urbem transduci et vobis presentari fecistis*. A Rhodiis igitur, non a Carolo, Zizimi traditus fuit Pontifici. At enim, quo jure Rhodi de principe libero sine prorsus juris, qui sub tuitionis fide ad illos transierat, disponebant? Nonne insuper captivi potius quam liberi principis speciem præfererat illa ejus detentio *sub nostris militibus*, ut scribit magnus Rhodiorum magister ad regem Hungariæ in litteris vulgatis ibid. Append. num. 46. Verum calumnia a carcere petita facile depellitur, cum regis, potius quam rei in carcere adstricti, apparatu semper habitus fuerit. *Magna sumptu cum tractamus*, scribit Rhodiorum magister, ibid. pag. 426. Ducatorum Venetæ moneta aureorum 49000 solvebat Bajazetes *pro alimentis et magnificentia Zizimi*, quæ omnia in eum usum erogabant Rhodii, ut ex litteris ultro citroque datis inter Bajazetem et Rhodios, ibidem legendis, evincitur. Quod vero milite et arce illum custodirent, facebat metus ne missi a Bajazete sicarii incantum principem interficerent. Cujus metus causa, idem Zizimi *delegit*, Rhodo rehto, *transire in Galliam, permittentibus Rhodiis*, quæ verba sunt Epistolæ equitum magistri ibid. Append. num. 23. Non ergo delineri captivus potuit, qui Rhodo secedere et in Galliam transire sponte elegit, licet non absque assensu Rhodiorum.

Saperest disquiramus a quone jure de persona principis hujus disposerent Rhodii. Cum Zizimi per fugium Rhodo quærere stauisset, quæsivit ab illis, præter securitatis fidem, tutelam pariter et præsidium adversus Turcarum imperatoris fratrisque sui conatus; simul vero ipse spondit se *consilio equitum fructurum et usurum*, quæ verba sunt Epistolæ magni equitum magistri, legenda ibidem in Appendice num. 31. Profecto quidem e re Equitum illorum erat in tutum se ponere ab insidiis, quæ a principe juvene fervido et Cara- mani amico merito timeri poterant; quare res ipsa posse videbatur, ut nihil agere, nisi de consilio et scientia eorum, quorum se commi- serat tutelæ, permitteretur. Hinc factum est, ut, consulentibus equitibus, transiret in Galliam, iisdemque agentibus in Pontificis tandem potestatem veniret. Nihil ergo quod juri gentium repugnaret ab equitibus Rhodiis præstitum est in causa Zizimi, quemadmodum nos hic brevi compendio, Iusius vero in peculiari dissertatione demonstratum est a P. Sebastiano Pauli, sodali meo eruditissimo, in calce voluminis secundi Codicis Diplomatici Melitensis pag. 601.

huc venerat, ut fertur, et cum vidisset eum, statim projecit se de equo suo, et procidit in terram, et osculatus est terram, ter ambulando versus eum: et cum appropinquasset ei, osculatus est pedem equi sui, et ipsum salutavit cum magna reverentia, et deinde associavit eum usque ad dictum palatium ». Addit auctor die proximo Zizimum in conspectum Pontificis in solio consistentis, quem purpuratorum patrum corona cingebat, adductum, quantumvis edoctus esset de ritu Christianorum regum, qui ter genu flectere, Pontificisque pedem deosculari solebant, quidquam contra Turcarum imperatorum morem fastumque agere abnuvit¹, ac modice inclinato capite, Pontificiam dexteram ac humerum porrecto amplexu deosculatus est: quæ præter alios, Burchardus, qui tum sacris ritibus præerat, accuratissime ita describit², præfermissis a nobis iis, quæ visa sunt supervacanea:

3. « FERIA sexta, xiii Martii, Gran sultan frater Turci intravit Urbem eques. Caput suum more suo magno velo albo tectum habens nemini discooperiebat, sed tantum parum inclinabat. Equitavit inter Franciscum Cibo papæ a dextris, et priorem Alverniæ nepotem magistri novi cardinalis a sinistris. Prædictus prior Alverniæ asserens se oratorem regis Francorum et curam dicti Turci sibi commissam esse senatori et aliis oratoribus locum dare noluit », et paulo inferius: « Venit per consistorium coram Pontifice, et licet diceretur, ipsum Turcum reverentiam Pontifici facturum Turcorum more terram manu tangendo, deinde manum deosculando, tamen illud facere recusavit: sed in introitu consistorii, ubi genuflecti solet, genuflectere noluit, imo vix et valde parum caput coopertum Pontifici inclinavit, adeo quod difficulter hujusmodi inclinatio cognosci potuit, seu videri. Ascendit ad Pontificem, quem stans erectus amplexus est, et super brachium dextrum parum deosculatus, caput suum semper tenens coopertum: qui stans coram Pontifice illi explicari fecit per suum interpretem et gaudere se præsentiam Pontificis attigisse, ipsumque rogare quod facti memor esse velit, et eum habere commendatum, et cum tempus dabitur et locus, in secreto alia explicaturum. Respondit Pontifex jamdiu actum fuisse, quod nobilitas sua pro suo statu et bono Romam duceretur, et quod sua nobilitas in nullo dubitare debeat, sed læte vivere, quia omnia in bonum finem sunt ordinata: pro quibus Turcus ita se confidere asserens, sanctitati suæ gratias agit. Tunc recessit a Pontifice Turcus, et omnes cardinales in suis locis stantes est amplexus, et super sive circa spatulam dexteram singulos osculatus.

4. « Interim alii Turci prædicti familiares

coram Pontifice venerunt, et singuli unus videlicet post alium, genuflectentes terram manu dextera tangentes, deinde Pontificis pedes cum pluviali et vestibus amplexantes, genuflexi sunt osculati, et Turcum patronum suum secuti, qui amplexatis omnibus cardinalibus, demptis illis duobus, qui apud Pontificem in assistentia permanserunt, absque eo quod aliter se firmaret, aut aliter Pontifici reverentiam faceret, rediit ad cameras suas ». Perductum etiam in cardinalium senatum sultani Egyptii oratorem referunt Infissura, eumque Christianorum ritum in salutando Pontifice, non curasse, ac pronum Innocentii genu, non pedem deosculatum. Urgere ille Pontificem annitebatur, ut bellum in Bajazethem indiceret: missusque³ est ab Innocentio ad Caitbeum sultatum Philippus Canovius Apostolicus internuntius, sed intestinæ nostrorum discordiæ salubria de redintegrandâ veteris Christiani imperii amplitudine consilia discussurunt.

5. *Gravis inter Pontificem et regem Neapolitanum discordia.* — Crevere in dies hæc mala, nam Ferdinandus rex Neapolitanus pacta superiori fœdere conventa violarat, atque Innocentii, qui illum mollioribus verbis ad officium revocare annitebatur, patientia abutebatur, proceresque Ecclesiasticas partes secutos partim obruncarat ferro, partim carceris squallore macerabat. Postulatus⁴ autem ab Innocentio Ferdinandus Hispaniarum et ulterioris Siciliae rex ut vadis partes uti sponderat impletet, ad conciliandam pacem misit oratores suos, de quibus ita meminit Burchardus⁵: « FERIA v, nona mensis Aprilis », et infra, « intrarunt Urbem duo laici oratores serenissimi regis Hispaniæ, unus miles et alius doctor, ad regem Neapolitanum ad instantiam papæ, ut dicebatur, pro concordia tractanda et nobilibus ducentis liberandis missi ».

Obduravit in pertinacia Neapolitanus, atque apud Hispaniarum regem culpam retorquere in Pontificem misso oratore, annisus est, plura de Francischetto notho illius filio questus⁶, quasi ad eundem honoribus opibusque cumulandum bellorum causæ quærentur, et quidem ex nothorum multitudine carpendi Innocentii occasionem arripuisse ipsius adversarios narrat Raphael Volaterranus⁷.

6. Porro cum perduellis princeps vectigal Romanæ Ecclesiæ pendere detrectaret, Pontifex die Apostolorum Petri et Pauli sacro anathematis sententiam illi intentavit, ni vertente bimestri, censum persolvisset, cumque gerenda res armis videretur, Nicolaum Pitiliani comitem Ecclesiastico exercitui præfecit solemniter ritu, ut narrat Infissura⁸: « In festo, inquit, S. Petri et Pauli papa celebravit solemniter missam, ut

¹ Infiss. ubi sup. Vialar. in Vita Inn. VIII. — ² Burchar. Ms. arch. Vat. p. 885.

³ Bosius hist. eq. Hieros. p. 2. l. XIV. — ⁴ Sur. l. XX. Ann. c. 82. — ⁵ Burch. Ms. arch. Vat. p. 900. — ⁶ Surit. Ann. l. XX. c. 82. — ⁷ Raph. Volat. l. XXI. — ⁸ Infiss. ubi sup.

conueniens est. deinde publicavit capitaneum universalem Ecclesie dominum Nicolaum comitem Pitiliani de gente Ursina, cui cum magno triumpho dedit sceptrum et vexillum Ecclesie, in quo actu intervenerunt omnes cardinales et prelati, et multi domini et barones undique vocati: fertur tamen in eadem cerimonia fuisse excommunicatum regem Ferdinandum ob censum non solutum, cum termino tamen duorum mensium ad solvendum et se reconciliandum ».

7. Exarsit ob id indignatione Ferdinandus adeo, ut minas de Ecclesiastica dilione invadenda jactarit, imo etiam illius orator nefariam ad Concilium provocationem edere non perhorruit, quod Innocentius mense Septembri vectigalia Ecclesie non solventes anathemate percussisset, ut refert his verbis idem Infissura: « Quia die Lunæ proxime præterita dominus noster Innocentius in consistorio excommunicavit omnes et singulos censurarios Ecclesie, qui non solverunt debitum censum: quod creditur totum factum fuisse pro rege Ferdinando, qui non solvit, licet specialiter non fuerit ibi nominatus ambasciator dicti regis, appellavit ad futurum Concilium, et petiit dari sibi iudices, quibus ipse ostendere intendebat dictum censum non debere solvi per dictum regem ». Intentatum anathema ejusmodi diffugia contra Pontificum sententias captantibus a Pio II in conventu Mantuano ostensum est suo loco.

8. Tanta vero Ferdinandi protervia lacessitus Innocentius promulgavit Apostolico decreto Ferdinandum Neapolitani regni jure excidisse, illudque ad Romanam Ecclesiam devolutum: « Eodem mense », Stephanus Infissura inquit ¹, « in consistorio publico sanctissimus dominus noster, ut fertur, declaravit regnum Sicilie citra et infra pharum ad Ecclesiam pertinere, ipsumque esse devolutum ad eam propter canonem non solutum, publicavitque Bullam, in qua dictum regem Ferdinandum privatam dicto regno faciebat, in qua etiam protestabatur, quod si quando contigerit ipsum nominare regem Neapolitanum, non propterea ex tituli nominatione intendebat ipsum confirmare in dicto regno ».

9. Expediebat arma Ferdinandus adversus Pontificia edicta, jamque Virginio Ursino, a quo domestico bello Innocentium jam ante vexatum vidimus, militare in regio exercitu imperium contulerat ². Itaque ad frangendum bello, quem legibus flectere non poterat, Pontifex egit de evocando Carolo VIII Francorum rege, qui Neapolitani regni jura hæreditaria Renati senioris Neapolitani regis testamento ad se pertinere contendebat: eumque is bello cum Maximiliano Romanorum rege implicitus esset, internuntiorum opera pacem inter eos redintegrare stu-

duit: de qua concilianda cum litteras accepisset, ingenti lætitia delibutum fuisse, idque principum oratoribus significasse refert Vialardus ³, pactas autem inter utrumque regem inducias esse Silvanecti, iterumque iis abruptis ad armamentum narrat Philippus Comineus ⁴. Obstabat autem Francorum regis consiliis atque amplitudini Hispaniarum rex quem Neapolitanum prope præcipitantem sustinuisse memorat Surita, utque Gallicas vires elideret, cum Henrico Anglorum ac Maximiliano Romanorum regibus, necnon Britannie duce amicitias junxit ⁵. Ut vero, redintegrata demum inter Carolum VIII et Maximilianum concordia, Carolus Neapolitanum regnum Innocentio Ferdinandoque jam vita functis, occupavit, Alfonsumque male de Ecclesia meritum pepulerit, suo loco dicitur. Nunc ad Ferdinandum, de quo paulo ante memoravi, Hispaniarum regem cruce signatas in Granatenses Mauros ducentem acies sermonem convertamus.

10. *Incitante et subsidia præbente Innocentio, ingentes in Granatensi regno progressus effecti a Lusitanis.* — Gerebatur a Ferdinando hoc sacrum bellum, auctore atque hortatore Romano Pontifice, nam Sixtus IV pro vindicanda a Mahumeticæ superstitionis sordibus Hispania sacram expeditionem indixerat, propositis fidelibus amplissimis divinis muneribus, ac prærogativis regibus Castellæ, qui ob susceptum pium bellum confectumque Apostolico imperio immortalem gloriam sibi peperere: extantque exarata hoc anno ab Innocentio nova Diplomata ⁶, quibus Sixti privilegia confirmata sunt, collataque subsidia Ferdinando, ut Mauros victricibus armis expugnaret:

« Ad futuram rei memoriam.

« Dudum charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex, et charissima in Christo filia nostra Elisabeth regina Castellæ et Legionis ac Aragonum illustres tempore felicis recordationis Sixti papæ IV prædecessoris nostri, ipso Sixto prædecessore etiam suadente, regnum Granatæ, quod perfidi Saraceni in totum tunc occupabant, expugnare cœpissent, idem Sixtus prædecessor attendens quod ad tantam rei molem perferendam prædictorum regis et reginæ facultates non suppetebant, sed expediebat tamen ab Hispania, quæ potentissima, fortissima et devotissima erat, quam ab aliarum nationum fidelibus propugnatores et bellatores, aliaque auxilia exquirere, ut rex et regina præfati, Deo favente, eorum pium et laudabile propositum hujusmodi ad effectum perducere possent, plenarias et jubilei indulgentias ac peccatorum remissiones, facultates, concessionem, gratias et indulta universis Christi fidelibus utriusque

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ² Id. ib.

³ Vialard. in Vita Innoc. VIII. — ⁴ Comin. l. VII. c. 3. Boulin. dec. 1. l. VIII et alii. — ⁵ Sur. l. XX. c. 8. — ⁶ Cap. 20. — ⁷ Lib. Bull. XLVI. p. 39.

sexus contra Saracenos dicti regni Granatæ in auxilium regis et reginæ prædictorum, et tam sanctæ expeditionis personaliter militantibus, seu alias militantes suis expensis mittentibus, ac ipsis missis, necnon omnibus et singulis medicis, aromataris, cerdonibus, sutoribus ferri et ligni, fabris, carpentariis, machinarum directoribus et cujuslibet artificii in eisdem castris artificibus, apothecariis et mercatoribus, medicinas, victualia et alia administrantibus, et ut administrarentur auxilium, consilium vel favorem præstantibus, eorundemque bellatorum obsequiis in castris hujusmodi vel extra illa quomodolibet, ut illi liberius pugnare valerent insistentibus, prædicatoribus quoque verbi Dei, præmissa publicantibus et populo prædicantibus, ac missas et alia divina officia in eadem expeditione existentium præsentia celebrantibus, et eorum confessiones audientibus, et aliis ejusdemque artis seu industriae vel exercitii inibi per certum tempus existentibus, ac etiam mulieribus infirmis et vulneratis tam in dicto bello existentibus, quam etiam servientibus, et omnibus et singulis utriusque sexus, qui summam pecuniarum taxandam pro dicta sancta expeditione et in pecunia, seu rebus aliis persolventibus, ac alias dictæ expeditioni auxilium præstantibus, et nonnullis aliis personis sub certis modis et formis tunc expressis; necnon executoribus ipsarum litterarum in certis casibus similiter tunc expressis dispensandi, absolvendi, habilitandi, et alia gerendi, faciendi, exercendi et exequendi facultatem concessit, et demum nos, postquam, divina favente clementia, ad summi Apostolatus apicem fuimus assumpti, non minus cupidi et studiosi expeditionem ipsam per eosdem regem et reginam ad optatum finem deduci posse, volentes quod omnino pro tam communi et pernecessario bono omnes ad id, prout tenebamur et tenemur, favores præstare opportunos, omnes et singulas indulgentias, facultates et gratias prædictas per diversas nostras litteras successive approbavimus, confirmavimus, illiusque et nonnullas alias ad certa tunc expressa tempora, et sub certis modis et formis similiter tunc expressis de novo concessimus, et extendimus et amplavimus: et demum singulas litteras prædictas et indulgentias, ac peccatorum remissiones, facultates, et gratias in eis concessas, ac omnia alia et singula in eis contenta ad ineluctabile regnum Navarræ, et ad alia dominia charissimo in Christo filio nostro ejusdem regni Navarræ regi illustri, non tamen pro tempore existentia regi Franciæ subjecta, universos et singulos Christi fideles Ecclesiasticos et sæculares utriusque sexus tam in dicto regno Navarræ pro tempore degentes, quam ad illud et alia regna et dominia dictorum regis et reginæ Castellæ et Legionis pro consequendis hujusmodi indulgentiis et

gratiis confluentes, seu bellatores hujusmodi mittentes, etiam extendimus». Et infra:

11. «Cum autem, sicut evidentia rei jam demonstrat, et toto pane orbi notissimum est, rex et regina præfati continue omni conatu pro innata eorum erga Christianam religionem devotione expeditionem hujusmodi forti et constanti animo prosequantur, jamque plurima castra, civitates, terras, arces, atque loca etiam munitissima dicti regni Granatæ, non sine etiam magna Christianorum sanguinis effusione, ab eorum tyrannide recuperaverint, et suæ ditioni subjecerint, ac quamplurimos Christi fideles, qui longo tempore in dirissima servitute ab ipsis regni Granatæ Saracenis detenti fuerant, ab hujusmodi servitute liberaverint, quod si factum non fuisset, profecto dubitandum erat, ne præ nimia desperatione fidem abnegare cogèrentur; nec unquam ipsi rex et regina cessant, ut rem ipsam cum tanta fidei nostræ exaltatione ad finem debitum perducere possint, et jam forsitan res ipsa ad totalem perducta fuisset effectum, si regis et reginæ prædictorum facultates ad tantam rei molem perferendam suppetissent; nos considerantes omnino expediens fore pro ipsius sanctissimi operis prosecutione, et aliorum Christi fidelium exquirere subsidia, ac propterea volentes ipsos regem et reginam, quoad possimus, prout semper ab intimis desideravimus, in eodem sancto proposito et hujusmodi communi bono omnibus viis et remediis opportunis conservare et confovere, et nedum de nostris et sanctæ Romanæ Ecclesiæ facultatibus, sed etiam proprium sanguinem, si necesse fuerit, effundendo, juvare exemplo illius, qui pro salute gregis Domini mortem subire non abnuvit, et cujus auxilio non dubitamus provinciam hujusmodi felicissimum exitum, prout jam optima principia indicant, consecuturam, et tandem regem et reginam prosperari, ac Christi cultores de hujusmodi spurcissimis Saracenis, qui tot opprobria fidei nostræ ac Christianæ religioni continue inferre non cessant triumphaturos, et propterea æquum et rationale censentes, ut alii Christi fideles, de quorum etiam gloria, laude, honore, commodo et utilitate agitur, huic sanctissimo operi omnino subveniant, prout eos pro sua in fidem Christianam maxima devotione et religione, et jam libenter attenda rei necessitate, que non dilationem, non moram, sed maximam exigit celeritatem, facturos non dubitamus, motu proprio, non ad ipsorum regis et reginæ, vel alterius pro eis super hoc nobis oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, et ex certa scientia omnia et singula concessionem, gratias, facultates, indulgentias, iudulta, litteras tam Sixti prædecessoris, quam nostras hujusmodi, et quas-cumque alias etiam in forma Brevis super illis per nos concessas, cum omnibus et singulis in

cis contentis clausulis ad unum alium annum, a tempore publicationis presentium litterarum nostrarum, in singulis provinciis regnorum, insularum, et dominiorum predictorum, etiam in dicto regno Navarrae subjectis facienda inchoandum, et exinde finiendum auctoritate Apostolica tenore presentium prorogamus et extendimus, illaque omnia et singula per annum predictum duratura a data presentium de novo concedimus, etc. » Provinciam dat Ferdinando Abulensi et Alfonso Legionensi episcopis Innocentius, ut cogendam ex fidelium stipe pecuniam in Granatensis expeditionis sumptibus collocandam cum maxima integritate eurent, constituent quæstores, rationes repetant, sacerdotes ad conciones habendas, solvendasque noxas decernant, avertebant in suos usus sacras opes censuris percillant : ad quæ gerenda amplissimis eos mandatis instruit. « Datum Romæ apud S. Petrum anno MCDLXXXIX, VII id. Octobris, Pontificatus nostri anno VI ».

12. Confecta est ¹ hoc anno a Ferdinando ad regnum Granatense domandum Christianoque adjungendum imperio cruce signata expeditio majore quam unquam antea apparatu, siquidem duodecim equitum, quinquaginta peditum millia et eo amplius, præter inconditam calorum grassatorumque turbam, crucis symbolo distincta vicarii Christi auspiciis ² sub signis numerata sunt. Neque apparatus magnitudinem expectationemque piorum sacri belli exitus fefellit. Cujar namque levi impetu expugnata : inde ad Bastam urbem munilissimam ventum est, ubi pugnarunt obfirmatissimis animis Barbari, crebrisque eruptionibus fatigarunt nostros, sed minorum non dispari constantia contusi.

13. Extracta in Decembrem obsidione, grassata est in castris Christianis lues, tum Hiemis inclementia sæviit, adeo ut de solvenda obsidione inirentur consilia, quæ a Ferdinando et Elisabetha regibus discussa fuere, pressique Barbari demum quarta Decembris die pactione urbis portas cruce signatis victoribus aperuerunt. Mox Taberna et Seron se dediderunt : quin etiam Almeria et Guidixium urbes fortissimæ, quæ diu Christiana arma exercere potuissent, tradita sunt a rege barbaro, qui ad Ferdinandum pronus accessit, ut ad ejus imperia capessenda paratum se offerret. Duæ præterea arces, in quibus regum Maurorum filii thesaurique asservari consueverant, Almuncat et Salembina, exeunte anno, victoriæ impetum non ferentes a Mahometica servitute ereptæ fuerunt. Recensito exercitu, viginti millia cruce signatorum in Bastæ obsidione absumpta reperta sunt, tria millia vulneribus, septemdecim millia extra castra ³, calorumque parte maxima corruptis

tabo vitalibus, vel frigore obrigescentibus membris periisse.

14. Meminit Innocentius ¹ in litteris proximi anni de Basta maximis laboribus sumptibusque hoc anno expugnata : ad quas referendas victorias duorum regum Maurorum inter se digladiantium dissidia nostris favere. Ut vero sultanus Aegyptius de Maurici regni excidio questus sit, spreveritque Ferdinandus rex barbaricas querelas, nec bello temperavit, donec Mahumeticas reliquias ex Hispania dispulerit, suo loco dicitur.

15. *Tartari a Podolia depulsi.* — Interea ² infestantibus Tartaris, quos duo ductabant Cæsares sive Ziari, Podoliam et Russiam Polonis obnoxiam, ac ferro flammisque sævientibus, Casimirus rex Joannem Albertum filium validis cinctum copiis in eos immisit, qui geminam de iis victoriam reportavit : illi eminens telis equites equosque valde exagitarunt : sed ubi nostri præcipiti cursu impressione in hostem facta, Barbarorum latera fodere cœperunt, eos in fugam inque cœnosam paludem impulere, qui partim capti, partim cæsi, pauci ex quindecim equitum millibus cum cœno luctati amissis equis evasere : recuperata est præda omnis, captivique in libertatem vindicati. Parto eo triumpho, ad aliam Tartarorum aciem, quæ decem equitum millibus constabat, provolarunt Poloni. Illa tum casu nostrorum impedimentis apud Copestrinum potita, contracta ex itinere valida siti, aqua mulsa, qua Russi Podolique utuntur, se ingurgitarat, rata Polonos a fugisse, cum nostri in improvidos ebriosque incurere, eosque pecudum more mactarunt, ipsorum Cæsare, qui suos ad pugnam dirigere nitentur, inter alios obruncato, quæ accurate describit Cromerus ³. Ut vero Joannes Albertus, comparata exinde militari gloria, proximo anno defuncto Matthia rege, Hungaricum sceptrum affectarit, inferius dicitur : nunc reliquas Septentrionales res perstringamus.

16. *Dissidia Suedos inter et Danos orta pacantur a Pontifice.* — Hoc anno, cum inter Suedos et Danos dissidia de arcis munitissimæ, cui Orobra nomen est, imperio recrudescerent, ad dirimenda æquitate cruenta certamina hoc decretum latum est ab Innocentio papa ⁴ :

« Venerabilibus fratribus Lundensi et Upsalensi archiepiscopis et Roschildensi et Strenghensi episcopis.

« Exhibita nobis nuper pro parte charissimæ in Christo filiæ nostræ Dorotheæ, Daciæ, Sueciæ et Norvegiæ reginæ illustris, petitio continebat, quod olim pro parte dilecti filii nobilis viri Stenonis Sture regni Sueciæ gubernatoris, nobis exposito quod, cum alias ipsa Dorothea

¹ Auct. orat. de eo habitæ coram Innoc. VIII et card. Lucius Marin. de rebus Hisp. l. xx. Sur. l. xx. c. 81. Mar. l. xxv. c. 13. — ² Innoc. l. iv. an. 1490. p. 207. — ³ Auct. orat. habitæ coram Innoc. VIII.

¹ Auct. orat. habitæ coram Innoc. VIII. — ² Mich. l. iv. c. 64. Crom. l. xxix. ex Vaponio. — ³ Id. Crom. ib. — ⁴ Lib. LXXIII. p. 355.

regina, vidua claræ memoriæ Christierni ejusdem Daciæ regis relicta, fœderum et contentionum inter dictum Christiernum regem pro se suisque hæredibus et successoribus ex una, et universos incolas et habitatores Daciæ, Norwegiæ, et Sueciæ regnorum, necnon præfatum Stenonem ex alia partibus, pro perpetua pace et quiete regnorum, et incolarum, ac habitatorum eorundem initorum, factorum et stabilitorum verisimiliter non ignara, quibus inter cætera cavebatur quod castrum Orobra alicui ex dicto regno Sueciæ omnimodo assignari deberet nomine reginæ Daciæ et regni Sueciæ sub hac conditione quod, si eidem reginæ per viam justitiæ adjudicatum foret, tunc ille, cui castrum commissum esset, illud libere reginæ assignare deberet, secundum quod viginti quatuor arbitri et iudices in confœderatione, pacto et liga prædictis, quorum ex Dacia et Norwegia duodecim, et ex Suecia duodecim alii fuerunt deputati, judicarent, prout in confœderatione pacis et ligæ perpetuæ litteris plenius continebatur, etc.». Stenonem et Suecos bona reginæ a Christierno propter nuptias data invasisse, ac reginam contra Suecos a Sixto IV litteras impetrasse ad Halverstadensem et Mersebergensem episcopos, ut intentata Ecclesiastica censura, Dorotheæ reginæ sua jura restituenda curarent, a quorum sententia et anathematis Steno et Sueci ad Sedem Apostolicam ob varias causas editis publicis Monumentis provocarunt; tum subdit quid Sixtus pro componenda controversia sanxerit :

17. « Præfatus prædecessor, animadvertens forsitan præmissa in regnis prædictis scandala plurima productura, ut illis occurreret, causam et causas appellationis et appellacionem hujusmodi, ac nullitatis et nullitatum, iniquitatis et injustitiæ hujusmodi processus et sententiæ, ac etiam subreptionis et obreptionis dictarum litterarum, attentatorum et innovatorum totius negotii principalis bonæ memoriæ Stephano lit. S. Mariæ in Transtyberim presbytero cardinali audiendas, cognoscendas et sine debito terminandas, cum potestate Stenonem et dictos consortes prædictos per se vel alium absolvendi in Romana curia vel extra eam commiserat, et dicta Dorothea regina coram eodem cardinale vocata, ac Stenone et litis consortibus hujusmodi a præfatis censuris per deputatum per ipsum cardinalem in partibus illis subdelegatum absolutis, præfata regina postmodum a præfato prædecessore certas alias litteras per falsi expressionem et veri suppressionem subreptitias et obreptitias cum advocacione eausarum hujusmodi a præfato cardinale, et quibusvis aliis iudicibus, coram quibus quomodolibet penderent, ad præfatum episcopum Ratzburgensem, per quas sibi ut causam hujusmodi reassumeret, et archiepiscopo Upsalensi et aliis

regni Sueciæ episcopis suspensionis a divinis, et aliis censuris tunc expressis, ut præfatum Stenonem, uti dicti castri Orebra in regno Suetiæ situati detentorem, expellerent, et a participatione et communione eorundem et aliorum facerent evitari, mandari obtinuerat, similiter extorserat; quarum litterarum prætextu Stenonem et litis consortes prædictos fecerat coram eodem archiepiscopo Ratzburgensi ad iudicium evocari, et postea coram eo ad aliquos actus etiam post et contra proposita ex causis legitimis contra formam ipsius recusationem et appellacionem in causa ipsa taliter qualiter processum fuerat ». Et infra : « A quibus quidem litteris et processibus executorialibus, ac censurarum fulminatione et sententia declaratoria hujusmodi pro parte eorundem Stenonis et litis consortium fuerat ad Sedem appellatum eandem, ac pro parte tam Stenonis et litis consortium prædictorum, quam dilectorum filiorum consiliariorum dicti regni Sueciæ asserentium, quod viginti quatuor arbitri dudum de consensu regis et reginæ recepti, quibus certissime constabat, an hujusmodi bona essent reginæ aut coronæ regni Suetiæ, et infra decem vel duodecim aut quatuordecim dies possent commode insimul convenire, et fere omni anno pro pace et concordia perpetua, vel ad minus aliqui eorum cum aliis dictorum regnorum consiliaris conveniebant, prout pluribus annis immediate superioribus de pace hujusmodi et aliis dictorum regnorum rebus tractandis, et etiam hoc præsentis anno, ut dicebatur, in festo beate Mariæ Magdalene convenerant, dictorum regnorum pacem et animarum salutem affectuose desiderabant, et a partibus suspecti recusari rationaliter non poterant, nobis supplicatum est, ut Stenonem et litis consortes prædictos a præfata excommunicationis sententia absolvere, et omnes et singulas causas prædictas ad nos advocare, illasque vobis et eisdem viginti quatuor arbitris committere dignaremur, nos tunc vobis aliis nostris dedimus litteris in mandatis, ut vos », et infra, « una cum viginti quatuor arbitris præfatis audiretis, et juxta vim, formam et continentiam pactorum, fœderum, stabilimentorum hujusmodi, in quantum illa rex et bona, de quibus in hujusmodi causa agitur, concernerent, alias prout de jure debito sine decideretis, invocato ad hoc toties, quoties opus foret, auxilio brachii sæcularis, prout in eisdem litteris continetur.

18. « Cum autem sicut eadem petitio subjungebat, sententia pro dicta regina lata in rem transiverit judicatam, ac causa hujusmodi jam per duodecim annos et ultra coram diversis iudicibus et commissariis tam in Romana curia, quam extra eam fuerit agitata, dictusque Steno per viginti annos vel circa per vim et violentiam castra et alia bona prædicta ad præfatum regi-

nam ratione dotum suarum, et donationis propter nuptias pertinentia delinuerit et occupaverit, ac fructus ex illis provenientes perceperit et levaverit, ac in suos damnabiles usus converterit, ac jurisdictio siue potestas dictorum arbitratorum non ad huiusmodi causam, sed ad conservationem pacis inter dicta regna componenda se extenderit, pro parte ejusdem reginae nobis fuerit humiliter supplicatum, ut sententiam praedictam ad ulteriorem executionem demandari aliasque in praemissis opportune provideri mandare de benignitate Apostolica dignemur. Nos igitur, qui de praemissis certam notitiam non habemus, huiusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel tres, seu duo, aut unus vestrum, postquam vocato Stenone et aliis litis consortibus praefatis et aliis, qui fuerint evocandi, vobis de re iudicata huiusmodi legitime constiterit, illam executioni debite demandetis, et eosdem Stenonem et litis consortes, si praetextu litterarum praedictarum absoluti fuissent, ante omnia in pristinas censuras reintrudatis, et ad ulteriorem dictarum litterarum executorialium executionem, et censurarum in illis contentarum declarationem contra dictum Stenonem et litis consortes procedatis, contradictores per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MCDLXXXIX, pridie non. Julii, Pontific. nostri anno v ».

19. *Auctus cardinalium senatus.* — Auctum hoc anno cardinalium senatum referunt scriptores ¹ e quibus Stephanus Infissura observat solutam fuisse sacramenti religionem, qua se Innocentius in conclavi devinxerat, ne in creandis cardinalibus certum numerum excederet: sed ejusmodi pactiones, quae a cardinalibus ad contrahendam Pontificiam auctoritatem, dum Ecclesia suo pastore viduata est, conficiuntur, irritas decretas Innocentii VI sanctione vidimus ². Inter hos vero fratris filium adulterinum turpi solutae disciplinae Ecclesiae exemplo, necnon notbi filii sui sororium praene puerum donasse purpura observant Raphael Volaterranus ³ atque idem Infissura, qui accuratissime gesta Innocentii describit: « Anno v, inquit, Domini MCDLXXXIX, et mense Martii, sanctissimus dominus noster Innocentius VIII, licet contra pacta et capitula, quae facta fuerant in conclavi cum cardinalibus, quando fuit creatus papa, quae erant, quod non possent cardinales fieri ultra numerum vigesimum secundum, papa, aliquibus ex eis invitis, ut fertur, creavit sex cardinales. Primo Laurentium, nempe Cybo, archiepiscopum Beneventanum nepotem suum

ex fratre, eundemque castellanum S. Angeli. Ille fuit reputatus semper spurius ». Et infra:

20. « Alter fuit Ardicinus de Porta, episcopus Aleriensis, vir doctissimus, qui propter ejus virtutem et benemeritum ad cardinalatum pervenit. Alter fuit filius Laurentii de Medicis cognatus Francischetti, filii ipsius papae Innocentii. Ille erat puer, ut dicitur, quindecim annorum: dicitur tamen fuisse creatum sub conditione quod non veniret ad Urbem, nisi circa certum tempus, (nempe triennale,) venit tamen et admissus fuit (nempe anno ¹ aetatis xvii): fuit is Joannes Medicus, qui in Pontificatu Leonis X nomen accepit ».

21. De eodem cardinale Joannes Burchardus in Diariis haec tradidit ²: « Die Lunae, nona mensis Martii, qua in aetatis suae anno... constitutus erat cum quinque aliis cardinalibus tunc publicatis, in cardinalem assumptus et creatus fuit, cum prohibitione tamen expressa, ne intra triennium ex tunc proxime futurum se cardinalem appellare, aut pro tali se habere praesumeret: fuit etiam ex tunc capellum cum annulo et titulo S. Mariae in Dominica sibi missum, cum facultate illa, lapso triennio praedicto, et etiam propria auctoritate recipiendi, ex tunc in antea ut cum eo decreto etc. quod etiam, summo Pontifice interim decedente, lapso dicto tempore, haberetur pro cardinale etc. qui cardinalis filius obedientiae interim pro protonotario se habuit et gessit, et mandato et decreto in litteris Apostolicis huiusmodi apposita observavit. Triennii vero huiusmodi fine instante, idem cardinalis, die Veneris, nona dicti mensis Martii praesentis anni mccccxi, cum tribus suis dominis Joanne Baptista auditore, Mario caudatario, et Theobaldo camerario exivit Florentiam in sero, et ad abbatiam sive monasterium Fesulanum venit, ubi ea nocte quievit. In mane die sabbato x ejusdem mensis, facta per eum confessione, dicta fuit missa sollemnis de Spiritu sancto absque alia aliqua commemoratione per fratres monasterii praedicti, qui Ordinis canonicorum regularium S. Augustini existunt, et idem cardinalis in fine missae communicatus. Qua finita, positus super altare cappa cardinalari, annulo ac cappello, idem cardinalis coram altari genuflexit: tum lectis Bulla creationis suae in cardinalem, et Brevi commissionis dicti monasterii abbati factis de exhibendo eidem cardinali habitum, et capellum, ac annulum cardinales per seniores seu primum notarium Florentinum, imposita fuit cappa cardinalaris, tum pileus et annulus cardinali praedicto per abbatem memoratum, qui deinde petiit ab eodem cardinale indulgentias interessentibus debere largiri, qui cardinalis concessit eisdem indulgentias per cardinales concedi solitas et

¹ Burch. in Diariis Ms. arch. Vat. sign. num. 141. Steph. Infiss. sign. eod. num. Vialard. in Vita Lun. VIII. — ² Ann. lo. XVI. an. 1353. num. 29. — ³ Volat. l. XXII et alii.

¹ Burchard. in Diariis. — ² Burch. in Diariis p. 1043.

consuetas, de quibus omnibus fuit rogatus notarius supradictus », et infra : « Idem cardinalis associatus in habitu cardinalari intravit Florentiam, et ante conventus Ecclesiam Annuntiatae ex mula descendens intravit eandem Ecclesiam gloriosae virginis Mariae, pro beneficio gratias agens. Ascensa deinde mula, equitavit ad palatium vexilliferi iustitiae et priorum populi Florentini, ubi descendens et ad illos ascendens etiam ipsis pro favoribus gratias retulit : tum ad domum Laurentii patris sui equitavit Joannes Laurentii de Medicis civis Florentini filius secundo genitus et xviii aetatis anno ad Urbem venit.

22. « Alii fuerunt duo Francigenae, unus qui erat magnus magister in civitate Rhodi, » erat is Petrus¹ Aubussonius defensae contra Mahumelis II impetus Rhodi gloria celebris, « et alius Francigena propositus a rege Franciae », nimirum Andreas Espinajus archiepiscopus Burdegalensis, postea Lugdunensis. » Addit vero latissura : « Isti duo creati fuerunt ex eo, ut ferunt, quia donaverunt Pontifici magnum imperatorem Turcarum ». Sextum praetermisit auctor scilicet Antonioltum Gentilem Palavicinum Auriensem episcopum, cui titulum S. Anastasiae datum meminit Burchardus in Diariis suis² : « Feria II, xxiii Martii, fuit primum consistorium secretum post publicationem novorum cardinalium, in quo sanctissimus dominus noster in principio consistorii clausit ora novis

cardinalibus, in fine autem ejusdem consistorii aperuit ora eisdem cardinalibus novis, et dedit eis annulos, et ipsis etiam absentibus titulos, videlicet, revendissimo domino Lugdunensi tit. S. Martini in Montibus, reverendissimo domino Beneventano tit. S. Susannae, reverendissimo domino Alericensi tit. SS. Joannis et Pauli, reverendissimo domino Auriensi tit. S. Anastasiae, reverendissimo domino Rhodiano tit. Sancti Adriani 1 ».

23. *In sacra aede Lauretana plurimae caelestes virtutes recensentur.* — Hoc anno, cum plurimae a Deo caelestes virtutes in sacra aede B. Mariae Lauretanae fierent, Joannes Baptista Mantuanus¹ Carmelita doctus aequae ac pius historiam scripsit. Interfuisse insigni miraculo, quo sex daemones virginis ope sanctissimae ex infelicis mulieris ad aedem ipsam perductae corpore depulsi fuerunt, narrat Tursellinus². Quo etiam anno cum nondum sedali essent civiles Belgarum adversus Maximilianam tumultus, Hallense oppidum Deiparae clientelae addictissimum, et miraculis celebre, insigni prodigio ab extremo excidio vindicatum, atque a paucissimis militibus praesidiariis ingentem Philippi Clivii ducis exercitum fusum fugatumque narrat Justus Lipsius³. Editae quoque etiam hoc tempore plures caelestes virtutes Deiparae ope in Lanzanensi oppido Theatinae dioecesis, ut ex Innocentii litteris constat⁴.

¹ Jo. Bapt. Mantuan. Tursell. l. II, c. 6. — ² Id. c. 7. ex Bapt. Mantuan. et Hieron. Angelita. — ³ Just. Lips. Virg. Hallen. c. 6. — ⁴ Innoc. VIII. l. XXI. p. 155.

¹ Bosius p. 2. l. XIV. — ² Id. p. 897.

1. Quoad dignitatem cardinalis hoc anno Petro Doubusson, magno Rhodiorum equitum magistro, collata, plana essent omnia, nisi salebras induceret Bulla quaedam Innocentii signata « anno millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, idibus Februarii, Pontificatus anno secundo », reata in Codice Melitenensi to. II, pag. 157. In ea enim Pontifex diaconum caronalem tit. S. Adriani illum reantiat, iis omnibus jurebus adjectis, quae scriptores in solemnem ejus assumptionem concessi memorant. Ex quo illud consequi necesse est, cardinalatus tunc epocham ab exordio anni MCDLXXXVI, seu, ut veteri stylo supputabatur, exeunte anno MCDLXXXV, Februario mense deducendam esse. Chronologiae huic favet in speciem ejusdem Codicis Epistola CXXXIII, qua Augustinus Barbadeus, Venetiarum dux, cum Petro de adepta dignitate gratulatur, quae sane Epistola signatur ibidem die XVII Martii, Indictione VII, anno MCDLXXXV. Verum cum iudicte VII anno, non quidem MCDLXXXV, at potius MCDLXXXIX convenerit, quo anno, Martio mense, Petrus omnium confessione reantiatatus erat cardinalis, hinc suspicio merito suboriri posset, cum mendo-se in Codicem annus MCDLXXXV pro anno MCDLXXXIX irreperit. Sed Bullam Innocentii nulla suspicione sollicitari posse censeo; cum, anno ineunte MCDLXXXVI, Innocentius revera annum Pontificatus secundum aegeret; et quanquam interdum anni supputandi novo stylo utebatur, veterem tamen non semel retinuit, ut in nota ad annum MCDLXXXV, 33, demonstratum est. Ad conciliandam igitur Bullae hujus auctoritatem cum consensu veterum omnium scriptorum, qui suis ipsis paene oculis explorata tradebant, censeo Innocentium, anno quidem MCDLXXXVI, cardinalis dignitatem Petro contulisse, eam tamen destinationem celandam ex urgenti aliqua causa duxisse, donec, eadem causa cessante, anno demum isto MCDLXXXIX palam expositum fuisse a Pontifice, quod lucusque politico arcato tectum fuerat. Profecto de dignitate illa occulte collata iudicium ex ipsa pauciter Bulla Melitenensis Codicis transueet; cum in ea Pontifex narret se in ea scribenda « ut praemissa omnia secretius peragerentur » uti voluisse opera alicujus « ex centum unius » scriptoribus Apostolicis, sed Joannis episcopi Albanensis, quem perinde ac scriptorem Apostolicum hac una in re habendum monet. Cardinalatu igitur potitus fuit Petrus ante hunc annum triumulo; quanquam non nisi hoc demum anno titulum cardinalis palam assumpsit.

INNOCENTII VIII ANNUS 6. — CHRISTI 1490.

1. *Bajazethes, præter spem conciliatus Rhodio principi, oratorem ad Pontificem mittit.* — Ardente Turcas inter et Mamaluchos bello ab utroque Barbarorum imperatore certatum est de Zizimo a Pontifice Romano, apud quem is versabatur, repetendo, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo, Indictione octava. Et quidem Bajazethem de Petro Aubussonio Rhodiorum equitum magistro, qui Pontifici Zizimum tradidisset, vehementer questum refert Bosius¹, atque Aubussonium ad leniendas illius iras, eumque inanibus verborum illæcebris ducendum, respondisse Pontificis Romani communis omnium Christianorum parentis ac principis voluntatibus se oblectari non potuisse: cæterum rei Turcicæ melius consultum quam sperari potuisset: si enim in Francorum regis potestate remansisset, a Franco, cum illi collibitum fuisset, expeditionem ad Zizimum in paternum restituendum solium, Turcicasque labefactandas res confici potuisse: at vero cum Romæ versetur, Pontificiæque vires imbecilles sint, non posse Pontificem tantum bellum suscipere, nisi cum aliquo præpotenti rege arma junxerit, jungendi autem hujusmodi fœderis difficillimas futuras rationes, atque ita omnia belli consilia mora dissolutum iri. Hoc officii lenocinio putabat Rhodiorum princeps tempus fallere, ac verbis ducere Bajazethem, ut interea Innocentius Christianos reges in arma concitare, crucisignatasque copias comparare posset.

2. Dicta hæc veluti oracula accipiens Bajazethes, conciliatus Rhodio principi oratorem ad Pontificem misit, ut eum de fœdere postulareret, atque centum et viginti aureorum millia penderet, ut Zizimum in custodia detineret, cum contra Caitbei Ægyptiorum sultani orator promissa uberiora faceret, ut tradito sibi Zizimo bellum in communem hostem decerneretur, quæ Stephanus Infissura in Diariis suis hæc verbis accurate describit²: « Die ultimo dicti mensis, (nimirum Novembris), ambasciator ma-

gui Turci Constantinopolis ingressus est Urbem, cui obviam ivit familia papæ et omnium cardinalium, et infiniti homines, et venit cum centum et viginti millibus ducatorum auri, et cum multis et nobiles gemmis et margaritis et opulentissimis donis portavit, quod capto tributo, ut fertur, trium annorum ad computum quadraginta millia ducatorum pro quolibet anno, quos ipse promisit papæ, solum ut retineret alium Turcum fratrem dicti magni Turci, qui est in palatio. Utinam hæc non pariant aliquid mali Ecclesiæ Dei! Et data fuit ei audientia a toto collegio cardinalium et in secretis: itaque nescitur punctualiter quid exposuerint; fertur tamen inter homines inter alia obtulisse papæ et Ecclesiæ Dei quod retineret dictum Turcum, et pro censu se daturum quadraginta millia ducatorum quolibet anno, quo ipsum retinuerit. Item obtulit pacem et perpetuam securitatem et fœdus inter Christianos et Turcos, et quod Christiani de cætero possent ire et redire in terras ejus libere et absque aliquo timore.

3. « Ex adverso fertur ambasciatorem magni soldani Babylonie obtulisse Pontifici pro salute et restitutione dicti Turci primo numerum quadringentorum millium ducatorum: item terram Jerusalem, quam pollicetur perpetuo sub dominio Christianorum. Item securitatem et libertatem omnium Christianorum volentium ire ad dictam terram, ut absque aliquo datio et solutione ire et redire possent. Item quod omnes terræ, quæ acquirentur per eum et dictum Turcum, qui est de terris imperii alterius Turci et fratris sui, quæ fuerunt quondam Christiani imperii, et etiamsi esset Constantinopolis, se Ecclesiæ et Christianis restitutum: et multoties super hoc habilis fuit tractatus in palatio cum cardinalibus.

4. « Tandem vigesimo octavo vel nono mensis Decembris dictus ambasciator Turci impetravit a papa audientiam magno Turco, eo quod diceret se nolle solvere tributum prædictum, nisi cum oculata fide videret, et ita dixit se habuisse in mandatis, ne forte diceretur vivus, et mor-

¹ Bos. par. 2. l. XIV. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 411.

tuus esset. Et cum hoc nuntiatum esset dicto magno Turco, non prius voluit dictum ambasciatorem recipere, et ei audientiam dare, quam quod ipse ornatus et sedens triumphaliter in solio regali more imperatorum eum admisit. Itaque supradicto die ornate fuerunt aulae et partes superiores palatii papae tapetis et aulæis, et ut melius dicam, drappis aureis undique et etiam per terram, ita quod nunquam fuerunt visa Romæ similia ornamenta: et dictus Turcus sedit in quodam solio, quod dedita opera fieri fecerat more Turcarum, et quidem dictis ornamentis opulentissimis ornatum, et ipse ibi resedit more regali, et in majestate sua circumcirca adstantibus Turcis et duobus tantum Christianis, videlicet cardinale S. Anastasiæ, nepote sanctissimi domini nostri, et archiepiscopo Arelatensi alio nepote; et adveniente dicto ambasciatore servatus est iste ordo: nam antequam dictus ambasciator intraret ostium aulae, ubi dictus Turcus pro tribunali sedebat, quidam Turcus de adhaerentibus et circumstantibus dicti Turci accessit ad eum, et cum uno panno lineo in dicto ostio aulae a capite usque ad pedes cum dicto panno extersit, perinde ac si farina vel pulvere fuisset repletus, quem pannum postea dicto ambasciatori osculandum tradidit: deinde dictus ambasciator intravit et tribus vicibus in conspectu dicti Turci projectus et prostratus in terris diversis locis terram ipsam osculatus est. Ultima tamen vice dictus Turcus genuflexus et inclinatus extitit et tacuit: fecitque ei dici Turcus, ne quid nisi ad interrogata responderet et ita fecit, dixitque Turcus in lingua sua utrum litteras haberet, qui ambasciator incontinenti de quodam suo loculo quamdam Epistolam clausam et sigillatam traxit et ostendit, et incontinenti antequam eam traderet totam ab omnibus suis lateribus lingua sua lambivit. Deinde aspicientibus duobus ex dictis Turcis clausuram et sigillum ipsemet ambasciator eam aperuit et desigillavit, et eam apertam iterum intus et extra et a tergo sua lingua lambivit. Quo acto, præfati duo Turci dictam Epistolam ceperunt, eamque ad aurem dicti magni Turci legerunt. Quid continerit in serie nescitur, et in continenti lectis litteris dictus ambasciator posuit manum ad munera, quæ frater ejus ei mittebat, videlicet quasdam petias drappi imbroccati, et alia quædam ornamenta. Turcus ipse manu annuendo, ut retrocederet, ea videre noluit, ipsa tamen dona per suos accepit et admisit. Deinde repulsis omnibus, qui ibi erant, multa invicem locuti sunt, quæ a nostris minime audita et intellecta fuerunt ».

5. *Bajazethis munera suspecta Pontifici, quem monet Maximilianus de consiliis Turcicis.* — Suspecta erant hostis munera, cum paucis ante mensibus Zizimum Bajazethes frater veneno tollere meditatus fuisset: Christophorus enim Ca-

stranæ Macrinus, nuncupatus Picens, ira furens quod possessione sua vi depulsus fuisset a Pontificio administro, Constantinopolim se contulit, pollicitusque est, Pontifice Zizimoque necatis, belli timorem se a Turcico amoturum imperio. Muphti opera sæpius in colloquium Bajazethis admissus auro, gemmis majoribusque promissis oneratus, nimirum Eubœæ principatu, ducentarumque triremium præfectura donandus, si fontem, ex quo Pontifex ac Zizimus bibere consueverant, inficeret, atro diroque veneno ampullam plenam recepit. Sed cum Romam pervenisset, in flagitio comprehensus omnia ordine fassus est, ac mense Maio per Urbem ductus, ardentibusque forcibus excarnificatus, supplicio affectus, discerptaque membra ad portas Urbis exposita ad frangendam eo terrore sceleris participum audaciam, siquidem ille plures alios promissis ad Pontificem extinguendum subornatos a Bajazeth addiderat. Validissimam præterea instruxit classem, ut Pontificem ob receptum Zizimum Italiamque opprimeret: quo accepto Maximilianus Romanorum rex de imminente Turcica procella Innocentium fecit certiorum, seque Ecclesiæ Romanæ opem cum Germanico exercitu laturum spondit: tum addidit preces, ut cœplam superiori anno inter Malthiam Hungariæ regem ac Fridericum imperatorem concordiam redintegraret, de quibus Burehardus¹, sermonum Pontificiorum tum interpres, hæc refert in Diariis suis:

6. « Hieronymus Balbanus et Joannes Petrus Arivabenus, secretarii Heraldii, præsentarunt litteras serenissimi Maximiliani Romanorum regis sanctissimo domino nostro, qui eas tradidit Joanni de Arivabeno ibidem præsentem legendas, qui statim eas legit. Continuebatur in litteris se semper animum habuisse, ut Christianum regem deceret, in defensionem Catholicæ fidei et Romanæ Ecclesiæ, intellexisse Turcum magnam classem parare contra Romanum Pontificem ad liberandum fratrem suum apud sanctissimum dominum nostrum existentem, propterea in adiutorium Romanæ Ecclesiæ quamprimum venturum: quod, ut liberius fieri posset, dictam celebrasse in oppido licet, ubi de concordia inter serenissimum imperatorem Romanorum genitorem suum et regem Hungariæ tractaretur, qua habita, expeditioni in Italiam se operam daturum. Scripsisse propterea potentatibus Italiæ, quod gentibus suis liberum passum darent, et victui necessaria eis ministrarent, prout in copia litteræ alligatæ confineretur: rogabat propterea Pontificem concordiam inter imperatorem et regem Hungariæ facere vellet. Copia prædicta erat ad ducem Venetiarum, et ejus continentia quasi in littera Pontifici: excepto

¹ Burch. in Diariis Ms. arch. Vat. p. 95. et ex eo Violar. in Vita Innoc. VIII.

quod ab eo favorem non petebat, et mandabat sibi quod presentibus suis passum daret et necessaria ministraret. Lectis litteris sanctissimus dominus noster dixit Heraldolitteras intellexisse, desuper velle deliberare, et principi respondere, me verba Pontificis interpretante ».

7. *Mutata rerum facie, bellica consilia abjiciuntur.* — Functum hac legatione Bernardum Stich Neapolim contendisse ¹, ut Friderici imperatoris Maximilianique regis, necnon Alberti ducis Saxonie litteras ad Ferdinandum regem perferret, ut nimirum pararet in Turcas arma. Is vero ab jure regio ob vectigal non solum superiori anno depulsus Pontificem laessere non desinebat, Beneventique imperium, pulsus Pontificiis et Ecclesie magistratibus, ademil ². Caterum Bajazethes vertere adversus Pontificem arma non ausus, ne sepultos segnitie Christianorum animos exsuscitaret, adblandiri potius auro promissisque Pontifici constituit, a quo impetranda pacis spes non aberat; uti contigit, cum enim Innocentius Transalpinorum Italarumque principum oratores in sacro senatu coegisset, nulla de cruciata in Turcas expeditione consilia decerni potuerunt, sed inanes de honorum gradibus ac locorum dignitate tumultus inter eos concitati ³ fuerunt. Itaque Innocentius, cum mense Septembri gravi lethargo laborasset, atque exinde minus esset gerendis rebus idoneus, in sententiam de Turcico auro accipiendo, nec laessendo Bajazethe, praeter Rhodiorum principis expectationem ivit, omissis sacrae ad recuperandum Orientem militiae consiliis: mutata quippe jam tum erat rerum facies, Germania et Pannonia, ex quibus educendi erant crucesignati exercitus, bello flagrantibus, ob importunum luctuosissimumque Matthiae Hungariae, regis Turcicis certaminibus exercitatisimi, obitum ⁴, ut paulo post dicitur.

8. Expetierat ille, uti vidimus, a supremo Rhodiorum magistro, ut Zizimum sibi traderet, quo restituendi illius in pristinam dignitatem specie barbaricas vires disraderet, religionemque in Graecia lapsam instaurare posset. Sollicitarat ⁵ cum etiam Caithens Egypti sultanus honorifica legatione, ut Turcas in Europa perdomaret, dum ipse eos atterebat in Asia, de quibus paulo ante pulcherrimam victoriam retulerat ⁶. Quo terrore percussus Bajazethes illum de pace postulabat, ut acceptam in Cilicia ignominiam deleret: at eluserat rex Bajazethis petita, atque vetera cum Caesare bella componere studuerat, ut vires omnes in hostem religionis effunderet. Facta fuerant ea de causa plura cum Friderico et Matthia colloquia superiori anno, ac demum

convenerant, ut idibus Septembris ad dirimendas lites solennes regum caetus celebrarentur: sed cum Matthias adversa valetudine affici coepisset, ii ex mense in mensem extracti fuerunt. Et quidem Fridericum, quamvis nonagenarium, descendisse ex Alpibus superioris anni Estate, perque Veronam et Tarvisium in fines Austriae Pannoniaeque se contulisse memorant ¹, ut cum Matthia rege concordiam confirmaret.

9. Praeterea inter Venetos ac Sigismundum archiducem Austriae, qui diutinum inter sese bellum gesserant, delecto eorum voluntate controversiarum arbitro Pontifice, concordia redintegrata est, misitque in Austriam Innocentius ² internuntium suum qui de partium juribus cognosceret, arcisque bello captas Apostolicae Sedis nomine reciperet ac restitueret, vocato tamen Maximiliano Caesare, cui Austriae administratio tradita fuerat, dandaque illi a Pontifice imperia conficeret. Adscripta est litteris haec temporis nota: « Datum Romae apud Sanctum Petrum anno, etc. MCDLXXX. III non. Maii, Pontificat. nostri anno vi ».

10. *Matthiae Hungari mors et elogium.* — Inter haec obiit Matthias irreparabili rerum Hungaricarum damno apoplexia percussus, cum paulo ante vegetus vicensque videretur. Necatum fuisse veneno memorat Stephanus Infissura ³, dum ait veneficum illum, qui a Bajazethe ad Pontificem Zizimumque interimendos submissus fuerat, inter alios sceleris socios quemdam Ordinis Dominicani apostatam accusasse, qui a Bajazethe corruptus Hungariae regi Turcicum bellum paranti venenum praebuisset: « Fertur, inquit, ejus dolo regem Hungariae in die Mercurii in hebdomada sancta proxime praeterita veneno morte repentina esse necatum, et interiisse ». Ipsum praevi morbi nil loqui potuisse, sed altissimis tantum suspiriis nomen Jesu exclamasse tertio demum die refert Bouffinius ⁴: « Cum rucos inquit, semper gemitus emisisset, variaque ingenitae poenitentiae indicia (veluti divinam veniam imploraret) edidisset, e profluvio demum capitis animam efflavit ». Et infra: « Princeps invictissimus anno salutis nonagesimo supra millesimum et quadringentesimum nonis Aprilis et die Martis, aetatis autem anno quadragesimo septimo, cum perpetuo sui desiderio diem obiit ». Plura fuisse illius mortis conspecta praesaga prodigia, ac leones, qui Budae erant, eodem, quo ille, die interiisse observat auctor.

11. Laudavit eum funebri oratione Ranzanus Matthiam, cujus gesta in fidei hostes perstringit Raphael Volaterranus ⁵ his verbis: « Turcarum regem Mahumetem ab obsidione Jayaze Rasciae armis removit, Transilvanos post Ladiskui mortem rebellantes conspescuit, trajectisque Alpibus

¹ Violar, in VIII Innoe. VIII. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ³ Violar, ubi sup. — ⁴ Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. Bouffin. dec. 4. l. IX. Trith. in Chron. Spon. Ranzan. Mich. J. IV. c. 75. Nauch. vol. 2. gen. 30. Sabel. Ann. 40. l. VIII. — ⁵ Bouffin. l. VIII. — ⁶ Id. ib.

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Sabel. Ann. 40. l. VIII et alii. — ² To. v. sign. num. 1905. p. 382. — ³ Infiss. ibid. — ⁴ Bouffin. dec. 4. l. VIII. — ⁵ Volat. Georg. l. VIII.

Moldaviam, Valachiam, superato Stephano vavoda, relatisque plurimis signis ad officium reduxit. Septem jugiter annos contra hæreticos Bohemos dimicavit: post mortem Georgii rex electus fuerat ». Paucis interjectis de bello cum Casimiro, ad quem Quinqueecclesiensis et Strigoniensis præsules defecerant gesto, sedatoque colloquio addit auctor: « Castrum Turcarum Sabaez ad ripam Savi fluminis media bruma expugnavit ». Alia bella, quæ eum Friderico imperatore sive regni exordio, sive exitu suscepit, Christianæ rei calamitates maximas intulere, quibus malis dare finem ipsum parasse jam indicatum est. Hæc et alia præclara gesta Matthiæ regis panegyrico stylo Bonfinius prosecutus est ¹, qui illius virtutes describens optimi principis exemplar efformat, atque præcorum regum more aditum omnibus vel miserimæ fortunæ hominibus præbuisse, coluisse frugalitatem, non humiles fastidiisse domos, sumptus profusos in clarissima bella fecisse, domi parsimoniam, foris magnificentiam et liberalitatem amasse: clementia et beneficentia omnium animos devinxisse: non solum proceres, sed milites gregariosque invisisse: in castris lustrasse ægrorum contubernia, languentes regia pavisse manu, sauciorum vulnera sæpe in acie alligasse, nauseantium sustinuisse capita, veluti regis dignitatis immemorem, non humanitatis: cum Myssiis et Rascianis, cum Bohemis et Alemannis, cum Hungaris et Cumanis juxta versatum: domi militiaeque publica fide sollicitudineque custoditum: luxum cultumque a vietu ad arma et equos transtulisse. Turcica castra mercatoris ² cultu interdum perlustrasse: in obsequiis expeditionibus cautum æque atque audacem fuisse, non diu meditato consilio solum, sed ex itinere occasione et atrocibus tempestatibus, cum hostis tutum se fore putaret, prælium sæpe sumpsisse, atque in arte militari etiam tum ignota aliis commentum; unde eo rege Hungaria late amplificata est, quo mortuo, mox ipsa sua magnitudine laboravit.

12. *Wladislaus a majori parte electus solemniter ritu sacratur Hungariæ rex.* — Certarunt de illius sceptro quinque principes, totque legationes in ordinum regni conventibus auditæ. In primis Maximilianus jus ex antiquo fœdere cum Matthiæ inito, cum ei sacrum diadema restituit, comparatum exponebat: Wladislaus rex Bohemiæ materno jure hæreditario nitebatur: Joannes Albertus ejus frater, aliquorum factione ipso initio rex proclamatus, Polonia arma ostentabat: Ferdinandus rex Neapolitanus instabat, ut Beatricis reginæ ratio in conjungendo illi connubio successore haberetur: Joannes Corvinus Matthiæ nothus filius, amplissimo principatu auctus, paternæ gloriæ gratia fulciebatur, ac virtutibus

natalium maculam se detersurum pollicebatur, plurimumque regum in pari casu exempla proferbat: dumque comitia ex variis conflata gentibus in varias ivere sententias, inde orta sunt bella civilia: pars major Wladislaum Beatricis ¹ reginæ ope, quæ illum in maritum sibi ex pacificatione, inani spe delusa ², destinarat, ad Hungariæ et Bohemiæ sceptrâ conjungenda optavit. Itaque mox accurrit Wladislaus tumultuariis copiis in Bohemiâ collectis instructus, quem XI kal. Octobris apud Albam-Regalem corona redimitum solenni ritu describit spectator Bonfinius ³ hisce verbis:

13. « Wladislaus omnium religiosissimus ad sumenda hæc insignia se præpararat, eadem hebdomada alternis diebus jejunia tria jam habuerat, quotidianaque in Deum respicientia tanti regni molem obiturus divinam opem implorarat, haud inscius traditam a Deo potestatem sine divino præsidio geri non posse. Diebus aliquot ad Deum ingemuerat, ut quem regem is elegerat, suis auspiciis comprobaret, et una cum regno tueretur, in divinoque semper obsequio retineret. Post consensum igitur omnium, cum Zagabriensis, qui metropolitani loco in coronatione fungebatur, ante magnam aram præsideret, rex paludatus adhuc cum pontificibus, qui ejus latera claudebant, reliquaque manu principum e solio descendit, et occurrentibus in pontificio habitu duobus episcopis ad metropolitanum ducitur. Constitutus ante ipsum ex more præveneratur. Mox e ductoribus episcopis alter: Sacrosancta, inquit, reverende pater, Ecclesia postulat, ut hunc delectum militem in regalem efferas dignitatem. At percunctanti illi, an eo munere dignus esset, continuo est ab omnibus acclamatum pro explorata viri sapientia et virtute, jam esse dignissimum et reipublicæ salutarem. Post hæc metropolitanus sacrosancti patris officio fungitur, admonetque, ut cum præclarum inter mortales locum invenerit, sed periculis, laboribus, sollicitudineque perpetuo refertum, secum ipse reputet, cum omnis sit a Deo potestas de grege sibi commisso, Deo quoque rationem reddere oportere, pietatem usquequaque servandam, Deum tota mente complectendum, colendum puro corde: orthodoxam fidem, quam ab incunabulis hausit, ad mortem usque constantissime refinendam, et pro virili parte defensandam: Christi vicarios Pontifices omnes pro dignitate observandos, Ecclesiasticam ubique gentium libertatem asserendam, divina et humana æque curanda, justitiam circa personarum discrimen ubique servandam: exornandos esse bonos, et malos nulla impunitate donandos, miserabile quodlibet genus hominum ab iniquissimo quoque

¹ Beahn. dec. 4. l. VII. — ² Id. l. VIII.

¹ Bonfin. ubi sup. et dec. 5. l. 1. — ² Burch. in Alex. VI. — ³ Bonfin. dec. 4. l. X.

detrimendo vindicandum, faciles aduentibus aures adhibendas, et mansuetudinem cum affabilitate præstandam, nihil denique patraudum, quod sit a regia dignitate alienum, et regnum suæ fidei commissum ita esse gubernandum, ut non ad privatam, sed publicam utilitatem regnasse videatur, præmium denique rei geste non in terris, sed in cælo postulandum. Contra rex harum rerum admonitus: Cum divinis, inquit, auspiciis me ad regendam Hungariam evocatum esse sentiam, in primis testor Deum optimum maximum cæterosque cælestium ordines, deinde vos omnes, qui nunc adestis, me justitiam, leges, et pietatem pacemque omnibus cum sacrosanctis tum profanis cæterisque hominibus, qui qualiscumque fortunæ personam gerunt et sub mea ditione versantur, quantum in me situm est, et fidelissimi senatus consulto fieri potest, diligentissime et integerrime servaturum: Pontificibus maximis legitimum semper honorem exhibiturum ac divina et humana juxta curaturum: Ecclesiarum jura tutaturum, et antisitibus proceribusque nostris debitum semper honorem impensurum, illud postremo toto corde ac summo studio enixurum, ne quid unquam detrimenti respublica temere patiatur. Mox in admota rite propius Evangelia rite juravit, ut dicta jure jurando rata et firma ab omnibus haberentur. Genibus deinde flexis implorandæ divinæ benedictionis gratia ante metropolitani pedes procidit: contra ille assurgens, ingenuculatis omnibus, elatis in cælum manibus et deposita mitra, alta voce precatus, etc. ». Afferit auctor formulas sacrarum precepcionum adhibitarum, dum Wladislaus balsamo inunctus fuit, dum ei porrectus gladius, dum diadema capiti impositum, dum sceptrum manibus datum est. Denique ut in solium regale a metropolitano deductus fuerit, ita describit: « Rex, inquit, in capite sacrum diadema, ac dextra sceptrum gestans a metropolitano in regale solium reducitur et collocatur, quem regiam majestatem omni ex parte referentem his metropolitano alloquitur: Sta hic, rex inclyte, ac regna locumque nunc tibi a Deo delegatum retine. Te per omnipotentis Dei auctoritatem et per hanc sanctam coronationem, duodenorum Apostolorum cæterorumque divorum auspiciis ministerio meo tibi traditam vehementer oramus, ut quanto sacrum collegium magnæ aræ propinquius aspicias, tanto potiorem ubique gentium honorem tuis antisitibus impendas, et veluti Jesus Dei hominisque medius huc exvexit, ita sicut fas et æquum est, cleri et plebis rationem habe, et utriusque jus pro dignitate tuere. Vix ista dixerat cum sacer chorus ingentes Deo laudes gratiasque concinere cepit ». Et infra: « Dum sacris insignibus initiabatur, nunquam se lacrymis abstinere potuit. Soluta concione reversus haud procul in suburbii tumulum

accepto stricto gladio, quem Paulus præferbat, ad solis exortum et occasum, item ad Meridiem et Septentrionem pro defendendo regno, ter convibrato, bellum ex more interminatur ».

14. *Hungaria bellis civilibus et Turcarum incursionibus vexatur.* — Interea Germani, Poloni, Turca, ipsique discordes Hungari Pannoniam laniare cœperant¹. Primus turbo erupit e Polonia præter expectationem: nam Joannes Albertus, a patre Casimiro exercitu adjutus, irrupit in Hungariam, ut fratri Wladislao, qui Beatricis reginæ ope Budam receperat, regnum præriperet: qua fraterna dissensione usus Maximilianus Austriam repentina urbium defectione occupavit², cum enim se Hungariæ regem diceret, Austriaci, qui Hungaris tantum regibus pariteros sacramento sponponderant, se illius religione solutos putarunt, si in Maximilianum fidem redirent: qui eo principatu auctus finitimas provincias Hungaricas invasit, ac Sempronio Vesprinio Sabaria potitus Albam-Regalem vi expugnavit sexagesimo die, postquam regni corona Wladislao incredibili cum gratulatione corona ibi imposita fuerat. Ad Budam deinde, serius tamen oppugnandam impetum convertit: quam enim imparatam præsidio vel solo proximæ urbis calamitatis terrore opprimere potuisset, valida munitione Hungaricarumque legionum armis munitam tentare non ausus est. Germanorumque stipendia repetentium, atque imperata facere detrectantium, seditione compulsus in Austriam est reversus, exercituque in varias munitiones distributo, factiosorum signiferos variis suppliciis affecit, necnon Zagabriam aliaque castra, qua vi qua ditione, suorum opera recepit. Respiravit ejus discessu Wladislaus Hungariæ Bohemiæque rex, atque in Albertum fratrem Cassoviam tum obsidentem contendit media Uyeme, quem proximo Vere sibi conciliasse fœdere visuri sumus.

15. Parte alia augebat terrorem Turca, qui Modrusiam usque per Croatiam quotidianas excursions fecit³, agrosque ferro et igni populabatur, neque ita multo post duo Albæ Græcæ propugnacula expugnavit, parumque abfuit quin urbs in Barbarorum potestatem veniret, utque majores Pannoniæ injiceret tumultus ad quadraginta Turcarum millia prædicto Joanni Corvino ad paternum regnum sibi asserendum submitienda paratum se obtulit⁴, quamvis postea Christianorum intestina dissidia sedata fuerint. Cæterum ad ea consilia contlanda concitatum Bajazethem ferunt, sumpta ex horrendo terre motu, qui hoc anno Constantinopolim concussit, occasione, interpretantibus impostoribus⁵, furere Mahometem ob diutinam Turciæ adversus Christianos militiæ vacationem. Des-

¹ Navel, vol. 2, gen. 50, Bonfin, dec. 1, l. x. — ² Idem dec. 5, l. 1, Dubr. l. xxxi et alii. — ³ Bontu, eod. lib. — ⁴ Bontu, dec. 1, l. x. — ⁵ Dubr. l. xxxi.

cribit immanem eam procellam, qua octingentæ domus eversæ magnam hominum multitudinem oppressere, Mauclerus ¹ sic inquit : « Eodem anno, (hoc nimirum) die duodecimo mensis Julii, tempestas ingens prius inaudita in urbe Constantinopolitana admodum desæviit, superiorum enim trium siderum ignes, qui decidui ad terras fulminum nomen habent, contagio nimii humoris in hanc regionem delapsi sunt : primo ingentia tonitrua audita : exin fulmina ardentia visa et longiore tractu fulgetra : octingentas domos ignis rerum edax consumpsit, hominum tria millia, ut nec lignum nec formæ ædificiorum remanserit, columnæ antiquæ imaginem Constantini habentis partem eiecit ». At de his hæc. Nunc ad sacram in Granatenses Saracenos bellum traducenda est narratio.

16. *Ferdinandi res prospere gestæ in Granatensi regno.* — Partarum superiore anno inclinante a Ferdinando Hispaniarum rege victoriarum fama permotus Pontifex, hoc incunte, Deo de Mauris perdomitis, amplificatoque Christiano imperio grates persolvit solemniter, quem Burchardus cæremoniarum præfectus ita describit ² : « MCDXC, Indictione viii, die Veneris, prima mensis Januarii, festum Circumcisionis Domini nostri Jesu Christi, Pontificatus sanctissimi domini nostri papæ Innocentii VIII anno vi ». Et infra : « Sanctissimus dominus noster dixit mihi, quod Dominica proxima iturus erat publice ad Ecclesiam B. Mariæ de Populo ad missam solemnem in honorem Dei pro triumpho per serenissimum regem Hispaniæ habito contra regem Granatæ: propterea provideram quæ agenda essent : nam in mane Nativitatis Domini nostri oratores regis prædicti nuntiarunt eidem sanctissimo domino nostro regem eundem Hispaniarum duas civitates magnas et duo oppida ex alterius regis Granatæ videlicet præsentis unione obtinuisse ». Addit auctor formulam precum a se compositam, eamque decantato hymno *Te Deum* repetitam.

17. Habitaque etiam est coram Pontifice et cardinalibus oratio ³ panegyrica, quæ typis cusa est, proposito themate sacro : « Hæc est victoria, quæ vincit mundum fides nostra » : atque ubi orator Hispaniam Vitæ et Roderici regum a pietate deficientium culpa ab Afris debellatam exposuit, illius imperium ex Mauris fide recuperatum probat, relatamque Bastæ expugnatione victoriam ita describit : « Post superiores gloriosos triumphos continuata expeditione processit anno LXXXIX, (nimirum excurrentis sæculi), de mense Junii ex Giennio ad castra gloriosissimus Ferdinandus validissimo comitatus exercitu, qui ad xvi millia fere electissimorum equitum, peditum vero lx millia

ascendebat, his demptis, qui ad ministeria tormentorum et machinarum ac ducendos comæatus deputabantur. Primum in itinere ipso, extemplo (uno ita dicam spiritu) quinque non ignobilibus oppidis prope Bacam expugnatis, ad ipsius Baccæ civitatis obsidionem felicia castra tandem admovit. Concurrerat illuc universum pæne robur militiæ Granatensis, nam et præter Baccæ indigenas prope sex millia electissimorum armatorum, omnes viri pugnacissimi, armis strenui, ac in regia Granatensi ab antiquo educati et nutriti, intra civitatis ambitum cum aecolis se incluserant, tutaturi pro virili urbem tanquam ultimum vitæ præsidium, et totius regni oculum dexterum, nec carebat civitas naturali milite, nam et prope septem millibus armatorum de indigenis abundabat, civitasque ita triplici muro cincta, validissimis turribus et propugnaculis superba, iniquo loco ad obsidionem et offensionem sita, armis, victualibus, tormentis et machinis refertissima, ac vicina duabus maximis civitatibus Maurorum, Granatensium videlicet et Guadixensium, quæ sibi quotidiana pollicebantur auxilia. Nostris hæc omnia difficilem victoriam portendebant, hostibus vero superbiendi animum dederant. Verum Ferdinandus Catholicus fide armatus, quæ mundum vincit et regna, ac omnipotentis Dei confusus viribus, cujus causa agebatur, civitatem ipsam fossa profundissima et aggere circumdedit, ita ut hostibus introeundi et exeundi facultatem præcluderet, nisi per determinatos pontes et passus, quos validissimæ munitiones a parte castrorum clauderant : ambitus vero fossæ, muri et aggeris, quibus civitas cincta est, novem fere milliaribus in universo gyro tendebatur. Contigere interim varii conflictus bellici et cum Vacensibus, et cum vicinis Guadixensibus, ubi rex illorum residebat, nec dies unica fuit totius obsidionis semestris, quæ variis actibus bellicis non sit decorata ».

18. Auxit magnitudinem victoriæ temporum difficultas, cum in Hispaniam ac maxime Beticam pestis invasisset, divisosque per villas, montes et agros milites consumeret. Tum vero id mirum contigit, ut regia castra, quamvis ad ea ducenta fere animarum millia confluerent, salva fuerint protegente manu Dei, cui subest salus et vita cunctorum. Sterilis etiam annus erat, verum inopia reginæ liberalitate victa est : « Movit », inquit orator, « Omnipotens Christianissimæ reginæ Elisabeth pietatem immensam, quæ ex Giennio ubi remanserat, viro et exercitui necessaria subministrans, jusserat officariis suis ut duplo minori pretio annonam in castris venderent, quam Corduba, Hispali, Giennii vel Carthagine, unde subministrabantur comæatus, regio ærario emerent ; et ultra hoc ingentes impensas deportationis et vehiculorum profusis thesauris gratis impendebat. Quis dubitet hæc

¹ Naucl. vol. 2. gen. 50. Sur. l. xv. Ann. c. 83. Marian. l. xxv. c. 15. — ² Burchar. Ms. arch. Vat. p. 938. — ³ Ext. typis cusa Romæ.

omnia manifestissima fore opera Altissimi, volentis nomen Crucifixi ibi exaltari, ubi diu ante per infideles fuerat depressum? His ergo et aliis subsidiis recreatus Hispanus exercitus, ac crebro supplemento novorum militum facile omnes labores longioris obsidionis toleravit, cumque sæpius nostri irruptionem in hostes fieri acclamarent, principis prudentia et inaudita clementia remorati sunt: intellexerat nempe rex invictissimus per transfugas triginta mille fere rationales animas intra civitatem contineri, nec illis victum ad plures menses sufficere ». Subdit orator maluisse Ferdinandum unius Christiani salutem servare, quam mille Barbaros perdere, hostesque domare fame decrevisse, prout autem ad deditionem Bacenses retardatos arte ac dolo ducis Maurici, qui regis Guadixensis supplicias, procerum Hispanarum dissensiones, imbres, frigoraque imminencia, quibus Christiana vis frangenda esset, jactabat; sed Elisabethæ reginæ adventu in desperationem coniectos: « Ne isti, inquit, retardarent victoriam, de Ferdinandi regis Christianissimi consilio et assensu, occurrere decrevit serenissima domina regina Elisabeth descendens ex Giennio cum novo milite, applicuitque ad castra octava Novembris, quæ adventu suo et nostris patientiæ hyemalis facile animum dedit, hostibus vero omnem spem levandæ obsidionis, sub qua tuebantur, ademit: quo fit, ut statim adventu suo consternati et stupidi hostium animi non de armis, sed de induciis et pactis cogitarent, incœperuntque deditionis tractatum die Novembris xi. tertia videlicet post ipsius reginæ adventum, concluderunt, viginti datis etiam obsidibus, ac quarta Decembris die felicissima Natalis Christiani MCDLXXXIX, civitatem Bacæ, olim pugnacem et ferocem, liberam et expeditam reginæ ditioni reliquerunt. Concessit tamen regia clementia civibus Bacensibus libertatem incolendi et habitandi, sub regia tamen servitute, villas et agros in propinquis planis consistentes: cupientibus vero Africam vel alia loca petere cum his solum bonis, quæ humeris asportare potuissent, armisque dimissis libere facultatem permisit. Civitas quoque Purehenæ duorum millium civium, civitas Tabernarum mille, ac celebre oppidum Seron, antiquum Granatensium gymnasium, omnia montana de Vacares et de Filabres, ac universa ripa fluminis Almanzoræ cum multis oppidis, castris et arcibus adjacentibus omnia hæc, quæ numero et estimatione multa et magna, imo et maxima sunt, a prima Decembris usque ad octavam in regiam ditionem pervenerunt.

19. « Suscepit igitur Baza olim pugnacissima jugum et vexilla Crucifixi quarta Decembris, ac die altera dimisit Christo sexcentos Christianos captivos, quos suæ duro servitutis iugo in compedibus diu illuc Mahometus oppres-

serat, ipsis in exitu cum lacrymis præjubilando in processione solemniori, cum magna sacerdotum pompa cantantibus: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ*. O optimam ac felicissimam Christianæ victoriæ ac redemptionis diem! Nemo est, qui faciat satis tam justæ lætitiæ, et tam celeberrimo ac jucundissimo Dei beneficio digne gratuletur. Quare habendæ sunt Deo optimo maximoque grates immensæ, quod ad finem usque junverit Christianissimos principes, ac intemeratæ divinæ parenti Mariæ semper virgini necnon Hispanorum protectori Jacobo, quod apud Deum pro tam glorioso triumpho intercesserint. Juvandique sunt tam Catholici principes communi Christianorum suffragio, cum et communem causam agant Christianæ reipublicæ. Verum præ cæteris sanctissimus dominus noster dominus Innocentius divina providentia papa VIII qui tanquam Christi vicarius et Christianorum caput gloriæ magnæ et honori sibi adscribere debet, prout certe facit, quidquid Christo et Christianis acerescit, et hanc diem Christiana lætitia summis jubilibus celebrare debuit, prout superiore Dominica fecit, et ad plures similes dies addendos et Christianæ victoriæ invitare Catholicos principes debet. Equidem suæ beatitudini omnem gloriam et istius sancti trophæi honorem Christianissimi Hispaniarum principes plenissime deputant, tamquam capiti Christiano, sub quo omnis Christianorum militia agitur, et a quo suæ majestatis cruciatam, decimam, et alias gratias ad eam expeditionem gratissime susceperunt. Vos quoque, patres reverendissimi, tanquam præcipua membra Christianæ reipublicæ, prout soliti estis, et apud Deum oratione supplicii, et apud sanctissimum dominum nostrum vestro interventu estote auxilio his Christianissimis principibus, quatenus ex universa Hispania Mahomete fugato, facile illum etiam in Africam fugientem consequamur: quod, assistente nobis fide integra, quæ est victoria vincens mundum, brevi futurum speramus, præstante Christo Domino, cui est perennis gloria. Amen ». Gratis ingentibus a Pontifice et cardinalibus Numini pro tam insigni beneficio divino actis, mox de cumulata amplissimarum urbium Almeriæ, a cujus oppugnatione propulsatum olim Jacobum regem Aragonum vidimus ¹, Guidixique, necnon arcium sua natura fortissimarum Almunevaris et Salembinæ deditione litteræ laureatæ pervenerunt.

20. Cum vero nonnullis urbibus, quæ Mahometanis eripiebantur, olim sedes episcopales fuissent constitutæ, ac de limitibus distinguendarum diocesum lites oborirentur, ne sacramenta in pluribus locis conferrentur, Innocentius Abulensi episcopo hanc provinciam

¹ To. xv. an. 1309. num. 27.

dedit ¹: «Tibi, donec Ecclesiae Granatensi de pastore per Sedem Apostolicam provisum ac declaratum fuerit, infra decem menses sub quibus diœcesibus loca prœdicta (nempe parta in regno Granatensi) consistent, in spiritualibus auctoritate Apostolica et ex certa scientia tenore præsentium committimus, tibi per te vel alios Catholicos episcopos gratiam et communionem dictæ Sedis habentes, quæ ministerium consecrationis exposcunt, quæ vero jurisdictionis episcopalis existunt, etiam per te vel alias personas Ecclesiasticas idoneas ad nutum tum amovibiles, exercendi, omniaque alia et singula circa ea necessaria quomodolibet et opportuna faciendi et disponendi», et infra, « plenam, liberam et omnimodam facultatem concedimus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MDCXC, V non. Julii, Pontificatus nostri anno VI ».

21. Compleverat hæc Maurica clades ira et terrore Africæ et Orientis Mahumelicæ superstitioni addictos reges, quorum præcipuus Babylonius idemque Ægyptius Antonium Millanum Minoritam, qui sacræ Jerosolymorum ædi præerat, oratorem misit in Hispanias ², ut Ferdinando regi denuntiaret, se cunctos Christianos in Ægypto Syriaque agentes, ac templa omnia et nostræ religionis vestigia deleturum, profanato etiam convulsoque sacrosancto Christi sepulchro, ni Granatenses bello infestare desineret. Quibus terliculis a conficienda Maurica expeditione, atque suscepto de Granata expugnanda, quæ veluti cadaveris truncati informe caput stabat, consilio abductus non est Ferdinandus, ac misso oratore Granatæ cives præmonuit, ut positis armis in deditioem venirent, urbemque Christiano, a quo divulsa olim fuerat, restituerent imperio, eumque illi mandata hæc respnerent ³, immissus est ad evastandos agros exercitus, oppressa Guidixii rebellium conjuratio, Boabdillis regis conatus adeo fracti, ut demum Granata domita ⁴ proximo anno fuerit, adjuvante Pontifice, ac noxarum veniam sacra arma gerentibus, stipemque in bellicos sumptus conferentibus pollicente, de quo ad Fernandum Abulensem et Alfonsum Legionensem episcopos extat Innocentii Diploma ⁵.

22. *Cahumnia in Innocentium sparsæ vindicantur.* — Porro ad sultannum Ægyptium missus est Petrus Martyr orator, qui illi referret ⁶ quo jure, quæ de causa Mauri bello peterentur, doceretque humaniter cum iis agi, qui Christiani imperii jugum suscepissent. Offenso etiam Neapolitano regi, qui rei Mauricæ studere ferebatur, expositæ causæ, quæ cruce signatos in eorum excidium impulissent: quasi etenim ille Christianorum sacrorum jurisque penitus

ignarus esset, doceri flagitabat ¹ cur cruce signatus exercitus in eos educeretur. Pius etiam videri voluit, ac religionis specie tumultus in Ecclesia Dei concitare annisus est, sumpta ex disciplina Ecclesiastica, quæ admodum collapsa erat occasione, quæ exaggerat pluribus Stephanus Infissura: constat enim plura perperam afficta Innocentio, quæ inconsulte a scriptoribus credita sint, cum latum a Pontificio vicario sacrum edictum pro honestate tuenda, abrogatum fuisse jussu Innocentii perperam addit auctor ², eundemque falso insinuat, quasi dixerit, privatim scortationem non vetitam, quod falso affictum Innocentio ac temere creditum ab auctoribus constat, cum antea sacerdotes concubinarios in Hispaniis ³, necnon in Galliis illius imperiis coercitos viderimus, quamvis enim juvenili licentia dum ferveret sanguis, in libidinum cœnum lapsus fuerit, a fidei tamen puritate non aberravit, atque ipso anno integritatis morum assertorem se præbuit, cum moniales, quæ valetudinis recuperandæ specie in parentum ædibus soluta disciplina versabantur, ad monasteria reduci ⁴, ac Minoritas in Ungaria a primæva sanctimonia deficientes pristinis institutis ac legibus coerceri ⁵ imperavit. Falso pariter vulgata Raphael Volateranus ⁶ temere scripsit, Norwegis permisisse sine vino calicem consecrare, quod ob immensa frigora vinum in ea regione importatum acesceret: si qua enim de his, uti de conjugio sacerdoti Gallo permissio, edita sunt Diplomata, ea adulterina fuere a Dominico Viterbiensi et Francisco Maldente conficta, quos quamvis sexdecim aureorum millibus, præter omnia fisco addicta bona, consanguinei redimere adhibitis magnis deprecatoribus annulerentur, strangulari tamen laqueo, et igni concremari jussit ⁷, ut illatam sibi labem elueret, quantumvis in miseros uti clementia peroptasset.

23. *Sodalitium e Misericordia nuncupatum instituitur.* — Confirmata ⁸ hoc anno est ab Innocentio X kal. Septembris pia societas nuper Romæ instituta, quæ a Misericordia nomen sumpsit, curandamque æternam eorum salutem, qui extremo supplicio afficiendi sunt, suscipit, ac sacerdotem ad conferenda morituris sacramenta, necnon ad corpora Ecclesiasticæ sepulturæ tradenda conducit: quin etiam ipsi quamvis laici religioso velati schemate pijs verbis miseros reos ad constantiam Christianam erigere, ut mortem pro scelerum expiatione perferant, ac vitæ fugientis reliquiis sibi comparent immortalitatem, eosdemque instructo sacro agmine Christi e cruce pendens effigiem præferentes fumebri concentu Dei sanctorumque

¹ Lib. Boll. L. p. 274. — ² Sur. l. xx. c. 63. Marian. l. xxv. c. 45. — ³ Sur. c. 85. — ⁴ Sur. c. 87. — ⁵ In. Ep. com. num. 1490. l. iv. p. 270. — ⁶ Sup. c. 83.

¹ Sup. c. 83. — ² Lit. commun. anno 1488. p. 25. — ³ Lib. 111. Ep. com. an. 1488. p. 467. — ⁴ Lib. iv. lit. com. p. 58. — ⁵ lb. p. 413. — ⁶ Volat. l. vii. — ⁷ Infiss. Ms. arch. Val. et ex eo Violar. in Vita Innoc. VIII. — ⁸ Ext. in Bull. in Innoc. VIII. const. 16.

opem discessuræ ex humanis animæ compre-
cari, sociareque ad locum supplicii ac sepulero
piè mandare consueverunt.

24. *Lusitani devehunt sacerdotes ad Congi-
tanos.* — Exeunte anno ¹ Joannes Lusitaniæ rex
in Ussiponensi portu classem trium navium
majoris alvei præfecto Gonsalvo Sousa instrui
jussit, ad sacerdotes subvehendos, qui regno
Congi sacra Christiana illaturi erant, necnon
regis Congi oratorem biennio ante baptismo
lustratum, tum adolescentes præstantis indolis,
qui lingua Lusitana, nostraque religionis myste-
riis apprime eruditi fuerant, ut sermonum
administri inter Evangelicos præcones atque

¹ Jo. Baros. dec. 1. Asia l. III. c. 9. Osor. l. III.

occiduos Æthiopus gentilitiis erroribus involu-
tos forent. Laborabat tum pestilentia morbo
Lusitania, nec tanta adhiberi cura potuit, quin
aliqui e classiariis inficerentur adeo, ut in pro-
montorio viridi circumagendo Gonsalvus Sousa,
cui classis imperium erat mandatum, Joannes
Sousa regius orator, aliique viri insignes peri-
erint, magnusque terror navigantes invaserit, ne
universi alii post alios interirent. Auxit peri-
culum discordia, cum plures navarchi classis
præfecturam exambirent: demum Ruizio Sosæ
delatus honos est, Deique ope liberati lue, feli-
cibus auris ad regnum Congi appulerunt. Ut
vero Christiana religio in ea Æthiopiæ parte
defixa altissimis radicibus fuerit, proximo anno
dicetur (1).

1) Hoc anno Salisburgensis tota provincia convenit in Concilium Salisburgum die XIX Octobris. Hujus Concilii Acta ex Lunigii
Spicilegio in postrema Veneto-Labbeana Conciliorum collectione representantur, ex quibus nonnulla nova forte et minus explorata libere
hic censeo opportunitum, cum aliqui adnotationes ad emendandos annalista lapsus hoc anno nulla alicujus momenti occurrant. In quo-
dam ejus canone cujus exordium: « Copientes affectum devotionis etc. » edicitur singularum parochiarum sacerdotes singulis diebus Domi-
nicis conveniant in Ecclesiam, ut solemnem lustralis aquæ et salis consecrationem præstent, qua occasione invitari monet populum, ut
templum ipsum consueto in supplicationibus more cum ipsis sacerdotibus circumeat. Qui sane ritus singularis est et animadversione non
indignus. Auctoritate Concilii Basileensis in decretis suis edendis persæpe Patres Synodi hujus utuntur, ex quo de auctoritate ejus Con-
cilii apud Germanos argumentum deducitur. Denique Constitutio Martini promulgata Constantiæ anno Pontificatus primo, die XIV kal.
Januarii, palam in Concilio lecta et promulgata est. Porro ea Constitutione confirmantur leges quædam Frederici II et Caroli IV impera-
torum de clericorum immunitate, de toto locorum sacrorum asylo aliisque Ecclesiasticæ libertatis juribus. Has leges primo quidem Constans-
tense Concilium approbaverat et admiserat. Dem Martinus V inter alia Concilii hujus statuta, ea pariter quæ ad confirmationem earum
legum spectant, auctoritate sua rata habuit, ita tamen ut Bullam ea de re daret, in qua statuti Concilii Constantiensis ne meminit
quidem. Hanc Martini Bullam nec in Actis nec in Appendice documentorum ad Concilium Constantiense pertinentium apud Labbæum
uspiam legi. Quare ex hoc primum Concilio innotescere opinor. Demum Basileenses Patres eas pariter imperiales leges confirmarunt,
edita Constitutione legenda apud Labbæum in Appendice I ad Concilium illud num. 31. Quæ prorsus ipsa est ad verbum Constitutio Mar-
tini V, resecto Pontificis nomine, et Concilii Basileensis titulo substituto. Ex quo Basileensium illorum audaciam mirere, qui editam sub
Pontificis Romani nomine Constitutionem, tanquam minoris esset auctoritatis, ut majorem obtineret, Concilii nomine promulgandam
censuerunt.

Hactenus de Concilio ab annalista emisso. Modo vero pauca quædam in Annalibus emendanda sive illustranda sunt. Matthias Hungariæ
rex, nec die Mercurii, nec die Martis obiit. Cum enim nonis Aprilis anni hujus decesserit, die Luna, quæ cum die illa mensis eo anno
componchatur, obiisse necesse est.

Ad num. 23 scribit annalista sodalitiū Misericordiæ hoc anno Pontifici Diplomate confirmationem obtinuisse. Cœpit tamen illud
præcedenti anno, ut adnotat Romanus in Diario vulgato Rer. Ital. tom. III part. II, ubi tamen mendo, sive Ms. Codicis, sive typhotetæ.
rebus anni MCDLXXXIX per errorem annus MCDLXXXVIII præfixus est.

MANSI.

INNOCENTII VIII ANNUS 7. — CHRISTI 1491.

1. *Ercisum Hispania Maurorum imperium.*
— Anno excurrentis sæculi nonagesimo primo,
Indictione nona, convulsum est ex Hispania
Mauricum regnum, ¹ quod magno religionis

dedecore, cum ad illud Christianorum colluvies
patria sacra damnatura conflueret, octin-
gentis ferme annis steterat, ac demum Granata,
superstitionis Mahumeticæ in Occidente arx, in
quam toties excitus Afer ferrum facesque im-
manissimis eruptionibus per Hispanias tot sæ-
culis circumtuleral, octimestri obsidione ad
deditionem compulsa fuit, Ferdinandi et Elisa-

¹ Infess. Ms. arch. Vat. sign. num. 414 et alij. Ælius Ant. Nebr. in præf. dec. 2. Luc. Mar. l. XX. Sur. l. XX. c. 8 et seq. Marian. l. XXV. c. ult. Paul. Lang. in Chron. Citiz. Trith. in Chr. Sponh. Bosius p. 2. l. XIV. Volat. l. II. Sabel. En. 40. l. VIII et alij.

bethæ virtute ac felicitate : « Res titulo », inquit Nauclerus, « sane dignissima, et litteris aureis scribenda : his auctoribus Bethicam Granatæ regnum, quod jam octingentis ferme annis Maurorum moribus et legibus obtemperabat eum maxima Christiani nominis ignominia, hac nostra ætate fuisse recuperatam ».

2. Auxit vero reportati de Mauris exeis triumphum gloriam, quod observat Elius Antonius Nebrissiensis, nempe nunquam Barbarorum ipsorum res auctiores militum numero, robore et exercitatione, armorum opumque ad stipendia persolvenda vi fuisse, quam cum hoc bellum cœptum est; quippe qui ea freti audacia induciarum fidem violarint, ut insitam sævitiam Christiano eruore explerent. Describit Mauricæ potentie statum idem auctor : « Ad septies, inquit, mille stipendiarios equites e publico in belli procinctu semper habebant, præter evocatorum gregariorumque innumeram multitudinem, nam peditum tantus erat numerus, ut Granata ipsa in medio totius regni situ posita, neque ad bellicos tumultus parata, uti ferebatur, solita sit per singulas urbis portas, quæ numero erant septem, ferentiariorum sagittatorumque ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet, ad stipendia militum persolvenda, arces muniendas, machinas aptandas, aliaque ad tantum bellum necessaria, si quis tractus illius angustias et soli malignitatem, præruptaque montium consideret, incredibile quod sum dicturus videbitur : dicam tamen nihilominus : septies centum mille aureos patrios regi suo Granatæ regnum quotannis pendebat, qui numerus ratione ponderis in ducales nostros aureos in decies centum mille excrevit, etc. ». Pergit narrare quibus rationibus barbaricus census augetur. At hæ tantæ opes viresque exhaustæ duorum Maurorum regum discordia, qua usus Ferdinandus cum omnes maritimos portus occupasset, ne ex Africa auxilia venirent, cum alias arces fere omnes subegisset, Granatam tanquam collisi serpentis minax caput, hujus anni appetente Vere, conterere paravit, de qua ulla expeditione hæc narrat Joannes Mariana ¹ :

3. « Hyeme Hispali exacta, reges Ferdinandus Isabellaque bellum repetunt. Ad Alcalam regalem regina cum filiis restitit ad omnes casus parata, brevique iisdemque vestigiis securaræ gloriæ et periculi futura particeps. Ferdinandus, procerum adventu et militum, quos urbium conventus suis stipendiis submittebant, aucto exercitu, trinis castris in Granatæ conspectum sabbato ad nonum kal. Maii salutis anno mcdxci, ad Guetaris, id pago nomen est, sexto ab urbe lapide scaturigines cum ventum esset, ex iis locis Villenæ marchionem, et tria equitum mil-

lia in vicinos montes prædatum mittit ». Et infra : « Quinquaginta millia militum erant, quinta equitum parte, Hispanæ juventutis flos ingenti delectu contractæ, vivida virtus vigensque ». Inde nunquam efferre pedem nisi debellata Granata Ferdinandus et Elisabetha decrevere, urbemque novam, in qua exercitus tuto hybernet, condidere. Designata est quadrangulari forma, imposito Sanctæ-Fidei nomine. Quod cum fama et auditione accepisset Innocentius, divinæ gloriæ amplificandæ cupidus, spontaneo instinctu motus amplissimis muneribus sacris eos affecit ¹, qui Ferdinando regi subsidia præstarent hac de causa :

4. « Ad futuram rei memoriam.

« Cum, sicut evidentiæ rei jam demonstrat, ac toti jam pene orbi notissimum est, rex et regina præfati (nimirum Ferdinandus et Elisabeth) ut veri Catholici reges et principes suorum progenitorum, qui non sine maximis impensis, suaque et subditorum suorum sanguinis effusione, multas insulas, terras atque portus a spureissimis Saracenis et aliis infidelibus occupatas ad Catholicam fidem reducerunt, et ab eorum tyrannide recuperarunt, vestigia secuti, adversus ipsos Saracenos regni Granatæ, ut illos etiam ad fidem ipsam reducant, ex innata eorum erga Christianam religionem devotione, ac ferventissimo zelo domus Dei a longo tempore citra bellum hujusmodi cœperint, et contra ipsos Saracenos arma forli constantique animo susceperint, et jam pæne totum ipsum regnum Granatæ, excepta ipsa civitate Granatæ, cum nonnullis aliis parvis locis non sine etiam maxima Christiani sanguinis effusione, et eorumdem regis et reginæ ob insidias ab ipsis perfidis Saracenis sæpius in eos paratas et conjurationes factas vitæ periculis, ab eorum tyrannide recuperaverint, et eorum ditionem subegerint, ac quamplurimos Christi fideles, qui longo tempore in durissima servitute ab ipsis Saracenis detenti fuerant, ab hujusmodi servitute liberaverint, (quod si forsitan non fuisset, profecto dubitandum erat, ne præ nimia desperatione fidem abnegare cogerentur,) ac anno præsentis in obsidione ipsius civitatis Granatæ, quæ fortissima et ingenti populo ac bellicosis viris, et machinarum apparatibus munitissima existit, quam continue, nullis laboribus nullisve periculis parcendo, obsessam tenuerunt, prout tenent, ac in ædificatione cujusdam munitissimæ et inexpugnabilis civitatis, quam miro quodam et celerrimo opere ante ipsam civitatem Granatæ ad illius totalem expugnationem sub denominatione Sanctæ-Fidei construi fecerint, ac in devastatione agrorum dictæ civitatis Granatæ maximas et intolerabiles impensas subierint, nec unquam ipse rex et regina ces-

¹ Marian. l. xxv. c. 16.

¹ Lib. LX. Bull. p. 134.

sent, ut rem ipsam cum tanta fidei nostræ exaltatione ad finem debitum perducere possint, et jam forsam res ipsa ad totalem perducta fuisset effectum, si regis et reginæ præfatorum facultates ad tantam rei molem perferendam suppeditissent, etc. ». Subdit Innocentius tantam esse illius Maurici belli molem, ut non tantum profundendæ opes sint a fidelibus, sed etiam fundendus sanguis ad Christi fidem propugnandam. « Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno MDCXCI, kal. Octobris, Pontificatus nostri anno VIII ».

5. Structa est urbs Sanctæ-Fidei, Mahmmetianum a Granata excisura, rapido opere, mœnibus, turribus, fossis, aggeribus, vallo munita finitimorum populorum diligentissimis laboribus, nec minora edita fuere fortitudinis exempla in propulsandis Granatensibus, qui crebris eruptionibus ad disturbandum opus irruerant præcipites, de quibus variæ strages editæ, adeo ut ex equorum fere quinque millibus vix trecenti superfuerint : « Quæ res, » inquit Lucius Marinæus Siculus ¹, « Granatensi bello finem invenit: Granatæ namque rex Boabdelis, suis equitibus amissis, et civitatibus quatuordecim, centumque oppidis a Christianis expugnatis et captis, atque depopulatis agris, cum intra Granatæ muros ingentem multitudinem et hominum millia fere ducenta sine comæditibus alere non posset, et omni spe subsidii destitutus de faciendâ deditione cogitavit ». Terrebat ipsum exstructa nova civitas e qua reges Christiani nisi victa Granata recessuri non essent, atque in ea duodecim equitum, peditum centum millia numerari audiebat². Quamobrem deditionem fecit iis pactionibus³, ut Mauri urbem et munitiones Ferdinando traderent : possessiones suas patriamque superstitionem retinerent : Mauricis viverent legibus, denique iis, qui in Africam trajicere vellent, sua divendere et libere migrare fas esset integri triennii decursu : Christiani vero, qui in barbarici carceris squallore jacuerant, inde liberi emitterentur. Hanc concordiæ formulam Maurus, superstitionis Mahumeticæ opinione apud suos conspicuus, disturbare conatus est, inque suam factionem viginti hominum millia traxit : mobilitate quippe vulgus Mauricum in varias versari partes distrahique solet : verum fame aliisque belli incommodis attriti subdenda victoris jugo imperioque colla consenserunt, atque ita proximo incunte anno maxima cum rei Christianæ gloria Granata, ut videbimus, fuit recepta.

6. *Præcones Evangelici magno gaudio et fructu a Congitanis suscepti.* — Propagavit interea hoc anno apud Occidentales Æthiopas divina pietas Evangelium, apud quos nulla religionis Christianæ illis illatæ extabant vestigiâ : cujus po-

puli a veteri dæmonum superstitione ad divinum cultum traducti circumstantias rei inter alios accurate describit Joannes Barrosius ¹. Lusitana classis, quæ extremo anno superiori Ulissipone solverat, mox atque ad regni Congo provinciam, cui Sono nomen est, applicuit, illius princeps regis patruus ætate affectus, cognito divino instinctu præconum evangelicorum appulsu, magna nobilium stipatus caterva festo buccinarum clangore tympanorumque sonitu venientes ingenti lætitia excepit, et Christiani Æthiopsis interpretis opera imbutus sacrorum Christi cognitione, salutaribus aquis ablui postulavit, ne in eo ætatis flexu sibi quid humanitus accideret, tantoque beneficio, quo se a Deo affici sentiebat, extracta mora fraudaretur, dum sacerdotes ad Congi regem irent redirentve. Assensit piis ejus volis Ruizius Soza, et in æquata planitie ex ramis arborum ædes sacra contexta est, in qua posita tria altaria decentissimo ornatu rite instructa : cui sancto operi omnes principis Sono filii dignitateque spectatissimi viri interfuere, quos ipse baptismali fonte lustrandus pia oratione, quam Spiritus sanctus suggerere videbatur, allocutus, divinam misericordiam extulit, quæ cœlestem doctrinam, parituram æternam salutem, ad regnum Congi demisisset, addiditque a se Christiana sacra ob grave senium suscipi antequam rex cœlesti lavaero expiaretur; tum etiam velle se, ut filius tenellus annis una cum ipso iisdem sacris initiaretur, cum ætatis imbecillitas, ne ea poscere posset, obstaret. Quibus auditis filius natus maximus principatus hæres se etiam baptismo lustrari poposcit, sed id beneficium consulto extractum, ut Congi rex prius illius honoris prærogativa gauderet.

7. Celebrata est ea baptismalis principis Sono pompa die Paschæ, quæ in tertium Aprilis excurrentis anni MDCXCI incidit, cui viginti quinque millia et eo amplius Æthiopum interfuere, qui principis sui exemplum secuti baptismalia sacra suscepissent, nisi eadem causa, qua ejus filius, retardati fuissent. Innotuit est Sonitarum regulo Emmanuelis nomen, quod regis Lusitani frater patruelis gerebat, cujus rei fama ubi ad Congi regis aures pervenit, tantam illi lætitiâ attulit, ut littoream oram leucarum triginta intervallo exporrectam ipsi contulerit. Rerum vero divinarum studio adeo inflammatus est Emmanuel, ut sacerdotum amplexus consilium, omnia idola, quæ in suo principatu erant, solemnibus celebrata combusserit, tantaque pietatis signa ex ipso emicuerint, dum sacra mysteria in ea ædificula raptim excitata ramis arborum contexta peragebantur, ut sacramenti Baptismi vim maximam percepisse ostenderet : suæque percupidus salutis de divinis rebus varia percontabatur, quo in extremo ætatis flexu apud Deum gratiam

¹ Marinæus Sicul. l. xx. Surit. l. xv. c. 87. vid. ibi et seq. plura de Gran. stren. pugnis. — ² Id. ib. — ³ Sur. Ann. l. xx. c. 90. Marian. l. xxv. c. 16 et 17.

¹ Barros. dec. 1. Asiae l. III. c. 9. Oros. l. 1. Maffeiurs.

iniret, cum reliquos annos in dæmonum cultu contrivisset.

8. Proficiscentibus ad regem Congi sacerdotibus Christi, inter Barbaros exorta pia contentio est de honoris apice in gestandis sacro ornatu ac vasis ad rem divinam peragendam necessariis, quam suppellectilem sanctam appellabant, jumentorum enim in iis terris inopia onera imponebant capiti. Antequam ad Ambassem Congi regiam urbem pervenirent præcones Evangelici, instructa officii ergo paganorum agmina obviam prodire, quorum festivo cantu omnia circum loca personabant : rex in alto suggestu insidens solio præaltam mithram cultu Æthiopico in capite gestans, sinistrum humerum monili æneo ornatus, dextro regium insigne præferbat, a præcordiis sursum gentis more nudatus, ima vero bombicina veste tectus, venientes præstolabatur, excepitque lætus, ac de Baptismo verbis factis, sacerdotum ornamenta, quæ involuta erant, explicari percupivit : inter quæ eum effigies Christi e cruce pendentis producta esset, ac nostri Christum in signo adoraturi procurbuissent in genua, Barbari eadem pietatis æmulatione corpora provolvere : quæ vero cruce et alio sacro ornatu divina mysteria adumbrarentur significata sunt, nec rex diu noctuque inquirendi de rebus divinis modum faciebat. Lapsis aliquot diebus in populo illo Christiana religione erudiendo consumptis, Joannes Ordinis Prædicatorum, qui aliis sacerdotibus præerat, ac Ruizius Soza, orator Lusitanus, Ecclesiam Deo optimo maximo ponendam decreverunt, in quo perficiendo opere tantis studiis desudatum est a Congitanis, qui inter se onera diviserant, ut cum sacerdotes vigesima nona Aprilis die Ambassem ingressi essent, tertia Maii primum saxum fundamento suppositum fuerit, ac prima Junii templum postea episcopali dignitate insignitum perfectum sit, atque Inventionis S. Crucis nomine consecratum. Quo vero die primum Ecclesiæ saxum jecerunt, rex Congi Baptismi sacramento fuit renatus, eique Joannis nomen, quod Lusitanus rex tam, pii auctor operis, gerebat impositum : sex etiam principes una cum rege sacro latice intincti, centumque et eo amplius animarum millia Ecclesiæ aggregata fuerunt.

9. Concurrerant ii populi nostrorum adventu pellecti, tum belli, quod in Mundequetas insularum, quas Zairus iluvius per regnum Congi decurrens effecit, accolas rebellantes parabat, fama regisque imperio commoti. Ad quos perdemandos cum rex arma ocysus expediret, plurimi apparatus, qui in baptismali regis pompa faciendi erant¹, fuere intermissi. Proficiscenti ad bellum in rebelles regis Ruizius Soza vexillum crucis effigie illustratum concessumque ab Innocentio papa, ut in bello adversus impias gentes præferretur, e manu tradidit, monuitque,

ut confideret, virtute crucis victoriam de hostibus se relaturum. At regina abeuntem regem conspicata, dolensque Joannem præconum Evangelicorum principem eum aliquot sociis contracto ex cælo æstuoso morbo extinctum, expectare abnuvit, ut post confectam in hostes expeditionem Christo nomen daret; sed confestim illius sacris imbui percupiens, Leonoræ nomen, quod habebat regina Lusitana, in Baptismali lavacro accepit. Nec fefellit regem Congi spes, quam in Christo collocavit; gloriosam enim ac facilem victoriam est consecutus : quem adeo præpotentem Lusitani aliquot, qui eum stipavere, aiunt, ut octoginta millia hominum sub signis numeraret. Rediturus in Lusitaniam Ruizius Soza quinque religiosos sacerdotes, e quibus Antonius sociis præerat, reliquit, ad fidem Christi latius disseminandam, a quibus adeo feliciter navata opera est, ut religio in Congi regno maxime effluerit, præcipuis Alfonsi regis filii natu maximi auspiciis, qui reversus ex regni finibus, in quibus adversus finitimos bellum gerebat, sacrum Baptisma in Ambassensi Ecclesia, Alfonsique nomen quod filii erat Lusitani regis, suscepit¹, magnamque procerum multitudinem, et alios, qui ad visendam sacram celebritatem confluxerant, veri Dei cultum pellexit. Ut vero ejus fratris, gentilitiis superstitionibus irretiti, opera dæmon nascentem Congitanam Ecclesiam veluti in cunis præfocare annis sit, dicetur inferius².

10. *Spes fidei amplificandæ inter Jalophos ad irritum cadit.* — Affulsit etiam non exigua inferendi Jalophis Æthiopiæ Occidentalis populis Congi finitimis, qui Gambea et Zanaga fluminibus perluuntur, Evangelii spes, quæ funesto postea exitu abrupta est; eorum enim rex Bemornus, qui antea Christianos advenas amice perhumaniterque tractabat, cum suas opes eorum commerciis augeri cerneret, regno pulsus propinquorum insidiis, in Lusitaniam perfugit, ut Christianis armis regno restitueretur, atque hoc anno Christo nomen dedit, ac Baptismo fuit lustratus, et Innocentio VIII per litteras obedientiam detulit, ut refert Maffæus³ : « Baptizari, inquit, cum suis, (ii erant viri nobiles, ad quinque et viginti,) et Joannem de regis nomine se dici voluit. Celebratum est mysterium tertio nonas Novembris anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, mira pontificum et procerum gratulatione et frequentia », et infra : « Neophytus Romano Pontifici per supplices litteras rite obedientiam detulit, idemque in Lusitaniæ regis ditionem, jure beneficiario ac voluntaria ditione concessit, ac se, modo amissa reciperet, Lusitanis ad interiores Libyæ reges ac pretiosa

¹ Jo. Barro. l. III. c. 10. et Oros. l. III. — ² To. XX. an. 1521. — ³ Maffæus l. I.

metalla ducem fore professus est ». Instructa est Lusitana classis viginti navium validarum ad eum in solium suum restituendum, in eamque, præter nautas et propugnatores, etiam Evangelici præcones ad cælesti doctrina imbuendos Barbaros impositi : sed dum ad Zanagæ ripam classis manebat, arxque exædificabatur, Petrus Vasæus classis præfectus talophum regem ferro confodit sive perfidia suspicionibusque incitatus, sive iracundia exardescens ob crebra Lusitanorum carli solique gravitate pereuntium funera : ita magnæ spes de amplificanda fide ad irritum cecidere. Penetrare per eas terras ad Abyssinorum regem Christianum optabat Lusitanus, sed ob interjacentes vastas solitudines non potuit. Ut vero, superato promontorio Africæ in Austrum procurrente, juncta cum iis societas fuerit, suo loco dicitur : nunc ad Europæas res traducendus est sermo.

11. *Hungaria interno externo bello dilaniata.* — Ardebat ¹ multiplex bello externo internoque Hungaria, qua occasione Turca ad eam opprimendam incurrit. Itaque Christiani principes ab Wladislao Hungariæ et Bohemiæ rege pacandi fuere, ut deinde armorum molem adversus communem hostem omnibus formidandum converteret. In primis Albertum fratrem, facto de pace colloquio VIII kal. Martii, sibi conciliavit, traditis illi quibusdam Silesiæ urbibus, et vectigali nummario : cum etiam episcopi Varadiensis opera adversi Hungarorum et Polonorum exercitus sese fœdere junxerunt. Perfunctus Polonico bello Wladislaus, adversus Maximilianum Romanorum regem ad repetendas ab eo Hungaricas urbes contendit. Potitus ille Hamburgi arce fuerat, atque ad Viennam Bohemicum exercitum fuderat ² : cumque a patre Friderico, qui Austria contentus abstinentendum a Pannonia censebat, militaria stipendia impetrare non potuisset, Germanorum principum conventum apud Vindelicos coegerat : sed ii primarium imperii principem regem Bohemiæ bello petendum negarunt, qua occasione auctus Wladislaus Vespriminium, Sabariamque et Albam Regalem XIV Septembris ditioe recuperavit. Adhibita præterea est a Casimiro rege Polonia Pontificia auctoritas ad Maximiliani Wladislaique lites componendas : « Casimirus regis pater », inquit Bontinius ³, « Poloniae rex legatos alios ad Fridericum imperatorem et Maximilianum filium misit, qui eos orarent, ne Hungariæ bellum inferre, et Wladislaum filium suum regem Hungariæ rite coronatum armis persequi vellent, seque, si id facere perrexissent, illorum injurias non neglecturum : decrevit alios ad Innocentium Pontificem maximum, qui eum obtestarentur, ut ipse

ore suo Apostolicæ senatus auctoritate Wladislaum Hungariæ regem creatum confirmaret, competitoresque regni ab armis adversus eum ferendis deterreret ».

12. In congressum eum venissent legati regum vix concordiae rationes explicare poterant, quod Maximilianus soli tantum Wladislao ob sanguinis conjunctionem Hungarici regni jure se cessurum affirmabat. Demum cum Hungariam Turca discerperet ob Christianorum dissidia, atque etiam Albertus ob fratris imbecillum valetudinem res novaret, Maximilianus etiam Suevorum opera Moraviam infestaret, pax his legibus ab Hungaris mense Novembri admissa : « Re », inquit Bontinius ¹, « diu multumque agitata, tandem ex regis auctoritate his legibus est transacta : uti pacta cum Matthia rege de restituenda corona inita renovarentur, ut regnum Hungariæ ad Maximilianum, aut eo mortuo ad legitimos ejus hæredes recideret, si Wladislaus sine filiis legitimis decessisset : interea, ut regni titulus penes ambos resideret : ut pro belli superioris impensis Wladislaus Maximiliano centies mille nummum aureum penderet ; ne summi honores ulli, ut duumviratus, sacri diadematis, palatinatus, ut munia tam sacra quam profana et provinciarum præfecturæ, nisi interposita amborum auctoritate, et jurejurando utriusque dato, capi possent : ut eosdem uterque amicos, rebelles hostesque haberet, jureque societatis alter alterum bello juvaret, Hungaros Germanosque eodem loco atque honore haberet : ne Hungaris ullis fraudi esset, quod ad Maximilianum se contulissent, neque ulla aut nota aut pœna affici propterea possent, sed bonis suis, quæ publicata fuerunt, restitutis eodem, quo fideles, loco ducerentur et essent. Ad postremum ut omnes antistites et metropolitæ, proceres, præsides, legatique, et civitates cum universa nobilitate legatis Maximiliani presentibus se has fœderis leges inviolatas in perpetuum cum sua posteritate servaturos jurarent. Pax populo, his tamen suppressis conditionibus in magna omnium expectatione, renuntiata est ». Has pactiones ægre tulere nonnulli Hungari ; cum tamen Hungaria mox illius concordiae beneficio e maximis malis erepta sit, quippe versis in Albertum, qui bellum redintegrarat, armis, is tandem victus acie pacem admittere, atque receptis captivis impedimentisque, cedere Pannonia coactus est.

13. *De armis in Bajazethum vertendis actum.* — Sublata vero intestina Hungariæ bella Romani Pontificis studio et sollicitudine indicat Vialardus ², qui ex Apostolicis Diplomatum tradit cardinalem Reginum in Hungariam, Poloniam, Prussiam Russiamque amplissima auctoritate instructum decretum fuisse legatum

¹ Bonfin. dec. 5. l. 1. Crom. l. XXIX. Dubr. l. XXXI et alii. —

² Bonfin. sup. l. 1 et II. — ³ Bonfin. dec. 5. l. II.

¹ Bontin. dec. 5. l. II. — ² Vialard. in Vita Innoc. VIII.

e latere, ut sacrum in Turcas bellum urgeret, communi namque Pontificis ac regum consilio constitutum erat ut duo validissimi exercitus terrestres in Bajazethem educerentur, quorum alteri ex Hungaris, Bohemis, Polonis, Valachis, Prussis, Lituanis, Russis conflato Wladislaus rex summo cum imperio præesset, cui a Pontifice adjungendus erat legatus Apostolicus, atque in Bulgariam Thraciamque irrumperet: alterum vero Maximilianus Romanorum rex ex Germanis, Danis, Belgis, Burgundionibus Gallisque voluntariis colligendum ductaret, socialibusque cum Wladislao armis per finitimas Barbarorum provincias irrueret: at vero classis florentissima instruenda erat in portu Veneto, atque subsidiariis Anglorum, Scotorum, Hispanorum, Gallorum, Italorumque principum navibus apparatibusque bellicis munienda et augenda, eaque ingentes peditum equitumque copiae transportandæ erant, cujus imperium vel a Carolo Francorum, vel Henrico Anglorum, vel Ferdinando Hispaniarum rege susciperetur. Illi Innocentius pluribus cardinalibus stipandus se committere decreverat; at si nullus eorum regum id munus suscipere vellet, legatum Apostolicum eidem classi præficiendum sancitum fuerat: eodemque tempore Caitheus Ægypti sultanus irruere in Asiaticas Turcarum provincias pollicebatur. Verum licet Christiani reges ad tam præclaram militiam paratos se obtulissent, jamque ab Innocentio ducenta aureorum millia in comparanda classe collocata essent, Gallus etiam rex duodecim majoris alvei naves egregie instructas submisisset, imperata etiam clero essent decumæ, consiliis non respondere exitus.

14. Interea Turcæ ex intestinis Hungarorum bellis sumpta audacia imparatas milite provincias finitimas aggressi, omnis ætatis sexusque homines in servitulum abduxerant, Christiana templa incenderant, et obvia quæque ferme ad Varadinum usque, necnon Croatiam, Transilvaniæque limilem populati sunt, et Sabazium arcem munitissimam obsidione cinxere. Ut autem postea fusi profligalique fuerint, proximo anno dicetur. Interea non omnino impune factæ eæ Turcarum excursiones, quandoquidem ad Hunam annem in Croatia non exigua illorum manus¹ vel cæsa vel capta est.

15. *Inter Maximilianum et Gallorum regem orta discordia.* — Composito porro Hungarico bello, Maximilianus Cæsar implicitus Gallico est, provocatus a Carolo Francorum rege genero², qui non modo socero Margaritam filiam remisit, verum etiam Annam, ad quam Britannia-Minoris speclabat imperium, jam Maximi-

liano desponsam, matrimonio secum junxit, ne Britannia a Gallia divulsa, redactaque in Cæsaris potestatem ingentium postea bellorum cladumque materies inde nasceretur, id autem jure factum refert Nauclerus¹: « Franci, inquit, nihil in his perperam affirmant actum, nam, ut aiunt, domina Margareta annum nondum agens quartum ad Carolum tunc Delphinum Viennensem sperati ad pacem matrimonii gratia deducta est: quod quidem pactum de nuptiis rex Romanorum semper improbaverit, tum quod a Flamingis, se inconsulto et reclamante, conflatae conjurateque essent, tum quia major æquo dos designata fuisset. Accessit his implacabile regis Romanorum in Carolum, unde non mirandum si ipsa his cognitis nondum adulta remissa est, cum impuberis ante pubertatem inanis sit assensus, et dum pubescunt licitum est illis sponsalium pœnitere, ut indicant canones sacri. Quin certior factus Carolus nullo conjugali fœdere cuiquam mortalium virginem obnoxiam teneri, sed omnia per simulationem acta cum rege Romanorum, ne scilicet gens Britannia Franco regi se dederet: quod ex eo constare volunt, nam etsi procuratores a rege Romanorum quatuor essent missi, nulli illorum tum erat in solidum conjugii gerendi decreta facultas, prout de jure fieri debebat, et si legitimo aliquo procuratore matrimonium gestum fuisset, illud nihilominus pro non ratihabitione confirmari lex statuit, cum quæ instituta in eo negotio omissa inveniuntur, unde cum spes alia pacis nulla compendiosior occurreret, quam virginem a Franco rege duci, uxorem duxit: quibus quidem nuptiis religiose celebratis accidit, ut Britonum omnium assensione pax facta sit ».

16. Gestum in Britannia bellum² a Franco fuerat cum supremo in eam provinciam jure contenderet Ludovicum ducem Aurelianensem hostem pronuntiatum excipi non debuisse: quem victum acie in vincula conjecit, demumque sororis rogatu carcere emisit: defuncto autem Francisco duce, disceptabat ejus filiam principatus hæredem externo principi non nubendam. Pellekti vero sunt a Maximiliano in illius belli societatem Henricus VII³ Anglorum, ac Ferdinandus Hispaniarum reges: et quidem Henricus, re male a suis in Britannia gesta, trajectis in Galliam ingentibus copiis, Boloniam castris cinxit, sed ubi a Maximiliano nullam afferri opem intellexit, redintegrata cum Carolo pace rediit in Angliam. Ferdinandus⁴, autem Hispanus subsidiarias in Britanniam copias submisit ac deinde etiam composita lite revocavit, cum in spem venisset recipiendi Comitatus⁵ Ruscinonensem et Ceritanum, pollicente Carolo,

¹ Bonfin. dec. 5. l. 11. — ² Ms. arch. Vat. sign. num. 114. Com. l. VII. c. 3. Gaguin. in Carol. VIII. Trith. Chron. Spon. Sabell. Enn. 40. l. VIII. Surit. l. XX. c. 87. Marian. l. XXVI. c. 4. Polyd. l. XXVI et alii.

¹ Naucl. vol. 2. gen. 50. — ² Gaguin. in Carl. VIII. et Polyd. l. XXVII. — ³ Id. ib. — ⁴ Marian. l. XXVI. c. 4. — ⁵ Ibid.

qui Ludovici XI patris sub mortem B. Francisci Paulani Minimorum conditoris monitis ita præcipientis supremam voluntatem exequi decreverat. Restitutum porro fuisse Ruscinonensem Comitatum Ferdinando, tradit Gaguinius¹. Quod vero ad Maximilianum attinet; illum, post multas acceptas illatasve in bello clades fessum, fœdus cum Carolo Neapolitanam expeditionem meditante, receptis² urbibus, quæ dotis nomine attributæ fuerant, pepigisse suo loco dicitur.

17. *Innocentii Constitutiones pro libertate Ecclesiastica tuenda.* — Interea Innocentius³, asserendæ Pontificiæ auctoritatis libertatisque Ecclesiasticæ tuendæ causa, sanctionem edidit adversus eos, qui Pontificia imperia pro illis, qui ad Apostolicam Sedem confugerant, data variis artibus ac dolis eludebant nec perfici sinebant: « Hac nostra, inquit, perpetua Constitutione statuimus et ordinamus, quod omnes et singulæ personæ tam sæculares quam regulares, cujuscumque ordinis, status, gradus, et præminentia seu ordinis existant, contra quas in eadem curia causæ, quæ in illa tractari consueverunt seu possunt de jure vel consuetudine commissæ sunt, vel in futurum tam per appellationem seu devolutionem, ad illam, aut alias quomodolibet committerentur; et quæ citationes hujusmodi in vim commissionum Apostolicarum decretas vel decernendas, aut quævis alia mandata seu rescripta Apostolica justitiam vel gratiam continentia, quominus juxta illorum tenorem executioni demandentur per se vel per alium seu alios, directe vel indirecte, quovis quæsito colore impedire aut impediri facere, seu clericis, ut beneficia Ecclesiastica renuntient, aut juri in illis sibi competenti cedant, vel a persecutione causarum et jurium hujusmodi desistant mandari facere præsumpsint, aut pro illis impediendis et renuntiandis ad principes seu officiales sæculares, publice vel occulte, per se vel alium, quovis quæsito colore recursum habuerint, causam perdant, et omne jus tam in petitorio, quam possessorio in re vel ad rem, de qua agitur, eis competens, eo ipso amittant, et ad beneficia sic renuntiata obtinendum inhabiles existant. Aliæ vero personæ Ecclesiasticæ, seu etiam sæculares, quas causa hujusmodi non tangit, executionem citationum hujusmodi, aut aliorum quorumcumque mandatorum, seu rescriptorum et provisionum Apostolicarum, ut præmittitur, impediendes aut impediendis hujusmodi auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, directe vel indirecte præstantes, cujuscumque conditionis vel præminentia existant, sententiam excommunicationis eo ipso incurrant, a qua (præterquam in mortis articulo constituti et satisfactione præ-

via) ab alio, quam a Romano Pontifice pro tempore existente, et canonice intrante, absolutio- nis beneficium nequeant obtinere ». Adjectæ aliæ in tabelliones pænæ, qui de exequendis citationibus ejusmodi publica documenta conficere detrectarent, iisdemque abrogatum munus. Jussi præterea universi præsules eandem sanctionem promulgare. *Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCI, VIII kal. Februarii, Pontificatus nostri anno VIII.*

18. *Jacobi Alemanni pius obitus et miracula.* — Hoc anno, secunda Octobris die, ad Dominum migravit Bononiæ Jacobus Alemannus⁴, patria Ulmensis, Dominicanæ familiæ alumnus, sanctitatis opinione dum vixit et post mortem miraculis clarus, cujus felicem obitum ita describit Leander in ejus Vita: « Annos erat natus quatuor et octoginta B. Jacobus, cum in validitudinem incidit, quæ illi suprema fuit. Intelligens ipse finem advenisse suæ vitæ, vocavit ad sese illum, cui ægrotantium cura commissa erat, et ait: Ego, frater, jam delibor et tempus meæ resolutionis instat: proin rogo te huc voces insignem doctrina et religione virum, magistrum Vincenlinum Castronovensem, monasterii hujus præfectum, cui delicta mea generaliter confiteri volo. Quod ubi fecit et plenam remissionem ex more assecutus est, accessit ad eum ex cœnobitis unus, cui Dionysio fuit nomen, cui intestina fluebant, spei ac fiduciæ plenus et ait: Dilecte frater, tu quidem ad patriam properas, ego autem atroci morbo hic crucior, nec cantare possum, nec concionari: sed te per Deum rogo, ad quem tendis, ut cum illi junctus fueris, memineris mei, ac tuis precibus hanc a me molestiam depellas: qui se quidem id facturum spondit. Cum autem ad ultimum devenisset, priusquam expiraret, ipse sibi manus decenter et pedes composuit, et ita felicem efflavit animam: continuo autem color, qui morienti, ut solet, abierat, et vultus quædam hilaritas, et per totum corpus candor eximius rediit et claritas admirabilis, ut nulli dubium esset quin recta in cælum migrasset. Is autem, cui intestina, sicut modo dixi, fluebant, quique illius opem paulo ante petierat, accedens ad ejus cavader et multo cum fletu amplexatus cœpit promissa reposecere, et rogare ut sui memor esset: nec promissam ille opem distulit, nam priusquam inde abscederet, sese diro prorsus liberatum morbo sensit. Obiit autem B. Jacobus anno ab adventu Christi MDCXCI, V idus Octobris ». Sepultus est in claustrali ædicula ob conceptam opinionis sanctitatem, segregatusque aliis, cumque eo hominum utriusque sexus promiscua multitudo conflueret, assentiente urbis episcopo Juliano cardinale Robureo, postea in Pontificatu Julio II,

¹ Gaguin. in Carl. VIII. — ² Comin. l. VII. c. 3. — ³ Ext. in Bull. in Innoc. VIII. const. 17.

⁴ Jo. Anto. Flamin. et ex eo Sur. to. v. die XI Octo. Lean. l. VI. de vir. illust. Ord. Præd. ex eod. Flam. Carol. Sig. l. IV. de Epis. Bononiens. in Juliano Robureo.

nuncupato, ad B. Thomae sacellum translatus ¹ ejus corpore reperla, plurimaeque miracula, ejus est ocululo post, nec ulla corruptionis labes in implorata ope, a Deo patrata fuerunt ¹ (1).

¹ Id. ib. car. Sigon. ubi sup.

¹ Leand. ubi sup.

(1) Omnes quotquot consulti chronologi recitatas hic ab annalista litteras, Ecclesiasticae libertatis assertrices, in hunc annum conjiciunt; quibus fucum fecit annus MCDXCII, quo consignatae leguntur. Verum ad sequentem annum pertinere ex eo constat, quod annum illum cum anno Pontificatus VIII et mense Januario componunt; quae simul omnia nominis sequenti anno MCDXCIII conveniunt; eo enim inenute, stylo veteri adhuc annus MCDXCII agebatur. Profecto Innocentium utroque stylo, veteri et novo, indiscriminatum usum alibi animadverti.

Mansi.

INNOCENTII VIII ANNUS 8. — CHRISTI 1492.

1. *Ob restitutum Christo Granatense regnum ingens tum in Hispania, tum Romae letitia.* — Ineunte anno Christianae salutis nonagesimo secundo supra millesimum quadringentesimum, Indictione decima, Ferdinandus Hispaniarum rex Granatam Maurici sedem imperii, pacificationibus superiori extremo anno confectis, in deditionem accepit, defixaque in altissima arcis turris cruce Dominica conspecta, ex equo in terram desiliit ¹, inque genua in medio exercitu ad pugnam instructo cum sacerdotibus et proceribus provolutus laudes cecinit Deo, qui post tot saecula Baeticam Christianae religioni, pulsa Mahumetica impietate, restituisset; quem pium ritum Joannes Mariana describit. Celebrantque eam victoriam omnium gentium historici, ex quibus Lucius Marinaeus superiora repelens etiam erumpentes e carceribus Granatensibus Christianos, victumque regem barbarum victori obvium, tum in perdomitam urbem triumphalem ingressum ita depingit: « Boabdels Catholicis principibus obsequens, et regia dignitate tituloque privatus, kal. Januariis anno Christianae salutis MCDXCII, Granatae portis reclusis, magnum Christianorum militum numerum in Granatam urbem, et in Alhambra recepit, regiaeque domus turres, urbis portas et omnia munitiona loca Christianorum praesidiis assignavit, posteroque die mane captivos Christianos complures compedibus vinculisque solutos cum quingentis obsidibus, quos se daturum

pactus fuerat ad Catholicos principes, misit in castra. Reges autem Catholici, cum per tentoria distributos obsides observari diligenter et honorifice tractari jussissent, ad captivos Christianos, qui *Benedictus Dominus Deus Israel* decantabant, conversi, cum flentes et toto corporis habitu et vultus effigie deformatos aspexissent, eorum sortem miserantes omnes indulos rebusque necessariis adjuvantes, ad suas domos ire jusserunt, quorum unus, qui sacerdos erat, et non indoctus, antequam discederent: O principes, inquit, caelestes, o Dei optimi maximi fortes et magnanimi duces, qui nos hodierna die gravissimo jugo servitutis vel potius ab umbra mortis et horrendis tenebris ad clarissimam optatissimamque vitae lucem revocastis, vivatis in aeternum, vivatis, et quoniam vobis pro vestris erga nos immortalibus beneficiis gratiam referre non opis est nostrae, eam sine dubio cumulatissimam speratis a Deo, qui pius hominum mentes ex alto prospiciens unicuique pro meritis digna praemia persolvit.

2. « His dimissis, eodem die Catholici principes cum Joanne et Joanna filiis, cum Petro Mendozio cardinale, eumque suis ducibus, et multis equitum peditumque cohortibus instructis Granatam versus proficiscuntur. Quibus ad urbem appropinquantibus, Boabdels quinquaginta ferme comitatus equitibus obviam venit, qui tristi vultu, capiteque demisso, ac flenti similis Ferdinandi regis osculari dexteram contendit, rex autem Ferdinandus manum subtrahens Boabdelem perbenigne suscepit, paucisque verbis ultro citroque per interpretes habilis, ad Isabellam reginam, quae cum prole sua et car-

¹ Burch. Ms. arch. Vat. et aliud Ms. sign. num. 111. Lucius Mar. Sic. de reb. Hisp. l. XX. Mariana. l. XXV. c. 18. Surit. l. XX. c. 92. Tritheim. in Chro. Spon. Raph. Vol. Geogr. l. II. vol. 2. gen. 50. Sabell. Ean. 10. l. VIII et alii.

dinale cæterisque ducibus regem subsequelatur, Boabdellis accedens idem fecit, quam regina pari benignitate recepit, et ad spem meliorem verbis honorificis hortata est. Cum autem prope urbis mœnia pervenissent, Ferdinandus Talaricus Abulensis episcopus et Granatæ urbis archiepiscopus designatus, qui crucis vexillum præferbat, altiorem arcis Alhambrae turrem conscendit, et erectam crucem reliquaque vexilla cunctis ostendit, quam cum Catholici principes, regiaque proles, et universus exercitus flexis genibus, Deo gratias agentes adorassent, et arcis Alhambrae custodiam Igneo Mendozio Tendiliano commisissent, ad urbem novam redierunt in castra, secumque Boabdelem adduxerunt. Ubi permanere statuerunt, quoadusque traditis armis a Mauris, et auctis Christianorum militum praesidiis, in urbem populosissimam tutior esset ingressus. Hic diebus paucis commorati, quibusdam confectis negotiis, et rebus ad urbis ingressum necessariis comparatis, cum multis armatis equilibus, quos ex multis partibus acciverant, et magno sacerdotum numero *Te Deum laudamus* decantante Granatam urbem Deo optimo maximo, cujus auxilio belli peroptatum finem gloriosamque victoriam fuerant adepti, gratias agentes ingressi, valdeque letantes vota, quæ religiose promiserant, persolverunt, deinde certos nuntios cum litteris de victoria, quam Deo juvante de Mauris Christianæ religionis hostibus habuissent, ad Innocentium summum Pontificem, ad cardinales, ad Christianos principes, ad omnes Hispaniæ Siciliaque civitates destinarunt ».

3. De Granata a Mauris Ferdinando regi dedita die secunda Januarii, et universo eo regno Christiano imperio adjecto post ferme octingentos annos, extant missæ ab eodem rege ad Venetiarum duccem laureatæ litteræ ¹, quibus additæ sunt aliæ Bernardi Rojæ, quæ singulas deditio- nis circumstantias quarum plures jam dictæ sunt recensent, ut Mauri fame oppressi deditio- nis verba nuncuparint, ac datis obsidibus Hispanos in arces duas munitissimas admiserint : ubi mox sacrosanctum missæ sacrificium factum sit, ac dein rex et regina equitum decem, pedum quinquaginta millibus succineti, triumphali pompa in urbem sint ingressi : quibus venientibus occurrerint Christiani, qui in carcere Mau-

rico diu luxerant, composito religioso agmine, præeunteque crucis vexillo ac prælata virginis Deiparæ imagine, quam in ipso carcere tene- rant, quos auctor ad regem reginamque se per- duxisse ait, ac perhumaniter exceptos, jussosque in castrum, cui Sanctæ-Fidei nomen inditum est, recipi. In Granatensis vero arcis primo ingressu, religiosum virum secum crucem extulisse, cumque in turris celsissimo loco eam locasset, archiepiscopum Calorensem, Avilensem, Candisiensem, Malacitanum episcopos, ac plures alios sacerdotes pari vocum consensione succinxisse : *O crux, ave, spes unica* : tum vero vexilla S. Jacobi et Ferdinandi regis a fratre comitis Gifontani ad ternam religiosam crucis adoratio- nem prona ad terram incurvata fuisse : hymno vero sacro decantato conscendisse turris alti- orem locum præconem militarem, regis insigni- bus decorum, qui maxima contentione ter has voces repetivit : « S. Jacobe, Granata Castella tua ope regis reginæque parent imperio. Hanc Granatæ urbem, hæc castra, et universum regnum rex et regina restituerunt Catholicæ fidei, fulgi Numinis ope, et B. Virginis Mariæ, et S. Jacobi, et Innocentii VIII Pontificis, ejusque prælatorum, necnon populorum, urbiumque regis reginæque clientum ». tum vero præsentibus rege ac regina editum festivum disploris tor- mentis bellicis reboatum, redditum : dein Mauri regis filium obsidem, et arces milite et com- meatu communitas fuisse, die vero insequenti decretam solemnem supplicationem, ac sacram pompam a quadringentis sacerdotibus ductam ab arce ad urbem Sanctæ-Fidei, cui septingenti Maurica servitute liberati interfuerint, eosque vestibus ac muneribus ab rege reginaque liberaliter donatos fuisse, quibus omnibus Bernardus Roja se adfuisse profitetur, exaratis vii Januarii die mxcxi litteris ¹.

4. Bis addit Marinæus edita ubique ingentia lætitiæ signa ob auctum Christianum imperium, Pontificem vero in Ecclesia B. Jacobi Romæ litasse celebrasseque divinas laudes : tum habitas in- structo agmine religioso a clero supplicationes solemnes præter Stephanum Infissuram ¹ et alios narrat Burchardus rituum magister, qui rem gestam die Dominica, v mensis Februarii,

¹ Ext. l. i. ltt. pinc. p. 3.

¹ Infiz. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. et aliud sign. eod. num. Marian. l. xxv. c. 48 et alii.

1. Annus iste felix laustusque accedit Hispanis, quæ demum post plura servitutis Saracenicæ sæcula pristinam tandem libertatem sua Christianis, et in suo solo natis principibus obtinuit. Servitutis longæ epocham ab anno dcccxi ducendam esse, Pagius A. dcccxiv do- nentis adluctus demonstrat: ex quo conicitur Saracenos tractum illum terrarum sive totum, sive quoad aliquam sui partem, tenuisse ante dcccxxxix. Dies recuperatæ Granatensis urbis a Mariana cæterisque eadem definitur quæ ab annalista hic statuitur, nempe Januarii secunda. Opus istud jam inde a pluribus annis tentatum a Ferdinando et Elizabetha, at tandem absolutum tradit Philippus Ber- gomus in Supplemento Chroniconum, quod auxisse se et castigasse anno mcdlxxxvi in calce opus editionis Venetæ anni mcdxc attestat: « Hunc itaque libensem (ita Granatæ regem appellat), regem Ferdinandus citæ oris Hispaniæ et Lusitanæ et Aragoniæ, et Siciliae rex, una cum Elizabetha uxore Christianissimi, jam vi annis ut eum ejicerent maxims exercitibus terra marique urgere cepe- runt, ac quidam regni partem cum maximo eorum triumpho eadem abstulerunt, quorum vota et ipse Dominus noster Jesus Christus ad hunc usque feliciter perducere videtur ». Tanti vero huius operis Hispaniarum imperium universum e Saracenorū manibus vindicare, ut plurimum sacerdotum saculum monimen extiterit.

consignat, additque paratam fuisse ab oratore eximio orationem pauegyricam in laudem Ferdinandi et Elisabethæ regum, Mauricæ pertidiæ domitorum, sed ob fragorem, quem linteaorum sacerdotum conferta agmina, dum concinnebant divinas laudes, concitarunt, intermissam fuisse. De qua celebritate præsentia sua cohonestata meminit Innocentius hoc Diplomate ¹, quo sacras indulgentias Iustraturis S. Jacobi Ecclesiam, ac pias preces pro Mahometica superstitione excidenda fusuris impertitus est ² :

5. Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum, sicut universo plene orbi innotescit, Granatæ regnum populi multitudine et agrorum fertilitate amplissimum a barbaris infidelibus ex Africa proficiscens, evolutis jam annis octingentis vel circa, et ex tunc cum Christifidelium circumvicinorum maxima clade tentum, divina favente clementia, nostris temporibus per charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum et charissimam in Christo filiam nostram Elizabeth reginam Castellæ et Legionis illustres, cooperante Altissimo, recuperatum extiterit cum multorum infidelium eorundem ad fidem conversione; nos, qui, cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, et universo almæ Urbis et Romanæ curiæ clero et populo prima die Dominica mensis Februarii proxime elapsi ad Ecclesiam hospitalis S. Jacobi Hispanorum nuncupatam de dicta Urbe nos contulimus, et missam inibi solemnem celebrari fecimus, gratias Deo agentes de victoria, et Catholicæ fidei exaltatione, cupientes ut hujusmodi inchoata victoria cum animarum salute, quod fidelium precibus et orationibus consequi posse speramus suscipiat incrementum; et ut Ecclesia prædicta in honorem sancti Jacobi, cujus meritis et intercessione rex et regina præfati, ac Hispani fere omnes eis subditi altissimum propositum habuisse et habere, et in eunctis eorum opportunitatibus ab eo exauditis indubie arbitrantur congruis frequentetur honoribus; et ut fideles ipsi eo devotius indefesso animo pro tanto bono gratias agere, et pro mantentione ipsius regni Granatæ, et infidelium in illo degentium ad fidem conversionem, et expugnationem eorundem infidelium tanto vehementius preces fundere procurent, quo exinde pro animarum suarum salute majora cognoverint comoda consequi posse, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi universis Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, qui Ecclesiam prædictam prima Dominica mensis Februarii a primis vesperis usque ad occasum solis ipsius Dominicæ devote visitaverint, annuatim ac de obtenta victoria dicti regni Altissimo gratias egerint, pro ejusdem regni infide-

lium ad fidem Catholicam conversione, et aliorum regnorum infidelium expugnatione Deum devote exoraverint, plenariam omnium suorum peccatorum indulgentiam et remissionem clarigimur, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum an. Incarnationis Dominicæ MDCXII, VIII kal. Maii, Pontificatus nostri anno VIII ».

6. *Ecclesia Granatensis metropolitanam dignitatem resumit.* — Cæterum vergente anno, Alexander VI qui Innocentio successit Granatæ archiepiscopalis dignitatis apicem restituit ¹, ac Guidixensis et Almeriana Ecclesiæ metropolitanæ Granatensi subesse jussit.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Ad omnipotentis Dei, totiusque cœlestis curiæ laudem, et orthodoxæ fidei exaltationem, statusque universalis Ecclesiæ, divini quoque cultus augmentum, et animarum salutem Granatensem et Guidixensem et Almeriensem Ecclesias, civitates et diœceses cum earum præfatis, clero ac populo, bonis, juribus ac pertinentiis universis a quacumque provincia, de qua dudum ante et post regni prædicti occupationem per infideles, ut præfertur, factam, civitates et diœceses prædictas, aut loca aliqua illarum fuisse prætenduntur, auctoritate Apostolica tenore præsentium segregamus, dividimus et separamus; ac ab omni dominio, jurisdictione, potestate superioritatis et auctoritate Ecclesiarum, de quarum provinciis forsitan erant, ut præfertur, et prælatorum earundem pro tempore existentium, quoad jus metropolitanicum dumtaxat, eximimus et totaliter liberamus: ac præfatis Granatensi in metropolitanam Ecclesiam, et civitatem in metropolitanam archiepiscopalemque præsidis provinciæ sedem de simili consilio, auctoritate et plenitudine erigimus, ac metropolitanæ dignitatis et archiepiscopalis Ecclesiæ ac civitatis nomine, titulo et honore de specialis dono gratiæ decoramus pariter et insignimus, eisdemque Guidixensem et Almeriensem Ecclesias, civitates et diœceses cum earum juribus et pertinentiis universis eisdem Ecclesiæ et civitati Granatensi, et illius præsuli pro tempore existenti et pro earundem Granatensis Ecclesiæ et civitatis provinciæ archiepiscopali et metropolitana, necnon illarum pro tempore prælatos pro ipsius Ecclesiæ et archiepiscopi Granatensis suffraganeis, ejusdem quoque Granatensis provinciæ clerum et populum, pro ejusdem Ecclesiæ et civitatis Granatensis provinciælibus de simili consilio eisdem auctoritate et potestate assignamus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum an. Incarnationis Dominicæ MDCXII, IV id. Decembris, Pontificatus nostri anno I ».

7. *Res Christiana regni Maurici excidio mirifice augetur.* — Vix æstimari potest quantum Granatensis regni excidium rem Christianam

¹ Lib. LXIX, p. 163. — ² Ibid.

¹ Alex. VI. lib. Bull. III. sign. num. 717. p. 321.

auerit¹, cum Viennensis Concilii tempore Patribus perlatum fuerit Granatæ quinquaginta Christiana fidei desertorum millia, in reliquo vero regno ex Christiana stirpe genus trahentium Maurorum quingenta millia reperiri: jam vero vice versa Mauri ad Christiana sacra adjungi coepere, atque inter alios Boabdilis regis victi duo filii Christo nomen dedere², atque infantes Granatæ nuncupati sunt: quinetiam illi matrem suam, quæ a Christo defecerat, a Mauricia pernicie in viam salutis reduxerunt. Patebat præterea ex ea parte Afrorum eluvionibus Hispania: nunc vero Granata subacta non modo universum Hispaniæ imperium redditum est Christo, verum ad Africam Christi subdendam legibus patefacta via, jamque illa Mahometica superstitione libera esset, si Hispaniarum reges victricia arma ab ea non avertissent. Miraculo autem proximum extitit, mox a subacta Granata Hispanam potentiam non in Africam sicutinamque Europæ regna modo, verum in novi orbis amplissima imperia torrentis instar se diffusisse.

8. *Judæi ab Hispania ejecti: detestabile scelus ab ipsis in Germania patratum.* — Hic vero Granatensis triumphus a Ferdinando et Elisabetha eximio alio facinore fuit cumlatus: Mauricis enim sordibus Hispanias liberasse non contenti Judaica etiam superstitione expiare decreverunt, cum hoc perfidum genus in dies sobolesceret, suaque multitudine Christianam rempublicam aliquando in discrimen adducere posset: qua de re hæc Mariana³:

« In Hispania Ferdinandus et Isabella reges bello Maurico exempti quam primum de pellendis universa dilione Judæis, quæ alia pestis supererat, inter se consultabant. Eo consilio Granatæ, ubi morabantur, mense Martio, salutis anno mccccxi per edictum voce præconis denuntiarunt: Judæi omnes, nisi mutarent, uti ex omni deditione discederent: parando exilio quatuor menses dati sunt cum facultate eo spatio vendendi bona, secumve quo vellent asportandi. Id edictum nova Thomæ Turrecremate inquisitoris sanctione amplius est astrictum mense Aprilis, piis omnibus vetantis cum ea gente commercium, gravique supplicio sancientis, si quis eo decurso tempore victu aut re alia quapiam eos homines juvaret. Sic innumera Judæorum multitudo mari ex Hispania solventes tum Africam, Italiam, et Orientis solis oras tenuerunt, ubi in hunc diem patriam Hispanorum linguam mordicus retinet, tum plerique in Portugalliam vicinam abiere ». Et infra: « Judæorum multitudinem, qui ex Hispania discesserunt ad certum numerum revocare promptum non est: plerique scriptores centum et septuaginta familiarum millia abiisse confirmant, quidam

ad octingenta millia capita pervenisse ait; ingens numerus ac vix fidem facturus, sed unde tamen multis occasio extitit hoc decretum accusandi, gentem copiosam, et quæ omnes vias pecunie noverat, amovere a prudentia Ferdinandi alienum existimantibus, magno utique compendio fructuque earum provinciarum, ad quas copia-rum Hispaniæ magnam partem, aurum, argentum, gemmas, vestemque pretiosam secum detulere. Multi ex eo numero, ne patria carerent, Christo dedere nomina, pars sinceris animis, alii simulata pietate temporari servientes, brevi ad ingenium, fraudes et mendacia redierunt ». Nonnullos ex iis, cum ad colligenda vasa segniore extitissent, nec vellent Christo nomen dare sub hasta venditos adiectosque servituti, ex his vero, qui solum verterunt, itinerum incommodis vel lue periisse refert Nauclerus⁴.

9. Addit auctor nefarium hoc hominum genus in Germania detestabile scelus commississe: cum enim Christianorum relatu Christum in Eucharistia existere audissent, acceptam a sacrilego sacerdote confoderunt ferro: ex qua stillavit cruor, confirmante Deo insigni hoc miraculo fidei orthodoxæ de sanctissimo eo sacramento veritatem, et Judaicam immanitatem detegente, ut justa de sordibus sumerentur supplicia: « Genus », inquit⁵, « hominum calamitosum Judæi novissime anno salutis mccccxi, die xxii mensis Octobris in oppido Sternebach sub dominio principum Magnopolensium, auxilio Petri sacerdotis, Eleazar Judæus, et complices sui sacramentum Eucharistiæ divinissimum per hostias majorem et minorem obtinentes, has perforarunt, et cruor illico prosiliit, quo linteum præinctum ruborem accepit: quo miraculo ferriti ad Petrum id deferunt. Principes autem illustres Baithazar et Magnus fratres, re compta, cum vestigia vulnerum, quæ remanserant, cernerent, Judæos cremari fecerunt triginta numero: Petrus vero prædictus sacerdos se illis sacramentum vendidisse confessus est, et quomodo post puncturas Judæi sacramentum cruentatum et panno involutum sibi restituerint, et quod suffoderint in terram, ubi eo indicante inventum est cruore conspersum. Sacerdos degradatus et incineratus fertur: in eodem autem loco hodie multa fiunt miracula. Audivi ego a quodam sacerdote capellano Magni principis, quod unus ex Judæis sese in flumen præcipitem dederit, mortemque sibi consciverit, et quod una ex mulieribus Hebræis tres filias habens minorem infantulam jugulaverit, secundam similiter occiderit, tertia vero vix ex manibus paricidae elapsa auxilio Christianorum salvata extiterit ».

10. *Inter Pontificem et regem Ferdinandum*

¹ Marian. l. xxv. c. 18. — ² Lucius Marin. l. xv. in fin. — ³ Raph. Volat. l. ii. Marian. d. rebus H. p. l. xxvi.

⁴ Smit. to. v. l. i. c. 6. — ⁵ Naucl. vol. 2. gen. 50. et Crantz. Wadd. l. xiv. c. 1.

constituta pax. — Hoc anno vigesima octava Januarii die, pax Pontificem inter ac Ferdinandum regem Neapolitanum, ejusque filium Alfonso ducem Calabriae, interprete Hispaniarum rege, quem se vadem Pontifici futurum antea obstrinxisse vidimus, conciliata est¹: Joannem vero Briellum protonotarium Apostolicum intercessisse in cardinalium senatu, ac Renati jura exposuisse tradunt. Nec parum ad flectendum ad officium regem Neapolitanum ostentata in Pontificis opem Caroli Francorum regis arma valuerunt. Pristinæ itaque fœderis leges, quas liberatum se periculo putans Ferdinandus infregerat, redintegratæ, ut nimirum annum vectigal veteri more Pontificibus penderet: Pontificiam in conferendis Neapolitani regni sacerdotiis auctoritatem non labefactaret: ne se causis Ecclesiasticis obtruderet: cæsorum procerum Ecclesiæ fœderatorum filiis faceret satis. Venit in Urbem devexo Maio Ferdinandus junior princeps Capuæ, filius Alfonsi Calabriae ducis, Ferdinandi regis Neapolitani filii, ut avi patrisque nomine veniam a Pontifice posceret: quem magnis exceptum honoribus refert Stephanus Infissura², observatque peristromata et aliam Pontificiam suppellectilem illi subministratam a famulis direpta ac distracta indigne fuisse. Non religiosius quam antea a Ferdinando et Alfonso cultæ hujus fœderis leges, non enim injurias proceribus illatas sarcivere, quippe ob nimiam acerbicatem in eos exercitam Alfonso haud diu hujus pacis beneficio potitum memorat Surita³.

II. Fuisse vero eidem Alfonso regni Neapolitani jura tradita, necnon Ferdinando filio principi Capuæ, ut Ferdinando avo seniori succederet, si Alfonso pater, dux Calabriae, ante Ferdinandum extremum diem obiret, et clientelaris sponsionis sacramenta solemniter Alfonso Innocentio Pontifici delulisse, ostendit hoc ejusdem Innocentii Diploma⁴:

« Innocentius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio nobili Alfonso de Aragonia duci Calabriae, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Dudum felicis recordationis Eugenius papa IV, prædecessor noster, claræ Aragoniæ memoriæ Alfonso Aragonum regi avo tuo regnum Siciliae cum terra citra pharum, excepta civitate nostra Beneventana cum ejus territorio, districtibus et pertinentiis, etiam si regnum cum terra hujusmodi ad præfatam Ecclesiam, nimirum Romanam, per obitum claræ memoriæ domini Joannæ olim dicti regni reginæ II, vel alias qualitercumque devolutum foret, in feudum perpetuum pro se, hæredibus et successo-

ribus suis masculis recta linea legitime descendentibus, tunc jam natis, et nascituris sub certis modis et conditionibus tunc expressis, de fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio per quasdam litteras concessit. Et deinde pro parte charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi præfati regni regis illustris piæ memoriæ Pio papæ II, prædecessore nostro, exposito, quod præfatus Alfonso ipsum Ferdinandum ejusdem Alfonsi filium primogenitum suum in præfatis regno et terra citra pharum post ipsius Alfonsi obitum successorem suum, ac dictorum regni et terræ legitimum hæredem fore statuerat et declaraverat, et pro eorumdem statuti et declarationis robore, ac suæ successionis hujusmodi firmiori certitudinæ tunc principes, comites, barones, magnates et populi regni et terræ præfatorum in ipsius Ferdinandi regis manibus ipsi Alfonso tunc in humanis agente homagium et fidelitatis solitum juramentum præstiterat, idemque Alfonso rex in ultimis dierum suorum constitutus eundem in ejus ultima voluntate testamentum, et in eadem voluntate persistens ipsum Ferdinandum suum hæredem universalem, et in eisdem regno et terra successorem instituerat, et quod postea dicto, Alfonsi regis vita durante, universi principes, comites, barones, et populi et magnates antedicti in eadem voluntate firmiter perseverantes ipsum Ferdinandum regem pacifice cognoverunt, et iterato simili homagio et juramento præstito, eum talem censuerant et reputaverant, tuncque censebant et reputabant, idem prædecessor præfatum regnum Siciliae cum dicta terra citra pharum, excepta similiter dicta civitate Beneventana cum ejus territorio et districtu, sive per obitum dicti Alfonsi regis, sive alias qualitercumque, ad præfatam Ecclesiam reversum et devolutum foret, sive ipse Ferdinandus rex eidem Alfonso regi in illis legitime successisset, sive non: eidem Ferdinando regi tanquam Alfonsi regis filio primogenito, et in dictis regno et terra successoris ejusdem litteris recta linea ex suo corpore legitime descendentibus, modis, formis, adjectionibus, promissionibus, cautelis et voluntatibus tunc expressis, matura super hoc deliberatione præhabita, de fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu, ex certa sua scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine per alias suas litteras in feudum perpetuum concessit, confirmavit et de novo donavit, et mandavit et fecit eundem Ferdinandum regem de regno et terra præfatis jure feudi hujusmodi per bonæ memoriæ Latinum episcopum Tusculanum tunc tituli SS. Joannis et Pauli presbyterum cardinalem actualiter investiri, prout in eorumdem Eugenii et Pii prædecessorum litteris plenius continetur.

12. « Cum aulem, sicut exhibita nobis nuper

¹ Sur. to. iv. l. xx. c. ult. Marian. l. xxv. c. 48. Rosic. in stemma duce Lotharing. l. v et alii. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 114. et alius Ms. sign. eod. num. — ³ Surit. sup. c. 92. — ⁴ Ms. Vallie. biblot.

pro parte Ferdinandi regis petitio continebat, ipse rex cupiat te ejus filium primogenitum legitimum et naturalem, qui juxta dictam litterarum continentiam et in regno et in terra prædictis succedere debes: et si te, eodem Ferdinando rege adhuc durante, mori contingat, dilectum filium nobilem virum Ferdinandum de Aragonia principem Capuanum primogenitum filium tuum etiam legitimum naturalem ipsius Ferdinandi regis nepotem successorem, et pro majori successionis hujusmodi securitate et soliditate sub eadem conditione, si te eidem Ferdinando regi præmori contingat, præfatum Ferdinandum principem de regno et terra præfatis ex nunc jure feudi hujusmodi investiri etiam investitura, quæ fieri deberet, pro Ferdinando rege vita functo de te, si supervixeris, vel dicto Ferdinando principi si prædecesseris, ipsum Ferdinandum regem investituram ex nunc, sine tamen ipsius Ferdinandi regis ullo præjudicio fieri, quæ ejusdem roboris et efficaciam existat, et eodem operetur effectus, cujus esset, et quod operaretur, si ipso Ferdinando rege vita functo fieret, nos qui ejusdem Ferdinandi regis, quem suis exigentibus meritis singulari benevolentia prosequimur et gerimus in visceribus charitatis, votis in his præsertim, quæ ad tui præfati Ferdinandi principis, quos in peculiare nostros et præfate Ecclesiæ filios habuimus hætenus et habemus, commodum et honorem, ac tuorum et illius jurium in regno et terra prædictis uberiorem securitatem tendere dignoscuntur, libenter animus, et immensam devotionem, quam Alfonsus, dum vixit, et Ferdinandus reges præfati pariter, et dictus Ferdinandus princeps, ad præfatum gessistis hætenus, et adhuc Ferdinandus rex et principes gerunt, in quorum ac tua grandia merita debitum respectum habentes, pariter et sperantes, quod tu, et idem princeps prædecessorum nostrorum vestigia prosequendo in vestris fidei sinceritate et devotione erga præfatum Ecclesiam perseverabitis, Ferdinandi regis in hac parte supplicationibus inclinati, habita super his cum fratribus nostris deliberatione matura, ad laudem Dei omnipotentis Patris, et Filii, ac Spiritus sancti, et gloriose virginis Mariæ, necnon Beatorum Petri et Pauli, ad honorem quoque, pacem et tranquillum statum Sedis Apostolicæ, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ sponsæ nostræ, et regni præfatorum, salutem quoque principum, ducum, comitum, procerum et populorum ejus, præfatum regnum Siciliae cum dicta terra, ut præfertur, post felicis ipsius regis Ferdinandi dies ad præfatum Ecclesiam devolvi, seu ejusdem Ferdinandi regis regimine destitui contigerit, ex nunc prout ex tunc, et e converso tibi tanquam ejusdem Ferdinandi regis filio primogenito et successoris, si tunc supervixeris, alioquin te prædefuncto dicto Ferdinando principi tanquam ejusdem Ferdi-

nandi regis in dicto regno et terra legitimo successoris pro te, et in eventum, ut supra, pro ipso Ferdinando principe, ac tuis ex te vel ejusdem Ferdinandi principis in eventum ejusdem liberis, ex ipso Ferdinando principe rectilinea legitime descendentibus respective natis et nascituris, cum censu annuo aliisque conditionibus, modis et formis, adjectionibus, promissionibus, cautelis, clausulis et voluntatibus, et inferius ordinationibus annotatis, de eorundem fratrum nostrorum consilio pariter et assensu, et ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine tenore præsentium in feudum perpetuum concedimus, confirmamus, et de novo elargimur, volentes et intendentes, si tunc supervixeris, alioquin dictum Ferdinandum principem de præfatis regno et terra citra pharum, ut præfertur per vexillum præfate Ecclesiæ, si tibi supervixerit, et alias dicto Ferdinando principi per nos, seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, aut aliquo ex ejusdem Ecclesiæ cardinalibus, aut alium, cui nos aut Sedes præfata id duxerimus committendum, ejusque Ecclesiæ nomine tradendum, et assignandum per obitum dicti Ferdinandi regis, ut præfertur, ministrari, ita tamen, quod tu et Ferdinandus princeps respective, ut præfertur, ante præsentium litterarum de manibus nostris, seu mandatariorum nostrorum receptioni juxta formam inferius annotatam fidelitatis debita juramentum et homagium, necnon servitium, vassallagium, vel ligium in manibus nostris per vos, vel procuratorem vestrum ad hoc a vobis specialiter constitutum, et iterato tu vel dictus Ferdinandus princeps, qui de regno et terra præfatis contigerit, ut præfertur, actualiter investiri tempore traditionis dicti vexilli, et actualis investituræ præfate præstare teneamini pro hujusmodi feudo præstari debita et consueta. Quorum quidem juramenti, homagii, servitii, vassallagii et ligii præstationes, quas ante actualem investituram hujusmodi per te, et eundem Ferdinandum principem præstari contingit, sub jam dicta conditione; si ei supervixeris, dicto Ferdinando rege decedente, alioquin eundem Ferdinandum principem, qui eidem Ferdinando regi in dictis regno et terra succedet. Civilitatem autem Beneventanam præfatum cum ejus territorio, districtibus et pertinentiis per nos, seu Romanum Pontificem distinctis, vel distinguendis cum eorum incolis, prout illa sibi dudum præfata Romana Ecclesia specialiter retinuit et reservavit, harum serie nobis et præfate Ecclesiæ reservamus. Conditiones vero præfate sunt hæc videlicet: Promittetis, etc. » Conceptæ sunt eæ leges eodem verborum ordine ac numero, quo descriptæ fuerant eæ, quas Ferdinando datas a Pio II vidimus ¹; quibus repetitis subditur:

¹ Ann. to. XIX. 1458. num. 31 usque ad 47.

13. « Forma autem juramenti præfati per te et eundem Ferdinandum principem, sive tuum et illius procuratorem ex nunc in manibus nostris, et iterato per illum, ex te et dicto Ferdinando principe, quem tempore obitus dicti Ferdinandi regis, et in regno præfato vigore præsentium succedere contigerit, tempore investituræ præfatae per traditionem vexilli, ut præfertur, faciendæ, ac per tuos si te, necnon dicti Ferdinandi principis in dicto regno regi immediate succedere contingat, vigore præsentium est talis : Ego Alfonsus dux Calabriae, Ferdinandi Dei gratia regis Siciliae illustris primogenitus, si me, decedente præfato Ferdinando rege, in regno et terra præfatis in regem succedere contingat et ego Ferdinandus princeps Capuae dicti Alphonsi ducis primogenitus in tempore obitus dicti Ferdinandi regis prædefuncto dicto Alfonso duce genitore meo superesse me Dei gratia præfato Ferdinandi regi in regno et terra præfatis juxta tenorem litterarum nobis super hoc concessarum succedere, et regem Siciliae et terræ præfatorum esse contingat, plenum homagium, ligium, et vassallagium faciens vobis domino Innocentio papæ VIII et Ecclesiae Romanae, in regno Siciliae, et tota terra, quæ est citra pharum, et quantum spectat ad terram citra pharum, usque ad confinia terrarum ipsius Ecclesiae, excepta civitate Beneventana cum toto territorio, ac omnibus districtibus, pertinentiisque suis, secundum antiquos fines territorii, pertinentiarum et districtus civitatis ejusdem per Romanos Pontifices distinctos et in posterum distinguendos, ab hac hora et antea fidelis et obediens ero beato Petro et vobis domino Innocentio papæ VIII vestris que successoribus Romanis Pontificibus canonicè intrantibus, sanctæque Romanae Ecclesiae. Non ero in consilio, vel consensu, seu facto, ut vitam perdatis, seu perdant, aut membrum, seu capiatur, seu capiantur mala captione; consilium, quod mihi credituri estis per vos aut nuntios vestros, vel per litteras, ad vestrum vel eorum damnum scienter nemini pandam, et si seivero fieri, vel procurari, seu tractari aliquod quod in vestrum, vel ipsorum damnum cadat, illud pro posse impediam, et si hoc impedire non possem, illud vobis, vel eis significari curabo. Papatum Romanum et regalia beati Petri, tam in regno Siciliae et terra suprascriptis, quam alibi consistentia, adjutor vobis ero ad retinendum, defendendum, et recuperandum, et recuperata manutenendum contra omnem hominem. Diversas et singulas conditiones suprascriptas et contentas in præsentibus litteris Apostolicis super ipsorum regni et terræ concessione confectis, ac omnia et singula, quæ in eis continentur litteris plenarie adimplebo, et inviolabiliter observabo, nec ullo unquam tempore veniam contra ea. Non procurabo per me, vel alium, seu alios quoquomodo,

ut eligar, vel nominer in regem vel imperatorem Romanum, seu regem Theutoniae, aut dominum Lombardiae, vel Tusciae, et si electionem vel nominationem ad imperium, vel regnum Romanorum, seu regnum Theutoniae, aut dominium Lombardiae vel Tusciae, seu majoris partis earundem de me celebrari contingat, nullum hujusmodi electioni seu postulationi assensum præstabo, nec intromittam me modo aliquo de eorum, vel alicujus ipsorum regimine, neque etiam de civitate Beneventana, et suis territoriis, districtibus et pertinentiis, seu Campania, neque de Maritima, Ducatu Spoletano, Marchia Anconitana, Patrimonio beati Petri in Tuscia, Massa Trabaria, Romandiola, alma Urbe, in civitatibus Perusina, civitate Castelli, Bononiensi, Ferrariensi, Avinionensi, et Comitatu Venaysinensi, seu aliis terris quibuscumque vestris et dominiis, seu feudis Ecclesiae ubilibet constitutis ex successione vel legato pro donatione aut venditione vel alio quovis titulo, vel contractu, mihi nihil unquam acquiram, vel vendicabo, nec recipiam, vel habebō, seu retinebo, vel potero recipere, habere aut etiam retinere in illis: neque ullam potestariam, capitaniam, vel rectoriam, nullumque aliud officium recipiam, seu recipere potero in eisdem, aut ipsorum aliquo, nec etiam occupabo, aut occupari permittam, seu faciam præmissa, vel partem aliquam eorum, nec illa offendam, nec molestabo, nec etiam Romanam Ecclesiam quoquomodo sub censuris pœnisque spiritualibus et temporalibus, in suprascriptis conditionibus et infeudatione contentis, quas hic haberi volo in singulis suis partibus alias pro specificè repetitis et expressis. Schismatico aut hæretico cuicumque vel a fide devio, et ab ipsa Ecclesia præciso, ejusque sequacibus, aut dantibus eis auxilium, consilium vel favorem, nec ab aliis, quantum in me fuerit, si impedire potero, dari permittam, sed eos juxta posse meum, donec convertantur, persequar. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.

« Tu autem similiter, et idem Ferdinandus princeps sic cum dicto Ferdinando regi succedentes in eisdem regno Siciliae et terra hæredes dabitis privilegium vestrum nobis et dictæ Ecclesiae Romanae aurea Bulla bullatum, in quo proprio juramento fatebimini, recognoscetis expresse regnum Siciliae, aut totam terram ipsius, quæ est citra pharum, ut præfertur, usque ad confinia Romanae Ecclesiae, excepta civitate nostra Beneventana, cum territorio et pertinentiis suis, quæ Ecclesiae remanebunt, eidem ex sola gratia et mera liberalitate Sedis Apostolicæ et nostræ, tibi similiter, et dicto Ferdinando regi succedere in regno et terra præfatis vigore præsentium contingat, ejusque et dicti Ferdinandi principis sic succedentis hæredes fuisse concessa, vosque recepisse et tenere regnum et

terram hujusmodi a vobis dicta Romana Ecclesia sub pactis modis et conditionibus supradictis, Nolumus autem per presentes tuis, et dicti Ferdinandi principis, vel aliorum quorumcumque juribus, si quae tibi et Ferdinando principi in illis quomodolibet competant, nullatenus derogari, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, pridie nonas Junii, Pontificatus nostri anno viii ».

14. *Titulus Crucis Romae inventus; ferrum lanceae et alia sacra lipsana oblata Pontifici a Bajazethe.* — Eodem anno eademque die, qua Granatam Christi subditam imperio Romae nuntiatum est, inventum fuisse Romae titulum crucis Dominicae in Basilica ejus nominis sacra, quam Petrus Mendoza cardinalis ac Toletanus archiepiscopus, Hispaniarum primas, instaurandam curabat, refert Stephanus Infissura¹; additque Innocentium jussisse illum in solemnibus Ecclesiae celebritatibus in ara fidelibus exponi: quem Burchardus² se vidisse ac feligisse refert, cum Pontifex una cum cardinalibus in eam Ecclesiam se contulisset: « Feria, inquit, secunda xii Martii, die festo S. Gregorii, sanctissimus dominus noster », et infra, « venit ad Ecclesiam S. Crucis in Jerusalem, in qua superioribus diebus, cum Ecclesia ipsa restauraretur per reverendissimum dominum Toletanum ejusdem tituli cardinalem, et perpulchre ornaretur, repertus est in summitate ejusdem arcus supra chorum in quadam capsula plumbea latere cooperta cedula circumligata et tribus sigillis ejusdem tamen impressionis sigillata. In quibusdam sigillis scripta erant verba: Geraldus cardinalis Sanctae-Crucis, et in medio imago quadam mediae figurae cum capello in forma rotunda magnitudinis aliquantulum majoris. In latere vero dictam capsulam cooperiente a parte, quae ab intus posita fuerat, sculpta erant haec verba: *Titulus crucis*. In capsula vero praedicta posita erat quaedam tabula antiquissima semiconsumpta linea longitudinis unius palmi, et grossa plusquam duorum digitorum: in qua tabula sculpta erant ordine retrogrado Judaeorum more litterae Hebraicae, Graecae, et Latinae: *Jesus Nazarenus*; residuum tituli ejusdem, videlicet: *Rex Judaeorum* deficiebat, et tabula ipsa ab uno capite ostendebat scripturam, et quod semidivisa fuisset existimabatur; propterea in alia parte ejusdem tabulae deficiente residuum litterarum hujusmodi sculptum fuisse. Scriptura litterarum hujusmodi fuit satis concava, et satis bonis characteribus facta. Quam sanctissimus dominus noster ad manus recipiens undique circumspexit, me etiam vidente et tangente, cardinalibus circumstantibus et similiter videntibus ».

15. Oblatum dono xix Maii ejusdem anni Pontifici a Bajazethis Turcarum imperatoris oratore nomine Chamisbuereh ferrum lanceae, quo Christus Dominus in cruce perfossus fuerat, in Mahometis II thesauro, in quem urbis Constantinopolitanae spolia ex Ecclesiis rapta congesta fuerant, repertum refert idem Burchardus³, quod Petrus Delphinus in litteris ad Joannem majorem eremi confirmat⁴, addit vero Burchardus se in dubium revocasse, an illud verum ferrum esset Christi vulnere consecratum, cum Nurembergae Caesar, Parisiis Francorum rex religiose illud asservari contenderent. Tum qua religiosa pompa illud exceptum sit, describit⁵: « Veni, inquit, ad reverendissimos dominos Beneventanum et S. Anastasiae cardinales pro ordinatione receptionis ferri praedicti facienda ». Et infra: « Ego etiam ipsis ad memoriam reduxi ea, quae nuper videlicet in cardinalium ad hoc deputatorum congregatione dicta fuerant, videlicet quod propter famam, quae in Alemannia, videlicet Nuremberga, et Gallia esset de ferro hujusmodi apud eos existente, Et propter infirmitatem sanctissimi domini nostri ferrum hoc in Narnia, vel in Ecclesia B. Mariae de populo dimitti, aut secretae sanctitati suae reportari deberet et penes eum retineri: interim diligentia fieri, ut veritas haberetur, quale verum esset ferrum, et ubi quasito, si hoc esse posset: tunc id omni veneratione et honore absque cuiuscumque detractioe recipi et conservari. Reverendissimi domini praedicti singulis intellectis, dixerunt omnia sanctissimo domino nostro exposituros ». Et infra: « Feria v, xxxi Maii, festo Ascensionis Domini nostri Jesu Christi, bono mane sanctissimus dominus noster indutus amictu, alba, cingulo, stola pretiosa alba supra capucium album, praecedente cruce et cardinalibus, venit ad Ecclesiam B. Mariae de Populo ». Et infra: « Facta in dicta Ecclesia oratione ante altare extracto sibi capucio relenta stola accepit desuper pluviale pretiosum et mitram pretiosam. Interim ibidem omnes cardinales et praelati intra et extra Ecclesiam acceperunt paramenta sibi convenientia et officiales superpellicea. Tum sanctissimus dominus noster processionaliter venit, tamen sine baldachino propter maximam processionem populi praecedentis, officialibus, cruce, praelatis, et cardinalibus, ac aliis more solito extra portam de populo ad spatium quadraginta vel circa passuum: ubi stabant reverendissimi domini cardinales S. Petri ad Vincula et Ulixponensis in suis paramentis cum eorum familiis, et pluribus intortitiis ardentibus: appropinquante sanctissimo domino nostro processerunt dicti duo cardinales legali ad Narniam hac de causa nuper missi, ad domi-

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ² Burch. Ms. arch. Vat. sig. num. 101. p. 1040.

³ Burch. Ms. arch. Vat. sig. num. 101. p. 1089. — ⁴ Pet. Delp. l. III. Ep. xxxiii. — ⁵ Burch. ubi sup. p. 1092.

num nostrum, et S. Petri ad Vincula ferrum in tabernaculo crystallino, quod in suis manibus tenebat sanctissimo domino nostro, quibusdam brevibus verbis ad hoc convenienter compositis, obtulit; sanctissimus dominus noster deposita mitra etiam brevibus verbis respondit, accepit tabernaculum cum ferro, et illud osculatus est reverenter: imposita est papæ mitra, et processio per reverendissimum camerarium ordinata etc. ».

16. Porro non sine causa eam dubitationem adduxerat Burchardus rituum præfectus, siquidem exant¹ Balduini II imperatoris litteræ, quibus ferrum lanceæ Dominicæ a se oppigneratam Ludovico IX, ob cœlestes virtutes sanctorum honoribus postea culto, proficitur; non ferrum autem integrum, sed cuspidem tantum in Galliis haberi Turcicum oratorem dixisse refert Stephanus Infissura², ejus verba etiam ad rem confirmandam repetenda visa sunt: « Die, inquit, ultimo mensis Maii, die Ascensionis, intravit Urbem orator magni Turci, qui donavit lanceam vel ferrum lanceæ Longini, cum quo fodit latus Domini nostri Jesu Christi in cruce: et fuit recepta a Pontifice et toto clero processionaliter ab Ecclesia S. Mariæ de Populo usque ad S. Petrum, et erat inclusum dictum ferrum in quodam tabernaculo pulcherrimo crystalli cum pede et aliis ornamentis puri auri et fuit res magnæ æstimationis, et forma ejus est hic designata in propria forma ipsius, et cuspis ejus est apud regem Franciæ, prout ipsemet Turca nuntiavit papæ per prædictum summ oratorem ». Quod vero ad eam lanceam attinet, quæ Dominica dicitur, inter Cæsarea insignia religiose custoditur in Germania, de qua et aliis passionis Christi monumentis Innocentium VI Caroli IV imperatoris rogatu Apostolico Diplomate festum diem, et sacras preces horarias celebrandas in Germania instituisse vidimus³, eam ex aliqua Dominicorum clavorum parte elaboratam elegantis artis leucocinio, traditamque a Sampsonе Italiae comite Rodulpho Burgundionum regi, ac demum ab hoc invito Henrico regi Saxonum ducis filio collatam, ex Baronio diximus⁴. Cæterum prædictum Dominicæ lanceæ ferrum in Basilica Vaticana ab Innocentio fuisse repositum narrat hisce verbis Infissura⁵: « Die Lunæ XVI dicti mensis, (nempe Julii,) præfatum ferrum, quo fuit Dominus noster Jesus Christus perfossus, prædicti cardinales et collegium de camera dicti Pontificis in Ecclesiam S. Petri in loco, ubi est inclusum sudarium, una cum dicto sudario collocaverunt ».

17. Perlatas ad Pontificem una cum ferro lanceæ Dominicæ plures sanctorum reliquias,

atque una cum iis spongiam et eamam passione Christi consecratas, refert Jacobus Bosius¹. His vero numeribus conciliare sibi Innocentium studebat Bajazethes, ne Occidentales principes in eum concitaret; extantque binæ illius litteræ² plenæ officiorum ad Pontificem Græcis verbis concepte, et primis quidem se a cardinale Rhodi principe accepisse ait fratrem suum Zizimum Romæ versari, postitque ut pactionibus in iis cum Rhodio custodiat, Pontificiamque amicitiæ culturum se proficitur: in alteris vero ait³ Christianos, qui in Turcico degunt imperio ex mutua ipsorum consensione ingentem percepisse latitudinem, ac de comparato a se exercitu confecta expeditione in Macedoniam rationem reddit, nempe populos illos ab ipso descivisse, sed oppressos armis: nuntiatum autem sibi Pontificio imperio ingentem instructum versus partes Aulonis exercitum fuisse, sed omnem dein belli suspicionem evanuisse: cæterum Othomannicam classem ex Macedonia revocatam in Pontum, atque ad coercendos reprimendosque piratas tantummodo instructam teneri.

18. *Propulsati Turcæ ab Albæ-Græcæ mœnibus.* — Quod vero ad illa, quæ Bajazethes significavit Pontifici, attinet, illustrat ea Surita⁴, dum ait Ferdinandi Siciliæ et Hispaniarum regis classem ex viginti tritremibus, decemque navibus majoris alvei comparatam versus Orientem vela fecisse: Bajazethem vero Apolloniam terrestri maritimoque exercitu succinetum accessisse, ac tum utramque Siciliam terrore repletam valde limuisse, ne alterutri bellum inferret, raptimque tota Siciliæ insula ingentes bellicos apparatus factos; Alfonsum autem ducem Calabriae cum delectis copiis Hydruntum se contulisse, ut eam oram ab excursionibus Turcicis lueretur, ac Bajazethem vires in Albanitas effudisse; de qua expeditione meminit Turcogræcæ historiae auctor⁵. Atrifi illi demum fuere cum initio Turcicum equitatum concidissent, jugum⁶ vero barbaricum excutere pertentarent, concepta vana decernendi in Turcas a Christianis Occidentalibus belli spedelusi. Et quidem a Venetis apparatus aliqui fieri cœperant, qui Bajazethem non levi metu perculerunt, eo enim Francorum regem duodecim naves rebus omnibus necessariis ornatas misisse ex Vialardo⁷ diximus, quippe sacrum Turcis bellum indicere generoso ardore meditabatur, ac propterea cum equitibus Rhodiis militaria agitasse consilia, ac Petrum Aubussonium cardinalem, ac supremum illorum magistrum, magna officiorum significatione pellicere in Gallias conatum, ut bellica contra Bajazethem colloquia cum eo

¹ To. v. hist. Fratic. ex editione Duchesni. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ³ To. XVI. Annal. an. Chr. 1354. num. 18. — ⁴ Eod. num. in fine. — ⁵ Infiss. ubi sup.

¹ Bosius p. 2. l. XIV. — ² Ext. in Ms. Vat. sig. lat. C. num. 33. p. 165. — ³ Id. p. 166. — ⁴ Sur. to. v. Annal. l. 1. c. 8. — ⁵ Turcogr. hist. l. 1. — ⁶ Bonfin. dec. 3. l. III. — ⁷ Vialar. in Vita Jun. VII.

faceret, narrat Jacobus Bosius¹: sed omnia ea consilia præclara consenuere.

19. Interea Bajazethes, domitis Albanitis, ingentem aliam expeditionem confecit, adeo ut ducenta hominum millia, triremes ducentas, et alia minoris alvei navigia, ut per Istrum Sævunne in Pannoniam duceret, coegisse relatum fuerit² Wladislao Hungarorum regi, sed cum pacta Hungariæ civilia bella audiret, cæptis abstulit, Hungarorum virtutem veritus: quippe illi ingruentes Turcas Albæ-Græcæ mœnibus fortiter propulsarunt, Sabatium non sine strage hostili obsidione liberarunt³, barbaricas excursiones coercuerunt, duce Paulo Kinisio bellica laude præclarissimo, qui ad vindicandum eorum cruorem, qui intercepti abductique Constantinopolim variis suppliciis affecti fuerant, quoscumque Turcas cepit exquisitissima carnificina confecit; corpora enim partim nudavit cute, partim pistrinorum rotis illisit, partim sibus lanianda objecit, partim lentis ignibus coneremavit, ut ea sævilia territi sævire in Christianos Turcæ desinerent. Postulatus de pace Wladislaus ea lege, ut Turcas ipsos in finitimos Christianos imperio suo non obnoxios incurere sineret, propudiosam ejusmodi pacem generose respuit.

20. *Fœdus a Maximiliano initum cum Anglo in Gallos.* — Debuerat Maximilianus Cæsar se Wladislao fœdere in Turcas jungere: sed privatis ductus cupiditatibus, actæ Confluentiæ regio conventu, societatem armorum cum Henrico Anglo ad Galliam invadendam percussit; qua de re ejusdem Maximiliani, ac septemvirum extant hæ litteræ⁴ consignatæ:

« Henrico regi Angliæ et Franciæ, ac domino Hiberniæ, etc.

« Serenissime ac potentissime princeps. Cum egregius vir magister Franciscus de Puy, orator ac secretarius noster, nobis omnibus in hoc imperiali conventu congregatis indicaverit, vestram serenitatem non solum ob fraternam confœderationem, qua nobis et Romano regi

constanti fide conjungitur, verum etiam ob singularem affectum et amicitiam quæ sacro Romano imperio omnibusque principibus ejus et unice illustrissimo archiduci Philippo imperiali ac regio filio vehementer afficitur, cum machinis ac cæteris quibuscumque castrensibus instrumentis traduxisse tam in maximarum injuriarum nobis regi ac sacro imperio per Francorum regem (ut nostis) illatarum ultionem quam in ipsius illustrissimi archiducis patriarumque ejus defensionem sane omnes ut debuimus summopere gravisi sumus, vestraque serenitati ex tam strenuissimis ac præclarissimis gestis nos omnes plurimum debere censuimus », et infra: « Nos autem Romanorum rex nostros jam antea in limitibus hostium ad præoccupandas angustias missos totis copiis sequimur tot susceptarum injuriarum justam ultionem Deo propitio prosecuturi, etc. Dat. die vii mensis Octobris m̄c̄xcii ».

21. *Mors Innocentii: consilia de successore eligendo agitata.* — Inter hos civiles Christiani imperii motus obiit hoc anno Innocentius de vexo Julio, die S. Jacobo Apostolo sacra, ut refert Stephanus Infissura¹: « Die, inquit, xxv Julii, in die S. Jacobi, sexta vel septima hora noctis mortuus est Innocentius papa VIII, cujus anima requiescat in pace (1) ». Laboraverat diutino morbo, a biennio enim, quo torpore soporifero viginti horis sine vitæ signis jacerat², adversa valetudine fuerat usus: acciditque tum, ut cum vis morbi medicam artem cluderet, Judæus impostor, qui valetudinem pollicebatur, a tribus pueris annorum decem, qui paulo post emortui sunt, sanguinem exhauserit, ut ex eo pharmacum stillatitium chimica arte paratum propinandum Pontifici conficeret; quod cum Innocentius rescivisset, execratus nefas, Judæum jussit facessere, qui mox fuga supplicio se subduxit. Versam vero Innocentii sollicitudinem ad procurandam animæ salutem, spesque caducas cum spe immortalitatis ab eo commutatas testatus est Leonellus

¹ Bosius p. 2. l. XIV. — ² Bonfin. dec. 5. l. III. — ³ Bonfin. ib. Crom. l. XXIX. — ⁴ Ext. apud Polgast. to. I. p. 442.

¹ Inss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. et aliud Ms. sign. eod. num. Vialard. in Vit. Inn. VIII et alii. — ² Volat. l. XXII.

(1) Innocentius hoc anno nature debitum exsolvit, mense et die in Annalibus indicatis. Principem egit mitem, benignum, humanum, quæ ejus virtutes laudem apud omnes promeruerunt. Sicut vicissim, quod nothos filios suos ostentui habuerit extuleritque dignitatibus et divitiis, invidiam apud omnes incurrit. Primum omnium fuisse Pontificem qui nothos filios non celare tantummodo neglexerit, sed et in lucem solemque collocare non erubuerit, scribit et detestatur Raphael Volaterranus apud annalistas hic nom. 21. Sunt tamen qui hanc calumniam a Sixto depellant, defendentes Petrum Riarium cardinalem Pontifici huic nepotem ex sorore, non vero filium spurium extitisse. Sub Innocentio pariter Pontificæ aulæ licentia immoderate aucta est adeo, ut ad fastidium illud, quo tandem sub Alexandro VI Pontifice pertigit, proxime accesserit. Vide exempla apud Stephanum Infissuram ad A. m̄c̄xcii in fine anni. Sed eo ipso pariter tempore e cardinalibus quidam spectabantur, qui sacram dignitatem insigni probitatis exemplo commendabant. Ante biennium enim obierat Marcus Barbus cardinalis S. Marci, Aquileiensis patriarcha, quem tantæ probitatis virum fuisse testatur Naugerius in historia Veneta ad hunc annum, ut pecunie pene indigus obierit.

Ad Innocentium vero ut regrediamur, iniquioris illum animi in Genuenses suos accusat Bizarus hist. Genuens. lib. 16; id vero unde acceperit scriptor hic ab ætate illa remotus, ignorare se profitetur Oldoinus in Addition. ad Ciacconium. Verum Bizaro suffragatur Bartholomæus Senarega qui res Genuensium illius ætatis tunc scribebat Rerum Ital. tom. XXIV, qui et tradit se Romæ agentem publica quadam de causæ expertum cognovisse rem habere se cum Pontifice in Florentinos quidem plurimum, parum vero in Genuenses propenso.

Scrpsit præter Epistolas ad diversos quas in volumen collectas in Vindobonensi bibliotheca servari Possevinius affirmat, regulas quasdam quas in bibliotheca Carlesinorum Avenionensium vidisse se Ludovicus Jacobus a S. Carolo in bibliotheca Pontificia testatur. Innocentio successor patens est Alexander VI.

episcopus Concordiensis ¹ in frequentissimo cardinalium conventu: « Visitatus, inquit, a Domino pluribus longisque morbis quos patientissime toleravit, multa sancta et utilia cogitata perficere nequivit. Adveniente demum divinae vocationis hora, sumptis ex ritu Christiano devotissimo animo salutaribus sacramentis, spiritum reddidit Creatori, ut quasi jam compos aeternae gratiae videretur, atque caelestem vitam cum morte commutare ». Consentunt Onuphrius Panvinus, Vialardus, et alii ipsum multa pietatis signa extremo vitae tempore explicitisse. De ejus vero dotibus ac virtutibus animi haec idem Concordiensis episcopus refert ²:

22. « Constantissimus justitiae cultor, pacis studiosissimus amator, et exuberantis annonae vigilantissimus instructor. Sedatis honorifice sibi ingruentibus bellis, peculiare Ecclesiae populos, et Romanos in primis, quam felicissimos exoptavit: exultavit summopere cum ad majores dignitates viros extulit eruditos et probos, erat enim ipsi vera insita bonitas, quae illum ad quascumque optimas actiones propensissimum super omnia reddebat, fuit propterea in pauperes misericors, afflictorum non minus consolator quam principum susceptor liberalis et Dei ac sanctorum ejus pientissimus venerator, pontificale palatium miro sumptuosissimoque opere exornavit amplificavitque, et multiplici pretiosissimaque suppellectile tam divinis quam domesticis usibus apta largissime decoravit ». Laudatam a multis in eo humanitatem singularem, pacisque amorem in ejus Vita Papyrius Massonus commemorat sic inquit ³: « Cum nihil, ut magnus Gregorius est auctor, in Pontificali cervice splendidius fulgeat, quam humilitas, vidimus ipsum (quod sane rarissimum est) eadem se in Pontificatu adeuntes humanitate, affabilitate ac benignitate suscipere, qua et episcopus et cardinalis antea consueverat, ut idem semper, servato tamen decore, fuisse videretur, nec immutati in eo mores, sed aucta tantum dignitas cognosceretur. Quanta vero sermonis dulcedine et elegantia, quanta perspicacia atque memoria, quam aptis rationibus et postulata colligeret, et repetentibus responderet, nemo unquam sine admiratione potuit audire. Observabat illud, quod est principis proprium, ut sive concedendo sive negando neminem a se tristem dimitteret ».

23. His adjecit Stephanus Infissura plura de constructis ab eo aedificiis: « Ejus, inquit, vita a multis fuit approbata, eo quod fuit humanus et amator pacis, et construxit Romae multa aedificia, nam in oleario secus palatium papae fecit unum palatium quod vocatum est ejus

jussu: *Belvedere*, in cujus constructione sexaginta millia ducatorum expendisse constat, et videri potest. Fecit etiam palatium inter reclaustrium S. Petri, et reclaustrium palatii ipsius, ubi sunt auditores, quod insignia ipsius passim apposita ostendunt. Reparavit Ecclesiam S. Joannis Lateranensis videlicet ante tribunal: refecit totum tectum, et ibi praeparavit duas grossas columnas cum lapidibus marmoreis pro faciundo ibi arcu, quod morte praeventus non fecit. Praebuit etiam auxilium in constructione Ecclesiae S. Mariae in Via-Lata, ut supra dixi ». Addit auctor ipsum nimio in filios nothos affectui studuisse, adeo ut addubitatum sit, ne Ecclesiae thesaurum in eos derivaret, quem naevum in eo etiam perstringit Raphael Volaterranus hisce verbis ¹: « Pontificum etiam primus, qui novum et ipse exemplum introduceret, palam liberos nothos jaectandi, ac soluta omni antiqua disciplina, divitiis eos omnibus cumulandi, nam et alteri Francisco oppida nonnulla Urbi vicina dedit, Laurentiique Medicis filiam matrimonio locavit ». Collecta vero ob eam affinitatem Pontificis gratia, Laurentius Medices peperit ² cardinalatum Joanni filio, quamvis paene puero, tandemque summum Pontificatum in suam familiam intulit, quo posterorum principatus firmatus est.

24. Quod ad sedis Innocentii tempus attinet; cum renunciatus fuerit Pontifex xxix Augusti die anni mcdlxxxiv, mortuus vero fuerit vigesima quinta Julii anni mcdxcii, ipsum sedisse annis septem, mensibus decem, diebus viginti octo perspicuum est. Justis de more ei persolutis, eadem die cardinales conclave ingressi sunt, ut refert Stephanus Infissura ³, qui eorum nomina recenset: « Die, inquit, sexta Augusti cardinales omnes intraverunt in conclave, quod erat apud palatium S. Petri in capella, et fuerunt isti, videlicet vicecancellarius Neapolitanus, S. Petri ad Vincula, Senensis, Portugalensis, Sabellus, de Comitibus, de Columna, Ursinus, Ascanius, S. Mariae in Porticu, S. Angeli, S. Clementis, Raticanensis, Aleriensis, S. Anastasiae, Beneventanus, Florentinus, S. Severini, patriarcha Venetus, Parmensis, Toarnensis, S. Georgii ». Agitari mox de praeficiendo Ecclesiae pastore ceptum est; quibus vero animi dotibus is ornatus esse deberet, deseruerat elegantissime Leonellus episcopus Concordiensis, de quo supra memoravi, in oratione ⁴ coram cardinalibus habita, dum fluctuantis Ecclesiae statum, quantoque et quam perito moderatore opus esset, descripserat his verbis: « Imminet quotidie Christianis cervicibus immanissima Turcarum ferocitas, saevit adhuc, cum potest, in Catholicos fratres furibunda

¹ Ext. ejus oratio apud Papyr. Masson. in *Vita*. VIII. — ² *Ibid.* — ³ Masson. in *Vita*. VIII.

¹ Volat. l. xxii. — ² Vialard. in *Vita*. VIII. — ³ Infiss. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ⁴ Ext. apud Masson. ubi sup.

et armata Hussitarum perfidia: pullulant ubique adversus orthodoxam fidem nefandissimi errores, crescit in dies magis pervicax in sacrosanctam Romanam Ecclesiam universalis Ecclesia matricem radicemque contumacia, viget ingens tam in clero quam in populo luxus, quassatum est intestinis dissidiis B. Petri Apostolorum principis patrimonium: eminentiores Christiani nominis principes ardentissimis odiis in mutuum, nisi celeriter occurratur, armanur excidium: turbatus est ager Romanus, Urbs ipsa quotidie cadibus et rapinis quorundam temeritate cupiditateque fœdatur, tanta denique, ut Jeremia verbis utar, super contritione vocata est contritio, ut ad ipsam matrem nostram Ecclesiam conversi cum eodem Jeremia merito lamentari valeamus: *Filia Sion, magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tui?* Summus enim adhuc incerti quem elegerit Dominus Innocentii locum et apostolatam accipere: qui tot tantaque ingruentia pericula non secus repellere, quam nubes sol oriens dissipare valeat». Nullis de Innocentio interjectis, cardinales ita compellens subdidit:

25. « Luctus magnus est in Ecclesia, quam vos facile consolari poteritis, si proprio affectu, si ambitu, si falsa persuasione, ut speramus, eliminatis, divina cooperatores voluntatis, nil nisi de sanctimonia, doctrina et rerum peritia fulgente Pontifice deligendo cogitaveritis. Sunt enim folius Ecclesiae in vos oculi coniecti, patres optimi: date illi Pontificem, qui solo boni nominis odore cunctos post se fideles populos ad salutem trahere queat, sicut enim, ut est in sapientum libris, cupiditatibus principum et viliis solet infici tota civitas, sic emendari et corripi continentia. Qualiscumque mutatio morum in principibus extiterit, eadem et populo sequetur, planeque verissimum illud, principes plus exemplo quam peccato nocere. Optimus itaque constituendus est princeps, quam facile cognoscetis, si Platonem audiveritis, qui enim deligendum putat, qui singulis semper aetatibus probatus fuerit, et immaculatum se praestiterit, ac perseveranter id agere studuerit, quod reipublicae conducere arbitraretur, aliter quasi ex divino oraculo censet reipublicam perituram. Eadem ferme sententia vos instruit beatissimus Leo Pontifex, ut illum eligatis, cujus omnis aetas a puerilibus exordiis usque ad perfectiores annos per disciplinae stipendia Ecclesiastica eueurrerit, cuique testimonium praebet prior vita, quia non potest de ejus provectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis, celsioris loci praemium debetur. Exhorreatis terribilem illam Domini vocem, patres amplissimi, ne umquam de vobis exclamet: *Feecerunt sibi regem et non per me, principem et non per consilium meum*: consilium autem Domini est, si Hieronymo ere-

dimus, ut qui praestantior est ex omnibus, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille pure sincereque sine ambitu ad summum sacerdotium eligatur. Recordemini, ut reliqui praetermittam, quod Abimelech, qui Israelitici populi principatum ambivit, et modico tempore turbulentissime imperavit, et turpi tandem eade vitam finivit. Infigite cordibus vestris, ut brevi clausula universa comprehendam, et exequimini sacros canones vobis notissimos de Romani Pontificis et aliorum praesulum electione conscriptos, et iterum sub expectato successore novo proculdubio florebit Ecclesia praestante Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in saecula saeculorum ».

ALEXANDER VI.

26. *Corrupti auro cardinales corruptum moribus Pontificem deliquit, Rodericum Borgiam, qui Alexandri Sixti nomen sibi adsunt.* — Verum ab optimis hujusmodi suscipiendis consiliis longissime abfuerit tum plerique cardinales: quos partim auro corruptos, partim sacerdotiorum praefecturarumque pollicitationibus, partim vitiorum impurorumque morum similitudine pellectos suffragia sua in Rodericum Borgiam tulisse queruntur auctores¹, nec virum delegisse castimonia, sed stupris insignem: de effrenata quippe ejus lascivia a Pio II increpitem fuisse vidimus²; neque hujusmodi monitis castigatus sordes suas occuluit, sed iustae fere uxoris loco cultuque pessimo exemplo Vanoziam pellicem Romanam, ex qua plures liberos suscepit, utque legitimis procreatos nuptiis, quibuscumque potuit opibus et honoribus auxit, habuisse damnatur: qui vero suffragia turpi sacrilegio vendidit Borgiae cardinales contrario rerum exitu, ac spe sua delusi fuere, ut observat Raphael Volaterranus³: « Primi, inquit, ingratum eum sensere, ac omnes sub eo postea varia calamitate sunt pressi, partim exilio, partim carcere muletati ». Proceres etiam Romanos, quorum cardinales cum extulerant, alios alia de causa sublato addit, quae singula Panvinus⁴ enucleate narrat.

27. At Julianus Robureus cardinalis S. Petri in Vinculis, in Gallias aufugit, iram Alexandri veritus, cum celebrandum esse Concilium Oecumenicum diceret⁵, nimirum ad erigendam Ecclesiam a simoniaco conculeatam, a qua calamitate, ut eam liberaret, adepto Pontificatu, gravissimas constituit poenas adversus simoniacos, qui auro promissive Pontificatum acciperent vel conferrent, vel illius sceleris societate se irretirent, edita sanctione insigni, quae ile-

¹ Inliss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Panvin. in Alex. VI. Sur. to. v. Annal. l. c. 11. Marian. l. xxvi. c. 2 et alii. — ² Annal. to. x. an. Chr. 1460. num. 31. — ³ Volat. l. xxii. — ⁴ Panvin. in Alex. VI. — ⁵ Jul. II. in Bulla Indict. Lateranen. Concil.

rum iterumque ab eo promulgata, ac demum in Lateranensi OEcumenico Concilio confirmata fuit, ut suis locis dicitur. Illum autem et cardinalem Senensem, qui ut sæpe diximus, in Pontificatu Pii III nomen accepit, una cum nonnullis aliis collegarum flagitium damnasse, refert Infissura ¹ : « Ibi, inquit, nihil habere voluerunt, dixeruntque in Pontificatu voces gratis esse dandas, et non muneribus ». Alexandri patriam, genus ac mores ita describit Joannes Mariana ² : « Natus est in Hispania urbe Valentia : pater Gotifredus Lenzolius, Mater Isabella Borgia. Renuntiata Callixti avunculi electione, ad non dubiam purpuræ spem continuo Romam junior advolavit. Cardinalis factus tum alia intemperantia fœdus extitit, tum justæ propemodum uxoris loco et cultu habuit Zanoziam Romanam puellam, ex qua quatuor filios genuit Petrum Ludovicum natu maximum, Cæsarem, Joannem, Gotifredum, filiam unam nomine Lucretiam : Petrum Gandiæ ducem fecit auro redemptæ, usque adeo erat locuples. Thesaurus ab avunculo Pontifice relictos, optimis ipse sacerdotiorum vectigalibus auxerat ». Quod ad reliqua ejus gesta et ornamenta attinet; descripsit ea undecim ante annis Jacobus Volaterranus ³ in Diario feriæ v majoris Hebdomadæ an. mcdlxxxii, sic inquit : « Sacris est operatus amplissimus pater Rodericus Borgia Valentinus episcopus S. R. E. vicecancellarius, cardinalis Portuensis ». Et infra : « Annos natus est hic circiter quinquaginta apud oppidum Scientiam Valentinae diœcesis : Callixti III Pontificis maximi nepos fuit. Initio Pontificatus avunculi ad cardinalatum assumptus una cum Ludovico consobrino suo SS. Quatuor-Coronatorum, qui quatuor annis citra in præsulatu suo Herdensi quietam vitam agit ». Et infra : « Vir est ingenii ad quæcumque versatilis, et animi magni : sermo ei promptus est et in mediocri litteratura. Natura est callidus, sed ante omnia miræ ad res tractandas industriæ. Claret mirum in modum opibus, regum et principum plurimorum clientelis admodum clarus. Sedente Callisto avunculo, Picena legatione functus, et anno primo Pontificis Xysti in Hispanias cum potestate non modo de latere legati, sed plene Pontificia missus est, a qua in Italiam mari rediens, cum jam Pisanum portum ingredi tentasset, maritimis fluctibus ita est triremis, qua vehebatur, disjecta, ut pæne submergeretur. Census ei est a cœnobiiis pluribus, quæ et in Italia et Hispaniis præcipue possidet, et a tribus, quibus præest, cathedralibus sedibus Valentina, Portuensi, et Carthaginensi, sed et ab ipso Apostolicæ cancellariæ munere, a quo in annos singulos octo aureorum millia sibi provenire dicuntur. Vaso-

rum argenteorum, margaritarum, vestis stragulae et sacrae ex auro et serico, ac librorum omnis doctrinae vis maxima est : euncta specie et ornatu regio et Pontificio. Mitto lectorum ornamenta innumera, etiam aurea, argentea et serica : mitto vestem sui usus admodum pretiosam et multam : mitto signati auri ingens pondus : eunctos patres, dempto Rothomagensi, pecunia et divitiis omnis generis superare creditur ».

28. Incidisse ejus electionem in III idus Augusti, et Pontificium diadema illi impositum VII kal. Augusti (Septembris) tradunt, inter quos accuratissimus Infissura ¹ hæc habet : « Anno Domini mcdxcii, Augusti mensis die undecima, videlicet die sabbati summo mane, Rodericus Borgia, nepos Callixti, vicecancellarius, creatus fuit papa, vocatusque est Alexander VI, Hispanus ». Interjectis pluribus addit : « XXVI Augusti coronatus fuit Alexander VI in Sancto-Petro, deinde, prout de more accessit ad Ecclesiam S. Joannis Lateranensis, cui per Urbem factus fuit maximus honor, multi arcus triumphales, et magis quam unquam alii Pontifici factum fuerit per Romanum populum potissime ».

29. Describit illius pompæ celebritatem Petrus Delphinus, qui aderat, in litteris ad Bernardinum priorem, ut ait, claustralem, hisce verbis ² : « Si tibi seriatim referre ac perscribere voluero qua heri celebritate, honorificentia, pompa summus fuerit Pontifex coronatus, non sufficet dies : pulchrum sane spectaculum et visu delectabile, neque penitus infructuosum, si ad spiritum, quæ temporalia sunt, referas : varius enim distinctarum personarum et dignitatum ornatus, ordo, incessus supernorum civium atque beatorum multas et diversas referebat mihi mansiones, et Ecclesiae istius militantis decor ad considerandum triumphantis Ecclesiae statum ac splendorem animum sæpius evocavit. Effusa erat per totam Urbem turba multa virorum ac mulierum in itinere atque fenestris spectantium, donec a S. Petro post celebratam ab ipso Pontifice missam Spiritus-Sancti ad Lateranum pervenimus. Via omnis, per quam equitavimus, pannis erat connecta, ac variis triumphorum similitudinibus ornata, pendentibus utrinque ad parietes ædium aulaeis ac tapetibus, appenso pluribus in locis ac depicto Pontificis signo distichis, epigrammatibusque variis inscripto. E quibus hoc unum accipe, quod iter faciens perlectum edidici, quodque a multis gravibus viris haud multum commendari audivi :

Cæsare magna fuit, nunc Roma est maxima : Sextus
Regnat Alexander : ille vir, iste deus.

¹ Infiss. ubi sup. — ² Marian. l. xxvi. c. 1. — ³ Volater. Ms. arch. Val. sign. num. 111.

¹ Infiss. Ms. arch. Val. sign. num. 111. Volat. ubi sup. et alii Infiss. ubi sup. — ² Petr. Delph. l. iii. Ep. xxxviii.

« Revocavit me vero ad considerandam humanæ conditionis infirmitatem, et ad contemnendam terrenæ potestatis et amplitudinis gloriam, quod inter has supremi culminis delicias in templo Lateranensi, me præsentem ac propius existente, atque intuente cum aliis prælatis, Pontifici accidit, quod utrum prolixioribus ceremoniis fatigato apud S. Petrum, ac de via fesso, utpote qui cum mithra, quod regnum vocant, ac sacerdotalibus indutus ad Lateranum fervente desuper sole iter habuit, sic illi eveniret nescio expectantibus enim nobis in templo, ingressus est tandem lassus admodum et exarsuans. Ad altare primum, cui supposita sunt capita Apostolorum, flexis genibus oravit, possessioneque loci de more accepta populum benedixit. Inde ad altare majus templi in sancta sanctorum, ubi sella reposita erat, eminentior loco, sese recepit, ut ibi a canonicis et sacerdotibus Lateranensibus sibi obedientia exhiberetur. Ægre ascendentem gradus hinc inde duo cardinales diaconi adjuvabant. Conversus ad populum Pontifex ubi resedit, imo ubi viribus destitutus super sellam concidit, continuo super collum cardinalis S. Georgii reclinavit caput. Syncopi correptum dicunt: sic exanimatus tandem immobilis mansit, donec allata aqua conspersus faciem spiritum recepit. Et tanti faciunt isti Pontificatum, qui tanti constat, tanto periculo comparatur. Quid ei profuerint tot armorum acies per Urbem totam ad custodiam ejus dispositæ? velit modo Dominus, et facile quid possit ostendit, etc. Vale. Romæ die xxvii Augusti m̄c̄xc̄ii ».

30. *Alexander nepotem cardinalem creat, spreto sacramento; spurio confert episcopatum.* — Addit Stephanus Infissura Alexandrum in primo consistorio mox nepotem ex sorore archiepiscopum Montis-Regalis sacra purpura donasse. At quia sacramento in conclavi se adstrinxerat cardinalium numerum non aucturum, ni prius ad minorem redactus foret, hac interpretatione acerbitatem sacramento temperavit, ita scilicet concepisse sacramenti formam mente, ut nemini recenter cardinalitiæ dignitatis ornamenta, nisi ex consensu majoris partis senatus cardinalitii, collaturus esset, quod hoc Diplomate¹ est professus:

« Joanni tit. S. Suzannæ presbytero cardinali.

« Auctoritate Apostolica tenore præsentium attestamur, et fidem facimus, ac declaramus nos sic promittendo, jurando et votando mente gessisse contenta in promissione, juramento et voto præmissis firmiter observare et adimplere, nisi nobis de eorundem fratrum, seu majoris partis eorum consilio videretur ad tui etiam sic qualificati in cardinalem assumptionem fore

procedendum, nosque ad ejusdem voti, promissionis et juramenti observationem sub dicta conditione, et non alias obligasse ac teneri voluisse, licereque nobis ad tui in cardinalem assumptionem procedere, voto, promissione et juramento prædictis minime refragantibus, et proptiori cautela ad obstruendum ora sic assensum, qui de hujusmodi declarationis nostræ in his viribus et sufficientia adhuc hæsitarent, nos ipsos de simili consilio et assensu, et Apostolicæ potestatis plenitudine, quoad tui assumptionem prædictam dumtaxat, a voto, promissione et juramento prædictis, si et quatenus expediat, absolvimus, ac decernimus ad probandum plene hujusmodi nostram et eorundem fratrum nostrorum in sic votando, promittendo ac jurando necessitatem et intentionem præsentis litteras sufficere, et alterius probationis adminiculum non requiri, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno m̄c̄xc̄ii, kal. Septembris, Pontificatus nostri an. i ».

31. Porro eodem die, quo Pontificia infula ritu solemniori ornatus est, Valentiam patriam, metropolitano jure paulo ante donatam, ratum novo Diplomate habuisse, ac simul ejus Ecclesiæ archiepiscopum creasse Casarem filium suum notum, adjunctoque Pampelonensi episcopatu onerasse, tradit Mariana¹. Hoc vero laude dignissimum in eo de coercita sicariorum immanitate et licentia, libereque admissa ad tribunal utroque sexu ad exponendas publice querimonias, refert Infissura: « Notitiam, inquit, habuit, qualiter a die extrema infirmitatis Innocentii usque ad ejus coronationem plusquam ducenti et viginti homines diversis locis et temporibus interfecti fuerant: habuit etiam notitiam de interfectores, de causis et prodimentis, et omnibus his, quæ in Urbe gesta fuerunt plenam notitiam habuit ». Et infra: « Eodem mense, (nimirum Septembri,) ordinavit visitatores carcerum, et fecit quatuor commissarios, qui audirent querelas in Urbe, et ordinavit syndicum Vignolæ et suorum officialium, et statuit etiam audientiam in die Martis omnibus civibus tam maribus quam feminis, et audivit ipsemet querelas, et justitiam mirabili modo facere cœpit ». Conciliavit sibi eo justitiæ specimine populi animos Alexander, atque hoc ipso anno plures principes, missis amplissimis oratoribus, illi ut Christi vicario obedientiam ritu solemniori detulere, quorum orationes typis cense extant, insignisque sententiarum pondere illa est, quæ a Senensi oratore habita fuit.

32. *Beatrix defraudata spe matrimonium ineundi cum Vladislao.* — Inter alias ornatissima fuit legatio Ferdinandi regis Neapolitani, cujus filius Romam ingressus mense Decembri maxima cum pompa patris nomine fidem publice

¹ Lib. III. Bull. secr. p. 31.

¹ Marian. l. xxvi, c. 2.

dedit, illum semper in Pontificis obsequio futurum : tum in cardinalium senatu Alexandrum oravit, ut ait Stephanus Infissura ¹, ne pactiones de conficiendis nuptiis inter Beatricem Ferdinandi filiam, Matthiae regis viduam, atque Wladislaum Hungariae Bohemiaeque regem, qui Beatricis studiis Hungaricum sceptrum sibi pepereerat, eoque parto ipsam, utpote sterilem et grandævam sibi thoro jungere abaquebat, ut pluribus recenset Bontinius ², initas infringi, vel aliam ab Wladislao ipso uxorem duci pateretur : cumque ad id Alexandrum flectere non potuisset, cum cardinale S. Petri iratum discessisse Ostiam, quam idem cardinalis milite armisque ad sustinendam obsidionem communit : Beatricem porro, ducta ab Hungaro Anna Gandala Aquitanica, intendisse ea de causa litem apud subsellia Apostolica referunt ³, iudicioque victam, cum pro amplissimorum regnorum quiete publica sterilis et grandævæ sponsalia dissolvi conduceret, de quo hæc refert Burchardus ⁴ : « Feria sexta, tertia mensis Aprilis, fuit consistorium secretum, quod duravit usque post horam vigesimam primam, in quo sanctissimus dominus noster per suam sententiam in scriptis pronuntiavit prætensum matrimonium inter illustrem regem Hungariae et illustrem dominam Beatricem filiam Ferdinandi Neapolitani regis, relictam Matthiae regis Hungariae, esse nullum, et de facto præsumptum, et imposuit perpetuum silentium ipsi Beatrici, et eam condemnavit in expensis sportulæ sive propinæ, quæ fuit viginti quinque millium ducatorum, ut dictum fuit et ex pactis ». Porro Beatricem ⁵ in mœrore conuenisse ferunt. Cæterum Wladislaum a patre Casimiro Poloniae rege Polonicis juribus testamento exheredatum hoc anno, ne Bohemiae et Hungariae scilicet Poloniam conjungeret, tradit Cromerus ⁶, additque de ipso Casimiro III sancti Casimiri patre : « Deinde sacrosanctis Christianæ religionis mysteriis rite perceptis, mense Junio animam exhalavit anno Christi M^oCC^oXCII, inde funus ejus in Poloniam solemniter elatum in basilica Cracoviensi sepultum est ». Celebratis inde ordinum regni comitiis post varias concertationes Joannes Albertus ad Polonicum solium Elisabethæ reginæ ac Frederici fratris episcopi Cracoviensis, ejusdemque cardinalis studiis evectus ⁷, atque ad firmandam adversus æmulos fratres Alexandrum ac Sigismundum, qui etiam Polonicum sceptrum postea acceperunt, potentiam, cum natu majore fratre Wladislao fœdus ad se mutuo adversus omnes defendendos percussit.

33. *Laurentii Medicæi et Gerardi cardinalis pii obitus; Ardicinus cardinalis Camaldulensium ins-*

titutum amplectitur. — Obiit eodem anno IV idus Aprilis Laurentius Medicæ, de quo sæpe antea illatus sermo, Florentinae reipublicæ princeps, Leonis X parens, cujus mores Raphael Volaterranus ¹ describit. Celebravit ipsius laudes Angelus Politianus, qui eum, pridie quam ab hominibus demigraret, sacramenta magno pietatis Christianæ sensu delibutum suscepisse refert : « Nihil, inquit, prius habuit quam ut animæ medicum accerseret, cui de contractis tota vita noxis Christiano ritu confiteretur : quem ego hominem postea mirabundum sic prope audivi narrantem, nihil sibi unquam neque incredibilius visum, quam quomodo Laurentius constans paratusque adversus mortem, atque imperterritus et præteritorum meminisset, et præsentia dispensasset, et de futuris item religiosissime prudentissimeque cavisset. Nocte dein media quiescenti meditantique sacerdos adesse cum sacramento nuntiatur, ibi vero excussus. Procul, inquit, a me hoc absit. Patiar ut Jesum meum, qui me finxit, qui me redemit, ad usque cubiculum hoc venire? Tollite hinc, obsecro, me quam primum, tollite ut Domino occurram. Et cum dicto sublevans ipse se, quantum poterat, atque animo corporis imbecillitatem sustentans, inter familiarium manus obviam seniori ad aulam usque procedit, cujus ad genua prorepens supplexque ac lacrymans : Tunc, inquit, mitissime Jesu, tu nequissimum hunc servum dignaris invisere? At quid dixi servum? imo vero hostem potius, et quidem ingrattissimum, qui tantis abs te cumulatus beneficiis, nec tibi dicto unquam audiens fuero, et tuam toties majestatem læserim, ego te per illam, qua genus omne hominum complecteris, charitatem, quæque te cœlitus ad nos in terram deduxit, nostræque humanitatis induit involucri, quæ famem, quæ sitim, quæ frigus, æstum, labores, irrisus, contumelias, flagella et verbera, quæ postremo etiam mortem crucemque subire te compulit : per hanc ego te, salutifer Jesu, quæso obtestorque, avertas faciem a peccatis meis, ut cum ante tribunal tuum constitero, quo me jamdudum citari plane sentio, non mea fraus, non culpa plectatur, sed tuæ crucis meritis condonetur. Valeat, valeat in causa mea sanguis ille tuus, Jesu, pretiosissimus, quem pro asserendis in libertatem hominibus in ara illa sublimes nostræ redemptionis effudisti ».

34. Eodem anno Matthæus Gerardus patriarcha Venetus, S. R. E. cardinalis, Ordinis Camaldulensis, religione conspicuus pie obiit, de cujus vita et moribus inquirenti post aliquot annos successori Contareno Petrus Delphinus ², antea vite historiam conscripsit : « Nihil, inquit, adeo in illo admiratus sum, quam perseverantiam ipsius haud minus in rebus exiguis,

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. III. — ² Bontin. dec. 5. l. 1. — ³ Dubr. hist. Bohem. l. xxxi et alii. — ⁴ Burchar. p. 2. in Alex. VI. — ⁵ Sur. to. v. l. iv. c. 5. — ⁶ Crom. l. xxix. in fin. — ⁷ Id. l. xxx.

¹ Volat. l. v. Politian. — ² Petr. Delph. l. xi. Ep. xxvii.

et quæ ad ceremonias tantum Ordinis pertinerent : quam in reliquis, quæ majoris forent difficultatis ac momenti : si quis autem in choro in primis et refectorio ac monachorum congressu contemplatus fuisset, nihil eo in moribus elegantius merito fateretur. Age vero in iis, quæ potiora existimantur in religione, et graviora, ac laborum plena, utpote vigiliæ, jejunia, silentium, solitudo et cætera id genus. Quis, oro, Maffeo vigilantior, qui ne una quidem nocte divino cultui in templo defuit ? Media nocte tunc ad matutinam synaxim per totum anni circulum sive Estate sive Hyeme surgebatur, cum ipse aut primus semper, aut inter primos conveniret. Ab continentiam in eodem laudare, eibique ac potus parcitatem superfluum duco : quando jejuniorum observatorem accuratorem, et deliciarum contemptorem, parem illi noverim neminem. Nonquam revera vidi aliquem, qui vino parcus uteretur. In vestitu sordes vitavit ; nullum tamen unquam vestimentum luxu conspicuum detulit. Sacræ Scripturæ lectione delectatus orationi assidue vacabat et hic ei semper mos fuit, ut post vigiliis nocturnas, aliis abeuntibus, solus ipse in choro aliquandiu remaneret. Sermo ei fuit parcus et gravis, semperque ab omni levitate abhorrens. Conabatur pater optimus magis facto, quam verbo ad bene sancteque vivendum provocare filios

suos, castigans quotidie corpus suum, et in servitute redigens. Misericordiam vero et pietatem, ac eleemosynarum largitionem in eo quis digne satis laudibus efferat ? erat ipse quidem robusto ac vegeto corpore, et qui rarissime mala aliqua valetudine corripere, nescio tamen an alium agnoverim, qui illo extiterit erga infirmos debilesque clementior, quos nimirum et crebra visitatione solabatur, et omni fovebat ministerio charitatis : egenos et inopes aut aliqua calamitate oppressos pro reddituum mediocritate promptissime sublevabat, quem erga pauperes affectum nunquam ipsum etiam in patriarchatu exuisse affirmant. Interjectis pluribus de pia ejus morte hæc addit : « Commendabat seipsum Domino, et molestias ægritudinis ferens patientissime, nihil de terrenis cogitans, nihil loquens, sed erecto tantum in cælum nihil magis videbatur expetere, quam transire ad immortalitatem, etc. Ex monasterio S. Michaelis Murani die xx Novembris MDXV ».

Hujus cardinalis Camaldulensis pio funeri alterius doctrina et pietate conspicui viri, nimirum Ardicini de Porta, cardinalis episcopi Aleriensis, facinus memorabile jungemus. Is rerum divinarum studio inflammatus Camaldulensium institutis se totum, abjectis curis omnibus, addicere decreverat. Id, veniamque depnendi publici muneris a Pontifice oblinuerat :

1) Ardicini della Porta cardinalis præclarum Christiane virtutis exemplum annalista hic exhibet, sed præterquam quod illud extra sedem suam constituit, in multis etiam a vero aberrat. Hæc enim de re illa habet Stephanus Infessura, Romani populi tunc scriba, quinque res per annos illos gesta dictum in Ephemerides suas referat : « Die prima Junii anni MDCXCI, Ardicinus della Porta, cardinalis Aleriensis, quarta vel quinta hora noctis, vocavit ad se omnes suos domesticos, et tandem exhortatus est quibusdam verbis bonis, tradiditque fratri suo chartulam, quam scriperat manu propria, quam dicebat esse suum testamentum, exhortatusque est eum, ut rogaret Dominum nostrum papam, ut acquiesceret iis, quæ ibidem scripta erant, quia dicebat se bona omnia inter eos distribuisset, ac dicto fratri ejus reliquisset residuum. Et cum lachrymantibus omnibus interrogaretur, quo vellet ire, nihil de hoc aperuit, nisi quod accepit quinque ex ejus famulis, inter quos erat dominus Nicolaus ejus secretarius, et equitavit cum eis quinque et recessit ab Urbe, non ut cardinalis, sed ut simplex clericus. Et nulla causa recessus haberi potuit, nisi quod volebat intendere annam suam, quod sibi persuasit, quod retinendo dictam vitam non posset salvus fieri. Scribitur autem eum ivisse in Montem Oliveti in territorio Senensi, ac manere in quodam fratri monasterio Fratrum S. Benedicti, et papam scripsisse ei de reditu, ac ipsum obedire noluisse ; demum mandasse ei, ut cardinalatus habitum non dimittat sub pœna excommunicationis. Decima octava ejusdem mensis reversus est, stetitque in ejus domo, quod levitati magis, quam bonitati et sapientiæ adscriptum est ». Hæc Infessura, cujus judicium de præclaro hoc viri religiosi facinore nihil movet ; sed accurata adeo rerum gestarum narratio scriptorem prodit comperta et sub oculis gesta referentem. Quare de anno rei actæ cæterisque ab eo narratis cur ab illo recedamus nihil est. Unum tamen viri illi verti posset, de monachatu scilicet Olivetano Ardicini ; cum ejus temporis scriptor Petrus Delphinus, Camaldulensis Ordinis moderator supremus, in Epistolas quæ inter ejus editas signatur num. 93 mendose ; reipsa enim notanda est 113, data anno MDCXCI, die 1 Junii ex Camaldulo (legendum forte die 1 Junii, cum die 1 Junii jam labente, Ardicinus secessionem suam primum adornaverit) scribat conceptis verbis : « Rediit Romam Aleriensis, revocatus a Pontifice e medio itinere, nec est permissus, ut quo animum intenderat bonus ac pius pater, eo perveniret. Elegerat pacatissimum vite genus, ut eremum Camaldulensem incoleret ». Hæc Camaldulensis eremicola verba in eam persuasionem adduxerunt multos, ut crederent Ardicinum ad Camaldulenses, non vero ad Olivetanos secessisse. Mihi tamen alia sedet opinio, cui Stephani Infessura, comperta et sub oculis suis gesta scribentis, auctoritas multum valet ad persuadendum præ Epistola Delphini, in qua ambigua multa mihi deprehendisse visus sum. Præterquam enim quod adscriptum Epistolæ illi tempus cum tempore secessionis ab Infessura definito non coheret, ea etiam admissa correctione quam superius adstruxi, ut pro Junio Julio legatur, adhuc tamen tota rei narratio apud Delphinum cum Delphino ipso non coheret ; Delphinus enim in hac ipsa Epistola « e medio itinere revocatum Ardicinum », nec eo pervenisse quo tendebat asseruit ; sed et idem Delphinus moram aliquorum dierum in solitudine concessisse Ardicino visus est in altera Epistola num. 99, data e Camaldulo die VII Junii MDCXCI : in ea enim secessionem Ardicini ita memorat, ut perseverare adhuc in abdicatione sua, admirando posteris exemplo, designet : « Magnum, inquit, inusitatum, inopinatum exemplum, et non modo ætate nostra, verum etiam multis retro sæculis propè inauditum. Abdicavit se sponte his diebus cardinalatu reverendissimum, D. Aleriensis, abdicavit episcopatu, abdicavit beneficiis omnibus quæ possidebat ». Hæc Epistolæ verba quemadmodum Infessura, moram aliquam in solitudine Ardicino permittenti, certam fidem adstruunt, ita et prioris Epistolæ scriptori detrahunt, ut si quis sublesta fidei illam accuset, huic sane adversarium me non exhibuerim. Ea tamen utcumque admissa, relictoque Camaldulensium scriptoribus modesto negotio illam cum Infessura conciliandi, vel sibi minus ejus testimonium aliter Infessuræ præferendi, Romani hujus scribæ partes mihi potius duco, cum præsertim traditioni apud veteres receptæ magis congruat. Ita enim ex antiqua majorum traditione se recepisse affirmant Marchiones della Porta, ut ex asserto mihi viri gravissimi testimonio compertum teneo. Ita tradidit Ciaconius in prioribus editionibus, nunquam in nova ex Oldoni emendatione legitur : « Camaldulensem Ordinem ingressus est, etc. ». His omnibus congruit familiarissima illa consuetudo, quam Ardicinus cum Olivetanis monachis fovit, cujus consuetudinis testem habeo Epistolam ejusdem Ardicini, nuper ad me Ticino transmissam a reverendissimo P. D. Cherubino Besozzi Carnobii S. Bartholomæi Papiensis Olivetanorum abbate meritissimo, viro omni litterarum genere excellentissimo, ac antiquitatum sui Ordinis indagatore solertissimo. Cædo mihi illam :

at rem ægre ferentes alii cardinales ab eodem revocandum curarunt. cum ipse hæc Alexandro rescripsit :

« Beatissime Pater.

« Ego ab eodem collegio nimirum cardinalium hanc licentiam non petii, et non sum ratus adeo imbecillum et infirmam vicarii Christi potestatem, ut non possit præbere ac porrigere manum volenti salutis animæ suæ honestissimo modo consulere ; ego enim quod in arduis collegium tenetur Pontifex consulere non inficior, tamen petenti sibi nisi quod salutem animi concernit, credo solius Pontificis auctoritatem sufficere, quid est enim, beatissime pater, ingredi et profiteri religionem, nisi humiliare et exinanire semetipsum, et formam servi accipere, seque usque ad mortem obedientem facere exemplo Salvatoris nostri, qui dum id fecit, exemplum nobis præbuit? Gregorius Nazianzenus episcopus, ut scientiæ et contemplationi vacaret, episcopatum dimisit : quare qui me properantem ad religionem accusant, etiam hos accusent ; si hi peccarunt, fateor me deliquisse, licet forsitan tantorum patrum testimonia et adductæ rationes me excusabilem reddere possunt. Quod autem dimisso cardinalatus habitu dissimulato me itineri commiserim, non opinor propterea me notam ullam apud graves et prudentes viros contrahere potuisse, nam cum vellem quod hætenus feceram secretissime fore, idque proprio fratri mihi fidissimo occultassem,

existimavi satius etiam dissimulato habitu inter ignotos, quam cum vero habitu incedere : et propterea a pœna et a culpa et ab omni alia nota me immunem esse existimo. Si tamen erratum est, cum id humanum sit, supplico sanctitati vestræ, ut quæ mihi graviora peccata dimisit, etiam hoc dimittat, pœnitentiam, quam mihi pro hoc peccato injunxerit, non minus devote quam humiliter suscipiam.

« Beatissime pater, sanctitas vestra, quæ semper tam tenere personam meam dilexit et tantopere ac multifariam honoravit, dignetur opus suum et facturam suam in sancto proposito confovere, memor Christi vicario nihil peculiariter esse, quam eum de animarum salute sollicitum esse. Illic de animæ meæ salute agitur, quæ sola ante oculos versatur : licet enim exploratum habeam cardinalium episcoporumque statum quavis alia religione perfectiorem esse, existimavi tamen ad inferiorem religionem transitum fragilitati meæ tutiorem esse. Non est inscia sanctitas vestra se animæ meæ rationem in districto iudicio reddituram, quam longe meliorem reddet, si humilitati meæ hoc indulserit, quam si ab hoc meo veteri et sancto proposito me revocaverit. In hoc annuat sanctitas vestra humillimis et lacrymosis precibus meis, nec vellet in amaritudine animæ meæ me morte acerbioram vitam agere ». Et infra : « Quocumque in loco voluerit me esse, sanctitati vestræ acquiescam, et quidquid mandaverit, exequar,

« A. S. R. E. Prr. Card. Aleriensis.

« Reverende Pater, amice noster charissime, salutem. Reddite fuerunt nobis litteræ P. V. charitatis et affectionis plenæ, quas gratissimas habuimus. Eas enim legendo visi fuimus istæ vestras et istorum religiosorum veras audire et reddere voces. Quotiens namque nobis venit in mentem, venit autem persape, grata conversatio omnium vestrum, et devotissimus iste in divinis officiis conventus, assidue in laudatissimis operibus exercitatio vestra, per quam nihil otii, nihil cessationis superesse potest : tanta nos afficit delectatione ejusmodi recordatio, ut istic totiens et videamur, et si heeret, esse gestiamus. Quod autem scripsistis nobis de immunitate istius monasterio vestro a magnifico domino Senen. nostra contemplatione restituta, gratum et pericundum nobis est nostrum apud excelsum illum Rempublicam commendationem in eo vobis profuisse. Non defuturi etiam sumus vobis in posterum in aliis occurrentiis, quibus opera et studio Religionis vestræ prodesse poterimus, si modo intellexerimus, quid a nobis pro ea sit agendum ; nam quod ad devotionem vestram omnium attinet sanctissimus dominus noster dominus Innocentius PP. VIII. ad intercessionem nostras diebus his superioribus vive vocis orando, in perpetuum concessit omnibus et singulis abbatibus, vicariis, prioribus, officialibus, monachis professis, novitiis et oblati omnium monasteriorum et aliorum religiosorum locorum totius religionis vestræ ubique consistentium pro tempore existentibus pœnitentibus et confessis, ut visitantes quolibet die per totum anni circulum unum altare, quod ipsi elegerunt visitandum, et quinque Orationem Dominicam, ac toties Salutationem Angelicam etc. indulgentias, quas visitantes unam ex Ecclesiis Urbis etc. consequentur. Valete, felices in Domino. Ex Urbe XII Septemb. MCDXCII ».

Hæc ergo admissa Ardicini cum Olivetanis monachis consuetudine, addita veteri traditione secessionem ejusdem ad Montem Olivetum confirmante, ac demum, quod caput est, Inessura teste presente, et fere dixerim oculato, ad Olivetanos monachos ultra potuerit, vel in adversam opinionem se duci permisit, ex testimonio Epistolæ, nescio cujus sinceritatis, cujus auctor, vel qui pro auctore habetur, qui tunc in Camaldulensi solitudine ægere se perhibet, ita Ardicini Camaldulensem monachatum narrat, ut ex auditu potius quam ex visa tenere se rem exertis verbis prodat in Epistola ex Camaldulo dati de VIII Junii anni MCDXCII, tunc scilicet, cum Ardicinus moram ibi adhuc trahere debuisset. Ita enim in illa scribit : « Res portento similis, et quam cum reputo mecum somniasse videor ; sic est tamen, universa (sicut accepi) civitate Florentina admirante, factum est ». Forte tamen iniri ratio aliqua potuerit Delphinum cum Infessura conciliandi, si reputaverimus Epistolæ illius Delphinianæ auctorem vulgi tunc more loqui maluisse, vulgus enim cœnobio omnia, in quibus solitaria agebatur vita, Camaldulos vel Cartusias tunc appellabat, uti me per litteras docuit idem qui supra P. Bezozzi, adducto exemplo cœnobii sui Ordinis Bedagiensis, quod « Chartusiam Bedagensem » in documentis sæculi XV dictum reperit. Insuper Camaldulenses inter et Olivetanos monachos tanta erat tunc rerum affinitas, ut cum Romam venient Camaldulenses, ubi nulla adhuc habebant Ordinis sui cœnobio constituta, apud Olivetanos divertirent. Vide Fortunium in Vita Ambrosii cap. 13. Constat denique B. Bernardum Ptolemicum Camaldulensem cœnillum indoisse, ut ex Fortunio Hist. Cam. I. II. cap. 33 scimus ; quare qui B. Bernardi regulam sectabantur monachi Camaldulenses utrumque haberi et appellari poterant. Ideo vero revocatum ex itinere Ardicinum Delphinus scripsit, quod re ipsa altera ab ejus secessionem die Pontifex Innocentius VIII (non Alexander VI, ut per errorem scripsit Raynaldus litteras de revocatione expedivit, cui respondit Cardinalis ex Roncione die II Junii anni quidem MCDXCII, quamvis typorum errore sit MCDXCII. Posteriores hæc litteras habes excusis vetustis typis post Orationem funebrem ejusdem Ardicini. Addit scriptor Epistolæ Ardicinum, revocatum ex itinere, eo nequaquam pervenisse quo tendebat. Id forte contigisse potuit ; potuit etiam venisse, sed brevi post rediturus, quæ brevis mora perinde est habita ac si nunquam venisset.

Hæc mihi in gratiam veritatis fœsius deducenda succurrerant ; atque ex his facile Raynaldum emendes, qui et in anno rei gestæ et n designando loco Ardicinianæ secessionis erravit.

MANST.

Christi vicario tanquam Christo obtemperabo, et ab ejus obedientia discedere nefas esse existimabo. Felix valeat sanctitas vestra, ejus sacratissimis pedibus me humiliter commendo. Ex Ronciglione die xxii Junii mcdxcii ».

35. *Libertas Ecclesiastica obtrita in Belgio.* — In Belgio cum libertas Ecclesiastica a politicis valde labefactata esset, Alexander Philippum archiducem gravissimis litteris monuit ¹, ut ad constabiliendum principatum aeternum Regem demisse coleret, neque Ecclesiae et administratorum auctoritatem alteri pateretur, ne si Christo principi servire dedignaretur, in ipso juventa flore divina vi e medio tolleretur.

« Dilecto filio nobili Philippo archiduci Austriae, Burgundiae, Brabantiae, etc. duci.

« Dilecte fili, salutem, etc. Auctoritatem sanctae Apostolicae Sedis in tuis dominiis, et praesertim in ducatu Brabantiae contemni, libertatem Ecclesiasticam tolli, multorum fide dignorum testimonio intelligentes, mirati sumus pariter et dolemus: nec sacrae id nobilitati tuae ascribimus, qui per aetatem fortasse prospicere non potes, quantum ista conscientiae honorique tuo obsint, cum tamen in tam tenera aetate optima indole et ingenio, ut audimus, praeditus sis, praeceptoris ut vicem apud te sustinere posse facile credimus: quare te hortamur in Domino, ut quo magis Rex regum Deus tuum principatum stabilias, inter caetera tuae institutionis praecipua id primum esse non negligas, quod Deum colas, Deum timeas, et illum in suis ministris reverearis, Ecclesiastica jura nullo unquam tempore violari permittas: Apostolicae quoque Sedis auctoritatem et Christi vicarii jurisdictionem a tuis subditis dilaniari non sinas, et si quid sub tuae nobilitatis umbra temere commissum fuerit, id mox emendari, ac in irritum revocari facias, ne ad culpam tibi imputetur, quod te permittente in detestabilem trabetur abusus, nam si secus egerint, non facile reperies quemquam ex iis prospere regnasse: sunt tam sacri quam gentilium Codices pleni exemplis. Intellige ex tuis aulicis quam felicibus tui progenitores, donec haec observaverint, claruere successibus. Tu igitur discas, juvenis, sic principatum tenere, ut Christo principi regum terrae, qui te fecit principem, quod optamus, placeas: ne tandem cadas sicut unus ex principibus priusquam consenescas. Dat. Romae die xxii Octobris anno mcdxcii, Pontificatus nostri anno i ».

Excitavit etiam Albertum Saxoniae ducem ², qui Philippo regendo conformandorumque ejus morum magister eral datus, ut Ecclesiastici ordinis dignitatem in pristinum decus asserere studeret.

36. *Ferdinandus Hispanus insidiis appetitur.*

— Adiit ³ hoc anno vi Decembris die Barcinone ingens vitae discrimen Ferdinandus Hispaniarum rex Christiani propagator imperii, Africae terror, haeresum viliorumque hostis acerrimus. Consueverat ipse regum Hispanorum veteri more, singulis hebdomadis feria quinta pro tribunali justitiam omnibus administrare; eumque medio ferme die procuranda publica re absumpso rediret, insidiis petitus ac ferro sauciatus est ab homine rusticano furibundo Joanne nomine, quem insigni clementia trucidari veluit, quanquam postea, in seio eodem rege, de scelesto homine sumptum sit supplicium. Illum vero delusum a demone, qui ad religionis assertorem clarissimum tollendum e medio, insano homini persuaserat caeso Ferdinando ipsum Hispaniarum imperio potiturum, ac solemne sacrum pro regia incolumitate peractum praesente Alexandro Pontifice tradit in Diariis suis Burchardus, patria Argentinensis, Pontificii sacelli clericus caeremoniarumque magister. Nec mirum si universa Ecclesia pro tanto rege oraret, cujus insigne elogium Volaterranus ² avertit: « Nulli, inquit, majorum suorum felicitate ac potentia secundus, ut qui limites imperii gloriaeque Hispaniae propagaverit, et gentem Saracenicam, quae Granatae regnum, Baeticae partem, annis jam prope septingentis occupaverat, suis armis ac viriute anno mcdxcii penitus expulit, ex quo sectam ac potentiam eorum debilitavit, ut nemo dubitet parvo negotio reliquias, quae Africam tenent, everli posse. Religionem praeterea in tota provincia magnopere auxit, expulsis pseudochristianis, quos Marranos vocant, de quibus supra mentionem feci ». Non modo ex Hispania, sed ex aliis omnibus Ferdinandi regnis ejectos Judaeos demonstrant Pontificiae litterae, quibus synagogam Panormitanam, cum Judaei Siciliae insula pulsati essent, in Ecclesiam converti jussit ³, quae ita consignatae: « Dat. Romae apud S. Petrum anno mcdxcii, III kal. Febr. Pont. nostri anno i ».

Addit Raphael Volaterranus Ferdinandi opera restitutum Franciscanae disciplinae nitorem in Hispania, invenitque orbem novum: « Deinde ejectis, (nempe Pontificia auctoritate, ut dictum est), omnibus, qui in Ordine Minorum citra illius observantiam ac instituta vivebant, quorum ingens numerus, nullaque millia discessere, sed et regiis auspiciis nautae novum ingressi pelagus nostros Pericæcos lustrare, ac ignotas orbi insulas, de quibus alio loco dicam, Hispanorum Gazae adjecerunt, Lusitaniae regem de finibus tumultuantem breviter armis compressit, ac in universa Hispania mores populis, otiaque ferro dedit: pro quibus meritis suarum animos gentium obsequenlissimos habet, et ab

¹ Ext. ejus l.t. in Ms. Vat. sign. num. 381. inscript. Leodum p. 393. — ² Ib. ead. p. 393.

¹ Sur. to. v. Annal. l. l. c. 12. et Marian. l. xxvi. c. 4. — ² Ms. Vat. p. 104. — ³ Lib. Bull. iv. p. 13.

Alexandro Pontifice ac patribus Rex Catholicus appellatus, ac omnium consensu lauream inter principes Christianos meritis et auctoritate majorum hodie refert ».

37. *Patefactus a Columbo novus orbis.* — Patefiebat¹ a Christophoro Columbo iis diebus Ferdinandi regis auspiciis altera pars orbis, quæ ad Occidentem trajecto Oceano porrigitur, ac postea dicta est America, in quam penetratum a Christianis illaturis Evangelicam lucem tot gentibus errorum tenebris involutis. Mirum sane tot fluxisse sæcula, quibus cupido investigandi sitæ ad Occidentem orbis amplissimæ partis mentem nullorum principum subierit, cum pro angusto agello tot sæva bella gesserint : mirum æque est, habitum ludibrio Columbum, cum ad Occasum patere vastissimas terras, solemque ad eas sua luce collustrandas nobis occidere contenderet : maximisque laudibus cumulandus Ferdinandus, qui opes non in luxum resve inutiles, sed ad lustrandas gentes incognitas, atque ad Christum traducendas effuderit. Cum vero ex his initiis religio latissime amplificata fuerit apud barbaras nationes, Christique crux in iis oris triumpharit, apud quas Persarum, Macedonum, Romanorum, Arabum victricia arma non pervenerunt, ab re non erit repetere, quæ de Columbi navigatione felici vetera Monumenta², anonymo auctore, qui præsens interfuit, Hispano sermone conscripta, Latinisque verbis reddita ab Archangelo Madrigano monacho Claravallensi tradiderunt :

38. « Christophorus, inquit, natione Italicus, patria Genuensis, gente Columba, vir erat proceræ statura, colore ad rubedinem inclinato, facie oblonga. Is cum diutius in regia regis Hispaniarum invictissimi diversatus fuisset, animum induxit, ut hæcenus inaccessas orbis partes, perquam diligenter peragraret. Petiit propterea rursus et iterum instantissime ab rege memorato, ut voto suo iam pio non deesset, futurum sibi et toti Hispaniæ decus præclarum adseverabat, si sua opera et impensa novas inaccessasque regiones nactus foret : et ad id opus navandum ultro se offerebat, nam pollicebatur plures posse nascisci in Occidente insulas, quæ ad usum imo ad delicias mortalium minime forent ineptæ, et in primis in eis insulis, quæ conterminæ sunt Indiæ, invenire posse arbitrabatur baccas, id est, uniones, lapidesque pretiosos fere omne genus, necnon aromata omnifariam, auri quamplurimum. Hæc meditantem rex et regina identidem derisere, utpote cogitantem inania et pensi nullius, vertebaturque hic sermo prope in fabellam. Tandem peractis annis octo, insistente adhuc Columbo, cepit rex his sermonibus aures præstare atten-

tiores, decrevitque post multa experiri viri ingenium, propterea in effectum hujus celebris instituti jussit Liburnicam unam et celoces duas omni genere annonæ armamentorumque communiri, quibus expeditis prima Septembris luce æpæcen solvit ab Hispanis littoribus, et diu optatum iter ingressus est. Itaque³ solvit a Gadibus iter faciens versus insulas Fortunatas, quas nunc Hispani appellant Canarias ob id, quod canibus maxime abundant ». Et infra : « Eas incolunt ferinæ gentes, quibus nulla est religio, nullus Dei timor, nulla verecundia, utpote qui nudi incedunt usquequaque. Eo Columbus concessit nonnihil aquæ sumpturus, utve inibi socii prius parumper conquiescerent, quam atrocioribus assuescerent laboribus ; nam qui sulcant maria incomperta, his necesse est prope labores innumeros exantllare.

39. « Solvens igitur illinc arabat maria, et per dies triginta tres totidemque noctes navigans versus Occidentem nihil telluris unquam apparuit : tandem e specula quispiam insulas quasdam conspicatus est, propius accedentes videre insulas sex, quarum duæ erant vastissimæ, eisque nomina indidit alteram Hispaniam, Joannam alteram nuncupavit ». Primi, qui reperti fuere barbari sine lege, sine Deo, ni forte solem, lunam, cælumque colebant⁴, atque ubi numeribus deliniti⁵ in societatem commercii plecti sunt, miro erant morum candore ac simplicitate, aurumque speculi frustulo, vitreo vase, testave permulabant : cumque triumphale crucis signum delixum esset in orbe novo ad ineundam Christi nomine illius possessionem, cum vidissent⁶ nostros Servatoris trophæum supplices venerari, illi etiam ex condicto coeluere : cumque ad vespertinum crepusculum signo dato nostros procumbentes in genua ad adorandum divinum Numen, opemque Virginis Deiparæ implorandam intuerentur, ipsi pariter genua flecebant. Tum docuere Canibalos meridionales oras incolere sagina humana vesci solitos, quorum descriptio afferenda visa est, cum ex tam dira hujusmodi hominum calamitate intelligi queat quanto fruantur beneficio, quos Deus sua lege informavit : « Canibalos, inquit⁷, appellant ferinos populos, qui in cibatu homines habeant gratissimos : hos nostri præteriverant, eos ad Meridiem relinquentes. Igitur⁸ hi populi mæstissime conquerebantur nobis de elferatis illorum moribus, nam aiebant eos in se non aliter sævire, quam tigrin vel leonem quempiam in mansuefacta animalia. Horresco referens : impuberes, si qui corripuntur, exectis testibus saginabant, uti nos gallos gallinæos, ut lautius eis vescamur, puberes vero mox contrucidant, quibus exenteratis illa comedunt recentia,

¹ Sor. 10. v. 1. l. c. 13. — ² Navigat. regis Hisp. hist. Petr. Martyr. dec. 1. c. 1.

³ Navigat. regis Hisp. hist. Petr. Martyr. dec. 1. c. 83. — ⁴ *Ibid.*, c. 88. Baph. Volat. l. xiv. in fin. et alii. — ⁵ Navigat. regis Hisp. c. 87. — ⁶ *Ibid.* — ⁷ Cap. 88. — ⁸ *Ead.* pag.

membrorumque partes extremas, caetera saluunt asservantque, ut nos sitia et farcimina omnis generis ». Et infra: « Mulieribus haud vescuntur, verum eas ad prolem, veluti nos gallinas ad ova servant: si qua est anus, ea mancipii vicem gerit ».

10. Comperito orbe novo Columbus in Hispaniam rediit, ac dimissis aliquibus ex suis, barbaros decem secum avexit¹. Ut vero Ferdinandus et Elisabetha reges ad amplificandam Christi fidem in his oris exarserint, ita describit² idem auctor: « Rex et regina Hispaniarum nihil magis gerebant in volis, imo supra vota, quam ut almam Christi fidem in dies auferent, auctamque colerent, et eullam summopere venerarentur: propterea id eximie observabant, ut haec gentes, quae haecenus nomen Christianum ignoraverant, tandem aliquando ope et industria sua scirent unam esse Christi fidem, extra quam nulla est salus nec redemptio, inque hujus rei specimen decrevere summis honoribus Columbum prosequi, nihilque praetermittere, quod ad cultum et decus ejus spectaret.

Igitur vultu sereno tum excipiunt, condecorantque innumeris titulis, et qui apud Hispanos eximius ducitur honos, concessum ipsum recipiunt, voluereque, ut deinceps non Columbus, sed Admirans Oceanum appellaretur, et, ut licuit colligere ex admirantis sermonibus, sperabant propediem fidem nostram magna incrementa habituram, si haec insula ad fidem reducerentur, in commerciis vero et aliis mortalium emolumentis, quibus plerumque omnes inhiant, nullam prope spem collocaverant ». De his novi orbis insulis inventis a Christophoro Columbo meminit Raphael Volaterranus¹, quamvis rem in posteriores annos referat, additque: « Ad hos Macedonum, seu Romanorum neque arma, neque nomen penetravere, Apostolorum autem voces pervenisse quis credat? sed credere fas est, etenim in omnem terram exiit sonus eorum, nisi forle ex Hieronymi sententia id vaticinium dies luculentius aperiat, ut jam perspicimus hoc tempore pietissimorum regum amborum virtute ac providentia, qui ad hos omnes religiosos miserunt viros ».

¹ Cap. 90. — ² Cap. 91.

¹ Volat. Geogr. l. x. in fin.

ALEXANDRI VI ANNUS I. — CHRISTI 1493.

A. *Hungari primum victores, mox a Turcis victi, et discordiis civilibus impliciti.* — Anno excurrentis saeculi nonagesimo tertio, Indictione undecima, Aprili ineunte, perlalum ad Pontificem latum nuntium de Turcis, qui Pannoniam invaserant, profligatis Burchardus haece verbis refert¹: « Tertia Aprilis papa pro matulinis se parante, episcopus Siriensis, orator regis Hungariae, legit coram Pontifice et cardinalibus ibidem praesentibus litteras ejusdem regis prima die Martii proxime praeteriti in Hungaria datas, per quas significabat ei se magnam et singularem victoriam habuisse contra Turcas, qui regnum Hungariae invaserant, quindecim millia vel circa occidisse et prostravisse, et non modica

spolia exinde reportasse ». Meminit Bonfinius¹ de repressis ab Hungaris Turcarum in Transilvaniam excurrentium conatibus, deque Barbaris praeda onustis in recessu tumultuaria pugna devictis: « Circiter, inquit, kal. Februarii Alibechum Bajazetae imperatoris Synderoviae praefectum cum valido exercitu in Transilvania fines ingressum, et cum ingenti praeda per quinque dies coacta redeuntem, siculorum tumultuaria manus adempta praeda exiit, et plerosque Turcas occidit ».

2. Haud diu constans extilit hujusmodi bellica felicitas, quippe non ita multo post Turcae ingentem Hungaris, qui Germanica auxilia non expectarunt², cladem intulere, partim necalis

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 101. p. 111.

¹ Bonfin. dec. 5. l. III. — ² Nauch. vol. 2. gen. 50.

dueibus Christianis, partim in servitutem abductis : « Ex nostris », inquit Bontinius, qui fusc hœc prosequitur, « quinque millia et septuaginta septem, ex hostibus mille circiter occidere. Hungaris omnibus nasi amputati, ut incertum victoriæ argumentum ex nasorum numero non dubius cæsorum hominum numerus colligeretur. Clades V idus Septembris accepta ». Cæsus ¹ inter eos est Frangepanus, qui antea Bajazethis imperio obnoxium se futurum perpetuo sponderat, si Hungaros a Breviæ obsidione averteret, Turcisque Croatiam infestantibus ab impio fœdere fuerat revocatus, ut reliquis conjunctus Christianis ex communis hostis manibus magnam fidelium multitudinem in servitutem adducendam eriperet : eam vero mox a victoria raptam Constantinopolim partim distributam præfectis et centurionibus, partim morte affectam, quod nimirum in Christiani cultus constantia perstaret, refert Bonfinius ².

3. Percussus hac clade Wladislaus idemque Hungariæ ac Bohemiæ rex decrevit erucesignatum exercitum educere adversus Turcas, earumque grassationes coercere : cujus rei fama permotus Alexander Christi fideles ad sequenda illius signa propositis amplissimis indulgentiarum præmiis excitavit : tum ne civilibus discordiis a sacro bello distraheretur, inducias auctoritate Apostolica inter proceres Hungaros indixit ³, ac pœnis gravioribus perculit eos, qui ipsum sacræ conficiendæ expeditioni navantem operam novo bello implicarent.

4. Inter alios regni æmulos patiebatur Wladislaus rex Joannem Corvinum, Opaviæ et Liptaviciæ ducem, Matthiæ olim regis nothum filium, quem pater, cum legitima prole careret, regnum transfundere exambiverat adeo, ut cum Blancan, Mariæ Stortiæ et Joannis Galeatii ducis Mediolanensis filiam, illi despondisset, sacramento sese obstrinxerit ⁴, Hungaricum sceptrum eidem Joanni se transmissurum, si legitimam prolem non susciperet : cum vero Wladislaus regno Hungarico esset potitus, sponsalia rescidit Alexander, ut dissidiorum causas convelleret. Cæterum Joannes, cui Turca copias auxiliares offerebat, ac pluribus principatibus, quos illi Matthias tradiderat exutus, ab affectando sceptro Hungarico non desistit, donec eum Pannoniæ excidio, et magna religionis elade, et nefaria ad Turcam defectione Hungaricam coronam rapuit, adeo ut si Matthias Hungariam virtute sua diu a Turcica tyrannide vindicaret, ipsius nothus filius eam postea male prodiderit.

5. *Urso legato provincia datur Hussitarum hæresim extinguendi, principes inter se reconciliandi, et bellum in Turcas parandi.* — Cæterum ad promovendum sacrum bellum Pontifex de-

crevit legatum Ursum episcopum Tranensem, cui etiam amplissima alia provincia demandata est, ut Pragenses, qui diutius Joannis Hus erroribus irretiti fuerant, censuris solutos Romanæ Ecclesiæ reconciliaret, quippe Wladislaus Hungarico sceptro potitus pertinaces ad officium reducerat, adeo ut ipsimet datis communi consensu ad Alexandrum VI Pontificem litteris omnes præteritas hæreses damnarint, atque Romanæ Ecclesiæ ritus omnes se amplecti velle, neque ab iis defecturos sint professi : qua etiam de re Wladislaus rex ad Alexandrum scripsit. Itaque Urso legato tum Pragensium in gratiam cum Ecclesia restituendorum, tum pacis inter Bohemiæ proceres conficiendæ, tum belli sacri in Turcas indicendi parandique partes datæ fuerunt ¹ :

« Venerabili fratri Urso episcopo Tranensi, ad Hungariæ et Bohemiæ ac Poloniæ regna, necnon universas provincias, civitates, terras et loca charissimis in Christo filiis nostris Wladislao Hungariæ et Bohemiæ, ac Joanni Alberto Poloniæ regibus illustribus subjecta nostro et Apostolica Sedis eum plena potestate legati de latere nuntio, salutem, etc.

6. « Inter cætera cordis nostri desiderabilia incrementum veræ fidei, animarum salutem, ac commissi nobis gregis Domini libertatem atque concordiam supremis desiderantes affectibus, præcipue calamitose hoc tempore quo, prohi dolor ! novissime Turcorum pressura et sævissima persecutio Croatiam illiusque incolas invasit, et illorum aliquos in magna multitudine et numero copioso diris cruciatibus et diversis pœnarum et tormentorum generibus affectos mortis supplicio tradidit, alios vero innumeris contumeliis et ignominiiis continuo, immanibusque vexationibus affeicendo captivos in miserabilem servitutem redegit, omnesque ipsorum Turcorum conatus et rabies in ejusdem veræ fidei et crucis Christi ac reipublicæ Christianorum perniciem et opprobrium fervet, et in sanguine credentium debacchatur, cunctis sensibus vigilamus, et, quantum nobis ex alto conceditur, efficax studium adhibemus, ut semotis imminentibus animarum corporumque periculis, ac libertatis et bonorum jactura, juxta nostri desiderii plenitudinem possit, auctore Domino, votiva tranquillitas provenire. Sed quamvis universis et singulis nationibus, regnis, dominiis et regionibus, Deo et Apostolicæ Sedi devotis, partes nostri ministerii, omnemque favorem Apostolicum, præsertim cum necessitas ingruit, impendere debeamus, et ad eas diffundamus mentis nostræ intuitum in præsentiarum in eo quod Christi nomen, sanctorum gloriam, fidemque, et cunctorum fidelium statum concernit, Hungariæ, Bohemiæ et Poloniæ regna, pro-

¹ Nœmel. vol. 2. gen. 50. Crom. l. xxx. Trith. in Chron. Spenh. Nœmel. vol. 2. gen. 50 et alii. — ² Ant. Bonlin. dec. 5. l. III. — ³ Lib. Bull. viti. p. 39. — ⁴ Lib. III. Bull. secr. p. 100.

¹ Lib. III. secr. p. 105.

vincias et loca præcordialiter inuenimur, ut propius fidei atque suorum et aliorum fidelium oppressione huiusmodi sublevanda opportunum adhibeant, Domino auxiliante, consilium et salubre remedium, auxilium et favorem impendant, quibus mediandis hostis Catholicæ fidei, et pacis omnis, qui tot regiones et earum incolas Catholicos per se suosque detestabiles ministros depressit, et miserabili subdidit servituti, ac in Croatiam, ut præfertur, ingressus sitibundo impetu magnum parat exercitum ad ejusdem fidei totalem extinctionem, ab huiusmodi nefariis conatibus areatur, et tam ipsi Croati, Hungari, Bohemi et Poloni populi, quam cæteri Christicolæ a periculis personarum, et honorum incommodis, atque aliis releventur innumeris detrimentis: et eapropter præmissa omnia et alia plurima graviora inter nostra præcordia revolventes; ac proinde considerantes, quod propter dissensiones dudum exortas in regnis prædictis, populi illarum partium agrorum depopulationibus, cladibus et aliis plurimis detrimentis qualia inferuntur in bellis, præsertim inter potentes, afficiuntur, possentque graviora exinde pericula provenire; et quod illis, qui sunt firmissima præsidia reipublicæ Christianæ laborantibus, consequens est universam Christianitatem opportuna subventionem carentem cum fidei præfata periculo laborare, et propter hoc et alios pestileros effectus, quos guerræ huiusmodi producant et foveant, plenè paternis affectibus desiderantes, ut omnis guerrarum huiusmodi materia in prædictis, pacis auctore cælitus inspirante, in bonum salutaris concordie et unitatis pacificæ commutetur, quodque, cum non absque maxima animi nostri lælitiâ novissime acceperimus, populos civitatis et diocesis Pragensis, et nonnullarum aliarum partium illis adjacentium in regno Bohemiæ consistentes, qui olim in nonnullos errores inciderunt, propter quos jam tot annis a sinceritate fidei et unitate sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac obedientia et devotione Sedis Apostolicæ recedentes in illis et nonnullis superstitionibus sectis animo indurato, prohi dolor! permanserunt, tandem ad eorum reversi, prout tam charissimus in Christo filius noster Wladislaus Hungariæ et Bohemiæ rex illustris suis litteris, quam populi ipsi Pragenses nobis significarunt, populi ipsi Pragenses errores suos huiusmodi sponte contitentes, cupiant quascumque hæreses, sectas et superstitiones huiusmodi abjurare, ac sanctæ matris Ecclesiæ unitati reconciliari, et propter hoc oratores suos ad nos et Sedem prædictam velle destinare, ad veræ fidei lumen et Romanæ Ecclesiæ unitatem, propulsis erroribus quibuscumque, reducantur, ac de te, qui de nobili Ursinorum baronum et domesticorum Romanorum genere procreatus existis, etiamque litterarum scientia, prudentia, circumspectione, industria, eximia probitate, et

fidelitate, ac consilii magnitudine, morum elegantia, multisque aliis virtutum donis, quibus personam tuam illarum largitor Dominus insignivit, et ad laudem sui nominis onera grandia valeas supportare, sumentes in Domino fiduciam specialem, quod voles et scies dissidentia quæque in pacis pulchritudinem commutare, habita super iis cum fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, omnes et singulos nuntios et oratores nostros, ad partes illas per nos hactenus destinatos in illis degentes, quacumque dignitate etiam episcopali et majori præfulgeant et illis concessam potestatem et facultatem, collectoribus fructuum et proventuum cameræ Apostolicæ in illis partibus debitorum dumtaxat exceptis, revocamus, et ut illis utantur inhibemus per presentes.

7. « Et insuper propter evidentem necessitatem eunctorum fidelium ad regna, provincias, civitates, terras et loca prædicta ac illa pacificanda commisso tibi in illis plenè legalionis officio de eorundem fratrum consilio tanquam pacis angelum nostrum, et Apostolicæ Sedis nuntium et oratorem cum plena potestate legati de latere, comitante pacis angelo, destinamus, ut inter ipsos reges et quoscumque principes, duces, comites, barones et alios proceres, ac communitates et universitates et alios quoscumque Ecclesiasticos et mundanos viros, ac alios cujuscumque dignitatis, status, conditionis et præminentie fuerint, pacifico regum Rege, qui transiturus de mundo ad Patrem pacem jure hæreditario suis reliquit discipulis in discessu, fomenta discordiarum quæcumque ad salutaris concordie et inestimabile pacis bonum reducias, evellas, destruas, dissipas et disperdas, et agas, tractes et ordines, ædifices, plantes et statuas in nomine Domini, quod ad ejus laudem, Sedis præfate honorem, et reipublicæ Christianorum huiusmodi defensionem, tuitionem, pacem, ac etiam illarum partium commodum, salutem, et tranquillitatem videas expedire: ac ad hujus salutaris boni votivum effectum tibi nostro et Romanæ Ecclesiæ nomine interveniendi in quibuscumque dietis et tractatibus sub spe pacis et mutue concordie inter eosdem dissidentes de et super quibuscumque eorum differentiis, discordiis et guerris vigentibus huiusmodi forsan indictis, et indicendis illisque præsidendi, et inter eos eorumque complices et sequaces super huiusmodi discordiis, differentiis et guerris, et quibuscumque juribus et actionibus tractandi, componendi et indicendi sub spe pacis treugas, differentias quaslibet extinguendi et summovendi, pacemque et concordiam perpetuo duraturas sub illis capitibus, pactis, conditionibus, modis atque formis, pænarum adjectionibus, obsidionibus, personarum juriumque et bonorum obligationibus, promissionibus, cautelis, clausulis, et solemnitatibus,

atque modis, de quibus tibi videbitur expedire et inter partes dissidentes poteris concordare seu componere quovis modo, ac omnia et singula, quæ inter eosdem reges, principes, duces aliosque dissidentes quoscumque, et eorum adherentes seu habentes ab eis potestatem, firmata, conclusa ac probe et laudabiliter statuta, decreta et ordinata fuerint per te sub illis censuris et pœnis Ecclesiasticis, de quibus tibi visum fuerit quomodolibet convenire, et in præmissis, ac circa ea, necnon dependentiis emergentibus seu connexis, omnia et singula per te, vel alium a te pro tempore deputatum, gerendi, mandandi, et exequi faciendi, quæ pro securitate et observatione inter partes ipsas confusorum et concordatorum, et dependentium ab illis opportuna vel utilia quomodolibet videbuntur, ac contradictores quoslibet et rebelles, quacumque Ecclesiastica seu mundana, etiam regali, vel reginali, ducali et quacumque alia dignitate præfulgeant, per censuram Ecclesiasticam, et alia quacumque juris remedia, quoties opus esse noveris, appellatione cessante, eadem auctoritate compescendi, necnon aggravandi et reaggravandi quoscumque processus et sententias, super iis et eorum aliquo factas seu datas, semel vel pluries, ac etiam invocandi, quoties noveris oportere, brachium sæculare imperatoris Romani pro tempore existentis, et quorumcumque regum, principum et dominorum, tam spiritualium quam temporalium, necnon universitatum et singularum quarumcumque personarum contra quoscumque recusantes observare firmata, vel in aliquo contra facere per se vel alios præsumentes, necnon nostro et Romanæ Ecclesiæ nomine commendandi regiam maiestatem præfati Wladislai regis de gestis per eum, et quæ per litteras suas nobis se sponte obtulit velle facere et curare pro reductione dictorum populorum Pragensium, et instandi et procurandi cum omni instantia et diligentia apud eundem regem, quatenus incœpta per eum pro reductione hujusmodi prosequi, et ad optatum finem et effectum velit perducere, prout indubia spe credimus ipsum facturum ». Et infra : « Quocirca fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus injunctum tibi onus legationis et laboris hujusmodi pro divina et nostra ac dictæ Sedis reverentia devote suscipiens, illud sic viriliter, sollicitè, ac laudabiliter juxta datam tibi a Deo prudentiam exequaris, quod de tuis studiosis laboribus, divina tibi favente clementia, sperati fructus veniant, inque pro sollicitudinis tuæ ministerio illam, quæ pias causas gerentibus pro retributione rependitur, palmam gloriæ feliciter consequi merearis, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXIII, XV kal. Novembris, Pontificatus nostri anno II ».

8. Reslineta est ita hæresis Bohemica, Pra-

gensibus a legato in communionem Ecclesiæ Romanæ revocatis adeo, ut exiguæ eorum reliquæ hæserint, quos magna ex parte carcerum et suppliciorum metu adactos ab Wladislao aliquot post annis ad damnandam hæresim visurum sumus : non tamen ita hæc pestis deleri potuit, quin ad Lutheri tempora aliqua ejus fibræ propagatæ sint, ex qua illum venena sua composuisse refert Coelaus ¹. Quod vero ad Turcici belli apparatus attinet; non respondere legati conatibus felices exitus, eum hujus anni Estate Croatiam Turcarum excursionsibus obtritam luxerit Pontifex in litteris suis, quibus consentiunt historici.

9. *Cæsarea ditio a Turcis vastata.* — Vastatus etiam est ea Turcica expeditione Maximiliani Cæsaris principatus, qui dum parenti Friderico justa funebria persolvebat, cladis nuntium accepit, iisque intermissis, exercitum suum in Croatiam duxit; sed jam Turca se cum præda omni in tutum recepisse comperit ². Ad comparanda autem contra immanissimum Christianorum hostem auxilia valida, inita sunt plura inter Joannem Albertum Poloniae atque Wladislaum Hungariæ et Bohemiæ reges colloquia ³, sollicitatum præterea a Venetis Polonum, ut arma verteret adversus Turcas, refert Cromerus ⁴, quippe Bajazethes, Macedonia vastata, captoque Dyrrachio urbe amplissima, Veneto imperio imminebat: Maximilianum quoque, celebratis exequiis Friderici patris Viennæ, in cœtu amplissimo oratorum Pontificis et regum Christianorum plura de pace in universo Christiano imperio componenda egisse, ut omnes principes socialibus armis Turcam adorirentur, sed præclara hujusmodi consilia evanuisse narrat Trithemius ⁵.

10. *Friderici imperatoris mors et laudes.* — Quod vero ad Fridericum imperatorem attinet; ipsum sacris omnibus, quæ ad animam expiandam pertinebant, rite magno cum pietatis sensu procuratum obiisse referunt ⁶: religionis laude conspicuus princeps extitit ab ipsa adolescentia, in qua loca Christi Domini cruciatibus ac vestigiis consecrata, lustravit, tum Ecclesiæ Felicis schismate vexatæ affuit: « Hic », inquit Naeclerus ⁷ « neutralitatem Ecclesiæ Romanæ nocentissimam ex natione Germanica sustulit, et obedientiam magno labore et sumptu Eugenio et Nicolao restituit ».

11. Nonnullis interjectis de illius in vietu parsimonia, in cultu modestia, refert ex Ænea Sylvio, qui in Pontificatu Pius II dictus est, illum: « Nunquam jurasse nisi cum in civitate Aquensi apud Belgas, et cum Romæ coronatus

¹ Coel. in hist. Bohem. — ² Bonfin. ib. Trithem. Sponh. hoc an. — ³ Crom. l. xxx. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Trith. ubi sup. — ⁶ Naecl. vol. 5. gen. 50. Inliss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Mich. l. iv. c. 77. Boudin. l. v. dec. 3. Lang. in Chro. Citiz. Trith. ubi sup. Bartho. card. Gunen. — ⁷ Naecl. vol. 2. gen. 50.

esset, idque iuramentum constantissime tenuit : cum enim iurejurando promisisset, quæ bona possideret ab imperio se nullatenus alienaturum, et modo hoc, modo illud ex eo peteretur, maluit avarus negando, quam concedendo perjurus videri ». Et infra : « Interrogatus aliquando, quid homini optimum contingere posset, respondisse fertur : Bonus in hac vita exitus : quod sibi contigisse pie credendum : ipse enim in senectute bona venerabiliter susceptis sacramentis Dominicæ salutis nostræ mœxcm, in vigilia Nativitatis gloriosæ virginis Mariæ in oppido suo Lyncea quam devotissime migrasse dicitur de sæculo, corpus vero ejus inde delatum et in civitate sua Viennensi sepultum est ».

12. Laudatur etiam ejus pietas a Joanne Fabro ¹ adeo ut eam ad Germanos in avita religione continendos proposuerit his verbis : « De Cæsare Friderico III archiduce Austriæ noverrunt et prædicant omnes quod Christianæ religioni totus et sedulo deditus et addictus fuerit, vitam enim valde devotam egisse perhibetur orando, jejunando, elemosynas largiendo, neque gravatus est, amore religionis et zelo Dei incensus, in maximis periculis visitare gloriosum sepulchrum Domini in Hierusalem, et in quemcumque locum sine curru, sine lectiva vehebatur, semper secum habebat ferebatque in arculis multas ac sanctas divorum reliquias, quas et ego ipse plus semel propriis confrectavi manibus ».

13. Cæterum in bellis sive adversus Hungaros, sive Turcas minus felix; ejus imperium diuturnum quidem fuit, sed maximis cladibus a Turcis illatis Christianis lueluosum, quas Paulus Langius ² in ejus elogio recenset : « Iste, inquit, Fridericus fuit vir optimus et Christianissimus, Ecclesiam et clerum diligens, atque pacifice imperium utique in Germania gubernans, sed plus quam imperatorem decebat quieti et otio deditus : ejus siquidem incuria et desidia imo, omnium principum negligentia et inertia, qui ipsum juvare ei que fideliter assistere detrectarunt, multa suo sub imperio regna, præmultæ et ferme innumere provincie et urbes per spurcissimos Turcos ablata fuerunt, multaque millia Christianorum etiam ex ipsa Europa in captivitatem abducta. Nam quis ignorat, aut sine mœrore gravi audire poterit sub ejus imperio, ipso vivente et regnante, a Christiana religione abrepta esse duo illa totius mundi pulcherrima Constantinopolitanum, ac cum nobili illa urbe Sinopi Trapezuntinum imperia ? quis vel etiam ignoret totidem regna a nobis paucis hinc annis divulsa, Thraciam, Beotiam, Atticam, Macedoniam, Thessaliam,

Achaïam, Etoliam, Bithyniam, Cappadociam, Lyciam, Cariam, Lydiam, Ciliciam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Pontum, duas et viginti gentes olim Mithridati subjectas continentem, Phrygiam, omneque Hellespontum, quin utramque Mysiam ac Bulgariam, omnemque cum Rascia Serviam, et quidquid denique ab Andriopoli Savoque anne ad Danubium usque interjacet, Bosnam, nobilemque illam Mytilenem, cum innumeris gentibus, quas inter nuncupatum Scordiscos, Triballos, Bastarnas et Taurinos meminisse magnitudo cladis interpellat ? Mitto Dalmatas, Epiroticos, Isauros, Helladas, Illyricos, Noricos, Pannonios, et cum Polonis a suis prope sedibus profligatis nos ipsos Germanos cruentissima Mahumetici furoris arma toties expertos, Taceo Chalcidis sive Nigroponti excidium, Hydruntinæque urbis etiam in præcedentibus suæ miseriæ anno memoratæ calamitatem, cujus archiepiscopum lignea serra interfectum meminisse horret, totius denique Malefatensis episcopatus lamentabilem vastationem. Taceo Euxini maris obsidium, Mediterranei captivitatem, quod ille immanissimus Christiani nominis hostis libere nunc potenterque obequitat. Et ut brevibus amplissima perstringam Catholicæ fidei detrimenta, Africa amissa est, Asia tota sub jugum missa, adeoque in angustum ducta Europa, ut fides, quam totam jam pridem personuit orbis, nunc angustus Occidentis incomptusque Septentrionis angulus vix satis audet tuto profiteri. Tot ergo tantaque, imo multo plura, quam quisquam calamo exprimere possit, Christianæ reipublicæ detrimenta et incommoda solum patimur pontificum, regum, principumque nostrorum negligentia et discordia, qui dum intestinis odiis mutuisque bellis ardent, aut etiam deliciis otioque marcent, Christianorum provincias terrasque expugnari, diripi, auferrique, etiam in propriam tandem sinant perniciem ».

14. *Granata metropoleos jure exornata.* — At tot ab Ecclesia arcano divini Numinis judicio acceptæ clades amplissimorum ad illam accessione regnorum, de qua supra egimus, reparari visæ, dum Congi et Guineæ regnis, necnon Canariis insulis Indiisque illatum Evangelium, et regnum Granatense, debellatis Mauris, Christo redditum est. In quo veteres Ecclesias instauratas fuisse ex Pontificio Diplomate constat ³, quo in eo regne quatuor principes, sive cathedrales Ecclesiæ constituuntur, et Granata metropoleos apice ac jure exornatur datis hæc Abulensi episcopo imperiis.

« Venerabili fratri Francisco episcopo Abulensi.

« Fraternitati tuæ, de qua in his et aliis specialiam fiduciam in Domino oblinemus, motu

¹ Fabr. l. 1. de sacris non temere violandis. — ² Lang. in Chro. Gitz.

³ Lib. iv. Bull. p. 230.

proprio non ad alicujus super iis nobis oblata petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa scientia per Apostolica scripta committimus et mandamus, ut quod de cætero in perpetuis futuris temporibus in dicto regno Granatæ sint, et esse debeant quatuor dumtaxat Ecclesiæ cathedrales, videlicet Granatensis, Malaginensis, Guidixensis et Almeriensis, quarum primam, videlicet Granatensem, aliarum duarum ultimarum, videlicet Guidixensis et Almeriensis Ecclesiarum, nuper per alias nostras litteras in metropolitanam ereximus, auctoritate nostra statuas et ordines, ac Granatensem, Malaginensem, Guidixensem et Almeriensem civitates dicti regni ejusdem quatuor Ecclesiis respective pro earundem Ecclesiarum civitatibus, et unicuique earundem quatuor Ecclesiarum dicti regni Granatæ, illarum qualitatibus diligenter perspectis, convenientem et limitatam diocesim juxta consilium et ordinationem regis et reginæ prædictorum eadem auctoritate assignes, etc ». Amplissima eundem episcopum auctoritate Alexander instruit, ut limitibus suis quatuor eos episcopatus definiat ad omnium litium anfractus abscindendos. « Dat. Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicæ MDCXCIII, id. Aprilis, Pontificatus nostri anno 1 ».

15. *Secunda Columbi in novum orbem navigatio et colonorum introductio.* — Redierat inventarum novi orbis insularum gloria illustris Christophorus Columbus, honorificentissimeque a Ferdinando et Elisabeth regibus, quibus nova imperia pepererat, amplificandæque apud Barbaras nationes religionis viam aperuerat, exceptus est, ut refert Petrus Martyr ¹ in litteris hoc anno datis ad Ascanium Sfortiam cardinalem vicecancellarium : « Rex, inquit, regina, quorum omnes cogitatus vel dormientium in religionis nostræ augmento sunt siti, sperantes ad Christi legem tot nationes et simplices gentes facile trahi posse, iis auditis commoventur, Colonum advenientem honorifice, uti pro talibus ausis merebatur, tractant, sedere illum coram se publice, quod est maximum apud reges Hispanos amoris et gratitudinis supremique obsequii signum, fecerunt : præfectum marinum vocari deinceps Colonum imperant. Is ammirantus Colonus apud Hispanos nuncupatur : fratrem etiam ipsius Bartholomæum Colonum, rei marinæ et ipsum peritum, præfecturæ insule Hispaniolæ titulo ornarunt ». Nonnullis interjectis subditur :

16. « Duabus his causis, (augendi nimirum divini cultus imperitque,) commoti sanctissimi hi duo consortes XVII ad secundam expeditionem navigia parari jubent, tria oneraria, caveata magna XII, id genus navium, quas dici apud

Hispanos caravelas scripsimus, sive caveas ejusdem generis duas aliquanto grandiores ». Et infra : « Ultra ducentos et mille armatos pedites illi imperant conduci, inter quos omnium machinarum artium fabros et opifices innumeros stipendio accersiri jubent : equites quosdam cæteris armatis immiscent. Ad fortus procreandos equas, oves, juvenas, et plura alia cum sui generis masculis : legumina, triticum, hordeum, et reliqua iis similia non solum alimenti, verum etiam seminandi gratia præfectus apparatus, quibus terra illa caret, ad eam important ». Et infra : « Secundis velis VII kal. Octobris anni tertii et nonagesimi supra quadringentesimum et millesimum a salute nostra a Gadibus movit, Fortunatas insulas kal. Octobris letigere, etc. Vale felix. Ex Hispana curia idibus Novembris MDCXCIII ». Hæc fuit prima colonia, quæ Deo propitio in novum orbem a Christianis deducta est maximo religionis incremento, summaque gloria Ferdinandi et Elisabethæ regum, quos veluti Christiani imperii augustissimos propagatores omnis pia colet posteritas, paucorum enim annorum flexu Hispaniolam omnem, quæ ingens regnum æquat, Christianis sacris initiatam, atque ex ea in alia diffusa regna et imperia invectas colonias videbimus.

17. *Lusitani ob contempta Columbi consilia illi invident.* — Confirmat hæc Joannes Barrosius ¹, rediisse nimirum hoc anno ex novo orbe Christophorum Columbum, ac sexto Martii Ulisiponem appulisse : additque illum antea pluribus annis continentibus Joannem Lusitaniæ regem ursisse, ut ipsum ad Occidentalem orbem lustrandum mitteret ac derisum : eumque jam parta recenti gloria triumpharet, Lusitano regi de spretis consiliis, quibus feliciter rex Castellæ usus erat, insultasse, tantumque Lusitanorum odium in se concitasse, ut ejus gloriæ invidia perciti de ipso necando consilia agitarint, quæ Joannes rex prudentia regia fregit, eumque ac Barbaros Occidentales, quos secum ex insulis avexerat, beneficiis est prosecutus. Nec Lusitani, qui a Columbo sibi Orientis præcipi imperium metuebant, exinde jacturam sunt passi, siquidem illius exemplo confirmati, eum antea Africæ curva littora raderent, in altum mare invecti et Brasiliam patefecere, circumactoque Bonæ-Spei promontorio in Indias celeri cursu penetrarunt.

18. *Java Occidui orbis trans Oceanum regibus Castellæ ab Alexandro asserta.* — Exorta vero mox post Christophori Columbi reditum his est ² inter Castellanum et Lusitanum reges de Oceani novique orbis imperio : nam Lusitanus inventas a Columbo insulas ad se spectare contendit, ne-

¹ Petr. Martyr. dec. 1. c. 1.

¹ Barros. dec. 1. Asia l. III, c. 11. Surit. to. V. l. 1. c. 25. Marian. l. XXVI. — ² Jo. Barro. et Surit. ubi sup.

gabatur vero Castellanus, cui favit Alexander VI, qui Ferdinando novi orbis jura imperiumque pluribus amplissimisque Diplomatum asseruit, easdemque prerogativas contulit¹, quas Pontifices Lusitanis regibus in Africae occidentis littoribus et Guinea et fodinis auri fuerant imperitii :

« Charissimo in Christo filio Ferdinando regi et charissimae in Christo filiae Elisabeth reginae Castellae, Legionis, Aragonum et Granatae illustribus, salutem, etc.

« Eximia devotionis sinceritas et integra fides, quibus nos et Romanam reveremini Ecclesiam non indigne merentur, ut illa vobis favorabiliter concedamus, per quae sanctum et laudabile propositum vestrum et opus inceptum in quarendis terris et insulis remotis ac incognitis in dies melius et facilius ad honorem omnipotentis Dei, et imperii Christiani propagationem, ac fidei Catholicae exaltationem prosequi valeatis. Hodie siquidem omnes et singulas terras firmas et insulas remotas et incognitas versus partes Occidentales et mare Oceanum consistentes per vos seu nuntios vestros, ad id propterea non sine magnis laboribus, periculis et irapensis destinatos, repertas et reperiendas in posterum, quae sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constituta non essent, cum omnibus illarum dominiis, civitatibus, castris, locis, villis, juribus et jurisdictionibus universis, vobis, haeredibusque et successoribus vestris Castellae et Legionis regibus in perpetuum motu proprio et ex certa scientia, ac de Apostolicae potestatis plenitudine donavimus, concessimus et assignavimus, prout in nostris inde confectis plenius continetur.

« Cum autem alias nonnullis Portugalliae regibus, qui in partibus Africae, Guineae et Menerae auri ac alias, insulas etiam in similibus concessione et donatione Apostolica eis facta repererunt et acquisiverunt, per Sedem Apostolicam diversa privilegia, gratiae, libertates, immunitates, exemptiones, facultates, litterae et indulta concessa fuerint, nos volentes etiam, prout dignum et conveniens existit, vos haeredesque et successoribus vestros praedictos non minoribus gratiis, prerogativis et favoribus prosequi, motu simili, non ad vestram vel alterius pro vobis nobis super hoc oblatam petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, ac eisdem scientia et Apostolicae potestatis plenitudine, vobis ac haeredibus et successoribus vestris praedictis, ut insulis et terris per vos seu nomine vestro haecenus repertis hujusmodi et reperiendis in posterum, omnibus et singulis gratiis, privilegiis, exemptionibus, libertatibus, facultatibus, immunitatibus, litteris et indultis regibus Portugalliae concessis hujusmodi, quo-

rum omnium tenores, ac si de verbo ad verbum praesentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis et insertis, uti, potiri et gaudere libere et licite possitis et debeatis in omnibus et per omnia, perinde ac si illa omnia vobis ac haeredibus et successoribus vestris praefatis specialiter concessa fuissent, auctoritate Apostolica tenore praesentium de specialis dono gratiae indulgemus, itaque in omnibus et per omnia ad vos haeredesque ac successores vestros praedictos extendimus pariter et ampliamus, ac eisdem modo et forma perpetuo concedimus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, necnon omnibus illis, qui in litteris Portugalliae regibus concessis hujusmodi concessa sunt : non obstantibus, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno m^ocx^ocxiii, V non. Maii, Pontificatus nostri anno 1° ».

19. Eodem die aliud Diploma¹, quo novi orbis imperium regibus Hispaniarum confirmabatur, editum est, quo eadem prerogativa atque immunitates collatae sunt, quibus reges Lusitani in Africa et occidua Ethiopia donati erant. Tertio Diplomate Alexander ad controversias, quae inter Castellanos ac Lusitanos oboriri possent, dum classibus Oceanum sulcabant, dirimendas, Indias Orientales Occidentalesque discrevit Diplomate haece verbis concepto² :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Ferdinando regi et charissimae in Christo filiae Elisabeth reginae Castellae et Legionis, Aragonum, Siciliae, et Granatae illustribus, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Inter caetera divinae majestati beneplacita opera et cordis nostri desiderabilia illud profecto potissimum existit, ut fides Catholica et Christiana religio nostris praesertim temporibus exaltetur ac ubilibet amplietur et dilatetur, animarumque salus procuretur, ac Barbarae nationes deprimantur et ad fidem ipsam reducantur, unde cum ad hanc sacram Petri sedem, divina favente clementia, meritis licet imparibus evecti fuerimus, cognoscentes vos tamquam veros Catholicos reges et principes, quales semper fuisse novimus, ut a vobis praclare gesta toti jam orbi notissima demonstrant, nedum id exoptare, sed omni conatu, studio et diligentia nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis etiam proprium sanguinem effundendo efficere, ac omnem animum vestrum omnesque conatus ad hoc jamdudum dedicasse, quemadmodum recuperatio regni Granatae a tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos cum tanta divini nominis gloria facta testatur, duximus non immerito et debemus illa vobis etiam sponte et favorabiliter concedere, per quae hu-

¹ Alex VI, l. 1. litterar. comm. num. 234.

² Lib. iv. Bull. sign. num. 78, p. 42. — ² Lib. Bull. vi. p. 192. Ext. etiam in Bull. in Alex. VI.

jusmodi sanctum et laudabile ac immortali Deo acceptum propositum in dies ferventiori animo ad ipsius Dei honorem et imperii Christiani propagationem prosequi valeatis.

20. « Sane accepimus quod vos, qui dudum animo proposueratis aliquas insulas et terras firmas, remotas et incognitas, ac per alios haecenus non repertas quærere et invenire, ut illarum incolas et habitatores ad eolendum Redemptorem nostrum, et fidem Catholicam profitendum reduceretis, haecenus in expugnatione et recuperatione ipsius regni Granatæ plurimum occupati, hujusmodi sanctum et laudabile propositum vestrum ad optatum finem perducere nequivistis; sed tandem, sicut Domino placuit, regno prædicto recuperato, volentes desiderium adimpleri vestrum, dilectum filium Christophorum Colon, virum utique dignum et plurimum commendandum, ac tanto negotio aptum, cum navigiis et oneribus ad similia instructis, non sine maximis laboribus et periculis ac expensis destinastis, ut terras firmas et insulas remotas et incognitas hujusmodi per mare, ubi haecenus navigatum non fuerat, diligenter inquireret. Qui tandem divino auxilio facta extrema diligentia in mari Oceano navigantes certas insulas remotissimas, et etiam terras firmas, quæ per alios haecenus repertæ non fuerant, invenerunt, in quibus quamplurimæ gentes pacifice viventes, et, ut asseritur, nudæ incedentes, nec carnibus vescentes inhabitant, et ut præfati nuntii vestri possunt opinari, gentes ipsæ in insulis et terris prædictis habitantes credunt unum Deum creatorem in cælis esse, ad fidem Catholicam amplectendum, et bonis moribus imbuendum satis apti videntur, spesque habetur quod, si erudirentur, nomen Salvatoris Domini nostri Jesu Christi in terris et insulis prædictis facile induceretur: ac præfatus Christophorus in una ex principalibus insulis prædictis jam unam turrim satis munitam, in qua certos Christianos, qui secum iverant in custodiam, ut alias insulas et terras firmas remotas et incognitas inquirent, posuit, construi et ædificari fecit, in quibus quidem insulis et terris jam repertis aurum, aromata et aliæ quamplurimæ res pretiosæ diversi generis et diversæ qualitatis reperiuntur, unde omnibus diligenter, et præsertim pro fidei Catholicæ exaltatione et dilatatione (prout decet Catholicos reges et principes) consideratis more progenitorum vestrorum claræ memoriæ regum terras firmas et insulas prædictas, illarumque incolas et habitatores vobis, divina favente clementia, subijcere, et ad fidem Catholicam reducere proposuistis.

21. « Nos igitur hujusmodi vestrum sanctum et laudabile propositum plurimum in Domino commendantes, ac cupientes, ut illud ad debitum finem perducatur, et per ipsum nomen Salvatoris nostri in partibus illis inducatur,

hortamur vos quamplurimum in Domino, et per sacri lavacri susceptionem, qua mandatis Apostolicis obligati estis, et viscera misericordiae Domini Jesu Christi attente requirimus, ut cum expeditionem hujusmodi omnino prosequi et assumere prona mente orthodoxæ fidei zelo intendatis, populos in hujusmodi insulis et terris degentes ad Christianam religionem suscipiendam inducere vetitis et debeatis, nec pericula, nec labores ullo unquam tempore vos deterreant, firma spe fiduciaque conceptis, quod Deus omnipotens conatus vestros feliciter prosequetur.

22. « Et ut tanti negotii provinciam Apostolicæ gratiæ largitate donati liberius et audacius assumatis, motu proprio non ad vestram vel alterius pro vobis super hoc nobis oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate et ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine omnes insulas et terras firmas inventas et invenendas, detectas et detegendas versus Occidentem et Meridiem, fabricando et construendo unam lineam a polo Arctico, scilicet Septentrione, ad polum Antarecticum scilicet Meridiem sive terræ firmæ et insulæ inventæ et invenientiæ sicut versus Indiam aut versus aliam quamecunque partem, quæ linea distet a qualibet insularum quæ vulgariter nuncupantur *de los Azores y cabo Verde*, centum leucis versus Occidentem et Meridiem, ita quod omnes insulæ et terræ firmæ repertæ et reperiendæ detectæ et detegendæ a præfata linea versus Occidentem et Meridiem per alium regem aut principem Christianum non fuerint actualiter possessæ usque ad diem Nativitatis Domini nostri Jesu Christi proxime præteritum, a quo incipit annus præsens millesimus quadringentesimus nonagesimus tertius, quando fuerunt per nuntios et capitaneos vestros inventæ aliqua prædictarum insularum, auctoritate omnipotentis Dei nobis in beato Petro concessa, ac vicariatus Jesu Christi, qua fungimur in terris, cum omnibus illarum dominiis, civitatibus, castris, locis et villis, juribusque et jurisdictionibus ac pertinentiis universis, vobis hæredibusque et successoribus vestris Castellæ et Legionis regibus in perpetuum tenore præsentium donamus, concedimus, assignamus, vosque et hæredes ac successores præfatos illarum dominos cum plena, libera et omnimoda potestate, auctoritate et jurisdictione facimus, constituimus et deputamus, decernentes nihilominus per hujusmodi donationem, concessionem et assignationem nostram nulli Christiano principi, qui actualiter præfatas insulas et terras firmas possederit usque ad dictum diem Nativitatis Domini nostri Jesu Christi jus quæsitum sublatum intelligi posse aut auferri debere. Et insuper mandamus vobis in virtute sanctæ obedientiæ (sicut pollicemini, et non dubitamus pro vestra maxima

devotione et regia magnanimitate vos esse facturos ad terras firmas et insulas prædictas viros probos et Deum timeutes, doctos, peritos et expertos ad instruendum incolas et habitatores prælatos in fide Catholica et bonis moribus imbuendum destinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmissis adhibentes, ac quibuscumque personis cujuscumque dignitatis, etiam imperialis et regalis, status, gradus, ordinis vel conditionis sub excommunicationis lætæ sententiæ pena, quam eo ipso, si contrafecerint, incurrant, districtius inhibemus, ne ad insulas et terras firmas inventas et inveniendas, detectas et delegendas versus Occidentem et Meridiem, fabricando et construendo lineam a polo Arctico ad polum Antarecticum, sive terræ firmæ et insulæ inventæ et inveniendæ sint versus Indiam aut versus aliam quamcumque partem, quæ linea distet a qualibet insularum, quæ vulgari-ter nuncupantur *de Azores y Cabo verde*, centum leucis versus Occidentem et Meridiem, ut præfertur, pro mercibus habendis, vel quavis alia de causa accedere præsumant absque vestra ac heredum et successorum vestrorum prædictorum licentiâ speciali, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis cæterisque contrariis quibuscumque, in illo, a quo imperia et dominationes ac bona cuncta procedunt, confidentes quod dirigente Domino actus vestros, si hujusmodi sanctum et laudabile propositum prosequamini, brevi tempore cum felicitate et gloria totius populi Christiani, vestri labores et conatus exitum felicissimum consequentur, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCV, IV nonas Maii, Pontificatus nostri anno I ».

23. *Quibus causis permotus fuerit Columbus ad indagandum novum orbem.* — De occasione, quæ Christophorum Columbum ad laudatissimum audacissimumque facinus impulit, varia referunt scriptores : alii aiunt ipsum a Polo medico Florentino insigni cosmographo edoctum, patere necessario ad Occidentem alium orbem, sumpto ex solis circa terram circuitu argumento, quod propheta docuit¹ his verbis : *A summo celo egressio ejus, et occursum, id est circuitus, suus usque ad summum ejus*; quem circuitum frustra non fieri ratio edocebat. Alii factum ipsum certiore a nauta apud Canarias excepto hospitio, qui valida tempestate ad incognitas terras amplissimas ad Occasum porrectas abreptum se testabatur, scriptaque de his Commentaria Columbo reliquit : quæ tempestas divinæ providentiæ omnia suavissime disponentis singulari beneficio conceitata visa est.

24. *Missi a Pontifice sacerdotes amplissimis ornati privilegiis, et indulgentiæ propositæ aurum subsidiarium conferentibus.* — Missum ab Alexan-

dro in novum orbem fuisse Bernardum Boil Ordinis Minorum, genere Catalanum, una cum duodecim sacerdotibus ut incultas illas regiones, Evangelii semine jacto, excolerent, referunt historici, extantque Pontificiæ litteræ¹, quibus apostolatus inter gentes novi orbis amplissimum munus illi impositum est :

« Dilecto filio Bernardo Boil, fratri Ordinis Minorum, vicario dicti Ordinis in Hispaniarum regnis, salutem, etc.

« Tibi, qui presbyter es, ad insulas et partes prædictas etiam cum aliquibus sociis tuis, vel alterius Ordinis per te aut eosdem regem et reginam, (nempe Ferdinandum et Elisabetham), eligendis, superiorum vestrorum vel ejuſvis alterius super hoc licentiâ minime requisita, accedendi, et inibi quandiu volueritis commorandi, ac per te, vel alium, seu alios ad id idoneos presbyteros sæculares vel religiosos Ordinum quorumcumque, verbum Dei prædicandi et seminandi, dictosque incolas et habitatores ad fidem Catholicam reducendi, eosque baptizandi et in fide ipsa instruendi, et Ecclesiastica sacramenta, quoties opus fuerit, ipsis ministrandi, ipsosque et eorum quemlibet per te, vel alium seu alios presbyteros sæculares vel religiosos, in eorum confessionibus et quoties opus fuerit, audiendi, illisque diligenter auditis pro commissis per eos criminibus, excessibus et delictis, etiamsi talia fuerint, propter quæ Sedes Apostolica quovis modo fuerit consulenda, de absolutionis debito providendi, eisque pœnitentiam salutarem injungendi, necnon vota quæcumque per eos pro tempore emissa, Aersolymitani, Iminum Apostolorum Petri et Pauli, ac S. Jacobi in Compostella, et religionis votis dumtaxat exceptis, in alia pietatis opera commutandi, ac quascumque Ecclesias, capellas, monasteria, domos Ordinum quorumcumque etiam Mendicantium, tam virorum quam mulierum, et loca pia cum campanilibus, campanis, claustris, dormitoriis, rectoriis, hortis, hortaliis, et aliis necessariis officinis sine alicujus præjudicio erigendi, construendi et ædificandi, ac Ordinum Mendicantium professorias domos, quas pro eis construxeris et ædificaveris recipiendi, et ad perpetuo inhabitandum licentiam concedendi, dietasque Ecclesias benedicendi, et quoties illas earumque cœmiteria per effusionem sanguinis vel seminis, aut alias violari contigerit, aqua prius per aliquem Catholicum ministrum, ut moris est, benedicendi, reconciliandi, et etiam necessitatis tempore, super quo conscientias vestras oneramus, carnibus et aliis cibis tibi et sociis tuis prædictis juxta regularia dictorum Ordinum instituta prohibitis, libere et licite vescendi, omniaque alia et singula in præmissis, et circa ea necessaria, exequendi et

¹ Ps. XVIII.

¹ Lib. VI. Bull. p. 122.

disponendi, plenam, liberam et omnimodam auctoritate Apostolica et ex certa scientia tenore presentium facultatem, licentiam, potestatem et auctoritatem concedimus pariter et elargimur.

25. « Et insuper ut Christi fideles eo libentius devotionis causa ad dictas terras et insulas confluant, quo suarum se speraverint salutem animarum adepturos, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus predictis, qui ad predictas terras et insulas se personaliter, de mandato tamen et voluntate regis et reginae predictorum, contulerint, ut ipsi et quilibet eorum confessorem idoneum secularem vel regularem eligere possint, qui eos et eorum quemlibet modo praemisso, ab eorum criminibus, peccatis et delictis etiam dictae Sedi reservatis absolvat, ac eorum vota etiam commutet, necnon omnium peccatorum suorum, de quibus corde contriti et ore confessi fuerint, indulgentiam et remissionem ipsis in sinceritate fidei, unitate sanctae Romanae Ecclesiae, ac obedientia et devotione nostra, et successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium persistentibus semel in vita et semel in mortis articulo auctoritate praefata concedere valeat, necnon monasteriis, locis et domibus erigendis et aedificandis, et monachis et fratribus, et illis pro tempore degentibus, ut omnibus et singulis graliis, privilegiis, libertatibus, exemptionibus, immunitatibus, indulgentiis et indultis aliis monasteriis, locis, domibus, monachis et fratribus Ordinum, quorum illa et illi fuerint, in genere concessis et concedendis in posterum, uti, potiri et gaudere libere et licite valeant auctoritate praefata de specialis dono gratiae indulgentum, non obstantibus felicis recordationis Bonifacii papae VIII praedecessoris nostri litteris, ne quisvis Ordinum Mendicantium fratres nova loca recipere praesumant absque dictae Sedis licentia speciali, etc. Datum Romae apud S. Petrum ann. m̄c̄m̄, VII kal. Julii, Pontificatus nostri anno 1 ».

26. Cum porro Pontifices sacras indulgentias proponerent Hispanis, qui subsidiarium aurum Ferdinando et Elisabethae regibus pro amplificanda Christiana religione conferrent, quibus auxiliis fulti et Mauricam superstitionem in Granada exciderant, Africamque subicere meditabantur, nonnulli praeclearum hoc licitationis genus et emungendae pecuniae idoneam artem rati, plures corruptelas in iis promulgandis admi-

sere, tum etiam adulterina Diplomata iuxere, quos Alexander a praesulibus comprimi iussit¹. Adjecta est ejus litteris haec temporis nota: « Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae m̄c̄m̄, VI kal. Augusti, Pontificatus nostri anno 1 ».

27. *Excitant Galliae regem ad Italianam expeditionem proceres Neapolitani, Florentini, necnon Pontifex ipse.* — Hoc anno sancitum fuisse inter Alexandrum papam et Venetos, ac nonnullos alios Italos principes foedus, refert Stephanus Infissura², deique eodem meminit Burchardus in Diariis³, ac sacros in eo promulgando ritus ita describit⁴: « XXV Aprilis, Bartholomaeus episcopus Sutrinus et Nepesinus, accepto pluviali rubeo pretioso, venit ad Pontificem, et coram eo genuflexus petiit ab eo indulgentias, et Pontifex concessit plenarias in signum laetitiae tanti foederis. Deinde ascendit idem episcopus absque benedictionis petitione pulpitem juxta cornu Epistolae altaris in locum, ubi faldistorium celebrantis steterat paratum, et ibidem fecit orationem satis simplicem, per quam publicavit foedus et confederationem inter sanctitatem suam, et dominium Venetorum, ac illustrissimos Mediolanenses et Barri duces initum. Et legit capitula foederis ». Injunctam tum imminentis alicujus belli suspicionem Infissura addit, atque Alexandrum Urbis moenia, quae a regia Pontificia ad molem Hadrianam pertinent, refecisse, ac turribus communivisse. Factam vero ab Alexandro cum Venetis et duce Mediolanensi ejusque patruo Ludovico Sfortia armorum coalitionem, ad defendendos mutuis auxiliis principatus suos, metu expeditionis Neapolitanae confici cepta a Carolo Francorum rege, refert Hieronymus Surita⁵ (1); ingentes namque ex ea motus in Italia excitatum iri timebatur. Urgebant⁶ Gallum assidue precibus Neapolitani proceres, in quos Ferdinandus tyrannidem exercuerat saevissimam ob initum cum Romana Ecclesia Pontificeque Innocentio foedus, quippe qui partim nonnullos ex illis obtruncarat, alios autem in carceribus quotidianis ludibriis vexabat, quamvis anno superiori cum Innocentio foedus de sarceniis laesorum injuriis, uti vidimus, redintegrasset: accensumque erat tantum in omnibus ordinibus ob illud Al-

¹ Lib. III. Bull. secr. p. 136. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. p. 113. — ⁴ Lib. I. divers. Jo. Burchard. — ⁵ Sur. to. v. l. 1. c. 23. — ⁶ Jo. eod. l. c. 21 et 22.

1. Foederis Pontificem inter et Venetos et ducem Mediolanensem ineundi duplicem causam, non ex Surita quidem, cum annalista hic, sed ex Nangerio in Veneta historia ad hunc annum petas. Narrat ille Pontificem arma in Ursinos ad recuperanda oppida quadam Pontificae ditius movisse: cum vero Ursinos defenderet Ferdinandus rex Neapolitanus, pleo contra validum illum adversarium Pontifex foedus cum duobus illis principibus strinxit. Has foederis sancendi causas eo probabiliores esse constat iis, quas Surita in Annalibus laudatus offert, quod Gallica arma in Neapolitanam expeditionem duceada non tantum non impederint principes foederati, sed et Gallo consilium suum aperienti reponderint Veneti, nihil obstantes se quominus in Italiam descendat, ut Nangerius ibidem narrat. Foederis hujus leges recitat Sanutus qui cum hoc anno historiam suam claudit. Eo vero recidat, ut ditioni foederatorum principum conservandae quisque pro sua viri operam conferat. Interim vero quique certum peditum equorumque nume um instructum definet, ad suas sociorumque injurias propulsandas paratum; dux armorum Ecclesiae constitutus princeps Ariminensis, cujus stipendio solvendo, cum ex obitu Innocenti VIII exhaustum fuerit aerarium Pontificum, auxiliarem pecuniam Veneti suppeditent. Haec pactorum summa.

fonsique ducis Calabriae odium, ut Neapolitana tantum regiae eversione restinguendum videretur.

28. Addidisse etiam stimulos Carolo regi ad suscipiendum Neapolitanum bellum Carolum Balbianum Mediolanensis ducis oratorem, refert Belcairus¹, atque ingentes spes non modo Neapolitanae, sed etiam Constantinopolitanae urbium sub Gallicum imperium redigendarum proposuisse: « Cum primum, aiebat, Alpes copiosa, jam omnium opinione victrices, transcenderint, ac Gallica classis Genuam appulerit, Ferdinandus Alfonsusque, scelorum suorum ac communis populorum odii conscii, jam non de regno tuendo, sed de maturanda fuga cogitant. Ita fertilissima totius Italiae regio non tam finium latitudine, quam soli pinguis ubertate, maritimorumque commerciorum commoditate laudanda, tibi nullo negotio accrescet. Sed regi magnanimo Christianaeque religionis in primis studioso, quorum alterum tibi natura indidit, alterius cognomen e re natum majores tui tibi haereditarium reliquerunt, longe majorque augustior se commoditas offert, neque enim privatam utilitatem sequitur excelsus iste tuus genius, universi potius Christianismi propagationem amplectitur, inde brevissimus in Graeciam septuaginta dumtaxat miliaribus e quibusdam regionibus divisam trajectus patet, quae immani Turcarum tyrannide oppressa libertatis assertores de integro Gallos tuo nomine recreata praestolatur: te enim Magni Caroli sobolem non solum nomine, sed et magnitudine progenitorum tuorum referentem suppliciter implorat, tibi sacrum bellum decernit, tibi Orientis imperium despondet, cujus bonam partem, Turcis expulsis, quondam Galli heroes non iisdem opibus nixi, Gotofredo Bullionio duce, sibi vendicarunt et posteris fruendam reliquerunt. Perge igitur alaeri fortique animo quo te jus a majoribus relictum, et Christiana pietas vocat, quod tuum est repele, inde publicam religionis causam suscepturus, et nomen Christianum transmissis antiquis finibus aucturus: quantos enim progressus postremis haece triginta annis Turca fecerit, uti Constantinopolitanum Trapezuntinumque imperium occupavit, Rhodum oppugnavit, Hydrunto capto Italiam tenarit, postremo Dalmatiam, Illyricumque subilibus incursionibus pervastavit, nemini ignotum est, quin etiam, ingenti classe instructa, tanta potentia auctus majus quiddam moliri, atque Italiae imminere dicitur, ut principem Christianae religionis antiquique imperii sedem, Constantinopolitana non contentus, sibi vendicet. Huic tu mature occurrere, dum Graeci prisinae libertatis religionisque memores magna ad victoriam momenta adicere possunt, pro tua pietate debes, et de imperio in

alieno solo potius, quam in Galliae finibus, aut fortasse in ipsis Galliae visceribus de libertate ac salute decertare, cum tibi gloriosius, tum certe longe tutius erit; ut non addam majores tuos, Ludovicum, inquam, Pium, Carolum ejus fratrem regem Neapolitanum, aliosque permultos sola religionis contemplatione frelos longinqua bella suscepisse, et cum pietatis fructu tantam, quam homini Christiano contingere potest gloriam reportasse. Excitum Carolum in Italiam a Ludovico duce Mediolanensi confirmat¹ Bernardinus Corius, qui ejusdem ducis litteras affert suis sententiis conceptas.

29. Efferebant etiam Caroli regis partes Florentini, quorum praecipuam factionem ducebat² Hieronymus Savonarola Ordinis Praedicatorum, eloquentiae gloria florentissimus, qui publice declamabat, prout sibi finxerat animo, Carolum regem a Deo in Italiam adductum iri, ut publica crimina pleceret: is sacris concionibus populum in sui admirationem traxerat, atque ad atheorum refellendas calumnias inter alia opera librum *de Christianae fidei veritate*, sive *Triumphum crucis* inscriptum edidit. Felicitatis apicem attigisse visus esset Savonarola si divinis rebus tantum se addixisset, sed humanae gloriae lenocinia et inanes spes eum precipitem egere.

30. Porro non ille modo, ut factionis Florentinae signifer, et Ludovicus Sforzia dux Mediolanensis, et cardinalis Ascanius Caroli regis Gallorum partes fovebant, imo Alexander, a quo Carolus Andegavensium jure haereditario Neapolitano indui deposebat, alienus non putabatur, eum et praeteritarum Romanae Ecclesiae injuriarum poenas a foedifrago principe posset repetere: tum illi Carolus censum quadraginta millium aureorum tot annis a Ferdinando intermissum summa integritate veteri Gallico more pensaturum, necnon illius spuriam prolem beneficiis amplissimis aucturum; praeterea eiecto Ferdinando, qui haecenus conficiendam in Bajazethem expeditionem, vexata continuis intestinis bellis Italia, retardarat, Gallica et Italica arma versurum in Turcas, caeterisque Christianis ad religionem Orienti restituendam, accepto crucis sacro symbolo, se ducem imperatoremque praebiturum polliceretur.

31. *Neapolis et Hispaniae reges pericula sibi imminentia omni modo remove vituntur.* — Haec praesentiens Ferdinandus Neapolis alterque Ferdinandus Siciliae et Hispaniarum reges consilia, ad ea disturbanda mutuam operam contulerunt; et Neapolitanus quidem ad delinendum Alexandrum, qui mala Innocentii in congerendis in nothos filios Ecclesiasticis opibus, quas sancti Pontifices etiam legitimis ante sacerdotium susceptis, aliisque sanguine conjunctissimis dene-

¹ Belcair, dec. 1. l. 111. num. 8.

² Bernardin. Corius pag. 7. — ³ Philipp. Comen. lib. VIII. cap. 19.

garunt, exempla pejoribus cumulabat¹, illum de affinitate, deque filia sua notha Alexandri ipsius filio conjungenda postulavit², ut anno insequenti videbimus; Hispanus vero metuens ne Carolus Gallorum rex, parto Neapolitano regno, Siciliae insulam veteri jure affectaret, cum jam se Siciliae et Jerosolymorum regem in cardinalium senatu oratoris Aubinii voce se appellasset; tum etiam Joannis³ Aragoniae regis, qui Alfonso seniore extincto, ad regnum vocatus fuerat successione jure tum quod ab aliquibus magnatibus in spem Neapolitani imperii vocaretur, amplissimum oratorem ad Alexandrum misit, ut a Gallica illum amicitia divelleret, contenditque ab eo, ne nova in Italia bella concitari sineret, quin potius, dissipatis omnibus intestinis Christianorum discordiis, arma sacra in Turcas jungerentur, ut refert Stephanus Infissura⁴:

32. « In consistorio, inquit, publico, ultra obedientiam, quam fertur dictum ambasciatorem praestitisse nomine regis Hispaniae, exposuit etiam ex parte ipsius regis, quod praefatus rex habebat multum in odio bella, quae fiebant in Italia inter Christianos, eo quod diceret, se continuo exponere statum suum, et vitam suam pro salute Christianae fidei et augmento ipsius, continuo certando cum infidelibus: et papa, qui esset caput fidei Christianae, intenderet ad ipsius dissipationem: et exposuit etiam quod dictus rex intendebat habere notitiam de eo, per quem remaneret, quominus dicta pax fieret inter Christianos, quoniam dicebat dictum regem habiturum cum eis inimicitiam potissime, si sine causa istud fieret. Aliud quod proposuit est, quod ex quo praefatus rex expulerat Marranos de imperio suo, tanquam inimicos Christianae fidei, quod mirabatur quod papa, qui esset caput dictae fidei, illos recepisset in Urbe: et propterea hortatus est eum, ut de ferris Ecclesiae illi subiectis eos expelleret. Tertio quod ex quo intendebat sua majestas persequi victoriam contra infideles, et acquirere (si Deus dedisset ei gratiam) Jerusalem et Terram-Sanctam, rogabat Pontificem, ut vellet ei praestare auxilium et favorem, praesertim in hoc, videlicet ut operaretur, ut habentes beneficia excedentia centum ducatos de fructibus annuatim, quod deberent reverti ad Hispaniam, alioquin intendebat ipse recipere dictos fructus, et ipsos convertere in opus praedictum ». Nonnullis interjectis de Marranis receptis in Urbem scribit Infissura⁵, ipsorum ingentem multitudinem pulsam Hispania finitima Urbis loca insedis, atque aliquos, Hispanorum custodum fraude Romam ingressos, eamque peste infecisse: haesisse etiam nonnullos in ea, atque in curiae munera irrepsisse,

in quos tamen Alexander judicariam severitatis animadversionem adhibuit. De sacra pariter decernenda militia in Turcas consilia Ferdinandi consenuere: quamvis etiam variis aliorum principum legationibus Alexander ad eam indicendam sollicitaretur, habita hoc anno est eo argumento perelegans oratio¹ a Petro Cara jurisconsulto, qui Caroli ducis Sabaudiae nomine ad obedientiam solemniter Alexandro, ut B. Petri successori, praestandam venerat, cujus praecipuam partem decerpemus. Plura itaque de Apostolicae Sedis majestate praefatus, deque Sabaudorum principum, quorum Beroldus Hugo Saxonum dux, Ottonis II imperatoris filius, antiquus auctor ac parens extitit, quorumque stemma gentilitium defensi Rhodae ab Amadeo dignitate fulget, deque gestis a Pontificibus nomine Alexandri praefatus addidit: « Pulchrius tibi erit et gloriosius, si (quod omnes autumant) in Turcos molitus fueris, teque alterum Alexandrum Magnum in Orientales illos reges et populos Christi hostes ostenderit, ut (quod maxime omnium optandum est, futurumque speramus) Orientalem cum Occidentali Ecclesia jungas, et te tandem verum Alexandrum Magnum, Pontificem maximum, terrarum mundique regem, et Christi vicarium omnem omnes salutent et adorent. Gentilis ille tuus gloriosae memoriae Pontifex maximus Callistus III, ut primum ad Apostolatam assumptus fuit, id mente concepit, vovitque se perpetuo totis conatibus Turcos et infideles persecuturum. Ad eam rem perficiendam ex omni Europa multa mari terraque paravit, nonnullas Barbarorum insulas vi expugnatas cepit, ingentes clades hostibus intulit ». Et infra: « Dum majorem molitur victoriam in ipsius primitiis sanctissimus Pontifex ad caelos revocatur, cujus morte sicut interrupta sunt omnia, ita Turci et Barbari maximo metu liberati. Tibi uni nunc hic honos, haec palma debetur, ut quod patruus Callistus incœperat, nepos Alexander felicibus auspiciis prosequendo perficias. Oblata est tibi hoc tempore insignis occasio rei bene gerendae, quae te magis atque magis incendere intflammareque debet. Celeberrimus Ferdinandus rex Hispaniae, unde tibi nobilissima origo est, postquam Barbaros Christiani nominis hostes bis atque saepius ingenti clade percussit, et trophaea saepe numero de ipsis statuit, superiore anno victricibus signis universum Bethicae regnum illis eripuit, Christianisque restituit. O felicem divinumque principem! O clarissimum et praestantissimum regem conctis saeculis litteris et monumentis celebrandum! Hac una Ferdinandi victoria latrones illi spurcissimi trepidant, pertimescunt, latebras quaerunt. Proinde si Redemptoris nostri vexilla te duce moveri, et Alexandri VI signa

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 121. — ² Surit. sup. e. 22. — ³ Cap. 20. — ⁴ Infiss. ubi sup. — ⁵ Ibid.

¹ Ex typis cusa p. 37.

praesenserint, tantus eos tui nominis terror invadet, ut facile tibi eventurum credamus, quod Alexandro magno contigit, cui ab ultimis etiam mundi littoribus legationes undique nuntiabantur, quibus cunctae gentes velut destinato sibi regi obsequerentur.

« Dum igitur trepidant, tolle moras: nocuit semper differre paratis. Habes quoque domi, et in his excelsis tectis veluti captivum Zizimum sultanum magni Turcorum regis fratrem, maximum certe futurae tuae victoriae momentum: is non parvo adjumento tibi exercitibusque tuis multis rationibus est futurus. Non deerunt, ut opinor, in tam praeclearo divinoque opere Christiani principes, potentatus, republicae: omnes omnibus viribus, omnibus copiis te sequentur: nihil certe ad eam rem defuturum tibi video, modo velis, velle autem debes: nec te, mihi crede, hujus consilii unquam poenitebit. Parata est tibi immortalis gloria, Alexander, modo tu Christi gloriam, a quo tua omnis emanat, diligenter, ut sperant omnes, inquiras, nec enim ad cibum, ad potum, ad titillantem prurientemque corporis voluptatem nati sumus, verum, ut soles dicere, ad deum, ad dignitatem, ad labores, ad justitiam, ad arumnas etiam pro justitia perferendas: at quae major justitia dici excogitarique potest, quam injurias Christo redemptori nostro illatas ulcisci: gregem suum a Barbaris oppressum, Christianum populum Terra-Sancta spoliatum ludibriis et contumeliis affectum defendere? Cogita, pater sancte, quot urbes, quot provincias, quot regna, quot imperia et superioribus et nostris saeculis Barbari Christianis eripuerunt. Nam ut Ierosolyman Terram-Sanctam Christi domicilium, et ea omnia loca, in quibus salutis nostrae mysteria sunt tractata, silentio praetereamus, ut Syriam, Phoenicem, Aegyptum, Aethiopiā, nostrorum olim Sabaudiae principum provinciam, ut Graeciam et Asiam-Minorem, ac innumeras fere provincias omittamus, horret animus meminisse quas clades nostris etiam temporibus Mahometana rabies populis Christianis intulisset, recens est adhuc Constantinopolitana calamitas, recentior Euboicae clades, quae sine lacrymis a Christianis audiri vel censi non possunt ». Et infra: « Age itaque, Alexander, exurge, te ipsum excita, te hortare, te verum Alexandrum in Orientales illos infideles ostende, nam Christo duce non minora certe gesturus es, quam Alexander ille magnus, qui cum nullo unquam hoste, ut legitur, est congressus, quem non vicerit, nullam urbem obsedit, quam non expugnaverit, nullam gentem adiit, quam non calcaverit, sed de his satis ».

33. *Turpissima quorundam cardinalium promotio.* — Auctus est hoc anno cardinalium senatus, atque inter alios Caesarem Borgiam, filium nothum, Valentino archiepiscopatu et

episcopatu Pampilonensi antea oneratum, sacra purpura donavit Alexander, de quo haec refert Joannes Mariana¹: « Duodecimo kal. Octobris eundem in cardinalium collegium cooptavit, quasi Dominici Ariniani, cui Zanopzia nupta erat, justum filium. Impotens est animus, quem ingens cupiditas devovit: recordia viribus armata neque pudore movetur, neque veritatis conscientiae legibus. Ut ita crederetur cautum multorum ad gratiam loquentium testimonia confirmarunt. Contra hiscere nemo Rotae iudicum, nemo cardinalium, cum quibus rem communicavit, ausus est. Tantam improbitatem, tam perditos ejus saeculi mores ingemuisse orbem Christianum arbitrator. Illic vero proxima mala, quibus premimur ».

34. Alios etiam duos in senatum sacrum aseivisse refert Infissura, repugnante maxima cardinalium parte: « Die, inquit, vigesima Septembris papa Alexander creavit duodecim cardinales, et in eorum creatione consenserunt tantum septem cardinales, reliqui dissenserunt. Inter primos fuit creatus filius ipsius, natus ex se et quadam muliere, quam nupserat cuidam Dominico de Arignano, et semper fuit habitus, tentus, et reputatus ejus filius, et ipse fecit eum episcopum in Hispania de Pamplona. Item filium domini Gabrielis de Caesarinis fratrem generi sui. Item unum de domo Farnesia, (nempe Alexandrum,) consanguineum Juliae Beltae ». Quorum postremus postea virtutibus probavit dignum se sacra purpura, ac multos post annos, Pauli III accepto nomine, Pontificatum gessit: reliqui fuere numero novem, inter quos Joannes Borgia sororis filius, Montis-Regalis antistes, Bernardinus² Carvajalis vir eruditus, cujus aliquae sacrae conciones extant, congregati postea adversus Julium II Pisani conciliabuli auctor: Fridericum etiam episcopum Cracoviensem Poloniae Hungariaeque regum fratrem, atque Hyppolitum Estensem metropolitam Strigonensem in purpuratorum Ordinem adscriptos Cromerus³ et Bonfinius⁴ tradunt. Sex vero alii erant Joannes Mortanus Anglus, archiepiscopus Cantuariensis, tit. S. Anastasiae presbyter, Joannes Antonius de S. Georgio, episcopus Alexandrinus, presbyter tit. SS. Nerei et Achillei, Joannes Grolaya, abbas S. Dionysii, presbyter tit. S. Sabinae, Raymundus⁵ Peraultus Gallus, episcopus Gurensis, presbyter tit. S. Mariae in Cosmedin, Dominicus Grimanus, Veneti ducis filius, diaconus S. Nicolai-Inter-Imagines.

35. *Religiosa vitae formam a B. Francisco Paulano conditam approbat Alexander.* — Hoc anno B. Franciscus Paulanus, ejus sanctitas longe lateque refulgebat ac ingens multitudo

¹ Marian. l. XXVI. c. 2. — ² Sur. to. v. l. 1. c. 22. — ³ Crom. l. XXX. Velat. l. VII. — ⁴ Bonfin. dec. 5. l. 3. — ⁵ Fel. Contelcor. in Elench. card.

piorum virorum ad eum confluebat, ut monasticis disciplinis ab ipso excoleretur, religiosas vitæ formulam sanctissimis præceptis ex Evangelio decerptis ornatissimam composuit, quæ ab Alexandro VI amplissimo Diplomate ¹ confirmata est. Ex iis vero sacris præceptis pauca hæc pietatem eximiam spirantia delibasse suffecerit : « Dixit Dominus in Evangelio : *Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*, ideo fratres nihil sibi approprient nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed sint tanquam peregrini et advenæ in hoc sæculo, Domino famulantes, nam paupertatis spiritus est abdicatio sollicitudinum sæculi et privatio, ex vita præsentis transituris iter ad Deum sine impedimento, alienatio justitiæ temporalis, (scilicet a forensi strepitu), fidelis observatio mandatorum Dei fundamentum pacis et munditiæ, pauper enim frater est dominus mundi, et qui jactavit in Deum curam suam possidet per fidem omnes gentes in servos. Hæc est illa celsitudo altissima paupertatis, quæ vos charissimos fratres in veros hæredes et reges regni cælorum instituit, et pauperes rebus factos virtutibus sublimavit. Hæc sit portio vestra, quæ perducit in terram viventium, quare loca vestra, quæ inhabitamus, nolumus esse curiosa, sed tam domus quam Ecclesiæ sint parvæ et humiles, et tales quod in omnibus relucent sancta paupertas. Insuper nullus inter vos quidquam suum dicere audeat, sed omnia sint de Ecclesia, et unicuique a patre distribuatur, prout opus est, cujuslibet ætate et qualitate considerata. Ergo cum quis filiis suis aut aliqua necessitudine ad se pertinentibus in societate nostra constitutis, antequam contulerit vestem, seu aliquid aliud inter necessaria deputandum, non occulte accipiatur, sed potestate superioris, ut in rem Ecclesiæ reductam, cui necessarium fuerit tribuatur. Nulli ergo nostrum quidquam liceat habere, quod superior non dederit nec permiserit, quibus nec corpora sua, nec voluntates suas in sua liceat habere potestate », et infra :

« Quoniam, testante Scriptura, multa ex jejunio nascuntur bona, ideo quilibet carnem suam domare sollicitus sit jejniis et abstinencia escæ et potus, quantum validudo permittit. Omnes vigiliæ quas mandat Ecclesia, sanctaque Quadragesima a Dominica Quinquagesimæ incipientes a nobis inviolabiliter observentur : a festo Omnium Sanctorum exclusive usque ad festum Nativitatis Domini, cæterisque temporibus quarta et sexta feria solliciti simus jejunare : aliis autem temporibus et solemnitatibus devotis, possint qui volunt, de licentia correctorum jejunare : qui si, eorum inspecta qualitate, corrector nolit eis permittere, sufficiat eis bona voluntas ».

De oratione fundenda hæc vitæ sanctus subjungit : « Quoniam autem oratio bona est cum jejunio, fratres maxime hostiam laudis immolantes, quantum vires suppetunt devotioni et orationi vacare non omittant, jungentes verbis sensum, sensui affectum, affectui exultationem, exultationi maturitatem, maturitati humilitatem, humilitati libertatem : ac præter horas canonicas, potissimum quando eis vacat, psalmis et aliis peculiaribus orationibus insistent, locis, horis et temporibus constitutis, quas quanto crebriores, tanto sanctiores habere debebunt ».

Multis interjectis de carniæ abstinencia, hæc subjicit : « Cibi nostri durante vita nostra sint Quadragesimales tam in locis et conventibus, quam etiam extra, nec alicui carnes, nec ova, caseum, aut lacticinia alia modo aliquo seu tempore, demptis infirmis, et hoc de consilio medici, comedere licitum sit : contrafacientes simul et consentientes, non revelantes per tres menses carceribus mancipentur ».

36. *Picus Mirandulanus, eruditionis gloria clarus, pia mentis et animi demissione clarior.* — Florebat hoc tempore Joannes Picus, Mirandulæ Comes, eruditionis gloria adeo, ut linguarum plura genera, ac scientias omnes callere videretur : inanis gloriolæ impulsus aura, cum Romam ad Innocentium VIII accessisset, nongentas quæstiones disceptandas propugnandasque proposuit ¹, quarum tredecim de hæresi suspectæ visæ sunt, in quibus male sentire de Christi descensu ad limbum, de penis damnatorum æternis credendis, de libertate, de cultu sacramentorum imaginum, de assumptione hypostatica humanitatis Christi a Verbo divino, de transsubstantiatione in Eucharistia, quasi posset esse substantia panis cum corpore Christi, necnon magiam et Cabalam laudasse existimatus sit, quare in judicium vocatus professus est, nuncupato sacramento, se omnia dicta sua Pontificiis decretis submittere, nongentarumque propositionum libellus ab Innocentio prohibitus est : qua de causa cum ab æmulis magnum in ipsum odium concitaretur, quod affectato philosophiæ fastu hæresiarcham egisset, ille apologeticum librum edidit, in quo tredecim propositiones suas ancipites, quæ offensionem auxerant, in Catholicum sensum traduxit, ac de suo scribendi apologetici libri consilio hæc pie promulgavit : « Fui ego, Deum testor, dubio diu consilio, diluenda mihi hæc objectamenta, an silentio potius prætereunda essent. Movebant me ut facerem duo præcipue. Primum quod ego contentionis et jurgiorum abhorrens, animi pacem, quam mihi mea præstiterunt studia, et placidissimæ vitæ tranquillitatem amavi semper, nec odi ullum magis scribendi munus, quam quod in disceptatione et amarulenta quoquo-

¹ Lib. IV. Bullar. p. 129.

¹ Jo. Pico Mirand.

modo altercatione sit constitutum, quippe qui non minus referre, quam inferre injuriam vel contumeliam, nec boni viri duxeram esse unquam, nec philosophi. Alterum hoc ipsum erat, quod et summi Pontificis, cujus mihi merito celebranda semper memoria, et ex sanctissimo Apostolico senatu complurimum iudicio contentus, quorum et benignitatem et benevolentissimum in me animum oblivisci nunquam aut possum aut debeo, videbar facile et odium posse negligere et convicia hominum improborum. Et profecto quod attinet ad cætera: in hac eram sententia, ut indignos illos existimarem, quibus aliquando responderem, sed in uno mihi objecto hæreseos crimine hoc si facerem, verebar ne quod non diluerem, viderer crimen agnoscere: scribit autem et sapientissime Ruffinus esse quidem gloriosum Christi exemplo patienter injurias tolerare, at unam notam hæreseos qui ferat vel dissimulet, non esse Christianum. Et Hieronymus noster quanta potest animi contentione clarissima exclamat voce: Nolo in suspitione hæreseos quemquam esse patientem, tacere ergo non vult Hieronymus, et invitum odiosumque hominem pro ea, qua potest, auctoritate ad scribendum trahit et impellit. Quare si qui sunt, qui forte me tacere vellent, sciant sibi non mecum sed cum Hieronymo esse controversiam, qui me tacere non vult: Hieronymum non audire quis potest? Sine flagitio ipso ergo suadente imo cogente, etiam brevem aggressus sum ascribere apologiam, non ut quemquam lacerem, vel accusem, sed ut a maximo, quod mihi injuria objicitur, impietatis crimine jure me excusem. Hoc, quæso, patiantur obsecratores mei eo animo, quo ego iniquam illorum offensam passus sum semper: patiantur, inquam, ut qui Christianus de Christianis sum parentibus natus, qui vexillum Christi Jesu in fronte gero, qui pro Christi fide etiam ob eam lubens quasi cum Paulo hoc ipsis æquo animo audientibus exclamem voce: Non magus, non Judæus sum, non Ismaelita, non hæreticus, sed Jesum colo, et Jesu crucem in corpore meo porto, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo. Denique cum sanctitatis et sapientie, et id genus egregios titulos nec mihi arrogem, nec illis derogem, hunc unum mihi ipsi pro quo tuendo etiam sanguinem ultro effundam, quæso, non demant, ut scilicet me possim dicere Christianum.

37. In calce vero Apologetici veram et orthodoxam fidem professus, hæc addit: Oro igitur, obsecro et obtestor amicos et inimicos, pios et impios, doctos et indoctos per viscera Jesu Christi Domini nostri, per mirabile descensus ejus ad interos mysterium, per æternum damnatorum ignem qui non extinguitur, hæreticis præcipue et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ hostibus debitum, per veri et mystici corporis

sanguinisque sacramentum, per Dei omnipotentiam, per exhibendam merito Filii ejus et coheredum imaginibus reverentiam, legant sine livore, sine invidia, quæ nunc scribimus: priora, id est, ipsas propositiones non enarratas, non explicitas, non legant, quando inter doctos eas proposuimus disputandas. Non passim legendas omnibus publicavimus, nam ibi plurima sunt impia dogmata veterum philosophorum Averrois, et Alexandri, et aliorum quamplurium, quæ nos et si semper professi sumus, asseruimus, prædicavimus publice et privatim, non minus a vera rectaque philosophia, quam fide esse aliena, scholasticam tamen exercitationem meditantes de more academiarum inter paucos et doctos secreto congressu disputanda suscepimus: qui vero ipsum leget libellum propositionum disputandarum, ut ex ipso poterit titulo admoneri, dum quæ ex nostra dicuntur scientia, quæ item ex aliorum discerno, non proponi illas a me ut meas veras opiniones, sed ut creditas ab illis, ita et suspicari poterit et si aliorum dicantur dogmata et inventa, visa tamen mihi et hæc et illa vera et probabilia. Qui ergo me odierunt, ideo illa non legant, quia nostra sunt; qui me amant, ideo non legant, quia ex illis, quæ mea sunt, cogitare plurima possunt, quæ non sunt nostra». De hoc libro apologetico hæc scribit Joannes Franciscus nepos in Vita Joannis Piei: « Librum ipsum et quæ scripturus erat in posterum matris Ecclesiæ, ejusque præsidis sanctissimo iudicio, Christianissimi hominis more, commisit: id enim vel expresse, vel facite geri oportere persuasissimum est, quasi illud Augustini proferret: Errare possum, hæreticus esse non possum, quando alterum sit hominis proprium, alterum perversæ et obstinatæ voluntatis». Cum ita sapienter, modeste, ac pie omnem hæreseos suspicionem detersisset Joannes Pieus, ab Alexandro VI, Diplomate xii Junii hujus anni consignato, cohonestatus est, sublataque omnis actio, quam censores fidei illi intenderant.

38. Ob piam illam demissionem Christianam Joannes Pieus divinam elementiam sibi conciliavit, nam eum carnis voluptatum laqueis irretiri se sivisset, posthac eos generose abruptit, ut narrat Joannes Franciscus ejus nepos: « Immensa, inquit, Dei bonitate, quæ ex malis etiam bona elicit, effectum esse quemadmodum mihi retulit, judicabat, ut calumnia illa falso a malevolis irrogata veros errores corrigeret, eique in tenebris aberranti ut quantum exorbitasset a tramite veritatis contueri posset, ceu splendidissimum jubar illucesceret, prius enim et gloriæ cupidus, et amore vano succensus, muliebribusque illecebris commotus fuerat, fœminarum quippe plurimæ ob venustatem corporis orisque gratiam, cui doctrina amplæque divitiæ, et generis nobilitas accedebant, in ejus amorem

exarserunt, ab quarum studio non abhorrens, parumper, via vite posthabita, in delicias deluxerat: verum simulate illa experrectus diffluentem luxu animum retudit, et convertit ad Christum, atque fœminea blandimenta in supernæ patriæ gaudia commutavit, neglectaque aura gloriæ, quam affectaverat, Dei gloriam et Ecclesiæ utilitatem tota cœpit mente perquirere, adeoque mores componere, ut posthac vel inimico iudice comprobari posset ». Macerasse ipsum carnem flagellis, ac libros quinque, quibus elegiaco carmine amores suos luserat, nec non plura rhythmis Etruscis conscripta religionis causa exussisse, atque ad ipsum venientes optimis et sanctissimis præceptis instruxisse, ac illud S. Francisci verbum: Tantum scit homo, quantum operatur; in ore frequentissimum habuisse, tum addit: « Adeo in Deum exarsisse

illum memini, ut cum Ferrariæ in pomario quodam de Christi amore colloquentes longis spatiaremur ambulaeris in ejusmodi verba proruperit: Tibi hæc dixerim in arcanis recondito, opes quæ mihi reliquæ sunt, absolutis consummatisque elucubrationibus quibusdam, egenis largiar, et crucifixo munitus, exertis nudatisque pedibus orbem peragrans per castella, per urbes Christum prædicabo ». Dum nimium differebat pium consilium ad exitum perducere, proximo anno mdcxcv, ætatis trigesimo secundo, Florentiæ, cum prius vovisset Prædicatorum familiam ingredi, piissime obiit. Ferturque post mortem ignibus vallatum apparuisse, quod in purgatorio pœnas daret ob ingrati animi vitium, quod ingentes naturæ dotes penitus Christo non consecrasset, seque piorum precibus commendasse.

ALEXANDRI VI ANNUS 2. — CHRISTI 1494.

1. *Mortuo Ferdinando Neapolitano, ejus filius regni investituram accipit ab Alexandro, qui legatum decernit ut ipsi coronam imponat.* — Annus post Christum natum millesimus quadringentesimus nonagesimus quartus, Indictione duodecima, variis rerum conversionibus susceptoque a Carolo Francorum rege diu ante meditato Italico bello insignis extitit. Acceleranda visa est expeditio, ob Ferdinandi regis Neapolitani repentinam mortem, ob Juliani cardinalis S. Petri ad Vincula in Gallias præcipitem fugam, multorumque in aula Pontificia eventuum novitatem. In primis igitur quod ad Ferdinandum regem Neapolitanum attinet, septuagenario major apoplexia percussus vigesima quinta Januarii die interiit. Proximis diebus illius obitus famam Romæ percrebuisse memorat Stephanus Infissura¹: « Vigesima septima, inquit, mensis Januarii proximi præteriti et sequentibus, venerunt nova ad Urbem, quod die sabbati xxv ejusdem, qua fuit festum Conversionis S. Pauli, serenissimus Ferdinandus Neapolitanus et Sici-

liæ rex diem clausisset extremum, qui obiit sine cruce, sine luce, sine Deo ».

2. His consensanea Joannes Burchardus¹ refert: « Ductor meus, inquit, mihi retulit Ferdinandum regem Neapolitanum die Martis XXI mensis Januarii proxime præteriti apud Trepergate tunc fuisse, et aliquantulum alteratum se sensisse. Mercurii, xxii ejusdem, inde Neapotim equitasse, et in Castro-Novo ibidem cum ex equo descenderet syncopasse, et in Castro-Novo ibidem et sabbato sequenti xxv ejusdem mensis circa horam xvi absque confessione et sacramentorum Ecclesiasticorum perceptione diem suum extremum clausisse, hoc solum dempto, quod quidam frater Ordinis Minorum confessor ejusdem regis coram eo in camera stans publice ipsi acclamavit, quod peniteret pro peccatis suis et actibus male gestis, et si quid indebite contra Ecclesiam egisset, nec in dicto rege signum aliquod contrarium visum fuisse ». Verum Comineus², contracto ex belli imminentis curis morbo, sacra cum confessione conscien-

¹ Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Volat. l. vi. Politian. Ep. l. ii. Surit. to. v. l. 1. c. 27. Marian. l. xxvi. c. 6 et alii.

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. p. 121. — ² Comin. l. vii. c. 11.

tiam expiasset dicit sperareque addit penituisse illum commissorum criminum. Addit Burchardus¹, sublato Ferdinando amulo, Carolum contendisse, hereditario Andegavensium principum jure, a Renato seniore rege supremis tabulis devoluto, Neapolitanum regnum ad se pertinere, rogasseque oratorum suorum opera Alexandrum, ne Alfonsum Ferdinandi filium eo indueret, Pontificiave auctoritate redimiri diademate jubere: « Licet, inquit², superioribus diebus defuncto claræ memoriæ Ferdinando de Aragonia Siciliae rege Neapolitano serenissimus Alfonsus II etiam de Aragonia primogenitus suis ex ordinatione et institutione felicis recordationis Innocentii papæ VIII in regno Neapolitano sive Siciliae citra pharum successerit, tamen rex Franciæ prætendens ad regnum ipsum Siciliae citra pharum jus habere per oratores suos instifit, ne idem Alfonsus in regno hujusmodi per sanctissimum dominum nostrum investiretur aut coronaretur in regem, vel quod alias citra ejusdem regni dispositionem coronaretur: ex quo coronatio ejusdem regis Alfonsi diutius est retardata ».

3. Vincere arte nisus est Alfonsus Gallorum regis conatus, cumque Alexandrum filiorum suorum amplitudinis cupidissimum esse cognosceret, devinxit illum sibi affinitate, Sanciaeque filiam suam notham Jofredo illius pariter notho filio pactus est³, moxque decretus⁴ cum amplissima auctoritate Joannes Borgia legatus cardinalis Montis-Regalis, qui Pontificio nomine regia ornamenta eidem Alfonso conferret, quæ Burchardus describit his verbis: « Alexander papa VI volens statum dicti regis Alfonsi opportune providere, de reverendissimorum cardinalium consilio, die Veneris xviii mensis Aprilis in suo secreto consistorio, quod duravit ab hora xii usque ad mediam horam vel circa ante xx et xxi, creavit legatum de latere suo reverendissimum D. Joannem, fil. S. Susannæ presbyterum cardinalem, Montis-Regalis vulgariter nuncupatum, ad investiendum dominum Alfonsum regem de regno Siciliae citra pharum et terris, ipsumque in regem inungendum et coronandum ». Extant Alexandri eo argumento litteræ⁵, quibus de præstanda ab Alfonso solemniter clientelaris officii sponsione, regnoque liberalitate ac beneficentia Sedis Apostolicæ illi asserendo, provincia data fuit hæc concepta:

« Dilecto filio Joanni, fil. S. Susannæ presbytero cardinali, ad regnum Siciliae citra pharum nostro et Apostolicæ Sedis legato,

« Postquam claræ memoriæ Ferdinandus de

Aragonia, Siciliae citra pharum rex, sicut Deo placuit, rebus fuit humanis exemptus, nos considerantes quod charissimus in Christo filius noster ipsius Ferdinandi regis primogenitus, hunc Calabriae dux, ad præsens in dicto regno et tota terra, quæ est citra pharum, quæ de jure et proprietate sanctæ Romanæ Ecclesiæ fore noscuntur, usque ad confinia terrarum ipsius Ecclesiæ, excepta civitate nostra Beneventana cum ejus territorio, districtibus et pertinentiis, ipsi Ferdinando regi, vigore investituræ et concessionis per felicis recordationis Innocentium papam VIII prædecessorem nostrum sub certis modo et forma factarum, successit, quodque prædecessores nostri Romani Pontifices dicti regni reges, qui pro tempore fuerunt, inungi et coronari facere consueverunt, ac intendentes, quod Alfonsus rex, Sedis Apostolicæ devotissimus, juris, regni et terræ prædictorum, ac regalium insignium plenitudine gratulari, ac statum suum firmiter stabilire valeat, volentesque tantum munus, prout etiam prædictus Alfonsus rex per suos speciales ad nos propterea destinatos oratores cum instantia postulavit, adimplere, ac debitis solemnitatibus honorare, prædecessorum vestigiis inhærentes », et infra, « habita super hoc cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, te nostro et ejusdem Ecclesiæ nomine ad regnum et regem prædictos pro præmissis, et nonnullis aliis ejusdem Romanæ Ecclesiæ arduis negotiis peragendis dictæ Sedis legatum de latere nostro de fratrum eorumdem consilio, comitante pacis angelo, destinamus, circumspeditioni tuæ prædictum Alfonsum regem, præstilo ab eo et per te recepto, nostro et ejusdem Romanæ Ecclesiæ nomine, juxta formam in litteris Innocentii prædecessoris hujusmodi desuper confectis et inferius annotatam, corporali juramento per traditionem vexilli ejusdem Romanæ Ecclesiæ in suis manibus de regno et terra prædictis, ac omnibus juribus et pertinentiis eorumdem auctoritate Apostolica investiendi, ipsiusque in illorum realem et corporalem et actualem possessionem hujusmodi inducendi, ut præferatur, solemniter inungendi, ipsumque in signum pleni juris atque domini et terræ prædictorum, ad laudem et honorem omnipotentis Dei, et gloriosæ virginis Mariæ, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum, totiusque curiæ cælestis triumphantis, statum quoque nostrum et S. R. E. regni et terræ prædictorum salubrem et felicem, in regem Catholicum dictæ auctoritate coronandi facultatem et auctoritatem eadem auctoritate et de simili consilio concedimus »: Et infra: « Tenor vero formæ prædictæ sequitur et est talis:

4. « Ego Alfonsus rex Siciliae plenum homagium ligium et vassallagium faciens vobis domino meo domino Alexandro papæ VI et Eccle-

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. II. p. 173. — ² Burch. ubi sup. — ³ Infess. Burch. ubi sup. Sur. 10. v. l. f. c. 22 et 27. Marian. l. XVI. c. 6. Naud. vol. 2. gen. 30 et alii. — ⁴ Id. ib. — ⁵ EM. in Ms. arch. Vat. inscript. varia et in Diario Burch. lib. 1. pag. 146.

sia Romanæ pro regno Siciliae et tota terra, quæ est citra pharum juxta et secundum illum statum, quem tenebat et possidebat dictus rex Ferdinandus in dicta terra citra pharum usque ad confinia terrarum ipsius Ecclesiæ, excepta civitate Beneventana cum toto territorio, et omnibus districtibus et pertinentiis suis, secundum antiquos fines territorii, pertinentiarum, et districtus civitatis ejusdem per Romanum Pontificem distinctos, et in posterum distinguendos, ab hac hora fidelis et obediens ero B. Petro et vobis domino Alexandro papæ VI vestrisque successoribus Romanis Pontificibus canonice intransitibus sanctæque Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ. Non ero in consilio vel consensu, seu facto ut vitam perdatis seu perdant, aut membrum, aut capiamini seu capiantur mala captione. Consilium, quod mihi credituri estis per vos vel nuntios vestros vel per litteras, ad vestrum vel eorum damnum scienter nemini pandam, et si scivero fieri, procurari vel tractari aliquid quod in vestrum vel ipsorum damnum cedat, illud pro posse impediam, et si hoc impedire non possem, illud vobis vel eis significare curabo. Papatum Romanum et regalia S. Petri tam in regno Siciliae et terra prædictis, quam alibi consistentia adjutor vobis ero ad retinendum, defendendum et recuperandum, et recuperata manutenere contra omnem hominem. Universas et singulas condiciones contentas in litteris Innocentii prædecessoris vestri super ipsorum regni et terræ concessione confectis, ac omnia et singula quæ in eis continentur litteris plenarie adimplebo, et inviolabiliter observabo, et nullo unquam tempore veniam contra ea. Non procurabo per me, vel alium seu alios quoquo modo, ut eligar vel nominer in regem vel imperatorem Romanum, seu regem Theutoniæ, aut dominum Lombardiæ vel Tusciæ, et si electionem vel nominationem ad imperium vel regnum Romanum seu Theutoniæ, regnum aut dominium Lombardiæ vel Tusciæ, seu majoris partis eorundem de me celebrari contigerit, nullum hujusmodi electioni seu postulationi assensum præstabo, nec intro mittam me modo aliquo eorum vel alicujus eorum regimini, nec etiam de civitate Beneventana et suis territoriis, districtibus et pertinentiis, seu Campania, neque de Maritima, Ducatu Spoletano, Marchia Anconitana, Patrimonio B. Petri in Tuscia, Massa Trabaria, Romandiola, alma Urbe, in civitatibus Perusina, Civitate Castelli, Bononiensi, Ferrariensi, Anconiensi, aut Comitatu Venaysini, aut aliis terris quibuscumque vel dominiis, seu feudis ipsius Ecclesiæ ubilibet constitutis ex successione vel legato, seu donatione, vel venditione, vel alio quovis titulo vel contracto, nihil mihi unquam acquiram vel vendicabo, seu potero acquirere vel quomodolibet vendicare, et nihil unquam re-

cipiam vel habeo seu retinebo, vel potero recipere, habere aut etiam retinere cum illis, neque ullam potestariam, capitaniam vel rectoriam, nullumque aliud officium recipiam seu recipere potero in eisdem seu ipsorum aliquod, nec etiam vendicabo, aut occupari permittam, seu faciam præmissa, vel partem aliquam eorundem, nec illa offendam vel molestabo, nec etiam Romanam Ecclesiam quoquo modo sub censuris, pœnis spiritualibus et temporalibus in supra dictis commissionibus, conditionibus et infeudatione contentis, quas hic haberi volo in singulis suis partibus alias pro specificè repetitis et expressis. Schismatico aut hæretico cuicumque, vel a fide devio, et ab ipsa Ecclesia præciso, ejusque sequacibus, aut dantibus eis auxilium, consilium vel favorem non dabo quovis modo per me vel alium, seu alios directe vel indirecte, publice vel occulte, consilium, auxilium vel favorem, nec ab aliis, quantum in me fuerit, si impedire potero, dari permittam, sed eos juxta posse meum, donec convertantur, persequar et invadam. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Evangelia. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCV, XIV kal. Maii, Pontificatus nostri anno II ».

5. *Neapolim veniens legatus honorificentissime recipitur.* — Venientem Neapolim cardinalem legatum honorificentissime pro illius dignitate excepit Alfonsus rex, ut refert Burchardus¹, qui sacris cæremoniis præerat, testisque adfuit : « Rex, inquit, venit obviam cardinali usque ultra S. Antonium, et proximum locum prope S. Julianum, ubi detecto capite voluit osculari manum legati, quod legatus non admittens, ipsum ad oris osculum et ad sinistram suam, ipso tamen rege ad dexteram prius invitato, continuo equitare fecit, et ante regem et legatum equitarunt omnes. Dominus Hector Caraffa, camerarius major regis, frater germanus reverendissimorum dominorum cardinalis et archiepiscopi Neapolitani, portavit ensem contrario modo, quo aliis principibus portari solet; portabat enim punctam ensis in manu, et manicam ensis sursum tenebat erectam, equitans ad sinistram capellani crucem ante legatum portantis, post legatum vero et regem non fuit servatus ordo ». Et infra : « Pervento hoc ordine ad portam civitatis, archiepiscopus Neapolitanus ultra paramenta consueta, etiam sandalis et chirothecis indutus, porrexit crucem legato osculandam, quam legatus, ipso rege prius invitato, osculatus est, rex autem non est crucem deosculatus. Venerunt sub baldachino legatus et rex usque ad Ecclesiam metropolitana ». Nonnullis interjectis subditur : « Ubi legatus peractis gratiis regi, et ut abiret rogato, ex equo descendit, et cum rege intravit Ecclesiam,

¹ Lib. I, p. 140.

et porrecto sibi per archiepiscopum paratum aspersorio, regem, se et alios aspersit. Tum incenso fuit ipse legatus incensatus, non rex, rege tamen prius invitato. Ascenderunt ad altare majus, ubi supra faldistoriis paratis genuflexerunt. Dicti sunt versiculi et oratio per archiepiscopum, et ante eum versiculus per choros, et oratio de S. Januario per legatum, qui dedit tandem benedictionem et indulgentias trium annorum, quas publicavit sacrista Ecclesiae ex cedula, in illam legente sibi ».

6. *Ritus investiturae, inunctionis et coronationis novi regis.* — Septima Maii die, quae erat feria V, consensu in caelum Christo sacra, legatus in principe Neapolitano templo Alfonsum regni Neapolitani iuribus induturus, vexillum Romanae Ecclesiae, quod ab Alexandro Romae acceperat, atque a Coerulando Borgia equite Rhodio delatum, ei tradidit, promulgato prius Pontificio decreto, quo huiusmodi auctoritas concessa fuerat: ac tum Alfonsus sacramentum fidei publice detulit; quae singula gesta suis instructa circumstantiis ita describit Burchardus: « Lecta, inquit, Bulla, (nimirum paulo ante allata,) per dominum Alfonsum Stephanum de Narnia, rex genuflexit super cussinum coram legato, et a sinistris regis genuflexus etiam erat cominus Joannes Pontanus secretarius suus, qui iuramentum per regem praestandum scriptum habens in manu legebat, et ego, et rex repetebat ». Et infra: « Et ita per singulorum verborum prolationem processerunt ad iuramentum completum, et prolatis per regem verbis: Et haec sancta Dei Evangelia, legatus accepit missale apertum in manibus super genua sua illud tenens, quod ad dextram suam habebat crucifixum ante se depictum. Igitur ad aliam manum apponi feceram chartam, in qua scripta erant principia quatuor Evangeliorum, videlicet unum secundum Joannem: *In principio*; et alterius secundum Matthaeum: *Liber generationis*; et alia duo aliorum duorum evangelistarum, super quod rex ambas manus ponens, videlicet dexteram super Evangelia, et sinistram super crucifixum iuravit more solito. Tum legatus instituit, et investivit regem per traditionem vexilli de regno, et in illius possessionem ipsum induxit dicens: Auctoritate Apostolica, nobis in hac parte commissa, per impensionem huius vexilli in tuis manibus te de regno Siciliae citra pharum usque ad continia terrarum S. R. E. versus civitatem Beneventanam, et alias expressa in litteris Apostolicis nobis directis, omnibus iuribus et pertinentiis eorundem investimus, teque in regni et terrae praedictorum, realem, corporalem et actualem possessionem inducimus, juxta formam et tenorem litterarum earundem in nomine Patris \dagger , et Filii \dagger , et Spiritus sancti \dagger . Amen.

7. « Ritus inunctionis et coronationis.

« Magnificens dominus Jacobus Caracciolus, comes Burginus, cancellarius regni, vexillum de manibus regis accipiens, illud in sacristia pro rege paratum portat et praeposit. Surgit rex, et in faldistorio suo, quod interim in opposito lege competenti, distantia videlicet palmorum quindecim, vel circa, a primo gradu altaris in illo plano positum fuit, sedit, legato facie versa, et apud eum in duobus scabellis lineae et inde positae sedent duo episcopi, ubi sibi invicem facies quasi vertent, magis tamen ad latera regis inungendi quam legati, prout in consecrationibus episcoporum fieri solet. Interim procurator fiscalis regius requirit omnes notarios, non stans longe a cornu Epistolae altaris, detecto capite, ut de investitura et traditione possessionis faciant unum vel plura Instrumenta, sub his verbis: « Ego Joannes de Gallutiis, regius procurator fiscalis requiro vos omnes et singulos « notarios et tabelliones publicos hic consistentes, ut de investitura et inductione in possessionem regni Siciliae, etc. per reverendissimum « dominum legatum serenissimo regi Alfonso « nostro H de Aragonia ut supra facta, conficiatis unum vel plura publicum et publica Instrumentum et Instrumenta ». Quibus sic peractis, post modicam moram surgit rex, et ambo sui assistentes depositis miltris, et aliis praelatis cum miltris sedentibus, archiepiscopus Neapolitanus dicit legato: *Reverendissime pater, postulat, etc.* prout in Ponticali. Legatus: *Scitis illum, etc.* Neapolitanus respondit: *Et novimus, etc.* Legatus: *Deo gratias.* Sedent rex et ambo assistentes. Legatus competenti et intelligibili voce dicit: *Cum hodie, etc.* Finita monitione, surgit, accedit, coram eo super cussino genuflexus osculatur ejus manum. Tum praestat iuramentum confectum sub hac forma, videlicet: « Ego Alfonsus « Dei gratia rex Siciliae profiteor, promitto, juro « coram Deo et angelis ejus deinceps legem, et « justitiam, et pacem Ecclesiae Dei populoque « mihi subjecto pro posse et nosse facere atque « servare, salvo condignae misericordiae Dei respectu, sicut id consilio fidelium meorum melius potero invenire: pontificibus quoque Ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere, atque ea, quae ab imperatoribus et regibus Ecclesiis collata et reddita sunt, « inviolabiliter observare: abbatibus, comitibus « et vassallis meis congruum honorem secundum consilium meorum fidelium praestare. « Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia ». Et ambas manus super librum missalem, quem legatus teneat, ponat, ut prius in iuramento praestatione fecit.

8. « Rege sic genuflexo permanente, surgit legatus deposita miltra et stans ad regem versus dicit intelligibili voce legendo: *Oremus. Omnipotens aeternae Deus, etc.* Item dicunt praelati in suis locis sine miltris stantes submissa

voce. Finita oratione prædicta, surgit rex, et ante cornu Evangelii super gradus altaris et illius plano, se prosternit quatuor cussinis, videlicet unum sub renibus, aliud sub stomacho, et duobus sub brachiis et capite sibi positus, legatus accepta mithra procumbit in faldistorio, in quo sedebat ad altare versus: omnes prælati cum mithris in suis locis genuflectunt: scabellum ponitur pro cantoribus in fine presbyterii, quo posito, in libro duo cantores dicunt lætanas, aliis cantoribus in pristino eorum loco remanentibus ipsis respondentibus: *S. Petre. S. Paule. S. Januari*, [bis dicatur.] Dicto in lætania: *Ut obsequium*, etc. surgit legatus cum mithra, et accepto in sinistra baculo pastorali, stans versus ad regem prostratum dicit in cantu lætaniarum: *Ut hunc*, etc. Idem faciunt et dicunt prælati omnes cum mithris in suis locis genuflecti. Tum legatus iterum procumbit ut prius, et lætania perficitur. Finita lætania, surgit legatus deposita mithra, et stans versus ad regem prostratum dicit intelligibili voce: *Pater noster*, quo plane per eum completo, dicit intelligibili voce legendo: *Et ne nos*, etc. cum aliis, et duabus orationibus: idem prælati omnes in suis locis sine mithris genuflecti dicunt. His dictis, legatus sedit accepta mithra, rex coram legato super cussinum genuflectit, prælati omnes cum mithris circumstantes in modum chori post regem. Finita lætania, surgit legatus deposita mithra, et stans versus ad regem, nudabatur brachium dextrum regis et inter scapulas ampliatur vestis superior, solvitur diploidis camisia, acolytus papæ cum carafa (ampulla) olei cathecumenorum stet a dextris legati: dominus Bernardinus Gambara subdiaconus Apostolicus cum vase et bombyce stet prope dictum acolytum. Legatus depositis chirothecis et incepta oratione: *Deus Dei filius*, et usque ad verba, *benedictionem infundat*, inclusive continuata, intincto pollice dextræ in oleo cathecumenorum, inungit brachium dextrum regis inter juncturam manus et cubiti ab intra in modum crucis, et bombyce desuper posita, et fascia per dictum Bernardinum ligata, inungit eodem pollice eundem regem in modum crucis inter scapulas, et bombycem desuper ponit, reliquantur camisia diploidis et parva vestis, ac alia desuper aptantur, et dum præmissa facit legatus nihil dicit, sed præmissis expeditis continuat dictam orationem dicens eandem usque ad finem, et tunc dicit aliam illi sequentem, videlicet: *Omnipotens sempiternæ Deus*, etc. idem dicunt omnes prælati, plane tamen legendo. Quibus dictis, prælati ipsi ad sua loco revertuntur.

9. « Finitis orationibus prædictis, surgit rex, et legatus lavat manus cum medulla panis et extergit, tum et ipse surgit, amovetur ambo faldistoria, ei aliud faldistorium cum scabello et duobus cussinis ponitur in plano versus cornu

Evangelii. Versus legatus et stans ante ultimum gradum altaris fecit confessionem cum ministris suis majoribus genuflectis. Cantores dicunt Introitum, et prælati etiam bini et bini in suis locis stantes confessionem dicunt. Facta confessione, legatus accedit ad altare, osculatur illud in medio, et Evangelium ex libro Evangeliorum, imponit incensum, incensat altare, accipit mithram in cornu Epistolæ, ubi incensatur, et ipse descendit ad faldistorium, legit Introitum, *Kyrie eleison*, et proceditur in missa usque ad versum primi *Alleluia* inclusive. Rex, facta confessione, surgit et ab illis duobus suis assistentibus associatus, videlicet Neapolitano et Antiocheno, intrat sacristiam suam, sedet in sede sive faldistorio ibidem sibi parato: sedent et illi duo assistentes in suis scabellis eis illuc asportatis, dominus Bernardinus subdiaconus Apostolicus extergit bombyce brachium regis et inter scapulas, reponitur bombyx in bacili ibidem parato, et ad comburendum portatur, et aptatur camisia diploidis, et parva vestis ». Nonnullis interjectis, quibus regii cultus formam elegantiamque describit, subjicit,

« Sic paratus accedit ad thalamum regium a duobus suis assistentibus ac regis et capellanis duobus majoribus elemosynario et confessore dumtaxat associatus, ubi in sede regali sua genuflectit, et ex libro suo dicit Introitum, *Kyrie eleison, Gloria in excelsis Deo, Orationem, Deus qui corda fidelium*, et sub eadem conclusione sequenti:

« Deus, regnorum omnium protector, da

« mihi servo tuo triumphum virtutis tuæ scienter

« excolere: ut qui tua constitutione sum princeps,

« tuo semper numine sim potens. Per Dominum

« nostrum, etc. » Dein decantatur Epistola, et *Alleluia*, cum primo versu tantum, videlicet,

Emitte spiritum tuum et creabuntur.

10. « Interim apud regem stantibus cantori-

bus versus prædictum: *Emitte*, cantantibus,

reponitur faldistorium legati in medio altaris,

in quo ipse sedit cum mithra. Rex descendit de

thalamo suo ab illis duobus suis assistentibus

et aliis suis associatus: et accedens ad legatum

fecit ei similes reverentias ut prælati, quibus et

ipse pariter facit, ut prius, et facta detecto capite

reverentia coram eo super cussinum genuflectit.

Prælati omnes faciunt circulum post regem, ut

prius, cum mithris stantes et omnia simul cum

legato, plane tamen dicentes, legatus autem ac-

cepto ense nudo de altari per me sibi porrecto,

illud tradidit in manu regis recipientis dicens:

Accipe gladium, etc. quo dicto, rex osculatur

manum legati. Tum imposito per me gladio in

vaginam legatus cingit regi gladium in vaginam

dicens: *Accingere*, etc. Surgit rex et extractum

ensem de vagina viriliter ter vibrat, tum super

brachium sinistrum extergit, reponit in vaginam,

et iterum coram legato, ut prius genuflectit.

Corona de altari per me sumpta traditur legato,

quam cum omnibus prælatis paratis manum apponentibus solus regi imponit dicens : *Accipe coronam*, etc. Pomum deinde a me legato porrectum legatus tradit regi in sinistram recipienti dicens : « Accipe dignitatis pomum, et per id in « te Catholicae fidei cognosce signaculum, quia « ut hodie ordinarius caput et princeps regni et « populi, ita perseveres auctor et stabilitor Chri- « tianorum et fidei Christianae, ut felix in opere, « locuples in fide, cum Rege regum glorieris, qui « vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculo- « rum ». Surgit rex, et per me ense discincto, et domino Hectori Carathæ camerario suo majori traditur, qui eum in vaginam immediate ante regem defert per totum officium. Legatus a dextris, et archiepiscopus Neapolitanus a sinistris regis, deducunt præcedente solo portatore ejusdem ipsum regem : sequitur patriarcha Antiochenus, oratores regii, et capellani majores cum confessore et eleemosynario. Ubi rex ipse cum sceptro in dextera et pomo in sinistra per legatum et archiepiscopum prædictum in solium et sedem regis intromittitur et ad sedendum ponitur, dicente legato eo ; *Ita retine*, etc. Convenienter præcedent regem omnes regii, et prælati omnes parati sequuntur stantes in thalamo a dextris et a sinistris ante sedem regiam, sed pro angustia loci fieri poterit ut supra dixi.

11. « Rege inthronizato, legatus deposita mithra stans versus ad altare incipit in cantu : *Te Deum laudamus* ; quem cantores prosequuntur usque in finem, legato ipso ad dextram et archiepiscopo ad sinistram regis sine mithris interim stantibus, et regalibus omnibus post prædictos hinc et inde juxta regem. Finito : *Te Deum laudamus* ; legatus stans in loco prædicto juxta regem detecto capite ex libro dicit : *Firmetur manus tua* ; cum duabus orationibus sequentibus, idem dicunt plane omnes prælati. His dictis, legatus accepta mithra et facta cum ea regi aliquanti reverentia, et per regem pari modo reffecta, reddit cum prælatis similiter cum mithris incedentibus, similiter per eos prius regi reverentia facta, ad suum faldistorium, et illis ad sua scamna, et cantores dicunt secundum hymnum cum suo versu : *Veni, sancte Spiritus* ; ad quem legatus in suo faldistorio, et rex depositis corona, sceptro et pomo in suo, et prælati in bancis suis omnes detectis capitibus genuflectunt. Regi deponitur corona per dominum Fridericum, et D. Gentili Virginio Ursino tenenda traditur, similiter sceptrum et domino Jofredo traditur, et domino Henrico assignatur, et in suo tempore per eundem D. Fridericum omnia regi reponuntur, et quando est per regem facienda genuflexio, non debent prius prædicta sibi deponi. Finito versu prædicto, surgunt omnes, et in suis locis sedent quousque Evangelium incipitur. Diaconus dicit : *Munda*, etc. legatus imponit incensum, benedicit diacono et

alia fiunt more solito. Ad Evangelium deponitur regis corona, ut supra, sceptrum et pomo in manibus retentis : quo finito, et cum duobus suis capellanis majoribus dicto, sedet et reponitur sibi corona. Ad verba : *Incarnotus est*, rex cum corona sua in sede se humiliter inclinat. Idem fecit legatus in faldistorio suo ; prælati vero omnes in locis suis detectis capitibus genuflectunt. Cum legatus finito Credo dicit : *Dominus vobiscum*, surgit rex cum corona et dicto OREMUS sedet. Lecto per legatum Offertorio, portatur faldistorium in medio altaris, in quo sedet legatus cum mithra ut prius : archiepiscopus et patriarcha assistentes occurrunt regi usque ad gradus thalami, ubi regi cum corona et pomo descendenti reverentiam faciunt, et rex ipse, ut prius, ipsis, etc. et usque ad legatum deducunt. Regi prætereunti et redeunti omnes prælati assurgunt cum mithris, et reverentiam faciunt, et ipse eis etiam, etc. ut prius, et regii sequuntur ut prius.

12. « Pervento ad legatum competenti spatio, videlicet decem vel duodecim palmorum, deponitur regi per dominum Fridericum corona, sceptrum et pomum assignantur, et datis per eundem D. Fridericum duodecim medaliis ad hoc ordinatis regi, rex facta legato reverentia super cussinum super eo genuflectit, et dictas duodecim medalias legato in manum dexteram offert, et manum ipsam osculatur, cui legatus dicit : *Centuplum accipies, et vitam æternam possidebis*. Surgit rex et competenti spatio prædicto reassumit coronam, sceptrum et pomum, et facta legato reverentia revertitur ad thalamum a duobus suis assistentibus ad gradus thalami associatus, ubi facta et recepta reverentia, dimisso rege, ad sua loca revertuntur, rex ascendit thalamum et solium, et sedet usque ad Præfationem, legatus post recessum regis, depositis chirothecis, lavat manus, ascendit ad altare, et prosequitur missam more solito.

« Super calicem sive patenam ponuntur sex hostiæ, videlicet tres magnæ et tres parvæ », et paulo infra, « de quibus subdiaconus dat unam magnam et unam parvam credentariis, et de ampullis vini in tazea eidem etiam pro probatione. Incensatis per legatum oblatis et altari, incensatur legatus per diaconum ter sibi thuribulum offerentem. Tum cum diacono thuribulum deferente accedit ad regem in thalamo cum mithra archiepiscopus Neapolitanus, quo ibidem constituto, surgit rex cum corona, et archiepiscopus deposita mithra accepto thuribulo, facta regi reverentia cum capite, stans ante ultimum gradum solii incensat regem cum corona stantem, ter ei thuribulum ducens, tunc facta sibi, ut prius, reverentia, reddit thuribulum diacono, et accepta mithra, et cum ea regi reverentia facta reddit ad locum suum. Interim diaconus incensat omnes regios bis cuilibet

thuribulum ducens. Post praelatos iucensat oratores, episcopum Tropiensem, et alios praelatos majores, et alios duos confessorem et eleemosynarium et in thalamo regis barones ». Et infra :

13. « Legato Praefationem incipiente, surgit rex cum corona, dicit cum capellanis suis : *Sanctus etc.* quo dicto, reassumpta corona ascendit ad sedile suum, ubi genuflectit, dimissis corona, sceptro et pomo, sic manens quousque ad communionem sit iturus, dicto per legatum : *Agnus Dei, etc.* Ego cum instrumento pacis cum quodam panniculo mudo extergo, et panniculum ipsum deosculator, et capellanus ille cum pluviali: qui de baculo pastoralis servavit in missa, cum alio instrumento pacis genuflectens ad dextram legati, qui finita oratione : *Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, etc.* osculato altari, osculatur primo meam pacem, deinde aliam, singulis dicens : *Pax vobis, et nos sibi: Et cum spiritu tuo.* Tum ego do instrumentum meum archiepiscopo Neapolitano, qui id defert regi genuflexo dicens : *Sit pax tecum,* et ille respondens : *Et cum spiritu tuo,* ante et post reverentiam consuetam regi faciens et restituito mihi instrumento rediit ad locum suum : et ego instrumentum suum super altare repono. A rege accipiunt pacem omnes regii suo ordine. Reverso ad locum suum archiepiscopo Neapolitano alius capellanus cum alia pace dat pacem hoc ordine archiepiscopo Neapolitano, et ille alii praelato post eum cum ore, et alter alteri ». Et infra : « Postquam legatus se communicaverit sub utraque specie, antequam se purificaverit, digitos abluat, expectet regem communicandum. Duo praelati assistentes occurrunt regi sine mithris usque ad gradus thalami, et ipsum deducunt, ut alias. Rex descendit delecto capite absque sceptro et pomo, sequuntur regii omnes etiam illi cum corona, sceptro et pomo et capellani majores, et duo alii. Rex genuflectit in supremo gradu solii, vel altaris. In cornu Epistolae sine cussino communionem reverenter et devote a legato recipit, qui hostiam in dexteram recipiens patena cum sinistra apposita illam regi tradit dicens : *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam.*

« Rex, sumpta communionem et purificatione, accipit coronam ante ultimum gradum altaris, ac sceptrum et pomum, et facta altari cum capite reverentia, redit ad thalamum suum a duobus suis assistentibus cum mithris associatus. Ubi in faldistorio suo genuflectit, et dimissis corona et sceptro et pomo, legit communionem, et post, orationem de Spiritu sancto, cui addit orationem sequentem : « Deus, qui ad praedicandum aeterni regni Evangelium Romanorum imperium praeparasti : porridge famulo « tuo arma caelestia, ut pax Ecclesiae nulla

« turbetur tempestate bellorum. Per Dominum, etc. » Finita missa et benedictione per legatum data, idem legatus dat plenariam indulgentiam omnibus utriusque sexus, qui missae seu benedictioni suae hujusmodi interfuerunt ». Et infra :

14. « Rex interim accipit coronam, sceptrum et pomum, accedit ad supremum gradum altaris, genuflectit : legatus acceptis corporalibus ambabus manibus, et illis indicibus medio extenso in modum semitrotundum plicatis illa regi porrigit osculanda, tum dextrum, deinde sinistrum oculos regis tangit; et regi iterum porrigit osculanda : demum ipsis signum crucis super regem producit. Qui surgit, imponitur sibi corona, recipit sceptrum et pomum et in faldistorio, quod post medium altaris versus cornu Epistolae sibi ponitur, sedit ». Et infra : « Legatus dimissis in altari corporalibus, vadit ad faldistorium suum in plano in cornu Epistolae sibi in loco consueto paratum, deponit paramenta omnia et sandalia, et accipit cappam. Tum faldistorium ipsum post medium altaris versus cornu Evangelii sibi ponitur, ubi sedet ad dextram regis. Rex creat milites, et alia, quae ex consuetudine vel alias facere consueverunt reges in eorum coronationis solemnitate, faciet. Perfectis omnibus, legatus a dextris regis associabit eum usque ad portam Ecclesiae, praelatis omnibus ipsos sequentibus, ubi peractis per regem ipsis gratiis, rex extra portam Ecclesiae ascendit equum sibi paratum, et coronatus cum sceptro et pomo, baronibus super ipsum baldachinum portantibus et aliis regni destinatis, equitabit via ordinata ad castrum novum ».

15. *Monetur rex Gallus, tum per legatum Apostolicum, tum per Ferdinandum Hispanum ut intermittat Italicam expeditionem, sed potius in Turcas arma vertat.* — Eadem die complexse Alfonso facta Alexandro promissa tradit Burchardus¹, celebratasque ejus Sanciae filiae impuris natalibus ortae cum Jofredo Borgia, ejusdem Alexandri filio, constitutas ante, ut diximus, nuptias perfectaue impositae Alfonso coronae pompa, Jofredum creatum a socero Tricaricensem principem, comilem Clarimontis, Lauriae et Carinolae. Gentilem vero Virginium Ursinum magistrum equitum renuntiatum. Tum Pontifex Francorum regem monuit², ut expeditionem Italicam intermitteret, grassari enim in Urbe pestilentiam, extimescere se ne in ditone Ecclesiastica tumultus bellici concitarentur, ne annonae inopia transalpinorum accessu magis ingravesceret, neve etiam Alfonso Neapolitanus rex defendendi sui causa Turcam in Italiam exciret, atque ita Christianum imperium Barbaricavastitati pateret. Ad quae exponenda Francis-

¹ Borch. ubi sup. Sur. to. V. l. 1. c. 30. — ² Inss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

eum cardinalem S. Eustachii legatum ad Carolum regem misit, eumque dare operam conciliandae pacis iussit¹ :

« Alexander, etc. dilecto filio Francisco S. Eustachii diacono cardinali, ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Francorum regem illustrem in praesentiarum in partibus Italiae constitutum, et ad universam Italiam, ac ad quaecumque ipsius Italiae loca, ad quae te declinare contigerit, Apostolicae Sedis legato, salutem, etc.

16. « Considerantes, prout universo orbi notissimum fore dignoscitur, quot et quanta damna retroactis temporibus, prohi dolor! perfidi Turci Christi nominis hostes, Christianum sanguinem sitientes, reipublicae Christianae intulerint, quotque Christianorum dominia, terras, civitates, atque loca suae tyrannidi et spurcissimae sectae subjecerint, quodque in dies continue pejora facere et attentare praesumant in maximam divinae majestatis offensam, ipsiusque reipublicae Christianae, nostramque et Catholicorum regum et principum aliorumque fidelium ignominiam atque jacturam, et quia desiderii nostri semper fuit, ob dissensiones et bellorum turbines in Italia haec tempestate vigentes, quorum occasione vires nostrae minuuntur, Christianorum potentia debilitatur, ipsi perfidi Turci inde majorem sumentes audaciam et videntes principes et potentatus Christianos inter se dissidentes, eisque propterea resistere non valentes, ad invadendum Christianorum terras et loca, prout anno superiori adversus Croatiam fecerunt, et adhuc se facturos minantur, facilius inducuntur, tanto furori resistere et obviare nequimus, nisi bella et dissensiones hujusmodi cessent, sitque inter Christianos reges et principes aliosque potentatus vera pax et concordia, ad pacem et concordiam ipsam componendam ut omnis scandali materia auferatur, damnisque et periculis, quae bellorum furor producit, et fovet, obvietur, convertimus omnes sensus et spiritus nostros et propterea », et infra, « habita super his cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem sanctae Romanae Ecclesiae cardinalibus deliberatione matura, te ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Francorum regem illustrem et Christianissimum, universamque Italiam, ac quaecumque Italiae loca, ad quae te declinare contigerit, tanquam pacis angelum nostro et ejusdem Romanae Ecclesiae nominibus ad pacificandum ipsam Italiam, ipsumque regem ad pacem ipsam amplectendum, quemadmodum eum pro sua erga Sedem Apostolicam devotione, ac reipublicae Christianae utilitate, ut Catholicum principem decet, facturum non dubitamus, inducendum, dictae Sedis legatum de latere nostro de fratrum eorundem consilio,

comitante pacis angelo, provide duximus destinandum, etc ». Amplissima eum auctoritate fuit, principesque atque praesules opera illi non deesse jubet¹. « Dat. Romae apud S. Petrum anno mxciv, VIII id. Octobris, Pontificatus nostri anno III ».

17. De hac Francisci cardinalis legatione meminit Petrus Delphinus, Camaldulensium summus praefectus, in litteris ad Petrum Barroccium Patavinum episcopum datis² : « Me, inquit, Florentiam contuli, idque ut occurrerem reverendissimo protectori nostro legato Apostolico, qui IV kal. Novembris hanc urbem ingressus est, ac solita legatorum pompa exceptus : egressus in occursum ejus, ad octavum lapidem factus est obviam nobis, ibique (erat enim vespera) mansit usque in sequentem diem. Quam aegre accepisset legationis provinciam non solum difficillimam, veram etiam periculi et desperationis plenam, mecum ubi primum jumento descendit (siquidem accersiri me continuo jusserat) per unam et eo amplius horam aperlissime nullaque fiducia contulit. Audita Florentinorum a rege Neapolitano defectione, difficiliora futura sibi omnia polliceri cepit. Tandem kal. Novembris hinc profectus est, et Lucae ipsum modo praestolari adventum regis hodie audivi, rediturumque cum eo Florentiam ». Et paulo infra : « In hoc fluctuantis status discrimine, Hieronymus hic a senatu tanquam ultimam desperatae rei suae refugium ad majestatem regiam cum quatuor civibus missus est, si forte eo interprete pacificus sit futurus regis ingressus, qui licet hostili populatione non credatur venturus, in ipsius tamen adventu non defuturum maximum aliquod in urbe hac scandalum quibusdam occasionebus mirum in modum dubitatur. Indixit hodie vicarius archiepiscopi a dominio requisitus biduanum omnibus jejunium tam laicis quam religiosis, eras in pane et aqua, sequenti die consueo jejuniorum more, mandavitque Ecclesiis omnibus, ut per idem biduum sacra missarum solemnium de Spiritu sancto cum oratione de tribulatione decantarentur. Ad decem et eo amplius Gallorum millia Florentiam cum rege ingressura dicuntur, et jam complures heri et hodie advenerunt. Florentiae vi Novembris mxciv ».

18. Non admisit Carolus Gallorum rex in colloquium Franciscum cardinalem legatum, veluti suspectum hostem, quod Aragonias partes adversus Gallos, Pii II avunculi exemplo, fovisset, Alexandri vero monita hoc responso elusit; pestilentiam se non expavescere, cum vite laboribus mors finem imponat, non metuendam famem, cum lautissimos commeatus rerumque affluentiam secum illaturus foret : non formidare Turcam, cum ab ineunte aetate

¹ Lib. Lit. Bull. p. 244.

² Reg. post eamd. Ep. — ² Petr. Delph. l. iv. Ep. xix.

pro amplificanda fide adversus Turcas arma exercere vellet, nec venientis impetus defugere. Illius præterea orator mox atque Neapolitani regni jura, Alexandri decreto collata Alfonso, accepit, in cardinalium consistorio conquestus Caroli juribus hæreditariis detractum, a Pontificia sententia ad futurum Concilium (quod ob invasum flagitio ab Alexandro, ut ferebatur, Pontificatum congregandum contendebat), provocavit. Auxit eam discordiam Julianus S. Petri ad Vincula cardinalis ¹, qui Caroli Francorum regis partes secutus, Alexandrique Alfonso juncti fœdere iras veritus, in Gallias, ut dixi, aufugerat, præfecto imposito, qui Ostiæ arcem præsidario milite, armis, tormentis bellicis comœtatuque egregie instructam teneret : ad quam recipiendam Alexander exercitum immisit ², repulsamque passus, excitis demum maritimis ac terrestribus Alfonsi regis viribus, ipsam dedicatione accepit ea lege, ne Julianum cardinalem, nec præfectum Robureum censuris bellove persequeretur, nisi novæ ab iis irarum causæ darentur. Verum haud diu post, movente in Italiam Gallica arma Carolo rege, Fabritius Columna illam eripuit ³ Pontifici ad excipiendam portu Gallicam classem Neapolitanum regnum invasuram. Porro Carolus Francorum rex, antequam signa Italiæ inferret, amplissimos oratores, quorum princeps erat Eberardus Aubignius, ad Alexandrum misit, qui exponerent Neapolitanum regnum Gallicis armis vel ex infidelium vel impiorum tyrannide partum olim fuisse, principumque Andegavensium, quorum stirps defecerat, jura ad Carolum devoluta, ad quæ repetenda transgressurum Alpes, simulque ab Sede Apostolica, cui Galli semper addictissimi extiterant, beneficium avitum illi restitui deposcerent, præsertim cum ea expeditio ad Sedis Apostolicæ, cui census annuus non pendebatur, jura asserenda hortatore ipso jam ante decreta fuisset. Ad quæ Alexander respondit ⁴, jam Neapolitanum regnum a prædecessoribus suis tribus principibus stirpis Aragoniæ, nimirum Alfonso I, Ferdinando, Alfonsoque II variis Diplomatum jure beneficiario concessum, æquumque non videri ut Carolo traderetur, nisi prius judiciario ordine disquireretur cujusnam gentis, an Gallicæ, an Aragoniæ jura potiora essent, atque adeo in Apostolicis Diplomatum ad Aragonios datis adjectam formulam, collatum sine alterius damno beneficium.

19. Addidit etiam Pontifex supremum Neapolitani regni imperium ad Sedem Apostolicam spectare, decereque Gallum regem majestatis Pontificiæ vindicem, ut legibus potius quam armis causam disceptaret, enim bellica vis ingentes in Italia tumultus, gravissimaque discrimina paritura foret : iisdem utebatur argumentis Ferdinandus Hispaniarum et Siciliæ rex ¹, ut Carolum a Neapolitana expeditione avocaret ; cum enim ille palam jactaret, restituto Gallicæ genti Neapolitano regno, adversus Turcas se arma versurum, Alfonsi Silvæ oratoris opera Carolo sæpius significavit, se nil optare magis, quam ut universi reges Christiani arma pro amplificanda fide Mahometicæque superstitione delenda jungerent, nil laude dignius in adolescentiæ flore suscipi posse, quam si juvenilem ardorem in tam augusto opere explicaret : certissimos illum manere triumphos, sacrum enim bellum maxima animi voluptate geri solitum, labores in eo toleratu faciles, clades non sine gloria accipi, sumptus multiplici fenore augeri : mortem iter esse ad immortalitatem : proinde intermisso Neapolitano bello attollenda in Turcas signa, neque enim sine excidio Italiæ, Christianique imperii discrimine inter Christianos bella agi posse, ac si in Africam copias Gallicas immittere vellet, Hispanas se cum iis conjuncturum, regnaque florentissima amplitudine et opibus Neapolitano præstantiora sibi Christoque comparaturum, si tamen Neapolitani juris recuperandi cura menti alte defixa esset, judiciario ordine apud Pontificis supremi illius regni domini subsellia causam prosequeretur. Ad hæc respondit Carolus, illustre notumque omnibus esse jus Gallicum, ac regnum illud recuperare armis, cum legibus non posset, se decrevisse ; nullam ab Alexandro æquitatis vel honestatis haberi posse rationem, qui Ecclesiæ Romanæ jura dissipabat, ut filios suos spurios auget ornaretque, et ideo ab eo ad Concilium OEcumenicum provocatum. De Concilio autem congregando pro re Christiana temperanda verba fecerat.

20. *Caroli adventus in Italiam et ingressus pacificus in Urbem.* — Transgressus Alpes, ut dictum est, Carolus universæ Italiæ terrorem iniecit, de quo hæc Raphael Volaterranus ² : « Cum in tota Gallia tum Britannia insula delectu habito anno mcdxciv, mense Octobri (1), cum equitum viginti quinque, peditum quindecim millibus, instrumentorum quoque bellicorum cur-

¹ Id. ib. Borch. ubi sup. Surit. to. v. l. i. c. 28. — ² Id. ib. — ³ Id. Sur. c. 37. et Commans ubi sup. — ⁴ Guicciar. eod. lib.

¹ Surit. to. v. l. i. c. 31 et 33. — ² Raph. Volat. l. III.

(1) Nihil hoc anno celebrius actum est quam Caroli Gallorum regis expeditio in Italiam; hanc vero Octobri mense anni hujus curptam, quin potius eo mense transvectas a Carolo Alpes ex Raphaelo Volaterrano notat annalista. Sed Alpes Italiam a Gallia dividentes diu ante Carolus superaverat. Marinus enim Sanutus, idem qui Vitas ducum Venetorum ad annum usque mcdxciii perduxit, quem Muratorius It. Ital. to. xxiv auctorem statuit Commentarii de bello Gallico (sen potius Italico) Caroli VIII et Ludovici XII a se vulgato ibid. col. 1, opus illud ab hoc anno mcdxciv evocans statim affirmat, ineunte Aprili mense, seu potius die eisdem mensis prima, *Islam* que ad Alpium radices sita est, pervenisse. Hinc scriptori utcumque adstipulatur anonymus scriptor Barii Ferrariensis, adnotans die ultima Augusti Ca-

ribus centum, regni vero principibus, Philippo Sabaudia duce ejus avunculo, et aliis nonnullis iter ingressus per Alpes, ubi primum in subalpina regione cum tanta multitudine apparuit, timor omnibus incussus. Objurgatum Carolum ab Alexandro, quod ingressus esset Italiam armatus, judicariumque ordinem contempsisset refert Nauclerus¹: «Taceo, inquit, scriptum Pontificis ad regem, cujus exemplar vidi atque legi, quibus exprobrat illi quod monita ejus per litteras et nuntios, ne Italiam ingrederetur, oblatamque justitiam viam super regno, si quod jus pretenderet sibi competere, penitus contempserit». Addit Surita² intentatas etiam ab Alexandro minas Carolo: censuris percusum iri ex decreto Pii II in Mantuana Synodo promulgato. Irrogabantur eo pœnæ anathematis, nullo Casaræ regiae auctoritatis discrimine, iis qui a Pontificia sententia ad Concilium provocabant; sed eludebatur Alexandri auctoritas, quod vilio intrusus in Pontificatum diceretur, atque ex curia Pontificia ad suas Ecclesias omnes Galli discedere regio edicto jussi, intentata sacerdotiorum multa: contra vero Alexander omnes, qui libertatem Ecclesiasticam labefactarent, anathemate percussit³, cunctosque cardinales ad curiam Pontificiam redire imperavit, contulitque⁴ apud Vicovarum colloquium cum Alfonso rege Neapolitano; de quibus fit mentio in Ms. Codice Vallicellano⁵, atque in eo itinere vetere ritu sanctissimum Eucharistiæ sacramentum prævisse additur. Et vero exceptus rex a cardinalibus, quæve ab eodem rege Pontifici honoris cultusque demissi signa exhibita fuerint, describit Joannes Burchardus⁶: «Causa, inquit, adventus papæ ad Vignarium propterea quod volebat conferre) cum serenissimo Alfonso II de Aragonia rege Neapolitano contra regem Franciæ, et alia circa hæc opportuna, XIV Julii », et infra, «nescio quos cardinales ultro versus regem fecit equitare me inscio, qui sic regi obviam venientes ipsum per duos tractus lapidis ultra quod eos locaveram et ordinaveram, reverenter in equis susceperunt de-

fectis capitibus, regi manum dexteram porrigentes, et ter in ore osculantes: quos simili modo rex delecto capite ex equo recepit primo Neapolitanum, deinde Ulixponensem, et successive alios omnes: quo facto, præcesserunt Neapolitanus et Ulixponensis similiter, deinde Montis-Regalis a dextris habens Ursinum et a sinistris Valentinum, quos sequebatur rex medius inter Senensem a dextris, et S. Georgii cardinales a sinistris». Et infra: «Venimus hoc ordine usque ad castrum hospitii papæ, in aula rex et omnes sui dimiserunt enses et alia arma. Deinde intravit Pontificem, coram quo genuflexus pedem et manum papæ, tum surgens papam in genu ore osculatus est, cardinalibus papam circumstantibus. Qui tunc surrexit, et sinistra sua regem ad unam ex fenestris dictæ camerae ducens per octavam partem unius horæ vel circa ibidem secrete secum locutus est, cardinalibus aliquantulum a longe circumstantibus. Post colloquutionem hujusmodi pauci ex nobilibus regis oseulati sunt pedem papæ: deinde cardinales omnes regem usque ad ostium camerae habitationis suæ, quæ erat in dicto castro associarunt». Dimisso post conventu ab utroque etiam ad Bajazethem Turcarum imperatorem Camillum Pandonem et Georgium Bucciardum ad poscendam opem legatos missos tradunt⁷, cum publice Carolus Constantinopoli minitaretur. Ad hanc vero gloriam illum incitasse, cum Astam pervenisset, Ludovicum Sforziam, dum fidem operamque omnem deferret, narrat Ferronius⁸: «Neapoli, inquit, recepta, tanta auxilia terra marique sese subministraturum, Turcarum ut imperium Constantinopolitanumque diadema nullo negotio Gallia florens recipiat: ita futurum, ut res gestas magni Caroli famamque rex adulescens vincat».

21. Dum Astæ versabatur Carolus, pustulato morbo decubuit non sine vitæ periculo, neque Alfonso, quamvis validissimam classem ad Genuam sollicitandam, ut Mediolanense jugum exenteret, instruxisset⁹, terrestremque etiam exercitum, qui Gallis iter interciperet opposuis-

¹ Naucl. vol. 2, gen. 59. — ² Sur. to. 1, l. 1, c. 30. — ³ Id. ib. c. 35. — ⁴ Burchard. Ms. arch. Vat. sign. num. 101, Guic. l. 1, l. — ⁵ Ms. Valne. p. 216. — ⁶ Burch. l. II, p. 183.

⁷ Id. ib. Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 140, l. II. — ⁸ Ferro. in Car. VIII, l. 1. — ⁹ Guic. l. 1.

ro non pervenisse Mediolanum. Hæc si admiserimus, legatio illa Pontificia, cujus hæc meminit annalista, non quidem in Galliam, sed Astam missa. Quin et ex Ephemeridibus Senensibus Alezretti, vulgatis *Ret. Ital.* to. XXVII constat, Franciscum cardinem, Pontificis legatum, Carolum adisse cum Luca ageret, a quo ne admissum quidem redisse. Ex ea urbe, sive ex morbo sive rei pecuniaræ angustia, ut notat Senareza in Commentario de rebus Genuens. *Ret. Ita.* to. XXIII, nominatim sego Carolus movit, Florentiam enim non prius quam die XVII Novembris pervenit, teste Alezretti in Ephemeridibus, qua urbe procedenti ad exules Medicee familie principes excesserant, ait Senareza: qui et addit Carolum dum Florentiæ ageret, et cum nobis rectoribus de conditionibus tractaret, «titulum magni per adultationem, potius Florentinorum, quam sua voluntate assumpsisse». Hoc regem omnium primum fuisse censeo, qui MAGNI titulum, dum adhuc viveret, admisit; nam Carolo Magno eloquium illud nomen post obitum adjectum Pagus ex Mirabilibus id. A. D. CXXIV, 23, animadvertit. Convenit enim inter Gallum et Florentinos ut rex oppidi illa, in Annalibus relata, quibus oppidum Sazanello addendum est, et aliud nominis parte status Sazana, ut oppida, inquam, illa, «recuperato tandem regno» Neapolitano, redderet Florentinis, «quod innotuit», addit scriptor ille, «fuit Genuensibus; non paulo ante, ipso rege, Sazana discedente, oppida nostra, oppida enim illa exceptis Pisis et Petra sancti, juris erant Genuensium, que Florentini per vim occupassent, restitutum promiserant». Hoc tandem XXVIII, Florentin discessit Alezretti in Ephemerid. Die II Decembris Carolus ingressus est Senas; ex qua die IV discessit Alezretti in Ephem. Tum venit Neulam Aquapendente, dein Montem Fidisorum, ne tandem Viterbium, demum die XXI Decembris Romam, reliqua ex Annalibus petas.

set, rem, ut poterat, feliciter gessit; imo victo similis interpretibus concordiae Venetis majorem regni partem Carolo obtulit¹, qui spretis iis continuato itinere in Etruriam penetravit: ubi mox novae rerum conversiones subsecutae: Petrus enim Medices Florentinae reipublicae princeps, qui invitis civibus Alfonso regi Neapolitano adhaeserat, Gallorum progressibus territus Carolum adiit², ut illius iras deliniret, ac Petram-Sanctam, Serzanellum, Liburnum, Pisasque illius potestati permisit: qua re male gesta, Florentinorum odia in se incendit, ut praetorii ingressu repulsus majoris mali timore perterritus cum Joanne cardinale, qui postea in Pontificatu Leo X dictus est, ac Juliano fratribus in exilium rerum omnium egenus profugerit³. Augebat illius invidiam Pisas a Carolo rege, civium lamenta miserato, libertate fuisse donatas: eo tamen dissimulato dolore, Florentini Carolum honorificentissime exceptum Florentia patrem patriae, libertatisque vindicem appellarunt. Describit illius in ea urbem ingressum Burchardus⁴, tum pactiones ab ipso cum Florentinis confectas, necnon ut regis litteris Gallica in Neapolitanum regnum jura promulgarit, ul armorum potentiam aequitate nixam ostenderet.

22. « Feria, inquit, ii, xvii Novembris serenissimus Francorum rex intravit civitatem Florentiae cum maximo honore et triumpho, magna equitum et peditum copia associatus, ubi diversa cum ipsis Florentinis tractavit. In valvis Ecclesiarum et aliis locis publicis aureis litteris scriptum erat: PAX ET RESTAURATIO LIBERTATIS. Iniit inter alia cum ipsis Florentinis conventionem et capitula, quae xxvi diei mensis fuerunt in Ecclesia metropolitana Florentiae, missa ibi finita, publice lecta, et mediis juramentis stipulata, per quae inter caetera Florentini promittunt dare regi Franciae centum triginta millia scutorum infra annum, deinde quolibet anno duodecim millia usque ad finem belli: rex habebit continuo Florentiae duos oratores suos, vice versa Florentini duos apud regem de rebus bellicis occurrentibus mutuo tractaturos: Pisa et Ligurnum erunt in potestate regis usque ad finem belli: differentiae inter Florentinos et Januenses occasione Petrae-Sanctae, Sarzanae et Castri-Novi, remissae sunt eidem regi, qui ut accessum suum ad urbem honestaret, iis diebus Florentiae decrevit et publicari fecit suas patentes litteras sub tenore hujusmodi, videlicet:

« Carolus Dei gratia Francorum rex, universis Christi fidelibus praesentes litteras inspecturis, zelum Catholicae fidei et salutem in Domino sempiternam.

23. « Considerantes attentius, et intra nostrae mentis arcana saepe numero revolventes innume-

rabilia damna et incommoda, caedes, strages ac nobilium civitatum et fidelium populorum desolationem et devastationem, ac plura alia horrendissima facinora, quae spureissimi Turci in sanguinem Christianum incessanter debacchantes a quinquaginta annis citra, ut a majoribus nostris profecto fide dignis didicimus, inhumane perpetrarunt, cupientesque more progenitorum nostrorum Francorum regum Christianissimorum tantis sceleribus, quae ipsi perfidissimi Turci religioni Christianae continuo minantur, pro viribus occurrere, ac eorum sitibundam rabiem totis conatibus expellere, postquam placuit Altissimo in regno et dominiis nostris suam pacem ponere, proposuimus pro debellando Turcos eorumque furores rabidos, et recuperandis Terra-Sancta et aliis dominiis per eos Christianis principibus et populis ablati, propriis personae laboribus facultatibusque non parere, quinimo dilectissimis uxore et filio nostro unico, regnoque amplissimo pacifico et opulentissimo, ac praeter voluntatem principum et pro eorum regni nostri relatis, statuimus cum adjutorio Dei, cujus causam amplectimur, ac summi omnium Christianorum Pontificis et pastoris, necnon principum aliorum fidelium praesidio sacratissimum hoc opus fidei devotione et magno animo aggredi, quod quidem sanctum propositum divina credimus inspiratione nostro cordi fuisse infusum. Nec arbitretur quispiam, ut ad occupandum quorumque principum vel populorum dominia aut civitates opus hoc tam sanctum tamque laudabile aggrediamur: sed, ut ipse Deus ineffabilis verus testis est, hoc solum ad ejus laudem et gloriam, suaeque fidei Christianae religionis exaltationem et ampliationem amplectimur, sperantes in ipso Deo, a quo omnia perfecta opera perfectionem suscipiunt, nos hoc sanctum desiderium nostrum ad optatum finem perducturos. Sed quia regnum Siciliae, quod Neapolim vocant, per progenitores nostros et e manibus infidelium et aliorum Romanae Ecclesiae restitutum, et de quo ipsi progenitores circa quatuordecim investituras, videlicet duodecim a diversis Romanis Pontificibus, et duas alias factas a duobus generalibus Conciliis receperant, et quod ad nos jure haereditatis pertinet, (quamvis Pius papa II volens suos ex humili plebe natos ad principatum fastigium extollere, regnum ipsum contra justitiam abstulerit, et illud quondam Ferdinando de Aragonia concesserit), ad depugnandum perfidissimos Turcos praecipue per portum Valoniae, et nonnulla alia loca nobis faciles ingressus praebere potuerit, illud Deo auxiliante, intendimus recuperare, ut vobis et nobis facilis ingressus et egressus ac tutum praesidium esse possit, nec intendimus propterea almae Urbi Romae, prout modernus Alfonsus de Aragonia ac sui praecessores alius Alfonsus et Ferdinandus magna

¹ Ferron. l. i. — ² Volat. l. v. Ferron. l. i et alii. — ³ Id. ib. — ⁴ Sur. c. 36.

temeritate et rebellionē obsidendo eam fecerunt, aut aliis terris Romanæ Ecclesiæ præjudicium aliquod seu damnum inferre, sed illa et ipsius Ecclesiæ subditos, pro illius et Apostolicæ Sedis honore et reverentia, ab omni damno et injuria pro posse nostro illas conservare, ac ipsius Ecclesiæ statum, honorem, dignitatem more dictorum progenitorum nostrorum, quædum poterimus, potius adaugere. Quia vero pro dicto regno recuperando et nostro sancto proposito exequendo pro faciliiori et breviori via ad Urbem prædictam veniendo per nonnullas terras Ecclesiæ transitus sit nobis faciendus, sanctissimum in Christo patrem et dominum dominum Alexandrum divina providentia papam VI ac sacrum S. R. E. cardinalium collegium, necnon quarumcumque civitatum, oppidorum, terrarum et locorum ejusdem Romanæ Ecclesiæ rectores, gubernatores, potestates, officiales, cives, incolas et habitatores quoscumque in Domino requirimus, hortamur et contestamur, ut saltem quemadmodum hostibus nostris et in hoc sacro proposito nobis adversantibus favores et auxilia, quæ potuerunt præstiterunt et præstant, ita nobis et nostris liberum ingressum et regressum per civitates, oppida, terras et loca prædicta ac victualia necessaria nostris expensis et sumptibus exhibere dignentur. Nisi aliqui nos hoc in opere saluberrimo impedivissent, ut credimus, jam urbem Neapolim et magnam regni partem expugnassent et in principio mensis proxime futuri fines hostium ingredi potuissent; si vero ingressus et regressus, et liber transitus, et victualia nobis et nostris, solvendo debita pretia fuerint, quod non credimus, denegata, nihilominus curabimus totis viribus invenire et capere victualia necessaria, quibus poterimus mediis, protestantes solemniter nobis ad culpam non debere imputari, sed potius illis, qui perfida iniquitate de fide nostra non recte sapientes nostrum pium et sanctum propositum voluerint impedire. Protestamur insuper de injuriis Deo et vobis faciendis, damnis quoque et interesse per nos propterea jam incursis, si quæ in futurum incursuri fuerimus, quam protestationem prosequimur coram universali Ecclesia, ac principibus totius Christianitatis, quos convenire intendimus pro hac sanctissima expeditione Deo dace fideliter adimplenda. In quorum omnium fidem et testimonium presentes litteras fieri, et per notarium publicum infrascriptum subscribi et publicari, necnon regalis sigilli appensione muniri fecimus. Dat. Florentiæ xxii mensis Novembris anno Domini m̄c̄xc̄iv, et regni nostri anno xii ».

24. Meminerunt de his litteris Caroli regis plerique auctores, inter quos Surita¹ Caroli jura in Neapolitanum regnum a Ferdinando Ca-

stellæ rege contempta ut inania ait, cum beneficiarium Romanæ Ecclesiæ regnum testamento relinquere a principibus Andegavensibus non posset¹, quod verum erat: ita nec Joanna II in Alfonsum regem Aragonum adoptionis jure beneficiarium idem regnum transfundere poterat, cum utrumque cum Apostolicis Diplomatum successorum in Neapolitano regno hæredum ordo descriptus pugnaret, constaretque jamdiu illius regni jura ad Sedem Apostolicam devoluta: at cum vi illud rapuissent Aragonii, potiori jure Gallis, qui illud ex Sarracenorum et Manfredi ereptum manibus restituisent Ecclesiæ, deberi Carolus disceptabat. Ob conversas vero illius adventu Etruscas res publica Italorum odia contraxit, quippe florentissimæ reipublicæ momento dissolverat imperium, quod tot annis tantisque laboribus partum fuerat; redegerat in suam potestatem plerasque munitiones: Pisæ in libertatem vindicatæ, dejecto Florentino insigni, Caroti statuam stricto ense minacem posuerant: Mons Politianus illarum exemplum erat secutus²; Luca et Senæ in ejus clientelam concesserant. Ex quibus terribili universi principes facere cœperunt colloquia, ut ingravescentem illius potentiam eliderent. Metuebat insulæ Siciliæ Ferdinandus rex Hispaniarum, classemque validissimam ad eam tuendam, defendendamque ditionem Ecclesiasticam comparavit³: abalienatus⁴ est ab eo Ludovicus Mediolanensis dux, qui Joanni Galeatio duci, defuncto spoliatoque nepote, xxii Octobris successerat⁵, cum aliquarum Etruriæ urbium a Carolo obtinendarum spe excidisset: Veneti recepto Petro Mediceo profugo fortunam illius miserati Italicos tumultus ægre ferentes, sui etiam imperii jacturam formidarunt: Maximiliano Cæsari permolestum erat Italicum regnum Gallico adjungi, ipsumque excitare amitebatur Alexander papa, ut et Cæsareas Italiæ urbes Carolo eriperet, seque Ecclesiæ propugnatorem, ingressu in ditionem Ecclesiasticam prohibito, præstaret. Propterea vocato ad se Maximiliani oratore professus est, prius se mortem obiturum, quam Carolum Italia potiri pateretur, ut testatur Burchardus⁶, administer atque interpres.

25. Ingressos Florentiam Gallos inclementia usos erga cives benevolos queritur Petrus Delphinus⁷ in litteris ad Patavinum episcopum proximo anno datis, cum jam Galli Florentia excessissent: « Commiseratus sum tam fœdam inclytæ urbis faciem, tantis implicitam curis, quæ hostili animo ab amicis pressa blandiri eis atque arridere cogebatur, qui de se erant quam pessime meriti. Solatus sum plerosque convenientes me domi, suasique ut agerent

¹ Sur. to. v. l. i. c. 36.

¹ Sur. to. v. l. i. c. 34. — ² Ferron. l. i. — ³ Sur. c. 38. — ⁴ Gale. l. i. — ⁵ Burch. Ms. arch. Vat. ann. 104. — ⁶ Burch. ubi sup. p. 187. — ⁷ Petr. Delph. l. iv. Ep. xxiv.

Deo gratias, quod de magnis periculis ab eo liberati magnifice non essent passi graviora, et minus malum etiam pro maximo existimarent bono, siquidem castigans castigasset eos Dominus et morti non tradidisset eos, casos nempe illos fuisse, sed flagellis, non scorpionibus, tentatos cum fidei Abraham, si diligerent Deum, visosque in tribulatione patientes, et revera ita fuisse apertissimis deprehendi argumentis. Retulit mihi per id temporis Florentia civitatem illam magnam itinere dierum trium, quæ conversa est ad prædicationem Jonæ. Vidisses hoc adventu Domini abstinere omnes ab esu carniùm, neque permissa edicto publico aperiri macella. Templà ubique solito amplius confessoribus ac pœnitentibus plena, totque utriusque sexus sacrosanctum corpus Christi Dominico Natali die perceperunt, ut paschalem solemnitate[m] retulerint. Si perstiterint in fide, neque declinaverint a mandatis Domini, timere non poterunt surrecturos in iudicio secum viros Ninivitas, seque condemnatos, quoniam sicut illi ad prædicationem prophetae, ita isti ad proborum religiosorum hortamenta optime conversi sunt. Ex Fonte-Bono die iv Februarii mcdxcv ». Porro anxius inter hæc erat Alexander, dubitans quid facto opus esset : nam tertia Novembris die, habito cardinalium senatu Ascanium cardinalem Sfortiam Florentiam mittendum decrevit, paulo autem post Ascanium ipsum, qui in Ostia occupanda et agro Romano infestando Gallis faverat ¹, et Sanseverinatem cardinales in custodiam tradidit, ut narrat Burchardus ² : « Feria, inquit, ix Decembris, venerunt ad palatium Apostolicum Ascanius, S. Severini, de Lunate cardinales, P. episcopus Cæsenatensis, ac Prosper de Columna et Hieronymus Tuttavilla, et eodem sero omnes detenti ibidem manserunt. In mane sequenti relaxatus fuit episcopus Cæsenatensis auditor cameræ : deinde fuit consistorium secretum, cui etiam dicti cardinales interfuerunt, et eo finito, cardinalis Ascanius et S. Severini missi fuerunt ad cameras superiores palatii supra papam ibidem reclusi et custoditi, Prosper et Hieronymus fuerunt missi per unum deambulatorium ad castrum S. Angeli et ibidem detenti, cardinalis vero de Lunate missus ad Ostiam ad fractandum ibidem quædam occurrentia. Eadem die dominus Ferdinandus de Aragonia dux Calabriae venit ad urbem ». Non potuit Calaber Alexandrum a vi Gallica defendere, cum Romani rerum suarum discrimen adire recusarent ³, regemque præpotentem, a quo gratiam pacisque honestissimas rationes referre poterant, pro tuendis alienis commodis ad iram in se irritare. Verebatur Alexander, ne quid in ipsum moliretur

Carolus, ab adversariis suis, qui vitio Pontificatum cum adeptum fuisse objiciebant, impulsus ; fugamque adeo capere meditatus est. At cardinales die xii Decembris jurejurando se ad defendendum Pontificem, eumque quocumque pergeret, sequendum obstrinxerunt : cogitantem autem fugam Veneti illum, ut Romæ subsisteret, confirmarunt ⁴, laboranti opem polliciti, necnon Ferdinandus Siciliae et Hispaniarum rex Gallo denunciavit ⁵, ne Pontifici bellum inferret. Sed ob exceptum Ferdinandum Calabriae ducem hostem offensus Carolus significavit Alexandro Romam ingredi se decrevisse ⁶, quandoquidem Calabrum recepisset : tum etiam institit, ut Ascanium et Sanseverinatem cardinales ex custodia educeret.

26. Dolebat Alexander suis se invisum esse, neque Romanæ Ecclesiæ clientes ad eum defendendum arma capere, quare Francorum regem ipsius amicitiam exambientem ultra non repellere decrevit, cum Gallicam armorum vim ferre non posset. Itaque cardinalem Sanseverinatem die decima nona Decembris e custodia emissum ad illum legavit ⁷, ut de concordie legibus cum ipsomet pacisceretur.

27. Addit Burchardus ⁸ missas ad se et alios Germanicæ nationis in Pontificia aula agentes a cardinale Gurcensi litteras, quibus conquerebatur etiam tum consumptos frustra suos labores ad Pontificem regemque in concordiam redigendos, neque Carolum regem aliud magis optare, quam omnibus filii amantissimi officiis Alexandrum complecti : hostes vero Gallici nominis, qui in Urbe morabantur, Pontificem ab eo abalienasse ; pollicebaturque nullam Germanis injuriam illatum iri : conceptæ erant hæc verba eæ litteræ ⁹.

« Charissimis fratribus et amicis prælatis et aliis curialibus nationis Alemannicæ et dominiorum illustrissimi archiducis Philippi in Urbe habitantibus.

« Charissimi, et si, prout testis est Deus, qui hominum scrutatur corda et renes, qualem potuimus fecimus diligentiam erga Christianissimum regem, tum nomine summi Pontificis, tum nomine nostro dedimus operam ad faciendam bonam unionem et intelligentiam inter ipsum summum Pontificem et Christianissimum regem, nihilominus, quorum culpa nescio, hactenus fuimus impediti, non per ipsum Christianissimum regem, cum nil aliud cupiat quam se devotissimum filium gerere erga summum Pontificem et sanctam Sedem, suorum progenitorum more, sed timeo quod a Deo principaliter propter peccata nostra et demerita graviter offenso impedimentum dictæ unionis processerit, qui nisi precibus devotarum personarum

¹ Lib. III, p. 146. — ² Burch. in Diar. I, II, p. 2. — ³ Burch. I, II, et Volat. I, III.

⁴ Ip. c. 2. — ⁵ Id. c. 41. — ⁶ Id. — ⁷ Burchar. in Diar. I, II, — ⁸ Id. ib. p. 214. — ⁹ Ext. eæ lib. apud Burch. p. 214.

fuerit placatus, dicta unio, nec ex consequenti pax inter principes Christianitatis fieri poterit: ceterum cum timor sit de invasione Urbis per armigeros ipsius Christianissimi regis, et suorum confederatorum, si dicta unio in dies breves non fiat propter hostes ipsius Christianissimi regis, qui stant in Urbe, ut dicitur, sic effecti apud Christianissimum regem, ne aliqua damna inferant sui armigeri quibuscumque partisanis in Urbe moram trahentibus, neque etiam ceteris quibuscumque, undecumque sint oriundi, nisi in armis contra suam majestatem et suos reperirentur, et inter ceteros in Urbe moram trahentes voluit et declaravit sua majestas, quod omnes subditi serenissimo D. meo Romanorum regi semper Augusto, et illustrissimo principi D. Philippo ejus inclyto nato Austriae archiduci et Burgundiae duci, non minori favore per suos armigeros debere tractari, quam propriis ipsius Christianissimi regis una cum omnibus Romanis, et hac de causa emisit ad D. comitem de Montpensier ejus cognatum et generalem locumtenentem, ad significandum ei pro parte suae majestatis, ut caveret ne permitteret per quosque armigeros suae majestatis aliquas injurias aut molestias fieri supradictis incolis, et praecipue dominis reverendissimis DD. cardinalibus quibuscumque partisanis et civibus Romanis et maxime dictis subditis D. Caesaris et D. Archiducis Philippi, etc. Vester amicus cardinalis Gurensis vos monet, ut ad illius aedes vos conferatis pro declinanda vi militari. Valete, felices charissimi, et Deum pro intentione mea, quae est ad pacem universalem inter Christianos, et guerram universalem contra Turchos orate. Ex Formello hac xxiii Decembris ».

28. Exprobrasse antea eundem cardinalem Gurensis Alexandro, missum fuisse ab eo Georgium Bucardum litterarum Apostolicarum scriptorem ad Bajazethem Turcarum imperatorem, ut illum adversus Francorum regem Constantinopolitanam expeditionem meditantem concitaret, permoveretque ad Alfonsum regem Neapolitanum tuendum adversus vim Gallicam, refert Burchardus, additque promulgasse cardinalem ipsum Gurensis fuisse Buzardum apud Senogalliam, dum ex Turcica legatione redibat, deprehensum a Joanne Robureo Urbis praefecto, fratre Juliani cardinalis S. Petri, tum etiam tradita illi ab Alexandro tractandarum cum Turca rerum capita compta; in quibus etiam significabat Alexander, Francorum regem Transalpinarum gentium exercitu auxiliisque Mediolanensium succinctum Romam contendere, ut ex Pontificiis manibus Zizimum sultanum reciperet, tum Alfonsum Neapolitanum, ad quem tuendum tum et affinitatis et beneficiarii principatus ab

gratia, obstrictus erat, regno depelleret, quo pacto trajicere in Graeciam in animo erat, ac Bajazethes ipse permoveret Venetos ad Alfonso opem ferendam universos Christianos reges se Gallo conjuncturos, adductoque secum Zizimo validissima classe Constantinopolim oppugnatos: ostendebantur etiam a cardinale Gurensi Bajazethis litterae ad Alexandrum datae¹, quibus exponebat pro Christiani imperii quiete expedire, ut Zizimus e medio tolleretur, si enim Francorum regi datur, ingenti bello Christianos se petiturum; numeraturum vero trecenta aureorum millia cum illius cadaver sibi traditum fuerit, nec terra marive Christianos unquam vexaturum. Quae litterae hac temporis nota consignatae erant: « Scriptum Constantinopoli in palatio nostro secundum adventum Christi die xv Decembris, anno mcdxciv ».

29. Cum porro de pace agi caepum esset, petiit Francorum rex, ut sibi sultanus Zizimus traderetur, promulgabatque se cum Andrea Palaeologo Moreae despota, Thomae Palaeologi Moreae despotae Constantini Palaeologi ultimi Graecorum imperatoris filio, convenisse, atque ab eo avita Constantinopolitani imperii jura acceptis annuis vectigalibus in Gallum transfusa, ea lege addita, ut Moream e Turcarum tyrannide vindicatam eidem restitueret. Poscebat etiam, ut Alexander Neapolitani regni beneficium ut supremus illius princeps ipsi conferret, ac Pontificias copias una cum eo in Turcas sociaret. Traditum illi Zizimum fuisse, dicitur proximo anno, ac paulo post extinctum: negatam autem fiduciarium in Siciliam juris donationem. Cumque Romae ingressu cohiberi non posset, rogatum cardinalis Sanseverinatis et episcopi Elnensis opera, ut habita majestatis Sedis Apostolicae ac religionis ratione, pacificus Urbem ingrederetur: tum illi expositum, si Neapolitanum bellum vellet intermittere, armaque vertere adversus Turcam Pontificia auctoritate universi imperii Christiani viribus ad tam gloriosum facinus suffultum iri, deque religione optime promeriturum, cum metuendum periculum immineret, ne Alfonsus Neapolitanus Turcas in Italiam non sine magno rei Christianae detrimento induceret. Paucis vero interjectis diebus missum ab Alexandro Joannem Borgiam cardinalem ad Carolum, ut de ingressu in Urbem pacisceretur, refert Joannes Burchardus²: « XXIV, inquit, Decembris, cardinalis Montis-Regalis, pro eo quod nova venerant de voluntate regis Franciae super compositione et concordia facienda super introitu suo ad Urbem, deputatus fuit per S. D. N. mittendus ad regem Franciae ad castrum Brachiani, ut ipse rex alium mitteret, cum quo de modo adventus regis praedicti tractandus esset ».

¹ Ext. apud emm. Burc. l. II. — ² Bur. Ms. aic. Vat. sig. n. 104. l. II.

30. Additauctor die proxima duem Calabriae Ferdinandum ex Urbe dimissum fuisse, cardinalem vero Ascanium, etiam tum in Pontificia regia custodiis asservatum, libertati restitutum: se vero, utpote jussu Pontificio, perrexisse ut magnifici apparatus, quo excipi vellet ordinem ab eo juxta veteres ritus acciperet; tum subjicit: « Respondit rex venire velle admodum sine pompa. Audivit et post me rex dominum Hieronymum Porcarium, qui pro omnibus collegis suis Romanis locutus est, populum et ejus facultates regi offerens ». Nocturnis ejusdem diei, quæ annum clauderat, tenebris, hora nimirum secunda, Carolus tribus cardinalibus stipatus, nimirum Juliano S. Petri ad Vincula, Beneventano et Ascanio Sfortia, Urbem sine bellico strepitu pacificus ingressus est, cui Pontificiorum castrorum magister ex pactionibus confectis portarum Urbis claves obtulit¹, eum eæ antea Ferdinando duci Calabriae Alexandri imperio venienti traditæ fuissent, ad aedes autem S. Marci regis apparatus adornatas deductus bellica circum tormenta, florentissimumque exercitum disposuit², de ejus gestis proximo anno dicitur.

31. *De novi orbis imperio certatum inter Lusitanum et Hispanum.* — Agitata hoc anno lis est³, quanta unquam maxima, de dimidio orbe terrarum inter Ferdinandum Castellæ, et Joannem Lusitaniæ reges: Ferdinandus quippe Pontificis decreto obtinuerat insulas a Christophoro Columbo patefactas, et tractum terrarum omnem, centum leucarum ab insulis Promontorii Viridis Fortunatisve intervallo quæ ad Occidentem solem pertinerent: querente autem de eo Lusitano rege, imperium scilicet Oceani sibi adimi, necnon classem in Occidentem ad lustrandas incognitas oras mittere meditante, ea concordia ratio inita est Tordesillæ septima Junii, ut linea astrologorum concipienda mente a polo Arctico ad Antarticum per spatia trecentis et septuaginta leucis ab insulis Capitis-Viridis porrecta duceretur, quæ lustrandas ad Occidentem a Castellano novi orbis terras, ab aliis a Lusitano ad Orientem aperiendis distingueret, missique peritissimi maritimarum rerum mathematici, qui gradus solis et Septentrionis in iis oris commendarent.

32. *Novæ insulæ detectæ ab Hispanis qui Barbaros scelerum fœditate asperant.* — Immissa anno superiori classis⁴, quæ coloniam in Hispaniolam deducebat, tertio idus Octobris solvens ex insula Ferrea, Fortunatarum ultima, uno et viginti diebus emensa æquor octingentis et viginti circiter leucis ad primam Canibaliū insulam applicuit die Dominico, unde Domi-

nica dieta est: sed cum illa arboribus ubique consita humano genere deserta esset, ad alias insulas vestitas arboribus, quæ suaves odores efflabant, brevi tempore appulit, quæ prima Canibatibus cutta reperta est, Galana fuit, cum nostrorum adventu illi perterriti in abditos silvarum recessus avolarunt. Quam vero illi humana laniena infames essent, describit Petrus Martyr¹ in litteris ad Ascanium cardinalem Sfortiam ex regum Hispaniarum aula III kal. Maii hujus anni datis, ubi primum ad Ferdinandum et Elisabeth horum fama pervenit.

33. Prælervecti nostri alias insulas, quibus Montis Serrati, S. Mariæ Rotundæ, B. Virginis-Antiquæ nomina imposuere, necnon plures alias, ad magnitudinem insignem, cui S. Crucis nomen inditum, pervenere. Obvios se præbuere in littore quatuor juvenes qui protensis supplicum instar manibus e gentis nefandæ manu in libertatem vindicari exposebant, at Canibales in silvas aufugerunt, ex insidiis lamen aliquos dein intercepte, qui in vinculis tanquam libyci leones feritatem immanem ostentarent. Progressi nostri mare insularum, quarum quadraginta sex lustrarunt, mira varietate distinctum sulcavere, quod archipelagus dixerunt. Ab eo tractu digressi ad Burichenam insulam applicuere, cui S. Joannis nomen datum est, ac demum ad Hispaniolam quingentarum leucarum intervallo a prima Canibaliū insula disjunctam appulere: quæsiti triginta octo viri, qui Barbarorum dynastiæ commendati fuerant, extincti reperti sunt, castellum ligneum, quod circumducto aggere exstructum fuerat, in cineres versum erat; ex iis, qui in Hispaniam aVecti fuerunt, septem perierant ob aeris mutationem; e superstilibus tribus solutus unus est, duo noctu in mare furtim se projicientes aufugerunt. Excensione in insulam facta, condendæ urbi novæ data opera, excitataque altaria, in quibus res divina peracta est: quibus de rebus circiter nono kal. Aprilis ad Hispaniarum reges relatum est, et ab ipso præfecto novi orbis auctor factus certior.

34. Eodem anno Ludovicus Aragonius cardinalis a Petro Martyre expetiit, ut novum terrarum orbem, qui hætenus ad Occidentem latitabat, Catholicorum Ferdinandi et Elisabethæ regum auspiciis repertum, eorumque adjunctum imperio describeret: ejus, necnon Frederici patris ejusdem cardinalis votis assentiens auctor² plura de Hispaniolæ ubertate feracitateque auri, quod incolæ non aestimant, nisi artificis manu in formam aliquam deductum fuerit, præfatus addidit, ut Columbus Cubam vastæ magnitudinis perlustrandam susceperit in latere ad Meridiem Jamaicae, ipsa Sicilia majore prætermissa, tum subjicit: « Dum in littore

¹ Id. ib. Vol. I. tit. Sebast. Brant. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Ferron. in Carol. VIII. l. 1. Comin. c. 40. — ² Seb. Brant. ubi sup. — ³ Sur. to. v. l. v. c. 29. Martan. l. XXVI. c. 6 et alii. — ⁴ Petr. Martyr. dec. 1. c. 2.

¹ Petr. Martyr. dec. 1. c. 2. — ² Ib. c. 3.

rem divinam præfectus audiret, ecce primum quemdam octogenarium virum gravem, nec eo minus nudum, multis illum comitantibus. Hic, donec sacra peragerentur, admiratus ore oculisque intentus adsistit, dehinc præfecto canistrum, quem manu gerebat, plenum patriæ fructibus dono dedit, sedensque apud eum per interpretem Didacum Colonum, qui id idioma, cum propius accessissent, intelligebat, orationem habuit hujusmodi: Terras omnes istas hactenus tibi ignotas manu potenti te percussisse renuntiatum nobis fuit, populisque incolis metum non mediocre intulisse, quare te hortor moneoque, ut itinera duo, cum e corpore prosiliunt, animas habere scias, tenebrosum unum ac tectum his paratum, qui generi humano molesti infensique sunt, jucundum aliud et delectabile illis statutum, qui pacem et quietem gentium viventes amant. Si igitur te mortalem esse, et unicuique pro præsentibus futura meriti obsequata memineris, neminem infestabis. His et aliis pluribus per interpretem insularem præfecto admiranti tale hominis nudi iudicium relatis respondit. Comperitissima sibi esse quæcumque dixerit de animarum e corpore exeuntium variis itineribus ac præmiis, imo et existimasse hactenus illa ipsis et reliquis earum regionum incolis fuisse ignota, cum ita vivant natura contenti. Ad cætera vero se a rege et regina Hispaniarum, ut eas omnes orbis oras hactenus incognitas pacaret missum respondit, ut scilicet Canibales et reliquos scelestos homines indigenas debellaret, debitisque suppliciis afficeret: innoxios autem ob eorum virtutes tutaretur et honoraret, quare ne ipse aut alius quisquam, cui non sit animus nocendi, vereantur, imo si quid forte a vicinis iniusti sibi aut aliis bonis illatum fuerit, aperiat. Seni præfecti dicta adeo placuerunt, ut se iturum quamvis ætate jam gravescentem cum præfecto libentissime prædicaret. Et infra: « Comperitum est apud eos velut solem et aquam terram esse communem, neque meum aut tuum, malorum omnium semina, cadere inter ipsos, sunt enim adeo parvo contenti, quod in ea ampla tellure magis agri supersint, quam quidquam desit. Ætas est illis aurea, neque fossis neque parietibus aut sepibus prædia septiunt, aperti vivunt horreis, sine legibus, sine libris, sine iudiciis: suapte natura rectum colunt, malum ac scelestum eum iudicant qui inferre cuiquam injuriam delectatur ».

35. Cæterum Hispani, qui morum probitate pellicere ad fidem Christianam Barbaros debuissent, illos mille injuriis affectos in desperationem coniecere¹: raptabant insularium feminas ante parentum, fratrum et virorum oculos, stuprisque et rapinis intendebant adeo, ut

incola quotquot e nostris imparatos possent contrucidarent, necnon ad tollendos omnes comæatus, diraque fame ex insula extrudendos caeco consilio non modo mandare terræ semina abnuerint, verum maizium, inecam, aliasque fengiferas plantas evulserint, unde tanta fames inaccessit, ut quinquaginta et eo amplius millia hominum perierint, passimque tanquam morbosus gregis pecudes caderent: præsertim Cibonorum montium auri feracium incolæ, qui a nostris auri cupidine opprimi fremebant. Tentarunt quinque millia Barbarorum Hispanos bello conficere, sed equorum impetu prostrati sunt.

36. *Jus expugnanda Africa datum Hispanis, reservato Lusitanis Phutensi regno.* — Contulit¹ hoc anno Alexander VI Ferdinando et Elisabethæ Hispaniarum regibus Africae expugnandæ jus, adeo ut ea expugnata, cæteris regnorum titulis Africanum adjicerent, addita tamen lege, ut Christi cultum in Africa restituendum curarent:

« Charissimo in Christo filio Ferdinando regi, et charissimæ in Christo filiae Elisabethæ reginae Castellæ et Legionis illustribus, salutem, etc.

« Sicut fide dignorum testimoniis jam dudum, et etiam in præsentiarum accepimus, licet claræ memoriæ Castellæ et Legionis regibus tunc et pro tempore existentibus, qui semper pro viribus, non sine maximis laboribus et impensis, ac magna Christiani sanguinis effusione, Barbaras nationes expugnare, et ad fidem Catholicam reducere conati fuerunt, per Sedem Apostolicam jus Africanam expugnandi, et ditioni suæ subjiciendi concessum fuerit, tamen quia, causantibus bellorum turbibus, et aliis sinisteris temporum eventibus, quibus, pro dolor! retroactis temporibus regna ipsa afflicta fuerunt, quamplura munimenta, scripturæ et litteræ regni prædictorum perditæ sunt, et etiam ob tanti temporis diuturnitatem vos, qui provinciam hujusmodi omnino suscipere et prosequi, divina favente clementia, pro divini nominis gloria, et exaltatione decrevistis, de litteris concessionis hujusmodi docere posse nos speratis. Nos igitur præmissa diligenti consideratione pensantes, et animo revolventes quot et quanta Castellæ et Legionis reges præfati majores vestri prædictis temporibus pro expugnatione infidelium et Barbararum nationum hujusmodi effecerunt, quotque regna et terras ab ipsorum infidelium manibus eripuerunt, ac ad Christianam religionem reduci curarunt, et quæ vosmetipsi tam ferventi animo hac tempestate nostra, prout toti orbi notissimum est, adversus Saracenos regni Granatæ, qui per tam longa tempora regnis vestris et progenitorum vestrorum, quibus

¹ Cap. 4.

¹ L. b. III. Bull. secr. p. 249.

limitimi erant, infesti fuerunt, quos tandem divino auxilio vobis subdidistis, digne et laudabiliter effecistis, ac sperantes quod etiam item brevi tempore pro vestra singulari devotione, virtute, ac potentia et magnitudine regia ad honorem Dei et nominis Christiani propagationem, adversus dictam Africam efficietis, et nomen Salvatoris Domini nostri Jesu Christi inibi inducetis et seminabitis, ac propterea non immerito prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, qui regibus præfatis jus provinciam hujusmodi suscipiendi, ut præfertur, concesserunt, vestigiis inhaerentes, vosque, hæredes et successores vestros, ut tanti negotii provinciam etiam eo libentius et promptius assumatis, favoribus gratiosis prosequi volentes, motu proprio, non ad vestram vel alterius pro vobis nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, vos qui etiam Aragonum, Siciliae, Valentiae, et ejusdem Granatæ, ac aliorum quamplurimum regnorum et dominiorum reges et principes magnanimi et potentissimi estis, hæredesque ac successores præfatos, quos vestigia vestra imitaturos, et Sedi Apostolicæ devotissimos futuros non dubitamus, auctoritate omnipotentis Dei nobis in B. Petro concessa, de ipsa Africa omnibusque regnis, terris et dominiis illius sine alicujus Christiani principis præjudicio, auctoritate Apostolica tenore præsentium de novo potiori pro cautela plene investimus, illaque vobis hæredibusque, et successoribus præfatis, auctoritate vicariatus ipsius Domini nostri Jesu Christi, qua fungimur in terris, per vos, hæredesque et successores præfatos, si illa acquisiveritis, ut speramus, in perpetuum tenenda, regenda, et gubernanda, et ad illis libere dominaudum, prout alia regna, terras et dominia vestra tenetis, regitis et gubernatis, libere donamus, concedimus et assignamus, vosque ac etiam hæredes et successores præfatos regis titulo, prout ipsa Africa et alia ipsius dominia sub regis nomine et titulo tenentur, decoramus et insignimus, majestates vestras, charissime fili et charissima in Christo filia, necnon hæredes et successores vestros præfatos per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi, et per sacri lavaeri susceptionem requirentes, et plurimum hortantes in Domino ut, si ipsam Africam, vel aliquam ejus partem, Domino concedente, acquisiveritis, omni studio et diligentia, prout Catholicos reges et principes decet, efficere studeatis, quod inibi nomen ipsius Salvatoris nostri colatur, et fides Catholica exaltetur et ampliatur, ut exinde præ-

ter aeternæ retributionis præmium, nostram et dictæ Sedis benedictionem et gratiam uberius consequi mereamini. Nulli ergo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MDCXCIV, id. Februarii, Pontificatus nostri anno III. » (1).

37. Instruxerunt itaque classem iidem reges adversum Afros, ut Christi imperium talius proferrent, ad quod bellum sacrum promovendum Alexander adhortatus est Hispanos¹, ut opes viresque in conficiendam expeditionem conferrent, atque indulgentiarum præmia militibus proposuit, tum populos proceresque concordiam colere jussit.

« Ad futuram rei memoriam.

« Charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex, et charissima in Christo filia nostra Elisabeth regina Castellæ et Legionis illustres, qui per longa tempora adversus Agarenos regni Granatæ, quod tam longo tempore in faucibus eorundem Castellæ et Legionis regnorum non sine magna Christianæ reipublicæ ignominia, ac regnorum eorundem jactura et detrimento occupatum detinuerant, non sine maximis laboribus, periculis et impensis, ac Christiani sanguinis effusione sine ulla intermissione pugnando, tandem divina favente gratia, regnum ipsum Granatæ ab ipsorum Saraccenorum manibus et tyrannide cum maxima Christiani nominis gloria, et Catholicæ fidei exaltatione, ac regnorum eorundem quiete recuperarunt, decreverint ex eorum pia et innata in Christianam religionem devotione etiam adversus Africam, illiusque expugnationem bellum movere, firma spe fiduciaque conceptis, quod auxiliante Altissimo exinde victoriam et expugnationem consequentur, cum infidelium partium illarum saltem pro aliqua parte ad fidem Catholicam conversione. Nos attendentes quod ad ipsius Africæ expugnationem, et tantam fidei præfatæ exaltationem regis et reginæ prædictorum, qui in prosecutione dicti belli regni Granatæ intolerabiles impensas subierunt, facultates non suppetant, sed expedit tam ab Hispania, quæ potentissima, fortissima et devotissima est, quam ab aliarum nationum fidelibus propugnatores et bellatores, aliaque auxilia exquirere, et opus ipsum pium et plurimum meritorium ipsique Deo gratum et acceptum arbitrantes, ut rex et regina, qui jam classem parare cœperunt, Deo favente, eorum pium et laudabile propositum hujusmodi ad effectum perducere valeant, Christi fidelium convocato

¹ Lib. VII. Bullar. secr. p. 89.

(1) Instituta a nobis semel et iterum Pontificiarum Bullarum chronologia, de qua ad A. M. DLXXXV, monet ut Alexandri litteras hic recitatas in sequentem annum transferamus. Quemadmodum enim SIXTUS IV. et INNOCENTUS VIII, ita et ALEXANDER VI in Bullis suis annos ex veteri novoque stylo indiscriminatum signabat. Hinc litteræ hic recitatae datae anno MDCXCIV, et Pontificatus III, stylum exhibent veterem, neque enim annus Pontificatus III cum anno novi styli, MDCXCIV, sed potius cum sequenti MDCXCV, quo ex veteri stylo annus adhuc MDCXCIV agebatur, congruere potest. Rursus vero in aliis Epistolis sparsim per Annales legendis stylum novum præfert. MAXSI.

auxilio, quantum in nobis est, operari volentes, auctoritate omnipotentis Dei, ejus vices, quamvis immeriti, gerimus in terris, hortamur, requirimus et monemus universos Christi fideles, praesertim nationis Hispaniae, ut eisdem regi et reginae ad expugnationem hujusmodi, ac fidei praeterea exaltationem cum bonis et personis suis pro sua possibilitate viriliter et indesinenter assistant, illius exemplo, qui pro nobis mortem non abnuvit, tollant in cordibus suis crucem suam, et illi ex eisdem fidelibus, qui ad hoc idonei sunt dictos regem et reginam, imo verius Salvatorem nostrum praefatum sequantur, et pro illius nominis gloria, et infidelium praedictorum fidei hostium expugnatione mortis periculo se exponere non formident, memores verbi ejus, qui dixit: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*; pariter et confidentes in eo, qui dixit: *Ecce vobiscum sum usque in consummationem saeculi*: qui una nocte per Angelum suum centum octoginta quinque millia hominum ex exercitu Sennacherib interemit, et qui alias Ecclesiam suam in magnis periculis non dereliquit, neque permisit inimicos ejus de eorum impietate gloriari, pro illius nominis gloria, et eorundem infidelium expugnatione mortis periculis se exponere juxta ipsorum regis et reginae ordinationem non formident, recepturi exinde praemia felicitatis aeternae.

38. « Et ut fideles ipsi eisdem regi et reginae in prosecutione tam sancti operis eo promptius assistere, et eis possibiliora auxilia exhibere studeant, quo exinde majora animarum suarum commoda cognoverint adipisci, et eis pro tam salubri bono portas paradisi ad aeternam gloriam cum sanctis Apostolis et gloriosis martyribus reserari universis fidelibus eisdem, qui ad bellandum contra eosdem infideles pro consecutione dictae Africae, cum eorundem regis et reginae exercitu in personis propriis se contulerint, et per tempus, quod thesaurarii proventuum hujus sanctae expeditionis, qui pro tempore fuerint deputati, ordinaverint, in illis permanserint, contisi de ipsius omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate, ac verbi ejus, qui est *via, veritas et vita*, ac nobis, qui in personam ejusdem B. Petri, qui auctoritate, licet non paribus meritis, successores sumus, dixit: *Quodcumque ligaveris super terram ligatum erit et in caelis; et quodcumque solveris super terram solutum erit et in caelis*; et etiam de Apostolicae potestatis plenitudine nobis caelitus tradita, plenariam omnium peccatorum suorum remissionem et indulgentiam, qualis per praedecessores nostros dari consuevit proficiscentibus in subsidium Terrae-Sanctae, et qualis in anno jubilei per eosdem praedecessores concessa extitit, concedimus pariter et donamus, ac eorundem,

quos in hanc sanctam expeditionem proficisci continget, animas sanctorum angelorum consortio in caelestibus et aeterna felicitate mansuras perpetuo decernimus collocandas. Dat. Romae apud S. Petrum MDCXCIV, pridie idus Novembris. Pontificatus nostri anno III ».

39. Interea concertatum est¹ inter Castellanicum ac Lusitanum reges de Africa Christianis armis debellanda: Ferdinandus enim eam ob causam ab Alexandro poposcit, ut militiarum religiosorum magistratus cum amplissimis vectigalibus, necnon decumarum sacerdotalium tertiae sibi traderentur: aspiravit ad eandem gloriam debellandae Africae Lusitanus, ac Phlutense regnum, (Fez vulgo vocant jam a Pio II Lusitanis regibus addictum) objecit. Sine itaque Lusitani, cui assertum in Phlutense regnum, alteriusve Christiani principis detrimento, datum² Castellano est, ut Algerii, Bugae et Tunceti regna armis sibi subiceret, ac veluti ordinum equestrium princeps vectigalibus eorundem magistris attributis, dum in Barbaros bellum sacrum gereret, potiretur. Quod vero ad tertias attinet, extant de iis Alexandri litterae, quibus ea Ferdinando sunt attributa, ut Granatensis regni arces adversus Maurorum impetus communiret.

40. *Hungarorum in Turcas excursio felix: militia S. Georgii confirmata.* — Hoc anno missum ab Alexandro in Hungariam Ursus Ursinum legatum, ut proposita amplissima noxarum venia, Hungaros concitaret in Turcas, tum Beatricem reginam, Matthiae olim regis uxorem, Wladislao Bohemiae Pannoniaeque regi conciliaret, refert Bonfinius³, sed flectere Wladislaum ob ejusdem Beatricis sterilitatis vitium non potuisse, profitentem ipsam se non conjugis, sed sororis loco laute honorificeque habiturum: itaque cum rediret infecta re apud Villacum in Noricis extremum diem obiisse: susceptum vero extremo anno ab Hungaris bellum Paulo Kinisio duce ad eluendam ignominiam, elademque antea acceptam a Turcis: contracto itaque decem millium equitum exercitu infra Sinderoviam per coneretum alta glacie Danubium in Mysiam irrupisse, arcesque duas, in quibus Alibechi thesauri, direptaque Christianis opes asservabantur, improvise adventu summaque vi expugnasse, suosque effecta late vastitate onustos praeda incolumes reduxisse, actasque ab Wladislao rege de parla victoria Deo gratias. Subornare tum auro Turca annisus est Regalis-Albae praesidarios milites, patefactaque conjuratione, idem Kinisius inaudito crudelissimoque supplicii genere scelus ultus est, siquidem conjectis omnibus reis in teterrimum carcerem singulis diebus proditorem Christiani nominis unum e ductum, transfixum veru assatumque sociis

¹ Surt. c. 39, et Marian. l. XXVI. c. 6. — ² Lib. III. Bullar. p. 203. — ³ Bontin. dec. 5. l. 111.

flagitii devorandum exposuit, ultimum vero fame confecit : quae barbaries ut omnino a Christiana mansuetudine abhorrens detestanda.

41. Confirmata eodem anno est ab Alexandro ¹ Militia S. Georgii a Friderico imperatore condita contra Turcarum grassationes, auctaque a Maximiliano, quorum equitum illud fuit institutum, ut in arce munifissima haberent duo vel tria bellatorum millia armis egregie instructa, atque ad quotidianas eruptiones in Turcas expedita, ut Barbarorum, qui ex agris rusticanos homines in servitatem abducebant, excursions cohiberent : iis autem, qui equestri illi ordini nomen darent, aut etiam subsidariam stipem conferrent, sacrae indulgentiae propositae sunt : imperatae vero fuere equitibus nonnullae precum formulae, quas pro Pontifice, pro Caesare, pro sodalibus vivis atque defunctis funderent : constituta etiam stipendia pro iis, qui in bello membris debilitarentur. Consignatum est Diploma hae temporis nota. « Datum Romae apud S. Petrum an. m^ocxciy, idib. Aprilis, Pontificatus nostri anno n^o ».

42. *S. Bernardini Feltrensis corpus reperitur*

¹ Lib. Bull. xi. p. 162.

corruptionis immune. — Hoc denique anno Bernardinus Feltrensis ¹ Ordinis Minorum, vitae sanctimonia et doctrina conspicuus, cujus opera Pontifices in informandis ad pietatem populis usi sunt, Ticini vitam feliciter clausit, ubi ipsius memoria colitur : cujus corpus decimo sexto mense refossum omnis corruptionis, vel levissimae labis immune repertum est, imo et centesimo supra quartum post anno editum a Ticinensibus publicum decretum, illud persisterisse integrum et incorruptum ostendit ². Recenset inter alios praecipua ejus gesta, ac patrata ipsius precibus divinitus miracula Lucas Wadingus. Meminit ³ de eo Petrus Delphinus, utpote de viro sanctitatis opinione spectatissimo, in litteris ad Petrum Barrocinum episcopum Palavinum amicitia utriusque conjunctissimum datis : « Probo, inquit, quod Bernardini Feltrensis optimi nostra aetate viri miracula memoriae commendanda susceperis. Satisfeceris ipse plurimis illius studiosis, et animo reluleris gratiam vel defuncto ».

¹ Chron. Min. Steph. Brevent. l. iii. c. 2. hist. Papien. Fernar. in novo Catal. XXIX Septemb. Wading. in Annal. to. VII. an. 1494. num. 5 usque ad 90. — ² Ib. num. 83. — ³ Petr. Delph. l. iv. Ep. ix.

ALEXANDRI VI ANNUS 3. — CHRISTI 1495.

4. *Innocente Romae Carolo, lis mota de Alexandri Pontificatu.* — Depulsus est anno a Deiparae partu nonagesimo quinto supra millesimum quadringentesimum, Indictione decima tertia, caelesti ira vindice, soloque Gallorum adventus terrore, Alfonsus Neapolitano solio, quod caesorum procerum sanguine spoliisque innocentium firmare annis erat, moxque Carolus, qui potitus Neapoli jam suscepta de Turcico bello consilia dimisisse videbatur, magnis repente periculis aditis, partum regnum eadem facilitate, qua subegerat, dimisit : quae uti colligerint narrare aggredimur. Invenite hoc anno, eodem rege in arce S. Marci commorante ¹,

ejusque metu Alexandro in Mole Hadriana se continente una cum cardinalibus ¹ Neapolitano, S. Anastasiae, Montis-Regalis, Ursino, Alexandrino et Valentino, agitatum est ab aliis cardinalibus anceps consilium de instituendo judiciorum ordine adversus Alexandrum, qui simoniaco scelere Pontificatum invasisse diceretur, vitamque insignibus flagitiis maculasse. Adversariorum principes erant, Ascanius Sfortia, qui in divenditi suffragii premium illius aedes, supellectilem lectissimam, auri vim ingentem, et vicecancellariatus, quod vocant, munus retulisse ² accusabatur, Julianus cardinalis S. Petri

¹ Birch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. II.

¹ Comin. l. VII. c. 12. — ² Ib. ib. Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 141 et alii.

ad Vincula, et Gurensis, qui Alexandrum in crimen facti cum Turca fœderis vocaverat ¹, Alexandri vero res in his angustiis fuere, ut bis formentis bellica ad quassandam Hadrianam molem adducta scribat Comineus ², totiesque reducta; jactabant adversarii, autemurale arcis Pontificiæ divinitus labem sponte fecisse, ut de simoniaco Pontificiæ pœnæ a læsa Ecclesia sumerentur.

2. Verum prudens salutareque a Carolo captum est id consilium, ut una cum aliis Christi fidelibus morbidum polius Ecclesiæ caput toleraret, quam si cum Ecclesiæ discrimine amputare niteretur, inconsultisque factiosis cardinalibus, qui graves inde iras concepere ³, fœdus pepigit Pontificiæ majestati iniquum, ut observat Comineus ⁴, quippe Carolus quatuor arces, nimirum Terracinam, Civitatem Veterem, Viterbium, Spoletumque extorquebat, a Gallis retinendas, donec ipse Neapoli abscessisset, cujus vis atque injuriæ Alexandro illatæ causa sociale fœdus ad infringendam Gallicam potentiam initum sit memorat idem auctor ⁵. Aliæ pactiones fuere, ut cardinales, cum quibus inimiciliam conceperat, in gratiam admitteret, Zizimum sultanum ipsi traderet; tum diadema Neapolitanum, adjecta formula *sine alterius damno*, conferret, quas leges refert Burchardus hisce verbis ⁶: « Dominica xi Januarii conclusum fuit et deliberatum inter sanctissimum dominum Philippum de Bresach avunculum regis Franciæ locumtenentem ejusdem regis per S. D. N. assignare debet Gem sultanum fratrem magni Turcæ ad sex menses regi Franciæ, qui ex nunc solvere deberet papæ 20,000 ducatos, et dare cautionem mercatorum Florentinorum et Venetorum de restituendo Gem sultano ipsi papæ elapsis diebus sex mensibus sine mora, item coronare regem Franciæ regem Neapolis sine alterius præjudicio, et facere securos cardinales S. Petri ad Vincula, Gurenses, et Columnam, et Sabellum ». Et infra: « Sed cardinales S. Petri ad Vincula et Gurensis, intellecta conclusione sine eis facta, conquesti sunt regi de pactis ipsis per eum non servatis, cum ipsis promississet per coronam regiam sine eorum scilicet et voluntate cum Pontifice non velle concordare vel aliquid concludere, et hoc medio conclusionem hujusmodi impediverunt ».

3. Composuere postea hi cardinales suas lites cum Alexandro antea contractas, inque ejus gratiam restituti fuerunt. Pontifex autem in regiam Vaticanam rediit, solemnique ritu Francorum regem excepit, atque ejus rogatu Guillelmum Brissonetum episcopum Macloviensem, e cujus consiliis rex ipse pendebat ⁷, sacra purpura insignivit. Quo vero cultu Alexandrum

rex prosecutus sit, illa describit Burchardus ¹ « Feria sexta xvi mensis Januarii, circa horam xx, papa portatus fuit per deambulatorium discoopertum in rocchetto et capucino, cruce præcedente, quam portavit dominus Raphael diaconus capellæ, cum nullus adesset subdiaconus Apostolicus, de castro ad palatium prædictum. Rex adventum papæ intelligens occurrit ei usque circa finem secundi horli secreti, de quo ad dictum Jeambulatorium ascendit. Cardinales secuti sunt regem, qui tunc cum eo præsentibus erant et ipsi papam expectantes, papa cum esset in plano horti prædicti, præcesserunt cardinales regem usque ad Pontificem. Rex, viso Pontifice, ad spatium duarum cannarum genuflexit bis successive competenti distantia, quod papa finxit se non videre, sed cum rex pro tertia genuflexione faciendâ appropinquaret, papa deposuit biretum suum, et occurrit regi ad tertiam genuflexionem, ac cum tenuit ne genuflecteret, et deosculatus est eum, ambo delectis capilibus erant. Sicque rex nec pedem nec manum papæ deosculatus est, papa noluit reponere biretum suum, nisi prius rex se legeret, tandem simul capita cooperuerunt, Pontifice manum bireto regis, ut cooperiretur, apponente ». Defecit ea in re Alexander a majorum exemplis, qui sibi hunc honorem velut Christi vices in terris gerentibus exhiberi passi sunt: sed gravior illum urgebat metus, ut Gallo regi, quem ut hostem formidabat, abblandiretur. « Rex quam primum a Pontifice, ut præmittitur, receptus fuit, rogavit papam vellet pronuntiare cardinalem episcopum Macloviensem consiliarium suum, quod papa dixit se facturum, mandans mihi, quod ad effectum hujusmodi reperirem cappam unam cardinalarem et capellum ». Et infra: « Posita fuit sedes papæ cameralis ante dextram suam, in qua sedit rex retro sedem papæ, et retro sedem regis et ante in modum coronæ posita scabella pro cardinalibus, in quibus sederunt cardinales. Papa noluit sedere, nisi prius sederet rex, quem manu coegit prius sedere. Deinde sedit reverendissimus dominus cardinalis Neapolitanus, et sedit ad dexteram papæ juxta murum in scabello, prout sedere solet diaconus cardinalis a dextris in capella papæ existens, alii cardinales post eum ordine consistoriali, seu potius ante eum: sicque rex non sedit reclusa linea inter cardinales, sed ante eos, seu in medio eorum. Omnibus sic sedentibus, papa dixit nuper se vota omnium cardinalium habuisse pro creatione R. D. episcopi Macloviensis in S. R. E. cardinalem, quem majestas regis ibidem præsens instanter fieri supplicaverat, et ipse facere paratus erat ipsis cardinalibus complacentiam. Respondit reverendissimus dominus cardinalis Neapolitanus, et post eum alii in

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. ii. — ² Comm. sup. c. 8. — ³ Comm. sup. cap. et Burch. ubi sup. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Ibid. — ⁶ Burch. l. ii. p. 9. — ⁷ Burch. l. ii.

¹ Com. l. iv.

eandem sententiam, quod non solum id ipsis placeret, sed fieri supplicarent pro regis honore et voluntate, tunc vocatus per me prædictus dominus Macloviensis, depositis sibi mantello et capucino de ciambelloto nigro, et bireto nigro, induit ipsum cappa cardinalis Valentinus, in qua coram papa genuflexit, qui detecto capite ex ceremoniali pronuntiavit ipsum cardinalem per verba : Auctoritate Omnipotentis Dei, etc. et Ecclesiam Macloviensem ac omnia et singula monasteria, et beneficia Ecclesiastica, quæ prius in titulum et commendam obtinebat, sibi commendavit. Macloviensis osculatus est pedem manumque papæ, et a Pontifice elevatus ad oris osculum est receptus. Tunc iterum genuflexit, et papa imposuit capiti suo capellum rubeum verbis in ceremoniali positus. Quo facto Macloviensis egit gratias Pontifici, qui dixit regi agendas esse : coram quo rege ipse Macloviensis genuflexus memor novæ dignitatis adeptæ et episcopalis, egit ei gratias. Sic flexus surrexit, et a singulis cardinalibus ad oris osculum receptus est ». Cœnomanensis etiam præsul, Luxemburgensium principum stirpe ortus, cardinalium postea cœtui adscriptus, ac titulo SS. Marcellini et Petri insignitus ¹ est, Carthaginensis ² vero cardinalis titulo S. Crucis est donatus, cum in Hispania alter illius tituli cardinalis Toletanus nuncupatus obiisset ³.

4. *Carolus Alexandro ut Christi vicario obsequium præstat.* — Paucis autem ante diebus Francorum rex Alexandro, ut Christi vicario obedientiam detulit solemniter, quem accurate describit Burchardus, additque regem Francorum ab Alexandro Ecclesiæ filium primogenitum sæpius appellatum.

« Feria, inquit, secunda XIX Januarii, rege veniente, papa, dimissa mithra plana, assumpsit pretiosam. Rex fecit debitas reverentias in terra primum in introitu consistorii, secundam in plano ante solium papæ, tertiam in solio ante papam, ubi genuflexus pedem, deinde manum papæ osculatus fuit, quem papa celerans ad oris osculum recepit ante ejus ascensum ad solium. Ascenderunt successive Alexandrinus et Carthaginensis cardinales, et papæ solitam reverentiam fecerunt ibidem permanentes, rege ad sinistram Pontificis stante. Commemoravi sibi quod verba obedientiæ proferret, respondit statim se id facturum. Interim D. Joannes Rovam primus præsidens parlamenti Parisiensis coram Pontifice venit, et genuflexus exposuit, regem ad præstandam obedientiam sanctitati suæ personaliter advenisse, velle tamen prius tres gratias a sanctitate sua petere : consuetum enim id esse vassallis ante obedientiæ præstationem sive homagii : petebat propterea primo omnia privi-

legia Christianissimo regi, ejusque conjugii, et primogenito concessa, et omnia in quodam libro, ejus titulum specificabat, contenta firmari : secundo ipsum regem de regno Neapolitano investiri : tertio articulum de dando fidejussores super restitutione fratris magni Turcæ inter alios heri stipulatum cassari et aboleri. Pontifex respondit ad primum se confirmare hujusmodi primo petita quatenus essent in usu. Ad secundum quod ageretur de præjudicio tertii, propterea oportere cum consilio cardinalium super hoc maturius deliberare, cum quibus conari vellet pro posse suo regi complacere. Ad tertium velle etiam cum ipso rege concordare, consentiente sacro cardinalium collegio, non dubitans eos omnino futuros concordem. Qua responsione sic, ut præmittitur, per Pontificem data, rex stans ad sinistram papæ protulit verba hujusmodi sententiæ : Sanctissime pater, accessi ad præstandam obedientiam deferendumque honorem tuæ beatitudinis, quo more prædecessores mei Franciæ reges præstare consueverunt : quibus dictis, prædictus præsidens adhuc genuflexus surrexit, et stans coram Pontifice verba regis hujusmodi latius extendit in hanc sententiam : Beatissime pater, consueverunt principes, et præsertim Francorum reges Christianissimi per suos oratores Sedem Apostolicam et in ea pro tempore sedentes venerari : Christianissimus vero rex Apostolorum limina visitaturus id non per oratores et legatos suos facere, sed in persona propria, devotionem suam ostendere volens, statuit observare. Te igitur, pater beatissime, Christi verum vicarium, Apostoli Petri successorem fatetur et recognoscit, illique filialem et debitam reverentiam, quam prædecessores sui Francorum reges summis Pontificibus facere consueverunt, vobis præstat, et omnia sua sanctitati vestræ et huic sanctæ Sedi offert. Papa sedens, et sinistra sua manum regis dextram tenens respondit brevissime et convenienter propositis, regem ipsum in sua responsione hujusmodi primogenitum filium suum appellans ».

5. *Neapolitani populi et arcis se dedunt Carolo qui victoriæ fructu ignaviter se defraudat.* — Subdit auctor ⁴ die proximo SS. Fabiano et Sebastiano martyribus sacro peractam magna pompa ab Alexandro rem divinam, id pie expetente rege, qui Pontificis sacrificantis manibus aquam affuderit. Quis non suscipiat potentissimum regem Pontifici infenso tot officia adeo demisse præstitisse sola religione compulsam, ut quodammodo umbram Petri prodigia edidisse fateatur ? Vigesima octava Januarii die, Zizimus sultanus Francorum regi traditus est, cum illius opera ad Turcas civili implicandos bello, Europaque ejiciendos usurum præ se ferret, dieque

¹ Burch. eod. l. II. Comin. l. VII. c. 12. — ² Burch. ib. p. 14. — ³ Id. ib. p. 20.

⁴ Burch. p. 17.

insequenti ex Urbe discessit, equitante e sinistro latere cardinale Valentino, quem honesta legationis quadrimestris in Neapolitano regno gerendae specie obsidem acceperat. Gallici vero exercitus prima acies jam liliata signa Neapolitano regno intulerat, primoque impetu fuis fugatisque iis, qui ad tuendos S. Germani aditus accincti erant, prona omnia ad deditorem repererat, adeo ut Alfonsus non de pugna, sed de fuga cogitarit¹: præceps autem adeo extitit ejus fuga, ut quo die Francorum rex Roma excessit, pererebuisse referat Burchardus, Alfonsum Neapolitanum regem mari fugam cœpisse: « XXIV Januarii, inquit », et infra, « nuntiatum fuit Pontifici recessisse e Neapoli, (nempe Alfonsum), cum magno thesauro in quatuor galeis iturus ad Siciliam et Hispaniam pro gentibus contra regem Franciæ conducendis ». Ita existimatione hominum ferebatur, nonnullique etiam suspicati sunt², Turcas auxiliares evocaturum in Francos, cum suis dillideret, quibus se invisum esse dolebat: verum tanto flagitio abstinuit, regalemque fastum conculcare, seque religiosæ vitæ addicere maluit, ut divinam molliret iram, quam in se asperatam sentiebat, atque in filium Ferdinandum, mox atque Roma reversus est, regnum transtulit, ut invidiam, qua premebatur, a se removeret, cujus rei famam summa celeritate, exeunte Januario, Romam ipsum pervasisse refert Burchardus.

6. « Nuntiatum est Pontifici Ferdinandum ducem Calabriæ Neapolitanum regem esse assumptum ex cessione Alphonsi patris, ipsumque Ferdinandum matrimonium cum illustrissima domina Isabella de Aragonia filia regis Ferdinandi avi sui defuncti mandato Alphonsi regis patris sui per verba de presenti contraxisse, equitasse per Neapolim tanquam regem, vassallos juramentum fidelitatis sibi præstitisse, barones et nobiles incarceratos per avum et patrem suum relaxasse et liberasse, quosdamque, qui cum Gallis se intelligebant, decapitasse. Item renuntiatum fuit Pontifici inhabitatores civitatis Terracinae exportatis omnibus bonis dimissa civitate inde recessisse, ac regem Neapolitanum ipsam occupasse ». Paucis interjectis addit Bur-

chardus cardinalem Valentinum Franco regi obsidem datum aufugisse.

7. « Recepto filio, Alexander multa moliri cœpit¹ in Francorum regem, qui progressus in Neapolitanum regnum pronos in obsequium populos, ipsique tanquam liberatori gratulantes Aquilanos obvios excepit. Capuani vigesima prima Februarii die, nonnullis confectis pactionibus, se dediderunt². Venienti Aversam Neapolitani se suaque delulere, ac demum in regiam urbem maximis amoris officiorumque significationibus admiserunt, præcipuas tamen arces præsiidiariis copiis instructas tenuit Ferdinandus, ut narrat Burchardus³: « Die, inquit, vigesima quarta hujus mensis, (nempe Februarii), mcdxcv, die Dominica, rex Francia circa horam vigesimam intravit civitatem Neapolitanam, et hospitatus est in castro Capuano: omnia dictæ civitatis habuit in obedientia, exceptis castro S. Ermi, in quo erant gentes regis Neapolitani, et Castro Novo, in qua erat comes Piscariæ cum gentibus suis, et castro *dell' ovo*, in quo erat rex Ferdinandus in turre S. Vincentii (t) ».

8. Conversum est repente omne Aprutium, ac universa Apulia, dempta Brundusina arce, et omnis Calabria, exceptis paucissimis arcibus, in Francorum regis fidem ac potestatem sponte venerunt, adeo ut obvii trium itinerum intervallo, antequam Gallicus exercitus prodiret, munitiois præfecti, urbiumque magistratus deditiois verba nuncuparint. De qua præcipiti Caroli regis victoria hæc Petrus Delphinus ad Petrum Barrociū Patavinum episcopum scripsit: « Electi sunt quatuor de primariis civibus, (nempe Florentinis), qui congratulatum eant regi obtam insperatam, et præcipue incruentam victoriam. Arces tamen Neapolis, quæ munitissimæ esse dicuntur, nondum in suam ditionem redegit Gallus, neque facile expugnandæ creduntur, etc. Vale ex Fonte-Bono, die xiv Martii mcdxcv ».

9. Vieta est humana expectatio, ac præter opinionem munitissimæ arces Gallo regi aperte fuere singulari divinæ providentiæ arcana judicio, ut memorat idem Petrus Delphinus in litteris ad Marianum Camaldulensem missis⁴: « Gal-

¹ Burch. ubi sup. Sebast. Brant. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Comin. l. vii. c. 13. Ferr. l. i. Sur. to. v. l. i et alii. — ² Comio.

¹ Comin. l. vii. c. 13. — ² Burch. l. ii. — ³ Burch. Ms. arch. Vat. sign. dum. 104. l. ii. — ⁴ Pet. Delp. l. iv. Ep. xxviii.

¹ Burchardi Codicem mendosum nactum fuisse annalistam oportet; neque enim recte chronologiæ congruit dies xxiv Februarii anni hujus cum die Dominica composita; cum anno eodem littera D. Dominicalis esset, quæ proinde diem xxiv Februarii cum feria III componebat. Quare reformanda est lectio juxta Burchardum editionis Eecardi in cop. Historie. tom. II, col. 2066: « Eodem die (xxiv Februarii, ut ex contextu liquet) rex Franciæ intravit civitatem Neapolitanam et hospitatus est in castro Capuano ». Sed re diligentius discussa, Codicem utrumque vitii aliquid continere credo; singulisque pensatis arbitror, Vaticani Codicis lectionem Eecardianam sinceriorum esse, quamquam in Notis numeralibus mendæ aliquid præfert. Venisse enim Neapolim die xxii Februarii Carolum regem scribit, qui tunc Venetiis Chronicon suum de bello illo Caroli scribebat, Sanutus: dies vero illa, ut optime Codex Vaticanus adnotat, in Dominicam incidit. Ita ergo legendum: « Die xxii hujus mensis, die Dominica ».

Falli vero Burchardum suspicor scribentem arcem Ovi a rege Ferdinando cum suis occupatam, quo tempore Carolus urbem Neapolis victor intravit. Rex enim Ferdinandus urbe Capua egressus, cum cives Gallis sese dedissent, Neapolim præpropere accurrit; sed portas urbis clausas offendit; admontusque simul est urbem nomine regis Gallie tenere. Quare abire coactus, treme cœnscens, Ischiam concessit. Hæc Sanutus.

Eodem Sanuto teste, fœdus de quo annalista hic mem. 14, die xxxi Martii sancitum fuit.

lorum rex multa et magna brevi confecit. A Domino factum est illud et est mirabile in oculis nostris. De ipso enim per quemdam virum Dei Amasia regi Iuda dictum fuisse legimus : *Si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus ; Dei est enim et adjuvare et in fugam convertere.* Rarissimum sane exemplum, ut quis regnum adipiscatur alterius sine ulla fere sanguinis effusione. Vale ex Fontebono die XXI Martii MDCXCV .

10. Septima ¹ Martii die Neapolitana arx Gallo regi pactione militari tradita, ac decima quinta ² castrum Ovi munitissimum ei deditum, aufugiente in Lenariam insulam Ferdinando rege, ac paulo post tradita arx Cajetana a praesidiariis auro victis. Quibus victoriis cumulatius Francorum rex cum ad reliquas arces, Brundisiam nimirum, Mantiam, Turpian, Rhegium excurrere, necnon Lenaria Ferdinandum pellere debuisset, ut iis in suam potestatem redactis votum de restituenda Orienti religione munusculum persolveret, in quo quidem gloriae et laborum socios alios reges habiturus erat, juvenili lenitate ad agendas tabulas se convertit, ut narrat Burchardus ³ : « XV. inquit, Martii, Dominica II Quadragesimae, castrum Ovi Neapolitanum regi Franciae se submitit, et factae sunt coram ipso rege per suos tragœdiæ sive comœdiæ de papa, Romanorum et Hispaniarum regibus, ac Venetiarum et Mediolanensium ducibus liga et confœderatione, simul collusorie, et more Gallico derisorie ». Nec minus ab eo Gallisque Christianæ rei illud est, cum garriren ex Neapolitano regno in Græciam contra Turcas crucis signa illaturos, fictaque prodigia de sepulchro Dominico Gallicis armis recuperando spargerent quæ narrat Burchardus : « Romæ, inquit, fama statim, (nimirum post deditam Capuam, fuit regem ipsum in camera quietis suæ in nocte in dicta civitate horribilem vocem bina vice audivisse, capsam unam de illis, quas in camera sua habebat, ex se ipsa apertam fuisse, et vexillum quoddam in ea existens se erexisse regi, propterea incurrisse ad regnum suum non reversurum, nisi rehabilita Terra Sancta et sepulchro Domini ». Jactabantur hæc ad deludendos fideles, qui amplificatam Christi religionem cupiebant, ne Gallicis armis sine impietatis nota se opponerent, qua arte nonnullos Gallos reges maximo conscientiae rerumque suarum damno usos, increpitosque a Romanis Pontificibus, ac Deum in eos exemplum edidisse vidimus supra.

11. Hanc vero artem accusat in Carolo Comineus ⁴, politicumque hoc commentum ut pessimum damnat, cum arcana cordis, quamvis altissimis tenebris abdita, divino oculo omnes animorum sinus penetranti pateant, neque humano fœco

æterna sapientia deludi queat. Uti vero Galli ad religiosam in Turcas militiam se comparaverint perstringit, dum ipsos ludis et comessionibus veluti votorum omnium compotes se dedidisse conqueritur ⁵. Jactatæ porro ab iis de Turcica tyrannide delenda voces rapidisque victoriis peragrata Italia tantum terrorem Turcis intulerunt, ut nonnulli eorum profani sacerdotes actum de Turcico imperio vaticinarentur, ut hæc verbis refert Burchardus ⁶ : « Die XXIV hujus, (nempe Februarii, ex Constantinopoli ex juridicis mercatoribus scriptum fuit, Turcas ibidem dictum regem Franciæ multum timere, et duodecim Turcarum sacerdotes fidem Christi prædicare ». Haberi aliqua apud Saracenos vaticinia de Mahometica superstitione aliquando a Christianis exciudenda ex Gregorii XI litteris vidimus ⁷, quibus ait improbissimos homines laquam asinam Balaam prophetare posse, quamvis eos circa tempus aberrasse compertum sit. Præclare autem a Carolo Francorum rege in Turcas rem geri, Græciam omnem ad Christianum cultum reduci potuisse, refert Comineus ⁸.

12. *Zizimi mors.* — Perstringunt præterea nonnulli Venetos, Turcico corruptos auro, operam dedisse, ut veneno Zizimus necaretur : alii autem Alexandrum Pontificem carpunt ⁹, qui Zizimum lento labo infectum Gallo regi tradiderit. Verum ipsum ex intemperantia lethalem morbum contraxisse refert Burchardus ⁶ sic inquit : « Feria quarta, xxv mensis Februarii, prædictus Gem, alias Zizimus, frater magni Turcæ, qui nuper regi Francorum per sanctissimum dominum nostrum ex pacto et conventionione inter eos stipulatis fuerat consignatus, in civitate Neapolitana et castro Capuano, ex esu sive potu naturæ suæ non convenienti vita est functus, ejus cadaver deinde ad instantiam et preces magni Turcæ eidem magno Turcæ cum tota defuncti familia missum est, qui propterea dicitur magnam pecuniarum summam persolvisse seu donasse, et familiam ipsam in gratiam recepisse ». Quanquam extincto Zizimo Bajazethes ingenti metu levatus, hand tamen omnino liberatus erat, cum victoriæ Caroli per Apuliam Calabriamque crebrescerent, illumque hortatore Alexandro Venetos intentatis minis compulisse, ut Neapolitanum regnum Alfonso ac Ferdinando filio contra vim Gallicam asserebant, tradit Comineus ⁷, eaque de causa Venetias transmissum Turcicum oratorem.

13. *Causæ multiplicēs odii in Gallix regem, et fœdus armorum inter principes in eum sanctum, instigante imprimis Pontifice.* — Confluxerant ⁵ etiam tunc Venetias, præter internuntium Pontificium, Romanorum atque Hispaniarum

¹ Comin. l. VII, c. 34. — ² Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104, l. II. — ³ An. Chr. 1373, num. 10. — ⁴ Comin. l. VII, c. 34. — ⁵ Fe. con. l. I, in Car. VIII. — ⁶ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104, l. II. — ⁷ Comin. l. VII, c. 35. — ⁸ Id. ib.

¹ Burch. sup. l. II. — ² Id. ib. — ³ Burch. in Diar. l. XII. — ⁴ Comin. l. VIII, c. 12.

regum, tum Mediolanensis ducis oratores pro sociali fœdere in Gallum agitando, quippe hos principes varia angebant cura : Pontifex ditiosis Pontificiæ arces injuria extortas a Carolo querebatur : Maximilianus Caesarea jura in Etruria occupata affectatumque imperium : Hispaniarum rex Siciliae ac Sardiniae insulis male metuebat : Mediolanensis principatum Mediolanensem a duce Aurelianensi, qui Astam tenebat, jure hereditario appeti pavebat. Cum vero Carolus promulgasset in Neapolitanum regnum ea potissimum de causa incurrere, ut e propinquo in Turcam copias mitteret, Veneti antequam in Gallum armorum fœdus inirent, illum de Turcica expeditione non verborum inanum jactantia, nil aliud quam Christianorum Orientalium strages paritura, sed re ipsa gerenda pertenturant, ac Philippo ¹ Comineo Gallico oratori proposuerunt in totus Maximilianum Caesarem ac Ferdinandum Hispaniarum reges adductum iri, tum Italiam bellicos sumptus suppeditaturam, divisa ex aequo in omnes oneris portione : Neapolitanam vero litem ita diremptum iri, ut assentiente Pontifice Alfonsus Ferdinandusve annum vectigal Gallo regi penderet, illique fidem addiceret : praeterea Gallus tres arces insignes in eo regno retenturus, ex quibus bellum conficeret in Turcas, aliquæ vero Apuliae urbes traderentur Venetis, qui Gallo regi ingentem vim auri ad faciendos in sacram militiam sumptus persolverent : tum centum triremes instructuros. Ingentia erant haec promissa, quibus subvectus Francorum rex Constantinopolitanum imperium, ejus hereditario jure ex despotæ Moreæ cessione parto potiri se jactabat, perdomare, Christoque subjicere potuisset : neque enim Hungariae, Bohemiae, Poloniae aliique reges in tam praeclearo opere deluturi videbantur, doletque Comineus ² pacta adeo honorifica utiliaque a Carolo admissa tunc non fuisse.

14. Cum itaque pateret a Gallo Turcicum bellum negligi, atque a Comineo quaererentur diffugia, objecere illi Veneti, Carolum regem Christianae reipublicae lucum fecisse, bellique Turcici specie Florentinorum ac Pontificis invasisse urbes, necnon Mediolanensem principatum a duce Aurelianensi affectari, nec pati velle, ut Italia inani de religione amplificanda figmento delusa Gallicae servituti subjiceretur : atque ideo fœdus in eum sancitum est ³ Venetiis promulgatumque Dominica Palmarum : de quo haec habet Burchardus ⁴ : « IV Aprilis nuntiatum est in Urbe ligam inter sanctissimum dominum nostrum papam, serenissimos Maximilianum Romanorum et Hispaniarum reges, et Venetiarum et Mediolani duces pro communi Christia-

norum beneficio et cura, ac totius Italiae quiete Venetiis conclusam esse et approbatam ». Addit Roma duodecimo Aprilis die in Ecclesia S. Petri eam armorum societatem divulgatam, honestatam vero triplici splendido velamine de Christiano imperio adversus Turcicas irruptiones defendendo, vindicanda oppressa Italia, necnon mutua ope tuendis principatum juribus sibi a Veneto duce significatum tradit Comineus ⁵.

15. Missus porro est ab Alexandro in Germaniam episcopus Concordiensis, ut Maximilianum in Carolum Francorum regem conciliaret, jussus conqueri expugnatum injuria a Gallis Neapolitanum regnum, commonitum ut staret juri, sententiamque Pontificiam acciperet : proposita fuisse pericula impendentia a Turcis, si Italiam bello civili implicaret : legatum jam ad ipsum Franciscum cardinalem S. Eustachii, repulsamque, ac duas illum arces ditiosis Pontificiæ extorsisse : Zizimum in ejus custodia periisse : magno rei Christianae damno revocatos ab Africano bello Hispaniae reges : recuperatam vero a Ferdinando rege Neapolitani regni partem, ac, si Germani accedant fœderi in Gallos sancito, restitulis in pristinum statum rebus, florentissimam expeditionem in Turcas instructum iri :

« Venerabili fratri Leonello episcopo Concordiensi, referendario nostro domestico, ad charissimum in Christo filium nostrum Maximilianum Romanorum regem illustrem, ac universam et singula provincias, terras et loca Germaniae sacro Romano imperio subjecta, nostro et Apostolicae Sedis cum plena potestate legati de latere nuntio et oratori, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Licet potestatis plenitudo desuper nobis concessa sit, et universi gregis Dominici, divina disponente elementia, curam habeamus, finem tamen humanae possibilitatis excedere non valentes, considerantesque quod circa singula per nosmetipsos Apostolicae servitutis debitum absolvere non possumus, nonnumquam viros electos scientia et dignitate praeditos ac virtute conspicuos in sollicitudinis partem assumimus, ut, ipsis vices nostras supplementibus, ministerium nobis commissum, favente pietate superna, facilius et salubrius exequamur. Sane considerantes quot et quanta claræ memoriae Romanorum imperatores semper Augusti, praecipui hujus sanctissimae Sedis advocati et defensores, caeterique inclytæ nationis Germanicae principes, et ipsa denique tota Germanica natio pro eorum summa bonitate et singulari erga Sedem ipsam et Romanam Ecclesiam devotione adversus libertatis Ecclesiasticae, et terrarum Patrimonii B. Petri oppressores semper, dum opus fuit, etiam sponte sua nullis laboribus, nullis

¹ Comin. l. VII, c. 15. — ² Id. ib. — ³ Eod. c. 15, s. dell. Guicciar. l. II. — ⁴ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 101. Guicciar. l. II.

⁵ Com. l. VII, c. 13. Mex. l. VII. Bull. secr. p. 350.

periculis nullisve expensis parcendo effecerint; ac indubie sperantes charissimum in Christo filium nostrum Maximilianum eorumdem Romanorum regem illustrem, aliosque ipsius Germanicæ nationis principes, ipsamque Germanicam nationem more progenitorum suorum longe majora hæc tempestate, urgente præsertim tanta et tam evidenti, nedum Romana Ecclesiæ adeo oppressæ, sed totius reipublicæ Christianæ necessitate, cum omni fervore libentissime et promptissimis animis esse facturos, ac opportuna et necessaria adversus ejusdem Romanæ Ecclesiæ ac terrarum illius oppressores et occupatores, ac pacis et quietis Italiæ turbatores præsidia allaturos decrevimus pro debito nostro hujusmodi nostras et Romanæ Ecclesiæ, et Italiæ, imo totius reipublicæ Christianæ necessitates præfato Maximiliano regi, præcipuo ejusdem Romanæ Ecclesiæ advocato atque defensori, cæterisque principibus dicte nationis Germaniæ peculiaribus et devotissimis hujus sanctissimæ Sedis filiis significare, ut rebus in discrimine positis providere et opportune consulere possint, nosque una cum eis et aliis Catholicis regibus et principibus, pacatis omnibus, generali et pernecessaria contra præfatos Turcos, Christi nominis hostes, Christianum sanguinem silientes, prout nostri semper fuit, post nostram ad summi Apostolatus, divina favente clementia, assumptionem, desiderii, pro fidei Catholicæ exaltatione, et reipublicæ Christianæ gloria, ipsorumque hostium depressione intendere valeamus.

16. « Cum superiori anno charissimus in Christo filius noster Carolus Francorum rex Christianissimus cum maximo exercitu terra marique Italiam, ut regnum nostrum Siciliæ circa pliarum, quod est speciale patrimonium B. Petri sibi vendicaret, ingrederetur, nosque, prout ex pastoralis officii debito tenebamur, aperte cognoscentes quot et quanta mala, pericula, caedes hominum, depopulationes, incendia, et alia quam plurima damna, quæ bellorum furor parit et producit: nedum ipsi Siciliæ regno, et aliis Romanæ Ecclesiæ terris, universæque Italiæ, sed toti reipublicæ Christianæ ex causis de se manifestissime nobis essent provenitura, prout postmodum experientia rerum magistra edocuit, præfatum Carolum regem diversis litteris et nuntiis congruo quidem tempore paterna charitate hortati et exhortati fuissimus et movissimus, ut ab hujusmodi gravissimo et Christianæ religioni perniciosissimo bello abstineret, viam sibi justitiæ, si quam super dicto Siciliæ regno sibi competere putaret, offerentes, commemorantesque grandia ex ipsis perditis Turchis nobis et universæ reipublicæ Christianæ imminentiæ pericula, quæ Christianorum viribus ex bellis inter eos vigentibus debilitatis proculdubio subsequerentur, et deinde

cum omnino propositum suum prosequi decrevisset, paterna monita nostra non audiens, credentes eum de novo optimis rationibus ad pacem et concordiam amplectendam inducere posse, de venerabilium fratrum nostrorum S.R.E. cardinalium consilio, dilectum filium nostrum Franciscum S. Eustachii diaconum cardinalem, legatum de latere nostro, ad præfatum Carolum regem ad persuadendum sibi pacem et concordiam commemorandumque nefandissima mala et pericula ex hujusmodi bello, ut prædiximus provenitura, suisque etiam juribus, si qua in dicto Siciliæ regno sibi competere putaret, audiendis et intelligendis duxissemus destinandum, ipseque cardinalis libenter onus hujusmodi pro tam communi bono suscepisset, sequæ ad ipsum regem, non sine magnis laboribus et incommodis contulisset, tandem rex ipse forsitan aliquorum potius dissensionem, quam pacis amicitiam desiderantium consilio et persuasionibus ductus, præfatum cardinalem tunc legatum super hoc omni cum humanitate sæpe et sapius instantem nedum audire, sed ne quidem videre, et ut ad majestatem suam accederet, permittere voluit, non sine maxima hujus sanctissimæ Sedis, cujus auctoritatem et dignitatem rex ipse, prout sperabamus, suorum more progenitorum observare debuisset, ignominia, utraque progrediens atque Urbem sacro Apostolorum sanguine dedicatam summa annonæ penuria laborantem cum toto suo exercitu, non sine gravissimo nostro et totius Romanæ Ecclesiæ ac curiæ nostræ dispendio et periculo, ingressus, et per aliquot dies in dicta Urbe permanens, antequam dictam Urbem exiret, Zizimum sullanum, Turcorum tyranni fratrem, qui apud nos et hanc sanctam Sedem, prout conveniebat, in tutissimum Christianorum præsidium servabatur, ac duas ex potioribus nostris et ejusdem Ecclesiæ arcibus extorquens, et demum ad ipsum Siciliæ regnum se transferens, illud vi occupavit, expulso inde legitimo possessore, regnumque ipsum ab ipsa Romana Ecclesia, cui auctore Domino præsidemus, recognoscente, peritque tunc in manibus suis prædictus sultanus, ex cujus obitu perdidit Christiana religio opportunum contra Turcorum in Christianos effrenatam rabiem remedium, compluraque alia mala et detrimenta passa est, quæ duximus prætermittenda. Et cum præfatus Carolus rex regnum ipsum Siciliæ exiens, dimissa tamen in eo non parva sui exercitus parte, versus Galliam se conferret, charissimus in Christo filius noster Ferdinandus ejusdem regni rex illustris a majori regnicolarum parte vocatus magnam ipsius Siciliæ regni partem statim recuperavit, occupantibus tamen adhuc Gallis quantum ipsius regni arces, civitates, terras atque loca non sine maximo regni et regnicolarum damno et detrimento, et cum præmissorum occasione, nedum

regnum ipsum et alia Romanae Ecclesiae terra, sed universa Italia, et etiam civitates atque loca eidem Romano imperio subjecta sint plurimum consumpta, devastata et afflicta, ac maxima damna et detrimenta ab ipsis Gallis, etiam aliquas alias arcas in ipsa Italia extra dictum regnum occupantibus et detinentibus, illata, passa fuerint, et in dies patiantur, et nisi de celeri remedio occurratur, sit formidandum, ne majora damna, nedum ipsi Italia, sed toti reipublica Christiana subsequantur, ipsique perfidi Turci debilitatis Christianorum viribus, et tot disensionibus occasione hujus belli etiam extra ipsam Italiam vigentibus, et parati illi Italiam invadere, et illam vel aliquam ejus partem, quod Deus avertat, suae dirissimae tyrannidi subjicere moliantur, nos volentes, prout tenemur, tot et tantis malis occurrere, ac desiderantes compositis rebus ipsis, ad dictam pernecessariam et generalem expeditionem devenire, quodque Christiani principes non in seipos, sed adversus infideles eorum arma convertant, prout jam charissimi in Christo filii nostri Ferdinandus rex et Elizabeth regina Castellae et Legionis illustres adversus infideles Africae se facturos proposuerant, qui jam copissent, nisi hujusmodi nostrae et Romanae Ecclesiae turbationes eos retraxissent, quod quibuscumque Catholicis molestissimum profecto esse debet, sperantesque quod praefatus Maximilianus rex, ad quem id maxime spectat, se huic sancto et optimo desiderio nostro promptissimum exhibebit, et cum ad hujusmodi necessitates explicandas, ipsumque Maximilianum regem hortandum et requirendum oratorem et nuntium nostrum transmittere decreverimus, ad fraternitatem tuam, quam magnitudine consilii, doctrinae claritate, exemplaribus vita et moribus, eximia quoque integritate, probitate, fidelitate ac praecipua prudentia comprobatum habemus, in cujus affectibus geritur, prout firmiter tenemus, sedare discordias, justitiae terminos colere, ac errantes ad viam reducere veritatis, mentem nostram polissime convertentes, sumentesque in Domino fiduciam specialem, quod ea, quae tibi duxerimus committenda, gratia tibi assistente divina, circumspecte, juste et fideliter tua pervigili et exactissima diligentia adimplere curabis, te ad praefatum Maximilianum regem, ac universa et singula provincias, terras atque loca ejusdem Germaniae sacro Romano imperio subjecta, tanquam pacis angelum, ac virtutum ministrum, ad Dei laudem ac praefatae Ecclesiae statum et honorem, nostrum et ejusdem Sedis nuntium et oratorem, cum plena potestate legati de latere, in praesentiarum provide duximus destinandum, ut inter caetera praefatum Maximilianum regem, caeterosque ejusdem Germaniae principes, nostros et ejusdem sanctissimae Sedis devotissimos filios, nostro et ejusdem Ecclesiae

nominiibus hortaris ad suadendum, ac opportune providendum cum praefato Carolo rege, ut regnum ipsum Siciliae, Italianque, et alia per eum et gentes suas loca occupata in pristinum statum restituat, reponat et plenarie reintegret, pacemque et concordiam cum praefato Ferdinando rege, aliisque Catholicis regibus et principibus, necnon ejusdem Italiae potentatibus amplectatur et amplexam foveat ac observet: et si forsitan facere differret, seu recusaret, ac in suo proposito animo indurato vellet perseverare, ipse Maximilianus rex cum caeteris ejusdem Germaniae principibus defensionem regni Siciliae et Romanae Ecclesiae, ac Italiae praedictorum, prout tenentur et debent, omnino cunctis posthabitis, suscipiant, et alios Catholicos reges et principes ad id etiam omni studio et diligentia inducant, ut deinde rebus pacatis possimus insimul ad dictam generalem contra ipsos perfidos Turcos expeditionem devenire, in qua nedum nostras, et ejusdem Romanae Ecclesiae facultates, sed personam propriam offerimus, et etiam, ubi opus fuerit, exponemus, etiam proprium sanguinem effundendo, dantes tibi harum serie plenam, liberam et omnimodam facultatem, potestatem et auctoritatem omnia et singula faciendi, gerendi, mandandi et exequendi, quae in praemissis et circa ea necessaria quomodolibet et opportuna fore cognoveris, ac mandantes quibuscumque personis Ecclesiasticis et saecularibus, etiamsi archiepiscopali, episcopali, vel quavis alia Ecclesiastica seu mundana praefulgeant dignitate, in virtute sanctae obedientiae, et sub poenis per te statuendis, ut tibi in cunctis hujusmodi negotium concernentibus pareant efficaciter et intendant, omni exceptione et dilatione cessante etc. Dat. Romae apud S. Petrum an. Incarnationis Dominicae mccccxv, VII kal. Novembris, Pontificatus nostri anno IV ».

17. *Ferdinandus et Elizabetha, specie Turcicae expeditionis, incitantur ad depellendos Gallos de regno Neapolitano.* — Quod ad Hispaniae reges ab Africano bello revocatos attinet, adversabatur Ferdinandus rex Hispaniae Gallis, ne regno Neapolitano polirentur, quod contenderet Alfonso regem in adulterinum filium transfundere non potuisse Neapolitani regni jura et Aragonio sceptro conjungenda, urgebatque Ferdinandum et Elisabetham Hispaniae reges Alexander, ne Gallos Neapolitanarum rerum potiri paterentur, intentavitque anathema Neapolitani regni clientibus, qui Gallis studerent: quod hisdem Hispaniae regibus exposuit¹, ut eos ad revocandum Ferdinandum Aragonium in regnum Neapolitanum excitaret: eo quippe restituto, sacrum bellum in Turcas facilius posse reintegrari dicebat.

¹ Lab. VII. Bull. ser. p. 254.

« Ad futuram rei memoriam.

« In suprema militantis Ecclesiae specula Romanus Pontifex constitutus ex injuncto sibi desuper Apostolicae servitutis officio ad ea intendere compellitur, per quae adversus occupatores terrarum et honorum Romanae Ecclesiae, ac turbatores pacis et quietis reipublicae Christianae opportunis remediis provideatur. Dudum siquidem charissimum in Christo filium nostrum Carolum Francorum regem illustrem paterna charitate saepenumero requisivimus, et etiam monuimus, ut a belli per eum adversus regnum Siciliae citra pharum, quod est speciale Patrimonium B. Petri, inchoati prosecutione, ac etiam ab occupatione ipsius regni, et arcis nostrae Ostiensis aliarumque terrarum Romanae Ecclesiae, necnon perturbatione pacis et quietis Italiae desistere vellet, et deinde eum praefatus rex requisitionibus et monitionibus nostris paternis minime parere curasset, et ad reprimendos ejusdem conatus, et ut ab aliena occupatione, atque ejusdem Romanae Ecclesiae offensione desisteret, subsidio aliorum Catholicorum regum et principum opus esset; nos charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum regem, et charissimam in Christo filiam nostram Elisabeth reginam Castellae, Legionis, Aragonum et Siciliae ultra pharum illustres hortati fuimus, et in Domino requisivimus adversus praefatum Carolum regem bellum, utpote pro jurium Romanae Ecclesiae, et libertatis Ecclesiasticae defensione, ac totius reipublicae Christianae quiete, justum movere et persequi deberent, donec ipse rex Franciae Siciliae regnum citra pharum, et arcem nostram Ostiensem, ac alias Romanae Ecclesiae terras hujusmodi in pristinum statum reposuisset, restituisset et plenarie reintegrasset; ut deinde rebus omnibus pacatis, alicui generali et pernecessariae expeditioni contra perfidos Turcos, Christiani nominis hostes, Christianum sanguinem continuo sistentes, cum ipsorum Ferdinandi regis et Elisabeth reginae, qui semper omni conatu pro orthodoxae fidei Catholicae exaltatione, et infidelium depressione adversus ipsos infideles pugnare, et arma sua convertere consueverunt, ac confederatorum nostrorum, ipsiusque regis Franciae, caeterorumque Catholicorum regum et principum auxilio, prout nostri semper fuit desiderii, providere possemus.

18. « Cum autem cupiamus Ferdinandum regem et Elisabeth reginam, qui ut Catholicos reges et principes, ac hujus sanctissimae Sedis devotissimos filios decet, bellum promptissimo animo susceperunt, interim a quibuscumque impedimentis et molestiis tutos et liberos esse, nos volentes desuper opportune providere, omnibus et singulis personis tam Ecclesiasticis quam saecularibus, etiam quacumque archiepiscopali, episcopali, regali, reginali, seu quavis

alia Ecclesiastica vel mundana dignitate fulgentibus, ac communitatibus et universitatibus quibuscumque sub excommunicationis, ac suarum dignitatum etiam regalium et feudorum, quae a nobis et Romana, ac quibusvis aliis Ecclesiis in feudum vel emphyteosim, aut quemvis alium titulum recognoscunt, et inhabilitatis ad alia in posterum obtinenda, ac interdicti in communitates et universitates hujusmodi latae sententiae poenis, quas eo ipso, si contrafecerint, incurrisse noscentur, in virtute sanctae obedientiae districtae praecipiendo mandamus, ne contra praefatos Ferdinandum regem et Elisabeth reginam, durante hujusmodi belli prosecutione, praefato regi Franciae auxilium, consilium vel favorem directe vel indirecte quovis modo quaesito colore praestare, ac etiam eosdem Ferdinandum regem et Elisabeth reginam in regnis et dominiis suis molestare, et contra eos insurgere, ac bellum movere, et aliquas dissensiones et perturbationes suscitare audeant atque praesument, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno MDCXCV, id. Septembris, Pontificatus nostri anno IV ».

19. Ita expeditionis Turcicae ostensa species est ad depellendos regno Neapolitano Gallos, qui eandem spem orbi Christiano injecerant, ipsos nimirum, confecto Neapolitano bello, arma adversus Turcas versuros. Tradit vero Ferronius ¹ a Venetorum aliorumque foederatorum oratore Carolo regi aperte denuntiatum, ut Turcicam conficeret expeditionem, ejus ostentatione Neapolitanum regnum sibi pepererat, vel illud Ferdinando restitueret; responsum ² autem a Carolo ademptum majoribus suis per vim Neapolitanum regnum, solidosque Gallos sine eorum hortatu in Turcas arma capessere, suisque auspiciis gerere. Abjecta itaque de restituenda Orienti religione cura, Christiani principes in mutuas caedes vires exercere.

20. *Carolus Neapoli recedere coactus Romae a legato recipitur, et magnam animi moderationem ostendit.* — Carolus, compositis rebus Neapolitanis, post inanes theatrales ludos, adversariorum numero territus, in Gallias redire decrevit, adducta secum parte exercitus, parte rebus omnibus male instructa in regno relicta, proximo tempore validissima auxilia pollicitus: vigesima autem Maii die, ipsum Neapoli movisse tradunt, cum prius in ea urbe sine Pontificia auctoritate Neapolitani regni insignia solemniter suscepisset, quippe Alexander promissis de conferendo illi jure beneficiario, adjecta *sine alterius damno* formula, veluti vi extorsis stare abnuil, cumque in Urbem iter tenderet Carolus, metuens Pontifex ne quae extorquerentur pactiones, Urbem Veterem primo, dein Perusium petiit, praefecto Romae

¹ Ferron. l. 1. in Car. VIII. — ² Ibid.

Sedis Apostolica legato cardinale S. Anastasia, qui venientem regem Pontificio nomine honorifice exciperet. Extat ea de re ad ipsum Diploma¹ subjectis conceptum verbis :

« Antoniotto tit. S. Praxedis presbytero cardinali S. Anastasiae nuncupato, etc.

21. « Cum ob certas causas animum nostrum moventes per aliquot dies ab ipsa Urbe, in qua cum nostra curia residemus, in praesentiarum secedere decreverimus, brevi tamen ad illam duce Domino redituri, dimissisque in ea omnibus pro curialium et aliorum ad dictam curiam in dies confluentium commoditate officiis, nos volentes interim bono et felici Urbis et curiae praedictarum regimini providere », et infra, « sperantesque quod ea, quae tibi duxerimus committenda, gratia tibi assistente divina, circumspecte, prudenter, juste et fideliter exequeris, te in Urbe praedicta ejusque territorio et districtu de venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae cardinalium consilio, nostrum et Apostolicae Sedis legatum de latere, necnon in spiritualibus et temporalibus vicarium generalem auctoritate Apostolica tenore praesentium usque ad nostrum reditum dumtaxat creamus, constituimus, et etiam deputamus, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno MDCXCV, VIII kal. Januarii, Pontificatus nostri anno III » 1. Dum porro Neapoli agebat Carolus, miraculum solitum contigisse in ea urbe referunt Gallici Annales², eum enim die Dominica, tertiae Maii, in Ecclesia principe S. Januarii nomini sacra, divinis mysteriis ingenti pompa celebratis interfuisse, ac praesentibus pluribus cardinalibus, episcopis et praesulibus Ecclesiae caput S. Januarii theca preciosissima inclusum illi ostensum fuisset, ac deinde vitrea ampulla plena illius martyris sanguine concreto, qui instar saxi induruerat, ut rex ipse virga argentea exploravit, allata, ac dein illa in altari capiti martyris esset admota, illico colliquescere ac ebullire sacer error visus est, cujus miraculi magnitudo plures admiratione perculit, id vero saepius contigisse praesules proceresque Neapolitani testati sunt.

22. Regressus Romam Carolus biduo in ea moratus, nec ob Alexandri fugam, abruptumque ab illo foedus, Italosque et reges externos in eum concitatos Urbis imperium corripuit, ut plerique

perstiterant, nec litem Alexandro de Pontificatu fraude simoniaca invaso movit, ut novarum rerum cupidi restituendae Ecclesiasticae disciplinae specie optabant. De qua animi moderatione a Carolo ostensa haec scripsit Petrus Delphinus³ : « Rediit pacificus rex Gallorum, neque jugum, ut putabatur, Romae imposuit : utinam absoluta spiritualis servitutis iugo gloriari habeat in perpetuum vera libertate, ac reformata in melius vivendi ratione dicere verius possint Romani, quam olim Judaei responderint Domino : *Semen Abrahae sumus, et nemini servimus unquam*. Reformandam gladio paulo post Urbem Romam concionator quidam magni in populo hoc nominis contestatur, (is erat Hieronymus Savonarola,) ego autem, quo mihius ejus interpretes vaticinium, posse quidem fieri arbitrator, ut reformanda sit gladio, sed gladio spiritus, quod est verbum Dei ».

23. *Iter faciens per fines Florentinorum rex Gallus magnum timorem incutit.* — Digressus Urbe Carolus Viterbium perrexit, frustra quoque Alexandro de colloquio postulato, illi, quamvis infenso adversario, Ecclesiasticas arces antea pactione sibi traditas restituit², excepta Ostia, quam Juliano cardinali S. Petri ad Vincula tanquam Ostiensi episcopo reddidit : deinde in Etruriam profectus noxias in ea traxit moras, eum finire conciliatorem antevertere hostiles insidias potuisset : Veneti vero cum metuerent, ne subacta Etruria Carolus reliquae Italiae jugum imponeret, Florentinis auxiliares copias submisere, quas cupide exceptas, urbemque egregie communitam Petrus Delphinus Augustino Barbado Venetiarum duci rescripsit³ :

24. « Urbem Florentiam omni praesidiorum genere munifissimam audio, accersitis undique multis hominum millibus, et ducibus etiam stipendiariis hujus illustrissimi domini : qui omnes per urbem vicatim distributi sunt. Plena est armorum civitas. Vici omnes lignis crassioribus, quae heri parata vidimas, per transversum muniendi, uno tantum ad regis transitum expedito relicto. Orationes et elemosinae sine intermissione continuantur, ut sperari merito queat haec conversione atque humilitate, quod potissimum telorum genus duco, liberandum facile hunc populum ». Secutae deinde sunt Senis

¹ Tab. III, Bull. sec. p. 269. — ² Petr. de prey in addition, ad Monstrelot.

¹ Petr. Delph. l. IV, Ep. XXXVII. — ² Comin. l. VII, c. 12, et l. VIII, c. 2. — ³ Petr. Delph. l. IV, Ep. XXXII.

1. Annalista deceptus ex notis chronis litterarum quas hic recitat, Antoniotto tit. S. Anastasiae cardinali demandatam hoc anno Urbem, absente Pontifice, regendam ex his ipsis litteris censet. Verum litterae istae consignatae sunt « die VIII kal. Januarii, Pontificatus anno III », additur annus MDCXCV, sed errore manifesto : neque enim annus tertius Pontificatus cum anno Christi MDCXCV, at potius cum anno Christi MDCXIV congruit. Insuper anno isto MDCXCV, Roma quidem digressus est Pontifex, sed Junio mense, Augusto dein mense iam redierat, ut ex litteris hic num. 33 in Annalibus recitatis elicitur. Litterae igitur datae Decembri mense ad Antoniotto, ut Urbem Romam, absente Pontifice, curaret, ad absentiam istam pertinere utique non possunt. Belierenda igitur haec ad priorem adventum Caroli regis in Urbem, ante superiorum expirante. Forte enim tunc Pontifex sibi metuens adventum regis opperendum sibi non arbitrabatur opportunum : quare discessum meditabatur, demandata interim regimini cura Antoniotto S. Anastasia, quamquam mutato dein consilio Pontifex ipse substitit. Quae si admittantur, ita reformanda est Epistola illius inscriptio : « Datum etc. an. MDCXIV, VIII kal. Januarii, Pontificatus etc. anno III ».

variae seditiones, quas idem auctor ita describit¹: « Exorta est Senis paulo ante seditio, clausis per triduum urbis portis, insurrexisse aiunt patritios in plebem, obruncatosque utrinque tumultuario certamine ad quadraginta viros. Inclinasse dicunt Gallos, qui Senis sunt, etc. Die vii Augusti mcdxcv ».

25. Invasit tum Florentinos major terror, cum mox accepissent Senenses Gallicum jugum subisse, unde Florentiae majores instructi sunt bellici apparatus ad Gallicam vim retundendam, tuendamque Etruscam libertatem. Quam rerum conversionem praedicto Veneto duci Petrus Delphinus significavit²: « Magna, » inquit, « cives istos incessit trepidatio, metus ingens consternatis eorum animis et conterritis tam vicino pressae libertatis, (nempe Senensium,) exemplo, commoti etenim tum suo ipsorum periculo, tum vicem fortunarum humanarum mirantur, populum potentia satis clarum tam facile cepisse fieri potestatis alienae. Gubernatorem rex in sua protectione unum e suis ducibus Senis relicturus creditur, et de hoc satis. Florentia in dies munitur magis, et militum numero et armorum multiplicium copia. Dux Urbini nudius quartus Florentiam advenit, cives aliquot coevi et aequales Petri Medicis in diversas Italiae urbes ad tempus relegati, donec regia majestas pertransierit. Florentiae die xvii Junii mcdxcv ».

26. Audito Florentinorum apparatu, Carolus rex, ne quod discrimen adiret Senis, Pisas contendit³, nec Florentiam ingressus est, de quo et aliis Florentinorum rebus plura Petrus Delphinus ad eundem ducem scribit⁴: ait enim: « Factum est tandem ut exoptavit hic populus. Abiit rex Pisas versus: profectus heri ex oppido S. Miniatis, quod inter Florentiam et Pisas medio itinere situm est. Liberata saltem ingenti facultatum ac rerum suarum detrimento, quamvis enim, si huc rex divertisset, non fuissent ullo pacto Florentini (ut existimo) Senensium more jugum accepturi, melius tamen fuit non experiri fortunam. Benedictus Deus, cujus gratia rex conversus est retrorsum, cor enim regis, sicut legimus, in manu Domini, quocumque voluerit vertet illud. Mili sane (quod et hic fatentur omnes) multum mulata ab ea, quam olim agnovi, Florentia videtur. Refert mihi in dies magis alteram Ninivem, nam sicut illa ad praedicationem Jonae, ita haec ad unius concionatoris hortamenta tota ad Deum conversa monstratur, ut facile credi possit, his munitam et vallatam spiritualibus armis felisque ecclesiis avertisse faciem regis, ne se ad turbandam, aut forte etiam devastandam accesserit. Florentiae die xxi Junii mcdxcv ».

27. Licet autem Florentini adversus Gallos

cum Pontifice et Venetis aperte conspirare non auderent, geminum tamen exercitum ad res suas tuendas amissaque recipienda contraxere, quorum statum ita exposuit¹ Petrus Delphinus: « De non resitutis adhuc arcibus, quae occupantur a rege, dominio Florentino, varia est opinio in populo, excusantibus aliis regem, quod merito sibi effugium servaverit, si a federe urgeretur: aliis contra vituperantibus et dolentibus quod non staret rex promissis. Consulat Dominus Italiae paci, etc. Florentiae die iv Julii mcdxcv ». Concepere dein graviore iras in Gallos Florentini, cum accepissent Liburniam arcem regio imperio ipsis ademptam, ac Pisanum praefectum illi impositum fuisse, deque violato foedere conquesti sunt².

28. *Prælio cruento Itali castris propulsati, sed mox a Pontifice ad spem reducuntur.* — Interea Carolus, Apennino ingenti labore superato, Fernoum octo miliarium a Parma intervallo quinta die Julii pervenit, cum foederatorum principum adversae copiae numero validiores itinera intercludere conate sunt. Promulgabat³ Carolus properare se in Gallias, ut fortissimum exercitum in Turcas colligeret, atque in reditu cum Maximiliano rege Romanorum de sacro bello colloquia facturum, sed omnia per simulationem utrinque geri videbantur, ac in contrarium conserta, atroci ad Tarrum flumen pugna fuso Christiano cruore eruperunt. Depulsi sunt castris Itali majori eorum strage quam Gallorum, siquidem ex Gallis minus ducentos, ex Italis tria millia et eo amplius desiderata Comineus⁴, qui aderat, et alii lesantur. Egregia autem bellica facinora Gallorum regem tunc edidisse, atque virtute praecipuaque sanctorum tutelarium, quorum reliquias lustrandi venerandique votum conceperat religione, maximis fuisse periculis ereptum ferunt.

29. Aliter rem describit Petrus Delphinus⁵ in litteris ad Venetorum ducem: « Perlatum est hodie Florentiam nuntius conseruisse bis manus in agro Parmensi militem vestrum cum Gallorum exercitu, caesaque secundo praelio ex utraque parte ad duo millia hominum, inter quos fuisse tum interfectos tum captos complures duces, ac primarios milites. Atrox visa est Florentinis dimicatio et longe saevior, quam pro Italico more. Suspensa videtur admodum civitas et incerta, quidnam consilii rex capturus sit, utrumne progressurus audacius, an cavens sibi Pisas versus rediturus, neque enim minorem Gallorum, quam foederis eladem fuisse affirmant, captis insuper magna ex parte jumentis ipsorum onerariis, etc. ». Confirmatam fuisse eam famam proximis diebus narrat idem auctor in litteris ad Venetum ducem missis. Eodem argumento

¹ Petr. Delph. l. iv. Ep. XLVII. — ² Ib. Ep. XXXIV. — ³ Ib. Ep. XXXV. — ⁴ Ib. Ep. XXXVI.

¹ Petr. Delph. l. iv. Ep. XXXIX. — ² Ib. Ep. XLIII. — ³ Sur. lo. v. l. II. c. 6. — ⁴ Comin. l. VIII. c. 6. Burch. l. IX. Ferron. l. I et alii. — ⁵ Petr. Delph. l. iv. Ep. XLI.

extant hæ Alexandri ad ducem ipsum data litteræ¹, tum de recepta eorundem classe Apulia, liberata Gallorum grassationibus Italia, denique de instaurandæ in Turcas cruce signatæ expeditionis concepta spe, atque expectatione concitata actæ gratiæ :

30. « Alexander papa VI dilecto filio Augustino Barbarico, duci Venetiarum.

« Tu, dilectissime fili, clamores et mœrores nostros nequaquam surda aare sub dissimulationem pertransisti, sed suasionibus hortamentisque nostris obtemperans, quamprimum nos terrore Gallico cuncta prosternente percussos almam Urbem deseruisse, Gallosque, ut reliquas strages prætermittamus, civitatem nostram Tuscanensem hostili impetu invasam cædi et occisioni crudelissime expositam pæne desolatam reliquisse intellexisti, immensis e vestigio potentiæ tuæ viribus exurgens pro nostra et ejusdem Ecclesiæ defensione devotionis tuæ solitæ vexillum explicuisti: coacto siquidem maximo robustissimoque equitum peditumque exercitu, parataque validissima classe, pro nostra illius, quæ nobilitatem tuam Christo genui matris Ecclesiæ imprimis, et consequenter Italiæ patriæ, ac sociorum defensione terra marique nullis sumptibus, nullis laboribus, nullisque periculis parcendo audentissime decertare, sicut erat licitum, justum gloriosumque putasti, pulsati sunt, quamvis non incruenta victoria, incomparabili tua tuorumque virtute invasores Ecclesiæ et occupatores Italiæ, ereptaque est eorum manibus classis tuæ armis Apulia, majoraque in dies pro reformanda stabiliendaque sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac totius Italiæ libertate et tranquillitate abs te tuisque impigerime et constantissime geri indubitata certitudine speramus.

31. « Maxima hæc sunt, dilectissime fili, gloriosissimaque ardentissima tua erga nos et hanc sanctam Sedem devotionis documenta, quæ, sicut claritate et magnitudine tua omnium corruptibilium monumentorum memoriam exsuperant, ita profecto immortalis laude, sempiternaque memoria digna sunt. Quamvis igitur hæc multoties, cum dilecto filio Hieronymo Georgio, equestris ordinis viro probatissimo, apud nos oratore tuo fidelissimo, sicut merebantur, extulerimus, ipsique injunxerimus, ut dignas tibi senatuique tuo nostro nomine gratias, existimamusque ipsum hac in re, sicuti in cæteris ei commissis solitus est, sapienter et integerrime se habuisse; nobis tamen non putavimus satisfactum esse, nisi perpetuo quoque litterarum nostrarum breviusculæ laudationis testimonio tam præclaras a te senatuque tuo res gestas æternitati commendarem, contestantes immensas nos vobis pro tot tantisque meritis et

obsequiis gratias debere: quas si unquam dabitur occasio, vobis rependere benevolentissimo animo non tardabimus. Verum quia perseverantia est illa, quæ in bonis operibus sola coronatur a Domino, nobilitatem tuam toto cordis affectu exhortamur et obsecramus in Christo, ut cunctis viribus, omni que conatu ad propulsandas turbationis Italiæ reliquias, sedulo velis intendere, ut illam in pristina dignitatis et quietis decorem amenitatemque diebus nostris, sicut vehementer optamus, tua præsertim opera restitutam videamus: quod etsi sponte tua te facturum sciamus, nolimus tamen committere, ut glorioso operi exhortatio nostra deesset, quod te senatumque tuum apud Altissimum cælesti triumpho decorabit, et in ferris immortalis fama laudatissimos reddet. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXI Augusti MDXCV, Pontificatus nostri anno III ».

32. Parte alia in Etruria Florentini, cum Gallorum res inclinasse vidissent, collectis animis ad sua oppida recipienda consurrexerunt in arma, ut scripsit Petrus Delphinus¹ ad Venetum ducem, tum ad Pontem-Saccum Gallos tumultu præsiario, a Florentinis, quibus deditioem fecerant, immaniter jugulatos contra militarem sponsonem hæc scribit: « Affirmant, inquit², concisos fuisse, ac dilaniatos omnes Gallos a militibus prædæ intentis, inventosque in occisorum visceribus aureos multos, quos singuli fere timore appropinquantis exercitus territi hauserant, quemadmodum auri avidissima suapte natura gens illa est. Florentia die VII Augusti MDXCV.

33. *Pactiones inter Gallos et Venetos utrinque spectæ.* — Pervenerat Astam incolomis Carolus, sed illum gravis cura Mediolanensis belli premebat, dux enim Aurelianensis Ludovicus, postea eonamine dictus XII, in Gallorum regum serie, a Ludovico Sfortia lacessitus, Novariam nonnullasque arces eripuerat³, ac, si victoriam persecutus esset, imparatum turbatumque metu hostem pellere principatu potuisset: sed deinde a Ludovico Sfortia, eductis suis et sociorum viribus, Novariæ obsessus⁴ in extremam rerum inopiam adductus est. Ad quem liberandum Gallorum rex urbis deditioem et concordiam iis legibus cum Sfortia pactus⁵ est, ut is Genavam Gallorum regum benedictiæ acceptam referret, duasque naves ad suppeditandos Neapolitanis arcibus commeatus instrueret. Postulati⁶ deinde Veneti de pace fuere a Gallo rege, ut Mantuanum marchionem, copiasque e regno Neapolitano revocarent, ac promulgarent federatorum numero Ferdinandum Neapolitanum non contineri, necnon Monopolim Gallis erep-

¹ Petr. Delph. l. IV. Ep. XLVII. — ² Lib. IV. Ep. XLIX. — ³ Id. ib. Sabell. Eon. 10. l. IX. — ⁴ Comin. l. VIII. c. 10. Sabell. sup. l. IX. — ⁵ Comin. c. 11. Sabell. eod. l. IX. Ferron. l. II. Sur. l. II. c. 11. — ⁶ Comin. l. VIII. c. 12. Ferron. l. II.

¹ Ext. apud Petr. Just. l. X.

tam restituerent, cui Venetiarum dux Augustinus Barbadiensis hanc pacis formulam antea propositam repetivit, ut Christiana arma in Turcas averterentur: Ferdinandum, consentiente Pontifice, Gallorum regis beneficiarium se professurum, et quinquaginta millia annua nummorum ducalium persolutorum: tum ingentem auri vim mutuandam a republica Veneta, cui propterea Brundisium, Hydruntum, Trantum oppignerarentur, representaturum: Tarentum vero duasque alias arces maritimas Carolo regi, quas antea in Italicae expeditionis procinctu petierat, ad bellum in Turcas ex iis gerendum datum iri, necnon liberum aditum ad faciendos bellicos apparatus in Venetis urbibus permitendum; regem Romanorum ex Germanicis provinciis in Turcas erupturum, Italiam omnem auxilia adjuncturam, Galloque ac Veneto conjunctis, tumultuantibus principibus Italis fraenum injectum iri: praeterea Venetam rempublicam centum triremes suis sumptibus egregie instructas Gallo regi suppeditaturam, tum subsidium terrestre quinque millium equitum Venetis stipendiis conductum iri. Haec conditiones amplissimae cum in Tabulas redactae a Philippo Comineo Gallo regi, qui tum Lugdunum pervenerat, patefactae essent, spretae¹ omnino fuerunt, gerente omnia ad libitum suum Macloviensi cardinale, qui regem suo imperio subjecerat, regeque cura rerum abjecta, ludis deliciarumque inanibus aucupis, non gerenda Turcae expeditioni amplificandaeve religioni intento (1).

34. *Gallorum res labefactatae in regno Neapolitano, tum principum ignavia, tum horrenda hinc venerea.* — Inde Gallorum in Neapolitano regno res pessum ivere; rex enim militibus, quos in Neapolitano regno reliquerat, nulla, ut erat pollicitus, auxilia remisit², et Ludovicus Sfortia dux Mediolanensis pactas triremes duas ad com meatus arcium Neapolitanarum praesidiariis inferendos, extracta de industria mora retinuit³: Ferdinandus vero Neapolitanus, qui Aenaria insula pulsus non fuerat, Venetorum, quibus Hydruntum, Trantum, Brundisium, Monopolim et alia loca pignori subjecerat, opibus, necnon Ferdinandi Siciliae et Hispaniarum auxiliis adjunctus, post plures ancipitesque pugnas Neapolim vii Julii die⁴ recuperavit.

35. Maximis etiam illum juvit praesidiis

Alexander, qui ad ipsum legatum amplissima fultum potestate Joannem, designatum episcopum Amalphanum, misit¹, ut in Neapolitano solio eum constabiliret, inque ejusdem fide populos adversus Gallos confirmaret: «Ad regnum et regem praefatos cum benedictione nostra accedens in regno praedicto juxta datam tibi a Domino prudentiam et providentiam tam publicis quam privatis rebus, sicut praesentis temporis qualitas exigit, ac necessitas dicti regni exposcit, auctoritate nostra fideliter consulas, necnon adhibitis provisionibus opportunis, debitam executionem impendi facias atque procures, mandantes quibuscumque personis Ecclesiasticis et saecularibus, etiam cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis fuerint, etiamsi archiepiscopali et episcopali dignitate praefulgeant, in virtute sanctae obedientiae, et sub poenis per te statuendis, ut tibi in cunctis praesertim, quae pacem et quietem regni, ac incolarum et habitatorum praedictorum concernent, pareant efficaciter et intendant, omni exceptione et dilacione cessante. Nos enim omnes et singulos processus, sententias, censuras et poenas, quos et quas per te vigore praesentium haberi et promulgari contigerit, et quaecumque pro tempore inde secuta, rata habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, etc. Dat. Romae apud Sanctum-Petrum anno mcdxcv, XVI kal. Septembris, Pontificatus nostri anno iii ».

36. Tantum valere in Ferdinandum Aragonensem Alexandri VI Pontificis studia, ut principis Montispenserii, cui regni gubernacula Carolus tradiderat, ignavia², ac nobilium, qui a Gallis in munus largitione sprete fuerant, quos populi, et si onerum Aragoniorum gravitate levati, mox secuti sunt³ defectione, Galli ipsi variis consumpti incommodis, nunc victores, nunc victis partas urbes eadem facilitate qua pepererant conversis studiis amiserunt, necnon stipendiariorum Helvetiorum ingentem multitudinem in reditu partim necatam, partim spoliatam ab Hispanis contra jus gentium refert Burchardus⁴, hortatore Valentino Borgia, qui illam ineunte anno ab Helvetiis injuriam matri suae, cui octo millia aureorum eriperant Romae, vindicare cupiebat. Perit etiam pars magna eorundem Gallorum, qui concurrerant ad Neapo-

¹ Comin. eod. c. 2. — ² Id. c. 13. — ³ Ferron. l. ii. — ⁴ Sur. to. v. l. ii. c. 18. Guicc. l. ii.

¹ Lih. iii. brev. secr. p. 280. — ² Comin. l. vii. c. 15. — ³ Id. c. 14. — ⁴ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 114. l. ii.

(1) Omnia quae hic narrat annalista ex puris fontibus hausta vera sunt et sincera; verum chronologicus ordo foede turbatus et corruptus est. Ita ergo illum ex Sancti historia belli Gallici restituas. Julii die vi, praelium commissum ad Tarrum, quod pro vario scriptorum studio varie describitur; Galli enim de victoria sibi plaudunt ut ex Comineo narrat annalista; Itali federati exutos a se castris Gallos affirmant, ut ex Sancto compertum est. Illud constat Gallos, hoc commisso praelio, nihil novi deinceps tentasse. Die sequenti Ferdinandus rex Neapolitanus urbem Neapolim recepit. Septembri vero mense induciae factae sunt, ut de pace tractaretur; quam demum Gallus cum Mediolanensi composuit. Veneti, in concordiam ut venirent invitati, recusarunt. Tunc Novaria Mediolanensi restituta a Gallis est.

litana lupanaria novo morbi genere, ad plectenda hominum erimina immisso, quem Itali Gallicum, Galli Neapolitanum, alii rectius luem veneream flagellumque scortatorum nuncuparunt, de quo hæc tradit Ferronius¹:

37. « Circa ea tempora Neapoli dira scabies homines invasit, cui cum pharmaca ut novo morbo quærentur multos absumpsit. Hunc morbum vane quidam dixere elephantiasim, alii lichenas, et id impetiginis genus, quod accepto osculo mentum venaretur, a Caïo Plinio, cuius et Cornelius Celsus plures species prodiderit, designatum, alii carbonem, alii ignem sacrum, alii lepræ speciem, alii inter morbos populatim aut vi astrorum aut aeris intemperie vagantes collocare, adnotantque eodem anno, quo is morbus grassari cœpit, in Romano agro Tiberim, in Bononiensi Rhenum, in Ferrariensi et Mantuano Padum, in Veneto Athesim, extra solitos limites exundasse, tantisque imbribus annum eum maduisse, ut terris undique humentibus minus mirandum sit. Estivum aerem ad eam intemperiem pervenisse calidam et humidam, quam Marcus Tullius ex Philosophorum placitis putredini corruptionique causam dare scripsit. Alii quidam inter morbos contagione polluentes adscribere, occultam et venenatam illius esse naturam voluere ».

38. Plerique ex Indis, apud quos grassatur, ab Hispanis delatum contendunt, cum iidem ex India illius remedia attulerint. Ut sit, diffusa mali pernicie, scortatores acerrimo hoc flagello a Deo vindice diverberatos, pœnarumque inventa in peccatores nova genera, cum peccandi modum non facerent, constat. Quod vero attinet ad eluviones fluminum, quibus extremo anno vexata est Italia, de iis plures auctores meminere, inter quos Petrus Delphinus hæc scripsit²: « Excessisse affirmant Romæ Tyberim suo alveo, atque in tantam altitudinem excrevisse, ut quindecim cubitis per Urbem inundatio aquarum intumuerit, cum haud exigua domorum strage, atque non solum pecorum, verum etiam hominum pernicie. Nunquam altius inundasse et majore damno dicitur, cum per sex et triginta horas sine intermissione, quarta videlicet quintaque hujus mensis, creverit. Quis non timebit te, o Rex gentium? quod non potuerunt paulo ante Gallorum tormenta durissima, tu ad ostendam potentiam tuam in momento, in icu oculi, mollissimo elemento et dejecisti homines et tecta diruisti: quid si aperneris cataractas in celo, ut fluctus tui super nos transeant, ut singuli dicamus: *Abyssus vallavit me, pelagus operuit caput meum?* Averte, quæsumus, iram tuam a nobis, et esto placabilis super nequitia populi tui, Domine Deus. Vale. Florentiæ die XIX

Decembris MCDXCV ». Consentit Burchardus, qui solemnem supplicationem ab Alexandro institutam Dominica tertia Adventus, quæ in decimam tertiam Decembris diem inciderat, cum extra ripas in Urbem Tyberis effusus esset, preces ad placandam divinam iram, ritusque servatos describit.

39. *Maximiliani imperatoris sanctio in blasphemos.* — Eodem tempore, quo in Italia lues venerea grassata est, etiam in Germania scortatorum afflixit, atque a piis existimatum est eam pestem ad blasphemorum in ganeis et lupanaribus lascivientium coercendam licentiam divinitus immissam, adeo ut Maximilianus Cæsar novo casu percitus hanc sanctionem³ in blasphemos ediderit:

« Maximilianus, divina favente clementia, Romanorum rex semper Augustus, etc. omnibus et singulis nostri et sacri Romani imperii subditis, etc.

« Quoniam Dei præceptum, et dieli prædecessoris nostri (nimirum Justiniani) Constitutio, admonitio, sanctio, et pœna apud plerosque, prohi dolor! in oblivionem et contemptum venit, et multifariam transgreditur, ideo nos pro imperiali nostro officio cum et imperii electoribus, principibus, statibus et universo ordine in istis publicis imperii comitiis Wormatiæ congregatis prædicta delicta, (scilicet blasphema verba), dolenti animo perpendentes, et ob oculos ponentes quam graviter illis offendatur Deus et creator noster, hominumque animæ propter hujusmodi blasphema verba indignæ efficiantur, misericordia Dei in æternum spoliandæ, et quod antehac propter talia delicta famas et terræmotus et pestilentiæ, aliæque plagæ in orbe terrarum factæ sint, et adhuc nostris temporibus (ut manifestum est) cum tales, tum aliæ multæ variæque plagæ ac pœnæ fiunt, præsertim novus ille et gravissimus hominum morbus nostris diebus exortus, quem vulgo malum Francicum vocant, post hominum memoriam inauditus, sæpe grassetur, quæ nos justissimæ Dei iræ merito debent admonere, hæc, inquam, perpendentes, quia omne nobis est studium et oratio, ut Dei inveniamus placationem, ad majestatis ejus gloriam et hominum salutem, præhabita matura deliberatione, omnes et singulos nostros et imperii subjectos, universosque Christi fideles hortamur ac jubemus, quatenus hujusmodi blasphema et impia delicta abstinendo fugiatis, et Dei timorem in sensibus accipiatis, et ejus mandatis devote obediatis, quo misericordiam Dei sustineatis, nec in prædictas pœnas incidatis.

40. « Igitur statuimus, ordinamus et volumus districte præcipiendo, si quis cujuscunque dignitatis, status aut conditionis sit, sanctis-

¹ Sabell. Enn. 10. l. ix. Ferron. l. ii. — ² Lib. iv. Ep. LXXII., ad Bernardinum priorem Claustr.

³ Ext. apud Dolgast. to. ii. Const. imperial. in Maxim. p. 110.

simum Dei nomen inaniter adhibuerit, aut blasphemata verba et sacramenta de Deo juraverit, aut per sanctissimam Christi passionem, vulnera, membra, et his proxima verba juraverit, aut per Dei genitricem Mariam semper virginem, Deique sanctos, ut hujus blasphemiae nempe rei sequentibus poenis sine omni gratia subjiciantur. Nempe si ex praecipitantia, et per calorem irae, aut ebrietate, aut simili aliquo casu incogitantur fiat, tale delictum una marcha auri puri, cujus dimidia pars nostrae et imperii camerae, altera dimidia domino, in cujus jurisdictione perpetratum fuit, irremissibiliter luan: qui autem praedictam mulctam non sunt solvendo, ex arbitrio iudicis, in cujus jurisdictione deprehensi sunt, puniantur. Si vero constet hujusmodi blasphemias et delicta temerarie facta esse, si patratores sunt homines nobiles, nec prius ob hujusmodi impia verba deprehensi, aut condemnati fuerunt, ut fiant ipso facto infames, neque ad ulla amplius nobilium placita vel officia admitti debeant. Si vero contingat eos iterato in tale crimen impingere, ut secundum qualitatem delicti in corpore irremissibiliter puniantur.

41. « Quod si patratores sunt interioris conditionis, ut ab iudicibus, in quorum jurisdictione et imperio commiserunt, secundum qualitatem delicti in corpore irremissibiliter puniantur. Postremo, ut omnes, qui superius memorata delicta a patratore committi audiverint, nec illis contradixerint, aut eos culpaverint, sed subtercelest, et iudicibus, in quorum jurisdictione hujusmodi facta sunt, aut eorum vices gerentibus non deferant, similiter omnes iudices et magistratus, qui hujusmodi delinquentes in sua jurisdictione scienter retinent ac tolerant, ut earundem poenarum, quas diximus, cum transgressoribus rei et culpabiles animadversiones sustineant. Quapropter omnibus et singulis praecipiendo mandamus per gratiam viventis Dei, per uniuscujusque fidem, qua tenemini nobis et imperio, quatenus huic nostrae admonitioni, constitutioni, et ordinationi obediatis, eamque exequamini, et passim per nostras et vestras ditiones publicari faciatis, et tam vestros subditos, quam peregrinos eidem parere districte jubeatis: delinquentes autem et transgressores praedictis poenis rigide coerceatis, nullius hominis habito respectu, si et iram Dei, et a nobis sancitam poenam vultis evitare. Quae igitur nostrae placuerunt majestati ad effectum perducere nitimini, ut et sententiae nostrae executio, et nobis fiat beneplacitum. Datum, et regii nostri sigilli appensione obsignatum Wormatiae, vii die mensis Augusti, anno a Nativitate Christi mcdxcv, regnorum nostrum Romani x, et Hungarici vi ».

42. *Insigne divini amoris prodigium in pia virgineula.* — Hoc anno cum divina justitia

novo supplicii genere impudicitiae deditos pletereret, in pia virgineula insigne divini amoris prodigium edidit, ut haec publicis Tabulis tunc consignata Monumenta¹ docent: « In Christi nomine. Amen. Ad laudem et gloriam summi et immortalis Dei protectoris et actoris fidei Catholicae, et omnium infidelium et haereticorum confusionem: notum sit cuilibet legenti, vel praesentium scripturam audienti, qualiter de anno Nativitatis Domini nostri Jesu Christi mcdxcv, in nobili civitate Cremæ diocesis Placentinae, in domo cujusdam nobilis viri, et civis Cremensis appellati Joannes Francisci Perdelles de parochia S. Jacobi dictae civitatis Cremæ in Italia, est quaedam devota et sancta virgo plena virtutibus, et sanctis operibus, nuncupata soror Stephana de Quintianis, de castro nuncupato de Lyunsi novi diocesis Brixienensis, tertii habitus Ordinis S. Dominici patriarchae Praedicatorum, cui post innumeras et maximas revelationes divinas omnipotens Deus qualibet sexta feria communicat omnia mysteria passionis Domini nostri Jesu Christi modo quo sequitur. Nam primo facta aurora, ut comprehendi potest per ipsius virginis sermonem, rapta in spiritu tentatur a diabolo variis modis, et maxime circa fidem sanctam et fortitudinem virium, dicens quod non poterit sustinere tantam passionem, et quod quaerat vanam gloriam, dicens: Tot homines ad te videndum accedent, et cupis quod dicant te esse sanctam, et hoc durat horae spatio dimidiae, cui tentationi viriliter virgo resistens in extasi loquitur intelligibiliter, respondens cuicumque impugnationi, et divino auxilio praevalet. Deinde ligatur cum manibus supra caput insolubilibus ligaminibus et invisibilibus compedibus, sicut Christus ad columnam, et sic flagellatur invisibiliter, ut potest comprehendi per motus exteriores, cum moveatur per totum corpus ad dimidiam horam exceptis pedibus et manibus, quae manent immobiles, ac si ligatae essent chordis realibus ad columnam, et multi astantium fecerunt experientiam, si quomodo possent remove unum brachium ab altero, et nunquam fuit possibile, licet summopere conarentur, ino non fuit possibile, ut possent commovere unum digitum, manens sic ligata quasi spatio unius horae in tot afflictionibus et tormentis cum lamentis et suspiriis piis, quae cor humanum nec excogitare posset ac intelligere, nisi corporalibus oculis videret, neque etiam videns lingua humana explicare posset ad plenum. Deinde intervallo facto dimidiae horae, Christus Jesus apparet ei, sicut comprehendi potest per gestus devotos ac verba sancta, qui eam confortat et exhortatur ad tolerantiam passionis, offerens sacratissimam suam passionem, cum ipsa

¹ Exl. apud Henric. Just.

in tali extasi posita devote respondere solet: Domine, non sum digna passione tua, sed semper fiat voluntas tua, et hoc dicto ligatur cum manibus supra pectus etiam ligaminibus insolubilibus, ut supra, sicut stabat ligatus Christus coram Pilato. Postea aperit manum dexteram quasi capiens arundinem, stringens postea illam immobiliter. Deinde stans in contemplatione Jesus Christus offert sibi coronam spineam, et ipsa respondet cum magna humilitate et laetitia: Domine mi, dona mihi eam, et sic eam cum magna reverentia et devotione recipit coronam spineam, cum tanta poena et dolore, tormento et tremore, quod lingua stridores et motus corporales, contractus nervorum etiam calamo non posset explicare, et sic ad quartale unius horae manet in sudoribus visibilibus a capite usque ad pedes semper piis lamentationibus: et sic postea remanet immobilis rapta in spiritu, in quo raptu si frons tangeretur cum filo levissime, vel quacumque alia parva re, ut saepe expertum est, statim redeunt dolores et lamenta propter punctiones spinarum, id est, dolorum, quos Christus ex punctationibus spinarum sustinuit. Deinde dissolvitur et per dimidiam horam manet in contemplatione, non in extasi, in quo tempore certat ratio cum sensualitate, expectans portationem sanctae crucis loquens sibi ipsi: O pauperentia, noli timere: respice tuum principem, qui lotus a capite usque ad pedes sanguinolentus fuit. Si te taedet supplicium, respice primum, dimitte rationem superare sensualitatem. Postea videt crucem, et oculis immobilibus et fixis stat versus crucem, dicens: O magnam redemptionem: O redemptionem humanam! O salutiferam crucem, tanto tempore te desideravi. Deinde erigit se versus crucem, et cum magna devotione et laetitia amplectitur et osculatur ipsam crucem invisibilem sicut presentem. Postea visibiliter brachium dextrum extenditur et figitur, sicut si manus esset fixa realiter cum clavo materiali, et immobiliter, et statim videntur nervi extensi, et venae tumentes, et manus fiunt nigrae, et sicut tingeretur manus realiter cum clavo materiali, illa clamat terribiliter et lachrymis piis lamentatur. Deinde simili modo extenduntur sibi pedes unus super alium, dexter super sinistram, tamen supra suam longitudinem naturalem, et in fractu pedum totum corpus movetur deorsum, exceptis manibus, quae restant immobiles penitus in locis, ubi fuerunt inclavatae, ac si essent veri clavi ferrei, et pedem dextrum positum supra sinistram, apparet quaedam rubedo quantitatis ictus unius mallei: et cum inclavatur manus sinistra emittit clamorem cum lamentis magnis, sicut dictum est in elevatione primae manus, et quando inclavantur pedes, facit similes clamores, et hoc facto manet immobilis in cruce in modum Jesu Christi

crucifixi. Et facto brevi spatio videtur quod bibat spongiam aceti et fellis, et iterum facto brevi intervallo videtur emittere spiritum cum tremore. Deinde manet immobilis per aliquod spatium temporis, et postea facit magnas commotiones cum clamoribus et lamentationibus quasi percutiatur cum lancea. Deinde remanet quasi mortua, et totum tempus, quod in cruce consumitur, est quasi una hora, semper stans expansis manibus, et pede supra pedem posito cum rubedine in medio et tumefactione nervorum, ut supra dictum est, postea dissolvitur primo sibi manus dextera, secundo manus sinistra, et ultimo sibi dissolvuntur pedes, et in dissolutione cujuscumque praedictorum videtur pati maximos dolores. Postea secundum quod comprehenditur per gestus exteriores et verba ejus apparet ei Jesus Christus, cui gratias agit maximas pro dono suae passionis, commendans se Jesu Christo multum devote, et postea commendat ei statum Ecclesiasticum, et praecipue statum Praedicatorum, ut oves eis commissae bene gubernentur, et singulariter oral pro Ordine, etc ». Adjuncta testium nomina praeterimus.

43. *Thomas eximius concionator tertii Ordinis S. Francisci sanctitate floret.* — Floruit etiam hoc tempore opinione sanctitatis Thomas eximius concionator tertii Ordinis S. Francisci, de ejus vaticiniis haec memorat Petrus Delphinus¹ in litteris ad Dominicum Maurocenum procuratorem S. Marci: « Audivi ego miranda de isto vate, quae prophético spiritu repletum fuisse praeter hanc etiam prophetiam aptissime demonstrant: evangelizante illo apud Camerinum, et palam una cum populo etiam loci principem arguente, constitnerat secum tyrannus, minime terens publicam increpationem, virum Dei incendio atque igne consumere, quod cum nemine sibi referente divinitus ei revelatum fuisset, continuo arreptis prunis ardentibus, atque in manicam tunicae depositis, principem adiit, eique ostendit quod minime ignem formidaret, qui eum illa etiam tunica ad ipsum detulisset. Accipe et aliud, quod Annalibus palatii Florentini annotatum accepi. Ingressus aliquando propheta iste Florentiam per eam portam, quae ad Faventiam ducit, offendit juxta illam duos ludo aleae insistentes, ex quibus cum alterum, amissa pecunia, blasphemantem audisset, durius in illum inveli cepit. Impatiens iste ac debacchanti similis, mox in se arguentis faciem pugnum intorsit. Haec accepta contumelia, vir Dei, confestim caelesti afflatus numine, praedixisse impio illi dicitur, futurum aliquando Florentiae praetorem, Zulium de Cola nomine, qui illatam sibi injuriam vindicaret. Elapso decennio, cum de more praetor alienigena

¹ Petr. Delph. l. iv. Ep. XLII.

eiusdem nominis magistratum iniisset, tentus quodam die ab apparitoribus, atque ad prætorum adductus est. eumque nullius recentioris culpæ sibi essent conscius, succurrit illi tandem vaticinium hominis Dei, quem percusserat pugno impie: interrogato prætoris nomine, cum Zulium de Cola appellari cognovisset, enarravit ei rei olim gesta seriem, confessus se Dei voluntate in manus ipsius incidisse, ut veteris piaculi reatum novo supplicio deleret. Quod et factum est, nam prætoris ejusdem jussu manus ei continuo præcisa est, qua admiserat facinus. Hujusmodi sane homines maximi faciendos esse duco, qui Spiritu sancto inspirati locuti sunt, potentes in opere et sermone, qui enim spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei, quod si filii et hæredes. Vale. Florentiæ die xi Julii MCDXCV ».

44. *Joannis regis Lusitani et Alfonsi Neapolitani obitus.* — Obiit hoc anno Joannes Lusitaniæ rex ¹, amplificati apud Afros imperii, propagatæque Christianæ apud Æthiopas Occidentales religionis gloria clarus, quam ipsum fœdasse crudelitate Cominens accusat ²: excusat tamen orbem Osorius, ac propinquorum cædes necessitati ascribit: « Attulit, inquit, ille quidem multis viris nobilibus necem, et principes etiam sibi conjunctos interfecit, quos animadvertibat aut parum obsequentes esse, aut perniciem in illum machinari, sed id nisi fecisset, neque regiam dignitatem tueri neque vilam conservare potuisset »; magnus dein exornat laudibus: « Tanta, inquit, erat illius animi magnitudo, ut quamvis corpore in patria consisteret, mente tamen orbem terrarum peragraret, nullaque animo frequenter agigaret, eaque moliretur, quæ, si non fuisset immatura morte sublatus, nomen illius clarissimum reddere potuissent ». Et infra: « Populi non tam illum ut regem verebantur, quam ut parentem amabant, eorum enim commodis animo patrio consulere: hæc aulem illius sententia merito laudari solet, cum diceret sibi non tam propositum esse, ut operis hominum ad aurum quærendum abuteretur, quam ut aurum quæreret, ut opibus suis hominum inopiam sublevaret. Cum accepisset esse volucrem, quæ rostro peclus dilacerat, ut pullos serpentum morsibus exanimatos sanguine suo profuso in vitam revocet, ejusdem volucris imaginem suis insignibus adjungendam curavit, ut ostenderet se esse paratum pro suorum salute sanguinem suum profundere. Ex omnibus tamen virtutibus, quibus illum præditum fuisse commemorant, nulla fuit admirabilior singulari quodam pietatis et religionis studio, quo mirifice flagrabat, nunquam enim eum neque turbulenta negotia, neque conjurationes

contra illum factæ, neque malorum omnium tempestates a rebus divinis summa cum religione procurandis abstraxerunt ».

45. Plura molitus erat ³, ut in Georgium filium notum sceptrum Lusitanum transferret (nam Alfonsus ex Leonora regina susceptus in adolescentiæ flore incitato equo decurrens in terram projectus allisusque obierat ⁴) atque ab Alexandro oratoris opera institerat, ut idem Georgius Apostolica auctoritate justorum natalium dignitate juris fictione donatus regno idoneus renuntiaretur, sed cum id sine Emmanuelle ducis Visensis injuria, cui ex Lusitaniæ præscripto regnum debebatur, fieri non posset, illique acriter Isabella regina Emmanuelle consanguinitate conjuncta resisteret, repulsam passus, tandem cum vitæ finis adesset, quo mors vanis consiliis velum detrahere solet, Emmanuel, cujus fratrem natu maximum sua manu in convivio interfecerat ⁵, uti jura decreverant, testamento successorem reliquit, sacrisque omnibus, quæ ad expiandum animum pertinebant, rite procuratus, virtutis et pietatis insigne specimen dedit. Emmanuel vero, regno inito, cujus insigne vigesima septima Octobris, exacto ætatis vigesimo sexto anno accepit ⁶, Georgii Costæ Lusitani cardinalis opera fidem suam publice Alexandro Pontifici, uti Christianum decebat principem, præstitit, « pollicitus », inquit Osorius ⁷, « fidem per omne vitæ spatium erga sanctam Romanam Ecclesiam summo studio retenturum, et pro illius sanctitate, quoties opus ita fuisset, pugnaturum ». Nec modo a pietate, verum a clementia duxit regni auspicia Emmanuel; Judæos enim, qui Joanne rege libertatem amiserant, quod temporis flexu constituto inopia impediti exire Lusitania non potuissent, liberos esse jussit, oblatumque ab ipsis magnum argenti pondus respuit: « Statuebat enim », addit auctor « gentem illam beneficiis ad studium Christianæ pietatis alligere ».

46. Eodem anno Alfonsus Neapolitanus olim rex ⁸, de quo sæpe antea, regno profugus, dum illud a Ferdinando filio recuperabatur, Messanæ in Sicilia apud Olivetanos monachos calculi doloribus gravissimis extinctus est decima octava Novembris, cum elemosynis ac precibus, necnon singulari in adversis tolerandis patientia anteactæ vitæ scilicet expiasset.

47. *Ximenius Toletanus rerum gestarum magnitudine clarissimus.* — Eodem anno Franciscus Ximenius, gestarum postea rerum magnitudine clarissimus, in archiepiscopatu Toletano successit cardinali Mendoza defuncto, qui Ferdinando et Elizabeth consuluerat, ut medio-eris conditionis hominem, modo aliis integra-

¹ Jo. Baros. dec. 4. Asiae l. III. c. 42. Oser. l. 1. Sur. to. v. l. II. c. 45. — ² Comin. l. VIII. c. 17.

³ Sur. to. v. l. 1. c. 29. — ⁴ Oser. l. 1. — ⁵ Comin. sup. c. 17. — ⁶ Jo. Baros. dec. 4. l. IV. c. 1. — ⁷ Oser. l. 1. — ⁸ Comin. l. VII. c. 11. Sur. to. v. l. II. c. 48 et alii.

tis, prudentiæ, gravitatis et doctrinæ dotibus præditus esset, ad eam dignitatem exherent: floruerat Ximenius inter Minoritas doctrinæ et sanctitatis opinione, præcipuaque inter eos, qui S. Francisci disciplinam in pristinum nitorem restitutam colebant, munera gesserat, optaratque in Africam ad Evangelium Saracenis S. Francisci exemplo inferendum proficisci; sed ejusdam sanctæ mulieris vaticinio ab eo consilio revocatum refert Gomesius¹: «Ardebat, inquit, Ximenius miro quodam desiderio transmarinis hominibus Christum annuntiandi, paratus supplicia et mortem subire. At quoniam per viros religiosos certior factus fuerat feminam Ordinis sui cultricem ex his quas vulgo beatas vocant ibidem esse vitæ et morum sanctitate claram, et quæ divorum præsentia sæpenumero frui crederetur, captato extemplo feminæ colloquio ad eam rem, quam animo conceperat, ejus sententiam prius requisivit. Deterruit hominem vates mulier, et ut a proposito desisteret effecit; servari enim eum ad res maximas perficienda dicebat, in quibus graviora certamina sustinenda forent, quam si inter barbaras et Punicas nationes versaretur: retardatus beatæ dictis sententiam mutavit». Profectus in Castellam Elisabethæ reginæ pietissimæ gratissimus fuit, quam impulit, ut a delectis censoribus religiosam disciplinam, quæ fædissime obsoleverat in omnibus monasteriis tam virorum quam fœminarum instaurari regio studio emiteretur. Creatus archiepiscopus magno animi robore pietatis Christianæ splendorem suæ diocesi restituere aggressus est, ut ait Gomesius: «Nullam sane aut sumptuosi aut magnifici apparatus rationem per id tempus habere nec unquam habiturus videbatur, non frequentis familiæ, non pretiosæ suppellectilis, quin præscam illam sanctorum patrum frugalitatem cum Francisci sui humilitate conjungere visus est; nam asello, quo solebat, vehebatur, monachis sui Ordinis assectantibus, autibat pedibus, non argento mensam, non aulaeis parietes ornabat: totum porro annuum censum statuerat ita parti ut ex parte dimidia præsentibus egenorum necessitatibus subveniretur, reliqua vero, deductis cum familiæ, tum pontificatus necessariis sumptibus, in opera publica, quæ religionis cultui provehendo, juvantisque sacrarum litterarum studiis necessaria essent, impenderetur. Totum ergo semissem pauperum usibus destinatum Joanni Cardennæ Burgensi viro theologo et antiqui moris homini, quem piis præfecerat largitionibus unica syngrapha decrevit, nulla expensi ratione deferenda, in egenos distribuendum».

48. Remisit deinde ex illo vitæ genere Ximenius, atque ab æmulis in invidiam fuit adductus: sed Pontificis maximi imperio, cui minus

obedientem esse religio erat, id illum fecisse ostendit Gomesius in medium prolato Apostolico hoc Diplomate.

«Alexander papa VI dilecto filio Francisco electo Toletano.

«Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Sancta et universalis Ecclesia sic, ut te ignorare non putamus, ad instar cœlestis Jerusalem multis ac diversis decoratur ornatibus, in quibus, sicut in excessu pravariando peccatur, ita in defectu nimirum declinando erratur. Grata est Deo et laudabilis cujuslibet status concedens observantia, et propterea quicumque, præsertim prælati Ecclesiæ sicut in moribus ita in habitu et incessu studere debent, ne nimio fastu superbi, neve nimia abiectione supersticiosi esse videantur, cum ulroque auctoritas Ecclesiasticæ disciplinæ vilescat. Eam ob rem hortamur te, ut postquam te sancta Sedes Apostolica de inferiori statu ad archiepiscopalem dignitatem evexit, quemadmodum te in inferiori conscientia secundum Deum vivere intelligimus, de quo plurimum gaudemus, ita extrinsecus juxta decorem status tui, habitu scilicet, familia, et cæteris ad dignitatis decorem convenientibus te habere et observare coneris. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xv Decembris MDCXCV, Pontificatus nostri anno iv».

49. Pontificiæ auctoritati paruisse Ximenium, et divitias æque ac paupertatem passum refert Gomesius, cum enim spendor vitæ magnum habeat momentum apud vulgus, quod vano rerum apparatu duci consuevit; ad vindicandam a contemptu publicæ personæ dignitatem, ita cultus exteri amplitudinem sibi ascivit, ut cum magnificentissime et molliter stratos lectos haberet, in nuda tamen humo cubare sæpe deprehensus sit, quæ ex eodem Gomesio repetenda visa sunt: «Holosericæ, inquit, veste superinduebatur et pretiosis pellibus, sed præcipue leucophæis, quod vesti scilicet Franciscanæ concolores essent, utebatur. Longo post tempore, dum reipublicæ gubernandæ præesset, Beltranum Metinensem, regium apud novum orbem senatorem, vestem illi obtulisse aiunt rarissimis pellibus ornatam ex animalibus transmarinis, quæ tribus ducatorum aureorum millibus aestimabatur, retinuit quidem illam Ximenius domi per aliquot dies, ne videretur offerentem contemnere, sed paulo post ad Beltranum remisit morbi prætextu, quo postremo laboravit, quasi sibi parum commodus eo tempore ejusmodi cultus et necessarius esset. Mirum quiddam in illis pellibus fuisse traditur, nam si quando explicabantur, aut quovis modo agitantur, quæ totum opplebat locum, lectos item sericis et purpureis stragulis ornatos, cum tamen ille Franciscanæ regulæ ad ultimum

¹ Gomes. de reb. gestis Ximen. l. 1.

usque spiritum observantissimus fuerit, et sindones lineas semper respuerit, et saepe a ministris deprehensus sit, mollibus culeitris et pretiosis pannis e lecto ablatis, in nudis tabulis, aut humi somnum carpere». Haec de Ximeno, quem cardinalia dignitate ornatum et cruce-

signatum in Africam pro Christi circumferendo nomine exercitum ductantem, necnon ob magnam Maurorum multitudinem tractatam ad fidem, aliaque praecclare gesta illustratum fuisse visuri sumus.

ALEXANDRI VI ANNUS 4. — CHRISTI 1496.

1. *Fœdus armorum Romæ promulgatum adversus regem Carolum.* — Anno excurrentis sæculi nonagesimo sexto supra mille quadringentos, Indictione decima quarta, bellis Neapolitano regno ardente exitiis, cum Ferdinandus Alfonsi demortui filius Pontificis Venetorumque viribus suffultus, Carolique regis Francorum duces illud inter se ferro et flammis partirentur, ac novæ e Gallia in Italiam eruptura procellæ signa minacia emicarent, Alexander papa ad augendas suas partes, distinendumque novis curis Carolum Francorum regem, ad mutuum armorum fœdus cum Maximiliano Romanorum, et Ferdinando Castellæ regibus, ac Venetis duceque Mediolanensi antea firmatum pellexit, ac Julio mense exeunte, solemniter promulgavit, ut narrat Burchardus,¹ sic inquit:

2. « Dominica ultima mensis Julii, sanctissimus dominus noster, paratus more solito in similibus equitationibus, ab omnibus reverendissimis dominis cardinalibus associatus, equitavit ad Ecclesiam B. Mariæ de Populo, in qua reverendus pater dominus Bartholomæus archiepiscopus Cusentinus celebravit missam solemnem de Spiritu sancto absque aliqua commemoratione, pro eo quod serenissimus rex Angliæ ligam inter papam, Romanorum et Hispaniarum reges, Venetorum et Mediolani cives diu publicatam, nuper etiam ipse inivit. Missa finita, antequam papa benediceret, dominus Hadrianus de Corneto clericus camerae Apostolicæ in cappa sua consueta pede papæ osculato, et indulgentiis absque benedictione habitis, ascendit pulpitem, et fecit orationem convenientem:

deinde publicavit plenarias indulgentias per papam interessentibus concessas. Post hæc dicto *Te Deum laudamus*; papa dixit: *Pater noster*, et versiculos et orationem, et dedit benedictionem solemnem, prout etiam alias in publicatione dictæ ligæ fecerat, et rediit ad palatium suum ordine quo venerat ».

3. *Carvajal cardinalis legatus ad Cæsarem, et intentatæ Carolo regi censuræ.* — Expectabatur interea ut Maximilianus Romanorum rex in Italiam superatis Alpibus descenderet,² a Pontifice, Ludovico Sfortia duce Mediolanensi, ac Venetis, ut ferunt, exitus, ad Gallicam vim Germanicis armis infringendam; pervaserat enim fama ingentem a Carolo rege terra marique confici expeditionem, quam Itali fœderati omni ope promovebant: quæ lamen Gallorum consilia mora consenuere³, ut videbimus. Honestatis autem et decoris plena erat Maximiliani in Italiam adventus causa, cum ad augustale insigne instituto veteri accipiendum accessisse præ se ferret: quam ob causam refert Joannes Burchardus, Alexandrum papam, mense Julio ineunte, legationis Apostolicæ munus Bernardino Carvajali tit. S. Crucis in Jerusalem presbytero cardinali injunxisse, suisque Monumentis mandavit Pontificium Diploma, quo amplissimæ prærogativæ in legatum ipsum ab Alexandro collatæ fuerunt³:

« Dilecto filio Bernardino tit. S. Crucis in Jerusalem presbytero cardinali, ad charissimum in Christo filium nostrum Maximilianum Romanorum regem illustrem ad partes Italiæ venientem, et Germaniam, ac quaecumque ipsius Ita-

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 107. l. 11.

² Burch. eod. l. 11. Sabell. Enn. 10. l. 19. Guic. l. 111. Jovinus l. 14. Mutus l. 33. Bizar. l. 16 et alii. — ³ Burch. ubi sup. — Lib. VII. Bull. secr. p. 397.

liae, et alia etiam extra ipsam Italiam, ad quae te forsitan declinare contigerit, loca, nostro et Apostolicae Sedis legato, salutem, etc.

4. « Intelligentes nuper ex litteris charissimi in Christo filii nostri Maximiliani Romanorum regis illustris, se personaliter cum exercitu suo in Italiam, Deo adjuvante, descendere velle, ut ipsius Italiae tot bellorum turbinibus quassata opportune consulere, et Romanam Ecclesiam, cujus advocatus atque defensor existit, per Gallos et alios eis adherentes, adhuc majorem regni Siciliae citra pharum, quod est speciale Patrimonium B. Petri, partem, necnon arcem nostram Ostiensem vi occupantes, in suis juribus et libertate plurimum lesam, ac etiam jura sacri Romani imperii, per ipsos Gallos oppressa et violata, restituere et reintegrare, ac imperialis celsitudinis dignitatem, ejusdemque imperii Romani coronam de manibus nostris suscipere possit, nec aliquid se omissurum, quod ad nostram, et ejusdem Romanae Ecclesiae protectionem, et ipsius Italiae salutem pertineret, ac considerantes ob dissensiones et bellorum turbines hac tempestate in ipsa Italia vigentes, quorum occasione vires et potentia Christianorum debilitantur, reipublicae Christianae propter perditos Turchos Christi nominis hostes acerrimos, et Christianum sanguinem continue sitientes, nec aliud molientes quam quod omnia Christianorum dominia (quod Deus avertat) suae tyrannidi et spurcissimae sectae subicere possint, maxima imminere pericula nec facile obviari posse, nisi bella et dissensiones hujusmodi cessent, sitque inter Christianos reges et principes aliosque potentatus vera pax et concordia, et propterea considerantes quantum expediat nedum ipsi Italiae, sed toti reipublicae Christianae, ut in ipsa Italia bella cessent, pax et concordia vigeant et perseverent, quod subsidio praefati regis hujus sanctissimae Sedis devotissimi filii fieri posse speramus, dignum et conveniens esse existimantes, ut etiam praefati regis, in defensionem Romanae Ecclesiae, et pro ipsius Italiae pace et quiete venientis, personam condignis honoribus prosequamur, de tua circumspectionis industria, quem potentem opere pariter et sermone in magnis expertum, et arduis comprobatum, eximia probitate et fidelitate, maturitate consilii, morum elegantia, litterarum scientia, et aliis grandium virtutum donis, quibus personam tuam illarum largitor Altissimus insignivit polentem cognovimus, in cujus affectu geritur, prout firmiter tenemus, fluctuantes turbines, et inter se dissidentes, quoscumque ad pacis amentem reducere, sumentes in Domino fiduciam specialem, ac sperantes quod ea, quae eidem circumspectioni tuae, cujus praesentia nobis pro ineumbentibus Romanae Ecclesiae continue oneribus summe perutili pro tam celebris boni consecutione voliva in praesentiarum carere

compellimur, duxerimus committenda, tua exactissima et pervigili diligentia adimplere curabis, habita super iis cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem sanctae Romanae Ecclesiae cardinalibus deliberatione matura, te ad ipsum regem ad partes ejus Italiae venientem ac Germaniam, et quaecumque ipsius Italiae et alia etiam extra ipsam Italiam, ad quae te declinare contigerit, loca, tanquam pacis angelum nostro et hujus Romanae Ecclesiae nominibus ad ipsam Italiam pacificandum, ejusque quieti et saluti una cum praefato rege intendendum provide duximus destinandum firma spe fiduciaque conceptis, quod inspirante pacifico regum Rege, qui de mundo ascensus ad Patrem pacem jure quodam haereditario nobis reliquit in terris, fomenta dissensionum et bellorum quaecumque mota extinguere, et salutaris concordiae ac inestimabile pacis bonum producere modis omnibus procurabis, et ipso Domino assistente efficies, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno MCDXCVI, pridie non. Julii, Pontificatus nostri anno IV ».

5. Instructus praeterea est auctoritate legatus¹, ut Carolo Francorum regi censuras Ecclesiasticas intentaret, ni bello Italico abstineret :

« Alexander, etc. Ut praemissa facilius, commodius et liberius, prout tanta res exigit, exequi valeas, tibi charissimum in Christo filium nostrum Carolum Francorum regem illustrem, si adhuc enim gentibus armigeris ad peramplius Italiam molestandam venire, seu mittere vellet, sibi que directe vel indirecte quovis modo adherentes, ac ad id auxilium, consilium vel favorem praestantes sub sententiis, censuris et poenis Ecclesiasticis, de quibus tibi videbitur expedire, ut ab hujusmodi molestationibus omnino desistere, et arma deponere, ipsamque Italiam in sua pace et quiete dimittere, ac per ipsum regem vel nomine suo defenta et occupata restituere et relaxare debeat, auctoritate nostra monendi et requirendi, et si (quod absit) desistere nollent, contra eos ad declarationem procedendi, ac inter ipsum Carolum regem aliosque reges, duces, principes et potentatus invicem dissidentes, ac illis adherentes, complices et sequaces eorundem super quibuscumque discordiis, differentiis ac bellis urgentibus, et quae esse possent inter eos quibuscumque juribus, actionibus, occasionibus, seu modis quomocumque et qualitercumque nostro et Ecclesiae nominibus tractandi, et componendi, ac indicendi sub spe pacis et concordiae trenguas et inducias quascumque temporales, necnon pacem et concordiam, etiam perpetuo duraturas », et infra, « plenam, liberam et omnimodam auctoritate Apostolica tenore praesentium concedimus facultatem, potestatem et auctoritatem, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Do-

¹ Lib. Bull. secr. p. 387.

minicae mcdxcvi, pridie non. Julii, Pontificatus nostri anno iv ».

6. *Ritus a Cæsare observandi, cum ferrea corona redimitur.* — Profectum ad Maximilianum regem cardinalem legatum habitumque honorifice, rege ad illius ex equo desiliente prospectum, eumque complexu perhumaniter recipiente, tradit Burchardus, additque in eo congressu legati crucem a dextris, enses vero Cæsaris a sinistris fuisse collocatos, se vero ad Romanorum regem missum, ut sacris ritibus, qui peragendi erant, præset: tum rituum, qui in conferendæ ferreæ coronæ celebritate servandi sunt, formulam ita describit¹:

« Prædictus rex sive imperator se transferat Mediolanum ad Ecclesiam D. Ambrosii extra dictam Ecclesiam in loco, ubi est columna marmorea erecta, et ibi debet esse liber missalis, qui debet esse in manibus minus ex comitibus de Inglesio et antiquioribus, et ibi dictus comes recipiat sacramentum super Evangelio ab ipso imperatore jurante sancta Dei Evangelia et in præjudicium animæ suæ, quod erit devotus et fidelis Christianus, et pro posse suo conservabit et augmentabit fidem Catholicam et sanctam Ecclesiam Domini nostri Jesu Christi. Præstito juramento prædictus imperator, sive rex amplectitur ambobus brachiis prædictam columnam marmoream erectam in signum totius Italiæ, et sicut illa columna est recta, ita justitia sit recta in ipso imperatore. Postea dictus comes accipiat eum reverentia unam crucem in manibus, supra quam sit imago Domini nostri Jesu Christi, et ante ipsam crucem imperator flexis genibus devotus osculatur pedes Crucifixi. Hoc facto, prædictus comes cum cruce in manibus antecedens imperatorem et ipsum ducit intra Ecclesiam D. Ambrosii. Imperator flectit genua et osculatur crucem. His peractis, denuo ipse comes accipit crucem in manibus, et præcedit imperatorem, et eum introducit in chorum, et ducit ipsum ad altare majus, et ibi flectit genua ad infimum altaris, et sic stando ipse comes levat ipsi imperatori de capite coronam, et eam deponit super altare divi Ambrosii, et ibi est paratus reverendissimus dominus archiepiscopus Mediolanensis, qui facit officium ipsi imperatori, prout moris est, et in fine prædictus comes imponat prædicto imperatori coronam ferream, quæ Mediolani gubernatur. His expeditis, duo nobiles parentelæ de Contis induti cottis albis super vestimentis eorum, et cum reverentia accipiunt in eorum brachiis dominum imperatorem, et eum portant super cathedram S. Ambrosii, et ibi sedebit, et sedendo confirmat privilegia ipsis comitibus de Inglesio in totum et per totum, prout jacent, et de ipsa confirmatione fit publicum Instrumentum, qua-

liter prædictus dominus imperator debite recepit coronam ferream in Mediolano. Nota quod dominus imperator non debet morari in civitate Mediolani nisi per tres dies, nisi casus infirmitatis adest, vel aliud impedimentum ».

7. *Maximiliani in Italiam adventus, et turpis ex Italia discessus.* — Decreverat Maximilianus post acceptam¹ ferream coronam in Insubria, etiam Romæ auream e Pontificis manibus capessere, eumque ab Italis, a quibus erat excitus, copiis atque subsidiario se instructum iri speraret, exiguo comitatu stipatus venerat², adeo ut factos officii causa populorum concursus pœniteret, neque Comum Mediolanumve, ubi apparatus splendide comparati erant, ingredi voluerit. Mille equites pedumque duo millia, cum Dertona recessit, secum duxisse tradit Burchardus³, adjungitque Genuam perrexisse, ac religionis ergo ostensum illi in Ecclesiæ principis sacratio catinum, quo Christus in cœna ultima usus est: « Tertia, inquit, Octobris, in sacristia Ecclesiæ metropolitanæ regi et duci (nempe Alberto Saxonie) prædictis, mihi et omnibus ibidem existentibus », et infra, « ostensus fuit catinus, sive paropsis Christi, ex quo fecit ultimam cœnam cum discipulis suis, qui inestimabilis pretii esse dicitur, longeque plus valere, quam posset per quemcumque æstimari. Est autem catinus ipse lapis smaragdus ». Cultum magnificentissime Cæsarem a Genuensibus referunt Genuenses historici⁴, ornataque⁵ in eo portu classe Pisas contendisse.

8. Vindicati fuerant in libertatem Pisani a Carolo Gallorum rege, quam adversus Florentinorum impetus tuebantur, agerrime, adventuque Maximiliani recreati in veterem Cæsaream clientelam restitui poposcerunt, Carolique regis signum marmoreum cum liliorum aureorum insigni, ut Cæsari morem gererent⁶, confregere, ponteque in Arnem dejecere, ex quorum facto inania populorum studia arguit Philippus Comineus⁷. Propulsatis vero Pisis Florentinis eductus deinde adversus Liburnum, quod tenebant Galli, exercitus, sed coorta tempestate Cæsarea classis disjecta est, necnon castra gravibus damnis affecta, adeo ut Maximilianus obsidionem solvere coactus Germaniam repetierit⁸, dissipatis ingentibus consiliis, quæ versabat animo, siquidem cum ad Florentinos pro recuperandis imperii vetustis juribus oratores misset, instaretque, ut ii fœderatorum, nempe Pontificis ipsius, Hispaniarum Angliæque regum, ducis Mediolani, Venetorumque numero accederent exponebat⁹, se pacata Italia adversus Turcas arma versurum: superiori enim anno

¹ Jovius l. iv. — ² Surit. to. v. l. ii. c. 3. — ³ Borch. ubi sup. — ⁴ Follet. l. xii. et Ang. Justin. l. v. — ⁵ Id. ib. — ⁶ Jov. l. iv. — ⁷ Coman. l. vii. c. 7. — ⁸ Sabell. Ann. 40. l. ix. Jovius l. iv. Volat. xxiii. Sup. tom. v. l. ii. c. 37. Guicci. l. ii. — ⁹ Guicci. l. iii.

¹ Borch. l. ii. p. 66.

Wormatiæ de ea re habiti ¹ fuerant solennes imperii conventus, ac plerique suaserant, ut omisso in Gallum bello, Turcicæ expeditioni conficiendæ vacaret, quippe Alexander de assiduâ in finitimas Christianorum oras excursionibus hæc refert ²: « Continuo ipsi perfidi Turchi, Christi nominis hostes, Christianorum terras et loca etiam munitissima cum validissimo exercitu invadere, et maximas incursiones ac prædas facere non cessant, prout anno superiori, quo totam Croatiam devastarunt, et quamplurimos Christianos in miserabilem servitutem redegerunt, effecerunt et adhuc de novo faciunt, totis viribus illam occupare, et suæ durissimæ tyrannidi subicere conantes. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MDCXCV, kal. Augusti, Pontificatus nostri anno II ». Quin etiam hoc anno, mense Octobri, Rhodiorum equitum princeps ad eum oratorem legavit ³, ut ipsum ad gloriosissimum pro Christo bellum suscipiendum impelleret, doceretque maximos bellicos apparatus terra marique a Bajazethe fieri, ac Turcas, sancitis inter Christianos principes fœderibus, graviores metus concepisse: tum etiam quodam vaticinio, quo ferebatur Turcicum imperium exitio proximum, sectamque Mahometis octingentesimo post anno excidendam, vehementer percussos; de qua etiam fama Rhodius magister proximo anno Alexandrum certiores fecit. Perulgatum hujusmodi apud Mahometanos de eorum superstitione aliquando abolenda vaticinium jam ante ex Gregorii XI litteris vidimus ⁴, et paulo ante repetivimus: et licet circa annorum circumscriptionem erratum fuerit, non modo a Mauris, verum a nonnullis Christianis, ut a Torquato et ab Hieronymo Savonarola, et aliis, qui sine divino instinctu conjecturis temporum momenta assequi conati sunt, tamen de nefaria eadem secta, et Antichristi imperio triumphaturam Ecclesiam ex Apocalypsis oraculis habetur, quæ multis ante Mahometis ortum sæculis edita a divina providentia Henricus Institor ⁵, et Genebrardus ⁶ observant, ne secundis impiorum hominum rebus turbarentur electi, utque eadem fallaci prosperitate reprobi confunderentur.

9. Cæterum Maximilianus ad Turcicam conficiendam expeditionem impar erat viribus, atque nummariis subsidiis, quæ etiam defuerunt ad suscipiendum augustale insigne, quo ornatus majori eum dignitate cruce signato exercitui præfuisset. Præcepit ⁷ adeo fuit illius discessus, ut legatus Apostolicus vix eundem salutare potuerit, irarumque plenum sæpius repetiisse aiunt ⁸, non venatoris habitu, ut sociorum confusus auxiliis fecerat, sed armati Cæsaris more,

omnibus imperii succinctum viribus in Italiam reversurum. Ideo autem promissa subsidia minus præstita fuerunt, cum jam Gallorum res, ad quorum infringendos conatus excitus fuerat, in Neapolitano regno corruisset, necnon Veneti et dux Mediolanensis de Pisanum imperio contrariis studiis certarent.

10. *Gallicus exercitus fœderatis Italarum armis et censuris Ecclesiasticis pressus dissolvitur.* — Quod porro ad Neapolitanas turbas attinet, gestum ¹ diu est bellum ancipiti eventu, nam Ferdinandus ad Tarentum erumpentibus ex eo Gallis inferior viribus obsidionem solvere coactus est, demum qui sæpe tumultuariis præliis hostilibusque grassationibus fractus fuerat, conjunctis cum duce Mantuano copiis, et Gonzalvi Hispani ducis celebratissimi manu suffultus, Gallos ad Atellam compulit, interclusisque commeatibus ad faciendam deditionem adegit. Inter quæ Alexander Pontifex, Veneti et Mediolanensis dux communibus stipendiis conductum exercitum adversus Gallos immisere, ejus imperium Urbini duci datum est, de quo extant litteræ ².

11. Conjunxit armis Alexander Ecclesiasticarum censurarum severitatem, ac Joanni S. Mariæ in Via-Lata diacono cardinali provinciam dedit, ut de malis, quæ Galli Neapolitano regno adversus Ferdinandum regem intulissent, publica Acta conficienda curaret, ut in eos legum Ecclesiasticarum severitas posset adhiberi ³:

« Dilecto filio Joanni S. Marci in Via-Lata diacono cardinali in regno Siciliae citra pharum nostro et A. S. L.

« Ad audientiam non sine cordis displicentia ac admiratione non parva pervenit, quod nonnulli Ecclesiarum prælati, et aliæ personæ Ecclesiasticæ, etiam in dignitatibus constitutæ, in tam religiosæ quam sæculares, qui ad pacis bonum tota mente aspirare tenentur, suorum salutis, status et honoris immemores, Dei timore postposito, in regno Siciliae citra pharum, quod est speciale Patrimonium B. Petri, scissuram et dissensionem damnabilem, ac contra charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum ejusdem regni regem illustrem, Sedemque Apostolicam, ad ejus superioritatem dictum regnum pertinet, rebellionem temerariam excitare et inducere, inductamque pertinaciter fovere, suisque falsis suggestionibus et perversis consiliis manutenere præsumperunt et præsumunt in dies, ex quo in regno prædicto scandala maxima, depopulationes, incendia, sacrilegia, furta, rapinæ, homicidia, incursiones, et alia quamplurima damna evenisse noscuntur in animarum suarum perniciem, ac regis et regni prædictorum, ac populorum dicti regni dispen-

¹ Mutius l. xxx. — ² Lib. III. Bull. secr. p. 291. — ³ Bosius p. 2. l. xv. — ⁴ Annal. to. xvi. an. 1373. num. 10. — ⁵ Heur. Instit. lr. 8. — ⁶ Genebr. in Chron. l. III. — ⁷ Guic. l. III. — ⁸ Jov. l. IV. Sur. to. v. l. IV. c. 39.

¹ Comin. l. VIII. c. 14 et 15. Ferron. in Car. VIII. l. II. Sabell. Enn. 10. l. IX. Sur. to. v. l. II. c. 28, 30 et 41 et alii. — ² Lib. VII. Bull. secr. p. 359. — ³ Ib. p. 269.

dium et detrimentum non modicum, perniciosum quoque exemplum et scandalum plurimorum. Nos igitur, quorum interest contra talium scelerum patratores, ac eorum temerarios ausus et insolentias, ne de ipsorum valeant malitia gloriari, quoad possumus, remedio opportuno occurrere, ac aliis aditum perpetrandi similia amputare, circumspeditioni tuæ, de qua in his et aliis specialiter in Domino fiduciam obtinemus, per Apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus vocatis, qui fuerint evocandi personaliter, si eorum præsentiam habere potueris, alioquin per edictum in valvis unius vel duarum Ecclesiarum circumvicinarum, de quibus tibi videbitur, affigendum, super præmissis omnibus et singulis inquiras auctoritate nostra diligentius veritatem, et quæ per inquisitionem eandem repereris veritate fulciri in publicam formam redigas, processus quoque deinde, quos super præmissis habueris, ad nos sic in publicam formam redactos, ut super eisdem maturius deliberare, et ulterius ad punitionem excessuum et delictorum hujusmodi, justitia exigente, procedere valeamus, sub tuo sigillo clausos quantocius destinare procures, contradictores per censuram Ecclesiasticam, ac alia juris opportuna remedia, appellatione postposita, compescendo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mcdxcvi, kal. Septembris, Pontificatus nostri anno v ».

12. At Gallicus exercitus et censuris Ecclesiasticis, et fœderatis Italorum armis pressus, necnon omni ex Gallia auxiliorum spe depulsus, tumultuari in duces cœpit, præliumque inire cum hostibus, ad quos etiam plures Germani descivere, detrectavit: itaque salutem pactus, et comætu libero impetrato, deditiois verba nuncupavit ea tege, ut instrumenta omnia bellica, et arces, quæ præsiidiis Gallorum tenebantur, in Ferdinandi potestatem redirent: qui vero vitam, quam armis defendere potuerant, ea pactione redimere putaverant, ab hostibus tantis incommodis sunt affecti, ut duas eorum partes morbis vel peste consumptas una cum Mompensero prorege referat Comineus ¹. Alios per Italiam vagantes omnium egenos illudentis humanæ instabilitatis fuisse spectaculum narrat Paulus Jovius.

13. Tanta porro auctus victoria Ferdinandus junior, qui jam firmato solio, ductaque in conjugem consanguinea, vacabat deliciis, atque ad summum humanæ gloriæ felicitatisque fastigium assurrexisse videbatur, repente morbo extinctus est ². Cujus mortem divinæ ultioni aliqui ascribunt, cum ille Theanensem episcopum securi percussu jussisset. Successit Ferdinando in Neapolitano regno Fridericus patruus, de quo

hæc tradit Burchardus ¹: « Feria sexta, septima Octobris, (nempe hujus anni), obiit serenissimus D. Ferdinandus Siciliæ rex Neapolitanus, in cujus locum et regnum assumptus est et successit illustrissimus dominus Fredericus de Aragonia princeps Altamuræ, dux Adriensis, regni prædicti administrator vel admirandus, Ferdinandi senioris dicti regni regis patris Ferdinandi prædicti ultimo defuncti frater germanus, cui omnipotens Deus prosperum ingressum et felicem progressum tribuere dignetur ». Præfuit idem auctor sacris ritibus in regia illius inunctione.

14. Potitus regno Fridericus, cum Galli aliquot Cajetam adhuc tenerent, qui confectas a sociis pactiones respuebant, ad eos inde disturbandos exercitum movit, et licet initio Galli nonnullis eruptionibus strenue resisterent, demum tamen spe suppetiarum animo demissi deditioem fecerunt, imposilique navi male compaginata periere, ut narrat Burchardus ²: « Sabbato, inquit, xix Novembris, facta est compositio et conventio de castro Cajetano inter serenissimum regem Neapolitanum et Gallos in arce Cajetana et prædicto castro existentes de assignando castrum et arcem hujusmodi regi libere et expedite, nisi infra quindecim dies ex tunc immediate sequentes veniret ipsis Gallis sufficiens subsidium a rege Franciæ, quo possent se contra regem Fredericum opportune tueri, et dati sunt obsides, qui lapsis diebus hujusmodi consignatis castro et civitate prædicta regi Frederico fuerunt liberati, et datus liber recessus Gallis ibidem existentibus cum bonis et rebus suis, personæ circiter trecentæ viginti, qui omnes, demptis circiter viginti, apud Terracinam, ruptis de fortuna maris lignis, sunt submersi, de quo papa habuit litteras die Veneris, secundo Decembris ante horam consistorii ».

15. Illic fuit Neapolitani belli, a Carolo Francorum rege, sacri in Turcas belli specie suscepti, funestus exitus. Non defuere etiam inter Gallos, qui de Carolo conquererentur, quod externis, necnon suis, quos discriminibus implicitos deseruerat, exitia tanta intulisset: « Varie », inquit Ferronius ³, « laudabatur reprehendebaturve. Aditum quidem paratum ab eo in Italiam magno nominis splendore, nullo regni commodo, quem si cæteri reges æmulati contendant et armis et pecuniis et hominibus, exhausturi brevi sint Galliam, Italis proceribus aliisque exteris bellum ex bello semper serentibus et augmentibus privatorum commodorum gratia. Pro tot thesauris congestis in Neapolim vitia inde satis superque relata; invecum Carolum in Neapolim victorem eum insigni illa laurea, at hostes

¹ Comin. l. VIII. c. 14. — ² Burch. l. II. Jovius l. IV. Guicc. l. III.

¹ Burch. ubi sup. to. v. l. II. c. 33. Marian. l. XXVII. c. 7. — ² Burch. Ms. arch. Vat. l. II. Sur. to. v. l. II. c. 34 et 38. Jovius l. IV. Guicc. l. III. Ferron. in Car. VIII. l. II. — ³ Ferron. ubi sup.

triumphasse, decore Gallico convulso; expugnatas eorum arces, at Francos, genus hominum optime moratum, modestissimos mores ea expeditione exuisse; dominatum eos accepisse Neapolis, at in clientelam impigisse delitiarum fastusque exteri et Campani ». At de his satis.

16. *Virginium Ursinum censuris defixis ob non servatam Sedi Apostolica fidei.* — Caterum, quamquam Neapolitanum regnum, propulsatis dejectisque Gallis, conquievit, haud tamen ditio Ecclesiastica pacata fuit¹: Alexander enim Pontifex, cum illos ad Atellam deditionem fecisse audisset, et cum aliis ducibus Virginium Ursinum in Ferdinandi regis redactum potestatem, Ferdinando mandata dedit², ne fidem illi dalem servaret, cum is jam ante a Sede Apostolica perduellionis crimine damnatus esset. Extat lata in Virginium ab Alexandro sententia³, qua illi versum est crimini, quod monitus a Pontifice ipso sæpius, ut Gallicas partes ad Pontificias tuendas desereret, nec jussis ejus, neque Cæsaris, regum Hispaniæ, ac Veneti et Mediolanensis ducum precibus flecti potuisset.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Dudum licet iniquitatis filio perditionis et alumno Virginio Ursino domicello Romano notum esset, quod et quanta gravissima mala ex adventu regis Francorum armata manu in Italiam, et ex invasione et violenta occupatione regni Siciliae citra pharum, quod est speciale Patrimonium Beati Petri, ac detentione arcis nostræ Ostiensis provenerant, propter quam occupationem, invasionem et detentionem tam rex ipse, quam omnes fautores, adhaerentes ac sibi auxilium, consilium vel favorem præstantes gravissimas censuras et pœnas, quæ in his, quæ singulis annis contra hujusmodi invasores et perturbatores dicti regni, et jurium ejusdem Romanæ Ecclesiæ in die Cœnæ Domini publicari consueverunt, incurrerant, ac ipse Virginium, qui noster et ejusdem Romanæ Ecclesiæ subditus et vassallus erat, a præstatione auxilii et favoris contra regnum prædictum abstinere teneretur, et non solum contra jura ipsius Romanæ Ecclesiæ quidquam attentare non debuisset, verum etiam eandem Romanam Ecclesiam adjuvare, eique servire subjectionis jure astringeretur et obligaretur, et secus faciendo ultra prædictas censuras et perjurii reatum, omni feudo et dominio, quod ab ipsa Romana Ecclesia obtinebat, indignum se faceret, et ab eo cadere deberet, tamen nos volentes secum benigniori officio agere, paterna moti claritate, misimus ad eum dilectum filium Vincentium electum Cupersanum, tunc cubicularium et nuntium nostrum, cum pleno et sufficienti mandato nostris et dilectorum filiorum nobilium

virorum Venetiarum et Mediolanensis ducum contoderatorum nostrorum stipendiis conducendum, hortantes eum, ut pro debito suo et servitio nostro ac Sedis Apostolicæ oblata sibi stipendia et honorificas condiciones acceptare vellet, et cum corde indurato acceptare recusasset, non cessavimus ex abundantî benignitate nostra per plures interpositas personas, et condecencia mediâ secum agere, ut eum ad amplectendum viam nostram et stipendia prædicta oblata acceptandum adduceremus, sed ipse quanto magis se rogari cernebat, tanto obstinatio-ri corde renuebat, et ulterius ad convincendum proterviam suam, et ne ullo unquam tempore aliquam excusationis materiam exquirere posset, denuo ad eum præfatum Vincentium cum pleno mandato pro sua conducta concludenda atque firmanda destinavimus, parique modo nuntios suos cum mandatis præfati Venetiarum et Mediolanensis duces, et eorum nomine sui oratores ad ipsum Virginium miserunt, requirentes et hortantes eum, ut pro communi Christianorum beneficio et salute, ac quiete totius Italiae ad hujusmodi nostra et eorum communia stipendia conduceretur, ad quod etiam alii nostri et sanctissimæ ligæ confederati, videlicet charissimi in Christo filii nostri Maximilianus Romanorum et Ferdinandus reges et Elizabeth regina Hispaniarum illustres, per eorum nuntios eundem Virginium plurimum hortati fuere, et cum surda aure et protervo animo renueret, malens ejusdem regis Francorum, dicti regni et jurium ejusdem Ecclesiæ occupatoris, stipendiis contra Ecclesiam ejusque jura servire, quam pro defensione Ecclesiæ, ad quam tenebatur, oblati stipendiis militare, gentes armigeras contra prædictum regnum in terris ejusdem Romanæ Ecclesiæ quotidie instruendo et expediendo in nostrum et ejusdem Ecclesiæ ac Sedis prædictorum contemptum et vilipendium, prædictas censuras et pœnas ac perjurii reatum incurrendo, nos volentes, prout pro conservatione jurium Romanæ Ecclesiæ ac Sedis prædictarum tenebamur, omnibus opportunis remediis providere, eidem Virginio per nostras in forma Brevis litteras sub excommunicationis latæ sententiæ, ac Ecclesiastici interdicti in omnibus terris et locis suis atque aliis, ad quæ eum et milites suos declinare contingeret, nec non rebellionis et contumaciationis omnium honorum suorum stabilium et mobilium ubicumque existentium, ac privationis omnium feudorum et statuum, quæ ab ipsa Romana Ecclesia obtinet pœnis, quas ipso facto incurreret, mandavimus, ut nihil contra prædictum regnum directe vel indirecte attentare, nec illud intrare præsumeret, neque aliquas gentes armigeras, in quibuscumque terris et locis ejusdem Romanæ Ecclesiæ facere, vel tenere a die intimati-onis litterarum prædictarum in antea, imo

¹ Burch. l. II. Volat. l. XXII. in Alex. VI. Joy. l. IV. Guic. l. III. Sabell. Eun. 19. l. IX. Sur. 60. v. l. II. c. 30. — ² Sur. sup. c. 30. Joy. ubi sup. — ³ Lib. VII. Bull. secr. p. 246 et 341.

quoscumque milites et pedites ad sua stipendia, sive sub eo militantes, infra sex dies a die intimationis hujusmodi computandos, quorum duos pro primo, duos pro secundo, et reliquos duos dies pro tertio et peremptorio termino ac monitione canonica assignavimus, a praedictis terris et locis remove penitus deberet, et praedictis militibus et pedibus sub similibus censuris et poenis ac termino et canonica monitione, ut sua stipendia nullatenus reciperent, et in regnum praedictum intrarent, et si qui recepissent, restituti ipsis stipendiis, ab eo et sua militia et obedientia, eisdemque terris et locis Ecclesiae recederent, et si secus lacerent, decrevimus et declaravimus praefatum Virginium et omnes secum militantes praedictas censuras et poenas ipso facto incurrere, terrasque omnes et loca suae ditionis, et alia, ad quae eum et milites praedictos declinare contingeret, Ecclesiastico supposita esse interdicto, eo casu absolventes et liberantes omnes et singulos subditos suos a quocumque juramento fidelitatis quo eidem Virginio astricti erant, liberosque et solutos esse decrevimus et declaravimus: omnia quoque bona, terras, oppida et dominia sua et militum suorum praedictorum camera Apostolicae confiscavimus, et confiscata esse, et pro rebellibus ejusdem Romanae Ecclesiae ipsos eo casu declaravimus, prout in eisdem litteris plenius continetur.

17. « Cum autem postmodum praefatus Vincentius tunc nuntius noster in praesentia nuntiorum dictorum confederatorum praefato Virginio quasdam alias nostras in simili forma Brevis litteras, quibus eundem Virginium ad praemissa peragenda paterne hortabamur, praesentaverit, et licet tunc et deinde saepius magna cum instantia, ut illas reciperet et juxta illarum continentiam et tenorem mandatis nostris, prout tenebatur, obtemperare deberet, omnibus quibus potuit modis requisiverit, ac etiam nuntiorum dictorum confederatorum ejusdem Virginii rebellionem et perfidiam videntes, sibi nomine dictorum confederatorum affirmaverint: quod si mandatis nostris contraveniret, ultra poenas praedictas in dictis litteris nostris monitorialibus contentas, ipsi confederati hostiliter adversus eum statumque suum cum omni eorum conatu insurgerent, tamen ipse Virginus in sui cordis duritie, Pharaonis inherendo vestigiis, peramplius perseverans, Dei timore postposito, litteras praedictas recipere recusaverit, multaque nefanda et detestabilia praesertim in lesionem honoris et dignitatis hujus sanctissimae Sedis et Apostolicae auctoritatis ac fidei nostrae contemptum publice proferre non expaverit, significans omnino contra dictum regnum, speciale, ut praediximus, Patrimonium B. Petri, militare et dicto regi Francorum adhaerere velle, nec censuras, poenas et minas hujusmodi formi-

dare ». Et infra: « Et deinde praefatus Virginus erecta cervice mala malis accumulando, et in sua erga nos et ipsam Romanam Ecclesiam rebellionem et obstinationem proterva perseverando cum Joanne, Jordano, Paulo et Bartholomaeo (de Alviano scilicet ac aliis gentibus armigeris personaliter per nostras et ejusdem Romanae Ecclesiae terras pertransiens ad dictum regnum adversus charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum ejusdem regni regem illustrem militando, contra et praeter voluntatem ac monitiones et mandata nostra hujusmodi se contulerit, praefatis Gallis adherendo, maximaque et innumerabilia damna dicto regno intulerit in grave suae ac sequacium et compliceum suorum praedictorum animarum periculum, Apostolicae auctoritatis contemptum, et jarium ejusdem Romanae Ecclesiae detrimentum, perniciosum quoque exemplum et scandalum plurimorum, etc. » Proscriptionem honorum et censuris Ecclesiasticis percussit Virginium, Joannem, Jordanum, Paulum de Ursinis, Bartholomaeum de Alviano, Carolum Ursinum Virginii natum, Camillum, Paulum et Vitellatium fratres, omni-que honore et jure exauctorat. « Datum Romae apud S. Petrum anno MDCXCVI, kal. Junii, Pontificatus nostri anno IV ».

18. *Pontificis exercitus ab Ursino profligatur.* — Haec Ferdinandus sacramentum de libero comitatu dando Ursinis, nec eorum invadenda ditione infregit, quippe (ut dictum est) Alexander Virginio Romanae Ecclesiae clienti Gallicas partes sequi vetuerat, quin potius Pontificis foederatorumque partibus adherescere jusserat, intentata oitenti contra anathematis religione, bonorumque proscriptione, quas censuras ille spreverat, et cum Joanne, Jordano, filio Paulo Ursino, et Bartholomaeo Alviano coppiis succinctus adversus Aragonios in Neapolitanum regnum penetraverat. Quem contemptum vindicaturus Alexander Ursinorum ditionem, dum in Neapolitano carcere teneretur, occupare, jurisque acerbitate uti constituit, de quo haec Burchardus¹: « Feria quinta, inquit, vigesima sexta Octobris, fuit consistorium secretum, in quo reverendissimus dominus cardinalis de Lunate creatus et publicatus fuit legatus de latere ad assistendum ad expugnationem castrorum et terrarum, oppidorum et villarum dominorum Gentilis Virginii Ursini de Aragonia, Pauli Ursini, etc. » Addit auctor illum Ecclesiastici exercitus imperium Caesari Borgiae duci Gandiae contulisse, summaque celeritate eductum ad praedam potius, quam ad pugnam, exercitum: « Feria, inquit, quarta, XXVII Octobris, reverendissimus dominus cardinalis de Lunate legatus, et dux Gandiae capitaneus cum duce Urbini, ac omnibus eorum gentibus armo-

¹ Borch. ubi sup.

rum machinis preparatoriisque exierunt Urbem ituri ad Anguillariam, et alias terras, et loca domini Gentilis Virginii Ursini : omnes successive debellarunt, expugnarunt autem et acquisiverunt sanctæ Romanæ Ecclesiæ intra vel circa unum mensem decem castra, videlicet, Anguillariam, Galeram, Bassanum, et Sutrium, Campagnanum, Formellum, Scrofaum, Cosonum, Vianum, Biedam et Trivignanum ».

19. Capto hoc extremo oppido, nempe Treboniano, omnis belli vis ad Braehianum incubuit, ubi ¹ post varias ancepsque pugnas demum a Caroli Virginii filii, e Gallia ad flagitanda auxilia reducis, collectitia manu Pontificius exercitus profligatus est, vexillis tormentisque captis, ipso duce Urbini Guidone Feltrio una cum pluribus nobilibus in hostium potestatem veniente : in eaque fuga Bernardinum Lunatum Ticinensem cardinalem ex pavore concepto adeo equum vexasse ferunt, ut ex tanta jactatione obierit, cum victores paulo ante amissa, præter Anguillariam et Trebonianum, recepere. Perculsus suorum clade Alexander, metuens ne Gallica arma ad tuendos fœderatos in Italiam alliceret, pacem, interprete Friderico Sanseverino cardinale, Ursinis dedit ² proximo ineunte anno : at Virginius pacis beneficio potiri non potuit, cum in Neapolitano carcere tunc obierit. Ob ejusmodi Italica bella Petrus Delphinus ³ hæc pie scripsit ad Petrum de Pertica monachum Camaldulensem : « Vere in ea incidimus tempora, ut pro carcere oppidum, pro paradiso eremus habenda sit. Vides ipse quantis nunc bellorum perturbationibus vexetur Italia : quocumque te verteris, armorum exaudis strepitus, ac frementium hinnitus equorum : fœdata est Barbarorum gladio Latinorum regia : omnia madent sanguine. Avertat Dominus iram suam a nobis, neque nos deserat in tempore malo, etc. Ex Fonte-Bono die xii Julii mcdxcvi ».

20. *Consilia pacis dissipata.* — Devexo autem hoc anno, cum post aliqua levia prælia in Galliæ et Hispaniæ finibus prope Narbonensem agrum atque Salsulas Hispano ereptas induciæ inter Carolum Francorum et Ferdinandum Hispanorum reges sancitæ essent ⁴, Pontifex in sacro cardinalium senatu egit ⁵ de pace inter universos Christiani imperii principes redintegranda, deque legato Apostolico in Gallias decernendo, ut Carolum ad eam amplectendam pelliceret, sed Maximilianus Romanorum rex, qui in Germaniam iter valde accelerabat, nec Turcica pro fide bella, quamvis id externa specie ostenderet, cogitabat, ne non dux Mediolanensis ea consilia dissiparunt.

21. *Decretum Concilii Florentini circa Ecclesiarum unionem Constantino Georgiæ regi trans-*

missum. — Inter hæc Constantinus Georgianorum rex Nilum monachum Ordinis S. Basilii oratorem misit ad Alexandrum, ut regium obsequium illi, veluti Christi vicee in terris gerenti, deferret ¹, ipsumque rogavit, ut Occidentales reges ad sacrum in Saracenos bellum adornandum concitaret, cum quibus ipse et Orientales Christiani arma juncturi essent : idemque vetus cum Romana Ecclesia fœdus redintegraturus expetiit, ut Florentini Concilii de Orientalis Ecclesiæ cum Occidentali Romana conjunctione, damnatisque Græcorum erroribus decretum ad ipsum transmitteretur : cui Alexander hoc responsum dedit ² :

« Charissimo in Christo filio nostro Constantino, Georgianorum regi illustri, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Accepimus per dilectum filium Nilum confessorem et oratorem tuum litteras tuas, quibus summam erga nos ac sanctam Sedem Apostolicam devotionem et reverentiam tuam, quantumve reipublicæ Christianæ de victoria adversus infideles per charissimos filios nostros regem et reginam Hispaniarum illustres potita gratulararis, plane significasti, et gratias propterea Deo omnipotenti habebas. Intelleximus etiam summa cum animi jucunditate optimam mentem ac sententiam tuam in expeditionem adversus Jesu Christi fidei rebelles undique parandam, et quantum ad hujusmodi salutaria cœpta una cum filio tuo exercitus offerebas ad prophanata templa expianda, et oppressos populos in Christi libertatem vindicandos. De quibus omnibus vix exprimi potest quantam cepimus animo voluptatem, egimusque gratias, ut par erat, omnipotenti Deo, quod majestatis tuæ menti tantum ardorem atque fervorem fidei inspiraverit, et qui tantopere animo et desiderio nostro in fidei Christianæ observantia et juramento respondeas, ac de Christianorum prosperitate læteris : nihil est enim quod magis cupiamus, dies noctesque frequentius mente volventes, quam meditari et aliquod consilium inire, quo nostræ fidei consulamus, semperque invigilamus, et supra vires enitmur ita principes hos Christianos tenere pacatos, ut de Constantinopolitana et Jerosolymitana, illisque patriarchalibus sedibus recuperandis spes certa capiatur. Sed nec defuit voto nostro et bonis semper omnibus consiliis adversarius antiquus hostis, qui aliqua discordiarum semina inter eos sereret, quas nihilominus speramus nos fore Christi auxilio facile composituros, omnemque conatum adversus hostes sanctæ fidei convertemus, de quibus non veremur crucis vexillum præferentes certam victoriam reportaturos, ad quam rem etsi semper noster animus fuit accensus, nunc maxima cum alacritate festinat,

¹ Volat. Sabell. Guicc. ubi sup. Sur. to. v. l. n. c. 42 et alii. — ² Id. ib. — ³ Lib. v. Ep. vi. — ⁴ Surit. tom. v. l. n. c. 39. Comin. l. viii. c. 16 et alii. — ⁵ Id. Sur. sup. c. 39.

¹ Lib. vii. Bull. secr. p. 367. — ² Ibid. p. 309.

quandoquidem de tanta tua promptitudine et religione pro Christi gloria certi sumus.

« Te igitur, quantum possumus, hortamur et in Domino oramus, quod in isto tuo laudabili consilio perstes, tuosque subditos omnes horteris ac mandes, ut mentem tuam in tam sancto proposito sequantur et pareant. Et quoniam omnibus Christi fidelibus expedit pro necessitate salutis æternæ in fide et obedientia cum sancta Romana Ecclesia convenire, ubi caput et sedem Christus Dominus et Apostolus Petrus ipsius vicarius universo orbi Christiano reliquerunt. Gaudemus summopere majestatem tuam ad veram orthodoxæ fidei agnitionem intendere, et quæ ad ipsius fidei rectam observantiam pertinent a nobis et hac sanctissima Sede, universæ Christianitatis capite, exposulare. Cum igitur per eundem Nilum oratorem tuum nobis supplicari feceris, ut ad majestatem tuam definitionem fidei in Concilio Florentino firmatam, in quo sub felicis recordationis Eugenio papa IV prædecessore nostro universa Ecclesia tam Latina quam Græca convenit, mitteremus, ut tu et dominia tua idem sentiendo æternam gloriam, et temporalem hic victoriam contra hostes fidei a Deo merearis, cum sine recta fide Apostoli testimonio placere Deo sit impossibile, nunc dictam definitionem Concilii litteris nostris sub plumbo tibi mittimus, hortantes devotionem tuam, quod illam mandes per universas provincias tuas publicari et observari. Et sicut in Christo vero Dei filio omnes, ita in ejus præceptis et institutis per suum vicarium, et inde cæteros successores nobis promulgatis uno cultu conveniamus, confidentes, si ita feceritis, nulla vobis adverentia tela inimicorum posse nocere, cujus fide regna vincantur, habentesque serenitati tuæ gratias innumeras de suis oblationibus, quas admisimus libenter, eisque, cum occasio aderit, utemur, sicuti et dicto Nilo latius diximus, cui de cæteris, quæ nobis exposuit, verbo respondimus. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCVI, III non. Julii, Pontificatus nostri anno IV ».

22. Extant aliæ Alexandri litteræ ad eundem Georgianorum regem missæ¹, quibus Florentini Concilii de processione Spiritus sancti ex Patre et Filio veluti unico principio, ac de primatu Romani Pontificis in totius orbis Ecclesias sanctio continetur.

« Alexander, etc. ad futuram rei memoriam.

« Provisionis nostræ debet provenire subsidio, ut jus suum enilibet conservetur. Hinc est quod nos tenorem quarundam litterarum felicis recordationis Eugenii papæ IV prædecessoris nostri in registro ipsius prædecessoris reportum pro eo quod, sicut exhibita nobis nuper pro parte charissimi in Christo filii nostri Con-

stantini Georgianorum regis illustris petitio continebat, ipse hujusmodi tenore pro implemento orthodoxæ fidei in partibus illis se asserit indigere, de registro ipso de verbo ad verbum transcribi, et ad ipsius regis supplicationis instantiam præsentibus annotari fecimus, qui talis est :

« Eugenius, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Consentiente ad infrascripta charissimo in Christo filio nostro Joanne Palæologo Romanorum imperatore illustri, et locatenentibus venerabilium fratrum nostrorum patriarcharum, et cæteris Orientalem Ecclesiam representantibus, lætentur cæli et exultet terra, sublatus est enim de medio paries, qui Occidentalem Orientalemque dividebat Ecclesiam, et pax atque concordia rediit illo angulari lapide Christo, qui fecit utraque unum, vinculo fortissimo charitatis et pacis utrumque jungente parietem, et perpetuæ unitatis fœdere copulante ac continente, postquam longam erroris nebulam, et dissidii diuturni atram ingrathamque caliginem serenum omnibus unionis optatæ jubar illuxit. Gaudeat et mater Ecclesia, quæ filios suos hactenus invicem dissidentes jam videt in unitatem pacemque rediisse, et quæ antea in eorum separatione amarissime flebat, ex ipsorum modo mira concordia cum ineffabili gaudio omnipotenti Deo gratias referat, Cuncti gratulentur fideles ubique per orbem, et qui Christiano censentur nomine matri Catholicæ Ecclesiæ col lætentur. Ecce enim Occidentales Orientalesque patres post longissimum dissensionis atque discordiæ tempus se maris ac terræ periculis exponentes, omnibusque superatis laboribus, ad hoc sacrum OEcumenicum Concilium desiderio sacratissimæ unionis, et antiquæ charitatis reintegrandæ gratia, læti alacresque conveniunt, et intentione sua nequaquam frustrati sunt; post longam enim laboriosamque indaginem tandem Spiritus sancti clementia ipsam optatissimam sanctissimamque unionem consecuti sunt. Quis igitur dignas omnipotentis Dei beneficiis gratias referre sufficiat? Quis ante divinæ miserationis divitias non obstupescat? Cujus vel ferreum pectus tantæ supernæ pietatis magnitudo non molliat? Sunt ista prorsus divina opera, non humanæ fragilitatis inventa, atque gratia eximia cum veneratione suscipienda et divinis laudibus prosequenda. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio, Christe, fons misericordiarum, qui tantum bonum sponsæ tuæ Catholicæ Ecclesiæ contulisti, ad quæ in generatione nostra tuæ pietatis miracula demonstrasti, ut enarrent omnes mirabilia tua, magnum siquidem divinumque munus nobis Deus largitus est, oculisque vidimus, quod ante nos nulli, cum valde cupierint aspicere, nequivissent; convenientes enim Latini et Græci in hac

¹ Lib. VII. Bull. secr. p. 363.

sacrosancta OEcumenica Synodo magno studio invicem usi sunt, ut inter alia etiam articulus ille de divina Spiritus sancti processione summa cum diligentia et assidua inquisitione disenteretur, prolatis vero testimoniis ex divinis Scripturis plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum Orientalium et Occidentalium, aliquibus quidem ex Patre et Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum sanctum, et ad eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diversis vocabulis, Græci quidem asseruerunt, quod id, quod dicunt Spiritum sanctum ex Patre procedere non hac mente proferunt, ut excludant Filium, sed quia eis videbatur, ut aiunt, Latinos asserere Spiritum sanctum procedere ex Patre et Filio tanquam ex duobus principiis et duabus spirationibus, ideo abstinuerunt a dicendo, quod Spiritus sanctus ex Patre procedat et Filio. Latini vero affirmarunt, non se hac mente dicere Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem, quin sit fons et principium totius deitatis, Filii scilicet et Spiritus sancti, aut quod id, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius a Patre non habeat, sive quod duo ponant esse principia, seu duas spirationes, sed ut unum tantum asserunt esse principium unicamque spirationem Spiritus sancti prout hactenus asseruerunt. Et cum ex his omnibus unus et idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infrascriptam sanctam et Deo amabilem eodem sensu eademque mente unionem unanimiter concordarunt et consenserunt.

23. « In nomine igitur sanctæ Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti, hoc sacro universali approbante Florentino Concilio definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suamque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio, et unica spiratione procedit, declarantes quod id, quod sancti doctores et Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendat, ut per hoc significetur Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti sicut et Patrem, quoniam omnia quæ Patris sunt Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit: præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius ex Patre æternaliter accepit, a quo æternaliter etiam genitus est.

« Definimus insuper explicationem verborum illorum, *Filioque*, veritatis declarandæ gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam. Item

in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in albero ipsum Domini corpus conficere debere, nunquamque scilicet juxta suæ Ecclesiæ sive Occidentalis sive Orientalis consuetudinem. Item si vere penitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis penitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari, et ut a pœnis hujusmodi releventur prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta, illorumque animas, qui post Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam vel in suis corporibus, vel eisdem exuta corporibus, prout superius dictum est, sunt purgata in cælum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius, illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

« Item definimus sanctam Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere, et ipsi in B. Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis Conciliorum OEcumenicorum, et in sacris canonibus continetur, renovantes insuper ordinem traditum in canonibus cæterorum venerabilium patriarcharum, ut patriarcha Constantinopolitanus secundus sit post sanctissimum Romanum Pontificem, tertius vero Alexandrinus, quartus vero Antiochenus, et quintus Jerosolymitanus, salvis videlicet privilegiis omnibus et juribus eorum. Dat. Florentiæ in sessione publica synodali, solemniter in Ecclesia majori celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MCCCXXXIX, pridie nonas Julii, Pontificatus nostri anno IX ».

« Cæterum ut earundem litterarum tenor prædictus sic insertus omnimodam rei seu facti certitudinem faciat, auctoritate Apostolica decernimus, ut illud idem robur, eamque vim, eundemque vigorem dictus tenor per omnia habeat, quem haberent originales litteræ supradictæ, et eadem prorsus hujusmodi tenori fides adhibeatur quancumque et ubicumque, sive in judicio vel alibi, ubi fuerit exhibitus, vel ostensus, et eidem tenori scienter stetur in omnibus, sicut eisdem originalibus litteris

staretur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Per hoc autem nullum de novo cuiquam jus acquiri volumus, sed antiquum tantummodo conservari. Nulli ergo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno mcdxcvi, III non. Junii, Pontificatus nostri anno iv ».

24. *Suecis pugnaturis adversus Moscovitas schismaticos propositæ indulgentiæ.* — Dum Georgiani conjunctionem cum Romana Ecclesia exoptabant, ex Septentrione Moscovitæ in finitima regna Romanæ Ecclesiæ ritui addicta, Sueciam Livoniamque, et alias Septentrionales provincias, magno armorum terrore irruerunt: adversum quos Sueci quinquaginta bellatorum millia eduxere, quibus Alexander pro Christi fide in schismaticos pugnaturis indulgentiarum amplissima præmia proposuit hoc Diplomate ¹:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopo Upsalensi et episcopo Aboensi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex relatione dilecti filii Bemingi Gadli præpositi Ecclesiæ Lincopensis, familiaris et cubicularii nostri, et totius regni Suetiæ apud Sedem Apostolicam oratoris, accepimus, quod anno proxime immediate elapso circa festum S. Andreae Apostoli, et pluribus aliis vicibus, Rutheni schismatici, Christi nominis inimici, cum sexaginta millibus hominum magnam partem Aboensis diocesis in regno Suetiæ constituti incendiis Ecclesiarum, blasphemationibus nominis Christi et ejus sanctorum, cædibus, rapinis, matronarum ac virginum illarum partium violationibus, stupris et deflorationibus ac homicidiis quamplurimum devastarunt, multa millia Christianorum occidendo et servituti perpetuæ subjiendo adeo, quod vix in partibus illis reperitur qui contra eosdem schismaticos pugnare et se defendere velit aut possit, et nisi de celeri et opportunore medio provideatur, tota diocesis Aboensis et demum regnum Sueciæ cum terra Livoniæ et provinciis ei adjacentibus per dictos schismaticos subjugari formidantur, nobis supplicari fecerunt humiliter dilecti filii Steno Sture regni Sueciæ viceregis et gubernator, ac ejusdem regni prædicti archiepiscopus, episcopi, consiliarii, qui ultra quinquaginta millia hominum hodierna die contra dictos schismaticos castrametati sunt, quatenus illis, qui in fine terrarum Christianorum, et confinibus dictorum schismaticorum continua bella gerendo consistunt, more pii patris compatiendo, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus in dicto regno et terra Livoniæ pro tempore existentibus, et quibusvis aliis, qui contra dictos schismaticos, et ad eos compescendum et bellandum ire, et pro Christi nomine contra illos debellare voluerint, et qui præmissa

faciendo in die conflictus decedere contigerit, vere penitentibus et confessis plenariam omnium suorum peccatorum remissionem, necnon senio confectis, aut alio quovis impedimento legitimo impeditis, et ibidem ire minime valentibus, qui ad præmissa manus porrexerint adiutrices, armatos stipendiando, aut alias quovis modo subveniendo similem peccatorum suorum remissionem semel in vita et in mortis articulo auctoritate Apostolica concedere et indulgere dignemur. Nos igitur attendentes requisitionem hujusmodi fore justam, ac volentes, quantum cum Deo possumus, scandalis hujusmodi obviare, fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus fidelibus ipsis in conflictibus et bellis hujusmodi decedentibus plenariam omnium peccatorum suorum remissionem, necnon ad præmissa manus porrigentibus adiutrices, ut præfertur, similem peccatorum remissionem semel in vita et in mortis articulo auctoritate Apostolica impendatis ad effectum præsentium in partibus illis debite publicetis, et impendi ac publicari faciatis, super quibus omnibus vobis et vestrum cuilibet plenam et omnimodam potestatem, licentiam et facultatem auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus et impartimur, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominiæ mcdxcvi, X kal. Julii, Pontificatus nostri anno iv ».

25. *Rex Hispaniæ Catholicus cognominatur.* — Hoc anno Alexander Pontifex, cum jam ante Christianissimi regis splendidum nomen a Francorum rege in Ferdinandum Castellæ et Aragonum regem transferre conatus esset, repugnarentque purpurati Patres, *Catholicum* cum dixit, de quo hæc habet Volaterranus ¹: « Ab Alexandro Pontifice ac patribus rex *Catholicus* appellatus, ac omnium consensu lauream inter principes Christianos meritis et auctoritate majorem hodie refert ». De his honorum titulis, quibus Francorum et Hispanorum reges decorati fuere, certe inanibus, nisi splendore operum ornarint nomina, varii varia opinantur, et quidem S. Ludovico, qui pro amplificanda fide Christiana in Tunetum, Ægyptum Syriamque expeditiones difficillimas suscepit, *Christianissimi* nomen non reperimus ideo datum fuisse, sed Ludovico XI, cum Pragmaticam Sanctionem convulsisset, a Pio II inditum ². At vero Ferdinandum *Catholicum* nomen amplissimis in rem Christianam beneficiis promeritum omnes consentiunt; exciderat enim ex Granatensi regno Mahometicam impietatem, ac tum Hispaniarum rex a Pontifice appellatus est, deinde cum novum orbem panderet ad propagandum in eo Evangelium, Romanæ Ecclesiæ causam adversus con-

¹ Lib. vii. Bull. secr. p. 296.

¹ Comin. l. viii. c. 17. Surit. to. v. l. ii. c. 40. Mar. l. xxvi. c. 12. Volat. l. ii. — ² Surit. ubi sup.

trarias principum factiones tueretur, censura sacra tribunalia adversus hereticos constitueret, depelleret Hispania Judæos, qui tædas religioni maculas aspergebant, collapsam etiam monasticam disciplinam in pristinum splendorem revocandam curaret, *Catholicum* nomen, quod jam ante Alphonsus Asturiarum, et Petrus II Aragonum reges, ut refert Surita¹, gesserant, illi assertum est, de quo hæc Joannes Mariana²: « Ab Alexandro Pontifice Ferdinandus *Catholicus* cognomentum accepit in posteros cum regno transfusum stabili possessione. Honorem et titulos principibus dividere Pontificibus Romanis datur. Erat in more, ut in litteris Apostolicis adscriberetur regi Castelle *Illustri*: ergo deinde nova indulgentia adscribi placuit regi Hispaniarum *Catholico*, non sine obtreptione et invidia regis Lusitani, quando Ferdinandus imperio universam Hispaniam non obtineret, ejus tum non exigua parte penes alios reges: contentio ab eo tempore excitata ad nostram ætatem tenuit. Majori motu exarsurum Gallum verisimile est, si, quod Cominaeus ait, Pontifici erat destinatum *Christianissimi* appellationem, qua reges Gallos ante aliquot annos simili exemplo in Ludovico Undecimo Pius II Pontifex maximus honestavit, in Ferdinandum transferre, rerum gestarum amplitudini gratiam consentaneam retulisset ».

26. *Judæi ab Emanuele rege ejecti Lusitania*. — Hoc anno Emmanuel³ Lusitaniæ rex, qui Ferdinandi regis gloriam religionemque emulabatur, Judæos et Mauros omnes in Lusitano regno agentes die constituta excedere jussit, imposita cunctantibus servitutis pœna, ac tum illico Mauri trajecere in Africam. Cumque pariter solum vertere Hebræi amitterentur, rex pio religionis incitatus studio, sed non ita æquo, ut impuberum saluti consulere, illos, qui nondum decimum quartum ætatis annum excesserant, e patrum complexu vi abstrahi jussit, inque religione Christiana educari, quod ægre adeo tulere parentes, ut non defuerint qui filios crudeliter in puteos projecerint, sibique necem intulerint, plerique autem ne vitam in tot ærumnis ducerent, Christo impia simulatione nomen dedere. Narrant hæc Osorius et Mariana⁴, et tanquam cum legibus et institutis Christianis pugnantia jure merito damnant, cum fas non sit quemvis invitum ad Christiana sacra compellere, filiosve e parentum sinu divellere, nisi ob flagitia jure patrio excidant. Porro Mauris nulla vis illata est, ne Saraceni in Asia vel Africa degentes in eorum terris Christianos opprimerent, quæ inter alios Mariana ex vetustis Monumentis accurate refert⁵:

27. « Isabella princeps inter conjugales leges

Mauros et Judæos Lusitani regni finibus deturbari jubebat voti pervicax, qui pertidam gentem tueretur a Christianis institutis abhorrentem, ei ut thoro jungeretur adduci non posse », et intra: « ad Isabellæ gratiam promerendum ægre quidem, sed datum tamen, ut novo edicto, quod sub hujus anni finem promulgatum est, Mauri et Judæi omnes juberentur finibus Lusitaniæ abscedere servitutis metu proposito, si qui post designatum tempus restitissent, solum antea pœna nova lege sanciri placuit. Mauri quidem in Africam continuo sine recusatione transmiserunt, Judæis non eadem facultas extitit, quibus paulo post novo edicto filii sunt detracti, quatuordecim annis minores, atque salutaribus aquis per vim adhibiti; insolens decretum a legibus et institutis Christianis abhorrens maxime: malo cogas homines Christiana sacra suscipere, libertate celo data in re omnium gravissima spoliis, quos Deus sui arbitrii esse voluit? grave id piaculum sit, ac ne filios quidem parentibus eo studio abstrahere liceat: in utroque tamen gens Lusitana peccavit, pueris enimvero sine voluntate parentum ad Baptisma violenter raptis, atque majoribus nalu ut Christo darent nomina convitiis et contumelia vexatis, ac nominatim discedendi facultate per fraudem sublata, cujus necessitas erat imposita: ita plerique servitutis metu dederunt manus, quidam sincera voluntate, pars multo maxima tempori servientes animo simulato, cujus deinde clara documenta extiterunt: multi ad patriam superstitionem, quam rejecisse visi erant, cum ignominia Christiani nominis reversi. Ergo Judæi variis modis et indignis sunt in Lusitania vexati ».

28. *Commendat Pontifex Lusitani regis consilia de Africana expeditione conficienda*. — Propaganda in Africa fidei studio idem rex Emmanuel, Georgio episcopo Albanensi interprete, Pontifici significavit expeditionis ad Mauros debellandos conficiendæ consilia, quæ maxime commendavit Alexander, ac indulgentias¹ illius sacra signa secuturis, tum iis, qui in sumptus bellicosos duos argenteos denarios conferrent, concessit.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum charissimus in Christo filius noster Emmanuel Portugalliæ et Algarbiorum rex illustris, sicut nobis nuper tam per litteras suas, quam per venerabilem fratrem nostrum Georgium episcopum Albanensem cardinalem Ulixbonensem nuncupatum fecit exponi, suorum progenitorum vestigia secutus, decreverit ex ejus pia et innata erga Christianam religionem devotione adversus infideles Africae, illorumque depressionem omnino bellum movere, et personaliter cum valido exercitu ad partes illas trans-

¹ Surit. ibi sup. — ² M. — XXVI, c. 12. — ³ Osor. l. 1. — ⁴ Mariana. l. XXVI, c. 13. — ⁵ Mariana. Geograph. l. XXVI, c. 13.

¹ Lib. VII. Bull. secr. p. 370.

frelare, firma spe fiduciaque conceptis, quod auxiliante Altissimo regum Rege exinde optatam victoriam et expugnationem consequetur cum infidelium eorundem saltem pro aliqua parte ad fidem Catholicam conversione: nos attendentes quia ad ipsius Africae et infidelium expugnationem, et tantam fidei praefatae exaltationem praefato regi, qui in prosecutione tanti belli intolerabiles impensas subire de necessitate cogetur, non suppetunt facultates, sed expedit lum a Portugalliae, quae erga fidem Catholicam devotissima existit, et Algarbiorum regnis, aliisque ipsius regis dominiis, quam ab aliarum nationum fidelibus propugnatores et bellatores, aliaque auxilia exquirere, et opus ipsum pium et plurimum meritorium, ipsique Deo gratum et acceptum arbitrantes, ut rex praefatus Deo favente suum pium et laudabile propositum ad hujusmodi effectum perducere valeat, Christi fidelium eorundem convocato auxilio, quantum in nobis est, operari volentes, auctoritate omnipotentis Dei, cuius vires, quamvis immeriti, gerimus in terris, hortamur, requirimus et monemus universos Christi fideles, praesertim nationis Portugallensis, ut eidem regi ad hujusmodi expugnationem ac tantam fidei exaltationem cum personis suis pro sua possibilitate viriliter et indesinenter assistant, et illius exemplo, qui pro nobis mortem non abnuvit, tollant in cordibus suis crucem, et illi ex eisdem fidelibus, qui ad hoc idonei existunt, dictum regem, imo verius Salvatorem praefatum sequantur, et pro illius nominis gloria, et infidelium praedictorum fidei hostium expugnatione mortis periculo se exponere non formident». Et infra :

29. « Et quia contingere poterit, quod plerique dictum bellum sequentes infirmabuntur, et Christi fidelium subsidiis pro eorum curandis infirmitatibus indigebunt, volumus quod omnes utriusque sexus Christi fideles, qui duo regalia argentea dictae monetae pro ipsis infirmis curandis, ac etiam aedificandis Ecclesiis in locis, quae per ipsos militantes ab ipsorum infidelium manibus rapiantur, et ornamentis Ecclesiasticis pro divinis inibi celebrandis officiis pie erogantium, ac omnes et singuli defuncti sive viventes, pro quibus singulis defunctis singula duo regalia argentea dictae monetae pro dietis infirmis curandis, sive reparandis Ecclesiis praefatis, ut praemittitur, pie erogata fuerint, in omnibus suffragiis, precibus, elemosynis, jejuniis, orationibus, disciplinis et ceteris omnibus spiritalibus bonis, quae fieri et fieri poterunt in tota universali Christi militante Ecclesia, et omnibus membris ejusdem, participes in perpetuum fieri, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno m^ocx^ocxvi, idib. Septembris, Pontificatus nostri anno v ».

30. *Indiarum imperium comparare statuunt*

Lusitani. — Hoc etiam anno, ut refert Jo. Barrosius¹, cum Emmanuel Lusitaniae rex tuendo amplificandoque animum adiecisset imperio suo, inito apud Montem-Majorem procerum coetu in disquisitionem vocavit, an captum lot annorum flexu de pandendo ad Indias Orientales aditu consilium more majorum, qui Lusitano Guineae titulos conjunxerant, esset provehendum. Repugnarunt plerique sapientes, qui Indiae longissimis locorum intervallis submotae dominatum nonnullis maximis difficultatibus comparari posse, nec partum retineri censebant, regnique distractas vires ita debilitatum iri, ut tuendae Lusitaniae impares forent: patefactis etiam Indiis novos aemulos earum imperii concitatum iri. Parte alia permulcebant aliorum animos ingentes spes incogniti imperii partaeque ex patefacta Guinea opes ad majora Orientem versus conquirenda urgebant: quorum studiis animatus rex Emmanuel morem majorum, qui rem Lusitanam auverant, sequi decrevit, cum Ferdinandus pater Capitis-Viridis insulas aperuisset, atque Henricus patruus Guineae imperium Lusitano adjunxisset: ac demum adversus sapientum consulta respondit, divinum Numen tuendi Indici imperii vim rationemque idoneam suppeditaturum, si eas Lusitanis patefaceret. Qua in re sane divina vis suspicienda est, quae adeo Emmanuelis mentem animumque ad incognita Indiarum conquirenda regna immenso pante discreta Oceano penetrandapermoverit, cum maximis Caesaribus ac regibus ad Syriam ex infidelium manibus viudicandam tuendamve ob intervalla locorum longe minora, animos atque audaciam viderimus defuisse. Tradita autem est ab Emmanuele rege Bartholomaeo Diaz, qui antea caput Bonae-Spe luslaverat, provincia construendarum navium, quae validissima compage assilientium fluctuum vim tempestatesque eluderent. Ut vero proximo anno instructa classis, qua Indiae patefactae sunt, Ulissipone solverit, dicitur inferius.

31. *De permittendo conjugio religiosis equitibus actum.* — Interea Emmanuel cum equestres familias in Lusitania admodum a pristina pietate descivisse intueretur; atque equites, qui fidem Christo publice dederant, nulla unquam libidine commaculatum iri, fœdis scortorum amoribus irretitos, consulere earum familiarum dignitati, atque animarum saluti putavit, si a Pontifice impetraret, ut aggregandis in posterum militiae Jesu Christi, aliisque sodalitiis equestribus, excepto Hospitalariorum Ordine, uxores ducere liceret, ex quo an graviora mala pullularint ambigit Osorius²:

32. « Emmanuel, inquit, cum videret quod discrimen impenderet tam militibus hujus Ordinis, quam reliquorum omnium (si enim contra

¹ Barros, dec. 1. Astal. IV c. 1 Osor. l. 1. Maff. l. 1. — ² Osor. l. 1.

fidem Christo obligatam libidinem minime refranarent, necesse erat ut scelus nefarium susciperent, et simul ne illis, qui ex religiosis militibus nascerentur esset illa macula generis inusita quae nobis omnibus, quamvis sint nobilissimis parentibus procreati subeunda est) postulavit ab Alexandro Pontifice maximo, ut solveret ea perpetuae castitatis religione omnes equites Lusitanos, qui deinceps alicujus religiosae militiae sacramento tenerentur: illi namque qui jam erant solemnibus voti religione constricti fieri non poterat, ut salva ipsius religionis fide eandem licentiam impetrarent. Concessit id regi Pontifex, atque deinceps licuit omnibus, qui in aliquam religiosam militiam ascriberentur, uxores ducere, exceptis solum Hospitalensis Ordinis equitibus, qui, in quibuscumque partibus sint, eadem perpetuae castitatis religione constringuntur». Extat ea de re Diploma Pontificium¹:

33. « Ad perpetuam rei memoriam.

« Sane pro parte charissimi in Christo filii nostri Emmanuelis Portugalliae et Algarbiorum regis illustris nobis nuper exhibita petitio continebat, quod in regnis praedictis, in quibus militiae Jesu Christi, et de Avis Cisterciensis Ordinis pro infidelium expugnatione et depressione ad militandum contra eos ab eorum primava fundatione institutae fore noscuntur, milites dictarum militiarum pro majori parte, continentiae et castitatis volo, quod in eorum professione emittunt, contempto, concubinas etiam plures, et in eorum ac praepTORIARUM ET PRIORATUUM dictarum militiarum propriis domibus et locis, non sine magno religionis opprobrio, publice tenere et eis cohabitare, ac etiam adulteria cum aliis mulieribus conjugatis committere non verentur: ex quo ab eorundem regnorum incolis et habitatoribus maximo odio habentur, dissensiones et inimicitiae oriuntur, diversa scandala quotidie concitantur, ac non parva militum eorundem imminent pericula animarum. Verum si statueretur et ordinaretur, quod deinceps perpetuis futuris temporibus in dictis militiis profiteri volentes professionem solitam et quoad continentiae votum matrimoniale, prout milites Militiae sancti Jacobi de Spalva Ordinis S. Augustini emittunt, emittere deberent, et ad eorum inslar matrimonium contrahere possent, et hoc perfecto, incontinentiae, adulterii, odiis, dissensionibus, inimiciis, scandalis, et animarum periculis hujusmodi obviaretur, ac nulli nobiles regnorum eorundem, qui militiis praedictis adversus ipsos infideles plurimum utiles et fructuosi essent, videntes se matrimonium contrahere posse ad profitendum in dictis militiis inducerentur, ac quamplures nobiles mulieres, quae cum difficultate nuptui tradi possunt, cum eisdem mili-

tibus possent matrimonio collocari, quod ad maximam incolarum regnorum eorundem consolationem cederet pariter et quietem. Quare pro parte tam praefati Emmanuelis regis, qui dictae militiae Jesu Christi in temporalibus per Sedem Apostolicam administrator seu gubernator deputatus existit, quam dilectorum filiorum universorum priorum, praepTORUM ET MILITUM dictorum Jesu Christi et de Avis militiarum maxima cum instantia et saepenumero nobis fuit humiliter supplicatum, ut in praemissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos, qui animarum periculis ac scandalis et dissensionibus, ne eveniant, quantum cum Deo possumus, libenter obviamus, attendentes quod Dominus noster Jesus Christus beato Petro Apostolo, cujus vices, meritis licet imparibus, lenemus in terris, nunquam tantam tribuisset potestatem, ut diceret: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis*; nisi ipsum Petrum et ejus successores ea potestate aliquando uli oportere indicasset, ex praemissis et ex certis aliis nobis expositis causis, facta etiam super hoc per venerabilem fratrem nostrum Georgium episcopum Albanensem, cardinalem Ulixponensem nuncupatum, de ipso Portugalliae regno oriundum, in sacra theologia peritissimum, ac in magnis et arduis rebus longa experientia comprobatum, vitaeque exemplaris et morum honestate decorum, aliisque virtutum donis, quae in eo divina propagavit clementia, multipliciter insignitum, asserentem se de hoc plurimum informatum esse, ac ita in regnis praedictis omnino expedire, idque etiam dudum antea cum felicitatis recordationis Sixto IV et Innocentio VIII Romanis Pontificibus praecessoribus nostris, dum in humanis agebant, conclusisse, qui morte praeventi ad finalem expeditionem devenire nequiverunt, nobis relatione fidei hujusmodi instantissimis supplicationibus inclinati et rationibus, in dictis Jesu Christi, et de Avis Militiis profiteri volentes solitam et quoad continentiae votum matrimoniale, prout milites Militiae S. Jacobi de Spalva hujusmodi emittunt professionem, emittere debeant, et ad eorum inslar matrimonium, alias tamen rite contrahere, et in eo postquam contractum fuerit, remanere libere et licite possint, auctoritate Apostolica, et ex certa scientia, ac de Apostolicae potestatis plenitudine tenore praesentium statuimus pariter et ordinamus, ac cum eis super hoc dispensamus, prolem ex hujusmodi matrimoniis suscipiendam legitimam nuntiantes, firmis tamen in reliquis institutis dictarum Jesu Christi et de Avis militiarum omnino remanentibus, non obstantibus praemissis, ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, statutis et consuetudinibus, stabilimentis, usibus et naturis earundem Jesu Christi et de Avis

¹ Lib. VII. Bull. secr. p. 205.

militiarum juramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCVI, XII kal. Julii, Pontificatus nostri anno IV ».

34. Eadem sanxisse jam ante Eugenium IV vidimus de equestri militia Jesu Christi in Lusitania, cum satius visum esset, ut equites pie nuberent, quam impudicitia contaminatam vitam ducerent. Verum inde oborta alia gravissima incommoda fuisse, queritur Osorius¹: «Hæc autem regis providentia qua, ut videbatur, sceleribus occurrebat, et suos magno incontinentiæ periculo liberabat, a multis laudari solet. Ego vero statuere non possum, utrum sic multum majorem peccandi materiam suis attulerit illa ipsa, quam subtrahere summo studio concupivit. Primum enim nunquam ullum disciplinæ laxamentum potuit esse salutare: quocirca ea, quæ illius, severe devincienda sunt, et eo inde deciderant reducenda, si volumus ut quæ laudabiliter instituta sunt, eundem semper fructum et utilitatem retineant. Deinde propter nuptiarum curas cernimus illum antiquum ardorem, qui erat in religiosis militibus ad dimicandum, esse jam magna ex parte restinctum, minus enim expediti, et minus alacres sunt, et cum breve aliquod tempus bellicis in rebus insumperint, citius et libentius, quam decet, otium amplectuntur. Deinde tunc, cum erat illis matrimonium interdictum, incredibile est multos fuisse, qui non religionem aliquam susceperunt: nunc vero postquam de religione detractum est quod nimis asperum multis videbatur, suspicari non absque ratione possumus omnes, qui ut in aliquam ejusmodi militiam ascribantur, elaborant, cupiditate tantum et ambicione ad studium militiæ illius impelli.

35. « Postremo hoc cupiditatis introitu multo latius quam antea patefacto, paulatim deventum est, ut quæ erant optime fundata laborerent et ruerent; cernimus enim fidem datam Christo contemni, res sacrosanctas violari, sacra veftigalia ab hominibus audacibus et flagitiosis occupari, eos qui nunquam hostis vultum aspexerunt, opibus ad sanctos usus destinatis affluere, illisque ad luxum et vitæ lasciviam intemperanter abuti, sed hæc quæ curare non possumus lamentari desinamus ».

36. Descripserat paulo ante idem auctor florentissima earum equestrium familiarum, quibus religio Christiana in Hispaniis asserta fuerat, exordia, quæ repetere non injucundum erit: « Eo, inquit, tempore quo Hispania maxima ex parte erat sub Arabum potestate et imperio constituta, cum esset perpetuum inter illos et Christianos bellum, sine ullo firmo et stabili induciarum fœdere concita-

tum, fuere quidam viri nobiles non magis virtute quam religione præcellentes, qui volebant se pro Christi gloria, quoad vires suppeterent, summa contentione pugnatos, quod ut multo alacrius facerent, et commodius ad cælum viam munirent, a nuptiis abstinerebant. Illorum vita partim in religionis studio, partim in exercitatione consumebatur, tantusque erat in illis ardor animorum, ut eos beatissimos judicarent, qui in bellis pro defensione reipublicæ et Christi sanctissima religione susceptis occumberent. Illorum exemplum cum multi sequerentur, fuerunt varii militarium religionum Ordines instituti a regibus, multis beneficiis ornati, et a Pontificibus maximis approbati, ex quibus nulli viri prodire, quorum virtute Mauri sæpissime cum magna Christiani nominis gloria fusi fugatique sunt. Erant autem omnes imagine crucis ex panno partim rubro, partim viridi facta, et vestibus assuta secundum pectus insigniti ». Hactenus de equitibus Hispanis Osorius.

37. *Confirmatur ab Alexandro equester Ordo S. Michaelis.* — Confirmatus hoc anno est ab Alexandro¹ equester Ordo S. Michaelis nomini sacer, quem Ludovicus XI in Galliis instituerat, cum Carolus VIII supplicem de ea re libellum Sedi Apostolicæ perrexisset:

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Pro parte charissimi in Christo filii nostri Caroli Francorum regis illustris nobis nuper exhibita petitio continebat, quod olim claræ memoriæ Ludovicus etiam eorundem Francorum rex, ejusdem Caroli regis genitor, tunc in humanis agens, singularis devotionis fervore accensus, cupiens pro tuitione et defensione fidei Catholicæ, ac regni sui, totiusque reipublicæ Christianæ in honorem S. Michaelis Archangeli certam militiam, seu auratam societatem in sincera et chara fraternitate et unione mutuo se perpetuo habiturorum, quæ regalis Ordo in posterum nuncuparetur, instituere, triginta sex milites seu auratos, quorum ipse seu successores sui Francorum reges essent caput, haberentque superioritatem, congregavit, seu congregari voluit, indixitque pro conservatione et mantentione societatis, fraternitatis et unionis prædictarum certa statuta, nonnullasque ordinationes et consuetudines perpetuo duraturas, et deinde pro augmentatione et magnificentia dictæ militiæ regalis votum emisit solemne æternæ, increata, immensæ, summæ, omnipotentis et gloriosissimæ ac individuae Trinitati Deo Patri, Deo Filio, Deo Spiritui sancto de erigendo, seu erigi faciendo per Romanum Pontificem pro tempore existentem, Sedemque Apostolicam, ad honorem ipsius Trinitatis, intemeratæ Virginis Mariæ, ipsius humani generis redemptoris piæ matris, dicti S. Michaelis totiusque curiæ cœ-

¹ Osor. eod. l. 1. Marian. l. XXVI, c. 13.

¹ Lib. Bull. XXXVII, p. 111.

lestis in capella ejusdem S. Michaelis sita in palatio regali Parisiensi, in quo parlamentum teneri consuevit in inferiori parte, et prope sitam portam introitus ipsius palatii, unum collegium virorum Ecclesiasticorum secularium, qui inibi divinum officium horis congruis et competentibus diurnis pariter et nocturnis decantare, pariterque celebrare deberent, etc. ». Constituit Alexander leges in divino cultu peragendo in ea sacra adicula observandas, ac sacerdotum munera distinguit, necnon prerogativis illustrat. « Dat. Romæ apud S. Petrum MCDXCVI, idib. Novembris, Pontificatus nostri anno v ».

38. *Decretum quo cardinalibus recentere creatis, licet pileus eis non sit traditus, jus confertur exercendi officia cardinalitia.* — Auctus est hoc anno ab Alexandro sacer senatus, ut refert Joannes Burchardus, qui novorum cardinalium nomina recenset¹: « MCDXCVI, feria vi, XIX Februarii, sanctissimus dominus noster in secreto consistorio creavit et publicavit quatuor novos cardinales, videlicet reverendissimos patres dominos Bartholomæum episcopum Segobricensem, magistrum domus palatii Apostolici, Joannem episcopum Agrigentinum, castellanum castri S. Angeli de Urbe, Joannem episcopum Perusinum datarium, et Joannem de Borgia protonotarium Apostolicum, ex sorore sanctitatis suæ nepotem, ab Urbe absentem, et cum rege Neapolitano ex commissione et legatione sanctissimi domini nostri constitutum ». Hos omnes Hispanos fuisse memorat Surita², nimirum Joannem de Castro episcopum Agrigentinum in Aragonia, tres alios Valentia ortos, de quibus extat hoc Diploma³, quo Joannes Borgia diaconus, alii presbyteri titulares renunciati fuere, ac omnibus juribus cardinalitiis insigniti, ut si Alexandrum e vivis discedere contingeret, futuris comitiis pro creando successore interessent.

39. « Ad futuram rei memoriam.

« Provida deliberatione considerantes venerabilium fratrum nostrorum Bartholomæi Segobricensis, Joannis Agrigentini, Joannis Perusini episcoporum, et qui secundum carnem, et in presentiarum in regno Siciliae citra pharum cum potestate legati de latere nuntius noster existit, et in ipso legationis munere se cum maxima laude gessit, dilecti filii Joannis electi Melphiensis, ingenii claritatem, ac morum elegantiam, vitæ bonitatem et modestiam, eximiam integritatem, singularem prudentiam, in arduis magnanimitatem, in consulendo gravitatem, et in peragendo diligentiam, ac rebus denique omnibus summam circumspectionem, et longam experientiam, quibus longo jam tempore eos, qui etiam per longa tempora in Romana curia omni cum laude versati, et de nobis bene-

meriti fuerunt, predictos esse cognovimus, ac indubie sperantes, quod propter hæc et alia, eis gratia assistente divina, affutura suffragia esse poterunt, et Romanæ Ecclesiæ et reipublicæ Christianæ multipliciter fructuosi ac nobis, et Romano Pontifici pro tempore existenti præfate sollicitudine indefessa in negotiorum nobis et eidem Pontifici etiam pro tempore existenti incumbentium votiva et utili expeditione ac sublevatione onerum, quæ continue graviora nostris humeris incumbere cernimus, admodum proficui, et propterea volentes pro temporis necessitate opportune providere, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem S. R. E. cardinalibus deliberatione matura de illorum consilio pariter et assensu ad omnipotentis Dei laudem, gloriam et honorem, ac præfate Ecclesiæ suæ sanctæ exaltationem, episcopos in presbyteros, et electum præfatos in diaconum ejusdem Romanæ Ecclesiæ cardinales auctoritate Apostolica, et ex certa scientia, ac etiam de Apostolicæ potestatis plenitudine tenore præsentium assumimus et creamus, ac eorundem fratrum nostrorum cœtui, numero et collegio cum dignitate, auctoritate, præeminentia, honoribus, privilegiis, prerogativis, et emolumentis consuetis favorabiliter aggregamus, cardinalesque esse et pro cardinalibus haberi debere decernimus et pronuntiamus, ipsosque solita benedictione benedicimus, et ex nunc in cardinales, et ipsorum fratrum nostrorum ordinem, eorumque collegium una cum præfatis fratribus nostris eidem auctoritate, scientia et potestatis plenitudine, ac de simili consilio recipimus et admittimus, præfatis fratribus nostris et cuilibet eorum sub excommunicationis et æternæ maledictionis et inhabilitatis, ea vice dumtaxat, ad electionem futuri successoris nostri Romani Pontificis active et passive latæ sententiæ pœnis districte præcipiendo mandantes, ut si forsau nos, etiam antequam tituli pileus rubeus, et quævis alia cardinalatus insignia eidem de novo creatis cardinalibus publice tradita, et ad consulendum os eis apertum per nos extiterit, de medio summoventi contigerit, eisdem cardinales creatos in fratres collegas recipiant, et ad electionem futuri successoris nostri active et passive admittant in omnibus et per omnia, perinde ac si omnes recepti et insignia hujusmodi eis tradita, et ad consulendum os eis apertum, ut præfertur, extitissent, ac decernentes electionem quamcumque, quam forsau dictis cardinalibus de novo assumptis, vel eorum aliquo non admissis, ut præfertur, quovis modo fieri, ac generaliter omnia et singula, quæ secus attentari contigerit, nulla, irrita et inania, nulliusque roboris vel momenti ac prorsus pro infectis haberi.

40. « Volentes quoque, et de simili consilio

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. II. Felix Conteloz. in Eleuc. cardin. — ² Sur. to. v. l. II. c. 40. — ³ Lib. VII. Bull. p. 361.

et assensu eisdem auctoritate, scientia et potestatis plenitudine præfatis cardinalibus creatis concedentes, quod in hujusmodi obitus eventum illi ex eis, qui capellum rubeum, et alia insignia hujusmodi a nobis non habuerint, illa propria auctoritate sumere, gestare, tenere, cæteraque officia, quæ alii cardinales exercere sunt soliti, exercere, absque ejusdem successoris nostri nova concessione, aut alterius cujuscumque contradictione libere et licite possint et debeant », et infra, « non obstantibus felicis recordationis Eugenii papæ IV prædecessoris nostri litteris, per quas dudum de tunc fratrum suorum ejusdem S. R. E. cardinalium consilio et assensu inter alia decrevit et declaravit, quod alicui in cardinalem pro tempore pronuntiato nullum jus nullusque titulus re aut nomine acquireretur donec de similibus consilio et assensu, si pronuntiato in Romana curia præsentem cardinalatus insignia, videlicet, per capelli rubei traditionem, tituli assignationem, et annuli juxta morem consuetum digito immisionem: absentem vero ab eadem curia per hujusmodi capelli missionem realiter forent impensa, aut saltem in generali consistorio: quodque etiam sic in cardinalem pronuntiatus, etiam postquam insignia hujusmodi omnia recepisset, et admissus foret et receptus, ut præsertim in electione Romani Pontificis pro tempore vocem activam aut aliquo alio actu minime habere posset, donec per Romanum Pontificem pro tempore existentem de similibus consilio et consensu sibi in praticandis, consulendis et deliberandis negotiis consistorii antedicti, postquam in consistoriis aliquibus mores in talibus observari consuetos expertus, interrogatus consiliative aut consultive responsum dandi licentiam habuisset, et ut communibus verbis dici solet, foret eis os apertum. Decrevit quoque irritum et inane quidquid secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, et si quis in cardinalem contra præmissa se ausus foret nominare, eo ipso ex tunc omni jure, quod sibi quomodolibet acquisitum prætenderet, privatus esset, et perpetuam inhabilitatem incurreret ad hujusmodi cardinalatus honorem: cæteri vero et ad hoc adhærentes, et dantes auxilium, consilium vel favorem ipso facto sententiam excommunicationis incurrerent, a qua, præterquam in mortis articulo constituti nequirent ab alio, quam a Romano Pontifice, absolutionis beneficium obtinere, ac de certo eorundem cardinalium numero et quibusvis consiliis, ac aliis constitutionibus Apostolicis, necnon capitulis et ordinationibus in conclavi, in quo fuimus ad apicem summi Apostolatus assumpti, ut præfertur, tam ante assumptionem nostram, quam post per nos et præfatos cardinales sub quibusvis modis, promissionibus, conditionibus, formis forsitan etiam

juramento, voto vel alias quomodolibet roboratis », et infra, « seu quod aliqui ex prædictis cardinalibus assumptis ad obtinendum dignitatem cardinalatus hujusmodi qualitates forsitan requisitas non habeant, et præfatus Joannes electus Melphiensis ætatis, quam pro expressa haberi volumus, defectum patitur, nos enim cum eisdem Bartholomæo Segobricensi, et Joanne Agrigentino, ac Joanne Perusino episcopis, ut in presbyteros et cum Joanne electo Melphiensi, ut etiam ex nunc in diaconum cardinalem assumi, ac quæ ad cardinalatus dignitatem et officium hujusmodi pertinent facere, gerere et exercere, ac cum Bartholomæo Segobricensi, et Joanne Agrigentino ut Agrigentinae, ac Joanne Perusino, ut Perusinae, necnon Joanne Melphiensi ut Melphiensi Ecclesiis non propter assumptionem prædictam præesse non desinant », et infra, « auctoritate, scientia, et potestatis plenitudine similibus, ac motu proprio de specialis dono gratiæ dispensamus, eisque pariter indulgemus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MDCXCV, XI kal. Martii, Pontificatus nostri anno IV ».

41. *Savonarola concionum habendarum munere interdictus.* — Hoc anno Alexander Hieronymum Savonarolam Ferrariensem, qui Florentinos vi sacræ eloquentiæ versabat, ac de restituenda Ecclesiastica disciplina vehementissime declamabat, sacris concionibus habendis ad populum interdixit, cum Gallo regi, cui felices triumphos antea sponderat, studeret, atque hypoerisis suspicione, ne res novas moliretur, ac pseudopphetam ageret, laboraret, de quo hæc Petrus Delphinus ad Petrum Barrociolum episcopum Patavinum scripsit¹: « Ambire fratrem Hieronymum archiepiscopatum Florentiæ abs te primum didici, non tamen solo ». Paucisque interjectis verbis: « Potest hic esse propheta mendax, potest esse hypocrita, et simulare sanctitatem: qua suspicione etiam hic Florentiæ haud penitus vacat ». Et paulo post: « Prædixit per annos aliquot publice evangelizando felices futuros Florentinos, hac tamen lege quod præcessura prius forent multa in eos mala, ac bonam rerum suarum partem essent amissuri. Accepta per hos dies nova Pisarum liberatarum clade, obruendum fuisse lapidibus a populo mœrente ac tristi haud dubie credidissem, si non assertor veritatis, sed simulator, atque ambitiosus ab eo fuisset existimatus. Laceratur quidem modo in plebe a multis, et carpitur Pisarum defectione et Gallorum fraude. Longe tamen plures inveniri audio, et de primoribus maxime, qui rebus præsentibus, qui et hominem tuentur, et ejus vaticiniis fidem habent, nec deficiunt spe futura esse quæcumque prædixit, siquidem futurorum

¹ Lib. IV. Ep. LXXVIII.

certitudinem esse præteritorum exhibitionem. Non prædicat ipse modo, imo jam fere duo menses sunt, quod ab hoc desiit munere prohibitus, ut aiunt, a Pontifice per Apostolicum Breve. Sufficit tamen socium in locum suum, quem Hieronymum eundem existimant, et hic populo placentia loquitur hortans, ut bono sit animo, siquidem iota unum aut unum apicem non præteritorum ab iis, quæ Hieronymus prædixit, donec omnia fiant. Si tamen tibi ab homine fide digno relata esse cognoscis, caveat sibi ac timeat, ne dum per abrupta, et non meritis gradum sibi facientibus conatur ascendere, sibimet pariat ruinam. Utrum vero imminentium periculorum metu, an prædicationum ipsius virtute, ac vi sermonis facta fuerit Florentinorum conversio, non est meum judicare. Unum scio, videri mihi Florentiam longe mutatam ab illa, quam olim noveram. Prædixerat Jonas: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur*, sive prophætæ prædicatio, sive subversionis metus auctor fuerit Ninivitarum conversionis, conversi tamen liberati sunt, et peracta penitentia fecerunt sibi Deum propitium, etc. Florentiæ die vii Januarii mcdxcvi ». In aliis litteris ad eundem episcopum datis die ultima Maii significavit Hieronymum ipsum Savonarolam pellexisse plures viros claros, ut remisso rebus humanis nuntio, S. Dominici sacra instituta sectarentur. Verum non diu latentem hypocrisim tegere potuit, nam cum suam auctoritatem obsolescere videret, quod sacris concio-

nibus interdictus esset, Pontificium imperium infringere non est veritus, jactans sibi præteritas concionandi munus prohibitum, magnaque ostentatione elemosynas publicas Pharisæorum more præcipientibus tubis distribuere cepit, corruptisque factionis suæ civibus, reliquos concionatores, quibus id munus ab episcopo vel Pontifice demandatum erat, sacris pulpitis arcere, ut ipse unicus ab omnibus audiretur, quod Petrus Delphinus eidem episcopo Patafino significavit¹ vii Julii hujus anni, qua in re criminis labem contraxisse certissimum est, cum prædicatores a Pontifice et episcopis non a laicis magistratibus mitti possint, et illa ab omnibus hæresiarchis prima basis jaciatur, in qua confusionis suæ turrim excitare consueverunt, ut passim in Annualibus demonstratur: *Quomodo enim prædicabunt, inquit Apostolus, nisi mittantur?* quare adversarii, ut se missum a Deo ostenderet conspicuo miraculo, Hieronymum in rogos postea impulerunt. Eo interim res progressa est, ut Pontifex Florentinos sacrorum usu interdiceret decerneret, quod Hieronymum censuras spernentem, ac profanantem sacra, ac more hæreticorum Pontificiæ auctoritati detrahentem sequerentur. Ut vero demum magistratus paruerint Pontifici, ac Hieronymum et socios armis rem gerentes concitato populo ceperint, affecerintque supplicio dicetur inferius (t).

¹ Petr. Delph. l. v. Ep. v.

(1) Paucæ hoc anno adnotanda occurrunt; sed emendationem plane merentur ea quæ de sublata hoc anno Savonarolæ conciones ad populum habendi facultate scribit annalista. Bis enim sacrum munus interdictum illi constat: semel superiori anno exeunte: iterum vero sequenti anno mcdxcvii, quæ postrema Alexandri inhibitiõ legatur in ejus litteris ad priorem et fratres S. Marci datis die xvi Octobris anni mcdxcvii, legendis in Appendice ad Vitam F. Hieronymi Savonarolæ editam Parisiis an. mdccclxxiv. tom. II, pag. 130. Ante biennium vero id vetuisse Pontificem Savonarolæ colligo ex Epistola Petri Delphini hæc in Annualibus recitata ac signata anno mcdxcvi, die viii Januarii: asserit enim ibi de Savonarola: « Jam fere duo menses sunt, quod ab hoc desiit munere, prohibitus, ut aiunt, a summo Pontifice ». Ex quibus anno mcdxcv, Novembrii mense, a sacro munere prohibitus illum fuisse conficitur. MANSI.

ALEXANDRI VI ANNUS 5. — CHRISTI 1497.

1. *Ecclesiæ res Pontificio exercitu fuso labefactæ, mox in melius commutantur sub Consalvo duce qui rosa aurea donatur.* — Fluctuabat civilium bellorum metu Christianum imperium

anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, Indictione decima quinta, cum residue dissidiorum faces nova incendia excitarent; nam et Ursini supe-

riore anno ab Alexandro Pontifice appetiti bello Ecclesiasticum exercitum Bassanum inter et Surianum hoc ineunte ludere¹: Insubriam exterruit² Trivultius sex milibus Helvetiorum Vasconumque succinctus; Liguriam Fulgosii et cardinalis S. Petri ad novas res molientes infestarent, inque Neapolitano regno adversus Fridericum regem coalitiones recentes instauratae: sed hi motus facili compressi bello, cum Carolus Francorum rex sociis principibus Sabauda, Mantuano, Bentivolis aliisque eum evocantibus defuisset.

2. In primis quod ad ditionis Ecclesiasticae tumultus attinet; post eam Pontificiarum copiarum cladem a Carolo Ursino et Vitellio Tifernate tyranno vigesima quarta Januarii die³ datam, Alexander Consalvum Ferdinandum regis Hispaniarum ducem strenuissimum excivit, cum vim Gallicam expavesceret, ne eo successu elata irrueret in ditionem Ecclesiasticam, Consalvo vero auctore necnon Venetis concordiae suasoribus, pax Ursinis restituta⁴ est, ne acerbitate nimia ad externa arma inferenda ditioni Ecclesiasticae cogerebantur, praesertim cum Ostia a cardinale S. Petri, Gallicae factionis sectatore, in praesidiariorum Gallorum potestatem redacta esset: quod adeo ferebat aegre Alexander, ut Ferdinandum regem Hispaniarum exoravit, ut Gallos inde milites exturbaret, professus⁵ eo insigni promerito et sibi Pontificatus auctoritatem asserendam necnon Romae libertatem restitutum iri, quippe non leves urgebant eum curae, ne hostilis classis in eum invecta portum, grave aliquod sibi periculum afferret: cum Consalvus praeter spem Gallos praesidiarios salutem pactos ad arcis deditionem nona Martii die compulit, quorum ducem Menoldum Guerrium ad Pontificis in solio consistentis cardinaliumque corona cincti pedes supplicem adduxit⁶; quem asperis ille correptum verbis ob arcem Ecclesiasticam tam diu obsessam, Consalvi clementiae imperioque permisit: Consalvum autem ipsum maximis affecit honoribus, rosaque aurea precatione Pontificia sacrata donavit. Ille tamen Alexandri dissolutos mores, ipsiusque spuriorum impudentissimam lasciviam, necnon Pontificiae aulae licentiam indignatus militari animo ac religioso ardore corripuit, quod Pontificiae majestatis decus splendoremque tabefactaret, hortatusque est, ut vitia sua suorumque primum submoveret, deinde Ecclesiae sanctitatis nitorem in pristinum statum restituendum curaret. Pupugit ea militaris libertas Alexandrum, nec tamen publicae totius orbis offensionis mederi visus est, cum repentino casu e veterno excitari visus est.

3. *Ex spurii funesto casu morte confectus Alexander agitat consilia de disciplina Ecclesiastica restituenda, et id muneri mandat cardinali Senensi.* — Affectabat Alexander, Pontificio decore posthabito, S. Petri Patrimonium transferre in spurios¹, ac septima Junii die, Beneventanum principatum ducalibus titulis insignivit, moxque Joanni Borgiae duci Gandiae tradidit, de quo haec tradit Joannes Burchardus²: «Feria quarta, septima Junii, fuit secretum consistorium, in quo sanctissimus dominus noster erexit civitatem Beneventanam in Ducatum, et de consensu omnium cardinalium qui interfuerunt, nullo se opponente seu minimum verbum contradicente, infendavit illustrem Joannem Borgiam de Aragonia ducem Gandiae S. R. E. capitaneum generalem filium suum charissimum, et omnes successores suos ex ejus lumbis descendentes masculos legitimos in perpetuum de dicto Ducatu Beneventano et civitate Terracinensi et Pontecurvo, ac ejus et eorum comitatibus sive territoriis, solo reverendissimo domino cardinale Senensi viriliter et animose investituram hujusmodi oppugnante ne fieret, ex legitimis rationibus, ac evidentissimis dictis votum suum approbante, qui tamen solus resistere, ac factum ipsum impedire non potuit». Intercessisse etiam ejusmodi decreto Ferdinandi regis oratorem principis sui nomine, cum id in Ecclesiae reiue Christianae exitium manifeste vergeret, refert Surita³. Nec diu divina animadversio dilata est, tantis enim auctus S. Petri opibus infelix juvenis, eas in scorta lenonesque profundeabat⁴, cum Aestate, dimisso fratre cardinale Valentino, necnon pedissequis abire jussis, ne quis illius delicias offaceret, una cum lenone personato, quem eodem equo invehabat, inter nocturnas per Urbem concursationes deprehensus ab incognitis sicariis novem vulneribus confossus est, ejusque corpus, qua latrinarum illuvies flumini illabatur, projectum est. Cum vero ille non compareret, putabat Alexander ipsum apud seortum nobile delitescere, cum, ex quibusdam indicibus cadaver lacerum fetidumque detectum eductumque est, nec unquam cordis auctor cognosci potuit: non a latronibus patratum facinus, quod pecuniae vestesque demptae non essent, constabat: sed ab hoste tacito, quem alii cardinatem Valentinum, alii Ursinorum, in quos bellum gesserat, aliquem principem, alii Ascanium Sfortiam cardinalem, alii alios ex variis suspicionibus perstringebant. Quem funestum casum Burchardus, qui illius exequiarum, quae honorificentissime celebratae fuere, ritibus praefuit, accurate describit hisce verbis:

¹ Guice. l. III. — ² Sabel. En. 40. l. IX. — ³ Sur. sup. c. 42. — ⁴ Id. ib. Guice. Sabell. ubi sup. — ⁵ Surit. l. III. c. 1. — ⁶ Burch. Ms. arch. Vat. sig. num. 104. l. I. Sur. l. III. c. 1. Guic. l. III et alii.

¹ Burch. Ms. arch. Vat. l. III. Volat. l. XXII. — ² Borch. Diar. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. III. p. 390. — ³ Sur. lo. v. l. III. c. 3. — ⁴ Sur. l. III. c. 5, 7. Mar. l. XXVI. c. 13. Guic. l. III.

4. « Feria quarta, xiv mensis Junii, reverendissimus dominus cardinalis Valentinus, et illustris D. Joannes Borgia de Aragonia Gaudia dux, S. R. E. gentium armatarum capitaneus generalis, sanctissimi domini nostri papae filii charissimi, fecerunt cenam dominae Vannotiae matri eorum positae prope Ecclesiam S. Petri ad Vincula cum ipsa eorum matre et aliis. Cena facta, nocte cursum agente, et reverendissimo domino cardinale Valentino reditum eorum ad palatium Apostolicum sollicitante, et apud ducem et capitaneum fratrem suum praedictum ascenderunt equos, sive mulas ambo ipsi cum paucis ex his, quoniam paucissimos servitores secum habebant, et simul ambo equitarunt usque non longe a palatio reverendissimi domini Ascanii vicecancellarii, quod alias sanctissimus dominus noster tunc vicecancellarius inhabitare consuevit, et construxit. Ubi dominus dux asserens se, priusquam ad palatium reverteretur, alio, solatii causa, accepta a praedicto cardinale fratre venia, retrocessit, remissis omnibus illis paucis servitoribus, quos secum habebat a se, retento tantum stapherio, et quodam, qui facie velata ad cenam ad eum venerat, et per mensem vel circa prius singulis vel quasi diebus eum etiam in palatio Apostolico visitaverat, in mala, quam ipse dux equitabat, retro se recepto, equitavit usque ad plateam Judaeorum, ubi etiam dictum stapherium licentiavit, et a se versus palatium remisit, sibi tamen committens, quod ad horam in dicta platea expectaret ipsum, infra quam, si ad eum non reverteretur, ad dictum palatium rediret, et his dictis, praedictus dux cum velato in gropam suae mulae coidente a stapherio recessit. Et quia equitavit nescio ubi, interfectus et necatus est, et in flumen per illum locum juxta seu prope hospitale S. Hieronymi Sclavorum nuncupatum in via, quae de ponte S. Angeli recta via itur ad Ecclesiam B. Mariae de Populo juxta fontem ex terra conductum situm, per quem finis super carrueis sive carrelis conductus ad ipsum flumen projici consuevit, projectus est ». Addit auctor Alexandrum adeo indulsisse luctui, ut non nisi post aliquot dierum inedia ab amicissimis cardinalibus, ut cibum caperet induci potuerit, insultabantque ejus calamitati annuli, ac diro seommate pervulgarunt, illum jam Petri piscatoris dignum successorem, qui spurios filios in flumine piscaretur. Caeterum inter eos de lugubri filii caede dolorum fluctus Alexander, cum illum male acte vite conscientia stimularret, metueretque ne divina in ipsum justitia severitatis exemplum statueret, de parto tanto ambitu Pontificatu, cujus majestatem in se obsolescere agnoscebat, dimittendo agitavit consilia, eaque Ferdinando regi Hispaniarum patefecit : a quo responsum est, rem adeo gravem et arduam non nisi habita prius matura

deliberatione tentandam videri, sinendumque, ut concepti de caede filii doloris vis remitteretur.

5. Deceverat etiam idem Pontifex ad placandam divinam iram in pristinum statum collapsam apud plerosque foedissime disciplinam Ecclesiasticam revocare, atque in cardinalium senatu maximo cum pietatis sensu de Christiana sanctitate in suum vindicanda splendorem egit, designavitque sex cardinales pietate, scientia, prudentiaque conspicuos, ut tam egregio operi sedulo studium navarent, qua de re Petrus Delphinus has litteras scripsit ¹ : « Si ob duceis interitum conversus est Pontifex una cum cardinalibus, quemadmodum significasti, ad reformandam Ecclesiam, non erunt obnoxii prophetae illi sententiae : Percussisti eos et non doluerunt, attrivisti eos et renuerunt accipere disciplinam. Vale ex Fonte-Bono die i Julii mcdxcvii ».

6. Demandatum id munus instaurandae disciplinae, tollendarumque corruptelarum fuit inter alios Francisco cardinali Senensi, ad quem Petrus Delphinus litteras gratulatorias dedit : « Datam tibi audio, domine observandissime, et quinque tecum pariter cardinalibus, summis illidem ac probatissimis viris, a Pontifice potestatem et componendi Romanae curiae status, et totius Ecclesiae reformandae. Praeclarum utique et dignum summo sacerdote ac Christi vicario mandatum, qui sponsae Domini sui consulendum tandem duxerit, nec pessumdari ulterius tulerit divinum honorem, ac vineae, quam plantavit dextera sua, delicias proculcari, caelestis nimirum inspiratio et ex incomprehensibili sanctae Trinitatis arcano, non humano consilio in Pontificis mentem opportuno tempore effusa. Quid enim opportunius hac adversa tempestate, quidve utilius optari communibus piorum omnium votis potuit, quam ut fundata ab exordio religionis nostrae super firmam petram Apostolica Sedes, et Apostolorum sanguine consecrata, ventis nunc et turbinibus in eam validissime irruentibus, non dimoveretur loco, sed vestris potissimum solidaretur consiliis, vestraque sapientia et auctoritate confirmaretur » ? Et infra :

7. « Quamobrem accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, gladio, inquam, spiritus, quod est verbum Dei. Aperi os tuum, et implebit illud Dominus, ut sicut es eruditissimus, proferas inter collegas tuos nova et vetera. Dedit tibi Dominus linguam eruditam ad utilitatem multorum, ut evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et adifices et plantes. Contende igitur, praesul optime, emitere, homo Dei, hanc tam egregiam tibi injunctam operam navare strenuissime una cum gravissimis atque

¹ Lib. v. Ep. xxxvii.

sapientissimis collegis tuis. Non est parvificanda hujusmodi provincia vobis demandata, quæ omnium animos in certissimam visa est spem erexisse, restituendi per vos paulo post aurei sæculi, ac beatæ vitæ atque angelicæ revocandæ. Temerarius fortasse hortator atque amens videar : verum inenarrabili lætitiæ gestiens ob inopinatum et inexpectatum nuntium, optatissimum tamen, conceptum sermonem continere non potui, in voce gratulationis et exultationis ista protuli, non adhortationis, etc. Vale ex Fonte-Bono, die III Julii MDCXCVII ».

8. Reliqui ad id munus adsciti fuere Joannes, stirpis Aragoniæ princeps, Georgius Elissiponensis, Antonioffus Palavicinus S. Praxedis, Galeottus Riarius S. Georgii, Joannes Antonius card. Alexandrinus, editæque sunt ab iis plures sanctissimæ sanctiones, quæ perductæ ad exitum non fuerunt, quandoquidem cum dolor ex nece filii acceptus consensisset, prætexuit Alexander libertatem Pontificiam iis sanctionibus immitti.

9. *Cæsar Borcia creatus legatus ad conferenda Friderico Neapolitano regia jura et insignia.* — Decrevit idem Alexander hoc anno ¹ Cæsarem Borgiam cardinalem legatum ad conferenda Apostolica Friderico regi Neapolitano regia jura et insignia, ut ex Pontificio Diplomate ² patet :

« Dilecto filio Cæsari S. Mariæ Novæ diacono cardinali, ad regnum Siciliae nostro et Apostolicæ Sedis legato.

« In præsentiarum regni nostri Siciliae et totius terræ, quæ est citra pharum, quæ juris ejusdem Romanæ Ecclesiæ specialis et proprietatis existant, atque cunctorum in illis degentium populorum necessitates ex intimo cordis affectu intuentes, necnon tranquillitati, profectui et prosperitati regni et terræ prædictorum paterna charitate consulentes, ut quæ sub justo, provido et claro rege ac principe juste provideque regantur, providere cupientes, regnum prædictum cum tota dicta terra usque ad confinia terrarum ipsius Ecclesiæ, excepta civitate nostra Beneventana cum ejus territorio et districtu, juxta et secundum illum statum, quem claræ memoriæ Ferdinandus Primus et Alfonsus Secundus dicti regni reges, dum in humanis agebant, melius tenebant et possidebant, seu alter ipsorum melius tenebat et possidebat, charissimo in Christo filio nostro Friderico ejusdem regni regi illustri, tanquam in dictis regno et terra successori pro eo suisque liberis ex recta linea a suo corpore legitime descendenti-bus natis et nascituris in feudum perpetuum sub certis modo et forma et conditionibus legitime, expressis de venerabilium fratrum nostro ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardi-

naliū consilio pariter et assensu, ac ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine duximus concedendum, confirmandum, et de novo clargiendum, ipsumque Fridericum regem per vexillum dictæ Romanæ Ecclesiæ principaliter investiri, necnon ab eo fidelitatis debitæ juramentum, plenumque homagium, et vassallagium, ac ligium, pro hujusmodi feudo debitæ et consuetæ recipi, et nonnulla alia tunc expressa fieri et adimpleri mandavimus, prout in aliis nostris desuper confectis litteris plenius continetur.

10. « Attendentes igitur quod », et infra, « assistente tibi divina gratia, omnia et singula per ipsas litteras nostras præfato Friderico regi concessa prudenter, fideliter et diligenter exqueris, habita super hoc cum eisdem fratribus nostris deliberatione matura, te », et infra, « nostro et ejusdem Ecclesiæ nomine ad præfata regnum et regem ad præmissa omnia in dictis litteris contenta plenarie exsequendum, ac pro nonnullis aliis ejusdem Romanæ Ecclesiæ arduis negotiis peragendis, tanquam pacis angelum, Apostolicæ Sedis legatum de latere, de fratrum eorundem consilio, comitante pacis angelo, duximus destinandum, tibi in regno et terra prædictis plenæ legationis officium cum plena potestate legati de latere committendo, ut nostro et ejusdem Romanæ Ecclesiæ nomine a præfato Friderico rege fidelitatis debitæ solitum hujusmodi recipias juramentum, necnon promissiones, sponsiones et condiciones in litteris ipsis contentas cures efficaciter adimpleri, ac etiam privilegium præfati Friderici regis aurea Bulla bullatum, in quo proprio juramento fateatur et recognoscat expresse regnum Siciliae, et totam terram ipsius, quæ est citra pharum, usque ad confinia ejusdem Romanæ Ecclesiæ, excepta dicta civitate Beneventana, cum territorio et pertinentiis suis, quæ Ecclesiæ remanebit eidem, ex sola gratia et mera liberalitate Sedis Apostolicæ et nostra sibi suisque hæredibus fuisse concessa, ipsumque recepisse et tenere regnum et terram hujusmodi a nobis et dicta Romana Ecclesia sub pactis, modis et conditionibus in dictis litteris contentis, de manibus ipsius Friderici regis recipies ad nos et Sedem prædictam deferendum, et nobis ac Sedi prædictæ presentandum, et alias in regno et terra prædictis evellas, destruas, disperdas, ædifices, plantes, deformata reformes, corrigenda dirigas, dissidentes proceres ad concordiam pacemque reduces, inobedientes vero atque rebelles auctoritate nostra per censuram Ecclesiasticam, ac alia opportuna remedia compescas, prout celestis gratiæ inclusio, tuæ prudentiæ tibi ministrabunt, firma spe prudentiæ tenentes, quod actus tuos dirigente, qui novit aspera in vias planas convertere, per tuæ circumspectionis industriam, quodque tibi per

¹ Burch. l. III. Paris. e Grassis to. I. Sur. l. III. c. 8. — ² Lib. XLII. Bull. p. 214.

nos fideliter commissa optatum finem recipient, et ad præfati regis pacem ac statum prosperum et felicem ejusdem regni pro tua prudentia componentur.

11. « Præterea tibi inter regem præfatum et quascumque personas Ecclesiasticas et sæculares dicti regni bonum pacis et concordie inducendi, et quantum ad laudem et gloriam omnium Redemptoris, et orthodoxæ fidei augmentum, et Sedis prædictæ honorem, necnon regis præfati pacificum et tranquillum statum, ejusque corroboracionem et conservacionem, Ecclesiasticæ libertatis reformationem, morum honestatem, justitiæ cultum, relevacionem Ecclesiarum et pauperum quomodolibet pertinebunt, statuendi, ordinandi, mandandi, decernendi, exercendi, et etiam exequendi, ipsos quoque contradictores et rebelles, quacumque Ecclesiastica vel etiam mundana præfulgeant dignitate, ut præmittitur, appellatione postposita, compescendi, brachium quoque sæculare, si opus fuerit, invocandi, quibusque privilegiis, indulgentiis, exemptionibus, et litteris Apostolicis generalibus et specialibus sub quacumque verborum forma et expressione concessis, per quæ nulli qualiscumque status, gradus, ordinis et conditionis in hac parte volumus afferre suffragium, nequaquam obstantibus, plenam et liberam tenore præsentium simili consilio concedimus facultatem, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MDCXCVII, V idus Junii, Pontificatus nostri anno v ». Instructus ¹ etiam est Cæsar cardinalis legatus amplissimis aliis mandatis ad conferenda sacerdotia, ad cognoscendas dirimendasque causas Ecclesiasticas, ad solvendas censuras, ad temperandas leges canonicas, variaque privilegia impertienda. Extant eodem argumento aliæ ad eundem cardinalem datæ litteræ ² de tradendo Frederico Neapolitano regno, deque regia inunctione et corona conferenda.

12. Certior vero factus est hisce litteris ³ Fridericus Neapolitanus rex de collato illi Siciliae ceterioris regno, excepta Beneventana urbe circumjectoque agro, deque legato cardinale ad vexillum illi e manu tradendum decreto :

« Alexander, etc. charissimo in Christo filio Frederico de Aragonia Siciliae regi illustri.

« Cum nos hodie regnum Siciliae cum tota terra citra pharum juxta et secundum illum statum, quem claræ memoriæ Ferdinandus Primus et Alfonsus II dicti regni reges, dum in humanis agebant, melius tenebant et possidebant, seu alter ipsorum melius tenebat et possidebat, usque ad confinia terrarum Romanæ Ecclesiæ, civitate nostra Beneventana illiusque territorio et districtu exceptis, tibi dicti regni regi illustri, tanquam in dictis regno et terra

successori, per te tuosque liberis ex recta linea a tuo corpore legitime descendentibus et nascituris, de venerabilium fratrum nostrorum ejusdem Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu, et ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine in feudum perpetuum confirmavissemus, et de novo clarigili fuisset, tandem intendentes, ut tu juris regni, et terræ prædictorum ac regalium insignium plenitudine gratulari, et statum tuum firmiter stabilire valeres, dilecto filio nostro Cæsari S. Mariæ-Novæ diacono cardinali, Apostolicæ Sedis legato, de dictorum fratrum consilio per alias litteras nostras commisimus et dedimus in mandatis, utque ad dictum regnum se personaliter conferens te per vexillum ejusdem Ecclesiæ de regno et terra prædictis ac omnibus juribus et pertinentiis eorundem investiret, et in illorum possessionem induceret, et quia reges Siciliae, qui pro tempore fuerint, ad mandatum Romanorum Pontificum inungi et coronari consueverunt, postquam te investisset, et in possessionem hujusmodi induxisset, ut præfertur, te in regem solemniter inungeret, et in signum pleni juris domini te de regno et terra prædictis coronaret, præstito a te et ab eo nostro et ejusdem Romanæ Ecclesiæ nomine recepto solito juramento, prout in eisdem litteris plenius continetur.

13. « Cum itaque, fili charissime, per unctionem principatus, per coronam virtutes, per sceptrum potestas in rege congrue designentur, attendat regia celsitudo tua non utique per qualemcumque principatum, sed eum qui prudentia, justitia, fortitudine, temperantiaque subsistit regios humeros inungi, et tempora coronari, studeat tua devotio sic sceptro uti et dominari, ut nos ex tanto tibi impenso munere collaudari, Romana Ecclesia apud tuos regnicolas in summa devotione haberi, ipsique regnicolæ et justo, sapienti, modesto, ac forti principe gratulari non immerito valeamus et valeant. Datum Romæ apud S. Petrum anno MDCXCVII, V idus Junii, Pontificatus nostri anno v ».

14. Exceptum Capuæ ab illo legatum maximis honoribus prima Augusti die refert Surita, ac dein Neapolim eximia pompa ingressum, regemque Fridericum, coactis procerum maximis conventibus in principe Ecclesia a legato regis ornamentis redimitum fuisse. Præerat ritibus Borchardus, qui servandam eorum formulam, utque rex genibus submissis sacramentum fidei Pontifici præstiterit, describit. Non interfuere huic celebritati Sanseverinates principes ¹, neque enim vetera adhuc posita erant odia : imo Antonellus princeps Salernitanus pro Carolo Francorum rege iterum signa explicuit, arcesque omni conatu munivit : sed demum

¹ Lib. XLI, Bull. p. 247 et 952. — ² Ib. p. 242. — ³ Ib. p. 241.

¹ Sur. to. v. l. III. c. 8.

exeunte anno a Friderico rege, Consalvi Ferdinandi ducis auxiliis, oppressus deditionis verba nuncupavit ¹ vitam liberamque commeatum una cum sociis pactus. Pofitus Antonelli sociorum arcibus Fridericus firmasse solium videbatur, cum Ferdinandus Hispaniarum et Carolus Francorum reges Neapolitanum regnum a Ferdinando seniori spurio jure non tentum fuisse disceptarunt, atque ideo illud a Friderico occupatum vitio, sed vel ad Hispanum vel ad Gallum spectare, deque eo inter se partiendo egere; quæ arcana colloquia in Friderici et ducis Mediolanensis perniciem postea eroperunt.

15. *Ad Sedem Apostolicam vocatus Savonarola judicium diffugit.* — Incluserat Florentiæ hoc tempore apud vulgus magna pietatis et prophetici spiritus opinione Hieronymus Savonarola Ferrariensis, redintegratæ in Prædicatorum congregatione Florentina disciplinæ religiosæ fama illustris, a quo Caroli VIII regis in Italiam exercitum florentissimum ducentem, Italicarumque rerum conversiones sagaci animo denuntiatis multis ante annis, tum plura alia posteris temporibus ventura ferunt, cumque exinde multorum odia contraxisset, tum etiam opinionem novandarum rerum iniecisset, dum extases jactaret, et de congregando Concilio, restituendaque disciplina declamaret; eversis jam Gallorum rebus, quarum magnificentiam extulerat, in crimen vocatus est apud Sedem Apostolicam, quod nefanda elatus hypocrisis prophetam se dixisset, ac nova moliretur, cui propterea intentatum est ab Alexandro VI judicium, objectisque censurarum pœnis concionandi munus iterum est ei interdictum. At qui ipsi præter fas studebant has pro eo litteras ad Alexandrum dedere ² :

16. « Alexandro VI summo Pontifici.

« Sanctissime et beatissime pater, etc. Molestè tulimus ferimusque insectatam esse boni viri, quantum nos cognoscimus, virtutem, et delata fuisse ad sanctitatem vestram ea nulla de causa, quæ merito excitare pontificales in fratrem Hieronymum censuras, si ea vera existissent, debuissent. Nos, sanctissime Pater, multo aliter censemus: bonum nos hunc virum bonumque religiosum, peritumque rerum Christianarum existimamus. Diversatus est in urbe nostra aliquot annos prædicationibus intentus, plebique ad meliores mores instruendæ, neque notari potuit (modo careat affectibus delatio) quidquam, in quo vel exemplo vitæ, vel excellenti doctrina aberraverit; sed, ut novit vestra beatitudo, vix inveniri potest ubi præclara virtus careat invidia. Sunt et in nostra urbe tanquam in magno populo qui etiam virtutem invertant seu naturæ levitate, seu alio quovis morbo, et tunc sibi plus placeant, docti-

que esse magis viri videantur, cum quid in doctos bonosque viros liberius audent: quibus magis venia danda, quam graviore aliquo periculo id vindicare erroris. Supplicamus ergo sanctitati clementiæque vestræ pro ea, quæ omnibus in rebus semper fuit in nos vestra paterna et divina charitas, ut totum hoc negotium ad gravitatem sapientiamque vestræ sanctitatis referatur, tollaturque hæc animorum displicentia civitati, atque ista censurarum pontificalium gravitas, ne plus posse videatur parum religiosa quorundam levitas, quam bona studia bonæque artes hominum religiosorum etc. Meminerit vestra sanctitas hujus devotissimæ civitatis et populi Sedis Apostolicæ et sanctitatis clementiæque vestræ; cui nos et rempublicam istam humillime commendamus. Ex palatio nostro die octava Julii, millesimo quadingentesimo nonagesimo septimo ».

17. Non propterea composita lis est, sed subterfugiente illo temere Apostolicæ Sedis judicium, ac scripta contraria non sine impudentiæ nota spargente, datum est Pontificium Diploma ¹ ad Ordinis Prædicatorum religiosos viros Florentiæ agentes, ut Hieronymus probaret se missum a deo: objectum, pro concione blasphema verba illum effutiisse, quasi mentiretur Christus, si Savonarola mentiretur: atque ad vaticinia probanda in jus vocatus est: datum crimini congregationem Etruseam Dominicanorum illius dolo fuisse divulsam a Longobardica, atque adeo imperatum fuit, ut vicarius Longobardicæ congregationis de Hieronymi ipsius causa cognosceret, necnon præcipui ejus sectatores Florentia Bononiam se conferrent.

« Alexander Papa VI dilectis filiis priori et conventui monasterii S. Marci Ordinis Prædicatorum in civitate Florentiæ.

« Quia divini consilii inscrutabilis altitudo universali administrandæ Ecclesiæ nos Petri successorem, licet immeritum, hoc tempore præesse disposuit, jugi quantum nobis divino munere datur diligentis studio procurandis iis rebus intendimus, quibus religio, salus et pax Christiano populo conservetur, floreat et amplificetur dogmatum vero novitas fictæ simplicitatis adumbrata velamine, e qua in populo frequenter et clero schismata, hæreses, et morum subversio oriuntur, de Ecclesia miti emendationis flagello pellatur, ne quietum corporis Ecclesiæ statum sollicitare in præsentia possit, neque cæteris delinquendi exemplo isto malo potestas fiat in posterum. Sane Hieronymum quemdam Savonarolam de Ferrara Ordinis Prædicatorum novitate pravi dogmatis delectatum accepimus, et in eam mentis insaniam Italicarum rerum commutatione deductum, ut se missum a Deo, et cum Deo loqui sine ulla canonica

¹ Sur. bo. v. l. III, c. 12. — ² Ext. in arch. Floren.

¹ Ext. apud Borch. Ms. arch. Vat. sig. num. 104, p. II, p. 303.

attestatione fateatur in populo contra canonicas sanctiones. Non sufficit cuiquam nude tantum asserere, quod ipse sit missus a Deo, cum hoc quilibet hareticus assereret, id quidem jure optimo affirmat Alexander, cum Lutherus postea eodem modo jaclans se missum a Deo haereses sparserit, «sed oportet quod ostendat illam invisibilem missionem per operationem miraculi, vel Scripturae testimonium speciale. Christum præterea Jesum crucifixum et Deum mentiri, si ipse mentiatur, horrendum certe et execrabile adjurationis genus: extra statum salutis quemquam fieri vanis illius assertionibus non credentem, alia deinceps illum non minus inepta facere, dicere et scribere, quæ si prætereantur impune, nihil est quod non ausum falsorum religiosorum temeritati sit, et in corpus Ecclesiae, quod verendum est, vitia sub virtutum specie subintrent. Cogitavimus longa cunctatione et diutina patientia nostra efficere, ut factuam illam propheticam suam professionem recognosceret, ad solidam veritatis viam se flecteret, et, quæ turbationis causa in Ecclesia fuerant, illius verba temere et inique prolata consulte et fideliter revocaret. Credebamus post aliquod tempus jam advenisse diem, quo de ipso meliora concipere deberemus, ac dolorem, quem nunc usque ex effræni arrogantia et scandalosa separatione a patribus suis Lombardiae perpassi fuëramus, quæ sub dolosa calliditate, sicut post cognovimus, perversorum quorundam fratrum impetrata est, amodo ex sua humili adhaerentia in latitiam commutaremus, sed (quod dolenter referimus spe nostra frustrati sumus, nam licet per litteras nostras ipsum in virtute sanctæ obedientiæ monuerimus, ut ad nos veniret, veritatem ab eo et ab ore suo intellecturos, tamen non solum venire, et nobis obedire recusavit, verum etiam ipse acerbiorē in dies magis doloris nobis causam subministravit, impudenter fidelium oculis legenda ingerens, quæ solo alias auditu temere profuderat inhibenda.

18. « Ea propter cum nos reddendæ universæ Italiae pacis grandi ac laborioso opere defineamus, hanc ipsam causam fratri Sebastiano de Madiis de Brixia, congregationis Lombardiae Ordinis Prædicatorum generali vicario, decernendam judicandam, puniendamque secundum vestri Ordinis statuta commisimus per litteras nostras in forma Brevis, Hieronymo Savonarolæ prædicto in virtute sanctæ obedientiæ sub excommunicationis latae sententiæ pœna strictè præcipiendo mandantes, ut vicarium prædictum ad cognoscendam hujusmodi causam a nobis iudicem deputatum prompta et sincera obedientia recognoscat, illius mandatis ubilibet gentium se vocaverit, omni provocatione et appellatione postposita, pariturus. Interea vero dum hæc causa coram prædicto vicario discuteretur, ab

omni declamandi in populo et publice legendi officio per præsentis litteras prædictum Hieronymum suspensum esse decernimus. Cæterum ne alteri cuiquam ex fratribus vestris malo exemplo ejusdem Hieronymi libertate propria delectati errandi et decipiendi tribuatur facultas, locum istum sancti Marci de Florentia, et S. Dominici apud Fesulas Ordinis Prædicatorum amodo præfate congregationi Lombardiae reunimus, incorporamus, annectimus, omnibus fratribus prædictorum locorum sancti Marci et S. Dominici sub excommunicationis latae sententiæ pœna mandantes, ut vicario prædictæ congregationis Lombardiae velut suo legitimo pastori pareant et intendant, revocantes ex nunc et revocatum esse decernentes quidquid auctoritatis, facultatis, sive potestatis cuiquam alteri etiam Apostolica auctoritate esset indultum: injungentes quoque sub ejusdem excommunicationis latae sententiæ pœna fratri Dominico de Piscia, et fratri Thomæ Bussino, et fratri Silvestro de Florentia, ut infra spatium novem dierum, quorum tres assignamus pro primo termino, tres pro secundo, et tres pro tertio a notitia præsentium Bononiam proficiscantur, auctoritate prædicti vicarii Lombardiae in uno quopiam conventuum congregationis, præterquam in dominio Florentinorum, collocandi, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud S. Petrum, die xvi Octobris mxcvii.

19. Extant quoque aliæ Pontificiæ ad Hieronymum ipsum datæ litteræ¹, quibus in jus vocatur, quod simplices homines ab obsequio Sedis Apostolicæ abducere nisus sit, ac se Spiritu sancto afflatum et divino lumine coluistratum jactarit:

« Alexander papa VI dilecto filio fratri Hieronymo Savonarolæ de Ferraria Ordinis Prædicatorum.

« Dilecte fili, salutem, etc. Licet uberius per alias litteras nostras in forma Brevis explicaverimus quantum nobis displicuerint turbationes, præsertim istius populi Florentini, et eo magis quod habuerint ortum a prædicationibus tuis, quia conabaris, omissis vitiorum extirpationibus laudibusve virtutum, publicis in sermonibus futura prædicere, affirmareque te illa habuisse a lumine æternitatis, ac inspirante Spiritu sancto, propter quæ et similia simplices homines deviare possent a via salutis et obedientiæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ: debuisses enim potius procurare in tuis prædicationibus unionem et pacem, quam similes, quas vulgus vocat, prophetias tuas, divinationesque prædicare. Debuisses etiam considerare quod conditioni temporum vehementer repugnat talis doctrina, quam in medium afferis, quæ sufficeret

¹ Ext. apud Burch. p. 306.

ponere discordiam etiam ubi esset summa pax, quanto magis ubi vigent tales similitudines et factiones. Periculum itaque multarum animarum, et desiderium nostrum istius populi, et ut satisfaceremus officio nostro pastorali, adduxere nos ut ad te scriberemus, nec sine maturo consilio decerneremus omnino te vocare ad nos, ut te purgares a tibi impositis, quæ profecto si vera essent, non deberent impune transiri. Cum autem nuper intellexerimus ab aliquibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus et per litteras tuas et nuntios, quod paratus es omnibus per te dictis vel factis subicere te correctioni sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quod est officium boni Christiani et religiosi hominis, plurimum fatati sumus, incepimusque persuadere nobis, ea te non prædicasse malo animo, sed potius simplicitate quadam et zelo proficiendi in vinea Domini, licet certo contrarium experientia doceat: verum ne videamur talia penitus negligere, quæ nullo pacto sunt negligenda, decrevimus iterum ad te scribere, et respondentes litteris tuis mandamus tibi in virtute sanctæ obedientiæ, quod amplius abstinere ab omni prædicatione, tam publice quam secreta, ita quod non possit tibi imponi quod cessans a publicis sermonibus convertaris ad conventiculas, quem modam omnino teneas donec secure, commode, et cum ea honestate, qua decet religiosum, non stipatus, ut intelligimus, militibus, possis ad præsentiam nostram te conferre. Videbimus enim te hilari et paterno animo, vel donec maturius deliberemus quem modum debeas in futurum tenere, vel, si nobis videbitur, aliquem idoneum et probum virum destinabimus; quod si feceris, ut speramus, ex tunc suspendimus Brevia et contenta in illis, quæ adscripsimus, et quascumque clausulas in eis contentas, ut quiete possis conscientiæ tuæ vacare.

« Datum Romæ apud S. Petrum die XVI Octobris MCDXCVII ».

20. *Suam docendi et agendi rationem Savonarola defendere nititur.* — Non paruit Pontifici Savonarola, cum audiri vellet, non audire Ecclesiam, atque omnes iudices suspectos sibi diceret hæresiarcharum more, missisque litteris questus est apud eundem Alexandrum falsa ipsi suggesta fuisse: afflictam falso hæresim: defendere se nisus est si vaticinatus esset: multis ante annis quam contingerent, futura se prædixisse: negavit se dixisse, se a solo Deo missum, vel dixisse cum Deo se colloqui, aut se appellasse prophetam: objecta verba blasphemia interpretatione meliori dissolvit, redarguit vero eos, qui non credant revelatis sibi a Deo privatos gratia: tum plura ad suam excusationem, si Romam ad dicendam causam non accederet, adjecit, timere scilicet inferendam sibi necem ab adversariis, ac si

judex Florentiam mittatur, errata coram universo populo se revocaturum.

« Responsio fratris Hieronymi Savonarolæ ad Alexandrum papam VI.

« Beatissime pater, post beatorum pedum oscula. Exhibite fuerunt pridie litteræ sanctitatis vestræ conventui nostro in forma Brevis, quibus conventum hunc et conventum S. Domini ad Fesulas congregationis Lombardiæ reunisse intimabant, et fratrem Dominicum de Piscia, ac fratrem Thomam Bussinum, et fratrem Silvestrum de Florentia Bononiam proficisci sanctitas vestra præcipiebat, idque ideo factum fore, quod ego ipse Hieronymus multa fatua ac scandalum in Ecclesia Dei facile paritura, contra canonicas sanctiones dixerim, et publice populo prædicaverim, causamque meam cognitioni et punitioni generalis vicarii dictæ congregationis per alias suas litteras submittebat: quas litteras bono animo et ea, qua decuit, reverentia suscepimus, dum sanctitatem vestram de statu sanctæ Ecclesiæ, et de salute animarum nostrarum sollicitam ostendunt: sed doluimus vehementer ac dolemus, quod eo usque processerit hominum malitia, ut sint qui etiam summo Pontifici, ac Christi in terra vicario res tam falsas, tamque perverse interpretatas suggerere non formidaverint. Et quia ex prædictarum litterarum serie constat totius hujus rei effectum a me assertæ culpæ causa proficisci, parcat mihi Sanctitas vestra, si ego tanquam is, a quo dicitur oriri hæc tempestas, mea gestorum veritas, atque sinceritas boni secuti, et qui sequi sperantur effectus a falsis interpretationibus, assertionibus et suggestionibus defendam. Neque hoc erit difficile, quia ego palam locutus sum mundo, et semper docui in Ecclesia et in templo, in quo omnes Christiani conveniunt, et in occulto locutus sum nihil. Hinc simplicitatis meæ et probatæ doctrinæ tot millia testium habeo, ut nullo pacto me apud Sanctitatem vestram dubitem causam meam sine ulla prorsus difficultate defensurum, ut enim ait Philosophus: *Verum vero consonat, falso autem dissonat.*

« Suggesterunt itaque in primis vestræ Sanctitati, ut in ejus litteris patet: *Novitate pravi dogmatis delectatum*; quod falsum esse clarum est, publice enim scitur me nullum pravum dogma sequi nec prædicare, sed sanctas Scripturas dumtaxat, et sanctos doctores, et in publica prædicatione sæpe dixisse, et in scriptis reliquisse, me et omnia mea sanctæ Romanæ Ecclesiæ submittere, et hoc idem, ni fallor, beatitudini vestræ scripsi in quibusdam meis litteris, de quibus etiam ipsa fecit mentionem in Brevis quodam Sanctitatis suæ ad me misso. Si quis autem dicat, quod prædicare futura novum est dogma, falsum est, quia hoc semper fuit in Ecclesia Dei, ut patet discurrenti Scripturas

Ecclesiasticas, nihil enim obest religioni Christianæ prædicare futura, dummodo non sint contra fidem vel bonos mores, aut rationem naturalem, nec unquam hoc fuit aliqua lege prohibitum, nec prohiberi potest, hoc enim esset Deo imponere legem, qui dicit per Amos: *Non fecit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.*

21. « Secundo quia in prædictis litteris dicitur: *Et in eum mentis insaniam Italicarum rerum commutatione deductum,* etc. Hoc etiam manifeste falsum est, et ab omnibus scitur, quia præterierunt quinque anni, quibus hæc prædixi, vel plures etiam quam decem anni jam sunt, non ergo deductus sum ad hoc propter commutationem Italicarum rerum.

« Tertio dicitur: *Et se missum a Deo,* etc. Hoc quoque falsum est. Sciunt omnes qui me audierunt, quia nunquam dixi, imo in scriptis nostris, quæ ab omnibus legi possunt, scripsi quia eram missus a prælatis meis, sicut et fere omnes alii Prædicatores, sed nunquam dixi a solo Deo me missum, ut testes sunt multa millia hominum.

« Quarto dicitur: *Et cum Deo loqui,* etc. Hoc etiam nunquam expresse dixi, nec unquam ntor tali modo loquendi, ut testis est universus populus Florentinus: quod etiam si dixissem, nullam propter hoc incurrerem penam, non enim invenitur in aliquo loco scriptum, nec in toto corpore juris canonici, nec civilis, nec aliquo authentico libro, quod qui dixit se cum Deo loqui puniatur, stultum etiam esset et impium facere talem legem, cum nullus posset imponere legem Deo, potest enim ipse loqui cum quibus vult, et eis præcipere ut dicant: *Hæc dicit Dominus Deus,* etc. sicut prophete faciebant.

22. « Item suggererunt me dixisse, Jesum crucifixum et Deum mentiri, si ego mentirer, cum neque hoc absolute dixerim, quasi Deo voluerim me æquiparare, sed in causa tamen, verbi gratia si quis diceret: *Erunt signa in sole et luna et stellis,* etc. et deinde dicat: *Si ego mentior, Christus quoque mentitur;* nunquid hoc execrabilis adjurationis genus? ita ego aliquam veritatem quam locutus est Christus, aliquando cum dixissem subjunxi: *Si ego mentior, et Christus,* etc. Item in eodem Brevis subsequitur: *Extra statum salutis quæque fieri vanis illius assertionibus non credentem,* etc. Hoc ego nunquam dixi, sed bene hoc modo locutus sum, quod cum sciam multa, quæ prædixi, esse a Deo, qui obstinato animo eis non vult credere, sed omnino statuit contradicere, signum est quod is extra gratiam sit, quoniam, ut dixi, gratia et lumen fidei semper inclinant ad veritatem: ideo qui est in gratia non potest tendere contra veritatem, quæ a Deo est firmata, verum qui nostris assertionibus non credunt, nec fa-

men obstinato animo contradicunt, dixi et publice scripsi, quod poterunt esse in gratia et salvari contradicentes, ergo non dixi quod peccarent, sed quod modo quo supra illorum contradictio signum erat privationis gratiæ. In eis præterea ibidem dicitur: *Alia deinceps illum non minus inepta facere, et dicere ac scribere, quæ,* etc. Totus siquidem populus iste testis est, me nec dicere, nec facere inepta, nec scandalosa, sed quæ magnæ sunt virtutis et necessitatis in fructus multos, et salutem animarum, et ad pacem in civitate Florentina, et ad reformationem spectantia, et cum scriptum sit: *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum;* ego non solum duos vel tres, sed duo et tria vel etiam decem testium millia in medium adducam, cum quibus et ipsa opera non a me, sed a Deo per me facta clamabunt, probabuntque, me nunquam talia dixisse aut, etc. similiaque adversum me reprobi homines composuerunt.

23. « Præterea in ipso Brevis sequitur: *Cogitavimus longa cunctatione, et diuturna patientia nostra efficere ut fatuam illam prophetiam professionem recognosceret,* etc. Ego arbitror, quod nullus homo mundi prorsus possit inveniri, qui audiverit unquam ab ore meo tam arrogans verbum, ut dixerim me esse prophetam, verum e contrario nulla etiam millia poterunt testari me sæpe dixisse non esse me prophetam, neque filium prophete: quod etiamsi dixissem, non video quare etiam puniendus, nulla enim facta est aut fieri potest lex, quæ damnet hominem quemquam, qui se dicat ex spiritu divino futura prædicare, nisi sub hoc velamine populum sollicitet ad malum, vel hæresim, aut aliquid quiddam præter hæc faciat, ut scribitur Deuteronomii vii, quod de me nullus dicere potest, ut notissimum est. Dici non potest, quod alius nullus surgere potest propheta in Ecclesia Dei, et si hoc dicitur, donum prophetiæ de Ecclesia pelletur, quod est contra illud Amos tertio superius allegatum: *Non faciet Dominus Deus verbum,* etc. et illud Proverbiorum decimo nono: *Cum propheta defecerit, dissipabitur populus.* Quod si dicitur: Deuteronomii decimo quarto (decimo tertio) scriptum est, quod propheta, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut doceret, aut dixerit ex nomine alienorum deorum, interficietur; quod si venerit quod locutus est, bonus propheta fuit, non autem falsus. Quod non est intelligendum sic, videlicet nisi statim quod prædixit eveniat, interficiatur. Alioquin fuerat interficiendus Isaias, et Jeremias, et alii multi prophete, et ipse Christus Dominus, quia multos annos vixerint, et ea quæ ab eis fuerint prædicta, nec in eorum vita venerunt, et ideo intelligere oportet, quod si aliquis dixit se ex spiritu Dei futura prædicare, et ea, quæ prædicat, non sunt contra fidem, nec contra canonicas Scriptu-

ras, nec contra Catholicæ Ecclesiæ doctrinam, expectandus est patienter eventus eorum, nec spernendus est, maxime ubi vita bona comes fuit, quia Deus multos servos habet occultos, ideo ait Apostolus: *Prophetias nolite spernere*, si autem tempora a propheta præfixa non evenerint, quæ prædixit, tunc debet acriter argui, et sic lex ipsa intelligitur. Cum ergo jam multa, quæ prædiximus, evenerint, adhuc non sum arguendus nec puniendus, quia illa futura pronuntiaverim, si autem cætera suo tempore non evenerint, merito arguendus ero, certus sum autem quod eveniet, nec ex eis unus apex præteribit. Cum ex hac licentia multorum errorum a fanaticis spargendorum impenderet discrimen, a Concilio Lateranensi postea sancitum est, ne quis revelata sibi promulget, nisi Sedi Apostolicæ, ad quam spectat judicare de prophetia, ea aperuerit. Subdit Savonarola in sua Apologia: «Certe, beatissime pater, notissimum est non solum Florentiæ, sed etiam in diversis Italiæ partibus, quod meis verbis secuta est pax in civitate Florentiæ, quæ si non fuisset secuta, tota Italia fuisset perturbata: quod si verbis adhibita fuisset fides, Italia hodie non hoc modo quateretur, nam ejus prævidens afflictiones, licet a multis fuerim derisus, pronuntiavi gladium venturum, ac pacis remedium ostendi solum esse pœnitentiam, unde Italia universa gratias per me Deo agere deberet, docui enim eam remedium tranquillitatis, quod quidem servans Florentiæ jam habet, quod non haberet, et similiter si tota hæc faceret Italia, gladius nequaquam per eam transiret, quid enim nocere potest pœnitentia? Nullus itaque vere festari potest, me scandata in Ecclesia seminasse, sed ego innumeros habeo testes, quod bona semina seminavi, verum inimicus homo zizaniam seminavit, et incidit in foveam quam fecit.

24. «Subjungitur præterea hoc in eodem Brevis: *Subdola calliditate perversorum quorundam fratrum*, etc. Primum quidem perversos fratres eos vocandos esse, quos nulla notat prorsus infamia, imo qui in toto hoc populo sint optime famæ, non potuerunt suggerere sanctitati vestræ, nisi improbi homines: mittat enim eadem Sanctitas vestra aliquem ex suis fidelibus, qui cives et populum interroget de fama fratrum S. Marci et S. Dominici de Fesulis, et probabit, atque clarius cognoscat, quam apertum fuerit hoc eorum mendacium». Illos pervertit Savonarola, cum mutare cucullas cum galeis, et cedere gladio, ac cædi se exponere jussit, qui pergit: «Secundo falsum est, quod hæc separatio fuerit impetrata a quibusdam solummodo, et non omnibus, ut publico loquar instrumento. Tertio quia fuit impetrata, non ut laxius in libertate viveremus, sed strictius, ut effectus ipse demonstrat. Præterea nec subdole fuit impetrata, cum causa hæc longo tempore

fuerit discussa, et mature examinata, ut testis est reverendissimus dominus protector noster Neapolitanus, qui hæc separationem sua prudentia impetravit: nam juxta seriem nostrarum Constitutionum hæc provincia est a provincia Lombardiæ distincta, et una alteri præesse non debet, sed propter postem quandam diminutis fratribus in hac provincia, conventus S. Marci de Florentia fuit per litteras ejusdem generalis magistri unitus seu commendatus congregationi Lombardiæ. Deinde prior quidam, non vocatis fratribus aliis, Breve impetravit, quod quidem nullius dubitatur fuisse valoris, cum esset subreptitium, quare si, augmentatis fratribus et multiplicatis, auctoritate Sanctitatis vestræ ad statum naturale reversi sunt, ita hoc dici non potest, id esse fraudulenter factum, imo est secundum tenorem nostrarum Constitutionum.

25. «Præterea ibidem sequitur: *Nam licet*, etc. et id tamen falsum est, quauvis enim mihi præceperit Sanctitas vestra, quod eam adirem, litteras nostras tamen ad eam transmisi rationabiles causas adducens, quibus adire non possem juxta illud, cap. *Si quando de rescript.* Prima fuit, quia infirmus et valetudinarius eram, et periculo mortis me exposuissem. Secunda, quia adversarios habeo capitales, et tales quod judicio omnium, qui hoc sciunt, civium, Romanam non potuissem pervenire: et hoc est quasi publicum in civitate, unde nec possum sine debita custodia domum egredi. Tertia fuit propter civitatis periculum, cujus regimen adhuc erat debile et nostris monitis a Deo sustentatur et perficitur. In calce autem litterarum rogavi Sanctitatem vestram, ut hæc vice mihi parceret, quia alias cum majori satisfactione venire poteram. Miror autem quod Sanctitas vestra litteras meas non habuerit, quarum copiam propter hoc in litteris conventus nostri heri ad Sanctitatem vestram missis allegavimus, ut et ipsa videat quod falso locuti sunt qui dixerunt me obedientiam recusasse. Præterea cum beatitudo vestra sit maximis rebus occupata, non potest de his quæ particulariter fiunt, exactam habere notitiam: quod intelligentes homines perversi suggererunt, ut hæc causam meam determinandam, judicandam et puniendam committeret vicario generali conventuum reformatorum Lombardiæ et Prædicatorum, qui iudex fuit nobis summopere jure suspectus: notorium est enim quod inter congregationem Lombardiæ et nostram propter separationem prædictam orta sunt controversiæ maximæ, et quod idem vicarius una cum fratribus non cessat quotidie nos infestare. Constitutum igitur adversarium alienius judicem ejusdem novit Sanctitas vestra quam contra omnia sit jura et divina et humana. Præterea quando quis inimicos habet capitales, omnia jura illi concedunt, ut personaliter non

teneatur comparere ubi vitæ sibi imminet periculum, quia hic timor est cadens in constantem virum: quis enim accederet, vel qua ratione aliquis teneretur consistorii tatis subire iudicium, se in hostium sinum reponere, et ad mortem per violentam injuriam, non per justitiam referendam ultionem se offerre? ut Clem. *Pastoralis de re juli.* scribitur, subdendo in eodem textu rationem, quatenus hæc quidem de jure timentur, hæc de morte vitantur, hoc refugit ratio, hoc abhorret natura. Ergo qui hujusmodi citationem saperet arctasse citatum, quo jure cum aliis plerisque tum in dicta Clement. dicto cap. *Si quando*, per doctores, et præcipue eximium Sanctitatis vestræ auditorem Felium, et luti sumus, et impune non paremus sanctitati vestræ, justas causas plures assignando. Ego enim inimicos habeo capitales, ut Sanctitati vestræ scripsi, et tot et tales, ut non possim hinc recedere, nec sine maxima cautione propter multiplices insidias egredi, quomodo igitur dicitur in prædicto Brevi, quod debeam parere huic vicario Lombardiæ, ubilibet gentium me citaverit, præsertim cum multa sint Italiae loca, ad quæ nullo pacto sine vitæ indubitato periculo non possim transferri? Unde ergo hæc, nisi quia Sanctitati vestræ perversi homines subdole ea quæ falsa sunt, suggesserunt, et litteras nostras ei non reddiderunt?

26. « Inimicos autem habeo tales propter veritatem a me prædicatam: veritas enim odium parit: plerique enim pravi cives, qui unam factionem non tam propter reipublicæ studium, quam propter explendam ambitionem suam expulerant primatum affectantes, alias novas et plures hinc factiones et similtates suscitabant, et velut de hydra dicitur uno truncato capite plura nascebantur et sequebantur, ut dissidente civitate et tumultuante populi licentia, discordiæ, rixæ, vindictæ, seditiones, caedes et universæ urbis exitium impenderent, maxime assistente potentissimo rege, apud quem odii fomites non deerant, ipsum de eversione hujus patriæ sollicitantes. Sic ipsa civitas tam infestinis quam externis agitata odiis facile (nisi Deus subvenisset tum peritura majus universæ Italiae incendium subministrasset. Ego quantum potui regis indignationem et gladium averti præsentî civitati, tum pericula prospiciens, eum ad clementiam, pietatem et religionem hortatus sum, monens non solum hic, sed ubique locorum suos a direptione et ab atrocitate continere, et Dei timorem semper præ oculis habere. Beinde hæc civitas Dei munere incolumis ex medio incendio servata est, et in ea civium concordia, publica pax, ac Dei timor inductus est. Quid ego aliud potui diu noctuque utilitati ac tranquillitati hominum, et divino præcipue honori totis viribus inserviens? aut quid magis necessarium eo tempore facere debui? Hanc de-

nique laborum meorum mercedem ab ingratis reporto? quorum adhuc me non pœnitet, dummodo merces nostra copiosa sit in cœlis, mendaces enim et vani sunt filii hominum, et vana est spes eorum, et quamvis eos timeam, qui scio scriptum esse: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*: nolo tamen Deum tentare, cum et contra scriptum sit: *Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam*: et dominus Jesus scit, quod ter hoc nobis exemplum præbuit, et Apostolus Paulus humanis defensionibus sæpe usus est ». Pluribus interjectis de Dominicana familia Florentina, quæ disciplinæ regularis restituendæ studio a Longobardica juste disgregata fuerit, concludit Savonarola:

27. « Cum igitur, beatissime pater, constet omnia, quæ Sanctitati vestræ suggesta sunt, esse falsa, et a perversis hominibus, qui quærent animam meam, esse et fuisse falso conflictata, qui me ex hac urbe astutiis suis cupiunt educere, non ut veniam ad pedes Sanctitatis vestræ, coram qua me omnia nostra facile defensurum spero, sed ut me interficiant in itinere ambitione sua tyrannidem affectantes, non indignabitur Sanctitas vestra defensiones nostras pie admittere, et nos potius, ut arbitror, prudentes quam inobedientes appellare, dum interim supersedemus, ut intelligamus patris nostri et domini nostri benignam responsionem, et ab hujusmodi gravaminibus liberam absolutio-nem: nam doctrinam hanc a prædecessoribus Sanctitatis vestræ et doctoribus sanctis videlicet theologis et canonicis didicimus, unde inter alia multa quæ allegari possent, specialiter hoc patet, sicut plene novit Sanctitas vestra, ut in præallegato cap. *Scribentes*: et maxime per dominum Felium Ferrariensem, ejusdem Sanctitatis vestræ bene meritum auditorem, cum nisi hæc notissima essent, in litteris præsentibus ea non subscripsissemus. Quod autem omnia, quæ superius scripsimus, vera sint, ubi oporteat non erit difficile nobis probare. Mittat Sanctitas vestra unum de suis fidelissimis virum justum et non suspectum, et clare ab universo populo poterit certificari: et ego paratus sum in omnibus emendare meipsum ubicumque ero, et publice coram populo universo omnia errata mea revocare. Dignetur Sanctitas vestra mihi significare quid ex omnibus, quæ scripsi vel dixi, sit revocandum, et ego id libentissime faciam, nam et hac vice et semper, sicut sæpius dixi ac etiam scripsi, me ipsum et omnia mea dicta et scripta subijcio correctioni sanctæ Romanæ Ecclesiæ et Sanctitatis vestræ, cui semper me ipsum et fratres meos ejusdem pedibus prostratum plurimum commendo. Florentiæ ex conventu S. Marci die vigesima nona Octobris MDCXCV.

« Beatitudinis vestræ filius et servus, frater Hieronymus ».

28. *Plures theologi adversus Hieronymum scribunt.* — Non admissæ sunt a Sede Apostolica hæc excusationes ut licet, intereaque adversus ipsum ejusdem Sedis defugientem judicium nonnulli theologi varia scripta edidere, hæresosque suspicione perstrinxere, ita ut quæsitæ multis annis sanctitatis opinio momento eversa fuerit, de quo Petrus Delphinus ¹ Camaldulensium magister hæc tum scripsit ad Guidonem religiosum virum : « Quæ per Julianum scribam heri misisti ad me opuscula contra Hieronymum Predicatore[m] edita, et nuper impressa, perlegi accurate omnia, atque ut semel tibi aperiã sententiam meam, quomodo sit immunis ab excommunicatione judicandus nequaquam video : quis tuto non obediã summo sacerdoti ? aut quis ejus præcepta contemnat, nisi quod non animadvertit scriptum ? Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini ? melior est enim obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere. Viderit ipse quomam ductus spiritu hoc faciat, ut vicarium Christi non timeat, nec mandata ejus observet. Ego nimirum, si mihi occurreret, nec ave ei dicerem, nedum communicarem cum illo ulla in re. Opto et ita precor Dominum, ne Florentina respublica aliquid patiat[ur] mali aliena culpa, etc. Ex Fonte-Bono die 1 Julii MDCXCVII ». Scripsit ² idem Petrus Delphinus adversus Hieronymum hoc anno dialogum de Pontificia auctoritate. Cæterum damnatum publico judicio eundem Savonarolam cum adversus Pontificem et Florentinos magistratus aperte rebellasset, inferius visuri sumus : nunc de turbis Anglicis agamus.

29. *Ab impostore Anglia turbata.* — Ingentes facti sunt in Anglia tumultus ³ a Petro Varbecho impostore (†), qui se Eboracensem ducem Eduardi olim Angliæ regis filium ex Richardi sævis manibus divina providentia servatum esse fingebat, et a Margareta Burgundæ regis vidua ut nepos honorificentissime habitus ad Francorum regem se contulerat, cum Henricus bellum ipsi moliretur inferre, paceque confecta abire jussus ad Jacobum Scotiae regem perlugerat, qui Hunlei comitis filiam genere propinquam matrimonio illi junxerat, belloque Henricum Angliæ regem petierat : pace vero redintegrata cum Anglo, excedere regno jussus erat. Ita Sco-

fia profugus cum Cornubienses finitimi adversus Henricum tumultuarentur, ad eos se transiit, cupidissimeque exceptus, exercitum ex collectitia rusticorum turba male armis instructum contraxit, atque vicinas urbes bello adortus est ; demum Henrico copiis apparatusimis succincto veniente, levi prælio fusus fugatusque est ; at salutem pactus in victoris deditionem se permisit, quæ Virgilius Polydorus ¹ in proximum annum refert, alii ² vero in hunc conjiciunt. Cæterum Henricus filio Henrico secundo genito Eboracensem principatum tradit. Arturo vero nato maximo Catharinam Ferdinandi et Elisabethæ regum Hispaniarum filiam ad firmandum solium despondit, de quo inferius.

30. *Academia Parisiensis propugnatrix doctrinæ quæ tenet B. Virginem in conceptione sua a labe esse immunitam.* — In Gallia Joannes Veri Ordinis Predicatorum, doctor Parisiensis, cum publice e sacro suggestu dixisset, virginem Deiparam maculæ originalis peccati immunem non fuisse, gravissime audientes offendit, Parisiensesque doctores inito celeberrimo eentu statuerunt, neminem academiæ illi ascribendum esse nisi contrariam sententiam defensorum se sacramento sponderet. Qua de re hæc apud Trithemium leguntur ³ : « Eodem anno, nempe MDCXCVII, quidam doctor Parisius fuit Ordinis fratrum Predicatorum, nomine Joannes Veri, homo temerarius et præsumptuosus, qui in die Conceptionis purissimæ semper Virginis Dei genitricis in oppido quodam Beppe Rothomagensis diocesis, publice in ambone prædicavit, beatissimam virginem Mariam purgatam ab originali macula, et non præservatam. Ex qua prædicatione scandalum grande in populo fuit exortum, quia omnes ferme hodie, præter paucos Predicadores, credunt, sentiunt et prædicant Dei genitricem omni laude dignissimam originali nunquam subjacuisse peccato, sed præservatam semper : unde citatus ad Universitatem Parisiensem propositiones suas erroneas et falsas XVI die mensis Septembris publice revocare et abjurare compulsus fuit cum juramento, quod nunquam aliter de conceptione B. Mariæ semper virginis sentire, credere aut prædicare velit, quam præfata Universitas determinavit. Sequenti autem die, hoc est XVII Septembris, congregati sunt apud S. Maturinum in civitate Parisiensi octuaginta duo sacre theologiæ professores viri doctissimi, et omnes in eadem

¹ Petr. Delp. l. v. Ep. xxxvii. — ² Lib. iii. Ep. v. — ³ Polyd. Virg. l. xxvi. Sur. to. v. l. iii. c. 9 et 14. Sabell. Enn. 10. l. ix et alii.

¹ Polyd. sup. lib. — ² Sur. c. 9. — ³ Trithem. in Chron. Spanh. Bibl. Pat.

1. Anglicos tumultus, incensore Petro Varbecho, precedenti saltem anno cepisse certum est, cum Sanctus in historia belli Gallici affirmet, Angliæ regem ab Alexandro rogatum ut arma in Galliam commoveret, acquiescere voluisse, eo quod metueret sibi a Perichino quodam (ita Petrum appellat) molente Angliæ regnum ad se transferre, cui Burgundie dux favebat, Ferdus tamen cum Pontifice idem rex Angliæ inire non renuit. Porro tota hæc de fovebre armisque Anglorum in Gallos concitandis tractatio precedenti anno acitata fuit. Idem amen scriptor bellum istud civile confectum tandem fuisse præsentis anno MDCXCVII inferius adnotat.

Universitate de rigore promoti, in presentia totius Universitatis uno ore unaque sententia statuerunt et determinarunt, quod nemo deinceps prætate Universitati adscribatur, nisi se hujus determinationis, quod videlicet beatissima Dei genitrix et virgo Maria semper ab originali macula fuerit immunis et præservata, assertorem strenuumque propugnatorem pro viribus futurum confirmet juramento. Ipsi etiam omnes antea juraverunt, sicut in statuto continetur, se omni tempore hujus veritati purissima conceptionis Mariæ firmiter adhesuros. Mirum nobis videtur quod tantis viribus se nonnulli opponere audeant. Horum exemplo provocati sacræ theologiæ professores almae Universitatis Coloniensis simile statutum fecerunt, anno Trithemii abbatis nostri XVI. Moguntina quoque Universitatis doctores, anno Joannis Trithemii XVII. simile pro defensione purissimæ conceptionis decretum sanxerunt ».

31. *Infesta Polonorum expeditio in Bajazethem.* — Susceptum hoc anno est a Joanne Alberto Poloniae rege bellum ¹ adversus Bajazethem Turcarum imperatorem, uti præ se ferebat, ad Kyliam et Bialogrodum Valachiae arcis repetendas, necnon patrii in Warnensi pugna cæsi necem ulciscendam, proferendosque latius Christiani imperii fines. Obtulere se illi laborum et gloriæ socios Joannes Tiffenius Cruciferorum equitum magister, Alexander magnus Lituaniæ dux, et Stephanus palatinus Valachiae, ac si Hungari in sacrum idem bellum cum illis coivissent, facili negotio Turcarum res fuissent attritæ. Verum Polonus cum fratre Ladislao rege consilia non contulerat, subdubitatumque est, illum non in Turcam, sed in Valachum convertere impetus meditatum; atque his suspicionibus excitata sunt odia, quæ in civile bellum eruperunt, neque enim commeatus ac pabula subministravit Valachus, uti erat pollicitus, quare adversus eum ut fedifragum Polonica arma versa sunt: florentissimus autem ille Polonorum exercitus variis incommodis pressus, magnasque clades accepit obsidentibus itinera Valachis pabulatores intercipientibus, quod divina in Polonos, qui pro fide bellaturi scortorum multitudinem secum traherent, ira tribuit Michovias: « Timore, inquit, non vulgari erant concussi Poloni, ut plerumque a paucis hostibus infidelibus et schismaticis fugarentur aut trucidarentur secundum illud Deuteronomii XXXII, et Psalmi ultimi Sabati, *quomodo persequabatur unus mille et duo fugarunt decem millia? nonne ideo quia Deus suis vendidit eos et Dominus conclusit illos?* ipseque Stephanus Voyevoda nonnullos dira morte perimebat, ut tandem clamarent ad regem Poloni, quo illos in domos redire permitteret ».

32. Oppugnata est ab Alberto Sazovia, tormentisque bellicis diverberata; quibus auditis, metuens Hungaria rex, ne Valachus in Turcam partes se transferret, concordia interpretem egit: atque ita nullo fructu dissoluta est expeditio redeuntesque Polonos Turca et Valachi gravioribus damnis ex insidiis affecere, extremaque agmina carpsere, atque in nemore Boukonyna ingentem Christianorum vim interceptam in barbaricas regiones abduxere, adeo ut agre rex, qui morbum contraxerat, defensus sit. Ob quem infelicem eventum senatus Polonicus cavet, ne reges imposterum generales in Turcam expeditiones, nisi junctis Apostolica Sede et cæteris Christianis regibus sociali armorum fœdere, conficerent: « Tantum », inquit Michovias, « ipsa expeditio lucri emolumentique aviterni Polonis et suo regi præbuit, ut communi laudo statuerint, nunquam regibus suis permittendum expeditiones facere generales, scilicet, proceres regni nunquam generaliter ad arma movendos contra infideles Turcas, aut Tartaros, nisi primum consulta Apostolica Sede, sed et aliis regibus Christianis ad expeditionem ipsam accedentibus. Mæror quoque summus hoc improspere expeditionis casu hoc regnum implet pro communi fratrum regnicolarum casu, qui ab inconsulta paucis communicata expeditione evenerat, proque amissa existimatione, quia Turca et Tartari nihil plus quam generalem Polonorum timere expeditionem ». Irritati ea expeditione Turca Valachis Tartarisque conjunctis in Poloniam proximo anno maximo cum exercitu irruerunt, quos caelo pugnante profligatos videbimus. Interea factas a Turcis, inveniunt Vere, per Croatiam excursions in Styriam et Carinthiam, actamque plurimam prædam refert Michovias ¹, eaque illectos Æstate iterum repentina irruptione easdem provincias evastasse, ac fidelium fere sex millia in servitutem abduxisse, ad quas Turcicas grassationes comprimentas cum Maximilianus Caesarea arma exerere debuisset, Gueldriam, immisso Alberto Saxoniae duce, populatus est ².

33. *Lusitano regi conceditur a Pontifice jus in terras Barbaris creptas in Africa.* — Exposuit Alexandro Emmanuel Lusitaniæ rex, administro Georgio cardinale Albanensi, decrevisse arma vertere adversus Mos ad eos Christo subji-ciendos, poposcitque urbium expugnandarum jus imperiumque sibi conferri, quod ipsi ita a Pontifice ³ concessum est, ut sine detrimento fieret alterius Christiani principis, cui jus in eas urbes partum esset: tum legem addidit, ut in loca imperio Lusitano adjecta Christi cultum restituendum curaret.

¹ Michov. l. IV, c. 73. Chron. l. XXV et alii.

² Michov. c. 78. — ³ Trithem. in Chron. Spanh. — ⁴ Lib. VII, Bull. secr. p. 162.

« Clarissimo in Christo filio Emmanueli Portugalliae et Algarbiorum regi illustri, salutem, etc.

« Te ac haeredes successores tuos, quos vestigia tua imitaturos, et Sedi Apostolicae devotissimos futuros non dubitamus, auctoritate omnipotentis Dei, nobis in B. Petro concessa, de civitatibus, castris, locis, terris et dominiis infidelium, quae tibi ditiorumque tuarum subiecti, et quae te in dominum cognoscere seu tributum solvere velle contigerit, sine alicujus Christiani principis, cui jus in illis sit quaesitum praedictio, auctoritate Apostolica, tenore praesentium investimus, illaque tibi haeredibusque et successoribus tuis praefatis auctoritate vicariatus ipsius Domini nostri Jesu Christi, qua fungimur in terris, per te haeredesque et successores praefatos in perpetuum tenenda, regenda et gubernanda ac ad illis libere dominandum, prout alia regna, terras et dominia tua tenes, regis et gubernas, libere donamus, concedimus et assignamus, ac illa conquirendi plenam et liberam facultatem largimur, districtius inhibentes quibuscumque regibus, principibus et dominis temporalibus, quibus jus quaesitum non foret, ne se contra sic se tibi subicere volentes quovis modo opponere, nec tibi propterea bellum movere, seu alias molestare praesumant. Majestatem vero tuam, clarissime fili, necnon haeredes et successores praefatos per viscera misericordiae Domini nostri Jesu Christi, et per sacri lavacri susceptionem requirimus et plurimum hortamur in Domino, ut si aliqua ex terris, locis et dominiis hujusmodi, Domino concedente, acquisiveritis, omni studio et diligentia, prout Catholicos reges et principes decet, efficere studeatis, quod inibi nomen ipsius Salvatoris nostri colatur, et fides Catholica exaltetur et amplietur, ut exinde praeter aeternae retributionis premium, nostram et dietae Sedis benedictionem et gratiam uberius consequi merearis, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno MDCXCVII, kal. Junii, Pontificatus nostri anno v.»

34. *Joannes Hispaniae princeps in ipso aetatis flore extinctus.* — Aspirabat etiam ad Africae imperium Ferdinandus Hispaniarum rex, atque hoc anno Septembri devexo arx Gerbae insulae Africae adjacentis Joannis Nuzae proregis Siciliae virtute in fidem ejusdem Ferdinandi ac potestatem venit¹, inque ipsa Africa ex adversa Almeriae regione, Melilla² a Barbaris deserta a Gushmano Medinae Sidoniae duce praesidiarii copiis bellicisque instrumentis egregie munita est ad proferendos latius Christiani imperii fines: quibus progressibus exterritus Phlutensis rex finitimas urbes munitionibus praesidiisque firmavit³. Parabatur etiam a Ferdinando ipso et

Elisabetha regibus classis⁴ ad explorandum Americae continentem, in quo majora longe opulentioraque quam in Africa, regna perfacile comparanda Christophorus Columbus praedicabat, sed inter secundos rerum successus Joannes princeps tot regnorum haeres, qui Margaritam Maximiliani Romanorum regis filiam uxorem duxerat, in ipso aetatis flore peracuta febri mense Octobri extinctus est. Porro Emmanuel Lusitaniae rex, cui Isabella Joannis principis defuncti soror in matrimonio juncta erat, in Castellam a socero et soero in hereditatis amplissimae spem evocatus est⁵, quae tamen hereditas postea ad Philippum Austriae, qui Joannam duxerat, devoluta est, quem tamen ostensa tanta felicitate potiri non potuisse suo loco dicitur.

35. *Ximenius restituenda disciplina Ecclesiastica vacat.* — Caeterum Ferdinandi et Elisabethae regum auctoritate fultus Ximenius collapsae in Hispaniis Ecclesiasticae disciplinae restituendae, uti ante ceperat, sedulam operam navabat, ejus pia studia cum eludere vatri homines niterentur, qui se ab archiepiscopali imperio solutos ornatosque immunitatibus praetexebant, suasque causas a Pontifice tantummodo cognoscendas, Ximenius ad tollendam hujusmodi male vivendi licentiam ab Alexandro VI obtinuit⁶, ut illi, convulsa ejusmodi immunitate, quae peccandi irritamentum el munimentum foret, ad communes archiepiscopales leges redigerentur. Datam illa a Ximenio sancienda disciplinae Ecclesiasticae operam refert Gomesius⁷, ut homines renati demum viderentur, vitiiisque omnibus bellum indictum. Ad monasticam etiam pristinam sanctitatem instaurandam plurimum laborem susceptum a Ximenio ipso, faventibus Ferdinando et Elisabetha regibus, tradunt, eaque sacrarum legum severitate pereulsi stuprorum usu contaminati homines, quingenti numero in Africam trajeceerunt⁸, ut inter impios impie agerent, refert Sabellicus⁹. Auget horum illorum numerum Petrus Delphinus, et gravissimis sententiis eorum impietatem execeratur¹⁰: « Novum, inquit, scelus et nostra aetate inauditum heri primum didici ex litteris tuis ex Hispania, videlicet ad mille diversorum Ordinum religiosos, quos *conventuales* vulgus nominat, communi consensu in Africam enavigasse, atque ibidem, relicto vero Dei cultu, abnegataque Christiana fide, ad ritus sese gentilium transulisse, eo quod indulgentes vitae laxiori cogerebantur a rege suam quisque regulam observare. Miror tantam multitudinis cor unum et animam unam in adeo detestabile facinus conjurasse. Miror multo

¹ Sm. tom. V. lib. III. cap. 17. — ² Id. ibid. cap. 16. — a led. cap.

³ Gomes. l. II. Comin. l. VIII. c. 17. Sur. to. V. l. IV. c. 9. — ⁴ Sm. to. V. l. III. c. 18. — ⁵ Gomes. l. I. — ⁶ Id. ib. Sur. to. V. l. III. c. 15. Bapli. Vol. — ⁷ Sabellic. Em. 10. l. IX. — ⁸ Id. ib. — ⁹ Petr. Delph. l. V. Ep. XLIX.

magis doctrinam insipientium, cum ex iis multi, ut scribis, forent sacrae theologiae professores, tam facile potuisse a veritate auditum avertere, et ad fabulas converti. Et infra :

Vere antichristi omnes. Nunc autem, ait Apostolus, antichristi multi sunt, quorum Dens venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Quibus recte obijci potest, quod fuerint magistri insipientium, et doctores errantium. Hortati sunt saepius Christianam plebem : Nolite jugum ducere cum infidelibus, quae enim participatio iustitiae cum iniquitate, aut quae societas luci ad tenebras? Aut quae conventio Christi ad Belial? aut quae pars fidei cum infideli? Aut qui consensus templo Dei cum idolis? Et nihilominus ipsimet averterunt se et non servaverunt pactum, et fornicati in adinventio-nibus suis. Musolea die xi Decembris mcdxcvii ».

36. *Classis Lusitana, duce Vasco Gamma missa in Indias.* — Eodem anno Deus ad inferendum Indis Orientalibus Evangelium Lusitanorum pios et magnanimos conatus promovit. Immisit enim mense Julio Emmanuel Lusitaniae rex ¹ quatuor navium classem Olyssipone instructam, praefecto Vasco Gamma ad explorandas Indias, in quo facinore arduo conficiendo auctos divinitus illi animos confirmatosque reportata postea divina Numinis vi admirabiles victoriae, per amplissima regna diffusa Christiana religio, eversae demonum aerae, obtritaque Mahumetica superstilio ostenderunt. Tanti operis molitores Vascon Gamman ac socios Emmanuel in maritimae expeditionis procinctu hac oratione ad subeundos labores accendit. Cogitanti sibi Dei optimi maximi divinae gloriae Lusitanique nominis amplificationem occurrisset, nil majus suscipi posse, quam si, depulsis jam ex Hispania Mauris, regnique Phuteusis praecipuis arcibus occupatis, Indiarum terrarumque Orientalium oras incognitas vastissimo ab Ecclesia Romana intervallo disjunctas aperiret, in quibus non modo fidem Jesu Christi Lusitanorum opera propagandam, colligendamque inde Dei hominumque gratiam speraret, verum amplissimas opes vastissimaque imperia ex impiorum manibus vindicanda Lusitanae coronae adjectum iri; si enim ex patetacta jam occidua Aethiopiae parte novos titulos Lusitania pepererit, majora longe compendia ex Orientalibus opibus adeo in antiquis historicorum monumentis celebratis conquistum iri, cum ex earum tantum commercio Veneti, Genuenses, Florentini, aliique Italiae populi tantam potentiam consecuti fuerint. Plura alia in eandem sententiam addita ab Emmanuele, ac mox vexillum crucis effigie adornatum Gammae in genua provoluto traditum, quo rex religiosae Jesu Christi militiae princeps ac moderator sacro

equitum Ordini cum adscripsit; Gamma vero, porrecta religiose ad crucem manum, solemniter sacramento professus est pro divina et Lusitana gloria crucem ante Maurorum, gentilium, omniumque Barbarorum ora circumdaturum, eamque, spreto omnibus periculis, ad extrema vitae suspiria detensurum, omnique fide ac diligentia ad patefaciendas Indias incubiturum. Accepto autem sacro vexillo, divinam opem imploraturus ad templum, in quo Ecclesiastica sacramenta conferri mare consensuris suaverant, pernoctaturus se contulit, instructoque agmine religioso a sacerdotibus in naves deductus una cum sociis indulgentiarum pramio a summis Pontificibus jam ante Henrici principis rogatu iis, qui ad Barbaras aperiendas oras contendunt proposito, donatus est, quem non ad praecelarios felicesque agendos triumphos, sed ad funus pergere plerosque existimasse, narrat hisce verbis Osorius ² :

37. «Aberat Olyssipone prope litus quatuor passuum millia templum sane religiosum et sanctum ab Henrico in honorem sanctissimae Virginis aedificatum, quod postea alterius amplitudine et magnificentia, quod Emmanuel illi conjunctum in honorem ejusdem Virginis a fundamentis extruxit, nomen amisit. In id Gamma pridie illius diei, quo erat navem conscensurus, se recepit, ut noctem cum religiosis hominibus, qui in aedibus templo conjunctis habitabant, in precibus et votis consumeret. Sequenti die, cum multi non illius tantum gratia, sed aliorum etiam, qui illi comites erant, convenissent, fuit ab omnibus in scaphas deductus, neque solum homines religiosi, sed reliqui omnes voce maxima cum lachrymis a Deo precabantur, ut bene et prospere illa tam periculosa navigatio omnibus eveniret, et universi re bene gesta incolumes in patriam redirent: a multis tamen interitum is fletus, atque lamentatio fiebat, ut fumus elferre viderentur, sic enim dicebant: En quo miseros mortales provexit cupiditas et ambitio! Potuitne gravius supplicium istis hominibus constitui, si in se scelestum aliquod facinus admisissent? Est enim illis immensi maris longitudo peragrandi, fluctus immanes difficillima navigatione superandi, vitae discrimen in locis infinitis obeundum. Non tuit multo tolerabilius in terra quovis genere mortis absumi, quam tam procul a patria marinis fluctibus sepeliri? Haec et alia multa in hanc sententiam dicebant, cum omnia multo tristiora tingere praeter metu cogentur. Gamma tamen, quamvis lachrymas suorum desiderio funderet, rei tamen bene gerendae fiducia confirmatus alacriter in navem faustis omnibus conscendit VII idus Julii, anno a Christo nato mcdxcvii ». Minime idoneum erat id navigationis tempus ³, ut postea compertum

¹ Jo. Barros, dec. 4. Astæ l. IV, c. 1.

² Jo. Bar. c. 2. O-or. et Mall. ubi sup. — ³ Mall. ubi sup.

est, verumtamen, regente cursum Deo, vigesima Novembris¹ die, Bonæ-Spei promontorium prætervecti sunt. Describit pluribus Barrosius² Gamme itinera, utque in vasto mari normis naviculariis dimensaque altitudine solis ex instrumentis mathematicis, quæ Rodericus et Josephus Judæus medici regii, ac Martinus Bohemus,

Joannis Regiomontani discipulus, hortatore rege Joanne II. commenti erant, cursum fuerit moderatus inter medias procellas ad oram Zanguebarii natali Christi die, ex quo id litus Natale appellatum, applicuit, atque ab iis Æthiopibus aliquos commeatus inito commercio accepit. Ut vero hæc navigatio, felicem exitum, patefactis Indiis, habuerit, proximo anno dicetur.

¹ Jo. Barros. sup. lib. c. 4. — ² Id. e. 2, 3. eod. c. 3.

ALEXANDRI VI ANNUS 6. — CHRISTI 1498.

1. *Caroli VIII mors miseranda.* — Anno salutis Christianæ nonagesimo octavo supra mille quadringentos, Indictione prima, Carolus VIII Francorum rex Neapolitanum bellum redintegrare, prioraque damna novis sarcire rationibus meditalatur¹, eum universa illa bellica consilia a Deo contracta sunt, imminentiumque calamitatum timore liberata Italia; ipse enim in ætatis flore, dum ludentes pila circumspicit una cum regina conjuge recreandi animi causa, repentina apoplexia percussus ab alienis sensibus concidit, obiitque nocte ante proximum Aprilis diem octavum, in quem Dominica Palmarum incidebat; haud lamen imparatum et immemorem salutis anime ereptum tradit Comineus², cum bis ea hebdomada sacramento Penitentia noxas expiasset, ac postremam vocem de nullo unquam peccato lethali committendo edidisset, terque, recuperato vocis usu, in ea cum morte lucta se Deo, Deiparæ, et SS. Claudio et Blasio commendasset, de quo hæc tradit Ferronius³:

2. « Tanta indole princeps repente sublatus est, nam quodam die ex cubiculo uxoris prodiens una cum ea in ambulaerum apud Ambasiam substitit, ut qui in castro pila ludebant simul spectarent, atque ibi orto sermone cum Joanne episcopo Andegavensi de prioris vite erratis, ita sibi futurum propitium Deum obtestabatur, si non speraret posthac futurum, ut Deum neque culpa ulla piabili, neque inexpiable, quoad ejus fieri posset, offenderet. Hæc

dicens mox aversus corruit hora diei post meridiem secunda, jacuitque ad horam noctis undecimam, qua eum vox eum defecisset, expiravit, sed cum ad se redire visus esset, extrema hæc vox tertio audita est Deum sacramque Virginem implorantis. Ubi primum corruit in vicinum ambulaero cubiculum, quo nullum toto castro sordidius erat, perductus, ubi casu non culeitra, non thorus linteo ornatus, palearium tantum aderat linteis sordidis substratum, atque is, cui tot castra ornatissima, tot urbes florentissima parebant, animam egit magno sui desiderio apud omnes relicto, annum agens vigesimum septimum », natum ultima Junii excurrente anno MCDLXX, refert Additionum ad Monstreletum auctor⁴, « cum regnasset annos quatuordecim, magnificeque ad Dionysii Parisiorum sepultus est, sepulchroque majorum illatus ».

3. Patere hoc exemplo ait Comineus² sperandum esse humanum fastum, nec res eadueas tot anxiiis curis ambiendas, cum non minus sceptrum quam ligones mors conculect. Ordinando illum optime regni statui, administranda justitiæ, tollendis vectigalibus, atque ad quadringenta millia nummorum redigendis, restituendæ etiam in pristinum splendorem Ecclesiasticæ disciplinæ vacare tum cœpisse tradit, quo etiam elogio illum exornat Ferronius³: « Cœpit, inquit, et ipsam Galliam probatissimis institutis regere: ipse bis hebdomade omnium querelis auditis jus dicebat, libero omnibus

¹ Comin. l. VIII. c. 18. Ferron. in Car. VIII. Gaguin. in eod. Guic. l. III. — ² Id. ib. — ³ Ferron. ubi sup.

⁴ Auctor addit. ad Monstrel. post vol. 3. — ² Comin. sup. c. 18. — ³ Ferron. ubi sup.

aditu ad auditorium dato. Nemo fuit, quantumvis abjectus, qui non ad prætorium, ubi venisset, audiretur. Constituerat magistratus regios, salariis auctis, ab omni quæstu avocare, jure illo etiam sportularum sublato, duodecies centum milia libellarum Turonicarum nomine tributi a Gallia tantum quotannis exigere volebat ad alendas copias: ipse se familiamque suam, omnes etiam aulicos magistratus ex fructibus obventionibusque regionum prædiorum canonis regii, aliorumque jurium alere debebat, quem morem præcos Gallia reges conservasse ferunt». Et infra: «Magistratus non nisi eruditissimis probatissimisque viris dedit, ac sæpe falsus ab aulicis, qui inde pecuniam extorquebant, ad senatorium gradum neminem admisit, qui non ab ipso senatu nominatus lectusque esset, nec temere novam ullam sanctionem proposuit, quæ non a Gallia curiis prius probata discussaque fuisset (1)». His consentanea scribit Belcairus¹: illum nimirum paulo ante mortem sacra matrimonii jura cœpisse colere, spretis adulterinis illecebris, atque justitiæ administranda amantem fuisse, tum singulis hebdomadis sui sæpius copiam publice fecisse, jusque omnibus præsertim egentioribus dixisse: nonnullos e iudicibus jurisve dicendi ministros ob rapinas magistratu movisse, iudiciorum formam ad antiquam simplicitatem atque integritatem instaurare, ac sacerdotes ad eandem normam coercere Pontificia opera meditantem. Excultum fuisse a S. Francisco Paulano piis institutis, atque ob non gestum illi morem ipsi adversa accidisse tradunt².

4. *Ludovicus ejus successor obtinet a Sancta Sede ut suam cum Joanna Valesia conjugium declaretur irritum.* — Cum nullam prolem suscepisset Carolus, conjunctissimus illi sanguine Ludovicus dux Aurelianensis, alterius Ludovici Aurelianensis Caroli VI fratris nepos, in regnum successit, ac die Maii xxvii, Rhemis magna pompa sacro oleo litus est, ut docet Comineus³ qui adfuit, hisque scribendi finem fecit, vir veritatis amantissimus ac prudentiæ pietatisque laude conspicuus. Quid vero novus rex volveret animo, mox pandit⁴, dum Gallico Jerosolymitanos et Siculos filulos regios, necnon ducales Mediolanenses veluti hereditarios publicis inscriptionibus adjecit. Addunt Alexandrum Pontificem a Ludovico non sine magna piorum offensione rogatum, uti leges matrimonii inter ipsum ac Joannam Valesiam demortui regis so-

rorem solveret, illumque causam iudicibus Ludovico benevolis cognoscendam demandasse, quibus de rebus hæc Ferronius¹: «Anna Carolo prius nupta Britannorum principatum secum aufererat. Visa res est gravissima, et quietem Gallicam convulsura. Adhibito intimorum consilio de repudianda Joanna Valesia uxore, Caroli nuper regis sorore, consilium iniit. Huic uni vitam acceptam et captivus et odio apud fratrem flagrans Ludovicus debebat, repudiaretne regis sororem, et eam sororem, cui tantum deberet? Quid si proceres Gallici graviter id ferant? Hæc aliquantulum agitata torserunt regem: denique populus uxorem, cui tot annis rex assuevit, repudiari quo tandem pacto augurabitur? Vicit aliorum sententia, qui et metu cum Joanna contractum matrimonium, et contestationibus eo tempore adhibitis id constare, neque fœdere ullo naturali contractum aiebant, asseverante id Ludovico. Maligni rerum aestimatores varie id ejus factum incessebant. Quasi, aiebant, vero id esse simile potest, cum regi Carolo tres essent liberi, cum moriens uxor captivi vitam a fratre nullis lachrymis impetrasset, melum, si quis initio adhibitus sit, nunquam purgatum? nullum mariti officium in tam bene de se meritam uxorem ab eo collatum? eubantem una ex illius complexu æque discessisse, atque aliam mulierem amplexantem? desiderii ejus expectationem non impletam, non pellectum animum, non mitigatum tot lachrymis, quas profuderant uxoris oculi pro marito liberando? Ad Pontificem itum est Romanum. Is erat Alexander VI, Borgia filii extollendi avidissimus, omnesque etiam quærens occasiones ampliandi ei imperii, ac ratus Ludovici amicitiam ad eam rem aplissimam, iudices ei dedit. Hi fuerunt Philippus Luxemburgus cardinalis, Ludovicus Albigiorum Pontifex, Ferrandus Septensis episcopus, (qui erat Apostolica Sedis internuntius): hi tandem dissolverunt, lata sententia, matrimonium».

5. Attulit² Pontificias litteras de ejusmodi causæ cognitione idem Caesar Borgia, qui mense Octobris, postquam consistorium ingressus Alexandrum parentem et cardinales rogavit, ut dignitatis cardinalitiæ ponendæ potestas sibi fieret, cum diaconatus ordinem non sponte, sed paternæ observantiæ timidique obsequii ergo suscepisset: mox, voti compos factus, iter in Gallias, ut splendidas nuptias adipisceretur, intendit, allato quoque pileo cardinalitio Georgio

¹ Belcaur, dec. I. l. VII, num. 41. — ² Vita S. Franc. auct. — ³ Comin. cap. ult. — ⁴ Ferron. in Lud. XII. Gaguin. in eod. Guic. l. IV.

¹ Ferron. in Lud. XII. — ² Frizon. in Gall. purpurata, Ferron. in Lud. XII.

(1) Consonant iis quæ hic narrat annalista de Carolo rege meditante iudicia ad veterem normam reformare, consonant, inquam, patentes litteræ ejusdem anno superiori datæ, quibus vetera Monumenta consuli serutarique mandat, ut quæ fuerint veterum prædecessorum suorum ac præsertim S. Ludovici norma in iudiciis vulgarium præsertim hominum servata, intelligeretur. Extant litteræ illæ in Spicilegio Dacherii tom. III, pag. 848. nov. edit.

Ambasiano archiepiscopo Rothomagensi, novo regi summa familiaritate conjuncto, atque in purpuratorum Patrum numerum pridie idus Septembris adscripto, de quo hæc Joannes Burchardus¹: « XVII mensis Septembris proximo præteriti, vel circa illum diem, S. D. N. Alexander papa VI in secreto suo consistorio, de reverendissimorum dominorum cardinalium interessentium consilio et consensu, assumpsit, creavit et publicavit in S. R. E. presbyterum cardinalem reverendissimum in Christo patrem dominum Georgium archiepiscopum Rothomagensem, eique tit. S. Sixti assignavit et capellum rubrum, deinde sibi misit per illustrem Cæsarem Borgiam de Aragonia ducem Valentia, olim cardinalem Valentinum, filium suum charissimum, cum multis rochettis et muneribus aliis, et facultatem pileum ipsum recipiendi sub forma et modo sibi destinatum, cujus facultatis vigore reverendissimus cardinalis S. Petri ad Vincula die xxvi. xxi) Decembris proxime præteriti, quæ fuit festum S. Thomæ Apostoli in Ecclesia collegiata S. Marini oppidi Clinensis, Turonensis diœcesis, post missarum solemniam, serenissimo Ludovico Francorum rege præsentem, pileum prædicto reverendissimo domino cardinali Rothomagensi imposuit et tradidit, cæremoniis solitis observatis ».

6. Porro Ludovicus Gallorum rex sive adeo scelestus fuisset, uti sacramento publice professus est, ut nunquam conjugem sanctissimam, cujus lacrymæ illum merito supplicio subdlexerant, nisi meretricio affectu amplexus esset, sive perjurio ad Annam reginam in concubinam accipiendam Britannia relinenda studio se devinciret, juncto eum ea connubio sperata felicitate non est potitus, ac post gesta gravissima bella perturbatumque orbem sceptri duci Engolismensi inglorius transmisit. Cæterum Joanna Valesia injuriam ita æquo animo tulit, ut omni virtutum genere floruerit: « Ea fuit », inquit Ferronius², « eximia pudicitia et integritate cœlestis vitæ ob morum sanctitatem quedam virtutis exempla vivens nusquam non præbens. Ac tantum abfuit, ut repudium ferret, ut se plerumque magno onere levatam prædicaret, humanasque cogitationes spesque aversata, ad divinas animum transtulerit ». Institutus fuit ab illa sanctimonialium Ordo, cui Annuntiata nomen inditum, quod Deipara sacra mysteria, virtutesque præcipuo studio recolare profiteretur.

7. *Florentini a Pisanis cæsi; Veneti ex Camaldulo divinitus propulsati.* — In Etruria Florentini Pisanorum recuperandarum studio bellum urere, sed infelici eventu a Pisanis, qui Græcos milites conduxerant, fusi sunt, ut Petrus Delphinus narrat³. Non tamen ob hanc cladem

incepto destitit Florentini, et dum castrensem laborem assiduo obeunt, graviora sunt passi, grassante morbo epidemico ob aeris intemperiem ex pravis soli halitibus contractam, ut idem auctor memorat².

8. Parte alia, decima tertia Novembris die, Venetus exercitus ad sex millia militum cum duce Urbinatæ, ac Petro Medice, et Carolo Ursino cum plura oppida ad defectionem pellexisset, Camaldulum, quod centum Florentini tuebantur, variis impressionibus tentavit, ac divinitus propulsatus est, multis cæsis ac pluribus vulneratis, ut narrat Petrus Delphinus in litteris ad Eusebium Camaldulensem: « Hoc, inquit, pro miraculo habitum est, quod cum multa millia tum equitum tum peditum acriter Camaldulum impugnarent, ac circumfusi undique missilibus agerent præsentem duce Urbinatæ, et aliis summis viris nec unus quidem ex iis, qui monasterium tuebantur, sauciatus sit, creditum nimirum est affuisse cœlestis Numen, cujus ductu auspicioque factum sit, ut contempta religione ac pietate, fœdissimo eventu hostes pugnaverint, nostri vero integri omnes prælio excesserint ».

9. Conspicuo et insigni miraculo defensum Camaldulum idem auctor refert in litteris ad Patavinum episcopum proximo anno datis³: « Dicam, inquit, tandem dignationi tuæ, quod confecto bello a multis fide dignis audivi, quodque per adversæ partis primarios milites, et copiarum duces celebre omnibus factum est. Visum utique pluribus ex iis, qui Camaldulum oppugnabant, monachum quemdam veneranda facie, augustoque aspectu, et majestatis pleno, promissaque barba, dum dimicaretur, in fastigio turris templi sub divo firmiter constitisse, et præcinctum ac suffarcinatum tegulas inde lapideas jactu infatigabili devolvisse, cæterum conatos primum sagittarios multos balistis monachum dejicere, non modo non potuisse in eum sagittas dirigere, qui facile omnium undique ictibus videbatur expositus, sed ne emittere illas quidem et contorquere, donec clarius animadverterent alium illum esse, quam domesticum monachum, et mortali carne indutum, angelicum videlicet quempiam, aut (quod magis creditur) patrem et ducem Camaldulensis Ordinis Romualdum. Hoc audio non solum in Etruria, verum longe amplius in agro Piceno et alibi, quo ex militia hostis rediit, passim vulgari eum singulari attestazione justitiæ et virtutis Dei, etc. Vale ex Fonte Bono die III Julii MCDXCIX ».

10. *Savonarola ab adversariis suppliciiis affectus.* — Hoc eodem anno Florentiæ tumultus civiles aucti³, in quibus Hieronymus Savonarola Ordinis Prædicatorum, qui magna doctrinæ et sanctitatis opinione apud suos ob adstrictam

¹ Burch. l. III. Diar. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. p. 526. — ² Ferron. in Lud. XII. — ³ Lib. VI. Ep. III.

¹ Lib. V. Ep. LXXXI, LXXXII. — ² Ibid. Ep. LXXXIII. — ³ Burch. Diar. l. III. Ms. arch. Vat. Ms. Vall. bibl. sig. lit. C. num. 66. Guic. l. III. Sabel. En. 10. l. IX. Comin. l. VIII. c. 19. Nauecl. vol. 2. gen. 50.

religiosam disciplinam, necnon pietatis cultum inter populares provectum florebat adeo, ut etiam ob Italicas calamitates, multo ante quam contingerent prædictas, propheta haberetur, cum in concionibus cœlestia jaclaret visa, miracula polliceretur nec patraret, novasque res moliturus in Alexandrum declamaret, sollicitaretque reges, ut Concilium OEcumenicum ad Christianam disciplinam in pristinum statum restituendam, decernendumque in Turcas pro restituenda Orienti religione sacrum bellum agendum curarent, Florentinæque reipublicæ gubernacula a partium suarum sectatoribus, qui pii videbantur, regenda affectaret, ab adversariis, quos depressos cupiebat, supplicio affectus est; cum in carcere fassus esset valicinia, quæ propalasset, partim ex sacris oraculis elicuisse, partim sagacitate mentis collegisse, cœlestia visa sibi objici confluisse ad captandam famam, tum ingentia illa pietatis opera, uti de congreganda Synodo OEcumenica promoribus cleri populique perpoliendis, conficiendo sacro bello, augenda pietate, ad improbum finem, nempe ad mundanam gloriam assequendam direxisse. Inique tamen ipsum oppressum ab æmulis, et quamvis hæc de se fassus sit, tormentorum sævitie succubuisse ejus studiosi voluere¹. Verum illum in non paucis peccasse graves contendunt auctores, seque in impietatis grave discrimen coniecisse, pavisse curiosos impostoris instar fallaci prodigiorum spe, unde arcano Dei judicio flammis, quas a suis veluti rosas impune calcandas jaclabat, exustus perierit². Hujus funestæ catastrophæ hæc fuere exordia.

11. Discissa erat, ut dictum est, contrariis duabus factionibus Florentina respublica. Pars, quæ Hieronymum ut vatem colebat, Caroli Francorum regis expeclatione sustentabatur, Pisas quibus potiebantur Veneti, aliasque urbes creditas Carolo recuperare illius adventantis ope sperabat, pars vero adversa Pontificis ac Mediolanensis Venetique fœderatorum societatem amplectendam suadebat, inter quæ cum Hieronymus Pontificia Romanæque curiæ vitia acerbè carpsisset, solemnesque episcoporum cœtus cogendos, ut tot malis modus poneretur, contenderet, in crimen factionis novæ concitatie, suspectæque doctrinæ ab adversariis adductus est, quare ab Alexandro concionatorio interdictus est munere: cumque aliquanto tempore paruisset, verum exinde famam obsolescere, seque injuste opprimi putaret, Pontificium interdictum contra leges latum palam contendit, sectatorum suorum patrocinio fretus, tum vero magis collapsæ illius res auctusque adversariorum numerus, qui illum tanquam contumacem Pontifici, et summo Ordinis Dominicani magistro rebel-

lem traducere ceperunt, præcipue ii, quibus Sedis Apostolicæ nomen sacrosanctum erat, a cujus imperiis etsi acerbissimis, viro præsertim religioso, desciscere nefas esset, atque inter hos Franciscus Ordinis Minorum, qui in Ecclesia S. Crucis sacras conciones habebat, in illum veluti perduellem nefandæque doctrinæ satorem invectus est: contra autem illum Ordinis Prædicatorum concionatores palam defendere, ac Dominicus e Piscia in eam temeritatem prorupit, ut Minoritam de subeundo ad probandam dictorum fidem ardente rogo provocaril.

12. Ad has Prædicatorum Minorumque fratrum concertationes exarsere Florentini, qui novo quodam prodigio curiosos oculos pascere cupiebant; atque etiam Raynaldus Ursinus archiepiscopus Florentinus, qui hujusmodi insanientium hominum in flammis ruere parantium, ethnicorum instar, qui in Indiis cupidine gloriæ se vivos concremant, nefarias provocationes compescere debuisset, eas magis provexit, ut questus est in carcere Savonarola, qui invitus ad hosce laqueos trahebatur, quique cum die constituta excitatis duobus ingentibus rogis in medio foro, in quod populus ad spectandum scelus confluxerat, adversarium Minoritam incendii ardore non territum videret, spes in Eucharistia ad demulcendas flammis reposuit, negavitque sodalem Dominicum ingressurum rogos, nisi secum Christi corpus, in quo spes sitæ erant, efferret, cum Minorita contemptor vitæ id non deposceret, sed palam se in cineres redactum iri profiteretur, instaret tamen, ut nisi prædicator æmulus illesus e flammis emergeret, Savonarolæ doctrinam de non parendo Pontificio interdico impiam censendam.

13. At Florentini magistratus, qui ex edifiore theatro rei expeclatione suspensi erant, nec miserorum imminenti ustulatione movebantur, cum animadvertissent sacrilegum facinus patraturus, Deumque impie tentaturus, si sacram Eucharistiam flammis inferre paterentur, spectaculum prudenter dissolverunt. At populus prodigii jactati expectatione delusus Savonarolam, ut hypocritam et pseudoprophetam, qui Ecclesiam non audiret seque audiri vellet, traducere cepit, dieque insequenti mota seditione conjunxit se Savonarolæ adversariis, qui Franciscum Valorium virum promeritum Savonarolæ addictissimum trucidarunt, inque Prædicatorum ædes impressione facta, Savonarolam, ac duos socios captos in prætorii carceres abriperunt: quam rerum conversionem Petrus Delphinus in litteris ad episcopum Patavinum describit³, et quid de Hieronymo senserit significat sic inquitens:

14. « Ut quid modo Florentiæ agatur ex me noveris: non est passus et clemens et miserator

¹ Guic. l. III. — ² Comin. l. VIII. c. 19.

³ Petr. Del. l. V. Ep. LXVIII.

Dominus, ut interdicto, quod formidavimus, omnis civitas premeretur, neque enim peccatum aliquorum communi omnium debuit animadversione mulctari. Detectæ sunt tandem Ferrariensis insidiæ. Excommunicatus hoc anno a Pontifice et a generali sui Ordinis, et prædicare et celebrare non destitit, ac palam de Pontifice oblocutus, nec Deum visus est, nec homines revereri ». Et infra : « Tandem data est provincia quibusdam a dominio, ut oppugnarent monasterium, et Hieronymum vincum in palatium perducerent, quod octava hora noctis haud sane facile factum est, repugnantibus viriliter intus fratribus, qui ultra centum erant, et armis bene instructi. Sex interfecti in eo tumultu dicuntur, laici quatuor, fratres duo: vulnerati ad mortem ad quadraginta. Ductus itaque cum duobus fratribus Dominico videlicet et Silvestro in palatium diligenti custodia, heri in equuleum cum eisdem sublatus est. Per omnia Benedictus Deus. Vale, Florentiæ die xi Aprilis m̄c̄xcviii ».

15. Interrogatus ¹ tormentis a iudicibus de factiosis concionibus respondit, se putasse Florentinos ad Christianum orbem commovendum ut Concilium OEcumenicum egeretur idoneos futuros, spemque concepisse in eo vel ipsum Pontificem, vel plures præsules gradu deturbandos, habiturum se in eo concionem sacram, ac res suas nomenque amplificaturum, utque hæc arcana consilia perduceret, tentasse omnes modos, ut reipublicæ magistratus sibi conciliaret, ac principatum pro arbitrio formaret.

16. Quæsitus cur Pontificio imperio non paruisset, nec Romam se contulisset, respondit pertimuisse, ne in itinere ab adversariis ipsi nex afferretur: cumque anathemate fuisset defixus, visum nonnullis inique latum, verum se illius religione devinctum putasse, ac aliquanto tempore sacris abstinnisse; sed cum res suas eversum iri expavesceret, ad illud oppugnandum animis factisque consurrexisset: digressum autem ex æde S. Reparatæ, non ut obsequeretur Pontifici, sed ut periculo imminente se subduceret, cum Pontifex curiaque Romana haberi ab eo publicas conciones excandescerent, minasque Florentinis intenderent: ea porro, quæ e sacro suggestu jaclasset, viros aliquos insignes proprio designatos nomine, detrusos ad inferos, ac objectas minas aliis viris conspicuis, ni religiosam disciplinam amplecterentur, æternum perituros, iterumque in cælum fuisse evectum, hæc omnia ad inanem pompam effusa: prædixisse sapius Barbaros Italiam vastaturos, non quod id divinitus acceperit, sed eo quod Ecclesia a Barbaris ingentibus calamitatibus affici consueverit.

17. Quod ad renovationem Ecclesiæ, et conversionem infidelium, quam eventuram prædicarat, spectat, professus est, se id ex sacris oraculis elicuisse, atque omnino ita futurum firmiter credere, non vero id cælitus agnovisse. Quod vero proximo tempore gentes convertendæ sint, ad id se multis argumentis adduci, non visis cælestibus, quæ sibi ad venandam gloriam arrogarit, sectatum vitæ genus asperum, idque aliis persuasisse, ut sanctitatis opinionem de se concitaret. Quod vero in æde S. Reparatæ programma suggestui affixum fuisset conceptum his verbis: *Ego autem constitutus sum rex*; professus est id sua industria affixum non fuisse, sed fratris Dominici, ut opinabatur, opera: quamvis enim arrogans et improbus esset, nunquam tamen in tantam superbiam se extulisse, ut quæ Christi erant sibi arrogarit.

18. Confessum hæc et alia generalis Ordinis Prædicatorum magister, et Romolinus episcopus postea cardinalis Surrentinus delegati a Pontifice iudices illum una cum duobus sodalibus sacerdotali exutum dignitate Florentinis magistratibus tradiderunt, qui strangulatum laqueo flammis exusserunt, nec quidquam vel ad sui accusationem excusationemve locutus est; cuius tristem exitum Petrus Delphinus in litteris ¹ ad Patavinum episcopum describit ² additque: « Ne quidem capillus eorum superfuit. Redacta in cinerem corpora jussu domini in Arnum fluvium accuratissime demersa sunt, quod cœpissent mulierculæ rogo appropinquare, ut asportarent vel mortui fratris cineres. Cæterum expectantibus multis, ut aliquid loqueretur ad populum cum ultimo loco traheretur in patibulum, nec attollere oculos nec hiscere ausus est, qui tanta olim audacia prædicaverat. Hanc tantum fuisse ultimam ejus vocem affirmant, quod cum ab episcopo, qui ipsum degradavit, pronuntiari audisset præcisum se esse ab Ecclesia, confestim respondit: *Militante*; superbum existimatum est responsum. Hoc quoque non præterito silentio, fuisse illum pendentem in ligno a puerorum multitudine saxi impetum, a quibus antea solitus erat in templo ante prædicationis initium hymnis et laudibus excipi. Illud quoque animadversum est, præter omnium, qui publice necantur, morem accidisse, nullius eorum, qui aderant, fuisse exauditam vocem, quæ, dum Hieronymo a carnifice adimeretur spiritus, Dei misericordiam imploraret, quando pro damnatis vel ob gravissima facinora etiam altissimis clamoribus cæleste auxilium tunc temporis consueverit a populo invocari. Ille fuit Hieronymi Ferrariensis et sociorum ejus exitus. Vale ex Fonte Bono die xxvi Julii m̄c̄xcviii (1) ».

¹ Ms. Val. sign. lit. C. num. 66.

¹ Guic. l. III. — ² Petr. Del. l. v. Ep. LXXIII.

(1) Nigris profecto coloribus Hieronymum Savonarolam annalista hic depingit: qui enim illi est monachus vafer, hypocrita, superbus,

19. Nonnulli dubitarunt inique oppressum fuisse, inter quos est Philippus Comineus ¹, qui plura illum arcana detexisse ait, quæ a Florentinis aperiri non potuissent, publica vero illius judicariæ actionis Monumenta vel adulterata ab adversariis, vel illum tot dierum cruciatibus fractum ex humana imbecillitate interrogantium cupidini morem gessisse ², constatque saltem ex Instrumentis, de quibus supra memoravimus, atrocissimas calumnias, quas in Romana curia sparsas refert Burchardus ³ de arcana exomologeseon a sodalibus illi patefactis, vitæque impurissima ac sacrilegiis inquinatissima, falso affectas fuisse: nocuisse autem præcipue illi congregandi Concilii pro vitiis curiæ Romanæ reseccandi studia, factionemque Florentiæ conflant, opinio fuit: « Capita accusationis », inquit Sabellicus ⁴, « fuere quod in Alexandrum Pontificem contumaciis dixisset, cum ad populum concionaretur, sed majori invidiæ illi fuit nova factio sui nominis in liberam civitatem inducta. Fuit vir alioqui ingenio et doctrina eminens, et dignus qui nihil extra religionem voluisset ».

20. *Alexandrum principes hortantur ne sui officii sit inmemor.* — Quod vero ad vitia curiæ Romanæ a Savonarola exagitata attinet; ea adeo pios omnes offendebant, ut Lusitaniæ et Hispa-

niarum reges cultores pietatis eximii legationem ad Alexandrum VI, ut eum monerent Apostolici officii deererint, ut refert Osorius ¹ de Emmanuele: « Misit, inquit, ad Alexandrum legatos, qui eum admonerent, ut rebus Ecclesiæ prospiceret, nam mores esse profligatos, pietatis studium restinctum, flagitiorum licentiam solutam, res sanctissimas pretio indignissimis addici. In ea urbe, quæ fuerat pietatis et sanctimonie domicilium, officinam impudentiæ atque sceleris institui, Ecclesiamque Romanam insigni infamia flagrare, remque esse in extremum pæne discrimen adductam, proinde se illum orare et obsecrare et per Christi sanguinem obtestari, ut iret obviam sceleri, reseccaret libidinem, coerceret avaritiam, moresque laxos disciplina severiore devinciret, tantumque munus pro dignitate tueretur, et rempublicam Christianam, quæ tantis vitiorum exemplis erat a studio pietatis aversa, pietatis exemplis ad officium reduceret. Legati fuere Rodericus Castrensis, Henricus Continus, et Fernandus Continus, viri claris natalibus orti, et prudentia non vulgari præditi, his autem mandavit, ut hanc legationem cum Fernandi regis legato communicarent, quem Ferdinandus, ut cum Emmanuele Cæsarangustæ constituerat, ea etiam de causa erat Romam missurus ». Quid vero ii oratores cum Alexandro VI Romæ egerint proximo

¹ Comin. sup. c. 19. — ² Guic. l. III. — ³ Burch. l. III. — ⁴ Sabellic. Enn. 10. l. IX.

¹ Osor. l. I.

audax; aliis, nec vulgaribus hominibus, dignitate, scientia et sanctimonia conspicuis, vir est pius, zelo Dei fervens, doctus, sincerus et plane sanctus. S. Franciscus a Paula, ante annos ab obitu F. Hieronymi viginti, in ea quam dedit ad Symeonem de la Linea Epistola, a Deo sibi prænotatum affirmat, virum illum, quem sanctum et Deo carum appellat, æmulorum invidia confectis criminibus accusandum et immerito supplicio tradendum fore, cupis deum extincti et combusti cineres reliquis in profluentem projectis a viris quibusdam piis raptim subductos miracula operaturus. Hanc Epistolam hodie pariter servati Romæ apud sanctimoniales feminas comobii S. Cecilie in Transiberinis monet, qui illam recitat, auctor Additionum ad Vitam Savonarolæ Paulus editam anno MDC LXXIV. Johannes Franciscus Pius Mirandulanus, vir scientia conspicuus, Savonarolæ Vitam descripsit, quem ubique mire ellet et commendat. S. Philippus Neri, quo tempore in Savonarolæ scripta inquisitio Romæ agebatur, sub Paulo IV, anno MDLVIII, multa prece Deum exorabat ut cause viri sancti faveret, eodemque temporis articulo, quo sententia de ejus orthodoxi in cætu delectorum patrum edebatur, ipse, prodente Deo, re cognita, tanquam de oblata victoria palam inter suos triumphum canebat; ut ex Abrahamo Brovio narrat ejusdem Additionis ad Vitam Savonarolæ scriptor tom. II pag. 615. Denique ipse de se Savonarola pro concione ad populum narravit, didicisse se ex relatione viri cupisdam inde dignissimi, extare Romæ virum in theologia inter paucos insignem, qui ingenue et usus fuerit in colloquio cum amico, neminem nosse se, qui de Fr. Hieronymo obloquerentur, quin moribus esset improbus; neminem vicissim, qui F. Hieronymum probaret, quoniam et ipse pariter vitæ esset inculpata. Recitat verba illa P. Paulinus Bernardini in Apologia pro F. Hieronymo, vulgata inisdem Additionibus pag. 568. His sane viris, ut assensum pariter nostrum præbeamus, res ipsa suadet, si paulo diligentius mores, vitam et res gestas F. Hieronymi discutamus. Profecto ad mores quod attinet, nemo prudens de inculpata ejus vita, de pietate et castimonia dubitaverit; quanquam enim Burchardus clericus papæ illum de infandis turpibusque criminibus convictum scribit a iudicibus Pontificiis, cum tamen Acta ejus interrogationis, quanquam ab infestissimis Savonarolæ adversariis conficta vel corrupta, nihil hujusmodi prodant, cur huiusmodi scriptoris hujus quidquam deferamus, nihil est. Unum, in quo publicam individiam subivit illud erat, nimirum spretum Pontificium imperium, quo a munere concionandi abstinere jubebatur, spretas insuper censuras Pontificias, quas velut iniquas passim traducebat. Verum si Savonarolam auscultemus, id egisse illum non placet ratione destitutum constabit. Concionibus illis suis multum valebat ad coercenda populorum vitia, ad virtutes insinuandas; silente illo, metuendum erat, ne pristina omnia vitia redirent. In his ergo angustiis constitutus optimum factu censuit, si spretus Pontificis, censuris et imperio, que ab adversariis plane per calumniam imprudenti et oseitanti Pontifici extorta norat, in sacro illo munere perseveraret. Hæc pluribus inculcat P. Paulinus Bernardini Lucensis in sua pro Savonarola Apologia. At enim vaticinia per summam impudentiam sparsit Savonarola. Quisnam, rogo, euentia illa fuisse demonstrat? Ex his sane plura exitus comprobavit; plura in futurum impenda expectabantur, nec vacua fuisse posuit agnovit. Hæc tamen aliquando errasse Savonarolam? nonne ex assuetudine vaticinandi decepti Prophetæ, interdum pro vero vaticinio ea obtrudunt, que phantasia agitata dictavit? Hanc doctrinam a S. Gregorio in Pastoralis tradidit. Theologi omnes suscipiunt et admittunt. Numquid propterea vates illi damnandi sunt et reprobandi? Verum F. Hieronymus ultimo supplicio addicendus in questione judiciali lassus est, se volentem prudentemque vaticinia plane falsa sparsisse. Fateor, hæc legi in Actis pervulgatis inquisitionis F. Hieronymi, sed hæc ab adversariis corrupta fuisse, suspicio tunc iniebat. Sane Joannes Franciscus Pius in Vita Savonarolæ affirmat, ambigua multa tunc F. Hieronymum dixisse, nihil satis planum et apertum, quo volentem prudentemque se falsa sparsisse fateretur. Idem continet qui tunc Florentinam Historiam scribebat Nardus. Cur vero tam ambiguis loqueretur causa suberat, nimirum tormentorum acerbitas, quam cum ferre non posset Savonarola æquiores sibi iudices efficere nitentur, veritatem dis-simulando. Hæc sunt que Savonarolam excusant, quaque iudicium de illo æquius ferre jubent; quamquam et ipse ultro agnosco prudentius acturum fuisse illum, si non ita palam et passim de vitiis sacrorum Principum apud vulgus locutus fuisset, quod illi vitio datum a cardinale Alexandrino, qui dein sub nomine Pii V Romanum solum ascendit, P. Paulinus Bernardini in Apologia sæpius laudata testatur.

anno, subiecit Osorius ¹: « Legati, qui ab Emanuele Romam missi fuerant, cum primum Romam pervenire, omnem legationis rationem cum Garsia Lasso Ferdinandi regis legato, uti fuerant jussi, communicant. Re itaque deliberata, omnes ad Pontificem adeunt, eumque regum nomine suppliciter orant, obsecrant et obtestantur, ut velit flagitiorum incendium pietatis studio et iudiciorum severitate restinguere, neque semel hoc ab illo libera voce contendunt, sed sapius instant et urgent, et publico etiam testimonio postulata consignant, ut esset omnibus testatum, nihil ab Hispaniæ regibus omissum fuisse, quod ad labentis Ecclesiæ instaurationem pertineret. Quæ quidem admonitio hunc fructum habuit, ut Pontifex deinceps non ita dissolute rempublicam gerere videretur. Præ se autem tulit admonitionem illam sibi non ingratiã accidisse ».

21. Illum reprehensum etiam fuisse Castellæ regum nomine a Garsia Lasso oratore refert Mariana ², remque acerbe tulisse. Iterumque Ferdinandum Hispaniæ regem, missis Eneco Corduba et Philippo Pontio commonuisse Alexandrum, Beneventum a Romana Ecclesia non abalienandum; eum enim principatum Gandiæ duci traditum fuisse dictum est. Quibus responderit Alexander, non detractum fuisse de Ecclesiæ imperio Beneventum, nec se velle quidem, quamvis cardinales consensissent, ut daretur Gandiæ duci, retento penes Romanam Ecclesiam jure fundi. Cæterum Joannem Borgiam, qui eo principatu auctus fuerat, diu potiri illo non potuisse, infelicissimeque lascivam vitam clausisse diximus, nec is principatus ad ejus posterum translatus est.

22. *Marrani quadraginta hæresim publice Romæ ejurant.* — In tanta vitiorum libertate, quæ Alexandro VI Pontifice vigneret, Judæi Christianam religionem ementiti, omnibusque flagitiis contaminatissimi in curiæ Romanæ officia irrepsisse comperti sunt: tum quadraginta Marrani, genere Hispani, Marranicæ hæreseos infamia insignes comprehensi, qui cum ad hæresim publice damnandam parati essent, solita clementia in Ecclesiæ sinum recepti fuere. Ritus tum servatos ita describit Burchardus ³: « Dominica, vigesima nona dicti mensis Julii, constructum fuerat suggestum magnum et amplum ante porticum Basilicæ principis Apostolorum de Urbe inter ipsum et alium, qui est super scalas accessus ad eandem basilicam, super quod suggestum admissi sunt quadraginta Marrani reconciliandi, quibus super eorum suggestio in terra in eorum consueto habitu consistentibus, et reverendis patribus dominis Petro archiepiscopo Reginensi almæ Urbis gubernatore, Joanne Carthaginensi serenissi-

simi regis et reginæ Hispaniarum oratore, Octaviano Maranensi episcopo, sanctissimi domini nostri papæ referendario, Dominico Jacobatio et Jacobo Dragatio sacri palatii Apostolici causarum auditoribus, magistro Paulo de Mondia Januensi Ordinis Prædicatorum ejusdem palatii magistro, et magistro Joanne de Malcone Ordinis Minorum sacre theologiæ professoribus prædicti domini nostri papæ in Basilica prædicta pro natione Hispana penitentiariis, et in eorum quotidiano habitu, in loco, ut supra, consistentibus, quidam magister in theologia Ordinis Prædicatorum fecit sermonem in vulgari Italico de fide, et dictos Marranos, qui omnes de natione Hispanica erant, et inter eos unus professus Ordinis S. Francisci, cujus habitum publice deferebat, quem et omnes prædictos de omnibus eorum erroribus sibi notis in fide arguit et reprehendit et instruit. Quo sermone finito, Marrani petierunt veniam, et se absolvi, tum magister palatii sermone Latino admonuit eos ad fideliter credendum et bene vivendum, et penam simul merentibus convenientem eis commemoravit, quam admonitionem quibusdam verbis Hispanis illis exposuit. Deinde omnibus illis genuflectentibus injuncta pœna quod in habitu, qui eis impositus fuit ad hoc ordinatus, bini et bini irent ad Basilicam S. Petri orationem ibidem facturi, et inde eodem ordine ad Ecclesiam conventus B. Mariæ supra Minervam, ubi dimisso habitu posset quisque libere in suum locum redire. Acceptis hujusmodi habitu et pœna, prædicti domini magistri Paulus et Joannes absolverunt omnes, qui absoluti ierunt ad Basilicam et Ecclesiam prædictas, papa in cameris novis omnia prædicta vidente et eis benediciente. Habitus autem dictis Marranis impositus hujusmodi erat formæ: super habitu quotidiano, quædam tela rubea sive pavonata super humeros ante pectus et terga pendens usque ad coxas habens crucem croceam latam quatuor digitos, et longam ad longitudinem ipsius telæ superhumeralis; unusquisque applicuit ad altare prædictæ Ecclesiæ B. Mariæ de Minerva deposita tela supradicta. Illis receptis, fratres appenderunt in altum Ecclesiæ pro memoria actus illius ». Addit ¹ Burchardus Petrum de Aranda episcopum Calagurritanum Pontificiæ domus magistrum de Marrania sive Judaica superstitione et hæresi in jus vocatum, una cum filio spurio protonotario, et scriptore Apostolico, instructisque Actis judiciariis, demum xiv Septembris damnatum, deque gradu Ecclesiastico ritu dejectum, et in perpetuam custodiam in mole Hadriana conditum. Objecta porro ei fuere, effutiisse legem Mosaicam unum habere principium, Christianam tria: Christum non esse passum, si sit Deus: orando dixisse gloria

¹ Osor. l. 1. — ² Marian. l. xxvii. c. 2. — ³ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. iii. p. 501.

¹ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. iii. p. 505.

Patri, et aliarum duarum personarum divinarum mentionem omisisse. Comedisse antequam celebraret: diebus prohibitis carnes esitasse: indulgentias inanes et commentitias esse ad quæstum confictas: non infernum, non purgatorium, sed paradysum tantum conditum a Deo. Erant hæc Marranicæ hæreseos præcipua capita.

23. *Regna Hispaniæ in Austriacam stirpem translata; Synodus Toletana congregata; magicæ artes ab Academia Parisiensi damnatæ.* — Quod ad Hispanicæ res attinet; nato ex Emmanuele rege Lusitaniæ et Elisabeth Ferdinandi Hispaniarum regis filia ortu maxima Michael¹, qui communibus parentum, et avi, aviæque votis tot regna conjuncturus erat, effusa lætitiæ significatione, pacisque optatissimæ spe triumphabat Hispania, cum, ut humanæ res nunquam eodem vestigio consistunt, illi plausus mox in plactus conversi fuere, Elisabeth enim regina ex partus laboribus e triumphali thalamo in sepulchrum decidit. Fuit illa virtutibus ornatissima, quæ mortem una cum partu sibi adfuturam prædicens multis pietatis et sanctimoniam operibus se ad immortalitatem cælestem comparat. Filius vero Michael, qui in tot regnorum spem educabatur, triennio post defunctus, cujus mors Lusitaniæ cum Castella et Aragonia cœptam conjunctionem diremit; Joanna vero, quæ Philippo Maximiliani imperatoris filio nupta erat, succedens florentissimorum regnorum spes in stirpem Austriacam transtulit.

Hoc anno habita est a Francisco Ximeno archiepiscopo Toletano² Synodus secunda Tablicæ ad disciplinam Ecclesiasticam in suum decus restituendam, in qua vetus sanctio instaurata, ut singulis annis sacerdotum Synodus saltem semel haberetur, quod decretum postea a Tridentina Synodo constabilitum est.

24. In Galliis nonnulli impii magicarum artium et commercii cum daemonibus patrocini-um arripere non perhorruerunt: effutiebant magiam crimine idololatriæ infamem non esse, ad bonum finem eam referri posse, licere maleficia repellere maleficiis, sine ratione damnari ab Ecclesia subfiliore eas artes, multa ex iis bona manare, ingentis esse doctrinæ opus imagines sub certis conversionibus siderum conficere ad patrandas admirandas virtutes, intelligentiam motricem cæli influere in animam rationalem, cogitationes nostras intellectuales ac voluntates a cæli influxu oriri atque arte magica cognosci posse, eadem arte in commercium divinitatis et sanctorum spirituum posse nos assurgere: quæ nefandæ propositiones, pluresque aliæ ab Academia Sorbonicæ doctoribus damnatæ fuere, quorum litteræ hac temporis nota sunt consignatæ: « Acta sunt hæc, et post

maturam crebramque inter nos et deputatos nostros examinationem conclusa in nostra congregatione generali Parisiis apud S. Mathurinum de mane super hoc specialiter requisitis, anno Domini MDCXCVIII, die XIX mensis Septembris ».

25. *Pickardorum errores exponuntur et refelluntur.* — Ad vindicandam vero ab hæresi Ecclesiam, servandamque incorruptam fidei puritatem Alexander Apostolico decreto vetuit¹ de rebus fidei disceptari, atque universis fidelibus imperavit, ut hæreticorum nomina apud sacerdotes deferrent, quorum ope res ad censorum cognitionem manaret.

Porro in Bohemia et Moravia Pikardorum grassabatur impietas, ac simplices variis argutiis irretiebat, cum quibus Henricus Institor² Ordinis Prædicatorum hoc anno, ut ipse testatur, sæpius concertavit, atque opuscula, ut sacerdotes ad refellendas eas instrueret, plura conscripsit. Fuere horum Waldensium sive Pikardorum errores præcipui quinque:

« Primus quod, quia Romana Ecclesia non exprimitur in Evangelica doctrina, ideo non est reputanda: et quomodo nulla alia exprimitur nisi congregatio fidelium servans Evangelicam doctrinam, sicut ipsi observant, ideo ipsorum Ecclesia propter doctrinam Evangelicam sit acceptanda ».

26. Refellit hunc errorem Henricus Institor amplissimo Commentario, cujus est hic indiculus: « Quod Christus ideo Romanam Ecclesiam non expressit, quia per se Ecclesiam in gentibus ædificare non potuit, cum non erat missus nisi ad oves, quæ perierant domus Israel: ædificavit autem per Apostolos per orbem, et per caput Apostolorum Petrum sedem Romæ instituendo ». Romanæ vero Ecclesiæ dignitatem illustrat per hæc capita: « Sunt autem in numero septenario privilegia divina Christi promissa, fundatio clavium, Ecclesiæ ordinata executio, duplicis gladii ministerialis jurisdictio, hæresum auctoritativa condemnatio, miraculorum virtuosa operatio, graduum Ecclesiæ varia distinctio, summi sacerdotii continuata successio. Duodecim autem donaria a Christo collata ex his notare poteris, quod quia hæc Ecclesia militans regnum et civitas supra mortem, non sub medio, ut hæreticorum existunt latibula, juxta Salvatoris sententiam noscitur posita, et Joannes Apostolus dicit: Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotium, et duodecim ad minus invenimus, quæ regnum quodcumque efficiunt gloriosum, videlicet si regnum sit recta institutione et legitima auctoritate stabilitum, si origine nobilitatis antiquum, si amplitudine terrarum et numero provinciarum sit profusum, si dignitate distri-

¹ Osor. l. I. Gomes. l. II et alii. — ² Gomes. l. I.

¹ Lib. divers. Bullar. Ms. arch. Val. — ² Henr. Instil. inquis. advers. Pikard.

butionum et officiorum decentissime sit ornatum, si vinculo concordiae sit unitum, si in pace etiam guerrarum tempore cum exteris manet in se quietum, si divitiis et honoribus sit copiosum, si in expugnatione manet insuperabile et fortissimum, si in optimis virtutibus et consuetudinibus manet regulatum, si regem habet nobilem et virtutibus clarum, ac multis nobilibus principibus et baronibus populatum, si semper sit permansurum et durabile perpetuum. Ideo cum ista inveniantur in Romana Ecclesia, minime autem in aliorum perfidorum conventiculis, certe id regnum gloriosum existit et sanctum.

27. « Secundus (nempe Pikardorum error) quod Christus nullum aliud caput præter semetipsum voluit habere super Ecclesiam, unde nec Petrum in suum vicarium habere voluit ». Evincit hunc errorem Henricus ex verbis Christi: *Tibi dabo claves*; ac probat fuisse ex quatuor capitibus militantem Ecclesiam debere habere unum caput uniforme, quod versetur cum hominibus, nempe ex unitate fidei, ex unitate Ecclesiae, ex unione membrorum, ex veteris Legis impletione, solvitque argutias hæreticorum hac distinctione, quod Christus sit caput Ecclesiae primum, papa vero secundarium.

28. « Tertius (nempe error) quod papatus in Romana Ecclesia originem accepit ex Constantini donatione et non ex Christi institutione ». Confutatus est ab Henrico ampliori tractatu, cujus hic est index: « Quod Petrus fuerit a Christo electus in papam, id est, in patrem patrum: probatur ex septem Scripturæ passibus. Item declarat, quod cæteri Apostoli cum Petro fuerunt sacerdotes æqualiter ordinati, non autem episcopi aequaliter, sed sub Petro. Matthias etiam fuit non a Christo immediate, sed a Petro sacerdos et episcopus ordinatus. Item declaratur, quod triplici ex causa Christus noluit Petrum in suum vicarium instituere ante suam passionem, sed post suam resurrectionem.

29. « Quartus (nimirum error) quod cum doctrina Evangelica omnibus statutis humanis sit præferenda, ideo statuta Romanæ Ecclesiae in canonibus et legibus non sunt suscipienda ». Ad hæc ostendit Henricus licet doctrina Evangelica sit statutis humanis præferenda, tamen quædam statuta alia ex lege Evangelica derivata esse, non lamen vana, sed necessaria ob varios casus humanos, nec legem Evangelicam observari posse sine canonum statutis, cum Ecclesiae potestas debeat esse ordinata ad populi correctionem cum delinquit, et regimen cum recte agit, secundo ad controversiarum decisionem: « Quare Augustinus in illud Matthæi xvi: *Tibi dabo claves regni cælorum*, quod Christus unum solum caput voluit esse in tota Ecclesia, ad quod diversa membra recurrerent, si forte ab invicem dissentirent. Tertio propter fidei

et sacrae Scripturae defensionem, si enim aberent leges humanae, tollendæ sunt, non enim, ut ait Gregorius, Christus dixit: Ego sum consuetudo, sed ego sum veritas, et Augustinus dicit ad Bonifacium, quod quicumque legibus imperatorum, quæ contra Dei voluntatem feruntur, obtemperare non vult, acquirit magnum præmium.

30. « Quintus (error scilicet quod expositio eorum super Apocalypsim de muliere, quam meretricem Apocalypticam nominant, sit verissima, ubi per illam volunt intelligere Romanam Ecclesiam ». Ad discutiendas hujus erroris tenebras primum Henricus demonstrat sacrarum Scripturarum veram interpretationem ad Romanam Ecclesiam spectare, a qua omnes hæreses veteres damnatae fuerunt, cujus doctrina innumeris miraculis confirmata est per sanctos, ac recentiora quædam exempla affert. Deinde pluribus explicat per meretricem Apocalypticam intelligendam sectam Mahometicam: « Nonnulli, inquit, expositores hunc ultimum passum de persecutione Christianorum a bestia et Mahometistis intelligunt de hac ultima persecutione, in qua Turci obtinuerunt ex regnis Christianorum duo imperia, quatuor regna, viginti provincias, et ducentas urbes, etiam ante annos viginti computando ab anno præsentis, in quo sumus, scilicet mxcviii, in quo etiam præsentis anno magnam depopulationem et terrarum devastationem igne et gladio intulerunt regno Poloniæ, etc. ». Addit de futuris Christianorum triumphis: « Concludit Joannes, quod mulier visa ab eo in spiritu sit civitas magna, id est, unitas in numerosa multitudine Mahometistarum habitans in terra super reges terræ. Deinum in cap. xxviii describitur gentis Mahometicæ percussæ lamentatio, et primo quoad reges et potentes, secundo quoad mercatores ».

31. Quales vero essent ii, qui in Romanam Ecclesiam blasphemias eas voces evomebant, describit graphice Henricus, dum ita Pickardorum principem alloquitur: « Frater dilecte, cui congregationi ascribi potest nisi Romanæ et Apostolicæ Sedi, auctoritativa videlicet hæresum condemnatio: Frater; dic ubi tua congregatio habuit auctoritatem condemnandi nedum sanctam Romanam Ecclesiam, sed et omnia ejus statuta, leges et canones; dic ex quo generali Concilio cum copioso numero prælatorum et doctorum celeberrimorum, ut in talibus fieri pernecessarium est. Dic mihi, sutor ille qui copita librum composuit fuitne præsidens ubi Romana Ecclesia ut meretrix Apocalypica fuit condemnata? et vere præsidens cum serpente antiquo et suo conciliabulo: sed non mirum, cum ab initio omnium hæresum, præcipue Arianorum, hoc proprium habeant, ut quamvis inter se in opinionibus sint diversæ, in persecutione tamen et odio Romanæ Ecclesiae,

propter auctoritativam, quam super eos habet, presidentiam in ipsorum condemnationem, sunt uniti, ut vulpeculæ Sampsonis vineam Domini devastantes, habentes caudas conjunctas, facies sejunctas. Attende, frater, an hoc divinum privilegium in Evangelica doctrina careat fundamento? certe non: ad quid enim hæc Christi verba ad Petrum post promissionem ædificationis suæ Ecclesiæ prolata, quod *portæ inferi non prævalerunt adversus eam*? quid enim per portas nisi hæreses et vitia ad interitum damnationis disponentes, quæ in extinctionem Ecclesiæ usque in præsens non prævaluisse? Si non eredis, agnosce cum experientia hæc edocente ipsam semper per generalia sua Concilia in condemnationem hæresum prævaluisse. Inspice libros et gesta Conciliorum, et senties: sed nec inspicere tui affectant, odio habentes lucem, ut vesperationes in tenebris ambulantes, et complectur propheticum id: *Noluit intelligere, ut bene ageret*; sed non desunt sacri canones omnium hæresum condemnationem prætendentes. Quis, rogo, condemnavit octuaginta et amplius hæreses descriptas non in tuo copito, sed in sacris canonibus 24. quæst. 3. cap. quidam autem hæretici quibus quamplurimis, et tuis participiant erroribus, ut quod Christus non sit in sacramento altaris, sancti non sint venerandi, purgatorium negantes, faciendo de aliis spurciitiis diabolicis subterraneis invicem sine ordine convenientes et commiscentes; quod auditu horribile est, in quo errore etsi non omnes Waldenses, tamen Pickardi tales inventi sunt, et adhuc permanere verissima experientia per magnos fide dignos patet? De his, qui dicti sunt etiam Fossarii agatur inferius. Præter vero superiores errores aliis triginta quinque infecti erant, quos idem Henricus Institor recenset his verbis, ac postea fuse confutat. Nobis turpia hydræ capita ostendisse, confulasse erit:

32. « Primus¹ quod quia papa est caput omnium errorum, ideo ejus censuras, quas æstimant non posse fulminare et excommunicationes, et simili modo ejus indulgentias in animarum liberatione nullius valoris esse dicunt, et excogitatas solummodo propter avaritiam clericorum. II. Quod quia prælati sunt Scribæ, et religiosi Pharisæi, de quibus in Evangelio traditur, ideo eis non est obediendum, sed tantummodo Deo sacra Scripturæ Novi et Veteris Testamenti. III. Quod quia Christus dixit: *Omnes vos fratres estis, et inter vos unus non est major altero*, ideo Ecclesia Romana, quæ tam in spirituali quam in temporali statu tenet diversos gradus et dignitates, nulla est apud Deum. IV. Quod nemo debet genua flectere alicui in dignitate temporali vel spirituali constituto, eo quod angelus Joanni dixerit: *Vide ne*

feceris, conservus enim tuus sum, etc. possit tamen fieri tempore necessitatis, ne notam incurrant. V. Quod decimæ non sint dandæ, eo quod in primitiva Ecclesia non dabantur. Clerici non debent habere possessiones, eo quod in veteri Lege dictum fuerat: *Non habebunt sacerdotes et omnes qui de tribu Levi sunt, partem et hereditatem cum populo*. VI. Quod episcopi et abbates non debent habere jura legalia, et clerici et claustrales non debent habere præbendas, et non laborem sunt in statu damnationis. VII. Quod testamenta non sunt pro elemosynis ordinanda. VIII. Quoad statum sæcularem dicunt, quod omnes reges et principes cum suis adhaerentibus sunt in statu damnationis, eo quod propter bona temporalia et possessiones committunt bella, et sanguinem effundunt humanum contra illud præceptum: *Non occides*. IX. Quod nec contra infideles pugnare debent, cum nemo sit ad fidem cogendus.¹

33. « Decimus, quod non sit obediendum ex voluntate, sed solum ex necessitate, ut illi, qui ex eorum secta occiduntur maneat in statu salvationis, cæteri vero omnes, qui occiduntur inter nos ex voluntaria obedientia ad Romanam Ecclesiam, dicunt esse in statu damnationis, et etiam ex eis, ut in relapsis post abjuramentum, si occiduntur. XI. Quod terra et populus non sint per partes dividendi, et quod hujusmodi divisiones terrarum ex tyrannica persecutione tyrannorum primo infidelium exortæ fuerunt, et ideo a fidelibus non esse observandas. XII. Quod nullus debet fieri in Ecclesia censuralis. XIII. Quoad sacramentalia, dicunt catechismum nihil valere et quod benedictiones fontis Baptismatis nihil valent, et omnia, quæ circa Baptismum observantur, nihil prosunt, ut sunt exorcismi et benedictiones: patrini etiam, quia nihil intelligunt, sed ex consuetudine respondent, pro nihilo supponunt. XIV. Sacramentum Confirmationis omnino reprobant, et quod solum episcopi debeant confirmare, dicunt nullum habere fundamentum. XV. De sacramento Eucharistiæ sunt major pars, qui omnino negant ibi esse verum corpus Christi, adjicientes quod dudum fuisset consumptum illud, si montis magnitudinem habuisset. XVI. Horum paucorum, qui ibi esse verum corpus Christi dicunt, quod omnis qui potest sumere, potest et consecrare, cum magis sit sumere quam conficere. XVII. Quod bonus laicus melior est sacerdote malo, ideo quilibet talis laicus potest conficere, et addunt quod etiam malus sacerdos in mortali peccato existens non potest conficere. XVIII. Quod in omni loco possint et debeant eorum sacerdotes conficere juxta illud Malachia: *In omni loco mihi offertur oblatio mundæ*; unde et Ecclesias et Ecclesiarum consecrationes omnino reprobant, similiter et altarium, et dicunt quod in qualibet domo, ubi et quoties conve-

¹ 1 Henr. Inst.

niunt possint conficere. XIX. Quod quilibet possit conficere, dummodo habuerit a senioribus manuum impositionem, et quod introitus missarum et alia ceremonialia, quæ observantur a Catholicis, nihil sint, quia Apostoli non habuerunt.

34. « Vigessimus, quod verba Christi et verba consecrationis in vulgari debeant proferri, et cantus, qui a Catholicis etiam tempore canonis profertur, sit cantus infernalis. XXI. Quod semel communicare in anno est damnosum, eo quod omni die sit communicandum; horæ etiam canonicæ nihil prosunt, similiter et oblationes, quæ in missis fiunt, avaritia sacerdotum adinvenit. XXII. Quod missæ defunctorum, et vigiliæ etiam quæcumque, suffragia quæ pro defunctis fiunt, nihil valeant, quia nullum dicunt esse Purgatorium post hanc vitam, et sunt quidam, qui dicunt quod decedens post mortem subito vel ad cælum vel ad infernum transit: alii et major pars asserunt neminem salvari aut damnari ante finale iudicium. XXIII. De sacramento Pœnitentiæ varii inter eos varia sentiunt, nam aliqui confessionem necessariam homini omnino negant, eo quod non legitur in Evangelio illam fuisse observatam, alii qui concedunt esse faciendam, dicunt quod omnibus indifferenter fieri possit, et quod mulieres absolvere valent et confessiones audire. Cæteri, qui Romanæ Ecclesiæ in eo, quod sacerdote sit opus, assentiunt, dicunt quod malus sacerdos absolvere non possit, quia per se ligatus alium ligatum absolvere non possit. XXIV. Quod per manuum impositionem, sicut Apostoli fecerunt, et sacerdotes inter eos ordinantur, et peccata remittuntur, et si quis confiteri velit, melius est ut bono laico, quam malo sacerdoti confiteatur. XXV. Quod omnes utriusque sexus possunt, ab omnibus peccatis quantumcumque gravibus absolvere et absolvi, nec sit quidquam reservandum, et quod levis pœnitentiæ exemplo Christi: *Vade et amplius noli peccare*, sit imponenda, et multa alia asserunt exorbitantia, quæ recitare longum esset. XXVI. Circa sacramentum Matrimonii, sunt qui illud solummodo societatem inter virum et mulierem reputant, alias indifferenter convenire affirmant, item quod continentes ut virgines, non peccant mortaliter per oscula et impudicos tactus. XXVII. Quod gradus affinitatis, consanguinitatis carnalis et spiritualis, quos Ecclesia instituit, et impedimenta Ordinis et publicæ honestatis spernunt, et quod mortaliter peccant si conjuges absque spe prolis conveniant, compaternitatem etiam spernunt. XXVIII. Sacramentum Ordinis omnino reprobant, dicentes quod omnis bonus laicus sit sacerdos, sicut Apostoli laici fuerunt, et quod mali sacerdotis oratio nec pro se nec aliis prosit, unde et clericalem tonsuram omnino derident. XXIX. Quod omnes tam viri quam

mulieres debeant prædicare juxta illud Apostoli: *Volo omnes homines loqui linguis, ut Ecclesia ædificationem accipiat*. Plura alia enormia in aliis sacramentis observant, quæ ad præsens omittuntur.

35. « Trigesimus. Decretales et decreta, expositiones sanctorum doctorum omnino respuunt, et litteralem sensum dicunt in sacra Scriptura novi Testamenti tantummodo esse observandum. XXXI. Miracula sanctorum subsannant, imò nec aliquem sanctum reputant, aut invocant nisi Apostolos et Deum, signum crucis abhorrent, nec se signant, verum signum crucis Christi contemunt. XXXII. Circa consuetudinem Ecclesiæ dicunt, quod omnes tales, in Evangelio non comprehensæ, sunt contemnendæ, unde festivitates sanctorum, Ascensionem, et festum Paschatis, Natalis Christi et beatissimæ Virginis spernunt, et dicunt unum diem sicut alterum, unde et in illis festivitatibus Ecclesiæ occulte operantur ne notentur. XXXIII. Ecclesias constructas horreum reputant, suos intrare non permittunt nisi causa subsannandi, allegantes: *Tu cum oraveris intra in cubiculum*, etc. Item ornamenta Ecclesiarum omnino derident, corporale dicunt pannum brachiarum, conficiunt, licet non credant sacramentum esse, in piccario pro calice sine lumine, dicentes quod Deus est lumen. XXXIV. Quod tantummodo *Pater noster* sit orandum, nec Angelica salutatio, aut Symbolum fidei, et quod unum *Pater noster* plus valet tota missa. XXXV. Quod omne juramentum sit mortale peccatum, et quod imperfectis melius sit mori quam jurare, alii autem perfecti jurare possunt propter metum, et quod jurant non tenentur servare. XXXVI. Quod judicia, quæ fiunt super maleficia, sint iniqua, quia Deus dixit: *Mihi vindictam, et ego retribuam*, unde omnes etiam tales, ut dicunt, sunt in statu damnationis. Omnes etiam Ecclesiasticas censuras dicunt non esse reputandas. Sunt et alii quamptures articuli, qui jam brevitas amore non assignantur, patebunt autem in opere novo conficiendo in eorum reprobationem ». Dum in confutandis his erroribus Henricus desudabat, censor fidei in iis oris creatus est, ut dicebatur inferius.

36. *Polonus Germanos sollicitat ad bellum, non sine laude, sed sine fructu.* — In Germania hoc anno principum celeberrimi conventus Friburgi acti sunt¹ ad Christianum imperium adversus Turcarum impetum tuendum, ad quos Joannes Albertus Poloniae rex, qui a Turcis, Tartaris et Moldavis variis excursionibus vexabatur, Nicolaum Rosenbergium oratorem misit, ut Germanos ad conjungenda cum Polonis, Hungaris, Bohemis et Lituaniis adversus hostes fidei arma concitaret. Extat ab illo tum habita

¹ Trithem. in Chron. Span. hoc an.

oratio ¹, in qua et Bajazethis in Tauricam Chersonesum progressus, et Moldaviae principis perfidiam, et suscepti a Polonis in Turcas belli causas, necnon Turcarum Tartarorumque in Russiam irruptiones his verbis Maximiliano Caesari exponit: « Non incogniti sunt, rex gloriosissime, sacrae majestati vestrae acerrimi illius ac potentissimi hostis conatus, qui nil aliud magis cogitat, curat, nil ardentius sinit, nisi ut rem Christianam evertat, quo sic profanam sectam suam et imperium propagare posset, utque id facilius aggrediatur, ingenio et astu utens treugas, sufferentiasque pacis cum caeteris finitimis principibus sibi constituit, ut impetum potentiae suae in unum principem convertendo illum vastet, occupet, et pedetentim caeteros Christianos principes facilius opprimat, et ditioni suae subiciat, prout hoc ingenio initio felicis assumptionis majestatis regiae ad regnum usus est, dum pro treugis constituendis atque firmandis ad quodcumque tempus placuisset arbitrio suae majestatis, per oratorem suum plenarium habentem mandatum detulit, ejus majestati ex certis rationibus, respectibus atque causis diuturnas facere non fuit visum, sed praecipue ne ea res regnis ac principalibus clarissimorum Germanorum suorum, caeterisque finitimis fieret incommoda, tandemque temporum qualitate in triennales pacis sufferentias consensit, ut medio tempore sese ad gerendum bellum commodius compararet, quae quidem treugae tam per capitaneos limitum Turceici imperii, quam etiam Tartaros, qui tunc in foederibus adscripti erant, non semel existere violatae, in quos quidem Tartaros Tauricam Chersonesum incolentes post captas magni ponderis urbes Caffam et Theodosiam Turcus ditionem sibi comparavit et imperium, quod dum majestas serenissimi domini mei regis cognovisset, quorsumque res tenderet considerasset, treugae quoque ipsae expirassent, justis ac necessariis causis permota, nil cunctandum rata, ne incautam imparatamque hostis domi opprimeret, consultius fore existimavit foris cum hoste bellum gerere, quam domi sibi illatum propulsare, et maxime instigante ad hoc ipsum ac sollicitante Moldaviae vaivoda subdito suo, cui se olim serenissimus parens, aeternae memoriae princeps, urbes dudum per Turcos occupatas Albipolim et Lycoscoviam (quae alias Kilia dicitur jure suscepti ab eo feudi atque foederum recuperaturum pollicitus et obligatus erat, dumque id majestas sua validissimo et instructissimo exercitu comparato perficere juraret, idem ipse vaivoda Valachiae, praestitae fidei immemor, atque debiti, quo se antea jurejurando regno Poloniae astrinxerat, ab obedientia suae serenitatis desciscens, rebellavit sine ti-

more magnitudinis potentiae, Turcorum precibus, sive solita imbutus pro more gentis perfidia, et ita coepit suae majestatis impediens atque perturbans, bellum demum necessario in se convertit. In cujus belli prosecutione, qua fortuna usa sit majestas sua regia, et quorum quantaeque auxiliares copiae adversatae sunt coeptis suae serenitatis, et quantum in ea re delatum sit postulatis ac desiderio fraternae majestatis serenissimi domini Hungariae regis, quemque etiam in finem praefatus Moldaviae vaivoda perfidia usus sit in majestatem regiam, firmatis induciis atque foederibus violatis, aestimat sacram majestatem vestram non latere. Sed neque ea perfidia illata contentus fuit, nisi majorem multo periculosioremque nuper adjecisset, concitans ingentes Turcorum et Tartarorum copias, quibus etiam securum transitum atque comectum per suam provinciam praebuit. Qui quidem crudelissimi hostes incredibili celeritate usi, qua omnes alias gentes superant, anni tempore sibi ad bellandum inconsueto, quali nunquam alias exercitum educere solebant, inopinati supervenientes in dominia suae majestatis irruerunt, hoc est, in terras Russiae nobilissimam regni portionem, multarumque vicinarum provinciarum altricem, quam tanta clade affligerunt, quantum nulla unquam alia provincia tam atrociter aut audita aut legitur afflicta fuisse, quoniam in omnem aetatem sexus utriusque, in omnemque conditionem humanam sine delectu immanissime saevitum est, senes et decrepiti, pueri atque infantes, matronae gravidae, sacerdotes, et quidquid religionem Christi profitebatur caesi omnes crudeliterque obtruncati sunt, reliqui, quibus vires et aetas validior fuit, capti omnes, et in duram ac miserandam servitutem abrepti. Saevitum etiam praeter morem humanum in animantia bruta pecudum omnis generis, ex quibus nihil vivi omnino relictum est, quodque ferrum absumere non potuit, ignis consumpsit.

37. « Vastata deinde pro magna ejus parte nobilissima provincia, onusti rerum omnifaria praeda Valachiam festinantissime repeterunt, unde redituri aucti majoribus copiis brevi sperabantur, prout de eo serenissimus dominus Hungariae et Bohemiae rex fraternae majestati litteris suis in exitu meo de Polonia significavit, quomodo gener Turcorum imperatoris sexaginta milibus bellatorum associatus ex Asia seu Anatolia adventans jam Danubium trajicere incarpisset Russiam ingressurus, urbesque et arces provinciae ejusdem, Tartarorum et utriusque Valachiae palatinorum auxiliis expugnaturus esset. Significavit etiam eodem tempore illustrissimus princeps Alexander, magnus dux Lituaniae, germanus suae majestatis, huic simile, audito minus gratum ac jucundum, quomodo instigante ac sollicitante Turcorum Caesare duo

¹ Ex. fo. B. re. v. m. c. v. c. l. p. 233.

vel fortasse tres Tartarorum imperatores cum innumerabilibus copiis e sedibus suis moventes Russiae terris appropinquarent, jamque ad ripam Borysthenis fluminis castrametati fuissent, contra quos omni sua suorumque potentia adunata praefatus illustrissimus Lituaniae princeps ad resistendum consurrexit. His tantis ac tam periculosis rumoribus majestas serenissimi domini mei permota, omni sua suorumque potentia congregata, contra hostilitatem campestraliter ad occurrendum profecta est in partes Russiae, committens se Deo, expectans celerrima ac indubitata majestatis fraternae auxilia, quae ex utroque suo regno et litteris et oratoribus certis suae majestati mittere fraternae ac liberaliter pollicita est, per seque in armis paratam necessitatibus suae majestatis modis omnibus succurrere. Cum igitur majestas sua tanti periculi causam, et quae inde sequi possent incommoda secum diligentius reputasset, nossetque dubios bellorum semper esse eventus, intelligens non unius regni opum atque virium satis fore ad sustinendum diu tantum ac tam periculosum bellum, dignum ac necessarium existimavit causam communis impendentis periculi ad notitiam sacrae majestatis vestrae tanquam primarii Christianae reipublicae principis, simulque universorum sacri imperii ac Germaniae illustrissimorum principum, cujuscumque status ac eminentiae existant, referre, consilium et auxilium sacrae majestatis vestrae atque universorum tantae necessitati exposcens atque implorans, quo tantorum tanque validorum hostium conatus, atque insultus communibus Christianorum opibus atque auxiliis reprimi possent, ne hoc regnum, quod semper singulare Christianorum propugnaculum extitit, assiduo bello atrilum concidere quovis modo aut everli contingat ».

38. Plura alia addidit Polonus orator, ut Maximilianum principesque Germaniae ad sacram expeditionem in fidei hostes conticiendam impelleret, evertendique Turcici imperii, et Jerosolymae recuperandae spe fitillavit. Caterum factis ea de re pluribus consiliis laudant omnes tam gloriosum opus, sed conferre opes in bellicos sumptus detrectarunt ¹, ac somniantium instar visi sunt levi conatu ad arma coire. Turca vero rabidus tanto impetu in bellum adversus Christianos incubuit, ut nisi Deus in eum caelum nivibus ac gelu armasset, afflictam jam pluribus cladibus Poloniam exitio dedisset. Nam in primis Stephanus Moldaviae dynasta Tartarorum Turcarumque succinctus copiis primo Vere in Podoliam ac Russiam tanta vi tantoque terrore irruerat, ut eas provincias nemine adversante evastavit ², innumeramque Polonorum multitudinem in servitutem abdu-

xerit: « Plurimi », inquit Martinus Cromerus ³, « mortales utriusque sexus et omnis aetatis atque ordinis a perscrutantibus cuncta hostibus, et fugientium vestigia persequentibus extracti in miserabilem servitutem abducti ac distracti sunt, ita ut Thracia, Macedonia, Scythia et Asia Russis mancipiis implerentur: supra centum millia hominum abacta esse tunc feruntur cum innumerabili gregum, armentorum et omnis generis praeda: Pramisia, Radimnum, Jaroslavia, Praevorsum et complura alia ignobiliora oppida cum innumerabilibus pagis direpta et incensa ». Aversa in Tauricam Chersonesum ea praeda, Tartari Praecopenses novae praedae cupiditate capti mense Julio in Russiam Podoliamque iterum irrupere.

39. *Turcarum ingens multitudo frigore perit.* — Adductus in invidiam est Joannes Alberus Poloniae rex, qui publicae rei administratione bellicae superiore anno suscepti neglecta cura libidini et comessationibus se dedidisset, adeo ut, dum noctu simulato cultu, cum paucis oberaret, ex contracta cum juvenibus ebriis rixa accepto vulnere regii officii admonitus, excusso torpore, Polonos nobiles ac fratrem Hungariae regem in arma ad propulsandos Tartaros, verum sero, concitaverit ², cum jam illi se cum rapinis in tutiora loca subduxissent. Dissolverat ob recessum hostium exercitum, cum septuaginta millia Turcarum Autumno superiorum bellorum reliquias demessuri incurrere; qui nullis Polonorum viribus, sed pugnante tantum, ut paulo ante indicavimus, pro iis caelo delati fuerunt, adeo ut Turcae gentem divina vi defensam non amplius bello petendam censerent, ut refert Cromerus his verbis ³: « Sub finem Novembris septuaginta millia Turcarum per Valachiam in Russiam sese effuderunt, omnem eam oram, quae ad Nestrum et circum Italicam, Zidazoviam, Drohobicam, et Samboriam est, ferro et igni vastantes et praedas agentes, neque progrediendi ac debacchandi modum ullum barbari sibi statuissent, nemine sese ipsis objiciente, nisi coelitus Deo, sicut creditum est, miserante populum suum, repressi atque adeo oppressi essent: derepente enim intensum frigus et gelu extitit, et nix tanta decidit, ut circumsepti undique Turcae, neque progredi neque regredi possent, et insolens id novumque hominibus illis pariter et jumentis mitiore caelo natis et educatis accidebat. Ha jumentis plerisque omnibus frigore et fame confectis, hominum quoque supra quadraginta millia alsisse et obriuisse memorantur, multi reperi postea, qui interfectis equis in uteros eorum exenteratos calentes etiamnum sese illatebraverant, sed nullo opere pretio, statim enim calor arctus vita et sanguine destitutos deserebat, reliqui cum

¹ Trith. in Chron. Spanhei. — ² Mich. l. iv. c. 75.

³ Crom. l. xxx. — ² Mich. et Crom. ubi sup. — ³ Crom. ib.

sese utcumque tamen explicassent, et in Moldaviam evasisissent, a Stephano palatino et Valachis Polonorum insequentium habitum mentitis, et locorum opportunitate utentibus, divexati et contrucidati sunt, ita ut vix decem millia Istro transmissa salva evaserint. In religionem hæc res cessit Turcis, ita ut sibi persuaderent gentem Polonam atque Russam divinitus defendi et vindicari, itaque non temere deinceps eam gentem bello sibi læssendam et infestandam esse existimaverunt. His tot tantisque malis expiato hominum nostrorum fastu, nequitia, cultusque divini neglectu, magis propitium deinceps numen affulsit Poloniae ». Compositis deinde in Polonia dissidiis instaurata fuerunt inter Joannem Albertum Poloniae, Wladislaum Hungariae et Bohemiae reges, necnon Alexandrum Lituaniae principem foedera: Moldaviae etiam dynasta a Turcarum societate ad officium revocatus, ac Maximilianus Caesar in eorum partes pellectus. Sed licet plura de Turcica expeditione conticienda agitata fuerint consilia, ea demum sine ullo successu evanuisse visuri sumus.

40. *Columbi in novum orbem varia itinera.*

— Hoc anno Christophorus Columbus¹, sive alias Columbus dictus, III kal. Julii, instructa octo navium classe, Bætica in novum orbem solvit, Australes Hispaniolæ respectu terras lustraturus, ac post gravissimos aestus, quibus prope modum incendebantur naves, in amœnissimæ temperiei cœlum demigravit per maris dorsum ascendens, veluti per altum montem cœlum versus ascenderet: tandemque pridie kal. Julii montes longe prospexit, ac lætus postea insulæ portum ingressus est, viditque proceræ staturæ homines scutis præter arcus et sagittas ultra aliorum morem armatos, capillis oblongis gossypina vitta pudibunda tectos, cætera vero nudos, albi autem coloris, quod mirum visum est, cum ab Æthiopiæ parallelo Columbus non discessisset, ejus stupendæ varietatis offertur hæc ratio a Petro Martyre: « Tunc terrarum illam reliquis ejus paralleli regionibus cælo proximior esse, et a crassis convallium ac paludum vaporibus remotior credidit, nempe Columbus, quanto altorum montium a profundis vallibus suprema culmina recedunt, quoniam se ab Æthiopiæ parallelis nunquam exiisse in tota ea navigatione pertinaciter Almirandus affirmat, tantaque sit in utriusque terre incolis, continentis scilicet Æthiopiæ et insularum, naturæ varietas; Æthiopes enim nigri, crispi, lanati, non autem capillati; hi vero albi capillis oblongis, protensis, flavis, unde discrimen hoc tantum oriri possit alias non video: terræ igitur dispositio, non colorum status eam causantur varietatem. Scimus in torridæ zonæ montibus nives cadere, durareque scimus, et in

valde distantibus ab ea ad Septentrionem urgeri magno calore habitatores ». Ab ea insula ad Occidentem incito cursu Colonus magno impetu ab Oriente torrentis vasti ex altis montibus decidentis instar mare decurrere comperit; faucesque illius maris Os draconis, objacentem vero insulam Margaritam appellavit. In terram applicans Pariam dici cognovit, populisque amplissimis in mediterraneis cultam, necnon ingens mansuetorum hominum multitudo torquibus et armillis decora ad nostros visendos confluit: deinde Paria vastissimæ provinciæ Cumana, Mancapana, Curiana regionibus perlustratis, in Hispaniolam, quæ a Paria octingentis octoginta duobus millibus passuum ad Septentrionem submotâ jacet, directo itinere tertio kal. Septembris hujus anni ad fratrem sociosque pervenit. At omnia præter spem turbida reperit², nam cum Bartholomæus Hispanos, qui spreto laboribus, stupris, rapinis ac caedibus barbarorum se dederant, reprimere niteretur, illi rebellarant, conflarantque in insula intestinum bellum: tum apud Ferdinandum et Elisabetham reges criminibus falsis insinulaverant colonos Ligures, quasi Hispani sanguinis hostes, affectatique novi orbis imperii reos: quare arcano jussu intercepti ambo fratres, ob patefactum novum orbem coronis dignissimi, post tot exhaustos labores coniecti in vincula spoliatique omnibus in Hispanias abducti fuerunt.

41. *Per vastissimos Africae flexus Gamma ad Indiam applicat, cujus situs et incolarum mores accurate describuntur.* — Patefactæ etiam sunt hoc anno Emmanuelis regis auspiciis per vastissimos Africae flexus Indiae³ a Vasco Gamma, qui cum Caleentium, nobile in Malabarico regno emporium, omni aromatum genere refertissimum, applicuisset, vigesima die Maii de superato Oceano, patefactaque India gaudio cum suis exiit, quasi futuros triumphos atque illa regna Christi, ac Lusitani regis imperio adjungenda præsigiret. Consumptos ferme menses undecim in eo itinere observat Maffeus⁴: tum de insigni divinæ providentiæ prodigio quod in iis Calecuti oris visitur hæc addit:

42. « Julio inenite, Olysiptone solverant mensibus ferme undecim in itinere insumptis, circa Maii exitum in Indiam deferuntur, perincommode sane tempore, etenim in iis regionibus tum alia multa admiranda, tum illud in primis omnium physicorum ingenia superat, quod in eadem cœli plaga pari solis accessu recessuque iisdem anni mensibus ab ortu trans Gallis », ita dicitur montium longa series⁵ ducentis porrecta leucis, « juga, qua recto ad Cori promontorium excursu, quemadmodum supra

¹ Petr. Mart. dec. 1. c. 6. et Moys. Cadamust. c. 105.

² Petr. Mar. c. 7. Cadamust. c. 107, 108. — ³ Jo. Barr. dec. 2. Assue l. IV. c. 3. Osor. l. 1. et Mall. l. 1. — ⁴ Maff. l. 1. — ⁵ Jo. Barr. sup. c. 7.

demonstratum est, totam Malabaribus longitudinem intersecant aëtas ac siccitas. Ab Occasibus Galem hyems et assiduæ pluviae sunt, ut in tanta locorum propinquitate, quod ad rationem tempestatum allinet, iidem pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse, quam diversitatem, quæque de æquinoctiali circulo ac torrida zona antiqui falso opinati sunt, et alia ejusmodi permulta, si quis apud se diligentius reputet, profecto intelliget omnia, quæ in caelo, quæque in terris fiunt non ad necessitatem fati, vel ad fortunæ temeritatem, verum ad unius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac providentiam esse referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus, in ea Malabaribus parte Hyemis erat initium, cum altera quæ ad ortum est maximis jam tum caloribus æstuaret. Quod ad earum gentium ritus moresque, cum eo penetrarunt Lusitani, spectat, refert Barrosius ¹, eos partim Mahumetica, partim gentilitia superstitione fuisse imbutos, Brachmanasque Pitthagoreos sacra apud eos procurasse, quorum instituta accurate describit Maffens :

43. « Non unum, inquit, Brachmanarum genus, quippe alii liberis operam dant, vivuntque in hominum frequentia, alii cœlibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Jogues appellant, Gymnosophistas olim Græci dixerunt, hinc partim longissime peregrinantur stipem emendicantes, et victus vestitusque asperitate nacli existimationem ac fidem, credulas hominum mentes portentosis mendaciis variisque superstitionibus in fraudem impellunt: partim in solitudinibus aviis et subterraneis specubus durissimo vitæ genere, inedia, vigilia, nuditate, frigoris æstusque patientia semet ipsi discruciant, abstinentque ab omni corporis voluptate ad certum annorum spatium, quo exacto, in Abdulos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur. Hi lanquam humano fastigio celsiores, et omnium rerum licentiam adepti, nullis jam tenentur legibus, et in omni scelere et flagitiorum genere impune voluntantur. Est Jaguibus, id est, Gymnosophistis, rector maximus, qui vectigalia perampla dispensat, vocatosque ad se certis temporibus impostores varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Hosce omnes mirum quam densa in caligine, et quanta in veritatis ignoratione demersos diabolus teneat. Parabrammam nescio quem deorum antiquissimum colunt, et ex eo filios tres, quorum in gratiam ferna fila gerunt e collo suspensa. Multis præterea non hominibus modo, sed brutis etiam animalibus cælestes habent honores, et templa ædificant, quibus in prisca illa Romanæ Urbis magnificentia vix quidquam simile extiterit. Sane lanum est simio

dicatum, cujus dumtaxat pecori, in victimarum usum custodiendo porticus miram in longitudinem excurrit columnarum septingentiarum e marmore tantæ magnitudinis, ut Agrippæ columnas, quæ in celeberrimo quondam omnium deorum templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem numinis tribunt, bobus autem eo majorem, quod hominum vita functorum animos in eam maxime belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionum libros magno labore studioque conscriptos, quæ nonnihil ad veteris Græciæ fabulas, et auguralem Etruriæ disciplinam videntur accedere. Hi libri ne in vulgus prodeant cavent quam diligentissime, sed ex iis arbitrari suo depromunt quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in privatis colloquiis contracto supercilio et magna pompa verborum edisserant, quanquam haud pauca superioribus annis a Brachmane quodam apprime docto, cum se ad Christum aggregasset, nostris hominibus prodita sunt, inque Lusitanum sermonem accurate conversa, tandem ad me pervenerunt, meræ nugæ et anilia plane deliramenta, quæ hoc loco ne leviter quidem attigisse operæ pretium duxerim. Ex quo facile apparet quantum immortalis Deo populi debeant hi, quibus in tanta aliorum cœcitate Christianam lucem adspicere datum est. Jam de sacrificiis, libationibus cæterisque nefariis ritibus, quibus vel ad placandos commentitios deos, vel ad expiandos mortuorum manes utuntur, singillatim expouere, ut supervacaneum, ita pæne infinitum sit ».

44. Italiam Indiis fidem Christianam a B. Thoma Apostolo floruisse eo tempore, quo Tartari Indiarum imperatorem subegerunt, ex Vincentio Bellovacensi et aliis vidimus, necnon a Romanis Pontificibus missos præcones Evangelicos, qui cœlestem doctrinam inter Tartaros Indosque disseminarunt: sed eam errorum sentes, cum interjecli Saraceni commercii facultatem ademissent, præfocarant, donec divinæ sapientiæ placuit per inaccessa maria iter ad Indos pandere.

45. Porro Calecutiensis rex hospitum Europæorum novitate percussus eos honorifice excepit; cujus cultum describit Maffens ¹. Expositurus ² vero Lusitani regis legationem Vascus Gamma lenocinatus est barbaro dicens ejus nominis famam remotissimas gentes pervagatam, ineundæque cum eo societatis Lusitanum percupidum esse, addiditque illum mille ac sexcentarum leucarum intervallo marinarum terrarum fractus suorum opera lustrasse, neque a gentium regibus quidquam aliud deposcere, nisi ut doctrina Jesu Christi redemptoris generis humani imbuerentur, et cæli terræque

¹ Bar. sup. c. 7.

¹ Maff. l. 1. — ² Barros. l. IV. c. 9.

Domnum colerent, quem ipse colebat, ad cuius gloriæ propagandæ gratiam tantos labores in perlostrando orbe terrarum susciperet: hoc autem liberandarum ab aeterno exitio tot regum et populorum animarum cœleste beneficium cumulare maxima opum affluentia, onustas enim serico, pammis, equis et aliis mercibus naves mittere, quæ aromata aurumque facta permutatione in Christianorum oras subveherent: neque a Lusitano rege aliud exoptari, quam ut divini Numinis nominisque Lusitani gloriam promoveret, eaque de causa cum Mauris Alris, intensissimis Christianorum hostibus, ingentia gessisse bella, atque in Phufensi regno quatuor arcas munitissimas iis eripuisse, atque exinde suffusos invidia Mauros Lusitano nomini delahere.

46. Ob hæc vero præclara facinora Græcis Romanisque præfert Lusitanos ut Christi vexilliferos Barrosius, qui fidei divinique cultus pio studio accensi crucem, sanctissimum scilicet

Christi vexillum, signumque redemptionis nostræ, de quo canit Ecclesia: *Vexilla regis prodeunt*; non modo ante Maurorum Africae, Persidis et Indiarum ora circumtulerint, verum apud gentes etiam paganas, quæ nunquam divini cultus notitia imbutæ fuerunt, delixerint, atque in tam præclaro opere per procellosa sævaque maria scopulosque, per vastissima terrarum intervalla ad suos antipodes penetraverint, quod omnibus incredibile videbitur, qui pericula, tempestates, qui famem, qui sitim, qui novas agritudines, qui perfidiam insidiasque¹ a tot Barbaris structas, superandas perpenderit, Remensis in Europam iter est Gamma lentissimis auris, cum mille ac ducenta leucarum tractum a flumine, cui Infantis nomen impositum, ubi Bartholomæus Diaz ultimæ navigationis litem fixerat, ad Calecutium usque aperuisset.

¹ Barros, l. iv. c. 44.

ALEXANDRI VI ANNUS 7. — CHRISTI 1499.

1. *Conversio Granatensium et inter eos viri principis.* — Incipit annus post Christum natum millesimus quadringentesimus nonagesimus nonus, Indictione secunda, quo per Francisci Ximenii Toletani et Ferdinandi Granatensis archiepiscoporum pia studia ingentes Granatensium multitudines a Mahumetica superstitione ad Christi cultum traductæ sunt, adeo ut uno die tria millia baptismalibus sacris initiata fuerint, cuius rei memoria Toleti et Granatæ anniversariis sacris XV kal. Januarii celebratur. Tum profana delubra Christiano expiata ritu divino Numini sacrata, et Mahumetanorum voluminum, quæ aureis distincta notis erant, ut eo splendore impietatem spureitiamque commendarent, vis ingens flammis injecta. Qui vero veteri superstitione irretiti felices eos Evangelii progressus abrumpere conati sunt in officium ejusdem Ximenii constantia redacti fuere, ut eleganter narrat Gomesius¹: « Multa, inquit,

ad illius urbis, nempe Granatæ, tranquillitatem, multa ad mutua Christianorum cum Mauris commercia, multa denique ad religionem ipsam spectantia exogitavit, nam cum divina providentia et beneficio Ferdinandus Talabricensis, Hieronymianæ Ordinis sodalis, vir sanctimoniam et doctrinam clarus, ad ejus urbis Pontificatum assumptus esset, facilius Ximenius ab homine minime ambizioso obtinuit, ut concordibus animis de illorum salute inter se communicarent, eosque omni cura et diligentia ad Christi fidem reducendos curarent, quod cum diligenter secum considerassent, hæc demum ratio ad id exequendum potior visa fuit. Vocatis primum ad se sacerdotum illorum principibus (quos illi Morabitos et Altaquianos vocant) cum iis quotidie mansuete et comiter de rebus ad religionem spectantibus disputare, nihil per vim cum illis agere, sed potius omni libertatis genere eorum animos sibi devinciendis curare, quod et fecerunt, nam partim sericeis telis, partim rubris pileis coccineo grano tinctis, quibus

¹ G. m. l. II. Sur. Ie. V. l. III. c. 44. Mar. l. XXVII. c. 3 et alii.

gens illa impense delectatur, non contemnenda summa comparatis, donatos a se dimittebant. Qui nuper igitur contempti et captivi esse videbantur, æqua libertate et splendore cum victoribus se frui cernentes, animis paulatim erga nostros conciliatis, Christi dogmata amplecti cœperunt, populoque deinceps suadere, ut mendaci Mahometo abnegato, Christum verum Deum sequerentur. Fuit id adeo providens et salubre consilium, ut intra paucos dies Alfaquinorum auctoritatem turbæ secutæ ad Baptismum petendum catervatim convolarent, nam dies quidam inter fastos relatus est, quo plusquam tria millia hominum lustrali aqua expiata sunt, quos cum non posset Ximenius privatim singulos de Ecclesiastico more tingere, decrevit aspersorio universos lustrare, quod mersionis simplicis locum habuit.

2. « Cœpta est fieri ejusmodi conversio XV kal. Januariæ anno Domini MDCXCIX, qui dies Gothicis temporibus, Recesuintho rege procurante, angelicæ ad Deiparam virginem legationi ex institutione Eugenii secundi archiepiscopi Toletani, non autem Hldefonsi, ut vulgo creditur, consecratus religiosissime et persancte colitur. Cum hoc igitur auspiciatissimo die, bona quadam Ximenii fortuna, tanta res fieri cœpta sit, ingentis hujus beneficii causa, quo respublica Granatensis tunc per eum affecta fuit, Deipara virgini, sub cujus tutela Ecclesia Toletana est, solemnia sacra cum Granata, tum Toleti eo die quolannis faciendæ curavit. Hæc nunc duabus his celeberrimis urbibus magna senatus religiosi cura celebrari et contici videmus. Bona pars Granatensis urbis jam fidem Christi libentissimis animis susceperat, quando exorti sunt quidam contumaces et rebelles, qui paternarum traditionum nimis studiosi, dolentesque præscam Maurorum superstitionem in Hispania funditus eo exemplo perire, populi animos crebris concionibus a Christianismo vehementer deterrebant. Hos omnes Ximenius, ne quid detrimenti novellæ illæ plantationes caperent, vineulis coercitis in custodia delinuit, et quod ejus ingenio repugnabat, indignis modis tractari permittebat ».

3. Inter hos fuit Zegri e patricia Abenhamaris familia, auctoritate, animique et corporis dotibus inter Mauros spectatissimus : is Petro Leoni Ximenii a sacris ministro, ut mansuesceret, traditus, post aliquot dies sive difficultatibus victus, sive Dei potius afflatu, nam se divinitus admonitum ut Christianus fieret professus est, sacro initiari baptis-mate a Ximenio poposcit, et Gonzalii Ferdinandi ob consertam olim cum Gonsalvo Ferdinandi duce celeberrimo in Granatensi planitie ancipitem pugnam nomen sumpsit, quem ad Christi cultum traducendum religioni amplificandæ plurimum profuisse addit Gomesius : « Commodissima, inquit, accidit

Ximenii consiliis hæc Gonzalii Ferdinandi Zegri conversio, nam simul atque id vulgatum fuit, Mauri, quibus præscæ superstitio cordi erat, animis mulatis, Christianismo inicianur : tantum potest unius hominis apud populum auctoritas, qui sua virtute et animi præstantia fidem sibi et amorem inter suos peperit, quinquaginta millibus nummum in singulos annos a Ximenio Zegri donatus non modo Christianæ religioni apud suos dilatandæ, sed et reipublicæ commodis augendis multis in rebus postea usui fuit, quemadmodum in Ferdinandi regis Catholici historiis traditur. Hoc successu exultans Ximenius occasionem tam commodam urgendam, et totum Mahometanum errorem penitus ex animis illorum, quando opportunitas dabatur, extirpandum esse ratus, nihil illorum opiniones morabatur, qui inveteratam consuetudinem paulatim aboleri consullius esse censent, id enim tantum in rebus parvi momenti, et ubi de animarum salute non agitur, locum habere existimabat.

4. « Ergo Alfaquinis ad omnia obsequia eo tempore exhibenda promptis, Alchoranos, id est, suæ superstitionis gravissimos libros, et omnes cujuscumque auctoris et generis essent Mahometanæ impietatis Codices, facile sine edicto aut vi, ut in publicum adducerentur, impetravit. Quinque millia voluminum sunt ferme congregata, quæ variis umbilicis punica arte et opere distincta, auro etiam et argento exornata, non oculos modo, sed animos quoque spectantium rapiiebant. Multi eis se donari a Ximenio petierunt, sed nemini quidquam concessum est, ignibus omnia publica in pyra ad unum exuri jussit, præterquam aliquot ad rem medicam pertinentia ». At proximo anno maximæ seditiones a Mauris pertinacibus ob felicia hæc fidei incrementa concitatae sunt, ac plures, qui Mahometem damnasse videbantur, ab Ecclesia ad Mahometem defecerunt, Mahometicamque impietatem etiam in posterum, qui Christum externa specie colere simularunt, propagavere, sed majora longe compendia ea mala vicerunt, cum religionis decus in eodem Granatensi regno tot sæculis a Mahometana impietate inquinato efflorescat.

5. *Turcarum in Italiam excursions et Nautactum Venetis ereptum.* — Dum vero ea parte Ecclesia præclaros hosce de Mahomete triumphos deportat, alia Bajazethes Turcarum imperator Ecclesiam in Peloponeso, Macedonia et Isteia sævissime atlixit, ab ipsis Christianis ob intestinas eorum dissensiones concitatus. Vulgo auctores ¹ tanti facinoris culpam conjiciunt in Ludovicum Sforziam Mediolani ducem, qui cum Venetos cum Gallorum rege conspirare ad ipsum principatum exuendum intueretur, Antonium Bu-

¹ Alex. in Bull. invest. reg. Neap. concessi Ludovico, Bur. I. III. Sabel. Em. 10. l. IX. Gravetel. in hist. Cremon. Ferron. l. III. in Lud. XII. Sur. te. v. l. III. c. 10. Guic. et alii.

giardum et Martinum Cassatum ad Bajazethem miserit, eique significarit, Francorum regem, subacta Italia, cum Venetis arma Christiana adversus Turcas pro restituendo Orienti Christi cultu versurum, exlanque litteræ eo argumento a Ludovico ad Bajazethem ipsum datæ, quas tafinitati donatas Joseph Ripamontius historiæ suæ inseruit. Ejusdem flagitii particeps extitit ¹ Fridericus rex Neapolitanus (quippe qui nosset Gallum expugnato Mediolano bellum illaturum regno Neapolitano) inde vero maxime evertendi illius sumpta est occasio, ut videbimus in Alexandri VI Diplomate, quo de gradu dejecto Friderico, regnum illud inter Ludovicum Gallum et Ferdinandum Hispanum reges partitus est, quamvis scriptores, uli diximus, ipsum redarguant, quod irrupente in Italiam Carolo VIII, lujus sceleris præbuisset exemplum.

6. Cæterum Alexander, ut excitatum incendium restingueret, Joannem Borgiam cardinalem legatum misit ² Venetias, ut Venetos cum Mediolanensi, Mediolanensemque cum Gallo conciliaret, quo Christianorum arma in hostes fidei jungerentur. Tum Venetos ad Turcicos impetus refundendos accendit, ac Veneti cleri decimas in bellicos sumptus impendendas ipsis attribuit: tum aliis Apostolicis affecit beneficiis, quæ principibus bella sacra gerentibus conferri consuevere. Verum legati Apostolici inanes curæ fuere, cum ipse Alexander ea fatione adversus Mediolanensem nulla injuria laessitus, sed spe amplificandi filii spurii se irretiisset ³.

7. Interea grave damnum passa est religio, et miseri Christiani, qui in Turcici imperii limite erant, barbaricis excursionibus contrucidati ⁴, vel addicti sunt in servitutem; Scanderbasse enim Illyrici, vulgo Bossinensis præfectus, ingenti equestri exercitu succinctus, Venetam ditionem ferro flammaque miscuit, mense Octobri Foro-Juliansem agrum ad Liguentiam usque pervagatus: « Superioribus diebus », nimirum ineuntis Novembris, inquit Joannes Burchardus ⁵, « Turcæ invaserunt patriarchatum Aquilegiensem domini Venetorum, et illum depopularunt, villas combusserunt, et magna damna intulerunt: idem fecerunt duabus villis serenissimi Romanorum regis adjacentibus ». Confirmat idem Petrus Delphinus ⁶ in litteris ad Jacobum monachum Camaldulensem.

8. Recuperari præda non potuit, imo captivi a Turcis, ut expeditiores essent ad pugnam, metu nostrorum interfecti sunt, ut refert Sabellicus ⁷: « Villæ, inquit, passim direptæ et incensæ, multique mortales capti, sævitum in

captivos, quod Italicis ejus gentis expeditionibus accidit. Cum ad Tiliaventi ripam sub noctem fecissent castra, verili, ut credere est, ne ab hoste intercluderentur, aut certe gravem prædam pertæsi, ingentem captivorum numerum mares promiscue et feminas uno in loco læde trucidarunt. Sic quoque ingens vis mortalium abducta est, atque ex omni flore ætatis selecta ». Ob has Turcarum grassationes indictas solennes supplicationes Venetiis fuisse instructosque ingentes apparatus relatum est Petro Delphino, qui in divina misericordia reponendas præcipuas victoriæ spes ita edocuit ¹: « Conversos isthic omnes ad orationem et ad expeditionem in Turcicos magnopere probo. Singulare hoc est atque unicum in adversis præsidium. *Et clamaverunt, inquit, ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Et alibi: Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Itemque: Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me, salvasti enim nos de affligentibus nos, et odientes nos confundisti. Audi quid de hoc testetur David, tribuens Deo, non sibi victoriam: Et præexisti me virtute ad bellum, et supplantasti insurgentes in me subtus me, et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti. Accedente divino auxilio humanis conatibus, nihil dubito de felicissimo nostrorum congressu et futura victoria, præsertim cum hostis materiam excitandi belli quæsierit, nulla a vobis provocatus injuria, prior ipse in fines vestros incursionem fecit, militibus effuse vastantibus abactaque hominum ac jumentorum præda. Precemur Dominum, ut immittat terrorem in efferos Turcorum animos, ut primo statim concursu et impetu a nostris opprimantur, deleloque ad interuentionem illorum nomine respública Veneta in tranquillum redigatur, ac pæce terra marique parla congaudeat, etc. Ex Fonte-Bono die iii Septembris MDCXCIX ».*

9. Mari quoque male gesta res est, quippe Veneti florentissimam classem instruxerant ad Othomannicam protligandam, tuendasque Peloponesiacas urbes, quæ Veneto parebant imperio: sed ob frierarcharum pugnam refugientium magis, quam Antonii Grimani præfecti culpam, adipiscendæ victoriæ occasione gemina non usi, Naupactum, vulgo Lepanthurum, amiserunt, de quo hæc Sabellicus ²: « Ad Sapientiam, (id est Spragiæ insulæ portus), tumultuaria pugna commissa est cetea una Veneta Andreæ Lauretani viri fortissimi ductu, qui ex Coreyra eo occurrerat, ut pugna interesset cum duabus onerariis ad bellum iustructis, Othomannicam unam arcem verius quam navem ferociter invasere, injectisque confestim calenis conserla est atrox pugna, atque utrique funesta,

¹ Sur. id. ib. — ² Sur. tom. v. l. III. c. 38. — ³ Burch. Ms. arch. Vat. sign. num. 104. l. III. p. 47. — ⁴ Petr. Just. l. x. Sabellic. Enn. l. IX. Aug. Inst. l. v. Michov. l. IV. c. 79. Crom. l. XXX. Sur. sup. c. 38 et alii plures. — ⁵ Burch. ubi sup. p. 600. — ⁶ Petr. Del. l. VI. Ep. XII. — ⁷ Sabellic. ubi sup.

¹ Petr. Del. l. VI. Ep. III. — ² Sabellic. ubi sup.

nam ad primum praelii congressum, sive hostium fraude, ut periculo praelium discerneretur, sive casu aliquo, ut fit, continuo ingens flamma emicuit, conflatumque est incendium, et naves, quæ ex adverso confluerant, quia manicis ferreis consertæ insolubiliter inter se hærebant, et propugnatores, qui in his erant, atrociter absumpsit: Turcorum plurimi ex sua cetera in subjectum mare metu præcipitante desilierunt, suntque suorum occursu servati. Nec multo meliore eventu Venetæ trirèmes pugnam inivere, nam cum una aut altera in confertissimas hostium naves ferociter invectæ ingentem stragem et trepidationem intulissent, cæteræ sive metu, sive quia secunda aura, ut trierarchii causati sunt, destituerentur, alio cursum tenere. At hæc cum quibus manus conserta est multum diuque inter hostes cum strage colluctate post atrocem pugnam, etsi male habitæ, retro tamen ad suos abierunt, quo apparuit nobilissimam victoriam eo die e manibus amisam. Secundum hanc pugnam hostis institutam navigationem repetit, dextrum Peloponesi litus legens, non minus tamen quam antea Venetorum incursibus obnoxius. Sunt interim pleræque naves Turcis ex occasione redemptæ. Ventum est inde ad fauces Naupacti sinus: hic iterum Venetus hostem adortus aliquanto fœdus quam ad Sapientiam elabi passus est, nam cum loco et navium robore apparatuque multo superior esset, facilis esset secuta victoria, si hi, quibus datum erat negotium, fortiter obivissent, sed pluribus pugnam detrectantibus, barbarus, qui a principio de fuga agitare dicitur, ut si Venetus paulo ferocius fuisset invectus in terram ad suos refectis navibus egrederetur, terrestres enim Turcicus exercitus simul cum classe oram legebat, præter spem sinu potitus est, quanquam non sine jactura aliqua interceptarum a Veneto navium emensa. Inde Ottomanica classis dextram sinus oram Naupactum urbem vetustissimam Venetis ademit, hodie Lepanthum, ut plerique corrupta voce nominant ».

10. *Grimanus præfectus a Venetis accusatur, et a filio suo cardinali defenditur.* — Turcicam oppugnationem non sustinuisse Naupactenses et alios finitimos, sed mox deditiois nuncupasse verba, tradit Turcograeca historia¹ auctor, qui belli hujus causas etiam retexit, nempe Bajazethem, superstite Zizimo, coluisse pacem cum Venetis, illo autem sublato, solutum metu oclusum odium in Christianos mox effudisse. Conflata inde maxima invidia Grimano, qui eam magis auxil, cum neque in trierarchas, qui certamen abnuerant, pro imperio animadvertisset, neque expectato successore e provincia decessisset. Reversus itaque in custodiam publicam

traditus ex vinculis causam dixit, quod ubi illius filius cardinalis accepit, Venetias, ut parenti opem ferret, Roma provolvit, ut refert Joannes Burchardus hisce verbis²: « FERIA tertia, xv mensis Octobris, recessit ab Urbe reverendissimus dominus cardinalis Grimanus cum septem familiaribus tantum, aliquibus ex aliis ipsum sequentibus, iturus Venetias pro liberatione domini Antonii Grimani genitoris, qui in dies ibidem expectabatur, per dominium detentus judicandus, nam cum rex Franciæ, ut Ludovicum ducem Mediolani facilius vinceret, se cum Venetis colligasset, et in eventum victoriae Cremonam, ac omnia loca, castra et oppida ultra flumen Addæ, seu citra respicientia a parte civitatis Bergomensis et Brixienis sita dominio Venetorum libere perpetuo adjunxisset, magnus Turcus magnam classem maritimam et terrestrem paravit, de quo Veneti suspicati, etiam ipsi classem ordinarunt ad loca Turco vicina, cui Venetorum classi rex Franciæ et magnus magister Rhodi plures naves seu ligna addiderunt. Constituerunt Veneti classis suæ capitaneum dominum Antonium Grimanium procuratorem S. Marci magni nominis virum, qui itinere accepto, et ad locum seu passum deputatum provectus, cum Turcus versus Naupactum et Coreyam et alia loca potenti armata pergeret, dominus Antonius Grimanus capitaneus eum formidans non est ausus ei resistere, sed se ad portum recepit. Turcus propositum suum prosequens Naupactum et successive alia loca potenter invadens ditioni suæ subjunxit, cujus rei causam prædicto domino Antonio dederunt, et alium capitaneum deputantes dominum Antonium detentum Venetias mitti mandarunt, ut eum pro commisso crimine punirent. Dubitavit cardinalis ne sine causa pater capitalem subiisset sententiam, vel cum magna gratia et favore perpetuam relegationem et omnium bonorum suorum confiscationem: ideo profectus est, ut præfertur, cardinalis ipse Venetias, ubi id Romæ relatum est, singulis noctibus secrete apud patrilios hinc et inde genitoris sui innocentiam declamando ejus liberationem pertraheret ».

11. Quantumvis cardinalis patris sui causam tueretur, et objectam imperii mollitiem discessumque e provincia excusaret, quod Gallica classis illum deseruisset, nec prece nec gratia ita potuit iudices flectere, quin ille affectus exilio³ in insulam Liburniæ objacentem cui Ossaron nomen est, deportaretur, unde postea revocatus in patriam dux renuntiatus fuit. Ex iis constat falsos fuisse rumusculos, qui de parva victoria ad Petrum Delphinum³ perlati fuere. Quod vero ad Gallicam classem attinet,

¹ Turcogr. l. I.

² Burch. l. III. Diar. p. 389. — ³ Sabell. Enn. 10. — ³ Petr. Del. l. VI. Ep. IV.

composita erat, ut refert Jacobus Bosius ¹, ex viginti duabus navibus majoris alyei, missaque in Orientem fuerat, ut Rhodo opem ferret, si quidem bellici furcarum apparatus fama increbescente creditum fuerat, Bajazethem de Rhodiis opprimendis cogitasse, sed ubi conversos in Venetum imperium barbaricos impetus cognitum est, Gallica classis, tum Rhodia naves, quæ vel in Liguria Siciliave instructæ fuerant, Venetis se conjungere, adeo ut Christiana classis centum et octuaginta apparatusissimis navibus constaret, cui Turcica, licet ad ducentas et septuaginta ascenderet, robore tamen et viribus longe inferior erat, sed Antonium Grimannum, vel trierarchas Venetos Turcicarum navium numerus terruerat, ita ut quemadmodum dicebamus, pugnandi occasionem omiserint, quamobrem indignati Galli abscessere. Cæterum præter Naupactum alias etiam urbes insignes Bajazethem Venetis ademisse, proximo anno dicitur.

12. *Germani ab Helvetiis fusi, et dira famæ inde secuta.* — Afflictis in Oriente Christianis rebus opitulari conatum Pontificem narrat Cromerus ², ac Germanos, Hungaros, Bohemos, Polonos sacram in Turcas expeditionem commovere, ad quam conficiendam anno ineunte comparatos se ostenderant: nam Maximilianus Cæsar scriptis ultima Januarii ad Petrum Aabussonium Rhodiæ militiæ principem eundemque cardinalem litteris rogarat ³, ut in Germaniam ad solemnes conventus, in quibus bellum sacrum decernendum erat, oratores mitteret 1., cum illius equestris militiæ ad religionem propagandam condite consiliis regi vellet: patiterque Joannes Albertus rex Poloniae ei significarat ⁴, provinciam Turcis Tartarisque confirmam Rhodiæ Ordini tradere se decrevisse, ut eam adversus barbaricas excursiones fuerentur, Christianique imperii limites proferrent. Sed Maximilianus Romanorum rex, quantumvis Bajazethes grassaretur in Christianos, arma adversus Barbarum non vertit, quod Gueldrensi primum bello, deinde Helvetico implicitus fuerit ⁵. Polonus etiam cum Germaniæ turbas et Italiæ incendium, de quo dicitur inferius, contempleretur, tanti belli molem suscipere non est ausus ⁶: et ita ob Christianorum dissensiones Ecclesia a Mahometanis oppressa est, cum vel

soli Germani, qui mutuis vulneribus in tumultuariis pugnis sese conticerent, insignem de Turca triumphum deportare potuissent. De cruentis enim Germanorum in civili bello stragibus hæc refert Naclerus ⁷:

13. Anno salutis mccccix circa finem Februarii, in superiori Alemannia, haud longe a fontibus Rheni fluminis, inter domum Austriae et Helvetios, alias confederatos seu Suitenses, exorta est grandis turbatio, quæ paulatim descendens per lineam Rheni quaquaversum usque ad Basileam bellum suscitavit atrocissimum: in eo namque bello, etsi nunquam totis copiis bellatum sit, caesa tamen diversis in locis et pugnis referunt viginti millia pugnatorum, quale non memoratur, nisi fallor, a centum annis et citra in omnibus bellis illarum partium fuisse visum vel auditum, venerunt enim ad arma duo populi finitimi. Austriae domus regis Romanorum Maximiliani patrimonium est proprium: is tum aberat bello apud Gueldrenses occupatus. Erant per idem tempus in urbe Constantia congregati primates Suevorum tractantes de liga eorum renovanda: hos Austri veluti socios locum tenentes pro rege in auxilium contra Helvetios invitabant. Querebant hi media pacis et invenisse se arbitrabantur: sed nova repente turbatio exorta cuncta composita dissipavit: quo factum est ut, etsi nondum conclusa essent capitula omnia in liga Suevorum, opem tamen ferre regi dignum ducerent, et cum hi belli motus pervenissent ad regem, totum ipse imperium contra Helvetios suos hostes invocabat, propter quod nonnulli principes communitatesque auxiliares copias miserunt, unde mirum videri posset, quod Helvetii angulum Alemanniae perexiguum tenentes toti imperio resistere auderent: sed si quis vires Helvetiorum et eorum situm perspiciat, non multum mirabitur. Id infra: Accesserunt autem hac tempestate socii homines de liga Grisea bellicosi, eisque parent Abbaellenses. Sunt illis et alia percommoda, quod veluti ex una civitate, in qua præter cives nemo habitat, et ut unum corpus unius animi et voluntatis exeuntes pro libertate, ut aiunt, conservanda pugnant. Hæc illis audaciam præstant, et quod parati sunt mori, vel vincere, etc. 2. Addit Helvetios strenue Germanorum propulsasse impetus adeo, ut in

¹ Bosius p. 2. l. xv. — ² Cróm. l. xxx. — ³ Bosius sup. l. xv. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Nacl. vol. 2. gen. 50. — ⁶ Cróm. l. xxx.

⁷ Nacl. ubi sup. Bücholdus de bello Helvet. l. ii. Mutius l. xxx et alii.

¹ Tanta aberat ab ipse, unde in Turcas bello Maximilianus rex Romanorum, ut in bello una pelleret cum Italia principibus occultos legatos missos in sese ad solam fidem in Venetos Turcum anno Scripsit in historia belli Gallie admodum. Fieri præter historicus tradit Saracenis in Portugaliam a turcum armis turcum Constantiam libere cum Maximiliano permissum, quod circumstantia eius cum Turca consensum omnium. Atque quædam in senatu, et in conventibus sedentes, et in eadem anno in Germania ceteri ad alio profecto quam ad expeditionem Turcum, et in eadem anno spectantur.

Quæ præter sententiam annuisti supra, unde de legatione Joannes Bosius in senatu Pontifici ad Venetos missi, alio profecto, quam censet annalista, res se dicit. Et cum Joanne Saracenis, et cum libella Senatu, et alio scripsit, ut a Pisanensi bello, quod in commodum duos Valentini filii sui essent, et Pontifici in eadem anno, sese neque primum annuisset. Et vero a legato impetratum affirmat. — MANSI.

præliis Germani plures quam Helvetii ceciderint, ac demum Cæsareas collectitias turmas moribus studiisque dissomas fuisse dissolutas.

14. Scripsit de hoc funesto Helvetico bello Bilibaldus Pyrkeimerius Norimbergensis ¹, qui in Cæsareo exercitu merebat, ac varia certamina describit ², quibus Helvetii Cæsarios longe numero superiores fudere, atque inter has bellicas elades dira adeo fame laboratum esse, ut fœminæ puerique pecorum instar herbas in pratis depascere: quod triste spectaculum se inspexisse ait, cum a Cæsare in vallis Tellinae confinia mitteretur ad commentus a duce Mediolanensi pro alendo exercitu, qui plures dies sine pane exegerat, excipiendos: « Accidit, inquit, ut forte inter eundem per villam magnam, sed exulam transirem, in cujus exitu duas deprehendi vetulas, quæ agmen quadraginta fere puerorum parvorum, necnon puellarum haud secus ac pecorum greges præ se agebant. Erant omnes extrema macie ob inedia confecti, ut effigie sua, præterquam quod moverentur, haud multum defunctis absimiles, ita ut aspicientibus horrorem quemdam injicerent. Interrogavi vetulas quonam turbam tam miserandam dicerent, at illæ tanquam attonitæ, ac vix præ dolore ac fame ora aperire valentes, responderunt confestim me visurum, quonam tam infelix ageretur juvenus. Vix hoc dixerant, cum ad pratium quoddam deventum est, in quod ingressi ac in genua prolapsi bestiarum instar herbas depascere cœperunt, hoc uno distantes, quod illæ morsu vescuntur, hi vero manibus cibum decerpabant, et jam usu herbas discernere didicerant ac noverant, quæ amaræ seu insipidæ, quæ suaves aut gustu essent præstantiores, præcipue vero herbam eligebant acetosam, quam et præ cæteris dignosebant. Ad tam dirum igitur spectaculum obstupui, ac tanquam amens diu consilii. Rursus igitur vetula inquit: En cernis curram calamitosa hæc turba huc sit deducta, cui longe magis profuisset, si nata foret nunquam, quam totærumnis subjici, ac tam miseram exigere vitam: ferro cecidere patres, fame vero matres, abacta sunt bona et in prædam cessere, ac habitacula flammis sunt absumpta, nos misera ob ultimam senectutem hic sumus relicta, quo infelicissimam hanc juventutem brutorum instar ad pascua agamus, et quantum valemus herbarum esu sustentemus, speramus tamen brevi tam illos quam nos a tantis absolutum iri miseris, etenim quamvis duplo plures fuissent, brevi tamen ad hunc redacti sunt numerum, cum quotidie aliqui fame et inedia deficiant, longe profecto celeri morte, quam proluxiori vita feliciores. Hæc cum vidissem ac audivissem, lachrymas continere nequivi: tam mise-

randam hominum sortem miseratus, ac bellicum furorem merito detestatus ». Cæsarianos pariter fames ita pressit, ut aliqui ad herbas vorandas se converterent, alii in insaniam, in rabiem alii agerentur, vinumque adepli, illud cruore suo dum partiebantur, fœdarent.

15. *Gallia rex ducatum Mediolanensem ambigit et asssequitur.* — Porro bellum hoc funestum a Francorum rege concitatum idem auctor alii-que memorant ³, ut Ludovici Mauri Sfortiæ ducis Mediolanensis evertendi occasionem captaret, qua opportune usus illum principatu turbinis instar dispulit, ut fuse Itali, Galli Germanique scriptores ² prosequuntur. Spectare Insurbriam ad se jure hæreditario aviæ Valentinae sororis Philippi Mariae ultimi Vicecomitum stirpis principis, qui nulla legitima virili prole suscepta obierat, devolutum contendebat Ludovicus XII; sed Franciscus Sfortia, qui Philippi filiam notham duxerat, eundem principatum invaserat, transfuderatque in posteros, a quibus Gallus avitum jus repetivit, fultumque legibus promulgavit, ut nitide Naucerus exponit ³: « Mense, inquit, Octobri, rex Francorum Ludovicus apparatu magno et copiis armorum duxit in Italiam, prætendens Mediolanum et totam Insurbriam in suam vindicare potestatem, ex causa quod, extincto quondam sine liberis Philippo Maria, ad Valentinam sororem legitimam regis aviam maternam ducatus hæreditario jure spectabat, quem tamen ducatum Franciscus Sfortia, qui illegitimam prætati Philippi filiam uxorem habebat, vi armata invaserat, ipseque et liberi ejus quorum ipse Ludovicus unus esset, vitio spoliū nequaquam purgato, delineret occupatum ».

16. Antequam vero eam expeditionem conficeret, regni res composuit Ludovicus, et cum Anglo, cum Hispano, cum Philippo Maximiliani filio duce Burgundie Belgicæ principe, restitutis nonnullis controversis terris, fœdus instauravit ⁴, novumque pepigit cum Pontifice ac Venetis, quod dia taluit Ludovicum ducem, donec mense Julio, Pontificio tabellario, qui ad Cæsarem Borgiam millebatur, intercepto, quæ in se capta erant consilia cognovit ⁵, quibus adeo consternatus est animo, ut Bajazethem Turcarum imperatorem ad inferendum Venetis bellum, quo ipsos Orientali implicatos ab Insurbrico distraheret, concitavit, ut superius enarratum est: illius vero frater Ascanius cardinalis ex Pontificia aula fuga se subduxit. Tum mense Augusto præmissus ⁶ a Ludovico rege fortissimus exercitus Ludovico Lucemburgensi Lignio

¹ Bilibald. l. II, de bell. Helv. — ² Ext. in fo. III, rer. Germ. ex edit. Freh.

³ Id. ib. Sabell. Em. 10. l. IX et alii. — ² Sebast. Branc. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. Burch. ubi sup. Corius par. VII. Sabell. Em. 10. l. IX. Ferron. in Lud. XII. Garwin. in cod. Aug. Just. l. X. Nauc. vol. II, gen. 50. Panvin. in Alex. VI. Mut. l. XXX et alii. — ³ Nauc. ibid. — ⁴ Ferr. in Lud. XII. l. III. — ⁵ Burch. l. III. — ⁶ Guice. l. IV.

principe, Eberardo Stuardo, Albino Scoto, et Joanne Jacobo Trivultio, ducis Mediolanensis hoste infensissimo, præcipuis ducibus, primo impetu Arazzi et Anonis objectas arcas cepere, indeque Alexandriam, quam ducis frater Galeatius tuebatur, magnis molitionibus aggressi, tridui flexu in eam irrupere eandemque diripere, cujus cladis terrore perfusum Ticinum deditionem fecit, pariterque reliquæ Mediolanensis imperio obnoxia civitates una cum oppidis in Gallorum potestatem certatim venerunt: invisus enim cunctis erat ob acerbioris imperii sui sævitiam Ludovicus Mediolanensis, quod cum ipse animadverteret, non in armis, sed in fuga spe reposita, una cum uxore, liberis atque ingenti thesauro in Germaniam præcipiti fuga profectus est, ut Cæsaris, cujus supremo imperio Insubria parebat, viribus contra Gallicam vim se tueretur. Ut autem illi, ita et Mediolanensibus se defendendi animi deluere, mox enim amplissima civitas ad omnes incertorum eventuum auras suspensa Gallos excivit, exemplo suo limitimas urbes ad defectionem traxit, ac paucis post diebus arte et situ munitissima arx Mediolanensis, quæ in annos aliquot omni bellico apparatu instructa erat, a Bernardino Curcio Ticinensi, quem Maurus ab ineunte ætate educaverat, cuique adeo fidebat, ut illi potius, quam Ascanio fratri cardinali ultro poscenti, eandem arcem custodiendam tradiderit, auro victori Gallo divendita est, quas rerum subitas conversiones Joannes Burchardus his verbis Monumentis suis mandavit¹:

17. « Die iv præsentis mensis Septembris, nuntiatum est regem Franciæ Alexandriam, Tortonam, et multas alias civitates et loca ducatus Mediolani sibi subjugasse: illustrem dominum Ludovicum ducem Mediolani circa finem Augusti proxime præteriti a Mediolano recessisse per lacum Comanum ad dominium serenissimi Romanorum regis; filios suos cum reverendissimo domino Ascanio præmississe, ac septem milliones auri secum deportasse; dixisse ante recessum suum ex Mediolano oratori domini Venetorum: Vos, domini Veneti, mittitis mihi regem Franciæ ad prandium? certitico firmiter vos eum habiturum ad cœnam. Post ejus recessum Mediolanum se ditioni regis Francorum submisisse, et multa alia dicta sunt de arce: castellanum castri Mediolani, in quo erant quadringenti Alemanni, et circiter mille quingenti Itali, quod castrum bombardis, sclopetis, balistis, et omnibus generibus armorum munitum erat, et provisionem grani, et omnium necessariorum pro tribus annis personis prædictis, et ad eorum numerum, ac alias ad defensionem copiose habebat, de castro ipso regi Franciæ consignando tractasse, ac receptis ab

ipso rege multis millibus scutis et quodam statu seu dominio in regno Franciæ, castrum ipsum xvii Septembris præsentis domino Joanni Jacobo de Trivultio nomine regis acceptanti consignasse, ac plura alia ».

18. Tantam ob infidam adeoque turpem prodicionem, infamiae maculam suscepit Curtius, ut Galli, a quibus pravina perfidia suæ acceperat, cum gravissimis probris onerant, ex quibus pudore oppletus, oppressus conscientia sceleris paulo post partas opes cum vita dimisit. Eversum fuisse principatu justo Dei judicio communi fama vulgatum est, ut ostendunt Petri Delphini ad alterum ejusdem nominis et cognominis nobilem virum datæ litteræ: « Actum esse de principe Mediolani mirari videtur nemo, quem mores ac vita hominis nequaquam latebant, facile sibi fuisse unusquisque arbitratur, hujus divinasse interitum. Ab alio expecta, alteri quod feceris. Capta vero a nostris, quæ tamen, ut scribis, sponte se dedit, pars illa omnis Ducatus Mediolanensis, quæ citra Abduam fluvium sita est, venire mihi in mentem fecit sermonem Samuelis ad Saul regem Israel: *Scidit, inquit, Dominus regnum Israel a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te.* Videre vobis tentavit foveam, et incidit in eam. Vale. Ex Fonte-Bono die xiv Septembris mcdxcix ».

19. Excivisse illum inter alia flagitia Turcas in Italiam contra Venetos Petrus Barrocius episcopus Patavinus affirmavit, de temporum horum iniquitate questus, cui Petrus Delphinus hæc rescripsit: « Memini te ante complures annos, sicut ex litteris tuis patet, vaticinatum fuisse ruinam illius, cujus modo fecisti mentionem, qui amissa fere in momento temporis et in ictu oculi tyrannide, antequam vidisset hostem, ad alienos se proripuit: subditorum oppressio, exactiones immodicæ, pudor nullus, nulla religio, ita divinare de illo haud dubie suadebant, sed a Deo prostratus in interitum carnis forte erigendus est ad salutem, et mutandus in virum alterum: etenim sicut legimus non sinere nullo tempore peccatores agere ex sententia, sed statim ullionem adhibere, magni beneficii est indicium, quanquam si ipse et alii cum eo, ut affirmas, concitaverunt Turcos adversus civitatem nostram, dilui nisi ingenti penitentia et cruciatu tantum non poterit scelus; quomodo enim compensaturi sunt ii, qui se hujus rei fecerunt auctores, tantam hominum stragem, raptus virginum, templorum eversiones, vastationes agrorum, villarum direptiones atque incendia? etc. Musoleci, die xxix Octobris mcdxcix ».

20. De inopina victoria factus certior Ludovicus Francorum rex Lugduno Mediolanum provolvit atque a civibus exceptus¹ est magni-

¹ Burch. to. v. p. 380.

¹ Burch. eod. l. 111.

ficentissima pompa, quam describit Nauclerus rerum hujus temporis scriptor accuratissimus¹: « Nullo, inquit, resistente, et sine sanguine rex Mediolanum accepit, nam eum ex Bynasco exiit, a Mediolano decem millibus passuum, nobiles cives, mercatores, universaque civitas effusa usque ad tria miliaria illi obviam ibant. Præcesserunt tum quadraginta pueri, ut fertur, auratis et sericis induti, palmas portantes in manibus, alii regem magnum venire, alii libertatem patriæ adesse carminibus designantes, gestabant etiam vexillum magnum cum insignibus Francorum, habitaque est elegans oratio a puero concludens regem ipsum non minus eos, quam parentes eorum a libidine et furore tyranni liberasse. Sequebantur quingenti juvenes amicti pretiosissimis ornatus, quos sequebantur viginti quatuor senes aureis vestibus insignes senatorum more, urbis claves ex auro solido regi præsentantes. Post illos triginta utriusque juris doctores gestantes pallium aureum, sub quo rex Mediolanum ingressus est, post hos multitudo magna nobilium et mercatorum. Præcessit clerus et religiosi cum reliquiis. Sequebantur regem cardinalis de Borgia Sedis Apostolicæ legatus, cardinalis S. Petri, cardinalis Rothomagensis, dux Sabaudia, Valentia et Ferrariæ duces, Mantuae et Montisferrati marchiones, Venetorum et Genuensium oratores, et rex ipse ad arcem deductus est ».

21. *Genuenses in Gallorum ditionem se conferunt.* — Quod ad Genuenses attinet, ubi Gallum Mediolano potitum percrebuit, communi consilio victoris poleslavi se permittere, ut domesticas tollerent simultates, constituerant², quantumvis Augustinus et Joannes Adurnius, ut pristinam dignitatem, qua floruerant in republica, refinere anniterentur; sed votis delusi urbe excesserunt. Delecti itaque fuerunt viginti quatuor cives fide rerumque gerendarum usu spectatissimi, qui legationem hanc apud regem obirent: « Admissi », inquit Bizarrus³, « in colloquium, et ab eo quam humanissime excepti æquis conditionibus atque pactis reipublicæ summam ei hac lege et conditione publico nomine tradidere, ut nempe conservatis pristinis immunitatibus aliisque statutis et privilegiis hætenus ab exteris principibus conservari solitis, rex urbi præfectos daret, quorum fide, justitia atque prudentia reipublicæ salus atque dignitas contineretur ». Obstrinxisse hosce jurejurando vigesima sexta Octobris die Lignres ipsos Ludovico regi fidos et obsequentes fore Justinianus refert⁴, cum biduo ante duo ex oratoribus Genuensibus, dum fenestræ innumberent, miserabili humanæ fragilitatis exemplo,

præcipientes in terram allisi exspirassent. Missus vero a Gallo rege Genuam Philippus, Clivensis ducis frater, regius affinis, reipublicæ gubernacula tenuit. Nec minori celeritate Veneti, quorum res in Oriente, Ludovici ducis Mediolanensis hortatu, in Peloponneso et Istria a Bajazeth Turcarum imperatore vehementer atterebatur, in Cremonensi agro bellum confecerunt, Petilienium enim comite duce, et Antonio Mauroceno, ac Melehiore Trivisano legatis, quicquid circa Abduam est Cremonamque ex percusso cum Gallis fœdere suæ ditioni subjecerunt¹. His addit Sabellicus²: « Et Sfortiani per hæc nobilissimo principatu exciderunt anno millesimo salutis atque undequingentesimo, qui quinquagesimus fuit ab eo, quo Franciscus Sfortia, Ludovici pater, fuerat Mediolano potitus ».

22. *Bellum Riariis illatum a Gallis et Alexandro ipso qui paratum sibi venenum effugit.* — Eversis ita Sfortianis, bellum Riariis est illatum; Alexander enim legum acerbitate usus in fiduciariorum principes, qui officii obliti annua vectigalia Pontificio ærario non intulerant, honore dejecit eos, ut testatur Burchardus³: « His diebus, (nempe medio circiter Octobri), sanctissimus dominus noster facta causa, quod domini seu vicarii Ariminenses, Pisaurienses, Imolenses, Faventinenses, et dux feudatarii Ecclesiæ Romanæ, censum sibi et cameræ Apostolicæ annualim debitum non persolverant, auctoritate Apostolica, non tamen consistorialiter privavit eos, et declaravit privatos. Præterea communitas Mediolanensis mutuavit cameræ Apostolicæ xlv millia ducatorum eisdem diebus pro coadjuvandis gentibus armorum ad intrandum manu forti civitates prædictas et eorum loca. Recepit hujusmodi pecunias nomine Romanæ Ecclesiæ dominus Cæsar Borgia, dux Valentinus, filius papæ, capitaneus gentium prædictarum, et pro earum restituitone obligarunt se communitati Mediolanensi prædictæ reverendissimi domini cardinales de Borgia legatus de latere et S. Petri ad Vincula ».

23. *Fulta*⁴ erat jure Pontificia causa, verum non Romanæ Ecclesiæ dignitatem ac jura asserere studuit Alexander, sed spuriorum opes amplitudinemque augere, inque ipsos ejusdem Ecclesiæ principatus derivare nitentur, nam et Lucretiæ filia spuria Spoletum tradidit⁵, et Riariis Sixti IV pronepotibus jure exutis, longe turpius Ecclesiasticarum urbium imperium in Cæsarem Borgiam transtulit, utque cum Francorum rege convenerat, ab eo flagitavit, ut regias copias Borgiæ, qui cum ipso e Galliis venerat, traderet, ut juncto Ecclesiastico exercitu Emiliae tyrannos exturbaret. Obsecutus est Alexandri votis rex, ac Riarii gravi bello a Bor-

¹ Navel. vol. 2. gen. 50. — ² Bizar. hist. Gen. l. xvii. Aug. Just. l. v. Foliet. l. xii. — ³ Bizar. ubi sup. — ⁴ Aug. Just. ubi sup.

¹ Burch. l. iii. p. 588. Sabellic. Enn. 10. l. ix. Ferron. l. iii. — ² Id. ib. — ³ Burch. eod. l. iii. p. 590. — ⁴ Sabellic. Enn. 10. l. ix. — ⁵ Burch. l. iii.

giâ oppressi sunt, ut memorat Burchardus hîsce verbis ¹: « Feria secunda XVIII Novembris dominus Cæsar Borgia de Aragonia dux Valentinus filius papæ, olim cardinalis Valentinus », et infra, « secrete rediit ad Urbem ad palatium papæ, cum quo mansit usque ad diem Jovis XXI dicti mensis, qui in mane recessit etiam secrete, associatus tamen a gentibus papæ. Equitavit versus Imolam, quam parum post violenter sibi subegit cum castro, et filios quondam domini Hieronymi comitis, nepotes reverendissimi domini cardinalis Georgii, ejusdem civitatis dominos, violenter spoliavit ».

24. Extractum est in annum sequentem hoc bellum, quo flagrante venenum Alexandro per litteras nomine Foroliviensium evaratas paratum fuisse, refert idem Burchardus ², ut Catharina Stortianæ gentis, comitis Hieronymi olim uxor, bello a duce Valentino illato liberaretur; sed fraudem patefactam. Quibus consentient Petri Delphini litteræ ³, quæ facinus egregie vindicatum addunt: « Scripsisti mihi », Marianum Cuccinum procuratorem alloquitur, « ante complures dies delatas fuisse ad Pontificem nomine comitissæ litteras veneno infectas, ut contactu illarum neceretur, deprehensum tamen fuisse a prudentibus facinus, tentosque latrores, et confessos scelus, cujus erant conscii, conjectos fuisse in vincula, ut ultimum paulo post de iis supplicium sumeretur. Juste id quidem, qui enim fodit foveam incidit in eam, sed non fuit satis quod Pontifex in nomine Domini ultus fuerit in eos, qui ministri fuerunt sceleris, nisi etiam novissime diebus istis de auctore ipsius severius se vindicasset. Allatus est heri huc nuntius, captam fuisse illam ab exercitu Francorum, qui Pontificis nomine urbem ejus obsederant, venisseque in hostium potestatem: ausa mittere manum in Christum Domini, cedere tandem coacta est justo Dei judicio, qui vicarii sui injuriam minime inultam tulit, et licet rari exempli flagitium admiserit, non multum tamen miror, dicente sacro eloquio: Brevis est omnis malitia super malitiam mulierum, etc. Vale. Florentiæ die XV Januarii MD ».

Inter hæc Ludovicus Francorum rex mense Decembri, tradita Joanni Jacobo Trivultio Mediolanensis ducatus præfectura, in Galliam in tempestive recessit ⁴, cum nondum Insubriæ res composuisset, secumque Joannis Galeatii olim ducis, quem Ludovicus Maurus veneno sustulisse fama erat, filium, et principatus hæredem secum in Gallias duxit, ac vitæ monasticæ institutis constrinxit. Ut vero ingentes mox a Francorum regis discessu secute sint rerum conversiones, cum Trivultius, qui graves cum

pluribus Mediolanensibus simillates gerebat, necnon Galli civium animos exasperasset, proximo anno dicetur.

25. *Diploma Apostolicum de Jubilæo*. — Appetente eodem sæculari anno, Alexander papa prædecessorum pio instituto litteras Apostolicas de proposita amplissima noxarum venia iis, qui limina Apostolorum decretis diebus religiose lustrarent, ritu solemnè promulgavit, ut refert Burchardus. Præcipua vero Diplomatis pars concepta est hîsce verbis ⁵:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Auctoritate Apostolica et ex certa scientia tenore præsentium omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus per universum orbem constitutis annuntiamus et declaramus, ipsum annum jubilei in vigilia Nativitatis ejusdem Domini nostri Jesu Christi proxime ventura inchoare, quo tempore portam dictæ Basilicæ B. Petri, centesimo quoque anno Jubilei pro majori fidelium devotione aperiri solitam, astantibus venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium collegio, et maxima prælatorum, cleri et populi multitudine propriis manibus aperiemus, faciemusque aperire alias Basilicæ S. Pauli ac Lateranensis, et B. Mariæ Majoris de dicta Urbe Ecclesiarum portas, etiam de more anno jubilei aperiri consuetas, et pro consequenda ipsa plenissima indulgentia, Basilicæ eorundem Apostolorum Petri et Pauli, ac Lateranensem, B. Mariæ Majoris Ecclesias, illarumque majora altaria hujusmodi per Romanos et in dicta Urbe commorantes et residentes triginta, per peregrinos vero et forenses quindecim diebus continuis seu interpolatis semel in die visitari debere, omnes et singulas plenissimas indulgentias per dictos prædecessores dicto anno jubilei Basilicæ et Ecclesias prædictas visitantibus concessas de novo pro conscientiarum eorundem fidelium majori securitate ac potiori cautela auctoritate et scientia similibus approbantes, concedentes et innovantes, adjicientes quoque, ut ii, qui pro consequenda indulgentia hujusmodi iter arreptum, vel post præparationem ad veniendum ad dictam Urbem dicto anno jubilei per eos factam fuerint legitime impediti, quominus ad dictam Urbem valeant pervenire, aut præpediti in loco, in quo tunc fuerint, et venientes in via, vel tam ipsi si ad prædictam Urbem quam Romani et alii residentes et commorantes ac forenses prædicti dierum prætaxato numero non completo in dicta Urbe decesserint, vere poenitentes et confessi, eandem plenissimam indulgentiam omnino consequantur.

26. « Et ut omnes Christi fideles ejusdem plenissimæ indulgentiæ facilius capaces Deo

¹ Id. ib. p. 601. Sebast. Pradiar. Ms. arch. Vat. sig. num. 111. Sabelli. Enn. 10. l. IX. Guicci. l. IV. Pany n. in Alex. VI. — ² Burch. l. III. — ³ Pet. Del. l. VI. Ep. XXII. — ⁴ Ferron. l. III. Guicci. l. IV et alii.

⁵ Burch. cod. l. III. p. 608.

propitio efficiantur, habeantque ad quos in casibus nobis et Sedi Apostolicæ reservatis, si in illos inciderint, recurrere possint, deputavimus in dicta Basilica S. Petri penitentiarios, quibus eos in dictis casibus reservatis absolvendi plenam et liberam pro majori Christi fidelium, qui ad nos non ita de facili recurrere possent, commoditate et animarum suarum salute per alias nostras litteras, prout in illis latius continetur, concessimus facultatem. Et ut animarum salus eo tempore potius procuretur, quo magis aliorum egent suffragiis, et quo minus sibi ipsis proficere valent, auctoritate Apostolica de thesauro S. R. E. animabus in purgatorio existentibus, quæ per charitatem ab hac luce Christo unitæ decesserunt, et quæ dum viverent, ut sibi hujusmodi indulgentiæ suffragarentur meruerunt, paterno affectu, quantum cum Deo possumus, succurrere cupientes, de divina misericordia, ac potestatis Apostolicæ plenitudine volumus et concedimus ut, si qui parentes, amici, aut cæteri Christi fideles pietate commoti pro ipsis animabus, purgatorio igni pro expiatione penarum eisdem secundum divinam justitiam debitarum expositis, dicto jubilei anno durante, pro reparatione Basilicæ prædictæ S. Petri aliquam eleemosynam juxta dictorum penitentiariorum vel alicujus eorum ordinationem dictas Basilicas et Ecclesias modo præmisso devote visitando in capsâ in eadem Basilica S. Petri deputata posuerint, ipsa plenissima indulgentia per modum suffragii ipsis animabus in purgatorio existentibus, pro quibus dictam eleemosynam pie erogaverint, pro plenaria penarum relaxatione suffragetur.

27. « Præparent ergo omnes Christi fideles corda sua Domino, et mores in melius commutare conentur, a malefactis abstineant, satisfaciant Domino per penitentiam dolorem, per humilitatis spiritum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis et peregrinationibus, ut Basilicis et Ecclesiis prædictas, in quibus sane mille et fere innumerabilia una cum ipsis gloriosissimis Apostolis Petro et Paulo requiescunt, qui mortem pro Christi nomine perpessi ejus conspectui semper assistunt, devote visitantes et confessi, ipsos gloriosissimos Apostolos et sanctos intercessores ad Dominum habere et plenissimam indulgentiam hujusmodi et reconciliationem cum ipso piissimo Redemptore nostro per divinam misericordiam, et eorundem Apostolorum et sanctorum precibus et meritis, per quæ eorum bona consequi mereantur. Amen. Nulli ergo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCIX, XIII kal. Januarii, Pontificatus nostri anno VIII ».

28. Describit idem Burchardus ¹ varios ritus sacros, qui in indicendo anno jubileo servati

fuere, tum sacrarum precum, quæ in pandenda aurea Basilicæ S. Petri porta repetitæ fuerunt formulas refert, additque instruisse Alexandrum auctoritate penitentiarios ut Christi fideles a contractis noxis, nonnullis exceptis casibus expiant: « Concessit, inquit ¹, undecim penitentiariis ordinariis ejusdem Basilicæ componendi super male ablatis incertis, et eleemosynis pro animabus in purgatorio existentibus liberandis, ac absolvendis in omnibus casibus, etiam sanctitati suæ et Sedi Apostolicæ in genere vel in specie reservatis, exceptis quatuor dumtaxat, videlicet conspiratione in personam vel status summi Pontificis, aut Romanæ Ecclesiæ, falsificatione litterarum Apostolicarum, supplicationum et commissionum, delatione armorum et aliorum prohibitorum ad partes infidelium, injectione manuum violentarum in episcopos et alios prelatos superiores ».

29. Imperasse præterea Alexandrum, ut nullus cardinalis jubileo anno abesset ab Urbe, refert Petrus Delphinus ² in litteris ad Franciscum cardinalem Senensem datis, quibus Pontificium consilium commendat: « Non improbo Pontificis consilium, quod fluctuante Italia, et surgente nunc gente contra gentem, et regno adversus regnum, apud se patres detineat sapientia præditos, cum quibus frequentiore coeunte senatu cogitationes suas communicet, et eorum sententiis nitatur in emergentibus rebus arduis, qui velint et sciant opportuno tempore prudentissime consulere, salus enim est ubi multa consilia; atque ulinam ejusmodi futura sint, ut non solum Romanæ Ecclesiæ, verum etiam omni Christianæ reipublicæ profutura experiamur. Instat annus centesimus, qui etiam quinquagesimus est, annus utique jubileus, annus remissionis, quem sanctificari præceperat Dominus, ut requiescerent cuncti habitatores terræ, et nulla alicubi apparet quies. Commota est et contremuit terra, et fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis. Nisi placatus cito fuerit, et ad concordiam dissidentes atque ad cor redire prævaricatores jusserit, cum sit in manu ejus potestas et imperium, non modo requietionis annus futurus non erit, verum summæ confusionis terrorisque. Hinc a Turcis, illinc a Gallis circumventi Italiæ principes gravi bello implicandi sunt, nec sinendi per otium vitam ducere. Erudire forte nos vult per contraria Deus, et, ne otio torpeamus, otii vitia negotio et fatigatione discutere pergit. Dignetur tantummodo munire patientia imbecillitatem nostram, ut difficultatibus quæ se undique nobis objiciunt, fortiter obluetemur, nec cedamus malis, etc. Vale. Ex Camaldulo die x Augusti MDCXCIX ».

30. *Sacerdotibus Ecclesiæ Pragensis amplis-*

¹ Burch. l. III. p. 107.

¹ Burch. l. III. p. 606. — ² Petr. Del. l. VI. Ep. II.

sima datur potestas reconciliandi Hussitas hereticos. — Facta est hoc anno maxima Bohemorum ad Romanam Ecclesiam accessio, solutisque censuris, quæ a Paulo II lata fuerant, Pragensis Ecclesiæ sacerdotibus amplissima potestas data est¹ ab Alexandro, ut redemptes ad sinum Ecclesiæ Hussitas exciperent :

« Dilectis filiis decano et capitulo Ecclesiæ Pragensis.

« Devotionum vestrarum exigentibus meritis inducimur, ut votis vestris, in his præsertim per quæ Christianæ et Catholicæ fidei propagationem et propugnationem Ecclesiarum quarumlibet pro tempore recreandarum, ne diutinæ vacationis incommoda sustineant, provisionem ipsarum, quam bonorum conservationem pertinere conspiciamus, favorabiliter annuimus atque favoribus prosequimur opportunis. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte vestra petitio continebat, quod cum olim in civitate, diocesi et provincia Pragensi, et fere toto Bohemiæ regno quædam hæreticorum perversa rabies Christi fidelibus plurimum infesta invalesceret, et Ecclesia Pragensis, quæ inibi sedes metropolitana extitit, præmissis causantibus, pastoris solatio destituta foret, prout adhuc fore dignoscitur, felicitis recordationis Paulus papa II prædecessor noster ad hujusmodi hæreticorum rabiem comprimendam, imo a dicto regno extirpandam, inter alia tunc per ipsum Paulum prædecessorem adhibita remedia, Ecclesias, capellas, monasteria, et alia loca, ad quæ dictos hæreticos pro tempore declinare contingeret, Ecclesiastico suppositus interdicto, cumque ipsi hæretici ex admissione et observatione a Christi fidelibus in dicto regno commorantibus, interdicti hujusmodi occasione assumpta, multa ex Ecclesiis, capellis, monasteriis, et aliis Deo dicatis locis incendissent et profanarent, imo (quod amarius dolendum erat) rectoribus, presbyteris et ministris Ecclesiarum et monasteriorum hujusmodi partim necatis, et partim turpiter profligatis, ferro igneque consumerent, destruerent et solo æquarent, ac infinita mala Christi fidelibus inferrent, bonæ memoriæ Rodolphus tunc episcopus Wratislaviensis ad partes illas per sententias, censuras et pœnas per eundem Paulum prædecessorem contra eosdem hæreticos præmissorum occasione latis et promulgatis et executioni demandandis cum plena potestate ab eodem Paulo prædicto legatus de latere missus, de licentia ejusdem Pauli primo, et deinde recolendæ memoriæ Sixtus IV etiam prædecessor noster provide attendentes, quod illud, quod in præmissis statutum erat ad remedium, tendebat ad noxam, omnibus et singulis presbyteris et clericis ejusdem regni, ut ipsi hujusmodi eorum Ecclesiis, capellis et monasteriis etiam in præsentia dicto-

rum hæreticorum, dummodo illos sine periculo evitare non possent, divina officia publice celebrarent, ipsisque Christi fidelibus Ecclesiastica sacramenta ministrarent, ad certa tunc expressa, jam forsitan effluxa, tempora respective concesserunt, et cum illis quoad hoc dispensarunt, idemque Sixtus prædecessor noster interdictum, ut præmittitur, in Ecclesiis, capellis, monasteriis et aliis locis prædictis appositum ad certum tempus, et deinde usque ad beneplacitum suum suspendit, et alias gratias concesserunt et indulserunt, prout in litteris Apostolicis in forma Brevis etiam sub plumbo expeditis, et aliis documentis desuper confectis plenius dicitur contineri. Cumque, ut experientia docuisse asseritur, atrocitas et inhumanitas dictorum hæreticorum qui licet antea in Catholicorum sanguinem sævierint, ac desolationibus et ruinis Ecclesiarum Catholicarum incubuerint, ex hujusmodi eis per Sedem Apostolicam exhibita elementia, Deo cooperante, non solum mitigata, sed etiam adeo reducta sit, ut plures ex ipsis hæreticis recepta penitentia ad unitatem fidei reversi siut, ac Ecclesiæ, capelle et monasteria destructa prædicta passim ab ipsis Christi fidelibus restaurari et reformari permiserint et permittant, imo ad illa reformanda et restauranda de eorum propriis bonis contribuerint et contribuant, sitque spes non vana, quod si dictæ Sedis Apostolicæ elementia illis de novo, quatenus dispensatio prædicta cessaret, et interdictum hujusmodi ad beneplacitum, ut præfertur, relaxatum, revocatum, seu expiratum fuisset, de novo concederetur et relaxaretur, ac ipsi hæretici cum hujusmodi et aliis Sedis ejusdem benignitate prosequerentur, dicta hæresis tempore procedente paulatim decresceret, et fides Catholica ibidem feliciter propagaretur; quare pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur; nos, qui hæreticorum hujusmodi rabiem extirpare, et illorum animas luerari facere, et Christi fidem ubique vigere nostris maxime temporibus intensis desideramus affectibus, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu, vos decanum et capitulum a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris et pœnis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati estis, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutos fore censentes, vestris hujusmodi supplicationibus, necnon consideratione charissimi in Christo filii nostri Wladislai Hungariæ et Bohemiæ regnum regis illustris pro vobis nobis super hoc humiliter supplicantis inclinati, interdictum prædictum ad nostrum beneplacitum et ultra usque ad quatuor menses auctoritate Apostolica

¹ Lib. Bull. LIV. p. 262.

tenore præsentium de novo suspendimus, vobisque decano et capitulo præfatis, ut vos per aliquem clericum Catholicum et Deum timentem, quem inter vos pro tempore ad hoc duxeritis eligendum, usquequo dictæ Ecclesiæ Pragensi de pastore provisum fuerit, bona omnia et jura ipsius Ecclesiæ, etiam in his, quæ jurisdictionis archiepiscopalis existunt, in spiritualibus et temporalibus in concernentibus civitatem et diocesim Pragensem tantum administrare, dignitates et beneficia quæcumque civitatis et diocesis prædictarum pro tempore vacantia, in quibus Catholici tantum, vel permixtim Catholici cum hæreticis, et non ubi soli hæretici degunt seu habitant, clericis Catholicis tantum et idoneis conferre, et de illis providere eosdem, beneficiorum vero, in et sub quibus hæretici tantum consistunt, bona et jura, sicuti bona dictæ Ecclesiæ cathedralis Pragensis gubernare, necnon calicem et patenas consecrare, corporalia et alia paramenta Ecclesiastica benedicere, insuper hæreticos et schismaticos ad unitatem fidei redire volentes post abjuratam per eos publicæ hæresim recipere, et reconciliare, et alios quoscumque, qui dictum interdictum violassent, aut cum dictis hæreticis quovis modo communicando, excommunicationis sententiam incurrissent, absolvere et gremio sanctæ matris Ecclesiæ restituere, ipsisque præmissis pœnitentiam injungere salutarem, et nihilominus vobis decano et capitulo, necnon omnibus et singulis totius regni prædicti Catholicis, presbyteris ac clericis, ut in omnibus et singulis vestris Catholicis Ecclesiis, monasteriis et capellis, etiam præsentibus dictis hæreticis, dummodo eos sine periculo evitare aliter vobis non permittatur, divina officia publice celebrare, et ipsis Christi fidei sacramenta Ecclesiastica ministrare libere et licite possitis et valeatis, licentiam, facultatem et omnimodam potestatem eadem auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus et indulgemus. Volumus autem quod præsens indultum quoad alia quam ad suspensionem interdicti prædictam, post tres annos a data præsentium computando, nullius sit valoris vel momenti, sed eo ipso cessasse dignoscatur, non obstantibus præmissis, necnon provincialibus et synodalibus edictis, Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac dictæ Ecclesiæ Pragensis juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo, etc.

« Datum Romæ apud S. Petrum anno MDCXCIX, octavo idus Junii, Pontificatus nostri anno VI ».

Reffloruit religio in Bohemia, ac pauci in impietate obduruere quos aliquot post annis ab Wladislaw rege exagitalos et in vincula conjectos fuisse suo loco dicitur.

34. *Marsilius Ficinus pie moritur.* — Hoc anno

Marsilius Ficinus pie obiit¹, relictis pluribus ingenii et doctrinæ monumentis, ac post mortem Michaelem Mercatum Miniaticensem, philosophum Platonicum, edocuit² vera esse, quæ de animarum e corpore exeuntium immortalitate ex Platonicis placitis et fide Christiana antea post doctam disputationem concluderant : cum enim junctis dextris pepigissent uter prior e vivis excessisset (si ita Deo placeret, alterum de alterius vitæ statu redderet certiorum, contigit ut haud ita multo post Marsilius Florentiam moreretur, ac dum summo mane Michael Mercatus philosophicis studiis operam dabat, ex inopinato sensit strepitum currentis equi, atque ad ostium domus cursum inhibentis, tum vocem Marsilii clamantis inaudivit : *O Michael, o Michael, vera, vera sunt illa.* Ad vocem amici assurgens Michael fenestram aperuit, ac Marsilium candidatum, vectum equo candido, aufugientemque a tergo conspexit, quem frustra clamoribus et oculis prosecutus est, donec ex oculis evanesceret : eumque deinde comperisset Marsilium eadem hora defunctum, relictis humanæ philosophiæ studiis, Christianam philosophiam mire coluit.

32. *Ob Indiam patefactam celebrati a Lusitanis triumph.* — Hoc anno patefactis, ut dictum est, Indiis, rediit Olissipponem Vascus Gamma³ potiori jure Africani et Indici gloriosa nomina ob munitum ad Orientales Æthiopas et Indos Evangelio iter relaturus, quam veteres imperatores cæsarum oppressarumve gentium nomina sibi indiderunt. Ubi vero Indicas res, piper, caryophyllos, cinnamomum, crocum, gemmasque explicuit⁴, vulgus obstupescens laudibus maximis cumulavit Emmanuelem Lusitanicæ regem, cujus auspiciis tantæ opes invelerentur, tanque vasta imperia patefierent. At ille uti pius rex atque Catholicus, spreto humanis laudibus, gloriam omnem Deo adscripsit, non tam opes, quas per tot pericula, per tot varia climata, per torrentes æstus, per intolerabilia frigora, per famem, sitim, novamque luem, per tria et eo amplius leucarum confecta millia, per tot cum barbaris regibus fraudulenta commercia quæri indignum erat, eum ipsorum quærentium funeribus lugubres essent quippe ait Osorius⁵ : « Centum et quadraginta et octo profecti cum Gamma fuerant, quinque et quinquaginta tantum reversi sunt, et hi maxima ex parte labore et invaletudine debilitati : quam animarum innumerabilium Christo lucrandarum immensa compendia contemplatus rex, gratias egit divinæ providentiæ, quæ illum veluti idoneum instrumentum, quo novi orbis panderentur forte ad Evangelium tot barbaris nationibus, quæ in fallacium turpis imorumque

¹ Bellam. de script. Eccl. — ² Baron. to. v. Annal. Eccl. 411. num. 68. — ³ Barros. l. IV. c. 11. — ⁴ Lib. v. c. 11. — ⁵ Osor. lib. ...

errorum tenebris etiam tum inteliciter jacuerant inferendum, easque ex demonum servitute in Christi libertatem vindicandas delegisset. Ut itaque plures secum agendis Deo pro tanto beneficio gratiis socios nancisceretur, omnem Lusitaniae clerum populumque scriptis litteris hortatus est, ut solennes supplicationes instructo religioso agmine decernerent, divinasque laudes celebrarent; tum magnificentissimum Virginis nomini consecrandum templum construxit, quibus de rebus haec tradit Maffeus: « Patrefacta jam India, et incognita ad eam diem navigationis ratione utcumque compta, primum omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit. Populi circa praecipua templa frequentes ire, dein Mariae virgini ejus navigationis praesidi extractam olim ab Henrico principe aediculam in ipso aditu portus Elyssiponensis miram in amplitudinem extulit auxit-

¹ Maff. l. II.

que, ac loco in primis illustri, ut ab omnibus conspici posset, ipsius Henrici militarem statuam collocavit. Ad ejus templi custodiam et ceremonias, et navalis praesertim turbae, dumque animos rite expiandos eximia sanctitate monachi acciti ex Hieronymitana familia, quam rex praecipua benignitate ac veneratione prosequabatur. Locus desumpto a Christi incunabilis nomine Bethleem dictus, in primis totius Hispaniae tum structura, tum religione visendus ». Fuerat Henricus regiae Lusitanae princeps, uti diximus suo loco, patefaciendi orbis incogniti primus auctor ¹, tantique operis praesidem ac tutelarem Deiparam acceperat, cujus administratos equites Jesu Christi religiosae militiae, cui ipse praefuit, esse voluerat, atque adeo patefacta India Emmanuel ejusdem militiae princeps B. Virgini novi orbis Christo conquirendi tutelari, eas primilias persolvit.

¹ Barros. l. IV. c. ult.

ALEXANDRI VI ANNUS 8. — CHRISTI 1500.

I. *Jubilaei anni celebritas.* — Panditur annus jubileus quingentesimus supra millesimum, Indictione tertia, quo ingentes populorum ex omnibus Christiani orbis regnis ac provinciis concursus ad Insranda Apostolorum limina, visendaque Urbis magistrae veritatis et religionis arcis, loca sanctorum martyrum cruore consecrata, pietatis studio facti fuerunt ¹; verum ob Turcicas clades et Italica bella, quibus plurimus Christianus sanguis fusus, et peregrini religiosi gravissimis incommodis affecti, iter difficile extitit. Describit pluribus Joannes Burchardus quo ritu porta aurea Basilicae S. Petri ab Alexandro aperta, ac deinde vertente anno clausa fuerit, precationumque formulas, quibus sacrata est, adducit. Meminere autem de ingenti mortalium linguis dissonorum in Urbem religionis causa concursu non Itali modo, verum Galli, Hispani, Angli, Germani, Poloni

scriptores ¹. Ex multis suffecerit Petri Delphini ² haec ad Marianum Cucinum procuratorem scribentis testimonium afferre: « Confluere ad Urbem copiosam populorum multitudinem tum ex aliis dudum, tum ex le modo cognovi; et gaudeo non deesse Christianae religioni hoc devotarum ac piarum mentium testimonium, praesertim in tanto defectu fidei, ac honorum morum depravatione: *Reliqui mihi, ait Dominus, septem millia virorum, qui non curaverunt genua sua ante Baal.* Et alibi Scriptura testatur: *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetis, et quasi Gomorra similes essemus.* In sagena regni caelorum ex omni genere piscium congregante comprehensos videmus bonos et malos. Sit benedictus Deus, qui in assertionem majestatis suae atque Catholicae fidei laetiae multitudinis adduxit testes,

¹ B. reb. Ms. l. III. Vol. I. XXII. Om. l. IV. For. l. III.

¹ Mich. l. IV. c. 79. Polyd. Virgil. l. XXVI. Paul. Lang. Chron. Gutz. Tit. in Chr. Spanh. Marian. l. XXVII. c. 7 et alii. — ² Pet. l. VI. Ep. XXVI.

quique ad hæc usque tempora bonorum sibi semen ac reliquias haulquaquam exiguas reservavit, etc. Vale. Florentiæ die xxiv Januarii MD ».

2. *Alexander in vita discrimen adductus.* — Addunt auctores missos ab Alexandro Pontifice in ea regna Apostolicos internuntios quæstioresque, ut sacro beneficio eos, qui Romam commode venire non potuerant, afficerent, subsidiariumque aurum ad instruendos bellicos in Turcam apparatus cogentibus, qui constitutum pro indulgentiis consequendis pretium persolverent. De bello Turcico dicitur inferius; subjiciemus nunc eventum mirabilem, ex quo celeberrimo hujus anni die, nimirum recurrente festo Apostolorum Petri et Pauli, Pontifex in extremum vitæ discrimen incidit, quod hæc verbis enarrat Burchardus ¹ administer Pontificius :

3. « Eadem die », nempe festo S. Petri, « post horam vesperarum circa vigesimam primam venit tempus valde turbidum cum magna pluvia et grandinibus grossis ad instar fabarum, et vehementissimo vento, ex cujus impetu cecidit maximum caminum multis camis lectum super excedens, cujus casus fregit lectum, et cum tecto fregit duas trabes aulae superioris Pontificum, et illa omnia simul fregerunt imam trabem aule inferioris Pontificum, in qua papa sedebat in sede eminenti, super quam quoddam pallium sive supercalum more consueto erat extensum. In aula superiori læsit et interfecit tres personas, quæ simul cum ruina ceciderunt in aulam interiorem, quarum una statim mortua est, alie duæ personæ mortuæ sunt postea. Cum papa erant soli reverendissimus dominus cardinalis Capuanus, et Dominicus Gaspar Poto cubicularius secretus, qui videntes tempus adeo turbatum, et ventum frigidum cum pluvia per fenestras aulam ingredi, de commissione papæ iverunt versus duas fenestras unus ad unam, alius ad aliam, ut eas clauderent, et vix erant in fenestris, et ecce ruinae, saltarunt in fenestris, in quibus salvati sunt. Videntes autem ruinam Pontificis sedem circumdedisse, acclamarunt illi portam aulae prædictæ custodientibus : *Et papa è morto, et papa è morto* : de quo sine mora clamor venit ad Urbem. Accesserunt quam primum ad sedem papæ acclamantes : Pater sancte ; papa non respondit. Magis igitur timuerunt : approximantes autem se papæ repperunt eum in sede sedentem non mortuum, sed totum attonitum, vulneratum in capite duobus ictibus, ab uno loco pellis erat aperta, in alio loco conquisalio et tumor, et in manu dextera in digitis medio et annulari valde graviter, et etiam parum cum uno clavo in brachio dextero. Extraxerunt eum de sede prædicta, et duxerunt eum

cum suis pedibus ambulatam ad cameram proximiorum, ubi positus in sede bassa annuentibus suis domesticis adhibita sunt remedia opportuna, et renuntiatum est ad Urbem cardinalibus et aliis, papæ periculum aliquod non imminere. Salus autem papæ fuit, quod trabs illa ultima, quæ rupta est in medio habebat in capite clavos extra murum intixos, qui illam partem sedem Pontificis existentem a capite in muro fortiter tenuerunt, adeoque trabs ipsa mansit in muro, et ejus medium, quod ruptum erat declinavit in terram, et factum est papæ defensorium, ita quod omnia declinarent ad medium, et non versus papam ».

4. Curatis tamen vulneribus, confirmataque valetudine, gratias ritu solemniter Deo egit, ac B. Virginis ope tanto se liberatum periculo ratus, templum illius nomini consecratum adiit, ac sacra donaria, nimirum calicem aureis nummis refertum principi altari lætus obtulit, ut narrat Burchardus ², qui servatos in ea celebratae ritus fuses describit. Instauratus ³ etiam tum ab eo pius mos a Callisto III institutus, ut meridie campanæ pulsarentur, quo fideles ad precationem Dominicam, et salutationem Angelicam repetendas excitarentur, ut divinum Numen suis adversus Turcas præsidio esset.

5. *Regum oratores splendida pollicentur, sed vana.* — Inhiabant illi reliquiis Græciæ, alque, ut supra indicavimus, et Turcogræcæ historiæ auctor ⁴ observat, Bajazethes solutus meli post Zizimi mortem Venetos bello puerat. Cum vero Pontifex Venetam causam tueretur, ac reges Christianos se fœdere conjuncturum in Turcas minitaretur, Bajazethes ipse terreri visus est, ac de pace actionem instituit, siquidem illius oratorem vigesima quarta Februarii ab oratore Veneto ad Alexandrum adductum memorat Burchardus ⁵, additque proximo mense regum et principum oratores in sacrum senatum vocalos ab Alexandro, ut optima pro decernenda conticiendaque in Turcas expeditione consilia agitare ⁶ : « Feria, inquit, quarta, undecima mensis Martii fuit consistorium secretum, ad quod vocati sunt omnes oratores regum et principum in Urbe existentes. Interfuerunt episcopus Segoviensis et Philibertus oratores regis Romanorum, episcopus Trecorensis orator regis Franciæ, episcopus Wigorniensis orator regis Angliæ, oratores regis Neapolitani, unus orator regis Hispaniæ, oratores Venetorum, ducis Sabaudia, Florentinorum. Papa proposuit periculum, quod Christianis per Turcos comminatur, et quod scripsisset de mense Octobris proxime præteriti regibus ac principibus Christianis, quod mitterent mandata ad consulendum et providendum necessitati Christianæ, et cum nullus

¹ Burch. ib. p. 87. — Burch. in Diar. Ms. par. III. — ² Tur. hist. auct. l. I. — ³ Burch. ubi sup. — ⁴ Id. ib. p. 32. Sic. to. v. l. III. c. 46.

⁵ Burch. p. 2. in Alex. VI. p. 83.

responderet, admonuit iterum ad idem. Audio fuisse responsum per unum convenire magis prius fieri pacem et concordiam inter principes Christianos, deinde rem Turcarum tractari. Audio etiam papam praemissa ad instantiam Venetorum proposuisse pro eorum interesse particulari .

6. Meminit de his conventibus Surita¹, in quibus ait, Alexandrum exposuisse Venetam rempublicam Christiani imperii anfemurale propugnaculum esse, ad quod defendendum omnes Christiani concurrere deberent: sperare se Francorum Hispanorumque reges, necnon Venetos mari bellum in Turcam suscepturos, terra vero Hungariae et Poloniae reges cruce signata vexilla elaturos, quibus foedere conjunctis decumas sacerdotales, aliaque Apostolica beneficia largiretur: porro juri et rationi consentaneum esse, ut alii etiam reges et principes, ejusdem fidei et spei consortes, subsidia pro belli Turcici sumptibus mitterent: hisce vero propositis, Romanorum regis oratorem copiosa oratione de egregio Maximiliani in rem Christianam studio, alacrique ac parato ad lacescendos Turcas animo disseruisse: flagrante autem Italia bello, nil praclarum in eos geri posse, pacanda itaque prius Christianorum dissidia definiisse: Ludovici Francorum regis oratorem apparatus similiter oratione testatum esse, non revocandam in dubium optimam pro religione tuenda Christianissimi regis mentem, caeterum nullis se ab eo pro spondendo auxiliari exercitu instructum mandatis fuisse: at Laurentium Suarem Figueroam Hispanum subjecisse decorum videri, ut Hispaniarum regis orator rhetoricæ artis in eo conventu expertem se proderet, et candide affirmaret, Ferdinandum instruxisse jam in Turcam exercitum, amplissimaque dedisse mandata pro paciscendis omnibus in illum necessariis armorum opumque subsidiis, neque excutere num bella Italica Bajazethem in arma adversus Christianos excitarent: deinde Friderici Neapolitani regis oratorem graves querelas de Italicis motibus effudisse, deque novo terrore, quem Francorum rex, occupato Siciliae regis titulo, injiceret, nec Fridericum ipsum, dum ingruerat is metus, Turcica bella, sed idoneos tantum ad propugnandam Neapolim apparatus meditari posse: hoc silente, Venetum oratorem universas reipublicae vires opesque pro Christiano imperio ad extremi spiritus luctam tuendo obtulisse, aliorum vero principum oratores ita communibus verbis officia exhibuisse, ut nullis tamen pactionibus fidem devincirent: tum vero Alexandrum Pontificem de Romanorum Francorumque regibus conquestum esse, qui sacrum in Turcas bellum spernerent, nullaque de conjungendis auxiliariis

copiis promissa dedissent: mox in Fridericum Neapolitanum regem acerbissime invectum, quod Bajazethis Turcarum imperatoris oratorem magnificentissime excepisset, ac solemne cum eo foedus sancisset, denique in Ferdinandi, qui ferme solus debita veraque in Sedem Apostolicam officia summa cum dignitate explicisset, et Catholici regis nomen ornasset opere, laudes percurrisse. Itaque belli sacri consilia consenuere, nullusque appetente hujus anni Vere a Christianis regibus instructus est exercitus, cum Bajazethes formidandos terra marique apparatus bellicos fecisset.

7. *Diplomata Apostolica tum de bello Turcis inferendo, tum de decimis etiam a cardinalibus solvendis.* — Extremo autem Vere, cum is in Peloponesiacas urbes Venetae ditiois fulminaret, sustinendæque tanti belli molis impares essent Veneti, tunc ad subsidia conferenda edidit Diploma Alexander¹, quo describit ingravescentem in Christianos barbaricam tyrannidem, Neopactum recentem Venetis ademptum, profanata Christiana sacra, fidelium sanguinem fusum, crudeles modo in Hungariam, modo in Poloniam, modo in Croatiam et Stiriam excursions, impendensque imperio Christiano exitium, ad quod avertendum sacerdotium vectigalium decumas imperavit hac de causa:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Cum perfidissimi Turcae, Christi nominis hostes, Christianum sanguinem sitientes, ac omni conatu Christianorum terras atque dominia suae tyrannidi et spurcissimæ sectae subjicere quærentes superiori et presenti annis validissimam classem maritimam, maximumque terrestrem exercitum ad expugnandum statum, terras atque dominia dilectorum filiorum nobilium virorum Augustini Barbarici ducis et domini Venetorum instruxerint, diversasque incursions civitatum effecerint, et multa millia animarum adduxerint, ac in miserabilem servitutem redegerint, villasque et loca plurima igne ferroque vastaverint, ac tandem Neopactum civitatem, aliaque oppida et loca maritima circumvicina munitissima vi et armis ceperint, Christianis omnibus etiam Ecclesiasticis et religiosis utriusque sexus, etiam Pontificali dignitate præditis, ac prægnantibus cum semivivis corpusculis inibi repertis crudelissime casis et interfectis, ac aliis in durissimam servitutem reductis, templis Salvatoris nostri pollutis et dirutis, ad suum malum et iniquum propositum continue tertentibus prosequentes, et nil aliud die noctuque quærentes et excogitantes, quam omnium Christianorum dominia suae tyrannidi et spurcissimæ sectae subjicere,

¹ Sur. *Annal.* to. v. l. II. c. 16.

¹ *Urb. l. Ep. secr.* p. 90. et etiam apud Burch. par. II. in Alex. VI. p. 39.

ac legem Christi nostri subvertere, denuo validiorem classem maritimam, majoremque terrestrem exercitum instruant, ac omnia maritima loca atque portus Christianorum occupent, paleatque eis deinde facilis ad Romanæ Ecclesiæ terras, et præsertim ad hanc almam Urbem nostram in qua Petri Sedes est collocata, et qua (quod Deus avertat) expugnata, se totius orbis imperium facile occupare posse non dubitant accessus, et nisi celeriter occurratur, prout res exoptulat, formidandum sit ne ipsi perfidissimi Turcæ victoriæ superbia elati, videntes Catholicos reges et principes ac potentatus inter se dissidentes, privatis commodis intentos commune bonum negligere, majora et irreparabilia damna inferant Christianis, prout ita superioribus annis et diversis terris atque locis Germaniæ, Hungariæ, Poloniæ, Croatiae et aliis eis finitimis, ac charissimo in Christo filio nostro Maximiliano Romanorum regi illustri subjectis inferre non cessarunt in maximam divinæ majestatis offensam, nostram et Catholicorum regum, et principum aliorumque Christi fidelium ignominiosum dedecus et jacturam: nos illius vicee gerentes in terris, qui pro mundi salute de summo cælorum solio ad ima descendens, carnem humanam assumere et mortem subire non horruit, repetentes animo non sine maxima cordis amaritudine, quot sacratissimæ patriarchales, metropolitanæ et cathedrales, aliæque insignes Ecclesiæ pæne innumerae, ac utriusque sexus regularium personarum monasteria, cœnobîa et pia loca prophanata et deformi ruinae subiecta, quotque ornamenta, et cruces et calices aliæque divinis deputata ministeriis contlata et destructa ac quod lamentabilius est sanctorum veneranda corpora, et ipsorum sacre reliquiæ conculcata, ac quot innumeri sexus utriusque Christi fideles ad damnatam Mahometicam sectam sub dira servitute recipiendam compulsi fuerunt, et nisi per Catholicos reges et principes tantæ insanitiæ tantoque furori celeriter occurratur, majora in dies detrimenta verisimiliter proventura, cupientesque pro ejusdem fidei defensione, et Christianorum salute non solum nostram et Sedis Apostolicæ facultates nostræ dispositioni commissas exponere, sed personaliter prout jam aliquibus Catholicis regibus et principibus per diversas nostras litteras significavimus: si nobiscum accedere voluerint, una cum sacro venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium collegio, qui se etiam ad id pro eorum pia in Christianam religionem devotione sponte obtulerunt, in hac sacratissima et pernecessaria expeditione accedere, et proprium sanguinem, si opus fuerit, effundere.

8. « Et quoniam ad tantam rei molem perticiendam nostræ et ejusdem Romanæ Ecclesiæ non suppetunt facultates, volentes pro viribus

huic sanctissimo operi (ne alia dominia, regna, provincias, civitates et loca Christianorum ipsi perfidissimi Turcæ diripiant, ac sub tyrannide deducant, ac continuis bellorum turbinibus affligant) quantum nobis ex alto permittitur, votive intendere, matura desuper deliberatione præhabita, de eorundem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu, unam veram et integram decimam omnium et singulorum fructuum et proventuum, secundum verum valorem annuum, Ecclesiarum, monasteriorum et aliorum beneficiorum suorum, et obventionum quarumlibet, etiam ratione capelli ad eosdem cardinales sic volentes et consentientes provenientium per eos in Romana curia, necnon omnium provinciarum, civitatum et terrarum ejusdem Romanæ Ecclesiæ ac prædictæ Urbis, et ejusdem Romanæ curiæ officiorum cujuscumque qualitatis, etiam vicecancellarii, majoris pœnitentiarii et camerarii, ac patriarchalium, metropolitanarum, cathedralium et aliarum Ecclesiarum, monasteriorum, prioratum, præpositurarum, præpositatum, dignitatum, personatum, administrationum, officiorum, canonicatum, et præbendarum, aliorumque cum cura et sine cura beneficiorum Ecclesiasticorum sæcularium, et etiam S. Benedicti », et infra, « præceptoriarum et militiarum hujusmodi fructus, redditus et proventus Ecclesiasticos ubilibet in dicto universo orbe percipientibus et percipientur, cujuscumque præminentia, dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis existant, etiam exemplis et quantocumque privilegialis persolvendam, colligendam, levandam, et exigendam intra terminum per legatos, sive nuntios et collectores per nos super hoc deputandos, eisdem præfigendam in præmissum fidei tam commune, tam sanctum, tamque pernecessarium opus, videlicet contra ipsos perfidissimos Turcos, et non in alios usus omnino convertendos, Apostolica auctoritate et ex certa nostra scientia tenore præsentium per triennium a data præsentium computandum imponimus. Et ut præmissa metu pœnæ ab omnibus inviolabiliter observentur, contradictores, inobedientes et rebelles aut scienter fraudantes, et hujusmodi decimas integre non solventes, cujuscumque gradus, status, ordinis et præminentia, ut præfertur, fuerint, etiamsi patriarchali, archiepiscopali aut quavis alia Ecclesiastica præfulgeant dignitate, excommunicationis et privationis Ecclesiarum, monasteriorum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum, et officiorum omnium, ut supra qualificatorum, ita ut illa ex tunc vacare censeantur, et ut vacanti impetrari et libere conferri possint, sententias et penas ipsas ipso facto incurrere declaramus, quibus sententiis venerabiles fratres nostri cardinales prædicti huic sanctissimo operi una nobiscum toto cordis affectu intente,

sponte scripti se submittere voluerunt; statuentes etiam ut omnes et singulae personae, quae ob non solutionem sive defraudationem decimarum, vel alias quaecumque occasione praemissorum excommunicationis sententia inmoderate fuerint, ab illa nisi per Romanum Pontificem praeterquam in mortis articulo constitutae, et nisi prius satisfacto de his quae tenentur, absolvi nequeant», et infra: «volentes quoque ac decernentes quod si, auctore Domino, profligatis hostibus fidei, victoriam Christianus exercitus consequeretur, et finis Iurie bello impositus esset, si in secundo vel tertio annis id esse contigerit, tunc ab eo tempore citra expeditione cessante decima hujusmodi amplius non levetur, nec exigatur. Circa vero collectionem et exactionem tam decimarum quam pecuniarum quarumlibet, et aliorum bonorum undecumque et quomodocumque ad hoc sanctum opus provenientium, et modum illa expendendi, per legatos sive nuntios et collectores praedictos sub conditionibus, modis et formis ita curabitur, ut omnes et plane intelligere, et aperte videre possint pecunias hujusmodi integre in hanc salutarem expeditionem, et non in alios usus erogari, etc». Dantur praesulibus mandata ut in singulis diocesum locis hanc sanctionem festis diebus etiam vulgari idiomate promulgandam curent. «Dat. Roma apud S. Petrum anno incarnationis Dominicae m. kal. Junii, Pontificatus nostri anno viii».

9. Expositi etiam Turcici progressus in alio Diplomate¹, quo imposuit Judaeis omnibus, qui in Christiano imperio degerent, vigesimam bonorum et obventionum hanc ob causam: «Judaei quoque ab ea impositione immunes esse non debent cum inter Christianorum dominia constituti liberam ab eis ducere vitam, in ritibus suis persistere, divitias acquirere, multisque aliis privilegiis gaudere permittantur, et sese denique ex commodis Christianorum sustentare, ac liberos et eorum familias alere dignoscantur, ipsique Judaei (si Christianis pressura obvenerit, quod Deus pro sua clementia avertat detrimentorum essent participes, et eorum periculo, uti nostro, res ageretur, etc)». Ne minoris ordinis sacerdotes decimarum onus gravate ferrent, non immunes ab eo facti, ut saepe alias cardinales: extat enim apud praedictum Burchardum² subsidiariae pecuniae ab unoquoque cardinalium pro rata censuum portione conferendae indictio haece concepta verbis:

«Taxa reddituum reverendissimorum dominorum cardinalium, ad cujus rationem est solvenda decima in expeditione contra Turcos.

«Reverendissimus dominus cardinalis Nea-

polititanus pro ducalis decem millibus ducatos mille.

«Reverendissimus dominus cardinalis S. Petri ad Vincula pro ducatis viginti millibus ducalorum duo millia.

«R. D. cardinalis S. Mariae in Porticu pro ducatis quindecim millibus ducatus mille quingentos.

«R. D. cardinalis S. Angeli pro ducatis duodecim millibus ducatos mille ducentos.

«R. D. D. cardinalis Ulixponensis pro ducatis septem millibus ducatus septingentos.

«R. D. cardinalis Ravanatensis pro ducatis undecim millibus ducatos mille supra centum.

«R. D. cardinalis S. Clementis pro ducatis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis Beneventanus pro ducatis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis S. Praxedis pro ducatis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis Montis-Regalis pro ducalis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis Ursinus pro ducatis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis Alexandrinus pro ducatis octo millibus ducatos octingentos.

«R. D. cardinalis S. Crucis pro ducatis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis Curcensis pro ducalis tribus millibus ducatos trecentos.

«R. D. cardinalis Agrigentinus pro ducalis duobus millibus ducatos ducentos.

«R. D. cardinalis Capuanus pro ducalis decem millibus ducatos mille.

«R. D. cardinalis Grinnianus pro ducalis septem millibus ducatos septingentos.

«R. D. cardinalis Alborensis pro ducalis duobus millibus ducatos ducentos.

«R. D. cardinalis Reginus pro ducalis duobus millibus ducatos ducentos.

«R. D. cardinalis Cosentinus pro ducalis tribus millibus ducatos trecentos.

«R. D. cardinalis Salernitanus pro ducalis tribus millibus ducatos trecentos.

«R. D. cardinalis Caputaquensis pro ducalis duobus millibus ducatos ducentos.

«R. D. cardinalis Mulinensis pro ducalis tribus millibus ducatos trecentos.

«R. D. cardinalis Senensis pro ducalis novem millibus ducatos nongentos.

«R. D. cardinalis S. Georgii pro ducalis octodecim millibus ducatos mille octingentos.

«R. D. cardinalis Columna pro ducalis tribus millibus ducatos trecentos.

«R. D. cardinalis Ascanius pro ducalis triginta millibus ducatos tria millia.

«R. D. cardinalis de Medicis pro ducalis sex millibus ducatos sexcentos.

«R. D. cardinalis S. Severini pro ducalis tredecim millibus ducatos mille trecentos.

¹ EXL. ib. p. 68. — Burch. p. 2. Ms. in Mex. M. p. 72.

« R. D. cardinalis Estensis pro ducatis quatuordecim millibus ducatos mille quadringentos.

« R. D. cardinalis Caesarinus pro ducatis duobus millibus ducatos ducentos.

« R. D. cardinalis Farnesius pro ducatis duobus millibus ducatos ducentos.

« R. D. cardinalis Borgia pro ducatis decem millibus ducatos mille.

« R. D. cardinalis Cornarus, qui nullos habet redditus, nihil.

« R. D. cardinalis Madrutiensis pro ducatis duodecim millibus ducatos mille ducentos.

« R. D. cardinalis Cenomanensis pro ducatis novem millibus ducatos nongentos.

« R. D. cardinalis Rothomagensis pro ducatis novem millibus nongentos.

« R. D. cardinalis Alibretus pro ducatis duobus millibus ducentos.

« R. D. cardinalis SS. Quatuor-Coronatorum pro ducatis octo millibus octingentos.

« R. D. cardinalis Hispatensis pro ducatis quatuordecim millibus mille quadringentos.

« R. D. cardinalis de Aragonia pro ducatis duobus millibus ducentos.

« R. D. cardinalis Rhodianus, R. D. cardinalis Polonus, R. D. cardinalis Strigoniensis quia in bello existunt nihil solvunt.

« Henricus archiepiscopus Tarentinus sacri collegii clericus et secretarius ac decimarum collector manu propria ». Annexa alia omnium Romanae curiae officialium censura, ne non xenodochiorum, et cuique pro rata opum portione vectigal decumanum impositum.

10. *Ritus servandi in cruce signatis lustrandis.* — Cogendi erant his sacris stipendiis milites, qui contra Dei hostes profecturi crucis imaginem pectore humerisque induebant. Quo autem ritu a sacerdotibus pro Christo dimicaturis affigeretur, non incommodum hoc loco ex Paride Grasso¹, qui ex Pontificalibus libris formulam collegit, delibare visum est.

« De benedictione crucis imponenda eis, qui ad Terram-Sanctam vel contra infideles ex devotionis causa proficisci desiderant.

« Ante omnia crux benedicenda de panno rubei coloris formula praeparanda est per ipsum, qui signari et proficisci intendit, et in uno bacili seu paropside munda reponi debet, et in ea portari ad Ecclesiam sive capellam ubi actus benedictionis fiet, et si plures erunt signandi, tunc tot cruces praeparantur quot sunt signandi. Item signandus debet in die actum benedictioni, praecedenti jejunare, et si prius non confessus fuerit peccata sua Deo, confitebitur in die actus praedicti, poteritque sacramentum salutare Corporis Christi sumere per manus illius episcopi, sive praelati, aut simplicis sacerdotis, qui ipsum

signabit cruce. Praeparabuntur quoque quinque capellani sive acolythi superpellicii induti, quorum unus bacile sive paropside cum cruce benedicenda ad dextram benedicentis, alius vero ad sinistram vas aquae benedictae cum aspersorio ex herba hyssopi facto : tertius vero librum benedictionis ante benedicentem, et duo alii ceroferrarii cum luminaribus ardentibus hinc inde medium benedicendum habentes tenebunt versam faciem ad ipsum benedicendum sive signandum. Igitur signandus ante altare genuflexus missam audiet, qua finita, communionem, ut supra, suscipiat, tum benedicens, si praelatus vel episcopus talis sit, qui mithra utatur, deponet casulam sive planetam, loco cujus pluviale rubei coloris indutus sedebit in sede ante medium altaris posita, ita ut faciem signando, renes altari vertat, si autem non sit praelatus, sed simplex sacerdos qui benedicit, ac missam celebravit, tunc deposita tantum planeta stans continue versus, ut supra benedicet, si vero nulla tunc actum istum missa praecessit, tunc si episcopus sit aut praelatus qui mithra utatur, nullam quidem mithram, sed solum deposito mantello, stolam de rubeo colore supra rochetum capiet, et similiter si sacerdos simplex sit, superpellicium stolam recipiet, et sive praelatus sit, sive simplex sacerdos sit, discooperto capite hoc modo incipiant. *VERS. In nomine Patris* $\frac{\dagger}{\dagger}$ *et Filii* $\frac{\dagger}{\dagger}$ *et Spiritus* $\frac{\dagger}{\dagger}$ *sancti.* *RESPOND. Amen.* *VERS. Adjutorium nostrum in nomine Domini.* *RESP. Qui fecit caelum et terram.* *ANTIPI. Angelis suis mandavit de te ut custodiant te in omnibus viis tuis.* *PSALM. Qui habitat in adjutorio Altissimi,* etc. legatur totus iste psalmus ad longum per benedicentem, cui alternatim unus ex ministris respondeat, et in fine psalmi dicat : *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto.* Tum antiphona praedicta repetatur. Deinde benedicens, si episcopus est, stans detecto capite dicat hymnum : *Verilla Regis,* et totum, quo finito, dicat alte : *Pater noster,* quod secrete prosequitur usque ad *VERS. Et ne nos,* et alios sequentes versiculos intelligibili voce legat dicens : *Et ne nos inducas in tentationem.* *RESP. Sed libera nos a malo.* *VERS. Domine exaudi orationem meam.* *RESP. Et clamor meus ad te veniat.* *VERS. Dominus vobiscum.* *RESP. Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

« Deus invictae potentiae, Deus majestatis
« immensae, Deus fidelium omnium peregrinan-
« tium auxilium, plena et perfecta consolatio,
« qui famulis tuis arma victricia tribuis, qua-
« sumus hanc crucem, *sive*, has cruces in tuo
« nomine formatas bene $\frac{\dagger}{\dagger}$ dicere digneris, et
« venerandae crucis vexillum sit ei, *vel*, eis ro-
« bur invictissimum contra hostis tentamenta
« nequissimi, sitque ei, *vel*, eis in vita salus, in

¹ Paris, c. Grasso, fo. 1, p. 119. Ms. arch. Vat.

« via defensio, in domo protectio, et ubique
« præsidium sempiternum per Christum domi-
« num nostrum. Resp. Amen ».

OREMUS.

« Omnipotens Deus, qui crucis signum pre-
« tioso Filii tui sanguine dedicasti, quique per
« eandem crucem Filii tui Domini nostri Jesu
« Christi mundum redimere voluisti, et per vir-
« tutem ejusdem venerabilis crucis humanum
« genus ab antiqui hostis chirographo liberasti,
« te suppliciter exoramus, ut digneris hanc cru-
« cem paterna pietate bene ☩ dicere, et cælestem
« virtutem et gratiam impartiri, ut quicumque
« eam in passionis et crucis Unigeniti tui signum
« ad tutelam sui corporis et animæ super se
« gestaverint, cælestis gratiæ plenitudinem ex
« ea munimen valeant tuæ benedictionis acci-
« pere, et quemadmodum virgam Aaron ad re-
« bellium perfidiam repellendam benedixisti,
« ita et hoc signum tua dextera bene ☩ dicas, et
« contra omnes diabolicas fraudes virtutem ei
« tue defensionis impendas, ut omnibus illud
« operantibus animæ pariter et corporis prospe-
« ritatem conferat salutarem, et spiritualia in eis
« dona multiplicet, per eundem Christum Do-
« minum nostrum. Amen ».

« Quo dicto, benedicens aspergat crucem
seu cruces aqua benedicta in formam crucis,
tum, si prælatus sit, sedeat cooperto capite, si
autem sacerdos sit, eodem modo ut prius, et ca-
piens crucem imponat in media vel in sinistra
pectoris signandi parte, ita ut crux affixa rema-
neat vesti, et si plures erunt signandi, similiter
singulis singulas cruces affigat, et pro unoquo-
que dicat: « Accipe signum crucis in nomine
« Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in figuram
« passionis crucis et mortis Salvatoris nostri
« Jesu Christi, et ad tui corporis et animæ defen-
« sionem. Amen ».

« Et si unus benedicendus fuerit, non dicit
hic, *Amen*, sed continet, « ut divini bonitatis
« gratia post iter expletum salvus et emendatus
« ad nos valeas remeare per Christum Dominum
« nostrum. Amen ». « Si autem plures fuerint
signandi, tunc dicto supra unoquoque: *Accipe*,
usque *ad defensionem*, super pluribus semel in
plurali collective dicat: *Ut diviniæ*, etc. Deinde,
sive prælatus sit, sive non, genuflexus detecto
capite, omnibus simul cum eo genuflectentibus
dicat ut supra: *Pater noster. Et ne nos*. VERS. *Chri-
stus vincit, Christus regnat, Christus imperat*.
RESPOND. *In æternum et in sæculum sæculi*. VERS. *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis*.
RESPOND. *Miserere nobis, Domine, miserere nobis*.
VERS. *Respice, Domine, faciem Christi tui*. RE-
SPOND. *Et exaudi preces servorum tuorum*. VERS. *Adjova nos, Deus salutaris noster*. RESPOND. *Et
propter gloriam nominis tui libera nos*. VERS. *Sal-*

vos fac nos, Domine Deus noster. RESPOND. *Ut li-
berati serviamus tibi*. VERS. *Altera manus tuas
super gentes alienas*. RESPOND. *Ut videant et agno-
scent potentiam tuam*. VERS. *Hostium nostrorum
tolle superbiam*. RESPOND. *Et eorum contumaciam
prosterne*. VERS. *Effunde iram tuam in gentes,
quæ te non noverunt*. RESPOND. *Et in regna, quæ
nomen tuum non invocaverunt*. VERS. *Ecce inimici
tui, Domine, surrexerunt*. RESPOND. *Et qui ode-
runt te extulerunt caput*. VERS. *Mitte nobis, Do-
mine, auxilium de sancto*. RESPOND. *Et de Syon
tuere nos, Kyrie eleyson, Christe eleyson, kyrie
eleyson*.

« Et his diebus, surgat surgentibus omnibus
benedicens stans, ut prius, prosequatur mani-
bus in modum præfationis dispositis, dicens:
Domine exaudi orationem meam. RESPOND. *Et
clamor meus ad te veniat, Dominus vobiscum, Et
cum spiritu tuo*.

OREMUS.

« Omnipotens sempiternus Deus, qui pre-
« tioso sanguine dilectissimi filii tui Domini
« nostri Jesu Christi genus humanum redi-
« mere, ac in ejus humilitate jacentem mun-
« dum erigere dignatus es, tribue, quæsumus,
« ut hic famulus tuus per te redemptus sive hi
« famuli tui, qui adversus impias Tartarorum
« et Turcarum gentes, cæterasque Barbarorum
« nationes, vivificæ crucis inimicos, pro tui no-
« minis gloria arma suscepturi sunt et pugna-
« turi, virtutis tuæ brachio sublevati, ad Ecele-
« siam tuam victriciæ signa reportent per eum-
« dem Christum Dominum nostrum. Amen ».

« Quo dicto benedicens aspergat crucesi-
gnatos cum aqua benedicta. Deinde cum manu
faciendo super eis crucis signum dicat in singu-
lari, si unus est signatus, et si plures simul
erunt, in plurali: *In hoc signo ☩ vade*. *In hoc
signo ☩ vince*. *In hoc signo ☩ revertere*. Et omnes
astantes respondeant *Amen*. Tum benedicens
sive sit prælatus sive non, osculatur signatum
in facie dicens: *Par tibi*, cui signatus respon-
det: *Et cum spiritu tuo*. Astantes autem oscu-
lantur, si volunt, crucem in pectore signati
affixam, et vadant in pace ».

11. *Methone et Corone a Turcis expugnata*.
— Decretum hoc in Turcas sacrum bellum
quam male confectum fuerit turpe est referre,
maxima enim est, ubi de religione defendenda
agitur, socordia principum Christianorum: mi-
rum dictum! dum ab ejusdem consorte fidei
offensiuncula accepta est, ad eam vindicandum
illos innumeras mox acies effundere consue-
visse lugent Annales: at si Christiana pietas a
Mahometana est vindicanda, post impositas sa-
cerdotibus decumas, edictaque de religiosa
conseribenda militia proposita, omnia pia illa
bellica consilia consenescent, atque ita post

tantos apparatus funestæ acceptæ elades dellendæ manent: « Ileri », nimirum undecima Septembris die, inquit Burchardus ¹, « nuntiatum est ad Urbem per quosdam, Turcum habuisse nona mensis Augusti et ditioni suæ vi et armis subjugasse civitatem Methonensem, et duas alias civitates Venetorum, in quibus neminem dimisit vivum: etiam pueros et mulieres necavit ». Amplitudine, magnificentia et opibus florentissimam ² fuisse eam urbem tradunt, et miserando expugnatam casu, quo scilicet tempore ob exceptas suppetias excubitores mœnibus incaute abscessissent, cum antea ingens Barbarorum strages edita fuisset: « Affuerunt », inquit Sabellius ³, « Bajazethi Peloponesum petenti ad centum quadraginta armatorum milia, quibus fretus copiis Methonem terra et aquis terribili est oppugnatione adortus: aeneis machinis muri disjecti, et tecta urbis concussa saxorum molibus superne petitis; defensa est tamen urbs plures dies Methonensium fide et virtute Venetoque præsidio, bisque interim oppugnati qui in urbe erant tanta hostium rabie, ut catervæ militum muros subeuntium a tergo impulsæ, ac in præceps actæ fossas urbis sua corporum strage repleverint. Mansit utroque certamine res Veneta incolumis, repulsusque est hostis a mœnibus propugnatorum virtute, ignominia et clade affectus.

12. « Superveniunt interea Venetæ trirèmes tres commeatu et viris onustæ, quæ ex Zacyntho mittebantur, nam Veneta classis quæ illic stabat multo erat inferior, quam ut tuto cum hoste congredi posset », et paulo inferius: « Hi qui novissime suppetias ferre jussi sunt per medias hostium stationes plenis velis, ad urbem contendunt, nec portum subire potuerunt, qui multis molibus fuerat ab oppidanis obstructus, ne eo hostis potiretur. Vi igitur sua submuralibus vadis impacti in se totam civitatem illico vertunt, ne vadis hærentes ab hostibus interciperentur. Metu igitur lætitiæque variantibus, ut commeatum simul et præsidium acciperent, non solum ex cæteris urbis locis, sed ex murorum quoque stationibus ad mare concurrunt, quam hostis occasionem nactus facto impetu prius muros transcendit quam ad subitum clamorem occurri potuerit. Pugnatum est nonnihil in urbe, postremo omnibus amissis cædes foedissima Græcorum militumque edita est, urbs direpta, ac magna ex parte incensa. Bajazethes, Methone capta, Junco deditioe potitur mox et Corone ». His consentanea scribit Turcogræca historiæ auctor ⁴, additque mares omnes qui duodecimum ætatis annum excesserant, contradatos, pueros reliquos feminasque Constantinopolim in servitutem abductos. Cæterum non

sine maximo Turcarum sanguine fuso, cæsis nêmpè quindecim millibus Barbarorum, partam hanc fuisse victoriam Petro Delphino relatam est ⁵.

13. A Pontifice principes sollicitati ut arma in Turcas jurgant; preces solennes ad hoc indictæ, et elemosynæ in stipendia militum conversæ. — Cum illius eladis fama ad Pontificem pervenisset, urgere magis sacri belli apparatus constituit, ac Poloniae Hungariaeque reges sollicitavit, ut signa in Bajazethem ad distrahendas illius vires efferrent: tum propositis sacris muneribus, Christi fideles ad profitendam sacram militiam cohortatus est, Turcarumque immanitatem summam exposuit ²:

« Ad futuram rei memoriam.

« Beati Petri, meritis licet imparibus, successores, et Domini nostri Jesu Christi in terris vicarius effecti, audito sæpius et intellecto validissimo exercitu, quem perfidissimi Turchi, Christi nominis hostes, adversus Christianos terrarumque paraverant, ac mente revolventes quot regna, quot provinciæ, quot dominia et principatus, ac civitates, villæ et oppida, ac alia loca Christi fidelium, qui in sortem et hæreditatem ejusdem Domini nostri Jesu Christi vocati fuerant, numero repleta, non solum prædecessorum et antecessorum nostrorum, sed etiam nostris temporibus ab ipsis impiissimis et crudelissimis, ac damnatæ sectæ Mahometanæ defensoribus, et Christianæ religionis inimicis Turchis capta et obsessa fuerunt, quodque ipsi post habitam victoriam sicuti sibi a natura crudelitas innata est, ab hujusmodi crudelitate et sævitia abstinere nescientes, regna, provincias, dominia, civitates et loca prædicta, et in illis consistentia Dei templa, proh dolor! everterunt, incendio concremarunt, virgines deflorarunt et tam illas quam alias mulieres et viros cum eorum filiis et parvulis adhuc lætentibus secum adduxerunt, et in perpetuam servitutem constituerunt, ac (quod dolenter referimus) quandoque eos ad abnegandam fidem Christianam tum pollicitationibus, quas tamen postmodum non observant, tum etiam diversis pœnarum generibus induxerunt et coegerunt, senesque tanquam inutiles, o crudelitas immensa! interfecerunt, juvenes vero tanquam boves iugo aratri constituerunt, aliaque quamplura insupportabilia tormentorum genera in ignominiam et dedecus ac vilipendium Christianæ religionis, et Dei excelsi contemptum intulxerunt et imposuerunt, et in dies excogitare non cessant, quomodo possunt Christianum nomen subjugare, quodque adeo illorum potentia et effrænata audacia crevit et in dies crescit, quod sancta mater Ecclesia, quæ domina gentium a Domino constituta fue-

¹ Burch. ubi sup. p. 95. — ² Trith. Chron. Span. — ³ Sabell. Ean. 40. l. IX. Petrus card. Bemb. hist. Venet. l. V. — ⁴ Turcogr. hist. l. 1.

⁵ Ext. apud Petr. Delph. lit. l. VI. Ep. LII. — ² Lib. IV. litt. commun. p. 53.

rat, quodammodo ancilla ejusdem sectæ Mahometanæ facta sit, et ejusdem Ecclesiæ filii tanquam servi sub tributo constituti sint ac nisi dictorum Turchorum rabies et conatus reprimere, periculum non parvum imminet, quin brevi tempore reliquum Christianitatis suo imperio et subjectioni subjugent, quare de eodem Domino nostro Jesu Christo exemplo ejusdem B. Petri confidentes, quod suos non deseret in tempore necessitatis, non cessamus Catholicos reges et principes sapius exhortari et requirere, ut pro reverentia ipsius Domini nostri Jesu Christi, cujus causa agitur, semotis quibusvis discordiis et amulationibus, pacem inter se componentes, ad subversionem et exterminationem præfatorum Turchorum, et eorum principis Bajazethis, qui oculis veneno plenis non cessat lustrare, qua parte venenum diffundat, et Christianos offendat, insurgent, et anno nondum elapso ad obviandum furori dictorum Turchorum, qui magnum exercitum terra et mari adversus eosdem Christianos præparaverunt. Ilac præcipua de causa bonæ memoriæ Joannem sanctæ Mariæ in Via lata diaconum cardinalem tunc in humanis agentem legatum nostrum de latere ad dilectos filios nobilem virum Augustinum Barbadicum ducem et dominum Venetorum destinavimus: qui nostro nomine eisdem duci et dominio per nos possibilis in tam pio et necessario opere expeditionis contra præfatos Turchos subsidia offerret.

14. « Et quamvis dux et dominium præfata in eodem tam necessario et celeritate exigente opere etiam voluntarii, ac etiam nostris monitionibus et exhortationibus exhortati ingentem classem et exercitum adversus dictos Turchos præparassent et misissent, charissimusque in Christo filius noster Ludovicus Francorum rex Christianissimus, et dilectus filius noster Petrus S. Hadriani diaconus cardinalis, qui magistratum hospitalis S. Joannis Jerosolymitani ex dispensatione Apostolica obtinet, ac dilecti filii conventus Rhodi hospitalis ejusdem etiam ipsis nostris exhortationibus excitati magnam navium copiam cum armatorum multitudine in subsidium ducis et domini prædictorum, et ipsius Christianæ fidei misissent, tamen, forsitan Domino, propter Christi fidelium delicta, et ut singuli principes et Christi fideles quodammodo a somno excitati, et ad sancta Dei opera intenti vehementius adversus dictos Turchos insurgant, permittente, dicti Turchi multitudine prævalentes magnam partem classis Christianorum devastarunt, et ex hujusmodi victoria in superbiam et elationem adducti, et cognoscentes etiam Christi fidelium debilitatem et impotentiam, in suaque potentia et ferocitate confidentes ad Neopatreensem primo, et deinde Methonensem civitates munilissimas se contulerunt,

et illas ac alia loca illis vicina vi et armis occuparunt, ac alia quamplurima mala et damna partibus illis intulerunt, et in dies magis atque magis inferre non cessant. Nos vero desiderantes, quantum cum Deo possumus, huic morbo tantum invalescenti, et virus suum dilatanti et diffundenti congruum antidotum, necessariamque medicinam exhiberi, et ipsius B. Petri exemplo de eodem Domino nostro Jesu Christo spem indubiam tenentes, quod non solum cæteros fideles a dictorum Turchorum oppressionibus tueretur, sed etiam eis de ipsis immanissimis Turchis victoriæ triumphum præberet, ut ab ipsis occupata loca recuperarentur, cum adjuvante Domino nostro possit unus mille ex eis fugare, non cessavimus apud charissimos in Christo filios nostros Wladislaum Hungariæ et Joannem Albertum Poloniæ reges illustres nostris exhortationibus instare, et in nostram sententiam inducere, ut ipsi tanquam validissima fidei Christianæ, et hoc tempore tanto imminenti periculo opportuna propugnacula, expeditionem contra præfatos Turcos, qui validissimum exercitum terra et mari et in diversis locis adversus ipsos Christianos præpararunt susciperent, nosque eosdem Hungariæ et Poloniæ reges tam aptos quam etiam pro devotione et sinceritate, quam semper erga sanctam Sedem Apostolicam gesserunt et gerunt voluntarios invenimus, ordinavimusque juxta possibilitatem nostram regibus pro præmissa expeditione subsidium præberi, et etiam præbebimus, ac ab aliis præberi faciemus pro nostris viribus, juxta temporis ac rei qualitatem et necessitatem.

15. « Verum cupientes etiam providere, ut Christi fideles incole et habitatores in partibus et provincia Valachiæ commorantes, seu quomodolibet habitantes huic expeditioni una cum præfatis regibus in eorum exercitiis vehementius contra dictos Turchos, et eorum sævitiam et rabiem excandescant et insurgant, quo majoribus muneribus et gratiis pro consequendis præmiis felicitatis æternæ cognoverint se communitos, de omnipotentis Dei misericordia, qui omnes ipsum in eorum necessitatibus invocantes sublevari, et ejusdem Petri ac beati Pauli etiam Apostoli ejus auctoritate confisi, omnibus et singulis Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis partium et provinciæ Valachiæ habitantibus, ac aliis quibuscumque, qui in expeditione hujusmodi contra præfatos Turchos interfuerunt, seu castris per dictos Valacos ordinandis et destinandis aliquod opus quod ad hujusmodi expeditionem necessarium vel opportunum fuerit, aut victualia et necessaria pro subventionem pugnantium in dictis castris, aut inibi pro opere expeditionem hujusmodi quomodolibet commorantium detulerint, et præmissa seu aliquod eorum, durante hujusmodi expeditione, fecerunt, ple-

nissimam omnium peccatorum suorum, de quibus corde contriti et ore confessi fuerint, veniam et remissionem etiam hujus sacri anni centesimi jubilæo, et quæ proficiscentibus in subsidium Terræ-Sanctæ concedi consuevit et concessa est, ac ipsum jubilæum per præsentem elargimur, ac volumus et Apostolica auctoritate decernimus et concedimus, ut tam prædicti, quam qui commode ad hujusmodi expeditionem accedere non valentes, seu etiam non volentes, etiam utriusque sexus fideles tam laici quam Ecclesiastici, etiam religiosi dictarum tamen partium et provinciæ Valachiæ, alium vel alios suis expensis secundum suas facultates transmiserint vice sua ad pugnandum, seu alias hujusmodi expeditionem juxta necessitatem et opportunitatem adjuvandum per annum, seu ad minus per sex menses in dictis castris militaverint, aut aliquod ex dictis operibus erogaverint, tam mittentes, etiamsi duo, tres, seu si eorum facultates non sufficerent, etiam decem unum solum miserint, quam missi hujusmodi indulgentiæ et remissionis participes existant. Quod si post iter arreptum in via, seu etiam in castris infra annum, seu sex menses prædictos decesserint, nihilominus hujusmodi plenissimam indulgentiam et remissionem ac jubilæum consequantur, ac quod omnes et singuli tam sæculares quam Ecclesiastici etiam religiosi, et in quibuscumque ordinibus etiam presbyteratus constituti absque alicujus irregularitatis incursu in subsidium hujus tam sanctæ et pernecessariæ expeditionis, et pro ipsius fidei Catholici interesse possunt. Et quia forsitan incolæ et habitatores partium et provinciæ prædictarum ad Urbem pro hujusmodi jubilæo anno præsentis per nos etiam, juxta morem et consuetudinem prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, visitantibus Basilicas et Ecclesias almæ Urbis, et extra eam deputatas, concessio, personaliter accedere commode non potuerint, volentes eorum commoditatibus et animarum saluti, et ut dictæ expeditioni liberius vacare possint, providere, omnibus et singulis utriusque sexus tam sæcularibus quam Ecclesiasticis, etiam religiosis partium et provinciæ Valachiæ hujusmodi, qui quartam partem de bonis et facultatibus suis ejus, quod in veniendo ad Urbem prædictam pro hujusmodi jubilæo consequendo, et hujusmodi, per quindecim dies juxta tenorem litterarum Apostolicarum desuper confectarum permanendo, ac in redeundo ad eorum domos juxta ipsorum condiciones verisimiliter exponerent, eidem expeditioni miserint, eadem auctoritate etiam præsentium tenore jubilæum et plenariam omnium peccatorum suorum remissionem elargimur, perinde ac si Basilicas et Ecclesias prædictas statuto tempore personaliter visiterent ». Adjectum ut quilibet sacerdotem, a quo

omnibus noxis, etiam quarum expiatio Sedi Apostolicæ reservata est, excepta in episcopos et superiores præsules manuum injectione, absolventur, deligere possent, tum solemnes supplicationes imperatæ.

46. « Et quoniam magna est vis orationis, quæ pie et jugiter ad Deum funditur, in tantum ut orante Moyse populus Israelitarum victoriam de inimicis reportaret, cessante vero oratione, inimici superiores fierent, omnibus et singulis archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus, præpositis et aliis Ecclesiarum ac monasteriorum prælatis, conventibus et capitulis in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, quatenus, cantata in Ecclesiis eorum missa solemnî Spiritus sancti, et convocato populo, has nostras litteras publicent, et in circuitu Ecclesiarum processiones faciant solemnes, ac clerum et populum partium et provinciæ Valachiæ prædictarum moneant et requirant, ut per misericordiam Dei, quam sperant se suscepturos orationibus instent, quantum possunt, ut Dominus noster Jesus Christus populo suo periclitanti subveniat, et eum a faucibus draconis satagentis eum devorare eripiat. Nos enim omnibus Christi fidelibus incolis et habitatoribus, qui prædictis piis operibus institerint, in omnibus eorum operibus et actibus in Domino benedicimus ». Et infra :

« Et ut oblationes et suffragia, quæ per ipsos Christi fideles, incolas et habitatores ad effectum præmissæ expeditionis mittentur, bene et diligenter ac fidenter conserventur, et ad alios quam præmissos usus non convertantur, volumus quod venerabilis frater noster Gaspar episcopus Calliensis, ad reges præfatos ac provinciam et partes Valachiæ hujusmodi nuntius et commissarius per nos destinatus, per se vel alium, seu alios debite juret providere, quo oblationes et suffragia prædicta sine ulla prorsus fraude, prout melius expedire cognoverit, ad hujusmodi effectum recipi, conservari et exponi possint, super quo sibi plenam, liberam, et omnimodam harum serie concedimus facultatem, conscientiam suam etiam super hoc plurimum onerantes, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno M^o, VI kal. Octobris, Pontificatus nostri anno IX ».

47. *Pisaurius nonnihil cursum victoriarum Barbaricarum continet.* — Submissus etiam tum Venetis Benedictus Pisaurius ad tuendas Græciæ laceras reliquias, Barbaricarum victoriarum cursum continuit, ut Sabellicus narrat ¹ : « Jam terra, inquit, et mari Naupliis imminabat victor barbarus : cæterum audito novi ducis ad Zacynthum appulsu, et quo studio classem contrahebatur, trierarchis ex circumjectis stationibus »

¹ Sabel. Ann. 10. l. IX. Petr. Bomb. card. hist. Venet. l. V. Rub. l. VIII. Sur. to. V. l. IV. c. 21 et 30, et alii.

navarchisque ad signa revocatis, proposito, adversus domum proficiscitur. Pisanus classem abeuntem e vestigio secutus in Hellespontum usque extremum agmen carpens, moratarumque aliquam, aut ordine aberrantium interceptando, persecutus est, ademitque interim Barbaro hosti biremes et alia navigia ad viginti et amplius; mox retro aversus complures ex hoste insulas locaque maritima populatus est, Eginam insulam recepit. Inde Zacynthum repetit præda onustus, ubi Consalem cum Hispaniensi classe a socio rege missum invenit ». Et infra : « Qui duarum classium opibus fretus Cephaleniam, anno superiori frustra ab aliis oppugnatam, multa vi est iterum adortus. Laboratum utrinque non medioeriter, magnumque cum hoste certamen plures dies tenuit. Ad postremum disiectis mœnibus oppidoque vi capto, Venetus universa insula est potitus ». Proxima enecade partæ victoriæ diem consignat auctor hisce verbis : « Fuit supremus sancti anni dies is, quo Cephaleniorum insula, nominis vetustate insignis, Venetis cessit armis ». Ex his perspicuum quam facile Christiani reges contudissent Turcam, si mutuo fœdere arma conjunxissent. De imperatoris mani in Turcam conatu hæc refert post Methones lugubre excidium Trithemius ¹ : « Eodem anno iterum fuit conventus regis et multorum principum in Augusta, et multa contra Turcos conclusa fuerunt, et nihil amplius secutum, propterea quod omnes, quæ sua sunt quærunt, non quæ fidei et necessitatis extremæ Christianorum : ibi de consensu principum generalis contributio pecuniarum pro necessitate imperii fuit imposita, sed quolibet suos per se nimium radente subditos, nihil imperio poterat a pauperibus dari : et sic perit fides, perit pax et concordia Christiana ». Non Turcica, sed Italica bella pro revocando ad imperium Mediolanensi principatu illum cogitasse tradunt ².

18. *Reges quæ sua sunt quærunt, non cladem Turcarum.* — De Ludovico etiam Francorum rege referunt nonnulli scriptores, illum oratorem ad Bajazethem misisse ad terroris pompam, qui Gallica arma intentaret ipsi, nisi a Veneto bello sibi temperaret, sed is non in Turcam, sed in Mediolanensem ducem arma, in Neapolitanum deinde regem ea vertere meditatus, quam dissidentium inter se Christianorum publicamque rem prodentium vesaniam derisit Bajazethes, ac Rhodiorum equitum principi consignatis litteris anno a natali Christi millesimo quingentesimo, a funesto vero Mahometis ortu nongentesimo quinto scripsit, non capesendum tanto ardore a Gallo rege Venetorum patrocinium, cum Veneti, quo tempore Caro-

lus VIII Francorum rex in Neapolitanum regnum exercitum duxit, Turcica arma in eum sollicitassent, significassentque in Turcicum imperium belli molem conversurum, ni Gallici progressus prohiberentur : nec vero Orientalium clades Ludovicum videntur tetigisse si illius gesta spectentur, sed Turcici belli specie Neapolitanam expeditionem ejusdem Caroli exemplo meditatam : Fridericum vero regem, quem Bajazethi conjunctum fœdere vidimus, Gallum de pace postulasse refert Surita ¹, promulgasseque se, illa confecta, bello Turcas petiturum, sin vero in ipsum Gallica arma verterentur, auxiliaria Turcica imploraturum. At quæsitæ impias artes pro luendo regno exitium ipsi Friderico attulisse visuri sumus. Interea Henricus Anglorum rex et Philippus Belgii princeps privatis ducti commodis, facto ad Caletum colloquio, fœdera inter se inivere, Turcicique belli curas abjecere. Joannes Albertus Poloniae rex ad Turcicum quidem bellum gerendum pio studio flagrabat, ut narrat Cromerus ², sed ærarii impeditæ rationes, Prussicæ res incompositæ, Germanorum in publicis Wormatiensibus comitiis suscepti in Turcam conatus, atque ob Helvetica et Italica bella dissoluti eum terruerunt, demumque Tauricanorum Tartarorum per Volyniam excursions in Russiam Poloniamque sævissimæ distinxerunt ³. Alexander Lituaniæ dux sub Moscovitici belli mole fatiscerebat, ac Bohemos, Moravos, Silesios, Polonosque adversus Joannem Basilium socerum, qui Russiæ partem ipsi ademerat, in auxilium vocabat, quod bellum inde enatum refert Heberstenius ⁴, cum Alexander uxori Eleuæ templum, ut Basilio pactus erat, Wilnæ non extruxisset, in quo sacris Rhutenico ritu peragendis una cum suis interesset.

19. *Tartari et Moscovitæ magna strage delati.* — Divina autem vi Moscovitas ac Tartaros profligatos hoc anno ab Alberto Livoniæ magistro, narrat Bredembachius ⁵ : « Atrox et memorabile prælium gesserunt Livones contra Ruthenos anno Domini m, sub Ordinis Teuthonici magistro domino Walterio a Plettemburg, excelsi animi et magnæ industriæ viro ». Interjectis nonnullis, ut quatuor Livoniæ episcopi illi se conjunxerint, subdit : « Ipso Exaltationis Crucis die ad Urbem Pleskoviam tendunt : juxta hanc sita est planities duorum miliarium amplitudine, in quam ubi devenere, obviam illis procedit Ruthenorum imperator cum centenis millibus armatorum, qui in duodecim acies distributi erant. His adjuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaque Teutonicus magister ubi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo adversus tantum

¹ Trithem. in Chron. Spanhei. hoc anno. — ² Sur. to. v. l. iv. c. 6 et 20.

³ Sur. to. v. l. iv. c. 26. — ⁴ Crom. l. ult. — ⁵ Id. ibid. — ⁶ Hebersten. in Comment. rer. Moscovit. — ⁷ Bred. in descript. tertii belli Livon.

exercitum barbarie et armis formidabilem procedendum videt, nequidquam de victoriae spe remittens fortunam belli tentare statuit, et paucis suorum animos confirmat, etc. » Dicere pergit displosa in Tartaros fuisse tormenta bellica, factamque ingentem eorum stragem. De Moscovitis vero hæc narrat : « Tartari ubi prælio fusi fugatique, succedunt duodecim Moschovitarum acies animis et virtute recentes. Teutonici, cæsis Tartaris, ubi bellum recrudescente sentiunt, quanto majorem hostium vim prioribus succedere conspiciunt, tanto majoribus animis in hostes irruere, et velut ab integro nova virtute resumpta ingenti cum fremitu cæsim punctimque configere, sauciare, confodere. Vergente jam ad vesperam die, qui ex Moschoviis supererant furtim se Plescoviam subducunt. Prælio ita dirempto, compertum est ex Theutonicorum agmine unum dumtaxat interemptum, Moschoviorum vero et Tartarorum eireiter centena millia trucidatos, et duabus miliaribus cadavera passim dispersa jacere. Memorabilis hic erat triumphus, et singulare virtutis et fortitudinis exemplum, ac dignum quod sempiternæ memoriæ donatum nunquam aboleatur. Moschoviorum imperator, qui ipse in aciem non prodierat, cum summo stupore admiratur tantum exercitum tam exigua manu, tam turpiter cæsum et prostratum, atque illico pacem quinquaginta annis cum Teutonibus firmat ». At de his hæc : nunc ad institutam de Turcis orationem revertamur. Wladislaus ¹ Hungariæ Bohemiæque rex egregie ad sacram militiam affectus erat, sed aliorum principum socia arma expetebat. Joannes Daniæ ac Norvegiæ rex Frisiis et Thiermarsicis præliis se immiscebat ², ut Ditmarsiam, quam jure hæreditario tum imperatorio beneficio obnoxiam suæ ditioni contendebat, sibi assereret, Suecia ³ Daniæ regis Stebonisque ducis factionibus laborabat.

20. *Missi ab Alexandro ad Germanos et Hungaros legati, ut occasione Jubilæi congerant aurum in sumptus sacræ expeditionis erogandum.* — Quod ad Alexandrum Pontificem, summum Christianorum ducem et apicem attinet: promulgasse religiosam in Turcas militiam se profiteri velle, atque omnia ad iter necessaria adornasse refert Surita ⁴: tum ad reges omnes scripsisse castrenses in cruce signato exercitu labores se subiturum, modo Francorum, vel Hispanorum rex illum ductaret, ac propterea suis et cardinalium sumptibus quadraginta triremes comparasse, viginti nimirum Venetiis, reliquas in aliis portibus instruxisse: hortatum etiam eosdem principes, ut laboranti Christiano imperio opitularentur: ac ne ob intestina

dissidia Christiana res pessum iret, de pace inter Ludovicum Francorum ac Fridericum Neapolis reges concilianda, vel ineundis diuturnis induciis egisse, Hispano regi sacerdotiorum decimas in ipsius regnis cogendas in classici apparatus sumptus obtulisse, dummodo præfecto, cui summum classis Hispanæ tribueret imperium, Pontificem quocumque tenderet sequi juberet. Missi etiam fuere ab Alexandro in Germaniam, Poloniam et Hungariam Apostolici legati, nempe Gurensis ¹ cardinalis ad Maximilianum, et Gaspar Calliensis episcopus ad Joannem Albertum et ad Wladislaum, ad quem iterum adulto anno Reginus cardinalis profectus, cum rei bene gerendæ spes affulgeret. De Gurensi meminit Nicolaus Baselius ², interclusumque illi in Germaniam aditum tradit: « Alexander, inquit, papa VI Raimundum cardinalem S. Mariæ Novæ Gurensis episcopum cum gratia et indulgentiis Jubilæi in Germaniam, Daciam, Suediam et Prussiam legatum a latere misit, multis illum facultatibus dotis nomine condonando. Illic aliquandiu Tridenti substitit propterea quod Maximilianus rex Germanorum, atque regni principes electores, qui interesse prætendebant, hunc, ne suæ legationis fines attingeret, prohibebant. Verum post multos et varios desuper tractatus tandem admissus Inspurehk ad Maximilianum regem se transtulit, ubi per menses aliquot moratus post Norimbergam, dein Coloniam venit ». Verebantur illi, ne jubileæ expiationis Turcicæque belli specie aurum ex Germania abraderet, priusque de parte auri a piis conferendi, in suos usus derivanda pacisci voluerunt, nam is mos improbus, ex quo tot postea mala fluxere, inoleverat. Pactum similiter Joannem Albertum regem Poloniæ cum internuntio Apostolico Gaspare Calliensi episcopo indicat Cromerus, dum ait ex collecta stipe, quam Poloni pro consequenda jubilæa gratia erogaverant, triginta fere aureorum millia comparasse; cæterum non permisisse, ut Pontificia de indictis decimis Diplomata promulgaret: « Supervenit », nimirum Augusto mense, quo ab insequendis frustra Præcopensibus Tartaris redibat Albertus, « Gaspar Calliensis episcopus Alexandri VI ejus nominis Pontificis maximi ad Turcicum bellum regem cohortans, et piæ militiæ, quam crucis seu cruciatam vocant, facultatem ad id bellum ipsi pariter et Hungaro regi afferens, simulque jubileum et potestatem decimæ de cunctis Ecclesiasticis redditibus in suo utriusque regno in subsidium ejusdem belli exigendæ. Tardius autem is venit, quod prius in Hungariam cum iisdem mandatis divertisset, ac decima quidem a nostratibus episcopis et collegiis sacris negata, sed usitata contributio pro ea decreta est, quæ

¹ Burch. in Ms. Diar. — ² Albert. Krantz. Saxo. l. XIII. et bellifis. Ditmar. l. 1. — ³ Id. Suec. l. VI. Magnus l. XXIII. c. 13. — ⁴ Sup. c. 26. Ext. ea de re lit. Alex. VI. apud Bos. p. 2. hist. ej. Jeros. l. XV.

¹ Burch. ubi sup. — ² Bascl. in addition. ad Naucl.

tunc ad tria millia florenorum vix pervenit, jubilæus vero promulgatus triginta fere millia florenorum regi reddidit ». Distinctos crucis symbolo adscriptosque sacrae militiae plures fuisse ab eodem interuentio, addit auctor. De cardinale vero Regino in Hungariam post Gallicensem episcopum legato hæc tradit Burchardus :

21. « Feria secunda, xvi mensis Novembris, fuit secretum consistorium, quo finito, familia reverendissimi domini cardinalis Regini legati ad Hungariam destinati osculata est pedem papæ, et ipse legatus associatus est ab omnibus reverendissimis cardinalibus extra portam viridarii, valete dixit cardinalibus et prælatis more solito ». Hoc interprete Hungarum cum Pontifice et Venetis fœdus in Turcas iunxisse videmus postea : quin etiam Encyclicis ad Italos litteris extremo anno datis egregie animatum, se ad fidem Christi contra Mahumeticam tyrannidem defendendam ostentabat. Pontificiæ vero litteræ de gerendo in Turcas bello ita consignatæ sunt : « Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MD, V idus Decembris, Pontific. nostri anno IX ».

22. *Ex stipe collata a Venetis instructæ quindecim trirèmes ; cardinalis Borgiæ misera mors.* — Tantum fuisse fidelium in lucrandis indulgentiis pietatis studium refert Petrus Bembo¹ cardinalis, ut in ea parte Italiæ, quæ ditionis Venetæ erat, septingentæ novemque auri libræ et eo amplius ex collata stipe redactæ fuerint, quod aurum in quindecim trirémibus contra Turcas instruendis collocatum, licet tardius, suo loco dicetur. Ex quo colligitur in reliqua Italia, ac multo magis in aliis regnis ingentem auri vim ex indulgentiis coactam. Verum congestas a fidelibus Italis pro sacro in Turcas bello gerendo opes, ad fundendum Italicum sanguinem profusas queritur Guicciardinus² : Emiliamque gravi bello pressam hoc ipso tempore dicetur inferius : licet enim Alexander in cardinalium senatu verbo et publicis Diplomatum professus esset multa a se in Turcas gerenda, tamen ejus conatus ad res Cæsaris filii sui augendas conversi fuerunt ; illum enim rosæ aureæ munere, quod regibus aliisque principibus de Ecclesia benemeritis dari consuevit, decoravit, ac signiferum Romanæ Ecclesiæ dixit³, ut urbes plures ditionis Ecclesiasticæ, depulsis veteribus toparchis, qui imperatum censum arario Pontificio non intulerant, in suam redigeret potestatem. Potitus ille paulo ante fuerat Forocornelii primum, ac mox Forolivio, ineunte anno, ad quem dum cardinalis Borgia de parto principatu gratulaturus provolaret, ut adumbrata est humana felicitas, con-

tracto ex concitatore cursu morbo periit, de quibus hæc Burchardus⁴ : « In nocte sequenti diem Martis, xiv mensis Januarii, renuntiatum est per Urbem arcem Forliviensem fraudulenter ac violenter expugnatam, et in ea magnificam dominam comitissam, relictam quondam comitis Riarii, ab illustrissimo duce Valentino esse captam, cæteris omnibus interfectis. Præter hæc etiam nuntiatum est, reverendissimum dominum cardinalem Borgiam ex Bononia, cum quatuor tantum ex suis per tabellariorum postas, ut Romam veloci accessu perveniret, Urbium applicuisse circiter diem prædictum, et ibidem febrim ipsum invasisse medicis suspectam, de quo papa fuit per dominum Angelicum episcopum Tyburinum cum eodem cardinali existentem certificatus, et deinde per alium nuntium papæ per eundem episcopum significatum febrim periculosam non esse, et quod morbilli apparerent, quorum causa febris advenerat, quodque cardinalis ipse, captura arcis Forliviensis intellecta, equum ascenderat iturus Forlivium ad ducem illi congratulaturus de victoria, et cum celeri accessu Forumsempromium pervenisset, febrim vehementissimam rediisse, de qua expiravit in nocte post diem Jovis, xvi diei mensis Januarii ». Succinctus Gallicis armis dux Valentinus Pisarense bellum susceperat, cum ob repentinam Ludovici Mauri in Insubriam irruptionem illud intermittere coactus est, evocato a Ivone Alegrio cum universo equitatu⁵ Jacobo Trivultio, qui ob adversæ factionis odia in discrimen adductus erat. Narrant has Mediolanensium rerum conversiones fuisse scriptores⁶, quas nobis breviter delibare suffecerit.

23. *Ludovicus Sfortia et cardinalis Ascanius ejus frater in diversis certaminibus adversus Gallos primum victores, mox victi in vincula conjiciuntur.* — Exercitus ab amicis et aliis Mediolanensibus, quibus Galli invisi erant, Ludovicus Sfortia ex Germania cum octo Helvetiorum milibus, et quingentis Burgundici comitatus cataphractis militibus stipendio conductis, ab Ascanio cardinale fratre sociatus in Italiam reversus, Novocomi primum, deinde Mediolani a civibus ingenti gratulatione exceptus est, ejus partium studia, Ticinum, Parma, Veganum, et aliquæ alie urbes secutæ sunt. De qua recenti rerum commutatione hæc a Petro Delphino⁷ Ordinis Camaldulensis supremo præfecto ad alterum Petrum Delphinum, de quo supra memoravimus, scripta fuere : « Senex es et provectæ ætatis ac plenus dierum, et nescio an videris unquam aut audieris tantam adeo brevi tempore humanarum rerum varietatem atque inconstantiam quan-

¹ Card. Bembo. hist. Ven. l. v. in fin. — ² Guicciar. l. v. — ³ Burch. ubi sup.

Burch. p. 2. in Alex. VI. p. 13. — ⁴ Sabell. Eon. 10. l. ix. Guic. l. iv. sup. to. v. Annal. l. iii. c. 46. — ⁵ Sabell. et Guic. l. iv. Ferron. l. iii. Mutus l. xxx. Aug. Jur. to. v. l. iv. c. 6 et alii. — ⁶ Petr. Delph. l. vi. Ep. xxviii.

tum pauculis annis vidimus et audivimus. Vere incomprehensibilia sunt iudicia Dei et investigabiles viæ ejus, qui et deprimit cum voluerit, et rursus eum voluerit erigit elisos, et sanat contritiones eorum. Occupaverunt dudum Galli Apuliæ regnum, facta per mediam Italianam irruptione et devastatione ingenti, paulo post eisdem exturbatis et protligatis in regnum suum, qui prius ejecti fuerant, restituntur: idem hoc anno atque his diebus Mediolani accidit, pulsus ab eadem gente solio principalis sui Ludovicus, et in Germaniam fugatus, ipse quoque a populo suo paulo ante in pristinam dignitatem revocatus est, non sine admiratione omnium fere qui factum audierunt. Pulaverunt plerique omnes acum de illo fuisse, cum adhuc nemine persequente aufugisset, et ecce quam celeriter caput extulit, atque emersit, verum expertus semel potentem super se manum Domini et brachium extentum, non extollatur pro adepta misericordia, ne forte iterum cum illis annumeretur, de quibus dicitur: *Dejecisti eos dum allerarentur*, non enim propterea in tranquillum redactus Mediolanensium status creditur, opinantibus multis rediturum esse majore militum vi Francorum regem, et in rebelles suos crudelius sæviturum, etc. Vale. Florentiæ die XII Februarii MD. (1).

- 24. Pervagata esset latius a Gallis defectio, nisi Veneti multis precibus exambitam a duce amicitiam respuissent, ac misso Nicolao Ursino

Petilianii comite pronas in exitium Gallorum res sustentassent: Genua, Asta, et aliæ eis Padum urbes, intente quo speclarent illi motus in officio se continuere. Dedita autem pacto militari Novaria, Sfortia arcem obsidione premebat, ac novas in dies ab Ascanio cardinale adducendas copias præstolabatur, cum Gallorum Helvetiorumque novi delectus habili ducibus Georgio cardinale Rothomagensi, et Ludovico Tremolio, superatis Alpibus, Novariam castris cinxere ineunte Aprili, decernereque cum iis bello parabat Ludovicus Sfortia cum stipendiarii Helvetii a tribulibus, qui Gallica signa erant secuti, corrupti pugnam cum fratribus propinquisve inire debrectantes missionem petiere: illa fuis Halis Germanisque Sfortia Novariam rediit cum Helvetiis, quos nunquam in urbe retinere potuit, donec Ascanius cardinalis frater et Franciscus Gonzaga auxilia ferrent. Cum autem se in prædam objici hosti intueretur, arte fugam tentavit, sumpto Helvetico cultu, sed cum per medias Gallorum acies incedendum ei foret, cognitus captusque est. Quibus consentanea mox Romæ nuntia refert Burchardus¹: « Nuntialum, inquit, fuit ad Urbem, quod in dicto conflictu per Ludovicum ducem Mediolani Gallis, et per illos acceptato, hora salutata adveniente, Helvelios sive Suitenses a duce Mediolani conductos noluisse pugnare contra Gallos; si-

¹ Burch. ubi sup. p. 46.

(1) Quæ in ditone Mediolanensi hoc anno accidit inopina illa rerum conversio, omnium quotquot hoc anno contigerunt summa res est, de qua nonnulla adnotare operæ pretium esse iudico. Occupatum præcedenti anno a Gallis imperium Mediolanense Ludovicus hoc anno MD ineunte, majori celeritate quam amisit, recepit: conductus enim stipendio 5000 Helvetiis, Januario labente, improvisus supervenit, incautosque Gallos ita oppressit ut partim armorum suorum terrore, partim labore Mediolanensium qui casum principis sui miserari cœperant, præter plures urbes ejus tractus et Mediolanum ipsum obtinuit, quo Ascanius cardinalis ejus frater die IV Februarii ingressus est. Sequenti vero die, idem Ludovicus ut princeps et dominus exceptus. Sed ut fluxæ sunt res mortales, ipsæ Helvetiorum copię quæ restituendo Ludovico egregiam operam præstiterant, illum pariter dejecerunt, quæ de re satis in Annalibus. Sanctus qui bellum hoc Gallicum summa fide et veritate, utpote qui Venetiis tunc agebat, descripsit, defectionem illam Helvetiorum, quæ captus fuit Ludovicus, non quidem cum die III idus Aprilis, ut Sabellicus apud annalistas, sed diei V id. Aprilis illigat. Forte tamen die illa III id. Aprilis, non Ludovicus, sed Ascanius cardinalis in hostium potestatem venit. Narrat Sanctus die XVIII kalendas Maii, ejus rei nuntium Venetiis delatum fuisse. Porro Ascanius, audito Ludovici casu, Mediolano fugiens, 700 equitibus stipatus, Soucinum Benzonum Cremasum, Venetarum copiarum ductorem, contra se venientem offendit, cum in agrum Placentinum jam pervenisset. Dum pugna expeditur, Ascanius in proxima arcem Rivalta se recepit, e qua dum evadere meditabatur, retentus fuit ab arcis præfecto Conrado, spontente validum fore propugnaculum illud ad vim hostium retundendam. Sed Veneti obtenta de equitibus hostium victoria, ad arcem succedentes præfectum coegerunt ut cardinalem traderet. Ita captus Ascanius primo Crema, dein Venetiis in custodia, honesta tamen et commoda, detentus fuit. Potentibus tandem Gallis, conceditur hoc ipso anno, die VII Maii, a quibus primo quidem Mediolani brevi tempore servatus, dein translatus in Galliam, Lugdunum die XV Maii pervenit, ubi in arce carcerem subivit. Post dies paucos eductus, cum turri quadam haud procul ab urbe Bituricensi carcerem commutavit, ait Senærega in historia rerum Genuensium Ber. Ital. tom. XXIV, col. 572, qui et addit querenti de carcere illo cardinali responsum fuisse jussu regis: « Solet turris hæc egregiorum virorum hospitium esse »; nam ait scriptor ille: « Regem per tres annos in ea captivum Carolus rex prius detinuerat ». Carcerem illum tandem solvit Ascanius cum, obvenit Alexandro, et post paucos dies Pio III, conclave illud, quo Julius II assumptus fuit, anno MDIII celebrandum erat: quæ de re in Annalibus. Infelicissimum fuisse principem notat Sanctus, nam carcerem quarto tunc subisse affirmat: sed certum tempus quo singula hæc eveniunt, nec ipse distinguit, nec ita facile ex historiis explicaretur. Scimus quidem antelucæ semel anno MCDXCV, die IX Decembris Romæ per dies aliquot in custodia servatum fuisse ex causis ab annalista ad A. MCDXCV, 23 indicatis, quem unum esse ex quatuor carceribus a Sancto indicatis non ambigo. Romanam hanc præcessit altera detentio Mediolanensis, anno MCDLXXX, cum tumultuans in Joannem Galeatum, suum ex fratre nepotem, Ascanius jussu Ludovici fratris, qui principatum pro Joanne adhuc puero curabat, carceri traditus ad officium coactus rediit. Vide Diarium Parmense anonymi Rer. Ital. tom. XXII, col. 333. Hæc omnia si in numerum referas, carceres habebis omnino tres: quantum apud scriptores non lego, nec forte Sanctus alium supputavit, nisi relaxationem Perus, nam, quam subit Ascanius, reus deprehensus seditionis quam ipse cum cæteris fratribus in Joannem Galeatum nepotem suum paraverant. Vide eundem anonymum col. 259. Hæc de Ascanii carceribus fuis explicanda fuerant, ut corrigereur Gaconius, qui ex detentionibus hisce confusis vel non satis distinctis in anachronismos historico indignos incurrit. Cum enim capturam Gallicam Ascanii anni MD narrasset, ejusque rei invidia Alexandrum Pontificem onerasset; tum addit « lus non contentum » Alexandrum, « ut Ascanium Mariam magis ad terram affligeret, cardinalatu illum » privavit, quod tamen, re melius considerata, eadem qua abstulit facilitate, ipsi restituit die XXXI Januarii anni MCDV, v. Quid est chronologiam subvertere, si hoc non est? Profecto hæc intulit Alexander Ascanio in carcere detento, sed carcere Romano anni MCDXIV, non Gallico anni MD. Nunc de Ascanio satis.

Ad Ludovicum quod attinet, ipse pariter, post dies aliquot in carcere Mediolanensi exactos, translatus in arcem Lugdunensem, inde una cum fratre ad Bituricensem rejectus fuit.

militar neque gardiæ Burgundiæ incurrisserint in ducem et gentes suas: Gallos ducem cepisse cum multis nobilibus Italis. Suitenses autem et ceteros extraneos illas abisse, et id contigisse die Veneris, decima hujus mensis, circa horam vespereorum ante civitatem Novariensem, ex quo post quatuor quartam noctis auditi sunt usque per totam noctem clamores et jubilatus per urbem: Urso, Urso: Francia, Francia: cum sonitu multarum tubarum. Papa dicebatur donasse nuntio, qui hæc nova attulit centum ducatos ». Ita formidabilis quondam princeps ex alto rerum culmine in carcerem decidit, ejus tristem casum divinæ animadversioni ¹ tribuunt. Partum ab eo iniquis artibus principatum plerique affirmant: nec minus usum scelere ad illum retinendum, siquidem Bajazethi significasse Gallorum regem Italia oppressa contra Turcicum imperium conversurum cum Venetis armorum vim, illumque sollicitasse ut instructa classe invaderet Italiam, quæ per Fridericum regem Neapolitanum nihil æque ac Gallorum arma horrentem pateret, illalarumque per Turcicas in Istriam irruptiones calamitatum auctorem ² fuisse. Sed malæ artes non profuere homini, qui in divina potius ope spem locare debuisset: « Adhibuerat », inquit Ferronius ³, « omnem operam, qua hujuscemodi procellam depelleret, Bajazethem Turcarum imperatorem sollicitarat, ut in Italiam arma eodem anno transferret, Turcarum copiis per Forumjulium missis, qui et in ea loca descendentes ingenti præda abducta abierunt, orturum majorem tumultum sperantes, ut eis Sfortiani receperant. Plures prodiderunt divino id ei consilio accidisse, ut post sublato veneno nepotes, in hos acerbos fortunæ impetus incideret: alii arrogantiae; alii perfidiæ, punica enim fide, ut novi commodi spes affulserat, palam recepta etiam cum Venetis Pontificæque fœdera violarat: quidam impietati, cum eodem anno Gallos ad sacrum annum expiandæ reipublicæ Christianæ gratia indictum a Pontifice Romam euntes, hospitibus nummo aureo pro Gallico capite delato, occidi jussisset ».

25. Perculsus eo casu frater cardinalis cum aliquot equitum turmis in fugam se coniecit, sed a Veneto equitatu interceptus est. Hac Sfortianorum clade, quam ad tertium idus Aprilis contigisse scribit Sabellicus ⁴, quaque usus est Alexander, quippe qui Gallicis armis novos principatus Cæsari duci Valentino filio suo, a quo fœdatam cruore Italiam videbimus, parere affectabat, ac Georgium Ambasianum cardinalem presbyterum tit. S. Sixti in Insubria legatum Apostolicum creaverat ⁵, a quo Mediolanenses decima Aprilis die præleritæ a Francorum rege

defectionis veniam poposcere ¹, quorum exemplum reliquæ urbes secutæ in Gallorum potestatem redierunt. Cum vero Francorum rex metueret, ne aliquando Ascanius principatum recuperaret ² Venetis sibi dedi pervicit, de quo hæc Burchardus in Diariis ³: « Eadem die », nimirum xv Maii, « reverendissimus dominus cardinalis Ascanius vicecancellarius, qui Venetis in principio hujus mensis a Venetis consignatus fuit oratoribus regis Francorum in Franciam ducendus cum omnibus protonotariis, abbatibus et prælatis secum nuper captis intravit Mediolanum in rochetto et mantello de ciambellotto et capello griseo, et post eum protonotarii, abbates, et prælati prædicti videlicet equis insidentes, pedibus sub equis colligatis successive unus post alium equitantes, a multis stipendiariis regis Francia associati ducti fuerunt ad castrum Mediolani, et inde ad Franciam ». Et infra ⁴: « Feria sexta, quinta mensis Junii, reverendissimus dominus cardinalis Ascanius recessit de Castro Mediolani in mula iturus in Franciam associatus a viginti quatuor nobilibus et aliis equestribus ».

26. Passus est Alexander Ascanium cardinalem in Gallica custodia pro Italica quiete contra cardinalitæ dignitatis decus detineri, et Cisterciensem abbatiam, ejus administrationem ille gesserat, Juliani cardinalis episcopi Ostiensis fidei commendavit ⁵. Accepit ita merita ab Alexandro præmia Ascanius cardinalis, qui simoniaca fraude corruptus illum ad Pontificatum extulerat. Porro tulisse Ascanium ipsum summa animi constantia eam calamitatem refert Ferronius ⁶ sic inquit: « In Galliam perductus, non modo non infracto animo propter adversi prælii eventum, sed confirmato atque renovato visus est, quanquam versa omnia intelligeret, et ad regem noctu accedens cum multis facibus, aulicis ad ejus spectaculum proruentibus, honorifice quidem regem et salutavit et appellavit, sed nec ad pedes jacuit, nec ullis lachrymis ejulatuve captivitatem deploravit, quin de sua captivitate cum Philippo Luxemburgo cardinale et Octaviano Sangelasiano Engolismensium Pontifice disserens, bene secum actum aiebat jocabaturque Venetos de se optime meritos, qui eum ex his laqueis, quibus circumretitus esset, evissent ac vi abductum explicassent, cum periculum esset ne in majores plagas incideret, quibus confici eum et concidi necesse esset, indicans hac ratione vel ad Fridericum Neapolitanum regem, vel ad Alexandrum Pontificem confugiendi, vel ad Maximilianum redeunti duriorem sortem futuram; ea enim consilia agitarat cum fratre, fugam etiam ambo ad Bajazethem Turcam meditati, ni inter-

¹ Sabel. Enn. 10. l. ix. — ² Ibid. — ³ Ferron. in Lud. XII. l. III. — ⁴ Sabel. Enn. 10. l. ix. — ⁵ Petr. Defrey in Annal. Franc.

¹ Petr. Defrey in Annal. Franc. — ² Sabel. Enn. 10. l. ix. Guic. l. iv. — ³ Burch. ubi sup. p. 54. — ⁴ Id. p. 59. — ⁵ Lib. vi. Bull. secr. p. 443. — ⁶ Ferron. l. III.

cepti fuissent, sed Ascanium ob gradum purpuratorum parum carcer tenuit, ac paucis postea mensibus fidei suae commissus est, vagarique tota Gallia permissus ».

27. Non pari sorte potitus illius frater, quem narrant in sublerranea specu Lochiensis arcis ferreis compagibus ferroque ostio munita diuturnam captivitatē pati compulsus, ne liber novas turbas excitaret, quorum calamitate territi Insubres aliquandiu Gallicum jugum tolerarunt: « Ludovicus interea », inquit Ferronius ¹, « potitus Mediolano, ut sunt regum cupiditates insatiabiles, et sordent priora, dum majora quæque expelluntur, animum adjecit ad Neapolim, quæ a Carolo defecerat, recipendam », quod illius oratorem die festo S. Petri Alexandro plaudente professum, narrat Burchardus ², cum Fredericus rex oratoris sui opera festo die Apostolorum Petri et Pauli equum album phaleris ornatum obtulisset Pontifici: « Et tunc », inquit auctor ³, « reverendus dominus Robertus episcopus Trecorensis orator regis Francorum dixit: Beatissime pater, cum regnum Neapolitanum spectet de jure ad Christianissimum regem Franciæ, supplico sanctitati vestræ quod per hujusmodi acceptationem non vellet juri Christianissimi regis mei ad regnum prædictum compellenti in aliquo præjudicare, cujus nomine offero sanctitati vestræ, postquam Christianissimus rex meus fuerit possessionem dicti regni consecutus, longe majus commodum sanctitati vestræ et sanctæ Romanæ Ecclesiæ facturum. Papa subrisit et nihil respondit, et orator regis Neapolitani voluit nescio quid replicare, sed papa manu et ore indixit ei silentium, nec opus erat aliqua replicatione ». Cum ita de avertendis a Turcha in Neapolitanum Christianis armis erumperent consilia, dimisso oratore Neapolitano, atque Alexandro Pontificiam ædem ingresso extremum vitæ discrimen adiit, de quo inferius dicetur.

Relert Guicciardinus ⁴ subacta ab Cæsare Borgia Gallorum armis ac studiis fuisse Pisaurum atque Ariminum, cum vero ad Faventiam castra admovisset, Faventinos ita strenue principem suum tutatos, ut tandem ob ingruentis Hyemis inclementiam obsidionem solvere coegerint: legatum vero Apostolicum in Germaniam decretum fuisse ab Alexandro, ut Maximilianum ægre ferentem divulgum ab imperio ducatum Mediolanensem Gallo regi conciliaret, ut solutus eo metu Ludovicus Neapolitanam expeditionem conficeret. Functum ea legatione cardinalem Gureensem ac xxix Octobris in provinciam abiisse dictum est, agitatamque de affinitate inter utrumque jungenda, despondendaque Claudia Ludovici filia cum Mediolanensi et

Britannico ducibus, necnon jure Neapolitani regni dotalibus Carolo ex filio nepoti, ita conjunctis enim Germania, Gallia et Hispania arcuissimo fœdere, confici demum feliciter Turcicum bellum posse.

28. *Inter Gallos et Anglos novi fœderis pactiones.* — Hæc bella feliciter confecturus Gallorum rex cum Anglo veteres controversias composuit, factasque novi fœderis pactiones a Pontifice confirmandas curavit: qua de re extat Apostolicum Diploma ¹, in quo insertæ sunt hæc Ludovici regis litteræ, quarum exemplum infra scriptum est:

29. « Cum die tertia Novembris anno Domini m̄c̄x̄c̄i, apud Stabulas supra mare, inter inelytæ recordationis defuncti Caroli regis domini, fratris et prædecessoris nostri charissimi, et serenissimi Angliæ regis Henrici charissimi etiam fratris et consanguinei nostri oratores, procuratores, ambassiatores et commissarios fuerunt contracta, conventa, tractata et conclusa nonnulla capitula, bonum pacis et concordie utriusque regis et regni concernentia, quorum tenor sequitur et est talis: In primis quod bonæ, sinceræ, firmæ et perfectæ sint et inviolabiliter observentur pax, amicitia et fœdera inter potentissimos Franciæ et Angliæ reges antedictos, eorumque patrias et dominia », et infra, « et durante vita utriusque principum prædictorum et alterius eorum diutius viventis, et per annum integrum post obitum ultimo eorum morientis, ita tamen quod successor regis præmorientis dictam amicitiam et pacem infra annum a die obitus sui prædecessoris tenebitur per suas litteras magno sigillo sigillatas hanc amicitiam ratificare et confirmare, dictamque ratificationem et confirmationem regi superstili facere, transmittere et deliberare ». Interjectis pluribus, quibus hostiles excursions velite, additur ut Veneti, Florentini et Genuenses libere per Angliam et Gallias commeari, mercesque distrahere possint, limitis controversia ita dirempta est:

« Item quod termini ac limites terræ sive marchiarum Calesiæ de obedientia regis Angliæ in confinio comitatuum Bononiæ et Gruxennarum ponentur, et reducentur, ac manubenebuntur, uti hæcenus fuerunt et erant aude descensum ipsum regis in Calesia, et castella seu fortelitia, quæ capta et subtracta fuerunt e regis Franciæ obedientia, die quo ipse rex Angliæ applicuit Calesiæ, utpote Andre, la Montoire, Lishnes, Fiennes, Osthenghes et aliis similia, quæ per ipsum regem Angliæ, suos commissarios aut confederatos, qui sibi in hac expeditione adhæserunt, delinentur et occupantur, reponentur in eo statu, in quo nunc sunt una cum subditis dictorum locorum in obedientia regis

¹ Ferron. l. iii. — ² Burch. p. 11. in Alex. VI. p. 82. — ³ Id. ibid. — ⁴ Guic. l. v.

¹ Lib. ii. secr. p. 7.

Franciae pari modo et forma, ut erant ante dictum descensum ».

30. Comprehenſi praeterea eodem federe reges et principes, Angliae et Galliarum regum ſocii: de Maximiliano Romanorum rege et Philippo archiduce adiectum, ut quatuor mensium flexu promulgarent, an ejus foederis jura admittere et colere vellent. Ne autem pacta foederis religio temere violaretur, conſtituti illius iudices in Normannia dux Aurelianenſis, in Occitania dux Borbonius, in Britannia comes Engoliſmenſis, in Arleſia princeps Alverniae, et alii proceres; in Anglia vero pacis aſſertor pronuntiatuſ regis avunculuſ dux Bethfordiae, idemque rei maritimae praefectus. Latae etiam plures leges ad avertendas omnium diſcordiarum occaſiones, ac juſ utrique genti ex aequo adminiſtrandum, graſſationeſque quaſvis inhibendas, quae omnia Pontificia auctoritate firmanda Gallo Angloque viſa ſunt: « Quodque », inquit foederis Tabulae, « uterque principum praedictorum praedictam amicitiam et omnia capitula aucta dicta per Sedem Apoſtolicam, et auctoritatem ejusdem infra ſex meſes dictos duodecim meſes proxime ſequentes confirmari, vallari et roborari pro viribus procurabit, et cum effectu faciet, et inſuper uterque principum praedictorum infra terminum ſupra dictum, inſtanter et cum effectu requirit ſacroſanctam Sedem Apoſtolicam et ſummum Pontificem, quod ſerai ſententiam excommunicationis nunc pro tunc, et tunc pro nunc in eum ex praedictis ducibus et principibus, qui omnia et ſingula capitula in praedicto tractatu contenta, quatenus ipſum concernunt, non obſervaverit, praeter et ultra ſententiam interdicti in ejus regno, terris, patriis et dominiis, non obſtante aliquo privilegio in genere vel in ſpecie illis, aut eorum alicui ſub quacumque verborum ſerie conſeſſo, cui dicti principes palam, publice et expreſſe renuntiant, etc. Datum apud Stepulas ſuper mare, in die Novembris, anno Domini m̄c̄xc̄i ». His addit Ludovicuſ XII rex, qui Carolo VIII ſucceſſerat, ſe ea admittere et confirmare, ac litteras hac temporis nota obſignat: « Datum Pariſiis die xiv meſis Julii anno Domini m̄c̄xc̄v̄m ». Ac demum Pontifex eorundem regum foedera religionis nexu conſtringit. « Nulli ergo noſtrae approbationis, confirmationis, communitioſis et mandati infringere, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Dominicae Incarnationis m̄c̄xc̄ix, XIX kal. Februarii, Pontificatuſ noſtri an. viii ».

31. *Caroli V natalia.* — Natus eodem anno fuerat Caroluſ, ducis Lucemburgenſis titulo primum inſignituſ, de quo haec Barcharduſ ¹: « Nuntiatum eſt ad Urbem die Lunae, xxiv Februarii proxime praeteriti, in aurora diei, ſole exiſtente in Piſcibus, ex illuſtriſſimo Philippo

archiduce Austriae, et illuſtriſſima Joanna filia regis et reginae Hispaniae natum eſſe principem, cui in baptiſmo impoſitum eſt nomen Caroluſ, ob quam rem reverenduſ dominuſ Philippuſ Maturelli, orator ſereniſſimi regis Romanorum, voluit, quod Eccleſia hoſpitaliſ noſtri ornaretur, et in ea ad laudem Dei et honorem miſſa per aliquem praelatum celebraretur, aliquibus cardinatibus praesentibus ». Fuit hic Caroluſ in Caesaruſ poſtea numero Quintuſ, rebus geſtiſ celeberrimuſ.

32. *Ferdinanduſ et Isabella in ſubjectione et conversione Maurorum de re Christiana optime meriti.* — Optime porro de Christiana religione meriti hoc anno fuere Ferdinanduſ et Eliſabeth Hiſpaniarum reges, tum in ſubmittenda in Turcas claſſe, tum in Granateſium Maurorum comprimendiſ motibus, frangendiſ nimirum pertinacibuſ terrore et vi, aliis vero ad Chriſtum pelliciendiſ. Orta ¹ autem Granata fuerat ſeditio ineunte anno auctoribuſ Albaizinenſibuſ, qui editiorem urbiſ partem propriiſ diſcretam moenibuſ incolebant, cum ingenteſ Maurorum ad Chriſtum acceſſioneſ fieri pati nequirent, aedeſ Franciſci Ximenii Toletani archiepiſcopi, a quo Christiana reſ ardentibuſ ſtudiis proſecta fuerat, oppugnarunt; et quamvis ſuaderent ei plerique, ut in arcem Alhambrae ſe ſubduceret, maluit tamen ipſe commune periculum cum ſuiſ pro Chriſti nomine ſubire. Conflata inde illi maxima invidia eſt, quaſi improvida pietatiſ temerario ardore Granatam tot ducum militumque laboribuſ partam in diſcrimen defectioniſ adduxiſſet, ſed demum purgavit ſe apud reges, ac multo majorem Maurorum multitudinem Chriſto adjuſxit, cum Albaizinenſibuſ perduellionis reiſ vi militari repreſſiſ a praetore, qui in perfidia obfirmatiores ſupplicio aſſecerat vel conſejerat in vincula, propoſituſ eſſet, eoſ crimen laeſae maiſtatiſ ſuſcepta tantum Christiana religione expiare poſſe, tunc enim Christianam fidem velle ſe profiteri renuntiarunt, in quibuſ deſudade et elaborade Ximenium accurate narrat Gomeſiuſ ²: « Cum Albaizinenſeſ laeſae maiſtatiſ lege tenerentur, conditioque illiſ propoſita eſſet utrum ſupplicium mallent, an baptiſmuſ? ad Chriſtum omneſ ad unum ſunt reducti, et ſimul quidquid in reliqua urbe infidelis turbae ſupererat; quoſ omneſ archiepiſcopuſ Granateſiſ in partem gregiſ ſibi commiſſi receptoſ ſedulo, ut par erat, Ximenio adjuvante, Chriſtianiſ myſteriſ per ſinguloſ dieſ imbuendoſ perſtudioſe et ſanctiſſime curavit; ſacriſ etiam miſſaruſ, caeteriſque diviniſ pſalmodiſ, quae ex antiquorum Patrum traditione in orthodoxiſ Eccleſiſ decantantur, eoſ intereſſe conſuefaciebant ».

33. Subdit auctor piam fuiſſe inter Grana-

¹ Barch. ubi ſup.

¹ Gomeſ. l. II. S. o. to. v. l. II. c. 15. — ² Gomeſ. ib.

tensem et Toletanum archiepiscopos controversiam; cum Granatensis, erudiendæ nostræ religionis mysteriis turbæ ardore æstuans studio, divina oracula, quæ inter sacras preces reperiuntur, in Granatensem linguam transferenda curaret, obstaret vero Ximenius Toletanus, quod margaritas ante porcos Christus projici vetuerit, et multa parabolis obvelata tradiderit, ut improbis illa male interpretandi occasionem adimeret: « Placere quidem aiebat sibi eos sermone vulgari libros circumferri, qui ab hominibus piis scripti, aut optimorum exemplorum enarratione, aut ardentibus verbis et gravibus rationibus, prudentique adeo et maturo dicendi stylo animos prorsus dejectos excitarent, et ab his rebus, quæ sensibus se offerunt, ad illa divina contemplanda revocarent, quales ipse in vulgus edendos, quamprimum esset ofium, medilabatur, cæterum novum Testamentum, in quibus multa sunt, quæ doctum et attentum lectorem, castumque et pium hominem requirunt, tribus illis linguis asservanda esse, quas non sine maximi mysterii causa charissimi filii capiti, in acerbissimo quod patiebatur supplicio, Deus optimus maximus superponi voluit: jam vero divinans affirmabat tunc demum magnam Christianæ religionis perniciem adfuturam, quando utriusque Testamenti oracula in vernaculas linguas vulgarentur: id enim pessimis quibusque vulgariis hominum ignorantia abutentibus ad universum Catholicæ Ecclesiæ statum labefactandum paratam occasionem subministraturum, cum nihil sit facilius, quam stultæ plebeculæ imponere sapientiæ præsertim opinionem sibi ex vulgatis mysteriis arrogantis. His tam prudentibus Ximenii dictis nonnihil ab ejus consilii progressu temperatum est, quamvis eis, qui Talabricensi favebant, visa sint paulo duriora, cæterum plusquam vellemus veracem Ximenii sententiam rerum, quas cernimus, eventus comprobavit ». Hosce Granatenses neophytos magna ex parte supplices in timore fuisse, pervicaces autem animo atque insaniam repetituros, ubi facultas esset, ait Mariana ¹.

34. Præter Granatenses vero etiam agrestes, qui in villis suburbanis vitam terræ cultu sustentabant, ad quinquaginta millia capitum a Mahomete ad Christum traductos addit idem Mariana, ac profana eorum templa superstitionis infandæ labe perpurcata, sanctissimisque religionis nostræ mysteriis consecrata. Ubi et florescere Evangelium videre montani asperiores moribus, interpretati per vim patrias leges everas, locorum situ et munitione freti ad executendum Hispanorum jugum excitis Mauris consurrexerunt, quos perdomitos a Ferdinando ita describit Mariana ², tum subdit: « Motibus compositis, rex Granatæ substitit, ea gente ad Chri-

stum adjungenda, abluenda salutaribus aquis, districtus, ea diligentia paulo post montani Mauri, quique Almeriæ, Bastæ et Guidixii habitabant aliisque locis, nostra sacra populariter suscipere. Missi ad eos confirmandos, sanandos cæteros pii in omnes partes concionatores sunt adjuncti militari præsidio, dignitatis specie, ne violarentur impune, agebatur si qui male cogitarent, ut est gens Maurica mobili ingenio, fluxa fide, quod prudenter ad salutem comparatum videbatur, in contrarium vertit; sic humana consilia sæpe deluduntur.

35. « Ad regem præterea placandum Mauri supra decem millia Seronis Tiiolæ, aliorumque eo tractu pagorum incolæ sacris fontibus sunt admoti, magnus numerus ad pacandam gentem rei que summum emolumentum parum, nam eodem tempore in Arundæ et Villalongæ confragosis montibus Maurici tumultus publice sunt concitati. Commotus, ut par erat, nova rebellionem rex, voce quidem præconis edictoque denuntiari mandavit omnibus Mauris, qui in iis montibus, ubi motus erant, habitarent, ut in castellum descenderent: parando discessui dies non amplius decem dati, cum eo tamen arcano concessit, si qui nostram religionem susciperent, iis manendi in patria suaque cuique retinendi venia esset ».

36. Præfractiones in montem Rubrum loci asperitate munitissimum se contulerunt; at succubuisse eosdem, ac reliquas Ferdinandi victorias illustrasse subjungit auctor ¹, facta enim deditio, vel in Africam trajecisse, vel Mahometem damnasse: quæ licet proximo anno gesta consignet Surita ², in hunc tamen referre placuit, ne eadem repeteremus. Licet autem plures in veteri superstitione obduruisse exitus ostenderint, innumeras tamen animas, Christiana exultans doctrina, veræ pietati se addixisse constat, præter infantium Maurorum turbam magnam, quæ sacro baptismo lustrata immortalitatem consecuta est.

37. Nec modo Ximenium Granatensi Ecclesiæ constituendæ angendæque, verum religioni etiam novo orbi inferendæ, vindicandisque a vi et licentia Hispanorum Barbaris imbellibus, qua pollebat gratia et auctoritate apud reges operam egregie navasse refert Gomesius ³:

« Christophori, inquit, Columbi Gemensis solerti industria incogniti orbis notitia ad reges nostros allata fuerat, ubi cum multa gravia et Christianis hominibus indigna per nostros duces et centuriones, reliquumque item Hispanorum militum vulgus, qui illic commeaverant patrari nuntiarentur adversus illas gentes, alioqui imbelles et inerimes, statim Ximenius, dum Hispanti apud reges moratur, cepit cogitare quo

¹ Marian. l. XXVII. c. 5. — ² Id. ib.

¹ Marian. l. XXVII. c. 5. in fin. — ² Sur. to. V. l. IV. c. 33. 34. — ³ Gomes. l. II. de rebus gestis Ximen.

pacto his malis succurreretur, nam cum omnes illuc trajectiles unice tantummodo opum congerendarum studio tenerentur, unicaque illa inexplebili auri cupidine terras sub alio sole jacentes quærerent, primo de deprædandis et spoliandis miseris hominibus, et ni aurum proderent, male mulctandis, post de erudiendis et Christo initiandis maligna et perfunctoria cura agebant. Ideo regibus Nimenius suavit, ut viros religiosos sanctimonia et integritate vite præstantes ad eam rem curandam transmitterent, qui solutioris vite licentiam omnem comprimerent. Id statim religiosissimi principes elegerunt, et de Nimenii consilio et voluntate cum cæteris viris, qui ex omnibus Hispaniæ cenobiis electissimi acquisiti sunt, una quoque sunt profecti Franciscus Ruizius Nimenii comes, Joannes Trassierus, et Joannes Robledus, omnes Nimenio charissimi et intimi, quorum cum ille probatissimos mores, et insignem eruditionem cum non vulgari pietate conjunctam abunde nosset, voluit magis humano affectui pro tempore cedere, quam Christi nomini et gloriæ deesse; multum enim interesse existimabat per quos in tam barbaris tamque late patentibus terris fides prima plantaretur et coleretur ».

38. *Quam fœdissime a demonibus delusi fuerint Hispaniola incolæ.* — Spargente porro se latius inventarum incognitarum terrarum vastissimarumque tama, hoc anno Petrus Martyr Ludovici cardinalis Aragonii, et patris illius Friderici regis Neapolitani votis morem gerens, inter alia, quæ de novi orbis rebus monumenta mandavit, de Hispaniolæ incolarum superstitione plura descripsit, ex quibus nonnulla nos delibabimus, quæ ostendent, ut miseri mortales fidei luce orbati fœdissime a demonibus deludantur.

39. « Nocturna, inquit, insularibus apparere phantasmata, quæ in fatuos errores eos inducant ex simulachris, quæ palam colunt, cognoscitur, ex gossampio namque intexto stipato interius sedentes imagines formant, quæ nocturnos, quo pacto parietibus illos nostri pictores intingunt, amulantur lemures, cum ex simulachris opera mea ad te missis quatuor tu ipse videris qualia sint, quamve depictis lemurebus similia, poteris regi serenissimo tibi patruo melius coram significare, quam ego illa scribere. Hæc simulachra zemes appellant indigenæ, quorum minora, infantulos demones referentia, cum hostibus manus collaturi frontibus alligant, propterea funiculis, quos vidisti, complexa sunt; his pluvias, si pluvie desint, soles, si sole indigeant, se impetrare arbitrantur: ejus enim, quem unicuique sine carentem, omnipotentem invisibilemque esse fatentur, internuntios esse zemes putant: quisque regulus suum habet zemem quem colat, cælesti numini æterno duo

hæc nomina Jocauna Guamaonocon majores eorum indiderunt; nomen ipsum habere gentricem quinque his nominibus appellatam ferunt: Attabeiram scilicet, Mamonam, Guacarapitam, Giellam, Guimazoam ».

40. Lugenda etiam fuere deliria, quæ de humani generis creatione tinxerunt: ex austris enim duobus multitudinem hominum sponte erupisse effuliebant; plures etiam homines versos in animalia; et more Græcorum fœminam principem in Iusciniam mutatam infelicem suam sortem Vere conqueri; pueros ciborum inopia in ranas conversos, picam avem sexus organa rostro effluxisse, plures fœminas in formicas transformatas, ut Græcia de myrmidonibus deliravit. Ex quibus perspicue patet, eos populos, cum Dei cognitionem ac paternas traditiones antiquis sæculis a Noemi posteris acceptas deseruissent, a demone inanibus fabellis illusos fuisse, non aliter quam alii gentiles fascinati fuerunt.

41. De incantationibus, quibus agros colant falluntque: si curare non possint, suadent Zemem iratum, quod æger minus religiose illum coluerit; si pereat, affines veneficiis manes evocant, ut fateantur an fato obierit, an Boitii, qui non integre jejumaverit, incuria. Porro de Zemem varietate hæc subjicit: « Ligneos quidam construunt nocturnis inter arbores umbris moniti, alii si responsa intra rupes habuerint, marmoreos insculpunt, in radicibus alii coluntur reperti inter ages, id est, genus edulii. Hos zemes curam habere, ut panis ille coalescat arbitrantur, veluti antiquitas Dryades, Hamadryades ac Satyros et Panes aut Nereides fontium, silvarum et pelagi curam habere putabat, suosque rei cuique deos assignavit, ut suum quisque genus tueretur. Ha et insulares hi suos zemes invocatos eorum optatis auscultare autumant ».

42. Quærunt ab iisdem opera magorum responsa, creduntque verissima esse quæ lymphatici prædicant. Visa sæpius in Guamareti vico demonum simulacra, licet vincula fuissent, mutare locum, et impudicitiam exercuisse memorant Barbari, necnon ligneum quadrupedem fugam carpere solitum, cum minus religiose coleretur, qui tamen Christianorum adventu evanuerit: marmoreum etiam simulacrum fœminea specie coluisse reperti sunt, persuasique erant concitari procellas a demonibus, et vastari agros, si minori honore afficerentur.

43. Prænuntiatum præterea a demonibus Barbaris Christianorum adventum, atque ab iis exitium allatum iri ementitos addit Petrus Martyr: « Dignum memoratu hoc unum accipito, princeps illustrissime, quod opus jam claudat. Trifissiorum apud insulares nostri reperere duos fuisse quondam regulos, e quibus unus

Guarionexii, de quo supra mentionem fecimus, fuit genitor, qui a cibo potuque dies quinque continuos abstinerent, ut de futuris aliquid a zemibus acciperent. Eo jejunio grati zemibus se habuisse in responsis retulerunt, venturam non multos post annos ad eam insulam gentem coopertam vestibus, quæ ritus ac caeremonias omnes insulares esset vastatura, filiosque omnes ipsorum aut peremptura aut privatura libertate. De Canibalibus juniores conjecturam facientes, ubi adventare Canibales sentiebant, fuga sibi consulere statutum erat, neque unquam manus ultra eum Canibalibus conseruerunt. Cum vero Hispanos insulam ingressos viderunt, collectis de hac re conjecturis inter se, hanc gentem esse illam augurati sunt. Nec illos fefellit opinio, submissi Christianis jam sunt omnes, pertinacibus omnibus interfectis, nec ultra de zemibus extat memoria, ad Hispaniam namque sunt omnes asportati, ut eorum ludibria et demonum fallacias nosceremus ».

44. Huic Commentario alium addidit auctor ¹ Mendozio Tendillæ comiti Granatæ pro regi inscriptum, in quo de iisdem Hispaniola incolis ad Christianam religionem traductis hæc ait: « Dociles sunt, priscorum rituum penitus obliti, pie credunt et recitant quæ de nostra fide edocentur, regulatorum filios erudunt domi primarii ex nostris, litterasque ac vulgares et urbanos mores facile pueri ebibunt: grandævos ad natales mittunt, si præcipue patres interierint, gubernatum avitos incolas: hi jam fide valent in Christum et nostros incolasque suos in amore relinunt ». Exeunte anno superiori, Vincentius Agnes, cognomento Pinzonus, fratrisque sui filius, qui Christophorum Colonum in novo orbe patefaciendo sociarunt, quatuor navibus comparatis Hispania solventes post varios labores hoc anno Meridionales continentis novi orbis terras incognitas lustrarunt, novaque ad Antarticum sidera observarunt, necnon mira alia divini artificis opificia, de quibus lector avidus auctorem consulat, qui ita concludit: « Magna laude digna est hæc nostra tempestate Hispania, quæ latentes hæcenus tot antipodum myriades nostris gentibus cognitas effecerit ».

45. *Patefacta a Lusitanis Brasilia.* — Eodem anno, rectrice cursus divina Providentia, patefacta est a Lusitanis Brasilia, sive novi orbis Meridionalis pars, cum illi tendere in Indiam molirentur: ut vero gesta sit res, describit Joannes Barrosius ², non fuisse nimirum fractos Lusitanorum animos in conquiritendis ob navigantium creberrima funera, sed spe majorum rerum accensus, atque Emmanuelem regem, cum Maurorum in Indiis adversus Christianos tumultus fraudesque perpendisset, non jam

exploratoriis navibus, sed justis classibus Orientem peragrarè decrevisse, ut hostes edomaret, regesque barbaros virium opumque ostentatione ad suam amicitiam pelliceret. Instructa itaque navium tredecim classe, octavo Martii, die Dominico ineuntis sæculi, peractis in templo Mariæ Bethlemitanæ divinis mysteriis, concioneque a Dominico Ortizio episcopo Ceptensi de Evangelio Christi Indis inferendo habita, Petro Alvaro Caprali classis præfecto crucis Dominicæ vexillum prece sacratum tradidit, ut illud coram Barbaris circumferret, atque instructa religiosa pompa a sacerdotum agmine divinam opem implorante in naves deduxit.

46. Impositi sunt classi mille ac ducenti viri rei maritimæ bellicæque peritissimi, et octo sacerdotes una cum vicario ad sacramenta classiariis, necnon præsidiariis illius arcis, quæ extruenda in solo Indico erat, administranda, et octo præterea Minoritæ, quibus Henricus, postea Ceptensis episcopus, præerat, ad fidem Christi Barbaris prædicandam lectissimi, dataque ¹ sunt Caprali imperia, ut Mauros atque contumaces idololatrias perdomaret: sacerdotibus vero, ut barbaras gentes ad nefarios ritus deservendos, Christique fidem amplectendam, necnon mutuam colendam amicitiam, cum omnes ab uno eodemque conditore simus creati, redemptique a Christo, tot annorum millibus, antequam veniret, a patriarchis et prophetis prænuntiato, hortarentur.

47. Solutis anchoris die nono Martii, quem mensem ad iter Indicum maxime idoneum monstravit usus, tertio decimo die ad Hesperidas pervenit, circumque eas insulas tempestate jaectatus adeo, ut e navibus una luctata cum ventis Olissiponem redierit, aliæ duodecim ad Bonæ Spei promontorium fleetendum facilius in Occidentem progressæ post mensem circiter in continentis incogniti conspectum vigesima ² quarta Aprilis die, ventis, vel potius divino nutu, delati sunt, ubi portus, cui a situ et tuta statione Securi nomen impositum est, classem excepit.

48. Defixa sunt in eo littore præalta crucis vexilla solemnè ritu, ac prece consecrata, a qua S. Crucis novæ telluri salutiferum nomen inditum, quod postea a profano vulgo commutatum atque ex rubro ligno brasilo nuncupato, quod tingendis vestibus inde petitur, Brasiliæ cognomen datum est. Peracta primum in eo continente divina mysteria in subductili ara fuerunt ab Henrico S. Francisci instituta sectante. Porro Brasiliæ potitiores artes, necnon numerandi rationem ac litteras ignorabant, nonnulla tantum de Noe deque diluvio tenui traditione a patribus acceperant: Deum non colebant; omnibus vero et auguriis ad infamiam erant addicti, de

¹ Cap. 10. — ² Barros, l. v. c. 1. Osor. l. II. Mall. l. II.

¹ Barrosius eod. c. 1. — ² Itinerar. Portugal. c. 64.

quorum impostoribus, qui religionem furore simulabant, hæc prodit Osorius :

49. Est¹ in magno apud illos honore quoddam genus hominum maleficum, quos de rebus incertis consulunt ; appellantur ab illis PAGES. Ili gestant in summa sagitta cucurbitam in faciem hominis figuratam : quoties autem illis libet intra cucurbitam ignem subijciunt, fumum ex herbis congestis faciunt : tum fumum illum naribus accipiunt usque eo dum ebrii vacillent et corruant, et extra mentem rapiantur ; habent enim herbae illae eam vim, ut fumo quasi vino supra modum sumpto mentem eripiant. Tum vero stridere dentibus, in ore spumas agere, oculos torquere, necem multis comminari, turbulentis motibus et gestibus eos qui circumstant exterrere, nemo enim suspicatur illos absque divini spiritus instinctu tam horrendas voces jacere. Quod si quis ex illis, quibus homo ad eum modum lymphaticus quidquam dirum prænantiauit, aliquem gravem casum subierit, non dubitant quin illud supplicium ad eam divinationem referendum sit. Ili quocumque veniunt summo omnium plausu recipiuntur : viæ muniuntur, carmina ad tibias gentis more concinuntur, choreæ agitantur »

50. De horum populorum barbarie immanissima plura refert idem auctor, ac describit varios ritus ferinos, quibus homines per ludum maetabant ac vorabant, tum subjicit : « Sunt et alii silvestres atque montani homines, qui cum iis, qui in domibus habitant continenter bella gerunt, eisdemque se sceleribus et eadem immanitate contaminant. Nullum apud eos delictum plectitur præter homicidium, coguntur enim hi, qui sanguine conjuncti homicidæ sunt, eum tradere illis, qui cæsi necem propter sanguinis communionem et propinquitatem jure persequuntur : hi vero eum strangulant atque sepeliunt, et cum multis omnium propinquorum lachrymis atque lamentis utriusque mortui funus instaurant, epulasque dant, in quibus omnes depositis inimicitias accumbunt. Quod si casu aliquo homicida subterfugiat, tum eorum filia, vel sorores, vel cognatæ occisi propinquis in servitutem traduntur, et sic demum omnis utrinque discordia oblivione sepelitur.

51. « Operæ pretium mihi visum est tam barbaros atque et immanes mores oratione describere, ut intelligi possit in quantam errorum colluvionem incurrat humanum genus litteris et humanitate destitutum, et quod multo funestius est, præsidio sanctissimæ religionis orbatum, et simul cognoscatur quanta benignitate elementissimus rerum omnium dominator huic miserrimæ genti Portugallensium in eas oras adventu prospexerit : Christianorum enim consuetudine et familiaritate, et hominum sancto-

rum e societate, quam Jesu nominant, quos Portugallie reges in eas partes misere, disciplinis factum est, ut multi dispulsis tenebris errores, in quibus versabantur, clare perspiciant, et ad Christi optimi maximi studium ardentibus animis excitentur, et ingentes Deo gratias ob tam divinum beneficium grata atque memori voluntate persolvant ». At de gentibus illis ad Christi signa traductis dicitur suis locis : nunc ad Lusitanos revertamur.

52. *In India Capralis in portum Calecutii appellit ; Septentrionales oras lustrat Corteregalis.* — Completus gaudio ob inventam novam illam tellurem uberrimam Capralis, duos ex iis, qui morti ob crimina in Lusitania adjudicati, veniaque donati fuerunt, deseruit, ut Barbarorum usi consuetudine perdiscere eorum linguam, ac postea sacerdotum ad fidem Christi prædicandam interpretes esse possent : at ipsi, ubi se omni Christianorum auxilio destitutos videre¹, morore pressi fundere fletus cœperunt, quos regionis incolæ eorum sortem miserati solabantur, quorum alter multis laboribus cum Barbaris toleratis, superfuit, maximo postea ad commercia erudiendosque Christi fide Brasilienses usui futurus² : tum Capralis ad sulcandum immanem illum maris trajectum, qui mille et ducentarum leucarum spatio ad Caput Bonæ Spei patet, vela solvit. Navigantibus cometa dirus Arabiam versus prospectus est diu noctuque octo circiter diebus, obortoque repentino turbine, quatuor naves ad contrahenda armamenta segiores demersæ³ sunt, reliquæ procelloso mari disjectæ sextodecima⁴ Julii die ad Zophalæ aurifodinis Maurorumque commerciis celeberrimæ littora, objacentesque duas amenissimas insulas pervenerunt, una excepta, quæ tempestate in mare Arabicum impulsæ in Lusitaniam cum sex tantum hominibus, morbis et fame cruciatis, rediit⁵.

53. Intento in Indiam cursu ad Anchedinam insulam divertit Capralis, in qua omnes sacramentis communiis communiis refert Itinerarii auctor⁶ : « Compluseculis, inquit, diebus immorati divinis insistebamus, id est, solemniis missarum, et unusquisque nostrum sacram Eucharistiam sumpsit : nam ibant nobiscum complures sacerdotes, ut cum negotiatore nostræ patriæ vitam ducerent in urbe Calecuti ». Appulit⁷ in eum portum decima tertia Septembris Lusitana classis, instaurataque inter Lusitanum et Calecutiensem reges amicitia, quæ paulo post, orta inter Christianos et Saracenos seditione, violata est, in qua seditione e nostris quinquaginta numero obruti periere, quæ injuria, captis decem Maurorum navibus, sexcentisque Mauris contrucidatis, vindicata⁸ est. Fuit hæc ingentium post-

¹ Itiner. Portug. c. 66. — ² Mall. l. II. — ³ Cap. p. 67. Barr. dec. I. l. V. c. 2. Osor. l. II. Mall. l. II. — ⁴ Itin. Portug. c. 68. — ⁵ Osor. l. II. Mall. l. II. — ⁶ Cap. 71. — ⁷ Cap. 72. — ⁸ Cap. 77.

ea causa bellorum, quibus Lusitani divina vi superiores Indiarum imperium sibi peperere, ac superstitionem Mahumeticam diabolicosque ritus delere cœperunt. Adeo vero dæmonum servituti addictos eos fuisse tradit scriptor Itinerarii, ul sæpius dæmones se illis videndos objicerent, colloquerenturque, tum de regno Narsinga hæc refert ¹: « In montibus non longe ab urbe Calecuti rex dominatur longe potens multarum rerum dominus: Narengia dicitur, idola colit, conjuges habet supra trecentas, fato functus comburitur, et cum eo conjuges omnes: cæteri vero, cum vitam exuerint, in fovea comburuntur, et eorum conjuges omni mundo muliebri exornatæ illo contendunt, concomitantibus parentibus et cognatis omnibus, subsequentiisque choraulis et tibicinibus, applausu immodico ad foveam deveniunt, et ibi conjux, quæ comburi vult cum viro circumvehitur foveam, gestiens ac tripudiis insistens, et demum ut cancer reptando incedit, quoad sese in ardentem foveam præcipitet. Astant etiam memorati affines observantes factum, quoniam cum sese præcipitem dederit mulier, mox injiciunt ollas olei et butyri super corpus mulieris, ul hoc fomento altus ignis citius comburat conjugem ». Hac insaniam fascinosos Tartaros, necnon alios Orientales, jam ante ex Marco Paulo Veneto vidimus.

54. Cæterum Lusitani Calecutiensium perfidiam uli, atque incensis in portu pluribus navibus Cochimum abiere, quæ regio omni aromatum genere affluit, usique sunt ejusdam Brachmanis e veteri superstitione ad Christi cultum traducti opera ad fœdus cum rege Cochimensi, qui occultas cum Calecutiensi similitates gerebat, sancendum. Opprimere in Cochimensi ora Lusitanos Calecutiensis, immissa classe proximo ineunte anno, amissus est, sed ii aromatis omni in Lusitaniam cursum direxere, qua de re inferius dicitur.

55. Eodem anno suscepta est ardua navigatio ad lustrandas Septentrionales oras a Gaspare Corteregali, cum nullum præclarius facinus obire se posse putaret, quam barbaras nationes detegere, quæ a ferina vita ad humaniorem, necnon ad verum Dei cultum traducerentur, de quo hæc Osorius historiae mandavit ²: « Gaspar Corteregalis anno M^o Olissippone profectus cursum in Septentrionalem plagam direxit, ad terramque tandem pervenit, quam propter singularem amœnitatem Viridem appellavit. Homines, ut ipse postea referebat, sunt barbari et inculti, colore candido, qui tamen color ætate propter magnitudinem frigoris infuscatur, valent plurimum celeritate, sunt jaculandi peritissimi, jaculis utuntur in summo perustis, quibus coniectis hostes ita trajiciunt atque si ferro armata fuissent, pellibus animantium vestiuntur, anfra eo-

lunt, aut humiles casas stramentis tectas excitant, in quibus habitant. Nulla religione astricti sunt, auguria lamen sequuntur, uxores legitimo sibi matrimonio copulant, de fide et pudicitia uxorum valde solliciti sunt, cum sint natura suspiciosi ». Reversus in Lusitaniam Gaspar proximo anno in eandem regionem se contulit, sed quid illi acciderit, quidquam accipi nunquam potuit. Ejus vero frater Michael illius casus cognoscendi cupidus altero post anno eadem regiones petiit, nec ultra comparuit: ad quos conquirendos dimissa postea ab Emanuele rege classis nil de eorum exitu potuit cognoscere, tellusque, Viridis amisso nomine pristino, Corteregalium tellus appellari cepit.

56. *Variæ cardinalium ad reges Transalpinos legationes.* — Hoc anno: « Feria secunda », inquit Burchardus ³, « vigesima octava ejusdem mensis, in secreto consistorio creali et pronuntiatum fuerunt duodecim cardinales videlicet, Didacus archiepiscopus Hispalensis, Jacobus archiepiscopus Arborensis, Thomas archiepiscopus Strigoniensis, Petrus archiepiscopus Reginus, gubernator Urbis, Franciscus Borgia archiepiscopus Cusentinus, thesaurarius generalis, Joannes archiepiscopus Salernitanus, Ludovicus Caputaquensis, secretarius papæ, Antonius episcopus Cumanus, Joannes Baptista episcopus Mutinensis, datarius, Amaneus de Albreto, sororius ducis Valentinensis, Ludovicus de Borgia, Marcus Cornarus Venetus. Quorum sex fuerunt ab Urbe absentes, alii vero sex videlicet Arborensis, Reginus, Cusentinus, Salernitanus, Caputaquensis, et Mutinensis in Urbe præsentis. Facta pronuntiatione, fuerunt vocati ad consistorium, et ibidem aperlis januis osculati pedem, manum et os papæ, et ab omnibus antiquis cardinalibus recepti ad osculum oris.

57. « Feria secunda, quinta mensis Octobris prædicti, fuit consistorium secretum in quo sanctissimus dominus noster clausit os novis cardinalibus, et creavit tres legatos de latere, videlicet Gureensem ad Alemaniam, Reginum ad Hungariam et Salernitanum ad Franciam ». Et infra: « In eodem vel alio consistorio sequenti papa dedit titulos novis cardinalibus præsentibus et successive absentibus, quos omnes hic notabo, ac si eadem die essent omnibus simul dati. Didacus tituli S. Sabinæ presbyter cardinalis, Hispalensis, patriarcha Alexandrinus, Jacobus tit. S. Vitalis presbyter cardinalis, Arborensis, Thomas tit. S. Silvestri presbyter cardinalis, Strigoniensis, Petrus tit. S. Cyriaci in Thermis presbyter cardinalis, Reginus, Franciscus tit. S. Cavellie presbyter cardinalis, Cusentinus, Joannes tit. S. Balbinæ presbyter cardinalis, Salernitanus, Ludovicus tit. S. Agathe presbyter cardinalis, Caputaquensis, Anto-

¹ Cap. 76. — ² Osor. l. II.

³ Burch. Ms. arch. Vat. p. 2. in Alex. VI. p. 96.

nus tit. S. Anastasiae presbyter cardinalis Cumanus, Joannes Baptista tit. S. Grisogoni presbyter cardinalis, Mutinensis, Amaneus tit. S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis, de Albreto, Ludovicus S. Mariae in Via-Lata diaconus cardinalis, de Borgia, Marcus S. Mariae in Porticu diaconus cardinalis Cornarus ».

58. *In Italia Lucia sanctimonialis Stigmatibus insignita.* — Claruisse tunc in Italia virginem sanctitate illustrem, in qua passionis Dominicæ insignia conspecta sint, refert Trithemius hisce verbis ¹: « His temporibus claruit in Italia in civitate Ferrariensi virgo quaedam devotissima, Dominicæ passionis mediatrix ferventissima, nomine Lucia, soror professa sub tertia regula S. Dominicæ Ordinis Prædicatorum, stigmatibus crucifixi visibiliter et sensibilibiter insignita, quæ omni sexta feria sanguinem fluentem de se manifeste emittunt, et licet præfata virgo continuum eorum stigmatum sentiat dolorem, quartis tamen et sextis feriis amplius cruciatur. Hæc stigmata multi viri docti et clarissimi et viderunt et palparunt, qui testimonium miraculo perhibent, quorum testimonio nos contradicere nec volumus nec debemus ». Conspecta a se et palpata eadem stigmata, dum censoris fidei munere fungebatur, testatur Henricus Institoris ² in libro, quo veritatem fidei Catholicæ cælestibus prodigiis hoc tempore confirmatam probat adversus hæreticos. Idem etiam testatur publicis litteris ³ Hercules dux Ferrariæ ad divina miracula, quæ viderat, prædicanda, ut fideles in constantia fidei corroboraret:

« Hercules dux Ferrariæ, Mutinæ et Rhegii, Marchio Estensis, comesque Rodigii, etc.

« Non ignoramus ea, quæ a summo rerum opifice in servorum suorum corporibus ostenduntur, ad fidei nostræ confortationem et robur, et impiorum et indurati cordis virorum incredulitatem submovendam non satis eleganter et digne narrari posse: tamen pro devotione nostra, et ut universis pateat, quæ sentimus, vidimus et habemus, his nostris patentibus litteris fidem facimus et attestamus, et in verbo veritatis profitemur, venerabilem sororem Luciam professam tertii Ordinis Prædicatorum virginem pudicissimam et sanctitate præstantem, patria Narniensem, et quæ Viterbii commorari consueverat, et nunc in hac civitate nostra Ferrariæ degit, stigmata vulnerum Domini nostri Jesu Christi in corpore suo manibus, pedibus in pectore et latere sinistro gestare, et miraculose ac mirabiliter, ipsa enim stigmata non semel, sed sæpe et pluries vidimus et tetigimus, et in præsentia plurium et medicorum et aliorum virorum excellentium, et in omni facultate præstantium, palpavimus et palpari

fecimus, ne forte quispiam de ipsorum veritate modo aliquo dubitationem afferat. Quæ quidem soror Lucia, sicul verbo affirmat, nec si vellet, diffiteri posset, cum ex exterioribus et ex motu corporis id satis percipiatur, dolorem continuum ex ipsis stigmatibus patitur, vehementius tamen feria quarta et longe intentius feria sexta affligitur et premitur, et ex ipsis stigmatibus eo tempore manat sanguis, ut palam est videre, et quæ stigmata abhinc quadriennio, dum in matutinis quadam nocte cum aliis sororibus Altissimo psalleret et benediceret, misericorditer recepit. Hæc igitur universis manifestandum duximus, ut quæ audivimus, vidimus et tetigimus credant et firmiter teneant, sciantque nihil nos dixisse aut affirmasse, de quo non valeamus probationem, si oportuerit, exhibere, etc ». Subdit idem dux Stephanam sanctimoniam Cremae singulis sextis feriis passionem Domini sustinere, Perusii Columbam sola Eucharistia vitam suslentare, Mantuæ Susannam fama sanctitatis inclarescere, ac plures alias virgines sacras in variis locis divinas extases pati. « Datum Ferrariæ in palatio nostro anno Dominicæ Nativitatis M, Indictione tertia, die quarto mensis Martii ». Auxit Lucia beatarum virginum numerum, et miraculis claruit, ut refert Serarius ¹.

59. *Crucis signa in Germania vestibus divinitus impressa.* — Tradit præterea prædictus Trithemius ² ingens factum hoc anno prodigium in Germania, conspectas nimirum in hominibus, atque omnis generis veste seu sacra seu profana cruces divinitus impressas, sive ut, resectis vitis, memoriam Passionis Dominicæ recolerent, sive, viso mortis Christi signo, ad imminentem mortem pie se compararent mortales: nam ingentem postea hominum multitudinem epidemia perisse narrat auctor, qui rem adeo admirandam locorum circumstantiis consignat his verbis: « Anno Joannis Trithemii abbatis nostri xvii et sequenti, apparuerunt cruces in lineis vestimentis hominum, in camisiis, in peplis mulierum, in mensalibus, et linteaminibus non solum in his, quæ habebantur in usu, sed etiam in illis, quæ in cistis inclusa, nullum aeris influxum habere videbantur. In corporalibus quoque et pallis altarium, et albis similiter multoties apparuerunt. In Sobernheim et Meysenheim primo visæ sunt cum maximo vulgi timore et horrore tam subito, quod aliquando dum *Salve* cantaretur in Ecclesia, triginta homines cruces habuisse, quas antea non habuerant, inventi fuerint. Posthæc apparuerunt in Creutzenach et villis circumjacentibus, deinde in Bingen et in Moguntia, et consequenter in multis Alemanniæ locis. Erant autem cruces parvulae varii ac confusi coloris,

¹ Trithem. in Chron. Spanher. — ² Hea. Inst. in tract. cont. Pick. — ³ Lxt. apud Heur. Inst.

¹ Serar. in novo catal. — ² Trithem. ubi sup.

ac si pannus aliqua pinguedine mixti coloris esset inunctus, nec poterant qualibet lotione deleri, sed post diem nonum aut decimum per se deficientes evanuerunt. Illas cruces magna pestilentia hominum in multis locis post biennium subsecuta est». Leodii etiam proximo anno hujusmodi cruces divinitus efformatas mulierum candidas vestes magno spectantium horrore distinxisse ex Nauclero inferius videbimus : quæ non sine magno divinæ providentiæ consilio contigisse conspicuum est cum nefanda secta oriretur, in qua initiandi negabant crucem Christi, et cum sacris mysteriis interessent, ad singula sacerdotis verba blasphemam vocem repeterent : *Mentitum est*, tum etiam imminentes Lutheri, Zuingli et Calvinii hæreses crucis Christi signa ac memoriam delere annisuræ forent.

60. *Waldensium in Bohemia repullulantium sophismata ab Henrico Institoris refelluntur.* — Repullulabat hoc tempore in Bohemia et Moravia fœdissima Waldensium hæresis, pluresque salutis suæ immemores proposito fœdissimarum voluptatum lenocinio irretiebat, ad quam pestem excindendam præpositum Nuemburgensem, pietate et doctrina conspicuum, atque Henricum Institoris¹ Ordinis Prædicatorum, fidei censors creavit Alexander papa, amplissimæ auctoritate instruxit, Apostolico hoc ad eos misso Diplomate :

« Dilectis filiis præposito Nuemburgensi, Closternunburg nuncupato, et Henrico Ordinis fratrum Prædicatorum et theologiæ professori, et hæreticæ pravitate in Germania inquisitori, nuntiis nostris, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Crebris fidelium relationibus et querelis certiores in dies reddimur in multis Christiani nominis regionibus, præsertim in Bohemiæ regno ac provincia Moraviæ, multos nequissimi hostilis venenis infectos contra Catholicam veritatem in verba blasphemæ prorumpere, et in prava hæreticorum dogmata impudenter quasi furore, quod collisos correre contra matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam, quæ Apostolorum Petri et Pauli sanguine consecrata omnium Ecclesiarum a Domino primatum obtinuit, dolosis artibus et figmentis insurgere. Additur etiam non vanis rumoribus aut levi infamia, quod quamplurimi illarum regionum in damnatas Waldensium hæreses prolabantur, et cum damnatis quamplurimis aliis hæresibus ipsi quoque in æternæ damnationis barathrum ultro sese immergentes, Dei Ecclesiam supra solidam petram Petri a Domino, sicut promissa fuerat, ædificatam, quæ unica columba, sponsa pulchra sine ruga et macula, hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ merito appella-

tur, dentibus viperinis lacerare, et rabido morsu dilaniare conantur. ipsam sane Ecclesiam impetunt, quæ disponente Domino semper immaculata, firma immobilisque et permansit et permanebit : hanc diruere diabolicis versutiis et penitus destruere moliantur. Nos itaque, quibus et Pontificalis officii necessitas, et Christiani gregis discrimen, et Catholice fidei oppugnatio nullam differendi dissimulandique aut facendi locum relinquunt, quinimo ad clamandum incessanter et imminenti cladi obviam ire nos excitant, ut morbos hujusmodi contagiosos et pestiferos a caulis nostris auferamus, ad loca illa Bohemiæ et Moraviæ, a tam pestifera infectione et perditione expurganda sollicitudinis nostræ studium vehementissime direximus. Eapropter viris aliquibus fide solida et religionis cultu insignibus, sanctimonia vilæ præclaris, justitiæ et rerum experientia probatis, sacrarum litterarum doctrina præstantibus, hujusmodi negotii curam demandandam duximus, qui populos illos verbo et opere et exemplo admonere, et cohibere rebelles severitate disciplinæ et compescere queant, vinum et oleum vulneribus infundentes, aut si cancerosa illa fuerint, cauterio et ferro quidquid putridi fuerit resecentes, languentes et hæreticæ pravitate jaculis transfixos curare diligenter et feliciter valeant.

61. « Ad regnum itaque Bohemiæ et Moraviæ provinciam vos dilectos filios præpositum Nuemburgensem, vulgariiter Closternunburg nuncupatum, fratremque Henricum Germaniæ inquisitorem Ordinis Prædicatorum, de fide et sanctimonia, doctrina et prudentia nobis plurimum commendatos, nostros et Apostolicæ Sedis nuntios præsentium tenore committimus et mandamus, ut ad Olomucensem civitatem et diœcesim, reliquumque Moraviæ et Bohemiæ regnum personaliter vos conferatis, et cum venerabili fratre nostro Stanislao episcopo Olomucensi, ejus animum orthodoxæ fidei zelo ardere cognoscimus, ac cum consulatu dictæ civitatis, quos etiam ad defensionem et propagationem fidei vobis præsidio affuturos non dubitamus, aliisque prælati, baronibus, viris doctis Catholicis, quorum copiam ibi invenietis, magna cum solertia perscrutemini, et diligenti inquisitione et mature investigetis, qua via quibusve remediis tam pestiferum virus, et tam contagiosa labe ab illorum populorum animis aboleri possit, vel saltem compesci, ne pars sincera fidelium ulterius corrumpatur, quidve a vobis in hoc fidei negotio agendum sit mature et diligenter exquiratis, ut quæ per informationes et inquisitiones hujusmodi invenieritis, et quæ fidelium consiliis et prudentia vestra agenda judicaveritis, nobis referre valeatis, descendentes quoque ad loca hæreticis pravitate polluta animarum saluti, quantum

¹ Apud Henr. Inst.

divina gratia vobis subministrabit, consulere studeatis, errores amovere de cordibus hominum, causas errorum confutare, occasionem perditionis aut relapsus auferre, quo poteritis ingenio, contendatis, quos in fide stabiles inveneritis ad perseverandum in ea exhortemini, et in viam rectam dirigatis et confirmetis, illosque, prout expedire videritis, coadjutores sollicitudinis vobis commissæ assumatis, aberrantes ab ovili Dominico et Catholica veritate suadendo, arguendo, obsecrando, increpando in semitam salutis perducatis, et ut ad cor et Dominum redeant elaboretis, hisque omnibus nostram et Apostolicam benedictionem impendatis. In perfidia autem et obstinata hæresi persistentes reprehendite, cohibete, et cum Spiritus sanctus non habet in eis, quantum poteritis ab eis cavete, dicente Apostolo : *Hæreticum hominem post primam et secundam correctionem devota, sciens quia subversus est, pariterque alios fideles, ut tales hæreticos fugiant et vitent, ac in nullo eis faveant vel communicent, ne cum eis in perditionem ruant, monete, et debitis execrationibus et censuris prohibete : libros hæreticum dogma continentis comburi mandetis, vestrosque Catholicos tractatus et sermones adversus ipsorum perfidorum errores, si opus fuerit, impressoria arte non tantum per vicinas regni Bohemiæ, sed et per omnes Germaniæ partes vobis seu alteri dudum commissas, distribuere procuretis. Ad prædicandum etiam verbum Dei, et Evangelicam veritatem publice declarandum viros ad hoc etiam doctos, bonæ conscientiæ et Catholicos deputando, contradictores circa præmissa per censuras Ecclesiasticas et juris remedia reprimatis, invocando ad hoc, ubi opus fuerit, auxilium brachii sæcularis, et ubi facultas locisque tutus dabitur per legitimas inquisitiones et processus in talibus fieri solitos contra hæreticos illarum partium, necnon contra maleficos, phantasmata, Herodiades, ut verbis B. Augustini utamur, et magicas artes sectantes, receptatores et fautores hæreticorum, maleficorum, et magicarum artium sectatores, nostra auctoritate procedatis, eos tales declarando judicetis, et severitatis acrimonia plectendos, prout sacri canones decernunt, sæcularibus potestatibus tradatis, et alia omnia et singula, quæ ad officium inquisitionis hæreticæ pravitatis pertinent, adimpleatis et exequamini. Quod si non ambo his, quæ necessaria erunt in præmissis agendis vel exequendis interesse poteritis, alter vestrum injunctum hujusmodi munus, et quæ agenda erunt adimpleat, et exequatur. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXCIX, pridie kal. Februarii, Pontificatus nostri anno VIII ».*

62. Prolapsos in Waldensium veterum sive Pickardorum errores plures, Calixtinos, qui in

refinendæ communionis sub utraque specie pertinacia obfirmati ad sinum Ecclesiæ non redierant, deplorat Henricus Institoris¹ in litteris ad episcopum Olomucensem datis; prodigio enim fuit simile, eos, qui tantam pietatis speciem per summam hypocrisim præ se ferebant erga sacram Eucharistiam et calicis usum, in eam vesaniam lapsos, ut Christum sub ulla specie contineri demum negaverint.

« Reverendissimo in Christo patri et domino domino Stanislao, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Ecclesiæ sanctæ Olomucensis præsuli dignissimo, Henricus Institoris.

« Adversus Waldensium fratres, quos vulgo Pickardos vocant, insultus longe major pigritiæ Catholicis doctoribus venit excitator, cum ipsa rabiem omnium hæresum in suis hæresibus excedere noscitur. Quidem enim crudelius, ubi non portio aliqua Ecclesiæ, ut vestra præclara Olomucensis existit diocesis, imo totius Christianæ religionis conari videntur fundamenta convellere, tantæque contagionis, ut cæteri etiam erronei, relictis suis erroribus pristinis, ut in Calixtini novissime patuit, potius quam ad unitatem Ecclesiæ sanctæ matris redeant, diabolicis Pickardorum erroribus se involvunt, et qui prius compactata et calicem usque ad sanguinem prætendebant defendere, jam ad indicium errorum præcedentium pejoribus sordidantur? Et non mirum, cum talis instabilitas propria sit hæreticorum, ut et qui prius verum Christi corpus et sanguinem sub utraque venerabantur specie, jam omnia hæc negantes, suos insuper prædecessores errasse tanquam damnatos abjiciunt, simplicem panem cum his perfidis post consecrationem affirmantes. Et cur hæc, nisi ut sub libertate viventes decorem Ecclesiæ in statum, officiorum et dignitatum varietate, quibus ipsi carent, obfuscare et labefactare possent?

63. « Et de cæteris quidem Germaniæ nationibus quid sentiendum, dum odium cleri, secundum Bernardum super Cantica, sit initium hæresum, in quo sæcularis potestas quanto amplius incrassatur, tanto plus Pickardorum falsa dogmata si non acceptantur, tandem dissimulantur, unde et multis schismatibus, principum dissensionibus, populorum scandalis, animarum periculis vias pandunt, quare revera, ut præmissum est, nisi sponsus Ecclesiæ festino succurreret remedio, nihil ex ipsius corporis compage inconcussum evaderet » : et infra : « Utinam attenderent pagani, utinam Judæi, et omnes hæretici cum quanta animi securitate conscientiæque firmitate pro hac nostra veritate fidei ad divinum judicium poterimus accedere! Nonne cum omni confidentia Deo dicere poterimus : Domine, si error est, in hac nostra ere-

¹ Henr. Inst.

dulitate a te decepti sumus, nam ista tantis signis et prodigiis confirmatur, et talibus, quæ non nisi a te et per te fieri possunt? Et certe a præditis summa sanctitate sunt nobis tradita viris, et eum summa et authentica attestazione comprobata, te ipso cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis ».

64. Profectus in Bohemiam Henricus Institoris a novatoribus quæsivit, quæ causa eos ad deserendam Catholicam Ecclesiam toto diffusam orbe, adeundaque impia Waldensium conventicula impulisset. Qui hypocriseos larva subornati, et impietatis veneno turgidi septem defectionis suæ causas attulere, ut ipse narrat¹, easdemque confutat: « Causas, inquit, septem vel difficultates inquisitori objeiciunt super causam rebellionis Waldensium contra Romanam Ecclesiam, quas æstimant esse justas, ut non habeant obedire. Prima quod Romana Ecclesia omnibus vitiis est permixta, unde malignantium censetur, non Christi sponsa ». Contra hanc propositionem contradictoriam opponit: « Contra primam causam rebellionis datur hæc conclusio: Abstrahere se ab obedientia sanctæ Romanæ Ecclesiæ, eo quod permixta sit reprobis et bonis, est conjungere se numero damnatorum, ubi talis permixtio non existit.

65. « Probat dicta firmissimis argumentis, quid enim aliud præten dit doctrina Christi Matthæi xiii, ubi regnum cælorum, id est, sanctam Ecclesiam Dominus comparavit sagena missæ in mare et ex omni genere piscium congreganti, scilicet bonos et malos, ut per se Christus exponit et post dicens: *Elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt*: ubi Gregorius in Homilia: Sancta Ecclesia comparatur sagena missæ in mare et ex omni genere piscium congreganti, quia nunc bonos malosque communiter quasi permixtos pisces fidei sagena continet, sed litus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, id est, finis indicat quos sagena trahat. Et iterum in alia Homilia: Boni soli nusquam sunt nisi in cælo, et mali soli nusquam nisi in inferno: hæc autem vita, quæ inter cælum et infernum sita est, sicut in medio existit, ita utrarumque partium cives communiter recipit, quos tamen sancta Ecclesia et nunc indistincte suscipit, et postmodum in egressione discernentur.

66. « Secunda quia non est obedendum papæ moribus suis pravis scandalizanti Ecclesiam, cum per subtractionem obedientiæ cogatur ad corrigendum se in moribus ». Convellit hanc argutiam Henricus ex I Petri ii: « *Obedite dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis*. Item ad Rom. xiii: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, sive regi tanquam præcellenti, sive duvibus tanquam ab eo missis* ». Et infra: « Denique de spirituali po-

testate voluit Dominus intelligi Matth. xiiii: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei: quæcumque dixerint vobis servate et facite, secundum vero eorum opera nolite facere*, ubi certum est, quod Dominus loquitur de malis, et cum illis dixit reverentiam esse exhibendam et obedientiam quoad eorum doctrinam, vult Dominus prælati etiam malis bonos subditos subesse. Adsunt etiam rationes ad hoc cogentes, si enim solis justis prælati esset obedendum, cum nemo nec de se, nec de alio scire potest ulrum sit justus juxta Apostolum: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*, et quia quis de se non est certus, minus de alio, sequerentur duo maxima inconvenientia, primum quod si soli boni haberent prælationem in Ecclesia, ligare et solvere peccata, conficere et ministrare sacramenta fidelibus, quod nunquam fideles possent esse certi nec de Baptismo, nec de remissione peccaminum per claves Petro datas, nec de veritate sacramenti Eucharistiæ ». Et infra: « Aliud inconveniens, quod Christus Ecclesiæ suæ, quam redemit sua morte, non sufficienter providisset, imo male instituisset, et quod non esset fundata in fundamento veritatis æternæ ». Cumque objecerent adversarii, se Christum caput Ecclesiæ agnoscere, atque ab eo influxum excipere non ab alio; ita docuit Henricus præter supremum caput invisibile opus esse ministeriali et visibili: « Ex eo necessarium est habere caput visibile et conforme ex institutione Christi, et practica ab eo tenta: qua enim de causa noluit Petrum ante suam resurrectionem in pastorem Ecclesiæ instituere, nec etiam claves Ecclesiæ sibi tradere, sed tantum promittere, dicens: *Tibi dabo claves*, et non dixit: *do claves*, Matth. xvi, nisi quod per se, dum adhuc erat mortalis, et conformis membris etiam sufficiebat Ecclesiam ipsam habere caput visibile et mortale? Ubi vero factus immortalis et invisibilis, voluit suam Ecclesiam habere caput visibile et membris conforme, dicens Petro, ut pastoralem curam gereret ovium: *Pasce oves meas*: unde et institutio Christi demonstrat Ecclesiam regendam non per Christum solum, quare etiam non obedire, sed esse separatum a tali capite est non recipere influxum vitæ spiritualis per sacramentorum susceptionem. Qua de causa, sicut omnes episcopi assumuntur ab illo capite in partem sollicitudinis ad pascendum et regenerandum oves, ita omnes inferiores pastores et plebani ab episcopis assumuntur in partem sollicitudinis, ut sic unitas et conjunctio membrorum ad caput servetur tam auctoritativa, quam ministerialis, unde sine damno Ecclesiæ non fieret, ubi extra casum hæresis non esset papæ etiam aperte malo obedendum.

67. « Tertia quia dicimus papam a nemine mortalium esse corrigendum nisi a Deo, ideo

¹ Henr. Inst.

ipsi soli, qui ejus corrector est, aestimant esse obediendum, ne sibi videantur in mala opera sua consentire, et non sint aliqua remedia contra pravos mores papæ ubi Ecclesiam scandalizat ». Hanc argutiuunculam omnem politicum et monarchicum statum pariter evertere demonstrat Henricus, ac pluribus probat non deesse remedia ad emendandum papam, si pravitate morum offendiculum Ecclesiæ pepererit, nempe orationes ad Deum, qui Assueri et Nabuchodonosoris, aliorumque Tyrannorum corda momento convertit, monitaque cardinalium, tum subdit : « Non est verisimile quod ob turpem vilam aut mores unius summi Pontificis Ecclesia ipsa, cum qua Christus pollicitus est se esse tanquam protectorem usque ad consummationem sæculi, debeat omnino perire, sicut enim ait Leo papa sanctissimus scribens ad Pulcheriam Augustam : Non deserit Ecclesiam suam divina protectio, dicente Domino : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*. Idem scribens clero et plebi civitatis Constantinopolitanae : Nolite arbitrari, dilectissimi, quod sanctæ Ecclesiæ suæ desit, aut defutura sit divina protectio. Tum etiam quia non est diffidendum in simili articulo de clementia Salvatoris, qui etsi aliquando permiserit naviculam Ecclesiæ suæ multis persecutionum præcellis agitari, nunquam lamen passus est illam perpetui naufragium, asseverante et dicente Domino Matth. xvi : *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Ecce remedia, ad quæ convenientius et consultius in articulo necessitatis sive casus prædicti confugiendum foret, quam usurpando divinum iudicium, et involvendo se infinitis difficultatibus, et multiplicando scandala scandalis tentare, ut etiam quidam Catholici aestimant, in tali casu ad veri et indubitati Pontificis Romani depositionem recurrere, cujus rei practica non modo divinæ majestatis, cujus iudicium usurparet, esset offensiva, sed etiam nimis difficilis, ulpole schismatis introductiva, quæ longe scandalosior et damnosior Ecclesiæ esse potest quam vita turpis unius Pontificis, etc.

68. « Quarta quia prælati non sunt imitatores Apostolorum in sanctitate vitæ, ideo nec in Ecclesiastica potestate. Quinta quia status perfectionis omnino deficit in Romana Ecclesia ». Ostendit primum Henricus non posse æquari præsulum perfectionem cum Apostolis ob singularem eorum dignitatem, cum omnis perfectio cujuscumque religionis fundata sit super fundamenta Apostolorum, Ephes. ii. *Superædificati super fundamentum Apostolorum et prophetarum*, licet in aliqua perfectione aliqui eos vicerint, qui regna amore Christi reliquerunt. Deinde directe ita respondet : « Dicitur quod sunt imitatores Apostolorum quantum ad professionem, quia profiteri oportet episcopos

statum perfectæ charitatis; quem etiam perfectionis statum si non servant, damnationem sibi ipsis accumulunt, et non propterea Ecclesiam in aliis membris vivis mortificant et adnihilant, sicut perituri hæretici aestimant, et hoc ideo, quia non sunt domini sacramentorum, sed ministri, etc.

69. « Sexta quia tempore schismatis, ubi duo vel tres se ingerebant pro summis Pontificibus, sine obedientia Romanæ Ecclesiæ fideles salvabantur, ita et nunc et ultimo allegant, quod jam per regnum Bohemiæ plures neutraliter vivunt ». Maximum inter hos discrimen intercedere demonstrat ita Henricus : « In illo schismate illi fuerunt vere et proprie schismatici qui præsentibus, scientes factum contra jura scienter vel contra conscientiam, fecerunt schismatale, passionibus ducti amoris vel odii, cupiditatis et ambitionis : alii vero, qui uni vel alteri, Urbano scilicet vel Clementi, obediens adhærebant, moti ad hujusmodi tenendum non temporalitate, sed ex conscientia ex auditis consiliis peritorum, non erant vere et proprie schismatici, etiamsi ei qui non erat verus adhæsissent, quia præter intentionem eorum erat error et divisio eorum, quamvis enim ignorantia juris divini vel naturalis neminem excusat, ut dicit Gratianus in dicto cap. non tum erat talis ignorantia : quia etsi credere in unum caput sicut in unam Ecclesiam Catholicam etiam de articulis fidei, qui spectant ad jus divinum, sit necessarium, fideli tamen credere hunc esse illum unum caput vel alium, cum duo sunt gerentes se pro papa, non est articulus fidei, sed qui secundum jura Ecclesiæ est electus, quod scire pertinet ad factum in se et jus canonicum. Quamvis ergo una pars excommunicaret alteram cum sequacibus, et schismaticos nuncuparet, qui simpliciter inhærebant, excusari videbantur a vitio schismatis ».

70. Quod porro neutrales, sublata de vero Pontifice controversia, a salutis tramite aberrant, demonstrat Henricus ex eo, quod non credant in unam sanctam Ecclesiam, quæ una est ratione unius supremi capitis visibilis ac ministerialis, de quo Christus dixerit : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* : cujus capitis summi necessitatem pluribus probat, ut ea, quæ sunt fidei, ubi et quoties circa illa dubitatio insurgeret, determinare et conservare habeat.

71. Nullisque interjectis, demum impietatem Pickardorum a Romanæ Ecclesiæ gremio recedentium, summamque infelicitatem in luce collocat, pluribusque argumentis non aliam esse veram Ecclesiam Christi sponsam, quam eam, cui Romanus Pontifex præest, sic ostendit : « Tol errores inter eos vigere videmus quot familiæ sunt, cum et femellæ matris, masculi patris per se opiniones habent sequi. Imo et ipsi

Pickardi quantum inter se sunt divisi in erroribus est inexplicabile, eum etsi quadraginta articuli erronei in lucem devenerunt, de quibus etiam alibi tractabitur, in ipsis tamen plurimorum diversificantur opinando in singulis, prout volunt, unde et quidam de veritate Eucharistiæ nihil tenent, et quod solum significative sub speciebus panis et vini post consecrationem contineatur, de quorum numero fuerant qui cultris infixis in hostias consecratas, non quidem ab eis consecratas, sed a Catholicis, ab ipsis autem furtive sublatas, veritatem experiri voluerunt, ul supra tactum fuit, aliis oppositum credentibus.

72. « Hoc etiam manifestum est, quod eorum seniores secreta in eorum ceremonialibus nunquam simplicibus manifestant inter eos conversantes, prout ex eorum propria relatione didicimus, semper timentes prodicionem : unde verisimile est, quod quasi innumeris involvantur erroribus, quæ omnia a tot regnis Christianorum per orbem longe lateque dispersis plurimum aliena sunt, omnes sub unius vicarii Christi, et Petri successoris obedientia constituti, scientes quod subesse Romano Pontifici

tanquam ipsi Christo, eum ejus existat vicarius, sit de necessitate salutis ».

73. Librat etiam idem auctor suis ponderibus adversus Pickardos hoc argumentum, ut universæ gentes ad Romanæ Ecclesiæ venerationem et Christi fidem, desertis avitis superstitionibus, non sine maximo divinæ potentie miraculo traductæ sint : « Si quis, inquit, omnia miracula alia a sanctis negare vellet, hanc tamen conversionem mundi ad fidem negare non potest, cum ad sensum pateat, et sicut hanc conversionem factam nemo adversariorum infidelium, nisi frivole et malitiose potest negare, ita nec miracula sanctorum eum per hujusmodi mundus fuit conversus : Marei ultimo : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis* ».

Septima argutia Waldensium petita erat ab exemplo pravo, quod plures in Bohemia, excusso observantiæ in Pontificem jugo, viverent, quorum insistere vestigiis a salute non alienum arbitrabantur : sed esse latam inferorum portam non animadvertebant, nec paucos deliros universali Ecclesiæ præferendos.

ALEXANDRI VI ANNUS 9. — CHRISTI 1501.

1. *Ungarus sacro in Turcas fœderi accedit ; Pontifex singulas expeditionis partes exponit, tum per litteras legato, tum oratione in cardinalium senatu.* — Anno post Christum natum millesimo quingentesimo primo, Indictione quarta, multa ad comprimendam Turcicam tyrannidem inter summum Pontificem et Christianos principes agitata sunt consilia, ac primum die Pentecostes promulgatum est ritu solemnî, Wladislaum regem Hungariæ sacro in Bajazethem cum Pontifice et Venetis fœderi accessisse, de quo hæc Joannes Burchardus ¹ : « Dominica Pentecostes trigesima Maii », et infra, « reverendus dominus Petrus de Zincentia auditor cameræ et episcopus Cæsenatensis accepit pluviale rubeum

et mithram simplicem intra cancellum ac illius partem et altare, ascendit ad papam, et osculatus est genu ejus, et ommissa petitione benedictionis, petiit indulgentias, et papa concessit interessentibus plenarias. Quibus habitis, descendit ad pulpitem prædictum, et fecit orationem denunciatoriam fœderis inter papam, regem Hungariæ, et dominium Venetorum initi contra Turcas, et non venit ad specificationem capitulorum, nec lecta sunt capitula. Finila oratione, pronuntiavit sine mora indulgentias habitas a papa, qui statim stans in solio sine mithra incœpit intelligibili voce : *Te Deum laudamus* ; quod cantores prosecuti sunt ad finem : quo finito, papa adhuc in solio stans dixit : *Pater noster*, et versiculos, ac duas orationes, quæ habentur in Cerimoniali in publicatione fœderis initi contra infideles ».

¹ Burch. Ms. arch. Vat. p. n. pag. 185.

Eadem confirmat Petrus Delphinus¹ in litteris ad abbatem S. Jucundæ missis.

2. Irumpere in Turcicum imperium ex Pannonia debebat Wladislaus, cui propterea Pontifex partam auri vim in bellicos sumptus impendendam suppeditabat: magna vero adornabatur classis a Pontifice, Francorum Hispanorumque regibus, Venetis et Rhodiis quæ eodem tempore Græciæ Asiaque littora vexare deberet, viresque Barbarorum distrahere, summo ejusdem classis imperatore Petro Aubussonio Rhodii Ordinis principe diacono cardinale, et Apostolica Sedis legato, de quibus Alexander cardinalem Reginum in Hungaria legatum hæc litteris docuit²:

« Dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quamplures per hos dies tuæ circumspectionis litteras accepimus, quibus diligentiam ac sedulitatem tuam studiumque, quod penes istam regiam majestatem, ac regni præatos ac proceres Turcorum causa tibi commissa adhibes, plene percepimus, de quo licet tibi non ita frequenter rescripserimus, valde a nobis et sacro cardinalium collegio, ubi sæpe tua opera ac gesta relata ac recitata fuerunt, commendatus fuisti. Nunc autem, ut intelligas quæ penes nos in ipsa Turcorum causa, in qua dies et noctes a toto animo et corde fervemus, successerit, has tibi scribendas duximus. Innotuisse debet circumspectioni tuæ, quemadmodum nos superioribus mensibus pro ea Turcorum causa constituimus dilectum filium nostrum Petrum S. Hadriani diaconum cardinalem, Rhodi magistrum, nostrum et A. S. L. ad quam ineundam legationem cum idem cardinalis nuper se cum quibusdam triremibus et navigiis suis sumptibus paratum se fore nobis ad Breve nostrum, quo nos cum legato deputasse significavimus, rescripsisset, distulimus publicationem legationis hujusmodi, quoad cum charissimis in Christo filiis nostris Francorum Christianissimo et Hispaniarum regibus Catholicis propter novum inter nos et ipsos reges contra dictos Turcos foedus initum, et inclyto Venetorum dominio super tempore publicandæ legationis hujusmodi ac hostilis invasionis consultarem, ac simul intelligeremus, an ista regia Hungariæ majestas, cum qua, ut nosti, ad hoc sanctum opus nos et ipsum Venetorum dominium superioribus mensibus foedus iniveramus, in Turcos irumperet, ut maturo, sicuti res posebat, accepto consilio, quid facto opus esset deliberare possemus, deque his omnibus eundem cardinalem per nostras litteras fecimus certiorum. Cum autem heri oratores dictorum regum et dominii ad nos venissent, ac in consistorio nostro coram venerabilibus fratribus nostris S. R. E.

cardinalibus suis principibus deputationem dicti legati pernecessariam esse, sibi que valde placere asseverassent, et ut idem legatus publicaretur institissent, et a nobis interrogati, an dicti sui principes parati essent classem suam, facta hac publicatione, in Turcos sine mora dirigere, et dicto legato tanquam nostre propriæ personæ parere vellent, ac una nobiscum et classe nostra in hanc sanctam expeditionem vires suas et conatus, quemadmodum semper sollicitavimus et ipsi promiserant, convertere, respondissentque dicti oratores classem suorum principum præsto esse, proculdubio in dictos Turcos deducendam, ac eidem legato parituram, nec quia præsens Ætas prope jam ad finem vergeret, se propterea retardaturos, sed quod ejus temporis supererat in tam laudabili opere, ac Christianorum omnium causa consumpturos, provisurosque, ut quod personaliter non poterant, per delectissimos belli duces ac præfectos magno ordine ac ratione administraretur, simulque daturus operam, ut continuandæ classis sumptus proferri ac continuari possent, nos itaque collaudata, ut par erat, dictorum principum virtute ac religione, ac tam ferventi de Christiana republica bene merendi zelo et desiderio, ac requisitis eorum oratoribus, ut illos, ut ita agerent ac perseverarent, nostro nomine hortarentur, eundem cardinalem, virum fortem, strenuum, singulari prudentia ac fide præditum, ac assiduo in Turcos bello exercitatum, nostrum et dictæ Sedis legatum in eodem consistorio publicavimus, ac ut, quod semper toto corde et animo concupivimus, sancta expeditio toties per nos excitata procederet, diximus nos quindecim illas triremes, quas pridem Venetiis designaveramus, instructuros, easque in hoc sanctum fidei opus sub legato nostro destinaturos.

3. « Et ut primi promptique in hoc tam necessario tamque communi opere, ut semper volumus, reperiamur, scripturos et ordinaturos, sicuti fecimus, venerabili fratri Antonio episcopo Tiburtino, Venetiis oratori nostro, ut nulla interposita mora dictas quindecim triemes armari et instrui curet, easque sic nostro et Ecclesiæ nomine ex toto instructas et paratas ad ipsum cardinalem legatum perducatur. Et cum tua circumspectio per plures suas litteras nobis significaverit, quanto studio et animi ardore idem rex Hungariæ huic sanctæ expeditioni se accingat, et quam validum virtute et robore delectorum militum exercitum comparet, licet semper ea fuerit opinio et expectatio nostra de sua majestate, putemusque cum more progenitorum suorum, qui Christianæ religionis semper acerrimi propugnatores et defensores fuerunt, hanc tantam de republica Christiana cum ejus summa gloria benemerendi occasionem, et quod pollicita est, et in confederatione promisit

¹ Pet. Del. l. VI. Ep. LXXIX. — ² Lib. brev. p. 969.

ac pepigit, non omisuram, sed lolis viribus hoc tam sanctum et gloriosum opus aggressuram, tamen ut sua majestas ardentius et majore animo provinciam hanc aggrediatur, tua circumspexio ei hæc omnia significabit, referetque dictos nostros et dictorum principum classium apparatus in promptu esse propediem ac sine dubio, Deo duce, in Turcos felicibus auspiciis soluturos, suamque celsitudinem ad hanc provinciam ardentius capessendam, et ut in ea personaliter incedat omni studio, cura ac diligentia hortari, excitare ac inflammare non desines, ut eodem tempore nos et dicti principes mari potenti classe, et sua majestas validissimo terrestri exercitu communem hostem invadamus, ut circumquaque lacessitus non solum nostra non offendant, sed sese, ac quæ occupavit fieri non possit. Quod si (ut nobis proculdubio persuademus) sua majestas effecerit, facile sperata de communi hoste victoria, Domino concedente, sequetur, et ejus magna ac præcipua pars virtuti ac laudi suæ majestatis ascribetur, ac proinde sua majestas meritum æternum, perenne nomen, et immortalem gloriam consequetur. Præterea referes suæ majestati nos pecunias, quas sibi pro secunda solutione debemus, paratas habere, sed cum non reperimus modum illas istuc commode mittendi, ordinabis, ut procuratoribus suæ majestatis, aut cui illa voluerit Venetiis in tempore debito persolvantur, unde sua majestas commode poterit illas accipere. Hortaberis itaque suam majestatem velit esse contenta illas Venetiis capere, cum in Hungaria, ut diximus, per quem solvantur non reperiamus, et suis procuratoribus committere, ut illas Venetiis recipiant, ac de his, quæ successerint, facies nos per tuas litteras certiores ».

4. De tradito in senatu celeberrimo Christianæ classis imperio, conjuncta legati Apostolici dignitate, Rhodiorum equitum magistro cardinali, Alexandri litteras afferit Jacobus Bosius¹, et consentanea his, quæ in superioribus contenta sunt repetit, nempe Francorum Hispanorumque regum, tum Venetæ reipublicæ expetita consilia de gerendi belli ratione, Wladislaum Hungariæ regem in societatem armorum pellectum, ac terra in Turchas cruce signatas acies educturum, regum oratores sacro senatui interfuisse, in quo classis imperium nocte Anbussonii virtuti delatum est, paratas regias classes, confectaque jam Neapolitana expeditione, Gallica et Hispanica arma in eisdem Christiani nominis hostes versum iri, dum terra Hungarus irrumperet: hos regum bellicos apparatus in dies autum iri, sibi vero nil aliud infixum hæere animo, quam ut tanta sollicitudine decretam sacram expeditionem promoveat: in animum se induxisse eam ducere, posthabitis pontificalibus

aliis curis, affectaque a latis incommodis, seque ad subeundos castrenses labores obtulisse, si Gallus Hispanusve rex se illi comitem adjungeret: actis principibus in consistorio gratiis de egregio in rem Christianam studio, rogasse se oratores, ut ipsos ad promissa ad exitum perducenda hortarentur, significasseque quindecim triremes Venetiis Pontificio sumptu instructas, nec modo opes in tam sacro bello, sed etiam sanguinem libenter profusurum: ita summa omnium gratulatione illum ob præclara præterita facinora militaremque peritiam et auctoritatem legatum Apostolicum et cruce signatæ classis imperatorem se renuntiasset, tum Angelo Tyburtino dedisse mandata, ut dietas quindecim triremes Rhodum perduceret. Accingeret se itaque strenue tam glorioso operi, ac veterem bellicum ardorem, quem tanta cum laude olim in Barbaros explierat, pro divini Numinis gloria, religionis ampliatione, Romanæque Ecclesiæ tuitione exprimeret. Quæ litteræ duodecimo Augusti hujus anni xvi die consignatæ fuere.

5. *Galliam inter Germanique contracta affinitas, et Hispania reges ad sacram militiam sollicitati.* — Conceptæ sunt ex magnificentissimo illo belli sacri apparatu ducisque decreti virtute ingentes spes proferendæ rei Christianæ, quæ magis auctæ sunt, cum recenter increbuisse fama sedatam inter Maximilianum Cæsarem et Francorum regem de Mediolanensi principatu dissolutionem, quæ Turcicum bellum disturbatura videbatur: « Feria Iertia, vigesima quarta prædicti mensis Augusti », inquit Burchardus², « fuit proclamatum per Urbem, celebrata esse sponsalia inter Carolum filium primogenitum illustrissimi Philippi archiducis Austriæ, ducis Burgundiæ, nepotem serenissimi Romanorum regis in secundo vel circa suæ aetatis anno constitutum, et Claudiam filiam unicam Ludovici regis Franciæ in secundo etiam suæ aetatis anno constitutam. Celebrata est hujus affinitatis lætitia in Urbe, proximo S. Ludovici recurrente die festo, habitaque a Jacobo Alpharabio, qui Pontifici a secretis erat, in frequentissimo cardinalium et episcoporum certu oratio³, qua exultantis populi Christiani lætitiâ, regum studia ad provincias infidelium debellandas, Pontificis in ea perficienda conjunctione, principum pro re Christiana augenda providentiam, spem Turcici triumphii duce Rhodiorum equitum supremo magistro et S. R. E. cardinale, eleganti stylo extulit, ex qua hæc decerpimus: « Et consummatissima undecumque virtus stare loco nescia est, summæque divinitatis plenitudo perpetuo agitari motu consuevit, id ipsum in præsentia obnixè conatur », de Alexandro loquitur, « ut regno Neapolitano confestim pacato, quod grave

¹ Bosius p. 2. l. xv.

² Burch. ubi sup. — ³ Ext. typis cusa inter alias coram Pontificibus habitas.

obstaculum et velut pessulum ostio autumabat) Christianorum principum classes in hanc præclaram contra infideles sanctissimamque expeditionem expeditius properent, eoque bellum alacrius prosequantur, quo in generali eorum duce nuperrime constituto firmiter certiusque confidunt, nam ut rerum omnium agendarum in administrationis principe absolutio est, ita in re militari requiri ante omnia præcipua rectoris præstantia debet; circumspectissime igitur Alexandri VI beatitudo Petrum Daubusson tit. S. Hadriani cardinalem meritissimum, magnum Rhodi magistrum, non modo Christianorum principum regumque omnium consensu quam rogatu atque instantia, universo exercitui contra Turcas legatum caputque præfecit, in quo tanta bellandi peritia atque experientia est, in quo ea magnanimitas, ea audacia viget, ut vel sub eo unico imperatore Christianorum classibus certissima victoria promittatur, sperarique contingat: qui cum hæcenus, quod clam nemine est, truculentissimam contra nos infidelium rabiem undantemque impetum assiduus propulsator averterit, jamjam cum veteranis exercitatissimisque bellatoribus suis lacessendi, impellendi explodendique genus infandum, fulmineus oppugnator, vexillariusque tanti apparatus dux creari merito videatur. Quid igitur mirificum flagrantissimumque sanctissimi domini nostri Alexandri VI desiderium admiramur, si innata quadam magnanimitate Christianos suos jamjam discurrere Asiam, Parthicos arcus phæretasque caleantes imaginatur, atque uli somnians videt? Nationes quippe mundi universas fidei nostræ subjugari atque obsequi tam facile est, quam Christiani principes velint. Credite, inquam, hoc mihi, patres, quandiu firma hæc concordia stabit, non Oceano Indus, non frigore Bosphorus, non Arabs medio sub sole securus existet, nihilque ex omni terrarum cœlique regione usquam erit, quod regum nostrorum armis domitum, aut metu quietum, aut pietate devinctum fuerit. Jubilate igitur Deo, omnis terra, servite nunc Domino in lætitia, gaudio cuncta colliquescere, hymnis plausibusque tripudiare operæpræmium facite. Et vos ornatissimi ante alios, vos, inquam, patres, appello, aras disponite, thura passim incendite, Deo maximo redemptori pietissimo gratias laudesque concinite; vestra enim res agitur, dum Christianæ reipublicæ decus augetur, vestra utilitas, vestra auctoritas crescit. Agite, inquam, procurate, instate, cohortamini, vela disponite, dirigite, et oram solventibus bene precamini, ut diva Petri cymbula prosequente tranquilla undecumque sub tantis regibus ad certam perpetuamque victoriam Christianorum exercitus firma concordia applicet». Hortatus idem orator est, exaratis paucis post diebus litteris, Ludovicum Francorum regem, ut cœptam expeditionem Turci-

cam prosequeretur: « Mirum, inquit, dictu, creditu difficile est, cum serenissimæ majestatis tuæ voluntatem, classium apparatus, omnimodamque contra infideles expeditionem attigissem, quanta assistentium principum hilaritas, quæve hominum studia, qui plausus, qui ve acclamatus eruperint. Itaque non ausim conticescere, non desinam supplex attestari (quoniam majus periculum ex maxima fama, quam ex minima est) ne tanti incepti fortunam prosequi et urgere desistas. Verum, inelyte rex, Christianorum nutantibus jam diu rebus, (quarum spes in tuo tantum imperio respiscit) eo nunc tibi succurrendum ocysime, eo Redemptoris altissimi erga majestatem tuam gratitudini satisfaciendum plenissime est, quo magis (ut nunquam tua virtus intremuit, nunquam felicitas claudicavit) sic nunquam hæcere tua prudentia videatur. Sic, inquam, tuis gestis, sapientissime rex, populis quietem, regibus exemplum, perennitatem historiæ, æternamque tibi cœli regiam consequaris. Ex Urbe pridie kal. Septemb. mdi ».

6. Extant aliæ ejusdem ad Ferdinandum et Elizabetham Hispaniarum reges litteræ, quibus egregia eorum consilia de vertendis in infideles armis ita commendat: « Providistis non alia posse Christianum orbem ratione pacari, quam si in alienas infestasque gentes bellum indiceretur: quid enim optima parens natura amplius aut nobilius temporibus nostris indulgere potuisset, quam Christianum genus universon contra spurcissimas infidelium nationes conspirasse? atque ita conspirasse, ut vestro potissimum ductu certissima nobis victoria promittatur? nihil enim vestra inelyta majestas unquam excogitavit, quin præclare effecerit; nihil unquam exoptavit, quin felicissime promeruerit: sic prorsus ubi nunquam animus, nunquam prudentia labant, prosper et exoptatus eventus neutiquam deest. Itaque dum id vobis, quod ab usque prope incunabulis tota mente petistis, faustissime contigit, dumque auspiciatissimum simul Alexandri VI vestro genere oriundi eadem ætate Pontificatum admiramur, beneficam summi Creatoris industriam, ad hanc vos præcipue gloriam expugnandæ infidelitatis procreasse, tam liquido arbitrari par est, quam meritissimum majestatis vestræ Catholicum cognomentum debellata Bætica, Africa depressa, adinventus aller in fidemque nostram redactus orbis locupletissime attestantur. Vestrum est igitur, reges invictissimi, Catholicam hanc sanctissimamque expeditionem maturius prosequi, et tam propitio tamque opportuno pietissimi Redemptoris nostro præsidio non deesse ».

7. Conjungendus hisce regibus erat Maximilianus Cæsar, qui Mediolanensis principalis conversionibus a Turcica expeditione se distrahi præ se tulerat in Germanicis imperii conventi-

bus: ac licet Caroli sui ex filio nepotis cum Claudia Ludovici unigenita sponsalibus devincte regum voluntates essent, plurima tamen litium materies tollenda erat¹: qua in re operam impense dedisse Raymundum S. Mariae Novae cardinalem Gurensensem, Apostolicæ Sedis legatum, de quo superiori anno actum est, memorat Burchardus, qui de colloquio Tridenti inter Maximilianum et Georgium Ambasianum cardinalem Rothomagensem Galliarum legatum facto hæc refert²: « Habito inter Romanorum et Francorum reges per litteras et nuntios pro concludenda pace et concordia inter eos longo tractatu, tandem rex Romanorum decreverat exspectare in Marano cardinalem Rothomagensem ad concludendam pacem et concordiam hujusmodi a rege Francorum mittendum: tamen quia dubitavit cardinalem non posse cum tot equis, quot secum erant, commode in Marano recipere, misit Tridentum, ubi cardinalis Rothomagensis erat, certos qui pro ipso Romanorum rege hospitia ordinarent, et cardinalem Rothomagensem ad expectandum ibidem adventum regis, ac dominum Jacobum Trivultium, et cæteros Lombardos omnes, qui cum Rothomagense ex Mediolano venerant, quorum erant mille equestres vel circa, ut redirent ad dominium Venetorum, et nullus ex eis remaneret Tridenti commorando: quæ omnia facta sunt. Die igitur Martis, duodecima præsentis mensis Octobris, Romanorum rex statuit intrare Tridentum, quo præmisit ad tres horas reverendissimum cardinalem Gurensensem legatum Apostolicum, qui cum majestate sua erat, qui venit Tridentum eadem die circa horam vigesimam secundam. Rex autem secutus est eum, et intravit Tridentum tanquam venator circa primam horam noctis cum equitibus videlicet omnibus in vestibus griseis, et folidem præmiserat: nullus venit obviam, quia sic voluit.

8. « In mane die Mercurii, decima tertia Octobris prædicti, convenerunt coram rege reverendissimi Gurensis legatus et Rothomagensis cardinales. Legatus fecit orationem inductivam ad concordiam et expeditionem contra Turcas. Præsîdens parliamenti Parisiensis, qui cum Rothomagense erat, respondit legato. Deinde diu locuti sunt simul rex et cardinales, tandem intrarunt cameram rex et Rothomagensis, alii dicunt quod cum eis orator regis Hispaniæ (de quo tamen cardinalis Gurensis nihil scribit) et fuerunt simul horis quatuor vel circa et inter se et propriis manibus scripserunt et composuerunt capitula, et concluderunt concordiam et pacem, et quod deberent in festo S. Catharinæ proxime venturo convenire Francfordiæ cum Romanorum rege electores imperii, et nomine

regis Francorum cardinalis Rothomagensis, cum promissione et ratificatione hujusmodi capitulorum pacis et concordiæ, ex Francfordia deberent ire Metas Romanorum rex cum cardinale Rothomagense et electoribus prædictis, et ibi convenire deberet rex Francorum, et se mutuo amplexare et deosculari, et jurare inter se perpetuam pacem, et tunc Romanorum rex recipere crucem contra Turcas, et rex Francorum dare regi Romanorum patrocinium in omnes gentes suas, et idem Romanorum rex venire Romam pro corona, et inde arripere iter contra Turcas. Et his conclusis, Gurensis cardinalis misit nuntium ad Urbem, qui illuc venit Jovis, vigesima prima diei mensis Octobris, cum litteris prædicta significantibus. Cardinalis Rothomagensis recessit ex Tridento die vigesima nona ejusdem rediturus ad regem Franciæ per postas caballariorum ». Meminit de hoc Tridentino colloquio inter alios Petrus cardinalis Bembus¹, ac præcipue in his constitutum ait, ut Maximilianus Francorum regem Mediolanensis ducatus jure beneficiario indueret, Ludovicus vero Cæsarem ad augustale insigne solemnî ritu e Pontificiis manibus accipiendum juret, sparsa vero communi fama, quæ Burchardus refert.

9. *Cruces e celo lapsæ in Germanorum vestes.* — Percrebrescebat autem tunc maxime apud populos omnium sermo de Turcica excindenda tyrannide, Constantinopoli et Jerosolyma Christiano cultui restituentis, ac nil magis in cœtibus principum, in concionibus publicis, inque vulgi circulis personabat, cum lapsa celo in vestes Germanorum crucis insignia fuissent superiori anno, quæ insolite alicujus rei expectatione mentes perculerant, eademve hoc etiam anno repetita fuissent prodigia, de quibus ab insignibus viris fide dignissimis Cæsar admonitus est, atque ab episcopo Leodiensi relata hæc illi fuisse narrat Nauclerus²: « Anno salutis nostræ MDCI, miranda sane, horrenda et inaudita ostendit Deus hominibus, siquidem, ut scribit regi Romanorum Maximiliano Leodiensis episcopus, a festis Paschalibus singulis diebus in uno vel alio loco diœcesis Leodiensis apparuit publice et inopinatè aliquando in Ecclesiis, aliquando in plateis, aliquando in domibus, et in ipsis etiam cubiculis signum Dominicæ Crucis perfectum, et fuit frequenter nigrum aut rubicundum, ita etiam ut in aliquibus putaretur esse verus sanguis cum medulla et sanie effusus, et fuerunt plerumque cruces simplices, aliquando tamen duplices in forma signi sepulchri Domini. Apparent autem, inquit, ut plurimum, super capite mulierum, et maxime puellarum in ea-

¹ Burch. Ms. arch. Vat. p. II. pag. 240. Petr. Bem. list. Venet. l. VI. Sur. to. V. l. IV. c. 50 et alii. — ² Burch. ubi sup. p. 215.

¹ Petr. Bem. l. VI. Guicci. l. V. Sur. to. V. l. IV. c. 50 et alii. — ² Naucl. votum in fine.

rum pepelis supremo vertice. Et refert idem se desuper inquisitionem solertem fecisse, ita quod nec dolus, nec fraus intervenire potuerit. Scribit quoque de muliere quadam ejusdem diocesis viginti duorum annorum valde honesta, quodque die quodam comperit admonita a matre crucis magnum et amplum in peplo coloris aurei, atque ad singulos quatuor ejus angulos interiores crucem unam parvam ejusdem coloris, perinde atque arma sunt Jerosolymitani regis, inque medio majorem crucem aliam sanguinolentam. Territa inde mulier cum reverentia pepelum illud ad locum mundum reposuit, et aliud mundum capiti imposuit, mox in eodem crux grandis apparuit. Accurrunt homines multi ex admiratione, in quorum conspectu iterum et iterum pepela mutaverat, ita ut novem diebus pepela tredecim cruce signata fuerint ». Et infra :

« Apparuerunt et signa in camisiis mariti crucis sanguinolentæ : hortatus est mulierem curatus suus, ut cum jubileus esset in Trajecto superiori, ubi fuit episcopus, iret illo et confiteretur. Assensa ivit et ad S. Servatium confessa est magno theologo, audita missa post hæc ivit in chorum, et propter reliquias ducta est in sacristiam. Allato ei peplo nitido rogata est quod capiti imponeret, ne cum tanto horrore per plateas incederet. Assumens ipsa novum, quod capiti applicuit, mox erupit in ipsa pepeli parte anteriori sanguinis tanta copia, ut confestim in extremam usque fimbriam ad unius digiti longitudinem, prope duorum latitudinem deflueret, unde adeo conspicientes sunt attoniti, ut e canonicis unus protinus caderet, at illa inde discedente publice visa est in ipso recenti peplo ad scapulam dextram magna vis sanguinis, in figuram quasi crucis se porrigens atque amplificans : cum quibus demum signis ipsa ad eundem episcopum ducta est recenti et madido cruore, ut in præsentia sua, sicut scribit, attrectatus digito adhereret multis videntibus et admirantibus. Hæc scripsit idem episcopus regi nostro Maximiliano xviii die mensis Maii anni currentis. An non sunt stupenda et mira hæc omnia ? læcæ tot monstra in sex annis retro edita, læcæ scabiem elephantia non absimilem inauditam, nec etiam medicis diu cognitam, quæ plaga ita invaluit ab anno salutis mccccv, quæ nonnullos exlinxit, plerosque inutiles fecit, nec adhuc cessavit. Hæc tam horrenda præsentia nemo advertit, latius terrent, quam emendant. Manifestum est autem talia fieri per providentiam Creatoris propter evidentem utilitatem, quæ ex ea provenire deberet hominibus, et hoc sive fiat per naturam, sive per voluntatem Creatoris, ut timeant et a malo resipiscant, timor vero iste omnino bonus est. Propter quem incutiendum, inquit Guillelmus in libro de universo, Creator et stellas et come-

tas in cælo, et gladios igneos, et dracones creat, et apparere facit in sublimi, similiter et portenta in terra, et in mari monstra, in hominibus etiam nasci infantulos multorum capitum, propter quod et monstra dicuntur, non solum quod propter admirationem novitatis ea homines sibi monstrant, sed quoniam iram Dei monstrant imminere hominibus, quod Deus, supplex oro, bene vertat ». Hactenus Nauclerus, Tubingensis præpositus, quibus verbis Chronologiæ suæ linem imposuit, quam Melancton novator, demptis aliis aliisque adjectis, corruptam edidisse fertur.

10. Confirmant hæc de crucibus cælitus descriptis in vestibus alii, ex quibus Nicolaus Basilius in Additionibus ad Nauclerum, et Palmerii continuator anonymus his verbis ¹ : « In Germania multis in locis livores instar Dominicæ crucis et insignium passionis Domini vestimentis et corporibus tam virorum, quam mulierum inopinato apparuerunt ». Scripsisse de his Matthæum Herbenum Commentarium refert Tritheimius : « Eodem, inquit, anno cruce sanguineæ, variique characteres in pepelis mulierum apud Leodienses et Trajectenses super Mosam maxime apparuerunt, quæ subito plerumque in conspectu notabilium virorum ex aere lineis panniculis fuerunt impressæ. Scripsit de his crucibus et mirandis tractatum luculentum Matthæus Herbenus presbyter Ecclesiæ S. Servatii in oppido memorato, homo fide et eruditione venerandus ».

11. Easdem cruceis suis inspexisse oculis, sibi que a Maximiliano Cæsare monstratas fuisse testatur Joannes Franciscus Picus Mirandulæ comes in litteris ad eundem Augustum datis : « Monstrasti, inquit, dum essem apud te in Germania, cruceis, clavos, lanceas, et alia pleraque, cælestia quadam, nec visibili pluvia corporibus delineata, et quæ hæc de re tibi etiam litteris significata fuerant, qua est facilitate dignatus es e Germanica in Latinam linguam interpretari. Vidi et ipse, postquam a tua majestate discessi in Italiam rediturus, multa, quæ non modo fidem rei jam vulgatæ adstruerent, sed majorem multo demirationem ineuterent, et universam pane Germaniam ad cælestia prodigia religionis ergo commoverent, quo factum ut rem tam celebrem, tam dignam posteritatis memoriæ litterarum monumentis heroicisque potissimum versibus in præsentia mandare destinaverim, etc. » Non ingratum lectori futurum arbitror si ex illius carmine staurostico inscripto præcipuam partem, in qua continetur historia, delibarem, cum eam temporum et locorum circumstantiis accurate ita instruat :

Dum sol obliquum bisseis partibus orbem
Supra quindicies centum numerasset ab orbis

¹ Nicolaus Basilius in addit. ad Nauclerum, Palmerii continuator, Cedit, in hist. Cremon. Ciacc. l. de insign. pass. Christ.

Virginæ partus primæ trieteridis annum
 Postremam volvens, labuntur mystica celo :
 Res comperta mihi.

Interjecta Germaniæ silus descriptione sub-
 jicit :

Ille demissa recens populi mysteria mirum
 Attoniti inspectant homines, et inania passim
 Inscrībunt, puro delapsa insignia celo
 Sanguinolenta cruceis clari memoranda triumphi.
 Effigies late spectatur, spongia, flagra
 Visuntur, tunica inconsutilis intima, clavi
 Cernuntur multo madefacti sanguine, telum
 Quod sacram sævo discreverat impete costam:
 Pingitur excubitor crista spectabilis ales.
 Tergeminique micant tali, quos inelyta Christi
 Jecerat innocui sortitus tegmina miles.
 Non ignota cano, Cæsar monstravit, et ipsi
 Vidimus, innumeros prompsit Germania testes.
 Qua Rhenus tenui Rhætis ex Alpibus orsa
 Funditur, et major suppositis influit arvis
 Compertum, viditque lacus, qui molle pererrans
 Muros piscosæ subjectos perluit urbis,
 Quos Constantini proles, Oriente subacto,
 Occiduas repetens stellanti murice terras
 Condidit, et proprio signavit nomine.

His verbis Constantiam designat; subditque eadem prodigia Basiliæ Brisaci conspecta, tum apud Noricos, Sicambros, Cimbros, Elmenses, Sævos, Bohemos, Vangiones, Osos, Vindelicos, Rhætos, tum de maxima frepidantium ad tanti prodigii conspectum populorum admiratione hæc subjicit :

Vindelicus, Rhætus miratur, ut aspera cæde
 Romani tremuit quondam provincia Vari,
 Nec tam præcipiti formidine territus hausit
 Armorum sonitum quondam Germanus arator.
 Nec sic expavit, subitis cum motibus Alpes
 Intremuere, minus bellacis tempore Othonis
 Pertinuit, clare primum cum mystica celo
 Belluxere : juvat lachrymas effundere, multæ
 Implorant veniam scelerum cum patribus urbes.
 .Eni concutitur pons, illius accola nudis
 Incedit pedibus, celebrans amburbia, tantum
 Religio potuit.

12. Designat auctor Insprukenses prodigii magnitudine percussos ad profitendam publicam scelerum expiationem commotos perlustrasse urbes, easque simili religionis studio accendisse, de quibus meminit Nicolaus Basilius¹, qui illorum mores et ritus ad pietatis commendationem institutos ita describit : « Eodem anno viri quidam ex Italia », nempe ex illius confinibus, « in Germaniam venire tunicis nonnulli lineis, alii griseis laneis induti, nudis pedibus et capilibus discoopertis incedentes, atque ligneam in manibus crucem singuli portantes, neque sacculum neque peram habebant, neque baculum neque pecuniam juxta Salvatoris nostri exemplum et evangelicam doctrinam, vinum et cerevisiam non bibebant, atque omnibus diebus præter Dominicam jejunabant, olera, brassicam et mentham, herbarumque radices cum sale

insperso manducantes absque cujusvis pinguedinis appositione, carnes, pisces, ova, butyrum, caseum aut lac nunquam in cibum admittebant. In sacris quoque templis ad modum crucis brachia protendentes humo se jaclabant prolixius orantes, non amplius viginti quatuor horis in uno loco vel hospitio manentes, nisi quem corporis valefudo mala delinuisset, nam per civitates et oppida et villas bini simul aut terni circumeuntes, cibum ostiatim, ubi esuries compulisset, mendicabant. Denique his ex clericorum ordine plurimi sacerdotes, diaconi et subdiaconi conjungebantur, nihil præter tunicam, zonam, ligneam crucem, et orationale secum deferentes. Coloniam Agrippinam, et Aquisgranum omnes visitabant. Erat illis voluntarie hæc assumpta pœnitentia, quam quisque pro voto suo peragebat, alius quidem tribus, alius quinque, septem alius annis juxta voti qualitatem quo se sua sponte obligabat, finito autem termino quisque in sua reversus ab ea dum voluit institutione cessare poterat, verum hoc per septennium ferme totum duravit peregrinationis institutum, quare nunc plures, nunc vero pauciores per Germaniam viri circumire videbantur, quoniam præter monachos et mulieres nullum a peregrinationis suæ consortio excluderent ».

13. Pergit Picus Mirandulanus speciem coloris in illis crucibus cœlesti vi in sacra et profana veste impressis a se conspecti describere :

... Minio color et color atro
 Nonnunquam similis sacris mantilibus, ipsi
 Sanguineis rutilans maculis insigne triumphi
 Vidimus, Actæo confusum pæne liquore.
 Puniceo interdum fulgor certaverat ostro,
 Interdum fuscæ nigraentem nube coloris
 Permixtamque crucem rubro spectavimus olim.
 Nec morum discrimen erat, sacer atque prophanus
 Jam conspersa sibi gestabant mystica patres
 Conscripti, et pueri, conscriptus sexus uterque,
 Et templa, et vestes.

Et infra :

Qui lassata vago stridore, et pondere sacci
 Pollineque inspersus, placido dare membra sopori
 Decernit, rubro sub tectis spargitur imbre,
 Olli per pectus, per crus, per colla, per alvum,
 Sydereæ extemplo pingunt insignia guttæ.
 Quam varii strepitus, quam dissona dogmata, quanti
 Pro sensu capitum vario mussare susurri?
 Crediderim dominum, celsæ qui præsidet arci
 Olim longa sui potantem obliviam mundum
 Vidisse, et signis voluisse salubribus alma
 Sapius (atque alias) exire ad limina lucis.

14. At evolutis aliquot annis nullifaria hæreseon genera excita ab inferis, et Christi crucem passim ab impiis omni contumeliarum genere violatam visuri sumus, adeo, ut divina providentia tanta prodigia ineunte hoc sæculo edidisse videatur, ut crucis hostes oriundi in Germania confunderentur, atque pii in illius

¹ Nic. Basel. in Add. ad N. mel.

veneratione confirmarentur. Interjectis nonnullis Pius, conversa ad Maximilianum oratione, cum est adhortatus, ut Christi memoriam in Occidente minus reverenter quandoque habitam, in Oriente vero pene abolitam illustrandam susciperet.

15. *Non in Turcas, sed in Italos crucesignati arma vertunt.* — Non hæc prodigia, non Orientis continuæ elades, non avitorum principatum vastitas crebra, non Gurensis cardinalis hortamenta, non Mirandulani comitis pii stimuli Maximilianum commovere, ut sacram expeditionem in Turcas conficeret: quinimo in Tridentinis conventibus, in quibus bellum decrevisse in fidei hostes Gallica frelus amicitia circumferebatur, ex arcano in Venetos cum Gallis, ut Venetæ ditionis urbes in Italico continente sitas cum iis partiretur, conspiravit¹.

Pontifex etiam privatis ductus commodis arma in bellis Italicis exercuit, ac describitur pluribus auctores² hostiles Cæsaris Borgiæ in Faventinos impetus, a quorum mœnibus propulsatus anno superiori fuerat, editasque utriusque cruentas strages, adeo ut in una impressione fortissimorum militum Borgianorum duo millia occubuerint, utque extracta obsidione Faventini penuria rerum fracti deditonem fecerint, promissaque fuerit Astorgio principi non modo præteritorum venia, sed etiam in primorum antistitum ordinem adjectio; verum indigna mors tum illi, tum fratri, contra fas omne repensa, de quibus hæc Burchardus³: « Feria secunda, vigesima sexta dicti mensis Aprilis in sero hora tarda, venerunt ad Urbem nova, quod capta est civitas Faventina per concordiam cum domino Faventino factam, ad hoc compulso, quod duo contestabiles, sive capitanei gentium suarum proditorie secum agentes noluerunt pro eo pugnam subire, addictam fuisse libertatem ipsi domino cum bonis, et non servatam, qui ductus fuerit Romam, et in castro sancti Angeli detentus, quanquam ætatis erat decem et septem annorum vel circiter idem dominus, et pulcherrimæ personæ et aspectus.

« Circa secundam horam et mediam noctis tracti sunt, et etiam in mane multi selopeli in castro S. Angeli, princeps Squillaci, frater ducis Valentini, et Carolus Ursinus equitarunt per urbem per magnam partem noctis multa gente associati cum intortitiis acclamantes: Duca duca, Urso Urso; facti sunt multi ignes per burgum Martis sequentis, proclamatum per urbem quod in sero fierent ubique ignes propter huiusmodi victoriam habitam. Feria quinta⁴, nona dicti mensis Junii, reperti sunt in Tyberi suffocati et mortui. . . . dominus Faventiæ juvenis octodecim annorum vel circa, adeo pulchre

formæ et stature, quod inter mille coætaneos suos vix potuisset sibi similis reperiri, cum balista ad collum, duo juvenes per brachia simul ligati, unus quindecim annorum, alius viginti quinque vel circa, et prope eos quadam femina, et alii multi ».

16. Ingentis ejus flagitii auctorem fuisse Cæsarem Borgiam Alexandri filium accusant⁵, traduntque illum Faventia potitum cum Salernitanum cardinalem legatum in eam induxisset, veritatis arma adversus Joannem Bentivolum Bononiensem toparcham, quem eo principatu facile pepulisset, nisi Francorum regis clientela fuisset tectus. Oborta vero inde controversia, cum nefas esset clientis Pontificii patrocinium adversus Pontificem suscipere, respondit Gallus ita susceptum, ut tamen jura, quæ oblinebat Romana Ecclesia, illibata manerent, quamvis contenderet Alexander, Gallum obsistere non debere, ne vetera in Bononiam jura recuperarentur. Ita autem Borgia cum Bentivolo concordiam confirmavit, ut vectigal nummarium ac militare exegerit. Permisere etiam ei Bononienses castrum Bononiense, quod inter Imolam et Faventiam situm erat, quod Alexander eidem Cæsari Borgiæ, adductis in suam sententiam cardinalibus, tradidit⁶, speciosam eam prætexens causam, quod ille bellicos labores pro Ecclesiæ Romanæ dignitate pertulisset.

« Dilecto filio nobili viro Cæsari Borgiæ de Francia, duci Romandiolæ, etc.

« Cum dilecti filii communitas civitatis nostræ Bononiensis, cui alias, ut asserebant, castrum Bononiense, quod inter Imolensem et Faventinam civitates tuas situm est, per Sedem Apostolicam perpetuo fuerat incorporatum, quodque tunc tenebant et possidebant, castrum Bononiense prædictum tibi pro majori civitatum et castri prædictorum quiete et securitate dimiserint, cesserint et relaxaverint, nos considerantes quot et quanta superiori anno tu, qui etiam dux Valentiae, ac noster et Romanæ Ecclesiæ confalonarius ac capitaneus generalis existis, in Romandiola nullis impensis, nullis laboribus, nullisve periculis parcendo, pro hujus sanctæ Sedis honore et auctoritate rebelles et inobedientes nobis et eidem Romanæ Ecclesiæ debellando, civitatesque et terras per eos occupatas recuperando, ac ad nostram et ejusdem Romanæ Ecclesiæ obedientiam reducendo strenue et intrepide effecisti, quibus sic exigentibus meritis illas sic recuperatas tibi liberisque hæredibus et successoribus tuis in remunerationem tot tuorumque præclarorum gestorum de venerabilium fratrum nostrorum ejusdem Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu per alias diversas nostras

¹ Gurec. l. v. Sur. to. v. l. iv. c. 50. — ² Sabel. En. 11. l. xii. Remb. ead. hist. Ven. l. v. Volat. l. xxii. Sur. to. v. l. iv. c. 38 et alii. — ³ Burch. ubi sup. p. 172. — ⁴ Id. ib. p. 269.

⁵ Pet. Bem. card. hist. Ven. l. v. Sabel. En. 11. sup. l. l. Gurec. l. v. Sur. to. v. l. iv. c. 78. — ⁶ Lib. v. Bod. ser. p. 362.

litteras successive concessimus et assignavimus, prout in singulis litteris prædictis plenius continetur, ac cupientes dictum castrum Bononiense, illiusque incolas et habitatores benigne et quiete regi », et infra, « tibi pro te liberisque ac hæredibus et successoribus præfatis in perpetuum similibus consilio, assensu, scientia, auctoritate, et potestatis plenitudine tenore præsentium damus », et infra, « decernentes ex nunc irritum et inane quidquid secus super his per quoscumque quavis auctoritate, etiam per nos scienter vel ignoranter contigerit attentari, et quod nobis licere non patimur etiam successoribus nostris indicamus, etc. Nulli ergo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ M^o, kal. Junii, Pontificatus nostri anno IX ».

17. Contra vero judicariam severitatem adhibuit Alexander ¹ in Julium Cæsarem Varanum, Camerini regulum, Ecclesiæ vectigalem, qui cum primum ob non solum censum exauctoratus fuisset, venia donatus, Philippum de Arelionibus, Gualdinæ arcis præfectum, publica facientem latrocinia, aliosque sicarios in suam clientelam acceperat, ut complures insontes misere suspendio aut ferro necati sint, multaque alia commiserat scelera.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum plures ex terra nostra S. Severini Camerinensis diocesis, suis exigentibus demeritis, exules et banniti effecti fuissent, Julius Cæsar, nempe regulus, illos ac nonnullos alios adversus nostras et ejusdem Romanæ Ecclesiæ terras grassari, rapinasque et nulla alia mala committere cupientes et committentes receptare non erubuit, et quod abominabilius est, civitatem nostram Nucerinam, ad nos et eandem Romanam Ecclesiam nullo medio pertinentem, a nonnullis facinorosis hominibus Perusium exiit, et rebellibus nostris, aliisque perditissimis latroneis per fraudem et insidias, prohi dolor ! capi, diripi, et in prædam dari, ac cathedralem et alias dicte civitatis Ecclesias, monasteria, et pia loca calcibus, aliisque Ecclesiasticis jocalibus et ornamentis spoliari, multosque cives et alios illius habitatores crudelissime interfici, dictamque civitatem per multos menses contra voluntatem nostram detineri facere curavit », nonnullisque interjectis subdit, « monitus et requisitus, tamen nobis et mandatis nostris obtemperare recusavit, rebelles nostros et ejusdem Romanæ Ecclesiæ, videlicet Columnensium et Sabellorum complices et adherentes contra prohibitiones nostras per litteras Apostolicas factas et publicatas scienter receptavit », et infra, « nos attendentes præmissa, et quamplura alia excessus et delicta per dictum Julium Cæsarem, qui longo jam tempore, ut

dictum gulernium occuparet, inhumaniter in sanguinem suum sæviens quondam Rodolphum ejus fratrem interficere non expavit, commissa, quæ profecto gravissima sunt et nefanda, ac præsentibus inserere longum esset, sed hic compendiose ad certitudinem præsentium et memoriam futurorum collecta sunt, de quibus plenam, certam et indubitam notitiam habuimus et habemus, adeo notoria, indubitata, ac nullo modo excusabilia esse, ut nulla possint prorsus tergiversatione celari, et excusatione vel allegatione defendi, nec esse propterea clausis oculis sub silentio prætereunda, ac volentes, ut ex debito pastoralis astringimur officii, debite providere temerariosque ausus reprimere, ac eos tali plectere pœna, ut cæteris sit in exemplum, et tandem metus pœnæ sit meta malorum, cum absque gravi offensa Christi tantas iniquitates amplius tolerare non valeamus, cogamurque urgente conscientia juste animadvertere in eum, præhabita super præmissis et quamplurimis aliis ejus nefandis excessibus et delictis cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem Romanæ Ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura et diligenti, cum Jesu Christi vice, licet immeriti, teneamus in terris : nobisque in persona B. Petri sit dictum : *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in caelis*, et per psalmistam scriptum sit : *Super aspidem et basiliscum ambulabis ; et conculcabis leonem et draconem*, præfatum Julium Cæsarem propter excessus, errores et delicta perpetrata et commissa, atque etiam præsertim nobis notoria, et nullo modo nullave allegatione excusabilia, majoris excommunicationis et anathematis sententiam, ob perjuri, sacrilegii reatus, rebellionis et læsæ majestatis crimina damnabiliter incurrisse, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ M^o, kal. Martii, Pontificatus nostri anno IX ». Adjecta sunt Alexandri et cardinalium nomina.

18. *Alexandri edictum in Columnenses qui se Pontifici subjiciunt.* — Incubuit deinde Alexander ad evertendos Columnenses et Sabellos, Friderici Neapolitani regis socios, in quos gravissimam primum sententiam tulit ¹, recensitis criminibus, quæ Sixti IV temporibus ad prodeundam perdendamque Urbem patrassent, utque recenter Friderico Turcas ad excidium Italiæ vocanti adhæsissent.

« Alexander, etc. Ad perpetuam rei memoriam.

« Dudum iniquitatis filii et perditionis alumni Prosper et Fabricius de Columna a majoribus et progenitoribus suis, quos, ut infructuosos et nocivos, domus de Columna per felicis recordationis Bonifacium papam VIII prædecessorem nostrum in Constitutione sua, in Cor-

¹ Lib. v. Bull. secr. p. 40.

¹ Lib. v. Bull. secr. p. 37.

pore juris scripta, quasi licus fatua nuncupata produxit, non degenerantes, sed potius mala malis addentes in reprobum sensum dati, erecta cervice, spiritu rebellionis assumpto, proprio postergato honore, Deique timore postposito, tempore piæ memoriæ Sixti papæ IV etiam prædecessoris nostri, ad ejus et ipsius Romane Ecclesiæ stipendia contra claræ memoriæ Ferdinandum seniore[m] tunc Siciliae citra pharum regem pro alma Urbis nostræ, ac status ipsius Romane Ecclesiæ, quam tunc Ferdinandus rex cum exercitu suo multipliciter, indebite et injuste infestare non cessabat, defensione ac conservatione per ipsum Sixtum prædecessorem conducti fuerant, suaque stipendia liberaliter et gratiose receperant, assistentibus etiam eis dilecto filio nostro Joanne S. Mariæ in Aquiro ipsius Prosperi fratre, et tunc in humanis agente bonæ memoriæ Joanne Baptista de Sabellis S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconis cardinalibus, proditorie agentes, violata per eos fide præfati Sixti prædecessori præstita contra omnem honestatem, contra jusjurandum, contra omne juris debitum ab ipsius Sixti prædecessoris, cujus homines vassalli et subditi erant, cuique jure subjectionis etiam astringebantur, stipendiis, obedientia ac devotione deficientes, ad castra præfati regis, partesque suas confendas, nullaque ab ipso Sixto prædecessore petita et oblenta licentia, tanquam transfugæ cum gentibus suis armigeris ipsius Sixti prædecessoris pecunia conductis declinarunt, ac etiam claræ memoriæ Alfonso[m] ejusdem Siciliae regem tunc Calabriae ducem, ac præfati Ferdinandi primogenitum, cum grandi exercitu in terris suis per longum tempus tenuerunt et receperunt: illi gentibusque suis armigeris necessaria, quantum ab eis fieri poterat, ministrantes, qui singulis diebus usque ad almæ Urbis, quam obsessam tenebant, mœnia venire, graves facere incursiones, Urbem ipsam molestare, illique ac Romanis civibus peculiaribus nostris, et ejusdem Romane Ecclesiæ filiis, ac Romane curiæ curialibus, tam Ecclesiasticis quam secularibus, maxima et irreparabilia damna continue inferre, illosque etiam personaliter capere, ac victualia, ne ad dictam Urbem deferrentur prohibere, bonaque civium et curialium prædictorum, necnon ejusdem Romane Ecclesiæ cardinalium, aliorumque prælatorum diripere et deprædari, ac publicas stratas obsidere, et insidiis inde trans-euntes aggredi non cessabant, et nisi tanto furori ipse Sixtus prædecessor brevi tunc occurrisset, alienasque gentes in suam dictæque Urbis defensionem cum maxima impensa sua evocasset, quarum præsidio, divinaque favente justitia, tandem hostes ipsi fugati, et pro majori parte capti fuerunt, ereptis etiam ab eis præfati Ferdinandi regis vexillis, Urbs prædicta, qua versus Columnensium et Sabellorum terras exire

nemini tutum erat, pristinae fuit restituta libertati, proculdubio Alfonso tunc dux et Columnenses præfati Urbem ipsam, ut formidabatur, per vim ingressi fuissent, illamque diripuissent, ac omnia, quæ potuissent, mala et damna, quod, ut credebatur, maxime cupiebant et sitiebant, et ad id anhelabant, intulissent, cujus rei causa præfati Sixto prædecessori etiam pro sua dictæque Urbis conservatione ac securitate, totque et tantis malis imminuentibus evitandis, necesse fuit præfatos cardinales, ac quondam Marianum etiam de Sabellis ipsius Joannis Baptiste cardinalis fratrem gentium armigerarum ductorem Ferdinando regi et Alfonso tunc duci præfatis assistentes, ac eorum gentes in dictam Urbem, ut vehementer suspicabatur, introducere volentes, capere et in nostra arce S. Angeli de dicta Urbe aliquandiu detinere, quo tempore quondam Laurentius Odo etiam de Columna clericus Sedis Apostolicæ protonotarius, dicti Fabritii frater, ab ipsis progenitoribus suis nolens degenerare, nescitur quo spiritu nisi maligno ductus, ordinis sui clericalis ac beneficiorum ab ipsa Sede Apostolica receptorum immemor, temerario ausu cornua contra ipsum Sixtum prædecessorem erigens, et ab ipsis Prospero et Fabritio etiam, ut credebatur, insligatus unam dictæ Urbis portam capere, ipsamque Urbem ingredi, et in domibus ipsorum de Columna in regione montium de dicta Urbe consistentibus non parvam armatorum gentem coadunare, seque ante dictas domos cum equitibus et pedestribus, bellicisque instrumentis munire, ac contra ipsius Sixti prædecessoris, qui pluries paterna charitate suisque monitis, ut a præmissis desisteret, seque ad eum conferret, gratiam et misericordiam ab eo habiturum, requiri fecit, voluntatem tenere et maximum in dicta Urbe scandalum suscitare non expavit, cujus duritiam, pertinaciam et rebellionem videns ipse Sixtus prædecessor, volensque maximo tunc dictæ Urbis imminenti periculo providere, coactus fuit gentes suas armigeras contra eum destinare, qui tandem, magno gentium armigerarum tumultu in dicta Urbe propterea facto, per gentes præfati Sixti prædecessoris, gentibus ipsius Laurentii expugnatis, devictus et captus, et in dictam arcem conjectus, tandem suis demeritis exigentibus, et facto debito prius contra eum pro tanta, et tam evidenti, ac notoria et manifesta rebellionem, ac crimine læsæ majestatis tam temerarie commisso, processo, capite truncatus fuit, Urbe prædicta a tot periculis tunc imminentibus libera, domibusque ipsorum de Columna ad aliorum exemplum subditorum pro parte igne succensis. Et licet præfatus Sixtus prædecessor more piæ memoriæ patris suorum prædecessorum Romanorum Pontificum, qui sæpius excessus et errores per illos de familiis Columnensium et Sabellorum hujusmodi, tot

gaudium erga eos per dictam Sedem Apostolicam collatorum beneficiorum omnino inuermores ac ingratitude vicio laborantes, perpetratos ac multiplices et reiteratas rebelliones commissas eis remiserat, ac ad eorum conuincendum malitiam, ac eos in viam dirigendum, et ad dominia caputque suum reducendum liberaliter et gratiose veniam concessisset, eosque in gratiam, ac ad gremium ejusdem Apostolicæ Sedis recepisset, præfatosque cardinales suæ restituisse liberali sub spe futura correctionis et emendationis, quodque in dictæ Sedis obedientia et deuotione ex nunc de cætero persistere deberent, ut tenebantur, tamen in dies pejora prioribus, humani generis hoste instigante adjicientes, et contra eandem Romanam Ecclesiam cornua erigentes, majora mala atque damna dictæ Urbis, aliisque quampluribus ejusdem Romanæ Ecclesiæ terris atque locis cum gentibus armigeris continue inferre etiam non cessarunt, quorum occasione præfatus Sixtus prædecessor contra ipsos Columnenses, tanquam rebelles suos notorios, pro dictæ Urbis ac ejusdem Romanæ Ecclesiæ status conservatione, magno parato exercitu, justissime denique ad comprimendum tantam rebellionem et iniquitatem arma sumere, et aduersus eos bellum gerere cœpit, et nisi ipse Sixtus prædecessor insperata morte præuentus fuisset, Columnenses præfati pro tantorum excessuum et scelerum poena necessario ad totale eorum exterminium deducti fuissent, suorumque sensissent merito poenas delictorum.

19. « Postea vero quam recolendæ memoriæ Innocentio papa VIII etiam prædecessore nostro, sicut Domino placuit, de medio sublato, ad apicem summi Apostolatus, diuina favente clementia, assumpti fuimus, Pharaonis imitati duritiam, et obturantes more aspidis aures suas nunquam pro majori temporis parte in nostris et ejusdem Romanæ Ecclesiæ civitatibus atque terris seditiones, factiones, zizanias, dissensiones, rebelliones, et quamplura alia innumera-bilia mala seminare destiterunt, ac aliquas ex eis a nostra et ejusdem Romanæ Ecclesiæ obedientia et deuotione subtrahere, illasque contra mentem et voluntatem nostram occupare, et ab aliis occupari, columnas, Columnensium prædictæ insignia, in aliquibus ex civitatibus prædictis, in locis illarum publicis et pateulibus, in Apostolicæ auctoritatis contemptum erigi permittere, sicque erectas tolerare, ac civitates et terras prædictas gentibus suis armigeris munitas tenere, gentium adjurationes, quæ vulgo cavalcate dici solent, contra civitates et terras prædictas, nobis et eidem Romanæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjectas, nostrosque ac ejusdem Romanæ Ecclesiæ subditos et vassallos sæpissime efficere præsumpserunt », et infra : « etiam nostro tempore arcem nostram Oslien-

sem proditoris fraudibus atque dotis contra voluntatem nostram, caplo castellano, illam nostro et ejusdem Romanæ Ecclesiæ nomine custodiendo, et inde ejecto, interfectisque aliquibus ad custodiam ipsam deputatis, subtrahere, occupare, et per longum tempus detinere non veriti fuerunt, et quamvis præfatus Prosper, quem deinde captum in manibus nostris habuimus, nobis, qui eum benigne suæ restitimus liberali, juramento promisisset, dictam arcem statim sine mora restituere, vel, si id non faceret, ad nos personaliter redire, tamen liber effectus, juramenti præstiti inmemor, fide more eorum violata, illam minime restituere, nec ad nos redire curavit, ex quo per dictam arcem victualia Urbi et Romanæ curiæ prædictis necessaria subtrahere deferentes, illa ad ipsam Urbem multipliciter impediri, variisque exactionibus, extorsionibus et angariis indebitis molestati fuerunt, adeo ut pro dictæ arcis recuperatione, ac ipsius Urbis a tanta obsidione liberatione, habuerimus de necessitate pluries parato exercitu arcem prædictam obsidere, et cum machinis et aliis instrumentis bellicis non sine maxima nostra et ejusdem Romanæ Ecclesiæ impensa, tandem illam vi expugnare et ad nostram et ejusdem Romanæ Ecclesiæ obedientiam reducere. Et ut tandem nihil eis contra nos et ejusdem Romanæ Ecclesiæ statum intentatum remaneret, et arma contra nos deinde sumpserunt, gentes armigeras sine ulla causa in agro Romano tenuerunt, ac contra nos subditosque nostros bellum moverunt, civitatesque nostras Anagninæ, quæ primaria Campaniæ existit, necnon Nucerinam cum plurimorum hominum occisione, ac honorum etiam pretiosorum, ac ad sacros usus deputatorum direptione ac depredatione, cum suis ac complicum suorum gentibus armigeris occupari fecerunt, in eisque gentes suas armigeras collocarunt. Et ut dictæ Urbis, ac aliarum nobis, et eidem Romanæ Ecclesiæ civitatibus et terrarum mediate et immediate subjectarum, subditorumque nostrorum quieti et statui consuleremus, induci fuimus, nos qui domini eorum eramus, anno superiori cum eisdem de Columna et de Sabellis subditis et vassallis nostris pro eis eorumque complici-bus ad inducias ad certum tempus cum maxima hujus sanctæ Sedis auctoritatis et dignitatis ignominia et offensa devenire, dicto dilecto filio nobili viro Laurentio Suarez, tunc apud nos charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi regis, et charissimæ in Christo filiæ nostræ Elizabeth reginæ Hispaniarum Catholicorum oratore nostro, ac ipsorum regis et reginæ, necnon Friderici de Aragonia tunc regnum Siciliæ citra pharum obtinente, cui adharebant, quique eis favebat, nominibus interveniente, seque interponente obsignandis per nos et eos induciis prædictis fidejussore, ea quibus omnibus supra-

dictis et aliarum progenitorum ac majorum suorum causis quot incendia, caedes hominum, terrarum et locorum direptiones, agrorum depopulationes, rapinae, sacrilegia, Ecclesiarum et aliorum sacrorum locorum depraedationes, et alia mala et damna, quae bellorum furor parit producitque, etiam in civitate nostra Viterbiensi, quam superioribus annis ipsorum Prospero et Fabritio complices ac sequaces et quondam Antonellus de Sabellis eorum vestigia imitatus, per vim ingressi fuerunt nullisque illius civibus, etiam primariis, crudelissime caesis, interfectis, et inde expulsis, ac bonis eorum in praedam datis, subsecuta fuerunt, neminem latere putamus, quibus omnibus sive aliquibus eorum non contenti etiam iniquitatis filii ac perditionis alumni Marcus, Antonius, Camillus, Mutius, Prosperetus, Franciscus, Petrus ejus frater, Julius, Octavianus, Pompeius, Petrus, Franciscus ac alii de Columna : Baptista, Paulus, Troilus, Jacobus, Franciscus, Lucas, Ludovicus, Antonius, Sylvius, et Marcus ejus frater de Sabellis : ac alii eorum complices, sequaces, fautores et adherentes, ne ab eis degenerarent diabolico spiritu ducti, eorum detestandae savitiae auxilium, consilium et favorem publice praestare, et quamplura similia mala, damna, homicidia, incendia, nostrarum et ejusdem Romanae Ecclesiae terrarum direptiones et sacrilegia committere et perpetrare non erubuerunt.

20. « Postremo vero mittentibus nuper clarissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum rege Christianissimo, ac praefatis rege et regina Hispaniarum Catholicis exercitus suos terra marique pro ejusdem regni Siciliae citra pharum, quod quilibet eorum ad se ac de jure spectare praetendebat, assecutione, quo regno capto et expugnato, contra perfidissimos Turcos, Christi nominis acerrimos hostes, omni conatu ad illorum expugnationem ac totale exterminium una nobiscum pro Christiani nominis gloria et exaltatione, ac reipublicae Christianae defensione, ipsorumque Turearum depressione intendere proposuerunt, prout jam evidentia facti clare demonstrat, praefato Frederico de Aragonia tunc dictum Siciliae regnum, ut praefertur, tenenti, ac in illud Turcos ipsos, cum quibus maximam intelligentiam et confederationem continue habebat, introducere volenti adherere, seque de ipsis Turchis etiam in terris suis contra Christianos admittendis et retinendis jactare, eundemque Fredericum sequi non dubitarunt : propter quae excommunicationis majoris et anathematis sententiam, perjurii et sacrilegii reatus, nec non multipliciter rebellionis et laesae majestatis crimen damnabiliter ipso facto incurrerunt ». Nonnullis interjectis additur : « Cum igitur absque gravi offensa Christi tantas iniquitates amplius tolerare non valea-

mus, cogimurque urgente conscientia juste animadvertere in eos, praehabita super praemis- sis et quamplurimis aliis eorum nefandis excessibus et delictis cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem Romanae Ecclesiae cardinalibus deliberatione matura et diligenti, cum Jesu Christi vices, licet immeriti, teneamus in terris, nobisque in B. Petri persona sit dictum : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis*. Et per psalmistam scriptum : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculeabis leonem et draconem* ; praefatos Prosperum, Fabritium, Marcum, Antonium, Camillum, Mutium, Prosperetum, Franciscum, Petrum ejus fratrem, Julium, Octavianum, Pompeium, Petrum, Franciscum de Columna : Baptistam, Paulum, Troilum, Jacobum, Franciscum, Lucam, Ludovicum, Antonium, et Sylvium, et Marium ejus fratrem de Sabellis, omnesque alios complices, ac de familiis de Columna et de Sabellis hujusmodi Ecclesiasticos et saeculares, quorum nomina et qualitates, status, gradus, conditiones, dignitates, etiam cardinalatus, haberi volumus pro sufficienter expressis, propter excessus, errores et delicta, ut praemittitur, perpetrata et commissa, ac etiam praesertim nobis notoria, et nullo modo nullave allegatione excusabilia, majoris excommunicationis et anathematis sententiam, perjurii et sacrilegii reatus, rebellionis et laesae majestatis crimina damnabiliter incurrisse, omnibusque et singulis gratiis, privilegiis, libertatibus, immunitatibus, feudis », et infra, « omni jure successionis in perpetuum omnino privatos decernimus », et infra, « concedentes ex nostra mera gratia et liberalitate Joannem cardinalem de Columna, quem etiam castris, terris et omnibus temporalibus bonis suis modo praemisso privatam declaramus, ac privamus, et cum quo mitius pro nostro et hujus sanctae Sedis more agere volumus, in sui cardinalatus dignitate Ecclesiae et beneficiis Ecclesiasticis, eo in sinceritate fidei, unitate ejusdem sanctae Romanae Ecclesiae ac obedientia, devotione nostra, ac successorum nostrarum Romanorum Pontificum canonice intrantium firmiter persistente, remanere, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae M^o C^o XIII kal. Septembris, Pontificatus nostri anno IX ». Adjecta sunt Alexandri et cardinalium nomina.

21. Pereussi hujusmodi fulmine fimoreque perterriti Columnenses, cum foedus inter Pontificem et Galliae Hispaniaeque reges initum fuisse accepissent, ne clientibus suis exitio essent, eorum imperium Pontifici permisere? uti refert Burchardus sic inquitens ¹ : « His diebus », nempe appetente festo Corporis Christi, « Columnenses intelligentes concordiam esse con-

¹ Burch. Ms. arch. Vat. p. II. in Alex. VI. p. 202.

ceptam inter reges Franciæ et Hispaniæ, et propterea sibi timentes ob adventum gentium Gallicarum, decreverunt terras suas committere sacro collegio reverendissimorum dominorum cardinalium, quod collegium nuntiavit papæ, qui noluit hoc fieri, sed quod Columnenses mitterent claves terrarum suarum sanctitati suæ, cum minis, nisi id facerent, ipsos Columnenses etiam in eorum personis velle punire. Decreverunt propterea dari claves papæ et collegio, et papa ad causam misit hoc mane ad eos reverendum dominum episcopum Casenatensem auditorem camerae, qui rem conclusit cum eis ». Cum nonnulli Columnensium partes fueri decrevisset, partim Viterbii, partim aliis in locis Ursinorum opera oppressi sunt, gerente in exercitu militare imperium ipso Alexandro, quem spurium filium in palatio Pontificio ad administrandum rem Romanam Iurpiter collocasse narrat idem Burchardus : « Sanctissimus, inquit, dominus noster recessurus », nempe xvii Julii, « de Urbe, commisit cameram suam et totum palatium ac negotia occurrentia dominiæ Lucretiæ Borgiae filiae suæ, quæ, huiusmodi absentia durante, inhabitavit cameras papæ, et dedit commissionem aperiendi litteras sanctitati suæ directas, et si occurreret aliquid ardui, haberet consilium reverendissimorum dominorum Ussiponeasis et aliorum cardinalium, quos posset propterea ad se vocare ». Nupsisse postea illam quarta Septembris die Alfonso ducis Ferrariæ primogenito (quippe ejus vir a Cesare Borgia, ut vidimus, cæsus fuerat) ac Romæ ingentem ideo celebratam lætitiâ tradit auctor, additque Alexandrum die decima septima Septembris in cardinalium senatu vectigal annuum Ferrariense quatuor millium aureorum ad centum ducales ad tertiam usque progeniem redegisse. Abalienasse etiam ipsum alia Romæ Ecclesiæ bona pro augenda filiae dote visuri sumus : quæ cum Julius II juste postea repeteret, universa Italia arsit bello, nec Ferrariensi duci partem opes profuere.

22. Cæterum refert Burchardus Alexandrum Sermonetam et alia Columnensium loca sua præsentia subegisse, Marinum æquandum solo decrevisse in Romanorum senatu, Plumbinum ad deditionem compulsisse : ob quas inanes victorias officii Apostolici oblitum cælestisque iræ, quæ illi superiore anno trislem necem intulerat, licentiæ habenas effudisse, fertur. Al licet Alexandrum obscenissimis interfuisse spectaculis Burchardus et alii accuset, tamen divina providentia non passa est, ut qui corruptis erat moribus, bonos mores erronea doctrina corrumpere, nam clero ipsum castimoniam imperasse, atque etiam excolendis depravatis religionum moribus operam dedisse constat ¹.

23. *Novo decreto commendatur Ordo Minimorum.* — Inter præclare gesta Alexandri VI recensendum est fovisse eum patrocinio Apostolico B. Franciscum Paduanum, atque institutam ab eodem traditamque sodalibus religiose vite formulam iterum novo decreto confirmasse, quam primum Pyrrhus archiepiscopus Casentinus, in cuius diocesi nova religiosa familia initium duxerat, dein Sixtus IV et Innocentius VIII Apostolica auctoritate corroboraverant. Præcipua vero secundi Diplomatis ¹ ab Alexandro dati pars hæc est : « Fratres minimorum Minimi, qui vitam et regulam sanctissimi Evangelii Domini nostri Jesu Christi imitantur, viventes sub vota paupertatis, castitatis, obedientiæ et vite quadragesimalis, promittunt obedientiam et reverentiam sanctissimo Christi vicario Alexandro papæ VI et ejusdem successoribus canonice electis, et Ecclesiæ Romanæ, fratricum Franciscum de Paula, et ejus pro tempore successoribus : studeant omnes hujus religionis fratres humiliter obedire, nunquam ab hujus vite regulæ professione recessuri, quam qui secuti fuerint, pax super illos et benedictio Dei : suscipientes vero hanc vitam ac sub hac regula profitentes, primum divina præcepta cum reliquis eorum saluti congruentibus scire et sedulo observare intendant, Deum ante omnia et super omnia toto corde totisque viribus amantes, et proximos sicut semelipsos, deinde universalia sanctæ Ecclesiæ præcepta custodire curent. Neque his contenti sint, sed ut fervidi ad reliqua Evangelii consilia ascendere libenter et avide contendant, recordenturque cum hæc omnia fecerint, se esse inutiles servos, et meminerint, quod nemo ponens manum ad aratrum et respiciens retro aptus est regno Dei, etc. » Hæc et alia pie instituta confirmata sunt ab Alexandro, adjecta hæc temporis nota : « Dat. Romæ apud S. Petrum anno mbi, kal. Maii, Pontificatus nostri anno ix ». Tertiariorum etiam ejusdem Ordinis formula religiosa ab Alexandro comprobata est ².

24. *Diploma Apostolicum quo confirmatur novus sanctimonialium Ordo a Joanna Valesia conditus.* — Quin etiam confirmavit novum sanctimonialium Ordinem ad B. Virginis gloriam propagandam conditum a Joanna Valesia, Ludovici XI Gallorum regis filia, Caroli VIII sorore, et matrimonio juncta Ludovico XII, qui regno postea potitus eam, ut vidimus, repudiavit, quasi prædecessoris regis terrore percussus nunquam conjugio assensisset. Ipsa igitur se divinis rebus addixit. Eximia est religiosa novi illius Ordinis disciplina ad imitandas Dei paræ virtutes composita, quam Alexander proximo ineunte anno Apostolicis litteris ³ inseruit, quæ ob eximia beatissimæ Virginis encomia suavis-

¹ Lib. II, secr. p. 139.

¹ Lib. LXXIV, Bull. p. 275. — ² Ibid. — ³ Lib. II, secr. p. 69.

simamque pietatis fragrantiam repetenda visa sunt :

« Alexander, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Ea, quæ pro divini cultus augmento et religionis propagatione, ac animarum Christi fidelium salute provide facta fuisse comperimus, ut firma perpetuo et illibata persistent, libenter, cum a nobis petitur, Apostolico munimine roboramus, prout etiam pia personarum præsertim ex regia stirpe descendendum, ac nobis et Apostolicæ Sedis devotum exposcit devotio, et id in Domino conspicimus salubriter expedire. Sane pro parte dilectæ in Christo filia nobilis mulieris Joannæ de Francia, ducissæ Bituricensis, nobis nuper exhibita petilio continebat, quod olim ipsa, quæ a regio sanguine trahit originem, B. Mariæ virginis, cujus ab incunte ætate continue devotissima fuit, prout existit, virtutum et suorum præclare gestorum contemplationi toto cordis affectu intendens, cupiens terrena in cælestia, et transitoria in aeterna felici commercio commutare, congregatis in unum omnibus, quæ ex Evangelica lectione per eandem B. Mariam virginem, dum in hoc sæculo esset, gesta reperiuntur, quamdam regulam, secundum quam aliquæ mulieres virtutes ejusdem beatæ Mariæ imitari, ac religiose et honeste vivere volentes, in domibus tam per ipsam Joannam ducissam, quam alios Christi fideles de bonis eis a Deo collatis ædificandis, in quibus etiam aliqui fratres, in loco lamen separato, existant sub clausura. Altissimo famulari possent, cum consilio venerabilis fratris nostri Ludovici episcopi Albiensis, ac quamplurium proborum virorum partium illarum in theologia magistrorum sæcularium et religiosorum ordinari, et jam mulieres aliquas ad id sponte se offerentes in quadam domo, quam suis propriis sumptibus prope palatium ejusdem ducissæ in civitate Bituricensi consistens construi facere, ac sufficienter de bonis suis dolare cœpit, introduci, et pro regula hujusmodi certas ordinationes decem beneplacita ejusdem B. Mariæ continentes, quæ perpetuis futuris temporibus observari deberent, fieri curavit, volens mulieres, sorores et fratres præfatos secundum virtutes ejusdem B. Mariæ Altissimo famulantes nominari debere, prout in illis, quorum tenores diligenter inspicere ac de verbo ad verbum præsentibus inseri fecimus, plenius continetur, quare pro parte tam episcopi et Joannæ prædictorum, quam etiam dilectæ in Christo filia nobilis mulieris Annæ etiam de Francia, Borbonii ducissæ, et ipsius Joannæ sororis, quæ ad dictam Virginem similiter singularem gerit devotionis affectum, nobis fuit humiliter supplicatum, ut regulæ prædictæ pro illius subsistentia firmiori robur Apostolicæ confirmationis adjicere, aliaque in præmissis

opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur.

« Nos igitur, qui religionis propagationem ac divini cultus augmentum et animarum salutem nostris polissime temporibus supremis desideramus affectibus, et ad ipsam B. Virginem etiam semper gessimus et gerimus singularem devotionis affectum, attendentes omnia in dictis ordinationibus contenta per præfatum episcopum Albiensem, præfatum utique bonæ et timoratae conscientia, ac singularis doctrinæ et prudentia, primo, et deinde ex commissione nostra per dilectum filium Joannem Annium Ordinis fratrum Prædicatorum et theologiæ professorem, sacri palatii Apostolici magistrum, diligenter et accurate examinata, et per eos tanquam canonica, salubria et utilia laudata fuisse, hujusmodi piis et devotis precibus nobis per dilectum filium Gilbertum Nicolai, guardianum domus Ambasiæ, Ordinis fratrum Minorum, de Observantia nuncupatorum, Turonensis diocesis, ejusdem theologiæ professoris, et præfata Joannæ confessoris, coram nobis personaliter constituti, affirmantis præfatum Joannam, quæ, ut præfertur, ejusdem B. Mariæ semper devotissima fuit, ac bonæ conscientia et exemplaris vitæ existit, hæc quæ etiam ipse Gilbertus dudum examinavit et laudavit, porrectis ab intimis ex maxima cordis devotione, plurimaque desiderare supplicationibus inclinatis, regulam ac statuta et ordinationes hujusmodi auctoritate Apostolica tenore præsentium approbamus et confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, suppletes omnes et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem, volentes et mandantes illa observari debere, et nihilominus tam eidem Joannæ, quam aliis Christi fidelibus domos prædictas in aliquibus locis ad hoc convenientibus et honestis cum Ecclesia, campanili humili, campana, claustro, dormitorio, rectorio, hortis, hortaliis, et aliis necessariis officinis sine alicujus præjudicio construendi et ædificandi, seu construi et ædificari faciendi dicta auctoritate licentiam concedimus, ac prædictis sic jam introductis et aliis de cætero introducendis sororibus et fratribus, illorumque domibus et locis per Sedem prædictam sub quacumque forma et expressione verborum in genere concessis hactenus, et in posterum concedendis, uti, potiri, et gaudere libere ac licite possint et debeant, præfata auctoritate de specialis dono gratiæ indulgemus, jure tamen parochialis Ecclesiæ et cujuslibet alterius in omnibus semper salvo. Volumus autem quod sorores præfatae eidem Gilberto, donec fratres in dictis domibus fuerint introducti, subjectæ sint et esse censeantur, decernentes præfatum Gilbertum interim per superiores suos vel alios quoscumque nullatenus

impediri posse quoquo modo, irritum quoque et inane, si secus super iis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac statutis et consuetudinibus dicti Ordinis fratrum Minorum juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, ceterisque contrariis quibuscumque. Tenor vero regulæ sequitur, et est talis :

« Incipit Prologus in regulam sororum secundum virtutes et beneplacita beate Mariæ virginis Altissimo famulari volentium.

25. « Mariam Dei genitricem et virginem purissimam scribunt evangelistæ decem fecisse dum viveret, quæ vos sorores facere debetis, dum vivitis. Vita etenim vestra et regula est Mariam Christiferam imitari, et vitam vestram vitæ illius conformare, in quo profecto consistit tota perfectio possibilis homini viatori. Imprimis tamen advertere debetis, sorores, quod ait sancta Elizabeth ad Virginem : *Beata, inquit, quæ credidisti, quoniam perficiuntur omnia, quæ dicta sunt tibi a Domino.* In quibus verbis liquet quod credere præcedit perlicere, quippe quia nulla potest esse perfectio, ubi vera fides non est posita pro fundamento, teste namque Apostolo : *Sine fide impossibile est placere Deo*; unde nulla soror inter eas recipi poterit, nisi fidelis et Catholica, credens firmiter et approbans quidquid credit et approbat Ecclesia Romana et Catholica, nec professionem faciat, nisi per confessionem prius purificata, et in proposito placendi virgini Mariæ fixa, par turturum aut duos pullos columbarum, id est, dolorem et amorem obtulerit : jacto autem fidei fundamento, et corde a peccatorum sensibus purificato, et in mente prædicto proposito firmato, restat ut soror in hortum perfectionis, sive decem beneplacitorum Virginis introeat. Dicuntur autem illa decem beneplacita decem virtutes virginis, quibus ipsa summe placuit beatissimæ Trinitati, sicut et vos ad instar illius pro eadem eidem placere debetis, secundum autem ista decem est divisa regula Mariæ et vestra in decem capitula, quæ ut vestræ memoriæ facilius commendentur, hic quasi in tabula succinete ponuntur, et loca ex Evangelio, unde sumuntur, brevissime annotantur eo ordine, quo ab Evangelistis scribuntur. Nec ea hic omnia ponuntur, quæ de Virgine ab aliis scripta sunt aut dicta, sed tantum ea, quæ ab evangelistis Spiritu sancto dictante tradita sunt. Et iterum solum illa, quæ Virgo cogitavit, dixit, aut fecit, quæ solum decem sunt, ut prædictum est, ut sorores corde et ore et opere sint conformes Virgini Mariæ.

26. « Primum beneplacitum B. Mariæ virginis prudentia : *Cogitabat qualis esset ista salutatio* ; et : *Conservebat omnia conferens in corde*

suo. Secundum puritas sive castitas : *Quomodo fiet istud ? quoniam virum non cognosco.* Tertium humilitas : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Quartum veritas : *Salutarit Elisabeth.* Quintum laudabilitas : *Magnificat anima mea Dominum.* Sextum obedientia : *Erunt edictum a Cesare Augusto, etc.* Septimum paupertas : *Peperit primogenitum, et pannis eum involvit.* Octavum patientia : *Fuge in Ægyptum, etc. : Fili, quid fecisti nobis sic ? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te.* Nonum pietas : *Vinum non habent.* Decimum gladius doloris, sive lancea compassionis : *Stabat juxta crucem Jesu mater ejus.* Sed oportet pertranseat gladius per virtutem, scilicet sobrietas ab anima in corpus, ut uterque homo interior et exterior crucifigatur Christo.

27. CAPITULUM PRIMUM DE PRIMO BENEPLACITO EIUDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo, sicut refert evangelista, ubi audivit salutationem Gabrielis, cogitavit qualis erat illa salutatio, et alibi dicitur quod omnia conservabat conferens in corde suo, ubi describit evangelista triplicem Mariæ prudentiam : unam in verbo Dei libenter audiendo, et tarde loquendo, quia dicitur : *Ubi audivit* : et quia septies solum narrant evangelistæ quod locuta fuit. Aliam in deliberando et consulendo, quia sequitur : *Cogitabat*, etc. Tertiam in conferendo et rationem reddendo, quia scribitur : *Conferens in corde suo.* Conformiter ad exemplum et similitudinem Mariæ debent sorores esse promptæ ad verba Dei audiendum, tardæ ad loquendum, et providæ ad vana et sæculi rumores fugiendum. Secundo oportet ut sorores omnia faciant cum consilio, non solum hominum, sed in omnibus jactent cogitatum suum in Mariam, moreque trium regum quærentium Jesum, semper aspiciant stellam Mariam, tanquam suum oraculum habentes illam. Tertio debent singulis diebus vespere conferre in corde suo per devotam meditationem, qualiter diem transierint, et quid in eo egerint, quasi capitulum apud seipsas tenendo. Ut autem istud beneplacitum sanctius observetur, singulis annis sorores a patre vigilante, si potest, vel ejus vicem gerente, si per se non potest, visitabuntur, quæ visitatio semper tendat ad plenam observantiam prædictorum decem beneplacitorum. Singulis etiam sabbatis mater ancilla, si potest, teneat capitulum sororum, in quo, ut in purgatorio, humiliter cognosceant et suscipiant pœnitentiam suorum delictorum ante sorores commissorum.

28. CAPITULUM SECUNDUM DE SECUNDO BENEPLACITO EIUDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo quantum dilexerat puritatem et castitatem, salis liquet ex illo verbo : *Quomodo fiet istud ? quoniam virum non cognosco.* Profecto inter cetera Mariæ virginis beneplacita istud dignoscitur esse præcipuum, in quo oportet

tet sorores omnes excellere, illarum enim sponsus Dominus zelotes est, unde oportet sorores ad exemplum et similitudinem Mariæ abstinere a munusculis, litteris, verbis, gestibus, consortiis, consiliis, tactibus, familiaritatibus et aliis quibuscumque, quæ occasio esse possent inficiendi et leniendi corda sororum et cogitatus vinculo amoris mundani et turpis. Sicut fugit Virgo in Ægyptum ne perderet Iesum, sic fugiant sorores omnem amatorem mundanum, tanquam alium Herodem crudelissimum. Recordentur sorores ejus sunt sponsæ, et fratres ejus sunt sponsi, et quam fidem ambo promiserunt Virgini purissimæ Mariæ. Erunt sorores pro hoc beneplacito multum observando sub perpetua clausura, ad quas introitus non patebit nisi medico spiritali et corporali, et hoc in infirmitate vel visitatione. Abhorreant sorores otium atque crapulam, quæ novercæ sunt puritatis. In communi dormitorio cum habitu dormiant, et in communi refectorio cum lectione sancta edant. Quæ contra hoc beneplacitum deliquerint, gravissime puniantur. Tentatis tamen sororibus pie et humiliter consilium detur, et quantum fieri poterit, adjuventur, ne in laqueum luxuriæ cadant.

29. CAPITULUM TERTIUM DE TERTIO BENEPLACITO EJUDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo humillima, more arboris fructu onerata, quanto plus habuit de virtute, tanto humilior fuit, et conformiter ad exemplum et similitudinem illius, sorores semper se ancillas inutiles et omnium intimas credant, neminem judicantes, nec de vita alterius disputantes; uterque enim hortus, bonæ scilicet sororis et malæ incultus foret, nisi bonus et pius agricola utrumque coluisset. Quid ergo habes, soror, quod a Deo Domino non accepisti? Ambitionem fugiant sorores tanquam a facie colubri, officia humilitatis sectantes, etiam quæ inter sorores majores extimantur, in humiliatione et abiectione sua gaudentes, in exaltatione vero tristes et dolentes, quia turbata est Virgo ab angelo laudata. Officiales, mater scilicet ancilla, et pater vigilans triennales erunt, nisi ubi forte iudicio sororum non inveniretur æque ad observationem potens verbo et opere, vel nisi talis esset, quod excellentia sanctitatis exigeret, quod in officio diutius continuaret.

30. CAPITULUM QUARTUM DE QUARTO BENEPLACITO EJUDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo, teste Evangelio, salutavit Elizabeth, in qua salutatione sive *Dei gratias* dixerit, sive *Pax tecum*, ratio fuit, sicut a sanctis traditur, ut per hujusmodi salutationem omne verbum vitiosum vitaret. Ad ejus exemplum et similitudinem sorores sequantur veritatem, non solum politicam et moralem, verum etiam heroicam et divinalem, quæ et mendacium fugit, et verbum otiosum nescit, semper enim silentium evangelicum hujusmodi veritas servat. So-

rores, pro hujusmodi beneplacito melius servando, non loquantur in refectorio, choro, claustris et dormitorio, item nec a dicto Completorio usque ad Primam diei sequentis, nisi ubi charitas urget; oportet enim sorores, sicut in primo capitulo factum est, breviloquas esse, quia breviloqua fuit Maria, ejus vita et actio est sororum regula et instructio.

CAPITULUM QUINTUM DE QUINTO BENEPLACITO EJUDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo plena gratia, non ingrata nec ignara Dei beneficiorum, illud canticum canticorum divine laudis plenissimum et excellentissimum deprompsit, dicens: *Magnificat anima mea Dominum*. Ad ejus exemplum et similitudinem debent sorores ubique et semper intendere laudi divine, discant in terris hanc scientiam divine laudis, quæ in sæcula sæculorum perseverabit in coelis, maxime tamen in tribus studeant Deum laudare et Dei virginem Mariam, in horis scilicet canonicis dicendis, in missis audiendis, et in communione sine exceptione dignissima sacramenti altaris. Secundum horas persolvant sine nota dicendo officium ejusdem B. Mariæ de Compassione et Spasmo cum commemoratione festi occurrentis, secundum Ordinarium Romanum, de quo erit decima lectio si lectiones habuerit, similiter fiat in Adventu et Quadragesima commemoratio et decima lectio, sed de homilia, quando occurrit homilia, in Adventu antedicto et Quadragesima; semel in die dicantur psalmi penitentiales. A prædictis excipiantur festa Domini Sabaoth, et festum Commemorationis Omnium Sanctorum, de quibus fiat cum commemoratione B. Mariæ, et in secundis vesperis festi Omnium Sanctorum dicantur vesperæ mortuorum, et die sequenti officium novem lectionum. Singulis autem diebus dicantur per ordinem decem psalmi: quinque post matutinum, et quinque post Completorium; completo autem psalterio, reincipiantur ut prius, attamen psalmus: *Beati immaculati*, dicetur in horis diei, sicut consuetum est, cum oratione quinque plagarum Christi. Dicetur autem officium divinum intellectualiter et attente: *Magnificat*, inquit, *anima mea*; et non tantum lingua: latanter et jucunde, quia dicit: *et exultavit spiritus meus*; reverenter et timorose: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. Quod vero ad missam audiendam attinet, quotidie in loco sororum celebrabitur una, quam audiant sorores, quæ interesse poterunt iudicio matris ancillæ. Quando non recurret festum Domini Sabaoth, aut festum quod colitur a clero et populo, dicatur missa de uno decem festorum Virginis cum commemoratione festi occurrentis, et si occurrat, dicatur missa de festo, cum commemoratione Virginis semper. Quod vero ad dignissimum sacramentum perlinet, suscipere id studeant sorores, et toto corde devotionem et reverentiam habere

ad tantum sacramentum, et illud recipere reverendissime a dominis de quindena in quindenam; ubi tamen occurreret infra hebdomadam festum Domini Sabaoth, aut Virginis gloriosæ, fiat communio in illo die.

31. CAPITULUM SEXTUM DE SEXTO BENEPLACITO EJUSDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo quantum obediens fuerit Deo, satis indicat sua purificatio, et ascensus annuus in Jerusalem. Quam vero obediens fuerit homini propter Deum, satis ostendit sua cum Joseph desponsatio, et ad præceptum Octaviani in Bethleem peregrinatio, ad cujus exemplum et similitudinem sorores obediant primo Deo, decem ejus præcepta servando, et secundo homini propter Deum, decem beneplacita sive consilia Christi et Mariæ implendo, scientes quia sicut Virgo Jesum peperit, obedientiam et mandatum imperatoris implendo, sic soror fructum meriti semper parit in obedientia vivendo sororum et fratrum. Obedientia sit secundum modum, qui ortum habuit ex verbis Salvatoris pro nobis in cruce morientis, et dicentis : *Mater, ecce filius tuus, deinde dixit discipulo : Ecce mater tua* : ut alter alterius onus et curam gereret.

32. CAPITULUM SEPTIMUM DE SEPTIMO BENEPLACITO EJUSDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo, teste Evangelio, filium suum primogenitum pannis involvit, et certe in filio et matre semper summa paupertas claruit. Ad cujus exemplum et similitudinem debent sorores omnia temporalia contemnere, et habentes victum et vestitum esse contentæ, quanto soror in mundo propter Mariam fuerit pauperior, tanto in celo erit dior. Tamen sorores poterunt in communi habere redditus et pecunias, fratres vero minime, sed Virgini in altissima paupertate placentes, de iis quæ mundi sunt non se intromittentes, et sororibus in spiritualibus deservientes, ab eisdem victum et vestitum recipiant. Habitus sororum et fratrum viles et honesti sub triplici colore vestium, quibus Christus in die passionis vestitus fuit, habeantur; poterunt autem fratres sine capucio cum habitu et femoralibus jacere; sit autem habitus ipsorum a zona supra scissus, ut nihil in illis nudum appareat præter vultum et manus.

33. CAPITULUM OCTAVUM DE OCTAVO BENEPLACITO EJUSDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo vere experta fuit, quod qui pie volunt vivere cum Christo persecutionem patiuntur. Ad cujus exemplum et similitudinem sorores in patientia studeant possidere animas suas, in eodem vultu et æquanimitalitate mentis perseverantes, quia : *Non contristabit justum*, ait Scriptura, *quidquid ei acciderit*. Diligant qui illos persequuntur, sine murmure et maledictione, non respondentes malum pro malo, sed potius mercede locantes qui illos arguant et corrigant, omnia excusantes et supportantes,

totas se divinæ providentiæ et protectioni virginis Mariæ committant quia sic est voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta.

34. CAPITULUM NONUM DE NONO BENEPLACITO EJUSDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo merito ab Ecclesia sancta dicitur mater pietatis et misericordiæ, cujus pietas satis fulsit in nuptiis in Cana Galileæ; semper sibi parca, et aliis larga fuit. Ad cujus exemplum et similitudinem sorores vendicent sibi rem et nomen pietatis et misericordiæ, dantes eleemosynam spiritualem, et in quibus possint temporalem vivis et defunctis, justis et peccatoribus, illorum peccata et sua desolentes. In hoc beneplacito charitatis et pietatis, sicut et in beneplacito puritatis studeant sorores omnes excedere, soror, quæ plus de charitate habuerit, in majori gloria cum Christo et Virgine erit; sine charitate claustrum carcer est diaboli; sorores, nisi inter se charitatem habeant, nec Deum possunt habere nec Mariam, nec meritum acquirere nec aliquid agere, quod placeat Deo, aut virgini Mariæ. Infelix illa soror nimis, quæ contempsit mundum, intravit claustrum, et tamen contra aliquam servat in pectore odium. Sororibus infirmis non minus a sanis serviatur, quam velent quæ sanæ essent sibi in tali statu rationabiliter serviri. In sola charitate dignoscitur et puritate sorores quæ sunt peculiare discipulæ et amicæ Christi et virginis Mariæ.

35. CAPITULUM DECIMUM DE DECIMO BENEPLACITO EJUSDEM VIRGINIS MARIE.

« Maria virgo, teste evangelista, stabat juxta crucem Jesu, cujus animam, teste Simeone justo, pertransivit gladius. Ad cujus exemplum et similitudinem sorores juxta crucem Christi stent et illam deferant, quotidie aliquem articulum passionis meditando, et Christo compatiendo, atque de ejus quinque plagis cum Samaritana aquam vivam hauriendo, imo vinum, mel, lac et oleum sugendo. Advertant tamen sorores quod hujusmodi vinum compassionis non invenitur in terra suaviter viventium, unde sobrias oportet esse sorores, ab omni inutili et vana delectatione se abstrahentes. Pertranseat gladius compassionis ab anima in corpus. Jejunabunt sorores feria sexta et sabbato, quia diebus illis luxit Virgo. In qualitate autem et quantitate ciborum sit rationale obsequium sororum, non enim potest una omnibus dari regula generalis, permittantur tamen sorores, quibus gratiam dedit Dominus ad indicium matris ancille, si voluerint, se aliquando in una abstinentiali, aliquando in vita Quadragesimali, aliquando in vita innocentiali exercere. In qua innocentiali, quantum possibile erit, ad exemplum et ædificationem Ecclesiæ Christi se exercent fratres, qui officium prædicandi verbum Dei habent, nam cujus Deus venter est, dignus esse non potest seminator verbi divini. Viatori-

bus usus panis mane et sero est permissus; in cœnobiis vero, jejnantibus sororibus et fratribus non viatoribus ubilibet existentibus, sero tantum est concessus.

« Ecce, sorores amantissima, vita et regula vestra, quam brevissime in decem beneplacitis virginis Mariæ contenta, in qua oportet vos perseverare ad exemplum virginis Mariæ, de qua scriptum est quod : *Erant omnes perseverantes cum Maria matre Jesu*; et beata soror, quæ in iis perseveraverit usque in finem, quoniam salvaerit. Ubi famen delinqueret soror aut frater, sciant se ad pœnam obligari taxandam arbitrio matris ancillæ, et patris vigilantis. Ad culpam autem mortalem non sit obligatio, nisi forte in observantia trium essentialium votorum, et hoc, modo qui sequitur : ut obedientiam servent in volendo observare decem beneplacita Mariæ, non rebellando ex contemptu ad subeundas pœnas taxatas in contravenientes, castitatem in non experiendo actu luxuriæ, paupertatem omnia in communi habendo quoad sorores, et quoad fratres omne dominium abnegando et tactum pecuniæ ex necessitate excludendo. Hæc omnia det vobis et concedat perficere illa, sine qua nihil potestis facere, per quam sit gloria Trinitati summæ. Ipsam vero benedicant eunctæ creaturæ, nam post Deum super omnia placendum est virgini Mariæ. Amen. Deo gratias et Mariæ.

« Visa et examinata, et est bona et sancta ordinatio et expedienda. Joannes Annus, Ordinis Prædicatorum, et sacre theologiæ professor, et sacri palatii Apostolici magister manu propria.

« Visa et examinata, et est bona et sacra ordinatio, et expedienda. Gilbertus Nicolai, Ordinis fratrum Minorum, et sacre theologiæ professor, guardianus fratrum Minorum de Observantia nuncupatorum, Ambasiæ, Turonensis diœcesis, manu propria. Nulli ergo liceat, etc. nostræ approbationis, confirmationis, communionis, suppletionis, mandati, concessionis, indulti, voluntatis et decreti vim infringere. Si quis, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m^o, pridie idus Februarii, Pontificatus nostri anno x ».

36. *Auctoritate Apostolica vetitum ne ulli libri de fide tractantes, nisi permittente episcopo, typis mandentur.* — Nec defuit Alexander Apostolico muneri ad nascentia hæresum semina evertenda, cum enim typographi, quæstus illecebri pellecti, plures libros erroribus inquinatissimos excuderent, eosdemque distraherent bibliopola¹, sanxit, gravissimis impositis pœnis, ne sine episcoporum diœcesanorum venia ac potestate ulli libri typis mandarentur, utque hæresibus contaminati ad eos ferrentur, flammisque abolerentur.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Inter multiplices nostræ sollicitudinis curas, illam in primis suscipere pro nostro pastoralis officio debemus, ut quæ salubria et laudabilia, ac Catholicæ fidei consona, et bonis moribus conformia nostro tempore oriuntur, non solum conserventur et angeantur, verum etiam ad posterum propagentur, et quæ perniciose, damnabilia et impia sunt succidantur et radicitus extirpentur, nec pullulare usquam sinantur, et in agro Dominico et vinea Domini sabaoth dumtaxat conseri permittendo, quibus fidelium mentes pasci spiritualiter possint, eradicata zizania et oleastri sterilitate succisa. Attendentes igitur quod, sicut humano generi plurimum conferre dignoscitur, ut ea quæ ad bonas artes ac probatos mores pertinent divulgentur, et ad lucem et hominum notitiam tam præsentium quam eorum qui futuri sunt deducantur, quod maxime fieri solet beneficio litterarum, quibus ipsa veritas quasi alligata ad usum absentium pariter et futurorum deducitur, conservatur et propagatur, ita perniciosum et maxime eidem humano generi inimicum censei debet, si ea quæ noxia sunt et sanis doctrinæ honestisque moribus et in primis orthodoxæ religioni comperimur adversa publicentur, et ministerio litterarum ad notitiam plurimorum extendantur : quemadmodum enim bonum quanto, universalius tanto utilius, divinius et majus, ita et malum quanto amplius et copiosius, tanto deterius abominabiliusque arbitrari debet, maxime quia humanæ fragilitatis cogitationes proniores reperiuntur ad malum quam ad bonum. Hinc est quod, sicut ars impressoria litterarum utilissima habetur ad faciliorem multiplicationem librorum probatorum et utilium, ita plurimum damnosum foret, si illius artifices ea arte perverse uterentur, passim imprimendo quæ perniciose sunt. Debent igitur impressores ipsi merito compesci opportunis remediis, ut ab eorum impressione desistant, quæ fidei Catholicæ contraria fore noscuntur vel adversa, aut in mentibus fidelium possunt verisimiliter scandalum generare : unde nos, qui illius locum tenemus in terris, qui ad illuminandum hominum mentes, et errorum tenebras exterminandum descendit e caelis, cum fidei relatione intellexerimus, artificio diætæ artis plurimos libros atque tractatus in diversis mundi partibus, præsertim Coloniensi, Maguntina, Treverensi, Magdeburgensi provinciis fuisse impressos, in se varios errores ac perniciose dogmata, etiam sacre Christianæ religioni inimica continentes, et in dies etiam passim imprimi, hujusmodi detestandæ labi sine ulteriori dilatione occurrere cupientes, ut ex commisso desuper pastoralis officio tenemur, omnibus et singulis diætæ artis impressoribus, et illorum obsequiis quomodolibet insistenti-

¹ To. IV. lit. com. p. 322.

bus. et se circa eorum imprimendi artem quoquomodo exercentibus in provinciis prædictis degentibus sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam eo ipso, si contra fecerint, incurrisse noscantur, et pœna pecuniaria per venerabiles fratres nostros Coloniensem, Maguntinensem, Treverensem, et Magdeburgensem archiepiscopos, vel eorum vicarios in spiritualibus generales aut officiales, quemlibet videlicet eorum in provincia sua, pro eorum arbitrio imponenda et exigenda, ac cameræ Apostolicæ applicanda, auctoritate Apostolica præsentium tenore districtius inhibemus, ne de cætero libros, tractatus aut scripturas qualescumque imprimere, aut imprimi facere quoquomodo præsumant, nisi consultis prius super hoc archiepiscopis, vel vicariis, aut officialibus præfatis, ac eorum speciali et expressa impetrata licentia gratis concedenda, quorum conscientias oneramus, ut antequam licentiam huiusmodi concedant, imprimenda diligenter examinent, sive a peritis et Catholicis examinari faciant et procurent, ac diligenter advertant, ne quid imprimatur, quod orthodoxæ fidei contrarium, impium, et scandalosum existat. Et quia parum esset adversus futuras impressiones providere, nisi quæ jam fere noscuntur erronea, impia et scandalosa supprimantur, eisdem archiepiscopis, vicariis vel officialibus mandamus auctoritate prædicta, ut, videlicet quilibet eorum in dicta provincia sua, moneant et requirant auctoritate nostra omnes et singulos impressores ac personas alias, cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis vel præeminentiæ existant, ut omnia et singula inventaria librorum et tractatum quorumcumque impressorum, ac libros et tractatus impressos, in quibus per archiepiscopos sive vicarios, aut officiales prædictos, aut eorum singulos aliqua fidei Catholicæ contraria, impia, adversa, scandalosa, aut male sonantia contineri indicatum sive declaratum fuerit, omni fraude et dolo cessantibus, infra terminum eorum arbitrio præfigendum, coram eis respective præsentent et consignent sub simili excommunicationis latæ sententiæ et eorum arbitrio exigenda pecuniaria pœna, ut præfertur, incurrenda, studeantque sic impressos etiam alias, prout expedire putaverint, ad eos deferri et delatos comburi facere, et ne quispiam illos legere vel tenere præsumat, sub similibus censuris et pœnis auctoritate nostra prohibere, nec omittant diligenter inquirere quibus procurantibus tales libri impressi fuerint, quæ de causa illud procuraverint in fidei Catholicæ, quam profitentur, detrimentum, et an procuratores ipsi de aliqua hæresi suspecti sint, contradictores quoslibet et rebelles etiam, cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis, necnon communitates, universitates et collegia quæcumque per excommunicationis, suspen-

sionis et interdicti aliasque sententias, censuras et pœnas Ecclesiasticas cum illarum aggravatione et reaggravatione, appellatione postposita, compescendo, invocato etiam, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, cui, ut opem diligentius ferant, medietatem dictæ pœnæ pecuniariæ, quam exegerit, applicamus, non obstantibus, etc.» Abrogantur omnes prærogativæ vel impressoriis vel iis qui typis eudenda hæretica curaverint, quibus se ad eludendum edictum hoc munire se possent, tum subdit Alexander: « *hortamur præterea eosdem archiepiscopos, et vicarios, et officiales, ut zelum fidei et salutem animarum præ oculis habentes, in præmissis ita se diligentes et solertes studeant exhibere, quod eis adeo perennis vitæ præmium, et a nobis condigna proveniat actio gratiarum. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m^o, kal. Junii, Pontificatus nostri anno ix ».*

37. *Dirimitur controversia de Ruthenorum Baptismate, quo fit ut bella inter Moschum et Lithuanum orta residant.* — In dirimendis etiam fidei controversiis divino præsidio instructum fuisse Alexandrum exploratum est, nam in fidei orthodoxæ docendæ studio eum non discrepasse a prædecessoribus sanctissimis ostendunt plura ipsius Monumenta, inter quæ insigne hoc afferam, quo Ruthenorum Baptisma validum, nec unquam repetendum in iis, qui a schismate ad gremium Romanæ Ecclesiæ redirent, definiit:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

« Non sine grandi et spirituali mentis nostræ lætitia accepimus quod nonnulli Rutheni in ducatu Lituaniæ, et alii ritu Græco viventes, fidem tamen Christianam alias profitentes, qui Wilmensem ac Chiowiensem, Lutzronensem et Medicensem civitates et diœceses ac alia loca ejusdem ducatus inhabitant, sancto Spiritu cooperante, illustrati nonnullos errores, quos hactenus ritu et more Græcorum viventes observarunt, penitus ab eorum mentibus et cordibus abdicare, et unitatem fidei Catholicæ et Latine Romanæ Ecclesiæ amplecti, et secundum ritum ejusdem Latine et Romanæ Ecclesiæ vivere desiderant et proponunt. Sed quia more Græcorum, scilicet in tertia persona baptizati fuerunt, et nonnulli asserunt eos de novo baptizari debere, prædicti, qui ritu Græco hactenus vixerunt et adhuc vivunt, tanquam antea rite baptizati renuunt et recusant de novo Baptisma suscipere; nos qui ex commisso nobis desuper, licet insufficientibus meritis, officio pastoralis cupimus singulas oves nobis commissas ad verum ovile Christi perducere, ut fiat ex illis unus pastor et unum ovile, et ne sancta Catholica Ecclesia diversa et deformia membra a capite discrepantia, sed conformia habeat,

attendentes quod per felicis recordationis Eugenium papam IV prædecessorem nostrum in Concilio per eum Florentiæ celebrato, et in quo Græci atque Armeni una cum Romana Ecclesia sentientes interfuerunt, definitum fuit forma hujus sacramenti Baptisma existere: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti Amen.* Ac etiam per illa verba: *Baptizetur talis servus Jesu Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, vel Baptizetur manibus meis talis: in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* verum perfici Baptisma, quoniam ejus principalis causa, ex qua Baptisma virtutem habet, sit sancta Trinitas, instrumentalis autem sit minister, qui tradit exterius sacramentum, sic exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum cum sanctæ Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum, et propterea hujusmodi sacramenti sic in tertia persona collati reiterationem necessariam non existere, habita etiam super hoc cum fratribus nostris deliberatione matura, auctoritate Apostolica nobis et aliis Romanis Pontificibus ab ipso Christo Jesu Domino nostro per B. Petrum (cui et successoribus ejus Apostolus ministerii dispensationem commisit) tradita, tenore præsentium decernimus atque declaramus, omnes et singulos sic in tertia persona baptizatos, volentes a ritu Græco ad ritum et morem Latine et sanctæ Romanæ Ecclesiæ venire, simpliciter et sine alia contradictione, aut etiam obligatione vel coactione, quod iterum rebaptizentur etiam cum intentione quod alias ritus per Orientales Ecclesias observari solitos hæreticam pravitatem non concernentes observari possint, facta prius tamen per omnium errorum rituum Græcorum a Latina et Romana Ecclesia, et illius ritu ac sanctis institutionibus deviantium abjuratiōe, admittendos fore: exhortantes etiam per viscera misericordiæ Dei nostri omnes et singulos, qui prædicto modo baptizati sunt, et ritu Græco vivunt, ut abnegata omnium errorum, quæ secundum morem et ritum Græcorum hæcenus observarunt, quique ab immaculata et sancta Catholica Latina et Romana Ecclesia, et illius sanctorum Patrum institutionibus approbatis deviant, velint eidem Catholicæ Latine Ecclesiæ, illiusque salubribus documentis pro animarum suarum salute et veri Dei cognitione adherere. Et ne eorum sanctum propositum quovis modo retardari possit, venerabili fratri nostro episcopo Wilnensi in virtute sanctæ obedientiæ committimus et mandamus, quatenus omnes et singulos sic baptizatos, et ad unilatam præfatæ Latine Ecclesiæ venire, et errores prædictos abjurare volentes, ad præfatæ Latine Ecclesiæ unitatem et errorum hujusmodi abjuratiōem, per se vel per alium, seu etiam alios sæculares prælatos Ecclesiasticos, seu Prædicalores, aut Minorum

Ordinum regularis observantiæ professores doctos et probos, ac alios idoneos, quibus id duxerit committendum, singulos præfatos sic venientes ab excessibus propter observationem hujusmodi errorum ac hæreticam pravitate inde proveniente, necnon excommunicationis sententia, aliisque censuris et pœnis Ecclesiasticis, quas quomodolibet propterea incurrerunt, dicta Apostolica auctoritate absolvendi, ac eis pro modo culpæ pœnitentiam salutarem injungendi, aliaque in præmissis necessaria faciendi, plenam et liberam licentiam et facultatem concedimus per præsentem. Verum quia difficile foret præsentem nostras litteras ad singula loca, ubi opus fuerit, facere deferre, volumus et eadem Apostolica auctoritate decernimus, quod earundem litterarum transumpto manu alicujus notarii subscripto, et sigillo præfati Wilnensis, seu alicujus alterius episcopi, vel prælati Ecclesiastici munito eadem fides prorsus adhibeatur in iudicio et extra, ac alias cuilibet ubi fuerit exhibitum vel ostensum recipiat et admittat, ac tam sibi quam illi vel illis, cui vel quibus, quoties expedierit id duxerit committendum, sicut ipsis litteris originalibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ, non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m^o, X kal. Septembris, Pontificatus nostri anno x ».

38. Quod ad ritus alios attinet, quibus Rutheni in baptismalibus sacris uli solebant, hæc ex prædicto Sigismundo Herbestenii¹ regulo, Moscoviticarum rerum peritissimo, decerpere visum est: « Baptizantur hoc modo: nato infante mox accersitus sacerdos ante januam habitationis, in qua est puerpera, certas stans recitat orationes pueroque nomen imponit, dein quadragesimo communiter die, si forte puer ægrolet, defertur in templum et baptizatur, ac ter in aquam totus immergitur, alioqui baptizatum non crederent. Mox inungitur chrismate, quod consecratum est in hebdomada magna, inungitur denique myrra, ut ipsi dicunt; aqua vero Baptismatis singulis infantibus consecratur, et continuo post Baptismum extra templi portam effunditur. Semper in templo baptizantur infantes, nisi longinquitas loci nimia, aut frigus puero obsesset, neque unquam aqua tepida, nisi pueris infirmis, utuntur. Susceptores ex voluntate parentum assumuntur, et quoties, præeunti certis verbis sacerdote, diabolo renuntiant, toties in terram expuunt, sacerdos etiam infanti capillos abscindit, eosque ceræ etiam intricat, et in templo loco certo reponit; non adhibent sal neque salivam cum pulvere ».

39. Gessisse Alexandrum ducem Lituaniæ gravissima bella Latini ritus causa cum Joanne Basilio Moscovitarum duce, idem auctor atque

¹ Sigism. lib. com. rer. Mosc. p. 47.

ex eo Cromerus et alii ¹ referunt, ac Lithuanum ex insidiis victum Drohobussum, Toropezum et Bielam arces Russorum defectione amisisse, Severiensium etiam duces a Lithuanico imperio ad Moschoviticum descivisse: cum vero Alexander dux, excitis sociorum viribus, amissa recuperare miseretur, ac nonnulli Russi a schismate revocarentur, exortam superiorem de Ruthenorum Baptismo controversiam, quam odiorum acerbitas pepererat, Alexander papa consultus diremit ². Præterea misit idem Pontifex in Lithuaniam plures sanctorum reliquias ad augendam Christi fidelium pietatem, ut illos divinæ opis interpretes ac deprecatores adhiberent, et sacra eorum pignora veneraturis indulgentiarum præmia proposuit ³. Consignatum est id Diploma hac temporis nota: « Dat. Romæ apud S. Petrum anno mbi, III id. Septembris, Pontificatus nostri anno x ».

40. *Ecclesiæ Wilnensi Tartarorum incursionibus vexatæ permittitur vim vi repellere.* — Florebat tunc in Wilnensi Ecclesia cœlestium virtutum gloria B. Casimirus, quas divinum Numen eorum commodo edebat, qui ipsius veluti in cœlesti aula pollentis maxima gratia opem implorabant: quare sacras illius reliquias veneraturis, ac stipem pro Wilnensi Ecclesia ornanda augendaque porrecturis Alexander a Wilnensi clero rogatus indulgentias impertitus est ⁴: « Cupientes ut capella, inquit, B. Mariæ ac sanctorum Andreæ ac Stanislai sita in Ecclesia Wilnensi per claræ memoriæ Kasimirum Poloniæ regem magnifico opere constructa et dotata, ac pretiosissimis ornamentis pro divino cultu decorata, et ad quam, ut accepimus, dilectus filius nobilis vir Alexander magnus dux Lithuanæ, cujus frater germanus Kasimirus dux apud illam capellam sepultus multis miraculis clarere perhibetur, singularem gerit devotionis affectum, cupitque ad illam divinum cultum augeri, a Christi fidelibus frequentetur. Dat. Rom. apud S. Petrum an. mbi, id. Maii, Pontific. nostri anno ix ».

41. Cum vero Ecclesia Wilnensis Tartarorum excursionibus sæpius vexaretur, et clerus ambigeret, an liceret episcopo arma sumere ad infidelium grassationes coercendas, consultus Alexander controversiam hoc responso Apostolico diremit, sanxitque ⁵ ab episcopo pro tuenda fide, asserendaque libertate Ecclesiastica arma expedienda.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Pro parte venerabilis fratris nostri Alberti episcopi Wilnensium nobis nuper exhibita petitio continebat, quod diœcesis Wilnensis latissimos fines habet, et tam in ea quam illius confinibus habitant Tartari et Armeni, et alii

sub ritibus Græcorum, et aliis diversis sectis, etiam extra obedientiam Romani Pontificis degentes, et in pluribus a fide Catholica dissidentes, et ipse Albertus, et pro tempore existens episcopus Wilnensis tam ab iis seu pluribus ex eis, quam etiam Christi fidelibus, et fidem Catholicam sectantibus decimas seu certam partem fructuum decimarum ratione Ecclesiæ suæ Wilnensis percipere et exigere consuevit, et exigit ut tam ratione perceptionis decimarum et fructuum decimarum hujusmodi, quam etiam ratione fontium et bonorum ad mensam episcopalem Wilnensem pertinentium, ac etiam Armeni et Tartari, ac alii prædicti secundum alios ritus, quam Romana Ecclesia profitetur, viventes, presbyteris et clericis Ecclesiasticis civitatis et diœcesis Wilnensis etiam eidem episcopo super eorum bonis et rebus graves injurias inferunt et jacturas, ac etiam quia nonnunquam aliquos ex clericis et presbyteris præfatis mutilant et interficiunt, contentiones et lites exoriuntur, et quamvis ipse Albertus episcopus censuris Ecclesiasticis, quantum in eo est, eos coerceat, sive coercere nitatur, nihilominus prædicti censuras hujusmodi contemnunt, et potius schismaticis et hæreticis tam in dicta diœcesi, quam extra illam commorantibus adversus dictum episcopum adherent, et contra eum cornua erigunt, ex qua auctoritas episcopalis contemnitur, et fides Catholica pessumdatur, iniqui autem et hæretici, et reprobarum sectarum fautores sublevantur, unde dilectus filius nobilis vir Alexander, magnus dux Lithuanæ, in cujus ducatu et civitas et diœcesis Wilnensis existunt, volens hujusmodi malis et scandalis obviare, præfato Alberto, et pro tempore existenti Wilnensi episcopo, ut gladii potestate sæcularis adversus prædictas injurias et molestias episcopo, clericis, presbyteris et personis Ecclesiasticis civitatis et diœcesis prædictarum cum Romana Ecclesia sentientibus inferentes, uti, et illam exercere possit, concessit tam pro manutentione Ecclesiasticæ libertatis, quam dominii sui temporalis. Et quia præfatus Albertus episcopus dubitat, an hujusmodi gladii potestate uti possit absque irregularitatis incursu, pro parte ejusdem Alberti episcopi nobis fuit supplicatum, ut in præmissis, pro confirmatione libertatis Ecclesiasticæ opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur.

« Nos igitur, qui cupimus ex commisso nobis pastoralis officio pravis conatibus ad perniciem tendentibus, ne ulterius iuvalerent, congruis remediis obviare », et infra, « hujusmodi supplicationibus inclinati eidem Alberto et pro tempore existenti episcopo Wilnensi, sæcularis gladii potestate hujusmodi pro conservatione libertatis Ecclesiasticæ contra omnes et singulos illam impugnantes, seu injurias vel molestias, tam præfato Alberto et pro tempore

¹ Crom. l. xxx. — ² Lib. II. Ep. secr. p. 53. — ³ lb. p. 42. — ⁴ lb. p. 50. — ⁵ lb. p. 51.

existenti episcopo Wilnensi, quam presbyteris, et clericis et personis Ecclesiasticis civitatis et diocesis predictarum inferentes, quoties opus fuerit, absque alicujus irregularitatis incursu uti, et illam exercere, et transgressores et malefactores, prout eorum excessus et delicta exegerint, coercere et punire libere et licite valeat, constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate Apostolica, licentiam, facultatem, potestatem et auctoritatem concedimus per præsentem. Nulli ergo, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno mmi, IX kal. Julii, Pontificatus nostri anno IX ».

42. *In Insubria et Bohemia refrænantur diabolicis superstitionibus dediti.* — In Insubria nonnulli impij icto fœdere cum dæmonibus magicas artes exercebant, ac venena miscebant insontibus, tempestatesque ad vastitatem agris inferendam concitabant, ac variis erroribus simplices irretiebant, in quos fidei censores animadvertere Alexander jussit¹.

« Dilecto filio Angelo de Verona, Ordinis Prædicatorum, sacræ theologiæ professori, in provincia Lombardiæ inquisitori hæreticæ pravitatis.

« Cum acceperimus in provincia Lombardiæ diversas utriusque sexus personas diversis incantationibus et diabolicis superstitionibus operam dare, suisque veneficiis et variis observationibus multa nefanda scelera procurare, homines et jumenta ac campos destruere, et diversos errores inducere, magnaque inde scandala exoriri, decrevimus pro pastoralis officii nobis ex alto commissi ministerio scelera hujusmodi compescere, ac scandalis et erroribus præmissis, quantum cum Deo possumus, occurrere. Eapropter tam tibi quam etiam successoribus tuis per Lombardiam constitutis, de quibus in his et aliis plenam in Domino fiduciam oblinemus, committimus et mandamus et etiam soli, honesto tamen comitatu per vos eligendo associati, contra eosdem utriusque sexus personas diligenter inquiratis, easque justitia mediante puniatis et compescatis et ut melius commissionem hujusmodi exequi possitis, contra illas vobis plenam et omnimodam harum serie concedimus facultatem, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris, etc. »

43. Non dissimilem in Bohemia hominum pestem dæmonum societate perniciosissimam hoc tempore vehementer propagatam, qua contaminati nefarios conventus in abditis locis agerent, atque ad omne luxuriæ genus turpissime effunderentur, narrat hisce verbis Joannes Trithemius² : « His temporibus multiplicati fuerunt hæretici in Bohemia, qui vulgo Fossarii

nominantur, propterea quod in fossis et occultis speluncis nocte conveniunt, turpitudinem sine differentia personarum more bestiarum exercentes : qui Ecclesiam Dei et ministros ejus contemnunt, sacramenta irrident, infinitos scaturientes errores. Crescit hoc nefandissimum genus hominum, et mirum in modum quotidie augetur, in tantum quod anno prænotato numerus eorum major novemdecim millibus fuit inventus. Sed et nobiles atque potentes quamplures in regno Bohemiæ ad eos turpissimos hæreticos declinarunt, e quibus unus Christophorus nomine, vir nobilis et dives, quadraginta florenorum millia inter eosdem hæreticos pro elemosyna distribuens unus ex eis factus est ». Hos inter divina mysteria clanculum Christianam fidem damnare solitos, ac tum demonem muscæ horridæ speciei illorum ora subire, atque omnem memoriam mysteriorum Christianæ religionis ex eorum animis Dei permissu delere consuevisse, in impia vero secula adeo pervicaces reddere, ut imperiti quoque argutiis eam tuerentur, vexatique flagitii odio a Catholicis, se martyres profiterentur, ut idem auctor prosequitur : « His temporibus in Bohemia nobilis quidam Laurentius Glatz de Rotenhausen fide et conversatione bonus Christianus, qui emerat oppidum quoddam Gurricke dictum, in quo reperit oppidanos ferme omnes præfatæ sectæ hæreticos, quibus eum legem proposuisset, ut aut renuntiarent errori, aut bonis omnibus relictis ab oppido discederent, omnes unanimiter in baculis suis exierunt, omnibus quæ habuerant relictis, profecti ad alios erroris sui consocios, a quibus tanquam martyres Christi fuerunt in gaudio et honore suscepti, et in cunctis necessariis copiosissime provisi. Apostolorum se profiterentur imitatores homines sine Deo, sine corde, diabolo pleni. Sunt autem homines astutissimi, et in sua secta mirabiliter docendo, disputando et defendendo periti, in tantum quod non facile a quolibet rationibus disceptando poterunt superari, nullus tam crassi intellectus reperitur, qui tamen usum rationis habeat liberum qui non mox ac sectam fuerit professus in ea defendenda rationibus, ut eis videtur, doctissimus evadat. Sed ne quis rem alicujus miraculi existimet, causam tantæ mutationis dicemus, ut omnes non Deum, sed malignum spiritum in ipsis operantem intelligant. Quicumque in illam secretam intronmitti prudentiæ societatem exoptat, primum aliquo celebrante Catholico sacerdote Ecclesiam ingreditur, et stans in angulo vel secreto aliquo loco per totam missam verba quædam contumeliosa (quæ nos propter infirmos exprimere non decet) contra sacramenta loquitur sub silentio, cum intentione sibi a docente proposita, quibus post finem missæ completis, musca magni corporis advolat, et pennarum strepitu

¹ Ext. in Append. director. inter lit. Apost. — ² Trith. Chron. Spanhem. hoc ann.

significans se adesse presentem, oris introitum petit, ac vero mox ut ille os suum aperuerit, ingreditur illa et homo spiritu diabolico impletur, efficiturque in ea secta doctus et mirabiliter astutus. Verum ipsi muscam illam non dæmonem, sed Spiritum sanctum esse confirmant, qui in eos, ut veros Apostolorum imitatores, sicut in die Pentecostes, in illos quondam descendens eruditos faciat et constantes, et revera non constantes, sed pertinaces fiunt, nec ullis tormentorum generibus a suis erroribus ad rectam fidem reduci unquam potuerunt. Novimus conversum unum, qui hæreticorum deceptus consilio ea (quæ diximus) sub missa fecit et dixit, sed cum strepitum muscæ caput circumvolantis audisset pavefactus in terram cecidit, et vix muscam ne os ingrederetur, abigere potuit. Verum non omnes, qui eam profitentur sectam erroris, ad hanc secretam maligni spiritus infusionem venire permittuntur ob certas rationes et causas ».

44. De his dæmonum præstigiis, quibus miseri Pikardi illusi erant, plura habet Henricus Institoris ¹ Ordinis Prædicatorum, creatus a Pontifice in eos fidei censor, utque illi evangelicam fidem damnarent, ut correpti a dæmone evangelicos characteres perlegerent, hæc litteris prodidit: « Quidam eorum, (nempe Pickardorum), sectam volens assumere, habuit juxta eorum informationem in quadam domuncula versus Orientem orare, et sic per fenestram parvam apertam clausis oculis Spiritum sanctum juxta eorum relata expectare, quod dum ille fecisset, musca quædam cum susurro et sono ante faciem ejus dum volasset, illo se signo crucis non muniendo, os suum intravit, et protinus omnem litteram in vulgari et in latino legebat, cum tamen antea nec minimam litteram agnovisset. Rediens autem per aliquod tempus ad cor, cogitansque de animæ suæ damnatione propter fidei abnegationem, contritus, dum confessus fuisset, subito omnem scientiam amisit, inscius et ignarus, ut per antea extiterat, et ne lector sub ambiguitate et in suspenso ad veritatem maneat, testor Deum et omnes sanctos, ita factum fuisse verissimo plurimorum fidei dignorum relatu didici, et qui hoc ipsum ex propria confessione illius, cui accidit perceperunt, ipsum etiam addidisse, quod communiter omnes inter eos essent obsessi, eo quod talem scientiam legendi per talem caperent modum; narrantur et alia etiam sub præstito juramento ab illo, cui acciderunt, quæ in præsentia plurimorum percepi, qui asseruit ex eorum informatione, quod retro missam dum staret, habuisset ad singula verba et gesta sacerdotis semper dicere: Mentitum est; quod tunc, finita missa, os suum aperiendo

Spiritum sanctum ad modum muscæ perciperet, quæ singula dum perfecisset, etiam omnem litteram legere sciebat, et quod dum penituisset, ignarus ut prius remansisset, idem recitans ut alter, quod veraciter æstimaret pro majori parte eos fore obsessos quoad inspirationem illius scientiæ, licet non quoad extrinsecas vexationes, ut cæteri reperiuntur, unde certissime verba thematis eis conveniunt, quod doctrinis dæmoniorum attendunt ».

45. Negabant iidem impii veram Christi præsentiam in Eucharistia, quam tamen multis miraculis hæc et aliis temporibus confirmatam memorat ¹: « Consideranda sunt, inquit, ea quæ divina clementia jam noviter et continue operatur, non utique alia de causa, nisi ut invisibilia miracula eo solidius, ut dictum est, in præcedentibus credantur; et quia sacramentum altaris inter alia sacramenta præcipuum tenet locum, quoad invisibilia miracula, quæ per visibilia indigent confirmatione, sunt aliqua tangenda de visibilibus miraculis in diversis mundi partibus et regnis perpetratis ad oculum, ut jam novissimo in Patavia ex incineratione Judæorum patet, ubi usque in præsens culter cum vestigio cruoris miraculose demonstratur, nam perfidi Judæi dum a quodam Catholico octo sacramenti particulas quamlibet pro triginta denariis emissent, et per diversas eorum synagogas septem dispersis particulis, unam intra eorum synagogam utique cum cultro infixam crudeliter pertractassent, sanguis miraculosus erupit, et cultro usque in hodiernum diem adhæsit, Judæis quibusdam conversis, et non minus cum aliis incineratis. Qui etiam et alias terribiles apparitiones se vidisse attestati sunt, videlicet quod dum casu clibanum accensum pro decoctione panum habuissent, et ex terrore miraculi, quod acciderat ex infixione cultri et sanguinis eruptione, duas particulas in ipsum clibanum dum projecissent, duas columbas albissimas evolasse testati sunt, demptis aliis miraculis variis et ibidem scriptis, quæ brevitate causa omittuntur, quid denique et aliud miraculosum sacramentum testatur, quod in monasterio sanctæ Crucis extra muros civitatis Augusta jam ab annis trecentis et ultra servatur in specie cruoris ex integro transmutatum, et quasi innumeris decoratum miraculis cœcis visum, mutis loquelam, surdis auditum præstans, utique liber ibidem refertus miraculis testatur. Similiter et in monte sancto circa Monacensem civitatem Baviaræ miraculosum demonstratur sacramentum jam a sexcentis annis, ut fertur, et papales desuper exhibentur bullæ. Per regnum etiam Hungariæ, et per diversa cænobia undecim habentur hujusmodi sacramenta miraculosa, licet in omnibus uni-

¹ Henr. Instit. 2. q. 1. tract.

¹ Henr. Inst. 17.

cum existat Christi corpus, quæ solummodo in fidei confirmationem et devotionis augmentum Deus operatur in sancta Romana Ecclesia, et nullibi ad extra, ut et ibi vera fides, sine qua nemo salvari potest, esse credatur, tacendo de aliis miraculosis operibus, quæ etiam moderno tempore divina clementia in partibus Lombardiæ per miraculosam vitam quarundam sanctarum virginum, ad minus undecim in numero adhuc in carne viventibus, operatur, de quibus infra dicemus. Quomodo ergo Pickardorum seu Waldensium stabit error nobis in contrarium quasi propter abundantiam peccatorum in Ecclesia Deus a miraculis cessaret? Estimamus quod per amplius in correctionem et emendam peccatorum Deus operatur, prout et Apostolus dicebat: Signa non fidelibus, sed infidelibus data sunt; scilicet sicut tunc pro infidelium conversione, ita et tunc fidelium emendatione et fidei conservatione ».

46. *Columba sanctimonialis sola Eucharistia sustentata.* — Quod ad virgines spectat, quæ in Italia hoc tempore cælestibus editis virtutibus coruscaverant; erant eæ Stephana Placentina et Lucia Viterbiensis, de quibus publica Monumenta attulimus suo loco. Addit vero Henricus Institoris¹ de Columba virgine Perusina (1): « Sunt per Lombardiam inter quamplures virgines devotas Christi in magna vitæ sanctimonia cognite, et hoc dumtaxat in una religione, quæ de pœnitentia S. Dominici nuncupatur, demptis aliis religionibus, in quibus plures clarent miraculis, et inter illas habentur tres excellentissimæ sanctitatis, quarum una nomine Columba, ætatis circiter viginti quatuor annorum, in civitate habetur Perusina Italiae, jam usque in annum octavum non sumpsisse aliquem cibum corporalem, tantummodo Eucharistiæ sacramento et ejus quotidiana sumptione sustentata, cilicio ad carnem cum ferrea catena circumcincta, secum habens quamplurimas virgines consodales cœlibem vitam ducentes, quam et Romanus Pontifex modernus Alexander VI visitando rei veritatem experiri voluit, et dum capellam in Ecclesia fratrum Prædicatorum intrasset, ipsa jam communicata Christi corpore, eam in extasim raptam, apertisque oculis nihil videntem flexis genibus invenit,

¹ Henr. Instit.

faciem et caput dulciter pertractans, eam benedicens abscessit, et consodales interrogans de tam mirabili extasi, ita quod muscas oculos apertos intrantes non perpenderet, responsum fuit talem extasim ei post sacram communionem esse quotidianam, et divinas sæpe recipere consolationes et dulcedines mirabiles ex virtute sacramenti, nec defuit populus Perusinus etiam in primo anno suæ tam mirabilis conversationis veritatem volens experiri, an videlicet sine corporali cibo vitam tam austeram duceret, mulieres ad monasterium sororum, et præcipue ad ejus habitationem ordinaverunt per mensem integrum, ut singulis horis tam de die, quam de nocte aliquæ ex eis, cæteris dormientibus, dum opus erat, diligenter attenderent, si fortassis ex ejus consodalibus aliqua ei cibum ministraret, et finito mense dum iterum per alias juratas mulieres haberent scrutinium, et similiter tertia vice veritate omnino explorata sufficienter eam salvam dimiserunt, Deum in tam stupendo opere laudantes, qui utique semper mirabilium operum factor existit. Sic perseverans, ut dictum est, usque in præsentem diem ».

47. *Regulæ quibus vera miracula discerni possint a falsis.* — Cum hæretici plures argutias adversus miracula, quæ in Ecclesia Catholica divinitus eduntur, effutirent, Henricus Institoris, cum verorum ac falsorum miraculorum discrimina attulisset, hæc demum addidit: « Ultima differentia verorum miraculorum a falsis notatur quoad differentiam vitæ et mortis, quia etsi a malis, intra Ecclesiam saltem numero etsi non merito existentibus, fiunt miracula vera, hoc tamen in vita eorum potest fieri, nunquam tamen post mortem, prout a sanctis in vita et post mortem clarescunt, unde quia majoris sunt æstimationis miracula post mortem, quoniam illa demonstrant animam in cœlis maxima frui gloria beatitudinis, et hoc ex magnis præcedentibus meritis in terris acquisitis, et talium innumerabiles reperiuntur in Ecclesia, qui post mortem potius, quam in vita maximis claruerunt miraculis, imo in vita nusquam, ut novissime in Bononia frater Jacobus Alamannus, qui sacristanus in eodem conventu S. Dominici longo tempore fuerat, licet in vita regularem vitam duxisset sine omni reprehensione, ejus tamen sanctitas post mortem primo revelata

(1) Inter mulieres illas religiosas quæ institutum sororum S. Dominici de pœnitentia seclata per hos annos in Italia clarserunt, memoratur hæc soror Columba, quam ex Henrico Institoris egisse tunc Perusii annalista scribit. Verum licet virgo hæc religiosa ante annos aliquot Perusii egisse potuit, per hos tamen annos moram travisse Ferrariae constat. Teste enim anonymo Ferrariensi in Diario, anno præcedenti, die VII Junii, Ferrariam illa pervenit, ubi Hercules Estensis, Ferrariae dux, illam cum honore excepit, et in hospitio sororis Luciae agere illam jussit, donec monasterium, quod construendum curabat, absolveretur. Addit vero virginem illam quotidiano Eucharistiæ pabulo Angelo ministrante refectam, eo solo cibo et vitam corporis aluisse. Demum sequenti (id est præsentem) mdr. anno, scribit die tandem V Augusti, monasterii edificio absoluto, Luciam et socias religiosam illam domum ingressas perpetuam hæc sedem elegisse. Verum Columba, post pitorem illum adventum suum Ferrariam, Viterbum concessisse indicat idem historicus ad A. MDII, scribens anno illo, die XXIII, Columbam Viterbio Ferrariam accitam deductamque a viris eo missis ab Hercule Ferrariensi duce, eamque venientem introductam in monasterium ab eodem principe excitatum. Ex his potro intellegimus Henricum Institoris qui meminit Columbe Perusii agentis, ante hunc annum Commentarium illum suum scripsisse.

fuit per miraculorum conuscationem, cæcis visum restituendo, leprosos mundando, mortuos suscitando, omne genus infirmitatis expellendo, anni sunt sex a præsentis anno millesimo quadringentesimo nonagesimo nono computando, quibus ab hac luce migravit gloriosus hic sanctus ». Et infra : « Inter alios etiam B. Vincentius confessor noviter canonizatus ab annis paucis ex Ordine Prædicatorum dono linguarum in suis prædicationibus claruit, sicut et dono prophetiæ, cum ab omnibus nationibus diversarum linguarum in uno suo naturali idiomate intelligebatur ».

48. *In Moravia et Gallia prodigia diabolica.*

— Eodem anno in Moraviæ oppido, cui Giemps nomen est inditum, contigit hoc prodigium, ut narrat Trithemius¹, qui rei stupendæ historiam suis circumstantiis exornat : « Eodem anno, inquit, post mortem cuiusdam tyranni, qui pauperes inique oppresserat in Moravia, cum filius in hæreditate paterna succedens quoddam ejus castellum nomine Giemps cum uxore et filia inhabitavit, et ecce quadam die, eo ad mensam sedente, venerunt duo maligni spiritus in specie humana ad portam castris petentes intromitti, quibus portarius dixit : Qui, vel unde estis ? Oportet enim ut hæc domino meo denuntiem ; cui illi respondentes dixerunt : Nec ad te pertinet, nec ad dominum tuum qui vel unde simus, sed quantocius intromitte nos, alioqui videbis, quod nobis patescat introitus. Portarius eurrens, ut hæc domino suo annuntiaret, cum introisset ubi sedebat, vidit illos duos, quos extra portam dimiserat coram domino stantes, et præ timore nil poterat loqui. Illi autem post multa minatoria et terribilia verba horridonasque visiones (ut sim brevis in narratione) illum cum omni familia sua exire de castro compulerunt. Post quorum discessum multitudo dæmonum conveniens magna castrum illud inhabitare cepit, ululantes die ac nocte, atque plaudentes mirabilia faciunt ».

49. Comparuisse in Galliis hoc etiam anno insignem impostorem, qui Apollonii Thyanei vitam æmulabatur, omnisque doctrinæ specimen præ se ferebat, narrat idem auctor² hisce verbis : « Apparuit his diebus Lugduni in Gallia homo natione Italus, nomine Joannes, qui se Mercurium maluit appellari propter omnimodam sapientiam, quam profitebatur antiquorum. Uxorem circumduxit et filios omnes lineis indutos, et imitatione Apollonii Thyanensis quondam philosophi, ut Danus est testis, catenam ferream a collo portans, magna promittebat, et se veterum Hebræorum, Græcorum et Latinorum omnium perfectissimam gloriabatur habere scientiam, contemptor veterum, se eun-

ctos eruditione excellere putabat, asserens neminem Græcorum vel Latinorum, præter se unicuique, fuisse sapientem, se namque in omni scientia mundi consummatum ostendit, rerum naturalium ac arcanorum omnium interpretem profundissimum esse confirmat. Magnam præ se in publico fert gravitatem, moribus et incessu severus cum mendicitate vitam ducit propheticam, se natum ad res summas testatur et divino Numine plenum. Metallorum transmutationem veram promittit, et nihil ignorare videri appetit : se felicia infelicitare, infeliciaque felicia reddere posse pollicetur, artem secutus magicam naturalem, quam præci reges et sapientes in pretio habuisse cognoscuntur. Aliquanto tempore apud regem Gallorum in pretio fuit, cui duo triumphantissima dona contulisse memoratur : alterum fuit ensis centum et octuaginta gladiolis refertus, alterum vero clypeus mirabili speculo illustratus. Hæc duo miranda sub certa constellatione mirabiliter facta in quodam libello commemorat, et quem sint productura effectum vi naturæ secretum manifestat. Denique rex volens hominis experiri scientiam præcipit medicos convenire omnes gratia disputationis, qui facto examine dixerunt ad regem, illum supra hominem sapere, et cunctos mortales sapientia superare : aurum, quo illum rex honoravit, omne pauperibus distribuit, et sua paupertate contentus, sibi ex omnibus penitus nihil reservavit ». Externam sapientiæ speciem aurumque captare impostores atque hæreticos consuevisse, ut simplices suis erroribus irretirent, sæpius in Annalibus dictum est, nimiumque facile hujusmodi hominibus principum aulæ patent, pascendæ inani novitate curiosæ mentis gratia, ex quo gravissima postea mala eruperunt.

50. *Galliæ rex exercitum suum una cum copiis Pontificiis immittit in regnum Neapolitanum.*

— Quod ad Ludovicum Francorum regem attinet, multiplices simul cum Neapolitano, cum Hispano, cum Germano se implicare bello veritus, de conciliando sibi Ferdinando superiori anno egit, regnumque cum eo partiri constituit¹, Alexandrum etiam Pontificem in armorum societatem, atque ad beneficiarium regni Neapolitani, cujus supremum imperium ad Sedem Apostolicam pertinet, conferendum jus spe prædæ in Cæsarem Borgiam congerendæ allexit².

51. Jactabat vero Ludovicus rex Venetisque³ pollicitus est, parta Neapoli, ad Constantinopolim castra admotum iri : bimestri vero ante eæ classes inferum mare saleaverant ad expeditionem Neapolitanam ituræ, quo tempore etiam

¹ Burch. in Ms. Diar. Alex. VI. Sabel. Eun. 11. l. 1. Pet. Bemh. card. hist. Ven. l. vi. Guicc. l. v. Ferron. l. III. Sur. to. v. l. iv. c. 39, 40, 41 etc. Marian. l. xxvii. c. 9. — ² Sur. l. iv. c. 49. — ³ Sur. to. v. l. iv. c. 38.

¹ Trithem. in Chron. Spanhei. Bales. in Addition. ad Naucl. — ² Id. ib.

exercitum terrestrem Alegrio et Obignio ducibus Romam pervenisse, narrat Burchardus ¹, sic inquit : « Feria secunda, vigesima octava mensis Junii, omnes gentes ad aquam transversam allogiatae venerunt per prata ad ordinationem papae ad burgum S. Petri per portam viridarii, et in eodem burgo convenerunt cum eis omnes aliae gentes regis Franciae in Urbe existentes, et omnibus simul congregatis incesse- runt ordinatae per pontem S. Angeli ituri ad Neapolim pro executione rei sibi commissae. Papa erat in cameris horti castri praedicti, seu supra illius logiam, ubi cum magna delectatione vidit omnes praetereuntes. Gentium omnium peditum hujusmodi fuerunt duodecim millia, et equitum duo millia vel circa. Gentes hujusmodi secutae sunt triginta sex carruchae cum triginta sex bombardis ». Conjunxisse cum Gallis Pontificias copias Caesarem Borgiam tradit idem auctor, additque foedus ab Alexandro cum Gallo et Hispano in Fridericum antea initum solemniter festo S. Petri promulgatum fuisse : « Martis die sequenti, inquit, vigesima nona Junii, praedicto festo Apostolorum Petri et Pauli », et infra, « finita missa reverendus dominus Hieronymus Portius, episcopus Adriensis, intra portam cancelli accepit pluviale rubeum et mithram simplicem, ascendit ad papam, et osculatus est ejus genu, petiit indulgentias, non benedictionem, quia huic orationi non conveniebat, et papa concessit indulgentias plenarias. Episcopus ascendit ad pulpitum, et amuntiavit foedus sive legam inter sanctissimum dominum nostrum papam ac Francorum ac Hispanorum reges conclusam et firmatam, de capitulis nihil. Finita oratione ac plenariis indulgentiis per ipsum episcopum pronuntiatis, papa stans sine mithra in solio incepit, *Te Deum laudamus*, quod cantores prosecuti sunt, quo finito, papa dixit, *Pater noster*, et versiculos ac duas orationes, quas etiam dixerat in die Pentecostes proxime praeterito, et dedit benedictionem more solito, et rediit ad palatium ».

52. *Judicialia sententia qua Fredericus in sacro purpuratorum patrum senatu spoliatur jure regni Neapolitani.* — Interjectis nonnullis, ut Obignius Gallorum dux Alexandrum omnibus officiis prosecutus, et a cardinalibus osculo exceptus ad exercitum, qui pridie signa Neapolim versus moverat, se contulerit, subjicit Burchardus ² judicialia sententia Fredericum in sacro purpuratorum patrum senatu jure regni Neapolitani fuisse spoliatum. Confirmat Surita ³ inter hos reges extremo Junio divisa Neapolitana jura, nempe Calabriae et Apuliae ducatus Ferdinando concessa : Neapolitano autem et Ierosolymitano regis titulis cum reliquis Ludov-

vicum fuisse Apostolica auctoritate donatum, damnales laesae majestatis Friderico, qui exitalia cum Bajazethe Turcarum imperatore adversus rempublicam Christianam foedera percussisset, atque ingentia mala Christi fidelibus ea prodicione intulisset. Exceptum ab eo superiori anno Turcicum oratorem honorificentissime dictum est, atque adeo aperte Christianum nomen, concitato in arma Bajazethe, prodidisse, ut refert Surita ¹, ut etiam de facinore publice gloriaretur. Illi autem gratias egerat Turca de patefactis Christianorum in hostes fidei consiliis, atque ad comprimendos Gallicos impetus Turcicam potentiam omnem obtulerat ² : verum cum sollicitaretur, ut in Italiam transferret arma, prius Peloponesiacas urbes Venetis eripere, et Christianorum dissensionem in rem suam vertere maluit. Profitebatur interea Fridericus se desperatione sola coactum confugere ad Turcam, in quem, si pax a Gallo et Pontifice ei daretur, lubenter primus inter primos gladium stringeret. Sed ars illa politica, qua nutans solium sibi firmare putabat, ipsum evertit, siquidem Ferdinandus Hispaniarum rex, sceleris, quo idem Fridericus se tueri putabat, odio, in eum conspiciavit, ac Pontifex illum, ut Christiani imperii proditorem execratus ac detestatus, regio jure hoc Diplomate exul ³ :

53. « Ad perpetuum rei memoriam.

« Regnans in altissimis et triumphans Ecclesia, cui Pater aeternus, caeli et terrae dominator, dominus praesesse dignoscitur, cuique sanctorum et sanctarum ministrant agmina et angelorum laudis gloriam decantant, vicariam sibi in terris constituit Ecclesiam militantem unigenito Filio Dei vivi, Domino nostro Jesu Christo, ineffabili communione copulatam. Ad hujus namque militantis Ecclesiae regimen, licet immeriti, divina dispositione vocati, circa quarumlibet fidelium nationum felicem statum et animarum salutem, prout ex debito tenemur, summi Pontificatus officii nobis, ut praefertur, injuncti, cogitatus nostros libenter effundimus, ac partes Apostolicae sollicitudinis adhibemus, sed illa nos propensius urget atque compellit, ut nobis et Romanae Ecclesiae subjecta regna, civitates, terras atque loca omnia et singula per nostrae provisionis ministerium, sublatis ab ea sinistris quibuslibet ac omnibus et singulis, eorum salutem et felicem statum, necnon desolationis evitacionem concernentibus mature ac debite compensatis utilissimi ac felicissimi regiminis praesidio fulciantur, piaque tranquillitatis et quietis dulcedine gaudeant, et ex hujusmodi pace et tranquillitate alia nostra et diata Romanae Ecclesiae civitates, terrae ac loca bellorum turbinibus eorumque suspicionibus libera

¹ Burch. Ms. arch. Vat. p. 11. in Alex. VI. p. 196. — ² Id. ib. ead. p. 116. — ³ Sur. to. v. l. IV. c. 43.

¹ Sur. to. v. l. IV. c. 4. — ² Id. eod. cap. — ³ Lib. v. Bull. ser. p. 225 et 270. Ext. etiam in alio Ms. sign. Sicilia et Neap.

prosperis gratulentur eventibus, ipsaque omnia etiam ad laudem et gloriam Christiani nominis, nostrumque ac dictæ Ecclesiæ statum salubrem, felicia temporalium et spiritualium suscipiant incrementa.

« Dudum sperantes quod tunc charissimus in Christo filius noster Fredericus de Aragonia in fidei sinceritate ac obedientia et devotione erga Ecclesiam Romanam perseveraret, illamque in veram regni Siciliæ et terræ citra pharum dominam et proprietariam recognosceret, prout etiam se sponte facturum obtulerat, ejusdem Frederici in ea parte supplicationibus inclinati, regnum Siciliæ cum dicta tota terra citra pharum juxta et secundum illum statum, quem claræ memoriæ Ferdinandus I pater et Alphonsus II frater præfati Frederici regis ejusdem regni et terræ illud melius tenebant et possidebant, sive aller eorum tenebat et possidebat, civitate nostra Beneventana et illius territorio ac districtu exceptis, qualitercumque ad eandem Ecclesiam legitime reversum et devotum esset, præfato Frederico pro se suisque liberis recta linea ex suo corpore legitime descendentibus natis et nascituris cum censu annuo, aliisque conditionibus, modis, formis, adjectionibus, promissionibus, cautelis, clausulis, voluntatibus et ordinationibus tum expressis, de venerabilium fratrum nostrorum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu, ac ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine per alias nostras litteras concessimus et confirmavimus, et de novo largiti fuimus, volentes et intendentes præfatum Fredericum de prædictis regno et terra citra pharum, ut præfertur, per vexillum præfate Ecclesiæ illius nomine sibi tradendum et assignandum investiri, recepto ab eo fidelitatis debitæ juxta formam inferius annotatam juramento, prout in litteris prædecessoris, quarum tenores ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis et insertis, plenius continetur.

34. « Cum autem præfatus Fredericus postquam actualement de regno et terra citra pharum hujusmodi investituram per traditionem et assignationem dicti vexilli per tunc nostrum et Sedis Apostolicæ legatum, ad eum propterea destinatum, recepisset, et regiam coronam capiti suo impositam de manibus dicti legati suscepisset, juramento fidelitatis debitæ juxta formam inferius annotatam et homagio, necnon servitio, vassallagio et ligio per eum in præfati legati manibus præstitis, quæ etiam antea per procuratorem suum legitimum in manibus nostris præstiterat, suæ salutis sui que status et honoris immemor, Dei timore postposito, erecla cervice in reprobum sensum datus, contra proximum juramentum veniens, nostris et ejusdem Romanæ Ecclesiæ notoriis rebellibus receptum

in regno et terra prædictis dare, illisque ac terrarum et locorum ejusdem Romanæ Ecclesiæ notoriis occupatoribus favorem et auxilium præstare, provisiones Apostolicas etiam in favorem ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium factas, illarumque effectum, necnon libertatem Ecclesiasticam in nostrum et dictæ Sedis contemptum multipliciter impedire, ac ad almam Urbem victualia deferentibus nova victualia imponere, et etiam ne deferrentur prohibere, ac (quod pejus et abominabilius est, ac Christiano principe omnino indignum) intelligentiam non parvam cum Turcorum tyranno, apud quem continue suos tenet oratores, habere, illique adhærere, præfatique Turcorum tyranni oratores sæpenumero cum maximo honore recipere, illosque penes se retinere, et cum eis conversari, ipsosque perfidissimos Turcos ad invadendum Christianorum terras atque loca, ac Italiam ingrediendum hortari et inducere non expaverit, ex quo superiori anno maxima et fere irreparabilia damna universæ reipublicæ Christianæ subsecuta fuerunt, de quibus nobis inexcusabili notorio constitit, propter quod cum jure, si quod ei in dicto regno et terra citra pharum competebat, ipso jure privatam censuimus, prout harum litterarum serie censemus.

35. « El propterea charissimi in Christo filii nostri Ludovicus rex Francorum Christianissimus, et Ferdinandus rex ac Elizabeth regina Hispaniarum Catholici, quorum quilibet etiam regnum cum terra citra pharum hujusmodi ad se de jure spectare prætendit, ut veri ejusdem fidei Catholicæ zelatores et propugnatores considerantes, ac animo secum sæpius revolventes quot et quanta mala, dispendia et detrimenta, nisi brevi occurratur, eidem reipublicæ Christianæ ob rabiem ipsorum perfidissimorum Turcorum in dies cum majori audacia Christianorum terras invadentium et occupantium, et suæ tyrannidi ac spurcissimæ sectæ subjicientium ex mutua præfati Frederici cum eisdem Turchis intelligentia sint proventura, pro eorumdem pia erga ipsam rempublicam Christianam devotione ac regia magnanimitate decreverunt, præfato Frederico eisdem Turchis adhærere, et illos in dictum regnum (quod Deus avertat) introducere volente de regno et terra præfatis expulso, præfatisque regno et terra juxta divisionem per nos faciendam in eorum ditionem redactis, contra ipsos Turchos terra marique nostris adhortationibus eis sæpius pro zelo defensionis fidei Catholicæ factis irrumperere, et usque ad totale illorum exterminium perseverare more progenitorum suorum, qui diversa regna, provincias, terras atque loca ab infidelium manibus eripuerunt, pro parte eorumdem Franciæ et Hispaniarum regum et reginæ affirmantium, se velle hanc contra ipsos

Turcos provinciam pro eorum pia et singulari devotione, ac fidei Catholicae exaltatione, reipublicae Christianae defensione, habitis regno et terra praedictis, per quae facilius aditus contra ipsos perfidissimos Turcos eis patebit, et sine quibus nihil eidem sanctae expeditioni utile facere posse confidunt, omnino suscipere, et susceptum non relinquere, donec, divina favente clementia, felicem et optatum consequantur effectum, ac plane confidere regnum ipsum ab ipsis perfidissimis Turchis, ac aliis quibuscumque defendere, et in pacis aemunitate fideliter regere et gubernare posse, solumque superesse ad hanc sumendam provinciam, resque suas componendas, quietemque perpetuam inter eos fundandam, cum quilibet eorum, ut dictum est, jus in regno et terra praedictis habere praetendant, ut nos pro eadem Romana Ecclesia, quam etiam ipsi in veram regni et terrae praedictorum dominam et proprietariam recognoscere, ac jura illi etiam ratione census et investiturae debita exhibere volunt et intendunt, eos de eisdem regno et terra citra pharum respective juxta infrascriptam divisionem, per nos ad evitandum dissensiones et bella, quae aliter inter eos occasione dicti regni cum maximo totius reipublicae Christianae damno, periculo et detrimento facile evenire possent, faciendam investiamus, nobis fuit humiliter supplicatum, ut cum nostri et ejusdem Romanae Ecclesiae devotissimi filii, et quoad vires suae se extendere potuerunt, pro nobis et eadem Romana Ecclesia pugiles et propugnatores eximii eorum passim ac perpetuo pro eorum pia devotione ac regia magnanimitate sint futuri, et ad praemissa omnia peragenda promptissimi et paratissimi, eos de regno et terra citra pharum hujusmodi respective investire, aliasque eis et eorum statui, totiusque reipublicae Christianae paci et quieti in praemissis opportune providere de benignitate Apostolica dignemur.

36. « Nos igitur ad immensam devotionem, quam Franciae et Hispaniarum reges et regina praefati ad nos et praefatam semper gesserunt et gerunt Ecclesiam, ac illarum praecelara gesta, suaque quamplura grandia merita, quibus personas suas illorum largitor Altissimus insignivit, debitum respectum habentes, sperantes quoque quod ipsi progenitorum suorum praedictorum vestigia imitantes in suae fidei sinceritate, obedientia et devotione erga nos et praefatam Ecclesiam perseverabunt, ac publicae utilitati, quae privatae praefenda est, consulentes, pro eorum regia magnanimitate atque potentia rempublicam Christianam tot et tantis calamitatibus jamdudum ab ipsis perfidissimis Turchis oppressam et quassatam restituent et liberabunt, ac rebus in discrimine positae opportune consulent, et deinde in pacis quiete et dulcedine omnia conservabunt, quemadmodum

per dilectos filios nobiles viros Rogerium de Agramont, dominum loci de Agramont, ejusdem Ludovici Francorum, et Franciscum de Royas dominum de Villameliori Ferdinandi et Elizabeth Hispaniarum regum et reginae praedictorum consiliarios et oratores ad nos destinatos constanter asseverarunt, volentesque de eisdem regno Siciliae citra pharum et terra utiliter disponere et ordinare, ac praemissis salubriter providere, hujusmodi supplicationibus inclinati, habitis super iis cum eisdem fratribus nostris deliberatione matura, ad laudem omnipotentis Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, ac gloriosae semperque Virginis Mariae, necnon beatorum Petri et Pauli Apostolorum, totiusque curiae caelestis triumphantis, ad honorem quoque, pacem et tranquillum quoque statum nostrum et Sedis praedictae ac ejusdem Romanae Ecclesiae sponsae nostrae et regni praedicti, salutem quoque, quietem et conservationem principum, ducum, comitum, procerum, magnatum et populorum ejus, de fratrum nostrorum eorumdem consilio pariter et assensu, ac ex certa nostra scientia, et de simili Apostolica potestatis plenitudine auctoritate Apostolica tenore praesentium, praefatum regnum Siciliae cum dicta tota terra citra pharum in duas partes dividentes, Neapolitanam et Cajetanam civitates, ac totam terram Laboris, et provinciam Aprutinam pro eorum justo valore Ludovico Franciae cum titulo regis Neapolis et Jerusalem, ducatus vero et omnes provincias Calabriae et Apuliae cum tota eorum terra etiam pro eorum justo valore Ferdinando et Elizabeth Hispaniarum regibus et reginae praefatis, cum titulo ducis et ducissae Calabriae et Apuliae pro eis insimul dum vixerint, et altero eorumdem regis et reginae Hispaniarum decedente pro illo ex eis, qui superstes remanserit, suisque liberis et successoribus tam masculis, quam foeminis ex legitimo matrimonio natis per rectam lineam ex suis corporibus respective legitime descendentes, natis et nascituris, prout ad unumquemque regum et reginae praedictorum juxta hujusmodi divisionem pertinent, qualitercumque regnum, Terra Laboris, ducatus et provinciae hujusmodi ad eandem Ecclesiam legitime reversa et devoluta sint, vel alias quovis modo illorum dispositio ad nos pertineat, cum omnibus juribus et pertinentiis suis, exceptis tamen civitate nostra Beneventana et illius territorio et districtu praedictis, cum censu annuo, aliisque conditionibus, modis, formis, adjectionibus, provisionibus, clausulis, cautelis, voluntatibus et ordinationibus universis, respective annotatis, de similibus consilio, assensu, scientia, potestatis plenitudine et auctoritate in feudum perpetuum, sine tamen praedjudicio juris eis alias in regno, terra, ducatibus et provinciis praedictis, forsitan respective competendis, et per

præsentes derogare non intendimus, divisione prædicta per nos inter dictos reges et reginam facta salva tamen remanente, etiam respective concedimus et elargimur; volentes et intendentes eosdem Franciæ et Hispaniarum reges et reginam de ipsis regno et terra, ac ducatibus, et provinciis, ut præfertur, juxta prædictam divisionem, pervexillum ejusdem Romanæ Ecclesiæ, per nos seu Sedem prædictam, aut per aliquem ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, vel alium, cui hoc duxerimus committendum, nostro et ejusdem Romanæ Ecclesiæ nomine conferendum et exhibendum, de proximo investiri, ac Ludovicum regem Neapolis et Jerusalem, Ferdinandum vero et Elizabeth præfatos Calabriæ et Apuliæ ducem et ducissam, eisque in regno, terra, provinciis et ducatibus prædictis succedentes ita de cætero nominari, sicque ab omnibus censerì, teneri et reputari debere, ita tamen, ut ipsi, ante præsentium de manibus nostris seu mandatariorum nostrorum receptionem, juxta formam inferius annotatam fidelitatis debite juramentum et homagium, necnon servitium, vassallagium et ligium in nostris per se vel procuratores suos ad hoc ab eis specialiter constitutos, et iterato, cum eos de regno, terra, et ducatibus, ac provinciis prædictis contigerit, ut præfertur, actualiter respective investiri tempore traditionis dicti vexilli, et actualis investituræ prædictæ, in ipsius commissarii nostri nostro et ejusdem Ecclesiæ nostræ nomine recipientis manibus præsent, pro hujusmodi feudo præstari debita, ac etiam consueti: civitatem autem nostram Beneventanam prædictam, cum ejus territorio, districtibus et pertinentiis per nos seu Romanum Pontificem distinctis vel distinguendis cum eorum incolis, prout illam sibi dudum præfata Romana Ecclesia specialiter retinuit et reservavit, harum serie nobis et præfate Ecclesiæ specialiter reservamus.

« Et ne ullo unquam tempore inter Franciæ et Hispaniarum reges et reginam præfatos eorumque successores occasione dictæ divisionis ac fructuum, reddituum et proventuum regni, Terræ Laboris, ducatum et provinciarum prædictorum sic divisorum aliquæ dissensiones possint suboriri, sed inter eos pax, amicitia et concordia ad effectum conservationis status nostri, et ejusdem Romanæ Ecclesiæ, ac totius reipublicæ Christianæ perpetuo vigeant et perseverent, de similibus consilio, assensu, scientia, potestatis plenitudine et auctoritate, volumus, statuimus et ordinamus, quod quilibet regum et reginæ prædictorum, suorumque successorum, in parte eum contingente, sicut supra divisa, plenum dominium, ac integram, supremam, æqualem et regiam in omnibus et per omnia jurisdictionem habeat, reservata semper nobis et Sedi Apostolicæ prædictæ jurisdictione illa, quæ ratione hujusmodi feudi debetur, ac

omnes fructus, redditus, proventus, obventiones et emolumenta quæcumque partis eis contingentis, et sic, ut supra, divisæ, pro eorum justo valore habere debeat, ita tamen quod præfatus rex Franciæ medietatem dohanae pecudum dictæ provinciæ Apuliæ ultra omnia præmissa de manibus commissariorum eorundem regis et reginæ Hispaniarum puram, quietam et absolutam percipiat annuatim, ac per regem et reginam Hispaniarum præfatos quolibet anno statuatur una dies, in qua dicta dohana ad firmam concedi debeat, cui concessioni faciendæ præfatus Franciæ rex, si voluerit, suos commissarios poterit destinare, qui prædictæ ad firmam concessionem sic faciendæ interesse et consentire debeant, et si forsitan contingeret partem unius ex regibus et regina præfatis, sic ut supra divisam, majorem annui redditus parte alterius existere, fiat hinc inde inter eos compensatio, ita ut ipsi reges et regina in portionibus reddituum et proventuum prædictorum sint æquales, excepta tamen dicta medietate dohana, quam præfatus rex Franciæ puram, quietam et absolutam ultra omnia, ut præfertur, percipiet, suppletes eisdem consilio, assensu et scientia potestatis plenitudine et auctoritate omnes et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsitan intervenerint in præmissis, aut aliquo eorum.

57. « Conditiones vero, de quibus supradictum fuit, sunt hæc, videlicet, promittent et jurabunt tam Franciæ et Hispaniarum reges et regina præfati ex nunc in manibus nostris, qui successive in ipsius commissarii nostri per traditionem vexilli prædicti de regno et terra ac ducatibus et provinciis prædictis modo præmisso investientis manibus, ut præfertur, quam etiam in singulis investituris eorum seu indictis regno, terra, ducatibus et provinciis hæredes juxta formam infra scriptam, quod ipsi vel illi nullas unquam conspirationes, colligationes vel conjurationes cum quibuscumque regibus, principibus, seu magnatibus, communitatibus, universitatibus aut personis aliis fidelibus vel infidelibus contra nos vel successores nostros Romanos Pontifices canonice intrantes, aut dictam Romanam Ecclesiam, seu in eorum damnum facient, aut fieri consentient, seu permittent, quantum in eis erit, nec factas ratas habebunt, et quod nunquam a nostra et dictæ Ecclesiæ obedientia et devotione recedent, nec aliquod schisma contra nos vel successores nostros aut Romanam Ecclesiam facient, aut eujuscumque schismatis vel hæresis imitatores erunt seu fautores, nec hujusmodi conspirationes, colligationes, conjurationes, seu schisma contra nos vel successores nostros aut Ecclesiam prædictam facient, aut schismaticos vel hæreticos receptabunt, seu quocumque modo eis favent, aut eis seu eorum alteri aliquod consi-

lium, auxilium vel favorem præstabuunt, nec aliquos nobis et dictæ Ecclesiæ rebelles aut nostros seu dictæ Ecclesiæ hostes vel inimicos, seu rerum et honorum dictæ Ecclesiæ invasores, aut occupatores in regno, terra et ducatibus prædictis, aut in aliqua ipsorum parte receptabunt, aut per alios receptari quomodo patientur, seu permittent scienter, sed illos efficaciter persequentur. Si vero in eorum et suorum in dictis regno, ducatibus, provinciis, hæredum obitu, legitimum, prout subsequitur, hæredem et reginam ac hæredes suos præfatos, quod absit, non habere contigerit, regnum et ducatus hujusmodi ad prædictam Ecclesiam Romanam et ejus dispositionem libere revertantur: descendentem autem ex ipsis regibus et regina, ac suis hæredibus dictorum regni et ducatum et provinciarum respective, regibus et ducibus mares et fœminæ in illis etiam respective succedant; ita tamen quod masculi fœminis, et majores minoribus in eodem gradu præferantur, et sic exinde ab omnibus successoribus observetur: volumus tamen filium vel filium filii vel filia majoris, etiam in vita patris aut matris præmortui seu præmortuæ in successione prædicta semper patruo vel sorori patris, aut matris, aliisque transversalibus præferri. In regno vero et ducatibus prædictis nullus succedat, qui non fuerit de legitimo matrimonio procreatus.

58. « Ad hæc tam ipsi reges et regina, quam sui in dictis regno et ducatibus hæredes, regnum et ducatus hujusmodi aliter quam ut supradictum est et nullatenus dividant, sed semper unus tantum eorum in parte eum contingente, sub hujusmodi conditionibus et divisione immediate et in capite, nomine Romanæ Ecclesiæ illa respective tenebit, et tam ipsi quam prædicti sui in dictis regno et ducatibus hæredes sub propriis nominibus nobis et successoribus nostris Romanis Pontificibus canonice intrantibus, ac Romanæ Ecclesiæ expressis suis et hæredum ipsorum nominibus ligium et homagium facient, et dictum juramentum fidelitatis, mentionem expressam de præsentibus litteris faciendo, præstabunt, ut præfertur. Hujusmodi autem ligium et homagium ipsi reges et regina ac dicti sui hæredes facere, et juramentum fidelitatis præstare juxta subscriptam formam, quilibet videlicet ipsorum regum et reginæ, per eum vel procuratorem suum intradatam præsentium litterarum, quæ eis, vel eidem procuratori fiet in manibus nostris, et eum ipsos de regno et ducatibus prædictis actualiter per traditionem dicti vexilli investiri continget in manibus commissarii nostri ad hoc propterea destinandi investientis.

Iidem vero hæredes, si Romanus Pontifex in Italia fuerit, infra sex menses, si vero extra Italiam esset, infra annum, postquam regni et ducatum prædictorum dominium adepti

respective fuerint, teneantur et singulis successoribus ac eidem Romanæ Ecclesiæ renovabunt tam ipsum ligium et homagium, quam etiam hujusmodi juramentum. In optione autem et beneplacito erit Romani Pontificis, seu prædictæ Ecclesiæ ipsos reges et reginam, ac hæredes suos prædictos vocare ad præstandum personaliter juramentum fidelitatis ac ligium et homagium hujusmodi Romano Pontifici ac eidem Ecclesiæ, dummodo ad hoc illis tutum locum statuat et assignet, vel aliquem cardinalium ipsius Ecclesiæ, aut alium, qui vice Romani Pontificis juramentum juxta eandem formam et homagium hujusmodi recipiat, destinare. Ipsi quoque reges et regina in nostris ex nunc, ut præfertur, et deinde in ipsius commissarii nostri destinandi manibus jurabunt, se ad hoc specialiter fore obligatos, et tam ipsi reges et regina, quam sui in dictis regno et ducatibus hæredes nobis et singulis successoribus prædictis, atque eidem Ecclesiæ, quando præstabunt hujusmodi fidelitatis juramentum, jurabunt se ad hoc specialiter obligatos, quod videlicet nunquam ipsi et sui hæredes prædicti per se vel alium seu alios quocumque modo procurabunt, ut ipsi vel aliquis eorum eligatur vel nominetur in regem vel imperatorem Romanorum, vel in regem Theutoniæ, vel dominum Lombardiæ vel Tusciæ, et si electionem vel nominationem ad imperium vel regnum Romanorum, seu regnum Theutoniæ, vel dominium Lombardiæ, aut Tusciæ, seu majoris partis hujusmodi de illis celebrari contigerit, nullum hujusmodi nominationi, vel electioni assensum præstabunt, aut se intromittent ullo modo in regimine ipsius imperii vel regni Romanorum, seu Theutoniæ, aut domini Lombardiæ, seu Tusciæ vel majoris partis eorundem, ad quodcumque eorum ipsi nominati fuerint vel electi.

59. « Quod si ipsi reges et regina, vel aliquis in dictis regno vel ducatibus hæredum, studentibus et procurantibus eis, ad imperium ipsum sive dictum regnum Romanum, sive regnum Theutoniæ, aut dominium Lombardiæ, sive Tusciæ aut majoris partis eorum electi seu nominati fuerint, aut si post talem electionem in imperii vel regni Romanorum, sive regni Theutoniæ, aut domini Lombardiæ, seu Tusciæ, aut majoris partis ipsorum regimini ipsi se manifeste intromiserint, sine expresso nostro vel successorum nostrorum mandato, eo ipso a jure regni et ducatum prædictorum respective cadant ex toto, illaque prorsus amittant, et ad Romanam Ecclesiam libere revertantur. Si autem ipsi reges et regina, vel aliquis ex dictis hæredibus electioni vel nominationi pro tempore factæ, non procurantibus ipsis, aut etiam palam vel occulte procurantibus, forsitan consenserunt, et quod hujusmodi electioni vel nominationi, seu juri omnino renuntient, et quod de

imperio, seu aliquo præmissorum, ad quod electus seu electi, nominatus seu nominali fuerit aut fuerint, nullatenus se intromittat seu intromittant, moniti, nisi infra quatuor mensium spatium post nominationem hujusmodi, vel tali electioni vel nominationi aut juri renuntiaverit seu renuntiaverint, vel si de ipso imperio vel aliquo præmissorum, ad quod electus seu nominatus, electi seu nominati fuerit seu fuerint, se intromiserit vel intromiserint quoquo modo, ex hoc sit vel sint eisdem regno et ducatus, et omni prorsus jure eorum respective privatus ac privati, et ut dictum est, ad Ecclesiam libere devolvantur. Si vero ad eos vel suos in eisdem regno et ducatus hæredes non possit tatis monitio pervenire, super quo utroque impedimento videlicet, quod moneri commode nequeant, credetur et stabitur assertioni dumtaxat Romani Pontificis, sufficiat monitio publica et solemnitas, ita quod si infra sex menses eorum quilibet, prout eum concernit, non renuntiaverit, vel hæredes non renuntiaverint, aut de imperio seu aliquo alio prædictorum, ad quod ipsi vel hæredes sui electi vel nominati fuerint, quomodolibet se intromiserint, ex hoc cadant ab omni jure regni et ducatus prædictorum, ac illa ad ipsam Romanam Ecclesiam libere devolvantur.

60. « Cæterum si contigerit aliquem de prædictis hæredibus, qui deberet in prædictis regno et ducatus Lombardiæ aut Tusciæ, vel majoris partis eorum nominari, seu eligi vel assumi, nullatenus eorum regni et terræ possessionem nanciscatur vel habeat, nec se de illorum cura seu dominio aut regimine per se vel alios aliquatenus intromittat, nisi imperio seu regno Romanorum, seu regno Theutoniæ, aut dominio Lombardiæ seu Tusciæ, seu majoris partis eorum, ad quodcumque eorum electus seu nominatus fuerit vel assumptus, et omni juri sibi de illis competenti omnino renuntiet, et si illorum aliquod, sive de jure sive de facto, tenere voluerit, regnum et ducatus hujusmodi omnino dimittat, ipsa nullo unquam tempore reassumpturus, cadatque ab omni successione et jure, quod in regno et ducatus hujusmodi sibi competere, ipso facto, ita quod illa ad Romanam Ecclesiam, ejusque dispositionem plenarie et libere devolvantur. Quod si, non extantibus masculis, fœmina in eisdem regno et ducatus prædictis successerit, illa regi vel imperatori Romano, seu in regem vel imperatorem Romanum electo, aut regi seu electo in regem Theutoniæ, seu dominum Lombardiæ aut Tusciæ, vel majoris partis eorum dominum nunquam matrimonialiter copuletur, et si contrarium fecerit, eo ipso cadat a regno et ducatus prædictis, et prorsus ipsorum jure privata sit, illis ad eandem Ecclesiam devolutis. Si autem reges et regina præfati, vel aliquis suorum in regno

vel ducatus prædictis hæredum contra hoc venerit vel venerint, eo ipso excommunicati, et insuper labe et perjurii reatu respersi et notati existant.

In hujusmodi quoque juramento etiam per dictos reges de proximo faciendo ipsi et sui in dictis regno et ducatus hæredes, quoties illud præstiterint, addent expresse quod nullo unquam tempore regnum seu imperium Romanum, aut regnum Theutoniæ, vel dominium Lombardiæ seu Tusciæ, aut eorum majoris partis, seu Lombardiam vel Tusciam, vel majorem partem earum per se vel alium seu alios occupabunt, capient vel acquirunt, aut sibi alias quomodolibet vendicabunt, vel dicti hæredes per se, vel alium seu alios occupabunt, capient vel acquirunt, aut sibi alias quomodolibet vendicabunt, sine nostra ac successorum nostrorum expressa voluntate et assensu, et si secus fecerit seu fecerint, secundum prædictam formam pœnas similes incurrat et incurrant.

61. « Quod autem dicitur de majori parte Lombardiæ seu Tusciæ intelligatur scienter et præterquam de ducatu et dominio Mediolanensi, ac aliis terris et dominiis, quæ præfatus Ludovicus rex ibi tenet et possidet, ac ad eum ratione ducatus et domini prædictorum pertinent. Si vero ignoranter eadem ad mandatum Ecclesiæ dimittere teneatur, et ipsi hæredes teneantur, et si ea ad mandatum Ecclesiæ dimittat seu dimittant, non incidat nec ipsi incidant in pœnam in isto articulo et similibus constitutam: si vero monitus aut moniti non dimittat seu dimittant, incurrat et incurrant pœnam, prout est in hoc articulo et in aliis constitutum. Quod si forte in posterum regem et duces præfatos contingat in imperatorem eligi, postquam regni et ducatus prædictorum fuerint possessionem adepti, non transeant ad imperium, alioquin in pœnas incidant in hoc articulo et aliis similibus comprehensas.

« Quod si, regni et ducatus prædictorum possessione nondum habita vel obtenta, in imperatorem electi transire voluerint ad imperium, in manibus ipsius Romani Pontificis, vel illius quem ad hoc idem Pontifex duxerit destinandum, filium successorum in regno et ducatus prædictis, eujuscumque fuerint ætatis, emancipent, ac regno et ducatus præfatis renuntient, nihil juris in eis retinentes clam vel palam, nec etiam eujuslibet patriæ vel alterius potestatis occasione, nec ipsum filium ad subsidium vel aliquod servitium faciendum juramento vel voto, stipulatione vel facto sibi vel successoribus suis astringant, sicque factus filius sui juris ab eodem Romano Pontifice vel alio destinato ab ipso, profinus investiat de regno et ducatus prædictis, ad quorum successione, si forte decederet sine liberis, nullo unquam tempore pater veniat imperator exi-

stens, sed si imperio et omnibus, quæ ad ipsum imperium pertinent, idem pater renuntiare voluerit, et ipsis regno et ducatus tantum esse contentus, post renuntiationem huiusmodi ad illorum successionem libere admittatur, et tunc ab ipso Romano Pontifice, vel alio destinato ab eo, investituram recipiat regni et ducatum prædictorum, idem vero filius sic assumptus, si major decem et octo annis fuerit, libere administret, sed quandiu minor extiterit, tam ipse, quam regnum et ducatus huiusmodi in custodiam Romanæ Ecclesiæ remaneant, donec rex vel dux ipse ætatem compleverit antedictam: fructibus nihilominus et obventionibus ipsorum regni et ducatum, ex quibus sumptus necessarii faciendi pro eorumdem regnis et ducatum custodia deducuntur regi vel duci conservandis eidem, et lucro alteri ratione ipsius custodiæ non cessuris.

62. Quæ vero de filio dicuntur, ut et videlicet regnum et ducatus huiusmodi possint sub observatione præmissa a patre ad imperium transente dimitti, de filia etiam duximus statuendum, salvis aliis conditionibus supradictis: et si rex vel dux non habens filios in imperatorem electus ad imperium transire voluerit, de personis, quas supra diximus, liberis non extantibus, in regno et ducatus prædictis succedere possint alii, qui superstites fuerint, quæ de filio et de filia præordinavimus observentur in illis, excepto emancipationis articulo, qui in solis illis procedere poterit, qui capaces emancipationis existant ratione patriæ potestatis. Declaramus etiam quod si regi vel duci sive filio decedenti superstes sit filia vel mulier alia, quæ juxta præfatam formam debeat ad huiusmodi successionem admitti, et quæ imperatori, dum rex ipse viveret, fuerat desponsata vel nupta, illa non succedat, ut præmittitur, et si regno et ducatus prædictis sibi delatis imperatori nupserit, cadat prolinus et ab eisdem, nisi vice ejus imperio prorsus renuntiatis ipsis, regno vel ducatus solummodo sit contentus. In primo autem casu, repulsis filia et aliis prædictis, ad personas alias servatis gradibus regnum et ducatus prædicti perveniant, quæ prænotate sunt, quod in eisdem regno et ducatus possunt succedere, si regi vel duci præmortuo liberi non supersint. In secundo autem casu regnum et ducatus ipsi ad Romanam Ecclesiam libere devolvantur, regnumque et ducatus prædicti imperio nullo modo subdantur, seu sibi ullo unquam tempore in eadem persona quomodolibet uniantur, et præcise super hoc articulo tam per pœnas spirituales, quam alias cautiones cavebitur juxta Ecclesiæ voluntatem quomodocumque Romanus Pontifex hoc duxerit requirendum, cum prorsus sit intentionis Romanæ Ecclesiæ, ut regnum et ducatus huiusmodi nullo unquam tempore uniantur, ut scilicet unus Ro-

manorum imperator et Neapolis rex, aut Calabria et Apuliæ dux existat. Quod autem circa unionem huiusmodi cum imperio dicimus, hoc ipsum circa unionem cum regno Romanorum et regno Theutonico, seu cum Lombardia vel Tuscia, sive cum majore parte ipsorum Lombardia et Tusciæ, exceptis super expressis, intelligimus et volumus esse dictum.

63. Pro toto vero generali censu regni Neapolis quatuor, ac pro censu ducatum Calabriae et Apuliæ prædictorum etiam quatuor millia unciarum auri ad pondus ipsorum regni et ducatum in festo B. Petri Apostoli de mense Junii, ubicumque Romanus Pontifex fuerit, ipsi Romano Pontifici et Romanæ Ecclesiæ per dictos reges et regnum ac suos in dicto regno et ducatus hæredes annis singulis persolventur. Si vero ipsi reges et regina, vel iidem sui in dictis regno et ducatus hæredes quocumque termino non solverint integre censum ipsum, et expectati per duos menses terminum ipsum immediate sequentes de illo ad plenum non satisfecerint, eo ipso erunt excommunicationis vinculis innodati. Quod si secundo termino infra alios duos subsequentes menses sine diminutione qualibet non persolverint, totum regnum et ducatus huiusmodi Ecclesiastico erunt interdicto supposita. Si vero nec in tertio termino, nec infra alios duos menses proximos per plenam satisfactionem illius ejusdem census eis duxerint consulendum, ita quod transactis eodem tertio termino, ac duobus proximis sequentibus mensibus non sit de huiusmodi censibus primi termini ipsi Romanæ Ecclesiæ satisfactum integre, ab eisdem regno et ducatus ipsorumque jure cadant ex toto, regnumque et ducatus huiusmodi ex tunc ad eandem Romanam Ecclesiam integre et libere revertantur. Si autem de censibus huiusmodi primi termini infra dictum tertium terminum, et duos subsequentes menses plenarie satisfecerint, nihilominus semper pro dictis censibus singulorum terminorum simili modo si dictorum solutione cessaverint, vel illos non solverint, similes pœnas incurrant, salvis aliis pœnis et processibus, quæ vel qui de jure inferri vel haberi poterunt per Romanum Pontificem in hoc casu.

64. In quolibet etiam triennio ipsi reges et regina, sui que in dictis regno et ducatus hæredes dabunt nobis et successoribus nostris Romanis Pontificibus canonice intrantibus quilibet unum palafredum album pulchrum et bonum in recognitionem veri domini eorumdem regni et ducatum. Ad hæc, cum regnum et ducatus huiusmodi possideant, et in eis plenam obedientiam habeant, ac Neapolis et Jerusalem verus rex, et ducatum prædictorum verus dux et vera ducissa cum omnibus regiis et supremis præminentibus respective censeantur, ut præfertur, pro investitura huiusmodi ex

nunc sub infrascriptis terminis solvant nobis et præfate Ecclesiæ Romanæ quinquaginta millia marcharum sterlingorum æquis portionibus inter vos dividendos, videlicet infra sex menses proxime venturos decem millia, et infra alios sex menses post eosdem primos sex menses successive computandos, sex alia decem millia marcharum usque ad totam summam quinquaginta millium marcharum sterlingorum hujusmodi, donec tota ipsa summa per ipsos reges et regnum aut nomine suo nobis et eidem Ecclesiæ fuerint persoluta. Quod si in eisdem terminis illas non persolverint, liberum erit nobis vel eidem Romano Pontifici contra eos pro singulis terminis ad pœnas spirituales et temporales procedere, prout nobis vel ipsi videbitur expedire. Quodcumque autem Romanus Pontifex, qui pro tempore fuerit, assuerit vel dixerit Romanam Ecclesiam indigere, ita quod super indigentia hujusmodi Romani Pontificis simplici verbo stetur, ipsi reges et regina, vel sui in dicto regno et ducatibus hæredes requisiti ab eo in Urbem, in Campaniam, in Patrimonium B. Petri, in Tusciam, in Ducatum Spoletanum, in Marchiam Anconitanam, ad præmissam civitatem Beneventanam, et ejus territorium ac pertinentias, quæ, ut præfertur, eidem remanebunt Ecclesiæ, ac in civitates nostras Perusinam, civitatem Castelli, Bononiensem, Ferrariensem, Avinionensem, et comitatum Venaysini, et in omnes alias terras, ipsius Ecclesiæ ubicumque existentes trecentos milites equis et armis decenter munitos et paratos, ita quod unusquisque ipsorum habeat quatuor equituras, vel tres ad minus, quilibet videlicet eorum medietatem in Ecclesiæ præbata obsequium et subsidium transmittet et transmittent per tres menses integros ipsorum et suorum prædictorum in dictis regno et ducatibus hæredum sumptibus et stipendiis semel tunc in anno in servitiis ejusdem Ecclesiæ moraturos mensibus ipsis a die, qua iidem milites terram sui domini vel fines sui districtus egressi fuerint, per vulgares dietas et solitas computandis, et si maluerit Ecclesia, eadem ingruente necessitate, super qua stetur verbo Romani Pontificis, ut dictum est, navali exercitu jvari prædicti milites debita taxatione et recompensatione præhabita in navale subsidium commutentur.

65. « Verum quia prædicta civitas Beneventana, quam hætenus Romana Ecclesia sibi retinuit in suum demanium seu dominium cum omnibus suis juribus et pertinentiis reservavit, et totum territorium civitatis ejusdem cum finibus ejus antiquis, quas Romanus Pontifex quomodocumque semel tantum, si placuerit, bona fide distinguet, eidem Ecclesiæ et in ejus proprietate libere remanebit, nullo jure in eis eidem regibus et reginæ, vel cuicumque alii

de regno et ducatibus prædictis retento, seu quomodolibet reservato, distinctionique per Romanum Pontificem semel faciendæ, ut dictum est, stabunt ipsi reges ac regina, ac prædicti sui in dictis regno et ducatibus hæredes absque contradictione seu refragatione quacumque, prout ipsa distinctio per litteras Apostolicas apparebit. Pro dicta quoque civitate Beneventana reparanda, reticienda et fortificanda per Romanam Ecclesiam exponent per septennium pro lignationibus omnia nemora ipsorum regni et ducatum et omnem materiam ad ædificium opportunam, ut puta, lapides et arenam, quæ puteolana vocatur, camenta et similia, et sine præjudicio juris singularum personarum ad unam dietam prope Beneventum. Præstabunt etiam ipsis Beneventanis securitatem per totum regnum et ducatus prædictos. Insuper privilegia in dicta civitate a regibus et principibus concessa illibata servabunt, omnia statuta per quondam Fredericum olim Romanorum imperatorem, seu quoscumque alios reges, et per quondam Joannam olim reginam prædictam facta contra libertatem civitatis ejusdem revocabunt, et in omnibus et per omnia, quæ libertatis fuerint cæteris regnicolis parificabunt illa, nec alia statuta seu aliquas leges condent in posterum, per quæ dictæ civitati directe vel indirecte possit præjudicium generari, et pro Apostolicæ Sedis et B. Bartholomæi patroni civitatis ejusdem reverentia fidantias ab omnibus remitti facient et remittent eisdem. Fidentiarum autem remissio est concessio libertatis, ut civis Beneventani possint libere vineas et terras excolere, ac ipsarum fructus et fruges recolligere, ac easdem vineas et terras vendere, et de ipsis pro sua voluntate disponere sine aliqua exactione vel muneris donatione.

66. « Ipsi autem reges et regina, ac dicti sui in eisdem regno et ducatibus hæredes in dicta civitate et ejus territorio ac pertinentiis suis, quæ Romanæ Ecclesiæ remanebunt, vel in Urbe, seu Campania, vel Maritima, seu Ducatu Spoletano, aut Marchia Anconitana, vel in Patrimonio B. Petri in Tuscia, in civitatibus Perusina, civitate Castelli, Bononiensi, Ferrariensi, Avinionensi, et Comitatu Venaysino, seu in aliis quibuscumque dominiis sive feudis ipsius Ecclesiæ ubilibet constitutis, ex successione, vel legato, aut donatione, vel venditione, aut alio quocumque jure, sive titulo, seu contractu nihil unquam eis acquirere vel vendicabunt, seu poterunt acquirere vel quomodolibet vendicare, et nihil unquam recipient vel habebunt aut retinebunt, seu poterunt recipere vel etiam retinere, aut nullam potestariam, capitaniam vel rectoriam, nullumque alium honorem, nullam dignitatem seu potestatem senatoriam, vel quancumque aliam administrationem seu commendam, nec

quodcumque aliud officium recipient seu recipere poterunt in eisdem. Hoc autem intelligimus de illis heredibus ipsorum regum et reginae ac suorum in dictis regno et ducatibus heredum, qui in eisdem regno et ducatibus succedent; nolimus enim quod delictum aliorum heredum, qui succederent ipsis regibus et reginae vel illis in civitatibus et aliis terris eorum in poenam heredis, qui est eisdem regibus et reginae vel heredibus successurus, in regno et ducatibus praefatis aliquatenus extendatur. Ne vero huiusmodi alii haeredes ipsorum regum et reginae vel heredum suorum contra ea, quae in isto continentur articulo, aliquo forsitan tempore venire praesument, acquirendo vel vendicando, aut recipiendo vel habendo seu retinendo sibi aliquid in terris in articulo ipso expressis, seu comprehensis, vel recipiendo, habendo vel retinendo in terris eisdem potestariam, capitaniam vel rectoriam, vel aliquid aliud de iis, quae in articulo continentur eodem, sic super iis duximus providendum, ut videlicet nulli etiam huiusmodi aliorum heredum dictorum regum et reginae vel ipsorum nullo unquam tempore liceat sibi quidquam in eisdem terris acquirere, seu vendicare, percipere, habere, vel etiam retinere potestariam, seu capitaniam, vel rectoriam, vel aliquid aliud in iis, quae prout dictum est, in eodem plenius continentur. Quicumque autem ipsorum secus praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat, nec ipse nec ejus posterum possint in eisdem regno et ducatibus succedere, si aliquo casu huiusmodi successio deferatur, sed ab illa repellatur omnino, et nihilominus ille, qui tunc eorumdem regni vel ducatum gubernaculo praesidebit Romano Pontifici potenter assistere teneatur. Si vero dictorum regum et reginae in ipsis regno et ducatibus haeredes praedictam civitatem Beneventanam, territorium et pertinentias ejus, quae remanebunt Ecclesiae, vel aliquam partem eorum, aut Campaniam, seu Maritimam, vel Urbem, vel ducatum Spoletanum, aut Marehiam Anconitanam, seu Patrimonium B. Petri in Tuscia, aut civitates Perusinam, civitatem Castelli, Bononiensem, Ferrariensem vel Avinionensem, aut Comitatus Venaysini, vel alias quascumque terras Romanae Ecclesiae ubilibet constitutas, vel ipsarum aliquam partem occupaverint, seu occupari fecerint, seu super iis offenderint vel molestaverint Ecclesiam, seu fecerint molestari, etiam postquam desuper a Romano Pontifice moniti et requisiti fuerint, vel commode moneri aut requiri nequiverint, juxta ipsius Romani Pontificis assertionem vel dictum, postquam ad hoc publice et solemniter ipsos reges et reginam vel dictos haeredes monuerint, intra tres menses non restituerint integre omnia occupata, eo ipso ab ipsorum regni et ducatum jure cadant totaliter, ipsaque regnum et ducatum

prorsus amittant, et ad Romanam Ecclesiam libere devolvantur. Quod si etiam restituerint occupata, nihilominus ad plenum de universis injuriis et damnis illatis ad mandatum ejusdem Romani Pontificis satisfacere teneantur. Alii quoque haeredes dictorum regum et reginae, videlicet qui eis non succedent in regno et ducatibus praedictis, occupare vel occupari facere super illis eandem Ecclesiam non attentent, illi vero qui secus fecerint, praemissas poenas incurrant, ut videlicet eo ipso sint excommunicati, et tam ipsi quam eorum posteritas in perpetuum ad successionem regni et ducatum praedictorum, si in aliquo casu forte eadem successio devolveretur ad illos, nullatenus admittantur, et rex Neapolis vel dux Calabriae et Apulia, qui tunc erit, teneatur assistere Romano Pontifici contra ipsos, ut superius est expressum.

67. « Sane omnibus Ecclesiis tam cathedralibus, metropolitanis, quam aliis regularibus et saecularibus, necnon omnibus praelatis et clericis, ac universis personis Ecclesiasticis saecularibus vel regularibus, et quibuscumque religionis locis regni et ducatum praedictorum plenarie dimittantur, et restituantur integre omnia bona eorum immobilia, a quibuscumque ablata vel occupata sint, et per quoslibet detineantur mobilia, quae extant et poterunt inveniri, simili modo restituantur eisdem: haec autem restitutio fiat absque contradictione vel difficultate qualibet sicut nanciscuntur praedictorum regni et ducatum possessionem, hoc modo scilicet, quod statim de illa parte ipsorum regni et ducatum, quae eisdem regibus et reginae, vel ipsis haeredibus obediat, restitutio ipsa fiat, ipsaque postmodum successive conservabitur, sicut regnum et ducatus huiusmodi habebuntur. Ne autem super iis rebus restituendis oriri possit aliqua difficultas, deputabuntur a Romanis Pontificibus aliqui viri discreti, ad quorum mandatum et arbitrium bonorum et rerum mobilium et immobilium, quae extant, restitutio plena fiet, ita quod eorum, de quorum dominio vel potestate seu possessione notorium fuerit, ad eorum arbitrium et mandatum mox reddentur. In dubiis vero per ipsos de plano, absque iudicii strepitu, diligentius veritas inquiretur, sufficiat autem vocari camerarium, vel procuratorem, vel balivum in cujus jurisdictione vel balivatu bona, de quibus agetur, consistent ad videndum jurare testes, qui in huiusmodi depositione deponent.

68. « Omnes insuper Ecclesiae tam metropolitanae et cathedrales, quam aliae saeculares et regulares necnon omnes praelati et clerici ac universae personae Ecclesiasticae saeculares et religiosae, et quaecumque religionis loca in regno et ducatibus praedictis consistentia cum omnibus bonis suis in electionibus, postulatio-

nibus, nominationibus, provisionibus, quas salvis reservationibus Apostolicis fieri contigerit, et omnibus aliis plena libertate gaudebunt, nec ante electionem, sive in electione, vel post regis aut ducis vel ducissæ assensus ac consilium aliquatenus requiretur, quam utique libertatem ipsi reges et reginæ, et sui in ipsius regno et ducatibus hæredes semper mantenebunt et conservabunt, ac manteneri et conservari facient ab omnibus subditis suis, dictæque Ecclesiæ et personæ ulantur libere bonis et juribus suis omnibus, salvo eisdem regibus ac reginæ, ac suis in hujusmodi regno et ducatibus hæredibus jure patronatus in Ecclesiis tantum, quantum in hac parte patronis Ecclesiarum canonica instituta concedunt, ubi antiqui reges Siciliae in dictis regno et ducatibus respective, ac etiam eorundem ducatum Calabriae et Apuliae duces hujusmodi jus patronatus in ipsis Ecclesiis habebant. Omnes etiam cause ad forum Ecclesiasticum in regno et ducatibus prædictis et pertinentiis libere et absque ullo impedimento agitabuntur, tractabuntur et ventilabuntur coram ordinariis et aliis Ecclesiasticis iudicibus et terminabuntur per eos. Et si ad Sedem Apostolicam pro hujusmodi causis appellari contigerit, tam appellantes quam appellati ad eandem venire Sedem pro appellationum prosecutionibus libere et absque inhibitione aliqua permittentur. Sacramenta vero fidelitatis præstabuntur secundum antiquam et rationabilem consuetudinem, prout canonica instituta permittunt, ab illis Ecclesiarum prælatis, quorum prædecessores antiqui illa Siciliae regi præstiterunt respective secundum divisionem prædictam. Ab illis autem prælatis et Ecclesiis, qui regalia sive temporalia bona tenent, si tamen sint, qui hujusmodi bona teneant a dominis regni et ducatum, et aliis dominis temporalibus, et qui ratione bonorum temporalium hujusmodi ab antiquo consueverunt regibus et ipsis dominis temporalibus servitia exhibere hujusmodi honesta et antiqua servitia secundum rationabilem et antiquam consuetudinem, et sicut instituta patiuntur canonica, impendentur, salva tamen Romani Pontificis et Apostolicæ Sedis auctoritate et jurisdictione plenaria, et libera potestate.

69. « Circa Ecclesiasticas et alias regulares et seculares personas, et loca Ecclesiastica prædicta tam in faciendis provisionibus et electionibus confirmandis, quam quibuscumque aliis concessionibus et gratiis, ac super eis conficiendis litteris Apostolicis, quas cessante omni impedimento per eos seu officiales et subditos suos præstando permittent libere et absolute executioni debitæ demandari, quinimo præstantes impedimentum aut retinentes et inobedientes comprimant et punient, et ad obedientiam et reverentiam litteris Apostolicis exhiben-

dam compellent et constringent, et requisiti manu militari, prout ipsarum litterarum Apostolicarum executori iudici seu multo videbitur, assistent remediis opportunis. Revocabunt etiam reges et regina, et sui in dictis regno et ducatibus hæredes omnes constitutiones et leges per dictum Fredericum regem Siciliae, sive per Conradum ipsius Frederici filium, aut Manfredum quondam principem Tarentinensem, seu per dictam quondam Joannam reginam, vel alios reges aut reginas regni et ducatum prælatorum, seu alios quoscumque, editas contra Ecclesiasticam libertatem, nec statuta edent aut consuetudines introducent, seu etiam promulgabunt, per quæ juri et libertati Ecclesiasticæ in aliquo derogatur. Promittent etiam quod nullus clericus, aut persona Ecclesiastica eorundem regni et ducatum in civili vel criminali causa ad faciendum fidem de titulo vel possessione clericatus convenietur coram iudice seculari, nisi super feudis iudicio petitorio conveniatur civiliter, sed omnes Ecclesiæ et monasteria, hospitalia, et alia pia et religiosa loca, et beneficia ac personæ Ecclesiasticæ regni et ducatum prædictorum omnimode erunt liberæ et libera, et in nullo regi aut duci subjacebunt.

70. « Nullas insuper tallias seu collectas imponent Ecclesiis, monasteriis, locis vel beneficiis prædictis, aut clericis et personis Ecclesiasticis, seu rebus eorum : et in Ecclesiis in dictis regno et ducatibus vacantibus ipsi reges et regina, vel prædicti sui in dictis regno et ducatibus hæredes nulla habebunt regalia, nullosque fructus, redditus et proventus, nullasque etiam obventiones et nulla prorsus alia recipient ab eisdem, custodia Ecclesiarum earundem interim libera remanente penes personas Ecclesiasticas juxta canonicas sanctiones : comites vero, barones, milites, et universi homines totius regni et ducatum prædictorum vivent in eadem libertate, et habebunt illas immunitates illaque privilegia et eis gaudebunt, quas et quæ tempore claræ memoriæ Guillelmi Secundi Siciliae regis et aliis antiquis temporibus habuerunt.

71. « Omnes exules regni Siciliae et terræ Ducatum prædictorum, cujuscumque conditionis existant, ad mandatum Romanæ Ecclesiæ reducentur ad regnum et Ducatum hujusmodi, ipsisque de bonis et juribus eis debitis restitutio plena fiet : in hujusmodi autem bonis Ecclesiarum restituendis, contentum, tam in notoriis quam in dubiis procedatur, omnesque captivos et obsides, qui tenentur in regno et ducatibus prædictis Romanos et regnicolas et alios de terris Ecclesiæ, seu Turcos vel Lombardos, et alios quoscumque Romanæ Ecclesiæ fideles in comitatibus, civitatibus, terris et castris, villis seu locis a Sede Apostolica, sive a regibus et principibus sibi concessum obtinent, necnon

ius, quod privati a jure vel per processus Apostolicos olim habebant, si eos ad illud Apostolica auctoritate, legitime restitui contingat, etiam penitus salvum erit, nec per presentem regni et ducatum concessionem, comitatum, seu aliorum concessorum hujusmodi cuiquam eorum, quæ ad proprietatem et possessionem præjudicium aliquod generetur, regis jure respective eisdem regibus et reginæ in iis omnibus semper salvo. Nullam etiam confederationem seu pactionem, vel societatem cum aliquo imperatore vel rege, seu principe vel barone Christiano, Græco, vel Saraceno, nec cum aliqua provincia seu civitate aut communitate, sive aliquo loco scienter contra Romanam Ecclesiam vel in eis damnum facient, et si secus fieret, quod factum fuerit, sit ipso jure nullum, et si eam fecerint ignoranter, nihilominus, quatenus de facto fecerunt, indilate teneantur ad mandatum Ecclesiæ revocare. Denique omnes præmissas condiciones, quæ in persona ipsorum regum et reginæ apponuntur circa suos etiam in dictis regno et ducatibus hæredes et successores intelligimus et volumus esse dictas, salvis omnibus, quæ circa alios suos hæredes ordinata sunt, prout superius est expressum.

« Cæterum quia in quibusdam articulis seu capitulis prædictarum conditionum continetur expresse, quod in certis casibus ipsi reges et regina et sui prædicti hæredes excommunicationis sententiam incurrant, et regnum et ducatus hujusmodi, ac suæ et suorum hæredum terræ sint Ecclesiastico suppositæ interdicto, et ad Romanam Ecclesiam libere devolvantur, nos etiam hujusmodi sententias, videlicet excommunicationem in ipsos regem et reginam, ac eosdem hæredes, ac interdictum in regnum, provincias et ducatus hujusmodi, si sua vel eorum culpa hujusmodi casus venerit, de prædictorum fratrum consilio ex nunc auctoritate Apostolica tenore præsentium promulgamus. Forma autem juramenti prædicti per ipsos reges et reginam et suos in dictis regno ducatibus hæredes ac successores, ut præfertur, respective, prout unumquemque eorum concernit, præstandi, talis est :

72. « Ego Ludovicus Dei gratia rex Neapolis et Jerusalem, et ego Ferdinandus, et ego Elizabeth etiam Dei gratia dux et ducissa Calabriae et Apuliae plenum homagium, ligium, vassallagium facientes vobis domino nostro domino Alexandro papæ VI et Ecclesiæ Romanæ pro regno Neapolis, et ducatibus atque provinciis Calabriae et Apuliae prædictis, ac tota terra, quæ est citra pharum usque ad continia terrarum ipsius Ecclesiæ, excepta civitate Beneventana ac toto territorio, et omnibus districtibus et pertinentiis secundum antiquos fines territorii, pertinentiarum, et districtus civitatis ejusdem per Romanum Pontificem distinctos, et in posterum

distinguendos, ab hac hora in antea fideles et obedientes erimus B. Petro et vobis domino Alexandro papæ VI vestrisque successoribus Romanis Pontificibus canonice intrantibus, sanctæque Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ. Non erimus in consilio vel consensu seu facto, ut vitam perdati seu perdant aut membrum, seu capiamini aut capiantur mala captione. Consilium, quod nobis credituri estis per vos aut nuntios vestros, per litteras, ad vestrum vel eorum damnum scienter nemini pandemus, et si sciverimus fieri vel procurari seu tractari aliquid, quod sit in vestrum, vel ipsorum damnum cedat, illud expresse impediemus, et si hoc impedire non possemus, illud vobis vel eis significare curabimus. Papatum Romanum et regalia S. Petri tam in regno et ducatibus prædictis, quam alibi consistentia adjuutores vobis et eis erimus ad retinendum et defendendum et recuperandum, ac recuperata manutendendum contra omnem hominem, universas et singulas condiciones suprascriptas et contentas in præsentibus litteris Apostolicis super ipsorum regni et ducatum ac terræ concessionem confectis, ac omnia et singula, quæ in eisdem continentur litteris, plenarie adimplebimus, et inviolabiliter observabimus, ac nullo unquam tempore veniemus contra ea. Nec procurabimus per nos, seu alium, vel alios quoquo modo, ut eligamur vel nominemur in regem vel imperatorem Romanum, seu in regem Theutoniæ, aut dominum Lombardiæ vel Tusciæ, et si electionem vel nominationem ad imperium, vel regnum Romanum, vel regnum Theutoniæ, aut dominium Lombardiæ vel Tusciæ, seu majoris parlis eorundem, præter quam supra expressorum, de nobis celebrari contigerit, nullam hujusmodi electioni seu nominationi assensum præstabimus, nec intromitemus nos modo aliquo de eorum vel alicujus ipsorum regimine, nec de civitate Beneventana et suis territorio, districtibus et pertinentiis, seu Campania, nec de Marilima, Ducatu Spoletano, Marchia Anconitana, Patrimonio B. Petri in Tuscia, Massa Trabaria, Romandiola, alma Urbe, in civitatibus Perusensi, civitate Castelli, Bononiensi, Ferrariensi, Avinionensi aut Comitatu Venaysini, seu aliis terris, quibuscumque vestris, et demaniis seu feudis ipsius Ecclesiæ ubilibet constitutis ex successione vel legato, seu donatione, aut venditione, vel alio quovis titulo seu contractu nihil unquam nobis acquiramus, vel vendicabimus, seu poterimus acquirere, vel quomolibet vendicare, et nihil unquam recipiemus, vel habebimus seu relinēbimus, vel poterimus recipere, habere vel etiam retinere in illis, neque ullam potestariam, capitaniam vel rectoriam, nullum aliud officium recipiemus, seu recipere poterimus in eisdem, seu ipsorum aliquo, neque etiam occupabimus, vel occupari permille-

mus seu faciemus præmissa, vel partem aliquam eorumdem, nec illam offendemus vel molestabimus, neque etiam Romanam Ecclesiam quoquo modo sub censuris spiritualibus et temporalibus pœnis in supradictis conditionibus et infeudatione contentis, quas hic haberi volumus in singulis suis partibus, alias pro specifico repetitis et expressis. Schismatico aut hæretico cuicumque, vel a fide devio, et ab ipsa Ecclesia præciso, ejusque sequacibus non dabimus eis, quovis modo per nos, vel alium seu alios, directe vel indirecte, publice vel occulte auxilium, consilium vel favorem, nec ab aliis, quantum in nobis fuerit, si impedire poterimus, dari permittemus, sed eos juxta posse nostrum, donec convertentur, persequemur et invademus. Sic nos Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.

« Ipsi etiam reges et reginæ, ac dicti sui in eisdem regno et ducatibus hæredes dabunt privilegium eorum nobis et dictæ Romanæ Ecclesiæ aurea Bulla bullatum, in quo proprio juramento fatebuntur et recognoscent expresse regnum Neapolis, ducatus prædictos, et totam terram eorum, quæ est citra pharum usque ad confinia ejusdem Romanæ Ecclesiæ, excepta civitate Beneventana cum territorio et pertinentiis suis, quæ Ecclesiæ remanebit eidem, ex sola gratia, mera liberalitate Sedis Apostolicæ ac nostræ, sibi suisque hæredibus fuisse concessa, ipsique fatebuntur recepisse et tenere regnum, ducatus et terram hujusmodi a nobis et dicta Romana Ecclesia sub pactis, modis et conditionibus supradictis. Nolumus autem per præsentis in cæteris, quam in supra expressis, quomodolibet competunt, in aliquo ullatenus derogari. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ divisionis, concessionis, elargitionis, intentionis, restitutionis, voluntatis, statuti, ordinationis, suppletionis, declarationis, promulgationis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Cunctis vero præmissa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m^odi, VII kal. Julii, Pontificatus nostri anno IX ».

HADRIANUS.

In circulo sigilli hæc verba jacent: **IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN LÆTERNUM.**

« Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

« Ego Oliverius episcopus Sabinensis, S. R. E.

cardinalis Neapolitanus, manu propria subscripsi.

« Ego Georgius episcopus Tusculanus, S. R. E. cardinalis Portugalensis, manu propria subscripsi.

« Ego Hieronymus episcopus Prænестinus, cardinalis Reatinensis, manu propria subscripsi.

« Ego Laurentius episcopus Albanensis, S. R. E. cardinalis Beneventanus, manu propria subscripsi.

« Ego Antonius S. R. E. presbyter cardinalis tit. S. Praxedis, manu propria subscripsi.

« Ego Joannes cardinalis Montisregalis manu propria subscripsi.

« Ego Baptista cardinalis de Ursinis manu propria subscripsi.

« Ego Joannes Antonius cardinalis Alexandrinus manu propria subscripsi.

« Ego Bernardinus cardinalis S. Crucis in Jerusalem manu propria subscripsi.

« Ego Dominicus cardinalis Grimanus manu propria subscripsi.

« Ego Jacobus tit. S. Clementis presbyter cardinalis, Arborensis, manu propria subscripsi.

« Ego Franciscus tit. S. Cæcilie presbyter cardinalis, Cusentinus, manu propria subscripsi.

« Ego Joannes tit. S. Balbinæ presbyter cardinalis, Salernitanus, manu propria subscripsi.

« Ego Ludovicus tit. S. Agathæ presbyter cardinalis, Caputaquensis, manu propria subscripsi.

« Ego Franciscus S. Eustachii diaconus cardinalis, Senensis, manu propria subscripsi.

« Ego Joannes S. Mariæ in Dominica diaconus cardinalis de Medicis manu propria subscripsi.

« Ego Julianus diaconus cardinalis de Casarinis manu propria subscripsi.

« Ego Alexander SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis manu propria subscripsi ».

73. *Neapolis a Gallis occupata.* — Ferebatur fama¹ Fredericum, Gallicis et Hispanicis armis petitum, transmissurum obsidem ducem Calabria ad Bajazethem, ut auxiliarem exercitum Genizarorum in Italiam accerseret, et hoc periculum Gallus, Hispanus ac Lusitanus reges, immisis classibus validissimis, ad prohibenda Turcica auxilia occupaverant², atque ita Turcica Hispanaque spe deceptus Fridericus indoluit³ a Gallo se pacem non redemisse, professus cum Turca egisse non illius adducendi voluntate,

¹ Sur. to. v. l. iv. c. 35. — ² Ib. c. 37. — ³ Cap. 41. Sabell. Emu. 11.

sed ut rebus suis ea ostentatione pararet praesidium: quod quam infirmum esset, repentina Neapolitanorum defectio, extremaque Friderici clades, quas describit Burchardus¹ in Diariis, ostendit: Circa horam, ait, quintam noctis praeterita, (nempe vigesima sexta Julii die,) papa habuit nova de Capua capta per ducem Valentinum, et plures, videlicet decem vel circa dies ante habuerat nova de Aversa, Nola, et quasi omnibus aliis locis bonis a Gallis occupatis, et quod in Calabria et Apulia essent erecta vexilla regis Hispaniarum, qui ambos illos ducatus possideret.

« Captura autem civitatis Capuanae fuit ex prodicione cuiusdam Fabritii civis Capuani, qui gentes ducis clam intromisit, a quibus ipse Fabritius fuit primus interfectus, et post eum tria millia vel circa peditum, et ducenti armigeri equites vel circa, et cives, presbyteri, religiosi utriusque sexus, etiam in Ecclesiis et monasteriis, et mulieres quotquot fuerunt repertae sine misericordia, puellae captae et datae in praedam magna crudelitate. Omnium interfectorum numerus extimatus fuit ad sex millia vel circa ». Fabritium Columnam ab hoste Jordano Ursino servatum egregio clementiae exemplo observat Sabellicus², et Columnensium oppida primo belli impetu capta Borgianis tradita fuisse, atque Ursinos Taliacotii ditionem veterem recuperasse: praeis vero in exitium rebus Fridericum regem trigesima Julii die principem Bisiniani auro accepto vinculis absolvisse tradit Burchardus³, ac Gallos paucis post diebus Neapoli militari pactione politos.

74. « Feria, inquit, quarta, quarta Augusti, dominus de Ubigni capitaneus gentium regis Francorum cum gentibus suis intravit civitatem Neapolitanam ex concordia cum rege Frederico, et idem capitaneus ex concordia hujusmodi habuit omnia castra Neapoli existentia, hac conditione, quod rex Fredericus debeat residere in Ischia ad sex menses, et si interim habeat subsidium alicujus, quod liceat tunc et vi et armis se defendere, et quod possit interim exportare omnia bona sua quaecumque sint (demptis articularia et victualibus de Neapoli ac ducere Ischiam, vel quo magis sibi placuerit, et si elapsis diebus sex mensibus non habuerit subsidium opportunum, quod ex tunc ipse rex teneatur etiam consignare libere Ischiam et Salernum praedicto capitaneo, ipse autem abire quo magis velit absque impedimento alicujus ». His consentanea Petrus cardinalis Bembo⁴, Sabellicus, aliique Itali, Galli et Hispani scriptores⁵ tradunt, adduntque Fridericum ad Ludo-

vicum Francorum regem, veterem Aragoniae domus hostem, conferre se maluisse, quam ad Ferdinandum, quod sanguinis jura violasset, neque ipsum admonisset de impendente discrimine, dum de concordia inter ipsum et Gallum confirmanda agebatur, his nimirum legibus, ut Fridericus ipse Ludovico pendendo vectigali nummario et militari ad defendendam Insuriam, tum Hierosolymitano titulo illi cedendo; denique ostensi praesidii specie exertisset, Gonsalvus enim Hispaniae classis praefectus, occupatis aliquot arcibus, tanquam opem laturus socio regi, quo momento Galli irruerant, Calabriam Apuliamque invaserat. Porro Friderico in Gallorum regis, a quo locupletissimo comitatu stipendiisque liberaliter donatus est, partes concedente, ipsius filius diversa secutus studia, cum Tarenti obsidione premeretur, Hispanis eam dedere quam Gallis maluit.

75. *Remissum Ludovico Gallo vectigal penditum a rege Neapolitana.* — Confecto eo bello Alexander Gallum regem, qui Turcicum bellum meditabatur, ob sumptus factos praestandi annui vectigalis auri onere liberavit¹, ut illum arciori nexu Sedi Apostolicae devinceret:

« Ludovico Francorum et Neapolis regi illustri.

« Sperantes quod tu more progenitorum tuorum in tuae fidei sinceritate et devotione erga nos et Romanam Ecclesiam perseverabis, et quoad vires tuae se extendere poterunt, pro nobis et ipsa Romana Ecclesia adversus quoscumque, necnon pro fidei Catholicae exaltatione, reipublicae Christianae adversus perfidos Turcos defensione, illorumque depressione et expugnatione, pugil et propugnator eximius, quandiu vitam duxeris in humanis, esse, ac omnia et singula, quae ad decus, statum et honorem nostrum successorumque nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium, et Ecclesiae praedictae omni tempore et loco cedent, facere, tractare et efficaciter adimplere curabis, prout etiam retroactis temporibus ipsi progenitores tui viriliter, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parendo periculis, arma sumendo effecerunt, tuque etiam in praesentiarum contra ipsos perfidos Turcos facere coepisti », et infra, « censum quatuor millium unciarum auri tibi tuisque liberis et successoribus tam masculis quam feminis recta linea ex tuo corpore legitime descendentibus nascituris, in nostra et successorum praedictorum obedientia et devotione persistentibus, ac omnem et quaecumque pecuniarum summam, ad quam nobis et Ecclesiae praedictae, qui dictum regnum hactenus tenuerunt, vosque in praesentem diem occasione dicti census, vel quavis alia causa forsitan obligati essent, necnon integram summam xxv millium mar-

¹ Burch. l. l. par. II. in Alex. VI. p. 204. — ² Sabel. Ann. 11. l. I. — ³ Burch. ubi sup. p. 203. — ⁴ Card. Bembo. hist. Ven. l. VI. — ⁵ Sabel. Ann. 11. l. I. Ferron. l. III. Guec. l. V. Sur. fo. V. l. IV. c. 10. etc. Maron. l. XXVII. c. 12. Fazell. poster. dec. l. IV. et alii.

¹ Lib. v. Bull. secr. p. 344.

charum hujusmodi pro jure dictæ investituræ sic nobis debitum de fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio pariter et assensu, auctoritate Apostolica, tenore præsentium liberaliter et gratiose remittimus ». Et infra : « Volumus autem quod singulis annis proxime futuris tu ac tui liberi et successores tam masculi, quam feminae prædicti sic descendentes in festo prædicto unum palafredum album, pulchrum et bonum ac decenter ornatum, pro ipsorum regni Neapolis et Terræ Laboris, ac provinciæ Aprutiinæ recognitione domini nobis et successoribus nostris prædictis mittere et assignare omnino teneamini, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno incarnationis m̄i, VI kal. Septembris, Pontificatus nostri anno x ».

76. *Grassantibus undique Turcis, triennales decumas pro expeditionis sumptibus Lusitano regi Alexander attribuit.* — Inter has regni Neapolitani conversiones, casus memorabilis, nimirum filii in parentem amoris insigne exemplum contigisse fertur¹ : Gilberti enim Monlispenserii filius, cum paternum sepulchrum inviseret, dum illud lachrymis rigat, repente interclusa nimio dolore anima, extinctus concidit.

Cæterum Galli et Hispani inter se Neapolitanum regnum partiti, cum ex confectis pactionibus arma vertere adversus Bajazethem Turcarum imperatorem debuissent, bello omisso Turcico, inter sese dimicare cœperunt, ut proximo anno videbimus. Antequam autem eorum dissensiones in apertum bellum erumperent, classis Gallica, tuendæ reipublicæ Venetæ specie, ut refert cardinalis Bembo, in Turcas vela intendit², sed nihil memoria dignum gestum est. Junctis porro in Turcam fœdere Pontifice, Franco, Hispano, Lusitano, Hungaro, Veneto, Rhodio, concitato in arma Anglo, spondente cruce signatas ductare se copias Cæsare, depluentibus cælo in vestes crucibus in Germania, ingentium de hostibus crucis referendarum victoriarum spes conceptæ erant, eæ tamèn ad irritum ceciderunt, cum pars maxima privata commoda, non Christiani nominis amplificationem, consecraretur.

77. Ineunte quidem anno Gonsalvus a Ferdinando rege Hispanæ classi præfectus, cum post expugnatam Cephaleniam insulam rogaretur a Venetis, ut vires ad Methonem recuperandam conjungeret, justis precibus non assensit³, si quidem a Turcis in Neapolitanos arma vertere jussum refert Surita : regia vero imperia occultit, pollicitus⁴ appetente Vere, cum exercitum in Sicilia refecisset, rediturum ad Græciæ littora : verum promissis non stetit, Veneto vero solo Turcicæ potentiæ impare, Camalis, Bajazethis præfectus, Inneum arcem munitissimam in Peloponeso, antea a Venetis captam, vi expugna-

vit, tum etiam Dyrrachium¹ in ora Macedonia aliæ Turcicæ copiæ occupavere.

78. Hujus cladis fama cum ad Pontificem pervenisset, is Christianos reges ad vires in communem hostem conjungendas sollicitavit, exposuitque Turcarum in Venetos impetus, Methonem et Coronem vi expugnatas, ac recenter captum Dyrrachium : tum frequentes in Hungariam, in Poloniam, in Illyricum factas excursiones, fideles ad Christum deserendum suppliciiis adactos : ne vero sumptus ad sacrum bellum deessent, triennales sacerdotiorum decumas Lusitano regi, qui sacra expeditionis suscipiendæ studium præ se ferebat, attribuit² :

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum perfidissimi Turchi, Christi nominis hostes, Christianum sanguinem sipientes, ac omni conatu Christianorum terras atque dominia suæ tyrannidi et spurcissimæ sectæ subjicere quærentes non cessent continue : validissimam classem maritimam, maximumque terrestrem exercitum ad expugnandum statum, terras atque dominia dilectorum filiorum nobilium virorum Augustini Barbado ducis et domini Venetiarum instruxerint, diversaque civitatum incendia effecerint, et multa millia animarum abduxerint, ac in miserabilem servitutem redegerint, villasque et loca plurima igne ferroque vastaverint, ac tandem Neopactum et Methonem et Coronem, et nuper Dyrrachium civitates, aliaque oppida et loca maritima circumvicina munitissima vi et armis multitudine vincentes ceperint, Christianis omnibus etiam Ecclesiasticis et religiosis utriusque sexus, etiam pontificali dignitate præditis, ac prægnantibus crudelissime caesis et interfectis, et aliis in durissimam servitutem redactis, templis Salvatoris nostri pollutis ac dirutis, ac suum malum et iniquum propositum continue ferventius prosequentes, et nihil aliud omni tempore quærentes et execitantes, quam omnia Christianorum dominia suæ tyrannidi et damnatæ sectæ subjicere, et legem Christianam subvertere, ac omnia maritima loca atque portus Christianorum occupare, ut eis deinde facilius ad ejusdem Romanæ Ecclesiæ terras, et præsertim ad hanc aliam Urbem nostram, in qua Petri sedes est collocata, et qua quod Deus avertat expugnata, totius orbis imperium facile obtinere posse non dubitant, pateat accessus, at nisi celeriter occurratur, prout res expostulat, formidandum sit ne ipsi perfidissimi Turchi, victoriæ superbia elati, irreparabilia damna inferant Christianis, prout jam superioribus annis in diversis terris atque locis Germaniæ, Hungariæ, Poloniæ, Croatiae, et aliis finitimis, ac charissimo in Christo filio nostro Maximiliano Romanorum regi illustri subjeclis inferre non cessarunt in maxi-

¹ Guicci. l. v. — ² Petr. Bomb. hist. l. vi. — ³ Sur. to. v. l. iv. c. 33. — ⁴ Petr. card. Bomb. hist. Ven. l. v.

¹ Id. ib. Sabell. Eon. 11. l. i et alii. — ² Lib. n. Ep. sec. p. 119.

nam divinae majestatis offensam, nostram et Catholicorum regum et principum, aliorumque Christi fidelium ignominiam, dedecus et jacturam : nos illius vices gerentes in terris, qui pro mundi salute de summo caelorum solio ad ima descendens carnem humanam assumere, et mortem subire non abhorruit, repetentes animo non sine magna cordis amaritudine quot sacratissima patriarchales, metropolitanae, cathedrales, aliaque insignes Ecclesiae paene innumerae, ac utriusque sexus regularium personarum monasteria, cœnobita et pia loca profanata et deformi ruinae subjecta, quotque ornamenta, cruces et calices, aliaque divinis deputata mysteriis contulata et destructa, ac quod lamentabilius est sanctorum veneranda corpora, et ipsorum sacrae reliquiae conculcata, ac quot innumeri sexus utriusque Christi fideles ad damnatam Mahometanam sectam sub dira servitute recipiendam compulsi fuerunt, et nisi per Catholicos reges et principes tantae infamiae, tantoque furori celeriter occurratur, majora in dies detrimenta verisimiliter proventura, ac cupientes pro ejusdem fidei defensione et Christianorum salute, non solum nostrae et Sedis Apostolicae facultates nostrae dispositioni commissas exponere, sed si opus fuerit, proprium sanguinem effundere. Et quoniam ad tantam rei molem perferendam nostrae et ejusdem Romanae Ecclesiae non suppetunt facultates, volentes pro viribus huic sanctissimo operi, quantum nobis ex alto permittitur, intendere, matura deliberatione praehabita, de venerabilium fratrum nostrorum archiepiscoporum, episcoporum, et dilectorum electorum, administratorum, abbatum, priorum, praepositorum, praetorum, capitulorum, conventuum, et cleri civitatum, diocesium, et terrarum, ac castrorum, et locorum omnium charissimo in Christo filio nostro Emmanueli Portugalliae et Algarbiorum regi illustri mediate vel immediate subjectorum, et sub ipsius dominio et ditone consistentium assensu, sumentes in Domino fiduciam specialem, tres decimas omnium et singulorum fructuum », et infra, « in praemissum fidei tam commune, tam sanctum, tamque pernecessarium opus, videlicet contra ipsos perditissimos Turcos, et non in alios usus omnino convertendas, Apostolica auctoritate, et ex certa scientia nostra tenore praesentium per triennium a data praesentium computandum, imponimus, etc. » Ne vero sacrum illud aurum in alios usus, quam in sacrae contra Turcos militiae sumptus averteretur, nonnullae leges additae sunt, ne qua fraus et avara manus irreperet. « Dat. Romae apud S. Petrum anno mdi, X kal. Novembris, Pontificatus nostri anno x ».

79. *Pia regum Hispaniae studia pro restituendo Christi cultu in regno Granatensi; Petri Martyris in Aegyptum legatio.* — Instruxit qui-

dem Lusitanus rex classem, sed eam non in Turcas, sed in Afros inmittere statuit, cujus consilia promovere Alexander enisus¹ est. Ferdinandus vero et Elisabeth Castellae reges cum, subacto Granatensi regno, magnam Maurorum multitudinem ad Christi cultum pellexissent, alii in peridia obfirmati in munitiora natura vel opere loca se receperunt, ut rebellionem facerent : quorum nefarios conatus mox Ferdinandus infregit, propagandaeque fidei eximiam operam dedit. Cum vero antea Mauri suo regi vel aliis regulis decumas pendere solerent, Pontifex sanxit², ut Christianis sacris initiati tertiam Ecclesiasticarum decumarum partem tantum solverent :

« Alexander, etc. Ferdinando Catholico et Elizabethae Hispaniarum regibus.

« Alexander, etc. Cum post regni Granatae recuperationem opera, studio et diligentia vestris multa millia ipsorum infidelium etiam divino quodam miraculo ad fidem Catholicam conversa fuissent, et deinde cum plura alia millia infidelium eorundem, qui forsitan conversionem ipsam agre ferebant, a fide et devotione nostra defecissent, seque ad loca munitissima dicti regni Granatae recepissent, volentes, quantum in eis erat, pro viribus in sua rebellionem perseverare, vos sine prorsus intermissione, ne res ulterius progrediretur, maximo parato exercitu, illos demum cum manu armata subjugaveritis, et ut animarum salus eo amplius procuraretur intendebatis, omnem operam, omne studium, ac omnem diligentiam more Catholicorum regum et principum adhibere, quo reliqui dicti regni Granatae infideles ad ipsam Catholicam fidem converterentur, et de caetero in ipso regno Granatae nomine Mahometi abjecto, solum coleretur ac veneretur Altissimus, ac fides ipsa Catholica exaltaretur : et quia decima pars omnium, quae a Mauris, dum in sua perfida secta permanerent, colligebatur, locorum dominis persolvebatur, et tam vobis ac successoribus vestris quam aliis in dicto regno Granatae dominium a vobis temporale habentibus valde dispendiosum foret, si, ipsis infidelibus ad fidem reductis, tam vos et successores, quam alii domini temporales praefati decima praedicta in totum carere debeatis, quod si fieret, non sine maximo damno et incommodo vestro, impensas pro conservatione et manutentione dicti regni Granatae continue de necessitate faciendas perferre posses, desiderabatis tam vos et successores vestros, quam alios inibi dominos temporales praefatos, saltem duas partes decimarum hujusmodi illorum, qui ex tunc de caetero ad ipsam Catholicam fidem converterentur, in dicto regno Granatae percipere posse, reliqua tertia parte dictarum decimarum Eccle-

¹ Lib. II, seer. p. 117. — ² Lib. V, Bull. seer. p. 3.

siis inibi construendis et ædificandis, vel jam constructis et ædificatis, quibus decimæ de jure deberentur, pro illarum dote salva remanente, etc. » Subdit Alexander se regis postulatis annuisse: verum postea novas subortas lites de illa tertia decumarum parte, ad quas abscindendas eam regi et toparchis ita attribuit, ut Ecclesias construant, et vectigalibus ad sacerdotes sustentandos donent. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno mdi, id. Julii, Pontificalis nostri anno ix ».

80. Propositum deinde Alexandro fuit inter neophytos et veteres Christianos graves offensiones concilari, quod ob decumarum solutionem neophytis objiceretur, eos ex Maurica stirpe genus ducere: ad quas dissensiones sedandas Ferdinandi et Elisabeth gratia sanxit¹ Alexander, ut universi in regno Granalensi decumas Hispaniæ regibus pro regno a barbaricis irruptionibus luendo penderent.

Furebant ira plerique Mauri perfidi Christianam religionem feliciter propagari, seque ad Babylonis et Ægypti sultanium contulere, ut illum ad inferendum Hispaniæ et Africæ bellum incitarent, cum Ferdinandus rex Petrum Martyrem, patria Mediolanensem, qui ipsi a secretis eral, gerendarum rerum peritia et ingenio clarum, ut barbari apostate iras demuleret, atque Ægyptias res exploraret, misit. Qui de gesta a se legatione Commentarios edidit, ac de Mameluchis fidei Christianæ desertoribus, qui Saracenis imperabant, hæc proximo anno scripsit²: « Mameluchi ex Christianis deliguntur. Hi Mahomeli sectam, abnegato Christo, divitiarum et imperii cupiditate plecti, amplectuntur. Ex alia gente ulla censent neminem, a Judæis namque fieri quemquam Mameluchum vetant, quoniam dolosos esse et capiendis armis minime aptos Judæos putant, ex Mahometicæ quoque legis viro aut fœmina genitos in Mameluchos conscribere præ timore recusant, atque id apud ipsos suis decretis et consuetudine tantum invaluit, ut neque proprios filios, quoniam ab ipsis postquam Mahometici effecti, aut ex Mahometica muliere orti sunt, armis instruere, vel ad honores et magistratus evocare liceat, fas est tamen pecunias, domos, suppellectilia quæque, aut prædia natis legare. Ex Mameluchis proceres, ex proceribus soldani creantur: quare quoniam pacto a Christianis hoc genus hominum originem trahat, quantave cum nostræ religionis ignominia, opprobrio et dedecore hi barbari dominantur, Catholici principes, jam colligere potestis. Expergiscimini aliquando, et rem Christianam capessite, non deerit sibi Christus, etc. Ex urbe Alexandria Ægyptia, IV non. Aprilis mdi ».

81. *Classis Christiana vel in apparatu tur-*

dior, vel in discessu festinantior. — His difficultatibus impliciti Veneti Petrum Paschalicum in Lusitaniam ac Franciscum Capellum in Angliam legarunt, ut eos reges ad mittendas subsidiarias classes inducerent: Ium Pisaurius Venetæ classis præfectus in Apuliam venit, ut socias Gallorum et Hispanorum classes ad Turcas oblerendos adhortaretur. Cæterum Anglus se non movit, Lusitanus classem viginti novem navium tormentis bellicis egregie munitam misit, cujus præfectus cum ad recuperandum Dyrrachium, oppugnandamve S. Mauram rogaretur, negavit missum se ad obsidendas arces, sed ad ineunda prælia cum Turcica classe, atque ita nulla re gesta Lusitaniam repeliit¹: Pontificia non comparuit, jactataque ab Alexandro spes quindecim triremes instructas evanuit, Ferdinandi vero regis Hispaniarum classis in Apuliæ et Calabriæ arcibus occupandis munitione distrieta assidue fuit: Gallicæ denique pars, octo nempe triremium, cui Philippus Ravenstenni regulus præerat, affecto anno Mitylenem oppugnavit, sed irrito labore. Cæterum male gesta rei culpam Veneti² in Gallos, et ii³ in Venetos conjiciunt. Facili porro seorsim ab utrisque in mœnia impetus fracti fuere, qui conjuncti victuri existimabantur. Ab oppugnatione itaque cessavere, ac Philippus Ravenstenni Gallicæ classis præfectus frustra rogantibus Venetis⁴ discessit, cum Rhodia classis Petro Aubusson cardinale duce et Sedis Apostolicæ legato optime munita adventaret, ac jam præmissa Liburnica certissimum ejus rei nuntium attulisset. Agil pluribus de his Bosius, affertque Philippi Ravenstenni, de quo paulo ante memoravi, litteras ex Mitylenæis castris xxvi Octobris ad Rhodium principem datas, quibus significat tentatam frustra impetu urbem, et Christianam classem ex triginta octo longis navibus, scilicet Venetis triginta, et octo Gallicis conflata: inanes aulem ab Alexandro de classe Pontificia ostensas spes, comparatasque ab eo duas tantum naves majoris alvei, quas notho filio ad Plumbinum oppugnandum concesserit: denique urget, ut Rhodiam classem quamprimum Lesbo insulæ admoveat.

82. Affert etiam auctor⁵ alias Pisaurii Venetæ classis præfecti ex portu Mitylenæo die decima tertia Novembris datas ad Petrum Aubussonium legatum cardinalem litteras, quibus certiorum eum facit Philippum Ravenstenum in Mitylenæum portum non collato militari consilio invecum esse; cumque eum in ea expeditione esset secutus, inconsultis Venetis bis obsidionem solvisse, jamque reditum adornare: se vero in Smyrnæum sinum adversus Camalim Turcarum præfectum vela facturum,

¹ Bemb. hist. Ven. l. vi. — ² Id. ib. et Sabell. Ennead. 44. — ³ Ferron. l. iii. in Lud. XII. — ⁴ Bosius hist. equit. Ilter. p. 2. l. xvi. — ⁵ Id. Bos. l. xvi.

¹ Lib. v. Bull. secr. p. 347. — ² Petr. Mar. l. iii. legat. Babylon.

indeque insulam Chio repetiturum, eumque admonuit ut classes conjungi possent. Quod ad promissas ab Alexandro Pontifice quindecim triremes attineret, nullas ab eo instructas fuisse, cujus rei causa illum lateat: Hispanam classem circa Tarentum stare in anchoris, Lusitanam, postquam exeunte Septembri ad Corcyram Venetæ se adjunxisset, contendisse non posse amplius in Oriente versari, ac discessisse.

83. Interea Rhodiorum equitum princeps cardinalis, ac legatus Apostolicus, qui parandæ classi eo majorem, quo deerat Pontificia, operam navarat, triginta sex navibus instructis, e Rhodio portu solvit¹ vigesima Novembris die Mytilenam petiturus, ac Philippum Gallicæ classis præfectum hortatus est, ne tantum Gallico nomini dedecus abitione illa turpi ac repentina inureret: sed is antequam accipere mandata posset in altum vela fecerat, cujus prætoria navis cum duabus aliis naufragio² ac octingentis fortibus viris periit. Ipse cum quadraginta aliis præter spem evasit. Ad Parum vero insulam Rhodia et Veneta classes ubi occurrere, legatus Apostolicus plurima de instaurando bello proximo Vere cum Pisaurio consilia militaria agitavit. Ita nulla re gesta, magna cum turpitudinis nota magnoque damno dissoluta hujus anni expeditio, quam adulta Æstate cœptam parum profuturam legatus in litteris³ ad Pontificem missis conjecerat, eundemque ac fœderatos reges hortatus fuerat, ut ipsorum classes in Oriente hyemare juberent, ac stipendia aliaque necessaria statis temporibus solvenda curarent, ne proximo anno in cogenda classe frustra tempus tereretur, reique egregiæ gerendæ occasio amitteretur, quæ monita incassum ivere. Præterea illos sollicitarat⁴, ut Wladislaum Hungariæ regem ad irruptiones in Turcicum imperium faciendas concitarent, ut simul Bajazethes terrestri maritimoque bello distractus in altera vel utraque parte succumberet, quod consilium Pontifex Venetique laudaverant, ad illumque annua stipendia submiserant.

84. *Turcæ ab Hungaris fusi: Lithuanix dux ad sceptrum Polonicum vocatur.* — Quod ad Hungarorum in Turcas expeditionem attinet; percussus illius terrore Bajazethes maritimum bellum intermisit, viresque in Hungaros convertit, quippe non expectata eorum in imperium Turcicum irruptione, Pannoniam trajecto fluvio invasit⁵: quem Hungari fortiter exceperunt fuderuntque, duobus equitum millibus confos-

sis (1). Itaque ad fluvium trajiciendum resiliere Turcæ, sed iterum ab Hungaris in ripa fluminis magna strage accepta deleti fuerunt, casusque inter alios eorum dux ducisque filius. Meditatum etiam Joannem Albertum Poloniæ regem cum Hungaris arma conjungere in Turcas, misisseque oratorem, ut Alexandrum Pontificem in communem hostem Christiani nominis accenderet, sociasque Sarmaticas vires ei polliceretur, refert Sabellicus¹, acceptam enim in Walachia triennio ante ignominiam ipsum eluere voluisse: verum pia illa consilia si vera tamen extitere, nam inducias cum Bajazethæ pepigisse refert Cromerus²) mors repentina oppressit³, siquidem apoplexia eum periisse refert Cromerus⁴. Certatum mox est de successore designando in publicis comitiis, atque a pluribus maxime minoris ordinis Wladislaus Hungariæ et Bohemiæ rex ad solium Polonicum vocatur, ut conjunctis tribus regnis auctior viribus, Turcas Tartarosque contunderet: at deinde aliorum hortatu suffragia ad Alexandrum Lithuanix ducem conversa, ut iterum Lithuania cum Polonia coalesceret. Itaque Alexander duodecima Decembris die a fratre Friderico cardinale in Cracoviensi Ecclesia solemni ritu oleo sacro inunctus et corona redimitus est, quod æquo animo tulit Wladislaus, delatumque fratri sceptrum gratulatus est.

85. *Americi Vesputii in Americam navigatio.* — Hoc anno mense Maio Emmanuel Lusitanix rex trium navium classem, præfecto Americo⁵ Vesputio Florentino, misit ad lustrandum novum orbem, cum anno superiori a Petro Alvaro Caprali Brasilia inventa esset. Qui vero tam præclarum arduumque laborem suscepit, edidit de sua navigatione libellum inscriptione novi orbis insignitum, quem ex Hispano idiomate Archangelus Madrignanus monachus Claravallensis in Latinum traduxit. Is confutata veterum sententia, qui nullas ultra æquatorem terras patere, vel incultas esse arbitrabantur, addit⁶: « Ultra æquatorem nactus sum ego cultiores, easdemque habitatoribus frequentiores, quam alibi gentium usquam comperi, si Asiam, si Europam si Africamve spectaveris ». Quantos vero labores in vastissimo mari sulcando tolerarit, describit ipse, tribuendumque omnino est divinæ providentiæ tantas fuisse difficultates superatas, quod evangelica doctrina ad barbaros toto submotos Oceano penetraret: « Ab Ulisbona, inquit, xii Maii mbi, solvimus jussu regis, tribus liburnicis expeditis, profecti sumus quæsitum novum

¹ Id. Bos. sup. l. xv. — ² Sabellic. Enn. H. l. 1. Petr. Beimb. card. l. vi. — ³ Ext. apud Bos. l. xv. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Pet. Beimb. hist. Ven. l. vi.

¹ Sabel. En. H. l. 1. — ² Crom. l. xxx. — ³ Mich. l. iv. c. 79. — ⁴ Crom. eod. l. xxx. — ⁵ Franc. Pech. in elogis Flor. insign. ex lit. Americ. ad Petrum Soderin. — ⁶ Itiner. c. 115.

(1) Præter hos belli casus adversos, quos res Christiana hoc anno a Turcis pertulit, aliam pariter Turcarum de Christianis victoriam celebrant Annales Turcici Bazi Halise Mustafa, quos Rainaldus Carli Justinopolitanus Italice vertit; in illis enim ad annum Egire dævri, qui hoc anno die xvii Junii absolvitur, adnotatur cœpisse apud Turcas vectigal, quod *Leavis* appellant; injunctumque singulis pagis tribuli loco tantum militum solvere, quantum sat esset militaribus ordinibus augendis, ut obsessa armis Christianis Mithlneusi urbi provideri posset. Tum vero additur ibidem eo ipso anno Turcas arcem Loza in Bosniensi provincia deditioe cœpisse. MANST.

orbem, et versus Austrum iter agentes viginti mensibus adnavigavimus; ejus quidem navigationis seriem primo explicabimus. Hunc igitur ordinem navigando servavimus, nam per insulas Fortunatas iter egimus, quæ nunc magnæ Canariæ appellantur, hæ enim sunt in climate tertio in parte extrema habitati Occidentis. Inde sulcantes Oceanum littora Africæ Nigritarumque gradu citato perecurrimus usque ad id promontorium, quod Ptolemæus appellat Æthiopum, nostri vero *Caput-Viride*. Æthiopes autem Bisecherem, et accolæ Mândangam, et ea regio est intra zonam exustam gradibus quatuordecim versus Aquilonem, quam Nigritæ incolunt. Ibi resumptis viribus, et communita omni genere annonæ classe, sublatis anchoris, ventis vela dedimus iter nostrum dirigentes versus polum antarcticum, nonnihil tamen ad Occidentalem declinantes Euro flante, nec prius tellus conspicta est, quam jugi navigatione tribus mensibus ac diebus totidem vastissima æquora sulcaverimus. In qua navigatione, quæ discrimina subierimus, quæ vitæ pericula, quas animi anxietates, interturbationes, naufragia, quotiesve vitam pertesi fuerimus nostram, id multarum rerum scitis, judicandum relinquo, et eis in primis, qui optime norunt quam sit arduum incomperla quærere, et adire inaccessibleia, qui vero hæc nesciunt rerum expertes, hujus rei iudices esse minime volo, et ut paucis multa comprehendam, id sciant nos adnavigasse sexaginta septem diebus, quibus fortuna pertinax atrox sæviebat, nam quadraginta quatuor diebus reboante cælo nihil nisi tonitrua, fulgura ac coruscationes, imbres gravissimos passi sumus, adeoque tenebrosa nebula cælum inumbraverat, ut interdum noctuque non aliter videremus, quam cum minime luna pernox est, non atris tenebris obfuscat, propterea adeo nos timor mortis incesserat, ut vilam prope despondisse videremur.

« Post hæc vero tam sæva tamque atrociam complacitum aliquando Deo fuit vitæ compati nostræ (quæ sua fuit clementia) mox tellus apparuit; qua visa, animi, qui ceciderant elanguerantque, condicto rediere ad se, ut usu venit superantibus calamitates maximas, et præcipue ereptis de fortunæ restantis faucibus. Igitur septimo Augusti mori in littore ejus regionis jecimus anchoram, dantes Deo gratias, quas poteramus, maximas, ritu solemnium et Christiano more solemnium missarum celebrari jussimus, tellus reperta visa est non insula, sed continens, quandoquidem in vastum protendebatur, nec finis apparebat quispiam cultaque erat admodum ac habitatore multiplici perquam frequens, inibi que animalia fere omne genus silvestria, quæ huic orbi nostro sunt prorsus incognita. Nacti sumus etiam ibi alia pleraque, quorum de industria non meminimus, ne surgat opus in Iliada

magnam. Id solum laud præcreundum puto, quod Dei clementia adjuti opportune tellus visa est a nobis, nam diutius ferre nequibamus deficientibus com meatibus omnibus, lignis videlicet et aqua, nautico pane, salitis carnibus, caseo, vino, oleo, et quod plus est, vigore animi. Igitur Deo quod vivimus referimus acceptum, cui honos est et gloria et gratiarum actio ».

86. Distare eum continentem septingentis leucis ait auctor, tellurisque situm ita designat: « Is continens auspicatur ultra æquinocbialem lineam gradibus octo versus polum antarcticum et tandiu secus hoc littus navigavimus, donec superato tropico hyemali prope polum antarcticum gradibus xxii et medio applicuimus, ubi elevatum horizontem habent gradibus quinquaginta ». Fieri pluries cœpere cum accolis commercia, quorum mores describens plura allatis anno superiori consentanea affert: « Frequentior est, inquit ², hæc regio cunctis, quas unquam viderim, regionibus, nam videtur innumera ». Et infra: « Id genus hominum cicuratum est admodum et mansuefactum, et nemini noxium. Nudi prorsus incedunt uti eos parens natura peperit, nudi nascuntur, nudi rursus moriuntur. Corpora habent habilissima, utpote facta ad symmetriam, symmetrica dici jure possunt, colore ad rubedinem inclinante, id efficit candens sidus, quod non difficulter torret nudos homines, capillos habent nigros, sed promissos, incessu et ludis agiles sunt quam maxime, facie sunt perquam liberali ac venusta, nisi ipsi eam deformarent debonestamento fere incredibili, nam terebratam perforatamque faciem circumferunt videlicet genas, maxillas, nares, labra, aures, neque foramine mediocri aut uno, sed magnis compluribusque, nam vidi quandoque quempiam septem foramina in facie habentem, quæ singula capacia erant pruni unius damasceni, dempta itaque carne hæc opplent lapillis quibusdam cæruleis, marmoreis, aut christallinis, vel ex alabastro pulcherrimis, aut ebore vel ossibus candidissimis more suo arte non inepta fabricatis elaboratisque, quæ res adeo est insolens et turpis, ut monstrum prima facie præ se ferat, homo videlicet, qui gemmatam faciem circumfert terebratus foramine multiplici: et, si credere dignum est, lapides septem in facie habens, qui singuli medii palmi magnitudinem superant; nemo est profecto, qui non admiretur, cum præsertim animo attentiore apud se hæc tam prodigiosa expenderit, vera tamen sunt, nam ego aliquando observavi dictos septem lapides pondo fere unciarum sexdecim. In aures et ipsi ferunt pretiosiores, videlicet annulos appensos aut baccas pensiles more Ægyptiorum Indorumque: hunc morem viri tantum servant, at mulieres solum ferunt in aures ». Et infra:

¹ Itiner. c. 116. — ² Cap. 116.

87. « Apud eos nulla sunt peculia, communia sunt omnia, regem non habent, nec imperium, unusquisque sibi ipsi rex est. Tot ducunt uxores, quot libuerit, in promiscuum cœunt, nulla sanguinis ratione habita, cum matre filius, et frater cum sorore cœunt, libidinem passim exercent instar brutorum animalium, nam ubique et cum quavis muliere etiam sibi forte obvia rem peragunt veneream. Dirimunt etiam pro arbitrato conjugia, quoniam exleges sunt, et ab jure sunt extorres. Tempa non habent nec legem, minusque idola colunt. Quid plura? perniciosam habent quandam vivendi libertatem, quæ epicureis potius, quam stoicis quadrat. Commercia non exercent, pecuniam nesciunt, invicem tamen dissident, prælianturque atrociter, sed ordine nullo. Juvenes senes concione flectunt, trahuntque in eorum sententiam et quocumque libuerit, accenduntque ad bella, quibus hostes conficiunt, quos subegerint profligaverintve hostes in cibatu habent gratissimos. Carne vescuntur humana adeo, ut pater filios epuletur, et vicissim nati parentem, prout sors tulerit et eventus. Vidi ego quemdam perditissimum hominem, qui pro gloria non mediocri jactabat se edidisse supra trecentos viros. Vidi etiam urbem quandam, ubi immoratus sum diebus fere viginti septem, et ibi contignationibus humanas carnes, easdemque salitas pensiles vidi, uti nos carnes aprugnæ sale vel fumo siccatas appendimus in culinæ trabibus, et in primis insitia et id genus alia, imo mirabantur plurimum quod nos non vesceremur hostibus ». Et infra: « Hos nixi sumus pluries velle trahere in nostram sententiam, persuadebant usque identidem, ut tandem aliquando ab his improbatis moribus veluti ab re abominanda temperarent, quin nobis sæpenumero polliciti sunt se temperaturos ab hac sævitia ». Et infra: « Annis vivunt centum et quinquaginta: raro ægrotant, quod si forte in morbos inciderint, sibi herbarum succo medentur protinus. Hæc sunt quæ apud eos comperi non obscura, videlicet aeris temperiem, cæli elementiam, solum ferax, longam ætatem ».

88. Addit auctor¹ regionem esse amœnam adeo, ut paradisum terrestrem adumbret, intercisam fluminibus, fontibus scatentibus, colliculis variegatam, piscium, avium, animalium, frugiferarum arborum, herbarumque saluberrimarum, omni genere affluentem, feracem auri margaritarumque, Euro salubri perlatham, incognitis nobis sideribus, quorum viginti nostrates stellas, quibus Jovis Venerisque nomina veteres indidere, nitore et magnitudine æquant, collustratam, tum narrationem concludit: « Hæc sunt quæ in hac ultima navigatione scitu digna cœnsui, quæ etiam oculis subjeci, nec abs

re opus nuncupavi diem tertium, quandoquidem prius edidi libros alios duos ejus navigationis, quam ex præcepto regis perfecti Occidentem versus, inque eis complura scitu non indigna consignantissime sunt exarata, et ea in primis quæ spectant ad gloriam nostri Servatoris, qui hanc orbis machinam miro extruxit artificio; quis enim satis pro meritis digne Deum laudare possit, cujus mirabilia commemoravi in opere prædicto? »

89. *Reperiti in Indiis Christiani.* — Dum novus orbis, qui interjecto mari ad Occidentem patet versus polum antarcticum Emmanuelis regis Lusitanicæ auspiciis lustrabatur ab Americo, rex ipse de Petri Alvari Capralis mora anxius classem quatuor navium prefecto Joanne Novio in Indiam misit ineunte Martio, a quo insula in medio Oceano inventa¹ est, cui Conceptionis Virginis nomen impositum, intentoque in Indos cursu de Zamorini insidiis, Caprali comparis, certior est factus, utque illo ab hostili classe petitus, vela in Lusitaniam tendisset, paulo post in Cananoris portu a Malabarum imperatoris classe octuaginta navium circumfusus est; sed divina fretus ope, disposisquet tormentis bellicis barbaricam classem disjecit, paronibus novem, onerariisque decem depressis, necnon quadringentis Mauris vel Malabaribus cæsis, adeo ut Calecutium, cognita ea clade, luctu completum fuerit, Christianique nominis gloria late in Oriente personnerit. Redeunti Olissiponem Bonæque Spei promontorium transvecto insula apparuit, cui S. Helenæ, cujus tum dies natalis agebatur, nomen dedit, ea vero modico est circuitu, sed saluberrimo cœlo, aquarum, frugum, lignorum, carniūque abundantia affluens, locoque ita opportuno, ut a divina providentia tanquam navigantium e Lusitania in Indiam hospitium constituta cœlesti munere videatur.

90. Quod vero ad Petrum Alvarum Capralem, de quo memoratum est attinet; cum ille ineunte anno Cocimi aromatibus naves oneraret, ad eum ex urbe Cranganoris non procul distita Christiani plures, qui doctrinam cœlestem Apostoli Thomæ etiam tum retinuerant, confluxere². Ex quibus duo in Occidente cum Lusitanis trajicere peroptarunt, ut Apostolorum Petri et Pauli limina, necnon Dominicum sepulchrum religiose lustrarent: ii vero de Indorum gentiliū insana superstitione hæc narrarunt³: « Prima habent delubra, mulieres vero alia templa habent, quæ non adeunt viri: dant Deo bonorum suorum loco primitiarum fruges multi juges: adorant Deum cœli, eumque Trinum credunt, propterea trifrontem pingunt in statuis complicatis manibus: Tambram nuncupant. Antè eorum statuas trahuntur plagæ, nos corti-

¹ Cap. 117, 118, 120.

¹ Jo. Barros, l. v. c. 10. Osor. l. II. Maff. l. II. — ² Id. Barr. l. v. c. 8. — ³ Itinerar. Portugall. c. 129.

nas appellamus, ex lino candidissimo, hæ reserantur dum sacrificant, sicuti latius in sequentibus referemus. Habent etiamnum statuas animalium varias, verum eas minime colunt. Quando delubra adeunt, alii frontem terra cooperiunt, aqua alii aspergunt, ter in die visunt templa, mane, meridie et vespere. Sacrificant hoc modo, convocant plebem buccinatores, cornicines, et cholaure; nonnulli, ut nos, campano ære, et tantisper concentum efficiunt, donec magnus eorum sacerdos adventaverit, qui indutus veste nescio qua sacerdotali adstat altari, et canere quædam incipit ad cultum divinum pertinentia, orationes nos appellamus: mox subsequitur alius sacerdos cantans et ipse nonnulla, his populus respondet omnis, usque tertio hæc fiunt. Demum peractis his, egreditur sacerdos quadam porta nudus totus, habens pro corona sertum rosarum in capite, duoque magna lumina, totidemque cornua fœticia, in manibus gerit enses duos denudatos, et gradu citato veluti limphatus quispiam versus eorum Deum currit, cortinamque mox reserat, et ense alterum magno sacerdoti porrigit, altero vero seipsum compluseculis consauciat vulneribus, et ubi se prope confecit plagis innumeris, illic præsilat in rogum ardentissimum, ibi ex composito paratum, in eoque saltat more tripudiantium et chorizantium. Evadit tandem rogum, torvissimisque oculis dicit se esse loentum cum Deo suo, taliaque mandavisse, et tunc quasi a Deo accepta persona incipit docere populum. Sunt et alia complura sacrificia». Et infra: « Rex¹ gen-

tilium colit idola, et complures habet conjuges, quibus nullus est pudor ». Et infra: « Ubi functi sunt vita, concremantur, at eorum mulieres per octiduum tantum supervivunt, demum ut in memoriam virorum et ipsæ concremantur vivæ ». Hæc de ethnicorum moribus: at de Christianis, qui in India versabantur et Armenicum ritum servant, subdit:

91. « Christiani ibi delubra habent nostris non absimilia, verum solas cruces inibi videbis, nullas habent sanctorum imagines, concamerata sunt, ut nostra, inque eorum crepidine crux visitur pergrandis, ut est videre apud nos. Tintinabula habent nulla, quando vocant populum ad divina, servant morem Græcorum: hi populi habent magnum antistitem, cui adstant cardinales duodecim, patriarchæ duo, archiepiscopi vero et episcopi complures. Referebat propterea dictus Joseph cum quodam episcopo solvisse ab urbe Caranganora, et conseensis ratibus ivisse ad insulam Ornum, quæ abest ab Caranganora miliaribus fere mille et quingentis et inde petiit mediterranea itinere trium mensium una cum episcopo memorato pervenit in Armeniam majorem, ut consalutarent reverentissime suum magnum pontificem, a quo episcopus dictus initiatus sacris, Josephque memoratus ad sacerdotis gradum promotus: itidem agunt Christiani omnes Indi et regni Cataii, eorum pontifex *catholicos* dicitur, fertque tonsuram instar crucis, præficit patriarchas suos, ut dictum est, alterum in India, in Cataio alterum, alios vero episcopos alio mittit, prout expedire visum fuerit ».

¹ Cap. 132.

ALEXANDRI VI ANNUS 10. — CHRISTI 1502.

1. *Indicæ regiones in dittonem Lusitanorum reductæ.*—Anno excurrentis sæculi secundo, quinta Indictione, Emmannet Lusitanie rex¹ in fragili animo, quamvis quatuor navium in mari mercarum jactura plures terrentur, censerentque

longinquas Indicas oras non adeundas, Indiarum tamen imperium ornata validissima classe sibi comparare constituit ut Christi Evangelium in iis vastissimis regnis disseminaretur. Joannisque regis, qui Lusitano dominatui Guineæ titulos adjunxerat, laudabili æmulatione incitatus, splendida nomina domini navigationis, con-

¹ Jo. Bar. l. VI. c. 1.

quisitionis et commercii Æthiopiae, Arabiae, Persidis et Indiae capessivit : quo vero jure, disceptat pluribus Joannes Barrosius, nimirum Romanos Pontifices, Christi, cui in cæto et terris omnis potestas data est, vicarios, regibus Lusitaniae Apostolicis Diplomatum tradidisse omnium terrarum, quae a promontorio Bojardo in Orientem paterent, imperium, modo in eas ab nullo Christiano principe jus partum non esset : repositos vero in iis vastissimis oris Mahometanos, qui tanquam Christiani nominis hostes publici, atque iniqui oppressores domandi essent, vel idololatrias, qui nefariis ritibus ad rationis usum cultumque veri numinis adducendi essent : atque hoc jure suscepti in infideles auctoritate Pontificia belli plura regna annis sequentibus, nimirum Sofalam, Quiloam, Mombazam, Oromusium, Goam, Malacam, Molucas, Diu, et Basajum Lusitanae coronae adjectas fuisse.

2. Accessit nova ad Indiarum imperium juris ratio, nempe Christianos Indos ab infidelibus inique fuisse oppressos, qui in Lusitaniae regis, ut Christianae fidei assertoris, clientelam se commendaverint, ut paulo post videbitur. Ad ineundam vero Apostolicae donationis acceptique tituli possessionem viginti validas naves instruxit¹, praefecto illi Vasco Gamma, qui Indias patefecerat, ritumque solemnem dato crucis vexillo, Oceani Arabici, Persici et Indici dominatorem creavit, deditque mandata, ut Mahometanos bello confunderet, et eorum naves in Indiam navigantes interciperet; in spem enim maximam adductus erat, prohibito Arabibus Indiarum commercio ingentes sultani Aegyptii opes ad Christianum imperium avertum iri, atque ideo debilitandum viribus : quo argumento superiori anno a Petro Pasqualico Veneto in Lusitania oratore data ad Venetos extant litterae², ut aromata, quae ab Aegyptiis petebant, a Lusitanis acciperent. Solutis anchoris, Vasus Gamma ex itinere Quiloae tyrannum Saracenum Lusitani nominis stipendiarium se profiteri coegit³, trajiciensque in Malabares venientem Calecuti navim onerariam expugnavit, caesis propugnatoribus, peregrinantesque ad Mahometis profanum sepulchrum Epibatas cepit, e quibus pueros ad Christi cultum traduxit, cum rege Cananoris foedus firmavit⁴, a Calecutensi seditionis in Lusitanos auctores repetivit⁵, detrectantemque bello vexavit : cumque Cochimensis portum adisset, cum eo rege foedera instauratorus, Cranganorenses⁶ Christiani Lusitanae potentiae fama excitati, erectique ad spem libertatis adversus infidelium vim asserenda, communi decreto in Emmanuelis regis patronium se conjicere statuerunt, miserumque

oratorem, qui Gammae Indici imperii sceptrum deferret.

3. De qua insigni legatione Indicarum rerum scriptores meminere, interque alios accuratissime Maffeus, qui plura de B. Apostolo Thoma, a quo illorum majores fidem hauserant, memoratu digna enarrataque ab iisdem Indis conscripsit culto et eleganti stylo, cujus verba repetenda visa sunt : « Legati, inquit, affuere a Christi cultoribus iis, qui non longe a Cocino Cranganorem habent urbem, e vetustissima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem a Braehmanarum fabulis et impura superstitione traduxit. Is Indiam provinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adisse primum, dein multis ibi factis Christianis trajecisse Cranganorem : in ea civitate cum multos item Christo filios peperisset, Colanum petiit, neque ibi frustra disseminato Evangelio, trans juga montium ad oram Orientalem ingenti labore contendit, multisque locis ac praesertim in Coromandelis regno Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimum erat nomen, ac divini verbi sementem in eo quoque novari facere instituit, atque haud poenitenda collecta fruge, templisque ad Christi cultum aedificatis, in Coromandelem ad retinendos et confirmandos in fide neophytos rediit. Coromandelis caput ac regia tum erat urbis Meliapor, quam vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eo militum emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione honoris Apostoli causa ab S. Thoma denominarunt. In ea urbe sacram aedem extruere agressus Apostolus, cum a demonum sacrificiis, et ab Sagamo rege prohiberetur, res interim insignis accidisse perhibetur ad Christi virtutem et fidem Evangelii comprobendam, inusitatae magnitudinis truncum, ut sit, in litus ejecerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab urbe distabat, eam rex materiam cum in usum aedificii ejusdam vehementer expeteret, robusti primum homines incassum funibus ergatisque amovere conati, dein adhibiti complures elephantum cum solo connixi impetu nihil omnino proficerent, Apostolus regi conditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templum vero Deo aedificandum daret, nullis machinis, nullo mortalium adjutore sese profinus cum ad urbem attracturum. Cum rex, insanire videlicet hominem ratus, per ludibrium amuisset, tum divus Thomas zona, qua erat praecinctus, ad prominentem e caudice ramusculum annexa, signo tantum facto crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, universa ad spectaculum effusa civitate, in ipso pomario statuit, ibidemque defixa lapidea cruce vaticinatus est, cum ad eum lapidem usque pertingeret pelagus, tum divino

¹ Jo. Bar. eod. lib. c. 2. — ² Ext. in itin. Portug. c. 126. —

³ Bar. c. 3. Osor. l. II. Maff. l. II. — ⁴ Bar. c. 4. — ⁵ Id. c. 5.

— ⁶ Cap. 6.

jussu e remotissimis terris candidos homines ad eadem, quæ ipse intulisset sacra instauranda venturos. Neque fefellit prædictio, si quidem sub Lusitanorum appulsum occultis tot annorum accessibus locus Oceano demum allui cepit. Verum ab eo signo cæterisque virtutibus cum Thomæ verbis major in dies accresceret fides, Brachamanas autem furo et fallaciis parva jam auctoritas, jam sagina deliceret, accensus rabie quidam ex iis lædum ac ferum facinus mali dæmonis instinctu concevit, filio admodum puero ipsemet necem intulit, ut haberet unde peregrino et invisò capiti crimen exitiumque conflaret. Citatus ad regem Thomas, cum accusator ab eo per summam indignationem et querimoniam pœnas filii extincti repeteret, contra Thomæ discipuli affinem aut omnino conscium ejus culpæ magistrum negarent, nihil opus esse conjecturis et certaminibus ait Apostolus, ab ipsomet qui occisus dicatur omnium optime cognosci rem posse. Petit ut ejus publice interrogandi potestas fiat, nihil recusatum ab adversario et cunctis. Tam inauditæ rei expectatione suspensis, cadaver in medium affertur, cum ad exanimem puerum Thomas placido et sereno vultu conversus: Agedum, inquit, per Christum, quem ego Deum prædico, palam et sine ambagibus, puer, prome quisnam hujusce tanti sceleris auctor extiterit. Mirum dictu! ad Christi nomen frigido et exsanguì corpusculo vitales confestim rediere spiritus, et clara voce ut omnes exaudirent Thomam certum summi Dei legatum, et ipsius odio ad struendam illi calumniam nefarias a parente sibi manus allatas esse confirmat. Hæc tam illustri tamque admiranda testificatione fractus calumniator, obmutuit. Sagamus, propenso jam ante ad credendum animo, Christianam deinde fidem ac religionem sine ulla dubitatione complexus est, regem ex amicis et popularibus imitati complures.

4. « Brachmanis, quanquam detecta divinitus fraude et pulso in exilium parricida, pertinax tamen et cæca mansit improbitas, cum lætos Christianæ rei progressus et neglecta deorum simulachra ferre non possent, facta conspiratione præconem Evangelii e medio tollere omnino constituunt. Tumulus erat non procul ab urbe, quo Thomas identidem e Christi disciplina secedere propitiandi æterni Regis et sui recolligendi gratia consueverat, in eum locum tempore captato Brachmanæ armati cum sui similibus impetum dant. Ibi Apostolus, dum ad crucem abalienato ab sensibus animo Deum pro salute hominum et ejus præsertim populi deprecatur, telis primum ac lapidibus appetitus, dein ab uno e Brachmanis lancea transfossus occubuit. Venerandum corpus inde sublatum a discipulis, et in templo novo ædificato conditum est. Accessit martyrii nomine et memoriæ causa fragmentum hastæ: quæ inhæserat costis, et

baculus præferratus, quo ille ad peregrinationes utebatur et urna fictilis cespite inferta, nempe qui manantem e sacris vulneribus cruorem ebiberat. Exinde locus multis miraculis claruit, ac magnus eodem ex omni parte concursus voti et religionis ergo fieri ceptus. Hæc ferme, inde sciscitantibus Lusitanis non e fama solum, sed etiam e veterum Annatibus edidere, quin egregias Thomæ laudes ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam pueris Malabariibus patrio carmine decantare mos est.

5. « Satis constat Apostolum in Coromandelio tractu Gangetici sinus palmam tulisse martyrii, nec dubium est, quin ex divini viri præceptis atque institutis ingens hominum multitudo variis Indiæ dispersa regionibus in hæc usque tempora Christi nomen fidemque tenuerit, quanquam ex Armenii patriarchæ Nestoriani placitis, a quo episcopos paulo ante hanc memoriam accipere consueverant, multis vitiis et erroribus inquinatas alioquin Apostolicas caeremonias magna ex parte obeunt, altaris mysteria religiose venerantur, eoque viatico cedentes e vita se muniunt, Adventus Domini et quadraginta dierum solemne jejunium diligenter observant, quofidiane psalmodiæ et sacris insistunt, et cum alia Christi Domini sanctorumque festa rite concelebrant, tum vero præcipue paschaliū feriarum octavam, quam Dominicam in Albis vocamus, quod eo demum die incredulus S. Thomas indito in Christi latus ac vulnera digito Dominum suum ac Deum suum præclara testificatione confessus est. Alia præterea multa ex majorum traditione diligenter observant, eo majore fidei et constantiæ laude, quod ob id ipsum non modo a Mahumetanis hominibus acerbè vexantur, sed etiam ab regulis ethnicis in servitutem redacti, cum alias indignitates et contumelias perferunt, tum vero sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur: iis adventu Lusitanorum nova divinitus affulsisse lux visa: consilio inter se habito, qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem legatos eorum destinarunt, quorum summa orationis fuit, se et vetustissimos Christi famulos esse, et hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos; multa se a barbaris indigna quotidie pati; petere et orare, ut Emmanuelis regis nomine se suaque omnia in patrociniū fidemque recipiat: sub hæc, deditiois insigne sceptrum argento decoratum Gammæ supplices detulere, quos ille benigno vultu, comiter et amice complexus bono animo esse jubet, vel in primis mandatū sibi ab rege Lusitaniæ affirmans, ut Christi fideles quotquot in ea regione supersint omni ope atque auxilio sublevet ».

6. Interea Malabarum imperator fictæ pacis illecebra pellicere in insidias Vasum Gammam tentavit, quæ virtute superatæ, multis hostium

interemptis, fuerunt. Spe sua frustratus barbarus Cochimensem regem Lusitanis federe iunctum ad defectionem trahere amissus est¹; cumque Vascus Lusitaniam auris felicibus reperet, illum bello adortus est. Antecedebant barbaricam classem duæ Arabum naves onerariæ, quæ primo impetu expugnatae fuere, Mauris in mare præcipites se conicientibus, quorum trecenti in undis interempti: reliqua Malabarica classis fuga sibi consuluit. In iis vero navibus Maurorum idolum turpissimum inventum, quod Osorius ita describit²: « Nostri cum naves spoliavere signum ex auro factum in speciem monstri ejusdam simile figuratum invenerunt, pondus erat librarum quadraginta, pro oculis habebat in fronte duos ingentis pretii smaragdos, similiter pyropum miræ magnitudinis instar prunæ incensæ collucentem in pectus inclusum gestabat, et pallio aureo amiciebatur ». Applicuit Olissiponem proximo anno kal. Septembris Gamma, ejus reditu lætus Emmanuel parti imperii Asiatici primicias tudicorumque vectigalium vigesimam sacro Mariæ Bethlemitanæ templo consecravit³.

7. *Marina Hispanorum in lustrando orbe nova gloria.* — His opportune conjungenda videntur quæ de rebus in orbe novo gestis hoc anno relet Petrus Martyr⁴, in Commentariis, quæ Ignatio Lopezio Mendozio, Tendilla comiti, Granate præregi, inscripsit, ipsius rogatu ea prosecutus, quæ ab anno millesimo quingentesimo ad decimum usque contigerunt: « Ad novas, inquit, terras redeamus, innumerae sunt varia Fortunata: non Salurno, non Herculi, non cuiquam veterum qui novas oras quæritarunt ad cultumque redegerunt nostri juniores cedent Hispani: Proh! quam late distentam posteri Christianam videbunt religionem, quam late jam pervagari hominibus licebit! Quid de hisce rebus sentiam nequeo lingua vel calamo ullo pacto promere ». Et infra: « Colonus idem Admirantus cum quatuor navigiis et hominibus centum septuaginta a regibus præbitis percurrit anno non terram, quæ Occidentem Cubæ ultimum spectat angulum ad lequas centum triginta circiter, quo medio spatio jacet insula frugibus arboreis fortunatissima, nomine Guanassa, uterque se inde ad Orientem contulit per ejus littoris oras versis vestigiis putans se titulus Paria reperiturum, sed minime cessit. Percurrisse quoque feruntur ea littora Occidentalia Vincentius Agnes, de quo supra, et Joannes quidam Diaz Solisius Nebrissensis ».

8. De eadem Coloni sive Columbi navigatione fusius postea scripsit⁵ Petrus Martyr ad Leonem X harum rerum cupidum: « Is, inquit, a salute nostra non, supra idus Maii cum clas-

sicula navium quatuor cuparum in singulas quinquaginta et sexaginta, cumque hominibus centum septuaginta solvit a Gadibus, et felici cursu Canariasprehendit in diem quintum, inde appulsus est ad insulam Dominicam, quæ Caribium est patria, die sexto decimo, capta die Dominica Hispaniolam. Sexto igitur et vigesimo die ventis lapsuque Oceani ab Oriente in Occidentem fluentis adjuvantibus, ab Hispania navigavit ad Hispaniolam, qui cursus mille ac ducentarum leucarum a nautis esse perhibetur. In Hispaniola sive libeus, sive monente prorege parum moratus, Occidentem recta secutus, Cubæ Jamaicæque insulis a Septentrione in dextram relictis, in insulam se incidisse Meridionalem Jamaicae scribit nomine, incolarum Guanassam, virentem universam, uberemque supra quam credibile cuiquam sit ». Addit carpsisse iter ad Occidentem, ac decimo milliari vastam tellurem Quiriquetanam nomine reperisse, inque littore divina celebrari jussisse.

9. Decurrentem more torrentis in Occidentem Oceanum conspicatus Colonus, ad Orientem proras obvertit, ac XIII kal. Septembris Quiriquetana sive Ciamba solvit ob Oceani rapidos cursus parum progressus, varia flumina littoræ emensus ad Cariarenses, ubi maris æstus non ita sæviunt, cum littora arboribus inumbrata sint, pervenit, indeque varias legentes insulas opimas Ceraboam attingit: « Viri, inquit¹, Ceraboræ provinciæ nudi sunt penitus, sed variis depicti modis, sertis floridis et coronis ex leonum et tigridum unguibus contextis oblectantur, feminae angusta gossampina vitta pudenda tantum contegunt ». Cum arcere nostros littore niterentur Barbari, displosis in altum, ad terrorem tantum illis injiciendum, tormentis, percussi pacem oraverunt, habitoque commercio monilia aurea in aquilas vel leones efficta cum vitro permutarunt. Profectus in Xaguagaum Colonus tellurem nudis referlam populis reperit: quæ vero ipsi successerint proximo anno dicetur. Nunc ad orbis nostri res, quæ ob adversantes sibi mutuo principum cupiditates perturbatissimæ fuerunt, narrationem traducimus.

10. *Cæsaris Borgiæ crudelia et impia facinora.* — Serviebat in primis Alexander Pontifex Cæsaris Borgiæ filii sui ducis Valentini ambitioni tanto Apostolicæ majestatis dedecore, ut non modo ejus facinora publicis satyris² ad contlandas in eum conjurationes fuerint irrita, sed etiam notæ fidei et auctoritatis scriptoribus damnata. Politus jam erat Cæsar Borgia, Francorum regis beneficio, Valentino ducatu, tum armis Ecclesiasticis Forocornelio, Forolivio, Faventia, Arimino et Pisauro, pulsus³ veteribus

¹ Bar. l. vii. c. 1. Osor. et Mall. ubi sup. — ² Osor. ib d. — ³ Barros. l. vi. c. ult. in fine. — ⁴ Petr. Martyr. dec. 1. c. 10. — ⁵ Id. dec. 3. c. 1.

¹ Petr. Mar. dec. 3. p. 4. — ² Ext. apud Burch. in Ms. Diar. — ³ Petr. Bemb. card. hist. l. vi. Gucc. l. v.

principibus : adjecerat illi Alexander Caesenam, Fortunæ Fanum et Britenorium : Columnensium castra Plumbinumque in ejus ditionem concesserant, tenebatque plures alias urbes Ecclesiasticas præsidio militari. Sed his non contentus reliquos ipsorum ditionibus ac bonis principes spoliare meditatus est, de quo hæ querelæ vulgo effusæ ¹ in litteris, quæ extant apud Burchardum. « Majora moliens bellum Camertibus atque Urbinatibus machinatur, ut his depressis omni Piceno, concedente Pontifice, solus potiatur, et demum afflictis omnibus cætera omnia Ecclesiæ Romanæ jura atque imperia ad se trahat : nam arces omnes Ecclesiæ validiores et firmiores in ejus jam esse dicuntur potestate, Spoletum, Urbem veterem, Veios, Nepesum, Terracinam, molem Hadriani illius præsidio teneri; et demum eo ventum esse, ut ejus arbitrio ad libitum omnia gubernentur, qui non tanquam hujus imperii protector aut dux, sed velut hostis apertissimus omnia dilapidat ».

11. Perduxisse ipsum ad exitum iniqua consilia, ac Guidonem Ubalduum Urbinatum principem amicitia conjunctissimum proditione pepulisse principatu Burchardus ² in Diario enarrat : cum enim Urbinas mense Junio rogatus a duce ipso Valentino, ut tormenta bellica commodaret Vitellio in Florentinos progressuro, atque etiam copias illi conjunxisset, tum Valentinus, qui in Camertes signa attollere fingebat, exercitum Urbino admovit, atque Urbinatem ad se accedere jussit, qui hæc rerum conversione territus Mantuanam fuga se subduxit, atque ita Urbinates ducis Valentini jugum subire. Structæ etiam fuere insidiæ Juliano cardinali Ostiensi in Galliam profugienti a Trochia, qui erat Alexandro ab arcanis consiliis, et proditione eum intercipere annitebatur, sed eæ a divina providentia discussæ fuere, cum solum Pontificale conscensurus esset. Pulsum vero a Juliano partis per tot flagitia omnibus principatibus Cæsarem Borgiam inferius visurimus : nunc inanes crudelis hominis successus ex Burchardo ³ prosequamur.

12. « Feria, inquit, sexta, (nempe Julii die octava), nuntiatum est papæ Vitellotium Vitellium, de civitate Castelli, Burgum sancti sepulchri, quod oppidum erat Florentinorum, nomine ducis Valentinensis, occupasse et acquisivisse ». De injectis Etruriæ a Cæsare Borgia Petri Medicei principatui Florentino restituendi specie tumultibus plura referunt scriptores ⁴, ex quibus Surita ⁵ ait, Ferdinandum regem Hispaniarum, dum Maximilianum, Venetos, ac Pontificem in Gallum concitare nitentur, ex arcano

sevisse colloquia de Insubria subjicienda Maximiliano, Etruriaque in Cæsaris Borgie imperium adjuncto ei regali nomine redigenda, Arctium occuparat Petrus Medicus, promissque ad exitum Florentinorum rebus, Ludovicus Francorum rex auxiliaria illis arma submisit ⁶, veritus scilicet, ne ex Etruria in Insubriam ejus belli contagio serperet. Subdit Burchardus vigesima tertia Julii die, Alexandrum certiore factum Camertes pactione militari se duci Valentinensi deditisse, sed cum urbem ingressus esset, ducem atque omnes ejus filios proditione cepisse, et in vincula conjecisse.

13. Fractam Juliam Varanam, ac duos filios strangulatos fuisse refert Guicciardinus ⁷, quorum necnon aliorum toparcharum elades superius recensite crudelis exitii metum cæteris Ecclesiasticæ ditionis principibus intulere, adeo ut armorum fœdus adversus Alexandrum ac Cæsarem Borgiam iniverint, Urbinum restituerint Ubaldo veteri regulo, Imolam circumsederint, majoraque moliti essent, nisi Alexander Francorum regis ope eam procellam obruisset, ut narrat Burchardus ⁸ : « Superioribus, inquit, diebus, (nempe incuntis Novembris vel Octobris exeuntis), Carolus et Paulus et cæteri omnes Ursini, quorum primus cardinalis Ursinus et Vitellotius Vitelli de civitate Castelli, ac Joannes Paulus Balionus de Perusia, Liberottus de Firmo, et Pandolphus Petrutius de Senis et quidam alii conspirati confœderati, et colligati contra ducem Valentinensem tunc in Imola existentem congregatis circiter . . . equitum et . . . peditum restituerunt civitatem Urbinatensem, et omnes alias civitates, terras, loca et fortelitia sub ducatu Urbinatensi constituta, illustrissimo domino Guidoni vero duci Urbinatensi nuper expulso per ducem Valentinensem, ac Imolam circumdantes duci Valentinensi magnum timorem incusserunt, similiter et papæ Alexandro, qui sine mora auxilium regis Franciæ et nihilominus mediatores delegit, quorum opera concordia et pax inter sanctitatem suam et ducem Valentinensem et omnes supradictos haberetur. Venerunt propterea versus Imolam omnes gentes regis Franciæ in ducatu Mediolanensi existentes.

14. « Interim tractata est et obtenta ac de mense præsentis conclusa reconciliatio et concordia inter supradictos, quam papa quæsit et finxit in hunc solum finem, ut possit se et ducem filium suum contra eosdem supradictos vindicare, et eos omnino extirpare, quod illis imprudenter non formidantibus tandem evenit : licet cardinalis Ursinus fuerit ab innumerabilibus personis, etiam pueris commonitus, ne de papa confideret, noluit tamen aliquem audire,

¹ Sabel. Eem. 11. l. i. Petr. Bomb. Hist. Ven. l. vi. Guicc. l. v. et alii. — ² Burch. in Ms. Diar. in Alex. VI. p. 270. — ³ Id. ib. p. 272. — ⁴ Sabel. Eem. 11. l. i. Petr. Bomb. l. vi. Guicc. l. v. — ⁵ Sur. to. v. l. iv. c. 68.

⁶ Guicc. l. v. — ⁷ Ibid. — ⁸ Burch. ubi sup. Sabel. Eem. 11. l. i. Raph. Volat. l. xxii et alii.

et saepe subridens dixit, numquam habuisse cum papa discordiam, quin per concordiam commodum et utilitatem reportaverit.

« Audio papam, ut praedictum cardinalem attraheret, confessum esse sine favore Ursinorum Romae vel in terris Ecclesiae permanere tute, nec ducem Valentinensem dominia sua relinquere, aut illis frui: propterea proposuisse resignare papatum in favorem ipsius cardinalis Ursini, dummodo perpetuam protectionem et defensionem ducis praedicti polliceretur et promittat, et sub huiusmodi spe cardinalem Ursinum ad omnia conduxisse et per illum caeteros omnes supradictos, quod cessit in eorum destructionem. Concordia supradicta conclusa et firmata, praedictus cardinalis Ursinus rediit ad Urbem de mense Novembris supradicti ». At ipsum proditore captum extinctumque in carcere fuisse proximo anno videbimus, similiterque paulo ante, hoc nimirum exeunte anno, conjurationis praecipui socii, cum officiis injuriam se delevisse putassent, oppressi ex iusidiis fuerunt a Caesare Borgia¹, qui, prius collectis viribus, Bentivolos ac Bononienses ad pendendum militare et nummarium vectigal adegit, recuperavit Urbinum, aufugiente Venetias Guidone principe, de quo Romae plura laetitiae publicae signa nona Decembris edita refert Burchardus²; Camerium pactione recepit³, Senogalliam, ducis Urbinatis sorore ad Venetos impositis navibus suis opibus confugiente, in suam potestatem redegit, ob quos Borgiarum successus Romani impurissima bacchanalia in contemptum cardinalitii ordinis celebrarunt pomeridianis horis ipsius natalitii Salvatoris nostri Jesu Christi, permittente spectanteque Alexandro turpissimam scenam, qui divinis mysteriis solemniter peractis non interfuerat, ut refert Burchardus.

15. *Ob incertos limites orta inter Gallum et Hispanum dissidia; Ferdinandus onere veniendi ad Sedem Apostolicam pro fidei sacramento nuncupando levatur.* — Inter haec regnum Neapolitanum cruentabatur sanguine Gallorum Hispanorumque, qui potius Constantinopolitanum imperium, omissis levibus controversiis, communibus armis invadere debuissent. Manasse autem inde discordiam referunt, cum fines Gallicae Hispanaeque ditioris accurate non fuissent designati, et quisque Capitanatam sui juris esse affectaret. Nascentem litem aequitate componere nisi sunt Neapolitani regni proceres⁴, Consalvumque Hispanorum et Ludovicum Armeniacum Gallorum duces ad colloquium faciendum inducere, in quo conventum est, ut decreta regum ad huiusmodi dirimendam litem praestolarentur, atque interea communia essent

oppida controversa, in quibus utriusque regis signa deligerentur: sed antequam responsa reddi potuissent, ex fastu, livore et rapiendi cupidine ad arma venere, atque ita atrox bellum inter utrosque accensum: Galli¹ Hispanis, Hispani² Gallis culpam dissensionis attribuunt, accusantque ambos reges dominatui totius regni inhiasse: ait enim Surita³ Ludovicum Francorum regem oratorem legasse ad Ferdinandum Hispaniarum, qui exposita discordia inter utrosque praefectos concitata, addiderit illum pacis consilia amplexurum, constituendosque communes arbitros, cum imperii Christiani necessitas exposceret, ut conjunctis armis Turcicos progressus reprimerent: haec vero ad occupandam Apuliam jactata fuisse, cum Ferdinandus ad Pontificem, cujus liberalitate utriusque regnum distributum fuerat, veluti ad supremum dominum ac iudicem, necnon ad cardinales causam referret, acceptamque regni partem cum alia, quae Gallo cesserat, commutaturum diceret. Parte alia Ferronius Ferdinandum carpit, qui cum externa specie alendi foederis cupidum se praebuerit, ex arcano Consalvum litteris admonerit, ut belli occasiones sereret, a quo Capitanatam violata pace receptam queritur, eamque contumeliam non ferentem ducem Armeniacum Gallicas copias in Hispanos eduxisse, eosque maxima Apuliae et Calabriae parte depulisse. Prospere ac feliciter evenisse initio Gallis quae tentarunt, referunt scriptores⁴, cum Ludovicus rex in Italiam accessisset, ac supplementa mississet suis, ac varia praelia pluribus describunt. At ubi repulsi Gallias, tum inclinare illius res admodum coepere, quas deinde penitus collapsas visuri sumus.

16. Cum porro Ferdinandus rex ob acceptum Pontificia benedicta Calabriae ducatum ad clientelarem sponsonem faciendam Pontifici obstrictus esset, neque Sedem Apostolicam adire facile posset, ab Alexandro eo labore obregias curas, quibus in Hispania implicitus erat, levatus est⁵:

« Charissimo in Christo filio Ferdinando regi, et charissimae in Christo filiae Elizabeth reginae Hispaniarum et Siciliae Catholicis, salutem, etc.

« Cum nos nuper regnum Siciliae cum tota terra citra pharum juxta et secundum illum statum, quem reges ejusdem regni, qui eatenus fuerant, melius tenebant et possidebant usque ad confinia terrarum Romanae Ecclesiae, civitate nostra Beneventana illiusque territorio et districtu exceptis, inter vos et charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Francorum regem Christianissimum certo modo dividentes,

¹ Sabel. Enn. 11. l. 1. Pel. Bomb. l. vi. Guice. l. v. — ² Burch. ubi sup. — ³ Id. et alii ubi sup. — ⁴ Guice. l. 1.

¹ Ferron. l. III. — ² Sur. to. v. l. iv. c. 61, 64. et l. v. c. 2. — ³ Id. l. iv. c. 59. — ⁴ Guice. l. v. Sur. to. v. l. v. c. 5. — ⁵ Lib. v. Bull. secr. p. 244.

ducatus ac omnes provincias Calabriae et Apuliae cum tota eorum terra, ac omnibus juribus et pertinentiis suis cum titulo ducis et ducissae Calabriae et Apuliae, ac omni pleno dominio integra, suprema et regia in omnibus et per omnia jurisdictione, reservata semper nobis et Sedi Apostolicae jurisdictione illa, quae ratione feudi nobis et dictae Sedi debetur pro vobis, quamdiu vitam duxeritis in humanis, simul et post vitam alterius vestrum pro eo, qui superstes remanserit, liberisque et successoribus vestris tam masculis quam feminis recta linea ex corporibus vestris ex legitimo matrimonio descendantibus natis et nascituris, de venerabilium fratrum nostrorum ejusdem Romanae Ecclesiae cardinalium consilio pariter et assensu, ac ex certa nostra scientia, elargiti fuerimus, volentes inter caetera, quod in optione et beneplacito esset Romani Pontificis, seu praedictae Ecclesiae, vos haeredesque vestros vocare ad praestandum personaliter juramentum fidelitatis ad ligium homagium Romano Pontifici, seu Ecclesiae praedictis, ac sententias excommunicationis et interdicti in litteris nostris desuper confectis contentas, si vestri vel haeredum praedictorum culpa casus in eisdem litteris contenti evenirent, ex hinc promulgaverimus, prout in eisdem litteris plenius continetur. Et sicut nobis nuper exponi fecistis vobis haeredibusque praefatis difficile admodum foret ad Sedem eandem pro praestando hujusmodi juramento, ligio et homagio personaliter accedere, deberetisque propter promulgationem hujusmodi sententiarum aliquando ex inadvertentia, vel alias in conscientia haedi posse, licet vestra sit intentio litteras praedictas et condiciones illas appositas, quantum fieri poterit, observare, nos vestrarum haeredumque praedictorum conscientiarum paci et quieti, vestrisque ac haeredum praedictorum commoditatibus paterna charitate considerare volentes, vestris in hac parte supplicationibus inclinati, vobis haeredibusque praefatis, ut ad veniendum personaliter ad Sedem praedictam pro praestando juramento ligio et homagio hujusmodi non teneamini, dummodo illud in manibus a nobis vel Sede praedicta per vos haere-

desque praefatos alias in omnibus et per omnia juxta litterarum praedictarum tenorem praestetur, quodque ad declarationem et publicationem sententiarum praedictarum contra vos ac haeredes praefatos, nisi vobis haeredibusque praefatis ad hoc prius vocalis, deveniri non possit, auctoritate Apostolica tenore praesentium de specialis dono gratiae indulgemus, etc. Nulli ergo, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae m^o, idib. Maii, Pontificatus nostri anno x^o. Haec de Neapolitanis Urbis sufficiant: nunc res ab Hungaris et Venetis Turcico implicitis bello gestas percurramus.

17. *Datum occasionem deturbandi imperii Turcici amittunt Christiani, licet a Pontifice stimulati.* — Obvenerat ampla commodaque occasio deturbandi Constantinopoli Bajazethis, excindendique Turcici imperii, quippe in Perside pseudopropheta Sophi consurrexerat¹. Mahumetica superstitionis vanus interpret, novaeque sectae conditor, qui religionis specie maximos in Oriente motus excitaverat, maximumque terrorem Turcis intulerat. Ipsum recensuisse octuaginta milium millia sub signis narrat Benedictus Pisaurus Venetae classis praefectus in litteris² ad Rhodium principem datis, atque Armeniae eam partem, quae Turcis parebat, subegisse, cesis vigeni Turcarum praediariorum millibus adeo, ut Bajazethes provincias nudare milite cogere, de quo haec tradit Raphael Volaterranus³: « Nuper anno m^o, excitatus est in Perside vir bubulcus et idiota nomine Sophi, qui se prophetam Dei nominat, responsaque dat, opertaque facie more Moscos populos audit, magnoque cum exercitu ingressus vicinas nationes subegit. Othomannis maxime adversus, quibus multa jam abstulit, eaque antiquis possessoribus et dominis Asambeci nepotibus tradidit. Armenos Christianos ultro obviam ob metum procedentes bona spe jussit esse ». De Ismaele Sophi (I), deque ejus superstitione plura Bizarrus⁴ et Barrosius re-

¹ Sabel. En. 11. l. 1. Pet. Bemb. hist. l. vi. Bos. p. 2. l. 16. — ² Ext. apud Bos. l. xvi. — ³ Volat. l. vii. — ⁴ Bizar. hist. rer. Pers. l. x. p. 206. Barros. dec. 2. Asia l. xi. c. 6.

(1) Ismahil Sophinus, de quo sibi metuisse Bajazetem annalista hic ex historicis coarvis adnotat, vir fuit novae ejusdam superstitionis apud Persas non quidem auctor, ut male hic, sed promotor ac propagator. Vir quidam ex inani titulo Scheich seu Inani (quae duo nomina sunt dignitatis, illo quidem religiosum virum, hoc vero doctorem significante) notus, quantum alium Mahumeti socium praeter Ebubekirum, Omarem, et Osmanem audiendum auscultandumque utile ac plane ad salutem necessarium fore docebat; cui tanta vis fuit ad persuadendum, ut novi dogmatis sectatorem sibi Haldarum quendam inter Persas illustrem et potentem, adsciverit. Ab illo pro viribus superstitione promotus; cui cum filia fuerit Martha, quae Usmeassano Persarum imperatori uxor accessit, ex eo conjugio natus est Ismahil Sophinus. Juvenis is est, qui cultam ab avo superstitionem amplexus, ejus obtentu, Persarum sibi favorem conciliavit adeo, ut ingenti comparato exercitu, invadere Persarum imperium, quod sibi debere jure paterna successionis assererat, aggressus sit. Nec frustra ille: nam commisso praefato cum imperatore, quem Saran Sal appellat Mustafa Hazi in historia chronologica, ingentem victoriam, et cum victoria imperium, retulerit. Haec omnia desumpta ex Leunclavio in Pandectis historiae Turcae pag. 355 edit. Venet., cui ex chronologia Mustafa Hazi addo, praefatum illud, quod imperium Ismaheli peperit, commissum fuisse anno hegira 907, id est Christi m^ocdxcix vel md. Addit pariter idem Hazi, anno hegira 907, qui anno isto die vi Julii cepit, Ismaelem cum Sultano Murad Baideri in vicinis Hamedan congressum hostes insigni praefato Indisse. Secundum haec adnotat, eodem anno Ismaelem regno ac vita privasse Miri Hassan Armeniae majoris principem supremum. Ex quo intelligimus hanc quidem Armeniacam victoriam, nonnisi exente hoc anno vel capto jam sequenti, quo annus hegira 907 usque diem xxvii Junii perseverabat, Ismaheli obtigisse. Errat igitur annalista ratus Alexandrum ex concepta de victoria hac Armenica optima spe Diploma illud dedisse ad Christianos principes, ut sequer illos in Turcas animaret. Diploma enim illud datum est die VII id. Maii, quo Ismahel nullam adhuc de Turcis victoriam retulerat.

ferunt: ob ejus vero progressus percussus Bajazethes, dum ad Persici imperii limites suos exercitus amandat, vacare bello in Christianos non potuit, neque Christiani tam idoneam occasionem, uti par erat, amplexi sunt, quamvis ab Alexandro Christi in terris vicario ad eximium triumphum genus urgerentur, ut ex sequenti Diplomate ¹ constat, in quo gravissimas in Venetum imperium Turcarum excursiones, fusum ab iis Christianum sanguinem, comparatos ingentes maritimos ac terrestres exercitus exposuit, atque Hispanos, qui pio ardore ad protitendam in Turcas sacram militiam inflammari videbantur, ad divinum crucis symbolum inducendum incitavit, ac pro sumptibus belli sacri faciendis decumas imperavit clerico.

18. « Ad futuram rei memoriam.

« Universo pene orbi notissimos Turcarum conatus nefarios atque multiplices, et quantas ii nefandissimi Catholicae fidei hostes Christianis populis strages et crudelissimas crudelitates et jacturas ac damna intulerunt retroactis temporibus, et novissime annis superioribus diversas civitates munitissimas dilectorum filiorum nobilium virorum ducis et domini Venetiarum vi et armis ceperunt diversasque incursiones etiam usque ad portas nonnullarum aliarum ducis et domini praedictorum, civitatum atque locorum fecerunt, atque multa millia animarum abduxerunt, et in miserabilem servitutem redegerunt, villasque et loca plurima igne ferroque vastaverunt, non sine gemitu et cordis amaritudine saepenumero animo recedentes, et attente non minus considerantes, quod ipsorum Turcorum nefanda crudelitas plurimis elata victoriis tantis stragibus et calamitatum generibus, quibus latissima regna, provincias, civitates et loca plurima Christianorum a longo tempore citra affecti haecenus non contenta, nec sparsi sanguinis fidelium multitudine satiata, copiosam in dies classem instruit et auget, ac maximum parat exercitum terrestrem, ut Christianorum regiones terra marique in miserabilem redigat servitutem, ipsumque salutiferae crucis vexillum, ac Christi nomen sanctissimum una cum illius cultoribus toto orbe debeat, templa vero Dei sacratissima et sanctorum venerandas reliquias, figuras et imagines, nisi quantocius ejus occurratur furori, exterminare penitus moliantur in maximam divinae majestatis offensam, cunctorum Catholicorum regum et principum ac fidelium ignominiam, dedecus et jacturam, vices Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, qui pro redemptione humani generis a miserabili Sathanae servitute se praesertim immolare non abnuvit, ut nos sui regni caelestis efficeret possessores, licet immeriti, gerentes in terris, vigilis more pastoris, quibus possumus mediis,

cunctorum fidelium mentes pro instantis temporis necessitate ad ejusdem Catholicae fidei defensionem inducere, et omnia nobis possibilia remedia ad resistendum eisdem Turcis parare continuo non cessamus, ne Christianae fidei dignitas, peccatis id facientibus, ad miserabilem deveniat servitutem, parati pro defensione hujusmodi, si opus fuerit, illius exemplo, cujus vicarii sumus, proprium effundere sanguinem, et incommoda quaeque subire praesertim cum charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex et charissima in Christo filia nostra Elizabeth regina Hispaniarum et Siciliae Catholici inter alios Catholicos reges et principes huic nostro desiderio spontanei adjutores et cooperatores accedant, cum etsi tantae expeditionis molem in se suscipere, et hostis ejusdem infestissimi atroces injurias cum suo Catholico exercitu ulcisci tota mente affectent, tamen propter temporis condiciones et varietates, ubi unanimes cuncti Christicolae adversus crucis aemulos deberent arma convertere, nequit ipse Catholicus rex in propria persona, quam multarum rerum retrahit magnitudo, hoc intimum suae mentis desiderium adimplere, ac cum ipsius adjutorio, cujus causa agitur, et iis atque aliis aliorum Catholicorum regum, principum et populorum fidelium freti praesidiis opus defensionis hujusmodi fidei continuare non cessabimus, expeditque propterea, ut nos, quorum intentio ad implenda Ecclesiarum omnium commoda, et universorum Christi fidelium, quos praecipue clericalis ordo includit, profectus semper aspirat contra morem et propositum nostrum subditos et filios nostros, quos ab oneribus hactenus relevare, quorumque utilitatem et commoda procurare studemus, cogente necessitate et calamitosi temporis necessitate gravare oporteat, etc. » Indicit biennales decumas vectigalium Ecclesiasticorum Ferdinandi regnis, in sacri belli sumptus convertendas. « Dat. Romae apud S. Petri. an. m. d. vii. id. Maii, Pontif. nostri an. x ».

19. Praefectus est Pontificiae classi episcopus Paphensis, dataque ei mandata fuere ¹, ut egregie milite et bellico apparatu instructam ad Petrum Aubussonium S. R. E. cardinalem, ac Rhodiorum equitum magistrum, sacrique exercitus imperatorem induceret:

« Alexander, etc. Venerabili fratri Jacobo episcopo Paphensi, nuntio et commissario nostro.

« Cum pro imminente reipublicae Christianae necessitate, illiusque adversus Turcos Christi nominis acerrimos hostes defensione classem nostram contra ipsos Turcos transmittendam armare decreverimus, sitque necesse habere personam, quae ad illam armandum, ac dein armatam ad dilectum filium nostrum Petrum S. Hadriani diaconum cardinalem, magnum

¹ Lib. v. Bull. secr. p. 253.

¹ Lib. ii. litt. secr. p. 66.

hospitalis S. Joannis Ierosolymitani magistrum, quem super hoc nostrum et dictæ Sedis legatum, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, dudum constituimus et deputavimus, dirigendam et conducendam, et in dicta classe permanendum apta sit et idonea, nos sperantes indubie, quod ea, quæ tibi duxerimus committenda, pro tua prudentia, dexteritate et sollicitudine bene, fideliter, diligenter et laudabiliter exequeris, te ad classem prædictam armandum ac regendum et gubernandum, necnon illam ad præfatum legatum conducendum, illique eam nostro et Sedis prædictæ nomine pro hujusmodi contra præfatos Turcos expeditione præsentandam, in ipsaque classe permanendum, et eam gubernandum, officialesque ponendum et amovendum, malos puniendum, omniaque et singula in præmissis et circa ea necessaria quomodolibet opportuna, et quæ pro nostro et dictæ Sedis honore, ac ipsius classis directione et bono regimine cognoveris expedire faciendum, gerendum, exercendum et exequendum nuntium et commissarium nostrum Apostolica auctoritate tenore præsentium facimus, constituimus et deputamus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno M^oCC^o XII kal. Maii, Pontificatus nostri anno X ».

20. Deceverat ¹ idem Petrus Aubussonius cardinalis, Rhodiorum magister ac legatus Apostolicus, non remota Turcici imperii membra, sed ipsum caput ac regiam sedem Constantinopolim bello petere, si Pontifex atque Francorum et Hispanorum regum maritimus exercitus Venetæ et Rhodiæ classi se conjunxissent, obtrito enim serpentis capite, dum parte alia Ungarus irruerat, vanos reliqui exanimati corporis conatus futuros putabat. Verum nulli sociorum apparatus tam arduo digni consilio confecti, quare decretam expeditionem intermisit. Missis tamen navibus Rhodiis plures Turcarum naves ducum opera intercepti, grassationesque hostiles compescuit : adulta Æstate Pontificia classis fidelium sacro auro conducta Jacobo episcopo Paphensi præfecto tredecim tantum navium (cum viginti Alexander per Apostolicas litteras ² esset pollicitus, quibus etiam excusavit anno superiori ob mortem Venusini episcopi missam classem non fuisse. Venetis se conjunxit, Hispanus nulla submisit auxilia, Ludovicus Francorum rex quatuor tantum naves duce Præjanne subsidio misit.

21. Hac autem virium accessione fultus Benedictus Pisaurus, Venetæ classis præfectus, cum late prius Turcica littora vexasset, egregium aliquod facinus meditatus Neritum insulam, quæ vulgo S. Maura vocabatur, die vigesima tertia Augusti adortus, sex dierum flexu ea potius est, arcemque magnis operibus

munivit. Extant de expeditione illa Paphensis episcopi ad Rhodium principem litteræ ¹ in quibus additur, paucis post diebus discessisse Gallum ducem ob Hispanorum in Neapolitano regno cum Gallis bella, quem ab Hispana classe, cui Villamarinus præerat, circumventum. Ut vero Veneti a sociis regibus destituti a Bajazette pacem redimere, illique Neritum insulam restituere coacti sint, dicetur inferius.

22. Quod ad Hungarum, quem Venetis stipendiis sustentatum in Turcam vidimus, attinet; illum exercitum in Bosnam Petro Transilvano et Joanne Matthiæ olim regis nullo filio ducibus ad vindicandas excursionses superiori anno apud Jaizam factas immisisse, lateque ad Bodonense emporium nobile in Istri ripa vastitatem ingentem fecisse Michovias ² et Cromerus ³ referunt.

23. *Germaniam pestis et seditio depascunt.* — In Germania hoc anno pestilentia grassata est, cum id mirum contigit, ut maxime ii tollerentur, quibus aeris vis crucem impresserat : « Anno Domini M^oCC^o », inquit Nicolaus Baselius ⁴, « magna ubique per totam Germaniam pestilentia grassabatur, et multa millia hominum consumpsit, præsignata, quemadmodum multorum opinio fuit, per cruces, quas in lineis hominum vestibus, etiam in abditis et cistis incluisis ante biennium apparuisse narravimus, quarum casus sive lapsus in annum tertium non simul et semel omnibus in locis duravit, videbantur enim nonnulli cruces habuisse in suis corporibus nudis impressas, qui ut plurimum eodem anno peste sunt consumpti ».

Subdit auctor factos eodem anno ingentes populorum, affectata libertatis ac religionis specie politicum statum evertere molientium, tumultus auctoribus duobus rusticis, qui in Spirensis diœcesis oppido, cui Undergrunbach nomen est, variis artibus simplices irretierunt, auclique numero callidos viros submisere in vicina oppida, qui de principum acerbioris imperio quererentur hortarenturque ad servitutis jugum armis excutiendum; jamque vexilla binis coloribus distincta paraverant, diemque ad cogendas copias statuerant, cum nefaria conjuratio erupit, atque in ipso sceleris conatu ope divina oppressa est, et ex præcipuis seditionis architectis, qui supplicio affecti fuere, universa eorum consilia patuere, quæ Nicolaus Baselius describit ⁵ hisce verbis :

24. « Capti hujus conjurationis primi auctores questionibus expositi arcana impietatis suæ ac inite conjurationis denudant, atque in tredecim aut quatuordecim articulos, quæ conceperant mala dinumerant, quos breviter et succinctim hic complectemur. Primus ut aucti

¹ Ext. apud eund. Bos. Sabell. Eam. II. l. I. Pet. Bemb. l. VI. — ² Mich. l. IV. c. 83. — ³ Cron. l. XXX. — ⁴ Basel. in addit. ad Nauch. VI. — ⁵ Id. ib.

¹ Bos. sup. ib. — ² Ext. apud eund.

numero jugum omne servitutis abjicerent, et omnimodam libertatem more Helvetiorum armis vendicarent. Secundus ut quisquis in hanc voluntariam ligam assumptus fuisset singulis diebus quinquies Dominicam Orationem cum angelica salutatione in memoriam quinque vulnerum Christi principalium flexis genibus oraret pro obtinenda victoria. Tertius symbolum sibi constituerunt Deiparam virginem Mariam et divum Joannem evangelistam, signum vero mutuae inter se cognitionis erat dum aliquis ex conjuratione interrogatus fuisset alteri interroganti respondere potuisset». Et infra : « Quartus conabantur omnem principatum et dominium extinguere, atque contra omnes turmatim cum vexillo in bellum procedere, omnesque sibi resistentes miserabili clade trucidare. Quintus confessi sunt primum Bruchsal oppidum se invasuros, atque id quidem facile, quod dimidiam virorum in eodem oppido partem sibi conjuratam habere gloriabantur, quo facile, ut præsuebant, obtento, ulterius contra marchionatum Badensem armati procederent. Sextus constituerunt inter se bona monasteriorum, Ecclesiarum, et clericorum, in circuitu direpta dividere atque ministros Ecclesiae humiliare, ac quantum possent eorundem numerum imminuere. Septimus ut ad sufficientem numerum congregati amplius viginti quatuor horis in uno loco haudquaquam moras traherent, sed ad ulteriora semper procederent, donec omnia suae conjurationi subjicerent. Octavus tantum sibi præstabant, ut dum semel conglobatim ad bellum procederent apertum, omnes sibi adhærere cives et rusticos libertatis amore etiam non compulsos. Nonus intendebant extinctis monasteriis et Ecclesiis, atque in nihilum Ecclesiastica libertate redacta, neque decimas, neque census dare velle, neque monachis, neque clericis, neque principibus, neque nobilibus. Decimus conjurarunt ad diem S. Georgii ejusdem anni convenire et armata manu, ut diximus, oppidum Bruchsal mane diluculo invadere. Undecimus libertatem sibi armis vendicare invicem conjurarunt omnimodam, nec deinceps alicujus pati dominium velle, nec census dare, nec decimas non precarias principibus, non vectigal, aut quidquam tale, sed ab omni tributorum genere se liberos esse atque penitus exemptos. Duodecimus proposuerant venationes, piscationes, pascua, nemora, et omnia, quæ principum consueverunt usibus deservire privatis, in communitatem revocare, ut cuique liceret venari atque piscari quando, ubi et quo modo vellet, sine cujusque prohibitione et impedimento. Tertiusdecimus decreverunt manu valida suorum procedere primo contra marchionem Badensem, deinde contra episcopum Spirensem, et demum contra monachos et clericos, et quicumque contradixisset

sine misericordia interficeretur, tanquam justitiæ Dei contrarius, inobediens et rebellis ». Fuisse hæc Lutheri sponsalia refert Pontius Heuterus ¹, nam postea ingentes rusticorum hominum tumultus luendi Evangelii specie ab eo et sectatoribus excitatos visuri sumus, quambrem Germania late rusticoano cruore immaudit, nec enim minus hos religionis, aequitatis et officii specie pessumdare omnia molitos ait.

25. *Sacra Biblia instar Exaplorum Origenis a Ximenio edita.* — Hoc anno Franciscus Ximinius ac Toletanus archiepiscopus, coelesti divine providentiæ munere adversus imminetium hæreseon venena paraturus antidotum, sacra Biblia Hebraico, Græco, Latino, Chaldaico sermone una cum versionibus suis instar Exaplorum Origenis edere cœpit, de cujus egregio labore, quem reliquo vitæ fluxu ursit, hæc refert Gomesius ²: « Divinabat vir prudentissimus, in tanta hominum nostrorum inertia diutina litteras negligentium, impios homines quamprimum exoriturus, qui earum lectione armati, et ad suos affectus detorquentes, Christi Ecclesiam ausu quidem nefario et immani, et nostra tamen imperitia profecto, impugnare et evertere tentarent, quin antiquissima quæque Christiana religionis tempora secum reputans, divina providentia ita esse factum videbat, ut quemadmodum a prudentibus imperatoribus ex hostium, cum quibus dimicant, pugnandi natura, ratio et consilia sumuntur, ita quoque adversus dæmonum artes, qui ingeniis humanis percallide abutuntur, remedia quoque ex eodem fonte petenda esse, Christus enim optimus maximus, unde omnis sapientia ad homines emanat, sanctos Ecclesiae Christianæ patres per quasdam doctrinarum vicissitudines adversus emergentes hostes convenientibus armis prudentia sua instruxit Ximinius, qui ex publica morum corruptela, ipsorumque adeo religionis principum immoderantia vulpeculas aliquas in occulto nutrirî conjectabat, quæ vineam mysticam, cum minus expectaretur, demoliri tentarent, neque ad id aliunde comparato præsidio, quam ex sacerorum voluminum perperam intellectorum promptuario, non abs re finire cœpit, ne nostri imparati, et in utriusque Testamenti libris peregrini et hospites deprehenderentur, etc. »

26. *Constitutio adversus eos qui lædunt agentes negotia in Curia Romana.* — Ingravescente in dies improborum hominum audacia adeo, ut actores causarum apud Sedem Apostolicam variis injuriis afficerentur a sicariis, nec jus libere redderetur, edita est ab Alexandro hæc sanctio ³:

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Sane tam dilectorum filiorum causarum

¹ Heuter, l. vi, hist. Belg. — ² Gomes, de reb. gest. card. Ximén. l. II. — ³ Lib. Bull. LXXX, p. 180. Est. etiam in Bull. in Alex. VI, const. 41.

palatii Apostolici auditorum, eorumque locale-
 mentium, et aliorum fide digna relatione, quam
 multorum causas suas in dicta curia prosequen-
 tium gravissimis querelis non sine maxima
 mentis nostræ perurbatione saepe numero ac-
 cepimus, quod licet nos, felicitis recordationis
 Innocentio papa VIII prædecessore nostro, sicut
 Domino placuit, sublato de medio, ad summum
 Apostolatus apicem divina favente clementia
 assumpti, tam ejusdem Innocentii, quam alio-
 rum Romanorum Pontificum etiam prædes-
 sorum nostrorum vestigiis inhaerentes, singulis
 annis in die Cœnæ Domini per litteras nostras
 inter cætera omnes illos, qui per se vel alium,
 seu alios quascumque personas Ecclesiasticas
 vel sæculares ad eandem curiam super causis
 et negotiis suis recurrentes, illaque in eadem
 prosequentes, aut procurantes, negotiorum ge-
 stores, advocatos, vel procuratores ipsorum,
 aut etiam auditores seu iudices super dictis
 causis seu negotiis deputatos occasione causa-
 rum aut negotiorum hujusmodi verberarent,
 mutilarent vel occiderent aut bonis spoliarent,
 et qui per se vel alium, seu alios directe vel in-
 directe prædicta exequi vel procurare, aut in
 eisdem consilium, auxilium vel favorem præ-
 stare non verebantur, cujuscumque præemi-
 nentia, dignitatis, ordinis, conditionis aut status
 forent, etiamsi pontificali, regali, reginali, vel
 quavis alia præfulgerent dignitate, publice ex-
 communicare, anathematizare consueverimus,
 prout alii prædecessores præfati etiam per eo-
 rum litteras quotannis dicta die facere consue-
 verant, a quibus quidem sententiis nullus per
 alium quam Romanum Pontificem, nisi dum-
 taxat in mortis articulo constitutus, nec etiam
 tunc, nisi sub certis modo et forma expressis,
 absolvi potest; tamen in dies dierum crescente
 malitia quamplures iniquitatis filii et perditio-
 nis alumni excommunicationis et anathematis
 hujusmodi sententias parvipendentes horrenda
 inhumanitate detestandaque sævitia, mortem
 sistentes aliorum, videntes forsitan se in causis
 per eos vel contra ipsos in dicta curia pro tem-
 pore motis justitiam non fovere, suorum salu-
 tis, status et honoris immemores, humani ge-
 neris hoste procurante, Deique timore postpo-
 sito, eorum in dictis causis adversarios, aut illas
 pro eis in eadem curia prosequentes aut procu-
 rantes, advocatos vel procuratores eorum, testes
 et causarum prædictarum notarios multoties
 diversis et excogitatis minis afficere, invadere,
 verberare, mutilare et occidere, seu per alios
 etiam assassinos talia procurare et exequi, pro-
 dolor! ausu temerario non erubescunt, adeo ut
 plerumque jus suum in ipsa curia prosequentes

metu et quadam desperatione ducti, causas suas
 deserere, aut non sine magno ipsorum præjudi-
 cio et detrimento ad concordiam, seu alias
 transactiones inhonestas, pactionesque illicitas
 contra consuetam dictæ curiæ libertatem deve-
 nire, et ab ipsa curia discedere cogantur, in di-
 vine majestatis offensam, jurisdictionis et
 auctoritatis Apostolicæ læsionem, animarum
 periculum, perniciosum quoque exemplum, et
 scandalum plurimorum. Nos igitur, qui eandem
 Romanam curiam veluti supremum justitiæ
 tribunal, et saluberrimum oppressorum om-
 nium refugium, liberam, immunem et securam
 omnibus conservare debemus, considerantes
 attentius, quod plures pœnarum gravitas, quam
 Dei timor arcere solet a voluntate peccandi, et
 propterea tanto periculo volentes occurrere
 animarum, ac tam nefarios præsumptores et fa-
 cinorosos homines Ecclesiasticæ animadversio-
 nis mucrone ferire, ut metus pœnæ metâ hujus-
 modi præsumptionis existat, hujus perpetuæ et
 irrefragabilis Constitutionis edicto, de venerabi-
 lium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium
 consilio, prædictas excommunicationis et ana-
 thematis omnes et singulas alias sententias,
 censuras, et pœnas Ecclesiasticas in talia præ-
 sumentes per canonicas sanctiones, ac alias
 Apostolicas constitutiones quomodolibet latas
 et promulgatas auctoritate Apostolica appro-
 bantes et innovantes, ac ad omnes et singulos
 supradictos, qui forsitan sub illis comprehensi
 non essent, extendentes et ampliantes statuimus
 et ordinamus, quod deinceps perpetuis futuris
 temporibus omnes singulæ Ecclesiasticæ sæcu-
 laresve personæ, cujuscumque qualitatis, dig-
 nitatis, status, gradus, ordinis, conditionis et
 præminentia fuerint, quæ tam in causis bene-
 ficialibus, quam profanis ac criminalibus sive
 mixtis in dicta curia nunc et pro tempore pen-
 dentibus, etiam super his, quibus litteræ exe-
 cutoriales jam decretæ suum debitum consecutæ
 non fuissent effectum, adversarios vel illas pro
 eis prosequentes et procurantes; sive advoca-
 tos, aut procuratores ipsorum, aut auditores, et
 alios iudices, quicumque testes et notarios præ-
 fatos minis afficere, invadere, verberare, mutilare
 et occidere, seu per alios talia procurare et
 exequi quomodolibet præsumpserint », et paulo
 infra, « si ex collitigantibus causam ipsam et
 omne jus tam in petitorio quam in possessorio;
 ac in re vel ad rem causa vel occasione hujus-
 modi quomodolibet competens ex ipso perdant
 penitus et amittant, etc. Dat. Romæ apud S. Pe-
 trum an. Incarnationis Dominicæ M^oCC^oII^o, idib.
 Aprilis, Pontificalus nostri anno X ».

ALEXANDRI VI ANNUS II. — CHRISTI 1503.

1. *Sublatus e vivis Alexander cum regnum spurio condere pararet.* — Anno a Virgineo partu millesimo quingentesimo tertio, Indictione sexta, extincto Alexandro VI, in Petri solium erectus Pius III, cum maximas spes restituendæ in antiquum ac florentem statum rei Christianæ diffudisset, dignissimum se Pontificatu in eo tantum ostendere, non illum gerere potuit: in ejus vita fineti locum Julius II subrogatus est, quorum successiones temporum circumstantiis Paris de Grassis¹ accurate consignat hisce verbis: « Anno mmm. die Veneris, xviii Augusti, hora xix, mortuus est papa Alexander VI. Eodem anno die Veneris xxii Septembris, creatus est Pius III, et die Mercurii in solemnitate S. Lucae xviii Octobris sequenti, circa horam noctis decimam mortuus est ». Et infra: « Dominus Julius creatus fuit Pontifex die prima Novembris mmm ». De singulis acturo, gestorumque seriem ordine temporum distinguenti primus se offert Alexander VI, qui, cum rerum caducarum œcœcalus amore, spurio in Flaminia Etruriaque novum regnum condere putaretur, inter medios prosperos successus velut umbra evanuit, ejusque inutiles labores, uti leves aranæ casses, dissipati fuerunt: felix, si concepta interdum sanctiora consilia de Ecclesiastica disciplina in suum adducenda splendorem, ac divini Numinis causa contra impios defendenda, uti promulgarat, ursisset; sed consuetudo humanæ mentis vilio ea ut consenescerent pati visus est, neglectaque ejus exemplo a regibus religiosa in Turcas expeditione, cum Veneti Bajazethis potentia se impares reputarent, una cum Wladislao Hungariæ rege fœderato iniquis legibus pacem redemerunt.

2. *Empta pax iniquis conditionibus a Venetis.* — « Pax », inquit Sabellicus², « per hunc modum confecta est, ut Venetus Neritum relinqueret, Bajazethis res Venetis negotiatoribus ab

initio belli ademptas restitueret: ut Pontica navigatio, ut antea pateret, essetque Veneti nominis magistratus, qui antea fuit, suis hominibus jus dicturus; ut res Venetæ ditioris certis finibus a Turcorum rebus discernerentur; et hæc diserte in conditionibus pacis posita atque edita ». Ita Neritus insula, vulgo S. Maura nuncupata, exiguo a Morea abscissa freto, atque a Nicolao Pisaurio superiori anno parata, magnisque molibus munita Turcis dedita est, qui Methonem, Coronem, Naupactum aliasque arces Christianis ereptas retinuerunt: Francorum nimirum atque Hispanorum in Neapolitano regno dissensiones, conficiendæ in Turcas feliciter expeditionis, cum jam sumptibus viribusque exhausti essent, spem Venetis ademerant.

3. *Hispanorum res in Apulia inclinata, et Germanicis auxiliis restituta.* — Agunt pluribus de illorum præliis scriptores, ac varias rerum vicissitudines, que in Neapolitano regno conligere, describunt. Cum porro incunte anno inclinata admodum Hispanorum in Apulia res viderentur, Ferdinandus et Elizabeth Hispaniarum reges instaurata de pace cum Ludovico Francorum rege actione ab eo bello vehementer abhorre præ se tulere, atque³ unice percipere, ut Christiana arma in fidei hostes verterentur, amplissimis mandatis Philippum archiducem Austriae Belgiique principem, qui in soceri aula Castellani et Aragonii sceptrorum una cum uxore hæres salutatus fuerat, ac per Gallias in Flandriam iter erat habiturus, instruxere, ut pacem quibus ei liberet legibus, cum Franco soceri et socrus nomine conficeret. Is itaque Lugduni magnificentissime exceptus indignum ratus inter principes, qui præcipui fidei oppugnatores esse deberent, cruenta bella geri, maxime cum arctissima parta affinitate conjuncti essent, et Claudiam Ludovici filiam nuntium suam futuram speraret, pacem pepigit ingentes rei Christianæ utilitates, si solida exti-

¹ Paris, de Gras. Ms. arch. Vat. — ² Sabellicus, Eon. II, l. II, Bös., par. II, l. XVI.

³ Guicci. l. V.

tisset, parituram; de qua hæc Nicolaus Basilius ¹: « Eodem anno Philippus archidux ab Hispania regressus in Franciam composuit pacem apud Lugdunum vigesima tertia Martii inter Hispanos, Gallos et Germanos, qua publicitus edita fuit illic quarta Aprilis ». Præcipua illius leges hæc fuere ² ut controversia Capitanata provincie Philippi fidei committeretur, et Carolus Ferdinandi ex Joana Philippi uxore nepos, et Claudia Ludovici Francorum regis filia, Neapolis reges et Apulie duces dicerentur, iisque connubio juncti fruerentur. Sollicitatus etiam est Maximilianus Cæsar, ut in Burgundiam ad congressionem familiarem cum Gallo descenderet, sed Ferdinandus ³ et Elizabeth Hispaniarum reges, licet Evangelii et Christi e cruce pendens effigie contactis, discessurum generum interpretem pacis constituerent, pacem tamen etsi perhonorificam, et rei Christiane necessariam respuerunt: pariterque Consalvus ⁴ monitus a Philippo, ut armis temperaret, parere abnuil, quamvis Galli pacis mandata amplecterentur: mutata quippe jam erat rerum facies, cum quibus religio fidesque Ferdinandi commutari visa est, quem Surita pluribus ab ea labe et turpitudine vindicare nititur ⁵.

4. Refert vero Sabellicus ⁶ collapsas superiori anno in Apulia Hispanorum res submissis a Maximiliano Cæsare per mare Germanicis delectibus ex Istria in Apuliam restitutas fuisse: « Hispani, inquit, in Italia multo Gallis inferiores per quam pauca numero loca oblinebant, unde sapius in Apulie pecuaria, quæ in Gallorum fide erant hostiliter inveci, bis centum millia junentorum capta duabus excursionibus in prædam avertere. Tenebat se Consalis Hispanus dux Baroli obsessio similis, Gallis late omnia obtinentibus: sed posteaquam sub verum tempus auxilia affuerunt, et in his mille et quingenti Germanici nominis (bina millia et amplius fuisse quidam dicunt: qui ex Germania ad Istros progressi, ex Istria in Apuliam transmisere, horum præsidio firmior jam inde esse cœpit res Hispana ac liberius evagari ».

5. *Gallorum casus adversi.* — Subdit varios Gallorum adversos casus, ac primum mari interceptum in Hydruntino portu Venetæ tum dilionis ab Hispana classe Petrum Joannem, quem a Turcis in Hispanos vertisse vires superiori anno vidimus: quique cum quatuor tantum triremes et celoces totidem haberet, atque in alto experiri pugnam a Veneto cogere, classem exurere ac tormenta undis obruere maluit, ne hostis iis potiretur. Auxere hanc jacturam, quam medio Februario contigisse ait Surita, ⁷ insignes

Gallis clades illatæ ad Rubos, ubi Pallicie regulus victus est, et ad Seminarium, ubi Obinius dux a Consalvo vigesima prima Aprilis die prælio fusus est. Paraverat Francorum rex Genue auxiliarem exercitum, sed pacis expectatione delusus eum revocarat ¹: cum Hispani majori impetu in Gallos irruerent, ita Præjannis classe Hydrunti exusta, classe alia Neapolitana ob savientem inter classiarios et remiges epidemiam stante in anchoris, plurium maritimorum locorum defectiones ob Hispanicas grassationes sunt secute. Deinde inito apud Ceriniam certamine Galli obtriti sunt, duce Nemorosi Neapolitano prorege inter alios cæso, in quem cladis culpa derivata est, ut qui auxiliares e Gallis turmas præstolari in munitioribus locis noluisse: de quo prælio hæc Sabellicus ²: « Pugna sub occasum solis inila per horam tenuit et dimidiam. Affuerunt eo die Gallorum ducibus mille et quingenti equites levis armaturæ, quaternaria millia peditum, cataphracti equites quingenti cum suo equitatu. Ceciderunt ex Gallis in pugna tria millia: sunt qui ex hoc numero aliquid detrahant, argenti alii. Occubuere cum his plerique viri illustres Nemensis dux, qui summæ rei præerat, gerebatque vicarium regis nomen: politus est hostium castris victor Hispanus impedimentis, commeatu et omnifariam belli apparatu refertis, et ad Ceriniam in Apulia hoc maxime eventu est dimicatum, anno qui tertius fuit a millesimo humane salutis ac quingentesimo, ad quartum kal. Maias ».

6. Prona deinde omnia ad victorem Hispanum fuere, quem ipsa Neapolis, cum a Gallis commeatu instrui non potuisset pactione accepit ³ decima quarta ⁴ Maii, Gallis militibus in arces se recipientibus, ac mox Capua quoque et Aversa Hispano se dedidere. Tam auctus ea victoria Consalvus duodecima Junii die Castrum novum actis cuniculis expugnavit ⁵, cum die sequenti Gallica classis serius auxilia attulisset. Supererat castrum, cui Ovi nomen est, quod pariter expugnatum: ac tum Aquila et Aprutium omne Salernumque in Hispanorum potestatem concessere ⁶: Cajetam, quæ arx munitissima Gallis supererat, capere Consalvus Petri Navarri opera nitebatur; cum novæ suppeliæ a Gallo missæ obsidionem solvere coegerunt: « Et hæc », inquit Sabellicus, « aestate illa gesta, quæ tertii a jubeleo fuit anni, quo sane tempore circa Pyrenæum », et infra, « magni utriusque gentis conatus exitere. Ludovicus et Ferdinandus reges non contenti eo bello, quod in Italia de Neapolitano regno ortum magnis opibus atabant, ad ostentandam regni uterque sui potentiam vel ad victoriam potius id pertinere rati, majori aliquanto armorum apparatu, nunc

¹ Basel. in Addition. ad Ximel. — ² Guicci. l. v. Sur. ib. v. l. v. c. 26. Mar. l. xxvii. c. 19. — ³ Guicci. ubi sup. — ⁴ Sur. l. v. c. 26. Mar. l. xxvii. c. 19. — ⁵ Sur. l. v. c. 23, 29. — ⁶ Sabel. Ann. 11. l. ii. — ⁷ Sur. ibid. c. 13.

¹ Guicci. l. v. — ² Sabel. Ann. 11. l. ii. — ³ Ib. ubi sup. — ⁴ Guicci. l. v. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ib. Sur. c. 37.

suo, nunc alieno ductu inter se conflixere ».

7. Gravem in iram ex adversis accensus erat Francorum rex, fallaci pacis actione delusum se ab Hispano fuisse causatus ¹, ac tres ipsum exercitus ac fortissimos, quorum duo per Navarram et Russinonem in Hispanias irrumperent, tertius in Neapolitanum regnum contenderet, conflasse referunt Galli, Hispani Italique scriptores, deque magnificentissimo illius bellico apparatu plura tradunt. At ejus conatus omnes ubique compressi : « Fuerunt », inquit Sabellius, « ea praelia », nempe facta circa Pyrenaeos montes, « fere secunda Hispanis ». Describit Mariana Salsulam obsessam a Gallo, ab Hispano autem liberatam.

8. *Cæsaris Borgiæ savitia in Ursinos.* — Quod vero ad Italicum exercitum pertinet : processerat ² Gonzagæ ductu in Etruriam Alexander, dum perniciosi morbo tentari cepit. Sed antequam de his agamus, quæ ab ipso et Cæsare Borgia ejus filio gesta fuerint percurremus. Vindicatum ab his in Ursinos et alios conjuratos, quos anno superiori ad ducem Urbipatem et alios principes, qui in dies obtinebantur, defendendos, arma sumpsisse, atque Urbinate in pristinum statum restituto ad pacem affectos conquiescisse vidimus, referunt, perlato nimirum nuntio kal. Januarii ad Pontificem, captam Senogalliam, necnon Liberottum Firmi, Vitellium Tiferni regulos dolo necatos. Ursinum vero equitem et Paulum ducem Gravinae ejusdem familie principes amicitia specie captos a Cæsare teneri, mox ab Alexandro cardinalem Ursinum venientem, ut de partu in Senogallie expugnatione victoria gratularetur, die secunda Januarii cum aliquot præsulibus cinctum militibus in palatio fuisse, atque in custodiam traditum : « Pontifex interea Romæ », inquit Raphael Volaterranus, « ubi per nuntium celerem noctu captos hos esse accepit, cardinalem Ursinum, quem multa prius blanditia speque securum reddiderat, mane horlatur ad palatium venire : fingit Columnenses prope Urbem adesse, pontesque cepisse. Ille credulus ubi obtemperavit, capitur, et in molem Hadriani conjicitur cum abbate Alviano Ursinarum partium : præsul vero Florentinus et Jacobus Sanctacrucius eadem hora capti in palatio sunt custoditi. Sanctacrucius postera die dimissus, vadibus datis, consentiente cardinale, ad oppida Ursinorum Pontifici assignanda. Ipse vero cardinalis paucis post diebus est elatus, causa mortis omnibus facile judicata ». Existimatum vulgo fuisse illum veneno sublatum tradit Burchardus ³. Neque cardinales a Pontifice precibus salutem ei impetrare potuerunt : « Quinta, inquit, dicti mensis Januarii », et infra, « omnes cardinales iverunt

ad Pontificem commendantes ei cardinalem Ursinum. Papa dixit eis de conspiratione Vitellotii, Ursinorum, Balioni, Pandulphi, et eorum complicitum, ut ducem occiderent, qui se voluit contra eos vindicare, et non obtinuerunt a Pontifice gratiam ».

9. Pluribus interjectis auctor subjicit, paucis ante cardinalis obitum diebus, nimirum die vigesima quarta Januarii, equitem Ursinum et Paulum Ursinum a Cæsare Borgia præfocatos fuisse, adversus reliquos etiam Ursina gentis proceres versa arma, ac Jordanum Ursinum viribus imparem deditionem fecisse, ac plurima oppida ita Ursinis erepta : verum Brachianum ob Francorum regis clientelam, fremente Alexandro et conquerente in cardinalium senatu, expugnari non potuisse : plures autem aliæ urbes captæ sunt ab eodem Cæsare, cum Senogallia primum stipatus quindecim militum milium exercitu ad reliquias veterum hostium oblerendas provolasset Tiferum, quod diu Vitelliorum tyrannidem pertulerat, in illius potestatem venit. Timore perterritus ejus adventu Joannes Paulus Balionus, qui apud Perusinos principatum sibi pepererat, fuga Senas se subduxit. Quinelliam Pandulpho Petruccio Senarum regulo animus defuit ad excipiendos propulsandosque Cæsaris Borgiæ impetus, ac ne Senas in discrimen adduceret, Lucam se proripuit : saxo namque efractique impetu quacumque pergebat in adversarios incurrebat. Clusium, Fientiam, Sertanum, Castrum plebis, S. Quirici oppidum vastaverat, ubi in senes quoque et anus infelices crudelissime sævitum est a ⁴ diro et avaro milite.

10. *Borgiæ felicitatis ostenta momento dissipata, et per mortem Alexandri in adversos casus delapsa.* — Ferini et impii hominis hosce successus novæ spes ex Neapolitanarum rerum conversione inflabant : quandoquidem Ludovicus Francorum et Ferdinandus Hispaniarum reges Alexandri amicitiam ad confirmandas res suas augendasque magnis pollicitationibus prensabant ⁵ : Pisani a Florentinis bello petiti Cæsaris Borgiæ patrocinium exambierunt, atque Consulvus Hispanorum dux illi insurrebat, ut Etruriam opprimeret, atque ex ea ad Insubriam Gallis eripiendam magnumque contlandum principatum consurgeret. Verum hæc Borgiæ felicitatis ostenta momento dissipata fuerunt, extincto decima octava Augusti die Alexandro, de quo hæc tradit Raphael Volaterranus ⁶ : « Cum animo adhuc majora de filio conciperet, diuturnioreque vitam sibi polliceretur, subito in morbum incidit, ex quo paucis diebus absumptus est XV kal. Septembris anno Pontificatus xi, salutis mmi. Causam in cenam venenatam incerto auctore vulgo constans opinio jaclat, cum præser-

¹ Guic. l. vi. Ferron. l. iii. Sur. to. v. l. v. c. 31. 45. Marian. l. xxviii. c. 3. — ² Sabell. Em. II. l. ii. — ³ Burch. ubi sup.

⁴ Burch. in Ms. Diar. — ⁵ Guic. l. v. — ⁶ Volat. l. xxv.

tim et Cæsar ipse, et Hadrianus cardinalis, qui una accubuerant, eadem pane valetudine afficerentur, quam a talis robore exasissent ». Qua in re ultorem adfuisse Deum affirmat Petrus cardinalis Bembo, traditque a Cæsare Borgia vinum toxico mistum paratum fuisse ad Hadrianum Cornelianum cardinalem Pontifici summa familiaritate conjunctum e medio tollendum, ut ejus amplissimas opes invaderet; sed pœcillatoris errore atque ultrice divini Numinis visitanti Pontifici et Cæsari Borgie propinatum. Hisque consentanea plurimi scriptores tradunt: adeo ut etiam Alexandrum repente extinctum, ei eodem die ejus cadaver ex Vaticano rure in palatium relatum scribat Guicciardinus¹; addatque etiam Panvinius² illum mirabili Dei providentia extinctum, ne consilia nefaria de opulentissimis cardinalibus veneno interimendis ad inexplebilem filii cupiditatem eorum opibus explendam ad exitum perduceret.

11. Verum ob gravem invidiam, quam in se concitaverat, pluribus calumniis illius memoriam oneratam facile putaverim: nam in primis repentina eum morte non sublatam, sed continua periodica, ac dein hemitritæ feбри ob æris impuritatem contracta ad septimum diem porrecta ipsum obiisse, quo tempore omnibus sacramentis rite procuratus est, ex fide dignissimis manuscriptis Diariis constat: ex quibus³ hæc ad refellendam vulgarem famam contrariam delibanda visa sunt, quibus etiam omnes morbi circumstantiæ accuratissime describuntur: « Sabbato die XII Augusti in mane papa sensit se male habere: post horam vesperorum XXI vel XXII venit febris, quæ mansit continua. Die XV Augusti extractæ fuerunt ei XII uncie sanguinis vel circa, et supervenit febris tertiana. Die Jovis XVII, hora XII, accepit medi-

cinam. Die Veneris XVIII Augusti circa horam duodecimam vel decimam tertiam confessus est domino Petro episcopo Culmensi, qui deinde dixit coram eo missam, et post communionem suam dedit papæ sediti in lecto sacramentum Eucharistiæ, quo facto, complexit missam. Interfuerunt quinque cardinales, videlicet Arlorensis, Cusentinus, Montisregalis, Casanova, et Constantinopolitanus, quibus deinde papa dixit se male sentire. Hora vesperorum, data sibi Extrema-unctione per episcopum Culmensem, expiravit, presentibus datario et episcopo⁴ ».

12. Addit auctor Cæsarem Borgiam tunc morbo implicitum fuisse, utpote qui communem putridum aerem in suburbano agro hausisset, quod sæpe Romæ accidit; submisisse tamen Michaelitium scelerum omnium satellitem, qui educto pugione cardinalem Casanovam, Pontificii ærarii præfectum, ad claves tradendas adegisset, thesaurumque omnem expilasset. Moliebatur etiam Cæsar in Pontificatum intrudere suis cupiditatibus obsequentem, ac validam ideo manum contraxerat: sed cum Galli copias in Neapolitanum regnum profecturas Urbī admovent, ut suarum parlium assertorem Pontificem nanciscerentur, pluresque etiam ab aliis milites collecti fuissent, et cardinales libertatem magnis animis tuerentur, nefario viro exiit. Quos tumultus ita describit Raphael Volateranus¹: « Post ejus mortem Alexandri nimirum Cæsar ante omnia thesaurum omnem corripuit, Vaticanum quod armorum duodecim milibus tenebat, simul et Hadriani molem operibus muniit eo animo, ut patres in eodem loco de more cogendos ad novum successorem in sua vola compelleret. At illi ad evitandum periculum in ædem Minervæ congregati subito a Borgianis, quos Micheletus

¹ Guicci. l. V. — ² Panvin. in Alex. VI. — ³ Ms. diar. in h. Vat. sign. lit. L.

⁴ Volat. ubi sup.

1. Annus hic est Alexandri VI cardinalis, de quo Pontifici facilius situr, quam moderati aliquid dicitur. In illo vitia omnia extrema, virtutes moderate, nisi mecum dixeris, nullæ. Pontifici in dignitatem quam malis artibus peperit, nihil melioribus refinuit. Qui hunc laudet, neminem huc usque scriptorem offendit, non a patre eorum temporana, non recentiore. Præ de illo scribit Gaspar Veronensis in Commentario de gestis tempore Pauli et alii: « Formosus est, latissimo vultu, aspectuque jucundo, linguæ ornata, atque melliflua, qui mulieres egregias visus ad se amantiam gratior alit, et mihi in modum concitat, pluraque argues ferunt: quas tamen intactas dimittere sane putatur ». Hincque Gaspar, qui tenet de Alexandro, qualis erat ætate sua, non vero qualis posthæc fuerit, locutus censei potest: nam vix licentiam hoc circumclausum se certituisse terminis coævi patres scriptores plane negant. Scientias, aut minus in aliis favit, ipse tamen non nihil edidit: nam in ipso fortissimum suatum exordio inter abbreviatores Pontificios moruit. Scripsit præter, teste Ludovico Jacobo a S. Cirilo *Chypreæ defensionis fidei Romanae Ecclesiæ*, editum Argentorati MDLXVII, tum et tractatum *De cardinalium excellentia, et de officio Vice-questitoris; Glossam in regulas Curie*, præter multas variasque Epistolas partim hic in Annalibus, partim inter Paterianæ legendas. Hæc de Alexandro dicendi succurrerunt. Nunc de Pio II, hoc ipso anno, die et mense in Annalibus indicatis ad sacrum dignitatem exorbo, parca.

Pius III, antehac Franciscus cardinalis Senensis, vir tunc jam inde ab ipso ejus exordio supremo illo honore dignissimus; hoc enim elogio vixim adhuc juvenem et in ipsi purpura acceptæ exortus inactat Gaspar Veronensis in Opusculo mox laudato: « Cardinalis Senensis ætate juvenis, moribus senex, omnibus cardinalibus acceptissimus semper extitit. Cum Pius II ab Urbe abesset legatus remansit, et cunctis gratissimus semper extitit, atque adeo acceptus, ut nihil supra. Ea fuit vni prudentia, ea justitia, ea mansuetudo, ut nemo ab eo non contentus alerit. In sententiis hominis non solum gravis, sed etiam mitis habebatur, neminem perterrefaciens ullo vultus terrore, quo penitus caruit simul et carere, aut ulla sermone acervitia, que protecto ab ejus ingenio senecta cognoscitur. Edificio vehementer est eblectatus, adeo quidem ut palatium sancti campon Flore magno impendio exhausserit, nulli parens pecunia et ab omni avaritia prius auctus. Complura de longis principis a Paulo II dilecti gratitudine scribi possent in familiam, et in benemerentes, que brevitatibus gradat reticentur ». Hæc Gaspar de v. titulis Francisci Piccolominei, quas cum ille diuturna exercitatione auxisset, secum transtulit in solum, ex quibus æthetica Ecclesiæ solatium erat ingens, nisi vix exortas spes mors immatura succidisset, qua de re in Annalibus.

Cæsaris ægrotantis emissarios ducebat, circumdantur. Fama pervagante captos esse cardinales, direptiones ac caedes tota Urbe fieri omnes illico pavor invasit : tabernæ clauduntur, arma corripuntur, transtris, trabibus, catenisque Terreis viarum exitus obstruuntur, haud aliter quam si rursus Annibal moenia tenuisset. Ille autem, quod duram forte provinciam adsumpsisse sibi videretur, paulo postquam venerat discedens, Ursinorum tantum adium partem apud montem Jordanum incendit. Patres post hæc ad Urbis custodiam peditum quatuor milia scribunt, proceres Romanos adcersunt, cardinales transalpinos et undecumque vocatos præter consuetudinem expectant. Fabius Ursinus, qui cum octingentis venerat armatis, Pauli patris ulturus necem, quando in auctorem non valebat, in proximas ædibus suis pauperum Hispanorum tabernas puerili nimium ardore impetum facit, aliquot ex eis necat, bona subvertit : verum nocte sequente Caesarianorum irruptionem formidans, simulque a senatu jussus in proxima sua castra discessit. Interim Prosper Columnensis, qui quod Hispanis militaret amicissimus esset, ad Cæsarem a patribus mittitur, rogatum ut a pertinacia desistat, eo tandem simulque rursus Galliae Hispaniaeque oratoribus instantibus, Nepe cum omnibus copiis se deferri lectica jussit : arx vero adhuc suis tenebatur, quanquam custos Bernardini Carvajalis cardinalis opera sese patribus obtemperatum polliceretur. Vaticanum igitur recipitur : ubi de more Pontifici peractis exequiis, tantisper supersederunt, donec Gallorum exercitus, qui illac contra Hispanos in Campaniam iter habebat, jubente cardinale Rothomagensi, qui summam apud eum auctoritatem habuerat, moenibus egredere ne qua vis aut tumultus oriretur ». Cardinalem Rothomagensem definuisse nimium circa Romam Gallicas copias, quibus ad reprimendos adversarios, si Pontificatus illi deferretur, uli meditabatur, dicitur inferius.

PIUS III.

13. *Pius III creatur Pontifex, et fere statim moritur.* — Remotis qui vim inferre poterant, cardinales conclave ingressi, cum disciplinam Ecclesiasticam labelactatam admodum perpendent, vexatumque assiduis infidelium excursionibus Christianum imperium, nonnulla pactionum capita, quibus novum Pontificem obstringerent, designarunt, quorum præcipuum id fuit ¹, ut excurrente proximo biennio solemnes episcoporum totius orbis cælus celebrarentur, ac recurrente exinde quoque triennio instaurarentur. Hæc polliciti patres singuli si ad Pontificatum evahi contingeret, Franciscum

cardinalem diaconum S. Eustachii, variis legationibus ac præsertim Germanica clarum, ob egregias virtutes Pontificem renuntiarent; de quo hæc Raphael Volaterranus ¹ : « Die xxx vacantis Sedis, triginta sex cardinales, quorum decurio Neapolitanus erat, conclave ingressi octavo post die Franciscum Piccolomineum diaconum cardinalem Senensem, Pii II ex sorore nepotem, Pontificem creant Pium appellatum, cujus tanta bonitatis animi omnium ad bene jam de religione, deque rebus humanis sperandum excitati fuere ». Emulatum illum virtutes Pii II, ac religione maxime conspicuum fuisse, scribit Petrus Delphinus ², Camaldulensis Ordinis summus prefectus, amicitia illi conjunctissimus, qui hæc litteris de parto summo Pontificatu ei mox gratulatus est :

« Pio III Pontifici maximo.

« Beatissime pater, post pedum oscula beatorum. Quanto repletus fuerim gaudio ob promotionem optatissimam ad summum sacerdotium sanctitatis tuæ, quantopere exullaverit cor meum in Domino, nec litteris exprimere certe possem, nec, si possem, necesse foret, ut id facerem : imaginari plenissime, ac sibi persuadere non dubito beatitudinem tuam, quæ per tres et viginti annos experla est meam erga se observantiam, pietatem, fidem. An ullus mihi gratior atque optatior nuntius afferri potuerit, quam audierim quod gloria et honore coronaverit te Dominus, et constituerit te super opera manuum suarum, subjeceritque omnia sub pedibus tuis ? Nova nimirum lux oriri nobis omnibus heslerna die visa est, exhilarata sunt nostrorum omnium corda, manantibus præ gaudio lacrymis, quod tandem aliquando Deus de cælo in terram prospexerit, dato Christianæ plebi Pontifice sancto, innocente, impolluto, segregato a peccatoribus. Lætus dies ex admodum tristi factus est, cum paulo ante alius ad nos perlatus fuisset rumor. Circumfusi domestici gratulabantur mecum, quod hujus solis ortus lucem caliganti reddiderit mundo, tantamque tempestatem ac tenebras, in quibus diu versati sumus, subita serenitate discusserit, omnisque ætatis ac memoriæ clarissimum nobis antistitem dederit Deus ; per quem repentina effulserit spes reconciliandæ ac firmandæ inter dissentientes pacis atque concordiæ, cum sit tibi et ingenium et consilium et animus par tantæ potestati. Quocirca, pater beatissime, solemnem hodie pro tua incolumitate hostiam obtulimus in odorem suavitatis Domino, precati suppliciter, ut hoc populi Christiani columen, hoc splendidum sidus diuturnum futurum sit. In maxima est, ut audio, expectatione omnium sanctitas tua quibus nota est virtus, integritas, religio, continentia, probitas ipsius, ut majora

¹ Sur. to. v. l. v. c. 47.

² Raph. Volat. l. xxii. — ² Pet. Delph. l. vii. Ep. lxxvii.

in dies eademque præclara editurus sis opera, neque ulla in re degeneraturus a felicis recollectionis Pio II avunculo tuo. Velit Dominus, ut omnium etiam superes vota, ut Christiana religio plurimum deformata in pristinam ac veram tuæ pietatis opera curaque formam restituatur, et gentes, quæ bella volunt, tua auctoritate et gladio spiritus dissipentur, ut sub tutela tuæ mansuetudinis ac moderationis perpetuo conquiescamus, etc. Ex Fontehono die xxiv Septembris mmm ».

14. Creatum Pontificem vigesima secunda Septembris die referunt manuscripta Diaria¹, ac postridie ejus diei cardinalium senatum convocasse addit Surita, quamvis ante acceptas solemnem ritum papales infulas haberi non consuevisset, atque in eo de concilianda inter Galliarum et Hispaniarum reges pace egisse, edixisseque se omnes conatus in ea provchenda, restituendaque in pristinum statum ac splenlorem collapsa disciplina Ecclesiastica collocaturum, constituissetque celebrare OEcumenicam Synodum ad hæc perficienda, nec biennale intervallum, quemadmodum in conclavi sancitum fuerat, expectare velle, sed quantum citius fieri posset operam navaturum; de quibus Christianos principes omnes fecerat certiores, ut locus ac dies celebrandi Concilii designarentur. Ut vero id felicius perageretur, componendam actutum ad normam rationis curiam Romanam, et castiganda quæ censura egere viderentur, sive Pontificem, sive cardinales, sive eorum ministros contingerent. Hæc piis et ingentibus studiis cum se prosecuturum ostendisset, liberavit Romanum agrum externo exercitu, quo tandem vexatum fuerat: traduntque vetera Diaria Vaticana² illum vigesima sexta Septembris permisisse, ut septem millia Gallorum, et mille quingenti cataphracti milites per pontem Milvium Tyberim trajicerent, perque vicina Urbis mœnibus loca Neapolitanum regnum peterent; abacta autem a Gallis nonnulla armenta in agro Romano fuisse, concitataque propterea a Romanis in Urbe seditione, Gallos aliquos cæsos fuisse.

15. Auxit hos tumultus Cæsar Borgia³, qui cum parte copiarum, publica fide a novo Pontifice accepta, in Urbem venerat, ut cardinalibus gratias ageret, quod quem maxime cupiebat Pontificem delegissent: tum vero Ursini superstites ulturi suæ familiæ fusum cruorem impetum in eum fecere, adeo ut edita aliqua strage percussus Borgia, cum adversarii viribus auferentur, Pontificis clientelæ una cum Squillacii principe et aliquot Hispanis cardinalibus sese commendavit, inque Hadrianam arcem receptus sit. Ita ille totius paulo ante Italiæ terror justæ

necis metu honesto carcere se tutulus est, non prius emittendus, ut videbimus, quam partos vi principalis, collatosque a patre restituere Romanæ Ecclesiæ pacisceretur; ejus vero exercitus mox dissolutus est. Ita qui partam tot sceleribus dignitatem facile fueri potuerat, si copias Gallis in Neapolitanum regnum abituris conjunxisset, vel in Romaniolam, quam tenebat, se recepisset, cæco impetu Romam reversus, in carcerem, ut dicebamus, ultro se conjecit, omniaque impii tyranni consilia divino nutu eversa conciderunt, ne amplius Ecclesiam divexaret. Restituta hoc modo, præter hominum expectationem, Urbi et Ecclesiasticæ ditioni pax est, ac Pontificalium sacrorum solemnem pompa tranquille celebrata: trigesima Septembris die, S. Hieronymo sacra, Pium sacerdotium suscepisse referunt manuscripta Diaria, ac die insequenti, quæ Dominica fuit, prima Octobris, episcopalibus sacris initiatum: tum octava ejusdem mensis die Pontificali thiara ritu veteri redimitum. At paucis diebus eam dignitatem retinuit, cum maximas spes instaurandæ collapsæ discipline Ecclesiasticæ, tuendique contra Turcicam tyrannidem imperii Christiani ostendisset; quod inter alios refert prædictus Raphael Volaterranus⁴: « Pius, inquit, ex ulcere cruris, ex quo diu laboraverat, trigesimo post creationem die decessit nihilo rerum abs se gesto, quas maximo animo conceperat, nam et Ecclesiam Romanam reformare, Concilium celebrare, ac in Turcas proficisci avunculi imitatione statuerat ». Fuisse autem sacramentis rite communitum refertur in Vaticani Tabularii manuscripto Codice⁵ hæc verbis: « Die Martis xvii Octobris, papa (nimirum Pius III) in mane fuit communicatus a confessore suo, et in nocte sequenti data sibi Extrema-Uctione per eundem, et circa decimam horam noctis emisit spiritum ».

16. *Pii III mors bonis acerba et flebilis.* — Deflevit pii omnes ejus obitum intempestivum, inter quos Petrus Delphinus⁶ in litteris ad Petrum priorem Castri-Cari sacra hæc pia suspiria in has voces rupit: « Erit mihi ejus, (nempe Pii III) memoria semper quidem in benedictione, sed mœrore admixta, nec nisi longo temporis intervallo sine gemitu et suspiriis succurrere mihi poterit tantæ in me tantillum pietatis, charitatis et mansuetudinis recollectio. Non tamen propterea repugno voluntati Dei, nec contradico sermonibus Sancti, qui optime novit, quo consilio Pium nobis abstulerit. Transtulit eum ad meliorem vitam, qui diu sibi, diu Ecclesiæ commodis vixerat. Conjunxit eum angelicis choris, qui vitam angelicam duxerat, et gloria et honore sicut paulo

¹ Ms. Diar. arch. Vat. sign. lit. L. Panvin. in Sur. sup. c. 47. — ² Ibid. — ³ Raph. Volat. l. xxii. Guic. l. v.

⁴ Volat. l. xvii. — ⁵ Ms. arch. Vat. sign. num. 141. — ⁶ Pet. Belp. l. vii. Ep. lxxxii.

ante in terris, ita modo in caelis feliciter coronavit. Ex eo loco, ubi nunc cibo regio et ambrosia vescitur, ubi non jam per speculum in aenigmate, sed facie ad faciem divinam illam contemplatur majestatem, si revocare mihi ipsum liceat, nunquam facerem; nam aut invidere tanti antistitis gloriae ac beatitudini credere, aut nimium affectibus ac meis commodis indulgere; non morere tamen, non tristari qui possum? » Et infra: « Benedicam tamen Dominum in omni tempore, qui Pio reddidit mercedem laborum suorum, et me adhuc in laboribus et fatigationibus hujus saeculi dereliquit; ipse Pii precibus me custodiat, prolegat, tueatur ne succumbam oneri, ne sub fasce ruam, etc. Ex Musolea die xxiv Novembris mdm ».

17. Eo fuit bonis acerbior Pii mors, quo sperabant omnes clerum in pristinum disciplinæ Ecclesiasticæ nitorem restitutum iri, corruptelasque omnes veteres, ac simoniacas fraudes abolendas, de quo laudatus Petrus Delphinus¹ Barrotio Palavino episcopo morienti hæc rescripsit: « Ut scripsisti, quoniam indigni illo fuimus, ostenderunt tantum terris hunc fata, si hoc uti vocabulo liceat. Nam quo animo inierit Pontificatum, qua significatione reformandæ Ecclesiæ, ut alia defuerint testimonia, quæ plurima et firmissima et sanctissima produci queunt, nonne vel directæ illæ sanctitatis ejus ad te litteræ sub annulo piscatoris obsignatæ zelum ipsius ac mentem sanctam apertius præ se ferunt? Cogitabat rex pacificas cogitationes pacis, et jam omnes quietem temporum et annum placabilem Pii ductu et auspicio futurum sibi pollicebantur: jam nullus erat futurus simoniæ locus, ea labe ultra glaciale Oceanum ablegata: jam luxus omnis frugalitate et continentia, suoque id potissimum exemplo, quemadmodum ex ejus coronatione conjectari licuit, cœperat moderari, multaque alia pia opera, ut audio, paucis diebus sua auctoritate et sapientia confecit: sed heu! dum adhuc ordiretur succisus est, translatus ad gloriam sempiternam, etc. Ex Musolea die xv Decembris mdm ».

18. Justis funebribus de more illi persolutis, ejus corpus in Basilicæ S. Petri sacello S. Andree marmoreo sepulchro prope avunculi Pii II mausoleum conditum est: deinde ab Alexandro Perrelto cardinale de Montealto translatum fuit in Ecclesiam S. Andree, cui *de Valle* nomen inditum est, magnificentissime constructam, atque Epitaphium hoc eleganti mausoleo incisum fuit, quo ipsius præcipuæ res

gestæ breviter describuntur: « Pius III Pontifex maximus a Pio II avunculo duos et viginti annos natus in cardinalium collegium accitus, Urbis ac Piceni legatione integerrime functus, a Paulo II ad Fridericum III missus, ut Germanorum arma in Turcos concitaret, conventum frequentissimum Pontificis morte dissolutum habuit. Sub Innocentio VIII Umbros dissidentes pacavit, Carolo Gallorum regi in Italiam irrumptenti ab Alexandro VI sero admodum obviam missus. Eo mortuo, duodequadraginta patrum suffragiis Pontifex creatus, dum de restituenda in pristinum majestate Christianæ republicæ in Urbe agit, xxvi die in tanta expectatione rerum publico omnium luctu decessit, eloquio, prudentia, religione, innocentia et gravitate domi forisque insignis; in dicendis in senatu sententiis liber et gravissimus. Vixit annos LXIV, menses v, dies x; obiit anno salutis Christi mdm, XV kal. Novembris ».

19. Consentit hinc Petrus Delphinus, qui tum scribebat, dum hæc ad Marianum Camaldulensem insignem Ecclesiam ac Pio olim charum scribit¹: « Obiisse in nocte S. Lucæ Pium III Pontificem maximum, sicut et tu mihi scripsisti, ego quidem ideo arbitror, ut agnosceret universus orbis extinctum fuisse ejusmodi lumen, quod suæ lucis splendore noctis nostræ tenebras facile fuerat discussurus: raptus est Pius in cœlum, ubi reposita erat ei corona justitiæ, et morte prohibitus est diutius permanere quoniam sempiternum non habebat sacerdotium: reliquit multos morore oppletos, qui fuerunt suæ sanctitatis innocentiaque cultores. Sunt iste mundanae vicissitudines, quibus admone-mur nihil esse stabile sub sole: assumptum vero fuisse kal. Novembris ad summum Apostolatus apicem reverendissimum cardinalem S. Petri ad Vincula, atque ex Juliano Julium Secundum appellatum: sperare licet talem fore Pontificem, qui religione, prudentia, magnitudine animi nostros soluturus sit nexus, ac vincula quibus astringimur contracturus, et jugum potentium a nobis projecturus. Impleat Dominus votum nostrum etc. ex Musolea die xv Novembris mdm ».

Vacuum itaque mansit sacrosanctum solium diebus quatuordecim, numerata decima octava Octobris die, qua inchoata Pius obiit: siquidem prima Novembris die, ut idem auctor testatur, et publica Monumenta sequenti anno afferenda confirmant, Julius II Pio successus est: de quo nos tomo insequenti.

¹ Petr. Delph. l. VII. Ep. LXXXIV.

¹ Petr. Delph. l. VII. Ep. LXXXIX.

1. *Hic incipit tom. viii edit. Romanæ.* — Vigesimum Annalium tomum divina ope confirmati aggredimur, in quo schismata ac varias hæreses instaurari ab impiis, Evangeliumque apud Americæ Barbaros Indosque propagari, dum plures Christiani populi terrenis irreliti cupiditatibus a veritatis luce oculos infeliciter avertunt, ac nequissimorum hominum firmam inconcussamque Ecclesiæ petram evertere molientium elisos conatus; Catholicum vero dogma plurium martyrum errore illustratum, et celestibus prodigiis constabilitum in consequenti historiæ serie visuri sumus.

2. *Cardinales conclave ingressi ferunt leges quasdam quibus Pontificem novum devincire intendunt.* — Juslis funebribus ex majestate pontificia Pio III persolutis¹, cardinales conclave ingressi kalendis Novembris anni a virgineo partu millesimi quingentesimi tertii, Indictione sexta, exexere in sacrosanctum solium Julianum Robureum Raphaelis filium, Sixti IV ex fratre nepotem, ut ipse testatur in suis sanctionibus², quem Felix Contelorius in cardinalium elenco scribit fuisse cardinalem S. Petri ad Vincula nuncupatum, eundemque episcopum Ostiensem summumque penitentiarium, qui, contracto Juliaui nomine, Julius II appellari voluit. Porro cardinales paulo ante ejus electionem nonnullas tulere leges, quibus jurejurando novum Pontificem devincirent, ut Christianam rempublicam contra Turcas tueretur, Ecclesiasticam disciplinam in suum pristinum splendorem revocaret, proptereaque Concilium OEcumenicum bienniali flexu congregaret, ne temere bellis se implicaret, atque ideo nulli principi, nisi ex duarum sacri senatus partium consilio, arma inferret: quæ ac nonnulla alia ad cardinalium dignitatem spectantia unusquisque se servaturum, si ad Pontificatum evehi contingeret, divino Numini juratus spondit, quibus de rebus hæ publicæ Tabulæ sunt confectæ³:

« In nomine Domini. Amen. Universis præsens publicum Instrumentum inspecturis notum et evidens sit, quod anno a Nativitate Domini M^oCC^oIIII, Indictione vi, die Mercurii i mensis Novembris, qua celebratur festività Omnium Sanctorum in mane, Sede Apostolica per obitum felicitis recordationis Pii papæ III vacante, Romæ apud S. Petrum in palatio Apostolico, in notariorum testiumque infrascriptorum præsentia, reverendissimi in Christo patres ac domini domini episcopi, presbyteri et diaconi S. R. E. cardinales infrascripti existentes in conclavi pro celebranda electione futuri Pontificis, induti croceis, et jam in unum congregati in capella S. Nicolai, volentes procedere ad hujusmodi

electionem, omnes in locis suis consederunt; ipsorum autem reverendissimorum dominorum cardinalium nomina seu appellationes sunt hæc:

« Oliverius episcopus Sabinensis, cardinalis Neapolitanus.

« Julianus episcopus Ostiensis, cardinalis S. Petri ad Vincula.

« Georgius episcopus Portuensis, cardinalis Portugalensis.

« Hieronymus episcopus Prænestinus, cardinalis Raethanatusis.

« Ludovicus episcopus Albanensis, cardinalis Beneventanus.

« Antonius episcopus Tusculanus, cardinalis S. Praxedis.

« Joannes Antonius tit. SS. Nerei et Achillei, presbyter cardinalis Alexandrinus.

« Bernardinus tit. S. Crucis in Jerusalem presbyter cardinalis Saguntinus.

« Joannes tit. S. Priscæ presbyter cardinalis Agrigentinus.

« Dominicus tit. S. Nicolai inter imagines presbyter cardinalis Grimianus.

« Georgius tit. S. Xysti presbyter cardinalis Rothomagensis.

« Jacobus tit. S. Clementis presbyter cardinalis Arborensis.

« Petrus tit. S. Cyriaci presbyter cardinalis Rheginus.

« Franciscus tit. S. Cæciliæ presbyter cardinalis Cusentinus.

« Joannes tit. S. Balbinæ presbyter cardinalis Salernitanus.

« Ludovicus tit. S. Agathæ presbyter cardinalis Capulaquensis.

« Antonius S. Anastasiæ presbyter cardinalis Comensis.

« Joannes tit. S. Vitalis presbyter cardinalis Bononiensis.

« Joannes tit. S. Mariæ trans Tiberim presbyter cardinalis Montisregalis.

« Franciscus tit. SS. Joannis et Pauli presbyter cardinalis Surrentinus.

« Franciscus tit. S. Susannæ presbyter cardinalis Volaterranus.

« Nicolaus tit. S. Lucie in seplem solis presbyter cardinalis de Flisco.

« Franciscus tit. SS. Sergii et Bacchi presbyter cardinalis Legionensis.

« Adrianns tit. S. Chrisogoni presbyter cardinalis Batoviensis.

« Jacobus tit. S. Stephani in Cælio-Monte presbyter cardinalis de Casa-Nova.

« Raphael S. Georgii ad Velum-Aureum diaconus cardinalis, S. R. E. camerarius.

« Joannes S. Mariæ in Aquiro diaconus cardinalis de Columna.

« Ascanius Maria Sfortia Vicecomes S. Viti

¹ Paris e Grass. in Diar. Ms. arch. Vat. sign. lit. L. Bonacurs. in Diariis Guicæ. l. v. — ² Jul. lib. Bull. XXI. p. 97 et alii. — ³ Ext. apud Acta conciliabuli Pis. p. 10.

in Macello-Martyrum diaconus cardinalis, S. R. E. vicecancellarius.

« Joannes S. Mariæ in Domine diaconus cardinalis de Medicis.

« Federicus S. Theodori diaconus cardinalis de S. Severino.

« Hippolytus S. Lucie in Silice diaconus cardinalis Estensis.

« Julianus S. Angeli diaconus cardinalis Casarinus.

« Alexander S. Eustachii diaconus cardinalis Farnesius.

« Ludovicus S. Mariæ in Cosmedin diaconus cardinalis de Aragonia.

« Amaneus S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis de Albreto.

« Ludovicus S. Mariæ in Via-Lata diaconus cardinalis Borgia.

« Marcus S. Mariæ in Porticu diaconus cardinalis Cornelius.

« Franciscus S. Sabine diaconus cardinalis Elnensis.

3. « Quibus reverendissimis dominis cardinalibus sedentibus, ego Joannes Burchardus, decanus Basiliensis, dictæ Sedis protonotarius et magister ceremoniarum capellæ Apostolicæ, tenens in manibus meis duos quinterniones, alta et intelligibili voce dixi in hanc sententiam : Reverendissimi domini, hæc sunt capitula publica et privata, quæ paulo ante ordinata fuerunt per reverendissimas ordinationes vestras super regimine et administratione futuri Pontificis ; propterea si placet jurare de observando continentiam hujusmodi capitulorum, reverendissimæ dominationes vestre jurent. Et pro parte eorundem reverendissimorum cardinalium responsum fuit, quod parati erant jurare, volebantque ut aliqui notarii essent de tali juramento rogati, et nominati fuimus et rogati a præfatis reverendissimis dominis cardinalibus, venerabiles viri domini Hadrianus de Caprinis Viterbiensis, Garsias Fernandi de Bobadilla Salamanticensis diocesis, et Raymundus de Raymundis Cremonensis diocesis clerici, et ego, ut de dicto juramento unum vel plura conficerem, et quilibet nostrum conficeret Instrumentum et Instrumenta. Tum ego accepi librum Evangeliorum et incipiens a reverendissimo domino cardinale Neapolitano, decano sacri collegii, et gradatim vadens ad quemlibet de prænominatis reverendissimis dominis, recepi a singulis ipsorum juramentum de servandis dictis capitulis juxta eorum continentiam et tenorem, et omnes et singuli ex præfatis reverendissimis dominis cardinalibus corporaliter tangentes sacram Scripturam sic juraverunt, nobis quatuor notariis et testibus infrascriptis videntibus, audientibus et intelligentibus. Quo juramento per singulos prælatos reverendissimos dominos cardinales

præstito, de mandato eorundem reverendissimorum dominorum cardinalium recessimus de dicta capella, et modico intervallo, videlicet unius horæ vel circa, intermisso, fuimus rursus ad dictam capellam vocati, in qua reperimus reverendissimum dominum Julianum olim episcopum Ostiensem cardinalem S. Petri ad Vincula, qui paulo ante sederat in ordine cardinalium secundus, sedere ad quamdam tabulam tanquam papam ; jam enim fuerat electus papa nobis absentibus, et elegerat seu assumpserat sibi nomen Julius papa II, cui ego porrexì dictos duos quaterniones publica et privata capitula continentis, quos sanctitas sua manu propria subscripsit et signavit, et dum ipse Pontifex dicta capitula subscriberet, reverendissimus dominus Raphael S. Georgii ad Velum-Aureum diaconus cardinalis, S. R. E. camerarius præfatus ibi astans alta et intelligibili voce dixit : Et ego tanquam camerarius S. R. E. requiro vos notarios, et quemlibet vestrum, ac testes rogatos, quod sanctissimus dominus noster dominus Julius papa II subscribat tanquam papa prædicta capitula publica et privata, quæ paulo ante inter nos omnes cardinales primo fuerunt ordinata, deinde jurata.

4. « Tenor vero omnium et singulorum capitulorum publicorum, de quibus supra fit mentio, sequitur et est talis : Nos omnes et singuli S. R. E. cardinales infrascripti pro bono et felici regimine atque conservatione status universalis Ecclesiæ, juramus et vovemus Deo omnipotenti, et SS. Apostolis Petro et Paulo, atque omnibus sanctis Ecclesiæ suæ sanctæ promittimus quod, si aliquis ex nobis electus fuerit in papam, statim post electionem de se celebratam jurabit et vovebit pure et simpliciter et bona fide servare, et servari facere et adimplere cum effectu omnia et singula infrascripta capitula, necnon facere rogari tres notarios de eisdemque capitulis dare cedulas eorum et publicas Bullas, prout in capitulis privatis est expressum. In primis jurabit et promittet quod adveniente casu necessitatis subveniendi fidelibus Christianis, etc. » Sequuntur multa capitula, quæ cum ad præsentem materiam non attineant, brevitate causa omittuntur, deinde subditur :

5. « Item quod nulli regi, principi, aut domino, aut communitati non subdita movebit guerras, aut cum eis ligam faciet ad inferendum alicui guerram sine consensu expresso duarum ex tribus partium dominorum cardinalium, præstando per calculos albos et atros. Item promittet et jurabit servare quod causas consistoriales absque voto majoris partis præfatorum dominorum cardinalium non expediet, et quod in causis majoribus signanter in creatione cardinalium et processu faciendi contra eos, in privationibus vel translationibus episcoporum, ipsis invitis, et in constitutione legatorum de

latere et capitanei generalis ac confalonerii Romanae Ecclesiae, et reductione censuum ejusdem in liga, pace et bello extra terras Ecclesiae et novorum officiorum institutione, generali quoque impositione decimarum, suffragia et vota cardinalium dari debeant per calculos albos et nigros; aliter facta in contrarium ipso jure sint nulla et habeantur pro infectis; liceat tamen cuilibet cardinali persuadere seu perorare quod sibi melius videbitur, votum tamen non nisi per calculos datum intelligatur. Item promittet et jurabit, quod cardinalibus per eum creandis, existente numero viginti cardinalium antiquorum, non aperiet os in tribus causis, videlicet in creatione aliorum cardinalium, alienatione seu infeudatione terrarum Ecclesiae, et in non observatione horum capitulorum. Si vero infra numerum viginti cardinales antiquiores existant, tunc cardinales per eum creandi usque ad impletionem dicti numeri secundum tempus suae creationis inter ceteros antiquos cardinales ad dicta suffragia admittantur, in quibus tunc eis os apertum esse declarabit.

6. « Item quia ad pacem Christianorum et Ecclesiae reformationem ac reductionem multarum exactionum, expeditionem quoque contra infideles plurimum convenit generale Concilium celerius congregari, promittet, jurabit, et vovebit intra biennium a creatione sua illud indicere et cum effectu incipere in loco libero et tuto determinando per eum, et duas partes reverendissimorum dominorum cardinalium per calculos, nisi evidentissimum impedimentum obstiterit, quod a duabus partibus dominorum cardinalium per suffragia calculorum judicetur. Item quod cardinales per eum creandi praesentes in curia teneantur jurare hujusmodi capitula, alias non admittantur ad participia capelli, nec ad alios honores et privilegia cardinalium.

7. « Item quod omnia et singula ratificabit et approbabit ante publicationem electionis suae, mediante promissione, voto et juramento suo et subscriptione sua in hanc formam scilicet: Ego N. . . . electus in summum Pontificem praemissa omnia et singula promitto, voveo et juro observare, adimplere in omnibus et per omnia pure, simpliciter et bona fide, realiter et cum effectu perjuri et anathematis, a quibus nec meipsum absolvam, nec absolutionem alicui committam. Ita me Deus adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia; et similiter etiam jurabit aliis modis et formis infrascriptis.

8. « Votum et juramentum facta a cardinalibus super praemissis.

« Nos omnes et singuli S. R. E. cardinales congregati Romae in palatio Apostolico pro electione Romani Pontificis futuri in conclavi, ante altare in quo missa communis celebrari consuevit, supradicta capitula inter nos unani-

miter et concorditer ordinata pro defensione Catholicae fidei et conservatione Ecclesiasticae libertatis, pro reformatione Ecclesiae in capite et in membris, ac vinculo charitatis et pacis inter summum Pontificem et fratres ejus S. R. E. cardinales confirmando, vovemus Deo et ejus matri Mariae Virgini gloriosae, et beatis Apostolis Petro et Paulo totique celestis curiae, jurantes ad sancta Dei Evangelia corporaliter per nos facta, et alter alteri ac etiam notariis publicis infrascriptis, tanquam personis legitimis, nomine sanctae Romanae Ecclesiae ac sacri collegii nostri, ac omnium quorum interest stipulantibus, quod quicumque nostrum, qui fuerit assumptus ad apicem Apostolatus, omni dolo, fraude et machinatione cessantibus, et omni prorsus exceptione semota, servabit et adimplebit omnia et singula in dictis capitulis contenta, nec illis aut eorum alicui contraveniet directe vel indirecte, publice vel occulte, quodque post electionem, aut ante publicationem omnia et singula praedicta confirmabit et approbabit authentico modo, et de novo puram promissionem faciet etiam per viam contractus in omnibus et per omnia coram omnibus nobis et notariis ac testibus cum subscriptione manus propriae, simili voto, juramento, obligatione et stipulatione promittet ipse, qui ex nobis electus fuerit, a praedictis promissione, voto et obligatione, et juramenti praestatione, et ejus observatione, ac omnibus et singulis in dictis capitulis contentis absolutionem non petere, nec sibi concedi facere, aut concessa uti, nec ipsa potestate per ipsum eligendum alteri data se faciet absolvi, seu etiam secum in aliquo dispensari, quod si forsitan (quod absit) aliquis nostrum ad Pontificatum electus, ut praefertur, praedictis aut praedictorum alicui contraveniat, tanquam transgressor voti ac fidei praestitae ac perjurus, tanquam etiam perturbator et scandalizator Ecclesiae et totius Christianitatis habeatur et reputetur, et ex nunc dat et concedit facultatem et potestatem duabus partibus collegii congregandi Concilium generale, cujus sententiae (in concursu poenarum supradictarum, et aliarum de jure propter praedictorum publicam utilitatem et libertatem sacri collegii respicientium transgressionem intelligendarum) se subjecit et submittit.

9. « Et insuper nos omnes cardinales promittimus et juramus ac vovemus, si in aliquibus ex supradictis publicam utilitatem tangentibus et libertatem sacri collegii, consenserimus futuro Pontifici volenti in aliquo illis contravenire, nisi de consensu spontaneo et libero duarum partium ex nobis per calculos determinando, fructibus et emolumentis capelli et aliorum fructuum Ecclesiarum, monasteriorum et beneficiorum nostrorum privati censeamur, non expectata alia sententia, qui fructus capelli

retineantur per camerarium sacri collegii, et accrescant aliis cardinalibus observantibus jure ipso. Item quod de omnibus rogetur notarius, qui stipulet omnia et singula capitula nomine S. R. E. et sacri collegii cardinalium, et de eis Instrumentum facere et publicare teneatur, schedulaque præsens vel schedulae similes tenenda subscriptione et sigillo annulari futuri Pontificis muniendae habeant vim Bullae in casu, quo ad triduum post coronationem suam non dederit sacro collegio sex Bullas secundum tenorem subscriptorum capitulorum, prout in capitulo primo continetur. Quae quidem capitula, omissis hic subscriptionibus reverendissimorum dominorum cardinalium, qui in dicto conclavi interfuerunt, et illa subscripserunt, per sanctissimum in Christo patrem et dominum nostrum dominum Julium II electum in summum Pontificem manu propria subscripta fuerunt sub his verbis : Ego Julius II electus in summum Pontificem praemissa omnia et singula promitto, juro et voveo observare et adimplere in omnibus et per omnia pure et simpliciter et bona fide realiter et cum effectu, et sub poena perjurii et anathematis, a quibus nec me ipsum absolvam, nec alicui absolutionem committam. Ita me Deus adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia. Acta fuerunt haec Romae in palatio et et capella anno, indictione, mense, die et hora suprascriptis, etc. »

10. *Julii II electio et litterae Encyclicae.* — Tanto omnium consensu Pontificiae dignitatis apicem illi delatum referunt, ut conclavi nondum observato, summus Pontifex renuntiatus sit. Cum vero postea conceptum sacramentum ad exitum perducere cunctaretur, inde conflatum schisma, secutaque mala ingentia visuri sumus. Quod ad res ab eo ante Pontificatum gestas attinet; nonnulla ex iis suis locis jam ante in Annales intulimus, quibus nunc addendum videtur elogium, quo illum Platina¹ jam ante Sixto Pontifice extinctus in manuscriptis Commentariis ornaverat : « Julianus, inquit, insigni moderatione usus, familiares, quoad fieri potuit, modestos sibi delegit, raram suppellectilem et dignitati suae convenientem sibi comparat, apparatu modico in victu et vestitu utens, nisi suscipere quempiam hospitio vel convivio oporteret ». Et infra : « Aedificatione templorum ita delectatus est, profanas aedes ad tempus omittens, ut Ecclesiam S. Petri ad Vincula quemadmodum cernimus brevi et magnifice restituerit, inchoavit et porticum mire fastigiatam ante vestibulum Apostolorum ». His consentanea tradunt alii, adduntque ipsum, toto Alexandri VI qui ab eo abalienatus erat animo Pontificatu, quasi voluntarium exilium delegisse, moratumque in Gal-

bus, eidemque S. Franciscum Paulanum religiosi sodalitati Minorum conditorem divino collustratum lumine praedixisse, ipsum summum totius Ecclesiae pastorem futurum.

11. Adoranda porro divina providentia, quae dissidentes cardinalium voluntates in eo concordibus suffragiis renuntiando Pontifice conciliarit, cum tot inter eos Hispani essent, quibus nimii in Francorum reges studii suspectus merito videri potuisset, quibusque edixerat Alexander, caverent omnino, ne summum unquam deferrent Pontificatum Juliano, viro caeteroqui, ut testantur plerique, largo, benefico et liberali, et immunitatis Ecclesiasticae et Pontificiae dignitatis defendendae studiosissimo. Non desunt qui malevolentia suffusi jaetarint, illum profusis largitionibus amplissimisque promissis potitum Pontificatu : quorum diceriis addit incaute non contemnendus scriptor² quemdam cardinalem, etiamsi cardinali S. Petri ad Vincula existimatione et divitiis praecelleret, a Juliano superatum : ipse enim Julianus, licet esset episcopus Ostiensis, pristino tamen cardinalis S. Petri ad Vincula nomine appellabatur : indicare autem videtur amulum eum fuisse Guillelmum cardinalem Rothomagensem, a quo Pontificatum ex ambitu tradunt³, quamvis amicis, existimatione et divitiis praestaret, a Juliano superatum. Renuntiatus igitur Pontifex Apostolicis infulis VI kal. Decembris solemniter est decoratus, hocque symbolo uti voluit : Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.

12. Certiores fecit de suscepto Pontificatu Encyclicis litteris³ reges, quae hisce verbis ad Poloniae regem datae reperiuntur :

« Alexandro Poloniae regi illustri.

« Cum felicis recordationis Pius III praedecessor XV kal. Novembris, sicut Domino placuit, ex hac mortali vita ad immortalitatem migrasset, post funeris ipsius ac solemnum exequiarum, ut moris est, celebrationem venerabiles fratres nostri sanctae Romanae Ecclesiae cardinales, de quorum numero tunc eramus, Romae in palatio Apostolico apud Basilicam B. Petri Apostolorum principis, in quo idem praedecessor dum viveret habitabat, et cursum praesentis vitae finierat, in conclavi pro electione futuri Pontificis celebranda modo et tempore congruis in virtute Altissimi convenirent, ubi variis consiliis et maturis deliberationibus praehabitis, facta celebratione missae in honorem Spiritus sancti, post diligentem tractatum, prout tantae rei, qua nulla major in terris agitur, gravitas exigebat, tandem ejus qui invocatus fuit gratia cordibus eorum infusa, licet, in alios majoribus meritis insignes convenire potuissent, certo tamen Dei

¹ Barthol. Plat. Ms. arch. Vat.

² Masson. in Jul. II. — ³ Bonaeurs. in Diariis et alii. — ³ Reg. Vat. et ex eo Conteloz. in Jul. II.

judicio, cujus consilia inscrutabilia sunt, nos tunc episcopum Ostiensem S. R. E. cardinalem in sponsum pastoremque Ecclesie suae sanctae die prima Novembris anni unanimi voluntate et concordia elegerunt. Quoniam vero sicut Domino placuit ita factum est, quamvis nos habere humeros imbecilles ad tantum perferendum onus, quantum est universalis Ecclesiae sarcina, sentiremus, ne tamen reluctari Dei voluntati videremur, colla subjecimus jugo Apostolicae servitutis sperantes in eo, qui infirma eligit mundi ut confundat fortia, cum Romanus Pontifex, licet per ministerium hominum eligatur, ex caelesti tamen inspiratione procedat, quod fragilitati nostrae robur suae gratiae inspirabit, et vires contra hostes fidei suggeret, ut pertidi Turci non solum a suis ausibus retrahantur, sed ope divini auxilii et praesidio nostro, ac Catholicorum regum et principum, penitus conculecentur. Hanc autem assumptionem nostram ad tuam consolationem tibi significandam duximus, quem ut nostrum et Ecclesiae filium singulari charitate complectimur, hortantes majestatem tuam in Domino, ut porrigi facias preces solemnes ad Dominum Deum nostrum, ut nobis sua gratia assistat, et nostrae humilitati gratiam tribuat, ut Ecclesiam suam sanctam ad gloriam et honorem ejus, ac exaltationem fidei, extirpationem haeresum, pacem et quietem populi Christiani feliciter in Domino gubernare valeamus. Dal. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MDCI, VI kal. Decembris, Pontificatus nostri anno I ».

13. *Pacem inter principes instaurare nititur Pontifex.* — Suscepti pii illius consilii in ipso Pontificatus exordio plura alia signa explicuit, cum enim vehementius angeretur Gallos et Hispanos in mutua viscera stringere arma in Neapolitano regno, quae in Turcas avertenda erant, Ferdinandum et Elisabetham Hispaniae reges superiores bello flectere precibus ad pacem nisus est ¹:

« Ferdinando regi et Elizabeth reginae Hispaniarum Catholicis.

» Charissime fili et charissima filia. Cum omnis cura et cogitatio nostra versetur in pace inter Christianos principes facienda et conservanda, cum nihil aequae ad officium pastoralis nostrae dignitatis pertinere noscamus, cum nullam rem Deo magis acceptam, aut magis hoc tempore necessariam nos facere posse intelligamus, non debent majestates vestrae mirari, si de ipsa pace toties scribimus, praesertim cum vestra singularis prudentia, et pietas nobis spem afferat, ipsas vestras majestates, quae propagandae reipublicae Christianae studiosissima semper fuerunt, libenter ea arma deposituras, quibus Christiani cum Christianis in mutua

animarum corporumque perniciem certant, redituras quoque in pristinam amicitiam et concordiam cum charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum rege Christianissimo, vobis in fide et charitate Christi germano: nulla unquam fuit tanta discordia, quae in concordiam non posset converti, curantibus iis qui nulla privata cupiditate adducti sola et vera charitate utriusque partis moventur; quare cum pietas et sapientia vestra et Christianae reipublicae ratio exposcat, ut finem huic bello faciatis, cum nos acquissimum patrem ac judicem vestri honoris et status studiosissimum habeatis, rogamus vos per viscera Salvatoris nostri Jesu Christi, cujus preciosissimo sanguine estis redempti, cujus vices, licet immeriti, nos in terris gerimus, ut pacem hanc amplecti velitis, atque nobis, ut alias scripsimus, significare, quibus modis et mediis ea et celerius et facilius confici possit. Quot commoda respublica Christiana ex hac pace sit susceptura, majestates vestrae, quae illam adversus impios Sarracenos et Turcos defendendam et propagandam sibi sumpserunt, possunt facile judicare, cum ad vires vestras, quae Dei benignitate maximae sunt, ipsius et regis Franciae vires sint accessurae, sed et sacrosancta Romana Ecclesia, pietissima mater vestra, quae nunc contra Deum et justitiam per summam injuriam civitatibus et oppidis nullis in provincia nostra Romandiola spoliatur, opem vestram desiderat, cui, hac pace facta, auxilium, quod majestates vestras desiderare non dubitamus, opportuno tempore ferre poteritis, priusquam occupatores et usurpatores rerum suarum majoribus eam damnis injuriisque afficiant, cum quibus nec foedus nec societatem ullam habere vos credimus in praedictum ipsius S. R. E. sed hostes illius pro hostibus habituros. Dal. apud S. Petrum die XXI Decembris MDCI, anno I ».

14. *Gallicus exercitus non minus dissentionibus intestinis quam Hispanicis viribus attritus e regno Neapolitano discedit.* — Conciliatam postea fuisse pacem dicitur anno sequenti. Interea extremo hoc anno inclinata jam ante in Neapolitano regno Gallorum res contumacia militum in duces, maleque servato castrensi ordine potius quam Hispanicis viribus prostratae sunt. Haesisse eos diutius quam par erat in agro Ecclesiastico, ut interpontificii tempore Rothomagensi ad ineundum Pontificatum faverent, accusat Buonaccursius ¹, ac licentiae laxasse fraena adeo, ut marchio Mantuanus ab iis indecore habitus discesserit: tum stativa in distantibus adeo locis delegisse, ut imminente hoste vires conjungere nec instruere ordines potuerint; unde cum post tentato frustra per Fanum S. Germani aditu ad maritimam oram signa

¹ Lib. I. brev. p. 4.

¹ Buonacc., in Diariis Guicci. l. VI. Jo. Mar. l. XXVIII. c. 3.

flexissent, in Minturnensibus paludibus sive Gariliani, quem ponte junxerant, superandis conatu tumultuariis variis præliis fusi dissipatique fuerunt, quæ inter alios Sabellicus accurate describit ita ¹:

15. « Repente in Hispana castra avertur hostem fluvium superare: edicit Consalis, ut Fabricius Columna eo mature occurrat objiciatque se hostium conatibus: facessit ille intrepide ducis imperium, cumque ala una equitum ad Lirim progressus ubi celeriore ripam a Gallis teneri intuitus est (jam sexcenti pedites fere pontem superaverant) suos ad pugnam hortatus ferociter in confertissimum hostium globum invehitur, primeque impulsu turbat, turbatum fundit fugatque: Galli partim cæsi sunt, partim in proximum annum præcipitati; ceciderunt etiam ex Hispanis quidam colubrinarum iclibus ex ulteriore ripa petiti, et pons ab hoste valide defensus est, quem cum præsidio firmassent Galli, sæpe equites levis armaturæ Hispanorum castra tumultuose adequitarunt, estque per hæc nonnumquam ex occasione alterius partis ut fil circa pontem dimicatum.

16. « Imposuit pontem occulte fabrefactum flumini circa Sugium Albanus, estque ipse in primis hostem transgressus cum suo equitatu et paucis militum cohortibus, secutus est inde Consalis dux et cum eo omne robur copiarum: Albanus Sugium ex hoste adorsus subita vi cepit, aberant inde Gallorum slativa ad duo milia passuum, qui bombardarum sonitu commoti ducentos expeditos equites miserunt, qui omnia sollicitè explorarent: hi ad locum progressi subito Albanorum impetu funduntur, Galli cognito hostium accessu, jam enim nox aderat, quam maxima queunt celeritate æneas machinas partim Cajetam versus præmittunt, partim in proximum annum devolvunt, postridie sub lucem modico negotio funduntur, conatusque est Gallus uno aut altero loco prælium instaurare, sed res semel inclinata sisti non potuit, fuga ingens facta est, victi victoresque simul Cajetam pervenere, præsidiumque quod Galli circa montem habebant primo impetu capitur, captus est eodem impetu et mons qui urbi imminet, qui pro arce illi est, multi media trepidatione ubi rem perditam viderunt ad navem, quæ forte in proximo fuit, fuga delati, aliis super alios sese ingerentibus adeo depresserunt, ut mare paulo fluctuosius circa Liris ostium nacti, cum tota navi sint fluctibus absorpti: periit in his Petrus Medicus patria extorris qui Gallorum partes sequebatur, nec multi inde dies intercessere quibus Galli, qui Cajetæ erant, quia nulla spes supererat amplius urbis retinendæ, hostibus montem tenentibus certis conditionibus Cajeta cesserunt. Per hunc,

inquit, modum Neapolitanum regnum partim fœdere inter reges iclo, partim vi et armis, Consalis ducis fortissimi ductu, Ferdinando Hispaniarum regi cessit ». Et infra: « Inciderunt hæc in Januarii mensem ejus anni qui primus fuit Julii II Pontificis maximi, quartus ab eo quem Alexander Sextus sacrum fecit Christiano nomini: nec illa nullo postquam Galli regni finibus cessere, Ludovicus et Ferdinandus reges in tres annos inter se inducias pepigere ¹, ac tum demum Italia, Gallia et Hispania bellicis curis solutæ quieverunt ». His verbis finem imponit historiæ suæ Sabellicus, qui mense Januario cladem Gallicam consignat, cum illam die trigesima Decembris consignet Guicciardini, sequentibus vero diebus novis præliis et Cajetæ deditione aucta fuerit. Quod ad inducias vero spectat, de his iterum proximo anno sermo recurret.

17. Coactis ita ad deditionem faciendam Gallis, qui Cajetam ex superioribus cladibus se receperant, Ludovicus Francorum rex repetendi Neapolitani regni consilia dimisit. Captam porro Cajetam extremo hoc anno indicat Stephanus Infissura ², qui quarta Januarii die expugnatae illius famam Romæ pererebuisse ait, cujus belli historiam recenset Raphael Volateranus ³. Nuncupatæ porro deditionis a Gallis leges Arnoldus Ferronius ⁴ ita percenset:

18. « His, inquit, legibus urbs dedita est, ut Galli omnes, Itali, Helvetii, qua visum fuisset, vel terra vel mari, cum omnibus equis impedimentisque libere in Galliam redirent, Cajetanorum res omnes salvæ essent, reliquisque urbibus quæ Gallicas partes fovissent fraudi ne esset, Aubignius Fermandus et reliqui captivi qui Neapolim abducti essent liberarentur. Non potuit impetrari a Consalvo ut Matthæus Aquævianus et Sanseverini liberarentur, diserte tamen additum est integra eorum causa Ferdinando servaretur, de his neque Ferdinandus neque Consalvus supplicium sumere possent, donec per legatos Gallicos cum Ferdinando rex egisset, ei peragenda oculo menses slatuti sunt, hique postea pace inter reges conciliata liberati sunt ». Et infra: « Incidit bellum hoc Neapolitanum ii in annum mii et iii ».

19. De eadem Gallorum extrema clade hæc referunt Diaria ceremonialia Julio II Pontifice: « Die Merenrii, iii Januarii, in mane nuntiatum fuit papæ, quadringentos pedites per capitaneos Hispaniarum emissos invasisse Gallos extra Cajetam, Gallos aufugisse in Cajetam, et illos quadringentos Alemanos eos fuisse insectos, et cepisse Cajetam, inde facta esse capitula concordia quodinfra biduum, quod est per totum hodie, Galli consignent Hispanis civi-

¹ Sabel. Enn. 11. l. ii et alii.

² Id. ib. et Mar. l. xxviii. c. 7. — ³ Infiss. Ms. arch. Vat. — ⁴ Volat. l. iii. Mar. l. xxviii. c. 6 et alii. — ⁵ Arnold. Ferron. in Lud. XII.

latem et castrum, et ipsi Galli permittantur pertransire libere per mare et cum eis omnes Galli in regno existentes, ita quod non possint descendere in terram usque Gennam, Itali autem qui cum Gallis fuerant possint transire per terram, quibus cardinalis Columna promisit saluum conductum. »

Ex parte vero ab Hispanis victoriae gloria magnam partem Columnenses decerpisse tradit Volaterranus de Gundisalvi felicitate locutus : Gundisalvus igitur vix toto triennio elapso Sicilia totius regno potitus Neapolim se recepit, ubi rebus in pace constitutis pro rege praesidet, iuraque populis dicit, in quo factum periculum, nunquam Hispanum ducem feliciorum, quam Romano milite fuisse; nam Prosper ac Fabritius Columnenses maximum victoriae pondus accessere. »

Auctum hoc anno cardinalium senatum testatur Paris de Grassis ¹ : « Quatuor cardinales creati fuerunt in primo consistorio a sanctissimo domino nostro, videlicet die xxii Novembris m^omi, dominus Franciscus Guillelmus Gallus Narbonensis, dominus Joannes Hispanus creatus est cardinalis Hispanensis, dominus Clemens de Ruvere Savonensis, nepos papae, cardinalis Mimatensis, dominus Galeofins de Frangotlis, nepos papae, cardinalis S. Petri ad Vincula. »

20. *Julius initio sui Pontificatus multis difficultatibus implicatus.* — Gravissimis Julius initio Pontificatus sui affectus afflictusque est difficultatibus. Obortae in primis in sacro senatu suspiciones, captaque ab aliquibus cardinalibus Hispanae factionis fuga, quasi Julius Gallicis partibus addictus Hispanis infensus esset. Sumpsit res initium ex patefactis sceleribus, quae Alexandro VI Pontifice ab iis, qui plurima apud eum florebant gratia, patrata fuerant : Caesar Borgia in primis illius filius, Pontificiarum opum expilator, qui nonnullas Romanae Ecclesiae arces contra fas praesidiis munitas tenebat, et ab Ursinis quos valde laeserat posebatur ad necem, in Hadriana mole custodia inclusus est ². Captus etiam veneficus, qui cardinali Portuensi toxicum miscuerat, in cujus sceleris odium adductus cardinalis Surrentinus mox in regnum Neapolitanum fuga praecipiti avolvit, secumque Ludovicum Valentinum cardinalem abduxit vigesima ³ die Decembris, quos a fuga retrahere contempsit Julius. Die autem proximo Ferdinandum et Elisabetham Hispaniarum reges contra improborum susurros praemunivit eos effugisse, non quod male essent habiti, sed quod mala ipsos conscientia exterruisset.

« Ferdinando regi et Elizabeth reginae Hispaniarum Catholicis.

« Cum nuper de genere mortis bonae me-

moriae Joannis episcopi Portuensis cardinalis S. Angeli, quem tempore felicitis recordationis Alexandri VI nostri praedecessoris veneno extinctum esse fama ferebat, inquireretur, divina justitia, quae tantum scelus nec occultum nec impunitum permisit, cooperante, est factum, ut quidam magister domus ejusdem Joannis cardinalis, qui eidem venenum porregerat, fuerit captus : qua re audita, Franciscus cardinalis Surrentinus, qui in obitu ejusdem cardinalis S. Angeli almae Urbis gubernator erat, magnaque infamia hujus veneni tunc laboraverat, sibi conscius noctu ex Urbe in regnum Neapolitanum protugit, insciis et insalutatis nobis, et ut socium turpis fugae videretur habere, dilectum filium nostrum Ludovicum tit. S. Marcelli presbyterum cardinalem Valentinum vanis suspicionibus territum, ut secum ex dicta Urbe profugeret, magno astu seduxit, nulla habita ratione cardineae dignitatis, et incluae nationis Hispanae, cui haec fuga non parvam maculam inurebat. A nobis quidem humanissime et liberalissime tractabatur, et quaecumque petierat fuerat consecutus, sed sua illum conscientia etiam aliorum scelerum terret atque exagitat. Potuissemus eum in ipso fugae itinere capi facere, si a nostra solita mansuetudine voluissemus discedere. Haec qualiacumque sunt majestatis vestris significanda duximus, ut ex litteris nostris rei veritatem intelligant, etc. Dat. Romae apud S. Petrum die xxi Decembris m^omi, Pontificatus nostri anno i. » Vitavit justam severitatem Surrentinus Hispanorum regum clientela tectus.

21. *Immunitates regibus Hispanis confirmatae, et dispensationes matrimoniales nato regis Anglorum concessae a sancta Sede.* — Hoc anno confirmata a Julio II ⁴ plura beneficia, quibus Hispaniarum reges ab Alexandro VI ornati fuerant, sive immunitates et donationes iis factas continerent, sive pro animarum salute promovenda, aut pro Ecclesiarum tuenda dignitate, vel religiosa disciplina asserenda, aut incorrupta fidei puritate ab haereticorum corruptelis vindicanda emanassent. Consignatum Apostolicum est Diploma hac loci et temporis nota : « Dat. Romae apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicae m^omi, VI kalend. Decembris, Pontificatus nostri anno i. »

22. Accessisse hoc anno oratores Anglorum regis ad obedientiam Pio III praestandam, eamque ritu solemniori Julio in illius locum subrogato detulisse, referunt Diaria ⁵ ceremonialia; praeterea ipsos impetrasse ab eodem Pontifice, ut Apostolica auctoritate leges canonicas solveret, quo Henricus, regis filius, Catharinam Ferdinandi et Elisabethae Hispaniae regum

¹ Paris e Grass. Ms. arch. Vat. p. 346. — ² Jul. lib. brev. p. 4. — ³ Infiss. in Diar. Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

⁴ Jul. II. to. i. lit. commun. p. 297. — ⁵ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. p. 354.

filiam, antea Arturo fratri majore nato nuptam, eo jam defuncto, sibi matrimonio jungeret: nam ex ea affinitate Hispanus et Anglus maxima commoda, tum praecipue ad deprimentos Gallos, confirmandasque adversum eos vires communes se consecuturos sperabant, hoc Diploma ostendit¹ I:

« Julius, etc. dilecto filio Henrico, charissimi in Christo filii nostri Henrici Angliae regis illustris nato, et dilectae in Christo filiae Catherinae, charissimae in Christo filii nostri Ferdinandi regis, et charissimae in Christo filiae nostrae Elisabeth reginae Hispaniarum et Siciliae Catholicorum natae illustribus, salutem, etc.

« Oblata nobis pro parte vestra petitionis series continebat, quod cum alias tu filia Catherina, et tunc in humanis agens quondam Arturus charissimi in Christo filii nostri Henrici Angliae regis illustris primogenitus, pro conservandis pacis et amicitiae nexibus et foederis inter charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum et charissimam in Christo filiam nostram Elizabeth Hispaniarum et Siciliae reginam Catholicos, ac praefatos Angliae reges et reginam, matrimonium legitime per verba de praesenti contraxissetis, illudque carnali copula forsitan consummavissetis, dictus Arturus prole ex hujusmodi matrimonio non suscepta decessit, cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, ad hoc, ut hujusmodi vinculum pacis et amicitiae inter praefatos reges et reginam diutius permaneat, cupatis matrimonium inter vos per verba legitime de praesenti contrahere, supplicari nobis fecistis, ut vobis in praemissis de opportuna dispensationis gratia providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui inter singulos Christi fideles, et praesertim Catholicos reges et principes, pacis et concordiae amoenitatem vigere intentis desideriis affectamus, vos et quemlibet vestrum a quibuscumque excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque, etc. et absolutos fore consentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, vobisque, ut impedimento affinitatis ex hujusmodi praemissis proveniente, ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis nequaquam obstantibus, matrimonium per verba legitime de praesenti inter vos contrahere, et in eo, postquam contractum fuerit, et si jam for-

san hactenus de facto publice vel clandestine contraxeritis, ac illud carnali copula consummaveritis, licite remanere valeatis auctoritate Apostolica tenore praesentium de specialis dono gratiae dispensamus, ac vos et quemlibet vestrum, si contraxeritis, ut praefertur, ab excessu hujusmodi ac excommunicationis sententia, quam propterea incurristis, eadem auctoritate absolvimus, prolem ex hujusmodi matrimonio sive contracto sive contrahendo susceptam forsitan, vel suscipiendam legitimam decernendo, proviso quod tu, filia Catherina, propter hoc rapta non fueris. Volumus autem quod si hujusmodi matrimonium de facto contraxistis, confessor per vos et quemlibet vestrum eligendus poenitentiam salutarem propterea vobis injungat, quam adimplere teneamini. Nulli ergo, etc. nostrae absolutionis. Datum Roma apud S. Petrum anno mmm, VII kal. Januarii, Pontificalus nostri anno I. » Nullo modo tunc in dubitationem res haec adducta est, nimirum an vidua relicta a fratre duci ex indulgentia Apostolica in uxorem posset: at postea, cum Henricus sceptrum Anglo potitus nullam prolem masculam e Catharina susciperet, veluti naturae Conditori indignatus, conjugium contra leges Christianas temere contractum causatus, ipsemet illud, Pontificia auctoritate contempta, rescidit, atque Angliam exiliabili schismate ab Ecclesia Romana divisit, ut suo loco Ingeburgt Annates nostri.

23. *Legato commissa cura sedandi lites ortas inter Comitatus Venusini incolas et finitimos populos.* — Cum vero plura in Galliis nata essent inter Venusini Comitatus accolae, clientes Pontificis, et circumpositos populos Gallico sceptrum subditos dissidia, ad ea tollenda Julius Georgium tit. S. Sixti presbyterum cardinalem, cui Avenionensem legationem dederat, incumbere jussit¹:

« Dilecto filio Georgio tit. S. Sixti presbytero cardinali Rothomagensi, in nostris civitate Avinionensi et Comitatu Venaysini, ac terris adjacentibus Delphinatui et provinciae Provinciae nostro et Apostolicae Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem ».

« Cum nos te hodie ad regnum Franciae pro sedandis et demolendis guerris, differentiis et dissensionibus inter reges et principes Christianae religionis, et permaxime nobis charissi-

¹ Jul. II. Bull. secr. tit. 99. sign. num. 918. p. 30. Ext. etiam apud Tom. Cajet. to. III. tract. 14. c. 2.

¹ Lib. Bull. secr. xcix. p. 185.

(1) Quoniam hoc anno missi ex Anglia ad Pium III legati eo defuncto obsequium Julio II praestiterunt, alios tamen sequenti anno ad Julium ipsum missos venisse adnotatum est, in excerptis Dami Burchardi ab Eccardo inter historicos medi aevi to. II, col. 2139 vulgaris. Ibi enim ingressus in Urbem *mororum oratorum* regis Angliae diei XX Aprilis assignatur. Ex quo intelligimus quanta olim veneratione Henricus VII Angliae rex Romanos Pontifices prosequeretur, cum praestito a legatis suis Pio destinatis obsequio non contentus, alios data opera ad Julium destinavit atque direxerit. Ex iisdem praefer excerptis discimus ducem Valentium isto quidem anno custodiae traditum fuisse a Julio, sed pro carcere non quidem Molem Hadrianam, ut scribit annalista num. 20, *at superiorem cameram turris novae* obtinuisse. Legimus ibi pariter cardinales Surrentinum et Borgiam, intellecta ducis Valentini detentione, noctis silentio *iter Marimum* MAXSI,

mos in Christo filios nostros Ludovicum Francorum, et Ferdinandum Castellæ et Legionis reges illustres, aliosque hinc inde adherentes, procurante humani generis hoste, vigentibus, et nonnullis aliis nostris et Romanæ Ecclesiæ negotiis legatum de latere de fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio præsentialiter duxerimus destinandum, nos attendentes et debita præmeditatione pensantes, prout experimento didicimus, quod inter præfatum regem et regnicolas hominesque et habitatores Delphinatæ provincie Venaynsini, necnon subditos nostros Comitatus Avinionensis et Comitatus Venaysini, quamplures lites et controversiæ super continibus, juribus, jurisdictionibus et aliis rebus, ex quibus strages, homicidia, devastationes bonorum, et personarum captivaciones et detentiones, aliaque quamplurima et enormia non sine magna locorum, personarum et habitatorum eorundem, ac Romanæ Ecclesiæ damno et jactura successerunt, majoraque et graviora, nisi desuper remedio provideatur opportuno, succedere formidantur, multo tempore exortæ fuerunt, et pro quibus sedandis nos tunc in minoribus constituti et cardinalatus honore et pleno legationis officio a latere nobis desuper ab Apostolica Sede commissio fulgentes, pluribus annis insudavimus, et in dies insudare intendebamus; sed quia felicis recordationis Pio papa III prædecessore nostro, prout Altissimo placuit, ab humanis exempto, ad summi Apostolatus apicem, divina favente clementia, fuimus assumpti, euris altioribus nobis incumbentibus », et infra, « te de fratrum nostrorum consilio in nostris civitate Avinionensi et comitatu Venaysino et terris illis adiacentibus, necnon Delphinatu ac provincia Provincia, illorumque singulis diocesisibus, etiam si extra limites illorum se profendant et extendant, tanquam pacis angelum nostrum et Romanæ Ecclesiæ nominibus, nostrum et Apostolicæ Sedis legatum facimus, creamus, constituimus et deputamus », et infra, « circumspeditioni prædictæ quod eisdem aut saltem paribus ac penitus et omnino consimilibus facultatibus, potestatibus, concessionibus, auctoritatibus, privilegiis, gratiis, decretis, declarationibus, indulgiis, litteris, formis, clausulis et tenoribus, quibus in minoribus tunc fit S. Petri ad Vincula presbyteri primo, et successive Sabinensis et deinde Ostiensis episcopus cardinalis officio in nostris civitate Avinionensi et Comitatu Venaysini, et aliis in legatione ipsa Avinionensi comprehensis specificatis et designatis provinciis et dominiis, terris et locis utebamur et fungebamur, nobis a Sede Apostolica concessis, ita quod per hanc præsentem legationem legationi prædictæ tunc universali et facultatibus prædictis illius occasione concessis in aliquo non derogetur, uti potiri et gaudere possis et valeas », et infra, « motu pro-

prio et ex certa scientia non ad tuam vel alterius nobis oblata petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate et Apostolicæ Sedis potestatis plenitudine concedimus, etc. Datum, Roma apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MM, pridie nonas Decemb. Pontific. nostri an. 1 ».

24. *Francofurti insignes conventus celebrati: miracula ad reliquias trium Virginum edita.* — Celebrati sunt affecto jam anno sollemnes ordinum imperii conventus ¹, quibus Raymundus S. Mariæ-Novæ presbyter cardinalis, idemque episcopus Gurensis, interluit Pontificio nomine, quorum causa licet vulgus latuisse dicatur, tamen in iis de tuenda augendaque re Christiana tum adversus novatores Bohemos, tum adversus Turcas actum constat. Idem etiam legatus, cum in Constantiensi agro certissimis argumentis comperisset tres sanctas virgines pluribus miraculis a Deo illustrari, sacra indulgentiarum præmia earum reliquias veneraturis proposuit, ut refert Nicolaus Basilius ²: « Eodem, inquit, anno circa festum Simonis et Judæ Apostolorum factus est in oppido regali Francofordensi conventus principum quorundam, in quo conveniunt Bertholdus Moguntinensis, Hermannus Coloniensis, et Jacobus Trevirensis archiepiscopi, Philippus quoque comes palatinus Rheni, et Joachimus marchio Brandenburgensis, quinque dignitatis electoriæ principes. Porro ex parte ducis Saxonie Friderici aderat eques auratus Henricus de Bina, doctissimus: causas vero conventus paucis volebant esse manifestas. Aderant Maximiliani regis Germanorum legati et Raymundus cardinalis Gurensis. Apostolicæ Sedis legatus de latere, de Colonia navigio iter per Rhenum et Mogum faciens, atque in eo conventu suæ finem legationis constituens; nam Moguntiacum divertendo per Vangiones et Nenietes, ad Rauracos usque pervenit. Apud Basilienses itaque subsistens miraculorum frequentiam trium sanctarum virginum Kuegundis, Viberadis, et Mechtildis in Ecclesia parochiali villæ ejusdam Eichsel dicte Constantiensis diocesis, non procul ab oppido Rynfelden, quod est Basiliensis diocesis, quiescentium audiens, unum a secretis Jacobum Merbolt Bambergensis diocesis clericum pro inquisitione veritatis, quam fama sparserat, misit; qui ad locum veniens vidit mulierem monoculam per annos ferme sexdecim ad memoriam et tumbras prædictarum virginum illuminari, et defectum oculi penitus auferri; sic quod veteris in ea morbi nullum deinceps apparuit vestigium: alteram quoque mulierem biennio paralytisi membrorum contractam ad memoratarum virginum invocationem pristinae sanitati restitutam convalescere, ita ut surgens de grabato,

¹ Trith. Chron. Spaulh. — ² Nic. Bas. in Addit. ad Naucl.

in quo jacebat, pedibus sana, votum a se promissum adimpleret : adolescentem quoque annorum octedecim, cum adhuc puer esset, ac tertio suæ ætatis anno, cum jam verba loqui semiplena cepisset, ictu fulguris et tonitru factus loquelam amisisset, ad memoriam virginum oblatum a parentibus perfecte restitutum loquelæ didicit, ita ut sine impedimento verba perfecta loqueretur. Referens vero hæc eadem a secretis missus cardinali Raymundo, quæ ab Ecclesia Romana canonizata non fuerant virgines, jussit ut celebri honore ab omnibus venerarentur, indulgentias ad earundem natalitios dies juxta sibi traditam facultatem distribuendo ».

25. *Petri Aubussonii cardinalis obitus et laudes.* — Luxit ¹ eodem anno Oriens Christianus extinctum propugnatores suum fortissimum Petrum Aubussonium S. R. E. diaconum cardinalem, ac supremum Jerosolymitanorum equitum magistrum, cujus præclaros de Turcis actus triumphos nulla ætas conficescet, cui si principes Occidentis assensissent, non amissa modo recuperare, sed religionis etiam imperitque sui fines latius proferre potuissent; idemque egregio facinore extremum anteaque illustris vite annum ornavit : cum enim animadvertisset ex Judæorum Rhodi commorantium colluvie tanquam ex fœdissima sentina omnia pane vitia, quibus Rhodii cives inticerentur dimanare, eos multavit exilio, jussitque Niciam Provinciae deportari, ne, si haerent in Oriente, Barbari ipsis tanquam exploratoribus uterentur; eos vero, qui superstitionem veterem exuere, celestique lavacro expiari mallent, Christianorum numero ascriptos manere Rhodi permisit. De Judæorum pueris, rogatis plurimum doctorum sententiis, statuit de iis tanquam de servorum filiis, prout domino visum esset pro eorum bono consulendum. Sanxit itaque e parentum damnatorum exilio sinu avellendos, atque in Christiana religione educandos. Curatum est magnificentissime illius funus, communicque equitum decreto sepulchrum æneum eleganti arte illi positum, in quo deportati ab eo triumphi gesta que insculperentur. Successit ei in equestri præfectura Aymericus Ambasianus Rothomagensis cardinalis frater, quem Ludovicus Francorum rex dominicæ crucis particula et gladio, quo S. Ludovicus in Syriaca expeditione accinctus fuerat, donavit; quæ sacra munera in Rhodio ærario reposita fuerunt.

26. *Christi fides a Lusitanis in India propagatur.* — In India hoc anno Christianam rem auctam narrant ² Indicarum rerum scriptores, susceptum Cocini principis adversus Zamorinum Calecuti et Brachmanarum regem patro-

cinium a Francisco Albuquerque, arcem a Lusitanis Cocini primum extructam, tum adem ligneam veluti alterius magnificentioris exemplar consecratam Christo ³ in eamque signam pendentis e cruce Domini sub umbraculo pretioso ingenti apparatu summaque lætitia illatum, quod illo primum die Romana Ecclesia divinis in rebus, Lusitana gens in humanis, in India possessionem quodammodo venire viderentur. Repressa deinde variis excursionibus Zamorini ferocia est, paxque amplissimis conditionibus extorta : qua fama Christiani nominis excitati tutores Colani ⁴ regis nostrorum fœdus exambivere, eoque missus ⁵ Rodericus, Dominicani sodalitiæ sacerdos, ad disseminandum Evangelium, multos ab stipendii dæmonum ad Christi signa traduxit, labantesque alios in recta fide confirmavit. Addunt Barrosius ⁶ et Maffeus ⁷ eodem anno, quo hæc gerebantur, nimirum millesimo quingentesimo tertio, navarchos aliquot Olissippone profectos ad disturbanda Arabum cum Indis commercia, Zanzibaris regem ad implorandam Emmanuelis regis fidem variis cladibus adegisse, Bravae etiam opulente urbi annum vectigal imposuisse : tum Melindensi regi socio adversus Mombaze tyrannum, a quo valde premebatur, opportunas suppetias tulisse, hostemque ad peragendam pacem compulisse : patefactos ita aditus Evangelio in eas omnes oras, ut tenebricosus Oriens illius luce frueretur.

27. *Marini labores suscepti a primis Americae colonis.* — Interea Christophorus Colonus, perfrustratis superiore anno variis alterius orbis provinciis, hoc inenunte varias regiones, quas Beragum, Hebra et Duraba flumina interluunt, obivit ⁸, cumque in Duraba strigmenta aurea arenis immista Hispani comperissent, ibi aëdes figere decreverunt; sed barbari, qui hospites benigne exceperant, id passi non sunt, ac post varia inita prælia agerrime in Jamaicam insulam, alveis navium a vermibus pertusis, applicuere. Quantos vero labores exantlarint qui posteris novum orbem aperiebant, exposuit postea Leoni X Petrus Martyr ⁹ hisce verbis : « Evaserunt tandem et ad Jamaicam, inquit, semianimes impulsi sunt, obrutis ibi navigiis omnibus intercepti vitam egere mensibus decem Virgiliani Achemenidis vita in nudorum barbarorum potestate calamitosiorem, ejus terræ cibis contenti, si quando barbaris placebat impartiri. Profuit nostris odium capitale quo sese invicem barbari reguli prosequuntur; ut enim nostros fautores haberent, si quando cum finitimis hostibus bella ingruerent, pane aliquando patrio famelicos recreabant. Sed quam miserum et ærumnosum, pater beatissime, sit

¹ Bösins 2. p. Hist. eq. Hierosol. l. XVI. — ² Jo. Barros, dec. 1. Asie l. VII. c. 1, 2, 3. Osor. l. III. et Maff. hist. Ind. l. II.

³ Jo. Barros, ib. c. 2. Maff. ubi sup. — ⁴ Barros, sup. c. 3. — ⁵ Maff. ubi sup. — ⁶ Barr. sup. l. c. 1. — ⁷ Maff. l. II. ubi sup. — ⁸ Petr. Mar. dec. 3. c. 1. — ⁹ Id. ib.

mendicato panem adipisci, conjectet tua sanctitas, ubi præsertim cætera desint, vinum puta carnesque vel omne pressi lactis genus, quibus Europæorum hominum stomachi a cunis solent enutriti ». Addit eos virtute et ingenio calamitatem vicisse, cymbula enim uniligna Didacum Mendes, acceptis duobus Jamaicensibus portuum peritis, ad Hispaniolam quadraginta submotam leucis tumido mari pervenisse, adisseque urbem regiam S. Dominico sacram, moxque duabus comparatis navibus Europæis, nostros egestate confectos revectorum esse. De earum terrarum, quas sub torrida zona incultas sibi persuasit antiquitas, amenitate subdit: « Universos tractus illos, quos percurrisse Colonum diximus, ipse scribit, idemque fatenter omnes laborum socii, toto anno esse frondosos, virentes, amœnos, et quod majus est, salubres, in quibus ex universo comitatu nullus inquam ægrotaverit, neque horrenti frigore unquam aut æstu fervido quinquaginta lequarum intercapedine a Cerabaro magno portu ad usque Hebram et Beraguam vexatum se fuisse jactat ».

28. De infelicitum autem populorum aurum quarentium institulis subjungit: « Cerabaro populi, quique jacent medii ad Hebram usque Beraguam nonnisi certis anni temporibus auro intendunt quaritando, suntque negotiationis ejus opifices exerciti, uti apud nos argenti ferrique fodinatores, quæ loca magis auro fortunentur a specie delluxi torrentis, a terræ colore, aut hujuscemodi argumentis longo hi callent experimento. Credunt inesse auro numen; quandoquidem ad id negotii minime tendunt inexplati ex priscorum religione, puta qui a coitu et omni oblectamento abstinent, cibisque ac potu parcissime utantur. Universo legendi auri tempore vivere tantum ac mori datum hominibus, ut cæteris animantibus, arbitrantur, propterea nihil colunt aliud; solem tamen venerantur, et surgentem ab horizonte reverenter excipiunt ».

29. Subjicit mira de montibus vastis, qui a Meridie sublati, atque ex Oriente in Occidentem excurrentes, angustias eas terrarum velut repagula validissima firmant, ne adversa duo vastissima concurrant maria: hos vero montes Dabaibam appellant; ex quibus et flumini ex eisdem mananti nomen inditum. Qua porro superstitione Dabaibam colant, ut vetustas montes etiam coluit, enarrat Petrus Martyr¹: « Dabaibam ferunt fuisse feminam apud majores eorum magni animi et providentiæ, quam viventem antiquitas observabat, mortuam inquit reverenter coli ab universis regionum illarum incolis: ab ea regiones nomen sumpsisse aiunt et mitti fulgura tonitruaque, ac segetum stragem, si quando irascatur; irasci

namque pueriliter sentiunt Dabaibam, si negligeret sacris ejus intendatur. Eam miseris inculcat superstitionem genus hominum fallax sub nomine religionis, quo frequentia dona portent ad Dabaibæ sacra, quibus ipsi fruuntur ».

30. Quod ad demonum ludibria attinet; hoc ineunte anno in Etruria spectris horridis infestatam fuisse quandam domum narrat Petrus Delphinus in litteris ad Petrum Barrociū episcopum Patavinum, a quo consilium in re ancipiti expetit, sic inquit¹: « Audi aliquid novi, ut consulas quid agendum, ne in continua trepidatione et pavore versentur, qui domestica vexatione impugnati non simuntur quiescere. Habet nostra sacra eremus ædes quasdam in medio Socii, quod oppidum a Musoleæ hujus nostræ secessu quingentos circiter passus distat. In iis habitat familia bene morata ac boni testimonii, vir scilicet cum uxore, filiis ac nepotibus. Quintus hic agitur mensis, quod in ea domo audiri ac videri cœpta sunt nescio quæ portenta, strepitus vocum, motus atque impulsus capsarum, dum super iis domestici insiderent, ictus parietum, ictus lapidum ac fragmentorum ad magnitudinem dimidii fere lateris, quæ ex confignatione in pavementum dejecta sonitum ruinae similem excitant. Novissime diebus istis etiam gemitus quasi lamentantium exauditi sunt, et lapides haud exigui in familiam conjecti, adeo tamen levi emissionem atque ictu, ut percussi vix sentiant. Visa quoque fuisse ibidem simulcra nescio quæ, et noctium phantasmata affirmant; quamvis interdum etiam memorata omnia eveniant, ut territi qui inhabitant domum, ac ingenti formidine ac stupore perculti, præsertim parvuli ac mulieres vix permittantur præ metu somnum capere, ac officinas ædium cubiculaque trepidi ac trementes ingrediantur. Quid sibi velle ista putes, ac si quod tibi succurrit remedium, non gravaberis rescribere. Oratum est a sacerdotibus multis, missarum concelebrata solemnia ipsius patris familias nomine, atque ab eodem eleemosynæ hujus rei gratia erogatæ, nec sibi videtur aliquid profecisse, etc. Musolea die xxvi Januarii m^o ». Similia sunt hæc iis, quæ S. Gregorius narrat, dum de S. Dacio episcopo Mediolanensi in Orientem profecto loquitur in Dialogis: quæ permittit interdum Deus, ut increduli sciant alia esse quam quæ videntur sensibus corporeis: plures enim in eam lapsos hæresim, ut omnia tantum sensibus metirentur indicat Joannes Picus Franciscus Mirandulanus in libro de Christiana fide, quem Julii II nomine inscripsit.

31. « Jam millesimus supra quingentesimum annus evolvitur, ex quo persequente Herode,

¹ Petr. Mar. dec. 3. c. 4.

¹ Petr. Delph. l. VII. Ep. LVI.

adversantibus Romanis rerum dominis, reclamantibus Judæis, obstantibus diabolicis, sensu demum et carne repugnantibus, sanctissima hæc religio, quæ prius sub mysticis prophetarum velaminibus et umbra legis Mosaica multis annorum millibus quasi in magistri, ita dixerim, utero delituerat, et nata, aucta et propagata est: vixque ullus tam semotus orbis angulus reperitur in quo aut in Christi honorem extractæ Ecclesiæ non fuerint, aut ejus saltem nominis fama non personaverit. Quod regnum igitur huic vel magnitudine vel victoria vel gloria conferendum est, quando non solum ab Oriente sole ad Occidentem propagatum est (extremos enim utriusque oræ reges et populos, ut medios faciam, Christi legi subjectos esse perspicuum est) sed ad terras etiam tam Romanis olim gentium victoribus, quam Alexandro illi, orbis terrori, et novos orbis perquirenti prorsus incognitas prolatum? ut eos omittam quos Christianorum Hispaniæ regum classis nostra ætate per antarcticum polum, huic ipsi quem ceruimus oppositum, adnavigavit; hæc adeo nota comperitque, ut veritatis hostes tametsi frontem perfricuerint, negare vereantur. Libet autem primum ex adversariis seiscitari, quænam vis illa tam potens fuerit ut malignos demones ex mundo debellato subactoque tam celeriter expulerit. Multisque interjectis addit: « Adde quod non potest quidquam esse casu factum, quod omnes habet in se numeros varietatis, ut in libro de divinatione a Cicerone confirmatur: quid igitur restat quod celebre hoc miraculum toto orbe conspicuum credi possit effecisse? An dæmon forsasse quispiam, qui aut alios demones aut se ipsum expulerit? Sed rogo, quisnam se aut sua regna demolitur? Rursus respondeant; cujusnam rei gratia hoc operatus est, bonæne an malæ? si illud respondebant, refellentur statim, nam qui pessimus est dæmon bonum sibi non præstituit finem, et tam patens, tam universale et diuturnum, quale orbi terrarum attulit Christiana religio, alioquin jam non pessimus sed optimus censeretur: si secundum dicent, urgebuntur acrius, cum non modo a bono ad malum, sed a malo ad optimum vivendi genus jaeta translatio nobis extra controversiam declaret, demones nequaquam sibi pro bono duxisse, ut a mundi hujus principatu dejicerentur, Christo ubique terrarum culto et adorato. Colligamus igitur oportet, hujusce rei quam quærimus causam aut Deo ipsi aut Christo homini divina virtute operanti necessario tribuendam esse: illud si concedatur, colligitur subinde veram esse hanc fidem, quæ Deum ipsum habeat auctorem, si hoc dixerimus tantundem in adversarios obtinebimus: operante namque Deo per Christum hominem, indicatur nobis cum ejusmodi fuisse (etiam qua homo) ut ad tam præclara munia

peragenda divina selectione dignus haberetur, sitasque in eo virtutes illas fuisse, cujus fulgore obsecrata hominum mentes illustrarentur. At cum se Dei filium dici credique voluerit, Deus dubio procul est, alioquin et arrogantissimus ipse omnium censendus esset, pessimoque superbiae vitio maculatus, qui falso divinitatem sibi attribuisset, necnon divinæ providentiæ lex incusaretur, utpote cum cum sectatoribus non puniens, sed magnificans, sed exallans, sed siguis atque portentis glorificans, quem constaret majestatis reum mille et quingentis et eo amplius annis terræ, cæli angelorumque dominium sibi contra jus et fas usurpavisse ».

32. Adductis multis argumentis, tum miraculis quibus Christi fides confirmata est pluribus sæculis ubique gentium, de recentioribus hæc subjicit: « Sed et nostris quoque temporibus eadem vestigia conspiciuntur, nam et expelli demones ab obsessis corporibus Christi virtute palam est: a sanctissimis item viris et feminis visibilia contemni, atque per eadem quæ diximus Christianæ vite purgatissima opera de terrenis cælestes reddi: miracula quoque ob sanctorum virorum merita Dei virtute fieri. Allocutus ipse sum multos fide dignos homines, qui in proprio corpore vera miracula experiri sunt, et jurejurando etiam interrogati idem affirmarunt: alios qui etiam suis oculis viderunt: ego quoque vidisse et sensisse miracula sine mendacio affirmare potuerim. Illud autem quod non uni tantum aut pluribus, sed fere in propatulo est non reticuerim. Adservantur Neapoli in Campania Januarii martyris reliquiæ, adservatur et in vase sanguis post ejus trucidationem pie collectus, qui e regione membrorum positus ebullire quodammodo incipit et liquefieri, atque ad pristinam veri sanguinis speciem redire: semotus autem et alio collocatus in densum cruorem coit coagulaturque, eam retinens formam quæ cruori nullis sæculis effuso conveniat, donec iterum reliquiis ipsis argentea theca reconditis ex adverso opponatur: nec id quoque semper evenit: nam dum regionibus illis aliquod imminet malum vel turbatio impendit, minime liquefit, sua illa quiete vexationem portendens: ita incolæ longa experientia didicere. Ego meis oculis cruorem illum qui concretus teler sua natura manet objectu capitis rubescere, liquere et cen ebullire vidi, perinde ac si e venis tum fuisset emissus; vidi, inquam, meis oculis, et ratione comprehendere opera naturæ fieri id minime posse: testatissimum enim apud philosophos a formæ privatione quod aiunt, ad habitum ejusdem reditum non dari: et qui non credunt, experiri possunt si cruorem, ubi coierit et post menses aliquot, ne annos dicam, in terram pulvereamque massam redactus fuerit, ad sanguinis formam, et ne de verbis calumniam faciant, si non

ad formam, ad sola tamen accidentia formam sequentia, ruborem scilicet, liquorem, fluxum et reliqua reducere possit.

33. «Audivi quoque ab iis qui viderunt, spinam esse Rhodi qua sacratissimum Christi caput pupugerunt impii, dum coronam spineam vertici imposuerunt, quæ singulo anno, in die, quo Christi passionis memoria in Catholica nostra Ecclesia celebratur, vidente populo floreat. Monstratur ea in vase translucido ex vitro, ut admittatur aspectus nec oculorum acies possit obtundi, ante horam illam qua Christus crucifixus creditur, nullam spina ipsa motionem præfert, non coloris mutatio, non ulla adjectio in ea visitur: proximante tempore rubere incipit, et oculis omnium circumfusus atque cer-

nentibus, albus quidam flosculus in verticem paulatim exurgit, qui hora elapsa desinit et evanescit. Aliqua quoque et paria et etiam forte majora sparsa et disseminata mundo sunt, quibus et incredulis ad conversionem excitatio, credentibus vero ad perseverantiam confirmatio jugiter oriatur: quæ qui non videt cæcus, qui non audit surdus, qui audita non credit insanus, qui majora aut crebriora desiderat ut credat insolens et prophanus, ubique terrarum decantata, ubique nota compertaque sunt creditaque, nisi ab eis quorum ob potentissimam malitiam justo divinoque judicio oculi mentis obæcati sunt, ut juxta divina eloquia videntes non videant, et audientes non intelligant, etc. »

JULII II ANNUS 2. — CHRISTI 1504.

1. *A Julio admonitus dux Venetus ut erepta Ecclesiæ Romanæ restituat.* — Anno a virgineo partu quarto supra mille quingentos, septima Indictione, Julius Pontifex capta superiori anno de restituendis Romanæ Ecclesiæ pristinis juribus, et pacis inter Hispanos Gallosque reintegrandi consilia provexit, ac primum, antequam erepta a Venetis armis repeteret, lenitate eos ad æquitatem flectere studuit, ac Leonardo Lauredano edixit¹, firmiter se constituisse Faventiam, Ariminum, omniaque alia oppida, quæ ab Alexandri VI obitu occupata fuissent, recuperare, ne injuncto sibi a Deo pastorali officio deesset; neque a suscepta tuendi juris Ecclesiastici sententia ulla ratione ullove terrore dimolui iri.

« Leonardo Lauredano duci Venetiarum.

« Cum per venerabilem fratrem nostrum Angelum episcopum Tyburtinum, et per plures litteras declaraverimus nobilitati tuæ, nostræ fixæ voluntatis esse repetere et recuperare civitates nostras Faventinam et Ariminensem, ca-

rumque arces, omniaque alia loca et oppida, quæ tua nobilitas ab obitu felicis recordationis Alexandri VI nostri prædecessoris occupavit, et hoc idem semper dixerimus oratori apud nos tuo; mirari salis non possumus, quod adhuc nullum liquidum responsum nobis sit datum; sed, ut ab eodem episcopo oratore nostro accipimus, iterum res ad senatum tuum rogatorum delata sit, cum tua nobilitas et inclutus iste senatus pro singulari sua sapientia perspicere possit, non licere vobis res S. R. E. cum tanta Dei injuria et offensa diutius occupatas tenere, et nos pro pastoralis officii ministerio non posse omittere omnia remedia, quæ pro recuperatione hujusmodi sunt necessaria. In hoc recuperandi proposito ab initio constantissimi fuimus, sumus et erimus semper: et si orator ipse tuus vel alius quispiam secus forlasse scripsit, aut spem desuper alicujus compositionis dederit, aliena a vero scripsit: non debemus enim tantam Dei offensam et S. R. E. ac existimationis nostræ jacturam dissimulare aut negligere. Semper te et inclutam istam rempublicam tuam unice dileximus, et plurimi fecimus, sperantes

¹ Lib. I. brev. p. 7.

quod defensores jurum S. R. E. non usurpatores, nostro praesertim Pontificatu, esse deberetis : quare cum a proposito dictas civitates et arcas recuperandi nullus terror, nulla pactio, nulla conditio dinovere nos possit, cum Deus et Salvator noster Jesus Christus, qui Ecclesiam suam nobis regendam commisit, hoc a nobis expostulet, et pastorale officium exigat, qui secus scribunt aut sentiunt a veritate aberrant. Nobilitatem tuam rursus paterne hortamur, moneamus, requirimusque in Domino, ut quod jure facere debes, sponte et cito facere velis : quo restitutis nobis integre urbibus, civitatibus, arcibus et locis praedictis, nostra et hujus sanctae Sedis, cujus semper observantissimus fuisti, benignitate pertrahi possis. Datum Romae apud S. Petrum anno MDIV, x Januarii, Pontificatus nostri anno III ».

2. Repefitae eadem querelae aliis ad ipsum Venetae reipublicae principem datis litteris ¹ a Julio fuerunt, cujus mens animique constantia in tuendis juribus Ecclesiasticis respondit sanctissimorum antecessorum ac praesulum aliorum exemplis, qui defendendi juris imperiique Pontificii studio extremos labores tolerarunt, non adhortationibus modo ac minis, sed armis quoque hostes legum oracula spernentes obtrivere : quorum egregia facinora meritis laudibus multis in locis effert cardinalis Baronius. Proinde perperam nonnulli auctores Julium expeditiones contra ditionis Ecclesiasticae invasores conticientem, magnoque urgentem ardore temere carpunt : quos refert Hieronymus Rubeus ², eorumque accusationes jure hisce verbis refellit : « Tanto Romanae majestatis amore flagravit, ut nihil totos dies noctesque cogitaret, quam Pontificiam ditionem in suam pristinam dignitatem restituere : hinc illud, quod vitio plerique illi vertunt, summa laude dignum est, proprias cum amicitias et commoda ob communem Christiani et Pontificii nominis utilitatem posthabuisse : ejus nominis cum majestatem lere collapsam, ditionem imminutam, urbes atque oppida undique occupata distractaque intueretur, et omnia reposecere constituisset », et infra, « a Venetis Ariminum primo et Faventiam petiit, mox Ravennam repetiturus, quas urbes paucis ante annis ab Ecclesiae vicariis administrari solitas occuparant ».

3. Reficiebantur interea a Venetis Faventiaemœnia, arxque necessariis omnibus ad confringendos hostiles conatus muniebatur, qua de re certior factus Julius Angelo episcopo Tiburtino mandata ³ dedit, ut Pontificia in eam urbem jura denuntiaret, vetaretque propugnacula ibi ab illis excitari. Tum Gallorum regis oratori gratias agi jussit ⁴, quod Ludovici XII nomine

Venetae reipublicae principes viros hortatibus urgeret, ut erepta Romanae Ecclesiae restituerent : cardinalem vero Rothomagensem ¹, Carolum Carrettam ², ac designatum ³, episcopum Thebanum incitare jussit ⁴ Ludovicum ad secunda gloriosissima majorum vestigia, suscipiendumque Romanae Ecclesiae patrocinium adversus eos, qui ditionem sacram regum Gallorum liberalitate omnium saeculorum laude celebranda collatam invasissent. Cumque jactaretur ⁵ ab adversariis, regias litteras rogatu Pontificio exaratas clandestina arte fuisse emendicatas, Julio instandum visum est, ut Gallus ad inductam ejusmodi ambiguitatis dolique caliginem discutiendam, oratorem novum amplissimis fretum mandatis ad Venetum principem ac senatum legaret : de quo haec ad Carolum Carrettanum scripsit ⁶ :

4. « Julius, etc. Erasmus in expectatione restitutionis civitatum, Ferrarum, arcium et locorum provinciae nostrae Romandiolae, quas Veneti cum tanta Dei offensa et ignominia nostra, quod tibi notum est, occuparunt : sed longe nos nostra fefellit opinio : Veneti enim ipsi in dies sunt duriores, et non solum non restituntur occupata, sed reliquos quoque populos et arcium praefectos dictae provinciae pecunia tentant corrumpere : quare opus est, ut charissimus filius noster Ludovicus Francorum rex non solum verbis, sed etiam rebus et effectu defensionem S. R. E. matris suscipiat, et nunc unum oratorem pro hac re tantum ad Venetos ipsos mittat, qui eis denuntiet et declaret, se nisi dictas civitates, loca, et arcas restituant, nobis et dictae Ecclesiae contra eos omni opportuno auxilio affuturum : prout decet Christianissimum regem, cujus clarissimi progenitores ipsam Ecclesiam et Romanum Pontificem contra omnium impetus et injuriam semper tutati sunt. Dat. Romae apud S. Petrum anno MDIV, vii Februarii, Pontificatus nostri anno I. » Extant ⁷ eodem argumento aliae ad Carolum ipsum prosapia marchionum Carreti satum Julii litterae, quibus grates agere jubet Gallorum regi, qui Venetos ad officium flectere studuerit.

5. Incitavit ⁸ Julius Maximilianum regem Romanorum, ut Venetos ad reddenda erepta Sedi Apostolicae adigeret, aliisque litteris ⁹ addidit, turpe futurum Casari Ecclesiae patrocinium in ea re abjicere. Misit propterea Marianum Bartholinum internuntium in Germaniam, qui exponeret sedatis intestinis Christianorum bellis, arma adversus Turcas vertenda : certatum diu inter Gallos et Hispanos de regno Neapolitano, summaque studia a Pontifice pro dirimenda ea controversia adhibita. Interea Ariminensem et Faventinam ditionis Ecclesiasticae

¹ Lib. I. brev. p. 22. — ² Hieron. Rub. hist. Raven. l. VIII. hoc ann. — ³ Lib. I. brev. p. 5 et 11. — ⁴ Ib. p. 16.

¹ Lib. I. brev. p. 16. — ² Ib. p. 17. — ³ Ib. p. 18. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ib. p. 17. — ⁷ Jul. lib. brev. p. 20. — ⁸ Lib. I. p. 53. — ⁹ Ib. p. 119.

urbes occupatas a Venetis, atque ideo auxiliares Germanorum copias expetiit; qua dere hæc datae ad internuntium ipsum litteræ ¹ :

« Maximilianum regem, ceterosque ejusdem Germaniæ principes, nostros et ejusdem sanctissimæ Sedis filios devotissimos, nostro et Ecclesiæ nominibus hortaris ut nostrum desiderium pacis inter dictos reges Franciæ et Hispaniarum componendæ, auctoritate et consilio, quibus plurimum pollent, fovere velint, hortarique utrumque ipsorum per oratores et litteras ad amplectendam pacem atque concordiam, ut reconciliati invicem sanctissimæ expeditioni in Turcas, quam pacatis ipsis regibus auctore Domino meditamur, una cum aliis Christianis principibus possint intendere, nunc et in tanta necessitate sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ a Venetis contra Deum et justitiam peculiaribus civitatibus, locis et arcibus est spoliata, defensionem suscipere velint, tanquam illius præcipui advocati et defensores, destinando proprium nuntium ad Venetos ipsos, denuntiandoque eis, quod nisi ipsi Veneti civitates, loca et arces prædictas tam injuste ab eis occupatas nobis integre et libere restituerint, ipsi rex Maximilianus et principes, utpote semper Catholici, et propugnatores sanctæ Romanæ Ecclesiæ, omni opportuno auxilio nobis aderunt contra eosdem Venetos ad ipsas civitates, arces et loca recuperanda; ut et nos his curis et molestiis expediti ad generalem contra ipsos perfidos Turchos expeditionem devenire possimus, in qua nedum nostras et ejusdem Romanæ Ecclesiæ facultates, sed personam propriam offerimus, et etiam ubi opus fuerit, exponemus, etiam proprium sanguinem effundendo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno, etc. MDIV, kal. Martii, Pontificatus anno 1. »

7. Conciliare etiam sibi adversus Venetorum conatus Pannoniæ regis gratiam viresque enisus est Pontifex, eique exposuit, ut licet fœdere illis conjunctus esset, ad illud tamen colendum non esset obstrictus, nisi a juribus Ecclesiæ occupandis sibi temperarent ² :

« Wladislao Hungariæ Bohemiæque regi illustri.

« Oratorem Venetias pro restitutione civitatum, arcium et locorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ te missurum ostendis, et postremo invitum tuum tuorumque animum pro tuitione reipublicæ Christianæ, quamvis vires attritæ sint, declaras; supra quam dici possit, jucundæ nobis fuerunt litteræ ipsæ tuæ; recognovimus enim ex illis tuam singularem in nos Sedemque Apostolicam pietatem, et solitam animi magnitudinem. Itaque primum de oratore gratias tuæ serenitati agimus, quod tamen nequaquam potuissimus, cum sis fœdere cum Venetis junctus,

nisi nullum ejusvis amicitiae ac fœderis vinculum in præjudicium Ecclesiæ, et adversus Apostolicam Sedem valere et servari debere sciremus, ac ab eadem restitutione potissimum pacis Italiæ et totius Christianitatis defensio ac tutela penderet: donec Veneti ipsi in occupatione illarum persistent, nec nos ita commode, ut optamus, pacem Catholicorum principum inter se dissidentium stabilire, nec eos ad sanctam expeditionem, quam omni studio querimus, inducere sic de facili poterimus. Cum pro patrimonio B. Petri quod Veneti tam impie, injuste et crudeliter lacerant, nobis arma et temporalia et spiritualia prins sint exercenda, optamus ut Veneti respiciant, consilia in melius vertant, tuique oratoris verbis ac suasionibus magis permoveantur, quam moti sunt aliorum regum et principum Catholicorum, qui omnes ferme nuntiis et litteris eos ad restitutionem hujusmodi sunt adhortati. Et sane quanto magis magisque cogitamus, tanto magis mirramur, Venetos ipsos, qui propugnatores Catholicæ fidei dici volunt, in eam cupiditatem esse prolapsos, ut per ambitionem Italiæ dominio inhiantes, cum Deo et B. Petro, quem tam insigni injuria affecerunt, bellum gerere velint. Nos quidem eos omni tempore magnificimus, et in Pontificatu nostro etiam post acceptam talem injuriam, arciumque et locorum hujusmodi occupationem, multis gratis prosecuti fuimus, sperantes in bono vincere malum posse; sed ipsi quotidie duriores videntur, nec considerant quanto in periculo famæ, conscientiae et rerum suarum versentur, qui ea de causa pacem cum Turcis iniisse videntur, ut statim Romanæ Ecclesiæ bellum inferre liberius possint, etc. Datum Romæ apud S. Petrum die xxvi Julii, anno MDIV, Pontificatus nostri an. 1. »

8. Sollicitavit eundem aliis litteris ¹ Julius, ut preces regias potentiae suæ intento terrore armaret, nisi sua Romanæ Ecclesiæ jura permitterent, vehementerque extimuit, ne Veneti amplitudinis suæ commode intenti, regum preces spernerent, ac eos non modo parta retinere, sed latius circumferre vim, arciumque Pontificiarum præfectos auro ad earum deditorem pertentare accusavit; de quo apud eorum principem hæc querelas fudit ² :

« Duci Venetorum.

« Postquam nobilitati tuæ Christianissimi Francorum regis litteræ redditæ fuerunt, arcem nostram Forlivii, simul et reliquas arces ac urbes dictæ provinciæ, pecunia et artibus ipsi sanctæ Romanæ Ecclesiæ subtrahere lentas; quo fit, ut merito in dies gravius et justius doleamus. Habes quidem exercitum magnamque potentiam, sed tamen spes nostra in Deo est, in cuius ditione cuncta sunt posita, qui Ecclesiam suam

¹ Lib. 1. lib. comm. p. 635. — ² Brev. p. 124.

¹ Brev. p. 227. — ² Ib. p. 15.

sanctam semper tutatus est et tuebilur, caelestrosque Christianos principes ad suscipiendum curam et protectionem matris eorum inspirabit. Optamus tamen, ut nobilitas tua diligentius pro sua sapientia considerans, quantum onus conscientiae ex hac occupatione subierit, quantaque infamia apud omnes principes Christianos laboret, integram, liberam et spontaneam civitatum, locorum et arcium praedictorum faciat restitutionem, et ut Dei iram effugiat, infamiam evitet, et Italiae pacis conservatae causa videatur. Dat. vi Februarii mdv »

9. *Emiliam contra fas Caesari Borgiae traditam recipere studet Julius.* — Comparare potuerunt Veneti auro Foroliviensem arcem ab illius praefecto, sed sibi temperarunt; quod ubi praefectus sensit, Venetarum opum recipiendarum spe deturbatus, nonnulla de restituenda Pontifici ea arce inivit colloquia: verum nova oborta sunt obstacula. Franciscus enim Rangonius ad occupandam eam artes dolosque instruxit, ac Ludovico Ordelaffo veterum tyrannorum stirpe procreato, qui plurima apud tribules gratia pollebat, decem aureorum millia obtulit, ut nefaria illius consilia ad exitum perduceret. Versa autem fuit ejusmodi conjurationis invidia in Herculem Ferrariæ ducem, quem Julius duodecima hujus anni die admonuit¹ ut eam suspensionem a se amoveret. Divulserat jam ante ab Ecclesiastico imperio Emiliam Alexander, eamque contra fas Caesari Borgiae duci Valentino filio suo notho tradiderat; quem Julius, cum in arce Hadriana inclusum teneret, negavit² emittendum e custodia, nisi Casenam, Britenorium et Forolivium Ecclesiae restitueret: qui timore percussus, ut scelorum justam ultionem hostiumque gladios defugeret, in eas pacationes cum Pontifice venit³, ut Pontificiis triremibus in Gallias averteretur, ac Flaminiae arces a suis praefectis restituerentur. Julius itaque Joannem archiepiscopum Ragusinum Emiliae praesidem jussit⁴ Casenam, Britenoriumque ab Hispanis praesidiariis recipere. Redactae⁵ in Pontificiam potestatem eae urbes fuere magno Casenatum gaudio; qui servitutis jugum a Caesare Borgia ipsis impositum aegre ferebant, adjunctique auxilio Pontificio illud excusserunt: ob quorum in Ecclesiam studium sanxit Julius, eos nunquam alterius principis imperio, sed soli Romanae Ecclesiae subjectum iri.

10. « Attendentes, inquit, quod vos in tot perlurbationibus, quae proximis temporibus in provincia nostra Romandiolae, in illius civitatibus et terris nobis et Romanae Ecclesiae subjectis evenerunt, semper in fidei devotione et constantia erga nos et eandem Romanam Ecclesiam perseverastis, et nulli alteri quam eidem

Romanae Ecclesiae subijci voluistis, et a subjectione, qua felicitis recordationis Alexander VI praedecessor noster vos dilecto filio nobili viro Caesari duci Valentiniensi contra voluntatem vestram submiserat, quantum potuistis reclamastis, et nunc eidem nostris devotione et fide coadjutantibus ab hujusmodi subjectione praefati domini liberati in eadem nostra et Romanae Ecclesiae fide, et devotione, ac protectione, necnon immediata subjectione perseverare totis desideratis affectibus, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno mdv. viii kal. Julii, Pontificatus nostri anno 4 ».

11. Editum est eadem praene verborum formula conceptum Diploma pro Foroliviensibus¹, Foropompiliensibus², Britenorianis³, itique non modo a sacramento Caesari Borgiae, verum etiam Antonio et Ludovico Ordelaffis praestito liberati. At de Forolivio major facta est contentio: urbis quidem cives sponte jugum Borgiae a suis cervicibus deiecerant⁴, venerantque in Ecclesiae potestatem, indeque Antonium ac Ludovicum Ordelaffos majorum tyrannidem exambientes deturbabant; sed arx Caesaris Borgiae astu adhuc tenebatur, is enim praefecto clandestine suggesserat, ne ullis imperiis suis, quae simulata tantum atque exorta forent, ad arcem dedendam adduci se pateretur. Tum cardinalis S. Crucis, qui Hispanam factionem Ecclesiae dignitati praeferebat, concordiaeque interpretem esse praese ferebat, adversus Apostolicae Sedis majestatem conspiravit; creditum enim suae custodiae Borgiam ex Ostiensi arce, antequam arx Forliviensis restituta esset, dimisit, nec Pontificiis triremibus deportandum in Gallias imposuit, sed terrestri itinere Neapolim petere permisit⁵: qui dimissus, mox auro ad Forliviensis arces praefectum transmissio, illum in perduellione adversus Romanam Ecclesiam confirmavit, ut tormenta bellica in Forlivienses ex arce contorqueret. Delusus ita Pontifex, qui Emiliam a Borgia juste petiverat, cum indigna penitus res esset Ecclesiasticam provinciam traditam filio antecessoris spurio adeo etiam invito finitimis populis, ut Veneti justitiae speciem ad Flaminiam invadendam ex ejusdem Caesaris Borgiae, quem hostem pronuntiant, improbitate praetexerent, Ferdinandum et Elisabetham Hispaniarum et ulriusque Siciliae reges, quorum ille se clientela commendarat, admonuit⁶, ne ab eo Ecclesiae fraudem fieri paterentur.

12. « Regi et reginae Hispaniarum.

« Cum in principio nostri Pontificatus Venetorum dux et dominium civitates nostras Faventiae et Ariminii, nonnullaque alia loca in provincia nostra Romandiolae occupassent, ac

¹ Lib. brev. p. 31. — ² Marin. l. xxvii. c. 8. — ³ Eod. lib. brev. p. 37. — ⁴ Ib. p. 32. — ⁵ Guicci. l. vi.

¹ Id. pag. 23. — ² Pag. 642. — ³ Pag. 644. — ⁴ Rubens l. viii. — ⁵ Jul. ibid. Buonac. in Diar. Guicci. l. v et alii. — ⁶ Jul. sup. Ep. p. 52.

nobis injuriam illam expostulantibus, civitatesque et loca ipsa repentibus, respondissent, se id odio Cæsaris Borgiæ ducis Valentiniensis, quem pro hoste habebant, fecisse; nos civitates ipsas et totam illam provinciam, cui apertissime ipsi Veneti inhiabant, sanctæ Romanæ Ecclesiæ servare cupientes, matura deliberatione habita, nullam viam nec faciliorem, nec magis expeditam invenimus, quam ut ipse Cæsar dux Valentiniensis Forliviensem, Cæsenam et Britenoriensem, dictæ nostræ provinciæ arcēs, quæ in ejus potestate erant, nobis redderet; quo facilius civitatem Faventinam recuperare, et a reliquis urbibus provinciæ antedictæ Venetorum impetum propulsare possemus: magno enim nobis dedecori ac conscientiæ oneri erat, si pateremur sanctam Romanam Ecclesiam nobis divina dispositione commissam, tot præclaris urbibus nostro tempore spoliari. Exercitum equidem nullum habebamus, nec pecunias quibus illum comparare ea celeritate qua opus erat possemus. Itaque de consilio venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium ad has conditiones cum ipso duce devenimus, quas et exemplo Bullæ præsentibus intercluso majestates vestræ intelligent. Delegimus autem cardinalem S. Crucis, cui ducem ipsum, qui ei plurimum confidebat, committeremus præ cæteris etiam pro majestatis vestræ honore, quarum negotiis idem cardinalis multum se semper ingessit: ejus suasu etiam postquam ipse ad arcem nostram Ostiensem, quam sibi in potestatem libere dederamus, hac de causa, cum duce ipso profectus est, multa concessimus, quæ nunc in dedecus nostrum et grave præjudicium Apostolicæ Sedis redundant». Pluribus interjectis, ut dux Borgia finxerit, uti paulo ante indicavimus, præfectum arcis Forliviensis abire illius imperio detrectare, cum tamen eum præmonuerit ne arcem ipsam dederet, quo perspecto dolo cardinalis S. Crucis jussus sit Borgiam ipsum ex custodia non educere, etiamsi Cæsena et Britenorii arcēs restitute essent, ne Forliviensis præfectus Ecclesiæ illuderet, tum subdit: «Cardinalis tamen ipse, monitis nostris neglectis, ex ipsa hora, qua nuntium de restitutione arcium Cæsena et Britenorii accepit, licet intempesta nox esset, insciis nobis, dimisit; qui non mari in triremibus nostris ad hoc eidem cardinali concessis, et ab ipso duce petitis, ut constitutum erat, discessit, sed terra Neapolim est profectus, ibique a dilecto filio nobili viro Gundisalvo Fernandi vestrarum majestatum locumtenente generali, prout inter eos convenerat, sub illius salvo conductu receptus est: ubi nunc non cessat moliri et agere quæ nobis et S. R. E. sint contraria; nam ipsi castellano Forlivii, quem antea monuerat, ne arcem nobis redderet, nuper, ut compertum habemus, multas pecunias misit, effecitque ut castellanus

ipse, prout timuimus, civitatem nostram Forliviensem tormentis bellicis verberare inciperit, et se nobis hostem quodammodo profiteatur». Et infra: «Quæ omnia majestatibus vestris, quarum respectu multa ipsi duci indulsumus, significare volumus, ut qui sanctæ Romanæ Ecclesiæ devotissimi filii et constantissimi defensores semper fuistis, non permittatis ab homine in fidem vestram recepto statum ejusdem Ecclesiæ perturbari, etc. Datum Romæ apud S. Petrum die xi Maii mcm, Pontificatus nostri anno 1».

13. Monuit etiam Pontifex ¹ Gundisalvum ducem Terræ-Novæ, Neapolitanum proregem, ut Borgiam, quem in patrocinium suum adiserat, ad pacta Romæ firmata servanda adigeret. Exceptum a Gundisalvo Borgiam honorificentissime ferunt ², deque eo copiis ad novas res Pisis molendas, Hispanasque partes in Etruria effendas instruendo agitasse, sed inter hæc accepisse a regibus Catholicis imperia, ut Borgiam ipsum, qui variis calamitatibus Italiam allecerat, atque ad novas excitandas turbas promior erat, vincum in Hispaniam mitteret ³: parum Gundisalvus ⁴ negans datam fidem publicam contra principis mandata valere; atque ita Julius Forliviensem arcem recuperavit ⁵, et Borgia Hispano carcere triennio maceratus est, quo laxatus, cum in Navarram se contulisset, brevi in regis castris occisus misere perit ⁶. De ejus dotibus hæc tradit Raphael Volaterranus ⁷: «Ea fuit indole, ut si ab initio in bonos incidisset viæ monstratores, perpetuam sibi rei que Romanæ gloriam peperisset, nam et in ea adolescentia, quantum perspicere potuimus, nec deliberanti consilium, nec ductanti exercitum majorum disciplina, neque sermonem habenti facundia defuere, eaque demum a natura liberalitate, ut patris avaritiam sepe palam detestaretur; a justitia quoque, uti videbatur, minime abhorrens». Et infra: «Verum ut sterile solum et intemperies cæli bona frugum semina præcipitant, sic et hunc prava instructio ac proximorum libido a recta virtutis semita detorserrunt: ex quo seque ac omnem Italiam variis calamitatibus involvit». Hactenus de Cæsare Borgia, a quo occupatam pravis Alexandri studiis Æmiliam repetivit Pontifex.

14. *Hispanus Gallusque de triennialibus induciis rogantur, ut junctis armis cogant Venetos ad restituenda male parta.* — Exegit etiam a Venetis ut Faventiam Ariminumque et alia oppida Romanæ Ecclesiæ restituerent; sed cum ipsos ad æquitatem ducere non posset, Cosmam Arentinum episcopum ad Ferdinandum et Elisabetham Hispaniæ reges internuntium misit, ut

¹ Jul. sup. Ep. p. 51. — ² Bonacur. in Diar. et Guicc. l. vi. —

³ Bonacur. in Diar. — ⁴ Guicc. l. vi. — ⁵ Bonacur. in Diar. an. 1507. Guicc. l. vii. — ⁶ Id. ib. — ⁷ Volat. l. xxii.

inducias inter eos et Gallorum regem conciliaret, opemque adversus Venetos flagitaret.

« Julius, etc. venerabili fratri Cosmæ episcopo Aretino, ad charissimos in Christo filios nostros Ferdinandum regem et Elizabeth reginam Hispaniarum Catholicos, ac universa et singula provincias, terras et loca ac regna eis subjecta, nostro et Apostolicæ Sedis cum potestate legati de latere nuntio et oratori, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum inter charissimos in Christo filios nostros Ludovicum Francorum regem Christianissimum, et Ferdinandum regem et Elizabeth Hispaniarum reginam Catholicos, humani generis hoste diabolo instigante, tanta discordia et contentio sit suborta, ut de regno Neapolitano, quod ad nostram et sanctam Romanam Ecclesiam spectat, magnis exercitibus dimicaverint, ac sæpe cruentissimum prælium conseruerint cum magna Christiani sanguinis effusione, et fidelium animarum jactura, nos considerantes quod periculosa reipublicæ Christianæ sit tantorum regum discordia et contentio, a principio nostri Pontificatus eorum paci et reconciliationi studuimus, ejusque rei curam cunctis aliis curis anteponendam duximus, et reges ipsos ac reginam præfatos, et eorum quemlibet per litteras et nuntios nostros, ut finem discordiis facerent, pacemque amplecterentur, hortati fuimus, eis operam omnem et auctoritatem nostram, omniaque paterna officia et æquum judicium offerentes: desideramus enim ex intimo cordis affectu reges ipsos ad pacem unionemque reducere, ut reconciliati inter se, opem et auxilium Christianæ reipublicæ adversus impios Turcos una cum aliis regibus principibusque Catholicis expeditius terre possint, et in præsentiarum sanctam Romanam Ecclesiam protegere et defendere contra impetus Venetorum; qui Dei timore postposito Faventinam Ariminensemque civitates provincie nostræ Romandiolæ, earumque arces, compluraque alia loca sanctæ Romanæ Ecclesie particularia per summam injuriam in dicta provincia occuparunt et occupant, nec ullis monitis nostris adduci possunt, ut saltem aliquam bonam spem restitutionis ostendant; sed dominandi libidine ducti reliquos populos et præfectos arcium dictæ provincie pecunia corrumpere, et ad se trahere student; adeo, ut nisi Catholici principes et præsertim ipsi charissimi in Christo filii nostri Ferdinandus rex et Elizabeth regina prælati defensionem sanctæ Romanæ Ecclesie, cujus sunt defensores, suscipiant, merito sit verendum, ne brevi tempore tota illa provincia sanctam Romanam Ecclesiam spolient, eamque suæ ditioni subjiciant, utpote quam opportunissimam putent ad reliquam Italiam vexandam et occupandam. Atqui spes nostra et omnium eral, Venetos ipsos, qui pa-

cem cum Turchis Christi nominis hostibus, inconsulta licet Sede Apostolica, fecerant, sanctæ Romanæ Ecclesie defensores futuros; sed tanta in eis est dominandi cupiditas, ut ipsa Sede per obitum felicitis recordationis Alexandri VI prædecessoris nostri vacante, illius urbes invadere coperint, nec sanctæ memoriæ Pium III nec nos, qui illi disponente Domino in Pontificatu successimus, reveriti sunt; sed omni pudore reverentiaque neglectis, neque justitiæ neque timoris Dei ullam habent rationem.

15. « Nos igitur volentes pro debito pastoralis officii tantis malis periculisque occurrere, desiderantesque composita pace inter reges prædictos, et urbibus et civitatibus, arcibus ac locis sanctæ Romanæ Ecclesie recuperatis et redditis, ad generalem expeditionem contra pertidos Turcos devenire: quodque Christiani principes non inter se ipsos, sed adversus infideles eorum arma converlant: et cum ad hujusmodi necessitates explicandas, ipsosque Ferdinandum regem, et Elizabeth reginam hortandos et requirendos, oratorem nostrum mittere decreverimus, ad te, quem doctrina, integritate, probata fidelitate, ac præcipua prudentia comprobatum habemus, mentem nostram potissimum convertentes, sumentesque in Domino fiduciam specialem, quod ea, quæ fraternitati tuæ duxerimus committenda, gratia tibi assistente divina, circumspecte, juste et fideliter tua pervigili et exactissima diligentia adimplere curabis; te ad præfatos regem et reginam, ac universa et singula provincias, terras, atque loca, ac regna eis subjecta, tanquam pacis angelum et virtutis ministrum, ad Dei laudem ac præfate Ecclesie statum et honorem nostrum ejusdem Sedis nuntium et oratorem in præsentiarum provide duximus destinandum; ut inter cætera præfatos Ferdinandum regem et Elizabeth reginam nostros et ejusdem sanctissimæ Sedis filios devotissimos nostro et ejusdem Ecclesie nominibus hortaris, ut nostrum desiderium pacis inter dictos reges Franciæ et Hispaniarum componendæ, ex ejus triennalibus induciis magnam spem ipsius perficiendæ concepimus, auctoritate et consilio, quibus plurimum pollent, fovere velint, hortarique quemlibet ipsorum per oratores et litteras ad amplectendam pacem atque concordiam juxta instructiones tibi desuper a nobis datas; ut reconciliati invicem, sanctissimæ expeditioni in Turchos, quam pacalis ipsis regibus auctore Domino meditatur, una cum aliis Christianis principibus possint intendere: nunc etiam in tanta necessitate sanctæ Romanæ Ecclesie, quæ a Venetis contra Deum et justitiam peculiaribus civitatibus, locis et arcibus est spoliata, defensionem suscipere velint, tanquam illius præcipui defensores, destinando proprium nuntium ad Venetos ipsos, denunciandoque eis, quod

nisi ipsi Veneti civitates, loca et arces prædictas tam injuste ab eis occupatas nobis integre et libere restituerint, ipsi rex et regina, utpote vere Catholici et propugnatores sanctæ Romanæ Ecclesiæ, omni opportuno auxilio nobis adierunt contra eosdem Venetos, ad ipsas civitates, arces et loca recuperanda; ut et nos iis curis et molestiis expediti ad generalem contra ipsos periculosos Tureas expeditionem devenire possimus, etc. ». Internuntium amplissimum mandatis ad rem strenue gerendam instruit. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MIII, kal. Martii, Pontificatus nostri anno 1 (1) ».

16. *Decernit Julius ut lis de regno Neapolitano ad ipsum referatur.* — Accusabat etiam Venetos Julius apud septemviros Germaniæ¹, querens ipsos pacem cum Tureis pepigisse, ut impetus omnes ad ditionem Ecclesiasticam opprimendam effunderent. Nec modo ab illis Ariminum, sed Ravennam etiam ac Perusium a Balionibus, Bononiam a Bentivolis repetivit: quæ ut assequeretur, tum Christianorum arma in Barbaros verteret, pacem inter Ferdinandum Hispaniarum et Ludovicum Francorum reges conciliare studuit²; cumque ad ipsum uti supremum regni Neapolitani dominum controversia omnis referenda esset, Carolo Carretano marchioni Finarii, deinde archiepiscopo Thebano designato, demumque sequenti anno cardinalitia purpura donato præcepit³ dare operam ut in eo faciendo lædere ratio dignitatis Sedis Apostolicæ haberetur.

« Carolo de Carretto.

« Quæ de spe pacis scripsisti gratissima nobis fuere; nihil enim æque desideramus atque optamus, quam inter istos potentissimos et pietissimos reges, quorum alter Christianissimus, alter Catholicus dicitur, pacem efficere posse; in qua procuranda nihil studii diligentiaque omittes, et in primis curabis cum consilio et favore cardinalis istius Rothomagensis, ut conclusio pacis ad nos tanquam ad communem patrem et dominum feudi de quo agitur, deferatur; vel si id minus impetrari poterit, saltem ut in capitulis et conditionibus ejus, digna ratio honoris, dignitatis et auctoritatis Sedis Aposto-

licæ habeatur, et quod Veneti non includantur in ea, nisi civitates, arces et alia loca nobis et dictæ Ecclesiæ restituerint, ne quasi etiam de subditis nostris agatur, quod nobis sit præjudicare: sed recipiantur cum capitulis ad honorem, dignitatem et securitatem nostram pertinentibus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno MDIV, vii Februarii, Pontificatus nostri anno 1 ».

17. *Inlererat maximi ad asserenda Romana Ecclesiæ in regnum Neapolitanum jura, ut contentata de eo lis ad Pontificem uti supremum utriusque Siciliae principem deferretur, deque beneficiario principatu ineundæ pacis leges statueret: eumque Maximilianus concordia Gallum inter Hispanumque proberet consilia, dedit mandata Julius internuntio suo in Germanica aula agenti, ut omni studio apud Cæsarem in id incumberet, ut controversiæ decisio Sedi Apostolicæ permitteretur.*

18. *Curavit pariter Pontifex¹, ut Gallorum rex, qui ab Sede Apostolica beneficiaria Neapolitani regni jura acceperat, impelleret, ut in ea conticienda pace dirimendæ controversiæ decretoriam sententiam Sedi Apostolicæ reservaret: ita enim non modo Ecclesiasticæ, sed etiam regniæ dignitatis rationem habitum iri.* « Omni, inquit, studio in hanc pacem et nos incumbimus, et majestas tua incumbere debet. Sane si, ut decet, differentia et controversiæ super regno Siciliae in nos remittantur, æquissimos nos patres iudicesque præstabimus, firmamque concordiam Domino auctore stabilire curabimus cum tuæ majestatis honore, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum die vii Junii, MDIV, Pontificatus nostri anno 1 ».

19. *Contempto Pontifice, Gallus male paciscitur cum Hispanis.* — Non paruit Pontificis monitis Ludovicus Francorum rex ingenti rerum suarum jactura: Julius enim postea inter alias vectigalis regni juribus illius exuendi causa: hanc attulit², ipsum beneficiarii Sedis Apostolicæ regni jure non postulato decreto ejus cessisse: qui vero ad Mediolanensem principatum sibi asserendum non sine suo et Ecclesiæ dedecore Neapolitano jure se abdicarat, ea potissimum de causa Mediolanensi principatu eversus

¹ Lib. brev. p. 201. — ² Ib. p. 17. — ³ Ibid.

¹ Lib. brev. p. 76. — ² Julius in Decreto an. 1515 edito.

(1) Nisi mendum irrepserit in notas chronologicas Epistola hujus Julii II, hoc documento probari posset Pontificem hunc eodem, quo prædecessores ceteri, exemplo annum juxta veterem novumque stylum indiscriminatum usurpasse. Ac de novo stilo res plane explorati est ex multis quæ hic in Annalibus sese offerunt. De veteri pariter constat: hic enim annus primus Pontificatus cum kalendis Martii et anno MDIII illigatur, quæ omnia nonnisi stili veteris ratione iuncta conciliantur. Stylum etiam veterem referunt litteræ recitatae hic in Annalibus num. 38, quæ date leguntur « anno MDIII, III kal. Februarii, Pontificatus Julii anno 1 », qui annus est novo stilo MDIV. Id ipsum confirmant litteræ in Annalibus anno sequenti MDV, 17, insertæ, et aliæ num. 20, aliæ pariter anno MDVI, num. 15, tum aliæ anno MDVIII, 6, sicut et aliæ ibidem num. 21, in quibus omnibus stili veteris rationem habitam advertas. Quæ sanæ Epistola cum permulta sint in unam rationem convenientes, suspiciem amovent de mendo, quod forte in Regestum litterarum hujus Pontificis irrepisse ceuseretur. Vix enim fieri potuisset ut adeo sæpe Codex mendosus esset. Cæterum menda quædam in subscriptionem litterarum Julii excidisse avaranensibus Vaticanis, qui in manuscriptos Codices illas retulerunt, plane demonstrant excerpta earum litterarum ab annalista hoc et sequentibus annis relata. Ita Epistola recitata hic num. 12, annum MDIII cum anno 1 Pontificatus et die XI Maii mendose illigat; sicut et mendosa est adscriptio litterarum hic num. 1 expressa annum MDIV, diem X Januar. et Pontificatus annum III referens. Quam Epistolam hoc vere anno Pontificatus Julii primo datam fuisse non dubito, cum hoc anno Angelus Tiburtinus episcopus legationem illam apud Venetos egerit, cujus in eadem Epistola fit mentio.

est, uti dicitur suis locis. Interea confectae sunt hoc anno Gallum inter et Hispanum induciae, tum inter eundem Gallum et Maximilianum sancitum foedus: in primisque quod ad Gallorum Hispanorumque sequestram pacem attinet, Julius summo contendit studio, ne quid in ea decerneretur, quod Ecclesiasticae rei detrimentum afferret, nec Veneti, qui partem ditionis Ecclesiasticae tenebant, hujusmodi pacis beneficio potirentur. Carolum itaque Carretanum apud Gallum jussit¹ insistere, ut idem etiam ab Hispano eblandiretur; decrevitque ad eum internuntium Apostolicum episcopum Aretinum, deque initis triennialibus induciis gratulatus sollicitavit, ut armorum impetus vel in Turcas vel in Mauros converteret, ac Romanae Ecclesiae adversus illius jurium invasores patrocinium susciperet, datis haeec litteris²:

20. « Majestates vestras rogandas et requirandas duximus, diligenter advertere velint, ne quis includatur in illis, qui sanctae Romanae Ecclesiae sit inimicus, praesertim dominium Venetorum, qui ut alias scripsimus, tot civitates, arces et loca sanctae Romanae Ecclesiae in provincia nostra Romandiola contra Deum et justitiam de facto nuper occuparunt et detinent: nam nisi a vobis, qui more clarissimorum progenitorum vestrorum ipsam Ecclesiam semper defendere consuevistis, digna ratio honoris et dignitatis ejus habita fuerit, praedae et ludibrio ipsis Venetis relinquetur: quod absit a vestra Catholica majestate, ut permittite et tolerare velitis, praesertim cum nullum amicitiae studium vel foederis vinculum in praedictum Ecclesiae matris omnium pietissima a Catholicis principibus praetendi possit aut debeat: prout venerabilis frater Cosmus episcopus Aretinus praelatus noster domesticus, quem ad vos in oratorem mittimus, latius majestatis vestri exponet. Dat. xxv Februarii mdiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

21. *Ferdinandus in Pontificem arroganter se gerit: fallaces Hispanorum induciae.* — Non urbane, ut par erat, se gessit in Pontificem Ferdinandus: qui enim Maurorum et barbararum gentium vilissimos oratores humaniter excipere consueverat, internuntium Apostolicum in suum conspectum venire vetuit, praetextitque, illum Florentinum esse patria, quae Gallicam factionem in Italia propugnaret; de qua indignissima repulsa datis ad Ferdinandum et Elizabetham litteris Julius est conquestus³: « Non possumus, inquit, non mirari quod majestates vestrae Catholicae, quae etiam hostium et infidelium legatos admittere et audire solent, oratorem nostrum pro tam sancta et necessaria causa venientem recusent admittere; nam licet ipse episcopus nempe Cosmus Aretinus Flo-

rentiae orlus sit, noster tamen domesticus est ». Et intra: « Admittere benigneque audire velint sine ulteriori mora, ne vos soli oratorem Apostolicum, quod nulli adhuc reges principesque Christiani fecerunt, repudiasse dicamini, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno mdiv, Pontificatus nostri anno 1 ». Latebat altior repellendi internuntii ratio, cur Hispanus Pontificia postulata omnino respueret, devinctosque sibi Venetos cuperet, ut nimirum Julium eorum armis terreret, ne Sedis Apostolicae vectigale regnum vi ereptum repeteret. Cum itaque sancitum esset, ut quaelibet adversa pars suos foederatos designaret, Ferdinandus et Elisabetha Hispaniarum reges, nulla dignitatis Ecclesiasticae habita ratione, sed suae tantum amplitudinis lenocinio deliniti, Venetos socios appellarunt, haeque oborta contentio est, cum Gallus eos studii in Pontificem causa foedere comprehendere nollet: demumque admisit adjecta lege, modo jus Ecclesiasticum non labefactarent, quam ob causam Julius ipsum valde commendavit⁴ haeec verbis: « In quibus (nimirum Venetis) inter nominatos confederatos recipiendis, quando instantibus Hispanis regibus excludi, sicut aequum fuerat, non potuere, pie atque prudenter fecit majestas tua, quae sine praedictio jurium et rerum sanctae Romanae Ecclesiae eos recepit, etc. Datum vii Junii anno mdiv ».

22. Describit Guicciardinus⁵ pacis illius sequestrae leges: nimirum quemque partis contentum esse jussum, liberamque ultro citroque comendi contrahendique datam facultatem: verum a Gundisalvo reliquas Gallorum, qui adhuc nonnullas arces in Apulia, in Hydruntino agro, in Calabria, in Aprutio milite praesidiario instructas tenebant, astu evulsa⁶; illum enim eorum locorum acolas interdixisse commercio cum Hispaniae factionis populis, totque eos incommodis attrivisse, ut cum illi defectionis ad Gundisalvum inirent consilia, ut liberi comendatus beneficio potirentur: demum Galli, eorumque socii sponte solum vertere coacti fuerint, Hispani vero recentem dominatum confirmarunt. Nunc de alio Gallum inter et Austriacum foedere agitato, et in annum sequentem exacto⁷, de quo antea mentionem feci, agendam est.

Latuisse initio illius pactiones ac deinde in Lucem emanasse refert Blasius Bonaccursus⁸, ac primum inter Ludovici filiam Claudiam et Carolum Maximiliani ex Philippo nepotem conjugii sponsionem pactam: principatum Mediolanensem Casarea beneficentia Ludovico et posteris non modo masculini, sed etiam femini sexus, imposita centum millium aureorum tum semel facienda solutione, ac deinde in

¹ Lib. brev. p. 17. — ² Ib. p. 25. — ³ Jul. l. brev. i. p. 162.

⁴ Jul. l. brev. i. p. 76. — ⁵ Marian. l. xxviii. c. 7. Guicc. l. vi. Ferron. in Lud. XII. — ⁶ Id. ib. — ⁷ Jul. lib. brev. p. 362. — ⁸ Bonaccur. in diar. Guicc. l. vi.

annos singulos calcarium aureorum vectigali imperato : Mediolanensis etiam principatus in parlis dotem Ludovici filie attributus. Pollicebatur etiam Gallus Germano, cum ad suscipiendum Romæ insigne imperiale in Italiam venisset, se muniturum aditus, ac Venetos ad Cæsarea restituenda jura, urbesque Mediolanensis ducatus, nimirum Cremonam, Bergomum, Veronam, ac Brixiam in pristinum statum revocandas, adacturum. De Pisis autem conventum, Florentinos earum imperium, numerato Cæsari vectigali retenturos. At concitata deinde discordia hujus federis leges confundit, ac denique conjunctis Hispania, Germania et utraque Sicilia, Gallus Insubria exturbatus est.

23. *Pacis inter Bavaros interpretem agit Julius.* — Interea ex illius federis legibus Gallus, qui comitem Palatinum adversus Cæsarem subsidiario exercitu fulciebat¹, ejus partes deseruit; cujus patrocinio exutus mox magno bello attritus succubuit². Adhibuit³ porro in extinguendis illius belli facibus, quod post Georgii Palatini obitum inter Bavarie stirpis principes accensum fuerat, curas Apostolicas Julius, ac Romanorum regem ad id sponte inclinatum incitari jussit ab internuntio, quem amplissimis instruxit mandatis, ut sedandæ controversiæ operam daret.

24. Adhortatus est etiam aliis litteris⁴ Julius Cæsarem ipsum, ut Bavaros principes ad concordiam redigeret; quo Halicam protectionem ad insigne imperiale solemniter accipiendum parare posset, plurimaque paterni in eum amoris signa hisce litteris explicuit⁵: « Magno desiderio tenemur adventus tui in Italiam, ut non solum ex litteris, sed ex vultu quoque et rebus ipsis animum nostrum in te optimum possis perspicere: quem adventum, quoniam rebus agendis maxime necessarium et accommodum existimamus, ne discordiæ dilectorum filiorum nobilium virorum Philippi comitis Palatini Rheni, et Alberti ducis Bavarie diutius retardare possint. Datum Romæ apud S. Petrum die xxvi Aprilis, m̄iv, Pontificatus nostri anno 1.»

25. Emerserant hujus belli causæ ex Georgii ducis defuncti inconstantia: cum enim jam ante obsignatis publicis Tabulis cum Alberto Monachii principe pactus esset, superstitem alterius sine mascula prole decedentis e vita successurum in principatum, idemque masculo carens Palatinum in Robertum generum, qui ex filia liberos susceperat, transfudisset testamento, illumque etiam in possessionem induxisset, Albertus dux Cæsaream fidem imploravit, cumque Maximilianus inter eos rem ad concordiam adducere studuisset, nec senatus-

consulto imperiali Robertus obtemperaret, in eum sociosque arma expeditit; quo bello plures Palatinatus urbes captas, hostilique furore evastatas describunt auctores¹. Involvit se illius belli calamitatibus Philippus Roberti pater; quem diu variæ hinc inde curæ distraxere², hinc enim acerbum et anceps erat Cæsarea in se arma concitare, inde filio ad amplissimum principatum assequendum deesse non poterat, quem Pontifex ad dirimendam non ferro, sed legibus, non vi bellica, sed insita in consanguineum benevolentia controversiam hisce litteris³ inducere visus est:

26. « Nobilitatem tuam hortamur, obsecramus et obtestamur in Domino, et per viscera Salvatoris domini nostri rogamus; ut animum tuum ad concordiam cum Alberto ipso consanguineo tuo faciendam, quam etiam a charissimo in Christo filio nostro Maximiliano Romanorum rege illustri quæri summo studio scimus, inducere velis, et nuntio ipso nostro cooperante, cui auctorizandi concordiam ipsam et facultatem dedimus, ad eas condiciones venire, per quas finis omnibus vestris dissensionibus imponatur, charitasque fraterna sanguinisque necessitudo, quæ in tot discordiis vires suas habere non potuit, redeat inter vos atque vigeat. Sane, si id feceritis, ut confidimus, magnam ab hominibus laudem, magnumque a Deo præmium consequemini, et cum propheta poteritis dicere: *Quam bonum quumque jucundum fratres habitare in unum.*

« Debes etiam pro tua prudentia et probitate considerare quantum periculum Christianæ reipublicæ a perfidis Turcis immineat, contra quos sancta et necessaria expeditio decerni non poterit, discordiis vestris vigentibus, ita ut per vos videatur stesisse, nisi invicem reconciliati fueritis, quominus ipsa expeditio fieret: nam neque ipse charissimus in Christo filius noster Romanorum rex pium desiderium suum consequi, neque reliqua Germania convenire posset ad expeditionem tam sanctam. Dat. Romæ apud S. Petrum die xxvi Aprilis m̄iv, Pontificatus nostri anno 1.» Respuit Philippus ingenti suo damno Pontificia monita: Palatinum enim caedibus, rapinis, incendiis vastatum, tum cummulata accersitaque ante tempus ex bellicis calamitatibus filii nurusque funera luit, ac per menses quinque bello atrocissimo vexatus a victore Cæsare pacem orare coactus est, quæ in solemnibus imperii ordinum comitiis proximo anno firmata est.

27. *In Bohemia tumultus ab hæreticis excitati et strages editæ.* — In Bohemia varios tumultus miscabant hæretici, ad quos comprimendos Julius tum Cæsaris, tum Wladislai regis Bohe-

¹ Guice, end. l. vi. — ² Trith. Chron. Span. hoc ann. Nic. Basel. in Addit. ad Naucl. Appen. ad Sabell. hoc ann. — ³ Lib. 1. brev. p. 49. — ⁴ Ib. p. 46. — ⁵ Ibid.

¹ Trith. in Chron. Spanheim. et ex eo auctor Appen. ad Sabell. Basilius in Addit. ad Naucl. — ² Id. ib. — ³ Lib. 1. brev. p. 50.

mia et Hungariae auctoritatem imploravit¹, eosque rogavit, ut Philippum episcopum Sideniensem, qui in Bohemiam ad haereticos sacris sacerdotalibus initiandos contendebat, coercerent. Infectam hoc tempore Pickardorum et Calixtinorum sectis Bohemiam refert Dubravus², acresque adversus Catholicos turbas excitasse: et Calixtini quidem proxime accedebant ad Catholicos, a quibus solo calicis usu, Petri Dresdensis et Jacobelli argutiis subornati discrepabant: Pickardi vero, qui infame illud nomen a Belga Adamitarum sectae auctore³ sibi adseverant, transubstantiationem in Eucharistia negabant; cujus sectae hominem refert Baselius⁴ anno superiori atrox facinus patrasse Parisiis, sacram nimirum hostiam in sacello sacrosancto e manu sacerdotis avulsam confregisse, abjecisseque in terram, cumque criminis veniam poscere noluisse, flammis absumptum; caeterum e Bohemia erupisse in Germaniam superiorem haereticorum exercitum, atque magnas clades templis, sacerdotibus aliisque Catholicis intulisse questus est, missis ad Pontificem oratoribus, Maximilianus Caesar; qui coacto exercitu Bohemorum haereticorum insolentiam contudit: in quos etiam eorumque studiosos Julius anathematis Ecclesiastici sententiam tulit, atque arma in eos sumpturis, vel collaturis stipem, indulgentiarum praemia hoc Diplomate impartitus est⁵:

« Ad futuram rei memoriam.

« Sicut charissimus in Christo filius noster Maximilianus Romanorum rex illustris, nobis per dilectos filios nobilem virum Constantinum Comiatum ducem Achaiae, et Macedoniae principem, et Lucam de Renaldis praepositum Ecclesiae in Strazburg apud nos et Sedem Apostolicam oratores destinatos nuper exponi fecit, quod etiam non sine maxima mentis nostrae perturbatione percepimus: nuper nonnulli iniquitatis filii et perditionis alumni, omni Dei timore postposito, in laqueum mortis sese ipsos dantes, et cum humani generis inimico portionem accipientes, magnam multitudinem Bohemorum armatorum haereticorum ex regno et partibus regni Bohemiae contra Christi fideles superioris Germaniae incitarunt, eisque commeatus, victualia, et alia possibilia suffragia impartiti sunt, et ipsi Bohemi haeretici, Christiani nominis acerrimi hostes et persecutores cuncta loca ejusdem superioris Germaniae, ad quae se contulerunt, ferro et igne devastarunt, villas et oppida ac alia loca depopularunt, Ecclesias, templa Dei, et alia sacra loca violarunt, Virgines deflorarunt, aliasque mulieres stuprarunt, ac omnia etiam cum hominum interfectione suis saevis incursionibus fœdarunt, et

quod referre perhorrescimus, sacratissimi Corporis Domini nostri et sanctorum reliquias, non solum irreverenter tractarunt, sed etiam contemptibiliter conculcarunt: contra quos talia perpetrantes et majora aggressuros et facturos, nisi idem Maximilianus rex et sanctae Romanae Ecclesiae praecipuus advocatus manu forti et valido exercitu insurrexisset, quamplurimae aliorum Christianorum caedes, comitatum et locorum depopulationes et in praedam abductiones, dominiorumque et provinciarum incendia evenissent, cum praefati haeretici quodammodo sanguinem humanum sitientes, in eo potissimum latentur cum malefecerint, et eisdem Christianis damna intulerint.

28. « Nos igitur cupientes, ut ex debito pastoralis officii tenemur, gregem Dominicum a tam nefandorum oppressionibus praeservari, volentesque etiam, quantum cum Deo possumus, auxilium brachii saecularis praefati Romanorum regis, etiam auxilio et suffragio potestatis nobis caelitus commissae confovere et adjuvare, habita super hoc cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, et de illorum consilio, omnes et singulos Christiani nominis professores, cujuscumque dignitatis et praeeminentiae existentes, etiamsi abbatiali, episcopali, archiepiscopali, regali, reginali, ducali vel quavis alia Ecclesiastica vel mundana dignitate praefulgeant, auctoritate Apostolica nobis desuper commissa, et per viscera misericordiae Dei nostri, de cujus causa agitur, ex parte ejusdem omnipotentis Dei requirimus, monemus et hortamur in Domino, districte praecipimus et mandamus, quatenus eisdem haeticis Bohemis, seu illorum complicitibus ac adherentibus, seu eos inducentibus et receptantibus, commeatus, victualia, arma offensibilia seu defensibilia nullatenus ministrent, neque ut terras aut aliqua loca quaecumque Christianorum occupent, seu aliqua damna vel injurias eis irrogent, auxilium, consilium vel favorem quomodolibet impendant, alioquin decretum felicis recordationis Innocentii III in Concilio generali, ac Bonifacii VIII et Benedicti XII praedecessorum nostrorum, ac etiam tenorem monitionis et litterarum, quae singulis annis in Cœna Domini auctoritate Apostolica per praedecessores nostros et nos publicari consueverunt, observando, quoscumque etiamsi regali, reginali, pontificali vel alia quaecumque dignitate praediti fuerint, ut praefertur, qui contra monitionem et mandatum nostrum hujusmodi, eisdem Bohemis haeticis, eorumque complicitibus, sequacibus et adherentibus, vel inducentibus aut receptantibus adhæserint, eisque victualia, commeatus, seu quodcumque aliud genus subsidii ministraverint, excommunicatos et anathematizatos declaramus, ac pro majori eorum confusione de

¹ Lib. I. brev. p. 90. — ² Dubr. I. XXXII. — ³ En. Silv. hist. Boheim. c. 4. — ⁴ Baselius in Addit. ad Naucl. — ⁵ Lib. Bull. p. 471.

novo tenore presentium excommunicationis sententia, quam in his scriptis proferimus, ex nunc, prout ex tunc, innodamus, eosque anathematis mucrone percusimus : a quibus excommunicatione et anathemate ab alio quam a nobis seu successoribus nostris Romanis Pontificibus canonice intransibus, præterquam in mortis articulo constituti, absolutionis beneficium nequeant obtinere : et nihilominus omnia et singula loca, ad quæ ipsos sic excommunicatos et anathematizatos declinare contigerit, si in eis voluntarie admissi vel retenti fuerint, Ecclesiastico interdicto subjicimus, decernentes etiam illud post triduum post eorum inde recessum firmiter observandum.

29. « Hortamur insuper omnes et singulos duces, marchiones, principes, comites, barones, aliosque dominos temporales, et etiam Ecclesiasticos jurisdictionem temporalem exercentes, cæterosque Christi fideles, ut pro Catholicæ fidei tutela et defensione adversus præfatos perfidissimos et crudeles hæreticos, et eos inducentes, vel receptantes, si præmissis monitionibus nostris non paruerint, armis, aliisque subsidiis et auxiliis, quibus possunt, insurgant, præfatoque Maximiliano regi ejusque capitaneis et militibus contra Bohemos hæreticos prædictos, eorumque fautores et receptatores adhæreant, faveant, ac intendant, non dubitantes pro laboribus et impensis, quos et quas propterea subibunt et facient, ab ipso summo Deo, a quo nullum bonum remanet irremuneratum, condignam compensationem et mercedem se suscepturos : et ut duces, marchiones, comites, principes et alii Christi fideles eo ardentiori animo in præmissis pro ejusdem fidei Catholicæ defensione, divinique nominis exaltatione, se accingant, de ejusdem omnipotentis Dei misericordia, necnon præfati Petri Apostolorum principis auctoritate confisi, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus, qui adversus dictos Bohemos hæreticos, ac eos inducentes vel receptantes, eorumque complices et adhærentes arma assument, et in auxilium Christianorum accedent, seu non valentes aut etiam non volentes personaliter accedere, commeatus, victualia, stipendia pro militibus et exercitu contra dictos Bohemos hæreticos, vel alios inducentes, aut alia suffragia et subventiones pro hujusmodi expeditione contra præfatos Bohemos hæreticos, eorumque complices, fautores et adhærentes, de eorum bonis erogaverint, seu miserint, aut etiam militibus et stipendiariis ministraverint seu serviverint, eandem omnium peccatorum suorum remissionem et veniam, quæ concessa est proficiscentibus in subsidium Terræ Sanctæ, plenariam videlicet, concedimus. Et insuper omnibus et singulis Christi fidelibus, qui in subsidium dicti regis contra præfatos Bohemos hæreticos

insurrexerint, seu victualia, obsequia et alia subsidia ministraverint et impenderint, quod confessor secularis vel regularis alias idoneus, quem quilibet eorum duxerit eligendum, eorum confessione diligenter audita, ipsos in singulis casibus etiam Sedi Apostolicæ reservatis, ad effectum consecutionis plenarie cum peccatorum remissione hujusmodi, exceptis casibus in litteris prædictis, quæ in Cæna Domini leguntur, comprehensis, absolvere possit, eadem Apostolica auctoritate tenore presentium indulgemus.

30. « Quocirca dilecto filio magistro Mariano de Bartholinis capellano nostro, et in partibus Germaniæ nostro et dictæ Sedis nuntio, ac venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Moguntino et episcopo Augustano per Apostolica scripta committimus et mandamus quatenus ipsi, vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios presentes litteras et in illis contenta quæcumque quoties super hoc pro parte præfati Romanorum regis requisiti fuerint, seu alias expedire cognoverint, in Ecclesiis, dum major inibi populi multitudo ad divina convenit, publicent, et per alios, quibus hoc commiserint, publicari mandent et faciant, etiam Ecclesiasticas personas quascumque, tam sæculares quam regulares, censuris Ecclesiasticis et aliis juris remediis ad hoc cogendo et compellendo ; ac etiam quos hujusmodi excommunicationis et anathematis sententias incurrisse, seu incurrere contigerit tam in genere quam etiam in specie, et nominatim, ex nunc prout ex tunc, et ex tunc prout ex nunc, excommunicatos et anathematizatos, ac loca, ad quæ eosdem excommunicatos et anathematizatos declinare contigerit, Ecclesiastico interdicto supposita denuntient et denunciari mandent et faciant, legitimis super his etiam summarie, simpliciter et de plano, sola facti veritate inspecta, habendis, servatis processibus ; necnon illos, quos censuras hujusmodi incurrisse confiterit, iteratis vicibus aggravare procurent, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, donec sic interdicti et anathematizati, et aliis censuris innodati, compuncti corde, satisfactione prævia, meruerint absolutionis beneficium obtinere. Nos enim eidem Mariano archiepiscopo et episcopo citationes et monitiones quaslibet in præmissis necessarias seu opportunas per edicta publica locis publicis affigenda, de quibus sit verisimilis conjectura, quod ad ipsorum citandorum notionem valeant pervenire, faciendi plenam et liberam facultatem et potestatem concedimus per præsentem : ac volumus et Apostolica auctoritate decernimus, hujusmodi citationes et monitiones post triduum, vel aliud tempus prolixius seu brevius juxta qualitatem locorum et personarum, per Marianum archiepiscopum et episcopum

prafatos, vel aliquem ex eis juxta eorum et eujuslibet illorum arbitrium statuendum et limitandum, eosdem monitos ligare provide, ac si hujusmodi monitiones et citationes eis personaliter intimatae et insinuate forent et insinuantur. Non obstantibus, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno miv, pridie id. Octobris, Pontificatus nostri anno 1. »

31. Abolitam porro in Bohemia Pickardorum sectam, Calixtinorum vero toleratam fuisse ab Wladislao rege narrat Dubravius ¹ : « Molesti, inquit, sacerdotes erant more suo inter se rixantes civiumque concordiam distrahentes, dum alii Calixtinorum, alii Pickardorum factionem magna conventionem praeferebant foventque. Continuae ad regem litterae, frequentes item legationes missae, orantes ut adventum suum in Bohemiam celeraret vix alias unquam magis necessarium; aut si adhuc negotiis regni Hungariae impediretur quominus ipse statim venire possit, legatos cum plena potestate ad componendos praesentes motus praemitteret, qui simul viam quoque commodam domino suo prepararent, quam sine animi molestia libenter paulo post obiret. Delecti ad hoc duo episcopi partibus minime suspecti, quia a studio illarum contentioneque alieni, Stanislaus Olomucensis et Joannes Varadiensis ». Hic erat vir ille insignis qui Matthia Hungariae rege gerendarum rerum peritia in ipsius aula effloruerat, opibusque et sacerdotiis clarus omnia terrena abjecerat, ut in Franciscano sodalitate divinis se totum addiceret; quem maxima animi constantia religionis Catholicae splendorem ab impiorum Pickardorum infamia vindicasse, et contrarias sectas compescuisse narrat Dubravius ² : cum enim in frequentissimo ordinum regni Bohemici conventu jussisset litteras exhiberi, quibus factiosi quique nomen suum fidemque novo foedere obstrinxissent, eas coram omnibus mox cultro discerpserit, confregit signa, ac dispersit, ut recolligi non possent, sublatisque ita publicis factionum Monumentis, universos ad mutuam cohortatus concordiam, ad discissas regni partes conglutinandas studia contulit, ac Pickardicam pestem promulgata lege extinxit ³ : « Ab iisdem, inquit, legatis mandato regis peculiari hoc quoque de Pickardis actum fuit, ut ne in coetus publice aut privatim coirent, synagogas suas omnes ocluderent, a concionibus scriptisque de sua secta plane absternerent, et intra certum tempus ut ad alterutram partem Romanam aut Calixtinam discederent. Convenit inter omnes ordines, ut mandatum istud ad publicas Tabulas cum muleta transgressoribus imposita referretur, ejusque exequendi potestatem arcis praefectus cum iudicibus haberet ». Oppressa ita est ab Wladislao

Pickardorum factio, cujus reliquas favillas Lutherus Calvinusque postea ad nova excitanda incendia ventilaverunt.

32. *Pontificium auxilium in Turcas postulatum.* — Hoc anno Hungarici regni ordines misso ad Julium oratore eum rogarunt, ut studia Pontificia ad propulsandos ab eo regno Turcas converteret : quibus respondit Pontifex, nil sibi magis curae esse, quam ut Christianis principibus conjunctis foedere expeditionem florentissimam in Mahometanos conficeret : « Laudamus in Domino plurimum ac plurimum vestram pietatem et animi magnitudinem, bonoque vos animo esse volumus : nos enim omnes curas et cogitationes nostras in decernenda contra perfidos Turcas perpetuo Christiani nominis hostes necessaria expeditione duximus collocandas; quamprimum enim Domino disponente ad apicem summi Apostolatus assumpti fuimus, oratores nostros ad excitandos Christianos principes et reges inter se dissidentes conciliandos illico misimus, et si Deus pro studio et desiderio nostro annuerit, et nos talia vobis subsidia comparabimus, ut non solum vestra fieri cum dignitate, sed ultro Turcis ipsis bellum inferre possitis, etc. Dat. Romae apud S. Petrum die xxvi Julii anno miv, Pontificatus nostri anno 1 ». Imperatae propterea in sacri illius belli apparatus decimae fuerant, quas cum Maximilianus in suos usus avertere ad ornandum Italicam profectionem meditaretur, negavit ¹ Julius id sine crimine tentari posse.

33. *Egregia regum Angliae pietatis monumenta et exempla : praecisi abusus qui ex immunitate Ecclesiastica orti fuerant.* — Extruxerat sacellum Henricus VII Anglorum rex Westmonasterii velati nobile pietatis ac religionis monumentum : cujus rogatu Julius omnibus, qui in eodem sacello preces pro Henrico VII rege, dum superstes erat, vel pro levanda ejus anima, eripiendaeque expiatoriiis flammis post obitum funderent, indulgentias proposuit ² :

« Universis Christi fidelibus, etc.

« Cum, sicut accepimus, charissimus in Christo filius noster Henricus Angliae rex illustris unam capellam sub invocatione B. Mariae Virginis, ad quam singularem gerit devotionis affectum, infra septa monasterii S. Petri Westmonasteriensis Ordinis S. Benedicti Londoniensis diocesis fundare et dotare, et suam sepulturam inibi eligere intendat, eamdemque capellam jam fundare et adificare incœperit, nos cupientes, ut dicta capella congruis frequentetur honoribus, ac Christi fideles eo libentius devotionis causa ad dictam capellam confluant, ac pro illius manutentione manus adiutrices necnon praefati Henrici regis felici statu, et dum ab hac luce subtractus fuerit, pro ejus animae salute

¹ Dubr. l. xxxii. — ² Bonfin. dec. 4. l. x. — ³ Dub. l. xxxii.

¹ Jul. ib. p. 54. — ² Bull. l. xcix. p. 34.

preces promptius ad Deum porrigant, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratiæ uberius conspexerint se relectos; de omnipotentis Dei misericordia ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, qui capellam prædictam in vigilia in festo Ascensionis ejusdem Domini nostri Jesu Christi a primis vesperis usque ad secundas vespervas inclusive devote visitaverint, ac pro prospero et felici statu ipsius Henrici regis, dum in humanis ageret, quinquies Orationem Dominicam et toties Salutationem Angelicam, et pro anima ejusdem regis, postquam ab hac luce migraverit, psalmum *De profundis*, seu, ut præmittitur, quinquies Orationem Dominicam et toties Salutationem Angelicam inibi devote dixerint, et de bonis eis a Deo collatis ad majorem decorem et ornamentum capellæ prædictæ manus porrexerint adjutrices, annuatim plenariam omnium peccatorum suorum, de quibus corde contriti et ore confessi fuerint, indulgentiam et remissionem auctoritate Apostolica tenore præsentium etargimur, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno m̄v, XIII kal. Julii, Pontificatus nostri anno 1 ».

Exponente Pontifici eodem Henrico rege, Henricum VI miraculorum gloria inelarescere, atque illius corpus primum ab invidis non fuisse vetustis Anglorum regum sepulchris Westmonasterii illatum, sed in loco ignobili Wintoniensis diœcesis repositum: eumque ejus sanctitatis fama cœlestibus illustrata prodigiis per orbem celebraretur, ab hostibus tantæ gloriæ luce perstrictis ad eam subducendam iterum ad Windesorensem Ecclesiam translatum fuisse, Pontifex regis Henrici VII et cleri Westmonasteriensis precibus annuens, ad vetusta regum Angliæ sepulchra illud referendum sanxit¹:

« Charissimo in Christo filio nostro Henrico Angliæ regi illustri.

« Accepimus quod cum olim claræ memoriæ Henricus VI Angliæ rex, patruus et prædecessor tuus, æmulatorum suorum opera regno primum spoliatus, ac diris carceribus in quibus ante diem, facto, ut creditur, æmulatorum eorundem, debitum naturæ persolvit, mancipatus fuisset, quamvis etiam claræ memoriæ Henriens V rex, et Catherina primogenita Franciæ ejus conjux regina Angliæ, dicti Henrici VI regis parentes, ac pterique alii sui memores reges Angliæ, in monasterio Westmonasterii Ordinis S. Benedicti Londoniensis diœcesis sepeliri consuevissent, ipseque Henricus VI dum viveret monasterium ipsum quandoque ingressus, se in eo sepulturam habere optare, ut aliqui ferunt, pluribus aperuisset; tamen dicti æmuli

ad ipsius Henrici VI regis memoriam, ut verisimiliter creditur, extinguendam, illius corpus in monasterio de Chertres et Ordinis S. Benedicti Wintoniensis diœcesis, loco quidem abdito, et a concursu hominum remoto, et regum sepultura minus decenti sepeliri fecerunt; ubi cum nonnulla miracula intercessione, ut pie creditur, dicti Henrici VI regis Dominus operaretur, et ad illius sepulchrum frequentia populi confluere cœpisset, dicti æmuli corpus ipsum, quæ mente ducti ignoratur, ex ipso monasterio de Chertres propria auctoritate et absque Sedis Apostolicæ licentia exhumatum, ad Ecclesiam castri Windesore, ubi in præsentiarum requiescit, transferri fecerunt. Nos igitur attendentes indecens fore tam celebri famæ regem regiæ sepulture honore non sine injuria et læsione præfati monasterii Westmonasterii fraudari, tuis in hac parte supplicationibus utpote honestis et convenientibus inclinati, tibi præfatum corpus ex eadem Ecclesia cum ad hoc dilectorum filiorum decani et capituli ipsius Ecclesiæ (prout per eorum patentes litteras suo sigillo munitas, ut asseris) expressus accesserit assensus, exhumari, et ad dictum monasterium Westmonasterii transferri, in eoque cum carimoniis et honoribus more aliorum regum debitis et consuetis sepeliri faciendi auctoritate Apostolica tenore præsentium licentiam et facultatem concedimus. Datum Romæ apud S. Petrum anno m̄v, XII kal. Junii, Pontificatus nostri anno 1 ».

Maxima ab Henrico VI rege edita fuisse miracula Pontifici relatum est, adeo ut is etiam rogatus fuerit, ut ipsum in sanctorum numero collocaret: quod etiam precibus antea petitum fuerat ab Innocentio VIII et Alexandro VI. Ut vero maturitas consilii debita adhiberetur in arduo opere, datæ sunt partes a Julio¹ Cantuariensi archiepiscopo, et tribus episcopis, ut de virtutibus et miraculis Henrici VI testes rite interrogarent, ac publicas Tabulas singulis instructas circumstantiis conficiendas curarent.

« Julius, etc. venerabilibus fratribus archiepiscopo Cantuariensi, et Wintoniensi, Dunelmensi et Londoniensi episcopis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex litteris charissimi in Christo filii nostri Henrici VII Angliæ regis illustris, ac etiam fama quadam non vulgari intelleximus, claræ memoriæ Henricum VI Angliæ regem, dum in hoc mundo ageret, vitæ sanctimoniam, moribus probatis, ferventi in proximos charitate, et omni virtutis et sanctitatis genere claruisse, et jejuniis, vigiliis, orationibus et misericordiæ operibus assidue vacavisse, et duo magna et insignia collegia pro sustentatione pauperum scholarium ad honorem omnipotentis Dei, et ejus gloriosissimæ genitricis B. Mariæ virginis in

¹ Lib. Bull. secr. XCIX. p. 53.

¹ Bull. secr. l. XLIV.

dicto regno crevisse, fundasse et dotasse, et tam eo vivente, quam post ejus mortem, Dominum illius meritis et intercessionibus multa et evidentissima miracula demonstrasse, et quotidie demonstrare: nam cum ad ejus sepulchrum debita cum devotione accedunt, cæci videre, surdi audire, claudi ambulare, et quocumque infirmitatis genere oppressi, ipso Henrico VI quondam rege intercedente, et Altissimo operante, sanitatem recipere dicuntur, cujus rei fama non solum per totum dictum regnum, sed etiam per alia loca vicina mirifice divulgata, diversarum regionum populi ad illum frequens concursus et singularis devotio habetur et continue magis augetur, adeo ut totius populi illarum partium firma sit opinio, ut dictus quondam Henricus rex Catalogo sanctorum mereatur adscribi. Quare præfatus Henricus rex modernus nobis humiliter supplicari fecit, ut aliquibus prælatis illarum partium, qui de vita et meritis ac miraculis, aliisque supradictis diligenter et prudenter inquirant, et nobis per suas litteras super iis, quæ invenerint, relationem fidelem facerent, committere ac alias ad effectum canonizationis dicti quondam Henrici regis in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignemur.

» Nos igitur, etsi dicti Henrici moderni regis desideriis annuere cupiamus, attendentes tamen hujus rei divinum iudicium potius quam humanum existere, et propterea pro tanti negotii magnitudine in illo mature, graviter et accurate procedere intendentes, ipsius Henrici moderni regis in hac parte supplicationibus inclinati, vestigiis etiam felicitis recordationis Innocentii VIII et Alexandri VI Romanorum Pontificum prædecessorum nostrorum, qui similem fecerunt commissionem, inherentes, fraternitati vestræ, de qua in his et aliis, etiam magnis et arduis, fiduciam gerimus in Domino specialem, per Apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus vos, vel tres, aut duo vestrum de vita, moribus, sanctimonia, charitate, devotione erga Deum, et piis operibus dicti quondam Henrici regis, necnon miraculis tam in vita, quam post mortem, aliisque consimilibus, quæ circa pondus tanti negotii requiruntur, diligenter, solerter, prudenter, accurate, caute et mature in quocumque seu quibuscumque loco aut locis, de quo seu quibus vobis magis expediens visum fuerit, ad præmissa cognoscenda auctoritate nostra inquiratis, testes legitimos recipiatis, et præstito prius per eos juramento diligenter examinare curetis de loco, tempore, mense, die, nominibus, cognominibus, causa scientiæ, aliisque circumstantiis in talibus necessariis et requisitis fideliter inquirentes, Instrumenta etiam publica et alias scripturas, universaque alia probationum genera, ad hujusmodi negotium faventia, videatis et

diligenter examinatis, et personas, apud quas fuerunt, ad illa vobis exhibenda, per censuram Ecclesiasticam et alia juris remedia appellatione remota compellatis; et quidquid in præmissis inveneritis, sub testimonio litterarum vestrarum clausarum, et vestris sigillis munitarum per fidelem nuntium ad nos et Sedem Apostolicam transmittere curetis: ut nos illis visis et diligenter examinatis, et cum venerabilibus fratribus nostris communicatis, in hujusmodi negotio, prout illius magnitudo requirit, concedente Domino, ad ejus laudem et gloriam, ac orthodoxæ fidei exaltationem, ad ulteriora et magis particularia, si nobis et eisdem fratribus visum fuerit, procedere valeamus. Datum Romæ apud S. Petrum an. m^oiv, XIII kal. Julii, Pontificatus nostri anno 1 ».

34. Meminit Harpsfeldius ¹ de miraculis, Henrici VI ope implorata, divinitus editis atque inter alia hæc refert ²: « Hoc loco adjecero, quod bona fide traditum, nos veteratoris diaboli fraudulentas versutias doceat vitare, et summam Dei et divorum in nos, beati præsertim illius regis Henrici, curam atque benignitatem ostendat. Est itaque pagus quidam Stratton dictus prepe oppidum Lecestriæ in quo versatus est sacerdos quidam, cui versutus dæmon, non se quidem videndum obtrudens, sed nefariis suggestionibus voce sane clara et sonora dormienti, idque per tres noctes immissis, sceleratum se laqueo suffocandi consilium dedit. Et ut suas sathanicas fraudes splendido aliquo, quique simplicem hominem facilius in præcipitium truderet, prætextu legeret, et sub æternæ vitæ falsa umbra in certam corporis animæque perniciem præcipitaret, simulabat se tenebricosus sathan lucis angelum, missumque a Deo, quo illi significaret hæc tantilla pona recta eum celos petiturum, miserumque tandem hominem inani illa atque pestifera sollicitatione eo pertraxit, ut noctu scalam paravit, qua ascensa, laqueum alte cuidam trabi innectebat, quo se proximo mane suffocaret. At ea interim nocte vocem per summum audit clare insonantem: Vah! miser, cur ita in certam tuam perniciem ruis? respice, et nefarias istas cogitationes depone, et te quamprimum ad B. regis Henrici sepulchrum confer; quod si feceris, nefarie istæ dæmonis fraudes nihil tibi deinceps molestiæ facessent. Tanta autem mox tum scelerata cogitationis susceptæ penitudo hominem incessit, ut summo mane, post scalam cum laqueo remotam, templum petierit, Deo atque beato regi gratias propter excussas et explosas tam nefarii consilii cogitationes accurate agens hæc voti præterea accessione, se nihil vel carniæ vel piscium gustaturum antequam B. regis sepul-

¹ Harpsfel. hist. Angl. 15 sæculo 60. — ² Harpsfel. hist. Angl. 15 sæc. c. 24.

chrum invisisset. Post octo deinde dies voto se liberavit. »

35. Cum vero in Anglia floreret religio, et Ecclesiis summus honos haberetur, latrones et sicarii immunitate Ecclesiarum ad patranda impune scelera abusi sunt adeo, ut Julius eos asyli beneficio mulctandos decreverit¹: « Auctoritate, inquit, Apostolica tenore præsentium statuimus et ordinamus, quod deinceps quoties contigerit in dicto regno (nimirum Angliæ) hujusmodi crimine læsæ majestatis reos vel suspectos ad dicta loca (nempe Ecclesiastica), etiam quovis exemptionis privilegio munita confugere, quamvis de criminibus hujusmodi, aut eorum aliquo convicti non fuerint, custodes ad custodiendum illos in dictis locis, ne inde aufugiant deputari debeant, et si dicti criminis læsæ majestatis rei vel suspecti, aut homicidæ, latrones, vel itinerum et publicarum viarum effractores seu insidiatores in dictis locis moram trahentes, vel inde exeuntes de novo prædicta crimina, vel eorum aliqua, aut deteriora, vel alia similia committere præsumperint, vel inde recedentes ad prædicta, vel alia quæcumque loca etiam quæcumque immunitate gaudentia confugerint, ab illis licite extrahi et justitiæ committi possint, non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno M^oIV, XIII kal. Junii, Pontificatus nostri anno 1 ».

36. *Julius consanguineorum affectibus nimis indulget magno Ecclesiæ detrimento.* — Hoc anno Julius consanguineorum indulgens affectibus, cum Ducatus Urbini ad Romanam Ecclesiam post Guidonis Baldi carentis prole obitum, redigendus foret, dedit operam, ut Franciscus Maria Robureus, Urbis præfectus, in filium a Guidone Baldo adoptaretur, quam adoptionem mox confirmavit, collato in principatus successionem jure. Cumque legibus sancitum esset, ut cardinalium consensus posceretur, illique abalienanda Ecclesiæ jura negarent, Julius contrarias leges convulsit²; vectigal vero annum mille trecentorum et quadraginta aureorum imperavit.

37. « Te », Franciscum Mariam alloquitur, « tuosque filios et nepotes legitimos et naturales, et ex legitimo matrimonio procreandos, usque in tertiam generationem dumtaxat, in civitatibus, comitatu, terris, castris, territoriis et districtibus prædictis », nempe Urbinate, Eugubino, Calliensi, et Forosemproniano, « cum eisdem jurisdictione, jure ac mero et mixto imperio, et omnimoda gladii potestate, ac alias, juxta tenorem litterarum Sixti prædecessoris hujusmodi de nominatione ducis Urbini, ac delatione insignium ducalium, cum eodem censu MCCCXL florenorum auri de camera in recognitionem directi domini civitatum, terra-

rum, castrorum et locorum prædictorum, in dicto festo beatorum Petri et Pauli Apostolorum in dicta Romana curia, nostro et successorum nostrorum Romanorum Pontificum thesaurario pro tempore existenti annis singulis persolvendo per vicarios in temporalibus generales, dummodo tu, et filii ac nepotes tui prædicti in nostra et successorum præfatorum fide et devotione permanseritis, facimus, constituimus et deputamus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno, etc. M^oIV, VI id. Maii, Pontificatus nostri anno 1 ». Adjecta sunt nomina Julii II et cardinalium, qui tum scribendo adfuerunt. Passa erat Romana Ecclesia gravissima bella, cum Pontifices principatus Ecclesiæ in suam stirpem transferre niterentur; ex hac vero Julii in Franciscum Mariam indulgentia magna et periculosa bella prodiisse videbimus.

38. *Hispaniæ reges ad Africanam expeditionem conficiendam hortatur Pontifex.* — Interea intulere Africæ bellum ad eam Christo subjiciendam Ferdinandus et Elisabeth Hispaniæ reges: cumque Barbari excursions in Christianorum terras facere non desinerent, Julius patri sui Sixti IV, qui Granatensis expeditionis Ferdinando auctor extiterat, exemplum imitatus Hispaniæ reges ad Africanam expeditionem conticiendam cohortatus, decimas Hispani imperii clero ad sumptus in rem militarem suppeditandos imposuit:

« Julius, etc. Ad futuram rei memoriam.

« Cum charissimus in Christo filius noster Ferdinandus rex, et charissima in Christo filia nostra Elisabeth regina Hispaniarum et Siciliæ, qui tempore felicis recordationis Sixti papæ IV prædecessoris nostri tam dignam ac laudabilem, et immortali Deo acceptam provinciam, quam iidem rex et regina, ut veri Catholici principes adversus Agarenos regni Granatæ cum tanto animi fervore, ex innata eorum erga religionem et fidem Christianam devotione, ipso etiam Sixto prædecessore id plurimum suadente cæperint, ac tandem prosecuti fuerint, quod eosdem Agarenos, qui tam longo tempore in faucibus Castellæ et Legionis regnorum, non sine magna Christianæ reipublicæ ignominia, ac regnorum eorundem jactura et detrimento occupatum detinuerant, non absque maximis laboribus, periculis et expensis, ac Christiani sanguinis effusione, sine ulla intermissione pugnando, tandem divina favente gratia regnum ipsum Granatæ ab ipsorum Agarenorum manibus et tyrannide cum maxima Christiani nominis gloria, et Catholica fidei exaltatione, ac regnorum eorundem quiete recuperaverunt, ac ex eorum majori in Christianam religionem devotione etiam adversus Africanos Saracenos bello suscepto, nonnullisque oppidis, terris et locis per eosdem regem et reginam ad religionem Christianam redactis, ad ampliorem expeditionem se

¹ Lib. XCIX. Bull. secr. p. 52. — ² Lib. II. Bull. secr. p. 263.

disponentes, contra eosdem perfidos Saracenos, magna bellatorum classe, non absque magnis expensis et laboribus regis et reginae praedictorum armata munifi, expugnare non cessant, firma spe fiduciaque ducti, quod nobis pro ejusdem fidei exaltatione illis eis suadentibus, et ad novam expeditionem ipsam majori robore prosequuntur, et auxiliante Altissimo, exinde optatam victoriam et expugnationem consequuntur, cum infidelium partium illarum saltem pro aliqua parte ad fidem Catholicam conversione, etc ». Dat provinciam archiepiscopo Toletano, et Palentino atque Abulensi episcopis, ut quæstores constituent; qui tamen ex Viennensis Concilii decreto calices et sacrum ornatum non capiant distrahantve: eos vero, qui sacram pecuniam in alios quam sacrae militiae usus averterint, anathemate percussit. « Datum Romæ apud S. Petrum anno M^oCCII, III kal. Februarii, Pontificatus nostri anno I ».

39. *Columbus magnis ornatus honoribus.* — Navasse etiam Hispaniæ reges operam profereudæ in America Christiana religionis, narrant scriptores ¹, atque ideo Christophorum Columbum, novi orbis inventorem, maximis ornasse honoribus, necnon colonias Hispanorum ad insulas Americae deducendas curasse, a quibus urbes et templa conderentur: « Rex et regina Hispaniarum nihil magis gerebant in votis, imo supra vota, quam ut almam Christi fidem in dies auferent, auctamque colerent, et cultam summopere venerarent; propterea id eximie observabant, ut hæ gentes, quæ hactenus nomen Christianum ignoraverant, tandem aliquando ope et industria sua scirent, unam esse Christi fidem, extra quam nulla est salus nec redemptio: inque hujus rei specimen deerevere summis honoribus Columbum prosequi; nihilque prætermiserunt, quod ad cultum et decus ejus spectaret. Igitur vultu sereno eum excipiunt, condecorantque innumeris titulis, et qui apud Hispanos eximias ducitur honos, in concessum ipsum recipiunt, volueruntque, ut deinceps non Columbus, sed Admirans Oceani appellaretur, et ut licuit colligere ex Admirantis sermonibus, sperabat prope diem fidem nostram magna incrementa habituram, si hæ insulae ad fidem reducerentur: in commerciis vero et aliis mortalium emolumentis, quibus plerumque omnes inhiant, nullam prope spem collocaverat. Itaque serenissimi reges jubent, ut protinus liburniæ septemdecim expediantur, quæ arcem in prora habeant, id est, speculam, unde eminus speculantur, celoces vero duodecim absque specula, inque eis hominum mille ducentum, qui omni genere armorum communirentur, fabrosque lignarios, artificesque fere omnium generum are annuo conduxit. Qui classem

sequerentur equites etiam quosdam centuriavit, ut nihil classi deesset, quod ad validam expeditionem spectaret ». Et infra: « Instituit etiam noster Columbus secum ferre instrumenta omnis generis ferrea, quæ conducerent urbi condendæ, ut in nova regione novas urbes conderent, quæ forent suorum pulcherrima receptacula; nullique insuper regis clientes contubernalesque ullonei se obtulerunt hujus navigationis socios desiderio comparandæ gloriæ, provocati gestis Columbi præclaris ».

40. *Philippus Austriacus dotati jure Hispaniæ regna corripit; Fridericus Neapolitanus in Gallico exilio moritur.* — Exeunte eodem anno e vita discessit ¹ Elisabeth Castellæ regina; cujus mira in tuenda augendaque re Christiana facinora posterius omnes celebrabunt: de qua hæc Orosius ²: « Fuit illa mulier tam excelso animo et tam singulari prudentia, tantisque laudibus probitalis et religionis ornata, ut merito videatur nomen illius sempiternæ memoriæ consecrandum ». Consignat illius obitus tempus Mariana his verbis ³: « Decessit ad sextum kal. Decembris magno atque incredibili totius provinciæ luctu, principem amisisse dolentium ea animi magnitudine et prudentia, iis virtutibus, ut inter laudes ejus minima sit superasse longo intervallo reginas alias quascumque Hispania vidit ab omni memoria, imo vero totius orbis a multis profecto sæculis. Granalam sepulchro delegit ». Instituit testamento Castellæ hæredem Joannam filiam nuptam Philippo Maximiliani Cæsaris filio, eidemque regni procuracionem reliquit: ad quem Pontifex de morte socrus consolatorias proximo anno litteras dedit ⁴: tum de Castellæ, Legionis et Granatæ regnis adeptis gratulatus, hortatus est, ut dissensionum inter Ludovicum Gallorum et Ferdinandum Aragonum reges reliquias restingueret, eum utrique affinitate conjunctissimus esset, alteri nimirum gener, alterius filiæ soer designatus.

« Charissimo in Christo filio Philippo Castellæ, Legionis et Granatæ regi Catholico, Aragonum et Siciliae principi, Austriaeque ac Burgundiæ archiduci, etc.

« Charissime in Christo fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Reddidit nobis litteras tuas scriptas xxii Decembris dilectus filius noster Bernardinus cardinalis S. Crucis, patriarcha Hierosolymitanus, nobis et Sedi Apostolicæ necnon personæ et coronæ tuæ regiæ plurimum deditus et fidelis, quibus, quod obitum claræ memoriæ Elizabeth Hispaniarum reginae Catholice, tuamque et charissimæ in Christo filiæ consortis tuæ Joannæ reginae in regno Legionis et Castellæ successionem significabas, affectit

¹ Itin. Lusit. p. 54.

² Buonaccor, in Diar. Oros. l. III. — ³ Oros. ubi sup. — ⁴ Mar. l. XXVIII. c. 11. — ⁵ Lib. brev. p. 259.

nos alterum summo dolore, altero valde lætati sumus, sicut ex nostris litteris, quas ad te antea dedimus jam videre potuisti. Deum omnipotentem oramus, ut in hac tanta regnorum successione ad rectam et bonam illorum directionem ac fidei Catholicæ propugnationem, et Apostolicæ Sedis tutelam et honorem te dirigat: quod nulla alia ratione posse fieri facilius ac melius existimamus, quam si, summotis Christianorum principum differentiis odiisque sublatis, bona et oplata firmaque universalis pacis fundamenta inter eos jacta viderimus, quam omni voto et tota mente exoptamus, ad eamque personam tuam velut lapidem angularem utraque facturam unum esse judicamus. Hortamur itaque majestatem tuam plurimum, ut bonis omnibus, quibus poteris, mediis admitteris, parentes tuos charissimos filios nostros Romanorum et Aragonum reges, si in aliquo sunt cum Francorum rege dissidentes, in unitate componas, ut janctis simul animis ac viribus, tyrannos Ecclesiæ et infideles diebus nostris comprimere et humiliare possimus, personam autem tuam regiamque coronam, quam paterno affectu prosequimur, et in dies magis ac magis prosecuturi sumus, ex litteris præfati filii nostri cardinalis S. Crucis, cum quo plura locuti sumus majestas tua plenius intelliget. Dat. Romæ apud S. Petrum die II Februarii MDV, Pont. nostri anno I ».

Defunctus est eodem anno in Gallico exilio Fredericus Neapolitano regno jam ante depulsus, cujus viduam ac filios Pontifex Gallo regi, ut eos regia liberalitate sustentaret, commendavit:

« Regi Franciæ.

« Præter spem nobis nuper est nuntiatum, claræ memoriæ Federicum de Aragonia regem ab hac luce migrasse, ob quod non possumus secundum carnem non commoveri; amabamus enim eum paterne propter egregias ejus virtutes, præsertim cum nostri observantissimus esset, et deditissimus majestatis tuæ, qui morte præventus, æquiore, ut accepimus, animo excessit e vita, quod uxori et filiis ejus præsidium majestatis tuæ de qua semper benemereri studuit non defuturum intelligebat: soles enim pro singulari sapientia tua et magnanimitate iis, qui in tuam fidem se conjecerunt, non solum viventibus, sed defunctis gratum te et memorem exhibere. Itaque etsi non dubitamus quin tua sponte conjugem et filios antedictos liberalitate et favore opportunis prosecuturus sis, ex abundantia tamen charitatis eos tuæ majestati duximus commendandos, etc. Dat. Romæ die IV Decembris MDV, Pontific. nostri anno II ».

41. *Præclarum regis Lusitani studium in fide propaganda apud Congenses.* — Hoc anno Emmanuel Lusitaniæ rex, cum in regno Congensi Christi fidem virtute Alfonsi regis, qui divina ope paucis instructus copiis fratrem innumera-

bitium militum idololatrarum exercitum succinctum profligarat, florere accepisset, plurimos sacerdotes ad Barbaros Christiana pietate imbuendos transmittendos curavit¹, a quibus Evangelicam legem late diffusam testatur etiam novator his verbis: « Regnum Manicongo regi Lusitaniæ federatum fidem Christi suscipit ». Describunt eos felices fidei progressus Indicarum rerum scriptores², ex quibus Orosius³ accurate tempus ita designat: « Emmanuel, cum tanto ardore religionis studium in illis partibus excitari conspiceret, cum esset ipse natura, et studio, et disciplina cupiditate religionis incensus, id quod fuerat a Joanne rege feliciter institutum, ut perfectum et absolutum cerne- ret, elaboravit. Itaque anno a Christo nato MDV homines sanctissimis litteris eruditos et religionis laude præstantes in illas partes misit: multos præterea ludorum magistros, qui scholas aperirent, et pueros litteris instruerent, et artifices etiam multarum artium eo similiter mittendos existimavit. Multas præterea sacras vestes partim aureas, partim sericas, multos libros Christianam disciplinam, et sacerorum omnium rationem et Christi vitam, et hominum sanctorum exempla continentes, argenteos præterea calices sacrificiis dedicatos, et cruces argenteas et thuribula et omnia denique, quæ tam ad Christi disciplinam tradendam, quam ad sacra rite procuranda pertinebant, in naves imponi jussit, ut facilius gentem in fide suscepta confirmaret. Ad hæc sacerdotibus et reliquis omnibus, quibus onus lustrandæ illius regionis imposuit, stipendium et comæatum large atque munifice suppeditari præcepit. Cum autem in his rebus omnibus maximos sumptus faceret, nullum tamen sibi fructum et emolumentum, quibus regiæ opes amplificari possent, sed divinum tantum atque sempiternum inflammato studio proponebat. Cum autem homines religiosi cum muneribus sacris a rege missi in eas oras pervenirent, magna repente hominum multitudo confluxit, ut eos humeris suis tollerent: omnes, qui convenerant homines religiosos venerabundi suspiciebant, et quasi cælo delapsos intuebantur. Rex eos valde amanter excepit, Emmanuelique pro tanta benignitate felicitatem sempiternam precatus est. Multi vero certatim ad illos undique conveniebant, ut Christo nomen darent, et sacro fonte abluti in novum vitæ genus ingrederentur. Et quia neque sacerdotes linguam eorum noverant, neque plebs Portugallensem linguam intelligebat, rex interpretis officio fungebatur, et quod ab illis acceperat, jam enim nostram linguam probe tenebat, habita concione suis epuntiabat. Egit Emmanuel præterea cum illo per litteras, ut filios suos in Lu-

¹ Gaspar. Hedion. in Append. ad Sabell. an. 1503. — ² Orosius l. III. Mall. l. III. — ³ Oros. eod. l. III.

sitaniam mitteret, se namque daturum operam, ut non Latinis tantum litteris, sed etiam maximarum artium disciplinis erudirentur. Ita factum est, ut non solum regis filii, sed multi pueri nobiles Olyssipponem venirent, et Emmanuelis sumptibus alerentur, et omnes artes homine libero dignas acciperent, e quibus aliqui, qui sese sanctis litteris impense dediderant, in Æthiopiam reversi multos mortales ad Christi Ecclesiam, et cōcionibus et virtutis exemplis aggregarunt ».

42. *Lusitanorum in India victoriæ.* — In India ¹ Lusitani, accepto infidem suam Triumpara Cochimi rege, adversus Zamorinum Calecutii regem, qui in nostros ac fœderatos bellum acre instaurarat, sumpta ex Alfonsi et Francisci Albuquerqueorum discessu audacia, secumque Tanoris, Bipuris, Cuncurrani et Cofogami reges vectigales traxerat, Christiani nominis famam auferunt, Eduardo Pacieco duce, qui cum paucissimis copiis sacra exomologesi et Eucharistia communis, quæ in India hæserant, dum nova classis ex Lusitania veniebat, innumerabiles Barbarorum, quos duo perditissimi homines Mediolanenses transfugæ tormenta bellica conflare et torquere docuerant, multitudines Christi ope fudit pluribus gravibus certaminibus: in quorum ultimo, eoque atrocissimo magna Barbarorum strages edita, nemo tamen e nostris quamvis hastis, jaculis et infinita pilarum multitudine pelerentur, cecidit: « Ex quo facile constat, » inquit Osorius ², « totum hoc bellum huic nomini illius confectum, qui nullo potest sui nominis hostes exvertere, neque suos unquam præsentis ope destituit. Quod si alicui incredibile visum fuerit, is non hominibus, sed Deo gloriam detrahit, atque demonstrat se quantas vires vera religio habeat ignorare; ii vero, qui nomine sunt veræ pietatis ignari, et experti sunt in se præsentissimi numinis beneficia, intelligent plane multo majora facinora posse ab illis fieri, qui firmam spem in Christi præsidio reposuerint; maxime vero cum pro illius gloria certamen inilum fuerit: id autem eo præsertim tempore fieri conveniebat, quo nondum Christi nomen a gentibus illis celebratum extiterat, neque imperium constitutum fuerat, ut illis signis facilius homines ad Dei notitiam pervenirent, et Lusitani confirmatis viribus fundamenta jacerent imperii, ejus opera possent gentes, quæ ad orientem solem pertinent, radiis disciplinæ cœlestis illustrari; quod factum postea fuit, ut cernimus, et clarius in dies futurum speramus. Paciecus autem cum se tanto periculo liberatum et hostes fusos animadvertet, ingentes Deo gratias egit ».

43. Tentati dein vero veneno, insidiis vique aperta Lusitani fuerunt a Calecutiensi rege, eu-

jus omnes conatus elusi a nostris. Denique Barbarus angurum suorum, qui dæmonum inanibus vaticiniis illum in firmissimam spem victoriæ adduxerant, fallaciam execratus, diro confusus pudore regno se abdicavit, idolorumque ades ingressus est, ut in funesta superstitione reliquam vitam absumeret. Tum increpitus, quod ignaviam religione tegetet, regiam repetiit: eumque bellum redintegrare moliretur, desertus a finitimis, quorum multi pacem cum Lusitanis pepigerunt, rursus stultæ Brachmanarum solitudini vitam mandavit. Amisit in eo bello, quod menses quinque tenuit, undeviginti millia hominum magnumque navium numerum, Paciecus vero gloriam Christi late circumtulit, et Colanenses, qui a Saracenis subornati conjurarant in Lusitanos, in Christianorum potestatem redire compulit. Tum Indicam oram cum navibus instructis tanquam victor pervagatus est: « Tanta erat », ait Osorius, « virtutis illius opinio tantusque ab eo metus et regibus et dynastis, et piratis etiam incensus, ut nemo auderet armis illius obsistere. Hæc autem ab eo gesta sunt usque ad Septembris mensis initium ejusdem anni, qui fuit a Christo nato MDCV ». Refert idem auctor egregiam ejusdem ducis vocem, atque in prælio, cum periculis circumfusum aliquando a Calecutiensi se intueretur, exclamasse: « O summe cæli rector, aio me commisisse flagitia maximo supplicio digna, te tamen suppliciter oro, ut in aliud tempus vindictam differas, in quo non decus et gloria tui sanctissimi nominis agatur »; mox globo ferreo eum plurima flamma castellum ligneum hostium exturbasse ³; Christique nomen a nostris manus in cælum tendentibus celebratum.

44. Inter hæc Emmanuel Lusitanicæ rex de Cranganoris Christianis, qui ejus se clientelæ commendarant, deque nova accepti anno superiori Indici imperii possessione lætus ⁴, ad illud tuendum augendumque contra Mahometanorum vim, insitumque Christiani nominis odium, majorem quam antea classem et subsidia laborantibus suis in India comparabat, cui Lupum Soarium præfecit. Conflata ⁵ ea erat ex tredecim navibus, quæ xxii Aprilis die Olissipone solvit, ac decima quarta Septembris Cochimum appulit: ejus adventu reges fœderati in fide confirmati ⁶, hostes vero excursionibus variis fuere altriti. Calecutiensis pacem oravit ⁷: sed quia duos nominis Christiani proditores, de quibus memoravimus, dedere ad supplicium nollet, repulsam accepit, quamvis censerent alii pluris esse, victos cives receptos in libertatem asserere, quam de transfugis supplicium sumere. Confecta deinde in Calecutiensem expeditio et Cranganor Indicæ urbs opulenta, quam mixti idololatræ

¹ Jo. Barros. dec. 1. l. VII. c. 8. et Osor. sup. l. III. — ² Barr. sup. l. VII. c. 8. — ³ Osor. l. III. — ⁴ Barr. dec. 1. Asiæ l. VII. c. 10. — ⁵ Osor. l. III.

¹ Barros. dec. 1. Asiæ l. VII. c. 3, 6, 7, 8. — ² Osor. l. III.

Malabares, Arabes, Judæi, et Christiani incolebant, partim incensa direptaque; Christiani tamen qui Vasco Gamma jam ante sceptrum tradiderant¹, amanter excepti cultique, cum e latebris ad nostros accurrissent. Qui autem horum mores ritusque essent, ex Osorio repetere visum, cum sæpe alias de Indis Christianis in Annalibus facta fuerit mentio, atque etiam jam ante decretam legationem ad Sixtum IV Pontificem viderimus, ut episcopos ad eos pietate informandos consecrandosque sacerdotes mitteret.

45. « Distat, inquit², Cranganor Cochlino ad Septentriones decem et sex millibus passuum, fluminis quod propter illam in mare intluit variis flexibus alluitur. Erat urbs sane magna, et a multis nationibus propter admodum celebre emporium frequentata ». Et infra: « Indigenæ, qui simulacris dediti sunt, eisdem moribus quibus reliqui Malabares utuntur, Christiani templa habent non satis eleganter ædificata, sunt enim eorum opes valde tenues. Septimo quoque die, quem Dominicum appellamus, in templum conveniunt, ut sacris intersint et conationes audiant: summus eorum antistes in montibus, qui ad Septentriones spectant a mari disjunctissimi, quam illi regionem Chaldæam nominant, sedem habet ». Disjunctæ adeo sunt eæ oræ, ut raro cum Latinis habeant commercia: nonnulli tamen interdum ex iis Indiarum patriarchis decretis internuntiis primatum Romanæ Ecclesiæ agnoverunt, ac suæ fidei formulam orthodoxam transmisere, cujusmodi est ea, quam patriarcha totius Orientis ad Benedictum XI ex Maraca Indiæ urbe, atque in adeptæ se confirmari dignitate ab eo petiit.³ Pergit Osorius: « Sacerdotes in capite ita sunt attonsi, ut crucis imaginem in vertice summo contineant; vino ex passis uvis confecto in sacrificiis utuntur omnibus sine discrimine. Cum ad Euchari-stiam accedunt, non solum Christi corpus in panis specie, verum et in calicis consecrati portione porrigitur, nemo tamen epulum illud divinum sumit, antequam flagitiorum confessione animorum sordes eluat. Pueri infantes nullo modo ante quadragesimum diem, nisi periculum aliquod impendere eorum vitæ perspectum fuerit sacris, aquis expiantur. Cum aliquis periculoso morbo premitur, sacerdos illum invisit, ægroti sacerdotis precatone animum allevari confidunt. In ingressu templi lustralibus aquis,

perinde atque nos facimus, adsparguntur: eodem etiam ritu mortuos et eadem religione sepeliunt, deinde cognati et affines epulum dant, et octo dies in conviviis mortuorum gratia instructis accumbunt, et illorum memoriam celebrant, et pro eorum sempiterna salute Christum venerantur. Viduæ, quæ ante annum post virorum obitum nubunt, dotem amittunt. Sanctas litteras Syrio sermone, quem Chaldæum nominant, scriptas studiosissime colunt, earumque interpretes in locis publicis omnes qui conveniunt ad earum intelligentiam diligenter erudiunt. Jejunia temporibus, quæ Adventum et Quadragesimam appellamus, diligenter observant; sacra solemnia, quibus utimur, summa cum religione et celebritate procurant. Eandem anni computationem cum die intercalari, qui quarto quoque anno inseri solet quam observamus, diligentissime retinent. Kalendis Julii non Christiani tantum, sed indigenæ a sacris Christianæ nationis abhorrentes in Thomæ honorem diem festum agunt. Sunt apud illos et monachorum sodalitia, et virginum sacrarum cœtus ædibus semotis inclusi, ab omnibus illis pudicitia cum summo prohibetis et abstinentiæ et religionis studio conservatur. Sacerdotes uxores ducunt, prima tamen uxore mortua, est illis in posterum nuptiis omnibus interdictum. Matrimonium nisi aut viri aut uxoris morte dirimi nulla conditione licet. Hanc autem morum institutionem tempore Apostoli Thomæ, qui primus eas nationes ad Christi notitiam instruxit, ad hæc nostra tempora continuatam summo semper studio non solum in Cranganoris regione, sed in multis aliis, Christiani qui in India sedes habent, summa semper religione et studio tenuerunt: corpus illius in Urbe, quam Malipur appellant, quæ ad regnum Narsinguæ pertinet, sepultum est, multis miraculis celebratum ». Nonnulla ex his auctor affert, aliaque etiam addit Maffei⁴. Nunc ad Calecutiensem redeamus, non modo illius superbia in Cranganoris expugnatione obtrita² est, verum principes Malabarico imperio obnoxii ab eo desciverunt, ex quibus Tanoris rex Lusitanis fœdere jungi expetiit. Illata præterea Calecutiensi regi nova clades a Lupo Soario, qui Lusitaniam repetiturus, in Pananem urbem Malabaricam invectus, septemdecim in illius portu infidelium naves ultima Decembris exussit.

¹ Barr. sup. c. 10. Osor. ubi sup. — ² Osor. ubi sup. — ³ Annal. to. XIV. an. 1304. num. 23.

⁴ Maff. in hist. Indie. — ² Id. ib.

JULII II ANNUS 3. — CHRISTI 1505.

1. *Veneti nonnulla restituunt Julio, alia retinent.* — Anno a partu Virginis millesimo quingentesimo quinto, Indictione viii, cum Pontifex restituendi in pristinam amplitudinem Ecclesiastici imperii cupidus, Maximilianum Romanorum, ac Ludovicum Gallorum reges mutuo junctos fœdere acrioribus studiis hortari pergeret, ut secum in Venetos ad repetenda Romanæ Ecclesiæ, imperii et Mediolanensis Ducatus jura expeditionem conficerent, Veneti utrique regi significarunt ¹, eas urbes se non Romanis Pontificibus, sed latroni perditissimo, in quem Pontifex universusque cardinalium senatus omnino jura transfuderant, eripuisse; eas consuevisse Pontifices vicariis administrandas tradere: quamobrem postulare, ut eodem modo sibi de re Christiana optime meritis permittantur: tum ad mitigandum officii atque obsequii Julium, a quo jam ante Foroliviensem arcem, quam auro occupare potuerant, recipi erant passi, plures illi urbes, S. Angeli oppidum, portum Cæsenatensem, Meldulam, et nonnulla alia oppida post Alexandri obitum erepta restituerunt ², honorificentissimamque legationem quamdam unquam antea, octo nimirum illustrium virorum, qui principis, senatus ac populi nomine obedientiam ei rite deferrent, decreverunt, rati Pontificem de pristina in Arimino et Faventia repetendis acerbitate remissurum.

2. *Summo Pontifici officia præstare æmulantur principes Christiani.* — Nec Veneti modo, verum cæteri quoque Christiani principes publica officia summo Pontifici præstare, reliquosque omnes Transalpinos principes officiorum promptitudine atque alacritate vicit Henricus VII Angliæ rex, qui præstantissimis oratoribus Romam legatis, se Julii parituro impere

riis sponndit ³, opesque suas omnes ac vires Anglicas humanissime Pontifici devovit: ejus eximia studia idem Pontifex magnis laudibus extulit ⁴:

3. « Regi Angliæ.

« Nullius hominis querela aut detractio animi nostrum optimum in te immutare posset, nec illa, non modo dubitatio, sed ne minima quidem suspicio devotionis, observantiæ et obedientiæ filialis imminutæ majestatis tuæ erga nos et dictam Sedem in mentem nostram caderet. Tu enim primus omnium Catholicorum regum et principum extra Italiam incolentium, quamvis in remotissimis agis, legationem solemnem cum plena obedientia et oblatione omnium rerum, virium, opum et facultatum tuarum, tuique regni inclyti ad nos misisti. Tu deinde omnibus in rebus mandatis nostris et Sedis prædictæ obedientissimum te filium exhibuisti. Tu postremo, quod maxima laude dignum ducimus, Christianæ reipublicæ cura suscepta, post affinitatem cum plerisque regibus et principibus Christianis ea de causa contractam, nos quoque hortatus es ad excitandum ipsos principes Christianos ad mutuam pacem atque concordiam, ut illis, qui adhuc inter se dissident, conciliatis atque pacatis, valida expeditio in perfidos Turcas, aliosque salutiferæ crucis hostes decerni possit. Datum, etc. ». Affectus est sacro munere, nimirum ense sacra prece lustrato præterita Natalitiorum Domini festa die, ut in fidei hostes forti manu illum distringeret; et Palæologus Constantini ducis frater a Turcis ejectus illi commendatus ⁵ est: eadem officia ab Alexandro rege Poloniæ delata Pontifici ex litteris inferius afferendis constat ⁶ (t).

4. *Lusitani ad arma capessenda in Barbaros*

¹ Hær. Rub. l. viii. — ² Bonaccur. in Diarils Guice. l. vi.

³ Lib. brev. p. 236. — ² Id. ib. — ³ Ib. p. 326. — ⁴ Ib. p. 308.

⁵ Has Pontificis litteras ad Henricum Angliæ regem in Codice Vaticano absque temporis adscriptione relatas et huc ab annalista translatis ad superiorem annum pertinere suspicor. Missum enim ad Julium Pontificem legatum Anglicum die XIX Aprilis anni superioris ad Pontificem admissum in excerptis Burchardi ab Eccardo vulgatis legimus. Quæ ergo causa succurreret ut litteræ Pontificis ad regem Angliæ, in quibus legationem a se exceptam significat, integro ferme anno differrentur? Nonne aptius eodem anno quo obita legatio eodem et datas litteras censeamus?

Africae sollicitantur, propositis a Pontifice sacris praemiis. — Emmanuel quoque Lusitaniae rex, amplificatae apud incognitas antea nationes fidei gloria praecelarus, in Urbem misit, ut refert Osorius¹, Jacobum Sousam Portugalensem episcopum, et Jacobum Paiecum virum juris civilis scientia et dicendi facultate non vulgari praeditum, qui regio nomine Julio II fidem obstringerent, peterentque, ut ad sustentandos maximos sumptus, qui in gerendo sacro in Mauritanos bello faciendi erant, ferret opem, muneraque ex divino Ecclesiae thesauro depromeret. Quibus postulatis assensit Julius: extat namque Pontificium Diploma² de instauratis Emmanuelis rogatu sacris indulgentiarum praemiis, quibus jam ante Innocentius VIII affecerat erogaturos stipem subsidiariam in bellum, quod Africae Joannes Lusitaniae rex adversus Barbaros inferre decreverat. Producendum illud e Vaticano Regesto³ visum est, atque Annalibus inserendum:

3. « Ad futuram rei memoriam.

« Sicut facti evidentia demonstrat, et jam toti Christiano orbi notissimum est, clarae memoriae Portugalliae reges, qui pro tempore fuerunt, ex innata eorum erga Christianam religionem devotione, toto cordis affectu desiderantes, ut vere Catholicos principes decet, fidem nostram augere, ac barbaras nationes et infideles ad fidem ipsam reducere, a magno tempore citra continue, non sine maximis laboribus, periculis et impensis, ac etiam magna subditorum suorum sanguinis effusione, in partibus Africae adversus ipsius Africae infideles bellum gesserunt, et jam, faciente Altissimo, quamplura civitates, terras, castra ac loca munilissima in dicta Africa expugnarunt, et suae ditioni subjecerunt, cum non parva gloria nominis eorum, et totius reipublicae Christianae. Quae omnia devotissime considerans charissimus in Christo filius noster Emmanuel, ejusdem Portugalliae ac Algarbiorum modernus rex illustris, aliorum regum praedictorum successor, eorum vestigia volens imitari, nec minus ipsius Christianae religionis studiosus defensor et zelator, quam ipsi progenitores fuerunt, cum maximo animi fervore omnino decrevit, gratia sibi assistente divina, provinciam per ipsos progenitores jam coeptam prosequi, nec desistere, donec rem ad optatum finem perduxerit; etiam proprium sanguinem suum effundendo, et se personaliter in ipsam Africam transferendo: quod jam facere tentasset, nisi seditiones aut dissensiones, aliaque plura discrimina, quae humani generis hoste procurante in diversis mundi partibus post susceptum per eum dominium vignerunt, id prohibuissent. Unde nos

attendentes quam sit dignum et quam laudabile, ac immortalis Deo acceptum, ac omnibus Christi fidelibus proficuum hujusmodi sanctissimum opus; quodque ad ipsius Africae expugnationem, et tantam fidei praefatae exaltationem dicti regis non suppetunt facultates, sed sit necesse tam ab ipsa Portugallia, quae fortissima et devotissima existit, quam ab aliis fidelium nationibus propugnatores et bellatores, aliaque auxilia exquirere, ut rex praefatus, faciente Altissimo, suum pium et laudabile propositum hujusmodi ad effectum perducere valeat; Christi fidelium eorundem invocato auxilio, quantum in nobis est operari volentes, auctoritate omnipotentis Dei, cujus vices, quamvis immeriti, gerimus in terris, universos Christi fideles, praesertim nationis ejusdem regni Portugalliae, hortamur, requirimus ac monemus ut eidem regi ad expugnationem ipsius Africae et illius conquestionem, et fidei praefatae exaltationem cum bonis et personis suis, pro earum possibilitate viriliter et indesinenter assistant; ut illius exemplo, qui pro salute gregis Dominici mortem non abnuvit, tollant in cordibus suis crucem suam, ut illi ex eisdem fidelibus, qui ad hoc idonei sunt, eundem regem, imo verius Salvatorem nostrum praefatum sequantur, et pro illius nominis gloria, et infidelium praedictorum fidei hostium propugnatione, mortis periculo se exponere non formident, memores verbi ejus, qui dixit: *Qui vult venire post me abneget semetipsum et tollat crucem suam, et sequatur me*, pariter et confidentes in eo, qui dicit: *Eccce ego vobiscum sum usque in consummationem saeculi*; et qui in una nocte per angelum suum centum octoginta quinque millia hominum⁴ ex exercitu Sennacherib interemit, et qui alias Ecclesiam suam in magnis periculis non dereliquit, nec permisit inimicos ejus de eorum impetu gloriari, receptura ipsa praemia felicitatis aeternae. Et ut fideles ipsi eidem regi in prosecutione tam sancti operis propitius assistere, et sibi possible auxilia exhibere studeant, quo exinde majora animarum suarum commoda cognoverint adipisci, et eis pro tam salubri bono portas paradisi ad perennem gloriam cum sanctis Apostolis et gloriosis martyribus reservari: universis fidelibus eisdem, qui ad bellandum contra eosdem infideles pro consecutione dictae Africae in ejusdem regis Africae exercitum in personis propriis se contulerint, et per tempus, quod thesaurarii praeventuum hujus sanctae expeditionis, qui pro tempore fuerint deputati, ordinaverint, in illo permanserint, confisi de ipsius omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate, et verbo ejus, qui est via, veritas, et vita, ac nobis, qui in persona ejusdem beati Petri,

¹ Osor. l. IV. — ² Lib. brev. per Sigism. secr. — ³ Lib. Bull. p. 283.

⁴ IV Reg. c. 19.

ejus pares auctoritate, meritis fiet imparibus, successores sumus, dixit : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* : et etiam de potestatis plenitudine, nobis cælitus tradita, plenariam omnium peccatorum suorum remissionem et indulgentiam, quales per prædecessores nostros Romanos Pontifices dari consueverunt proficiscentibus in subsidium Terræ-Sanctæ, et qualis in anno jubilæi per eosdem prædecessores concessa fuit, concedimus pariter et donamus; ac eorundem omnium quos in hac sancta expeditione proficisci contigerit, animas in sanctorum angelorum consortio in cælestibus regnis et æterna felicitate permansuras perpetuo decernimus collocandas; ita ut, si forsàn designato tempore, non excepto ipsorum aliquo, postquam iter pro prosecutione tam sancti operis arripiunt, ex hac luce migrare contingat, indulgentiam hujusmodi omnino consequantur, etc.» Afficit Pontifex pluribus sacris beneficiis illos, qui in ea expeditione vel arma stringerent, vel militibus opem et operam præberent; episcopis vero promulgandæ sacre militiæ provinciam dedit, vetuitque erogatam a piis stipem, quæ pro opum affluentia temperata est, in alios usus averti, sed tantum in Africano bello impendi jussit. « Dat. Romæ apud S. Petrum mdy, IV id. Julii, Pontificatus nostri anno n ».

6. *Militiam sacram Christi nuncupatam pluribus sanctionibus decorat Pontifex.* — Transtulit idem rex Emmanuel militiam Jesu Christi e castro Marini ad castrum Thomar, ut ex eo in Saracenorum fines facilius excurrere posset, et latius Christi imperium proferre : tum plures sanctiones ad honestandam eandem militiam, et provehendum divinum cultum edidit, quæ a Julio II auctoritate Apostolica confirmata luere ¹ :

« Julius, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Ordinavit, (nimirum Emmanuel Lusitaniæ rex, quod milites et præceptores dietæ militiæ Jesu Christi, recitarent et dicerent Officium B. Mariæ Virginis gloriosæ juxta morem, quo melius scirent legere; et milites non scientes legere dicerent sexaginta vicibus Orationem Dominicam, et toties Angelicam Salutationem, decem videlicet pro matutinis et decem pro vesperis : pro singulis autem aliis horis, octo vicibus, et si possent, præmissas orationes horis debitis dicerent; et correctio male recitationis dictarum Orationum seu Officii ejusdem B. Mariæ Virginis reliqueretur eorum confessoribus ».

7. Edita etiam ab eodem plura alia decreta de expiandis sacra exomologesi noxis apud sacerdotem, et Eucharistia pie diebus solem-

nibus excipienda, de nuncupando militiæ magistro fidei sacramento, de ciborum delectu et usu carniùm tribus diebus in hebdomada permissis; ita tamen, ut iis diebus quinquies Orationem Dominicam et Angelicam Salutationem in honorem Jesu Christi ultra alia precum imperia repeterent; de magistro deligendo, tyronibus cooptandis; tum etiam prærogativis, quibus olim Templarii tum Calatravæ, Alcantaræ, et Avis Ordinis potirentur, militiam Jesu Christi decoravit : necnon de vectigalibus mititi cuique attribuendis et templis reficiendis leges tulit. Circa sacram vero disciplinam, cum nonnulla noxæ lethalis adjecta religione imperata reperisset, eam acerbiter temperavit, ne pietas peccati irritamentum et occasio fieret, peccati lethalis, nisi natura tale foret, religionem sustulit. His recensitis, Julius alias Emmanuelis regis ejusdemque militiæ principis sanctiones adjicit his verbis :

8. « Nuper dictus Emmanuel rex et administrator in prædicto conventu de Thomar, in capitulo generali super hoc celebrato, attendens quod sanctæ et devotæ orationes ad Deum illi sunt plurimum græ et acceptæ, auctoritate administrationis hujusmodi sibi commissæ diffinivit et ordinavit, quod die ac nocte divinum officium in dicto conventu per omnes et singulas personas regulares dicti conventus diceretur, et omnia fierent cum cura et magna et integra devotione, observando tam in dicendo hujusmodi officio, quam in alio obsequio, seu servitio domus dicti conventus antiquas Constitutiones dicti Ordinis seu militiæ Jesu Christi, et in ipsa sua definitione seu constitutione contentas; districtè præcipientes et mandantes tunc et pro tempore existenti priori dicti conventus, ne in divinis officiis celebrandis et eorum ceremoniis ac consuetudinibus aliquid augeant aut minuant quocumque tempore, exceptis illis diebus seu festis antiquo tempore in dicto conventu factis et fieri consuetis; sed in illis omnibus observarent usus et consuetudines antiquas conventus et Ordinis prædictorum : et quod ultra præmissa sacerdotes non hebdomadarii, nec obligati ad missas conventuales, semel in hebdomada celebrarent missam sub pœna privationis vini, et fratres non presbyteri in Nativitatis Domini nostri Jesu Christi et primæ Dominicæ Quadragesimæ et Resurrectionis ejusdem Domini nostri Jesu Christi, ac Pentecostes, necnon Assumptionis B. Mariæ Virginis, et Omnium Sanctorum festivitatis, eorum peccata confitentes, communionem devote suscipiant, dum missa conventualis celebretur, et jejunia ac silentium et omnes alias canonicas omnino observent, secundum consuetudines antiquas, et prout in regula disponitur, et transgressores prædictorum puniantur aspere per priorem dicti conventus; et ut divina officia

¹ Lib. XI. Bull. p. 196.

eum debita solemnitate celebrarentur. Etiam statuit et ordinavit et definivit, quod candelæ, quæ in altari ponerentur, essent longitudine trium palmarum, et illarum quælibet pondere duarum librarum; et existentes juxta altare in candelabris essent palmorum quatuor, et illarum quælibet librarum duarum cum dimidia, ac quod in candelabris magnis non existentibus apud altare essent torchiæ quatuor librarum cum dimidia; et quod tam candelæ quam torchiæ essent de cera alba, et de eis curam haberet dictus prior. Et quia præfatus rex administrator non reperit in definitionibus seu statutis dictæ regulæ sive militiæ Jesu Christi quam obligationem habeat dictus prior circa celebrationem missarum, licet repererit ipsum in certis solemnitatibus missam celebrare consuevisse, idem Emmanuel rex et administrator declarando statuit et ordinavit sive definivit, quod dictus prior teneret seu haberet suam hebdomadam pro celebratione missarum, sicut quilibet alius frater dicti conventus ». Adduntur aliæ sanctiones ejusdem regis, quæ miram illius pietatem religionemque redolent; quas Julius una cum superioribus Apostolica auctoritate communiuit. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ M^oV, id. Julii, Pontificatus nostri anno II ».

9. *Ludovicus XII divinitus sanatus, et per legatum ad sacram expeditionem promovendum incitatus.* — In Galliis Ludovicus Francorum rex in lethalem morbum delapsus, mense Martio sanitati restitutus est, postquam, dimissa vite spe, Eucharistia recreatus fuisset, ut refert Bonaccursius ¹. Meminit de his Ferronius ², additque, medicos de regia salute adeo desperasse, ut Anna regina mundum muliebrem, quem habebat pretiosissimum, in Britanniam mittere decreverit, qui tamen fuit interceptus. Tum addit : « Recreatus rex paulisper flexit animum ad religionem, cujus maxime nos res adversæ admonent; sacrique divini corporis mysteria sacrificiaque iterum jubente Pontificæ, supplicationibus passim in tota Gallia decretis, instaurari jussit ».

10. Extant ea de re Julii litteræ ³, quibus confirmatur ipsum, nuncupato divino numini voto, vi sanctissimæ Eucharistiæ convaluisse, et solemnes supplicationes, instructo agmine religioso, fieri jussæ sunt, in quibus sacra circumferretur Eucharistia, indulgentiæque preces pro regia salute fundentibus propositæ fuerunt : consignatum est his verbis id Diploma : « Dat. Romæ apud S. Petrum anno M^oV, XIV kal. Junii, Pontificatus nostri anno II ».

11. Cum emollitus religione Ludovicæ regis animus videretur, illum Julius ad instauran-

dum Turcicum bellum adhortari enisus est, ac Georgium S. Sixti cardinalem Rothomagensem, qui regis Gallicæ procuracionem gerebat, legatum Apostolicum in Galliis creavit, ut sacram in impios Christianorum hostes expeditionem conficiendam curaret, hoc ad ipsum dato Diplomate ⁴ :

« Dilecto filio Georgio tit. S. Sixti presbytero cardinali Rothomagensi, in regno Franciæ nostro et Apostolicæ Sedis legato.

« Dudum cum immanissimus Turcarum tyrannus adversus Dominicam crucem, in qua redempti sumus, Sathanæ vexillum temere erigens, et effundendi sanguinis Christiani ardore æstuans, validissimam classem maritimam, et maximum exercitum terrestrem ad expugnandum terras et dominia dilecti filii ducis Venetiarum instruxisset, diversasque invasiones fecisset, et multa animarum millia abduxisset, et in miserabilem servitutem reduxisset, villasque et loca plurima igne ferroque vastasset, ac tandem Neopacensem, Motonensem et Coronensem civitates, aliaque oppida et loca maritima circumvicina violenter cepisset, validioremque denno classem, majoremque exercitum terrestrem instrueret, ut omnes Christianorum portus et maritima loca occuparet, et formidandum esset, ne præfatus tyrannus victoriae superbia elatus, vidensque Catholicos reges et principes inter se dissidentes, et privatis commodis intentos, commune bonum negligere, majora et incomparabilia damna Christianis ipsis inferret, felicis recordationis Alexander papa VI prædecessor noster ad hujusmodi necessitates explicandas ac reges, principes et potentes hujusmodi hortandos, requirendos et monendos, ut semolis quibusvis dissidiis, tanto furori et temeritati occurrerent, ac se ad reprimendum ipsorum perfidissimorum rabiem et elatos conatus accingerent, personaliter progredi non valens; et de circumspectione tua eximia, singularique probitate et prudentia confisus quod charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Francorum regem illustrem scires, velles et posses jam satis pro sua regia magnanimitate, ac erga Catholicam fidem devotione, more progenitorum suorum Franciæ regum promptum et ardentem ad tam sanctum opus inducere, et reipublicæ Christianæ rebus opportune consulere, de venerabilium fratrum suorum ejusdem S. R. E. cardinalium, de quorum numero tunc eramus, consilio, te in dicto regno per unum annum tanquam pacis angelum, suo et Romanæ Ecclesiæ hujusmodi nominibus legatum de latere per quasdam litteras duxit creandum et constituendum : et deinde cum tu a dicto regno te absentasses, annum prædictum ad quatuor menses a fine

¹ Bonacc. in Diariis. — ² Ferron, l. IV. — ³ Lib. XCIX. Bull. secr. p. 219.

⁴ Lib. XCIX. Bull. secr. p. 182.

illius computandas per alias suas litteras prorogavit, et successive litteras, et annum ac quatuor menses hujusmodi cum omnibus et singulis facultatibus, indultis et concessionibus tibi per eundem Alexandrum ratione hujusmodi legationis, et pro illius exercitio concessas, ac quibuscumque clausulis in eisdem litteris contentis ad alios duos annos a fine dictorum quatuor mensium computandos, quorum duorum annorum tempus nondum est elapsum, per alias suas litteras etiam prorogavit, extendit, et ampliavit, prout in singulis ejusdem Alexandri, quarum tenores, clausulas, formas etiam presentibus pro sufficienter insertis et expressis haberi volumus, plenius continetur.

12. « Cum autem, sicut accepimus, dicto Alexandro prædecessore vita functo, felicis recordationis Pius papa III etiam prædecessor noster immediatus, eo in summi Apostolatus apice succedente et cura pervigili præmissa omnia considerante, te, si supervixisset, in legatum prædictum in animo suo creare quod morte renitente adimplere nequivit decrevisset : nos qui dicto Pio prædecessore, prout Altissimo placuit, ab humanis exempto, ad hujusmodi Apostolatus apicem divina favente clementia fuimus assumpti, et non absque animi nostri displicentia et magna mentis amaritudine intelleximus, quod causantibus guerris, diffidentis et dissensionibus prædictis inter reges et principes Christianæ religionis, procurante humani generis hoste, et permixtissime inter præfatum Ludovicum Franciæ Christianissimum, ac in Christo filium nostrum Ferdinandum Castellæ et Legionis reges, aliosque hinc inde adhærentes urgentibus, dira guerrarum commotio quamplures civitates et provincias affligerit; ex quo agrorum depopulationes, incendia, strages, devastationes aliaque quamplurima et innumerabilia damna successerunt; divisiones etiam, factiones, simulationes, atque rancores, et alia enormia, interque plurimos principes, barones, milites, vassallos, subditos et incolas excreverunt, et majora et graviora pericula, scandala et damna ex earumdem guerrarum ulteriori prosecutione præcudubio secutarum non immerito oriri formidantur; per quæ, viribus eorumdem principum attenuatis, debiliores Christianorum manus ad prædictorum Turcarum immanissimorum impetus reprimendos et coercendos indubitanter assumuntur; ad præmissa affectione cordiali intendentes, et prout pastoralis tenemur officio, super his opportune providere cupientes, habita super hoc cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, ad te », pluribus interjectis verbis, « litterarum scientia præditum, potentem opere pariter et sermone, in magnis expertum, et arduis negotiis

longa experientia comprobatum, ac eximia probitate et fidelitate consilii que maturitate et singulari doctrina eminentem, aliisque grandium virtutum donis quibus personam tuam illarum largitor. Altissimus insignivit, direximus oculos nostræ mentis, specialem in Domino fiduciam sumentes, quod ea, quæ circumspeditioni tuæ duxerimus committenda, ad omnipotentis Dei laudem nostrumque et Apostolicæ Sedis honorem, dignitatem et amplitudinem cura pervigili et exactissima diligentia adimplere curabis : de eorumdem fratrum nostrorum consilio legationem et facultates ac singulas litteras per eundem Alexandrum super eisdem tibi concessas, usque ad complementum dictorum duorum annorum innovamus; necnon omnia et singula illarum vigore per te seu de mandato tuo gesta, facta, et concessa, et inde secuta quæcumque, quatenus jus alicui quæsitum non tollant vel lædant, perpetuo approbamus et confirmamus, ac perpetuæ firmitatis robur obtinere debere decernimus; et quoscumque etiam juris et facti defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem supplemus, et nihilominus te in dicto regno Franciæ tanquam pacis angelum, nostro et ipsius Romanæ Ecclesiæ nominibus de eorumdem fratrum nostrorum post finitum terminum dictorum duorum annorum ad beneplacitum nostrum legatum a latere auctoritate Apostolica præfata cum eisdem facultatibus, potestate, extensionibus et concessionibus, in omnibus et per omnia, quas præfatus Alexander prædecessor noster in prædictis suis litteris et legatione tua præfata tibi concessit, tenore presentium creamus », et infra : « Et ut fructus optati quos speramus succedant, eidem circumspeditioni tuæ præfatum Ludovicum regem omnesque alios et singulos principes, comites, barones et populos et communitates regni prædicti, ut quieti et tranquillitati suæ, totiusque reipublicæ Christianæ intendant, et adversus eundem nefandissimum Turcarum tyrannum pro defensione fidei orthodoxæ ac pro salute patriæ ac propria et aliorum Christianorum tuitione, proque tam communi et perennecessario bono se ardentem exponant, arma sumant, tyranni reprobos conatus reprimere studeant, etiam per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi, ejusque sanctissimam passionem, ac sancti lavaeri susceptionem excitandi, monendi et requirendi », et infra : « necnon omnes et singulas dissensiones et differentias, quæ expeditioni hujusmodi legationis tuæ impedimentum afferre possent, forsitan subortas, et quæ suboriri possent, audiendi illasque decidendi, necnon contra omnes et singulos tam salutaris ordinis, conditionis et excellentiæ, et quavis Ecclesiastica vel mundana præfulgeant dignitate summarie sumpti, et de plano sine strepitu et figura judicii, sola facti veritate

inspecta, etiam per sententias, censuras et pœnas tam spirituales quam temporales procedendi, necnon omnia et singula ad præmissum et salutare negotium necessaria seu quomodolibet opportuna, etiamsi talia forent, quæ mandatum exigerent magis speciale et in generali commissione non caderent, gerendi, disponendi, exercendi, faciendi, ordinandi, mandandi et exequendi; necnon contradicteos quoslibet et rebelles etiam per easdem sententias, censuras et pœnas, ac alia opportuna juris remedia exceptione postposita compescendi, et si opus fuerit, auxilium brachii secularis invocandi, plenam et liberam, ac omnimodam tenore præsentium licentiam, auctoritatem et facultatem elargimur, etc ». Data illi imperia, ut Gallorum regem ac proceres ad sacram expeditionem in Turcas conficiendam impellat. « Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m^ov, pridie non. Decembris, Pontificatus nostri anno ut ».

13. *Pax inter Hispanum et Gallum sancita, positis quibusdam conditionibus.* — Male gestam Gallicanam legationem a Georgio cardinale, atque omnes obventiones, quæ ex sacerdotiis Pontificiæ curiæ inferendæ erant, ad ipsum aversas fuisse queritur Burchardus¹: imo accusatus² est post mortem a Julio, quod Gallicana legatione non contentus, ad deturbandum ipsum Julium Pontificalem, ut illum invaderet, aspirasset. Consuere ita sensim belli sacri consilia, cum Gallorum rex, restincto pio ardore, ad priores curas rediret. Autequam vero implicaretur morbo Ludovicus, arsisse ipsum studio recipiendæ Neapolis, augendique ultra Alpes imperii, refert Feronius: induciasque anno superiori pactas violatas indicat: infestasse nimirum Ferdinandum Narbonensem Galliam, sed misso a Gallo rege Tremolio duce cessisse: Gonsalvum præterea submisisse subsidiarias copias Pisanis, atque de Gallis Mediolanensi principatu pellendis plura agitasse consilia narrat Bonaccursus³. Interea Pontifex Apostolicas curas intendit⁴, ut pax, inter eos reges redintegraretur, quæ tandem feliciter affinitate confirmata est iis præcipuis legibus⁵, ut Ferdinandus Ludovicæ sororis filiam eamque Fuxensis comitis sororem secum in matrimonio conjungeret; in quam regni Neapolitani jura controversa Francus transfudit, hac addita pactione, ut si Ludovicus nullis susceptis liberis obiret, Ferdinandus dotalitiis juribus petiretur: sin ipse prior nulla suscepta prole ex nova conjuge decederet, Neapolis ad Gallicam coronam revocaretur. Præterea conventum, ut Fuxensis comes, pulso Alebrefensi, in Navarræ regnum Gallicis et Hispanis armis induceretur: tum auxilium

armorum mutuum fœdus initum, quo Pontifex consentientibus regum votis comprehensus est.

14. Asseruit sibi ex eo fœdere Neapolitanum regnum Ferdinandus rex; ac licet nullam prolem e conjuge susceperit, regnum ad Gallos non devenit. De persoluto autem a Ferdinando censu Pontifici pro Neapolitano regno meminil Paris de Grassis in Diariis, qui hanc orationem ab Hispano habitam affert¹:

« Oratio habita per oratorem regis Neapolitani super oblatione annui census.

« Beatissime pater et sanctissime domine, Serenissimus, potentissimus alque invictissimus princeps et dominus dominus Ferdinandus Dei gratia Aragoniæ, utriusque Siciliæ citra ultraque pharum ac Jerusalem rex Catholicus, sanctitatis vestræ et sanctæ Romanæ Ecclesiæ et devotissimus filius et dominus meus, dictique regni Siciliæ citra pharum verus et legitimus rex et pacificus possessor, cupiens reddere quæ sunt Dei Deo, mittit sanctitati vestræ hunc equum album decenter ornatum, et censum eidem sanctitati vestræ et sanctæ Romanæ Ecclesiæ pro dicto regno Siciliæ citra pharum hoc anno debitum; et supplicat, ut quemadmodum prædecessores sanctitatis vestræ a suis in eodem regno prædecessoribus et ab ipso receperunt, et eadem sanctitas vestra a sua Catholica majestate alios pro annis singulis transactis recepit; ita hunc quoque lato palernoque animo admittere et recipere dignetur. Ego vero Franciscus de Rojas orator et procurator prædictæ Catholici majestatis, ejus nomine, summa cum recognitionis observantia sanctitati vestræ illum reddo, ejusdem etiam regiam potentiam omnem, sicut per Dei gratiam amplissima est, ipsaque regna et dominia, et præsertim prædictum Siciliæ citra pharum, quod ab eisdem sanctitate vestra et sancta Romana Ecclesia recognoscit, earundem conservationi, ampliationi, et commodis libentissime offert. Denique vos omnes et singulos reverendos protonotarios et circumspectos notarios pro notariis, cæteros viros reverendos patres dominos oratores, archiepiscopos, episcopos, et alios venerandos viros, qui hic circumstatis, pro testibus cum bona gratia sanctissimi domini nostri rogo; ut de præsentatione equi et census solutione his quibus interfuistis, ad prædictæ Catholici majestatis meamque cautelam, unum vel plura, publicum vel publica Instrumentum seu Instrumenta, ad consilium sapientum plenam fidem facientia, non mutata veritatis substantia, mihi roganti ad perpetuam rei memoriam faciatis ».

15. De inita concordia inter reges certior factus Julius hisce litteris Ferdinando gratulatus, eumque adhortatus est, ut non modo Philippum generum, sed etiam illius patrem Maxi-

¹ Burch. in Diariis. — ² Jul. l. XIX. Bull. secr. p. 137. — ³ Bonaccur. in Diariis. — ⁴ Lib. III. brev. p. 250. — ⁵ Bonaccur. in Diariis. Guicci. l. VI. Marian. l. XXVIII. c. 44.

¹ Paris. Gras. Diarior. crim. to. 1. p. 407.

milianum Casarem, qua par esset benevolentia complecteretur; ad quem alendum amorem, tum ad Africanam expeditionem feliciter conficiendam Apostolica studia se interpositurum spondit¹.

« Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Litteras tuæ Catholicæ majestatis, quas nobis nuper dilectus filius nobilis vir Franciscus de Rojas miles orator tuus reddidit, avidissime legimus, et sæpe in manus resumptas in consistorio nostro fecimus recitari: rem enim nobis optatissimam et jucundissimam nuntiabant, majestatem scilicet tuam cum charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum rege Christianissimo perpetuam pacem fecisse affinitatis vinculo glutinatam: quid enim nobis aut gratius aut jucundius potuit nuntiari, quam pax ea, a qua non solum Christianissimorum Catholicorumque regnorum securitas et tranquillitas, sed et sanctæ Romanæ Ecclesiæ et totius reipublicæ Christianæ incolumitas, dignitas et salus dependent? Vobis enim bene consentientibus, et mutua indissolubilique pace ligatis, nec vestra inclyta regna jacturam, nec ipsa sancta Romana Ecclesia dolorem, nec populus Christianus vim ullam ab hostibus fidei orthodoxæ timere poterit: quæ omnia tua majestas piensissime et sapientissime cogitans, paterna verba nostra ad hanc pacem te exhortantia non accepit in vanum, sed in aures corque demisit, planeque declaravit, se et hujus sanctæ Sedis observantissimum filium, et publicæ utilitatis propagandique nominis Christiani studiosissimum esse. Auxit etiam gaudium nostrum, quod postmodum ab oratore ipso accepimus, quod eadem tua majestas natam Joannam et Philippum generum suum reginam et regem Catholicos, charissimos in Christo filios nostros, ita sibi reconciliavit, ita paterna benignitate complexa est, ut illi te amantissimo et indulgentissimo patre, tu illis obsequentissimis filiis sis usurus: ac proinde omnis dissidii suspicione extincta, et ab omni perturbatione securus, tota mente totisque viribus bello contra infideles Afros nuper a te fidelissime cœpto incumbere possis. Complectendus etiam erit in hac parte charissimus in Christo filius noster Maximilianus rex Romanorum illustris, qui et ipse necessitudine tibi devinctus est, proque auctoritate et viribus suis magnis in communem utilitatem conferre plurimum poterit, et de republica Christiana bene mereri cupit, prout nobis sæpe per oratores et litteras declaravit. Itaque sapientiam et pietatem tuam in hac re plurimum laudantes, pacis et reconciliationis tam sanctæ ac necessariæ nos custodes conservatoresque pol-

licemur, et in prosequendo conficiendoque bello Africano tuæ majestati omnibus rebus, quæ per nos et hanc sanctam Sedem fieri poterunt, alluturos spondemus. Super his latius ad majestatem tuam scribet idem orator, qui de pace prædicta vigore litterarum tuarum multa nobiscum locutus est. Dat. Romæ apud S. Petrum die 11 Decembris, Pontificatus nostri anno III.

16. *Susceptam a Ferdinando expeditionem Africanam prosequi hortatur Pontifex.* — Domesticarum dissensionum metu solutus Ferdinandus arma, hortatu Ximenii archiepiscopi Toletani amplificandæ religionis cupidissimi, adversus Afros vertit; qua expeditione Mazalquivirum, sive Portus-Magnus in Africa Saracenis ereptus, ad circumferenda latus Christiana signa maxime opportunus; de quo tradit hæc Joannes Mariana¹: « Non discedebat a Catholici regis latere Toletanus autistes, ejus dignitatis in omnibus controversiis acerrimus fautor », et infra: « Regi crebris sermonibus, etiam tum superstiti regina, suadere institit, ut confecto Neapolitano bello, in Africam arma verteret majori gloria, minori invidia, neque contemnendo fructu ». Et infra: « Placuit classe Mazalquivirum invadere (ea voce Arabice Portus-Magnus significatur) quo nomine a Ptolomeo olim quoque vocatus est, Orano urbi vicinus ex adverso Almeriæ, aliquanta tamen ad Orientem inclinatione, instructa classe, in qua sex trirèmes, majora alia minoraque navigia multa numerabantur: quinque milium millia. Diegus Fernandus Corduba regiæ aulicorum cohorti præfectus delectusque ejus expeditionis dux, ad quem summa imperii rediret, Raymundo Cardonio rei maritimæ cura demandata. Rebus omnibus comparatis e Malacensi littore solvit ad IV kal. Septembris dubio cœlo. Prefectos adversæ tempestates coegerunt ad Almeriam subsistere aliquot dies, ita ex eo portu sublatis denuo velis idoneis tempestatibus, classem incolumem ad tertium idus ejus mensis Mazalquivirum intulerunt, tametsi in aditu portus propugnaculum erat ex disciplina militari prudenter ædificatum, multis horridum tormentis. Exponere in terram milites difficile erat ad vada cœca et mæandros, quibus litus impeditur: tempus adversum accedebat: marini fluctus inflati: ad hæc centum et quinquaginta Mauri equites, pedites tria millia prohibere descensum parati: virtuti impedimenta cesserunt. Alacres nostri mutua adhortatione in terram desilierunt, primus Petrus Lupus Zagalius præcipua audacia miles: secuti ejus exemplo cæteri. Conserta pugna hostes Oranum rejicere; quadringenti milites præsidarii in Mazalquiviri arce relictæ, occiso tormenti ictu præfecto et plerisque arcis tormentis nostrorum globis disturbatis,

¹ Lib. I. brev. p. 437. et I. VI. p. 3.

¹ Marian. I. XXVIII. c. 15.

atque diffractis, die tertio pro mœnibus supinas manus tendentes veniam orarunt, iram in contumaces verterent, supplicibus et se dedentibus parcerent. In quo duo commodissime accidisse notabant; nostrorum enim a Madaca discessu cognito, ingens Maurorum multitudo in armis ad littus concurrerat exsecutionem prohibitori, sed exiguo comœatu, et quoniam ex mœra suspicabantur alio hostes divertisse, post octo dies diversi domos rediere: sic navigationis tarditas commode accidit. Neque minus salutaris deditionis factæ celeritas exiit, alioqui Mauri ingenti numero accurrentes auxilio, seque in armis per vicina montium juga ostentantes multo difficiliorem expugnationem reddidissent, nisi ipso die arcem præsidarii dedidissent. Enimvero quibus Deus favet, hos subleval, excæcat adversarios: sed ad Orani tamen copias ii Mauri adjuncti in aciem prodierunt, quasi pugnandi voluntate, nostris tamen obviam progressis, lotius certaminis sortem subire detrectarunt ».

17. Proximo autem anno certior factus Pontifex de Mazalquiviri expugnatione Ferdinando partam victoriam gratulatus est, atque ad eam persequendam Africamque Christo subjiciendam hortatus: pro sustentandis vero bellicis sumptibus elero decumas imperavit¹:

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum Ferdinandus et charissimus in Christo filius noster Philippus, ac charissima in Christo filia nostra Joanna Castellæ, Legionis, Siciliæ et Granatæ reges et principes illustres, qui, etsi nunc in summa pace nullo metu pelente quiescere possent, tamen quia non solum sibi, sed in primis Redemptori nostro Jesu Christo, cujus auxilium in iis omnibus implorant et ad quem accepta bona sapientissime referunt, Christianæ reipublicæ defensionis et augmento se natos putant, Africam Christiano nomini et cultui sua sponte, et nostro hortatu, reddere parant, jamque faciente, cujus causa agitur, Deo, portum Mazalquiviri et oppidum munitissimum, cujus commoditate perfidi Agareni cum piraticis Myôparonibus littora etiam Italiæ infestare, et Christi cultores vel vexare, vel in servitutem ducere soliti erant, ipsis Agarenis, quantum in eis erat, prohibentibus, ceperunt, et nunc magnam classem instruant, maximumque numerum peditum atque equitum arment, ut belli justissimi reliquias prosequantur, nulli labori, dispendio, seu periculo parentes: nos eosdem Ferdinandum, cui sanctæ memoriæ Sixtus IV noster secundum carnem patris primo, et deinde piæ memoriæ Innocentius VIII ac postmodum Alexander VI, Romani Pontifices prædecessores nostri, et pro bello Granatæ et provincia Africanos et Agarenos expugnandi jam cœpta

minime abjicienda decumas concesserunt, ac Philippum et Joannam reges omnibus laudibus dignos auxiliis opportunis prosequi cupientes, ne defectu temporalium facultatum aut a tam sancta expeditione desistere, aut quod absit hostes superare non possint, sed potius bellum cœptum facilius cum exaltatione fidei orthodoxæ contineant, totamque Africam, in quam etiam sanctorum Apostolorum sonus exivit, ad veram religionem Deo favente reducant. Videntes aperte etiam, quam sit dignum, et quam laudabile ac Deo immortalis acceptum et omnibus Christi fidelibus commune bonum hujusmodi sanctissimum opus, ac propterea volentes præfatos reges et Joannam reginam, quoad possumus, prout semper ab intimis desideravimus, in ipso sancto proposito et hujusmodi communi bono omnibus viis atque remediis opportunis confovere, et nedum de nostris et sanctæ Romanæ Ecclesiæ facultatibus, sed etiam proprium, si necesse fuerit, sanguinem effundendo juvare, exemplo illius, qui pro salute gregis Dominici mortem subire non abnuil, et cujus auxilio non dubitamus, provinciam hujusmodi felicissimum exitum, prout jam optima principia indicant, consecuturos, et tandem præfatos reges et Joannam reginam et Christi cultores de hujusmodi spurcissimis Saracenis, qui tot opprobria fidei nostræ et Christianæ religioni continue inferre non cessant, triumphaturos, etc. ». Imperat decumas sacerdotibus Hispanis, quæ in sumptibus sacri in Afros belli tantummodo convertantur. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ M^o, IX kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno III ».

18. *Julius censuras intentat perduellibus ferentibus arma in Cæsarem.*— Dum ea gerebantur, concussa est Germania civilibus bellis avitumque principatum Baviaræ ducis evastarunt: cumque Albertus et Wolfgangus adversus Rupertum vim Cæsaream opem legesque implorassent et ejusmodi bella aspera æquitate dirimere Maximilianus moliretur, armisque perduellem Rupertum leges et jura aspernantem frangeret, ille odio iraque efferatus e Bohemia auxiliarem exercitum exivit, in quem magna hæreticorum colluvies confluit; adeo ut superiori Germaniæ ea hostili irruptione sevæ ac miserandæ clades illatæ sint, et sacra profanata ab hostibus religionis fuerint: cumque Cæsar Apostolicam opem imploraret, Julius censurarum penas perduellibus arma in eum ferentibus intentavit²:

19. « Dilecto filio Mariano de Bartholinis capellano nostro, et in partibus Germaniæ pro nobis et Apostolica Sede nuntio.

« Sicut charissimus in Christo filius noster Maximilianus Romanorum rex illustris, nobis

¹ Lib. xxii. Bull. p. 97.

² Lib. Bull. LXXX. p. 193.

per venerabilem fratrem nostrum Ludovicum episcopum Aquensem, suum apud nos et Sedem Apostolicam oratorem destinatum, exponi fecit: cum post obitum quondam Georgii Bavariae ducis inter dilectos filios nobiles viros Albertum et Wolfgangum fratres comites palatinos Rheni, Bavariae duces, ipsius Maximiliani regis cognatos et consanguineos ex una, et quondam Rupertum dum viveret, dilecti filii nobilis viri Philippi senioris etiam comitis Palatini Rheni sacri Romani imperii electoris natum, et praefati Georgii ducis generum ex altera partibus, super principatibus, dominiis, terris, hereditate et bonis per ipsum Georgium, qui sine filiis masculis legitimis decessit, controversia exorta fuisset. Alberto et Wolfgango fratribus praedictis principatus, dominia, terras, hereditatem et bona hujusmodi ac se tanquam proximiores agnatos et heredes collaterales dicti Georgii, Ruperto vero praefato se ex persona quondam Elisabethae uxoris suae, et dicti Georgii ducis natae, haeredem proximorem in principatibus, dominiis, terris, hereditate et bonis praedictis existere, et illa ad se pertinere asserentibus: ipse Maximilianus rex perpendens hujusmodi controversiam graves disensiones inter principatus Germaniae parituram esse, nisi illi obviaretur, omnia media et remedia, quae potuit, adhibuit, ut pax et concordia inter dictas partes componeretur. Quibus mediis cum dictus Rupertus non acquiesceret, imo illa contempsisset, ipse Maximilianus rex, sibi et suis adhaerentibus sub poenis gravissimis mandavit, ne aliquid per violentiam attentarent, sed prout juris esset experirentur; et quamvis ipse Rupertus ad hoc per hujus litteras sub sigillo munus provincialibus et subditis ducatus Bavariae se obligasset, ipse Maximilianus rex pro majori rerum tranquillitate dominia et subditos praefati quondam Georgii ducis sub sua et ejusdem Romani imperii salva guardia, tutela et protectione suscepisset, donec res medio justitiae finem acciperet, ac nonnullos gubernatores ex omnibus statibus praedictis, et alios providos et circumspectos viros deputari concessisset, adjunxissetque illis nonnullos milites et stipendiarios suos, suo et ejusdem Romani imperii nomine usque ad decisionem litis, et postmodum utramque partem etiam quoad ipsam Elisabetham judicialiter in civitate Augustensi citari fecit, et convocatis iudicibus regis sui consistorii, et nonnullis aliis principibus, comitibus, et baronibus ex omni parte prudentibus et expertis, cum praefatus Rupertus contumaciter parere contemnens violenta et armata manu contra ejus promissionem et obligationem, salvamguardiam, et tutelam hujusmodi, ac fidem datam nequiter frangendo, nonnulla oppida in quibus gubernatores et stipendiarii inde expellendo, et aliquos ex eis graviter offendendo: dictus Maximilianus rex iterum adhibito consi-

lio principum, iudicum et virorum peritorum, juxta imperiales constitutiones contra praefatum Rupertum in causa possessorii procedens, ejusdem Ruperti, contumacia illius praesentiam representante, definitivam, per quam Albertum et Wolfgangum praedictos in corporalem possessionem statuum, principatum, dominiorum, terrarum et bonorum praedictorum induci mandavit, pro eisdem Alberto et Wolfgango, et contra praefatum Rupertum sententiam, quae in rem transivit judicatam, promulgavit, litteris executorialibus desuper decretis et concessis.

20. « Et cum dictus Rupertus non solum dictae sententiae non acquiesceret, sed etiam continuus incursionibus, et multorum caede omnia perturbare attentaret et niteretur, praefatus Maximilianus rex legitimo etiam super hoc habito processu, et maturo consilio cum principibus et aliis consistorii sui iudicibus et probis viris, eundem Rupertum illiusque complices, auxiliares et adhaerentes, imperiali et ejusdem Romani imperii banno subiecit; concedendo eorum bona illa occupantibus, ita ut in persona et rebus impune offendi possent; et deinde, cum dictus Robertus adhuc ab hujusmodi perturbationibus non cessaret, ipse Maximilianus rex cum principibus et militibus ac fidelibus suis coadunato exercitu adversus dictum Rupertum et ejus complices, ne etiam aliquid deterius contra praefatum Romanum imperium moliretur seu attentaretur, insurrexit. Sed adhuc tunc pertinaciter idem Rupertus contra praefatum regem resistens, Bohemos in magna multitudine, inter quos plures haeretici esse dicebantur, ac etiam nonnullos alios contra praefatum sacrum Romanum imperium concitavit, a quibus ipsum Romanum imperium gravia damna et perturbationes sustinuit. Quo, sicut Domino placuit, ac paulo post eum dicta Elizabetha ejus uxore defunctis, nonnulli capitanei et alii adhaerentes post obitum tam praefati Ruperti, quam ejus uxoris curam belli et adhaerentis hujusmodi, necnon rebellionis contra praefatum Romanum imperium sustinere non formidarunt, et impediunt quominus sententia praedicta contra praefatum Rupertum et ejus complices et adhaerentes respective debite executioni demandetur; ac etiam hujusmodi rebellionem contra dictum Romanum imperium, nomine, ut asserunt, dictae quondam Elizabethae ac dicti Ruperti filiorum pupillorum relictorum temeritate propria dictorum Bohemorum, et aliorum eorum adhaerentium auxilio adjuvi continuare, ac eidem Romano imperio multa et gravia damna inferre, et omnia, quae possunt, igne et ferro devastare non cessant: quapropter praefatus Ludovicus episcopus nomine praefati Maximiliani regis in nostro sacro consistorio secreto a nobis petiit, ut sibi auxilio brachii spiritalis pro executione dictae senten-

tiæ de benignitate Apostolica, et pro justitiæ debito adesse dignemur.

« Nos igitur, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, volentes, quantum cum Deo possumus, pro quiete et tranquillitate ejusdem Romani imperii provisiones adhibere; consideratione etiam præfati Maximiliani regis, propter sinceram ejus fidei constantiam, quam erga vos et hanc sanctam Sedem Apostolicam gerere comprobatur, de eorundem fratrum consilio, discretioni tuæ per præsentem committimus et mandamus, quatenus deputato prius per te loco tuto, in quo pro præsentium et tibi commissorum adimplerione te constituas, in executionem sententiæ prædictæ per præfatum Maximilianum regem, ut præteritur, a te, si eam juxta constitutiones et consuetudines regales et imperiales juste latam esse inveneris, omnes et singulos capitaneos, qui post obitum Ruperti, et ejus uxoris prædictorum, onus belli per Rupertum inchoati et etiam per ejus uxorem continuati susceperint, omnesque alios et singulos eis in præmissis adherentes cujuscumque dignitatis, excellentiæ seu præminentiam existentes, quacumque dignitate etiam ducali præfulgeant, ex parte nostra, etiam per edicta publica locis publicis affigenda, de quibus sit verisimilis conjectura, quod hujusmodi monitio ad ipsorum notitiam possit pervenire, auctoritate nostra moneas, eisque districte præcipiendo mandes, quatenus infra aliquem competentem terminum, quem eis et cuilibet eorum iam in genere quam in specie, et nominalim duxeris præfigendum, dictæ sententiæ per dictum Maximilianum regem super præmissis contra præfatos Rupertum et illius uxorem et filios illatæ et promulgatæ, prout ad eos et eorum quemlibet pertinet, cum effectu pareant, et illius executionem juxta illius tenorem fieri permittant, et ab hujusmodi pertinacia et rebellione et obstinatione, dictique belli ulteriori prosecutione, ac præfatorum Bohemorum et aliorum ejusdem Romani imperii rebellium conductione et adhesionem, sub excommunicationis et anathematis late sententiæ, ac privationis omnium principatum, dominiorum, feudorum, quæ ab ipso Romano imperio, aut alias a quocumque alio obtinenda, pœnis, quas eo ipso, si monitioni et mandato tuis hujusmodi faciendis cum effectu non paruerint, incurrant. Etsi quod absit præfati sic moniti, hujusmodi monitioni et mandato contumaciter parere contempserint, lapso termino hujusmodi præfatos sic monitos, et quemlibet eorum sic excommunicatos et anathematizatos, privatos et inhabiles per te, vel alium seu alios iam in genere, quam prout tibi visum videbitur et visum fuerit, in specie et nominalim publice denunties, et facias ab aliis publice denuciari; ac loca, ad quæ eos sic excommu-

nicalos et anathematizatos declinare contigerit, et in quibus scienter recepti, et illis stare permissi fuerint, Ecclesiastico interdicto subicias, faciasque illud, quoad ibidem steterint, etiam per triduum post eorum inde recessum firmiter observari, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno mdv. IV id. Januarii, Pontificatus nostri anno II.

21. *Nova sacramenti formula electis Treverensibus imposita.* — In Treverensi archiepiscopatu cum exorta essent graviores lites inter Jacobum archiepiscopum, et canonicorum Treverensium collegium, quod, vetere instituto spreto, nova sacramenta a designato archiepiscopo extorquerentur, consultus de his Pontifex nuncupata præter morem sacramenta rescidit, formamque jurisjurandi ab archiepiscopo præstandi hæc conceptam verbis tradidit¹:

22. « Julius, etc. Forma juramenti præstandi sequitur et est talis: Ego N., et archiepiscopus Treverensis, seu in archiepiscopum Treverensem electus, juro, quod ab hac hora in antea fidelis ero Ecclesiæ Treverensi: libertates, consuetudines, ordinationes et statuta ejusdem Ecclesiæ et capituli servabo pro posse et defendam bona fide, quatenus sint honesta et juri consona. Non privabo ipsum capitulum curtibus, decimis, bonis et rebus, pensionibus nuncupatis, ac bonis, quas et quæ tenent hæcenus, et tenebunt in futurum, ac eorum fructus, obventiones et emolumenta non attraham, etiam per modum arrendationis vel conditionis emphyteoticæ, per me aut officiales meos quocumque colore vel ingenio, nisi de expresso consensu capituli supradicti. Non privabo prælatos aut personas capitulares Ecclesiæ prædictæ dignitatibus, præbendis, beneficiis et pensionibus quos, quas et quæ in Ecclesia Treverensi obtinent de præsentem, vel obtinebunt in futurum, quocumque quesito colore; nisi excessus per aliquem commissus per me et capitulum prædictum in loco capitulari congregatos declararetur talis, qui ipso jure induceret pœnam privationis. Prælatos et canonicos capitulares dictæ Ecclesiæ in suis dignitatibus et præbendis, eorum emolumentis et fructibus, pensionibus, curtibus, villis, juribus, privilegiis, et libertatibus, et consuetudinibus, quæ habent et tenent, seu habituri sunt in quibuscumque locis in eorundem et earundem possessione, seu juris retentione et pacifica fruitione manutenebo, et defendam pro posse contra omnem hominem, cujuscumque status aut conditionis existat, eos molestare et impedire, aut eis illa subtrahere et detinere volentem. Et eandem detensionem faciam contra quoscumque rapientes et depredantes homines, villas, res et bona capituli supradicti; ita quod quam cito requisitus fuero

¹ Lib. IX, Bull. IX, p. 29.

per capitulum ipsum, aut majorem illius partem, causam mihi assumam et defendam omnibus viribus pro posse meo. Non faciam aliquam mutationem, aut infractionem de antiquis consuetudinibus Ecclesie et capituli predictorum, de residentia personarum capituli, et de pensionibus capitulariter aliter distribuendis, et de licentia danda ad ordines sacros recipiendos canonicis non capitularibus, nisi prout hactenus est observatum; sed defendam bona fide quatenus dictae consuetudines juri consonae sint et honestae. Faciam quod omnes burgravii, celerarii aut officiales Ecclesie predictae jurabunt legaliter et bene officia sua et custodias exercere, ac clericos et Ecclesiasticas personas civitatis et dioecesis Treverensis, et maxime praefatos et canonicos Ecclesiae Treverensis cum eorum bonis et rebus et praesertim in districtu sui officii, defendere, protegere et manutenere, ut ipsos in suis juribus et privilegiis ac immunitatibus fovere et conservare: quodque post obitum meum, et si (quod absit aut capi aut incarcerationi contigerit, quod ex tunc decano et capitulo ipsius Ecclesiae Treverensis parebunt, obediunt in omnibus per omnia, et non alteri personae, et quamprimum tunc requisiti fuerunt, praedictum capitulum, vel ejus majorem partem castra, oppida, et terras libere resignabunt, ad manus ejusdem capituli usque ad liberationem nostram, vel novi archiepiscopi per capitulum vel majorem partem ejusdem, electionem seu receptionem: super quibus ipsi officiales pro tempore recepti in praestatione dicti juramenti litteras suis sigillis sigillatas ipsi capitulo et archiepiscopo duplicatas dare tenebuntur in meliori forma. Defendam et prolegam collegia et monasteria, Ecclesias et clerum civitatis et dioecesis mearum cum omnibus villis, rebus et bonis suis quibuscumque, etc.» Ad ditae sunt plures aliae leges, quas brevitatis gratia praetermittimus. «Dat. Romae apud S. Petrum anno m^ov, IV non. Aug., Pontific. nostri an. II».

23. *S. Annae caput oppido Durensi adjudicatum.* — Delata etiam controversia apud Sedem Apostolicam de reliquiis S. Annae B. Virginis matris, ejus sacrum caput ex Ecclesia S. Stephani Moguntinae dioeceseos furtim sublatum fuerat, atque in oppidum Durense translatum; ubi maxima beneficia caelestibus illustrata prodigiis, civibus illam religionis causa magna frequentia ademptibus concessa fuerant: secutus divinam sententiam Julius sacrum pignus oppido Durensi adjudicavit, in quo ejusdem S. Annae gloria, ut dicebamus, ingentibus miraculis efflorescebat¹, edito Diplomate, ejus potiore partem afferimus:

«Ad perpetuam rei memoriam.

«Attendentes quod corpora et reliquiae san-

ctorum juxta dispositionem divinam sapissime de locis ad loca transportata fuerunt, et Romanus Pontifex pro ejus arbitrio illa de loco ad locum transferre et collocare, seu transferri facere potest, prout pro fidei devotione ac populorum pia affectione et frequentia de majori Christianae religionis cultu expedire conspiciat; ac fide dignorum et multorum habet relatio, caput praedictum (nimirum S. Annae) licet in dicta Ecclesia S. Stephani multis annis conservatum fuisset, tamen miraculis non claruit, quia forsitan inibi minus honorifice, et ea qua decuit devotione non habebatur; ac quamprimum ad dictam parochialem Ecclesiam delatum fuit, magnus populi concursus non sine divina inspiratione, ut pie creditur, fuit et est ad illud venerandum; quodque propter magnam devotionem populi, non sine scandalo ab eadem parochiali Ecclesia, in qua divinitus postremo collocatum fuisse censendum est, amoveri non possit, ac cupientes quantum possumus, scandalis ne eveniant obviare, devotionemque populi conservare et augere; considerantes quoque, quod ipsae reliquiae ex sui natura in nullius bonis existunt: motu proprio, non ad alicujus nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa scientia, necnon consideratione charissimi in Christo filii nostri Maximiliani Romanorum regis illustris; sub cujus imperio dictum oppidum Durense situm est, et qui alias nobis super hoc instanter scripsit, «et infra: «statuimus, decernimus, et declaramus, ac volumus dictum caput S. Annae in praefata parochiali Ecclesia dicti oppidi Durensis de caetero, ut incoeptum est, honorifice perpetuo conservari, et nullatenus inde amoveri debere, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m^ov, XV kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno II».

24. *Opera cardinalis Gurensis composita paz inter Danum et Lubecenses.* — In Dania sedatum est exitiabile bellum inter Joannem Daniae regem ac Lubecenses cardinalis Gurensis legati Apostolici opera, Danus enim licet numero ac robore militum terra marique longe praestaret, ejusdem tamen cardinalis monitis atque hortatibus flexus, pro singulari sua in sacrosanctam potestatem observantia pacis consilia amplexus est: de qua factus certior Julius regem ipsum meritis ornavit laudibus¹, utque illibatam firmamque concordiam servaret, est adhortatus²:

«Charissimo in Christo filio nostro regi Daciae illustri.

«Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Retulit nobis dilectus filius noster Raymundus tit. S. Mariae Novae presbyter cardinalis Gurensis, quod cum inter serenitatem tuam et dilectos filios Lubi-

¹ Lib. Bull. s. c. p. 154.

² Lib. III. brev. p. 603. — ² Ibid.

censes grave bellum vigeret, serenitasque ipsa tua numero et robore militum omnibusque aliis rebus terra marique superior videretur: pro sua tamen ad hanc sanctam Sedem Apostolicam pietate devotioneque singulari, monitis et suasionibus cardinalis ipsius, qui tunc legationis ejusdem sanctæ Sedis in tota Germania et regnis tuis munere fungebatur, facile flexa est, et deposita injuriarum et damnorum memoria, pacem cum ipsis Lubicensibus fecit: ob quod non possumus non plurimum laudare ipsam tuam serenitatem, quæ publicam utilitatem privato commodo anteposuit, ut finitimo bello deposito, opem Christianæ reipublicæ ejus potissima parses, contra perfidos Turcas Christiani nominis hostes et auxilium ferre posses. Haque ipsi tuæ serenitati ex parte Dei omnipotentis benedictes, illique et soboli suæ in cælis et in terra prospera quæque optantes, hortamur eam, ut eandem pacem sancte inviolateque conservet, prout eam pro sua in omnibus rebus constantia facturam non dubitamus. Sane ob id a nobis et eadem sancta Sede uberem gratiam et commendationem consequeris; secus autem (quod absit) censuras, pro observatione dictæ pacis ab eodem legato appositas contra pacis ipsius violentiam publicari, aggravari, declararique faciemus. Cæterum, charissime fili, cum Deo auctore in animo habeamus pecuniam, quam cardinalis ipse pro sancta cruciata in eisdem tuis inelytis regnis colligi fecit, in expeditionem contra ipsos perfidos Turcos evidenter utiliterque convertere; hortamur eandem serenitatem tuam, ut pecuniam diligenter faciat conservari, donec aliud mandaverimus. Datum Romæ xv Junii mdy, Pontificatus nostri anno ii ».

25. Meminit Albertus Krantzius ¹, qui hoc tempore scribebat, de gesto a Joanne rege Christiæ filio cum Lubecensibus bello, sedatoque a Raymundo tit. S. Mariæ Novæ presbytero cardinali legato, ac pluribus narrat Joannem Daniæ, Sueciæ et Norvegiæ conjuncta scepra tenuisse, ipsumque cum in Sueciam venisset, enatis suspitionibus e Suecorum potestate se subduxisse, ac deinde rebellionem fecisse; ac reginam Christinam arce Stokolmensi expugnata, a Stenone ² hostium principe traditam ³ in custodiam in monasterio Wastenensi S. Brigittæ, demumque Raymundi Apostolicæ Sedis legati, de quo paulo antea memoravi, auctoritate in libertatem vindicatam, inque Daniam revocatam: bellum autem in Lubecenses exortum, cum illi Suecis studere viderentur, jacturaque ob id accepta, efferat Danicas naves in portu interceptissent, denique arbitro concordie legato Magno Magnopolensi et Friderico Slesuvici ac Holsatiæ ducibus fidejussoribus contro-

versiam omnem diremplam. Quibus enarratis Krantzius Danicarum rerum historiae finem imponit; eademque in Suedicis ¹ et Wandaticis ² Commentariis repetit: nonnulla de gestis a legato ante et post Lubicensium pacem confectam, digna memoria Monumentis consignat; quæ Annalibus inserenda visa sunt; « Is, inquit, (nimirum legatus,) nihil duxit antiquius, quam arma, quæ inter regem Daniæ et potentem urbem acuerentur, manibus exentere, properavit quantum valetudo permisit adversa; erat enim podagera et statim ante paschalia magno honore excipitur a civibus in urbem. Peractis sacris ex more per diem festum, ut a summo Deo ordiatur, instituit et in ea urbe et in omni circum regione apparatusissimis stationibus invocare pacis auctorem Deum, ut inspiret consilia pacis. Evocat vicinos principes, dominum Magnum principem et ducem Magnopolensem, et dominum Fridericum Slewici et Holsatiæ ducem, quos trengis sancendis, et deinde rebus componendis habuit adjuutores. Excivit præterea Ecclesiasticos viros industrios, gerendis rebus idoneos, et ingenti sacrorum apparatus venerabile Christi sacramentum offertur manibus episcopi Lubicensis per urbem: præcedit clerus in vestibus sacris, sequitur et circumfunditur populus, Christo ubique laudes personant. Impleto per urbem circuitu reditur ad majorem Ecclesiam; ibi sub dio in area cœmeterii ad latus pontificalis curiæ suggestum fecere multorum capax, aram instruxere, aulæis a latere et a tergo pendentibus. Ipse legatus sacra peregit pontificaliter magna circumstante populi corona, ac plurima devotione divina mysteria fulciete. Habebat in ministerio et in familia comitem de Kirberg, officio sacerdotem, ducem verbi ad populum, qui cardinalis ipsius sensa latino sermone proposita alternans populo interpretaretur. Alii quoque ad populum, qui multus erat, nec unum posset exaudire, in parte diversa loquebantur.

26. « Proximis vero diebus agi cœpta est causa, et per dies vix ad placita temperamenta producit. Aderat pro parte regis episcopus Ottoniensis de regia mente plenissime instructus; jungitur illi honoris gratia vir primarius ex Holsatia. Deleguntur querimonie, fiunt hinc atque inde responsa, crescut partium indignationes, augetur iræ. Dum hæc agerentur, visum cardinali ex re, ut Augusto et brevi consilio res agantur, sic enim promptius mandata exponuntur, sincerius partes loquuntur: delecti numero tres ex mediatoribus Ecclesiasticus vir et duo sæculares. Caput erat omnium rerum: Lubicensis Suecia abstineant, donec perduelles ad juga cogantur: id difficile visum mercatoribus magnam rerum suarum partem tenentibus in

¹ Krantz. Dan. l. viii. c. 31 et 9. — ² Suec. l. vi. Wandal. l. xiv. c. 30. — ³ Magnus hist. Goth. et Suev. l. xxiii. c. 15.

¹ Krantz. l. xiv. — ² Wandal. c. 30.

Sueciæ regno. Demum in has leges utrinque consentiunt, ut nave ornata in Sueciam mittant Lubicensis ex suis consulares oratores, qui reginam e manibus eorum extrahant, persuadentque regni proceribus, ut ad pacis tractatum occurrant in diem Laurentii in urbe Sundensi. Mittit quoque reverendissimus dominus cardinalis nuntium specialem ad liberandam reginam. Deinde «, inquit Krantzius ¹, » super irrogatis damnis ea capita sunt a partibus approbata, ut designate naves cum rebus restituantur : de aliis proxime conveniant utriusque partis oratores in Holsatiam, atque obscura dilucident : recreatores in regnis fruantur immunitatibus pristinis : res alienum Lubicensibus detortum exolvatur : in eam rem novissimam fiunt fidejussores dominus Fridericus regis germanus, episcopi Ottonensis, Lubicensis et Sleekuikeensis, milites alii, ac militares Holsatiae. » Confirmant hæc Pontificia ad Fridericum principem Holsatiae datae litterae : quibus colligitur perlatam ad Sedem Apostolicam hanc pactionum formulam : legatus Apostolicus, objecta foedifragis censurarum religione, sanxerat eas habitas ratas : ac Fridericum Pontifex ² hortatus est : ut omni studio ad dissensionum amputandas occasiones incumberet, ne Lubicensis bellis facibus Germaniam succenderent erat enim Lubeca urbs Casarea Sueciæ juncta federe atque ita meditata in Turcas expeditio turbaretur.

27. « Duci Holsatiae.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem, etc. Ex dilecto filio nostro Raymundo fil. S. Mariae Novæ presbytero cardinale accepimus, quod cum inter charissimum in Christo filium nostrum Joannem regem Daciae fratrem tuum et dilectos filios cives Lubicenses gravissima et perniciosa bella vigerent, cardinalis ipse, qui tunc in tota Germania et Dacia legationis Apostolicæ munereungebatur, pie provideque considerans, quot et quanta mala ex hujusmodi bello, nisi concordia sopirentur, subsequi possint, obsecrando et monendo tam regem quam cives predictos, ut arma deponerent et pacem concordiamque amplecterentur effecit : sed cum pax ipsi sine fidejussore idoneo nec fieri posset nec videretur inausum, nobilitas tua pro tua erga sanctam Sedem Apostolicam et legatum ipsum devotione præcipua, proque desiderio hujusmodi pacis, se pro parte dicti regis libentissime obligavit : ob quod ipsam tuam nobilitatem plurimum et plurimum in Domino commendamus, piùm enim opus, Deo acceptum, et Christianæ reipublicæ fecit necessarium : videntibus enim inter ipsos regem et cives discordiis nec sancta expeditio in perditos Turcos facile decerni, nec inclÿta Germanica natio sine dis-

sidio esse poterit. Quamvis autem eandem nobilitatem tuam, cujus propter fidejussorem hujusmodi maximum interest esse presentem, ut hujusmodi pax inviolata permaneat : quia tamen in re tam sancta et necessaria nulla diligentia superflua potest videri, eandem nobilitatem tuam hortandam duximus, ut si quid pullulare perspexeris, quod hujusmodi pacem diminuere posset, pro solita prudentia tua occurras, censurasque pro observatione dictæ pacis ab eodem legato appositas eis commemores : quas nos contra violatores ejusdem pacis aggravari declararique faciemus proreipublicæ Christianæ utilitate, prout ad nostrum pastorale officium pertinet. Dat. etc. » Eodem argumento scriptis litteris Joannem regem Holsatiae principis fratrem rogavit : Pontifex ut firmatas concordiae leges foveret et servandas curaret.

28. Quae vero post hanc sequestram pacem confectam gesta sint a Raymundo Sedis Apostolicæ legato, docet hæc verbis Krantzius ², de quo paulo ante memoravi : « Cardinalis legatus, trengis peractis, ac ubi in litteras a se sigillatas forma compositionis conjecta est, divinum officium in gratiarum actionem fecit iterari solemniter. Visæ sunt multorum lachrymæ gaudiosæ. Tum vero per Hamburgum iter faciens, ubi ex dignitate susceptus est, egresso foras omni clero in albis, cum primores populi, senatus ac cives majores ordine suo starent ad portas medium excipientes venientem, cum longo ordine stantes plateam plene implerent. Ducitur in Ecclesiam primam, ibique orans procumbit : leguntur ad hoc constitutæ preces : habenda fuit oratio Latina, sed eam differri fatigatus itinere jubebat : ingressusque hospitium curiam domini cantoris ad montem, salutatur a senatu cum muneribus primum commeatuum. Inde cum jam ad proximam Dominicam solemnem processionem et sacra Pontificalia lustrata civitate peragere disponderet, ordinatum est sublime suggestum in cœmeterio majoris Ecclesiæ ad vicinam curiam lectoralem, ibique post lustrationem sacra ipse peregit legatus, solemniter benedictione subjuncta, in qua erat plenaria remissio. Comes illi ministrabat pro diacono, dux Brunsvikiensis Christophorus adjutor Bremensis, et jam postulatus et confirmatus Verdensis, subdiaconiungebatur ministerio, adolescens quindécim circiter annorum. Verbum cardinalis Latine prolatum ad populum comes facundus interpretatur populo : quotidiana tamen erant aliis quoque in Ecclesiæ horis ad populum exhortationes per quæstores (cogebant illi sacram ad bellum Turcicum conficiendum pecuniam.) Ex causis majoribus eo in loco tractabat inter duces Lunenburgensem et civitates Lubicam atque Hamburgum super jure aggeris

¹ Krantz, Wandal. l. XIV, c. 30. — ² Jul. l. VI, brev. per Sigis. secretar.

¹ Reg. post eand. Ep. — ² Krantz, Wandal. l. XIV, c. 31.

in Gamme, sed nihil potuit perficere. Magnum ducem inferioris Saxonie clero Lubicensi reconciliavit, cum multi redditus ex agris ejus essent a clero coempti, et ex multo tempore non soluti; aderant Magnus et Joannes duces fratres filii Joannis, et constitutis pactionibus res convenisse videbatur; clerum Hamburgensem cum laborare intelligeret sub dura manu laicorum, perfecit ut causa in compromissum devolveretur; qua etiam via non diu post tolerabiliter sedata est per diligentiam duorum ex Luneburgo proconsulum. Religiosos idem legatus visitavit verbo exhortationis usus, ut disciplinam regularem amarent, repararent, observarent». Et paulo post infra: «Cum etiam predicatores reformationis verbum prætenderent, clerum hujus loci adhortatur, ut in sanctitate et justitia Domino serviat, præcipiens nihilominus concubinariis, ut intra mensem domus suas purgent concubinis sub excommunicationis latae sententiæ pœna». Hæc de legali cardinalis in Dania et Germania gestis ex Krantzio, qui suorum temporum scribebat historiam, excerptum visum est, ut pateat omnibus, quanta observantia Germani, Dani, Norvegii, Suecique Sedem Apostolicam colerent paucis ante annis, quam Lutherus cacodæmone magistro usus, ut ipsemet scriptis proderet¹ non erubuit, venenatis dogmatibus ea regna inficeret.

29. Ob eximium vero in eandem sanctam Sedem studium Joannes Daniæ, Sueviæ, Norvegiæ et Gothiæ rex una cum Christina regina et episcopo Ottoniensi, qui gerendarum rerum peritia in Daniæ aula florebat, pluribus sacris beneficiis a Julio² ornari meruit:

«Charissimo in Christo filio nostro Joanni Daniæ, Sueviæ, Norvegiæ et Gothorum regi: ac charissimæ in Christo filiæ Christiænæ reginæ et consorti regis conthorali illustribus; necnon venerabili fratri nostro Joanni Andreae episcopo Ottoniensi.

«Charissime in Christo filii noster, et charissima in Christo filia nostra, ac venerabilis frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Eximie devotionis sinceritas et integra fides, quibus nos et Romanam reveremini Ecclesiam, promerentur, ut volis vestris, illis præsertim, per quæ conscientiæ pacem et animarum vestrarum salutem Deo propitio consequi valeatis, quantum cum Deo possumus annuamus. Hinc est quod nos vestris devotis supplicationibus inclinati, ut aliquem idoneum presbyterum sæcularem vel cujusvis ordinis regularem in vestrum possitis, et quilibet vestrum possit eligere confessorem, qui vita vobis comite in casibus Sedi Apostolicæ reservatis, iis dumtaxat exceptis, videlicet criminum hæresis, rebellionis ac conspirationis in personam vel statum Romani

Pontificis aut Apostolicæ Sedis, et offensæ personalis in aliquem S. R. E. cardinalem, et aliis contentis in Bulla Cœne Domini, quibus vos nec illaquealos nec illaqueari debere credimus, confessionibus vestris diligenter auditis omnium peccatorum vestrorum, de quibus corde contriti et ore confessi fueritis, semel quolibet anno et in mortis articulo, vel quoties de morte hujusmodi dubitabitur, plenariam remissionem vobis, et in sinceritate fidei, unitate ejusdem Romanæ Ecclesiæ, et obedientia ac devotione nostra vel successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium persistentibus auctoritate Apostolica impendere, ac vota quæcumque per vos forsitan emissa vel in posterum emittenda, ultramarina, visitationis liminum Apostolorum Petri et Pauli, atque Jacobi in Compostella, ac religionis et castitatis votis dumtaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare valeatis. Et insuper liceat vobis habere altare portatile cum debili reverentia et honore, super quo locis ad hoc congruentibus et honestis etiam non sacris et interdicto Ecclesiastico quavis auctoritate supposito sine juris alicujus præjudicio, et cum qualitas negotiorum pro tempore ingruentium id exegerit, antequam elucescet dies, circa tamen diurnam lucem, ita quod id nec vobis nec sacerdoti celebranti ad culpam valeat impulari; et si ad loca Ecclesiastico hujusmodi interdicto supposita vos conligerit declinare, in illis, clausis januis, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis, sed submissa voce possitis, et quilibet vestrum possit per proprium vel alium sacerdotem idoneum missas et alia divina officia in vestra familiariumque vestrorum domesticorum præsentia celebrari facere, ac etiam ibidem vel alibi ubicumque illa audire et interesse, ac a quocumque presbytero sæculari vel cujusvis ordinis regulari Eucharistiam et alia Sacramenta Ecclesiastica quæcumque recipere, etiam in die Paschatis: et si contingeret vos aut aliquem vestrum naturæ debitum persolvere, sive rebus humanis eximi dicto tempore, quod possitis, et quilibet vestrum possit cum solita et decente pompa ac aliis solemnitatibus requisitis Ecclesiasticæ tradi sepulturæ, dummodo vos vel illi causam non dederitis interdicto hujusmodi, nec id vobis nec illis contingat specialiter interdicti; quodque vos et quilibet vestrum ac discumbentes una vobiscum et familiares vobis in mensa servientes, illi videlicet dumtaxat, qui cibaria vestra pro securitate personarum vestrarum gustant, antequam vobis exhibeant, quadragesimalibus et aliis diebus et temporibus, quibus esus butyri, lacticiniorum, ovorum, ac carniū ab Ecclesia est prohibitus, butyro, lacticiniiis, ovis et carniibus de consilio utriusque medici uti, frui et vesci: et nihilominus vobis et cuilibet vestrum cum sex personis

¹ Luther. lib. de missa angulari. — ² Jul. lib. brev. p. 313.

per vos eligendis, et pro tempore nominandis, ut unam vel duas Ecclesias, seu duo aut tria altaria per vos pro tempore eligenda in loco, in quo moram pro tempore traxeritis, singulis diebus quadragesimalibus cujuslibet anni devote visitando, tot et similes indulgentias, et peccatorum remissiones consequi possitis, quas consequeremini, si singulis diebus easdem omnes et singulas stationum Romanæ Urbis etiam B. Mariæ de Populo, et septem ejusdem Urbis Ecclesias personaliter visitaretis, et quilibet vestrum visitaret; liceatque vobis regi et reginæ filios vestros proprios cum omni solemnitate et cærimoniis Ecclesiasticis honorifice baptizari facere. Præterea ut tu, Christina regina, cum sex sive octo tuis domicellis quæcumque monasteria monialium etiam S. Clari, et inclusarum, quater in anno ingredi, et salutare colloquium cum eis habere, dummodo inibi non perdes, libere et licite valeatis, auctoritate Apostolica tenore præsentium elargimur, non obstantibus constitutionibus etc. proviso quod concessione altaris portalilis, et ante diem celebrari faciendi parce utamini, quia cum in altaris officio immoletur Dominus noster Jesus Christus, qui candor est lucis aternæ, congruit hoc non noctis tenebris fieri, sed in luce. Dat. Romæ apud S. Petr. die xviii Maii m^ov, Pontific. nostri an. ii. »

30. *Helenæ Moscovitæ Ruthenorum erroribus implicatæ nubit Alexander Poloniæ rex, et quidem suo damno.* — Ornabit quoque sacris prærogativis Pontifex tum Alexandrum Poloniæ regem, ex cujus animo evulsit nonnullos religionis aculeos, quibus pungebatur, quod Helenam ducis Moscoviæ filiam, Ruthenici schismatis imbutam perfidia, uxorem duxisset. Aegerat ipsum ad jungendam eam affinitatem Moscovita, qui asperrimo bello Lituaniam concusserat, atque inter concordiaæ pactiones eam addiderat, ne Helenam vi ad ritum Romanæ Ecclesiæ compelleret: quam Alexander VI rescidit, religiosaque mandata Polono dedit, ut omni studio et contentione Helenam ad Romanæ Ecclesiæ gremium ritumque traduceret. Cum vero ipsa in suscepto errore pertinacissima esset, neque ab eo nisi vi dimoveri posset, ingentiaque exinde a Moscovita bella instauratum iri Polonus pertimesceret, consuluit Julium; qui illum incussa ab Alexandro religione liberavit, eique ut uxorem in Ruthenico ritu toleraret permisit¹, donec opportunior revocandæ illius a schismate occasio daretur; ne si vis illi ad Ruthenicum schisma deserendum inferretur, graviora mala pullulare possent:

« Charissimo in Christo filio nostro Alexandro Poloniæ regi illustri. Charissime in Christo filii noster, salutem et Apostolicam benedictionem.

31. « Dilecti filii tuæ serenitatis oratores ad nos et Apostolicam Sedem pro obedientia nobis præstanda destinati nuper exposuerunt nobis, quod cum Joannes Moscoviæ dux potentatum tuorum Lituaniæ et Russiæ fines et populos acri bello infestaret, tuque illi viribus omnino par non esses, et consulere rebus tuis periclitantibus velles, ideoque prætextu affinitatis cum eodem pacem fecisses, tiliamque ejus Helenam in matrimonium accepisses, præstilo prius per oratores tuos tuo nomine eidem Joanni duci juramento, quod nisi dicta Helena uxor tua Romanæ Ecclesiæ ritus sua sponte suscipere vellet, tu ipsam ad illos suscipiendos nunquam cogeres; alias felicis recordationis Alexander papa VI prædecessor noster per litteras suas in forma Brevis scriptas juramentum hujusmodi tibi relaxavit, teque ad illius observationem minime teneri voluit ac declaravit, conscientiam nihilominus tuam onerando, ut tentare et conari omnia deberes, quæ præfatam Helenam uxorem tuam impellere possent, ut ipsa, Ruthenorum secta omnino rejecta, Catholicam fidem rite cognosceret et complecteretur: tuque propterea considerans quod si Helenam uxorem tuam prædicam aut dimitteres, aut ad ritum Romanæ Ecclesiæ suscipiendos cogeres, illius paler Moscoviæ dux præfatus, qui tibi limitibus ditioris amplitudine et viribus est potentior, iniquo id animo ferens, facile rursus bella et damna intolerabilia tibi ac terris regnisque tuis inferre posset; humiliter nobis per eosdem oratores supplicasti, ut benignitate Apostolica dignaremur tibi licentiam concedere Helenam uxorem tuam præfalam sub hujusmodi suis ritibus tolerandi, donec vel per obitum dicti Moscoviæ ducis, qui jam ætate decrepitis est, vel per aliquam aliam occasionem, dispensante Altissimo, opportunitas offeratur aliter in hac parte providendi.

« Nos igitur considerantes, quod juxta doctrinam Apostoli, si fidelis infidelem habet uxorem et illa habitare cum illo consentit, eam dimittere non debet, quodque per temporis successum Spiritu Dei, qui ubi vult spirat, eadem Helena posset ad veram Christianæ fidei agnitionem reduci, reputantesque magis expedire Helenam ipsam oculis nostris sic conniventibus tolerari, quam novum aliquod et grave scandalum ex coactione illius excitari: his atque aliis rationabilibus causis per oratores tuos prædictos nobis nuper expositis et animum nostrum moventibus inducti, serenitati tuæ regis, ut præfatam Helenam uxorem tuam velut hactenus tolerare et habitare cum eadem libere et licite valeas, nec ad ipsam dimitteendam tenearis, donec aliqua opportuna occasio aliter in hac parte deliberandi, ut præmittitur, offeratur, prædictis Alexandri prædecessoris litteris aliisque præmissis, necnon constitutionibus et ordinationibus Apostolicis cæterisque contrariis ne-

¹ Lib. I. brev. p. 308.

quaquam obstantibus, ex auctoritate Apostolica presentium tenore concedimus et indulgemus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub amulo piscatoris die xviii Maii mdx, Pontificatus nostri anno ii ».

32. Contractas affinitates cum infidelibus vel schismaticis graviora mala attulisse sæpius est ostensum : regem vero Poloniæ maximam cladem a Basilio Moscovita socero contracta illius affinitatis causa accepisse narrat Sigismundus Liber¹, Herbenstenii regulus, in Moscoviticis Commentariis; « Erat, inquit, Joanni magno duci ex Sophia filia Elena, quam collocavit Alexandro magno duci Lituaniæ, qui postea rex Poloniæ declaratus est. Sperabant Lituani jam gravissimas utriusque principis discordias eo matrimonio sopitas fore, at longe graviores inde exortæ sunt in sponsalibus; namque conclusum erat, ut templum Ruthenico ritu in castro Wilnensi destinato loco exædificaretur, eique certæ matronæ ac virgines ejusdem ritus jungerentur : quæ cum aliquanto tempore fieri negligerentur, sumit socer causam belli contra Alexandrum, et triplici exercitu instructo contra eum progreditur, primum versus provinciam Seuveram in Meridiem, secundum vero in Occidentem contra Toropez et Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch et Smolenzko collocat, ab iis exercitum in subsidiis retinet, quo ei maxime, contra quem Lituanos pugnuros animadverteret, succurrere posset ». Subdit auctor Moscovitas struxisse Lituaniis insidias, eosque capto eorum ductore Constantino Ostroskio delevisse : deinde veloci victoria Drogobusch, Toropez, et Biela ad deditionem coegisse : a Meridie autem Machmetem Tartarum regem Brensko potitum : duos vero Basili patruales, Lituaniæ ducatus clientes, qui magnæ Seuveræ provinciæ parti imperabant, ad Moscovitam descivisse; atque ita uno conflictu amissa, quæ Witoldus magnus dux Lituaniæ tot annis ac bellis pepererat; abductam præterea in servitutem magnam Lituaniarum multitudinem, quos Alexander rex Poloniæ, instaurata cum socero pace, relictisque victori provinciis et castris, quæ Moscoviæ adjecta fuerant, liberavit.

33. Quod ad Ruthenicam sectam attinet; ea iisdem ferme erroribus, quibus Græcica factio irretita est, ut ex litteris Joannis Russiæ metropolitæ ad Pontificem Romanum datis² constat : ipse enim ad redintegrandam veterem Ecclesiarum conjunctionem provocatus, accusavit Romanam Ecclesiam, quod Spiritum sanctum a

Patre Filioque procedere profiteatur in symbolo; quod in azymis Eucharistiam conticiat; quod Confirmationis sacramenti conferendi potestatem solis episcopis reservet; quod Matrimonio junctos ad sacerdotium non admittat; quod hebdomadam Quadragesimali jejunio non addat, quod sabbati jejunium observet. Is metropolita, ut inquit Sigismundus, Ruthenorum nunc in Moscovia degit, cum antea in Chiovia, deinde in Wolodimeria sedem haberet, suamque auctoritatem et jura sacra a patriarcha Constantinopolitano accepit : divina autem non Græco, sed Moscovitico idiomate peragit. Purgatorium negant Rutheni, quanquam pro defunctis orant : in sacramentorum numero, missæ sacrificio, cultu sanctorum, sacrarum imaginum et crucis veneratione, jejuniorum festorumque observatione cum nostris consentiunt. Communis illorum oratio est : « Jesu Christe, fili Dei, miserere nostri ». « Libros Evangelii », inquit Herbenstenius, Moscoviticarum rerum peritissimus, « non nisi in locis honestis tanquam rem sacram reponunt, neque manibus tangunt, nisi prius cruce se muniverint, et capite aperto inclinatoque honorem exhibuerint, post summa cum veneratione in manus sumunt ». Et infra : « Doctores quos sequuntur sunt, Basilius Magnus, Gregorius et Joannes Chrysostomus, quem dicunt Slatusta, id est, aureum os. Concionatoribus carent, satis esse putant interfuisse sacris, ut Evangelii, Epistolarum, aliorumque doctorum verba, quæ vernacula lingua recitat sacrificus, audivisse, ad hoc quod varias opiniones ac hæreses, quæ ex concionibus plerumque oriuntur, sese effugere credunt ». Eorum monachos austerum vitæ genus ducere, et propagandi Evangelii avidos esse, tradit idem auctor, sic inquit : « Monachi eremitæ bonam jam olim idololatrarum partem diu multumque apud illos verbum Dei seminantes ad fidem Christi pertraxerunt : proficiscuntur etiamnum ad varias regiones Septentrionem versus et Orientem sitas, quo non nisi maximis laboribus, fame ac vitæ periculo perveniunt; neque inde aliquid commodi sperant nec petunt : quin hoc unicum spectant, ut rem gratam Deo facere, et animas multorum devio errore abductas, morte aliquando doctrinam Christi confirmantes, in viam rectam revocare, ac eos Christo iucrifacere queant ».

34. Suscepisse Christi fidem et Græcum ritum Moscos tradunt³ Wolodimeri principis auspiciis anno mundi 6469, Christi nimirum 961, eumque ut apostolum xv Julii venerantur⁴. In Annalibus tamen suis Rutheni ante Wolodi-

¹ Sigis. rer. Moscov. Comment. p. 10. — ² Ext. in Comment. rer. Moscov. p. 30.

³ Ext. in Comment. rer. Moscov. p. 7.

(1) Quo potissimum anno et auctore Russi Christianam fidem receperint, multis hic disquirere non vacat, cum ea de re in hoc opere suo loco quæ fuerit Pagii sententia discere liceat. Vide igitur Pagium ad A. DCCLXXVII, 4. et ad A. CMLXXXVII, 6. MANSL.

merum et Olham, ab Andrea Christi Apostolo evangelium Moscoviæ illatum gloriantur¹. Patet porro latissime Moscovia; cujus fines Joannes Basilii, quem Pontifex in superioribus litteris tum decrepitem extitisse affirmat, amplificavit, atque ad Orientem Jugros, ex quibus Hungari genus traxere, subegit: ad Occidentem vero in Livoniam usque penetravit; in quam cum irruptiones crebras faceret, Fridericus dux Saxonie cruce signata signa adversus Moscovitas extulit; propositaque a Pontifice xxvi Julii indulgentiarum præmia iis fuere² qui Saxonem pro tuenda Livonia sequerentur. Porro de Joannis Basilii, cujus potentia finitimis omnibus Livonibus, Suecis, Polonis, Lituaniis, Tartaris Turcisque terrori erant, morte proximo anno dicitur, neque exinde Helena regina ad fidem orthodoxam traduci potuit; ac postea ab ejus fratre Demetrio querente Helenam ex dignitate non habitam atrocissimum bellum in Polonos conflatum, quo Smolensko ipsis ereptum fuit, ut suo loco dicemus. Ita schismaticæ feminæ nuptiæ Polonico imperio exitiales fuerunt.

35. *In Tartaros expeditionem conficere meditatur Polonus.* — Inivit³ plura hoc anno Alexander Poloniæ rex de inferendo Præcopensi Tartaro bello consilia, et Szachmet Zavolhensium Tartarorum imperatorem, qui a Mendlinger Chersoneso Tauricæ imperitante exulis copiis fuerat, in Polonia honorifice excepit, ac Radomii celeberrimos ordinum conventus coegit; in quibus idem Zavolhensis imperator Polonum ferociter accusavit, quod ipsum in Præcopensem concilasset, nec fœderis leges coluisset: cujus dicta refregit Alexander, illum plura contra fœdus in Lituania circa Kioviam egisse, exitiumque sua ignavia sibi creasse; denique ad recuperandum imperium poposcit auxiliares copias, decretusque est ad Tartaros Nohayskie sultanus Kosack illius frater, ut earum regionum ad jungenda arma concitaret: promissas interea copias instructum iri. Postulavit autem Barbarus, cum magnam hominum multitudinem coactam videret, cur non illi bello se accingerent: cui responsum, non ita Christianos omnes, ut Tartaros, bellica munera obire. Ex quo patet mirum non videri, si numerosissimos adeo Tartari colligunt exercitus. Dum hanc Tartaricam expeditionem conficere meditabatur Polonus, a Pontifice auxilia, ut Christiani imperii proferret limites, expetiit; quæ concessit Julius, ac Danos, Suecos, Norwegos, propositis indulgentiarum præmiis, excitavit⁴ ut adversus Turcas et Tartaros Polono suppeliis ferrent.

36. « Quamvis, inquit, præfatus Alexander rex sui que prædecessores reges et principes Poloniæ

et duces Lituaniæ cum ejus principibus et sequentibus non cessaverint, neque ipse Alexander rex cesset juxta eorum facultatem tanto furori Turcarum, Tartarorum et aliorum infidelium prædictorum pro viribus resistere; tamen cum ejus facultates propterea longa assiduitate supportationis tam gravissimi oneris admodum diminutæ sint, non potest ex ejus facultatibus tantæ rei molem et pondus ac periculum sustinere; sed sunt aliorum regum, principum et Christi fidelium suffragia ad hoc sibi plurimum opportuna, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mdy, III kal. Septembris, Pontificatus nostri anno II ».

37. Ursit etiam hortatibus suis Pontifex Venetorum ducem¹ ut arma cum Polono adversus Turcas et alios fidei hostes conjungeret, illique in justissimo et gloriosissimo bello subsidia mitteret:

« Duci Venetiarum.

« Dilecte fili, salutem, etc. Nobilitatem tuam minime latere existimamus, quam bene illustres progenitores charissimi in Christo filii nostri Alexandri Poloniæ regis illustris, ac ipse, de Sede Apostolica totaque Christiana republica meriti sint. Tartaros schismaticos ac alios Catholicæ fidei hostes continuo aut oppugnando, aut eorundem incursionibus acriter resistendo, ita ut Alexander rex præfatus suis in hac parte meritis et opera, quam continuo Christiano nomini fortiter navat, ab universa republica Christiana singulisque Christianis principibus non solum firma præsidia, verum etiam condigna præmia expectare merito debeat. Ea propter nos inclinati humilibus ejusdem regis supplicationibus, quas dilecti filii ipsius oratores ad nos et Sedem Apostolicam ad obedientiam nobis præstandam nuper missi nobis in hac parte illius nomine fecerunt, ea subsidia et adjumenta serenitati suæ regis præstitimus, quæ ipsi regi regnisque suis non parvo adjumento fore speramus, prout nobilitas tua plenius intelligere poterit ab omnibus prædictis presentes nostras sibi reddentibus. Eandem igitur nobilitatem tuam, quæ infidelium rabiem comprimere consuevit et cupit, plurimum in Domino hortamur, ut ipsa quoque talia subsidia regi præfato subministret, quæ ipsi adversus Christiani nominis hostes continuo pugnanti vires et animum augere possint, et te ac tua republica digna viderentur; in quo eadem tua nobilitas rem Deo acceptissimam, nobis et huic sanctæ Sedi gratissimam, sibi vero ipsi gloriosam præstabit. Dat. Romæ die ix Julii mdy, Pontificatus nostri anno II ».

38. Mutata deinde fuere a Polono consilia², cum Mendlingerus Præcopensis ejus gratiam missa legatione ambiret, exponeretque suam

¹ Ext. in Comment. rer. Moscov. p. 7. — ² Jul. lib. brev. p. 4. p. 346. — ³ Mich. l. iv. c. 81. et Crom. l. xxx. — ⁴ Lib. xviii. Bull. p. 97.

¹ Lib. 1. brev. p. 530. — ² Mich. et Crom. ubi sup.

amicitiam Zavollensis tanto terrarum tractu dissiti amicitiae anteferendam : ita Szachmet Tartarorum Caesar, qui ad Polonum confugerat, traditus custodiae fuit, nec propterea Praecopensis a Polonia infestanda variis irruptionibus revocatus est : de quo inferius. Interea Alexandrum regia benevolentia et liberalitate prosecutum fuisse Ecclesiasticos viros, Michovias refert : « Anno, inquit, m^ov, feria secunda, in Vigilia S. Matthiae Apostoli, in conventionem generali Lublinensi, rex Alexander accipiens e narratione Joannis de Lasko decani Wdalinensis, regni Poloniae cancellarii, quod fructus, reditus et proventus vicariorum Ecclesiasticae cathedralis Wdalislaviensis sicut pauci et exiles, ut devotius diligentiusque in dicta Ecclesia Domino Deo inservirent, jus patronatus Ecclesiae parochialis in Gostinyu diocesis Plocensis, quae de jure patronatus regis Poloniae extitit, de consilio et consensu consiliariorum regni praefatis vicariis et collegio ipsorum pure, libere, ac donatione perpetua et irrevocabili contulit ». Locupletatos etiam vectigalibus ejusdem regis auspiciis archiepiscopatum Leopoliensem et episcopatus Russiae, atque Chelmensem addit idem auctor.

39. Idem etiam pius rex episcopos ad justitiam administrandam adhibere voluit, ut sacerdotalis ordinis assereret dignitatem ; non enim deerant sacrilegi, qui in sacerdotes tyrannidem exercebant, quorum licentia eo magis crescebat, quod in judiciis ferendis Ecclesiastici se e medio senatu subducerent, dum fuso sanguine adversus sacrilegos animadvertendum erat. Itaque de his consultus Julius, ne sacerdotali clementia abuterentur impii, Ecclesiasticis exercendae in eos judicariae severitatis potestatem contulit.

Alexandri etiam regis, atque Elisabeth reginae Poloniae rogatu, permisit summus Pontifex², ut sacerdotes doctorali laurea in arte medica insigniti sine ullo conscientiae stimulo medicam artem in regia Polonica exercere possent. Cum vero is pius mos apud Polonos vigeret, ut carnibus abstinerent quarta feria causa recolendae memoriae Christi, de quo necando Judaei consilia eadem feria quarta inveniunt, ac deinde controversiae obortae essent, an Poloni sub noxae poena ad servandum eum morem obstricti essent, Pontifex consultus respondit, eos sine ulla criminis nota posse carnibus vesci.

40. *Pro immunitate Ecclesiastica, in Hungaria labefactata, laborat Pontifex.* — In Hungaria cum immunitas Ecclesiastica labefactaretur, ac laici Ecclesiasticis decimas pendere abnuerent, imo et nobiles bona Ecclesiarum raperent, atque a majorum pietate turpiter deficerent, ea de re certior factus Julius Wladislaum Hungariae et

Bohemiae regem excitavit, ut Ecclesiasticarum opum direptores comprimendos curaret.

« Julius, etc. Quantum cum Deo possumus teipsum hortamur in Domino, ut, sicut fidei et prudentiae tuae regiae convenit, non Hungarici tantum cleri, sed Christi Redemptoris nostri et sanctae matris Ecclesiae causam toto corde et animi affectu, complectaris, atque omni studio, cura, sollicitudine, tam imminentibus periculis obviam eas, omnique conatu exorians incendium extinguere studeas, clerum et statum Ecclesiasticum, sicut decet, omni tuo regio favore protegendo, compescendoque eos, qui illum oppugnant ; ita ut opera tua regia Ecclesiasticus status in isto tuo regno solitam quietem et auctoritatem suam, et dignitatem antiquam refineat, et regnicolae ipsi in optimis majorum suorum vestigiis consistentes rejectae a se religionis labe non coinquantur : quod faciendo Deo omnipotenti holocaustum offerre acceptius non poteris, de nobis et Apostolica Sede totaque republica Christiana optime mereberis, et tibi non parvam et occultam, sed maximam publicamque gloriam pepereris. Datum Romae apud S. Petrum die xxiii Augusti m^ov, Pontificatus nostri anno ii ». Quo pariter die Thomam² tit. S. Martini in Montibus presbyterum cardinalem eundemque episcopum Strigoniensem, tum Georgium³ episcopum Waradiensem, qui inter eos, qui regi a secretis erant, principem locum tenebat, sollicitavit, ut regem ad suscipiendum Ecclesiastici ordinis patrocinium accenderent.

41. *Auctum cardinalium collegium.* — Auctus est hoc anno sacer senatus novem purpuratorum numero, de quorum ut regiae amplitudini studiosorum nominibus Julius Gallum regem eodem die fecit certior⁴.

« Charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Hodie in consistorio nostro secreto creavimus et assumpsimus in S. R. E. cardinales novem praelatos, partim de nobis optime meritos, partim propriis virtutibus et nobilitate pollentes, omnes tamen honoris et amplitudinis tuae celsitudinis studiosissimos, dilectos videlicet filios Carolum de Carreto, electum Thebanum, marchionem Finali, Marcum episcopum Senogalliensem, Leonardum episcopum Agenensem, nostrum secundum carnem nepotem, Robertum episcopum Redonensem, oratorem apud nos tuum, Antonium episcopum Eugubinum, Franciscum episcopum Papiensem, Gabrielem episcopum Urbinate, Fatium episcopum Casenatem, domesticos nostros, ac Sigismundum de Gonzaga nostrum et Apostolicae Sedis notarium ;

¹ Mich. c. 85. eoque ult. — ² Lib. xcix. Bull. secr. p. 101.

³ Lib. i. brev. p. 356. — ⁴ Lib. iiii. brev. p. 356. — ⁵ Id. p. 514. — ⁶ Lib. i. brev. p. 408.

sperantes quod ipsi sanctæ Romanæ Ecclesiæ utilitati erunt et commodo : quod majestati tuæ gaudio esse non dubitamus : ad honorem certe et commodum regni tui, propter ipsum oratorem tuum præcipue non mediocriter pertinet, et ideo propriis litteris celsitudini ipsi tuæ significare volumus. Dat. Romæ apud S. Petrum die 1 Decembris m^ov, Pontificatus nostri anno iii^o. Recensent horum titulos Paris de Grassis, Altonsus Ciacconius, et Felix Contelorius¹, quorum primus addit Carolum Carretanum et Sigismundum Mantuanum creatos diaconos, reliquos presbyteros renuntiatos fuisse.

12. Describit idem auctor² sacros ritus, quibus cardinalitiæ dignitatis ipsis data possessio fuit, quos repetere ex eo non piget : « Die, inquit, Lunæ, primo Decembris m^ov, sanctissimus dominus noster Julius secundam cardinalium creationem fecit, quæ meo tempore est prima, in qua quidem novem cardinales creavit ; tametsi, ut dicitur, plerisque cardinalibus antiquis contra novos creandos repugnantibus, ut communiter fit. Tandem factum est in consistorio hodierno, quod ab hora xvi usque ad xxiv duravit, ut de consensu collegii papa in proxime futuris Quatuor Temporibus, et inde ad beneplacitum suum ex decem, quos proposuit, novem tantum ex nunc, prout ex tunc creare possit. Unus ex eis, qui erat decimus, exclusus. Nomina designatorum sive creandorum sunt : Carolus de Carreto ex marchionibus Finalis, qui etiam est titularis archiepiscopus Thebanus : Marcus episcopus Senogalliensis Ordinis Minorum, tunc castellanus S. Angeli, natione Saonenis : Robertus episcopus Redonensis, natione Brito, tunc regis sive reginæ Franciæ orator : Leonardus episcopus Agenensis, natione Saonenis, affinis papæ : Antonius Ferrerius episcopus Eugubinus, natione Saonenis, tunc magister domus papæ : Franciscus de Castello de Rico, natione Imolensis, Romandiolus, episcopus Papiensis, tunc papæ thesaurarius : Gabriel de Fano episcopus Urbinas, alter ex duobus secretariis papæ : Fatius episcopus Casenatensis Viterbiensis, tunc papæ datarius : ultimus Sigismundus de Gonzaga, germanus marchionis Mantuæ, tunc protonotarius Apostolicus. Sed decimus, qui propositus a papa fuit, per cardinales exclusus, erat Bandinellus Saulus, natione Januensis, protonotarius Apostolicus.

« Interea dicti nominati, videlicet octo tantum, qui erant in Urbe præsentés, et omnes in palatio papæ habitantes, præter castellanum, qui moratur in castello, et præter Redonensem, qui est in propria domo, nonus vero, videlicet de Gonzaga est Mantuæ, nullum actum seu demonstrationem publicam fecerunt, nisi private :

imo nos magistri, qui ad eos visitandos accessimus, monuimus ut sic facerent, et in nullo actu se demonstrarent tanquam cardinales usque ad tempus creationis : quia posset, ut in proverbio dicitur, inter os et offam aliquid accidere : sed nec etiam quatuor ex eis, qui sunt assistentes papæ venerunt iterum ad assistentiam.

13. « Die Veneris xii Decembris, videlicet in Vigilia S. Lucia, creati et pronuntiati fuerunt cardinales novem supradicti hoc modo. Papa iturus in consistorium audivit ab episcopo Orfano, erat is Joannes Burchardus, sacris cæremoniis præfectus præcipuus, quod cardinales novi non debent finito consistorio ingredi consistorium ad osculum pedis papæ, nec etiam postea associari ab antiquis cardinalibus ad cameræ eorum : sed ab antiquis cardinalibus intelligens contrarium, mandavit novitiis seu creandis, ut omnes simul se in aula Pontificum sustinerent, donec essent intra vocati, si vocari deberent : quam rem volebat in consistorio consultare. Ipsi vestiti fuerunt in habitu eorum consueto quotidiano cum suis biretis pavonatis aut nigris, et cum suis mortellis communibus, sine tamen capilio, et sine chirotheis et annulis, quos fecimus extrahi antequam consistorium ingrederentur.

« Nos magistri cæremoniarum cum eis expectantes ibidem mansuri usquequo fuerunt vocati, quod fuit hora vigesima. Et interim instruximus eos quomodo deberent se habere in ingressu, et quis esset iturus primus, et quis secundus, et sic de reliquis. Tandem vocati fuerunt per reverendissimum dominum cardinalem de Columna, qui erat prior diaconorum, ad quem non spectabat vocatio ; sed quia erat proximus januæ per quam ingrediendum erat, et quia forte papa se expedire volebat, ut nos sollicitaret, surgens nos vocavit alte dicens : Soli cardinales novi ingrediantur ad osculum pedis papæ. Et sic domino Bernardino et me solis præcedentibus, ingressi sunt hoc ordine. Primo erat reverendissimus dominus Carolus archiepiscopus Thebanus, qui ex quo presbyter non erat, sed futurus diaconus, ideo alte papa contra nos clamavit, ut eum faceremus ultimum. Item quia reverendissimus dominus Redonensis erat orator regius noluit præcedere alios : sed papa sciens reverendissimum dominum Senogalliensem fuisse a Sixto IV pronuntiatum episcopum, et ideo debere tanquam antiquiorem præcedere ipsum Redonensem, et sic fecit quod ipse Senogalliensis esset primus ante omnes : qui ad solium papæ non per viam rectam ante papam, sed per latus ab ostio, id est, inter parietem et primum diaconum, vadens ad pedes papæ, ubi genuflexus nihil penitus dicens primo pedem, me fimbrias levante, deinde in scabello genuflexus manum nudam, ultimo stans melius elevatus, quam potuit, faciem papæ osculatus

¹ Fel. Cont. in dem. card. — ² Paris, de Gras, t. 1. p. 216.

est. Que facto ixit, firmavit se rectum detecto capite stantem ad dextrum latus, ibi prope papam adhaerens parieti quasi a facie ante primum episcopum cardinalem. Similiter secundus, qui fuit Redonensis, fecit, et se post primum firmavit: et sic eodem ordine reliqui; ita ut senior ex ipsis novis esset apud papam, et junior apud caminum. Tertius fuit Agenensis. Quartus Engubinus. Quintus Papiensis. Sextus Urbinatensis. Septimus Caesenatensis. Octavus et ultimus Thebanus.

44. « Interim antiqui cardinales sedebant in locis suis, et cum finitis osculationibus papæ, vidissent novos versus se ipsos venire, surrexerunt omnes simul e scabellis eorum; et ipsi novem ordine quisque suo ad singulos cardinales factis reverentiis, euntes et in paucis verbis gratias agentes humiliter osculati sunt ab utroque latere vultus omnes episcopos et presbyteros. Deinde, quoniam ultimus diaconus proximus est ultimo presbytero, ideo dimissis ultimis diaconis transierunt ad primum diaconum, et sic eodem modo omnes osculati sunt. Senior ex novitiis postquam absolutus fuit a priore episcoporum, ixit ad secundum, et mox secundus ex novitiis ixit ad priorem episcopum prædictum: et sic omnes cum omnibus successive et ordinate, ac modeste fecerunt. Et cum primus ex novitiis finivit osculare et omnes diaconos, firmavit se in eodem loco, id est, apud dextram papæ, apud sinistram, et secundus sub eo, et similiter tertius sub secundo: sicque eodem ordine usque ad ultimum factum est. Itaque primus fuit ad (apud) papam, et ultimus apud januam ». Porro hosce novos cardinales a veteranis fuisse deductos in aulam Pontificiam describit idem Paris, quem ritum indicasse suffecerit.

45. *Raymundi cardinalis Gurensis obitus et elogium.* — Obiisse vero hoc anno magnum sacri senatus decus et ornamentum Raymundum episcopum Gurensensem; a quo Lubecense bellum, quo Germania, Suecia, Daniaque conflaturæ erant, sedatum vidimus, refert hisce verbis Chronicon Spanheimense ¹: « VII die mensis Septembris, obiit Raymundus presbyter cardinalis S. Mariæ Novæ, Gurensis episcopus, Viterbii sepultus: qui per triennium continue Sedis Apostolicæ fuit legatus de latere per universam nationem Germanicam, vir moribus et vita sanctissimus, et omni integritate conspicuus, magnus Trithemii abbatis nostri amicus et fautor singularis, justitiæ cultor magnus, et honorum simul ac divitiarum mundi contemptor omnium constantissimus; cui similem non habebat ætas nostra ».

46. *Margarita virgo Ravennatensis sanctitate illustris.* — Migravit eodem anno ex hac vita

Ravennæ Margarita virgo sanctitatis fama conspicienda, quæ cum cœcitate percussa esset, illius tamen facies cœlesti luce radiare visa est, atque animorum arcana penetrabat, futuraque præcognovit, præcipueque Ravennæ depopulationem a Gallis illatam insequentibus annis vaticinata est, de cujus insigni patientia in adversis, editisque prodigiis cœlestibus plura affert Hieronymus Rubeus ¹, ex quo nos hæc pauca repetimus:

47. « Facie quandoque a socia Gentili ita fulgere visa est, ut eam intueri adversam non posset, tanto sensus stupore prædita, ut multorum annorum spatio suavilatam cibi non sentiens, ingenti molestia tantum ne moreretur cibo usa sit: cacodæmone agitato, quos decem vix homines retinere et compescere poterant, ipsa manu apprehensos, et nequaquam obsistentes, divina virtute abire cacodæmone jussu, liberavit: hydrope laborantem puerum solo manus contactu, cum Deum esset pro sanitate illius precata, incolumem remisit: Leonem Gentilis filium pedibus contortis sic, ut ambulare nequiret, natum sanavit. Sed talia si narrare velim, nimium longa traheretur oratio, ipsorum enim relato latius patent, qui testes jussu Pauli III, Pontificis maximi, postulante Friderico Gonzaga duce Mantuano, Ravenna his de rebus ab Joanne Francisco Petitto urbis moderatore quæstione habita, hæc quæ modo memoravimus multaque præterea anno MDCXXVII jurati narraverunt ». De pia ejus morte addit auctor:

48. « Mortem præsentiens plurimum de rebus divinis locuta est, nunquam ad extremum esset, assurgens animam exhalavit. Ferunt Gentilem testari solitam, tunc se cœlites vidisse, qui ad magistræ migrantem ex corpore animam accipiendam accesserant, ob idque in extremo ipsam venerabundam assurrexisse. Fuit is annus ab ortu Christi quintus supra millesimum quingentesimum decimo kal. Februarii. Per duos dies cadaver sanctum insepultum servatum est, quo tempore cum sudore facies tanquam rore madesceret, Gentilis assidua magistræ comes linteolo, quo ad emungendas nares utimur, detersisset, linteolum ad ignem exsiccatum violarum suavissimum odorem afflavit, qui multis etiam deinde annis in eodem linteolo permansit ». Hactenus de Europæis rebus: nunc ad Indicas orationem convertamus.

49. *Spretæ Mahometanorum minæ et multa in India a Lusitanis præclare gesta.* — Dum in Indiis Christiani nominis fama, et Lusitanorum armorum terror longe lateque inferebatur, Indique, Arabesque et alii Mahometani commercio Indico prohibili tundebantur, suggestum fuerat regi Calecutiensi, illum non paribus ar-

¹ Trith. Chro. Spanhei.

¹ Rubeus hist. Raven. l. VIII.

mis cum nostris decertare, atque ideo poscendam a Campsone Egypti, Syriae, Arabiaeque sultano auxiliarem classem, quae nostros ab Indiae commercio imperioque arceret. Mahometanus itaque orator ad Egyptium missus facile ab eo querelis Arabum asperato auxiliorum sponsionem elicit: sed conficiendae in sinu Arabico classis lignorum inopia potestas deerat. Arte itaque usus Minoritam sacrae adis Ierosolymitanae in monte Sion praefectum cum litteris minacibus ad Pontificem misit, questusque est graviter se ab regibus Hispanis laesum, Ferdinandum enim Granatense regnum excidisse, ac Saracenos partim necasse, partim in exilium pepulisse, alios coegisse ut Christi religionem susciperent: Emmanuelem Lusitaniae regem classibus suis Indias infestas reddere, maritimisque grassationibus Egyptios et Arabes in Indiam navigantes maximis damnis affecisse. Querelas has crudelibus minis armavit, ni Lusitanus abstineret India, se Christianorum multitudines maximas in suo imperio contrucidaturum, eorum templa Christique sepulchrum eversurum, tum instructa classe Europam populaturum. Proinde exposuit Julio dandam ab eo operam, ut Hispani reges ceptis desisterent.

50. His acceptis, Pontifex litterarum exemplum ad utrumque regem misit, rogavitque quidnam sultano respondendum censerent. Contemptae autem tum dirae Barbari minae fuerunt ab iisdem Hispanis regibus, atque in hanc sententiam ita rescripsisse Lusitanum refert Osorius ¹: « Vidi, pater sanctissime, litteras tuas, quas mihi Maurus attulit, et simul exemplum litterarum quas tibi sultanus misit accepi, in quibus de injuriis quas Mauris Granatae regnum incolentibus intulit Fernandus rex, quem in loco patris amantissimi colo et observo, conquiritur, et simul de damnis, quae Saraceni a Lusitanis in India acceperunt gravissimis verbis expostulat. In quo quidem invitum nomen nostrum illustrat, dum ostendit quam sit uterque nostrum Saracenis infestus: quid enim fieri potest a Christianis principibus ad gloriam sempiternam aptius et elegantius, quam omnes suos conatus ad Mahometis diram nefariamque superstitionem tollendam, et nomen perditissimi latronis extinguendum comparare? Minas deinde jactat et terrores barbara quadam superbia et immanitate proponit, existimans fieri posse, ut qui pro Christi religione pugnant, aliqua verborum atrocitate perterriti ab instituto facinore et a suscepta religionis sanctissimae causa continuo desistant. Socer meus Fernandus rex invictissimus dignum rebus a se clarissime gestis dignumque virtute et sapientia sua responsum dabit; hoc tamen scio nunquam fore, ut ille sic hostis barbari minas extimescat, ut gloriae sem-

piternae, quam ex Hispania Arabum tyrannide liberata adeptus est, cum aliquando poeniteat. De me vero hoc tibi, pater sanctissime, affirmare possum, mihi maxime molestum esse, non multo graviolem quarimoniam causam tyranno isti subesse, qua stimulatus multo ferocius verbis accepta detrimenta vindicaret, et quos virtute frangere non posset, oratione minaciter exterrere frustra conaretur: nobis enim, cum iter in Indiam classibus nostris aperire et regiones majoribus nostris incognitas explorare decrevimus, hoc propositum fuit, ut ipsum Mahometanae sectae caput, unde tam multa mala in orbem terrarum opera daemonis infestissimi redundarunt, extingueremus, et Mecha Arabiae civilis, in qua Mahometis sepulchrum est, Lusitanorum armis excisa funditus interiret: quod autem hoc non sit, ut cupiebamus, effectum indignissime patimur: spem tamen habemus fore ut Christi praesidio id opus aliquando perficiatur, cujus jam nunc fundamenta Lusitanorum virtute et industria jaciuntur. Tunc igitur cum Mahometis monumenta eversa atque disjecta fuerint; cum tellurem, quae tantum monstrum aluit, et quae reliquias illius gremio suo complectitur excindi et vastari perspexerit, fremat immanis et importunus hostis, et istas minas inanes proponat, et non modo cum est tam levibus damnis affectus.

51. « In quo vero nomini Christiano caedem, Christi sepulchro eversionem, Europae ferro atque flamma minuitur, non est cur quisquam merito possit inania verborum portenta metuere; nec enim hostis avarus vectigalia sua, quae Christianorum religione amplificari cernit, excisione sanctissimi sepulchri et aliorum locorum, quae frequentari a Christianis cum magno illius commodo videt, imminui patietur; nec adeo mentis expertus est, ut velit ea injuria universae reipublicae Christianae facta omnium animos irritare, et a mutuis dissensionibus ad illius pestem atque perniciem traducere; communis enim offensio et contumelia solet animos dissidentes conjungere, et stimulis incitare ad poenas de hoste superbissimo repetendas. Non est autem gens Christiana usque eo vel sanctissimae religionis, vel antiqui decoris oblita, ut tantum hostis facinus inullum et impunitum relinquat. Non dubito igitur quin, si hanc stragem sultanus ediderit, omnes Christiani tam juvenes quam senes undique certatim confluant, ut tantum scelus animis conjunctissimis ulciscantur: quod cum ille plane percipiat, non erit adeo amens, ut tantum sibi atque suis opibus periculum struere velit. Valde tamen doleo, tantos ex Christianorum principum discordiis animos tyrannum istum assumpsisse, ut atrociter etiam illis minari audeat, per quos potuisset facillime imperium illius atque nomen extinguere. Quare, pater sanctissime, te non modo hortor

¹ Osor. ubi sup. ex Barros. c. 2.

et moneo, verum etiam suppliciter oro, ut actionem istam dignam virtute tua, dignam religione et sapientia, dignam istius loci, in quo Christi vicem geris, amplitudine et sanctitate suscipias; ut Christianos principes inter se nefarie dissidentes in concordiam auctoritate tua sacrosancta reducas, ut summa animorum conspiratione signa in Africam et Asiam inferant; quibus hostem non virtute sua, sed Christianorum negligentia ferocem de stalu dejiciant, Mahometisque nomen ex hominum memoria penitus evellendum curent: quod si feceris, praeclare viam in caelum munies, nomenque tuum memoriae sempiternae consecrabis.

52. « Hoc quidem jam ab Alexandro Pontifice, in cujus locum successistis, aliquot principes Christiani mecum simul magna contentione postularunt; sed idcirco fortasse tunc effectum minime fuit, quod Deus hanc uni tibi immortalis laudis et gloriae materiam reservabat. In quo vero nos admones, ut quod responsum te sultano dare velimus tibi per litteras significemus, animum istum in nos humanitatis et clementiae plenissimum libenter agnoscimus, quem perpetuo vitae studio et debita pietate et veneratione prosequemur. Nostrum tamen non est vel sapientiae tuae, vel gravissimo cardinalium senatui praescribere quid hosti respondendum sit, sed tantum, quae nostra mens sit, et quid animis agitemus aperire. Et igitur quid habeam in animo tibi demonstrum, is plane sum, quem nullae minae, nulli terrores, nullae difficultates impediunt quominus exequar id quod semel institui, et eo omnes animi nervos intendam, ut pro mea parte, quanta maxima belli contentione possim, contendam et frangam hostis feri et immanis audaciam. Christum optimum maximum precor, ut spiritus sui numine mentem tuam confirmet, ut perpetuo possis, quemadmodum facis, illius Ecclesiam cum magna sanctitatis tuae gloria gubernare ».

53. Acceptis hisce a Lusitano, et aliis a Ferdinando Aragonae litteris, Minorita Aegyptii sultani orator, Romam rediit, atque inde cum Pontificis maximi responso reversus est ad sultanum ipsum, qui ex his intellexit non verbis confliendum. Emmanuel vero Lusitaniae rex minis laccessit duplo majorem hoc anno classem ex viginti nimirum et duabus navibus conflata praefecto Francisco Almeida VIII kal. Aprilis, qui dies caelesti ad sanctissimam Virginem nuntio erat sacer, in Indiam misit¹ adjunctis pluribus Minoritis et clericis, ut religionem Christianam amplificarent, arcesque ad maritimae regionis tenendum imperium extrui jussit. Peregitque studiose mandata regia Almeida, primumque Guiloae Tyrannum Abrahamum dispu- lit², ac Mahemedem Anconium, Lusitani nominis

amicum regem, aurea donatum corona, vecligalem Emmanuelis constituit a die S. Jacobo sacro, arcemque ad continendos in officio Mauros condidit. Inde in Mombazae principem Lusitano regi fidem addicere detrectantem converso impetu eum fugavit, Mauricamque urbem diripuit¹ incenditque, quatuor vel quinque Lusitanorum necem mille et quingentorum Saracenorum caede, duorumque millium ac ducentorum servitute ullus. Tum intento in Indiam cursu, Almeida in Anchedinae portu munilissimum propugnaculum excitavit², ut in ea tula statione Lusitanae naves huiemarent: famaue Christiani nominis commoti finitimi Barbari, nec non Onoris rex amicitiam Lusitanam exambivere: sed cum Almeida de Mechae, Oromusii, Cambajae, Calecutique navibus expugnandis mandata accepisset, eas in Onoris portu succendit³. Facto cum regibus Cananoris et Cochimi colloquio foedera cum iis sancivit⁴; quae fuse Joannes Barrosius, atque ex eo Osorius⁵ et Maffeus describunt⁶.

54. Inter caeteros etiam Barbaros Lusitanorum amicitiam expetiit Narsinguae rex. Est id regnum in ea Indiae parte citra Gangem, quae spectat ad Orientem solem, nullis urbibus cultum, perfusum fluminibus, atque omnium rerum copia affluens; de cujus gentis religione haec narrat idem Barrosius⁷: « Homines superstitione dirissima conflictantur, unum tamen summum Deum esse confitentur, penes quem aiunt esse summam rerum omnium, templa profusis sumptibus aedificant, quae tamen ut alia Indiae templa, monstrorum atque prodigiorum simulacra contegunt, quibus divinos honores habent. Braehmanae tam viri quam mulieres sacris praesunt, et in summo apud illos honore sunt. Est aliud genus hominum, quod valde sanctum habetur, hi Baeanes appellantur; lapidem ovi magnitudine perlusum, e cujus foramine tria fila prodeunt e collo appensum gestant: hujus lapidis significatione summum eorum numen contineri praedicant, et ea de causa proximo honore ab omnibus afficiuntur; lapis tanta religione cultus Tambarane nominatur ». Adumbratum est ea re Trinitatis mysterium. « A carnibus et piscibus abstinent: regis pellices cum illius cadavere vivae sepeliuntur, reliquae quae aliis hominibus nubunt, post viro- rum mortem vivae in rogum cum magno suorum comitatu, et multis cantibus atque laudibus inferuntur. Septimo quoque die ferias agitant, hic dies est, qui Veneris apud nos appellari solet. Praeter hunc diem multos anno verente dies cantibus, et sacris, et stas caerimoniis insita gentis religione celebrant. Credunt animum immortalem esse, et post hanc vitam praemia bonis,

¹ Barros. l. VIII. c. 8. — ² Id. c. 9. — ³ Cap. 10. — ⁴ Lib. IX. c. 4 et 5. — ⁵ Osor. l. IV. — ⁶ Maff. l. III. — ⁷ Barros. Osor. et Maff. ibid.

¹ Barr. l. VIII. c. 23. Jo. Maff. l. XXX. — ² Barr. l. VIII. c. 5 et 6.

improbis autem supplicia esse judicio divino constituta ». Addit auctor viguisse apud eos corruptissimum morem incundæ pro amoribus monomachia, constitui a rege campum, victoremque catenula aurea donari consuevisse : licuisse autem cuilibet ad eam adipiscendam cum eo certare ferro : artifices etiam de artis præstantia digladiari, seque mutuo confodere : funestissimam denique eorum conditionem esse, qui regi famulantur ; una enim cum illius cadavere coneremabantur : « Cum, inquit, rex moritur, pyra e lignis odoratissimis incenditur, in quam regium cadaver inferitur : ibi concubinae omnes, et omnes illius familiares, et quicumque illi ministraverant, aut magnum apud illum nomen obtinuerant, in rogam similiter inferuntur ; tanto autem studio ut crementur ad rogam accelerant, ut appareat eos in ea mortis qua regem suum prosequuntur societate suam decus arbitrari ». His erroribus involuta erat misera India, cum Lusitani in eas oras appulere, virique Evangelici Christianæ pietatis splendorem illi intulerunt.

55. Eodem anno Emmannel rex ad redigendas in suam potestatem Sofakæ, quam nonnulli vetus Oplir putarunt, aurifodinas apud Afros celebratissimas, Petrum Najam classi præfectum mense Maio immisit¹, ut arcem in eo portu

construeret, omnisque Zanguebaris oræ imperium a Lusitanis teneretur ; nec Sofakæ princeps abnuit, ut Lusitanorum armis a Cafrorum vi et immanitate vindicaretur. Describit fuse Joannes Barrosius¹ Sofakæ situm, utque in iisdem oris oberrent elephantorum greges, ex quibus quatuor vel quinque millia annis singulis occiduntur ad mittendum in Indiam ebur : tum alia divinæ providentiæ munera refert : earum gentium, quæ late patent, Mahumeticæque superstitione infectæ non erant, imperatorem Benomolapam sive Monomotapam dici ait, moresque non longe a Christianis abhorrere ; siquidem unum Deum colunt ; magos, quorum ingens vis Africam contaminat, plectunt ; in adulteros severe animadvertunt : furtum acerbè vindicant, adeoque ejus criminis labe sunt immunes, ut domus non claudantur, cum non nisi ob latrocinia claudi debeant, exceptis principum ædibus, quæ honoris ergo observantur : virgines nuptui non locant, nisi idoneæ gignendo fuerint : nonnullos dies colendo numini consecratos habent : defunctorum manibus inepte mensam apponunt, precesque fundunt. Ut vero Evangelici præcones Christi fidem iis in locis disseminarint, Cafrosque Ecclesiæ adjunxerint, suo loco dicitur.

¹ Barros. l. x. c. 1.

¹ Barros. l. ix. c. 6.

JULII II ANNUS 4. — CHRISTI 1506.

V. Julii II Constitutio Apostolica in Simoniacos. — Anno excurrentis sæculi sexto, indictione nona, Julius Urbe egressus Perusium Bononiamque, depulsis novo crudelique dominatu tyrannis, in libertatem vindicatas Ecclesiastico imperio restituit : sed antequam hæc aggrediretur, studia summa animi contentione ad Sedem Apostolicam a detestandis ambitionum hominum conatibus et corruptelis vindicandam adhibuit ; adepti enim simoniaco cri-

mine ab Alexandro VI summi Pontificatus memor, parum referre ratus est Ecclesiasticas urbes liberari, si interim celsissimam religionis Christianæ arcem simoniaci invaderent, et contaminati vitii homines impiis largitionibus ad sacrosanctum solium irreperant, quod cæteris Ecclesiasticis exemplo foret : severo itaque edicto¹ simoniacas Pontificum electiones con-

¹ Ext. in Bullar. in Jul. II. Const. 3.

vulsit, etiamsi Apostolico insigni solemnī ritu redimīti cultique a populis fuissent; eodemque ut hæresiarchas defixosque anathematis sententia damnatos haberi, omniumque dignitatum gradu deturbari jussit: tum sceleris conscios sive cardinales, sive alios gravissimis pœnis affecit. Denique Concilium OEcumenicum ab aliis, qui flagitio non assensissent, celebrari imperavit: cujus sanctionis potioꝛem partem subjiçio:

« Ad perpetuam rei memoriam.

« De fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et unanimi consensu, hæc nostra perpetuo valitura Constitutio Apostolica, auctoritate et de potestatis nostræ plenitudine statuimus, ordinamus, decernimus et definimus, quod si (quod Deus pro sua elementia et ineffabili bonitate averfat) contigerit, postquam nos vel successores nostros successive ipse Deus ab hujusmodi universalis Ecclesiæ regimine absolverit, humani generis inimico procurante, et ambitione vel cupiditate ad hoc inclinate seu impellente, electionem Romani Pontificis ab eo, quem eligi contigerit, vel ab aliquo, seu aliquibus de cœtu cardinalium quomodolibet votum dantibus, per simoniacam hæresim in dando, promittendo vel recipiendo pecunias, bona ejusque generis, castra, officia vel beneficia, seu promissiones et obligationes, commissam per se, vel alium, seu alios quomodocumque et qualitercumque, etiam in duarum partium, vel omnium cardinalium unanimi concordia, quomodolibet, etiam per viam assumptionis unanimiter, nemine discrepante, etiam sine scrutinio factæ, celebrari vel fieri, non solum hujusmodi electio vel assumptio eo ipso nulla existat, et nullam eidem sic electo vel assumpto administrandi in spiritualibus et temporalibus facultatem tribuat: sed etiam contra dictum sic electum vel assumptum de simoniaca labe a quocumque cardinali, qui eidem electioni interfuerit, opponi et excipi possit, sicut de vera et indubitata hæresi: ita quod a nullo pro Romano Pontifice habeatur: quinimo ipse sic electus a priori suo cardinalatus et alio quocumque honore, Ecclesiis cathedralibus etiam metropolitanis et patriarchalibus, monasteriis, dignitatibus, et aliis quibuscumque beneficiis et pensionibus, quæ tunc obtinebat in titulum, vel in commendam, aut alias quomodocumque, eo ipso absque alia declaratione privatus existat: et idem electus non Apostolicus, sed apostaticus, et tanquam simoniacus et hæresiarcha, et ad prædicta omnia et singula perpetuo inhabilis habeatur et sit: nec hujusmodi simoniaca electio per subsequentem ipsius inthronizationem, seu temporis cursum, aut etiam omnium cardinalium adorationem, seu obedientiam ullo unquam tempore convalescat; liceatque omnibus et singulis cardinalibus, etiam illis, qui

huic simoniacæ electioni seu assumptioni consenserint, etiam post inthronizationem et adorationem, seu obedientiam, ac etiam universo clero, populo Romano, necnon subditis, et S. Angeli de Urbe et quarumvis aliarum Romanæ Ecclesiæ arcium præfectis, castellanis, capitaneis et aliis officialibus, quocumque homagio, seu juramento, vel cautione præstitis non obstantibus, a talis electi etiam inthronizati obedientia et devotione impune, et quomodocumque discedere, ipsis fidei Romanæ Ecclesiæ et obedientiæ futuri Romani Pontificis canonice intransis nihilominus adstrictis permanentibus, et eum ut magum, ethnicum, publicanum et hæresiarcham evitare.

2. « Ad cujus quoque confusionem possint cardinales, qui præfata electioni se opponere voluerint, si præsumpserit se regimini universalis Ecclesiæ prætextu talis electionis ingerere, auxilium brachii sæcularis contra eum implorare, nec tales ab ejus obedientia discedentes tamquam tunica Domini scissores aliquarum propter dictum discessum pœnarum, seu censurarum, ultioni subjaceant: cardinales vero, qui eum sic simoniace elegerint, a suis ordinibus et etiam cardinalatus titulis et honore, ac quibuscumque patriarchalibus, archiepiscopalibus, episcopalibus, et aliis prælaturis ac dignitatibus, et beneficiis, quæ in titulum vel commendam tunc obtinebant, vel in quibus, seu ad quæ jus tunc habebant, absque alia declaratione privati existant, nisi ab illo penitus et cum effectu discesserint, et reliquis cardinalibus, qui hujusmodi simoniæ non consenserint, infra terminum octo dierum, postquam fuerint ab eis requisiti personaliter, si fieri poterit, alias per edictum publicum se absque fictione vel fraude univerint et conjunxerint; et tunc, si præfatis aliis cardinalibus se univerint et conjunxerint, in pristinum statum et ad pristinos honores et dignitates etiam cardinalatus ac Ecclesias et beneficia, quibus præerant, et quæ obtinebant, reintegrati, rehabilitati, ac restituti et repositi, ab hujusmodi simoniæ labe et censuris et pœnis Ecclesiasticis quibuscumque absoluti eo ipso existant.

3. « Mediatore vero, proxenetæ, trapezitæ, tam clerici quam laici, cujuscumque dignitatis, qualitalis et ordinis fuerint, etiam patriarchali, archiepiscopali, sive episcopali, vel alia sæculari, mundana, sive Ecclesiastica dignitate præditi, etiam quorumcumque regum et principum oratores vel nuntii, hujus simoniacæ electionis participes sint, omnibus suis Ecclesiis, beneficiis, prælaturis et feudis, ac aliis quibuscumque honoribus et bonis eo ipso privati, et ad similia inhabiles, ac etiam active et passive intestabiles, et eorum bona ipso facto ad instar reorum criminum læsæ majestatis fisco Apostolicæ Sedis applicentur et devolvantur, si præ-

dicti delinquentes Ecclesiastici fuerint, vel alias Romanæ Ecclesiæ subditi; bona vero et fenda taliter delinquentium non subditorum sacularium in partibus existentia, fisco secularis principis, in cujus territorio bona sita fuerint, ipso facto similiter applicentur; ita tamen quod si infra tres menses a die, quo notum fuerit illos simoniam commisisse, vel participasse, principes dicta bona fisco suo actualiter non applicaverint, ex tunc illa fisco Ecclesiæ Romanæ applicata censeantur, et sint eo ipso, absque aliqua similiter declaratione.

4. « Promissiones quoque et obligationes, sive sponsiones propterea quocumque, etiam ante tempus dictæ electionis, etiam extra personas cardinalium, per quoscumque alios quomodocumque factæ cum quavis inexcogitabili solemnitate et forma, etiam juratæ, conditionales sive eventuales, et in forma excommisurarum ex quacumque causa, etiam depositi, mutui, cambii, concessionis de receptis, donationis, arrendamenti vel venditionis, permutationis, vel alterius cujuscumque contractus, etiam in ampliori forma camera Apostolicæ factæ, sint nullæ et invalidæ, et ad agendum inefficaces, nullusque illarum vigore cogi vel constringi possit in iudicio, vel extra: liceatque omnibus ab illis impune absque aliquo metu sive perjurii nota recedere.

5. « Et insuper liceat cardinalibus, qui electioni prædictæ simoniacæ interfuerint, et a præfato sic electo discesserint, adhibitis secum aliis cardinalibus, qui hujusmodi simoniacæ electioni consenserunt, et postea eisdem cardinalibus in dicta simonia non complicitibus se univerint, si se cum eisdem unire voluerint, alioquin sine eis ad alterius nihilominus Pontificis electionem, non expectata alia sententia declaratoria simoniacæ electionis hujusmodi, eadem tamen præsentis nostræ Constitutione semper in suo robore permanente, libere, alias tamen canonice devenire, et Concilium etiam generale indicere et convocare in loco idoneo, prout eis videbitur expedire, non obstantibus Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, et præcipue felicis recordationis Alexandri papæ III, quæ incipit: *Licet de vitanda discordia*; et aliorum Romanorum Pontificum prædecessorum nostrorum etiam in Conciliis generalibus editis cæterisque contrariis quibuscumque: inhibentes postremo omnibus et singulis S. R. E. cardinalibus, qui pro tempore erunt, et eorum sacro collegio, ne Apostolica Sede vacante, prædictis contravenire, vel contra præmissa vel aliquod præmissorum statuere, disponere et ordinare, vel aliquo modo facere seu attentare

præsumant, quocumque exquisito colore vel causa sub excommunicationis lata sententiæ pena, quam ipso facto incurrant et a qua non nisi per Romanum Pontificem canonice electum absolvi possint, nisi in mortis articulo; decernentes ex nunc irritum et inane, si secus super his vel aliquo præmissorum a quoquam scienter vel ignoranter, etiam per nos, contigerit attentari, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ M^o, XIX kal. Februarii, Pontificatus nostri anno II. » (1) Instauratum est hoc decretum¹ a Julio proximis annis in Lateranensi Concilio, ut cæteris Ecclesiis puritatis exemplo Romana præluceret, demonumque Sedem Apostolicam evertere meditantium insidiæ dissiparentur.

6. *Rhodii equites insulam Rhodum defendere jussi.* — Præterea idem Pontifex, ut Turcorum nefaria consilia in Christianam rempublicam capta confringeret, de comparata a Bajazethe classe factus certior, Rhodios equites edicto publico Rhodum ad eam defendendam convolare jussit, eorumque principi stimulos ad æmulandam Petri Aubussonii, qui Mahometis II impetu fregerat gloriam admovit².

« Dilecto filio Hemerico de Ambrosia, magno Rhodi magistro.

« Dilecte fili, salutem, etc. Binis ex litteris tuæ devotionis percipimus Bajazetum Turcorum tyrannum Constantinopoli et Gallipoli magnam classem instruere, tibi que ab exploratoribus nuntiari, classem ipsam obsidende inclytæ civitatis Rhodi causa parari; quæ res, quamvis aliunde nil tale nuntietur, non levem nobis curam iniecit, sollicitis semper de totius reipublicæ Christianæ defensione, et præcipue de Rhodia civitate ista præclara, quæ in Orientis partibus tamquam frænum quoddam inimicis fidei orthodoxæ opposita eos in interiora Christianitatis prorumpere non permittit, seu assidue reprimat et fatigat. Nihil tamen est quod terrearis, dilectissime fili; nam vel Deus omnipotens, cujus causa agitur, Turcorum vires et consilia dissipabit, et a tali cogitatione divertet; aut si ad nos venient, ingenti cum dedecore et jactura rejiciet: nam nec civitas ipsa nunc minus munita est, quam tempore damnatæ memoriæ Mahometis patris hujus Bajazetis fuit, nec tu animi magnitudine aut ulla alia virtute bonæ memoriæ Petro Daubusson prædecessore tuo inferior es, sub quo Mahometus ipse ad eam diem invictus maxima suorum clade a mœnibus istis repulsus fuit. Nos certe non minori alacritate et charitate vobis opem feremus, quam san-

¹ Bull. ib. Const. 4. — ² Lib. 1. brev. p. 181.

(1) Cur litteras Pontificas in simoniacos hic annalista collocaverit, haud satis intelligere me fateor. Datæ enim sunt die XIX kal. Februarii anni MDV, Pontificatus anno II, quæ omnia re ipsa cum anno MDVI congruunt. Cur ergo ad annum MDVI promoveantur?

etæ memoriæ Sixtus IV prædecessor noster et secundum carnem patruus fuit. Fratres et milites Ordinis tui gravissimis edictis monuimus Rhodum ut veniant, communi thesauro debita jura persolvant; quos ut omnis tergiversationis adimatur occasio, ad tuum iudicium arbitriumque rejecimus etiam in causis in auditorio palatii Apostolici agitari jam ceptis. De fratre etiam Leonardo Januensi, familiæ Observantiæ, verbi Dei prædicatore, ejus sanis monitis et hortationibus societatem corporis Christi, mentemque pietatis, et alia quamplura opera sancta divini cultus augmento Rhodi instituta fuisse, quem vicarii cismontani dictæ familiæ illum in Italianam revocantis mandatis parere volentem ab ipso itinere retraxisse te scribis, benigne annuentes, tibi concedimus, ut illum apud te absque ullo conscientie onere retinere quandiu tibi placuerit possis; quandoquidem talem virum opere et sermone potentem non minus populo isti profuturum casu obsidionis quem tamen Deus avertat speras, quam illos, qui arma induunt, et telis atque tormentis hostem propulsant, multum enim valet deprecatio justæ assidua, et bonus concionator alacritatem pugnantium animis addit, reddens eos de salute animæ certiores, etc. Dat. Romæ 1 Aprilis MDCI. Pontificatus nostri anno III. »

Ad paranda vero in Turcas subsidia bellica Ecclesiasticis fuerunt decumæ ab eodem Pontifice imperatæ, rogatique principes, ne eas in alios usus averterent, utque religionis restituendo splendori operam darent: quo argumento extant litteræ ad Joannem Danie regem, Bigslavum ducem Pomeraniæ¹, et alios² missæ³.

7. *Lusitani Evangelio apud Æthiops et Indos propagando navant operam.* — Pio etiam circumferendi per Æthiops Occiduos, Indos, Orientalisque Oceani insulanos Evangelii ardore flagrans, cum certior esset factus de navato ab Emmanuele rege Lusitaniæ in fam præclaro opere studio, utque ab eo complures sacerdotes tum sæculares, tum religiosorum ordinum alumni ad Christiana pietate erudiendos Barbaros annuis classibus instructis submitterentur, sacros indulgentiarum thesauros in eos profudit, qui ad Indos se conferrent.

8. Increbrescebat late in Indiis et Africa Christi nomen Lusitanorum opera, atque hoc anno ab aliquot navarchis, qui ex India Olisiponem a Francisco Almeida missi erant, insula olim appellata Madagascar, nunc S. Laurentii dicta, objacens Egesimbæ Africæ kal. Februarii hujus anni inventa est. In ea vero Æthiopiæ parte, quam Zotalam nominant, facta est in Christianos conjuratio saxissima auctoribus Arabibus: sed de hostibus gloriosissima relata

victoria fuit, ac Barbarorum rex in ipsa regia cæsus, Acotes Æthiops federatus genti cum regia potestate præfectus: exploratum etiam finitimum Benomotapæ regnum amplissimum: atque ditissimum auro: de cujus gentis institutis hæc traduntur ab Osorio¹: « Gens simulachra minime colit: unum Deum cœli et terre conditorem confitetur: cultus et vestitus non est cultui quo reliqui Æthiopes utuntur absimilis: regem incredibili superstitione venerantur: rex duo regie majestatis insignia gestat, unum est parvus quidam ligō cum eburneo manubrio, alterum jaculis duobus haud ita magnis continetur: ligone subditos ad terræ culturam adhortatur, ne propter ignaviam atque desidiam terram deserant, et fame coacti latrocinentur: uno vero ex jaculis significat se scelerum vindicem futurum, altero vim externam ab hostibus, armis atque virtute repressurum. Et vero Evangelii lux eidem regno illata sit, dicitur inferius: nunc reliquas res Indicas prosequimur.

9. Hoc anno², mense Martio, Emmanuel Olisipone quatuordecim navium classem in Indiam præfecto Tristano Acunio misit, quam pestilentia e Lusitania evecta afflixit, donec æquatorem prætervecta est. Cum autem ad flectendum Caput Bonæ-Spei in polum Antarcticum cursum intenderet, nonnullas insulas comperit, quibus Tristani Acunii nomen fuit inditum. At Ruizius Pereria in insulam S. Laurentii invecus est: quam cum incolerent Mauri, eos Lusitani bello petiere, ac regis Melindis fœdiciarii rogatu nonnullas Mauricas urbes, nimirum Ojam, Lamum, et Bravam cepere. At eam vicloriam fœdarunt in:manitate nonnulli obscuro generis Lusitani avaritia ardentes: siquidem Bravæ brachia Mauricarum mulierum amputarunt, quibus argentea monilia detrahere non poterant. Neque efferrum facinus inipune tulere, quippe qui medio in mari submersi una cum execrabili præda perierunt. Percussus Bravæ calamitate Lami regulus in Emmanuelis regis clientelam concessit. Data erant porro ab Emmanuele ipso mandata³ Acunio et Alfonso Albuquerque, ut insulam Socotoram in faucibus maris Arabici Adeno objaentem, cultam a Christianis, Fartacum vero Maurorum, qui in continente dominabantur, servilute pressam, ex barbaricis manibus vindicarent, ac si Maurorum arcem expugnare non possent, novam in ea construerent communirentque: ut vero summa fide et audacia regia ea mandata confecerint, proximo anno dicitur.

10. Inter hæc misit⁴ Franciscus Almeida prorex Indiarum filium Laurentium ad explorandas Maudivas insulas, necnon Zeilanum: cum itaque delatus esset in insulam Zeilandam non

¹ Lib. I. brev. p. 193. — ² Id. ib. — ³ Id. ib.

¹ Osor. l. IV. — ² Jo. Barros. dec. 2. l. 1. c. 1. — ³ Sup. v. 1 et 4. — ⁴ Barros. dec. 1. Asia l. 1.

longe a promontorio Comorino disjunctam, quam multi Taprobanam veterem esse suspicantur, patetque in longitudinem a Septentrione in Meridiem ducenta circiter et quinquaginta millia passuum: cujus insulae rex concitatus terrore Lusitanicorum armorum mox Emmanuelis regis vectigalem se constituit¹, ducenta quinquaginta millia pondo cinnamomi tributi nomine annua pollicitus. At rex Calecutiensis, instructa octoginta majoris alvei navium, et centum viginti quatuor paronum classe, Lusitanos adortus² est; ejus impetus a Laurentio Almeida filio, qui undecim navibus praeerat fracti, decimo octavo Martii, ac Virgini vietrici aedificandae aedis ab eo conceptum votum perfectumque est³.

11. *Lusitanus rex sollicitat Pontificem de pace inter principes Christianos sancienda et de sepulchro Dominico recuperando, in cujus rei gratiam rosa aurea donatur.* — Dum haec in Indiis geruntur, Emmanuel rex Lusitaniae delenda superstitionis Mahometicae pio incitatus studio, Pontificem, legatis ad eum oratoribus suis, precibus omnibus oravit obtestatusque est, ut Christianos principes ad pacem inter sese sancendam, ac vertenda adversus Turcas arma inducere totis viribus niteretur: «Hoc eodem tempore», inquit Osorius⁴, «suscepit Emmanuel actionem memoria sempiterna dignissimam, quamvis in eo, quod effectum cupiebat, frustra contenderet; videbat enim principes Christianos odiis acerbissimis stimulatos inter se cum magno rerum omnium discrimine decertare, rempublicam Christianam dilacerari, vires frangi et debilitari, hostium opes interim Christianorum furore et amentia in dies augeri: verebatur autem, ne malum illud serperet, et in Christiani nominis perniciem, si non esset opportuno remedio provisum, erumperet. Cum autem haec secum agitaret, tum id in primis cum vehementer angebat, quod Christi sepulchrum esset a Saracenis occupatum, et a Christianis principibus turpissime neglectum; omnia vero mala, quae tunc rebus Christianis accidebant interpretabatur propter hanc negligentiam pietatis incidere, et religionem socordia et desidia violatam arbitrabatur esse magnitudine roboris atque virtutis expiendam. His curis anxius legationem ad Julium Pontificem maximum decrevit: legatus fuit Odoardus Galvanus regis ipsius consiliarius. Summa legationis haec fuit; principes Christianos inter se de propria dominatione cum periculo universae Christianae reipublicae dimicare: opes interim principis Turcarum et sultani etiam vires vehementer amplificari, et rebus Christianis imminere; neminem vero eorum principum, quorum officium erat ho-

stium impetum a Christianis proposita etiam morte reprimere, tanto periculo commoveri: si gloriae cupiditas principes ad arma sollicitabat, quod decus tantum esse poterat, quod esset cum Christi sepulchro armis vindicato comparandum? si multa possidendi cupiditas stimulos illis adhibebat, cur non animum ad Asiae et Aegypti regiones optimas maximisque opibus opulentas adjiciebant? Per Christum igitur optimum maximum, ipsum Julium obtestabatur, ut omne studium suum, omnem virtutem et industriam, omnes curas et cogitationes in discordiis tollendis et pace constituenda consumeret, et principes Christianos ad interitum Mahometani nominis exhortaretur, ut ita sempiternam gloriam, quae nullis unquam saeculis esset interitura, compararent: se vero ad eam regni sui opes universas polliceri, libentissimeque per se in tam praeclearo certamine quodvis discrimen capitis aditurum».

12. Haec ab Emmanuele sine ullo fructu per litteras et oratores acla ob frigida principum aliorum in Christiana pietate amplificanda studia. Caeterum Pontifex perspecta illius in augenda re Christiana sollicitudine atque opera, mystico ipsum munere, rosa nimirum aurea, Quadragesimali tempore consecrata, donavit, atque ad Turcarum ac Saracenorum delendum nomen hisce litteris est adhortatus⁵:

«Charissimo in Christo filio nostro Emmanueli Portugalie et Algarbiorum regi illustri.

«Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Vetus consuetudo mosque sanctissimus est, ut Romanus Pontifex peracta sacrorum celebratione die, qui quartus est Dominicus in Quadragesima, rosam auream chrismate sancto delibutam, et odorifero musco inspersam cum Apostolica benedictione illustri cuipiam principi dono det. Magnum profecto et dignum divina laude mysterium, in quo non numeris aestimanda est quantitas, sed altioris significationis qualitas interpretanda. Nos igitur, qui divina dispositione, meritis licet insufficientibus, pastorale culmen S. R. E. obtinemus, cum vellemus praeclearum hoc munus Quadragesima proxime praeterita adimplere, mentem ad tuam potissimum serenitatem convertimus; quam hoc dono dignissimam judicamus. Ad generis splendorem progenitorumque tuorum gloriam et decorem, multas proprias ac maximas adjecisti virtutes, et ad reipublicae Christianae defensionem ac propagationem egregium animum geris, sanctamque hanc Apostolicam Sedem singulari hac devotione reverentiaque prosequeris. Suscipe ego rosam hanc latissimo corde, monumentum et pignus nostrae in tuam serenitatem peculiaris benevolentiae; quam ei per dilectum filium

¹ Osor. l. IV. — ² Barros. r. 4. Osor. ubi sup. — ³ Mall. l. III. — ⁴ Osor. l. IV.

⁵ Lib. VI. brev. p. 249.

Alvarum de Costa camerarium tuum militimus. Non te auri fulgor, sed contemplatio divinæ significationis teneat; sancta enim Ecclesia hoc donum per manus Pontificis ordinavit ad declarandam lætitiā et gaudium ex humani generis liberatione susceptum; quod omnipotens Deus miseratus illius servitutem pretiosissimo suo sanguine redemit, sicut etiam in veteri Testamento pro liberatione Israelitici populi antea erat figuratum: recreat enim nos pretiosissimum corpus Jesu Christi, fovet, sublevat et in mediis laboribus consolatur, cui non injuria rosa ipsa comparata est; nullus quippe flos omnium, quos alma mater terra protulit, aut aspectu jucundior, aut odoris suavitate fragrantior est. Penetret igitur in tuos sensus, fili charissime, divinus odor, ut eo repletus generositatem et magnanimitatem tuam magis in dies explices, atque hoc divinum opus orthodoxæ fidei defendendæ et propagandæ, sicuti facis, totis viribus complectare, et exterminato genere Turcorum et Saracenorum, Domino Deo nostro auxiliante, in cujus manu potestas et omne imperium est, jucundissima et optatissima securitas reipublicæ Christianæ cum tua summa gloria reddatur; sicut speramus nunc etiam his temporum difficultatibus ex liberatione fidelis populi gaudium magnum. Dat. Romæ xviii Junii m̄dvi, Pontificatus nostri anno III ».

Præterea ejusdem regis precibus permotus Pontifex confirmavit¹ propositas ab Innocentio VIII indulgentias iis, qui ad urgendum in Africa adversus Saracenos sacrum bellum stipem conferrent. Erexisse autem Emmanuelem in Mauritania extra fretum Gaditanum in ea ora, quæ ad Austrum perlinet, arcem munitissimam hoc anno, ut ex ea ad edomandos Barbaros excursions fierent, narrat Osorius², frementibus iisdem Barbaris, quorum vis armis ac virtute nostrorum fracta fuit.

13. *De sacra in Syriam expeditione agitata consilia, promovente cardinale Ximenio.* — Agitasse etiam Emmanuelem una cum Ferdinando Aragonum ac utriusque Siciliæ, et Henrico Angliæ regibus consilia, auctore Francisco Ximenio Toletano archiepiscopo, de expeditione sacra ad restituendum Jerosolymis Christi cultum, sanctissimumque ejus sepulchrum e Saracenorum tyrannide liberandum, refert Gomezius³ his verbis, quæ ad majorem historie fidem conciliandam repetenda visa sunt: « Commodum videtur de Jerosolymitana expeditione, ad quam sub hoc tempore Ximenius Ferdinandum et Emmanuelem Lusitaniam regem assiduis sermonibus non cessabat adhortari, nonnihil posteritati tradere: nam ut ex litteris Emmanuelis, quæ in Academiæ Complutensis scriniis

regio signo ceraque propendenti Lusitano sermone scriptæ servantur, intelligere licet; anno sexto, qui hunc antecessit, (nimirum m̄dvi), paulo antequam Hispaniam Philippus e Belgis appelleret, suadente et curante Ximenio, de fœdere inter Ferdinandum Hispanum, et Emmanuelem Lusitanum, et Henricum Britannum feriendo agebatur; ut mutuis animis et exercitiis adversus Saracenos proficiscerentur Dominicum sepulchrum recuperaturi.

14. « Quanta in eam rem animi contentione Ximenius intenderet, abunde Emmanuelis verba declarant, quæ suis ferme verbis, quantum potui, fideliter et circumscripte apponam; quoniam nihil potuit honorificentius aut præstantius in alicujus commendationem scribi a rege rerum gestarum gloria inelyto, Ferdinandi, inquit, soceri prudentia cum excellenti animi magnitudine conjuncta, nosterque item et Henrici leviri ad hanc rem ardor et propensio concorsque animorum affectus, divino in primis favore adjuvante, sine quo nunquam aliquid in terris præclare geritur, facile me in spem ingentem erigunt vota tua suum finem habitura, quæ, quantum ex litteris tuis intelleximus, semper eo tendunt, ut Mahometana secta deleatur, et omnes, qui extra cœtum Christianorum sunt, Dominico gregi tandem jungantur, fiatque unum ovile et unus pastor: id autem fausta hæc et felici expeditione ita eumulare eventurum speramus, ut propediem victoriis exultantes sanctissimum Christi corpus, te ad sepulchrum Dominicum sacra faciente, tuis manibus socer et duo generi magna lætitiâ et voluptate perfusi genibus flexis sumpturi simus. Crede enim mihi, quod post Ferdinandi regis ad hanc rem paratam voluntatem, ejus auspiciis mirifice contulimus, nihil meum animum magis confirmavit, nec confirmavit modo, sed altero tanto etiam adauxit, quam tuum ad hanc rem fervorem, diligentiam curamque intueri, sine quibus nihil eorum, quæ a te prudenter singulis in rebus animadvertuntur, potuissent ad me perscribi: quæ mihi maximo argumento sunt, Deo annuente, provinciam hanc assumi. Quare id tibi unum persuadeas velim, multo magis mihi pretiosum et charum esse te nobiscum hujus expeditionis participem venire, quam si rex quispiam potentissimus sese nobis socium adjungeret; neque enim solum opibus tuis et auctoritate, quæ neutiquam contemnenda sunt, præsidio nobis et usui eris, sed augurii fortunatissimi spem præsentia tua semper suggeret, nam id ex tua pietate, et quam perpetuo colis morum sanctimonia pro certo habemus, nihil unquam adversum aut triste eis quibuscum verseris accidere posse, siquidem a viris sapientissimis accepimus, idque oraculis nostris testatum retinemus, Deum immortalem benevolentiorum in eos esse, a quibus pure et religiose,

¹ Lib. brev. per Sigism. secret. — ² Ogor. l. IV. — ³ Gomez. l. III. de reb. rest. Ximenii card.

quemadmodum tu facis, colitur. Sape etiam ob minus viri dignitatem et merita universorum noxas condonari; quemadmodum e diverso ob minus flagitium et scelus totam aliquando rempublicam everti. In iis vero, quae ex longa consideratione, quam in legendis historiis adhibuisti, ubi de simili expeditione agitur, prudentissime disseris, permulta sane exempla recensentur, quae parum alioqui animatos deterrent, et promptos et paratos commonefaciunt, et cautiores reddunt. Ea etsi nos quoque jam prospexeramus, abs te tamen admoneri grato et lubenti animo suscepimus; nam et sententia nostra tuo calculo confirmata fuit, et ampliorem de ea re cogitandi materiam nobis obtulisti; ut quando coram de eis agendum sit, ea quae nobis usui sunt futura accurate expendere valeamus: esset enim omni culpa dignus, qui ex aliorum periculis non saperet.

15. « At tu, antistes optime, plane curam non vulgarem praeter te fers, ingentisque tuae sollicitudinis non mediocre mihi testimonium praestas, cum eorum omnium, quae ad hanc rem efficiendam conducunt, tanta sis cognitione instructus: nec enim oraë maritima sinus, navium stationes et abditos in ipso pelago scopulos, quisquam est in Oriente naucerus, qui distinctius posset explicare: jam quae de belli gerendi forma a te dicuntur, ita apte et convenienter, ita fortiter et robuste disponuntur, ut nihil aliud tractasse videaris: ideoque quamvis hoc ultimum esse videamus, neque de eo prius disputandum, quam caeteris omnibus, ut oportet, compositis, quid nos quoque de eo sentiamus a te tam luculenter provocati brevi sermone aperuimus. Rec ex Emmanuelis litteris decreta satis demonstrant, sollicitum in primis Ximenii animum de Mahumetana gente extirpanda; qui tanta diligentia et sedulitate trium potentissimorum regum concordiam ad eam rem perficiendam curaret. In hoc quidem negotio Emmanuelis pietas mirifice enituit, magnam voluntatem, insignem fortitudinem, ingentem in Christo fiduciam praeter se ferentis ». Meminit de iisdem Emmanuelis Lusitani regis litteris ad Franciscum Ximenium datis Wadingus, quas in scrinio Complutensi servari ait, atque e Lusitano sermone in Latinum versas publici juris fecit ¹.

16. *Fidus initum inter Philippum Austriacum et regem Anglum.* — At praecleara ea consilia ob bellum a Pontifice ac regibus in Venetos susceptum, tum ejusdem Pontificis cum Gallo dissidia consenuere. Inter quae cum Philippus Austriacus Castellae, Legionis et Granataë regnorum possessionem initurus Belgico portu solvens, jactatusque tempestate ad Angliaë portum applicuit: exceptusque honorificentissime, de Mar-

gareta sorore, Philiberti ducis Sabaudiae vidua, Anglo regi conaubio jungenda pactus est; ejus pactiones ac foederis initium cum Anglo capita Pontifex auctoritate Apostolica confirmavit ¹ Pontificio Diplomate ita consignato: « Dat. Romae apud S. Petrum anno MCVI, XVIII kal. Julii, Pontificatus nostri anno III ».

17. Obstrinxerat fidem etiam ex ejus foederis legibus Philippus rex Henrico Angliaë regi ad certam auri vim pendendam, ac nisi promissa faceret, censurae Apostolicae se subjecerat: ut itaque fidem ab eo liberandam curaret Julius, Legionensi et Salmanticensi episcopis, tum praeposito Trajectensis Ecclesiae, qui postea in Pontificatu Adriani VI nomen sumpsit, munus demandavit, ut Philippum ad praestandam fidem adigerent: « Ad solvendum, inquit, Henrico regi Angliaë aut ejus executoribus, aut deputato vel deputatis tam trecenta millia, quam triginta millia ac octingentas et quinquaginta coronas Franciaë boni auri et justae ac legalis ponderis in locis et terminis ac modo et forma in tractatu praedicto matrimoniali expressis. Dat. ut supra ».

18. *Judaeorum Neophytorum edita strages Olissipone.* — Olissipone hoc anno repentina magnaue neophytorum Judaeorum strages fuit edita, hortatoribus nonnullis ex iis, qui Deo sese religiosam in servitutem dicarant; quos temeraria pietatis species ad fundendum sine judiciorum ordine cruorem effecerat. Rem hoc modo gestam tradit Osorius ². In aede S. Dominici sacellum erat mira religione celebratum, in quo Christi e cruce pendentis effigies erat, ejus latus operculum crystallinum tegebat: visus est ex eo a multis in vulnere illo mentem oculosque defigentibus emicare splendor, conclamatumque ab iis ingens patratum miraculum. Neophytus Judaicae stirpis negavit temere miraculum esse, et a ligno arido splendorem edi posse. Re non excussa an divinitus, an ex reflexa luce is fulgor fieret, oppressus miser ille a plebe, ac laniatus rogoque impositus est: in quo tumultu monachus inconsulte furentem multitudinem magis concitavit, neophytosque in odium admissorum plurimum in Christum facinorum adduxit: moxque aucto furore plures crudeliter trucidati, passimque accensi ignes, in quos semivivi conjecti ex Hebraeorum genere ad quingentos sine ullo discrimine jurisve ordine, virgines etiam aliaeque mulieres jugulatae, pueri allisi ad parietes vulneribus concisi, vivi tamen adhuc ad pyram pedibus raptati; nec perfractae tantum domus, sed etiam qui ad sacras aedes confugerant, ex altaribus, imaginumque sacrarium complexu avulsi. Tribus diebus eo furore savitum, ac duo millia circiter ex Hebraea gente occisa: cum demum regii duces copiis

¹ Ext. apud Wad. to. VIII. an. 1506. num. 73. ex scrinio Complutensi Lusitano sermone transumpta.

² Lib. Bullar. seer. XCIX. p. 212. — ² Osor. l. IV. et Marian. l. XXVIII. c. 17.

succincti fodatam cruore urbem ingressi, Emmanuelis jussu seditionis auctores suppliciiis affecerunt, ac monachos, qui elata cruce cædis hortatores extiterant, sacerdotali dignitate rite extos profecatosque laqueo exussere. Meminit de his Baselius¹, ac narrat Judæos obruncatos, quod sacra Christiana profauassent, susceptoque Baptismo veteris superstitionis ritibus se contaminarent; quod flagitium si admissum ab iis erat, non per seditionem, sed judiciario ordine, ut factum antea in Castella vidimus, sumi pœna debuisset, cum plures insontes ea calamitate involuti fuerint, nonnullique etiam non neophyti calumniis circumventi oppressisque.

19. *Expeditio Julii contra Bentivolos et Balionos et profectio ex Urbe.* — Hoc anno Julius redintegrandi Ecclesiastici imperii, quod Balionii et Bentivoli, oppressis Perusio ac Bononia, laniant, cupidus, decretam in eos in sacro purpuratorum senatu profectionem instituit, ut præsentia sua magis quam vi eam expeditionem conficeret, nec victoriam cruore pollueret. Ut vero urbanis rebus consuleret, præfecit iis Antonium episcopum Tusculanum amplissima legati Apostolici auctoritate fultum, de quo hæc Paris de Grassis² cæremoniarum magister: « Die Veneris, xxi Augusti, fuit secretum consistorium, in quo », et infra, « creavit legatum Urbis reverendissimum dominum Joannem Antonium episcopum Tusculanum cardinalem Alexandrinum; qui finito consistorio non fuit a cardinalium collegio associatus ad ejus domum, nec ad cameram quam in palatio habitabat, ut alii legati de latere associari solent: quod fuit bene factum, quoniam cardinales legati remansuri in loco ubi creantur non associantur a collegio. Item quæsitum fuit an ipse legatus in Urbe Roma existens possit crucem ante se deferri facere: et conclusum fuit, quod nequaquam ob reverentiam Sedis Apostolicæ, et etiam quia crux non esset ex Urbe translata ad alium locum, sed bene posset cum manu benedicere populo ». Addit³ auctor, Julium quinto post die, præenunte sanctissima Eucharistia, Urbe egressum cardinalium comitatu cinctum: « Die Mercurii, xxvi Aug., anno m̄dvi, sanctissimus dominus noster Julius papa II ex Urbe recessit versus Bononiam ante ortum solis circa undecimam horam, et prius audita parva missa camerali, solo rochetto cum capucino quotidiano indutus descendit ad parvam capellam S. Nicolai, ubi erat corpus Christi super altari in capsâ more solito compositum et paratum; et ibi facta oratione super faldistorio retrocessit ad partem evangelii, ubi locus paratus erat cum pannis et sede camerali: assumptaque stola sine alba legit sine cantu, voce tamen in-

telligibili antiphonam, videlicet: *In viam pacis*, etc. cum omnibus versibus, et orationibus, prout in libro; quo facto, clerici capellæ superpelliciiis induti, acceptam capsam cum sanctissimo Sacramento, præcedentibus sex intortitiis accensis, portaverunt ad equum in plano scalarum, subsequente papa cum cardinalibus ».

20. *Quo ritu excipiendus Pontifex ab episcopo loci.* — Pergit auctor itinera Julii describere; tum singula, quæ in iis occurrere, vel gesta sunt fusa oratione prosequitur, necnon rituum formulas, qui servari consueverunt dum Pontifices excipi in urbibus solent, hisce verbis concepit⁴: « Ut omnibus de clero cujuscumque ordinis et religionis, exceptis monialibus, convocatis, et singulis subexcommunicationis et pecuniaria pœna mandet; quod in die ingressus papæ sonent campanas Ecclesiarum suarum, quantum festiviter possint, indesinenter et incessanter usque ad noctem. Item quod ipsi omnes eadem die induti quantum honestius possint, cum superpelliciiis et pluvialibus, et crucibus, et reliquiis sanctis in manibus convenient ad sonum campanæ Ecclesiæ cathedralis in ipsa Ecclesia cathedrali, et inde simul omnes procedant hora designata usque ad portam civitatis, per quam debet papa ingredi: et si qua esset inter religiosos contentio, ut esse solet plerumque super superioritate et antecedentia, fiat tunc eo casu inter discordantes compositio, ut pro eadem die sine præjudicio alterius, qui per sortem tunc pro eo casu et die habendam, præcedat ad honorandum papam. Item quod Ecclesiæ collegiatae, sive parochiales ante vel apud quas papa equitavit ingrediens faciant suum altare in via cum ornatu convenienti, etc. Item ordinetur, quod episcopus loci sit cum pluviali et mithra in porta civitatis ad dextram papæ ingredientis, et habeat crucem aliquam in manu longitudinis duorum vel trium palmorum sine manubrio ligneo sed cum velo pulchro alligato, cum quo priusquam crucem papæ osculandam offerat, tangat, et ipsum velum osculetur ipse episcopus priusquam papa crucem osculetur; in quo actu omnes de clero, qui ibi præsentibus erunt, et proximi genuflexi erunt, excepto episcopo seu eo, qui præsentabit crucem, qui se humiliabit ad terram veniente papa, ibidem ipse episcopus accipit crucem in manu, et non facta reverentia papæ, sed tantum reverentia cum velo osculato, porriget crucem osculandam papæ, qui detecto capite eam osculabitur, nisi haberet mithram: quoniam eo casu, cum non possit commode mithram deponere, eam tenet, et eum eam crucem osculatur: qua osculata episcopus eam reddit ministro, et tum ipse episcopus genuflexus cantat alte antiphonam: *Ecce sacerdos*; et sic omnes tunc surgunt respondententes et prosequentes

¹ Basel. in Append. ad Naucl. — ² Paris. in Itiner. Jul. II. Ms. arch. Nat. p. 18. — ³ Id. ib. p. 19.

⁴ Pag. 9.

antiphonam; et si episcopus loci non esset praesens, tunc ejus vicarius, vel alius primam dignitatem habens in Ecclesia principali civitatis vel oppidi, in quo papa solemniter ingredi volet, ut etiam si episcopus loci cardinalis praesentialiter illud faciat, non tamen pluviali, sed cappa rubea indutus, et osculata per papam cruce illico ille sive episcopus sit, sive cardinalis, si volet intonabit, deposita prius cruce in manibus alterius, et genuflexus ipse versa facie ad papam, antiphonam: *Ecce sacerdos magnus*; vel aliquam aliam antiphonam, aut hymnum convenientem; et tum omnes procedent». Et infra¹:

21. « Item quod eo casu canonici simul cum episcopo suo procederent ad portam Ecclesiae, ubi parati sint intra Ecclesiam ad dexteram papae intrantis, videlicet duo in dignitate constituti, aut seniores et digniores canonici induti pluvialibus, unus aspersorium habens cum aqua benedicta, non quidem aliquos aspergens, sed expectans, ut solus papa se cum propriis manibus, et alios astantes aspergat; et similiter alius cum thuribulo et carbonibus accensis et navicula cum incenso et cochleari, neminem similiter incensans, sed expectans, ut vel episcopus loci, si sit cardinalis et non aliter, vel diaconus a dextris papae incenset, et eo qualitercumque incensato illico vel episcopus vel alius in dignitate constitutus intonet alta voce videlicet: *Te Deum laudamus*; quod cantores ordinati vel ipsi canonici et omnes de clero prosequantur». Et infra: « Interim² autem episcopus loci cum pluviali paratus, ut fuit in porta civitatis, vel si cardinalis est cum sua rubea cappa cardinalari, apert se ad cantandum versus et orationem convenienter in cornu epistolae altaris, id est, extra ipsum cornu semivera facie ad papam, et tenens librum non nimis ante suos oculos elevatum, ut et ipse papam, et papa ipsum videre commode possit. Item ipsi canonici Ecclesiae cathedralis, ad quam papa est iturus, ipsam Ecclesiam, quantum possint ornent cum omnibus ornamentis possibilibus tam in porta Ecclesiae cum aliquo tapete prostrato, super quo papa possit ex mula descendere, quam apud altare cum faldistorio et duobus pulvinis amovibilibus, et ipsum altare festivissime adornent. Item quod apud altare majus sit aliud altare pro repositione sanctissimi Sacramenti papalis versus latus dextrum altaris, id est in parte Evangelii, si fieri potest; sin autem, ut licet pro commoditate loci, ita ut papa genuflexus in suo faldistorio commode possit primo sanctissimum Sacramentum adorare, demum recta facie ante altare facere orationem». Et infra: « Item³ episcopus loci vicarius habeat praeparatos tot presbyteros cum superpelliciis, sive etiam pluvialibus indutos, qui portent baldachinum supra sanctissimum

Sacramentum, quot sunt perticae baldachini: nam ad presbyteros non canonicos, sed beneficiatos vel mansionarios, vel capellanos id onus sive ille honor pertinet; et casu quo communitas non praepararit luminaria deferenda ante sanctissimum Sacramentum, episcopus debet supplere in parte vel in toto pro honore sanctissimi Sacramenti. Item⁴ sciatur quod ex antiqua consuetudine et jure carimoniarum communitas et populus debet praeparare baldachina duo, videlicet, unum pro sanctissimo Sacramento et unum pro papa: si tamen omnino communitas repugnaret, tunc clerus debet supplere, etc.»

22. Praescripsit idem auctor quid ab oppidanis civibusque agendum foret, ut itinera aequarentur, ut pueri candido cultu induti palmas vel oleae ramos praeferentes, oppidum vicumve subiluro Pontifici occurrant, ejusque nomen festis vocibus ingeminent: urbem vero ingressuro juvenes centum decoris vestibibus induti obviam se effunderent; ut umbracula duo elegantissima sanctissimae Eucharistiae et Pontifici praefendantur: ut servilium operum justitium indicatur: ut aera campana vi summa pulsantur imminente Pontificio adventu. Tum addit: « Item priores⁵ omnes vestibibus hilaribus et non maestis aut nigris papae obviant usque ad extra portam associati a primoribus civitatis eorum, et ipsi antequam papa ingrediatur in bacili argenteo claves simul in una nova serica chordula ligatas offerant papae, id est prior ancianorum, qui sit civis, non potestas vel gubernator, aut officialis papae, sed civis: et iste civis prior ancianorum vel priorum primus genuflexus cum aliis genuflexis ad dextram manum papae offerat claves papae dictis aliquibus paucissimis verbis prius, et tunc exosculata chordula pro credentia offerat eas; quibus per papam factis, et ipsis prioribus benedictis, ipsi priores omnes simul clament nomen papae et Ecclesiae: et sic restituto bacili cum clavibus uni ex servitoribus eorum ipsi omnes pedites detecto capite incedant ante papam, sive ipse in mula vehatur, vel in gestatorio portetur. Item ut fiant arcus per trivium, et cooperiant vias cum pannis et sclopeltos sive bombos bombardarum resonent, et omne genus festi agant per totam diem ingressus papalis et sequenti, si papae placeat. Et si aliquis dominus, ut dux Ferrariae, praefectus vel alius princeps erit in civitate vel loco, in quem papa ingredietur, tunc valvae portarum de cardinibus extrahentur, et ad terram demittentur, et tunc nullae claves per ipsum ducem offerentur, et ipse pedester ibi ante mulam vel sedem papae usque ad hospitium, et si papae placebit, subibit sellam sive sedem gestatoriam».

23. *Recuperatae urbes captae, et intentatae in Bentivolios censura.* — Cultum hac honoris pom-

¹ Pag. 41. — ² Pag. 12. — ³ Pag. 13.

⁴ Pag. 44. — ⁵ Pag. 46.

pa Pontificem in urbibus, per quas perrexit, fuisse memorat auctor; enumeransque ejus itinera, Roma digressum ait Formelum, deinde Nepe, postea Civitatem Castellanam properasse, in eaque arce Florentinorum auxilia ad Bononiam recuperandam promittentium nuntio recreatum, erectumque regis Gallorum pollicitationibus: tum oratorem Joannis Bentivoli audivisse, concordiaque leges, quibus Bentivolo vita rerumque incolumitas spondebatur, respicientem, altiori hac voce increpuisse¹: « Ergo in primo statu sumus? ergo ipse non vult leges a nobis acceptare, sed imponere, et nobis mandare? » Pervenit postea Viterbium, cujus magistratus obviam progressi, cum ex equis desiliissent, equitantis Pontificis pedem deosculati sunt ingentique celebritate in urbem inducere; Montemlaseonem inde petiit², arcemque semirutam instaurari jussit: excepit illum septima Septembris die Urbs-Vetus, cujus auctor anno m^cxciv praefecturam se gessisse addit; in qua urbe Pontifici reddita³ fuere litterae marchionis Mantuani, quibus significabat⁴ bellicos se in Joannem Bentivolum labores subiturum ac Perusii xii ejus mensis die affuturum. Presserat diu Perusinos tyrannide Paulus Balionus, qui Pontificis adventu adeo fuit perterritus, ut duce Urbini interprete concordiae, in Pontificis fidem, restituto illi Perusio, reversus⁵ sit.

24. Ingressus est eam urbem Julius xii Septembris solemnibus pompis, quam ita describit breviter Paris de Grassis⁶: « Priores octo vestili noviter de rosato obviarunt cum clavibus papae usque portam, quae est apud et ultra Ecclesiam S. Petri, eos associarunt lxx vel circa camerarii, sic appellati, omnes etiam vestili de rosato: item multi alii doctores cum bavariis pelliceis circa collum, cui omnes pediles associarunt abinde papam usque ad Ecclesiam cathedralem in Ecclesia S. Petri. Papa accepit paramenta, id est, pluviale rubrum et mitram papalem, et ibi vestitus in sede sua sedit usque ad episcopatum ad iatus per paraphrenarios suos; licet dici priores et nobiles per vias adhererent sedi, quasi portantes ». Et infra: « Ipse legatus (is erat cardinalis S. Vitalis) ut episcopus Perusinus in porta, id est, inter duas portas, sic enim ille locus appellatur, obtulit pedester crucem papae osculandam cum cappa sua, et papa non deposuit mitram ». Tum narrat Paris nonnulla, quo instructo ordine Pontificis exercitus ingressus sit. Praerat illi cum imperio Urbinas, qui auxiliares copias adduxerat; de quibus Hadrianus cardinalis S. Chrysogoni cecinit⁷ in Julii itinerario:

His circumsepti legionibus ordine longo
Ingređimur Perusiam urbem civilibus actam

¹ Pag. 25. — ² Pag. 29. — ³ Pag. 33. — ⁴ Bonacurs. in Duarrii. — ⁵ Paris. p. 36. — ⁶ Adrianus card. Itiner. Jul. II.

Excitantque odus. Hanc tu, pater optime Julii.
In placida tandem composita pace relinquis.

Dum in hac urbe agebat¹ Julius, xiv Septembris Insubriae proregem litteris sollicitavit, ut Gallorum copias ex Insubria in Bononiensem agrum educeret, fecitque certiore Caesarem hoc anno Italiae signa non illaturum. Seruerant autem antea falso rumusculos adversarii², Caesarem jam in Venetos fines penetrasse, ut Gallos in Insubria eo terrore distraherent, Pontificemque a conticienda expeditione revocarent. Decima septima ejusdem mensis die, marchio Mantuanus³ castrenses labores in Bononiensi bello subiturus Pontificem Perusii convenit; de quo haec addit idem Paris⁴: « In conspectu papae marchio ter genuflexit, et cardinales non prius de sedibus suis surrexerunt, quam marchio papam in pede, manu et ore fuerit osculatus ». Die vigesima Julius in aede S. Francisci rem divinam solemnibus ritu peragi jussit ad solvendas numini grates quod ex humili statu, in quo versatus in ea urbe litteris operam dederat, ipsum ad augustissimum rerum humanarum verticem extulisset.

25. Insequenti die acceptis adversae utriusque sanctionis obsidibus Eugubium profectus, inde pervenit Urbinum⁵ vigesima quinta, in cuius ingressu portae urbis honoris ergo dimittuntur cardines suis, ut testatur auctor his verbis: « In porta civitatis praefectus claves papae obtulit et dux Urbini valvas portarum prosterni ad terram jussit, quas ego papae manu et verbo indicavi. Dux ipse (nempe Urbini ob podagram equo non descendit), inquit Parisius. Et infra: « Praefectus autem clavibus praesentatis non equum ascendit, ut credidit, sed me sic ordinante pedester ante equum papae cum omnibus aliis baronibus usque ad palatium perrexit; inter quos erant, qui noviter ibi supervenerant dominus Joannes Sfortia, dominus Pisauri, et filius domini de Camerino admodum adolescentulus. Cardinalis Urbinas in rubea cappa vestitus crucem in porta obtulit papae, ascensoque equo in ordine suo equitavit usque ad Ecclesiam, ubi etiam aspersorium et incensum obtulit, ac orationem in eodem habitu dixit more solito, et papa benedixit: cardinalis autem de Columna indulgentiam publicavit annorum decem ». Paucorum dierum flexu Pontifex, cum Gallorum copias, quae ad decem millia peditum et mille equitum hastatorum ascendere dicebantur, Bononiam versus signa attollere accepisset⁶, cubicularium suum dimisit, qui septingentos tantum hastatos et pedum quinque millia auxiliaria admitteret: vigesima octava die Maceratam, indeque Pennas S. Marini trigesima ejusdem mensis

¹ Lib. vi. brev. p. 111. — ² Paris. p. 25. — ³ Pag. 40. — ⁴ Ib. — ⁵ Pag. 62. — ⁶ Pag. 48.

adiit¹ : in quo loco ex litteris Gallorum regis cognovit² se ab eo Bononia proxima Quadragesima, si in ea urbe haberet, conventum iri : cui rescripsit Julius, ipsum se Bononiae praestolaturum. Casenam die secunda Octobris attingit, ubi Philippi Castellae, Legionis, et Granatae regis obitus ipsi nuntiatus est³ ab Antonio de Cugna oratore : octava Forum pompilium iustravit : nona Forum livium ingressus substitit⁴, ac minax severumque edictum die decima in Bononienses promulgari iussit, quo post enumerata Joannis Bentivoli scelera fortunarum omnium eversionem necemque, tum censurarum Ecclesiasticarum acerbiter iis intentavit⁵, nisi novem dierum spatio, eiectione eodem Joanne vel oppresso, in Apostolicae Sedis potestatem redirent : idque Diplomate Apostolico promulgatum est⁶ :

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum Bononia civitas ampla, et doctorum virorum alumna, non solum pastoralis curae, verum etiam pleno jure temporalis domini ad Ecclesiam Romanam spectet, nostrae diligentiae incumbit de illius salute tam in spiritualibus, quam in temporalibus, ut pole de peculio beati Petri et nostro solertem curam et specialem habere. Quantis calamitatibus retroactis temporibus dicta civitas tum propter seditiones et simultates in ea exortas, tum propter aliquorum principum violentiam, tum propter nonnullorum civium tyrannidem afflictata fuerit, nemo est qui nesciat, et illius non misereatur : verum cum jam ad summam Apostolicae Sedis per felicis recordationis Nicolaum papam V praedecessorem nostrum recepta esset, videreturque in pace illam debere quiescere, potentia optimatum de Bentivolis, qui favoribus Romanorum Pontificum creverunt, et amplificati sunt, facies tranquillitatis in illa immutata est, omniaque bonae spei fundamenta eversa sunt, Bentivolis per tyrannidem faventibus sibi nonnullis Italiae principibus, administrationem in ea civitate in hanc usque diem occupantibus, et cuncta pro arbitrio disponentibus. In tantam sane Bentivoli se erexere tyrannidem, ut contra Romanam Ecclesiam aliorumque principum confederationes sequentes bella gesserunt : nobilissimas illius civitatis familias per caedes, proscriptiones et persecutiones extinxerunt : liberi animi cives oppresserunt : doctos et nobiles, ac claros viros non solum saeculares, sed etiam Ecclesiasticos trucidaverunt, et in dies trucidant : honestas civium congregationes tanquam sibi suspectas exterminaverunt : matrimonia et commercia libera esse ibidem non permiserunt : exploratores et scutarios apud se nutriverunt, ac facinorosos homines plusquam

bonos cives dilexerunt, et honoribus ac stipendiis super alios elevaverunt : publicos redditus civitatis occupaverunt, et in proprios usus converterunt : novas gabellas imposuerunt : armatis equitum et peditum copiis impensa publica civitatis conductis ac etiam externis ad terrorem civium eandem repletam tenuerunt, dilectusque filius Joannes Bentivolus primatum per omne nefas jam diu ibidem usurpans legati Apostolici et nostri, aliorumque officialium Romanae Ecclesiae auctoritatem et potestatem necnon ad se imperii summam traxit, adeo ut solum domini nomen nobis et Apostolicae Sedi relicum fuerit, et Bentivolorum nomen, quod eorum cognovimus, est in ore illius populi magis quam nostrum et Romanae Ecclesiae, personae, venerabilisque habeatur. Denique ad regium fastigium aspirans sub quiescente colore imperialis licentiae, monetam nomine suo cudi fecit, Joannem secundum morem legitimorum principum in monetis se inscribendo. Et demum (quod non minus abominabile est) ipsius Joannis et filiorum ac satellitum suorum petulantia effectum est, ut mores illius optimae civitatis mirum in modum corrupti sint : non tuta mulierum pudicitia : non tuta mercatura : non firma fides : nulla censurarum Ecclesiasticorum et Sedis Apostolicae reverentia. Nos, qui dum in minoribus essemus, Ecclesiae Bononiensis viginti annis in eadem civitate legationis munere functi fuimus, praedicta non sine magno cordis nostri dolore audivimus, et aliqua ex parte vidimus, atque palpavimus, illaque miseratione atque Apostolica ultione digna semper judicavimus, postmodum divina gratia ad Apostolatus apicem assumpti, cum omnino nostro semper inhaesisset velle, si facultas daretur, eidem civitati oppressae, ac in servitutem redactae opportune consulere, oratoribus ad nos Bononiensium nomine pro obedientia praestanda destinatis duximus exponendum, ut sexdecim de regimine et ipsum Joannem nostro nomine monerent, quatenus curarent, ut in dicta civitate iustitia et aequalitas, non aulem usurpatio et vis potentum locum haberent, beneque in ea et libere vivere liceret : sed dum emendationem aliquam in eis expectamus, omnia in deterius labi per diversas civium illorum querelas ad nos defertur : quibus excitati per oratores et nuntios ejusdem civitatis ad nos venientes, ab eis petivimus, ut idem Joannes cum quatuor ex sexdecim dicti regiminis, aut ejus filii cum aliquibus ex sexdecim praedictis ad nos venirent, ut possemus de reformatione civitatis et status illius aliqua tractare : in quo petitioni nostrae obtemperare noluerunt. Quare adducti fuimus, ut consilium caperemus de adendum per nos ipsos, et visitandis ac reformandis aliquibus Romanae Ecclesiae civitatibus, et praecipue ipsa Bononia et illius statu : sicque assumptis nobiscum aliqui-

¹ Paris, p. 48. — ² Pa2, 49. — ³ Pa2, 50. — ⁴ Pa2, 52. — ⁵ Pa2, 53. — ⁶ Pa2, 55. — ⁷ Lib. Bon. XLVIII, p. 6.

bus copiis, ut contumaces compescere possemus, iter, re mature deliberata cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus, ipsis nos comitantibus arripuimus; et dum Viterbii pro componendis rebus illius civitatis immoremur, venerabilem fratrem Antonium archiepiscopum Sipontinum camerae nostrae auditorem Bononiam praemisimus, qui paternum erga civitatem illam affectum nostrum, et adventus nostri causas intimaret, eosque adhortaretur ad ea constituenda et preparanda, per quae cum securitate et dignitate nostra absque eorum incommodo et damno, quieti et bono regimini dictae civitatis consulere valeremus; per nostras in forma Brevis litteras plenam facultatem et potestatem concessimus, omnibus et singulis tam magistratibus, quam privatis personis civitatis ejusdem, quibus ipsi archiepiscopo videretur, sub rebellionis, confiscationis omnium bonorum suorum, privationis officiorum et inhabilitatis ad illa, necnon excommunicationis latae sententiae et interdicti poenis mandandi, ut praemissa omnia, sicut bonos et fideles sanctae Romanae Ecclesiae filios decet, efficaciter adimplerent: quique commissae sibi fideliter executionis desiderium et voluntatem nostram confalonario, regimini, antianis, dictoque Joanni Bentivolo et aliis populi magistratibus dictae civitatis, cum ea, qua deceit, efficacia et instantia exposuit, eosque sub poenis in dicto habito contentis monuit, ut ad executionem contentorum in illo, et requisitionis per eum factae cum effectu procedere, sicut tenebantur, deberent, dicti Brevis continentia, et mandato in authentica forma per unum ex cursoribus nostris prout ei a nobis injunctum fuerat, intimatis: qui vero in illo regimine ad unius Joannis Bentivoli nutum sedent, in majorem arrogantiam et contumaciam prorumpentes, a mandato dicti archiepiscopi auditoris nomine nostro eisdem facto, comminatione censurarum et poenarum, ad futurum Concilium et successores nostros, manifestam haeresim incurrendo, contra omnem juris formam, ac dispositionem, Apostolicasque constitutiones, et praecipue sanctae memoriae Pii papae II praedecessoris nostri, appellarunt, civitatem militum et equitum copiis compleverunt, atque aditum ad civitatem nostram nobis, nisi certis legibus et conditionibus pro arbitrio eorum praefixis, denegare praesumunt: et ad resistendum nobis arma paraverunt, ac in eo magis se iudices confirmant, adversus pastorem et dominum suum atque eorum matrem Romanam Ecclesiam rebellando. His compulsi temerariis conatibus et excessibus Ecclesiasticae correctionis et acrimoniae flagella apponere cogimur; ut quod paternae monitiones nostrae efficere non potuerunt, hoc severitas disciplinae, nervusque Ecclesiasticarum censurarum efficaciter nobis obtineant.

26. « Volentes igitur in tranquillitatis amoenitatem civitatem ipsam restituere, et pacificum nobis ejusdem ingressum preparare, habita super iis cum praedictis fratribus nostris deliberatione matura, de eorum consilio praesidentes regimini civitatis ejusdem, qui sexdecim vulgariter nominantur, antianos, vexilliferum justitiae, confalonarios populi, massarios artium, et eorum quemlibet, omnesque et singulos cives, incolas et habitatores dictae civitatis, cujuscumque status, gradus, ordinis et praeceminentiae existant, tam clericos quam laicos, quaecumque dignitate Ecclesiastica vel mundana praefulgeant, quorum nomina et cognomina, ac speciales expressiones habere voluimus pro expressis, in Domino requirimus, et auctoritate Apostolica monemus, ipsis et cuilibet eorum per haec Apostolica scripta districte praecipiendo mandantes, quatenus sub excommunicationis, a qua non possint ab alio quam a Romano Pontifice, etiam per quascumque speciales facultates, praeterquam in mortis articulo, absolvi, ac etiam criminis laesae majestatis et rebellionis poenis, quas ipso facto, si mandatis hujusmodi nostris non paruerint, incurrant, infra novem dies post affixionem praesentium in locis pro publicatione earundem infra designandis immediate sequentes; quorum tres pro primo, tres pro secundo, tres pro ultimo et peremptorio termino, canonica monitione praemissa, eis et cuilibet eorum assignamus, sexdecim ac eorum quemlibet, communitas, universique cives ipsius civitatis et alii praedicti omni mora et excusatione postposita, armatos equites, et levis armatura seu armigeros quoscumque, quos vel ex publico stipendio, vel privatim conduxerunt, ac in eadem civitate, suburbiis et vicinis locis et terris tenent, extra illa expellant. Et insuper omnibus et singulis domicellis, armorum ductoribus, armigeris, stipendiariisque tam equestribus quam pedestribus, etiam temporali dominio Romanae Ecclesiae non subjectis, sub dictis censuris, poenis et terminis praecipimus similiter et mandamus, ne ad stipendia dictorum sexdecim, seu praetensi regiminis eorum, aut alicujus ex Bentivolis, vel officiatum, vel communitatis, aut civium praedictorum se collocent; neque sub eisdem, etiam sub praetextu accepti stipendii, firmatae, conductae, aut obligationis, etiam juratae, a quibus vinculis nos eosdem absolvimus per praesentes, militare perseverent, aut illis cum armis favere, vel defensione quocumque modo assistant; sed ab eisdem omnino, et extra civitatem et loca praedicta recedant. Necnon etiam sub eisdem censuris, poenis et terminis pari modo monemus sexdecim officiales, communitatem, et quemlibet eorum, ac alios omnes et singulos praedictos, ne ultra numerum familiae et servitorum, aut tres menses in pacifico statu civita-

his tenere et teneri consuetum, alias personas tam equestres quam pedestres comitatenses, civitatis incolas et inhabitatores, seu etiam forenses in palatiis tam legati, quam communis, et potestatis Bononiae, Ecclesiis, capitulis, conventibus, monasteriis, hospitalibus, aliisque locis civitatis praedictae, suburbiorum et vicinarum illi terrarum, seu habitationum publicis, tam Ecclesiasticis quam saecularibus, nec in domibus privatis ipsorum tenere praesumant; sed dictas personas a se dimittant, et excludere, ac ad recedendum de civitate et suburbis ac locis civitati vicinis cogere debeant. Et ut peccandi occasio magis tollatur, sexdecim et aliis praedictis inhibemus sub eisdem censuris et poenis, ne aliqua arma offensibilia, vel ad pugnandum apta, cujuscumque generis existant, necnon machinas, et quas vulgus artigliarias vocat, in praedictis locis et domibus tam privatis quam publicis sub aliquo magistratus vel officii, seu alio quovis colore habere praesumant, nisi de licentia locum-tenentis in civitate illa dilecti filii nostri, et secundum carnem nepotis Galeotti lit. S. Petri ad Vincula presbyteri cardinalis legati, ibidem per nos et Apostolicam Sedem deputati, vel alterius ad id a nobis deputandi: sed illa omnia et singula integra ad eundem locum tenendum, vel, ut praefertur, deputandum deferant, seu deferri faciant, et in eisdem libera potestate tradant et assignent: ac quae belli potius, quam pacis judicia et hostilia praeparamenta esse solent, incastellationes, repagula, et propugnaeula Ecclesiarum, monasteriorum, palatiorum, portarum urbis, aliorumque locorum publicorum vel privatorum, tam Ecclesiasticorum quam saecularium, in dicta civitate, suburbis et locis illi adjacentibus vel vicinis consistentium nullo pacto faciant, aedificent vel facta corroborent: quinimo quaecumque talia, a tribus mensibus citra corroborata vel facta destruant et solo aequent.

27. « Et quoniam morbi radice extirpata, quaelibet pars corporis facilius curari poterit; Joannem praedictum et ejus filios omnes sub censuris, et poenis et terminis suprascriptis monemus, ne dicto regimine aut gubernatione dictae civitatis directe vel indirecte quocumque quaesito colore se impediunt, neve publica palatia dictae civitatis ingredi audeant, donec aliter per nos ordinatum fuerit: sed ad praesentiam nostram ubicumque cum curia nostra nos esse configerit, personaliter se conferant, super praemissis deliberationem nostram audituri, ac mandatum nostrum suscepturi, etc. » Intentatae sunt non parituris graviore poenae. « Datum Forlivii anno Incarnationis Dominicæ m^ovi, VI id. Octobris, Pontificatus nostri anno III. »

28. *Bononia a tyrannide Bentivolorum liberata.* — Proximis diebus cum Pontificus exercitus in Bononiensem agrum incurrisset, ca-

stram S. Petri nonnullaque oppida Pontifici deditionem fecerunt: itaque Julius decima septima excurrentis Octobris Inolam contendit per Castrum-Charum et Mudianum, ac deinde per abrupta montium (noluisse enim eum per Faventiam iter habere, quod Venetis armis teneretur, observat Bonaccursius¹ ideoque ad laevam in Apennini montes flexisse non sine maximis difficultatibus, adeo ut duo et ultra miliaria pedibus conficere coactus² fuerit, de quo asperrimo per confraga saxa itinere cecinit Hadrianus cardinalis³:

Hinc praecipites per mille pericula rerum,
Turrigerasque arces, rupes et inhospita saxa:
Apenninicae accurrunt, visoque senatu
Reptantes geubus per humum, nova lumina adorant.

Ingressum Inolam Pontificem adiit⁴ Ferrariae dux: cumque interim Joannes Bentivolus eludere Pontificem simulatis de pace colloquiis niteretur, interprete principe Mantuano affine suo, Pontifex Gallorum, qui praedae spe illecti victoriam de Bononiensibus sibi pollicebantur, viribus et animis auctus repulsam dedit: quam inique ferens Mantuanus discessit, in cujus locum subrogatus fuit in castrensi magistratu Marcus Antonius Columna⁵, qui subsidiariam equitum Florentinorum alam adduxerat. Interea Bononienses inducias a Pontifice flagitasse, ut lapsu temporis bellum consensesceret, expectasse: sed spretas eorum preces a Julio refert Paris de Grassis⁶; ait enim: « Oratores Bononiensium a Pontifice petunt, ut terminum interdicti jam quasi finitum prorogaret; ut interim populus super modo concordiae cogitaret: quam petitionem papa non acceptavit solum, sed cum irrisu detestatus est, sciens Bentivoli fraudem, ut sic tempus, quod placidissimum ac serenissimum exercebat, perturbaretur, et sic Gallorum exercitus, qui Mutinae jam erat, tardaretur: ac etiam aliis ex causis. Haec papa Bononiensibus omnibus, qui in curia sua aderant expresse mandavit, ut ad consanguineos et amicos, qui Bononiae erant scriberent, exhortantes eos, ut quantum in Bulla interdicti contineatur exequerentur, id est, Bentivolum vel captum ad papam ducerent, vel expellerent ex Bononia, aut alio modo ipsum tanquam hostem papae, et tyrannum Bononiae proderent: quod si non facerent, infra quatuor dies, quibus Galli ad moenia Bononiae approximarent, civitatem diripiendam Gallis, ac loco et flamma, tam civitatem quam cives in praedam et servitium daret: quod etiam oratoribus ipsis nuntiandum regimini mandavit: quod illi exequi simularunt, sed, ut creditur, non fecerunt; nam cum Bononienses curiales efficaciter exequi, ac litteras nuntio ora-

¹ Bongel, in Dianis. — ² Paris, e Grass, p. 59. — ³ Hadl, Hist. Jul. II. — ⁴ Paris, p. 63. — ⁵ Pag. 61. — ⁶ Pag. 62.

torum dare curassent dedissentque, ipsi oratores simulato nuntii sui recessu, litteras ad curiales remisissent: quod papa audiens vocato ex castris tubicine litteras perferendas ad Bononiam dari jussit: et quia jam dies ultima, qua nona erat interdicto expressa advenerat, quo cavebatur, ut Bononiensium omnium, qui intra Bononiam vivebant, beneficia Ecclesiastica vacare censerentur; propterea curiosi ac solliciti omnes curiales erant super impetrationibus hujusmodi beneficiorum; quibus papa promptissime omnibus offerebat ».

29. Pontificiis minis exterriti Bononienses Bentivoli jugum excutere decreverunt: isque cum Gallo duce rerum suarum incolumitatem pactus, se suaque Gallorum regi permisit, inque ejus clientelam se recepit: tum a Pontifice petiit, ut eas pactiones confirmaret; cui Julius necnon sociis, quorum nomina exprimeret, vitam resque quas juste tenerent, salvas pollicitus¹ est: cumque Bononiam ingredi pararet, obortæ sunt novæ rerum conversiones, ac Bentivoli ad tolerandam obsidionem se compararunt: « Quo audito », inquit auctor, « papa Gallos, quibus prius, ut ab offensionibus abstinerent mandaverat, rursus contra Bononienses excitavit, ut non parcerent viventi; quin omnia ferro, flammisque et suspendiis perderent. Quo nuntio audito, Galli, qui die Veneris in castro S. Joannis in Persiceto constiterant, ad muros Bononiæ applicantes Joanni Bentivolo et Bononiensibus exterminium insinuarunt. Sed hodie, quæ est vigilia Omnium Sanctorum, cum in vesperis essemus solemnibus in cathedrali Ecclesia Imolensi habitis, cardinalis Narbonensis Gallus pro rege apud papam de hoc bello agens mihi ad se tunc vocato dixit, ut papæ caute nuntiarem, qualiter tunc ipse litteras a magno capitaneo exercitus receperat, quomodo erant omnes in armis belligerantes contra Bononienses, quibus etiam scripserat et aradum miserat nuntiantem, ut si diutius in sua pertinacia persistenterent, eos omnes igne et ferro dispersurum; sin autem magis pacem vellent, quod ad papam pro pace mitterent, vel Bentivoli supplices irent; quod sic sperabat eos facturos antequam dimidia dies crastina esset ». Ad irritum ea non eecidere; Bentivolus enim armatis Gallorum minis exterritus ad Gallorum castra noctu cum filiis se recepit, ac Bononienses se suaque Pontificiis obsequio addixere, decretos ex sexdecim patritiis quatuor oratores Imolæ secunda Novembris die Pontificem supplices² adisse ait auctor: « Illi erant, inquit, Joannes Franciscus Aldrovandus, comes Hercules Bentivolus, Angelus de Ranntiis, et Annibal de Sassuno; qui ante papam se excusarunt, quod contra papam peccarunt quidem, sed vi

et tyrannide Bentivolorum coacti fuerint: civitatem tradiderunt, et commendarunt populum; petierunt liberationem interdicti, et quod Gallorum exercitus civitatem non ingrederetur. Papa ad propositum eis super omnibus respondit: inde et tertius nuntius superveniens a magno capitaneo Gallorum missus indicavit Bentivolum cum filiis ad se aufugisse, quibus fidem dedit secure manendi; sed omnes launen custodiendos militibus suis tradidit ».

30. Addit¹ Pontificem die Marlis, decima Novembris, S. Martini sacra pervigilio Bononiam ingressum: « Ingressus, inquit, est, quanquam astrologi et nonnulli mathematici in contrarium dissuadere conarentur; quorum tamen scientiam et levitatem sprevit atque delestatus est, illud Christianum elogium præfatus videlicet: In nomine Domini procedamus et ingrediamur ». Divertit tum in equitum Jerosolymitanorum domum menibus proximam: sequenti vero die triumphalem pompam per Bononiam duxit; cujus ordinem idem auctor composuit, atque arcus triumphales tredecim tantum erectos: cum populus ob frementes circum mœnia Gallorum copias terrore suspensus opum magnificentiam explicare non auderet, tum subdit²: « Unusquisque arcus in fronte summi titulum habuit, unus: JULIO II TYRANNORUM EXPLORSORI. Alius: TRANQUILLITATIS LARGITORI. Alius: LIBERATORI PATRIE, etc. Alius: BONONIA A TYRANNIDE LIBERATA; et hujusmodi ». Et infra: « Et sic usque ad Ecclesiam per arcus hujusmodi triumphalis via disposita fuit. Adde quod ab omni parte viæ prædictæ surgebant pulpita sive subœdilia, quæ pegmata dicuntur; in quibus erant viri seniores, et nobiles matronæ, puerique et puellæ, ac reliqua mollior ætas spectantes et mirantes pompam: et mirum dictu credituque fuit, ut populus ille æstimatus fuerit ad septuaginta hominum millia, præter equestros, qui etiam deceni aut duodecim millia erant tam Bononiensium, quam curialium. Viæ omnes a sursum pannis et aulæis tegebantur; pendebant utrinque tapetia, arma, et signa picturata, arbores floresque, ac etiam rosæ virentes Pontifici præsentatæ; quod propter regionis frigidissimæ situm et cœli acrimoniam, et temporis asperitatem mirum et novum in illa urbe fuit ». Nonnullisque interjectis verbis: « Præterea ordinavi duo umbracula sive baldachina, videlicet unum pro sanctissimo Sacramento ex serico albo auro variegato, satis conveniens, et quadraginta funalia albæ cere auro elaborata ante ipsum sanctissimum Sacramentum deferenda: et ex canonicis Basilicæ cathedralis ordinavi quod sex videlicet per vices semper umbraculum supra sanctissimum Sacramentum a mansionem ad ipsam Ecclesiam, et

¹ Pag. 63. — ² Pag. 74.

¹ Pag. 78. — ² Pag. 84.

hi quidem sacris vestibus aureis, quas paludamenta sive pluvialia vocant, induti deferrent. Item ordinavi aliud umbraculum pro Pontifice partim ex brocato panno aureo, et partim ex sericeo rubeo, purpureo sive cremesino, satis etiam amplum cum perticis auratis sex. Item feci quod centum nobilissimi juvenes et adolescentes ex patribus et primatibus Bononiensibus uno habitu induti obviarent Pontifici ex mansione recedenti auratos baculos singuli manibus ferentes, in quorum cuspide glans erat singulis; quae glans signum est familiae Ruverae ». Et infra :

31. « Ordinavi quod omnes cardinales, qui numero erant viginti duo, in cappis ex camello rofato induti essent. Ordinavi quod pilea, sive galera Pontificalia ex purpura et auro tria, quae capella honoris vocantur, anteferrentur, ut in coronatione consuevit fieri. Ordinavi etiam quod vexilla omnia populi, quae sunt numero sexdecim, et alia nobiliora quatuor videlicet libertatis, Pontificis, Ecclesiae, et cruciate; et sic in totum viginti anteferrentur ordinatim ante papam ». Et post alia : « Ordinavi quod carceres omnes publici aperirentur, liberatis omnibus, qui ibidem detinebantur; et quod tales cum titulo scripto ante pectus pendente in plateam ante portas palatii manerent, et potestas sive praetor ibi esset eos ostendens ac petens, ut pacis vitam donaret, prout fecit, et sic omnes liberati fuerunt. Quod autem ad processiones tam cleri quam populi obviantis solemniter Pontifici sic ordinavi; ut tot altaria per eam processionaliter viam erigerentur quam magnificentissime ornata cum canticis, modulibus, sonis, vaporibus et sanctorum reliquiis ac imaginibus ornata, quot in tota civitate collegiate et parochiales Ecclesiae essent ». Aliisque interjectis : « Ut omnes in statione eis assignata juxta ordinem superioritatis singulorum ad Ecclesiam matricem manerent indesinenter firmi et immobiles, nunquam Pontificem praecedentes, nec minus sequentes; quin omnino expectantes donec omnes, qui Pontificem et triumphum comitabantur recessissent; et interim, Pontifice in triumpho transeunte, omnes quam festivissime sonis et modulibus hymnisque applauderent. Post clerum etiam in omnibus et per omnia manserunt, et steterunt societates ac confraternitates et collegia omnia ac etiam doctorum et scholarium cujusque professionis de civitate ». Et infra :

32. « Igitur omnibus ordinatis, Pontifex hora circiter xx ex mansione recedens, in sede gestatoria delatus cum mitra et paludamento sive pluvio aureo, praecedentibus viginti duobus cardinalibus in cappis rubeis, venit ad Ecclesiam S. Petri sub baldachino; quod prima vice oratores, qui tunc curiam sequebantur, detulerunt, videlicet tres oratores imperiales, unus

regis Franciae, alius Hispaniae, et unus Venetiarum; qui sex simul prima vice tulerunt baldachinum; et secunda vice orator Florentinus, duo rectores universitatis, praetor de Bononia et duo alii principes de curia; demum nobiles Bononienses sex vicissim continue detulerunt ». Postque nonnulla alia addita : « Priusquam Pontifex domo mansionis exiret, cives viginti a populo, qui etiam electi vocabantur, obviarent, et claves Pontifici obtulerunt in area ejus domus, ubi adhuc Pontifex erat reversus de Ecclesia parvula mansionis : in porta autem mansionis ejusdem erat cardinalis episcopus Bononiensis cappatus; qui Pontifici crucem more solito osculandam dedit; et sic Pontifex cum omni comitatu, qui ingentissimus fuit, ad Ecclesiam S. Petri pervenit, cum pane nox esset; ubi cum solitis ceremoniis receptus fuit ad aspersionem, incensum, versuculos et orationem, quam praefatus cardinalis episcopus Bononiensis cantavit similiter, ut prius cappatus; et demum Pontifex obtulit super altari certum quid, et benedixit, et indulgentiam plenariam concessit, quam cardinalis de Columna prior diaconorum, ut solitus erat, publicavit, etc. »

33. *Flaminiæ civitates a Venetis occupatae repetantur; Saonenses damnis afficiuntur a Genuensibus.* — Ejusdem pompae celebritatem descripsit culto versu Hadrianus cardinalis¹; quibus addit Guicciardinus², Julium his secundis successibus erectum fuisse ad Flaminiam urbes Ecclesiastici imperii a Venetis tentas repetendas; defuisse autem illi Gallorum regis arma, cum Genuae populares homines seditioes in nobiles commovissent, instruendisque in seditiosos maritimis et terrestribus exercitiis rex intentus esset; consuluisse autem illi Pontificem aiunt, ut non ferro, sed clementia litem componeret; a quo consilio cum Gallum revocare non potuisset, abalienatum animo ab eo fuisse, proximoque anno Bononia Romam repetiisse; at de his inferius.

Ante hos Liguriae motus Genuenses inter ac Saonenses gravis fuerat concitata discordia, affectique pluribus damnis Saonenses ad Julium eadem patria oriundum perfugerant; qui lata pro ipsis sententia Ludovicum regem rogavit³, ut Genuenses compesceret :

« Charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo filii noster, salutem, etc. Cum dilecti filii autiani et commune civitatis Saonae patriae nostrae dilectissimae, et majestati tuae fidelissimae, a Genuensibus vexarentur, nec ullis nostris aut tuis monitis Genuenses ipsi ab hujusmodi vexatione cessarent,

¹ Hadrian. card. in Itinerar. Julii II. — ² Guicciard. l. VII. — ³ Lab. l. brev. p. 463.

necessitate coacti ad opem justitiæ confugerunt; a nobisque, qui pro pastoralis officii ministerio nemini possumus justitiam denegare, causam super vexationibus hujusmodi contra Genuenses in auditorio palatii nostri Apostolici committi obtinuerunt: causamque ipsam juris ordine prosecuti sententiam pro se contra Genuenses reportarunt; sed omnis spes eorum est in majestatis tuæ præsidio, quæ tanto justius Saonenses hujusmodi vexationibus liberare, quanto minus de eorum bono jure post hanc sententiam poterit dubitare: id autem etiamsi celsitudinem tuam facturam non dubitamus, tamen pro debita in patrias charitate hortamur, ut nostro intuitu celerius et cumulatis favere velis. Dat. Romæ die ultimo Februarii m̄v̄i, Pontificatus nostri anno iii ».

34. *Gallici ordines sponsalia Claudie cum Carolo V abrumpunt, inde origo Mediolanensis belli inter Germanos et Gallos.* — Percusserat antea Ludovicus fœdus cum Maximiliano Casare, atque filiam Claudiam, attributo dotali principatu Mediolanensi, Carolo V illius ex Philippo filio nepoti desponderat: sed Gallici regni ordines intercessere; eo enim fœdere principatum præclarissimum divelli a Gallica corona ægre ferebant, verebanturque ne Carolus ad jungendas etiam Germaniæ, Belgio, Hispaniis Italiaeque Gallias, uxorio jure aliquando aspiraturus foret: cum ea de causa tot antea cum Eduardo III exitiosa bella gesta essent. Solemni itaque legatione decreta Ludovicum ipsos orasse refert Buonaccursius¹, ut Claudiam filiam non Carolo Austriaco, sed Francisco duci Engolismensi salica lege sceptri Gallici futuro hæredi conjugem traderet: nec populi Gallici justis precibus Ludovicus repugnare potuit; ejusque factum Pontifex, cum bellorum ingentia pericula propulsata visa essent, hisce litteris commendavit²:

« Ludovico Francorum regi Christianissimo, salutem, etc.

« Recte et sapientissime, fili charissime, fecisse videris; qui populorum tuorum vota pro conservanda unione et dignitate Christianissimi regni, et aliorum subditorum tuorum non sis aspernatus: nobis quidem nihil gratius aut optatius potuit nuntiari. Gratulamur igitur majestati tuæ ex animo; sponso vero (nempe Francisco duci Engolismensi) et sponsæ (scilicet Claudie regis Francorum unigenitæ) ex parte Dei omnipotentis benedicimus, Deumque ipsum oramus, ut quos sanctissimo matrimonii vinculo conjungere est dignatus, de virtute in virtutem deducat, optima prole fœcundet, et ad optatam senectutem perducatur; ut tuæ majestati tuoque inclÿto regno, atque adeo sanctæ Apo-

stolicæ Sedi præsidio esse possint ad laudem et gloriam divinæ majestatis, et exaltationis Catholicæ fidei, quæ a Christianissimis progenitoribus tuis sæpe defensa et aucta fuit. Dat. Romæ apud S. Petrum xxix Julii m̄v̄i, Pontificatus nostri anno iii ».

Exorta gravis fuit inde inter Maximilianum, qui Gallo Mediolanensem principatum jure fiduciario contulerat ea lege, ut Claudiam dicto Carolo nepoti conjugem daret cum dotali principatu, questusque est violatas a Ludovico fœderis sacramento antea firmatas leges, de quo hæc scribit Basilius³: « Eodem anno Ludovicus Gallorum rex, ruptis pacis et initi fœderis cum rege Maximiliano capitulis, nuper in oppido Ilagenœ conscriptis, et Evangelio atque sacra communione Corporis et Sanguinis Christi firmatis, ab eodem recessit, morem secutus avitum; siquidem recepto Mediolano ab ipso Maximiliano in feudum, Ludovicus parum de capitulis icti fœderis curando, regem inimicum et adversarium habere maluit, quam fidem servare et Mediolanum quandoque amittere ». Hæc fuit exorti postea belli origo; at de his suo loco.

35. *Contentiones inter Philippum Austriacum et Ferdinandum Hispanum.* — Monuit eundem regem Julius Pontifex, ne in regni Neapolitani controversia, quæ ipsi erat cum Ferdinando Aragonio, a quo jure a Sede Apostolica accepto armis exutus fuerat, aliquid inconsulta eadem Sede statueret: quod cum ipsi sponderet Ludovicus, illum Julius in ea mente confirmare nixus est hisce verbis²: « Scripsit ad nos venerabilis frater Cistariensis episcopus orator noster, serenitatem tuam nolle de rebus Neapolitanis deliberare absque auctoritate et consilio nostro, in quo solitam tuam erga nos et sanctam Sedem Apostolicam singularem devotionem et observantiam recognovimus, et provide ipsam tuam majestatem plurimum in Domino commendamus, etc. » Verum postea idem Ludovicus jura, non consulta Sede Apostolica, transmisit in Ferdinandum, quem venisse hoc anno Neapolim memorant: hæc vero de causa in Italiam accessisse.

Tradita illi testamento ab Elisabeth regina uxore fuerat Castellani regni administratio; Philippus vero Austriacus genere, Belgii et Burgundiæ princeps, illud ut iniquum improbandum contendit, cum jure hæreditario ad Joannam uxorem suam Castella perlimeret; conflataque validissima classe, ad possessionem in eundam Belgio solvit principio anni a Castellanis expellitus³, tempestatis autem vi in Anglicum litus ejectus est, exceptusque honorifice ab Henrico VII rege: fœdus cum eo instauravit,

¹ Bonacc. in Diariis Marlan. l. xxix. c. 4. — ² Lib. brev. p. 338.

¹ Nic. Basel. in Add. ad Chron. Naucl. et alii. — ² Lib. brev. per Sigism. secr. — ³ Lucius Marian. Sicul. l. xxi. Mar. l. xxviii. c. 17. Buonac. in Diariis Guice. l. vii. Osor. l. iv.

coactus tamen illi dedere Edmundum Polum Suffolciæ ducem, ejus ambigua in sceptrum Anglicum jura erant, quiq; metu Henrici in Belgium perfugerat. Quamvis autem illius incolunitatem Philippus pactus esset, tamen Henricus VII securi eum percussit, ut solum firmaret. Permissus autem Austriacus ventis dare vela idibus Aprilis ad Hispaniæ oram applicuit, ac mense Junio varia cum Ferdinando socero fecit¹ colloquia; demumque ad eas pacificationes venire, ut Philippus Castellæ, Legionis et Granatæ gubernacula teneret; Ferdinandus vero præter avita regna, Neapolitanum etiam, quod superstite Isabella partum fuerat, possideret. Atque ita Ferdinandus ad regna Aragoniæ se contulit; deinde instructa Barcinone quinquaginta navium classe Neapolim contendit cupidissime ab omnibus exceptus, ubi Consalvum, ejus virtute regnum Gallis ereptum fuerat statu dejecit², quod in suspicionem regni appetendi incidisset.

37. Rebus omnibus recte constitutis, sequenti anno ad Castellæ regna moderanda a filia Joanna regina excitus est; paucis enim mensibus Castellano regno potitus est Philippus, utque fallaces sunt humana spes, cum tot alia soceri patrisque solia conscensurus crederetur, peracuta febre correptus in sepulchrum corrui³, relictis Carolo et Ferdinando filiis postea Caesaribus: «Erat autem,» inquit Marinæus⁴, «Philippus juvenis corpore validus, facie pulchra, aspectu jucundo, animo liberali, ingenio claro, et litteris adornatus, qui regnavit menses fere quatuor, et in urbe Burgensi adversa valetudine correptus paucis diebus e vita decessit die xxv Septembris anni prænominati». Cui consentanea Mariana scribit sic inquiens: «Ad septimum kal. Octobris», et infra: «vitam clausit Philippus rex vix regni inchoati primis fructibus delibatis. Etatis brevitatis effecit, ne diu talem principem præstaret, qualem eximia indoles polliceri videbatur. Quid nobilitas profuit? quid ætatis flos? quid eximia totius corporis orisque dignitas? quid opes et potentia, quibus cæteros principes Christianos facile superavit? quid regia et splendidus aulicorum numerus? cuncta pervertit mors importuna præcepsque, tantum sibi in rebus humanis sumit; sola virtus non interit, cujus certa merces est.» Nonnullisque aliis interjectis subdit: «Mense Augusto crinitum astrum extitit octo

diebus cauda flammata, porrectaque Occasum inter et Austrum. Post fata creditum est hujus principis capiti minari, ejusque obitu magnam rerum mutationem fore, motusque graves.» Fluctuantes post ejus obitum Hispanicæ res sustentavit Franciscus Ximænius archiepiscopus Toletanus cum aliis prudentissimis senatoribus, donec Ferdinandus omnium votis in Castellam vocatus excitatos motus compressit.

38. *Alexandri regis Poloniae mors et elogium.* — Obiit etiam hoc anno Alexander Poloniæ rex¹ cum, Podolia, Russia Lituaniaque liberatis, victoriam de Tartaris Præcopensibus retulisset (1). Pepigerat anno superiori eorum rex Meglingerus foedus, quod mox, ut illius æmulus Sacmathezar prænuntiaverat, fregit; quinque enim millia expeditorum Tartarorum equitum concitatis excursionibus circa paschale festum Podoliam, Russiam Lituaniamque emensi, cum vastitatem late effecissent, frumenta domosque exussissent, homines imbelles ac pecora quæ avehere non poterant secussissent; tum centum millia hominum et eo amplius abduxissent in servitutem, socios ad conficiendam majorem expeditionem, Lituaniamque obtendam spe prædæ pellexerunt. Duobus itaque sultanis ductoribus ad triginta circiter millia equitum Tartarorum eodem anno Taurica Chersoneso egressi Augusto mense infesta signa Lituaniæ intulere: in quos indictum bellum ab Alexandro rege; cui cum Lituani in hostem nisi eo præsentem ituros negarent, illeque adversa valetudine implicitus esset, ac medici contenderent cum labore itineris non hostibus, sed sibi mortem allaturum, certum vitæ subire periculum, quam in extremo halitu suis deesse maluit: cum vero late fusi palantesque Tartari vagarentur, morbo ingravescente Alexander dolens quod in equo hæerere non posset, Euchariæ sacramento procuratus, Vilnam delatus est. Michael vero Glynschius regium exercitum in Tartaros duxit, ac primam eorum aciem decem millium adversariorum in paludem cœnosam impulit, quæ partim hausta voragine partim ferro concisa. Egre deinde ad stativa Tartarica se contulit militaris eorum moris peritus, ipsorumque agmina casus ignara, ut primum ex populatione reversa erant, fortiter excepit, deletique ingenti strage; adeo, ut quatuor dierum fluxu viginti millia Barbarorum cæsa, totidem equi capti memorentur, ut refert Cromerus², qui victoriæ nuntium Alexandro regi cum morte

¹ Marian. c. 20 et 21. — ² Marian. l. xxviii. c. ult. — ³ Marin. l. xxi. Marian. l. xxviii. c. 23. Surit. — ⁴ Marin. ubi sup.

¹ Mich. l. iv. c. 82. Crom. l. xxx. — ² Crom. ubi sup.

{1} Alexander Poloniæ rex inclytus, cujus virtutes late hic prosequitur annalista ex Cromero, hoc anno abiit ad superos. Diem et mensem obitus ex Polonis scriptoribus indicat Spondanus ad hunc annum scribens num. 6 e vita migrasse die IV kal. Septembris. In ejus locum Senatus, habitis Petrikovniæ comitiis, Sigismundum Casimiri V filium assumpsit, ut scribit Gaspar Hedio in Synopsi historica adjuncta Enneadibus Sabellici. Diem electionis hujus profert Augustinus Liber, Baro de Mayerberg, in Itinere Moschovito habito an. MDLXI, pag. 75, electum tradens die XIII kal. Novembris. Coronæ vero acceptæ ritum in sequentem annum extractum scribit idem Gaspar Hedio, qui peractum illum Cracoviæ ab Andrea Roza archiepiscopo Gnesnensi affirmat.

luctanti perlatum addit : « Jam, inquit, Alexander rex desperata salute et testamento condito, sumptisque ritu Christiano sacris mysteriis animam agebat, cum ei de victoria suorum nuntiatum est. Sublatis igitur in cœlum manibus et oculis lacrymas stillantibus, tacitus, amisso jam usu linguæ, gratias agere Deo visus est, nec mora, animam exhalavit die decima nona mensis Augusti, quadragesimum sextum annum agens, cum non totos quinque annos reguisset in Polonia : cujus obitum comeses paucis ante diebus ad Septentriones conspectus portendit; quin et globus igneus clarissimus quadam nocte super lurrim curiæ senatoriæ Cracoviæ decidisse visus est. »

39. Ascriptam eam de Tartaris, qui ad delendos Christianos irruerant, victoriam divinæ providentiæ fuisse, refert Michovias¹; ex quo hoc Alexandri elogium annectimus : « In bellis fortunæ non omnino expers, primum quidem per expeditionem contra Moschos, ductore suorum Lituatorum fidelium existente Bohemo Czynryn, Moschos tunc viribus et multitudine superantes cum paucis Lituanis et stipendiariis devicit. Item in auxilium fraternum Alberti regis contra Turcas per Valachiam expeditionem facientis veniens, dum in campis Podoliæ cum Tartaris secum contligere declinantibus consideret, castrum Braczlav erexit, et perennem suorum magnorum operum memoriam constituit, tam regno Poloniæ quam magno ducatu Lituaniæ in eo ipso castro tutamen et singulare contra Tartaros propugnaculum. In ultimo vero mortis articulo, sicut supra scripseram, moriens hostes victorioso profligavit. Sub principatu ejus crebræ incursiones, sed non inultæ fuerunt; adeo tamen pius, liberalis, et aris aurique parum cupidus erat, ut quidquid peteretur libens tribuebat, et non prius esset sollicitus nummorum habendorum, nisi prius se offerret indigens aut supplicans, cui subveniendum foret, aut ipsa necessitas urgeret ». Cum nullos ex Helena ducis Moscoviæ filia schismatica suscepisset liberos, Sigismundus Oppaviæ et Glogoviæ dux illius frater ad Poloniæ et Lituaniæ sceptrâ excitus est : et his Matthias Michovias et Martinus Cromerus Polonicarum rerum historiæ finem imponunt.

40. *Basilii ducis Moscoviæ obitus.* — Tradunt iidem² Alexandri socerum Joannem Basilium magnum Moscoviæ ducem, a quo sæpius Tartari ac Turcæ felicissime fusi fugatique fuere, quemque a Romanis Pontificibus vidimus provocatum, ut schisma damnaret, remque Christianam lucretur, hoc anno e vivis abiisse : cujus gesta insignia Cromerus paucis hæc verbis est complexus : « Felicissimus fuerat Joannes, Tar-

larorum jugum excusserat : complures et magnos principatus parvo vel nullo negotio imperio suo adjunxerat : cum Stephano illo magno Valachorum palatino affinitatem et amicitiam contraxerat : Casanenses, Permios, Sibiros, Lapos, Ingros Hungarorum progenitores, Bulgáros Asiaticos, partim subjugarat, partim tribularios sibi fecerat : cum vicinis Sueonibus sive Suetiis, Livonibus, atque Finnis prospero successu bella gesserat : Lituaniis supra septuaginta arces et castella ademerat. Quanquam autem pleraque hæc omnia per legatos gesserat, formidabilis tamen Lituaniis fuerat ». Addit Michovias³ eum sobrietatis amantem adeo fuisse, ut ebrietates et juscula inebriantia e Moscovia sancita lege sustulerit. Certatum est de successione inter Demetrium ejus ex natu majori filio nepotem, et patrum, sceptraque demum corripuit⁴ Gabriel ejusdem Joannis Basilii filius, qui Basilius postea dictus est, ac Polonos gravi bello altrivil.

41. *Francofordiensi Academia instituta.* — Conditam per hoc tempus Francofordiensem academiam a Joachimo Brandeburgensi principe imperii electore, et a Julio pluribus prærogativis ornatam fuisse, scribit Nicolaus Basilius⁵, qui Joachimum ipsum miris laudibus afficit. Flagitasse etiam Wladislaum Bohemiæ et Hungariæ regem a Julio, ut Wratislaviæ Academiam institueret; sed huic decreto Polonum intercessisse, remque disturbatam refert Michovias⁶.

Cum porro in Bohemia hæretici permixti ita essent Catholicis, ut sine maxima offensione publica, et damno rei Catholicæ arceri a sacrorum communione non possent, Julius religiosis sacerdotibus Ordinis Prædicatorum, qui restituendæ Ecclesiæ dignitati, et traducendis ad fidem orthodoxam animabus eximiam navabant operam, permisit⁷, ut etiam cum hæreticis in divinis versarentur, atque amplissimis prærogativis ad augendam gloriam divinam exornavit.

« Julius, etc. Vestris in hac parte supplicationibus inclinati, vos et vestrum quemlibet a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti ac aliis Ecclesiasticis censuris et pœnis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa quomodolibet latis, si quibus quomodolibet ligati et irreliti estis, ad effectum presentium dumtaxat consequendum, harum serie absolvimus et absolutos fore nuntiamus; necnon vobiscum super irregularitate, si quam præmissorum occasione contraxistis, dispensamus, abolemusque omnem inhabilitatis et infamiæ sententiam per vos et vestrum quemlibet dicta occasione quomodolibet incursum; et nihilominus vobis omnibus, ut cum ipsis hære-

¹ Mich. l. IV. c. 82. — ² Mich. Crom. ubi sup. Sigism. lib. in com. rer. Moscovit. et Cromer. ubi sup.

³ Mich. l. IV. c. 85. — ⁴ Sigis. Herbenst. com. Mosch. p. 7. — ⁵ Nic. Bas. in Append. ad Nauch. — ⁶ Mich. l. IV. c. 85. — ⁷ Lib. XXIV. Bull. p. 280.

ticis etiam in divinis conversari; ac tibi moderno et pro tempore existenti priori provinciali dictae provinciae ac illis quibus vices tuas commiseris, ut ipsos haereticos ad cor et dictam Romanam Ecclesiam redeant, a quibuscunque haeresum criminibus auctoritate nostra in forma Ecclesiae consueta absolvere; quodque priores domorum et conventuum praedicti Ordinis pro tempore existentes in praefata provincia, in qua tantum unus Catholicus episcopus existit, pallas, corporalia, cruces et alia paramenta Ecclesiastica ad altaris ministerium, divinumque officium et cultum necessaria benedicere possitis»: Et infra, «omnibusque fratribus conventuum et domorum reformationum, ac dilectis in Christo filiabus sororibus sub vestrorum regula degentibus Ordinis et provinciae Praedicatorum, ob piscium penuriam, quae in illis partibus viget et vestri paupertatem, ut tribus diebus singularum hebdomadarum carnibus vesci absque aliqua Ecclesiasticarum censurarum incursu et conscientiarum scrupulo, sicut semper consueverunt, libere et licite valeat dispensare, ac licentiam eis concedere possitis; Apostolicis ac in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus Constitutionibus et ordinationibus ac statutis, et consuetudinibus domorum seu conventuum et Ordinis praedictorum juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, ceterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate praefata tenore praesentium de speciali gratia indulgemus. Nulli ergo, etc. Dat. Romae apud S. Petrum an. MDV, IV id. Januarii, Pont. nostri anno III». A Praedicatoribus occupatis in convertendis haereticis ad B. Bennonem digredimur.

12. *B. Bennonis gloria prodigiorum coruscantis causa apud sanctam Sedem a Saxonibus propugnata.* — Inclarescebat¹ magis ac magis annorum flexu B. Bennonis Misnensium episcopi sanctitatis gloria; cujus opera Sclavi ad Christianam pietatem fructuati, piique in fide confirmati fuerant: cujus constantia emicuerat in Henrico imperatore Ecclesiae perduelli objurando, percellendoque anathematis sententia; migravitque² ex hac vita quadragesimo ante anno, sedis vero quadragesimo: eumque plura ad illius sepulchrum ederentur miracula, Georgius Saxoniae et Misnensium dux ab Alexandro VI contendit, ut in sanctorum numero collocaretur, iterumque a Julio II idem contendit, cujus hortatu Trithemius³ supplices hasce litteras ad Pontificem misit, ut ad pietatem in Saxonia amplificandam B. Bennoni, sanctitate vite anteacte et miraculis celebratissimo, sanctorum cultum decerneret.

« Sanctissimo in Christo patri Julio papa II Joannes Trithemius abbas Spanheimensis, humillima pedum oscula beatorum.

« Ignis, quem Dominus noster Jesus Christus Patris aeterni filius misit in terram, voluitque in cordibus hominum vehementer accendi, me ultimum subditorum tuorum, clementissime pater, nullius apud divinam Pontificatus tui Sedem praeter fidem et devotionem vel meriti vel momenti compellit, ut causam B. Bennonis merito et sanctitate Misnensis Ecclesiae dignissimi quondam episcopi, meis altiore viribus, ad instantiam Christianissimi Saxonum ducis Georgii, apud tuam clementissimam paternitatem, quia verbis nequeo, mutis vel litteris agam. Is, ut veterum Monumentis edocemur, ab infantia praeventus divino spiritu totum se Dei mancipavit obsequio, fide clarus, virtute et constantia infatigabilis, spe robustus, amore et charitate in Deum et ad proximum omni tempore semper ferventissimus, ex monacho regulae S. Benedicti primus monasterii quod Goseck in dioecesi Nuebergensi non longe ab ipsa civitate situm nuncupatur, abbas institutus, triennio ferme praefuit in omni religione et sanctitate: quo elapso monachorum suorum invidia stimulatus, injuriisque advocati deseruit, et eremum Christo in tranquillitate serviturus intravit. Inde per Victorem papam II vocatus Goslariensis Ecclesiae rector constitutus est, et crescentibus semper in eo meritis sanctitatis, postremo Misnensis Ecclesiae pontificatum canonica electione fratrum adeptus fuit. Qui ut nomen tantae dignitatis non infructuose videretur sumpsisse, ad utilitatem ovium Christi summi pastoris sese totum convertit, in oratione continuus, et in praedicando verbum Domini tam Sclavis, quos ad fidem convertit orthodoxam, quam suis atque in circuitu fidelibus mirabili incredibilique fervore devotus. In ea quoque persecutione, qua Henricus imperator III summus Romanae Ecclesiae Pontificibus inobediens, hostis atque rebellis universam in Germania praecipue turbavit Ecclesiam, Benno vir Dei, praesul quoque magnificus, in fide et amore Domini sui formatus et Apostolicae Sedis semper fidelissimus in faciem tyranno restitit, peccantem redarguit, sententiamque anathematis, quam papa decreverat, in eum confidenter fulminavit, schismaticum, maledictum et reprobatum a Deo nisi poenitentiam ageret, ad iudicium vicarii Christi publice illum praedicans et denuntians cunctis fidelibus. Pro his omnibus coniectus in vincula et carceres, injurias et contumelias, opprobria simul et verbera passus, hilari semper mente canebat: *Mihi adhærere Deo bonum est, quoniam Christi vicario magis obediendum, quam homini maledicto.* O virum virtutibus plenum meritisque excelsum, ter

¹ Hieron. Euser. ex eo Sur. to. VII. Jo. Trith. Ep. LXXIV. —

² Baron. in Not. ad Martyrol. Rom. XVI Jun. — ³ Trith. sup. Ep.

sanctum, quaterque sanctissimum, qui solidatus in petra constantiæ Apostolicæ, sese murum pro domo Dei necessario ac periculoso tempore confidenter opposuit, et pro honore sacrosanctæ Sedis Apostolicæ fortissime decertans, nulla tyrannorum vincula formidavit. O pontificem sempiternis extollendum laudibus, cujus vitæ cunctis virtutibus, omnique sanctimonia coruscans merito nobis in exemplum proponitur: quam Deo placuisse altissimo infinitis pane miraculis, usque in præsentem diem manifeste declaratur usque adeo, ut si miraculorum testimonio sanctorum integritas comprobanda indicitur, nemo sanctorum Bennone hīs temporibus judicandus videatur. Quotidie ad ejus sepulchrum stupenda fiunt miracula, semperque mirandis succedunt mirabilia.

43. « Et quamvis, pater beatissime Julii, Benno pro suis meritis apud Deum optimum maximum mercedem et gloriam in cœlesti palatio jam susceperit æternam, suoque ineffabili spiritus principio conjunctus, per gratiam, non naturam sine fine beatus, nostros minime requirat honores, quippe cum omnia in summo illo habeat bono; nobis tamen et posteritati fidelium auctoritate sanctissimæ Sedis tuæ consulendum fuerit, qui sanctorum patrocinio indigemus. Bennonem testantur miracula sanctum, clamant virtutes honorandum, fidelem experientia sanitarum pollicetur patronum. Hoc unum volis obstat omnium, et beneficia impedit singulorum, quod cum auctoritate Sedis Apostolicæ nondum apud nos in catalogum sanctorum videatur ascriptus Benno, quem regnare cum sanctis in cœlo non dubitamus, ab ejus veneratione cogamur desistere, neque suffragia tanti viri nobis liceat invocare: sed cum vita ejus sanctissima, plena virtutibus a vetustioribus suisque contemporaneis luculenter habeatur descripta, et multa quotidie in Ecclesia Misnensi ad ejus tumulum fiant miracula, Christianitatis amator, cultor atque defensor integerrimus, et Christianissimus princeps Saxonum Misnensiumque dux memoratus Georgius pia devotione motus, pro ejus canonizatione laborandum duxit, et commissarios, qui examinarent singula a tuæ sanctitatis prædecessore Alexandro papa VI impetravit: Alexander vero morte sublatus expedire negotium divi Bennonis non potuit, et forsitan non debuit; propterea quod divina providentia tanti viri honorem tuis temporibus deputavit, tibi que amicissimum sibi præsulem sanctorum ascribendum catalogo reservavit. Quocirca tuam sanctitatem, beatissime pater, qua possumus humiliter, rogamus, Bennonem Apostolicum virum nobis venerandum concedas, ejusque nomen cum sanctis Dei confessoribus celebrandum inscribas; et quod tuo muneri reservatum est, in gloriam alterius non patiaris devenire. Crede mihi, Pontificum ma-

xime, Bennonem conferendo patribus divi cultum Dei non mediocriter ampliaveris, tuo quoque celeberrimo nomini sempiternam apud Saxones memoriam comparabis in terris, et divo interveniente Bennone, pro ampliato cultu divino bonam recipies mercedem in cœlis. Hoc unanimiter a tua sanctissima majestate petimus omnes quotquot divi Bennonis merita vel in nobis vel in aliis sumus experti. Exaudiamur a te, clementissime pater, iterum atque iterum rogamus. Facies quoque rem gratam Deo, utilem et honestam populo Christiano, et supplicanti nobis perpetua gratitudine memorandam. Omnipotens Deus, cujus vicarium agis in terra, beatitudinem tuam ad nostram salutem diu conservet incolumem. Ex Budori XXI mensis Junii anno Christianorum MCVI. Instructa fuere summa diligentia religiosa Acta de miraculis B. Bennonis implorata ope patratis; atque decimo septimo post anno Hadrianus VI festo sanctissimæ Trinitatis illum cum B. Antonino archiepisc. Florentino in sanctorum ordine solemni ritu reposuit; decrevitque ¹ S. Bennonis memoriam colendam XVI Junii die recurrente: qua de re promulgatum decretum ² Apostolicum suo loco afferemus.

44. *Christi sindon culta Camberiaci et illustrata miraculis.* — Editæ sunt etiam hoc tempore multe res admirabiles ad sacram Christi sindonem, quæ in Camberiacensi templo a piis colitur: quibus per motus Julius festum diem, quo anniversaria expressæ in sindone divina vi Christi imaginis memoria recoleretur, necnon repetendi precum horariarum formulam sacerdotibus Camberiacensibus præscripsit dato Diplomate ³, cujus præcipuam partem afferimus:

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Exhibita nobis nuper pro parte dilecti filii nobilis viri Caroli ducis, et dilectæ in Christo filiæ nobilis mulieris Claudiæ quondam Philippi ducis Sabaudiaë relicte ducissæ, et ejusdem Caroli matris, petitio continebat; quod ipsi ob singularem, quem ad Ecclesiam capellam sanctam nuncupatam castri Camberiaci ducatis Sabaudiaë Gratianopolitanaë diocesis, quam alias felicis recordationis Paulus papa II in collegiam erexit, et deinde piæ memoriæ Sixtus papa IV prædecessor noster voluit capellam sanctam appellari, gerunt, prout eorum antecessores Sabaudiaë duces gesserunt, devotionis affectum, maxime ob præclarissimum sindonem, in qua ipse Dominus noster Jesus Christus in monumento positus involutus fuit; et quæ in quadam capsâ argentea honorifice et devote conservatur; in qua, prout idem Sixtus prædecessor in quodam tractatu, quem composuit de ipso sanguine, affirmat, ipsius Jesu Christi verus

¹ Baron. in Not. ad Martyrol. Rom. — ² Bull. to. I. in Had. VI. const. 3. Ext. in Eccl. S. Mariæ de anima. — ³ To. II. lit. comm. p. 153.

sanguis et imago conspiciuntur, et ad quam ob tanta reliquiae devotionem et venerationem, praesertim diebus, quibus ipsa sindon ostenditur: ac miracula, quae in dies inibi Altissimus circa fideles ipsos praetata sindonis devotos operatur, fidelium praedictorum multitudo confluit, solemnitatem et officium ipsius sindonis per certos religiosos, aut alias Ecclesiasticas personas cum missa, lectionibus, capitulis, versiculis, responsoriis, hymnis et orationibus congruentibus et devotis ordinari fecerunt: ac dilecti filii decanus et capitulum dicte Ecclesiae etiam pia devotione ducti statuerunt, quod diebus sabbati officium beatæ Mariæ Virginis, prout in Ecclesia S. Mariæ-Minoris de Urbe celebratur, in ipsa Ecclesia *capella sancta* nuncupata solemniter pro divino officio celebretur, prout in ipsius officii sindonis ordinatione, quam in cancellaria Apostolica diligenter inspicere, et omissis signis ac characteribus de verbo ad verbum praesentibus inseri fecimus, continetur, et in statuto et ordinatione decani et capituli praedictorum plenius dicitur contineri: quare pro parte ducis et ducissae praedictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut ordinationi officii sindonis diurni et nocturni cum ipsius missa, lectionibus, versiculis, responsoriis, capitulis, et orationibus suis, et aliis in eo contentis, necnon statuto et ordinationi decani et capituli praedictorum pro illorum subsistentia firmiori robur Apostolicæ confirmationis adjicere, dictamque Ecclesiam *capellam sanctam sanctæ sindonis* nuncupari debere, solemnitatemque seu festum dicte sanctæ sindonis in crastinum festivitatis Inventionis sanctæ Crucis, illiusque officium praedictum ab omnibus et singulis subditis dicti ducis celebrandum fore, statuere et ordinare, alias quam in praemissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur.

« Nos igitur sacri Apostolatus ministerio, licet immeriti, superna dispositione praesidentes, attendentes quod si sanctam crucem, in qua ipse Dominus noster Jesus Christus pependit, et per quam redempti sumus, adoramus et veneramur, dignum profecto videtur et debitum ipsam sindonem, in qua reliquiae humanitatis Christi, quam divinitas sibi copulaverat, videlicet ipsius veri sanguinis, ut praefertur, manifeste conspiciantur, venerari et adorari debere; cupientes divinum cultum ubique vigere et augeri, fidelesque ipsos quos idem Dominus noster Jesus Christus in sanguine suo lavit, suo Redemptori ejusque gloriosae genitrici celebri festivitate in veneratione gratias et laudes agere, hujusmodi supplicationibus inclinati, ordinationem officii praefatae sindonis diurni et nocturni cum ejus missa, lectionibus, versiculis, responsoriis, capitulis, orationibus, et aliis in ea contentis, ac statutum et ordinationem celebrationis officii B. Mariæ Virginis decani et ca-

pituli praedictorum approbavimus, et confirmavimus, etc. Dat. Romae apud S. Petrum anno MDCI, VII idus Maii, Pont. nostri anno III ».

45. *Instaurandæ basilicæ Vaticanæ jacta a Julio fundamenta: regula decem beneplacitorum confirmata.* — Jacta fuisse hoc anno a Julio celeberrimi totius orbis templi ob amplitudinis magnificentiam, ob molium firmitatem, ob artis ornatusque elegantiam, fundamenta refert Ms. Vaticanus ¹ auctor ac ritu solemniori Pontificia prece et crucis signo primum lapidem sacratum: qua de re Henricus VII Angliæ rex a Julio certior factus est ²:

« Charissimo in Christo filio nostro Henrico regi Angliæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem.

» Hoc die, qui fuit sabbati in Albis et xviii presentis mensis Aprilis, post missarum solemniam una cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus et magno numero prelatorum, ad locum processimus, in quo fundamenta locanda erant Basilicæ B. Petri Apostolorum principis de Urbe in Vaticano; praecationibusque et ceremoniis adhibitis consuetis, primum lapidem nostris propriis manibus benedictum ac cruce signatum in eodem loco posuimus, firma spe ducti quod Dominus et Salvator Jesus Christus, cujus monitu Basilicam ipsam refustate consumptam augustiori forma et edificio renovare aggressi sumus, meritis et precibus ipsius Apostoli vires nobis tribuet; ut quod tanto fervore incæptum est, absolvi et perfici possit ad laudem et gloriam Dei: quod majestati tuae pro singulari, qua eum complectimur, charitate significandum his litteris duximus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xviii Aprilis MDCI, Pontificatus nostri anno III ».

Contulerat ³ ineunte anno illud sacrum consilium reficiendæ a fundamentis Vaticanæ Basilicæ Julius cum eodem rege, atque ab eo et praesulibus, ducibus, et comitibus Angliæ subsidiarium aurum in sumptus tanti operis poposceral: quod vero magnificentissime cæptum erat a Julio, certatim plures deinde Romani Pontifices promoverunt, summisque impensis ornarunt: sacrae vero indulgentiæ stipem in id opus collaturis fidelibus proposita sunt; ex quibus Lutherum evertendæ Ecclesiae Catholicae impium consilium sumpsisse visuri sumus. Ita assurgere cepit in eam magnificentiam, quam omnes hodie suspiciunt, Vaticana Basilica.

Pio huic Julii II operi addimus, illum precibus Annæ olim Gallorum reginae, quam a viro rege spreto ad divina transfudisse mentem vidimus, excitatum religiosæ vitæ instituta ab ea suscepta jam ante ab Alexandro confirmata,

¹ Ms. arch. Vatican. sign. lit. L. — ² Lib. brev. p. 489, et lib. Bull. xxviii. p. 228. — ³ Ib. p. 443.

novo Diplomate corroborasse ac illius sodales sacris hæc muneribus affecisse :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Supplicationibus, nimirum Annæ de Francia, ducissæ Borboniæ et Alverniæ, sororis Joannæ de Francia, ducissæ Bituricensis inclinati, regulam decem beneplacitorum in præfati Alexandri prædecessoris litteris de verbo ad verbum insertam, cujus totum tenorem præsentibus haberi volumus pro expresso illiusque totum tenorem auctoritate Apost. tenore præsentium approbamus et confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus : et nihilominus universis et singulis ex Anna ducissa et ejus tota familia, necnon dictæ regulæ decem beneplacitorum, utriusque sexus fratribus, et sororibus, et servientibus et domesticis præsentibus et futuris, qui decies salutationem Angelicam coram imagine ejusdem B. Mariæ virginis pro augmento fidei Catholice recitaverint, easdem prorsus indulgentias et peccatorum remissiones consequantur, quas consequerentur, si Ecclesias stationum Ecclesiarum Urbis et extra muros ejus, diebus stationum hujusmodi personaliter visitarent : ac omnibus et singulis ex prædictis ac quibuscumque aliis utriusque sexus Christi fidelibus, qui aliquam Ecclesiam domorum dictæ regulæ visitaverint, durante festo piæ recordationis intimi doloris B. Mariæ, quod tempore Dominicæ de Passione usque ad secundas vespas sabbati ante Dominicam in Palmis exclusive celebratur, easdem prorsus indulgentias et peccatorum remissiones consequantur, quas consequerentur si sanctum Sepulchrum Dominicum personaliter visitarent, auctoritate et tenore præmissis concedimus et indulgemus ». Ornavit Julius pluribus prærogativis eundem sanctimonialium Ordinem, ac de illius administratione, celebrandisque divinis officiis plura constituit. « Datum Bononiæ anno Incarnationis Dominicæ M^oVI, VI idus Januarii, Pontificatus nostri anno IV ».

46. *Coloniæ in Americam ductæ.* — Extremo hoc anno proximoque incunte suscepta est gemina expeditio ab Hispanis novi orbis ad colonias in Urabam et Beraguam deducendas, Ferdinandi regis, qui Dei cultum apud Barbaros amplificare exoptabat, auspiciis : sed qui arduam eam provinciam susceperunt adversis casibus atrili consumptique, ut felices fuerint, si fidei augendæ cupidine tollaboribus se exposuerint; infelicissimi autem sint existimandi, si commoverit ipsos aurifames. Narrat pluribus tristia naufragia quæ passi, prælia adversa, quibus interdum profligati a Barbaris, sevam famem, qua onusti auro nil profuturo viribus exinaniti defecerunt, Petrus Martyr¹ in Commentariis, quæ ab hoc anno ad vigesimum

excurrentis sæculi Leonis X, ut diximus, inscripsit : cui indubiam religionis amplificandæ spem gentesque ad excipiendam evangelicam lucem comparatas patefecit : « Ex quo, inquit, beatissime pater, Galeatius Bulgarius Bononiensis, et Joannes Cursius Florentinus ad catholicum regem pro tua sanctitate ille, hic vero pro clarissima republica sua in Hispaniam se contulerunt », et infra : « Petierunt a me, cum suo, tum sanctitatis tuæ nomine, ut quæ post ea tempora reperta sunt scriptis superadderem, eisque exemplar ad beatitudinem tuam mittendum traderem; quo intelligat quantum nostra tempestate felicibus Hispanorum regum auspiciis, et humano generi decoris, et militanti Ecclesiæ augmenti accesserit : gentes namque illæ nudæ veluti rasæ tabellæ religionis nostræ ritus facile induunt, nostrorumque commercio eleram nativamque rusticitatem excutunt : placuit virorum sapientum et de tua sanctitate benemeritorum obtemperare mandatis, quippe qui audito beatitudinis tuæ nomine nefas inexpiabile fore putassem, nisi illico paruissem ».

47. Aggreditur deinde enarrare, quæ gesta sint a Christophori Coloni successoribus : « Christophorum, inquit, Colonum Ligurum eas insulas, quarum meminimus, reperisse, in levamque dehinc versum ad Meridiem in vastas terrarum pelagique regiones ab æquinoctiali linea, a quinto ad decimum gradum tantum discedentes incidisse descripsimus; ubi lata flumina, nivales altissimosque montes littoribus imminentes, et placidissimos portus invenerat, Colono jam vita functo ». Ipsum mense Maio anno M^oVI obiisse apposita marginalis nota docet : « Regi cura ingens exorta est, ut terræ illæ novæ a Christianis habitanda in religionis nostræ augmentum occuparentur : propterea facultatem per chirographa regia id aggredi volentibus præbuit honoratam : sed duobus præcipue viris Diego Nicuesæ Baccensi Vandalo et Alfonso Fogeda Conchensi ». Addit auctor, Fogedam cui Uraba subigenda data erat ex Hispaniola, in qua urbem et colonias construxerant Hispani, cum tercentum circiter militibus in insulam Codego versus Austrum impetus vertisse; ubi insulanos ob crudelitatem in Christianos advenas proscriptos ab rege adortus, pagoque maritimo vastato in interiora penetravit; at concurrentibus barbaris ex data ipsis strage, feminarumque et puerorum raptu eleratis profligatus, Joanne Gossa aliisque septuaginta militibus sagittis venenatis contixis, in portum fugit. Dum in eo accepta strage percussus hærebat, Didacus Nicuesæ cum quinque navigiis, quibus oclingenti ferme milites vehantur, ad Beraguensem expeditionem profecturi, supervenit, susceptoque vindicandæ suorum necis consilio barbaricum vicum noctu

¹ Petr. Martyr, dec. 2. c. 1.

flammis delevere, puerisque sex tantum ex ingenti virorum ac mulierum multitudine pepercerunt: ex quibus sociorum corpora devorata a Barbaris intellexere. Inde Fogeda in Urabam orientalem, quam incolæ Caribanam, quod ex ea Caribes sive Canibales duxerint originem, profectus, arcem in ea condidit: ex qua cum in finitimos pagos erupisset, a Barbaris strenue se defendentibus propulsatus, amissisque variis casibus ducentis et quadraginta sociis, in Hispaniolam reversus est, ut acceptum vulnus curaret auxiliaque accerseret. Hac ferebat Ancisus prætor, cum illisa vadis navi in Urabensi littore corporibus salvus evasit: reperit vero arcem a Fogeda constructam dirutam fuisse, pluraque ab incolis passus in Darienem se contulit, ubi summa pressus inopia a Barbaris circumfusus est: in quo discrimine Deipara implorata ope victoriam retulit.

48. « Prætor », inquit Petrus Martyr, « ac cæteri pro victoria supplices orant superos; rovent simulacro B. Virginis, quod Hispali sub nomine S. Mariæ Antiquæ colitur, aurea et argentea quedam dona, missurosque se peregrinum pollicentur, et nomen vico habitando imposituros S. Mariæ Antiquæ, templumque sub eodem nomine erecturos, vel ad id ejus

reguli atrium dicaturos. His actis milites omnes jurejurando astringit, ne quisquam hostibus ferga verfat. Dato signo lætis animis scuta lacertis accingunt, hastas vibrant, et sublato clamore in hostes ruunt: impetum nostrorum diu sustinere hostes nudi minime potuerunt, in fugam vertuntur duce regulo Cemaco ». Potili deinde sunt barbarica gaza, quæ centum ac duas auri libras vincebat, et commutatione frugum comparata erat, nam quæ regio frugifera est, auro caret, quæ aurum gignit, saxea, minimeque ferax.

Quod ad confectam a Nicuesa in Beraguam expeditionem attinet; infelix extitit adeo, ut variis casibus consumpta septingentorum octoginta quinque virorum multitudo vix ad centum redacta; quæ postea magis magisque brevi tempore imminuta: cumque turri adificandæ operam navaret, ad Urabensium præfecturam exilus, dum auro benemeritos spoliare meditatur ejectus, cum sociorum parte mari naufragio periisse creditus est: anno excurrentis sæculi undecimo: quæ ad conjungendos cœplis exiis hoc loco recensenda visa sunt.

¹ Petr. Martyr. dec. 2. c. 2.

JULII II ANNUS 5. — CHRISTI 1507.

A. Julii ex Bononia discessus et in Urbem triumphalis ingressus. — Anno a partu Virginis millesimo quingentesimo septimo, Indictione decima, Julius Pontifex, hec anno superiori spondidisset Ludovico Francorum regi cum se Quadragesimali tempore expectaturum Bononiæ, quo invicem conferrent consilia, omnium tamen admiratione et comploratione Bononiensium, coacto duodecimo Februarii sacro senatu, summ in Urbem reditum promulgavit: cujus inopinati decreti causas plures anxie excussas misisse refert hinc verbis Paris de

Grassis ¹: « Causam discessus papæ aliqui dixerunt hanc esse, quod rex Francorum, audita Januensium defectione, vel potius tumultu, quia populares expulsa nobilitate gubernabant, et ipsi nobiles ad regem confugerunt, ut eos remitteret, solutus, ut dicunt, centum millibus ducatorum, propterea rex in Italiam ad prædictos nobiles remittendos in civitatem et statum pristinum venire jam deliberaverat, et jam in viâ esset: et hinc papa, qui forte populari fa-

¹ Paris. c. Grass. in Itiner. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 135.

etioni, ex qua, ut dicunt, ipse erat, favens forte prævidebat, quod rex ipsum papam requireret, ut sibi faveret in hoc; et sic papa cogeretur suæ patriæ et factioni inimicari: quod si non faceret, forte rex e converso papæ inimicaretur super civitate Bononiæ. Alii dicebant quod cum rex insatiabilis esset, et papa, licet omnia quæcumque ille voluerit concesserit, non tamen plura petenti regi concedere volebat, et honoratius pro papa fore si in Urbe existens petitiones regis absentis repelleret. Alii dicebant papam non sanum esse Bononiæ sicut Romæ. Alii papam rogatum a patribus cardinalibus, qui Romæ erant, reversionem querere, maxime quia curia non sic bene morabitur Bononiæ sicut Romæ, si esset. Alii autem, quibus cognitio rerum melior innotuerat, dicebant papam e Bononia discedere prius quam in Italiam veniat (nimirum rex,) quia forte timet ne cardinalis Rothomagensis, qui cum rege est, multum ad Apostolatam aspirans, eum vexet aliquo modo super papatu: quod est verum. Igitur hodie in hoc consistorio papa cardinalibus iudixit, se omnino die Lunæ aut Martis xxii Februarii eum tota curia recessurum. »

2. Tradit idem auctor¹ Julium publicam Bononiensium rem composuisse, datasque ipsis a Nicolao V leges restituisse: tum ad injiciendum seditiosum frenum arcem excitari, præsidioque militari muniri jussisse²: cardinales legatos ad Ecclesiasticas provincias administrandas creasse tres, e quibus Antonius Ferrerius cardinalis S. Vitalis præfectus rei Bononiensi, eum eam dignitatem magno ambitu prensasset, sævi ingenii et avari vir, qui hoc ipso anno ob cumulatas nefarias artes opes e provincia revocatus et in carcerem conjectus est; de quo inferius. Porro Julius ob partas sine cæde victorias, tyrannosque solo adventus terrore prostratos gloria insignis, constituta vigesima secunda Februarii die Bononia egressus³, imminente sacra hebdomada, qua passionis Christi mysteria recolere a piis solent, Romam vigesima septima Martii pervenit⁴, fessusque in ædibus S. Mariæ de Populo nuncupatæ notetem duxit. Ul vero ipso Palmarum die onustus palmis triumphum egerit, describit accurate Paris de Grassis⁵, de quo paulo ante memoravi:

3. « Die, inquit, vigesima octava Martii, Dominica in Palmis, papa fecit officium in Ecclesia B. Mariæ de Populo, in cujus monasterio ante pernoctavit apud cardinalem Portugalensem. Cardinales xxvi affuerunt in cappis de camelotto puniceo pavonatio; quibus ad memoriam reduxi, an hodie papam per Urbem ad palatium associaturi yellent, esse cum cappis rubeis festi-

ficantes ingressum papalem; qui libenter annuerunt, dummodo papa dispenset, non obstante tempore Passionis: quod papa annuit si eis placeret. » Et infra: « A monasterio S. Mariæ de Populo usque ad palatium omnis via, per quam eundem erat, pulcherrime et divitiose parata fuit ex omni parte, et in omni cullu aulæis totas vias cooperientibus, ac tapetibus, et omnis generis ornamentis ex parietibus pendentibus. Arcus etiam triumphales aliqui circiter octo a privatis extructi sunt non minus magnifici et sumptuosi, quam aspectu delectabiles et jucundi; et ii ab amicis et curialibus, non autem Romanis, nec sumptibus publicis erecti fuere, excepto Dominico Maximo, qui aliquid tamen festiviter potius quam sumptuose fecisse visus est. Ordinavi, sic volente cardinale Alexandrino tunc legato viro prudentissimo, ut Pontifex per pompas potius Ecclesiasticas quam mundanas et sæculares exciperetur; sic enim tempus mæstitiæ Christianæ et mysteriorum passionis, intra quæ Ecclesia erat, exposcere videbatur; et factum est, ut ab Ecclesia prædicta de Populo ad palatium, quot Ecclesiæ sive parochiales aut collegiatae interseræ essent, ubi tot altaria struerentur, quam festiviter eum cantibus et sonis et vaporibus et paratibus magnificis possit, atque omnis urbanus clerus, nulla Ecclesia quantumcumque privilegiata excepta, non per modum ordinariae aut consuetæ processionis, sed mansionis et ornatus obviaret, non antecedendo papam, sed quæque religio, aut collegium, aut ordo in Ecclesiastico apparatu vestitus cum palmis in manibus firmiter, ad suum quisque altare cantaret, applaudendo advenienti Pontifici; et non sequerentur procedentem papam, sed subsisterent in suo loco cantantes omnes. Hic ordo laudatissimus et optimus fuit; nam et papa istum clerum omnem festivantem agnovit: clerus quoque sic ab equitantibus non est pessumdatus, et triumphus iste tempori accommodatus fuit: et si aliquæ Ecclesiæ paulisper inter sese distantes essent, tunc ibi æqualibus distantiis modo altaria fuerunt erecta, et ibi aliquæ religiones aut clerus sæcularis adhibitus. »

4. Interjectis nonnullis de contentione inter Lateranenses et S. Petri canonicos suborta sedataque ea ratione, ut Lateranenses in area S. Marci, ut vicina consisterent, et crucem quantumvis velatam osculandam Pontifici porrigerent, alii in Vaticana Basilica exciperent, addit auctor: « Igitur omnibus cardinalibus ac prælatis ac ordinibus officiorum tam Romanorum quam curialium ordinatis, papa amictu, alba, stola pretiosa cum capucio de rosato ac capello de velluto ornatus suæ mulæ insidens ordine equitationis solemniter consueto discessit hora fere xxi et ad Ecclesiam Sancti Petri pervenit circiter xxiv hora, aut paulo minus. » Et infra:

¹ Paris. e Grass. in Itiner. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 135. — ² Ib. p. 142. — ³ Ib. p. 146. — ⁴ Ib. p. 161. — ⁵ Ib. p. 163.

« Apud molem Hadriani versus palatium spectaculum nobile affuit, et visa mysterioque delectabile. Currus erat triumphalis a quadrigis albis tractus, et is erat in formam rotundam, super cuius plautie decem pueri alati sive aligeri singuli suam palmam manu terentes canticum spectaculo et elegantia ac gratia et modulatione jucundum repetebant; et ii per orbem et revolutionem quasi tripudiantes super gyro illo circumabant. Quibus tacentibus, ac curru firmato assurrexit puerulus in summitate alta palmam manu quatens, eam quasi Pontifici porrigens cum cantu convenienti glorie Pontificis, qui in celebritate Palmarum palmam suae Romae afferret; cum ipse Pontifex potius omni palma dignissimus sit ex tyrannide pulsa. » De apparatus elegantia subjicit: « Super caput pueri erat quidam orbis magnus in formam sphaerae astronomicae, ac super sphaera quereus aurea magna, quae inter duas palmas magnas erecta ad caelum suos ramos et glandes aureas pandebat; hujus autem omnis rei summitas vel pinaeculum Ecclesiae transpontinae aquabat, » et paulo inferius:

5. « Omnis equitatus pertransiit ad Ecclesiam S. Petri; ubi papa in primis gradibus scalarum plateae osculatus est crucem, quam cardinalis de Columna obtulit; et inde pedes, quanquam fessus praecedentem capsam cum sanctissimo Sacramento associavit usque ad altare; cardinalis idem de Columna incensum et aspersorium in porta Ecclesiae obtulit, sanctissimo Sacramento super altari S. Petri locato: papa solito longius quam unquam oravit, atque solemni benedictione data, sine indulgentia tandem in gestatorio sedens ad cameras suas laetabundus delatus est. »

6. *Sediti motus Genuenses, et Liguria in Gallicam provinciam redacta.* — Reddita Urbi Sede Apostolica, Julius Gallicae in Italiam expeditionis exitum expectavit, et Faventiae Ravennaeque a Venetis repetendarum restituendarumque Ecclesiastico imperio consilia in opportunius tempus extraxit, cum Gallus junxisset ¹ foedus cum Venetis; ne difficillimo bello se implicaret, si Veneti Caesari Insubriam repenti, ac Liguribus velulam rempublicam instaurare molientibus se conjunxissent. Suspensa autem erat Italia bellorum ingentium metu, ac multi suspicabantur ² Ludovicum Gallorum regem ingentes illos bellicos apparatus ornasse non modo ad redigendam Genuam in suam potestatem, sed ad occupandum quoque Italiae imperium; sparsique fuere rumores ³ meditari illum evehere malis artibus ad Pontificatum cardinalem Rothomagensis, ut imperii sui Gallicaeque glorie amplitudinem augeret: jam

enim arctissimi illi amicitiae nexus Gallum inter ac Pontificem solvi ceperant, cum rex Julio patriae dignitatem lucri, ac Genuense bellum mollioribus pactionibus componere annuente aures non dedisset. Accessisse anno superiori Genuensium oratores ad Pontificem refert Paris ⁴ rituum sacrorum magister, controversumque an inter divina mysteria coram Pontifice peragi solita dandus iis locus foret inter principum oratores, cum Gallico jugo subessent; Pontificemque in eodem dignitatis ordine ac principum oratores collocari voluisse.

7. Exorti ⁵ autem fuerant superiore anno Genuae tumultus ingentes inter plebeios et patritios, qui ex aequo inter se publica munera partiebantur; neque initio de Gallico jugo exultando actum est, sed plebei in eos consurrexerant quod indigne se lacessitos injuriis fuisse quererentur: quam Galli seditionem cum sedare nisi essent, conventum est impetratumque ab rege pacis amante, ut tertia insuper dignitatum pars plebeiis deferretur, ut eo facilius se a potentiorum injuriis vindicarent. At partis honoribus elata plebs pellere nobilitatem, veterisque reipublicae formam redintegrare ausa, Paulum Novium serici filii ductorem ducem creavit, ac Monacum Grimaldorum arcem bello tentavit. Gallus vero rex profugorum nobilium, qui stipendia regio exercitui ad plebem redigendam ad officium pollicebantur, precibus, retinendique Ligustici imperii ardore inflammatus, conflato ingenti exercitu perduelles cogendos ad jugum subeundum decrevit. Damnat ⁶ Pontifex initio eorum seditionem; nam dum adhuc Bononiae morabatur xiii Januarii die Saonenses monuit, ut Hieronymum Auriam interciperent; ejus hortationibus Octavianus Fregosius Saonam ad defectionem a rege Francorum pellicere moliebatur: tum de pace egit ⁷; demum tamen Gallica expeditione Genuensis nominis dignitatem libertatemque extinguere aegre tulit ⁸. Lenocinabantur sibi plebei Caesarem ipsorum patrocinium suscepturum, nec Pontificem patriae defuturum. Verum fractae eorum spes primis regii exercitus impressionibus evanuerunt, atque oclidui flexu perdomiti sine ulla pactionum formula capitis fortunarumque permissio regi imperio se dederunt ⁹; retractus e fuga Paulus Novius dux purpuram suo finxit sanguine, Demetriusque Justinianus capite suo poenas persolvit: reliquorum sanguini maxima regiae clementiae laude temperatum imperata tantum mulctae pecuniaria: excitatae arces, jussique ne posthac pecuniam cum Ligusticis, sed regis tantum insignibus percuterent ¹⁰: atque ita Liguria in Gallicae provinciae

¹ Basel. in Addit. ad Nauei. Guicci. l. vii. — ² Id. ib. — ³ Paris. e Grass. in Itinerar. Jul. II. Lud. Cavit. hist. Crem. Guicci. l. vii et alii.

⁴ Paris. ubi sup. — ⁵ Bonaccor. in Diariis Bizar. hist. Gen. l. xviii. Aug. Just. l. viii. Fol. l. xii. Guicci. l. vii. — ⁶ Lib. II. brev. p. 89. — ⁷ Bizar. l. xviii. — ⁸ Id. ib. — ⁹ Bonacc. in Diariis Bizar. Foheta Aug. Just. Guicci. ubi sup. — ¹⁰ Bizar. l. vii.

formam, evulsis reliquis veteris principatus vestigiis, redacta : ob quod Bizarrus ait Julium patria Ligurum exacerbatum ira ab regia anticitia descivisse. Conceptum tamen altum dolorem, corde pressisse, cum Ludovicus rex subacta Genua exercitum dimisisset ac sparsas de affectato Italiae imperio, transferendoque ad Gallos Pontificatu suspiciones removisset (1).

8. *Pacem inter Gallum et imperatorem redintegrare nititur Pontifex.* — Sedata hujus Ligustici belli tempestate, nova alia ex Germania Italiam infestatura procella contabatur. Coegerat¹ solennes ordinum imperii cœtus Constantiæ Maximilianus Cæsar, ac subsidiaria agmina et stipendia deposebat a principibus, ut veterem imperii Germanici splendorem in Italia instauraret. Querebatur confectas antea cum Ludovico Francorum rege pactiones de principatu Mediolanensi ab eo violatas² : querebatur de Venetis, ipsos cum Gallo rege fœdus pepigisse, nec imperialia modo, verum Pontificia³ jura labefactare⁴, ac Germanicæ gentis decus penitus in Italia interiturum, nisi ad illud in pristinam restituendum dignitatem insigne augustale Pontificia manu accepturus Romam contenderet. Accensum ad id Maximilianum ipsum hortatu Pontificis Gallicam potentiam in Italia ingravescentem metuentis nonnulli tradunt⁵. Illud sane constat, Julium cum ab Romanorum et Gallorum regibus mutuas gerisimultates conspiceret, ad eos in concordiam revocandos, ut sua ex Venetis Romanæ Ecclesiæ jura repeteret, principesque ad sacram in Turcas expeditionem conficiendam concitaret, studia Apostolica contulisse; atque ea de causa Antoniotum Palavicinum cardinalem⁶ S. Prædix ad Ludovicum commorantem Januæ mox atque eam in suam potestatem redegit, ad Maximilianum vero Bernardinum cardinalem S. Crucis⁷ legatos decrevisse, ut Paris Grassius, qui Pontificio tum lateri adhærebat, testatur, dum ritum, quo Antoniotus Gentilis, patria Genuensis, cardinalis S. Prædix, a Pontifice dimissus est⁸, describit. Tum de Carvagialio legato hæc addit : « Die Veneris, XVI Julii, papa misit in summa aurora pro me, et dixit quod hoc mane

in consistorio volebat creare legatum de latere cardinalem S. Crucis ad partes Germaniæ obviam imperatori venturo, ut dicitur, in Italiam : et quod propterea facerem quod omnia essent in ordine ». Et infra : « Et sic ista die ipse reverendissimus dominus cardinalis S. Crucis videlicet dominus Bernardinus Carvagialius fuit creatus legatus, et a collegio solemniter associatus usque ad domum suam medius inter reverendissimos dominos de Columna et de Gonzaga diaconos cardinales ». Instructus est amplissimis mandatis a Julio ac prærogativis ornatus¹ hæc de causa : « Cum hodie te ad charissimum in Christo filium nostrum Maximilianum Romanorum regem illustrem ad partes Italiae venientem, et ad universam Germaniam, ac alia loca quæcumque, ad quæ te forsan declinare contingeret, nostrum et Apostolicæ Sedis legatum duxerimus destinandum, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno M^oCVII, pridie non. Augusti, Pontificatus nostri anno IV ».

9. Exceptum illum cultumque magnis honoribus a Maximiliano, narrat Nicolaus Basilius² hisce verbis : « Eodem anno Maximiliano electo imperatore apud Augustam Vindelicorum constituto, missus est legatus a latere Bernardinus cardinalis S. Crucis per Julium papam ad eundem Maximilianum : cui obviam extra civitatem Augustam imperator exiit, maximo cum honore suscipiendo. Peragravit idem Bernardinus superiorem et inferiorem Alemanniam, habens in comitatu suo doctos admodum in omni facultate viros, quanquam et in plerisque, ut refertur, suæ legationis et facultatis limites excessit ». Addit his Basilius³, cardinalem ipsum S. Crucis a nonnullis in invidiam vocatum, quasi Francorum regis partes potius quam Germanorum tueretur, datumque illi probro videri potest, quod gloriæ vertendum fuit, nimirum ad redintegrandam inter Ludovicum et Maximilianum pacem incubuisse : ad quod præclarum opus provehendum urgebatur hisce litteris : a Pontifice, ut Christianorum principum arma tot sæculis Christiano cruore mædientia in Turcas verti possent : jubebaturque Cæsari exponere, ut si quam a Ludovico, qui desponsam nepoti filiam Claudiam Franceiseo Engolismensi locarat, injuriam accepisset, illam Christo ejusque vicario condonaret.

¹ Trith. Chr. Span. hoc ann. Basel. in Addit. ad Nanel. Guice. l. VII. Bizar. l. XVIII et alii. — ² Basel. in Addit. ad Nanel. — ³ Trithem. Chron. Span. hoc ann. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Guice. l. VII. hoc ann. in hist. Cremon. et alii. — ⁶ Paris. in Itiner. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 193. — ⁷ Id. ib. p. 206. — ⁸ Id. p. 196.

¹ Lib. XL. Bull. p. 246. — ² Basel. in Addit. ad Chro. Naneler. — ³ Basel. ubi sup. — ⁴ Lib. VIII. brev. p. 598.

(1) Totam hanc historiam excitata ac demum compressa Genuensis seditionis Bartholomæus Senarega in suo libro de rebus Genuensibus vulgato Rer. Ital. lo. XXIV fuse, diligenter ac sincere, quippe qui præsens omnibus interfuit, persequitur, quanquam Codex inde historia hæc desumpta, in eo mendosus est quod hos motus sub annis MDIV et MDV collocat, cum potius annis MDVI et MDVII adscribendi fuissent. Turbas hæcæ corruptas anno MDVI, die VII Junii idem testis affirmat, ex quo erroris revincitur Spondanus qui exortam seditionem *sub finem anni superioris MDVI* asseruit. Hæc ineunte anno, Ludovicus Galliarum rex in Genuenses movit, lentoque itinere ad urbem accedens, tandem terrore potius armorum suorum quam eade et sanguine Genuenses officii sui admonuit. Admissus igitur in urbem est die XXIX Aprilis, statimque rebus componendis intenta cura, inongeris illos obsequentesque naclus est. Quare brevi omnibus pacatis, die *pridie id. Maias* discessit. Hæc Senarega, ex quo corrigas annalistam.

« Cardinali S. Crucis.

Tuarum partium erit regem ipsum Romanorum assidue hortari et excitare ad faciendam pacem honestis conditionibus cum ipso Christianissimo rege Francorum, sepositis rebus, quæ difficultatem habere videntur, pacemque ipsam retardant; gloria enim divini nominis humane gloriæ, et causa publica privata anteferenda est; quod etiam regi Christianissimo scribimus. Horteris etiam ad suscipiendam sanctissimam contra Turcas perfidos expeditionem tantam, bene gerendæ rei a Deo et Salvatore nostro occasione oblata; prout te pro singulari tua probitate et sapientia facturum non dubitamus. Habes latissimum campum, in quo multis efficacissimis rationibus evagari tua eloquentia poterit. Inter cætera regem ipsum hortaberis, ut Salvatori nostro et nobis injurias atque offensas condonet, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum XIII Decembris MDVII, Pontificatus nostri anno V ». Excitare etiam aliis litteris Pontifex Maximilianum annisus est¹, ut Christi gloriam amplificandam armis in Turcas susciperet, regumque Hispanorum, qui religionem late in Africa, Indiis et America propagabant, gloriam æmularetur.

« Regi Romanorum.

« Propitius jam (nimirum Deus) et pacatus occasionem rei Christianæ bene gerendæ jam obtulisse videtur: ut quemadmodum in Occidente per charissimos in Christo filios nostros Ferdinandum Aragoniæ et Siciliæ regem Catholicum, Portugaliæque regem, orthodoxam ejus fidem propagavit et exaltavit, Sarracenorumque perfidorum vires attenuavit atque contrivit: ita ut per excellentem majestatis tuæ nationisque Germanicæ, aliorumque principum virtutem, superbissimos et crudelissimos salutiferæ crucis hostes Turcos finibus Europæ eiciat, et aut ad lumen veræ fidei perducatur, vel penitus conlerat; quod in ipso Deo et Salvatore nostro spem conjicientes brevi confidimus esse futurum, præsertim si celsitudo tua cum charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum rege Christianissimo pacem fecerit, et tanti apparatus armorum in ipsos Turcos conversi fuerint, juvantibus et contribuentibus omnibus aliis regibus et principibus Christianis, qui pro sanctissima expeditione contra eosdem Turcos et alios hostes Christiani nominis faciendâ et indicendâ, litteris et nuntiis apud nos assidue instant. Quocirca, etc. Dat. Romæ XXI Decembris MDVII, Pontificatus nostri anno V ».

10. Pari studio instabat Julius apud Ludovicum Gallorum regem, ut illum ad pacem cum Cæsare redintegrandam adduceret: legatratque ad ipsum antea, ut diximus, ea de causa

cardinalem S. Prævedis, quem referunt historici² celeberrimo Ferdinandi regis, qui Neapolitani regni compositis rebus, abductoque secum Ferrando Consalvo, ad Castellæ, Legionis et Granatæ regnorum administrationem capessendam, suorumque et Maximiliani communium nepotum gerendam tutelam, in Hispaniam redibat, necnon Ludovici Francorum regis colloquio Saonæ habito interfuisse, sollicitasseque Hispanum, ut Maximilianum sibi conjunctissimum ad pacem cum Gallo conficiendam flecteret. Porro Hispanum Gallumque reges, sumpta Eucharistiæ particula, sacrosancto ritu fœdus instaurasse tradunt³; cardinalem vero Gentilem ex legatione reversum maximisque confectum laboribus supremum diem obiisse hoc anno, referit Paris de Grassis⁴: « Decimo Septembris, inquit, defunctus est bonæ memoriæ Antoniolus Gentilis de Palavicinis, episcopus Prænestinus cardinalis S. Prævedis, Januensis, vir bonus et amator honorum ».

10. *Lusitanus rex, occasione sumpta de Turcico imperio a Persarum armis et sectis labefactato, bellum sacrum promovet.* — Post hanc legationem non abstulit Julius a conquirendis universis concordie rationibus; Gallumque litteris sollicitavit⁵, ut honesta pacis fœdera cum Cæsare percuteret, potentiaque Gallica partis tot olim de Christiani nominis hostibus victoriis nobilitata, ad Bajazethem Turcarum imperatorem, accepta a Persis clade consternatum, obtinendum uteretur.

« Regi Francorum.

« Celsitudinem tuam hortamur in Domino, et per viscera Salvatoris nostri obtestamur et obsecramus, ut tantam occasionem a Deo oblatam præterlabi non permittas; sed facta pace honestis conditionibus, reconciliataque gratia cum charissimo in Christo filio nostro Maximiliano Romanorum rege illustri, ad quem etiam de hac re scribimus, vires tuas omnes inelytæque potentissimæ et Christianissimæ nationis Gallicæ in Turcos jam trementes, rebusque suis quodammodo diffidentes convertas: hoc inelyti progenitores tui summa cum laude sæpe fecerunt. hinc speciosissimum et Christianissimum nomen emanavit: hoc majestatem tuam curare et optare pro comperto habemus: hanc immortalam gloriam, et æternæ beatitudinis præmia consequi poteris. Dat. Romæ XXI Decembris MDVII, Pontificatus nostri anno V ».

11. Excitabatur Julius ad inferendum Turcis bellum ab Emmanuele Lusitanæ rege; qui continuis victoriis in India Christi cultum imperiumque Lusitanum proferebat; misitque⁵ eam ob causam hoc anno ad Sedem Apostolicam Didacum Almeidam: cui Pontifex rescri-

¹ Lib. VIII, brev. p. 602.

² Guicci. l. VII et alii. — ³ Ferron. l. IV, Lud. XII et alii. — ⁴ Paris. in itiner. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 216. — ⁵ Lib. VIII, brev. p. 602. — ⁶ lb. p. 599.

psit¹, retardatum se haecenus ob regis Gallorum Caesarisque discordias a vocandis regum principumque oratoribus, ut iam optata sancta expeditio decerneretur; tantoque se illius conficiendae desiderio flagrare, ut bellum illud administrare, et capitis periculum in castris cruce signatis suscipere secum ipse statuisse: adesse egregiam rei gerendae occasionem, cum Sophy Persarum rex Turcicam potentiam conterere jam cœpisset.

« Regi Portugaliæ.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Litteræ tuæ serenitatis xxiv Maii anni præsentis scriptæ, mense Novembris proxime præterito per dilectum filium Didacum de Almeida eleemosynarium tuum nobis fuerunt redditæ. Longitudo itineris et navigatio, quam venti et undæ, res incertissimæ, moderantur, fecere, ut ad nos tardius perferrentur. Eas nos avidissime legimus, et in consistorio nostro secreto fecimus recitari. Eminebat enim in illis tuus optimus animus; qui a nobis et venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus egregie laudatus nunquam satis digne laudari posse videtur: scribis enim te, acceptis litteris nostris, de præcuranda sanctissima expeditione contra orthodoxæ fidei nostræ hostes, legatisque hujus rei causa ad principes Christianos mittendis ingenti gaudio affectum fuisse; optimam etiam spem concepisse expeditionis ipsius ex personali profectioe nostra ad liberandam jugo durissimæ servitutis inclutam civitatem nostram Bononiæ, et ex instauratione (Basilicæ) principis Apostolorum de Urbe hortaris provide nos, ut quando Deus omnia impedimenta, quæ eatenus fuerant, sustulit, et plerique ex principibus antedictis iam proni sunt in suscipienda expeditione sanctissima, ut eorum oratores in itinere ad nos veniendi esse jam credas. Nolumus gloriam Dei et nostram alteri dare; sed præveniamus atque anticipemus, nuntiosque expeditos mittamus ad omnes, eorumque oratores accersamus, qui nulla alia de re verba faciant, priusquam de suscipienda hujusmodi expeditione conclusum sit. Nos, fili charissime, consilia tua libenter amplectimur, sunt enim plena charitatis atque prudentiæ; sed dum hæc scribebas nondum tibi nota esse poterant ea, quæ subsequuta sunt de suspitionibus atque discordiis inter charissimos in Christo filios nostros Maximilianum Romanorum et Ludovicum Francorum reges subortis, deque missione duorum legatorum nostrorum de kalere ad utrumque eorum: in qua missione non pompam, sed rectam rationem et sapiens consilium eorundem venerabilium fratrum nostrorum sumus secuti. Ad regem enim ipsum Christianissimum in Italia existentem, ad cujus adventum non solum

Italia ipsa, sed tota Germania est commota, virum magnæ auctoritatis mitti oportuit, ut ipse rex merito se a nobis magniliter intelligeret, animum ad pacem facilius flecteret, et tantos apparatus armorum contra impios salutiferæ crucis hostes convertere vellet. Regi quoque Romanorum jam ad bellum accenso per virum etiam maximæ auctoritatis suadenda pax fuerat, ut et mittentis, et ejus ad quem mittebatur, et rei, de qua agebatur, digna ratio habita videretur. Utinam, utinam, fili charissime, ea sublata essent impedimenta, quæ scribis! misissemus episcopos, protonotarios et inferioris ordinis nuntios ad principes omnes: convocassemus oratores eorum omni studio, cura et diligentia, sanctissimam expeditionem decerni curavissemus, quam tantopere desideramus, ut in eam in propria persona ituri simus, prout nuper charissimo in Christo filio nostro Henrico Angliæ regi illustri rescripsimus. Sed quo in statu res, quoad discordias Romanorum et Franciæ regum, sint, ipse Didacus eleemosynarius serenitati tuæ referre poterit: quo audito, intelliges promissa nostra irrita non fuisse, et nos nulli rei defuisse, quæ ad nostrum pastorale officium pertinent. Perseveret igitur tua serenitas in tam sancto laudabilique proposito, aliosque principes excitare non cesset; nam nos verbo aderimus et exemplo: Deus enim cujus causa agitur, magnam bene gerendæ rei occasionem obtulisse videtur contra perfidos Turcos, quorum vires quidam Sophi rex Persarum labefactare jam cœpit, et labefactat in dies, ut ex multorum fide dignorum litteris et sermonibus nuper accepimus. Dat. Romæ x Decembr. m̄vii, Pontificatus nostri anno v ».

12. De Ismaele Persarum rege, de quo meminit Pontifex, referunt¹ Joannes Barrosius, illum, ut sibi ad maxima quæque iter muniret, instaurationem ab avo sectam Persicam dilatandam armis suscepisse: discissa enim est Mahometica superstitio in duas principes sectas, Persicam nimirum et Arabicam; quarum irrefiti erroribus non modo armis, sed etiam scriptis inter sese certarunt. Qua in re observandum est, ipsos non modo circa Mahometis fabellas commentitias, ejusque progeniem calipharumque ordinem ac jura varie insanire, ac deliria deliriis pugnantis refellere, verum circa divinitatem utramque sectam ingentes errores lueri; quamvis nonnulla falsis vera immixta fuerant: namque Persæ Manetis phanatica secta ludibria, Deum boni, mali demonem auctores constituunt: repugnant Arabes, Christianæ fidei lucem in hac re non aversati, negantque duas divinitates, duove principia, alterum boni, alterum mali esse posse: at iidem sophorum veterum errore involuti, res omnes creatas di-

¹ Lib. VIII. brev. p. 399.

¹ Barros, dec. 2. l. x. c. 6. ex script. Persarum et Arabum.

vinitati coevas turpiter affirmant. At Persæ Christianum circa id dogma amplexi Deum æternum confitentur, humanum autem genus principium creationis habuisse. Circa beatitudinem æternam et divinitatis intuitum utraque secta aberrat, cum orthodoxa veritate spreta varia Armeniorum hæreticorum commenta sectentur : Persæ enim sanctorum sive beatorum animas essentiali divinæ conspectu non fruïturas affirmant, cum divinitas sit spiritus ; divinam tamen magnitudinem, misericordiam, pietatem, aliaque attributa in rebus creatis contemplaturas : labuntur etiam Arabes, eorum errore, qui divinitatem lucem corpoream immensam commenti sunt, obcæcati, divinitatem oculis carnis a beatis inspectum iri contendunt. Utramque sectam orthodoxæ fidei luce collustratus arguit Christianus, dum sanctorum animas non corporis sed mentis oculo supra naturæ vim a Deo corroborato divinæ essentiali intuitu polituras proficitur. Alia etiam duæ sectæ vigent apud Persas, quarum altera nec prophetas, nec legem Mosis, quam admittunt Arabes, sed ea tantummodo, quæ ratione naturali probari confirmarique possunt, admittit : altera Leucippi delirio inhærens, omnia in orbe geri casu, vique siderum administrari in divinæ providentiæ ludibrium fabulatur. At de his hæ-

13. *Socotora insula et alia Orientis regiones Christo a Lusitanis restituta, et exinde magna per Urbem lætitiæ significationes.* — Restituta¹ est hoc anno insula Socotora Christiano imperio in maris Erythræi faucibus sita. Insulani fincti erant Christianis sacris, Abyssinorum Jacobitarumque ritum sectantes, crucis Dominicæ cultores eximii, cujus imaginem affixam pectori circumferunt, atque in templis religiose collocant ; psallunt vero ter coram illa singulis diebus Chaldaico idiomate, et mares Apostolorum, fœminæ vero Mariæ nomina gerere solent. Subierant illi jugum Mauricum viginti sex ab hinc annis, cum rex Caxemii Fartacum in Arabia classe immissa, arcem munitissimam in ea condidisset, adegeratque insulanos ad vectigalem annuam pensionem. At cum Tristannus Cugna Arabes, qui ad extremos spiritus pertinacissime se defenderant, in arce oppressisset, Socotorini mox atque victorem Christianum esse reseivere, ad ducis pedes se projicientes per sanctissimum Jesu nomen eum obsecrarunt et obtestati sunt, ut gentem iisdem sacris addictam, ejusdemque consortem spei, contra infidelium vim tyrannidemque lueretur. Describit hanc victoriam ornato stylo Osorius², cujus verba repetimus : « Hanc insulam suspicantur multi eam esse, quam olim Dioscoridem appel-

labant, quæ ad Prasum promontorium spectat. Est autem variis montibus distincta : abundat variis fructibus et oleribus : homines sunt colorati, se Christianos esse profitentur, templa more nostro cum altaribus ædificant, cruces tantum habent in ipsis altaribus statutas : imaginibus non utuntur ; dies jejuniis dicatos de Christianæ religionis more singulari ciborum abstinentia observant, nec enim illis, cum jejunant, pisces edere licet : unam tantum uxorem ducunt : eosdem festos dies quos nos agimus, et iisdem temporibus celebrant, et divorum etiam memoriam sancte colunt : decimas frugum et fructuum sacerdotibus integre persolvunt. Navibus carent : sunt disciplinarum prorsus ignari usque adeo, ut cum Christianum nomen refincent, Christianæ religionis imperiti sint : ignavia et otio torpent ; animo demisso et abjecto sunt usque adeo, ut sine ulla recusatione paucis Saracenis obtemperent ; et cum impotenti ab illis tyrannide vexentur, nullam tamen pro libertate dimicationem subeundam existiment. Rex Caxemii, (est autem ea regio felicis Arabiæ, quam Oceanus definit,) eam tunc durissimo dominatu oppressam tenebat, et ut illis spem recuperandæ libertatis adimeret, arcem non procul a littore extruxerat, multisque præsiidiis et bellicis instrumentis egregie munita, filiumque suum juvenem acri animo præditum eidem præfecerat. Hanc Cugna expugnare statuit, ut Christianos incolas ea tyrannide liberaret : primum tamen Abrahamum, sic enim adolescens ille regius appellabatur, per legalum admonuit, ut e regione, quam pater illius nullo jure armis invaserat, confessionem excederet et arcem sibi omni præsidio nudatam traderet ».

14. Cum hæc Saracenus tempisset imperia, bello petitus una cum suis omnibus, qui mortem quam dedere se maluerunt, variis impressionibus hostilibus contrucidatus est : e nostris octo tantum desiderati ; quamplurimi vero sauciati arce capta. Addit Osorius : « Cugna oppidi incolas admonuit, se, ut illos in libertatem vindicaret, jussu regis Emmanuelis in eas oras pervenisse, indignum namque clarissimo principi visum fuisse, gentem Christianam Saracenum superbissimum dominatum tandem pati. Oppidani gratias agere, manus in cælum tendere, clamores lætitiæ significantes emittere, omniaque felicia et fausta Emmanueli precari : in templum inde, in quo Saraceni sacra impura e Mahometis disciplina procurabant, Cugna cum Lusitanis omnibus se contulit, in eoque sacris expiato res divina singulari carimonia atque sanctitate facta fuit. Cugna arcem multorum operis multo melius munitam Alfonso Morognæ, ut ab Emmanuele jussus fuerat, commisit : inde vero decimo die Augusti anno M^o VII in Indiam transmisit ». Tradit idem auctor missos

¹ Joan. Barros. dec. 2. l. 1. c. 3. — ² Osor. 1. v. Malleus, l. III.

fres oratores ab Emmanuele rege ad Æthiopum imperatorem; quem ait satis imperite Prestejannem vulgo a nostris dici: et quidem ex Vincentio Bellocacensi, Aylhono Curchi principe, Marco Paulo Veneto Orientalium rerum peritissimis, aliisque historicis vidimus Presbyterum Joannem in India imperitasse. Decreta autem erat hæc legatio, ut iis officiis illecti Æthiopes auxiliorum adversus Saracenos, a quibus premebantur, spe conjunctionem Ecclesiarum cum Romana Ecclesia, ob disjunctissima terrarum intervalla et pertidas nationes medias intermissam, instaurarent: de quo inferius.

15. Porro in Socotoræ insula sacrorum curam suscepit Antonius Laurerius Franciscanus vir eximia sanctitate; tollendisque vitiis, quæ in mores hominum religionemque irrepserant, strenuam operam dedit¹: siquidem ex Æthiopia vicina plures errores traxerant Socotorini, se-junctique erant a Romani Pontificis auctoritate, circumcisionemque ac nonnullos Judaicæ superstitionis ritus usurpabant; ad quos postea pietate erudiendos S. Franciscus Xaverius Apostolico munere perfunctus est. Caterum in India Laurentius Britus in Cananoris arce gravissimum bellum pluribus mensibus sustinuit ab infido rege Malabarum imperatoris auxiliis fulto oppugnatus: ac licet Barbari ad quinquaginta armatorum millia concurrissent, multis tamen præliis feliciter initis hostium impetus propulsavit non sine divina ope, ejus certissima signa emicuerunt; quandoquidem cum Lusitani salutem suam beatissimæ Virgini enixe commendassent, commeatuumque inopia premerentur, die assumptæ in cælum eidem Virgini sacro tempestas maxima in mari coorta tantam locustarum maritimarum multitudinem ad singulos undarum accessus in portum eiecit, ut earum salubri carne, ut immisso cœlitus manna, pluribus diebus victitarint. Quod cœleste beneficium his verbis describit Maffeus²: « Per famuli negligentiam accensa noctu lucerna casas aliquot Lusitanorum ex arida materia foliis paleisque momento combussit. Eo incendio multo maxima pars commeatus absumpta: quæ res tam aspero ac difficili tempore Britum graviter admodum percussit; ac ne ceteri desponderent animos omni arte damnum eclare conatus est: sed et longe arctior solito in dividendis cibariis parsimonia; et ob id ipsum crebra servitiorum transfugia rem et Lusitanis et hostibus prodidere. Hæque omnibus pane consumptis ad extremam ventum erat inopiam, neque jam muribus fœdisque aliis animalibus abstinebatur; cum divinitus, ut sæpe alias, oblatum nec opianti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini victrici ab Laurentio Almeida extractum; ad id templum desperato

pane omni humano subsidio Lusitani quotidie confluebant, opem cum a Deo cœlitibusque, tum præsertim ab ipsa Virgine Dei matre enixe petentes, ne se in alieno ac barbaro solo tot uudique cinctos angustiis, tot pressos malis, fame ipsa denique electos Christianos ipsos et a Christo filio sibi commendatos elementissima regina cœli despiceret; suis peccatis noxisque, quas ipsi innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam et pacem exposceret; neque jam de corporis modo, sed de animorum salute periclitantibus in tempore subveniret. Haud incassum missæ preces; ipsomet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementius intumescens pelagus ingentem locustæ numerum ad ipsas templi radices eiecit, quæ a Lusitanis gratulabundis avide collecta, in multos dies abunde sufficit; nec validos tantum sava fame, verum etiam, ut salubris est cibus, ægros diuturno morbo levavit ».

16. Gestum deinde majori conatu atque ardore ab hoste bellum, effusæque omnes terra marique vires ad nostros antequam subsidiaria classis appetente in iis regionibus Vere appelleret: sed patetactis a quodam e regiis propinquis, qui voluntate in Lusitanos propendebat, Barbarorum consiliis, impetus eorum omnes fracti sunt, ac licet plures in pugna cum Mauris, quorum ingentes strages sunt editæ, ardore sauciali fuerint, nemo tamen e vulneribus periit³. Demum Tristanni Acunii Socotora subacta venientis classis victrix apparuit: cujus adventu territus Cananoris rex pacis leges Christiano nomini honorificas accepit; quam victoriam divino Numini ascriptam refert idem Maffeus: « Soluta, inquit, obsidio est: cujus ad quatuor menses forti animo tolerata decus eximium Laurentius et commilitones tulere: quamvis adeo latus et inperatos eventus perili rerum aestimatores divine bonitati sine ulla dubitatione tribuerent, ejus beneficio et ultimæ inopie subsidium præter expectationem fuisset oblatum, et Cananoris princeps, tanto suo periculo regis affinitate posthabita, contra consuetudinem gentis in Christianorum causam ac partes plane divinitus inclinasset, renovato fœdere, oblivio præteritorum indicta, junctaque iterum dextræ et Malabares in suas quisque domos, fremente Zamorino, dilapsi ».

17. Compositis ita Cananoris rebus, Tristannus Cugua vires cum Francisco Almeida prorege junxit adversus Calecutiensem Malabarum imperatorem: ac Panauem insignem portum, in quem Saraceni institores illapsi erant, quemque Zamorinus munitissimis propugnaculis excitatis, magno cum apparatu tormentorum bellicorum præsidiariorumque Arabum et Nairum turmis instruxerat, adortus est. Lusitani numero

¹ Barros, sup. c. 3. Maff. l. III. — ² Maff. l. III.

³ Barros, dec. 2. l. 1. c. 3. Osor. l. XLI. Maff. l. III.

longe pauciores erant, hostesque Mahumetis templum ingressi impie se devoverant¹, e prælio nonnisi victores excessuros, inque superstitionis signum devota capita mentumque abraserant: verum hæc furibunda in ignes telaque ruentium cohors, magno cum labore, quod obnixis corporibus staret tanta nefarie superstitionis vis erat contrucidata: reliqui dein disjecti, propugnacula expugnata impetu, urbiq; etiam si opulentissima Almeida jussu injectæ faces, ne disgregati milites ab hostibus in omnes casus expeditis opprimerentur.

Inter hæc Alfonsus Albuquerque², qui post expugnatam Socotoram a Tristanno Cogna cum classe Arabia oram perlustrare, atque Mahometanos omni cladium genere afficere jussus fuerat, imperatorem potius, quam piratam agere, contemptaque vili præda subicere regna Mahumetica constituit, ut Arabes, qui olim invaserant Hispanias, in ipso Arabico solo domarentur ab Hispanis. Ormusiense itaque regnum navalibus percelebre atque opulentissimum aggressus est; ac prætervectus Felicis Arabia oras Ormusii regni oppidum Calajates intra sinus Persici introitum subegit, incolis commeatus in classem inferendi dato imperio. Inde in Curia tem verso impetu, cum Mauri dolo sordes commeatum vice importassent, ferro flammisque oppidum deleverunt; quantumvis tria millia hostium descensione Christianos prohibere anisi essent: subivit mox belli aleam Mascate urbs Ormusiensis regis auxiliis instructa expugnataque: ferritum ea clade Soar deditiois verba nuncupavit; pariterque Orfazanae urbis, quæ ultima versus Septentrionem in Arabia Ormusiensis regis imperio continebatur, cives terrore percusi ad primum Albuquerquei appulsum, etiam si muris ac tormentis muniti essent, in silvas præcipientes abierunt. His gestis Albuquerquei in Ormusiæ insulam regniq; sedem victoriae cursum convertit.

18. Imperabat Ormuziis Zeiphadinus puer Ismaelis regis Persarum: qui falsorum vaticiniorum novæque sectæ illecebra Mahometanos deceperat vectigalis, cujus curam ac tutelam gerebat Atar eunuclus: is exigua Albuquerquei contempta classe plus viginti millia hominum ad pugnam instruxit, et quasi explorata victoria respondit, Ormuzianos reges vectigalia ab aliis exigere, non pendere consuevisse, experturumque Albuquerquei quantum armati Arabes Persæque Catribus seminudis Ethiopibusve inermibus antecellerent. Pollebat classe numerosa barbarus, urbisque aditum navibus obseperat; verum conserta pugna non robore, non ardore animi par fuit: precatus enim Deum Albuquerquei, ut pro Christiani nominis glo-

ria decertanti adesset propitius, tanta vi hostilem classem fudit, ut cælum pro Christianis pugnasse videretur: « Inter paucas, » inquit Madæus¹, « præcipue memorabilis hæc fuit victoria: desiderati ex hostibus mille sexcenti, e nostris non amplius decem, ac præsentis e caelo subsidii laud dubiam fidem cum alia multa fecere; lum vero fluitantia mox Mahometana cadavera sagittis (cum eo teli genere Christiani carerent) pectore adverso transfixa, ut ab illis missæ in ipsosmet retortæ divinitus viderentur fuisse. » Injectæ sunt navalibus faces, atque Ormuzia discrimen adiit, ne incendio conflagraret. Quibus malis domiti Saraceni iis legibus pacem admisere², ut Zeiphadinus rex in clientelam Emmanuelis Lusitaniæ regis concederet, quindecim millium aureorum vectigal penderet, necnon ad extruendam arcem Albuquerquei necessariam materiam, operas sumptusque suppeditaret. Cum vero ita Lusitanum imperium firmandum putaret Albuquerquei, versa in contrarium spe labefactatum est, quandoquidem animadverso Christianorum exiguo numero Arabes fidem maligne servarunt, nostrique operum laborumque pertæsi in Albuquerquei seditionem movere, quasi extructa arce ab Arabibus et Persis, mox atque classis abscederet, præsidarii opprimendi forent. Accesserat autem Persarum regis legatus, qui vectigal ab Ormuziano deposebat; cui Albuquerquei, impositis in ferculum globis ferreis cuspidibusque, respondit³, ex ea moneta vectigal pendere a rege Lusitano iis, qui a regibus Lusitano imperio obnoxii vectigal postulent: sed hæc magnifice magis quam prospere dicta; siquidem rebellavit Ormuziani, ac post varia prælia, cum urbs prope in extremam inopiam redacta leges ab Albuquerquei acceptura esset, navarchi conspiratione facta in Indiam vela explicuere: ita desertus Albuquerquei cæplo destitit, omnem tamen insulam vastavit, necnon duos Laregii regis propinquos quingentosque Mauros Ormuzianis subsidio venientes cecidit: tum ad Socotoræ arcem, quam Fartaces oppugnabant, proximo ineunte anno commode accurrit.

19. Pervenit interea ad Pontificem paucis post diebus novus nuntius ab Emmanuele rege Lusitaniæ cum regiis litteris de Taprobana⁴ Christiano adjuncta imperio, deque pulcherrima maritima victoria de Barbaris habita: quo læto nuntio universi gaudio completi sunt: cum tenuis antea de ea insula fama ad veteres Romanos pervenisset ex servo Antonii Plocami, qui ex Arabico sinu solvens ea tempestate delatus fuerat: de qua etiam Erathostenes, Dionysius poeta et Ptolomæus, ut disjunctissima ad

¹ Barros, sup. c. 6. Oros. l. v. Maff. l. III. — ² Barros, dec. 2. l. II. c. 1, 2, 3 et 4. Oros. l. v. Maff. l. III.

¹ Maff. l. III. — ² Barros, l. II. c. 4 et 5. Oros. et Maff. ubi sup. — ³ Oros. l. VI. Maff. l. III. — ⁴ Oros. l. IV. Maff. l. III.

Astrum meminere, ut notat Raphael Volaterranus¹: meminuit etiam de ea Dorotheus Tyri episcopus qui floruit imperante Constantino, atque in ea Evangelium Christi ab eunucho Candacis reginæ Æthiopum promulgatum fuisse testatur. Cum vero in eam appulere Lusitani, extincta erat Evangelii lux, insanisque superstitionibus Taprobanenses erant irretiti, quamvis insignis alicujus sanctitate viri defixum aliquod vestigium colerent; ut refert Maffeus², qui insulam illam ita describit: « Hæc ovali maxime figura ducentarum circiter et quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet, in latitudinem quatuor et quadraginta, atque a Cori promontorio avulsa freto vadoso Piscariæ, quæ appellant, oræ prætenditur, ea cæli clementia, soli ubertate et copia fluminum aquarum perennium, ut primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse; varia pecorum armenta, necnon elephantos gignit egregie bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt: plurimas fert gemmas, verum præcipua claritate sapphiros, chrysolitos, pseudopalos ac pyropos, itemque aromata pretiosa cinnama, cardamomum piper, ac palmas eximie bonitatis. Ad hæc vel in primis jucundo spectaculo silvosi montes ad effigiem theatralem inflexi vastam planitiem oblongo circuitu in cavæ formam includunt; quorum unus in arduam et subreptam altitudinem pæne septem leucarum exurgit, habetque in summo æquatam agri planitiem, ex ejus medio bicubitale saxum eminens ad instar mensæ vestigium demonstrat impressum inelyti sanctitate viri, quem ex Indiæ regno Deli quondam in ea loca venisse tradunt, ut gentem superstitionibus deditam fabulosis ad unius Dei cultum religionemque traduceret. Ergo tantæ venerationis est locus, ut a leucis amplius mille omnium ordinum peregrini, ac præsertim Jogues illuc pietatis causa contendant ingenti labore; siquidem præter cæteras itineris difficultates atque pericula, in ejus etiam montis cacumen non nisi per adactos clavos ferreasque catenas ascensus est. Haud absimile vero videtur, quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, vestigio, quanquam extincta jam nominis antiqui et peregrini memoria, coli eunuchum Candaces Æthiopum reginæ, quem cum alii scriptores, tum vero Dorotheus Tyri episcopus, qui Constantino magno imperante et sanctitatis et doctrinæ laude præcelluit, in Arabia-Felice, totaque Erythra, et in Taprobana Christi Evangelium promulgasse testatur. Porro insula universa novem in satrapias, vel regna dividitur; estque ad omne commercium vel frequentia portuum, vel ipsa loci regione in primis accommodata. »

20. Indictæ sunt Romæ a Pontifice sole-

mnæ supplicationes ad agendas Deo gratias de amplificato in India Christiano nomine, compositoque agmine religioso Julius cum cardinalibus sacram pompam duxit: tum Emmanuel Lusitaniæ rex publice pro concione laudatus, editæque aliæ plures lætitiæ significationes, quas Paris de Grassis ita describit in rituum hoc anno peractorum historia: « Sanctissimus dominus noster, cum diebus proximis (nempe in Adventu) habuisset nuntium a rege Portugalici de victoria per classem ejus habita contra regem Taprobanensem, qui est in insula magna Taprobanis, quæ habet decem civitates sub se absque reliquis insulis habitabilibus in Oceano versus Indos, et prout diffusius rex ipse Portugalensis scripsisse dicitur, statuit ad laudem Dei pro gratiarum actione aliquam solemnem memoriam exinde facere, propterea mandavit quod in die S. Thomæ Apostoli, qui est apud Indos pro magno sancto adoratus, fieret solemnis processio per omnem clerum Urbis usque ad S. Petrum, nulla habita ratione privilegiatorum, sed ut omnes tam patriarchales quam abbatiales ordines venirent; et etiam quod omnes officiales quorumcumque Urbis officiorum sicut in die Corporis Christi venire solent, exceptis luminaribus. Statuit etiam quod omnes hujusmodi processiones cleri solum et non officiorum ad S. Petrum per triduum venirent. Item quod ignes publici, et campanarum sonitus, et aliæ significationes lætitiæ fierent in vigilia S. Thomæ et in die ejusdem. Item quod diceretur missa in Ecclesia S. Petri apud altare S. Petri per cardinalem. Item quod sua Sanctitas et omnes cardinales et prelati induti paramentis processionaliter irent ad Ecclesiam, et quod fieret sermo indicativus tantæ victoriæ, et quod daret plenariam indulgentiam, et ostenderetur vultus sanctus, et ferrum et lancea Christi. »

21. *Pontificis litteræ ad principes Christianos de ineunda inter ipsos concordia, et viribus in Turcas conjungendis.* — Cepit inde Julius ingens amplificandæ in Oriente religionis, superstitionisque Mahometicæ delendæ desiderium, deque evertenda Turcica tyrannide iniri consilia, deditque propterea operam ut reges jungeret fœdere; quos de propagato in India Christiano imperio fecit certiores, ut Lusitani Taprobanam amplissimam insulam subegissent: ut aliam quoque non minorem invenissent, et cum hostibus Barbaris maritimo prælio decertantes eorum classem maximam fudissent evertissentque; utque in ea loca ventum esset, e quibus sultano Ægyptio et Babylonio acre moveri bellum, et terror incuti posset: tum lætam spem affulgere, ut excisa in Occidente Saracenorum tyrannide, Christi cultus restitui Asiæ posset: quo argumento scriptæ hæc ad Henricum Angliæ regem litteræ, quibus etiam ipsum rogavit, ut Romanorum et Francorum reges ad redintegrandum

¹ Vol. I. XII. — ² Maff. I. III.

inter sese pacem, ac vertenda adversus Turcas arma hortatibus suis urgeret :

« Regi Angliæ.

« Accepimus nuper litteras charissimi in Christo filii nostri Emmanuelis Portugalie et Algarbii regis illustris de præclarissima victoria, quam contra perfidos Saracenos salutiferæ crucis hostes est consecutus, prout ex exemplo litterarum ipsius regis præsentibus introcluso majestas tua videbit : quibus nos litteris lectis, solemnibus ceremoniis gratias Deo egimus, ingenti lætitia exultavimus, et in optimam spem adducti sumus, ut a Septentrionalibus et aliis principibus Christianis simile aliquid aut majus fiat contra perfidos Turcos et alios infideles : Deus enim et Salvator noster Jesus Christus, qui ob aliquod grave fortasse delictum populum suum fidelem hæctenus in Oriente opprimi passus est, pacatus jam et propitiatus pulchram occasionem reipublicæ Christianæ bene gerendæ obtulisse videtur, perdomitis jam et contritis in Occidente Saracenorum viribus virtute charissimorum in Christo filiorum nostrorum Ferdinandi Catholici et Emmanuelis Portugalensis regum illustrium ; divinum enim Numen orthodoxis Portugalensibus affuisse videtur, qui Taprobanam insulam maximam et nobilissimam vectigalem sibi fecerunt, aliam non minorem insulam adinvenerunt, et eum classe ducentarum magnarum navium, aliorumque navigiorum omnibus instrumentis bellicis instructorum aperto Marte, cum ipsi numero essent longe inferiores, congregari non dubitarunt, eamque in fugam verterunt et dissipaverunt, et in ea loca progressi sunt, ex quibus magnum terrorem perfidissimo superbissimoque soldano inferre possunt : quia Salvator noster voce quodammodo sua reliquos Christianos principes admonere videtur, ut tantam occasionem præterlabi non permittant ; sed contra perfidos Turcos aliquid dignum nomine et majoribus suis aggrediantur, prout nos charissimis in Christo filiis nostris Romanorum et Franciæ regibus, eos ad mutuam pacem faciendam sanctissimamque expeditionem suscipiendam hortantes, scribimus. Quocirca majestatem tuam in Domino exhortamur, ut quemadmodum hæctenus sapientissime pietissimeque fecisti, nobis in suadenda hujusmodi pace cooperari velis, eisdemque regibus suadere, ut sepositis rebus, quæ pacem ipsam retardare possint, in mutuam gratiam redeant, pacem faciant, et tantos apparatus belli in hostes fidei orthodoxæ convertant, offensasque mutuas ipsi Salvatore et nobis condonent ; cum gloria divina humanæ, et publica utilitas private anteponenda sit. Speramus quod reges ipsi, ut sunt pietissimi atque sapientissimi, vocem Salvatoris et nostram audient, tuisque sanis consiliis in hac re acquiescent.

« Dat. Romæ xxiii Decembris m̄vii, Pontificatus nostri anno v ».

22. Addidit etiam Julius hac occasione pios stimulos Ferdinando utriusque Siciliæ et Aragoniæ regi¹, ut partem in Mauris ex Granatensi regno ejiciendis gloriam augetet, Mahometisque sordibus Africam, quæ audito tantum ipsius nomine contremiscebat, liberaret : eumque ipsius et Emmanuelis opera plures nationes ad Christum traductæ essent, incitandos addidit Septentrionales reges, ut par studium in divini numinis cultu latius amplificando exscindendoque Turcico imperio collocarent.

« Julius, etc. Sit Deo laus et honor : magna profecto majestatis tuæ, magna ipsius Portugalie regis gloria : quorum eximia virtute ac pietate impii Saraceni Bætica ejecti in ipsis etiam Africa lectis nomen et potentiam Christi fidelium tuamque formidant : multæ etiam et maximæ insulæ, multæque nationes ad verum Dei cultum redactæ sunt : nunc a nobis et tua majestate est curandum, ut Septentrionales quoque principes, præsertim Romanorum et Franciæ reges prædicti, qui Dei benignitate potentissimi sunt, et valentissimos exercitus habent, vires suas contra perfidos Turcos convertant ; ut quemadmodum ab Occidente tutela et propagatio Christianæ rei per tuam majestatem et Portugalensem effulsit, ita in Oriente quoque devictis impiissimis Turcis effulgeat, etc. » Addit preces, ut concordiæ inter Ludovicum et Maximilianum reges interpretem agat, jungatque fœdere in Turcas. « Dat. Romæ xxvii Decembris m̄vii, Pontificatus nostri anno v ».

Accensus Pontificiis adhortationibus Ferdinandus rex bellum in Africa adversus infideles intulit : de cujus victoriis dicetur inferius : nunc ab Indiis Orientalibus ad Occidentales digredimur.

23. *In America amplificatum imperium Christianum.* — In America ejusdem Ferdinandi auspiciis, ac virtute Christophori Columbi, patria Genuensis, ejusque fratris Bartholomæi res Christiana amplificata fuerat, inventæque erant amplissimæ insulæ, auri, gemmarum et aromatum feraces, quarum nulla apud veteres memoria extiterat : tum ingens affulgebat spes novas in dies insulas terrasque vastissimas repertum iri, in quibus Christiana religio propaganda foret : cum vero Christophorus Columbus e vivis sublatus esset, Didacus illius filius Americanus archithalassus non paucos adversarios expertus est : cujus patrocinium suscepit Pontifex rogatu Bartholomæi Columbi, Christophori fratris, qui post sulcata Americæ maria, insulas et continentem lustratas ad Sedem Apostolicam se contulerat, et Franciscum Ximenium archiepiscopum Toletanum, ut Hispania-

¹ Lib. VIII brev. p. 312.

rum primatem, ac religionis dilatandæ cupidissimum hortatus est ¹, ut Didaci jura apud Ferdinandum fueretur, pactionesque a Christophoro Columbo cum illo factas servandas curaret; adjecta est iis litteris hæc temporis nota: « Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XIX mensis Aprilis, anno M^oCVII, Pontificatus nostri anno IV ».

24. *Auctum cardinalium collegium.* — Auctus est sequenti mense cardinalium senatus, adjectis tribus Gallis et Hispano, ut refert Paris de Grassis ²: « Die, inquit, Lunæ XVII Maii M^oCVII, publicati fuerunt tres cardinales, duo ex tribus, qui prius creati fuerant secreta ab eodem Pontifice Bononiæ existente, scilicet dominus Franciscus de la Tremoglia Gallus, cardinalis Auxitanus, dominus Reginaldus de Pria, cardinalis Bajocensis, dominus Ludovicus de Ambasia cardinalis Albiensis; et cum istis eadem die creatus et publicatus est simul alius ad instantiam regis Castellæ dominus Franciscus, Ordinis Minorum, cardinalis Toletanus ». Primus ex his paucis mensibus superstes dignitatis titulo sepulchrum ornavit: quartus vero, cognomine Ximenius, pietate et rebus pro Christo præclare gestis inclaruit. Exeeti sunt etiam nonnulli ex veteribus cardinales ad celsiorem gradum eodem anno, ut refert idem Paris de Grassis ³: « Die IX, inquit, Septembris provisum fuit Ecclesiæ Sabinensi de persona reverendissimi domini Raphaelis cardinalis S. Georgii per obitum cardinalis Recanatensis vacanti: reverendissimus dominus cardinalis S. Crucis fuit promotus ad Ecclesiam Tusculanam. Hem die Veneris XXVII ejusdem, provisum fuit Ecclesiæ Albanensi de persona reverendissimi domini cardinalis Macloviensis vacanti per translationem reverendissimi cardinalis Alexandrini ad Ecclesiam Prænestinam, tum per obitum cardinalis S. Praxedis vacantem: et ipse dominus provisus fuit associatus a collegio cardinalium usque ad habitationem suam, quæ fuit in monte Jordano, et cardinales non sunt ingressi domum, sed extra in platea majori fecerunt ceremonias ».

25. *Felix obitus S. Francisci Paulani.* — Hoc anno migravit in cælum Franciscus Paulanus sanctitate et miraculorum gloria celeberrimus, conditor Minimorum triplicis sodalitiî: ejus religiosa instituta vivo et spirante ipso confirmata a Romanis Pontificibus refert Leo X in Diplomate ⁴ de ipsius memoriæ consecratione edito: « Fratrum, inquit, ac sororum cum decem, dictorum autem utriusque sexus tertiariorum regulas cum septem capitulis per eum pie institutas reverendissimæ memoriæ Julius papa II similiter prædecessor noster, eodem

beato viro tunc in humanis agente, matura præhabita deliberatione, tanquam religioni consonas, postquam idem Sixtus prædecessor noster, ac sanctæ commemorationis Innocentius VIII et Alexander VI Romani Pontifices etiam prædecessores nostri eidem beato viro, ejusque Ordini, ac ejus personis et domibus, quamplura privilegia concesserant, per suas primo et deinde nos per alias nostras litteras approbavimus et confirmavimus; diversisque privilegiis, gratiis et indultis Ordinem ipsum multipliciter communivimus, prout in ipsorum prædecessorum et nostris inde collectis litteris plenius continetur. Cumque vitæ suæ finem jam proximum divina inspiratione prospiceret, idem beatus vir, pridie quam decederet, qui fuit dies Cœnæ Domini, pluribus ex fratribus suis, qui ex variis provinciis et regnis tunc ad eum venerant, astantibus in missa conventuali, et post Pœnitentiæ sacramentum susceptum, cum profundissima humilitate, uberrimæque lachrymarum effusione pectus suam percutiendo, sacrosanctum Eucharistiæ viaticum e manibus unius ex sui Ordinis presbyteris magna cum devotione suscepit. Postea Domino nostro Jesu Christo, beataque Mariæ virgini, et sanctis omnibus devote peractis gratiarum actionibus, missaque hujusmodi celebrata, ad cellam suam propriis pedibus, licet pro senectute debilis et infirmus baculo, quem more solito gestabat, innixus rediit. Postero autem die, cum idem beatus fidelisque Dei servus tempus instare videret, quo sibi ex hæc lachrymarum valle migrandum erat, dictos fratres suos ad se convocari jussit, eosque ad fraternam pacem mutuanque charitatem dulcissimis verbis ac salutaribus moniis charitative exhortatus est, illisque benedictione more solito impertita, cum jam nonagesimum primum vel circa annum feliciter implevisset, anno a partu virgineo millesimo quingentesimo septimo, Aprilis vero die secunda, quæ tunc fuit Parasceves Veneris Sanctæ nuncupata, circa horam, qua pro nobis Christus passus est, signo sanctæ crucis devote signatus, omnibusque sacramentis Ecclesiasticis debite communitus, ter lecta coram eo Dominica passione, junctis devote manibus, erectisque in cælum oculis sanctæ crucis triumphum pie amplectens reverenterque osculans, ac sepius, *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*, aliasque pias orationes devote repelens, dimissa hujus carnis sarcina quasi vivens absque aliquo dolore aut mortis notabili signo migravit ad Christum. Cumque tunc per undecim dies, ejusdem beati corpus insepultum remanserit, illucque maxima virorum et mulierum ac religiosarum personarum multitudo accesserit, ut sanctum virum, quem viventem summa fuerant veneratione prosequenti, etiam defunctum viderent, et illius apud Deum suffragia mererentur, mirum

¹ Lib. II. brev. p. 312. — ² Paris, p. 316. — ³ Ib. p. 217. — ⁴ Leo X. in Bull. const. 38.

omnibus fuit, quod ejus caro per tot dies incorrupta permanserit, nec ullum prorsus fetorem emiseric, quin potius odor quidam suaviter fragrans ab ea manaverit. Post ipsius etiam obitum multis ejus opem implorantibus omnipotens Deus quamplures gratias largiri, magnaque miracula palam operari dignatus est... Permotos earum celestium virtutum fama Franciscum et Francorum regem, Claudiam reginam, quæ nuncupato voto prolem masculam, cui Francisci nomen impositum est, suscipi obtinuit, atque Moysiam regis matrem apud Leonem X. egisse, ut sanctorum honores illi decernerentur, interius dicitur¹.

26. *Sacra ædificata Lauretana miraculis illustrata, et indulgentiis decorata.* — Hoc anno virgo Deipara insigni miraculo virgunculam quandam septennem Alexandram nomine, quæ in agello, dum paternas pecudes pascibat, sub arborum umbra supplex Deo preces fundere consueverat, prehensam manu ad Lauretanam aedem triginta milliarium intervallo disjunctam deduxit reduxitque: tum pietatis tyrocinio ita perpolivit, ut postea sanctimonialium numero adscripta sanctitate ac miraculis floruerit. Rem uti gesta est in Lauretana historia describit Horatius Tursellinus² societatis Jesu sacerdos: Sabino cuidam ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Conradam vocant) filia erat septennis nomine Alexandra, quæ haud longe a pago paternum pascibat gregem. Hæc dum oves pascerentur, sub arboribus venerabunda celesti Numini supplicare consueverat: itaque divinitus, nondum septennium egressa, dicavit se Deo: quo magistro, dum precibus instilit Deiparam enixe colens, repente obtulit se illi celesti specie Virgo (haud dubie Dei mater fuit) quæ puellam manu prehensam se sequi jubet. Mira res dictu! triginta millia passuum ab eo loco ipsamet cœlitum regina parvam puellam ad Lauretanam deducit aedem, et ingenti perfusam gaudio ex suæ imaginis ac domus aspectu reducit ad pascua: ibi Alexandram, etiamsi quæ tandem illa aedes, quæ Virgo esset ignoraret, tamen ingens ejus loci et spectaculi desiderium tenebat. Ergo ut gustata semel Lauretanæ domus dulcedo subibat animum, flens precibus urgere ac fatigare Sabinum patrem non desinebat, ut ad aedem illam tot luminibus illustrem neque enim aliter designare noverat locum se duceret, ubi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiae postulatam pater, sive pueriliter eam delirare ratus, sive quem tandem locum illa describeret ignarus. Cæterum haud multo intermisso tempore evenit, ut Sabinus cum universa familia Lauretum pergeret: tum vero Alexandra locum agnoscens gestire, et exultare gaudio, ac versa ad paren-

tem: En, pater, inquit, hæc illa est domus, quomene pulcherrima illa Virgo candida veste amicta deduxerat: huc ego redire, hoc spectaculo iterum frui expetebam. Obstupuit ad hæc pater, et exiniam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, sensit eam B. Virgini esse cordi utique, cum Dei mater illam ad se a primis annis inusitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filiae fovere non destitit, remque omnem nec ipse facuit; et Alexandra, ubi adolevit, piis hominibus sæpe narravit, qui deinde aliis ac mihi ipsi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum sæculi hujus VII, nec frustra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc tyrocinio imbuta virginitatem perpetuo coluit, vitamque sanctissime egit ad annum nonagesimum, Lauretanam Virginem quolannis revisens. Tanta porro fuit sanctimoniam fama, ut in oppido Montalbodo virginum cænobio antistita data sit; ubi miraculis etiam, non tantum virtutibus floruit.

27. Cum in ea ædificula sacra Lauretana maxima in dies divina pietas miracula ederet, Pontifex sacras indulgentias ab aliis Pontificibus concessas iis, qui eam iustarent, confirmavit: tum etiam ab episcopi Recinetensis imperio liberari et immunem esse jussit³; quod sacer esset B. Virginis thalamus, qui e Syria in Illyricum, inde Lauretum, mutatis variis locis, translatus fuisset.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Dudum postquam felicitis recordationis Paulus papa II prædecessor noster sub datis videlicet octavo kal. Februarii, Pontificatus sui anno septimo; omnibus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, qui Ecclesiam B. Mariæ de Laureto dudum in honorem ipsius Virginis gloriosæ extra muros Recanatenses miraculose fundatam, in qua, sicut fide dignorum habebat assertio, ipsius Virginis gloriosæ imago angelico comitata cœtu mira Dei clementia collocata existebat; et ad quam propter crebra et stupenda miracula, quæ ejusdem Virginis gloriosæ meritis et intercessione pro singulis ad eam recurrentibus, et ejus auxilium implorantibus humiliter, Altissimus operabatur in dies, ex diversis mundi partibus etiam remotissimis, ejusdem Virginis gloriosæ liberati præsiidiis, populi confluebat multitudo, in singulis diebus Dominicis, incipiendo a prima tunc proximæ Quadragesimæ, usque ad solemnitatem sacratissimi Corporis Domini nostri Jesu Christi, singulisque diebus Majoris-Hebdomadæ, quæ sancta appellatur, et similiter in festivitate Resurrectionis Dominicæ cum duobus sequentibus, Ascensionis quoque, et Pentecostes cum duobus sequentibus, et solemnitatis ejusdem Corporis Domini nostri Jesu Christi, et per

¹ An. Chr. 1519. — ² Turs. hist. l. II. c. 13.

³ Jul. II. lib. Bull. I.

totam ejus octavam, in aliqua festivitatum Dominicarum seu dierum prædictorum devote visitarent, et pro ipsius fabricæ conservatione ac ornamento sive alias manus porrigerent adjutrices, omnium peccatorum suorum, de quibus corde contriti et ore confessi forent, plenam absolutionem, remissionem et indulgentiam concesserit: pia memoriæ Sixtus papa IV etiam prædecessor noster, ejusdem Pauli prædecessoris vestigiis inhærendo, ac cupiens, ut ipsa Ecclesia, ad quam specialem gerebat devotionis affectum, congruis frequentaretur honoribus, et quod fideles præfati eo libentius devotionis causa confluerent, ad eandem, et ad hujusmodi ædificiorum fabricam et perfectionem manus promptius præberent adjutrices, quo ex hoc ibidem dono cælestis gratiæ uberius conspicerent se refectos, omnibus vere penitentibus et confessis, qui ex tunc in futurum Ecclesiam prædictam præscriptis Quadragesima, et aliis sequentibus Dominicis, usque ad solemnitatem prædictam sacratissimi Corporis Domini nostri Jesu Christi, ac singulis diebus Majoris-Hebdomadæ, necnon Resurrectionis cum duobus sequentibus, et Ascensionis Dominicæ ac Pentecostes etiam cum duobus sequentibus, et in solemnitate præmissa ejusdem Corporis Domini nostri Jesu Christi, et per totam ejus octavam, aut aliquam Dominicarum festivitatum, seu dierum hujusmodi devote visitarent annuatim, et ad structurarum prædictarum perfectionem, ipsiusque Ecclesiæ ornamentum, aut alias in ipsius Ecclesiæ utilitatem manus porrigerent adjutrices, omnium peccatorum, de quibus corde contriti et ore confessi forent, plenam absolutionem, remissionem et indulgentiam, per quasdam concessit, etc ». Subdit Julius, Sixtum Lauretanam Ecclesiam ab episcopi Recinensis potestate liberam pronuntiasse, ipsam clientelæ Sedis Apostolicæ addixisse; plura, ut divina res in ea augustiore pompa perageretur, constituisse, refuisseque Recinensem episcopum vel prætorem, quidquam ex sacra stipe a fidelibus oblata decerpere: postea vero Hieronymum episcopum Sabinensem tunc tit. S. Balbinæ presbyterum cardinalem Recinensi episcopatu præfecisse, eidemque curam Lauretanæ Ecclesiæ demandasse; tum subjicit Pontifex:

28. « Cum autem nuper præfatus Hieronymus episcopus debitum naturæ persolverit, nos attendentes quod nedum est in prædicta Ecclesia de Laureto imago ipsius B. Mariæ Virginis; sed etiam, ut pie creditur et fama est, eamera sive thalamus, ubi ipsa beatissima Virgo concepta, ubi educata, ubi ab angelo salutata Salvatorem sæculorum verbo concepit, ubi ipsum suum primogenitorem suis castissimis visceribus lacte de cælo plenis lactavit et educavit: ubi quando de hoc sæculo nequam ad

sublimia assumpta extitit, orando quiescebat; quamque Apostoli sancti primam Ecclesiam in honorem Dei et honorem B. Mariæ Virginis consecrarunt; ubi prima missa celebrata extitit; ex Bethleem angelicis manibus ad partes Selavoniæ et locum *flumen* nuncupatum primo portata, et deinde per eosdem angelos ad nemus Laurete mulieris ipsius beatissimæ Virginis devotissima, et successive ex dicto nemore propter homicidia et alia facinora, quæ tibi perpetrabantur, in collem duorum fratrum, et postremo ad rixas et contentiones inter eos exortas in vicum publicum territorii Recanatensis, translata existit; cupientesque ipsam Ecclesiam ad quam non minorem devotionis affectum gerimus, quam Paulus, et qui secundum carnem avunculus noster erat Sixtus, prædecessores præfati gesserunt, tam in spiritualibus et temporalibus quam circa illius ministros, ac res et bona: necnon ad illam devotionis causa accedentes salubriter regi, dirigi et gubernari, motu proprio, non ad alicujus nobis super hoc oblata petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine unionem, annexionem et incorporationem dissolventes, ipsas litteras præfati Sixti prædecessoris, quoad exemptionem ipsius Ecclesiæ de Laureto, et illius ministrorum oblationum, et rerum omnium mobilium et immobilium ab Ecclesia Recanatensi ac episcopo Recanatensi nunc et pro tempore existente, illiusque officialibus quibuscumque presentibus et futuris, eorumque visitatione, correctione, superioritate, dominio et potestate, atque ad indulgentias eidem Ecclesiæ, et illam in prædictis seu etiam forsitan aliis diebus visitantibus, tam per dictum Sixtum, quam quoscumque alios Romanos Pontifices prædecessores nostros quomodolibet concessas, necnon quoad facultatem absolvendi, modo tamen infrascripto Apostolica auctoritate tenore presentium approbamus, ac perpetuæ firmitatis robur obtinere debere decernimus etc ». Eandem Ecclesiam in clientelam Pontificiam acceptam amplissimis exornat prærogativis: tum plura ad ejusdem Ecclesiæ augendam dignitatem sanxit. « Dat. Romæ apud S. Petrum an. M^oCVII, XIII kal. Novembris, Pontificatus nostri anno IV ».

Cum ita nihilominus et constantissimis argumentis pateat sacram eam adiculam divinitus delatam, atque a Deo conspicua in ea miracula patrari; tamen hæretici nefarias effundere calumnias, a demone utique calumniatore edocti, non perhorrescunt: hæc fingi astu Pontificum, ut Picenum opibus hospitium locupletent; qui utinam positis odiis rei veritatem puram inquirant, atque ex tenebrosissima impietate emergant.

29. *Leges militiæ S. Jacobi instauratæ.* —

Confirmavit ¹ hoc anno Julius leges equestris militiae S. Jacobi, cujus ea erant sanctissima instituta, ut milites ad vitam pro tuenda Christi fide Mahumeticaque superstitione excindenda semper essent comparati; a quibus clarissimi triumphus de impiis sapius fuere reportati. Consignatum est hujusmodi Diploma hac loci et temporis nota. Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae M^oCVII, pridie kal. Novembris, Pontificatus nostri anno IV ».

30. *Blasphemus impostor in Germania.* — In Germania exortus est blasphemus impostor, Lutheri antichristi praebulo, praecursor, et magicarum superstitionum ostentatione turgidus, qui Christi miracula contemnere, seque illi in palrandis similibus aequare ausus est maximo cum dedecore Germanorum, qui ejusmodi hominum portenta stulle potius coluere, quam flammis abolerunt. Meminit de hoc sathanæ emissario Trithemius ² in litteris ad

Joannem Virdungum mathematicum his verbis : « Homo ille, de quo mihi scripsisti, Georgius Sabellicus, qui se principem necromanticorum ausus est nominare, gyrovagus, battologus, et circumcellio est, dignus qui verberibus castigetur, ne temere deinceps tam nefanda et Ecclesiae sanctae contraria publice audeat profiteri. Quid enim sunt aliud tituli, quos sibi assumit, nisi stultissima ac vesanae mentis indicia, qui se fatuum non philosophum ostendit? sic enim titulum sibi convenientem firmavit: Magister Georgius Sabellicus, Faustus junior, fons necromanticorum, astrologus, magus secundus, chiromanticus, necromanticus, pyromanticus, in hydra arte secundus ». Et infra : « Eadem vanitate actus in plurimorum fertur dixisse praesentia quod Christi Salvatoris miracula non sunt miranda; se quoque omnia facere posse, quae Christus fecit quoties et quandocumque velit ».

¹ Jul. lib. Bull. LXXI. p. 114. — ² Trith. l. II. Ep. XLVIII.

JULII II ANNUS 6. — CHRISTI 1508.

I. *Germano, Gallo et Venetis inter se conciliandis totus est Julius, et proficitur se cum regibus bellicos labores in Turcas suscepturum.* — Anno post Christum natum millesimo quingentesimo octavo, undecima Indictione, Julius consilia jam a se suscepta de principibus Christianis, ac praecipue Germano et Gallo conciliandis et religione Christiana in pristinam in Europa, Asia et Africa amplitudinem et dignitatem, everso Turcico imperio, restituenda, promovere annisus est. Intere jam Carvagialio cardinale in Germania legato interprete erant induciae inter Maximilianum Caesarem et Ludovicum regem, isque ad postulata Caesarea responderat, formulasque pactionum adjecerat; ad Pontificem vero dederat litteras omni officiorum genere referatas; quibus Julius recreatus ipsum sponte ad concordiam proclivem magis impulit ¹, ut sine cunctatione foedus cum eodem Maximiliano san-

ciret, atque in eo Sedis Apostolicae auctoritatem dignitatemque commendatam haberet, ac si aliqua difficultas occurreret, Sedem Apostolicam faceret certiore, ut illam infringendam curaret.

« Charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus litteras celsitudinis tuae, Blesiis xvii mensis Januarii proxime praeteriti datas; in quibus nobis pro rebus Germaniae, quas paterno affectu cum dilectis filiis cardinale Clarimontis, et domino de Gemel oratore nostro communicavimus, et praesertim de requisitione et instantia cardinalis Brixienensis, et Constantini Comminati nomine regis Romanorum nobis facta; de quibusdam aliis negotiis ad commodum et honorem tuae celsitudinis pertinentibus gratias agit, ostenditque se omni tempore bonum et devotum filium nostrum futurum, et praeceteris principibus Chri-

¹ Lib. VIII. brev. p. 43.

stianis paratum esse exponere personam et bona pro conservatione et augmento status nostri et sanctæ Romanæ Ecclesiæ, sperans quod nos boni et amantissimi patris erga te fungamur officio. Lætatur valde, fili charissime, grata esse celsitudini tuæ ea, quæ pro singulari in te regnumque tuum Christianissimum charitate, proque studio et desiderio pacis agimus, optimumque animum tuum erga nos et Apostolicam Sedem cum jucunditate recognoscimus et amplectimur; cui nos in mutua charitate semper correspondebimus; et quemadmodum tu bonus et devotus filius nobis eris, ita nos tibi bonus erimus pater. In pace vero atque induciis per venerabilem fratrem cardinalem sanctæ Crucis nostrum et Apostolicæ Sedis legatum, ut scribis, factis sen faciendis, quod ad æquissimas condiciones pro publica reipublicæ Christianæ utilitate descendere sis paratus, non mediocri laude dignus es: in quo bono proposito, ut perseveres, celsitudinem tuam, quanto possumus studio, exhortamur; pæce enim hujusmodi facta, decerni facillime poterit sancta et pernecessaria contra hostes Catholicæ fidei expeditio, quam pro Christianissimo animo tuo semper optasti; quod etiam in ipsa pace præcipuam auctoritatis nostræ et sanctæ Apostolicæ Sedis rationem sis habiturus et curaturus, ut nos non solum principalis et caput confœderatorum, verum etiam pater et protector futurus, pietatem et sapientiam tuam plurimum ac plurimum in Domino commendamus, et illi ingentes gratias agimus: et quæ pro sua singulari prudentia potest considerare quod, quanto fuerit major nostra et Sedis Apostolicæ auctoritas, tanto tutiores et firmiores erunt res tuæ; te enim ut primarium sanctæ Romanæ Ecclesiæ filium, deque nobis et Sede ipsa bene meritum in visceribus gerimus charitatis, ejus honori et augmento, quantum cum Deo licebit, semper aderimus et favemus. Responsiones et capitula tua jam ad regem Romanorum pervenisse credimus; quibus utinam ille acquiescat, ut sublata omni suspicione atque discordia ad pristinam concordiam redeatis, ac proinde dignitati Christianæ reipublicæ consulatur. Si tamen aliquid scrupuli restaret, pergratum nobis erit, ut id nobis significes; curabimus enim, quantum per nos fieri poterit, ut tollatur, ne quid obsit paci tam necessariæ; nihil enim magis desideramus, quam ut hujusmodi pace facta in perfidos Turcos cum aliis principibus Christianis hoc expectantibus, et optantibus arma vertatis: et ideo nec laboribus nec dispendiis ullis parcendum putavimus ac putamus, Dat. etc. »

2. Dispiciebat tum Maximilianus e summis Alpium jugis Italiam, ut in eam signa Cæsarea inferret; ac Tridenti peracta pompa, quam ingressuri Italiam Germaniæ reges celebrare consueverunt, ad Pontificem et cardinalium sena-

tum scripsit ¹ aggressum se iter, ut Pontificia manu imperiale insigne arriperet, pollicitus Sedis Apostolicæ dignitatem amplitudinemque armis se tutaturum: cui a Julio responsum est, ipsum turbas maximas excitaturum in Italia, si exercitu succinctus accederet, viderique opportunius aut arma deponere, vel ea adversus nominis Christiani hostes vertere; ac ne ultra tenderet, eum electum imperatorem dixit; tentavit ille irruptionem partim ad Carnicas Alpes, partim ad Tridentinas fauces. Ad Petram Castrum Pitilianus et Trivultius, Gallicis copiis fulti, Germanos repressere ²; dehinc, ductore marchione Brandeburgensi, Germani per Venetam ditionem penetrare nisi sunt, cum quibus vario utrinque eventu plura prælia gesta fuere: eumque Cæsar in Germaniam retroflexisset, ad Cadurium Germanicæ copiæ ingenti clade profligatae sunt a Venetis: qui etiam Tergestum ³ et Gurensensem comitatum partim armis, partim auro subegerunt: expedivere etiam Galli arma, ut Venetorum socii, et castra in Mantuano agro delixere, ne Mantuanus princeps quippiam Cæsaris gratia novaret. Implicitus his difficultatibus Maximilianus, cum Gallorum rex Caroli ducis Gueldriæ partes adversus Carolum V Belgii principem tueretur, urgente Bernardino cardinale legato, triennales inducias cum Zacharia Contareno duce Venetorum et Ludovico Gallorum rege medio Junio pactus est ⁵; demumque vergente anno cum Gallo prælermissis Venetis fœdus sancivit ⁵.

3. Ita voti compos factus est Julius, redactis iisdem regibus in concordiam, ut ipsemet in edicto Apostolico ⁶, quo Venetos monuit, ut Ecclesiastici imperii urbes restituerent, testatur, se nimirum Bernardini episcopi Sabinensis, et Georgii fil. S. Sixti presbyteri Rothomagensis cardinalium legatorum opera, Maximilianum et Ludovicum in concordiam redegissem, admisisseque ad fœdus nonnullos alios principes, oplasque se, ut Venetis ab iisdem in societatem adjungerentur; ita enim conjunctos omnibus mutuo armorum fœdere in Turcas cruce signata vexilla attolli potuisse: sed Maximilianum et Ludovicum, tum Ferdinandum regem Aragonum contendisse ⁷ prius a Venetis repetenda, quæ ipsis eripuissent, ut tutius eum Turca bellum gereretur: inde vero infelicissime Christiana arma vertenda adversus Barbaros in fœdium viscera conversa sunt, dictumque a nonnullis ⁸ Turcici belli speciem obtensam fuisse ad bellum in Venetos comparandum, qui quidem ad rerum exitum, non ad consilia specta-

¹ Surit. l. viii. c. 16. Cavit. hist. Crem. Marian. l. xxix. c. 12. — ² Paul. Jovius in epitom. l. ix. — ³ Nic. Basel. in Addit. ad Naucl. Surit. c. 48. Paul. Jov. in epit. l. ix. — ⁴ Surit. l. x. c. 19. — ⁵ Cap. 27. — ⁶ Lib. viii. brev. Ext. typis cusa Rom. an. 1607. — ⁷ Ferr. l. iv. — ⁸ Nic. Base. in Addit. ad Naucl. Bonacc. in Briarii Cavit. hist. Crem. hoc an.

runt: molitum enim ex animo Julium expeditionem in Turcas conficere, illius testimonio liquet, tum ex pluribus ejusdem litteris, tum ex adhibito studio in sopiendis civilibus Christianae reipublicae dissensionibus, monendisque¹ populis, ne intestino bello indicendum in Turcas bellum disturbarent: quanquam postea consiliis exitus non responderunt. Meminit de ielo superiori foedere inter alios Nicolaus Baselius dum ait²:

4. « Facta est rursus inter regem Gallorum et Maximilianum confederatio his capitulis, ut communi apparatu bellico expeditionem in Venetos moverent. Convenit ad hanc confederationem Julius papa Pontifex maximus: qui ut res omnis in vado esset, omnibus quibus poterat viribus bellum hoc promovere se obligabat: Ludovicus vero Gallorum rex, quia cum Venetis pactum prius percusserat, quoniam pacto renuntiaret, cogitare cepit: opportune tamen satis callida Gallorum commenta remedium adinvenerunt, papam in res Maximiliani jurasse, et ob eam rem sibi non adeo tutum fore Christi Ecclesiae capitibus contravenire, Venetos praeterea obsecrare, ut dextras dare Pontifici et electo imperatori laudquaquam recusent, se vero medium inter utramque partem ponere, quo bellum quod immineret revocaretur: quod Veneti cum recusassent ne videretur ex pede jura foederis icti temerare, per annos aliquot Caesari adhaesit. »

5. Carpit auctor perperam Gallum regem: praclare enim egisse constat, dum Venetos ad pacem cum Pontifice et Caesare conficiendam suis hortatibus ursit: nam si ea redintegrata fuisset, nullus supererat obex, quin universi imperii Christiani reges arma in Bajazethem ad eum Constantinopoli deturbandum expedirent. Medio circiter Decembri superius foedus Cameracense in cardinalis Rothomagensis cum Margaritha Caroli V nepotis moderatrice colloquio, cui etiam aliorum principum oratores interfluere, percussum memorat Bonaccursius³; de quo fuse quoque Surita⁴, et decima mensis ictum observat: cui consentit Mariana⁵, additque hac de causa Pisanorum libertatem a Gallo et Hispano regibus turpiter venditam Florentinis: « Gallus, inquit, et Ferdinandus, quorum arbitrio Florentini et Pisani suas controversias permiserant, praestudio promovendi pactum bellum Pisanos Florentinis hostibus tradiderunt; sententia pronuntiata nulla famae memoria, sed honesta facto species praetensa est, Italiae pacem aliter constare non posse, cujus prima cura erat scilicet nova bella et internecina meditandis. Suspicio fuit, Florentinorum viribus uti voluisse adversus Venetos, ac centum aureo-

rum millibus, quae Florentini, si secundum ipsos causa data esset, polliciti erant: Pisanorum libertatem, qui se eorum fidei permiserant, turpi mercatu vendidisse, magno tantorum principum dedecore, infamiaque majori Ferdinandi, cujus clientelae et patrocinio se suaque Pisani permiserant. Verum quid attinet horum principum peccata accusare? familiare est cunctis praestudio habendi plura, nihil praeterea curare: aut quis oblata imperii amplificandi occasione leges honestatis et pudoris respiciat? tetra libido dominandi caeteris affectibus imperat. Cameracense foedus ad IV idus Decembris sancitum est. » De Pisis ab utroque rege traditis Florentinis memorant etiam alii auctores, pluresque cives, ne Florentino jugo subderentur, solum vertere maluisse.

6. Objiciebant vero reges Italiam pacari aliter non posse, quae tamen necessario pacanda esset pro apparando in Turcas bello: extantque insignes Julii litterae⁶, in quibus gesta sua commemorat deque Jerosolyma et Constantino poli recuperandis agit, seque bellicos labores una cum regibus cupidissime suscepturum professus est.

« Ad fuluram rei memoriam.

« Quis merito non admiretur ceptam a nobis ad omnipotentis Dei, ejusque intactae genitricis Mariae, ac principis Apostolorum B. Petri honorem et laudem necessariam Basilicae ejusdem sancti jam vetustate collabentis reparationem et ampliationem? Aut quis jure posset non laudare nostram expeditionem pro liberanda a saeva tyrannide civitate nostra Bononia susceptam; in qua non modo magnas impensas, sed et proprii corporis pericula et labores subivimus non medioeres? Ut illa sic liberata subditiōne nostra et sanctae Romanae Ecclesiae tutius et facilius conservari possit, condidimus et creximus in eadem munitissimam arcem, eamque validissimo praesidio communivimus: pluraque et labore maximo et impensa longe majori pro conservatione, recuperatione ac defensione locorum et status ejusdem Romanae Ecclesiae in dies sustinemus, quae si maximi oneris ab omnibus judicantur, nobis tamen, qui boni pastoris esse animam suam pro ovibus suis ponere non ignoramus, et continue parabolam de illo, qui gregem suum dimittit, ut deperditam ovem recuperet, mente revolvimus, levia esse: deperditaque ovis pro qua etiam universus grex dimittendus est, anxie quaerentibus nobis occurrit, heu (quod vix sine singulatu ac lachrymis effari possumus) sancta illa Jerosalem, apud quam Salvator noster, ut nos ab aeterna morte redimeret, non dedignatus est crucis subire tormentum, et corpori suo sanctum sepulchrum fieri. Haec, inquam, est illa

¹ Jul. I. VIII. brev. p. 195. — ² Basel. in Addit. ad Naepl. et Marian. I. XXIV. c. 15. — ³ Bonac. in Duarus. — ⁴ Sur. I. VIII. c. 27. — ⁵ Marian. I. XXIX. c. 15.

⁶ Lib. XLVIII. p. 16. et I. LVIII. p. 1.

ovis jam pluribus annis deperdita, a savissimis avarissimisque lupis Christi nominis hostibus abacta et retenta. Hæc est cujus mitis et querulus balatus assidue nostris intonat auribus; hæc nostræ mentis oculis assidue pro velleribus suis laceris ostentat sanctum Calvarii montem vexillo salutifero crucis inclytum, sacratissimi sepulchri sacellum, orationis hortulum sanguineo Salvatoris sudore aspersum, compluraque sacratissima loca, quæ Dominus et Salvator nosler carne tunc vestitus humana, et sancti discipuli ejus incoluere; nunc, prohi dolor! a spurcissimis infidelibus barbaris delurpata sunt et fœdata.

7. « Exeivit alias balatus is complures Romanos Pontifices prædecessores nostros, nonnullique eorum ipsam ovem et civitatem sanctam Jerusalem maxima cum omnipotentis Dei et Christiani nominis gloria faucibus rapacissimis luporum ereptam palerne foverunt et recrearunt: sed superseminante humani generis hoste zizania inter Christianos principes iterum atque iterum est subtracta cum maxima orthodoxæ fidei jactura atque dedecore. Nec solum ipsam sanctam Jerusalem, sed regia etiam urbs Constantinopolis, Græciæ quondam lumen et Orientalis imperii caput, quæ in extremo Europæ sita tanquam frænum quoddam infidelibus barbaris opposita erat, nobilissimæ quoque provinciæ Achaïa atque Peloponesus, Bosnæ et Serviciæ regna, et major Macedonia et Epiri pars ab perfidis Turcis nostra ætate (quod sine ingenti dolore cogitare non possumus) direpta et in miseram servilitatem redacta sunt: quorum incolæ Christianis parentibus orti jugum spurcissimæ et immanissimæ gentis Turcorum excutere cupientes, tendunt ad cælum manus, et vola assidua faciunt, ut per nos et reges principesque fideles eis tandem subveniatur. Cumque huic tam sanctæ recuperationi, quæ necessaria essent, non modo sæpius, sed assidue cogitaverimus, et nihil magis in præsentiarum cogitemus, comperimus nihil illi magis necessarium, nihilque magis ad protligandos, domandos, subji-ciendosque hostes Christiani gregis, quam Christianorum principum concordiam commodum esse: quam etsi ab initio nostri Pontificatus procuraverimus, proxime tandem Dei munere inter charissimos in Christo filios nostros Maximilianum Romanorum imperatorem electum, et Ludovicum Francorum regem Christianissimum composuimus: eosque ac cæteros charissimos filios nostros Christianos reges, principes, dominos et potentatus ad hanc sanctam pernecessariamque recuperationem ita animavimus, ut ab eorum pluribus, ut veros decet Christianos principes, ad tam sanctum opus sollicitemur, et alii irrequisiti, etiam quod divinæ gratiæ ascribimus, se nobis offerant; quo fit, ut eadem gratia confisi, in certam spem optatæ recuperationis

et victoriæ adducamur: faciuntque nobis etiam animum signa, quæ divinæ voluntatis ad id propensæ cumulatiæ victoriæ de infidelibus per catholicos Hispaniarum et Portugaliæ reges illustres relata, quorum virtutibus pro gestis in ampliationem fidei nostræ, et pro eorum in hanc sanctam Sedem reverentia assidue in Domino benedicimus, ipsisque cæteris regibus et principibus Christianis ac Catholicæ fidei cultoribus pacem, concordiam felicitatemque precamur: quibus læti pro æterni Dei gloria animarumque suarum salute nobiscum sanctam recuperationem Jerusalem suscipiant et prosequantur. Et ut ad eandem non modo verbis, sed exemplis etiam a nobis excitentur et reddantur intentiores, incepimus jam prosequemurque, divina favente clementia, quæ bellis terrestri et maritimo pro sancta hujusmodi expeditione noverimus esse opportuna, nec laboribus aut impensis, vel proprio sanguini pareemus: jamque jussimus diversis portibus nostris naves triremesque conlici, materiasque necessarias e variis locis ad illos deferri, et sic classem nostram Ecclesiasticam augeri, terrestremque quoque exercitum non modo conscribi, sed parari et illi stipendia exsolvi mandavimus. Verum quia ad tantam absolvendarum Basilicæ et arcis prædictarum, ac tulandi, recuperandi et manutenendi status sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Pontificalisque dignitatis debito decore retinendæ, construendæ armandæque classis, maritimique et terrestris exercitus alendi, ac sustinendæ hujusmodi sanctæ expeditionis molem, nostræ et sanctæ Romanæ Ecclesiæ prædictæ, quarum dispensatores effecti sumus, non suppetant facultates: etsi ad amplianda Ecclesiarum omnium commoda nostræ considerationis intuitum extendamus, et pro universorum Christi fidelium profectibus nostra semper aspiraverit et aspiret intentio: tamen contra morem et propositum nostrum necessariæ impensæ, quas pro hujusmodi pia et sancta expeditione et sustinenda mole incumbentium onerum prædictorum subire oportet, nos aliquid innovare compellunt: summus et almus ille scrutator cordium intuetur, tangimur stimulis quando Ecclesiasticas personas ac alios Christi fideles, quos ab oneribus hætenus relevare, quorumque utilitatem et commoda procurare studuimus, urgente reipublicæ Christianæ et orthodoxæ fidei honore et decore gravare oportet: confidimus tamen in Domino Christi fideles omnes, quicumque opera pro necessitatibus sanctæ matris Ecclesiæ et sanctæ hujus expeditionis non modo libenter, sed sponte sua allaturos, laturusque onus leve, et suave jugum, quidquid pro sepulchri Dominici recuperatione, hujusmodique necessitatibus eos sulferre contigerit. Nec ad hoc illis nostrum deerit quo incitentur exemplum; parati enim sumus in sanctam ex-

peditionem prædictam non modo facultates omnes, quarum dispensatores sumus, exponere, sed personaliter, ut compluribus Catholicis regibus et principibus per diversas nostras litteras significavimus, si nobiscum accedere voluerint una cum sacro venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium collegio : qui se etiam ad id pro eorum pia in Christianam religionem devotione sponte obtulerunt accedere, et proprium sanguinem, si opus fuerit, effundere. Volentes igitur pro viribus huic sanctissimo operi, ut tandem Jerusalem sancta, Constantinopolis, aliaque regna et provinciæ prædicta recuperentur, et a manibus hostium eripiantur, quantum nobis ex alto permittitur votive intendere, etc. » Decemam imperat Romanæ curiæ officialibus et clero totius ditionis Pontificiæ pro sumptibus tolerandis ad provehenda ea sacra consilia. « Dat. Romæ anno Incarnationis Dominicæ M^oCVII, XVI kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno v ».

8. Tradit Paris de Grassis ¹ hoc anno decretam a Pontifice solemnem religiosam pompam eodem ritu quo superiore anno, ob parta in Indiis nova regna, et Christiano adjuncta imperio, eundemque regem amplificatæ religionis gloria clarissimum pro sacra concione panegyrica oratione laudatum : « Alia, inquit, nova venerunt ex Portugalia ad Pontificem : qualiter idem rex, qui Taprobanam subjugaverat, etiam alias terras et loca infidelium bellando acquisiverit ; ex quo factum est, ut papa decreverit signa lætitiæ facere, et Deo gratias agere de tali victoria. Itaque per multos ante dies statuit, ut missa fieret, et processio in die S. Jacobi apud altare S. Petri ac alia omnia sicut facta fuerunt in die S. Thomæ : et sic universo clero intimata fuit processio, et missa cardinali Arborensi et cardinalibus et prælatis, ut adessent cum paramentis rubeis : et parata sunt omnia, ut papa processionaliter exiret. Item papa injunxit domino Thomæ Vullterano, cognomento Fedra, ut sermonem haberet in laudem regis Portugaliæ, et in manifestationem ejusmodi victoriæ ».

9. *Solennes gratiarum actiones pro Indicis Lusitanorum victoriis.* — Adempta fuerat superiore anno Arabibus Socotora, Lami regulus ad obsequium compulsus, Brava expugnata, fractus Cananoris et Calecutiensis regum impetus, necnon Ormuzii regnum sub jugum missum quamvis paulo post rebellarit : quinetiam Fartaces Socotoranos ad rebellandum impulerant. Sed Alfonsus Albuquerqueius ineunte hoc anno redegit ² ad officium, instructaque comitatibus arce Fartaces obsidione depulit. Inde in Ormuzianum regnum invectus Calajatem oppidum evasavit, sævitque in captivos, quos auribus

naribusque truncari jussit : tum naves exussit. Ormuzios etiam variis affecit cladibus, atque in Indiam expansis velis mense Novembri applicuit, ut illius administrationem capesseret. At Almeida, cum jam classem adversus Ægyptios federatosque Saracenos Indos instruxisset, cæsique in bello filii necis ulciscendæ cupidine efferretur, præturam non nisi pacata India tradere Albuquerqueio distulit. Quod vero ad cladem illatam ab Ægyptiis attinet, narrat fuse Barrosius ¹, ut Campso Ægypti Syriæque sultanus, ac Mahumeticæ sectæ princeps Calecutiensis, Cambaiæ et Goensis regum precibus impulsus, ut Lusitanos, qui in Indiis Mahumeticæ superstitionis homines peregrinantesque ad Mechæ prefanum delubrum variis cladibus afficiebant, depelleret. Ubi transmissa ad Romanum Pontificem oratore, minisque ferocissimis nil profecisse vidit, pepercit quidem sepulchro Dominico rei que Christianæ, quod præsagierat Emmanuel : cæterum ad classem instruendam mittendamque in Indiam adjecit curas : sed cum Rubri Maris oræ ardenti perustæ sole materiam pangendis navibus idoneam non ferant, a Turcarum tyranno obtinuit, ut in Candelorii montibus eam caderet ; qua viginti quinque navium classem oneravit, impositis propugnatoribus octingentis Mamalucis. At Americus Ambasianus Rhodiorum equitum princeps, ubi hanc classem comparari rescivit, ad Christianos India depellendos, classem sex onerariarum navium, et quatuor triremium sexcentis militibus lectissimis instructam immisit, præfecto Andrea Amaratio equite Lusitano. Is strenue sultanicam classem adortus, quinque naves mari mersit ; sex cepit, trecentis Mamalucis cæsis, ex reliqua classe quatuor naves fluctibus haustæ sunt, ut decem tantummodo naves Alexandriae portum tenuerint. Elaborata navalibus fabris materia camelorum dorso tridui itinere ad Suetium, Maris Rubri portum, subvecta est, compactaque duodecim navium classe, omnibusque necessariis instructa Hocenus Persa rei maritimæ peritia clarus illi præfectus est : is Arabicum mare sulcans Imbum cepit ; aliisque rebus gestis in Indiam directo cursu una cum Maimane Mahometanæ perfidiæ antistite, regis Calecutani oratore, ad Diensem portum applicuit : in oræ Cambaiæ insula cui Jazius genere Polonus e parentum gremio olim a Turcis divulsus, Mahometanisque sacrilegiis initiatus præerat. Observabat tum Malabaricam oram cum octo navium classe Franciscus Almeida proregis Indici filius, stabatque in Decani regni Ciaulensi porta, spernebatque sparsos rumores de Ægyptia classe, quæ in Indiam penetraverat ; cum Mir Hocenus et navium forma et numero militeque superior

¹ Paris. in itiner. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 296. — ² Barros, dec. 2. l. III. c. 2, 3, 4. Osor. l. VI. Maff. l. III et IV.

¹ Barros, dec. 2. l. II. c. 6. Maff. l. III. Bosius p. 2. l. XVII.

apparuit : conserta pugna tenuit diem integrum, neutram in partem inclinante victoria, in qua Maimanes Mahometis sacrificulus, qui Ægyptios exciverat, misso temere globo discerptus est, dum Mahometem adorat; cui propterea veluti homini cælo, sed vere inferis consecrato, ab impiæ superstitionis cultoribus delubrum cum perpetuo ardentium lampadum ordine positum fuit.

10. Sub vespere Jazins Diensis regulus cum quadraginta circiter actuariis se Hoceno conjunxit, nec tamen Almeida nocturnam fugam ex suorum consilio inire voluit, sed oborta luce militari ordine secedere : quare ultimo abeuntem insecuti hostes prætoriam navim globo perfoßam circumstetere, pugnavit tamen accerrime Almeida, proposita sociis cælestis vitæ spe, donec duobus globis laniatus est. Hanc filii cladem Almeida prærex æquo tulit animo, laudavitque quod contra Christiani nominis hostes dimicans fortiter occubuisset : ad reprimendam vero Saracenorum ferociam extremo anno se accinxit, præclaramque eum retulisse victoriam inferius videbimus, qua pulsus India Ægyptiis fidei amplificandæ via structa est.

11. In Africa etiam hoc anno gestum¹ ab Emmanuele rege Lusitaniæ bellum adversus Phutensem seu Fezzensem regem ; atque paucissimis militibus maximæ Barbarorum copiæ propulsatæ fuerunt. Redintegravit² etiam in eisdem Mauros sacrum bellum Ferdinandus Aragonum et Siciliæ rex : ex quo optatissimo nuntio ingenti gaudio affectus Pontifex hasce litteras ad regem ipsum dedit³, atque in rei militaris sumptus sacras decimas attribuit :

« Ferdinando Aragonum et Siciliæ regi Catholico.

« Charissime in Christo fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Non refrixit in pectore tuo Catholico ardentissimus zelus propagandi et exaltandi nominis Christiani, sed crescit et augetur in dies ; ex tuæ enim majestatis apud nos oratore magna cum jucunditate nuper accepimus quod ipsa tua majestas omnes apparatus necessarios fecit ad prosequendum bellum contra impios Saracenos superioribus annis susceptum : opus sane omni laude commendationeque dignum. Aggredere igitur illud, fili charissime, cum Dei benedictione, tibi que persuade non defuturum majestati tuæ favorem divini numinis, et hujus sanctæ Apostolicæ Sedis. Nos, ut bellum ipsum facilius prosequi possis, ad venerabilem fratrem episcopum Britenoriensem oratorem et nuntium nostrum scribimus, ut decimas in hunc usum majestati tuæ concessas exigi faciat, etc. Dat. Romæ xvi Februarii m̄vii, Pontificatus nostri anno v ».

12. Intulerant⁴ Mauri, dum Ferdinandus Neapoli versabatur, debilia damna variis excursionibus Bæticæ littoribus : qui munitissimam arcem, ex qua ii erumpebant comparata classe præfectoque illi Petro Navarro primo impetu vigesima tertia Julii expugnavit⁵, pulsus solo terrore barbaris. Sita ea erat in Nivaria insula, quam recentiores Velez de la Gomera vocant, objacente Africæ portui ad recipiendas naves idoneo, et ad irrumpendum in continentem aptissimo. Acceperat Ferdinandus clientelam Muley Tuneti principis adversus Tingitanisæ Mauritaniæ regem, ut Maurorum vires distraheret; atque ad Oranum urbem insignem, qua anno insequenti est potitus, Christiano adjiciendam imperio se comparabat. Submisit⁶ præterea auxiliarem classem Lusitanis in Arzilæ arce obsessis, quam Fezzensis rex assiduè impressionibus quatiebat, postquam in urbem ferro irrupit; et Christianos omnes quos interceperat nullius ætatis sexusve discrimine contrucidarat : Castellanos autem et Lusitanorum virtute exultus castris fugere compulsus est ; ad quam eludendam ignominis labem proximo anno maximo instructus exercitu iterum Arzilam adortus est⁷.

13. *De Castellæ regno orta disceptatio; Ungarus et Polonus ob ingruentia bella excusati de non missis ad Pontificem legatis; Isnuel Persarum rex prophetam agit.* — Addit auctor contentiones aliquas Ferdinandum inter ac Maximilianum Caroli V avum obortas, quod regni Castellani habenas filia atque ex ea nepoti debitas moderaretur; nonnullosque proceres Carolo studuisse. Indicat etiam Julius⁸ factas in Ferdinandum conjurationes, dum Francisco Ximeno tit. S. Balbinæ presbytero cardinali Toletano et episcopo Burgensi causam Cathaniensis et Pæcensis episcoporum, qui de eo crimine postulabantur, cognoscendam commisit. Porro Ferdinandum oratores ad Pontificem ad deferendam ei, Castellæ, Legionis et Granatæ regnorum nomine, obedientiam transmisisse refert Paris de Grassis⁹, qui servatos veteres ritus testatur, tum qua honoris pompa excepti Urbe fuerint describit. Decreverat etiam Carolus V, Castellani sceptri hæres, Belgii et Burgundiæ nomine oratores ad præstandam fidem Pontifici, de quibus idem Paris meminit. Significarat etiam Julio Wladislaus Hungariæ et Bohemiæ rex legasse ad eum oratores amplissimos, qui ipsi ut Christi vicario fidem regiam addicerent, sed imminentis Turcici belli metu eos revocasse ad expedienda in hostem arma contrahendasque copias; cum in Transilvania intidus princeps Turcis læderatus, publicam rem invasisset; adeo ut Chris-

¹ Osor. l. v. — ² Marian. l. lxx. c. 41. — ³ Lib. viii. brev. p. 73.

⁴ Gomes. l. iv. in Vita card. Ximenii. Surit. l. v. c. 23. Marian. l. lxx. c. 41. — ⁵ Gomes. l. iv. in Vita Ximenii. — ⁶ Id. c. 24. — ⁷ Cap. 30. — ⁸ Lib. brev. p. 160. — ⁹ Paris. Ms. arch. Vat. p. 285.

tiani e Walachia profugerent, ac furcarum tyranno ad irruendum in Christiani imperii interiora aditus pateret: cui ita rescripsit Julius:

« Wladislao Hungariæ et Bohemiæ regi illustri.

Charissime in Christo fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Etsi in dies expectabamus oratores tuæ serenitatis, qui nobis et huic sanctæ Sedi obedientiam debitam deferrent et aliquid certe ac definite pro concordia in causa dotali claræ memoriæ Beatricis quondam reginæ Hungariæ afferrent, non moleste tamen tulimus oratores ipsos a tua majestate retardatos fuisse, ut eorum opera (sic enim scribis) toris in rebus bellicis et domi in consultationibus uti posses. Proh dolor! quando ita accidit ut Vaivoda Transilvanus is constitutus sit, qui omnia ad nutum perfidissimi tyranni Turcorum sit administraturus, et fideles Valachi proprias sedes relinquere, et in alias migrare coacti fuerunt, ut loca illa prius inhospita ipsi tyranno Turcorum propagare tyrannidem querenti magis pervia sint». Hæc proximo anno a Valacho Polonis bellum, propulsatumque visuri sumus. « Cum insuper gravis moles belli aliunde majestati tuæ et charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniæ regi illustri fratri tuo germano, ut litteræ ejus ad te et tuæ ad nos testantur, immineat motum illud erat a Moscho et Lituano perduelli, ut dicitur inferius equidem oratorum ipsorum adventum, nullius incommodi nostri, sed tui honoris causa expectabamus; ut cum reliqui omnes Christiani reges et principes etiam loca remotissima incolentes huic pietatis officio cumulate satisfecissent, tu unus videreris cessasse in quem ipsa sancta Apostolica Sedes tuisset liberalissima, etc. Subdit cogendi ex indulgentiis auri duas partes in belli sacri sumptus ipsi contulisse, tertiam vero instaurandæ Basilicæ S. Petri addixisse. « Dat. Romæ die xxvii Septemb. m^ovm, Pontificatus nostri anno v».

14. Consuluit eundem regem Pontifex de mittendo ad Ismaelem Sophi regem Persarum sacerdote docto, qui illum Christianæ pietatis institutis erudiret, aperiretque Mahometicæ superstitionis deliria: cum illo Christianis adjuncto spes afforet Mahometicum imperium excindi posse. Agebat autem vatem Ismael, novosque ritus in secta Mahometica induxerat, ut adumbrate sanctitatis larva populos ad se pelliceret, ac sibi adversantes armis cogeret: cujus victoriarum fama cum toto orbe personaret, de iis Julius ab Hungaro certior fieri voluit.

« Regi Hungariæ illustri.

« Quia nostri pastoralis officii sollicitudini incumbit, ut non solum præsentia disponamus,

sed etiam futuris diligenter provideamus, et orthodoxæ fidei propagationem omni tempore procuremus, audita potentia, qua dicunt pseudopphetam sophi pollere, et in dies victoriis illam fieri validiorem, cupientes illum ad fidem veræ lumen revocare, in animum induximus aliquem religiosum, probum et doctum virum ad illum destinare, cujus opera et sermone moveri possit: sed quia a dilecto filio nostro Petro cardinali Rhegino regnorum tuorum protectore, et ab oratore majestatis tuæ percepimus, illum pro suo erga fidem Christianam singulari studio unum e suis fidum illuc destinasse, a quo de illius progressibus certior in dies fiat, sine tuo consilio nihil in hac re statuendum duximus: quapropter ipsam serenitatem ex affectu hortamur, ut nobis de vita, moribus, potentia et consiliis prædicti sophi significet, et quem ipsa potissimum judicaret idoneum, cui tantum muneris demandare possemus; de qua re fusius ad majestatem tuam scribet tuus orator, cum quo de hac re latius multa contulimus. Dat. Romæ die xvi Junii m^oviii, Pontificatus nostri anno v».

15. *Pickardorum errores.* — Eodem anno Wladislaus ipse ad revocandos ad rectam salutis viam et sinum Ecclesiæ Pighardos, qui Bohemiam inficiebant, judiciaria severitate eos coerceri jussit: e quibus plures in carceres inclusi duas professionis fidei formulas edidit, ut regiam iram mollirent; ac redeundi in gratiam cum Romana Ecclesiâ spem præbuere. Ex hujusmodi autem formulis postea Joannes Faber triginta articulos decerpit¹, in quibus Lutherum, qui aliquando adversus ipsos ut hæreticos scripsit, deinde se iisdem conjunxit, perfidia et impietate illos vincere ostendit, edito egregio opusculo, ex quo præcipua capita delibabimus: « Pichardi, inquit², et Valdeuses, in sua ad regem Wladislaum confessione tacentur unam sanctam Ecclesiam Catholicam, quam credunt esse congregationem omnium ministrorum ac populi obedientia subjugali ab initio usque ad consummationem omnium temporum divinæ voluntati obsequentium: non autem tantum sibi arrogant, ut ipsi soli Catholica Ecclesia dici fierique velint, apud quos dumtaxat salus reposita sit; verum: Sollicita inquirunt diligentia laboramus Ecclesiasticæ veritatis participes effici». Nonnullis interjectis addit:

16. « De septem sacramentis. Pichardi in confessione sua sic dicunt: Similiter sacramenta septenario inclusa numero Ecclesiæ Christi utilia esse pandimus, quibus populo credulo promissa Dei impleta esse significantur. Ingressus etiam in Ecclesiam Dei ad servandam unitatem in ea conversantium in gloriam per ea ministratur».

¹ Lib. VIII. lrev. p. 467.

² Jo. Faber, episc. Viennen. in opusculo xxx artic. quibus Pighardis pejor est Lutherus. — ² Faber. art. 4.

Et infra : « De baptismo parvulorum Pighardi sic aiunt : Professio ista nostra de baptismo etiam in pueros extenditur, qui decreto Apostolorum (prout Dionysiusseribit) baptizari debent, post ductu compatrum in Christi lege eruditorum, ad vitam fidei invitandos esse assuescendosque. De gratia sacramentorum Pighardi falerur per novæ legis sacramenta gratiam dari iis, qui rite accipiunt ea ». Paulo post hæc sequuntur : « De Confirmationis sacramento Pighardi contentur Confirmationis sacramentum etiam Apostolorum temporibus observatum fuisse, non solum in adultis sed etiam in infantibus, quatenus orationibus Ecclesiarum adjuti incrementum munerum Spiritus sancti ad stabilitatem militiamque fidei recipiant, et manus impositione ad firmanda promissa Dei veritatisque habitæ in virtute nominis Patris, et Verbi ejus, Flatus quoque almi Ecclesie socientur ». Post nonnulla hæc adduntur : « De ritu confirmandi Pighardi docent, ut confirmandus ad episcopum aut sacerdotem duci statuique debeat, ut ab eo interrogatus de veritate fidei reverenter hoc sacramentum suscipiat ». Errarunt illi cum Armenis et Græcis in eo, quod simplicem sacerdotem non fultum Apostolico mandato Confirmationis sacramentum conferre posse putaverint : « Pighardi non permittunt suis alianti baptizandi forma, quam : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Credunt ordinationem sacerdotum a summo episcopo sacerdoteque magno in veritate prodire, ut in loco legationis Christi ministerium, evangelizatio, doctrina, iudicium, oblatio orationum, gratiarum actiones, et laudes Deo ab eis peragantur. De confectione Eucharistie Pighardi in sua confessione sic aiunt : Ubicumque dignus sacerdos cum fido populo juxta sensum et intentionem Christi Ecclesieque ordinationem, orationem faciens hujus modi verbis videlicet : *Hoc est corpus meum ; Hic est sanguis meus* ; testificatus fuerit confestim præsens panis est corpus Christi in mortem pro nobis oblatum ; vinum similiter præsens est sanguis ejus effusus in peccatorum remissionem ». His verborum ambagibus Pighardi suam hæresim occuluisse videntur, cum nitidis verbis orthodoxam fidem de panis et vini in corpus et sanguinem Christi per verba consecrationis a Christo instituta transsubstantiatione non professi sint. Pergit Faber : « De commutatione Eucharistie Pighardi statuunt simultaneum usum, hoc est ut ex Christi et primitivæ Ecclesie institutione atque praxi tunc sacerdos ministrare debeat, quando fidelium necessitas fuerit qui cum eis simul accipere teneatur, juxta illud Apostoli ¹ : *Calic cui benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi ; et panis quem frangimus nonne participatio corporis Christi*

est ? Per hoc sacramentum faciunt discretionem inter dignos et indignos, ita ut qui viliorum labe fedati sunt non debeant communicare, sed pro excommunicatis haberi juxta illud Apostoli ¹ : *Cum hujusmodi neque cibum accipite*. De sacerdotum ordinatione Pighardi dicunt in sua ad regem suum confessione : Ad plenam presbyteri gradationem tria esse necessaria approbamus. Primum probatio vite, fidei donorum, fidelitatis quoque in exilioribus negotiis ; alterum orationes cum jejniis ; postremum contributio potestatis aplis ad hoc verbis, et manuum impositio ad corroborationem.

17. « Pighardi exigunt a lapsis in peccata eor contritum et humiliatum, ut vadant ad sacerdotem scientem discernere malum a bono, cujus labia scientiam divine legis custodierint, et ei recta intentione scelera sua revelent, atque rubore perfusi ab eo iudiceantur tanquam a iudice loco Dei, et Christi clavibus aut soluti aut ligati humiliter obsequantur. De Extrema-Untione infirmorum Pighardi in sua confessione sic habent : *Ægrotantium unctio duo in se tenet ; Primum causam facilioris accessus ad languentes, hæc re sacramentum non est ; alterum est res ipsa signata tali unctioe, quæ tribuitur a Deo in Christo, pro qua re in recta fide, ut languenti fidei id condonetur, præcipue orandum est B. Jacobi præcepto : *Infirmitur quis (ait) in vobis, inducat presbyteros Ecclesie, et orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini, etc.* De sanctorum communione Pighardi sic aiunt : Sanctorum communio est, quando membra Ecclesie sancte bona gratuita, salutifera, administratoriaque omnibus gratia Dei sive penitentia largita mutuo in communi utuntur, atque secundum donationis gratiam seipsos exhibent ad communem aliorum utilitalem ».*

18. Hæc Joannes Faber ex prima Pighardorum confessione decerpit ; ex secunda autem hæc depromit : « De libro Apocalypsis Pighardi in secunda sua ad regem Wladislaum confessione, librum Apocalypsis Joannis Apostoli et Evangelistæ pro authentico libro habent. De potestate consecrandi Pighardi rursus in secunda sua confessione sic aiunt : quando presbyter rite ordinatus verba testimonii Christi expresserit, continuo panis est corpus Christi, verum naturale ex castissima Virgine sumptum ». Neque his orthodoxam fidem candide professi sunt Pighardi, cum panis substantiam transmutari silentio præterierint. « De virginitate Mariæ perpetua Pighardi in eadem confessione sic dicunt : De pudicissima virgine Mariæ credimus, et usque ad vite extremum stabiliter credituri sumus, quod plena gratia ex inspiratione Spiritus sancti electa est ad id, ut sit Verbi

¹ I Cor. x.¹ I Cor. v.

incarnati immaculata genitrix: quæ quidem electissima virgo uti ante filii Dei incarnationem, ita eo tempore et post usque ad mortem nunquam virum cognovit, sed perpetua virginitate integra eam tam animo quam corpore permansit. Hoc revera ordo nostræ salutis exigebat, etc. Fatentur presbyteros judicare loco Dei et vice Christi. Fatentur Pighardi S. Petrum et inter Apostolos principatum habuisse, et Roma XXV annis præsedisse ». Et infra: « Credunt sanctos in cælo esse; de quibus ita dicunt: Nos beatos Dei decenti cultu honoramus, diligimus, obsequimur et amulamur ». Ita illi locuti, cum aperte virus improbitatis non possent effundere regiæ severitatis terrore perculti. Subdit Joannes Faber: « Hæc ex Pighardorum scriptis duabus ad regem Wladislaum confessionibus, quas anno Domini MVM exhibuerunt, dicta sint. Quod si qua ex iis aliter in factis observantur, quam verba indicant, non mihi recitanti, sed ipsis mentientibus potius imputetur ». Ex his vero constat Pikardos multos e pristinis erroribus abjecisse, ac novatorum more fidem sæpius mutasse.

19. *Tartari et Moschi a Polonis fusi.* — Porro Wladislaï frater Sigismundus rex Poloniæ magni et periculosi bellis implicitus erat, uti a Pontifice indicatum vidimus: Tartari enim Lithuaniam variis irruptionibus infestarunt. Michael etiam Helinskus sive Glinski parta antea bello gloria elatus conjurationem, ut Lituaniæ tyrannidem arriperet, fecit: plures cepit arces. Tum Basilium Moschovitarum ducem, qui anno superiori in Lithuaniam expeditionem confecerat, fœdere sibi junxit: qui data occasione lætus, ad Polonicas vires accidendas sexaginta militum millia auxiliaria submitit. Sed de Glinskio perduelli, de Moschovitis, ac de Tartaris gloriosæ a Sigismundo victoriæ habitæ fuerunt. Quod enim ad Tartaros attinet: cum illi mense Julio in Volyniam irrupissent, prædamque abigerent, Joannes Camienetius, comparatis Podoliæ belli subsidiis, eos omnes fudit, prædamque recuperavit. Deinde cum in Lituaniæ ducatum Autumno tres Tartarorum acies incurrissent, eæ a Constantino duce, Poluz Rutheno, et Luca Moravo ingenti virtute ac felicitate obtritæ fuerunt: quamobrem Numini a Sigismundo rege medio Novembri Vilnæ actæ gratiæ, et justis præmiis militum virtus affecta.

20. Quod ad perduellem Helinskeum et Moschovitam attinet: egressus Cracovia IV Maii die Sigismundus, Polonicis et socialibus copiis succinctus, Helinskeum ipsum et Moschovitas (quorum exercitus ad sexaginta bellatorum millia perveniebat) trajecto Borysthene assecutus in fugam egit, impedimentisque hostium potitus proferre victoriam statuit, et kalendis Augusti ad Smolenkeam arcem perveniens, exercitum admovit, ut in Moschoviam irrum-

peret, a quo Voznia Moschovitarum arx ferro flammaque deleta est; submissæque a Moschovita copiæ solo terrore disjectæ ac dissipatæ: quibus percussus Basilius inducias a Sigismundo rege poposcit: ac deinde pax hisce legibus constituta, ut arces a Michael Helinskeo interceptæ, vel quæ jampridem illi parnerant Lithuanis redderentur: ille vero omnibus rebus exutus apud Moschovitas exularet, captique superioribus bellis in libertatem vindicarentur. At de his hætenus.

21. *Bentivoli Bononiam tentant.* — Pellicere hoc anno incunte ad defectionem Bononiam Bentivoli pertentant¹: quo accepto, Julius cardinalem Papiensem eo legavit, conjuratosque supplicio capitali affici jussit. Tum Ludovicum Gallorum regem rogavit, ut Bentivolos ipsi dederet, cum in clientelam regiam accepti fidem illi non servassent.

« Julius, etc. Majestatem tuam obtestamur in Domino, ut tandem nostræ justæ petitioni de Bentivolis satisfaciat: ex impunitate enim tot scelerum quotidie peiores et audaciores Bentivoli ipsi redduntur; non contenti enim tot gravissimis injuriis nobis et Apostolicæ Sedi illatis, nuper usque ad mœnia Bononiæ accesserunt, sperantes aliquem magnum motum contra statum nostrum pacificum in civitate illa fieri: sed civium fidelitate rejecti intelligere potuerunt, quam sint inopes amicorum in civitate prædicta. Magna celsitudini tuæ laus erit, si Bentivolis ipsis nobis traditis, nos et præfatum sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris tuæ statum ab ea parte securos præstes, præsertim cum ex juridico constet processu, illos vitæ ac personæ nostræ insidiosos fuisse: cujus tam atrocis criminis tua majestas ultrix vindexque præ cæteris debet esse: nam in hoc fidem tibi datam violaverunt ».

22. Susceperat Ludovicus illorum patrocini-um, cum Bononiam Pontifici Gallicis imperiis armisque territi restituerant: delatum deinde Julio fuerat, Joannem Bentivolum et filios nonnullos nefarios viros inter quos erat pseudomonachus quem Mantuæ in vincula coniectum narrat Cavitellus², subornasse, ut Pontificem ac nepotem veneno exinguerent, atque comperlo scelere confirmatoque ex dictis unius conscii illius conjurationis Achilles Tifernes episcopus internuntius ad Galliarum regem, ut ipsum ad sumendas de auctore sceleris pœnas concitaret; ut refert Achillis postea cardinalis frater Paris de Grassis³ hisce verbis: « Die Lunæ XXV mensis Octobris circa horam XVIII recessit reverendissimus dominus Achilles de Grassis episcopus civitatis Castelli referendarius ac assistens, et prælatus palati-

¹ Bonac. in Diariis Jul. II. l. VIII. p. 42. — ² Cavitellus hist. Crem. sup. ann. — ³ Paris in itin. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 225.

mus, et auditor rote : quem papa ad regem Franciæ legavit, ut oratorem et nuntium suum, cum aliquibus commendationibus, sed præsertim cum processu, ut dicitur, regi præsentato super præparatione venenorum, quæ Joannes Bentivolus et filii ejus contra personam papæ et cardinalis S. Petri ad Vincula præparaverant, ut illos venenari facerent; et datis pecuniis cum multis promissionibus factis ad illos, qui venenum miscere deberent, quorum unus est in castello S. Angeli captus et confessus, cum ratificatione repetita coram oratoribus curiæ : et cum rex prædictus Joannem Bentivolum et filios protegere dicatur, propterea ut papa ostendat regi quod male faciat illos protegendo ».

23. Perstitit Ludovicus constans in observantia erga Julium; cujus opera ad tuendam rem Mediolanensem omnino erat necessaria; de quo idem Julius Laurentium episcopum, qui Bononiæ cum imperio præerat, certiores fecit¹, nullum perduellibus perflugium ad Gallos præbitum iri : « Ex litteris tuis xxiv Januarii datis intelleximus duos filios Joannis Bentivoli una cum Guido Ranxolo prope portum istius nostræ civitatis in taberna meritoria unum diem noctemque latuisse, nuntiosque etiam complures ad sollicitandum eorum amicos in civitatem misisse : nocte etiam, qua hæc scripsisti, prope civitatem ipsam clam permansisse, inde Spelimbertym versus reversos esse, cum intelligerent a te ita omnia esse provisum ut in potestate conjuratorum non esset quidquam contra pacificum statum nostrum moliri; quadraginta vero consiliarios et reliquos cives, quibus custodia demandata erat, egregio officio suo functos esse, in armisque excubasse. Laudamus fidem, prudentiam ac diligentiam tuam commendamus, etc. Dat. Romæ xxix Januarii m̄viii, Pontificatus nostri anno v ».

24. *Cardinalium plurimum obitus et novorum creatio.* — Successerat Laurentius in præfecturæ Bononiensis munere Antonio Ferrerio tit. S. Vitalis presbytero cardinali; quod anno superiori sibi injunctum improbe adeo obierat, ut ex ea revocatus fuerit, et arcis Hadrianiæ carcere inclusus donec contracto ex illius squallore morbo, et auro, quod nefarie contraxerat, multatus, in honesta et liberali custodia in S. Onuphrii ædibus habitus, deinde ad Recinetensis olim cardinalis aedes migrare permissus, in iis demum hoc anno mense Julii ægritudine confectus decessit, ac sine funebribus honoribus clam in Augustinianorum Ecclesia sepultus est; ut narrat Paris de Grassis²; additque in Bononiensi legatione insolentissime se gessisse, atque in suspicionem adductum ne cum Rotho-

magensi cardinale conjurare in Pontificem moliretur. Obiisse pariter eodem anno plures alios cardinales tradit idem auctor³, nimirum die xviii Martii Antonium tit. S. Stephani in Cæli-Monte presbyterum cardinalem Cumanum nuncupatum; xxii⁴ Julii Franciscum de la Tremoglia cardinalem Auxitanum; xi Septembris, Galeottum⁵ cardinalem S. Petri ad Vincula vicecancellarium, nepotem Julii; cujus mortem ab eo quamvis natura asperior esset, delictam ait; xix ejusdem mensis Georgium⁶ cardinalem Olissiponensem episcopum Portuensem⁷; xxvi Joannem e Columna diaconum cardinalem.

25. Cooptatos vero eodem anno in cardinalium senatum hosce memorat⁸: « Die Lunæ xi Septembris m̄viii creatus et simul publicatus fuit ab eodem domino nostro Julio dominus Sixtus de Ruvère ejusdem domini nostri papæ nepos cardinalis S. Petri ad Vincula. Creati etiam alii cardinales octo fuere, (sed labente tantum triennio postea promulgati, reverendissimus dominus Christophorus archiepiscopus Eboracensis de Anglia tit. SS. Petri et Marcellini; reverendissimus dominus Antonius de Monte archiepiscopus Sipontinus, Tuscus, S. Vitalis; reverendissimus dominus Marcus episcopus Sedunensis, Helvetius, S. Potentianæ; reverendissimus dominus Petrus de Accollis episcopus Anconitanus, Tuscus, S. Eusebii; reverendissimus dominus Achilles de Grassis episcopus civitatis Castelli, Bononiensis, Sancti Sixti; reverendissimus dominus Franciscus Argentinus, Venetus, S. Clementis; reverendissimus dominus Bandinellus, Beralensis, Januensis, S. Hadriani, postea S. Sabinae; reverendissimus dominus Alfonsus Petrutii administrator Suanensis, Senensis, S. Theodori ».

26. *Sixtus Robureus creatus eques Rhodius.* — Quod ad Sixtum Robureum attinet; illum Galeotti defuncti fratrem fuisse refert Paris⁷ atque a Julio eodem mane, quo Galeottus nepos interiit, cardinalem creatum. Fuisse illum equitem Jerosolymitanum refert Jacobus Bosius⁸, censusque equestres Ordini permissos, et Ordinis ejusdem principem Americum Ambasianum alteri Sixto Robureo Julii abnepoti prioratum Romanum contulisse; quem, etsi puerum, nuncupatis votis evangelicis in equestrem familiam admissum a Pontifice narrat idem Paris, ac singulos ritus tum servatos ita recenset⁹: « Die S. Andreae, papa post missam quotidianam in sua parva capella creavit equitem Jerosolymitanum dominum Sixtum de Ruvère filium domini Bartholomæi fratris cardinalium Mimaten-sis et Agennensis; qui dictus Sixtus factus est novus miles prior Urbis Romæ, et hoc modo;

¹ Lib. VIII. brev. p. 631. — ² Paris, in itin. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 295.

³ Paris, in itin. Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 313. — ⁴ Ibid. — ⁵ Pag. 306. — ⁶ Pag. 311. — ⁷ Ibid. — ⁸ Pag. 347. — ⁹ Pag. 307. — ⁸ Bosius p. 2. hist. Hæc. I. vii. — ⁹ Paris, in Jul. II. Ms. arch. Vat. p. 331.

nam primo eum fecit militem S. Petri in omnibus et per omnia sicut alios milites, nisi quod non apposuit characterem in bireto, bene dedit torquem aureum in collo, et eo penitus creato, ut milites alii creari solent, novus petiit dicens: Beatissime pater, peto me recipi in fratrem S. Joannis Hierosolymitani. Papa respondit: Es paratus subire ea quae, etc.? Ille respondit: Beatissime pater, sum. Tum papa interrogavit: Emisisti istius religionis votum? Ille respondit: Pater sancte, non emisi. Papa interrogavit: Promittis Deo et superioribus obedientiam praestare, ac paupertatem et castitatem servare? Miles respondit: Ita promitto et volo. Tunc apportatum pallium religionis papa imposuit dicens: Accipe jugum Domini, quod leve est ac suave, sub quo invenies requiem animae tuae. Quo facto papa dixit: Mandamus, ut hoc signum semper in tuo habitu gestes, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Deinde injunxit sibi penitentiam quotidianam, videlicet ut quotidie vel diceret centum et quinquaginta Pater noster in honorem Dei aut officium B. Virginis, ut sibi placeret. Quo facto, prior novus osculato pede egit per orationunculam bene compositam gratias debitas papa, et cum recitatione aliquorum versuum elegorum et satis bene: cui in fine papa subridens respondit, quod religio Hierosolymitana non solum religiosum novum habitura esset, sed et oratorem et poetam ».

27. *Infestata Liguria a Saracenis. Carolus Sabaudiae dux ense sacra donatus.* — Ingentes praedas de Saracenis egisse Rhodios equites superiori anno narrat Bosius ¹, ac plurimas naves maximi alvei expugnasse: contra Christi hostes ² Italicam oram infestasse variis excursionibus, atque in Ligusticum littus excursionem fecisse, narrat Bizarrus ³, sed Ligurum virtuti propulsatos (1). Grassati etiam sunt in Romano littore: atque cum duabus minoris alvei navibus triremes duas Pontificias prope Ostiam adorti, alteram intercepere, alteram magno Christiani nominis dedecore in fugam vertere: quo permotus Julius ad comparandam classem incubuit, misitque administratos Genuam, qui in illius portu triremes quatuor

omnibus necessariis instructas conducere ⁴; sed Praejoannes regiae classi praefectus obstifit: qua de re Pontifex apud ipsum questus est ⁵: tum Genuensem praetorem monuit, ut eum corripere, eum foedus regem inter et Romanam Ecclesiam vigeret. Civitatis etiam velulae portum communiare, et arcem in ea exstruere constituit, ut in ea statione navali tuto rates agerent: tum ex ea triremes ad Turcarum piratarumque grassationes prohibendas excurrere possent, ut meminit Paris de Grassis ⁶, qui servatos a Pontifice in sacrandis piis precibus primario lapide in arcis fundo demisso rilius in sua rituum historia accurate describit. Cupiebat Julius, ut antea indicatum est, omnium Christianorum arma adversus fidei hostes verli; atque ideo ad sedandas domesticas dissensiones incumberebat: cum enim Friburgenses et Bernenses cum Sabaudis dissiderent, misso internum propositum ⁷ nonis Aprilis, ut eos ad ponenda odia fleteret, sacram exinde expeditionem impeditum iri. Donaverat antea eundem Sabaudiae ducem Julius sacro ense et pileo Natalitio Domini veteri ritu consecrato; munusque ornaverat his litteris ⁸ quibus mysticas domi significationes illustravit.

« Duci Sabaudiae.

« Dilecte fili, salutem, etc. Solent Romani Pontifices in praecelara Natalis Domini celebritate Christianum clarumque aliquem principem ornato ense donare: quae res profecto non caret mysterio; unigenitus namque Dei Filius, ut humanam naturam suo conciliaret auctori, eam assumere dignatus est, ut inventor mortis diabolus per ipsam, qua vicerat, vinceretur: quae quidem victoria per enses congrue designatur. Fuerunt insuper infideles Ariani, qui non veriti sunt Dei Filium puram creaturam affirmare, cum tamen Evangelii hodierni scriptura testetur Deum omnia fecisse per Verbum. Largitur itaque praesenti die maximus Pontifex enses Dei infinitam potentiam signantem, in Christoque Deo vero Patrique aequali et vero homine residentem, per quem facta sunt omnia, juxta Davidicum illud: *Tui sunt caeli, et tua est terra; orbem terrae et plenitudinem ejus tu fundasti,*

¹ Bosius 2, p. 1. XVII. — ² Jul. l. VIII. brev. p. 223. — ³ Bizar. hist. Genuen. l. VIII.

⁴ Bizar. hist. Genuen. l. VIII. — ⁵ Id. ib. — ⁶ Paris. ubi sup. p. 333. — ⁷ Lib. VIII. brev. p. 195. — ⁸ lb. p. 633.

(1) Ingentes de Saracenis praedas a Rhodiis equitibus hoc anno relatas Bosio asserenti ultro permitto; sed quae narrat ex Bizarro annalista de excursionibus eorumdem Saracenorum in oram Ligusticam, haec minora erant quam ut in Annales conferrentur. Ita enim rem totam expedit, qui tunc Annales Genuenses scribebat Senarega: « Aliquot Maurorum biremes in quibus erant mille Turcae in nostram ripariam pervenerunt, expositis apud Iuanum aliquot hominibus, levem praedam tulerunt ». Praedatio fuit ergo, non pugna, nec Ligusticae virtuti dignum aliquod sui specimen exhibendi occasio ulla data est.

Addit idem scriptor hoc ipso anno die XVI kal. Julii Ludovicum Sfortiam, calamitate sua insignem, in Bituricensi carcere diem extremam clausisse.

Quoad incensum vero Turcarum in littora Pontificiae dittonis, ubi cum duplici Pontificia triremi congressi, alteram interceperunt, alteram vero fuzarunt, id in anni sequentis Aestatem referendum esse idem Senarega non ambigue prodit ad eundem annum MDIX adnotans: « Cum jamdiu Mauri navigationem longe a suis littoribus metu Christianorum admississent forte intermisissent hac Aestate admixti Turcis littus Romanum et mare Tuscum infestant, duaeque biremes Maurorum unam Pontificis triremem ceperunt, altera (nam duae erant) in fugam versa ». Excursio ista Maurorum forte Africanorum fuit potius quam Turcarum, cum praecedens, qua Ligusticum littus infestatum fuit, ad Turcas pertinet.

Aquilonem et mare tu creasti. Apostolica hæc denique sedes a Christo suum sumpsit stabilimentum, extititque præparata prævio Dei justo judicio atque justitia : quibus Salvator ipse noster Jesus verus Deus et homo profligavit sedis ipsius adversarios, hæreticos videlicet et tyrannos juxta id quoque propheticum : *Justitia et judicium præparatio sedis tuæ.* Figuratur denique pontificalis hic gladius potestatem summam temporalem a Christo Pontifici ejus in ferris vicario collatam, juxta illud : *Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra,* et alibi : *Domnabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminus orbis terrarum ;* quam et declarat vestis illa serica, quam Pontifices gestare solent in nocte Natalis Domini. Nos ergo volentes, ut æquum est, approbatas sanctorum Patrum consuetudines observare, statuimus te Catholicum principem hoc nostro præclaro munere insignire; es enim, semperque fuisti Apostolicæ sanctæ Sedis, quæ utrumque gladium a Deo habet, filius devotissimus, imitatus morem progenitorum tuorum.

28. « Donamus insuper hoc pileo in signum muniminis et defensionis adversus inimicos fidei sanctæque Romanæ Ecclesiæ, ut illo proleгарis, et per Dei virtutem bene munitus tutusque sis. Quæ quidem munera mittimus per dilectum filium Franciscum Confalonierium notarium, cubicularium, et familiarem nostrum continuum commensalem nobis valde probatum et charum : firmetur igitur manus tua contra hostes sanctæ Sedis ac Christiani nominis, et exaltetur dextera tua, eos veluti assiduus intrepidusque propugnator de terra delendo, et armetur caput tuum protectione Spiritus sancti per columbam prædictam figurati adversus eos, qui Dei justitiam, atque judicium Romanæ sanctæ Ecclesiæ et Apostolicæ Sedis præpararunt : quod tibi præstare dignetur idem Dei Filius, qui in Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Datum Romæ xxviii Januarii m̄viii, Pontificatus nostri anno v. » Sacratas quoque recurrente sacro purificatæ Virginis die candelas transmisit Julius ad Henricum regem Angliæ, ad ejusdem matrem, ad filium Henricum principem ac nurum, Deiparæque patrocinium illis fauste comprecatus est¹.

29. *Sanctio contra raptos bonorum ad naufragos pertinentium.* — Edita est a Julio insignis sanctio², qua naufragis bona reddi jussit; cum hoc imperet vera proximi charitas et contraria consuetudo veluti corruptela rescissa est : indulgentiæ vero opem ferentibus naufragium passis propositiæ fuerunt :

« Julius, etc. Consuetudinem capiendi et

refinendi bona per naufragium vel jactum levandi oneris gratia aut alia necessitate urgente factum ad littora maris civitatum, terrarum, et locorum Romanæ Ecclesiæ mediate et immediate subiectum pervenientia, tanquam corruptelam allegari non posse, illamque nulli in judicio vel extra illud subtrahari debere auctoritate Apostolica tenore præsentium decernimus et declaramus, et ultra pœnas tam a lege quam a canone contra tales spoliantes bonis suis Christianos naufragium patientes, et raptos in littore maris civitatum, terrarum, et locorum Romanæ Ecclesiæ mediate et immediate subiectorum hujusmodi hæcenus indictas, quas propiori cautela innovamus et confirmamus; talium spoliantium, cujuscumque auctoritatis et dignitatis fuerint, bona et jura quæcumque auctoritate et tenore præmissis confiscamus et publicamus, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum anno incarnationis Dominicæ m̄viii, VI kal. Martii, Pontificatus nostri anno vi. » Cæterum hæc sanctio, computo a Natali Christi ducto spectat ad sequentem annum; in hunc vero casu irrepsit.

30. *Paralytica sanata in æde Lauretana.* — Hoc anno in Lauretana æde paralytici evangelici miraculum, dum inter divina mysteria sacra historia legebatur, renovatum est : paralytica enim, repente confirmata membrorum vi, e grabatulo assurrexit, celebratisque divinis laudibus ac peracta divina re, pedes omnibus stupentibus in domum se recepit : quod divinæ misericordiæ prodigium Horatius Tursellinus¹ Lauretanæ historiæ ita mandavit.

31. « Fuit hoc tempus etiam miraculis insigne : illud autem præcipuum, quod incidit in annum m̄viii. Longus quidam Neapoli fuit unus e consiliariis regis clarus in paucis. Hujus conjux fœmina primaria ex viri cognomine Longa dicebatur, omnibus capta membris, acerbissimis insuper diseruciata doloribus, miserrimam trahebat vitam, morti quam vitæ similiorem. Itaque ad ultimum damnata ope medicorum exorat virum, ut Lauretum deferri ipsam jubeat : quo ut perventum est, generum suum itineris comitem rogat, certum ut sacrum in augustissima Virginis cella faciendum curet suis rationibus accommodatum, nimirum cujus initium est : *Repleatur os meum laude ;* in quo sanati a Christo paralytici Evangelium recitatur : id sacrum sextæ feriæ a Pentecoste assignatum utique alienum ab eo tempore erat, cum jam pridem is abiisset dies : sed Longa votivum id sacrum expetebat. Vix hoc plane genero mandaverat, cum ipsa eodem genero prosequente in sacrosanctam defertur ædem, ac B. Virgini sistitur, haud dubia Deiparæ preces sibi salubres futuras. Ecce ibi prius quam gener socrus

¹ Lib. viii. brev. p. 42. — ² Lib. Bull. lxxx. p. 154. Ext. etiam in Bull. const. 20.

¹ Tursell. Lauret. hist. l. ii. c. 40.

suae mandata exequi posset, ad aram accedit sacerdos ignotus, qui rem divinam ab illo ipso Introitu: *Repleatur os meum laude*, orsus, Longam ingenti admiratione perculit. Igitur stupore attonita paulisper haesit: inde versa ad generum, qui nondum ab ea sacri curandi causa discesserat, sed jam discedere parabat: Mane, inquit, nihil attinet te ire; hoc ipsum est sacrum quod requirebam.

32. — Porro ut ad illum Evangelii locum ventum est: *Ait paralytico: Tibi dico, surge*; mira res dictu visuque, paralytica mulier repente divina quadam vi simul membra consolidari, simul mentem insolita dulcedine perfundi sentit. Extemplo igitur gratulabunda exurgit e cella, caeteris rei novitate ac stupore attonitis manantibusque gaudio lachrymis, nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad ultimum, re divina peracta, suis ipsa pedibus ad hospitium tendit, cunctis utique ejus familiaribus

tanta rei miraculo stupentibus. Aderat tum forte Laureti dux Termalensis cum delecta equitum manu, qui a Julio II in Galliam Cisalpinam ad bellum evocabatur. Ille igitur, ut qui Longam ejusque insanabilem morbum familiariter norat, ubi suis ingredientem pedibus eam vidit, haesit, scilicet rei novitate obstupefactus. Evidenti deinde miraculo motus divinas cum illa laudes miscuit. Nova exinde res auxit miraculi fidem: sacerdos ille, qui Longae rem divinam fecerat, diu multumque requisitus nusquam comparuit: divinitus missum crederes, ut divini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressam valeludinem divinitus receptam Deo consecrandam existimavit. Proinde sacrarum Virginum cenobium Neapoli instituit, ipsa agrorum insanabilium ministerio sese devovit, Raymundo Cardona prorege Neapolitano.

JULII II ANNUS 7. — CHRISTI 1509.

1. *Conspirant cum Pontifice reges in Venetos.* — Anno excurrentis saeculi nono, Indictione duodecima, diu agitata de sacro in Turcas suscipiendo bello consilia, promotaque pio ardore ab Emmanuele Lusitaniae, Ferdinando Aragonum ac Siciliae, et Henrico Angliae regibus, multis etiam piorum, qui eam ob causam decimas opesque contulerant, expetita votis, repentino principum suam potius quam Christi amplitudinem exambientium turbine eversa fuerunt: bellumque accensum in Venetos, quo innumera patrate fuerunt hominum strages, totque bella alia ex aliis conflata, ut nonnisi post longa annorum spatia acceptasque a Turcis, (qui ex Christianorum discordiis superstitionem Mahometicam tyrannidemque propagarunt) plures miserandasque elades, et amissa regna non pauca ad avertendum imminens exitium foedere conjungi potuerint: quo tamen inclinata adeo et afflicta res Christiana, in pristinum splendo-

rem revocari non potuerit. Exoplaverat Julius, missisque legatis Apostolicis operam dederat, ut Ludovicus Gallorum et Maximilianus Romanorum reges litem de Mediolanensi principatu componerent, quo Hispanorum regum qui in Africa et Indiis religionem proferebant, exemplo, ipsi Poloniae et Hungariae regibus juncti Turcas nostra ignavia tamdiu ferocientes Europa depellerent: sed politici suggessere repelenda prius ab iisdem regibus jura, quae Veneti variis bellis occuparant: in eandemque armorum societatem priorum commodorum illecebra Ferdinandum utriusque Siciliae et Aragonum regem, tum Julium Pontificem plures veteris Ecclesiastici imperii urbes juste reposcentem, tum alios principes pellicere decreverunt. Cum vero iidem reges solenni jurejurando interposito foedus cum Venetis jam ante firmassent, conquisivere causas ad violatae religionis dedecus eluendum. Et quidem Maximilianus, qui paucis ante men-

sibus triennales inducias pepigerat, Tridenti amittendi metu, professus est se Romanæ Ecclesiæ, cujus patrocinium ad se pertineret, deesse non posse, quin ipsa urbes Ecclesiasticas recuperaret: quamvis tum non ea de re, sed de Turcica expeditione conficienda a Pontifice postularetur: ægre autem ferebat attritum fuisse superiore anno a Venetis Tergestum, Gurcensemque comitatum amisisse: atque ex Gallico in Venetos fœdere non modo recuperandi amissa, sed Cæsarei olim juris urbium recuperandarum spem conceperat. Ludovicus vero Francorum rex Apostolicis precibus ad majorum in propaganda religione amulandam gloriam sollicitatus, initi antea cum Venetis fœderis dissolvendi causam obtendit postulatam illius assensum non fuisse in sequestræ pacis Tridentinæ colloquio, et aliquot urbes ex Mediolanensi principatu olim detractas comparandi desiderio efferrî se passus est: cum tamen exinde post partam insignem victoriam res ipsius in Italia conciderint. Ilis Cameraci interpretibus Georgio cardinale Rothomagensi et Margareta Austriaca constitutis, Maximilianus et Ludovicus belli invidiam in Venetos promulgatis subjectis litteris conjecerant¹:

2. « Maximilianus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus, rex Germanus et Hungariæ, archidux Austriæ, Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Styriæ et Charinthiæ, ac marchio sacri Romani imperii, etc.

« Recognoscimus et presentium tenore notum esse volumus universis, quod cum sanctissimus in Christo pater et dominus Julius divina providentiâ sacrosanctæ Romanæ universalis Ecclesiæ summus Pontifex, dominus noster reverendissimus, sæpius et repetitis vicibus nos pariter et serenissimum atque excellentissimum principem dominum Ludovicum regem Franciæ fratrem nostrum charissimum, aliosque Christianos principes instantissime admonuerit, ut tanquam veri et devoti filii Ecclesiæ vellemus ad conservationem Christianæ reipublicæ intendere, quæ in dies a truculentissimis Turcis et cæteris infidelibus maximas jacturas patitur; ac etiam ad conservationem jurium et bonorum sanctæ Sedis Apostolicæ atque beatitudinis suæ totis viribus assistere ad recuperationem eorum, quæ, postposita fide, omnique religione contempta, nulla habita ratione æqua, honesta et justa Veneti pluribus jam annis de B. Petri et sanctæ Romanæ Ecclesiæ Patrimonio tyrannice invaserunt, usurparunt et occuparunt, ac de presenti nullo justo titulo indebite occupant et detinent: cui exhortationi sanctissimi domini nostri, nos imperator præfatus pro sincera nostra in Sedem Apostolicam observantia, ut par

est, parere volentes, hujusmodi defensionem et conservationem reipublicæ Christianæ necnon incrementum sanctæ Sedis Apostolicæ juxta majorum nostrum vestigia et exempla, tanquam etiam illius advocatus et protector summo desiderio amplecti et suscipere fuimus semper ex animo inclinati; considerantes etiam gravissimas jacturas, injurias, rapinas et damna, quæ præfati Veneti nedum sacrosanctæ Sedi Apostolicæ, sed et sacro Romano imperio, domni Austriæ, ducibus Mediolani, regibus Neapolitanis, et aliis multis principibus violenter intulerunt, illorum bona, possessiones, civitates, oppida, perinde ac si in communem omnium perniciem conspirassent, tyrannice occupando et usurpando. Propter quod non solum salubre, utile et honorificum, sed et omnibus prædictis necessarium esse existimamus, ut omnibus ad justam vindictam excitatis tandem ad restinguendam insatiabilem Venetorum cupiditatem et dominandi libidinem, tanquam ad commune incendium accurratur; junctisque viribus et armis bona per eosdem Venetos ablata et occupata recuperentur et reintegrentur; eaque de causa nuper illustrissimam principissam Margaritam archiducissam Austriæ, ducissam Burgundiæ, relictam Sabaudiæ, filiam nostram charissimam, ad civitatem nostram imperialem Cameracensem misimus, quæ vigore pleni et sufficientis mandati nostri, tanquam specialis nostra in hac parte procuratrix, post conclusam generalem pacem inter nos et supranominatum serenissimum fratrem nostrum regem Franciæ, cum reverendissimo in Christo patre domino Georgio de Ambrosia lit. S. Sixti S. R. E. presbytero cardinale Rothomagensi, ac Sedis Apostolicæ per Franciam de latere legato, faciente se in hac parte fortem, nomine sanctissimi domini nostri, et etiam jam dicti serenissimi regis Franciæ fratris nostri ad hoc deputato procuratore; ac cum spectabili Jacobo de Albion milite serenissimi regis Aragonum oratore, et ad hoc etiam speciali procuratore tractavit, inivit, fecit, conclusit et juravit, ac litteris suis roboravit fœdus, confederationem, unionem et ligam contra ipsos infideles, ac etiam contra Venetos juxta capitula, pacta et articulos, quarum litterarum, capitulorum, puكتورum et articulorum tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis:

3. « In primis, quia hodie nos cum præfato domino cardinali Rothomagensi legato, et ex prædictorum sacratissimi domini imperatoris, et Christianissimi Francorum regis nominibus inivimus et conclusimus pacem generalem atque confederationem, in qua etiam inter cætera sanctissimum in Christo patrem et dominum Julium II divina providentiâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ summum Pontificem dominum nostrum observandissimum, et serenissi-

¹ Petr. Just. in An. l. XI.

num Aragoniæ regem inclusimus, atque utrique parti adhuc facultatem reservavimus infra quatuor menses posse alios suos confederatos nominare, et eidem paci seu confederationi includere. Et quoniam Veneti in maximum præjudicium sanctæ Sedis Apostolicæ, sacrique Romani imperii et dominorum Austriae, ac Christianissimi regis Franciæ ad causam ducatus Mediolani, ipsiusque serenissimi regis Aragoniæ ad causam regni Neapolitani, jamdudum tyrannice et violenter occuparunt, detinuerunt, et præsentialiter usurpant, occupant et detinent quamplurimas provincias, urbes, et dominia ipsi serenissimo domino imperatori et regibus prænominatis, singula singulis referendo, pleno jure pertinentia : tractatum et conventum est inter nos nominibus autedictis, quod nec serenissimus dominus imperator Romanorum, nec Christianissimus Francorum rex debeant, nec possint ducem et dominium Venetorum, aut eorum subditos, nec alios communes hostes, contra quos est movendum bellum, pro confederato vel confederatis suis nominare, seu huic paci et confederationi hodie factæ qualitercumque includere : quinimo præfatus dux et dominium Venetorum atque eorum subditi a præfata pace et confederatione prorsus debeant esse exclusi.

4. « Item actum est et conventum, quod sit una specialis liga, unio et amicitia et confederatio inter sanctissimum dominum nostrum papam et inter prædictos serenissimum dominum imperatorem Romanorum, et serenissimum Franciæ et Aragoniæ reges contra ipsum ducem et dominium Venetorum, atque ipsorum subditos pro recuperatione seu reintegratione omnium deperditorum. Item pro celeriori hujus rei expeditione actum et conventum est, quod ipsi sanctissimus dominus noster, et serenissimi Franciæ et Aragoniæ reges, et ipsorum quilibet cum sufficienti militum et pedum exercitu, ac cum artellaria, necessaria tentantur infra diem primam Aprilis proxime venturam pro recuperatione autedicta communibus armis eisdem Venetos hostiliter invadere ; nec prius a prædicta invasione seu guerra aut armis per aliquem eorum desistetur, quam omnino et integre Apostolica Sedes recuperaverit Ravennam, Cerviam, Faventiam et Ariminum, eorumque districtus, ac alia oppida Imole et Casenæ cum omnibus eorum juribus et pertinentiis, ac omnia alia, quæ de statu et juribus Ecclesiæ Romanæ dicti Veneti occupant et detinent : et præfatus sacratissimus dominus imperator recuperaverit Roveretum, Veronam, Paduam, Vicentiam, Tarvisium, Forumjulium cum territoriis ac pertinentiis eorum, necnon patriarchatum Aquilegiensem cum singulis suis pertinentiis, omniaque alia loca et dominia per ipsos Venetos in hoc ultimo bello capta et occupata ex terris et dominiis

domus Austriae : et pari modo ipse Christianissimus Francorum rex recuperaverit totaliter Briviam, Bergomum, Cremam, Cremonam, Geradadam cum singulis ipsorum locorum districtibus, territoriis ac pertinentiis, et generaliter omnia ea quæ fuerunt antiquitus de ducatu et dominio Mediolani ac prædecessorum ipsius Christianissimi regis in eodem Ducatu : et similiter ipse serenissimus rex Aragonum recuperaverit ea omnia, quæ ipsi Veneti de regno Neapolitano ex prædecessoribus in ipso regno quovis modo abstulerunt et usurparunt, ac de præsentii quovis colore usurpant, detinent et occupant, videlicet Trantum, Brundusium, Otrantum et Gallipolim, ac omnia alia, quæ de regno Neapolitano per eos occupantur. Item poterunt etiam illustris dux Sabaudie pro regno Cyprum, et marchio Mantuæ pro recuperatione eorum, quæ dicti Veneti eis detinent et occupant se huic ligæ adjungere, et in hac confederatione se includere. Item quod etiam sit facultas serenissimo regi Angliæ se includendi in hac confederatione et liga sive ad offensionem sive ad defensionem tantum, sive ad utrumque, prout ei melius videbitur, etc. Die v Januarii MDIX ».

5. *Moniti Veneti ut Ecclesiasticas urbes restituant.* — Adversus has regum querelas tuebantur se Veneti, variisque juribus fultos se contendebant. Maximiliano quidem opponebant petitos bello se ab eo fuisse, bellique jure parta juste detinere, nec partam triennem sequestram pacem ab eo infringendam. Ludovico Galliarum regi autem respondebant, nullas ipsi ereptas urbes fuisse in Insubria, sed veterum tyrannorum servitute erutas. Adversus Hispanum objiciebant, Neapolitanum regnum non jure, sed ferro ab eo comparatum, atque a justo rege Ferrandino ipsis Tranum, Brundusium, Hydruntum, aliaque loca oppugnata fuisse. Quod vero ad Pontificiæ ditionis civitates occupatas attinet ; disceptabant ¹ Veneti se non Pontificibus, sed tyrannis, qui eas diutino jugo attriverant, ademisse. At querebatur Pontifex eos plura novasse ; sprevisse etiam anathemata quotannis Ecclesiastici juris invasoribus incuti solita, libertatem Ecclesiasticam et Apostolicam in conferendis sacerdotiis majestatem inique violasse : quibus lacessitus quamvis optasset, ut Veneti a regibus fœdere junctis amicitia comprehenderentur, quo omnes Christianorum vires et impetus, ut Anglus et Lusitanus aliique principes cum ipso percuperant, in Turcas effunderentur ; sollicitatus tamen a Maximiliano, Ludovico et Ferdinando, ut antequam Turcarum tyranno bellum indiceretur, Veneti ad ereptatum ipsis tum Romanæ Ecclesiæ restituenda jura Apostolica auctoritate armisque socialibus adigerentur, sollicitavit ² quoque Venetos, ut

¹ Rubens hist. Raven. l. VIII. — ² Guice. l. VIII. Gom. in Vit. Ximen. l. iv. et Addit. ad Sabell. auct.

Faventiam et Ariminum restituerent Ecclesiae; ita enim regum impetus retardatum iri, fœdusve dissolvendum: ac senatus quidem Venetus justis Pontificiis postulatis flectebatur, cum Dominicus Trivisanus fallacibus argumentis eos in adversam partem traxit. Coactus itaque vim precibus adhibere Julius, concepta libertatis Ecclesiasticæ restituendæ, majestatis Sedis Apostolicæ tuendæ, ejusque jurium recuperandorum, necnon conficiendæ facilius cruce signatæ expeditionis spe adductus, regibus fœdere se junxit, ac Venetos Ecclesiasticis jam irretitos censuris minaci Diplomate¹, cujus exemplum infra scriptum est, monuit, ut et Ecclesiastico ordini pristinam libertatem, Apostolicæ majestati debitam observantiam, Pontificiæ Ditioni ablata jura, necnon regibus injuria erepta restituerent; parere vero recusantibus sacra et bellica arma intentavit.

6. « Julius episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Jam multis annis Ravennam, inclutam civitatem Romanæ Sedis per dolum et fraudem, necnon Cerviam civitatem prohibito modo et illicito colore, illarumque oppida et pertinentias usurparunt (Veneti scilicet), et ne quid deesset ad cumulum male meritorum suorum, mortuo Alexandro VI prædecessore nostro, Ariminum, Faventiam, et Sarsinam urbes sanctæ Romanæ Ecclesiæ, illarumque arces, oppida et omnem districtum, multaque Cæsenatensis, Forliviensis et Imolensis districtuum oppida temeritate propria invaserunt, atque occuparunt; et quamvis, nobis hujusmodi occupationem ægre ferentibus et graviter conquerentibus, nostri Pontificatus initio aliqua ex dictis oppidis postmodum restituerint, hoc ipso evidenter satis confessi injuste se omnia delinere, cum maxime nulla retinendi urbes aliaque loca ratio subesset, aut excogitari posset; ipsi tamen duro corde prædictas civitates et reliqua perperam et impudenter retinere, minimeque relaxare voluerunt; imo a tempore occupationis et citra detinuerunt et detinent de præsentī: quos licet per processum, qui singulis annis in die Cænarum Domini ex more Romanorum Pontificum legi consuevit, tanquam occupatores et detentores prædictarum civitatum et locorum Romanæ Ecclesiæ excommunicatos et anathematizatos declarare, et ab omnibus evitandos decernere hactenus potuissimus; tamen cum paterna pietate ducem et reliquos prædictos, nimirum rogatos, consiliarios, ac reliquos, qui reipublicæ Venetæ præerant, cum in minoribus ageremus, et nunc ad apicem Apostolatus evecti in visceribus charitatis semper complexi fuerimus, curavimus omni studio et diligentia, ut ad cor redeuntes, nobis et matri suæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientes se præstarent, animarum

suarum saluti occupata restituendo consulere, et hujus sanctæ Sedis, quæ illis semper usui fuit et honori, auctoritatem eum debita reverentia agnoscerent.

7. « Proinde per venerabilem fratrem Angelum episcopum Tiburtinum, nostrum et Apostolicæ Sedis nuntium, apud eos agentem in zelo charitatis prædictos ducem et consiliarios moneri et requiri fecimus, ut occupata per illos, quæ ad Romanam Ecclesiam spectabant, videlicet Ariminum, Faventiam, Sarsinam cum districtibus suis, castellis et oppidis illis adjacentibus, ac alia oppida, arces et terras Forliviensis, Cæsenatensis et Imolensis territorii nobis et Romanæ Ecclesiæ restituerent, nihilque novi operis aut muniendi, aut reparandi prætextu aut alio quovis colore in eis fabricarent, protestati fuimus: pro qua etiam restitutione faciendâ charissimus in Christo filius noster Maximilianus tunc Romanorum rex tanquam sanctæ Romanæ Ecclesiæ advocatus, per proprios et speciales oratores suos, eosdem Venetos magna cum instantia tunc requisivit et interpellavit: qui cum ad occupandum faciles, ad relaxandum vero admodum difficiles existant, monitionibus nostris et regis prædicti requisitionibus satisfacere neglexerunt, dictas civitates et loca novis propugnaculis et armorum apparatibus muniendo; et insuper cum biennio jam elapso, Deo favente, cum maximis laboribus et expensis civitatem nostram Bononiensem a tyrannide Bentivolorum liberavissimus, et contra eosdem Bentivolos eorumque complices et rebelles nostros, quoniam mala malis accumulando apertius in rebellionem adversus nos et Romanam Ecclesiam in dies variis machinationibus se armabant, excommunicationis sententiam contra singulos ex eis receptatoresque eorum, et interdicti contra universitates et loca, ad quæ eos declinare contingeret, per litteras nostras protulissimus; nihilominus Antonius, Galeatius, Annibal, et Hermes Bentivoli, eorumque servitores et complices in terris ab ipsis Venetis detentis, videlicet Paduana, Cremonensi, et ad excitandam magis populi Bononiensis rebellionem in Faventia civitate Bononiæ propinqua, et Venetiis etiam recepti fuerunt, et pro libito eorum ad dicta loca admittuntur in maximum nostrum et Romanæ Ecclesiæ et Apostolicarum censurarum contemptum; ex quo dictorum rebellium nostrorum receptatores et loca omnia prædicta excommunicationis in singulos, et interdicti in universitates et loca censuras juxta formam litterarum nostrarum prædictarum inciderunt, et licet pro talibus haberi et publicari debuissent; nobis patienter hoc ferentibus, ipsorum Venetorum inobedientia in nullo remittitur, sed in dies magis augetur, ita ut Ecclesiasticæ ultionis severitatem exposcere manifeste videantur.

¹ Ext. typis cusa an. 1607.

8. « Magna sunt hæc, et in oculis omnium notoria et mucrone severitatis Apostolicæ reseccanda : verum longe majus est, quod dux, rogati, consilarii, senatus, populusque Venetus omni ex parte religionem Christianam factis ita abnegare audent, ut Sedis Apostolicæ obedientia in illis nulla penitus vigeat : Ecclesiarum cathedralium, monasteriorum, dignitatum, et aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum provisiones a Sede prædicta factas impudenter impediant, nec possessionem illorum, nisi ex arbitrio suo cuiquam dari permittant, confugientes pro justitia consequenda ad hanc Sedem Apostolicam, quæ refugium est oppressorum, quasi reos maximi criminis puniant, neque in dicta civitate aut terris illis subjectis clericis præcipue, et personis Ecclesiasticis justitiam, nisi pro libito voluntatis eorum, ministrari patiantur : nulla rescripta aut litteras Apostolicas, nisi ipsis annuentibus executioni mandari permittant : clerum et Ecclesiasticas personas, et pia loca gravissimis impositionibus, decimis atque oneribus usque ad sanguinem exorient : prælatos, clericos et religiosos, nulla ordinis, dignitatis aut religionis habita ratione, in exilium et nonnumquam in carcerem mittant : et ita abrupto ejusque sacræ legis vel canonis vineulo præcipites feruntur, quod nullam legem impositam sibi fuisse, aut imponi posse elata cervice præsumere videantur. Hæc autem omnia ne oculis omnium patent : ut assiduis querelis regum, principum, cleri, populi, et præsertim subditorum suorum plurimum quotidie excitentur, ut ipsorum Venetorum ambitum, Apostolicæ majestatis et nostrum contemptum, quibus se extollunt, effrænatam peccandi, et quod libitum fuerit licitum faciendi licentiam, canonica ultione comprimere ulterius non tardarem ; ne quod, ex solita benignitate nostra et hujus sanctæ Sedis, censura Ecclesiastica illos persequi omisimus, expectantes, ut resipiscerent et ad cor redirent, negligentia nostræ aut pusillanimitati adscriberetur : non enim Deum agnoscit ut subditus, sed subsannat ut superbus, qui in peccatis in dies magis insordescit, iterataque vulnera et ad ima usque penetrantia tardius et difficiliter sanantur ; dedimus omnem operam et per bonæ memoriæ Antoniotum episcopum Prænestinum, et venerabilem fratrem nostrum Bernardinum episcopum Sabinesem, et dilectum filium Georgium tit. S. Sixti presbyterum Rothomagensem ipsius S. R. E. cardinales, nostros et Apostolicæ Sedis legatos, per intercessionem aliorum regum Christianæ religionis exaltationem desiderantium, et quibus potuimus mediis, ut charissimi in Christo filii nostri et reges serenissimi Maximilianus rex Romanorum imperator electus, et Ludovicus rex Franciæ Christianissimus invicem concordarent et pacem inirent : Deique

gratia voti nostri compotes fuimus : concordarunt, et nonnullos alios etiam principes ad pacem reduxerunt ; gratumque nobis fuisset, quod cum satisfactione prædictorum regum et principum Veneti ipsi ut participes pacis recepti fuissent ; sic enim jam omnes principes Christianos, quod tota mente concupiscimus, ad sumenda arma contra perfidos hostes fidei Catholicæ, et occurrendum periculis Christianæ religionis inducere posse confidebamus, sicut nonnulli ex eis vobis persuaserunt et se obtulerunt.

9. « Verum reges præfati, ac charissimus in Christo filius noster Aragoniæ rex Catholicus nobis significarunt, securius sibi videri, imo necessarium quod antea omnia a Venetis sibi restituantur ea, quæ de dominiis ad eos spectantibus per illos occupantur, tum ut debito justitiæ in restitutione rerum suarum per dietos Venetos eis satisfiat, tum ne ipsis regibus ad debellandum infideles intentis ab ipsis Venetis dominia eorum vexentur, et cogantur pedem retrahere, nec ulla ratione aliter ad hanc sanctam expeditionem adduci possunt ; quinimo nos quoque hortati sunt, ut ad recuperationem terrarum nostrarum prædictarum intenderemus, seque in ea re totis viribus coadjutores nobis affuturos obtulerunt. Nos videntes hoc pacto et reintegratione ablatorum, et justitiæ singulorum, et auctoritati nostræ ac hujus sanctæ Sedis facilius prospici, et citius hanc sanctam expeditionem posse confici, etiam adducti fuimus, ut insurgere contra prædictos Venetos ulterius non differamus. His igitur Romanæ Ecclesiæ tam in spiritualibus, quam in temporalibus oppressionibus, libertatis Ecclesiasticæ et cleri ac gregis nobis commissi dilacerationibus, et lupina quadam rabie devorationibus perspectis, et per prædecessores nostros ac nos ipsos nimium toleratis, præmissisque rationibus compulsi, agnoscentes nos divino munere, licet immeritos, Dei omnipotentis vicem in terris gerere, de cujus ore in Apocalypsi scribitur : *Gladius ex utraque parte acutus egreditur*, sententia scilicet, quæ punit bonos, ut timore pænæ emendentur, et ab illicitis abstineant ; ex altera vero parte malos perseindit, ut cum bonos ad cor reduxerit, relinquuntur mali in conculeatione, et a bonis penitus tollantur ; neve exemplo Venetorum, si diutius illos ita dimiserimus, et continuo contumaciam proterviamque ipsorum dissimulaverimus, cæteri etiam contemnendi et peccandi occasionem et licentiam capiant ; de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu contra præfatos Venetos ad severitatem ultionis Ecclesiasticæ, necnon ad arma tam spiritualia quam temporalia deveniendum duximus ; ut vel per penitentiam matrem suam hanc sanctam Sedem Apostolicam, occupata eidem restituendo, et in

præmissis excessibus se corrigendo agnoscant, vel Apostolicæ auctoritatis exemplo et severitate exortes se intelligant divini mysterii et Sathanae tradendos esse, ac sortem cum Dathan et Abiron sortiantur; quorum consortes multipliciter peccando se fecerunt. Nemo est qui ignoret ex prædictis criminibus et excessibus per præfatos Venetos perpetratis constare notorie, prout et nos notorium esse decernimus et declaramus, ducem, rogatos, generale consilium, senatumque Venetum, eorumque officiales et cives, et alios quoscumque, quorum auctoritate, opera, jussu, consilio vel favore prædictæ civitates nostræ hactenus occupatæ fuerunt et occupantur, præmissaque facinora contra hanc sanctam Sedem, clerum et Ecclesiasticam libertatem commissa fuerunt, excommunicatos et anathematizatos fuisse et esse, prout ex prædictis processibus, qui per singulos annos publice promulgantur in die Cœnæ Domini ex more prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, omnibus innotescit. Et propterea aliud nobis nihil agendum restaret, nisi ut eosdem tanquam ethnicos et publicanos a grege fidelium ejiceremus, et tamquam scabiosas oves a caulis nostris repelleremus, ne totam domum, massam et corpus ardere, putrescere, et interire eorum contagione contingat: tamen cum illius, licet non nostris meritis, vices geramus, cujus misericordiæ mensuram erga penitentes et ad cor redeuntes metiri non possumus, gaudeatque super uno peccatore penitentiam agente, non duximus omittendum, quin deum paternam charitate, cum censurarum, ut res ipsa postulat, appositione, illos per præsentem Apostolica auctoritate hortemur, requiramus et moneamus ad auctoritatis hujus sanctæ Sedis et libertatis Ecclesiasticæ recognitionem, necnon ad rerum et dominiorum ad nos et Romanam Ecclesiam spectantium, per eos occupatorum, integram restitutionem.

« Præfatos itaque Leonardum Lauredanum ducem et rogatos, ac generalis consilii nuncupatos consiliarios, et commune Venetiarum, omnesque et singulos patritios et cives dicti communis Venetiarum provisores, potestates, commissarios et officiales eorumdem, tam in dicta civitate Venetiarum, quam in præfatis nostris civitatibus ab illis occupatis, quorum nomina, cognomina, qualitates et dignitates hic pro expressis habemus, eorumque complices, adhærentes et fautores, cujuscumque status, gradus et præeminentiæ existant, et quacumque dignitate etiam regali, patriarchali, archiepiscopali, episcopali, vel alias quavis Ecclesiastica vel mundana dignitate præfulgeant, auctoritate nobis a Deo omnipotente concessa, et de nostræ plenitudine potestatis, per præsentem in Domino requirimus et monemus, et cuilibet eorum tenore præsentium per hæc scripta man-

damus, quatenus intra viginti quatuor dies post affixionem præsentium in valvis Basilicæ principis Apostolorum de Urbe immediate sequentes, quorum octo pro primo, octo pro secundo, octo pro ultimo et peremptorio termino, canonica monitione præmissa, eis et cuilibet eorum assignamus, dux, rogati, consilarii, provisores et commune præfatum Venetiarum, singularesque dicti communis personæ a præmissis excessibus publice damnatis, ut præfertur, in dicto processu, qui legitur in Cœna Domini, omnino abstineant, et nos sanctamque Sedem Apostolicam plene et omni ex parte in concessa sibi auctoritate et libertate cum debita obedientia recognoscant et reintegrent; necnon etiam infra dictos viginti quatuor dies assignatos eisdem pro peremptoriis terminis, ut supra, præfati dux, rogati, consilarii, provisores, commune Venetiarum, et dictorum consiliariorum, rogatorum, atque communis singulares personæ Ravennatensem, Cervinensem, Ariminensem, Faventinam, et Sarsinatensem civitates cum oppidis, castris, terris et districtu earum ac Cæsenatensis, Forliviensis, et Imolensis territorii castra, oppida, terras et loca, quæ occupant, integre et libere nobis et Romanæ Ecclesiæ, cujus juris esse noscuntur, relaxent, et cum fructibus etiam quos percipere potuerunt plene restituant: provisores, potestates, castellani, et alii quicumque officiales ac stipendiarii nomine præfati Veneti dominii, eorumque adhærentes, fautores et complices exinde recedant, nec aliquod impedimentum quovis modo prædictis civitatibus, oppidis, castris et locis, eorum civibus et habitatoribus præsent, quominus libere ad obedientiam matris suæ Romanæ Ecclesiæ revertantur. Consultores quoque eorumdem, auxiliares, adhærentes, complices et sequaces a præstatione consilii, auxilii et favoris hujusmodi contra prædicta omnino cessent, etc. » Ni pareant graviores pœnas Venetis incutit, eosque anathemate et interdicto Ecclesiastico percellendos decernit. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDIX, V kal. Maii, Pontificatus nostri anno VI ».

10. *Initio certaminis Veneti victores mox delati, celo in eos pugnante.* — Commovit hoc edictum Venetos, quos penitusse referunt¹ non conciliasse antea sibi Pontificem, dum ab iis Faventiam aliaque oppida, quæ post Alexandri VI obitum eripuerant Ecclesiæ, reposeceret; cum icto fœdere imminens periculum avertere potuissent, nunc vero iis omnibus, quorum ditione diutina potiti erant, repente se exuere acerbum erat. Ad eludendam itaque Pontificiam severitatem usurpata jam sæpius ab aliis diffugia captarunt, atque ad Deum summum judicem et ad futurum Concilium provocarunt.

¹ Petr. Just. l. x.

Tum magnos belli apparatus fecere ¹ Alviano et Pitiliano ducibus, tum classem eos instruxisse tradunt ²: captum autem erat bellum decima quinta Aprilis, ac varia tumultuaria praelia erant gesta, quibus vires suas aquare cum Gallicis visi fuerant. Sperabant, excepto ac sustentato primo Gallorum impetu, dein facilius aliorum principum assultus se propulsaturos, vel male sartam armorum societatem dissoluturos: denum die decima quarta ³ Maii ad Abduam unius gravissimi certaminis aetate res suas omnes commiserunt. Inclinat initio ad eos victoria, sed pugnasse in ipsos caelum visum, ventorumque turbine et grandine verberati, maxima strage deleti, castrisque exuti fuerunt; in quo loco victor Ludovicus Gallorum rex postea Virgini templum posuit.

11. Conciso ita Veneto exercitu, cum alius instaurari non posset, mox Gallus ad colligenda victoriae praemia decurrit: ac Caravagium, Bergomum, Brixiam, Cremam, Cremonam, Pischeriam solo terrore subegit: Pontifex vero ea usus victoria consternatos metu Venetos aggressus, Faventiam ⁴, tum plura alia ditionis Ecclesiasticae loca ab iis recepit: quibus laetus gratias ritu solemniter Deo egit: arbitratusque Venetis obtritis principum Christianorum arma adversus Turcas avertenda, conciliendamque cito sacram expeditionem, solemnes ea de causa preces ad Deum dixit, ut refert Paris de Grassis ⁵, qui servatos in ea celebritate ritus ita describit: « In festo Pentecostes dominus noster mandavit, ut fieret publica laetitia ex duplici effectu, primo ex victoria regis Gallorum contra Venetos, et consequenter ex recuperatione terrarum sanctae matris Ecclesiae, quas Veneti tanto tempore occupaverant, et propterea redderentur debite gratiae Deo: item ut invocaretur divina gratia pro congregatione principum Christianorum progredientium vel progressurorum contra infideles: papalis processio ornata cum paramentis a camera papae usque ad altare S. Petri, et quod omnes irent extra palatium per viam ante audientiam, prout factum fuit, et quod papa, dum ex sculis palatii descenderet, ingrederetur simul cum omnibus cardinalibus et praelatis in parvam capellam S. Nicolai; ibi facta oratione ante Sacramentum papa surgens cantaret, prout cantavit, ex libro hymnum videlicet: *Te Deum laudamus*, etc. » Addit plures sacrarum precum formulas tunc repetitas, quas studio brevitatis praetermitto.

12. Subdit ⁶ Paris sequenti die instructam fuisse solemnem supplicationem ab Ecclesia S. Laurentii in Damaso ad Ecclesiam Sancti-Spiritus, tum die tertia, composito etiam agmine

religioso, itum ab aede sacra S. Marci ad aedem S. Petri ad Vincula: preces ad rem Christianam in Turcas feliciter gerendam repetitas, et mysteria divina maxima cum celebritate peracta; multisque interjectis addit ¹: « Die Lunae Pentecostes sanctissimus dominus noster, qui ea nocte mansit in castello, de mane habito munio de alia regis Galliae Victoria contra Venetos super ditione Brixiae, Bergomi, Cremae et Cremonae laetus ivit ad Ecclesiam Sancti-Spiritus indutus pluviali et mitra, et fuit delatus in sede sua gestatoria praecedentibus cardinalibus omnibus cappis rubeis indutis ». Subdit Paris magistrum Carmelitarum praeter morem vulgari lingua concionem habuisse imperio Pontificio: « Et, inquit, populus omnis et rudis intelligeret victoriam regis Gallorum et cladem Venetorum, ac recuperationem terrarum, quas ipsi Veneti per tot annos occupaverant, et maxime, ut intelligeret ipse populus qualiter dominus noster intendit facere cruciatam contra infideles nationes ». Fefellit Pontificem sua expectatio; neque enim federati reges perfecerunt jactata promissa de bello Turcis conferendo, postquam Venetos ad officium adegissent; quinimo iis pacem orantibus, atque etiam vires maritimas auxiliares adversus infideles spondentibus repulsam perperam dantes Venetum nomen penitus extinguere meditati a fundendo Christiano sanguine non destiterunt: « Pacis patres studiosi », inquit Petrus Justinianus ², « retentis solum duabus urbibus Patavio ac Tarvisio, caetera regibus sponte concedebant, quae ipsi praesenti bello ad illum usque diem ex Veneto imperio pactione armisque acquisierant: sed cum illi nullum cupiditatibus suis prospera fortuna elati modum imponunt, parta amisere, et Venetus, receptis urbibus reparatoque imperio, in pristinam restituitur dignitatem ». Interea ipsos cinctos angustiis Venetos ad placandam iram Dei supplicationes pias indixisse, refert Petrus Justinianus ³; praeterea litteras ad Julium misisse, quibus eum orabant obtestabanturque, ne Venetos observantissimos Pontificii nominis ac supplices impugnaret: conari eo bello reges Italicam libertatem obruere, quippe qui insatiabili dominandi cupidine impulsus ad id solum spectare viderentur, ut omnia imperia vi armisque sibi assererent: proinde ipsum rogabant ut, sicuti optimum Pontificem decebat, concordiae Venetos inter regesque interpretem ageret, desineretque Ecclesiasticis censuris eos armisque insectari, atque in omne aevum eo beneficio obstringeret: queritur tamen auctor frustra haec tentata fuisse.

13. *Venetis et Bentivolis male ad Concilium*

¹ Petr. Just. l. x. — ² Ibid. Cavitei. hist. Crem. — ³ Bouace, in Inar. Guic. l. viii. Cavitei. Append. ad Sabellie. Nic. Basel. in Addit. ad Naucl. — ⁴ Petr. Just. Guic. l. viii. — ⁵ Paris, in Jul. II, Ms. p. 393. — ⁶ Ibid. p. 395.

¹ Paris, in Jul. II, Ms. p. 395. — ² Petr. Just. l. x. — ³ Petr. Just. l. x. Guic. l. viii.

futurum provocant. — At non deerat causa; Veneti enim adhuc Ravennatem arcem, quæ a Pontificio exercitu oppugnabatur, aliaque loca detinebant: tum etiam cum Bentivolis a Pontificis sententiis ad futurum Concilium provocant: cujus appellationis libellus cum Romanam perlatus esset, Julius gravissimo edicto¹ ejusmodi provocationum genera damnavit; nec modo constitutas Pii II decreto pœnas eos contraxisse, verum etiam sanxit, habendos schismaticos illos omnes, qui hujusmodi provocationi consentirent.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Hac generali et in perpetuum valitura Constitutione ex certa nostra scientia et potestatis plenitudine de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio promulgata sancimus, Constitutionem Pii prædecessoris tam citra quam ultra montes, et in ultramontanis partibus, quoad omnes tam Ecclesiasticas quam sæculares personas, etiam regali dignitate ac cardinalatus honore fulgentes, capitula, universitates, et collegia, congregationes, et synodos, ac parlamenta valuisse, valere et perpetuo valituram declaramus, cum suppletionem solemnitatis cujuslibet, etiam publicationis omissæ, cujus in illa edenda vel publicanda defectus prætendi posset, quæ juxta illam fieri requirebatur, eamque ex præterito, nunc et in posterum inviolabiliter observari mandamus, ipsius violatores, cujuscumque dignitatis existant, pœnis et censuris in eadem expressis quocumque tempore subjacere statuentes, contraria consuetudine seu potius corruptela non obstante, decernentes et declarantes ultra pœnas impositas, quas ipso facto dictos violatores et contravenientes incurrere volumus, ipsos et eorum quemlibet pro veris et indubitatis schismaticis et inconsutis tunicæ Domini nostri Jesu Christi violatoribus et dissipatoribus, ac de Catholica fide male sentientibus habendos et reputandos, pœnisque canonicis et legalibus contra tales impositis subjacere, et cum Dathan et Abiron partem et damnationem habere; ipsasque etiam pœnas, et earum quamlibet omnes illos incurrere volumus, cujuscumque conditionis existant, et gradus prærogativa fulgeant, qui in senatu, consiliis, parlamentis, congregationibus etiam synodalibus, et provincialibus, vel alias quomodolibet tacite vel expresse, voce vel scripto, per se vel alium, cujuscumque timoris vel reverentiæ velamine vel prætensa excusatione, et superioris mandato non obstantibus, decreverint, consuluerint, seu deliberaverint, vel aliorum dicta approbaverint, consilium aut vocem dederint, ut ad futurum universale Concilium a nobis vel successoribus nostris Romanis Pontificibus contra prædictam

Constitutionem appellare liceat, possit vel debeat, dictas pœnas ad ipsos, et eorum quemlibet contravenientem in præmissis, tenore præsentium extendentes, et locum habere declarantes, omni ambiguitate cessante; et nihilominus provocationes et appellationes tam per Leonardum ducem, rogatos, consilium et commune Venetiarum factas hujusmodi, quam per quoscumque alios prædictos, pro tempore faciendas, et inde secuta quæcumque, utpote contra Pii prædictam ac præsentem Constitutionem attentatas, nullas, prout sunt, et invalidas, nulliusque roboris vel momenti fuisse et pro tempore fore, auctoritate, scientia et potestate similibus statuimus, decernimus et declaramus, ac pro potiori cautela cassamus et annullamus: et ultra supradictas pœnas, quas contra constitutionis hujusmodi violatores in suo robore permanere decernimus, loca quæcumque, ad quæ violatores ipsos declinare, et in quibus scienter stare permitti contigerit, Ecclesiastico supponimus interdicto. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDIX, kal. Julii, Pontificatus nostri anno VI ».

14. His perculsi edictis Veneti nullum præstantium ad sananda accepta vulnera, lapsasque res instaurandas remedium putarunt, quam si illata Ecclesiæ damna injuriasque sarcirent. Damnarunt itaque conceptam ad futurum Concilium provocationem, interminanti edicto antea promulgato paruerunt, ac legationem amplissimam ejus princeps fuit Dominicus Trivisanus, is ipse qui antea Faventiam non restituendam male suaserat¹, ad Pontificem mittendum decrevere, qua censuris solvi flagitarunt², demissa in posterum obsequia polliciti, de quibus extant³ publica Monumenta die ultima Julii hujus anni, Indictione XII consignata.

15. Extant⁴ etiam aliæ publicæ Tabulæ XI Septembris die exaratæ, quibus Leonardus Lauredanus dux ac senatus Venetus oratores suos amplissima auctoritate ad quasvis pactiones cum Pontifice conficiendas, ut in illius gratiam restituerentur, instruxere: « Licet, inquit, clare et perspicue videri poluerit per alterum mandatum ejusdem illustris principis et inelyti domini, et totius reipublicæ Venetæ », et infra: « quanta fuerit, et sit et deinceps proculdubio sit futura filialis obsequentia sua non solum circa monitorium, verum et ad alia omnia tractanda, et fine debito terminanda ». Extractum est in annum proximum Pontificii cum Venetis fœderis colloquium; optabat enim Julius socios reges ac principes antecitè cum iis conjungere, cum jam universi votis potiti, controversisque juribus et urbibus receptis, in Tureas vertere impetus debuissent: sed ii flecti

¹ Ext. in Bull. const., 22.

¹ Guic. l. VIII. — ² Petr. Just. l. XI. — ³ Ext. typis cusa Romæ 5. ex typogr. Vat. an. 1606. — ⁴ Ibid.

non potuere, ut queritur Petrus Justinianus ¹:

16. *Restituta a Venetis urbes.* — « Arma, inquit, undique per totam Europam hoste in Venetum ciente, ad restinguendum tantum incendium patres necessitate adaeti Matthæi Prioli rogatione, qui in secundo collegii ordine præconsultor erat, Ariminum, Ravennam, Cerviam Pontifici ultro tradunt; Veronam, Vicentiam, Patavium, Maximiliano Cæsari: Apulie autem urbes maritimas, erant eæ Manfredonia, Tramm, Monopolis, Brundisium, Hydruntum ac Gallipolis, Ferdinandus Hispaniæ rex habuit, et Polessinum Altonsus dux Ferrariæ: atque id factum est, ut hostium impetus relanguesceret: credidere enim Veneti per hanc voluntariam terrestris imperii alienationem regum animos placatos emollitosque reddere; verum hi nihilominus perseverantes in bello omnia hostilia in Venetos adhuc agebant, in Forumjuliumque atque Istriam Germani cum justo exercitu irrumpentes, eas quoque provincias Cæsareæ ditioni subigere tentarunt, Tergestoque et Gorilia receptis, rem Venetam armis undique infestabant ».

17. De gesto a Maximiliano Cæsare bello in Venetos: utque ii placato Pontifice ac restitutis urbibus, quæ ditionis erant Ecclesiasticæ, sensim colligere animos, atque pristini imperii amplitudinem recuperare cœperint, dicitur inferius. Quod vero ad Ecclesiasticas urbes attinet; eas a Venetis, pacta cum Pontifice amicitia, restitutas, confirmat Hieronymus Rubeus sic inquit ²: « Cum Veneti in dies magis undique adversa fortuna premerentur, amissa peninsula Rodigina, et classe in Athesi amne ab Estensi Ferrariæ regulo superata, omnibusque ad extremum, quæ in mediterraneis et continentis possidebant urbibus amissis, Joannem Jacobum Caroldum in Flaminium cum mandatis mittunt, qui Pontificiis procuratoribus traderet, quæ ibidem Venetorum nomine tenerentur; dum tamen Manfronus, Græcus cæterique captivi dimitterentur, fuerant ii ab Ruvereo in tumultuaria pugna intercepti ³, et senatus interdicto Pontificio liberaretur: qua re publicis Tabulis firmata tunc primum tandem Ravenna anno ab ortu Christianono supra millesimum quingentesimum Romano Pontifici restituta est; cui nihil fuit antiquius quam ut acceptam provinciam Ravennamque præsertim omnibus quibus pro temporum difficultate dabatur immunitatibus afficeret, etc. ». Extant de his Pontificia Diplomata ad Antonium archiepiscopum Sipontinum, quem ad Ravennatem rem administrandam, antequam eo se conferret, præmisit ⁴ inquitque sunt ab Ariminensibus nonnullæ ditionis leges ⁵, quæ a Julio confirmatæ sunt IV kal. Martii.

18. Tradit idem Rubeus ¹ Pontificem præfuisse Ravennæ, ejusque exarchatui, et universæ Flaminie Franciscum Alidosium cardinalem, eundemque Bononiæ legatum, atque ab eo sacerorum usum, quorum Venetorum causa justitium indictum fuerat, Ravennæ restitutum: præterea Ravennatum oratores Romam profectos ad Pontificios pedes se provolvisse, multisque prærogativis Ravennatem rempublicam Apostolica liberalitate decoratam, tum ut in ea omnia bona, quæ Polentani possedissent, hæreditario jure succederet, tum subdit: Cum autem letitiam Ravennatis populi maximam legati exposuissent, Pontifex respondit jure eos letari, qui post tot annos ad verum dominum rediissent, eumque dominum, cujus nihil esset imperio sublimius, nihil melius; cui servire libertas est, et illi qui subjicerentur quodammodo præstare cæteris dici possent; quando illorum princeps esset non dux quispiam rexve, aut orbis Cæsar Augustus, sed Pontifex maximus divi Petri Apostolorum principis successor, Christi Dei vicarius, ad cujus sese abjicere pedes quos deosculari boni omnes cupiunt: qui recte Rex regum et Dominus dominantium pro Christi reverentia, cujus hic gerit vices, et Deus in terris appelletur; qui in omnes mortales tenet imperium, cui divinitus datum est cœli aperire portas et claudere, His Pontifex graviter pronuntiatis, paulo post Venetis legatis supplicibus veniam postulantiibus benigne paterneque exceptis, rem Venetam ejusque partes juvare pro virili recepit, ab eoque die res Veneta, quæ ad extremum fere interitum inclinaverat, feliciter progredi cœpil; nec dia post multas urbes, Patavium præsertim, recuperatæ sunt ». Consentium alii auctores ² placato Pontifice, restitutisque Ecclesiæ pristinis juribus, reipublicæ Venetæ gloriam virtuteinque sese efferre cœpisse.

19. *Placato Pontifice, Veneta virtus reflorescit.* — Descendit extrema Æstate in Italiam Maximilianus Cæsar, nec modo Germanica, sed Gallica etiam, Hispanica et Italica auxilia cœgit ad Patavium recuperandum, quod populari in Venetum senatum studio et servitutis Germanicæ odio a Cæsareo imperio defecerat: Venetus tamen tantum constantia post tot calamitates poluit, ut Cæsareos impetus fregerit ³, quamvis octoginta ⁴ vel eo amplius equitum peditumque millia sub signis recenseret. Elatus ille vindictæ cupidine in Venetum nomen, quod delere moliebatur, cum ad obsidendas Venetias classe non polleret ingruentis hyemis incommodis territus in Germaniam rediit. Liberato ⁵ autem Patavio, Veneti instructo exercitu Montemsilicem, Ateste, Citadellam, Montagnanam, Coloniam, Bassanum, Vicentiam, Bellunum, Foltriam, Rhodigium in

¹ Petr. Just. l. x et alii. — ² Rubeus l. VIII, hist. Ravenn. — ³ Id. ib. — ⁴ Lib. Bull. LXIV, p. 33. — ⁵ Id. p. 31.

¹ Rubeus l. VIII, hist. Ravenn. — ² Guice, l. VIII et alii. — ³ Petr. Just. l. x. — ⁴ Guice, l. VIII, et Cavittell. hoc ann. hist. rem. — ⁵ Petr. Just. l. x.

fidem recipere, Comaclum invasere, ad Ferrariam vero infeliciter rem gessere, accepta a Pontifice Ferrariensium clientela¹ : sedari iterum hæc bella studuit Julius², cum Romana Ecclesia atque etiam Gallus Hispanusque reges controversis urbibus essent politi, ac Venetos Maximiliano Casari, qui plura quanquam non omnia receperat, interprete concordigæ Achille de Grassis episcopo Tifernate internuntio Apotolico, conciliare annisus est, missique a Venetis oratores duo fuere : sed cum Maximilianus postulatis modum non poneret, conventus re infecta dimissus est, non sine rei Christianæ detrimento.

Dum Sociale hoc in Venetos bellum gerebatur, Ismael Persarum rex oratores suos ad Venetam rempublicam misit, ut ipsos ad conjungendam cum Persis in Turcas arma concitaret. Extant ejus litteræ³, quibus ipsos admonuit fœderis olim a legalis Venetis cum Usumcassane materno avo suo in Armenia percussi; petiitque ut artifices peritos ad conflanda aenea tormenta mitterent, classemque ad Græciam et Asiam adversus Bajazethem infestandas decernerent : se primo quoque tempore Minorem Asiam invasurum, daturumque operam, ut oppida, quæ in ora Græciæ superiori bello amiserant, classe Veneta reciperent; qua idonea raraque occasione ob Europæorum regum bella in Venetum nomen conversa sunt : respondit hisce litteris⁴ Leonardus Lauredanus dux :

« Leonardus Lauredanus dux Ismaeli Sophi Persarum regi.

« Gratissimæ nobis fuerunt litteræ tuæ, hilarique vultu legatos tuos viros optimos excepiimus; tanti enim amicitiam tuam facimus, quanti jure optimo fieri debet: neque veteris amicitiae ac fœderis, quæ nobis cum Persarum regibus extitit, obliti sumus, grataque semper apud nos futura est ejus rei memoria; at summo opere lætamur, te novum Persarum regem Turcarum hostem esse, quodque tibi curæ sit nobiscum belli causam communicare, atque ea polliceri, quæ si Usumcassanes Jacuppusque filius præstitissent, nequaquam nobis cum Ottomanis bellum gerendum foret. Cæterum illæ sunt rerum vices, ut sicut Persarum reges domi ea tempestate otiosi occupato in Europa Bajazethe nihil sibi movendum existimaverint; ita nos in deteriore et periniqua temporum conditione, quod volumus ac maxime optamus, præstare non possimus, quod pacem quinquennii cum Bajazethe factam minime violandam existimamus; implicamur autem gravissimo bello, quod feroces Europæ gentes, conjuratione facta, et maximi reges nullis lacessiti injuriis, sed sola concilati Venetæ felicitatis invidia, nuper intu-

lerint : speramus tamen staturum a justiori causa Deum immortalem, et rempublicam, quam ulla vis per septingentos annos amplius non fregit, ab inmanitate tot hostium servaturum. Proinde tibi velim persuadeas, nos, cum per occasionem licebit, operam duros, ut intelligas, nihil nobis Persarum amicitia antiquius esse, aut speciosius quidquam futurum, quam Turcas Christiani nominis hostes, quibus ipse infensus semper fuisti, multis consiliis, aut paribus animis oppugnare possimus : sed hæc omnia et plura coram per legatos tuos intelligas. Vale. Venetiis ».

20. *Simultas exorta inter Julium et Gallorum regem.* — Dissidere¹ interea cepit Gallorum rex a Julio II Pontifice ex levi et iniqua causa, quod nimirum, quodam Provinciæ episcopo in Romana curia defuncto, episcopatum illum Julius ipso rege inconsulto contulisset, nec regio contentum jure, invasisse Ecclesiasticum, ac sacerdotum in Romana curia causas agentium census rapuisse, atque ob hæc dissidia Julium cardinalis Albiensis admissionem extraxisse Viterbii tradit Paris de Grassis² : « Circa medietatem mensis præteriti, (nimirum Septembris), cum papa esset in Viterbio, misit pro me ut irem illuc, quia intendebat facere consistorium publicum pro hac admissione, (nempe cardinalis Albiensis,) in Viterbio faciendam, ac etiam pro alio novo cardinale absente similiter cum isto admittendo ibidem : cunquæ ivissem parassemque omnia, Pontifice sic mihi jubente, ac inter alia consistorium dispositum fuisset in aula domus episcopalis satis ampla et forti; ecce derepente omnia fuerunt revocata, ex eo quod dictum fuit regem Franciæ abstulisse possessiones omnium Ecclesiarum et monasteriorum et beneficiorum ab illis, quibus papa a certo tempore citra contulisset, et quibus rex nuper ante paucos dies possessionem concessisset. Causa autem tantæ indignationis regis fuit, quia ut dicitur, papa providerat Ecclesiæ Avinionensi in Provincia cuidam homini non grato regi, et præterquam legatus Apostolicus regi promiserat quod papa hoc non faceret. Papa autem e contra dixit se nunquam talia promississe, neque legato hoc commisisse, ut regi promitteret; et sic orta inter dictos simultate, papa non voluit aliquem de istis Gallis novis cardinalibus admittere, præsertim Albiensem, qui erat et est, ut dicitur, nepos cardinalis Rothomagensis, quem omnes boni viri blasphemant tanquam Pontificis adversarium, et omnium malorum causam ».

21. Tradunt nonnulli contrarium, nempe cardinalem Rothomagensem suasisse regi, ut Pontificis amicitiam coleret : ac paulo post levis ea controversia composita est, et Ludovicus Albiensis cardinalis a Julio inter cardinales

¹ Guice. l. VIII. — ² Ibid. — ³ Ext. in com. Epist. procerum collect. ab Hieron. Donzell. p. 110. — ⁴ Ext. ib.

¹ Guice. l. VIII. — ² Paris to. III. p. 483.

solemni ritu admissus fuit proximo ineunte anno, ut narrat idem Paris, sic inquit¹ : « Cardinalis Albiensis ante pedes domini nostri genuflexus in medio nostrorum amborum magistrorum caeremoniarum legit alta et intelligibili voce formam ipsius juramenti ad longum de verbo ad verbum, prout jacet in ordinario, et in fine papa recipiens in propriis manibus librum apertum in folio, ubi est imago domini nostri Jesu Christi crucifixi ex una parte, et ex alia parte ubi sunt quatuor principia quatuor evangeliorum, porrexit librum eidem cardinali qui juravit tangens cum manibus imaginem et scripturas Evangeliorum, et dixit videlicet : Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia. Quo facto, ipse cardinalis osculatus est pedem papæ, qui nobis duobus magistris caeremoniarum expresse jussit, ut Instrumentum et Instrumenta super hoc conficeremus in publica et solemni forma ». Et infra : « Die Veneris xi Januarii papa in consistorio secreto clausit os novo cardinali, et in eodem consistorio finito nobis ambobus magistris caeremoniarum intro vocatis cum libro papa legit aperitionis formam absque eo quod nobis aliquid diceret; et sic aperuit os eidem cardinali, et eodem contextu legendo dedit sibi titulum videlicet Ecclesiæ SS. Petri et Marcellini : qua forma lecta, donavit eidem annulum saphirum satis pulchrum ». At licet ea controversia sedata fuerit, novæ tamen non sine aliqua offensione suspiciones motæ fuerunt : quamvis inter Ludovicum Gallorum regem, antequam Italia abscederet, Pontificemque fœdus², Franciseo cardinale Alidosio administro, ielum fuisset : quo inter alia cautum fuit, regem nullum virum principem, nullumve populum Romanæ Ecclesiæ clientem in fidem recepturum : quod postea violavit, cum Ferrariensis patrocinium adversus Pontificem suscepit; ex quo tot tantaque bella schismatis exordia, Gallicique in Italia excidii causæ pullularunt. Meminit de gesta ab Alidosio apud Gallum legatione Paris de Grassis³ in rituum Pontificiorum historia : « Die, inquit, Mercurii xiii Junii in consistorio secreto fuit creatus reverendissimus dominus Franciscus cardinalis Papiensis legatus de latere ad Christianissimum regem Franciæ in Italia existentem visitandum et suscipiendum, ut moris est ».

22. *Exorta apud Helvetios hæresis.* — Tradit idem auctor, dictum Achillem de Grassis fratrem suum, quem in Germaniam legatum fuisse decretum diximus, appetente Vere in nonnullos hæreticæ pravitatis laborantes infamia inquisivisse : « Die, inquit, Lunæ, quinta mensis Martii, circa horam decimam sextam, recessit ex Urbe reverendissimus dominus Achilles de Grassis

episcopus Civitatis-Castelli, germanus meus, qui ivit nuntius et orator sanctissimi domini nostri papæ ad Helvetios sive Suteses pro nonnullis arduis fidei Christianæ negotiis super hæresi aut novis figmentis patrum Prædicatorum et aliis particularibus causis papæ. » Prædicatores aliqui Bernensis conventus magicis artibus erant uti ad opinionem contra immaculatam Deiparæ conceptionem hominum animis inserendam, de qua jam ante gravissimæ inter illos et Minoritas extiterant concertationes; Apostolici autem legati et duorum episcoporum iudiciaria sententia fuisse illos flammis injectos refert hæc verbis Nicolaus Baselius¹ : « Eodem anno pridie kal. Junii apud Bernam in Helvetia quatuor S. Dominici conventus ibidem fratres, prior, lector, superior, et custos capti per torturam examinati, degradati, ad ignem condemnati, miserabiliter sunt combusti, propter quasdam dolosas, falsas, impias et diabolicas machinationes, quas in odium immaculatissimæ virginis Mariæ Conceptionis occasionaliter excogitarunt : nam quemdam simplicem et justum idiotam superstitiosis quibusdam incantationibus diaboli arte dementarunt, ac plurima tam in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento, quam sculptis imaginibus tentaverunt; quemadmodum fere facta eorundem hæresiarcharum in lucem arte calcographiæ sunt impressa : ideo presentibus eorum confessata superfluum inserere duxi. Tandem vero ad instantiam Bernensium Aymo Lausanensis episcopus loci ordinarius inquisitionem contra eos fecit, quo adstante una cum Mattheo Valesiano Pontifice Achilles Castelli episcopus et Apostolicæ Sedis legatus ad hoc a papa Julio specialiter missus, ab omni gradu et privilegio clericali depositos xxiii die mensis Maii potestati tradidit sæculari, atque dehinc ultima die ejusdem mensis igne (ut hæretici) sunt incinerati in prato trans Ararim fluvium, presentibus ibidem utriusque sexus et conditionis multis hominum millibus. » Eadem tradit Joannes Trithemius². In tantam vero vesaniam impietatemque adduxit eos pseudoreligiosos inanis gloriæ cupido in propugnanda opinione a suo sodalitate suscepta. At de his satis : nunc Africanas res aggrediamur.

23. *Oranum, duce Ximenio, Afris ereptum.* — Hoc anno illatus est ingens in Africa Tremensiis terror, expugnataque biennio ante Merserealubirana arce portu insigni instructa, ereptum iis armorum vi fuit Oranum, Francisei cardinalis Ximenii Minoritæ archiepiscopi Toletani in exercitu cruce signato imperatoris auspiciis : qui Hispanos ad sacrum illud bellum suscipiendum commoverat, sumptusque in rem militarem fecerat, ea cum Ferdinando rege confecta pactione, ut Oranum vel Ecclesiæ Toletanæ

¹ Guicci. l. VIII. — ² Id. ib. et Cavell. in Hist. Cremon. — ³ Paris Ms. p. 302.

¹ Nic. Baseli. in Addit. ad Nanel. — ² Trith. in Chr. Spauhei.

addiceret imperio, vel si ejus dominatu potiri mallet, actas impensas Ximenio ipsi refunderet. Ex cujus urbis in celso colle posite mœnibus, turribus ac loci situ munite, atque altera parte perlusæ mari, altera pomariis et irriguis fontibus cincte, sex millia domorum continentis, et mercimoniis florentissimæ expugnatione, inclinata adeo res barbaricæ fuerunt, ut postea Bugia et Tripolis in Christianorum rêdactæ sint polestalem; quæ fusc enarrat Comesius, deque classis non sine magnis difficultatibus ob procerum Ximenii gloriæ et generosæ pietati infensorum livorem comparatæ apparatu hæc relet: « Classis octuaginta actuariis navibus, decem maximis triremibus, quas nunc regias galeras vocant, constabat, præter permulla navigia minora et scaphas majoribus servientes: vehebantur autem decem millia peditum, equitum vero quatuor millia et lixarum calorumque numerus necessarius. Postridie idus Majas ventum secundum naeta classis est, quare, sublatiis anchoris, hora ferme diei tertia, portu Carthaginis solvunt: ex litteris Alveri scholastici ad Diegum Lupum Ajalam satis constat, cardinalem corporis maciem ex sollicitudine contraxisse, non tamen ob id animi vires imbecilliores factas, et magna totius exercitus alacritate vela, quo diximus die, fecisse, certissima victoriæ spe concepta, adeo justî belli causam militum animos excitare et inflammare valet, præsertim ob religionem suscepti postridie ejus diei: nulla jam nocte Ximenius ad Africam secundis velis appulit; is autem dies religiosissimus eo anno fuit, quoniam Christi servatoris in cælum ascensus eo die celebrabatur. » Nonnullis interjectis, ut Ximenius Mersalcabiranum portum, qui parebat Christiano imperio, ingressus sit, et noctu exscensio facta fuerit, dum urbs classiariis tormentis a Petro Navarro duce eximio quateretur, addit: « Multum alacritatis et animi præsentia sua exercitui eo die Ximenius attulit; nam e Mersalcabirana arce suorum caterva stipatus, cum ad portum, ut diximus, egrederetur, novitate et insolentia spectaculi ducum animos et militum perculit; neque enim imperatorem suum splendenti clypeo, aut casside ex chimera ignes vomente formidabilem intuebantur, sed Pontificalibus vestibus indutum, sacerdotibus et religiosiis viris ex utroque latere stipatum, et cruce argentea pro vexillo præeunte, quam Algora canonicus Seguntiensis ex officio gestare solebat: tum vero frater Ferdinandus, validis lateribus et procerâ statura homo, quo ex Franciscanis sodalibus Ximenius familiariter utebatur, equa alba insidens gerebat, gladio Hispano super sacrum Franciscanum accinctus, quemadmodum et cæteri religiosi viri, qui eo die jubente Ximenio armis se munitant: hora ferme diei sexta omnis peditatus in quatuor agmina per tribunos militares dis-

positus totam illam planitiem occupabat, quæ ante arcem Mersalcabiranam est, sed quoniam in tanta festinatione milites debilitata corpora curare non valuerant, atque Veneris dies tunc illuxerat, carnibus vesci religio eral; trepidantes cunctorum animos, neque enim quid ederent præter laridum et porcinam ex classis comenatu suppelebat, Ximenius bene ominando religione exsolvit, et qua pollebat ancloritate facultatem carnes edendi dedit. »

24. Subjicit auctor, habitam a Ximenio ad milites orationem, qua se paratum, ut in hostes primus irrueret, offerebat: « Ego, inquit, ante alios primus memet periculo objiciam, qui sic animatus huc laudem prodivi, aut strenue dimicantes hodie victoriam adipiscamur, aut si id minime superi concesserint, quod abominor, omnes pariter confossi concidamus; nam ubi melius antistes Deo sacer occumbet, quam pro religione depugnans? nec ego primus hanc gloriam videbor assecutus, sic enim multi, qui me in Toletana dignitate antecesserunt, mortem pulcherrimam pugnantes oppetere. Hæc dicens aciem procedere jubebat, seque militibus comitem dabat. Cuncti ejus oratione mirum in modum incitati Ximenium circumstetere orantes, ut pugna abscederet, ipsisque prælii conflictum committeret: eam enim operam religioni et reipublicæ navaturos, ut ipsum suscepti negotii nunquam pœniteret. Cessit communibus omnium precibus Ximenius, atque ætatis et personæ suæ memor in Pelrum Navarrum eam curam rejiciens in Mersalcabiranam arcem se recepit. Sacram adiculam ingressus, quæ divo Michaeli dedicata est, in genua procumbens passis manibus in cælum intentus multis lacrimis Deum precabatur, ut suis Christianis præsidio esset. Petrus Navarrus, ut ingenlem Maurorum et Numidarum multitudinem colles occupasse vidit, ne nostri, quos maritimi æstus et labor ejus diei lassaverant, impares in congressu essent, timuit. » Et infra: « Animi itaque dubius ad Ximenium redire decrevit, ejus sententiam, antequam quidquam tentaret, rogaturus. Is experientissimi imperatoris dubitatione permultum commotus, neque quid consuleret salis certus, cum se collegisset: In hæc, inquit, vir fortissime, pugna Christus summi Patris filius, et seductor Maurorum Mahometus in certamen descendunt, omnem cunctationem non solum damnosam sed impiam esse arbitror: quare omni deposita formidine milites tuos, ut cum hostibus manus conferant jubeto; certa enim mihi spes est, te hodie victoriam magna cum laude reportaturum. Divinum id polius oraculum, quam illius hominis consilium fuisse, quæ sunt postea in secula declararunt; nisi enim eo die pugnatum fuisset, Oranum capi non poterat. Vix post tres horas a capta urbe Tremesinius Messuarus, qui auctoritate et potentia a

rege est secundus, cum magna peditum et equitum vi in auxilium Orani venit, qui urbis captivitate et direptione cognita nil tentandum contra Hispanos victores ratus ad regem suum rediit. »

25. Subjungit Gomesius, inelamato S. Jacobo tutelari hostes e clivis depulsos, ac nostros per planitiem se effudisse in fugientes, qui urbe excipi non potuerant: disjectas a cruce signata classe hostiles machinas: tum facto impetu superata ascensu moenia, delixa in propugnaculis Christiana vexilla: tum Mauros sine savitiae fine contrucidatos, adeo ut cadaveribus via stratae essent: captivorum numerum quinque millia et eo amplius extitisse, triginta tantum ex nostris desideratis: praedam quingentis millibus nummum aureorum aestimatam. Et vero cardinalis Ximenius urbem ingressus grates Deo egerit, captivos Christianos liberavit, ac profana templa a funesta superstitione expiavit, describit idem Gomesius sic inquit: « Igitur Ximenius captae urbis nuntio impendio laetus noctem illam hilarem in hymnis et gratiarum actionibus somni immemor inter suos traduxit. Postridie ejus diei triremibus Oranum petere placuit, ut salebrosi itineris difficultates vitaret: fruebatur inter navigandum pulcherrimo urbis aspectu, menianis frequentibus et candidissimis turribus collucentibus. Ad terram expositus crucis vexillo praeeunte, et victore milite stipatus, urbem ingressus laetus omnium acclamationibus suscipitur, laudes Deo optimo maximo victoriarum largitori concinentium, et Ximenium gentium barbararum victorem proclamantium. Qua ille re mirifice oblectatus, Davidis versiculum sublimi voce protulit, ita ut omnibus exaudiri posset: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Ad Aleazanam, hoc est, ad arcem maximam, e vestigio perrexit; neque enim alteri praeterquam Ximenio aditus ad eum se daturum praefectus affirmaverat. Postquam receptus fuit, claves sunt ei traditae, et profinus trecenti ex Christianis captivi, qui dira servitute a Mauris premebantur, ex arcis ergastulis in lucem sunt producti, atque optata libertate donati. Oblata est illi universa praeda tanquam praecipuo imperatori, quae publice jussa fuerat asservari: ille, quamvis multa pretio et elegantia insignia videbantur, nihil ad rem suam privatam transtulit, sed quaedam in publicos exercitus usus, quemadmodum cum Navarro convenerat, quaedam ad regem deportanda seposita fuerunt, ducibus deinde et tribunis militaribus vocatis virtutem illorum publice collaudavit, et pro tam fortiter navata opera benignissime gratias egit, et torquibus, armillis, et Numidicis phaleris, aliisque item militaribus praemiis, prout quisque merebatur, donavit ». Et infra:

26. « Altero postquam Oranum ingressus

est die obequitans per loca urbis celeberrima ejus situm est contemplatus, et quid in singulis partibus reficiendum aut nova molitione construendum attente consideravit. Ad mesquitas deinde deflectens ritibus Mahometanis conspurcatas, ut emundarentur et expurgarentur curavit. Erat forte Dominicus dies, qui cum in tertium decimum kal. Junias divo Bernardino dicatum incidisset, religionem mire auxit. Curavit igitur, ut mesquitarum more Christiano consecrarentur, quo omnes sacris interesse possent, et religioni satisfacientes, ad reliqua in terra hostili magnos animos conciperent. Igitur mesquitam maximam Mariae victrici et angelicae ad eam Annuntiationi dedicavit. In hoc autem templo cenotaphio ad aram maximam constituto, ut sibi anniversario sacro XV kal. Junii, quo die Oranum capta fuit, parentarent, instituit, triginta millibus nummum ad hanc operam in perpetuum datis. Alteram, ubi multi ex Mauris occubuerant, divo Jacobo Hispanicae virtutis conservatori, in quibus statim sacerdotes nostri sacra fecerunt, et supplicationes sunt habitae. Sed quoniam divo Bernardino partim ob egregiam viri sanctitatem, partim ob communem monachatus religionem Ximenius peculiari affectu devotus erat, ne eum praeteriisse videretur, xenodochium, quod aegrotantibus militibus patebat, Bernardino tutelari consecravit, memor scilicet pietatis, qua ille olim Senarum nobile xenodochium in flore aetatis constitutus administrandum suscepit, caeteris ministris fugientibus ob pestem, quae Etruriae urbem Bernardini patriam et totam etiam Italiam occupaverat, perpetuum in eo fundavit sacerdotium Ximenius, ut esset qui aegrotantibus sacra ministraret, impetratis a summo Pontifice multis indulgentiis, et facultate absolventi etiam a reatibus Pontifici Romano reservatis, etc. ». Addit cardinalem ipsum tuendae amplificandaeque rei Christianae, quae maxime religiosorum virorum opera propagatur et colitur, intentum, duo monasteria, alterum Franciscanis, alterum Dominicis, attribuisse; tum ad errorum superstitionumque sordes eluendas, ne Judaei neophyti redituri ad vomitum ex Hispania eo se conferrent, censorem fidei ampla fretum auctoritate constituisse; mirumque fuit, ac paene vicit fidem admiratio, ipsum senio confectum negotiorum mole obrutum ob militum inconstantiam, regisque incertam propensionem anxium, tantum habuisse roboris, ut non modo res militares ad propulsandos hostiles impetus constituerit, sed sacras etiam omni adhibita cura composuerit, munusque episcopi admirabili consilio gesserit.

27. Praecessisse hanc felicem Orani expugnationem nonnulla praesagia narrat idem Gomesius, nimirum ubi portu egredientibus crux in Africano littore ab Hispanis biennio

ante delixa se obtulit, Cazallam episcopum ad milites conversum exclamasse : « In hoc signo vincemus : quod enim quinto nonas Maias Toleti in templo maximo concionantem me audivistis, cum de crucis Dominicæ inventionē tractarem, nos nempe crucem Dominicam repetitum in Africam tendere, quam peritidi Mauri Mahometo duce ex illis locis impie deturbassent, ea se nobis in vestibulo offert, vobisque certum victoriæ augurium dat ». Visa etiam corvorum agmina, quæ hostilem exercitum circum volitabant, nunquam vero deflectebant ad nostros : leones per silvas frementes a Mauris auditos : et quod majus est, renovatum tum quod pugnante olim Josue editum fuerat miraculum existimatum fuisse tradit Gomesius, nonnullosque Mauros ob id sacris Christianis lustrari voluisse : « Admirabile, inquit, videbitur quod dicturus sum, sed nihil certius eo tempore est habitum, ac proinde multorum scriptis festificatum; nam præter privatorum hominum Epistolas, Gonsalvus Egidius et quidam innominatus auctor qui commentariolis Latine editis hujus pugnae seriem ediderunt, magna hoc asseveratione affirmant, solem scilicet quatuor et amplius horas cursum suum continuasse : nam cum a nostris mons appetebatur, dies palam inclinare cœperat, fermeque sol jam occasui proximus esse videbatur; quod unum, ut diximus, Navarrum ad montis radicem, priusquam prælium tentaret, reputantem non mediocriter conturbaverat. Hoc etiam Ximenium considerasse aiunt, prudenter tamen tacuisse, donec res hæc mirabilis omnibus vulgata fuit, animadvertisse hoc etiam nonnulli ex Mauris affirmant, qui rei novitate percussi sacrum susceperint Baptisma ».

28. Personis tota Africa tantæ victoriæ fama, ac Tremesenii terrore percussi alii in Fezzanum regnum transfugere, alii rabie inflammati mercatores Christianos necnon Judaicam gentem, quæ frequens Africam incoluit, velut illorum cognatam contrucidarunt, continente se in arce rege Tremesenio, dolenteque commissos regia fidei obtruncari. Porro cardinalis Ximenius ancipiti cura distrahi cœpit, an latius circumferre victoriam tentaret, an remearet in Hispaniam; demumque dissensione oborta ipsum inter et Petrum Navarrum, qui ejus præsentia suæ detracti auctoritati, nec militaria jussa exercitum capessere, tum hominem eucullatum, ut aiebat, et togæ muneribus addictum sibi in castrensi imperio anteferri indignabatur, decimo kal. Junias ex Oranico portu in Hispaniam rediit : eumque ubique honorificentissime exciperetur, humanam quoad potuit laudem subterfugit; non meritam aulem illi gratiam persolvit Ferdinandus, qui ut belli impensas Ximenio refunderet, ne Oranum, ut pactus erat, Toletanæ Ecclesiæ subderetur, prædam, quam Toletani cruce signati apud Barbaros fecerant,

invasit : commendatur tamen regias curas in ea urbe munienda, ei novis firmanda opibus potuisse, tum etiam egregia consilia de transferendis in Africam equestribus familiis religiosis cepisse, refert Mariana ¹, quæ secuturis motibus discussa fuere : « Divi, inquit, Jacobi militibus Vallisoletum ad generales ejus Ordinis conventus evocatis, consensu decrevit, Orani monasterium ei Ordini constituere, eo nobiles crucem insigne ejus militiæ sumerent, operamque navarent in bello Africano adversus Mauros Christiani nominis hostes; atque ut esset aude novi monasterii sacerdotes et milites vitam tolerarent, a Pontifice Romano imperatum est duorum monasteriorum Villarii et divi Martini, quæ ei Ordini in Compostellæ et Oveti diocesis sita sunt, redditus Oranum transferri : salutare consilium, ut in rebus magnis enatae difficultates neque conspirantes sententiæ disturbanant magnis semper conatibus adversa; ne novum quidem decretum magis valuit, Bugiæ et Tripoli, quas urbes Navarrus proximo anno de Mauris cepit Calatravæ et Alcantaræ militibus simili exemplo collegia instituendi ». Penetravit porro celerrime Africani triumphi fama ad Christi vicarii aures : quem solemniori ritu gratias pro amplificato Christiano imperio egisse divino Numini refert Paris de Grassis ² : « Die, inquit, Dominica xvii Junii habita fuit missa sollemnis in Ecclesia S. Augustini pro victoria per regem Hispaniæ habita contra infideles super civitate Orano in Africa ». Addit ductam fuisse religiosam pompam ab Ecclesia S. Jacobi ad Ecclesiam S. Augustini, deque ea victoria concionem sacram ab Egidio Augustiniano habitam, et ignes festos noctu accensos fuisse.

29. *Sopita lis inter Ferdinandum et Maximilianum reges.* — Impositus ³ est hoc anno finis diutinæ de regni Castellani procuratione inter Ferdinandum et Maximilianum reges Caroli V avos controversiæ, quæ impendentis civilis belli periculo Hispaniam terrebatur; cum proceres alii Ferdinando studerent, contenderentque, regina filia superstite, rerum administrationem illius patri Ferdinando debitam, tutelæ jure a legibus haud dubium patri dato : disceptarent alii, qui in Germaniam ad Maximilianum se contulerant, suspectam Ferdinandi administrationem, ne si quem filium e Germania regina susciperet, illum in Castellæ imperium induceret, ac regni gubernacula Carolo V, si ætate valeret, tradenda illius paterno avo concedenda esse. Demum cum Galliæ rex et cardinalis Rothomagensis iudices designati essent, in Blesensibus conventibus pridie idus Decembris concordia leges hæc conceptæ, ut Ferdinandus, quoad superforet,

¹ Marian. l. xxix. c. 18. — ² Paris in Ms. arch. Val. in Jul. II. p. 102. — ³ Guicci. l. viii Marian. de rebus Hisp. l. xxix. c. 21.

Castellæ sceptrâ tractaret, inque ordinum regni Castellæ cœtibus sacramento populos ad Carolum regni heredem agnoscendum adigere, eique annuam auri pensionem ad dignitatem sustentandam solveret, ac pristinae opes iis, qui Caroli partes erant secuti, restituerentur. Ex hac Ferdinandi Maximilianique conjunctione, cum postea Gallica res eversa fuisset, utroque in Gallicum nomen conspirante, qui diutino bello inter se facile implicari potuissent, Rothomagensis cardinalis in invidiam adductus ¹ est, quod Ferdinandi rebus nimium favisset. Verum non ex bono opere, sed indigno regis tactu mali labes fluxit, ut dicetur inferius : nunc ad Indicas res nos conferamus.

30. *Lusitanorum in Indiam expeditio ingens et prospera.* — In Indiis parva hoc inenite anno est a Lusitanis pulcherrima victoria ² de Campsonis Egyptii sultani, ac federatorum regnum Indorum sociali classe, illataque Christianis a Mamelucis superiori anno ignominia Barbarorum sanguine eluta est ab Almeida Indiarum Emmanuelis Lusitanie regis nomine prefecto, qui Laurentii filii cædem nimium ulcisci visus est : solverat ille duodecima die Decembris superioris anni portu, instructis undeviginti navibus, et Calecutiensem oram prætervectus, incensisque hostium navibus adversus Zabajum Goensem regem, qui invito cum Myrhoecio et Calecutiensi federe sultannum ad Lusitanos India exturbandos concitarat, arma vertit, atque in Dabulis urbem maritimam facto impetu eam ferro delevit, nimiumque iræ, cæsis etiam infantibus feminisque, indulxit. Inde quinto Januarii die hujus anni, præda omni in naves deposita, versus Dium velificavit, incurritque in classem regum infidelium ex centum navibus et eo amplius, quibus etiam nonnulli Christiani Europæi invidia Lusitani nominis adducti præerant, conflata : suosque ad pugnam cohortatus Christi nomen, religionis sanctitatem, sectæ Mahometanæ impiam feditatem commemorans, divinumque auxilium pollicitus conserta pugna præclarissimum triumphum reportavit : de quo hæc memorat Osorius ³ : « Prælium a meridie in noctem protractum fuit, in quo ex hostibus circiter quatuor millia ceciderunt, in quorum numero luere illi sultani milites, quos Mameluchos appellabant; ex octingentis enim duo tantum atque viginti cladi supersites extitere. Mirhocemus, cum ne Melichiazus voluntatem cum fortuna commutaret, et illum Almeida proderet, anxie formidaret, ad Cambaja regem se incredibili celeritate contulit : tres naves ingentes cum multis paronibus atque longis navibus depressæ, duæ naves rostratæ, duæ trirèmes, et quatuor alie magnæ naves

capte sunt. Erat in captis navibus magna tormentorum et armorum vis, magnus pecunie ex auro et argento conflatæ numerus; vestes præterea stragulae partim aureæ partim bombycinæ et gossipinæ pulcherrime factæ. Præda tunc militibus divisa, de qua Almeida nihil attingere voluit. E nostris de prælio duo et triginta ceciderunt, tercenti autem vulnerati sunt ». Confirmatum est ea victoria in Indiis Christianum imperium, ut fides per Orientem diffunderetur, si enim tum succubuissent, nostri circumsessi ab hostibus innumerabilibus fuissent, qui odium conceptum animis in Christum metuque cohibitum repente effudissent. Inde in Melichiazium Mahometanum regulum versa belli moles : is et Lusitanos reddidit impetrata pace, hostiumque classem tradidit, e qua trirèmes incensæ sunt, cum nautarum numerus deesset; tam oram omnem Dium inter et Cochimum arcis interjectam excursionibus pervagatus, omnibus regibus et dynastis jugum Lusitanum imposuit. Cananorem vero reversus in arcis conspectu sultani Egyptii milites partim necavit suspendio, partim tormentis laucavit; quo facinore victoriæ gloriam obscurasse visus est.

31. Dum hæc in Indiis gerebantur, Emmanuel rex, percepto sultani Egyptii in Christianum nomen odio, ad constabilienda Indiarum præsidia parabat classem navium quindecim, cui mille et quingenti milites impositi Ferdinando Contigno duce : quæ duodecima Martii hujus anni Olyssipone solvit, menseque Octobri pervenit in Indiam, junctusque Albuquerque Almeida successoris Calecutiensem regem demandum adortus est, urbemque regni principem invasit, atque etiam ipsam regiam cepit incenditque, ubi magna infidelium multitudo partim ferro, partim flammis periit, nonnulli ex nostris cæsi sauciatiqve, atque ipsius Contignii manu et ira magis, quam par erat, promptioris cædes victoriam deformavit. Porro Almeida cum Lusitaniam repeteret, et promontorium Bonæ-Spei superaturus aurationem faceret, commissa temere cum Ethiopibus rixa jaculo transfixus occubuit, et, ut ait Osorius : « Exemplo suo mortales humanæ imbecillitatis admonuit, ne nimis presenti felicitati confiderent, cum animadvertent illum ejus in bello Granatensi tam clara virtus extiterat, qui maximos in India exercitus fuderat, qui Campsonis Egypti imperatoris opes infregerat et debilitarat, qui multis regibus frænum injecerat, a paucis hominibus neque moribus et institutis patriæ cultis, neque armis et militari disciplina ad decus eruditis, sed inermibus atque nudis, et non multum a belluarum immanium feritate distantibus, occisum et eorum pedibus proculcatum ».

32. *Gratulatorie litteræ imperatricis Ethio-*

¹ Guic. l. VIII. — ² Barros, dec. 2, l. III, c. 5 et 6, Osor. l. VI, Maff. l. IV, Marian. l. XXIX, c. 1. — ³ Osor. ibid.

pum ad regem Lusitanum. — De Lusitanorum in India victoriis gratulata¹ est Emmanueli regi Helena Æthiopum Orientalium imperatrix, illumque de ingenti bellico apparatu a sultano Ægyptio instructo fecit certiolem, spoponditque adversus Saracenos auxiliares copias; præterea significavit antiquissimum apud Æthiopas celebrari oraculum, ab rege Francica regione oriundo Saracenos omnes deletum iri: tum particulam crucis Dominicae, quæ ab Æthiopibus singulari veneratione coleretur, instar maximi et præclarissimi muneris oratoris opera transmitti.

« Epistola Helene aviæ Davidis Præfiosi Joannis, Æthiopum imperatoris, ad Emmanuelem Lusitanorum etc. regem, scripta anno m^oxix.

« In nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, unius solius in tribus personis Dei, salus, gratia et benedictio Domini nostri et Redemptoris Jesu Christi, filii Mariæ virginis nati in domo Bethlemetica, sit super dilectum fratrem nostrum Christianissimum regem Emmanuelem dominatorem maris, victorem ferorum incredulorumque Maurorum, dominus Deus te bene fortunet, tibi victoriam de inimicis tuis donet, tuæque regna et ditiones per devotas preces nuntiorum redemptoris Christi, nempe quatuor evangelistarum Joannis, Lucae, Marci et Matthæi longe lateque dilatet et extendat: quorum sanctitates et orationes te servent. Certiolem te facimus, perquam dilecte frater, ad nos usque appulisse ex magna illa vestra et eximia aula duos nuntios, quorum quidem alteri nomen erat Joannes, qui se presbyterum aiebat, alteri vero Joannes Gomer, petiisseque a nobis commeatum et milites: quare nos mittimus nostrum oratorem Matthæum fratrem nostri servitii cum venia patriarchæ Marci, qui nobis dat benedictionem, mittens presbyteros Jerosolyman, qui est pater noster, ac omnium nostrarum ditionum, columna fidei Christi et sanctæ Trinitatis. Is de nostro mandato misit magnum vestrum duces eorum, qui pro fide nostri Servatoris Jesu Christi militant, in India, ad illi significandum, nos esse promptos ad mittendum tum commeatum, tum milites, si necesse fuerit. Proinde accepimus principem Cayri cogere magnam classem adversus vestras copias, nimirum ut se vindicet de injuriis damnisque per militiæ tuæ (quam in India habes) duces sibi (ut vere nobis constat, sæpe illatis, quod Deus sua sancta bonitate in dies magis magisque fortunare dignetur, ut cuncti tandem increduli penitus sub jugum mittantur. Nos itaque adversus illorum insultus missuri sumus milium copias, quæ maneat ad fretum Mecha scilicet Babel Mundel; aut certe, si id tibi commodius videbitur, ad portum Juda, aut

Thor, ut tandem auferas perdasque hujusmodi Mauros et incredulos a facie terræ; ita ut dona et oblationes, quæ afferuntur ad sanctum sepulchrum, deinceps non vorentur a canibus.

33. « Adest jam tempus illud promissum, quod, ut aiunt, Christus et mater ejus Maria prædixere, quod scilicet in postremis temporibus oriturus esset e regionibus Francis rex quispiam, qui aboleretur esset universum Barbarorum et Maurorum genus: et hoc ipsum quidem nunc tempus est, quod Christus benedictæ suæ matri futurum promisit. Porro quidquid orator noster Matthæus vobis dicturus est, id velut a nostra ipsorum persona profectum accipite, eique fidem adhibete: et si quidem unus inter aulæ nostræ præcipuos, atque ob id illum ad vos mittere volumus: commissemus autem hæc vestris nuntiis, quos huc legastis; sed cepit nos metus, ne nostra negotia non ex nostra sententia vobis nota forent. Mittimus ad vos per hunc nostrum oratorem Matthæum crucem unam factam hand dubie ex frusto ligni, in quo Servator noster Jesus Christus crucifixus fuit Jerosolymis, id autem sacrosancti ligni frustum ex Jerosolymis ad nos allatum est: porro ex eodem duas fecimus cruces, earum altera quidem apud nos manet, alteram vero dedimus illi nostro oratori ad vos perferendam: lignum nigri coloris est, pendelque ab exiguo argenteo annulo. Cæterum si vobis visum fuerit aut vestras filias matrimonio jungere nostris filiis, aut nostros filios dare vestris filiabus, id et nobis in primis pergratum erit, et utrisque utile, fraterni inter nos initium fœderis: quod quidem nuptiarum connubium cum in præsentiarum, tum etiam in futurum tecum inire percipimus. Reliquum est, ut et salus et gratia nostri Redemptoris Jesu Christi, sanctæque nostræ domine Mariæ virginis se extendat tum super vos tum super filios, filias universamque vestram domum. Amen. Ad hæc autem vos certiores facimus; si bella exercitusque conjungere velimus, satis virium nobis futurum esse, ad, divino accedente auxilio, abolendos universos nostræ sanctæ fidei inimicos: verum nostra regna et ditiones sic sunt in mediterraneis sita, ut nusquam in maria possimus erumpere: quare nihil nobis est potentiae in mari, in quo (Deo laus) vos omnium estis potentissimi. Jesus Christus sit vobis auxilio; res enim, quæ in India per vos gestæ sunt, profecto magis miraculosæ quam humanæ: quod si mille velis armare naves, nos et commeatum dabimus et cuncta, quæ ad eam classem opus erunt, abunde suppeditabimus ».

34. *Concussa terræ motu Constantinopolis.* — Concussa hoc anno est ingenti terræ motu Constantinopolis, et aliquot Turcarum millia ruinis oppressa sunt: tum id mirum accidit, ut concurrentibus Mahometicæ superstitioni dicatis tem-

¹ Ext. lit. apud Damianum Grez, to. II. Hs-p. illust. p. 1201.

plis in Sophiae aede calce Christi et sanctorum imaginibus a Turcis obducta cadente, eadem inspectae fuerint, qua de re haec Nicolaus Basilius ¹ avertit: « Eodem anno mirabilis admodum valde dicitur fuisse terrae motus in festo Exaltationis S. Crucis Constantinopoli, et in plerisque circumjacentibus locis et castris, horribilisque grandinis et fulguris coruscatio, tonitrua quoque, et aeris inaequalitas cum maxima tempestate, ita ut circa oram maris, muri, turres, aedificia, et domus funditus corruerent, multaque hominum millia extinguerentur. Castrum praeterea Turcorum imperatoris cum quinque turribus sumptuosissime extractum, in quibus thesaurus imperatoris Turcorum fuerat repositus, corruit. In templo etiam S. Sophiae, quod muschea Turcorum, passionis Christi ab olim in parietibus depicta series, atque ab impiis Turcis post captam civitatem cemento oblita, terrae motu refertur, cemento dejecto, clarissime ad oculum apparuisse. Hujus terrae motus et tempestatis novitas Caesari Maximiliano per litteras innotuisse, libellorum impressorum lectione manifestatur. Per omnem quoque paene Germaniam, maxime in Charinthiorum provincia, Styria, Tirolis et Suevia post horam noctis octavam terrae motus factus est, cujus impulsu referuntur in plerisque locis domus et alia corruisse aedificia. »

35. *Henrici VII Angliae regis obitus et elogium: latae leges adversus provocantes ad singulare certamen.* — Obiit hoc anno XI kal. Maii Richemundiae Henricus VII Anglorum rex virtutibus praestantissimus; qui cum morbo absumeretur, egregium clementiae exemplum praebuit, dum edicto omnibus poenam remisit, qui leges generalim violassent, exceptis homicidis et turribus, quod facinoribus suis non regium apicem, sed proximum tassissent. Ornatur maximis elogiis a Polydoro Virgilio ², qui post commemoratas illius virtutes forlitudinem in periculis, prudentiam in rebus gerendis, comitatem, honestatem, justitiam, de ejusdem pietate haec refert: « Impiger fuit religionis et juris observator ac cultor; libenter enim rebus divinis operam dabat, intereratque dum fiebant, nec ullo

negotio aut tempore ab eo officio excludebatur: attente audiebat quotidie binas ternasve missas, quas vocamus, et saepe conciones sacras: assidue inopibus hominibus eleemosynam dabat, et id quidem in occulto eum fiebat, juxta illud Christi Servatoris praeceptum, ut nesciret ejus sinistra manus, quid dextera faceret; illiusque numeris obeundi causa domi ex majorum instituto habebat ministrum, qui eleemosynarius dicitur: sacerdotio honorem habebat, illudque pie colebat, libens juvabat, large augebat: qui delubrum ad Westmonasterium, et caenobia tria Franciscanorum, quos Observantes appellant, unum apud villam suam Richemundiam, alterum Grenexichi, tertium Nevarchi condidit, ac iis assignavit totidem caenobia quae familia altera Franciscanorum, qui conventuales vulgo nuncupantur, Cantuariae, Novicastro, et Suthantovi diu habuerat. Item orabat multum, et festis praesertim diebus horas recitabat canonicas; sed non suis adeo fretus est precibus, quin sacerdotes ejusque Ordinis sui adjutores non expeteret: quos etenim integros atque innocentes esse certo quasi sciret, illis secreto largitiones faciebat, ut pro se orarent, ac toto passim regno certis in templis justa quotannis sibi, postquam mortem obiisset, facienda constituit; ad idque ex suo mercedem paratam voluit, ut cura atque opera in supplicando diligentius a rerum divinarum administris daretur. Haec Christiani principis vita, qui animo ex corporis custodiis liberato duceret alteram esse vitam, et eam quidem multo meliorem, ad quam adspiraret ». Successit illi filius Henricus VIII, qui eximii principis exempla initio praebuit, deinde in tyrannum deterrimum, et hostem Ecclesiae descendit.

Lata est hoc anno a Julio sententia ¹, adversus illos, qui ex levibus causis in singulare certamen ad mutuam fundendum sanguinem descendebant, atque anathematis aliisque poenis affecti fuere, qui barbaricas ejusmodi gladiatorias pugnas iniri permetterent: consignatum est Diploma hac temporis nota: « Dat. Romae apud S. Petrum anno M^oVM, VI kalend. Martii, Pontificatus nostri anno VI (1) ».

¹ Basel. in Append. ad Nauei. — ² Polydor. Virg. l. XXVI. Mar. l. XXIX. c. 17.

¹ Lib. LXXX. Bull. p. 161. et in Bull. in Jul. II. Const. 19.

(1) Anno huic Concilium quoddam Avenionense apud collectores Veneto-Labbeanos assignatur. Acta Concilii vulgaverat Martene Anecd. tom. IV. qui chronologiam hanc laetur, statuens Concilium illud provinciale hoc anno, die XVII. Avenione celebratum. Il vero collegisse potuit Martene ex titulo in Codic. Ms. canonibus haece praefixo in hanc sententiam concepto: « Statuta synodalia provincialia in sancta synodo videlicet de anno MDIX, et XVII mensis Octobris publicata, cum conditionibus, restrictionibus etc. nuper per reverendum et dominum Antonium Flores etc. Avenionensem archiepiscopum etc. observari jussa ». Ex ambiguitate tituli hujus deceptus vir doctus Concilium provinciale hoc anno statuit, quod reipsa nullum fuit. In primis enim quomodo celebrari provinciale Concilium illud hoc anno potuit, cum reformationes canonum Concilii illius provincialis, cujus in titulo fit mentio, anno MCDXCVI, die XX Januarii prodierint? Ita enim consignantur in Actis ejus Concilii quibus subdantur in editione ejusdem Marteni. Insuper Acta illa a Martene vulgata diocesane potius Synodi quam provincialis specimen exhibent, cum nunquam ad provinciam, semper vero ad diocesim et urbem Avenionensem canones illi dirigantur. Quibus diligenter expensis, ita rem totam componendam censeo. Concilii ejusdem provincialis incerto anno celebrati canones Avenionensis archiepiscopus innovandas ac praesenti disciplinae aptandas ratus, diocesanam synodum anno MCDXCVI, die XX Januarii convocavit, in qua opus illud perfecit absolvitque. Dein vero, nova alia diocesana synodo anno isto MDIX, die XXVII Octobris

JULII II ANNUS 8. — CHRISTI 1510.

1. *Pactiones inter Pontificem et Venetum initæ.* — Conciliatis Romanæ Ecclesiæ Venetis, anno virginæ partus millesimo quingentesimo decimo, Indictione decima tertia, cum sacri suscipiendi in Turcas belli consilia intendenda perficiendaque viderentur, et Polonus Hungarusque reges ea de causa a Pontifice sollicitarentur¹ ad inferenda illis infesta signa, repente natis inter Pontificem ipsum ac regem Gallorum novis dissidiis, ingentia bella exarsere : quibus Ecclesia Dei valde exagitata, ac demum præter expectationem Gallica potentia in Italia attrita est, periculosissimique schismatis semina transfugientibus a Pontifice ad Gallum quinque cardinalibus, ejusque cupiditatibus lenocinantibus, necnon Maximiliano Cæsare in eandem factionem traducto pullularunt; quocirca et prosperi Christianæ religionis in Africa retlorescentis successus confusi, ingravescentique Turcarum tyrannidi adjecta incrementa fuerunt. De quibus dicturi primum a Venetis redire in Pontificis gratiam, ut anno superiori vidimus, exoptantibus exordiemur. Distractus fuerat diu cura ancipiti Pontificius animus; cum hinc Veneti Ecclesiæ imperia se religiose accepturos profiterentur, ac proinde nefas esset repellere supplices, atque a Christi, cujus vicibus fungebatur exemplo, desciscere; hinc federatorum regum terreat potentia, cum illi controversas Cæsari urbes, Patavium nimirum, Tarvisium et Vicentiam tradi postularent: demum cum Venetos cum Maximiliano conciliare frustra studuisset, non immemor se non regiarum cupiditatum

satellitem esse, sed a Deo præfectum Christiano orbi, ut nexus criminum solveret, omnibusque in cælum iter panderet, Venetos in Ecclesiæ gremium restituit, hisque ad tuendum jus Ecclesiasticum pactionibus constrinxit¹, ne ulla sacerdotia munerave Ecclesiastica conferrent, dataque ea de re mandata Pontificia exequerentur: ne lites sacerdotum in Pontificia curia dijudicari vetarent, neve fori Ecclesiastici causas cognoscendas sibi arrogarent, neque decimas vel aliud vecligal Ecclesiis imperarent: provocationem ad Concilium editam damnarent: cuivis juri in ditionis Ecclesiasticæ terris utcumque parto, tum vicedomini Ferrariensis magistratui renuntiarent: ne clientibus Romanæ Ecclesiæ suleandi navibus sinus Adriatici maris libertatem adimerent, neque aliarum gentium peregrinis mercibus, quæ eorundem clientum ratibus veherentur, vecligal ullum imponerent: ne Ferrariæ aliarumque illius toparchiæ terrarum imperium affectarent: pactiones omnes ab ipsis cum aliquo Ecclesiæ Romanæ principe nefario factæ, quibus Ecclesiæ detraheretur, irritæ censerentur: ne quempiam Ecclesiæ hostem exciperent: extorta ab Ecclesiasticis restituerent, sarcirentque damna. De quibus confectas in cardinalium senatu publicas Tabulas memorant auctores², quæ hisce verbis conceptæ fuerunt³:

2. « In nomine Domini. Amen. Per hoc præsens publicum Instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a Nativitate

¹ Jodoc. hoc an. in Sigism.

¹ Bonac. in Diariis Guice. l. VIII. Marian. l. XXIX. c. 23. Belcair. l. XI. num. 49. — ² Id. ib. — ³ Ext. in Ms. Vallie. bibl.

ab Antonio Flores archiepiscopo coacta, has semel constitutas sanctiones adjectis reformationibus anni MCDXCVI iterum confirmavit divulgavitque. Cum vero canones illi primo in Concilio aliquo provinciali constituti fuissent, eosdemque in posterioribus diocesanis synodis aptatos commodis diocesis suæ Avenionensis archiepiscopus dedisset, ideo in titulo synodi diocesanæ anni MDIX a Martino vulgatis præfertur: « Acta synodalia in sancta synodo diocesanâ videlicet de anno MDIX, et XVII mensis Octobris publicata ». Nullum ergo provinciale Concilium Avenionense anno huic assignandum est.

ejusdem mox, iudicione XIII, die vero XXIV mensis Februarii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Julii, divina providentia papæ II anno VII, in præsentia ejusdem S. D. N. papæ, meique notarii publici et testium intrascriptorum ad hæc vocatorum et rogatorum, personaliter constituti magnifici viri domini Dominicus Trivisanus eques procurator S. Marci, Leonardus Mocenigo, Moysius Maripetrus, Paulus Capellus eques et Hieronymus Donatus doctor, nobiles Veneti oratores, syndici et procuratores per illustrissimum et excellentissimum principem dominum Leonardum Lauredanum ducem, rogatos, consiliarios et dominium Venetiarum legitimo et sufficienti numero ac solito loco congregatos; prout in similibus et aliis gravibus negotiis peragendis facere consueverunt, legitime constituti », et infra :

« In primis præfati oratores, procuratores et syndici expresse renuntiaverunt cuicumque appellationi interpositæ per dictum dominum aut ejus nomine ad futurum Concilium, et cuilibet protestationi vel scripturæ ad eam pertinentibus, illamque et illas, prout sunt, pro nullis, trivolis et penitus infectis haberi voluerunt, seque facturos et curaturos promiserunt, quod episcopi seu prælati coram quibus appellatio et protestatio prædictæ interpositæ fuerunt personaliter ad Romanam curiam venient, et sanctissimo domino nostro se presentabunt veniam petiluri, et penitentiam eis injungendam recepturi.

3. « Item nominibus et modo, quibus supra, ante omnia recognoverunt, et confessi fuerunt, litteras Apostolicas et monitoriales alias per sanctissimum dominum nostrum sub dala anno Incarnationis Dominicæ MDCX, V kal. Maii, Pontificatus ejusdem anno VI, contra ducem, rogatos, consiliarios, et alios Venetiarum civitatis præsidentes, dominium, ejusque terras et loca decretas, de quibus illarumque tenore ac singulis clausulis et capitulis in eisdem contentis plenam et indubitam notitiam habere asseruerunt, legitime et ex veris et legitimis causis emanasse; petieruntque humiliter et devote absolutionem a censuris in eis contentis et quibusvis aliis, et interdicti in eis contenti relaxationem. Item nominibus et modo, quibus supra, expresse et solemniter promiserunt, nullo unquam tempore aut quovis quæsito colore seu quavis causa in futurum, aliquas decimas seu impositiones, seu collectas, aut quæcumque onera clericis vel Ecclesiasticis personis, tam ratione personarum quam quorumcumque beneficiorum, seu etiam Ecclesiarum, monasteriorum vel locorum religiosorum, aut hospitalium imponere seu imposita exigere. Item nominibus et modo quibus supra, promiserunt de cætero perpetuis futuris temporibus non impedire quoquomodo per se vel alium seu alios, collationes, præsentationes

institutiones, provisiones, seu quaslibet dispositiones per Sedem Apostolicam vel Romanam Pontificem pro tempore existentem seu ejusdem Sedis legatos, et quoscumque alios ordinarios, de quibuscumque dignitatibus Ecclesiasticis etiam metropolitanis, aut patriarchalibus, seu monasteriis etiam consistorialibus, aut quibuscumque aliis dignitatibus, officiis seu beneficiis Ecclesiasticis regularibus vel secularibus, et aliis piis locis hæcenus quomodolibet factas seu faciendas, et de eis nullatenus se intromittere; quinimo illorum omnium et singulorum possessionem liberam et expeditam per eos vel ad quos spectat, sine contradictione vel molestia tradi et traditas retineri permittere.

4. « Item nominibus et modo quibus supra, promiserunt deinceps perpetuis futuris temporibus per se vel alium seu alios ex quavis causa et quovis quæsito colore aut ingenio, non impedire, nec se quoquo modo intromittere, quominus cognitio causarum fori Ecclesiastici libere exerceatur per iudices Ecclesiasticos, et per eos dictæ causæ cognoscantur et terminentur in quacumque instantia tam in Romana curia, quam in aliis locis, prout sanctissimo domino nostro Romano Pontifici pro tempore illas in quocumque statu committi contigerit; nec appellationes et provocaciones in causis prædictis ad eandem Sedem vel alios interponi, et interpositas libere prosequi, etiam in Romana curia impediunt; nec pariter clericos aut Ecclesiasticas personas prædictas absque expressa licentia Sedis Apostolicæ, vel alterius Ecclesiastici iudicis, ad quem spectat, capi, carcerari, detineri, aut quavis molestia in eorum bonis, personis aut beneficiis affici facient aut permittent. Item nominibus et modo, quibus supra, promiserunt et convenerunt de cætero perpetuis futuris temporibus, nullo modo impedire, seu facere directe vel indirecte quovis quæsito colore aut causa, quin subditi omnes et singuli immediate eidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ seu civitatum, castrorum, terrarum, locorum quorumcumque ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, omnes et singuli cives, rustici, habitatores, et incolæ; subditi vero mediate eidem S. R. E. etiam terras, civitates, et castra, ac loca quæcumque in vicarialium seu feudum tenentes, eorumque subditi et civitatum, terrarum, castrorum et locorum eorumdem cives, rustici, habitatores et incolæ in Marchia Anconitana et Romandiola; comprehendendo etiam civitatem Ferrariensem ejusque comitatum, territorium et districtum dumtaxat existentes, cum eorum omnium et singulorum navibus seu navigiis cujuscumque generis, mercantiis et bonis in illis existentibus, cujuscumque generis et qualitatis fuerint, libere et licite ac penitus sine aliqua gabellarum aut pedagiorum, seu onerum quorumcumque solutione vel exactione, ad quæcumque loca tam per sinum maris Hadria-

fici, quam quaecumque alia maria et aquas, etiam dulces, navigare possint. Quinimo promiserunt quod eos, ut praefertur, libere navigare permittent, nec navigia, homines, mercantias, et bona praedicta, quocumque modo et quovis colore et causa impediunt, relinquent, aut retardabunt, etiam praetextu vel colore alicujus praetensae custodiae maris, cui quoad praemissa specialiter et expresse renuntiaverunt, sive etiam praetextu visionis dictorum bonorum, seu mercantiarum, aut librorum mercantilium in dictis navigiis, aut penes ipsos navigantes quomodolibet existentium, etiam sub eo praetextu, quod mercantia et bona et alia praedicta ad quascumque alias personas, etiam non subditas in parte vel in lotum pertinere dicerentur.

5. « Item nominibus et modo quibus supra, promiserunt et convenerunt perpetuis futuris temporibus parere mandatis sanctae Romanae Ecclesiae, quinimo lanquam ipsius devoti filii nunquam erunt in facto, opere, consilio aut auxilio contra Sedem Apostolicam et Romanum Pontificem pro tempore publice vel occulte, et hoc sub penis et censuris in dictis litteris monitorialibus, et aliis infra contentis. Item nominibus et modo quibus supra, promiserunt et convenerunt cassare, et cum effectu irritare, prout ex nunc pro cassis et irritis habent, omnes et singulos contractus, capitula et conventiones haecenus cum quibusvis civitatibus, communitatibus, terris seu locis eidem sanctae Romanae Ecclesiae mediate vel immediate subjectis, in praedictum ipsius Romanae Ecclesiae et Sedis Apostolicae, et contra ejus libertatem quomodolibet respective in factis et facta. Item nominibus et modo quibus supra, promiserunt et convenerunt perpetuis futuris temporibus, aliquos rebelles, seu inimicos vel exititios ejusdem Sedis Apostolicae in terris eorum et dicti eorum domini, ubicumque existant, non recipere vel admittere, aut illos seu aliquem illorum, quomodolibet protegere; et si qui in praesentiarum in locis praedictis reperiuntur, illos infra mensem proxime futurum licentiarum, et cum effectu expellere; ac etiam quod quoscumque vicarios, feudatarios, aut domicellos, seu barones terrarum et locorum quorumcumque eidem Romanae Ecclesiae mediate vel immediate subditorum, etiam duces, aut quocumque praeminentiae titulo insignitos, sive eorum terras, civitates, status, et bona in eorum seu dicti domini protectione non recipient, nec recipi permittent publice vel occulte sine expressa licentia Romani Pontificis pro tempore existentis.

6. « Item nominibus et modo quibus supra, promiserunt et convenerunt deinceps perpetuis futuris temporibus, de civitate Ferrariensi illiusque comitatu, territorio et districtu, illorumque gubernio et regimine ad Romanam Ecclesiam et Sedem Apostolicam pleno jure

legitime spectantibus et pertinentibus, quovis modo seu causa, aut quovis quæsito colore directe vel indirecte, etiam ratione praetensi vicodominialis, cui et praetensis juribus in petitorio et possessorio in eo quomodolibet competentibus specialiter et expresse renuntiaverunt, se nullatenus intromittere. Item nominibus et modo, quibus supra, promiserunt et convenerunt relicere et restituere cum effectu omnia et singula damna illata et facta, ac etiam pecunias et quaecumque bona quibusvis monasteriis, Ecclesiis, ac congregationibus, et aliis locis et personis Ecclesiasticis, cujuscumque qualitatis existant, haecenus per ipsos eorumque officiales praetextu vel occasione partitionis et observationis litterarum monitorialium praedictarum, et interdicti et censurarum in eis contentarum, eis et ab eis respective illatis et ablatis, si qua illata et ablata respective reperiantur; dictasque personas, et loca a damnis et honorum ablationibus praedictis relevare et indemnes conservare, etc. ». Plures adduntur forenses formulae, quibus princeps senatusque Venetus ad pacta integritate summa servanda se obstrinxere, utque oratores Veneti in cardinalium senatu datam Pontifici fidem jurejurando confirmarint.

7. *Ritus serrati in absoluteione censurarum, et celebrata Venetis publica letitia.* — His conventis ex decreto Pontificio, iidem oratores in porticum Basilicae Vaticanae se contulerunt, atque ad Julii in solio ante aeneas portas locato considerentis, et cardinalium praesulumque corona cineti pedes se projecere, praesentibus Caesareis, Gallis, Hispanis et Anglis legatis; ac supplices errati veniam poposcere, ritumque solemni censurarum nexibus, quibus se irretierant, liberati fuerunt, ea incussa poena, ut septem Urbis Basilicas religiose lustrarent. Describit illius ritus formulae Paris de Grassis¹ hisce verbis: « Die Dominica secunda Quadragesimae quae fuit xxiv mensis Februarii, sanctissimus dominus noster absolvit oratores Venetos vice et nomine ducis ac domini Venetorum ab excommunicatione et anathemate suis ceremoniis et hoc modo videlicet: mensibus praeteritis mihi imposuit, ut inquirerem a saeculo circa quod absoluteiones fuerint solemnissime per Pontifices factae, quia volebat intelligere modum, quem quisque servaverat, et retuli quod a Sixto IV avunculo suo usque in hoc ipso quatuor absoluteiones habitae fuerunt, videlicet: Primo idem Pontifex Sixtus anno octavo sui Apostolatus absolvit tres nobiles barones Hispanos de civitate Legionensi qui ante aliquo tempore episcopum Legionensem interfecerant, et ob hoc Pontifex eos nudos sub porticu Basilicae S. Petri cum virgis verberavit, assistentibus duodecim presbyteris cardinalibus similiter cum virgis

¹ Paris e Grassis to. III. diar. ceremon. num. 5. p. 320.

verberantibus. Deinde idem Sixtus anno nono sui Apostolatus absolvit oratores Florentinos nomine vexilliferi et domini Florentini, eo quod archiepiscopum Pisanum suspenderant laqueo in platea, et quia etiam cardinalem S. Georgii captivaverant; ideo papa eosdem oratores ante Basilicam prædictam non nudos, sed vestitos cum virgis verberavit, assistentibus similiter duodecim cardinalibus presbyteris cum virgis verberantibus, et aliis omnibus cardinalibus in circulo stantibus. Deinde Innocentius Sixti successor absolvit vexilliferum justitiæ et unum de antianis populi civitatis Bononiensis, eo quod unum presbyterum et unum fratrem S. Francisci in platea de facto suspenderant, et hos non ipse Pontifex percussit per seipsum, ne illos tantum honoraret, ut subditos, sed circumstantibus omnibus cardinalibus in die Paschæ Resurrectionis fecit per pœnitentiarios omnes virgis acriter percuti, et quidem totaliter nudos etiam sine caligis, sed solis campestribus sive brachis pudibunda legentibus; et quidem percuti fecit donec tres ex septem Psalmis pœnitentialibus dicerentur. Novissime vero Alexander nonnullos cives Asculanos absolvit, ex eo quod rebelles fuerant contra Sedem Apostolicam et quia etiam vi et prodicione occupaverant arcem Eufidæ; et hos nudos non ante januam Basilicæ, sed in aula ante capellam majorem palatii fecit a pœnitentiariis omnibus cum virgis percuti.

8. « Haque his intellectis, et visa veritate hujusmodi, ac etiam intellecto a me quod non de necessitate absolutionis hujusmodi verberatio, sed de solemnitate fieri solet, mandavit mihi, ut formam et modum ceremoniam, quo uti in Venetorum absolutione posset, componerem et scriberem, et sic in scriptis ei ostenderem; quia ibidem sua sanctitas aut addi aut minui pro voluntate sua juberet: ac etiam intellecto quod sub porticu et in Secunda Dominica Quadragesimæ, quæ est vigesima quarta Februarii, ut supra scripsi, in hunc modum, videlicet: Præparetur ante valvas et in claustro, sive sub porticu Basilicæ principis Apostolorum pro actu ipso absolutionis agendo, ac habeatur suggestus trium graduum solitus papalis, et inter duas portas Basilicæ, id est, apud æneam, quæ media est, ponatur, et tapetibus ornetur tam suggestus quam paries pannis sericeis magnis: fores omnes Basilicæ sint clausæ donec erunt ipsæ aperiendæ. Informetur secretarius papæ qualiter ipse debet petere ab oratoribus an habeant mandatum, et illud præsentent; an velint jurare de parendo mandatis papæ et Ecclesiæ, ac Sedis Apostolicæ, et quod ipse debet requirere omnes notarios, ut Instrumentum et Instrumenta conficiant: informetur tamen notarius unus, vel duo, aut omnes, ut stipulentur, et testes regent: informetur cardinalis pœ-

nitentiarius, ut simul cum pœnitentiariis adsit in tempore cum virgis, si opus erit, et quod introducat oratores in gremium Ecclesiæ. Habeatur liber pontificalis, ut papa possit ex eo legere psalmum: *Miserere mei, Deus*: habeantur omnia capitula scripta in bona forma, quæ legi debebunt: informetur papa de penitentia, ut cogitet et deliberet, quæ ei videatur imponenda, et an placeat sanctitati suæ quod, finito officio, omnis ejus palatina familia simul cum prælatis suis palatii associant oratores ipsos usque ad habitationem eorum. Habeatur alius liber missalis cum imagine crucifixi pro juramento oratorum: habeatur in quaterno forma absolutionis in bona littera, quam papa leget: habeantur virgæ in totum tredecim, ex quibus una pulchrior pro papa cum manutergio in extremale. Nulla sint pro cardinalibus sedilia, sed omnes circumstant. Omnes officiales cameræ adsint, et omnes pœnitentiarii: cardinales sint vestiti cappis violaceis, et similiter omnes prælati solito more, et hi omnes officiales sint ad sinistram papæ, sed prælati alii ad dexteram et ante papam: provisionati et custodes palatii patefaciant locum, ut papa commode et cardinales ibi esse possint. Oratores præveniant ad palatium, et in aliqua camera expectent descensum papæ ad porticum. Pro missa cantanda præparetur in ipsa Basilica capella Sixtina, tam pro papa, quam pro omnibus solitis; et reverendus pater dominus Franciscus Argentinus Venetus, episcopus Concordiensis, datarius, missam canet de Dominica more solito. Omnibus paratis et ordinatis, papa exit, et paratus ut in Dominica Quadragesimæ convenit, defertur in sede sua gestatoria usque ad porticum, quem oratores præveniunt ad suggestum locum: papa in eadem sede gestatoria posita super suggesto sedet, cardinales circumstant super solio. Sint soli hi, videlicet, magister ceremoniarum et secretarius, ad sinistram in angulo suggesti, procurator fiscalis, et advocatus et notarius cameræ. Stantibus omnibus indicatur silentium: Oratores ex gratia petunt osculum pedum, et papa ex gratia concedit, et redeunt ad locum suum, id est, in supremo gradu suggesti omnes genuflexi; ex quibus primus, aut quivis ex eis unus dicit alte quidquid placet veniam petendo, ac misericordiam et absolutionem, attento quod parati sunt satisfacere et jurare: procurator fiscalis petit an habeant mandatum sufficiens, quod ostendant oratores, ipsum mandatum exhibeant jam provisum et sufficiens. Papa mandat legi per suum secretarium capitula ac pacta imita; quibus lectis, procurator iterum petit, an velint illa jurare, et etiam jurare de parendo mandatis papæ et Ecclesiæ; et oratores offerunt se paratos. Interim liber missalis per magistrum ceremoniarum aperitur, et in genua papæ ponitur, quem diaconi cardinales assistentes hinc inde

sustinent, Pontifice manum apponente: et oratores ascendunt, et singuli ambabus manibus factis Scripturis et imagine jurant, promittunt et obligant; de quibus procurator fiscatis requirit notarium, ut stipuletur et Instrumentum agat. His factis, Pontifex loquitur adversus oratores quidquid placet, et sic concludit, quod paratus est illos absolvere; et sic datis virgis tam papæ, quam cardinalibus duodecim, ut supra, Pontifex incipit psalmum: *Miserere mei, Deus*; quem cum cardinalibus alternatim respondentibus usque ad finem prosequitur, et pro unoquoque versu semel oratores leviter super spatulis percutiuntur. Dicto psalmo, papa deposita mithra surgit, et legit versiculos et orationes, ut in forma absolutionis, quæ infra ponitur. Finitis orationibus, papa sedet cum mithra, et extendens manum super oratores legit ex libro: *Miseretur vestri*; et: *Indulgentiam, absolutionem*, etc. deinde: *Auctoritate Dei omnipotentis*, etc. postea imponit pœnitentiam salutarem, quæ ei placet; deinde mandat pœnitentiario cardinali, ut simul cum aliis cardinalibus, vel pœnitentiariis introducant oratores ipsos in Ecclesiam, et in gremium Ecclesiæ: et denique papa recipit ipsos oratores omnes ad osculum pedis, manus et oris, sicut in consistorio publico venientes ad præstandam obedientiam: et ei oratores gratias agunt.

« Et ista est forma quam ego dedi scriptam Pontifici, qui ex illa nihil cassari jussit, nisi quod non voluit cum virgis percutere, et quod voluit omnes prælatos et familiam suam palatinam associare oratores ad eorum ades.

9. « Officium autem absolutionis factum et lectum est hoc modo; videlicet Pontifex sedens cum mithra legit psalmum: *Miserere mei, Deus*, cum cardinalibus, et non verberavit. Deinde, deposita mithra, stans legit: *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson. Pater noster. Et ne nos inducas*, etc. *sed libera nos*. Versic. *Salvos fac servos tuos et ancillas tuas*. respons. *Domine Deus, sperantes in te*. Versic. *Mitte eis auxilium de sancto*; respons. *Et de Syon tuere eos*; versic. *Nihil proficiat inimicus in eis*; respons. *Et filius iniquitatis non apponat nocere eis*; versic. *Esto eis, Domine, turris fortitudinis*; respons. *A facie inimici*; vers. *Domine exaudi orationem meam*; resp. *Et clamor meus ad te veniat, Dominus vobiscum*; *Et cum spiritu tuo*.

OREMUS.

Deus cui proprium est misereri semper et parcere, supplicationes nostras suscipe, et hos famulos tuos vice et nomine ducis, rogatorum et consiliariorum, senatusque, et populi ac omnium aliorum utriusque sexus de civitate et dominio Venetiarum, eorumque locorum interdicti subditorum, quos et quæ excommunicationis et ana-

thematis ac interdicti catena constringit, misericorditer pietatis elementer absolvat. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Presta, quæsumus, Domine, eisdem famulis tuis vice et nomine ducis, rogatorum, et consiliariorum, senatusque, et populi ac aliorum omnium utriusque sexus de civitate ac dominio Venetiarum dignam pœnitentiæ fructum, Ecclesiæ tuæ sanctæ, a cuius integritate derivaverunt peccatores, peccatorum veniam consequendo reddantur innocenti. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

10. « His lectis papa sedit, et accepta mithra, legit extendens manum apertam super oratores dicens: *Miseretur vestri et illorum omnipotens Deus, et dimissis omnibus peccatis vestris et illorum, perducat vos et illos ad vitam æternam. Amen. Indulgentiam, absolutionem et remissionem omnium peccatorum vestrorum et illorum tribuat vobis et illis omnipotens et misericors Deus. Amen. Auctoritate Dei omnipotentis et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et Ecclesiæ suæ sanctæ et nostræ, absolvimus vos vice ac nomine ducis, ac rogatorum, et consiliariorum, senatusque et populi, et aliorum omnium utriusque sexus de civitate et dominio Venetiarum a vinculo excommunicationis, et anathematis, et omnium censurarum in vos et illos quomodocumque et qualitercumque et quibuscumque de vestris, et interdictum relaxamus, et restituimus vos et illos omnes eadem auctoritate sanctis Sacramentis Ecclesiæ unitatisque et communioni fidelium, in nomine † Patris, et † Filii, et Spiritus † sancti. Amen.* Deinde papa imposuit pœnitentiam, ut ipsi oratores irent ad septem Ecclesias, ubi orationes et elemosynas facerent nominibus, quibus supra, ad arbitrium eorum; super qua re gravabat eorum conscientias. Et sic omnia, ut supra, facta fuerunt ».

11. Ubi Venetias perlatus est optatissimus nuntius de solutis Ecclesiasticarum censurarum nexibus, quibus diu impliciti luxerant; senatus populusque publica lætitiæ signa ediderunt, atque in triduum decretas supplicationes fuisse, retert Petrus Justinianus¹. Gratulatus² est de pace cum Pontifice confecta Leonardo Lauredano Venetorum principi Petrus Delphinus: « Admonere, inquit, nos voluit pius Dominus, ut essemus memores fragilitatis nostræ, cuius in prosperis sæpenumero obrepit oblivio, et ut recordaremur quod auferre quæ dedit potest, et quod ei subjecta sunt omnia, quæ cœli ambitu continentur ». Nonnullisque interjectis: « *Omnis disciplina in præsentem quidem videtur non esse gaudii, sed horroris, postea vero fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ.* Hujus justitiæ fructus advenisse modo tempus opinor, reconciliato vobis summo sacerdote et perccepta ab eo benedictione; legimus namque in divinis

Petr. Just. l. VI. — — Petr. Delph. l. IX. Ep. LXVI.

voluminibus ad tubarum sacerdotalium clangorem olim dejecta fuisse mœnia urbis Hierico: non est ibi contra eam directus aries, non tela vibrata, non contorta sagitta; tubis tantum sacerdotalibus admotis tanta urbis muri prostrati sunt, ut perspicue agnoscamus in presidio magis spirituali oportere belligerantes confidere, quam temporali atque terreno; *Nisi enim Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam*; nam quod bonam occupati a Barbaris status vestri partem brevi recepistis, plurimum profuisse vobis arbitrator sacerdotum tubas, eorum nimirum, qui inter vestibulum et altare plorantes clamaverunt: *Parce, Domine, parce populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, ut domiuentur eis nationes*. Ex Fonte Bono die IV Martii MDX ».

12. *Cæsar et Gallus ægre ferunt pacem Venetis datam.* — Ob pacem cum Venetis a Pontifice iutam succensere ipsi Maximilianus Cæsar et Gallorum rex cœperunt quod a Cameracensi fœdere descivisset: sed aspersæ ab auctoribus ea de causa Julii nomini labeculæ facile eluentur, si perpendatur Cæsarea in controversas urbes jura ambigua fuisse, Venetos diutina possessione positos: consentaneum etiam magis rationi fuisse, ut Itali potius quam Germani Italicarum urbium dominatum haberent; a Pontificiæ autem majestatis apice abhorruisse, ut supplices Venetos tol egregiis in Sedem Apostolicam benefactis conspicuis repelleret, præcipue cum iidem Veneti Cæsarem, decretis multis legationibus, ad pacem flectere pertentarent. At graviorem Julio adhæsisse invidiam tradunt¹, ex bello ab eo in Ludovicum Francorum regem suscepto importuno maxime eo tempore, quo paci omni contentione consulendum erat, ut arma Christiana adversus Turcas et Afros verterentur.

13. *Dissidii inter Pontificem ac ducem Ferrariensem causa.* — Exambiverat² jam ante Gallicam clientelam Alfonsus Ferrariæ dux, eamque auri vi ingenti coemerat, subveritus nimirum, ne Julius repetendi juris Ecclesiastici studiosissimus, illum everteret principatu, quem a majoribus vi et fraude partum non ignorabat. Tenebat etiam nonnulla oppida Ecclesiastici juris quæ Alexander VI forte in collocanda nuptui filia spuria contra fas distraxerat, Ferrariensique censum pari fraude imminutum pendebat, ut postea Julius³ Romanorum Hispanorumque regum oratoribus in sacro senatu exposuit. Hæ irarum bellorumque principia extiterunt; succensuit enim Julius eidem duci Romanæ Ecclesiæ vectigali, quod a Pontificia clientela in Gallicam se contulisset, quod supremum Ecclesiæ imperium non videretur agnoscere; quod novum vectigal Ferrariensi

portui imposuisset, promercale sal in Comacensi agro, non sine domini supremi damno; et quod censum annuum quatuor millium aureorum veteri more non solveret, centumque aureos ex Alexandri decreto offerentem⁴ eidem Pontifici repulit, negans Alexandrum in spurium Ecclesiastica vectigalia transferre jure potuisse; uti nec concubinarij sacerdotes Ecclesiasticos census in spurias jure traducant. Succensuit etiam Ludovico Galliarum regi, quod auri illecebra delinitus Apostolicam majestatem in accipienda fiduciarj Romanæ Ecclesiæ principis clientela læsisset, ac recentissime duo fœdera, nimirum alterum Biagrassi initum, interprete Francisco cardinale Alidosio, alterum Cameracense violasset; quibus cautum erat in pactionum formula, ne quis alterius fœderali fiduciarjos vectigalesque defendendos adversus justum principem susciperet. Interpretatus vero ex his Francorum regis in Italia potentiam exitialem futuram Romanæ Ecclesiæ, cum adeo aperte illius invaderet jura, ad eam reprimentam se accinxit, juncta cum Venetis armorum societate; ac demum post varios funestos casus Gallus accepti Ferrariensis auri pœnas, Italici et Navarriçi imperij jactura persolvit, ut inferius videbimus.

14. Julius antequam expediret arma, judiciorum severitatem adhibuit in ducem Ferrariensem, ac primum objecit perfidiam, qua Hercules Atestinus in Sixtum IV erat usus, cum se Florentinis adversus Apostolicam Sedem conjunxit: qua tamen dissimulata, Sixtus ei contra Venetos Ferrariæ arma inferentes suppetias tulerit; eumque ut Alfonso Atestino morem gereret, jura Ecclesiæ Bononiensis abalienata inique fuissent ab Alexandro VI, id non modo toleratum, verum etiam vexilliferum Romanæ Ecclesiæ creatum pro acceptis tamen honoribus retulisse injurias, sensisse cum Georgio cardinale Rothomagensi, qui vivo ac spirante Pontifici Pontificatum affectarat, defecisse ad Gallorum regem², Comacenses salinas invasisse, admonitum officii Pontificia monita tempsisse, Pontificem apud Gallicum senatum in jus vocare ausum, Bentivolis perduellibus misisse subsidia: ob quæ omnia lata hæc sententia, irrogatæ Ecclesiasticis, qui illi studerent, censurarum pœnæ, vetili populi accipere ejus imperia, jusque in eum consurgere; prountiatum jura Ferrariensis principatus ad Romanam Ecclesiam devoluta, interdieto Ecclesiastico subjecta loca in quibus egerit, necnon anathemate perculti, qui si possint ipsum capere detrectarent.

15. « Julius episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Nos Sixti prædecessoris et secundum carnem patris nostri divina providentia successo-

¹ Guicc. l. VIII. — ² Ibid. — ³ Paris e. Grassis in Actis consistorial. to. III.

⁴ Guicc. l. IX. — ² Jul. II. l. XCIX. Bull. secr. p. 137.

res effecti, in civitatibus et locis Romanæ Ecclesiæ mediate et immediate subjectis homines honeste et quiete vivere, ac justitiam servare, tyrannosque ab eis expellere, prout nostro incumbit officio, desiderantes, Bononiam et ad nonnullas alias civitates cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus, non sine nostro maximo incommodo, accedentes, extinctis in Viterbiensi, Perusina, Cæsenatensi et aliis locis Romandiolæ nobis subjectis seditionibus, quæ in adventu claræ memoriæ Caroli regis Franciæ ad Italiam, et tempore quondam Cæsaris ducis Valentini exortæ fuerant, ac expulso tyranno, potiti dicta civitate Bononiensi, in eaque pro illius quietis conservatione constructa arce munitissima, animum ad recuperandum civitates alias Romandiolæ per eosdem Venetos occupatas, et ipsam civitatem Ferrariensem, in qua præfati Veneti vicedominium jus inibi dicentem, et alia signa superioritatem denotantia exercentem, ab hujusmodi servitutis jugo liberandum applicantes; ut hujusmodi justum nostrum desiderium adimplere possemus, iniquitatis filium et perditionis alumnum Alfonsum Estensem, dicti quondam Herculis primogenitum, non solum tanquam ducem et vicarium nostrum in temporalibus in dicta civitate Ferrariensi toleravimus, diminutionem dicti census adeo inhonestam, et dismembrationem oppidorum Plebis et Centi æquanimitè ferendo; sed ipsum Romanæ Ecclesiæ vexilliferum et confalonarium creavimus, illumque in hujusmodi dignitatis concessione charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum regi Christianissimo illam petenti prætulimus, sperantes magis dictæ Ecclesiæ Romanæ conducere, dignitatem ipsam ejus vassallo et civitatibus ipsius Ecclesiæ prompta auxilia præbere valenti, quam alteri extra Italiam concedere; et non sine nostra magna impensa civitates occupatas hujusmodi recuperantes, ipsum Alfonsum a dicto servitutis jugo liberavimus, ac petitiones suas ad exauditionis gratiam requisiti liberaliter admisimus paternaque dilectione semper prosecuti fuimus. Ipse tamen Alfonsus rebellionis, ingratitude et inobedientiæ paternæ imitator in reprobum sensum datus, beneficiorumque a nobis et prædecessoribus nostris ac ab eadem Sede receptorum immemor, et quia antea in ejus fratres germanos nobis inconsultis sævire, illosque diris et asperis carceribus mancipare, et in causa propria jus sibi dicere, ac in locis vicariatus hujusmodi falsam monetam cudi facere, et decedentium ab intestato bona nullo jure sibi debita occupare, ac subditos nostros vicariatus hujusmodi sibi commissos pessime regere et gubernare, presbyterosque nulla præcedente degradatione de facto ultimo supplicio tradi facere, nostrisque et ejusdem Romanæ Ecclesiæ notoriis rebelli-

bus, præsertim Bentivolis receptum in castris, oppidis et locis dicti vicariatus hujusmodi, aliaque auxilia, consilia et favores eis contra alias nostras litteras dare, et excommunicatos publice nuntiatos ad divina admittere, provisiones Apostolicas de beneficiis Ecclesiasticis factas, illarumque effectus, observationemque interdictorum in Ecclesiis et locis vicariatus hujusmodi Apostolica auctoritate appositorum, libertatemque Ecclesiasticam in nostrum, et dictæ Sedis, claviumque contemptum multipliciter impedire non expavit, et temerario ausu cornua contra nos et dictam Sedem erigens velut ingratus, et a bonæ memoriæ Georgio tit. S. Sixti presbytero cardinale, ac in regno Franciæ et partibus illis dictæ Sedis legato, tunc in humanis agente, viro utique in dicto regno et apud dictum Christianissimum regem magnæ auctoritatis existente, zizaniæ et disensionum salore, ac omnibus artibus ad summum Apostolatam, etiam nobis in dicta Sede ex Dei clementia sedentibus, contra canonicas sanctiones temere anhelante, ac ea, quæ poterat, contra nos et præfatam Romanam Ecclesiam moliri tractante, cum quo maximam intelligentiam et amicitiam habebat, sibi favente juramento proprio contraveniendo, sub protectione, amicitia, adhærentia et confederatione dicti regis Franciæ recipi procuravit. et receptus fuit in perniciem et damnum nostrum et Apostolicæ Sedis prædictæ, ut eventus docuit: ac ut spretis mandatis nostris pro libito voluntatis, quæ animo conceperat liberius exequi, et in grave damnum ejusdem Romanæ Ecclesiæ sal in conilatu Comaciensi ad dictam Ecclesiam legitime pertinens, quod ipse imprudenter negare non erubescit, fabricari facere, gabellas et angarias sive portoria augere, et nova pedagia et angarias imponere et exigere posset, prout re ipsa statim post susceptam protectionem hujusmodi, sub qua se tutum asseruit, fabricare ac ministris præfati regis ad certam summam salis certis annis et pro certo pretio tunc expressis distribuendam in terris et locis ducatus Mediolanensis publico Instrumento se obligavit; necnon augere, et de novo imponere ac exigere fecit in dictorum subditorum et aliorum fidelium cameræque Apostolicæ et ultra summam xxv millium ducatorum auri annuatim ex fabricatione salis prædicti præjudicium et dictæ Sedis contemptum. Et cum in dies de præfato Alfonso super præmissis querelæ ad nostrum deferrentur auditum, ejus animæ saluti ac subditorum nostrorum indemnitati more pii patris consulere, ipsumque a præmissis retrahere cupientes, per diversas nostras in forma Brevis litteras ac alias sibi significavimus, ut plaris conscientiam suam, quam illicitum lucrum faciens, a fabricatione dicti salis abstineret, dictamque protectionem et confederationem

contra nos et Ecclesiam in vitam dimitteret, gabellas et pedagia et portoria hujusmodi penitus tolleret, populisque nostris, et aliis quibuscunque merces et bona sua quocunque vellent, prout hactenus consueverant atque fecerant, deferri permetteret; ne justitia id suadente tum anathematis et excommunicationis, et alias sententias, censuras et penas in Bulla, quae legitur in Cena Domini, contentas, incurrisse declarare cogemur; et per dilectum filium magistrum Maximum Gratunmontium cubicularium et familiarem continuum commensalem, specialem nuntium nostrum, ut a fabricatione salis, et auctione gabellarum, ac nova pedagiorum et angariarum impositione et exactione sub dictis in Bulla Cena Domini contentis, et indignatione nostra, ac aliis gravibus pœnis a præmissis desistere deberet, paterne requisitus ac monitus fuit, ipseque monitioni et requisitioni nostris prædictis parere velle simulans seu fingens, non tamen considerans clementiam, gratiam et pietatem, quibus præfati prædecessores et nos erga ipsum Alfonso et Herculem ejus genitorem præfatos benigne usi fuimus: sed ejus ab ipsa natura contra eandem Romanam Ecclesiam et Romani Pontificis insitam innatamque perfidiam et rebellionem elata obstinatione sequens, mandatis nostris hujusmodi obtemperare effectualiter denegavit et recusavit: ac in præmissa protectione et clientela confidens, et contra nos ingratis et contumaciter elevatus sal in dicto comitatu Comaensensi, in gravem dictæ Romanæ Ecclesiæ læsionem, fabricare, et gabellas auctas, et pedagia, et portoria de novo imposita in dictorum subditorum nostrorum, et civium Ferrariensium, et aliarum personarum maximum præjudicium, et dictæ Sedis contemptum, ul præferatur, exigere, ac in ejus fratres germanos nobis inconsultis et absque nostra licentia sævire, illosque diris carceribus mancipare, et in causa propria jus sibi dicere, incursionesque et cavalcatas in terras dictæ Romanæ Ecclesiæ subjectas et innumerabilia alia damna facere, ac de nobis et Sedis Apostolicæ prædictæ potestate obloqui, et omnem nostram et dictæ Sedis auctoritatem floccifacere, et subsannando deridere, nosque super hujusmodi salis fabricatione coram magno consilio præfati regis ad judicium evocari facere attentavit, et Bentivolis, nostris et Romanæ Ecclesiæ hostibus et rebellibus, ac a nobis diffidatis, in terris et locis eorum receptum et favorem contra tenorem litterarum nostrarum, auxiliumque et consilium, ut præferatur, præstare præsumpsit: propter quod excommunicationis majoris et anathematis sententias, perjuri et sacrilegii reatum, ac omnium privilegiorum, gratiarum, libertatum, immunitatum realium et personarum, vicarialium, feudorum, locationum, terrarum, forlallitorum, ca-

strorum, jurisdictionum, dignitatum, etiam confalonerialium præfati, et quarumvis concessionum, quae a prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus et nobis, eademque Romana, et quibusvis aliis Ecclesiis obtinere dignoscitur, privationis, confiscationis ac inhabilitatis ad illa et quælibet alia similia vel dissimilia in posterum obtinenda, ac quoslibet actus legitimos exercendos in Italia perpetrantes, per diversas Constitutiones Apostolica auctoritate, et per diversos Romanos Pontifices prædecessores nostros dudum editas, approbatas, confirmatas, et etiam a nobis emanatas et publicatas, editas et promulgatas pœnas, necnon rebellionis et læsæ majestatis crimen damnabiliter ipso facto incurrit; remissioneque primæ privationis, si qua prætenderetur, per tolerantiam, vel alias quomodolibet facta aut causata per recidivationem hujusmodi se indignum reddidit, in grave animæ suæ periculum, divinæ majestatis offensam, Apostolicæ auctoritatis et jurisdictionis contemptum, perniciosum exemplum et scandalum plurimorum, etc. » Ob has injurias pro tot beneficiis Romanæ Ecclesiæ illatas Julius Alfonso ipsum Ferrariæ ducem in jus vocavit, atque omni beneficiario jure ab Ecclesia accepto deturbavit: sacerdotes, qui illud adversus Ecclesiam quocunque modo studerent, sacerdotiorum jure everit: regibus ac principibus Italæ vel Transalpinis intentato anathemate opem Alfonso ferre vetuit, reos contracti ob iniqua in Alfonso studia anathematis gravioribus aliis pœnis affecti: dedit imperia clientibus Alfonso, ne illi parerent: promulgavit sacramenta fidei, quæ præstantur principibus, non obstringere adversus Romanum Pontificem; nec milites sacramento ducibus nuncupato teneri, cum honoris et obsequii præstandi Ecclesiæ exceptio semper intelligenda sit, imo soluta eorum religione consurgere in Alfonso jus sit; quod decretum hæc loci et temporis nota est consignatum. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mxx, V idus Augusti, Pontificatus nostri anno vii ».

46. *Divinitus edita futurorum bellorum presagia.* — Cum ex superiori decretoria sententia Ludovicus XII Francorum rex Ferrariensis principis patrocinium suscipere vetitus esset, regio lurgidus fastu, cum se in Gallia et in Italia tot provinciarum dominum cerneret, imparesque suis Pontificis Romani vires sperneret, nec divinam potentiam sui vicarii tutricem revereretur, exitiabili et calamitoso bello se implicuit; ac dum Ferrariæ ducis, Romanæ Ecclesiæ vectigalis, clientelam sibi arrogat, se ac sua in extremum pæne periculum conjecit. Itaque cum auxiliarem exercitum duci Ferrariæ misisset, Julius ¹ anathemate Gallici exercitus

¹ Lib. Bull. secr. xcix, p. 162.

præcipuos, Carolum Ambasianum principalis Mediolanensis moderatorem, Galeatum et Marcum Antonium Palavicinos, Theodorum, Georgium et Alexandrum Trivullios, Bajardum, Fontraglium, Castilionæum et Fuxensem regulos, ob grassationes in agro Bononiensi editas, et latus perduelli auxilia anathemate defixit. Ascripta est Diplomati hæc temporis nota : « Datum Bononiæ anno etc. m^ox, pridie idus Octobris, Pontificatus nostri anno vii ». Ad frangendam vero Alfonsi pertinaciam, ulque Apostolica mandata in edictis contenta perficerentur, Marcum, cardinalem tit. S. Mariæ Trastiberinæ legatum in exercitu quem paraverat renuntiavit¹, amplissimaque auctoritate instruxit :

« Dilecto filio Marco tit. S. Mariæ in Trastiberim presbytero cardinali, in ducatu Ferrariæ, ac quæcumque ad quæ te declinare contigerit loca, nostro et A. S. L. salutem, etc.

« De recuperatione civitatum, oppidorum aliorumque locorum et terrarum ad nos et sanctam Romanam Ecclesiam legitime pertinentium dies noctesque pro cura pastoralis officii cogitantes, forlissimum potentissimumque exercitum contra iniquitatis filium Alfonsum Estensem civitatem Ferrariensem ad dictam Ecclesiam legitime devolutam occupatam indelibe detinentem paravimus : nihil omittendum putavimus, quod vel ad officium nostrum vel ad facilitandam expeditionem recuperationis dictæ civitatis pertineat : circumspeditionem tuam ad expeditionem hujusmodi, ut eidem exercitui præesse debeas, mittendam duximus ; ut quæ nos coram, si per valetudinem et alias multiplices occupationes Pontificias a civitate nostra Bononiensi, in qua ad præsens cum nostra curia residemus, ducere licuisset, facturi eramus, circumspectio tua (consuelis interjectis elogiis) adimplere curabit ; scies et poteris, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris ejusdem Romanæ Ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, te ad nostrum exercitum ac ducatum Ferrariensem et quæcumque, ad quæ te forsan declinare contigerit loca, nostro et hujus Romanæ Ecclesiæ nominibus ad complendam expeditionem recuperationis civitatis Ferrariensis et aliorum locorum in dicto Ducatu consistentium, cum omnimoda potestate præcipiendum, gerendum, faciendum, exercendum ac terminandum, quæ ad hujusmodi legationis officium expedire cognoveris, ac necessaria et utilia esse conspexeris, provide duximus destinandum, firma spe fiduciaque conceptis quod, inspirante Altissimo et gressus sermonesque tuos dirigente, quod peroptamus perficies etc. » Instruit legatum amplissima auctoritate ad gerendum cum dignitate munus. « Dat.

Bononiæ anno etc. m^ox, III id. Decembris, anno vii ».

17. Cæterum media hujus anni Æstate ostensa fuisse tradunt futurorum motuum bellicorum præsentia, atque impendentium malorum timore perterritos populos inhorruisse refert Paris de Grassis¹ : « Diebus istis nuperrime signa divinitus apparuerunt, quod omnes pro malo omnie ac prodigiorum loco habuimus tam hic Romæ quam alibi in Italia, præsertim Bononiæ, et in tota Romandiola et Marchia Anconitana ; sicut etiam tempore, quo Pontifex primo Bononiam profectus est, Bentivolos expulsurus, prout inde expulit ; nam tum, ut supra aliquando dixi, cometa Romæ pluries visa est in parte Septentrionali super zonam Bononiensem, et partus humani bicipites, bestię tricorporeæ, necnon et aliquæ sine capite : item terræ motus juges et magni ; ex quibus nedum ipsa Bononiæ civitas, sed totus Comitatus aliquantulum attritus est, præsertim palatium illud tam magnificentum et excelsum Bentivolorum, totum conquassatum et prorsus usque ad fundamenta dirutum ; sed et turris, quæ proxima fuit eidem palatio taliter supra illud incurvata est, quasi ruinam semper minans, ut Bentivolus Joannes illam diruere ad radices coactus fuerit ; et alia signa multa, quibus manifeste præsentiebatur aliquod malum venturum in partibus illis. Ac nunc quid dicemus de prodigiis aliis, quæ Romæ et, ut supra dixi, alibi evenere ? ut in primis stella erubita rursus ad Septentrionem versus pluries apparuit, nunc hæc, nunc illuc caudam vertens quasi minabunda. Item in Urbe exerescentia Tyberis immensa, ex qua multæ familiæ submersæ ; et quasi omnes aliæ damnum ingens passæ, ac (quod mirabilius visum ab omnibus fuit pæne incredibile) nam et in agro Romandiolæ, et circa Ferrariam acies armatorum exercituum visæ sunt, ac bombardarum erepitis innumera-biles auditi, clangoresque tubarum, et gentium concursus auditi ; et (quod dicunt pro re certa) visum meridiana luce a longe quidem, quod cum magistratus Bononiensis plures nuntios ad id factum conspiciendum misisset, intellexit neminem ibi prorsus nisi mandras porcorum in silvis visum aut repertum fuisse : verumtamen vestigia manifesta reperta equorum et curruum ac virorum in pulveribus per omnem illum campum, ac etiam in pluribus locis silvarum cineres et carbones, ac ligna semiusta præ fociis ibidem factis, ut in exercitu solet ; quibus conspectis et intellectis, civitas Bononiæ et aliæ in multo terrore positæ ; quo die supplicationes et vota fecit. Quid autem sequetur intelligemus aut videbimus. Die prima mensis Septembris anni hujus m^ox, sanctissimus domi-

¹ Jul. II. l. Bull. LXX. p. 41.

¹ Paris to. II. Ms. arch. Vat. p. 585.

nus noster, cum apud Faliscos ageret, ex causis novis animum suum moventibus, quas hic recensere non est operæ pretium, statuit versus Bononiam proficisci, prout eadem die incepit ». Describit pluribus auctor varia Pontificis, quem præcesserat, itinera, ut ad Lauretanam ædem contenderit : « Intellexi, inquit, ipsum cum cardinalibus et suis domesticis ex Monte Flascino sive Falisconio iter arripuisse prima die juridica, et ad Orbitam sive Orvietum appulisse eadem die ante vespas, quas ibidem solemnes stola indutus audivit, et officium fecit more solito. Inde ad Pigalium, mox ad Assisium, tum ad S. Mariam de Angelis et ad Fulgineum, cum monte transmissis ad Tolentinum : inde die sabbati, Recanate ad lævam dimisso, ad Laurentum applicuit : et non ingressus Ecclesiam ob lassitudinem domum introivit : sequenti die Dominica, quæ fuit Nativitas Virginis, papa in capella parva ejusdem parvam missam celebravit, præsentibus cardinalibus et principibus, qui cum eo erant ». Addit idem auctor, propositam fuisse noxarum veniam iis, qui expiatis rite animis eo die Lauretanam ædem lustrarent.

18. *Quinque cardinales a Julio deficiunt.* — Prosecutus inde iter est versus Bononiam, ut Ferrariense bellum magis urgeret, feliciterque conticeret, ut observat ¹ Paris : sed omnia contra vota evenisse, fuisseque ad exitum prona : nam plures in eum cardinales, quia Pontificis consiliis abhorrebant, non Galli modo, sed etiam Hispani illius Apostolico solio evertendi cupidine incitati in ipsum conjurarunt ; quorum dissidiorum exordia ita retexit Joannes Mariana ² : « Venetorum calamitate flexus (scilicet Pontifex ad misericordiam, nobilissimam urbem malis castigatam perire penitus non ferebat : itaque solutos anathemate quo erant impliciti, in gratiam fœdusque accepit : quod erat præcipuum, eorum ope uti volebat adversus Ferrariensem ducem quasi Gallici patrocini fiduciam rebellem imperio : odium acrius, quam pro noxæ modo iis littoribus eluvie maris aresecente, unda sal concrevit. Ergo salem Comacini ditionis oppido conticere crimen erat cum incommodo vectigalium, quæ ex Pontificis salinis ad Cerviam proveniebant : præterea e mereibus quæ secundo Pado Venetias vehantur, nova exigere portaria. Ab his initiis irritabili ingenio Pontifex evocatum Romam ad dicendam causam, ac venire recusantem, lege majestatis damnavit, principatus quem beneficio Ecclesiæ Romanæ obtinebat jure decidisse. Ægre severitatem Pontificis tulit Gallus rex : vindicandi ardore Gallicos cardinales, et qui sacerdotia obtinebant in Gallia continuo Roma

discedere per edictum mandavit ; nisi parerent, atque suas singuli Ecclesias inviserent, ac per se regerent, annuorum vectigalium mulctam comminatus. Ex his initiis magna dissidiorum moles consecuta brevi est ». Præviderat quidem Pontifex Gallorum cardinalium defectionem : nam et Guillelmum Auxitanum ³ simulato cultu venandi specie jam ante fugam tentantem intercepterat, atque in arce Hadriana custodiis asservari jusserat ; Reginaldum vero Bajocensem sacramento adegit ex Pontificia aula non discessurum, addita sponsione, ac si datam fidem falleret, cardinalitiæ dignitatis ac sacerdotiorum jacturam se subiturum, de quo hæc narrat Paris ⁴ :

19. « Die Veneris XVI Augusti sanctissimus dominus noster in consistorio secreto cum toto reverendissimorum dominorum cardinalium collegio sedens », et infra, « presente notario dixit qualiter reverendissimus dominus Renatus cardinalis Bajocensis, Gallus, tit. S. Crucis ⁵ promittebat, et se obligabat, ac jurabat, quod sub pœna privationis et perditionis omnium beneficiorum et Ecclesiarum, et etiam dignitatis cardinalatus non discederet ab Urbe nec a suburbiis, inconsulto ipso Pontifice et collegio ; et casu quo recederet, voluit ex tunc, prout ex nunc ipse cardinalis, quod omnia ejus beneficia et Ecclesiæ et cardinalatus vacarent ipso facto, absque ulla alia declaratione, et absque alio consistorio desuper habendo ; quia vota cardinalium jam habita erant per Pontificem, et in talem eventum Pontifex habuit ipsa vota pro habitis. Quibus per Pontificem pronuntiatis, vocatus fuit ex sedili suo ipse dominus cardinalis Bajocensis, et genuflexus ante Pontificem ambabus manibus juravit tactis Scripturis ex libro Evangeliorum illuc apportato, et dixit, videlicet : Ita juro, promitto et me ipsum obligo, quod non recedam sub pœna privationis beneficiorum, Ecclesiarum et cardinalatus : sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei Evangelia. Denique Pontifex contentus arridens illi dixit, sic melius fuisse quam aliter ». Expressit ea verba infidus fidei custos metu ; nam una cum quatuor aliis cardinalibus, qui Bononiam se conferre jussi erant, schisma Concilii colligendi specie contlandum Genuam perrexit ⁶ : quorum defectionem ægre tulisse Julium ait Paris ⁵ : « Die, inquit, Jovis venerunt nova ex Florentia, qualiter quinque cardinales, qui per eam viam veniebant ad Bononiam, sequentes papam et ejus curiam aufugerunt inde ad civitatem Januæ omisso Pontifice : de quo actu papa admodum miratus est, satisque doluit maxime de duobus Hispanis ; nam de tribus Gallis aliquantulum dubitavit, ut a rege Franciæ instigati recede-

¹ Paris, to. II. Ms. arch. Vat. p. 337. Guicc. I. VIII. — ² Mar. I. XXIX. c. 23.

³ Paris to. II. Ms. arch. Vat. p. 374. — ⁴ Ib. p. 383. — ⁵ S. Lucæ in septisolis. — ⁶ Bonacc. in Diariis Guicc. I. IX. et eod. Ms. arch. Vat. sign. num. 414. — ⁷ Par. to. III. Ms. arch. Vat. p. 594.

rent. Nomina cardinalium sunt hæc, videlicet, reverendissimus dominus Bernardinus Carvagial, Hispanus, episcopus Sabinensis, cardinalis S. Crucis; reverendissimus dominus Guillelmus, episcopus Præneslinus, Macloviensis Gallus; reverendissimus dominus Franciscus Borgia tit. SS. Nerei et Achillei cardinalis Cusentinus, Hispanus; reverendissimus dominus Raynaldus tit. S. Vitalis Bajocensis Gallus, de quo supra xvi mensis Augusti scripsi; et reverendissimus dominus Fredericus S. Theodori diaconus cardinalis, Sanseverinas ».

Subornati ¹ hi fuerant a Ludovico Gallorum rege, qui Nannetensem etiam cardinalem omni contentione in suas partes trahere studuit: sed vir ille vite sanctimonia conspicuus, humanoque fastigio augustior, censuum Ecclesiasticorum, quos in Gallia habebat amplissimos, jacturam, et etiam egestatem pati maluit, quam a Sede Apostolica divelli: tentati quoque nonnulli alii, quorum pæne labefactata fluctuavit constantia; sed demum in fide et observantia ejusdem Apostolicæ Sedis perstiterunt. Maxima autem proditæ fidei invidia Franciscus Alidosius Bononiensis legalus laboravit, adeo ut Urbini ducem ceperit: sed a Pontifice liberatus est ²; alii vero duo cardinales Galli jam ante obierant, nimirum Rothomagensis, vigesima quinta Maii die ³, et Ludovicus de Ambasia Albiensis Anconæ decima octava Septembris ⁴; alque ita ex imminenti schismatis procella emersere.

20. *Turonenses cætus in quibus agitantur subdola propositiones auctoritati Apostolicæ hostiles.* — Porro antequam cardinales, de quibus paulo ante memoravi, a Julio desciscerent, coactos a Ludovico rege in Galliis plures cætus ad infringendam Pontificiam auctoritatem, primum Aureliæ, dein Turonis referunt scriptores ⁵: et quidem in Aurelianensibus conventibus suggestum fuit, ut prætermittis nefariis labefactandæ religionis consiliis, de suo jure cum Pontifice armis decerneret: in Turonensibus vero seditiosos defectionem a Pontifice ac schisma suasisse; in quibus has subdolas propositiones agitata refert Belcairus ⁶ (1): « Ne Gallia Julium amplius Pontificem agnosceret, omnes totius Gallicæ regni Pontifices ac plerosque viros eruditos Turonibus ad XVII kal. Octobris coire

jussit; quod conciliabulum primum Aureliam indictum, mox ad Turones translatum est. Ea fere in hanc sententiam disputata produntur: I. An Pontifici Romano, ubi neque de religione neque de fundis ejus Pontificatus controversia est, adversus aliquem Christianum principem bellum suscipere ac suis auspiciis impensisque gerere liceat. Non licere, qui aderant pontifices virique eruditi responderunt. II. An laessito principi vim vi repellere, nec suas solum, sed Pontificias aliquot ditiones invadere liceat, ad ejus vim propulsandam in primis idoneas, quas præsertim centenaria præscriptione amissas idem Pontifex ejusdem principis opera impensa recuperarit: ita tamen, ut princeps ipse non nisi ad præscriptum tempus easdem retinere rebus compositis Pontifici, quæ sua sunt, restituere in animo habeat. Bononiam intelligebant ad repellendos Julii impetus peropportunam et Mediolanensis principatus quoddam veluti propugnaculum objectam. Licere iidem censuerunt. III. Et quandoquidem idem Pontifex implacabili odio nulla de causa suscepto percitus regem piæ regno spoliare contenderit, regnumque ejus cuivis invadenti, quantum in se est, addixerit (id autem sibi jus nimis insolenter arrogat, cum Christus legatos suos sive Apostolos, ut vocantur, quorum successorem se Julius profitetur, principibus, imo vero inferioribus magistratibus parere: non autem eosdem regnis aut cæteris suis magistratibus spoliare jusserit an principi pristinum Romano Pontifici obsequium renuntiare fas sit non prorsus, sed quod ad ditium suarum propugnationem necesse est. Fas esse pronuniarunt. IV. Quod igitur Galliarum pontifices, cæterique divini cultus ministri in his, quæ ad Romanum Pontificem referri solent, molientur; ii antiquis Pontificum decretis, præsertim Concilii Basiliensis stabunt. V. An regi pro fœderati Ferrariensis reguli dititionibus plusquam centenaria præscriptione possessis propugnare et vim Pontificiam repellere licebit: neque illi quin liceret dubitarunt. VI. Ferrariam fundam sibi obnoxiam vendicat ac repetit Julius: Julio clientem nisi justa de causa spoliare non licere Ferrariensis respondet, Julium arbitrum excipit, si rem ad arbitros neutri suspectos revocare recuset Julius, vim inferat, an Ferrariensis sua tueri, Ludovicus rex pro fœderato propugnare jure potest. Posse dixerunt. VII. Quid si litem Romanis iudicibus permittet Julius, iique Fer-

¹ Paris to. iv. p. 70. — ² Id. to. iii. p. 596. — ³ Pag. 572. — ⁴ Pag. 590. — ⁵ Guicci. l. ix. Jul. in edit. in Gall. quod ext. in Append. Concil. Pis. — ⁶ Bele. l. xii. num. 14.

(1) De Concilio, aut si malis, conciliabulo neque enim de nomine alterari vacat Turonensi, in Galliis hoc anno coacto, pauca quedam animadvertenda succurrunt. In eo questiones octo agitate sunt, ut recte annalista ex Belcairo, ex quo etiam illarum argumenta recitata, non ea quidem ratione qua proposita sunt, sed qua in Concilio discutienda Ludovicus censuit. Nihil enim de Ferrariensi duce coram Patribus commemoratum est: sed quæsitum tantummodo in genere e. g. « An liceat principi Christiano armis tueri ac defecere alium principem sibi confœderatum, et cujus protectionem legitime suscepit, etc. » Et sic de singulis. Ex his vero intelligas de Ferrariensi duce armis jure defendendo adversus Pontificem in Concilio nihil delimitum. Propositæ a rege questiones et Concilii per singulas responsiones in publicis descriptæ tabulis leguntur apud du Tillet inter privilegia Ecclesie Gallicane addita operi ejusdem auctoris inscripto: RECELLES DES ROIS DE FRANCE, LEURS COURONNE ET MAISON. MANSI.

rariam Julio addicant, an vero iudicio stare Ferrariensis cogetur, praesertim cum Pontificios iudices merito rejiciat Ferrariensis, et non admittat, ac Romam qui jus suum prosequatur mittere non audeat. Nullo modo cogi responderunt. VIII. Quid si Ferrariensem regulum ac cives, quique illis auxilio erunt Christianorum cœtu Julius exterminat. Exterminationem nullam prorsusque irritam pronuntiarunt. Comuni praeterea sententia, ut legati ad Julium mitterentur, decretum, qui Pontificem, ut principibus reconciliaretur admonerent, sin recusaret, ex decretis Concilii Basiliensis (tunc conciliabulum schismaticorum fuisse vidimus), de indicendo universi Christianismi Concilio compellerent. Legatos Julius admittere noluit. »

21. *Damnata a Ferdinando Hispano schismatica molimina.* — Hanc vero nefariam Cæsaris Gallorumque regis in Pontificem conjugationem execratum Ferdinandum Hispaniarum regem memorat Joannes Mariana ¹, et Cæsarem ipsum Julio conciliare annisum : « Gallus et Cæsar, inquit, iis se consiliis (nimirum cogendæ in Julium synodi), miscuere, paucorum temeritate subornati, Ferdinando etiam rege tentato, si posset in eam fraudem induci, Blesis novo Cæsarem inter et Gallum fœdere per idem tempus constituto opera Matthæi Langii Gurcensis episcopi, qui Cæsari a secretis erat, gratiosus et familiaris. Accessit etiam in partem Cabanillas Ferdinandi legatus; sed cum mandatis, ne quid in Pontificis dignitatem decerni pateretur: parum tamen ea cautione præstitum est. Inter cætera ejus fœderis capita expressum, debere quidem reliquos socios viribus juvare Cæsarem, ditionis Venetæ partem sui juris obtinerent armis; sic Cameraensi in fœdere præscriptum fuisse: hætenus non male. Additum tamen, ut Pontifex jure potius, quam armis cum Ferrariensi disceptet vel si parere salutaria monentibus obstantibusque recusaret; a Cæsare in Germania ejus nationis episcoporum conventus agitentur nationales, idemque in Aragonia et Castella fieret, ad ea constituenda, quæ paulo ante Gallicana Ecclesia sanxerat, Aureliæ primum, deinde ad Turones conventu gentis habito. Miseram temporum labem a profanis Christi vicario leges imperandi præscribi! in uno peccato quot et quanta extiterunt peccata! sed præcipua capita erant quibus Pontificatus propemodum redigebatur in ordinem, ut Galliei sacerdotes, ne exceptis quidem cardinalibus, aut etiam in Pontificis familiam adscriptis suas singuli Ecclesias regerent in Galliam reduces: si repugnarent, intercepti annui reditus in templorum alios usus et commoda verterentur. Exitiale decretum, Ecclesiæ paci inimicum, dissidiorum fons,

Pontifici usque adeo grave, ut diris et anathemate detestatus fuerit quicumque impio decreto obtemperasset, ac nominatim magnum Gallia magistrum, atque Trivultium, cæterosque duces Gallica in Italia stipendia facientes: ad hæc quicumque Ecclesiæ Gallicanæ conventibus interessent: ne Ferdinando quidem regi Blesis recens ictum fœdus placuit, neque Gallicanæ Ecclesiæ damnatum exemplum, ne importuni quidem cardinalium conatus, ac potius Cæsarem pro necessitudinis jure ab ea mente deductum Pontifici consiliare et cum Venetis in pace ponere tentavit. » Tum sumpta fuere ab Hispanis consilia de Maximiliano Romanorum rege a Gallico fœdere divellendo, Gallisque Italia depellendis, quæ postea conjunctis Italis, Germanis et Hispanis ad exitum perducta fuere.

22. *Galli cum Bentivolis tentant Bononiam.* — Vigesima septima Septembris die cum Matthæus episcopus Gurcensis ejusdem Maximiliani orator in Gallias accessisset, icto Gallum inter et Cæsarem fœdere, indictum est proximo ineunte Martio Lugduni conciliabulum quod transfugæ cardinales cogere se posse disceptabant ¹, quod Julius conceptæ in conclavi de synodo OEcumenica convocanda sponsioni jurejurando confirmatæ hætenus defuisset: quæ dum agitant politici et præsules factiosi, grave bellum est concitatum a Gallico exercitu in Pontificem, qui Bononiam ingressus erat, ut describit Paris ² sic inquit: « Die sabbati XIX Octobris, exercitus regis Franciæ simul cum Bentivolis urbem Bononiensem petunt, et ad portas urbis hora circiter prandii pervenit, ibique tumultuarunt pugnam ineuntes. Quo audito populus arma capit pro Pontificis tutelaque sua ». Et infra: « Ipse autem legatus, qui lætatus erat, quod Galli venissent cum Bentivolis, prout secum convenerat, ut aiunt, nullam aliam provisionem parat, nisi palatium claudi, et custodiam in platea satis levem adliberi jubet, seipsum vero armat. Quod cum ab æmulis improperaretur, quare scilicet se armaret contra Gallos, quos tantopere amaret, respondit non propter Gallos, sed propter Bononiensem populum furiosum, quem timeret, id se facere. His autem sic stantibus cardinales, qui tunc quatuordecim erant in urbe ea, Pontificem adeunt consulentes, ut rerum summæ provideat et saluti suæ, ac salvationi populi, qui in armis sese ponebat, et si præsertim populum pro se fauorem habere euperet, ipsum bonis verbis et aliis quibus factis bonis alleceteret. Itaque Pontifex vocato populo blandissime beneficia multa pollicitus est, et præsertim quod intra xv dies unum ex civibus Bononiensibus cardinalem crearet, etsi episcopum Bononiensem creasset, et exemptionem dimidiam donavit populi in

¹ Marian. l. xx. c. 1.

² Bull. in Jul. II. const. 27. — ² Paris 40. III. p. 597.

perpetuum, quam et in foro publicari jussit. Quo audito populus maxime animatus est et armatus est, et die sequenti in foro, quod mercatum appellant, convenit; unde ad plateam ante palatium papæ ordinate quasi instructis aciebus pervenit: et quoniam populus iste, ut dixi, male contentus de cardinale Papiensi erat, dixeratque pluribus cardinalibus, ut hoc Pontifici significarent, propterea Pontifex eam curam populi ordinandi et contra Gallos educendi dederat duobus cardinalibus, videlicet Regino et Aragonensi. Sic itaque hi duo cardinales ascensis equis et armis sub rochetis et mantellis receptis in mercatum vadunt, populumque inde ad plateam conducunt». Et infra:

23. « Summa populi æstimata fuit ad quindecim millia peditum et equitum quinque: propter pluvias supervenientes multi se subtraxerunt. Pontifex in lecto febricitans ubi audit populum arma pro civitatis defensione sumpsisse, Juliique nomen assidue acclamare, ex lecto prosilivit, et in pulpitum sive arrengheriam delatus populum vidit visusque est hilarissime. Tandem et benedictionem tanquam in conflictum progredienti concessit. Nec id omittam, quod Pontifex post benedictionem datam sua brachia ante pectus in formam crucis reduxit quasi sese, personam suam, et honorem suum populo commendans. Ad quod populus, qui vidit Pontificem aut limere de seipso, aut commendare statum et honorem et vitam, miseratione et flebili pietate motus, applausissime clamavit, bonum ipsorum animum persuadentes, et pollicentes unitatem et auxilium. Haque Pontifex lætus discedens continue inter eundem dicebat jam se esse victorem Gallorum: quod secutum est; nam cum Galli tribus diebus infestissime Pontificem oppugnassent, confisi forte in cardinale Papiensi, ut creditur, qui ipsum et populum traderet in manus Gallorum, aut saltem quod omnia eis Pontifex concederet, quæ illi petere scirent, prout incredibilia petierunt proutque mos est eorum, Pontifex eis demum respondit, nihil eis concedere velle, quod illi peterent; et cum hæc nuntianda mandasset per tres oratores, videlicet imperialem, Anglicum et Hispanum, qui tum curiam sequebantur, Galli his auditis media nocte ad papam humillime mittunt nuntios, qui veniam de machinatis, et ut impune abire liceat, suppliciter petant: quod Pontifex benigne concessit, quantum populo exclamante, nam victoriam in manibus habere videbantur, suffragante cælo propter imbres et nimbos nocturnos, quos Galli sufferre non potuerant, et inopiam cibatus, et furorem populi, ac multitudinem exercitus nostri undequaque exhausti. Sic itaque Galli licentia data abierunt cum promissione, omnia, quæ ad Pontificem pertinerent, reddituri, prout reddiderunt. Die autem Jovis, qui fuit xxiv Oc-

tobris, Pontifex gravissime ægrotavit, ita ut palam diceretur omnino ex ea ægritudine moriturum, maxime quia Pontifex nec cibum capere, nec consolationem vellet ob dimissos impune Gallos, præsertim quia eos lente abire audiebat, et quidquid diripere possent diripere». Queruntur contra Galli et nonnulli alii scriptores, Pontificem spe pacis ipsorum impetus retardasse; de Ambasiano enim hæc habet Ferronius¹: « Potuit intercipere iracundum Pontificem et Bononia potiri, nisi aut diris Pontificiis ferritus, aut legatorum Ferdinandi et Henrici Britannicæ regis pollicitationibus delusus fuisset, qui se Pontificem præstaturus (placaturus) regi propitium recipiebant». Deterritos etiam Gallos ab oratoribus regum, ne Sedi Apostolicæ injuriam vimque inferrent, confirmat Ms. Vaticanæ auctor²: cæterum Ambasianum, qui Gallicarum copiarum militare habebat imperium, anathemate percussum a Pontifice fuisse: additque Bonaccursius³ ideo pacis colloquia amputata, quod eo flexu temporis auxiliares copiarum Bononiam adventassent, neque a Ferrariæ oppugnandæ consilio Pontificem absistere voluisse.

24. *Neapolitani regni jura a Gallo ad Hispanum transmissa.* — Ad sustinendam hujus belli molem Julius jam ante Hispanum Gallo opponere decreverat, alque in Ferdinandum regem plurium regnorum conjunctione præpotentem, deque Christiana re optime meritum Neapolitani regni jura edito Diplomate transfudit. Distulisse aiunt⁴ hætenus in fidem et clientelam eum accipere, cum censum a Gallis pendi consuetum Ferdinandus solvere detrectaret; sed quem persolverant Aragonii imminutum repræsentaret. Non defuere autem causæ gravissimæ, ob quas Julius Gallum accepto ab Apostolica Sede jure fiduciario privaret, objecitque illi in primis, Ludovicum nunquam Romano Pontifici clientelarem sponsonem, uti conventum erat, præsentem solemniter ritu addixisse: tum Neapolitani regni jura Sede Apostolica inconsulta, quantumvis rogatum viderimus, ne quid sine illius auctoritate statueret, abalienasse: ob quæ Neapolis et Cajete imperium ad Sedem Apostolicam jure devolutum sanxit; idque jus in Ferdinandum traduxit; divulsas Neapolitani regni partes reintegravit; confectas etiam antea Ferdinandum inter et Ludovicum regem pactiones rescidit: tum clienti regi easdem ferme leges, quas aliis Neapolitanis regibus impositas vidimus, imperavit; quæ Mariana confirmat his verbis⁵:

« Rex Africani atque Italici belli curam complexus, a rege Gallo in primis contendebat, ut sancita ante annos aliquot in fœdere lex de regni Neapolitani successione nulla ex Germana

¹ Ferron. in Lud. XII. Aug. Just. l. vi. — ² Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ³ Bonac. in Diariis. — ⁴ Guicc. l. ix. — ⁵ Marian. l. xxix. c. 24.

regina prole nova censura immutaretur. His postulatis Gallus aures non accommodabat, spe concepta id regnum obtinendi, nisi jure et causa, certe armis. Sic Ferdinandi conatus inanes extitere, praesertim Rothomagensi cardinali per hoc tempus defuncto, cujus penes Gallum praecipua gratia erat, et rebus omnibus auctoritas, studium haud obscurum Ferdinando gratificandi in iis, quae publicae pacis interessent. Haec cura Ferdinando anxio, ac dies noctesque varias cogitationes animo versanti, optimum fore visum est odium Pontificis in Gallum conceptum in suum commodum convertere, atque occasionem suam facere: prudens princeps, qui quaecumque rem e publica utilitate fore providet, ea utitur, modo honesta, ut Pontificia auctoritate ipsi et posteris regnum Neapolitanum quasi Romanae Ecclesiae beneficium confirmaret, postulat. Grave id initio Pontifici visum est, neque ea indulgentia praedictum Gallo regi, quamvis infenso, volebat. Deinde auctis odiis bellis, quae erant in manibus, et majora meditabatur, ope ex Hispania juvari expetens, animum flexit, atque ut indulgentia major gratia esset, ita postulatis annuit, ut amplius nihil desiderari posset, ne si Ferdinandus arbitrio suo Diploma fingeret ab Alexandro Pontifice, Gallus parte ejus regni concessa, fuerat Neapolitanus et Ierosolymitanus rex dictus, uti superius est indicatum. Id decretum movere praesertim rege inaudito erat plane difficile, neque exemplum satis probabile. Ad artes converso animo pronuntiare visum est Pontificium beneficium irritum videri redditum, dupliciter, honorario vectigali ab eo rege, uti erat justum, nunquam representato: praeterea absque Pontificis venia, cujus eae partes erant, de regno Neapolitano superiori foedere cum Ferdinando facto, dignum videlicet abdicatione facinus. Haec pronuntiata Pontifex sententia, quod erat consequens, regnum Neapolitanum Ferdinando et successoribus traditum confirmavit ea lege, ut Petri et Pauli festo die annuas octo millia auri uncias in Pontificium aerarium inferret, quolibet triennio equum candidum daret, in praesenti quinquaginta millia aureos, tantundem successores, cum primum reges essent a Pontificibus dicti: enimvero repetitae in Ferdinando eae leges sunt nihilo mutatae, quibus Carolo ejus nominis primo id regnum fuerat olim a Pontificibus datum». Praecipua Diplomatis illius pars haec est, qua Ludovicus Galliae rex ob abalienata temere jura, quae a Romana Ecclesia acceperat, damnatus est, iisdemque Ferdinandus ob ingentia in Sedem Apostolicam merita fuit ornatus¹:

25. «Julius, etc. ad perpetuam rei memoriam.

«Dudum felicis recordationis Alexander Papa VI praedecessor noster, de tunc S. R. E.

cardinalium consilio et assensu, ac ex sua certa scientia, et de Apostolica potestatis plenitudine regnum Siciliae cum tota terra citra pharum tunc certo modo ad jus et proprietatem dictae Ecclesiae pleno jure reversum in duas partes dividens, Neapolitanam et Gajetanam civitates, ac totam Terram-Laboris, et provinciam Aprutinanam pro eorum justo valore, Ludovico Francorum Christianissimo cum titulo regis Neapolis et Jerusalem, ducatus vero et omnes provincias Calabriae et Apuliae cum tota eorum terra, etiam pro eorum justo valore Ferdinando regibus filiiis nostris in Christo charissimis, et clare memoriae Elisabethae tunc in humanis agenti ipsius Ferdinandi regis consorti, reginae Hispaniarum, Catholicis, cum titulo ducis et ducissae Calabriae et Apuliae pro eis insimul dum viverent, et altero eorumdem Ferdinandi regis et Elisabethae reginae decedente pro illorum ex eis, qui superstites remanerent, suisque liberis et successoribus tam masculis quam feminis ex legitimo matrimonio creatis per rectam lineam ex suis corporibus respective descendentibus natis et nascituris, prout ad unumquemque Ludovici et Ferdinandi regum et reginae praedictorum juxta divisionem ipsam pertinebat, qualitercumque regnum, Terra-Laboris, ducatus, et provincia hujusmodi ad Ecclesiam praedictam legitime reversa et devoluta forent, vel alias quovis modo illorum dispositio ad ipsum Alexandrum praedecessorem pertineret, cum omnibus juribus et pertinentiis suis, ac cum conditionibus, modis, formis, adjectionibus, promissionibus, clausulis, cautelis, voluntatibus, ordinibus tunc expressis de similibus consilio, assensu, sententia, et potestatis plenitudine in feudum perpetuum concessit et donavit, prout in ipsius Alexandri praedecessoris desuper confectis litteris plenius continetur: ipseque Ludovicus Neapolitanae et Gajetanae civitatum, ac Terrae-Laboris, et provinciae Aprutinae; et Ferdinandus rex et regina, ducatum et aliarum provinciarum hujusmodi corporalem possessionem, concessionis et donationis praedictarum vigore assecuti fuerunt. Et quamvis praefatus Ludovicus rex de implendis et inviolabiliter observandis omnibus et singulis conditionibus, modis et formis, adjectionibus, promissionibus, clausulis, cautelis, voluntatibus, et ordinationibus supradictis solemne praestiterit juramentum; tamen in constitutionum, promissionum, voluntatum et ordinationum praedictarum implemento et observatione multifaria ac in jurium recognitionis veri dominii ipsius regni Siciliae nobis, et dictae Ecclesiae exhiberi debitorum praestatione actuali per multos annos defecit; quodque etiam majestas sua facere minime debuisset, regnum ipsum cum tota portione ei concessa absque voluntate nostra nobisque inconsultis alienare praesumpsit; de quibus licet ea ita omnibus nota sint,

¹ Lib. Bull. LXXX. p. 335

ut nulla possint tergiversatione eclari, aut justa excusatione defendi, cum nobis etiam alias legitime constiterit, eaque vera esse comperimus, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris deliberatione matura, de eorum consilio et assensu, ex certa nostra scientia, et Apostolicæ potestatis plenitudine, auctoritate Apostolica tenore præsentium dictum Ludovicum regem a regno Neapolis et Jerusalem, ac Neapolitana, et Cajetana civitatibus, Terra-Laboris, et provincia Aprutina omnique eorum jure penitus cecidisse, illaque propterea ad nos et Romanam Ecclesiam plene et libere rediisse, et devoluta esse, decernendum merito duximus et censendum, ut harum serie decernimus et censemus; potiorique pro cautela prædictas et quascumque alias similes vel dissimiles de regno Siciliae et Jerusalem cum terra citra pharum hujusmodi per eundem Alexandrum et quoscumque alios Romanos Pontifices prædecessores nostros ac etiam nos Ludovico præfato, et quibusvis aliis regibus et principibus, eorumque hæredibus et successoribus, præterquam Ferdinando regi, etiam de consilio, assensu, sententia, potestatis plenitudine et auctoritate similibus, et ex quacumque etiam grandi et excogitabili causa hætenus quomodolibet fuit, et in infrascriptorum præjudicium factas, per concessionem, donationem et investituram, quorumcumque tenoris et continentiae sint, et quascumque etiam derogatorias derogatorias aliasque fortiores, efficaciores, insolitas, etiam restitutorias clausulas, declarationes, etiam cum irritantis appositione decreti in se contineant, illarum omnium tenores, continentias, atque formas præsentibus, ac si de verbo ad verbum insererentur, pro sufficienter expressis habentes, perpetuo cassamus, irritamus, et annullamus, nulliusque roboris vel momenti esse statuimus et declaramus. Et cupientes regnum ipsum felicissimi regiminis præsidio communire, ac in illius solio eum regem et principem constituere, qui sciat, velit et valeat commissos sibi populos perpetua pacis et justitiæ stabilitate firmare, nosque et Romanam Ecclesiam acceptorum a nobis beneficii et honorum auctores ipsiusque regni proprietarios et directos dominos grata devotione et fide sincera recognoscat; habita etiam super hoc cum eisdem fratribus nostris simili deliberatione, demum, ad dictum Ferdinandum Aragoniæ et Siciliae regem Catholicum direximus oculos mentis nostræ; quippe memoria complexi sumus ipsius Ferdinandi regis gentilem ac hæreditariam ab ipso patre rerum primordio regnandi consuetudinem, in commissos sibi populos recte et feliciter gubernando prudentiam, in conservando studium, in corrigendo clementiam, in administrando mansuetudinem, et in defendendo invictissimi animi et potentiæ vires.

26. « Succurrerunt etiam multa majorum suorum de sede prædicta clara atque insignia merita; ipsius vero pro fidei orthodoxæ, pro divini nominis gloria, proque Christianæ religionis augmento ab incunabilis ipsis usque in hunc diem susceptos sponte labores, contempta et superata pericula, innumerabilemque exhaustam pecuniam, Granatæ et Almeriæ regna, per tot sæcula Mahometica tyrannide oppressa, et ipsius Ferdinandi regis opera Christianæ religioni restituta, ignoti penitus populi Indici maris, et ulterioris Oceani devia ferarum more incolentes, ejus auspiciis, et per inaccessi itineris longam et difficilem navigationem ad humanæ gentis cultum redacti; et qui Deum eatenus non cognoverant, sub crucis vexillo constituti: hæretici, et illorum auctores Judæi ex universis regnis et dominiis non absque regii ærarii jactura prorsus expulsi, et quasi in eo ad bene beateque semper agendum, renovata, inventa; bellum superioribus diebus contra Africam, nulla necessitate premente, nisi fidei ampliandæ desiderio, per eundem Ferdinandum regem susceptum, et Bugiæ regnum, ac Oran urbs ampla, arces, et alia loca, ab eo jam parta immortalis gloriæ præconio, testimonio fuerunt; ægre quoque ferebamus, quod regnum Siciliae et Jerusalem cum tota terra citra pharum hujusmodi, quod per unum regem et principem solitum gubernari fuerat, sub divisione prædicta, et in duas partes non sine magno incolarum dispendio et quotidianis periculis sectum diutius remaneret, et quod in nostrum et dictæ Ecclesiæ grave præjudicium et dedecus redundabat, absque legitimo titulo a quoquam præsertim ab ipso Ferdinando rege potentissimo, illegitimorum inter eum et præfatum Ludovicum regem desuper initorum pactorum et conventionum nobis penitus inconsullis prætextu teneretur. Quibus omnibus debita meditatione pensatis, sperantesque quod idem Ferdinandus rex in suæ fidei sinceritate, obedientia et devotione erga nos, et præfatam Ecclesiam sponsam nostram, eo constantior erit: quo nos et illam repererit magis sibi munificam, et in suis opportunitatibus liberalem; quodque regnum ipsum Siciliae et Jerusalem in justitiæ robore et pacis amœnitate quantum in eo erit, Deo propitio, salubriter reget et prospere gubernabit: ad laudem omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et gloriosissimæ virginis Mariæ, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, necnon totius curiæ cœlestis triumphantis, honorem quoque, pacem et tranquillum statum regni prædicti, illiusque principum, ducum, marchionum, comitum, procerum et populorum salutem, quietem et conversationem, de similibus consilio pariter et assensu, ac ex certa nostra scientia, et Apostolicæ potestatis plenitudine, et auctoritate præfata, tenore præsentium, præfatum Ferdinandum

regem ad observationem pactorum et conventionum inter eum et dictum Ludovicum regem super regno Siciliae et Jerusalem, ac civitatibus, et Terra-Laboris, ac provincia Aprutina hujusmodi, quae idem Ferdinandus rex possidet quomodolibet initorum, quorumcumque tenorum existant, etsi juramento roborata sint, non teneri, nullasque propterea perjurii, aut alias penas ibi forsitan adjectas, incurrisse nuntiamus, ipsum juramentum eidem Ferdinando regi relaxamus; et regnum Siciliae et Jerusalem cum tota terra citra pharum, et ducatibus Apuliae et Calabriae, ac aliis provinciis ab eo, ut praefertur, divisim, insimul conjungentes, ac in eum statum, in quo ante divisionem praedictam existebat reponentes, restituentes et plenarie reintegrantes, regnum ipsum Siciliae et Jerusalem cum tota dicta terra citra pharum usque ad confinia terrarum dictae Ecclesiae Romanae, excepta civitate nostra Beneventana cum territorio et pertinentiis, sive ut praefertur, sive alio quovis modo, etiamsi ex persona vel facto ipsius Ferdinandi regis, ex quavis causa illud ad dictam Ecclesiam sit reversum, aut alias ejus dispositio ad nos pertineat, dicto Ferdinando regi pro se suisque, et in regno Aragoniae haeredibus et successoribus tam masculis quam foeminis, ex eo recta linea descendentibus natis et nascituris, cum omnibus juribus et pertinentiis suis, ac cum censu annuo, aliisque conditionibus, modis, formis, adjectionibus et ordinationibus infra notatis, in feudum perpetuum sine tamen praedictio juris ipsi Ferdinando regi alias in regno Siciliae et Jerusalem, et ducatibus et provinciis praedictis forsitan competentis; cui per praesentes non intendimus derogare, concedimus et elargimur, volentes et intendentes eundem Ferdinandum regem de ipsis regno Siciliae citra pharum per vexillum dictae Romanae Ecclesiae, per nos, seu Sedem praedictam, aut aliquem ejusdem Romanae Ecclesiae cardinalem, vel alium, cui hoc duxerimus committendum, nostro et ipsius Romanae Ecclesiae nomine conferendum et exhibendum, de proximo investiri; ita tamen, ut ipse Ferdinandus rex juxta formam inferius annotatam, fidelitatis juramentum et homagium, ac servitium, vassallagium et ligium in nostris per se vel procuratorem suum ad hoc ab eo specialiter constitutum, et iterato, cum cum de regno Siciliae hujusmodi contigerit actualiter investiri tempore traditionis dicti vexilli, et actualis investiturae praedictae, in ipsius commissarii nostri, nostro et praefatae Ecclesiae nomine, recipientis manibus praestet pro hujusmodi feudo praestari debita et consueta: civitatem autem nostram Beneventanam praedictam cum ejus territorio, districtibus et pertinentiis per nos, seu Romanum Pontificem distinctis seu distinguendis cum eorum incolis, prout illam sibi dudum praefata Ecclesia specialiter reti-

nuit et reservavit, harum serie nobis et eidem Ecclesiae specialiter reservamus.

27. « Conditions vero, de quibus supra dictum fuit sunt haec, videlicet: Promittent in manibus nostris, et successive in ipsius commissarii, tam per traditionem vexilli praedicti regno Siciliae et Jerusalem hujusmodi modo praemisso investientis manibus, ut praefertur, quam etiam in singulis investituris ejus in dicto regno haeredes et successores praefati, juxta formam infrascriptam; quod ipse et illi nullas unquam conspirationes, colligationes vel conjurationes cum quibuscumque regibus, principibus, magnatibus, communitatibus, universitatibus aut personis aliis fidelibus vel infidelibus contra nos vel successores nostros Romanos Pontifices canonice intrantes, aut dictam Romanam Ecclesiam, seu in eorum damnum non facient, aut fieri consentient, seu permittent, etc. » Reliquae leges hisdem verbis conceptae sunt, quibus eas ceteris Neapolitanis regibus imperatas vidimus, conditio de praestando vectigali militari trecentorum equitum cataphractorum, quorum singuli tres vel quatuor equos ducerent, diserte expressa cum eos exigeret pro recuperanda Bononia, et « pro castiganda, ut ait, et comprimenda superbia, ingratitude et inobedientia, ceterisque erroribus gravibus Alfonsi ducis Ferrariae, qui bonorum a praefata Ecclesia in domum Estensem et progenitores suos, et nuperrime a nobis in eum multipliciter collatorum penitus oblitus et immemor, in reprobum sensum datus, velut ingratus filius contra nos et praefatam Romanam Ecclesiam dominam et matrem suam cornua erigere non est veritus, et contra quoscumque cujusvis conditionis existentes, qui dictum Alfonsum in praemissis contra nos defenderent, protegerent et tuerentur, quibus ad praesens maxime indigemus, proptereaque dictum Ferdinandum ad nobis et eidem Romanae Ecclesiae in hujusmodi necessitate equitum subsidium exhibendum enixe requirimus, etc. » Praescripta etiam est sacramenti a Ferdinando et haeredibus dicendi formula his concepta verbis: « Ego Ferdinandus, Dei gratia, rex Siciliae citra pharum et Jerusalem plenum homagium, ligium et vassallagium faciens vobis domino nostro domino Julio papae II et Ecclesiae Romanae pro regno Siciliae et Jerusalem ac tota terra, quae est citra pharum usque ad confinia terrarum ipsius Ecclesiae, excepta civitate Beneventana ac toto territorio ac omnibus districtibus et pertinentiis secundum antiquos fines territorii pertinentiarum et districtus civitatis ejusdem, per Romanum Pontificem distinctos, et in posterum distinguendos, ab hac hora in antea fidelis et obediens ero beato Petro et vobis domino Julio papae II vestrisque successoribus Romanis Pontificibus canonice intrantibus, etc. » Reliqua de tuenda vita Pontificis,

non affectando imperio conjungendoque regno Neapolitano, ditione Ecclesiastica non occupanda, non ineundo foedere cum schismaticis vel hæreticis, accepto regno Pontificiæ beneficiæ referendo et similibus formulis alias allatis consentiunt. Adscripta demum est ita Diplomati dies : « Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MXX, V nonas Julii, Pontificatus nostri anno VII ».

28. His decretis Julius Gallorum regem recuperandi pristini in regnum Neapolitanum juris, quod sibi, si Ferdinandus nullis ex conjugæ Gallicæ stirpis regiæ susceptis liberis præmereret, ut accidit, reservarat¹, spe dejecit, dissolutis, ut vidimus, pactionibus, quas cum Hispano, inconsulta Sede Apostolica, perperam confecerat : atque adeo querelas inde graves fudisse Gallorum regem in Ferdinandum, quod foederis pactiones rescindendas curasset, refert Mariana² : « Gallo, inquit, regi grave accidit Neapolitana jura ea indulgentia a se in Hispanum translata; Ferdinandi se fraude delusum, Pontificis iracundia violatum accusare vindicaturum ferro, nisi esset id decretum abrogatum, de quo ejus legatos coram Ferdinando rege gravissime exostulavit Montione, ubi Aragonii conventus erant, diras minasque detestatus. Inani verborum sonitu nostri parum movebantur ». Exinde magis Pontificem in Gallos concitavit Ferdinandus, ut eos veluti majestati Pontificiæ infensos Insubria Liguriaque deturbaret; cui amplam occasionem dabat insania senatorum Ludovici, qui impia illi consilia de abrogando Julio per conjuratos episcopos Pontificatu suggerebant : a quibus eum Ferdinandus regia gravitate abhorreret, non modo religionem suo asseruit splendori, sed et res suas vehementer auxit : quippe ex concepta in nomen Gallicum ira Julius, quo Hispanum regem præmiorum amplitudine a Gallorum foedere molitionibusque averteret, etiam vectigal nummarium, quod in regni Neapolitani jure concedendo imperatum erat, remisit, non sine rei Ecclesiasticæ damno; additque Mariana³ militare vectigal non fuisse a Julio remissum, ut Hispanis armis in Ferrariensem verteretur : « Eæ, inquit, leges ineunte mense Julio impostæ a Pontifice, et cardinalium collegio paulo post minori censura castigatæ sunt omnino ad VII id. Augusti; remisso enim annuo vectigali et quinquaginta aureorum millibus, equum candidum quolibet triennio repræsentari satis habuere; ac quoties in Pontificia ditione bellum esset, auxiliares mitti trecentos gravis armaturæ equites, qua una e pactis antea conditionibus decedere non placuit; quoniam ea ope in bello Ferrariensi uti destinabat ». Repetendi autem ab Hispanis nummarii vectigalis

inde occasionem sumptam ait Mariana¹, cum Carolus V a Leone X impetrasset, ut Neapolitanum regnum conjungeret imperio : « Annis, inquit, consequentibus a Leone Pontifice impetratum, ut ii reges annua septem aureorum millia penderent veniæ pretium Carolo Augusto concessæ imperii Romani nomen cum eo regno jungendi, contra quam leges olim Andegavensibus et Aragoniis Neapolitanis regibus impostæ ferrent ». Laudatus² vero est a Julio Ferdinandus quod Granatense regnum expugnasset, novi orbis populos ad Christum adduceret, Neapolitanum regnum pulsis Gallis sibi comparasset, Afros contudisset, Bugiæ regnum atque Oranum subegisset, tantoque religionis asserendæ studio æstuasset, ut ingentes cumulos auri annui, quod a Judæis exprimebat, amittere maluerit, quam eos in suis regnis, quæ impietate fedabant, tolerare.

29. *Judæi e regno Neapolitano ejecti.* — Quod ad Judæos pulsos a Ferdinando e Neapolitano regno et in eos sacræ censuræ constituta tribunalia spectat, refert Mariana³; propterea factos aliquos Neapoli tumultus, sed prudenter compressos addit : « Neapoli, inquit, anni fine tumultus extitere plebe ad arma consternata, offensaque vehementer adversus inquisitores; qui more ex Hispania translato cœperant in ea urbe judicia de religione exercere majore severitate, quam mores gentis reciperent. Ii erant Andreas Palatius inquisitor, et illi adjunctus archiepiscopi vicarius. Malo commotos populares frænare non licebat. Sæviente in dies motu, prorex per edictum Judæos omnes, quique ex ea gente Christianis sacris abdicatis ex Hispania non ita pridem venerant, quorum erat magnus numerus, ejus regni finibus arcuit. Exilio parando proximus mensis Martins designatus. Ea colluvione pulsa, civium ac totius provinciæ in veræ religionis constantia et animorum pietate satis perspecta, inquisitionis et rem et nomen minus videri necessaria, proinde cessare et amoveri sancitum : et utique periti sæpe naucleri sævientis pelagi fluctibus quandoque obniti non audent, ventorum violentiæ cedunt. Pontifex ipse, cujus maxime dignitati inquisitores serviunt, ne incommodo tempore eo constituto tribunali turbarent tranquillitatem gentis, auctor erat : sic populus conquievit ».

30. *Bugia, Tripolis et aliæ arces ab Hispanis captæ.* — Quod vero ad partas, non sine immortalis laude, a Ferdinando in Africa victorias attinet; expugnato superiori anno, uti diximus, Orano Petrus Navarrus cruce signatorum dux bellica virtute clarissimus hoc ineunte Bugiam, olim Thabracam, sitam in Numidiæ littore non procul a Mauritaniæ Cæsariensis finibus, Barba-

¹ Buonacc. in Diariis an. 1505. et ex eo Guicc. — ² Mar. l. XXIV. c. 24. — ³ Id. ib.

¹ Mariana. l. XXIX. c. 24. — ² Lib. Bull. LXXX. pag. 352. — ³ Mallin. l. XXX. c. 1.

rorum regiam sedem, impetu expugnavit¹; quod præclarissimum facinus Gomesius² in rebus gestis Ximenii cardinalis Toletani Africanæ expeditionis auctoris narrat his verbis: « Anno ineunte sub nonas Januarii, die ob Magorum adorationem religiosissimo, Bugia urbs celeberrima a Navarro in Africa capitur, quam nonnulli Juliam-Cesaream Jubaæ quondam regiam esse putant: ea non minus Hispanis, quam Oranum infesta erat, muris altissimis antiquitatis venerandæ cingebatur; nam Romanam esse structuram, lapides ipsi testantur: copiosior illam et ditior populus, quam Oranum incolebat: sed minus bello exercitatus, magisque deliciis et voluptatibus deditus. Nonnulli, inter quos est Joannes Leo Africanus scriptor, minimo negotio, rege continuo cum omnibus civibus in fugam converso, captam fuisse dicunt. At ex nostris Petrus Martyr auctor est, adventu Navarri cognito, feminas, senes, pueros, et omnem bello inutilem multitudinem urbe a Bugianis pulsam, cæteros, qui cum rege remanserant ducentis tormentorum machinis super mœnia urbis collocatis, unde lapides ferreique globi in nostros contorquebantur, primo fortiter restitisse, regemque ipsum non contemnendo cum peditatu, tum equitatu, montem urbi adjacentem occupasse, ut majore vi ex superiori loco in Navarri exercitum irrueret: sed omnes machinarum, quæ in mœnibus collocatæ erant, jaculationes magistrorum tormentariorum imperitia irritas fuisse: qua occasione nostris locum e navibus egrediendi esse datum, qui bene stipati et crebro sclopetorum et scorpionum jactu in elivum, quem rex tenebat, processerunt. Cum ergo non mediocriter plumbeis globulis et sagittis exercitus Maurorum perturbaretur, ubi cominus ventum est, et hastis atque ensibus agi cœptum, vim nostrorum Mauri non tulerunt, sed ad urbem universi se recipere laborabant: Hispani perneciter hostes insecuti illis commixti urbem una ingrediuntur, eamque tandem victores capiunt ».

31. Eandem victoriam adeo insignem ita describit hisce verbis Joannes Mariana³: « Kalendaris Januarii, principio anni millesimi quingentesimi decimi, Hispani ex Ebuso solventes quinque diebus littus Africae tenuerunt: copias eo die in terram exponere adversi flatu revertunt. E jugis montis se rex Maurus ostentare decem millia pedites et aliquot equitum turmas secum trahens eo ad littus appropinquantes nostros, ut excensione prohiberent, tormentis classicis, excussæ pilæ procul arcuere. In terram expositas copias nullo prohibente in quatuor agmina Navarrus distribuit: eo ordine magno nisu superato monte ad pugnam festi-

nabat: quam Mauri detreclarunt præ metu in urbem regressi, mœnibus magis fidentes quam armis: fefellit ea quoque spes: nostrorum pars perlatus urbis veteris desertæ a civibus, alii per superiora muro succedentes, admotis scalis brevi in urbem irruerunt: insolitus pavor civium mentes occupat. Ha intra urbem nullo resistente in prædam aversi milites, Rex cum copiis, desertæ mox urbe, per aversam portam se foras proripuit. Terruit ea victoria universam Africam eo lætior, quod Mulejus Abdala rebus turbatis e custodia elapsus qua detinebatur a patre ad nostros perfugit: superi quos premere instituit, in præceptis dant. Nostri et virtute potiores et successu læti urbe egressi tyrannum ad trigesimum lapidem castra habentem denuo facto impetu compulere in fugam: nihil neque apud se remissum, neque apud illum tutum pati. Ea diligentia successuque præteritæ finitimæ civitates certatim obsequium detulere: Ferdinandi fidem patrociniumque implorantes, veniam et pacem oratum misere legatos: princeps inter alias Algerium, quæ Cirta olim Masinissæ regia a quibusdam fuisse creditur, certe Arabum lingua Gezer, hoc est, insula, vocatur. Ab ea, quam in mari vicinam littori et objectam habet, tunc modica viribus et ignobilis, hoc tempore Hispaniæ terror, nostris spoliis extracta, superbaque juxta ac clara. Algerii exemplum Tenecius rex et urbs Tedelicum secuti sunt. Ipsi adeo Mostagani incolæ et Tremeseni rex nostros de pace et se dedendo appellarent. Cuncta virtute pervia fore territi barbari indicabant. Nihil, Navarro præsertim duce, arduum: leges omnibus impositæ, quibus in amicitiam fœdusque venirent. Præcipuæ erant, ut captivis Christianis sine pretio libertas esset, et vectigal honorarium singulis annis cum fide repræsentarent ».

32. Perlato Romam tantæ victoriæ nuntio, Pontifex ob amplificatam Christianam religionem gratias divino Numini persolvendas decrevit, ut narrat Paris⁴ in suis rituum Diariis: « In die S. Petri in Cathedra, de mandato papæ fuit habita sollemnis actio gratiarum ad Deum pro victoria habita per Catholicum regem Hispaniarum contra infideles et regem Bugiæ, sive, ut Latini volunt, Buxæ in Africa: et quidem sollemnitatis fuit in omnibus sicut in die Omnium-Sanctorum anno m^ov, ut supra scripsi illa die: sed in hoc plus fecimus, quia sermonem habuit reverendus pater dominus Thomas de Vulterris, cognomento Fedra, luculentissimum et elegantissimum post missam: missam autem cantavit in Basilica apud altare S. Petri cardinalis Arborensis de festo Cathedræ cum tribus orationibus, videlicet de S. Petro, et secunda de S. Paulo, et tertia contra Paganos

¹ Paris to. III. p. 518. — ² Gomes, de rebus gestis Franc. card. Ximen. l. IV. Marian. l. XXIX. c. 22. — ³ Id. ib. Marian.

⁴ Paris to. v. p. 519.

cum præfatione de Apostolis. In fine missæ data est benedictio per papam. Tum oraturus, qui supra venit, et absque petitione benedictionis petiit indulgentias, et papa prima facie voluit dare annorum septem, ut in ordinario, sed a me intelligens de more in talibus esse, quod esset plenaria, dedit plenariam ». Et infra : « Papa cantavit, *Te Deum laudamus* ».

Non minus emicuit Petri Navarri virtus in tuenda parta Bugia propugnandaque, quam in expugnanda enituerat : regem enim Bugianum quinto post mense amissam urbem recuperare molientem castris exiit¹, atque adeo obtrivit, ut nil postea hostile tentaverit, sed regno fortunisque spoliatus privatam vitam egerit : in quo bello Petrus Arias militaris virtutis, ut antea, egregium exemplum edidit, quippe qui adjuvantibus tantum quinque militibus Barbarorum scalas admoventium assultus horis octo sustinuit propulsavitque. Incredescere inde magis Navarri gloria, ejusque terror per Africam circumferri cœpit, hisque successibus elatus Tripolim Barbaris eripuit, ut idem narrat Gomesius² : « Sexto, inquit, kal. Augusti Tripolis per Navarrum capitur, ejusque urbis prefectus una cum familia captivi Messanam in Siciliam mittuntur, etc ». Addit ex eo læto nuntio non modo Ferdinandum ac Ximenium, sed etiam Pontificem et cardinales ingens gaudium percepisse, atque aliquot dierum supplicationes decrevisse : regis autem Catholici magnanimitatem, Hispanam virtutem, et cardinalis Ximenii præstantiam collaudatam, quem omnes harum rerum suasorem et perpetuum apud regem impulsorem cognovissent : ejus sane exempla imitari debent cardinales, qui aliquando apud reges summum gratiæ apicem nanciscuntur, ut eos ad religionis amplificationem excitent. Confirmat Gomesii dicta Paris de Grassis, qui ritus in ea publica lætitia et celebritate servatos ita describit³ :

« Sanctissimus dominus noster his diebus, audita victoria per regem Hispaniæ parta contra infideles et regem Tripolitanum, quod cedit ad maximum Christianitatis augmentum et decus, exultavit admodum, et jussit quod hodie, quod est festum S. Laurentii fieret publica lætitia in Urbe per omnes tam de clero quam de populo : et factæ sunt processiones per universum clerum ab Ecclesia S. Jacobi Hispanorum ad Ecclesiam S. Laurentii in Damaso ; quoniam ipsi sancti ambo Hispani fuissent, et processio ipsa per triduum duravit : omnes etiam Urbis officiales similiter affuerunt hac sola die (nimirum S. Laurentii,) in omnibus sicut in die Corporis Christi : ipse etiam Pontifex cum collegio sacro adiit ipsam Ecclesiam cum omni

devotione, et ibi missam audivit ». Et infra : « Collectæ sive orationes cantatæ in missa ante Epistolam et post communionem hæc sunt, videlicet : *Omnipotens sempiternus Deus, qui sancti tui nominis hostes mirabili virtute confundis, in te fidelium exaudi preces et vota ; ut qui terrenos hostes tua potentia contricis, celestis triumphus gloriam consequatur. Secreta fuit hæc videlicet : Obstat tibi hostiam, Domine, propitius suscipe, et quos tantæ victoria præviis hilarasti, vitis erutos ad æternæ salutis gaudia venire concede. Post communionem vero hæc fuit : Deus, qui fideles tuos divini semper numeris largitate largificas, concede propitius, ut quidquid ab Unigeniti tui religione alienum superest, per hujus virtutem sacramenti, te tribuente, purgetur. Per emulem Dominum nostrum, etc. ».*

33. Communita Tripoli, Petrus Navarrus objaçentes Africae insulas subigere decrevit, ne ex iis Barbari ad maritimas excursions agendas erumperent : verum nostri imprudentia sua magnis calamitatibus se involverunt ; cum enim in perustam ardentissimis solis radiis Gerbam, alias Menengem, exeunte Augusto, non expectata mitiore tempestale descendissent, plures siti exaruerunt, ut narrat Gomesius¹ : « Minimo, inquit, negotio eam insulam in potestatem suam redacturus Navarrus fuerat, nisi Garsias a Toletis Albani reguli major natu filius, fortis animi et magnæ spei juvenis, sub prociuctum ipsum adveniens infausta et immatura morte Navarri consilia prorsus intervertisset : Navarrus enim solis declinationem expectandam omnino censebat ; erat enim sub extremum Augustum dies divo Augustino sacer, nostris tamen ater et nefastus : Lothophagi quid hora diei ferventissima futurum esset prævidentes, situlas, aheneos, urceos, et alia id genus vasa hauriendæ aquæ accommoda funibus appensa sitibundis juxta puteos apposuerunt, ut aquam morte emerent ; siquidem dum æstuantium præcordiorum rabiem aquæ haustu extinguere certatim laborant, quamvis ex insidiis prodeuntes Mauri equites in corpora eorum undique sævirent, nullis vulneribus inflictis ab aquis depelli poterant, nec ullum mortis genus recusabant : miserandum sane spectaculum, ipsisque etiam trucidatoribus horrendum. Circa quatuor millia egregiorum militum cum suis tribunis et ducibus, pauci ferro, siti complures et arenosæ terræ voraginosi specubus, ut Martyr scribit, submersi perierunt. Si qui autem ad naves se receperunt, eadem semper fortuna persequente, cum nihil humoris quod haurirent invenissent, ferme omnes siti sunt enecti ». Levior fuit alia clades antea X kal. Martias accepta in Cherehina insula, in qua transfuga cujusdam illatam sibi a Vianello duce injuriam

¹ Gomes. l. IV. ubi sup. — ² Gomes. l. IV. Sur. Lar. l. XXIV. c. 24. Aug. Just. l. VI. — ³ Paris. to. V. p. 580.

¹ Gomes. l. IV. in fine. Marian. l. XXIX. c. 25.

ulcisci cupientis prodicione quadraginta cruce-signati a Mauricis pastoribus noctu oppressi occubuerunt. Porro cum Gerbiana clades ad Ferdinandi aures pervenisset ¹, illico validissimam classem instruxit. Africæque vastitate dolorem delinire constituit. Ut vero is bellicus apparatus non in Afros, sed in Gallos Julium Pontificem infestantes versus sit, dicitur inferius. Interea Mauri collecto maximo exercitu, in quo equitum ad quinque millia, peditum supra sexcenta millia fuisse memorant, Salinium urbem Mauritaniæ Emmanueli regi contributam tertio decimo die Decembris obsidione cinxere, atque validissimis impressionibus in discrimem adduxere. Præerat urbi Afaidius vir bello egregius, qui ante multis eruptionibus excursionibusque Mauros longe lateque exterruerat : tanta autem virtute barbaricos excepit impetus, ut immanem eam multitudinem ab oppugnatione depulerit, cujus extrema et ignava agmina ferro carpsit.

34. *Urbs et insula Goa ab Albuquerque recuperata.* — In India hoc anno Alfonsus Albuquerque prorex ad constabillendum Christianum in iis Orientis oris, quas ducentis ante annis Arabes Mahometica superstitione inficere cœperant, imperium, subacta Goa futura illius sede firmissima jecit fundamina ; adeo ut exinde altioribus radicibus Lusitana potentia detixa fuerit, nec de pipere, caryophyllis, cinnamomo in Occidentem advehendis, sed de subigendis infidelium regnis, ac innumeris populis ad Christum traducendis eruendisque ex dæmonum servitute nobiliores curæ susceptæ fuerint. Viguerat olim Goæ Christiana religio, ut ex effossa in ruinis cruce ænea constitit : sed tum penitus extincta erat, partimque Mahometica pestis, partim idololatria in ea inoleverant ; cum divino munere evangelica iterum luce feliciter collustrata est, posteaque remotissima regna veritatis radiis perfudit. Describit illam hisce verbis Osorius ² : « Goa est insulæ et urbis commune nomen ; fluvius ingens in duas partes in mare influentes divisus insulam efficit : ambitus illius millia passuum circiter viginti tria continet. Urbs erat cineta muris et munita turribus, et tormentis permultis atque variis instructa, ædes amplæ, cœli temperies et regionis amœnitas, et portus securitas multos mercatores invitabat, ut libenter in ea domicilia collocarent. Emporium erat valde frequens et opulentum : vigeant in ea armorum studia, multique milites partim equites, partim pedites Zabaini stipendiis alebantur : vestigiis namque patris insistens omnes, quos in bello virtutis specimen præbuisse noverat, ad se congiariis uberrimis alliciebat. Insula multo majorem, quam pro illius magnitudinæ hominum multitudinem

sustentare potest ; est enim densis arboribus valde fructiferis vestita, abundat variis frugibus, pecora innumerabilia nutrit, variaque alimenta profundit, et aquas nullas atque perennes habet : templa ritu Mahumetano erant maximis sumptibus ædificata, et proventibus etiam, quibus sacerdotes alerentur, opulenta ». Interjectis nonnullis, ut Goa ob principis Zabaini absentiam et contrarias Mahumetanorum Idololatrarumque factiones ad deditionem mitioris servitutis spe atque illecebra plecta sit, subdit ³ :

35. « XVI Februarii anno salutis mœx, Albuquerque in urbem ingressus est (prætulisse pietatis causa crucis vexillum Dominicanæ familiæ alumnum addit Maffei ⁴) ; urbis et arcis et munitionum omnium et armamentorum possessionem nomine regis Emmanuelis occupavit, fidemque a civibus accepit, eos fore semper imperio Emmanuelis obsequentes, neque ab illius unquam fide discessuros. Erant in mœnibus et armamentis quadraginta ingentia tormenta ex ære facta, et minoribus incredibilis multitudo, maxima pilarum et tormentarii pulveris vis, et reliquarum munitionum tanta copia, ut admirationem commoveret. Erant in statione navali naves maximæ quadraginta, celoces sedecim, et longæ naves quamplurimæ. Erat præterea in Zabaini stabulis non mediocri equorum, qui fuerant a Perside et ex Arabia advecti numerus. Ad has commoditates accedebat varius et multiplex comœtus. Albuquerque ne urbs tantæ celebritatis parum firmo præsidio munitetur, in ea hyemare constituit ». Dum urbis statum temperando dabat operam, plures illius gloriæ invidi simultates cum eo gerere, ipsumque deserere cœperunt : quo cognito Zabainus contracto fortissimo exercitu Goam advolavit, cumque atveum fluminis mobilibus obstruere aggressus esset, coegit Albuquerque ⁵ ut inde discederet : qui tamen recenti Lusitana classe et aliis auxiliis confirmatus Goam repetiit ⁶, eamque impetu receptam constituit caput Christiani in Indiis imperii : cujus in futuras ætates propagandi causa Lusitanos milites ad Indicas mulieres baptismo rite expiatis connubio sibi jungendas propagandamque prolem in Christi cultu et militari arte educandam, attributis illis agris collatoque dotali auro incitavit, fovitque tanto studio, ut hos generos, desponsas barbaras filias vocaret. Partam autem divina ope tantam victoriam religionis amplificationi admodum opportunam conspicuis argumentis constitit, quæ Petrus Maffei historiæ mandavit his verbis ⁷ : « Si unquam alias, tum ulique fortibus cœptis affuit Deus, quandoquidem tantus e prioris belli memoria

¹ Id. eod. l. vii. Barros, dec. 2. l. v. c. 3. — ² Maff. l. iv. — ³ Jo. Barros, l. v. c. 4 et 5. Osor. et Maff. ubi sup. — ⁴ Barros, c. 8, 9, 10 et 11. — ⁵ Maff. l. iv. in fin.

⁶ Barros, l. v. — ⁷ Osor. lib. vii.

terror non oppidanis modo, verum etiam externos invasit, ut licet ab omnibus rebus essent paratissimi, tamen præ metu vix mente animoque constarent. Duo primum castella sub ipsum classis introitum a custodibus Lusitanicum horrentibus ferrum extemplo deserta : inde Albuquerqueius, directis in frontem ex urbe tormentis nequaquam exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat, neque ita magno certamine superatis munitionibus, cum intra mœnia sese Mahometani reciperent, permixti fugientibus Lusitani pariter irruunt, et omnibus viis armatos juxta et inermes cadunt. Atrox maxime prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia regias aedes pertinaci tuentur pugna : sed iis demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam cæteri omnes effusi, alii ad aquas compulsi vel obruncantur in littore, vel degravantibus loriceis vulneribusque merguntur, maxima pars per agros insula tota dispersi. Ita Albuquerqueius incredibili felicitate rursus urbe potitur VII kal. Decembris, quo die D. Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito jam prælio, cum tribus peditum millibus Timoia (erat is dynasta barbarus fœderatus) supervenit serius omnino, si rem confectam spectes : cæterum ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatum est) socium ab omni vel negligentia vel perfidia crimine vindicavit : quod equidem divinitus crediderim factum, ne scilicet e Christiana victoria, et singulari Dei beneficio parta, quidquam Ethnicus homo sibi decerneret. Dimissi dein circum insulam equites ad Mahometanos e latebris eruendos, magnam denuo stragem dedere. Ita variis cladibus absumpta septem circiter hostium millia, e Lusitanis, quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta.

36. « Post hæc Albuquerqueius ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit, ac primum defectionis auctoribus exilio et bonorum proscriptione damnatis, perfidæ civitati ex ipsamet Idalcanis formula vectigal indixit : dein ad sobolem in usum militiæ propagandam sacro fonte expiatis Indicas puellas cum Lusitanis in matrimonio collocabat, fovebatque omni genere charitatis. Tum adversus imminentis belli pericula relecti celeriter muri turreaque, et arx ipsa novis propugnaculis aucta. In id opus, dum idolorum fana, et sepulchra ethnicorum, et alia ædificia diruuntur, in domus cujusdam parietinis æneum crucis pendente Christo simulachrum apparuit, evidenti plane argumento, in iis olim regionibus non modo Christianam fidem, sed cum ea salutarem quoque usum imaginum (quem recentes isti scilicet pietatis antiquæ assertores, ac divinæ voluntatis interpretes funditus extirpare conantur) ex Apostolica traditione viguisse : magnum vero Albuquerqueius et boni omnes inde gaudium perce-

pere, præsagientibus animis, eam urbem Ecclesiamque principem Indicæ religionis aliquando futuram. Itaque signum illico purgatum, nec sine lachrymis et cum solempni pompa et apparatu, pro ea quæ tum suppetebat copia, extracto nuper Christianorum templo illatum a sacerdotibus, atque ad Emmanuelem deinde, talium rerum plus multo quam auri gemmarumque sitientem, muneris amplissimi loco transmissum est ». Magno illi de Christi e cruce pendente inventa effigie argumento addit aliud Joannes Barrosius¹, nempe inventum publicum monumentum cujusdam donationis ab rege Mantrasar Bisnagæ regis fiduciario lactæ ad alendos sacerdotes, quæ in judicium prolata est anno MDXXXII, atque annis centum et quadraginta uno ante incisa metallo fuerat : ex qua fidem Christianam in Goensi agro floruisse constabat, siquidem ab his verbis ducebat exordium : « In nomine Dei creatoris trium orbium cæli, terræ, lunæ, et siderum, quem nos adoramus, ad ejus similitudinem facti sumus, ille est, qui nos sustentat, ille plures gratias elargitur, in eum credo, qui amore sui populi voluit in hoc mundo carnem humanam induere, etc. » Propagatam autem fidem in iis oris non modo a S. Thoma Apostolo, de quo solo Indicarum rerum scriptores meminere, verum postea a Prædicatoribus et Minoritis legatis ad gentes a Romanis Pontificibus, eosque per Indiam et alia vasta Tartarorum regna Evangelium disseminasse ante funesta schismatis tempora, vidimus. Pergit Maffeus : « Neque huic tantum signo acceptam eam victoriam Lusitani ferebant, quod ejus ope quodammodo introducti in urbem fuisse viderentur, sed etiam D. Jacobi Apostoli Hispaniarum præsidis evidenti auxilio, quod amissa iterum Goa Barbari sine fine requirerent, quisnam esset egregius ille dux punicea cruce et fulgentibus armis insignis, qui tantam edidisset stragem, et Mahometanas phalanges Christianorum paucitati cedere coegisset. Neque Albuquerqueius cælestis promeriti immemorem sese ostendit ; siquidem pietatis causa inclusum vermiculati operis auro scipionem cum capulo ex pyropis et margaritis, et bombycinum petasum addito aureo gemmatoque concilio, itemque pertusos in linea globos aureos (ea peregrinantis olim Apostoli insignia sunt) in palmulano Jacobæ militiæ contubernio (qui locus Olysiptonensis agri notissimus est) poni jussit, ac deinde moriens Compostellano ejusdem Apostoli templo terræ Gallaicæ pensilem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento legavit ». Hæc Maffeus.

37. *Missi sacerdotes ad Congense regnum.* — Subdit² auctor eodem ferme tempore missos e Lusitania evangelicos præcones ad fidem in

¹ Barros. dec. I. l. v. c. 4. — ² Id. ib.

regno Congi amplificandam, necnon artifices ad templa divino Numini ponenda : « Circa, inquit, id tempus, quo hæc in India gesta sunt, Emmanuel duodecim fratres caruleos, ut appellant, e Lusitania in Congum una cum architectis et fabris, et splendido sacrorum apparatu, et liberali viatico destinavit, ut novum templum vero Deo extraherent ornarentque, et erudiendis porro ad pietatem incolis, et augendæ per Baptismum Ecclesie sedulo insisterent. Princeps ejus legationis ex eadem familia fuit Joannes Marianus insigni virtute ac pietate vir. Omnes ab Alfonso rege sanctissimo (illum antea Christo nomen dedisse vidimus) perquam benigne et honorifice accepti, eodemque rege vel in primis adjuvante per aliquot deinceps annos in Catholica religione promovenda egregie operam posuere : cumque ex facta divini verbi semente aliæ subinde atque aliæ segetes ad messem inalbescerent, supplementum in easdem regiones ab Emmanuele sapius deinde submissum est ».

38. *Prussia et Livonia infestata a Moschis et Tartaris : Poloni ab omnibus derelicti cum Turca ineunt pacem.* — Ad Septentrionem Prussia ac Livonia a Rulhenis et Tartaris variis irruptionibus infestatae sunt : ad quos relundendos Theutonici equites a Pontifice obtinere¹, ut indulgentiarum præmia Germanis proponerentur, qui vel sacra arma sumerent, vel stipem in belli sumptus erogarent. Irrupere etiam in Lituaniam Tartari, ac ad Vilnam infesta signa extulerunt ; et antequam Christiani exercitum conflassent, ingentem hominum armentorumque multitudinem abduxere² : cujus populationis successu elati in Valachiam erupere, miserandasque ei clades intulere : dum vero Valachi collectis raptim exiguis copiis imminerent, in trajectu amnis Tyræ Præcopensium Tartarorum Cæsaris filius cum aliquot Barbarorum millibus, necnon pluribus captivis aquis mersus periit : initoque Tartaros inter et Valachos certamine, Valachi ob copiarum imbecillitatem partim cæsi, partim fugati sunt.

39. Quod ad Polonicas res attinet ; facta sunt Sigismundi novi regis auspiciis nonnulla colloquia de expeditione communi Germanorum, Polonorum, Bohemorum Hungarorumque apparatu conficienda in Bajazethem Turcarum imperatorem tradit Jodocus³ : « Maximiliani, inquit, legatis apud Cracoviam præstolantibus, die vi Januarii, Jacobus Piso, vir doctus, a Julio II Pontifice maximo ad Sigismundum legatus missus, Cracoviam venit. Hujus legationis summa fuit ; quod Romanus Pontifex totius ferme Europæ principes ad pacem revocasset, ac ea arma, quæ jampridem in domesticam cladem sumpta essent, ad Christianæ reipublicæ hostem

ferre statuisset : quare et Sigismundum per fidem adhortatus, ut domi consilio rebus pacallis copias Wladislao jungeret, atque ex Hungariæ, Bohemiæ Poloniæque regnis legionibus propriis in Thraciam bellum moverent ». Addit rei tam arduæ et ancipilis deliberationem ad cætus Petrikovienses extractam, missumque regium administrum ad Wladislaum Hungariæ regem, ad conferenda de Turcico bello consilia, ut Pontifici responderetur : interea mense Martio prædicti Bajazethis oratorem accessisse Cracoviam, deque fœdere, quod cum parente et fratribus Poloniæ regibus ictum fuerat, instaurando Sigismundum postulasse ; atque illa cum postea Achilles de Grassis legatus Pontificius ad Posnanienses conventus accessisset, omnique studio anniteretur, ut Poloni et Hungari cruce signata vexilla in Turcas attollerent, auditus non est : « Dum rex, inquit, et senatus eam expeditionem nihil firmitatis habere censerent, non ex regni usu fore cum Turca negotium facere decretum est. Accessit ad hoc quod jampridem Turcarum imperator Sarmatis juramentum transmiserat, contra jus gentium esse visum, si Poloni etiam ethnico principi fidem violarent. Sed hoc quoque ingens periculum fuisset Turcarum arma ab alienis bellis avocare, et in propria viscera convertere : ubi, si victoriam Deus favisset, omnium principum Epistolis summe eleganterque congratulatum fuisset ; sed et summi præsulis benedictio Apostolica non defuisset (hæc quondam Wladislao ante Warnensem pugnam acciderunt) verum si armis res inferior fuisset, sero auxilia a Romano Pontifice quærenda, qui ea ætate totam Italiam bellis periculisque commiscebat ; atque hinc forte supremum auxilium fore, si Sarmaticæ res deperditæ apud Romanos lugerentur. Hæc dum in senatu forte altius repetita fuere, Turcis fœdus servatum est ; atque Achilles a rege honoratus donatusque in fine Septembris Polonia excessit ». His aliisque verbis Poloni significarunt, nolle solos sese discrimini offerre ; nec tamen rei Christianæ et religioni defuturos, si Pontifex alique principes arma cum ipsis adversus communem hostem vertenda conjungerent, nec verbis, sed ferro rem gererent.

40. *Eucharistia transfossa a Judæis divinitus integra remanet ; unde Judæi a Marchia Brandenburgensi depulsi.* — Edilum est hoc anno insigne prodigium in principatu Brandenburgensi, quo et Christi in Eucharistia præsentia, quam paucis post annis hæretici impie pernegaturi erant, confirmata est, justaque ullio districta in Judæos, qui livore et odio vetere in Christum elferati, carnificinam in Eucharistiam exercuere, quare merito supplicio affecti sunt, ut hisce verbis narrat Trithemius⁴ : « Anno præ-

¹ Nic. Bas. in Append. Navel. Trith. Chron. Spanhei. Mutius l. xxx. — ² Jodoc. a Ludov. Decius hoc ann. in Sigism. — ³ Id. ib.

⁴ Trith. in Chron. Spanhei.

notato xix die mensis Julii Joachim Brandeburgensis marchio omnes in principatu suo Judæos cepit, ex quibus triginta octo fecit comburi, et baptizatos duos capitibus truncari; propterea quod sacramentum Dominici Corporis a quodam perfido Christiano, qui cum eis fuit exustus pro novem grossis emissent, et crudeliter martyrizassent, puncturis sanguinem stillantibus: reliquos tamen ejusmodi criminis innocios abire permisit». Idem prodigium ac facinuosus instructum circumstantiis accuratissime describit Nicolaus Basilius¹; additque Judæos captos confessos esse, aliquot infantes Christianos ab ipsis Christi odio crudelissime laniatos fuisse: ejus verba repetenda visa sunt: «Anno prænotato, die Februarii sexta, intempestæ noctis hora circiter vigiliam secundam, homo quidam sacrilegus nomine Paulus Form, patria Pomeranus, et incola Pernangiensis sub ditione Joachimi marchionis Brandenburgensis principis electoris in villa, quæ vocatur Knobloch, Ecclesiam furtive introivit, atque cibarium perfringens, capsellam, in qua venerabile sacramentum Eucharistiæ reconditum servabatur, deauratam cum hostiis et particulis duabus consecratis, altera majori, altera minori furatus est. Sequenti autem die furti pretium existimans monstratile cum particula una Judæo cuidam emendum obtulit, nam antea particulam alteram indignus furcifer deglutiverat: Judæus vero capsellam sive monstratile considerans: Majus, ait, et multo esset charius quod his inclusum fuit vasculis, quod si portasses digno pretio redemissem. At sacrilegus ille excecatus malitia de sinu alteram extrahens hostiam Judæo appetiendam tradidit. Verum Judæus appenso vili pretio novem grossis, quorum triginta duo florennum Rhenensem faciunt, Domini et Salvatoris nostri corpus sub sacramentalibus speciebus velatum ab iniquo venditore emit. Uteumque actum sit, mordet reum scelus commissum, timetque semper sæva et perturbata conscientia. Fugit mercator iniquissimus ad Wendos, ubi fama prævolante factum omnibus innotuit. Reversus tandem ad propria sacrilegus captus atque in torturam positus crimen confitetur, ac rei gestæ ordinem recitat. Judæus vero, qui Dominicum Corpus emerat, ad nudam superpositum mensam pugione sæpius vibrato transforsare tentabat: sed Deo volente inter tot punctio-

nes hostia permansit integra: quod videns malitia excecatus Judæus in furiam actus dixit: Si tu es Christianorum Deus, manifesta te in nomine dæmoniorum; quo dicto citius in tres scissa partes particula sanguineo per circumferentiam immaduit rubore. Exterritus Judæus particulas panno involutas per mensæ spatium apud se tenuit, ac deinde duobus aliis in Brandenburg et Stendel morantibus singulas particulas transmisit, tertiam vero apud se retinuit, quam secundo pugione mensæ superpositam transfixit, adeo ut sanguinis guttulæ visibiliter defluerent. Constrernatus animo Judæus, quippe qui factum prodi miraculo timebat, particulam absumere tentabat, sed non potuit: dein in aquam projecit, sed enatare cepit: tertio in ignem projecta semper integra et illæsa permansit.

41. «Postremo appropinquante solemnitate paschali, subeineritios et azymos panes Judæus coxit, quibus particulam commiscens formata in modum azymi panis massula in furnum projecit; quæ tamen e furno alioquin subobsuro et tenebroso, sed jam tunc luminoso in Judæi faciem prosilit, unde perterritus Hæbræus massam cum particula alteri cuidam Hæbræo transmisit: in carcere autem venditore detento, cum res ageretur in propatulo, jussit Marchio detineri omnes Judæos per Marchiam commorantes, apudque Ursulum, hoc est Berlin, vineulis mancipari: ad torturam vero expositi confessi sunt post plurima scelera intra pauculos admodum annos septem Christianorum infantulos acubus et puncturis occidisse. Igitur decima nona die mensis Julii, productis in medium perfidissimis Judæis numero triginta octo, demptis duobus principioribus, atque relectis publicis eorundem confessatis, lata in eos sententia igne sunt cremati, duobus illis ductoribus in supremo loco incendii positis. Fuere et alii tres, qui Baptismi sacramentum receperunt, quorum duo sequenti die capitibus truncatis mortis debitum exsolverunt: tertius vero multorum precibus vitæ donatus monasterium fratrum Minorum apud Ursulum intravit. Traditor autem ille Paulus post corporis dilaniationem ferramentis ignitis, rogo seorsum impositus juxta scabinorum sententiam in cinerem est resolutus. Proscripti fuere tum omnes et expulsi per Marchiam Judæi cum omnibus bonis, et ne unquam redirent sub mortis interminatione interdicti».

¹ Nic. Bas. in Append. ad Nael. Laur. Surios in Addit. ad Chr. Nael. Tilhan. Bridembach. coll. I. 1. c. 31.

JULII II ANNUS 9. — CHRISTI 1511.

1. *Maximiliani et quorundam cardinalium argutiæ pro celebrando in Julium conciliabulo.* — Ineunte anno humane salutis millesimo quingentesimo undecimo, decima quarta Indictione, Maximilianus Romanorum rex, quem nonnulli scriptores accusant Pontificatum conjungere imperio meditatam, transfugarum aliquot cardinalium Gallorumque consilia secutus, conflando novo schismati occasionem præbuit, iratus quod Pontifex optime meritam de Ecclesia et Christiana religione Venetam rempublicam adversus reges in ejus excidium conjuratos tueretur, nec vectigales illius urbes in provinciam Germanicam redigendas curaret. Factionum itaque impulsus consiliis finxit his de causis ¹ ad creando oratores pro conciliabulo in Julium II provehendo permotum fuisse : « Conspicientes immensas calamitates, quas universa respublica Christiana et ipsa nostra sancta mater Ecclesia ubique patitur, ex quo et decrementum orthodoxæ fidei, et incrementum omnium malorum subsequitur, et in dies major confusio in omnibus rebus, ac bella intestina inter Christianos oriuntur, et effusio sanguinis Christiani : ad quæ cum non videamus aliud remedium, quam quod juxta sanctorum Patrum instituta Concilium et congregatio universalis fierent, ut ibidem communi concilio possit omnibus commode provideri : expectantes igitur dictum Concilium debere indici et convocari per beatitudinem Pontificis, et reverendissimorum dominorum S. R. E. cardinalium, ac alios prelatos juxta ordinationem Concilii Constantiensis, et votum ac debitum eorumdem, cessantibus ipsis, ne et nos ab omnipotenti Deo negligentia redarguamur, nolimus nos cessare; cum illis negligentibus nos tanquam imperator et ejusdem sanctæ matris Ecclesiæ advocatus et protector, et quantum in nobis est, subvenire his tantis necessitatibus teneamur ».

At hæc jactari patebat frustra, cum ipse a

Pontifice de inferendo Turcis bello restituendaque Græciæ religione, necnon Concilio ea de causa convocando legalis litterisque exstimulatus in iis omnibus segniter se gessisset : concitato autem Italico bello, urbes quas in potestatem suam redigere conabatur, strenue a Venetis defendi graviter molesteque ferebat; ac si qua illum Constantiensis Concilii sancita asserendi pietas tetigisset, illam tot jam ante annis debuisset expromere. Nec minus inanis erat focus, quo subdidit se opis ferendæ Ecclesiæ desiderio teneri, cum factiosi cætus perniciem, non opem allaturi dignoscerentur. Adjecit etiam decerni oratores, qui a Pontifice et cardinalibus poscerent, ut Concilium indiceretur. At ii suo apud Pontificem munere, uti par erat, perfuncti non sunt, sed apud transfugas, et paucos numero et schismatis crimine suspectos de conciliabulo cogendo egere. Consignatum est Cæsareum Diploma hæc temporis nota : « Datum in oppido nostro Triburgi die xxv mensis Januarii anno Domini m̄xi, regnorum nostrorum Romanorum xxv, Hungariæ vero xxi ».

2. Pari modo xv Februarii die concinnatum est Ludovici Francorum regis edictum ¹, quo decretum Constantiense de frequenti Conciliorum celebratione non servatum questus objecit acerbe Julio, violatam ab eo nuncupati in conclavi de colligendo excurrente biennio Concilio jurisjurandi religionem; offendi ejus criminibus fideles : Ecclesiæ componendæ spem nullam affulgere : tum disceptavit ex Basileensium schismaticorum placitis ad Pontificem Concilii congregandi jus non spectare; maxime cum cardinalium senatus voluntatibus ab eo dissideret : nec Pontificio affixi lateri liberi existimarentur, vel Concilio celebrando operam daturi. Denique falso conclusit gerendum morem iis cardinalibus, qui Mediolanum transfugerant, solemnesque episcoporum conventus celebrari expetebant. Tanta assentatorum regias aures

¹ Ext. apud Acta conciliab. Pisan. p. 22.

¹ Ext. in Actis conciliab. Pis. p. 24.

obsidentium vis fuit, ut præstigatorum instar, gravissima quæque flagitia veluti virtutes illi objecerint: Ludovicum tamen regem ingenue fassum aiunt hanc dolo tragœdiam a se excitam, ut Pontifici infenso negotium faceretur.

3. Delusi suis cupiditatibus Bernardinus episcopus Sabinensis, Guillelmus episcopus Prænestinus, et Franciscus tit. SS. Nerei et Achillei cardinales, Maximiliani Cæsaris et Ludovici Gallorum regis, cui Scotus et Navarrus addicti erant, fulti studiis, xvi die Maii indicendi Concilii non ad sedandos Ecclesiæ motus, sed novos excitandos auctoritatem sibi arrogarunt; utque temerarios ausus colorarent, conceplas in conclavi a Julio et cardinalibus pactiones¹ evulgarunt. At ex iis minime probabant congregandi Concilii auctoritatem ad ipsos pertinere. Pactionum illarum hæc princeps est: « Vovebit, (nimirum novus Pontifex), intra biennium a creatione sua illud, (nempe Concilium), indicare, et cum effectu incipere in loco libero et tuto, determinando per eum et duas partes reverendissimorum dominorum cardinalium per calculos, nisi evidentissimum impedimentum obstiterit, quod a duabus partibus dominorum cardinalium per suffragia judicetur ». Addidere nuncupati a Julio renuntiato Pontifice sacramenti formulam: « Juro observare, adimplere in omnibus et per omnia pure et simpliciter et bona fide, realiter et cum effectu perjurii et anathematis, a quibus nec me ipsum absolvam, nec absolutionem alicui committam ». Huic conjungere aliud ante electionem ab ipso et aliis conceptum jusjurandum: « Si forsitan, quod absit, aliquis nostrum ad Pontificatum electus, ut præfertur, prædictis aut prædictorum alicui contraveniat, tanquam transgressor voti ac fidei præstitæ ac perjurus, tanquam etiam perturbator et scandalizator Ecclesiæ et totius Christianitatis habeatur et reputetur; et ex nunc dat et concedit facultatem et potestatem duabus partibus collegii congregandi Concilium generale ». Hæc porro conventa et alia similia, quibus humana fraude Pontificia auctoritas labefactatur, iniqua et irrita esse ex sanctione² Innocentii VI demonstratum est; quandoquidem potestas Petro et successoribus a Christo concessa nullis cardinalium in conclavi congregatorum artibus infringi abrogari potest; nec petita de ambiguis Pontificibus exempla ad non ambiguos detorqueri posse jam ante ostensum est. Carvajalius itaque ac socii ad alios dolos confugerunt.

4. Prætexere decretum Concilii Constantiensis de Synodo OEcumenica cujuslibet decennii flexu cogenda non servatum a Julio; cumque in ea de gravibus Ecclesiæ offensionibus ab ipso invectis agendum foret, Concilii convo-

candi jus ad eum non spectare, sed ad cardinalium senatum, ipso vero jam diviso, non pertinere ad eos, qui Julio adhærescerent, quia vel culpæ illius consentirent, vel libertate agendi carerent: quorum sophismatum falsitas satis patebat; nam si Constantiense decretum observaverat, utpote non servatum a superioribus Pontificibus, Julium non constrinxit, cum insequentia tempora demonstrassent ex frequentibus Conciliis graviora incommoda emergere, cum ad ea pauci tantum episcopi confluerent, et factiosis novandi occasio præberetur. Falsum etiam Pontificem non ambiguum concessa a Christo indicendi Concilii auctoritate exutum, nec si ea ad cardinales devoluta esset, eam potius ad paucos factiosos et calumniatores spectare, quam ad reliquos Patres numero ac probitate præstantiores, cum quibus universa ferme Ecclesia sentiebat: præterquam quod si Concilium ab iis indici oportuisset, debuisset id majori moderatione fieri, monitis prius solemni ritu Pontifice, cardinalibus, episcopis ac principibus, ut celebrando Concilio non deessent: principes etiam et præsules adhortari debuissent, ut Pontificem ad id excitarent: tum Cæsareos Gallicosque oratores ad eundem mittere, ut Concilium indiceret: sed inanibus argutiis delusi perditam rem finxerunt, Pontificiamque in indicendo Concilio auctoritatem ad primum occupantem spectaturam, ut ipsi fassi sunt in litteris¹ ad cardinalem factionis antea participem, qui eorum præcipitem in indicendo Concilio temeritatem damnabat: « Cum esset, inquit, in mora periculum, postquam venerunt isti commissarii et procuratores Cæsarei et regis Christianissimi ad requirendum nos de Concilio, intelligentes sanctissimi domini nostri comminationes et fulminationes de citationibus et creationibus », et infra: « fecimus diligenter conconvocationem Concilii, ut sanctissimum dominum nostrum jurisdictione præveniremus ». Turbulentus porro infandusque is erat error, quem nemo tolerare possit, ut judiciaria potestas ad subditum prævenientem edicti cujuscumque promulgatione suum principem, devoluta censeatur. Irrisere igitur tantam audaciam probrumque, quam etiam damnarunt nonnulli cardinales, qui antea ipsos de provehendæ synodalis rei studio commendarant, cum majori prudentia et maturitate tantam rem illos suscepturos arbitrarentur. Concepta autem iniquissimi edicti formula² his verbis fuit, qua hypocrisis religionis involuero tegere nisi sunt:

5. « Tenore presentis schedule seu Instrumenti cumclis pateat evidenter et sit notum, quod anno a Nativitate Domini m^oxti, Indict. xiv, die vero Veneris xvi mensis Maii, Pontificatus

¹ Ext. in Actis conciliiab. Pis. — ² To. xvi. an. 1353. num. 30.

¹ Ext. in Append. Act. Concil. Pis. pag. 466. — ² Ext. ibid. pag. 166.

sanctissimi domini nostri domini Julii divina providentia papa II anno viii, constituti coram nobis notariis publicis et testibus infrascriptis, nobiles viri domini comes Hieronymus Nogarolus, Antonius de capitibus Vacca, et Ludovicus Caella, omnes equites sacratissimi ac serenissimi domini Maximiliani Romanorum electi imperatoris semper Augusti procuratores, necnon spectabiles jurisconsulti domini Joannes Biragus, Franciscus de Vaccis, et Balthazar Platus Christianissimi et serenissimi domini Ludovici Francorum regis et ducis Mediolani similiter procuratores, et procuratoriis nominibus ad infrascripta sufficienti mandato suorum principalium muniti, proposuerunt et dixerunt sequentia verba; videlicet, quod cum imperatores Romani et Francorum reges fuerint semper fautores constantissimi Christianæ fidei et sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et propugnatores indefessi ac defensores acerrimi contra omnia Catholicæ fidei et Ecclesiæ Romanæ obstacula ac scandala, nullis laboribus nullisque periculis in illarum extirpatione parentes, et sacratissimi moderni Romanorum imperator et Francorum rex supranominali domini nobis observandissimi officii sui prædicti non immemores, sed majorum suorum inhærendo vestigiis, et considerantes quantam reipublicæ Christianæ utilitatem generalia Concilia et universali Ecclesiæ attulerint, quantumque detrimenti eorum intermissione Christiana respublica sit passa, quamque in presentiarum clare conspiciant, magnam instare necessitatem universalis Concilii congregandi pro vera pace Christianorum fundanda, et sufficienti bello contra infideles stabiliendo, et pro extirpatione hæresum et errorum in diversis mundi partibus superiorum negligentia pullulantium et similiter schismatum ac divisionum, necnon potissime pro reformatione morum universalis Ecclesiæ in capite et in membris plurimum collapsorum, ac emendatione eriminum gravissimorum, notiorum, continuorum aut incorrigibilium universalem Ecclesiam scandalizantium; quorum omnium Ecclesiæ morborum salutaris et unica medicina congregatio universalis Concilii semper est habita; cumque tempus decennii post ultimum universale Concilium jam dudum sit effluxum, et saluberrima decretali constitutione universalis Ecclesiæ irrevocabili ac irrevocata in sacratissimo Constantiensi Concilio edita, quæ incipit: *Frequens*; singulis decenniis universale Concilium congregari debeat; et summus Romanus Pontifex modernus, cui primo curæ esse deberet illud convocandi, tanto tempore hoc neglexerit; maxime cum juraverit et voverit post biennium a creatione sua illud tenere debere et nedum negligens in præcepto Ecclesiæ et Concilii, sed et voti et juramenti hujusmodi transgressor, illud non tenuerit,

tempusque interpellet pro homine, cum nunquam sua auctoritate aut voluntate futurum Concilium credatur celebrandum, cumque de gravibus Ecclesiæ scandalis in capite agendum sit, quo casu juxta Patrum sanctiones et ipsius sacri Constantiensis Concilii decreta ad summum Pontificem Concilii convocatio non attingat, et reverendissimi domini sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales ad quos secundo loco in similibus casibus convocatio Concilii spectaret divisi videantur, et hi, qui cum summo Pontifice moram trahunt, vel quia vere non sunt liberi, aut forsitan ex negligentia, vel alia ex causa non existimentur convocationi hujusmodi pro nunc velle assistere seu assentire, pluresque reverendissimi domini cardinales, qui a curia Romana legitimis ex causis sunt absentes, et aliqui eorum in Lombardia congregati hujusmodi convocacionem Concilii pro superioribus causis sicuti zelatores domus Dei cordialiter efflagitent et enixe deposcant, quod etiam a nobis procuratoribus instanter requisiti convocaverunt et indixerunt: pro debito ergo, quo principes nostri supradicti Christo domino creatori et redemptori tenentur et splendori sanctissimæ sponsæ suæ Romanæ et universalis Ecclesiæ, ac paci et incremento fidei obligantur, eorum auctoritate et mandato, et de eorum certa scientia et spontanea voluntate, quantum jure melius possumus et debemus, nomine supradictorum dominorum Concilium Generale universalis Ecclesiæ indicimus et convocamus et quantum in nobis est effectualiter congregari monemus et hortamur futurum in civitate Pisana ad kal. Septembris proxime futuri inibi inchoandum, continuandum ac terminandum usque ad definitionem superiorum causarum, nisi de consensu majoris partis congregandorum in Concilio alia legitima causa ad alium locum commodiorem transferendum sit.

6. « Quapropter cum omni reverentia et humilitate ac instantia sanctissimum dominum nostrum Julium papam nomine quo supra supplicamus, et per viscera misericordiæ Dei nostri requirimus, ut huic vocationi Concilii pro dictis causis assentire dignetur, et illud personaliter vel per legatos suos honorare et confirmare. Similiter et reverendissimi domini S. R. E. cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, reges, et principes, et potentatus, necnon alios Ecclesiæ prælatos, communitates, et universitates studiorum generalium, collegia, ac religionum generales et magistros, et in Conciliis generalibus auctoritatem definiendi aut consulendi habentes, et ad Concilium de jure venire solitos et obligatos convocamus et requirimus, ut per se vel per solemnes oratores vel procuratores, si commode personaliter interesse non poterunt, ad Concilium ipsum loco et tempore, quibus supra, accedere dignentur, procuraturi,

quantum in eis erit, ut Concilium sit liberum, tutum et securum, et in eo juxta formam Constantiensis Synodi procedatur ad honorem Dei et Ecclesie splendorem, pacem Christianorum et expugnationem infidelium : quod observandissimi ipsi nostri principes, et domini nobis metuendissimi pro viribus suis offerunt Deo et Ecclesie se effectualiter procuraturos et facturos, necnon eorum nomine et auctoritate sanctissimi domini nostri et reverendissimorum dominorum cardinalium juxta formam aliorum Conciliorum, hortamur et requirimus, ut a quatuor causis, quae maxime possent hujusmodi sanctam congregationem impedire, abstinere etiam dignentur, videlicet a creatione novorum cardinalium, a publicatione creatorum (si qui forsant sunt) et processu contra antiquos cardinales aliosque praelatos et personas ad Concilium ipsum accedere volentes, et illi, prout decet, consentientes, necnon ab impediendo hujusmodi convocationem Concilii directe vel indirecte, publice vel occulte quovis quaesito colore, et ab alienatione feudorum seu terrarum sanctae Romanae Ecclesiae. In quibus omnibus causis protestantur domini nobis observandissimi principales de nullitate actus, nisi a sanctissimo domino nostro in dicto Concilio hujusmodi fierent, et aliter facta vel facienda irrita haberi ac per Concilium ipsum annullari et cassari debere protestantur et requirunt. Et quia tutum non esset nobis procuratoribus dictam convocationem Concilii et protestationem in praesentia sanctissimi domini nostri facere, qui sanctae Romanae Ecclesiae cardinales fratres suos et Ecclesiae universalis principes carceribus aliquando mancipandos minari fecit, oratoresque principum contra jus gentium delineri, prout notorium est, et pro notorio allegatur; ideo decrevimus per affixionem hujusmodi schedulae sive Instrumenti convocationis, monitionis seu protestationis hujusmodi in valvis Ecclesiarum Mutinensis, Rhegiensis et Parmensis, ex quibus verisimiliter ad notitiam sanctitatis suae, et reverendissimorum dominorum cardinalium ac principum Christianorum et aliorum praelatorum venire poterit : quam vim publici edicti habere petimus et principales domini nobis observandissimi habere decreverunt, et voluerunt perinde arctare ad veniendum ad Concilium supra requisitos et monitos, ac si personaliter illis fuisset intimata, vel exhibita ipsa convocatio, monitio et protestatio; cum non sit verisimile ipsis fore incognitum vel occultum quod tam patenter omnibus publicatur ». Et infra : « Alioquin dictis kal. Septembris advenientibus, et etiam elapsis, in dicta civitate Pisana vel alio loco in quo, ut praefertur, de consensu majoris partis congregandorum transferri contigerit, ad celebrationem et perfectionem dicti generalis Concilii gradatim et successive procedemus, et

procedetur una cum illis reverendissimis dominis cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, ac dominis, aliisque ut supra citandis, qui nobiscum in dicto generali Concilio convenerint juxta statuta et decreta in dicto Concilio Constantiensi, aliorum sic, ut supra requirendorum et citandorum absentia, seu negligentia, aut contumacia in aliquo non obstante, eisque propter hoc ulterius non citatis vel monitis ». Et infra : « Nomina autem reverendissimorum dominorum cardinalium, a quibus, et quorum mandato hujusmodi convocatio facta fuit, sequuntur :

« Bernardinus episcopus Sabinensis, cardinalis S. Crucis.

« Guillelmus episcopus Praenestinus, cardinalis Narbonensis.

« Philippus episcopus Tusculanus, cardinalis Canonianensis.

« Franciscus fil. SS. Nerei et Achillei, Cusentinus.

« Hadrianus fil. S. Chrysogoni, de Corneto.

» Renatus fil. S. Sabinae, Bajocensis.

« Carolus fil. S. Viti in Macello de Finario presbyteri cardinales; necnon

« Fredericus S. Angeli de S. Severino, ac Hippolytus S. Luciae in Silice Estensis S. R. E. diaconi cardinales ».

7. *Falsitatis et impudentiae convicti schismatici.* — Pudit Romanorum regem nefarii hujus edicti, et culpam, quam in factiosis cardinalibus rogandis de indicendo Concilio admiserat, postea agnovit, suaque gesta damnavit, ut suo loco dicitur. Improbavit etiam dementissimam illorum temeritatem aliqui cardinales, quorum nomina in suo edicto paulo ante a nobis allato falso adscripta fuerunt; quos statim atque Arimini, ubi agebat Pontifex, affixum est, falsitatis coarguisse publicis Tabulis, refert Paris de Grassis¹ :

« Indictio conciliabuli inanis et ridiculi Pisani.

« Die Mercurii xxviii Maii, affixae repertae sunt in valvis Ecclesiae S. Francisci, apud quos papa habitabat, cedulae duae citationis contra Pontificem pro Concilio generali tenendo in civitate Pisanum in proximo sequenti primo die mensis Septembris : et licet ad notitiam quasi totius curiae jam pridem venisset publicatio hujus citationis, non tamen forma illius nota; quoniam multi, ut in similibus fit, multa et diversa loquebantur; ejus autem continentia haec est, videlicet tres cardinales, videlicet Sanctae Crucis, qui est episcopus Sabinensis, et Narbonensis qui episcopus Praenestinus, Cusentinus fil. SS. Nerei et Achillei nomine sex aliorum cardinalium absentium, quorum dicebantur in citatione haberi mandata, videlicet Macloviensis qui

¹ Paris to. II. p. 680.

Tusculani et Bajocensis et Hadriani, necnon de Finario, et Estensis ac Sanseverinatis, qui sunt novem in totum. Dicunt se representare totum collegium; cum cardinales qui sunt apud papam unum corpus cum papa faciant, et cum in Constantiensi Concilio jam diu ordinatum fuit, ut singulis quibusque decenniis teneri deberet per papam et cardinales, ac alios principes seculares Concilium, in quo ea quae interea disordinata fuissent reformarentur, et hujusmodi ordinatio servari non potuerit annis intermediis propter varias causas; propterea cum in praesentiarum multae sint causae urgentes et incorrigibiles, quibus omnino succurrendum est, ideo ipsi cardinales hortantur et rogant sanctissimum dominum nostrum Julium Pontificem, ut non impedire velit, imo tenere velit dictum Concilium in tempore et loco praedictis, aut alibi ubi congregandis placebit. Rogant etiam ut de caetero cardinales nullos creare, neque non publicatos amplius publicare, nec Concilium impedire, nec antiquos cardinales, et eorum praelatos sequaces quoad privationem molestare, nec bona Ecclesiae Romanae alienare velit, donec res Concilii finita fuerit; et haec in una cedula continebantur. In alia vero tres procuratores nomine Caesaris electi Romanorum imperaris, et tres alii nomine regis Franciae in omnibus idem istud faciebant et dicebant. Caeterum ex his cardinalibus quos praedixi adhaerentes esse trium illorum principalium, quorum nomine emanavit citatio seu monitio, nonnulli ad Pontificem illico rescripserunt, se nullatenus consensisse illis tribus, quinimo penitus dissensisse, cum ab ipsis fuerunt requisiti. Et quia demum intellexerunt se scriptos extitisse in ipsa citatione ad Pontificem miserunt nuntios et litteras ac Instrumenta super hujusmodi contradictione; unde Pontifex falsitatem arbitratus, citationem hujusmodi non curare visus est: cardinales autem ii fuerunt qui non consensere, videlicet Hadrianus, Caenomanensis, et Sanseverinas, insuper cardinalis de Gonzaga Mantuanus etiam ad hunc actum ab ipsis tribus cardinalibus ut ad eos iret, vel saltem ut cum illis esset pro Concilio contra Pontificem, consentire non voluit, sed magis dissensit, et ad Pontificem illico, qui Ravennae erat, se contulit die xxvii Maii ».

8. Cum itaque ex iis unus quereretur suum nomen in seculo et inconsulto se hujusmodi Indictioni adjectum fuisse, respondere ¹ Carvajalus, Cusentinus et Narbonensis: « Tres ex nobis sufficienter facere illum actum potuimus ». Ex quo vera pietate ductos non fuisse constat, cum falsa Instrumenta ediderint adeo praecipiti impetu et perturbate, ut ne quidem socios monere potuerint, cum inordinatis cupiditatibus Gallorumque regis imperio circumagerentur, ut

scripsere plures. Quantum vero operae ac laboris consumpserint, ut indictum Concilium convocarent, cum universi fideles eorum ausus detestarentur, et pauci tantum praesules Galli invitis etiam animis ad id egerentur, ex Renati Priae cardinalis factiois litteris ¹ constat: is enim prima Julii die Francorum regem rogavit, ut praesules et Macloviensem cardinalem regio imperio contineret, ne Lugduno dilaberentur, alioquin Concilium ad nihilum recasurum; iterumque vigesima Septembris die admonuit ² Pisanos coetus futuros modicos et inanes, nisi regia ea in re potestate uleretur. Sed licet vim omnem adhibuerit, tamen ne quidem Ligures et Insulares, quibus imperitabat, cogere potuit.

9. *Indictio Lateranensis Concilii.* — Porro Christi vicarius, ob compescenda furialia ausa fraudesque delendas, medio Julio ex sacri senatus suffragiis Concilium Lateranense Apostolica auctoritate indixit hoc Diplomate ³:

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Non sine gravi animi nostri molestia percipimus, quod quidam S. R. E. cardinales qui nobiscum, dum versus civitatem nostram Bononiensem pro recuperatione nonnullarum terrarum sanctae Romanae Ecclesiae, etiam una cum nostra curia personaliter accederemus, pro recuperandis terris hujusmodi venire simulaverant, et nostra licentia ab Urbe recedentes Florentiam diverterunt, ibique se continuerunt etiam postquam nos eos per dilectum filium nostrum Franciscum tit. S. Clementis presbyterum cardinalem tunc in minoribus constitutum episcopum Concordiensem datarium nostrum, ac per litteras nostras ad nos tunc Bononiae existentes vocari feceramus, licet se venturos obtulissent, nihilominus satore zizaniae seminante, per quem morum subversio in clero et populo frequenter obrepit, tanquam membra insana sine causa legitima a suo capite recedentes, armis satellitibusque stipati, imo in seipsis armis assumptis et pro sacerdotalibus vestibus thoracem induti, et gladiis armati Papiam se contulerunt. Quo cum pervenissent, stimulo conscientiae, ut credimus, agitati per internuntios perque regionum oratorum intercessionem reditum ad nos postularunt, et pro desertionis veniam supplicarunt; quam benigne obtulimus. Sed ipsi, qui nobis ex officio tanquam consultores assistere, neque sine licentia a nobis et nostra curia veluti corporis membra abesse debuissent, ausi tamen sunt os in caelum ac spiritum blasphemiae, et cum Lucifero sedem ad Aquilonem ponere, altitudinem nubium transcendere, ut se similes Altissimo constituent, Pontificalem auctoritatem nostram sibi ipsis adscribere salagentes, convenientes ut locustae

¹ Ext. ea lit. in Append. Act. Pis. Conc. p. 178.

¹ Ext. in Append. Act. Conc. Pis. p. 163. — ² Ibid. — ³ Ext. in Act. Conc. Later. et in Bull. const. 27.

acephali aggressi sunt sine Romani Pontificis auctoritate Œcumenicum, generale, atque universale Concilium convocare, locum Concilii et tempus indicere, et valvis Ecclesiarum et aliis publicis locis per publica Instrumenta, etiam falsa, indictionem hujusmodi affigere et publicare, eisdemque Instrumentis falsis publice atque impudenter uti, quosdam S. R. E. cardinales sui propositi socios in eorum præsenso edicto falso declarando: qui tamen publicis et privatis scripturis eorum propriis manibus scriptis se illis in hujusmodi proposito neque verbo, neque scripto numquam junxisse, seu quomodolibet consensisse protestati sunt, nosque ac venerabiles fratres nostros ejusdem S. R. E. cardinales ac alios tunc expressos vocare et requirere, ut per nos vel alios ad hujusmodi eorum Concilium accedere vellemus, non formidarunt, asserentes decennium post ultimum universale Concilium, etiam contra Constitutionem Concilii Constantiensis, quæ incipit: *FREQÜENS*; jamdudum effluxisse, et nos illud convocare neglexisse, maxime cum juravissemus et vovissemus, illud post biennium a creatione nostra tenere, tempusque pro homine interpellare neque credendum fore nostra auctoritate et voluntate Concilium futurum; et cum de gravibus criminibus notoriis durantibus universalem Ecclesiam scandalizantibus in capite agendum foret, ad summum Pontificem Concilii congregationem non attinere, sed secundo loco ad cardinales, qui Pontifici in negligentia non adhæserunt, convocationem Concilii spectare.

10. «Ac ut hujusmodi eorum convocationem et conventiculum honestare viderentur, eisque auctoritatem adjicere, hoc idem fere per omnia per quosdam assertores procuratores charissimorum in Christo filiorum nostrorum Maximiliani Romanorum imperatoris electi, et Ludovici Francorum regis Christianissimi sub eisdem datis, modo et forma, et similibus schedulis, præter tamen voluntatem et mentem dictorum principum, ut rationabiliter credi debet, fieri et publicari procuraverunt et ordinaverunt. Sed hæc ut falsa, ficta commentitiaque sunt, et non ex zelo charitatis et religionis, sed odii fomite et inimicitia procedentia ita omnibus principibus, necnon Christi fidelibus cupimus nota fieri: quis enim tanti erroris particeps est, qui nos de negligentia erga convocationem Concilii redarguere possit, cum nihil nobis per ultimos undecim annos quibus cardinalatus officio functi sumus, magis cordi fuerit, quam celebrari videre generale Concilium et Romanæ Ecclesiæ statum in melius reformari? Quid enim felicis recordationis Alexandro VI Romano Pontifici prædecessori nostro magis nos odiosos fecit, nisi studium et cura Generalis Concilii celebrandi? Quid nos terra marique jactavit, cum nobis idem Alexander prædecessor esset infen-

sus? Quid toties Alpes transcendere, transalpinas Gallias peragrarare per æstus, nives et glacies compulit, nisi quod nitebamur, ut a Romano Pontifice Concilium indiceretur, convocaretur et celebraretur? nota recensemus, principibus Christianis apertissima, imo illis ipsis, qui nos et fratrum nostrorum collegium criminantur, dudum pleneque comperta: quare si anteacta vitæ ratio apud prudentes de præsentis et futuro vitæ rationem facit, nulla subest ratio cur dicti cardinales, qui a nobis recesserunt, desperent nos facturos quod tam longo tempore ardent, et non sint, vitæ discrimine fieri desideravimus et studuimus.

11. «Aperiant oculos cordis, et odii obstacula resecent, et cogitent qua voce, quibus oculis, qua facie promiserimus, ut dicunt, in nostra ad Pontificatum assumptione juraverimus et voverimus generale celebrare Concilium; quoniam nostræ promissioni interfuerunt, certe palpabunt nos non sola voce, non simulate, sed in cordis simplici veritate id egisse, quod prædicant. Quod si ea, quæ diximus attendere nolunt, examinent et inspiciant omne studium in Pontificatu nostro circa præmissa: nonne omnes principes Christianos, qui ad obedientiam ex more præstandam miserunt oratores, admonuimus de celebrando generali Concilio deque expeditione in perfidos Turcas conciliariter decernenda, assumenda et prosequenda? Nonne primo Pontificatus nostri biennio Christianos potentatus pacare studuimus; ut conciliatis animis Concilium iniretur? Quid ultra facere debuimus aut potuimus ad restituendam Ecclesiæ pacem, quod omiserimus? Novit ipse cardinalis, qui edicti seu indictionis hujusmodi et contentorum in ea se aurigam profiteatur, et clavi moderatorem prædicat, quidnam a nobis habuerit in mandatis, cum ad Romanorum imperatorem electum per universam Germaniam illum nostrum et sanctæ Sedis Apostolicæ legatum misimus; communicet illa fratribus suis, qui cum illo sentire videntur, proferat monita in scriptis illi tradita, certo certius et luce meridiana clarius erit, hanc indictionis desperationem de celebrando a nobis Concilio nedum levem et inanem, sed falsam, irrationabilem, impossibilemque fuisse: nulla nostra culpa neque sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium dilata est generalis Concilii indictio, convocatio et celebratio. Distulit hæc infelicitas temporum, quæ sub eodem Alexandro prædecessore nostro vexare cœpit Italiam, et adhuc vexare non cessat, et instans necessitas recuperandi terras et jura ejusdem Romanæ Ecclesiæ, nam propositum nostrum semper ad Concilii celebrationem promptissimum atque intentissimum fuit. Quare spiritum diffidentia deponant, et ita hujusmodi calumnia auctores reversi ad cor mordere desinant pastorem et patrem animarum suarum:

desinant etiam calumniari fratres suos ejusdem Romanae Ecclesiae cardinales. Quod si tam ardentem illis cordi est, se caput et auctores generalis Concilii constituere, quid ad hanc rem facto opus sit, prius discant: revolvant sanctorum Patrum et Romanorum Vitas Pontificum, et antiquum morem indicendi, et convocandi, et celebrandi Concilium: traditiones et leges super his editas a Patribus inspiciant; videbunt hujusmodi Concilia a solis Romanis Pontificibus esse indicta, et aliter indicta rata non fuisse. Quod vero attinet ad constitutionem Concilii Constantiensis, quae incipit: *Frequens hujusmodi*; ea ad octuaginta annos servata non fuit, et si servata fuisset, teste piæ memoriæ Eugenio papa IV etiam prædecessore nostro ac sanctorum canonum sanctionibus, ex causis prædictis eam licuit nobis transgredi; et quod fortius est, stante legitimo impedimento, de quo supra, eam locum non habere certo certius est: votum autem et juramentum, quod ex prædictis causis de jure nobis transgredi licuisset, transgressi non sumus, quandoquidem legitimo impedimento detenti non potuimus observare; et quia votum et juramentum, quantum ad materiam attinet, in foro conscientiae versantur, de æquitate canonica purgatio moræ semper admittitur, desinant nobis et fratribus nostris S. R. E. cardinalibus negligentiam impingere, quæ, ut præmittitur, nulla fuit; et si qua fuisset, ipsis cum Alexandro prædecessore præfato et nobiscum manentibus multo magis imputari posset.

12. « Quod autem docentes juxta prophetiam linguas suas loqui mendacium, et contra divinum præceptum adversus principem populi sui maledicentes, constringunt in nos crimina, et ea quidem, ut asserunt, durantia, gravissima, notoria, scandalizantiaque universalem Ecclesiam; dicuntque propterea negligentibus aliis S. R. E. cardinalibus ad eos devolutam Concilii congregandi facultatem; non miramur quoniam, teste Hieronymo, schismatici, cum dubitant causas suas damnari, in contumelias prosiliunt. Dicant prædicti, nonne tantum cardinales Dathan et Abiron, Acaciumque et Dioscorum representantes, tenebrarum filii, numquid summo Pontifici spectet et pertineat congregare Concilium, etiam si de sua causa agatur? Legant ultra antiquos gesta Constantiensis Concilii, in quibus se potissimum fundant, ut ex eis tanquam Judæi ex propriis Codicibus confundantur, reperient Joannem papam XXIII, de cujus potissimum causa agebatur, Concilium Constantiense hujusmodi indixisse. Cum ergo Concilium prædictum congregare parati simus, satis constat dolosas eorum linguas locutas fuisse mendacium. Sed si hæc omnia cessarent, stantibus impedimentis prædictis, in qua negligentia dici possunt esse fratres nostri S. R. E. cardinales hujusmodi non requisiti ad Conci-

lium congregandum; ita ut ad paucissimos Romano Pontifici eorum culpa ambitioneque infensos, schismaticos ac extradomum Dei positos potuerit potestas universalis Ecclesiae devolvi, imò potius ab eis usurpari? Adjiciamus ergo nunc hujusmodi potestatis abusum ostendere: trium mensium et quatuordecim dierum ab eis tempus in suo, ut volunt, edicto seu convocatione assignatum, et OEcumenicum Concilium congregandum hoc tam brevi temporis spatio poterit nationibus Christianis a Mediolano remotissimis legitime innotuisse? Poteruntne, si innotuisset, in termino diœcesanas et metropolitanas Synodos convocare, celebrare et perficere? Poteruntne, qui venturi decernerentur ad tantum iter necessaria conquisivisse? Poterunt principes accedere volentes populis suis subditis et status sui securitati bene consuluisse? Poterunt quos mittere decreverint procuratores aut oratores plene informatos mittere? vix cursor expeditus trium mensium et semi spatio ire et redire posset sine sarcinis: unde et quo ipsi graves viros et multa secum impedimenta trahentes, sine quibus venire non possunt, putant imò decernunt accedere posse et oportere: quare, si nihil aliud, indictionem Concilii quam attentaverunt in tempore præfixo accedendi impossibilitas ipsa penitus enervat. Sed possibile fuerit ex aliqua ratione decretum, tamen præfixum Concilii tempus, loci ratio indictionem ipsam nullam faciunt. Locus Concilii commodus esse debet et tutus: quis ignorat, quod dolenter dicimus, urbem Pisas prope quatuordecim continuos annos obsessam diutissime fuisse, et ad eam desolationem bello redactam, ut rarissimæ domus integris parietibus in illa consistent, et fere nullæ sint, quæ contignationibus et solariis muniantur? Habitantne ibi S. R. E. cardinales, patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, abbates, principes sæculares, vel oratores eorum, communitatum; item nuntii? habitarentne doctores celeberrimi tam divini juris quam humani ruinosas domos civitatemque penitus desolatam pro celebrando OEcumenico Concilio? Nunquam talibus in locis scriptum est Concilium generale fuisse celebratum. Revolvantur omnes Conciliorum OEcumenicorum historiae, apparebit Patribus nostris, sanctis sane et prudentibus viris, pro celebrando Concilio ante omnia cordi fuisse eligere civitatem amplam, ædificiis accomodatam, salubris aeris, fertilis soli, convohendis comitatibus facilem; quæ omnia si Pisis adesse quispiam affirmaverit, ruinæ civitatis, ædificiorum rudera, villarum et vinearum eversiones redarguent sic dicentem. Hæc tametsi Pisis essent integra, ut non sunt, nec affirmari possunt sine impudentia, quomodo est ad Pisas tutus accessus, vel in ea mansio; cum omnis Tuscia arma tractet, et nos pro pastoralis, quod

gerimus officio, nil magis premat, quam Florentinos et Senenses, inter quos fremit bellum, ne se armis invicem impellant, continere? Fidem de re hac facere possunt plerique Christiani principes a nobis sapius et instantius requisiti suam per litteras et nuntios auctoritatem et gratiam interponere, ut, si inter se ii populi pacem habere noluerint, per inducias saltem ab armis abstineant.

13. « Igitur cum ex præmissis, et aliis etiam notissimis causis accessus ad Pisas, vel ibi mansio secura habenda verisimiliter credi non possit, cum civitas ipsa desolatione habitationibus pro Concilio non sit fulla, cum ager vastitate sit desolatus, cum tempus in edicto seu indictione præfixum sufficere non possit, et terminus ab illis tempore pro generali Concilio celebrando dari solito non respondeat; cum insuper indicentes nulla sint auctoritate suffulti, et si quam habere possent, illam, ut deceit et fieri oportuit, imo debuit, non sint usi, cum ipsum seu convocatio de falsitate se convincat; nos considerantes quanta cum difficultate et temporis diuturnitate prædecessores nostri præfati in eorum Conciliis celebratis priscas hæreses et schismata, etiam aliquando imperiali majestate adjuvante, sustulerunt; quodque illa in totum extinguere nequiverunt, cum eorum aliqua (quod dolentes referimus) usque ad hodiernum diem in sua pertinacia perdurent; quamque calamitosa fuerunt præfatis et omnibus Christi fidelibus schismatum tempora supradicta, omnia tanquam perniciosissima schismatum atque errorum seminaria, quæ aliquandiu conniventibus oculis toleravimus, expectantes eorum ad cor reversionem ob Christi charitatem, zelumque domus suæ dissimulare ulterius non valemus, timentes nolis improperari illud Jeremiæ: *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis vos murum pro domo Israel*; verentes etiam ne figmenta erroresque prædicti Christi fidelium minus eruditorum mentes aliquo infidelitatis laqueo involvant, apud quos sæpe, ut inquit Origenes in Cantica: *Pulchriora videntur mendaciorum sophismata, quam documenta veritatis*; et ne error, cui non resistitur, approbari videatur, et veritas Dei que causa, et jura indefensa opprimantur: habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, de eorundem cardinalium consilio et unanimi consensu, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, prædictas indictionem, convocationem, et publicationem assertas schismaticæ conventiculæ, synagogæ sathanæ, et Ecclesiæ malignantium per Dathan et Abiron auctores schismatum, eorumque socios, et alias supradictas procuratorio nomine charissimorum filiorum nostrorum Maximiliani imperatoris Romanorum electi et Ludovici Francorum regis Christianissimi illustrium principum factas,

indictas et publicatas, omniaque et singula in eis et qualibet earum contenta, et inde secuta quæcumque, quorum tenores, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, pro sufficienter expressis et insertis haberi volumus, tanquam non habentibus facultatem, et ex minus legitimis causis, ac incongruis terminis et loco, nulla, irrita et inania, non legitima, ad scindendum et scandalizandum universalis Ecclesiæ unitatem facta, ne cancerosus morbus invalescat, reprobamus, revocamus, cassamus, irritamus et annullamus, revocataque, irrita, cassa, reprobata et annullata haberi volumus; ac prout sunt, nullius roboris vel momenti fuisse et esse decernimus et declaramus, districtius sub excommunicationis, anathematis et maledictionis æternæ, ac dignitatum et beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcumque sæcularium vel regularium, feudorum, indulgenciarum, privilegiorum, concessionum, facultatum, et gratiarum privationum ipso facto, infamiæ, et aliis in universalem Ecclesiam scandalizantes, et schisma in ea discordiamque suscitantes, eisque consilium, auxilium vel favorem præstantes, tam a jure quam alias promulgatis et indictis penis inhibemus; nec non eisdem cardinalibus, qui a nobis recesserunt, ut præfertur, ac omnibus et singulis cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, qualitatis, conditionis, præeminentiæ, auctoritatis et nobilitatis existentibus, et quacumque Ecclesiastica etiam cardinalatus, patriarchali, primatiali, archiepiscopali, episcopali, abbatiali seu sæculari, regali, reginali, ac etiam imperiali, ac aliis dignitatibus et præeminentiis fulgentibus, et quos ab omni vinculo juramenti, conventionis, obligationis et promissionis per eos forsitan factarum propterea absolvimus et liberamus, ac absolutos et liberatos fore nuntiamus, indictionibus, publicationibus et convocationibus prædictis, omnibusque aliis et singulis, vel eorum aliquo per reprobos, aut alios præfatos vel eorum aliquem, ut præfertur, factis directe vel indirecte, tacite vel expresse, seu quovis quæsito colore adhiereant, accedant, intersint, obediant, assistant, consilium, auxilium vel favorem præsent, aut quomodolibet intendant, ut pessima secta suis erroribus confusa tanquam nebula dissolvatur, etiam inhibemus, omnesque et singulas civitates, terras, et loca quæcumque, ad quæ perversa comitia, seu potius conciliabula, schismaticas conventiculas, synagogas, ac Ecclesias malignantium hujusmodi indicentes et eis adhærentes, obedientiam, consilium, auxilium vel favorem aliquem, ut præfertur, præstantes, et eorum quemlibet declinare contigerit, et in quibus concilia seu conciliabula, aut Ecclesias malignantium hujusmodi celebrari, vel coadunari, et congregari contigerit, Ecclesiastico subjicimus interdicto. Et nihilominus bonam intentio-

nem nostram exequi volentes, ut antiquæ hæreses, quæ in diversis Christianorum partibus nondum extinctæ sunt, et pessimum noviter pullulans schisma extinguantur, reformationique morum tam Ecclesiasticorum, quam sæcularium personarum, quæ de jure vel consuetudine reformationi vel determinationi Concilii subjiuntur, bellorumque imminentium seditioni consulatur, unicuique quod suum est reddatur, justitia et pax se invicem ostendant, Christianique fideles in pace et unitate in Dei nomine, non ex passionum privatarum fomite qui, ut ex gestis diversorum Conciliorum apparet, pessimos effectus parere consuevit, congregati ad faciendum expeditionem contra infideles jam regnum Siciliae infestantes, meliora ac nobiliora loca Christianorum occupantes, præsertim Jerusalem matrem nostram antiquam, et ex antiqua Christianorum negligentia deperditam facilius et promptius intendant, in nomine sanctæ et individuae Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, auctoritate omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, qua in terris fungimur, de simili eorundem fratrum consilio et assensu, Oecumenicum, universale, ac generale Concilium in alma Urbe nostra, communi omnium patria, loco aptissimo et tutissimo, apud Lateranum, ubi plurima Concilia per antiquos Patres nostros habita fuerunt, et Altissimus Petri sedem collocari voluit, litterarumque et peritorum copiosus habetur, post festum Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi proxime futurum inchoandum anno Pomini MXXII, die Lunæ, XIX mensis Aprilis, quæ erit feria secunda post octavam ejusdem resurrectionis, celebrandum, et ut sequitur, auctore Domino, finiendum denunciamus, convocamus, statuimus, indicimus et ordinamus: licet nos non lateat hanc novem mensium præfixionem pro sacro Concilio generali celebrando ex toto longinquis mundi partibus venturis fortassis non sufficere, et de brevitate notarii posse ad tantam rem peragendam, præsertim cum a sanctis Patribus Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris assignato tempori ad similia generalia Concilia congreganda non respondeat, qui nunquam minus quam annum ad hoc inchoandum assignasse reperiuntur.

14. « Sed quia ad Christianissimum regem prædictum, et quosdam alios principes de inchoando generali Concilio in tempore presentibus inserto litteras dedimus, et insuper ne volentibus nos et venerabiles fratres nostros ejusdem S. R. E. cardinales calumniari ansam daremus, si longius tempus statuissemus, visum est nobis hunc terminum assignare. Insuper præfatis et aliis venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, monasteriorum abbatibus et prælatis, præsertim sub

vinculo juramenti ad visitandum certis temporibus limina Apostolorum Petri et Pauli etiam tempore suæ promotionis adstrictis et obligatis, non obstantibus quibusvis concessionibus, privilegiis et indultis eis eorumque Ecclesiis, monasteriis et beneficiis per dictos prædecessores nostros aut nos concessis, confirmatis et innovatis, quæ pro expressis habentes ex certa scientia et plenitudine præmissis cassamus, irritamus et annullamus, omnibusque aliis Ecclesiasticis vel sæcularibus etiam regibus et principibus, cæterisque personis, quæ de jure vel consuetudine in congregationibus generalium Conciliorum solent intervenire, cessante legitimo impedimento, de quo legitime docere teneantur per se vel alios idoneos nuntios, procuratores vel oratores legitima mandata habentes, sub excommunicationis aliisque de jure vel consuetudine, aut alias non accedentibus ad generale Concilium indictum pœnis, mandamus, ut ad ipsum Concilium Lateranense accedere, et usque ad dicti Concilii conclusionem et dissolutionem per nos vel auctoritate nostra fiendam in dicta Urbe morari debeant; necnon charissimos in Christo filios nostros et ejusdem Romanæ Ecclesiæ filios Maximilianum Romanorum imperatorem electum prædictum, cæterosque Christianorum illustres reges, duces, marchiones, comites et alios nobiles in virtute sanctæ obedientiæ rogamus, hortamur et monemus, ut opem et operam adhibeant efficaces, quod omnes et singulæ tam Ecclesiasticæ quam sæculares personæ in eorum regnis, ducatibus et dominiis consistentes, quæ in generalibus Conciliis de jure vel consuetudine interesse consueverunt ad Concilium Lateranense hujusmodi, cessante impedimento prædicto, accedant, postpositis odiis, conciliatis animis in Spiritu sancto, non autem passionibus repleti, veramque domum Dei facientes, et his, quæ ad Dei laudem et Ecclesiæ exaltationem et unitatem et reformationem, schismatum vero et hæresum totalem extirpationem, fideliumque prædictorum pacem et salutem concernunt, charitate muniri extendant.

15. « Et ne ad tam laudabile et necessarium opus accedere debentes, aliquibus de causis seu timentis ab accessu ad dictum Concilium Lateranense quomodolibet retrahantur, omnibus et singulis in congregationibus Conciliorum generalium adesse solitis, et ad dictum Concilium Lateranense venientibus, eorumque servitoribus et familiaribus, cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis vel nobilitatis existentibus, Ecclesiasticis et sæcularibus, pro se et bonis eorum quibuscumque per civitates, terras et loca terrestria et maritima dictæ Romanæ Ecclesiæ subjecta ad Concilium Lateranense ad urbem hujusmodi veniendi, et in ea morandi, et libere consulendi, et ab ea quoties

videbitur recedendi, etiam post quatuor menses post dicti Concilii Lateranensis conclusionem et dissolutionem, liberum, tutum et securum saluum conductum, ac plenam et omnimodam securitatem de Concilio et potestate præmissis, damus et concedimus, aliosque salvos conductus et securitates habere cupientibus dare pollicemur, eosque benigne et charitative tractabimus et suscipiemus, mandantes sub indignationis nostræ, et aliis arbitrio nostro infligendis pœnis omnibus et singulis gentibus nostris armigeris, equestribus et pedestribus, ac arcium nostrarum castellanis, civitatum, terrarumque et locorum dicte Romanæ Ecclesiæ subsectorum legatis, gubernatoribus, rectoribus, locatenentibus, potestatibus, officialibus et vassallis, ut non obstantibus quibuscumque constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, legibus imperialibus, statutis quoque (Constitutionibus) et consuetudinibus municipalibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, aut quavis alia firmitate roboratis, quæ salvo conductui et securitati præmissis in aliquo derogare, seu illos quomodolibet impedire possent; etiamsi talia forent, de quibus specialis, specifica, expressa et individua, non autem per generales clausulas id importantes, mentio seu quævis alia expressio habenda foret, illarum omnium tenores præsentibus, ac si de verbo ad verbum insererentur, pro expressis habentes; venientes ad Concilium Lateranense hujusmodi libere, tute et secure transire, morari et recedere permittant et permitti faciant; ne tantum tamque laudabile et necessarium Concilium Lateranense distrahatur. Et ut ad illud venientes tute et in pacis tranquillitate vivere, dicere et expedire valeant, quæ omnipotentis Dei honorem concernunt, totiusque Ecclesiæ sanctæ statum, decernentes nihilominus irritum et inane quidquid contra indictionem Concilii Lateranensis per nos indicti hujusmodi seu ad impedimentum, præjudicium aut dilationem ejusdem per schismaticam conventiculam, et Ecclesiam malignantium prædictas, seu quemvis alium quavis auctoritate, quovis ingenio, aut quæsito colore, scienter vel ignoranter contigerit attentari, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MDCXI, XV kal. Aug., Pontifici nostri anno VIII. Inscripta erat Pontificii sigilli limbo hæc sententia:

Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

« Ego Julius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

« Ego Raphael episcopus Ostiensis, cardinalis S. Georgii camerarius subscripsi.

« Ego Dominicus episcopus Portuensis, cardinalis S. Marci subscripsi.

« Ego Jacobus episcopus Albanensis, card. Arborensis subscripsi.

« Ego Nicolaus card. tit. S. Priscæ subscripsi.

« Ego Franciscus card. de Claromonte manu propria.

« Ego Marcus tit. S. Mariæ Transtiberim card. Senogalliensis.

« Ego Robertus tit. S. Anastasiæ presbyter card. Nannetensis.

« Ego Leonardus tit. S. Susannæ presbyter card. subscripsi.

« Ego Christophorus tit. S. Praxedis presbyter card. subscripsi.

« Ego Sixtus tit. S. Petri ad Vincula presbyter card. vicecancellarius subscripsi.

« Ego Christophorus Eboracensis tit. S. Petri et Marcellini presbyter card. subscripsi.

« Ego Antonius tit. S. Vitalis presbyter card. subscripsi.

« Ego Petrus tit. S. Eusebii presbyter card. subscripsi.

« Ego Achilles tit. S. Sixti presbyter card. Bononiensis subscripsi.

« Ego Franciscus tit. S. Clementis presb. card. subscripsi.

« Ego Joannes S. Mariæ in Dominica diaconus card. de Medicis manu propria subscripsi.

« Ego Alexander S. Eustachii diaconus card. de Farnesio manu propria subscripsi.

« Ego Ludovicus S. Mariæ in Cosmedin diaconus card. de Aragonia manu propria subscripsi.

« Ego Marcus S. Mariæ in porticu diaconus card. Cornelius manu propria subscripsi.

« Ego Bantinellus S. Hadriani diaconus card. subscripsi.

« Ego Alphonsus S. Theodori diaconus card. Petrus subscripsi ».

16. *Contendant inepte schismatici jus vocandæ synodi ad se devolutum, et inchoant Pisannum conciliabulum.* — Obsecundatum ita est cardinalium transfugarum et Cæsaris regisque Francorum votis; ut si pius illos ardor restituendæ in pristinum florentem statum disciplinæ Ecclesiasticæ, religionis suo splendori asserendæ, propagandæque in Oriente, contundendæ superstitionis Mahumeticæ, ac demum belli in Turcas decernendi ureret, accederent Romam ad Concilium, cui ipse summus Pontifex præsideret, nec aliud ab eo ferendum, eum non ad conjungendas Ecclesiæ partes discissas, sed integras discindendas congregaretur; tum misso Alexandrino episcopo defectores cardinales regemque Francorum ad officium revocare tentavit. Pereulsi superioribus litteris Apostolicis de Indictione Synodi a Julio editis seditiosi cardinales Carvajalus, Narbonensis et Cusentinus, quam nunquam futuram falso erant vaticinati, fassi sunt Pontificiæ esse majestatis præsidere

¹ Ext. ea de re lit. in Append. Act. concilii ab. Pis. p. 68.

Concilio : verum alios ad turbandam Ecclesie pacem struxere dolos, novamque lilem de loco tuto, in quo cogeret Concilium, et ipsi ferenda sententia libertatem nanciscerentur, crearentur¹ : tutum autem locum eum volebant, qui partium suarum principis, non Pontificis, subesset imperio; quasi Roma, in qua tot alia Concilia celebrata fuerunt, tutus locus non esset; monique publicis edictis, ut ad Sedem Apostolicam reverterentur, atque a turbanda Ecclesia, cogendoque schismatico conventiculo absterent, proposita, si redirent ad officium, venia, si in pertinacia haerent, dignitatum multa, Alexandro episcopo Alexandrino purpurati senatus internuntio et concordiae interpreti superba et multis mendaciis subornata responsa haec dedere² :

17. « In primis commendamus nos humillimis dominationibus suis reverendissimis, quarum conspectu libero et tuto mirum in modum frui desideramus: illis etiam habebitis innumeras gratias pro officio charitatis suae per paternitatem vestram nobis ostenso, et verbis significato; quamvis multum doluerimus dominationes suas reverendissimas praestitisse assensum vel consilium, si ita fuit, in tam gravissimis monitionibus et censuris contra nos, ut fertur, prolatis, signanter etiam vocando nos cum censuris ad locum nobis notorie non tutum, de quo expressissime protestati sumus et protestamur, ut universus orbis istius rei veritatem intelligat; praesertim quia securitatem nostram et libertatem, ac spiritualitatem et reformationem Ecclesiae, juxta ejus praecipuum et votum ac juramentum commune procuraverimus; non enim aliud nos praecipue ad secedendum induxit; et Deum hominesque testamur: et quamvis per alteras litteras ignis, et per alteras aqua vobis proponantur, viva tamen et animata legi ac praecipuum per vos explicatae attendentes dicimus: in primis nos hactenus mansisse et manere, etsi per errorem aliquorum non stat semper manere velle in sancta et bona obedientia sanctissimi domini nostri papae, et bona fraternitate et filiatione reverendissimorum dominorum cardinalium, de quo protestamur, nisi quod juxta doctrinam Innocentii IV praecipuum Apostolicae de notorio periculo salutis aeternae vel corporalis, aut turbationis vel decolorationis status universalis Ecclesiae, et unde multa mala ventura essent, audiri quidem possunt sicut a Domino dicta, sed non impleri vel admitti ». Et infra: « Item significabit quod nos pro maximis et necessariis causis securitatis vitae et libertatis nostrae, ac reformatione Ecclesiae ex Florentia discessimus, non ut malum aliquod, sed grande bonum

Ecclesiae afferremus; quod per nostros commissarios ex Florentia sanctissimo domino nostro, et dominationibus suis reverendissimis apud Bononiam tunc residentibus significavimus: qui commissarii vel auditi non fuerunt, vel territi, et re infecta male expediti sine responso recesserunt, nec unquam integre pauca per aliquos ex nostris petita pro securitate residentiae nostrae obtineri potuerunt.

18. « Item significabit, nos cum multorum sapientum consilio pro certo tenere, indictionem Concilii Pisani per nos et principes factam ex praecipuum universalis Ecclesiae, voto et juramento sanctissimi domini nostri et nostro ad veritatem, non ad blanditionem intellectus, et pro scandalis Ecclesiae sedandis, et ex praeterita notoria tam longa inexcusabilique negligentia, textu evangelii: *Dic Ecclesiae*; juxta synodalem interpretationem intellecto, justissimam fuisse et esse, et jurisdictionem convocandi synodum fuisse et esse hac vice juris ministerio devolutam ad indictores Pisani Concilii, quod principes viribus omnibus prosequi intendebant, et nunc certe prosequuntur. Nos tamen volumus illis conjungi, ne Ecclesiasticae aristocratiae in hujusmodi indictione Concilii per omnium negligentiam jus periret; et ne spiritum per omnia spiritualesque mores videremur extinguere, et saecularibus principibus admonitionem spirituales ex toto relinquere, etiam ut in concordando pacifico uno Concilio partes nostras melius possemus explicare: et credebamus certe sanctissimum dominum nostrum et reverendissimos dominos aliter nobis responsuros quam fecerunt, cum nostri nos officii memores sanctitatem ejus et cardinalium dominationes reverendissimas, sicut Petrum Paulus de observatione Concilii Jerosolymitani admonuerat, rogaverimus; quam admonitionem libenter Petrus admisit, imo illas Pauli Epistolae, in quibus hoc contineri sciebat, Paulumque suis Epistolae canonicis commendavit; nobis tamen cum omni exprobratione respondetur, non secus ac si jam Pontificem, quod absit, suspenderimus: illis enim verbis responsiones illae et etiam monitiones cum eisdem terminis componuntur, quibus Eugenius IV respondit patribus Basileae post sententiam suae privationis, et electionem Felicis; nos tamen nihil tale hac tenus cogitavimus, sed simpliciter de Concilio tenendo admonuimus ».

19. Abusus temere fuisse exemplo Pauli reprehendentis Petrum schismaticos, ut auctoritatem sibi in Pontificem arrogarent, demonstrat Franciscus Poggius¹ in eximio suo de potestate papae Commentario, dum ait: « Non obstant xxv loco deducta, quia Paulus non negat Petri auctoritatem, sed tantum sui Evan-

¹ Ext. ea de re lit. in Append. Act. conciliab. Pis. p. 68. —

² Ext. in Actis conciliab. Pis. p. 97.

¹ Poggius Florentin. lib. de Potest. papae ad 25. arg.

geli veritatem ostendit, tria ponens; unum, quod Apostoli, quibus cum suum contulit Evangelium, ut verum approbarunt: alterum quod nihil suppleverunt vel addiderunt; tertium quod in suam societatem, ut verum Apostolum receperunt: quare ratione perfectionis doctrinae aliis Apostolis non fuit inferior Petro, in duobus autem par fuit, quia et ipse a Christo erat immediate Apostolus constitutus, insuper ab eodem in Evangelio instructus, ut Petrus. Quoad jurisdictionem vero, Petro longe inferior: nec latebat Paulum Petrum esse caput. Et paulo infra: « Et licet Paulus a Christo immediate Apostolatam acceperit, ut et ceteri Apostoli, Petrus tamen aliorum caput est institutus a Domino; quod ex eo patet, quia Paulus ad Petrum venit cum eo de Evangelio collaturus, licet esset a Christo prædicator gentium constitutus; et, ut inquit Hieronymus ad Augustinum, Paulus non habuisset securitatem prædicandi Evangelium, nisi Petri et eorum, qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum, ut ex fine Epistolæ ultimæ ipsius Petri evidenter apparet. Et dum dicit creditum sibi Evangelium præputii, sicut Petro circumcissionis, non per hoc facit se parem Petro, quem Ecclesiæ caput appellat, nec credit Petri potestatem ad circumcisos restrictam: licet eo tempore, quo Jerusalem et Antiochiæ morabatur, multos tum ex Judæis, tum ex gentibus ad fidem converterit, ut de Cornelio centurione legitur, Act. xii cap. et dum glossa dicit principaliter sicut Petro fuisse creditum Evangelium; verum dicit quoad prædicationis, non autem prælationis officium. Non obstat quod de societate dicitur Petrum fuisse socium Paulo, quod æqualitatem significare videtur, non superioritatem, cum superior non soleat socium appellari; quia dico hoc falsum sicut in libris Regum apparet, ubi dicitur: *Fuit rex Saul et socii ad quærendum David*; et Dominus discipulos suos fratres appellare non erubescit. Quod vero Paulus Petro restitit, hoc nullam in Paulo æqualitatem vel superioritatem arguit: licet enim in causa fidei, prout illa erat, subdito erranti prælato contradicere, illumque reprehendere, ut Gregorius ¹ ait, sicut et papæ scandalizanti Ecclesiam licitum esset resistere, ut tradit ² Gelasius et Innocentius ³ IV ad dictum Deuteronomii: *Diis non detrahes*, etc. Dico talem reprehensionem fuisse fraternam, non detractionem vel maledictionem. Nec obstat dum Hieronymus ⁴ ait: *Paulus Petrum non reprehenderet, si se non impurem sciret*; quia loquitur de vitæ puritate et sanctitate, non de potestate Ecclesiasticæ dignitatis, qua quilibet Petro est inferior. Et licet Petrus esset omnibus superior, humiliter toleravit exemplo suo ad

humilitatem nos invitans, quod ejus successores plerosque fecisse legimus Petri exemplum imitatos: vel dici ⁵ potest Paulum Petro parem fuisse quoad fidei defensionem, non quoad dignitatem prælationis, ut dicit B. Thomas. Hæc Poggius.

20. Addidere schismatici vanas et fallaces sponsones; subdunt enim: « Quia tamen videmus ex prima et simplici hujusmodi nostra admonitione Concilii plurimum commoveri sanctissimum dominum nostrum, quod certe non deberet: nos enim nullo Ecclesiam aut sanctitatem ejus damno prosequi intendimus, quinimo unitatem, libertatem et spiritualitatem, ac utilitatem et conservationem jurium Ecclesiæ, cum bona sanctitatis ejus, et sacri collegii gratia, procuravimus et procuramus pro magna in ejus sanctitatem veneratione, et reverendissimos dominos observantia, præsertim hæc charitate perspecta, quam erga nos dominationes suæ reverendissimæ cum paternitate vestra ostenderunt: et propter justificationem majorem nostram ad vestram quoque meditationem attendentes in Pisano Concilio in rebus tangentibus sanctissimum dominum nostrum, et Romanam curiam, ad aliquod tempus temperabimus, dummodo ipse dominus noster medio sacri collegii omnes has præceptiones personalis comparitionis, et nostræ cessationis a Concilio auferat, vel ad minus suspendat usque ad tempus, quo de loco tuto et neutrali OEcumenici Concilii cum ipso sanctissimo domino nostro et omnibus, quos ista tangit materia, in brevi cum bona resolutione consulatur: locus enim Urbis Romæ in hæc rerum occurrentia liber et tutus non est, nobis signanter, et aliis oratoribus principum et nationibus, qui hujusmodi indictionis promotores extiterunt, tam propter arces quam propter gentes et capitaneos assuetos libertatem cardinalium, et aliorum prælatorum facile violare; patres enim in Concilio undequaque debent esse liberi, ad hoc quod Spiritu sancto regantur, Apostolo referente: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*, et in congregationibus Ecclesiæ Spiritum sanctum directorem esse, Evangelii textus edocet.

21. « In loco ergo communi, et libero, ac securo deputando cum quiete et pace, omni passione semota, libertati, spiritualitati, ac reformationi Ecclesiæ, et Christianorum paci, ac infidelium bello, necnon sanctissimi domini nostri gloriæ, obedientiæ, et tranquillitati solide, efficaciter et realiter cum Spiritu sancti assistentia attendetur: quod universæ Christianæ reipublicæ gratissimum futurum speramus, et nos nihil aliud petivimus unquam nec petimus. Et cum hoc beatitudini suæ perpetua servitute serviemus in debita obedientia et reve-

¹ C. 297. Paulus dicit. — ² 197. et si illa. — ³ Innoe. in c. Inquisitiones de sent. Ext. in c. 4. de consuet. — ⁴ 297. Paulus Petrum.

⁵ 295. c. Mandastis et c. Auditum.

rentia, et credimus reverendissimos dominos cardinales bona mente incedentes prorsus in hoc nobiscum conventuros, nec petituros a nobis, aut assensuros peti quæ sine periculo interitus utriusque vitæ præstare non possumus, et jam necesse erit ex utraque indictione Concilii vel utrumque teneri, quod hæresim saperet, cum Ecclesia universalis sit una, vel alterum concordari : cum enim a tot annis nulla fuerint Concilia generalia, etsi quandoque aliqua congregata fuerint, quæ a centum annis quasi fuerunt, quinque videlicet Pisanum, Constantiense, Senense, Basiliense et Florentinum; multis tamen impedimentis et cavillationibus in illis procuratis Ecclesia cum effectu reformata non fuit, et omni die ager Dominicus spinis et tribulis obsitus in immensum excrevit, adeo ut oporteat illum necessario per Concilium purgari : si enim cum hac duplici indictione Concilii nullus effectus liberi et generalis Concilii ad bonum Ecclesiæ (ad minus de reformationibus pace et bello futuris) sequeretur, populus Christianus nos omnes deceptores crederet; et mirum in modum sæculares principes contra omnes nos insurgerent. Hæc ergo est via pacis Ecclesiæ, et honoris sanctissimi domini nostri, et sacri collegii, et nostri, quam nos libenter offerimus, et datam amplectemur. Datum in burgo Sancti-Donnini nullius diocesis die XI mensis Septembris, anno a Nativitate Domini MDCXI, Pontificatus sanctissimi domini nostri Papæ Julii II anno VIII.

« Bernardinus cardinalis S. Crucis.

« Guillelmus cardinalis Narbonensis.

« Franciscus Cardinalis Cusentinus ».

22. Proximo die Joannem Baptistam de Theodoriciis, et Franciscum Tycium procuratores ad Pontificem et cardinalium senatum misere ¹, qui ipsos excusarent, si in jus vocati non comparerent metu deterriti, ac prolato de Synodo celebranda decreto insisterent : tum ut de communi loco neutri parti suspecto, in quo Concilium celebraretur, designando agerent. Cum horum responsa postulataque a Pontifice et cardinalibus excussa essent, compertum est ipsos splendido Ecclesiæ majestatis in pristinum decus vindicandæ obtentu ad eam evertendam incumbere, larvaque hypoërisis inducenda instaurare Basiliensis conciliabuli, a quo schisma maximo Ecclesiæ damno contlatum fuerat, damnatos errores : hæreticorum more modicos factionis cœtus appellare Ecclesiam, cui Pontifex, sacer senatus, et tot regnorum præsules ac populi obtemperare deberent : æquare suam cum Pontificia auctoritatem, his turpibus initiis majori flagitio iter munire, ini-que disceptare Romam communem omnium patriam, Christiani imperii sedem, religionis ma-

gistram, locum ad generales episcoporum conventus congregandos idoneum non esse. Moniti itaque iterum iterumque fuere, ut ad officium redirent, sed illi in pertinacia obduruerunt; inchoarant enim jam prima Septembris die Pisanum conciliabulum ², cujus principia, si quam vilia extiterint spectentur; nemo ambigat eam fuisse fœdam novatorum synagogam; nullus enim cardinalis, nullus episcopus interfuit : sed tres tantummodo impostores Zacharias Ferrerius Subasiensis abbas, Antonius de Andrea protonotarius Apostolicus, et Jacobus Galand Locharum archipresbyter, factiosorum cardinalium absentium nomine pseudosynodi fundamenta jecere, ut ex publicis eorum Monumentis ³ constat : ac falso in Ecclesia principe promulgarunt ⁴, plenum jus et auctoritatem convocandi generale Concilium ad absentem cardinalium partem, quamvis minorem, tanquam liberam, saniozem et diligentem spectare, ob Pontificis et sacri senatus illi adhaerentis negligentiam vel timorem : eum tamen factiosos latere non posset illatæ a se illi negligentia labein indicto jam Lateranensi Concilio deletam.

23. *Seditiosos in sua contumacia perstantes ab impio conatu revocare nititur Pontifex.* — Hoc scelus ferendum non esse censebant prudentiores Florentini, nec Pisanum conciliabulum contra Concilium Lateranense permittendum, præsertim cum insigne aliquod detrimentum præcipue mercium suarum inde accipere possent : quare Gallicani illi præsules, qui Ludovici Gallorum regis imperiis regebantur, Italicum iter remorabantur. Facti autem sunt a Carvajalo, Narbonensi et Cusentino certiores, datis e Burgo S. Donnini die vigesima quarta Septembris litteris ⁵, Florentinos demum Ludovici Francorum regis rogatu, spreta mercium suarum jactura, assensisse, ut Pisis Synodus congregaretur : Lautrechium regio imperio daturum illi celebrandæ operam, ac Bajocensem et Alebretensem cardinales accessuros. Ancti itaque animis ex horum adventu et cognitione seditiosi, in pertinaci mentis duritie perstiterunt; adeo ut episcopi Alexandrini, qui a Pontifice ad ipsos redierat, ut a cœptis revocaret, deinde ad Francorum regem profecturus erat, ut ipsum ad mittendos ad Concilium Lateranense Gallos præsules permoveret, monita respuerint, ea opinione delusi, Pontificem et senatum purpuratum jure negare non posse, quin alius, pro celebrando Concilio a Roma locus, quem prædicti cardinalis Carvajalus, Narbonensis et Cusentinus tutum et liberum censerent, designaretur : ac si negaretur a Pontifice jus tam et sanctissimam provehendi contra Lateranense Pisani Concilii causam suppeditatum iri : de quibus singulis seditiosus cardinalis

¹ Ext. de eo Instrum. in Actis conciliab. Pis. p. 71.

² In Actis Pis. conciliab. p. 61. — ³ Ext. ib. — ⁴ Ib. — ⁵ Lat. in App. conciliab. Pis. p. 166.

Pria Ludovicum regem xxv Septembris certiorum fecit ¹, atque ad cogendos Gallicos præsules incitavit, idemque inani spe pascere ² animum, omnes Italos Gallicam factionem amplexuros ³ si Gallica potentia ingravesceret, sed humana consilia divina virtute, ut dicitur, fracta tandem fuerunt.

24. Cœpere autem jam tum contentiosi cardinales vehementer angi; cum Pisas nonnisi Gallicis copiis succincti proficisci audent, metueret autem Gasto Fuxensis princeps, ne, imminente Pontificio Hispanoque exercitu, Insubriam armis et milite imparatam destitueret; cum, licet Gallici cardinales Macloviensis, Renatus Pria, et Amaneus Alebretensis, qui se subornari siverant, ad Pisanam protectionem parati essent; Bernardinus tamen Carvajalus et Franciscus Cusentinus eo tendere detrectarunt ⁴, nisi una cum ipsis Cæsarei procuratores pergerent: quippe insanum erat paucos Gallos regis Ludovici hostis Pontificii imperiis actos universæ Ecclesiæ auctoritatem sibi arrogare: qua difficultate pressus Odetus Lautrechius Carvajalum et Cusentinum ursit, ut Lucam concederent, pollicibus ⁵ interea Maximilianum a Gallo rege, tum a Macloviensi scriptis cardinalium nomine litteris, necnon a Frederico Sanseveritate cardinale facile adductum iri, ut Cæsareos procuratores ad Pisanos cœtus legaret. Cum vero Carvajalus et Cusentinus profiterentur, sine Germanis ultra se non progressuros, Odetus Fuxensis Lautrechii regulus xxvii Septembris Ludovico regi hæc significavit ⁶: ac biduo post præsules Galli pauci numero Astam pervenere ⁷ regemque consulere, ut quæcumque vellet imperia daret.

Interea Christi vicarius una cum sacro senatu omnia studia conferebat ad revocanda ab impio conatu seditiosos cardinales. Extat eo argumento insigne Pontificium Diploma ⁸, quo moniti sunt officii V kal. Augusti: hisque quinquaginta dierum peremptorius terminus præfixus est, quo edictum de cogendo conciliabulo revocare jussi sunt, proposita reducturis venia, ipsisque fides publica data est:

« Ad futuram rei memoriam.

« Cœlestis altitudo potentia divine providentia cuncta disponens, ut Ecclesiæ triumphanti militantem Ecclesiam similem faceret, voluit summo Pontifici Christi vicario, Dominici gregis pastori adesse in regenda et gubernanda universalis Ecclesiæ monarchia consiliarios et ministros S. R. E. cardinales, ut ipsi tamquam ejusdem Pontificis et Ecclesiæ membra suo capiti deserviant, et submissis humeris regendum

universalis Ecclesiæ firmamentum operosa sedulitate cum ipso Pontifice laborarent, et tam ipsius Ecclesiæ quam totius orbis incumbentia onera indefessis cum eo sollicitudinibus partirentur, ac cum eo universalem Ecclesiam representarent. Hi sunt quos dilexit Dominus, et veluti præcipuos ac sublimes ejusdem Ecclesiæ cardines prærogativa sublimavit honoris. Horum cœtus in orbe magnificus omnes et singulos quibuscumque titulis decoratos excellit, descriptique dicuntur in diademate principis. Horum altitudo consilii, et expertæ circumspeditionis industria circa dirigenda quælibet, et agenda sanctæ Romanæ atque universalis Ecclesiæ majora commoda salubriter asserere dignoscitur, ideoque a nobis tanquam membra a capite per canonicas sanctiones illicentiatæ discedere prohibiti sunt. Hi sunt quos ideo ultra alia ornamenta galero rubeo insignitos esse constat, ut præ cæteris sanctam Sedem Apostolicam, Romanæque Ecclesiæ unitatem in eis ipsis, ut præfertur, representatam, quantum fieri potest, verbo et exemplo constanter et intrepide usque ad sanguinis effusionem tueantur et defendant; et quo majori honoris prærogativa honestati sunt, tanto magis peccant, cum eorum et Ecclesiæ unitatem hujusmodi scindant, aut a summo Pontifice eorum capite quoquo modo illicentiatæ recedunt, vel ab ipsius obedientia deficiunt.

25. « Sane nuper in consistorio secreto dilectus filius Justinus Carolus juris utriusque doctor, et fisci nostri advocatus nomine suo ac dilecti filii Mariani de Crucinis fisci cameræ Apostolicæ procuratoris quamdam sub his verbis querelam exposuit: Quanquam, beatissime pater, vosque reverendissimi domini cardinales, unam sanctam Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam Spiritus sancti ex persona Domini nostri Jesu Christi in Cantica Canticorum designet dicens: *Una est columba mea, una est perfecta mea, et una est matri suæ electa*, et ut ait B. Cyprianus: *Non habet Ecclesiæ ordinationem qui Ecclesiæ non tenet unitatem*: nihilominus ab ipsis, ut ita dixerim, Ecclesiæ incunabulis quorundam pestiferorum hominum effrænata libido, hanc sanctam Ecclesiæ unitatem ausu sacrilego et diabolica persuasione violare præsumpsit: hic, ut sacri canones edocent, alienus est, prophanus est, hostis est, habere non potest Deum patrem, qui universalis Ecclesiæ non tenet unitatem; nec potestis cum aliquo convenire, qui cum corpore ipsius Ecclesiæ, et cum universa fraternitate non convenit; et cum, pater sancte, sanctitas vestra intenta, ut decet, recuperationi terrarum et jurium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, præsertim civitatis Ferrariensis, ejusque ducatus, territorii et districtus quibus iniquitatis filium Alfonsum Estensem ob ejus demerita per sententiam consistorialiter

¹ Ext. ejus lit. in App. conciliab. Pis. p. 168. — ² Ib. — ³ Ext. ea de re lit. ib. p. 163. — ⁴ Ext. de eo ipsius lit. in App. concil. Pis. p. 160. — ⁵ Ext. de eo lit. in App. Act. Pis. concil. p. 160. — ⁶ Ibid. — ⁷ Ext. ea de re lit. ibid. p. 172. — ⁸ Jul. II. l. Bull. LXXXII. p. 321.

latam privaverat, Bononiam cum exercitu accessisset, monuissetque S. R. E. cardinales, quos tam pro prædictis quam aliis gravibus ejusdem Ecclesiæ incumbenlibus oneribus consulere intendebat, ut ipsam sanctitatem vestram sequi deberent prout par erat; inimico tamen humani generis suadente, ac scandalum et zizanium in Dominico agro seminante, aliqui, quos dolentes referimus, ex dictis S. R. E. cardinalibus monitionem sanctitatis vestræ hujusmodi simultantes iter eorum Florentiam versus cœperunt, ac spretis litteris sanctitatis vestræ ac monitionibus et exhortationibus, per devotam creaturam vestram Franciscum tit. S. Clementis presbyterum cardinalem tunc in minoribus constitutum episcopum Concordiensem datarium vestrum, quibus illos hortabatur et monebat, ut ad eandem sanctitatem vestram Bononiæ cum sua curia existentem vocati se conferrent, prout iidem cardinales eidem Francisco cardinali se facturos obtulerunt, initis et firmatis prius inter ipsos secreto et per manum publici notarii certis conspirationibus et capitulis, ac conventionibus illicitis et inhonestis contra sanctitatem vestram, Papiam illicitiati adierunt, et deinde Mediolanum se conferentes, ibidem contra sanctitatem vestram et Sedem Apostolicam et sanctæ Dei Ecclesiæ unitatem periculosum et schismaticum conventiculum inire moliti, aliosque cardinales suam sententiam habere conati sunt; prout diversimode sanctitati vestræ innotuisse debet. Qua re detecta in suo proposito perseverantes gravia Ecclesiæ universalis scandala imminere illamque reformatione indigere, et propterea Concilium vel quoddam decretum Concilii Constantiensis, ne votum per eandem sanctitatem vestram in ejus ad summi Apostolatus apicem assumptione missum, et juramentum per eam præstitum congregandum fore, jusque illud congregandi ob sanctitatis vestræ et aliorum cardinalium assistentium negligentiam ad eos devolutum, eosque Concilium ipsum absque aliqua sanctitatis vestræ requisitione et licentia indicere et convocare posse asserere non sunt veriti.

26. «Horum principalis auctor extitit dominus Bernardinus episcopus Sabinensis, qui jamdiu ista animo suo præmeditatus in ejus sententiam Guillelmum episcopum Prænestinum, et Franciscum tit. SS. Nerci et Achillei presbyterum cardinalem traxit, prout in cedulis indicationis et convocationis Concilii eorum nomine publicatis, et ut creditur, ad eorum instigationem sub nomine Maximiliani Romanorum imperatoris electi et Ludovici Francorum regis confectis, ac manu publica notarii subscriptis, et in Urbe et alibi clanculum affixis clare constat. Quanam gravitate verborum, pater sancte, quoque dolore animi rem hujusmodi deplem? Sed, ut video, pater beatissime, ac reverendissimi do-

mini, jam tempus est magis remedii quam querelæ; ecce enim sancta mater Ecclesiæ, quæ in persona sanctitatis vestræ sui indubitati sponsi sincera prius unitate et pace gaudebat, reseratis lachrymarum fontibus, multis cum suspiriis et singultibus ad te sponsum suum, et ad vos reverendissimos dominos cardinales, qui estis in partem sollicitudinis evocati, clamare et vociferari compellitur. Et tu, beatissime pater, cum omnia prædicta sint adeo manifesta, publica et notoria, quod nulla possint tergiversatione celari, nec excusatione defendi, in virtute Altissimi una cum hoc sacro collegio exurge, et judica causam sponsæ tuæ, et memor esto opprobrii filiorum tuorum. Aceingere gladio tuo, potentissime, intende, prospere procede, et regna, et exemplo aliorum summorum Pontificum prædecessorum tuorum, qui semper insurgentes in Dei Ecclesiæ hæreses et schismata, cum ipsorum auctorum fautoribus, auctoribus et sequacibus, a Dei Ecclesiæ et communione fidelium, et sacratissimi Christi corpore eliminarunt, hoc noviter ortum perniciosissimum schisma in tuam et sanctæ Romanæ Ecclesiæ sponsæ tuæ injuriam spiritali mucrone rescinde.

27. «Nos igitur, qui dudum Concilii indicationem hujusmodi, sive potius schismaticorum conventiculum per alias nostras litteras revocavimus, ac pro pace et quiete omnium Christi fidelium proque extirpandis schismatibus et hæresibus universis ac reformatione universalis Ecclesiæ, quantum opus fuerit, etiam pro expeditione conciliariter incunda OEcumenicum generale Concilium indiximus, et celebrare, Domino permittente, intendimus, hujusmodi relatione audita, magno quidem, prout decebat, dolore ac mœrore sumus affecti; non possumus enim non vehementer dolere, ut par est, tam perniciosum in Dei Ecclesiæ incendium inchoari, et ab his præcipue, a quibus minime suspicabamur, præsertim a Bernardino episcopo, quem honorificentissima Germaniæ legatione decoravimus, et cujus reliquorum omnium petitis, quantum cum Deo licuit, semper annuimus, aliisque omnibus præfatis, quos tanquam corporis nostri membra paterna charitate semper dileximus, et in visceribus complectebamur charitatis. Quoniam igitur fratres nostri prædicti et sanctæ matris Ecclesiæ filii alienati sunt ab ea, et claudicaverunt a semitis suis, nos adversus hujusmodi periculosum schisma juxta nostri pastoralis officii debitum publice et in facie Ecclesiæ requisiti, ut præfertur, insurgere et illi obviare decrevimus. Quamobrem revocationi conventiculæ et indicationi Concilii hujusmodi inhærentes, ut ad debitum finem conciliatis omnium animis perducatur, nullusque scrupulus remaneat, quominus hoc sacrum OEcumenicum generale futurum Concilium cum omni quiete et pace, ac animorum unitate in Spiritu sancto,

ut decet, celebrari possit; et attendentes memorati ipsorum promotoris et procuratoris petitionem justam et divino et humano juri consonare, necnon Instrumentis publicis falsa manifeste continentibus, etiam in alma Urbe nostra temere affixis et per nos visis, et alias legitime probatum, et usque adeo notorium et publicum esse, quod nulla possit tergiversatione celari, ita ut ad pœnarum severitatem juxta sanctiones canonicas in prædictos Bernardinum et Guillelmum episcopos, et Franciscum cardinales absque alia ulteriore mora procedendum esset; præsertim cum nos eidem Bernardino etiam post omnium supra narratorum præceptionem, si errorem suum recognoscere et ad cor reverti voluisset, plenam indulgentiam, et præteritorum remissionem, et veniam dare et concedere Apostolica clementia parati essemus: nihilominus de eorundem venerabilium fratrum nostrorum consilio omnipotentis Dei imitantes clementiam, qui non vult mortem peccatoris, sed magis, ut convertatur et vivat, et omnes injurias illatas obliviscitur, omni, qua possumus, pietate uti decrevimus, et quantum in nobis est agere, ut proposita mansuetudinis via ad cor revertantur, et a prædictis respiscant excessibus; ut ipsos tanquam filium illum prodigum ad gremium Ecclesiæ revertentes benigne recipiamus et paternam charitatem amplectamur: ipsos igitur Bernardinum et Guillelmum episcopos, et Franciscum cardinales, et quoscumque eis adhærentes, eorumque receptores, et eis quoquomodo faventes per viscera misericordiæ Dei nostri, per aspersionem sanguinis Domini nostri Jesu Christi, a quo et per quem humani generis redemptio et sanctæ matris Ecclesiæ ædificatio facta est, ex toto corde hortamur, precamur et obsecramus, ut ipsius Ecclesiæ unitatem pro qua ipse Salvator tam instanter oravit ad Patrem, violare desistant; fraternam quoque dilectionem et pacem, quam toties et accurate idem Redemptor transiturus ex hoc mundo ad Patrem discipulis commendavit, et sine qua nec orationes, nec jejunia, nec elemosynæ Deo acceptæ sunt, scindere et lacerare expavescant, et in prædictis quantoque tam perniciosus et scandalosus prorsus desistant excessibus, inventuri apud nos, si effectualiter paruerint et coram nobis personaliter et humiliter paruisse docuerint, paternæ charitatis affectum, apertumque mansuetudinis ac clementiæ fontem.

28. « Alioquin ipsos, si forte justitiæ et virtutis amor a peccato non retrahat, indulgentiæ spes ad pœnitentiam non invitet, pœnarum terror et rigor coerceat disciplinæ, præfatos Bernardinum et Guillelmum episcopos, ac Franciscum cardinales, adhærentes, receptores, et quoslibet fautores eorum, de fratrum eorundem consilio, requirimus et monemus in virtute sanctæ obedientiæ, et sub anathematis

et criminis hæresis et schismatis ac læsæ majestatis et quibuscumque aliis contra tales ab homine vel a jure inflictis, necnon privationis cardinalatus, honoris, ac patriarchalium et metropolitanarum, ac cathedralium, quibus præsumunt, aliarumque Ecclesiarum, necnon monasteriorum et aliorum beneficiorum quorumcumque, quæ obtinent, ac inhabilitatis ad illa, et alia qualiacumque in posterum obtinendi, necnon convicti criminis hæresis et læsæ majestatis pœnis, districtè præcipiendo mandamus, quatenus infra quinquaginta dies ab affixione præsentium in locis infrascriptis immediate sequentibus numerandos, ipsi Bernardinus et Guillelmus episcopi, et Franciscus cardinales pro indictionibus et convocationibus Concilii generalis ulterius se gerere aut nominare desistant, nec per alios, quantum in eis est, haberi et nominari pro talibus se patiantur, ac inductionem et convocationem prædictas sicut de facto et malefactis eorum nobis personaliter constituti publice revocent, cassent et annullent, adhærentes, receptores, et faventes ulterius ipsis Bernardino, Guillelmo episcopis, et Francisco cardinalibus in hoc schismatis crimine non assistant, nec adhæreant, vel faveant quoquomodo per se vel alios, directe vel indirecte, nec quovis quæsito colore, sed ipsi Bernardinus, Guillelmus episcopi, et Franciscus cardinales, adhærentes, receptores et fautores nobis tanquam patri et pastori animarum suarum reverenter pareant et obediant, ac revocationis indictionis et convocationis Concilii hujusmodi infra prædictum terminum, ut præfertur, coram nobis personaliter constituti, et per publica documenta certiores nos faciant; ita ut de eorum vera obedientia nullus dubitationis scrupulus remanere valeat. Alias si Bernardinus et Guillelmus episcopi, ac Franciscus cardinales, et adhærentes, receptores ac fautores prædicti secus (quod absit et nobis persuadere non possumus) egerint, seu præmissa omnia et singula infra terminum prædictum cum effectu non adimpleverint, noverint se prædictis pœnis obnoxios, et a nobis, quanquam invitis, justitia cogente citatos, prout tenore præsentium citamus, monemus et requirimus, ut quintadecima die præfatum terminum immediate sequenti non feriata, et si dicta dies quintadecima feriata extiterit, prima die sequenti non feriata compareant personaliter coram nobis in Urbe, et consistorio nostro secreto, aut ubi tunc erimus, ad se defendendum, legitimeque excusandum de præmissis contra eos deductis, alias ad videndum, et audiendam se et quemlibet eorum etiam nominatum, quos sic citamus ad diem eandem, contra ipsos legitime procedi, ac videndum se declarari schismaticos, blasphemos et tanquam hæreticos et reos criminis læsæ majestatis fore puniendos,

ac censuras et penas prædictas ipso facto incidisse et incurrisse, et alias infligi, prout justum fuerit et justitia suadebit; certificantes eosdem et eorum quemlibet, quod nisi venerint, sive paruisse coram nobis personaliter constituti ostenderint, aut se legitime de præmissis excusaverint coram nobis, ut præfertur, personaliter constituti ad declarationem dictarum punarum justitia mediante procedemus, eorum contumacia et absentia non obstantibus, processuri ulterius ad aggravationem et reaggravationem, prout justitiæ vigor postulaverit et eorum demerita exegerint.

29. — Et autem hujusmodi nostra monitio et citatio ad eorumdem monitorum et citatorum aliorumque quorum interest, notitiam deducantur, cum ad ipsos personaliter citandos tutus non pateat accessus, chartas sive membranas eas continentis, ac præsentis litteras in valvis Basilicæ principis Apostolorum ac Ecclesiæ Lateranensis, in area Campitoræ, et extra curiam in cathedralis Ecclesiæ Senensis valvis affigi faciemus: quæ monitionem eandem suo quasi sonoro præconio et patulo iudicio publicabunt: ut iidem moniti, quo ad ipsos non pervenerit vel eandem monitionem ignoraverint, nullam possint prætere excusationem, vel ignorantiam allegare: cum non sit verisimile apud eos remanere incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Volumus autem et Apostolica auctoritate decernimus, quod hujusmodi nostra monitio in eisdem valvis Ecclesiæ intimata perinde valeat, et illos arelet, quacumque constitutione Apostolica contraria non obstante, ac si eisdem monitis et eorum singulis intimata et insinuata personaliter et præsentialiter extitisset. Ne tamen moniti et citati prædicti Urbem ipsam et curiam Romanam, communem omnibus patriam, locum sibi minus tutum, et propter præmissa, vel ex quibusvis aliis causis similibus vel dissimilibus imminere periculum in veniendo, stando et redeundo ad excusationis suæ velamen forsitan allegent, ipsos tenore præsentium securantes, cuilibet ex monitis prædictis plenum et amplissimum in fide Pontificia et venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, in verbo veri et boni Pontificis, salvum conductum in veniendo, stando et redeundo, ut præfertur, concedimus, universos et singulos patriarchas, archiepiscopos, episcopos, et alios Ecclesiarum, monasteriorum prælatos, et clericos ac personas Ecclesiasticas, necnon duces, marchiones, principes, potestates, capitaneos et quoslibet alios officiales, et eorum locatentes, necnon communitates, universitates civitatum, castrorum, oppidorum, villarum, et aliorum locorum tenore præsentium requirimus et hortamur: ipsisque patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliis prælatis, cæterisque sub-

ditis nostris districtè mandamus, quatenus præfatis monitis omnibus et singulis in veniendo ad dictam curiam occasione prædicta, morando in ipsa vel ab ipsa recedendo, in personis et bonis aut rebus eorum nullam inferant, nec ab aliis, quantum in eis fuerit, permittant inferri injuriam vel offensam. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno, etc. MXXI, V kal. Augusti, Pontificatus nostri anno VII.

30. *Angeli Anachorita litteræ objuratoria tum ab Carvajalum, tum ad Gallorum regem.* — Nisi etiam sunt plures viri insignes litteris suis fugitivos cardinales a flagitio schismatis abducere: inter quos Angelus eremita, celestibus interdum visis collustrari solitus, hanc objuratoriam Epistolam ad Bernardinum Carvajalum dedit¹:

« Angelus peccator anachoreta Vallisumbrosæ Bernardino Carvagial, emendationem.

« Cum una fuerit arca Noe, extra quam nemo salvatus est, sitque Petri navicula unica, unaque catholica Ecclesia, Salomone in Canticis Canticorum referente: *Una est columba mea, unaque sponsa mea*; una insuper sit Christi domus, de qua dictum est: *Beati qui habitant in domo tua, Domine*, cujus regimen, habenas clavesque Romanus Pontifex quodam jure tenet, possidet atque moderatur; cujus parem quietem, ac tranquillitatem involvens perturbansque, non cardinalis, non Christianus, sed antichristus vocari debeat: cum Deum nec Christum habeat patrem, qui Romanum Pontificem suamque Ecclesiam non habet matrem. Scire a te summopere exopto, quo spiritu, qua audacia, quave temeritate sacrilegas, ac Christi corpus conficis, cum schismaticos minime deceat munera nec sacrificia ullo instinctu offerre, Osea suo oraculo referente: *Sacrificia eorum tanquam panis luctus; et omnes, qui comedunt ea, contaminabuntur*. Et in libro Exodi describatur: *Non comedes agni hostiam nisi in una domo*; neque comedetis de carnibus ejus foris: tu enim agni carnes foris comedis, qui extra arcam Noe, extra naviculam Petri, extra domum Dei, extra unitatem Romanæ Ecclesiæ in schismate constitutus, Deo, imo diabolo, missam facis; ex angelo enim, id est, ex venerabili Ecclesiæ membro te Cerinthum, te Ebionem, te Arium, te Judam, teque Luciferum effectum esse non dubites, quos si in scelere, si in errore, si in schismate secutus es, eos saltem in pertinacia non sequaris. Redi ad cor tuum, redde te ipsum tibi, redde nobis concivem nostrum, redde confratrem nostrum, redde nobis doctorem nostrum, redde Romanæ Ecclesiæ tam venerabile membrum suum, præsto est enim, ut tibi indulgeat: pro te jam supplicavimus, ut te admittat, ut te amplectatur, ut te ad oscula

¹ Ext. inter ejus opera.

recipiat; erravit namque et Petrus, ne te in errorem lapsum de salutis spe deieceret; sed sua imitatione tuum scelus, tuam erga Romanam Ecclesiam ingratitudinem, uberibus lachrymis baptizares. Totum Christianæ divisionis pondus, totum onus schismatis, omne perversum dogma conventiculi Pisani tibi opponitur, tibi datur, tibi asseritur. A Deo insuper in tremendo judicio tibi exprobrabitur, quod tunicam dilecti Filii sui inconsutilem, quam nec Judæi, nec principes sacerdotum, nec ejus crucifixoires scindere voluerunt, tu eam nedum scindere, sed lacerare, ac penitus discerpere coneris; et quoniam in manibus tuis esse dignoscitur, eam tibi, quantis possum precibus quantisque lachrymis valeo, gratam atque commendatam summo-pore facio. Ex eremo Vallisumbrosæ non. Octobris MDCXI ».

31. Scripsit quoque VI idus ejusdem mensis ad Ludovicum Francorum regem, ne Ecclesiam schismate laniaret: sciret Romanum Pontificem Dei vicibus in terris fungi, Sedemque Apostolicam omnium Ecclesiarum caput a nemine, præsertim laico, ullo modo ullave auctoritate judicari posse, ne Apostolorum Petri et Pauli iras in se concitaret; Pontificem non ipsius indiciis et perscrutationibus obnoxium, imo auctoritate ad ipsum, ni resipisceret, de regio apice deieciendum pollere. Julio vero XI kal. Novembris significavit, se ex quodam viso cognovisse, Gallorum regis ipsi adversantis potentiam obtrilum iri, ac Bernardinum Carvajalum, aut ad sanitatem reversurum, pariturumque in omnibus Romanæ Ecclesiæ præceptis, vel e vita migraturum aut honore auctoritateque omni exutum iri, atque etiam ab eo petit, ut Decii ¹ Commentarium quem ad conciliabuli Pisani commendationem ediderat, ad se transmitteret, ut illius sophismata refelleret. Scripsit vero idem Angelus pro Julio Apologeticum librum adversus schismaticos. Scripsere etiam inter cæteros Thomas de Vio Cajetanus postea cardinalis creatus, et Franciscus Poggius eruditus Commentarios: quorum postremus, cum adversarii Basileensium schismaticorum ex abbatis Siculi, Ludovici Romani, et cardinalis Arelatensis scriptis errores instaurarent, eorum argutias docte confutavit; quem lector avidus consulere poterit.

32. *Judiciaria actio contra cardinales rebelles*

¹ Ext. in Append. conciliab. Pis.

qui exauctorantur. — Interea judiciaria actio instituta est adversus schismaticos, ut narrat Basiliensis hæc verbis ¹: « Julius papa II, cum se apud Bernardinum et factionis suæ complices nihil proficere posse pietate, clementia et indulgentia vidisset, tum citatos et sufficienter admonitos, ut a proposito rebellionis resilirent, minime comparentes Romæ in consistorio publico de cardinalium suorum assensu et consilio, utriusque juris peritorum complurium, eos tanquam hæreticos, schismaticos, contumaces et rebelles, atque ab omni dignitate cardinalatus per sententiam deposuit; titulis quoque, insigniis, voce tam activa quam passiva, Ecclesiis episcopalibus, monasteriis, et cunctis beneficiis Ecclesiasticis, quæ vel in titulum, vel in commendam, seu quovis alio modo possederant, privavit, atque ad illa vel alia in posterum obtinenda inhabiles declaravit, et ab omnibus Christi fidelibus vitari, nec pro cardinalibus haberi aut nominari decrevit ». Lata sententia est octavo ante die quam prima sessio conciliabuli Pisani indiceretur, nimirum vigesima quarta Octobris die; nam kal. Novembris conciliabulum tantum inchoatum scripsit Petrus Delphinus Ambrosio Angelorum priori ²: « Audio Pisanum Concilium (si tamen Concilium dici debeat, quod invito ac repugnante Pontifice indictum est) kalendis Novembribus inchoatum fuisse, ac præter quatuor cardinales multos etiam prelatos transalpinos, et doctores complures eminentissimos eo convenisse: cupio abs te fieri certior, an ita se res habeat, neque enim parvi momenti existimanda foret; quid enim aliud sonaret duplex curia, nisi ut divideretur Christus, ac si acclamarent patres: Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollo? Dominus qui odit Ecclesiam malignantium, consulat Ecclesiæ suæ sanctæ, neque permittat scindi tunicam suam inconsutilem, et desuper contextam per totum. Si invaluerit schisma, ut erigenda sint duo altaria, *Væ mundo a scandalis*, etc. Ex Fonte bono die VI Novembris MDCXI ».

33. Confirmat superiora Paris de Grassis, qui plures alias insignes circumstantias latæ sententiæ in schismaticos, antequam conciliabulum inchoarent (1), describit ³: « Die Veneris XXIV Octobris habitum est consistorium publicum pro privatione quatuor cardinalium, vide-

¹ Nic. Basel. in add. ad Chron. Nanc. hoc ann. — ² Pet. Delph. l. x. c. 38. — ³ Paris de Grass. lo. cit. p. 724.

(1) Concilium Pisanum a schismaticis cardinalibus sub Gallorum clientela indictum hoc anno celebratur, de quo cum satis multa disseverit annalista, ideo pauca nobis animadvertenda supersunt. Baros episcopos invitantibus cardinalibus adfuisse, idem annalista ex Actis Concilii eruit. Ex his enim constat episcopos in ipso Concilii exordio convenisse quatuordecim, archiepiscopos duos, cum abbatibus S. Dionysii et S. Medardi aliisque nonnullis. Sed alia quedam in Actis omissa suggerit Bartholomæus Senarega de rebus Gemensibus ad hunc annum, tradens in ipso Concilii decursu episcopos ad triginta crevisse, quibus accedebant « alii nobiles viri ex Gallia », nam ut habet ille superius, « in hujusmodi Conciliis Ecclesiastici et laici doctrina præstantes interesse consueverint ». Hos vero omnes episcopos ex una natione (nempe Gallicana) convenisse tradit Thomas de Vio in sua ad Concilium Lateranense oratione. Eo pariter acciti sunt a Ludovico Gallie rege Gemenses; qui tamen opportunam obtinentes causationem, sese excusarunt, eodem rege non improbante. Addit

licet duorum episcoporum et duorum presbyterorum : episcopi fuerunt, Sanctae Crucis Sabiniensis Hispanus, et alius Macloviensis sive Narbonensis Gallus Tusculanus ; alii duo Casentinus Catalanus tit. SS. Nerei et Achillei, et quartus Bajocensis Gallus tit. S. Sabinae, ex eo quia proficiscentem Pontificem anno elapso versus Bononiam, cum eum sequi deberent deseruerunt, et ad regem Franciae, partes Pontificis contrarias faventem, auferunt, semper mala malis addentes, ne Pontifex voto suo contra Ferrariam potiretur : et pessimum opus denique fecerunt, quia Pontificem ad Concilium per eos Pisis indictum citare ausi fuerunt, prout supra cum Arimini essemus descripsi. Pro quo Concilio agendo quotidie semper mala malis addentes adjunxerunt, ut ipsum omnino quovis modo citarent et privarent : nam et articulos contra vitam Pontificis fabricantes, et potius mentientes publicaverunt, ut ex illorum inspectione Pontifex perterritus aut ex desperatione mori, aut cum illis et rege Franciae pacem inire cogeretur : jamque tempore in eorum citatione adventante, ut Pisis Pontifex compareret, quia non comparuerat, Concilium fecerunt per quosdam vilissimos furfantes inchoari ex industria vel potius astutia, ut si qui postea vellent venire aut perseverare, quod illud non praetermissum dici posset, si autem nollent, possent dicere, a vilissimis personis non habentibus auctoritatem id factum fuisse. Interim vero Pontifex suum Concilium Romae indixit futurum in festo paschalis Resurrectionis proximi futuri et illorum Concilium abrogavit : ut in Bulla desuper confecta hic inserta plenius continetur. Superius¹ ea a nobis adducta est.

34. « Quo facto, quia Pontifex gravissime aegrotavit, ut supra scripsi, unde cardinales qui adhuc in regis Franciae terris vivebant, et qui ad libitum non proprium, sed regis, praedicta facere et vivere, ac sese habere jam cogebantur,

¹ Ext. in Bull. const. 27.

hoc nuntio habito latissimè adversus Urbem advenire coperunt, credentes Pontificem jam mortuum esse ». Eo fallaci ramusculo delusus Ludovicus Borgia cardinalis tit. S. Marcelli concitatissimis equis Romam properabat, cum ex itineris labore, ut sunt fallaces humanae spes, Neapoli obiit. Pergit Paris : « Et cum essent in burgo Sancti-Dominivi versus Sugranam (nempe cardinales desertores), et intellexissent Pontificem resanatum, dubitarunt an amplius retrocedere ad manus regis vellent, an vero ulterius versus Florentiam procedere : super qua re multi nuntii et oratores hinc inde intercesserant, nam cardinales aliqui, videlicet Casentinus et S. Crucis Hispani, qui non libenter ad regem redire volebant per internuntios quaesiverunt a papa, ut ipsis liceret apud Senas degere, dummodo securi ibi possent esse ; et Pontifex obtulit saluum conductum, quem et dedit regis Hispaniae Senarum protectoris nomine, ut ibi securi essent, dummodo a rege Franciae deficerent, et promisit quod eos nullatenus molestaret, dummodo Concilio jam per eos Pisis indicto renuntiarent. Interea vero dum haec tractarentur, rex Franciae non destitit hortari eos, ut Pontificem non timerent, quia eos adjuvaret in Pontificis despectum : sed res aliter se habuit, quia papa cum rege Hispano ligam sive foedus inivit contra regem Franciae, ut Ecclesiae Romanae hostem, et etiam idem Pontifex cardinales eosdem quatuor praedictos admonuit sub censuris, ut infra certum tempus personaliter comparerent, ad allegandum causas, quare non deberent privari, prout in monitorio forma hic alligati continetur, et nihilominus Pontifex Florentinos Pisanum dominos conciliare conatus est ut pro se ipso contra regem Franciae et cardinales schismaticos essent ; nam et oppidum Montis-Politanum, quod tunc a Senensibus occupabatur, restitui Florentinis curavit, et nonnullis commodis juvit. Verum cum ipsi se pro Pontifice discooperire contra regem nollent, Pontifex in eos anathema promulgavit, ac etiam

idem scriptor Concilii translationem imperatam fuisse Taurinum, quod forte primo quidem Decreto sancitum est, dein vero, consentibus Patribus, Mediolanum substituitur. Concilii sessio prima nonis Novembris coepit ; biduo post convenit secunda, septimo idus Novembris ; proxime secuta tertia pridie idus Novembris. Tum Patres Mediolani coeuntes quae iam sessionem octavas Decembris indictam nonnisi quarta die Januarii anni succedentis MDXII habuerunt. Ex urbe Mediolano Verceilas transire nos, quatenus alibi non legi, ex Bulla tamen Julii quae Pisanos Patres censuras canonicas incurrisse declarat, edita anno MDXI, III non. Decembris, deduxisse mihi video. Reprobatur enim in ea Pontifex « translationem concilii ad civitatem Mediolanensem seu Verceilensem ». Bullam hanc Jun penes me habeo, tunc, cum promulgaretur, quantum arbitror, excusum, cuius est exordium : « Tanta est clavium Ecclesiae potestas etc. » Verum si res ita se habuerit, oportet erroneos illos primo Verceilas, dein Mediolanum se contulisse, cum Mediolano ageretur die pridie iduum Decembris, ubi sessionem tertiam celebraverunt. Nec Mediolani diu consistere valuerunt, cum Decembris mense sequentis anno MDXII ad illos Lugduni agentes, Petrus Cordier Parisiensis litteras dederit, quarum summam exhibet Spodanus ad annum MDXII, num. 17, qui et numero superiori 16 scripserat Patres illos primo Taurinum, dein Lugdunum emigrasse. At si Leonis X Diploma notatum ab annalista sequenti anno MDXIII consulamus, Taurinensem stationem pro Astensi positam constabit. Ita etiam Leo ibi nota, 30, « conciliabilem congregationem Pisis, Mediolani, Astae et Lugduni ». Haec de Synodo Pisana admittenda ceterant. Ceterum cum Petrus Pisanorum adversus Concilium Philippus Becius, Tristani filius, Mediolanensis jurisconsultus, detulisset scripta Apologia pro justificatione Concilii Pisani : quae ejus incubatio altera est ab ea, quam pro asserenda « auctoritate Concilii generalis supra papam » dedit. Hinc una cum opere illo priori Gobbastus in collectione de Monarchia Imperii pag. 1167, tom. II, nov. edit. inseruit. Alter qui Pisanos laetit, ut ex Diplomate Leonis X relato ab annalista A. MDXIII, num. 31 eruitur, fuit Zacharias Forerius Vicentinus, abbas Subiactensis, quem apologia ejusdemque incubationum (Tractatum) auctorem accusat Pontifex remanque ea de re postulanti, ac dogmata illa ejuranti indulget. Pro Pontifice surrexit Angelus Anachoreta Vallumbrosanus scripta oratione pro Concilio Lateranensi adversus conventiculum Pisanum, quam recitatam Roma A. MDXII, eandemque anno non designato editiois loco vulgavit. Calamum etiam pro Pontifice acuit Thomas de Vio Cajetanus, Generalis Magister Ordinis Praedicatorum, dein S. R. E. cardinalis, vir acate sua doctissimus.

in omnes, qui illi conciliabulo Pisano adhaerent; unde Florentini hoc timentes, ac forsau magis ex eo timentes, quia cardinales schismatici ad Concilium venire parati, non sine exercitu venire volebant, quin etiam arcem et fortalitia quaeque Pisana in manibus suis habere volebant: quae duo Florentini cognoscentes maiorum causam futuram, inhibuerunt cardinalibus, ne cum gentibus armorum, Pisas accederent, alioquin eis resisterent, quod et fecerunt: unde apparatus hujusmodi conciliaris pro parte cardinalium schismaticorum ad nihilum redigi cepit; et nihilominus Pontifex per interuentos hortari fecit eosdem cardinales, ut ad gremium Ecclesiae Romanae redirent: et quia, ut in proverbio dici solet, pedem unum in duobus calciammentis retinere volebant: neque omnino Pontifici adhaerere, neque a rege Franciae omnino desciscere audebant, Pontifex statuit omnino se de ipsis jure et justitia ulcisci: unde jam approximante tempore in monitorio emanato praeparari omnia fecit, quae ad illorum privationem pertinebant. Itaque tempore elapso illico Pontifex consistorium secretum tenuit, in quo servari terminos judiciarios fecit, maxime contra cardinalem Bajocensem, qui juraverat, et se obligaverat sub perditione capelli et cardinalatus non recedere, prout supra anno praeterito scripsi; et termino servato in illo consistorio, quod fuit die Mercurii xii, Pontifex, habitis Patrum votis super hac privatione libere agenda, statuit omnino hac die Veneris, xxiv Octobris mxi, consistorium publicum tenere. Et sic ipsum et Pontifex in aulam majorem, quae regalis dicitur, quaeque est inter duas capellas, veniens parari fecit». Et infra:

35. « Postquam cardinales, qui fuerunt in totum numero octodecim, praestiterunt obedientiam papae, dominus Justinus, qui fuit advocatus fiscalis, incepit et proposuit suum thema totam vitam et demerita cardinalium privandorum, necnon fugam, ac ministerium Apostolicum, ac resistantiam eorum, ac etiam indictionem Concilii Pisani recitare, et in fine concludere, eosdem ut schismaticos et omni infamia plenos debere privari, etc. Et eo finito procurator fiscalis petiit in eadem causa ob rebellionem ipsorum cardinalium privationem merentium concludi. Et Pontifex respondit: Concludimus. Rursus procurator idem repetiit pronuntiandum in causa et causis, et elevata manu adversus Pontificem cum duabus cedulis duarum sententiarum porrexit mihi, qui de mandato papae illas cedulas accepi et dedi in manibus propriis papae. Haque papa dedit eas secretario, dicens: Accipe et lege, ut omnes te intelligant. Itaque secretarius primo legit sententiam contra tres cardinales, videlicet S. Crucis, Macloviensem, et Cusentinum.

36. « Qua sententia finita », et infra: « idem

secretarius aliam sententiam legit contra alium quartum cardinalem, videlicet Bajocensem: qua lecta per secretarium, Pontifex elevata aliquantulum plus solito voce dixit: Ita pronuntiamus. Et idem procurator fiscalis, qui vocatur dominus Marianus de Cusinis civis Romanus egit gratias Pontifici de bona justitia: et conversus ad duos notarios camerae propterea ibidem praesentes rogavit eosdem, ut desuper unum vel plura instrumentum et instrumenta conficerent. Et sic notarius unus, qui fuit dominus Melchior de Campania rogavit testes praelatos, qui ibi aderant, etc. et sic finis consistorii. Ego autem, qui continue ad dextram Pontificis mansi, conversus tunc ad Pontificem dixi plausibiliter: Sic eant, beatissime pater, omnes inimici tui et Sedis Apostolicae; et Pontifex ad me ridens: Et sic ibunt etiam alii, quos intendimus privare, ex eadem hac causa ». Depulsis ita iis e cardinalitio senatu, Sabinensis episcopatus, cui Bernardinus praefuerat, in Franciscum cardinalem tit. XII Apostolorum translatus est¹.

« Dilecto filio Francisco episcopo Sabinensi, etc.

« Dudum provisiones Ecclesiarum apud Sedem praedictam tunc vacantium et in antea vacaturarum ordinationi et dispositioni nostrae reservavimus, decernentes ex tunc irritum et inane quod secus super his per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Postmodum vero Ecclesia Sabinensis, ex eo quod nos iniquitalis filium et perditionis alumnum Bernardinum, olim Sabinensem episcopum, propter hoc ad nostram praesentiam legitime evocatum, suis culpis et demeritis exigentibus, Ecclesia ipsa, cui tunc praerat, per nostram definitivam sententiam de fratrum nostrorum consilio consistorialiter promulgatam privavimus, et realiter etiam amovimus ab eodem apud Sedem eandem pastoris regimine fuit destituta; nos ad provisionem ejusdem Ecclesiae celerem et felicem », et infra, « ad te Basilicae XII Apostolorum presbyterum cardinalem, consideratis grandium virtutum meritis, quibus illarum largitor personam tuam multipliciter insignivit Altissimus, et quod tu, qui Ecclesiae Sanctonensi, cui ex concessione et dispensatione Apostolica praesse dignosceris, hactenus laudabiliter praefuisti, scies et poteris Ecclesiam Sabinensem praedictam salubriter regere et feliciter gubernare, direximus oculos nostrae mentis, etc. Dat. Romae apud S. Petrum mxi, IV kal. Novembris, Pontificatus nostri anno viii ».

37. *Decreta Conciliabuli Pisani a Cajetano refutata.* — Percussus ea sententia Bernardinus Carvajalus, seditionis praecipuus auctor, qui

¹ Jul. II. lib. Bull. LXXIV. p. 269.

Pisas profecturum se denegarat, nisi Casarei oratores adessent, in desperationem conjectus Gallis se conjunxit; a quibus præses conciliabuli renuntiatus primam sessionem quinta Novembris die tenuit¹. In secunda sessione supremam auctoritatem de eorum causis, qui conciliabulo adhaerescerent, cognoscendi sibi ascivit. In tertia Pisani conventus præsules numero paucissimi et Gallorum regis Julii papæ hostis servituti addicti, fingentes universam Ecclesiam ab iis representari, decretum hoc Constantiensis Concilii in alienum sensum detortum promulgarunt: « Statuit et ordinat, infrascriptos canones sacri Constantiensis Concilii in v sessione editos, ut in ea jacent ad unguem observari debere, et eorum tenorem in hoc decreto inseri, ac pro constantissima veritate ab omnibus teneri quæ sequuntur. Primo quod sacrosancta synodus in Spiritu sancto legitime congregata Concilium generale faciens, et Ecclesiam Catholicam representans, potestatem a Christo immediate habet, cui quilibet cujuscumque status vel dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in iis quæ pertinent ad fidem, exstirpationem schismatum et reformationem Ecclesiæ in capite et in membris ». Editum fuisse a patribus Constantiensibus id decretum vidimus, cum de tollendo schismate ageretur, ambiguosque Pontifices Synodo Oecumenicæ obnoxios sanxit, ut alias ostensum et proximo anno fusius ostendetur, ex quo male intellecto Basileenses schisma conlarunt: quorum furibunda fœdaque vestigia secutum Pisanum conventiculum, ex antecedenti subdolo, et in adversum sensum detorto plenam vitio conclusionem hanc elicuit: « Item secundo declarat, quod quicumque cujuscumque conditionis, status et dignitatis, etiamsi papalis existat, qui mandatis, statutis seu ordinationibus aut præceptis hujus sacre Synodi, et cujuscumque alterius generalis Concilii legitime congregati super præmissis, seu ad ea pertinentibus factis vel faciendis obedire contumaciter contempserit, nisi resipuerit, condignæ pœnitentiæ subiciatur, et debite puniatur, etiam ad alia juris subsidia, si opus fuerit, recurrere ». Jactabant ii falso paucorum præsulum Gallorum, quos Ludovici regis Pisas traxerant, regebantque imperia, cœtum generale Concilium esse; atque ab æquitate penitus abhorrens et inauditum erat, ut Romanus Pontifex cujusvis principis vi et arte congregato conventui subderetur; quare horum edictorum promulgatores temeritatis veniam supplices rogaturos inspecturi sumus.

38. At non modo non subjectum illi, verum nec etiam generalibus omnium principum episcoporumve conventibus subijci indubitatum Pontificem, excepto casu hæresis, demonstravit

præter alios Thomas e Vio Cajetanus¹ Ordinis Prædicatorum, postea cardinalis, erudito Commentario, quem superiori mense edidit, ad nefarios Pisani conciliabuli comprimendos conatus: ac primum ostendit ex institutione Christi papam habere supremam potestatem in Ecclesia Dei, Christum regum Regem dominantiumque Dominatorem potuisse in Christiana republica democratiam aristocratiamve constituere; monarchiam tamen prætolisse, dum uni Petro pollicitus est²: Matth. xvi. *Tibi dabo claves etc.* promissumque complexit, dum Joannis ult. ei dixit: *Pasce oves meas*; quorum oraculorum interpretationem ex sanctis Patribus Gregorio, Chrysostomo, Leone, Thoma Aquinate, Conciliorum Constantiensis et Florentini decretis illustrat. Agitatis deinde expensisque pluribus quæstionibus de comparata invicem Petri et aliorum Apostolorum auctoritate ostendit, quod alias ostensum est in Annalibus³, Apostolos fuisse Petro Pastori subditos, cum utique oves essent Christi dicentis Petro: *Pasce oves meas*; neque eo ovili exclusi fuerint: tum discrimen dignitatis inter Petrum et Apostolos reliquos quintuplex distinguit⁴:

39. « Scito quinque esse differentias inter potestatem Petri et aliorum Apostolorum. Prima est in modo dandi et accipiendi, quia Petro data est ordinaria, aliis autem ex speciali gratia, ut explanatum est. Secunda est in officio, et sequitur ex prima, quod Petrus factus est vicarius generalis Jesu Christi, alii vero facti velut legati seu delegati ejus, juxta illud Pauli II ad Corinthios v: *Legatione pro Christo fungimur*; et ad Ephesios ult.: *Legatione fungor in catena ista*. Et hoc ipsum Apostoli nomen importat a missione sumptum, quamvis extenso vocabulo in præfatione dicantur vicarii. Tertia est in objecto potestatis, quod aliorum potestas jurisdictionis non erat supra se invicem, sed super alios; Petri vero potestas erat et super alios et super ipsos reliquos Apostolos, dicente sibi soli Christo: *Pasce oves meas*; in quarum numero sine dubio erant Apostoli; ubi Chrysostomus dicit in persona Christi ad Petrum: *Loco mei præpositus esto et caput fratrum tuorum*. Quarta est in perpetuitate potestatis, quia aliorum potestas finienda erat cum vita eorum; quoniam data est eis in personis propriis pro solis personis propriis, et non pro eorum successoribus; Petri vero potestas usque ad consummationem sæculi perseverat, quia data est sibi in persona propria non solum pro seipso, sed omnibus successoribus suis; quod sancti doctores expriment sub aliis verbis dicendo, quod data est Petro in persona Ecclesiæ⁵; et ex hac differentia oritur, quod nullus est sue-

¹ Acta Pis. concil. p. 91.

¹ Th. e Vio tract. 1. de comparatione auctoritatis papæ et conc. c. 1. — ² Thom. e Vio tract. 1. c. 7. — ³ Annal. to. 1. an. Ch. 12. — ⁴ Thom. e Vio tract. 1. c. 3. — ⁵ Ecclesiæ in persona Petri.

cessor Joannis, aut Jacobi, nec etiam Pauli Apostoli in auctoritate Apostolatus universalis gubernationis Ecclesiae sicut Apostoli gubernabant ubique, sed tantum in potestate ordinis et regiminis unius certae Ecclesiae succedunt episcopi; sed solius Petri successor est et dicitur papa, ut patet in allegatis superius. Quinta et ultima pro nunc est in ipsa essentia potestatis, quoniam auctoritas communiter Apostolis data ex vi Apostolatus, fuit velut potentia executiva, unde et a S. Thoma vocatur auctoritas gubernandi, gubernatio enim executionem sonat; auctoritas vero data soli Petro cum factus est papa, dicente Christo: *Pascas oves meas*, est potentia praecipua, et propterea vocatur a S. Thoma auctoritas regiminis ». Et infra: « Dedit enim Salvator omnibus Apostolis communiter, ut exequi possent in eis, ad quos mittebantur omnia, quae poterat exequi Petrus, puta instituere Ecclesias et episcopos, docere et excommunicare, etc. Petro autem absolute dedit potestatem omnium, etc. »

40. Diluit ¹ deinde Thomas e Vio argumenta adversariorum contententium, reliquos Apostolos Petro dignitate suppare fuisse; tum controversiam recentem motam, an papa Ecclesiae sive Concilii Oecumenici imperiis sit obnoxius discutit ², propositisque contrariis sophismatibus, ita concludit ³: « Videtur quaestioni distinctio facta in Concilio Florentino, quod quia ex Orientali et Occidentali simul Ecclesia conflatum est, caeteris Occidentalibus tantum antefertur, et ibi ut in r cap. verba adduximus, non solum dicitur quod papa est omnium Christianorum pater et doctor, sed quod est etiam universalis Ecclesiae pastor, gubernator et rector cum plena potestate a Domino Jesu Christo institutus in B. Petro: dicant ipsi an quaestio potuerit clarius exprimi, quod non solum omnium membrorum, sed ipsius universalis Ecclesiae pastor, rector et gubernator est, et quod non mediante Ecclesia, sed in Petro, cujus est successor, plenam potestatem pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino Jesu Christo accepit ».

41. Dissolvit ⁴ dein luculenter Cajetanus familia adversariorum argumenta, sive ex Constantiensi et Basileensi conventibus; de quibus proximo anno cum a schismatico Mediolanensi conventiculo jactata fuerint, dicitur: sive ex Evangelio, Sanctis Patribus, humanaque polibia petita. In primis sententiam Augustini pronuntiantis, quod Petrus in persona Ecclesiae et unitatis claves accepit, ita ostendit ⁵: « Dicendum est quod per haec omnia intelligendum est hoc scilicet, quod non soli personae Petri, sed officio suo perpetuo duraturo haec collata sunt: et quia officium Petri est officium capitis, quod habet

influere in corpus reliquum, ideo officio capitali data, toti corpori data dicuntur et sunt. Scripsi Romae die XII Octobris anno salutis MDCXI, aetatis vero meae XLIII ».

42. *Pisis Mediolanum factiosi se conferunt.* — Prorumpere ulterius parabat projecta eorum audacia, cum fortuito casu conciliabulum suum dissolvere coacti sunt repentino terrore circumfusi ¹, oborto inter Pisanos et eorum familiares tumultu. Praebuerat occasionem Galli unius insolentia, qui meretriculam in platea affererat injuria, ad quam ulciscendam capessivit arma populus; quem cum Lautrechii regulus et Castilionæus Gallorum duces tumultum sedare niterentur, sauciati sunt: quamobrem trepidi cardinales seditiosi, metuentes ne motus ille piorum studio augendus in ipsorum capita vertetur, seque omnibus invisos agnoscentes, cum a Florentinis nunquam obtinere potuissent, ut Pisarum custodia Gallico praesidio crederetur, petentique antea Caesari, ut alio conciliabulum transferretur, responderant, non tum quidem transferendum, ne Lateranensi posterius minusque juridicum videretur; sed habitis aliquibus Pisis sessionibus morem ei gestum iri: sequenti die, nimirum duodecima Novembris, temporum angustiis pressi Mediolanum traducendum decrevere, donec de communi loco cum Pontifice consensissent: « Cum, inquit ², ad omnem dissensionis et schismatis materiam repellendam decretum sit, ad sanctissimum dominum papam oratores mitti debere, qui de accommodo omnibusque communiter tuto ac idoneo loco juxta tradenda mandata pertractent, ac dum ab aequo justoque ejus sanctitas non declinet, in commissis conveniant et concludant, statuit et decernit absque ulla sui dissolutione ipsam sanctam Synodum ad inclutam Mediolani civitatem interim in assidua continuatione ad tempus transferri, prout ex nunc sancto Spiritu auctore transfertur, ubi tandiu permaneat, quandiu vel cum eodem sanctissimo papa, quod utinam succedat, de communi loco concordati assensu concludatur: vel si (quod absit) secus accidat, gravius ac maturius quorsum navandum sit, ab ipsa sancta Synodo definiatur ».

43. De hoc concordiae colloquio a factiosis cum Pontifice cepto meminit Coccinus his verbis ³: « Nomine Concilii decem delegerunt civitates, quas Julio Pontifici obtulerunt, quo pro Oecumenico seu generali Concilio agendo aliquam ex eis eligeret: et quod si ei nulla ex eisdem placet, ut ipse vicissim decem deligat civitates, et electionem offerat. Civitates autem, quae Pontifici fuere oblatae, erant Constantia, Taurinum, Bisuntina civitas, Gebenna, Metensis civitas, Casale, Verceilae, Avenio, Lugdunum et

¹ Thom. e Vio trac. 1. c. 1. — ² Ib. c. 5, 6. — ³ Ib. c. 7. — ⁴ Ib. c. 8. — ⁵ Ib. c. 9.

¹ Guic. 1. IX. — ² Acta Pis. conciliab. p. 103. — ³ Coccin. de Gallis Ital.

Verona ». Indignum erat, ut pari jure cum Pontifice contenderent, subditique principi suo leges imperandi darent, maxime cum nulla urbs ad tuendam in celebrando Concilio Ecclesiasticam dignitatem accommodatior, quam ipsa Christiani orbis metropolis esset. At illi Mediolanum concessere ¹ die septima Decembris: quorum ingressu funestata urbem arbitratus clerus Mediolanensis ², mox sponte templa elausit, sacerorumque usu abstinuit: tum fideles hosce seditiosos præcipueque Bernardinum Carvajalem publicis maledictis devoverunt: cætera Concilia ad conglutinandas Ecclesiæ discissas partes instituta, hoc autem ad schisma creandum confundendamque Ecclesiam congregari. Illic vero populorum pius ardor postea restinctus fuit, oppressaque a Fuxensi supremo Gallorum duce libertas. Meminit de illo populari in factiosum conciliabulum motu cardinalis e Pria, et proximo ineunte anno magna ex parte cessasse Ludovico regi significavit ³. Ut vero Galli acerbitate usi in pios Mediolanenses, vi ipsos ad excutiendum conversis rebus Gallicum jugum concitarent, suo loco dicitur. Nunc a Pisani conciliabuli temerariis cæptis, ad reliquas turbas, quæ hoc anno Christianum orbem terruerunt, narrationem convertamus.

44. *Potitur Mirandula Pontifer.* — Refert in Diariis suis Paris de Grassis ¹, Pontificem ineunte anno ægre ferentem segnius rem bellicam geri a suis, cum tribus cardinalibus in castra apud Mirandulam defixa profectum: « Die, inquit, Jovis secunda Januarii hujus anni MDCXI sanctissimus dominus noster Julius ex Bononia recessit profectus ad exercitum militiæ suæ, intellecturus causas quibus capitaneus et alii præfecti militum non procederent ad conflictum contra hostes Gallos, aut ad expugnationem Mirandulæ ac Ferrariæ, prout eis quotidie mandata, et pecunias, et gentes, ac subsidia dare non destitit: et licet ab omnibus et universis tam præsentibus et prælati de curia, quam etiam Bononiensibus ipsa profectio damnaretur potius, quam probaretur, tamen ipse Pontifex omnibus supradictis adductus statuit proficisci cum cardinalibus tribus solum, videlicet Regino, Aragonensi, et Cornelio: ipse autem in lectica delatus est reversurus, ut dixit, infra dies ad plus decem ». Accusant ² nonnulli scriptores Julium a fatis affecta vigentique Hyeme bellicis tempestatibus se exposuisse, traduntque ³ illum ingenti periculo non sine divina ope liberatum, eum globus ferreus ingens instar humani capitis tormento æneo vibratus tentorium Pontificium dejecisset læso

nemine, quem actis Deiparæ gratis in ædicula Lauretana suspendi voluit.

45. Decorarat Pontifex anno superiori Lauretanam Basilicam, ut ex illius Monumentis narrat Tursellinus: « Aram, inquit, maximam sacra supellectili augendam ratus, egregium aræ amiculum ex veste attalica crispante, argenteam crucem pondo librarum quadraginta illusam auro, et antiquo opere cœlatam: bina item sesquicubitalia candelabra ejusdem materiæ atque operis pondo xxvi ab Urbe misit, et extat in turbinata crucis basi titulus, haud obscurum indicium partæ a Pontifice Deiparæ virginis ope victoriæ: Julius II Pontifex maximus Deiparæ virgini Lauretanæ dicavit anno MDC. In hoc signo vinces ». Addit auctor plura alia sacra ornamenta Lauretanæ ædi a Julio collata. Non illum autem spes sua fefellit, ut secutororum temporum illustrabit historia: potitum autem ipsum hoc anno mense Januario Mirandula referunt scriptores ⁴, e quibus Paris de Grassis rem ornatam suis circumstantiis ita describit ⁵:

46. « Die xx Januarii, qua fuit festum SS. Fabiani et Sebastiani, intelleximus oppidum Mirandulæ in deditionem Ecclesiæ venisse, magis tamen vi et belli extremitate, quam sponte; nam sanctissimus dominus noster, qui indesinenter in castris sub mœnibus ipsius oppidi fuit, nunquam ab expugnatione et a tormentis jacendis cessare voluit, quin semper suus exercitus ad illius capturam procederet. Igitur oppidani, eum quibus domina illius oppidi quæ erat filia domini Jacobi de Trivullio nobilis Mediolanensis, et regis Gallorum intimi sese discretioni dederunt, remittentes omnia ejus arbitrio. Et sic dicta die xx Januarii hora circiter XXI ipse summus Pontifex Mirandulam ingressus est ». Vertit deinde studia sua Julius ad urgendum Ferrariense bellum, atque xi Februarii Imolam, ac vigesima Ravennam perrexit ⁶: cum ejus copiæ a Ferrariensi Gallicis viribus suffulto deletæ sunt: ad lapsas tamen instaurandas res majori ardore incubuit, et cardinalium collegium ad ingravescentem factiosorum hominum temeritatem reprimendam auxit, donatis publico sacrae purpuræ jure octo viris insignibus, cum quibus curas partiretur, quos triennio ante creatos cardinales, sed non promulgatos vidimus, quorum nomina recenset Paris de Grassis, ejus frater pluribus gestis legationibus conspicuus sacris apicibus ornatus est: ait enim ⁷:

47. *Cardinalium creatio.* — « Anno MDCXI, Ravennæ, die Lunæ, x Martii, Pontifex cardinalibus antiquis xi præsentibus creavit novos cardinales octo in totum, ex quibus fuerunt duo absentes; nomina eorum sunt reverendissimus dominus Christophorus archiepiscopus Eborac-

¹ Acta conciliab. Pisan. p. 104. — ² Guicc. l. x. — ³ Ext. ejus lit. in Append. Act. conciliab. Pis. p. 162. — ⁴ Paris to. III. Ms. arch. Vat. p. 22. Bonac. in Diar. Trith. Chron. Hirsang. et alii. — ⁵ Trith. in Chron. Hirsang. hoc ann. Ferron. in Lud. XII. Paris eod. to. v. p. 625. — ⁶ Turs. l. II. hist. Lauret. c. 12. ex tradit. Laur. Guicc. l. IX. Marian. l. XXX. c. 2.

¹ Bonac. in Diariis. Guicc. l. IX. Marian. l. XXX. c. 2. — ² Paris to. II. p. 625. — ³ Bonac. in Diar. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Paris ubi sup. p. 630. Contelcor. in elench. card.

censis natione Anglicus, et tunc regis Angliæ orator : reverendissimus dominus Antonius de Monte archiepiscopus Sipontinus, et tunc auditor camerae et rotæ : reverendissimus dominus Petrus de Accolitibus episcopus Anconitanus, natione Tuscanus, tunc referendarius, et signator supplicationum gratiæ, et auditor rotæ ac vicarius papæ in Urbe : reverendissimus dominus Achilles de Grassis, frater germanus meus, episcopus Civitatis Castelli, natione Bononiensis, tunc referendarius et auditor rotæ, ac multarum legationum officio functus, sub sanctissimo domino nostro ad regem Franciæ, apud Helvetios, apud imperatorem, apud regem Hungariæ, apud regem Poloniæ : reverendissimus dominus Franciscus Argentinus episcopus Concordiensis, natione Venetus, tunc Datarius Apostolicus : reverendissimus dominus Bandinellus Saulus, natione Januensis, electus secretarius papæ, et multorum collegiorum officialis. Absentes autem fuerunt, reverendissimus dominus Matthæus episcopus Sedunensis, natione Helvetius : reverendissimus dominus Alfonsus filius magnifici Pandulphi Petrutii, primas Senensis, tunc electus Suanensis ».

48. *Exercitus pro recuperanda Ferraria a Julio comparatus.* — Perculit ea novorum cardinalium creatio seditiosos, qui e Pontificia curia aufugerant : non tamen coercuit. Horum primus Christophorus cardinalis Eboracensis creatus est in Pontificio exercitu legatus, ut obsidionem Ferrariensem urgeret, ad quem hæc datæ litteræ¹ : « Fortissimum potentissimumque exercitum contra iniquitatis filium Alfonsum Estensem civitatem Ferrariensem ad dictam Ecclesiam, (scilicet Romanam, nunc devolutam, occupatam indebite detinentem paravimus, nihilque omittendum putantes, quod ad officium nostrum et ad faciendam expeditionem recuperandæ dictæ civitatis pertineat : circumspeditionem tuam ad expeditionem hujusmodi, ut eidem exercitui præesse debeas mittendam duximus ; ut quæ nos coram, si per validitatem et alias multiplices occupationes Pontificias a civitate nostra Ravennate, in qua ad præsens cum curia nostra residemus, discedere licuisset, facturi eramus », et infra : « tua exactissima et pervigili diligentia adimplere cures, etc. ». Instruxit legatum Julius amplissima auctoritate, ut Ferrariensem expeditionem cum dignitate conficeret. « Datum Ravennæ anno M^oX, VIII kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno VIII ».

49. Superioribus addit idem Paris pervasisse rumorem de schismate a Gallis conflando ; ac de militaribus Julii in eos et Ferrariensem consiliis gestisque hæc tradit : « Intellexerat Pontifex exercitum Gallorum, qui duci Ferrariæ favebat, quotidie magis augeri et fortificari, ut

Pontificio exercitui obsisterent, quominus Ferraria caperetur. Hinc Pontifex examinatis omnibus de sua militia tam equitibus quam peditibus, et visa omni re bellica sine artigliaria sua, quod major et potentior esset quam Gallica, nam Galli erant circiter septingenti equites, pedites vero sex millia, nostri vero ultra mille et quingentos ac peditum novem millia, statuit ut omnino Ferrariam adirent expugnaturi ; maxime quod intellexit in ea cives contra milites Gallos, qui ibi erant custodiæ causa tumultum fecisse, et multos ex eis occidisse, populumque in parte optare deditionem in Pontificem : quod si Galli tam qui in castris, quam qui Ferrariæ essent pro libito niterentur omnino ad conflictum pugnæ devenirent. Itaque hac conclusione facta, et omnibus quæ ad eam pertinebant ordinatis, dimissisque in castris suis duobus cardinalibus, videlicet Senogalliensi, qui prius ibidem legatus fuerat designatus, et Cornelio natione Veneto admodum juvene, et ut credebatur, parum in bellicis experto, ipse Bononiam reversus est septima Februarii die, quæ fuit Veneris, ut inde cito recederet versus Massam et Lughum, unde reliquum gentis suæ pedestris ad exercitum mitteret in succursum aliarum gentium prædictarum. Sunt qui dicant Pontificem consulto Bononiam venisse ea ratione, ut si casu Galli prævalentes nostros fugarent ac superarent, ne cum eis etiam Pontificem caperent ».

50. *Mediolanensis senatus censuris percussus.* — Dum Bononiæ agebat hoc anno Julius die Cœnæ Dominicæ, quo hæretici et alii graviorum scelerum rei consueverunt solemniter anathemate percelli, in Mediolanenses pariter senatores, et aliarum Insubriæ urbium magistratus, ob præstita Gallorum regi in exigendis novis vectigalibus ab eo impositis obsequia, sententiam Apostolicam tulit, eademque pœna involuti qui ad Sedem Apostolicam accessuros itinere prohibebant, aut jus Ecclesiasticum invadebant, aut Pontificiam ditionem occupabant : quo flagitio Gallorum rex et ipsius administrati se devinxerant ; necnon Alfonsus Atestinus ob Ferrariam juris Pontificii urbem retentam, et Jacobus Trivultius Gallorum dux qui Alfonsum ipsum regio imperio armis tuebatur eadem sententia involuti¹, omnibusque qui sentirent cum ipsis, sine ullo dignitatis vel ordinis discrimine anathematis et interdicti pœna est irrogata. Consignatur Diploma hac loci et temporis nota : « Dat. Bononiæ anno etc. M^oXI, XVI kal. Maii, Pontificatus nostri anno VIII ».

51. *In conventibus Mantuanis de pace inter principes agitur.* — Fiebant interea varia de concordia legibus Pontificem inter Gallumque colloquia : belli causas invidiamque quisque in alium se iudice derivabat ; Ludovicus enim

¹ Lib. Bull. LXIII, p. 243.

¹ Lib. Bull. LXXI, p. 150.

Francorum rex, datis Blasii nonis Martii ad Henricum VIII Anglorum regem litteris, questus est, omnem se operam in bello aequitate dirimendo, tuendisque Federatorum juribus possuisse, atque episcopum Parisiensem ad Mantuanos cœtus ea causa cogendos legasse : cui Henricus die Aprilis sexto respondit ¹ magno se ex iis discordiis, quæ ingentia secum mala traherent dolore affectum : rogasse litteris ac per Eboracensem archiepiscopum oratorem suum Pontificem, animum converteret ad pacis consilia, quæ terreni principes summopere complecti debeant, ne fidei hostes Christianum nomen opprimant, addiditque Ferdinandum regem Catholicum expeditionem conficere in Mauros, seque ejus rogatu auxiliares hippototas mille lectissimos ex Anglia submittere : hæc magna cum laude ad amplificandum divinum cultum, fideique hostes obterendos bella geri.

52. Quod vero ad Mantuanos conventus attinet, ad quos Parisiensem præselem missum diximus ; cogendi ² ii erant, ut Italica confecta pace arma adversus Barbaros verterentur, missusque eam ob causam a Maximiliano Cæsare Matthæus Langius præsul Gurensis fuit, ab Hispano vero rege duo oratores decreti : Pontifex tamen neminem eo misit, quod eos cœtus apud se celebrari perenperet, Parisiensemque episcopum ad se pellicere studuit ³ ; sed is imprudenti abreptus consilio negavit mandata se ea de re ab rege accepisse, quique cum Pontifice ipso regis sui causam peragere poterat, improvide Gurensi legationis suæ summam commisit ; unde ab Hispanis Germanisque oratoribus Gallicæ amplitudinis æmulis proditus ⁴ est, ac Pontifex in pristina deprimendi nominis Gallici voluntate confirmatus hæsit. Auditos vero Bononiæ, quo Ravenna se Pontifex contulerat, hosce oratores refert Paris, ac gestorum summam ita enarrat ⁵ : « Die Veneris, (nimirum xi April.) papa mihi imposuit, ut locum consistorii præpararem pro admissione eorum oratorum in sede ampla sua, et in aula solita cum decem aut circa cardinalibus in eorum mantellis longis indulis, quod et feci ; jussitque ut cum duobus mazeriis prodirem obviam usque ad habilitationem eorum, et eos conducerem, ac quod postquam ipsi exposuissent litteras credentiales, quod ponerem ipsum Gurensensem nimirum Matthæum Langium episcopum in scamno cardinalium post ullimum diaconum ». Et infra : « Itaque conductos eos ante Pontificem feci quod genuflexi osculati sunt pedem, manum et faciem papæ, et rursus genuflexi manserunt donec hinc inde locuti fuerint. Et quidem Gurensis dixit, se a Cæsare missum, ut ipsum

Pontifici commendaret, et offerret sua omnia ob beneplacita Pontificis, hortareturque papam ad tranquillitatem Italiæ et pacem inter Christianos, armaque hujusmodi committenda contra infideles ; et sic litteras præsentavit, quas papa consignavit suo secretario : et idem fecit Catanensis, qui litteras in lingua Hispanica præsentavit ; sed eas antiquus orator Hispanus legit maximam humilitatem continentes, hortantesque papam ad pacem, etc. Quibus lectis iterum Gurensis aliqua dixit mandata Cæsaris, quasi ut prius : et mox Cataniensis in laudem Gurensis multa de mandato regis sui bona dixit. Papa ad utrumque respondit commode aliquo modo laxans regem Franciæ, qui nescio quo spiritu ductus ausus sil Pontificem impedire, quominus Italiam tranquillet, et suos rebelles vassallos corrigat ».

53. Perstrinxit hisce verbis Julius Ludovicum regem, qui contra leges ac jusjurandum Alfonsi Ferrariensis Romanæ Ecclesiæ beneficiarii patrocinium susceperat ; quem propterea Julius ipse ut defectorem opprimere annitebatur : quanquam illum accusant ¹ Galli, Ferrariæ dominatum consanguineis suis tradere meditatum. Scripsit de hac Matthæi Gurensis legatione, deque bellis Italicis Michael Coccinius, qui ab eo ad Pontificem de pacis cum Cæsare factionibus orationem habitam hisce conceptam verbis posteris prodidit :

« Beatissime pater. Scripsit alias beatitudo tua ad invictissimum Cæsarem, quod ipse me huc ad se legaret pro tractandis, componendis et concludendis negotiis, quæ pro honore et incremento suæ majestatis deservire visa fuerint. Cæsar itaque quo desiderio tuo obtemperaret, me huc destinavit : prius tamen quam ex itinere arrepto me huc contulisset, beatitudo tua me movit, et adhortata est, ut cum omni celeritate maturare conarer, quippe quæ curare velit, quo cum gloria honoreque et Cæsaris et meo ipsius proprio in Germaniam repedarem, et maxime in re Veneta efficere velit, quod Veneti omnibus, quæ in Italiæ continenti possident, dempto Tervisio et Padua, quæ sane loca in feudum ab imperio recognoscere habeant, certam quotannis pecuniam Cæsari pro eisdem pensuri. Et quandoquidem Cæsari nequaquam honorificum foret, Venetis Paduam et Tervisium relinquere, nec aliquod habere mandatum pacem conficiendi, nisi illis locis restitulis : quocirca sacralissimus Cæsar rogat atque obsecrat, ut beatitudo tua, si Veneti obstinate ea loca tenere nitantur, dignetur eosdem deserere, simulque ea omnia facere, quæ bonum confœderatum juxta conditiones fœderis Cameracensis oportet et consentaneum est ».

54. Hieronymus Emilianus a Germanis in

¹ Ext. ea de re lit. in Append. Act. conciliar. Pisani, p. 437. — ² Paris to. III, p. 667. — ³ Bonac. in Diar. — ⁴ Paris to. III, p. 667. — ⁵ Il. ib. p. 662.

¹ Ferron. in Lud. XII.

carcere tentus, et B. Virginis ope liberatus. — Hoc anno cum Cæsareus exercitus supra Tarvisinos fines in Venetam ditionem duce Palissia incurrisset, atque in Castrum-Novum, cui Hieronymus Æmilianus nobilis Venetus, postea congregationis Sommaschæ conditor a Veneta republica præfectus erat, belli moles esset versa ¹, castro vi expugnato, Æmilianus a victore in squalidum carcerem inclusus est ², in quo sæva multa perpressus, diræque mortis metu perterritus, ad B. Virginis, quæ Tarvisii colitur, singulari pietatis studio implorandam opem conversus, post deleta anteactæ vitæ scelera, divinitus ab ea e carcere disruptis vinculis ereptus est, ut refert Augustinus Turtura in ejus Vita ³: « Animum, inquit, ejus pæne destitutum subiit Deiparæ virginis Tarvisinæ memoria; quam matrem misericordiæ mortalibus datam, unicum miseriarum solatium, et peccatoribus extreme laborantibus certissimum perfugium a Deo constitutum recordatur. In hujus igitur beatissimæ Virginis tutela salutis suæ præsidia collocanda putat, qua patrona et advocata si apud Deum utatur, non dubiam sibi scelerum indulgentiam, et æternæ salutis auxilium pollicetur: itaque fusa illico ad Virginem non tam longo verborum ambitu, quam interno animi affectu et lacrymarum imbre gravis et pia oratio, ne se miserum licet ejus clientela et patrocinio indignum tot circumvallatum calamitatibus, et tot pressum malis negligeret, se e Christianis illis peccatoribus unum esse, eumque insignem, quibus a Christo mater misericordiæ et commune perfugium data est: proinde ne abjectissimum famulum a filio sibi commendatum clementissima cæli regina et Dei mater despiceret: de salute atque incolumitate animi prope desperanti mature subveniret: flagitiis criminibusque suis, quæ illi innumerabilia fateretur, ab irato Filio veniam et pacem posceret: non desereret patrona clientem, regina servum, communis misericordiæ parens jacentem in sordibus et squallore filium. Ad hæc se nudispedibus eandem sacram Tarvisinam ædem invisurum, ibique certum sacrorum numerum suo ære curaturum, et voce tabulisque tam insigne beneficium palam testaturum voti religione obstrinxit: Cordi utique Deo beatissimæque Virgini fuere preces et vota: vix enim ea Hieronymus absolverat, cum sese oranti, et multis lacrymis supplicanti candida in veste, necnon cœlesti luce circumfusa, ac divina plane majestate conspicua Dei Genitrix obtulit, carcerisque tenebras inusitato atque inexplicabili radiorum suorum splendore dispulit ac fugavit; ex oculis enim ac vultu, atque adeo toto celsissimæ Virginis corpore tanta claritas emicabat,

ut neque posset in eam oculorum aciem deligere, nec emicantem inde fulgorem diutius intueri. Itaque hujusmodi spectaculis insuetus, terrore attonitus, totis artibus contremiscere, quid rei esset expectare; cum beata Virgo Hieronymum benigne intuita, et proprio compellans nomine, præsentis animo, et hilari vultu, omni cura vacuum esse jubet, cujus preces et vota, se advocata et patrona, essent a Filio elementer admissa. Ille animo erectus patronam suam intueri connixus haud commode potuit: cumque oculorum et animi voluptate quadam delinitus illam obniteretur attentius acriusque contemplari, tanta sensit radiorum vi obtutus aciem perstringi, ac prope obtundi, ut potuerit ardentem meridiani solis facem multo commodius intueri. Quare adhuc animo dubius, levi aliqua somni imagine se illusum putat; cum beata Virgo cœptis addit, ut vota solvat et vitæ emendationis in posterum consilia ineat; tum manu ad eum porrecta, claves offert, quibus et vincula et carceris ostia reserare, et quocumque libeat, abire mandat. Fidem visi fecit expleta promissio; siquidem ille impiger ad jussa, acceptis clavibus, vinculis et carcere reseratis, sensit haud vanam esse tantarum rerum imaginem: tum ad cœlestem patronam venerabundus, et in gratiarum actione totus effusus se convertit. Sed illa tenues in auras momento dilapsa lætissimum Hieronymum summo mœrore suo discessu complevit; qui tandem verbis et lachrymis dolore et lætitia simul intermixtis, actis intimo cordis affectu Deiparæ virgini gratias e carcere liber egreditur.

55. « Extulit ¹ e carcere, quo tanti beneficii sempiternum aliquod ad posteros extaret monumentum et probata fides, claves e cœlo sibi delatas; tum manicas et compedes cum pila marmorea, et reliqua crudelitatis instrumenta præter interiorem subuculam, cæteris vestibus nudatus. Ea sarcina quasi trophæo suæ victoriæ ornatus verius quam oneratus, sese in viam dat. Sed mox aliud imminet gravius periculum: vix enim aliquot passibus processerat, cum in exercitum Cæsaris incidit, et viam omnem armato pervigilique milite occupatam circumspicit. Expalluit Æmilianus, animoque corrui subito hostium incursu, humanisque deficientibus ad divina perfugia se convertit; invocat iterum patronam et dominam suam, ut se præsentis periculo ereptum, certo itinere incolumem dirigat, precatur. Nec irritæ preces: vix enim ea complerat, cum priorem et speciem et habitum referens beatissima Virgo præsto est, et mox miraculum miraculo cumulat, manum apprehendit, securum sequi jubet, et per medios hostes ferrea vincula gestantem, alienis oculis minime conspicuum educit: hoc præterea sin-

¹ Turt. in Vit. Hieron. Æmil. l. i. c. 5. — ² Id. ib. c. 7 et 8. — ³ Eod. c. 8.

¹ Cap. 9.

gularis benevolentiae specimen addidit, quod Tarvisini itineris ignaro se comitem praebuit, donec civitatis moenia in conspectum sese darent. Tum diva tutelaris et comes Hieronymi repente ex oculis sese mira celeritate proripuit, illius mente novo et insolito splendore divinae lucis sub ipsum discessum illustrati et perfusa, occultoque igne divini amoris corde succenso ». Subdit auctor, ut Tarvisium ingressus manicas, compedes, colli vincula, et pilam marmoream clavesque in sacello B. Virginis e tholo suspenderit; indeque digressus Venetias per compita et vicos, inque area S. Marci beneficium a Deipara acceptum praedicavit.

56. *Prodit Gallia a Gurgensi.* — Interea dum ingenti exercitu, quem ad centum millia militum ascendisse scribit Turtura ¹, Caesar in Tarvisinis finibus Venetos premeret, ad conquirendas conficiendae pacis rationes Julius tres cardinales, nimirum Raphaelem Riarium episcopum Ostiensem, Petrum S. Quiriaci Reginum, et Joannem Medicum S. Mariae in Dominica diaconum incumbere jussit. Addit Coccinus ² Pontificem hanc concordiae formulam proposuisse; nimirum acturum se cum Venetis, ut Veronam ac Vicentiam Caesari permitterent; Tarvisinum autem et Palavinum refusa auri vi jure fiduciario retinerent. At Gurgensem his aliisque non contentum abscessisse ait; neque vero eas pacis leges a Venetis acceptas fuisse, refert Petrus Justinianus ³, ac Veronam Vicentiamque a Veneto imperio non divellere constituisse; caeterum quod nonnulli tradunt ⁴ Gurgensem concordiae colloquia amputasse, quod Pontifex Ludovicum Gallorum regem pacis beneficio complecti detrectaret, ac potius extrema pati mallet; fuit illud a versipelli Gurgensi jaectatum, ut sibi Ludovicum ipsum, quem prodebat, devinceret; siquidem artibus mendacis et improvidum Parisiensem episcopum delusit, ne Galliae paci, cum Pontifice conciliandi sibi Francorum regis perecupido, componendae operam navaret, ut narrat Paris de Grassis ⁵, qui diserte tradit, Gurgensem non publicam pacem conquisisse, sed ad spoliandos Venetos artes omnes instruxisse, superbeque se gessisse cum Pontifice.

57. « Die, inquit, Veneris xxv Aprilis, quae fuit quinta feria post Pascha, episcopus Gurgensis orator Caesaris abiit ex Bononia, de quo supra, licet multipliciter a Pontifice honoratus etiam usque ad cardinalatus exaltationem exclusive; tamen sciens Pontificem animo esse infenso contra regem Franciae ob nullas ejus adversum Pontificem calumnias et injurias contra Sedem Apostolicam, noluit suo vero Pastori adherere: itaque cum Pontifex expectaret ab

hoc aliquam interponi debere concordiam, frustra actum est; siquidem iste episcopus, utpote a rege Gallo subductus et corruptus, nihil cum Pontifice egit aut proposuit, nisi ut Pontifex redimeret Venetos, quibus adhaeserat, egeret eosdem, ut septingenta millia ducatorum Caesari propter fructus civitatum ab ipsis antea usurpararum, et propter belli sumptus a Caesare factos persolverent; necnon ut ipsi Veneti darent Caesari liberas civitates Paduam et Tarvisium, totum agrum Forumjuliensem; aut quod Pontifex faveret Caesari contra Venetos pro recuperandis praedictis civitatibus; quae cum dura admodum Pontifici viderentur, maxime quia praefatus episcopus nihil pro retributione Pontifici offerre se diceret, Pontifex tribus prioribus trium ordinum cardinalibus rem concordandam demandavit: sed omnia incassum vilio Gurgensis cesserunt, nam ipse die Veneris xxvii Aprilis post Pascha abiit quasi illicentius, et pene insalutato Pontifice et senatu ». Et paulo infra: « Quod Pontifex animadvertens, illico oratorem Galliae ad se venire petiit: qui tamen metuerat; nam eo usque cum Gurgensi venerat rem pacis tractaturus cum Pontifice; sed ille a Gurgensi citra venire inhibitus fuit ea persuasione, quia Pontifex eum audire nollet: quod falsum fuit. Itaque orator ille Gallus, qui episcopus Parisiensis erat, id quod falsum erat ab ipso Gurgensi audiens, significavit regi se a Pontifice repulsum: propterea cum Pontifex eum vere requireret accedere, recusavit, donec regem desuper consuleret ».

58. *Bononia a Gallis occupata.* — Tentavit iterum Julius, interprete Jacobi regis Scotorum oratore, pacem redintegrare, atque episcopo Parisiensi significavit, per se nunquam stelsse neque stare, quominus Italiae orbique Christiano pax redderetur. Cum vero vicissim illi Gallum Germanumque excusarent, concordiaeque rationes conquirerentur, importuno casu, quem accurate describit Paris ², hi conatus ad nihilum reciderunt: « Interea, inquit, reverendus pater dominus Alexander Fregosus episcopus Vintimiliensis, natione Januensis, qui ex ea Januensium factione erat, qui regi dissidebant, cum a Pontifice mitteretur Januam, ut populo defectionem in Gallos suaderet, captus a Gallis Mediolanum vinculis perducitur, et inquisitus confessus est, ut dicunt, Pontificis factionem: tunc rex magis indignatus mandat suo exercitui, qui tum Ferrariensium duci favebat, ut in Pontificem Bononiae agentem, inque Bononienses exercitum moverent, et Benivolos a Pontifice ex Bononia exclusos reponerent. Quo comperto Pontifex, qui amplio rem habebat, quam Galli haberent exercitum, ex oppugnatione Ferrariae ad tuitionem Bononiae reduxit, ipseque personaliter in militiam profectus, legalum, qui tum erat cardinalis Angliae, ac omnes militiae pra-

¹ Turt. in Vit. Emilian. — ² Coccin. to. II. rec. Germ. ex edit. Forl. — ³ Petr. Hist. l. XI. — ⁴ Bonac. in Diariz. — ⁵ Paris to. III. p. 660.

fectos hortatur rogatque, ut Gallis instarent, tuerenturque libertatem Italianam, et nomen Latinum, ac principum eorum et Pontificis honorem: sed incassum hujusmodi exhortatio fuit ac est; nam dux Urbini, nepos papæ et capitaneus generalis exercitus, sive quia timidus, utpote puer, sive quod affini suo duci Ferrariensi nocere nollet, sive quia, ut dicitur, a Gallis corruptus, rem in vanum egit, ne licet exercitui Gallorum cum suo exercitu obstaret facie tenus, tamen nec unquam bellare, cum fortior esset, nec obstare etiam quominus citra in Bononienses Galli venirent voluit; maxime cum populus Bononiensis in armis assidue esset, omnisque simul comitatus tam in plano quam in montanis contra Gallos unanimis esset. Accedebat quod Franciscus Alidosius, tum cardinalis Papiensis legatus et episcopus Bononiensis, admodum infensus erat duci Urbinati, ita ut illius gloriæ clam et aperte invideret, ac insidiaretur: propterea, ne de Gallis gloriam reportaret dux, obstabat Papiensis; unde res eo deducta est, ut Pontifex cum Bononiensibus, et Bononienses cum Pontifice utrinque proderent. Hinc factum ut Pontifex in faucibus his male tutum se existimans, ab urbe Bononiæ discedere, et curiam alio transferre statuerit. Itaque re omni cum senatu recitata, die Mercurii, quæ fuit XIV Maii, post prandium hora fere XIV, præter spem ac desiderium Bononiensium abiit mula simpliciter vectus usque ad adem cruciferorum suburbanam, et ibi lectica inclusus Imolam pervenit ubi et pernoctavit in monasterio suburbano fratrum Minorum de Observantia. Inde mane facto, auditaque ibidem in Ecclesia missa, atque etiam milite quodam Cæsare puero admodum creato, Faventiam pervenit in lectica delatus, atque post prandium ad Forlivium devenit pluviis continue aut cadentibus, aut minantibus aquam. Postea in diluculo ex Forlivo movens prandium facturus Ravennam venit, ingressusque monasterium S. Vitalis habitavit triduum: inde in arcem se contulit atque mansit, sive quod liberior esset accessus ad campestria, sive quod ibidem tutior viveret ab omni forsan instante casu. Interim quasi horis singulis nuntii e Bononia venerunt frequentissimi de Gallorum accessu versus Bononiam, et de constantia Bononiensium adversus Gallos pro patria et pro papa: sed quo magis papa suos milites jubet contra Gallos adoriri, eo minus agitur. Itaque ad usque Rhenum Galli pervenerunt; nec tamen unquam Pontificis exercitus se movit. Omitto damna intolerabilia Bononiensium iam a Gallis passa, quam a nostris imo longe plura a nostris; sed prudentia cardinalis de Grassis, qui tum Bononiæ jussu Pontificio remanserat, effecit, ut ob sanctæ Romanæ Ecclesiæ reverentiam populus ille omnia patientissime tulerit usque modo, quanquam

ipse cardinalis sæpe ad Pontificem scripsit, rem eo deductam, ut patriæ illi miserandum jam potius, quam succurrendum foret. Pius autem Pontifex nunc flet sob desperationem, quia se a suis proditum videbat, nunc ob spem factus animosissimus nihil parebat, quin omnia faceret, unde suis fidelissimis civibus succurreret, semper se proditum dietans ab iis, qui sibi magis atque magis succurrere et favere deberent. Multi crediderunt ipsum de legato diffidere, opinantes ut si res male cederent, ipsum de legato tanquam proditore pœnas sumpturum ».

59. Nonnullis adversus Alidosium interjectis, modum describit¹ auctor, quo civitas ad Gallos defeit: « Hora, inquit, inter primam et secundam noctis, quidam Laurentius Ariostus, et Paxottus Fantutius, et Annibal Ursius, quibus legatus noster curam dederat custodiendæ portæ S. Felicis, ante quam hostes Galli castra metati erant, vocatis nonnullis satellitibus suis præter eos, quos legatus assignaverat: qui omnes euntes ad ipsam portam nomen Julii ac Ecclesiæ vociferabantur; et dato signo hostibus, ut propius accederent, cum id signum audirent, aperuerunt portam ferro et igni et sic illico hostes Galli, cum quibus erant Bentivoli, ingressi sunt clamantes titulum et nomen Bentivoli ac Gallorum. Cum autem porta rumperetur, non enim sic cito rupta est, quin Ecclesiastici optimi cives a tergo factiosorum succurrerent, impediens contractionem portæ; consulitur legatus, ut succurrat, contra proditores: qui ad malum natus, et qui populum et civitatem, ac Pontificis honorem barbaris vendere statuit, blande respondit, non timendum esse, quoniam optime rebus omnibus et saluti omnium consulisset. Itaque cum alius atque alius ad eum confugiunt hoc idem annuntiantes, ipse Judas proditor simulato habitu cum suis satellitibus circa centum aufugit ex palatio versus arcem: ubi cum et portam proditorie Bentivolis traditam, et alia sua designamenta bene successisse cognovisset, ex arce abiit et aufugit ad castellum de Rio patriam suam ».

60. *Alidosius cardinalis a duce Urbini trucidatus.* — Addit Paris, his acceptis, Pontificem cardinalibus captam factiosorum proditione Bononiam significasse, excusasse legatum qui feroces in Pontificium nepotem Urbini ducem ut ignavum minas effuderat: eumque exercitus pars dissipata esset a rusticis collectitiis indignantibus quod signa in hostem non sustulisset, de eo reticendo dedisse mandata, ac Urbinate revocato illi ducem Terminorum Hispanum præfecisse. Interea Francisco cardinali Alidosio significatum placatum illi esse Pontificem, ac ne munus ei abrogaretur Ravennam se contu-

¹ Eod. l. III. p. 673.

lisse; cumque ex equo desiliret vulneribus a duce Urbini proditionis crimen illi objiciente confossum narrat auctor, non ausis legati stipulatoribus contra hiscere, cum eadem a Pontifice imperatam interpretarentur; moxque Urbinate patrato facinore fuga inde se proripuisse; tum subdit Paris: «Cardinales et praelati omnes, nullo penitus discrepante, rei modum et atrocitatem in homine Ecclesiastico cardinali et legato Apostolico damnarunt equidem, sed rem laetam elevatis manibus approbarunt. Pontifex vero plusquam ullum unquam aut amicum aut nepotem defunctum flevit, etiam moderamen ejulandi excedens tam in lachrymarum effusione et sui ipsius in pectore percussione, quam aliis doloris et mœstitiæ argumentis; nam neque cibum tunc capere voluit: quin illico abiit ex Ravenna, cum nonnisi in crastinum statuisset; dicunt autem ipsum in lectica occulte vectum assidue plorasse, et ob id cum in Ariminum ingressurus esset, nonnisi obscura nocte ne lachrymabilis conspiceretur, ingredi voluit».

61. Eo graviore dolore affectus est Julius, quo contumacius transfugæ cardinales se contra ipsum erecturi erant, scelerisque invidiam ei creaturi, tum quod, uti scribit Hieronymus Rubeus¹, Ecclesiasticæ majestatis adeo graviter a nepote violatæ vindicem præcipuum adversus regum potentiam assertoremque se profiteretur. «Tulit, inquit, id facinus Pontifex iniquo admodum animo, cœpitque elatis in cælum clamoribus miserabilique ejulatu conqueri; neque enim cum cardinalis sibi charissimi necem sub suis perpetrata oculis, cardinalatus dignitatem a fratris filio novo exemplo adeo turpiter violatam ferre poterat, præsertim quod multo quam cæteri Pontifices diligentius atque ardentius Ecclesiæ Romanæ auctoritatem conservare et efferre profitebatur. Hoc igitur dolore supra quam dici potest incensus, tum etiam ne quam par esset diutius in tanto appropinquantis exercitus tumultu Urbem Romam intempestive atque imprudenter deserere videretur», et infra, «eodem die duabus post trucidatum cardinalem horis Ravenna profectus Romam rediens, Bononienses gravi edicto Christianæ communitatis expertes fecit, sacroque anathematis telo affectit». Institutum fuisse Romæ adversus Urbinate de cæso cardinale judicium refert Stephanus Infissura², ejusque causam, quam se egisse ait, cognoscendam sex cardinalibus fuisse demandatam, ac demum illum absolutum, nimirum Pontificis gratia: plures enim tradunt Bononiam mobilis populi conversione atque ipsius Francisci Urbinate militari imperitia³, non cardinalis Alidosii legati proditione amis-

sam, ejus tamen demortui nomen ejusmodi crimine maculatum fuit; refertque Paris⁴, cardinales dum Pontificium dolorem ex illius cæde acceptum lenire conabantur, proditionis labem eidem intulisse: ita abiit cardinalis Alidosii amplitudinis et auctoritatis (quam tantam fuisse aiunt, ut Pontificis Pontifex, regisque Francorum rex diceretur) splendor in triste rerum humanarum volubilitatis exemplum, vitreamque esse humanam felicitatem ostendit.

62. *Joannes Medicus instructus mandatis pro Bononia et Ferraria recuperanda.* — Antequam vero Ravenna Julius discederet, exercitui xxii Maii præfecit Petrum tit. S. Cyriaci in Therminis presbyterum cardinalem, ac Bononiæ ex Hannibalis atque Herculis Bentivolorum tyrannide vindicanda operam dare jussit⁵: cum vero idem Petrus legatus castris laboribus subeundis impar obiisset, dein lapsa quadrimestri Joannem Medicum S. Mariæ in Dominica cardinalem ob juventæ florem impigrum ad labores, prosapiæ claritate florentem, bellicisque studiis idoneum, legatum renuntiavit⁶, atque amplissimis hisce aliisque mandatis instruxit: «Te civitatis Bononiensis, et exarchatus Ravennæ, ac totius Romandiolæ hujusmodi, necnon aliorum quorumcumque ad quæ te declinare contigerit, locorum et exercitus hujusmodi nostri, nostro et dictæ Romanæ Ecclesiæ nominibus, ad complendum expeditionem recuperationis Bononiensis et Ferrariensis civitatum, et aliorum locorum, terrarum et oppidorum in ducatu Ferrariensi et comitatu Bononiensi consistentium, cum omnimoda potestate percipiendi, gerendi, faciendi, exercendi et terminandi, quæ ad hujusmodi legationis officium pertinere cognoveris, et necessaria et utilia esse conspexeris, de simili consilio legatum de latere auctoritate Apostolica creamus, facimus, constituimus, et deputamus; firma spe fiduciaque conceptis, quod inspirante Altissimo, et gressus sermonesque tuos dirigente quod peroptamus perficies: nos enim processus, sententias, censuras et pœnas Ecclesiasticas, quos et quas ferri, infligi et promulgari, ac omnia, quæ per te fieri contigerit, rata habebimus et grata, eaque faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mxxi, pridie non. Octobris, Pontificatus nostri anno viii». Captum cardinalem ipsum in acie a Gallis commisso cruento cum iis prælio, sed cum in carcerem transalpinum duceretur, feliciter elapsam, descendere Apostolicum solium visuri sumus.

63. *In Gallum regem cæteri principes fœderati.* — Cæterum ex erepta Pontifici Bononia

¹ Rob. hist. Raven. l. viii. — ² Infiss. Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Guicci. l. v.

⁴ Paris ubi sup. — ⁵ Lib. Bull. LXXXV. p. 94. — Lib. Bull. LXXX. p. 3.

maximam sibi Ludovicus Francorum rex invidiam conflavit, adeo ut ad evertendam ejus potentiam plures reges conspirarent: neque minus ipse liberare se odio studuit, atque apud Jacobum Scotiae regem questus est ¹, arma a se invite sumpta in Pontificem: Genuam ab illo ad rebellionem sollicitatam; ab alienatos etiam ejusdem artibus a Gallico nomine Helvetios foederatos; quamvis vero de pace a Pontifice, qui cardinalem Nannetensem ² sanctimoniae vitae laude conspicuum ad Trivultium miserat, postularetur, eamque regis Scotorum orator urgeret ³, levibus tamen de causis Bononiam Romanæ Ecclesiae restituere abnuit, ac salubria Ferdinandi Hispaniarum et Henrici VIII Angliæ regum consilia respuit. Excitabantur ⁴ illi a Julio, ut Pontificiam majestatem tuendam susceperent: a Gallo transfugarum cardinalium factionem alii, ad Ecclesiam Dei funesto aliquo schismate labefactandam: ab eodem Ecclesiasticas urbes expugnari. Cujus rei indignitate permoti socialia expedire arma decreverunt: prius tamen Ludovicum ipsum officii et æquitatis monuerunt; de Ferdinando enim refert Joannes Mariana ⁵: « Ferdinandus rex Catholicus alienum se ab iis molitionibus ostendit eo majori studio, quod in edictis in eam voluntatem ipsum conspirasse significabatur cum Cæsare: quin etiam egit, ut eo conatu desisteret; superioris temporis calamitatum exempla, et vulnera recentia vix cicatrice obducta satis indicare, ea consilia conatusque præposteros infeliciter cadere: qui res novari cupiunt et imperia mutari, quid aliud quam sibi et aliis exitum parant? Quid ea ratione eoque itinere quæri, quam dissidiorum et tetri schismatis materiam? Præterea Cabanille suo in Gallia legato mandavit blandis quidem verbis, testato tamen Gallum regem moneret, uti Bononiam cum subjecto agro Pontifici restitueret, neque pateretur alia Pontificiæ ditioris oppida a suis occupari, ac multo minus Ecclesiæ pacem turbari Concilio convocato: si secus faxit, ne quid præterea respublica detrimenti capiat cure fore. Excusavit Gallus a Pontifice motam fœderis fidem, neque pactis eum conditionibus stetisse ». Poscebat nimirum, ut Cameracensis fœderis leges instaurarentur: sed neque justum erat everti rempublicam Venetam, nec tutum urgere eorum excidionem, ne Turcas ex desperatione in Christianos effunderent. Flagitabat etiam, ut exauctorati factiosi cardinales in pristinas dignitates restituerentur: nec Bononienses, qui se regiae fidei crediderant, Pontificiæ ultioni exponere detrectabat; quare a Gallico fœdere descivisse Ferdinandum addit Mariana ⁶: « Deposita media persona palam ad Pontificem transit, tanto studio ejus dignitatem ab injuria

tuendi, ut Africano bello neglecto, quo ire cogitaret, in unam belli Italici curam toto pectore incumberet, eoque mille sagittarios, persoluto tamen stipendio, dimisit, qui Cades pervenerant Junio mense, ab Anglo genere missi in bellum Africanum auxiliares. Ad hæc eum eo rege sanxit ut nisi Gallus Bononiam restitueret Pontifici, neque a conatu Concilium agitandi desisteret, ac potius finibus Hispaniæ arma inferret Ferdinandus, dum bello Italico districtus esset, occuparet ipse conatus, atque, ne nocere posset, Aquitaniam bello implicaret ».

64. Addunt Anglici historici ¹ Henricum, antequam id bellum indiceret, legasse ad Ludovicum regem Francorum pium sacerdotem Joannem Junghe, qui eum blandis verbis ad pacem æquis conditionibus cum Romano Pontifice reintegrandam permoveret; hasque leges concordiae proposuisse, ut Bononia Romanæ Ecclesiae restitueretur; a Pisano conventiculo schismatis seminario agendo absisteret; denique causam Alfonsi Ferrariæ ducis per æquos arbitros dirimi pateretur. Æquissima erant hæc postulata, quæ Ludovicus decretum antea in se bellum urgente Bonvisio Pontificio internuntio indignatus respuit; quare Henricus expeditum arma deditque sua studia cum Ferdinando Hispano rege, ut Maximilianum a Gallico fœdere abduceret. Consuluisse autem eidem Ferdinando Ximenium cardinalem, ut, omissa Africano bello, laboranti Romanæ Ecclesiae opitularetur, ne non Julio addidisse animos, illique auri subsidiarii vim ingentem ad reprimendos Gallicos impetus obtulisse, refert Gomesius ²: « Res, inquit, indignissima Ferdinando Pontificiæ auctoritatis maximo semper assertori et vindici est visa: idcirco cum Ximeno cæterisque proceribus et episcopis qui Hispalim convenerant, de ea re deliberat. Respondere omnes, frustra externa bella adversus hostes religionis quæri, si interim domi intestinis bellis caput religionis impeteretur. Igitur mutata sententia ab Africæ limine Ferdinandus pedem referens in Italiam vires suas et arma convertit: Carvajalo pontificatum Seguntinum detraxit, cui Fredericum Portugallium præfecit: Ximenius in quem multa Julii Pontificis extabant merita, nam ab ipso in senatum cardinalium affectus, inquisitoris maximi officio ad regis vultum ecohonestatus, et Academia Complutensis non mediocribus privilegiis aucta fuerat, peculiari etiam affectu in Julium propensus, quem incredibili animi vigore Ecclesiæ patrimonium tueri animadvertibat, et tyrannorum conatus et vires infringere, per procuratores nuntiare jubet, ut nulla adversariorum potentia aut machina debilitatus a proposito suscepto discedat, neve pessimis hominibus rempublicam

¹ Ext. ejus lit. in Append. Act. conciliab. p. 160. — ² Gu e. l. ix. in fin. — ³ Bonac. in Davit. — ⁴ Coecio. de bellis Ital. Marian. l. xxx. c. 3. — ⁵ Marian. l. xxx. c. 3. — ⁶ Id. ib.

¹ Polydor. Ang. l. xxvii. alique et Ferron. l. iv. — ² Gomes. de rebus gestis Franç. Ximen. l. v.

Christianam evertendam et dilaniandam permittat; se autem pro debita pietate et observantia in Sedem Apostolicam et Dei vicarium quadringentis nummum aureorum statim ad Urbem per publicos argentarios numeraturum, seque ipsum, si opus foret, exercitum coacturum et in Italiam iturum. Voluerat quidem rex de subveniendō Pontifici celeri; ineunte autem Vere, Malaca solvere, quasi Africam peteret et in medio cursu ad Italiam obvertere, sed fieri non potuit quin hasce artes Gallus præsenserit, et inter suos jactaverit, se illum plane esse Sarracenum, quem cognitus Ferdinandus classe Gaditana oppugnare et evertere pararet. Dedit igitur operam, quam potuit maximam, ne imparatus opprimeretur, et quæ necessaria ad futurum bellum videbantur, ut in promptu essent, laboravit. Multis interea prodigiis perterrefacta Italia trepidabat; nam Mutinæ ad D. Francisci cœnobium faeces noctu in aere ardere sunt visæ, interdumque in eodem loco effigies humanæ strictis ensibus cominus astare, et sese invicem confodere ». Nonnulla etiam prodigia ostensa Florentiæ refert Petrus Delphinus ¹, ac Florentinos ob immunitatem Ecclesiasticam violalam sacris interditos indicat; commendatque Benincasam priorem Camaldulensem, quod reipublicæ Petrum Soderinum Florentiæ rei principem de clero oppresso libere arguisset: « Ostendisti amico tuo fidem aperiens ei periculum in quo versatur, si vexare perrexerit invito Pontifice sortem Domini. Signa ei et portenta, quæ paulo ante Florentiæ et in ipsius præsertim palatio visa sunt ingenue satis commemorasti: quæ si quis peccata mente consideret, haud temere terribus contremiscat. Quid enim nocturna illa fulmina præter temporis hujus rationem totum fere palatium pervagata; quid tria illa lilia super ostium palatii sita unius ictu fulminis simul exusta et concremata significant ac portentant non est meum explicare; unusquisque in suo sensu abundet; ego, ut prodigia ista bonum innuant et non malum vehementer cupio, etc. Ex Fonte-Bono die xix Novembris m^oxⁱ ». Depulsum proximo anno principatu Florentino Petrum Soderinum, ac Florentinos jugum pati coactos, qui clerum iniquo dominato premebant, dicitur inferius.

65. Adiisse porro Mutinam, quæ Pontificiæ ditioni se submiserat, maximum discrimen, divinaque tantum ope ab imminente exitio vindicatam, traditur in Ms. Codice bibliothecæ nostræ Vallicellanæ ²: cum enim Carolus Ambasianus, apud quem Gallici exercitus in Italia erat imperium, urbi immineret, S. Geminianum Mutinensem olim episcopum de cælo lapsum senis specie Carolum ipsum ab eo consilio abduxisse,

et erumpentes Mutina armatas phalanges ostendisse: territum vero spectris exercitum Gallicum Mutinensis prædæ avidum in fugam se conjecisse ita refert: « Anno post natam salutem nostram m^oxⁱ, Carolus Ambasianus cum in Italia Christianissimi Galliarum regis vicem gereret, Gallicoque exercitui imperaret, equitum pedumque magnas copias, quas apud Herberiam oppidum munitissimum septem millia passuum ab urbe nostra distans habebat, omnibus item bellicis machinis tormentisque instructus, Mutinam admovere instituit, cum sibi persuasum haberet facile fore, ut eam immunitam omnique præsidio penitus spoliatam dirueret. Jussit itaque scalas cæteraque urbi oppugnandæ necessaria parari, clamque silentio noctis Siclam flumen militem tum plaustis tum vadis transvexit, ac usque ad divi Leonardi urbem ad quingentos circa passus perrexit: venissetque ex eorum execrabili voto urbs Mutina in ultimum discrimen, ni B. Geminiani pastoris protectorisque nostri precibus ac meritis, Deus misericors manum suam super nos profundisset divinitus. Itaque factum est, ut B. Geminianus sub senis specie Carolo Ambasiano ibidem occurreret, seque nuper ex urbe profectum simulans, his verbis percontaretur: Quo tenetis iter, Mutinamve tenditis? eam forte imparatam offendere putatis? heu miseri! quam longe falsa sit opinio vestra mox videbitis; ipsa enim urbs non a viribus tantum quibus vobis resistere possit est parata, verum etiam tantas habet copias, quarum proculdubio impetum sustinere minime possitis, quodque a vestris cogitationibus plane est alienum: nihil mihi dubium est, quin modo earum eruptionem expectare audeatis, ad unum omnes occidione occidamini. Confestimque digito eis ostendit erumpentem porta exercitum, eorumque visus est videri oculis, itemque auribus audiri tympanorum horribilis sonus, tubarumque clarus clangor. Quibus visis auditisque, tantus ferocibus ac invictis animis injectus est terror, ut dissipati ac palantes nullius rei nisi fugæ memores vanis hostibus tergiversarentur, ac in trajectu effusi jam fluminis sexcenti fere milites submergerentur, cæteri partim Herberiam, partim Regium, alii Corrigium fugientes se recipere. Corrigium Carolus ipse Ambasianus aufugit, ibique seu visæ rei horrore, seu fugiendi labore, vel alia quapiam causa gravi morbo correptus, cum prope esset, ut mortem eum vita commutaret, reverendo patri Angelo de Faventia Ordinis Prædicatorum inter suorum peccatorum confessionem, quod noctu viderat revelavit, ac venerandi senis relationem omniaque ex ordine visa peregit. Is autem post ejusdem mortem, quæ eodem anno ad VI idus Martii accidit, reverendissimi cardinalis Papiensis Bononia tunc legati permissu publice omnia quemadmodum a duce Gallorum audierat manifes-

¹ Petr. Delph. l. x. Ep. xl. — ² Ms. Galloni Vallicell. bibl. sign. lit. B. p. 323.

tavit atque aperuit, quodque, domi forisque diligenti facta inquisitione, ad rei, prout erat, veritatem ventum est: non multo temporis intervallo eum diem, qui fuit ad XII kal. Martii, Mutinenses solemnem habere instituerunt ». Pœnituisse Carolum Ambasianum, cum sibi finem vitæ adesse intellexisset, gesti in Romanam Ecclesiam belli tradunt¹, missoque oratore criminis veniam, utque censuris, quibus devinctus fuerat ob vexatam armis Pontificem, solveretur, supplicem flagitasse; antequam tamen veniæ nuntium acciperet ab hominibus demigrasse.

66. Successit ei militari imperio Gasto Fuxensis; qui cum Mutinensibus sua adversus Gallorum vim tutantibus minitatus esset, ubi e Ravenna rediret, flammam per Mutinam sparsurum, vates exiit inopinato eventu; quippe proximo anno in Ravennate prælio cæsus per Mutinam ejus cadaver innumeris præcunlibus facibus deportatum est, ut in eodem Vallicellano Ms. narratur. Ejus vero prælii sequenti anno commissi apparatus ingentes hoc ipso facti fuere; initum cum Pontifice plurium regum fœdus: decretum Raymundo Cardonæ Neapolitano proregi socialis exercitus summum imperium: conversæ in Italiam copiæ, quæ in Africam trajecturæ erant, de quibus a Ferdinando rege certiorum factum Franciscum cardinalem Ximenium narrat, regiasque litteras multa memoria dignissima continentes affert Gomesius²: « Earum, inquit, autographum exemplum per Almazanum secretarium scriptum, et regis ipsius chirographo notatum, quoniam in manus meas devenit, compendio inserendum hoc loco duxi.

« Reverendissime in Christo pater Toletane Pontifex, Hispaniarum primas, cancellarie maxime, et summe inquisitor adversus hæreticam pravitatem, qui nobis semper conjunctione amicus, observantia parens es habitus.

« Ipse tu mihi consiliorum meorum particeps abunde testimonio esse potes, quot rationes hæcenus inierim, quantamque industriam et cogitationem adhibuerim, ut Bononia et reliquæ urbes et oppida, quibus Romana Ecclesia per regem Gallorum privata est, Pontifici Maximo restituerentur, ne tumultus et schismata in republica Christiana acciderent: id quoniam nequam efficere potuimus Ecclesiæ clamoribus et querelis concitati auxilium nostrorum assidue implorantis, reverentia et obedientia, qua omnes reges Christiani in illam tenentur, moti, commodis privatis posthabitis, et expeditione quam adversus reipublicæ hostes paraveram prætermissa, ad Sedis Apostolicæ immunitatem defendendam, et Christi vicarium conservandum, nostræque religionis caput tuendum, et in pris-

tinam auctoritatem asserendum, Deo optimo maximo, cujus causa agitur, auspice, omnes meas vires convertere decrevi. Ad eam rem ex dignitate nostra gerendum quarto nonas Octobris die tibi fausto ob divi Francisci religionem fœdus cum Pontifice maximo et illustrissima Venetorum republica pepigimus, quod ut vulgaretur curavimus, locum in eo serenissimis imperatori fratri nostro et Anglorum regi charissimo filio, ut per legatos petierunt, relinquentes. Porro intra vigesimum divulgati fœderis diem Raymundus Cardona, qui vices nostras Neapoli agit, imperator exercitus ad Pontificiam restitutionem per principem fœderis declaratus, extemplo cum mille ducentis cataphractis equitibus et levis armaturæ circiter mille, et decem milibus peditum Hispanorum, et tot bellicis tormentis, quæ satis ad usum exercitus sufficiant, justis itineribus ad quærendum hostem, et loca per ipsum occupata recuperanda procedet: hunc sequetur Termenensis dux cum sexcentis Pontificiis equitibus ». Obiisse in ipso belli conatu ducem Termularum refert Paris: deque Raymundo Cardona tradit, illum extremo anno sacris muneribus, gladio nimirum et pileo sacra preceatione consecratis Natalis Dominicæ pervigilio ornatum; Helvetiorum etiam ductorem pari dono decoratum, necnon cardinalem Sedunensem decretum ad Helvetios in Gallum concitandos. Pergunt Ferdinandi regis ad Ximenium litteræ:

67. « Ab altero latere, quod a Septentrione est, Venetæ acies Gallum circumvenient; mare vero copiosa pariter et prævalida classe occupabimus, quo melius quæ cupimus assequamur: etenim duo sunt nobis ante omnia curanda, ne quis princeps aut Italiæ regulus Ecclesiæ dignitatem adversis armis ullo pacto labefactet, deinde ut cum iis, qui Ecclesiæ loca præter fas tenent, bonis conditionibus, si per eos licuerit, potius quam eruentis certaminibus rem totam componamus. Quocirca maximo studio et affectu peto, ad omnes templorum aras Deum immortalem supplicandum eures, ut Ecclesiæ suæ causam tueri, et ejus unionem conservare, universoque Christiano orbi pacem et concordiam propitius conferre velit; sic enim ab intestinis dissidiis liberi adversus Christianæ religionis hostes euneli unanimis dimicabimus: quod ut fiat in Concilii Lateranensis indictione Pontifex maximus se curaturum pollicetur: quæ omnia cum reverendo episcopo Bertonorensi Pontificis Maximi internuntio, quem jam Barcinonam appulisse, et ad ad nos recta venire seimus, tibi esse communicanda censeo. Dum hæc seribo ex Galliis allatum est, ad Pisanum Concilium quotquot conveniunt invitos trahi: litteræ postridie nonas Octobris sunt datæ. Ex Anglia serenissimus gener noster eandem nobiscum fortunam fœderis inili experturum se promittit; ejus litteræ

¹ Guicci. l. x. ubi sup. — ² Gomes. de reb. gestis card. Ximen. l. v.

IV kal. Octobris sunt data. Ab imperatore Maximiliano omnia secundum voluntatem nostram offeruntur : litteræ sunt benevolentiae et optimæ spei plenæ, ante tertium diem kal. Octobris scriptæ. Eam principum Christianorum consensionem intuentes, ne quid intentatum relinquere-mus, quod malevoli homines obijcere, aut saltem (quod magis veremur) numen incusare possent, rursus Gallum fratrem nostrum admonuimus, ut ab armis in Ecclesiam infestis suos milites discedere cogat ; nam si secus faxit, vires nostras nos universas illi opposituros, quo Ecclesie auctoritatem defendamus, et vim omnem et tyrannicum impetum a communi matre propulsemus. Vale, reverendissime in Christo pater Cardinalis, nobis chare et dilecte amice ac domine. Deus optimus maximus in omne tempus tui curam suscipiat. Dat. in oppido S. Crucis XVI kal. Novembris anno salutis nostræ MDCXI. ». Hæc ad Ximenium Burgis agentem tam prolixè scripsit, ut bellum quod parabat, tandem per virum gravissimum vulgaretur, et constaret ratio, cur in Africam confecta expeditio alio transferebatur, ne ipsum quis leviter sententiam mutatam crederet.

68. *Prona ad jugum subeundum Africa.* — Magno rei Christianæ exitio fuit hæc discordia, et efflorescentem Christiani nominis in Africa gloriam labefactavit : consternata enim superioris anni victoriis et expeditionis a Ferdinando rege conficiendæ apparatu Mauritania magna ex parte in fidem ejus ac potestatem venit, antequam se ex Hispania movisset ; quapropter prona omnia ad Ferdinandum futura spes ingens affulserat, si a gloriosissimis cæptis ob Italica bella revocatus non fuisset, de quo hæc refert Coccinus ¹ : « Ne videar Hispanos ex industria velle debita defraudare laude, obiter explanabo, quæ ab his tum gesta fuere : etsi armorum vi nihil eo tempore attentarint, attamen belli ostentatione id tum assecuti sunt, quod rex Numidarum, qui nunc rex Tunicensis nuncupatur, sese subditum et tributarium regi Catholico constituerit : is nempe rex accipiens belli apparatus, quem Hispani contra Africam instruxissent, missis oratoribus ad regem Catholicum, suppliciter ab eo petivit, quo se in protectionem et amicitiam perpetuam accipere dignaretur, pro qua sane re paratus ipse sit facere donationem firmam et ratam de omnibus civitatibus et castellis in littore maris sitis, et ab eo tentis. Item quod velit easdem terras una cum Christianis defendere, et omnia damna eisdem per Saracenos evenientia persolvere. Item quod singulis annis velit ei viginti millia ducatorum tributis loco pendere. Item quod si rex ipse Catholicus cum exercitu pertranseat ad expugnanda alia Africæ regna, quod et ipse una cum

eo ad quorumcumque populorum expugnationem proficisci velit : quod si ipsemet non transeat, sed exercitum mittat, obligat se ad præbendum comœatus, equos et mulos ad portandum omnia necessaria ad exercitum. His conditionibus rex Catholicus assensum præstitit, ac ipsum regem Numidarum in protectionem et amicitiam recepit magnis et firmis conditionibus acceptis. Quærebat autem dictus rex Numidiæ pacem perpetuam, sed eam non nisi ad quinquennium assequi potuit ».

69. Non modo Tunetanum regem, verum etiam Tremesenium et Cadilhametum principem, necnon Algerii regulum Christiano imperio se subjecisse tradit Gomesius ¹ ; adeo ut si Ferdinandus rex in Africam trajiceret, sub illius signis ad reliqua barbarica regna debellanda se facturos stipendia pollicerentur, quamvis Fezzensis ferocia tumidus contra obniteretur : « Cum, inquit, classis Gaditanæ terror universam Africam occupasset, rex Tremesenius, aliquotque item Mauritanie minores principes regis nostri potentiam formidantes, de pace cum eo componenda, de captivis restituendis, et tributis pendendis submissis animis agere instituerunt, quanquam rege Ferano eam sententiam dissuadente, et gravi atque acerbo sermone eorum ignaviam et inertiam increpante ; ille enim potentia suæ ditionis confusus, et quod a littoribus nostris longius semotus, tardius ad se belli incommoda ventura existimabat, amara et minaci ironia Ferdinandum Hispani agentem ad expeditionem Africanam invitaverat : nam se omnes vias paraturum, omnique offensa et impedimento liberas ad itinera facienda alacri et ardenti suorum opera Fezzam usque, modo vellet trajicere, complanaturum per comœantium rumores pollicebatur. Reges qui se Ferdinando deditere Tremesenius et Tunezius fuerunt ; cumque his Cadilhametus qui, licet regium nomen haud obtinebat, libera tamen ditione fruebatur, nulli ex regibus parere addictus, Oranicum munerium per Judæos interpretes petierunt muneribus in amicitie signum oblatis ». De hac legatione Ximenium hæc VI idus Julias ad Lupum scripsisse refert Gomesius : « Deo immortalis gratiæ sunt habitæ, quod gens olim spoliis nostris ferox, nunc Hispaniæ vires reformidans sese regi nostro tam promptis animis et demissis subiciat ; pluris enim hoc faciendum esse censeo, quam si omnis Africa ferro et cæde superata foret. Algerii regulus idem consilium cum Trimesenio et cæteris secutus, sese fidei Ferdinandi tradidit, et præsidio Hispano Algerium fuit munitum ; quod ingentis tranquillitatis causa littoribus nostris ea tempestate fuit » : sed ab Africanis rebus ad Indicas progrediamur.

¹ Cocc. de bellis Ital.

¹ Gomes. de reb. gest. card. Ximen. l. v.

70. *Malaca capta a Lusitanis.* — Hoc anno Malaca urbs Indiae opulentissima Mahometanis erepta, Christianoque adjuncta est imperio Lusitanorum armis: qua victoria ad ulteriores oras Evangelio iter munitum est. Ut vero res gesta sit, ex Barrosio ¹, Orosio ² et Maffeo ³ describemus. Constituta re Goensi, non sine maximis difficultatibus, virtute Albuquerquei, quantumvis plures Lusitani patriæ amore irrefili, qui in Indiis detineri dolebant, adversarentur, idem dux, Christiani in India conditor imperii, cum ab Emmanuele rege Lusitaniæ mandata accepisset, ut in maris Erythraei faucibus arcem excitaret, ad Arabum Ægyptiorumque naves trajectoryne in Indiam arcendas, Adenumque vi occuparet: nuntiatum quippe fuerat Emmanueli, Sultanum Ægyptium in Suecii portu in intimo sinu Erythraei maris condito, classem maximam parare, ad Arabicum bellum strenue se accinxit, intenditque iter: sed cum restarent adversi venti, frustra que cum iis luctandum foret, vela adversus Malacam, ad repetendam ultionem de illius tyranno, qui Didacum Lupium Sequeriam prodicione invaserat, direxit. Sita est ⁴ urbs illa in continente non longe a Somatra insula, quam Maffeus eleganter describit ⁵. Malacam vero injectus Albuquerqueus injectis urbi facibus Mamudium ad dandam Lusitanis libertatem adegit ⁶, ablatasque res ac sumptus instructæ classis repetiit, detrectanteque tyranno die S. Jacobo Hispaniarum patrono sacro Malacam adortus est, atque aliquot dierum prælio expugnavit diripuitque: « Præda », inquit Hieronymus Osorius ⁷, « ingens fuit; supra tria millia tormentorum capta sunt, armamentaria erant vario commeatu et instrumentis bellicis et munitionibus referta. Hæc omnia, quæ ad classem reficiendam et urbem muniendam pertinebant, miles non attigit; et tamen quinta prædæ pars, quæ ad regem pertinebat ducentis millibus aureorum nummorum æstimata fuit, quamvis nec aurum, nec argentum, quod occultari potuit, miles in medium contulisset: unde constat si rex et mercatores opulentissimi opes suas post primum prælium ex urbe in mediterranea loca non traduxissent, tantam prædam futuram fuisse, ut avaritiam infinitam militum satiare ». Convertit mox studium Albuquerqueus ad firmandas res Malacenses, revocandos in urbem cives et mercatores, extruendam arcem, præsidioque valido et fideli muniendam, necnon ad templum salutationi angelicæ (ejus enim mysterii mirifica religione afficiebatur) sacrum ex manubiis erutoque ex sepulchris regum lapide construendum; brevi que Malacam in pristinam amplitudinem restituit, in qua religio Christiana postea

effloruit. Vulgata illius victoriae fama Siamensis rex, qui extremæ ad ortum Indiae oræ imperat, duodecimque millia elephantorum habere dicitur, ex quibus quatuor millia semper ad subitios bellorum casus armata sunt, oratorem cum pretiosis muneribus gratulatum misit. Jaocensis pariter et Peguensis, qui post Gangem ad solis occasum dominatur, ac Somatræ reges legatos ad Albuquerqueum ipsum decreverunt: « Alii », inquit Osorius, « reges pacem et amicitiam petebant, alii libenter se regis Emmanuelis imperium accepturos ostendebant ».

71. *Goa oppugnata ab Indis.* — Interea Zabaimus Goæ imperii recuperandi cupidus, nunc victo, nunc victori similis, ducum opera Goenses difficillimo implicuit bello ¹, atque in Benestario oppido in insula aditu sito arcem excitavit, bellicisque præsiidiis egregie munivit; ex qua creberrimis incursionibus, occupatisque omnibus aditibus, quibus commeatus inferri poterant, Lusitanos adeo attrivit, ut nonnulli transfugerint ad hostes, abjectaque Christi religione Mahometicam superstitionem professi sint: cum Machiadus Lusitanus patriæ extorris, qui Turcicam sectam simulabat, illud flagitium detestatus pietatis studio crudele facinus patravit, seque ad Christianos contulit, ut eos in constantia confirmaret; de quo hæc tradit Osorius ²: « Hyems erat impedimento quominus commeatus in urbem inveli posset, et Zabaimus omnes insulæ aditus obsessos tenebat, ne cibaria ex continenti importarentur. Ea fames multis occasionem attulit Christianæ religionis abjurandæ, qui ad Rozalcamum nocte confugiebant, et in Mahometis nomen jurabant. Hi septuaginta fuerunt, qui fidei et religionis immemores, ut corpus ad breve tempus alerent, animos in pestem sempiternam furenter et impie detrudebant. At Machiadus, qui se ad eam diem Turcam simularat, cum videret homines Christianos sanctissimam Christi religionem detestari, dolorem eximium capiebat: ea vero indignitate commotus, eo tempore, quo Christiani fame confecti, et in extremas angustias adducti videbantur, ut fidem suam factis ostenderet voluit ejusdem laboris et ærumnæ societatem inire. Is duos filios ex muliere Saracena susceperat, et utrumque per se aquis lustralibus in Christi nomen expiarat. Hos ad se perducere jussit, ut secum in urbem intromitteret: quod cum exequi minime posset, facinus edidit valde miserandum; maluit enim in sanguinem suum sævire, quam pueros infantes secta Mahometis pestifera imbuendos in hostium potestate relinquere. Itaque nocte utrumque suffocavit; mane vero casum filiorum acerbissimum deploravit, et suam calamitatem cum multis lachrymis

¹ Jo. Barr. dec. 2. l. v. cap. ult. et l. vi. — ² Osor. l. vii. — ³ Maff. l. v. — ⁴ Barr. l. vi. — ⁵ Maff. l. iv. — ⁶ Bar. l. vi. c. 4 et 5. — ⁷ Osor. l. vii. p. 246.

¹ Bar. dec. 2. l. vi. c. 8. 9 et 10. Osor. l. viii. Maff. l. v. — ² Osor. ubi sup.

lamentatus est, dicebatque filios lamiarum præstigiis fuisse miserabiliter extinctos. Deinde cum fingeret se molestiæ levandæ gratia velle per insulam vagari, cum Lusitanis aliquot captivis et cum illis, qui Christi religionem execranda perfidia violarunt, ad urbis muros accessit; ibi orationem luculentam habuit, qua de vitæ brevitate, de sempiternis suppliciis, de gloria immortalis disseruit, et omnes adhortatus est, ut mallent in vita misera et caduca laboribus brevissimo temporis spatio detinilis torqueri, quam in futura suppliciis sempiternis excruciiari: orationem ejus nemo ex illis, qui a religione defecerant ad aures admisit; ipse vero cum captivis Vascometii fide, quam antea cum primum id induxerat in animum acceperat, in urbem ingressus est. Ejus adventus non modo lætitiâ Lusitanis affulit, sed animos etiam illorum ad spem salutis erexit; id enim numine divino factum fuisse credebant, quod cum illis præsens adfuisset, non dubitabant quin salutare præsidium esset intra breve tempus hominibus afflictis, qui opem illius implorabant, allaturum ». Ut vero Goa obsidione ab Albuquerque liberata fuerit, proximo anno dicitur.

72. *In America Cuba insula explorata.* — In novi orbis continentis provincia Uraba, in qua nova Christianorum colonia condita fuerat, Hispani in magna erant dissensione, cum post ejectum Nicuesam, qui ex Beragua ad sedandas seditiones evocatus fuerat, Ancisum prætorem in vincula coniecere; duce Vasco Hunnes, solum deinde in Hispaniolam dimisere. Is in Cubam insulam vastissimam appellens illius terras peragravit, benigne habitus a regulo, qui ob ingentia miracula ope Deiparæ divinitus edita Christianam religionem amplexus est; de quo hæc admiranda refert Petrus Martyr¹: « Is cum baptizari a transeuntibus Christianis peteret, quo nomine Hispaniolæ vicinæ insula gubernator appellaretur interrogans, commendatorem nominari audivit; erat enim eo tempore quo is voluit baptizari, gubernator quidam egregius vir Ordinis equestris militiæ Calatrava, cujus institutionis equites commendatores appellantur: optavit propterea Cazicus ille, id est, regulus, appellari commendator; commendator igitur iste insularis Ancisum ad appulsum benigne suscepit hospitio, et oplevit necessariis ad victum: sed quid de religione sanctimoniamque ibi Ancisus servari didicerit ab incolis, tu, sanctissime pater, cujus dextra religionem sanctimoniamque induimus, accipito. Nautam ignotum male se habentem per Cubensia littora facientes iter e nostris quidam reliquerant apud commendatorem regulum. Nauta in honore habitus a regulo et ejus ditionariis, valeudine recuperata, commendatoris præfecturam in bel-

lis gerendis sæpe exercuit: mutuis namque sese invicem conficiunt præfiis, et victor exasit semper. Is licet litterarum ignarus bono animo vir beatam virginem Deiparam pietissime colebat, et secum perpetuo consutum in pectore Virginis ipsius in charta pulchre depictum gestabat simulachrum; ea pietate victoriam sibi semper peperisse commendatori significavit, atque una commendatori persuasit abjiciendos esse zemes omnes, quos ipsi colerent, quia nocturnos lemures animarum nostrarum voratores infensissimos referrent; beatamque virginem Deiparam patronam sumerent, si felici ductu suos omnes bello et pace iri gubernatum optaverit; defuturam nullo tempore Virginem Deiparam, si corde pio numen ejus invocaverint. Facile rudis gentibus nauta persuasit; Virginis ergo simulachrum regulo roganti dono dedit, cui et adem, et altare dicavit, zemibus, quos avitos colebant, posthabitis. De zemibus, pater beatissime, ex gossampino ad nocturnorum lemorum, quos familiariter passim vident et alloquuntur, similitudinem contextos et eodem gossampino in miram duritiem interius constipatos in decimo nostræ decadis libello latissime dicimus.

73. « Ex nautæ instituto, sole vergente ad occasum, commendator ille regulus, et universi ejus ditionarii utriusque sexus domum Mariæ Virgini dicatam adeunt: quotidie ingressi flexis genibus, capite reverenter obstipo, et manibus junctis simulachrum his verbis multiplicato salutant *Ave Maria: Ave Maria*; pauci namque ex eis plura proferre ejus orationis verba didicerunt. Ancisum itaque et socios advenientes, et dextra prehensos ad dicatam domum alacres ducunt, se illis mira ostensuros inquirunt. Simulachrum digito monstraverunt monilibus et ficilibus vasis, edullis et aqua plenis per podia circumseptum; hæc namque simulachro thurificii loco donant, ex avita religione erga zemes inquirunt ea se simulachro præbere ne, si fame urgeatur, desint cibaria: famem urgeri posse simulachrum integro sensu putant, sed quid auxilii a simulachri numine, hoc est, a beata Virgine, se fateantur habuisse auditu pulcherrimum est et, beatissime pater, pro certo habendum: tantus est enim ex nostrorum relatu pietatis erga Deiparam in his simplicibus incolis fervor, ut ad se laborantes in prælio præcipue contra suos hostes, pene dixerim, cogant e cælo descendere quandoquidem pretium, quo emere ipsum et suos cœlites possimus reliquit hominibus Deus, piùm scilicet amorem et charitatem ardentem. Quoniam igitur pacto poterit ullo tempore deesse beata Virgo, præsidium ejus pura fide invocantibus? Anciso et sociis commendator et palatini ejus omnes asseverant, consera manu, nauta duce simulachrum portante secum, zemes hostium in conspectu simu-

¹ Petr. Mart. dcc. 2, c. 6.

lactri virginiei omnibus rem intuentibus versa facie intrennisse : zemes enim quinque suos ad prælium in auxilium portant, nec simulachrum modo, sed viventem feminam candidis vestibus pulchre amictam pugnae tempore auxilia ferentem in hostes se vidisse asseverant. Fatentur itidem hostes, ex adverso sceptratam et minacem apparuisse suis hostibus faventem mulierem, cujus aspectu præcordia sibi horrescere sentiebant.

74. « Postea vero quam abivit nauta ab aduentibus ea littora Christianis suseptus navigio, servasse ad unguem nautæ instituta se commendator fatetur. Cum finitimis exortam esse diram contentionem de zemibus extulit, puta quinam zemes esset alio sanctior ac potentior, superque hac disceptatione certatum fuisse aperto Marte sæpius cum finitimis : sed beatam Virginem defuisse nunquam, quin ingruente certamine affuerit, attuleritque contra maximas hostium copias parva manu facilem victoriam. Quibus verbis clamore sublato in hostes irruerent interrogati, se nil aliud unquam ex nauta doctrina protulisse quam : *Sancta Maria, adjuva nos, Sancta Maria, adjuva nos*, idiomate tamen Castellano ; id enim in omnium ore liquide prolatum nauta reliquerat. Dum ita sese invicem crudeliter trucidarent, pacto fœdere conventum est, non ut singulari electorum ex utroque exercitu certamine, ut sæpe Romanis multisque aliis contigit apud antiquos, aut sagaci aliquo consilio res decerneretur, sed ut alterne ex utroque populo manibus post terga ligatis, et ad vincientis arbitrium post terga innodatis vinculis in aperto agro singuli juvenes sisterentur, eumque meliorem esse zemen adversi annuerunt, qui suæ partis colligatum juvenem celerius liberaret. Sancito fœdere, juvenes alterne vinciunt duos, commendatoriani adversum, adversi vero commendatorianum, ter idem tentasse inquit, terque invocatum sui zemis demonem ad ligatum ex adverso accurrisse utroque victo inspectante ; sed proclamante commendatoriano assuetam appellationem : *Sancta Maria, adjuva me, Sancta Maria, adjuva me* ; adventasse illico candidatam Virginem, et fugato demone imposita virga, quam manu gestabat, in commendatoriani vincula, solutum subito fuisse ante alterius oculos commendatorianum, transisseque in adversum ea vincula, quibus erat commendatorianus ab hostibus innodatus, ita quod hostes repererint liberatum adversæ partis juvenem, suum vero duplicibus astrictum vinculis. Sed neque his contentos referunt hostes ; præstigiis namque id agi humanis arguant, non melioris numinis advenientis potestate. Ut igitur viri graves

atate ac moribus pollentes ab utroque populo quatuor adsint in prospectu ligandorum juvenum, qui an fraus insit necne dijudicent, expostularunt hostes. O simplicem, o puram animorum benignitatem ! O auream ! o beatam simplicitatem ! Annuit hostium postulatis cum suis familiaribus commendator ea fide, qua petiisse salutem sanguinis alluvie valetudinariam, qua Petrum cujus, beatissime pater, vicem geris, siccis pedibus viso Domino fluctus calcasse didicimus. Fœdus inquit, vinciuntur juvenes, viris gravibus octo adstantibus statuto limite locantur. Dato signo suum quisque zemen appellat in auxilium, vocat adventantem zemis demonem caudatum, hiatu vasto dentatum, cornutum, zemen ipsum manufactum amulantem, et ligati et spectantes cernunt volentem e vinculis jam solvere sibi dictum juvenem. Ad proclamantis commendatoriani vocem præsto fuit beata Virgo viris gravibus protentis oculis ad rem tendentibus animum, assueta facit virga in adversum fugato demone transilire sui clientis vincula. Perculsi tanto miraculo commendatoris hostes, Virginis zemen suo zeme digniorem esse fatentur. Ejus rei argumentum est quod, audito Christianorum appulsu ad eas terras pagani commendatori finitimi, qui cum eo capitalia odia exercuerant, et sæpe conflixerant, oratores ad Ancisum miserunt rogatum, ut sacerdotes ire juberet, qui eos baptizarent : duos quos secum habebat Ancisus propere mittit : centum triginta uno die ex commendatoris quondam hostibus, tunc amicis et affinibus baptizarunt ». Et infra :

75. « Commendatoris rogatu relicus est apud eum unus e sociis libens, tamen non alia de causa, quam ut ipsum ditionariosque suos et finitimos, si accesserint, angelicam salutationem edoceat ; arbitrantur namque se majori curæ fore Deiparæ virginî, quo plura ejus orationis verba didicerint. Assensus est Ancisus commendatori, et his actis iter suum ad Hispaniolam, cui jam proximus erat, prosecutus est ; dehinc ad regem in Valladoleto morantem se contulit, ubi mecum versatus est familiariter, etc. Hæc volui, beatissime pater, (Leonem X compellat auctor,) de incolarum religione recensuisse, quæ non ab Anciso solum, verum etiam a pluribus aliis auctoritate pollentibus viris scrutatus sum, quo intelligat beatitudo tua, quam docile sit hoc genus hominum, quamque facilis pateat eis ad nostræ religionis ritus imbuendos aditus. Nequeunt ista fieri repente ; paulatim ad Christi legem Evangelicam in cujus culmine sedes trahentur omnes, et tui gregis oves multiplicatas in dies magis ac magis, beatissime pater, intelliges ».

JULII II ANNUS 10. — CHRISTI 1512.

1. *Negant schismatici liberum Romæ Concilium celebrari posse; a Cæsare mitti legatos postulant.* — Captum est anno Servatoris millesimo quingentesimo duodecimo, Indictione xv, Lateranense Concilium OEcumenicum a Julio II, cui postea ejus successor Leo X finem imposuit, incassum oblatrantibus Pisani conciliabuli Mediolanum translatis factiosis, qui quocumque pergerent secum pestem exitiumque circumferre videbantur, ac solo contentionis studio, ut Francorum regis cupiditatibus lenocinarentur, negabant Romam magistram fidei, sedemque Christiani imperii, utpote obnoxiam summo antistitem principi ad Concilium celebrandum, in quo de pace inter Christianos redintegranda, decernendo in Barbaros bello, componenda disciplina Ecclesiastica ageretur, accommodatam esse; in qua nefaria opinione, causæ suæ ad conflandum schisma, Pontificemque divexandum fundamentum posuerunt¹, eoque abrepti consilio Mediolani, cum vi tyrannica clerum ad sacra profananda coegissent, quartam sui conventiuli sessionem maxima cum Mediolanensis populi et cleri offensione tenere²; in qua decretum sessionis ultimæ Pisis habite instaurarunt, conquesti Pontificem postulatis de loco tuto et communi designando non assensisse; oratoribusque suis partes imposuere³, ut expostularent de quatuor cardina-

libus honore dejectis; quamvis ante et post sententiam Pontificiam provocassent ad Concilium ab ipsis indictum: proposuere⁴ ut Pontifex, a quo Cæsar dissentiebat, ob conciliatam Romanæ Ecclesiæ Venetam rempublicam, imperialem urbem nec Venetæ nec Ecclesiasticæ ditioni obnoxiam ad celebrandam synodum designaret. Cum vero missi jam ante ea de causa oratores velut ab impostoribus incensoribusque seditioum Ecclesiasticarum repulsam tulissent, objecere⁵, sperni a Julio Christianam rem, nec de Ecclesiastica disciplina in suum revocanda splendorem, superstitioneque Mahumetica delenda curare, ac trigesimum diem a quarta Januarii evolvendum peremptorium dixere⁶ Pontifici, quo aliquem ex designatis locis pro Concilio deligeret, aliumve præter Romam proponeret: ad inducendum autem aliquem temerariis ausis pietatis colorem, sanxere⁷, ut Pontifex, Cæsar, Francorum rex, Ferdinandus Hispanus, Ferrariæ princeps, ac Bononienses bello temperarent, seque concordie interpretes futuros polliciti sunt, cum urgere potius Gallorum regem debuissent, ut Bononia Ecclesiæ restitueretur. Cum vero Pontifex Ecclesiasticos viros monuisset, ut a factiosorum consortio abscederent, neminem nisi accepta venia a conciliabulo discedere vetuerunt⁸ (f).

2. Dum his temerariis edictis præludebant

¹ Ext. ea de re lit. in Append. conciliab. Pis. p. 168. — ² Acta Pis. ead. p. 106 et 108. — ³ Ib. p. 109.

⁴ Acta Pis. p. 111. — ⁵ Ib. p. 113. — ⁶ Id. ib. — ⁷ Ib. p. 115. — ⁸ Ib. p. 120.

1) Lateranense Concilium anno præcedenti indictum anno tandem isto celebrari cepit. In ejus historia nihil ambiguum, discussione dignum occurrit; de ejus auctoritate tantummodo propter unius nationis Gallicæ dissensum disputatur. Cum enim Pisanum conciliabulum uni omnium promoveret Galli, ita et uni omnium auctoritatem generalis Concilii Lateranensi huic detrahendam censuerunt. Nec sane negaverim mitiorem convenisse episcoporum numerum, quam pro dignitate Concilii generalis; numerum enim episcoporum centum viginti haud excessisse queritur Alexius Mellitanus episcopus in ea quam in exordio tertie sessionis concione apud Patres peroravit. Qui pariter Alexius in ea ipsa oratione dolet nihil eorum, quorum gratia Concilium agebatur, optatum exitum obtinuisse; mores enim adhuc corrupti, bella sæviebant in dies, nec quidquam de Turcico bello decernendo spei affolgebat. Unum supererat tot inter mala levamen: « quod de hæresibus, quæ ut plurimum causæ Conciliorum fuerit, nec publice nec impune laboramus ». Quibus verbis eorum opinio refellitur, qui hanc pariter causam, tollendorum scilicet hæresium, inter ceteras Concilii hujus cogendi referunt. Nec sane quidquam ad Bohemorum hæresim, quæ unica tunc vigeat, pertinens, inter Concilii decreta legitur. Verum si parum feliciter Lateranense Concilium cessit, Pisani

schismati seditiosi praesules, non leviter angebantur, paucos numero, eosque Galli regis adactos imperio, excepto eorum praeside Hispano Bernardino Carvajalo, quem Nicolaus Baselius instrumentum diaboli appellat¹, tantum facinus ausos; ulque majorem auctoritatem gestis suis adderent iterum Maximilianum urserunt², ut oratores Caesareis instructos mandatis ad ipsorum conventiculum legaret: at ille jam decretos respondit; tum a se imperiales conventus Augustae pro Ecclesiastica disciplina ad pristinum sanctitatis nitorem celebratum iri, ad quos internuntios ab eodem conventiculo Mediolanensi mitti postulavit: decrevere illi mox ad illos Engolismensem episcopum et tres doctores: qui cum regiam auctoritatem pseudosynodi auctoritati longe anteferrent, nec prius iter ingredi vellent, quam Ludovici Francorum regis, cujus movebantur imperiis, mandata delata essent; schismaticus cardinalis Pria de his Ludovicum duodecima Januarii die consuluit: paucisque interjectis diebus, improbum suggestit consilium, ut nimirum Catholicorum praesulum, qui in Galliis Pontificiam auctoritatem adversus suorum ausus fraudesque tuebantur, census Ecclesiasticos invaderet; cum Pontifex in defectores suos eorumque sectatores Gallica factione implicitos, judiciariam severitatem adhiberet. Porro Mediolanenses seditiosi sua spe et Caesareorum procuratorum expectatione delusi sunt: ancipiti enim curarum aestu Maximilianus fluctuabat, cum hinc a Ferdinando Hispaniarum rege deterreretur³ ne schismaticorum societate se contaminaret, suosque potius procuratores ad Lateranense Concilium, quam conventiculum Pisanum legaret; hinc ut datam fidem servaret, a Gallo moneretur; sed ut refert Coccinus⁴, oratores quos Mediolanum mittebat e Tridentina urbe, ad quam pervenerant, revocavit: cumque Gallorum regis potentiam inclinatam vidisset, ad eam prosternendam Pontifici atque Hispano et Anglo se conjunxit. Factiosum tamen, qui Caesareis precibus incitati conciliabulum indixerant, in pertinaci mentis duritie perstiterunt, in quintaque sessione xi Februarii die Fredericum Sanseverinatem legatum Bononiae creaverunt⁵, tum Bullam pseudosynodi litteris appendendam decreverunt⁷ gravesque poenas in eos, qui Mediolanum tendentes, vel ab eo recedentes spoliarent, constituerunt⁸.

¹ Basel. in Append. ad Chron. Naul. — ² Ext. de eo lit. in Append. conc. Pis. p. 171. — ³ Ext. ib. p. 175. — ⁴ Gomes, l. v. in gest. card. Ximenii. — ⁵ Cocc. de bellis Ital. — ⁶ Acta conc. Pis. p. 136. — ⁷ Ib. p. 138. — ⁸ Ib. p. 131.

3. *Cardinalis Sedunensis legatus Apostolicus ad imperatorum et ad Helvetios.* — Inter haec descendere coeperant ex summis Alpium jugis Helvetii, a quibus Navarretum direptum est¹, nec levis terror seditiosos invasit: quippe a Sedunensi cardinale religionis studio accensi Helvetii Pontificia stipendia, quam Gallica sequi maluerunt. Missum autem ad eos incunte anno cardinalem ipsum Sedunensem, legatque Apostolici auctoritate instructum ad pellendos Insurbria schismaticos, refert Paris de Grassis²: « Die, inquit, Mercurii xxii, septima Januarii, sanctissimus dominus noster in consistorie secreto, ut moris est, creavit reverendissimum dominum cardinalem Sedunensem legatum in Lombardiam, ut jungat se cum Helvetiis, qui ibidem sunt contra Gallos, et eos manuteneat in fide Apostolica, et quatenus opus sit, proficisceretur etiam usque in Germaniam ad confusionem schismaticorum, praesertim eorum, qui fuerunt olim cardinales ».

4. Paucis interjectis idem auctor servatum in dimittendo legato ritum ita describit³: « Legatus genuflexit ante papam, qui sedens capite cooperto legit antiphonam. *In viam pacis*, etc. et psalmum: *Benedictus*; me ei alternatim respondente cum cardinalibus duobus legatis assistentibus, quasi tacite idem facientibus, et replicata antiphona papa deposuit biretum ». Et infra: « Crucem acceptam dextra sua dedit in dextera legati dicens: *In hoc signo sanctissimae crucis intende, prospere procede, et regna. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ille ultimo osculatus est pedem, manum, et faciem papae ». De ea legatione ipsi data extat Diploma, cujus praecipua pars his verbis concepta est:

« Julius, etc. De recuperatione civitatum, oppidorum, aliorumque locorum et terrarum ad nos et sanctam Romanam Ecclesiam legitime pertinentium, dies noctesque pro cura pastoralis officii cogitantes, fortissimum potentissimumque exercitum contra iniquitatis filios Benivolos Bononiam, et Alfonso Estensem Ferrariam civitates ad dictam Ecclesiam legitime pertinentes occupatas indebite detinentes paravimus, ac dilectum filium Joannem S. Mariae in Dominica diaconum cardinalem in Romandiola et dicta civitate Bononiensi nostram et Apostolicam Sedis legatum de fratrum nostrorum consilio fecimus et deputavimus; et cum dictis

¹ Ext. ea de re lit. in Append. conciliab. Pis. p. 173. — ² Paris Ms. arch. Vat. to. iii. p. 761. — ³ Id. ib. — ⁴ Lib. Bull. LXXXII. p. 234.

Concilii vel potius conciliabuli res multo infelicissime recederunt; ab omnibus enim contemptui et despectui habiti Patres, quid satis aptum ad disciplinam moresque componendos decreverint ne memoriae quidem proditum esse scio. Haec insuper de Concilio illo scripta reliquit Gaspar Hedio in historica synopsi Etneadibus Sabellici adjecta: « Hoc Concilium a Bernardino Carvajalo S. Crucis cardinali temere nulloque successu institutum. Illud etiam theatralis ludi nomine traduxisse Ludovicum Galliae regem Spondanus, Gallicus scriptor, agnovit. Vicissim autem Concilium Lateranense quavis plures adire recusant, dein Lamen omnes probant, exceptis Galli, quanquam et ex Gallia Avenionensis archiepiscopus adfuit. Quare generalis Concilii auctoritatem denegari illi jure posse non facile mihi persuaserim.

occupatoribus magna auxilia præstari cognoverimus, nihil omittendum putavimus, quod vel ad officium nostrum vel ad facilitandum expeditionem dictarum civitatum perlineret; circumspeditionem tuam ad clarissimi in Christo filii nostri Maximiliani in imperatorem electi et Helvetiorum, ac Suitensium, et aliorum principum auxilia imploranda, ut copiis ad recuperationem civitatum et locorum hujusmodi auxilium nobis et dictæ Sedi præstare volentibus præesse debeas, mittendam duximus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MDCXI, V id. Januarii, Pontificatus nostri anno IX». Instructus est aliis litteris ¹ amplissimis mandatis et prærogativis, ut legationem cum dignitate gerere posset. Profectus ille ad Helvetios ita ipsos concitavit, ut promissa omnia Ludovici regis Gallorum respuerint, nullisque victoriis de Pontificiis deque Venetis reportatis elatos altriverint; quorum gestorum narrationem aggredimur.

3. *Gallorum victoriis elati schismatici Pontificem contumaciam impudenter accusant.*—Extremo Januario cardinalis de Medicis in Emilia legatus Hispanicis auxiliariis copiis suffultus Bononiam obsidione cinxit, eaque bellica calamitate omnes Ecclesias atque omnia monasteria extra urbem sita, in primis Cruciferorum et S. Michaelis, aut prorsus aut magna ex parte vastata refert Carolus Sigonius ² in sacra Bononiensi historia; tum addit divina ope Bononiam ab excidio vindicatam. Meminit ejus rei Guicciardinus ³, dum refert, acto sub murum cuniculo, tormentarii pulveris vi eam partem muri, in qua erat Deiparæ sacellum, in sublime adeo elatam, ut obsessores stantia retro instructa ad pugnam Bononiensium agmina viderint, rursusque eadem muri pars in eundem locum reciderit, et cum reliquo coaluerit ac si labem non fecisset. Et vero postea Bononia sine vi et cæde in Romanæ Ecclesiæ potestatem, fugientibus Bentivolis Gallisque, redierit, suo loco dicitur.

6. Interea Gasto Fuxensis ⁴ ad Bononiam Pontificii legati Hispanorumque obsidione solvendam provolvit, ut eam in perduellione confirmaret: cumque erumpere in castra Hispanorum pararet, ii motis tacite castris periculo se subduxere sexta Februarii die. Quo successu elatus Fuxensis Brixiam, quæ defecerat ad Venetos, nonnullasque Venetorum copias in itinere fudit: deinde die decima octava ingressus arcem in Brixianos irrupit, ac miseram urbem rapinis et cædibus complevit tanta immanitate, ut cadaverum strues ingentes ad quatuordecim millia cumulata referat Bonaccursius ⁵. Exercitum in Brixianos a Gallis barbaram carnificinam adeo, ut etiam pueros puellasque contrucidaverint,

confirmat Petrus Belphegius ¹, addiditque in litteris ad Eusebium Priolum monachum, quod postea evenit, Gallos immanitatis suæ pœnas Deo daturus.

7. Vastata Brixia, Galli Bergomum ad deditionem compulere, auctoque novis delectibus in Gallia habitis exercitu, idem Gasto versus Bononiam signa vertit mense Martio, ac Pontificios Hispanosque eam infestantes solo terrore dispulit. Quibus bellicis eventibus confirmati Mediolanensis conventiculi schismatici in sexta sessione XXIV Martii die Pontificem contumaciæ impudenter accusarunt, quod non de alio loco ipsis accepto, prætermittenda Lateranensis Concilii mentione, conveniret: indixere preces, ut Deus pseudosynodi res decusque promoveret; titillabat enim eos inanis spes, Gallicis armis oppresso Pontifice, missaque sub jugum Italia, reliquas nationes profano eorum cœtui se adjuncturas, quas ut Pharisæica hypoëcrisi subornarent, hæc decreta fecere ²: « Admonet hæc sancta synodus ut omnes sacrum Concilium celebrantes omnem gravitatem et honestatem, quæ viros Ecclesiasticos decet, diligenter observent; vitam et conversationem exemplarem ducant, et cum addendam legem toti orbi convenient, ipsi prius in se legem demonstrant; sint eorum mores sine macula et ruga; exhibeant se tanquam speculum mundum, in quo alii se speculantes normam et exemplum sanctimoniam accipiant. Meminerint se esse sal terræ, in quo opus est ut nunc salietur mundus; sint pii coram hominibus, ut videant bona opera ipsorum et glorificent Patrem, qui in cœlis est. Ipsi inquit Apostolus in persona Timothei: *Esto exemplum fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate*; ipsis igitur necessaria est bona conscientia propter seipsos, bona fama propter proximos ».

His alia addita sunt monita ad fucam pietatis ostentationem composita: si enim vera religione ducebantur, cur non Romam ad celebrandum Lateranense Concilium se conferebant, pacique seriam dabant operam? quin potius pseudocardinalem Sanseverinatem impudenter ab ipsis legatum dictum ad Gallicum exercitum miserunt ³, ut Italiam cruore fœdaret everteretque Pontificem.

8. *Juanes schismaticorum argutie a Cajetano in suis Commentariis confutatæ.*—Quo vero schismatis maculam ob conventiculum suum conceptam eluerent, varia edicta conscripserunt; in his enim indictam rite et congregatam Pisanam pseudosynodum probare quadruplici argumento contenderunt ⁴. Primum petebatur ex decreto universalis Ecclesiæ in Constantiensi et Basiliensi Conciliis: sed eo ipso Concilium Latera-

¹ Lab. Bull. LXXXII. p. 233. — ² Sigon. l. v. de episc. Bon. in Arthille Grasso. — ³ Guicc. l. x. — ⁴ Bonac. in Diar. Guic. l. x et alii. — ⁵ Bonac. in Diar.

¹ Petr. Delph. l. x. Ep. LVIII. — ² Ib. p. 152. — ³ Rua. hist. Raven. l. VIII. — ⁴ Ext. in Usd. Actis p. 1661.

nense esse jure indictum ostendebatur, omneque aliud contrarium dissolvendum. Secundum dicebant ex disciplina in omnibus ordinibus collapsa in suum revocanda splendorem : sed ea non in eo factiosorum conventiculo, sed in Lateranensi potius Concilio restitui poterat. Tertium eliciebant ex sedando bello inter Christianos gesto, et inferendo fidei hostibus ; sed ipsi dum ita dissidebant a Pontifice, spernebantque ejus imperia, illud accendebant. Quartum argumentum falso axiomati innixum erat ; volebant enim ob negligentiam Julii in convocando Concilio biennali flexu a suscepta dignitate Pontificia, jus congregandi illius ad Bernardinum Carvajalium et sectatores transfusum, illique ipsum se sponte submittere. Qua in re duo animadvertenda sunt, unum est Julium nullis humanis artibus Pontificiam auctoritatem a se in cardinales derivare potuisse, ut ex Innocentii VI sanctione antea ostensum est : multo minus, ut paucorum cardinalium seditiosorum auctoritati se submitteret, cum nusquam venire in mentem posset tantum facinus illos ausuros : ac si cardinales ex placitis conclavis Concilium decernerent, in id communibus votis conspiraturos, a quibus Julius non dissensurus erat : nec quod piis animis ad Ecclesie asserebam dignitatem conceptum erat, a turbulentis illis hominibus usurpari ad Ecclesiam schismate novo laniandam. Ex quibus conspicuum fuit, inane et umbratile esse factiosorum decretum¹, quo pseudosynodum Pisanam jure Mediolanum translatum disceptarunt.

9. Irritum pariter aliud², quo Lateranensis Concilii denuntiationem infringere pertentarent : quod ex ipsis etiam eorum sophismatibus patet : « Quia, inquit, duo universalis Ecclesie generalia Concilia eodem tempore simul esse non possunt : directe enim contradicit articulo : Unam, sanctam, Catholicam et Apostolicam Ecclesiam ». Hactenus rectissime ; cum itaque Lateranense a summo Pontifice omnium ferme cardinalium communi consilio, necnon universo orbe Christiano, excepta Gallia, imo potius ex ea paucis exceptis, qui principis sui ausa probaverunt, indictum, dissolvendam Mediolanensem sive Pisanam pseudosynodum constabat : quod subjiciunt, Pisanum conciliabulum Lateranensi Concilio antecellere, quia illud prævenerit, turpiter aberrare noscuntur, qui prævencionem jus victoriamque esse putarunt. Fardissime quoque lapsi sunt, dum sanxere³ schismatici, non spectare amplius ad Pontificem communis pro celebrando Concilio loci designandi jus, cum peremptorium diem illi perperam constitutum effluere passus esset. At si Christi vicarius Romam omnium gentium communem parentem et magistram delegerat, fru-

stra de communi alio loco deligendo postulatus est ; cum subditorum non sit, maxime si pauci factiosi extiterint, principi suo mandata dare.

10. Eadem Synodus theatro Gallorum regis clientelam accipere se jactavit¹, cum illi ejus clientela tantum tuti essent, ne a Catholicis Mediolanensibus lapidibus appeterentur ; eodem etiam beneficio Casarem complecti tiuxerunt, qui lamen ipsos execratus Lateranensi Concilio adhæsit, ut infra dicitur ; denique in sessione de qua paulo ante memoravi, dum schisma moliebantur, Pontificem monuere², ut viginti quatuor dierum lapsu Apostolica in factiosos et sectatores edicta rescinderet, atque eo demenciae progressi sunt, ut minas de abroganda ipsi Pontificia auctoritate intentarent³, quod scelus ut rite peragere viderentur, duo decreta proposuere Conciliorum mali interpretes vel illusores. Primum ex Constantiensis sessione V deceptum erat, eo editum tempore, quo tres ex plerorumque sententia ambiguo jure Pontificios apices gerebant, statuebaturque eos generali Concilio legitime congregato obtemperare debere : at paucorum Gallorum conventus a paucis transfugis cardinalibus indictus generale Concilium legitime congregatum dici non poterat : nec si generale fuisset, par erat temporum ratio, cum Julius sine æmuli ullius controversia Ecclesie præesset. Alterum⁴ ex Basiliensi synodo sessione XI petitum erat, subjectisque verbis conceptum : « Si Romanus Pontifex, qui primus in vinea Domini laborare, et alios suo exemplo ad laborandum trahere tenetur, generale Concilium actu legitime congregatum quoquo modo de facto impedire, mutare, prorogare aut dissolvere operam dederit, et infra quatuor menses cum reali satisfactione non resipuerit, ex tunc a papali administratione sit ipso facto suspensus : quæ quidem papalis administratio ad sacrum Concilium ipso jure devolvatur ; et si dictam pœnam per duos menses post dictos quatuor animo sustinuerit indurato, contra eum usque ad privationem inclusive per Concilium generale procedatur ». Hanc porro Basileensem Synodum generalem fuisse, et illi Eugenium IV adhæsisse falso addiderunt : sed Basileense Concilium in exordio, non tamen in progressu generalem fuisse ostendimus suo loco, quamdiu nimirum Pontificiis imperiis se regi passa est, non ubi Synodus Ferrariam, indeque Florentiam fuit translata : non itaque hoc decretum a generali Synodo editum fuit, cum tunc paucissimi præsules illi interessent, easque turbas minoris ordinis sacerdotes, partimque Eugenii æmuli excitarent. A vero etiam abhorere demonstravimus, Eugenium ejusmodi Basileensis decreto adhæsisse ; producta enim a nobis acta fuerunt publica auctoritate munila,

¹ Exl. ibid. p. 169. — ² Ib. p. 170. — ³ Ib. p. 175.

¹ Ib. p. 172. — ² Ibid. — ³ Ib. p. 175. — ⁴ Ib. p. 178.

quibus summa contentione nefarios hujusmodi Basileensium ausus refregit. Non aliud vero quam funestum schisma ex impio decreto consecutum est; quod divina ope extinctum lactiosi hi non minore quam illi dedecore, nec minore damno ab inferis excitare pertentarunt.

11. Confutarunt vero singulas adversariorum argutias Poggius ¹ Florentinus, tum Thomas ² de Vio, qui luculenter demonstrarunt, Concilium non habere immediate potestatem a Christo, nec representare universalem Ecclesiam, nisi Pontifex in eo includatur, ac maximo intervallo differre Pontificem dubium a non dubio; dubium enim subesse Concilio; non dubium illi præesse: nec tantum esse caput Ecclesie divisive sumptæ, sed etiam collective sumptæ, quæ graviter schismaticos perculere, cum omnia in eorum conventiculo gesta irrita et inania esse ostenderetur. Indignati itaque Cajetano, ineunte anno ejus librum ad Parisiensem Academiam misere, quo ex illius censura ejusdem Thomæ doctrina adduci in invidiam posset, qua etiam pseudosynodus ad damnandum auctorem uteretur. At in Appendice Actorum pseudosynodi extant Ludovici Francorum regis litteræ hoc anno decima nona Februarii consignatæ, quibus ille Thomæ de Vio, ut Conciliorum auctoritati detrahentis, Commentarios flammis aboleri jussit maxima ipsius Thomæ e Vio gloria, regioque dedecore: quid enim gloriosius auctori Catholico potest accidere, quam si ejus scripta ab hæreticis vel schismaticis exurantur. Verum Ludovicus agre ferebat suum facinus in pseudosynodo tuenda in luce et omnium oculis constitui: quantumvis revera ipsemet eandem pseudosynodum, ut theatralium ludum ad exagitandum Pontificem inventum sperneret; quippe Anglerius ejus apud Ferdinandum regem Hispaniæ orator in litteris ad Marchionem Bellicensem datis ³ ait, Ludovicum regem Hieronymo Cabanillæ Valentino equiti Hispani regis nomine de conciliabulo Pisano promoti, susceptoque schismaticorum patrocinio conquerenti respondisse, eam Synodum fabulam esse, et declamatiunculam joco excogitatam, ad trahendum in regias partes Pontificem; quam vero tristi Gallicarum rerum exitu peracta sit hæc synodalis fabula dicetur inferius.

12. Porro ad Ludovici regis et schismaticorum partes efferendas editus est libellus, quo disceptavit auctor, Christianam rempublicam jure naturæ aliarum communitatum, quæ perfectæ et liberæ sunt, exemplo, necnon jure divino principem suum abutentem tradita potestate plectere, et honore dejicere posse; ejus futilia argumenta idem Thomas de Vio, scriptis

duobus hoc anno libris apologeticis dissolvit. Primo quidem adversa opinionis fundamenta convellit: quod enim ex jure naturæ obtento petitur in apologia prima de comparata auctoritate papæ et Concilii sic redarguit, et confutat ¹: « Quoniam naturalis propagatio regiminis, sicut et aliarum rerum, ortæ rei naturam ostendit, libet intueri, quod Ecclesia non a singulis aut a communitate, sed a capite homogeneo Jesu Christo initium sumpsit originis, perfectionis et potestatis; propter quod Ecclesie suæ dixit Joannis xv: *Non vos me elegistis, sed ego elegeri vos*. Natura igitur Ecclesiastici regiminis ab ipsa sua nativitate est, non ut in communitate sit, nec ut a communitate ad unum vel plures derivetur, quemadmodum accidit in regimine civili humano, sed ut in uno certo principe suapte natura sit: et cum princeps iste unus atque idem Dominus Jesus heri, hodie et in sæcula vivat et regnet, secundum naturalis juris consequentiam oportet, ut ad ipsum principem, non ad communitatem Ecclesie spectet in sua absentia ordinare de vicario, non communitatis, quæ, utpote serva nata, principandi jure caret: sed ipsius principis naturalis Domini communitatis Ecclesie; et hoc ipsum Salvator noster per semetipsum exequi dignatus est, dum Petrum Apostolum solum instituit suum vicarium post resurrectionem, antequam cælos ascenderet, ut patet Joannis ult. Relinquitur igitur quod sicut princeps Ecclesie non a communitate Ecclesie naturaliter auctoritatem habet, ita illius vicarius non ab Ecclesie communitate, sed a Jesu Christo auctoritatem naturaliter habet ».

13. Contendit deinde auctor, non posse Ecclesiam ea omnia, quæ alia bene morata et libera respublica jure naturæ possit, sic inquit: « Signum infallibile servitutis Ecclesie communicatis quoad principatus est, quod non potest sibi ipsi regimen retinere, nec duobus aut tribus committere: hæc enim posse communitatem liberam manifestum est, potest enim et per seipsum regere, potest et triumviratum instituere, et alia hujusmodi etiam supra regem quem eligunt; quod Ecclesiam non posse manifeste liquet; alioquin posset aut in pluribus simul locare potestatem jurisdictionis papæ, aut officium aliquod supra papam ».

14. Refellit deinde aliud argumentum, quo schismatici contendebant jure divino ex verbis Domini: *De Ecclesie*, Concilii auctoritatem Pontificiæ anteferendam. Cum vero Ecclesie nomen in varias interpretationes trahi posset, non de sola universali Ecclesia dictum ostendit, cum fratris crimen universali Ecclesie patrefacere non jubeamur: non etiam de aliqua

¹ Pogg. de auct. papæ et Concil. — ² Thom. e Vio de auctorit. papæ et Eccles. — ³ Ext. in Append. Act. concilial. Pis. p. 156. — ⁴ Anglerii Ep. CDLXIX, CDLXXVII, CDLXXXIV.

¹ Thom. de Vio in Apologia de comparata auctoritate papæ et Concil. c. 1.

determinata Ecclesia intelligi, cum nulla hujus potius quam illius ratio foret; indistincte itaque intelligi de ea Ecclesia, cui peccans frater subditus sit, non de quavis collectione fidelium, in qua Waldenses jurisdictionem et potestatem sitam voluerunt, quod potestatem sequi sanctitatem personæ delirarent; ac demum concludit¹: « Est ergo sensus litteralis verborum Domini, quod tanta esset futura cujuscumque Ecclesiæ auctoritate potestas in sibi subditis, ut sententia ejus et coram hominibus et in cælo esset valida ». Ex quibus patet cum nomine Ecclesiæ non quavis intelligatur Ecclesia, sed quæ auctoritate in peccantem polleat, ex eo textu Evangelico non probari obnoxium Concilio Pontificem, cum non subsil universalis Ecclesiæ, sed præsit, ut dicebamus.

15. Porro Thomæ Cajetani sententia, nimirum dato easu, quo Pontifex variis criminibus, excepta hæresi vel illius suspicione justa, se irretiret, confugiendum esse ad Christum summum Ecclesiæ principem, ut vicarium suum emendaret, adducta in invidiam est ab adversariis; cavillabantur enim male actum cum Ecclesia, si instar bene moratæ et institutæ reipublicæ principem summum potestate abutentem de gradu dejicere non posset; quorum ineptas cavillationes refregit², imo præclare actum cum Ecclesia, quia inde gravissimarum dissensionum semina evelluntur, neque Christus unquam Ecclesiæ defuturus sit, ac longe præclarius, si ad illum fideles supplices perfugerint, quam omni humana ope ac industria consulturus sit.

16. « Dixi », inquit Cajetanus, « in cap. xxvii, quod Deus optime providit Ecclesiæ, disponens quod orationis remedio contra papam malum uteretur, non autem depositionis potestate. Objicitur tripliciter. Primo quia minus bene instituta esset politia Ecclesiastica quam civilis: et tenet sequela, quia civilis potest principem tyrannice regentem pertinaciter deponere, Ecclesiastica autem non posset. Secundo quia Deus ademisset communitati Ecclesiæ potestatem sibi naturaliter convenientem et necessariam ad pacificam conversationem, qualis est potestas depositiva principis in casu tyrannidis; et tenet sequela, quia talis potestas naturaliter convenit communitati perfectæ et liberæ. Tertio quia, cum Deus opportunius remedium quam orationem Ecclesiæ potuerit instituire, scilicet potestatem depositivam, dicere non aliud remedium quam orationes reliquisse, est dicere politiam Ecclesiasticam non bene institutam et effectam servam strictissima servitute.

« Respondeo; Deus longe melius et eminentius instituit Ecclesiasticam reipublicam quam civilem, quoniam illam instituit cum proximo et homogeneo capite vivo in perpetuum sine

potentia errandi, presente sponsaliter votis omnium et singulorum ubique; hæc enim est institutio reipublicæ Christianæ simpliciter: de institutione autem ad tempus, scilicet corporalis absentia principis nostri dicitur etiam, quod optima est, quando consonat primariæ institutioni: et quoniam respublica Christiana secundum suam primariam institutionem serva est nata, et tota potestas est in suo principe naturali, ideo optime consona institutio ad tempus est, ut non communitati, sed vicario principis potestas plena committatur, ut prædictum est; et quod respublica, quandiu vicarius principis sub principe est simpliciter, quod fit per esse Christianum, simpliciter recognoscat principem unum, et recurat ad eum audientem et paratum exaudire. Et scito quod contingit homines in hac re falli, quasi a negatione modi ad negationem rei; cum enim deponere papam contingat multis modis, scilicet per providentiam humanam, et per orationem Ecclesiæ perseverantem, et neutro modo opus sit nisi in casu veræ necessitatis, ex hoc quod Ecclesiæ non est concessum quod possit deponere per viam providentiæ humanæ, non sequitur Ecclesiæ non esse concessum quod possit deponere papam: quoniam alia via, scilicet orationis perseverantis, infallibiliter potest; quæ enim per amicos possumus, per nos aliquammodo posse testatur philosophus, quanto magis, quæ per patrem possumus?

17. « Ad primum ergo negatur sequela. Ad probationem dicitur, quod utraque politia, scilicet tam civilis quam Ecclesiastica, potest deponere tyrannice regentem ipsam, sed diversimode: quia civilis perfecta et libera potestative et per providentiam humanam, Ecclesiastica autem per potestatem sui Patris per orationis perseverantiam, quando vere oportet; et hic modus quidem excellentior, et non potens errare sicut primus, et melior: et propterea non minus bene; sed melius provisum est Ecclesiasticæ reipublicæ de modo abjiciendi a se malum ministrum, quam civili.

18. « Ad secundum negatur etiam sequela: quia communitas Christiana est serva, ac per hoc naturali jure sibi non competit potestas super principem suum, et consequenter nec super principis vicarium, nisi a principe sibi concedatur: unde licet verum sit, quod Ecclesiastica communitas distincta contra principem non habeat super principem et ejus vicarium tyrannizantem auctoritativam potestatem, non tamen adempta est sibi a Christo aut quoecumque alio modo, sed ex natura sua, quia serva nata est, contraxit hanc negationem.

19. « Ad tertium autem dicitur; quod non fuisset opportunius remedium providentia humana, quam oratio Ecclesiæ perseverans, tum quia providentia humana falli potest, cogita-

¹ Tract. 2. c. 4. — ² Id. in Apolog. par. II. c. 29.

tiones siquidem mortalium timida, et incerta providentiæ nostræ : oratio autem Ecclesiæ perseverans falli non potest; deponeremus forte quando non oportet, non providentes futura, nec occulta scrutantes: oratio autem Ecclesiæ perseverans non deponet quando non oportet, quia bonus Dominus negat quod volumus, ut tribuat quod mallemus; tum quia facilius, minus impedibilis et efficacior causa est oratio Ecclesiæ perseverans pro se in necessariis ad salutem Ecclesiæ, quam tota omnium hominum providentiæ; hæc enim difficile consonat potentia et impediri potest, et omnia subjecta non habet: descripta autem oratio facile consonat, non potest potentia aliqua humana impediri, et omnia sub Deo subjecta habet. Mirum est autem de subiectis, scilicet dicere Deum solum orationis remedium reliquisse, etc. Solum enim hoc remedium tanquam supremum et efficax simpliciter relictum dicimus, existentibus multis aliis remediis per viam admonitionis, etc. Romæ die xxvi Novembris mdxii ». Hæc Cajetanus pro asserenda Lateranensis Concilii dignitate, confutandisque schismaticorum argutiis; quem aliquot post annis his libris alium de Pontificis institutione addidisse suo loco videbimus: nunc ad netarios factiosorum ausus conatusque regredimur.

20. *Inimane prælium ad Ravennam commissum.* — Coegere illi decima nona Aprilis septimam sessionem; in qua conciliabuli causarum actor Pontificem in crimen vocatum de spretis turbulentorum hominum imperiis postulavit sacrosanctæ potestatis usu interdici: ac tum Bernardinus Carvajal, schismatis hujus signifer et conventiculi præses, quem plerique historici¹ nimix antipapatus ambitionis insimulant, simulata pietate atque animi lenitate subdidit, Synodum ea de re mature, benigne et misericorditer deliberaturam: ita rite peracturus seculus, et vi Ecclesiam Romanam se oppressuros putabant; paucis enim ante diebus Gasto Fuxenvis, qui ad Ravennam florentissimo succinctus exercitu castra posuerat, cum impetu urbem capere non potuisset, commeatuumque laboraret inopia, turpe autem pedem reterre putaret, Hispanicum exercitum cui Raymundus Cardona præerat, castrensi vallo egregie munitum ad pugnam coegerat; in qua undecima Aprilis, sacra Dominicæ Resurrectionis die, tot exercitissimorum in bello militum millia una cum pluribus ducibus cecidere, ut ab iis Mahumetani imperii pars magna expugnari potuisset: duodecim enim Hispanorum, qui in Africa contra Mauros egregie se gesserant occubuisse ferunt: plures strenui duces capti: ipse legatus Apostolicus cardinalis Mediceus postea futurus

Pontifex Gallos cum eorum rege ad obsequium admissurus, in eorum potestatem venit: Gallorum sex septemve millia cæsa; inter quos Fuxensis, quamvis Hispani regis sororium se prædicaret, vulneribus confossus: Alegrii pater filiusque duces peritissimi concisi: delibatus denique Gallici roboris flos eo prælio ita obtritus, ut victores victi exactique Italia fuerint, ut postea dicitur.

21. Ab inita tamen hæc pugna ira succensi Ravennam circumstetere: quæ certis pactionibus pseudolegato Sanseverinati Ravennæ Ecclesiæ nomine deditionem fecit: dum tamen stationes negligenter custodirentur, præter ducum voluntatem scelere Jachini centurionis, qui Brixix templi spoliarat, splendebatque sacro auro, posteaque ob id supplicio est affectus, lixarumque irrupentium, ac deinde militum impetu vastata est, expugnatis paucis post diebus archibus; in ejus direptione hoc memorabile configisse narrat Hieronymus Rubeus in Ravennate historia: « Unus », nimirum Vasco, « arcam argento, figuris atque variis imaginibus egregie sculpto incrustatam, in qua Ravennatum aliquot archiepiscoporum et aliorum virorum sanctorum ossa servabantur inclusa, dejectis in terram saceris ossibus, deprædatus, ingenti miraculo penas nequaquam seras huit: nam vix portam Ursianæ adis majorem egressus aliquantulum ad levam processerat, cum ex eadem natione occurrens alius sive veteris simultatis, sive occulto divino consilio, eum in capite vulneratum trucidavit, nulla deinde aræ habita ratione: quam arcam Petrus Chiradellus aurifex, qui militem insequebatur, illam ab eo suppliciter petiturus arreptam denuo sanctis eisdem ossibus replevit ». Ravennæ cladem prodigia aliquot præcessisse, ac natum in ea horridum admodum monstrum refert auctor, atque ex Christi imagine cruorem manasse. « Hæc, inquit, pro comperto habetur, per eos dies Christi Dei crucifixi ligneum simulacrum, quod in æde D. Dominici in sacello juxta aram maximam est, sanguinem affluenter sudasse, cujus adhuc rei locupletissimi atque certissimi testes supersunt ».

22. *Angustiis pressus Julius pacem a Gallo propositam admittere cogitur.* — Eodem ferme tempore contlatum Romæ Pontificique periculum¹: Pompeius enim Columna Reatinus episcopus, Robertus Ursinus, et Petrus Marganus auro Gallico corrupti copias contraxere, ut seditionem commoverent, Romanosque, ejecto Julio, in libertatem vindicarent: sed Joannes Jordanus et Julius Ursini eos motus composuere. Tantarum cladum nuntius Romam allatus ita omnia terrore replevit, ut multi suaderent Pontifici, ut fugam triremibus caperet; sed ille in-

¹ Guicci. l. ix. Angelus Vallisumbros. Nicol. Basel. in Append. ad Chron. Nocol. Steph. Inuss. Ms. Vat. sig. num. 3. hoc ann.

¹ Steph. Inuss. Ms. arch. Vat. s. gu. num. 111. Bonac. in Diar. Rubeus l. VIII.

fracto animo ad lapsas res instaurandas incubuit eo majori ardore, quo Galli mense Aprili Faventiam, Forumlivium Imolanque occuparunt¹.

23. Affulsit in eo rerum statu aliqua concordiae spes : quippe Francorum rex aliquot ante Ravennatem pugnam diebus, cum se tot potentissimis hostibus unum peti vidisset, Maximilianique modo in hanc, modo in aliam partem inclinantis inconstantia fatigatus, senserat cedendum potius Pontifici ; atque ideo Fabritium, cardinalis Finariensis fratrem, ad Nannetensem et Strigoniensem cardinales, qui nunquam copula pacis colloquia amputaverant, miserat, ut has pactiones proponeret : Bononiam a Gallo restitutum iri Pontifici : Alfonso Aestinum redditurum Ecclesiae Luglum et alias quas in Flaminia eripuerat terras : vectigal nummariam ac militare veteri instituto persoliturum : salem in principatu Ferrariensi non confecturum : conciliabulum Pisanum extinctum iri. A Pontifice vero pro amplissimis iis pollicitis, quae antea a Julio, necnon ab Hispano et Anglo regibus summa cupiditate expetita vidimus, tantummodo pax orata, utque Ferrariensis dux censuris solutus in pristinam amplitudinem suaque jura restitueretur ; Bentivoli privatis fortunis potirentur, Bononia tamen extorres fierent ; transfugae autem cardinales caeterique praesules, qui conciliabulo adhaeserant, in gratiam a Pontifice admissi pristinis honoribus fruerentur.

24. Hoc pacis colloquium extraxit Julius ; indignum ei videbatur, si cardinales de gradu dejecti, conciliabuli auctores, pristinas dignitates, tanto crimine non rite expiato, relinerent ; pessimum exemplum novandarum rerum, inque Pontifices Conciliorum majestatis asserendae specie faciendarum conjurationum posteris transmissum iri : ad avertendas tamen bellicas calamitates, urgente rem precibus cardinalium senatu, nono post cladem Ravennatem die, nimirum vigesima Aprilis, superiorem concordiae formulam admisit, suoque eam obsignavit chirographo, modo Gallorum rex post cruentae victoriae acceptum nuntium eam firmaret, et quaecumque alia Ecclesiae recenter erepta restitueret ; et tum cardinali Finarii, qui in Gallis agebat, et episcopo Tyburtino Avenionensi legato dedit mandata, ut pacis consilia proveherent.

25. *In Pontificem furunt schismatici.* — At Mediolanensis conventiculi schismatici, quibus immeritis adeo honorifice consultum erat, jam coalescentem pacem non sine Gallicae rei in Italia excidio imprudenter et impie turbaverunt ; Ecclesiae enim calamitatibus recreati, auctique audacia, coacta raptim die vigesima prima Aprilis sessione² octava, praecipiti temeritate et

amentia hoc nefarium in Christi vicarium edictum, qui pridie indignissimos eos in gratiam pristinasque dignitates se restitutum suo chirographo sponderat, ad scindendam inconsultilem Christi tunicam tulerunt : « Decernit (nimirum pseudosynodus) et ex nunc declarat, praefatum dominum Julium papam », et infra, « ab omni tam in spiritualibus quam in temporalibus, ut praemittitur, papali administratione ipso facto suspensum fuisse, esse et fore ; ipsamque administrationem propter gubernationis defectum, ne Ecclesia discrimen aliquod patiatur, ad ipsam sacrosanctam Synodum fuisse, esse et fore ipso jure devolutam ; ac quatenus, ut praemittitur, expediat, omnibus melioribus modo, jure, via et forma ab eadem administratione suspendit, eandemque administrationem ad seipsam Synodum devolvit, et devolutam de caetero esse et fore statuit et determinat ; processura tandem ad ulteriora usque ad finalem sententiam inclusive, si opus fuerit, prout utilitati et necessitati Ecclesiae, Spiritu sancto dictante, conspexerit expedire, iterato tamen vocatis prius absentibus, qui de jure aut consuetudine in Conciliis generalibus interesse debent, licet vocati alias et legitime expectati fuerint, ut ad rem tam arduam tanquam ad commune Christianitatis extinguendum incendium accedere proponant ».

26. Haec illi novorum incentores bellorum atque ad schisma promptissimi, qui cum non valerent scelere ad renuntiandum pseudopontificem, caeteras nationes ad conflandum idolum incitarunt : quorum tamen spretae voces, cum non ad extinguendas, sed accendendas rixas subjiciendasque Ecclesiae faces vocarentur ; Ecclesiasticum autem sibi arrogarunt imperium, ut eo colore urbes Ecclesiasticas Gallis proderent : atque ita Federicus Sanseverinas pseudolegatus Romanae Ecclesiae nomine receptam¹ Ravennam expilandam Ecclesiae hostibus reliquit. Ut praetexerent vero tanto facinori causam schismatici, variis probris Julium onerarunt, quod a Lateranensi Concilio convocando nullis precibus absistere voluisset, Ravennatique praetio, in quo tantus sanguis Christianus effusus fuerat, occasionem praebuisset : « Ad tantam, inquit, devenit saevitiam, ut ipsius sacri Concilii impediendi ac destruendi gratia, atrocissima et a nullis retroactis temporibus inaudita Christianae sanguinis effusioni, quod non sine maximo ejulatu et planctu recoli valet, evidentissimam et voluntariam occasionem praebuerit, ita ut *vox in Rhama audita sit, ploratus, et ululatus ; Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt ; et : Effuderunt sanguinem innocentem tanquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret, et : Posuerunt*

¹ Bonac. in Biarii. — ² Ib. p. 189.

¹ Rubens l. VIII.

morticina seravorum Dei escas volatilibus carli, et carnes sanctorum ejus bestiis terra ».

27. Hæc illi ad creandam Julio invidiam, verum id crimen in ipsos potius conjiciendum constat; cum in eo bello ipsos vim et injuriam intulisse, Julium autem eam passum universarum gentium testentur historici; pseudolegationem in castris Gallicis gerendam ad Ecclesiasticam conditionem diripiendam fundendumque Catholicum cruorem decreverint, grassatusque longe lateque esset schismaticus eorum furor, nisi illum divina misericordia repressisset. Consurrexere nimirum in arma, veneruntque subsidio Romanæ Ecclesiæ adeo afflictæ Helvetii a Matthæo Sedunensi cardinale legato concitati, partimque Pontificio, partim Veneto auxilio conducti e summis Alpium jugis in Insubriam decurrere, subditoque terrore schismaticos cœtus dissolverunt, everteruntque, ne cœptum scelus perficerent, quasque tenebras Christiano orbi offuderant, Lateranense Concilium suo splendore discutere cœpit.

28. *Post aliquot prorogationes, indicitur Concilium ad tertiam Maii diem.* — Non potuit indictum decima nona Aprilis, ut constitutum fuerat, inchoari Concilium ob recentissimam Ravennatem cladem: cujus prorogationis ad kal. Maii factæ causas Julius exposuit Encyclicis hinc litteris¹, quæ ab Antonio de Monte fit. S. Prædix cardinalis in Actis inseruntur: « Locum, inquit, apud Lateranum pro Concilio hujusmodi habendo præparavimus, et pro reformatione prædicta statuenda puro corde et recta voluntate adimplere proponimus; ac ex litteris charissimorum in Christo filiorum nostrorum Ferdinandi Aragoniæ et Siciliae, ac Henrici Angliæ, et aliorum regum illustrium, aliorumque principum nobis constet, episcopos et alios prælatos regnorum et dominiorum suorum ad Concilium per nos indictum venire, et in itinere esse: verum propter conflictum apud civitatem nostram Ravennam Romandiolæ provinciæ nuper habitum, ubi magna hominum strages secuta fuit, cum non solum rei militari operam dantes, sed etiam incolæ et habitatores illarum partium ad prædam intenti existant; et propterea etiam prælati et alii ad Concilium hujusmodi venientes sine magno incommodo et vite discrimine per civitates et loca Romandiolæ et illis circumvicina transire non valeant, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MXXII, XV kal. Maii, Pontificatus nostri anno IX ».

29. Appetente Maio, cum eadem difficultates obstarent, imo majores se objicerent ob factiosos, quos Gallico auxilio inductos copias ad pellendam Urbem Pontificem disturbandumque Con-

cilium in Romano agro comparasse vidimus, extractum est Concilium in tertiam diem Maii: « Cum, inquit², causæ prorogationis hujusmodi non solum cessaverint, verum etiam novi incendii, quod prope Urbem exoriri incœperat, et in dies magis augeri formidabatur, extinctioni summa diligentia operam dare studuerimus etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXIX Aprilis MXXII, Pontificatus nostri anno IX ».

30. *Veteribus corruptelis e curia subleandis datur opera.* — Meminit de his prorogationibus Concilii, deque illius apparatu Paris de Grassis³, utque in primis navata sit opera emendandis curiæ Romanæ officiis; ne quid episcoporum ad Concilium confluentium oculos offenderet.

« Omissis, inquit, bellorum turbinibus et crudelissimis totius Italiæ per omne malorum genus cladibus, quibus Concilii Lateranensis indicendi celebrandique necessitas exorta est: de qua re in litteris Apostolicis desuper editis, quibus me refero, ad ipsius Concilii celebrationem, conciliabulique structuram atque paratum devenio ». Et infra: « Itaque sanctissimus dominus noster papa Julius cum statuisset Concilium inchoari die Lunæ, quæ fuit prima post octavam Paschæ Resurrectionis XIX Aprilis MXXII, tamen propter strages mutuas duorum potentissimorum exercituum, quæ in ipsa die Resurrectionis contigerant, distulit ad primam Maii: et quoniam aliæ adhuc graves causæ tunc quoque contigerant, distulit ad tertiam diem prædicti mensis, qua esset festum Inventionis S. Crucis, prout Bullæ Apostolicæ desuper expedite ac publicatæ fuerunt. Interea autem ex sacro senatu Patres undecumque doctos, omnique virtute ac rerum experientia consummatos elegit, qui Urbis et urbanorum officiorum officialiumque reformationi intendant, omnia ad antiquum honestumque ritum quoad pecuniarum exactiones reducentes; quod et brevi tempore factum, et per litteras Apostolicas sancitum est ». Consignatæ eæ sunt hac temporis nota: « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MXXII, III kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno IX ».

31. Designatos ad id octo S. R. E. cardinales consentit Mariana³, atque utriusque Siciliae præsules admonitos de adeundo Concilio se excusasse, sed repetitis edictis increpitos monitosque officii, atque ex Hispanis Toletanum et Hispalensem archiepiscopos excitos tradit hinc verbis: « Pontifex Romæ in conventus Lateranensis, quem indixerat, apparatus cura districtus, octo designavit cardinales in senatu, qui mature considerarent, quæ comparare opus esset, ac vero diligentem operam navarent, moribus tum

¹ Ext. in Actis Concil. Lateran. p. 16. ex edition. Bini to. IV. p. 2.

² Ext. ejus Diploma in Actis Conc. Later. p. 16. — ³ Paris t. II. num. 5. — ³ Marian. l. XXX. c. 10.

Romani populi, tum præcipue curiæ aulaque Pontificiæ acriori censura castigandis; neque enim decebat ubi domicilium sanctitatis et pudicitie esse debet, unde leges procedunt probitatis, a quibus jura sacraque petuntur, ibi vigere pravitatem altis nixam radicibus, quæ oculos et animos offenderet episcoporum ex toto orbe confluentium: enimvero summus Pontificatus sanctos vel accipiat, vel faciat æquum est. Siculos et Neapolitanos præsules prioribus edictis parere excusantes majori, quam alios, cura evocare: ex Hispania quoque ac nominatim Toletanum Hispalensemque, ut venirent, urgere, nobiles præ cæteris antistites et graves, eorum præsentia honestare conventum cupiebat, actionibus auctoritatem majorem conciliare, usque eo studio proventus, ut Hispalensi purpuræ honorem modo venienti deferret: Pisani conventus existimationem per eum modum obscurare cupiebat a factiosis cardinalibus indicti, et haberi cæpti ». Hæc Mariana: quibus addit Paris iisdem octo cardinalibus partes fuisse impositas, ut in Lateranensi Basilica locum idoneum ad celebrandam Synodum adornandum curarent, vocatosque ad id artifices peritissimos; ac demum cum ipse de forma loci in Concilio Florentino et Constantiensi usurpata amicorum opera diligentissime inquisisset, eam proposuisse Pontifici, acceptamque et accommodam visam, quam ipse pluribus describit, ut secururæ ætati exemplo foret.

32. *Quæsitæ et responsa circa ritus in Concilio servandos.* — Subdit¹ a se, ut ceremoniarum magistro, varia quæsitæ propositæ fuisse circa ritus in Concilio servandos; ubi ipse sapius locum Concilii conciliabulum appellat: de quo monitum lectorem velim, ne Concilium Lateranense OEcumenicum conciliabuli nomine dedecoratum putet. Ac primum propositum esse quo die Concilium inchoandum esset. Secundo, quinam abbates sententiæ decretoriæ ferendæ privilegio politeri essent. Tertio, an principes vel oratores regum interloqui possent. Quarto, quo cultu proditurus esset in Concilio Pontifex. Quinto, quo ritu Pontifici obsequium deferendum foret. Sexto, quo in loco, absente Pontifice, cardinalis Concilio præfuturus esset. Septimo, si ille præsessurus Concilio divina tunc non celebret, quo cultu sacro ornandus esset. Octavo et nono, quæ precum formulæ in celebrandi Concilii principio proferendæ. Decimo, an absoluta quaque sessione populus sacra prece a Pontifice iustrandus. Undecimo, an, absente Pontifice, a Concilii præside fausta comprecatio populo impertienda. Duodecimo, an hymnus *Te Deum laudamus* decantandus sit tantummodo cum in gravissimi momenti re sententia pronun-

tiata est. Decimo tertio de sacrarum vestium circumferendarum in Concilio colore mota quæstio. Decimo quarto, quæsitum a quo decreta perlegenda. Decimo quinto, quænam evangelicæ lectiones tum prælegendæ sint. Decimo sexto, de præsulum sedibus ordine disponendis quæsitum est. Decimo septimo, de patriarcharum ordine servando. Decimo octavo, de abbatibus, quos privilegiatos vocant, an admittendi forent inquisitum. Decimo nono, an equites omnes Rhodii qui in Urbe essent aditui ad Concilium servando adhibendi. Vigesimo, quo ordine solemnes supplicationes a sodalitiis essent peragenda. Vigesimo primo, de jejuniis triduo Paschali tempore quid decernendum. Vigesimo secundo, quid de sacro agmine composito ituro ad locum Concilii. Vigesimo tertio, de formula indictionis Concilii, ut discutatur an sit recte concepta. Vigesimo quarto, an Pontifex Concilium exorsurus orationem sit habiturus. Vigesimo quinto, de Concilii officialibus designandis. Vigesimo sexto, an primo die Concilii omnibus liber aditus permittendus foret. Vigesimo septimo, an in loco Concilii Eucharistia in altari exponenda publicæ venerationi esset. Vigesimo octavo, an capita Apostolorum Petri et Pauli ante sessiones singulas populo exponenda. Vigesimo nono, an utrumque Testamentum et sacra alia volumina et quænam deferenda. Trigesimo, quis prima die Concilii divina peracturus esset. Trigesimo primo, an prima die, qua instructo agmine religioso pia supplicatio celebranda foret, concilio sacra esset habenda. Quæ dubia ita dirempta refert Paris de Grassis¹:

33. « Quæsitis sive motivis meis propositis, patres, ut infra, responsa dederunt, quamvis super unoquoque prius amequid censerem, quidve sentirem percunctati sunt. Super primo; decernunt Patres nihil innovari, quoniam claret satis per Bullas Apostolicas ipsas, quod dies Concilii prima indicta est, videlicet die tertia Maii, quæ est festum S. Crucis. Super secundo; quod omnes mithrati habeant vocem decisivam, quodque abbates populum sub se, et consequenter jurisdictionem habentes, sicut episcopi, ut S. Gregorii de Urbe, et similes decidere possint; cæteri vero, maxime triennales, nequaquam, nisi Pontifex gratiose aliquos admiserit integritate vitæ et scientia præclaros. Super tertio; quod principes magni intersint quidem, sed non nisi cum venia Pontificis quidquam loquantur, et similiter regii oratores ac procuratores reliqui omnes; exceptis quatuor Ordinum Mendicantium generalibus, excludantur, præter officiales conciliares; hi enim publicis sessionibus semper intererunt. Super quarto; primitus quidem Patribus videbatur, Pontificem non ce-

¹ Paris eod. to. III. p. 735.

¹ Paris ubi sup.

lebrantem vestitum esse in Concilio, sicut missa interfuisset, id est, cum pluviali et sandalis, juxta illud : *Quam speciosi sunt pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona*, verumtamen ipse Pontifex perinde parari voluit, ac si celebraturus sit solemniter. Super quinto : quod intra missam non præstetur obedientia Pontifici in capella, sed in Concilio, ea finita, per omnes mithratos, ut præstari solet eidem celebranti. Super sexto : quod postquam altare illud amovibile est, retrahatur ad gradus solii, et eidem altari adhererent præsidēs, versa ad populum facie, licet Pontifex ad omnes sessiones venturus sit. Super septimo : si præsidens celebravit, sedeat quidem in habitu suæ celebrationis : sit autem in pluviali et cum mithra pretiosa, qua utetur usque ad initium decretorum sancientium, demum pro sua commoditate, levi alba mithra, ut volet, utatur. Super octavo : quod pro hac die prima, qua inchoatur Concilium, Pontifex hymnum præcinat, quem cantores processionem ad Concilium ducentes prosequantur, et ibi Pontifex cantet versiculum ac orationem : *Deus qui corda fidelium* : in aliis autem sessionibus ceremonialis libri forma servetur. Super nono : quod utraque versicolorum forma, prout in libro, dummodo eadem sit forma cantus. Super decimo : placuit quidem de solemnibus benedictione danda, sed Pontifex secus, videlicet quod sine aliquo cantu detur, sicut solet post mandatum a se factum in cœna Domini, attento quod intra lætanas illam ter dat cum cantu ; et sic fiat. Super undecimo : quod per consequens non detur benedictio, tametsi Pontifex præsens semper adesse intendit. Super duodecimo : quod non, sicut in Constantiensi atque in Basiliensi continetur, de cantando hymnum : *Te Deum laudamus* ; sed conclusa aliqua gravi materia, prout Pontifici videbitur, cantetur ipse hymnus : *Te Deum laudamus*. Super tertiodecimo : quod omnes semper vestiantur in Concilio colore rubeo, si modo missa de Spiritu sancto celebretur, etiam intra tempus Resurrectionis. Super decimo quarto : quod in prima die Concilii et in prima sessione diaconus cardinalis a dextris Pontificis assistens in plano solii legat omnia legenda : in aliis autem sessionibus prælatus quem Pontifex successive deputaverit super pulpito ligneo legat.

34. « Super decimo quinto : primum evangelium sit : *Designavit Dominus*, etc. secundum : *Ego sum pastor bonus* ; tertium : *Attendite a falsis prophetis* ; quartum et quintum prout in pontificali : in aliis vero sessionibus quoquoque erunt, vel repetantur primo ea, vel decernantur per cardinalem Senogalliensem in ejusmodi disciplina peritum. Super decimo sexto : quod Pontifex in prima sessione decernit secundum ordinationes Concilii Constantiensis ac Basiliensis. Super decimo septimo : quod

quatuor privilegiati patriarchæ non cardinales sedeant cum assistentibus prælatis juxta ordinem litteræ expressæ in capitulo, *Antiqua de privilegiis* ; cæteri autem secundum tempus promotionis eorum, ut est consuetudo Urbis. Super decimo octavo : quod abbates Urbis parati supra alios coabbates extraneos, et nullatenus supra episcopos sedeant apud Lateranum. Super decimo nono ; illustris dominus Constantinus, princeps Macedonia, deputetur unicus Concilii custos, extra tamen Basilicam, custodiens cum forti militia et numeroso pedite, sicut tempore conclavis : sed conservatores Urbis cum tribunis populi sint custodes aditus conciliabuli ; Jerosolymitani vero milites armati custodes corporis Pontificis in Basilica semper intendant, extra tamen conciliabulum. Super vigesimo : vicarius papæ in Urbe universum clerum nullo dempto cogat, ut solet, et stationes, ut placet, designet ; collegiis vero piisque confraternitatibus intimet, non cogens, sed invitans ad rogationes. Super vigesimo primo : jejunetur utique ab omnibus, præsertim ab Ecclesiasticis, maximeque prælatis in Concilio sessuris : super qua re Bulla papalis desuper expediatur, et locis solitis affigatur. Super vigesimo secundo ; quod extra Basilicam pro cœli dispositione, et pro temporis commoditate, ac Pontificis arbitrio lassitudineque, processio fiat, dum itur ad locum Concilii. Super vigesimo tertio ; idem diaconus a semetipso legat cedula super Indictione primæ sessionis tantum, nec quidquam amplius continentem. Super vigesimo quarto ; quod Pontifex nihil prorsus præter preces dicat, sed in prima sessione, ut valet et quantum valet. Super vigesimo quinto ; fiant officiales, qui et facti sunt illico ac per Pontificem approbati. Super vigesimo sexto : conciliabulum prima die, qua inchoabitur Concilium, omnibus pateat, præsertim egregiis viris tam Ecclesiasticis quam sæcularibus, ut publicum consistorium. Super vigesimo septimo ; Sacramentum altari non superponatur, sed sanctæ reliquæ et candela cum cruce, ne propter Sacramenti reverentiam omnes qui sunt sessuri sæpissime genuflectant. Super vigesimo octavo ; placuit, Pontifice, et senatu et patribus conciliabulum ingressis, Apostolorum capita more solito demonstrantur. Super vigesimo nono ; utique libri quot placet apportentur, non tamen palam tanquam necessarii exhibeantur, sed sub altari conserventur. Super trigesimo ; reverendissimus dominus Raphael cardinalis S. Georgii, qui et camerarius, idemque episcopus Ostiensis ac collegii decanus, celebret prima die Concilii super altare principali Basilicæ missam de Spiritu sancto cum commemoratione de festo sanctæ Crucis, quia eadem die currit, et pro Ecclesia. Super ultimo ; quod omnino fiat sermo, ideo in fine missa fiat. Hac resolutione ».

subdit Paris, « omnia preparata fuerunt pro carimoniis tam pro missa quam processione papali, et precibus in conciliabulo habendis ». Interjectis nonnullis ait idem :

35. *Pontificis ad Lateranensem Basilicam solemnem profectio, et inceptum Concilium.* — « Die Dominica, quæ fuit secundus dies Maii circa horam XXI, Pontifex in lectica sua delatus est ad Lateranum, vestitus alba et stola; et cardinales omnes, videlicet sexdecim presentes in Urbe exceptis duobus infirmis, secuti sunt Pontificem, et post eos LXXX prælati cum magna populi Romani et curiali multitudine, ac stipendiariorum, et aliorum militum levis armaturæ, quorum duces armati præcedebant, et milites Ierosolymitani ante Pontificem; equites armati custodiebant eum, quos mazerii in hoc actu præcesserunt tanquam minores ». Addit auctor dispositas fuisse circa Lateranenses aedes militares stationes, ne qua ex Gallorum prodicione seditio oriretur; dieque insequenti concursum populi ad quinquaginta hominum milia et eo amplius factum: « Itaque exiit thiartus ad Basilicam, non tamen umbraculo tectus fuit. Cardinales in cappis rubeis missæ interfuerunt, quam cardinalis S. Georgii, prior episcoporum, super altari majori celebravit, Pontifice confessionem ut alias inchoante. Pontifex sedit sub tribuna ante cancellos: cardinales episcopi ad dexteram cum aliquibus presbyteris sederunt, alii presbyteri cum diaconis in sinistra, prior presbyterorum in scabello sicut in S. Petro. Oratores in subselliis adhærentibus », et infra, « et cum eis senator ac conservatores, quos mihi Pontifex honorari iussit in hoc Concilii tempore, forte ut hi fideiiores persistent pro Pontifice timente seditionem in populo: barones Urbis tam Ursini quam Columnenses, et si qui alii, in gradibus infimis solii sederunt ». Et infra: « Milites Ierosolymitani armati thoracibus gutturalibusque et brachialibus gerentes securiculas hastas in manibus pulchre auratas Pontificem a cubili ad Basilicam duxerunt redixeruntque, ac missæ continue astiterunt ante aditum cancellorum, et mazerii quatuor in aditu manserunt. Missa more solito habita est: habitus est sermo Latinus per reverendum patrem dominum Ægidium generalem Ordinis S. Augustini factum ad rem ita eleganter et pietissime dicentem, ut partem audientium ad lachrymas, partem ad stuporem converterit pro doctrina et facundia ac pietate eorum, quæ dixerit de cædibus ac cladibus habitis occasione bellorum illatorum a schismaticis, id est, ab olim cardinalibus depositis, quorum causa indictum est Concilium. In fine sermonis Pontifex dedit benedictionem, et mox idem generalis orator publicavit indulgentiam plenariam.

36. « His præactis, confestim cardinales et prælati, ac omnes officiales paramenta ac su-

perpellicia sumpserunt; et Pontifex paramenta omnia missalia a primo ad ultimum indutus fuit, perinde ac si esset celebraturus, quemadmodum legisse se dixit de Gregorio X, qui in Lugdunensi Concilio prima die paratus huiusmodi paramentis fuit: legit etiam psalmos et orationes omnes usque ad ultimam cum carimoniis solitis, nisi quod non lavit manus, et interim dum pararetur, organa sedulo cantaverunt. Vestitus Pontifex surrexit, et capite delecto daturus initium Concilio alle cantavit hymnum: *Veni creator Spiritus*; et mox genuflexit cum omnibus; qui aderant cantores prosecuti sunt, et finito primo versu, omnes surgentes processionaliter accesserunt ad Concilium extra Basilicam a porta laterali ad portam anteriorem, per quam viam erat omnis clerus Urbis, et per alas dispositus, cantans hymnos et laudes in honorem Dei et Spiritus sancti; Pontifex accepit regnum seu tyram in capite: sub umbraculo delatus est in gestatorio, et perveniens ad Concilium in plano dimissus genuflexit cum omnibus patribus, ante quos ex allo demonstrata sunt capita Apostolorum Petri et Pauli, ut moris est. Tunc perseveravit in genuflexione orans tantisper quoad cantores hymni versum ultimum videlicet: *Gloria Patri Domino*, etc. perficerent.

« Hymno finito, Pontifex surgens, ex libro quem prior presbyterorum assistens pluviali paratus tenuit, cantavit ibidem stans: *Emitte spiritum tuum et creabuntur. Alleluia*; et responso facto cantavit: *Oremus. Deus, qui corda fidelium*, etc. Post hæc accepta mitra pretiosa, nam regnum hic dimisit, ascendit ad solium ubi compositus recepit omnes cardinales et prælatos paratos ad obedientiam: qua finita, factæ sunt preces eo ordine quo supra, ad longum expresso ». Concepta est ab auctore hisce verbis ea formula:

37. « Diaconus a dextris surgens deposita mitra cantat alta voce versus ad Patres: *Orate*; et omnes depositis mithris genuflectunt, et similiter Pontifex apud solium suum sine mitra incurvatus, quia genuflectere non potest, tantisper erat quasi per spatium unius *Pater noster*, et surgit solus cum duobus diaconibus, et presbytero librum tenente cantat orationem: *Adsumus, Domine sancte Spiritus*; in fine: *Per Christum Dominum nostrum*. Respon. *Amen*. Et mox diaconus a sinistris cantat: *Erigite vos*; et omnes se erigunt, moxque sedent receptis mithris; et cantores interim cantant antiphonam: *Exaudi*; cum primo versu psalmi, qui est: *Salvum me fac, Deus*, etc. *Gloria patri*: Respon. *Sicut*, etc. et repetita tota antiphona diaconus primus cantat: *Orate*; et patres sine mithris per spatium unius *Pater noster* genuflexi orant. Tum diaconus secundus: *Erigite vos*; et Pontifex similiter surgens cantat orationem absolute;

Mentes nostras, etc. respon. *Amen.* Et cantores in medio conciliabuli duo genuflexi cantant letanias majores pro prima hac die, etiam minores in aliis sessionibus expediunt, ut infra, et reliqui omnes cantores respondent nomine totius Concilii, interim Pontifice et patribus omnibus cum mitra genuflexis manentibus. Ut autem perventum fuerit ad versum: *Ut dominum Apostolicum*, Pontifex surgens mitratus, ut erat, surgentibus tribus ministris predictis sine mitra stantibus et sic ministrantibus, cantat ter, et totidem signans cantat: *Ut hanc sanctam synodum*, etc. et deinde recumbit usque ad finem; qua finita omnes surgunt, et Pontifex dimissa mitra ferialiter cantat, *Oremus*, et diaconus primus: *Flectamus genua*; diaconus alter: *Levate*. Pontifex absolute orationem: *Da quaesumus*; respon. *Amen.* Et sic sedens Pontifex considentibus omnibus priore presbyterorum naviculam et acolyto thuribulum tenentibus ponit incensum. Interim diaconus a sinistris cantaturus Evangelium descendit; pro quo tunc assistit alter diaconus, et ille vadit ad altare super quo positus est liber Evangeliorum; et inde illum capiens nihil dicendo vadit ad Pontificem, a quo petit benedictionem dicens: *Jube domine benedicere*; et Pontifex: *Dominus sit in corde tuo*, etc. et vadit ad legile, quod subdiaconus paratus amplexum tenet, ut in Cœna Domini et cantat, signat et incensat more solito. In fine Pontifex librum osculatur, et incensatur per eundem diaconum Evangelium sic: *Desiquavit Dominus*, etc. » Et infra:

38. « Pontifex patientissimus semper extitit; quod omnibus quasi mirum fuit, cum suo naturali more in rebus novis plerumque moveri soleat. Denique diaconus cardinalis primus, qui fuit de Farnesio, legit cedulam a nobis prius visam et recognitam super indictione primæ sessionis, quæ erit die Lunæ Maii decima, et non alia continentem; quamvis ordinatum prius fuisset, ut Bulla indictionis Concilii legeretur et officiales simul crearentur: verum quoniam simul cum his actibus et Pontifex debuisset præfari aliquid in orationeulæ modum, dicens causas, quibus motus esset ad Concilium indendum; sed tamen Pontifex ipse, ut mihi relatum fuit, non præviderat, nec sese de hujusmodi sermone recitando munierat: ideo ab his omnibus tunc cessatum est, et in primam sessionem reservata sunt omnia hæc agenda. Lecta cedula, procurator fiscalis rogavit notarios, ut instrumentum conficiant, et præsentem oratores, ut memoriam habeant de præmissis ».

39. *Pontificis et Egidii Viterbiensis orationes quibus aperiuntur causæ indictionis Concilii.* — Affertur prædicta schedula¹ ab Antonio cardinale de Monte in Actis Concilii, quæ cum

paucis verbis plura ad historię cognitionem digna complectatur, repetenda visa est. Hac ergo Pontifex congregatos Patres ita allatus est: « Indicto per nos hoc sacro Lateranensi Concilio, de quo cum in minoribus essemus sæpenu-mero cogitavimus, et ad summi Apostolatus apicem vocati omnino nobis celebrandum proposuimus, dum ante ipsius inchoationem bella inter Christianos vigentia sedare, et oves perditas ad ovile Dominicum reducere intendimus, repente intestina hæresis, insidiante Sathana honorum operum perturbatore, domum Dei quam decet sanctitudo¹ invasit. Ne igitur contagiosa pestis latius serperet, et Christi gregem nobis commissum sensim inticeret, pastoralis officio jugiter invigilantes, vocemque Isaïæ² animo repetentes: *Ini concilium, coege concilium*; diutius cunctandum fore non duximus. Convenimus itaque, venerabiles fratres, vosque, dilecti filii, hodierna solemnī die in hac Lateranensi Basilica, ut in Spiritu sancto congregati viam veritatis eligamus, et *abjicientes*³ *opera tenebrarum, induamur arma lucis*. Vos igitur hortamur in Domino, ut illum præ oculis habentes, qui est *vias, veritas, et vita*, in medium libere consulatis, Deo magis quam hominibus placere studentes. Speramus enim, Domino cooperante, in hac sacra Lateranensi Synodo sentes ac vepres ab agro Domini penitus exstirpare, depravatos mores ad meliorem frugem redigere, pacem inter Christianos principes componere, denique expeditiones adversus hostes fidei inter se dissidentes decernere; ut in hoc vexillo salutiferæ crucis, quæ huic sacro Concilio auspicalissimum dedit initium, antiqui hostis insidias superare valeamus ».

40. Laborabat intestinis seditionibus regia Othomannica, Bajazethis filiis inter se de imperio certantibus; ex quibus etiam Egidius Viterbiensis in oratione⁴ habita in hoc conciliari exordio, ubi derivatam a synodis in Ecclesiam utilitatem luculenter exposuit, occasionem captavit incitandi patres, ut discissas orbis partes conglutinandas, et cruce signatam expeditionem ad Constantinopolim et Solymas a Saracenis repetendas decernendam curarent: « Freta, inquit, initio suis armis Ecclesia Africam cepit, Europam obtinuit, Asiam occupavit, non vi, non bello, non ferro, sed religionis actionibus, et sanctitatis opinione per universum orbem Christianum signa circumtulit. At ubi sponsa, quæ tunc undique vocabatur, accersebatur, expelebatur in vestitu deaurato, aureum paludamentum ardentis spiritus ferreis Ajacis insani armis commutavit, imperium duodecim ducum partum sanguine amisit; Asiam et Jerusalem perdidit, Africam Ægyptumque relinquere coacta

¹ Ps. CXLII. — ² Isaï. XVI. — ³ Rom. XIII. — ⁴ Joan. — ⁵ Ext. in Actis Conc. Later. to. IV. part. II. ex edit. Binii p. 8. et apud Ferron. in Lud. MB. l. IV.

³ Ext. in Actis Conc. Later. p. 7. ex edit. Binii to. IV. par. II.

est : Europa cum Byzantino imperio et Graecia bonam sibi eripi partem vidit ». Nonnullis interjectis de misero Ecclesiae statu, ostensisque caelo et terra prodigiis, haec ad principes Apostolorum apostrophe usus est : « Audis Petre? audis Paule? auditis augustissima semper capita, tutela ac praesidium Urbis Romae? auditis in quem malorum cumulum Ecclesia vestro fundata sanguine deducta sit? videtis acies utrinque profligatas? videtis caedes? videtis etades? videtis campos occisorum acervis opertos? videtis terram hoc anno plus cruoris hausisse quam pluvia, minus imbrium bibisse quam sanguinis? videtis tantum occubuisse Christiani roboris, quantum fuerat ad fidei hostem debellandum satis? nihil nobis nisi exitium, nihil nisi interitum superesse? Ferte opem, juvate, succurrite, et quam de Judaeorum et tyrannorum faucibus eripuistis Ecclesiam, nunc domesticis cladibus occumbentem erigite. Orat populus, viri, foeminaeque, omnis aetas, omnis sexus, omnis orbis rogant : patres obsecrant, senatus obtestatur, ipse denique supplex Pontifex, ut se, ut Ecclesiam, ut Urbem Romam, haec templa, has aras, haec sacra, haec vestra ipsorum capita servetis, ac Synodum Lateranensem hodie ante ora vestra a Julio II Pontifice maximo indictam, quod faustum, felix fortunatumque sit nobis, Ecclesiae vestrae, totique reipublicae Christianae in orbis terrae certissimam salutem sancti Spiritus numine firmetis, curetisque et pacari Christianos principes, et in publicum Christi hostem Mahumetem nostrorum regum arma converti; atque his fluctibus, his tempestatibus, his aquis non modo non extinguere Ecclesiae charitatem, sed almae crucis meritis, et divini Spiritus ductu, quibus junctim hodie sacra fiunt, abluere potius ab omnibus conceptis maculis, et in antiquum splendorem munditiamque restitui ».

41. Ubi vero peroravit Egidius, sacras preces fusas ad Deum addit Paris de Grassis, ac sexdecim cardines praesulesque octuaginta tres interfuisse; quinquaginta vero millia hominum et eo amplius confluisse. Recensitis vero singulorum cardinalium qui interfuere nominibus, haec repetit : « Duo vero infirmi fuerunt, Franciscus de Sudorinis, episcopus Praenestinus, dictus Vulleranus, et Sixtus lit. Sancti Petri ad Vincula, vicecancellarius. Praelatorum mithratorum praesentium numerus fuit octuaginta trium, sed populi numerositas tam inter locum Concilii, quam in tota Basilica, exceptis his qui forinsecus cum levi plebecula expectabant, aestimata fuit supra quinquaginta millia hominum praesentium ». Subjicit inter colloquia illatum fuisse sermonem de arcano concilio, de quo in Conciliorum libris fit mentio, seque Pontifici subjecisse, id fieri cum Pontifex cum Caesare et regibus et cardinalibus considet,

et quae universali Concilio proponenda sunt executi : « Quo, inquit, audito, papa dixit : Ut nihil desiit, quin hoc sit in omni parte perfectum Concilium, volumus ut etiam hoc fiat. Itaque mihi jussit, ut illud perticerem quod et feci illico et bene ac eleganter, sic ut papa si voluisset in prima sessione ibi Concilium tenere potuisset. Addidit papa, quod si imperator ac reges quicumque voluerint venire, utique possint, nec habeant unde se excusent, quia secreta mansio non sit parata, propterea, etc. Haec autem mansio fuit in aula illa supra scallas, quae ducit ad sancta sanctorum.

42. *Prima sessio : imperato praesulibus modestia.* — « Die Luna, quae fuit Maii decima, celebrata est prima sessio, in Basilica Lateranensi, praesente Pontifice ». Nonnullisque interjectis de divina re a cardinale Grimano episcopo Portuensi celebrata subdit : « Praestita obedientia, et indicto silentio preces inchoatae sunt per versiculum : *Orate*, ut in caeremoniali positae sunt ad longum; et post Evangelium cantatum, quod fuit : *Ego sum pastor bonus*; et post illud osculatum, ac post Pontificem incensatum, Pontifex exorsus est nonnulla verba pietissima, quibus detexit causas indictionis Concilii hujusmodi; asserens non esse necessarium eas exprimere, cum satis nota sint; et illis finitis ac libro allato, cantavit hymnum *Veni, creator Spiritus*; quo finito, cantores cantarunt *Benedicamus Domino*; respon. *Deo gratias*; et cardinalis diaconus de Farnesio stans in plano solii a dextris papae, detecto capite legit cedulam et Bullam Concilii, et decreta sanctorum Patrum in initiis Conciliorum legi solita ». Petita illa fuere ex Toletano Concilio, in quibus monentur praesules qua modestia et dignitate in ferendis sententiis se gerere, jurgiisque et inconditis vocibus et gestibus abstinere in Synodo debeant; ait enim Paris : « Ut notus sit omnibus modus, qui in sacrae hujus Synodi processu erit servandus, tam quoad ea quae dicenda terminandaque erunt, quam quoad consessum et gestum juxta tenorem canonis Toletani, erit hic norma notata :

43. « In loco benedictionis considerentes sacerdotes Domini nullis debent aut indiscretis vocibus perstrepere, aut ullis tumultibus perturbari; nullis etiam vanis fabulis et risibus agi; et quod deterius est, obstinatis disputationibus tumultuosas voces effundere : *Si quis enim, ut ait Apostolus, religiosum se putat non refrangens linguam suam, sed cor suum seducens, hujus vana est religio*; cultum summa justitia prodit, quando silentia judicii obstrepentium turbatio confundit, dicente propheta : *Erit enim cultus justitiae silentium*. Debet ergo quid-

¹ Id. ib. p. 826. — ² Id. p. 829. — ³ Act. Concil. Lateran. ex edit. Bini fo. IV. par. II. p. 17. — ⁴ Tol. XI. c. 15. qu. 4. in loco. — ⁵ Jac. I. — ⁶ Isai. LIII.

quid aut considantium consultationibus agitur, aut a causantium parte proponitur, sic mitissima verborum relatione proferri, ut nec contentiosis vocibus sensus audientium turbent, nec iudicum vigorem de tumultu enervent. Quicumque ergo in conventu Concilii hæc, quæ præmissa sunt, violanda crediderit, et contra hæc interdicta aut tumultu, aut contumeliis vel risibus Consilium conturbaverit, juxta legis divinæ edictum, quo præcipitur: *Ejice¹ derisorem, et exhibet cum eo jurgium*, cum omni dedecore de confessione abstractus a communi cœtu recedat, et trium dierum excommunicationis sententiam perferat. Quoniam vero communiter contingere potest, quod aliqui ex considantibus non erunt in sedibus debitæ collocati, eodem sacro approbante Concilio decernimus, quod ex sessione hujusmodi nulli Ecclesiasticæ vel sæculari personæ præjudicium generetur ». His lectis cardinalem Farnesium nomina administratorum Synodi promulgasse addit idem Paris de Grassis, subditque: « Ego ad pedes Pontificis librum missalem posui apertum in eo folio, ubi est imago Crucifixi depicta, et indixi secretariis Concilii, ut officiales prædictos ad præstationem juramenti vocarent, de qua actione ipsi rogati essent, prout fuerunt; et si officiales tunc deputati abessent, jurarent postea in manibus camerarii, qui est episcopus Ostiensis prædictus ».

44. *Habita a Spalatensi archiepiscopo oratio de expeditione in Turcas decernenda.* — Referunt Acta Concilii, in hac sessione Bernardinum Zane archiepiscopum Spalatensem concionem habuisse, in qua is totius orationis nervos intendit, ut Patres ad decernendum in Concilio sacrum adversus Turcas bellum concitaret; ac ubi miserandam Ecclesiæ conditionem, ac tot regna amplissima superstitionum tenebris involuta exposuit, et continuas Othomannorum in Ecclesiam ipsam grassationes, ferocesque ad eam evertendam conatus in omnium oculis defixit, palamque edixit, ni Germani Hungaris, Galli Germanis, Hispani Gallis se jungerent, barbaricæ servituti addicendos. Ex cujus oratione hanc partem plura ad historiam spectantia continentem decerpimus: « Sine maximo, inquit², dolore, sine singultibus, sine lachrymis nec memorari, nec cogitare, nedum exprimere valeo immanissimam Turcarum rabiem et potentiam. Hi, ut optime novit sanctitas tua, nostris et vos, patres amplissimi, a centum octoginta ferme annis, hoc est, ab Ottomanno primo usque ad Bajazethem præsentem, undecimum eorum principem, magnam Asiæ partem et eam potiorrem occupavere: deinde Europæ non minorem, cum maxima Christiani cruoris effusione usur-

parunt, dilaniarunt, lacerarunt, duobus imperiis et duodecim regnis usurpatis, et (quod formidabile est) imperium suum Dalmatiam et Liburniam usque dilatavere; a quo quidem loco, ad urbes sanctitatis tuæ Picentinas unius noctis spatio commodissime possunt transfretari, effrenata gens immanissima, Christiano nomini inimicissima; suo enim sordidissimo Mahumeto obsequium se præstare putat, Christianos insequendo, dilaniando, occidendo; et ne recenseam calamitates ab eisdem retroactis temporibus nobis illatas, utpote vobis omnibus Christi fidelium, in quos Turcæ crudelissime desæviumt: filios a complexu parentum, infantes a matrum uberibus eripiunt; uxores in virorum conspectu violant; virgines e matrum amplexu in hostilem libidinem rapiunt; senes parentes tanquam inutiles in filiorum oculis trucidant; juvenes sicut boves aratro jungunt, et terram vomere vertere cogunt. Sed quid pluribus opus est? nulla in eis reperitur fœminei sexus reverentia, nulla puerilis ætatis pietas, nulla senectutis miseratio. Hæc a me, sanctissime Pontifex, sapientissimi patres, non tanquam audita vel lecta, sed certe visa sunt repetita: vidi ego oculis propriis, vidi, inquam, eos usque ad suburbia archipræsulatus mei Spalatensis, et illius miserimæ urbis Spalati depopulantes, omnia igni ferroque devastantes, et in miserabilem captivitatem utriusque sexus filios sanctitatis tuæ et meos adducentes. Viderunt et hæc in urbibus suis duodecim suffraganei ejusdem sanctitatis tuæ et mei. Adest et locupletissimus testis amplissimus totius Hungariæ primas, archipræsul Strigoniensis, qui proximis his elapsis diebus, intellecta immanissima eorumdem invasione in nostrates Dalmatiæ, Illyriæ, Croatiae, Pannoniæ, imo totius religionis Christianæ statum, amarissime deploravit.

45. « Sæpe, pater sanctissime, et sæpius ego, o me miserum et infelicem, divinis officiis assistens coactus sum cappam indumentaque pontificia dimittere, arma sumere, ad urbis portas procurrere, afflicto populo Spalatensem tua Apostolica benignitate mihi demandatum solari, animare et adversus sanguinem nostrum sitientes assurgere. Miserere itaque, sanctissime pater et domine, filiorum et servorum tuorum, affer opem tam dura ferentibus, redime de miserabili servitute, quos Christus benedictus suo pretiosissimo sanguine a perpetua morte liberavit. Miseremini et vos, patres amplissimi, nec vos tutos idcirco existimetis, quia mansionem fortasse procul a Turcis sortiti estis; nemo etiam tam remotus est, quin reperiri queat, si vicinum, qui ante vos proximus est igni, in periculo dimiseritis, dimissi eritis et vos a vicinis, qui retro habitant: tales nos esse

¹ Prov. xxii. — ² Acta Concil. Later. ex editione Bini to. iv. par. ii. p. 19.

oportet in alios, quales illos erga nos cupimus invenire. Nolite, Germani, Gallorum auxilia sperare, nisi et vos Hungaris, nec vos Galli Hispanorum, nisi Germanis opem feratis; qua enim mensura mensi eritis, eadem remetietur et vobis. Nec putet sanctitas tua, pater beatissime, vosque patres amplissimi, Turcas esse insuperabiles; vinci possunt, et sæpius victi sunt: multitudinem, qua potissimum vincunt, inermem ducunt confisi pernicissimis equis. Adde plurimos eorum subditos esse Christianos, Christianamque religionem ardentem amplecti, qui anhelanti ore sanctitatis tuæ adventum, auxilium et redemptionem, et e miserabili servitute liberationem expectant».

46. *Secunda sessio: Angliæ et Hispaniæ reges se profitentur Pontifici et Concilio conjunctissimos.* — Celebrata deinde fuit secunda sessio, cujus historiam ita Paris de Grassis enarrat: «Die Lunæ, Maii xvii, celebrata est publica sessio, quæ fuit secunda in Concilio apud Basilicam Lateranensem, Pontifice a principio usque ad ejus finem præsentate cum cardinalibus xvi, et prælatis mithralis lxxxvi, ac quatuor generalibus Ordinum Mendicantium, necnon principibus et oratoribus regum et principum, ac aliis dominis et baronibus, officialibusque capellæ ac Concilii specialiter deputatis et aliis interesse solitis». Pluribus interjectis, ut designati sint ad gesta Concilii describenda Fedra, et Salicetus, ac divinam rem peregerit Thomas tit. S. Martini in Montibus presbyter cardinalis paucis ante mensibus urbem ingressus, ususque sit more Hungarico calice ex auro puro conflato, gemmis interstineto, quamvis a solo Pontifice id usurpari consueverit, atque sacra concio a magistro Ordinis Prædicatorum habita fuerit, subiicit: «Valvis ne populus exire quodammodo juberetur clausis remanentibus vocavi dominum Joannem Baldassarem Tuerdum Taurinensem, secretarium Pontificis, et eum ante solium Pontificis adduxi; super quem genuflexum Pontifex nihil dicens elevata manu benedixit, et ille pulpitem ligneum conscendens legit cedulam præcompositam in modum præfationis, qua declaravit, sanctissimum dominum nostrum sibi imposuisse, ut optimam voluntatem regis Angliæ adversus suam sanctitatem et Sedem Apostolicam ostenderet per lectionem mandati super inito federe cum ipso Pontifice, et adversus schismaticos cardinales et eorum fautores, etiam si reges forent, etc. Itaque post præfationem legit totum mandatum dicti regis Angliæ: ex qua re populus præsens simul cum patribus admodum consolati sunt.

47. «Mandato hujusmodi lecto surrexit e sedili suo magnificus dominus Hieronymus Vicho orator regis Hispaniæ, et alte exposuit, regem suum admodum gavisum de celebratione Concilii hujus Lateranensis, paratumque illius

decreta et sanctiones suscipere, et illi obedire, rogareque ut contra schismaticos omnino procedatur, prout in Instrumento, quod tunc manibus gestabat, continebatur, et illud mandatum ad Pontificis manus attulit, petiitque ut illud publice ibidem sua sanctitas legi juberet. Pontifex acceptum mandatum Fedræ Concilii secretario tradidit in alto pulpito legendum, quod factum fuit». Præterit silentio prædictus cardinalis de Monte, qui Acta Concilii Lateranensis conscripsit, illustre adeo Henrici Angliæ regis in Ecclesiam observantiæ adversus schismaticos monumentum; Ferdinandi vero regis Aragoniæ et utriusque Siciliæ et Sardinie nomine dati mandati exemplum¹ inseruit, quo Hieronymus e Vicho orator Julium II verum Pontificem profiteri, schismaticorumque impietatem damnare jussus est, necnon Lateranensi Concilio ad Christianam pietatem instaurandam, decernendumque pro amplificanda religione in Dei hostes sacrum bellum, tum ad pia omnia illius decreta tuenda adhaerescere.

48. *Pisani conciliabuli gesta rescissa, præsulibus non accessuris ad Concilium objectæ pœnæ.* — Tradit Paris², lecto eo mandato, populum e Concilii loco jussum abscedere; tum subdit: «Finitis precibus, et cantato Deo gratias, ego vocavi reverendum patrem dominum Bernardum Zane archiepiscopum Spalatensem, cui jam onus legendi cedulam demandatum fuerat, ut ad pulpitem veniret; et pertransiens ante Pontificem genuflexit, cui Pontifex nihil dicens elevata manu benedixit: et ille surgens reposita in capite mithra secutus est me ad pulpitem; et ibidem facta rursus Pontifici et patribus reverentia cum nudo capite, tum cooperuit eum mithra, et legit cedulam longam super declaratione omnium gestorum in conciliabulo Pisano esse nulla nulliusque momenti, et omnes ibi præsentis et fautores hæreticos et schismaticos esse et fore: Concilium vero hoc Lateranense sanctum, validum et canonicum esse. Demum super indictione tertiæ sessionis, quæ ex causis tunc allegatis erit in die tertia mensis Novembris, et super invitatione omnium prælatorum, ut veniant ad Concilium, aut impediti mittant, alioquin pœna juris punientur rebelles et inobedientes». Conceptum porro erat verbis infrascriptis decretum³ hoc, quod prætermitti non potuit, cum eo Acta omnia Pisanae pseudosynodi abolita fuerint, adeo ut schismatici, qui antea Julium sacrosanctæ potestatis usu interdixerant, mutire postea non sint ausi, quippe cum ipsi faterentur, duo Concilia contraria simul congregari non posse, Romanumque universalem Ecclesiam potioribus signis representare; cui centum et eo amplius præsules Pontifice præside interes-

¹ Ext. in Act. Later. Conc. ex edit. Binii to. iv. par. ii. p. 23. — ² Paris to. iii. p. 831. — ³ Ext. in Bull. in Jul. II. const. 31. et in Actis Conc. Later. ex edit. Binii to. iv. par. ii. p. 24.

sent; patebat ipsos schismaticorum synagogam congregasse.

49. « Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante concilio.

« Cum inchoatam hujus sacri Lateranensis Concilii celebrationem ad Dei laudem, universalis Ecclesie pacem, fidelium unionem, schismatis et hæresum eversionem, morum reformationem, ac contra perfidos fidei hostes expeditionem, Altissimæ dextera assistente, prosequi intendamus, ut omnium schismaticorum et pacis hostium latrantium canum ora obtundantur, universi Christi fideles valeant a tam pestifero et venenoso contagio se immaculatos servare, in hac præsentis secunda sessione in Spiritu sancto legitime congregata, indictionis, convocationis et publicationis schismaticæ conventiculæ, et asserti conciliabuli Pisani, ad scindendum et scandalizandum Ecclesie præfatæ unionem emanatarum, citationum, monitionum, decretorum, absolutionum, sententiarum, actorum, legatorum creationum, obedientiarum subtractionum assertarum, censurarum appositionum, ipsiusque conciliabuli translationis ad Mediolanensem vel Vercellensem civitates, aut alia loca quæcumque, omniumque et singulorum in dicto conciliabulo gestorum et conclusionum reprobariones, damnationes, revocationes, cassationes, irritationes et annullationes per nos, habita cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, et de eorumdem fratrum consilio et unanimi consensu, ac ex certa scientia, et de Apostolica potestatis plenitudine per diversas nostras litteras respective, præsertim sub data die XV kal. Augusti, Pontificatus nostri anno viii, ac tertio non. Decembris, et idibus Aprilis ejusdem Pontificatus anno ix editas, factas et emanatas; litterasque ipsas cum decretis, declarationibus, inhibitionibus, mandatis, hortationibus, interdictorum Ecclesiasticorum appositionibus, et aliis sententiis, censuris et pœnis tam a canonicis Sanctionibus, quam a nobis, maxime in litteris indictionis hujus sacri universalis Concilii, ac omnibus et singulis aliis clausulis in dictis litteris contentis, quarum tenores, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, pro expressis haberi volumus, licet ut firma et valida nulla alia confirmatione aut approbatione egerent, ad abundantiore cautelam et veritatis existimationem hoc sacro approbante Concilio confirmamus, approbamus et innovamus, illaque inviolabiliter observari volumus, statuimus et ordinamus, supplementes omnes et singulos defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem; necnon in conciliabulum præfatum illiusque translationem, ac omnia et singula per ipsum conciliabulum illique assistentes, adherentes, fautores et consentientes directe vel indirecte, quomodocumque et qualitercumque a die in-

dictionis ipsius conciliabuli usque in præsentem diem acta, facta, et gesta et prolata, ac in posterum gerenda, agenda, facienda et proferenda, etiamsi talia sint vel fuerint, de quibus specialis, specifica, expressa ac individua mentio habenda foret, illorum tenores et qualitates etiam pro expressis habentes, ut alia adulterina et a veritate deviantia Concilia in eis gesta a jure sacrisque canonibus damnata et reprobata fuerint, damnamus et reprobamus, ac prout sunt, nulla, irrita et inania, nulliusque roboris vel momenti fuisse et esse nuntiamus; et quatenus opus sit, cassamus, irritamus et annullamus, ac pro casis, irritis et annullatis haberi volumus.

50. « Et nihilominus hoc sacrum Concilium OEcumenicum juste, rationabiliter, ac ex veris et legitimis causis, riteque et recte indictum celebrari inceptum, omniaque et singula, quæ in eo facta et gesta sunt, et de cætero fient et gerentur, justa, rationabilia, firma et valida fore, ac idem robur eandemque vim, potestatem, auctoritatem et firmitatem habere et obtinere, quæ alia Concilia generalia, præsertim Lateranensia, a sacris canonibus approbata habent et obtinent, hoc eodem sacro Concilio approbante, decernimus et declaramus. Insuperque temporum dispositione et festisque caloribus instantibus, ut commoditati et valetudini prælatorum consulatur, ultramontanique et trans mare existentes, qui hæcenus ad hoc sacrum Concilium venire non potuerunt, expectentur, propterque alias justas et rationabiles causas præfato sacro Concilio notas, et ab eo approbatas, tertiam sessionem continuationis celebrationis Concilii præfati tertio nonas Novembris proxime futuri faciendam, hoc præfato sacro Concilio similiter approbante, indicimus; omnibusque et singulis prælatis et aliis in eodem Concilio nunc existentibus a Romana curia recedendi, et pro eorum voluntate ubi eis placuerit morandi, dummodo dicta tertia nonas Novembris in præfato Concilio Lateranensi, cessante legitimo impedimento, de quo clare constet, sub pœnarum in litteris indictionis ipsius Concilii et canonicis sanctionibus contra non accedentes ad Concilia indictarum incursu, præsentibus existant, licentiam et facultatem, præfato sacro Concilio etiam approbante, concedimus et indulgemus. Nulli ergo etc. Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno incarnationis Dominicæ MXXII, XVI kal. Junii, Pontificatus nostri anno ix ».

51. « Finita lectione totali idem archiepiscopus deposita mithra genuflexus ibidem se convertit ad Pontificem, a quo petiit an prædicta placerent, his verbis usus: Placentne sanctitati vestre et vobis, patres, omnia in cedula prædicta contenta? Hoc audito, Pontifex a me petiit, an deberet respondere et qualiter; dixi quod sua sanctitas responderet: Placent; sed ipse elevata

confestim voce clamando potius quam communiter loquendo, dixit in singulari: Placet: et illico vocavi notarios et scribas et scrutatores votorum, quibus dixi, ut ad cardinales et ad omnes praelatos partim hinc et partim inde irent, et diligenter vota omnium intelligerent et notarent. Cardinalibus autem praelatisque assistentibus et aliis non assistentibus dixi, ut distincte et ordinate, ac quodammodo reverenter, id est, alter alterum invitans ad prius loquendum responderent sedentes quidem et mithrati, dicentes: Placet; velut videtur eis iudicandum super praemissis et propositis secundum infusionem Spiritus sancti, quam propterea invocarunt, et sicut omnes eleganter et modeste responderunt: duo protonotarii, et duo scribae ad omnes, qui in dextro latere Concilii sederunt, et totidem ad alios, qui in sinistro consederunt, simul et eodem contextu accesserunt, et finaliter retulerunt mihi continue apud Pontificem manenti, qualiter omnes, qui fuerunt in totum centum et duo Patres mithrati responderunt per verbum: Placet, uno dumtaxat excepto, qui fuit reverendus pater dominus episcopus Melphitanus natione Graecus: nam hic dixisse fertur, quod si cardinales et praelati schismatici prius audiri vellent, ubique possent in reliquis, placere». Et infra: « Omnibus expeditis, cantores in medio septorum ante altare conversi cantando inchoarunt: *Te Deum laudamus*; et Pontifex surgens et nihil dicens alte signavit omnes, quasi eos licentia-ret ».

52. *Inter secundam et tertiam sessionem, multa regna adherent Concilio.* — Extractam in Autunnum fuisse tertiam sessionem, ut praesules Septentrionalium regnorum, ad quos fama Concilii jam inchoati pervaderet, eo temporis intervallo Romam confluere possent ad Concilii majestatem augendam, indicat oratio a Thoma de Vio Praedicatorum Ordinis magistro in hac sessione habita; in qua ille plura de Christo et Ecclesia B. Joanni in Apocalypsi sub Jerusalem sponsae specie praesignata praefatus, demum ad Pontificem conversus, eum ut clementer intereretur in illos, qui aberrarant, quoad Concilium supplices venirent, tum ad mullarum gentium Christianarum, quae Lateranensi Concilio se adhaeruras professae erant, expectandos oratores et antistites gravissimis hinc verbis est adhortatus: « Cum multos mullarum nationum gentiumque viros clarissimos per Dei tuamque misericordiam ad hanc Synodum venturos accessurosque existimemus, una se tibi ad hanc rem offert divina sapientia¹, quae a fine ad finem fortiter attingit, et disponit omnia suaviter. Hujus nuper exemplo a fine ad finem tum attingisti fortiter, pater sancte, cum indicto Concilio hoc

atque inchoato universos ad bene de Christiana republica sperandum excitasti; dispones autem suaviter providenda sapienter, ne vocati a te juste queri possint, se, ut par erat, in re tanta expectatos non fuisse; quare, postquam hodierno die, quod bonum, faustum felixque sit de singulis, quae ad hujusce sanctissimae Synodi conservationem et statum spectare videbuntur, constitutum fuerit, tum de iis quoque constituantur nationibus; quae cum intellexerint Romae et a Romano Pontifice Concilium synodumque haberi, et desiderari se atque expectari, cunctae proculdubio nobiscum una Christianae religionis disciplinam, ad Apostolicae auctoritatis majestatem, ad communem fidelis populi salutem, ad labentium rerum restitutionem, ad totius praeterea Ecclesiae defensionem et rem converterentur, sic namque hoc sacrosanctum Concilium in caelum ascendet cum Catholica Ecclesia, quam refert, et quam Joannes civitatem sanctam esse, atque de caelo descendisse contemplatus est ». Habilius propterea xxv Octobris cardinalium caetum a Pontifice ait Paris de Grassis², extrahendaque tertiae sessionis hanc etiam causam indicatam ait, quod Julio obiectum esset, nullos cardinales labente toto Concilii tempore creare posse: vel quod metueret, ne episcopus Gurcensis legatus Casareus et sermonum in pace Italica conficienda administer, aliquid ingratum in proxima sessione exponeret; tum addit: « Ego autem, naeta ipsius commoditate, dixi Pontifici quod semper Pontifex quando praest Concilio, sicut sua sanefitas, quae non submisit se Concilio, nec illi subest, imo praest, quod libere potest omnia facere sicut si non esset indictum Concilium, et creare episcopos et cardinales et omnia facere: quando vero Pontifex subest, tunc nihil potest absque Concilio, nec tenere consistorium: nec in eo episcopos facere, nec minus cardinales aliquos creare, sed omnia ad ipsum Concilium deferre: et Pontifex hoc a me audito respondit, me esse sapientem post factum, et debuisse me ista prius sanctitati suae aperire ».

53. Nec vana pollicitus est Thomas; siquidem excurrente medio a secunda ad tertiam sessionem tempore, Germania, Castella, Aragonia, Sardinia, utraque Sicilia, Anglia, Dania, Norwegia, Scotia una cum Italia et Hungaria Lateranensi Concilio, missis oratoribus mandatisve amplissimis, adhaesere; tribuitque caelesti prodigio victorem schismaticum exercitum, cum hinc illum Pontifex, ne ad occupandam Urbem provolaret vereretur: hinc fracti Hispani pertimescerent, ne ad invadendum Neapolitanum regnum praesidiis nudatum, concitandosque ad defectionem instabiles populos procurreret, paulo post dissipatum, Christophorus Marcellus in

¹ Acta Concil. Later. ex editione Bini to. IV. par. II. p. 26. —

² Sap. VIII.

¹ Paris to. III. p. 313.

oratione¹ habita in Concilio Lateranensi, cui divinum illud beneficium adscribit: « Id unum, inquiebat, præterire non possum, quod ubi sanctissimum hoc pro novandis legibus, ac sedanda seditione a te nostro omnium patre Julio II Pontifice maximo ad Lateranum fuit convocatum Concilium. Hisque diebus, quibus haberi debebat, de totius Ecclesiæ summa actum esse videbatur: quando audita est eruentissima illa et nunquam satis deplorata Ravennæ clades, quando nudatis ensibus hostes cujusque jugulo imminere acerrimi videbantur, quando præsidium omne, omnis spes subsidii sublata erat, illismet, inquam, diebus visi sunt hostes effugere, fusi fugatique nullum habere, qui eos caperet, Italiæ locum, omnes animi vires et imperium statim restitui. Credo equidem, pater sancte, quod Deus optimus maximus per te pacificam Ecclesiæ restitutionem, ac savissimi schismatis extinctionem excipiens, tantum a nobis avertere decrevit incendium. O felix Lateranense Concilium! O sanctissima concio! cui divinus cœtus et multitudo respondet in cœlis, ubi una pietas viget, unus amor, una felicitas ».

54. *Galli ab Insubria pulsî in odium schismatis.* — Qua porro ratione schismatica copiae, quæ universæ Italiæ terrori erant, fuerint dissipatæ, refert Rubens: nimirum milites exuviis onustos, cum imperiis castrensibus ob casus saucialosve præcipuos duces non coercerentur, exportandis collocandisque in tuto opibus intentos se subduxisse e castris: ingruentibus autem Helvetiis atque in Insubriam signa infesta attollentibus ad viginti quatuor millia, duce cardinale Sedunensi legato, ex Flaminia, quam subegerant, schismaticos castra movisse; cujus rei lamam octava die Maii hujus anni Romæ increbuisse refert Ms. Vaticanus auctor²: tum vero Pontificem cum reliquiis exercitus collegisset, novisque delectibus refecisset, revocato³ in suas partes nepote duce Urbinate, qui antea Pontificias iras ob casum cardinem Alidosium metuens ad Gallos fuga se receperat, ac cum Gastone Fuxensi defectionis consilia agitasse terebatur, in trepidantes fugientibusque similes instaurasse bellum, et cum Hispano rege, Henrico Anglo, Casare ac Venetis fœdus sanxisse, quod decima septima die Maii Romæ promulgatum est, eaque de causa festi ignes fulsere.

55. Cum vero Ravenna a Gallis exiguis præsidiis teneretur, subsidiario exercitu Pontificio adveniente, duce Troilo Sabello, eorum jugum excussit⁴; compulsique ad deditionem hostes arcem Pontifici restituerunt: quo exemplo erectæ reliquæ Flaminie urbes certatim in Pontificis fidem redierunt, ac paulo post Bononia

Bentivolorum servitulem exiit: quippe viginti quatuor millibus Helvetiorum, quibus Veneti quinque peditum millia, sexcentos cataphractos equites, et duo millia levioris armaturæ junxerant, signa victorica per Insubriam circumferentibus⁵, Cremonaque et Bergamo potilis⁶, Gallisque eorum congressum fugientibus, Bentivoli inclinatæ Gallorum res conspicati, Bononia aufugerunt⁷; quam die sacro corporis Christi cardinalis Gonzaga Mantuanus et Urbinas dux triumphali pompa ingressi, Ecclesiastico imperio restituerunt: quæ pluribus describunt auctores, omnium vero accuratissime Paris de Grassis, qui dum partos ab Ecclesia adversus schismaticos triumphos enarrat, quodam dolore piove ardore in Gallos, qui ejus patriam vexarant et conciliabuli nomine opprimere Pontificem Ecclesiasticamque ditionem occupare, necnon sacrum Lateranense Concilium dissolvere amisi erant, elatus, ipsos acerbioribus verbis percellit: cujus narrationem⁸ ita repetemus, ut nullam propterea Gallico nomini maculam impressam velimus.

56. « Ad laudem Domini nostri Jesu Christi et augmentum Sedis Apostolicæ, civilis Bononiæ reversa est ad obsequium Pontificis die x Junii presentis anni mxxii, qua fuit festum sacratissimi Corporis ejusdem Domini nostri Jesu Christi, et hora circiter xii hoc modo videlicet: post cladem utriusque exercitus Gallorum et Ecclesiasticorum apud Ravennam, die Resurrectionis ejusdem Domini nostri Jesu Christi nuper præteriti editam, cum sanctissimus dominus noster omnino statuisset extirpare nomen Gallicum ex Italia, reparavit exercitum, advocatis Suisiis circa numerum viginti quatuor millium, et ex Hispania decem millium simul cum alio duce seu capitaneo Gundisalvo Ferrando, cui hoc tempore magni capitanei cognomen tum et in Christianitate maxime, quia sub ejus ductu et virtute rex Hispaniarum abstulit annis præteritis regnum Neapolitanum a rege Gallorum qui nunc est, videlicet Aloysius de Valois, et etiam ipse dominus noster acquisitis undecumque reliquiis primi exercitus, qui fuerunt circa septem millia peditum, et equitum sexcentorum, quibus duce Urbinate præfecit nepotem suam cum aliis quatuor millibus peditum, et adjunctis omnibus profugis Bononiensibus et exulibus, pulsis partim, et partim fugitivis ex metu et crudelitate tyrannorum Bentivolorum, quos rex Franciæ omni favore adjuvabat: et sic Suisi prædicti viginti quatuor millia cum primum Italiam inde ingressi sunt contra Mediolanum: et hinc dux Urbinas contra Bentivolos Bononiam occupantes movit exercitum.

57. « Hoc audito Galli, quorum major pars

¹ Ext. in Actis Conc. Later. to. IV, p. 11, ex edit. Bini p. 10. — ² Ms. arch. Vat. sign. num. 111. — ³ Rub. hist. Raven. l. VIII. Sur. l. IX, c. 59. — ⁴ Rub. hist. Raven. l. VIII.

Ms. arch. Vat. ubi sup. — ⁵ Bonæ, in Diar. — ⁶ Id. ib. Guec. m. — ⁷ X. Sur. l. X, c. 3, etc. — ⁸ Paris de Grassis to. III, p. 854.

Bononiam ac Ravennam, et totam fere Romanodiolum usque ad Anconam occupaverant, rati, si Mediolanum caput ducatus tuerentur, facile possent non solum recuperare Bononiam, quam relinquere opus erat, sed et Romanodiolum et Flaminiam, ac ipsam Urbem Romanam invadere et capere, illico relicta Bononia ad Mediolanum contra Suitenses sive Suevos solverunt; sed frustra, nam Pontifex ita Suevos pecuniis et pollicitationibus et gratiis tam mundanis quam cœlestibus ampliaverat, ut illi et numero et viribus, ac quod est super omne robur, animis induratis contra Gallos, steterint » et paulo infra: « Priusquam Galli sese in unum coegissent pro resistentia ordinanda, expulsi sunt ex tota Lombardia velut vilissimæ mulierculæ, et ex omnibus civitatibus Lombardiæ sine presidio relictis: sed tantummodo rectoribus civitatum dimissis cum ordinaria custodia omnes ipsæ civitates quasi uno die ex divina providentia ab ipsis Gallis latissime defecerunt, aliqua nomen sanctum Ecclesiæ et Pontificis Iulii exclamantes, aliqua gloriosum Maximiliani imperatoris nomen, et auspiciam invocantes, aliqua antiquum Sfortiæ ducem optantes; et sic Galli statim in fugam turpiter conversi sunt: quo audito Bononienses Bentivoli, quos hinc dux Urbinas bello instructo et parato exercitu potenti invaserat recepturus tam civitatem, quam comitatum, fugam capiunt, licet prius hoc præviso simulatis animis, et quasi de excessibus suis veniam a Pontifice petentes, cum bona gratia Pontificis recedere velle simulassent, tamen omnia prius tam ex publico quam ex privato rapuerunt: multum auri argentique tam ipsi quam sequaces eorum factiosi et consocii rapinarum abstulerunt secum, atque Ferrariam petierunt in numero quasi trecentorum equitum, præter mulieres et pueros; nam hi multos curus impleverunt simul cum rapinis, et præda, ac spoliis ex infelici patria exportatis. Et illico ipsa die post tyrannorum expulsionem cives ad Pontificem mittunt civem ex eis, eundemque ad ducem Urbinatem, cum quo etiam erat cardinalis de Gonzaga episcopus Mantuanus, tunc marchio, legatus et a Pontifice designatus Bononiæ vicelegatus; promittuntque omnes subjectionem et deditioem, dummodo exercitum eorum conducat: at ille non nisi exercitum integrum suum habere semper velle respondit, quod et fecit. Itaque Dominica die sequenti, quæ fuit xiii Junii, dux et cardinalis præfati Bononiam ingressi sunt, excepti a populo festiviter et se exrusantes quod, si quid resistentiæ per ipsum populum factum fuerit priori tempore, a Gallis et tyrannis ac a factiosis factum est, et non ab ipso populo: utcumque tamen sit, veniam et misericordiam precantur.

58. « Pontifex autem compos voti factus, non tam quod Bononiam recuperaverit, et quod ty-

ranos expulerit, quam quod Gallos ex Lombardia expulerit, quotidie magis et magis gratias Deo publice et private reddere non desit, ac magis et magis precando, ut illos velut humani generis et Christiani nominis hostes etiam Italia expellat: quod ad votum videmus succedere: nam hæc ipsa die xiii nuntium habuit Pontifex, Gallos usque ad radices montium aufugisse, et omnia, quæ in Lombardia habuerunt, perdidisse, excepto Mediolano, quod etiam nutat armis a populo et nobilitate receptis: nam aliqui Pontificem vellent habere dominum, aliqui imperatorem, aliqui libertatem, et multi filium Ludovici nuper ducis, aut aliquem ex eo genere et familia, seu gente. At Suevi, quorum exercitus in horas maxime augebatur, inter Laudam et ipsum castrum metari Mediolanum sollicitavit. Mediolanenses etiam, datis paucissimis diebus ad deliberandum, ut sese revolvent, alias ipsos, et urbem, et comitatum, ac omnia eorum bona diripient: itaque nunc expectatur in horas quem eventum Deus concessurus sit nobis pro salute et quiete Christianitatis, et Italiæ, ac Lombardiæ, tandem a Gallis afflictæ, et maxime ditionis Ecclesiæ ». Et paulo infra: « Deo autem rem propriam respiciente, dedit datque pœnas suæ iniquitatis rex Gallus ex Italia turpiter eiectus ».

59. *Cardinalis Medicæus ex hostium manibus ereptus.* — Inter hæc cardinalis Medices Sedis Apostolicæ legatus, quem Galli vinetum abducebant in Gallias non sine Ecclesiæ dedecore, opera abbatis amici ex hostium manibus elapsus Mantuam se contulit: ejus rei historiam instructam circumstantiis Paris de Grassis refert¹, divinamque adorat providentiam, quæ illum in terris postea futurum Christi vicarium ex hostili servitute vindicavit: « Iste bonus, inquit, piusque pater reverendissimus dominus Joannes cardinalis de Medicis, quem, ut jam prædiximus, Gallus rex captivum hostiliter tenuit, nulla cardinalaris majestatis ratione habita; sed tandem dum ex Mediolano in Gallias captivum duceret, inter ducendum amisit, et nusquam invenit: sed ipse cardinalis post tres dies inde inventus est Mantuæ sanus et incolumis. Casus autem liberationis fuit talis, ut dicitur: cum duceretur ex Mediolano ad Gallias simul cum captivis aliis, utique reorum more in habitu privato non suo, sed simulato ducebatur: ubi ad oppidum Bassignani ventum est, quidam indigena viso ac cognito cardinale indolens cum his, qui aderant oppidanis exclamabat, indignum esse dicens, si hunc tam probum virum maxime Guelfum, maxime Pontifici Romano gratum ad Gallias captivum trahi sinamus: vixque eo dicto omnes, qui aderant, ad Guelfum liberandum in fluminis ripa consis-

¹ Ms. arch. Vat. sign. num. 111.

tunt, ubi jam navis parata erat, qua veli debebat: dumque cardinalis in hoc de agendis pro sua liberatione instruitur, ecce Gallus ductor quispiam alle, ut ex equo descendat in navim transiturus jubet: verum dum cardinalis subsidium jam parari pro sua salute intelligit, moratur quidem tantisper equo insidens, donec subsidiarii accedant. Interim Gallo manum ad equitaturam ejus frenum ponente, ac ut descendat magis ac magis urgente, familiaris quidam anteambulo cardinalis manum Galli amputat et obtruncat eum: ad quod factum supervenientibus Gallis hinc et inde indigenis subsidiariis committitur pugna, dimisso interim cardinale; qui mox retro fugit, nec unquam post visus quoad appulisse Mantuam nuntiatum est. Itaque quis nesciat Dei opus illud fuisse? qui est benedictus in sæcula. Amen ».

60. Erepto singulari divinæ providentiæ munere et tot periculis Joanni Medici gratulatus est Petrus Delphinus¹ litteris suis, e quibus hæc verba decerpsi: « Praesto fuit tibi cœleste auxilium: quoniam novit Dominus pios de tentatione eripere: et quis te pius magis ac mitior? quo nimirum factum est, ut semper speraverim te celerius e Gallorum manibus in pristinam vindicatum iri libertatem, ac restituendum in gradum pristinum. Benedictus Deus, quo auctore non sum frustratus spe mea: sed hand magno temporis intervallo resumere te voluit longe majorem quam antea gloriam, et communi omnium applausu interceptam a sacrilegis legationem tuam. Vidisti paulo post ultionem ejus, quam in te immerentem atque innocentem exercuerant impietatis, fuis fugatisque in conspectu tuo hostibus, et tot tecum, quod pro miraculo habitum est, receptis concaptivis, etc.

61. *Medicæ Florentiæ restituti.* — Perfunctum eo periculo cardinalem Medicem Bononiensem legationem resumpsisse refert Ms. Vaticani auctor², ac deinde mense Augusto Hispano exercitui se conjunxisse, ut nimirum Petrum Soderinum Gallorum regis federatum, qui schismaticis ad Pisanum conciliabulum inchoandum faverat, principatu depelleret, ac una cum Juliano fratre Medicæ stirpem in pristinum in republica Florentina gradum restitueret: factumque voto compotem; expugnato enim Prato a Ferdinando Gonsalvo, cum Hispani illud oppidum omni crudelitatis et luxuriæ genere profanatis templis, stupratis sanctimonialibus, vagientibus in eunis infantibus trucidatis fœdassent, Florentia terrore, ne similes

casus experiretur. Soderino magistratu pulso, numerataque Hispano ingenti auri vi, cardinalem Medicem una cum illius familia excepit: quibus narratis Bonaccursius Diariis suis finem imponit. Ingressum autem legatum eam urbem prima Septembris triumphali pompa effusus obviam civibus, ac prætenso prædixite umbraculo domum adductum tradit Ms. Vaticani³ auctor, de quo supra memoravi.

62. Usus est singulari humanitate in adversarios plures, quos opprimere potuisset; ob quam eum Petrus Delphinus commendavit²: « Sit faustus et felix hic reditus tuus, domine pietissime: sit tibi et patriæ, sicut extitit, optatissimus, ita et salutaris, custodiat Dominus introitum tuum et exitum tuum ex hoc nunc et usque in sæculum, ut reformato in melius Florentinarum rerum statu, in pace in idipsum dormias et requiescas. Cæterum commendo tuæ dignationi concives istos tuos, populumque universum, si qui sunt, qui aliqua fortasse olim te injuria affecerint; cum sis adeo mitis ingenio, ut nihil ad tuam mansuetudinem addi possit: omnes pro tuo more benigne amplexaberis, reddesque pro malo bonum. Fuisti semper in omnes humanus, affabilis, comis: hæc tua ingenita lenitate atque elementia cognoscent facile omnes, e charam tibi esse ipsorum salutem. Vale ex Fonte-Bono die III Septembris MDXII ». Porro solum vertere coactus est Petrus Soderinus, qui Pisas schisma molituris seditiosis ad eogendum pseudosynodum permiserat, scelerisque poenas dedit.

63. *Ludovico rege anathemate percusso, cui undique in Italia Gallica potestas omnium Italarum plausa.* — Quod ad Ludovicum Francorum regem attinet; fuisse ipsum mense Junio in cardinalium senatu anathemate percussum, refert Paris de Grassis, qui ejus mensis Diariis hæc verba apponit: « Sententia excommunicationis in regem Franciæ per Pontificem consistorialiter promulgata ». Cujus tamen sententiæ formula deest, uti plura alia edicta et illustria Monumenta: quæ ab auctore adjecta significantur, ab exscriptore quod forsitan typis cusa: lege rentur prætermissa (1).

64. Lata hujusmodi anathematis sententia, in Ludovici regis et federatorum imperio, nimirum in Insubria, Liguria, Navarra, Britannia minori, magnæ rerum conversiones ac perturbationes sunt consecutæ: medio enim labente Junio Galli, qui viribus inferiores cum Helvetiis inire pugnam non audebant, Ticinum se rece-

¹ Pet. Delp. l. x. Ep. LXXX. — ² Ms. arch. Vat. sig. num. 111.

³ Ms. arch. Vat. sig. num. 111. — ² Pet. Delp. l. x. Ep. XCI.

¹ Anathematis in Ludovicum sententiam, quam in coetu purpuratorum Patrum decretam, imo et latam a Pontifice, affirmat Paris de Grassis, nunquam tamen in lucem produsse suspicor, cum neminem lezerum qui eus est non exhibuerit. Quin et Bartholomæus Senarega qui per hos annos rerum Germanicarum Annalibus scribebat, testatur cardinalem Sederinum ingentium hoc sparsisse « Regem Gallorum excommunicatione gravi involutum esse ». Nunquam vero ejus temporis scriptor rem hanc figmentum appellasset, si Pontificis Bulla de censuris in regem Gallorum latis in lucem publicam prodidisset.

pere, ut eandem urbem firment validis praesidiis, donec nova ex Galliis venirent subsidia, tumultuaria pugna fusi impedimenta ac tormenta aenea amiserunt¹; segnesque misere obruncati fuere, Ticinum ingenti pompa legatum Apostolicum Mattheum cardinalem Sedunensem excepit², eodemque victoriae cursu abreptum Mediolanum, quod schismaticorum conventiculum adeo exhorruerat, Pontificis federalorumque fidem imploravit: quae Paris de Grassis³ accurate describit, quamvis a contumeliis in Gallos inforquendis sibi non temperavit.

65. « Die, inquit, Martis, xxii Junii, Pontifex nuntium habuit ex Papia a multis, praesertim a reverendissimo domino cardinale Sedunensi Apostolicae Sedis legato, qualiter die xviii praeterita exercitus Apostolicus victoriam habuerat contra Gallos apud Papiam; nam cum illi sparsim, ut soliti erant vagari more imperantium, ad diversa loca diverterent, ut evitarent dignam nostrorum ullaionem, ubique occidebantur: propterea collecto omnium numero in Papiam quasi in locum tutum aufugerunt; ubi forsam a rege Gallo succursum habere et se defendere, imo potius exercitum Apostolicum invadere et superare possent: sed legatus cum exercitu Apostolico illuc sine mora se conferens, paralis omnibus quae ad pugnam pertinerent, et certis pontibus extructis, civitatem milite cinxit, bombardis aliisque id genus formentis Gallos et civitatem non tantum, ut ad pugnam invitaret, quantum ut illam expugnaret, coegit ut sese dederent. Haec Galli octodecim bombardis paralis in pugnam extra civitatem descenderunt; et tamen ex alia civitatis porta sarcinas et supellectilem infinitam versus Galliam clam miserunt: sed cum instructe essent utrinque acies, Galli, ut legati vocabulo utar, tanquam vilissimae meretrices fugam arripuerunt tanta velocitate, ut inter fugiendum multi lapsi sint; quos nostri partim trucidarunt, partim servarunt, ex quibus intellectus est omnis eorum paratus et desperatio rerum Italicarum, et maxime quod tres olim cardinales schismatici ibi prope apud locum Mortariae manebant, vel potius latitabant. Itaque legatus cum exercitu ad portas civitatis accedens, ac secum ducens exercitum validissimum, ut illam diriperet; sed ante portam invenit clerum festiviter indulum ac paratum ad receptionem legati Apostolici pomposissimam; et etiam invenit nobiles ac cives et populares omnes supplices et terrae pronos, sanctissimum nomen Julii Pontificis Italiae liberatoris acclamantes, et veniam petentes, imo gratias agentes quod eos a Gallorum servitute et insupportabili jugo liberasset.

66. « Hoc audito, legatus sic a Pontifice prius instructus deditioem admisit, ea tamen conditione, ut militi pro sua liberatione certum quid erogarent, et dicto facto compositione in summa quinquaginta millium ducatorum stabilita. Legatus a populo et clero pensilis gestatus est in Ecclesiam cathedralem, deinde in palatium publicum, et a magistratu juramentum fidelitatis et obedientiae recepit. Intellexit autem post paulum, qualiter nostri, qui Gallos in fugam conversos prosecuti fuerant, multos ex Gallis prope mille interfecerunt, sarcinas et supellectilem ac munitionem universam ceperunt, et praesertim bombardas quatuordecim in loco quodam ibi vicino ad certum stralagemma, sive potius proditioem ordinatas, praeter octodecim, quas in acie contra nostrum exercitum, ut dixi, prepararunt: quarum omnium aliquae fuerant regis Catholici in bello Ravennate nuper deperditae, et aliquae Pontificis et Venetorum et ducis olim Valentini. Sed et eadem die in crepusculo idem legatus nuntium habuit ex Mediolano, qualiter civitas illa tam illustris et tam excellens, utpote quae caput esset ducatus ac status regii in Italia, a rege Gallo dederat, atque in Pontificis et ligae sanctissimae deditioem venerat, legatosque jamjam in manibus suis obedientiam et fidelitatem juraturos, ac petituros ut ab intolerabili Gallorum jugo liberarentur, prout factum esse idem legatus scripsit. Pontifex, primo lectis intra se ipsum litteris, ad me ibi cum multis astantem subridens inquit: Vicimus, Pari, vicimus. Ego genuflexus gratias egi Deo et suae sanctitati dicens: Prosit jamdudum sanctitati vestrae; at ille: Imo, ait, prosit vobis omnibus, et Italis omnibus, et fidelibus omnibus, quos Deus a jugo barbarico liberare tandem dignatus est, et sic aperiens litteras illas satis prolixas et quasi duo folia complentes ad ultimum verbum palam legit praedicta continentes ».

67. Politum Mediolano Maximilianum Sfortiam inferius dicetur. Ex qua Insubriae rerum commutatione Galli Liguriae dominatum brevissimum temporis spatio amiserunt⁴: cum enim cardinalis Sedunensis Apostolicus legatus Gemenses litteris sollicitasset, ut Gallicum jugum a suis cervicibus depellerent, tantus terror Gallum praefectum invasit, ut quamvis initio Ligures regias partes lueri vellent, tamen in arcem se receperit, praetermissa publicae rei cura: acciditque ut populus arma quae ad Gallos defendendos acceperat, demum ad seipsos in libertatem vindicandos retinuerit: ad quod Pontificem, qui anno superiore ipsos ad libertatem capessendam missis exercitibus excitarat, cohortatum esse refert Paris: « Circa meridiem,

¹ Bonae, in Diariis. Justin. l. xi. Guice. l. x. — ² Est, ea de re lit. card. Append. comediab. Pisan. p. 149, 151, 153. — ³ Paris to. iii. p. 862.

⁴ Aug. Justinian. l. vi. Bizar. l. xviii. Folceta l. xii. Guiceard. l. x. Paris to. iii. p. 866.

Pontifice adhuc quiescente, supervenerunt nuntii ex Janua cum litteris balivæ, qui magistratus ita dicitur ibidem, unde Pontifex didicit civitatem illam alterationem fecisse hoc modo : nam cum primo certitudo defectionis Lombardiæ et Mediolani ad eos pervenisset, nonnulli cives extorres, qui in suburbana eorum convenerant, amicos colligere et coeques animare adversus hostes Gallos cœperunt, et eorum numerus fere trium millium exitiorum et fautorum erat : quo timore percussus gubernator cives hortari ac rogare cepit, ut fidem hoc tempore, quo res Gallorum nutabant, servare ad regem prædictum vellent. Itaque omnes fere cives ac populares arma corripere pro Galli favore cœperunt, et gubernatorem ipsum per civitatem duxerunt quasi visurum quod omnia in ejus favorem cederent. Gubernator ubi civitatem visitavit, arces quoque, quasi munire vellet, ingressus est; sed mox cives, animo mutato, arma ad libertatem tuendam acceperunt. Quæ Pontifici illico significarunt. Pontifex confestim rescripsit adhortatus, ut perferre vellent tanquam liberi qui semper fuissent, quique Barbaris quandoque imperassent, non paterentur se nunc deinceps ab exteris subigi. Hæc hodie sic nuntiata sunt; quæ qualem sint habitura eventum dies ipsa monstrabit ».

68. Restitutam fuisse in pristinam libertatem dignitatemque Genuensem rempublicam, creato Joanne Fregosio duce, tradunt historici Genuenses ¹; atque ita Liguria, compulsis ad dedicationem arcibus, Castelleto nimirum et Pharia turri, a Gallico imperio divulsa est. Dum ita Gallica potentia ruebat in Italia, Pontifex, ex victoriarum frequentibus nuntiis ingenti gaudio percepto, publicæ lætitiæ signa edi voluit, ut refert prædicti Ms. Tabularii Vaticani auctor ²; de quibus hæc tradit idem Paris ³: « Die Dominica xxvii Junii, Pontifex, vocatis ad se urbis gubernatore, et suæ domus magistro, et me, dixit, quia jam penitus voti compos erat ob exterminatos Gallos, et conflictos, et expulsos ex Italia, propterea quod statuit gratias Deo reddi in omnibus terris et locis non solum Italiæ, sed et Hispaniæ, et Angliæ, et Alemanniæ, et aliorum locorum confœderatorum contra Gallos, et iis tribus diebus fieri processiones solemnes a clero Romano : etiam volebat quod incendia et flammæ et id genus lætitiæ indicia fierent his tribus diebus, præsertim hac nocte dum ipse ab Ecclesia S. Petri ad Vincula iret ad Vaticanum ». Describit pluribus auctor accensos festos ignes, varia pulveris tormentarii ludicra acere sparsa, accensaque funalia, dum per Urbem Pontifex vehebatur, qui ea lætitiæ significatione delectabatur, applausus exiebat, ut-

que etiam postea religioso instructo agmine celebris supplicatio habita sit, necnon sacra ornamenta Basilicæ S. Petri dono collata a Pontifice fuerint, ad aras vestiendas, quibus phrygia arte intexta erant hæc verba : *Julius II Pontifex Maximus, Italia liberata.*

69. *Plurimum Italicarum urbium oratores fidem Julio addicunt.* — Continuabant per eos dies Romam plurimum Italicarum urbium, quæ in libertatem pristinam assertæ fuerant, oratores, inter quos Bononienses superioris ad Benivotos defectionis veniam supplices poposcisse refert Paris ¹, sic inquit : « Die Veneris xxv Junii, quatuor oratores Bononienses Urbem ingressi sunt ». Et infra : « Fuerunt per me admoniti, ut non in splendido et spectabili paratu, sed potius in humilitate demissi, id est, dimissis aureis torquibus, et vestibis auratis, ac similibus pompis, tanquam qui veniam petunt, et penitentes adirent Pontificem; quod et fecerunt : et item admonni, ut non nisi licentia Pontificis expresse habita pedem ejus de more osenlarentur, quia erant censuris itaqueati ». Ac nonnullis interjectis : « Statuit, nempe Pontifex, quod cardinalis ipse, (scilicet Achilles de Grassis), qui erat etiam eorum episcopus Bononiensis, prius ipsos nomine suo, ipsius Pontificis, et Sedis Apostolicæ absolveret ab excommunicatione prædicta, et penitentiam arbitrio suo imponeret ».

70. Proximo mense, Placentinorum, qui in Romanæ Ecclesiæ potestatem redire oratores Romam accessisse addit idem auctor ² : « Die, inquit, Lunæ xxvi Julii, qua fuit dies et celebritas S. Annæ matris gloriosæ virginis Mariæ, oratores Placentini sive nuntii quatuor admissi fuerunt ad consistorium præstaturi obedientiam et fidelitatis juramentum sanctissimo domino nostro Julio ». Nonnullis interjectis explicat, cur non in consistorio consueto admissi sint, utque intermissa temporum flexu obsequiorum officia præstiterint : « Petii, inquit, a Pontifice, an isti oratores nunc veniant tanquam subditi Ecclesiæ, vel incipient ex nunc velle se Ecclesiæ dare : quia in primo casu simpliciter sunt admittendi, id est, a nullis obviandi, nec recipiendi; et in secundo casu sunt aliter recipiendi, id est, honorandi : et respondit mihi papa, oratores istos advenisse nunc, ut continuent obedientiam et subjectionem antiquam, quæ desiit anno mclxxii : nam cum prius essent subditi Ecclesiæ, ut constat ex documentis publicis, quæ sunt in gazophylacio fiscali, ex aliquo casu desierunt tunc, sed modo reversi sunt continuantes illam primam subjectionem; ideo non esse istos solemniter admittendos, nisi tanquam subditos : alioquin Bononienses et alii similiter vellent admitti, etc. » Describit con-

¹ Bonac. in Diariis. Bizar. Foliet. ubi sup. — ² Ms. arch. Later. sign. num. 111. — ³ Paris to. III. p. 871.

¹ Paris to. III. p. 870. — ² Id. p. 898.

suetos ritus, qui in nuncupanda concepta sacramenti formula servati sunt; immunitate vero onerum, quæ Galli imposuerant, donati sunt: tum leges in creandis magistratibus date ¹. Tum Septembri mense incunte, Regienses quoque oratores fidem Julio et successoribus solemniter detulerunt: vigesima septima Octobris Parmenses quoque fidem in consistorio publico Julio addixere.

71. *Ferrariæ dux a Pontifice veniam precatur, sed jussus Ferrariam restituere fugit.* — Ante hos Alfonsus Ferrariæ dux, cujus causa bellum a Gallo rege susceptum in Pontificem vidimus, inopina rerum conversione percussus, ne Pontifici adherentium fœderatorum armis principatu exueretur, tentandam Pontificiam elementiam ratus, una cum Fabricio Columna, quem in Ravennate prælio ceperat accessit ², ut censuris solveretur; cujus adventum maximæ gloriæ versum Pontifici refert Paris ³, ob prostratum scilicet adductumque ad pedes Pontificios hostem: « Domini nostri Jesu Christi nutu hæc facta sunt omnia; ut iste illustrissimus dux Ferrariæ, nuper ideo privatus ducatu, quia regem Gallum ad prælia contra Ecclesiam Romanam et sanctissimum dominum nostrum Julium vocaverat, ut et Pontificatu privaret, et bona Apostolica deprædaretur, ad vestigia pedum, ad veniam, ad jussa Pontificis supplex humilisque et tremebundus accessit, veniam de erratis poscens; et vix ista posteritas ulla crederet, vera tamen ita facta sunt omnia, ut vix ipsi, qui hæc videmus, credamus posse fieri aut esse facta. Et tamen factum est anno MXXII die IV Julii, quod præfatus illustris dominus Alfonsus Estensis ad Urbem venit ducens secum illustrem dominum Fabricium de Columna, quem nuper in clade Ravennate captivum habuit, et Pontifici reddidit liberum, ac magnis honoribus et liberalitate insignem fecit ».

72. Multis interjectis, ait Pontificem erga ipsum hoc clementiæ specimen explicuisse, ut non ante valvas Basilicæ, sed in consistorio cardinalium absolveretur: tum subdit: « Arbitrio meo remisit, si pœnitentiarii eum virgis deberent percutere, et si dominus Alfonsus veniret cum corrigia in collo; et neutrum visum est mihi, quia nec oratores Veneti fuerunt percussi, et satis cum corrigia in collo dicitur venisse, qui supplex venit. Et etiam respondit quod vellet absolvere tantum dominum Alphonsum et suos familiares, utque consistorium intrarent, sed pedem non oscutarentur: et volebat interdictum relaxare, quia id facere volebat per Breve, et ea absolutio fieret cum reincidentia, etc. Itaque ipsa die hæc facta sic fuerunt: videlicet ipse dominus Alphonsus summo mane

cum sua comitiva in locum elegantissime ornatum venit humilis expectans vocationem suam ». Et infra: « Veniens ad Pontificem petit per me sibi licere osculari pedem antequam loqui inciperet: quod Pontifex benigne concessit. Deinde hæc verba formatim dixit, quæ mihi ipse in cedula prius recitaverat, videlicet;

73. « Beatissime et elementissime pater, cognosco vere et confiteor peccasse multis modis intolerandis tam contra divinam majestatem, quam contra sanctitatem vestram, vicarium Domini nostri Jesu Christi, et contra hanc sanctissimam Sedem Apostolicam, eoque gravius, quo ipse meique progenitores fratresque maxima beneficia ab ea accepimus: quare ob susceptam ingrati adversus sanctitatem vestram animi labem, illatasque ipsi injurias pœnitentia et dolore afficior ». Interjicit hæc verba Paris: « Et cum hoc verbum diceret, ingemiscere cepit tam flebili voce, quam lachrymis manantibus; quibus tersis continuavit dicens: Propterea supplex et pronus accedo ante ora beatitudinis vestræ, inque genua ad ipsius pedes me provolvo, et depono per divinam misericordiam et ipsius sanctitatis pietatem, ut mihi, licet non merenti, veniam tribuat, polliceorque ejusdem sanctitati, nunquam me posthac quidquam in ipsam et hanc sanctam Sedem Apostolicam commissurum; meque paratum exhibeo ad expianda commissa, atque ad pœnas vel in memetipso, vel in principatu, fortunive meis omnibus suscipiendas, quas vestra sanctitas mihi inflixerit; cui me meaque demisse commendo, rogoque ut pareat ». Pergit Paris: « Et cum hæc dixisset, faciem humiliavit tergendis digitis oculis madentes.

74. « Pontifex qui ea mithra pretiosa gravabatur, illam sibi demi fecit, et levem imponi: tum respondit longo sermone dicens, dominum Alfonsum in hoc vel maxime vera dixisse quod erraverit, et quidem multipliciter erraverit, et omnia errata ejus in Sedem Apostolicam explicavit: nam et exprobat quod cum esset a Venetis undequaque oppressus ac pæne submersus in omni ruina, juvit et liberavit eundem. Deinde cum expulisset ex Bononia Bentivolos et ipsi ad eum recurrerint, quod contra juramentum præstitum eos susceperit et juverit. Pontifex quidem potuisset ipsum privare ducatu ob perjurium, tamen passus est: quinimo quia rex Franciæ volebat contra Ferrariam venire et ipsam capere, Pontifex eundem dominum Alfonsum, tunc ducem, fecit capitaneum Ecclesiæ Romanæ ad resistendum regi: et quia rex volebat habere sal in minori pretio quam esset honestum, papa volens obstare regi, misit gentes et pecunias ad ipsum dominum Alfonsum seipsum defendendum contra regem: sed ipse mutato animo adhæsit regi contra papam, ex quo facto papa privavit ducem ducatu, et inde

¹ Ext. apud Leon. X. l. v. Bul. p. 311, 314. — ² Ms. arch. Vat. sig. num. 111. Bonæ. in Diar. — ³ Paris to. III. p. 879.

omnia mala Italiae secuta sunt : tot ruinae, tot strages, tot oppida et civitates direptae, tot Ecclesiae profanatae et schisma in Ecclesia Dei : et dominus Alfonsus non solum schismaticis contra Pontificem adhesit, sed etiam omnibus modis et bello et crudelitatibus innumeris juvit et debacchatus est.

75. « Et quia Deus tanta mala non potuit pati, regem ex Italia expulit miraculose ; qui etiam in Francia sustinere non poterit iram Dei, nec regum Hispaniae et Angliae, et aliorum principum Christianorum persecutionem : unde videns dominus Alfonsus se a rege destitutum, in quo spem suam posuerat, et videns exercitum Pontificis, qui ex Itelytiis innumerabilibus et potentissimis constabat, nec illis se posse tuto committere, venit nunc ad misericordiam ; quae si spontanea esset, bona esset, sed ut creditur coacta : attamen quia veniam petit, etiam Pontifex dixit se negare non velle nec posse ad imitationem Jesu Christi Domini nostri : et sic papa obtulit se paratum illum absolvere, prout absolvit.

76. Pergit auctor ritum describere, quo illum Pontifex in gratiam cum Ecclesia restituit : subditque postea Julium ab eo Ferrariam repetiisse, promisso Aestino comitatu ac viginti millium nummorum censu : at ille, collato cum Fabritio Columna consilio, in Neapolitanum regnum contentis itineribus clam in scio Pontifice aufugit¹, deinde in Illyricum trajecit, ac demum a Prospero Columna stipatus in columnis in principatus sui limites deductus, regiaque a Ferrariensibus pompa exceptus, Pontificis Venetorumque vim propulsavit, atque etiam Regium suae ditioni adiecit².

77. *Res Navarrae, socius Galliae regis regno pulsus.* — Infelicior longe alterius Ludovici Gallorum regis foederati, nimirum Joannis Aebretensis regis Navarrae sors extitit, qui servata cum Gallo amicitiae odio Hispanis armis regno depulsus est : an jure an injuria Galli Hispanique non minus verbis quam armis certarunt. Accusant enim Hispani³ illum sensisse cum schismaticis, et Ludovico regi Francorum adversus Pontificem adhesisse : ex quibus Mariana⁴ indicat Ferdinandum dolo et fraude subreptitiam edictum a Pontifice XII kal. Martii elicuisse, quo eidem Joanni, ut schismatis reo ac Ludovici regis Romanae Ecclesiae hostis socio, jus regum adimebatur.

78. Non fuisse Navarrae regem schismatis flagitio inquinatum contendunt Galli, assentiturque Surita⁵ ; atque ab eo Montantonio Ferdinandi oratori necnon Anglico Guillelmo Kuyngheetae responsu Pisani conciliabuli gesta a se damnari : neque ullis argumentis demonstrari

posse, illum a Romani Pontificis obedientia desceivisse, quamvis a Ferdinando ei insidias struente insusurratum sil Julio, ipsum schismatis laqueis irrelitum : neque enim eum ullos ad Pisanam pseudosynodum procreatores misisse : quanquam parum sibi consuluit, qui nullos ad Lateranense Concilium antistites legarit : ipsum vero, cum Navarra inter Hispaniam Galliamque interjaceret, pristinaeque amicitiam cum Ferdinando et Ludovico regibus, quos mutuo implicitos bello dolebat, colere percuperet, Ferdinando regi, qui ipsum acerrime urgebat, ut sibi Pontificique foedere jungeretur, perque Navarram et Pyrenaeorum montium angustias Hispano exercitui iter patefaceret, quo se Anglorum copiis ad invadendam eripiendamque Gallo Aquitaniam conjungeret, daretque propterea obsidem Viane principem, arcesve sex pignus fidei futuras clientum suorum praesidiis tenendas traderet, respondisse⁶ has leges regia dignitate nimis indignas videri, caeterum se Pontificio obsequio addictissimum profiteri, neque Hispanico nec Gallico bello implicari se velle : ac ne Galli in Hispanias, neve Hispani in Galliam traderent copias, montium aditus clausurum : juste enim vereri si cum Hispano et Anglo arma junxisset, Bearnia se et alios principatibus Gallicae coronae fiduciariis spoliatum iri. Dum vero is Gallum lacessere timet, in se Ferdinandum conjungendae Hispaniis Navarrae cupidum obrutum fuisse narrat Mariana⁷ :

79. « Pampelonam duceret, Vasconum regni caput, Albano duci mandata venire. Ille nihil cunctatus, collecto exercitu, motisque continuo castris, ad Vasconum fines pervenit die Mercurii ad tertium decimum kal. Augusti. In primo agmine Ludovicus Beaumontius longo exilio irritatus, atque doloris ulciscendi cupidus curabat. Periculo cognito, Vasco, regina uxore cum filiis in Bearnem amandatis, ipse Pompelone restitit, eam urbem tueri constituens. Imbecillae vires erant, neque hostibus potentia par. Her expeditum, nullo repugnante, opinione faciliora omnia extitere. Ita Vascone Lumbierrem oppidum profecto, accedenti ad moenia Albano cives supplicum velamenta explicarunt, supinas manus tendentes : verteret in noxios iram, se deditibus parceret. Nuncupalis conditionibus, urbs dedita est ad VIII kal. Augusti ipso Jacobi Apostoli memoriae sacro die. Caetera eo regno oppida Pampeloni exemplo incitata meluque hostium secutura videbantur ».

80. Ita Navarrae regem schismatis calumnia circumventum regno exutum aiunt⁸ ; quem ut jure oppressum ostendant scriptores Hispani, atque, ut injustitiae labem a Ferdinando amo-

¹ Paris e Grassi ubi sup. et Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Bonnac. in Diar. — ² Id. Ms. arch. Vat. — ³ Gomes. l. v. c. 8. Sur. l. x. c. 4. — ⁴ Marian. l. xxx. c. 8. — ⁵ Surit. l. x. c. 7.

⁶ Sur. l. x. c. 7 et 8. — ⁷ Marian. l. xxx. c. 12. — ⁸ Ms. arch. Vat. sign. num. 111. Sur. l. x. c. 10 et seqq. Gomes. l. v. Polyd. l. xxvii. Append. Sabell.

veant, tradunt Joannem Alebretensem Ludovico regi adversus Hispanum Pontificemque in omnem belli eventum se junxisse; cujus rei hanc probationem asserunt¹, nempe illius fœderis formulam, in regii administri in stupro cæsi veste reperitam, transmissamque ad Ferdinandum regem, qui mox vires in Vasconiam effuderit. Auxisse autem suspicionem ferunt, Ferdinandum cum Anglo arma junxisse non ad causam Pontificiam contra Gallum prosequendam, sed ad Vasconem Catholicum sibi Anglicis armis subjiciendum; quod parva sibi Navarra Anglos illuserit, neque iis ad eripiendam Gallo Aquitaniam, in quam Henricus avila jura se habere contendebat, arma junxerit, ut inter ipsos fœderis legibus constitutum fuerat: nunquam præterea Vasconiam regem sine judiciario ordine a Julio regio honore dejectum tradunt² Galli, atque aliquos Hispaniarum reges imminente morte non levi conscientiae angore agitato ob retentum Vasconiam imperium. Cæterum a Ludovico rege ad Joannem Alebretensem in Navarræ regnum restituendum instructus est maximus exercitus, a quo Pompelona obsidione cineta. In ea vero Gallica irruptione admissum est a blasphemo milite Germano ingens sacrilegium, ob quod divinæ ultionis exemplum in illum fuisse editum, refert hisce verbis Mariana³:

81. « Galli, communicato consilio, festinare decernunt, moramque superiorem majori conatu et ardore corrigere. Gemina virginum sacrarum monasteria extra urbem sita sunt, alternum divæ Engratiæ nomine, Claræ alterum: hæc Galli collegia diripuerunt, nulla locorum sanctitatis memoria metuere: quidam, quinetiam centurio Germanicus, aperto sacrario, pixidem argenteam prædandi avidus, Eucharistiam, quæ in ea continebatur, in altare impius juxta et temerarius projecit; virgo templi æditua eo spectaculo commota: Apage, inquit, tantum nefas: Christiana sacra impiis attrectare manibus non metuis? non te pudet? e cælo vindictam expecta. Adest in limine quem violasti, festis idem et ultor Deus. Ad quam ille renidenti vultu: Ille, ait, Hispanorum Deus est, non Germanorum. Ab his iniliis tetri de religione dissidii paulo post in iis regionibus subsecuti fundamenta non obscura ponebantur. Suscepta impietas impune non fuit: Judæ instar proditoris diruplis effusisque visceribus periit». Soluta⁴ est Pompelona obsidio superveniente subsidiario Hispanorum exercitu; secutaque alia ex aliis bella fuere, de quibus suo loco dicetur: nunc ad Concilii Lateranensis historiam redeundum est.

82. *Oratores regum Daciae et Scotiae profitemur se Pontifici et Concilio adhaerere.* — Venere

in Urbem mense Augusto tres Joannis regis Daciae et Norvegiæ oratores ad Julium Pontificem, quem, spreta sententia a pseudosynodo Mediolanensi lata, verum Christi in terris vicarium agnovit, professusque est se una cum suis Norvegiis et Danis indicto a Pontifice Concilio, utpote Conciliorum supremo præside, adhaerurum, precesque Maximiliani Caesaris et regis Francorum, petentium ut Pisano conciliabulo faveret, non admisisse; tum etiam significavit Jacobum Scotiae regem in ipsius Pontificis obsequio perstare, necnon daturum se operam, ut Moscovitarum princeps ad Pontificium Concilium oratores mitteret: quæ singula accurate recenset Paris de Grassis¹:

83. « Ego præcedens duxi ipsos tres oratores, qui erant tres canonici simplices, videlicet unus secretarius regis, et alii ejusdem regis cubicularii, doctores: et postquam ter genuflexerunt, et pedem singuli osculati fuerunt, datis in manibus papæ litteris et mandatis, retrocedentes ad scabellum cardinalium, ut moris est, genuflexi permanserunt. Ex quibus secretarius regis alte, et animose, ac eleganter imposita pronuntiavit, primo obedientiam præstans nomine Joannis regis Daciae Norvegiæque, deinde exponens qualiter rex hujusmodi mandata, quæ habuit in scriptis publice notificaret sanctitati suæ, et sic legit alte qualiter, cum imperator Maximilianus et rex Franciæ simul ipsum dominum Joannem regem Daciae invitassent ad conciliabulum Pisanum, ubi multos reges Christianos ad futuros promittebant, et casu quo non placeret Pisis conciliabulum illud celebrari, quod in ripa Rheni celebraretur; ubi multa ad reformationem totius Christianitatis et Ecclesiæ Dei ordinarentur: et ipse rex Daciae non voluit aliud prædictis imperatori et Gallo respondere, nisi prius consulto Romano Pontifice tanquam vero Conciliorum ordinatore. Itaque misit eos; ut casu, quo Concilium per Pontificem indicendum sit, rogavit nomine regio, ut illud celebretur in aliqua parte Alamanniæ circa Rhenum, et ipsi nomine regio adhæreant Concilio per Pontificem indicendo, aut indicto consentiant, et quoniam intellexerunt Concilium Lateranense fuisse inchoatum, ipsi petebant regi suo talem inchoationem intimari per breve suæ sanctitatis: et similiter prælati omnes de dictis regnis Dacianis consentiunt cuicumque Concilio per papam tam indicto quam indicendo, prout in scriptis nunc exhibitis constabat.

84. « Et successive idem secretarius exposuit qualiter serenissimus rex Scotiae, nepos ex sorore præfati Joannis regis Daciae, fuerat interpellatus a prædictis imperatore et Gallo, ut

¹ Gomes, l. v. — ² Spondan, hoc ann. — ³ Mar. l. xxx, c. 15. — ⁴ Gomes, l. v.

¹ Paris to. iii, p. 905.

Pisano Concilio adhererent; sed ipse Scotus respondit eisdem, qualiter non volebat in tam ardua respondere nisi prius consulto predicto rege Dacia patruo suo (avunculo): qui deinde sibi consulens rescripsit, ut idem predictis imperatori et Gallo responderet, sicut ipse dictis responderat eisdem: quo facto Scotus omnia ad Dacum agenda retulit; nam et oratores etiam misit ad Dacum, ut nomine suo cum eisdem Dacis oratoribus missis ad papam, indicendo aut indicto consentiret: et sic etiam nomine regis Scotiae adhesio facta est. Sed placuit Daco, ut Scotus ad partem suos oratores proprios ad papam super hac re destinaret: cum etiam princeps Ruthenorum et Caesar Tartarorum ac Gothorum, qui nunquam antea ad ullum Concilium condescenderunt, dabit operam, ut nunc Concilio per papam indicendo adhaereant et indicto consentiant, petentes se in illius decretis sancendis, et in reformatione tam Urbis quam orbis et Ecclesiae admitti debere. Pontifex ad haec omnia convenientissime respondit: laudamus reges Daciae et Scotiae ac principem scilicet Moscorum et alios de bona voluntate: et conclusit se jam indixisse Concilium apud Lateranum in Urbe, quae est omnium provincialium patria communis, et Sedes Apostolica: et ex nunc adhesionem et consensum, quem incorporaverit Concilio Lateranensi admittere dixit. Data litterarum Daciani fuit de mense Aprilis die x anni presentis ...

85. His consentana repetit Petrus Cordier Parisiensis doctor, qui ad Daniae, Scotiae, Sclavoniae et Gothorum reges missus fuerat a Gallo conciliabuli rogatu, in litteris ad eandem pseudosynodum datis, quae Lugdunum profugerat: ibique adhuc trepida haerebat, ut Gallicanum clerum acerbis decumarum imperiis vexaret: testaturque Danorum regem Pontificiam auctoritatem defendisse, ac pollicitum daturum operam, ut Moscovita in Ecclesiae gremium reverteretur, mitteretque oratores ad Concilium indicendum a Pontifice, si in loco accommodo celebraretur. Scotum etiam regem de discordia Pontificis indoluisse, ac praesules Scotos Pontificiam auctoritatem Concilii auctoritati praetulisse, atque argumentis Thomae Cajetani tenacius inhaesisse, quae ipse, utpote schismaticus tenebrio, confutare nisus sit.

86. *Conventus tum Treveris tum Coloniae ab imperatore congregati, in quibus poena in ebrios statuitur, et cardinales perduelles damnantur.* — Ita pseudosynodulares schismatici pudore opletii conticescere coacti: Pontificia vero majestas in dies magis effloruit; nam ipse Maximilianus Caesar, qui Daniae et Norvegiae regem in schismaticis societatem allicere conatus fuerat, necnon Augustae, Treveris, et Coloniae Germa-

nici imperii coetus sollemnes coegerat, ut Germanos a Pontificio obsequio divelleret, suaderetque Concilii auctoritatem Pontificiae antecellere, cum ipsos in pristina pietate constantes reperisset, priora de cogenda pseudosynodo Pisana edicta damnare decrevit, misso Romam oratore Matthaeo Gurcensi episcopo: cujus adventus spe Pontifex primam futuram Concilii Lateranensis sessionem prorogavit his de causis: « Cum, inquit, salore zizaniae instigante, et nonnullorum malignitate, qui Christianorum nomen in vanum recipere non formidant, bella atrocita tam in Italia, quam extra eam vignerint et vigeant, dielique prelati Germani, Hispani, Anglici, Poloni, et alii propter hostium pericula tute adhuc accedere non potuerint, nuperrimeque venerabilis frater noster Matthaeus episcopus Gurcensis charissimi in Christo filii nostri Maximiliani Romanorum regis in imperatorem electi in tota Italia locumtenens generalis, et ad nos orator destinatus, prope Urbem ad illam venturus sit, cum quo multa gravis importantiae et magni ponderis statum et quietem Ecclesiae, principum Christianorum et Italiae concernentia, praesertim de pace inter ipsum Maximilianum regem et dilectum filium Leonardum Lauredanum Venetorum ducem, quae nobis cordi est, componenda habenda sint colloquia etc. Anno a Nativitate Domini maxu, Indictione xv, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Julii divina providentia papa II anno ix, ultima mensis Octobris ».

87. Porro Caesarem legasse ex conventu Treverensi ad Pontificem Matthaeum Langium Gurcensem scribit etiam Michael Coccinius, atque his historiae suae finem statuit. Fuisse autem illum conventum celeberrimum refert Nicolaus Basilius, sic inquit: « XI die mensis Aprilis Maximilianus imperator in Trevirorum civitate constitutus diem illo conveniendi principibus regni condixit, quod per trimestre tempus duravit: convenere autem regni principes electores cum reliquis principum, ducum, comitum, baronum, nobilium, comitatum et communitatum regni Germanici oratoribus plurimis. Aderat quoque Julii Pontificis maximi legatus Laurentius Campegius Bononiensis, causarum palatii Apostolici auditor, episcopus Feltrensis, Ludovici regis Gallorum orator Claudius episcopus Massiliensis, Henrici regis Angliae Rupertus eques auratus, Joannis regis Navarriae orator, Friderici Saxonum ducis et principis electoris orator, Sigismundi regis Poloniae orator, Laurentii episcopi Herbipolensis orator, Reinardus Vormaticensis Philippi Spirensis oratores, cum reliquis. Er in conventu

¹ Petr. Cord. in Actis sup. 1627090ms.

² Electoris Saxon. l. VI. — ³ Ext. di Com. — ⁴ Actis Concilii Lat. ex Catalogo Bini to. IV. par. II. p. 25. — ⁵ Michael Coccini, ne bo. l. II. to. II. rec. Germ. ex bibliot. fratrum. — ⁶ Bascl. in Add. ad Chron. Nauch. hoc anno.

plurima tractata fuere de bello contra Venetos, de declinatione Pontificis ab imperatore advocato Ecclesiae, et aliis multis ». Quae obscure Basilius indicat, clarius explicat Chytraeus¹; nimirum Veneti belli Caesareaeque cum Pontifice dissensionis causa, indictis jam duobus Conciliis, disceptatum fuisse quodnam alteri antefendum videretur, ad quod praesules profecturi essent, principesque suos oratores decreturi: Lateranensis autem a Pontifice indicti antefatam majestatem, fremente Claudio Massiliensi episcopo pseudosynodi oratore. In eo autem conventu tunicam Domini inconsutilem, quam S. Agritius attulerat, ostensam referunt Treverenses² et Moguntini Annales, quod testatur quoque Basilius³: « Deinde, inquit, Caesar devotione motus praesentibus ibidem omnibus, qui ad conventum illum confluerant, allare majoris Ecclesiae S. Petri Apostoli principale aperiri jussit, atque rei veritatem de tunica Salvatoris nostri inconsutili experiri voluit. Aperitur allare, invenitur tunica Domini inconsutilis cum aliis reliquiis sanctorum plurimis et pretiosis, quemadmodum chartae hinc inde impressae indicant ». Confirmatque Joannes Faber in oratione funebri Maximiliani: « Tunica, inquit, Domini inconsutilis per hunc Caesarem in civitate Treverensi, cum illic conventum ageret principum, cum innumeris sanctorum reliquiis anno salutis MDCXII reperta est ».

88. Latam in iis Treverensibus conventibus sententiam a Maximiliano adversus ebrietatis vitium, refert Dolgastus⁴, ac praecipuam hanc decreti partem repetit: « Universis ac singulis nostris et sacri Romani imperii regnorum, dominiorum, provinciarumque nostrarum hereditariarum subdilis cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis aut praeminentiae existant, tam Ecclesiasticis quam saecularibus serio mandamus et injungimus, ut contumaces ac violatores hujus nostri Caesarei mandati, si quos forte compererint, poena non contemnenda mulctari, aliisque idoneis ac opportunis mediis coerceri curent; nec id quemquam impune violare, spernere aut transgredi permittant. Si qui vero e nobilibus aut equestri ordinis viris ab hoc vitio sibi temperare minime velint, eos caeno pejores et angue, abominandos, ac ab officiis et muneribus sacri Romani imperii publicis aliisque dignitatibus tam Ecclesiasticarum quam politicarum fastigiis removendos ac abdicandos sancimus et volumus, remotosque et abdicatos, neque promovendos, neque amplius dignitatibus praeficiendos ullis esse censemus et statuimus: tenuioris autem fortunae homines poena afficiendos corporali pronuntiamus: si quis porro magistratus superior aut inferior in exe-

quenda hac poena negligentior aut remissior extiterit, nostram et sacri Romani imperii indignationem gravissimam, ac multam fisco sive aerario nostro imperiali, omni spe veniae sublata, irremissibiliter solvendam ipso facto se noverit incurrisse: iis vero in locis, ubi hoc ingluviei gulaeque vitium consuetudine veteri introductum perspiciant, summa cum animadversione simili poena proposita corporali illud declinent ». Non excisum propterea hoc vitium est e Germanica natione, ex quo inficienda illius haeresi occasionem sumpsit Lutherus, dum jejunia Ecclesiae, tum Apostolorum traditione inducta, acerrime insectatus est: quippe belluonum turbam mox illi adhaesisse videbimus postea. Pergit Nicolaus Basilius: « Soluto autem conventu principum, Caesar Maximilianus, dimissa Treveri, Coloniam dein Brabantiam descendit ».

89. Translatos Treveris Coloniam Caesareos coetus, atque in iis sancitum, non tolerandum cardinalium perduellium schisma, memorat Chytraeus¹: atque ita Maximilianus, cum animadverteret spretas ab omnibus schismaticorum argutias fraudesque, exarato Coloniae Caesareo Diplomate, de quo inferius, datas jam ante ad transfugas cardinales de congregando Concilio litteras, ut subreptitias improbavit, damnandique Pisani conventiculi, amplectendaeque synodi Lateranensis partes imposuit praedicto Malthaeo Langio episcopo Gurcensi: quem jam, ante Ravennatem cladem, pacem inter Pontificem et Caesarem conciliasse tradit Basilius²: sed illius formulam tantummodo xxv Novembris die in aede S. Mariae de Populo solemniter divulgatam. Ut autem Gurcensis Romae eximia pompa exceptus fuerit, fuisse describit Pierius Valerianus scriptis Romae VII idus Novembris hujus anni litteris³ ad eum, qui Campegio Apostolico in Germania legato a secretis eral: tum quae Caesareo nomine Pontifici dixerit, quaeve responsa ab eotulerit Gurcensis, subjicit: « Gurcensis primo, mox legati et oratores omnes, et magna vis nobilium ingrediuntur ad Pontificem, quem in solio sedentem cardinalibus aliquot circumseptum offendunt. Gurcensis itaque per genu procumbens sacrosanctae simulachrum majestatis pie veneratus est, admissus inde ad pedum oscula: tum Pontifex illi manum, mox faciem obtulit osculandam. Gurcensis inde utroque genu posito adventus sui causam explicuit brevi, sed castigata oratione: cujus argumentum erat, se delegatum a Caesare, ut omnino Christianae reipublicae subsidia componerentur, bello quod adversus Apostolicae Sedis dignitatem tot annis gestum est finis demum imponeretur, principum Italicorum, civitatum et populorum jura perpenderentur, abominabile schisma, quod pullulare coeperat,

¹ Chytraeus Saxon. l. vi. — ² Annales arch. Treveren. p. 83. in Richard. — ³ Serar. rerum Mogunt. l. v. in Friele. — ⁴ Basilius ubi sup. — ⁵ Dolgast. to. x. p. 130.

¹ Chytraeus Saxon. l. vi. — ² Basel. in Addit. ad Chron. Naefl. — ³ Ext. in to. ii. rerum German. ex edit. Freheri.

eradicaretur, et exustioni prorsus demandaretur. Ad hæc Pontifex multum diuque adventum ejus ob hæc eadem se desiderasse respondit, eumque optatissimum ideo applicuisse: placere quod animi gereret, quod auctoritas imperatoria ad hæc eadem accederet: quantum in se esset, remis velisque omnia deducturum, quaque tanto rerum molimini opportuna forent omni diligentia prospecturum: hortari denique hominem, ut obviis ulnis hæc exciperet, eoque animo, quem professus fuerat, persisteret: futurum sperare se ut res tranquillo adeo statu sedarentur, ut quod bonum faustumque sit, universa respublica Christiana quieti et honestati suae quamprimum restitueretur ».

90. *Gurcensis purpura donatus: fœdus inter Pontificem et principes, exceptis Venetis et Gallis initum; de præda Italica inter victores certatur.*— Donatus postea est cardinalitia purpura Gurcensis a Julio, cum in aede B. Mariæ de Populo concordie inter Pontificem Cæsaremque redintegratæ leges evulgandæ essent; quem tamen insigniis sacris abstinuisse refert Paris de Grassis qui singulas rei gestæ circumstantias ita describit¹: « Die S. Catharinæ, videlicet xxv. Novembris, Pontifex accessit ad Ecclesiam B. Mariæ de Populo pro missa de Spiritu sancto habenda in publicatione novæ ligæ inter ipsum Pontificem et imperatorem, et reges Catholicum et Anglicum initæ, et hic actus fuit cum omni solemnitate habitus. Et primo ut Pontifex haberet ibi secum Gurcensem in habitu cardinalatus præsentem, misit ad ejus domum unam mulam phaleratam et ornatam sicut cardinales solent habere, et cappas duas, unam rubeam et alteram violaceam, et totidem mantella cum suis capuciis et vestes cingendas, ac bireta nonnulla rubea et rocheta duo, et alia insignia cardinalatus, ut ipse Gurcensis in habitu cardinalatus compareret et præsens esset; mihiq; imposuit, ut ipsum in loco et ordine cardinalatus ponerem, videlicet post ultimum diaconum: sed ipse Gurcensis non venit, nisi ut episcopus indutus, et cum Pontifici dicerem, an sic etiam ponendus esset cum cardinalibus, et post ultimum diaconum in capella qua missa esset cantanda. Et Pontifex ad me conversus dixit: quare non, si cardinalis est, non debeat ibi esse? respondi nec episcopos nec cardinales cum mantello in capella esse debere, sed cum cappa convenienti; et Pontifex rursus dixit mihi, ut sinerem eum esse in quo habitu vellet tam in capella, quam extra eam ». Pluribus interjectis de sacris ritibus inter divina mysteria servatis habitaque iis absolutis ab Ægydio Viterbiensi Augustiniano concione, et indulgentiis collatis, subdit: « Tum ego portavi capitula publicanda ad Pontificem et vocavi illuc dominum Phedram acolytum,

qui osculato pede accepit de manu papæ folium cum capitulis legendis, et papa dixit, ut ascenderet pulpitum et publicaret, prout fecit. Quo facto, papa cantavit: *Te Deum laudamus*; et deinde versiculos et orationes duas solitas, et in fine dedit benedictionem ».

91. Meminit de hoc fœdere inter Pontificem, Cæsarem, Hispaniarque et Angliæ reges imo Petrus Justinianus²; neque admissos Venetos ab irato Pontifice refert, cum Veronam ac Vicentiam ipsi Cæsari dimittere recusassent: quare Venetos recuperandi veteris imperii studio Gallo postea se conjunxere, atque iterum in Italiam evocarunt, uti videbimus. Tristissima porro erat hoc tempore Italiæ facies; cum milites nullis sustentati stipendiis licentia in populos amicos æque atque hostes uterentur, ut refert Ms. Tabularii Vaticani auctor³; fœderati vero exercitus, pulsus jam Gallis, de præda inter se partienda certarent, et urbes quas possent sibi subjicerent. Disceptatum maxime de Mediolanensi principatu; quem Helvetii præsidario exercitu tenebant, ad quos Maximilianum Sfortiam, cujus patri principatus ereptus fuerat, Romanorum, Hispanorum, Francorumque reges oratores, misisse, preussasseque singulos eorum gratiam; ut in ipsorum quemque Insubriæ possessionem transfunderent, narrat Petrus Justinianus³: sed eos demum in Badensi conventu Sfortiam cæteris prætulisse, quem Cæsar potius quam Gallum eo principatu donari cupiebat; atque ita dirempta lite, is exeunte Decembri avilam ditionem recuperavit; de qua re hæc tradit Nicolaus Baselius⁴: « Eo anno, xxix die mensis Decembris, Maximilianus dux Mediolani filius Ludovici Sfortiæ, quem Helvetii annis superioribus Gallorum regi tradiderunt; quique apud eundem regem in carcere mortuus est, expulsus per Cæsarem a Mediolano Gallis in multitudine pugnantium gravi, victor Mediolanum intravit, estque maximo ab Mediolanensibus honore exceptus, comitantibus eundem plurimis de Cæsareo exercitu principibus, comitibus, nobilibus, et utriusque ordinis viris fortissimis, in primis Matthæo Gurcensi episcopo ». Hæc ille; quibus alii consentanea scribunt: fuisse autem postea a Gallis pulsum victis Helvetiis, dicitur suo loco: nunc ad Lateranense Concilium, a quo digressi sumus, revocanda narratio.

92. *Sessionis tertiæ acta, imperatoris nomine Gurcensis Concilio Lateranensi adhaeret.*— Promulgato fœdere, de quo paulo ante memoravi, Cæsarens orator in proxima sessione tertia, Lateranensi Concilio conjunctum et obsequentem futurum Maximilianum regem Romanorum professus est; cujus sessionis historiam Paris his verbis descripsit⁵: « Die Veneris tertia Decem-

¹ Paris de Grassis, to. III, p. 938.

² Petr. Just. l. XI. — ³ Ms. arch. Vat. ubi sup. — ⁴ Petr. Just. l. XI. — ⁵ Basél. in Append. ad chron. Nauel. Bizar. — ⁶ Paris to. III, p. 948.

bris, fuit habita sessio tertia in Concilio Lateranensi, et non tertia Novembris propter aliquas causas, quibus motus fuit Pontifex ad differendum ». Et infra : « Tum dominus Thomas, cognomento Phedra, Concilii secretarius, receptis litteris patentibus ex manu reverendissimi domini Gurcensis, præfati Cæsaris locumtenuitis, accessit ad conspectum Pontificis genuflexus; super quem manu elevata benedixit, per hoc dans sibi licentiam pulpitem ascendendi et dictas litteras legendi : quod factum fuit. Continebatur autem in illis quod Cæsar Maximilianus adhærebat Concilio Lateranensi, et propterea miserat Gurcensem, ut suo nomine approbaret et adhæreret eidem Concilio inchoato tanquam canonico et sancto, et per consequens Concilium inchoatum in Galliis et in Pisis nullum et nullius auctoritatis, tanquam indictum a non habentibus auctoritatem; et omnia per se ibi gesta, si qua per suos procuratores istie degentes gesta fuissent, irritat, et pro irritis haberi vult, datque facultatem eidem Gurcensi comparandi quoties opus sit, ac substituendi ».

93. Affert eas Cæsareas litteras Antonius de Monte cardinalis in Actis Concilii Lateranensis, quibus amplissima auctoritate Maximilianus Gurcensem instruxit : « Ad comparandum », ut ait, « pro nobis et nomine nostro in Synodo seu Concilio Lateranensi superiori per sanctissimum in Christo patrem et dominum dominum Julium II, sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summum Pontificem dominum nostrum sanctissimum, de consensu sacri reverendissimorum dominorum cardinalium collegii indicto et denunciato; et illud approbandum et prosequendum, et si et in quantum opus foret, illud ad alium locum et aliud tempus transferendum, etiam ex toto tollendum et extinguendum, necnon revocandum, annullandum et irritandum, et penitus delendum omnia et singula ea, quæ per Ecclesiam Gallicanam in civitate Turonis anno superiori fuerunt acta, conclusa et deliberata; similiter ad revocandum omnia et singula mandata et procuratoria, si qua a nobis emanaverunt, pro indictione Concilii Pisani; quod nonnulli cardinales tunc indixerant, et idem Concilium Pisanum penitus tollendum, et extinguendum, etc. Datum in civitate nostra imperiali Colonia die prima Septembris anno Domini MXXII, regnorum nostrorum Roman. XXVII, Hungariæ vero XXIII ».

94. Pergit Paris de Grassis : « Quibus patentibus lectis, idem Gurcensis surrexit, et qualiter approbat nomine Cæsaris in omnibus velle Concilio Lateranensi stare, et procuratores per Cæsarem in Concilio Pisano revocavit : et statim procurator Concilii, qui fuit dominus Marianus de Cucinis, alioquin procurator fiscalis, rogavit omnes præsentés in testimonium, ut moris est, et notarii Concilii ad eum accesserunt, qui ex

cedula sua, prout ipse pronuntiaverat, legit illis verbalim, illis scribentibus ». Concepta porro erat hæc verbis ea damnati Pisani conciliabuli formula a Matthæo Gurcensi Cæsaris procuratore repetita : « Ego vigore dicti mandati Cæsareæ majestatis elementissimi et invictissimi principis ad abolendum omne schisma, quod in Ecclesia Dei oriri posset, et etiam pro executione capitulorum conclusorum coram sanctissimo domino nostro, revoco quodcumque mandatum qualitercumque concessum conciliabulo Pisano, et procuratores quoscumque, qui in dicto conciliabulo intervenerunt, et omnia acta et agenda per illud conciliabulum, quæ declaro irrita et nulla nomine præfate Cæsareæ majestatis, et adhæreo sacro et canonico Lateranensi Concilio Ecclesiam universalem representanti, rite et legitime congregato. Declaro etiam majestatem Cæsaream nunquam dedisse mandatum ad præfatum conciliabulum ». Ex quibus fuisse subreptitium colligitur Diploma illud, quod in Pisane pseudosynodi principio legitur. Cum autem hæc in Concilio palam esset professus Gurcensis, ipsum ad Pontificiorum pedum oscula accessisse refert Paris de Grassis, dum subdit :

95. « Quo facto, ego dixi cardinali Cornelio, ut simul cum Gurcensi ad Pontificem ambo simul venirent, et ibi Gurcensis pedem papæ osculatus est reverenter; et quia etiam volebam quod manum et os Pontificis simul oscularetur, tamen Pontifex prævenit eum colloquendo dicens : Omnia bene et sancte jam sunt processura ex quo ambo conjuncti sumus. Deinde ego sciens quoniam multi erant procuratores principum et prelatorum ad Concilium vocatorum, qui habebant mandata præsentanda papæ ibi in Concilio, propterea feci quod idem promotor simul cum uno cursore et duobus prælatis vocarunt alte prælatos monitos, ut comparerent per se ipsos aut procuratores eorum, alioquin etc. et sic in medio loco Concilii, tum ante fores, et tertio extra fores Concilii : et hoc facto idem promotor ante Pontificem genuflexus retulit qualiter omnes, etc. citarunt, et accusavit eorum negligentiam, ut desuper secundum formam juris procedatur. Pontifex dixit ad primam sessionem se responsurum, et comparuerunt multi procuratores episcoporum nationis Polonæ, Hungariæ, Daciæ, Hispaniæ ac Italiæ, ac multarum nationum, etc. qui omnes jurant in animam principalium suorum, quod essent aut legitime aut juste impediti, et Pontifex audiens admisit sie, prout, etc.

96. *Gallia sacris interdicta; præsulum non concurrentium ad Concilium inertia insignis.* — « His factis, jussi aperiri fores, et omnes excludi, exceptis mithratis et principibus, et aliis stare jussis simul cum officialibus et deputatis. Tunc electus Forliviensis nomine Petrus Griffus

paludatus et mitratus veniens ante conspectum Pontificis, ut Phedra habuit signum crucis a Pontifice, et ascendit pulpitum, ac legit cedulam, per quam Gallia interdicto subijciebatur, propterea quia cardinales privatos, hæreticos et schismaticos fovebat, excepta Britannia, et loca omnia, ad quæ illi diverlissent, interdicto subijciebat: Concilium sive conciliabulum Pisannum et omnia ejus gesta irritabat, et sessionem quartadecima Decembris indicebat ». Liberata ideo illius edicti acerbitate Britannia minor exstitit, cum in Apostolicæ Sedis obsequio constans perstaret: quam etiam alias, sæviente Avinionensi schismate, pietatis in Romanum Pontificem exemplo, quamvis undique cinctam schismaticis præluxisse vidimus ¹. Porro Annam Britannam, ad quam principalis ille spectabat, ex Ludovico rege viro partum gerentem, sæpius ipsum non sine lachrymis et flexis genibus orasse ferunt ², ut a schismate moliendo absteret, alioqui divinas illum iras in se commoturum, nec pulare se unquam prolem feliciter in lucem edituram, aut vita fruituram, uti contigit: quippe enixa ægre puerum Gallici sceptri futurum hæredem, qui Baptismi sacramento renatus mox vitam cum morte commutavit. Tradunt etiam ³ Normannos et Aquitanos sacramento fidei Ludovico regi addictæ solutos, earumque provinciarum Anglis ereptarum jura restituta Henrico regi: quem ad eas comparandas classem ingentem instruxisse, et Gallica littora infestasse scribunt historici ⁴: quæ in edicto mense Augusto conscripto in Ludovicum contineri vel in alio potuerunt, sed in hac sanctione a Lateranensi Concilio confirmata prætermissa sunt.

97. « Ad perpetuam rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio », et infra, « post felicem faustamque charissimi in Christo filii nostri Maximiliani Romanorum imperatoris electi semper Augusti huic sacrosancto Lateranensi Concilio veram adhæSIONem et sinceram unionem, omnia et singula per damnationis alumnos, Bernardinum Carvajal, Guillelmum Brizonet, Renatum de Pria, Fredericum de Severino, olim cardinales, eorumque fautores, adhærentes, complices et sequaces schismaticos, hæreticos, et in suam ac aliorum perniciem debacchantes, unitatem sanctæ matris Ecclesiæ scindere satagentes in conciliabulo Pisano, Mediolani, Lugduni, vel alibi, quæcumque, quotcumque et qualiacumque fuerint, etiam decimarum impositiones in universo regno Franciæ per eos factas, quorum tenores et qualitates, ac si præsentibus de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales insererentur, pro expressis haberi volumus, usque in præsentem

diem acta, gesta et facta, conscripta et publicata seu ordinata, et in futurum forsitan gerenda, quamvis sint nulla, irrita et inania, et a nobis, præfato Concilio sacro approbante, damnata et reprobata fuerint, potiori pro cautela damnationi et reprobationi hujusmodi inhærendo, eodem sacro Concilio approbante, damnamus, reprobamus et detestamur, illaque nulla, irrita et inania, nulliusque roboris, efficacæ, effectus vel momenti fuisse et esse decernimus et declaramus: necnon litteras nostras, per quas propter receptiones, favores, adhærentiam et auxilium per regem Franciæ et nonnullos alios regni Franciæ prælatos, officiales, nobiles et barones schismaticis et hæreticis indicti conciliabuli Pisani damnati et reprobati prosecutione nolorie præstita, regnum Franciæ, et præsertim Lugdunum, ducatu Britannicæ excepto, sub data videlicet Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mxxii, idibus Augusti, Pontificatus nostri anno ix de fratrum prædictorum consilio, Ecclesiastico subjecimus interdicto, nundinasque Lugduni fieri solitas in Lugduno ex tunc de cætero fieri inhibuimus, dictasque nundinas in civitate Gebennensi faciendas transtulimus, cum decretis, declarationibus, inhibitionibus, omnibusque et singulis in eis contentis clausulis: similiter sacro Concilio prædicto de illis plenariam notitiam habente ac approbante, innovamus, regnumque præfatum, ut præfertur, illiusque civitates, terras, oppida et loca quæcumque hujusmodi interdicto subijcimus, ac ipsas nundinas ex Lugduno in civitatem præfatum Gebennensem faciendas transferimus, etc. Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ mxxii, III non. Decembris, Pontificatus nostri anno x ». Addit Paris de Grassis, ut hæc sententia totius Concilii suffragiis approbata sit:

98. « Qua, inquit, lecta cedula, idem lector dixit sic, videlicet: Placentne vobis, patres, omnia in hac cedula præsentia lecta, expressa et contenta? et Pontifex primus alte dixit: Placet. Tum ego accessi ad capita sedilium cardinalium et prælatorum dicens quod priusquam responderent, de laudabili more invitarent singuli singulum subsequenter, et dicerent alte id quod placeret, et ibi præsentem uno protonotario, et uno scriba ac uno scriptore votorum explorarent vota: et sic factum est. Et demum ego retuli papæ omnes præsentem, nemine excepto, consensisse per verbum: Placet. Tunc Pontifex dixit, velle quod de cætero omnes quotquot erunt respondeant alte, ita ut intelligantur faciliter ab omnibus: quod cum ego capite innuerim non bene esse, et Pontifex in me acrius respiciens innuit se omnino sic velle; quod ego alte indixi omnibus, ut de cætero alte respondeant quod et qualiter respondendum sit. His

¹ Spond. hoc ann. — ² Marian. l. xxx. c. 13. — ³ Ext. in Act. Conc. Lateran. sess. 3. ex editione Binii to. iv. Concil. par. II. p. 31. — ⁴ Gomes. l. v. Polyd. Virgil. l. xxvii.

finitis dixi cantoribus, ut inchoarent cantantes alte : *Te Deum laudamus* ; et sic fecerunt : et illico jussi aperiri januam et admitti familiares cum cappis cardinalium ; praelatis vero dixi, ut exirent : et sic finis tertiæ sessionis ».

99. Interfuisse huic sessioni centum viginti Patres, quorum nomina ab Antonio cardinale de Monte recensita sunt, refert Alexius episcopus Melphitanus in oratione tum habita ¹, conquestusque est de principibus atque aliis antistilibus, qui ad tantum Concilium, in quo de sedandis vitiis, atque decernendo in fidei hostes bello sacro agendum erat, majore numero non confluxissent, indignumque id esse exclamavit : « Cum tandem, inquit, tamque vehementer Concilium invocarent et cuperent, nunc inceptum etiam vocati et jussi postponunt ». Quibus perstricti præ cæteris ii, qui conciliabulum tanto ardore moliti ad verum Concilium, in quo et lites suas componere, et si qua pietas eos moverat, rem Christianam et divini Numinis gloriam augere poterant, accedere detrectarent.

100. *Veneti Concilio se jungunt : de abroganda Pragmatica Sanctione actum.* — In proxima sessione iv, Leonardus Lanredanus dux Venetorum Concilio Lateranensi adhæsit, Pisanique conciliabuli schisma execratus est ; atque Francisco Foscaro oratori mandata amplissima ² dedit, quorum formula in Actis Concilii extat, eorumque meminit Paris de Grassis ³ in sessionis iv historia : « Die, inquit, Veneris, x Decembris, habita est quarta sessio in Concilio Lateranensi ». Et infra : « Finitis precibus longis cantatis, aliqui cardinales voluerunt quod omnes præter mithratos et officiales ac solitos excluderentur : sed quia erat legendum mandatum domini Venetiarum, et legendæ quædam litteræ patentis ⁴ Ludovici olim regis Franciæ factæ tempore Pii II, quibus ipse irritabat omnino Pragmaticam Sanctionem ; et quia etiam advocatus Concilii erat concionaturus super ipsa eadem Pragmatica sanctione tollenda, ideo Pontifex me proponente, non voluit quod aliquis exiret : imo quod portæ aperirentur patentis omnibus aliis, qui ingredi vellent, prout factum fuit. Itaque dominus Phedra secretarius Concilii veniens ad Pontificem accepit de manu sua mandatum Venetorum, quod tunc secretarius oratoris attulerat ad Pontificem cum excusatione oratoris, qui erat infirmus. Accipiens autem Fedra mandatum accessit ad pulpitem et legit illud alte ; per quod Veneti adhærebant Concilio Lateranensi favorabiliter, detestantes conciliabulum et synagogam, Pisanam, et fautores Gallicos, ut Concilium malignantium et hæreticorum. Inde legit litteras patentis olim Ludovici

regis Franciæ tempore Pii II, ut dixi, factas, per quas ipse rex omnino abrenuntiabat Pragmaticæ Sanctioni, ut iniquæ et injustæ ; et fuit elegantissima compositio, quæ omnibus de Synodo nostra placuit tam in sententia quam in ornatu : quibus litteris lectis, dominus Melchior Bartissinus Neapolitanus advocatus consistorialis et particularis advocatus Concilii, accepta a Pontifice venia dicendi, accessit simul cum procuratore fiscali non ad pulpitem solitum, quia dixerunt aliqui cardinales, quod promotor non debet ascendere pulpitem illud, sed accesserunt ad postergale sedis episcoporum cardinalium ; et ibi ambo stantes fuerunt ; tum ipse dominus Melchior elegantissime proposuit detestationem Pragmaticæ Sanctionis omnino tollendæ per hoc sacrum Concilium, et quod summus Pontifex cum omnibus Patribus ibi existentibus declararent, omnia facta virtute Sanctionis Pragmaticæ annullari, et beneficia per illam collata non bene collata esse, imo collatores et omnes adhærentes excommunicari et censuris ligari, ac fructus beneficiorum ipsorum sic collatorum ex nunc applicari expeditioni contra Turcam, etc. quo finiente, dominus Marianus Cucinus procurator fiscalis et Concilii iustitit petens omnia per advocatum proposita executioni mandari, et Pontifex nihil ad hos respondit ; sed tunc ego et non prius jussi omnes exire ex Concilio : qui quia tarde et vix exire videbantur, Pontifex nutu facto jussit ut exirent : et sic remanentibus tantum mithratis et oratoribus ac officialibus consuetis, episcopus Alexandrinus ad Pontificem venit ; et habita humiliter dicendi venia, ascendit pulpitem et legit cedula longam super abrogatione Pragmaticæ Sanctionis prædictæ, et nonnulla alia ; et denique indixit quintam sessionem pro die Mercurii, quæ erit inter primam et secundam Dominicas Quadragesimæ futuræ. Lecta cedula, Pontifex altius, quam forte conveniret, clamavit : Placet ; tum euntibus ad cardinales et officiales et praelatos super scrutatione votorum Pontifex turbatus est, quia non sibi placet quod plane, sed quod alte et altissime omnes tam cardinales quam praelati dicerent votum suum ; unde necesse fuit quod iterum dicerent alte quid placeret. Ex quibus aliqui cardinales surgentes et nudato capite adversum Pontificem dixerunt : Placet ; quod videntes singuli alii omnes idem fecerunt ; ex quo Pontifex remansit satisfactus : quod in veritate mihi non placet, cum nec sit de honestate, nec de consuetudine, nec minus, ut opinor, de jure, quod praelati, qui sunt in eo actu tanquam iudices, et propterea induti debent esse pluvialibus et mithris, ut proferunt ipsas sententias dicentes per verbum, placet, aut non placet, in ipso actu surgant et mithras deponant ; imo si essent stantes et sine mithris, pro illo actu dicendo

¹ Ext. in Actis Concil. Lateran. sess. 3. to. IV. Concil. par. II. ex edit. Bini p. 32. — ² Ext. in Actis Concil. Lateran. sess. 4. — ³ Paris to. III. p. 957. — ⁴ Insertæ sunt Annual. to. XIX. an. Chr. 1416. num. 118.

sedere et mitras in capite ponere deberent. Hoc facto, scrutatores votorum retulerunt Pontifici omnibus Patribus placuisse nemine excepto; et sic finis ».

101. Non latam tum fuisse decretoriam sententiam de abroganda Pragmatica-Sanctione, sed promulgatum a Pontifice ac sacro Lateranensi Concilio, in proximis sessionibus iudicarium ordinem ad eam executendam rescindendamque constitutum iri. Tum præsules ac proceres Gallos, qui Pragmatica-Sanctione hactenus erant abusi in iudicium vocatos, ad afferendas causas ob quas non abroganda videretur, ostendunt Acta Lateranensis Concilii descripta ab Antonio cardinale de Monte; quibus Pontificia duo Diplomata de eodem inserta sunt, iisque Julius pio Ecclesiae libertatis defendendae studio permotum se profitetur: « Cum, inquit ¹, jam per multa temporum spatia per nonnullos praelatos Gallicae nationis et nobiles laicos, ac alios illis faventes, praesertim cujusdam Sanctionis praetextu, quam ipsi Pragmaticam vocant, Apostolicae Sedi, sanctaeque Romanae universalis Ecclesiae capiti, libertati et auctoritati enormiter detractum, sacrisque canonibus derogatum fuerit: nos rem adeo perniciosam, in Dei offensam et Ecclesiae praefatae vilipendium et evidens detrimentum amplius ferre nequimus, cum Sanctio ipsa ab omni ad id legitima potestate carentibus, nullorumque summorum Pontificum, aut generalium legitimum Conciliorum auctoritate facta, sed quodam abusu tantum in illis partibus introducta et observata fuerit, illaque cum in ea contentis nulla et invalida merito declarari et abrogari debeat; quam etiam clarae memoriae Ludovicus XI Francorum rex abrogavit, etc. »

102. Egerat jam ante cum Ludovico rege Julius de rescindenda eadem Sanctione anno superiori, cum dissensio inter utrumque glisceret; quem pium Pontificis conatum rex ferre non potuerat, atque apud Jacobum regem Scotiae perperam erat questus de Julio, quod episcopatus, abbatias et alia amplissimi census sacerdotia Pontificio arbitrato conferre vellet ², accusabatque ea re Ecclesiae Gallicanae libertatem infringi, pro qua defendenda regias opes viresque impensurum se profitebatur. Verum injustas eas querelas fuisse constat; cum libertas Ecclesiae Gallicanae in eo potius sita esset, ut a supremo sacrorum Antistite, non ab rege dignitates sacrae tribuerentur; nec in eo quidquam novi Julius ad labefactandum regium decus moliebatur, cum sui praedecessores adversus conatus regum, qui vectigalia Ecclesiastica plerumque in praeavos usus avertiebant, infracto animo se opposuisse viderimus. Uti vero

damnata sit a Concilio Lateranensi Pragmatica-Sanctio tanquam adversa Pontificiae auctoritati, dicitur inferius.

103. *Quarta sessio: Marcelli ad Julium oratio paranetica.* — Celebrata est quarta sessio, quae fuit sessionum Lateranensis Concilii quibus Julius praefuit ultima, in qua Christophorus Marcellus peroravit ¹ conversusque ad Pontificem ipsum hortatus est, ut sicut oppressam hostium armis Ecclesiam erexerat, ita depressam viliis in pristinum sanctitatis splendorem restitueret: « Quemadmodum, inquit, tu, pater sancte, in iam justissimo adversus potentissimos hostes suscepto bello ita gessisti, ut ardentissimos aestus, acerbissima frigora, noctes insomnes, adversas valetudines, omnia vitae incommoda, et fere mortem ipsam non tantum intrepide tuleris, sed quasi sponte tua obieris, unde prius largissima opum effusione, ingenti comparato exercitu et Bononiae salus apparuit, et pulsus novissime ab Italiae finibus hostibus omnem gloriam, omnem immortalitatem, quam nullus unquam Pontifex assequi potuit, tibi merito vendicasti; Rhegiumque, Parmam, Placentiam tuo sacratissimo imperio subdidisti; ex quo omnis Italiae locus, omnis populus, omnis civitas, omnis respublica, omnes denique privatim et publice gaudent, jubulant, exultant, teque omnis aevi, omnium saeculorum, omnium gentium principem et caput appellant: sed longe melius in posterum appellabunt habebuntque, si hac tua felicitate, sine tandem armis imposito, in pace sint omnia constituta ». Et infra: « Cum igitur tantae reipublicae unicus atque supremus princeps fueris institutus, beatissime Pontifex, cui summa data potestas ac divinum injunctum imperium, tuum est, quemadmodum oppressam armis crexisti, amplificasti, ita moribus depravatam Ecclesiam reformare, corrigere, illustrare ». Ne coepa perficeret mors obstitit, de qua proximo anno dicitur; nunc reliquas hujus res adjungimus.

104. *Tartarorum Praecopiensium irruptio in Poloniam et parta de iis victoria.* — Hoc anno Sigismundo Poloniae rege cingendae regis insignibus conjugis celebritate districto, viginti quinque equitum millia Praecopiensium Tartarorum irrupere in Wolyniam, Russiam et alias provincias: ad quorum reprimendos impetus contracto raptim exercitu, Poloni inito cum hostilibus aciebus atroci certamine in castra Tartarica penetrantes captivos solvere coeperunt: qui mox erectis in caelum liberis manibus, victoriamque a Deo precati, secures arripuerunt, versique in milites Tartaros adorti sunt tanto impetu, ut ii mox in fugam se conjecerint, atque illa exiguo cruore parta de immanissimis

¹ Ext. in Act. Conc. Later. sess. 4. ex edit. Bnii to. IV. Conc. par. II. p. 38, 39. — ² Ext. de eo Scotiae regis lit. in Append. conciliiab. Pisan. p. 160.

¹ Ext. ejus orat. in Actis Lateran. sess. 4. tom. IV. conciliiab. par. II. p. 40.

hostibus pulcherrima victoria, qua sexdecim millia Christi fidelium ex Barbarorum servitute eruta sunt; ac de qua hæc prodit Jodocus¹: « Hoc verissimum mihi narratur ex hostibus, quorum a captivis viginti quinque millia fuisse perhibentur, multo minorem partem dilapsam esse, Sarmatis ea pugna tanto majorem lætitiā addidit, quo leviori negotio parta videretur, dum ex toto exercitu vix centum interempti, cæterum plerique telis vulnerati essent; servata est omnis præda: captivi plus sexdecim millia omnis sexus et ætatis vinculis soluti in patriam reducti. Præterea Tartarorum equi supra decem millia capti fuere. Incidit hæc memorabilis pugna in diem D. Vitalis ad xxviii Aprilis, circa Lopuzna ». Attritus ea clade Tauricæ Chersonesi Cæsar pacem a Sigismundo rege petiit, dato Medlingeri imperatoris nepote obside. Cæterum adeo virtutum exemplo Polonis præluxisse Sigismundum ferunt, ut ad illius exemplum compositi ebrietatem aliaque vitia quibus dediti erant execrarentur. Missam autem ab eo ad Lateranense Concilium pro sacro ad amplificandam religionem decernendo bello legationem suo loco dicitur.

105. *Turcicum imperium gravissimis seditio- nibus exagitur.* — Ardebat interea, ut antea indicatum est, Turcicum imperium gravissimis dissensionibus; quippe Selimus, Bajazethis II filiorum natus ultimus, bellica laude florens, fretusque opibus Cæsaris Præcopensis, tum Sophi Persarum regis, qui multas de Turcis victorias hoc anno retulerat, successibus confirmatus, parenti ac fratribus eripere imperium meditatus, expeditionem concepit, cum illi plures proceres studerent, in quem Adrianopoli Bajazethes duxit exercitum, prælioque fudit: ex qua fuga servatus² Selimus procerum opera patri reconciliatus est, invitoque deinde patre postea renuntiatus imperator, prætorianos milites largitionibus sibi devinxit, patremque ipsum coegit in amœnum locum secedere, in quo senium transigeret: illa Bajazethis summa felicitas repente in summam calamitatem conversa est. Describit tristem casum Paulus Jovius³ ex fidsimis cubicularii Bajazethis scriptis: « Bajazethes, inquit, modo terrarum orbis principum amplissimus, in tanta hominum perfidia rerumque omnium iniquitate, secedendi consilium capit, Byzantioque excedit cum familiaribus suis, collecta pretiosiore suppellectile, petiturus

Didimotecam Thraciæ urbem amœnitate hortorum, cælique temperie, et exilio et præsentis fortunæ opportunam: sed cum acerbissimis curis agitatus animus eum deficeret, et affecta corporis vires collaberentur, medio itinere statui tabernaculum jussit, ut valetudinem quiete curaret: ibi septuagesimo sexto ætatis suæ anno ab Hamone Judæo medico, qui jussu Selimi salutiferæ potioni venenum miscuerat, necatur. Aliqui tamen senio et longa valetudine, et ad extremum prægravantibus curis attenuatum interiisse contendunt. Sed Antonius Utrius Ligur a cubiculo Bajazethis, qui de his rebus Commentaria ad Leonem Pontificem conscripsit, referebat nobis, se in expirantis corpore non dubia veneni indicia deprehendisse. Ferunt Selimum proximum paternæ vitæ exitum, urgente etiam senio, expectare noluisse, quoniam si eo hospite adversus Aethiorem in Asiam trajecisset, nihil tutum pacalunquæ Byzantii se relicturum existimabat, ratus Bajazethem se absente ad repetendum imperium nullam moram esse facturum. Perstrinxit quoque crudelem animum avaritia supra imperii sollicitudinem: namque vasa auro argentoque cæolata, et præter signatam pecuniam plenos pretiosissimarum gemmarum et unionum oculos, quæ tot progenitores reges ex immensa illa opum amplitudine reliquerant, unus Bajazethes universa asportabat, ingentia sane atque opportuna subsidia in proximum donativum, præsertim cuncta debenti militibus, qui pretio et spe futuræ liberalitatis unius horæ momento cuncta detulissent. Paterno autem funeri delato in urbem Byzantium summa in speciem pietate justa persolvit, statuens illi æternos ignes, et sepulchrum cælati operis; ne cui imperium et vitam inviderat, supremos quoque honores invidisse videretur ».

106. Recenset Turcogræciæ auctor¹ patriarchas qui imperante Bajazethe Græcis præfuerunt, ac infelicissimam schismaticorum sortem invitum etiam in luce collocat. « Sub patriarchatu, inquit, præscripti Pachomii nostri obiit sultanus Bajazita postquam triginta novem annos regno præfuisset (1). Eo regnante fuerunt patriarchæ hi subscripti: I. Nipho Thessalonicae metropolita. II. Dionysius, qui antea patriarcha fuerat. III. Maximus Serrarum. IV. Nipho iterum. V. Joachimus Dramæ. VI. Pachomius Zichnensis metropolita. VII. Item Joachimus. VIII. Pachomius et ipse denuo patriarcha. Hoc Pa-

¹ Id. ib. — ² Paul. Jov. l. XIV. — ³ Jov. hist. l. XIV.

¹ Turcogr. l. II.

(1) Mendum irrepsisse in historiam Turcogræciæ quoad annos imperii Bajazethis compertum plane est. Cum enim anno MCDLXXXI Bajazethus cæperit, quod ex Turcicis Annalibus Leunclavii annalista noster recte adnotavit, et hoc vel superiori anno obierit, non equidem 39, sed ad summum 31 annos imperii complevit. Forte tamen Turcogræciæ auctor non 39, sed 29 annos scripserit; et hæc chronologia cæberet cum Annalibus Turcicis versis a Joanne Raynaldo Carli a me sæpe commemoratis, in quibus Bajazethis obitus non quidem cum Hegira DCDXVIII, quæ hoc anno cæpit, sed cum Hegira DCDXVII componitur. Annales quidem Turcici Leunclavii Hegiram DCDXVIII signant, sed scriptorem illum annum adnotare, qui rei jam absolute proxime succedit, non vero quo accidit, a viris doctis jam animadversum.

chomio patriarcham agente, diem suum obiit, uti dictum, sultanus Bajazitha II imperator urbis: successit ei filius Selimes ». Hos vero patriarchatum a Mahometano principe veluti rem profanam ac venalem coemisse refert auctor: ita ut annum vectigal Turcae pendendum malis eorundem artibus, dum se mutuo pellunt oblati barbaro muneribus, ad tria millia ducatorum et quingentos ascenderit. Ita non modo Graecorum corpora ac fortunae in Turcarum servitute cecidere, sed etiam eorum animae sacerdotum simoniacorum, qui non a Christi vicario, sed a Mahomete jus auctoritatemque regendarum Ecclesiarum petebant, tyrannidem passae sunt.

107. Porro Selimus, interempto Bajazeth, fratres Achomatem et Corchutum, tum nepotes ferro vel laqueo necavit, duobus Achomatis filiis Amurate et Aladino ad Ismaelem Persarum et Campsonem Aegypti et Syriae reges transfugientibus; quamobrem postea ingentia conflata sunt bella, adeo ut Selimus iras, quas in Christianos conceperat, tardius effundere potuerit; quippe qui mox atque potitus est imperio, de excindenda Rhodo, pellendisque Oriente Christianis superbe minas jactarit ¹.

108. *In Indiis et Congensi regno Christiana res divina ope et Lusitanorum virtute aucta.* — In Indiis Christiana res divina ope virtuteque fidelium aucta ² ac firmata est, capto Benastarino arce munitissima Turcarum praesidio in-sessa, victricibus armis Albuquerquei proregis quem divina providentia ex magno eripuerat periculo: cum enim Malacensibus motibus compositis rediret, illisa ad latentem in aquis scopulum nave, in eamque influentibus undis, animadvertens puerum infantem jam mergendum, illum humeris excepit ³, dum alia ex navi auxilium adveniebat, dictitans, illius innocentia fretum confidere se Christi benignitate fluctibus emersurum, uti feliciter liberatus est; et Cochimum reversus infideles sedibus distingui a fidelibus voluit ad arcenda scelera, quae ex ea permixtione oriebantur; quo factum, ut quadringenti circiter Malabares ab idolorum cultu ad Christiana sacra ducti sint: reflecta classe, atque etiam nova ex Lusitania veniente auctus, inque hostes progressus, eos ad petendam pacem compulsi ⁴, interque caeteras leges, ea adjecta ut traderent oppidum munitum, tum Christianos, qui ad eos transfugerant, et Christi religionem violarent, promissa tamen vitae incolumitate: quae quidem iis non adempta, quamvis severitatis exemplum in ipsos statutum sit, ut refert Osorius ⁵: « Lusitani, inquit, qui apud Saracenos in Mahumelis nomen juraverant, caesi quidem minime sunt, sed ne quisquam auderet eorum scelus imitari, illud ab Albuquerqueo

exemplum editum fuit, quo non minus, quam si capitali supplicio omnes affecisset, terrorem multis incussit, omnibus enim nares et aures, et dexteram manum et sinistrarum pollices abscindi praecipit ». Eosdem vero in Lusitaniam ablegavit, ne ea sceleris nota in Indiis extaret: ex quibus Ferdinandus Lupis in insula sanctae Helenae expositus ita eam oleribus excoluit, conseruitque arboribus, ut eo adventantes Lusitanos commodissime refecerit.

109. Interea dum in India citeriore Goense imperium Albuquerquei contra Barbaricos conatus assereret, in ulteriore India Malaca in gravissimum discrimen multis petita bellis adducta est ¹: quippe Saraceni et idololatrae ex Albuquerquei discessu animis aucti Christiani nominis efflorescentis gloriam non ferentes, tum ex caso viro principe, qui securi percussus perfidiae poenas dederat, furore perciti, duce Patecatiro variis incursionibus Malacenses vexarunt. Concitati etiam in nostros nonnulli reges, qui instructis classibus commeatus Malacae interclusere. Sed divina ope et terrestribus praeliis hostes fusi sunt, et naves hostium cibariis onustae interceptae. In quo bello egregium facinus eujusdam Christiani militis celebratur ²: « Captivus quidam, » inquit Maffeus, « ignoto nomine, Lusitanus, egregium qua roboris animi, qua fidei Christianae specimen praebuit. Is librandi peritus, cum in nostros obverso tormento ejaculari, extremi supplicii metu proposito, juberetur, intrepidus abnuvit, ac fortiter datis cervicibus ex hostium simul manibus et corporis custodia in caelum evolavit ». Profligatus eo bello Onuzius Saracenus insulae Javae majoris tyrannus novum aliud graviore terrore movit, de quo partam fuisse divinitus victoriam suo loco dicetur.

110. Hoc anno Molucae insulae, Bendaque necum myristicarum caryophyllorumque feraces veteribus Latinis Graecisque incognitae, in quibus nulla Christianae religionis vestigia inerant, sed vel idololatriae vel Mahumeticae superstitioni addicti erant incolae, Emmanuelis regis Lusitaniae auspiciis, imperioque Alfonsi Albuquerquei Indiarum proregis ab Antonio Abraeo ac sociis institoribus patefactae ³ sunt: qui mox columnas crucis trophaeo insignitas in iis locavere, suisque laboribus evangelio viam aperuere. Describit inter alios eas insulas, necnon pretiosa illa quae ferunt divinae munificentiae munera Maffeus ⁴ accurata et eleganti oratione, quam repetitam lectori non ingratam futuram putamus: « Ibi emporium est, gens aeneo colore, fuso capillo, robur in membris, in animis feritatem ostentat; viri mercaturam, feminae agriculturam exercent: nullum

¹ Bosius sup. l. XVII. — ² Joan. Barr. dec. 2. l. VII. c. 1. — ³ Osor. l. VIII. Maff. l. v. — ⁴ Jo. Barr. c. 5. — ⁵ Osor. et Maff. ubi sup.

¹ Jo. Barr. dec. 2. Asiae l. VI. Osor. l. VIII. Maff. l. v. — ² Osor. et Maff. ubi sup. — ³ Jo. Barr. dec. 2. Asiae l. VI. c. 7. Osor. l. VIII. Maff. l. v. — ⁴ Maff. ibid. 127.

habent regem : suis institutis ac ritibus vivunt, et ubi consilio opus est, ad seniorum cœtus refertur : in cultu divino illata non ita pridem fabulosa Mahometis dogmata vulgo sectantur ». Conflictabantur pariter nefariis superstitionibus Molucenses ; quibus frugum et aquæ inopia laborantibus divina providentia medullam quarundam arborum instar panis usui futurum, ramorumque dulces liquores pro potu suffecerat, ut dictus auctor in Molucarum egregia descriptione depingit. Cultas S. Francisci Xaverii sudoribus hæc insulas ¹ pluribus Christianæ religionis germinibus feliciter fœcundatas suo loco, Deo dante, dicitur.

111. Increscente latius Christianæ potentiae fama Zamorinus Calecutiensis rex ab Albuquerque pacem flagitavit ², locumque arcis ad Calecutum condendæ attribuit. Tum Maldivarum rex in Emmanuelis fidem jure stipendiario venit. Quinetiam Abyssini imperatoris orator fœdus cum Lusitano rege expetens accessit ; qui solenni pompa et sacerdotum cantibus exceptus, cum gereret crucem ex ligno crucis illius, cui Christus affixus fuerat confectam : ex ejus doni aspectu omnes ingenti gaudio affecti fuere, cum cernerent in illis regionibus tam longo marium intervallo ab Europa disjunctis legatum Christiani principis, ejus fiducia futurum confidebant, ut ubique Christi nomen sancte coleretur. De qua legatione, necnon de alia ab rege Congi Lusitanorum hortatu ad Pontificem missa hæc scribit Maffeus ³ : « Abassinorum Æthiopum rex cum Emmanuele societatem ac fœdus vehementer expetiit. Is tum erat, patre Natue defuncto, David admodum adulescens, atque ob id sub tutela degens Helenæ aviæ virili animo et consilio fœminæ. Legati in eam rem fuere insigni probitate ac prudentia vir Matthæus Armenius, et alius ex Abassina nobilitate primarius : ii, quo arctius jungerent amicitiam, fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmentum ejus, in quo salus humani generis olim ingemiscente rerum natura pependit. Hunc ergo Matthæum ad se recta cum socio venientem, ut in Lusitaniam ex India transveheretur, Albuquerque cum cætera benignitate, tum vero propter sacras, quas afferebat, reliquias, exquisitis cæremoniis, et sacerdotum occursum gratulabundus accepit, et accurate commendatum navarchis in Europam a Cocino transmisit. Per idem fere tempus, Emmanuelis hortatu, Alfonsus Congi rex Henricum filium ac præcipuos ex eo regno in Lusitaniam, ubi ferme aliti educatique fuerant, atque inde cum honestissimo comitatu Romam usque religionis ergo proficisci jussit : ubi magno totius Romanæ Ecclesiæ gaudio excepti (augebat lætitiâ ipsa longinquitas) sum-

mm in terris Dei vicarium Christiano ritu supplices adorarunt ».

112. Hæc de Congensi legatione brevi stylo Maffeus, quam Osorius ¹ fuse describit, cujus verba, cum plura pietatem redolentia dignaque posterorum memoria contineant, afferimus : « Emmanuel, inquit, cum omni comitate gentem illam, (nimirum Congensem,) universam ad Christum allicere contenderet, regis fratrem et filium cum reliquis pueris in disciplinam viris religiosi et eruditi tradidit, qui eos Latinis litteris, et religionis moribus et institutis imbuerent. Deinde Simonem Sylvium, hominem apprimè nobilem, ad illum cum muneribus legavit : munera vero erant equi pulchre instrati et phalerati, et mulæ similiter ornatae, vasa sacra, tabulæ pictæ, infulæ, et omnia quæ ad religionis cultum rite conficiendum erant idonea ; fabros præterea, qui templa et regias ædes ædificarent. Id præterea Sylvio commisit », et infra, « ut illum admoneret, ut quamprimum posset legatos Romam mitteret, per quos auctoritatem Pontificis maximi et Ecclesiæ sacrosanctæ jus et imperium in omnibus rebus sacris agnosceret, etc. ». Nonnullis interjectis de legatione Lusitana exposita Alfonso Æthiopum Occidentalium regi subdit Osorius : « Rex vero, (nempe Congensis,) res singulas in manus sumere, laudare, mirari, manus in cælum tendere gratias Deo summas agere, quod per reges virtutibus amplissimos et numini cœlesti charissimos fuisset e tenebris impietatis emersus, ut cœlestem lucem aspiceret : regem vero Emmanuelem non satis habere illum tam divino beneficio constrictum tenere, nisi etiam præterita beneficia recentibus donis magnificentissime cumularet. Quia vero Emmanuel illi regia insignia, quibus uteretur, mittebat, quæ pertinerent ad virtutis insitæ monumentum, et universæ posteritatis ornamentum, de ea re litteras publice proposuit, quibus testatum omnibus esset, et memoriæ etiam sempiternæ consecratum muneris illius institutum, et regis beneficentiæ documentum.

113. « Litteris autem his referebat, quo pacto regis Joannis opera fuisset illa regio lumine Christianæ religionis illustrata, et e tyrannide infestissimi dæmonis erepta, et quanta malignitate fuisset opus illud tam præclarum, opera antiquissimi serpentis, per quem primi parentes e sedibus beatissimis expulsi fuerant, impeditum, quanta cura, studio, vigilantia rex invictissimus Emmanuel opus, quod a Joanne rege clarissimo inchoatum extiterat, perficiendum susceperat. Religionis vero Christianæ disciplinam in summa referebat, et deinde commemorabat, qua ratione paler illius opera perditissimorum hominum a Christi fide, quam fuerat ante pro-

¹ Maff. l. XII. — ² Jo. Barr. l. VII. c. 3, 6. Osor. et Maff. ubi sup. — ³ Maff. l. V.

¹ Osor. l. VIII.

fessus, impie et nefarie descivisset, et ob eam rem in ipsum Alfonsum maximum natum filium, quod impietatem illius imitari noluisset, se ferretimum præbuisset. Commemorabat deinde exitium, in quod pulsus a patre fuerat, et molestias, quas in exilio pro Christi nomine cum summa jucunditate pertulerat, et qualiter moriente patre cum fratre (is erat Pansa Aquitimus) qui regnum per summam injuriam occupare conabatur, cum solis triginta sex hominibus Christi nomine sapius inclamato conflixerat, cum frater illius exercitum maximum haberet, et quomodo non copiis humanis, sed divinis, ut hostes ipsi fatebantur, bellum profligatum fuerat, et frater casu etiam divino captus in potestatem illius venerat; de cujus ille improbitate et pertinacia supplicium jure sumpserat ».

114. Insignis adeo victoria Christi beneficio parva, qua demonum veterem superstitionem in Congitano regno instaurare molientium tyrannis depulsa est, fusius ad Dei gloriam illustrandam ex ejusdem Osorii ¹ libro tertio repetenda videtur; de Alfonsi enim regni Congitani hæredis baptismo locutus subdit: « his tam salutaris atque repentinæ conversionis initiis sempiternus hostis generis humani magna contentione repugnavit, ad eamque rem gerendam alium regis filium nomine Pansam Aquitimum, qui a Christianæ religionis sacris vehementer abhorrebat, instigavit, ut patrem a studio religionis averteret: facinus esse indignum clamitabat instituta patriæ deserere, deorum simulachra convelli, fana, quæ fuerant ad illum diem sanctissima, violari. Ad hæc rex molestissime ferebat esse sibi per homines religiosos concubinis interdictum; nec usum illi nisi tantum unius uxoris legitimæ concedi: et ipsæ mulieres cum cernerent se regis conjunctione destitutas, et de honore in quo fuerant dejectas, regem per se et per regni proceres sollicitabant, et ut eum a sententia deducerent maxima opera contendebant: accedebant augures atque venetici, qui apud gentem illam in summo honore fuerant, qui minas a diis proponebant, diraque supplicia denuntiabant illis, qui a pristina religione descivissent. Cum vero Alfonsus summa vi perditis impurorum conatibus obstitisset, acerbissimum patris odium in eum concitaverunt, in eamque fraudem regem impulerunt, ut crederet sibi a filio insidias comparari. Itaque eum in ultimos regni fines relegavit; et quantum scelerato filio indulsit, tantum de religionis Christianæ studio remisit: sed cum fraudes dejectæ fuissent, rex filium in pristinum honoris gradum cum amplificatis opibus revocavit. Is autem instinctus divini spiritus appulsu in terris sibi a patre commissis capite sanxit, ne quis simulachrum aliquod fallacissima religione dedicatum domi

contineret, aut ei aliquo in loco supplicaret. Hac re nuntiata, magnus hominum motus factus est, multique contra illius statum cum fratre conjurarunt. Pater illum evocavit, ut admoneret ne tumultum excitare vellet, et ab ea sententia desisteret: sed is cum se negotiis innumerabilibus impeditum se esse diceret, nec ad patrem ire, neque decretum rescindere ullo pacto voluit: itaque multi ab illo ad fratrem deficiebant. Interim pater cum esset et senio confectus, et morbis oppressus et impeditus, e vita paulatim discedere videbatur. Cum multi Alfonsum certiores de valetudine patris efficerent, et eum accerserent, ut fratris, qui copias ad occupandum regnum comparabat, scelere resisteret; ille tamen quandiu de morte patris certus esse non potuit, venire non est ausus. At ubi illum vita functum esse rescivit, nocte (sic enim mater illum ut faceret admonuerat) in urbem ingressus est.

115. « Postero die, convocatis illis regni proceribus quibus multum fidebat, in modici campi planitie, quæ ante regias ædes erat, orationem habuit, qua jus hæreditatis, quod obtinebat, et humanitatem, qua suis consulebat, et fidem qua erant illi omnes obligati, prudenter exposuit, et ad fidem et officium omnes cohortatus est. Illi, quod faustum felixque esset, Alfonsum regem continuo salutant, eique musicorum instrumentorum concentibus, et maximis clamoribus de regni majestate et amplitudine gratulantur. Id frater cum accepisset, cum jam magnas circum se copias haberet, duplicem aciem instruxit, et in fratrem recta contendit. Alfonsus perexiguo militum numero stipatus erat; quos tamen ad spem victoriæ vehementer excitavit, adhortatusque est, ut firmissime crederent, cæleste auxilium eis minime defuturum facillimeque maximos exercitus a paucissimis hominibus Christi ope defensis profligari; in eoque loco fratrem expectavit. At frater magno cum impetu in eum invehitur, tantaque erat sagittarum copia, ut in nubis modum umbram efficere videretur. At Alfonsus quamvis fortiter dimicaret, omnem tamen spem habebat in Dei præsidio collocatam: itaque maximis vocibus Christi numen invocabat, et opem Apostoli Jacobi, quod Hispanos facere in bellis acceperat, implorabat, et has voces magna contentione identidem repetebat; nec illum spes in Christo reposita fefellit; hostes enim subito timore percussi terga verterunt, et cum prima acies se in fugam conjiceret, secundam aciem impressione facta perturbavit, atque similiter fugere compulit: ac frater exanimatus metu, cum in silvas se abdere voluisset, in cippum incidit; sic enim appellant instrumentum ad feras capiendas in silvis appositum; et ibi captus est cum duce, quem secum propter virtutis militaris opinionem conjunxerat. Is dux cum se captum anim-

¹ Osor. l. III.

adverteret, misit ad regem, qui diceret, se mortem minime deprecari, quam se meruisse judicabat: hoc tamen per illum summum Deum, quem rex ipse colebat, orare, ne se pateretur ad supplicium tradi, antequam Christianus fieret: de vita hac exigua miseris innumerabilibus circumvallata minime sollicitum esse; ab illa vero sempiterna ne prorsus excluderetur, id maxime formidare. Addidit præterea tantam hominum multitudinem a tam paucis hominibus nulla ratione vinci atque superari potuisse; sed se magnam militum copiam in equis insidentem, et crucibus insignitam, tantaque luce splendentem, ut omnium oculos perstringeret, in prælio conspexisse, cujus metu perterritus terga repente dare coactus sit: quare se minime dubitare, solius Christi numen summa fide esse colendum, et sempiterna prædicatione celebrandum. Alfonsus vero non modo pio illius postulato satisfecit, sed etiam vivum conservavit, fidelique illius opera multis in locis usus postea fuit. At frater partim ex vulneribus, quibus in præcipiti ruina percussus fuit, partim ex dolore intra paucos dies mortuus est: et, quod fuit multo funestius, nulla ratione potuit a suscepti sceleris et impietatis pertinacia dimoveri. Hactenus Osorio de victoria, quam apud Congensanos commendatam aternitati Alfonsus rex publicis litteris voluit; perstringit mox reliqua Osorius, quæ in iis continebantur:

116. « Exponebat deinde, (nimirum Alfonsus rex Congi,) quo consilio Petrum suum cognatum, qui unus erat ex triginta sex hominibus, qui illi opem attulerant, ad regem Emmanuelem legaverat: ex quo Petro intellexerat in Lusitania, regis ipsius amplissimi jussu, vota pro Congensis regni salute, et Alfonsi ipsius fide persoluta fuisse, quo nullum clarius extare posset insignis charitatis indicium; itaque se non solum pro Christi sanctissima religione, pro templorum sanctitate, pro Ecclesiæ sanctionibus necem et cruciatum, si opus ita fuisset, minime recusaturum; verum et pro regis Emmanuelis amplitudine omne discrimen salutis aditurum. Adjiciebat deinde: Ut autem magis nos rex optimus, summisque laudibus in omni aternitate prædicandus, sibi devinciret, misit ad nos virum nobilissimum cum muneribus et ornamentis, quæ satis quam propensa in nos esset voluntate declarabant; et quia est in more positum, ut Christiani reges insignia gestent ad posteritatis memoriam propagandam, et majestatem regiam insigniter illustrandam, voluit idem rex in hoc etiam plurimum nobis suæ benignitatis imperitare. Scutum enim nobis misit primum quidem cruce signatum, ut animo recolere victoriam quam Constantinus imperator, cruce in cælo perspecta, de hostibus suis consecutus est, ne unquam ab animis nostris memoria victoriæ, quam similiter adepti sumus, elaberetur. Et

quia Jacobus Apostolus, cujus opem, ut Hispani faciunt, in eodem prælio frequenter imploravimus, in acie perspectus hostes exterruit ejusdem Apostoli species, voluit ut in eisdem insignibus insculperetur. Præterea ut amoris conjunctio, quæ nobiscum cum illo est, illustri signo consignari possit, regum Portugallensium insignia, quæ quinque scutis in crucis formam dispositis continentur, reliquis signis admiscuit; iis enim quinque scutis Christi optimi maximi vulnera designantur, quæ in cruce pro humani generis salute pertulit: cum enim Alfonsus primus Portugaliæ rex cum quinque regibus Saracenis maximo exercitu constipatis confligere in Lusitania voluisset, in cælo, unde auxilium precibus efflagitabat, Christi speciem ejusdem quinque vulneribus illustratam oculis atque mente conspexit, innumerabilemque hostium multitudinem Christi numine confirmatus occidit, et ea de causa illa insignia ad memoriam posteritatis assumpsit. Itaque modis omnibus rex singulari pietate præditus, cum hæc ad nos tam præclara regiæ stirpis insignia misit, nostram posteritatem admonere voluit, ut in bellis non humanis viribus, sed divino Christi præsidio niteretur. Pro his tantis beneficiis Emmanueli regi fratri nostro charissimo gratias immortales agimus; neque solum fratrem et patronum agnoscimus, sed omnes regni opes, atque adeo vitam pro illius dignitate profundere parati sumus: qui tamen, quamvis omnia, quæ possumus, illius gratia faciamus, nullam tamen partem illius erga nos meritorum officii nostris assequemur. Reliquum igitur erit, quando nos parem gratiam referre non possumus, ut rex ille summus atque sempiternus, in cujus honorem Emmanuel hæc tam præclara opera molitur et effecit, illi præmium divinum atque sempiternum constituat: nostros autem liberos et cunctam posteritatem obtestamur, admonemus et pro jure etiam nostro jubemus hæc insignia gestare, illis scuta distinguere, litteras consignare, signa in bellis interlecta præferre, semper animo atque mente recolere, quæ per illa designantur, ut sic memoriam ad pietatis et justitiæ recordationem excitantes de hostibus suis victoriam freti Christi præsidio consequantur. Sed quia more etiam receptum est, ut egregia facta nobilitentur, et homines, qui meritis suis in locum altiore ascendunt, posteritati suæ virtutis memoriam præbeant, idem rex Emmanuel alia nobilitatis insignia nobis misit, quibus genus eorum ex illis sex et triginta, qui valde strenue se gesserunt, in eo prælio, quo Christi præsidio muniti fratris impetum contudimus, illustrare possem, quod etiam impulsu monitis illius exequimur, ut hoc virtutis præmio multi ardentius in studium virtutis incitentur; ut ita non solum in hac vita contra hostiles impetus muniamur, sed etiam in futura bonis sempiternis frui possimus.

117. « His litteris in publico propositis, et in totum regnum exemplis earum ad principes missis, Alfonsus decrevit quam gratus esset in Emmanuelem testificari; Petrum deinde, ut ab Emmanuele fuerat admonitus, ad Pontificem maximum legavit. Petro autem duodecim viros nobiles comites adjunxit. Emmanueli vero magnam vim eboris, et munera quibus illa regio abundat dono misit: duodecim prætereanobiles pueros cum Petro in Lusitaniam venire jussit, qui simili ratione fuerunt litteris et moribus instituti. Emmanuel, postquam Petrus in Lusitaniam rediit, illi et Henrico Alfonsi regis filio, et reliquis viris enobilitate defectis, omnia, quæ ad iter erant necessaria, præbere large atque munifice jussit. Hi fuerunt Romæ a Pontifice et ab omnibus Ecclesiæ principibus benigne et eomiter accepti: litteras deinde Pontifici regis Alfonsi detulerunt; illarum sententia hoc continebat, se primum Joannis hoc nomine Secundi, Portugallie regis, opera, cum regno fuisse e potestate dæmonis et e turbulentissimi erroris tenebris in libertatem et in lucem vindicatum; deinde regis Emmanuelis studio et sumptibus in ejusdem sanctissimæ religionis disciplina progressum, clarius lepræ deformitatem, qua fuerat antea deformatus, agnoscere, et pristinum errorem et amentiam vehementius detestari, et pro beneficio, quo mirabilibus signis a Deo perductus in pietatis splendorem extiterat, perpetuo se Deo gratias acturum, neque tam divini muneris memoriam unquam depositurum; sed quoniam intellexisset, esse Christi summum in terris vicarium, quem omnes Christiani principes unice colerent, et cujus jussa tanquam cælestia atque divina sequerentur, ne se a reliquorum principum Christianorum communione segregaret, et aliqua in re a pietatis via deflecteret, Romam filium suum Henricum jam sanctis in Lusitania litteris eruditum, et Petrum cognatum suum, virum cujus prudentiæ atque probitati valde confideret, se mittere statuisse, ut ipsius Alfonsi nomine pedes illius oscularentur, et regnum universum ipsius Pontificis voluntati et imperio dicarent; nec enim se unquam ullo tempore commissurum, ut obsequio et pietate erga sanctam Romanam Ecclesiam ab ullo Christiano principe vinceretur. Pauca deinde adiciebat, quæ ad fidem legatis habendam, et postulata quædam ad religionis causam necessaria facilius impetranda pertinebant.

118. « Legatio benigne fuit accepta, et postulatis egregie satisfactum; considerabant enim et Pontifex et cardinales gentem barbaram, et

ab omni cultu humanitatis abhorrentem, non nisi cælesti quadam beneficentia et Numini præsentissimi dono atque munere in tantum pietatis studium excitari potuisse: et ideo illas Æthiopiæ recentes post tam multa sæcula primitias gratissimis animis accipiendas esse decreverunt. Hæc quidem Emmanuel ad Æthiopiæ religionem firmiter sancendam designavit atque constituit ». Porro Alfonsum summa felicitate annis quinquaginta regnum gessisse, populos ad studia pietatis incitasse, regium decus Apostolico munere ornasse, frequentes ad Congitanos de pietate et justitia, de divini judicii severitate, de sempiternæ vitæ præmiis, de Christi disciplina conciones habuisse, tradunt scriptores ¹.

119. *Antonii Laurerii Minoritæ nobile facinus.* — Claudimus hunc annum insigni facinore viri Apostolici, nimirum Antonii Laurerii Minoritæ, qui cum ex Socotoræ insula una cum præsidiariis Lusitanis, qui arcem proregis Indiarum jussu ob exiguum militum numerum everterant, rediret in Cambajæ ora, naufragium passus, atque in servitutem traditus, sanctimonie suæ egregio specimine Mahometanos ita perculit, ut ipsum ac socios liberos dimiserint: « Cum jamdiu », inquit Maffeus, « in eo servitio degerent, atque ad eos eximendos accederet nemo, Laurerius omnium consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet ea lege, ut si nihil transegisset, intra certum diem bona fide rediret; atque ejus reversionis quasi obsidem et pignus ille sacrum cingulum reliquit regi, testatus professionis suæ ritibus atque institutis, haud minimam sanctimonie partem horrido in illo fune consistere. Ut Goam pervenit, absente per id tempus prætore, nihil decidi super tanta re potuit; ita infecto negotio profinus, uti receperat, in Cambajam revertit. Quæ res tanta admiratione regem affecit purpuratosque, ut confestim sine ullo pretio, quin etiam ornatos lautosque Lusitanos benigne dimiserint. Neque id modo Laurerii virtus et sanctitas consecuta est, verum etiam apud illas nationes non parva cum utilitate egregiam probitatis existimationem et famam nomini Lusitanico peperit. Sane quam egregio documento non solum ad conscientie fructum et officii religionem, sed etiam ad opes et gloriam constantia promissorum et fide, nihil in rebus humanis esse præstantius ».

¹ Osor. l. III. et Maff. l. I.